שו״ת · אחרונים

שאילת יעבץ

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שאילת יעבץ

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שאילת-יעבץ/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 9
פרק א 9
פרק ב 9
פרק ג 10
חלק א 13
סימן א 13
סימן ב 20
סימן ג 33
סימן ד 93
סימן ה 105
סימן ו 122
סימן ז 130
סימן ח 135
סימן ט 137
סימן י 138
סימן יא 139
סימן יב 140
סימן יג 144
סימן יד 147
סימן טו 149
סימן טז 154
סימן יז 155
סימן יח 158
סימן יט 160
סימן כ 161
סימן כא 161
סימן כב 162
סימן כג 164
סימן כד 167
סימן כה 169
סימן כו 170
סימן כז 174
סימן כח 177
סימן כט 181
סימן ל 188
סימן לב 197
סימן לג 218
סימן לד 243
סימן לה 251
סימן לו 253
סימן לז 254
סימן לח 256
סימן לט 259
סימן מ 263
סימן מא 265
סימן מב 302
סימן מג 306
סימן מד 309
סימן מה 309
סימן מו 312
סימן מז 313
סימן מח 319
סימן מט 321
סימן נ 323
סימן נא 324
סימן נב 325
סימן נג 325
סימן נד 328
סימן נה 332
סימן נו 335
סימן נז 339
סימן נח 341

סימן נט 347
סימן ס 352
סימן סא 355
סימן סב 356
סימן סג 357
סימן סד 358
סימן סה 359
סימן סו 360
סימן סז 360
סימן סח 361
סימן סט 362
סימן ע 363
סימן עא 364
סימן עב 365
סימן עג 366
סימן עד 367
סימן עה 372
סימן עו 387
סימן עז 393
סימן עח 394
סימן עט 407
סימן פ 413
סימן פא 415
סימן פב 421
סימן פג 422
סימן פד 424
סימן פה 425
סימן פו 429
סימן פז 430
סימן פח 431
סימן פט 434
סימן ק 436
סימן קא 437
סימן קב 438
סימן קג 439
סימן קד 441
סימן קה 443
סימן קו 449
סימן קז 451
סימן קח 452
סימן קט 457
סימן קי 459
סימן קיא 460
סימן קיב 461
סימן קיג 462
סימן קיד 463
סימן קטו 464
סימן קטז 468
סימן קיז 469
סימן קיח 470
סימן קיט 471
סימן קכ 472
סימן קכא 472
סימן קכב 474
סימן קכג 475
סימן קכד 476
סימן קכה 477
סימן קכו 477
סימן קכז 479
סימן קכח 484
סימן קכט 484
סימן קל 489
סימן קלא 490
סימן קלב 491

סימן קלג 510
סימן קלד 513
סימן קלה 513
סימן קלו 515
סימן קלז 517
סימן קלח 517
סימן קלט 521
סימן קמ 522
סימן קמא 524
סימן קמב 529
סימן קמג 531
סימן קמד 532
סימן קמה 533
סימן קמו 534
סימן קמז 535
סימן קמח 537
סימן קמט 539
סימן קנ 540
סימן קנא 542
סימן קנב 544
סימן קנג 548
סימן קנד 552
סימן קנה 552
סימן קנו 553
סימן קנז 555
סימן קנח 558
סימן קנט 560
סימן קס 561
סימן קסא 561
סימן קסב 563
סימן קסג 563
סימן קסד 565
סימן קסה 568
סימן קסו 570
סימן קסז 570
סימן קסח 573
סימן קסט 589
סימן קע 590
סימן קעא 593
סימן קעב 597
מפתח 602
חלק ב 657
סימן א 657
סימן ב 671
סימן ג 674
סימן ד 676
סימן ה 679
סימן ו 684
סימן ז 690
סימן ח 691
סימן ט 694
סימן י 696
סימן יא 698
סימן יב 699
סימן יג 700
סימן יד 701
סימן טו 702
סימן טז 722
סימן יז 723
סימן יח 726
סימן יט 727
סימן כ 735
סימן כא 751
סימן כב 761

סימן כג 766
סימן כד 769
סימן כה 780
סימן כו 786
סימן כז 786
סימן כח 787
סימן כט 789
סימן ל 791
סימן לא 791
סימן לב 792
סימן לג 792
סימן לד 793
סימן לה 793
סימן לו 794
סימן לז 794
סימן לח 795
סימן לט 795
סימן מ 796
סימן מא 796
סימן מב 796
סימן מג 796
סימן מד 797
סימן מה 798
סימן מו 799
סימן מז 799
סימן מח 800
סימן מט 800
סימן נ 801
סימן נא 801
סימן נב 810
סימן נג 811
סימן נד 816
סימן נה 818
סימן נו 820
סימן נז 821
סימן נח 823
סימן נט 824
סימן ס 824
סימן סא 826
סימן סב 828
סימן סג 829
סימן סד 829
סימן סה 830
סימן סו 831
סימן סז 832
סימן סח 836
סימן עב 842
סימן עג 849
סימן עד 852
סימן עה 859
סימן עו 860
סימן עז 861
סימן עח 863
סימן עט 863
סימן פ 864
סימן פא 866
סימן פב 867
סימן פג 867
סימן פד 869
סימן פה 870
סימן פו 871
סימן פז 872
סימן פח 873
סימן פט 873

סימן צ 874
סימן צא 876
סימן צב 876
סימן צד 877
סימן צה 879
סימן צו 880
סימן צז 881
סימן צח 882
סימן צט 888
סימן ק 889
סימן קא 890
סימן קב 891
סימן קג 891
סימן קד 892
סימן קה 892
סימן קו 893
סימן קז 894
סימן קח 895
סימן קט 895
סימן קיא 896
סימן קיב 898
סימן קיג 930
סימן קיד 936
סימן קטו 938
סימן קטז 939
סימן קיז 940
סימן קיח 940
סימן קיט 941
סימן קכ 945
סימן קכא 947
סימן קכב 949
סימן קכג 950
סימן קכד 952
סימן קכה 954
סימן קכו 956
סימן קכז 958
סימן קכח 960
סימן קכט 961
סימן קל 963
סימן קלא 965
סימן קלב 967
סימן קלג 968
סימן קלד 970
סימן קלה 972
סימן קלו 973
סימן קלז 974
סימן קלח 975
סימן קלט 976
סימן קמ 978
סימן קמא 980
סימן קמב 981
סימן קמג 992
סימן קמד 998
סימן קמה 1001
סימן קמו 1004
סימן קמז 1022
סימן קמח 1028
סימן קמט 1028
סימן קנ 1029
סימן קנא 1029
סימן קנב 1029
סימן קנג 1030
סימן קנד 1036
סימן קנה 1037

סימן קנז 1039
סימן קנח 1042
סימן קנט 1043
סימן קס 1043
סימן קסא 1044
סימן קסב 1045
סימן קסג 1046
סימן קסד 1047
סימן קסה 1047
סימן קסו 1048
סימן קסז 1049
סימן קסח 1051
סימן קסט 1053
סימן קע 1057
סימן קעא 1058
סימן קעב 1058
סימן קעג 1063
סימן קעד 1064
סימן קעה 1065
סימן קעו 1066
סימן קעז 1066
סימן קעח 1068
סימן קעט 1070
סימן קפ 1071
סימן קפא 1071
סימן קפב 1071
סימן קפג 1072
סימן קפד 1072
סימן קפה 1072
סימן קפו 1072
סימן קפז 1077
סימן קפח 1077
סימן קפט 1079
סימן קצ 1080
סימן קצא 1081
סימן קצב 1081
סימן קצג 1082
סימן קצד 1083
סימן קצה 1083
סימן קצו 1088
סימן קצז 1097
סימן קצח 1098
סימן קצט 1100
סימן ר 1100
מפתח 1100

הקדמה

פרק א

שאלה בבעלים שואל מדעת שכל הנאה שלו והנאה לעולם בד"א של הלכה ברורה דמקרבא הנייתא. היינו דאהנו רבנן לאוקמא בקי"לתא וחמירתא שאילתא. לכל נחותי ימא לאוקורי נפשייהו ולמעבד רעותא. ברעו נפשיה נפיק ועייל (ומהדר) אזוזי דרבנן במטותא. וקם ליה בדר"בה איהו שאיל להו ולא מצי לאשתמוטי מפטפוטי דאורייתא דטבין בביתא ובלוייתא. מאן דעייל (בבר) שיולי שייל שאלת חכם חצי תשובה עושה כולה בה תחזי וסי"ב דדיקלא רמי וזקיף תריץ גברא ואותיב תיובתא והילכתא. גברוותא איכא למשמע מנה ומנה ואוקי באתרא דההוא דס"ביר הוא דדייק וגמיר גמרא זמורתא. תהא לצוותא בסימא דלי כספא ומשכח סימא ומרגניתא. דמשתכחא בפרוותא. תרתי דרומ"אי דרמו להו אהדדי מתני' אברייתא. ואתו וטחני בהו קשיי"תא. וחדא דפר"שאי כדמפרש ואזיל נחית בר אמור"אי מתון ומסיק כסית"א. הני דמכסינן מנייהו מכסיין ואיכא מילי דמיטמרן יהבינהו במתנה דלא כאסמכתא. דין גלי רזיא בבי מדרשא איגלאי מילתא. מגלי ליה תר"עא ונפיל נהורא נהירן שמעתא. שמעת מנה תרתי מתנתא דתו"רה אב"א גמרא אב"א סברא לחיי וחמרא לפום רבנן ותלמידיהון יומא טבא לגו טבא פלפלא חריפתא. מחריפותא דנהו"רא תפסיה אמת אמת מלבן לבינתא. ועבדינהו איפ"רא קני לגינתא דבי רב בצורתא דשמעתא חדתא. חדאי נפשיה לדידיה קרא ותני ולא משום כושרא דחי"ותא. חיי ומזוני משמיא מיהב יהבי ליה חילא ותוקפא וסייעתא. בגזרת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאילתא:

פרק ב

הקדמה חרוזית

לכבוד תורה וחכמיה עשויה לנחת. באלפא ביתא העשוי לבלי חת:

נאם הדל השואל אני אדרוש אל אל מפתח שפתי מישרים ירצה ויואל מאת ה' שאלתי **אחת**: שבתי בבית ה' כל ימי חיי להפיק רצון מה' כל מאויי להיות אומנותי בתורתו הקדושה היפה ומשו**בחת**: הלא חכמה תקרא סורה אלי בני סורה בעד חלון ביתה משג**חת**: מי המקשיב לקולה אזניו חכמת אדם תאיר פניו פרצוף עם פד**חת**: ומי המסיר אזנו משמוע תורה לא יענה גם כי ישוע ויקרא פי כסיל מחתה פה **חת**: חתו חכמים וילכדו בגאונם אם אינם חסים על כבוד קונם שאינו נהנה מהם ולא מהמונם תורה חוגרת שק וצוחת: דרשוני וחיו בצלי ה' חפץ להאדירי ולהגדילי להרחיב מקום אהלי בד"א

של הלכה רוחת: ולא יאמר אדם צר לי בירא שלום השר שואל והשופט בשילום והגדול דובר הוות נפשו מאכל תאוה גאוה אפיקים מזחת: אין מזח וסר מרזח שר לסרוחים נפשו עליו שוחחת: מי האיש החפץ חיים נעימים ואוהב ימים עם נפש שוקטת ובוטחת: כארי ישכב ירבץ מהמון רעי"ם לא יאחזנו השבץ מקולם לא יחת: יקר רוח אוהב דעת לב חכם יודע עת לטעת כמשמרות ד"ח הט אוזן שומעת תוכחת: חיים בקרב חכמים תלין בחמורים וקלין לתור בחכמה לא ילאה כי עוד לאלוה מלין לא ילמוד דרך עצל טמן ידו בצלחת: וצלחה עליו רוח ה' אם יבקשנה ככסף וכמטמונים להנחיל אוהביה יש אתה עושר וכבוד עשרת מונים עצם תדשן ולבב משמחת: בה מלכים ימלוכו ורוזנים שבט יתמוכו כל הרוצה יבוא ויזכה לכתר חורה בקרן זוית מונחת: בתנאי שלא יסיח דעתו ממנה כי אם יום יעזבנה יומים תעזבהו אף היא דעתה ממנו מסחת: ולא יכירנה עוד מקומה לא ישא בידו מאומה נודד הוא ללחם איה נעחת: מר ודך ישוב נכלם על כל נעלם בהלכה מקופחת: אם ישוב אל ה' דרכיו ילמוד לפניו יעמוד ושאר ישוב תשובה נצחת: רוח מלפניו יעטוף נופת תטוף מלתו על לשונו כמרקחת: יהי כזית הודו ונוגה כאור תהיה קרנים מידו כשמש זורחת: יהי אלהיו עמו ויעל כיונק על שדי אמו שמן ששון מחבריו אותו מושחת: ברכות שמים מעל עליו מקבצת וברכות תהום רובצת תחת:
ותהי ראשית מלאכתו בר"ח כסלו שנת ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר אם ברך תברכני והרבית את גבולי לפ"ק:

באלטונא

בדפוס כ' אהרון בר אלי' כץ

פרק ג

הקדמה הלצית

הנה אנכי השואל רצון האל ורב טוב לבית ישראל. העצב נבזה בין משפתי התלאות רובץ. מכונה יעבץ. ע"פ מעשה כשהייתי תינוק מורכב בחיקו של אבא מארי ז"ל הגאון החסיד צבי תפארת ישראל. שאלתיו פ"א על חתימתו הקצרה צב"י בלי זכרון שם אביו ז"ל. והשיבני דבר הלא הוא ר"ת צבי בן יעקב. ובפיו מלא לאמר כשתזכה אתה בני להתחכם בתורה ולכתוב ספרים ודברי חכמה. תחתום שמך עד"ז יעב"ץ ר"ת יעקב בן צבי. וכתיב בהו בצדיקים ותגזר אומר ויקם. ביחוד אשר נגזר מפה קדוש כזה שידוע שלא יצא מפיו דבר לבטלה. ברכתו ברכה ואוי למי שפגעה בו קללתו לא חזרה ריקם חלילה. והנה עד כה ברכני ה'. שנתקיימה בי ברכת אבי ז"ל. שעשה לי שם כתור האדם המעלה. לא בצדקתי לא בחכמתי כי נבונותי. רק בזכות אבותי. זיכני הי"ת בחסדו הגדול לחבר

חבורים נחמדים ת"ל. ולכתוב ספרים בתורתו הקדושה ולהשיב אמרים אמת לשולחי דבר ולשואלי. לתלמידים ולחברים מקשיבים לקולי. קיימתי ג"כ מאמרו של אמ"ה ז"ל ונהגתי בחתימתי כמו שציוה עלי. הן לזאת קראתי בשם ספרי זה **שאילת יעבץ**. נסמך על הכתוב בד"ה שאמו של עתניאל בן קנז קראתו **יעבץ** לאמר כי ילדה בעוצב. ככה אני הנכאב ונעצב. נולדתי לאבי ולאמי בעוצב גדול (לפי מה שסופר לי) כי אז חלה אמ"הג ז"ל חולי השחורה. ונפל בעצבון גדול כמעט שנתייאשו מרפואתו רופאים ב"א. לולי רחמי שמים שהחזירוהו לאיתנו ולבריאותו. מ"מ כמדומני שעשה קצת רושם בתולדתי. כי מילדותי הייתי עלול מדאגה ויגון לבי סחרחר עזבני כחי בעונותי קלני מראשי ונוח לתשחורת. בפרטות אחר שמצאוני השומרים הסובבים בעיר הכוני פצעוני. לא הניחו אבר שלא לקה אין מתום בבשרי מפני זעמם וקצפם. נשאוני והשליכוני מצולה בלבב ים הדאגה. שתיתי מציתי כוס חמר מר לי מר. מאז גברה בי המרה לא יכולתי כפרה. לולי ה' עזרה בצרה. כמעט כלא הייתי כרוח עברה. אם אמרתי אגידה ואספרה. אם זכרתי ונבהלתי. נוראות נפלאתי. פלאי פלאות נעשו לי מכל החסדים קטונתי. כמעט נתקיים בי דוגמת שבור החבית ושמור יינה. לא אחת ושתים. כי אם מאה מיתות טעמתי. לא יאומן כי יסופר. ונאמן עלי הדיין ועד בשחק כי עד היום לא מצאתי מנוחה בעולם ולא גיל וחדוה. והוא היודע לחשב שלא ישבתי יום א' בשלוה. על כן התעצם והתיצב דרך עוצב בי. ולא נחני בדרך עולם. דרך גבר בעולמו לשמוח בילדותו. ואני אף בבחרותי לא היטיב לבי מטובות הזמן. מדובשו ומתקו לא נהניתי. גם כי הייתי לאיש וגם ילדתי בנים לא ראיתי בטובה בעמל שעמלתי. לכן גם מצד זה נאה לי שם זה. אוחילה לאל להיטיבי באחריתי וזקנתי. ויקויים בי ג"כ בכל עצב יהיה מותר. ואין יתרון תחת השמש כ"א בדברים שהם למעלה מהשמש. ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה וחמדה. הגם אף חכמתי לי ביוקר עמדה. חכמה שלמדתי באף ובחימה ובקצף גדול שקצף הזמן עלי. חשבני כצריו וישם בסד רגלי. מאסתי שנאתי את החיים. תמיד הייתי מתאבל על מעל הזמן אשר מי יוכל לתקן את אשר עותו. ואין נחת בעולם בימים הרבים ההם לישראל ללא כהן מורה ולא תורה. אפס עצור ועזוב אין דורש ואין שואל כו'. עכ"ז לא הסחתי דעתי מאומנות אבותי ז"ל. אליה תשוקתי תמיד. דעתי עליה. ודעתה עלי. כי עין בעין נראה אלי עזר אלהי בעסקי בה לשמה. כאילו מן השמים הראוני שיש חפץ לה' בלמודי. ומרחם משחר טל ילדותי. לעשות מלאכת המלך ה' צבאות נקראתי. עם היות נסיונות המקרים והתמורות לא עזבוני להתמיד במלאכה הקדושה כחשקי. והשיאוני לבחור דרכי הבטלה המה הניאו את לבבי לא הרפוני עד בלעי רוקי. כמעט כלוני. תם אני

ויעקשוני. רבת צררוני גם לא יכלו לי. חסדי ה' אזכיר כי לא נטשני. וברוב רחמיו תמיד אחז ביד ימיני חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיו כי ששון לבי המה ינחמוני מעצבי ויגוני. לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי. מי יתן תבוא שאלתי ויואל אלוה ויזכני לשכון חצריו. לשקוד על דלתותיו יום יום לשמור מזוזות פתחיו אבוא בתודה שעריו. ואני תמיד איחל לקיים נדר **יעבץ** אם ברך תברכני והרבית את גבולי וגו'. וכתוב ויבא אלהים את אשר **שאל**. לכן יתכן שם הספר גם מט"ז שנתן לי הש"ית בזה קצת שאלתי. כן יוסיף ה' ידו הנדיבה. למלא משאלות לבי לטובה. ללכוד את קרית ספר ואשאל מאתו ית' כמו כן ברכה לי הבה. ונתת לי גולות מים נאמנים ולחם חוקי מתחת ידו הרחבה. מצורף למה שהספר הלז אינו רק שאלה אחת אנכי שואל לחכמי ישראל. יורוני אם יפה דנתי כדין למדתי כהלכה השיבותי. עליהם סמכתי. המה ישיבוני דבר. חלילה לי לעשות בנפשי שקר לסמוך על דעתי. אחר שלא זכיתי לשקוט על שמרי. לשקוד על התורה והעבודה כראוי. ונצרפתי בכור הזמן בלתי נאמן. בגוף בממון. בצער גידול בנים. וביסורים מכוערים. ומקרים קשים ומרים. הטדרוני והחרידוני מאד. על כולם הכביד עלי עול הפרנסה. הקשה כאבן מעמסה. כי לא הבאתי צוארי בעול נוטלי פרס אוכלי לחם העצבים. כשומך על הפלטר בש"ער פ"ת רבים. ובכל זאת צר ומצוק מצאוני תמיד ידי אחת עושה במלאכה וידי אחת מחזקת השלח. ללחום מלחמת הזמן למיזן ולמפלח. ועבדתי עבודה שזרה אצלי לנטוש אהלי ולטפל בנבלה אף כי גבר נתעב ונאלח. גברא רבה אנא לא אמרתי. עכ"ז חרס בידי העליתי. חמר גמל נעשיתי. זה וזה לא נתקיים בידי כראוי קורת רוח לא מצאתי. ואיך אאמין לשמוח בחלקי במענה פי אף אם יגעתי בעשר אצבעותי ממש בעסק התורה. ברוב חלקי למודיה השרשיים והראשיים נתתי אצבעי וידי הכהה. הייתי כותבה דורשה ומגיהה. ולא מנעתי עצמי מלדרוש ולחקור לתור בחכמה ער מקום שיד השגתי וזמני ומקומי מגיע חשתי לתקן. אבל איך אבטח כי רב חילי וכי כביר מצאה ידי כקן. קולמסא ומגילתא ושמעתא בעיא צילותא ואנא אזיל לביתא ריקן. ביחוד מאז באתי הנה בארץ מגורי אבי. אשר יגורתי בא לי. יגעתי ולא הונח לי. אף אם חשבתי לישב בשלוה כי פרקתי מעלי עול ב"ו. ונטיתי שכמי לסבול עול תורה וד"א ליהנות מיגיע כפי וזעת אפי. אפפו עלי רעות אין מספר. על כולם קצתי בחיי מפני משלמי רעה תחת טובה. כי לא די שלא נתתי עיני במה שאינו שלי. ובמותר לי נאסר לי. אלא אפי' המעט שלי לפני לא חסו עליו עיני. והייתי אכזר על עצמי ועל בני כעורב. ורחמן על אכזרים כזאבי ערב ודוב אורב. אמרתי בלבי אקנה לי אוהבים. והנה סלונים ושרבים אותי נעויתי שחותי. כל היום קודר הלכתי. לקאת מדבר דמיתי.

לרבים כמופת הייתי. ואני אל ה' בטחתי. עליו יהבי השלכתי. כי ממנו תקותי. בו בטח לבי ונעזרתי. ברוך אשר הביאני עד הלום בו מחסי שתי. ממנו ישועתי. אליו קויתי לתת שאלתי ולעשות בקשתי. להוציא לאור עולם כל אשר ברוח אתי. וחפץ ה' בידי יצלח לעשות כוונים למלאכת שמים כל עוד בי נשמתי. זה כל תאות נפשי ותשוקתי. כי"ר אמן כן יאמר ה' עשה כל אשר בלבבך הנני עמך משאלותיך אמלא וכל חפצך אשר שאלת הנה נתתי. ברוך ה' אלהי ישראל הפודה והמציל וגואל הנדרש לכל שואל (וגי' יעקב בן צבי ע"ה) **ביליאו**:

חלק א

סימן א

שאלה ותשובה מהגאון החסיד מר אבא. זכרונו לברכה לחיי העולם הבא:

שאלה א' מארץ טורקייא

נשאלתי באחד מן האחין שרצה לעשות עברה חמורה ואחותו הנשואה שיחדתו בממון רב ונמנע ולא עשה. ועכשיו היא תובעת מן היתומים אחיה שיסייעוה וישלמו לה למחצה ולשליש ולרביע באומרה שאם נשאר האח במחשבתו הרעה והיה מוציאה לפועל. היה להקטנים היזק בשידוכים. מלבד החיוב המוטל עליהם בלאו הכי להציל אחיהם ממכשול עון כי אחיהם בשרם הוא. ועוד טענות אחרות שאין להאריך בהם:

תשובה

נראה לי ברור דאפילו בגדולים כה"ג לא הוה מחייבינן להו לשלם לאחותם מה שהוציאה על ככה. דלא עדיפא מפורע חובו של חבירו שלא מדעתו. דאפילו בב"ח דוחק וב"ח נכרי לא מפקינן ממונא מיד הלוה ליתן להפורע. ולא שייך כאן חילוקם של התוספת והעומדים בשיטתם דכשהוא מציל את חבירו מן ההפסד או מן עלילות שחברו חייב לשלם דהתם ביד האנס או המזיק להזיק לו בגופו או בממונו וזה מצילו לכך חייב לשלם. אבל הכא אין ביד האח הרשע ההוא להזיק לאחיו בגופם או בממונם. אלא שיהא להם לשם רע. ואם יאמרו אין אנו מקפידין אין בידינו לכופם על ככה. אף דאשכחן בפ"ק דקידושין (די"ח ע"א) אלא אמר אביי על כרחו דאב משום פגם משפחה. אין מדמין בתרפו"ת ולא דנין דברי סופרים מדברי סופרים. ועוד הא אמרינן התם דבעבד עברי אין כופין מטעם הדר אזיל ומזבין נפשי'. וכן באב למ"ד נמכרת ונשנית. ובנ"ד נמי איכא למימר דהדר ומגזם לעשות העברה ההיא אם לא יחזרו ויתנו לו ממון רב ואלו דברים שאין להם שיעור:

ועוד אני אומר דהך שמעתא בעיא צילותא דקשיא לי בה טובא. חדא מאי קאמר אביי בע"כ דאב משום פגם משפחה ומה לו לפגם המשפח' שלה עד שמזה נולדה לו קושית א"ה ע"ע נמי נכפינהו לבני משפחה משום פגם משפחה. ונימא בפשיטות משום פגם בתו. ותו לא קשיא קושית ע"ע נמי. ואיזה דוחק דחקו לאביי לומר משום פגם משפחה:
ואף דאמרינן בהחובל (דס"ו ע"ב) דקטן פעמים שיש לו בושת ופעמים אין לו בושת הא דמכלמו ליה ומיכלם והא דמכלמו ליה ולא מיכלם. ותרצה לומר דלהכי נקט אביי פגם משפחה דהיא מילתא פסיקתא דשייכא אפילו בקטנה דמכלמו לה ולא מכלמא ואפ"ה אית ביה משום פגם משפחה. כדאמרינן התם דאף בקטן דלאו בר בושת הוא אית ביה משום בושת משפחה. לאו מילתא היא דפגם עדיף מכיסופא ודמיא לזילותא. דאמרינן התם דבכל קטן אית ביה משום זילותא:
ועוד לרבי דאמר לעיל דנמכר לישראל אינו נגאל בקרובים. מאי פריך הכא. א"ה ע"ע נמי נכפינהו לבני משפחה משום פגם משפחה. דנהי דהך כפייה דאב אינה דבר תורה אלא תקנת חכמים. וכך היו יכולים לתקן כפיה גם בבני משפחה. אכתי היכי פריך בפשיטות דילמא אב שאני שהתור' נתנה רשות לאב לכפות לאדון כדכתיב והפדה שמגרעת פדיונה ע"י גאולת עצמה. דמסתמא היינו אביה דידו כידה לענין קידושין וגירושין. וכיון שביד האב לכפות לאדון. לכך תקנו רבנן כפיית האב דלעולם מקיימא תקנתא דרבנן. ולא ראו חכמים לתקן כפיה בקרובים כלל כיון שא"א לתקן כפיה בהחלט ומילתא פסיקתא לא תקנו כלל. אבל בכפית האב דפסיקא להו מילתא לכך תקנוה:
וביותר להרמב"ם דפסק כרבי דליתא לגאולת קרובים אלא בנמכר לנכרים ולא בנמכר לישראל ופסק דלא כרבי שמעון במוכר את בתו לשפחות אחר שפחות. וא"כ מאי דוחקיה דאוקים בגמרא מתנית' כרבי שמעון ודלא כהלכתא. לוקמה כרבי וכהילכתא. והא דלא כייפינן לקרובים בעבד עברי משום דמן התורה אין עבד עברי הנמכר לישראל נגאל בקרובים וכאמור. ואף דקתני אינה נמכרת ונשנית דע"כ ר"ש היא. מ"מ אין הכרח לומר דבבא זו אתיא דלא כהילכתא. אלא כרבי דהילכתא כוותיה ואף ר"ש מודה בה:
ועוד לפירש"י דכופין את האב אם יש לו איזה דמיון יש לכפיית בני המשפחה בעבד עברי עם כפיית האב באמה עברייה. דבשלמא כפיית האב ניחא כי מכר את בתו ויאכל גם אכל את כספה בדין הוא שישלם כשיהיה לו אבל בני המשפחה מה לו ולהם שנכופם שיפדוהו וזו מצאתי גם במהרש"א שהביאה בשם ספר לחם אבירים ומה שתירץ הוא אינו מתקבל על הלב:

ועוד היאך שייך למימר שכופין בני משפחה משום פגם עצמם. ואי ניחא להו לדידהו אמאי נכופם. וגדולה מזו אמרו שילהי אלו נערות רשב"א משום ר"ש אומר אף בושת ופגם אינו משלם ע"פ עצמו לא כל הימנו שיפגום בתו של פלוני. אמר ליה רב פפא לאביי ניחא לה לדידה מאי דילמא לא ניחא לאביה ניחא ליה לאביה מאי דילמא לא ניחא להו לבני משפחה ניחא להו לבני משפחה מאי אי אפשר דליכא חד במדינת הים דלא ניחא ליה. הרי דאילו ידעינן דניחא להו לכולהו בני משפחה אף להנך דבמדינת הים הוה צייתינן להו ושבקינן ליה למפגמה. שמע מינה דכל מידי דפגם משפחה אי אמרי בני משפחה לא איכפת לן שבקינן להו. וכן כתבו התוספת בד"ה רשב"א בשם ר"ש דבבת גרים וניחא לה לדידה ולאביה צייתינן להו ומחייבינן ליה בבושת ופגם. כ"ש דלא מפקינן מנייהו ממונא ע"י כפיה היכא דניחא להו בפגם. וכי תימא הכא נמי אף דהנך בני משפחה דאיתנהו קמן ניחא להו אפ"ה כייפינן להו משום דילמא איכא חד במדינת הים דלא ניחא לי'. היכן מצינו כיוצא בה מה טעם יש לכפות בן משפחה זה משום דילמא איכא חד מבני המשפחה במדינת הים דלא ניחא ליה בפגם עבד זה דבר זה אין לו שחר. ואין זה ענין להההיא דלאו כל כמיניה שיפגום בתו של פלוני וק"ל:

ובשילהי יש בכור שנינו ריב"ב אומר היורש את אשתו יחזיר לבני משפחה וינכה להם מן הדמים ומפרשינן בגמרא כגון שהורישתו אשתו בית הקברות ומשום פגם משפחה. אמרי רבנן לשקול דמי וליהדר וכו' כדתני' המוכר קברו כו' באין בני משפחה וקוברין אותו בע"כ משום פגם משפחה ולא שמענו מעולם שיכפו בני משפחה ליתן דמי בית הקברות אלא שהרשות בידם לחזור לקחתו על כרחו של בעל ועל כרחו של לוקח אם הן רוצין ליתן לו דמיו כיון שהם מקפידין על פגם משפחתם כופין את הבעל ואת הלוקח כיון שאין להם חסרון כיס בדבר. אבל שנכוף בני משפחה שיוציאו ממונם משום פגם משפחתם לא זו ולא כיוצא בה שמענו:

והרמב"ם ז"ל בהל' עבדים פ"ד כתב אין האב רשאי למכור את בתו אא"כ העני כו'. ואעפ"כ כופין את האב לפדותה משום פגם משפחה. והקשה בכ"מ דבשמעתא משמע דלא אמרינן הכי אלא לר"ש והרמב"ם פסק דלא כוותיה ותירוצו דחוק. ונראה דהרמב"ם ס"ל דאף רבה דסלק' דעתי' למימר בע"כ דאדון ס"ל דמפדין שהוא מבנין הפעיל היא כפיית האב שכופין אותה לפדותה. ובע"כ הוא דבר אחר דהיינו בע"כ דאדון ואביי לא פליג עליה אלא בפירוש בע"כ. שהוא בע"כ דאב. ופירושו שאם באין בני משפחה לפדותה וכגון שאין לאב אף דלא ניחא ליה לאב שתחזור לביתו (וכמ"ש התוספת) פודין אותה בני המשפחה אם רצונם בכך בע"כ דאב. וע"כ צ"ל מפדין היא כפיה אחרת

חוץ מזו שבמלת בע"כ. לדברי התוספת שכתבו בד"ה אמר אביי שכופין בני המשפחה לפדותה בע"כ דאב. וצריך ביאור כיון שכל כוונתם דלא תקשה מאי דאמר בגמרא הדר ומזבין לה ומה תועלת במכירתו מאחר דנכוף אותו לפדותה. ולתרץ זה אין צריך לחדש כפייה בבני המשפחה אלא שאם באים בני משפחה דחיישי לפגם משפחתם מרצונם הטוב לפדותה פודין אותה בע"כ דאב שהוא בא לעכב על ידם מטעם שתהא פרנסתה עליו כמ"ש התוספת אין שומעין לו. אלא ודאי דס"ל להתוספת דמפדין היא כפייה אחת ועל כרחו היא כפייה אחרת. והכי נמי ס"ל להרמב"ם דמפדין היא כפיית האב שכופין אותו ב"ד כשיש לו שיפדנה. ועל כרחו היא כפיית האב ע"י בני משפחה כשאין לאב שבאין בני משפחה מרצונם הטוב ופודין אותו מממונם על כרחו של אב. וזו הכפייה אין לה מקום כ"א לדעת ר"ש דס"ל אין נמכרת ונשנית. דאורחייהו דבני משפחה לפדותה משום פגם משפחתם אבל להסוברי' דנמכרת ונשנית. לאו אורחייהו דבני משפח' לבוא לפדותה ולא שדו זוזייהו בכדי כיון שביד האב לחזור ולמוכרה והחילוק שבין התוספת והרמב"ם הוא דלהתוספת במציאות א' וענין א' יש שני מיני כפיות דהיינו שכופין את הקרובים לפדותה וזה ע"כ של אב שהוא מתיירא שמא תחזור אליו וצווח שלא יפדוה אין שומעין לו וכופין את הקרובים שלא ברצון האב. ולפ"ז כפיית האב לפדות את בתו לא נזכרה כלל בגמרא. ולהרמב"ם הם שני מציאיות ושני ענינים ושניהם באב. האחד שכופין את האב לפדות את בתו מממונו אם יש לו. והשני שאם באים בני המשפחה לפדותה מרצונם הטוב והאב מעכב מיראתו שתחזור אליו פודין אותה בע"כ של אב. ומה שמזקיקני לומר שהמציאות השני הוא ברצון בני המשפחה. ולא בכפיה וכדברי התוספת. הוא דבשלמא להתוספת הכרח הוא לומר שכופין בני המשפחה משום מלת מפדין שאין לה ענין זולתה. אבל להרמב"ם שפירשנו מלת מפדין בכפיית האב ממש מהונו וממונו. שוב לא נשאר לנו דבר או מלה להורות על כפיית בני המשפחה. ועד כאן לא הוזקקנו להעמידה כר"ש אלא בגאולת בני המשפחה דכיון דהדר ומזבין לה לא עבידי בני המשפחה למפרקה אבל בגאולת האב מהונו וממונו בהכי לא איירי הך שיקלא וטיריא דאביי ונשארה אליבא דכ"ע. וביותר דלא שייך בה הדר ומזבן לה כדברי התוספת. וא"ת להרמב"ם כיון דכבר שמענו ממלת מפדין שכופין את האב לפדותה מהונו. כ"ש שהרשות ביד בני משפחה לפדותה מממון עצמם אף שהאב מוחה. וא"כ למאי איצטריך תו למימר בעל כרחו. וי"ל דסד"א דרישא ביש לו לאב הוא דכופין. אבל בסיפא כיון דאין לו לאב הוה אמינא טענתו שתחזור לביתו ותהא פרנסתה עליו טענה היא קמ"ל:

והנראה בעיני הוא דגרסינן א"ה עבד עברי נמי לכפיניה בני משפחה ופירושו דאביי ס"ל דהאי על כרחו של אב היינו אפי' אין לו לאב ובני משפחה רוצים לפדות את בתו ושיכתוב להם שטר אדמיה. או משום טענת מזונות שומעין להם משום פגם משפחה. ואתי שפיר לישנא דעל כרחו. דאי ביש לו לאב. כיון שמן הדין הוא מצווה לפדות את בתו כמ"ש במכילתא והפדה האב. וא"כ אותה ששנינו שילהי פ"ק דבכורות מצות יעידה קודמת למצות פדיה היינו המצוה המוטלת על האב לפדותה וכן כתב הרמב"ן בפירושו על התורה וז"ל והפדה אב הנזכר כי אסור לו להניחה ביד האדון מעת שאמר לא חפצתי לקחתה ע"כ. וא"כ לא שייך שפיר לישנא דע"כ שבכל המצות דינא הכי שאם לא רצה כופין אותו. אלא שאין זו מעיקר המצוה שהרי אין לו. אלא משום פגם משפחה כופין אותו ואיהו לא קפיד אפגם משפחתו. שייך שפיר לישנא דעל כרחו לאשמעינן דאף שאינו אלא משום פגם משפחה בעלמא ואיהו לא קפיד. אנן קפדינן אפגם משפחתו וכופין אותו לכתוב שטר לבני משפחה אם רצונם לפדותה ולקבל שטר מאביה ובזה נתיישבו כל התמיהות האמורות ודוק. ואף שאין בידינו לחדש גרסאות כיון שהשינוי קל וקטן והוא מיישב ומפרק קושיות עצומות שפר קדמי להחויה. ולפי דברינו אלה אין בידינו לכפות כלל בני המשפחה בהוצאת ממונם לבל תפגם משפחתם:

ואף לגרסת הספרים שכופין את האב משום פגם משפחה. הדבר פשוט דביתומים לא שייך כפייה כדאמרינן בהשולח (ד"מ) ההוא עבדא דבי תרי קם חד מנייהו ושחרריה לפלגיה. אמר אידך השתא שמעי ביה רבנן ומפסדי ליה מינאי אזל אקנייה לבנו קטן וכו' ופירש"י קטן שאין ראוי לכופו בבית דין וכן פירש עוד לקמיה דינוקא לאו בר כפייה הוא. ובריש פ' שום היתומים אמרינן יתמי לאו בני מיעבד מצוה נינהו. ואף דהתם קיי"ל דנזקקין לנכסי יתומים היינו משום דיתמי דאכלי דלאו דידהו ליזלו בתר שיבקייהו וזה לא שייך הכא:

ואף לפ"ד מהר"ר יודא מינץ בתשובה א' שכתב שיש רשות להאפוטרופסים ליתן להעניים קרובי היתומים הקצבה שהיה להם מאבי היתומים בחיים חייתו. הא יהיב טעמא משום דהיא קצבה ידועה מקדם קדמתה ואינה בכלל דבר שאין לו קצבה ואף דאסמכה אההיא דלעיל משום פגם משפחה. סניפין לדבר שיש לו קצבה הוא שעשאה. ואף שהב"ח כתב דעיקר יסוד פסקו הוא דגנאי ליתומים שקרוביהם יחזרו על הפתחים או יטלו מקופה של צדקה שדינא ביה נרגא מאותה שאמרו בפ' נערה שנתפתתה (דנא"א) ההוא יתום ויתומה דאתו לקמיה דרבא. א"ל רבא העלו ליתום בשביל יתומה. א"ל רבנן לרבא והא מר הוא דאמר ממקרקעי ולא ממטלטלי בין למזוני. א"ל אילו רצה שפחה

לשמשו מי לא יהבינן ליה כ"ש הכא דאיכא תרתי. הא קמן דאע"ג דסתם אב זן את בתו כדתנן בפ' נערה האב זכאי בבתו במציאתה ומפרש בגמרא משום איבה. ופירש"י אי אמרת מציאתה שלה איכא איבה ולא זיין לה תו. ומדתקין סתם מציאת הבת לאביה. ש"מ דאורחא דמילתא מסתמא שהאב זן את בתו. והכי אמרינן ברישׁ קידושין(דד"א)ואי אשמועינן מעשה ידיה דקא מתזנא מניה וכו' ובהחובל (דפז"ב) קרי ליה לאב שאין בניו סמוכין על שולחנו גברא קפדנא וא"כ מסתמא ההיא יתומה היתה סמוכה על שלחן אביה בחייו. דאין סברא כלל לומר שנולדה לאחר מיתת אביה. דבשלמא אי בעינן דליהוי קצבה לדבר לא קשיא דפרנסה אינה קצובה. וגם היא מתרבה והולכת בכל יום כשם שהבת גדלה. כך מזונה ופרנסתה מתרבה. אלא להב"ח דטעמא משום דגנאי ליתומים שקרוביהם יחזרו על הפתחים או יטלו מקופה של צדקה. א"כ כ"ש אחותו דגנאי גדול הוא ליתום שתחזור על הפתחים. ובנדון מהר"י מינץ גופיה יש לחלק בין אם נתנו להם האפוטרופסים לכתחילה מנכסי יתומים הפרס הקצוב להם בימי אביהם. לאם קמו הקרובים וזנו העניים מכיסם ובאו אח"כ לתבוע את היתומים שישלמו להם החלק הקצוב שהיה אביהם נותן להם בחיים חייתו דאין ספק שהיתומים פטורים. דלו אביהם חי והיו תובעין אותו אין ספק שלא היו יכולין להוציא מידו כדאמרינן פ"ק דקידושין (דח"ב) התקדשי לי בככר תנהו לעני אינו מקודשת אפילו לעני הסמוך עליה מ"ט אמרה ליה כי היכי דמחייבנא ביה אנא הכי נמי מיחייבת ביה את. ואין ספק שאפי' לעני שהוא קרובה ושארה הדין כך. ואילו היתה מתחייבת לשלם כל הככר או מקצתו אין ספק שהיתה מקודשת. דלא גרע מהתקדשי לי בככר זה תנהו כלב אם היה כלב שלה מקודשת. אלא ודאי דאינה חייבת לשלם כלל:

ובמודר הנאה תנן וזן את אשתו ואת בניו אע"פ שהוא חייב במזונתן ומדפליגי ר' הושיעא ורבא ברישא בפורע את חובו אי אתיא כחנן דוקא או אפי' כרבנן ובלוה ע"מ שלא לפרוע. ש"מ דהך אתיא כפשטא אפילו אליבא דרבנן דכיון דמצוה קעביד כ"ע מודו דאין הלוה חייב לשלם לו. ואף דכתב הר"ן וז"ל אפילו כרבנן אתיא דבתורת מצוה עסקינן ולא בתורת פרעון התם ודאי כי היכי דלשתרי אליבא דרבנן אמרינן ליה דצריך שיתכוין בלבו לשם מצוה ולא לשם פרעון אבל הכא דתביעת ממון הוא שהאחות תובעת מיתומים קטנים לאחר שעשתה המצוה. אף שהיא צווחת ככרוכיא לא לשם מצוה עשיתי אלא ע"ד שישלמו לי אחיי היתומים לא מהימנינן לה ופטורים היתומים. ולא מיבעיא לדברי הר"ן החולק על הרשב"א ריש אין בין המודר וס"ל דהמפרנס לאשה סתם לאו בתורת הלואה הוא. אלא אפי' להרשב"א הובא שם דס"ל דסתמא על דעת הלואה קעביד וחייב

לשלם מהראיות שהביא ז"ל. עד כאן לא קאמר אלא בחוב ברור וידוע שאין בו פקפוק כלל דומיא דמזונות אשתו שהרי היא יכולה ללות ולאכול. אבל בנ"ד פשיטא דלא. שאלו הלויתה האחות לאחיה הקשה ורע מעללים הדבר ברור שאין היתומים צריכים לשלם ובזה לא נסתפק אדם מעולם:

ועיקר חלוקו של מהר"י מינץ בין צדקה שיש לה קצבה לאין לה קצבה ופירושו בדברי רש"י באומרו צדקה אין לה קצבה דכל שעה קיימי עניים ונמצא נכסיהם כלים. פלא בעיני שהרי נתנו חכמים קצבה לדבר מדה בינונית מעשר ומדת חסידות חומש (ובזה ישבתי מה שנעלם מחכמי זמננו בהקשותם על הב"ח שכתב דמעשר כספים אינו אפילו מדרבנן. והא מדרשא דעשר תעשר את כל קא מייתי ליה ז"ל ולא יהא דאינו אלא אסמכתא הויא תיובתיה דהב"ח אלו דבריהם ה"י. ולדידי ניחא דכל הנזכר בכספים אינו אלא מתורת צדקה ואינו ענין למעשר הנזכר בתבואות הארץ שאותו טובל וזה אינו טובל ואין בו לא מעשר ראשון ולא שני ולא תרומה לא גדולה ולא קטנה ואין בו שינוי בשנה מן השנים ולא במקום מן המקומות וזה ברור): שוב ראיתי בט"ז שהשיג על הב"ח בזה. ותמה אני על חכמתו והרי שפתי הב"ח ברור מללו דליתן ממנו לצדקה ולפדיון שבוים קמיירי והם דברים נכוחים. אין בהם נפתל ועקש) ואמאי קרי לצדקה דבר שאין לו קצבה. ועוד לפליג וליתני בצדקה גופה בין צדקה שיש לה קצבה לאין לה קצבה:

והנראה בכוונת רש"י שכל דבר שזמנו קבוע וחובת הגוף עבדינן להו והיינו כל הנך דחשיב בהנזקין. אבל דבר שאין זמנו קבוע ולא חובת הגוף לחוד אלא כברכת ה' אשר נתן לו איש כפי נכסיו ובידו להרבות ואחד המרבה ומוסיף מצוה קעביד ומתן שכרו מרובה. וכל שאפשר להשהות עד כי יגדלו הנערים ויקיימוה הם בעצמם מצוה בהם יותר מבשלוחם שהוא האפטרופס: ועוד גדול המצווה ועושה מדאורייתא. וקטנים לאו בני מיעבד מצוה נינהו אלא מתורת חינוך מדרבנן. וצדקה כיון שאפשר להיתומים לקיימה לכי גדלי ולהשלים מה שהיה ראוי לינתן מנכסים בקטנותן מידי יום ביומו או שנה בשנה. עדיף טפי שלא יתנו האפטרופסים אלא הם בעצמם לכי גדלי מיהב יהבי ושקלי שכר גדול. ואם תאמר יתנו האפטרופסים בקטנותן ויחזרו ויתנו בגדלותן השיעור ההוא שכבר נתנו האפטרופסים נמצאו נכסיהם כלים זוהי כוונת רש"י לדעתי. והם דברים נכונים ומיושבים כי כל הדברים הנאמרים בגמרא שם מצותן קבועה וקצובה בזמן ידוע ואם עבר בטלה לה והיא בכלל חסרון לא יוכל להמנות לאפוקי צדקה כאמור:

עוד נ"ל ברור דבנדון מהר"י מינץ גופיה אין לנו אלא מה שאמר הוא ז"ל דרשאין האפטרופסים ליתן להקרובים קצבתן הידועה להם בחיי אביהם. אבל אם אינם רוצין

אין כופין אותם דכל עיקר דינו של מהר"י מינץ חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו דהיינו לשונו ממש רשאין האפטרופסים והבו דלא לוסיף עלה כופין. ועוד דלא שייך כפייה כלל ביתומים כאמור והאפטרופסים שלוחיהם כיוצא בהם. ובשאלתין הדבר ברור כשמש שהיתומים פטורים לא לבד בקטנותן אלא אפי' לכי גדלי והנלע"ד כתבתי צבי א':

בעבור כבוד אבא מארי הגאון החסיד זצוק"ל דרך ק"ק הלברשטט הגיעה תשובתו הנ"ל ליד א' מחובשי בית המדרש שם הוא התורני הרבני המופלא החריף המופלג כמהור"ר מיכל נ"ע בעל ס' נזר הקודש וישם פניו לדקדק בתשובה הנ"ל עד מקום שידו מגעת. והעלה דבריו בכתב ונתן ביד א"א הגאון ז"ל. ולאשר היה אז נחפז ללכת לדרכו. לא עיין בו כלל לידע אם היטב לראות. כי לא נתנו הזמן. ואני אז בימי חרפי ידי שמתי למופי ולא ידעתי דבר כי נער אנכי וימים ידברו. מ"מ אמרתי אחכמה. ואף אם החכמה ממני נעלמה. יהי מה פטפוטייא דאורייתא טבין אולי כסומא בארובה אשכח סימא. ואי לא תיהוי לצוותא בעלמא. ושמתי אני את פני לדברי מהר"מ הנ"ל לדעת אם יש ממש בדבריו ואין לישא פנים בתורה. או לא כיון יפה כשורה. ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי בעזר הבורא. ואחר הראיתי קצת ראשי פרקים מה שכתבתי אז נגדו לכבוד קדושת אבא מארי זצ"ל והוטב מאוד בעיניו ונשקני על ראשי וכה אמר הוצק חן בשפתותיך יפה דנת יפה זכית אבא מזכה ברא. ותיתי לי דקיימתי בו מצות כיבוד ומורא. שמים יעלה על ראשי שלא לנטות מן הדרך הישרה. והקרוב בסברא. והנה לפניך מ"ש מהר"ם הנ"ל וערך תשובתי עליו כפי עניות דעתי והשגתי הקצרה:

סימן ב

תשובת מהר"ם מגלוגא ז"ל

אל צבי עטרת תפארה. אספקלריא המאירה. עמיה שרי נהורא. מאתו תצא תורה. הוא ניהו ראש לכל המורים. הר המוריה שממנו יצא הוראה בכל העולם ידין ויורה. אשרי הדור אשר הוא בתוכו שורה. עין הקרח הנורא. כבוד המאור הגדול המאיר לארץ ולדרים באור תורתו תורת ה' תמימה הן לו דומיה תהלה נחמד מכל אבני פז וסגולה. מ"ו הגאון המפורסם רבן של בני הגולה נ"י ע"ה פ"ה כמוהר"ר צבי הירש נר"ו יאיר ויזרח ותרום קרנו מעלה מעלה:

מי אנכי כי אבו' עד הלום לעייל בלא בר לאתר דשכונ' גוואי עוז וחדוה במקומו האמנם תמכתי יתידותי במדת טובו ותרביני ענותנותו כהילל לומר שאל בני שאל ומה גם כי תורה היא וללמוד אני צריך ומטובו דמר קאמינא להשתעשע באמרותיו הטהורים

תשובתו הרמה אשר האיר על עבר פני והבהיק השחר כאור נוגה לו ובכן אחר בקשת מחילת אלף מכבוד תורתו באתי לדון לפניו בקרקע כתלמיד לפני רבותיו כדי לעמוד באר היטב על עומק חכמתו אשר נעלם מעומק המושג וקוצר המשיג והנני כמשיב על ראשון ראשון ואחרון אחרון:

פתח דבריו יאיר נתיב בדברי קדשו. וזה לשונו נשאלתי באחד מן האחין שרצה לעשות עבירה חמורה ואחותו הנשואה שיחדתו בממון רב ונמנע ולא עשה ועכשיו היא תובעת מן היתומים אחיה שיסייעוה וכו' תשובה נ"ל ברור דאפילו בגדולים כה"ג לא הוי מחייבינן להו לשלם לאחותם מה שהוציאה על ככה דלא עדיפא מפורע חובו של חבירו שלא מדעתו וכו' עכ"ל. הנה בזה יש לפקפק קצת דהא דקיי"ל הפורע לבעל חוב של אחרים שלא מדעתו א"צ לשלם לו כבר פירשו הפוסקים הטעם משום דאמרינן שמא הלוה היה מפייס את המלוה ומוחל לו. והא לא שייך הכא שהרי זה בא לעשות דבר עבירה ושאר האחין לא היו כאן כדי לפייסו ולמונעו מדבר עבירה כי היו קטנים ואלמלא שיחדתו אחותו בממון רב כבר היה מוציא מחשבתו הרעה אל הפועל והיה זה כמעוות אשר לא יוכל לתקן. ומיהו לקושטא דמילתא נראה דהכא לא בעינן לנידון זה כלל דבשלמא התם איכא חוב אלא שפרע שלא מדעתו אבל הכא אם הי' האחים לפנינו לכתחילה לא היה החובה מוטלת עליהם כלל ליתן ממון לזה כדי למונעו מדבר עבירה ואף כי יהיה להם שם רע בדבר יכולים לומר אין אנו מקפידים בכך ואין כח ביד הב"ד לכופם על כך וכה"ג נמי מסיק הוד רום כ"ת והוא הוסיף לקח לבאר הדבר בטוב טעם וז"ל אף דאשכחן בפ"ק דקידושין (די"ח) אלא אמר אביי על כרחו דאב משום פגם משפחה אין מדמין בתרפו"ת ולא דנין דברי סופרים ועוד האמרינן התם דבעבד עברי אין כופין מטעם דהדר אזיל ומזבין נפשיה וכן באב למ"ד נמכרת ונשנית ובנ"ד נמי איכא למימר דהדר ומגזם לעשות עבירה ההיא אם לא יחזרו ליתן לו ממון רב ואלו דברים שאין להם שיעור עכ"ל. והנה לכאור' גם בזה יש לפקפ' דע"כ לא אמרי' הכי אלא בעבד הנמכ' לישראל אבל בעבד הנמכ' לנכרי קיי"ל דמצו' בגאול' קרובי' כדי שלא יטמע בין הנכרי' כדכתיב או דודו ובן דודו יגאלנו והא לכ"ע חובה הוא כמבואר בפ"ק דקידושין ואע"ג דהתם נמי איכא למיחש דילמא הדר ומזבין נפשיה לנכרי אלא ע"כ במקום מצוה כדי שלא יטמע בין הנכרים לא חיישינן להכי מעיקרא אלא א"כ כבר הוחזק בכך ג"פ וכדגרסינן בגיטין פ' השולח המוכר את עצמו ואת בניו לנכרים אין פודין אותו א"ר אסי והוא שמכר ושנה ושילש וממילא הכי נמי הוה לן למימר דקודם שהוחזק בכך ג"פ חובה מוטלת על הקרובים ליתן לו ממון כדי למונעו מדבר עבירה חמורה כשבא

להמיר דתו לבל יטמע בין הנכרים. אבל באמת אי משום הא לא אריא דשאני התם שלא מכר עצמו לנכרים אלא מחמת דוחקו וכמבואר בפ"ק דקידושין דסתם מוכר עצמו אינו אלא מחמת דוחקו לכך חובה על הקרובי' לתמוך ידיו בממון לבל יצטרך למדה זו אבל בנדון דידן לא עביד הכי מחמת דוחקו שהרי אביו הניח לו ירושה ומן הסתם היה לו כדי סיפוקו כ"א במרד ובמעל בא לעשות תועבה בישראל אם לא יתנו לו מוהר ומתן כסף רב כי הוא נבהל להון רב אין חובה מוטלת על הקרובים לפזר ממונם שלא לצורך כדי להצילו מדבר עבירה ואם כי רשע הוא בעונו ימות. ועוד דהמוכר עצמו לנכרים עדין לא בא לידי עבירה בבירור אלא דאנן חיישינן שמא בהיותו עבד לנכרים גם הוא ילמוד ממעשיהם ויבוא לידי עבירה ולכן צריך לפדותו כדי שלא יטמע בין הנכרים. אבל זה בא מיד לעשות עבירה בבירור אם לא יתנו לו ממון רב ורשע כזה א"צ להוציא ממון עליו להצילו מדבר עבירה כי אם נפש החוטאת תמות וכן מוכח בגיטין פ' השולח דגרסינן התם ההוא גברא דזבין נפשיה ללודאי אתא לקמיה דר' אמי א"ל פירקן א"ל תנן המוכר עצמו ואת בניו לנכרים אין פודין אותו אבל פודין את הבנים משום קלקולא וכ"ש הכא דאיכא קטלא. א"ל רבנן לר"א האי ישראל מומר הוא דקחזו ליה דאכיל נבילות וטריפות א"ל אימא לתיאבון הוא דקאכיל א"ל והא זימנין דאיכא היתירא ואיסורא ושביק היתירא ואכיל איסורא א"ל זיל לא שבקי לי דאפרקינך הא קמן דליכא מצות פדיון כלל במומר לעבירה בעלמא כ"ש במומר לע"ז ואע"ג דאכתי לא עשה מעשה הא אמרינן בפ"ד מיתות האומר אעבוד אלך ואעבוד חייב מית' אע"פ שעדיין לא עשה מעשה וכ' עוד כבו' מעלת אדוני מ"ו ז"ל ועוד אני אומר דהך שמעתא בעיא צילותא דקשיא לי בה טובא חדא מאי קאמר אביי בע"כ דאב משום פגם משפחה מה לו לפגם משפחה כו' ונימא בפשיטות משום פגם בתו ותו ל"ק קושית א"ה ע"ע נמי כו' ואף דאמרינן בהחובל דקטן פעמים יש לו בושת ופעמים אין לו הא דמכלמי ליה ומכלם הא דמכלמי ליה ולא מיכלם ותרצה לומר דלהכי נקט אביי פגם משפחה מילתא פסיקתא דשייכא אף בקטנה דמכלמו לה ולא מיכלמא ואפ"ה אית בה משום פגם משפחה כדאמרינן התם דאף בקטן דלאו בר בושת הוא אית ביה משום בושת משפחה לאו מילתא היא דפגם עדיף מכיסופא ודמי לזילותא דאמרינן התם דבכל קטן אית ביה זילותא עכ"ל. ולענ"ד הקלושה נראה שאין דבריו מוכרחין בזה דעד כאן לא אמרינן התם דבקטן חייב משום זילותא אלא למאי דמיבעי ליה מעיקרא אי חיובא דבושת הוא משום זילותא אפי' כי ליכא כיסופא כמו בביישו ישן ומת ופשיט לה התם מהא דתנן קטן יש לו בושת ואע"ג דלאו בר כיסופא הוא ומחייב משום זילותא אבל למאי דמסיק רב פפא דמיירי דווקא בדמיכלימי ליה ומכלם.

ע"כ ס"ל דחיובא דבושת לאו משום זילותא הוא אלא דווקא משום כיסופא דאל"ה אפי' בלא מכלמי לחייב משום זילותא אלא ע"כ לא מחייבינן אלא משום כיסופא ואנן קיי"ל כשינויא דרב פפא דברייתא מסייעא ליה וכמבואר שם בסוגיא ובח"מ סי' ת"ך וה"נ קיי"ל דביישו ישן ומת פטור אלמא לא מחייב משום זילותא אלא משום כיסופא וכ"ש ללישנא בתרא דהתם דאף מעיקרא לא קמיבעי' כלל אי חיישינן לזילותא או לא אלא מיבעיא ליה אי חיישינן לבושת דבני משפחה או לא אבל לזילותא גרידא ודאי לא חיישי' וא"ל למאי דמסקינן התם דלא מחיי' אלא במיכלמי ומכלם ולא חיישי' לבוש' דמשפח' תקש' אסוגי' דהכ' דחיישינן לפג' משפח' י"ל דשאני הת' שכבר עבר הבוש' אין לחייבו בתשלומי הבושת משום בושת דמשפחה גרידא אבל הכא מתקנינן מילתא מעיקרא דלא ליתי לידי פגם ובושת משפחה אבל מ"מ לענין זילותא גרידא בלא בושת משפחה אין סברא זו מוכרחת כלל דהא לאידך לישנא אף מעיקר' לא מבעי' לי' כלל אלא משום בושת דמשפחה ולא משום זילותא אלמא זילות' גרידא לא חשיב ליה סברא כלל והשתא ניחא כיון דברייתא תני סתמא ומפדין אותו בעל כרחו משמע בכל גוונא אפי' בקטנה דמכלימי לה ולא מיכלמא ומשום זילותא גרידא אין סברא כלל לחייבו ולכך מפרש טעמא משום בושת משפחה:

ואגב אורחא צל"ע בענין זה דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' חובל שכתב וז"ל המבייש את הישן חייב בבושת ואם מת בתוך שנתו ולא הקיץ ולא הרגיש בזה שביישו אין גובין בושת זה מן המבייש ואם תפסו היורשין אין מוציאין מידם משמע דס"ל דהך איבעיא לא אפשיטא ולפיכך אם תפסו אין מוציאין מידו. ואח"כ כתב המבייש את הקטן אם כשמכלימין אותו נכלם חייב ואם לאו פטור ומדוע לא כתב שם ג"כ שאם תפסו אין מוציאין מידו דהא בהא תליא דאי חיישינן בישן ומת לבושת משפחה ה"ה בקטן וכמבואר בסוגיא ותו דהא באמת תלמודא מייתי סייעתא בהא לר"פ מברייתא דתני להדיא קטן פעמים יש לו בושת ופעמים אין לו בושת והיינו דמחלק בין מיכלמי ליה ומכלם אלמא איפשטא הך בעיא. ושוב ראה ראיתי הלום בב"ח לטח"מ סי' תך שהרגיש בזה וכתב לשיטת הרמב"ם ז"ל דהא דתניא קטן דמיכלמי ליה ולא מיכלם אין לו בושת איכא למימר דהיינו לומר שלא מחייב משום בושת דידיה אבל משום בושת דבני משפחה דמיכלמי מחייב דאילו בקטן דמיכלמי ליה מחייב תרתי משום בושתו ומשו' בושת דבני משפח' ומתוך כך השיג שם על התו' והרא"ש שכתבו דמהך ברייתא אפשיטא בעיין ע"ש. ובודאי אין זה כדאי לדחות דברי התוס' והרא"ש כי זה נראה דוחק מכמה צדדים אשר אין להאריך ועוד דאכתי אין דברי הרמב"ם מתיישבים בזה שהרי

סתם וכתב בקטן שאינו נכלם דפטור משמע דפטור לגמרי אפי' מבושת דמשפחה ולא הזכיר בזה שאם תפס אין מוציאין מידו. ואמנם ל"נ ברור ליישב שיטת הרמב"ם ז"ל דק"ל נמי מה שהקשו התוס' דלמאי דפשיט למסקנא מברייתא דלא מחייב בקטן אלא במיכלמי ומכלם משמע דביישו ישן ומת חייב ולכך ס"ל להרמב"ם ז"ל דעד כאן לא קאמר מעיקרא דשייך בקטן בושת דמשפחה אלא למאי דס"ד דמיירי אפי' במיכלמי ולא מיכלם אבל למאי דמסקינן דלא מיירי אלא במיכלמי ומיכלם השתא י"ל דבמיכלמי ולא מכלם אפי' בושת דמשפחה ליכא דלא שייך בושת דמשפחה אלא אם מביישים לאדם ממשפחתם דאי מיכלמי ליה מכלם אבל היכי דאיהו גופא אי מיכלמי לא מיכלם אינהו נמי לא מיכלמי בהא וה"ל כאילו לא עביד ליה מידי והלכך ס"ל לרב ששת דביישו ישן ומת חייב משום בושת משפחה דהא אי הוה מיכלמי ליה מיכלם בהיותו חי לכך חשיב נמי השתא כיסופא לדידהו ומיהו רב אבא בר ממל לא פשיטא ליה מלתא אלא ספוקי מספקא ליה בהך מילתא ולכך פסק הרמב"ם ז"ל בביישו ישן ומת דמתחלה אין גובין בושת זה מן המבויש ואם תפסוה היורשין אין מוציאין מידו משום בושת דבני משפחה. אבל בקטן שאינו נכלם סתם וכתב שהוא פטור לגמרי משום דהתם אפי' בושת דבני משפחה ליכא למסקנא דמה"ט לא איפשטא הך בעיא מברייתא וכדפרישית: ומה"ט גופא אידחי לישנא קמא דמיבעי ליה משום זילותא דהא ודאי שפיר אפשיט מהך ברייתא דלא חיישינן כלל לזילותא מדלא מיחייב בקטן אלא במיכלמי ומיכלם ולא מחייב כלל משום זילותא וכדאמרן:

ועי"ל בעיקר הקושיא הקודמת בהא דלא מפרש טעמא משום פגם בתו די"ל דדייק דהל"ל בברייתא ופודה אותה בעל כרחה ואמאי נקיט מפדין אותה בעל כרחה אלא לאשמועינן דבני משפחה מפדין אותה בעל כרחו דאב שהם מכריחים לאב לפדותה משום פגם משפחתם ונ"מ בהא אפי' היכי דבתו מחלה אפגם דידה אפ"ה כופין אותו משום פגם משפחה והא ניחא טפי לשיטת התוספת דה"ק דכייפינן לבני משפחה לפדותה בע"כ דאב משום דלא ניחא ליה שתחזור לביתו וכו' וע"כ ס"ל דמפדין משמע ליה כפייה לבני משפחה והיינו משום פגם משפחתם וכדלקמן וכה"ג נמי כתב הוד רום מעלתו לקמן בענין פירושו לשיטת הרמב"ם ז"ל דדייק ממלת מפדין שכתב שם מר וז"ל וע"כ צ"ל שמפדין הוא כפייה אחרת חוץ מזו שבמלת בעל כרחו לדברי התוספת שכתבו בד"ה אמר אביי שכופין בני המשפחה לפדותה בעל כרחו דאב וצ"ב כיון שכל כוונתם דלא תקשי מאי דאמר בגמרא הדר ומיזבין לה ומה תועלת במכירתו מאחר דנכוף אותו לפדותה ולתרץ זה א"צ לחדש כפייה בבני המשפחה אלא שאם באים בני

המשפחה דחיישי לפגם משפחתם מרצונם הטוב לפדותה פודין אותה בע"כ של אב שהוא בא לעכב מטעם שתהא פרנסתה עליו וכו' אלא ודאי דס"ל להתוספת דמפדין הוא כפיה אחת ועל כרחו הוא כפייה אחרת עכ"ל. ובאמת לא עמדתי על סוף דעתו הרמה כלל בזה דודאי התוספת הוצרכו לחדש כפייה גם בבני משפחה דאי נימא דאין כופין אלא לו ולא לבני משפחה מאי האי דפריך א"ה ע"ע נמי נכפינהו לבני משפחה כו' הא אין כופין כלל לבני משפחה וכן למאי דמשני הדר ומזבין נפשיה מאי האי דפריך תו ה"נ הדר אזיל ומזבין לה דהא מ"מ לעולם יש בידם לכופו כמו בפעם הראשון ולכך פי' התוספת דס"ל דכופין לבני המשפחה בע"כ דאב ואהא פריך שפיר א"ה ע"ע נמי נכפינהו לבני המשפחה וכו' ומשני הדר אזיל ומזבין לה ופריך ה"נ הדר אזיל ומזבין לה ואמאי נכוף לבני המשפחה וזה נ"ל פשוט מאד. אבל מ"מ בעיקר הענין דבריו כנים דלשיטת התוספת דייקינן לשון מפדין דאל"ה תקשי אתלמודא גופא מנ"ל הא דכופין בני משפחה בע"כ דאב דילמא לא מיירי אלא בכפיה דאב לחודא כשיש לו מעות. וכפשטא דמילתא לפירש"י וממילא לא תקשה מידי אלא ע"כ צ"ל דדייק מדלא תני ופודה אותה בע"כ וקתני ומפדין אותה לאשמועינן דכופין גם בני המשפחה לפדותה ועוד יתבאר מזה לקמן ב"ה:

עוד כתב מעלתו אדוני מ"ו וז"ל ועוד לרבי דאמר לעיל דנמכר לישראל אינו נגאל בקרובים מאי פריך הכא א"ה ע"ע נמי נכפינהו לבני משפחה כו' דלמא באב שאני שהתורה נתנה רשות לאב לכפות לאדון כדכתיב והפדה שמגרעת פדיונה ע"י גאולת עצמה דמסתמא היינו אביה דידו כידה לענין קידושין וגירושין וכיון שביד האב לכפות להאדון לכך תקנו רבנן כפיית האב דלעולם מקיימא תקנתא דידהו בין כשהאדון רוצה או אינו רוצה. אבל בגאולת קרובים לר' דכשהאדון אינו רוצה לא מקיימא תקנתא דרבנן לא ראו חכמים לתקן כפיה בקרובים כלל כיון שא"א לתקן כפיה בהחלט ומילתא פסיקתא לא תקנו כלל. אבל כפיית האב דפסיקא להו מילתא לכך תקנוה עכ"ל. וגם בזה לא עמדתי על סוף דעתו חדא דאפי' את"ל דקרובים א"י לפדות בע"כ הרי מ"מ היה ביד חכמים לתקן שיתנו הקרובים לו מעות והוא יפדה את עצמו. ותו דבאמת נ"ל פשוט דמה"ט לכ"ע אף הקרובים יכולין לפדות בע"כ דמנ"מ אם הקרובים נותנין המעות או הוא עצמו דכשהקרובים נותנין המעות הוא שקול כאילו כבר בא המעות לידו והקרובים הם באים בשליחתו לפדות והא דקאמר רבי דנמכר לישראל אינו נגאל בקרובים ה"ק נמכר לנכרי חייבים הקרובים לפדותו כדי שלא יטמע בין הנכרים אבל נמכר לישראל אין הקרובים חייבים לפדותו אבל אם הקרובים רוצים לפדותו פשיטא דאין האדון יכול

לעכב דה"ל כאלו הוא נותן בעצמו המעות. ואע"ג דאמרינן לקמן בפירקין בעי ר"ה המוכר בית בבתי ערי חומה נגאל לקרובים או אינו נגאל לקרובים גאולתו גאולתו משדה אחוזה גמר והתם ע"כ לאו לענין חובה איתמר דהא מוכח התם בסוגיא דמיירי אף אליבא מאן דאמר וגאל את ממכר אחיו רשות וע"כ לא מיירי אלא לענין עכוב האדון ולא אמרינן התם דנתינת האדון הוא כנתינתו שאני התם דגאולת הבתים אינו לצורך המוכר אלא הקרובים באים לזכות בגאולה זו לעצמם הילכך נתינת הקרובים אינו כנתינתו ואיכא למימר דאינו נגאל לקרובים בעיכוב האדון אבל גאולת העבד שהוא לצורך העבד לפוטרו מעבדו' מה לי אם הוא נותן המעות בעצמו או אחרים נותנין בעבורו לצרכו והא דתני התם בברייתא בכל גאולה תתנו לרבות בתים ועבד עברי דמשמע דרבוי דעבד עברי דומיא דבתים כגון שרוצה לפדות העבד לעצמו בפירוש לצורך שיעבוד דמהני לכ"ע ואהא קמ"ל דאפ"ה אין האדון מעכב גאולת קרובים דומיא דבתים ולמסקנא מוקמינן התם הך ברייתא דוקא בנמכר לנכרי ע"ש אבל אם פוד' העבד לשחרור שהוא לצורך העבד פשיטא דאין האדון מעכב דמה לי אם הוא פודה בעצמו או אחר מזכה לו ורבי דקאמר דנמכר לישראל אינו נגאל לקרובים לא קאמר אלא דאין הקרובים חייבים לפדותו כמו בנמכר לנכרי כדאמרן וכן מצאתי שוב להדיא בכ"מ פ"ה מהלכות עבדים דהא דאמר רבי נמכר לישראל אינו נגאל לקרובים היינו שאין הקרובים חייבים לפדותו והיינו כמ"ש וזה נ"ל ברור:

עוד כתב אדוני מ"ו וז"ל ועוד לפירש"י דכופין את האב אם יש לו איזה דמיון יש לכפיית בני המשפחה בעבד עברי עם כפיית האב באמה העברייה דבשלמא כפיית האב ניחא כי מכר את בתו ויאכל גם אכול את כספה בדין הוא שישלם כשיהיה לו. אבל בני המשפחה מה לו ולהם שנכופם שיפדוהו וזו מצאתי גם במהרש"א שהביאה בשם ספר לחם אבירים ומה שתירץ הוא אינו מתקבל על הלב עכ"ל ולפעד"נ פשיט דקושיא זו מתיישבא מאליה לשיטת התוספת דה"ק כופין בני המשפחה לפדותו בע"כ דאב וע"כ דייק מדתני מפדין וכדלעיל וכיון דגם בבתו כופין בני המשפחה משום פגם משפחה פריך שפיר א"ה ע"ע נמי נכפינהו לבני משפחה משום פגם משפחה ולחנם נדחקו בזה המפרשים לשיטת התוספת ואפשר דהמפרשים ק"ל אקושי' התוספת למאי דס"ד מעיקרא בקושייתם לפרש דליכא כפייה אלא באב אדקשיא להו אהמקשה תנינא דפריך ה"נ אזיל ומזבין לה תיקשי להו אהמקשה קמא דפריך א"ה ע"ע נמי נכפינהו לבני משפחה דמה ענין כפיית האב שמכר את בתו במעות לכפיית בני המשפחה ולכך תירצו מה שתירצו אבל למסקנת התוס' בלא"ה ניחא וכדאמרן אלא דבאמת עיקר שיטת התוס' בזה צל"ע מן הטעם שיתבאר לקמן ב"ה:

ועוד כתב הוד רום כת"ר ועוד היאך שייך למימר שכופין בני משפחה משום פגם עצמם ואי ניחא להו לדידהו אמאי נכופם וכדמוכח בשילהי פרק אלו נערות דאי ניחא למשפחה גופא לא שייך פגם משפחה אלא דהתם קאמר דחיישינן דילמא איכא חד במדינת הים דלא ניחא ליה והא לא שייך הכא דבטענת שמא כזה אין להוציא ממון עכ"ד. ולא ידענא מי הכריחו לומר כאן הך חששא דאיכא חד במדינת הים די"ל דהכא מיירי בדאיכא חד הכא קמן דלא ניחא ליה והוא כופה לכל בני המשפחה לסייע לו בפדיון משום פגם משפחה א"נ דהעניים כופין העשירים ליתן וכזה מצאתי במפרשים והוא פשוט:

ועוד כתב מעלת כבוד תורתו וז"ל והרמב"ם ז"ל בהל' עבדים פ"ד כתב אין האב רשאי למכור את בתו אא"כ העני וכו' ואעפ"כ כופין את האב לפדותה משום פגם משפחה והקשה בכ"מ דבשמעתא משמע דלא אמרי' הכי אלא לר"ש והרמב"ם פסק דלא כוותיה ותירוצו דחוק. והוד רום כת"ר האריך בישוב קושיא זו ותוכן דבריו הוא דהרמב"ם נמי ס"ל כעין שיטת התוס' דמלת מפדין מורה כפייה אחרת חוץ מזו שבמלת בע"כ. אבל מ"מ לא ס"ל ממש כשיטת התוס' דמפדין היינו כפיית בני המשפחה אלא ס"ל דשניהם נאמרו לענין כפיית האב האחד שכופין את האב לפדות את בתו מממונו אם יש לו והשני שאם באים בני משפחה לפדותה מרצון טוב והאב מעכב מיראתו שתחזו' אליו פודין אות' בע"כ והא נמי חשיב רבותא דאע"ג דאין לו לאב אפ"ה לא חיישי' לפסיד' דאב לענין מזונות ולא בעינן למוקמי לה כר"ש אלא משום סיפא דבעל כרחו דמיירי בגאולת המשפחה דכיון דהדר ומזבין לה לא עבידי בני המשפחה למיפרקה כיון דאין כופין אותם אבל רישא דמפדין דמיירי בגאולת האב מהונו וממונו אתי שפיר אליבא דכ"ע עכ"ד. ודבריו קשים להולמן דאי ס"ל בפשיטות דאין כופין בני המשפחה כלל בבתו אפי' אי לית ליה אלא איפכא הוא דבני משפחה כופין לאב א"כ מאי האי דפריך א"ה ע"ע נמי נכפינהו לבני משפחה הא מעול' אין כופין לבני משפחה אלא בני משפחה כופין לאב(וכמדומה לי שנמשך בזה כאן לשיטתו דלקמן שהמציא גרסא חדשה כי עם זה יבוא על נכון דבריו הנה ואמנם אם הדבר כן נתן מקום לטעות בדבריו שהי' לו לפרש תחלה חידוש גרסא זו ואח"כ הי' לו לפרש עם זה דברי הרמב"ם ז"ל ואמנם באמת כי אתינן לגרסא זו בלא"ה ניחא דברי הרמב"ם ז"ל וכמו שיתבאר בע"ה לקמן ע"ש) וגם לא ידעתי מי הכריחו לומר דהרמב"ם לא ס"ל כשיט' התו' דאדרבה אי הרמב"ם ס"ל ממש כשיטת התו' יבואו דבריו על נכון בלי גמגום והוא דלשיטת התו' דכופין הבני משפחה לפדותה בדלית ליה לאב ממילא אי אית ליה כופין לאב דאם למשפחה כופין כ"ש לאב בדאית ליה כיון שהוא גרם הדבר אלא דברייתא מיירי בדלית ליה לאב ואהא

קתני מפדין דהיינו כפיית בני משפחה והוא ג"כ בע"כ של אב מצד המזונות ואהא פריך תלמודא א"ה ע"ע נמי נכפינהו לבני משפחה משום פגם משפחה ומשני הדר ומזבין נפשיה ופריך הכי נמי ומזבן לה ואמאי כייפינן לבני משפחה ומשני הא קתני אינה נמכרת ונשנת ומני ר"ש היא וכו' וממילא לא איצטרך למוקמי כר"ש אלא משום כפיית בני משפחה דלרבנן דנמכרת ונישנת אין כופין לבני משפחה דילמא הדר ומזבין לה ותו איכא פגם משפחה ולמה יאבדו ממונם שלא לצורך אבל לענין כפיות האב בדאית ליה ליכא מאן דפליג דהכא לא שייך למיפרך דילמא הדר ומזבין לה דמה תועלת במכירתו מאחר דנכוף אותו לפדותה וכקושי' התו' וממילא שפיר כתב הרמב"ם ז"ל שכופין את האב לפדותה משום פגם משפחה דבהא כ"ע מודו וליכא מאן דפליג ביה ולפיכך לא כתב הרמב"ם ז"ל לשון מפדין כדנקיט בברייתא דמהאי לישנא משמע שכופין גם לבני משפחה והא ליתא לדידן דקיי"ל כרבנן דנמכרת ונשנת ולפיכך לא כתב אלא שכופין את האב לפדותה דהא א"ש אליבא דכ"ע וכדאמרן:

הרי נתבארו דברי הרמב"ם ז"ל לפי שיטת התו'. ואמנם באמת עיקר שיטת התו' דחוקה בעיני במה שפירשו דה"ק כופין את בני המשפחה לפדות בע"כ דאב משום מזונות חדא דעיקר חסר מן הספר וכל כי האי ה"ל לפרושי ותו מנ"ל לתלמודא הא דמיירי אף בכפיית בני המשפחה דילמא לא מיירי אלא בכפיי' האב לחוד אם יש לו וכפשטא דמלתא והא דכתבינן לעיל דדייק מדלא קתני ופודה וקתני מפדין דמשמע דקאי אבני משפחה אי משום הא לא ארי' דוודאי י"ל דקאי אבני משפחה ולאשמועינן שהם כופין לאב משום פגם משפחה אבל מ"מ לעולם אין כופין להם ותו דאי דייק ללישנא דמפדין דקאי אכפיות בני משפחה א"כ למאי דס"ד מעיקרא דבעל כרחו היינו בע"כ דאדון אמאי לא קשיא ליה לישנא דמפדין ואף כי הוד רו' כת"ר הרגיש בזה וכתב דאף למאי דסלקא אדעתיה מעיקרא למימר בע"כ דאדון אפ"ה לשון מפדין שהוא מבנין הפעיל היא כפיית האב שכופין אותו לפדותה ובעל כרחו הוא דבר אחר דהיינו בע"כ דאדון. הנה באמת דבריו קשים להולמם בזה דהא מפרש תלמודא בע"כ דאדון מאי ניהו דכתבנא ליה שטרא אדמיה והיינו משום דאי איתא לזוזי בעינא אפי' בעבד עברי כופין דפועל חוזר בחצי היום ולכך בעי למוקמי לה כדכתבנא ליה שטרא אדמיה והשתא אי מפרשינן לישנא דמפדין אכפי' האב ע"כ הוי צ"ל נמי כה"ג דאפי' אי לית ליה לאב כופין אותו לכתוב שטרא אדמיה וכן כופין את האדון ליקח שטר אדמי' וממילא תמיד יוצאת לחירות למאי תני במתניתן דאמה העברייה יוצאה בסימנין ובשנים כיון דבהכרח מיד יוצאה לחירות אלא האי לישנא דמפדין לא משמע ליה בע"כ אבל מ"מ י"ל דמפדין לשון רבים משמע

קרובים והיינו מרצון וה"פ בין האב ובין הקרובים מפדין אותה בע"כ דאדון אם רוצין ואין יכול לעכב ולמסקנא נמי משמע לשון מפדין אקרובים שהם מכריחים את האב לפדות משום פגם משפחה ומהא לישנא משמע ליה דטעמא משום פגם משפחה אפי' היכי דלא שייך פגם בתו וכמש"ל באורך:

ובדבר מ"ש מעלת כבוד תורתו עוד דהכי גרסינן א"ה ע"ע נמי לכפינהו בני משפחה בודאי האמת יורה דרכו כי זו היא גירסא ישרה ונכונה כי עם זה יתיישב קושית מהרש"א וקושי' התו' ושאר כל הספיקות הנזכרים וכאשר יתבאר בעז"ה אבל מ"מ הא דמסיק מכ"ת לשיטה זו דאביי ס"ל דהאי על כרחו של אב היינו באין לו לאב ובני משפחה רוצין לפדות את בתו ושיכתוב להם שטר אדמיה וכו' מלבד שזה מתנגד למה שפירש"י בע"כ דאב אם יש לו כופין אותו וכו' גם מסתימת לשון הגמ' לא משמע הכי וכן מדינא מיפטר אם השיגה ידו לשלם למפרע כיון דעני היה באותו שעה כדקיי"ל בפ"ה דפיאה ב"ה שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופיאה אף כשחוזר לביתו אין צריך לשלם דעני היה באותו שעה. ומ"ש הוד רו' כת"ר עוד סעד וסמך לשיטתו וז"ל ואתי שפיר לישנא דבעל כרחו דאי ביש לו לאב כיון שמן הדין הוא מצווה לפדות את בתו כמ"ש במכילתא והפדה האב וא"כ אותה ששנינו שילהי פ"ק דבכורות מצות יעידה קודמת למצות פדיי' היינו המצוה מוטלת על האב לפדותה וכ"כ הרמב"ן בפירושו על התורה וז"ל והפדה אב הנ"ז כי אסור לו להניחה ביד האדון מעת שאמר לא חפצתי לקחתה וא"כ לא שייך שפיר לישנא דעל כרחו שבכל המצות דינא הכי שאם לא רצה כופין אותו אלא שאין זו מעיקר המצוה שהרי אין לו וכו' עכ"ל ולענ"ד אין מזה הכרח דהא אדרבא מזה מבואר שאין מצות פדיי' חל אלא אחר מצות יעידה דהיינו מעת שאמר לא חפצתי לקחת אותה אבל מקודם א"צ לפדותה והכא קאמר דבכל גוונא בני משפחה כופין את האב לפדות אם יש לו משום פגם משפחה אפי' קודם שאמר לא חפצתי לקחת אותה ועוד דאפי' לאחר שאמר לא חפצתי לקחת אותה שחל עליו מצות פדיי' מכל מקום ודאי אם הבת מוחלת לו הפדיון הוא פטור ואהא קאמר דמ"מ בני המשפחה כופין אותו לפדות משום פגם משפחתו אפי' אם הבת מוחלת ואינה מקפדת בכך וכמ"ש. ולפ"ז יתיישב גם קושייתו דלעיל מנ"ל לתלמודא דטעמא משום פגם משפחתו דילמא טעמא משום פגם בתו. דהא ע"כ מיירי הכי כשהבת אינה מקפדת דאל"ה מאי קמ"ל פשיטא דבכל המצות דינא הכי שאם לא רצה כופין אותו אצ"ל דמיירי כשהבת מוחלת הפדיון ואהא קמ"ל דאפ"ה כופין אותו משום פגם משפחתו וכל זה לפי שטתו דפשיטא ליה דבכה"ג כופין לאב לקיים מצות פדיי' ביש לו אמנם באמת לבי נבוך בדבר כי אין זה

מצות עשה גמורה מן התורה כי אם מצד הישר והטוב דרך מצוה מן המובחר וממילא לא היה ראוי לב"ד לכפותו על כך והילכך לא קאמר הכא דכופין אותו אלא משום פגם משפחה ובהא דלא קאמר טעמא משום פגם בתו כבר נתיישב זה למעלה בפנים שונות ואין צורך להאריך עוד בזה:

ואמנם לא ידעתי מה הכריחו לכך לפרש לפי גירסתו דמיירי באין לו לאב ובני המשפחה רוצים לפדות את בתו ושיכתוב להם שטר אדמיה וכו' דודאי אף לפי גירסא זו שפיר י"ל כפירש"י דהא דקאמר בע"כ דאב היינו בדאית ליה לאב כופין אותו לפדות משום פגם משפחה ואהא פריך א"ה ע"ע נמי אם השיגה ידו ויש לו נמי נכפיניה בני משפחה לפדו' עצמו משום פגם משפחה ואמאי מחלק תלמודא בהא בין עברי לעבריי' והא ודאי קושי' אלימתא היא ואף אם לא נכתוב ראוי לכתוב ולפי גירסת הספרים שלפנינו תיקשי אמאי באמת לא פריך תלמודא הא דהך פירכא מעליא הוא ומזה לבי אומר וגומר כי עיקר הברור הוא כגירסת אדוני מ"ו דבאמת תלמודא פריך הך קושיא אבל מ"מ ראוי לברך על המוגמר לישב כל הסוגיא לשיטה זו והוא לכאורה קשה לשיטה זו א"כ אמאי משני אהא הדר ומזבין נפשיה ומה תועלת במכירתו כיון דכופין אותו לעולם אבל באמת משום הא לא ארי' דודאי תלמודא משני שפיר דלא שייך למימר בעבד עברי מפדין אותו בעל כרחו משום דלא חשיב בברייתא אלא פדיון המתקיים לעולם בודאי ואינו בא עוד שוב לידי עבדות וכדמסיק גבי אמה העבריי' אבל עבד עברי אין פדיונו מתקיים תמיד בע"כ דהאי אי בעי הדר אזיל ומזבין נפשיה ומזה נתבטל שוב מעשה הפדיון הראשון והרי הוא כאלו לא נפדה כלל ואף כי ביד הקרובים לכפותו גם בפעם הב' וכן בכל פעם ופעם מ"מ הרי ס"ס לפי שעה טרם יבואו לב"ד לכפותו שוב נתבטל פדיונו הראשון ולא הועיל כלום וכן גם בפדיון השני לא יתקיים תמיד אם שוב ימכור עצמו וכן יהיה המדה תמיד בכל פדיון ופדיון ועוד דמסתמא לאו אורח ארעא דקרובים למיטרח בבי דינא למכפיי' בכל זימנא וזימנא ואדרבה בהיותו נמכר בעבדות כמה פעמי' זה אחר זה יש להם גנאי יותר ולפיכ' לסוף יניחוהו בעבדות וממילא בהכרח אין פדיונו מתקיים תמיד. ועוד דברייתא מיירי בכל גווני אפי' בדלית ליה מעות הרבה אלא כשיעור פדיון אחד ואי הדר ומזבין נפשיה שוב לא יהי' במה לפדות ונמצא שאין פדיונו מתקיים ובריייתא לא חשיב אלא פדיון המתקיים תמיד ואהא פריך א"כ באמה העבריי' נמי הדר אזיל האב ומזבין לה ואין פדיונו מתקיים ככל הני גווני דאמרן ומשני הא קתני אינה נמכרת ונשנית והילכך באמה העבריי' איכא פדיון המתקיים. אבל בע"ע ליכא פדיון המתקיים בע"כ ואהא מסיק ומני ר"ש הוא וכו' ולפ"ז לא איצטריך תלמודא למוקמי ברייתא כר"ש אלא

משום לישנא דברייתא דע"כ לא חשיב אלא פדיון המתקיים מדמפליג בין א"ה לעברי דלרבנן בתרווייהו ליכא פדיון המתקיים ואין חילוק ביניהם אבל מ"מ ודאי בעיקר דינא לא פליגי רבנן ואינהו נמי ס"ל דכופין את האב לפדות משום פגם משפחה דלא אשכחן דפליגי בהא רבנן ור"ש ואע"ג דלרבנן אפשר שלא יהיה פדיון המתקיים לא נ"מ בהא דמ"מ אין הדבר ברור דאפשר אחר כפייה הראשונה יטה אזנו לשמע דברי חכמים ולא יוסיף עוד חטא על פשע וגם ביד הקרובים לכפותו כמה פעמים אע"ג דלאו אורח ארעא כולי האי וא"כ יפה פסק הרמב"ם ז"ל שכופין את האב לפדותה אע"ג דאיהו פסק דלא כר"ש דאף למסקנא דוקא לישנא דברייתא בעינן למוקמי כר"ש אבל עיקר הדין הוא דין אמת לרבנן וכדפרישית. ובכן הכל עולה כהוגן לשיטה זו:

וכתב עוד הוד רו' כת"ר וז"ל ואף לגרסת הספרים שכופין את האב משום פגם משפחה הדבר פשוט דביתומים לא שייך כפייה ואף שהב"ח כתב דעיקר יסוד פסקו הוא דגנאי ליתומים שקרוביהם יחזרו על הפתחים או יטלו מקופה של צדקה שדינא ביה נרגא מאותה שאמרו בפרק שנתפתתה (דנ"א) ההיא יתום ויתומה דאתו לקמיה דרבא א"ל רבא העלו ליתום בשביל היתומה ולהב"ח דטעמא משום דגנאי ליתומים שקרוביהם יחזרו על הפתחים או יטלו מקופה של צדקה כ"ש אחותו דגנאי גדול הוא להיתום שתחזור על הפתחים עכ"ל. הנה בודאי טענתו חזקה בזה ומ"מ יש להתנצל קצת בעד הב"ח דאזיל לשיטתו במה שכתב שם דכיון דאיכא גנאי ליתומים שקרוביהם יחזרו על הפתחים דמי להא דרבא דרמא צדקה לאחשובינהו וכבר כתב שם ב"ח דלא אמרינן הכי אלא כשיש להם ממון הרבה עושר מופלג ובכן הדבר נלמד מענינו דהא דאמרינן דאיכא גנאי ליתומים שקרוביהם יחזרו על הפתחים ג"כ אין זו מדה אמורה אלא בהיות' מפורסמי' בעושר מופלג אשר ספק בידם להספיק להם כל צרכם אבל בבינוני' ליכא גנאי כ"כ דכ"ע ידעי דדי להם להפקיע את עצמם וא"כ י"ל דהך עובדא דרבא הוי בבינוני' דלא שייך הני וכדפרישית וה"נ מסתבר לדינא:

וכתב הוד רום כת"ר עוד וז"ל ועיקר חלוקו של מהר"י מינץ בין צדקה שיש לה קצבה לאין לה קצבה וכו' פלא בעיני שהרי חכמים נתנו קצבה לדבר מדה בינוני' מעשר ומדת חסידי' חומש ואמאי קרי לצדקה דבר שאין לו קצבה ועוד ליפלוג וליתני בצדקה גופה בין צדקה שיש לו קצבה לאין לה קצבה. ומעלתו האריך בישוב הדבר ותוכן הדבר דאע"ג דצדקה יש לו קצבה מ"מ אין לו זמן קבוע ויש לה תשלומין בגדלותם וכל המצות דחשיב התם בגמרא גבי קטנים יש להם זמן קבוע. ואם עבר בטלה לה והוא בכלל חסרון לא יוכל להמנות משא"כ צדקה עכ"ד. ולענ"ד הקלושה אין זה מספיק דאדרבה צדקה

כל שעתא ושעתה זימנא הוא דהא קיימא עניים וכדאמרינן פ"ק דר"ה וממילא זמנה קבוע תמיד ובלה"נ שיהויי מצוה לא משהינן וכדאמרינן מצוה הבא לידך אל תחמיצנה וכ"ש במצות צדקה שלפעמים יש פקוח נפש להחיות העניים ואם ימתינו בצדקה עד שיגדלו ביני וביני אבד נפש העני הזה והוא כמעוות אשר לא יוכל לתקן עוד וחסרון לא יוכל להמנות ואין לך חביבה מצוה בשעתא גדול מזה ליתן הצדקה הראויה לעני העומד לפנינו בשעתו וזמנו ושלא להמתין בצדקה עד לאחר זמן ליתננו לעניים אחרים כי מן הדין זכה בו העני הראשון אשר היה שם באותו שעה וכמו ששנינו בפיאה פ"ד מי שלקט את הפאה ואמר ה"ז לאיש פלוני עני ר"א אומר זכה לו וחכ"א יתננה לעני שנמצא ראשון ופי' התי"ט שלא יעכבם עד שיבא אותו העני אלא כל עני שימצא ראשון יתננה לו ואל יאחרה בידו ואפי' ר"א לא פליג התם אלא משום דס"ל מיגו דאי בעי מפקר לנכסי' וכו' והוא זוכה בעבורו אבל בסתמא פשיטא דזכה בו העני הנמצא ראשון. ומ"ש הוד רום כת"ר עוד טעם בדבר דממתינן בצדקה עד שיגדלו משום דגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה וקטנים לאו בני מעביד מצוה נינהו אלא מתורת חינוך דרבנן. גם זה אינו מספיק דלא אמרינן גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה אלא כשאינו מצווה כלל בדבר לפי שאין יצרו תוקפו כ"כ וכמ"ש התוספת ספ"ק דקידושין אבל אם הוא מצווה בדבר מדרבנן חשיב נמי מצווה ועושה דהא נקטינן חמורים ד"ס יותר מדברי תורה ותו דלשיטתו אדמספקא ליה בפ"ק דקידושין אי גדול מצווה ועושה או לא. תיפשוט ליה מברייתא דהכא ותו דמאן יימר הכא שיבא לידי תשלומין בגדלותו שמא ימות וכן נפיק מיניה חורבא דכמה זימנין לא עבדי תשלומין בגדלותם ופוק חזי מאי עמא דבר. וע"ק דהא תני התם ולוקחים להם ס"ת תפילין ומזוזות וכל דבר שיש לו קצבה והא קנין ס"ת ג"כ אין זמנה עובר ואפשר להם לקנות ס"ת בגדלותן לקיים המצוה בעצמה להיות כמצווי' ועושי' דומיא דצדקה אלא ודאי הא ליתא. ותו דהא תני התם ואין פוסקין עליהם צדקה ואין פודין עליה' את השבויי' ולא כל דבר שאין לו קצבה משמע להדיא דצדקה בכלל דבר שאין לו קצבה הוא. ולא מטעם שאין זמנה קבוע. לכנ"ל לפרש דצדקה שפיר חשיב דבר שאין לו קצבה דאע"פ שיש לו קצבה למעלה אין לו קצבה למטה וכיוצא בזה כתבו התוס' בפרק נערה (דנ"ב) דכה"ג מיקרי דבר שאין לו קצבה ע"ש. והוא דאע"ג דקיי"ל מדת חסידי' חומש ומדת בינונית מעשר כל זה אינו אלא מצוה מן המובחר ואע"ג שכתב הרמב"ם ז"ל דפחות מזה הוא מדה רעה מ"מ עכ"פ לא מיקרי חוטא והדבר מסור בידי אדם להרבות ולמעט כפי חפצו ורצונו ומה"ט אין פוסקין צדקה על היתומים דל"ד לשאר מצות שיש להם חק קצוב אבל צדקה אין לה חק

קצוב ואין בידינו לעמוד על האומד אומד דעת היתומים כמה יהיה בדעתן ליתן אם רב אם מעט ולכן אין להוציא הממון מחזקתם מספק ועד"ז דברי מהר"י מינץ עולים כהוגן דהתם בנידון דידיה כבר היה החק קצוב לעניים מקדם מאביהם ואמרי' דמסתמא גם היתומים לא ישנו חק אביהם כי מצוה לקיים דברי המת הילכך התם שפיר מיקרי דבר שיש לו קצבה:

וכל אלה העלה מצודתי בקט שכלי לפום ריהטא ולא הספיק לי השעה לעיין כל צרכי להעמיק ולהרחיב הדיבור כראוי באשר כבוד רום מעלתו נחוץ לדרכו הטוב ואמנם עוד חזון למועד דבר בעתו מה טוב כאשר יגיעו אלי דברי תשובתו הרמתה אענדם עטרה לראשי כי חביבים ועריבים עלי דבריו ודברי דודים המיוסדים על אדני פז בנתיב היושר והאמת ובכן ישקוט על גורלו שקט ושאנן בצל שדי יתלונן כחפץ נפשו המשכלת וכחפץ נפש אוהבו נאמנו לנצח מצעירי תלמידיו המתאבקים בעפר רגלו הטרוד בנחיצה נאם אברהם יחיאל מיכל בלא"א מ"ו הרב המופלא כמהר"ר עוזיאל זלה"ה מקאליש המתגורר כעת פה ק"ק האלברשטט העומד על המשמר משמרת הקודש בבה"מ של הקציץ המפורסם כהר"ר בערמן סג"ל:

סימן ג

תשובה שהשבתי על דברי מוהר"מ הנ"ל בדרך במלון תמוז דהאי שתא עדת דבורי"ם ודבש בבערלין באכסניות בית דודי זצ"ל שם עשיתי מחצה. בפני כבוד אמ"ו זצ"ל ומצאה חן בעיניו וסמך ידו עליה ונרצה. אמנם לא זכיתי לגמרה עד אשר הזמן הפריד בינינו ואחר גמרתיה בכפלים לתושיה. ויהר"צ שלא אכשל בדבר הלכה ואל יצל מפי דבר אמת השומר אמת ישמרני מכל שגייה. ויחנני סברא ישרה ודעת נקייה:

מיכ"ל באחת ועלתה לו עלייה לשמ"ה לשם גירוסי"ן עלית למרום התבונות לקחת מתנות. נקט תרתי מתנתא דתור"ה. אב"א גמרא אב"א סברא. מיכ"ל בשלי"ש שפ"ר הארש ההיא טוב טובייניא דחכימי לית לית טימי כמרגניתא שפירא. מיכ"ל חמדת אשדת בידיו רב לו כבר לקישא ובן פדת. יודע לישא וליתן לפלפל בחכמה מלומד מלחמה. ידע לאהדורי אפירכי אדינא מעיקרא. הוא מיכ"ל אחד השרים הראשונים הפונים מכל עסקיהם דרך ימין להבין ולהשכיל להטיב העיון בלימוד הגמרא. תני ומתני ולית ליה שיעורא. התורני כמהור"ר מיכל נר"ו בתדירא.

אד"ש יקבל מר הרוב"ה קש"ת בארשת שפתי רבינו הגדול אבא מארי נר"ו המקום יהא בעזרו. יביעו שמן רוקח בדבר הקרח מדבר מצוה וקרוב לדבר עברה חמורה. תשובתו בצדה תברא. ועברתי במעט עיוני את מיכ"ל המים מימה של תורה. ובינותי בתשובות

חבילות שהקיפנו כת"ר כפ"י תחר"א. מתחרה באר"ש הארז אשר בלבנון. באחריות"ו יהא מנון. עד העזו"ב אשר יוצא בקיר חתורה. בורח מבית הספר בלי ידיעת בית רבו עודנו באבו. כי קטן יעקב ודל בחכמה ודעת. א"ף רך בשנים וכלום מביאין ראיה מן הקטן לעקור ולטעת כל שאוסיף מגרעת ובנין ילדים סתירה. כלום אית חולק לטלייא במקום בינ"ה. כד הוינא. זוטר לגברי ולדרדקי. ומידי מששא אית בי כבקי. בר יומא דזוטר בשיעורא. ואכתי לית לי כח גברא. אפ"ה ניחא לי למשכוני נפשאי אדרב אמ"ר גברא רבה אמר מילתא אלבישייהו יקירא. ואוקי גברא אחזקתיה חזקת חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן ולא כשורה. תריץ גברא ויתיב דאית מפרק לכל מותיב ולאו כל קושיא קיימא ושרירא. וכי תימא שותיה דינוקא דאבוה היא בשוקי. במטותא מנייכו לא תתלו באמ"ר בוקי סריקי. דרב אמ"ר לא אוקי עליה אמורא. חס ליה לזרעיה דאבא לאשתמושי בכסו"יי חווירי לאכסויי במאי דלאו דיליה ואשתבועי לשיקרא. תמן אמרין רעיא קולבא תלא זייניה באתרא דמרא. ואי הכי דילמא לא ליחוש מר לסבא דלא מטעמיה. ולא אמרי מילי מבר נפחא בשמיה. ולא בדרדקי עצה לקטן הבא לחוו"ת דעתו אין שומעין לו לסתור על מנת לבנות בית דירה. הא ידע מר דאנא לאו בעל הקורה. אע"ג דדמיא עלי ככשורא. להחזיר מרי"ש מעוני. מה שראיתי בקטני. תקנת השבי"ם היא שלא לקעקע הבירה. מחמת שלא הציץ עליה הבנאי אומן גדול הוא שבנאה כולו נאה חזקה ובצורה. ורבנן לא צריכי נטירותא נטירותא יתירתא הוא דעבדי כיעקב וחזני מתא. חומה גבוהה ורחבה חזקתי גדרתי את גדרה. קמחא טחינא טחינית לעמלן של טופחי"ם בידיהם וסופקים כפיהם כף אחת לשאוב הזוהמא מעל פי קדרה. בנ"יצן משכח שכיחי קי"טרא. דחיות"א לא סבירי ולא קבילי ולא מחיל אינש אקוטרא. וניחא לן לבטולי קל"א אילן דעול"ה קול"ן של סופרי"ם סבי דאזלי אתיגר"א. דדמי לבידקא דמיא וגברי היכי מיבדקי כי עברי אכי"שרא. דחיות"א כל כמה דאית ביה טפי ניחא כי היכי דליצל צבעיה וצייל ומשיך נהורא. חצבי לנהור"א כגני לאי. כגון אנא יתמא שליח וערטילאי. לית לי מדילי דהא כתיבא ומנחא בכיסתיה טבא תקילא וצרירא. ולא חיישינן להתפסת צררי. חושבנא אבי דרי כל חד לפום חורפיה שרי. מרבא עד זעירא. וידענא דאין אדם עומד על ד"ת אלא א"כ נכשל בהם לכן מה שגיתי יבינני ואחזור בי חזרה גמורה. אפס כי לא תהיה תפארת תורתנו הקדושה להשיג גבול האמת ח"ו כי אם להגדיל תורה ולהאדירה. בדברים נכונים וסברות אמיתיות ודעת ישרה. ואינני מעתיק כל לשונו עד גמירא. אף במקום שראוי להאריך כי בודאי יש אתו טופס תשובתו. ואטרוחי בכדי לא מטרחינן.

אלא אתפוס הענין בראשי פרקים בקצרה. והריני מטפס ועולה על סדר קונדרסו מגלה עפה יפה וברה:

עביד השבה מעליית' לכבוד המשיג המחזר אחר אבידת סברא נדחת במונח שיש עול חוב ממש על שכם קרובים להצי' אפיה' מני שחת דאפ"ה מיפטרי יתמי מטעם פורע ב"ח שלא מדעת כמ"ש אמ"ר בתשובה נצחת

והנה למה שהשיב מעכ"ת בתחלה דלא דמי לפורע חובו של חבירו שלא מדעתו שאין צריך לשלם. דהתם אמרינן דילמא פייסיה לוה למלוה אי לא פרעיה היאך. והא לא שייך הכא שהרי האחים לא היו יכולים לפייסו כי קטנים היו זהו תורף דבריו. אומר אני שערי תירוצים לא ננעלו ואף אנו נאמר שיותר היה מתפייס מהקטנים כי יכמרו רחמיו עליהם בדברם אתו שלא להיות להם חרפת עולם לא תשכח. וימנעו בני אדם מלשדך עמהם. אפשר בכך היה נמנע מלעשות העברה בלא בצע כסף בעצת הילדים והיה לה להודיעם תחלה קודם שתתן המעות להאח המגזים. דילמא מצו לפיוסי ליה במילי. ולא ליתן בשבילם שלא מדעתם. ואפי' תאמר דבר רחוק הוא שיתפייס מהקטנים אחר שראינו שלא נתפייס מאחותו הגדולה. עדיין אפשר לומר שאפוטרופסי היתומים היו יכולים למונעו ולהטותו ממחשבתו הרעה ברוב לקחם. וידיהם ומעשיהם כיד יתומים לכל דבריהם (עח"מ ריש סק"ד) ומדוע נתנה ולא שאלה את פיהם. שהם העומדים במקום היתומים אחיה. אלא ודאי אחולי אחלה לגבייהו מעיקרא. והניחה מעותיה על קרן הצבי. ושוב אינה יכולה לתבוע. אף שאין אנו צריכים לכל זה. דהא רבינו לא קאמר. אלא דאפילו תימא יש כאן חוב. מיפטרי יתמי מטעמא דפורע חובו של חבירו שלא מדעתו. ולא חש אי לא דמי ליה בכל מיליה. דהא כבר פירש לקמיה דליכא הכא חוב לגמרי. ולרווחא דשמעתא מילתא דלא צריכא נקיט משום יגדיל תורה בלבד. לא שהוצרך לכך כלל וכלל. לכן לא האריך לדקדק בו. ולחומרא. (לתובע וקולא לנתבע. כדקיי"ל בכל ספיקא דדינא) הוא דלא דק. שהרי מבואר הדבר שאין שום חוב בכאן. וכת"ר ראה זה. אלא שבא להראות את גדלו. שלא הניח דבר להתגדר בו בעומק שכלו. ואמנם במ"כ דקדוק של מה בכך הוא כנז'.

לפ"ד הי"ל לטעון טענות הרבה שיש בהן ממש

ואיכא לתמוהי דמר שקיל זוטרי ושביק רברבי. דלפי דרכו היה יכול לתפוס עליו תפיסה יותר חזקה. על פי מה שחשב בדעת אמ"ר שרוצה לדמות נ"ד לפורע חוב אחר דמיון גמור. דאי תיסק אדעתין דהכא נמי הוה ליה חוב. דעדיפא איכא לאקשויי דלא דמי נ"ד לפורע חובו של חבירו. דלפירש"י הוי טעמא דמיפטר משום דאמדינן דעתיה דלפוטרו

נתכוין מתחלה. שאל"ה למה נכנס בעדו לפרוע לבע"ח של אחרים. מה לו ולצרה הא קאי החייב עצמו. משא"כ בנ"ד דקטנים כשלא בפניהם דמו. ואפ"ה מצוה עלייהו רמיא כדכתב מהרי"ו בתשו' סי' קמ"ח. אי נמי טעמא דפטור כדפירשו התוספת משום דמצי אמר הייתי מבקש לי אוהבים שיפרעו בשבילי. דלא שייך הכא בנ"ד כי ידוע הוא שלא ימצאו האחין היתומים מי שיפרע בשבילם חוב זה כיון דאמידי.

ותו לפירש"י דפטרינן ליה לפורע חוב של אחר משום דאמדינן דעתיה דמעיקרא ידע וקמחיל דרצה לפוטרו. והא לא שייך באשה נשואה דמה שקנתה אשה קנה בעלה. (אלא א"כ היו לה נכסים שאין לבעלה רשות בהן. איכא למימר דאמדינן דעתה דמחלה מעיקרא. אפ"ה איכא לספוקי. משום דמסתברא דקרוב בהך מילתא לא הוי כאינש דעלמא דפרע בלא דעתא דחבריה. דמבריח ארי הוא. דשאני קרובים דכולהו מיחייבי לסיועי בפדיון קרוביהם והדעת נותן שהם כשותפין לענין זה. שאם נתן א' בעד כולם לא הפסיד מעותיו אלא כפי חלקו. והשאר הלואה אצל האחרים. אמנם בנכסי מלוג הדבר ברור שאינה יכולה לוותר כלל שלא מדעת בעלה) ומתואר השאלה נראה שהאשה עשתה זאת בלי רצון בעלה. שאינו מתרצה בכך כשנודע לו ולכן היא תובעת עכשיו מה שנתנה. דסברה זוזי הלואה ליהוו גבי יתמי. דעל כרחייהו משלמי מפני שלא ידע הבעל ממה שנתנה משלו. (שהרי לא הוזכר הבעל כלל בדבר זה. מכלל דלא הוה ידע לגמרי) ותו מדאיכפל השואל הנשואה. ודאי הכי משמע מאן שביק מאן מחיל.

ובקושטא אי קשיא לי הא קשיא לי לכל הפירושים והטעמים שנאמרו בפורע חובו של חברו דפטור. דלא שייכי בנ"ד דאפי' לטעמו של הירושלמי. דדילמא הוה מפייס לבע"ח. מכל מקום לא הניחה האשה מעות הללו על קרן הצבי כיון דלאו דידה הוא. ולא מציא לאחולי מידי. ומעיקרא לא שפיר עבדה דנתנה בלי ידיעת בעלה. אלא דאנא אמינא בתורת הלואה נחתא מתחלה. דסברה איתמי רמי לשלומי ואתא בעל ומפיק:

מראה פנים לחייב הקטנים בפדיון הצלת נפש אחיה' מפח יקוש למען תצדק האחות הנשואה ולא תפסיד כל מה שנתנ' לצורך זה בעד כולם אף ע"פ שלא שאלה את פיהם

והשתא נחזי אנן אי רמיא מילתא אקרובים למיפרקיה. דאי לשביה מדמינן לה. הכי נמי דקרובים חייבים לפדותו. ואפי' יתומים קטנים חיובי מיחייבי כדאיתא בהגהת ש"ע (י"ד סרנ"ב) והוא מתשו' מהרי"ו הנז'. אע"ג דאיהו ז"ל מיירי בסכנת היתום עצמו. מכל מקום נראה דשוין הן. ופדיון הקרוב נמי רמי עלייהו דקטנים. והא נמי לא שנא דאי איכא למירמי חיובא אגדולים. משום חששא דלא יטמע בין הנכרים. (אשר עוד יתבאר בעזה"י לפנינו) וגיזומו מילתא היא לחיובינהו. הוא הדין לקטנים. והאחות הנשואה

ודאי דליכא לחיובה מדינא לעזור בפדיונו (אם לא מנכסים שיש לעצמה ואין לבעלה רשות בהן. אפשר שמחייבין גם אותה לסייע מכל מקום אינו מוטל עליה בלבד) לפי שאין קרובי אשה מוטלים על בעלה לחייבו בפדיונם והצלתם בעל כרחיה טפי מאינש דעלמא. ואי הכי פשיטא דה"ל מעות מלוה לגבי יתמי. ולכי גדלי מיבעי להו לשלומי. כל זה הוא ממה שיש לעיין במונח שהוא חוב גמור כדס"ד:

ביאור דעת אמ"ר דקאתי עלה מב' צדדים לפטור האחים

איברא לקושטא דמילתא תפס לו אמ"ר נר"ו עיקר שאפי' האחין גדולים בפנינו אין חובה מוטלת עליהם כלל ליתן ממון לזה כדי למונעו מעברה. מפני שני טעמים האחד לפי שאם יאמרו שאינם מקפידים על בשתם אין בידינו לכופם על ככה. ולפ"ז אינו מועיל כלום להאחות מה שאמרנו. שעכ"פ הפסידה מה שנתנה אפי' מנ"מ שלה. ואם עשתה שלא מדעת בעלה הוא חוזר עליה וגובה ממנה אם יש לה נכסים לעצמה. ואין לו ולה על היתומים כלום ואפי' היו גדולים. ועוד טעם שני נתן רבינו שאין לחייב האחין בהצלתו. אפילו נימא דפגמא מילתא היא. ומיחייבי לסיועיה משום בושת משפחה כדרך שאמרו בפדיית אמה העברייה. מכל מקום לא דמי להתם דהגזמה בעלמא לאו מילתא היא למיחש לה. דאיכא למימר דהדר וגזים. ומהאי טעמא אין כופין בעבד עברי משום דהדר ומזבין נפשיה כו' ואלו דברים שאין להם שיעור זוהי דעת רבינו:

ראית אמ"ר חזקה וטענתו עזה ותשוב' מעל"ת המשיג קשה סרה מהר וזזה

ומעכ"ת רצה לפקפק גם בזה ולומר דעד כאן לא אמרינן הכי אלא בעבד עברי הנמכר לישראל אבל בנמכר לנכרים קיי"ל דמצוה בגאולת קרובים כדי שלא יטמע כו' כדכתיב או דודו ובן דודו יגאלנו. והוא לכ"ע חובה כו' ואע"ג דהתם נמי איכא למיחש דילמא הדר ומזבין כו'. אע"כ במקום מצוה כו' לא חיישינן להכי אא"כ הוחזק בכך בג"פ כדגרסינן בגיטין עכ"ל דמעכ"ת. והנה בטרם אבוא להציל לאמ"ר הגאון נר"ו מהשגותיו אדקדק בדברי מעכ"ת שלא ישרו בעיני כלל: דמאי קאמר והא לכ"ע חובה. ואע"ג דהתם נמי איכא למיחש כו' והיא הנותנת לפי שהכתוב קבעה חובה וגזרת מלך היא שם. לפיכך אי אפשר לומר שנחוש שיחזור וימכור עצמו. ונעקור דבר מן התורה בעלילה זו. שא"כ ביטלת מצוה זו לגמרי. ואע"ג דהיינו הוא טעמא דקרא לפדותו כדי שלא יטמע. אפ"ה תו לא שייכא הך חששא לאפקועי חיובא דאורייתא. משא"כ במילתא דרבנן לעולם אימא לך אפי' היכא דאיכא למיחש שיטמע בין הנכרים. כיון דאיכא למימר דהדר עביד. לא חיישינן לה ולית דמשגח ביה. אחר שכל עיקר חיוב פדייה כגון זו לא שמענו בבירור.

וטפי מיבעי לן למיחש לסברא דהדר עביד כדאשכחן בעבד עברי. דשמעינן מהתם דהיא סברא מעליא. ולא נפקיע ממון אחרים בחנם. הרי דברי רבינו מתיישבים מעצמן:

ביאור חילוף הדמיון שבין נושא דגאולת קרובים לנדון הלז

ועוד תדע דודאי גאולת קרובים דחובה היא כדאמרן. אע"ג דאמרינן בה טעמא כדי שלא יטמע כו'. אפ"ה שויוה כהילכתא בלא טעמא וליכא למיגמר מנה דחדוש היא. והכי הוא ודאי על כרחין דהא בגאולת קרובים לא מפלגינן בין פעם א' לב' וג' פעמים או פעמים רבות. שלעולם החיוב עליהם לפדותו שלא יטמע אפי' כמה פעמים כנראה ממה שלא מצינו שחילקו בה כמו שחילקו בגאולת אחרים שאם שינה ושילש אין פודין אותו. אע"ג דהתם נמי איתיה לטעמא דלא יטמע. אפ"ה לא חששו לו גבי גאולת אחרים אחר ג"פ. ולקרובים חיובא הוא אפי' זימנין טובא. מדסתמו חז"ל. וכן הרמב"ם בחיבורו. והוא דבר ברור שכיון שחובה מן התורה היא ומקרא מלא דבר הכתוב. אי אפשר לחלק מסברא לעקור מ"ע מן התורה:

הכרח נוסף דבגאול' קרובי' דאורייתא אין לחלק בין פ"א לפעמים רבות

ועוד ראיה ברורה לדבר מדאמר תלמודא אליבא דר"ע מסתברא גאולת קרובים לשיעבוד. דאל"ה בכל יומא מזבין נפשיה. ותקשי ליה הרי יש לו שיעור שאין חייבים לפדותו כי אם ג"פ. ומדלא מהדרינן מידי שמע מינה ודאי דליכא לפלוגי הכי גבי קרובים. כיון דמדאורייתא חיובא רמי עלייהו. הכי נמי נימא דאין דנין מכאן לפדיונו של זה המגזים לעשות עבירה חמורה לבשתו ולבושת משפחתו. דבר מנה דההיא דחדוש הוא. דאי להתם מדמית לה. מאי איריא תלת זימני כדס"ד דמר. אפי' טפי נמי ליחייבי. וכל אימת דבעי ניתוב ליה זוזי בהפחדה זו והא ודאי ליתא:

וכל זה שאמרנו הוא על פי הנחתו והבנתו של מעכ"ת דס"ל דבנ"ד איכא למיחש שמא יטמע. כדחיישינן בנמכר לנכרים. ואע"ג דהכא אכתי לא עביד כמאן דעביד דמי כמו שבא בתשובתו. דמשו"ה מדמי להו להדדי נ"ד לשביה ולמכירה בפועל. עד שהוקשה לו מתחלה מפני מה לא נחוש לשיטמע כמו שם. איברא לדידי חזי דלא צריכינן להא כלל דלא דמיא לגמרי כדנימא בס"ד:

במ"כ המשי"ג אזיל בתר אומדנא בחזק' שאין עמה טענה

וניחזי השתא מאי דהדר ביה מר ותבריה לגזיזיה. וחזר להחזיק סברת אמ"ר נר"ו באומרו אבל באמת אי משום הא לא אריא דשאני התם שלא מכר עצמו אלא מפני דוחקו כו'. אבל בנ"ד לא כו'. והרבה מעכ"ת באומדנא שאינה מוכחת. ובלי ראיה מוכרחת וכתב עוד וז"ל ועוד דהמוכר עצמו לנכרים עדיין לא בא לידי עבירה אלא דאנן חיישינן כו' גם

ילמוד ממעשיהם לכן צריך לפדותו. אבל זה בא מיד לעשות עברה בבירור אם לא יתנו לו ממון רב. ורשע כזה א"צ להוציא עליו ממון להצילו מדבר עברה כו' וכן מוכח בגיטין כו' הא קמן דליכא מצות פדיון כלל במומר לעברה בעלמא. כל שכן במומר לע"ז. ואע"ג דאכתי לא עשה מעשה. הא אמרינן בפד"מ האומר אלך ואעבוד חייב מיתה עכ"ל דמר. ולפי דבריו הללו כבר הושווה מעכ"ת עם מ"ש רבינו:

וקאזיל בתר איפכא בכוונת אמ"ר לפע"ד

אבל באמת לדעתי אין אמ"ר מחזיק לו טובה בכך ואל ירד בנו עמו. ויהי למעכ"ת אשר לו. כי לפי דעתי אין לרבינו ז"ל חלק בו. דלכי דייקינן איפכא מסתברא וכן אני אומ' שכך היתה דעת רבינו. שלפי שלא היה כאן אלא גיזום בעלמא. משו"ה לא רמי חיובא עלייהו דיתמי. דעביד אינש דגזים ולא עביד כדאית' פ' כל הנשבעין (דמו"א) משו"ה פשיטא ליה מילתא טובא דהפסידה האחות. אבל אם היה מאורע כה"ג דכבר עשה מעשה. אפשר שלא היה פוטר היתומים בהחלט ובפשיטות כל כך כמ"ש לקמן בס"ד. כיון דודאי איכא פגם גדול:

במ"כ נ"ע קטעי בפירוש' דמתני' דהאומר אלך ואעבוד וביאור מוכרח שם בסוגיא

ואשיב מעתה על אחרון ראשון שבמה שכתב בגמר דבריו הללו דחייב מיתה אע"פ שלא עשה מעשה באומר אלך ואעבוד. הוא נתפס שבמ"כ תקפה עליו משנתו כאן. דהא רמינן לה אהא דתנן העובד אין האומר לא ושנינן כמה שינויי' ואליבא דכולהו אמוראי ההיא לא מיירי אלא במסית או בניסת מאחרים ואפי' לרבה ורבינא התם על כרחך צריך לפרש כן. דהא ודאי מתני' דאלך ואעבוד במסית קמיירי כדתנן התם בהדיא. ודקארי לה רב המנונא מאי קארי דילמא שאני מסית דודאי בדיבורא בעלמא מיחייב. משא"כ באומר מעצמו אעבוד לא מיחייב אדיבורא גרידא. אלא אי עביד אין. אי לא לא. ואמאי תיקשי ליה. ומאי דוחקייהו דאמוראי בשינויי טובא. אלא משום דאע"ג דבמסית עסקינן. אפ"ה לישנא דאעבוד לא משמע להו אלא בניסת. דקמ"ל דמסית דחייב אדיבוריה. היינו כשקיבל עליו הניסת לעבוד. דכה"ג הניסת חייב. כיון דאבה ושמע. משו"ה חייב גם המסית כאילו עשה מעשה. והוי קשיא ליה אי הכי לישמעינן נמי הכא דהאומר לעבוד ע"ז חייב נמי. דאע"ג דתני ליה סיפא המסית דחייב בודאי אע"פ שלא עשה מעשה אלא באמירה לחוד. מכל מקום הו"ל למיתני נמי ניסת דבאמירה מיחייב. ומאי איריא עובד דווקא. משו"ה איצטריכו למדחק בשינויא. מיהא פשיטא דלכ"ע התם בניסת איירי אבל בעלמא ליכא מאן דאמר דליחייב באמירה גרידתא (ואין ספק בזה דוק ותשכח) וכן פסק

הרמב"ם ושאר מפרשי משנה דהאומר אעבוד במסית לחוד הוא דמיחייב וכדמוכחא מתני' בהדיא. וכ"כ התו' חולין (דל"ט):

ונתעלמה ממנו הלכה שנויה

ועוד הרי גדולה מזו כתבו הפוסקים בי"ד סי' ב"ד וח"מ שפ"ה דבפעם א' לא נעשה מומר אפי' כבר עשה מעשה בידים אא"כ קיבל התראה והתיר עצמו למיתה כל שכן בשלא עשה מעשה שאין לו דין מומר לנ"ד. לענין שלא להצילו ולהחיותו גופו ונשמתו:

ומלבד כל זה ג"כ נתעלמה ממנו הלכה. דהא קיי"ל כרבא דהעובד מאהבה ומיראה פטור אע"ג דעביד מעשה. משום דלבו לשמים. והאי נמי לא עביד אלא לפנים לתאוות הממון. דודאי לבו לשמים. ולא הוי מומר באמת להתחייב מיתה בב"ד וכך הן רובן של הממירים מפני תאוותן הן עושין. יודעין בע"ז שאין בה ממש: ולבן לשמים ונוהגים ביהדות בצינעא. רק מתנכרים כדי למלאות תאוותם בדברים האסורים. כענין שאמרו רז"ל לא עבדו ישראל ע"ז אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא (פד"מ דסג"ב) כל שכן האידנא דאיקטיל ליה יצרא דע"ז. הדבר ידוע שלבם לא נכון עמה מסתמא (עד שיוודע בבירור שהוחזק באדוק) וסופם מוכיח שרובם חוזרים למוטב. בפרט אחר שהשיגו חפצם להשביע היצר בעבירה או בהשגת ממון החסר להם. או להנקם מקרוביהם להטיל שמץ ודופי במשפחה. כשאינם מספיקים להם די צרכם. כמו שהוא הענין שאנו דנין עליו. וכנודע מהם בכלל:

ומשולש' ואשמעי' טעמא דר"י בי"ד סי' קי"ז שלכאורה צ"ע מנ"ל להקל בכך

ונ"ל דהיינו טעמא דרבינו יונה בשם רבני צרפת שהובא בסי' קי"ז בי"ד דס"ל בכה"ג לא הוי מומר ואינו עושה יין נסך כיון דלא אדוק הוא בע"ז. דודאי מהימנינן ליה דקושטא קאמר. כיון דבתר מחשבתו אזלינן כדאמרן. דאי עביד מחמת דבר אחר ולבו לשמים פטור. דבע"ז כתיב למען תפוש את בית ישראל בלבם. וא"כ הרי אתה דן ק"ו מעתה למי שלא עשה מעשה כלל ולא אפי' פעם א' רק גיזם לעשות ולא ענה מלבו. כי אם בשביל תאות הממון דודאי לא הוה מומר בשום אופן לשום דבר. ופשיטא דל"צ למימר דאינו חייב מיתה. אלא אף להחיותו מצוה היא ודאי וזה פשוט מאד וההפך טעות מוחלט לענ"ד:

ראית ה"ה המשיג מפרק השולח אינה ראיה

ומה שכתב דהכי מוכח מפרק השולח מההוא דחזו ליה דשביק היתירא ואכיל איסורא שלא הניחו לפדותו דליכא מצות פדיון כלל במומר לעבירה בעלמא כ"ש במומר לע"ז. זה בטל מעצמו דק"ו פריכא הוא. דהתם חזינן דקעבר בידים ומומר להכעיס הוא בדבר

א' עכ"פ ואין לו דמים ודאי. משא"כ זה שאין לו דין מומר כלל. כמו שהוכחנו בבירור. ואין ענין לזה מ"ש בהגהה סי' קנ"ח. דהתם במוחזקין שעובדין אותה ושבקי היתירא במתכוין למרוד ועדיין צ"ע אם מותר להורגו בידים ודוק. מכל מקום אין ספק דבמגזים כ"ע מודו כנז':

ול"ד כאוכלא לדנא ונ"מ טובא לדינא דפירקונא

ואפי' המומרים הגמורים ההולכים בין העכו"ם ונוהגין כמותן. אף לפי מ"ש בהגה דמורידין אותן. נראה שאין איסור לפדותן על מנת שיחזרו למוטב. אדרבה לענ"ד שפיר דמי טפי. וברכת אובד דאם תוציא יקר מזולל על המשתדל תבוא ופוק חזי מאי עמא דבר. ח"ו לומר דאיסורא קעבדי כשמוציאין ממון עליהם לפדותם מהבאר שחת. לכן טעות גמור הוא בעיני לדמות פדיון זה לפדיון דשבוים. והם נבדלים בנושאיהם בהבדלים רבים. דשביה דבר אחר הוא. שהוא מר ממות ד"ד שפטים הרעים כולהו איתנהו בה. ומכל מקום אין השבאים מעבירין את השבוי על דתו ואמונתו. שהרי באין עמהם שיפדום. וגם אם מעבירין אותו על המצות. אונס הוא ורחמנא פטריה. והיינו טעמא דמומר לדבר אחד. אין פודין אותו. דכיון דעביד להכעיס הרי נסתלק מהאחוה ואסור להצילו מן המות. דקיי"ל מורידין ולא מעלין. ולהעברה על דת לא חיישינן כדאמרן חדא דאינו מעבירו לע"ז. ועוד אונס הוא. ותו מאן לימא לן דיחזור למוטב. שיפדוהו כדי שלא יטמע. דהא כיון דעביד להכעיס אפי' בעבירה א' אפיקורס הוא כמ"ש חז"ל. והאי דקצווח לפדותו משום דדפנוהו. ומחמת יסורי השביה הוא דקאמר להנצל מן המיתה. או היסורין הקשים ממנה. ואח"כ יחזור לסורו: וכיון שהוא מוחזק ברשע גמור יש איסור להצילו. משא"כ באלו המומרים שעושין רק למלאות תאותן ולא להכעיס. ואנו רואין אותו עומד בריוח ברשות עצמו בלי שום עינוי ויסורין. אדרבה הנכרים מטיבים לממירים. והוא רוצה להמלט על נפשו לשוב לבקש דרך החיים. ודאי ליכא איסורא. אדרבה מצוה נמי איכא לעזור בפדיונו. שלא יטמע ביניהם. כיון דבאמת רצונו לחזור למוטב. וכ"ש כשלא עשה להכעיס וק"ו בן ק"ו קודם שעשה מעשה. דלית דין ולית דיין דישראל גמור הוא ואחיך קרינן ביה: וחובה לפדותו אף מן השביה. דלא גרע ממוכר עצמו לע"ז שהרי עבר על דת כמ"ש רז"ל. ועוד שקראוהו כומר לע"ז. אע"פ שבודאי פירושו כדמפרש"י. (וכמדומה שנעלם מהרב בחו"י בתשו' סי' קמ"א) ואעפ"כ מצות עשה היא. כל שכן במי שלא עשה כלום (ולדברי מעכ"ת כ"ש שיהא אסור לפדותו כשעובד ע"א בפועל מחמת תאות ממון. שאבדה תקותו ואין אדם מישראל רשאי להחזיק ידו בממון כדי להנצל ממיתת עולם. והרי אירע כמה פעמים ולא נמנעו לחזר אחר דרכים

רבים ברצי כסף ובכל ההבטחות שבעולם כדי להחזיר אבדת הנפש היקר בעיני ה' ולא שמענו מי שערער בדבר מעולם. ובודאי יש להם על מה לסמוך ועליהם תבוא ברכת טוב ושבואל יוכיח שעשה מתוך שהיה ממון חביב עליו ומינהו דוד המע"ה על האוצרות. והרבה חסה תורה שלא להניח נפש הרשע ללכת לאבדון. כי רבים רחמי הקב"ה על בריותיו. וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח. ולא לדחות אבן אחר הנופל ח"ו. וכל זה פשוט מאד) אלא ודאי הכי הוא כדאמינא דאף אמ"ר זצ"ל לא פטר היתומים מטעם שאסור לפדותו. או לפחות שאין מצוה בפדיונו. דהא ליתא לגמרי נשתקע הדבר. אלא משום דס"ל אע"ג דגזים אין חוששין לו. וזה ברור מאד:

ראיה גמורה וברור' דהגזמ' לאו מילתא היא הכא נמי

ושוב ראיתי ת"ל שכיוונתי להלכה שאפי' בפדיון עבד עברי הנמכר לע"א פסק הרמב"ם בריש הל' עבדים שאם בא ואמר שרוצה למכור עצמו אין חוששין לו עד שנמכר אז אמר הכתוב. גאולה תהיה לו חובה והוא מהספרי מכאן אתה דן ק"ו. מה אם במי שמוכר עצמו מפני דוחקו שהרי מצוה מן התורה לפדותו. ועוד מצוה לתומכו בלא"ה לא יהא אלא עני דעלמא. אעפ"כ אין נזקקין לו על פי הגזום. עאכ"ו במי שאין החיוב ברור לפדותו או להצילו ואולי גם שלא מדוחק כמ"ש. לא כ"ש דכשלא עשה מעשה עדיין. שאין נזקקין לו. ולכן הפסידה האחות בודאי מטעם זה שהוא טעם כעיקר. והדברים מכוונים מאד בלי ספק:

איברא איפכא מסתבר' דהיכ' דעביד מעשה בפועל ודאי גרע לחיובי לקרובים ואפי' מיתמי אי תפס' מיהת מהני

ואולם מה שאמרתי בדעת אמ"ר זצ"ל שאולי בשכבר עשה מעשה שמא היה מחייב היתומים זה מתבאר ממ"ש לעיל בס"ד דכיון שהוכחנו דמצוה אפ"ה איכא כדאמרן. ופגם גדול הוא להם בודאי וקרוב להפסד שיגרום להם בשידוכים בלי ספק. לא גרע מלאחשובינהו. ובפ"ק דבתרא אמרינן כללא דמילתא כל מידי דאית להו הנאה אפי' מיתמי ואם הועילה האחות במעשיה נראה יותר שצריכים לשלם לה רק שעדיין אני צריך להתלמד בזה למעשה. ובאחר שעשה עמו בטובה כזו פשיטא דצריך לשלם לו דהא אפי' לא הוציא עליו כלום ולא טרח אלא בהשתדלות נוטל שכרו משלם ואינו יכול לומר לא הייתי צריך לכך. אע"ג דקעביד שלא ברשות וכדקיי"ל ביורד לתוך שדה חברו שלא ברשות ונטעה. דשמין לו שכר פעולתו ושבחו בכרם העשוי ליטע. וכן נפסק בהגהת ח"מ סי' רס"ד. שבכל טוב ופעולה והשתדלות שאדם עושה לחברו. לא יוכל הלה לומר בחנם עשית עמדי דסתמא לאו בכדי טרח וכ"ש דכי הוצי' נמי הוצאות דלא הניח את

שלו על קרן הצבי ולא מתנה קיהיב אלא מפיק מניה כי כשורא לצלמא. אלא משום דמניה דידיה ליכא לאפוקי והנהנה והמהנה קרובים נינהו איכא לאסתפוקי מיהא בתפס משל יתומים נ"ל פשוט דלא מפקינן מיד התופס דלא גרע מאב שפדה את בנו מהשביה דמנכין לו מחלק ירושתו כמ"ש בת"ה והובא בש"ע סי' רפ"ו. אע"ג דדעת אדם קרובה אצל בנו ותו דאיכא נמי קצת אומדנא. דמחיל. מדלא קתבע ליה אפ"ה מצו אחים למימר דלא אחיל. כ"ש באחות דכי תפסה תפסה:

לכאורה דברי אמ"ר תמוהים ומ"כ המשיג לא הספיק להחמיץ פסקו בדין ב"מ בקטן כל דהו

ובמאי דסא"ד דאמ"ר נר"ו ליישב הקושיא הראשונה דנימא אביי משום פגם בתו ובעי למימר דלהכי נקט פגם משפחה. דהיא מילתא פסיקתא דשייכא אף בקטנה דמכלמו לה ולא מכלמא. דאפ"ה אית בה בושת משפחה כדאמרינן בהחובל. ובתר דרמא דיקלא הדר זקפיה וקמה תיובתא בדוכתה דאי משום הא לא מייתבא דמכל אתר מילא פסיקא נקיט דשייכא בכל קטנה. משום דפגמא הויא כי זילותא דאיתא נמי בכל קטן כדאמרינן תו התם. איברא לכאורה תיוהא קחזינא הכא דליכא למימר דלהכי נקט פגם משפחה משום דשייכא בכל קטנה. דהא התם משמע בהדיא במסקנא דשנינן הא בדמכלם והא בדלא מכלם דמשום בוש' משפחה ליכ' דאל"ה מאי איריא בדמכלם. והוא הדין דלית ביה משום זילותא כי לא מכלם וזה פשוט מבואר שם בסוגיא וכדמותיב נמי מר. ומזה אני תמה עליו דארכבה להך מילתא אתרי ריכשי. דבעי מר למימר דמשום בושת משפחה איכא בקטנה דלא מכלמא אפי' למסקנא. משו"ה ניחה ליה בתירוצו של אמ"ר ולא ידענא מאי ניחותא ומאן שם ליה למר דאי משום זילותא ליכא. בושת משפחה נמי ליכא. דתרווייהו מיפשיטו במסקנא. דדוקא היכא דמיכלם יש לו בושת. הא לאו הכי כלל לא. ואע"ג דדחיק מעכ"ת לעיולי פילא בקופא דמחטא לסיועי ללישנא דר"פ דמסתבר ליה כאידך לישנא דמשום בושת משפחה דווקא הוא דקמיבעיא ליה. ומשמע ג"כ מלשונו דלישנא קמא אידחי ליה. אעפ"כ אין נחת לזה מזה. דהא תלמודא דחי תרווייהו ורב זביד ור"פ מיפלג פליגי למר זילותא עדיפא ליה. ובושת משפחה לאו כלום הוא. ולמר איפכא בושת משפחה הוא דחשיב ולא זילותא. ולא מיהדר קהדר ביה ר"ז ולא מסיק תלמודא כר"פ אלא תרי לישני נינהו לפרושי לדר"א בר ממל. ולא ידענא מאן מסיק בהו הילכתא. ומי נדחה מפני מי. ולתרי לישני דעלמא דקים להו לקצת רבוותא דהילכתא כבתרא לא דמי. דאין כאן מסקנא ולא הלכה כדברי האחד. דתרווייהו כהילכתא נינהו ולית בהו נפקותא לענין דינא כדבעינן למימר בס"ד (וכן פסקו הפוסקים דלא מחייבינן בקטן לא משום זילותא ולא משום ב"מ אלא משום כיסופיה בלחוד בדמכלם) ודאתאן

עלה מיהא לפום ההיא שמעתא ודאי ליכא בושת ופגם בכל קטן. וא"כ לפום ריהטא צ"ע שבין מה שרצה לומר בתירוץ קושיתו ובין דחייתו. אינו ע"פ אותה סוגיא:

איברא שפיר קאמר אמ"ר

ואולם פשוט מאד שאין כאן מקום תפיסה כלל במ"ש אמ"ר נר"ו דרבינו לא נקטה לקושטא דמילתא. רק להפיס דעת כל הרוצה להשיב ולדחות. די"ל דמשו"ה נקיט פגם משפחה משום דשייכא בכל קטן כדאית' בהחובל. ר"ל שמשם למדנו עכ"פ שאם משום בושת משפחה מחייבינן למבייש. אז ודאי אין לחלק בקטן. והך סוגיא דידן דמחייבא משום פגם משפחה. על כרחך לא ס"ל להלכה כההיא דהחובל. דהתם לפי המסקנא לעולם לא שייך בקטן בושת משפחה וצריך לומר דפליגן אהדדי. ואזדא לה הא דקידושין כרב ששת דפרק הנחנקין דס"ל ביישו ישן ומת חייב. ואע"ג דליכא כיסופא. ואף דאיכא למימר דלא פליגי סוגיי אהדדי וכמ"ש התו'. מכל מקום אפי' למי שירצה לתפוס פשטו של דבר הלא תשובתו בצדו. דאי הכי משום זילותא נמי אית ביה ושייכא בכל קטן כנזכר. ששני הלשונות שקולין ושוין הן. וכמבואר שם לכל מבין בלי פקפוק. ועכ"פ סוגיא דהכא הא ס"ל ע"כ דבושת משפחה מילתא היא. משו"ה ס"ד דאזלא לה אליבא דההוה אמינא התם וק"ל שזהו שהביאו לרבינו ז"ל לידי מדה זו:

ול"ק מידי עלי' מתרי טעמי

אי נמי לק"מ דלא דמי. דאע"ג דהתם במסקנא לא מחייבינן משום זילותא היכא דליכא כיסופא. היינו בדליכא אלא דררא דממונא דהבושת כבר עבר. משו"ה לא מפקינן מיניה משום זילותא. ברם הכא דתקנת חכמים היא. ומשום לתא דזילותא נגעו בה דאף אחר דנמכר כל שעתא ושעתא הויא לה זילותא. לעולם אימא לך דעבדו הך תקנתא משום זילותא דידה ולא חשו לבושת משפחה. ומאי דוחקיה דאביי. וכעין מ"ש מעכ"ת כי היכי דלא ליתותב שמעתין דהכא דחיישינן לפגם משפחה. הכי נמי איכא לתרוצי אי הוה אמר משום פגם בתו. ולא תותביה לאמ"ר מידי. ואין כאן קושיא ולא תירוץ. כי מי לא יראה דאמ"ר ז"ל איידי דפשיטא ליה טובא דאין סתירה בין הסוגיות שלנבון נקל לחלק ביניהם לדעת מה ראו חכמים על ככה לחייבו בבושת משפחה. לכן לא חש לבאר. אמנם בין שתהיה סתירה בין הסוגיות או לא בזה הכל שוין דזילותא ובושת משפחה דמיין להדדי לענין הלכה ואי איתא הא איתא להא. ואדרבה מסברא זילותא דידיה עדיפא מזילותא דאחריני. ולא כמו שרצה מעכ"ת מסברת הכרס להפוך קערת כסף האמת על פיה להשיב את הארי החי שכל דבריו מיוסדים על אדני פז ואינם בטלים אפי' באלף כדבר חשוב. ובמחילת כת"ר הוא רואה את היוצאין ואינו רואה את הנכנסין לישוב:

פסקי הר"מ צ"ע ומ"ש הב"ח דוחק גדול

והואיל ואתי לידן הך מילתא אייתי מר נמי מאי דכתב הרמב"ם בהא ותמה עליו שפסקיו נראין כסותרין זא"ז דבביישו ישן ומת פסק דתפיסה מהניא משום דס"ל דבעיין לא איפשיטא. וה"ל ספיקא דדינא דאין מוציאין מיד המוחזק. ובקטן שאינו נכלם לא הזכיר תפיסה כלל. ונראה לכאורה תמוה בודאי דמשמע דהא בהא תליא. איברא לדידן ניחא טפי כמו שאבאר בס"ד. והנה מ"ש מעכ"ת בשם הב"ח הוא ודאי דבר שאינו מתקבל. דמנא ליה הא. ואי ס"ד דהשתא במכלמי ליה ומכלם משלם תרתי דסברא הוא דיש שני מיני בושת באדם אחד. אי הכי מתנייתא נמי לא תיקשי אהדדי. דילמא הא דתניא יש לו בושת היינו חד. ודתניא אין לו תרתי הוא דלית ליה. אבל חד אית ליה אי בעית אימא תרווייהו בדמכלם. דבלא מכלם לית ליה מידי. ואב"א בדלא מכלם וחד מיהת אית ליה. אי משום זילותא אי משום בושת משפחה ותו הא בהדיא כי מוקמינן להא בדמכלם דיש לו בושת שלו ולא דמשפחה. משמע להדיא חד הוא דאית ליה טפי לא. ומאין הרגלים לעשות מאחד שנים. ואין להאריך בזה הס כי לא להזכיר סברא כזו בדעת הרמב"ם ז"ל:

ודברי מ"כ המשיג רחוקי' מצדקה הבנת הסוגיות דפרק החובל:

אמנם מ"ש מעכ"ת בישוב דעתו ז"ל. הם דברים נעדרי הבנה לענ"ד. כתב מר דס"ל לרמב"ם דעד כאן לא קאמר מעיקרא דשייך בקטן בושת דמשפחה אלא למאי דס"ד דמיירי אפילו בלא מכלם. אבל למאי דמסקינן דמיירי במכלם השתא י"ל דבלא מכלם אפי' בושת דמשפחה ליכא ונתן טעם לדבר. תמה אני מי הצריכו לכך ופשיטא דבמסקנא ליתא לב"מ בלא מכלם ובודאי כן הוא כאהן דנשבע על תרין דאינון תרין. דהא אפי' במכלם ליכא משום בושת משפחה במסקנא אלא משום כיסופא או זילותא דידיה ותו לא. דאל"ה להוי ליה נמי משום בושת משפחה. מלבד שאין לנו לבדות מלבנו ולהוסיף מעצמנו דבר שלא נזכר כלל. וטעם שנתן לדבר אינו מוכרח דקאמר מר דלא שייך בושת משפחה אלא אם מביישים לאדם ממשפחתם שאם מכלימים אותם נכלם וזה אינו שוטה יוכיח דבודאי איהו גופיה לא מכלם. ולבני משפחה ודאי איכפת להו ואין לך בושת להם גדולה מזו. והא דפטרינן ביה גם משום בושת משפחה. זהו מפני שכבר מרובה בשתם בלא"ה שהוא מבייש עצמו. הא לאו הכי כגון שאינו שוטה גמור המבייש עצמו. אלא שאינו מרגיש בבזיונו ואינו מתבייש מהנעשה לו. מסתברא דאית להו בושת לבני משפחה. למ"ד משום בושת משפחה והאיכא. משא"כ לפ"ד מעכ"ת שיצא לדון בדבר חדש יולד מזה דכה"ג נמי ליכא משום בושת משפחה. כיון דאיהו לא מכלם אע"ג דלאו שוטה גמור הוא. וא"כ מאי דוחקיה דתיבעי ליה בביישו ישן ומת דוקא. הא מצי נמי

למיבעי כה"ג אפי' בחי דומיא דישן ומת דהיינו בגדול שאינו נכלם. ואינו עושה מעשה שטות שייפטר המביישו. ואכתי תיבעי לן אי משום כיסופא אפ"ה פטור המבייש. ואי משום זילותא ובושת משפחה איכא ומיחייב. אלא ודאי דהא לא קמיבעי ליה דלגבי משפחה לא איכפת לן בזילותא דידיה. דאי בושת משפחה מילתא היא. ודאי דשייכא אפי' בלא מכלם. דלא שייך למפלג בין מכלם ולא מכלם. אלא לגבי זילותא דידיה. אבל בושת משפחה לעולם שייכא בין מכלם בין דלא מכלם. ולמעכ"ת אפי' בגדול דלא מכלם לא שייכא בושת משפחה כלל. ולא תיהני ליה אפילו תפיסה משום דלא מכלם איהו. אע"ג דלאו שוטה הוא וגרע לפ"ז מישן ומת. ואין הדעת נותן כן. ועוד שסותר משמעות הסוגיא דפשטה הוא דאי אמרינן בושת משפחה מילתא היא שייכא בכל קטן. ואי לא אפי' בדמכלם לית ביה משום לתא דבושת משפחה. ותו דלדיוקא דטעמיה דמר דמשמע במכלם אית ביה בושת משפחה. אי הכי הוו להו תרי גווני בושת חד כיסופא דידיה ובושת משפחה נמי דמכלמי בכיסופיה. והיה זה כסיוע לסברת הב"ח הנז'. וזה ברור שאינו כן וסברא דחויה היא כאמור. וכבר מעכ"ת מודה בדבר:

ואי ס"ל למעכ"ת דלמסקנא במכלם משום בושת משפחה לחוד מחייבינן. כלפי לייא אי איתא דבמכלם מחייבינן משום ב"מ. הא ודאי מילתא דתמיהא טובא דאמאי לא נימא זילותא דידיה עדיף ומסתבר טפי לחיובי עלה ומה לנו עם בושת משפחה במקום שיש כאן בושת בעל דבר עצמו. ונפיק מינה חורבא דאתיין כולהו בני משפחה ושקלי ופלגי מיהת בהדיה. (ובריש מציאת האשה אמרינן אלא מעתה בייש עני בן טובים דאית להו לכולהו בני משפחה זילותא. הכי נמי דבעי למיתן להו לכולהו בני משפחה. הרי שהוא סברא דחויה. ואע"ג דהתם שייכי בני משפחה בגויה טפי ע"ש בתוס' ודוק) משא"כ אי אמרינן משום זילותא דידיה. דלית להו בה מידי ולא שייכי בגווה כלל. וכבר אנו שוין שאין לנו שני מיני בושת באדם אחד אליבא דכ"ע כנז':

ודפ' הנחנקין דסתרן אהדדי

וממילא מ"ש מעכ"ת דס"ל לרב ששת בביישו ישן ומת דחייב משום בושת משפחה דמכלמי ביה כיון דאילו הוה חי הוה מכלם עכ"ל. הוא דבר בטל מאליו מכמה תשובות. חדא דאי הכי איכא תרי גווני בושת דמיבעי לשלומי למבויש. ואנו אין לנו אלא כיסופא דידיה והא ליכא. והויא פלוגתא רחוקה דלמסקנא דהחובל אפי' לזילותא דידיה לא חיישינן היכא דליכא כיסופא. ואפי' תימא דהבעיא לא נפשטה אפ"ה חיובי לא מחייבינן. אלא דאי תפיס לא מפקינן. למאן דאית ליה תפיסה בכה"ג. וכל שכן כשתמצי לומר שהבעיא נפשטה. דאפי' תפיס מפקינן לכ"ע. ולרב ששת נחייביה נמי אפי' משום

זילותא דבני משפחה. ואין זה מן המדה שידוע כל מה שאנו יכולין לקרב הדעות אפילו בדוחק מצוה עלינו לעשות. כ"ש שלא להכנס בדוחק עצום לרחק המקורבין בזרוע. מי ישמע לו לדבר הזה. ועוד קאמינא מאי איריא ישן ומת. אפי' במת מעיקרא נמי להוי בושת לטעמיה דמעכ"ת אליבא דר"ש:

הואיל לא אמרי' מסברא

ותו הא מר נמי ס"ל דבלא מכלם בושת משפחה נמי ליכא. דלא אכפת להו מידי כיון דאיהו גופיה לא מכלם. והאי נמי הא לא מכלם ועדיין אין אנו יודעין טעמו של ר"ש. מלבד שהו' דבר שאין הדעת סובלתו שנאמר שרואין אותו כאילו הוא חי ואז היה נכלם אף עתה יש לו בושת. א"כ אף אנו נאמר אפי' קטן דלא מכלם רואין אותו כיון שאילו היה בו דעת או שהיה יותר גדול היה נכלם. ויהא לו בושת לעולם. דמאי שנא הא מהא תרווייהו ליתינהו בעינייהו. ולא אתי מר עלה אלא ע"י הואיל. ואי הואיל מילתא היא לגבי מת. הוא הדין לקטן אלא שכל אלה דברים בטלים ולא ניתן לנו רשות לחדש סברות זרות כאלה. וגם לפי דבריו לא היה צ"ל דטעמיה דר"ש הוא משום בושת משפחה. אלא משום כיסופא דידיה כמו בחי דאמרינן רואין וחייב לשלם ליורשים מתורת ירושה ולא מחמת בושת שלהם:

ומגמרא נמי מוכח דליתא

ותו הא לא אשכחן בסוגיין לחיובי בביישו ישן ומת אלא משום זילותא ללישנא קמא דחשיבא ליה זילותא דידיה. או לר"פ משום בושת משפחה דחביבא ליה טפי. ובהדיא מדמינן ליה לקטן בהני תרי לישני כדס"ד דבלא מכלם איירי. דאי נמי איכא בקטן משום זילותא. בישן ומת נמי איתה. ואי משום בושת משפחה למר. בישן ומת נמי. אבל אי טעמא דקטן משום כיסופא כדמסיק תלמודא. מבואר מאד דבישן ומת לית ביה בושת משום פנים לא דידיה ולא דמשפחה ומאי טעמא שתיק תלמודא כאילו נפשטה הבעיא. או בדיחויא אוקמיה דבקטן משום כיסופא הוא ובדמכלם. משא"כ בישן ומת. ולדעת מעכ"ת הרי עדיין היה מקום לחלק ולומר שאינו דומה לקטן דאע"ג דבלא מכלם אין לו בושת: ישן ומת שאני דכיון דאי הוה חיי הוה מיכלם. השתא נמי אית ליה משום כיסופא או לבני משפחה. ומה זה הי"ל שלא מצא ידיו ורגליו להשיב עוד ולא עלה על דעתו מזה החילוק כלום מה שהוא פשוט בדעת מעכ"ת. ור"א בר ממל נמי לא מספקא ליה מידי בהא כדכתב מעכ"ת. אלא מיפשט פשיטא ליה דישן ומת וקטן דלא מכלם שוין דאי טעמא משום כיסופא איפשיטא ליה בעייה דאין לישן ומת בושת. דודאי לא חשיבי זילותא או בושת משפחה גרידא. וכל זה פשוט האריכות בו מותר:

ולא הועיל לו כלום ליישב דברי הר"מ

וא"כ כל מה שכתב מעכ"ת בזה אין לו שחר במ"כ. וכל שכן שדברי הרמב"ם אינן מתיישבין בכך. כי אפי' לדבריו אין בו בנותן טעם לשבח דארכביה מר אתרי ריכשי דכתב דס"ל לרמב"ם דבמסקנא לא שייך בושת ופגם במכלמי ליה ולא מכלם אלא ע"י הואיל מהכרח רב ששת. והדר קאמר דמשום דר"א בר ממל מספקא ליה תפס בזה ספיקא דדינא. ולו יהי כן לא שבקינן מאי דפשיטא ליה לרב ששת משום מאי דמספקא ליה לראב"מ. שכן המדה אצל הפוסקים בפרט הרמב"ם ז"ל רגיל בכך הרבה בפסקיו כידוע למאן דעייל ונפיק בבית מדרשו ושימש לחכמים מפרשי ספרו. והיא דרך סלולה לרבים וגדולים שאין מניחין הודאי ותופסין את הספק. כ"ש היכא דלא ידעינן אי הוי ספיקא כי הכא. ומאן לימא לן דלרא"במ לא פשיטא ליה נמי. לפ"ד מעכ"ת איזה הכרח מצא הרמב"ם לזה ומאין הרגלים. חלילה אין זה דרכו של המחבר הגדול אורן של ישראל. וגם רב ששת הוא מארי דתלמודא טפי מראב"מ ועליו נאה לסמוך יותר לפסק הלכה. אלא שכל אלה דברים שאין בהם ממש א"צ להאריך בסתירתן. ואין לתלותן באילן גדול הרמב"ם ז"ל:

ברם לענ"ד פסקי דר"מ דייקי טובא

וכיון שלא הונח לנו במ"ש מעכ"ת השתא נחזי אנן. ואמינא אנא דמשמע ליה לר"מ ז"ל דר"ש ודאי פליג אמאי דס"ל לתלמודא הכא במסקנא דשמעתין לגמרי. כפשטא דמילתא דרב ששת לטעמיה דמחייב אזילותא ובושת משפחה. ובעיין דהכא נמי איפשוט איפכא. וס"ל לתלמודא במסקנא דזילותא ובושת משפחה לאו מילתא היא לעולם וכברייתא דמסייעא. א"כ הו"ל מחלוקת שקול וספק גמור דהמע"ה ואוקי ממונא בחזקת מריה. וס"ל תפיסה מהניא בספיקא דדינא. והיינו דוקא במאי דמספקא לן בהדיא כהא דביישו ישן ומת דמעיקרא מספקא לראב"מ. ולבתר דאיפשיט נמי אסתפקא מילתא גבן אי הלכתא כוותיה. או כר"ש דפליג עליה בהדיא. והדר ספיקא כדקאי קאי. משא"כ בקטן דבהדיא מתנינן פעמים יש לו בושת ופעמים שאין לו כגון דלא מכלם ולא מיבעי לן מידי. לא עבדינן מיניה ספיקא כלל. דהא ודאי הוא. ולא אשכחן מאן דפליג עלה. אע"ג דסברוה דתליא הא בההיא דישן ומת. לא ניקו ונימא מנפשין דר"ש דפליג בההיא פליג נמי בהא. כדי להרבות מחלוקת ולומר שיועיל גם בזה דהיא גופה קשיא בספיקא דדינא ואיכא טובא מרבוותא דמקהו עליה קהיוותא. הבו דלא לוסיף עלה לאחזוקי לאינשי במאי דלאו דידהו. מש"ה פשיטא טפי דלא מהניא ביה תפיסה לגמרי. זה נראה פשוט בדעת הרמב"ם ז"ל וברור מאד. והיא דרך כבושה טובה ורחבה בלי צורך לשום דוחק בעולם:

אנפא אחרינא חריפא ושנינא ליתובי דעתיה דהר"מ בפסק' דדינא

ואיבעית אימא בלישנא אחרינא שפירא טפי. דהא לפום מאי דכתיבנא לעיל וברירא סגי דהני תרי לישנא דמיין להדדי ולא עדיף חד מחבריה. דמאי אולמיה דהך מהך כדפרישנא יאות דר"ז ור"פ פליגן אהדדי בהא. דקמיבעיא ליה לר"א. ומר מאי דס"ל קאמר. ומר מאי דס"ל קאמר. ולפום שינויא דשנינן להו הא בדמכלם. והא בדלא מכלם בין אי תימא דיחויא בעלמא הוא ואכתי לא איפשיטא בעיין. או אפי' תימא לקושטא מסקינן הכי ובעיין איפשיטא. אכתי איכא לספוקי אי הלכתא כלישנא דר"ז או כר"פ דאין לנו שום הכרעה בזה למפסק כחד מינייהו. דלא הוו כתרי לישני דעלמא דסוגיא דתלמודא נינהו. ורב אשי הוא דסדרינהו. דנקטינן סוגיין דעלמא למפסק כלישנא בתרא. ברם הכא אמוראי נינהו דפליגי. וכל חד קאי במילתיה. ואי מסברא איכא למימר אדרבה זילותא דידיה עדיפא מדבני משפחה. משו"ה לית לן לאכרועי בהא מדנפשין. וכיון שהוא ספק ספיקא דדינא בכי הא כ"ע מודו דמוציאין מיד התופס. דהא איכא תרי ספיקי ספק אם נפשטה הבעיא לחיובא. ואפי' תימא נפשטה. דילמא קיי"ל כר"פ דמשום בושת משפחה הוא דמיבעיא ליה. אבל זילותא פשיטא ליה דלאו מילתא היא ושלא כדין תפס. וכן אי תפסי בני משפחה. אמרינן דילמא סוגיא כר"ז קיימא. דס"ל בושת משפחה לאו מילתא היא ולא מספקא ליה בה. ופשיטא דלא כתבינן אורכתא אהא דליכא מאן דאמר בכה"ג. להכי ברירא מילתא טפי דלא שייכא הכא תפיסה וזה כפתור ופרח בודאי ואפרין נמטי לטוביינא דחכימי הרמב"ם ז"ל ותו לא מידי:

כפא דחטא נגרא בגווה נישריף חרדלא

ומה שרצה מעכ"ת עוד ליישב הקושיא הראשונה דלימא אביי משום פגם בתו. וקאמר מר דנפקא מנה בהא דנקיט פגם משפחה דאפי' היכא דבתו מחלה אפגם דידה כופין אותו משום פגם משפחה. הנה אף אם נאמר דסברא היא. מותיבנא ליה מדידיה דהא קסבר מר דליתא לבושת משפחה אלא במכלם. אבל אי איהו גופיה לא מכלם אינהו נמי לא מכלמי וליכא קפידא דפגמייהו. א"כ מדויל ידיה משתלים דסברא דחויה היא מניה וביה ליזל בה נרגא. דכיון דאיהי לית לה בה. דל מהכא פגם משפחה לגמרי לדבריו דמעכ"ת קאמינא. איברא לדידי חזי בלא"ה שפיר קאמר אמ"ר נר"ו. דאיהי גופא קשיא מנ"ל לאביי הא לאשמועינן כי הך מילתא חדתא. דהא מצי לאוקמי ברייתא במשום פגם בתו דמסתבר טפי. ואי משום דמפדין הכי דייק דמשמע כפייה אחריתא כדמסיק רבינו. מכל מקום תיקשי נמי אברייתא דנקטה הך לישנא מאי טעמא:

אדתני ושפדין ליתני ופודה כה"ג ליכא למידק כלל

ובקושטא נ"ל דמה שדייק מעכ"ת דהו"ל ופודה אותה בע"כ לאו דיוקא הוא לגמרי דכיון דנסיב בע"כ משו' פגם משפחה בעי למינקט נמי מפדין מבנין הפעיל שיש לה יחס עם לשון בעל כרחו. דלא אריך למימר ופודה דמשמע ברצון. גבי בעל כרחו. וזה ידוע לבקיאי הלשון הצח שכן ראוי להיות הדבור הנאות. ותו תנא אקרא קאי דכתיב והפדה מבנין הפעיל ולא כתיב ויפדנה מהקל. ומהכי יליף לה דכופין על פדיונה. להכי נסיב נמי לישנא דקרא. משו"ה אפי' הוי טעמא משום פגם בתו. נמי מיבעי ליה למימר ומפדין. ועוד צ"ל ומפדין להורות על כפיית האב שאחרים כופין אותו לפדותה משום פגמה. בין שיהיו הכופים בני משפחה. או לכשתרצה תאמר ב"ד הם הכופים אותו על כך שחוששין לפגמה. וצ"ל ומפדין ודאי. וכן יורה. שהוא לשון רבים. ואכתי מנלן דחוששין לפגם דבני משפחה. ונפקא מנה איפכא דהיכא דאיהי מחלה תו לו כייפינן לאב ולא משגחינן בבני משפחה ולא כדס"ד דמר. והכי נמי מסתברא דהא בעל כרחו קתני ולא בעל כרחה. ולדברי מעכ"ת על כרחה נמי. והרי כאן שלש מיני כפיות דאב. ודבת. ודבני משפחה. ואין כאן דיוק לגמרי להוכיח דמפדין מורה על כפיית ב"מ משום פגמא דידהו. דמאן דכר שמייהו:

ואמ"ר מדלא תני ופודין קדייק אמ"ר דלאו דיוקא הוא כולי האי לשטתיה אתי שפיר

ואע"ג דחזי מר לרבינו דדייק מלת מפדין היינו משום דניחא ליה למשכוני נפשיה אדר"מ ורבותינו בעלי התוס' וקבעי לפרושי ברייתא אליבייהו. ואשכח להו תרי גווני כפיות סמך ענינן על לשון הברייתא. דהוה סבירא להו מפדין היא כפייה אחרת ובאמת בשטת התוס' דיוק הוא דלפי מה שפירשו דפדיון העבריה משל בני משפחה הוא. ולא משל אב כמו שהכריחו מכח קושיא. ודאי דלא הול"ל הכי. אלא ופודין אותה בע"כ הו"ל למימר. דמשמע ברצון ב"מ תליא מילתא. דבאין ופודין אותה בע"כ דאב. ומדתני ומפדין על כרחין אכפייה אחריתא אתי לאורויי. והיינו דבני משפחה גופייהו בודאי. דבאב ליכא לאשכוחי תו כפיה אחרינא לדידהו. ובהא ודאי שפיר קאמר אמ"ר דיש סמך לפירושם מלשון הברייתא. ומעכ"ת מטעי טעי במ"כ ולא ירד לסוף דעתו בזה דקסבר דדיוקיה מדלא תני ופודה. והא ליתא דפודה ודאי לא הוה אפשר למתני. דהוי תרתי דסתרי דפודה משמע בדידיה תליא מילתא. והדר קאמר בעל כרחו. שזה בלי ספק מאמר סותר את עצמו. אלא מדלא תני ופודין בדידהו קדייק. ואף שגם זה אינו הכרח גמור בלשון כנז' לעיל. מ"מ יתכן קצת לומר כן. וכל שכן לפי מה שאכריח בעזה"י שכך הוא הפירוש. (ר"ל כדעת התוס') בסוגיא בלי ספק. אבל איהו ז"ל נמי לא ס"ל הכי. דלאו

דיוקא הוא כדאמרן. דפשיטא ליה דלא מצי למימר ופודה. וקשיא ליה דאביי מכל מקום. דאי נמי דיוקא הוא. הדרא קושיא אברייתא. מנ"ל לחדש כפיה בבני משפחה: ואי לאו דיוקא הוא כל שכן דתיקשי טפי לאביי מנין לו להוסיף על האמור בברייתא. ולחדש זרות הכפייה משום פ"מ לאין צורך. ותו דאי נמי לישנא דמפדין קשיתיה לאביי. אכתי מאי דוחקיה. לוקמה בפגם בתו. ואתי נמי שפיר כדפרישית:

מיהא לדידן איכא לתרוצי סוגיא באנפא דבי נייחי כל פירכי וממילא איפרקא קושיא דנימא משום פגם בתו דהוא ודאי טעמא דרבה

איברא לענ"ד אשכחנא מרגניתא דאיכא לפרוקי לקושיא קמייתא דלימא אביי משום פגם בתו בגוונא שפירא. דהא איכא למידק בהך סוגיא למאי אצטריך אביי לטעמא דפגם משפחה לגמרי. הא לא קאתי אלא לפרושי בע"כ מאי ניהו וכפיה דמאן. מסתייה דלימא אלא בע"כ דאב. וממילא ידעינן דהפודה פודה אותה על כרחו דאב. אי נמי הכי הו"ל ומפדין בני משפחה אותה בע"כ דאב והא רבה נמי לא קיהיב טעמא להך כפיה. דלאו לטעמא דברייתא נחית השתא. תו איכא למידק הכא אמאי לא תיקשי לן מעיקרא נמי אשינויא דרבה כדסבר למימר בע"כ דאדון. ליקשי אי הכי ע"ע נמי. ובס"ד הכל ניחא בדרך אמיתי דאמינא הא דסבר רבה למימר בע"כ דאדון טעמא דמילתא פשיטא משום דזילא לה מילתא לבת ישראל למפלח והיינו פגמא דידה: הא הוא ודאי טעמא דרבה דקבעי למימר דמפדין בע"כ דאדון. ולרוב פשיטותו לא הוצרך להזכיר טעמו של דבר. שהוא מבואר בעצמו שאם התורה נתנה רשות להפדותה על כרחו. הדבר ידוע שהקפידה תורה על בשתה של בת ישראל. ודוקא לפום מאי דס"ד דרבה דפירוש בע"כ דאדון הוא. איכא למימר הכי. כיון דברצון האב היא כפיית האדון. אבל למאי דמסיק אביי דע"כ ליכא לפרושי הכי אלא מאי בע"כ על כרחו דאב. תו לא שייך למימר משום פגם בתו. דפגם בתו ודאי אחולי אחיל רחמנא גביה דאב. דאל"ה לא היה רשאי למכרה כלל. והאיך תטיל תורה חובה על האב לפדותה בעל כרחו משום פגמה אחר שזיכתה לו בה. הרי אלו שני הפכים בנושא אחד. ומוטב לא ימכרנה כל עיקר ולא תפגם לגמרי. אפוכי מטרתא למה לן:

אבל לאביי לרב' למימ"ה כי וש"מ דאף עשיר יכול למכו' את בתו

ואף למה שפירש"י באם יש לו מיירי. מכל מקום מאין הרגלים לומר שכופין את האב לפדותה משום פגמה. כיון דחזינן דהתורה לא הקפידה על כך וויתרה פגמה לגבי אבוה. ותדע תו דהא משו"ה פגמה שלו דאי בעי מסר לה למנוול ולמוכה שחין. ולא אשכחן דפלוג בהא. דלעולם האב זכאי בבתו בדברים הללו אפי' עשיר (והוא הדין שיכול למכור

את בתו אפי' הוא עשיר. אע"פ שאינו דבר טוב ואינו רואה בממון סימן ברכה. מכל מקום אם עשה עשוי. ושלו הוא בודאי. תדע דהא ריש פרק נערה (דמז"א) כי שייל תלמודא מעשה ידיה דנערה מנ"ל דלאבוה הוא. משני אלא קטנה לא צריכא קרא השתא זבוני מזבין לה מעשה ידיה מיבעי' ואי איתא דאיכא לפלוגי בין עני לעשיר. דילמא לעולם איצטריך קרא לקטנה היכי דהוה עשיר דלא מצי לזבונה. אלא פשיטא ליכא דסליק אדעתיה. אלא מקרא מלא דיבר הכתוב. שהאב מוכר את בתו בין שהוא עני בין שהוא עשיר. וזוכה לעולם בדמי מכירתה. כמו שזוכה במעשי ידיה ושארא לעולם בין עני בין עשיר וזה פשוט מאד) וא"כ אי ניחא ליה לדידיה בפגמה הרי זיכתה לו תורה לפוגמה בכך. משו"ה לא סגי ליה לאביי בטעמא דפגם בתו. אע"ג דסליק אליבא דרבה דלדידיה ניחא כדאמרן:

מיהו היכא דחב לאחריני בפגמה דינ' הוי דאתו ב"מ ומעכבי בין בתחלה בין בסוף אלא דלא מצו לאפסודיה ממונא היכא דלית לי' לאב לכ"ע ובדאית ליה ספיקא הוי ותליא בפירש"י ותוס' ופנים לכאן ולכאן ואת"ל דלא גרע משא' ב"מ דתקינו רבנן למכפינהו אכתי תיבעי אי כולי' פסידא דידיה הוא או סיועי מסייע בהדייהו וכן צ"ע כשלא מיחו ב"מ אם שוב אינן יכולין למחות

אבל במאי דמוקי איהו לברייתא דעל כרחו דאב הוא. אזיל ליה טעמא דפגמה דידה ואיצטרך לטעמא אחרינא והיינו משום פגם משפחה. דאע"ג דודאי הכי הוא דלגבי אבוה לא שייך בהא פגם בתו. מכל מקום הני מילי דזיכתה לו תורה לאב לפגום בתו. היכא דליכא אלא פגמה דידה. ודליתינהו לבני משפחה דקפדי. אבל היכא דאיכא בני משפחה דקפדי אפגמייהו. הא הוה ליה פגמא דבני משפחה. ולא כל כמיניה. דאע"ג דאפקרה רחמנא לבתו לגבי דידיה היכא דלא חב לאחרים. מכל מקום לפגום אחרים ע"י מכירתה לא הורשה. וגדולה מזו מצינו בפרק נגמר אי משום בזיונא לאו כל כמיניה. ואע"ג דהתם לגבי דידיה גופיה הוא. אפ"ה לא מצי מחיל אבזיוניה. משום לתייהו דבני משפחה. לאו כל דכן הוא הכא דלא בזיונא דגופיה הוא. דמצו בני משפחה לעכוביה. (והכי אשכחן תו בשילהי החובל דאע"ג דמצי לאחולי אצערא ובזיונא דגופיה גבי הכני פצעני ע"מ לפטור. אפ"ה חייב החובל משום פגם משפחה שאין זה תלוי במחילת הנחבל עצמו. דפגם משפחה מילתא אחריתא היא) מכל מקום דווקא במילתא דהוי בזיונא דגופא לחוד ולא קמתהני מנה. אלא דניחא ליה בבזיוניה או צערא דגופיה גרידא. דינא הוא דקמעכבי. היכא דמטיא להו פגמא לבני משפחה. מיהת לאו כל כמינייהו לאפסודי ממוניה בהך טענה. ולקמן נביא ראיה ברורה ומכרחת לחילוק זה בעזה"י ע"ש בירור פרט זה. (אלא שצ"ע שלפ"ז י"ל אף לכתחלה כשרוצה למכרה יכולים בני משפחה לעכב על ידו. ולא

התירה לו תורה אלא במקום שאין עוררין בדבר. וחילוק זה לא מצינו במכירתה כי אם בפדיונה. אמנם עדיין יש לטעון בזה שאם בני משפחה מערערין שלא למכרה משום פגמם. ודאי דינא דמעכבי ליה. מיהא צריכין לשלם לאב דמי מכירתה ושוויה. שאין בידם להפקיע זכות האב בבתו. ודומיא דפדיונה שבני משפחה פודין משלהם לשטת התוס' אפי' ביש לו. ולשטת רש"י דביש לו כופין האב לפדותה משלו. מכל מקום אם מוכרה סתמא מחמת שאין לו. ואז אין יכולין לכופו אם לא שיתנו לו דמיה. ואולי אם יש לו ורוצה למכרה (אליבא דרש"י) אין הכי נמי דמוחין בידו. ואין צריכין לפדותה מן האב שלא ימכרנה. לפי שהתורה לא הרשתו למוכרה אלא מדוחק שאין לו. ולעולם היכא דחב לבני משפחה במכירתה. אין לו רשות בה אפי' למכרה. בין ע"י שיתנו לו בני משפחה דמיה באין לו. בין אין לו דמים ביש לו. ואע"ג דודאי אף העשיר שמכר בתו מה שעשה עשוי בדיעבד כדכתיבנא לעיל. היינו במקום שאין מוחה בידו. אבל במקום שיש בני משפחה עוררין אולי י"ל שאין במעשיו כלום וכך היה נראה מסברא מופשטת. (וזכר לדבר מיהא איכא גבי מדיר בנו בנזיר דמהניא מחאתן של קרובים שלא יתנוול ומפסדי ליה ממונא נמי במיתת החטאת או בהולכת הדמים לים המלח). אבל לפי מה שאוכיח לפנינו מראיה גמורה אין כח של ב"מ יפה להפסידו ממון בטענת פגמם כמ"ש לעיל. וזה נראה יותר בעיקר הדבר. עיין מ"ש בס"ד קרוב לסוף התשובה. וצ"ע אם הניחוהו בני משפחה למכרה ולא מיחו. אי הויא מחילה דתו לא מצו למיכף משום פגמייהו למר כדאית ליה לכפות האב בממונו. ולמר אע"ג דבדידהו פרקי לה. אפ"ה טענת האב שתחזור לביתו טענה. ועיין מ"ש לקמן בס"ד עוד מזה) משו"ה לא מצי אביי למנקט משום פגם בתו. דהוא ודאי טעמא דרבה דמפרש לכפיה דברייתא ברצון האב. משא"כ לאביי ודאי ליתיה להך טעמא כדאמרן. להכי צריך לטעמא אחרינא דפגם משפחה וזה נכון מאד:

קושיא דתלמוד' א"ה ע"ע נמי לא קם ליה בדרב"ה מניה וביה

והשתא דאתינן להכי ממילא אתי נמי שפיר דלא פריך תלמודא קושית א"ה עבד עברי נמי אשינויא דרבה ברישא. דידע דלא דמי עבד לעבריה. דאיהי לא עבדה מידי ואבוה הוא דזבנה להנאתו. להכי חיישינן לפגמה דידה אליבא דרבה דס"ד בע"כ דאדון. משא"כ בעבד לית לן למיחש לפגמה דידיה כיון דאיהו דאפסיד אנפשיה (שהרי מכר עצמו או נמכר בגניבתו) ולא חש לבזיוניה וגלי דעתיה דלא קפיד אפגמיה. היכי נקפיד אנן וניקו וניכוף לאדון בע"כ. מש"ה מעיקרא ארבה לא אקשי מהא. אבל השתא דמפרש אביי משום פגם משפחה. ודאי קשיא א"ה בע"ע נמי ליחוש דאי כייפינן משום פגם משפחה

דבתו דקליש. כ"ש משום פגם דעבד דאית ביה משום פגמייהו טפי זהו הנלע"ד הגון בזה. וכפתור ופרח הוא. ועפ"ז נתיישב לי עוד קושיא חזקה שי"ל לפ"ד התוס' בסוגיא כמ"ש להלן בס"ד:

ותו מטעמא אחרינ' נמי לא שייך אלא אליבא דאביי דווקא

ואיברא יכילנא לשנויי תו דבלא"ה נמי ניחא דלא תיקשי ליה מעיקרא כי בעי רבה למימר בע"כ דאדון מאי ניהו דכתבנא ליה שטר אדמיה. א"ה ע"ע נמי. דאין מקום לומר כן כיון דעבד אינו לוה וגואל לחצאין. הא בהדיא דלא מצי למיפרק נפשיה אפי' בדמי אם לא משל עצמו דוקא. דקרא מיעטיה דאין לו גאולה אלא כשהשיגה ידו. עאכ"ו שאינו נגאל בע"כ של אדון ע"י שטר שיתן לו על דמיו. וכן אינו נגאל מטעם זה אפי' לחצאין אם לא רצה האדון. ואע"פ שנותן לו דמים בעין ורק על חציו נותן לו שטר. אמרת לא עד דיהיב ליה כולהי זוזי דזביניה. על דמי כולו לא כ"ש דלא מצית אמרת דלפרקיניה בע"כ של אדון בשטרא. משו"ה לא הו"ל לאקשויי הכי לעיל. ברם השתא דמפרשינן ומפדין בעל כרחו אאב. ולא מיירי מהכרח וכפיית אדון. קשיא א"ה ע"ע נמי ליכפינהו לבני משפחה אם האדון רוצה לקבל הדמים מרצון טוב. ובהכי נמי הוה סלקא לן שמעתא שפיר. אלא משום דלא ברירא לן הך מילתא. אע"ג דאשכחן לרמב"ם דקפסיק ותני הכי דע"ע הנמכר לישראל אינו לוה וגואל. צ"ע מאד מנא ליה כדבעינן למימר בס"ד:

לשון אמ"ר שמתקשה למ"כ המשיג מבואר היטב

ומה שטען מעכ"ת עוד על אמ"ר דהך כפייה שכופין ב"מ לפדותה שחדשו התו' לא נצרכה אלא מפני שמלת ומפדין דוחקתם שענינה פעולה בהכרח וכפייה. וכבר פירשו ז"ל שאין כפיה באב זולת שמוכרח לפרנסה. (והיינו בע"כ דקתני) וא"כ אין ענינה אלא בבני משפחה. וכתב על זה שלא עמד על דעתו הרמה בזה דודאי הוצרכו לחדש כפיה בבני משפחה דאי נימא דאין כופין אלא לו מאי האי דפריך ע"ע נמי נכפינהו לב"מ האין כופין לב"מ כלל עכ"ד. ותמה אני אם עמד בעיון על דעת אמ"ר דאדקשיא עליה תיקשי טפי ארש"י ז"ל דפירש בהדיא כופין את האב לפדותה אם יש לו. ולא ס"ל לגמרי דמיירי מפדיית בני משפחה וכפייתן. אי הכי מאי פריך תלמודא ע"ע נמי נכפינהו לב"מ. כפיית ב"מ מאן דכר שמה. אלא ע"כ צ"ל לרש"י (לפי גרסתנו) דאע"ג דברייתא בכפיית אב לחוד מיירא אליבא דאביי. אפ"ה פריך תלמודא שפיר ע"ע נמי. דמאי שנא בעבריה דכופין לאב לפדותה. הא רחמנא זכי ליה כל שבח נעוריה. משום פגם משפחה כדפרישית לעיל דודאי אי לאו משום פגמא דידהו. לא מצינן למכפייה. דהא דידיה הוא מן התורה אלא דהיכא דאיכא בני משפחה דקפדי כייפינן ליה. דהיינו דחדית אביי משום פ"מ.

דמשו"ה מצו רבנן לאפקועי ממונא דאב. וכיון דאמרת באמה כייפינן משום פגמייהו דב"מ. אי הכי בע"ע כ"ש דאית להו פגמא. ואי קפדי בני משפחה. ליכפו חד לחבריה למפרקיה. וק"ו מאב באמה שהוא אחד לבד ומוציאין מידו ממונו וזכותו משום פגם דב"מ. כל שכן לעבד דאיכא פגמא טפי ואיכא בושת משפחה טובא. ואשכחן בהדיא דמחייבי מדאורייתא לפרוקיה. ואפי' לרבי דס"ל דליתא הכא גאולת קרובים דאורייתא. נכפינהו אנן מדרבנן דליתקנו להו נמי כפיה כנז' משום פ"מ. והשתא שפיר דייק אמ"ר. דלא הוו צריכי התו' לחדש כפיה זו של ב"מ שכבר היו יכולין לעמוד בשטת רש"י אם לא מטעם שביאר. כך אני אומר לתשובת טענתו של מעכ"ת כדי שיראה עין בעין שאין מקום לטענותיו כלל. ואמנם לענ"ד היה לו לטעון מצד אחר ולא טען כמו שאבאר עוד לפנינו אי"ה. ובאמת זו אחת מן התשו' שהשיב אמ"ר על גרסת ספרנו דלא דמיא כפיית אב לכפיית ב"מ. ויבואר עוד להלן בעז"ה:

ודברי מ"פ המשיג תמוהים

ולא הבנתי מ"ש מעכ"ת עוד וכן למאי דמשני הדר ומזבין נפשיה מאי פריך הדר ומזבין לה. דהא מ"מ יש בידם לכופו עכ"ל. ולא ידענא מאי קאמר דהשתא דאתינן להכי דאב לית ביה כפיית פדייה אלא שבע"כ תחזור לביתו כפירוש התו'. כבר מתורצת קושייתם ופריך שפיר ה"נ הדר ומזבין לה. ואף שאם ירצו ב"מ יפדוה. אעפ"כ הוא חוזר ומוכרה ונוטל דמיה עד שיבואו ב"מ ויפדוה ויחזור וימכור: ועדיין לא נדע מדוע הוצרכו התו' לכפיה זאת לפי דברי מעכ"ת והרי זה פשוט מאד. ולא אוכל לדעת מה הי"ל למעכ"ת שנסתפק בדברים הללו שאין בהם ממש. והם פשוטים אצלו כל כך עד שכתב וזה נ"ל פשוט מאוד לסתור דברי א"מ רבינו. והרי נתבאר שהם סתורים מאליהם:

ואינ' מספיקים כלל בכוונת התוספות

ומה מאד נפלאתי על מעכ"ת בסיום לשונו הנז' שכתב עוד אבל בעיקר הענין דבריו כנים דלשטת התו' דייקינן לשון ומפדין דאל"ה תיקשי אתלמודא גופיה מנ"ל דכופין לב"מ דילמא לא מיירי אלא בכפייה דאב לחודה כו' אלא ע"כ צ"ל דדייק מדלא קתני ופודה וקתני ומפדין לאשמועינן דכופין גם לב"מ עכ"ל. והוא כולו מקשה דמאי ניחותא דלא תיקשי אתלמודא כו' מדקתני בברייתא ומפדין אכתי תיקשי אברייתא מנא לה הא כדכתיבנא לעיל. ותו אי משום דדייק לישנא דמפדין. הא פרישנא נמי דלאו דיוקא הוא לגמרי דהיכי מצי למיתני ופודה דהוי משמע מרצונו. והא להכי מיבעי ליה למימר ומפדין לאשמועינן דכופין את האב בעל כרחו. והיכי מוכח מנה דכופין גם לב"מ. ובע"כ משום פגם משפחה דקאמר תלמודא נמי לא נקטיה אלא לטעמא. דמשו"ה כייפינן לאב

שלא מדין תורה וכנז'. א"כ איזה רמז יש בברייתא לענין זה ואיך נתפייס מעכ"ת בכך והיינו טעמיה דאמ"ר דלא ס"ל הך דיוקא לקושטא ונאדי מניה כדכתבנא לעיל:

אמנם דברי התוספ' נ"ל ליישב' על נכון בלי שום דוחק

אבל לענ"ד נראה באמת דלאו היינו דוחקייהו דהתו'. אלא דוקא מסוגיא דתלמודא קאתו עלה. דודאי ס"ל לתלמודא כפייה דבבני משפחה (ולא תיקשי מנ"ל לתלמודא כמ"ש בסמוך בס"ד) דאי ס"ד בלא כפייתן איירי. לא משני מידי הדר ומזבין נפשיה. דמה בכך מכל מקום קשה דהו"ל לאשמועינן בברייתא דפודין את העבד ג"כ בע"כ של אדון ושלא בטובתו של עבד. ואע"ג דהדר ומזבין נפשיה. מאי נפקא מנה אי בני משפחה עבדי הכי מנפשייהו בלי כפיה אטו אנן מחינן בהו. ומי לא צריך לאשמועינן הך דינא דפודין גם את העבד בע"כ. כיון דאמרת פגם משפחה מילתא היא. והיכי משני שינויא דלאו שינויא הוא. וכן קשה נמי אהא דפריך תו ה"נ הדר ומזבין לה ודחיק לאוקמה כיחידאה. לישני ברווחא דאפ"ה קמ"ל דמצו למפרקה בע"כ. ופודין אותה ב"מ ברצונם ואין האדון ולא האב יכולין לעכב. וכי מאי איכפת לן בהא אי שדו זוזייהו בכדי. מי לא אצטריך לאשמועינן כי הא דרשאין ויכולין לפדותה בע"כ אם ירצו. אלא דאפי' הוה משני הכי גבי אמה. אכתי קושיא קמייתא לא מיתרצא מאי שנא גבי עבד דלא קמ"ל כה"ג דפודין אותו בע"כ השתא דאמרת משום פ"מ כייפינן:

דודאי מסוגיא מוכ' דס"ל כפי' בבני משפחה

אלא ע"כ לא איירי בברייתא (השתא אליבא דאביי) אלא בכפיה דכופין לב"מ לפדותה על כרחם. להכי פריך עלה ליתקנו רבנן גבי עבד נמי דנכפינהו לב"מ משום פ"מ. ומשני שפיר הדר ומזבין נפשיה דכי האי גוונא לא תקינו לאפסודי לבני משפחה זוזייהו בכדי. משא"כ באמה דלא מצי לזבונה זימנא אחרינא דלא מישדא זוזייהו בכדי הוא. תקינו לה משום פגם משפחה. אבל מאם פודין ברצונם לא קמיירי. ופשיטא דלא שנא עבד או אמה פודין אותו בע"כ כשרוצין בני משפחה. ואין לנו לחוש אם אינן חסין על ממונם:

וכולה ניחא לדרכנו הנ"ל

והא לא קשיא לי כלל מנ"ל לתלמודא הא דכופין לב"מ לגמרי. דלפום מאי דפרישית לעיל טובא סברא היא. דכיון דמוכרח אביי לאוקמה לברייתא בע"כ דאב. וקשיא ליה היכי קיימי רבנן ומתקני מילתא לעקור דבר מן התורה שהרי אי אפשר לומר משום פגם בתו שזוכה בו מדין תורה. אלא על כרחך צ"ל דדין תורה הוא כי ליכא בני משפחה דקפדי. הא מיהא כי איתנהו. משום פגם משפחה מצו לתקוני כה"ג להפקיע זכות האב שזיכתה לו תורה. ושמע מנה דאלים פ"מ אפי' לעקור דבר מן התורה. שהרי עכ"פ התורה

זיכתה לו בפירוש ולא מצינו בשום מקום שמצווה האב לפדותה כלל וכלל משלו. ואפ"ה כייפי ליה רבנן. ואע"ג דפגמה קליש. כל שכן בעבד שהרי מצינו גאולת קרובים בכתוב בבירור ופגמו גדול ויותר כולל לבני משפחה. לא מיבעיא דמצו לתקוני כה"ג להפדותו בע"כ. כי הרי זה בא ללמד ונמצא למד. דנילף אמה מגאולת עברי דבקרובים. והא אתית עלה משום פגם משפחה. א"כ ודאי אי לית ליה לאב אינהו נינהו בעו לפרוקה. ועפ"ז באמת נתיישבו אצלי כל התמיהות שזכר אמ"ר בסוגיין דמשו"ה לא אפשר לאוקמה כרבי. וכולהו דיוקי נייחי בהא וכמ"ש לפנינו בעזה"י:

מ"ש מ"כ המשיג בתירוץ קושיא ב' בטל מאליו

עוד השיב מעכ"ת לקושיא הב'. שהקשה אמ"ר זצ"ל באומרו ועוד לרבי דאמר לעיל דנמכר לישראל אינו נגאל בקרובים מאי פריך א"ה ע"ע נמי נכפינהו כו' דנהי דהך כפיה דאב אינה ד"ת כו' וכך היו יכולים לתקן גם בב"מ. אכתי היכי פריך בפשיטות דילמא באב שאני, שהתורה נתנה לו רשות לכפות לאדון כו' דלעולם מיקיימא תקנתא דידהו כו'. אבל בגאולת קרובים לרבי דכשהאדון אינו רוצה לא מיקיימא תקנתא דרבנן לא ראו חכמים לתקן כפיה בקרובים. כיון שאי אפשר לתקן כפיה בהחלט ומילתא פסיקתא עד כאן דברי הרב. ועל זה כתב מעלתו וז"ל וגם בזה לא עמדתי על סוף דעתו חדא דאפי' את"ל דקרובים אין יכולין לפדות בע"כ. הרי מ"מ היה ביד חכמים לתקן שיתנו הקרובים לו המעות והוא יפדה את עצמו עכ"ד. ובמחילת כבודו זה דבר בטל מאליו כי איך יעלה על הדעת שיתקנו חז"ל שיתנו בני משפחה לעבד המעות שיהו שלו כדי שיפדה עצמו בהם. וכי כופין את האדם שיטול ארנקי שלו ויזרקנו לים. שהרי ודאי יש לחוש שיעכב המעות בידו וישאר בעבדותו. ויאכל הלה וחדי ופגם משפחה כדקאי קאי. ואם יש מקום לחוש דהדר ומזבין נפשיה לאחר שנפדה. כ"ש וצריכא למימר דאיכא למיחש בהא. והיכי תיסק אדעתין דליתקנו רבנן למיכפינהו לב"מ להוציא ממונם מספק ולהניחו על קרן הצבי לגמרי:

אף למה שהיה סבור לא הועי' כלום בהשגה

וכתב מעכ"ת עוד ותו דבאמת נ"ל פשוט דמה"ט לכ"ע אף הקרובים פודין בע"כ דמנ"מ כו'. דכשהקרובים נותנין המעות הוא שקול כאילו כבר בא המעות לידו והקרובים באין בשליחותו לפדות. והא דקאמר רבי דנמכר לישראל אינו נגאל בקרובי' ה"ק נמכר לנכרי חייבי' הקרובי' לפדותו כו' אבל נמכר לישראל אין חייבים אבל אם הקרובים רוצים לפדותו פשיטא דאין האדון יכול לעכב שהוא כאילו נתן הוא בעצמו המעות ואע"ג כו' אבל גאולת העבד שהוא לצרכו לפטרו מעבדות מה לי אם הוא נותן המעות או אחרים

נותנין בעבורו כו' וכן שינה בדבר זה באומרו עוד אבל אם פודה העבד לשחרור פשיטא דאין האדון מעכב דמה לי אם הוא פודה בעצמו או אחר מזכה לו כו'. וכן מצאתי שוב להדיא בכ"מ דהא דקאמר ר' נמכר לישראל אינו נגאל לקרובים היינו שאין הקרובים חייבים לפדותו והיינו כמ"ש וזה ברור עכ"ל. והנה טרם אבוא להשיב על הבנתו זאת ונניח שכדבריו כן הוא הפירוש בגמרא ואם קבלה נקבל עדותו מהכ"מ ג"כ מכל מקום אין טענה זו מספקת לדחות דברי אמ"ר הגאון ז"ל מכל וכל. שעיקר קושיתו היא היכי פריך בפשיטות א"ה ע"ע נמי. הא לא דמיא דפדיית האמה יש לה עיקר מן התורה. משא"כ גבי ע"ע שאין לה עיקר מן התורה ולא מדברי סופרים ואם תרצה תוכל לומר בלשון זה מה לפדיית אמה שכן היא מצוה מן התורה. לכך הוסיפו חז"ל ועשאוה חובה. תאמר בע"ע דאפי' מצוה גרידא לא אשכחן דלהוי מדין תורה. מנין לקובעו חובה נמי. והא אפי' בגאולת הנמכר לנכרי דכתיבא בהדיא לא ידעינן דחובה היא. אי לאו דתני ביה קרא. הא לא"ה הוה אמינא רשות בעלמא כדמסיק תלמודא: א"כ מנ"ל למקשן להקשות בכח. ונימא דאגב שיטפיה דרבנא ז"ל לא דק במאי דקאמר דכשהאדון אינו רוצה לא מיקיימא תקנתא. דלא איצטריך ליה הך דיוקא אלא לאפושי בתמיהא. ומכל מקום תמיהתו קיימת על הדרך האמור. כך אני אומר ע"פ דעתו והבנתו של מעכ"ת בזה:

אבל לענ"ד טעה במ"כ בפשט הדבר בענין אינו נגאל לקרובים שאין לו פירוש אחר שלא כמ"ש אמ"ר בפשיטות

אמנם חלילה לי אם אצדיק אותו בכך. חס ליה לאמ"ר ז"ל ולא ניחא ליה למרן דנימא הכי ונישוויה חלילה טועה בפשט הגמרא בידוע חס ליה למר ושארי ליה מריה. אבל דילידא אמיה כרבנא תלמיד אזכי דכל כי האי מילתא לימרו משמי. דודאי הכי הוא כדקאמר אמ"ר דלרבי אם האדון אינו רוצה אין הקרובים יכולין לפדותו בע"כ. ודבר ה' בפיו אמת.ובמ"כ שגג מעלתו שגגה גדולה להבין היפך הפשט האמיתי. מה שלא חשב שום אדם כיוצא בו. שהדבר ברור מאד מה שאמרו שאינו נגאל לקרובים פירושו בכל מקום בשוה. דהיינו שאינו נפדה על כרחו של הקונה אותו וזה בין בשדה ובבית בין בעבד דבר אחד הוא בלי ספק. ואע"פ שמעכ"ת הרבה דברים בזה ואמר מנ"מ דכשהקרובים נותנים המעות שקול כאילו כבר בא המעות לידו והקרובים באין בשליחתו ופשיטא דאין האדון יכול לעכב גאולת העבד שהיא לצרכו לפטרו מעבדות מה לי הוא נותן המעות או אחר וכפל ושנה ושילש בדבר זה. דבריו מתמיהים מאד דלפי דעתו שגאולת העבד לפוטרו מעבדות שוה בין היא ע"י עצמו או ע"י אחרים לעולם נפדה בע"כ של קונהו. א"כ כל שכן שיכול ללות ולגאול הוא עצמו מדעתו במעות של עצמו. שאע"פ שלוה אותן הרי הן שלו.

והא ודאי עדיפא גאולת עצמו מגאולת אחרים. ואי הכי נפיל מר ברברבתא דהא אפי' בע"ע הנמכר לנכרי אע"פ שיש לחוש שיטמע בין הנכרים. שלכן הטילה תורה חובה על הקרובים לפדותו. עם כל זה אינו לוה וגואל ולא גואל לחצאין כדאיתא בגמרא בהדיא (אע"ג דלא פסקה הרמב"ם ז"ל) ואף שהוא נגד המושכל כי מה האדון חסר בכך. ומה איכפת לו במעות מהיכן באו לו. ועוד שהרי לוה אותן וחייב לפורען ולא משל אחרים הוא נגאל. אעפ"כ אינו מועיל ולא חששו לפטרו מעבדות אף שיטמע בין הנכרים. אלא על כרחך גזרת הכתוב היא ואין לזה מבוא בשכל שהוא מכלל החוקים. כל שכן לגאולת קרובים בע"ע הנמכר לישראל שאין לה שורש ועיקר כלל. דאי אפשר לומר ע"פ הסברא שיכולין הקרובים לפדותו בע"כ של אדון. וזה השכל מחייבו ג"כ כיון דע"ע גופו קנוי לו וגלי רחמנא דאינו נגאל לקרובים. ממילא אינן יכולין לכפות לאדון לפדותו בעל כרחו אם אינו רוצה שאין מכריחים את האדם למכור נכסיו בע"כ:

והוא דבג' מוכרח מאד מכל צד

ולאו ק"ו הוא אם אינו לוה וגואל כדכתב הרמב"ם גבי ע"ע הנמכר לישראל שאינו לוה וגואל לחצאין. שאע"פ שהרי הוא בא לפדות עצמו אמרת לא. קרובים דבהדיא מיעטינהו קרא דכתיב באלה מי שאינו נגאל בשש הוא דנגאל באלה ולרבנן נמי כתיב יגאלנו לזה ולא לאחר. וסתמא דתלמודא משמע נמי דהכי ס"ל כרבי דהכי אמרינן בהדיא לעיל אע"ג דהכא דיחויא בעלמא הוא דדחי. לא כל שכן שאין יכולין להפקיע זכותו של אדון להפדותו בע"כ משו' תקנת' דעבד ועכ"פ זה ק"ו שאין עליו תשוב'. שאם אינו יכול ללות ולגאול עצמו להפט' מעבדו' ע"כ של אדון. כל שכן שאין אחרים יכולים לפדותו בממונם אם לא ברצון האדון. והרי תלמוד ערוך הוא בפיו של הרמב"ם שע"ע הנמכר לישראל אינו לוה וגואל כמו שאינו נגאל לקרובים. (אע"פ שדבריו צריכים תלמוד. מ"מ בהרמב"ם ז"ל קיימינן) ומשמע בהדיא דכי הדדי נינהו דכמו שאינו לוה וגואל על כרחו. כן אינו נגאל לקרובים בע"כ דאדון:

וביות' ברמב"ם צ"ל כן בלי ספק ולשונו אינו סובל ד"א

ועוד הרי לשונו מבואר שם בלי גמגום דפירושו הכי הוא דאינו נגאל לקרובים כלל בע"כ. שכך אמר הנמכר לישראל אין הקרובים פודין אותו ולא לוה וגואל כו'. אלא כך הוא דינו אם השיגה ידו הרי זה יצא ואם לאו לא יצא. הרי שאין לו תקנה אחרת לצאת מעבדות בע"כ של אדון כי אם ע"פ השגת ידו דוקא. ואיה לשון ברור יותר מזה שנתכוין למה שאמרתי שהוא האמת הגמור בלי שום הרהור. ואם אולי הרב כ"מ הבין כמו שחשב

מעכ"ת אין אחריותו עלינו. ואולי כוונתו באמרו שאין חייבים לפדותו. היינו אפי' האדון רוצה שיפדוהו. וגם זה אמת:

ואף דברי הכ"מ צריך להבינם עד"ז באופן שהוא עזר כנגד מ"כ המשיג

אמנם לענ"ד אף הוא ז"ל לדבר אחד נתכוין עם האמור. ולא אתי למימר דחיובא הוא דליכא הא מצוה ורשות איכא. כי איזה צורך דחקו לומר כן ומה רמז מצא בלשון הרמב"ם לדעתו זאת. הלא ההפך מבואר ברור כשמש ואין פודין דקאמר לגמרי משמע. וגם אילו כך היה כוונתו לא היה מקצר כל כך שאין דרכו לסתום אלא לפרש. אם היה רוצה לומר שרשאין לפדותו בע"כ לא הי"ל שותק. אבל דעתו ז"ל רחוקה מזה ולדבר אחר נתכוין. ליישב הלשון דאיתא בגמרא נגאל לקרובים דלכאורה משמע שנפדה ומשתעבד לקרוביו הגואלין אותו. דומיא דשדה הנגאל לקרובים. ולישנא הכי דייק לפום ריהטא מדלא קאמר נגאל בקרובים. וס"ד דה"ק אינו נגאל לקרובים לשיעבוד. אבל נגאל לקרובים לשחרור. להכי קמ"ל דס"ל אינו נגאל לקרובים פירושו שאין חייבים לפדותו (לאפוקי מנמכר לנכרי) והיינו אינו נגאל לקרובים לגמרי לפי שאינן בתורת פדיונו דמיעטינהו קרא בהדיא אפי' לשחרור. ולכן ודאי אינו נפדה להם שלא מרצון האדון כיון דלא רמי חיובא עלייהו כלל. שאילמלא היו חייבין לפדותו אז ודאי היו פודין אותו בע"כ של אדון. וזה מבואר בהיפך מדעת מעכ"ת. דאדרבה זהו שבא הכ"מ ללמדנו להשמר מהבנת מעכ"ת דלא נימא דלא אימעיטו מפדיונו אלא כשרוצים לפדותו לעצמן. אבל לשחררו יכולין לפדותו על כרחו של אדון קמ"ל דאין חייבין לפדותו קאמר דממילא אינו נפדה בע"כ כנז'. שזה דבר מוכרח ולכך נתכוין הרב כ"מ בלי ספק. לפי שההפך טעות נגלה וח"ו לייחס להגאון ז"ל סברא כזו אלא כמ"ש ולדעתי אם יחזור מעכ"ת לעיין ברמב"ם יודה לדברי שא"א לזוז מן האמת:

ושגג במ"כ גם בפשט הגמרא דכ"א

ומכאן שטעה מעכ"ת במ"כ גם בפשט הגמרא דקבעי למימר הא דתניא בכל גאולה תתנו לרבות ע"ע הנמכר לישראל. דקסבר מר ריבוי דע"ע דומיא דבתים היינו כגון שרוצה לפדות העבד לעצמו בפירוש לצורך שיעבוד דמהני לכ"ע אלו דבריו. והם מתמיהים מאד דאזיל בתר איפכא דבע"ע הנמכר לישראל מי איכא מאן דאמר דנגאל לקרובים לשיעבוד ח"ו והא אפי' בע"ע דנכרי דכתיבא בהדיא גאולת קרובים אפ"ה פליגי בה ולא דכ"ע היא. אבל בנמכר לישראל ליכא דסליק אדעתיה דישתעבד לקרובים. אלא פשיטא הא לאו מילתא דאיברא אע"ג דעבד דומיא דבתים קתני לענין פדיית קרובים בעל כרחם של קוניהם. מיהת הא כדאיתא והא כדאיתא דשדות ובתים נגאלין לשעבוד. משא"כ

ע"ע דודאי נגאל לשחרור למאי דס"ד דמיירי בנמכר לישראל. ולמאי דמסיק בנמכר לנכרי מיהא בפלוגתא לא קמיירי השתא. ותו דהא ודאי קיי"ל כרבנן דהכל לשחרור הא ע"כ מוכרח כמ"ש דלפום מאי דס"ד בעי למימר דע"ע הנמכר לישראל נגאל לקרובים לשיחרור בע"כ דאדון. ולמסקנא דלא אייא ברייתא אלא בדנכרי קיי"ל דאינו נגאל לקרובים בע"כ דאדון. והיינו דאצטריך הרמב"ם לפרושי דלא ליתי למטעי דלקרובים דעבד דומיא דבתים וכדאמרן:

בשטת מהר"י בר ג"כ מבואר הדבר בדעתנו

שוב מצאתי בשטתו של מהר"י בר שהבין ג"כ הפירוש במ"ש שאינו נגאל לקרובים היינו בע"כ דאדון. (וט"ס דמוכח יש בלשונו וכצ"ל ואע"ג דאינו נגאל בקרובים (ר"ל ע"ע הנמכר לישראל) היינו אם האדון אינו רוצה. מיהו אם האדון רוצה. נכפינהו. כך פירש למאי דמקשי בשמעתין אי הכי ע"ע נמי ע"ש. שהוא מבואר כהבנת אמ"ר ז"ל ואינו צריך לפנים כי פשוט הוא מאד וזיל קרי ב"י ר"ב הוא. ואפי' היה עולה על הדעת שדברי הכ"מ הם בהפך. דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין. אבל הרב בכ"מ בשטת רבו אמרה ודאי כמו שהוכחנו. ומעכ"ת במ"כ אגב שיטפיה לא ירד לסוף דעתו ז"ל וחשד בכשרים בשוגג:

הי נינהו מילי דבדי וטירחא שלא לצורך

כתב עוד מעכ"ת זה לשונו ע"כ מ"ו וז"ל ועוד לפירש"י דכופין את האב אם יש לו איזה דמיון יש לכפית בני המשפחה בע"ע עם כפית האב באמה כו'. ולפענד"נ פשוט דקושיא זו מתיישבא מאליה לשטת התוספת. והאריך לשון על המפרשים שלחנם נדחקו בזה. ולא ידעתי מה ראה מעכ"ת ומה הגיע אליו לומר כן. דבמחילה הו"ל כטענו בחטים והודה בשעורים כי מי עור ועינים לו שלא יראה זה. ובפירוש איתמר בדברי אמ"ר דלפירש"י דוקא הוא. דקשיא ליה הא דאין ענין לכפיה זו עם האחרת. דלהתוס' ודאי איכא למימר דסימנים מצא לו המקשן בברייתא. אף דאפ"ה ודאי היא גופה קשיא נמי דמנ"ל לחדש כפייה זו וכנזכר. אי הכי דקארי לה מאי קארי. ואטרוחי בכדי למה ליה שארי לי מרי:

מ"ש מ"כ המשי' בענין כפיית ב"מ משום פגמם אינו עולה כלל במרוצת הסוגי'

מש"ע מר על שהקשה אמ"ר ז"ל ועוד היאך שייך לומר שכופין בני משפחה משום פגם עצמם. ואי ניחא לדידהו אמאי נכופם. ועל זה השיב מעכ"ת ואמר ולא ידענא מי הכריחו לומר כאן הך חששא כו'. די"ל דהכא מיירי בדאיכא חד קמן דלא ניחא ליה כו'. א"כ העניים כופין העשירים וכזה מצאתי במפרשים עכ"ד. אני הצעיר אומר מפרשים הללו איני מכיר. והס כי לא להזכיר. דפשטא דסוגיא ודאי לא משמע הכי. דא"כ נתת

דבריך לשיעורין שקושית המקשה היא בדאיכא חד או טפי דלא ניחא להו בפגם זה הוא דליכפינהו לבני משפחה. הא בדליכא מאן דקפיד מודה נמי דאין מקום לכפייה זו. א"כ טול מה שהבאת הרי שאין כאן מי שיקפיד היכי משכחת לה. ומה לו להקשות לפ"ז אמאי לא תני נמי כפייה בע"ע. הא ודאי לא מצי למתני הכי בסתמא כיון דלא פסיקא ליה מילתא. דזימנין דכולהו עשירים או ליתינהו כלל לב"מ דקפדי דליתא לתקנתא. ולא דמי לעבריה דפסיק ותני ומפדין אותה בע"כ לעולם:

ופשיטא שאין להוסיף זרות ולומר דכפיית האב לפדות את בתו איננה כי אם ע"י תביעת בני משפחה דווקא. נ"מ דאי בעו מחלי ולא כייפינן ליה. דהא ודאי ליתא דסתמא תנינן ומפדין אותה. ומדלא מפלגינן בכל גוונא מירי לרש"י ביש לו לאב. לעולם ב"ד כופין אותו אפי' שתקי בני משפחה. ולתוס' פשיטא דאיתא לתקנתא לעולם. דאפי' לב"מ כייפינן לפדותה משום פגמה דידה. והא דנקט אביי משום פגם משפחה כדפרישית לעיל למימרא דאפילו מחלה בתו אפגמה. כייפינן לאבוה. מיהא איתא לתקנתא בכל גוונא. דאין שום א' יכול לעכב פדיונה כל היכא דאפשר. בין ע"י אב בין ע"י קרובים. משא"כ בעבד דליכא אלא פגם משפחה לחוד. ואמרת אין הכי נמי דקרובים מצו לאחולי. כשמסכימים כולן לדעת אחת. ולא אתית עלייהו למיכפינהו אלא ע"י קרובים עניים. ומודית דהיכא דלא קפדי לית לן בה. א"כ ליתא לקושיא כלל. דכיון דבדידהו תליא לא תני לה. אי משום דלא תקינו כה"ג דלא הויא מילתא פסיקתא. אי נמי משום דלא הוי דומיא דאמה. וכי פרכינן אי הכי ע"ע נמי דומיא דעבריה קאמרינן. והא מיהא כפיה ליתא בעברי. ותנא דברייתא לא נחית אלא לנקוטי חומרי דאיכא בחדא וליתא באידך. וניכפינהו נמי אנן משמע דאבי דינא רמי כמו בעברייה כדפרישנא. וכל זה פשוט:

ויפה עשה שלא נתל' באילן גדו' הריב"ר דלא אמרה בשמיה דלא חתי' עלה מר

ואע"פ שלאחר החפוש אשכחנא להני מפרשים (דדכיר מר ולא אסיק להו בשמא) בחידושי ריב"ר. מ"מ לא כיפי תלי לה. ונראה שמפני שהיה קשה לו הענין נדחק לפרשו כך וכי בשביל זה נחליטהו לאמת. ונתפוס על מי שירצה ליישב הסוגיא בטוב טעם ודעת. באופן מתקבל על אוזן שומעת. וכבר גלינו מהזרות הנמצא בדרך המפרשים הנז'. מלבד שהעיקר חסר מהספר דנכפינהו סתמא קאמר. על כן לבי אומר לי שזה אינו מדברי מהריב"ר. אלא מאיזה תלמיד מעתיק חידושיו. ולאו מר חתים עלה:

עוד כתב מעכ"ת ז"ל ועוד כתב מעלת כבוד תורתו והרמב"ם ז"ל כתב אין האב רשאי למכור את בתו כו' והקשה בכ"מ כו' והוד רו' כת"ר האריך בישוב קושיא זו כו' ודבריו קשים להולמן דאי ס"ל בפשיטות דאין כופין בבני משפחה כלל לבתו אלא איפכא הוא

דב"מ כופין לאב מאי האי דפריך א"ה נמי נכפינהו הא מעולם אין כופין לב"מ. עכ"ד. וכבר השבתי לטענתו זאת שכבר טען אותה למעלה על מ"ש אמ"ר להקשות על התוס' מנ"ל לחדש כפיה בב"מ וביארתי כוונתו במה שיש בו די לענ"ד ולמה זה הבל איגע לריק לכפול הדברים. ודרך כלל אומר כמו שיובן הפשט אליבא דרש"י יובן ג"כ אליבא דרמב"ם והתו' לא הרגישו על פירש"י מצד זה על כרחך לומר דלא נחשב להם לדיוק ותו לא מידי:

דברי אמ"ר מבוארים כל צרכם ובטלה תרעומת מ"כ המשיג

עוד הרבה להשיב באמרו וגם לא ידעתי מי הכריחו לומר דהרמב"ם לא ס"ל כשטת התו' דאדרבה כו' והוא דלשטת התו' דכופין לבני המשפחה לפדותה בדלית ליה לאב ממילא אי אית ליה לאב כופין לאב דאם למשפחה כופין כל שכן לאב בדאית ליה כיון שהוא גרם הדבר אלא דברייתא מיירי בדלית ליה ואהא קתני מפדין דהיינו כפיית בני משפחה והוא ג"כ בע"כ של אב כו' אבל לענין כפית האב בדאית ליה ליכא מאן דפליג עכ"ל. ותמה אני אם עיין בדיוק גמור במ"ש אמ"ר. שהרי שפתיו ברור מללו מה שהכריחו לומר דלהרמב"ם לא ס"ל כפייה בב"מ כדעת התו' מפני שכבר פירש לשטתו מלת ומפדין בכפיית האב כמו בע"כ. ושוב לא נשאר לו דבר ומלה שיורה על כפייתן של ב"מ. משא"כ אליבא דתו' דמפדין אבני משפחה קאי דכופין אותן. דלדידהו צ"ל דכפיית האב לא נזכרה כלל בגמרא. וצריך לפרש דבריו דר"ל מאחר שלא נזכרה בגמרא א"כ אין מקום לכוף את האב על פדיון בתו. והרי זה מבואר בהפך בהרמב"ם שפוסק שכופין את האב שלא כסברת התו' לפי פירושם בגמרא וזה פשוט וברור בכוונתו ולחנם נלחץ מעכ"ת בדבריו שהם מבוארים תכלית הביאור:

ק"ו דידיה מיפריך ועל כרחנו צריך לומ' דהרמב"ם לא קאי בשטת התוספ' כמ"ש אמ"ר. ראיה נכונה שאף עשי' שמכ' את בתו אא"ל לכופו על פדיונ' מיד אף שי"ל כן לאחר זמן כדבעינן למימר לקמן

אמנם הכל צפוי לפני מה שהביאו למעכ"ת לידי כך הוא ודאי מחמת הק"ו שדן מעצמו שאם למשפחה כופין לאב לא כל שכן כמו שהניח ליסוד מוסד. והיה זה דמיון חזק אצלו עד שסבור שהכל מודים לו בכך. לא אדוני לא זו הדרך סלולה בעיני כל. והק"ו לא פנים כלכל. שאם לדין יש תשובה שאע"פ שמצינו חוב על ב"מ לפדותה משום פ"מ אין זה מחייב כפיית האב כלל וכלל. דבני משפחה משום פגמייהו הוא דרשאין לכפות זה את זה שלא תפגם משפחתם את"ל כפי מה שפירשו המפרשים הנז'. אי נמי ב"ד כופין משום פגמא דידה נמי. ואפי' אי בעית אימא דאב נמי עכ"פ הוא בכלל ב"מ ולא גרע מינייהו. מ"מ דיו להיות כאחד מהם לסייע עמהם כשיש לו. ליתן חלקו המגיעו לא

יותר. אבל להפקיע לגמרי זכות האב בבתו מה שזכתה לו תורה. זו מניין לנו כל שלא נאמרה בפירוש. ודווקא לרש"י שמענו חידוש זה משום דמפרש מפדין באב. ולדידיה ליכא רמיזא בברייתא לכפיית בני המשפחה. ואפ"ה פריך שפיר ע"ע נמי כדפרשתי לעיל. אבל להתו' דמפרשים ומפדין על כפיית בני משפחה. נהי נמי דצ"ל בע"כ דאב דלא ניחא ליה להפסיד מזונות בגללן. איהו גופיה חידוש הוא. אחר שזכות האב בבתו הוא דבר תורה ואין לך בו אלא חידושו. דאע"ג דמצו רבנן לתקוני הכי דבני משפחה יפדוה בע"כ ולא יוכל לעכב אע"פ שתחזור לביתו. דהאי לאו מיעקר הוא ולא מיפקע זכותו בהכי דדמי מכירתה נשארים בידו. ואי בעי לא תהא פרנסתה עליו. כי הא דאיתא בהחובל (דפז"ב) החובל בבת קטנה. אחרים חייבין ליתן לאביה. ואוקימנא בשאינה סמוכה על שולחנו. ולא אוקימנא דלית ליה. אלא משום דגברא קפדנא הוא לא קיהיב לה מזוני. שהרי האב אינו חייב במזונות בתו אפי' מד"ס. כמו שדרש ראב"ע. ואם הוא יעשה עמה לפנים משורת הדין להכניסה לביתו ולפרנסה. מה לו לעכב פדיונה. לכן היו יכולין לתקן כפייה בבני משפחה משום פגם. מכל מקום לא אמרו לעקור דבר מן התורה. להכריחו לאב לפדותה משלו אע"פ שמכרה ויש לו עתה. מהו המחייב לומר כן כשאין רמז בגמרא לזה ומאן יימר דאפי' עשיר המוכר בתו שאין מכירתו מכירה. הא ודאי לאו הכי הוא. אלא אע"ג דלכתחילה לית ליה לזבונה. אי עביד מהני. וכדאוכחנא לעיל (ומאחר שהוכחנו שרשאי למוכרה ודאי. על כרחך צ"ל שאין מקום לכפותו שיפדנה שא"כ לא היתה נמכרת מק"ו. כדאמרינן בכה"ג מכורה כבר יוצאה שאינה מכורה לא כל שכן שלא תמכר) לכן בלי ספק לא נאמר כן מעצמנו כל שלא יחייבנו התלמוד. ולפי מ"ש בשיטת התו' אין זכרון ורמיזה מזה. על כן אי אפשר לחייבו מסברא:

בהכר' יש חילו' דעו' בין הר"מ והתוספ' שאין זיווגם עולה יפה

ועוד תדע דעל כרחין התו' בדאית ליה הוא דמיירו. דאי בעני דווקא עסקינן. מה לו לאב להתיירא שתחזור לביתו ותהא פרנסתו עליו. והיכן מצינו זה הלא בפירוש שנינו אין האב חייב במזונות בתו סתמא ואפי' הוא עשיר. אין עליו חיוב אפי' מתנאי כתובה אע"ג דבודאי בעשיר לאו כל כמיניה למרמי אציבורא כדמשמע בגמרא. מכל מקום אם איש עני הוא פשיטא דאי אפשר לחייבו במזונות בשום אופן. שהרי מזונותיו על הצבור הן. ובודאי בתו נמי אקרובים או אציבורא רמיא. אלא ע"כ הכא בעשיר עסקינן. ואפ"ה לא כייפינן ליה לפדותה אע"ג דאית ליה. אלא לבני משפחה הוא דכופין לפדותה בעל כרחו אע"פ שיצטרך לפרנסה לפי שהוא עשיר. וטפי ליכא למכפייה לאב וזה ברור בכוונת התו' על כן אי אפשר בשום פנים להשוות התו' והרמב"ם ז"ל והרי א"כ דעת הרמב"ם ז"ל

צריכא רבה. אין דרך לנטות לזווגה עם התו' ולהסכימה עם שטתן. וצריכין אנו לדברי אמ"ר הגאון שבהכרח מתבארת כמ"ש הוא ז"ל בשכלו הישר הקולע אל השערה ולא יחטא. ודי בזה ובחנם הטריח מעכ"ת עצמו לעיולי פילא בקופא דמחטא:

מ"כ המשיג נ"ע הראי' שטת התוס' והמחר ה"י לא זז מחבבה

שוב כתב מעכ"ת ז"ל ואמנם עיקר שיטת התוס' דחוקה היא בעיני. ואני איני יודע מה עול מצא בשטתן ואצלי לא נפלאת היא ולא רחוקה ממני. אדרבה היא המוכרחת בסוגיא לענ"ד. ותחלה אשובה אראה טעמו של מעכ"ת מדוע הרחיקה ודחאה בחזקה באמרו שעיקר חסר מן הספר. ולא ידעתי מה חסר לו אם כפייתן של בני משפחה. הרי נזכרה לדעת אמ"ר בכוונת מלת ומפדין. ואם מפני שלא נזכרו בני משפחה בפירוש. לזה אני אומר אם היה הכל מפורש באר היטב במשנה ובריייתא. לא היו צריכין רבינא ור"א לעשות התלמוד. שעיקרו אינו אלא לפרש סתימת לשון המשנה ולגלות קיצור דבריה. ואף הוא עדיין צריך פירוש ארוך לפירושו לבעות מצפוניו. וזולת זה כל שכן שלא היה להם למפרשים ז"ל מקום להתגדר בו. ועכ"פ מלת ומפדין סובלת פתרון זה כמו שתסבול פתרון אחר. ואם רע בעיניו קיצור זכרון טענת מזונות ששתק ממנה בעל התלמוד. זה לא יתכן לפי שהיה צריך להאריך מאד בלשונו ולעולם ישנה אדם דרך קצרה. ואדרבה על פירש"י יש לטעון יותר בכח מצד זה שהרי לפי דרכו ז"ל ודאי יש כאן קיצור גדול בלשון וחסרון העיקר. שצריך לפדותה משלו וזה חידוש גדול וכה"ג ה"ל לאשמועינן בהדיא. ועוד שהיה יכול לשנות בקיצור יותר ולומר וכופין אותו לפדותה. ובזה היה התנא מבאר כוונתו באופן שלם שלא היה מקום לפרש הכפייה כי אם באב ובשלו וק"ל. הרי שא"א להמלט מדוחק עצום גם לשטת הברייתא בדרך רש"י ז"ל. מלבד ההכרח מהסוגיא. ויונח שאף בלשון התוס' ימצא איזה דוחק בלשונה. הלא טוב לבחור בו במיעוטו. ובכי הא אמרינן שבקיה דאיהו דחיק ומוקי נפשיה:

וקבלה בסבר פנים יפות

ומ"ש ותו מנ"ל לתלמודא הא דמיירי בכפיית ב"מ דילמא לא מיירי אלא בכפיית האב לחוד כו' והא דכתבינן לעיל דדייק מדלא תני ופודה וקתני ומפדין כו' אי משום הא לא איריא כו' אבל מ"מ אין כופין להם עכ"ל. וכל אלה אינן דברים מוכרחים. וכבר נתתי פנים לדבר מנ"ל לתלמודא כמ"ש לעיל באריכות. ודיוקא דלא קתני ופודה ודאי לאו מילתא היא כדכתיבנא התם. אלא הכי קאמרינן דהתוס' אחר שהוכרחו לפרש דמפדין אותה היינו מממון בני משפחה. מכח קושייתם דאל"ה לא פריך מידי הדר ומזבין. הוצרכו ג"כ לחדש כפייה בבני משפחה גופייהו. כמו שהוכחתי מסוגית הגמרא דמוכח

דעל כרחך הוה קים ליה לתלמודא דברייתא בכפיית ב"מ איירא. ודיוקא דתלמודא הוא מדלא תני ופודין דמשמע מרצונם וקתני ומפדין בע"כ. וטעמא רבה איכא במילתא כמו שביארתי היטב למעלה בעזה"י:

דברי מ"כ המשי' מעורבבי' ודברי אמ"ר מיושבים. הערה הראויה בסוגיא וישוב לסתיר' הנראה בגמרא **כתב** עוד מר ז"ל ותו דאי דייק מלישנא דמפדין כו' א"כ למאי דס"ד מעיקרא כו' אמאי לא קשיא ליה לישנא דמפדין. ואף כי הוד רו' כת"ר הרגיש בזה וכתב כו' לשון מפדין היא כפיית האב שכופין אותה לפדותה כו' הנה באמת דבריו קשים להולמן דהא מפרש תלמודא בע"כ דאדון מאי ניהו דכתבנא שטרא אדמיה והיינו משום דאי איתא לזוזי בעינא אפי' בע"ע כופין דפועל חוזר בחצי היום כו' והשתא אי מפרשינן לישנא דמפדין אכפיית האב ע"כ הוי צ"ל נמי כה"ג דאפי' אי לית ליה כופין אותו לכתוב שטרא אדמיה והא ודאי ליתא דא"כ לעולם לא משכחת לה אמה שאינה יוצאה לחירות מיד כו'. ולמאי תני במתני' דאמה יוצאה בסימנין ובשנים כיון דבהכרח מיד יוצאה לחירות. אלא ודאי לישנא דמפדין לא משמע ליה בע"כ. אבל מ"מ י"ל דמפדין לשון רבים משמע קרובים והיינו מרצון עכ"ל. וכל דבריו אינן אלא תימה ואינן מכוונין כלל. כי מה ענין פועל שחוזר בו בחצי היום לכאן. דשאני פועל דאין גופו קנוי. ומש"ה אפי' לית ליה זוזי נמי מצי הדר ביה. אע"ג דנסיב לאגריה מבע"ה ואכיל ליה והשתא קהדר ביה. וליכא לאשתלומי מניה. הלואה היא דאית ליה גביה. משא"כ ע"ע דגופו קנוי כדאיתא בגמרא לעיל והרב שמחל על גרעונו אינו מחול וצריך שטר שחרור. ולכן אי אפשר לו לחזור בו תוך זמנו ואינו יוצא בלא כלום. ואי אית ליה זוזי פשיטא דנפק דהא איתיה בגרעון כסף משום דמקשינן עברי לעבריה. וכתיב בה והפדה. ולא משום פועל דחוזר בו. (ואי לאו דגלי קרא הו"א אפי' בכסף לא נפקא דמכירתה מכירה לחלוטין ככל הקנינין. וכן העבד כיון דעבר אמימרא דרחמנא והלך וקנה אדון לעצמו ס"ד דקנוי הוא קנין עולם אחרי נמכר גאולה לא תהיה לו להכי אתי היקישא ורבייה. מיהו בכדי לא ליפוק כפועל אלא בכסף) ואפ"ה איהו ניהו דמצי למיפרק נפשיה. אבל אחריני מדאורייתא ודאי לא פרקי ליה כדאייתינן לעיל דאין הקרובים יכולין לפדותו דבר תורה על כרחו של אדונו. (אע"ג דאין היקש למחצה. שניא היא הך כפיה דאיירינן בה השתא דתקנת חכמים לחוד היא. ולא חזו טעמא לתקונה גבי עבד כדמסיק תלמודא ודוק). הרי עירבב עלינו את הדברים ותלי תניא בדלא תניא. ואין זה מעלה ומוריד להכריח הבנתו בפשט הגמרא. שאין ספק בדבר שהוא כמו שהבין אמ"ר. דכי אמרינן דכתבינן ליה שטרא אדמיה ודאי שכופין את האב תמיד אפי' אין לו דבהכי קמיירי ודאי דלית ליה. דאי בדאית ליה מהיכי תיתי למכתב שטרא. אלא

בגברא דלית ליה עסקינן דבעינן למימר דאע"ג דאי אפשר ליה האידנא למפרקה בכסף בעין. נכתוב שטרא. והיינו דקרי ליה חספא כיון דלית ליה לשלומי. דמש"ה ס"ד דנכתוב שטרא. דאל"ה שטר היינו כסף כדאמרינן בגמרא. (דטו"א) דקונה עצמו בשטר (והיה קשה לי לכאורה קושיא חזקה דלעיל שמעינן איפכא דמיפשט פשיטא לתלמודא דאפי' ע"ע מיפרק בשטרא. והכא פשיטא ליה דאפי' אמה לא מיפרקא בשטרא. ותו קשיא א"ה עבד מ"ט לא. דקתני משא"כ בעברי. אלא לאו דהתם איירי בדאית ליה וניחא ליה לאדון דסמכא דעתיה דאדון אשטרא. דיהיב ליה אדמיה. משו"ה היינו כסף. והכא כיון דלית ליה וס"ד דכייפינן לפרוקה בכל גוונא. דאע"ג דעני הוא. לכתיב עלה שטרא לאדון ופריק לה בע"כ. האי הוא ודאי חספא בעלמא והי נינהו מילי דכדי) וזה מבואר:

הא דאקשי' מ"כ המשי' אדקס"ד מעיקרא לשטת אמ"ר למאי תני שנים וסימנים לאו קושיא היא לגמרי **ואי** משום דכתב מר דא"כ לא משכחת לה אמה שאינה יוצאת לחירות מיד כו' ולמאי תני במתני' דאמה יוצאה בסימנים ובשנים אלא מפדין היינו קרובים וה"פ בין אב בין קרובים מפדין אותה אם רוצין אלו דבריו. ובמ"כ לא דק כלל בהך מילתא. ופשיטא דנקט תנא מילתא פסיקתא. דבעי לאשמועינן דאמה יש לה פדיון בין יש לה בין אין לה. שאם יש לה מגרעת ויוצאה בכסף שבידה. ואם לא תצא ע"י שטר שיכתבו עליה או על אביה לשלם לכשימצאו. ולא קשיא כלל למאי תני דיוצאה בשנים ובסימנים. דהא ודאי כולהו איתנהו דסד"א בדאית לה זוזי נפקא בגרעון כסף. וכה"ג ודאי ליכא למכפייה לאדון למשקל שטרא בע"כ. אם לא מדעתיה. אלא היכא דלית לה ולאבוה הוא דהוה אמינא דתיפוק בשטרא. ומכל מקום אפי' אית לה ולא בעיא למיפק בכספא. אפ"ה נפקא בשנים וסימנים חנם אין כסף אע"ג דאפשר לה. מיהא בדלא אפשר ס"ד דכתבנא עלה שטרא בע"כ דאדון. כיון דאין בידה פדיונה. דהשתא דאניסא להוי לה פדיון מיד. וכי כתיבי שנים וסימנין בדאית לה דגלי קרא דמגרעת ע"י כסף שנותנת אם תרצה. ואם לאו תמתין עד שיבואו לה סימנין או שנים. ולעולם שכופין את האב לכתוב שטר עליו. כמו שכסף פדיונה עליו אם מצאה ידו. (לפ"ד רש"י) הרי שאין מכאן הכרח לדבריו. ואפי' ליכא לאשכוחי לאמה דאינה יוצאה לחירות. מאי הוה ואין אחריותה עליו. כאותה ששנינו אין אחריות זבים עליכם. אבל א"צ שהרי מקום מרווח להעמידה כנז':

וע"כ צ"ל כן בשטת התו' אף במסקנא

ולטעמך תיקשי אשטת התוס' דהא ס"ל דכופין לב"מ ובע"כ דאב בין אית ליה בין לית ליה. א"כ לעולם לא משכחת דאינה יוצאה מיד. דהאיכא בני משפחה דצריכין מיד לפדותה. ולקשי מר נמי לשטתייהו. אי הכי למאי תני שנים וסימנים. אלא מאי אית

לך למימר תני שנים וסימנים בדליתינהו לבני משפחה ולית לה ולאבוה (אע"ג דהא לא שכיחא כלל) ותני ומפדין בדאיתינהו. דנפקא מיד. הכי נמי למאי דבעי למימר מעיקרא דכתבנא שטרא אדמיה. מיירי נמי בדלית לה דכתבנא שטרא אאבוה וכייפינן ליה. ודיקא נמי דקתני ומפדין ולא קתני ופודין דהוה משמע מרצון. אלא ומפדין קאמר שב"ד מפדין את האב או את הקרובים אם אין להאב. למכתב שטרא אדמיה כי לית לה. דלא מציא למיפק בכסף בעין. וכי אית לה זוזי ולא בעיא לאהדורי לאדון דמי מכירתה. או אפי' לית לה. וליתינהו לאב ולקרובים. לא תיפוק אלא בשנים. או בסימנין:

תו איכ' לתורצי קושיא דלעיל בד"א ומ"מ מ"ש אמ"ר שריר וקים

עי"ל דאיצטריך למתני שנים וסימנים אליבא דר"מ בשפסק על מנת שלא לייעד. ולרבנן בנמכרת לפסולין. ולר' אליעזר בנמכרת לקרובים נמי משכחת דבכל הני ליכא ייעוד. ודילמא כה"ג אין מפדין אותה. דהא כתיב אשר לא יעדה והפדה. כל היכא דאי בעי מצי מייעד כי לא מייעד מפדין בע"כ. אבל היכא דלא מצי מייעד לא. אפ"ה נפקא בשנים. וסימנים. ועיין עוד מזה לקמן. מיהא מסתברא כדברי אמ"ר דודאי מילתא פסיקתא נקט דכל כמה דאפשר מפדין אותה תמיד בין רוצין בין לא רוצין ודבריו מספיקים. ולקמן יבואר עוד דלק"מ:

מ"כ המשיג בדק בעוקצי תואנה

כתב מר עוד ז"ל ובדבר מ"ש מעכ"ת דה"ג ע"ע נמי לכפיניה ב"מ בודאי האמת יורה דרכו כו'. אבל מ"מ הא דמסיק כו'. ושיכתוב שטרא אדמיה מלבד שזה מתנגד לפירש"י כו' וכן מדינא מיפטר כיון דעני היה באותה שעה עכ"ל. ובמכ"ת אך תואנה הוא מבקש דודאי פירש"י הוא דבר אחד. ופי' אמ"ר הוא דרך אחר. וכי פירש"י כאן מוסכם. והלא התוס' חלוקים עליו. ומפני הלחץ הוכרח לנטות מפירושו. ומה זו תפיסה לא שביק מר חיי למאן דבעי לפרושי פירושא וליישב דבר קשה. האם יכולנו להעמיד פירש"י בריוח כי יפלא בעיניו דבר זה:

ופסקיה לדינא בסכינ' דמיבד' במישוש' ומשתכ' היה מורשא

ומ"ש דמדינא מיפטר. כמה רב גובריה דפסקיה לדינא בסכינא חריפא. ואחר המחילה לענ"ד לא פסק יפה. ומה ענין שמטה אל הר שיפו"י כגיגית כפה. בהדי ההיא פלוגתא למה ליה דלא דמיא להכא כאוכלא לדנא. דאיכא למימר לא היא עד כאן לא קאמרי רבנן התם דעני היה באותה שעה ולא צריך לשלומי. אלא משום דמעיקרא כדין שקיל. והבע"ב שנתן לו מתנות עניים לא נתן כלום משלו שאין לו בהם אלא טובת הנאה לא ממון. ולא נתחייב זה לשלם לו לא בכתב ולא בע"פ משום הכי קם דינא דפטור. אבל הכא דאאבוה

רמי למיפרקה. אע"ג דהשתא לית ליה ליזיל לוזיף ולפרוק. ואף דתקינו רבנן דאתו בני משפחה ופרקי לה מדידהו אי בעו. לשטתיה דאמ"ר. לא הניחו מעותיהן על קרן הצבי. ומעיקרא להלוואה נחתי דאי אפשר לחיובינהו בעל כרחייהו לדעת רבינו. אלא הכי תקינו רבנן דמצו למיכף לאב אע"ג דלית ליה כיון דמדינא מיחייב. אמור רבנן לכתוב שטרא וכ"ש דאתי שפיר לר"א דהתם. ואיבעית אימא כר"א נמי לא אתי. דזיל הכא איכא למדחי דאפי' ר"א דפליג התם מודה הכא דפטור. דעד כאן לא ס"ל התם דחייב לשלם אלא משום דההיא שעתא נמי לא עני הוה. אע"פ שאיננו בביתו אצל נכסיו וצריך ללות מאחרים. מחמת זה אינו נפטר מתשלומין. ומי לא מודה ר"א בעני שהעשיר אחר זמן שאינו צריך לשלם מתנות עניים שאכל. ועוד דהתם טעמיה דר"א משום דמפסיד לעניי עולם. ולאו כל כמיניה לגזול את שלהם. ולהעשיר עצמו לקמץ את שלו. משו"ה השתא דמטי לביתיה והאית ליה. הדר דינא ואשתני. אבל הכא דלא מפסדי אחריני בהא דפרקי ב"מ. ומדידהו הוא דיהבי ומחלי. ותו דהא עני ממש הוא האידנא. לעולם אימא לך אפי' לר"א מיפטר. הא קמן דאי להתם מדמינן לה מאי דוחקיה דמעכ"ת משום דעני היה באותה שעה. אלא שזה אל זה לא קרב. והן רחוקים בענין כרחוק מזרח ממערב. אבל פשוט מאד שדברי אמ"ר ז"ל נכונים דהכא אליבא דכ"ע מצו רבנן לתקוני הכי דלוזיף ולפרע. כיון דחיובא עליה רמי. וקרובים מאי עבידתייהו למיכפינהו:

הא דקסבר מ"כ דלתלמודא בכל גוונ' כופין לאב לפדות בתו אף קודם שמיאן האדון לייעדה תמיהא טובא איברא ודאי לאו הכי הוא. ואגב מבואר עוד ישו' נכון למ"ש לעיל

כתב עוד מר זה לשונו ומ"ש הוד רום כת"ר עוד סעד לשטתו וז"ל וא"ש לישנא דבע"כ דאי ביש לו לאב כיון שמן הדין הוא מצווה לפדות את בתו כו' וא"כ אותה ששנינו מצות יעידה קודמת למצות פדייה היינו המצוה המוטלת על האב לפדותה וכ"כ הרמב"ן כו' וא"כ לא שייך שפיר לישנא דבע"כ שבכל המצות דינא הכי כו' אלא שאין זו מעיקר המצוה שהרי אין לו כו'. ולענ"ד אין מזה הכרח כו' אבל מקודם אין צריך לפדותה והכא קאמר דבכל גוונא בני משפחה כופין את האב לפדות אם יש לו אפי' קודם שאמר לא חפצתי לקחתה ועוד דאפי' לאחר שאמר כו' מ"מ אם הבת מוחלת הוא פטור ואהא קאמר דמ"מ ב"מ כופין אותו כו' ולפ"ז נתיישב גם קושיתו מנ"ל לתלמודא דטעמ' משום פגם משפחה. דהא ע"כ איירי הכי שהבת אינה מקפדת דאל"ה מאי קמ"ל פשיטא בכל המצות דינא הכי כו' וכל זה לפי שטתו דפשיטא בכה"ג כופין לאב כו' אמנם באמת לבי נבוך כי אין זה מצוה גמורה כי אם דרך מצוה מן המובחר וממילא לא היה ראוי לכפותו על כך והילכך לא קאמר דכופין אלא משום פ"מ עכ"ל. רואה אני שכל מגמתו של

מעכ"ת להשיב ולהשיג ועמל הוא בעיני. מכל מקום ריקם לא אשיבנו באחת מטענותיו ויש להפליא עליו איך חשב לדחות בנין חזק בקנה ובגילא דחיטתא דהיכא אשכח מר דקאמר הכא דבכל גוונא כופין את האב אם יש לו אפי' קודם שיאמר לא חפצתי בה. הא ודאי ליתא אלא סתמא כפירושו שאין מקום לכפיה זו אלא אחר שאין האדון רוצה לייעדה. שזה מוכרע ממקומו ומוכרח מעצמו כיון דבהדיא תנן מצות יעידה קודמת למצות פדייה. מי נימא דאתו רבנן ועקרי למצוה הקודמת מדין תורה ויכריחו לבטלה הא ודאי בורכא. אלא פשיטא דאינה לכפיה זו אלא מעת שגילה האדון דעתו שאינו רוצה. ופגם משפחה נמי לא שייך מקמי הכי. דודאי אם מייעד אותה ליתא לפגם משפחה כלל. שהרי לכך שקדה תורה על תקנתה של בת ישראל להקדים לה מצות יעידה. לומר שזה כבודה. ואדרבה אם פודין אותה נגד רצון האדון שחפץ ביעוד הרי פוגמין אותה בכך. על כן אי אפשר לומר בשום פנים שתחול עליו חובת פדיונה אלא משעת שנדמת מיעידה. שאז היא נפגמת אם תשהא עוד אצלו אחר שביישה. ומעתה נתיישב ג"כ מ"ש מעכ"ת לעיל שנדחק לפרש הא דס"ד בע"כ דאדון היינו מרצון האב והקרובים. דאי ע"י כפייתן לא משכחת לה עבריה שאינו יוצאה מיד. ולמאי תני שנים וסימנים. דהשתא דאתינן להכי ניחא נמי דהא כל כמה דלא מיאן האדון ביעידה. אכתי ליכא למרמי חיובא אאב וקרובים למפרקה. ואיצטריך לאשמועינן דאפ"ה אי אתו לה סימנין ושנים מקמי דגלי האדון דעתו. הרי היא ברשות עצמה. מגזרת הכתוב. ונפקא נמי בלא כלום אי ניחא לה וזה אמת ברור דוק בגמרא ותשכח. ולעולם היכא דלא בעי לייעדה כייפינן וכנז' למעלה:

אפי' לשטת תלמודנו אין לומר שתועיל מחילת הבת כמש"ל לאפוקי מדעת מ"כ המשיג וכ"ש שא"א לאומרו לדע' המכילת' שעשאה חובה מן התורה

ומש"ע ז"ל ועוד אפי' לאחר שאמר כו' שחל עליו מצות פדייה מ"מ ודאי אם הבת מוחלת הוא פטור ומ"מ ב"מ כופין אותו כבר השבתי על זה למעלה. ועוד אני מוסיף עכשיו לתמוה עליו זו מניין לו בפשיטות שאם מוחלת הבת שהוא פטור ואני אומר שאינו כן אלא לעולם הוא חייב לפדותה ביש לו: בין היא ואביה וב"מ רוצים או לא רוצים. ולאו בדידה ובדידהו תליא מילתא. אלא גזרה מוחלטת היא שאמרה תור' והפדה אם מצאה ידו שלא יניחנה בעבדות בשום אופן כדרך שהקפידה תורה על העבד שירצע אם אמר לא אצא חפשי. אף באמה נאמר שאינה יכולה לוותר על עבדותה אע"פ שאינה נרצעת. מכל מקום עוברת על דת היא אם ממאנת לצאת. ולא כל שכן הוא מעבד שהרי בשתה מרובה ממנו. ולכן ריבה לה המקום יציאות יתירות. ופשיטא דלא משגיחין בה ומפקינן לה בעל כרחה. דעדיפא אמה מעבד לפי שנמכרה שלא מדעתה. והחמיר הכתוב בבשתה. וכשם

שנמכרת שלא לרצונה. כך נפדית שלא לרצונה. כל זה נ"ל ברור. והא דכתיבנא לעיל דמצי לזבונה אפי' הוא עשיר. (וליכא לחיוביה בפדיונה כמש"ל אליבא דתלמודא. לדרך המכילתא נמי א"ש דלעולם אימא מעיקרא ודאי כי מזבין לה רחמנא זכי ליה) היינו משום דמתחלה נמכרת על דעת שייעדנה האדון. אבל משגילה האדון דעתו שאינה חפץ בה. הטילה תורה חובה על האב להפדותה עכ"פ כשסיפוק בידו:

ודבר ברור הוא שהיא וגם ב"מ אינם יכולים למחול ומ"כ המשיג בנה דיוק על יסוד של חול

ובהכי אזיל ליה כל מה שכתב מעכ"ת עוד באומרו ולפ"ז יתיישׁ' גם קושיתו דלעיל מנ"ל לתלמודא דטעמא משום פ"מ דהא ע"כ מיירי הכי דאל"ה מאי קמ"ל פשיטא כו' אלא צ"ל דמיירי כשהבת מוחלת. דכבר הראיתי פנים צהובות שאין מחילתה מחילה דבר תורה. ואפי' מחלי בני משפחה נמי לא מהני. ולא צריכינן לב"מ אלא לעשוייה לאב היכא דלית ליה. כשטת התו' ואמ"ר ז"ל. ואפי' יהבינן ליה למר שטתיה דמציא מחלה. מ"מ אין דבריו מוכרחים במה שרצה להוכיח כן מכח הקושיא דאל"ה מאי קמ"ל פשיטא. שזה תדע מן הקושיא ומערכה על הדרוש. שאפי' היינו אומרים שקושיא הנז' מתורצת בכך. מה יעשה לאחרות. שעם זה עדיין לא נתיישבו כל התמיהות שזכר אמ"ר בסוגיא. ומי סני לתרוצי כולהו ברווחא כשטתיה דרבנא ז"ל ומה חסר לו בכך. וגם באמת הדיוק הלז שנזכר בדברי אמ"ר דלא שייך בע"כ מאחר שכן הדין בכל התורה כולה נ"ל דלאו לקושטא קאמר ליה. דאינו הכרח גמור ולא נקטיה אלא באשגרת לישן לאפושי בסייעתא ע"ד הרחבת הלשון. לא שהוצרך לו. דהא פשיטא איכא למימר דלא קאתי לאשמועינן בע"כ באמה אלא משום דקבעי למתני משא"כ בעברי. איידי דנחית למימני מילי דעברי ועברייה דמאי דאיתיה בחד ליתיה באידך ולא סגי דלא תני ליה. לכן נ"ל דודאי אין זה כדאי להכריח כלום. וכן נראה מלשון אמ"ר שלא עשה מזה עיקר אלא טפל בלבד והבליעו בהמשך הלשון כמבואר. על כן אין לו למעכ"ת להוכיח מזה דע"כ מיירי כשהבת מוחלת. ואעפ"כ דברי רבינו נכונים מסברא דנפשיה דרב גובריה לפרושי לסוגיא בדלית ליה לאב. והוא שוה לדרך התו' במקצת וכך יפה לו ליישב כל התמיהות:

הס מלהזכיר מדת רחמנות כמ"ש תורה במשפט הבנות וכן היא באה במספר החובו' הנמנות

ואשתומם כשעה חדא על מ"ש מעכ"ת עוד בזה"ל וכל זה לפי שטתו אמנם באמת לבי נבוך כי אין זה מצות עשה גמורה כ"א מצד הטוב והישר כו' וממילא לא היה ראוי לכפותו כו' אלא משום פ"מ. במחילה מגבב דברים ומביא עלינו לעקם הישרה. ולעקור מ"ע מן התורה. מרצון מופשט. ואיך לא ייראּ מעכ"ת לומר דבר כזה פן יהו משתקין אותו. לפי שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזרות. כי מאין הרגלים להעלות

על הדעת שמ"ע זו היא רשות. וכל מוני מצות הכניסוה בחשבון המצות המחוייבות. ואם יקנה לו מעכ"ת אוהבים ברצי כסף אולי מחיבה יתרה יתרצו לשמוע בקולו לעשות מחובה רשות לקלקל השורה. ועוד לאו ק"ו הוא אם על כבוד ב"ו דהיינו פ"מ אמרת כופין. משום כבוד שמים דהיינו מימרא דרחמנא לא כל שכן. שהרי אמרה תורה והפדה. והוי כיהודא ועוד לקרא. אלא ודאי צ"ל כדעת אמ"ר דאע"ג דודאי חיובא איכא מדאורייתא. מ"מ דוקא בדאית ליה הוא. דבעינן קרא כדכתיב. והפדה. ואין פדיון אלא בכסף והיינו שהשיגה ידו. ופשיטא דכופין עליה כבכל המצות. אבל כשאין לו אינו מחויב מן התורה. ואפ"ה רמו רבנן חיובא עליה. דאי בעו בני משפחה כייפי ליה ויהיב שטרא אדמיה. דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון דעליה דאבוה רמי חיובא לפדותה:

רש"י ז"ל ודאי לית ליה הך דרש' דמכילת'

וא"ת א"כ דמ"ע גמורה וחובה היא מאי דעתיה דרש"י דמפ' להך מפדין ביש לו. ומשמע דבאין לו ליתה לכפייה לגמרי. ומוכח נמי בסוגיין דהך כפייה אינה אלא תקנת חכמים מדנקיט פ"מ. והכי דייקא כולה שמעתא כנז' גם בתשובתו של אמ"ר ז"ל. אי הכי תיקשי ארש"י מאי תקינו רבנן. והלא מן התורה כופין אותו ביש לו. ואטו רש"י קטעי בהכי הא לא קשיא דרש"י אזיל לשטתיה דמפרש לקרא והפדה אאדון דמחויב לסייע בפדיונה. ולא מוקים קרא באב דווקא אלא משמע ליה דחובת האדון היא. ליתן מקום ליציאתה בכל אופן שיהא בין שהשיגה ידה או יד אביה וקרוביה הבאין להפדותה. שלא יעכבנה על כרחם. ובוודאי דס"ל נמי דכייפינן ומפקינן לה מניה על כרחו אי לא בעי. כדין כל מ"ע שבתורה. ודין תורה ליתה לכפיה לגבי אבוה אליבא דרש"י דהכי רהטא לכאורה סוגיא דגמרא. ואתו רבנן ותקני נמי כפיה דאב. איברא אנן במכילתא ורמב"ן קיימינן דסבירא להו דמ"ע דאב היא וכייפינן ליה מד"ת. מיהת ליכא למ"ד דאינה מ"ע גמורה רק בדרך רחמנות ורשות כדעת מעכ"ת. אלא לכ"ע חובה היא בלי ספק. וכיון דס"ל דאאבוה קאי והפדה. לא סגי דלא כופין על קיומה וכאמור:

טעמיה דאמ"ר אתי לאשמועי' אמאי לא אזדא גרסתיה אליבא דשטת רש"י כדסבר מ"כ המשיג וכנגד ד' פני"ם דיברה תור' שטתו כך בהכרח

כתב עו' מעלתו וז"ל ואמנם לא ידעתי מה הכריחו לכך לפרש לפי גרסתו דמיירי באין לו לאב כו' ושיכתוב להם שטרא אדמיה כו' דודאי אף לפי גרסא זו שפיר י"ל כפירש"י דהא דקאמר בע"כ דאב היינו בדאית ליה כופין אותו ואהא פריך שפיר א"ה ע"ע נמי אם השיגה ידו לכפיניה ב"מ לפדות עצמו כו' והא ודאי קושיא אלימתא ולפי גרסת הספרים תיקשי אמאי לא פריך תלמודא הך קושיא עכ"ל: ואין ספק אצלי שמעכ"ת לא עיין בה

שפיר דהרי דברי אמ"ר מוכרחים בודאי למי שיעמיק בהם כראוי. ומכלל דברינו הנ"ל נשמע קצת מה שהכריחו והביאו לידי מדה זו: ועתה אוסיף לקח לגלות הכרחיותיו לעיני השמש ואספרם אחת לאחת כדי שהמעיין ימצא נחת. א' היה קשה בעיניו להעמידה בשטת רש"י ביש לו. דא"כ בלא"ה מן התורה כופין אותו לפ"ד המכילתא והרמב"ן ולאו תקנתא דרבנן היא דלפריך עלה אי הכי ע"ע נמי. ב' מה לו לתלות הדבר בפגם משפחה וקושיתו הראשונה במקומה עומדת לימא משום פגם בתו. ואי משום דסבר מה דקאמר משום פגם משפחה למימרא דאפי' היכא דמחלה כייפי ליה. כבר השבתי על זה באריכות: ג' דניחא ליה לתרוצי סוגיא בתרתי כפיות חדא דאב לפדותה משלו היכא דאפשר. ואידך היכא דלית ליה דנפדית בע"כ ולא מצי טעין דתחזור לביתו. והרי זו פשרה ישרה בין הדיעות החלוקות בפירוש הסוגיא. ועל זה יהללוהו בשערים כאותה ששנינו חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים. שהרי בפירושו נכללים שני הפירושים דרש"י ותו'. ונתן מקום לשני הדרכים להודות במקצתן באופן שכל דבריהם קיימים. וכל שכן לפי מה שטוב בעיניו לסמוך ענינן על לשון הברייתא דמשמע ליה תרי גווני כפיות. דמפדין היינו ביש לו. ובע"כ היא כפיה אחרת כשפודין ב"מ משלהן. והאב בא מחמת טענה דלא מצי מעכב. ד' הוכרח לכך מפני קושית התו' שאם ביש לו לחוד עסקינן ולא מיירי מכפיה אחריתא. א"כ נשארה הקושיא מאי פריך הכא נמי הדר ומזבין לה. כי מה תועלת במכירתו מאחר דנכוף אותו לפדותה משלו. הרי שעל כרחנו צריכים אנו להודות במקצת לשטת התו' דודאי איירי בברייתא נמי מכפיית האב בדלית ליה. והיינו כפיה דמזונות. דהשתא פריך שפיר הכא נמי הדר ומזבין לה. ואמאי תני ומפדין הא ודאי לא עבידי בני משפחה למפרקה דלא שדו זוזייהו בכדי מאחר שבידו לחזור ולמוכרה. ומאי שנא גבי עבד דלא תני ומפדין משום דלאו אורחייהו בהכי:באמה נמי לאו אורחא אי נמכרת ונשנית. ואצטריך לאוקמה כר"ש:

לשקול נמי בשבחא דממיל' רווחא שמעתא אליבא דהילכת' וטבא תיהוי מילתא פסיקת'

והשתא ממילא רווחא שמעתיה לאסוקי לברייתא אליבא דהילכתא אע"ג דמיתוקמא כר"ש. מכל מקום נשאר החיוב על האב אליבא דכ"ע דלא אצטרכינן למוקמה כר"ש אלא בכפיית ב"מ אם רוצין לכוף לאב. דאע"ג דאין חולק בזה דיכולין לכופו. מיהו לא הוה תני לה דלאו אורחא הוא. אי לאו משום דאינה נמכרת ונשנית. מיהת אי בעו למישדי זוזייהו בכדי. בהא ליכא מאן דפליג דמצו עבדי. וכייפי ליה לאב ודאי. זוהי שטתו של רבינו והיא מוכרחת בלי ספק על פי גרסתו כדי ליישב כל התמיהות המבוארות בכך. אע"פ שקיצר וסמך על המבין. דלשטתו הכל ניחא ולא צריכינן לדוחק הכפייה דבני משפחה

גופייהו דחידשו התו'. וכל הקושיות מיושבות. ובריייתא מתוקמא שפיר ובכל גוונא. דלעולם איתא לכפיה בין האב רוצה בין אינו רוצה בין יש לו בין אין לו. והויא מילתא פסיקתא. משא"כ לפירש"י נתת דבריה לשיעורין שלא נאמרה כפיה זו אלא כשיש לו וכל כי האי גוונא לא הוי שתיק תלמודא. וכי לא טוב להשוות בין הפירושים. והא לדברי אמ"ר כולהו איתנהו:

אגב חורפא דמ"כ המשיג גברא רבה אמר מילתא מיחזי כי חוכא ובדיחותא

ומעכ"ת מאס את מי השילוח ההולכים לאט ולקח לעצמו דרך אחרת שבחר לו מה שרצה מפירושו של אמ"ר ז"ל ואין לדבריו תקומה כלל כמו שאבאר בס"ד מלבד כל האמור. והנה מש"ע ואהא פריך שפיר ע"ע נמי אם השיגה ידו לכפיניה. הא ודאי חוכא דהאי תנא שליח וערטלאי. וסיים מסאני טלאי ע"ג טלאי. דבודאי נשאר ערום ויחף אחרי נמכר. וכל המריעין לו כו' וכי תשיג ידו שמא במתנה (ומציאה בלא"ה לאו דידיה היא ער"ע) ובירושה. הא מילתא דלא שכיחא היא. וכל דאי כה"ג לא קתני. וסתמא דמילתא נמי אי אית ליה לעבד פודה עצמו ממילא ואין צורך להכריחו על פדיונו. ודחיישינן דהדר ומזבין נפשיה היינו בדיהבי בני משפחה דמי. ואיהו לית ליה מידי. אבל באמה לאבוה הוא דכייפינן דלא חייש לעבדותה של בתו כולי האי. דאע"ג דמטי ידיה איכא למיחש ומשום סרך בתו נגעו בה דלא ליתי למסרך. הרי השבנו על כל דבריו ופקפוקיו עד אשר לא נשאר בהם גם צרור שאינו נפרך. ויטול מה שחידש לפרש הסוגיא ע"פ גרסת אמ"ר בשטת רש"י. שאין לו קיום בשום אופן ונשתכר אל צרור נקוב. ולא נתיישר העקוב:

אוליד שיט"ת חדתא ולא אהניא ליה בריהט' דסוגיא

ומבלעדי אחזה כבר ראה מעכ"ת עצמו תיוהא בשטתו דמותיב לנפשיה אי הכי מאי משני בע"ע הדר ומזבין נפשיה. ומה תועלת במכירתו כיון דכופין אותו לעולם. ומתוך זה נכנס לדוחקים עצומים שאי אפשר לשמעם. כאשר יבואר להלן בטוב טעם: והא ודאי נמי תיובתא מעליא לפירושו. אף שמעכ"ת חשב לרפא שבר על נקלה באומרו אבל באמת משום הא לא אריא דודאי תלמודא משני שפיר כו' משום דלא חשיב בבריייתא אלא פדיון המתקיים לעולם ואינו בא עוד לידי עבדות. והאריך לשון בזה. ואל מקום אחד הכל הולך שאין קץ לסברות כאלה שאין להם על מה שיסמכו לא שורש ולא ענף. ואין לעוף השמים בלי ידים ורגלים ולא כנף. כי אפילו הוא מרבה בש"מא כל היום. לומר שאינו פדיון המתקיים: אין שומע לו. והקושיא במקומה עומדת. מאי טעמא לא תני נמי הך תקנתא בע"ע דרשאין ויכולין ב"מ להכריחו על פדיונו אם מצאה ידו. כדרך ששנו באב. ומדוע יהא דבר שאינו מתקיים. ולמה לא יטריחו בני משפחה עצמן בכך

לחוס על כבודם בדבר שאין להם חסרון כיס. כה"ג ודאי טרח איניש בדינא ודיינא אפי' מאה פעמים. ועד שאתה אומר שהם יתייגעו ויניחוהו בעבדות לבסוף. אני אומר שהוא יבוש ויכלם בראותו שיגע לריק ויכוף כאגמון ראשו. ולא עוד שאני אומר שהוא ודאי דבר שסופו להתקיים. כי לא ימצא עוד מי שירצה לקנותו. מי פתי יסור לקנות עבד כזה. שיש עליו עוררין ואין מכירתו מכירה גמורה. אם קרוביו מוחין בידו. ועוד איך שיהיה ולו הונח כדבריו שאין פדיונו דבר של קיימא מה בכך יניחוהו בסוף בעבדותו. וכי מה הפסדנו בזה. והלא עתה לא הרווחנו כלום שא"כ פשיטא שישאר לעבד עולם בלי מונע. ויעיד המעיין הישר אם ראוי לבלות הזמן בתשובות לסברות זרות כאלו:

ולא סלקא לי' שמעתא

והפלא עוד בדבריו הללו דסבר מר לאסוקי שמעתא אליבא דהילכתא וסיים בלשון זה אבל מ"מ ודאי בעיקר דינא לא פליגי רבנן ואינהו נמי ס"ל דכופין את האב לפדות כו' ואע"ג דלרבנן אפשר שלא יהא פדיון המתקיים אין הדבר ברור דאפשר אחר כפייה הראשונה יטה אזנו כו' וגם ביד הקרובים לכפותו כמה פעמים עכ"ל. וישמיע לאזנו מה שהוא מוציא מפיו. א"כ מאי דוחקיה דתלמודא לאוקמי כר"ש דלא כהלכתא. הא אפי' כרבנן נמי תיתי. אלא שבודאי אין זה מועיל דא"כ מאי טעמא בע"ע לא תני ומפדין. ולכן הוצרך מעכ"ת לאחוז החבל בשני ראשיו וכדמות שני הפכים בענין אחד (דמעיקרא פשיטא ליה דלרבנן בתרוייהו ליכא פדיון המתקיים והדר קאמר איפכא דהשתא במסקנא לא סגיא דלא נימא). דלרבנן אמרינן באמה הוי פדיון המתקיים ולא בעבד. ומסברא ודאי איפכא הוא. דהאב ודאי לא יכנע מהר כמו העבד כי מי יחוש יותר ממנו על כבוד עצמו וכובד עבדותו. הרי בבירור ששטתו של מעכ"ת סתורה מאליה:

ומהניא שיטתי' לטבא אמ"ר לחדודי

אבל בשטתו של אמ"ר לא ימצא שם בדק מכל האמור. שהכל מתוקן בטוב טעם ודעת כדרך שביארנוה. ולא קשה נמי מה תועלת במכירתו מאחר שנכוף אותו לעולם. דהא ודאי לאו בשופטני עסקינן דליתו בני משפחה למפרקיה כל שעתא. אע"ג דכתב להו שטרא אדמיה. האי שטרא חספא בעלמא הוא. והא ודאי לאו מילתא דשכיחא היא. משו"ה לא תני לה. משא"כ באמה דאינה נמכרת ונשנית הויא מילתא פסיקתא. ומיקיימא תקנתא דרבנן בכל גוונא בין יש לו לאב בין אין לו. ואתי נמי שפיר כהילכתא דבהא ודאי מודו רבנן דאי בעו בני משפחה מצו למכפייה. אלא דלא בעי תלמודא לאוקמה כוותייהו. משום דהוי מילתא דלא שכיחא. כיון דלא עבידי למפרקה אליבייהו

דס"ל נמכרת ונשנת. מכל מקום לא פליגי בהא וככל האמור. והם דברים נכונים והגונים למי שאמרן:

מיהא לאוקמי אגירסא דידן סייעת' דשמיא אנהיר עייניין

הנה יצאתי ידי חובת טענותיו של מעכ"ת לא השארנו שריד. ממילא שטת רבינו ז"ל מקויימת בידינו בלי מטריד ומחריד. וכבר קלסה נמי מר. ומי יפרכס ולא יעשה אזנו כאפרכס הא למגמר. אם לא מי שאין לו אוזן ולא חיך לטעום יאמר על מתוק מר. ואני אנה אני בא כל מה דאנא משבח לה אנא פגים כמסייע שאין בו ממש אטו לא ידענא דאמ"ר שפיר קאמר. כל שכן שאין אני כדאי להרהר אחר דבריו הקדושים. מ"מ להיות תורה היא וללמוד אני צריך. ועוד שהגירסא שלנו ישנה היא ותפוסה ביד כל המפרשים אשר מעולם. כנראה ממה שנתעוררו כולם על כפיית בני משפחה שעם היות הדבר זר וקשה נתעצמו לקיימו. והגרסא החדשה צריכא לשני תיקונים הא' לגרוס לכפיניה בכינוי היחיד תמורת לכפינהו כינוי הרבים. והב' למחוק גם הלמ"ד ממלת לבני משפחה. ולהעמיד במקומה לכפיניה בני משפחה. שיש כאן שני חילופים. על כן מתיירא אני להחליט הדבר ביחס טעות סופר להנוסח הקדמון. מצורף לזה לא אוכל להכחיד תחת לשוני מה שיש לי להנדז בגרסתו של אמ"ר ז"ל. אע"פ שהיא קרובה אל השכל הישר ומפרקת תרי התמיהות. ומשבר סלעי הקושיות בפירושו (ויש לנו דוגמתה כפיה שבני משפחה כופין אותו משום פ"מ במוכר קברו ודכוותה שילהי פ' נושאין) עכ"ז מוכרח אני להודיע צערי שקשה לי גם על הגרסא החדשה ופירושה דליכפיניה נמי לעבד שיפדה עצמו ויכתוב שטר על דמיו. דהא ודאי לא אפשר (ואפי' נותן דמים ממש כה"ג לא) כיון דקיי"ל אינו לוה וגואל כדכתיבנא לעיל. דאפי' בנמכר לנכרי לפום ריהטא דשמעתא אינו לוה וגואל וילפינן שכיר שכיר ואין היקש למחצה ועוד ק"ו הוא:

נגמר בעתיקת' לא קשה מדחדת' דדחיק לה עלמא

וכ"ש שקשה לדעת הרמב"ם ז"ל דאע"ג דסבירא ליה דנמכר לנכרי קל לענין זה מתוך שהחמרנו בו שיגאל בקרובים. מכל מקום הרי דעתו מפורשת שהנמכר לישראל אינו לוה וגואל: וכבר אמרנו למעלה דבכה"ג לא שייכא תקנת חכמים. כיון דגלי קרא דאינו לוה וגואל עצמו בע"כ של אדון. שוב אין כח חכמים יפה לעקור דבר מן התורה ולבטלו. שהוא דבר מבואר בעצמו. וכל זה אפי' העבד רוצה בכך. ואין צריך לומר כשהוא גם על כרחו של עבד. שאין מקום לכפיה זו לעבור על דין תורה. ודקאמרינן וקונה את עצמו בשטר דהיינו כסף. הא פרישנא לה לעיל דע"כ צ"ל דווקא ברצון האדון. וקמ"ל דקונה את עצמו בזה ואינו צריך שטר שחרור ולא שום דבר אחר. ותו לא מצי אדון למיהדר ביה

(ואולי י"ל בזה דהרמב"ם נמי מהכא יליף דאינו לוה וגואל ולא מקרא נפיק אלא מדחזינן דפריך תלמודא לכפיניה. ש"מ דבקושטא ליתא וכדמסיק נמי תלמודא אע"ג דלאו מה"ט קאתי עלה ודוחק):

משביח שאון גלי בקושיו' שהעיר אמ"ר על הגירסא הישנ'

ולפ"ז נסתר כל הבנין וחזרנו לענין. ואם מחמת הקושיות לענ"ד לא נפלאת היא למצוא להם עזר ותרופה. ונחזור ונשקיף עליהם מעט השקפה. אם יקבלו תשובה נצחת. והנה יעברו לפנינו אחת לאחת. הא' מ"ט לא קאמר משום פגם בתו. כבר השבתי עליה למעלה בטוב טעם. דלא סגי דלא נקיט ליה. ובר מהא אמינא השתא משום דהעיקר הוא כשטת התוספת דאף כפייתו של אב ע"י בני משפחה. היא עם כפייתן של ב"מ עצמן. משו"ה איצטריך לפגם משפחה. דאי משום פגמה בלחוד. דילמא לא הוה כייפינן לבני משפחה. וא"ת למה ליה לאביי כפיית בני משפחה כלל. י"ל משום דכבר הוכחנו דתקנתא דרבנן היא הך כפייה. ואי איתא דבאב לחודיה מיירי. הא דאורייתא היא כדכתיב והפדה דודאי (בין לפירש"י בין לפי' רמב"ן) משמע בכל גוונא בין יש לו בין אין לו. שבני משפחה פודין בע"כ. ואין משגיחין בו. שתחזור לביתו:

והב דילמא משום דלא הויא מילתא פסיקתא שאין הקרובים יכולין לכפות לאדון להכי לא תקנוה בעבד ולוקמא כהילכתא. הוא קצת דוחק דנהי דאדון מצי מעכב. אמאי לא ליתקנו משום הכי היכי דלא מעכב. והא דעדיפא מנה משני כיון דקושטא הכי הוא דברייתא ר"ש היא. ואע"ג דלא קיי"ל כוותיה:

והג מה דמיון יש לכפיית אב עם בני משפחה. כבר השיבותי עליה ג"כ קצת. ועוד לשטת התוס' ניחא דכפיה דאב נמי אינה אלא ע"י שכופין לבני משפחה. וק"ו לעבד עם בני משפחה:

קמ"ל טעמא והילכתא בדינ' דב"מ ועד היכן מגיע

והד מנין לנו לחוש לחד מבני משפחה דליתי' קמן. י"ל דחיישינן לפגמא דעבד גופיה דאיהו נמי מבני משפחה. וסתמא ודאי לא ניחא ליה בפגם עצמו ולא בהפגם משפחתו בסבתו. אע"פ שמכר עצמו מפני דוחקו. ואי לאו דאיכא למיחש דהדר ומזבין נפשיה מחמת עניו ויעלה חרס בידם. הוה אמינא דרמי עלייהו דקרובים למפרקיה על כרחייהו כי היכי דכייפינן לאב. ולאו כל דכן הוא לאב כופין ומפקיעין זכותו שזיכתה לו תורה בפירוש. ועוד שכופין גם הקרובים לפדותה כשטת התוס' וכפי שהכרחנוה. ואפי' את"ל שבאמה אין כופין אלא משום פגמא דידהו. הכא אפי' משום פגמא דעבד נכפינהו. דודאי שייכי בגוויה טפי. והאיתיה קמן חד דקפיד. ואפי' אי מחיל איהו נמי אימא דאין מחילתו

מחילה. דאכתי איכא יקרא דשכבי דודאי לא ניחא להו ולא מחלי אפגמייהו. (וליכא למידק מההיא דקאמר תלמודא א"א דליכא חד במד"ה ותיפוק ליה מה"ט. מהא לא איריא דעדיפא קאמר דניחא ליה לאשכוחי טעמא אפי' גבי דחיי א"א ולא דמי נמי כולי האי ההוא פגמא דאינו אלא לעז בעלמא ודוק). וזה ברור בעיני דזימנין טובא כי איתמר פ"מ פגמא דעירי ושכבי הוא. מש"ה לא סגי בויתור ומחילת ב"מ החיים. דאכתי קאי פגם המתים דנפיש פגמייהו טובא בההיא עלמא דקושטא. ומאן פייס מאן מחיל. ומלבד זה ג"כ נראה כיון דודאי קפידא הוא לרובא דעלמא דחיישי לפגמא. בטלה דעתייהו דהנך דמחלי. וה"ל כרובא דאיתא קמן דאנן סהדי. והיינו דפשיטא ליה לתלמודא התם דא"א דליכא חד במד"ה דלא ניחא ליה ומפסדינן לה ולאבוה. מה"ט דהוו"ל מילתא דשכיחא טובא כמאן דאיתיה הכא דמי:

וצריך לחלק בענין

והה מיורש קברות מאשתו שלא אמרו לכוף לב"מ. אלא שרשאין לעשות מרצונם. י"ל דלא דמי פגמא דהתם לדהכא. דדוקא היכא דהפגם הוא מן הכתוב כגון מכירת הבת שהתורה רמזה שהוא פגם. שהרי נתנה תורה רשות לכוף את האב משום זה. היה סברא ללמוד ממנו בדומה לו כגון פדיון עבד בקרובים. וכדגלי רחמנא בנמכר לנכרים דחובה בקרובים. אבל פגם מוכר קברו דלא כתיב. בבני משפחה תליא מילתא דאי קפדי הוי פגם. וכופין את הבעל על זה משום ועשית הטוב והישר בלחוד. אבל אי אינהו לא חיישי ליתיה לפגמא כלל ולית לן בה בודאי. משא"כ בנ"ד דאיכא פגמא דעבד ואמה. והוי נמי ודאי פגמייהו דבני משפחה בכלל. אע"ג דהם רוצים לוותר חלקם. חלק הנמכרים מי יתיר. וכיון דגלי רחמנא בהדיא דהוי פגם גמור. מצו רבנן לתקוני נמי כפיה. ולהלן נבאר עוד בעזה"י שעל כרחנו אנו צריכים לחלק בין פגם לפגם:

פגמא דאידכר גבי יורש אשתו ודאי דבר אחר הוא

עי"ל דשאני פגם דמכירת קבר למשפחה אחרת. דלא שייך גבי הנך בני משפחה דקיימן. אלא דחיישי לפגמא דאותן הקבורים בבה"ק זה. שאם לא יחזור לב"מ ביובל כשאר נחלות אז ניכר שהן קבורים בשל אחרים. כך פירשו התוס' בכתובות (דפד"א) בטעם הדבר. שנמצא לפי דבריהם אין הפגם מגיע לאלו החיים. שבאין ופודין מרצונם הטוב בחוששם לכבוד אבותיהם הנקברים שלא תחשב להם לביוש אחר זמן. באמור עליהם שאינם קבורים בנחלת אחוזתם. ויקרא דשכבי בלחוד הוא. להכי בדידהו קיימא אי חשבי ליה לקפידא. (ואף למאי דכתיבנא לעיל דיקרא דשכבי מילתא היא לעכובי נמי בענין פ"מ. היינו היכא דנגע בכולהו ר"ל שהדבר מגיע לכבוד החיים והמתים בשוה.

דמגו דחל אחיים ליתן ממונם כדי לפדות לחוש לפ"מ. חייל נמי חיובא עלייהו ליקרא דשכבי לחוד. נ"מ דלא מצו מחלי אפי' אפשר דאיתנהו כולהו גבי הדדי לא יכלי למפטר נפשייהו. איברא היכא דלא מטי להו פגמא כלל להחיים כי הא. אע"ג דאיכא פגמא קצת לגבי שכבי י"ל דלא רמי חיובא אחיים להוציא ממון שלהם ע"ז בכפייה. ואב"א לפי' התוס' דילמא אה"נ התם נמי צ"ל בע"כ של בעל ושלא בטובתן של ב"מ מחזיר. ואין כ"כ הוכחה להפך). אבל במילתא דיקרא דחיי הוא. דילמא הכי נמי דמיכף נמי כייפי חד לחבריה. אי נמי אנן נמי חיישינן לבני משפחה דליתנהו הכא. ולפגם הנמכר כנזכר.

ביאור בתוספ' ברם דברי התוס' בענין זה תמוהי' ופלפל' אריכתא דמעלי לכולא גופא דההי' שמעתא דסלקא שפיר טפי אליבא דפרש"י דדיק טובא וממילא ניחא נמי דלק"מ מההיא לג"ד

איברא דברי התוספת הנ"ל תמוהים בעיני דסוברים שפגם משפחה הלז אינו אלא בסבת הקבורים שם כבר שנחשב להם לפגם כשתשאר ביובל ביד אחרים. ואז יאמרו שהם קבורים בשל אחרים. וזה אינו נראה מכמה טעמים. הא' שזה דוחק גדול שעד היובל לא יחשב להם פגם כי אם דוקא ביובל. והב' קשיא לי טובא דאיזה פגם יש בכך אם נקברו מתחלה בשלהם ואח"כ ע"י ירושה או מכירה באה לאחרים. מכל מקום בשעת קבורתם בשלהם נקברו. ואין כאן גנאי להם בכלום. שלא מצינו כיוצא בה. ואמנם מצאנו דוגמתה בפ' יש נוחלין שאמרו נמצא צדיק קבור בקבר שאינו שלו והיינו משום דקבעי למימר התם דילמא פנחס ויאיר דזבן מיזבן. אהא אמרינן נמצאת שדה חוזרת ביובל וצדיק קבור בשאינו שלו. דאיגלאי מילתא למפרע דמעיקרא לאו דיליה הוה שלא היה לו בה קנין הגוף. והרי זה גנאי ודאי לצדיק שלא הי"ל מקום קבר. והוצרך ליקבר בשל אחרים. משא"כ בנקבר בשלו ואח"כ בא השדה לאחרים הרי הוא קבור בשלו. ולא זכה השני בקבר למפרע. ואף להבא אינו רשאי לפנותו. רק שאר המקום הפנוי הוא שלו עכשיו. ואדרבה אי מהתם איכא למשמע מידי. איפכא הוא דאיכא למשמע מנה דהא סתמא דמילתא כבר היו שם קברות באותה שדה שירש פנחס מאשתו וקבר את אביו שם. ואם איתא שגם לקבורים מתחלה בשלהם הוא גנאי. כשתשאר השדה אח"כ ביד אחרים. א"כ באותם שהיו קבורים שם ראשונה מאי איכא למימר דהיכי איירי התם אי נשארה לפנחס. א"כ נמצאו אבות האשה ומשפחתה קבורים בשל אחרים כפי' התוס' דהכא. אלא בהכרח צ"ל שחזרה לבני משפחה ביובל ולא נשארה ביד בני פנחס רק עד היובל. ונמצא כשקרקע חוזרת פשיטא דהדרא קושיא אאלעזר היאך הצדיק קבור בקבר שאינו שלו מתחלה עד סוף. אלא ודאי אין זה פגם כ"א לב"מ החיים עדנה שיצטרכו להקבר בשל אחרים כדבעינן למימר ואתי שפיר דהתם היה לנשארים קרקע אחר שלהם.

ואע"פ שי"ל מתחלה לא היו קבור שם אדם מבני משפחת האשה. אלא הוא עשאה לקברות תחלה. ולק"מ. מכל מקום לא מוכח נמי דזהו פגם כנז' ומסתברא טפי דכה"ג ליכא פגמא כדאמרן. ותו דהכי משמע נמי מהא דאייתי עלה ממוכר קברו שבאין ב"מ וקוברין אותו בע"כ. דש"מ דלאלתר הוי פגמא. מכל הלין נ"ל עיקר דריב"ב לא איירי ביובל כלל. אלא איידי דתני התם אלו שחוזרין ביובל ושאין חוזרין. מייתי נמי לדריב"ב דס"ל חזרה בירושה דבעל. ודריב"ב עדיפא דאפי' שלא ביובל מחזיר. כל שכן אם אירע כן ביובל. ומה שהוכיחו התוספת דע"כ ביובל איירי. דאל"ה אמאי אצטריך למימר דירושת הבעל דאורייתא. הא מצי למימר אפי' תימא ירושת הבעל דרבנן. ואפ"ה בעו לאהדורי ליה דמי משום דבלא"ה לא הוה הדרא אלא ביובל. והשתא דמהדר להו קמי יובל דזכה בה מדרבנן משו"ה בעו למיתב ליה דמי. אצ"ל דביובל קאי דהשתא ניחא. נ"ל שאין זו הוכחה דמעיקרא הוא דסבר תלמודא הכי דריב"ב מיירי נמי ביובל דוקא דאכתי לא סליק אדעתיה דמיירי בבה"ק. אלא בכל קרקע שיורש הבעל מאשתו צריך להחזירה לב"מ קמיירי. להכי פריך שפיר מ"ט בעי למיהדר אי משום אפקעתא דמלכא דמים מאי עבידתייהו. ואי לא משום מאי ניהדר. אבל השתא דאתית להכי דבבה"ק עסיק התם ומשום פ"מ נגעו בה. דהיינו ודאי כפי' רש"י דלא משום הקבורים כבר שם הוא. אלא משום יקרא דחיי מבני משפחה דאין להם קברות אחר ויהיו מוכרחים להקבר בקרקע של אחרים. אי נמי משום דנוח לאדם בקברות אבותיו ופגם להם שיקברו בשכונת אחרים. מיהת היינו טעמא משום הנך ב"מ דקיימן. דלדידהו מטי פגמא דווקא. ולפ"ז ודאי צריך להחזיר מיד לב"מ. ואי אפשר להמתין עד היובל. אלא מוציאין ממנו תיכף. ומש"ה על כרחו היה צ"ל דס"ל ירושת הבעל דאורייתא. דאי דרבנן אכתי תיקשי דמים מאי עבידתייהו דהאיכא ודאי פגמא רבה וכי הא דתניא במוכר קברו. א"כ מצו רבנן נמי לאפקועי ירושת אשתו. כיון דאינה אלא מדבריהם. שהם אמרו. והם אמרו להפקיע ירושתו במקום פגם כזה. ואפי' לא הגיע היובל עדיין. לכך צ"ל בודאי ירושת הבעל דאורייתא דלא מצו רבנן לאפקועה בכדי. אלא משום פ"מ אמור דלישקול דמי וליהדר לאלתר. הכין חזי לנא פירושא דהדין שמעתא ומסתבר טובא. ואי הכי לא קשיא נמי מההיא אפי' תימא דאינה אלא ברצון ב"מ. ה"ט משום דלא שייך התם אלא כי לית להו קרקע אחרינא מדידהו כדאוכחנא. כדי שלא יהו קבורים בקרקע שאינה שלהם. וכי אית להו קרקע לא שייכא הך מילתא. ואיבעית אימא כי לא קפדי ב"מ להקבר בשל אחרים. מי יקפיד ויכריחם על כך. ומי שחושש לכך מבני המשפחה הוא בא ונותן הדמים והרי הוא שלו. ואין מקום לכוף הבלתי רוצה להקבר שם. כיון שפירשנו שאין כאן פגם רק

להנקברים מכאן ואילך. ואי ניחא להו לית לן בה. דלא מיפגמי שאר ב"מ בהכי. והרי להמוכר קברו כופין. לפי שגורם פגם למשפחה שלא מרצונם. וה"ה פגם דעבד ואמה כיון דמיפגמי כולהו ב"מ בהכי לאו כל כמיניהו לאחולי אפגמייהו ולאפסודי להו במחילתן:

אגרא דכ"ולא דוחקא בנו' החדש ונתמעט קצת מרוחב הזר"ות

עוד יש דוחק במ"ש משום פ"מ כופין את האב לכתוב שטר אדמיה. העיקר חסר מן הספר. וכי פריך תו גבי עבד נמי לכפיניה כה"ג הרי כאן זרו"ת כפול. דכל כי האי גוונא הו"ל לתלמודא לפרושי. איברא בהא איכא למימר דלאו דווקא קאמר אמ"ר זצ"ל דבעי למכתב שטרא אדמיה. דבאמת אין צורך לומר כן אלא תרי טעמי נקט לרווחא דמילתא. והעיקר הוא שכופין לאב לפדותה נגד רצונו שצווח שתחזור אליו. ואהא פריך ע"ע נמי נכפיניה ב"מ לפדותה משלהם אם ירצו אף שהוא נגד רצונו שחפץ יותר להשאר בעבדותו מחמת שאין לו מזונות. כי עני הוא ואינו מתפייס להיות בן חורין ולחזור על הפתחים. טוב נקלה ועבד לו ממתכבד וחסר לחם. ובכן נתיישב זה היטב: וגם הקושיא שהקשינו למעלה ממ"ש הרמב"ם שאינו לוה וגואל. נסתלקה מעתה לגמרי דהשתא לאו בגאולת עצמו ושלא ברצון האדון איירי אלא בגאולת אחרים דליתקנו ליה רבנן מדעתייהו ומדעת האדון אע"ג דלא תהוי מילתא פסיקתא. והיינו יכולים לעמוד בריוח בשטתו של אמ"ר שלא תמוט מחמת קושיות הללו:

מיהו חיישינן לאיקרורי דעתא בסוגיא

אלא שעדיין לא נתקררה דעתי בהא דמשני הדר ומזבין נפשיה. שצ"ל דהכי קאמר דלא עבידי בני משפחה למפרקיה דלא שדו זוזייהו בכדי. משו"ה לא תני ליה. והוא דוחק כנראה דמאי פסקא. מי סני לאשמועינן כה"ג דמצו ב"מ למיעבד הכי אי בעו כדכתיבנא לעיל באריכות. וכן הקושיא השנית אינה כלום דקאמר הכא נמי הדר ומזבין לה ולמאי תנייה. והא ודאי צריכא וצריכא:

ואגר' דשמעת' לפ"ד התוספ' סברא ברורה ומוכרח' מראיה גמורה

ותו ק"ל מאי דוחקיה דתלמודא לאוקמה כיחידאה: והא אפי' כרבנן תיתי הך רישא דברייתא לפי שטתו של אמ"ר. ועל פי' התו' ל"ק לישני תלמודא דאין כופין אלא לאב ביש לו כפירש"י. ולא תיקשי ליה מידי הדר ומזבין לה ולא איצטריך למדחק לתרוצה אליבא דר"ש דווקא. דלדידן ניחא לפום מאי דכתיבנ' לעיל בישוב שטת רש"י דלא היה מקום לכוף לאב משום פגם בתו גרידא שהתורה זכתה לו בפירוש. הכי נמי מסתבר להו להתו' טפי דאין מקום כלל לכופו לאב להפסיד זכות שזכו לו מן השמים בשביל כבודן של בני משפחה. שאם כן האיך התירה תורה מתחלה לזלזל בכבודה ובכבוד ב"מ למכרה

כל עיקר. וגמרא ערוכה הוא בריש החובל בההוא עובדא דחמרא דקטע ידיה דינוקא. דאי לאו דאמר אבוה מפייסנא ליה מדידי לא הוה מצי אפי' אבוה לאפסודי לינוקא דמי חבלתו. והוה צריך ע"כ למשיימיה כעבדא אע"ג דזילא ביה מילתא. ש"מ בהדיא כל היכי דאיכא דררא דממונא ליכא למשגח בזילותא דב"מ לאפסודי להאיך דלא חייש לפגמיה. ולא הויא טענתא דב"מ טענה אלא כדבעו לפיוסי ליה מדידהו. והכי מוכח נמי מההא ד"פ א"נ דמשלם בושת פגם ע"פ עצמו ולא קיי"ל כמ"ד לא כל הימנו שיפגום בתו של פלוני. אע"ג דודאי לא אפשר דליכא חד במד"ה דלא ניחא ליה בפ"מ אפ"ה לא משגחינן בפגם משפחה כדי להפסיד לאב ולבת דלא חיישי. תוב אשכחנא נמי להג"א דכתבי הכין בפירוש בשם א"ז אהך עובדא דאייתינן וז"ל כל היכא דבעי אדם למיעבד לנפשיה מילתא דבזיזא ולארווחי לא מצו קרוביה לממחי בידיה. אא"כ פייסוהו מדידהו כדמוכח מעובדא דההוא חמרא עכ"ל. הרי שכוונתי ת"ל לדעת הגדולים הקדמונים ז"ל שהאמת כמו שזכרתי למעלה כמה פעמים שאין כח ב"מ יפה להפסיד לאב ממונו. והנאני מאד. (אף שעדיין יש לי דברים בגו כמו שאזכור בסמוך בעזה"י שלא להפסיק הדיבור כאן בהערה שאנו עסוקים בה שלא להטריד המעיין) ודאתאן עלה דה"ט דליכא לאקשויי אשטת התו' כדלעיל משום דפשיטא להו נמי דלא מהני כלל פגם דב"מ להפקיע ממונו של אב שבתו נתונה לו מן השמים כאחד מקניניו למכרן לצרכו. וליתא לכפיה אלא בבני משפחה למכפינהו לדידהו. ובעל כרחו דאב היינו משום טענת מזונות וטיפול דבת בלבד הוא. משו"ה לא ניחא ליה לתלמודא לשנויי שינויא דלאו שינוייא הוא. וסלקא שמעתא שפיר אליבא דר"ש דקושטא הכי הוא. אלא לשטתיה דמר אמ"ר ז"ל מי ניחא כיון דגרס לכפיניה דקסבר כולה כפיה באב קמיירי ולא שייכא בבני משפחה כלל. והכי פריך לכפיניה נמי ב"מ לעבד אי בעו. ולמה ליה לתלמודא כולי האי דשקיל וטרי עלה בחנם ומסיק דלא כהלכתא. לישני ליה דאין כופין לאב אלא ביש לו. משא"כ בעבד דלא שייך למכפייה חדא דמהיכא תיתי ליה. ואת"ל דאשכח סימא ומרגניתא. (ולית לרביה בגוה זכותא) ודאי לא צריכא למתנייה דמנפשיה פריק ליה. דאטו בשופטני עסקינן דאית ליה ואזיל ופלח. וזה ברור ופשוט. ולמאי איצטריך לאורוכי ולמדחק לאוקמה כיחידאה. וזה שהכריח לענ"ד להתוס' לפרש הסוגיא בכפייתן של ב"מ עצמן כמ"ש לעיל ודוק. ונתקיימה בידינו גרסתנו בכל אופן המועיל. ועוד נוסיף לקח ב"ה לאשרה כדחזי לנא:

פיסקא דדינא דאמ"ר מ"מ כדקאי קאי

ומכל מקום דברי אמ"ר טובים ונכוחים בלי ספק וקוצר המשיג ועומק המושג מונע מלירד לסוף דעתו ז"ל ואפילו תימא דלא אמרה אלא לחדודי. והיא ודאי דרך אהובה

וקרובה אל השכל. איך שיהיה אין חולשה בפסקו. דלקושטא ודאי שפיר קאמר אמ"ר מסברא דאי אפשר לחייב לבני משפחה להוציא ממונם על כרחם משום פגמם. שאין הדעת (הפשוט) נותן כן. ואין ראיה מהא דקאמר תלמודא נכפינהו משום פ"מ (אף לפי גרסתנו) דהכי הוא דס"ד ודחינן לה. והוא הדין דהוה מצי לשנויי דאין כופין לבני משפחה כלל משום פגם דידהו אלא דבלא"ה משני שפיר מיניה וביה. ולכן אין משם ראיה כלל:

שאין כל פ"מ שוה ודברי הג"א צ"ג רחב

אלא שעדיין לא יצאתי ידי חובתי לגמרי שנשאר עלי לברר עוד בהך ענינא דפגם משפחה דלאו כולהו בחדא מחיתא מחיתינהו ועל כרחנו צריכין אנו לחלק בין פגם לפגם. שאע"פ שהסברא נותנת שאין לכוף ב"מ משום פגמם ומסוגיא שלנו דקידושין אין הכרח ככל הנזכר. אף שסילקתי מעליה כל טענות וערעורין. מכל מקום אין ממנה שום הכרעה. וא"כ בדין היה לנטות אחר סברא זו בהחלט. אכן באמת יש לידע שאין כל הפגמין שוין. שיש מהם שכופין בודאי לבני משפחה עליהן. וכל שכן שאין לתפוס דברי הג"א הנ"ל במוחלט. דכל היכא דבעי אינש למעבד מידי דזילא ביה מילתא כדי לארווחי. לא מצו קרובים לממחי בידיה אי לא דפייסוהו:

מאי דאיכא למיד' לכאורה בעובדא דינוק' לאו דיוקא

דאכתי איכא למידק בה דילמא לאו ראיה היא. דשאני התם דלא מטיא זילותא אלא לינוקא לחוד בהא דמשיימי ליה כעבדא. דהכי משמע מדקאמר אבוה דזילא ביה מילתא. ולא קאמר דזילא בי מילתא. משו"ה לאו כל כמיניה לאפסודי' כיון דינוקא גופיה לא אכפת ליה. איברא דהא לאו מילתא היא ולאו דיוקא הוא לגמרי. דבודאי זילותא דינוקא דאבוה נמי היא כדמוכחא שמעתא דהחובל דבקטן דמכלמי ליה ומכלם. ודאי איכא בושת משפחה. דאפילו בלא מיכלם ס"ד לחיובא משום ב"מ. וכי מכלם ודאי לית דין ולית דיין דשייכי בני משפחה בזילותיה. אלא דתשלומי בושת דקטן גופיה הוי כיון דמכלם. והכא מסתמא איירי בקטן דמכלם מדקפיד על כיסופיה. ואפי' תימא דלא הוה מכלם אי הכי פשיטא דלא עבד אבוה אלא משום זילותא דמטי ליה על ידיה דינוקא. ולאו דוקא קאמר דזילא ביה. אלא זילותא דקאתיא ליה מחמתיה הוא דקאמר:

מיהו התם משו' דלאו זילתא היא כולי האי הא לא"ה ודאי לא כל כמיניה לפגום אחרים משו' רווח' דידיה

ואיברא התם ה"ט דהוה צריך לפיוסי ליה לינוקא. משום דלא הוי זילותא כולי האי דרובא דאינשי לא קפדי אהכי. דאל"ה היכי מגבי ד' דברים כל יומא. ונמצא מי שיקטע

ידו של חבירו לא יגבו ממנו נזקו מאחר שצריכין לשומו כעבד. אלא ע"כ ההוא גברא קפדנא הוה. אפי' במילתא דלא הויא קפידא לרובא דעלמא. אבל במידי דברירא מילתא דהויא זילותא לבני משפחה. ודאי לאו כל כמיניה לארווחי לדידיה ולאפסודי לאחריני. תדע דהא המוכר קברו ומקום מעמדו. באין בני משפחה ומוציאין מן הלוקח בע"כ של מוכר שהדמים חוזרים ודאי. שהרי קוברים אותו שם והא אע"ג דמשום רווחא הוא דעביד לא מהני. ומשמע דלא צריכי ב"מ לפיוסיה. וצ"ל משום דהכא ודאי איכא פגמא וזילותא לב"מ בהך מילתא כדכתבינן ופרשינן לעיל:

וע"כ צ"ל כן לפי שגדולה מזו שמענו להג"א בהפך ממ"ש לעיל בשמם ולפום ריהטא גמרא הי' בהדי' אמנם לפמ"ש התוספ' אינה הוכחה

ולא עוד אלא שאפי' לבני משפחה כופין ודאי ומפקיעין ממונם בשביל פגמו של אחד מבני המשפחה כשהוא פגם גמור. ועל כרחך אתה אומר כן. דאל"כ איכא לאקשויי להג"א מדידיה אדידיה. דהא אשכחן להו בפ' מי שמת דמייתו עובד' דהוה בפני ר"ת דהורה ר"ש לב"ח שיכול לעכב קבורת הלוה בשביל חובו וקבל ר"ת את דבריו. ואם הוא קרובו בני משפחה מוחין בידו שלא לנוולו. והובא בח"מ סי' ק"ז לפסק הלכה. הא בהדיא ס"ל איפכא דאפי' לחד מבני משפחה מפסדינן ליה משום זילותא דאידך מבני משפחה. כי היכי דלא לימטי ליה זילותא. כ"ש דלא מצי למעבד זילותא לגופיה ולמשפחה. כדי לארווחי לנפשיה. והכי מוכח לכאורה נמי בגמרא התם (דקנ"ד ב) בעובדא דבני ברק דקא"ל ר"ע אי אתם רשאין לנוולו. ואמרינן עלה א"א בשלמא בני משפחה מערערי משו"ה אשתיקו. משמע דדינא הוא דמפסדי בני משפחה כדי שלא לנוולו. אלא שהתוס' כבר נשמרו שלא להוכיח משם למקום אחר אלא דווקא התם משום הירושה אינן רשאין לנוולו כיון דלא מידי יהבי ליה. וגם הוא קרובם. הא בעלמא ר"ל היכא דיהבי ליה מידי אפי' קרובים נינהו רשאין לבודקו כדי להציל ממונם. דכיון דזוזי יהבי אמרינן בהו נמי לינוול ולינוול. שמע מנה לכאורה דלית להו הא דהג"א אלא אין חילוק בדבר שבממון בין קרובים לאחרים דלא מפסדינן להו:

איברא לענ"ד י"ל בטוב דאף התוספ' מודו להג"א וישוב לקושית בס' חו"י

ברם על כרחין הא נמי לאו כללא הוא דמי מצית אמרת דהתוס' לא חיישי לפגם משפחה כלל. א"כ כל הני סוגיין ושמעתתא דפ"מ מאי עבדי בהו. וביחוד להתוספת גופייהו תיקשי מיהת מדידהו אדידהו. דהא פשיטא להו בסוגיין דקידושין דכייפינן ודאי לבני משפחה משום פגמם ומפקינן מנייהו ממונא על כרחייהו. כל שכן דליכא למיחש לדררא דממונא דיהבי מדעתייהו. אלא מאי אית לך למימר ודאי שאני להו בין פגמא דעבד

ואמה דכתיבן ורמיזן באורייתא להההוא פגמא דבדיקת המת לראות אם היה לו סימני גדלות שאין בזה כל כך פגם רק ניוול קצת למת למשמש בגופו ולעיין בו שעה קלה. (ובזה נתיישב קושית הה"ג מהר"ד שהובא בשו"ת חו"י דילמא משום חרדת הדין לא היו רשאין לפתוח קברו ע"ש. ולא ידענא מנא ליה הא לגמרי שמא לא נקבר עדיין או לא נסתם הגולל. ולא היו צריכין כי אם לבודקו והיינו למשמש בו היטב לחפש אחר שערות קטנות כדי לכוף ראשן לעיקרן. או לעיין אחר גומות שזה צריך עיון יפה. והיינו קצת ניוול למת שלא יתכן למשמש ולעיין בו כל כך באותו מקום וזה פשוט ואין כאן דמדומי קושיא) להכי ס"ל דלא הוה מפסדינן אפי' לבני משפחה. אי לאו מטעמא דלא יהבי מידי. רק משום ירושה בלבד הוא שרוצין לבודקו. לכן בדין הוא שאין רשאין לנוולו אפי' ניוול מעט. משא"כ בנדון דהג"א בענין עיכוב הקבורה לבע"ח בשביל התשלומין. אפשר שגם התוס' מודים שאין זה מבני משפחה יכול לעכב קבורתו. חדא דבזיון גדול הוא למת ופגם גמור לכל בני המשפחה. ועוד שגוף הלוה לא נשתעבד רק מחיים לתת את אשר לו ואעפ"כ אין גופו משועבד לד"א ולא היה יכול לאוסרו כשא"ל לשלם (כמ"ש בסי' צ"ז. אע"ג דמגברא דאית ליה ודאי בעינא לאפוקי מניה בכל גוונא עמ"ש בס"ד בלח"ש פ"ח דפסחים). כל שכן משמת שנעשה חפשי מן התורה ומן המצות ועבד חפשי מאדוניו שם. ולפיכך זוהי שקשה ביותר בהג"א כי מניין לו שאפי' אחרים שאינם מב"מ שיהו רשאין לעכב קבורת ב"ח מחמת דמי פרעונו. וכבר נתעוררו בו האחרונים ז"ל. גם אבא מארי הגאון זצ"ל בספרו סמ"ח נדחק בו מאד ועדיין צ"ע רב כי אם נכסיו נשתעבדו גופו לא נשתעבד. ואף אם הקרובים גברי אלמי מדוע יפגם המת בכך. ולכן לענ"ד נראים דברי הרב אביו של בעל ש"כ שהביאם בנו הרב שם שיש בהם טעם ע"ש. משא"כ לגבי קרובים לא מהני דהא כי לית ליה למת צרכי קבורה ודאי דמפקינן מנייהו צרכי קבורתו. כ"ש שאינן יכולין לגבות חובם ממה שהניח הנפטר וצריך לו לקבורתו. ודאתאן עלה מיהת צריך לפלוגי ודאי בין פגם לפגם. וגם אין כל הפסד ממון שוה דפעמים להפסד מועט לא חששו ולהפסד מרובה חששו:

וכך אתה אומר בדעת אמ"ר דע"כ שני ליה בין פגם לפגם דאיכא דכופין לב"מ עליה

וכן וודאי צ"ל ג"כ בדעת אמ"ר זצ"ל דאי לאו הכי קשיא נמי דידיה אדידיה דהכא פשיטא ליה דאין לכוף ב"מ משום פגמם. ובספרו הנדפס סי' הנ"ל מיפשט פשיטא ליה איפכא דבכמה מקומות מצינו שב"מ כופין זא"ז משום פ"מ. אלא ע"כ שני ליה נמי בין פגמא לפגמא. ואין לך בו אלא מקומו ושעתו שנזכר בפירוש בתלמוד שהוא פגם שכופין עליו לב"מ. ואין לנו להוסיף עליהם פגמים שאינן ברורים וידועים לנו לכוף בשבילן בני

משפחה להוציא ממונם על כך. ובנ"ד נמי אף דבודאי אם היה האח מוציא מחשבתו זרה לפועל היה באין ספק פגם גדול וגמור. אע"ג דלא כתיב בהדיא כמאן דכתיב דמי. דק"ו הוא מנמכר לנכרי וכדברירנא טובא מעיקרא. אפ"ה השתא דאינו אלא הגזמה בעלמא. מספיקא ודאי לא מפקינן ומפקיעין ממונא דבני משפחה כדפרישית לעיל. והוא העיקר לדעתי שסמך עליו אמ"ר הגאון ז"ל בפסק זה. ואינו צריך להסכמה שיפה דן ויפה זיכה את היתומים. מרובי ראיותיו וסברותיו הברורים אורים ותומים:

מ"כ המשיג ירד להציל ולא הציל מן הנרג' ההולכ' בסדר המדרגה

ובמה שהשיג אמ"ר על הב"ח. והתנצל מעכ"ת בעדו קצת באמרו דילמא ההוא עובדא דרבא בבינונים הוה. בזה לא אטריח עצמי. הן לו יהי כדבריו. הרי מעכ"ת מודה לדברי אמ"ר שהן אמת ודאי כאמתה של תורה דעכ"פ בבינונים לא כייפינן ולא מפקינן מיתמי. אפי' למזונות הבת. ולא חיישינן לגנאי היתומים שאחותם תחזור על הפתחים. ואע"פ שהיא נזונת מתנאי כתובה. כל שכן בקרובים אחרים. שאפי' היו היתומים אמודים הרבה. אין נראה להוציא מהן. ועוד על מעכ"ת להביא ראיה ששם היו עשירים. מלבד שצריך לבאר השיעור שיש לדבר כדי להקרא עשירים ובינונים. ועכ"פ דברי אמ"ר הגונים בנ"ד. דדילמא נמי לא הוו עשירים מופלגים בנ"ד. ועוד שלא נתחייבו בקצבה ושלא בקצבה.

מ"כ טען טענות בלתי מכוונות

וכל מה שהרבה מעכ"ת דברים לפקפק בדברי אמ"ר אינני יורד לסוף דעתו שהאריך להראות פנים דמצות צדקה כל שעה כדאיתא פ"ק דר"ה והפליג במעלת הצדקה והביא ג"כ אותה ששנינו בפאה שזכה בה עני ראשון. (עמ"ש שם בס"ד במהדורא). ולא ידעתי מה רצה בכל זה האם חשב שנעלם ח"ו כל זה מאמ"ר ז"ל מה שתינוקות יודעין. אבל במ"כ אין זה ענין כלל לנ"ד. כי מי לא ידע בכל אלה גודל מעלת הצדקה ושלא להשהותה. אמנם אין הדברים אמורים אלא בצדקה דמנחא. כגון דאיכא מעות בכיס של צדקה. והוא הדין לכל א' מה שיש בידו ממעשרו או שהפריש מנדבת לבו סתמא. צריך להוציאו בעניים ראשונים שיזדמנו (תוך שנה ההיא ועדיין יש דברים בגו עי"ד סרנ"ז. ועמ"ש בס"ד במהדורת ספרי שילהי פאה) משא"כ ביתומים דלא בני מיעבד מצוה נינהו ועדיין לא הפרישו. ואין חוב עליהם להפרישה. משום שאינן בני חינוך אלא במצות הגוף כס"ת ותפילין. ולא במה שתלוי ברצון וחפץ אפי' בגדול כמבואר מאד בדברי אמ"ר. ומה ענין ההיא דר"ה ודפאה לכאן. דהפאה והצדקה מונחים מופרשים ועומדים. ואיך עלה עה"ד לדמות לנ"ד:

פקפוקי המשיג כלין מאליהן והוכח' נאה דהמצווה מדרבנן לא נקרא מצווה ועושה

וכן כל יתר גמגומיו טורח דומות למרובות והנם למשא. כי מ"ש דכשהמצוה מדרבנן חשיב נמי מצוה ועושה. הנה אף אם נודה להנחתו זאת מכל מקום ודאי גדול המצווה מד"ת מן המצווה רק מדרבנן שאותו יצרו תוקפו יותר. וכל שכן שדבריו תמוהים במה שרוצה לומר שקטנים יצרם תקפם וחשיבי מצווים ועושים. זה שיבוש שאין כדאי להשיב עליו. ועוד שבודאי גם זה אינו אמת אלא אפי' בגדול המצווה מדבריהם. לא אמרינן דחשיב כמצווה ועושה. וראיה מר"י דאמר ברישׁ מאן דאמר לי הלכה כר"י דס"ל סומא פטור מן המצות עבידנא ליה יומא טבא דלא מיפקידנא ועבידנא. וכבר כתבו התוספת דלר"י נמי סומא חייב עכ"פ במצות מדבריהם שלא יהא כנכרי. א"כ היכי קאמר דלא מיפקידנא והא מיפקד פקיד מד"ס. ולדברי מעכ"ת הא עדיפי ד"ס דחמירי דפשיטא דהו"ל מצווה ועושה. ואת"ל דלא מיפקידנא מדאורייתא קאמר. מיהת שמעת מנה דרבנן לגבי דאורייתא לאו מצווה ועושה חשיב וכדאמרן וק"ל:

במ"כ החכם נ"ע לא נזהר משגגת תלמוד

ומש"ע תפשוט מהך ברייתא דגדול המצווה ועושה. גם זה אינו כלום אטו הך טעמא לחוד איתיה. דלפשוט מנה. הא איתנהו טעמי טובא דמצוה בם יותר מבשלוחם כו' כמבואר באורך בתשו' אמ"ר זצ"ל:

ומ"ש דקנין ס"ת ג"כ אין זמנה עובר. במחילה מכבודו שגג בזה שהרי צריך ללמדם ספר וזה פשוט וק"ל: וכי הא דאמרינן גבי חבלה דקטן ולענין פקדונו (פ' חזקת דנב"ב) יעשה לו סגולה. מאי ניהו ס"ת

הצלת דברי אמ"ר מערעור ע"כ המשיג

ומש"ע ותו דהא תני התם ואין פוסקין עליהם צדקה ואין פודין עליהם שבוים ולא כל דבר שאין לו קצבה. משמע להדיא דצדקה נמי בכלל דבר שאין לו קצבה הוא עכ"ל. ולא ידענא דיוקיה מהיכא אטו כולהו בחדא מחיתא מחיתינהו ותדע דאי כדעתיה דמר למאי אצטריך למיתני נמי פדיון שבוים אטו לאו בכלל צדקה הוא. אלא על כרחך משום דלא דמי דהו"ל דבר שאין לו קצבה. ופרושי קמפרש ולא פדיון שבוים וכל דדמי ליה דלית ליה קצבה. דאדסמיך ליה קאי. אבל צדקה לעולם אימא לך אפי' יש לה קצבה אין פוסקין עליהם. והכי הוא ודאי דהא אין פוסקין קאמר שהוא פסיקה הקצובה על כל א' וא' לפי ערכו. שקוצבין הצבור על יחידיהם לפרנס ענייהם. וכפי' רש"י והוא פשוט. אע"ג די"ל דאין שיעור לפסיקה לפי שהיא חוזרת כמה פעמים כפי הצורך. דה"ט דלא הויא בכלל דבר שי"ל קצבה שעושין להם:

ראיה לדבר שאין לחייב יתומים אף בצדקה קצובה

וראיה ברורה אע"פ שאינה צריכה מהא דאיתא כה"ג פרק נערה (דמ"ח) במי שהלך למד"ה שאין פוסקין עליו צדקה. ולא מפליג מידי. הא בהדיא דאפי' צדקה שיש לה קצבה אין פוסקין עליו. ולא יהא כח יתומים קטנים פחות מגדול שאיננו בביתו שאין פוסקין עליו כלום. אע"ג דמחויב בצדקה מן התורה. כל שכן קטנים דלא בני מצוה נינהו. והוי נמי שלא בפניהם. כדאמרינן בעלמא קטן כשלא בפניו דמי. ותו דהכי איתא נמי גבי יתומים גופייהו דתני ר"ש בר יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבוים ולא מיבעיא שאר צדקה לגמרי לא דצדקה סתמא קאמר והכל בכלל. הרי שדברי אמ"ר ברורים במה שאמר שאין לפסוק על היתומים שום צדקה אפי' שיש לה קצבה:

מיהו בצדקה הקצוצ' לקרובי' מאביהם בחייו י"ל דמוד' אמ"ר דחל החיוב על העזבון וגובין מיתומים ונ"ל דתלי' באומדנ' ושודא דדייני

איברא בנדון מהר"י מינץ שהקצבה כבר היתה על אביהם מחיים. נראה שאין אמ"ר ז"ל חולק עליו. וכך נלע"ד דהילכתא כוותיה ולא מטעמיה דמהרי"מ לחוד. דמשום דהוי דבר שיש לו קצבה קאתי עלה. והא ברירנא בס"ד דליכא לפלוגי בהכי. לענין לפסוק על היתומים בתחלה. וגם אין בו משום מצוה לקיים דברי המת כדברי מעכ"ת. דהא ליתא בבריא אלא כשנתן ליד שליש מחיים כדקיי"ל בסי' רנ"ב אבל שאני ההיא דהיתה הצדקה קצובה על האב בחייו. משו"ה נ"ל דחלה על היתומים. והיינו משום דהוי כמו נדר על אביהן ונשתעבדו נכסים. אע"ג דיתומים לאו בני מיעבד מצוה נינהו. היינו מצוה דידהו דוקא. דאכתי לא רמיא עלייהו לקיומה. אבל הא לחוב אביהן דמי. דחייבין לפרוע ממה שהניח אביהן. ואע"ג דפסק רמ"א במי שנדר לתת כך וכך ומת יורשיו פטורין ה"ט משום דאומדן דעתא הוא דלא נשבע ולא נדר אלא כל זמן שיהא בחיים. משא"כ הכא דאמדינן דעתיה דקבליה עליה בחובה. משום דקרוביה הוו. וראיה לדבר כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק: דוק במ"ש בס"ד בלח"ש על משנה זו פ"ב דשקלים ע"ש ותדע:

ועוד הא למה זה דומה לפרנסת הבת שגובין מן היתומים ואפי' שיעבדו אחין מוציאין מלקוחות. אע"ג דלא הות רמיא אאבוה. וכי אמר לא תתפרנס מנכסיו שומעין לו. אפ"ה בסתמא אשתעבוד נכסי לפרנסתה. משום אומדן דעת האב בלבד. דלא מתנאי כתובה שקלא. ודוק. שאע"פ שאיני גוזר שהיא ראיה גמורה לנצח את הרוצה לדחות שבלי ספק אינו מן הנמנע למצוא דרכי הדחיות. מיהו זכר גדול לדבר איכא. ולכי תידוק תשכח טעמא רבה. דהא דידן עדיפא. דאילו התם לא הויא אלא ב"ח דאחי. והכא הויא ב"ח

דאבוהון דהא מיקץ הוה קיץ לה. ואשתעבוד נכסיה מחיים מקמי דנפלו קמי יתמי (ועל כרחנו צ"ל כן ליישב דעת מהרמ"א דלא תיקשי מדידיה אדידיה) ומיהא להכי מהני טעמא דהוי דבר שיש לו קצבה. כיון דמחיי אבוהון הוא. ומודינא בדבר שאין לו קצבה. אע"ג דאבוהון הוה עביד הכי בחייו להספיק צרכי אחותו. שלא בקציצה. רק לפי רצונו ולפי העת והצורך. דכה"ג ליכא למירמי חיובא אירתיה בתריה. ולמעשה עדיין צ"ע בכל זה:

סמך יפה לדע' הב"ח ואמ"ר דמעשר כספי' אינו מן התורה

והנה במ"ש אמ"ר ז"ל דמעשר כספים אינו מדאורייתא כמו מעשר הארץ שאינו אלא מתורת צדקה בלי ספק שהן הן הדברים כמסיני מסורים וכדעת הב"ח. וגם בזה יש לי להביא סעד גדול לדבריהם ז"ל עם שאינו מהצורך. והוא מדאיתא בפ' כל כתבי עשירים שבא"י במה הן זוכים בשביל שמעשרים שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר. ובשאר ארצות בשביל שמכבדין השבת. מוכח בהדיא דבשאר ארצות ליכא לאשכוחי שום מעשר דבר תורה. לפי שמעשר קרקעות אינו נוהג בח"ל (אם לא במקומות הסמוכים לא"י ומדרבנן הוא) ואי איתא האיכא מעשר כספים. דנוהג בכל מקום שהרי אינו חובת קרקע. אלא ודאי מעשר כספים אינו לגמרי מן התורה. אלא בכלל צדקה הוא. וזה שיעורה א' מעשרה בבינוני מדברי סופרים. ועוד הדבר מוכרח בעצמו. תדע שהרי אפי' ההפקר פטור ממעשר של תורה. שהזוכה בשדה הפקר גם בא"י. א"צ לעשר פירות ותבואה הגדלים בה. ואע"ג דלא טרח בהו כלל. ואם מציאה כזו אין בה חיוב מעשר דאורייתא. ק"ו למציאה דמטלטלין. עאכ"ו לריוח של כספים ועיסקא ושכר חלופים. דטרח בהו טובא. ואין לו ערך ויחוס עם גידולי קרקע. שאין לצייר בהן חובת מעשר דבר תורה כל עיקר (ועמש"ל ס"ו בס"ד:

והשגה על הטור ורמ"א שמדבריה' נרא' שמותר לנסות בה להקב"ה

ומכלל דברינו אלה נלמד שאין לזה דין מעשר שהנזהר בו ודאי מתעשר. (אע"פ שבודאי רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. ועושר בכלל כמבואר הרבה בקבלה. מכל מקום אין לו סגולה הפרטית הנזכרת במעשר הארץ. כמ"שה הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ובחנוני נא בזאת וגו') שא"כ שמא עשירים שבשאר ארצות כמו כן זוכים בשביל מעשר כספים (שאין לומר שהיה ידוע לו שעשירי א"י מפרישין מעשרות ולא בשאר ארצות. שזה בודאי דבר בטל וק"ל) ומכאן שאינו מוכרח כלל מ"ש בהגהת הש"ע ריש סי' רמ"ט דמותר לנסות להקב"ה במעשר דמשמע במעשר כספים דנהוג עלמא

האידנא קאי. ולפי מה שהוכחנו אינו. שלא נאמר זה על מעשר כספים ולא שרי לנסויי ביה. דאינו אלא צדקה. ושיעורו מדברי חכמים הוא. או הל"מ כשאר שיעורי תורה:

ע"כ צ"ל דאיכא תרי גווני צדק' חדא אית לה קצבה והוא מדבריהם

ואמנם מה שכתב אמ"ר ז"ל דצדקה הוי דבר שיש לו קצבה שהרי יש לו שיעור מעשר וחומש. ומעכ"ת מודה בזה. ודעתו מפני שאין לה קצבה למטה לכן אין פוסקין אותו על היתומים. הוא נכלל בדברי אמ"ר ולא חידש מעלתו מאומה. אך אמ"ר לא נסתפק בזה לבד. והדין עמו כי לענ"ד עדיין הדבר צריך עיון וביאור רחב. דהא ודאי ע"כ איכא תרי גוונא צדקה חדא אית לה קצבה. והיינו מעשר וחומש. ובהכי מיירי ההיא דבעי למימר גבי סילוק בעניי דקיץ להו שהן אמורים בבינוני. או בעשי' עם עני בינוני. אבל בעשיר מופלג שאפשר לו עיקר המצוה היא לתת לעני די מחסורו. ואין בזה שיעור אחר אלא כדי צרכו. ופשטיה דקרא הכי הוא. דאף היחיד נצטוה בכך בדאפשר ליה וכדעת הרמב"ם ז"ל. פ"ז מהל' מ"ע ביאר היטב שמצוה זו מוטלת על כל אדם שידו משגת. ולא אמרו שיעור מעשר וחומש. אלא במי שאין ידו משגת לתת לעני השואל די מחסורו. ואמנם בפירוש המשנה ריש פאה כתב בהפך. והוא שאם הוצרך לתת יותר מחמישית יתן חמישית ויסתלק. ומדלא מפליג משמע אף במי שידו משגת הדברים אמורים. שאסור לבזבז יותר מחומש וכן נראה מהירו' שסמך עליו שם דמוקי למתני' בג"ח דבגופו. אבל דממונו י"ל שיעור. ואי איתא מאי דוחקיה. לוקי למתני' בכל גוונא. ולפלוג בג"ח דבממונא גופה. ותיתוקם תקנת אושא. במי שאין ידו משגת. ומה"ט נמי ליכא לשנויי דהתם בפירושו מיירי בדאיכא ציבורא. ובחבורו ביחיד הדר שלא במקום חבר עיר איירי. ונראה שחזר בו בחיבור ממ"ש בפירושו ודינקותיה היא. דהוה ס"ל כהירו'. והדר ביה משום דתלמודא דידן לא ס"ל הכי. כדמוכח מדוכתי טובא דאייתינן לקמן. ובכל מקום דברי החבור עיקר לענין פסק הלכה ואף לדעת הסוברים שאין זה מוטל אלא על הצבור. אעפ"כ יודו במקום שאין רבים מצויים. ולא קופה של צדקה. כדי להשלים מהם לעני מה שחסר לו. ודאי חובה היא על העשיר לפרנסו וליתן לו כל צרכו כפי האפשר לפי הברכה אשר ברכו ה'. ואין בזה שיעור. שאפי' כבר הוציא בצדקה מעשר וגם חומש. אינו נפטר מלתת לעני הנמצא עמו די מחסורו אם אי אפשר מן הצבור. וזה לדברי הכל. והיינו דאמרינן בפ' חזקת בעניי דרמו עלייהו ודלא קיץ להו ודוק:

ואידך לית לה קצבה והיא של תורה ומוטלת ג"כ על כל אדם מישראל לפי השגת ידו

ולא עוד אלא אפי' אינו עשיר אם אפשר לו להספיק לעני די מחסורו מצוה היא. וראיה מהלל ששכר לעני בן טובים סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. ועל כרחך זה היה

קודם שעלה לנשיאות שהרי אמרו שם פעם א' לא מצא עבד לרוץ לפניו. ורץ לפניו ג' מילין. ופשיטא שאם היה נשיא ישראל לא היה רשאי לנהוג קלות ראש בעצמו כל כך. אע"פ שהיה מופלג בענוה. וגם אילמלא שהיה נשיא לא יבצר ממנו למצוא עבדים רבים רצים בשליחותו. אע"כ עדיין לא היה במעלת הנשיאות. וידוע שאז היה עני שנשתכר בטרפעיק בכל יום. אלא שי"ל בזה שודאי לא מפני שהדין כך. כן עשה הלל. אלא מדת חסידות נהג עם העני. שאין השכל נותן שיהא העני מחויב להספיק לעני אחר די מחסורו. ומצינו הרבה מהחכמים שנתנו צדקה יותר מדאי לפנים משורת הדין כדאית' בפירקא דחסידי ובכמה דוכתי. וראיה נמי מרב הונא דפתח בביה כי הוה אכיל ואמר כל דצריך ליתי וליכול. ואפ"ה רבא לא עבד הכי. אע"ג דעשיר הוה טפי מרב הונא. כדאי' פ' ואלו מגלחין דהו"ל חכמתיה דרב הונא ועותריה דרב חסדא. אלא דאיכא למימר שאני חילא דבני מחוזא דנפיש טובא. והוה מיכלי קרנא אי הוה עביד כר"ה. ועוד דעני המחזיר על הפתחים אין נזקקין לו לכדי צרכו. מיהא בעני בן טובים במקום שאין קופה של צדקה ולא רבים העוזרים ויש יחיד עשיר שסיפוק בידו לעשות. נראה שהוא או אפי' הבינוני. צריך לתת לו די מחסורו כפי השגת ידו. אפי' יותר מחומש. ואין חולק בזה לדעתי. ולא אמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. אלא במקום שעניי עירו יש להם על מה שיסמכו והוא רוצה לבזבז כדי לפרנסם בריוח. והכי משמע מההיא דכל הנופל אינו נופל ליד גבאי תחלה (נדרים דס"ה) ודוק. דמוכח דכל ישראל קרוביו של ועל כל מי שאפשר לו מוטל לפרנסו. וכן משמע בפירוש מלשון הטור והש"ע ר"ס רמ"ט. ומדבריהם נלמוד עוד שאין הדברים אמורים שלא לבזבז יותר מחומש. אלא בבינוני. ולא במופלג בעשירות:

ועוד בה שלישיה

ועוד נ"ל דכשיש עניים עטופים ברעב שיש לחוש שימותו ברעבון. אפי' מי שאין לו אלא כדי פרנסתו צריך לחלק להם מה שבידו. ולא ישאיר לעצמו רק כדי חייו. עד שיגיע למקום שישראל מצויים שיפרנסוהו. אף שיצטרך לחזור על הפתחים. אפי' לר"ע שלימד חייך קודמין לחיי חבירך דוק ותשכח:

והוכחו' גדולו' ונאמנות מכריחות החלוקו' הנז'

וכן יש להוכיח עוד דצדקה כזו אין לה קצבה. מזו ששנינו פ"ג דשבועות שבועה שאתן לאיש פלוני. ואמרינן עלה בגמרא מאי אתן אילימא לעני מושבע ועומד מהר סיני הוא. אלא לעשיר. ומדלא מהדרינן לאוקמה בשנתן כבר צדקה המוטלת עליו לפי ערכו. ולעולם לעני שמע מנה בהדיא דלא נתנו דבר זה לשיעורין. ועוד מאותה שאמרו התקדשי בככר תנהו לעני אינה מקודשת דאמרה ליה כי היכי דמיחייבנא ביה אנא מיחייבת ביה

את. ומי לא עסקינן שכבר נתן לצדקה יותר מחומש. ואפ"ה אינה מקודשת. משום דכה"ג אין שיעור לדבר. אלא לעולם מחוייב לפרנס עניים כאלו כנז'. (והכי מוכח נמי מפריטי דרב יוסף דאין שיעור וקצבה לדבר. דאל"ה אמאי פסיקא ליה מילתא דשומר אבידה שומר שכר הוה. ומי לא עסקינן דכבר יהיב חומש לעניים. ואפ"ה מיחייב בשמירת האבדה. וכ"ש לרבה דאמר דלא שכיח דלא ליתב פריטי לעניא. ואף בשעה שעוסק במצוה. הא על כרחך מפני שאין קצבה לדבר הוא). וכן בדין לפי שהצדקה מן התורה אינה תלויה ברצון הנותן אלא בצורך המקבל וחסרון העני:

לזימנין ודאי אפי' מיתמי מפקינן לצורך צדקה דעניי עולם

ובאופן זה יראה ג"כ שמוציאין אף מן היתומים. והיינו דרפרם דאכפייה לרב נתן בר אמי ואגבי מניה ארבע מאה זוזי לצדקה. ואי בדלא יהיב עדיין מה ששיערו חכמים. אטו ר"נ עשוויי בעי. אלא ודאי שהצבור כופין ג"כ על זה לפרנס ענייהן במה שצריכין. ואין משגיחין אם כבר נתן היחיד שיעור מעשר או חומש לצדקה. והוא הדין ביתומים היכא דצריכין לכך. כדי להחיות נפשות מישראל. ומה שאמרו אין פוסקין צדקה על היתומים. היינו בפסיקה שעושין ציבור בינוני. וסתמא דמילתא אין צבור עני. ויכולין ליתן גם מה שיפסקו על היתומים. אבל במקום שאי אפשר ולא סגי בלא"ה. ודאי מטילין עליהם. ונמצינו למדין לפ"ז דזימנין משכחת לה איפכא. דיתמי בדבר שיש לו קצבה אין נותנין צדקה. ובדבר שא"ל קצבה נותנין כמסת אשר יוכלון שאת. והכל לפי הענין ולפי הסבות המחייבות כאמור:

כלל גדול בדיני הצדקה. בריך רחמנא דסייען ויהא בסעדן ולשזבן מכל עקא

ונ"ל שענין מצות הצדקה נכלל בשני סוגים. הא' דאורייתא והב' דרבנן. והם מתחלקים למינים שונים על הדרך הנז': ורצוני בא' שהוא דבר תורה. זהו להמציא לעני הגון די מחסורו כל צרכו. לפי מה שהוא אדם חסר אשה ובית דירה וכלי תשמישים. או פרנסה או בריאות. או אפי' הצריך למעדנים בטבעו. חובה להזמין לו כל זה בכל היכולת. אם אפשר בצבור. ואם לא צריך היחיד לקיימו במה שאפשר לו. והשני שהוא מדבריהם היינו להפריש מעשר או חומש נכסיו לצדקה. ואע"פ שיש קופה ותמחוי בעיר שעניים סומכים עליהם. אלא שרוצה להרחיב להם או ליתן גם לעניי עולם שבמקומות אחרים. זה אינו חיוב של תורה אלא מדרבנן למאן דאית ליה דמעשר כספים דרבנן. ולהב"ח וסיעתו אפי' חיובא דרבנן ליכא. אלא מנהג כשר וישר הוא. (ויש לו רמז ודאי בתנ"ך) ודעת זה נראה עיקר ובזה אמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש כמו שזכרנו. ואף זה אינו אלא במי שאיננו עשיר מופלג. אבל מי שעשרו רב. מצוה ומדת חסידות לבזבז הרבה רק

ישער שישאר בידו כדי להתפרנס ממנו כל ימי חייו. זהו העולה בידי אחר העיון הנמרץ כפי השגת שכלי הדל. ואשר ראיתי בעניי להשיב למעכ"ת השקט בבית תלמודו מעודו הולך את חכמים הלוך וגדל. אני עני הדעת זער שם צעיר לימים ילד מסכן לא שימש בבה"מ אוהל שכן גם לא לחכמים. זה מהעד"ר הקודם להויה שה תמים. יעקב בהגאון החסיד המפורסם בדורו במוהר"ר צבי אשכנזי זצוללה"ה ס"ט:

סימן ד

זה אשר כתבתי לגיסי הה"ג נר"ו בהיותו בווינא יומי דחנוכה התעח"ל:

שלו' כו' בריך מתייה דמר לשלם אשר קרוב לגבולנו כו' והנה הואיל ואסתייעא מילתא שרום כת"ר קרב אצלינו. והיה ראוי לקדם אותו בדרך להקביל אפי רברבי לראות וליראות עמו פא"פ. ואם הי' אפשר מה טוב ומה נעים כי לבי הומה עליו. אך מאן יהיב לן נגרי דפרזלא בשגם לא אדע הדרך אשר הוא הולך עליה. ואמרתי להתראות עמו. בדבר הלכה שאינה ברורה לי לכאורה. וידעתי גם ידעתי שלבו בל עמו להיותו כאורח נטה ללון בארץ נכריה. גם אני כמוהו כן עמדי בדבר זה לבי נודד עמו. באשר הוא שם דואג עליו כל היום מלבד אשר אתי בבית כי איני לומד מתוך הרווחה כידוע לו ואין לי מקום ארבע ע"א של הלכה בפני עצמי. ואצ"ל מבלי ספרים כי אין אתי תחת ידי ורשותי. כל עת שארצה אפי' הש"ס ולא א' מכל המפרשים והאחרונים רק ספרי הטור והב"י אשר לי המה שעשועי ובעוברי עליהם תמידין כסדרן נתחדשו אצלי כמה דברי' לקט שכלי וקוצר ידיעתי ומיעוט השגתי ואין לי איש כרצוני שולחני להרצותן לפניו. ובושתי גם נכלמתי לצאת ולבוא בד"ת לפני ולפנים לפני קדושת א"א הגאון נר"ו כי ירא אנכי לדבר בפניו בדבר הלכה. גם כי ירחיק ממני הדרך לצפות בתוחלת ממושכה על תשובתו הרמתה בכל פעם. ועתה שבא לידי איש כלבבי איש אשר רוח אלקים בו אמרתי עת לעשות את אשר קויתי זה ימים רבים ורק אחת היא אשר אציע לפניו בהלכות חנוכה שאנו עוסקים בהם הלא מצער היא מילתא זוטרתי לגביה דמר ולא אטריח עליו הרבה בפעם הזאת אף שהרבה הי' לי לשאול גם בהלכות הנ"ל הקטנות ואביא דברי בכור הזהב ובמאזני הצדק ולשקלם בשכל הקודש דרום מעלת האדון לראות אם כיוונתי להלכה. וזה החלי בעז"ה צור מחוללי:

פלפול ארוך ועיון בדברי הרב"י א"ח סי' תרע"ז מדוע מאס במ"ש מהרי"א עם היותו לחומרא. שטת הרא"ש באיסו' התשמי' בנ"ח צע"ג ומבש"ג נעלמו דברי הרא"ש ותמה על הטור בחנם

בסימן תרע"ז הקשה הב"י אהא דכתב הטור והו' מדברי הגאונים בדין השמן הנותר מנ"ח אחר שמונה דעושה לו מדורה ושורפו בפ"ע. ממה דקיי"ל בסי' תרע"ב שאחר

שעבר זמנה יכול להשתמש בה. ואחר שהביא מ"ש מהרי"א ז"ל בזה. תירץ הוא ז"ל לעצמו באופן אחר דהכא מירי בנותר משיעור הדלקה. יעויין עליו. ולפי עניות דעתי החלושה הדבר צריך אלי עיון ויש לי להתלמד ולדון בו. ותחלה אני אומר שבכלל דברי הרב בב"י ז"ל הם דברי מהרי"א ואם יש מקום לסברת הרב ז"ל בזה גם דברי מהרי"א ז"ל נכונים. ונ"מ לענין דינא והם לחומרא כמו שיתבאר בעזה"י. ואומר אני מ"ש הנשאר מהכבה בתוך זמן מצותו (שהוא שיעור חצי שעה כפי מה שתפס הרב"י ז"ל בפשיטות ואולי זמן מצותו כל הלילה אף דלא מחייבינן בהכי מ"מ ראוי קאמרינן. ויבוא עוד בדברינו בסמוך בעזה"י) מהנשאר לאחר עבור זמן זה כשכבר דלק כשיעור. דמאי דעתי' והיכי ס"ל אי בשטת האוסרים נ"ח בהנאה (משום דעשאוה כמנורה) אמרה למילתא הא ודאי כיון דבגופה קדושה תפסה מידי דחזי לה אפי' טפי משיעורה וכמו עצי סוכה שאסורין אפי' ביותר מהכשר סוכה. שלא הותרו אלא לפי תנאו הכא נמי אפי' יהיב בה שמן טובא איתסר ליה כיון דחזי ליה. והו"ל ממש כעצי סוכה היתרים מכשיעור. והא בהדיא מדמינן להו. ולא תותר הנאה אפי' בתוספת אלא ע"י תנאי כדברי מהרי"א ז"ל אבל בסתמא לא. ועוד הרי אין שיעור זמן הנ"ל ברור לפי חילוק הפירושים בגמרא דנ"מ לשיעורא. ותו הרי אמרו כבתה אין זקוק לה אפי' תוך זמנה. ואמאי נימא דתפיס לכוליה שיעורא בסתמא. אלא ודאי משום דלהכי אקצייה אפי' עברה מצותה. ה"ה טפי נמי הוקצה אע"ג דעברה מצותה לא שנא. ולא אשתרי אלא בתנאי. ואי תימא דהרב"י ז"ל בשטת הרא"ש קאי דלית ליה איסור הנאה בנ"ח. (לכאורה ויבואר דעתו בסמוך בעזה"י) דקסבר לא נאסר להשתמש לאורה. אלא כדי שלא יאמרו לצרכו הדליקה וליכא פרסומי ניסא. אבל בגופה ליכא קדושה כלל. א"כ תמה על עצמך. למה יאסר הנותר מכשיעור. והלא אפילו בזמנו בעודו דולק הותר לכל תשמיש אם לא מחמת חשש הרואה. ואיך יהא חמור שלא במצותו ואחרי עבור זמנו ליאסר בשום תשמיש. וכי לאיזה ענין נתפס באיסור והלא כולו היתר. זה דבר שאין הדעת סובלו ואין השכל מקבלו. ויש לידע שתירוצו זה של הרב"י כבר קדמו בש"ג. שהוקשה לו דברי הטור אהדדי וכתב עוד שזר אצלו שהטור יחלוק על אביו הרא"ש ז"ל דמתיר להשתמש לאורה אחר שכבתה (ועוד יותר קשה שגם הרא"ש סותר דברי עצמו דהא איהו נמי מייתי דברי הגאונים הללו האוסרים מותר השמן גם אחר ימי חנוכה. על כן אין תלונה כלל על הטור כי נמשך אחר דברי אביו ז"ל ממש. ואין הזרות אלא בדברי הרא"ש ז"ל מיניה וביה. ותימא על בש"ג דשתיק מהא שקיל זוטרי ושביק רברבי) ולכן תירץ שאין הדברים סותרים זא"ז דמאן דמתיר בנותר אחר שדלק כשיעור מירי. ומאן דאסר הנותר בכבה תוך זמנה איירי

וכתי' הרב"י הנ"ל. ואמנם לענ"ד עדיין אנחנו בחוץ. וצריכה לפנים. כי כל אלו המפרשים והמחברים. לא נכוו אלא בפושרים. דלכאורה כי דייקינן ליכא לאוקמי לשינוייהו אליבא דהרא"ש כלל. לפום מאי דאוכחנא לעיל דלא ס"ל לגמרי הך מילתא דהיקישא דמנורה לשיאסר נ"ח בהנאה. והכי ודאי צ"ל לפום מאי דמשמע מריהטא דלישנא דהרא"ש ז"ל שכתב בהרצאת מעות דאיצטריך לאשמועינן דאסורה. היינו משום תשמיש עראי. ולא נאסר התשמיש לאורה אלא בקביעות מטעמא דהרואה אומר לצרכו הדליקו. משא"כ בתשמיש עראי דלא חיישינן להכי הוי שרי אי לאו משום דהרצאת מעות תשמיש של גנאי הוא ובידיו סמוכות לנר היא נעשית משו"ה איתסרא. הא לא"ה ר"ל תשמיש של רשות שאינו של גנאי ואין ידיו סמוכות מותר. הא ע"כ צ"ל דלית בה קדושה ואינה אסורה בהנאה כלל. א"כ מה מקום לאסור הנותר אפי' כבה תוך זמן שיעורו. מאחר שכל עצמו אין בו איסור כלל. ולא נאסר בתוך זמן מצותו רק מחשש הרואה. ובתר הכי דלא שייכא הך חששא פשיטא דליכא למיסרה לגמרי:

יישוב דעת הרא"ש על נכון דלא תקשי עליה מניה וביה

ואמנם ליישב דעת הרא"ש על נכון. מוכרחים אנו לומר דודאי איהו ז"ל נמי ס"ל הך היקישא דנ"ח למנורה ושעשאוהו כדבר שיש בגופו קדושה ואסרו' בהנאה לגמרי.והא דקאמר הרא"ש דתשמיש שאינו קבוע מותר. היינו בדאיכא נר אחר בצדו להשתמש לאורו מיירי. דבהאי גוונא דלא נהנה מנ"ח לחודה לא איתסר דזוז"ג שרי אפי' באיסורי הנאה. וכ"ש מראה דאין בו ממש. ואפ"ה תשמיש של גנאי כהרצאת מעות דידיו סמוכות לנ"ח מ"מ אסור וחשוב ביזוי מצוה. משא"כ בתשמיש של רשות שאינו גנאי שאין ידיו סמוכות. דליכא ביזוי שרי אע"ג דנהנה גם מאיסור הנאה על כרחו לית לן בה. אבל כי ליכא נר אחר כל תשמיש אפי' עראי אסור אף ברחוק לפי שא"א שלא יהנה ממנו שלעולם נר עצמו אסור הוא ובאיסורו עומד לעולם ליהנות ממנו לבדו גם אחר עבור מצותו. ותפיס נמי כל מאי דחזי ליה אפילו טובא והכל נאסר בהנאה. אם לא שהתנה עליו. ואי איכא לפלוגי בין זמן מצותו ולאחר זמנו. בתנאי הוא דאיכא לפלוגי דתוך זמנו לא מהני ביה תנאי דכדי שיעורו נאסר על כרחו. משא"כ ביתר מכשיעורו בדידיה תליא מילתא. ואי אתני עליה מהני. הא בלאו תנאי לא. דאפי' טובא נמי חזי ליה כעצי סוכה כנ"ל.

שטת האומרי' נ"ח בהנאה בדבר שיש בגופו קדושה לכאור' נראה תמוהה מאד מכמה צדדים

ובזה יפה זכינו לדין שכל הפוסקים והמחברים ז"ל הושוו בדבר זה לאסור נ"ח בהנאה (וכמ"ש בס"ד בחיבורי בסימן תרע"ב) ואף שבאמת דבר גדול חדשו סופרים בזה מעצמם.

ויש להקיפם תשובות חבילות. חדא דפשטא דסוגיית נ"ח במקומה משמע דהכי רהטא דאין קדושה בנר לאוסרו בהנאה. ואין דינו אלא כתשמישי מצוה שלאחר שנעשית מצותן נזרקין. וכי נמי מדמית לה למנורה מאי הוי. הא קיי"ל קול מראה וריח אין בהם משום מעילה דמידי משאש אית בהו. ותנן נמי בשילהי תרומות מדליקין בשמן שריפה במבואות האפלין. ופירושו שם אפי' שלא ברשות כהן. אע"ג דחמירא תרומה דבקדושתה קיימא דמשמרת תרומותי אמר רחמנא ולא הותרה אלא לכהן להנאת הסקה. ואפי' בההיא דמשלשלין את האומנין בקופות בבית קה"ק לא הוי אסרינן אלא משום מעלה דעבוד ביה כדמסיק תלמודא פכ"ש. ומאן לימא לן דאפי' במנורה גופה אחמירו בה כולי האי למיסר אף תשמיש קדושה לאורה (ואע"ג דהתוספ' מפרשים בההיא דלא לאורה הוא צריך אכ"ג. הא לא קאי. ובלא"ה נמי לא משמע מהתם דאסור. אדרבה לישנא דלא צריך מוכח דשרי. ותו איכא לשנויי ואין להאריך). ואי אמרינן בעלמא איסורא מיהא איכא בהנאת ראייה של קודש ואיסורי הנאה. בדבר הרשות הוא דאיתא. הבו דלא לוסיף עלה כ"ש בנ"ח דקיל טפי דלא אשכחן בשום דוכתא. דלישתמיט תלמודא ולישמעינן בהדיא דאסור בהנאה. דמנלן לאחמורי בה כ"כ מסברא דנפשין לאסור אפי' ת"ק. וק"ו מתרומה שהבאנו דגופה קדוש מן התורה דקודש קריא רחמנא. ולא הקפידו על הנאת אורה לצרכי רשות של רבים. וגם היתר הנאת אורה דשמחת בית השואבה הויא תיובתא דאמרו בירו' שאשה בוררת חיטין לאורה. אע"ג דהתו' רצו לדחות זה ובעו לפרושי דהירו' לא בא אלא לומר שאורה מרובה כ"כ שהיתה אשה יכולה לברור. הא ודאי לישנא דבוררת אף לכתחילה משמע. ואע"ג דהתם הוי איסור הנאה גמור. ואפי' תימא לכתחילה אסורה דווקא ברירת חטים דתשמיש רשות. אבל של קדושה מסתברא דאפי' לכתחילה. וכ"ש היכא דאיכא זוז"ג דאית ליה נמי נר אחר להשתמש לאורו כי הכא בנ"ח דכולה מילתא מיירי בדאיכא נ"א כגון שמש אצל הנרות. דאע"ג דלא סגי דלא נהנה גם מנר האסור שגורם תוספת אור גדול ומטיא הנאה מניה. ודאי דלית דין ולית דיין דשרי אפי' באסורי הנאה. ובתשמיש קדושה פשיטא. ויש לידע דבקושטא בהא ודאי פליג הרא"ש: אע"ג דכתיבנא לעיל דמודה באיסור הנאתו של נ"ח גרידא. איברא בנ"א עמו בהא אזיל לטעמיה דלא איתסר אלא מחמת חשש הרואה שיאמר לצרכו הדליק כמה נרות. ועל כן אין איסור אלא בתשמיש קבוע או בסמוך לנר אפי' של עראי. ויש בו להקל ולהחמיר בסמוך ובקביעות אפי' ת"ק נאסר. ובעראי ל"ש ת"ק או של רשות כולהו שרו. זוהי שטת הרא"ש ז"ל בדאיכא נ"א בהדיה דתו לא שייכא בה כלל איסורא דהנאה:

אבל באמת אין מנוס מהכרחיותה

אמנם שיטת חביריו החלוקין עליו דסברי לעולם אית בה משום לתא דאיסור הנאה ולא מהני נ"א לאפקועי קדושתה ולא מקילי אלא בת"ק בלבד (כדכתיבנא בח"י בסי' תרע"ב) עם שדבריהן נראין תמוהין מטעמים שזכרנו. מכל מקום יש הכרח גדול לשטתם וטעם כעיקר. כדבירנא התם דהא אף לדברי המתיר התשמיש לאורה לא הותר אלא ע"י נ"א. ש"מ דלדברי האוסר דכוותיה קיי"ל הא נמי לא מהני. הא לא פליגי אלא בהנאה וכה"ג דאמרן. דליכא לאוקמי פלוגתייהו בסמוך לנר ובתשמיש קבע דרשות ומשום חשש הרואה. דא"כ מ"ט דהמתיר. אטו מי איכא מאן דס"ל דלא חיישינן לרואה. דבהא כ"ע מודו ואיהו נמי מצריך נ"א בודאי כדאמרן א"כ כי איכא נמי נ"א כל כמה דלא נסתלקה חששת הרואה לא שנא והו"ל לאסור. אלא ודאי הכא במאי עסקינן בהנאה דלית בה משום חששא דרואה קמיפלגי. דמ"ד מותר שרי לה בהנא' דקסב' לית בגופה קדושה. ואנן כמאן דאסר קיי"ל ואית בה משום איסור הנאה בהנך גווני נמי. בר מת"ק. (ולהרא"ש צ"ל לעולם כ"ע ס"ל היכא דאיכא נ"א הותרה הנאתה. ובהא פליגי אי נימא דאפ"ה איכא למיחש לרואה או לא. דמאן דשרי סבר השתא תו ליכא כלל להך חששא בכל ענין אפי' בסמוך ובקבע. ואידך סבר אכתי חיישינן. בהני גווני דאמרן. ולא מפלגינן בין ת"ק ודרשות):

ונוסח דה"ה מסכי' על ידה

העולה מכל זה שלדברי הכל יש בנ"ח משו' קדושה ואסורה בהנאה לבדה (ולזה מסכים ג"כ נוסח דנרות הללו קודש הם שבידינו) בין בשעת מצותה בין שלא בשעת מצותה והוא איסור כולל לכל שמן שירבה בו יתר על שיעורו כנ"ל. דהא כי כבתה נמי אין זקוק לה ועברה מצותה אלא משום דאיתפס ליה לכוליה בקדושה בסתמא שיבער עד תומו. ה"ה כי יהיב ביה טובא הו"ל כוליה מידי דחזי ליה. ואסור שלא בתנאי:

התנצלות דעת הרב"י

והיה אפשר לומר בדעת הרב"י דס"ל כי אמרינן דתפיס לכוליה בסתמא והוקצה למצותו היינו בתוך זמנו דהוא חצי שעה (דהכי ס"ל) בהא אמרינן דלכוליה אקצייה שידלוק לגמרי ולא יוכל ליהנות ממנו אחר שכבתה אע"פ שאינו זקוק לה. דדמי לעצי סוכה תוך שבעה. אבל אחר זמנו דעברה מצותו. כי לא אתני עליה בסתמא נמי לא להכי קאי ולא אקצייה לכוליה. ולא דמי לעצי סוכה דתוך שבעה שאפי' היותר מהכשר סוכה נתפס באיסור מחמת שהוא זמן המצוה. משא"כ בנ"ד שכל התוספת שמוסיף בשמן הוא דולק חוץ לזמנו והוי דומיא דסוכה לאחר שבעה דסתמא נמי מותרת. אבל ודאי דלא

דמיא דהתם פשיטא דלא אקציה לבתר זמנו לאוסרה בחול.משא"כ הכא דסתמא דעתיה שיבער כולו:

אמנם אינו עולה יפה ביחוד לשטת הר"ן

וכן נראה מדברי הר"ן ז"ל. אע"פ שהרב"י הביאם בפשיטות אחר דבריו כאילו הם תניא דמסייעא ליה לסברתו הנ"ל לא משמע כן מלשון הר"ן מדלא משני להדיא דל"ד לעצי סוכה דלא שרו אלא לאחר החג. דכבר עברה מצותה משא"כ בנדון הגאונים מיירי בנכבה תוך זמן מצותו דדמי לעצי סוכה שנפלו תוך החג. ולא הי' צריך להאריך כ"כ דלמאי אצטריך לטעמא דעצים עשויין להשאר משא"כ בשמן ופתילה שעשויין להתבער לגמרי: תיפוק ליה אפי' לא היו עשויין להתבער לגמרי נמי לא דמיא כיון דהכא בזמן מצותה לחוד אייריגן. ובעצי סוכה דלאחר החג נמי לא היה צריך לומר שמותרין מפני שעשויין להשאר. אלא אע"פ שלא היו עשויין להשאר.

ביאו' לשון הר"ן שהביא הרב"י כמסכים והולך לפ"ד ואינו נראה כן אחר העיון

וא"ל דשאני התם שזקוק עוד לסוכתו. משא"כ הכא דאין זקוק לה משכבתה. וא"כ לעולם אימא לך הר"ן לא אתי אלא לאשמועינן טעמא דאיסור הנותר מכשיעור. ולא להתוספ' היותר מכשיעור. ואצטריך לטעמא דעשוי להתבער דלא תימא כיון דאינו זקוק לה עברה מצותה. ולא דמיא לסוכה כלל דאכתי מצותה כל ימי החג. דהא לאו מילתא היא ודאי כי לא ימנע מחלוקה. אי בנ"ח אכתי זמניה הוא דלא עבר זמן מצותה אפי' כבתה. הא ודאי לסוכה תוך החג דמיא אפי' לא הוי עשוי להתבער כולו. ואי מכי כבתה עבר זמנה היכי מדמי לה לסוכה בחג לפי שעשויין להתבער מאי מהני שעשוי להתבער אם אינו שעת מצוה וביעור זה אין לו שייכות דמצוה כלל. משא"כ סוכה דחג. שהיא שעת מצותה. אלא ודאי ס"ל דהכא נמי שעת מצוה היא ורצה הר"ן ז"ל ליישב שאף הנותר מן השמן אחר זמן שיעור הדלקתו ג"כ יש בו משום דררא דאיסור מוקצה למצותו. אף דלכאורה לא דמי לעצי סוכה תוך שבעה דהתם אסירי משום מוקצה לזמן מצותן. ולא דמיא אלא לעצים דאחר ז' לפום ריהטא. חדית לן הר"ן בהך סברא דהיינו טעמא דשמן ופתילה לפי שעשויין להתבער לגמרי. וכי יהיב להו בנר לגמרי מקצה אותן למצוה. דבכדי שיעורו פשיטא דאקצינהו למצוה. ודאי לא אתי אלא לאשמועינן. דאפי' ביותר מכדי שיעורו נמי דינא הכי. דזיל בתר טעמא דאין אדם מצפה אימתי תכבה נרו. משו"ה לא שני לן מידי דכל כמה דיהיב בנר אסחיה לדעתיה מניה ואקציה למצותיה ושוב אינו מצפה מתי יכבה. וס"ל דכוליה הוי מידי דחזי ליה ומיתפס באיסור. דזמן מצותו נמשך כל הלילה ומישך שייך ביה אפי' טובא. ולית לן למימר דבנתן יותר מכשיעור דעתו לכבותו אחר

שידלוק כשיעורו דאף בלא תנאי יוכל לכבותו. דא"ה למאי יהיב ביה טפי וה"ל לאתנויי. וזוהי שסיים הר"ן ודומה לעצי סוכה שנפלו בחג שאסורין דלא איכפל ואצטריך להא משום הנותר בתוך זמנו בלחוד. דהא ודאי מעיקרא לק"מ וכדכתבינן. אלא שבא לומר שאפי' נתן בו יותר מכשיעור בסתם ונשאר. דינו כעצי סוכה יותר מהכשר סוכה שנפלו תוך ז' שאסורין. ועלה קאי לאשמועינן דחד טעמא אית בהו. דהא במוסיף על שיעורו ג"כ אין דעתו שיכבה:

ונמצינו למדין שדברי מהרי"א נראים ואינם נדחים מהלכה

וכיון שכן יפה הוצרך מהרי"א לומר דההיא דסי' תרע"ב מוכרחים להעמידה במתנה. וכ"ש כשנצרף לזה שלא מצינו בגמרא בביאור שיעור זמן הדלקתו. אלא לפי הא"נ דאיתא בגמ' לחד פירושא כדכתיבנא לעיל ולנ"מ קמא לית שיעורא לנ"ח. ואע"ג דפסקוה הפוסקים להך לישנא בתרא. היינו מספקא ולחומרא. ר"ל דאף דאית ליה שיעור למטה. אבל אין לו שיעור למעלה. ואפשר שמצותו היא ג"כ שתהא דולקת והולכת כל הלילה (וכן נראה אחר שלמדנו דינו ממנורה שבה היה הנס. וכן סמכו האחרונים ז"ל ללמוד ממנה בכמה דברים לנ"ח. א"כ שפיר דמי ליתן לה כמדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר כמנורה) וביחוד לפמ"ש א"מ הגאון ז"ל בספרו ס"צ אין הפירוש לשיעורא מוכרח לפיר"ת. אלא דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא. מ"מ מאן דמחמיר בה תע"ב דמצוה מן המובחר היא ודאי. וכיון שכן הנותן בנר יותר משיעורו ושותק. גלי דעתיה דבהכי ניחא ליה ואתסר ליה בסתמא כנז'. נתבאר לפ"ז מכללות דברינו אלה שאם באנו לחוש לדעת הרב"י ז"ל בזה אף לדברי מהרי"א ז"ל יש לחוש ולאסור הנשאר אף במוסיף על השיעור רצוני בלי תנאי:

אמנם דין מותר השמן שהחמירו בו מאד הגאונים צע"ג

איברא דיש לפקפק בעקרו של דבר ולחקור איך דעת האוסרים הללו. וכמאן אזלא הך שמעתא דאחמירו רבנן כולי האי בנותר דנ"ח ואפי' בזמנה לא אשכחן כה"ג. דאף לשטת הרז"ה ובעה"ע דמחמרי בה טובא בזמנו לאוסרו בהנאה. היינו דווקא כי קאי לחודיה ולא כשבטל ברוב. עכ"פ תשמיש קדושה ודאי הותר בו ע"י נ"א וכדברירנא בס"ד דבהא לית דין ולא דיין. וכל זה בזמן המצוה עצמה. ואיך יהא התוספת הנשאר שלא בזמן מצותו חמור מגופו בשעת מצותו. ואי לשטת הרא"ש. לאחר שכבתה בכל גוונא. דתו ליכא מצוה לאדלוקה למאי ניחוש לה. דאף דאמרינן דכוליה לנ"ח אקצייה. הא לא עדיף מנ"ח עצמו בזמנו דאתי מחמתיה. דאי לא הוה ביה חששא דרואים שיאמרו לצרכו הדליקה לא היה נאסר ת"ק לאורה לדעתו ז"ל. (ואע"ג דכתיבנא לעיל דאף הרא"ש אית ליה דהוקשה

למנורה להאסר בהנאה כי ליכא נ"א בהדיה. מ"מ בדאיכא קיימינן השתא ועדיף מנ"א גרידא. דהכא בנ"ד מיירי דבטולי נמי בטיל. דלכ"ע כה"ג אפי' בזמנה לא נאסר בהנאה כמ"ש לעיל) ועכשיו כשכבתה נסתלקה חששא זו. וכשמדליקה שוב לאחר חנוכה שהרי אין שם נ"ח עליו. מה לנו לאוסרה עוד. עכ"פ לתשמיש קדושה. ואף לתשמיש רשות היה ראוי. דהא משום קדושה לית בה אף בזמן מצותו מכיון דבטלה ברוב וליכא תו משום ביזוי. וכ"ש אחר כיבויה דאין חיוב מצותו עליו. אפי' אכתי איתיה בעיניה שלא נתערב כלל. איכא למימר דאזדא לה קדושתיה. ואפי' את"ל דלשריפת מצוה הוקצה כדברי הר"ן לפי שדעת המדליק היתה שיתבער לגמרי ואי אפשר עוד לשנותו. השתא היכי נעביד נשהייה לשנה אחרת אתי בה לידי תקלה. הא ע"כ להדליקו כדי שיאותו לאורו להתפלל או לצורך שום מצוה טפי עדיף מלשורפו בפ"ע. דמתחילה מתשמיש מצוה בא ויחזור להיות תשמיש למצוה ובמילתא קמייתא קאי. ואפי' בתשמיש קדושה דחמיר לא בעינן לעילויא אחרינא. ויכולין לשנותו לדבר אחר שקדושתו כיוצא בו ולא הויא הורדה. אע"ג דבעינן מעלין בקודש. כ"ש הכא דלית ליה דין ת"ק דשפיר דמי למיעבד הכי. ואדרבה היה נראה שזו היא תקנתו. וכיון דאתעביד ביה מצוה חדא זימנא ליתעביד אחריתא. ולא ידעתי מעתה למה החליטו הפוסקים ז"ל לגמור דינו לשריפה מאכולת אש משוללת ההנאה כלל וכלל:

ומה שי"ל בזה לכאורה אינו מספיק

וכבר עלה על דעתי לדון בדבר חדש ולמשכוני נפשי אדרבנן קמאי דאסרו כל תשמיש לאורה אף אחר זמן מצותו. ולא מצאו לו תקנה אלא שריפה של כילוי ואיבוד בלי הנאה. ואמינא דילמא הא דמסקינן כבתה אין זקוק לה אין פירושו בסתם. שלא באו אלא לומר שאם התנה הכל לפי תנאו. שלא תאמר אפי' התנה שלכשתכבה יהא מותר לו הנאת תשמישו וכבתה. אין בתנאו כלום ולא חייל. דכבר אתפיס למצוה ואכתי מצותה היא לחזור ולהדליקה. קמ"ל כי אתני והדר כבתה מהני תנאה. אבל בלי תנאי לכ"ע זקוק לה כשכבתה אפי' דלק כשיעור. דכיון דבסתמא אדליק אמרינן שהפריש השמן כולו למצותו להיות דולקת והולכת ולא אסיק אדעתיה דתכבה כדפרישית. וגם כבר כתבתי למעלה דבלא"ה אפשר דלדעת הגמרא באמת כך היא מצותה אף להיות דולקת כל הלילה. וא"כ אפשר היה לומר דזקוק לה ומצוה נמי קעביד לחזור ולהדליקה. (וכ"ד קצת פוסקים להלכה) והיינו נמי טעמא דלאחר ימי החנוכה אסרוה ואין לה תקנה. משום קנס הוא דקנסוהו רבנן כיון שהיה מוטל עליו לחזור ולהדליקה והמתין עליו עד שעבר זמן חיובה. להכי תקינו דליקום במילתא קמייתא ולאוסרו אף לתשמיש מצוה. שלא יהא נשכר בו

ולא תתקיים מחשבתו כשיניחנה במזיד ולא ידליקנה עוד. ומשו"ה לא פלוג ואסרו אף הנשאר שוגג. וזה היה פירוש מרווח לדברי הפוסקים ויש לו סעד ע"פ סברות הגונות. אלא שקשה עלי הדבר דכי האי גוונא לא הו"ל לתלמודא למשתק ולמסתם. ואין לו על מה לסמוך בסוגיא דנ"ח:

גם מה שהיה עולה עה"ד לבאר כוונת הטור בד"א נדחה

אמנם אפשר היה להשיא דעת הטור והאומרים כן לדעת אחרת ולומר שלא אסרו השמן הנותר אלא במסתפק ממנו בתבשיל. דההיא הנאה אסרוה. מאחר שהוקצה למצותו ועשוי להתבער כדברי הר"ן והתוספת. אין לשנותו להשתמש בגופו לדבר אחר. ושורפו בפ"ע דקאמר הטור. שמא לא בא אלא להוציא תשמיש רשות שאין ליהנות ממנו. כיון שראוי היה להשהותו לשנה הבאה. אלא משום דלא אפשר. עבדינן לי' תקנתא להשתמש לצורך מצוה מיהא. אבל לצורך רשות לא. מסכים למה שעלה בדעתנו כמו שכתבנוה למעלה. ולא שיעלה על הדעת לעשות כלה ונחרצה עם השמן הלז. ולמנוע ממנו אף תשמיש מצוה. דבאיסור הדלקה לא קמיירי. כך היה נראה לכאורה כדי ליישב עלינו מה שעמדנו עליו בהבנה הלקוחה בהשקפה ראשונה. והיה מקום לסייע סברא זו ממה שהצריכו ז"ל שיעור ששים בביטולו. שבתחלת העיון אין לו טעם אם לא כמו שאמרנו. שהרי לא מצינו ששיערו חכמים בששים אלא במידי דאסור בנ"ט. דעד הכי קים להו לרבנן דיהיב טעמא בקדרה. לאפוקי כגון הך דהכא לא שמיע לן דבעו ששים. והרי אפילו במאכלות אסורות יבש ביבש מין במינו חד בתרי בטיל. אלא ודאי כדאמרן שאין לנו עסק כאן עם התשמיש לאורה. והכי מוכח תו מלשון הטור בסמוך דאאיסור אכילה קאי. מדמסיים לקמן ואסור ג"כ להשהותו לשנה הבאה דחיישינן שמא יבא ליהנות ממנו. משמע דלא חייש אלא להנאת גופו ולא לאורו. וכן מה שכתב עוד ואפי' נתנו בכלי מאוס חיישינן. ואי להנאת אורו. מהיכי תיתי דלא ניחוש. וכי מה תיקן בזה ליתנו בכלי מאוס. ודאי לא בשביל זה ימנע מלהדליקו. והלא בהדלקתו לעולם הוא נמאס. ומשמע בהדיא דמאיסור הנאת גוף השמן קמשתעי וכנז'. ולא בהנאת אורו. דעכ"פ יש בה צד היתר להדליקו לצורך תשמיש מצוה. אבל באמת מבואר נגלה דלאו הכי הוא. שהרי בפירוש כתב הטור בשם מהר"מ ול"ד לעצים שנשרו כו'. אבל הכא נהנה ממנו בשעה שהנר דולק. ומה איכפת לן שנהנה ממנו כשדולק. אחר שכל עצמנו בכאן אינו אלא לאסור אותו באכילה. וגם לישנא דשורפו בפ"ע לא משמע הכי:

ויש דיחוי בטעמים שאינן מספיקים להמתיק לשון הטור

ברם דברי הטור האלו קשה עלי ביאורם וצריכין נגר להולמן. ונניח מלהאריך בדקדוקים.

וכבר נתבאר בדברינו מהקושי שיש עוד בלשונו דלאו רישיה סיפיה. וסיפיה אהייא קאי דמשמע דלא חייש אלא להנאת גופו. ודברי הרמ"מ כמו כן אינם מבוארים. מלבד מה שנשאר לנו לחקור ולבאר ביטול ששים מאי בעי הכא. אי באיסור תשמיש אורה קיימינן. (ולקמן בס"ד נבאר עוד ישוב לדברי רמ"א להצילו ג"כ מקושיא גדולה שי"ל עליו לפ"ד). וליכא למימר דגמרינן להך מילתא מעצים שנשרו בי"ט דמייתי בטור הכא. דלכאורה יראה מדבריו דמדמי להו להדדי למילי דביטול. דמוקים נמי להיא דעצים שנשרו. בדאית עצים דהיתר בתנור כדעת הר"ן הובא בית יוסף בהל' י"ט (סי' תק"ז) ומדמרמי להו הר"מ אהדדי. משמע דהכי פריך מאי שנא עצים שנפלו לתוך התנור. ועצים בתנור. אלא שאין בהם כדי ביטול דהיינו ס'. (לפי מונח זה) הועיל עכ"פ להתיר להוסיף עליהם עד ס'. הכא נמי בשמן דנ"ח שנתערב בפחות מס'. נימא אע"ג דלית ביה כשיעור. תיהני ליה רובא דלא ליהוי בכלל מבטל איסור לכתחילה ויוכל להוסיף עליו עד כדי שיעור ביטולו. והרי זה א"כ בא ללמד ונמצא למד מענינו. דמסתמא נמי צריכי ששים. אע"פ שאין בעצים. איסור של נ"ט. דאי משום הא ליתא. ומידי איריא הא כדאיתא והא כדאיתא. התם אע"ג דבעינן עצים מעיקרא. מ"מ לא הספיקו לבטלו ברוב ולא הועילו לנו. אלא שהאיסור נתבטל כל כך שאינו ניכר עוד בעין. כיון שנתערב באחרים אפי' מעטים ממנו. או אפשר צריכים כ"כ עצים כנגד האיסור באופן שמתבטל חד בחד (וכדעת קצת פוסקים דסברי חד בחד בטיל ביבש במין במינו במידי דרבנן. כי הכא באיסור מוקצה ודכוותה ושרו ליה אפי' באכילה. ואף אי לא קיי"ל כוותייהו. להכי מיהת אהני לן. כדרך שמועיל רוב בכה"ג לדבר הצריך ששים. כגון הכא בשמן דנ"ח לרבים וגדולים מן האחרונים דלא ס"ל כמהר"מ. ותפסו להתיר להוסיף ולבטל באיסור דרבנן אפי' דחזי למיכל. ודבריהם נראין. וכ"כ הט"ז הל' תערובות בשם מהרש"ל ע"ש). ושרי תו לבטוליה ברובא כדיניה. אבל שיהו העצים של היתר מרובין מתחלה ולא יספיקו לבטל עצי האיסור עד ס'. זו לא שמענו ולא כיוצא בה. ואין ענין לכאן דיש שבח עצים בפת. ומשו"ה ליבעו נמי ס'. דזה ודאי שיבוש דאכתי ששים למה. ואם השבח שהשביחו העצים ניכר בפת שעשאוהו אפוי. טעם מן העצים ודאי אינו נקלט ונרגש בפת שנצריך ששים בביטול השבח. ואף באיסורי הנאה דזוז"ג נמי אסור. נ"ל שאם מתחלה נתבטלו עצי איסור ברוב כהכשרן. מותר אף לכתחלה להסיק בו תנור לאפות בו. דוק. ולכל זה אין אנו צריכין כאן. דהא אפי' בעצים דאיסורא לחוד. לא שמעינן דיש שבח עצים בפת אלא באיסורי הנאה כמבואר בי"ד (סי' קמ"ב) כ"ש בנ"ד דהוי זוז"ג. הא

אין לך לומר אלא שאין דין העצים חלוק. וביטולן ברוב בלבד. ואף שכל זה פשוט כל כי האי לימא איניש ולא לישתוק:

וחוזר ונראה בפנים מאירות

והשתא ניחזי אנן ואמינא דהיינו טעמא דלא שרי להשתמש לאור הנר שדולק משמן זה שנתערב בו מנ"ח עד דאיכא ששים. דחיישינן דילמא אתי לאסתפוקי מניה בקדרה ואוסר בה בנ"ט. ולא אמרינן דמאיס עליה. כי הא דתנינן התם בכירה מותר שמן שבנר ר"ש מתיר. שמע מהא דאורחיה בהכי ולא מאיס. והא דתנן בב"מ אבל אם חיברה היוצר מותר דלא חיישינן להכי אפי' רק במחובר אליו אע"פ שהוא כלי לעצמו. שאני התם דטעמא משום איסור שבת הוא דמיבדל בדיל וכפרש"י שם והוא פשוט. וה"ה לנ"ח בשעת מצותו הכי נמי דלא חיישינן מה"ט. דבעת מצותו ודאי ליכא למיחש. דמיבדל בדיל מניה דאית ליה היכירא. שהרי פורש ממנו אפי' מתשמיש הראיה. אבל במותר השמן להדליקו שלא בשעת מצותו. יש לחוש שיבוא להסתפק בסעודה משמן שבנר עצמו. ותו איכא למיחש אדמשהי ליה גביה אתי לידי תקלה. ואי שרית ליה לשהויה לצורך הדלקה. אף הוא יקח ממנו לצורך תבשילו ויאסור בנ"ט. לפיכך גזרו עליו שלא להדליקו לאחר ימי חנוכה אף ליהנות מאורו בלבד. עד שיהא בו ששים. ובדין הוא שיהא חמור שלא בעת מצותו מבשעת מצותו כאמור:

ומבואר המשך לשון רבינו בעה"ט חכו ממתקים

ופתח דברינו זה שפתחנו כמלא נקב מחט סידקית יאיר נתיב בדברי הטור ויצאנו זכאים בדין שמן נותר זה שכתבוהו הפוסקים הקדמונים ויסודתו בהררי קודש הפס"ר וילמדנו שנתקשינו בו מדוע החמירו בו כל כך עד אשר לא יצלח אף לכל מלאכת עבודת הקודש. ובאמת בהשקפה ראשונה יפלא בעיני וכמו זר נחשב להצריכו ששים. ואמרתי אלמד בו לקיים דברי חכמים ומצאתי ת"ל. וכך הוא ביאור לשון הטור תחלה כתב לאסור הנותר אחר שמונה לכל תשמיש ואין לו תקנה אלא שורפו בפ"ע במדורה מטעם זה שאמרנו. לפי שיש לחוש שיסתפק ממנו באכילה אם נתיר לו הנאת ההדלקה. ואף כשנותנו כולו בנר בפ"א. אפ"ה חיישינן דילמא אתי למיכל מניה כנז'. דמש"ה לא בדיל מניה. והנאת תשמיש דגופיה ודאי אסור שהרי הוקצה למצותו שידלוק ויבוער לגמרי. ולא להסתפק ממנו לקדרה (עמ"ש בח"י סס"י קנ"ד בס"ד) וזהו שכתב אח"כ בדין השמן שנתערב שצריך ששים. שאם אין בו ששים. אינו יכול להשתמש אפי' לאורו ככל הנז'. ומה"ט אין תקנה אפי' להתערובת להשהותו גם בכלי מאוס. שעכ"ז מידי חששא זו לא יצאנו כדהוכחנו. דאיכא למיחש נמי בנר אע"ג דמאיס לא מימנע מלאסתפוקי מניה. ואי קשיא

הא דספ"ק דפסחים שמן רמי ליה בכלי מאוס הרי שיש תקנה בכלי מאוס הפך דברי הטור עפ"ד שפירשנום. תריץ הכי דלא דמי כלי מאוס דהתם לדהכא. דהתם איירי בכלי מאוס מריח רע דמשו"ה לא חזי למרמי ביה יין לזילוף כדאי' התם. אבל הכא לא איירי כה"ג אלא בכלי שאינו נקי שאין דרך להשתמש ממנו כל השנה לצורך שולחנו. ועי"ל בקל דאם איתא להך תקנתא גבי כהנים דזריזין הם. ודמוע דחמיר בערך נ"ח דאפי' עמי הארץ אימת מדומע עליהן כדאיתא בדוכתי טובא. ליתא בנ"ח דקיל. ולכל מסור:

וכולו מחמדים ועריבים דברי דודים ע"ש הגאוני' והרמ"מ

ועלו כהוגן דברי מהר"מ שאין לבטלו כל צרכו ולא דמי לעצים וכו' שאינו נהנה אלא לאחר ביעורן כו' (דאיכא למידק מנ"ל להר"מ חילוק זה ומאי פסקא. מי לא עסקינן נמי דאבוקה כנגדו מעצים הללו דנהנה בשעת ביעורן. ואפ"ה אשתרו דהא סתמא לכל מילי שרו לאתהנויי בהו. אלא לאו הכי קאמר דהנאת העצים אינה באה אלא מחמת ביעורן בלבד. משא"כ בהנאת הנר דאיכא נמי הנאה דגופו) דהכא שאני שאע"פ שמדליקו בנר לראות אצלו גם זה אסור. שאנו חוששין שיבוא ליהנות מגוף השמן בשעה שהנר דולק. כלומר בעוד השמן בנר בטרם יכבה ולא יכלה לגמרי בדליקה. או הוא נתינת טעם שאם תתיר לו הנאת התשמיש לאורו. לא ימנע אף מהנאת טעמו בשעה שהוא דולק מאחר שלא הזקקנוהו לפרוש ממנו מהנאתו ולית ליה היכירא. והיינו נמי לישנא דנהנה ממנו דנקט דמשמע דאהנאת גופו קאי. דמי סני למימר בקיצור שנהנה בשעה שהנר דולק או לימא שנהנה מאורו. והרי לשון הטור מבואר בזה היטב לפע"ד עם שלא נעלם ממני שלשון הר"מ היה ראוי להיות יותר מבואר. מ"מ הלשון סובל הדרך שבארנוהו. ומי שדעתו רחבה יישב אותו בד"א טוב מזה ויתרץ כל מה שהערנו בו. אומן גדול יקרא ושכר הרבה יטול:

והרמ"א בהג"ה דש"ע איש על מקומו יבוא בשלום

ובהכי ניחא נמי מאי דהוה תמיהא לי טובא בדברי מהרמ"א בד"מ לעיל סי' תרע"ג עמ"ש הב"י בשם ת"ה בנדון נ"ח שנתערב בשני שמשים בענין שאינו ניכר שפסק דלא בטיל משום דבר שבמנין. ופירש הוא ז"ל דזה אינו אלא במשתמש בכל אחד לבדו. אבל במשתמש לאור המעורבים באופן שיש שם נרות דהיתר. מותר שזהו טיבו של שמש עכ"ד. ולפ"ד הטור הללו שאנו עסוקין בהם הדבר תמוה מאד לכאורה. דאם איתא כדברי מהרמ"א דכי איכא זוז"ג הנאת התשמיש לאורן מותר. א"כ מפני מה לא מצאו תקנה לזה התערובת בפחות מס'. ויהנה ממנו בהדלקה. דהא נמי רובא דהיתירא קגרים. וק"ו אם התרתו בזמן מצותו. כ"ש כאן כשעבר זמנו. והשתא אתי שפיר דהא דאסרינן אחר

זמנו. טעמא רבה אית בה דילמא אתי לאסתפוקי מניה ולמטעמיה. (איברא לפום מאי דכתיבנא התם לדידן ליתא להא דרמ"א דאור השמש אינו מתיר התשמיש לאורן בהחלט ע"ש) ומהתימא הגדולה על רבינו הרב"י שעזב לשון הטור כאן והניחו ערום מבלי ביאור כלל. והמעיין יבחין דלאו מילתא דפשיטא היא כל כך דלא צריכא למימרא. האלקים צריכא רבא. ואלהי אמת ינחנו בדרך אמת וישים חלקנו בתורת אמת. ויהר"צ מלפניו שלא אכשל בדבר הלכה ויראנו מתורתו נפלאות. ולא יחשכו בארובותינו הרואות:

זהו מה שמצאתי במצודתי המקולקלת כפי תואר הנושא הלז. ואם אמנה שגיתי או שלא כהוגן הוצאתי מפי מלין. משוגתי אתי תלין. וכבר הודעתי נאמנה התנצלותי כי כתבתי זה אגב שיטפא. ואין לי ספר תחת רשותי לעיין בו עיון יפה. ואלי דבר יגונב גנובתי יום וגנובתי לילה בטריפה ובחטיפה. בי נשבעתי כי אין לי אפילו ספר מגיני ארץ ולא עיינתי בו כלל לענין זה ואל יחשדני שומע אם באולי ימצא בו איזה דבר ממה שכתבתי שראוי להכתב פריו למאכל ועליהו לתרופה. וגם להיות הזמן קצר וההעתקה קשה עלי אשר זאת תהיה נסבה לקצר במקום שאמרו להאריך או יתר כנטול או דבור שלא במקומו אפילו אות כפולה ולפופה. על כל פשעים תהא אהבה מכסה ומחפה. ועתה אבקש מלפני הוד מעלתו נר"ו אל יהו דברי אלו המעטי' באיכיותם דומות עליו למרובות ולמשא ואל יקשה בעיניו לקרותן על הסדר מרישי' לסיפי' ויטייל בהם ארוכות וקצרות להביא דברי בכור עיונו הצרוף והמזוקק ויבחנו דברי ויודיעני אם ישרו בעיניו אם לא כי בזאת חפצתי ויבואו דבריו הטובים ונכוחים בטעמן ואענדם עטרות לי ואקבל האמת ובה אדע כי מצאתי חן בעיניו. ובזה הפעם אסיים בקידה על ברכים. וכפי פרושות השמים. יתן לו שלום וחיי' כאות נפשו היקרה והחשובה ונפש שפלה ועצובה גיסו הנאמן בכל עת וזמן יעקב בהגאון המפורסם בדורו כמהור"ר צבי הירש נר"ו. הכותב בנחיצה כמסת אפיסת הפנאי:

סימן ה

שאלתני ידידי מחמד עיני אם מותר לבן ותלמיד לחלוק על אביו ורבו בהביא ראיות והוכחות לסתור דעת רבו ודבריו בדין ופסק הלכה:

תשובה

לזאת אשיבך מלין. ואם שגיתי אתי תלין. ואומר לכאורה נראה שאין זו שאלה: שהרי התלמוד מלא מאלה. והרי רבי הידוע בענווה נחלק עם אביו רשב"ג במקומות רבו מספור. והעיז פניו ברבו ר' נתן (פ' יש נוחלין דקלא"א) ור"ע חלק על רבו ר"א כמה פעמים בפניו. וביחוד בשבות דהזאה. וזולתם רבים וכן שלמים. תלמידים חולקים על

רבותיהם החכמים. ועל זה אמרו רז"ל האב ובנו הרב ותלמידו נעשין אויבים זה לזה בשער. שאין לישא פנים בתורה. וסוף נעשים אוהבים שנא' את והב בסופה מכלל שאין זה בכלל החולק על רבו שענשו חמור. וכן כתב בהגהת הש"ע בפירוש (בסי' רמ"ב ס"ד) שמותר לחלוק על רבו בפסק והוראה אם יש לו ראיות והוכחות לדבריו שהדין עמו עכ"ל:

הגהת ש"ע י"ד פי' רמ"ב צע"ג

איברא כי דייקינן בהך מילתא (שהעתיק מהרמ"א מכתבי מהרא"י ואין ספרו בידי כעת) באמת צריכא רבה וביאור רחב שעדיין לא יצאנו ידי חובתנו בראיה ומניין לומר בפשיטות שאין זה בכלל חולק על רבו וסותר דבריו. שאסור אפי' שלא בפניו. כל שכן בפני רבו. ומר"ע אין כל כך ראיה דאיכא למימר הא חזינן נמי דענשיה רביה ר"א כדאית' התם בסוגיא דפ' א"ד בפסח דוחין. אי נמי ר"ע שאני דתלמיד חבר הו"ל לר"א. וכמו ר"ל עם ר"י רבו דכתב מהרי"ק ונביאהו בסמוך בעזה"י: ורבי שנחלק עם אביו. אפשר לומר דרשב"ג לא היה רבו מובהק. וכן כתבו מבעלי הכללים דמה"ט הלכה כר' במקום אביו לפי שנתחכם אח"כ יותר ממנו. אבל אין זה הכלל מוסכם. וכן י"ל בשאר החולקים שאולי היו תלמידים חברים. אלא שעל זה יקשה עדיין שהרי אביו רשב"ג נשיא היה וגם למד לפניו כדאיתא בהשוכר את הפועלים. הדר הוה ליה דין רבו מובהק מ"מ כדמתרצי התו' בפ' אין עומדים גבי עלי. מיהו אכתי איכא למימר דילמא שלא בפניו איפליג עליה. או לאחר מיתת רשב"ג חלק עליו רבי בנו. אבל לסתור דברי רבו המובהק על פניו. עדיין לא שמענו היתרו בבירור. וכל שכן לחלוק עליו ולעשות מעשה נגד דעת רבו. אע"פ שיש לו לתלמיד ראיות והוכחות לדבריו. יראה ודאי שזה בכלל חולק על רבו וגרע מניה. דהא ודאי דהחולק על רבו בראיה משמע. שאם אינו מביא ראיה וטעם לדבריו. א"צ לומר שאסור לחלוק על רבו. פשיטא מאי איריא רבו סתמא. אפי' על רבו שאינו מובהק ואפי' על חברו ממש אסור לחלוק בלי טעם. שזו מחלוקת שלא לשם שמים היא. שממנה לא דיברו כאן שלא זכרו אלא דברים האסורים ברב המובהק:

ואין לומר ג"כ דמיירי במידי דתלי בסברא גרידא. דהא נמי לא ניחא אכתי מאי איריא. רבו המובהק. ואם הרב גדול ממנו בסברא. אפי' אינו רבו כלל ליתסר. מאחר שאינו יודע ראיה לדבריו אלא סברא בעלמא. הא ודאי סברת הגדול עדיפא וידה על העליונה. ואי בקטן מתלמידו בסברא. אפי' ברבו לישתרי. ובשווין נמי ליכא לאוקמי דלגבי רבו הוא דאסור. הא גבי אחריני שרי. דהא ריש לקיש מסתמא לא הוי עדיף בסברא מר"י רבו. וגם בודאי לא היה קטן ממנו בסברא. שא"כ לא היה חולק עליו. ולמעבד עובדא

כשמעתיה (שאי אפשר לומר שלא נחלק עליו כי אם ע"י ראיות והוכחות דווקא בכל הני עובדי דאיפליגו ר"י ור"ל דוק ותשכח) אלא צריך לומר שוין היו בסברא: וזהו שאמר עליו ר"י רבו שכנגדי חלוק עלי אנוש כערכי וכפירש"י. ואעפ"כ היה רשאי לחלוק עליו ולהורות נגד דעת רבו ר"י. אפי' במילי דתליין בסברא לחוד. וליכא למימר דשאני ר"ל כיון דתלמיד חבר היה. דהשתא נמי בת"ח בסברא קיימינן. דאע"ג דאכתי צריך לגמריה דרביה ורוב חכמתו ממנו הוא. דכוותיה ר"ל נמי הוה צריך לגמרא דר"י רבו בלי ספק. וכל חכמתו או רובה לפחות מר"י היה. ואעפ"כ היה לו דין תלמיד חבר. מאחר שנתחכם כרבו בסברא. וכמו ר' אמי ור' אסי דלגמריה דרב הוו צריכי ולסבריה לא הוו צריכי. וחשיבי ת"ח גבי רב. וא"כ פשוט וברור דליכא לפרושי הך איסורא דחולק על רבו בסברא ובשוין. דהאי לא מיקרי רב מובהק ואין בו איסור כלל. גם הלשון לסתור דברי רבו אין להבינו. כי אם ע"י ראיות והוכחות. שהדבר התלוי בסברא רצונית וחפשית מבלי הכרח ראיה. רק שזה דעתו נוטה כך. וזה דעתו נוטה כך אין זה קרוי סתירה כלל. הא על כרחך לומר הכא במאי עסקינן שאסור לתלמיד לחלוק על רבו ולסתור דבריו. בראיות והוכחות הוא. ואפ"ה אסור. כך נ"ל ברור:

מ"ש הרב בש"ך ע"ז אינו מספי' לע"ד

שבתי וארא לרב מובהק בש"ך ז"ל שפקפק ג"כ בהגהה זו וכתב עליה שאין נראה כן דעת מהרי"ק ז"ל דמדלא אשכח היתר לחלוק על פסקי רבו בהלכה למעשה אלא כגון ר"ל שנתחכם כרבו דהו"ל תלמיד חבר. מוכח דבתלמיד גמור הצריך לרבו בכל דבר דהיינו רבו מובהק. אסור לו לחלוק ולסתו' פסקו של רבו בכל אופן (וכן יש לדקדק בריש לקיש גופיה מנלן דנתחכם כרבו. דילמא ע"פ ראיות חלק עליו. דשרי אפי' בתלמיד גמור) כך נ"ל לפרש משמעות הרב הנז' במהרי"ק. ועל זה כתב הוא ז"ל ודוחק לומר דקים ליה שריש לקיש לא נחלק על ר"י אלא מסברא (דדכוותה גבי תלמיד מובהק אסור. ולעולם בראיות והוכחות שרי אפי' לתלמיד מובהק) עכ"ד. וזה מלבד שהוא דוחק אינו מועיל ליישב קושייתנו. שהרי כבר הראת לדעת שזה שאסור לסתור דברי רבו אי אפשר להעמידה. אלא ע"י ראיות והוכחות:

ותו איכא למידק לאידך גיסא דילמא באמת מהרי"ק נמי הכי ס"ל דע"י ראיות שרי ליה לתלמיד גמור לחלוק על רבו בדין. ומי הכניסו לרב ז"ל בדוחק זה דקים ליה למהרי"ק שלא נחלק ר"ל אלא מסברא. הא שפיר מצי לתרוצי שלא בדוחק אלא מהרי"ק ככ"ע סבר. דריש לקיש נחלק על ר"י בכל גווני בין בסברא בין בראייה כמו שהוא האמת ולא קים ליה ולא מידי: ולפ"ז לא משמע מידי דפליג מהרי"ק אמהרא"י. דהא דאצטריך למימר

דר"ל נתחכם כרבו לאו משום דאל"ה לא הוה מצי למיפלג עליה בהוראה. דע"י ראיה לא בעינן חכם כרבו. דראיות יתנו עדיהן. וכי איצטריך להכי משום דהוי ידע דודאי הוא שנחלק עליו לפעמים גם מסברא לבד. דלסברא לחוד לא סגי דלאו תלמיד חבר הוא:

ואי דיוקיה במהרי"ק הוא מדלא אשכח היתירא אלא בנתחכם כרבו. היינו משום דמייתי ראיה מר"ל. ולא מוכח מניה מידי למשרי ע"י ראיות בתלמיד גמור. דר"ל שאני דתלמיד חבר הוה. ונקט מילתא פסיקתא דמוכחא להדיא. אבל לעולם לא פליג מהרי"ק בהא. וכן אתה צריך לומר על כרחך אליבא דהרב בש"ך דלא אסיק מהרי"ק אדעתיה להביא ראיות מאמוראים אחרים. ונקט ר"ל דמניה מוכח שפיר. דאלת"ה אפי' יהבינן ליה דוחקיה. לא מתרץ מידי ודוק. אלא ודאי דיוקיה דהרב ש"ך מדר"ל דביה קעסיק מהרי"ק. והיה יכול להשוותו עם מהרא"י שלא מדוחק. לכך אני אומר דמתשובת מהרי"ק ז"ל ליכא למשמע מנה לפע"ד:

משיב דברים נכוחים למ"ש הרב הנ"ז ז"ל ע"ד מהרא"י

גם מש"ע הרב ש"ך ז"ל להשיב על מהרא"י בעל זאת הסברא דהגהה הנז' שכתב ראיה לסברתו שכך היא דרכה של תורה מימות התנאים והאמוראים וגאונים. והשיב הרב די"ל היינו בנטילת רשות או אחר שמת עכ"ד. הנה ספר הפסקים וכתבים למהרא"י ז"ל איננו בידי לע"ע לידע שורש דבר נמצא בו ולירד לסוף דעתו. כי אם מפי העתקה הנז' הקצרה וצרה אנו חיין. על כן לא אוכל לדבר בו מאחר שלא ראיתי דבריו במקומן. אמנם גם שני הדרכים שזכר הרב ז"ל אינם בחזקת תקנה לע"ד. אם הדרך הראשון בנטילת רשות אין הדעת מכרעת ולא השכל נותן שתועיל נתינת רשו' לכהאי גוונא. דהא ברבו מובהק עסקינן. ותלמיד גמור שצריך לגמרא וסברא דרבו. אסור להורות לא לבד מחמת כבוד רבו. אלא מפני שלא הגיע להוראה מיקרי לענ"ד. ולא הותר לו להורות בנטילת רשות. אלא בדברים הפשוטים והברורים שנאסר גם בהם מפני כבודו של רבו. לזה מועלת רשות. דכיון שאינו אלא כבוד רבו. הא קיי"ל הרב שמחל על כבודו כבודו מחול. משא"כ בהוראה שאינה פשוטה וברורה. דאיכא למיחש לטעות בשיקול הדעת וסברא. או לשגיאה בראיה דילמא מדמי מילי דלא דמיין להדדי. שלא כל האומר יש לי ראיות ומצאתי און לי. יש ממש בדבריו. שמא אינו כן. כיון שלא שימש כל צרכו. על כן צריך שיבחנו דבריו על פי חכם גדול ומומחה. ואיך יועיל לזה רשות ומחילה. מאן שביק מאן מחיל:

הערה בדרכי ההורא' המוטל' לפעמים על שכם מי שאינו שמח בה

ויראה שאסור להורות לבדו אפי' היכא דליכא דעדיף מניה. שאפי' בפני חברו אינו רשאי

להורות בהוראה שאינה פשוטה עד שיצטרף חבירו עמו לעיין בדבר וטובים השנים מן האחד. (אם לא באתר דלית גבר לא רב ולא חבר. תמן הוי גבר. ואז אין לו אלא מה שעיניו רואות. ויפתח בדורו כשמואל. ועכ"ז שהוא כמוכרח ואנוס. כל בעל נפש יחוש לעצמו לפי חומר הענין ולפי עוצם שכלו וכח ראיותיו וסברותיו וחזקם. שאי אפשר ליתן שיעורים לדברי' הללו ולבארם. כי הכל לפי המקום והאדם והענין. כל א' בעצמו יוכל לשער עד כמה יוכל שאת. ועד כמה כחו יפה להשען על בינתו. כיון דלא אפשר לשאול את הרב והמומחה. או יכתוב למרחקים לב"ד היפה. ולא יגיס לבו בהוראה. אע"פ שסבור שיש לו ראיות. שהרי גדולי חכמי התלמוד לא היו סומכין על דעתם בלבד. אפי' בהוראה דטרפות כגון ר"א דמכניף ומייתי בי עשרה ואמר כי היכי דלמטיין שיבא מכשורא. ומה נענה אבתרייהו עני הדעת כמוני נעור וריק מחכמה ותורה. כאצבע בקירא לגמרא וסברא. ודי בזו הערה: אף שהוא מדברים הראוים להרחיב בהם הדיבור. רק מחמת שאיני כדאי הקיצור יפה. ולא כתבתי מה שכתבתי כי אם לזכרון בין עיני למשמרת לעצמי ואספיק בזה כעת שלא להאריך ולצאת מהנדרש. ולברחי האריכות קצרתי ג"כ בזכרון ראיות תלמודיות שהי"ל לעשות סמוכות לכל הדברים הנז'. אלא לפי שנראים דברים פשוטים הנחתים ועזבתים שלא תקוץ נפש הקורא בו ודעת לנבון נקל) שמתוך דבריהם ומשאם ומתנם ביחד יתברר האמת. ומכ"ש שלא הותר לו לחלוק על אדם גדול לעשות מעשה על פי עצמו בלבד. מה יתן ומה יוסיף לו רשות רבו אי לאו בר הכי הוא לסמוך על הכרעתו בלתי נטילת רשות (דאי בר הכי הוא רשות רבו למה. דהא מודה הרב בנתחכם. דלכ"ע מצי סמיך אראיה וחולק אף על רבו להדיא ושפיר דמי וק"ל) וכל שכן היכא דאיכא דעדיף מניה דלא מהניא רשותא. וק"ו לרבו דאית ביה נמי משום יקרא דרביה. דלא אתיא רשותא ומבטלא טעותא. (אלא דווקא נטילת רשות מר"ג ולענין דיני ממונות בתנאים המבוארים בח"מ סכ"ה) והרי שמואל חי ובית דינו קיים. מי יתיר ליפתח להורות בפניו ולעשות מעשה כנגדו. אף אם חושב שיש בידו ראיות. אם הרב אינו מודה בהם. כלא חשיבי. והוי טועה בדבר משנה ודאי:

ואפי' אם יתעקש אדם לומר דמהני רשותא דרביה כה"ג נמי. מסתייה דנימא הכי כי יהיב ליה רשותא בהדיא דאפשר לגבי דידיה מהני. דאחר שכבר העיד על התלמיד שכחו יפה לחלוק עליו בשנתן לו רשות על כך. אפי' רצה לחזור בו אין שומעין לו לאחר מעשה. וכאותם שאמרו כבר בנית ואי אתה יכול לסתור. שעשאו כחבר ע"י נתינת הרשות. מיהא בסתמא פשיטא דלא מהני מידי: דאמרינן כי יהיב ליה רשותא לאורויי אבל למיפלג עליה לא קיהיב ליה. ושיורי שייריה בסתמא:

וממילא נשמע שגם הדרך השני שזכר הרב דהיינו שמותר לחלוק עליו אחר שמת רבו. ג"כ אינה בטוחה דכי נמי מית מאי הוי. אי בר אוריין יאי הוא שנתחכם כרבו. ונעשה כתלמיד חבר ומומחה שאינו צריך עוד לרבו. מאי איריא מת. ואי לאו הכי מה מהני. וכי מי התיר לו לחלוק אפי' על גדולים אחרים שאינם רבותיו. הלא טועה בדבר משנה. כל זמן שלא הומחה עדיין לסמוך על דעתו. אם לא שיסכימו חכמים לדבריו. והרב ז"ל הנז' לא הטיל תנאי זה בדבר. מכל הלין לא נתקררה דעתי במ"ש הרב בש"ך ז"ל בזה. וכל שכן שהוספנו קושי בדברי ההגהה:

דיוק מחויב נוסף בלשון הגה' הנ"ל

תו איכא לתמוהי עלה דהגה"ה לפום ריהטא דנראה מלשונה דדווקא דרך פסק והוראה מותר לסתור דברי רבו מובהק בראיות והוכחות נכוחות אבל בפלפול' בעלמ' אפי' בהוכחו' לא הותר לתלמי' לחלוק על רבו ולסתו' דבריו. ואיפכא מסתבר' כלפי לייא. יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא. דדרך פסק והוראה ודאי חמור: ואית ביה איסור מוסיף. דמורה הלכה בפני רבו נמי הוי. מלבד מה שסותר דבריו. דמורה אסור אפילו מסכים לדעת רבו. (וגם המכוין אל האמת ובלי שום פקפוק בכלל.) פשיטא דסותר לחוד שלא בדרך הוראה קיל טפי. השתא נחזי אנן למשרי הך תיגרא דבהג"ה ברישא. ממילא איפשיטא בעיין:

הצלת דברי ההגה בהנז'

ואיברא כי מעייניגן משכחינן טעמא ונראין דברי ההגה מוכרחים בגמ' דפ"ק דסנהדרין (דו"ז) דאמרינן התם מניין לתלמיד היושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחובה לעשיר שלא ישתוק (ופירש"י מפני כבוד רבו) ת"ל מדבר שקר תרחק. הא בהדיא מוכח דאפי' תלמיד גמור היושב לפני רבו אינו רשאי לשתוק. אע"פ שהוא דרך פסק והוראה. ועל כרחנו צ"ל דבראיה מיירי: דאי בסברא בעלמא לא הוה שרי. ואי תימא אפי' בסברא. הרי כל שכן שרשאי לסתור דינו בראיות. ולא עוד אלא שחובה היא:

את מקור' ברוך הערה מתלמוד ערוך מבואר היטב

ואין לומר דשרינן התם משום דעני הוא מצוה להצילו מיד עושק. הא בלא"ה לא הותר. ודיקא נמי מדנקט כה"ג ולא איפכא. דהוי אתי בק"ו. זה אינו דודאי משמע דלא חיישינן לכבוד רבו לגמרי בטועה בדין. וקרא נמי הכי משמע דמידי הוא טעמ' אלא משום הרחקה מדבר שקר. לא שנא זכות לעני מלעשיר. דאין מרחמין בדין. ומצוה להציל עשוק מיד עושקו. בין עשיר בין עני. ודנקט תלמודא כה"ג לאו דיוקא הוא. אדרבה לרבותא הוא דנקטיה. דאשמעינן שלא יתיירא מן העשיר אף כי חזק הוא מסתמא גבר אלם. שיש

לחוש פן נמצא חזק רודפו. עכ"ז הזהיר שאפי' התלמיד לא ישתוק. דאע"ג דכבר הוזהר הדיין על כך. הוה אמינא תלמיד שאני דמילתא לאו עליה דידיה רמיא. ואיכא חששא טפי משום דעובר ומתעבר על ריב לא לו. קמ"ל ותו אצטריך דלא לימא עשיר ואדם גדול הוא היאך אחייבנו ונמצא מתבייש. אלא אפטרנו ואח"כ אומר לו שיתן לו את שלו. וכדרך שאמרו בדיין. משו"ה אשמעינן נמי בתלמיד כה"ג. דחד דינא אית ליה בהא. והוא הדין איפכא. ולא איצטריך למתניה. כיון דתרוייהו תנינהו בדיין. תני בתלמיד נמי חדא. וליתי אידך ממילא. הא מיהא שמעינן מנה דלכבוד הרב לא חיישינן בכי הא:

התלמי' עם שהו' מוזהר שלא לקפוץ ולהורות בפ"ר אפילו כביעת' בכותח' דמיחזי כאפקרות' מ"מ אם רואה שרבו טועה בדין והוראה אינו ראשי לשתוק בין להחמי' בין להקל בכל גוונא מיקרי לאפרושי מאיסורא

וכי תימא ההיא משום חומרא דדין ומשפט שהוא אחד מעמודי העולם. וגדול עונש המעוותו לפיכך הותר ולא חלקו בו כבוד לרב. אדרבה תקנה היא לו ודטבא עבדינן ליה כדי שינצל מעונש חמור פן ואולי טעה אף אם החשש רחוק. משא"כ בשאר פסקי דינים בהוראה שמא אסור. דלא חיישינן בהו למיעוט דלא שכיח. שהתלמיד שלא שימש כל צרכו ידע יותר מרבו המובהק המלמדו כי מה ידע ויבין ולא עמו הוא. דרבי לא שנאה ר"ח מנא ליה. משו"ה נימא דכבוד רבו עדיף. הא נמי ליתא דאיתא תו התם עשרה שיושבין בדין קולר תלוי בצואר כולם ומוקי לה בתלמיד היושב לפני רבו. שאינו אלא תלמיד מובהק בודאי וכדלעיל. וההיא בשאר דינין והוראות משמע דבמשפט הא אשמעינן חדא זימנא. והכי מוכח נמי מדמייתי עלה דר"א מכניף בי עשרה כי אתי טריפתא קמיה. לאורויי דשייך בכל ההוראות שאם התלמיד לפי דעתו רואה שרבו טועה בדין. צריך וחובה הוא עליו לאומרו ולא ישתוק כדי שלא יכשל בהוראת טעות (והא נמי נפקא מקרא דמדבר שקר תרחק דכייל כל דבר שקר. ואפי' מילי דעלמא בכלל כדאיתא פ"ב דכתובות כ"ש מילי דאורייתא) ולא הוי מורה הלכה בפני רבו בהכי דאיתסר ליה משום כבוד רבו. דמיחזי כי אפקרותא שקופץ להורות ואינו ממתין לשמוע דברי הרב. דאכתי לא ידע מאי דקאמר רביה. וה"ל למישתק ודיניה דההוא גברא פ' הדר ושקיל למטרפסיה נמי בהאי עלמא דלא מסתייעא ליה מילתא כדאי' פאע"פ (דסע"ב) ואף בדבר שלא בא לידי שאלה. אלא אומר דבר חדש מעצמו. שכך נראה בעיניו פשוט. כה"ג נמי מיחזי כאפקרותא כדאיתא בחלק (ד"ק ע"א ועמ"ש בס"ד בהגהות הגמ') ואפי' במראה גדולה בהנהגת חסידות לעצמו בלבד וקולו לא ישמע ולא יורה אר"ש בפני רבו אך מורה באצבעותיו מולל ברגליו ומפסיע פסיעה גסה ברוח יתירא. כענין יהודא ב"נ בר נידוי הוי.

אי לאו בר הכי הוא כי לא כל הרוצה ליטול את השם יטול דחיישינן ליוהרא אבל אם שמע דעת רבו וכסבור התלמיד שטועה הוא בדין והוראה. מותר לו לסתור דבריו ומצוה היא דהויא לאפרושי מאיסורא כי אין עצה ואין תבונה לנגד ה'. ולאו דוקא לאפרושי מאיסורא. אלא אפי' היה רבו טועה לחומרא שרי לי' לתלמיד' לאודועי' ואיכ' נמי מצו' שכשם שאסור להתיר את האסור כך אסור לאסור את המותר וכל שכן כי אית ביה דררא דממונא והפסד שלא כדין בהוראתו. דודאי מצוה שלא לשתוק. וכל זה נכלל בלאפרושי מאיסורא דשרי. וכל כהאי גוונא איסורא מיקרי ולית בה ספיקא לענ"ד:

שמירה מסתיר' המוכח

(**ולא** תקשי עלי ממ"ש הרב"י בח"מ סי' כ"ג גבי ת"ח היודע בעדות אשה להתירה א"צ להעיד בפני ב"ד קטן ממנו. אע"פ שיאסרוה אם לא יעיד. שאין זה נכלל באפרושי מאיסורא לפ"ד הרב"י ע"ש. דאמינא לך מ"מ לא דמי ההיא לדהכא. דאנן במאי עסקינן בהפסד ממון או היזק הנאה בדבר רשות או מצוה ודכוותה. דהוי פסידא דלא הדר ודאי חשיב לאפרושי מאיסורא. ולכיסופא לא חיישינן. אבל התם אע"ג דאסרי לה האידנא. אין הפסד כל כך והוא מעוות שיוכל לתקון. שהיום או למחר יוודע הדבר ותהא מותרת. משו"ה חיישינן לזילותא. והוא חילוק אמיתי בלי ספק דהתם ליכא חלול ה' כה"ג כדכתב הרב"י שאין שם שום טעות. אבל בטעות כל דהו מיקרי ח"ה אי שתקינן זה ברור. אמנם מלבד זה נ"ל שאין הכרח מדברי רש"י ז"ל דאיכ' למימר חדא נקט וה"ה איפכא דלא מסתבר דניחוש ליקרא דחכם בכה"ג. ולא ניחוש לתקנת העגונות. שהרבה חשו להם חז"ל. וגם איכא למיחש לתקלה וק"ל. שוב מצאתי להאחרונים ז"ל שכתבו שם כדברי. אלא שי"ל עדיין דליתא לחששא לגמרי דהא איכא תקנתא דמצו לשדורי לגביה בי תלתא דלסהיד באנפייהו. ואי לא עבדי הכי אינהו דאפסידו אנפשייהו. ולא מיבעי לת"ח לזלזולי בכבוד תורה בכדי. משו"ה לא חשיב כאפרושי מאיסורא. אבל בעלמא כנ"ד דנפיק מנה חורבא וטעות בדין. לעולם אימא דהו"ל אפרושי מאיסורא בכל גוונא דמורי שלא כהלכה אף להחמיר שאינו רשאי לשתוק המכיר ויודע בטעותו של המורה):

אבל מצוה הוא שלא יקניט את רבו אפי' בפלפול' בעלמ' ולא יטריחנו בשאלה ואצ"ל שלא יחזיק במחלוקת להתריס נגדו בהוראה

מעתה נפתח לנו פתח תקוה בדברי ההגה הנז' לאשרה ולקיימה כדחזי. ולא תיקשי מידי מכל מה שהקשינו שאין דבר זה סותר כלל למה שאסרו לחלוק ולסתור דברי הרב. דאע"ג דאוקימנא איסורא אף ע"י הוכחה. היינו בדליכא נפקותא לדינא. דכיון דלא נפיק מנה חורבא. חשו לכבוד הרב המובהק. ואינו בדין שיביישנו תלמידו בסתיר' דבריו בחזקה.

ואע"ג דבכי הא נמי מסתברא דשרי דאר"י הרבה למדתי כו' ומתלמידי יותר מכולן ואר"י לית את כבר לקישא.ולאו דוקא תלמיד חבר כר"ל אלא אפי' תלמיד מובהק משמע במקומות הרבה דשפיר דמי וכך היא דרכה של תורה. מכל מקום כל זה הוא בפלפול שהתלמידים מפלפלים עם רבם כדי לעמוד על האמת. שמתוך כך גם הרב מתחדד ומבאר להם ספיקותיהם. אבל אם רואה התלמיד שהרב מחזיק בדעתו וסברתו בפלפולו. ואינו חושש לסתירותיו ותשובותיו. נראה שאסור לתלמיד להתכוון לחלוק עליו ולסתור דבריו. אפי' בפלפול גרידא. דאף שהוא סבור שהאמת אתו. שמא לא ירד לסוף דעת רבו. מאחר שהוא רבו מובהק שכל עסקנו בו כאן. ועד ארבעין שנין לא קאי אינש אדעתיה דרביה אפי' נתחכם הרבה. כל שכן כשלא שימש כל צרכו עדיין. ויש לכל זה ראיות ופרטים שאין כאן מקום ביאורם. ועמ"ש בס"ד על דברי ספר חסידים בכיוצא בזה (בסי' י"ד))נשמט ממקומו ויבוא בח"ב אי"ה) ואף להטריח בשאלות ותשובות חבילות שאין בהם ממש אינו רשאי ויש לו ליזהר מגחלתו של הרב שלא יכוה כמו שאירע לפלימו גם ללוי עם רבי וראב"א עם ר"ש בפד"מ (דנ"ה) ובהשותפין (ד"ט) (עוד (דכג"ב)) ולא הניחו לתלמידי ר"מ ליכנס לבה"מ מפני שקנטרנין הם ועל דא אפקוה לר"י מבי מדרשא וכה"ג טובא ברם במידי דנפקא מניה טעותא בדין והוראה אי אפשר שישתוק בשום פנים:

אלא אם הוא במילי דרבנן לשתוק אע"ג דחזי לרביה דעביד עובדא דלא כהלכתא לפ"ד ובתר הכי לימא מאי דק"ל ובדאורייתא לותיב לאלתר

ואי בדאורייתא הוא. מותבינן תיובתא והדר עבדינן. ואז השתיקה עברה גמורה. כדי לינצל מהמכשול. אע"פ שאינו אלא ספק ובדרבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן כדאיתא בעירובין (דסז"ב) והיינו דאמר להו ריב"ז לבני בתירה נתקע ואח"כ נדון כדאיתא בריש פ' י"ט שחל להיות בשבת וק"ל. הא מיהא אע"ג דאיתעביד עובדא מותבינן אפי' בדרבנן ולא שתקינן. ואי לאו משום דכבר נשמעה קרן ביבנה ונתפרסם ההיתר על פי הנשיא (ונראה שלא חשש ריב"ז לשמוע התשובה שהי"ל להשיב לפי שכבר ידעה ולא חשב אותה כלום. ולא פליגי אלא בסברה. ובני בתירה לא הגיעו למדה זו. ובהמשך ביאור מאמר דרפ"ו דפסחים כתבתי בזה דברים נחמדים בס"ד יעוין משם) וגם י"ל שעל קבלתו סמך. הא לאו הכי אפי' תלמיד מובהק רשאי להשיב. ומהדרינן עובדא אי אשתכח כוותיה. כללא דמילתא לעולם הרשות נתונה לתלמיד להשיב כל שיש לחוש לטעות הרב בדין ובהוראה. אלא דבשל תורה מצוה שלא לשתוק כלל. רק מיד יאמרנו קודם שיבא הדבר לידי מעשה. ובשל סופרים ג"כ מצוה היא אלא שממתינין לו עד אחר מעשה:

מיהא בין הכי ובין הכי מסתיי' בגילוי דעתא טפי לא ולא מהני לי' שיטתי' לאורויי באתרא דרביה אלא כל ראיות שי"ל יביא ולא יעלימם מרבו ואם לא נתקבלו אצל הרב כלא חשיבי

אמנם צריך לידע שלא הורשה התלמיד כי אם להשיב תשובתו ולטעון טענותיו מה שיש לו לטעון על דברי הרב. ובלבד שלא יפסוק הדין ויעשה מעשה כדבריו. אעפ"י שסובר שיש בידו הוכחות וראיות לסתור דברי רבו. כי לא יהא אלא חבר הלא חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר התיר אין חבירו רשאי לאסור אם לא שטעה בדבר משנה. והכא בתלמיד מובהק עסקינן דלא שייך למימר ביה אגמריה סמיך. דר' לא שנאה ר"ח מנא ליה. ולא ברב הטועה בדבר משנה קיימינן. אלא בשיקול הדעת. לפי דעת התלמיד יש ראיות והוכחות שלא כדבריו. דבכה"ג אסור לחכם חבירו לסתור הוראתו. באותו מעשה ושאלה שעליה חלה הוראת החכם חבירו. ויתר עליו התלמיד שאפי' במעשה אחר הבא לידו ולא נשאל עליו הרב אסור לו לחלוק על דעת רבו ולעשות מעשה ע"פ ראיות והוכחות של עצמו. מאחר שהוא רבו המובהק. ולא הגיע עדיין למדה זו שיוכל לסמוך על דעת עצמו כגון ר"ל גבי ר"י דתלמיד חבר הוה. לעולם אסור לו להורות בין בפני רבו בין שלא בפניו. כל שכן לחלוק עליו. שאפי' לאחר מותו אסור. בין בראיות בין בסברא דלא חשיבי כלל לסמוך עליהן בענין המעשה רב. אם לא באופנים שזכרנו לעיל. וכל ראיותיו לא יועילו אלא לענין שלא ישתוק אם ימתיקו לפיו לא יכחידם תחת לשונו מפני כבוד רבו אלא מצוה היא להודיעם לרבו ולא יחוש. כיון דאיכא למיחש דנפיק מנה חורבא ע"י שתיקתו. ושוב הקולר תלוי בצואר הרב להכריע. ועד ארבעין שנין נמי לא קאי אינש אדעתיה דרביה:

ואף את"ל דבפלפול שרי לסתו' דברי רבו בכל מה דאפש' כדי לברר האמ' מ"מ לענין מעש' יד התלמיד לא תהיה בו לענות על רב לנטות מדעתו והכרעתו לא להקל ולא להחמיר וכל ראיותיו לא יועילו

והשתא דאתינן להכי אפי' תימא לסתור דבריו בפלפול נמי שרי בכל גוונא אפי' אינו אלא לחדודי בעלמא ולמיהדר אפירכי בכל טצדקי דאפשר לנצח את הרב אפי' בדרך הטעאה (ובלבד שלא יכוין לקנטור) שרי. וכענין שאמרו בהרב. וכתב הרמב"ם ז"ל יש לו לרב להטעות את התלמידים. וכי הא דאמרינן ורבה לחדודי לאביי הוא דקבעי ואף ב"ע לא אמרה אלא לחדד את התלמידים (אבל באמת אינו דומה לפי שחמור כבודו ומוראו של הרב והוקש לכבוד ומורא שמים ע"כ י"ל ליזהר מאד שיהיו דבריו מעטים ולא ירבה בחבילה של טענו' בכח שלא יארע לו כדרך שאירע לר"ע עם ר"א עם שצדק בדבריו וזכה בהלכ' וכמ"ש לעולא משגש ארחוי דאמיה ור"כ ור"ל עם ר"י כ"ש אם

מראה דרך גאה וגאון בשאלה כענין רז"בט בפא"ט ודכוותיה) אפ"ה לא סתרן אהדדי דלא נאסר לחלוק ולסתור. אלא לעשות מעשה כנגד דעת רבו הא לחוד הוא דאסו' ברבו מובהק אע"פ שמביא התלמיד ראיות והוכחות כמה וכמה. וכך הוא הענין כשרואה לרבו שטועה בדין איך שיהיה. חובה על התלמיד שלא ישתוק ולא חיישינן לזילותא. דאין עצה וגו' ושגיאות מי יבין. הרי מבחר מין הא האנושי טעה. וארז"ל אין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בהם. על כן אין התלמיד רשאי לשתוק בשום פני' כשהדבר נוגע בענין הלכה למעשה. ויודיע לרבו ראיותיו (ואף בזה יש תנאי שצריך לומר לו בלשון כבוד למדתנו רבינו וביארו עוד שלא יאמר אמתין עד שיחתוך הדין ואסתרנו ואחזור ואבננו כדי שיקרא על שמי. אלא אומר לו כך למדתנו רבינו ויתלה הדין ברבו) שמתוך כך יתברר האמת אולי משגה הוא. ואם יקבל הרב תשובתו ויחזור בו ויודה לדברי התלמיד מוטב. ויפסוק הרב הדין. שאין לו לתלמיד לתלות הגדולה בעצמו בשום אופן כנז' (כי לא מפיו אנו חיין ולא על דבריו אנו סומכין. אם לא שיסכים הרב. ועל פי הכרעתו נתקיימה ההוראה. ובלא"ה לא חשיבא מידי וכמ"ש בסמוך בס"ד) אבל אם לא יחוש הרב לתשובת התלמיד. וידחה ראיותיו והוכחותיו. אז אסור לתלמיד להחזיק במחלוקת ולעשות מעשה שלא כדעת רבו. וגם במעשה אחר כיוצא בו הבא לפניו שלא בפני רבו. שכיון שידע הרב הראיות ולא קבלם. הרי הן כמי שאינן. כי בודאי ראה שאין בהן ממש. ואפי' לא השיב על דבריו של תלמיד וראיותיו. אין בכך כלום. דאיכא למימר מיחש הוא דלא חש להו. כדאשכחן טובא כה"ג בתלמודין. דאף לגבי תלמיד חבר אמרינן לא חש דוק ותשכח שאין לי להאריך בדברים הנודעים. (ואימת אמרינן מדשתיק אודויי אודי. עיין בתשוב' א"מ הגאון ז"ל סוף סי' קכ"ד:).

בד"א בתלמיד גמו' איבר' בת"ח שנתחכם וקרוב להיות במדרגה כרבו מצי סמיך אראיה להורות שלא כדברי רבו לחומרא מיהא אפי' באתריה דרבי' אחר מותו או אפי' בחייו שלא במקו' רבו

לכן בתלמיד מובהק הדבר ברור שאסור לו לנטות מדעת רבו המובהק. ואינו רשאי לחלוק עליו בהלכה למעשה. אפי' עם כל ראיות שבעולם. ולא יסור מכל הדבר אשר יורהו בין להקל בין להחמיר והכל נשמע מכלל מ"ש במקומות מפוזרים בגמרא ודעת לנבון נקל ואפי' יאמר על שמאל שהוא ימין. לפ"ד תלמידו. אין לו לתלמי' אלא דברי רבו (אם דומה הרב למלאך ה' צבאות. שאינו חשוד לחלוק על האמת. כדי להעמיד דבריו) ואם רק הוא ממנו הוא. ויתלה בחסרון דעתו. שלא זכה עדיין לעמוד על סוף דעת רבו (ואע"פ שאין רבו קיים. לעולם אסור לו לחלוק על דעת רבו. כל זמן שלא נתחכם כל כך שהגיע למדריגת תלמיד חבר. משא"כ בתלמיד חבר ודאי הותר לו לסמוך

על דעת עצמו. ולהחמיר אף במקום שאין לו ראיה רק מספק. לאחר מיתת רבו מיהא. כדמוכח מהא דבעי תלמודא למימר פ"ק דמגלה דחזקיה קרי בטברי' בארביסר וחמיסר משום דמספקא ליה מילתא. אע"ג דלרבי הוה פשיטא ליה. אפ"ה קאתי ספיקיה דחזקיה תלמידיה. ומפיק מודאיה דרבי רביה. וצ"ל עכ"פ משום דחזקיה ת"ח לרבי הוה כדמשמע קצת. משו"ה הוה מצי לאחמורי מספיקא אף באתריה דרבי בלאחר מותו מיהת) וכ"ש וק"ו שאסור לו לחלוק על רבו ולסתור הוראתו בפניו. שזה אסור אפי' בתלמיד חבר. ולחכם עם חכם חברו. כדרך שנתבאר. (וגדולה מזו יתבאר לפנינו בעז"ה שאפי' הרב אינו רשאי לסתור הוראת תלמידו החבר. כשבאה השאלה לפני התלמיד החבר והורה בה שלא במקום הרב. או במקומו של חבר. אפי' עדיין לא חלה הוראתו. וידוע לרב שהחבר תלמידו חלוק עליו. אינו יכול להורות שלא כדבריו):

תמצית כלל העולה בנדון השאלה לחלוק ולווכח עם הרב בפלפול רשות הוא ובדבר הוראה ופס"ד חייב התלמיד להשי' מה שנ"ל לסתור הדין ואסור להורות הלכה למעשה עד שיומחה לרבים

ועל דרך זה צריך לפרש כוונת בעל ההג"ה דשרי לתלמיד לחלוק על רבו בהוראה ופסק אם יש לו ראיות והוכחות. שרוצה לומר מותר לגלות דעתו כנגדו ולבאר ראיותיו. כיון דאיכא למיחש לטעותא. דילמא אשתמיטיה ואימר הדר ביה וקנפיק מנה חורבא שמא יבואו התלמידים ויקבעו הלכה כמותו. אבל לענין מעשה לא קאמר דודאי אסור לתלמיד מובהק להורות הלכה למעשה אפי' מרבה בראיות כל היום. עד שיסכים הרב ויפסוק הלכה כדבריו. ומיהת עדיף דבר הנוגע לפיסקא דדינא והוראה שאין התלמיד רשאי לשתוק מפני כבוד הרב. משא"כ במידי דתלי בסברא בעלמא. או פלפול גרידא. רשות הוא. ואי חייש לכיסופא דרביה לשתוק. כענין רב שימי עם רב פפא (תענית דט"ב) והא דנקט בהג"ה לשון מותר. דמשמע רשות בלבד הוא. ואם כדברנו. הרי חובה הוא. בדין הוא דלימא חובה. והואיל דברישא בעל ש"ע קאמר אסור. תני נמי איהו בסיפא מותר ותו משום דבסברא בעלמא בלי ראיה. אפשר איסורא נמי איכא ואפי' בגלויי דעתא בלחוד. והכי מסתברא דמיחזי כי אפקרותא. כשאינו יודע ראיות הברורות אצלו לפחות. להוכיח שטועה הרב. כי אם מסברא בעלמא. ודאי לא חיישינן לה. וכה"ג אסור גבי הוראה. אע"ג דשרי בפלפול. משו"ה נקיט לישנא דמותר. כך נ"ל בדעת ההג"ה וסרו ממנה כל הספיקות ונראין דברים פשוטים ברורים ומוכרחים. וכללו של דבר שלא הותר לתלמיד כל עיקר לחלוק ולעשות מעשה כדעתו:

וע"כ צ"ל כן כוונת בעל ההג"ה

ותדע שזוהי כוונתו של הרב בהג"ה שהרי לא אמר אלא לחלוק עליו ולא הזכיר שרשאי

לעשות מעשה ע"פ ראיותיו אלא ודאי לאו להכי נחית. דהא בתלמיד שעדיין לא הגיע למדה זו עסקינן. דבתלמיד מובהק מיירי דאפי' בהוראה ברורה ופשוטה אסור. אלא לאשמועינן דאין בגילוי דעתא משום כבוד רבו וכנז'. ויש לפרש בו עוד שאפי' להחזיק במחלוקתו מותר לתלמיד. ורצוני שלא ישליך דברי עצמו וראיותיו אחרי גוו. כשסבור שהם נכונים. ושלא השיב עליהם הרב תשובה מספקת. שהרשות נתונה לחקור ולדרוש ולשאול לחכמים מומחים אחרים ואין בזה משום חולק על רבו. רק באופן ובתנאי שלא יסמוך על דעת עצמו. אע"פ שחושב שהדין עמו. כל זמן שהוא תלמידו של המורה. ולא הגיע למעלת תלמיד חבר. אסור לו לחלוק ולעשות מעשה וככל האמור. שזה בכלל החולק וחמור ממנו. ואין לי בזה ספק:

לפי דרכנו למדנו איך יובן מ"ש בשמואל דהו"ל דין מורה הלכ' בפ"ר שהו' דבר תמוה לפי' ריהטא **ובמאי** דכתיבנא דלהורות ולעשות מעשה. לגמרי אסור אע"פ שיש לו לפי דעתו ראיות בריאות וטובות וסובר שהוא דבר ברור. שלא אמרו אלא שלא ישתוק ויודיע לרבו כדי שינצל מהשגיאה אם אולי טעה. מאחר שיש ידים מוכיחות. אך מכל מקום ההכרעה תלויה ברבו: בהא ניחא לי נמי ההוא עובדא דשמואל עם עלי דבעי למיענשיה משום מורה הלכה בפני רבו. שנדחקו בו התוס' ליתן לו דין מורה בפני רבו גמור. ולכאורה תמיהא מילתא טובא. דכי נמי הוה ליה דין תלמיד מובהק. מיהא מורה הלכה בפני רבו כי האי לא אשכחן. דבני אהרן ודכוותייהו לא המתינו לשאול הדין וההלכה מרבם. ולא היה שם טעות הרב בכלום. אבל מעשה דשמואל כי הוי באהדורי טעותא הוה. דחזי לעלי דלא טב הורה. וכה"ג ודאי שרי. ואדרבה חובה שלא לשתוק. והא מאי מורה הלכה איכא. הא קחזי דמהדרי בתר כהן. וטעות בדאורייתא הוה. דמותבינן לאלתר ולא נטרינן. אפי' לכשתימצי לומר דלא חשיבא לאפרושי מאיסורא כה"ג. וכל שכן דודאי כי אפרושי מאיסורא נמי דמי. דאם לא מצא כהן לפי שעה יושב ובטל. ושהויי מצוה לא משהינן כלל. או הרי שאין שם כהן היודע הלכות שחיטה דקמבטל לגמרי מאקרובי קורבניה. פשיטא דלא הו"ל למשתק. ומאן דשתק לא שפיר עבד. אלא על כרחך כדאמרן דאכתי הו"ל מורה בפני רבו. משום דלא הו"ל למימרא להו למה לכו כולי האי. להחליט הדבר בסתירת הוראת עלי. אלא היה צריך להודיע לעלי תחלה ולהזכיר לו דרך כבוד למדתני רבינו שחיטה בזר כשירה. ואז שהיה עלי חוזר בו ומודה לדבריו. לא היה בזה משום מורה בפני רבו. אבל השתא מיהת מורה הלכה בפני רבו הוא אע"ג דמימר שפיר קאמר. מאחר שלא המתין לשאול את פי רבו עלי לידע אם יסכים לדבריו. שזה לא הותר אלא לת"ח שאינו צריך להסכמת רבו:

ואין סתירה מר"פ הדר

וא"ת א"כ אף באפרושי מאיסורא לא ידבר התלמיד ולא יורה בפני רבו. אלא יודיע לרבו. והא ליתא דאשכחן בהדיא ר"פ הדר בההוא דקטר חמריה בציניתא בשבתא דרמי ביה רבינא קלא. ואמר ליה ר"א דלית ביה משום אפקרותא. דאין חכמה ואין תבונה וגו' נגד ה'. ואם איתא הא אפ"ה אית בה משום אפקרותא. דהו"ל לאדכוריה לרב אשי. ולרמי ביה איהו קלא. יש להשיב דפשיטא אית לפלוגי במילתא דאפרושי מאיסורא. דודאי כי התם שרי. דאדקאמר ליה רבינא לר"א קא מיתחל שבת על ידא דהיאך. אבל כשהדבר סובל שהות. ואפשר לקיים גם כבוד רב הכי עדיף:

נמצינו למדין עוד שת"ח ורב שוין לחברים ממש שאין א' ראשי להורות שלא כדע' חברו החולק עליו במקומו א"ל בדרכי' מבוארי' וכל השאלות המזדמנו' באותו מקום שבה דר הא' הרי הן כמי שחלה עליהן הוראתו אע"פ שעדיין לא באו לפניו והלכו לשאו' לרבו האור' ובא שם לפי שעה לא יורה ויעשה מעשה כדעת עצמו ואצ"ל בדאתחילו ביה במר באתריה אע"ג דאכתי תלמידי' דאידך הוא

ובכן מתיישב ג"כ מה שנראה לכאורה סתירה בדברים הללו בתחלת העיון. שהרי נראה בעליל ממה שכבר אמרנו למעלה ובירורנו בעזה"י שאפי' תלמיד מובהק יכול לסתור דברי רבו בדבר הנוגע בדין ופסק הלכה והוראה. ומצוה עליו שלא לשתוק אם יודע ראיות והוכחות לחלוק על פסקו של הרב. ובדוכתא אחרינא אשכחן איפכא דאפי' הרב אינו רשאי לחלוק על תלמידו בהוראה כדאיתא גבי שרקפא דספק דרוסות דאתי לקמיה דרב ולא עבד עובדא כשמעתיה. וכן בפרק כל גגות (דצד"א) אתרא דשמואל הוה. אע"ג דשמואל ת"ח דרב הוה. כדמוכח גבי שבוע הבן ובשאר דוכתי. ואיך לא סתר רב דבריו ויחלוק עליו כיון שהיה דבר הוראה. ורב לא ס"ל הכי. אלא היינו טעמא משום דתלמיד חבר בפסקו כשחולק על רבו. שוה בו ויפה כחו ככח הרב. וכמו שאין תלמיד מובהק רשאי לחלוק על רבו לעשות מעשה כדברי עצמו אע"פ שיש לו ראיות לסתור דברי רבו. הוא הדין נמי הרב אינו יכול לחלוק על פסק תלמידו החבר במקומו. מאחר שאין סברתו ודעתו נעלמת מהת"ח ואעפ"כ הוא חולק עליו ועומד בסברתו. והותר לת"ח לילך אחר דעת עצמו ואינו חושש אם יחלוק על רבו. הדר הו"ל הרב כחבר לענין זה שאינו רשאי לאסור ולהתיר נגד דעת החכם שכבר הורה באותה שאלה. כל שאינו טעות שיקול הדעת בדיני ממונות. או אגמריה סמיך כרבה בב"ח. וחבר ותלמיד חבר שווין בזה שאפי' מחמת ראיות אינן יכולין להורות בפ"ר אם לא בשני דרכים הנ"ל. והשאלות הבאות במקום החכם אפי' לא ידע מהן ולא באו לפניו הרי כולן כאילו חלה עליהן הוראתו. מאחר שהן ברשותו. והוא רגיל לפסוק כך. אין חכם אחר העובר בעיר רשאי להורות בה הפך דעת

חכם העיר. ואפי' היה החכם האורח רבו של התושב. אינו יכול לחלוק על תלמיד חבר במקומו לענין מעשה להשיג גבולו וליכנס בתחומו:

תצייתינהו להנך כללי דכייל בקב' רבא ותלמידא בדרכי ההוראה דטבא לקילטא וטבא לאולפנא. ביאור דין הטועה בהורא' שאף על השוגג הוא נדון כמזיד והצלת השגת ראב"ד

הנלקט מהאמור בקצרה. והנקלט ע"ג נפה וכברה. הוא זה (א) אין התלמיד רשאי לחלוק על רבו ולסתור דבריו דרך קיפוח וניצוח אפי' בפילפול בעלמא. (ב) אבל אם אינו מתכוין לקנטר ולבייש את רבו. רשות הוא להשיב עד מקום שידו מגעת כדי להעמיד הדבר על בוריו ולברר האמת. (ג) ובדבר הנוגע לדין והוראה לא די שרשאי לגלות דעתו. וראיותיו לסתור דברי רבו. אלא חובה ג"כ שלא ישתוק בכה"ג מפני כבוד רבו. דכבוד תורה עדיף. (ד) ולכן בכל אופן שהוא הטעות בדין בין לקולא בין לחומרא. מצוה על התלמיד לומר דעתו וראייתו. (ה) ובמשפטי עסקי ממונות יש איסור נוסף. משום דררא דממונא. שלא יוציא ממון שלא כדין מיד הפטור. וכל זה בכלל מדבר שקר תרחק. (ו) ויש לידע עוד שאין דברים הללו אמורים אלא בטעות בדאורייתא. דבכל גוונא לא שתקינן אבל במידי דמדרבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן תיובתא. ולא חיישינן לאותובי מקמי הכי וזה אפי' בחבר. כ"ש בתלמיד ששתיקתו יפה בכה"ג. ואפשר י"ל תיובתא לאו טעותא ודאי היא. משו"ה תרחינן במידי דרבנן. אבל כשהטעות ברור. קרובני לומר דגם בדרבנן לא שבקינן ליה למיעבד עובדא. ומותבינן ברישא ולא חיישינן לכיסופא (ולאו דוקא בדבר שבערוה והוא מד"ס כגון המורה להתיר במש"אלס ודכוותה. דההוא בר שמתא הוא ודאי אפי' העושה בשגגה דשגגת תלמיד עולה זדון כדבעו למעבד לר"ש דאורי להיתירא באגמא דסמקי אע"ג דאינו אלא דרבנן כנודע. ופשיט' דרב מעיקרא נמי לא הוה חשיד ליה במזיד ומכוין לזלזל בד"ס ח"ו כאפיקורוס המלגלג בד"ח. דהא היינו ר"ש דמסר נפשיה ושמית אדרבנן ואתרחיש ליה ניסא כדאי' בשילהי הרואה. אלא ה"ט דבעו לשמותי ליה משום דבמקום שיש ח"ה אין חולקין כבוד לרב דנפקא מנה חורבא לזלזולי במילי דרבנן. להכי לא מהניא טענת שוגג לצורבא מרבנן דחמיר כנז' וכל דלא ידע במאי דפשט איסורו פשיעותא היא. ודטבא ליה עבדי ליה ולא סגי בלא"ה ואפי' לא קעבר אלא אמנהגא כר"נ בר אסיא ודכוותיה. וכ"ש המיקל בד"ס במה שנוגע לדבר ערוה החמורה. משו"ה פשיטא ליה לרב דמנדינן ליה לאלתר. מיהא שמואל חייש למיעוטא דשכיח דעביד אינש דטעי בהכי ומבדיל בין מים למים דלא שוו לענין זה כמו שהיה שם באמת מקום לטעות ולחלק. ובזה נתיישבה לנו השגת הראב"ד שמנה זאת בכלל דברים שמנדין עליהן. ולא הספיק לו מה שמנה הר"מ ז"ל המזלזל בד"ס דההוא ודאי

שאני דפקר בדרבנן. משא"כ הכא לאו ברשיעי עסקינן אדרבה בחסידי איירי. ואשמעינן רבותא דכה"ג אף בשוגג חייב נידוי מטעמי דאמרן דאיכא למיחש לתקלה שלא יבואו ב"א וילמדו ממנו מאחר שת"ח הורה לעשות כן. לכן צריך לפרסם טעותו ע"י מעשה ב"ד כי היכי דלא ליתו למיגמר ממקלקלתא. אלא דכי איכא מידי למילף זכותא למיתלי ביה טעותא תלינן ולא ענשינן עלה והזהר בזה) ודוק. (ז) אמנם לא נצטוה התלמיד אלא שלא לשתוק. אבל לא הותר לו לחלוק על רבו בחזקת היד לילך אחר עצתו ודעת עצמו לסמוך על זה להורות הלכה למעשה נגד דעת רבו. שזה חמור ממורה הלכה בפ"ר. שהוא אינו סותר דעת רבו כלל. רק שאינו חושש להמתין עד שיפסוק הרב את הדין וקופץ להורות לפניו. וכאן איסור כפול אפקרותא דמורה הלכה בפני רבו וגם סותר דבריו וחולק עליו. שהרי כיון שהרב ידע ראיותיו של תלמיד. והוא אעפ"כ עומד בדעתו אם שהשיב עליהם. או לא חש להשיב. אליו מחויב לשמוע בין להקל בין להחמיר. לעשות כדבריו אפי' בשל תורה. (ח) ואסור לו להרהר אחרי רבו ואפי' להחמיר על עצמו. חוששני לו מזקן ממרא (כדמוכח מההיא דאמר ליה שמואל לרב אכול ואי לאו כתיבנא עלך זקן ממרא כדאי' בירו' גבי שמן דגוים דוק ואל תבהל להשיב) ובזה אין חילוק בין רבו קיים או לא. (ט) וכל זה דווקא בתלמיד מובהק שלא שימש כל צרכו וצריך עדיין לגמרא וסברא דרבו. אבל בתלמיד חבר כבר אמרו שיכול לחלוק ולסתור דברי רבו בגמרא וסברא. ויוכל להורות ולעשות מעשה כדברי עצמו. והתלמוד מלא מזה. (י) ובמה דברים אמורים במקומו וברשותו או ברשות ששניהם שוין בו. שם רשאי להורות כפי סברתו. אבל לא במקומו של רבו. דהיינו בפניו ממש. משא"כ אחר מותו הרשות נתונה לתלמיד חבר לעשות מעשה כדעת עצמו. להחמיר מיהא. אפי' מספק בלבד. ובמקום רבו. (י"א) ולא עוד אלא שרבו אינו רשאי לחלוק עליו ולהורות במקומו שלא כדעתו של תלמידו החבר. ואפי' עדיין לא נשאל עליה עכשיו. כמי שחלה הוראתו דמי. כיון שרגיל לפסוק כן. ודינן זה עם זה כחבר שאינו רשאי להתיר מה שאסר חברו. ולא לאסור מה שהתיר חבירו אם לא ע"פ הדרכים שנתבארו בפוסקים. וזה דווקא כל זמן שחברו קיים וכנז':

זהו מה שנראה לע"ד מוכרח בביאור סעיפי פרט זה שלא מצאתיו עדיין מבואר בהרחבה כל צרכו בדברי הפוסקים ז"ל. אולי לרוב פשיטותו. מכל מקום יצא לנו מזה תשובת שאלתך ברורה שבודאי אם הבן והתלמיד נתחכם אח"כ בתורה כמו אביו ורבו או קרוב להם. יכול לחלוק עליו אפי' בהלכה למעשה. ואף בבנו והוא תלמידו שהרי כבוד הרב עודף על כבוד האב. ואין משוא פנים בתורה. כל שהתורה זיכתה לו. אמנם אם הוא עדין תלמיד גמור. לא הותר לו כלל לחלוק על רבו ולסתור פסקו אפי' איננו או מת. ואין

אומרין בזה אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות ויפתח בדורו כו'. דאדרבה אין משיבין את הארי אחרי מותו. ואפי' לא היה רבו כלל אם היה רב גדול ומומחה לרבים:

עצה טוב' קמ"ל והיינו דתנן עשה לך רב

והא דאמר רבא לר"פ ולרב הונא בדר"י כי אתא פיסקא דדינא קמייכו כו' לא מיגמר תגמרון מניה (פי"נ דק"ל) אינו ענין לכאן. דאינהו ת"ח הוו גבי רבא וכבר יצאו להוראה. ואנן לאו בהכי עסקינן וכדאמרן. וגדולה מזו מצאנו בפ' בכל מערבין כשמת ר"ג שנכנס ר"י להפר את דבריו ועמד ריב"ן על רגליו ואמר חזי אנא דבתר רישא גופא אזל כו' ולא רצה לקבל תשובתו של ר"י (דוודאי בלי טענה ותשובה. לא היה עולה עה"ד להפר את דבריו) ואע"פ שדין חברים היה להם לר"ג ולר"י זה עם זה. שמע מנה דאחר מותו עדיף. ואפי' לגבי חברים. מכל מקום צריך לומר דווקא כשפשטה הוראתו וכבר הוקבעה הלכה כמותו כך נ"ל. כדי ליישב שלא יקשה עלינו כלום וק"ל. ואם הוא דבר הוראה שלא פשט בישראל לקבוע הלכה כך. והתלמיד יש לו להשיב עליה. ולאו בר הכי הוא למעבד עובדא כשמעתיה. כבר נתננו לו עצה טובה שיודיע צערו לרבים וגדולים המומחים בהוראה שבדורו. ועל פיהם יקום דבר ההכרעה. לראות אם יש ממש בדבריו וטענתו הטובה היא אם רעה. מיהת פשיטא דלא חיישינן לגלויי דעתא נגד דעת הרב בדבר הלכה והוראה. בכל גוונא בין בחייו של רב בין במותו. כשאין דעתו של תלמיד מתקררת בדברי רבו. כל ראיות שיש לו יביא. בין בע"פ בין בכתב לשאול ולחקור דבר המשפט אצל חכמי דורו הבקיאים כדי לעמוד על האמת. ואם אין שם בקיאין ולא יוכל לעמוד על דעת זולתו. אעפ"כ מצוה שירשום דברי תשובתו ויכתבנה לזכרון דברים. שמא יבוא אדם גדול בחכמה ובמנין ויסכים לדבריו ויחזיקם או יבטלם כענין ששנינו בפ"ק דעדויות. עכ"פ אין ראוי להעלים דבר מה שיביא קיצור בהשגת האמת. אף כי בתורת אמת ומשפטי ה' צדקו יחדו.והשלמים בחכמה אינן מקפידין על התופס עליהם. אדרבה מחזיקין טובה למי שיצילם מליפול ברשת השגיאה שהיא פרוסה לרגלי כל החכמים אשר עיני בשר להם. ואמר החכם קבל האמת ממי שאמרו. ואפי' מקטן שבקטנים. ואמרו ז"ל תלמיד שאמר דבר הלכה אין מזחיחין אותו. וכ"ש דבההוא עלמא דקשוט לא קפדי רבנן ונייחא דנפשייהו הוא. דטבא להו עבדינן להו לברר האמת שבדבריהם ע"י מו"מ. ברם אין לתלמיד לסמוך על דעתו למעשה בלי הסכמת זקנים שבדור. שמא הוא הטועה מאחר שלא שימש כל צרכו. בהא סלקינן ובהא נחתינן. קטלי קני באגמא כי אנן. במילתא דמספקא עלן. לאחריני אודועי מודעינן. אוריי לא מורינן. ומכאן מודעא רבה והתנצלות מספיק כי יפלא בעיניך על אשר תראה ילדות היתה בי. והעזתי פני בדברי רבותי נ"ע

לכתוב עליהם מה שיראה לענ"ד כאשר עם לבבי באמת ובתמים. לבי אנסני לאהבת האמת. וחלילה לי לעשות בנפשי שקר לסמוך על דעתי הקלה כמות שהיא בלי צירוף וסניף מצדדים אחרים או ע"פ סמיכת זקנים וסעד מומחים. הבקיאים בהוראה חס ליה לזרעא דאבא. ויספיק לך זה כעת כפי הפנאי ופה תהא שביתת קולמסי מענין זה ותנח התיב"ה. נאם דש"ת מאהבה וחבה. הטרוד יעבץ ס"ט:

סימן ו

שאלת איך יש לנהוג במעשר כספים אם רשאי אדם לנכות מן הריוח ההוצאות שהיו לו במו"מ שהן נחשבות מכלל הקרן אם לאו:

תשובה

הצלת דברי הה"ג מהר"ד ז"ל מתפיסת הרב בחו"י ז"ל

דבר זה כבר עמדו עליו מחכמי דורנו. ולהוציאך חלק אי אפשר מכל מקום. ואודיעך ממה שיש לעמוד עליו בדבריהם שראיתי כעת. עיין ס' חות יאיר (סי' רכ"ד) נדפסה תשו' הה"ג מהר"ד נ"ש נר"ו על ענין זה שדימהו הרב בעל התשובה ה"י לאותה סוגיא דמנחות (ד"ע) והרב בעל הספר השיגו וכתב דלא דמי אלא לדבר שאין זרעו כלה. ולא ידעתי מה כיון בהשגה זו. דכי נמי הוי דבר שאין זרעו כלה. הא קיי"ל דבעי עשורי לפי כולו ואינו מנכה כלום לפי חשבון המתוקן כדקיי"ל בבצלים וכדילפינן מריבויא דקרא דעשר תעשר אפי' דבר שאין זרעו כלה. וצ"ל דמשום דאינו דרך זריעה הוא דמנכה קרן והוצאה כמו בשבלין שקצרן ושתלן. דמשום דלאו היינו זריעתן. פטורין ואינן מתעשרין אלא לפי חשבון תוספת הגידולין. והיינו נמי טעמיה דמהר"ד:

לדידן חזי דהנך זוזי דעיסקא לא דמי אפי' לדבר שזרעו כלה אלא גריעי מנייהו. לכן הי' הדין נותן לעשרם מחדש כל פעם שמוציאם ומחליפם בסחורה אחרת וביסוד המניח מעותיו על קרן הצבי

איברא לדידי חזי קצת דדמי טפי לדבר שזרעו כלה. אע"פ שהרב בעל ס' הנ"ל כי רב כחו ואונו בלשונו וקסת הסופר אשר במתנו. אחריו כל אדם ימשוך הקורא לפי תומו לדמות מעות שבסחורה לדבר שאין זרעו כלה. ולא לדבר שזרעו כלה שהזרע נפסד ונרקב בארץ. אבל כל זה אינו מוכרח דאיפכא מסתברא דהא מיגרע גרע. דהקרן במו"מ אע"פ שאינו נרקב מה בכך המעות אזלי לעלמא. והריווח שבא במו"מ. לא מינייהו קא רבי לגמרי. שאינן אלא בדרך סבה רחוקה ככלי ביד האומן. שבאמצעותו יפעול ויעשה חדשות שלא יצאו מבטן הפועל ולא נתהוו מעצם הכלים השותפים עמו בסבתו. כמו מרא וחצינא ביד החופר בארץ שעל ידיהם נתגלו לו מטמוניות ומצא אוצרות שהם דבר אחר לגמרי. ואין כלי החפירה סבתם בעצם. וכן הדבר בריוח שיבוא ממו"מ. פנים חדשות באו לכאן

ועדיפי מדבר שזרעו כלה. דזרע פירות הארץ אע"ג דנרקב ונפסד בקרקע. מ"מ מניה גופיה קרבו הני פירות. והני גידולין אינהו נינהו עצם הזרע. שמחומר הנזרע. באו וגדלו. אע"פ שנשתנה בקרקע וקיבל צורה אחרת מקודם. ולדבר שזרעו בלתי כלה פשיטא דליכא לדמויי הני זוזי קרנא דעיסקא. דשאני דבר שאין זרעו כלה. שהרי הזרע קיים ולא כלה שנשאר בידו. משא"כ במעות שלא נשארו בידו והרי הן אבודין ממנו אע"פ שמצויין אצל אחרים. לענין מעשר ליכא קפידא כי אם בדבר הנמצא בידו שיש לו ריוח בו כברכת ה' אשר נתן לו. וכל מה שבידו הרי הוא בכלל ברכה לעשרו כי מתת אלקים היא. שהזמין לו קנין שהיה חסר ממנו. ועוד המו"מ עלול הוא להפסד כמו לשכר. ובודאי גרע טפי מדבר שזרעו כלה. דבמנהגו של עולם הארץ אינה משנה מדתה שמה שזורעין בה מצמחת עכ"פ. ולא שכיח כלל שלא תתן הארץ יבולה ח"ו. אבל במו"מ שכיח היזיקא בכל יומא. ועביד פרגמטיא דפסיד זמנין טובא אף הקרן. (ובפ"ק דקידושין לענין הענקה ממעטינן כספים אליבא דראב"י לפי שאינן בכלל ברכה אע"ג דעביד בהו עיסקא) לכן אני אומר אלמלא היה מעשר כספים מן התורה. היה קרוב מאד בעיני שלא לבד ההוצאות אינו מנכה. אלא שגם הקרן מתעשר. בכל פעם שמוציאו במו"מ מחדש ומוכרו (וכ"ש המוכר באשראי) נעשה כולו ריווח ומתעשר לפי כולו. כדמרבינן דבר שאין זרעו כלה. מעשר תעשר. וכ"ש הא. (ואיכא למילף נמי מדאשכחן באיסורי הנאה דכל היכא דנאסרו הגדולין נאסרו אף החלופים שמע מנה דכי הדדי נינהו. א"כ נימא אנן נמי דחילופי המו"מ דין גידולין יש להן. וכמו שאלו מתעשרין כך אלו. ששוין הן בכל מקום:)

אם היה מעשר כספים נוהג מד"ת וראיה שאינו אפילו מתקנת חז"ל אך ישראל קדושים הם החמירו על עצמן להנהיג מעשר כספים בכ"מ לפחות במעות נדוניא ויבואר איך ומה כח האבות יפה בו ובשאר מעות כמדומה שאינו פשוט כל כך

אלא שאי אפשר להחמיר בו כל כך שנראין דברי האומרים שאין לו עיקר מן התורה (ע"ע מ"ש לקמן בס"ד סס"ג (דיט"ב)) ר"ל בחיוב אם לא ממדת חסידות ודאי יש לו עיקר ועיקר מדברי אבינו הזקן וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו ועל זה אנו סומכין להקל בו. שלא לגדוש המדה להחמיר יותר ממה שנהגו והנח לישראל בני נביאים די להם במה שהחמירו על עצמן לפנים משורת הדין. ויש לי ראיה מפורשת שאין עיקר למעשר כספים אפי' מדבריהם. מהא דפ' הדר המחזיק בנכסי הגר מה יעשה ויתקיימו בידו כו' רבא אמר אפי' עבד עיסקא ורווח. ש"מ בהדיא דלא בעו עשורי לגמרי ואפי' לאזדהורי מעינא בישא. עצה טובה קמ"ל דל"צ לאפסודי מידי. אלא עביד בהו מידי דמצוה כל דהו דלא מפסיד ביה כלל וסגי ליה בהכי. ואי ס"ד דמעשר להו עשורי. למאי צריך נמי לכתיבה

דמצוה. אטו הך לאו מצוה רבה היא דמגנא ומצלא בעידנא ובלא עידנא. והיא וודאי מן הגדולה שבגדולות. מצוה שיש לה פירות וקרן קיימת צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד בלי ספק. והיא בדוקה ובחונה. אלא ע"כ שאין עיקר לחיוב זה כלל מד"ס ולא ראו חכמים להטיל חובה זו על האדם בע"כ שהוא דבר קשה להתקיים ואינה מדת כל אדם לפזר כל כך ממון דבר שאינו פרה ורבה בטבעו. ואינו דומה לזרע הארץ כי חק עולם הוא ולא יעבור. משא"כ במו"מ. וע"כ יפה אמרו חז"ל והיו חייך תלואים זה שמזונותיו תלוים בכספו שאעפ"י שהכסף יענה את הכל ובנוהג שבעולם מי שכספו רב אינו חסר כלום ואוהב בהמון לו תבואה והון עשיר קרית עוזו לא ייירא בימי רע ובימי רעבון ישבע. אלא לפי שהוא דבר המתמעט והולך וחסר בטבעו. לכן האיש אשר לא מילא כפו ממנו בודאי חייו תלואים מנגד. אם א"ל ממה להתפרנס זולתו. ע"כ א"א להכביד עליו חוק המעשר אלא ברצון לפי מה שהוא אדם. אבל ישראל קדושים הם החמירו על עצמן בכל ארצות אשכנז קיימו וקיבלו עליהם חוק ולא יעבור לעשר ממון הנדוניא שמכניסים להזוג כדי שתשרה ברכה בממונם. ונוהגים האבות לחלקו כפי הישר בעיניהם. ושפיר עבדי לפי שיש לחוש שהבנים לא יחושו לכך ויחוסו על ראשית קנינם שלא לחסרו מיד. משא"כ האבות אפי' הן ציקנין אין עינם צרה בכך וניחא להו בהכי. ונפקי בהו י"ח מידי דהוה אתורם משלו על של חברו טובת הנאה שלו. מיהו הני מילי כשהאבות מחייבים עצמן במעות מעושרים. משא"כ במכניסין סתם כך וכך סכום מעות להזוג ואח"כ בהגיע תור הזיווג נוטלין המעשר. כבר נשתעבד כל הסך להזוג דמצוה עלייהו רמיא והם יעשו בו מה שירצו. ואפי' לכשת"ל דמסתמא ניחא להו במאי דעבדו אבוהון לקיומי מצוה בממונא ולא צריכי רשות לעשר דכמאן דנקיטי רשותא דמו. מ"מ ודאי מצוה דידהו הויא ואע"ג דשליחותייהו קעבדי מידי דהוה אפועלים המעשרים פירותיו של בע"ה. מ"מ טובת הנאה של בעלים. עמ"ש בלח"ש מ"ד פ"ג דתרומות. שמא י"ל כיון דהכי נהוג אדעתא דהכי נתחייבו מעיקרא דסך המעשר שיורי שיירי בסתמא להיות להאבות טובת הנאה שבהן. והבנים מרויחים בכך שאינו נקבע בחובה עליו להפריש מעשר הריוח מכאן ואילך. עמ"ש בפ"ד דשקלים אמתני' דכל קטן שהתחיל אביו לשקול ע"י כו'. אבל אם נהג כן מעצמו פ"א כבר נעשה נדר ואינו יכול להפקיעו. ואפי' מתורת מנהג האב היכא דנהוג במעשר כספים לעולם. מתחייב משום לא תטוש:

ובנדוניא גופא צריך לפלוגי בדידה וביאור יפה בגמרא ר"פ הדר. וש"מ תרתי חדא לקולא וחדא לחומר' והמחמי' בו מ"מ גורם ברכה לעצמו

וצל"ע במנהג זה של מצוה אם פשט ג"כ בנושא את האשה שיש לה ממון לעצמה

שירשתו או בא לה ממקום אחר באופן שאין רשות אבות שולטת בו. אם מחויב הבעל לעשר המעות שמכנסת לו בנ"מ ונצ"ב. דבשלמא זוג שאבותיהן משיאין אותן ומכניסין להם מעות מכיסן. דין הוא שיעשרום מתורת מנהג לכל הפחות. לפי שזכו להם בקנין שהיו חסרים ממנו וראוי לכבד ה' מהונו להפריש מראשית ממונו חלק לגבוה למען יתברכו ויצליחו נכסיהם. משא"כ בכה"ג דכבר נתעשר אצל האשה כשזכתה בו. או אפי' לא נתעשר מאחר שכתב לה כל הסך בכתובתה והרי הוא חוב עליו. אעפ"י שלא ניתן לגבות מחיים אם לא בגירושין. מ"מ אין לו שום זכייה בקרן. ומדוע יעשרנו מאחר שאינו מנכה לה כנגדו כלום. ותיבעי למ"ד בעל יורש הוי או לוקח. ואף למ"ד לוקח הוי. י"ל דלא אמר אלא אחר שמתה עח"מ סק"ג. מיהא משום תקנתא דידיה הוא: ולא לאפסודיה מידי. גם אין ענין לכאן אי אמרינן קנין פירות כקנין הגוף. דלענין פירות הוא דאיתשיל. איברא הכא פירות בודאי בעי עשורי למאן דנוהג במעשר כספים. וכי איתשיל לענין הקרן דמשתלם בב' דרכים קמיבעיא מאיזה צד יש לחייבו בחומר המנהג. ומסתברא דלאו ממנהגא הוא כה"ג. ואיכא למפשטה נמי מההיא דאייתינן מר"פ הדר דא"ר אפי' בעל בנכסי אשתו יעשה דבר מצוה לשיתקיימו. די"ל מאי אפי'. אלא צריך לומר דכל חד מוסיף אדחבריה דקמא אמר הזוכה בנכסי הגר דהיא מילתא דתהו בה טובא דלא טרח בהו כלל שאפי' הציע מצעות בלבד קונה. ור"ש הוסיף אפי' בעל בנכסי אשתו אע"ג דלא קנה אותן בהחלט. ורבא הוסיף עבד עיסקא ורווח אע"ג דטרח ביה. ור"פ הוסיף מציאה אע"ג דליכא דידע מנה אלא איהו. ולא שלטא בה עינא. נקטינן מיהא דבעל בנכסי אשתו לא קנין גמור הוא קונה מעכשיו לענין זה מאחר שאין עדיין הקרן מוחלט לו דהיינו דאוסיף רבא (דאל"ה מאי קמ"ל ומ"ש מנכסי הגר. אדרבה בנכסי גר. צריך מיהא מעשה וחזקה. ובנכסי אשתו ל"צ להחזיק בהן אלא כיון שזכה באשה זכה בנכסים ממילא ותווהא מילתא טפי ומאי אפי'. אע"כ רבותא אשמעינן אע"ג דלאו דידיה הוי לגמרי כדאמרן) והשתא אע"ג דבאינך אזלינן לחומרא משום דכולהו בחדא מחיתא נינהו דקנין גמור הקנו לו מן השמים. משא"כ בקנין מפוקפק כזה שאינו אלא הלואה אצלו בחיי האשה. מסתייה לאחמורי בדעביד מידי דמצוה כדקאמר תלמודא. אבל אפוקי ממונא במעשר לעניים ליכא לחיוביה כלל. מ"מ המחמיר עליו תב"ט. וממאי דאמרינן השתא לקולא איכא למשמע מנה אחריתא לחומרא. היכא דמיתא איתתא וירת בעלה כתובתה. נ"ל דבעי עשורי נכסי דירית מנה. ואע"ג דכבר נתעשרו ברשות האשה בחייה. דהאידנא הוא דאתו לרשותיה וקנינהו קנין שלם גמור. (ונ"מ נמי לענין ברכה עמ"ש בא"ח סר"כג) מיהא מודינא בכתובה דאורייתא דלא מיחייבא במעשר. דאכתי לא הוה

נפקא מרשותיה ולא זכתה בה האשה מעולם ולא היתה מוחזקת בה כלל. שאפי' כראוי דעלמא לא חשיבא לגבה. והשתא דירית לה בעל לאו שינוי רשות הוא. אולי יש מקום להחמיר במה שהיתה שוה להמכר בטובת הנאה. שלפי שומא זו יעשר. ותליא בפלוגתא דדבר הגורם לממון. אי כממון דמי. אי לא (עמ"ש בס"ד לקמן ספ"ה:

תימא רבתי על בחו"י דמדמה שותף לנושא ונותן באמונה וביאור בגמרא

אמנם מש"ע הרב בעל הס' הנ"ז. דבמו"מ דמי כשותף עם הקב"ה שבבואו לחשבון מנכה המתעסק כל ההוצאות חוץ שכר עצמו שאינו מנכה כדאי' גבי הנושא ונותן באמונה. לא ברירא לי מילתא דקמדמי הרב שותף לנושא ונותן באמונה דאמרינן שכר עצמו אינו מעלה לו. ומזה חידש דבר בדין שבא לפניו ששותף הביא בחשבונו ששכר פועלים להביא הסחורה מספינה לביתו וחשב לעצמו שכר כאחד מהפועלים כי טרח ג"כ בזה כמו שאר פועלים על מנת ליטול שכר. וטען כי לולא זה למה לו להתבזות חנם. כי הוא בעל בית מסוים. ופסק שאין בטענתו כלום ולא יטול שכר על זה. ודייק כן מגמרא הנז' גבי נושא ונותן באמונה. דלמאי נ"מ אמרינן שכר עצמו אינו מעלה לו. אי לאו דקמ"ל בכה"ג אע"ג דעשה מלאכה עם הפועלים אינו נוטל כלום. אלו דבריו ז"ל. ותם אני לא אדע הדמיון שבין אלו הנושאים. דהתם כדקאמר תלמודא טעמא שכבר נתן לו שכרו משלם. משא"כ הכא אטו מידי יהיב ליה אמאי לא יעלה שכר עצמו. ועוד נראה דאפי' בנושא ונותן באמונה לא לעולם ובכל אופן אינו מעלה שכר עצמו. אלא דווקא כדמפרש התם בצרדויי דיהבי ד' למאה. דמאי קשיא ליה לתלמודא התם. אשכבר נתן לו שכרו משלם. מהיכא. אטו לא מצי לאסוקי אדעתיה דבודאי יש לו שכר בדבר. אף שנושא ונותן באמונה. אטו בשופטני עסקינן דקטרח בכדי. זבן וזבין תגרא איקרי. ומ"ט לא משני נמי בקצור ובפשיטות דאיירי בשקצץ לו שכר. ומאי איכפת לן באיזה עסק עוסק וכמה שכר פוסק: ומאי פסקא דאוקמה בצרדויי דווקא. אלא ודאי הא דאיכפל ואיצטריך לאוקמה בצרדויי דיהבי ד' למאה היינו משום דהני יהבי אגרא טובא ד' למאה. דכולי האי לא יהיב אי לאו משום שכר טורחו דטרח נמי כפועל. ואחולי אחליה לשכרו בסתמא כה"ג דאית ליה אגרא טפי. והיינו נמי דתני בברייתא שכבר נתן לו כל שכרו משלם. אלא לאו כה"ג דווקא דקצץ לו שכר הרבה בריווח. באופן שידוע שאינו חושש להעלות עוד שכר אפי' אם יטרח לפעמים יותר מן המנהג. אבל אם ידוע שאין השכר מגיע לטורח המלאכה י"ל אפי' בנושא ונותן באמונה יכול הוא להעלות לו שכר עצמו כשהדבר ידוע שלא ניתן לו שכרו משלם כ"ש בשותף למה זה יעמול לרוח לטרוח בחנם בעד חבירו:

ראיה מתלמוד ערוך לשותף שלא הפסיד שכר עמלו שטרח כפועל יותר מהראוי לו לפ"כ שלא כדברי הרב הנ"ל

ולפום ריהטא נראה שיש להוכיח ההיפך מגמרא ערוכה דפרק איזהו נשך (דסט"א) גבי עובדא דר"א מהגרוניא עם אריסיה. דכי אשתתף בהדיה בפריטי פליג ליה רישא משום דאריסיה הוה. ואמר ליה אע"ג דקטרחת טפי פורתא אמרי אינשי אריסא למרי ארעא משתעבד לאתויי ליה רעיא. הא קמן דאי לאו דבלא"ה אשתעבד ליה לאתויי רעיא לבהמה. דינא הוא דהוה שקיל עלה אגרא במאי דקטרח טפי לאתויי רעיא. אע"ג דשותפי הוו בהך בהמה. לא אמרינן סתמא אחולי אחיל גביה ההיא טירחא יתירתא דעשה עמו כפועל. ושמע מנה דלא דמי שותף לנושא ונותן באמונה לענין שכר עצמו:

אלא שיש מקום לדוחה לדחות' באמת

איברא דאיכא לדחויי דר"א לאו מדינא קאמר דמיבעי למיהב ליה אגרא. אלא ה"ק אפי' ממדת חסידות נמי ליכא למימר דתשקול אגרא בהאי טירחא דטרחת טפי מינאי וק"ל:

אכן לא נשתנה הדין מחמת זה ועדיין עבתו קיימת

ותו לפירוש הרמב"ם היינו טעמא דשקיל אגרא עלה אי לאו דאריסא הוא. משום דדמי לריבית. מה שטורח בחלקו של ר"א. דהך פלגא הוה ליה עיסקא לגבי אריס. דפלגיה מלוה. ומיירי דשקיל רווחא בחלקו של ר"א. והוא פירוש מרווח. ולא כפי' התו' דאטו בשופטני עסקינן דאשתתף בפריטי בחנם ודוק. א"כ מהתם ליכא ראיה לשותף דאיכא למימר כיון דלא מתחזי כריבית דהא עביד בחנם. אינו מעלה שכר עצמו. דסתמא אחולי אחיל:

מיהו הני מילי טירחא פורתא כדר"א. אבל אי טרח טובא דלאו אורחיה. כי נדון דידיה. ודאי דסתמא לא מחיל איניש אבזיונא דגופא וזילותא דנפשיה. ולא דמי לאשה רפ"ט דבתרא דלא אמרינן כיון דלאו אורחה. אע"ג דלא פרישא כדפרישא דמיא. דההיא ודאי שאני וק"ל. והתם נמי דווקא טירחא זוטא כשכירות פועלים. הא לעבוד עבודת פועל ממש. ודאי לא. דאפי' אחין כה"ג לא מחלי בסתמא. ולא יהא גופו קל מביתו וחנותו שנוטל מהם שכר על שהניח סחורת השותפות ברשותו זמן מה. כדאי' בש"ע ח"מ סי' קע"ו סעיף מ"ד. עיין עוד שם בהגה ריש סקע"ז:

ועוד נראה דאגב שיטפיה דהרב בעל התשובה הנז' אשתמיטתיה נמי הא דאיתא בהדיא שם סי' קע"ח. (והוא מגמרא ערוכה) דשותף שירד לשדה ועבדה שמין לו כאריס. דכיורד ברשות דמי. והוא הדין אם עסק בדבר המטלטל כמ"ש שם. לא כל שכן כאן שהרי ירד ברשות. דעדיף ודאי. דנוטל שכרו בכל גוונא. וכן משמע בפשיטות מההיא דנושא ונותן

דאייתי הרב הנז"ל. מדלא אשמעינן רבותא בשותף שאינו מעלה שכר עצמו אף שאינו נוטל כלום בשכרו אם לא יזדמן ריוח במעות השותפות:

ואין אחר תנאי כלום אליבא דכ"ע

ואולם אפי' את"ל דהכי הוא דשותף בסתם מוחל שכר עצמו. מכל מקום נראה פשוט דעכ"פ מצי לאתנויי בכה"ג. וכי אתני הכל לפי תנאו. ומעלה לו בחשבון שכר עצמו. ואפי' בגלויי דעתא בעלמא סגי. כמו ביורשין שאם אמרו ראו מה שהניח לנו אבא הרי אנו עושין ואוכלין שהשכר לעצמן. אע"פ שבסתם השכר לאמצע. ומחלי אחולי גבי הדדי. ואף דשותף לא מצי למיפלג בלא דעתא דחבריה. דווקא לענין הריווח. אבל לא לענין שכר עצמו. דבכה"ג שותף חולק שלא לדעת חבירו. כדאמרינן גבי שיירא שעמד עליה גייס דוק. וכ"ש כשהמלאכה שעשה כדרך הפועלים ושכירים בזויה ושפלה. איננה לפי כבודו של השותף ואין דרכו לעשות כן בשלו כמו שהיה נדון הרב ז"ל. מסתברא דאפי' בסתמא לא אחיל ולא עבד אלא אדעתא דלשקול עליה אגרא. דבדידיה משערינן ואמדינן דעתיה ודוק (ועיין בח"מ סי' רפ"ז סע"ב):

ואף בסתמא היכא דלאו אורחיה לאפושי בטירחא יתירא ודאי שקיל עלה אגרא וליכא למיזל בתר איפכא א"ל היכא דנהוג נהוג

ואין לומר סברא הפוכה כיון דכל יומא לאו אורחיה בהכי למטרח באגרא. השתא נמי דקעבד. בטובת הנאה בעלמא הוא דקעבד. ולא אדעתא דלשקול אגרא נחית. ויש עוד לכאורה להסביר פני ההראות דבשלמא אי בלא"ה אורחיה למתגר. מצי אמר לא משתעבדנא לאטרוחי כולי האי ולא מיחייבנא לאפסודי אגראי. והבו לי גברא דדלי לי בחריקאי. כיון דהוא גברא דעביד לאוגורי. משא"כ בדלאו אורחיה. דקאמר ליה היאך מאי אפסדת. ודמי לביתא דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר דאינו צריך להעלות לו שכר. ואחולי אחיל לגמרי. איברא לאו מילתא היא דהכא נמי ודאי גברא עביד למיגר שהיה צריך לפועלים ולא הוי סגי בלא"ה. ומאי שנא איהו משאר פועלים ואע"ג דכל יומא לא קטרח ולא קעביד באגרא. אפ"ה לאו מחילה היא. וכעין ראיה לזו מאותה ששנינו במציל מן הדלקה בשבת אם היו פקחים עושים עמו חשבון אחר השבת דמצי אמר בחנם לא ניחא לי דאטרח אע"ג דלאו אורחיה בשכר שבת דעלמא ולא אתני ודוק ועבח"מ סרס"ד בהג"ה:

יצא לנו מזה שפסקו של הרב ז"ל אינו מוכרח שלא יטול השותף שכר פעולתו אשר עבד בה בסחורה כדרך הפועלים. (ונ"ל דאי תפיס לא מפקינן מניה אם לא באתרא דנהיגי הכי ואורחייהו דשותפי למטרח בגופייהו אזלינן בתר מנהגא) ועכ"פ אינו צודק בהחלט

דאי גלי דעתיה. ודאי מעלה לו שכר עצמו כך נלע"ד. ודאתאן עלה נמי בנדון מעשר כספים דידן דבגילויא דעתא ודאי סגי. שיוכל לחשב גם שכר עצמו לנכות מן הריווח:

מ"ש הרב הנ"ל על הר"ן בנדרים אינו ברור לענ"ד ולא הועיל ליישבו וצ"ל בד"א

גם מש"ע הרב בעל ס' הנז'. לפקפק על הר"ן ז"ל במ"ש בנדרים (דס"ט). שהקשה איך אפשר לומר דמעשר תעשר אתרבי מן התורה דבר שאין זרעו כלה. ומשו"ה מסיק הר"ן דאסמכתא בעלמא היא. והרב בתשובה הנ"ל רמי דיקלא וזקפיה וז"ל לכאורה קשה למה לא מצינו בתבואה שעקרה ושתלה דזה דמיא ממש לדבר שאין זרעו כלה כו'. ולפי האמת ניחא ליה דמכל מקום א"א לאוקמי בהכי כו' שהרי מן התורה לא נתחייב במעשר רק אחר שנתמרח בכרי כו'. אפי' לכתחלה נוטל מן הגורן וזורע עכ"ל. ולא ידענא מאי ניחותא ומאי קאמר מר. אי הכי אפי' דבר שזרעו כלה ליפטר אותו ליטרא זרע שזרע. ולא יתעשר לפי כולו: אלא לפי חשבון הגידולין שהוסיפו עליו. מאחר שהנזרע כבר נפטר מן המעשרות פעם אחת שהוציאם ממנו. והלא מכל מקום חל עליו החיוב לאחר שגדל ונתמרח בכרי. והוא הדין דבר שאין זרעו כלה. אע"ג דנפטר ממעשר קודם הזריעה. והרי הוא כאילו הוציאו ממנו מעשרותיו. שאין הזריעה קובעת למעשר. אפ"ה רבייה רחמנא לעשוריה לכי רבי ויתמרח בכרי ויוקבע למעשר. שיתעשר לפי כולו. דאע"ג דלא בעי עשורי מקמי זריעה ושתילה. דאכתי לא מטא זימניה. מ"מ אחר שגדל והוסיף בקרקע וחזר וקצרו ועשאו כרי. קמ"ל דחייב ממה נפשך דאי מתבטל בקרקע כמו זרע הכלה ופנים חדשות באו לכאן. הרי צריך לעשר כולו כמו בזרעו כלה. ואי לא נתבטלו השיבלין אגב קרקע דכמאן דמנחי בכדא דמו. מכל מקום מתחייב להפריש מהן מעשרות. אע"פ שעדין לא היו חייבים במעשר בשעת השתילה. משום דלא גמרו להו מלאכתן ולא הוקבעו אז. אפ"ה לא פקעה מנייהו חובת המעשרות בכדי. דהשתא דגמרו להו שגדלו כל צרכן ועשאן כרי. האידנא הוא דחלה חובת מעשרות עלייהו. וזה ברור מאד. ואפי' קרא לא צריך. ולאו להכי הוא דאתא דמילתא דפשיטא היא. ולא צריכינן לריבויא דקרא לחייב דבר שאין זרעו כלה. אלא בשתיקן השיבלים ועישרן קודם ששתלן. דקיי"ל יש תרומה במלילות ובשיבלין אע"פ שאינן חייבין. כההיא דתנן מעשר שבולת ונותן לו. ואמרינן נמי בן לוי שהקדים בשבלים. דחולין ומעשרות מתוקנין בכך וכבר נפטרו השבלין אילו לא חזר וזרען. להכי איצטריך קרא דלא תימא אין גידולין מבטלין את העיקר. דכיון שזרען אינו כלה. ליחשב העיקר כדמנח בכדא. ולא ליבעי עשורי מניה זימנא אחרינא. דכבר איפטר ליה. קמ"ל קרא דצריך למיהדר ועשורי עליה. אי הכי מאי

דוחקיה דהר"ן ז"ל התם. ומאי טעמא לא נוקי לקרא בהכי דמשכחת לה נמי בתבואה שחייבת מן התורה במעשר. דבר שאין זרעו כלה:

אבל לענ"ד האמת יעשה דרכו. דהר"ן מדבר שאין זרעו כלה דרך זריעה משתעי דבהכי מיירי הך סוגיא כגון בצל ששתלו שאינה ממש שתילה. אלא דרך השאלה. משום דדמיא לה. שאין הזרע כלה. דמרבינן ליה נמי מקרא. ובהא שפיר קדייק הר"ן. ומשתילה לא קמיירי. כך נ"ל ברור מבלי עיון בסוגיא דנדרים למיעוט פנאי. ואי"ה אשנה פרק זה ואעבור עליו בעיון. זהו מה שראיתי לעוררך בדבר ואשר ראיתי בעניי יעבץ ס"ט. חותם בעמדין שילהי חורף הת"ץ:

סימן ז

שאלה עיר צפורי העומדת בראש ההר ואין לה חומה גמורה סביב. אם יש לה דין רה"י לטלטל בה בשבת:

תשובה

צ"ע להשוות דברי מהרי"ק בתשו' על ענין עיר שהקפה בי"ש עם דברי התלמוד וישוב הגון ומוכרח בלי ספק

דבר ברור הוא הר או תל המתלקט י' מתוך ד' חולק רשות לעצמו ודין מחיצה י"ל לעשות המוקף על ידיהם רה"י דבר תורה. אכן צ"ע מחמת מ"ש בתשובת מהרי"ק שורש מ"ו על ענין עיר א' שהיתה מוקפת הרים סביב לה. שהשיב הרב ז"ל לאסור הטלטול בתוכה מטעם דבעינן היקף לדירה: לאפוקי מחיצת הרים. וצל"ע מהא דאיתא בעירובין פ"ק (דח"א) מעשה במבוי שצדו א' כלה לאשפה. וצידו א' לים. ולא אמר בה ר' לא איסור ולא היתר לא איסור דהא קיימן מחיצות. שמע מנה בהדיא דמחיצת הים מחיצה היא. אע"פ שאין בה תפיסת ידי אדם. ולא נעשה היקף המחיצה לדירה. אפ"ה הויא מחיצה מעליא. ואי לאו דהוי חייש לשמא יעלה הים שרטון. הוה אמר בה נמי היתירא ודאי. אולם יש לחלק בין מבוי דהתם לנדון הרב הנ"ל. דהך מבוי הוו ליה תרי מחיצות גמורות בידי אדם. (ומן התורה בתרי סגי בכל דוכתא לענין שבת וכן לסוכה ואפי' למ"ד ג' מחיצות דאוריית' מיהו שלישית סגי לה בכל דהו) משו"ה הוי מהניא ביה ההיא מחיצה דים אע"ג דאינה עשויה בידי אדם. משא"כ בנדון דמהרי"ק שהיה כל ההיקף של העיר עשוי מן ההרים אשר לא חלו בהם ידי אדם כלל. לעשותה מוקפת לדירה. אבל בעובדא דתלמודא שפיר הויא מוקפת לדירה ע"י שאר המחיצות. (ודילמא מחיצה דים נמי הוי בה תפיסת ידי אדם שהגביהו שפת הקרקע שעל פני הים. או השוו פני החוף בבנין אבנים כמעשה הנמל. בגובה י' טפחים) וזה נראה נכון וקיים וישר לחלק כן. דבלא"ה ודאי דעת מהרי"ק

מוכרחת מהא דאמרי' (עירובין דך"ב) דא"י מקיף לה סולמא דצור מהך גיסא ומחתנא דגדר מהך גיסא. ואפ"ה חייבין באי' משום ר"ה כמסקנא דגמרא התם. ע"כ צ"ל כמ"ש התו' שם דאפי' לרבנן אתו רבים ומבטלי מחיצה שאינה עשויה בידי אדם. הא להדיא דלא מהני היקף שאינו עשוי בי"א. דאתו רבים ומבטלי מחיצתיה. (ומזה יש לתמוה קצת דמאי דוחקיה דהרב ז"ל משום דבעינן מוקף לדירה וליכא דבהא לאו איכפת לן כולי האי. דמדאורייתא רה"י גמורה היא: אפי' אינו מוקף לדירה ולעולם הזורק לתוכו חייב. והמטלטל בתוכה ד"א פטור. לפי שמחיצה היא אלא שמחוסרת דיורין. ואינה אלא כרמלית מדרבנן. ותיפוק ליה מטעמא דאמרן. וטפי הו"ל לאתויי מגמרא ותוספת הנ"ל דמוכח בפשיטות שנותנין לה דין ר"ה גמור. לעיר המוקפת בהרים. משום דאתו רבים ומבטלי מחיצתא. ופשוט שחייבין עליה מתורת ר"ה. וא"כ דעדיפא מנה הו"ל למימר דאסור לטלטל בתוכה דבר תורה וחייבין עליה חטאת. והיא תמיהא גדולה לכאורה. אלא שבזה נלע"ד לומר שאותו מקום שנשאל עליו הרב ז"ל בקיא הוה בגויה שאין בו משום ר"ה מטעמים אחרים שלא היו ס' רבוא בוקעים בו. ולא היו שביליו המפולשין רחבים י"ו אמה. כי היכי דליתו רבים וליבטלו מחיצתא. וכן נראה מכל מה שצידד שם הרב ז"ל ליתן למקום ההוא דין כרמלית לבד ולא תורת ר"ה. וזה ברור לע"ד) אלא ודאי כדאמרן דמבוי דגמרא שאני והוא ברור על דעתי:

עוד ראיה נאה למחיצה ג' בי"ש שמועלת ודאי

וכן צא"ל בטבריה שימה חומתה. ובודאי עירבו בה וראיה לדבר מהא דאמרינן (דפ"זב). שהתיר רחב"ע לאנשי טבריא למלא מים מגזוזטרא בשבת. וגזוזטרא לא אהני אלא לתקוני מיא דלא ליהוו כרמלית. ואי איתא דלא היו יכולין לערב אכתי מרשות היחיד לרשות הרבים קמפקי. דטבריא גופה ר"ה היא. דהא ים לאו מחיצה הוא לאכשורה ודוק. אלא ודאי משום מחיצות דלאינך גיסא שפיר הויא רה"י ונכון:

דברי הרב במ"א בענין זה תמוהים מאד לענ"ד

שוב ראיתי במג"א (סי' שס"ג סכ"ט) שכתב אההיא דמבוי שצדו א' ים וצ"ע מהא דכתבו התו' דמחיצה שאינה עשויה בידי אדם לא חשיבא מחיצה ואתו רבים ומבטלי מחיצתן וצ"ל דהכא מיירי במקום שאין הספינות עוברות שם לנמל דשם הוי הים מחיצה עכ"ד. ותמוה בעיני אטו ספינות מבטלי מחיצות. א"כ יבטלו גם הכרמלית ותחזור ותעשה על ידיהן ר"ה. ויולד לנו מזה עוד דין חדש שהים במקום הנמל שספינות רבות עוברות שם כגון אמשטרדם ולונדון שאפשר ס"ר בוקעים בנמליהם. יהא לו דין ר"ה. וזה ודאי דבר בטל דהא לא דמי לדגלי המדבר. ולא יעלה על הדעת לעשותו ר"ה. וכמדומה ששגג

במ"כ בכוונת התו' במ"ש דאתו רבים ומבטלי מחיצה. דפשוט שכיוונו לרגלי רבים הדורסים ברה"י כזו שמחיצותיה בידי שמים וק"ל. לא מחמת ספינות השטות בנמל הים. וע"ל סי' שמ"ה שהביא הרב ז"ל עצמו בשם הרא"ם דלא אתו ספינות ומשוו ר"ה. והוא ברור ומוכרח מטעם שאמרנו. ועוד תמה על עצמך דהא סתם נמל מעשה ידי אדם הוא. ובמחיצה העשויה בידי אדם מי שמעת לה דאתו רבים ומבטלי מחיצתא. א"כ כלפי לייא ואזיל בתר איפכא במ"כ. דבמקום נמל ודאי לא מהני לבטולי מחיצות אפי' ע"י רגל רבים דיבשה. כל שכן דריבוי הספינות העוברות אינו מעלה ומוריד כלום. ובמקום שאין שם נמל מלאכותי. אלא חוף הים הטבעי. אי איכא רגל רבים דווקא הוא דמהני לבטל מחיצתו. שאינה עשויה בי"א. ומ"מ הליכת הספינות בין הכא ובין הכא. לאו כלום היא לענין זה. ואין לומר שכוונת הרב ז"ל ע"י הספינות רגל ב"א הרבה מצויה שם ונעשית ר"ה ע"י הרבים היוצאים מן הספינות ליבשה ומן היבשה לספינה. דמאי איריא ספינות עוברות ואי רבים בקעי באותו מקום ביבשה אע"פ שאינם פורשים בים כלל ולא א' בהם בים יבוא. אפ"ה בטלי מחיצות ודוקא מחיצה דים גרידא. לא דנמל מעשה אדם כנז'. על כן לא נתכוונו דבריו ז"ל כאן. ומיחוורתא כדאמרן בס"ד:

דין החריץ שבי"ש ושבי"א מבוא' יפה יפה וביאו' דברי תו' החמורי' לכאור'

לפי דרכך אתה למד בדין החריץ המוזכר בתשו' א"מ הגאון ז"ל סי' ה' שי"ל כל תורת רה"י והוא דבר פשוט וברור מאד בלי ספק. עד שיש לתמוה הרבה על הפצרתו של אותו חכם השואל להכניסו בגדר ספק עד שהוצרך אמ"ה זצ"ל להתארך עמו מאד כדי לברר לו אמתתו. אמנם אין הדברים אמורים אלא בחריץ העשוי בידי אדם כאותו של עיר האג שהיו דנין עליו. וכמעשה כל החריצין של מדינות הולנד. אבל העשוי בידי שמים אינו מועיל לתת לו דין רה"י אלא להחמיר בלבד לחייב הזורק לתוכו. ואף בזו באתרא דבקעי ביה רבים לא מהני. דאתו רבים ומבטלי מחיצה שאינה עשויה בי"א אף לפטור הזורק לתוכו וכל תורת ר"ה עליו בין להקל בין להחמיר כדמוכחא ההיא סוגיא דר"פ עושין פסין. ובזה מדוקדק מאד מ"ש התוס' ד"ה דילמא מעלות ומורדות שכתבו דמחיצה בי"ש לא חשיבא מחיצה כולי האי כו' יע"ש. דמאי כולי האי תו איכא למידק הא איברא איפכא שמעינן להו דאפי' מחיצה העשויה בי"ש לא אתו רבים ומבטלי לה. דהא מעלות ומורדות בי"ש נינהו ואין חייבין עליהן אפי' בח"ל אליבא דרבנן (וכן בתל אע"פ שסתמו בי"ש הוא) אלא צ"ל שקושיתם היא משום דס"ד נהי דאין חייבין עליהן משום ר"ה שלא לחייב המעביר בתוכן ד"א. מיהא נחמיר עליהן שלא להוציא מתוכן לר"ה ולרה"י וכן להפך ונטיל עליהן חומר שתי הרשויות. ועוד בדין היה לחייב עליהן משום רה"י דקיי"ל

אף מחיצה העומדת מאליה שמה מחיצה וכל מחיצה איך שהיא חולקת רשות לעצמה מד"ת. א"כ למ"ד דלא אתו רבים ומבטלי מחיצה יהו חייבין עליו מתורת רה"י לכל דבר. וזה תימה דא"כ בכל מדינת א"י ובבל לא יהיו חייבין משום ר"ה. וגם יהא החייב הזורק לתוכן ממ"א. ולזה הוצרכו לתרץ דמחיצה בי"ש לא חשיבא מחיצה כולי האי. אע"ג דמחיצה גמורה היא דבר תורה. מ"מ אינה חשובה כל כך מחיצה שלמה. כמו העשויה בי"א. דאפי' רבים לא מבטלי לה. וזו שבי"ש) אפי' לרבנן אתו רבים ומבטלי לה אף להקל ליתן לה כל תורת ר"ה. והיינו דווקא היכא דניחא תשמישתא דאזדו רבנן לטעמייהו דס"ל כל היכא דניחא תשמישתא אפי' מחיצה העשויה בי"א אתו רבים ומבטלי לה. ברם מעלות ומורדות ודאי שאני כיון דלא ניחא תשמישתייהו במילתייהו קיימן. דחשיבא מחיצה דידהו מחיצה לכ"ע. ודוק היטב. כללא דמילתא מחיצה כל דהו מחיצה הויא דבר תורה וחולקת רשות לשבת. וכי בקעי בה רבים פלוגתא דר"י ורבנן אי אתו רבים ומבטלי מחיצתא לר"י אף העשויה בי"א בטלה. אי לא גמרי להו מחיצות. ולרבנן אי איכא שם ד' מחיצות בעלמא תו לא אתי רבים ומבטלי להו. אבל בב' מחיצות אע"ג דמעלייתא הויין אתו רבים ומבטלי. ולר"י כה"ג כיון דמחיצות גמורות נינהו בתרי מיהת סגי דלא ליתו רבים וליבטלו להו לגמרי. והני מילי בדניחא תשמישתא דרבים: אבל בדלא ניחא תשמישתייהו איפכא הוי. לרבנן לא אתו רבים ומבטלי אפי' מחיצה שבידי שמים. כיון דלא מסתגי להו לרבים להדיא. כה"ג לא פלגי רבנן בין העשויה בי"א לבידי שמים. ולר"י כיון דאינן אלא מחיצות גרועות. אין כחן יפה לעמוד נגד דריסת הרבים אע"פ שהילוכן ע"י הדחק. מיהא בדניחא תשמישתא אע"ג דלרבנן אלימי מחיצות היכא דאיתנהו ד' מחיצות בעלמא. היינו דווקא כשהן בידי אדם. אבל העשויות בידי שמים. לא עדיפי ממחיצות גמורות שבידי אדם היכא דבצרי להו ד' מחיצות. הכא אפי' בד' לא סגי. כיון דאיכא תרתי לגריעותא. דריסת רבים דניחא ומחיצה בידי שמים. מיבטל בטלי להו רבים ודאי. ולכל מילי יהבי להו תורת ר"ה. ולא מהניא מחיצתייהו כלל. ולא אמרן אלא בכולהו בידי שמים. אבל כי ליכא אלא חדא בי"ש ואינך רובא בידי אדם. הדר הנ"ל ככולהו בידי אדם. וכיון דאיתנהו שם ד' מחיצות סגי:

דין מחיצות שבי"ש וכן שבי"א היכא דליכא שם ד"מ ששוין הן מבואר היטב

אחרי הודיע ה' אותנו את כל זאת והרווחנו דברים הרבה שלא נתבארו עדיין כל צרכן בדברי המחברים. למדנו שני דרכים במחיצות שבי"ש. (וה"ה לבידי אדם כי ליכא שם ד' מחיצות. דשוין הן לרבנן) א' להקל וא' להחמיר. שמענו שמחיצות העשויות בי"ש כגון היקף הרים או חריצים ונקעים טבעיים. עושין רה"י לכל דבר. כל שאין רבים דורסין שם.

ואם רבים בוקעין בתוכן אז יש חילוק בין היכא דניחא תשמישן דהו"ל מחיצה נדרסת. כה"ג לאו שמה מחיצה כלל ואתו רבים ומבטלי להו לגמרי. ונותנין להם כל תורת ר"ה גמורה. ואי לא ניחא תשמישן אע"ג דכה"ג במילתייהו קיימי. דחשיבי מחיצתא ולא אתו רבים ומבטלי להו דקיי"ל כרבנן. מיהו אכתי צריך לפלוגי בדידהו. דלא מהניין מחיצתייהו אלא לאותן מעלות ומורדות וסרטיאות עצמן דלא ליהוי להו דין ר"ה ע"י הילוך דרבים כי לא ניחא דריסתן. דלא חשיבא לבטולי למחיצות. נפקא מנה לדרך ר"ה העוברת ביניהן שאין חייבין עליה. אבל עיירות גדולות ופלטיאות שבתוכן. הרי הן ר"ה לכל דבריהם. אע"פ שמוקפות במחיצות הללו שבי"ש (או שבי"א ואינן ד') אינן מועילות. כיון דניחא תשמישתא דרבים התם. אכן במחיצות שלמות בידי אדם ודאי יש תיקון גם לפלטיא עצמה. כדאיתא פ"ק בסוגיא דכיצד מערבין דרך ר"ה. ותמהני מאד ממ"ש אמ"ה ז"ל (בספרו סל"ז) בשם הרשב"א דבפלטיא אפי' דלתות המדינה ננעלות חייבין עליה משום ר"ה וסברתו מצאה חן בעיניו וקלסה. והא בהדיא שמעינן מהתם דבדלתות נעולות מיהא סגי. (ולענין כרמלית המובלעת בתוך רה"י גמור עמ"ש בס"ד בחי' סי' שנ"ח) ולמדנו לענין מחיצת החריצין שבידי אדם שמועלת לתקן ר"ה שבתוך היקפן ונעשה רה"י על ידיהן. כאילו היתה מוקפת חומה. ולא אתו רבים ומבטלי מחיצותיהן. כיון דבי"א נינהו:

אם יש לחוש בנהרו' וחריצין מחמ' שנקרשן בימו' הגשמים

ועדיין צריכין אנו לחקור אם חלה עליהן חששת חז"ל שמא יעלה הים שרטון. וכבר הושוו הפוסקים והסכימו דלא חיישינן לה אפי' בנהרות. כ"ש לחריצין הללו דלא רדיפי מיא דלא שייכא בהו. אלא שהאחרונים ז"ל חידשו לנו חומרא אחרת שאם נקרשין מימי הנהרות והחריצים בימי הגשמים בטלה המחיצה ואסור לטלטל עכ"פ באותן שבתות לדברי המג"א. וכמדת במג"ד אף בכל השנה אסורין אותן עיירות שיש בהן חששה זו. ואם אמנם לכאורה מצאה החששה מקום לחול. דדמי לשרטון. וליכא לדחויי דקרח שאני דהא שרי לשבור הקרח כדאי' בא"ח סי' ש"כ. דהא לאו מילתא דבנהר ואגם מים אסור כמ"ש שם במג"א בפשיטות. וכך נ"ל ברור דלא שרי ראבי"ה שבירת הקרח אלא בכלים ובקרח שאינו חזק. דומיא דשבירת חבית לאכול גרוגרת וק"ל. אבל קרח שבנהרות והוא חזק כל כך שעוברין עליו בני אדם וקרונות. מ"ט יהא מותר לשברו. הא קיי"ל אפי' חותמות בעלמא שבקרקע אסור להפקיע ולחתוך משום סתירה. כ"ש קרח חזק כל כך דבעי מרא וחצינא. דהויא סתירה גדולה בקרקע: ופשיטא דאסורה. אפי'

ליטול מתחתיו דבר הצריך לשבת. הגע עצמך פירות באוצר תחת הקרקע. יהא מותר לסתור קרקע שעליהן או לשבר שאר סתימה חזקה שעל גביהן הא ודאי לא שרי:

והשגה על האחרונים ז"ל

ומ"מ יש לעיין אם זה כדאי. לאסור הטלטול מחמת הקרש. ולפמ"ש לעיל דלא אתו ספינות ומבטלי מחיצתא דבעינן דומיא דדגלי מדבר. הכא נמי לא הוי דומיא דדגלי מדבר שלא היו הולכין על פני המים ולא היו קובעין מחניהם על הקרח. גם אינו ראוי לכך שהרי בחום השמש נמס. ומשו"ה נמי לא דמי לתבן שאם הוא מוקצה. קיי"ל דמבטל מחיצה כמ"ש בט"ז. דשאני תבן דמוקצה דודאי יעמוד שם כל ימי השבת. משא"כ בקרח. וכי אינו עשוי להתפשר בו ביום. עם כל תוקפו בבוא עליו חום היום או שירדו גשמים. מיד נפשר ומתמוגג. ותיכף אינו ראוי להילוך. אף שעדיין לא חזר כולו למים. מ"מ לא דרסי ביה רבים. משום הכי מסתבר טפי. דלא דמי אלא לתבן המוכן דאע"ג דאינו נוטלו משם. לא מבטל מחיצה. הוא הדין הקרש אע"פ שהוא חזק. ומעתה אין הכרח בכל מ"ש בט"ז לאיסור. והפריז על המדה לאסור בכל השנה ואין ראיה לדבר זה כלל. דאפי' תימא קרש אוסר. לא דמי לשירטון דהחששה עומדת לעולם ושייכא בכולה שתא וק"ל. על כן די למחמיר באותה שבת כדעת המג"א:

עי"ל ע"ד האחרונים מהא דפריך תלמודא בבל מקיף לה פרת ועמ"ש התוספות שם. ואי איתא (אע"ג דמאוקיינוס שפיר פריך (ואפי' אאוקיינוס איכא למידק. דלרוח צפון הוא ים נקרש תמיד וכך שמו בלע"ז (מאר גלאציאל) והרי שם לפ"ז בטלה המחיצה כל השנה. ויש להמליץ ע"ז מ"ש רז"ל רוח צפונית פרוצה) מאי קושיא מפרת ודגלת דנהרות הן וראויות לקרוש. משו"ה לא חשיבי מחיצה. אלא ודאי ליתא להך סברא לגמרי. עי"ל בדבריהם ואין להאריך כאן (שלא דיברנו מזה רק אגב גררא). ועיין שילהי פ"ח דאהלות דכפור וגליד לא חשיבי מחיצה לענין טומאה. מיהא בחריצין העשויין בי"א לית דין ולית דיין דלא אתו רבים ומבטלי מחיצתן כ"ש דליכא דחש לביטול מחיצות בי"א מחמת הקרש. ואף במחיצה רביעית בי"ש חדא מילתא היא. וכן במחיצת הרים אין לחוש למחיצה רביעית הנלע"ד כתבתי יעבץ ס"ט:

סימן ח

שאלת מה דעתי באותה הוראה שהזכירו האחרונים ז"ל בהל' דרוסה שאם נמצאו בעדר א' ג' נדרסין כל העדר אסור. לפי שמצאת להרב בטז"ל שהשיג ע"ז ושבושי קמשביש לה:

תשובה

תשובה לדברי הרב בט"ז בי"ד סנ"ז

אני אינני כדאי להשיב על דברי הרב ז"ל כ"ש לחלוק עליו ח"ו לסמוך על דעתי הקלה אפי' להחמיר. אלא לענין הלכה אני אומר להעתיק לך מ"ש בס"ד בחי' על י"ד וז"ל (בסי' נ"ז בסופו) כתב הרב ט"ז ז"ל מ"כ שאם נמצאו ג' וכו'. וכתב הוא ז"ל על זה טעות גמור הוא דמה מועיל זה וכל בהמה ובהמה יש לה חזקה טובה עכ"ל. ולא ידעתי מדוע החליטו הרב ז"ל לטעות. שלענ"ד אין כאן טעות כלל שהרי הוחזק הדורס בעדר זה וכל א' וא' מהבהמות שבעדר בספק עומדת. ועד כאן לא בעינן מקום צר אלא בספק דרס. (דמידי הוא טעמא אלא שאני אומר ברחו מפניו ולא השיגם. וכאן הרי שור שחוט לפניך) אבל הכא ודאי דרס כל א' ספק הוא. בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת. ואדרבה לדידי איפכא קשיא לי מאי איריא תלתא אפי' בחדא תסגי. דהא איגלאי מילתא דדורס היה בעדר ודרס. וקיי"ל חוששין לספק דרוסה. וכל העדר בספק דרוסה עומד אם ידענו שבא הדורס לתוכו ודרס ודאי ודוק:

וראיה נכונה לקיים ההוראה שמ"כ שאם נמצאו ג' נדרסין בעדר שכולו אסור וביאור הענין שדינו כספק דרוסה

ויש לדמות נדון זה לעיר שכבשה כרכום שכל כהנות שבתוכה פסולות. לחד אוקמתא אפי' יכולות לברוח ואפי' מחבואה אינה מצלת אלא אותה שנבדקה ואמרה טהורה אני. וטעמא משום דהוחזקו בועלין. לא מהניא לה חזקה דגופה. (אע"ג דכל אשה יש לה חזקה דכשרות) והכא נמי איכא חזקה דדרס בעדר זה דאע"ג דיכולין לברוח הרי כולן בספק דרוסות ולא מהניא חזקתייהו. והא דהכא מצרכינן מקום צר גבי ספק דרס. היינו משום. דכל כמה דלא ראינוהו שדרס. אין חזקתו דורס לפי שפעמים הרבה אינו דורס. דמשו"ה לא אסרינן בספק דרוסה אלא בשתק ואינהו מקרקרין. אבל באינך גווני לא חיישינן. אפי' ידענו שהיה כאן דורס. מפני שאין דריסתו ודאית. כל שלא ראינו או ידענו שדרס. אלא דבדאיכא ריעותא כגון איהו שתק ואינהו מקרקרין חוששין לס"ד אע"פ שעדיין לא הוחזקה דריסתו. ולהכי בעינן מקום צר לאחזוקי ריעותא. משא"כ בשדרס לפנינו (או מצאנו דרוסות בפנינו דהיינו הך) בכל גוונא חוששין. דמ"מ הוו להו ספק דרוסות אפי' בבקעה ומקום רחב. שכל השוורים של עדר א' הרי הם כמכונסים ומקובצים במקום א'. שאינן פורשין זה מזה כל דלא אנקיטינהו ניגרי ברייתא. יעוין שילהי קמא. וכן נקנין ע"י משכוכית מטעם זה.ונכנסין בספק אע"פ שיכולין להשמט ולברוח. לא תלינן להקל כה"ג. דומיא דכהנות דלא מהניא להו חזקה דגופא אף שאין המקום צר אצלן לברוח ולהמלט כדאוקימנא התם. ועדיפא מהכא. דהתם אכתי לא אחזוק כלל בעילת כרכום.

משוינן ליה כודאי. וכ"ש בנ"ד שהוחזקה דריסה דלא גרעא מנה ואוסרת אפי' במקום רחב כל העדר הנכנס בספק. כדרך שנכנסות בספק כל נשי העיר. אפי' פתוחה. ואף מאן דמוקי התם בגוונא אחרינא. איפשר דמודה הכא כיון דודאי הוא שדרס מקצתו. שחוששין לכולו. ודילמא היינו נמי טעמיה דבהג"ה ההיא דמצריך תלת נדרסין. לאו להחזיק העדר. אלא להחזיק הדורס דס"ל שאינו מוחזק לדורס עד שידרוס ג"פ. (אע"פ דמועדין הן מתחלתן לגבי נזקין במה שהזיקו. מ"מ לענין איסורא לחוש לספק דריסתן לא אמרינן חזקתן דורסין לאסור אחרות ודוק ועמ"ש בס"ד בחי' ספ"ק דקמא) או משום דבחדא איכא למימר איהי אזלא לגביה דחדא עבדא דמשתמטא לזימנין. ואשכחה דורס ודרסה וערקא. והדרא לעדרה. ומחמת זה לא הוחזקה דריסתו שלא במקומו בעדר זה. דתלינן דלא עקר הדורס ממקומו ולא נפל על עדר זה מעולם. אלא דווקא בשיש ג' נדרסין שהרי הוחזק דורס בעדר. והוחזקה דריסה. ושוב אין תולין לומר שפירשו אלו הג' ונדרסו שלא במקומן דכאן נמצאו וכאן היו (ודוק) ואיכא גילוי מילתא דהדורס נפל על העדר ודרס בהן. מעתה כולן אסורין מספק. ולא מפני שהוחזקו בדרוסות דנימא העמד כולן בחזקת שנדרסו כמו שהבין בט"ז ז"ל. שזה דבר בטל בלי ספק. דשוינהו נמי ודאי דרוסות כיון דקאתי עלה מטעם דחזקת כולן דרוסות וק"ל. זה ודאי לא עלה על דעת אדם מעולם. אלא כדאמרן דבכה"ג כולהו ספקא הויין כנ"ל ברור ונכון עד כאן לשוני שם. ואתה תבחר ותקרב. והיה זה שלום וישע רב. כחפץ דש"ת בוקר וערב. הטרוד יעב"ץ ס"ט:

סימן ט

שאלת פאה נכרית מהו משום פריעת ראש באשה.

תשובה

השגה למ"ש הריב"ב בגליון גמרא דנזיר

מצאתי בגמרא דנזיר (דכ"ח) נדפס בגליון ז"ל נ"ל היתר מכאן לשערות שנשים נשואות נותנות בראשיהם יהושע בועז עכ"ל. ולא נהירא לי היתר זה ולא ידענא מאי דעתיה אי בבית וחצר ודאי שרי דלא גרע מקלתה. ולדעת התו' אפי' בשערה שרי. דאל"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה. וכ"ש פאה נכרית. ואי בר"ה ותחת קישוריה. נמי פשיטא. אלא ודאי לר"ה ובגלוי למעלה מקישוריה איירי דשרי. ואיני רואה מהיכן למד פשיטות היתר זה ומהיכא דייק. אי מדאמרינן הכא אפשר בפאה נכרית. מנ"ל דבר"ה מיירי:

פאה נכרית באשה למעלה במקום שער בגלוי ודאי אסור וביאור הגון בגמרא ומשנה

ותדע דעל כרחך לא קמיירי בהכי. דהא לא אתינן להכי. אלא משום דלא מצי בעל למימר

אי אפשי באשה מגולחת. וא"כ לר' מאיר אטו בשערה מי איכא למימר דשריא למיפק ביה לר"ה הא פריעת הראש דאורייתא. אלא ודאי ה"פ דאשה מגולחת היא נמאסת קצת לבעלה. מפני שלפעמים בביתה שאינה יכולה להזהר כל כך מגילוי שערה. כשראשה נגלה ונראית קרחת. היא מתגנה עליו. לפי שהשער נוי הוא לאשה כדבר הכתוב שיר השירים. ולזה קאמר ת"ק דאפשר לה לעשות תקנה לזה. שלא תתגנה על בעלה ע"י קרחותה. ולעולם בשוק יש איסור אפי' בפאה נכרית בגלוי. וכן עיקר לענ"ד דלא עדיפא פאה נכרית מקלתה. דבשוק אסירא מדת יהודית כדאי' בהמדיר:

והיינו דתנינן בבמה אשה יוצאת בכבול ובפאה נכרית לחצר. ובריש דבכבול לר"ה לא תצא. לא תנן התם פאה נכרית. משום דבלא"ה אסירא בה בר"ה. לא אצטריך לאשמועינן דלא תצא בה בשבת. אלא בסיפא דבחצר מותרת. צריכא למימר דאבל בחצר שריא ואפי' בשבת ודוק. ואע"פ שהתו' לא כתבו כן שם עמ"ש בס"ד בפי' המשנה לשם:

ומ"מ נ"ל לחלק דאף למאי דכתיבנא לאיסורא. אינו אלא בפיאה נכרית הנתונה בגובה הראש במקום שער. דשייך ביה משום פריעת הראש כדפרישנא. אבל בנתונה למטה מן השבכה על פדחתה ובצדעים. במקום שכלים שערותיה לית לן בה. דלא הוי אלא כשאר תכשיטין שבחוץ הנלע"ד יעבץ ס"ט:

סימן י

להרהר בדקדו' לה"ק בבה"כ מסתבר' דאסו' לדידן

נסתפקתי אם מותר לעיין בבית הכסא במשקלי השמות והפעלים. והיה נראה לכאורה דמותר דהא קיי"ל דברים של חול מותר לאומרן בלשון הקודש. (ואהא סמיכנא ועבידנא עובדא לעיין בבה"כ בספרי פילוסופיא המועתקים ללשון עברי. כגון ס' המדות לארסטו והדומה לו. ואפי' המחוברים בחכמת הטבע ובמה שאחר. עם היותם נחשבים לרד"ק ולר"ש בן תיבון בהקדמת המורה וסיעתם מעשה בראשית ומרכבה. שרי להו מרייהו שעשו כוונים מדמיונו של הר"מ ז"ל להעציבה) ש"מ בלשון עצמו ליכא משום קדושה. אלא בתר ענין אזלינן. והא נמי ליכא ענין קדושה כ"א להרהר ולחשב באופני הדבור הנאות והלשון המדוקדק. ואפי' לדבר בם להוציאם בפה היה מותר. הגע בעצמך כשהיו ישראל על אדמתן ולשונם לה"ק. היו בודאי משתמשין בו אף בבה"כ ולכל צרכם (אע"פ שבלי ספק יש קדושה בלשון גם מצד עצמו. וזהו דעת קצת במה שנקרא לשון הקודש) איברא לדידן מסתברא לאיסורא כיון שאין דרך להגיע לידיעת לה"ק על נכון כי אם ע"פ הכתובים אשר יורו באצבע על כללי הדקדוק. שלא נשארה בידינו ידיעת דרכי לה"ק אם לא על פיהם. ועל כן אי אפשר לעמוד בהם בלי הרהור ד"ת ופסוקי המקרא ואסור:

ולעיין בספרי חכמו' חצונו' נראה דמותר בבה"כ אפי' הם כתובי' בלה"ק ונכון הדבר לעשותו ביחוד לת"ח שא"א לו לעמוד בלי הרהור ד"ת

ושמעתי על הרמב"ן ז"ל שהיה מעיין בספרי לשון לעז של חכמי א"ה בב"ה כדי שלא להרהר בד"ת. (וכ"כ הרע"ב ספ"ה דאבות) וכן היה מנהגו של א"מ הגאון ז"ל. ואם היה מוצאים היתר בעיון הנ"ל. נ"ל שלא היו עוסקים בהם. וצ"ע אליבא דר"י דפ' שתי הלחם (דצט"ב) דאית לי' דברים ככתבן וא"ל לבן דמא צא ובדוק שעה שאינה לא יום ולא לילה ולמוד בה חכמת יוונית. הא איכא שעי דבה"כ דליכא לקיומי בהו קרא דוהגית וילמוד בהם שם. וכן יש להוכיח מהא דאיתא בפ' ט"י (דקב"ב) א"ר הא דינא מרא"ברש גמירנא בבה"כ שהיה גורס שם למודו לאונסו. ולא הוה חייש לעיוני בדברים של חולין כה"ג כי היכי דלא ליתי לידי הרהור תורה בבה"כ וכן פ"ק דקידושין (דל"ג) דילמא לאונסיה שאני. וצ"ע. וי"ל שלא היה להם ספרים בחכמות חיצונות לעיין בהם. או שמא מתוך שד"ת היו שנונים בפיהם ולא היו מעיינים בהם אלא במחשבה. לא מתוך הספר. כי לא ניתנו ליכתב בימיהם. ומתוך העיון המחשבי נאנסו ושכחו להפסיק ההרהור בד"ת ולהסיח דעתם לד"א בהכנסם לבה"כ. ובאמת אין להביא ראיה מן התנאים בדברים כאלו. ומההיא דמנחות נמי ליכא למשמע. ותסברא אטו מי ליכא שעי דבה"כ והא לא אפשר בהו לקיומי קרא כדכתיב (וכה"ג איתא פר"ע (דפט"ב) דל תרתי סרי ופלגא דמיכל וצלויי ודבה"כ) (איברא להירו"ר דמייתי בב"י ספ"ה. אה"נ דאיכא לקיומיה התם נמי. ולק"מ. ועמ"ש שם בחבורי בס"ד). אלא מאי אית לך למימר דברים ככתבן לאו דוקא. שעה שאינה לא יום ולא לילה נמי לאו דוקא. ושעה דבה"כ אינה חשובה לא ביום ולא בלילה ואינה ראויה ללימוד חכמה מתחלתה וק"ל נ"ל יעב"ץ ס"ט:

סימן יא

בא מעשה לידי בעוף שהיה בגפו כעין חיתוך הנראה שנעשה ע"י קשירה חזקה שקשרו אגפיו בחבל. ושלטה בו המכה עד שעברה את הבשר ונכנסה תוך העצם שהיה גם העצם מחותך קצת בצדו הא' לצד הגוף השוכב על הצלעות שמזה ניכר שבאה המכה מן החבל שהיה קשור בו בחזקה שכן דרך לקשור ב' אגפי העוף יחדיו למעלה לצד גבו ושדרתו כשמביאין אותו לשוק למכור. ולכן מצדו האחר הפונה לחוץ היה הגף שלם בעור ובשר ועצם מפני שלא נגע בו החבל מאותו צד שנישא על ידו. והיתה המכה רחוקה מן הגוף כרוחב אגודל בריוח שמעתה אין מקום לאוסרו ממנהג אבותינו משום שבירת הגף גם לא היה לו עוקץ כלל:

גם העוף שהיה פגום בעו' ובשר מצד א' ע"י הידוק החבל פשוט דמותר האבר כולו והתרתיו כולו ולא ראיתי לאסור האבר מן המכה והלאה משום מצות פרוש. חדא דהא סמכו האחרונים ז"ל להתיר באבר ובשר מדולדלין בחזר ונקשר שא"ש אפי' ניכר שהיה שבור כולו בודאי. כ"ש בנ"ד דעדיף טפי דאע"ג דמצד הא' היתה עדיין המכה פתוחה ונראת בעור ובשר. מ"מ עין בעין היה נראה שלא נשבר כלל. ולא היה רק כחתוכה בסכין במעט בשר וקצת עצם פגום בעליונו שבצד א' לבד וזה אינו קרוי שבירה. ולא אבר ובשר מדולדל שאין כאן דלדול כל עיקר. ופשיטא דיכול לחזור ולחיות כה"ג כנ"ל ברור. ועוד שאפי' היה ספק. ספיקא דרבנן הוא דהכי קיי"ל ודוק:

ואע"ג דלגבי ק"פ כה"ג נמי שבירה מיקרי לענין לאו דעצם בל תשברו בו. שאפי' פגימה כל שהיא כדי חגירת ציפורן אסורה כדאיתא פ"ק דחולין ג' פגימות הן. שאני התם דשני קרא דלכתוב ועצם ממנו לא תשברו. ומדכתיב תשברו בו משמעו אפי' שבירה במקצת אע"ג דלייף ביה. ותו התם מיירי בפוגם את העצם בסכין ובקופיץ כדרכו:

כה"ג בק"פ מבעי' אי מיקרי שבירה וכמדומ' מהשמטת הר"מ ז"ל דלא ס"ל כללא דפגימת עצם בפסח לגמרי וצ"ע ומג"ה אין ראי' ביחוד לדברי הר"מ עצמו וראי' נכונה למ"ש שאין מנקרין הפסח

(**וצ"ע** אם יש בנ"ד משום שבירת עצם בפסח כשהשבירה נעשית ע"י חוזק הידוק החבל. כי נראה קצת דדמי טפי לשורף דאין בו משום שבירת עצם). ומהא דקיי"ל בגיד הנשה שצריך לחטט אחריו ולחתוך שרשי הקנוקנות המובלעים בעצם. ואע"ג דנוהג גם במוקדשין. אין לדקדק כלום. דודאי לא משכחת להך דינא בקרבן. דחטיטת הגיד אינו אלא מד"ס. ולא אתי חומרא דרבנן ועקרא לאו דאורייתא בקום עשה. אך בדקתי בס' היד להרמב"ם ולא מצאתי להא דפגימת עצם בפסח. ויש לתמוה למה לא הביאה אחר שהוא תלמוד ערוך. ושם ראיתי בהל' ק"פ שכתב שאין מנקרין את הפסח כשאר בשר דבעינן כולו שלם. ונ"ל שיצא לו זה להרמב"ם ממשנה ערוכה פ"ז דפסחים העצמות והגידין ישרפו בי"ו ע"ש. ואם איתא דמנקרין את הפסח למה לן לפוסלן ולעבור אלאו דנותר. נשרפינהו לגידין בי"ד ודוק. ואף להראב"ד דפליג עליה. נראה דמודה בחטיטה בסכין דאסורה בעצם. מ"מ מ"ש נ"ל פשוט דנ"ד שרי ודוק. יעב"ץ ס"ט:

סימן יב

כתב הב"ח בענין כתמים ממראה טהור. להמתין מלהורות בהם עד שיתייבשו. ולא בעודם לחין. שמא יחזרו למראה טמא. ואביו הגאון זצ"ל בתשובה (סי' מ"ו בספרו) דחה דבר זה מהלכה ופסק להקל אף בחזרו קצותיו למראה אודם אחר שנתייבש הדם

יע"ש. רצינו לעמוד על דעתו של מעכ"ת אי עביד בה עובדא כשמעתיה דמר אביו רבינו תנצב"ה:

תשובה

חומרת הב"ח להמתי' מלהורו' בכתמי נשי' עד שיתייבשו לית דחש לה אפי' בראייה גמורה

תרתי קבעיתו מנאי. חדא מיפשט פשיטא לי דהלכה ודאי כבתראי. דלא חשו להיא חומרא. והדין עמהם מאותה שאמרו לענין נפלה לאור. דאע"ג דאם שולקן אפשר שיוריקו בני מעיה וטרפה. אפ"ה א"צ לשולקן ומותר לאוכלן. ולאו ק"ו הוא מה התם דאיכא ריעותא דנפלה לאור וקרוב הדבר שלקתה ואיכא לספוקי באיסור טרפה דאורייתא. לא מחזקינן איסורא ולא חיישינן לברורי מילתא. הכא דלא אתחזק ריעותא לגמרי. דאין רגלים לדבר כלל שיהא בעתיד מראה טמא. לא כל שכן. ועוד כתמים דרבנן. ואפי' מצאה דם בבדיקה. אינה טמאה אלא מדרבנן. כדמוכחא סוגיא דר"פ הרואה כתם. שאפי' רואה ממש. אם לא הרגישה טהורה דבר תורה. וכ"ש בבדיקה דגריעא מנה אע"ג דכודאי משוינן לה היכא דליכא למיתלי במידי. דחזקת דמים טמאים מן המקור. אפ"ה מידי ספיקא לא נפקא. דהאיכא נמי דם עלייה. (עמ"ש בס"ד בפ"ב דנדה) ואף בראייה גמורה הדבר פשוט שא"צ להמתין ולחוש שמא יהפוך הדם את עינו לאחר שעה. אפי' היה כן דין אמת שמטמא למפרע אם יחזור אחר זמן למראה טמא. אין חוששין מספק כדמוכח בהדיא מראיה הנ"ל דקיימתיה מסברא ת"ל ושוב מצאתיה גם לאחרונים ז"ל:

פלפול בדברי הט"ז דלפום ריהטא אייתי ראיה לטובתו וישוב הגון והיאור נכון בגמרא שילהי פ' כל היד

ואמנם מש"ע הרבט"ז מההוא עובדא דרבי: איכא למידק בה דלכאורה ראיה לסתור היא דהא אדרבה חזינן דהמתין להורות בעודו לח ואפי' לחומרא לא עביד ביה עובדא. עד דחזי ליה לבתר שעתא: וש"מ איפכא דטפי עדיף למחזי דמא בתר דיבש ושפיר דמי אפי' לקולא כ"ש לחומרא. וא"ל התם משום דחזי ליה בלילה דהוה מספק' ליה מילתא משו"ה תרח עד לצפרא דחזי ליה שפיר: דאכתי קשיא מ"ט המתין עוד שעה שנית ביום. אלא שי"ל בזה משום דמעיקרא ספוקי הוה מספקא ליה (אע"ג דאחזקיה בטמא. מ"מ לא סמך על ראיית הלילה) דילמא לא מתחזי שפיר בליליא. והוה צריך לשהוייה לצפרא. וכי חזי ליה דאשתני וסבר למימר ודאי מאתמול טהור הוא. אכתי הוה מסתפקא מילתא דילמא השתא הוא דאשתני. ומעיקרא מראה טהור הוה ואזלינן בתר מעיקרא. להכי אשהייה תו שעתא אחריתא. למבדקיה אי מיקם קאי במילתא בגוונא חדא כדהשתא. מוכחא מילתא דראיה דלילה טעותא היא. דלא חזייה שפיר. דאל"ה אלא האידנא הוא

דאשתני. מיבעי ליה לאשתנויי ומיזל. ואי מפכח הוא דקמפכח. איגלאי מילתא דברישא טמא הוה. והדר אשתני. משום דקמפכח ואזיל. אבל אם היה רואה אותו ביום לא היה ממתין לו כלל. שאין לדיין בו אלא ראייתו לשעתו. והעמד מראה הדם על חזקתו. בין להבא בין למפרע (כל היכא דלא אתרע) אחת היא דתו:

לימא מסייע לסברת הב"ח ולא היא ואימא תהוי תיובתא כלפי סנאיה דרשב"א בדרוס' ומסייעיה להטור סנ"ז

ואין לסייע סברת הב"ח מהא דכתב הטור סי' נ"ז בשם הרשב"א גבי דרוסה שאם לא בדק סמוך לדריסתו חוששין שמא שינה מראיו. דבר מההיא דיחידאה והא מחי לה בעה"ט אמוחא. ואה"נ דתהוי נמי תיובתא מהכא דשמעינן בהדיא מברייתא דלא יאמר כו' דליתא. ותו אדרבה דוק מנה איפכא לשמא שינה דווקא הוא דחייש. אבל שמא ישנה לא חיישינן. (אע"ג דלדעת הר"מ מיוני דפליג אר"ת (קדושין דמה"ב) אשכחן סברא הפוכה דאף דלשמא קידש לא חייש. לשמא יקדש ס"ל דאיכא למיחש. לא דמי להכא. דהתם מידי דתלי במעשה שאני ודוק):

עיון בגמרא הנ"ל מ"ט לא נחוש לחומרא בספק דשכיח להשתנו' מראה דם אחר שיבש ולפ"ז י"ל דבבלוע בעד באמת יש קצת להחמיר לכתחילה לראותו בעודו לח וישוב דעת הרשב"א בדרוסה. והיכא דמייתו למורה כתם יבש בדיעבד ודאי אין לו לחוש כה"ג לחומר' בדרבנן ואצ"ל לקולא שאם ראהו לח במראה טמא שאין לו להמתין עד שיתייבש ויחזור למראה טהור עם שלכאורה יש מקו' לטעות מעובדא דר'

וא"ת אי הכי הכא נמי כה"ג ניחוש מיהא לשמא שינה מראהו. היכא דלא בדק מיד בעוד הדם לח. לא יורה בו עוד להיתר. ואי משום הא דתניא לא יאמר החכם כו'. היא גופה קשיא אמאי לא. הא חזינן דמידי דשכיח הוא זימנין דכי נתייבש הדם ונבלע בבגד. אזיל סומקא ואתי חיוורא. וכדמסיק נמי תלמודא בעובדא דרבי דקמפכח ואזיל. ש"מ דהכי אורחיה דמראה לבתר שעתא משתני והדר למראה טהור. והאידנא מורי ביה להיתירא. וכי הוה מעיין ביה ברישא הוה מורי לאיסורא. ומ"ט לא יאמר ולחוש לספק איסור דאורייתא ניזיל בתר מעיקרא לחומרא. (ואפשר שע"י שרייה יחזור עוד בסוף ג"כ למראה טמא. וכאותה ששנינו בפ"ז דנדה ואם יכולין להשרות ולחזור לכמות שהיו טמאין). ויש להביא עוד סמך לדבר שדרך הדם להבלע ולאבד מראהו ביובש ולחזור ע"י שרייה. מההוא עובדא בגמ' דפ"ק דכתובות ההוא דבעל ולא מצא דם. א"ל ר"ג להביא הסודר ושראו במים ומצא עליו כמה טפי דמים. הרי שיבש לא נראה הדם. ולח חזר ונראה. איברא ראיה ליכא דאיכא למידחי דילמא משום דחפהו ש"ז. משו"ה לא חזי ליה בתחילה. ולהכי איצטריך לשרוייה במיא עד דאעבר ש"ז ונשאר הדם שהוא צובע

הסדין ואינו עובר בשרייה מועטת. אבל ודאי מילתא דשכיחא הוא שהעזה במראה דם לח. חוזרת כהה אחר שנתייבש. ויש לחלק בין הבלוע בבגד. לדם בעין. דאע"ג דמתרמי דמפכח. מ"מ לא שכיח כולי האי. אבל מסתמא אמרינן דלא אשתני. והשתא ההיא ברייתא אב"א בדם בעין מיירי. לא בנבלע בבגד. ואינו עשוי להשתנות אע"פ שנתייבש. ודריסה שאני. דלאחר מיתה ודאי עשוי להשתנות המראה בב"ח כדאמרינן בעלמא סימנין עשויים להשתנות אחר מיתה ואין מעידין אלא עד ג"י (וכן בנפל למים והוא דאסקוהו וחזיוהו בשעתא) ונ"ל ברור דמהתם נפקא ליה לרשב"א. אי נמי אמר לך הרשב"א ההיא דתניא לא יאמר כו'. בכתמים עסקינן. ואנא דאמרי בדרוסה דאורייתא. לעולם אימא שהייה כה"ג מילתא הוא וחיישינן לשינוייא. ולא אמרו חכמים בכתמים אלא להקל בספקן. נקוט מיהא בכתמים לא חיישינן להמתין בהם עד שייבשו. וגם אין חוששין להם למפרע שמא מתחילה טמאים היו בעודן לחין. אלא אין לך בהן אלא לפי מראיהן בעת הראותן למורה. אבל בודאי לא נכון הדבר להמתין מלהורות בדבר שנראה מראה טמא בלחותו. (וההיא דר' שאני כדאמרן) גם הרב בב"ח לא אמרה אלא לחומרא היכא דהשתא הוי מראה טהור. הוא דחייש דילמא עדיין ישתנה בסוף למראה טמא. אבל במראה טמא. ולקולא מי אמר. ואפי' היכא דמספקא ליה מילתא לפי עיני ראות המורה. אם נוטה לאדמימות בלח. אע"ג דבכתמים דרבנן איכא למימר דאזלינן לקולא דתרי ספיקי נינהו. מיהו בבדיקה כה"ג דאזלינן לחומרא בספקה. נראה אפי' אשתכח דהדר אשתני למראה טהור. לא מהני. כיון דליכא אלא חד ספק גמור. דכודאי חשבינן ליה מגופה:

וכי אתרמי דהדר למראה טמא אחר שיבש מסתברא דש"ד לאחמורי ואע"ג דכבר אורי בה להתיר' ולזילותא לא חיישינן

ואידך הא דמשמע לכו תו דפשיטא ליה לרבה מר אבא זצ"ל שאפי' אחר שנגב נתאדם הכתם בקצותיו יהא טהור כדמעיקרא. מספקא ליה לתלמידא אי אמרה הלכה למעשה. אף דמראה פנים לדבר. מאן יהיב לן מעפריה דא"מ ומלינן עיינין. בעניותין בהא ודאי מסתפינא למעבד בה עובדא דמאי שנא מאדומין ששלקן והוריקו דאמרינן איגלי בהתתייהו. כל שכן הכא דלא אתעביד ביה מעשה. וממילא הוא דהדר למראה טמא. ותו דמפשטא דההוא עובדא דר' משמע לי איפכא. אף שיש לדחות. ומוכח מניה נמי דלא שייך בהא משום דבעינן דרכיה דרכי נועם שהרי טיהר מתחילה. ואח"כ חזר וטימא. אע"פ שגם זה י"ל עפמ"ש לעיל וק"ל. אלא מאי אית לך למימר הכא שאני אב"א כיון דלא שכיחא היא שיתאדם ביבש. לא חשו לה. אי נמי כיון דלשעה קלה הוא דמתייבש וחזיא

ליה. אי הדר למראה טמא. ואיכא לתקוני בטבילה אחריתא מקמי דמתעברא. באופן דלא שייך כה"ג ההיא דדרכיה דרכי נועם. והכי נמי ליכא למימר ניחוש דא"כ לבו נוקפו ופורש דחשו לה חז"ל. דהיינו דוקא כי בדקה עצמה היכא דלא אצרכוה בדיקה כמ"ש התוס' בשם ר"ח (דיב"א) מה דליתא הכי. ואי בעל נפש הוא ובעי לפרוש עד שיתייבש ויראה שלא נשתנה מראיתו. לפרוש האי פורתא ולית לן בה כנלע"ד:

סימן יג

בס' חב"י נמצא' תשוב' מודפסת על שם גאון א' מדור שלפנינו מלאה קמשונים מטעיות שונים. גם בס' ש"א נלכד בטעות להתיר איסור כרת ח"ו מ"ה. מוצאת דם כל שהוא בבדיקה אע"פ שלא הרגיש' הרי היא כנדה ודאית של תורה לכל דבריה ולא חילקו בה חכמים אלא לענין קרבן בלבד

והואיל ואתא לידן דינא דמקולקלת בכתמים ובבדיקה. אידכרתן מילתא דתמיהא טובא דחזינא לה הא שנין סגיאין בס' חדש נקרא חינוך ב"י (סי' ס"ח) נדפסה תשובה א' בשם גאון מכונה מהר"ר געטלק ז"ל על נדון אשה מינקת שדמיה מסולקים ולפעמים נשאר מעיינה פתוח בימי הנקה. ופ"א אחר לידתה לא ראתה כחצי שנה רק פעם כשבודקת מצאה על העד כעין ריר ומוגלא לבנה ובתוכו נקודות קטנות אדומות כמראה דם ממש. ושוב חזרה ובדקה ולא מצאה כלום עד אחר ד' ה' ימים חזרה ומצאה ככה אירע לה כמה פעמים שבדקה ולא מצאה כתמים ופעמים מצאה ולא הרגישה שהוא מן המקור. והשיב המשיב לית דין צריך פנים דודאי איתתא מותרת לבעלה אפי' תמצא כאלה בבדיקה כל שאינה מרגשת שנפתח המקור או שרואה דם ממש לבד. עכ"ל העתקתיו אות באות להסיר מכשול מדרך עמנו כי קרוב בעיני שהתיר כמעט איסור כרת בשני דרכים וכללים היוצאים מפסקו זה. הא' במה שהקל בבדיקה בלי הרגשה שנפתח המקור. והב' שהצריך לראות דם ממש בלבד בלי תערובת. ובהעדר ב' תנאים הללו מתירה לגמרי. והם טעיות מפורסמות לדעתי כאשר אבאר בעזה"י. ונראה על מה סמך בקולות הללו זה לשונו שם לברר פסקו הנז'. וזה משלש הוכחות חד שהרי מ"ה אין אשה טמאה אלא בה' מיני דמים ודוקא שתרגיש ביציאתו ושבא מן המקור כו' ומשום שלא יבואו לטעות כו' החמירו עוד שתהא יושבת ז' נקיים אפי' על טפת דם כחרדל. וכיון שכן הבו דלא לוסיף עלה להחמיר במנקת המסולקת דמים ולא תהא חומרת ר"ז עדיפא מדין תורה דבעינן שתהא מרגשת וזו כיון שאינה מרגשת אין כאן מיחוש ע"כ. ולא הבינותי דברים הללו מה ענין דר"ז לכאן. הכא בדינא דנדה עסקינן אי טמאה אי טהורה. ואי טמאה הויא פשיטא דלא מפלגינן האידנא בין נדה לזבה לגמרי. דאפי' בכתמים יהבינן לה דין זבה לעולם. ואי טהורה טהורה לגמרי. ובהא לא אחמיר ר"ז ולא מידי. וכמדומה שהיה סבור דחומרא

דר"ז היא דמטמי לה בטפה כחרדל. והא ודאי בדותא היא דמן התורה מטמאה בכעין החרדל ואף בפחות מכן ומשנה שלימה היא פ' יוצא דופן (והתימה מהרבש"ך שהוצרך לומר חידוש זה בשם האגור) ור"ז לא חידש אלא חומרא דזבה. (ואמנם כבר היו מי שטעו בכך כמ"ש תר"י בפא"ע. וכן מצאתי עוד לב"ס שבילי אמונה בשביל ראשון מהנתיב השלישי שנכשל בטעות מוחלטת כזו וחשב שאין ראיה טמאה מ"ה בפחות מכגריס ר"ל מהאי דעתא) ואי הכי קטעי בתרתי חדא דמן התורה טמאה היא ודאי אף בראתה רק טפה קטנה מאד פחותה מכחרדל. ואידך דקמפליג בראייה ובדיקה בין הרגישה ללא הרגישה. וזו טעות בדבר משנה בלי ספק. אף למאי דקיי"ל כמ"ד דמ"ה אינה טמאה עד שתרגיש בבשרה. אימור דשמעת לה לדין תורה גמור ולענין קרבן בלבד הוא דאיתמר. אבל טמאה היא ודאי משום נדה בכל גוונא היכא דודאי אתי מגופה. ואע"פ שאינו אלא מדבריהם כמ"ש לעיל. מ"מ פשיטא דלא גרעא מספק אי מגופה קאתי כההיא דשילהי פ' הרואה כתם בעד תחת הכר עגול טהור משוך טמא אע"ג דאיכא למימר מעלמא קאתי. ואף למאי דאוקימנא בדארגישה. מיהא האיכא למימר דילמא הרגשת עד היא ומידי ספק דם מאכולת לא יצא ואפ"ה טמאה נדה ודאית בכל שהו. כל שכן בבודקת ורואה שאין לה במה לתלות אלא מגופה הוא דקאתי. דפשיטא טמאה נדה ודאית אפי' לא הרגישה. דהרגשה אינה מעלה ומורדת לענין טומאה. במוצאת דם בבדיקה. דאימור ארגשה ולאו אדעתה. ואף בהרגשה איכא לספוקי בהרגשת עד. ואינה מוציאה מידי ספק לטמאה טומאה גמורה של תורה. ואפ"ה טומאתה ודאית כראיה ממש דרבנן גזרו עלי' והשוו אותה כשל תורה לטמא טומאה חמורה ולא הצריכוה שיעו' ככתם היכא דלא איכא למיתלי במידי דשכיח וק"ו היכא דודאי מגופה הוא אע"ג דאיכא ספק דדם טהור. והכי סלקא שמעתא דמקור דאר"י בהדיא דהלכו בו חכמים אחר הרוב ועשאוהו כודאי. וכדמוכחא נמי סוגיא דבדקה בעד הבדוק וטחתו בירכה או הניחתו בקופסא דטמאה נדה ודאית בכל שהו ולא צריכה הרגשה כדאמרן. אע"ג דמתני' דאותו יום נמי אוקימנא בהרגישה. הני מילי לענין קרבן. אבל לענין טומאה לא שנא וכדפרישית דבעד ודאי ליכא לפלוגי לגמרי בין הרגישה ללא הרגישה. ואפי' בדלא בדקתו לאלתר. אינו תולה בכלום. ק"ו לבודקת העד מיד. שהרי ודאי מגופה הוא. דלא חשבינן לספק אם הרגישה. אלא אוקי אחזקת דמים מן המקור ובודאי הרגישה ולאו אדעתה. וכן מוכיחות כמה סוגיות וכ"כ הפוסקים בפירוש דחומר בעד הבדוק דלא צריך שיעור כגריס.ואינה תולה אף במאכולת מעוכה ונקבע בש"ע בלי חולק. וכי הוי נמי דרבנן מיהא כי היכי דלא פלוג בין עד לראיה לענין שיעור. הכי נמי לענין הרגשה דשויוה כדאורייתא לטמא

בכל שהו ואף בלי הרגשה. ולא גרע מכתמים דודאי לא הרגישה וטמאוה. ק"ו לעד. דספק הרגשה מיהא איכא. וכן מבואר בס"ס ק"ץ דכתמי עד הבדוק מטמאין בכל שהן והרי הן כראיות לכל דבר. ולא ערער אדם מעולם:

עוד נכשל בעל אותה תשובה בשגיאה עצומה ברוא' דם לבטלו ברו' מראה אחר שעמו ולילך אחר עיקר הליח' הנמצא' בבדיק' לטהרה אם אינו דם צלול צ"ל לבדו בלי ליחה אחרת ר"ל

כתב עוד הוכחה שנית הרי כתבו הפוסקים שהלבן והירוק אפי' יש סמיכות דם והוא עב הרבה טהור. כל שכן בנ"ד שהעיקר לובן ומעט נקודות או שרטוט של דם שאין לנו לומר שהוא מן המקור כ"א מהצדדים. ול"ד כלל למ"ש כל דם היוצא מהאשה כו' דטמאה דהתם היבחושין יוצאים ממנה לבד ואף אם תראה קצת לובן עמהם. מ"מ המה עיקר אבל כאן הלובן עיקר ע"כ. הנה הבין לשון הטור וש"ע סי' קפ"ח שכתבו לענין מראות הטהורות אפי' יש בו סמיכות דם והוא עב הרבה טהור. כסבור שר"ל שיש תוך אותו סמיכות דם אדום גמור. רחמנא ליצלן מהאי דעתא ופשוט מאד שהכוונה אף אם יש באותה ראייה של מראה טהור דמיון סמיכות ועובי הנמצא בטבע בדם ממש שהוא קצת עב. לא שיהא דם אמיתי מעורב בו אפי' כל שהו. כי אין ספק בעולם שטמא הוא והבא עליה בכרת. והדיבור בזה אך למותר ומה טיבו של רוב ומיעוט ועיקר וטפל בכאן. אחר שמטמא בכל שהו. ועד כאן לא איפליגו ר"א וחכמים אלא ברואה בחתיכה אי אורחא הוא. אבל ברואה דם בתוך ליחה ומוגלא הא ודאי אורחיה לכ"ע. ולא נשמע כזאת מעולם לאחד מהמחברים נשתקע הדבר ולא נאמר:

ועוד בה שלישי' לדון כל אשה מינקת בבעלת מכה טריה ולחדש ספק אשר לא נשמע ולא נהיה ע"ז גדלה התמיהה ואם בארזי לבנון מדור הקודם נפל' אש השגיא' שלהבת יה מה נעשה לנותרים כמנו היו' נגשש' כעורים קיר שגו ברוא' פקו פלילי' והמכשל' הזאת תחת יד השרי' והסגנים רבני' שבדור יתום הלז יתנו עידיהן ויצדקו למדפיסי ספרי' בלי ידיעה וראיה. הרחמן יאיר עינינו בתורתו ויצילנו מכל שגייה.

עוד כתב שלישית הרי אפי' בראתה מחמת תשמיש שהחמירו בה מאד א"ה הקילו כשיש לתלות במכה כו' וא"כ כ"ש בנ"ד דיש להכשירה אחרי שהמעיין סתום יש כאן ס"ס ספק מן הצדדין ספק מן המקור את"ל מן המקור ספק מחמת מכה כי מסתמא כל אשה אחרי כל לידה בא לה השתנות מה בגופה יהיה איך שיהיה הרי דמיה מסולקים והוא שלא בשעת וסתה ולמה נקלקל אותה כו' ע"כ נראה דאף כשתראה עוד כזאת ע"י בדיקה כל עוד שהיא מינקת ולא תרגיש ולא תמצא בבדיקה דם צלול דם לבד א"ל למיחש עכ"ד. ובאמת עמדתי מרעיד ומשתומם על דברים כאלו שנתנו בדפוס מבלי משים לנצח והרי התקלה מצויה עי"ז לפני המון הלומדים ומרבית מרבני הזמן שיבואו

וישתו ממי המרים האלה להקל ראש באיסור כרת דאורייתא. אחרי ראותם דברים הללו כתובים בספר ע"ש גאון שרי ליה מריה מי שמע ומי ראה כזאת להתיר איסור כרת מחמת אומדנא שבא ממכה במקום שאין רושם מכה ולחדש דבר אשר לא שערוהו אבותינו ורז"ל דמסתמא כל אשה י"ל השתנות בגופה אחר לידתה ולדון אותה כמכה ידוע' לא זו ולא כיוצא בה שמענו. ואין ענין לכאן מ"ש בהג"ה סקפ"ז. דהתם ברואה מחמת תשמיש איירי דקילא טובא. לא כדסבר בעל תשובה זו. דאזיל בתר איפכא כמש"ל ודאי. וה"נ במאי דקאמר אחרי שהמעיין סתום. אינו לעזר אלא כנגדו. כי יתר טוב היה. אם הי"ל וסת. לפמ"ש קצת בההיא דאם יש לה וסת שתולה בה גבי מכה. והא הכא ההיא איתתא. לא הואי מסולקת דמים בימי הנקה. ורגילה להיות מעיינה פתוח כנז' בשאלה. על כן לא הועילה לה טענה זאת להתירה כי אם לאסרה. עכ"פ אותו נדון דמהר"ר יוחנן שהקל ברואה מחמת תשמיש אחר לידה. ותלה הדבר שהוכו הצדדין מחמת לידה. לא דמי להא לגמרי. ועוד צריכה לתנאים אחרים. והיא נמי גופה קשיא. וצע"ג להורות על פי אותן הדברים הלמ"ע להקל. גם הגהה ההיא קשה הבנה. ואכמ"ל. ולא הי' מהראוי להעלות דבר כזה בכתב א"ל שכבר נמסר ביד רבים אשר לא יחכמו והוצרכנו להוציא מלב הטועים. ובאמת מעתה היה ראוי להאריך פה ולהרחיב לשון כי היכי דלא לימשכו אבתריה אלא דאכתי לא קשאי. רווחא שביקנא למאן דקשיש מנאי. ודי בזו הערה למבין להודות לדברינו דהך תשובה לאו דסמכא. גם מ"ש דרואה מחמת תשמיש החמירו בה מאד לא ידענא מאי חומרא אדרבה קולא היא דאקילו בה ודאי הא ע"כ בורכא. וכן כל שאר דבריו דומין למרובין והנם למשא דחוים מעיקרן לכולהו אית פירכא ' והסומך עליה עתיד ליתן דין וחשבון מה ראה על ככה. ועליכם תופשי התורה אשר בדור לעמוד בפרצות גדר לגדור. להשמר מהפחת שלא יפול הנופל בתוכה. ואף אם יתבטל בתוך כך איזה חילוק או ילך להפסד שום פשט חדש מקרוב מכ"ש ששכרכם כפול ותשאו ברכה. והשי"ת יורנו מדרכיו שלא נכשל בדבר הלכה. הטרוד יעב"ץ ס"ט:

סימן יד

שאלתני על מה סמכו בדורות הללו בקצת מדינות שנוהגין לקדש את הקטנה. דהא אמרינן אסור לקדש את בתו קטנה עד שתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה. ועוד הוקשה לך. דשמעינן נמי איפכא דאי בעי אב מסר לה למנוול ומוכה שחין: כדאיתא בדוכתי טובא. הרי דלא איכפת לן בדעתה. ובעל כרחה מתקדשת.

תשובה

לכ"ע האב שקדש בתו קטנ' בכל אופן מה שעשוי עשוי

על אחרון ראשון זו אינה צריכה לפנים דודאי מצי אב לקדשה על כרחה ומה שעשה עשוי אע"פ שמן הדין. אסור לו לעשות כן לכתחלה. והרבה יש כיוצא בה דאפי' בשל תורה אשכחן אע"ג דאמר רחמנא לא תעביד. אי עביד מהני כדאי' ריש תמורה. כ"ש זו דאיפשר אין איסור בדבר אלא מדרבנן. ולהטור והבאים אחריו דקיימי בשטת הר"מ ז"ל. איסורא נמי ליכא. אלא מצוה היא להמתין עד שתגדיל. ולדבריהם צ"ל דלא קיימא הך דרב דאמר אסור:

עיוון בהג"א פ' אע"פ וחילוק נכון ומוכרח שאין כל הקטנו' שוות לענין זה להזה' לכתחלה

וכן מצאתי בהג"א פ' אע"פ אההיא דאין פוסקין על הקטנה להשיאה אלא כשהיא גדולה. כתבו בהג"ה פירש"י דווקא בלא קידושין. אבל בקידושין בקטנות לא דאר"י אמר רב אסור לקדש את בתו כשהיא קטנה. ואומר ר"ת מאן לימא לן דהילכתא כוותיה הא אמרינן בפ' י' יוחסין עבר מר אדרב ואדרב חסדא (נ"ל שצ"ל וכדרב חסדא) עכ"ל. ולא הבנתי זה דאדרבה משם ראיה. וא"ל דמעשה רב. ומרב חסדא מייתי ראיה להיתירא. דהרי קול"א זו שוברה עמה מאחר שכיהה בו חמיו ולא מהדר ליה ולא מידי. ועוד סתם מתני' דהאיש מקדש בתו כשהיא נערה סיועי מסייעא נמי לדרב כדאוקימנא לה התם. גם התו' לשם נראה דס"ל דהכי הלכתא אלא שדחקו עצמן למצוא היתר מטעם שאנו בגלות יע"ש וכנ"ז גם בהגהת הש"ע סי' ל"ז. ואין זה מה שיספיק. גם ממעשה דרב חביבא דריש פ' התינוקת שהביא עוד בהג"א אין ראיה דאיכא למימר דלא עבר אדרב. אע"ג דהויא קטנה דלא חזיא דמא. כדאיתא התם. שמא בתוך שתים עשרה היתה. ולא הביאה סימנין. דאכתי לאו נערה היא. ואף דקטנה היא לשאר דברים כיון דלענין הפלאה בת בדיקה היא. חזיא נמי להנשא לרצונה: דמחזקינן לה ביודעת. איש ובת דעת לבחור בטוב לומר בפלוני אני רוצה. דתו לית לן בה משום הא דרב. כן נ"ל נכון מצד הסברה הישרה: **ומוכרח** עוד מראיה ברורה מדאמרינן ביבמות (ד' ס"ב) ובריש הנשרפין. המשיא בניו ובנותיו סמוך לפירקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהליך וגו'. הא בהדיא דמצוה היא להשיאן קודם שיגדלו. אלא ודאי כדאמרן והיינו נמי סמוך לפירקן ודאי. ודרב הילכתא היא דלא אשכחן מאן דפליג עליה. ולא שרי אלא בתוך זמן כנ"ל (ואי קשיא הא קשיא לי מהא דאמרינן פ' האומר אמתני' דהמקדש את בתו סתם אין הבוגרת בכלל הא קטנה בכלל משום דלא שביק אינש מצוה דרמיא עליה קפסיק ותני לא שנא קטנה גמורה ול"ש בת הפלאה הכל בכלל מצוה דרמיא עליה היא. משמע לכאורה דליתא לדרב. וקשיין סתמי אהדדי. וי"ל דההיא ודאי בכל גווני מיתוקמא. ואי מיירי בקטנה של

זמן בדיקה. שפיר קרי לה מצוה דרמיא עליה. ואי נמי בקטנה ממש. מ"מ רמיא עליה טפי מבוגרת. דלאו אדידיה רמיא. וקטנה מיהת עליה רמיא לכשתבוא לכלל שנותיה. ואומדנא היא דחשיב לה אב כמצוה דרמיא עליה. ולגבי בוגרת קרי לה מצוה):

שמירה מעולה מן הסתירה

וא"ת אי הכי הא דאמרינן פוסקין על הקטנה ולא להשיאה כשהיא קטנה. להשיאה אמאי לא. כיון דכבר בת דעת היא הך קטנה דהכא.י"ל דלהשיאה היינו טעמא דאסור משום שמא תתעבר ותמות דקיי"ל כחכמים דאינה רשאי לשמש במוך אלא משמשת והולכת כדרכה ושומר פתאים ה'. והיינו בדיעבד שכבר נישאת. אבל לכתחילה לא סמכינן אניסא. ולא תנשא אפי' בשנת י"ב. שבה עיקר הסכנה מן העיבור כדאמרינן בפ"ק דיבמות בשמעתא דג' נשים. גבול יש לה קודם לשנת י"א ויום א' אינה מתעברת משנת י"א ויום א' עד שנת י"ב ויום א' מתעברת ומתה כו'. והא דאשכחן ברב חביבא דהשיא לבתו הקטנה. צ"ל דהיתה בסוף שנת י"ב. שאז אפי' תתעבר שוב לא תסתכן לפי שתכנס לשנת י"ג דמשם ואילך אין סכנה. אי נמי אינהו שאנו דרב גובריהו למי למיסמך אניסא. מ"מ לדידן לא שנא קידושין וכ"ש נישואין בתרווייהו לא שפיר דמי למיעבד עובדא בקטנה ממש מיהת. ונ"מ נמי לענין פרנסה ומזונות אחר מות אביה. הנלע"ד נכון כתבתי יעב"ץ ס"ט:

מתוך הדברים הנאמרים למעלה נולד לי ספק בענין הקטנה אם נשארת ברשות אביה כל זמן שלא הביאה שתי שערות עד שיצאו רוב שנותיה כשלא נראו בה סימני איילונית לאחר עשרים. וצריכא רבה:

סימן טו

שאלת הלכה למעשה איך יש לנהוג בדין הטיל מים ב' פעמים ולא בירך אשר יצר על פעם ראשון אם צריך לברך ב"פ כנפסק בש"ע סי' ז'. או יש לסמוך על דעת האחרונים שסתרו פסק הש"ע בזה:

תשובה

מ"ש הרב בט"ז ליישב דעת הגאון בדין הטיל מים ב"פ לברך ב"פ רצופים אינו מספיק כלל

אין לי כי אם להעתיק לך מ"ש בעז"ה זה ימים רבים בחיבורי על טא"ח וזה לשוני שם סי' ז' בב"י כתב מהר"יא כו' בשם הגאון שאם הטיל מים ונמלך וחזר להטיל מים פעם אחרת צריך לברך ב' פעמים אשר יצר וראייתו מטעה ולא התפלל שמשלים. ופסק כן הרב בש"ע. אבל הרבנים האחרונים ז"ל פקפקו בפסק זה והורו לברך רק פעם א'. דכיון דברכת הודאה היא. לברכת המזון דאכילה דמיא. דסגי בחד בה"מ לאכילות הרבה זוהי

דעתם ז"ל. ואם אמנם יש להחזיק טובה להרב בט"ז ז"ל שחתר ליישב דעת הגאון שכך חובתנו. אע"פ שבכל מה שטרח בזה עדיין לא עלתה ארוכה לדעת הגאון כפי עניות דעתי. כי מה שכתב דלא דמי לב"ה שקודם שנתעכל המזון בדידיה תליא מילתא שכל זמן שרוצה יכול לאכול עדיין ואין עליו חיוב ב"ה עדיין ע"כ אם אכל שנית הו"ל כאלו אכל הכל בפ"א ולמה יברך ב"פ. משא"כ באשר יצר דתכף שגמר פ"א להטיל מים חל עליו החיוב לומר אשר יצר ולאו בדידיה תליא לומר אטיל מים עוד. א"כ כל הטלת מים כ"א חשוב מעשה בפני עצמו ונסתייע מתשובת הרא"ש גבי כיסוי הדם. אלו דבריו ז"ל ואינם מוכרחים. דבבה"מ נמי בהסיח דעתו מלאכול אינו רשאי עוד לאכול שנית ועל כרחו זקוק הוא לברך המוציא לפניה כשחוזר לאכול. ואפ"ה אינו מברך תחלה בה"מ על מה שאכל. ודי במה שיברך באחרונה. אע"פ שבודאי דעת הרב בטז"ל היא דשאני אכילה שהיא בידו שאם ירצה לא היה פוסק מאכילתו ולא היה מסיח דעתו ממנה. והיה אוכל הכל באכילה אחת בלי הפסקה: שזה דבר שבידו לעשותו: ואז לא היה טעון אפילו ברכת המוציא: על כן לא נחשב גמר מעשה: משא"כ הטלת מים דלאו בדידיה תליא להפסיקה: שאחר שכלו המים אי אפשר לו להשתין עוד שנית עד אחר זמן מה. לכן נחשב למעשה אחר. וצריך לפרש כך דעתו ז"ל עם שאין לשונו מכוון יפה:

וכמעט שהביא ראיה לסתור

מ"מ סברא רצונית היא זו מי יכריחנו להודות בזה לחלק כן בין הפרקים הללו. כי מה חסר לנו להשוותם כיון שגם בנדון האכילה אי אפשר לו לאכול עוד עד שיברך מתחלה. דבהכי קיימינן ואיירי נמי תשובת הרא"ש ז"ל שחשב להסתייע משם. ואין ללמוד ממנה אלא למה שנחשב גמר מעשה שצריך ברכה תיכף. אבל אם תאמר שחיוב הברכה עושה גמר מעשה. אם כן נדון גם על האכילה. בשנאמר מיד שהסיח דעתו מלאכול יהא חייב להודות וייחשב גם כן לגמר מעשה: מאחר שאינו רשאי לאכול עוד עד שיברך לפניה. ומדסגי לן בהודאה אחת על שתי אכילות אפילו הפסיק ביניהן בהסח הדעת. שכבר נתחייב לברך: ועבר ואכל: ע"כ אין משם אלא ראייה לסתור סברת בט"ז:

ועוד אין הנדון דומה לראייה דהתם גבי כיסוי הדם מברך בתחלה על שני הכסויים: ורק פעם אחת הוא מברך. ומי לא מודה הרא"ש שאם לא בירך על כיסוי ראשון עד שחזר וכיסה שנייה: שאינו מברך רק פעם אחת על שתיהן:

קצת ישוב לדבריו ז"ל

איברא אין להקשות מכח זה על הט"ז דלפ"ז אדרבה הי"ל להוכיח ההיפך משם: דמדלא מברך ב"פ גבי כיסוי כשכיסה ב"פ ולא בירך על הראשונה כדכתיבנא דבהא מיהת מודה

הרא"ש. נשמע מנה אם כך בברכת המצות. לא כ"ש בהודאה. שיש סברא יותר להפטר בהודאה אחת על הנאות רבות. דאמר לך הרב בט"ז שאני ברכת המצות דבעינן לברוכה קודם לעשייתן: וכשעברה עשיית המצוה שוב אי אפשר לברך עליה (אע"פ שאין כן דעת הרב בהגהת ש"ע במוחלט כדמוכח ממה שכתב בי"ד גבי כיסוי. ועוד אף לאותה דעה תיכף לעשיית המצוה צריך לברך עליה ודוק) משא"כ בהודאה דזמנה אחר ההנאה. ועל כן יש לה תשלומין אפילו אחר זמן מופלג משעת הנאתו. וכדעת קצת לעיל בסי' ו' דהיינו טעמייהו דהמסדרים הברכות בשחר בבית הכנסת ולא בעת ההנאה. אלא שאין דעתינו כך וכמו שאני עתיד לבאר בסמוך בעז"ה: ומעתה אחר שלא הספיקו לנו דברי הרב בעל ט"ז ז"ל בזה. נחזי אנן להפוך בזכותו של דעת הגאון:

הנ' ליישׂ' דעת הגאון באופן נאה

ונראה לי לפי מיעוט דעתי דהא מלתא תליא בפלוגתא דאיתא לעיל סימן ו' אם ברכת אלהי נשמה צריך להסמיכה לברכת אשר יצר. דמשום הכי אינה פותחת בברוך. או א"צ להסמיכה. משום דברכת הודאה היא חשובה. והוא הטעם שאין פתיחתה בברוך. דמסתברא לענ"ד מאן דס"ל בברכת אלהי נשמה דלא מיקריא ברכת הודאה. הכי נמי ברכת אשר יצר דבשחרית אינה נקראת ברכת הודאה. אלא סדר ברכות הוא שתקנו חז"ל ברכות הללו בבוקר. כמו תפילת י"ח דעמידה. ואפילו לא נתחייב בהן. צריך לאמרן כי תפלה. והיינו נמי טעמא דהר"ד אבודרהם שהובא לעיל בסי' ד' דכתב שמברך אשר יצר בין עשה צרכיו בין לא. וה"ה לשאר ברכות ההודאה שבשחר. שמברכין אותן כסדרן. אפילו לא בא לידי הנאתן. לפי שעל מנהגו של עולם נתקנו. וכמ"ש הרב בעל הגהת ש"ע סי' מ"ו. ואית לי לאוקמה הך דהגאון בהטיל מים בשחר ולא בירך אשר יצר. ושוב הטיל שנית. דלא מיפטר בברכה אחת: משום דס"ל שכבר נתחייב פעם אחת אפילו לא היה מטיל כלל. מחמת סדר ברכות של שחר כנזכר ואע"ג דבמטיל מים בשחר סגי ליה נמי בברכה אחת לבד. זהו מפני שבשביל כך נתקן מתחילה לפי שדרך רוב בני אדם לעשות צרכיהם כשיעורו משנתם. מכל מקום כשהטיל מים ב"פ לא די לו בברכה אחת. כמו בתפלה דבעיא תשלומין. דלדעת הגאון הך ברכה נמי חובה היא ולתפלה דמיא לפום מאי דאמרן. ולא לברכת המזון דאכילה דהיא ברכת הנאה. דלמאי דפרישית בדעת הגאון אין לזו דין ברכת ההנאה. וממילא אזדא לה קושית האחרונים ז"ל. דלא הוי קשיא להו אלא משום דפשיטא להו דברכת הודאה היא. כך נראה לע"ד נכון והרבה יש לסייע סברא זו. אלא שאין רצונינו באריכות:

ומתוקן ומקובל מאד ע"פ שטת הגאונים דאזדו לטעמייהו

ואם תסתכל בעין יפה בההיא דלעיל דברכת אלהי נשמה בעיא סמיכה לברכה שלפניה כדאיתא בטור משמא דגאונים: תדע דלדידהו אין לה מקום אלא אחר ברכת אשר יצר. הא על כרחך צריך אתה לומר שכבר נתחייב בברכת א"י אפילו לא עשה צרכיו. שאל"כ לא יברך גם ברכת אלהי נשמה כשלא עשה צרכיו (שהרי זמנה מיד בקומו עמש"ל בסמוך בס"ד. ולא שמענו מעולם שתסמך לברכת אחרות וק"ל) וזה לא עלה על דעת שום אדם. אלא בודאי אליבא דמ"ד הא דצריך להסמיך. דין שני אלו הברכות שוה שנתקנו לאומרם בבוקר. אע"פ שלא עשה צרכיו. וכמו שברכת אלהי נשמה אין לה תנאי. כן ברכת אשר יצר. ועל כן סמוכים הם לעד לעולם בין עשה צרכיו או לא. ואתה תחזה מישרים. דההיא נמי הגאונים אמרוה. והשתא האי גאון דנ"ד דמצריך לברך ב"פ אשר יצר. אמרה נמי להההיא דלעיל. ואזיל לשטתיה על מקומו יבוא בשלום. ולא נעלם ממני שיש דוחק קצת בפירושי זה בדברי הגאון דסתמא אמרה למילתיה. ומשמע דאפילו במטיל מים ב"פ בכל שעה מהיום אף לאחר שבירך אשר יצר בבוקר סבר נמי הכי. וכן נראה מסתימת לשון הש"ע. מכל מקום דייני שמצאתי מקום לדבריו ושיש לקיים סברתו באופן מה שלא תקשה עליו מה שהקשו. והדין עכ"פ דין אמת בהך גוונא אליבא דגאונים הנ"ל כפי מה שעשינו לו סמוכות בעז"ה.

אבל באמת לדידן ליתא ולא קיי"ל כותייהו בהא

אמנם לא מפני זה קירבנוה לדעה זו של גאון בשתי ידים. דלדידן ליתא כיון דקיי"ל בההיא דלעיל נמי דברכת אלהי נשמה ברכת הודאה היא. ומשו"ה הוא דאינה פותחת בברוך ויכול לאומרה בפני עצמה: וגם ברכת אשר יצר אין אנו מצריכין לברך בבוקר אם לא עשה צרכיו. ממילא אידחיא לה ההיא סברא: ויש לדמותה יותר לברכת המזון. דהודאה דכוותה היא. ועולה בפעם אחת להנאות הרבה. וכדעת האחרונים ז"ל. דאליבא דידן ולפום מאי דקיי"ל. מיהת שפיר קאמרי:

והלכת' כהכרע' האחרונים ולא מטעמייהו

ועוד אני מוסיף בה דברים דהשתא דאתינן להכי דא"י ברכת הודאה היא. טפי מסתבר דמכי עברה לה שעתא דההיא הנאה. תו לא חזי לאודויי עלה. דהיינו נמי טעמא דברכת המזון (דאינו מברך אחר שנתעכל המזון שבמעיו) דמכי אזלא לה הנאה דשביעה. לא מבעי לאינש לברוכי עלה. ואע"ג דשל תורה היא. מיפטר מנה כד חלפא שעתא דהנאה. וכן כולהו ברכות ההודאה דבשחר. העיקר והנכון לאומרן בשעת הנאתן. וכלישנא דתלמודא כד מיתער משנתיה מברך הנותן כד משי ידיה ענט"י וכן כולהון. ומי סני

לתלמודא לאשמועינן בלישנא קלילא הני ברכתא דמיבעי לברוכי בצפרא. אלא ודאי לכי מצטריך להו תקנינהו (ועיין בסי' מ"ו בב"י. ואע"ג דמייתי התם בשם הגאון שדחק עצמו ליישב זה. אינו נראה. ואיהו גופיה לא ס"ל הכי) וסמוך להנאה הודאה ואין לאחרן. אלא כמנהג בני ספרד כדלעיל. וא"כ הגאון לטעמיה דס"ל דחובה היא. לתפלה מדמי לה. ברם אנן דאית לן דהודאה היא. ועל הנאה מברכינן לה בסמוך דוקא. אבל לאחר זמן אין לה תשלומין. על כן נפטר בברכה אחת על שתי הטלות. וזה בהיפך מדעת הרבנים האחרונים ז"ל. דאינהו סבור ברכה אחת עולה לשני פעמים. ולא היא ראשונה עבר זמנה ואין לה תקנה. מכי אזיל הנאתה. מאחר שכבר הוצרך להטיל מים שנית. ששוב אינה נרגשת הנאה ראשונה. משו"ה לא איבעי ליה תו לאודויי ולברוכי עלה. כגוונא דברכת המזון דמשנתעכל המזון וחזר לרעבונו אזיל ליה חיובא דברכת המזון דו"ק. הכין מתחזי לי בס"ד ברירא דמלתא:

ונ"מ לדינא אם הוצרך להטיל מים פעם ב' קוד' שבירך על האחד לדברי הרבנים הנ"ל מברך תחילה על הראשונה. ולדברינו בזו ג"כ א"ל לברך אלא פ"א אחר שיטיל שנית ונראין דברינו

ומיהא מודינא אף דלכתחילה תיכף להנאה ברכה. אפ"ה בדיעבד בעי ברוכי. דכל שעתא דמרגיש בההיא הנאה. אכתי זימניה הוא. טפי לא. ונפקא. מנה. דלפי סברת הגאונים האחרונים ז"ל לעולם צריך לברך על ההנאה אפילו כבר חלף ועבר זמנה לגמרי. ובנדון דידן היכי דמי כגון שהטיל מים פעם אחת ולא בירך אשר יצר עד שנצרך להטיל פעם שניה. אומרים לזה שיברך קודם שיטיל שנית משום דעדיין לא נפטר מחיוב הברכה דרמי עליה. ואינו רשאי להמתין עד שיטיל פעם ב' לפטור עצמו בברכה אחת: כיון שתחלה לא היה דעתו על זה להטיל ב"פ ולפטור שניהם בברכה אחת. (ואפשר אפילו הוה דעתיה עלייהו מעיקרא. נמי לא מהני לכתחילה בדבר שאינו בידו לעשותו בבת אחת כי הא) דיינו אם נפטור אותו בדיעבד בברכה אחת. אבל לפום מאי דאמינא בס"ד אינו רשאי לברך עוד משעה שהוצרך לנקביו שנייה. דההיא שעתא ודאי עברה לה ההנאה. וקרוב אני לומר שהיא ברכה לבטלה. וק"ו מבה"מ דאורייתא. והם דברים נכוחים למבין ומוכרחין בטעמן. אע"פ שאינני כדאי לחלוק על רבותינו ז"ל. ותו הא דידן עדיפא בלא"ה דאין לברך ולהודות לשמו יתברך בגוף מטונף כדרך שאמרו בתפלה:

ויצא לנו מהאמור שעכ"פ דעת רבינו בב"י בפסק זה שקבעו בש"ע להלכה פליאה נשגבה בעינינו. דארכביה אתרי ריכשי. דאיהו ז"ל פסיק ותני בברכת אלהי נשמה דהודאה היא. ולא כהגאונים. והכי ס"ל נמי בברכת אשר יצר שאם לא הוצרך לנקביו אינה מברך אותה בבוקר. א"כ מה ראה כאן לפסוק כדעת הגאון. ועוד שכתב בסתם דמשמע כל היום דינא

הכי. כשהטיל מים ב' פעמים והפסיק ביניהם בהסח הדעת צריך לברך שתי פעמים. אין בידי ליישבו. ע"כ לא אבוש לומר שלא ירדתי לסוף דעתו ז"ל הרחבה והעמוקה. וגבהו דרכיו מדרכינו. ולהכריע הלכה למעשה לא הוזקקנו כי למדה זו לא באנו. ברם נראין דברי רבותינו האחרונים ז"ל והכרעתן. להקל בספק ברכות ועלינו לסור למשמעתן. ומה שהוספנו מדעתינו הקלה המעיין הנבון יראה ויבחר: עד כאן לשוני שם בחיבורי. ואתה אהו' ברור לך היפה מסלתי ומשמני. כי אתה תבחר לא אני. נאם הטרוד יעבץ ס"ט כותב בברודא התפה"ל:

סימן טז

לכאורה י"ל קושיא חמורה בפסחים דצ"ה ומה שי"ל בזה לפום ריהאט אינו נראה

בתשו אבא מארי הגאון ז"ל סי' מ"ב הקשה בשם הרב החסיד מהר"ש אבוהב ז"ל על מ"ש הר"מ במחמץ עיסתו בפסח דלוקה. ואמאי הא אמרינן (פסחים דצ"ה) דלא יראה ולא ימצא הוי ליה לאו שניתק לעשה ואין לוקין עליו. עיין שם מה שתירץ א"מ ז"ל שהוא האמת הברור בלי ספק בדעת הר"מ ז"ל. אלא שיש לדקדק דלכאורה בלא"ה קשה טפי אנמרא הנ"ל היכי איכא למימר דהוי ל"ת שניתק לעשה דאין לוקין עליו. הא אמרינן בפ"ק דתמורה דלא אתי חד עשה. ועקר תרי לאוי. ואין לומר דחד לאו הוא כיון דלא לקי עלייהו אלא חדא. אפי' בעושה מעשה כדעת הר"מ. שמע מנה דחד לאו הוא. ואי משום הא אכתי לא ניחא. דהא לא יחליפנו ולא ימיר אותו נמי דכוותיה הוא ודוק. ותו הנך לאוי עדיפי דכל חד ממעט דבר אחר. דלא יראה אתי לגלוי ולא ימצא לטמון כדאי' פ"ק דפסחים. ואם תאמר אדרבה מהך טעמא גריעי הני תרי לאוי. מלאוין דתמורה דלא מיעקרי מקמי חד עשה: משום דדמו להדדי. משא"כ הנך תרי לאוי דידן דחמץ. דכל חד לחודיה ולגופיה קאתי. ושפיר ליעקריה עשה: וניחא דקרי ליה תלמודא לאו הניתק לעשה. איברא אכתי לא ניחא לי דקצת משמע דלעולם עובר על ב"י וב"י בין בגלוי בין בטמון דוק בהרבה מקומות בש"ס ופוסקים ותשכח. ועוד מניין לנו לחלק בכך דמשו"ה לא מיקרו תרי לאוין. מכל מקום מיהת תרווייהו לאזהורי אחד ענינא קאתו. דהיינו שהיית חמץ. ולכן איני רשאי לומר כן מסברת הכרס:

אמנם נתיישב' היטב עפמ"ש התו' דמכות

אבל באמת לק"מ שכבר עמדו התו' על כיוצא בזה ואנהרינהו לעיינין במס' מכות (דטו"א) דאיתא התם תנינא הבא אל המקדש טמא לוקה. משום דלא הוי לאו הניתק לעשה. שקדמו העשה. והקשו וא"ת דילמא שאני התם דאיכא תרי לאוי לא יטמאו את מחניהם ולא יטמאו את מקדשי ולא אתי חד עשה ועקר תרי לאוי דהכי משנינן בתמורה.

ותירצו דלא דמי דשאני גבי תמורה דתרי לאוין סמוכין להדדי. אבל הכא אינן סמוכין. אם איתא דלא קדמו עשה הו"ל ניתק עכ"ל. ומדבריהם למדנו תשובה ברורה לנ"ד ג"כ. דודאי שפיר קאמר תלמודא דלא יראה הו"ל לאו שניתק לעשה. אע"ג דהוו להו תרתי לאוי. לא מהני. כיון דלא סמיכי והוא ברור:

עי"ל בגמ' הנז'

איברא אכתי פש גבאי מאי דאיכא תו למידק בהא. דעדיין קשה על הגמרא הנז' היכי קרי ליה לאו שניתק לעשה לפום מאי דקיי"ל כר"י וכפסק הרמב"ם דלא מיקרי לאו הניתק אלא בביטל עשה שבו. אי הכי בהא נמי קיי"ל כוותיה במאי דס"ל כל לאו שקדמו עשה לוקין עליו אע"ג דניתק לעשה. כמו הבא אל המקדש טמא כד כדאיתא התם בגמרא הנזכר. ובזה אין להסתייע כמו כן ממ"ש התוס' שם דקדמו לאו דוקא. אלא היכא דשייך העשה קודם הלאו. דמשו"ה גזלה שפיר חשיבא לאו הניתק לעשה. אע"ג דקרא דוהשיב את הגזלה קדים. משום דלא מצי לקיומי לעשה אלא בתר דעקר ללאו. הא ליתא דודאי הכא בנ"ד שפיר מיקרי עשה קודם ללאו. ולא דמיא אלא ללאו דוישלחו מן המחנה דשפיר מצי לקיומי לעשה עד שלא יעבור. והכא נמי מצווה הוא להשביתו קודם שיעבור עליו. דהא ראשון דמעיקרא משמע. וליחייב כמו בבא למקדש טמא:

ומיושב כמו כן עפ"ד התוספת בטוב טעם ונתבססו דברי אמה"ג

וי"ל דבא אל המקדש שאני דהוי לאו שיש בו מעשה. אבל הכא בנ"ד מקמי השבתתיה. לאו שאין בו מעשה הוא. ולא מהני ליה שקדמו עשה. מאי אמרת במחמץ בפסח בידים. ליחייב אפילו לא ביטלו עדיין (לאפוקי מדעת א"מ הגאון ז"ל) זה אינו ודאי מטעם התוספות דלא הוי שקדמו עשה. אלא בשייך העשה קודם הלאו. משא"כ במחמץ ועושה מעשה. דודאי הלאו קדים מקמי דניתק לעשה. על כרחך הו"ל ניתק לעשה. ולא מצית לחיוביה אלא לאחר שביטל עשה שבו לגמרי. דהיינו לאחר המועד. וכמ"ש א"מ הגאון ז"ל והם דברים ברורים ראוים אליו. איברא אי קשיא לי הא קשיא לי אעיקרא דדינא. דחשיב ליה הר"מ מחמץ כעושה בידים. מנא ליה הא. ומסתבר דלא הוי אלא גרמא. שאפי' נתן בו שאור. מ"מ אינו מחמיץ מיד. והו"ל כסוף חמה לבוא סוף צנה לבוא. דילמא במחמץ העסה בין ידיו אייריר. דכה"ג ודאי החימום שבידיו מחמץ. והרי זה עושה מעשה בידים ממש. ועדיף מכפתו בחמה: נ"ל יעב"ץ ס"ט.

סימן יז

שאלת מי שמגדל חתול או כלב בתוך ביתו. אם אסור הוא שיאכל קודם שיתן להם לאכול:

תשובה

חתול וכלב דין בהמה י"ל לענין צב"ח

לא ידענא אי מספקא לך מי איתנהו בכלל בהמה. לפי שלא מצינו איסור זה אלא אצל הבהמה שדרשוהו מן הכתוב ונתתי עשב לבהמתך והדר ואכלת. ואי משו"ה ליכא ספיקא דהא בהדיא תנן בפרק ח' דכלאים הכלב מין חיה. וכן החתול כפי מ"ש התי"ט (וכן הוא בא"ח ס"ס שי"ו) וחיה בכלל בהמה בכל מקום. ואפילו עוף במשמע לענין האיסורין. ובפרטות לענין צער ב"ח כדתנן שילהי שור שנגח:

ואי מיבעיא לך בחתול משום ההיא דאיתא בסוף פרק מרובה דאסור לקיימו (עמ"ש בחידושי בגמרא זו) הא נמי לאו מילתא דהא ודאי האידנא סתם חתולין דידן בני תרבות הן ואסור להורגן. וכדקיי"ל בי"ד סנ"ז לענין דריסה. ולא אמרו אלא במוחזק להזיק עח"מ סרס"ו:

וחשיבי נמי בני מלאכה ודאי ויש ראיו' שמצוה על מי שהן שלו לפרנסן

ואי משום דמשמע לך דליכא איסורא אלא בהנהו דבני מלאכה נינהו. שאינו בדין שיעשה ולא יאכל. ומספקא עלך מילתא אי הני בני מלאכה נינהו. מסתברא דחשיבי נמי בני מלאכה קצת. דהחתול מלאכתו מרובה לצוד העכברים. ובהדיא חשיב ליה תלמודא לבעל מלאכה בהשואל (דצ"ז) גבי ההוא שונרא דחבור עליה עכברי ואכלוהו. דדייניו ליה כמת מחמת מלאכה. וכן הכלב עבודתו גדולה. עבד נאמן לאדוניו לשמור הבית מאריא וגנבי ביום ובלילה. ואע"פ שאינו עושה מעשה. עקימת שפתיו וחריצת לשונו הוי מעשה. עכ"פ הרי הן באין בשכרן ומזונותן עליך. וקיי"ל נמי נותנין מזונות לפני כלב בשבת. וגם טורחין בשבילו לתקן מאכלו בשבת וי"ט. כדתנן מחתכין את הנבלה לפני הכלבים שמע מנה ודאי דאית בהו נמי קצת מצוה. ולא גרע מעופות דחשיבי בעלי מלאכה כדאמרינן דש באווזין ותרנגולין. ואפי' דגים חשיב להו תלמודא בני מלאכה. כדרחבה הנהיג בעיזא ושיבוטא. וה"ה שחייב להאכילן. שאפי' בי"ט מותר לטרוח ולתת לפניהם מזונות. א"ל בביברין דווקא כדאיתא התם. אבל הניצודין ועומדין. הרי מזונותן עליו כחיה ועוף. אפי' בהנהו דלא חזו למלאכה. והכי מוכח נמי מההיא דהתקדשי בככר תנהו לכלב אם היה כלב שלה מקודשת לפי שמזונותיו עליה:

מ"מ כמדומה שאין כ"כ קפיד' להקדים להם המזונות אם לא ממדת חסידות. אסו' לגדל כלב יותר מאח' כדי לשמור הבי' ואף הפופרי י"ל שלא הותר אלא הקשור בשלשלת. ואפי' מאן דשרי בכופרי בלי שלשלת מיהא טפי מחד לא. ולשחוק בהן פשיט' דאית בי' איסור מוסיף אחד אנשים ואחד נשים ביחוד אותן המשתעשעים ומגעגעים בכלבים חלקים מעשה עכו"ם הוא ר"ל

אלא שיראה לי אעפ"כ אין בהן חיוב גמור כמו בבהמה גסה. או אפילו הדקה שאינה

בת מלאכה. מכל מקום ודאי שהיא בכלל דין זה. שעיקרו מפני צער ב"ח. שהרי היא סמוכה עליך. ואם לא תהא לה עת קבוע לאכילה חק ולא יעבור. תמות ברעב. כי אין מי שיאכילנה. וגם היא אינה מוצאה מאכלה מזומן לפניה. לכן הטילה תורה חובה על האדם שהן שלו. לפרנסם קודם שיאכל הוא עצמו לקנות מדת רחמנות בנפשו. ועמש"ל סק"י וקי"א לענין צב"ח ולענין סירוס משא"כ באלו שמזונותיהן מצויין תדיר בכל מקום. שכלב חוטט באשפות ומגרר העצמות וכלבא בכפנא גללי בלע. וכן החתול מזונותיו עמו בכל מקום שהולך. ולא יחסר לחמו להתפרנס משיורי מאכל וכל דבר מיאוס שמשליכין אליו. וגם ניזון מצידת העכברים. והכלב אינו צריך למזונות הרבה. כמ"ש יודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטין כו'. ואף אם נותנין להם דבר מאכל. אין להרבות להם כמ"ש ז"ל משח אודניה וחוטרא אבתריה. משמע דליכא קפידא כולי האי להקדים להם המזונות (ושרי ליה מריה לפלניא שגידל מהן עדרים בתוך ביתו. שאפילו אחד לא התירו במשנה אלא א"כ קשור בשלשלת ואית ביה לטותא דרבנן ר"ל. שהמגדל כלבים כמגדל חזירים למיקם עלה בארור. ולא חילקו הפוסקים בין כלב לכלב. דלא קיי"ל כמאן דשרי בכופרים. דיחידאה הוא. ושכיחא נמי סכנתא בכולהו כמו שאירע כמה פעמים ר"ל וכל סכנתא לחומרא. ואפילו מאן דפליג בכופרים. נ"ל דאפ"ה לא שרי טפי מחד. לנטורי ביתא בלחוד. דהכי מוכח מהא דגר שנפלו לו בירושה שאין מחייבין אותו למכור כי אם על יד. ועל כרחך בכופרים מיירי דלא מזקי. דאל"ה ודאי שאסור לקיימן בביתו אפילו זמן מועט ואפילו אחד לא אם אינו קשור. ואפ"ה לא שרי אלא במי שנפלו לו בירושה להשהותן רק כדי למוכרן מעט מעט שלא יפסיד הרבה. מיהא לגדלן אצלו מ"מ אסור. ש"מ בהדיא דכלבים הרבה אסור לקיימן בביתו בכל אופן ואפילו קשורים ג"כ. ורצה להתנצל ולומר שמגדלן לצורך אשתו מפני הבטלה. וגם אלה דברים בטלים דהא לא שרינן לה לטייל בגורייתא. דאיכא למיחש נמי לזימה. והכי נמי אמרינן ארמלתא לא תרבי כלבא. משמע אפילו חד לא מהך טעמא. וליכא למידק מאי קמ"ל בהא. כיון דלכל אשה נמי אסור. דלשאר אינשי ודאי שרי לרבויי חד. אלא דלאיתתא אסור לטיולי ביה. ולארמלתא. לרבויי גרידא נמי איכא איסורא. ותו דסד"א לארמלתא שרי טפי. דלא בעיא ליה לטיול. אלא לשמור הבית מאריא וגנבי. כיון דלית לה בעל. אורחה בהכי לרבוייה. משום נטירותא דביתא. קמ"ל דאפ"ה אסור משום חשדא. ואצ"ל שאסור לנשים דעלמא. שמגדלות אותו לשעשוע בלבד. דאיכא למיחש טפי מחשדא גרידא.דמתיא לידי זימה נמי. ולעולם אפילו בחד איתא להך חששא. ביחוד באותן המיוחדים לשעשוע וטיול: מיהו בטפי מחד פשיטא דאיסור גמור הוא לכל אדם ובכל כלב כנזכר. אם לא

כשיש לאדם בתים וחצרים הרבה שצריכין אחד לכל אחד או לבעל צאן ובקר הרבה דלא סגי ליה בחד אפילו לעדר אחד. עכ"פ יותר מהצורך לא הותר בשום אופן. משו"ה לא פסקוה הפוסקים. ואית ביה איסור מוסיף. ביחוד באותן כלבים חלקים וערומים שאין להן שערות וקונים אותן בדמים יקרים לשחק ולהשתעשע בהן ולגעגע עמהן. וגם משום מושב לצים אסור לשחוק עמהן. שהוא ממש מעשה ערלים בר מנן. ודי בזו הערה לאוזן שומעת):

חידוש גדו' בדין הנ"ל נמצא בגמרא ונעלם מהרב ט"ז

מכל מקום אפשר נכון למדקדק במעשיו להקדימן ג"כ. עיין בגמרא דשילהי הנזקין יש חידוש כפול בענין זה. דמשמע אפילו מי שאינו בביתו אינו רשאי אף לטעום דבר עד שיתן לבהמתו קודם. א"כ מי שיש לו בהמה אינו יכול לטעום כלום בבית אחר. כל זמן שלא הקדים לה מזונותיה בעתם. ודבר זה נתעלם מהט"ז כמ"ש במקומו בחיבורי בס"ד. והנלע"ד כתבתי יעבץ ס"ט:

סימן יח

אמרת שתמהת על מ"ש אבא מרי הגאון ז"ל בספרו להשיג על הרדב"ז בדין מי שנתן לו השר רשות לצאת מבית האסורין יום אחד בשנה שפסק הרב ז"ל שאין לו לחוש להמתין על מצוה חמורה. אלא איזה מצוה שתבא לידו יקיים. משום דאין מעבירין על המצות. והגאון אביו ז"ל שדי בה נרגא מהא דאיבעיא בפרק התכלת ציבור שאין להם תמידין ומוספין איזה מהן קודם ומוקי לה במוספין דהאידנא ותמידין דלמחר תדיר עדיף או מקודש עדיף. ואי כסברת הרדב"ז אפילו תדיר עדיף מוספין קדמי וכו' (כנזכר באורך בתשו' ק"ו יע"ש) ונראה לך לכאורה דלא מוכח מידי כו' והוא פשוט בעיניך וכך מצאת ג"כ לרמ"ח בספרו לקמ"ח (די"א) שכתב עליו בזה הלשון ולדעתי נרגא לא חזינא דיש חילוק בין יחיד לציבור דאין ציבור מתה אך ביחיד שהויי מצוה לא משהינן עכ"ל. והיא לדעתך תשובה הוגנת ואיך לא שת לבו הגאון ז"ל גם לזאת:

תשובה

דברי אמ"ה ז"ל בתשו' סק"ו נכונים מאד והרמ"ח עינו הטעתו דלא חזי ליה נרגא דבר נגרא

לא שאלת על זאת מחכמה. ובודאי יפה עשה א"מ הגאון ז"ל שלא חשש להשיב עליו מאומה. שאינו לפי כבודו של זקן ואין כדי לטפל בו. כי מי שאין עיניו טרוטות ידע שחולשת ראותו גרם לו שלא הטיב לראות. ולא הבין לדעת ראיית א"מ הגאון ז"ל שהדברים ראויין למי שאמרן. ותמה אני עליך שהטעך זה. שהרי אבא מרי הגאון ז"ל הביא שם ההיא דחיישינן למיתה לזמן מרובה דווקא וביארו כל הצריך יע"ש לשונו

באורך כי טוב הוא. ותו הכא נמי אי איתא דביחיד חיישינן למיתה אפי' לזמן מועט. אע"ג דאי אפשר לצבור למות. למיתת הקרבן ניחוש. והיינו נרגא. וצריכא נגרא ודאי ודוק:

וכבר שמעתי עוד לא' מחכמי דורינו שחשב להשיב ג"כ על הוכחת א"מ ז"ל מאותה שבמנחות באופן אחר. ורצה לומר דמשו"ה בקרבנות ציבור אין משגיחין שלא להעביר על המצות. דאיכא לאוקמה כשהמשמרות מתחלפות. ובמוספין דהאידנא של משמר היוצא ותמידין דלמחר של משמר הנכנס. שאלו מעכבין על הקודמין לומר שזכו בתדיר(בשבתן ממכר האבות) ועליהם לקיים המצוה. משו"ה לא שייך אין מעבירין על המצות. דהני לא עברי אמידי:

גם מה שסתר ח"א לסתור הוכחת אמ"ה ז"ל לא הועי כלום גם דברי תוספ' דיומא מסייעי' לאמ"ה

וגם זה הבל דהא קיי"ל הני כהני שלוחי דידן. א"כ המצוה של הקרבה היא של צבור. וכהנים הללו של משמרות לעולם שליחותן של ישראל הן עושין. שייך מכל מקום אין מעבירין על המצות. לצבור. שעליהן מוטלת חובת היום ושל מחר. ואפי' תימא שלוחי דרחמנא הוו. עכ"פ אינן אלא שלוחין להוציא את הציבור. ואקרקף דכהני גופייהו נמי רמי חיובא דקרבנות ציבור. וכדס"ל לריב"ז בשקלים שכל כהן שאינו שוקל חוטא. וע"כ משמר הבא נמי מישך שייך במוספין דהאידנא. ולעולם אית ביה משום אין מעבירין. אם לא משום דתדיר עדיף. והתו' ביומא (דל"ג) מחלקים ג"כ שאין שייך אין מעבירין אלא כשיש לפנינו שתי מצות לקיים שתיהן. אבל אם אין לקיים אלא א' מהן אז אמרינן תדיר קודם. וצ"ע לדינא:

ועדיין י"ל לעיין בדין זה שלכאורה נ"ל להוכי' מתלמוד ערוך שאפילו במצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים יפה כח החמור' לדחות הקלה שבאה לפניו תחלה

ובענין מ"ש א"מ הגאון ז"ל מן הגמרא דמ"ק דבמצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים צריך להקדימה אף שהיא קטנה. ואם ימתין יוכל לעשות הגדולה ממנה. ובהכי מוקים להההיא דרדב"ז. איכא למידק עלה מהא דאי' בפ"ק דקידושין (דכ"ט) לפדות בנו ולעלות לרגל פודה את בנו ואח"כ עולה לרגל וטעמא משום דכתיב כל בכור בניך תפדה והדר ולא יראו פני ריקם. הא אי לאו דגלי קרא משמע דאפי' רבנן הוו מודו לר"י דהתם דס"ל עולה לרגל תחלה שזו מצוה עוברת. דאל"ה מאי איריא דכתיב תפדה ברישא. אלא ודאי רבנן לא פליגי עליה דר"י בסברא דמצוה עוברת קדמה. ומשו"ה איצטריך קרא. וטעמא דכתב רחמנא הכא. אבל אי לא כתיב תפדה ברישא. לכ"ע עליה לרגל קודמת. ואם איתא תיפוק ליה דמצות פדיון באה לפניו תחלה וקפגע בה ברישא. דהא ודאי בהכי מיירי וק"ל. ואפ"ה אי לאו קרא כ"ע מודו דעולה לרגל תחלה משום דחמירא דהויא מצות עוברת. ולא

משגחינן במצות פדיון שבאה לידו ראשונה. והא הכא שתיהן מוטלות עליו. ואי אפשר לקיימן ע"י אחרים. (ולא באנו למחלוקת אם האב יכול לעשות שליח לפדיון בנו. דהא לא מספקא לי דודאי מצי שוי שליח. ולא בהכי עסקינן אלא ה"ק שהיא מצוה שא"א לה להתקיים ע"י אחרים מזולת האב ושליחותו. ומיירי בדלית ליה דמי פדיון אם יוציאם בדרך עליית הרגל) ואעפ"כ היה טוב לחזר אחר החמורה. ואע"ג דאינה חמורה ממש. דהא האי עשה והאי עשה. ומאי חומרתה אלא שהיא עוברת בלבד. כל שכן כשיש לו לקיים מצוה חמורה ממש. תמורת הקלה ודוק:

וי"ל לדחות ראייתי הנ"ל

ויש ליישב דהכא במאי עסקינן. באותו יום שיש לו לפדות בנו יצטרך לילך בדרך לעלות לרגל שאל"כ לא יגיע לירושלים על הרגל. ומההיא שעתא הויא אתחלתא דמצוה. והעלייה היא מכלל מצות ראית פנים הכשר מצוה כמצוה. עיין בה"ל חנוכה ובמ"ש בי"ד סי' כ"ח בס"ד. נמצא ששתיהן פוגעות לפניו בשוה. שמעתה אין כאן דין קדימה מחמת מניעת ההעברה על המצות. ואי בעית אימא האי תנא בירושלים קאי ובשחל יום שלשים של בנו ברגל עצמו. ואם יוציאנו בפדיון לא יהיה בידו במה לקנות עולת ראיה. דתרווייהו כחדא אתיין. אי נמי בדאיכא שיירא עוברת לשם. ולבתר הכי תו לא שכיחי שיירתא. ומימנע ולא אזיל. והכשר מצוה חשיב כמצוה כדאמרן. ויש לעיין בפי' הר"מ לפרקי אבות. אמתני' דהוי זהיר במצוה קלה. וצריך אני לחקור עוד בביאור ענין זה יותר אי"ה. הנ"ל כעת כתבתי יעב"ץ ס"ט.

סימן יט

שאלת כשחל יום א' דפסח בשבת אם אומרין ויהי נועם במ"ש שלפניו:

תשובה

בענין אמירת וי"נ במ"ש שלפני י"ט שחל להיות בשבת חלוקים בעלי המנהגים ונ"ל להכריע דאם הו' י"ט של פסח א"ל במ"ש שלפניו ובשאר י"ט וי"כ בכלל יש לאומרו מיה' היכא דנהוג נהוג

מהר"א טירנא כתב במנהגותיו בהתחלת הספר אם חל י"ט בשבת הבאה אין אומרים ויהי נועם במוצאי שבת שלפניו. ובסוף ס' המנהגים כתוב בדין ויהי נועם שכשחל י"ט בשבת אומרין אותו במ"ש שלפניו ונראה דהכי נהוג. חדא דאותן מנהגים קצרים שבסוף הספר חיבר א' מבתראי שהיה אחר מהר"א טירנא ז"ל. ועוד דמסתברא טעמא מאי אין אומרים אותו כשחל י"ט בשבוע הבאה. משום דבעינן ששת ימי המעשה וליכא. משו"ה בחל בשבת דלא שייך הך טעמא. למה לא נאמר אותו. אך אעפ"כ נ"ל די"ט של פסח שחל להיות בשבת שאני. שאין לאומרו במ"ש שלפניו. כיון דאיכא ערב פסח דאסור

במלאכה ודוק. אבל בעי"כ שחל בע"ש. אע"ג דדמי קצת לי"ט שאין מתענין בו. מיהו כיון דלא אסור במלאכה מדינא. לא עדיף משאר ע"ש. ולא סגי מה"ט למנוע מאמירת ויהי נועם במ"ש שלפניו. איברא גם בשאר י"ט שחלו בשבת היכא דנהוג כמהרא"ט נהוג. ויש להם סמך על פי מ"ש שאין ז' בויהי נועם נגד ז' שבתות בשנה שאין אומרים ויהי נועם. ואי איתא בצרי להו:

סימן כ

וששאלת עוד שלא הקפדתי על שיהיו הכתפים רחבים דלא ליתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא וליבטל ליה כמ"ש האחרונים ז"ל בשם מהרי"ל ז"ל. עיין מג"א סי"ו:

מ"ש האחרונים ז"ל לעשות כתפי הד"כ רחבים הלכה מקופחת היא ואשתמיטתייהו תלמוד ערוך ומ"ש התו'

אודיעך שנ"ל שנעלם מהם ז"ל מ"ש התו' גבי עור העסלא (עירובין די"ב) דלא אמרינן הכי אלא במחיצות קבועות אבל לא בכלי. וכן שמעתי מא"מ הגאון ז"ל שהיה אומר מסברא דנפשיה היכא אמרינן דאתי אוירא ומבטל. היינו דוקא באויר שאנו חושבין אותו כמחיצה ע"י לבוד. בהא אמרינן דעומד מועט בטל באויר המרובה. (ושוב מצאתי ראיתי לו ז"ל בספרו סי' נ"ט שכתב כך בפשיטות בכיוצא בזו שאין כח לבוד יפה לבטל דבר ממשיי) משא"כ בבגד דלא בעינן לאצטרופי לאוירא בהדיה לא אתי ומבטיל ליה והיא סברא ישרה וברורה מאד. וכעין זה איתא שם בתו' הנ"ז בשם ריצב"א בקצת שינוי ודוק. יעב"ץ ס"ט:

סימן כא

ביקשת להודיעך דעתי איך יש לנהוג בש"ץ שכבר התפלל לעצמו ויצא. וצריך הוא להוציא ציבור י"ח אם יתפלל גם בלחש:

ש"ץ שכבר התפלל ובא להוציא את הציבור נ"ל הכרעה נכונה בחול יסדיר תפלתו תחלה בלחש אבל לא בשבת ובכל זה אין חילוק בין מוצי' רבי' או יחידי' ואפי' יחי' למ"ד

כך נ"ל הדיוט להכריע שאם בחול. לעולם יש לש"ץ להתפלל בלחש אפי' כבר יצא י"ח עצמו. כיון דמצוה עליו להסדיר תפלתו קודם שיוציא אחרים. וגם בתה"ש משום מיסמך גאולה לתפלה טפי עדיף. ועוד שהרי יוכל לכוין לתפלת נדבה ולא בעי חידוש. דלא גרע מספק התפלל. ולטעמים הללו נראה שאין חילוק אלא כל זמן שיורד לפני התיבה בחול אפי' החזיר התפלה בשביל יחיד שלא שמע למ"ד כנז' בסי' ס"ט. לעולם יסדיר תפילתו בלחש תחלה כדינו: אבל בשבת דס"ל דליכא קפידא כולי האי בסמיכות גאולה לתפלה

מטעם הירושלמי. וגם אינו יכול להתפלל נדבה. לא יתפלל בלחש אם כבר יצא. אפילו מוציא את הרבים. והרב במג"א לא ירד לחלק בכך והנלע"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן כב

ברודא עש"ק כ"ב אדר תפד לפ"ק

צפרא טבא לגברא רבא ויקירא דחיי וחמריה מיזן זיין זיינו שולף לקבל אלף כו' כמהורר יעקב נר"ו:

מכאן מודעא רבא לאורייתא ויקרא דיליה וכו' שנשאל שם קושיא עצומה ונשאר אצל כל הלומדים בצ"ע. וזהו בי"ד סימן קמ"ה כתב הש"ך בסעיף קטן ב' והוכיח מש"ס ע"ז (דמ"ז) דמים תלושין של רבים אסירי עכ"ל. והנה בריש (דנ"ט) קאמר הש"ס לא צריכה דטפחינהו כו' מוכח דדוקא מים תלושין של יחיד אסירי. משא"כ מים תלושין של רבים מותרים ע"כ. ובקשתי מה שיעלה במצודת שכלו הרחב ישוב על קושיא זו יודיעני ואעשה עטרה לראשי וענק לגרגרותי. ושלום מאד"ה וממני אהובו לנצח המר והנאנח על המטה מונח. וכותב בידים רפות מרדכי לייפניק:

תשובה

ישו' הגון לקושי' הנ"ל מוכרח בטעמו ולמדנו דבתי"א א"ל בין של יחיד לשל רבים

מתוך עומק הטרדות אומר הנלע"ד לפום ריהטא לתשובת הקושיא הנזכרת שנראית חזקה לכאורה. איברא כי דייקינן משכחינן דשמעתיה דמר הרב בש"ך ז"ל נהירא טובא: ואדרבא ממקום שבאו לסתור דבריו משם יש לו סיוע שיש בו ממש לענ"ד הקלושה כאשר אבאר. ותחלה אומר שלדעתי דינו של הרב ז"ל פשוט ומאומת מהא דתנן סתמא וכל שיש בו תפיסת ידי אדם אסור. ש"מ בהדיא דתלושין אסירי ולא שנא של רבים או של יחיד. כי היכי דלא אשכחן באבני הר ודכוותייהו שום חילוק בזה. ותדע דכללא הוא ולמדין מכלל זה לענייננו. דהא תלמודא מדמי להו להדדי כדס"ד דר"י מיירי בדתלשינהו גל. דאמרינן סוף סוף אבני הר שנדלדלו נינהו. וא"כ בתלושין גמורין לית דין ולית דיין דהיינו אבני הר שנעקרו בידי אדם דבכל גוונא אסירי. וקצת תימא על הרב ש"ך שלא נסתייע מזה. עכ"פ פשוט וברור דתלושין. תפיסת ידי אדם יש בהם. וא"כ איך לא יאסרו. ואף אם הם של רבים מאי הוי. לא יהא אלא אבני הר אפי' ההר של רבים ודאי דמיתסרו. לכן צ"ל דפשיטא תלושין בכל ענין אסורין מה"ט. דזיל בתר טעמא מאי של רבים אינו נאסר. משום שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. וזה דוקא בעודם מחוברים. אבל התולש מים ממעינות של רבים הרי הן שלו דקנינהו בהגבהה. ופשיטא דשלו אוסר. ואפילו

בתלושין ועומדין. כיון דאית בהו תפיסת ידי אדם. קמו להו ברשותיה דהך דעבדינהו. ולא של רבים מיקרו:

וביאור נכון בגמ' דע"ז דנ"ט והרוומנו שאף הנעבד בתלוש אינו אוסר את המחובר של רבים

והאמת יורה דרכו שבזה נבין מה שלכאורה אין לו הבנה. דלשיטת המקשים על הש"ך מגמרא הנז' תקשי לדידהו. אמאי דחיק תלמודא לאשכוחי הא דיחיד נאסרין אליבא דר"י בתלשינהו גל או בדטפחינהו בידיה שהם דרכים דחוקים רחוקים וזרים. ומי סני לאוקמי בתלושין בספל. דהא ר"י סתמא אמר מים של רבים. ולישני דמיירי בתלושין דביחיד כה"ג ודאי אסירי. ואפילו על המקשן היה מקום לדקדק דבאיזה כח מקשה קושיתו ותיפוק ליה דמחוברין נינהו. ואמאי לא אסיק אדעתיה דילמא ר"י מיירי בתלושין כיון דסתמא קאמר. מנ"ל להקשות. אלא ודאי דתלושין גמורין של רבים לא מצית אמרת מטעמא דפרישית. כיון דתלישי וקיימי תו לא מיקרי של רבים. משום דהא אית בהו תפיסת ידי אדם. ופשיטא דאסירי בין של רבים בין של יחיד. משו"ה מיבעי ליה לדחוקי נפשיה דיחיד נאסרין ודכוותיה בשל רבים מותרין. דוקא בדתלשינהו גל או בטפחינהו בידיה. דבשלו נאסרין ודאי דמיקרי תלוש שאוסר השאר בכל שהו. אבל בשל רבים אע"ג דאותם מים דטפחינהו מיקרי תלושין. משו"ה לא אתסרו להו כולהו מיא דבמעיין. לא יהא אלא תלושין שהביאן מביתו שעבדן ושפכן לתוך המעיין דרבים. ודאי לא נאסרו מימיו. דאע"ג דע"ז אינה בטלה ברוב. מ"מ מים של רבים דקביעי במחובר לא מיתסרו. מטעם הנז' שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. תדע דאל"כ יאסר ים המלח וק"ל. וא"כ הרווחנו שיש מן הגמ' הנז' סיוע רב להרב ש"ך ז"ל מדלא בעי לאוקמי לדר"י בתלושין של רבים ודוק היטב.

עוד ד"א יפה אף נעים ליישב דברי הרב ש"ך ונתקיי' בידינו מ"ש שא"ל בתלושים בין של רבים לשל יחיד

ועוד אני רואה להפוך בזכותו של הרב ז"ל מצד אחר דאיהו אזיל לטעמיה במ"ש בראש הסי' גבי אבני הר שנתדלדלו שפסק הרמב"ם לקולא. משום דחזקיה שרי ור"י הוא דאסר ע"פ הירושלמי (ואין הלכה כתלמיד במקום הרב אם לא מאביי ורבא ואילך) והשתא דאתינן להכי הך שינוייא דטפחינהו לאו לקושטא דמילתא אסקיה תלמודא. דהא לא איצטרכינן ליה. אלא משום דאי הכי תפשוט דר"י הוא דאמר אסורות. ודחי תלמודא דאי משו"ה לא תפשוט. דאיכא למימר לעולם ר"י שרי והכא מיירי בטפחינהו. אבל אי קיי"ל דר"י אסר. א"כ ל"צ לשינוייא דטפחינהו. אלא שינוייא דתלשינהו הוא עיקר. ודוקא כה"ג כי תלשינהו גל. דלא אסירי אלא משום דדמי לאבני הר שנדלדלו דאסוריה קליש

כדלקמן. וחזקיה פליג עליה. הוא דשרי ר"י בדכוותיה בשל רבים. אבל בתלושין ע"י אדם סבירא לן דלא שני לר"י בין של רבים לשל יחיד. דוק ותראה כי טוב הוא. הנה עשינו את שלנו בעז"ה לחפש זכות להרב ז"ל שלא תחול עליו סערת הקושיא הנז' מתלמוד ערוך וצדקה תהיה לנו בין כיון לה הרב בין לא. זכרה לי אלהי לטובה שקיימנו דינו להלכה. אבל לא מטעמיה. כי מ"ש להוכיח כן מהגמרא (דמ"ז) לא נתחוור לי כלל ונ"ל לשון מגומגם. גם ליעיין מר בט"ז. שנגע בגמ' הנ"ל ושלא כדין השיג הפרישה. ואע"פ שיפה פי' דחפירה אינה אוסרת המים. אמנם מה שרצה להוכיח מדלא מצי לאשכוחי כו' לא הבנתי ודוק יעב"ץ ס"ט:

סימן כג

ברודא ח' ניסן תפד"ל

אהו' חביבי כנפשי ה"ה הרב המופלא החכם הכולל בכל מדע נ"י פ"ה כמהורר"י נר"ו:

אמירה נעימה כתיבה יהיבה לי אמרותיו הטהורים מזוקקים ישוב על הקושיא כו' קריתי וערבים עלי מאד. וק"ל דא"כ ה"ל להש"ך להביא ראייה ג"כ מהא. אמנם באשר שהביא מעכ"ת ראייה מהימנא לחילוק הנ"ל הנה אני מודה מודים דרבנן שהוא תירוץ נכון. והנה באשר שתמיד ערבים עלי דבריו אבוא להשתעשע באמרותיו הטהורות. תחלת דברי פיהו שכלות פלפול ארוך דמעלי ללבא שהקשה מעכ"ת וז"ל ומי סני לאוקמי בתלושין דהא סתמא קאמר. ועל התרצן נמי קשה ל"ל לדחוקי כו' הו"ל לתרץ דמיירי בתלושין עכ"ל. הנה אחר העיון תירצתי שהש"ס לא פריך על ר"ש בן יהוצדק רק על ר"י למה הוצרך לומר לר"ל מים של רבים אין נאסרין הלא המעשה בבצרה הוה של מים מחוברין וק"ל. ותירץ ב' של מעכ"ת הנאני מאוד. אלא שעדיין יש לפקפק מגמרא דילן דנשאר בספק כו' ומ"ש מעכ"ת על הט"ז שרצה להוכיח מדלא מצי לאשכוחי כו' לא הבנתי עכ"ל דמעכ"ת לא אוכל לירד לסוף דעתו הלא דברי הט"ז נראין נכונים דא"א כדברי הפרישה כו' אגב גררא אודיע למעכ"ת בעניינא דיומא מהלכות פסח ברא"ש ר"פ א"ע וז"ל ורש"י פירש אלו עוברין בב"י וב"י ולא נהירא לר"ת דהא קתני בסיפא הרי אלו באזהרה ואין בהן כרת כו' ואי בב"י וב"י קאמר צריכא למימר דליכא כרת עכ"ל. לכאורה י"ל שאין בזה השגה על פירש"י. כי בדף מ"ג ע"א בתוספת ד"ה ההוא כל לאתויי נשים תימא לר"י הא תרי כי כל כתיבי כו' ואפילו לרבנן לרבי עירובו לכרת ע"כ. א"כ אצטריך למתני במתניתין אם אכל אין בהן כרת וכי כל אחרינא אתי לשום דרשא כמ"ש התוספת וק"ל. והי' זה שלום מאד"ה וממני אהובו לנצח מרדכי לייפנק:

ובשו"ת שער אפרים שחיבר זקנו דמר בסימן ח' מהלכות פסח בישוב דברי הרמב"ם שכתב תי' ב' לא אוכל להבין דעתו שמפרש הני תרי איכא דאמרי שאין לישנא דהש"ס דלא מייחד לאויה כלאו דחסימה במטותא דמר להודיעני יושר דברי אמת. ושלום תנינא:

תשובה

בקיצור נמרץ אשיב למעכ"ת על הנ"ל מע"ל ולא נצרכה אלא לרווחא דמלתא. וממילא רווחא שמעתא. מ"ש מדלא הוכיח הש"ך מראיה זו דטפחינהו ע"כ משום דמקרי תלוש גמור. זה אינו כלום וכבר נשמרתי בלשוני מזה. ועל כרחך לומר הרבש"ך ז"ל לא ראה גמרא זו. דאל"כ פשיטא דתקשי ליה. דלפחות הו"ל לאתוייה ולסיועי מנה:

ושכתב לסתור פירושי בטפחינהו דלק"מ על המקשן והתרצן ששניהם שוין לטובה השאלה והתשובה על ר"י ולא על רשב"י וא"כ י"ל דקים ליה לתלמודא דמעשה כך היה במחוברים. אלו דברי האוהב לפרוק ולא שונא לטעון טענות של מה בכך במ"כ והו"ל למכ"ת לפרש מנ"ל. וכל מעיין בצדק ישפוט במשרים. דקושטא דמילתא דארשב"י קפריך הא דיחיד ואין להאריך. רק אעידה לי גברא דמהימן כבי מאה פוק חזי מאן גברא רבה דקמסהיד עלה הר"ש אלגאזי בז"ש דמעיקרא כתב לכאורה נראה לפרש כמו שסובר מעכ"ת. ודחה זה ותפס לו דרך הישר כאשר ת"ל עלה במצודת עיוני בהשקפה מעוטה. ואע"פ שגם בזה לא הונח לו וראיתי אחרי רואי שהוקשה לו קושיתי בגמרא דילמא רשב"י איירי במים תלושים בספל. לא מחמת זה חזר בו מפירוש האמת בגמרא. וניחא ליה מדמייתי דרשב"י אעובדא דבצרה. משמע דבהכי מיירי. ולא אשא פני איש ולא אכחיד תחת לשוני דהך דידי עדיפא והרואה באמונתו יוכיח בין שנינו. כי מבואר הדוחק שיש בדרכו מה שאין מהצורך לבאר. לכל אדם חזו בו מעט מזער.

ועל אשר חתר למצוא תיוהא בישוב השני שלי להצדיק צדיק הרב בעל ש"ך ז"ל. לא ידעתי מה היה לו שהרבה דברים ללא צורך. והלא כה דברי יאיר נתיב הישר ברור מלולי. כל חיך הטועם אומר לי לי. ולדעתי ביארתיו כל הצורך באר היטב אין מהראוי לשנותו ומה שהוסיף מעכ"ת יטול מה שחידש. רק תאותו להשיב וכיון דדש דש:

בירור מ"ש בתחלה שדברי הט"ז בהשגה על הפרישה אינם מחוורים. ודברי הר"ב הפרישה יפה מתפרשים בב' דרכים וממוצא דבר נלמוד דמים נעבדים במחוב' דיחיד נאסרין בסתם עד שיוודע שלא חפרן העובדן וכה"ג בידוע דנחפרו לשם אלילים אפילו של רבי' אסורין

ואיישר חיליה דמכ"ת אשר שבר"ת אלי הוכחת הט"ז. ואע"ג דמסבר לן לא גמרינן והלוואי ילמדני דעת ודרך תבונות יודיעני אם לא אענדנו עטרות להרב בעל טורי זהב הוא רישא דדהבא. וניחוש ליקרא דההוא סבא. והא ידע מכ"ת דטרידנא בעבידתא טובא.

בעניינים שונים ועסקים משונים. והמלאכה מרובה ולא דיה שעתה. אף אם אדחוק אותה אחישנה בעתה. ולזה אני מוכרח לברוח מהאריכות שלא לצורך. וטבעי אוהב הקיצור בלשון. אולם מאשר ראיתי עתה שלא הספיק לו קיצור לשוני ונתתי מכשול לפניו בעיונו. על כן הנני אפרש מה שסתמתי. והריני צריך להציע מתחלה עיקרן של דברים איך דעת הפרישה לאסור במחובר דיחיד דלא ליתו למטעי בלישניה. והוא זה דהפרישה מיירי בעובד מים מחוברים ואין אנו יודעין אם היתה החפירה מתחלה לשם כך אם לא. בזה חלק בין רבים ליחיד. דבמעיין של רבים אע"ג דחזינן דסגדי להו. אין תולין לומר שמתחילה חפרוהו רבים במשענותם משענת קנה רצוץ לאליל. אלא למיא קסגדי דמחוברין נינהו ולא אתסרו. אבל דיחיד דסגיד ליה. אמרינן מתחלה לשם אליל חפרו. ואף על גב דמחובר הוא. נאסר מחמת מעשה. והא דמחובר שרי אפילו בדיחיד. היינו כשידענו שזה המעיין הוא שלו עתה ועובדו. לא חפרו הוא בעצמו. אלא בא לו מאחר או נודע שנבע מעצמו וכן נהר המושך. בהא ודאי מודה הפרישה דיחיד נמי שרי במחובר כה"ג וזה ברור מאד. א"כ מה שכתב עליו הרב בעל ט"ז מתחלה לא דק בגמרא שהבאתי. מדויל ידיה משתלים וגולל הב"ן הדק אליו תשוב. דלעניות דעתי הרב בעל הפרישה דייק טפי. וממילא רווחא דאזדא לה ההוכחה מדלא מצי לאשכוחי דיחיד נאסר אלא בטפחינהו. ולא אוקמיה בחפרו לשם אלילים דשאני בין של רבים לשל יחיד. דלפום מאי דפרישית משום הכי לא בעי לאוקמי לדרשב"י בהכי. דניחא ליה לתלמודא לאשכוחי דיחיד נאסר בכל גוונא בין שהמעיין שלו שחפרו. או אע"פ שקנאו מאחר ועכשיו הוא עובדו. דבכל גוונא מיתסר מטעם שעשה בו מעשה תלישה. אבל אי אוקמיה במחובר שחפרו. לא הוי משתמע דיחיד אסיר אפי' במעיין שבא לו מאחרים או בידוע שנבע מעצמו. ורשב"י סתמא קאמר מים של רבים. ודיוקא דיחיד נאסר נמי אייריי בכל אופן שהוא שלו. שחפרו או שקנאו ודוק היטב כי נכון הוא מאד. (ותו אי בחפרו קמיירי. מאי אירייא דיחיד הא ודאי גם בדרבים נאסר. כיון דאית ביה תפיסת ידי אדם. וכל היכא דאיכא תפיסת י"א לא שאני לן בין דיחיד לדרבים כדכתיבנא לעיל בס"ד ולית בה ספיקא דלא משכחת מאן דמפליג בהא. ודבר זה נעלם מהרב בט"ז דמשו"ה פשיטא ליה נמי במים תלושים של רבים דאינן נאסרין):

ומאחר שזכינו לדין שאין מן הגמ' הנז' ראיה לסתור דברי הפרישה. דלעולם מודה תלמודא במעיין סתמא. דנאסר במחובר אפי' בדיחיד היכא דאית לן למיחש שהוא חפרו מתחלה לשם כך. בחנם דחה הרב בעל ט"ז בסברא בעלמא דלא מיקרי מעשה במה שהשתחוה למים. כי מה בכך שאינו עושה מעשה במים. כיון דבמעשה כל דהו נאסר

כל שיש בו תפיסת י"א. והנך בורות תפיסת ידי אדם אית בהו דאי נמי לא סגדי אלא למיא דוקא. מיתסרו להו משום משמשי אלילים. (ובמשמשין אף המחובר נאסר ולא צריך אפי' לתפיסת ידי אדם). דהא משמשין לאלילים שהן המים. ובמים אע"ג דלא קעביד מעשה. אלילים עצמה נאסרת בהשתחואה גרידא. ואע"ג דמחובר נינהו. כבר חילקנו שלא התירו במחובר. אלא כל שלא חלו בו ידי אדם שנבע מעצמו. משא"כ בכה"ג דחפירת ידי אדם גרמה להם. לא גרע נמי מטפחינהו אבל מלבד זה מי הגיד לנו שכוונת הפרישה לאסור המים משום דסגיד להו. שאני אומר הא דאסור במחובר אפי' דיחיד מטעמא דמעיקרא חפר לשם אליל. היינו שעבד הבורות בחפירה מתחלה. דאינהו גופייהו ע"א נינהו.ופשיטא דמתסרו להו. כדכתב הוא ז"ל בעצמו. והכי פירושו מדחזינן דסגיד להו השתא להנהו מיא. ביחיד מסתמא אמרינן דבתחלה חפר הבור לשם אלילים. ר"ל לעבוד הבור תיכף. והשתא נמי כי סגיד לבור הוא דקסגיד. וגילוי מילתא הוא דמעיקרא כד חפריה לשם הכי חפריה. וא"כ אפי' תימא דהמים דין מחובר יש להם בזה אע"פ שבאין מכח אדם. פשיטא דמתסרו מטעם דהוו כי צפוי דהר ומשמשיו דאסורין בהנאה. כ"ש כי האי גוונא דעדיף מהר דלית ביה תי"א והנך אית בהו תפיסת י"א דוק ומספיק לקיים דברי הגאון בעל הפרישה ז"ל. במה שהוקשה לו הבנת לשון א"א זקני הגאון בש"א זצ"ל. כבר שמתי הדברים בפיו שאין בו קושי כל עיקר:

ומ"ש על הרא"ש פ' א"ע. אגב שיטפיה לא דק כלל. כי מה ענין שמטה אצל הר סיני. ואם כתבו התו' שיש שני מקראות בכרת דאכילה. מה יועיל זה לכאן. דמשו"ה איכפל תנא דמתני' למתני אין בהן כרת. וכי מי נחלק בזו דבתערובת שייך כרת למ"ד. ופשיטא דאצטריך. ולא משנה שאינה צריכה היא. כשנפרש המשנה דעוברין באיסור אכילה קאי. והיינו פירושו של ר"ת. אך הרא"ש קשיא ליה אפרש"י דפירש רישא בב"י וב"י. דלפ"ז לא יתכן סיפא דמתני'. דלפי פירושו משמע דהשתא אתי לפרושי מדרגת האיסור דרישא. דהיינו שאינו עובר אלא באזהרה. ושפיר קאמר צריכא למימר דבאיסור ב"י ליכא למ"ד שום כרת כלל באיזה אופן שיהיה. ואע"פ שרש"י ז"ל חולק המשנה לתרתי בבי. ובבא דסיפא משמע ליה דקאי אאכילה משום קושיא דרא"ש. אמנם הרא"ש נראה לו זה דוחק. ורוצה לפרש המשנה דסיפא לגלויי ארישא קאתי. דמשו"ה בפירושו דר"ת ניחא ליה וק"ל: ושלום יעב"ץ ס"ט:

סימן כד

בתשו' אבא מרי הגאון החסיד זצ"ל סי' ל"ב יעויין מ"ש מענין נחל איתן. על דבר זה צער גדול היה לי גם מאז בהיות עדיין מר אבא ז"ל בחיים חייתו. ולא זכיתי לשואלו כי גבה

טורא בינו וביני. הוגליתי מפתורא דדהבא והושלכתי אל ארץ אחרת בעוני. ולא יכולתי להודיעו צערי אשר בעיני יפלא מאד גם על מהרי"ק גם על כל העוסקים בפירוש נחל איתן. איך לא הביאו ראיה לפירושו של הרמב"ם ממקרא מלא בעמוס (ה) ויגל כמים משפט וצדקה כנחל איתן. ואדמהדר אקראי ודחיק נפשיה לסיועי מנייהו לפירש"י. ליסייעיה להרמב"ם ז"ל דברור טפי דיגיד עליו רעו:

פלא גדול דלתלתא תנאי אשתמיט להו תלמוד ערוך ולתרי מגו תלת' אף מקרא מלא ובירור ענין נחל איתן ופתרונו

אך אמנם מצד אחר תגדל תמיהתי על כל החולקים על פירש"י. דבמ"כ אשתמיט להו תלמוד ערוך דפ"ק דנדה (ד'ח ע"ב) בתולת קרקע למנ"מ לנחל איתן. צונמא הרי זו בתולת קרקע. הא קמן בהדיא דבתלמודין מוכרח פירש"י. ואפ"ה לא קשיא מידי מקרא דעמוס הנ"ל. דודאי מלת נחל שם משותף הוא ומשמש שתי הוראות הא' בעד נחלי מים. והב' הוראת בקעה ועמק. כמו ויחפרו עבדי יצחק בנחל. ובטעם שיתוף זה. עמ"ש בס"ד במהדורת לח"ש רפ"ו דשביעית. ותסבול כמו כן הסמיכות למלת איתן בשני הדרכים. על כן דעתי נוטה קצת לפשרה. ר"ל שדברי שניהם אמת. שהדברים ג"כ מראים במקומן כדברי שניהם. דמדכתיב במקום אשר לא יעבד בו. על כרחך במקום הראוי לזריעה משתעי. ויצא נחל השוטף שאינו ראוי לכך. ומ"מ צריך שתהא נערפת בבקעה הסמוכה למים. דכתיב וערפו שם את העגלה בנחל. דהך בנחל יתירא הוא. דהא כבר כתיב שם. אלא ממקומו הוא למד שהיא ארץ נחלי מים. ואעפ"כ אינה כל כך ראיה:

ולבי אומר לי שלפי פשטי הדברים בתלמוד אין לזוז בזה מפירש"י. וכך נראה בפשיטות מתוך פי' הר"ש והרא"ש רפ"ב דפאה וכמ"ש שם בלח"ש ובפ"ה דיומא מ"ה. ועוד מצאנו רב מאיר עינינו בספק זה. ומכריע ג"כ כפי' רש"י. הלא הוא התנא המקובל אונקלוס הגר. שתרגם נחל איתן נחל בייר. הרי ביאר היטב שזה הנחל הוא ארץ בורה קרקע בתולה שלא נעבדה. וזה ממש כדברי התלמוד במס' נדה דלעיל. והוא המקבל הפירוש האמיתי מחז"ל. ואין כאן ספק מעתה שהוא ודאי כדאי לסמוך עליו:

ועכ"פ יש זכר לדבר גם לשטת הרמב"ם מעניניה דקרא. מדכתיב ירחצו את ידיהם וגו' בנחל. דש"מ מנה קצת במקום שמים מצויים איירי. ואפשר דהיינו נמי אשר לא יזרע שאינו נזרע מחמת סמיכותו למים. לפי שכשהמים גדלים באין ושוטפין הנזרע. והוא שאמרו סימן לנחל קנים. שכן הוא בשפת הים וגדותיו ודוק:

ומכאן נראה קיצור זכרון המין האנושי אפי' במשובחים ובמסולתים שבו. שהרי תוקף גדולת פרשת הרמב"ם נודעת לכל בר דעת שלא הניח דבר קטן וגדול מכל הנמצא בש"ס

מלבד מה שאסף משאר ספרי הקוד' כי כביר מצאה ידו החזק' (וכבר היה הו' ז"ל בחייו קובל על השכח' והודיע צערו לרבים כנראה באגרותיו) ושני המלכים מהרי"ק ז"ל המפורס' מאד. וניכר מתוך ספרו עוצם בקיאותו הנפלאה. וא"מ הגאון ז"ל הנה כל חכמי דורו יעידון יגידון שהיה אוצר בלום לתורה לא הניח למקרא ומשנה ותלמוד דבר גדול וקטן שלא היה רגיל על לשונו כמעט שגור בפיו בע"פ. ונעלם מהם זכר כולם לברכה לפי שעה כתוב מלא ותלמוד ערוך. מה יעשו אזובי קיר אנן יתמי דיתמי כאצבע בקירא לשכחה. ואין זה דבר חדש כי אין זכרון (לפעמים) לראשונים אף שהיו כמלאכים כחכמי התלמוד רז"ל הקדושים דאשכחן בגמרא לישנא דאישתמיטיה. ואף כי בחכמי דור ודור שקמו אחריהם. הנה הספרים מלאים מאלה. מ"מ כבוד החכם המובהק במקומו עומד ומשמש. והשכחה כרוכה בעקבות כל החיים המהלכים תחת השמש. השי"ת בחסדו יעזרנו שלא נשכח פקודיו כי בם נחיה אנחנו וצאצאינו ותורתו מפינו לא ימוש. תפלה לעני יעבץ ס"ט:

סימן כה

שאלת איך הוא דין בן פקועה בבהמה דקה כי לא מצאת זה בשום מקום בפוסקים:

תשובה

דין בן ה' בדקה שוה לבן ט' בגסה לענין ב"פ בהפריס ע"ג קרקע דברי התו' בתמורה צ"ע

דין בן פקועה דבהמה דקה ודאי שוה הוא בכל דיני בן פקועה לגסה. וצריך לחלק בו כל החילוקים שנאמרו בין בן שמונה לבן תשעה. הוא הדין בדקה שייכים אותן חילוקים בין בן ד' לבן ה' לפי שבהמה דקה יולדת לה' חדשים. ובאמת הוא פלא לא ראיתי כמוהו בהשמטת כל הפסקנים ראשונים ואחרונים כי אין א' ששת לבו לזוכרו. עם היות בו כמה נפקותות בהפריס ע"ג קרקע לענין דיני שחיטתו והנמשך ממנה או"ב ולגידו וחלבו ודמו. ותלמוד ערוך הוא בתמורה (דף י"א) השוחט את החטאת ומצא בה בן ד' חי אינה נאכלת אלא לזכרי כהונה. וכתבו התוס' בפשיטות דאילו בן ה' בדקה אינה ניתרת לרבנן בשחיטת אמו בפ' בהמה המקשה. ואע"פ שלא נמצא כן בהדיא בבהמה דקה. אלא מכללא דגסה משתמע. מדמצרכי התם שחיטה לבן ט'. ודברי התו' הללו אינן מכוונים דהא ר"מ הוא דס"ל הכי. ורבנן פליגי עליה וסברי שחיטת אמו מטהרתו אף לבן ט'. וא"כ הוא הדין לבן ה' בדקה:

גם לשון הר"מ ז"ל בחיבורו נראה בו כעין סתירה וצריך תלמוד

ומכאן צל"ע על הרמב"ם ז"ל שעם היות שפסק בפ"ה מה"ל מאכלות אסורות כחכמים דאפי' בן ט' ניתר בשחיטת אמו. בה"ל תמורה פ"ד כתב הברייתא הנז' כצורתה דהשוחט

החטאת ומצא בהן בן ד' נאכלת כבשר החטאת. משמע דבן ה' הרי הוא כילוד. דלא מהניא ביה שחיטה. ולמיתה אזיל. ואתי כרבי מאיר דאי לרבנן מאי איריא בן ד'. אפי' בן ה' נמי דינו כאמו. ואף שיש ליישב בדוחק דהוא הדין לבן ה'. ולא נקיט בן ד' אלא משום דהויא מילתא פסיקא בכל גוונא. משא"כ בבן ה' משכחת לה זימנין דטעון שחיטה מדרבנן מיהא כגון שהפריס על גבי קרקע. והוא הדין דכה"ג בחטאת אינו נאכל לחומרא. מכל מקום אינו נ"ל לקושטא דמילתא. וביחוד רבינו הר"מ המבאר הגדול שאין דרכו לסתום. אינו נמלט מהטענה במקום זה שלא ביאר את זאת. והוא דבר מחויב:

הגה"ה נמצאת בס' הר"מ בהל' תמור' מיוחסת למהר"י אבוהב ז"ל ח"ו לתלות בוקי סריקי בהגאון וזיל קרי בי רב

ושם בה"ל תמורה ראיתי הגהה תמוהה מיוחסת למהרי"א ז"ל ונ"ל שצ"ל בן ח' חי בגסה ובן ד' בדקה עכ"ל. ולא חש לקמחיה בעל אותה הגהה שטעה בדבר מבואר בתורה. שאין חטאת באה מן הבקר. אלא פר יוה"כ ופר העלם דבר של צבור וזכרים הם ונשרפים. על כן אי אפשר שיהא להם ולד ונאכל. ושאר כל החטאות הנאכלות בין דיחיד בין דציבור אינן באין אלא מן הכבשים ומן העזים. לכן פשוט שכך צ"ל בן ד' חי ותו לא מידי כגרסת גמרתנו יעבץ ס"ט:

סימן כו

שאלת איך ראוי להורות עם הזקוקה למומר. כי שמעת שיש ספיקות בענין חליצתו:

פלפול ארוך בתשו' אמ"הג ז"ל בכוונת החליצה להי דמיא

תשובה אתה סתמת ואני אפרש אם לענין חליצתו בלבד. ראיתי לרבינו אבא מארי הגאון ז"ל בתשו' סי' א' נסתפק בחליצת מומר אי מהניא להתיר זקוקתו. כיון דמומר הוא איכא למימר אדעתיה דנפשיה קעביד. ומסיק דבהא תליא מילתא אי בעינן בחליצה כוונה מעלייתא להתירה דוקא. או אפי' מתכוין לשם חליצה בלבד אע"פ שאינו מכוין להתירה סגי: ומשמע ליה ז"ל דתליא בהא אי אמרינן כוונה ככוונת המצות בעינן. או כעין ההקנאות. דבהקנאה לא בעינן כוונת הלב. דדברים שבלב אינן דברים. אבל אי לכוונה דמצות מדמינן לה. צריכה כוונה להתיר דוקא. כדס"ל לרוב הפוסקים דמצות צריכות כוונה לצאת. ומעיקרא משמע דס"ל דכוונת חליצה לדהקנאה דמיא. והדר מסיק דבעינן כוונה מעלייתא דוקא. והשיג על מהרי"ט ז"ל שהקיל בכוונת החליצה. ואני בתומי לא פשיטא לי כולי האי דבמצות בעינן דוקא כוונה מעלייתא כה"ג. והא קיי"ל לצאת לא בעי כוונה. ורבא ור"ז איכא למימר דלא פליגן. ולא מצריך ר"ז כוונת שומע ומשמיע. אלא לשמיעת תקיעה בעלמא. לאפוקי קורא ותוקע לשיר ומתעסק. וכן בקורא להגיה דלא

יצא. אבל בקריאה ותקיעה כל דהו. יצא אפי' לא כיון לצאת (כך נראה בעיני עיקר לדעת גדולי הפוסקים וביארתי דבר זה בעזה"י בס' לח"ש) הן אמת שהרבב"י אחז צדיק דרכו והלך בדרכי המחמירים עיין בא"ח סי' תקפ"ט. מיהא לא אמרה אלא לחומרא לכתחלה היכא דאפשר. ושאני היכא דלא אפשר כנדון דמהרי"ט. דכדיעבד דמי. וליכא לאחמורי שלא מדינא. דהו"ל קולא לאידך גיסא חומרא גבי עיגונא:

ביאור ענין חילוקי הכוונו' במצוה היכא דנהנה מהן או לא נהנה. ובקנינים היכא דאיכא דעת אחרת מקנה והיכא דליתא. ביאור דין כוונת לשמו דגט וחליצה בגוי או מומר שאינן שוין בכך והבנת לשון דיבור תו' סתום בענין זה ותיובתא כלפי שנאיה דא"מה ז"ל

ואדרבה לענ"ד כוונת המצות קילא מכוונת הקנאה. דבעודר בנכסי הגר וכסבור שלו הן לא קני. אע"ג דמכוין לעדירה בעלמא. אלא דלא מתכוין לקנות. משו"ה לא קני. (אלא שי"ל דשאני נכסי הגר דאין דעת אחרת מקנה אותן. משו"ה לא סגי בלא כוונה לקנות. אבל היכא דדעת אחרת מקנה כגון מכר או מתנה. אה"נ דלא צריך כוונת הזוכה דהא זכין לאדם שלא בפניו. ולא בעינן דעתו לגמרי במידי דניחא ליה למיקני. וא"ה איכא למידק מאי איריא דנקט אמה"ג ז"ל קניית נכסי הגר. והא לא דמיא אלא לקנייה דעלמא. דהכא נמי איכא דעת אחרת מקנה. וכמ"ש איהו ז"ל גופיה לקמיה. ופשיטא דניחא לשטתיה דסבא. דאי תימא לדהקנאה דמיא. לא צריך לכוונת הלב. וכ"ש אי למצוה מדמינן לה כדבעינן למימר בס"ד) וכה"ג במצות. יצא ידי חובתו. כדאמרינן בכפאו ואכל מצה אי מכוין רק לאכילה בעלמא. אע"ג דלא מכוין לצאת. ובאנו למחלוקת ר"י ור"ל בנזיר (דכ"ג) באוכל פסח לשם אכילה גסה. דקיי"ל כוותיה דר"י. דפסח מיהא קעביד. ואין צורך למה שנדחקו מקצת מפרשים לחלק בין מצוה למצוה. ועיקרא דמילתא כולן צריכות כוונה כל דהו. לאפוקי מתעסק דלא. ואיפשר להכי אהני הך סברא. דבמצוה דאית ליה הנאה מינה. יצא אפי' במתעסק. דמאחר שנהנה לא חשבינן ליה מתעסק. כמו בחלבים ועריות (ואף בזה יש לפקפק דאפשר לומר דלא דמי להתם. דשאני מצות דלאו ליהנות ניתנו ודוק. ועיין מה שאכתוב בסמוך) אבל כי מכוין לאכילה בעלמא ולאו מתעסק הוא. לא צריכינן לטעמא דנהנה. דאפי' לא היה נהנה כלל. ולא כיון לצאת. אפילו הכי יצא ידי חובתו. (וכן בקרבן אית לן נמי כה"ג) ולפ"ז אי בעינן הכא נמי כוונה דמצוה. לא חיישינן אי קמיכוין להתיר או לא: דומיא דלצאת דלא צריך כוונה. אלא שיכווין לחליצה כל דהיא למעוטי מתעסק בלחוד. אלא דאכתי הכי הוא דאיכא למיחש. דאע"ג דלא בעינן כוונה לצאת. דסתמא נמי כלצאת דמי. אבל אי מכוין שלא לצאת. במצוה כה"ג ודאי לא יצא אליבא דכ"ע. (כי בזה כמדומה שהכל שוין בו. חוץ מהרא"ה ז"ל שפסק להקל

גם בזה ויחיד הוא לפ"ד) וא"כ במומר ניחוש דילמא מכוין לקלקלה. ואפי' בגט. חזינא לאמ"ה ז"ל דחייש במומר משום דגרע מגוי דאדעתא דנפשיה קעביד. ולפי דברי רבינו ז"ל. לא יהא גיטו גט. ובאמת לא ירדתי לסוף דעתו זצ"ל כאן איך עלה על דעתו הקדושה והרחבה להרהר בזה אחר מה שהנהיגו חכמי דור דור ודורשיו אשר מעולם ולא פקפק אדם בכך. ואי משום דקשיא ליה למרן ז"ל גבי נכרי דפסול לכתוב הגט משום דאדעתא דנפשיה קעביד. מה נ"ל מנה כיון דכותב לשמה ובפיו מלא לאמר כן. מאי איכפת לן במחשבת לבו ודעתו הצפונה אם דברים שבלב אינן דברים גם בכאן. אלא ודאי אנן סהדי דאדעתיה קעביד והו"ל כאילו פירש אלה דבריו והוכחתו לפסול או לבטל גט מומר. ואיברא הא מילתא אנהרינהו לעיינין התוס' בע"ז (דכז"א) ופירשוה יפה דמחשבת נכרי סתמא הויא. וסתמא גבי גט לא מהני כיון דסתם אשה לאו לגירושין עומדת וכ"כ ריש זבחים. וצריך לפרש דבריהם דאפי' פריש גוי בהדיא דכותב לשמו. לא עדיף מסתם גרידא (אי משום דאינו בקי לשמה. דלא עדיף מבני מ"ה קודם שלמדו ואפי' למדוה לא קיבלוה ולא חששו לדרשה דלשמה כמ"ש התו' ריש גיטין. ובגוי פשיטא שאפי' מלמדין אותו לשמה לא חש לה מסתמא. או דילמא גזרת חכמים היא משום דלאו בר היתירא הוא ואינו בשליחות: משו"ה אחמירו אפי' בכתיבה דלאו מתורת שליחות אתיא כמ"ש התו' (דכב"ב) בד"ה והא לאו בני דיעה ע"ש ודוק היטב) ודיבור פיו בזה לאו כלום הוא. והו"ל כסתמא בעלמא דלא מהני בגיטא כדאמרן. אע"ג דבעלמא מהני מחשבת לשמו דגוי נמי. ובגט נמי לא פסיל אלא משום דלא שייך בכוונת לשמו לגמרי. אבל אם איתא דאית ליה מחשבה בגויה. אין הכי נמי דלא הוי אתי מחשבה שבלב ומפקא ממחשבה ניכרת מפורשת כדאיתא טובא דכוותה. כל שכן הכא דאפי' דברים שבלב לא נינהו. דמאן לימא לן דלא קמיכוין לשמו. לא אמרינן אלא אדעתא דנפשיה קעביד. למימרא כיון דבר דעת הוא אימור עביד אדעתיה ולא אדעת ישראל העומד ע"ג. מיהא מידי ספיקא לא נפקא. (אף על גב דבגוי שויוה כי ודאי מטעמא דפרישית) ופשיטא דלא מהני מידי להוציא מיד מחשבה הניכרת מתוך מעשה ולסתור דברים מפורשים שבפה שאומר שכותב לשמו. נפקא מינה למומר דבר גיטא הוא וכיון דאמר בהדיא דכתב ויהיב לשמו. סגי ליה בודאי. ודברים שבלבו פשיטא שאינן מעלין ומורידין בנתינת הגט. שהרי כופין אותו עד שיעשה על דעת ישראל ואין חוששין למחשבת לבו ואע"פ שאונסו ידוע. וגדולה מזו אמרו שאפי' גילוי דעת בגיטין אינו כלום וכדקיי"ל כאביי ביע"ל קג"ם. ואע"ג דמבטל נמי כההוא דאותיב לסהדי קרי באודנייהו: ואפילו הכי הוי גיטא. משו"ה לא ידענא למאי ניחוש לה במומר.

חליצת מומר או בר דעתא קלישתא דמסברו ליה וסבר ואינו שפוי כ"כ לכוין דעתו כראוי מיבעיא אי מהניא

ברם בחליצה אכתי איכא לאסתפוקי אי משום דמצוה היא ודומיא דמצוה. דאע"ג דלא בעינן כוונה לצאת. מיהא כוונה שלא לצאת גרעא ופסלה בה כדאמרן. וכי מכוין שלא לצאת לאו מידי קעביד כנז"ל. ולא דמי לגט שאינה ממנין המצות ההכרחיות שאינו אלא כענין מקח וממכר. שכולן תלוין בחפץ ורצון. משא"כ ביבום וחליצה שעם היות חיובן בא בקרי והזדמן. מ"מ אין מנוס מהן בהזדמנן. וכיון דד"ת מצות יבום קודמת. אימור אפילו סתמא דחליצה נמי כשלא לשמה הויא כי כתיבה דגט. והכא בחליצה אף במפרש לא תיסגי ליה. אם לבו בל עמו. מאחר שהיא מצוה מוחלטת. ואי משום דכוונת הקנאה בעינן. כל שכן דלא סגי במתכוין שלא לקנות. דלאו כלום הוא. ותו דאפי' סתמא גרע בחליצה טפי מבגט. כמ"ש התוספות בפמ"ח ובזבחים ובחולין דשוטה לא חלץ אע"פי שגדול עומד על גביו ומלמדו שאין בו דעת לכוין כל כך הרבה. משא"כ בגט דכשר לכתוב בגדול עומד ע"ג. א"כ אפי' לא הגיע למדרגת שוטה גמור. אלא כנדון של הגאון מהרי"ט ז"ל. נמי נימא דלא חליץ. מאחר שאינו בר דעת להתכוין להתיר אעפ"י שיודע שנפטרת ממנו בחליצה. דילמא לא תיסגי ליה אלא בכוונה מעלייתא דוקא לפטור ולהתיר כדעת אמ"ה ז"ל וה"ה למומר: ניחוש למחשבת לבו בחליצה כנז"ל:

ופשטינן לה דלא מיבעיא בסתמא אלא אף באנוס דאנן סהדי דלא גמר בלבו אפ"ה באומר רוצה אני סגי ואין חוששין למה שבלבו

איברא לפום ענ"ד מסתברא דהוא דבר הלמד מענינו. ותא ניגמריה מביאה דקונה ביבמה בין באונס בין בשוגג. ואע"ג דבעינן נמי כוונה לשם ביאה כדאי' ס"פ הרגל (ומשם תשובה ג"כ לדברי הסוברים דבמצוה דאית בה הנאה יצא אפי' מתעסק דומיא דעריות. והא חזינן דליתא וק"ל) אפילו הכי לא בעינן כוונה לצאת ולא לקנות. אע"ג דביבום תרוייהו איתנהו. שהיא מצות עשה ככל אחת ממצות ה'. ושייך בה קנין שהיבמה ניקנית על ידה. מכל מקום דייה בכוונת ביאה. בלי כוונת מצוה וקנין. (כדלא בעינן נמי בקונה. כיון דדעת אחרת מקנה אותו. הכא נמי אשה הקנו לו מן השמים) הוא הדין לחליצה דכוותה. ושמע מנה דבין מטעם הקנאה בין מטעם מצוה. לא בעינן כוונה להתיר ולפטור. וניחא נמי דלא חיישינן במומר דילמא כיון שלא לצאת ושלא להתירה. דהשתא דאתינן להכי דמיבום ילפינן. שאני הכא דגלי רחמנא דאפי' באונס. ודכוותה גבי חליצה מעושה אי אמר רוצה אני סגי. ולא חיישינן לדברים שבלבו. שאע"פ שאנוס הו' דיו באומר רוצה אני (ובלא"ה לא סגי כדלא סגי בביאה עד שיתכווין לבעילה כנ"ל ודוק). וה"ה לשוטה שאינו

שוטה מוחלט כנדון מהרי"ט ז"ל דלא הי"ל דעתא צילתא אלא דעתא קלישתא דמסברו ליה וסבר. בהך כוונה גרידתא סגי ליה. דהו"ל נמי מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו:

ואתי שפיר כל ההוא שקלא וטריא דקטרי א"מ הגאון ז"ל דליחוש במומר כדחיישינן בגוי דאדעתיה דנפשיה קעביד. דהכא שאני. גוי בגיטא לא שייך ביה. אבל זה שחטא וישראל הוא מכל מקום. לא מיבעיא דאיתיה בגיטא ובחליצה סתמא. אלא אפי' בדאניס לומר רוצה אני. הא אמרינן דגטו גט כשר. וחליצתו פשיטא דחליצה מעליא היא כדאיתא. וכשרה כדאכשר רחמנא גבי ביאה דכוותה. ותו ליכא למיחש למידי ולא משגחינן בדברים שבלבו. ק"ו למי שאין מחשבתו סותרת למעשיו אדרבה ניכרת שרוצה בהן כמי שאינו שפוי בדעת לכוין כ"כ היטב כדינו של מהרי"ט זצ"ל. וכן סתם מומר מסתברא דעדיף מניה בסתמא. דבר דעת הוא. (ואפי' במאי דחשיד לא חשיד דקעביד להכעיס עד שיוחזק בכך כמ"ש בס"ד לעיל ס"ג) שחליצתו חליצה מכל מקום:

השלמת הביאו' בענין כוונת החליצה ונ"מ למומר וחצי שוטה דלא צילא דעתי' דבמחשב' הנכרת מתוך מעשיהם סגי להו

וא"כ הוא יצא לנו פירוש מה שאמרו עד שיתכוונו שניהם. ר"ל לחלוץ בלבד להוציא אם מתעסקין בחליצה שחולצין בלי ידיעת חליצה כלל. (כגון חליצת שוטה גמור וכה היא דבכך אתה כונסה או חליצת שימוש כיבמה הגדלה בין האחין ואצ"ל אם פירשו בהדיא שלא בכוונת חליצה המתרת הם חולצין שאינה כלום) אבל ביודעין שחליצה מתרת ואינן מתעסקין בה. אפי' לא כיוונו להתיר. ר"ל לא פירשו כוונתם בפיהם. חליצה מעלייתא היא בסתמא. וכ"ש במפרש דלא חיישינן למחשבה שבלב כנלע"ד. ולא שאני כדאי לומר דעתי אלא שכך דעתי הקלה נוטה להחזיק דעת הקודמין בגט וחליצת הבלתי מאמין וממילא בענין הכוונה דברי הגאון מהרי"ט ז"ל קיימין:

סימן כז

וש"מ אחריתא דחליצת אוננין נמי מהניא דיעבד אע"ג דלא מצו לכווני שפיר

ולפי דרכנו למדנו עוד אחרת להקל (ודלא כמהרי"ט) שחליצת אונן ואוננת כשרה בדיעבד מיהת. אע"ג דבודאי איכא למיחש שלא יוכל להתכוין היטב להתיר ולפטור. וכמו שאמרו למהרי"ט בטעמו של מהראנ"ח. (ומסייעא למ"ש בלח"ש מ"ו פ"ח דפסחים) דכיון דאסיקנא דיוצאין בחליצה כל שהיא שאינה דרך התעסקות ושלא מאונס. ולא צריך כוונה לשם מצוה אלא לכתחלה. הכי נמי בחליצת אוננין אפילו תימא דלא מצו לכווני שפיר. מיהא לא גרעא מכוונת מומר דכשרה בחולץ ובמגרש עצמו כדאמרן. אלא שעדיין צריכין אנו להתלמד בדין חליצת אוננין:

פלפול במ"ש אמה"ג ז"ל בדין חליצת האוננין ואם צריך לחוש לכתחל' למנוע ממנה אפילו במקום עיגון

ואגב אורחין יש לי לדקדק עוד באותה תשובה שהקשה א"מ הגאון ז"ל על מהראנ"ח בענין האוננת שאינה חולצת מטעם שהיא פטורה אז מן המצות. והשיב ע"ז דא"כ תהא פטורה לעולם מחליצה ומיבום. דהא לא חזיא בשעת נפילה דנעשית אוננת. וכל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה ה"ה כאשת אח כו'. אלא ודאי לאו מילתא היא. לכאורה לק"מ דהתו' הקשו כיוצא בזו בריש יבמות דנדה נמי תיפטר מה"ט. ותירצו דכיון דאסורה אכולי עלמא. לא מיתסרא משו"ה. א"כ אוננת נמי מתסרא אכ"ע. משום הכי עולה ליבום מכל מקום. ואפ"ה אינה חולצת אוננת. משום דפטורה ממצות אבל באמת דברי התוס' אינם מוכרחים וכבר תירצו בד"א. אלא שעדיין לא הונח לי לדחות דברי מהרי"ט במניעת חליצת אוננת. דנהי דבדיעבד מעשה האוננין קיימין כדברי א"מ הגאון זצ"ל. מיהו לכתחילה מי לא איכא למיחש לחליצת אוננין מטעמא דפטירי מינה ההיא שעתא מיהת מדרבנן. ושמא אפילו בדיעבד נמי היכא דאיכא למהדר עובדא ליחוש לה. משום דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. וכיון דאמור רבנן דמיפטרו ממצוה בההוא זימנא. כי עביד נמי לא מהני אלא היכא דלא אפשר בגוונא אחרינא. דכוותה אשכחן טובא עמ"ש בלח"ש פרק בתר' דפסחים ושמא אף אמה"ג ז"ל מודה דלא שפיר דמי לכתחלה וכן מטין דבריו קצת:

מיהא היכא דעברו וחלצו אוננין וליכא למיהדר עובדא ודאי תו לא צריך כהסכמת אמה"ג ז"ל

וצריך להבין כוונת א"מ ז"ל דאכתי היכא ניחא ליה דאע"ג דאפשר לומר כדעתו דאוננת חולצת. מכל מקום א"א לומר דמתייבמת: דלא דמי למצוה שאף האונן יכול להחמיר על עצמו לחד דעה ולקיים המצות. אבל פשיטא לכ"ע האוננין אסורים בתשמיש המטה. והא ודאי לא סליק אדעתא להתיר. אף שהיא מ"ע. דהא לא עדיפא ממצות עונה דהויא מצוה עוברת. ואפ"ה אסור. (ואין כאן מקום לסוגיא דבועל בעילת מצוה ופורש ודוק) כ"ש מצוה זו שאפשר לקיימה לאחר זמן. דודאי ליכא מ"ד. ופשיטא דאסורה באנינות. וא"כ במה מתורצת הקושיא דכל יבמה נעשית אוננת בשעת נפילה ואינה עולה ליבום באותה שעה. אלא צריך לומר כיון דבדיעבד קנה אותה אם בא עליה אפי' אוננת. שהיבמה נקנית בביאה כל שהיא בכל אופן. וכן אם היתה נדה נמי בת יבום היא דאפילו ביאה אסורה. נמי קונה ביבמה. ולא דמי לביאת ערוה. דלאו בת קנין היא. ושמע מינה מיהת דבדיעבד הויא ביאת האוננת ביאה: והוא הדין לחליצתה דבדיעבד חליצה היא מן התורה. ולא כמ"ש מהרי"ט דהויא לה כמאן דליתא. משמע דס"ל דבדיעבד נמי לא הויא חליצה. והא ודאי מסתברא כדעת א"מ ז"ל.

קושיא חמורה על שטת מהרי"ט ז"ל במניעת חליצת אונן

ואיכא למידק אדקשיא ליה לאמ"ה ז"ל אמהרי"ט מההיא דכל שאינה עולה ליבום. דאיכא לשינויי כשינויא דתו' לגבי נדה כנ"ל. ובלא"ה נמי לא קשיא כולי האי. דא"כ אין כאן מצות יבום וחליצה מעתה. ואטו למיעקר פרשה מן התורה. ניקו ונימא הכי. אלא ודאי היכא דאפשר איתמר ההיא דרשה דכל העולה. אבל היכא דלא אפשר. לבטולי מצות יבמין לגמרי מי איכא למימר. ומקטנה שחולצת בפעוטות נמי לא לותביה. דאיכא למימר דרחמנא רבייה כדאמרינן איש כתיב בפרשה כו' ובכלל כל שהתורה גילתה אין להוכיח ממנו כל כך. והא דעדיפא מנה איכא לאקשויי לשיטת מהרי"ט דס"ל חליצת אונן כמי שאינה. כיון דגברא לאו בר חיובא הוא. אי הכי נימא כיון דאידחי אידחי לגמרי. ולא יוכל עוד לחלוץ וליבם לעולם. ואע"ג דמאנינות דחיילא במיתת האח לק"מ כדאמרן. דכיון דלא משכחת לה בגוונא אחרינא. ודאי לא מילתא היא. אלא מיהא בנעשים אוננין ממת אחר בשעת מיתת המת המפלת וזוקקת ליבם. מי נימא כיון דאידחו ההיא שעתא דחייל חיובא. אידחו לגמרי ממצות יבום. דהו"ל כחגר ביום ראשון ונתפשט בשני וכן בקטן שהגדיל בשני דכיון דלא חזי בראשון לא חזי בשני. ואתאן לפלוגתא דמהר"מ והרא"ש תלמידו לגבי הבדלה דאונן. והא מהרי"ט גלי דעתיה דקאי ליה בשטת הרא"ש. אי הכי ליקשי לנפשיה דמשמע דלא קפיד אלא אההיא שעתא דאנינות. ומודה לבתר הכי דחזיא ליבום ולחליצה. ולטעמיה מי ניחא לבתר דעברה שעת אנינות נמי לא חזיין. כי אתרמי דנעשו אוננין בעוד האח גוסס דהו"ל דחויין מעיקרא. ודחוי מעיקרו אינו חוזר ונראה ולא שייך תו במצוה שנדחה ממנה בתחלת זמנה לדעת הרא"ש וסיעתו.

ישוב נכון לדברי מהרי"ט ותיובתא למ"ש הרשב"א בתשו' עכ"ז יש לקיים מ"ש הרמב"ן והרשב"א לענין הבדלה דט"ב במ"ש

וי"ל מהרי"ט ז"ל ס"ל כרא"ש בחדא בההיא דאונן לאו בר חיובא. ופליג עליה בחדא וס"ל דבתר זימנא ודאי מיחזי חזי. ולא דמי לחגר וקטן דלאו בני חיובא נינהו לגמרי. אבל היכא דגברא בר חיובא. אע"ג דאיסורא רביע עליה ההיא שעתא. הדר וחייל חיובא משום דאין דיחוי אצל מצות. ומנא תימרא דאפי' בדחוי מעיקרו ואינו ראוי לבילה ואין בידו לתקן נמי אמרינן הכי. מההיא דסוכה (דלג"ב) דאשחור מע"ט דחוי מעיקרו דלא הוי דחוי תיפשוט ודבר זה כמדומה נתעלם מהרשב"א ז"ל בתשובה סקי"ז דעדיפא ליה נראה ונדחה. מדחוי מעיקרו. והרי תלמוד ערוך הוא בידינו דאדרבה דחוי מעיקרו עדיף דאיפשיט דלאו דחוי הוא. ובנראה ונדחה אכתי לא איפשיטא. והוי תיובתא כלפי סנאייהו דתרי אשלי רברבי הרמב"ן והרשב"א. ואיברא לענין דינא איכא למימר דשני

להו בין דיחוי אצל מצות דעלמא. ובין דיחוי דאתי מכח גברא דלא בר חיובא וקמו להו בשיטתא דהרא"ש דכל היכא דגברא לא חזי האידנא. לא מפליג בין הוי בר חיובא. ללאו בר חיובא כלל. אלא בתר השתא אזלינן דכל היכא דלא חזי בשעתא דחייל חיובא: תו לא חזי. ולפ"ז פליג מהרי"ט אכל הני רבוותא:

עוד ד"א בביאור דעת מהרי"ט הנ"ל הערה אחרת וסתיר' מבוארת לדעת הנ"ל. והכרח לחלק בין היכ' דאפשר להיכא דלא אפשר

איברא יכילנא לשנויי תו שינויא רויחא דבכולה כרא"ש ס"ל. ועד כאן לא קאמר הרא"ש דכיון דנדחה נדחה עולמית. אלא היכא דתשלומין הוי כחגיגה ודכוותה. אבל במצוה שאין הזמן גורם וחיובה נמשך לעולם ולא בתורת תשלומין. מודה הרא"ש דאין דיחוי אצל מצות אפי' היכא דגברא לא חזי. ועדיין קשה לי קושיא גדולה על הגאון מהרי"ט ז"ל שנתעלם ממנו משנה שלמה דאונן שוחטין עליו הפסח. ואי ס"ד דפטור מכל המצות דבר תורה. היכי מייתי חולין לעזרה. ואיך נפטר בפסח כזה שאינו אפי' רשות שהרי אסור לו להחמיר על עצמו ואינו שייך במצות כלל לפי שטתו. היאך יכול לצאת בו י"ח. ואי משום דשאני פסח דבכרת. היכי אשכחן דכוותה. וכל היכא דאמרינן פטור מכל המצות אין חילוק בין מ"ע שבכרת וזולתה. והא ודאי קשיא טובא. ואפשר דאף הגאון מהרי"ט ז"ל לא אמר דחשובה כדליתא אלא בדאפשר לתקוני עדיין. אע"ג דאיכא למיחש לעיגון כל טצדקי דאפשר למעבד לכתחלה עבדינן משום חומרא דדבר שבערוה. מיהא בעברו וחלצו אוננין וא"א לתקן עוד. קרובני לומר דמודה בה הרב מוהרי"ט ז"ל נמי. עם שאין לשונו נוטה לכך. וכבר הוכחנו בעזה"י דלא מהדרינן עובדא בשא"א בענין אחר. ולכתחלה ודאי נכון לחוש לדבר:

סימן כח

דחיות ראיות החולקים על הגאונים הסוברי' דמומר אינו זקוק ליבו' וראיות גדולות לחזק דעת המתירים

והריני חוזר לענין שאלתך שמא כוונתך על ספק אחר. אם יש לסמוך ע"ד האומר שמומר אינו זוקק אשת אחיו כלל כמוזכר בטא"ה סימן קנ"ז. ולזה הנני מעתיק לך מ"ש זה ימים רבים בחי' על הב"י על מ"ש הרב"י בסי' הנ"ל והאריך לשון על הגאונים ובה"ע ז"ל שהביאו דעה זו ע"ש שהפריז על המדה במ"כ על מי שעלה ע"ד כך וכתב שראוי לרודפו ולכתתו עד החרמה שדבר פשוט הוא שאין לדברים אלו שורש וענף כו' וזה לשוני שם. הנה הרעיש הרב את העולם על הגאונים הקדמונים כאן. ובסי' מ"ד לא חרד הרב"י כל החרדה הגדולה הזאת ושם משמע לכאורה דלא פשיטא ליה כולי האי. ובאמת שדברי הגאונים יש להם על מה שיסמוכו דפשטא דסוגיין דפ"ק דחולין ודהוריות (די"א) וע"ז

(דכ"ב) בהא סלקא דמומר לע"ז גרע מגוי וצדוקי הוי. והראיה מפ"ק דיבמות י"ל דלא נידוק מנה מידי דהתם לא שמעינן לישראל מומר. אלא בתינוקות שנטמעו בין הגוים. והא פשיטא לן דישראל מעליא הוא כדמוכח נמי בריש פ"ז דשבת דהא אנוס הוא. אבל לא במומר להכעיס דמין הוא ולא אחיך קרינא ביה. ולא ישראל הוא אחר שחטא. אלא המומר לדבר א' או לתיאבון. וכן משמע נמי מפ"ק דקדושין (די"ח) דמומר לע"ז אינו פשוט כ"כ שדינו כישראל מדדחינן התם למאן דיליף ירושה לגוי מאביו ד"ת מעשו. ודחינן דילמא ישראל מומר שאני. ואי ס"ד אע"פ שחטא בע"ז דינו כישראל לכל דבריו. מהיכי תיתי דלא נפלוג נמי בנכסי ד"ת. ומאי דילמא פשיטא דשני ושני. ולא תילף מיניה מידי לגוי שיירש את אביו. ואפילו במומר גופיה טעמא דגלי קרא. הא לא"ה מסברא לא הוה ירית.

ושמירה מעולה מן הסתירה

ואין להביא ראיה מאותה שאמרו קדושין (דל"ח) למ"ד דאפילו פלחי לע"ז מיקרו בנים. ותשמע מנה דדין ישראל שחטא יש לו למומר לע"ז. דמהתם ודאי ליכא לאוכוחי מידי אפילו למאן דאמר הכי. דההיא לאו לדינא קמ"ל אלא דרשה בעלמא היא. ולמימרא דאי הדרי בהו מקבל להו קב"ה ולא זז מחבבם כבנים. אבל מיהת כל כמה דלא הדרי אע"ג דמיקרו בנים משחיתים. הרי הם כעע"ז. שהם הם זרע מרעים. וראיה דה"נ אמרינן ספ"ק דיבמות דלא זזו משם עד שעשאום ג"ג כו' דכתיב בנים זרים ילדו. הא קמן אע"ג דמיקרו בנים כיון דבנים זרים נינהו כגוים חשיבי לגמרי ואין חוששין לקידושיהן. ומאי עדיפותא דזרע מרעים בנים משחיתים. מבנים זרים. אלא ודאי כדאמרן. ואין להוכיח מפ"ק דחולין דאיתא נמי שעשאום כג"ג. ולהחמיר בלבד אמרו. התם ודאי שאני דמשום חששה דמיעוטא נגעו בה וגזרה דרבנן בעלמא היא.

ובסי' מ"ד הביא הרב ראיה יותר ברורה מההיא דהחולץ טבל ועלה הרי הוא כישראל למנ"מ דאי הדר ביה ומקדש בת ישראל קידושיו קידושין כישראל מומר. אבל ג"כ יש לדחותה דילמא לא במומר לע"ז מיירי. וגר נמי דכוותה. דהדר ביה מעול מצות. כגון לאכול נבילות. אבל לע"ז לא חזר בו:

לפום ריהטא י"ל הוכחה גמורה דאף מומר לע"ז הרי הוא כישראל לענין קידושין

אמנם לכאורה נראה לי להביא ראייה גמורה דאפילו במומר לע"ז נמי תפסי קידושין. דהא קיי"ל ע"מ שהוא רשע גמור אפילו צדיק גמור מקודשת שמא הרהר ע"ז בלבו. ואע"ג דכתב הרא"ש שהוא ספק קידושין. היינו משום דשמא הוא. אבל בברי דעובד ע"ז. הויא מקודשת קידושי ודאי וזה ברור וצ"ע מחמת מ"ש לעיל.

ביטול ראיה הנז' וקיום דעת הראשונים דמומר לע"ז להכעי' נסתלק מן האחוה

אכן יש מקום אתי ליישב בריוח דכי דייקינן מההיא דע"מ שהוא רשע גמור דאי הוה ברירא מילתא דכדבריו כך הוא ודאי ולא שמא וספק. אז פשיטא דמקודשת גמורה ודאית היא. היינו בודאי הרהר בלבו לע"ז. דנדון על המחשבה לרשע גמור. ולענין עונש בלבד הדברים אמורים שנתפס על דברים שבלב. בע"ז דכתיב בה למען תפוס כו'. מיהא מן האחוה לא נסתלק עד שיעבוד בפועל ממש. דהא קיי"ל הכי דלא הוי מומר לע"א לשום דבר בדין תורה עד שיעבוד במזיד אחר התראה כמבואר במקומו בי"ד. ולעולם אימא לך היכא דעבד במזיד ולהכעיס והתיר עצמו למיתה. דתו לא קרינן ביה ישראל שחטא. אלא ישראל שנשתמד הוא קרוי. ונעקר מן העולם ומאחוה דישראל בכתב בית ישראל לא יכתב לא יזכר ולא יפקד שמו בספר החיים דגברא קטילא הוא: ונראה דהיינו דאיתא בהשולח (דמד"א) כותי ישראל מומר. א"ד כישראל א"ד כנכרי. הני תרתי לישני קושטא נינהו. מ"ד כישראל. בסתם מומר שאינו עע"ז להכעיס קמיירי. וכן בכותי קודם גזרה. ומ"ד כנכרי. איירי במומר לע"ז. וכן כותי כיוצא בו. אחר שגזרו עליהן

תמיהא עמ"ש בהג"מר לחלק בין היה מומר בשעת נישואי אחיו או אח"כ

ותמהני במ"ש עוד הרב"י בשם הגהות מרדכי לחלק בין היה מומר בשעת נישואין או אח"כ. דאם נשואין מפילין לא היתה זקוקה. לפי שאסור לה. ולא ידעתי למה נתפייס הרב בכאן. דאם הוא כישראל לכל דבר. מדוע אינו זוקק אפילו היה מומר קודם הנישואין. והיכן מצינו שאסור לה. ער"ס קנ"ד בהג"ה. ואפילו היה אסור איסור מצוה או קדושה. חליצה מי לא בעיא:

מראה פנים לדעת המקילין אפילו את"ל דדינו כישראל לפ"ז לחלק בין מומר שקיד' ובין יבם מומר

ועוד נ"ל ליישב דעת הגאונים וסיעתם הגדולה מצוקי ארץ שהסכימו בזה כמו שמבואר בס' ת"ה באריכות גדול שיש שורש וענף לדבריהם. ולא בטח הרב בת"ה בכחו החזק. ואע"פ שראה חולשה בדברי הגאונים לא סמך על דבריו וראיותיו להטיח נגד דעתם לדחותם לגמרי. ועל כן נראה לי שהעיקר והיסוד של הגאונים ז"ל שסמכו עליו (אף אם מהרבה טעמים ונימוקים באו לידי מדה זו אבל היסוד המיוחד בכל זה) הוא לדעתי שנסמכו על מאן דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעוה רבנן לקידושי מניה. ובודאי לאותן ישיבות של גאונים היה כח ב"ד יפה להורות כזה. ובכן יקל עלינו להשיב על הטענות החזקות של צד האוסרים שבנו בנין חזק אההיא דהחולץ דאי הדר ביה ומקדש קידושיו קידושין. שאפילו תאמר דהדר לסורו לע"ז. ולא כמו שרציתי לפרש לעיל. מ"מ לא נדחו דברי המתירין ביבם מומר. דאיכא למימר בנשואי אחיו שהיו כדת משה

וישראל דודאי קידש אדעתא דרבנן. ואית לן למימר אפקעינהו רבנן לקידושיה. משא"כ במומר המקדש בת ישראל דודאי לאו אדעתא דרבנן מקדש. וליכא למימר אפקעינהו לקידושין. שהן קידושין גמורין דבר תורה. ואין כח חכמים יפה להפקיעם. להתיר איסור כרת. אלא ע"י דעת המקדש שתלה קידושין שלו בדעתם. וע"כ הוצרכו לומר כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש. דמשו"ה מצו רבנן לאפקועינהו. הא לא הכי לא. וזה פשוט וא"כ אין שייך זה אלא ביהודי כשר ולא במומר. דאע"ג דחטא. קידושיו קידושין. ולא מצו רבנן לפקועי בלא כלום:

ובזה לא נשארה ראיה להאוסרין שתולין זה בקידושין. וכן מה שהבאתי אני לעיל מהרהר ע"ז בלבו דמקודשת. היינו נמי מהאי טעמא דאנן סהדי דלא קידש אדעתא דרבנן כיון דהרהר בע"ז. וזה נראה נכון ואמיתי בדעת הגאונים ז"ל שלא יקשה עליהם כלל כל מה שהקשו ודוק. ולפ"ז העולה מדעת הגאונים דאע"ג דחיישי לקידושי מומר. ליבם מומר לא חיישי. דאדעתא דהכי לא נסיב אחיה:

כללים העולים ממ"ש לענין זיקת מומר דבעל ודיבם

וצ"ע מאי דעתם בבעל מומר שמת בלא בנים. מי אמרי בהא נמי איגלאי מילתא למפרע דלא קידש אדעתא דרבנן: או דילמא למפרע הוא נפסל לא אמרינן. דהשתא הוא דאיתרע. ומשו"ה שייך ביה נמי כל דמקדש ואפקעינהו רבנן לקידושיו מעיקרא. ע"י דאיגלאי בהתתיה דנעשה מומר ואשתו פטורה כדס"ל לרב יהודאי כמוזכר כאן בטור וזה בקידש ביהדות ואח"כ המיר. אבל קידש בהמרותו לפני עדים כשרים קידושיו קידושין אף לדעת הגאונים וזוקק אשתו ליבום. דקידושין בכדי לא פקעי כדפרשנו דלא מצו רבנן לפקועי אלא בדקדיש אדעתייהו. כך נראה לי בדעתם. וכל זה לא מירי אלא בנעשה מומר בגדלו. אבל תינוק שנאנס ונטמע בין הגוים. כולי עלמא מודו דדין ישראל יש לו לכל הדברים ואפי' לדורות דורותיו. וכה"ג גם להגאונים אף היבם מומר זוקק אשת אחיו וק"ל. ושהמיר בגדלו נמי לא אמרן אלא בהמיר לשאר דברים או אפי' לע"ז מאהבה ומיראה או לתיאבון ולפרוק עול תורה ואיסורין מעליו ולהשביע יצרו בעברה. וכל כי כה"ג דלבו לשמים וכגון דלא קיבל התראה. ואינו עובד אלא לפנים. הוא דזוקק ודאי. דישראל שחטא קרינן ביה בלי ספק. ובמ"א הארכתי בזה. (עמש"ל ס"ג בס"ד) אבל בעע"ז במתכוין להכעיס. נ"ל שיש מקום חשוב לסמוך על דברי הגאונים המקילין בכל ענין שאינו זוקק אשת אחיו ואינו אוסר אשתו. אם יצטרפו סניפים אחרים להקל. אלא שאינני כדאי לחוות דעתי בענין ערוה החמורה חס לזרעא דאבא. דלא לימטייה אפי' מכשורא שיבא. ומי שכחו יפה יורה ידין ע"פ התורה אשר יורוהו מן השמים לזכות או

לחובה. ויהיו דברי אלה מונחים בלי הכרעה עד שיבואו ליד בעל שיקול הדעת אשר בידו מאזני פלס בחינה טובה. דברי הטרוד יעבץ ס"ט חותם בעמדין התצא"ל:

בהיותי עסוק בהדפסת ספרי זה אירע פה נדון זקוקה למומר והוצרך הדבר לישאל לחכמים שלח אלי הה"ג האב"ד נר"ו טופס השאלה עם תשובתו בצדו וגזר עלי הקטן לחוות דעי להיכן היא נוטה גם ביקש מידי שאעתיק ואראה לו מ"ש בתשו' הנז' בחלק הנוגע לנדון זיקת מומר כאשר שמע והוטב בעיניו ורצה לראותו ואנכי לא מריתי אחור לא נסוגותי ואעש כאשר צוותי והילך פסק המורה מרי דאתרא:

סימן כט

באשר א' מאנשי קהלתנו שבק חיים לכל חי לנו ולכל ישראל ולא הניח זר"ק ולא היה לו שום אח רק א' שיצא מן הכלל קודם נשואין של הנפטר ואנחנו יודעין בבירור ונתברר לפנינו שהיה כמה וכמה שנים אחר חתונת אחיו הנפטר ג"כ מומר גם היה בגלילות אלה. ועוד העיד לפנינו ב"ד עד א' כמבואר העתק אות באות מן העדות במותב תלתא כו' ואתא ר' יחיאל ב"ר שלמה זלמן והגיד בחרם ובכל האיומים והוא בן אחותו של הנפטר בזה"ל מיין גרוש מוטר האט גיזאגט פר מיר בנה אפרים שיצא מן הכלל האט זיא גיהערט דאז לע"ע אין איטלי' איז אונ האט פיל געלט אונ האט גיזאגט וועז ער איינס פון דיא זייניגען קענט קריגן צו זעהן וועלט אוהם פיל געלט געבן. אח"ז בין לאיטליא גיגאנגין אונ שם חוקר ודורש גיווועזין אויף איהם אבר איז שוהן משם אוועק גיווועזין נאך עיר רוים גיפארן בין איך ג"כ לעיר רוים גיגאנגן אונ שם חוקר ודורש גיווועזין אויף איהם האב איך גיהערט מן ערל אחד בשמו אנטוני פאר דער פאר קערט פיל אין קלוסטר דיא שם זיינן אונ' וואול דרינן ביקאנט האט מיר גיזאגט דאס יהודי אחד בשמו. דער זיך גיטאפט האט גיהייסן אפרים פון המבורג איז גישטארבן אין קלוסטר בעיר רוים שוהן מער אלז צוועלף יאר דאס ער שם גישטארבן איז. אך קודם איך נאך עיר רוים גיקומן בין איך נאך אין עפראר גיווועזן האב איך קרושפנדירט מיט יהודי אחד בשמו בר רפאל זאלכר אין רוים גיווועזין האט ער מיר גשריבן דרייא מומרים זיינן ברוים גיווועזין צווייא זיינן גיפרט אונ איינר האט פליטה גימאכט אבר דער בר רפאל האט קיינן פורט בשמו גיווועזין עכ"ל הוגב' כו' יום ד' י"ז אדר ראשון תצ"ט לפ"ק פה ק"ק אלטונא. וכהיו' האלמנה העלובה צועקת לפני להתירה כי הי' ילדה ורוצת להנשא למען יהיה לה חוטר' לידה ומר' לקבורה וכו':

תשובה באשר השאלה פה קהלתנו יצ"ו אמרתי לפתח בקטן החל ובגדולי' כלה אף שיודע אדם בנפשו מיעט ערכו וידענ' בנפשאי כי אין בי דעת נוטה אעפ"כ מוטל עלי

לחפש בשריותא דאיתתא דא ולהציע דברי לפני הגאוני' גדולים. ותחלה אלקט אורות שהיבם משומד ובדבר זה מחלוקת ישנים מלכים מדני' זע"ז ר' יהודאי גאון ורב שמואל גאון. (ובספר בשר ע"ג גחלים מתירין בלי חליצה כי אינה זקוקה כלל והיתנו באופן שהיה מומר בעת קידושי אחיו אך ר"ח מתיר אף שנשתמד אח"ז כיון דבשעת מיתת אחיו היה משומד דהילכת' מיתה מפלת ובתשו' ר"י מינץ סי' י"ב נטה להתיר כדעת ר"ח וכן דעת הרא"מ בתשו' סי' מ"ז וכן בתשו' ר' משה מינץ סי' ק"ה וחתמו על התשובה שלשה מטיבי צעד. וכן הועתק בהג"ה מרדכי באנשי השם בשם ר' אברהם הגדול להתיר בלי חליצה ובשאר פוסקים). אך ר' שרירא גאון אוסר וכ"כ רש"י בתשוב' דשפיר זקוקה דאע"פ שחטא ישראל הוא. וכתב רש"י חלילה לסמוך על המתירין והר"ם העתיקו המרדכי בפ' ב' דיבמות כתב אף שדעתו נוטה לדעת המתירין לא רצה להתיר נגד דעת רש"י ור"י מינץ ג"כ מסיק שירא להתיר נגד דעת רש"י כמו הר"ן ומהרי"ן חביב מן כתי האוסרין וכתב לדעתו גם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש מן האוסרין עיין בתשו' מזרחי סי' ר"ל והרא"ם כתב שאין הוכחה שהרי"ף ס"ל כן לאסור וכן הרמב"ם והרא"ש וסתר הוכחה מהרינ"ח ע"ש וכן הרשב"א ומהריק"ו שורש קט"ו והרדב"ז סי' צ"א כת האוסרין וכן בתשו' תרה"ד סי' רכ"ג ועיין בשאר שו"ת. והנה מי אנכי ביצת כנים ונהי לחגור ציפורן וביותר שבעל המשבר קבע להלכה כרש"י בסי' קנ"ז. אך אמרתי לדון בקרקע כל שהוא בפלפלת כל שהוא. הנה קצת נתנו טעם לר' יהודאי גאון וכת דיליה דאין נקרא אח לקיים כי ישבו אחים יחדו זע"ז זה סותר וזה בונה. ולענ"ד לא מטעם זה דה"ט ליתא יעקב קרא לעשו אח הצילני נא וגו' ומשה רבינו שלח אל מלך אדום כה אמר אחיך ישראל. והנביא צווח הלא אח יעקב לעשו. ומה שמפטמים בלשונם דאין ע"י אח כזה נקרא יחדו דיחדיו משמע שניהן יהודאין הא נמי לית' דמן ישבו ילפינן אח שלא היה בעולמו ומן יחדו דמיוחדים בנחלה ואי איצטריך ללמד למשומד מנלן ללמוד מיוחדים בנחלה. ולבי אומר לי טעם נכון לדעתי השפלה דכתיב יקום ע"ש אחיו המת פי' שירש היבם חלק המת בנחלת אביו וזה לא שייך במשומד ח"ו שיזכהו המקו' לנחלה והוא מן המורידין ולא מעלין וק"ל. עפ"ז נסתר הוכחה מהרינ"ח שכתב דהא ממזר גרע דבא מחייבי מיתות ב"ד וזקוק ליבם עכ"ל ומה"ט אמר שהרי"ף והרא"ש כתבו ממזר וק"ו משומד. לדברינו ליתא דטעם מכח הנחלה וממזר יורש נחלה אפי' חלק בכורה משא"כ משומד מורידין ולא מעלין וזה ברור וק"ל. ועפ"ז סרה תלונת רש"י דהא אע"פ שחטא ישראל הוא לדידן ניחא שהכתוב מיעטה שאין ראוי לקיים ע"ש אחיו המת לנחלה. משא"כ משומד שקידש אשה שחוששין לקידושין דלא תלוי בנחלה וק"ל. ועתה אבינה

חידש בטור סי' קנ"ז מעתיק ר"י גאון כתב כד נסב בעלה היה יבם משומד לא בעי חליצה: ואם הבעל משומד וישבה תחתיו ומת בהמרי' בלי בנים א"צ חליצה ויבום ע"כ ומתמי' הטור וכתב לא ידענא למה לא תהי' אשת מומר זקוקה וגם מה חילק בין אם היה יבם מומר בעת קידושין או לא עכ"ל וקשה לכאורה למה מתמיה על אשת מומר ולא על יבמ' מומר לדידן ניחא יבמ' מומר נתמעט מן יקום ע"ש וגו' משא"כ בעלה מומר כנ"ל דאדרבה יקוים שישראל המיבם ינחל נחלת המומר בירושת אביו וק"ל. וידענא בנפשאי לחולשי' דעתי למה מחלקים הגאונים והיתנו שיהיה משומד בעת קדושי אחיו תפק בעת נפילה להקים ע"ש אחיו מיעט תורה למשומד י"ל איפכא קמ"ל דבאמת קידושין מפילין דעמ"כ נתקדשה ושלא נימא אף שעשה תשובה קודם מיתת האח והיא לא חפצה בו או שהוא בארץ רחוקה קמ"ל אם בעת מפלה בר קיימ' שיש לזה להקים ע"ש אחיו זקוקה לו וזה דעת ר"י מינץ ומספק מצרכי שתהי' בעת קידושין משומד ודוק וזה לענ"ד ברור. עוד מצאתי כתוב בתרה"ד סי' רך"ג כתב טעם הגאונים דפסקו כי אין זקוקה דהוי כאילו התנה שלא יחלו הקדושין זה שייך דוקא כשהיה משומד בעת הקידושין של אחיו משא"כ נשתמד אח"ז לא עלתה ע"ד ונחת' לספיקא ולא אמרינן כאלו התנה והב"ח סי' קנ"ז מסכים לדבריו שזה טעם ר"י גאון וכת דיליה ולדידי תמי' לי טובא א"כ אם בעת קידושין היו לו עו' אחים כשרים ומתו ג"כ לא אסיק אדעת' ונחתא בספיקא דלמא לא ימותו וזה לא נזכר בשום פוסק בדברי הגאוני' והאחרונים אבל לדידן מטעם הנ"ל הכל ניחא בס"ד:

אמנם אין ביד הגאונים להמצי' דין חדש מה שאין נזכר ומרומז בשום פוסק בש"ס בפרט כי כמה גאונים פסקו שהי' זקוקה. והר"ם הביאו המרדכי כתב דראי' מגמרא פרק הגוזל דף ק"ט אבי' דאמר ש"מ כסף מכפר חצי' דאלת"ה מהדר כולי ליורשי'. ופריך א"מ יבמה שנפלה לפני מוכה שחין תצא בלא חליצה דאדעת' דהכי לא קדש' עצמה ומשני אנן סהדי דכל דהו ניחא לה כדר"ל טב למיתב טן דו וכו'. וס"ל להגאון ר' יהודאי וכת דיליה דוקא במו"ש אמרינן טב כו' משא"כ במשומד עכ"ל. הנה מי אנכי ומה אנכי השפל לפקפק בדברי הר"מ מ"מ תורה היא וללמוד אני צריך דהתו' שם כתבו דוקא בנפלה ארוסה אבל נשואה לבעל לא אלא ארוסה מיירי דמן הקידושין שאין לה שום טובה עכ"ל. וכל כת המתירין אף בנשואה והב"ח תי' דס"ל במשומד אף בנשואה והתוספ' כתבו לענין מו"ש עכ"ל ולענ"ד לא כן הדבר דקשה מאי רצו התוס' לפרש דברי המקשן הא למסקנא לא קיימי דאמרינן אנן סהדי טב כו' ונ"ל ברור דס"ל דנ"מ ביבם משומד דאמרינן דאדעתא דהכי לא קידש' וקמ"ל התוס' דוקא בארוסה במשומד קיימי הקושיא

משא"כ בנשואה ואם נאמר שלש מחלוקת בדבר לר"י גאון אף בנשואה אין זיקה ולהתו' דוקא בארוסה ולרש"י לעולם זקוקה דאעפ"י שחטא ישראל הוא א"כ אפושי פלוגתא וגם למה לא הזכיר שום פוסק דעת התוספת לחלק בין ארוסה לנשואה ועוד דרש"י מפרש ניחא לה להתקדש לראשון שהוא שלם על ספק שמא ימות וכו'. ועוד פי' בד"ה טן דו כלומ' אשה בכל דהו ניחא תיקן דלא על מו"ש אמר טב כו'. ואם הגאון ר' יהודאי וכת דילי' בשביל יבם מו"ש מכנס' בספק מטעם טן דו משא"כ ביבם משומד. אך לפ"ז הסברא איפכא אם היה משומד בעת קידושין ידע ונתרצה ולא אמרינן דאדעתא דהכי נתקדשה משא"כ נשתמד אח"כ והגאונים היתנו שדוקא אם היה משומד בעת קידושין למ"ד נישואין מפילין ור"ח דס"ל מיתה מפלת אך הוא לא אמר כי אם אף שנשתמד אח"כ אבל מודה בנשתמד קודם הקידושין. ואם הספק פן יעשה תשובה כבר אמרו כל בוא' לא ישובון אחר שנשרש בשמד'. וכתב הגאון ר"י מפרש טב למיתב על מו"ש ודלא כרש"י שפי' לראשון ובמשומד לא אמרינן טב כו'. אך זה ליתא אם אומרת לא חפצתי בו וצועקת לא בעינ' ובסוכה דף ך"ג אמר ר"א ב"ע מנין ליבמה שנפלה לפני מו"ש שאין חוסמין אותה (אין מגערין בה שלא תאמר אי אפשי בו רש"י) דכתיב לא תחסום שור בדישו וסמיך ליה כי ישבו אחים יחדו לפ"ז חזינן דאין רוצה בו והזהרנו הכתוב לא תחסום ודוק. וראיתי כמה שו"ת מפרשים דברי הר"מ דדייק לה דפריך א"מ נפלה לפני מו"ש ולא פריך נפלה לפני משומד ע"כ אין זיקה במשומד ע"כ. לדין הזה נבהלתי די"ל לא רצה לפרך א"מ נפלה לפני משומד די"ל אה"נ לא תחלוץ משא"כ לפני מו"ש א"א לומר אה"נ דהא מאמר ראב"ע דצריך חליצה מדסמך ללא תחסום ואין זיקה ל"ל קרא אלא ודאי זקוקה ועומדת ומסמך קרא לבל לגער בה שתתייבם וצריכה חליצה ודוק: עפ"ז מצאתי מנוח דהר"ם מקשה ב' תשובות דרש"י אהדדי והניח בקושי' דרש"י פסק בתשוב' משומד שרצה לגרש אשתו ולא היתה האשה שם דמזכה לה ע"י אחר דזכות הוא לה לפ"ז לא חייש לטב למיתב כו' במשומד ולמה פסק ביבמה משומד דזקוקה דחייש למיתב טן דו. לדידן ניחא דרש"י מפרש טב כו' על בעלה הראשון ומתקדשה א"ע מכח ספק משא"כ בעלה משומד שמגרשה ודאי ניחא לה ולא אמרינן טב למיתב כו' וק"ל. אך לולא פחד פחדתי מן מלכים אדירי' הר"מ וכל הנמשכי' אחריו הייתי אומר לא זה המקום בש"ס טעמא דר"י גאון וכת דילי' ויש להם על מה לסמוך גמרא חולין דף ו' ר"ג וב"ד נמנו על שחיטת כותי ואסרו ור"מ גזר על יינם וכו' ור' אמי ור' אסי לא זזו משם עד שעשאו' כגוים גמורים. ופריך אי לשחיטה וי"נ התם גזרו פי' ר"ג ור"מ אינהו גזרו ולא קיבלו רש"י שהיו רגילים עמהם ולא היה אפשר לפרש מהם אתא ר"א ור"א וקיבלו וע"ז

קאמר מאי ג"ג אר"נ לבטל רשות וכו' אפילו מבטל לא מהני עד שישכר עמהם כגוים עכ"ל. הנה ר"ג ור"מ ס"ל דכותים גירי אמת הן. אעפ"כ גזרו דאי נאמר שעתה נתברר לפנינו. ר"ג בגיטין שחתמו עדים כותים כשר ור"מ בבכורות ועיין בתוספות חולין שם: והנה מסתמא גם ר"א ור"א סבירא להו גירי אמת אעפ"כ גזרו דאי נאמר שעתה נתברר לפנינו ר"א ור"א דהאמת כמ"ד גירי אריות הן מאי פריך והא רבנן היינו ר"ג ור"מ גזרו הא נ"מ טובא בכל מצות שבתורה וק"ל והא דלא משני דנ"מ לענין ביטל רשות דלא גזרו רבנין ר"ג ור"מ ור"א ור"א גזרו דקשה למה באמת גזרו לענין עירוב שאין קונה כג"ג להכותי לישראלים וגם למה לא גזר ר"מ אחר שמצאו דמות יונה בה"ג והיו עע"ז ע"כ משני לא קיבלו מהם. ובאמת ר"ג ור"מ גזרו ג"כ כג"ג אך לא קיבלו מהם. לפ"ז אחר דגירי אמת הן וישראלים כשרים היו איך עשאום כג"ג הא נפקא מינה חורבא אם יהיה לישראל בן מן אשה כשירה ובן זנונים מן כותית ויטעה אחר שהן ג"ג בנה כבן הנולד מן העכו"ם וימות בן הישראלית ויטעה שתפק בלי חליצה אם ימות בלי זרע קיימא אלא ודאי כן האמת מאחר שעע"ז וכעכו"ם גמור אין זקוקה לו כמו כן משומד. וכ"ת משומד כותי גרע מן משומד ליתא דבהדיא אמר בברייתא חולין דף ד' הכל שוחטין אפילו מומר אפילו כותי שמע מניה דשוין הם. וגם ר"ג סבירא ליה כל מצוה שמחזיקין כותים הרבה מדקדקים יותר מישראל ובמשומד אנו רואין שפורק מעצמו כל התורה ואינו מקיים שום מצוה ודוק: זה נלענ"ד טעמא דר"י גאון וכת דיליה: **ואחר שמצאנו** ראיה לדעת ר"י הגאון מן הגמרא וטעם נכון למה אין זקוקה למשומד מקרא יקום על שם אחיו המת. שמעתתא דידן מרפסן איגרא רמא ובירא עמיקתא בעמק יהושפט ששפטו ופלפלו בהרבה שו"ת והאריכו למעניתם הכל אזדו. אחר הודעני ה' כל אלה י"ל דהלכה כדעת ר"י גאון וכת דיליה בפרט כי ר"ח ג"כ סבירא ליה כן דדבריהם דברי קבלה. ומה שאחרונים נטו אחרי דעת רש"י כי הלכו בשיטת הר"ם וע"ז המה דנין זה בונה וזה סותר אבל לדידן נוחין דעת ר"י גאון וכת דיליה:

אמנם אף כי אזעק וקולי כעגור לית דמשגח בן כי המחבר ומשבר קבע יתד במקום נאמן בש"ע סימן קנ"ז כדעת רש"י וגם רמ"א שתק ליה כי אם בעברה ונשאה בלי חליצה וכו' וזה דעת ר"י מינץ. ע"כ אמרתי לצרף עדות העד הנה דעת הרי"ף וכמעט כל הפוסקים וגם קבע המשבר סימן קנ"ח אפילו עבד ואפילו עכו"ם מסיח לפי תומו ועד מפי עד כו' נאמן שמת היבם כדין עדות אשה שמת בעלה והרא"ש לבדד ישכון דלא מהני עד אחד להעיד שמת היבם וכתב מהריק"ו שורש קל"ו ובתשובת מהר"ם סימן ל"ו וב"ח ומהר"ם

פאדווי סימן פ"ד ובד"מ במקום עיגון יש לסמוך על עד אחד. אמנם במשומד דאיכא הרבה דעות דאין זקוקה כלל דהוי ס"ס וכן כתב ב"ש סימן קנ"ז וסימן קנ"ח:

אך דא עקתא של העלובה הזאת כי העכו"ם לא הגיד מסיח לפי תומו כמבואר בעדות שחקר העד ודרש: אך אחר העיון אף דא לא תברא דכתב זקני הגאון בתשובת משאת בנימין סימן ס"ח כי דייקינן חזינין דלא במסיח לפי תומו תליא מילתא אלא במתכוין להעיד או להתיר כו' ור' יוחנן לא קאמר אלא בסתם דלא ידעינן אי קושטא קאמר צריך מסיח לפי תומו אבל בידעינן דקושטא קאמר מודה ר"י אע"ג דשאלוה תחלה וכו' ונקט מסיח לפי תומו על הרוב וכו'. אבל אם מוכח מתוך הגדת עכו"ם דלא להעיד מתכוין אין נ"מ אם שאלוה או לא עכ"ל. והסכימו לדבריו כל גאוני דורו וכ"פ בתשובות מבי"ט וכן כתב מהר"ם מלובלין סימן ק"י.

אמנם בתשובת ע"ג סימן ע"ג כתב כי יש להשיב על דעת תשובה משאת בנימין הנ"ל ולא כתב וז"ל מהר"ם אע"פ ששאל זה היהודי אם הרג את יוסף וכו' דלא שייך לומר להעיד נתכוין וכן כ' בתשובת צ"צ סימן מ"ה אם אמנם בתשובת ע"ג סימן ע"ג כתב כי יש להשיב על דעת תשובת מ"ב ולא כתב מה יש להשיב מקובלים אנחנו מפי פוסקים היכן דלא גילה מה דקשה ליה אין משגיחין ביה. כי אולי אם היה כתב מה דקשה ליה היינו מתרצין קושייתו. ובתשובת מהרי"קו שורש קכ"א ובתשובת ב"י כתבו מסיח לפי תומו אינו נאמן מדין עדות עכו"ם דלאו בר עדות הוא אלא דקיי"ל דקושטא קאמר עכ"ל. ומהרא"י בפסקיו מסכים כדעת זקני מ"ב ג"כ ע"ש וכן משמע ברמב"ם פרק י"ג מהלכות גירושין שכתב אל יקשה בעינך שהתירו ערוה חמורה בעדות עכו"ם מס"לת דלא הקפידה תורה וכו' אלא בדבר שא"א לעמוד על בוריו אלא מפי העדים כגון פ' לוה מפ' אבל דבר שאפשר לעמוד שלא מפי העד ואין העד יכול לשמוט אם אין הדבר אמת כגון פלוני מת לא הקפידה תורה בדבר רחוק שיעיד שקר עכ"ל. וכתב הרב המגיד בעגונה הקילו במילתא דעבידא לגלויי. וכתב הכ"מ שכן כתב הרי"א וכן כתב הרמב"ן הביאו הריב"ש בתשובת סימן שע"ח ע"ב. והנה לכאורה קשה על הרמב"ם דנאמן מטעם גילוי מלתא א"כ מאי פריך שילהי יבמות והא איו חברינו קאמר דלמא מטעם גילוי מילתא אמנם אחר העיון חן תמצא אם שואלין את העכו"ם על פ' חיישינן שמא מבין בודאי נאבד פלוני ועכו"ם מפעי פעי בהחלט שמת משא"כ באין חשש הלז וק"ל ע"ש: עו' לענ"ד חילק דדעת הרמב"ם הא דבעינן דווקא מסיח לפי תומו דהא ע"פ דבורו של עכו"ם מתירין האשה הוי הגדת הגוי כמו עדות להתיר או להעיד או פן בלב העכו"ם כן דעתו להתיר או להעיד משא"כ מסיח לפי תומו דאין דומה לעדות כלל כי לעדים שואלין שיגידו

עדות וזה נראה פירש הגמרא יבמות דף קכ"א אר"י א"ש ל"ש אלא במתכוין להתיר אבל במתכוין להעיד נאמן וכן אר"ל א"ל ר"י לר"ל לא כך היה מעשה באושיע בריבי עם פ"ה זקנים שהתיר ואמר כן ולא הודו לו חכמים אלא מתניתן דקתני ובנכרי אם מתכוין אין עדותו עדות היכי משכחת לה רש"י היכי משכחת שלא נתכוין להעיד ולא להתיר ומשני במסיח לפי תומו עכ"ל. וקשה מאי פריך היכי משכחת דלמא בסיפר דברים בעלמא ולא להתיר ולא להעיד לדידן ניחא דפריך הא חשש דלמא מתכוין או דדומה להגדת עדות כנ"ל ומשני במסיח לפי תומו כו' ודו"ק. לפ"ז בנ"ד שהעד חקר ושאל אחריו שרצה לקבל ממנו מעות ובאותו פעם לא היה שייך שום עדות או היתר כי אחיו היה חי כמה שנים אחר זה א"צ מסיח לפי תומו ונאמן העכו"ם וזה ברור:

עוד יש מקום עיון כי ריעותא בהגדת העכו"ם שלא הזכיר שם אביו רק אפרים מהמבורג שהיה בקלוסטר הנה מפורש ושום שכל בהרבה שו"ת דסגי אפילו בערוה החמורה בא"א בשמו ושם עירו וקצת מהם אני מ"ר מ"ק. במהר"ם מלובלין סימן נ"ז ובמהריב"ל כלל א' שמו ושם עירו סגי א"צ להזכיר ש"א ובמשפטי שמואל סימן פ"א ובתשובת זקני משאת בנימין סימן מ"ד מ"ה עוד במהר"ם מלובלין סימן קל"ג והרבה בעלי תשובת מסכימים לזה. ועיין בשו"ת כנסת יחזקאל שחברתי בעז"ה סימן נ"ב. ובפרט בנ"ד שהיה משומד ומסקנת ר"י מינץ ורמ"א בהג"הה שאם נשאת לא תצא דין נפל למים שאין להם סוף הוא דג"כ אם נשאת לא תצא. וכתבו הפוסקים מאחר דאם נשאת לא תצא יצא מכלל איסור דאורייתא ואיסור דרבנן וספק להקל עיין סימן י"ז בקונטרס ובב"ש ובב"י והעיד הרשד"ם סימן מ"ג שנהגו ב"ד בשלאנוקי להתיר בשמו ושם עירו אף שלא הגיד ש"א בפרט כי לא הוחזקו ר"ל מאותו זמן שיצא מן הכלל שהיה אפרים אחר מהומברג שיצא מן הכלל ובלא הוחזקו תרי רובי של פוסקים וכמעט כולם מסכימין שאין צריך להזכיר שם אביו מצורף לזה שכתב לאמו שאם יבא אחד ממשפחתו שיתן לו מעות והוא באטליא והעד חקר באטליא ואמרו שכן היה שם והלך לרוים. ודאי הוא האיש רע ובליעל ואין פקפוק מכח שלא הוזכר שם אביו וק"ל:

עוד לפקפק באותו עדות אם הלכה כרא"ש דחד סהדי אינו נאמן להעיד שמת היבם ואנו מתירין מכח שהיה משומד אשר מתירין הרבה פוסקים א"כ יש לחוש פן עשה תשובה והלך משם א"כ נשאר רק עדות העכו"ם דלהרא"ש לא מהני והפוסקים דמתירין במשומד היינו שיודעין שעדיין הוא משומד. הא נמי אין חששא: הנה כל הפוסקים במקום עיגון לא חשו לדברי הרא"ש כמ"ש למעלה. ובתשובת כנסת יחזקאל שחברתי סימן מ"ה שדעת התוספת כדעת הרי"ף שנאמן ע"א במת יבם ומקובלים אנחנו מפי

סופרים וספרים בכ"מ שהרי"ף בדעת אחד עם בעלי תוספת פוסקין כמותן ואין משגיחין בשאר פוסקים וכן כתב מהרי"קו ועיין תמ"ע בפרט במקום עיגון כמ"ש למעלה פוסקין דלא כהרא"ש ונכונה דיבר ודקדק הב"ח בתשובת סימן ע"ו מלשון הרא"ש שכתב קשה הדבר להקל בע"א שמעיד על מיתת יבם מדאמר קשה פי' באם היה אפשר לחקור הטיב אמנם במקום עיגון מודה הרא"ש להרי"ף דנאמן עכ"ל. עוד אחר שהיה בגלילות אלו משומד שנים הרבה מוקמינן אחזקה דלא עשה תשובה כל באי' לא ישובן ואם ישובן לא ישיגו אורחת חיים. וגם אם הי' עשה תשובה וחזר לדת ישראל לא היה מונע לנחם את אמו ומשפחתו דומה לס"ד דר"נ על חסא אם אין חסא קלא אית ליה אף דמסקנא דגמרא לא כן אף על פי כן מצטרפין להיתר כמ"ש בכמה ש"ות ע"כ יש לסמוך בלי פקפוק על דעת הרי"ף ושאר פוסקין מסיח לפי תומו נאמן במת היבם:

עוד יש כאן ספק פן מת דאף דקאמר ביומא מיתה לא שכיחא פירשו התוספת והרבה המפרשים ופוסקים דפירש מיתה פתאום כמו אשתו של כה"ג שתמות פתאום בי"כ אבל מיתה שכיחא כדאיתא ביבמות. וכמו דמספקינן אם עשה תשובה כן ספק פן מת או פן עדיין עומד בשמדות: והרד"ך בתשובת בית ט' הסכים במשומד בלי שום ספק רק היה רחוק מן החלוצה והוא בעין בלי חליצה אם יסכימו עמו שאר רבנים ע"ש. וק"ו בנ"ד שיש לסמוך על עדות העד והגדת העכו"ם כדעת הרי"ף בלי פקפוק. דעתי הנמוכה וקלושה באופן שיסכמו עמי שני גאוני ארץ אשכנז המפורסמים ואז אף אני נקטה נפשי בשלוחי דגלימא שהאשה הנ"ל אינה זקוקה כלל ומותרת לכל גבר די תצביין: נלענ"ד אם יסכמו עמי כנ"ל גמרתי וחתמתי יום הששי לסדר כל אשה חכ"מת ל"ב וגו' כ"ו אדר הקטן יחזקאל מבית קצנאלנפוגין:

ע"כ דברי הרב אות באות מלה במלה. כאשר נשתלחו לידינו ולא שלחנו בו יד להגיה אף אם נמצאו בו זר"ות כפול יתיר חליף מ"מ כוונתו רצויה וניכרת למבין בנקלה:

סימן ל

ראה ראיתי השאלה. עמוקה מש"אול גבהי שמים מה תדע מה למעלה. מי יעלה לנו השמימה ויודיענו הכרעת ההלכה המונחת עד שיבא אליהו לפשוט הספיקות ועדיין היא תלויה בכף מאזנים מעויין ולא פירשוה חכמים בבה"מ בישיבה. אם מומר זוקק אשתו או אשת אחיו לחליצה וליבום או לא נתחייבה. ואת אשר נגזר עליה מאת מחו' ה"הג אב"ד נר"ו מרא דאתרא הדין כמבואר בתשובתו בארוכה אשר שלח לידינו לעיין בה. ולחוות דעתנו הקלה הרעה או הטובה. והיא גופא גזרה קשה גזרה תורת חכמתו וענוותנותו כי מי אני ומה חיי דל והלך מה האדם שיבוא אחר המלך את אשר כבר עשוהו

באר חפרוהו שרים במשענותם גברי מגיחי קרבא. וגם אנכי היום סמכוני באשישות כי חליתי היום שלשה שבועות עלול מנזילות ובמיחוש הקאטהר תשש כחי כנקבה. ולא אוכל ולצאת ולבא. בהויות דאביי ורבא. כאיש חלוץ לצבא. ומר בעי מני מילתא דבעי טעמא רבה. מנזיהותיה מסתפינא ומטיבותיה אמר בה טובא. דצריכא לפנים וצריכה רבה. מכל מקום לעשות רצונו חפצתי כי אין מסרבין לגדול ואנקוט נפשי בקצרה כאשר יוכלון שאת כוחותי החלושות כעת ואתפוס במועט המחזיק את המרובה. מבלי דרישה וחקירה ועיון בספרים כל עיקר ועד בשחק נאמן כי לא יכולתי לדחוק השעה ולאנוס את הזמן לעיין ולחקור בספרי הקדמונים כמו שראוי ומחויב למי שעומד במקום שעומדין בעלי תשובה. וכ"ש שלא מצאתי ידי ורגלי בבית המדרש לפרושים הפורשים בים הגדול לשוט אחר מקום הגדולים בעלי אסופות וחיבורי ש"ות חדשים גם ישנים דגולים מרבבה. לא היה ביכולתי כלל לעת כזאת לפתוח אפילו ספר אחד מהם וכיוצא בהם לעיין בו מטעם הנ"ל אשר לא הניחני מלבד המניעה מפאת משא הטרדו' הכבדות הנועדות עלי היו כולנה (אם אין עזרתי בי) לא ירפוני עד בלעי רוקי לכן הוא דבר בלתי אפשרי כעת כמעט נמנע בחקי להתהלך ברחבה. עד אשר אמצא שעת הכושר עת רצון מילתא לחדודי ולאוקומי אגירסא סייעתא דשמיא ליהוי בהדן לכייל בכיילא רבה. אשובה אראה אשמור דרך העיון איטיב החקירה כראוי וכחובה. הנה הצעתי התנצלותי להיות נקי מה' ומישראל למען דעת כל הרואה מה שכתוב כאן האמת אמנה היו דברינו בפעם הזאת בלי חיפוש ובדיקה יפה כי מאת ה' היתה נסבה. ואין לתפוס אותנו על ככה כי ההכרח לא יגונה זכרה לי אלהי לטובה. עתה אלכה לי אל הר המור הר המוריה תשו' הרב המורה נר"ו שממנו יצאה הוראה להקל בנדון הלז מטעמים שזכר בהרחבה. ואגע בקצהו אפס כולו לא תראה אותי לוקח לקח טוב לחידודי. לא נצרכה אלא לפלפולא בעלמא. רק כפי המצטרך בהכרח לנדון ככשורא לצלמא. כי היכא דלא לימטיין מכשרא שיבא. הא קושיא והא פירוקה הרפה אם חזקה ראיה ראיה ומה טיבה. ובעז"ה אענה חלקי ה' אמרה נפשי אל תצל מפי דבר אמת כאשר חשקתי לאהבה. גרסה נפשי לתאבה:

בירור דברי הראשוני' בענין זיקת מומר לעשותו סעד לצדדי ההיתר מיהא לאו בחד' מחתא מחתינהו וחילוף הנושא הלז מזולתו

אמר יעבץ בעיקר דבר זה שנחלקו בו הגאונים הקדמונים אם מומר זוקק אשתו ואשת אחיו ליבום וחליצה. כבר כתבנו הנלע"ד זה שנים רבות למעלה מעשרה שנשאל אצלינו והשבנו כיד ה' הטובה עלינו בדברים קצרים מספיקים. וחלקנו בין הפרקים. ועפ"ז יכולנו לקרב דעות החולקים. כמעט אפשר לומר דלא פליגי רבוותא אלא מר

אמר מילתא ומר אחריתא: עכ"פ לא ראינו להפריד לבבות הפוסקים. קרובים לא נעשו רחוקים. כפי העולה בראשית המחשבה לרואה מחלוקתם. כאשר יתבאר מתוך דברי תשובתנו המועתקת הלום. כרצון מעכ"ת נר"ו. (ועכשיו זיכני השי"ת לראות שכיוונתי לדעת גדולים קדמונים בשבוע הלז במכירת הספרים שעשה הה"ג נר"ו קנו לי ספר א' ישן נקרא כפתור ופרח אשר לא ראיתיו עד הנה. וראה פניו לא פיללתי בעד הדין הלז כי לא יעלה על הדעת שידבר מזה שאינו מענין הספר כלל שכל עסקו בדיני א"י והלכותיה. ובהיותי משוטט בו לרוב חשקי כי חדת הוא לי וקדמון. אגב אורחא מצאתי לו ז"ל דברים בדין זה ממש כחילוק שחילקתי מסברא דנפשי ומהראיה בעצמה. והנאני מאד ותקילא לי כי כולא תלמודאי. ואמינא חדאי נפשאי). ואחר הדברים והאמת האלה אגע בצנור נדון שלפנינו בקצה המטה אשר בידי הכהה ואומר עם קנ"י אם אמנם הפוסקים נחלקו לשתי מערכות בדין זה. וזה זמן רב בעניותנו זכינו לדון להלכה כדעת המתירין שנראית באמת דעה ישרה בריאה וחזקה כראי מוצק וכדאי לסמוך עליה בשעת הדחק אף למעשה במקום שיש סניף טהור להקל בל"ז כאשר גלינו דעתינו בהעתק תשו' הלז הכתובה ומונחת מאז. אבל אין הדברים אמורים אלא בידוע לעובד ע"ז במוחלט כמו שביארנו שם בס"ד. משא"כ היכא דליכא למיקם עלה דמילתא בבירור. בסתמא אמרינן דלבו לשמים כדמוכח בי"ד ובדוכתי טובא והארכתי בתשו' הנדפסת בס"ד מחי' ש"י סי' ג' יע"ש. ובפרט האידנא דאפילו גוים שבח"ל לאו עע"ז נינהו אלא מנהג אבותיהם בידיהם. כ"ש ישראל שהמיר שאינו בחזקת מין גמור (להקל) עד שיוחזק לאדוק בע"ז. הא לא"ה ודאי תלינן דלטעמא דאיסורא בלחוד קעבד. כמו שהוא מדרכן של עוברי עברה הללו רובן אינן עושין אלא להשביע יצרן בעבירה או לחימוד ממון וכה"ג. ומומר כזה פשיטא דאסור להורידו מחיים שאולה. אדרבא מצווים להחיותו. ולהחזיר אבדת גופו ונשמתו. כל כמה דלא פקר להכעיס ואביק מיבק בע"ז. והארכנו בזה בתשו' הנ"ל הדפוסה כעת בעזה"י. וכ"ש היכא דאיכא נמי ידים מוכיחות דלבו לשמים ואוהב קרוביו כמו שמוכיח מ"ש עליו אמו ע"פ כתבו. ש"מ דיהדות תקועה בלבו ואינו עושה אלא לפנים. ביחוד אם הוא כאשר שמעתי שנשכר לחיילות ובא לידי מדה זו מחמת חמוד ממון וחסרון כיס לא מחמת כוונתו לע"ז כלל. דכל כי האי אפשר דאפילו יי"נ אינו עושה. מיהא בנדון זה דזיקה פשיטא דאף לדברי המקילין במומר. כה"ג חיישינן וליכא דשרי לה. דכל כי האי לאו מומר שמיה לכל דבר. ואינהו ז"ל לא איירו אלא במומר לע"ז הגמור והמוחלט בודאי כנז'. וגם שהוא בפנינו ועודנו לא ישוב מדרכו הרעה. לאפוקי היכא דליתיה קמן. דאיכא למימר דהדר ביה ועבד תשובה. כה"ג נמי מי אמרי. לאפקועי

זיקה בלא כלום הא לא אשכחן למ"ד אפילו בודאי וק"ו לספק ושמא ר"ל דלא ידעינן ביה השתא דעומד במרדו בברי:

מ"ש הרב עד"ה כמה קשה להולמו ודבריה' ז"ל ברורים ומוכרחים לחלק בין אחוה לאחוה

השתא דאתינן להכי טירחא דלא צריך הוא ומלאכה שאינה צריכה לגופה של הלכה. לסייע דעת המפקיעין זיקת מומר דמ"מ מסייע שאין בו ממש יהא באופן זה האמור ומה זו סמיכה. אפ"ה ניחוש ליקרא דסבא. מר ניהו רבה. דרמי דיקלא וזקפיה דטבא ליה עבדינן גמרא ניגמור זמורתא תהא לאו טעמא בעי ולא שויוה כהילכתא בלא טעמא מחידושא לא ילפינן. וניחזי אנן מ"ט קדחי מר דברי האומרים בטעמן של המתירין משום דאינו נקרא אח. וקאמר מר דליתא משום דיעקב קרא לעשו אח וכה"ג נסיב קראי אחריני. ותמיהא לי טובא אטו לא שני ליה למר בין אחוה דכתיבא לענין סיפור דברים בעלמא ובין אחוה הנאמרת בדיני התורה וחוקיה ומשפטיה ומצותיה שאין לזר אתנו חלק ונחלה וזכרון בה. ומדוע לא יקרא יעקב לעשו אח. אחר שאחיו הוא מלדה ומבטן. וכי מי נטל יחוסו ממנו. ודעדיפא ה"ל לאתויי דקב"ה נמי קרייה הכי והודה באחוה שלו גם בדין תורה ומקרא מלא הוא לא תתעב אדומי כי אחיך הוא. אבל גם מזה אין ראיה. דהתם טעמא דקרא הוא. מאחר שבא לדחותו ולהרחיקו מהאחוה לאוסרו עד דור שלישי. חזר וקירבו ביד אחת לתת טעם למה חזר ונראה אחר שנדחה. והפה הקדוש ית' שאסרו במקצת הוא שהתירו במקצת. אע"פ שהי' ראוי להתרחק וכמו שנאסר באמת יותר משאר אומות. הנה זה עצמו יורה שטעם האחוה לא יספיק להכשירו במקום אחר שלא גילתה תורה. ואין לך בו אלא חידושו. עם היות שאחוותו וקורבתו אלינו ביחוס משפחה לעולם קיימת ואף במדת הרחמנות לא נחלקה התיומת כמ"ש חז"ל במג"ת אי שמים לא אחים אנחנו ונתגוללו רחמיהם עלינו וכן אמרו רחמנא או בטולך או בטולא דבר עשו. אבל אין לכל זה ענין במשפטי התורה כנז'. דהא מיהא בעלמא היכא דכתב רחמנא אחיך סתמא בדינא דאורייתא. ודאי אימעיט עשו לפי שאינו אח במצות כדאיתא טובא. עד ששפת יתר הוא להאריך בכך ולהטפל בהבאת ראיה ומראה מקומות ומבואר הדבר מאד מעצמו. שהרי אם אי אתה אומר כן ח"ו יביא לידי הריסה גדולה. שלפי דבריו לא נתמעט זרע עשו מהיות מלך על ישראל. אע"ג דכתיב מקרב אחיך. וכן אתה אומר בנביא שכתוב בו נביא מקרבך מאחיך. וח"ו נתת פתחון פה למינין לרדות. ויהא זרעו אסור בנשך. אדרבה יתחייב להחיותו מן הכתוב וחי אחיך עמך וכאלה רבות שאין להאריך בהם. ע"כ ודאי זה החילוק שאמרנו בין סתם אחוה תוריית ר"ל הנזכרת בדיני

התורה. ובין אחוה יחוסית הנז' בזולת זה. הוא דבר מוכרח בעצמו וברור מאד ולכן נראין דברי האומרים טעם כעיקר הנ"ל ולא נדחין כלל:

טעמו של ה"ה בהפקעת זיקה דמומר אינו משביח דעת המתירין כלל במ"כ ואין לו שומעין שלא אמר כהלכה ומומר וזרעו אחריו הרי הן בכל תורת נחלה

ומ"ש הרב נר"ו בטעם הדבר משום דאין מתקיים בו יקום ע"ש אחיו לנחלה דלא שייך במומר ח"ו שיזכהו המקום לנחלה שהוא מן המורידין כו'. פליאה דעת ממני וכי מי נטל ממנו ירושתו בדין תורה ומקרא כתוב הדר הוא כי ירושה לעשו נתתי ובפירוש אמרו חז"ל קידושין (די"ח) דילמא ישראל מומר שאני. וקס"ד דעדיף מעכו"ם בהא. ובמסקנא אף הגוי יורש אביו דבר תורה וכ"ש המומר. והכי קיי"ל בסימן רפ"ג דמומר יורש אביו (וכן הוא בכל תורת נחלה המשמשת והולכת בסדר נחלות) אם לא משום קנסא. ונפקא מניה היכא דאית ליה בני דירתי בחריקיה ובאתריה קיימי ומכחיה קאתו. ואע"ג דלדידיה קנסו לזרעו לא קנסו דכתיב יכין וצדיק ילבש. וא"כ מה טעם נסלקהו מחמת זה מדין יבום וחליצה ונתיר יבמה לשוק על סמך זה. כיון דבר ירושה הוא נמי: אפילו נימא דהכי הוא דלעיכובא טרח וכתב קרא דירד לנחלה. ואם לאו לא יהא זוקק אשת אחיו כלל. ואין לזה גילוי בעולם לא רמז ולא רמיזה בשום מקום מדברי חז"ל שיהא קפידא בנחלה. וזולתה לא תתקיים מצות יבמין. א"כ אף אנו נאמר לפ"ד היכא דמיקיים קרא יקום על שם אחיו בנחלה. היינו דירית מידי מייבם וחליץ. דלא ירית לא. אלא ודאי הא לאו מילתא ומאין הרגלים לחדש דבר כזה מלבנו לתלות קיום המצוה כל עיקר בדבר טפל ומקרה בלתי מחויב שזכרה תורה איך להתנהג כשיזדמן כך שהניח נכסים שירשם הקם על שם אחיו. לא בחיוב החלטי בשום פנים זה פשוט מאד:

ביאור לשון הטור דלא כוותיה

דברי הטור פשוטים לענ"ד דמעיקרא נסיב מאי דפשיטא טפי דמהי תיתי לא תהיה אשת המומר זקוקה. וגם זיקת יבם מומר בכלל דהא בהא תליא לכאורה. והדר קאמר ואת"ל דאינה זקוקה מטעם שיהא. אכתי לא ניחא מ"ט לחלק בין היה מומר בשעת קידושין או לא. דאם איתא דמומר אינו זוקק משום דהמרתו גרמה לו שנסתלק מהאחוה. א"כ בכל גוונא תשתרי מהאי טעמא:

מ"ש בפי' התוס' דב"ק נעדר הבנה

מ"ש הרב נר"ו בפי' התוספות והר"מ לא קאימנא עלה שפיר וי"ל בה הרבה אלא דלא מצינא למשקל ולמטרי ולמטרח בשמעתא דכחיש חילאי. ולא צילא דעתאי כמאן דלא שתי רביעתא דחמרא כמה יומי ואכתי לא ברי נפשאי. משו"ה שביקנא לה השתא

מלמידק כולי האי וריהטא דסוגיא כדקאי קאי. ומאי דחדית לן מר בכוונת התוספת נעלם ממני והוא פלאי. וכן מה שהשיג על המפרשים דברי הר"מ דדייק לה מדלא פריך א"מ נפלה לפני מומר ע"כ אין זיקה במומר. וקמהדר מר בבדיחותא לדין זה נבהלתי די"ל לא רצה למפרך א"מ נפלה לפני מומר די"ל אה"נ לא תחלוץ כו'. גם בזו לא ירדתי לסוף דעתו. מה החרדה צר לי על בהלתו. כי מה הועיל בכך והלא זהו מה שרוצים אותן מפרשים וק"ל:

ביאור סוגית כותים דרפ"ק דחולין ולענין מה עשאום כג"ג מפורש יפה וה"ה נר"ו הפליג במ"כ

מה שהאריך רום מעלתו להוכיח מסוגיא דפ"ק דחולין. דמומר אינו זוקק ותמצית ראייתו היא משום דר"ג ור"מ ס"ל דכותים גירי אמת הן כמ"ש התוספות וגזרו עליהם ומסתמא גם ר"א ור"א הכי ס"ל דגירי אמת ואעפ"כ גזרו דאי נאמר שעתה נתברר לפני ר"א ור"א דהאמת כמ"ד גירי אריות הן מאי פריך והא רבנן ר"ג ור"מ גזרו הא נפקא מנה טובא בכל מצות שבתורה וק"ל. והא דלא משני דנ"מ לענין ביטול דלא גזרו ר"ג ור"מ ור"א ור"א גזרו דקשה באמת למה גזרו לענין עירוב וכו'. לפ"ז אחר דגירי אמת הן וישראלים כשרים היו איך עשאום כג"ג הא נ"מ חורבא אם לישראל בן מן אשה כשרה ובן זנונים מן כותית ויטעה אחר שהן ג"ג בנה כבן הנולד מן הגויה וימות בן הישראלית ויטעה שתפק בלי חליצה אם ימות בלי ז"ק אלא ודאי כן האמת מאחר שעובדי ע"ז הן וכגוי גמור אין זקוקה לו כמו כן מומר כו'. זה נלענ"ד טעם דר"י גאון וכת דיליה עכ"ד מעכ"ת. ולענ"ד אין משם ראייה כלל דהא פשיטא דגירי אמת הן אליבא דר"ג ור"מ כדברי התוספות ומשו"ה מעיקרא יהבי להו דין ישראל לכל דבר עד שמצאו להם ע"ז שהיו עובדין אותה במקום אחד בלבד. וגזרו על כולן. דאזדו לשיטתייהו דחיישי למיעוטא. משו"ה גזרו עלייהו בתר הכי להיות דינם כג"ג והיינו ודאי לחומרא דוקא. לומר שדין גוים יש להם לכל דבריהם במקום שהוא להחמיר כשאנו עושין אותן כג"ג. והיינו דמסיק תלמודא מאי כגוים גמורים לאתויי נמי עד שישכיר. דאע"ג דמקולי עירוב שנו בכל מקום. מ"מ הני תנאי דיהבי להו דין ג"ג לא פלוג בהו תו. אפילו במילי דרבנן דקילי טובא כגון עירוב. ג"כ נתנו להם דין ג"ג לחומרא שכן כח חכמים יפה. אבל לקולא מי אמור. הא ודאי לאו מילתא היא לגמרי חס ליה למר למימר הכי ולבנות דיוק על זה להקל באיסור ערוה חלילה והרי זה מוכרח בפירוש הסוגיא בלי ספק וסרו מהר כל הדקדוקים דבודאי הוה מצי לאשכוחי נפקותא טובא לכמה מצות ודינים גדולים וחמורים מזו שזכרו. והוה להו למינקט רבותא אי כדעתיה דמר. אלא פשיטא הא לא ס"ד כלל. דלהקל ודאי לא אמרו לעשותן כג"ג (אע"פ שיש בידינו כיוצא בה שאמרו להקל כמ"ש בתשו'. ההיא ודאי

שאני וק"ל) כיון דלא אתו עלה אלא מטעם חששא דמיעוטא. וגזרו רובא אטו מיעוטא. והיכא דהוי לחומרא כגון לאפקועי קידושין. צריך לומר איפכא דאפי' בהנך דקביעי באתרייהו דשכיחי וידיעי בעובדי ע"ז. ניחוש לקדושין דידהו משום רובא דשכיח בשאר דוכתי. דלא ידעינן בהו דפלחי לע"ז. וקידושיהן קידושין מסתמא עד שיוחזקו. והן גוררין את המיעוט להחמיר. שכן בכל מקום הולכין אחר הרוב לדברי הכל. ולאו ק"ו הוא אם למיעוט חשו כאן לחומרא בדרבנן בעלמא. עאכ"ו לחוש לרוב. ובאיסור של תורה ודבר ערוה החמורה. שנמשכין המיעוט אחר הרוב. כללו של דבר נותנין עליהן חומרי גוים וחומרי ישראלים בכל הדברים. למ"ד גירי אמת הן כדס"ל להני תנאי ואמוראי. זה פשוט ברור ומוכרח בשיטת סוגיא זו ותו לא מידי. ולפי הבנתו לא ידעתי מה הוצרך מעכ"ת להתלבש בחששת נפקותא דחורבא ביבם דוקא. הא ודאי נפקא מנה טובא בכל מילי דעריות ואשת איש. ולימא בפשיטות דנפקא מנה חורבא דסברי אם קידש אשה בעדים אינה מקודשת ולא תיבעי גיטא. והוא הדין ליבם וכל דדמי. א"ו דכך הוא האמת וכסברתו הנ"ל. איברא לאו מילתא היא כדאמרן ולית בה ספיקא דלא עשאום כג"ג אלא להחמיר בלבד. ולחורבא כזו אין נכנסין ביחיד כלל. שאין הדבר מסור אלא לחכמים יודעי דת ודין. והם בעצמם פירשו את הדבר לענין מה עשאום כגוים גמורים. מכלל שלשאר דברים שהן להקל לא אמרו. וזה מובן באופן שלא ראינו ריח ראיה כל עיקר משם. והכל נכון בסוגיא בלי דוחק בעולם. וכן אינו דיוק כלל מה שהוקשה לו דלא משני דר"א ור"א גזרו לענין ביטול. ר"ל דלעולם ר"ג ור"מ גזרו וקיבלו ואתו ר"א ור"א והוסיפו ביטול. שהרי אי אפשר לומר כן דהא חזינן דשדור בתר הכי לאתויי חמרא. משמע ודאי דלענין יין נסך נמי הוצרכו לגזור מחדש. והיינו דקשיא לתלמודא למאי אי לשחיטה וי"נ כדמשמע לכאורה דהשתא דשמיע להו לית כאן שומרי תורה הוא דגזור איינן ומעיקרא לא. אדרבה בחזקת היתר הוי קאי דהא שדרי אבתריה. וקמתמה עלה הא ודאי מהתם גזרו עלה ר"ג ור"מ איינם. ומאי טעמא באמת שדר ר' אבהו דבתרא הוה לאתויי חמרא מנייהו אטו לא שמיע ליה גזרתייהו דרבנן דקמיה. ולא סגי לשנויי שינויא דלאו שינויא דאביטול רשות גזרו. דאכתי לא ניחא מה טעם היקל ר"א ביין נסך. להכי שפיר משני דאינהו גזור ולא קיבלו. ובודאי ר"ג ור"מ אכולה מילתא גזרו בהו לחומרא. ולביטול רשות נמי עשאום כג"ג. כיון דמשום חששא דע"א נגעו בה וכנ"ל. אלא שלא נתקיימה גזרתם עד שבאו ר"א ור"א וחזרו ויסדוה. כל זה ברור מאד בס"ד:

תשובו' חבילות שיש בהן ממש להפקיע מכל הקולו' הגדולות אשר כאן נמצאו בנדון הלז נוסף על הנז''. תמיהות קיימו' בדברי ה"ה נר"ו ותיוהות גדולו' נפלאות בעדות נער ובער

מעתה נבוא למסקנא דמילתא בנ"ד אשר העלה ואשר הביא בידו הה"ג נר"ו להיתר כי ראה מעכ"ת לסמוך עכ"פ על העד המעיד מפי גוי שהחליט לו דין מסל"ת. ואם אמנם אפשר היה הדבר להשמע שי"ל דין מסל"ת (ולא אחוש לדקדק בו כי אינני מטפל בכאן בדעות בעלי שו"ת כאמור) אם היה מברר דבריו העד שלא נתכוין להתיר. מה שלא נתבאר מלשונו (וסתמו כפירושו מבואר בהפך ע"ל ס"לב באורך) ומידי ספק לא יצאנו. עוד היקל עלינו לסמוך על דעת המקילין בלא הזכיר שם אביו. ולא נעלם ממנו שיש כת קודמין מגדולי עולם המחמירים בזה. ולפחות היל"ל תבדק המבורג מאותו זמן שיצא אפרים זה אם לא יצא אחר משם. אע"ג דלא הוחזק אפרים אחר שיצא מן הכלל. מ"מ כמה אפרים שכיחי בשוקא ודילמא בתר דנפק יצא מ"ה. ותו ניחוש לתרי המבורג דשכיחן. ולא דמי לשוירי דלא הוחזקו תרי. אבל תרי המבורג איתנהו בעלמא. עוד יש קולא נגד דעת הרא"ש לסמוך על עד אחד ביבם. וכ"ש בעד כזה מפי גוי שאין עדותו ברורה ולא מספקת כלל. גם היה לו לחוש לדעת הרמב"ם דבעינן בגוי שיאמר קברתיו. ובאינו מכירו כה"ג דנ"ד לפחות חשו לו ז"ל אפי' בא"א. דקילא ליה להרא"ש וכן בדין מתוך חומר שהחמרנו עליה בסופה (שבניה ממזרים) דייקא ומינסבא. ק"ו ליבמה. דיו לבא מן הדין להיות כנדון ודון מנה ומנה. מה גם בדאיכא קולי טובא בלאו הכי. ופשיטא דקיל לה טובא וסמכא על קול דברים שרובן למיתה. משום הכי נחמיר עליה בתחלתה כל חומר אשת איש לפחות. (ואיך נשען על המקל ומגיד לנו כל הקולות הללו שכשרים בסופר ועד שנינו. ולא ראינו ראיה אחרונה כדאי לסמוך אף בשעת הדחק. אהאי ספרא בצירא חזי מאן קמסהיד סהדא רבה פר"ץ מרובה על האומד דמסל"ת עברו תורות חלפו חק) ובהצטרף כל אלו הקולות נעשה מהם חבל חזק מאוד כעבות העגלה אשר לא ירחק מהר ולא ינתק בהריחו אש קולא אחרת גדולה מכולם. מה שסמכו קצת הגאונים להקל ביבם מומר. ואפי' היה מומר גמור ומוחלט: אע"פ שבאמת כן היינו סבורים ועדיין כך אנו אומרים. שיש מקום מרווח להקל כדעתם ז"ל בהצטרף עוד סניפים אחרים העוזרים להקל. מ"מ לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה. וכ"ש היכא דבלא"ה צריך לאקולי קולי טובא ונפישי מילי ולא מצינא למיקם בהו. ולא סגי דלא איקרי בהו בי דינא שריא. ומ"ש הרב נר"ו דהויא כי ספקא דרבנן מאחר דאם נשאת לא תצא. מסתיין דנימא הכי היכא דליכ' אלא חד ספיקא. (היינו במומר גמור העומד בפנינו וידוע בהמרה) הבו דלא לוסיף עלה. ודאי לא שפרת מילתא למסמך אקולי דמר ודמר. וכל זה אם היה הנדון במומר לע"א המוחלט. עדיין לא היינו מרשים עצמנו להקל באופן הלז. אמנם במומר הלזה שלא ידענו מה היה לו. ומי יודע אם יש לו דין מומר כלל. וקרוב הדבר בהפך כמו

שמחשבתו מוכחת וניכרת מתוך הדברים שהגיעו לאזני אמו. וכל כי כה"ג דלתיאבון וחימוד ממון ולהשביע יצר דעברה קעבד. לאו מומר שמיה לכל דבר כמ"ש בפתיחת דברינו ובתשו' הנדפסת הארכנו בזה מילתא בטעמא יע"ש. על אחת כמה וכמה שאין אנו יודעין ממנו כלום היאך הוא עכשיו. שמא חזר בו כמו שלבו וכוונתו מעידין על מחשבה זאת. מפי כתבו לאמו כמוזכר בתשו' הרב נר"ו. ומ"ש הרב כל באיה לא ישובון. במ"כ לאו מילתא היא. ההיא במינות איתמר ובאביק מיבק. אבל לא"ה לא אדרבה מחכין ומצפין לתשובתו וישועתו הקרובה וגם הקב"ה מחכה לו ולא יחפוץ מות המת באולתו ושבואל יוכיח (ששב וחי לפחות ד' מאות שנה לדעת תלמוד שלנו ולדעת הירו' אולי חי ח' מאות שנה) למימרא כל דפרי"ץ מרובא פריש מע"ז ולא מיית. איברא מסגי חיי כי גדולה תשובה שמקרעת ג"ד ומארכת ימים כדאיתא בבתרא דיומא (דפו"ב). גם מש"ע הרב דחיישינן למיתה. על זאת מאד תמהתי ואשתומם כשעה חדא היכא אשכח דכוותה. והא ודאי ליתא אלא לחומרא משכחת לה. אבל לקולא לא משכחינן לה בשום דוכתא. כדמוכח בדוכתי טובא במשנה וגמרא. ולגבי נדרים נמי מיתה נולד הוא ואין פותחין בה. ואטו מי עדיף מיוצא לידון וספינה המטורפת בים שהן בחזקת קיימין. וכן הזקן מאד. ק"ו בן ק"ו לזה שלא ידענו לו סבה לחוש לאקדומי פורענותא ולמהר מיתתו בלא עתו: ואף בשלשה החמורים מאלו נתנו להם חומרי חיים. אבל זה חי גמור הנחנוהו והרי הוא בחזקתו. חי הוא כמו שהוחזק לפנינו כל זמן שלא הוברר מיתתו. וכמו ששנינו בכמה מקומות. ומה ענין ספק זה לספק דתשובה. דספק דשכיח הוא טובא. וליכא חזקה דגופא נגדה אדרבה חזקה קמייתא מסייעא. אבל חזקת חי חזקה דגופא הוא הודאי שמו ואין כאן ריח ספק בעולם שכל הדברים בחזקתן. גם עדות הגוי רעועה שנראה כמכחיש להדברים שהגידה אמו שהי' בימים לא כביר קודם נסיעת הנער מכלל שעדיין לא היה בחזקת מת. ולפ"ד זה שתי' עשרה אב"דו והרי זה סותר אותה שמועה שבשבילה טרח הנער וכתת רגליו למרחקים ללכת לבקשו ולקבל ממנו ממון כאשר זמם. ואיך א"כ לא נודעה מיתתו בכל משך זה הזמן אפילו באיטליא נעלמה מעיני ואזני כל חי. ולפ"ד הרב קלא איתי ליה כי גברא רבה להבדיל בין קודש לחול. (אולי י"ל סמך מן הירושלמי דאמתני' רפ"ו דפאה). וגם עדות בר רפאל מטלת ארס ריעותא בהגדת הגוי כי מעיד שהיה מכיר בג' מומרים שהיו ברוים וא' מהם הי' לפליטה מכלל שהיה מכיר ובקי בהן ובשמותיהן ולא ידע ולא שמע מאפרים זה. ודילמא איהו ניהו דערק ואזל לעלמא. גם עדות הנער נער כשמו וכגימ' הידועה רופפת היא וגרועה מהמסל"ת וק"ל מטעם נודע לרבים. ועוד הוא בן חמש נשים שמתכוונות לקלקלה. שאמו היא אחת

מהנה ושמא שייך טעמא גם בבן אע"ג דחדת היא לי. מ"מ מספקא מילתא כדמבעיא להו לקצת הפוסקים בזכרים שכנגדן וק"ל: מכל הני טעמי חזינא דלא שפיר דמי לאקולי בהך מילתא. עכ"פ אינני רואה כחי יפה להמנות ולהצטרף עם המקילין בנדון זה. כי כבד ממני הדבר חס לזרעא דאבא להגיס לבי בהוראה כי מכיר אני מקומי. ורואה נגעי עצמי. מיראי הוראה אני מומי. עזובה דא למי שכחו יפה וכסאו מוטלת בין גדולי רומי. על גפי מרומי. לא כן עמדי אני העני ורש מתהלך בתומי. הנלע"ד ואמר לי לבי מבלי עיון בספרים כתבתי באלטונא ט' אדר ב' תצט"ל וחתמתי שמי. הטרוד מאד יעקב בהגאון כמוהרר"ץ זצללה"ה ס"ט בנל"ך ולאע"י:

סימן לב

הערת המחבר על עסק הנ"ל שלא לקבוע הלכה מקופחת למצוא חשבון התר אגודות מוטה אחת לאחת שא"ל ע"מ שיסמוכו ואת כל ונוכחת

גם אלה דברי יעבץ אשר העתיקו מורשי לבבי על הענין הנ"ל עם היות שאין משיבין על הקלקלה. מכל מקום לאפוקי נפשי מחשדא חיישינן לקלא. אף דבתר נישואין כהאי גוונא ודאי צריך לאודועי מ"ט לא השגחתי בריבוי חנופת המפצירים שאהיה נמנה עם המתירים. ושלא להיות חשוב שוטה בעיניהם שמאסתי בתועלת מדומה והנאה קרובה. (והלא תמצא היונה מנוח היתרה על כרחי בטובה ושלא בטובה). אף כי מוטב ליעשות שוטה ולא להתרפס בריצוי כוסף וללקות בשוטי קצף וכהא דתנינן בבחירתא חשבתי דרכי פן ואולי בחפזי לא יצאתי ידי חובתי בהחליטי האיסור ולא הטיתי אוזן אל קול המולה לקולא. שמא ח"ו נלכדתי במ"ש חז"ל כל שחבריו נמנו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם. כי הרבה חשו חז"ל לתקנת עגונות. והיא ודאי מצוה שהחזיקו בה גדולי הדורות בכל אופן המועיל שעלתה בידיהם. והן אמת לא נחה דעתי בדברו' ראשונו' כמעט שעברתי מהם. חשדתי עיוני. מחמת סבות רבות רחוקות וקרובו' סבוני גם סבבוני. בעת ההיא שכתבתי דברי הראשונים כאשר מראשית כזאת הגדתי בחתימתי דלעיל ועל כולם שלא הייתי בקו הבריאות באותו פרק שהייתי שרוי בלא שמחה בלא טובה. גם עול ד"א עלי ואין מלאכתי נעשית ע"י אחרים ואין אני מוצא הכל מוכן לפני כהכנה דרב"ה. נוסף על כל זאת הנוגשים אצים שלוחי הרב ה"ה נר"ו בע"ה דוחק לאמר כלה מעשיך היום קצר על רגל אחד והמלאכה מרובה. לא ליום א' ולא לשנים. והיה מהראוי להשהותה שלש רגלים כההיא דמוליך את החבל בידו וכההיא דקטול אספסתא. ק"ו לנושא עמוק כזה ארוך ורחב ידים. שהיה מן המחויב לתת זמן כפלים. כדי להחמיץ הדין וללון בעמק הלכה בדבר שבערוה מקצוע גדול שבתורה שהוא כמעיין הנובע תמיד פרה ורבה. אע"פ

שנזדקן הדין בס"ד מזמן רב לעולם יהו ד"ת בעינינו כפרוטגמא חדשה. אף כי במעשה חדש צריך להעמיק מחדש לשום לב אל שינוי המקרים המתילדי' בנושא א' בעתים מתחלפים. ומיגמר בעתיקא קשה מדחדתא. ובודאי אינו נכון בפרט לאיש כמוני לבטוח עמ"ש בימים מקדם בימי חורפי או לסמוך על עיון שעה קלה אגב שיטפא וברהיטא והכל צריכין למרי חטי דקדחי באכלבא. (ולתרי סרסורי חטיא עינא ולבא) לא כחטי דטבעי בארבא. בחישתא אדלא אבידתא ואכתי לא שלימא לה עיבידתא דנפיש' בטירחא טובא. ולא להושיטה בקנה המדה שוחק"ת ועצב"ה. כדי שלא יאמרו זונות מפרכסות זא"ז ת"ח לא כ"ש שמחפין זע"ז אפילו למיסר יונה ולמשרי עורבא. פרח פרחייכי איבדור תבלוניכי פרחא זיקא למוריכא חדתא דנקטיתו נשים כספניות המכחישים פה מעליא הך שמעתא דסבא. מי חשידנא בעינייכו לשקורי ח"ו בסבת אהבה וחבה. ואחזה אנכי אשית לבי בעוברי שנית על דברי אם אמצא מקום נטתה ימיני מן הדרך הישרה. ואחזור בי חזרה גמורה. כי לא טוב אנכי מאבותי אשר חכמים יגידו ולא כחדו. לא בושו לתת ידים לאמת והודו. והיא תהלתו של החכם האמיתי וכבודו. להתעטר בעטרת האמת העומדת לעד וענווה צדק הדרו והודו. בקרתי במ"ש אפנקסי חפשתי כפי כחי במוצא הדברים. פשפשתי פנקסים וספרים. הנמצאים אתי עד מקום שידי מגעת. לדעת מקור הקולא מהיכן נובעת. והפעם אודה את ה' בכל לב כי שמר רגלי מלכד. שלא זחה דעתי עלי ולא הגסתי לבי במה שכתבתי מאז להקל במומר מטעם שנסתלק מן האחוה. כי עתה מצאתי ראיתי בתשו' הגאון מוהרי"ט (סי"ח) שלא רצה לטפל עצמו בהכרעה זו (מחמת שמחלוקת שקול הוא בין גדולי חכמי ישראל גבעות עולם ומי יכניס ראשו ביניהם כאשר העידותי בראש חתימתי) והחליט הדבר שהוא ספק גמור של תורה. וספקו לחומרא. ופסק בפשיטות שאפי' נשאת תצא. וכהכרעת בעלי הש"ע ג"כ שאף בנשאת אין מי שמקל אלא בלא ידעה שיש לה יבם דאניסא. וי"א דאפ"ה בכה"ג לא סגי לה בלא חליצה. והכי נמי פשיטא ליה למהרי"ט ז"ל דלא הקיל מהריב"ר אלא בחלצה לבסוף. וכך פירש הלשון הרב"י יע"ש. ולכ"ע לא דמיא לנשאת במשאל"ס דלא תצא. אע"פ שמנדין את החכם שמתירה. דהתם ספיקא דרבנן הוא: ומאן דשרי לה מיקרי עבריינא ובר נידוי הוא. ואיתתא שריא. משום דחומרא דרבנן בעלמא היא. משא"כ בספיקא דאורייתא כה"ג. לא מהני לה שריותא דחכם. ולא אפי' טענת אונס בעולם. ולפ"ד מהרי"ט הכא נמי דינא הוא דתצא אפי' אתי יבם לבסוף וחלץ לה. משום קנסא. הא ספיקא חדא בדאורייתא. ואת"ל שאין כאן אלא ספק זה בלבד די לאסור. כ"ש בהצטרף עוד ב' ספקות לחומרא. שאפי' לכשתמצי לומר שיצאה ב"ק ואמרה הלכה כדברי המתירין ומפקיעין זיקת מומר. עדיין

אין משגיחין בב"ק בנדון זה. שספק הוא אם הי"ל דין מומר המוחלט כמש"ל. ומה אם במומר הגמור החמיר מוהרי"ט ועשאו כודאי ישראל. כ"ש בספק מומר. ואת"ל שהיה מומר באותו זמן. עדיין י"ל שחזר בתשובה. באשר איננו אתנו לדעת מה הוא עכשיו. וכל המקילין במומר אין דבריהם אמורים אלא בידוע שהוא מומר בפנינו (בכל תנאיו. ר"ל שעובד ע"ז גמורה אחר שהתרו בו והתיר עצמו למיתה. דאל"ה אע"ג דעובד לפנים מאהבה ומיראה. או לתיאבון לטעמא דאיסורא. לאו מומר הוא לכל דבר. אלא להחמיר בלבד. כמש"ל בס"ד (סי' ג') באריכות. אבל לא יעשה כן בישראל להחשיבו כמת ועבר ובטל מן העולם להקל בערוה החמורה. מחמת טענה זו הרעועה שלא נתבררה) הרי אלו שלש ספקות (לחומרא) בשל תורה. ונעשה חבל האיסור עצום מאד חזק כחוט המשולש. מעתה אין כאן אפי' ריח ספק מצד זה אשר הטעה את המקילין במ"כ: כסבורים הם שכבר הוחלש והוקלש. ולא היא לא מנה ולא מקצתה. אפי' למה שזכינו בעז"הי להראות פנים יפות להסביר דעת כת המתירין. ומצא חן בעיני השומעים הרוצים בכך. לא עלתה על דעתנו לעשותו אפי' סעד באופן זה. אלא כדרך שזכרנו לעיל בתשו' (סל"א) בס"ד באר היטב. לא זולתה. וכי לא יפה עשיתי שלא סמכתי על דעתי להקל. כי יראתי פן אכוה ח"ו בגחלת איסור דאורייתא שלהבת יה. אף כי במקום שהגאון מהרי"ט ז"ל מחמיר. ודאי דברי כלא חשיבי (לגביה דמר ניהו רבה חד בדריה) והיו כלא היו. אפי' היינו מחמירים. כ"ש שאנו מקילין. אלא שכבר מבואר הדבר שלא חשבנו כזאת מעולם. א"כ לא נשאר רק לחקור את העד מה טיבו של עוב"ר זה. ואם יש ממש בדבריו:

והנה גם כאן נמצאים כמה אבני מכשולות. להקל הרבה קולות גדולות. במקום שהחמירו חכמים. אם במה שנצטרך לתת להערל דין מסל"ת. שרציתי לוותר על זאת בראשונה אם היה העד מברר דבריו שלא נתכוין הערל להתיר. (ובזה קצרתי בתחלה לפי שהיה נחשב אצלי האורך שלא לצורך. להיות פשוט בעיני בל"ז שאין מקום להקל בנדון הלז מחמת כמה טעמים שזכרתי. ואמרתי בלבי הערה הראויה תספיק. ועתה אפרש שיחתי) דהיינו שהיה הנער מבאר בדברי שאלתו וחקירתו את הערל על אודות המומר. שכל כוונתו היא לקבל הימנו מעות. באשר הוא קרובו וע"פ כתבו ורצונו בא לשם לתכלית זה בלבד. ואף זה אינו מספיק כלל כמ"ש בסמוך בעז"הי. עד שיוודע שהיה הערל מכיר את המומר וקרוביו שבהמבורג וידע שאין לו אשה או יבמה הנצרכת לידיעה זו אם עודנו בחיים אם לא. ואין לכל זה גילוי ורמז בהגדת הנער ולא משום אדם בעולם. והאמת הברור שהערל לא הכיר את המומר מארץ מולדתו כלל וכלל. וכיון שלא נודע להערל האמת אם יש לאפרים ההוא אשה או לא. סתמא דמילתא ודאי חשב

בלבו שהנער הלז חוקר אחריו לצורך אשה. כמו שהוא ע"פ הרוב כשישראל מחפש אחר הנאבד ובודק בין הארמאים. ומה מועיל שאנו יודעין זה שלא היה צריך לו אז בשביל עדות אשה. אם לפנינו גלוי. לפניו מי גלוי. מניין לו להערל לידע שכך הוא. אפי' היה מגלה לו הנער האמת. עדיין י"ל שאין הערל מאמינו וחושב שהיהודי חושדו משפת שקר ומעלים האמת כדרך הרמאים. מדאגה מדבר פן יכזב בו. אם יגלה אליו כל לבו. לכן הוא אומר שעל עסקי ממון בא כיחש לו. ולפיכך אף הוא משטה בו ומרמה אותו בדברים שאינם:

והיינו טעמא דלא מצינו שחילקו ז"ל בשואל את הגוי תחלה. לאיזה צורך היתה השאלה. דלעולם כשמתחיל היהודי לשאול את הערל על אודות היהודי האבוד. שוב אין לו דין מסל"ת ואינו נאמן. משום דסתם גוי בחזקת משקר הוא במתכוין. ואינו נאמן עד שיסיח לפי תומו. שהדברים מוכיחים שאין לו בהם חפץ וכוונה. או בדברים הניכרים שאמת הוא אומר. למאן דאית ליה הכי. דאזיל בתר אומדנות והוכחות. כהנהו עובדי דמהרא"י ומהרי"ק ומ"ב. דמוכחי טובא דקושטא קאמר. דמה לו להתחייב בנפשו ולגרום לעצמו מכת מות על עסקי שוא. הא ודאי שאני. וכדאי למסמך עלה. בשעת הדחק כדסמכי הני רבנן בדכוותה דרב גוברייהו. ואפ"ה סגיאי מרבוותא דלא ס"ל הכי ופליגי עלייהו. דאיכא למימר קסבר דפליט מנגידא דקשי ממותא. משו"ה קמודי מאי דלא עבד:

וכן נ"ל כי קולא גדולה היא על פי הסברא. וכן מגמרא. דלא מיקרי מסל"ת בקדמתו שאלה. כדמקשי סתמא דתלמודא. והא איה חברנו קא"ל. ומשני כיון דחזיתינהו בכיא. ואמאי לא משני דעדיפא דהיא לא ידעה ולא הכירה את האיש שמת אצלה ואת שיחו. לדעת אם היתה לו אשה. כמו שהוא האמת בלי ספק דסתמו כפירושו דההוא מעשה דבני לוי. שהיתה בהעלם דבר תחלה וסוף. וכנראה מתואר הלשון. ולהר"ן לא סגי בלי הקדמת קישור דברים. וחשו לה נמי טובא מרבוותא. ודייקא כוותיה סוגיא ופשטא דשמעתא. ולא משכחינן שריותא אלא בהקדימה מסל"ת. וכן בכולהו עובדי דמסל"ת דמייתי תלמודא. הגוי התחיל מעצמו במסל"ת. לא באופן אחר. ולכ"ע לא דמי להההוא דבעלים מרדפין דחדית מהרי"ק. דלא מהני אלא בקדם קול הברה. מחיפוש וחקירה. דלא מפיק מדין מסל"ת בהכי כמבואר בתשו' הגמ"יי המתחלת חזרנו שהוא המקור לזה הדין. ובכמה תשו' אחרונים. אבל לא להקל מטעם זה בקדמה שאלה. דכללא הוא כי היכי דלא מפלגינן במסל"ת לאיזה סיבה הניעה אותו שיגיד ויספר המעשה שהיה. כמו כן להפך בשאל ישראל את הגוי תחלה. ג"כ לא נתנו דבריהם לשיעורין. ואין חילוק לאיזה טעם וצורך היתה השאלה. אלא לעולם הגוי המשיב את השואל. יצא מכלל מסל"ת.

וכן בדין שאין לך בדברי חז"ל אלא כמו שאמרו. בין שאמרו לסמוך על הגוי במסל"ת. בין שאמרו שלא לסמוך עליו במשיב לשואל. הכל מדבריהם ז"ל הם אמרו והם אמרו. ואי אתה רשאי להוסיף קולא במקום שהחמירו. ונראה דהיינו טעמיה דתשו' עבודת הגרשוני דהו"ל לאותובי אמשאת בנימן. ותו הו"ל למטען עליה מהירו' דאייתי במרדכי וב"ל ס"ב דכל ששואלין אותו. הו"ל מתכוין להעיד. ור"י נמי מודה בה כמ"ש הרב בתשו' הנ"ל. ועל כרחך אתה אומר כן. שהרי ר"י מחמיר בה יותר מר"ל כדאיתא בגמרין. ובכל ששואלין אותו בין ישראל בין גוי במשמע. וכמה הפליג הר"ן ז"ל להחמיר אפי' בשואל גוי לגוי. כמ"ש בתשו' היבמה. ואע"פ שהיו שם כמה הוכחות נכוחות ואומדנות נאמנות ביותר ורגלים לדבר הרבה מאד כמו שיראה מטבע הענין. עכ"ז לא הועיל להתיר היבמה ממומר ע"ש. הא ודאי פליג הר"ן עליה דמהרא"י ומ"ב דקאי בשטתיה:

ובאמת דברי המ"ב צריכין גדר. ולא לעשותן בקעה פרוצה אין חומה. שמא כל הבא לקפוץ קופץ בראש קל ונוח לתשחורת. להשתמש בהם בכל מקום לפי שיקול דעת כל א' וא' כאשר ישר בעיניו ולבבו לו כן ידמה. ויסמוך בדעתו לומר בודאי אמת נכון הדבר וכדאי להאמינו. אבל חי נפשי אין לתת דבר בחירה כזאת ביד מורי הוראות שבדורנו. ואם בדבר שבממון שהנהיגו ודנו חז"ל להוציא ממון ע"פ אומדנא מוכחת. ואע"פ שגם הפקר ב"ד הפקר. מ"מ הסכימו בתי דינין בדורות שאחר התלמוד מיד (עם כל תקפם וגבורתם). שלא לבטוח בעצמם ולא להשען על בינתם. ובטלוה לדינא דאומדנא כמ"ש הרמב"ם ז"ל ונקבע בש"ע סט"ו ושנ"ו. עאכ"ו שראוי שנגזור על עצמנו בדורנו דור יתום הלז יתמי דיתמי. ובדבר שבערוה ואיסור של תורה שלא לסמוך על אומדנא והוכחה. חדשה שאינה מפורשת בדברי חז"ל. אף שתהיה חזקה לעינינו בעוצם כחה. צא ולמד מפסקי מהרא"י בסי' רכ"ד שעם היות היה דבר ברור אצלו ואצל הכל שאמת הדבר שמת הנעלם. לא רצה לטפל בהיתר לסמוך על אומדנא. עם כל תוקף חכמתו וגבורתו כנודע:

ודאתאן עלה בנדון הלז שאנו דנין עליו איני רואה מקום כלל לאומדנא טובה. ואינני יודע מה טיבה. מה טובה ויפיה ומה שבחה. ולא אוכל לרדת לסוף דעת המורה יצ"ו. מה ראה שגזר אומר שאמת נזרקה בפי הערל כנים דבריו ונאמנים. ודן על דברים שבלב ולב ידברו ולשון תרמית בפיהם ירצו סלה. ואם לפנינו גלוי שלא היה הנער המגיד צריך לעדות בעת ההיא. לפני הערל מי גלוי. (ומהרי"ו ספ"ח שאני דביודעו ומכירו הוה עובדא):

וגדולה מזו אני אומר שאפי' היה הערל מכיר את המומר ממקומו ויודע שאין לו אשה ושגם אחיו עודהו בחיים אז. אם היה בקי בטיב ישראל ויודע שאשת אחיו החשוך מבנים. סופה להיות זקוקה להמומר. אם ימות אישה על פני אחיו. ג"כ אינו נאמן. ולא

אם עודנו חי. אם אינו מסל"ת גמור כדינו. דחיישינן דמסיק אדעתיה דמיית אח. מקמי דמיית מומר. ונפלה קמיה ליבום. ומתכוין להעיד ולהתיר לעתיד לכשיצטרך הדבר. ולקלקלה קמיכוין ולא מהימן. דגרע ודאי מה' נשים דחיישינן בהו כה"ג לחומרא. ולא סוף דבר הבקי בתורת משה ויודע בטיב ישראל. אלא אפי' אינו בקי בטיב ישראל ובדיניהם. לא פלוג רבנן. דחזקתו משקר כל שאינו מסל"ת כמש"ל. והוא פשוט וברור: **ותמה** על עצמך אם אפשר לומר בענין אחר. אטו כל היכא דשאל היהודי (או אפי' הערל למ"ד) מתחלה אחר הנאבד. דתו לא יהבינן לגוי המשיב דין מסל"ת. מי קמצרכינן דבעי ליה למידע שיש אשה להנאבד. ואל"ה ניתלי במידי אחרינא כגון לתלות שבאו לחקור על עסקי ממון שביד הנאבד וכדומה. ואע"ג דהויא מילתא דשכיחא טובא. לא אזלו רבנן אבתריה לקולא חלילה. אטו פונדקית ושאר עובדי דבגמרא במכירים אותו שהיה נשוי הוה עובדא. אי איתא לא אשתמיט תלמודא לאשמועינן כה"ג. ואיברא איפכא שמעינן מהנהו עובדי דקולר ב"א ושארא. דלא היו מכירים אותם ולא שמותיהם. והחמירו בהם להצריכן קברתיו כמ"ש ז"ל. גם לא שמענו כזאת בדברי המחברים אשר מעולם. דוק ותשכח דוגמתן לאלפים ולרבבות בספרי התשובות. אם אמרתי אספרם מחול ירבון. ומי ומי שמקל בדבר לתלות השאלה בדבר אחר. דווקא בשאלה כללית כגון על עסק ספינה ושיירא. לא פרטית דהיינו השואל על ענין פ' הנאבד ביחוד. בזה אין אומר ואין דברים להקל. לתלות בד"א שאינו נוגע להיתר עגונה. כדי להאמין הגוי המשיב ועונה. נשתקע הדבר ולא נאמר. ונלאיתי לאסוף ולחבר ולהזכיר כל בעלי תשובה המוכיחים אמתת זה. גם יארך הענין מאד. ויצטרך לחיבור בפ"ע. והרוצה לעמוד על האמת ימצאהו מיד אצל כל זוית ופנה בכל ספר וחיבור שעוסק בענין הלז. ויעיד שכך הוא בלי ספק:

ונקוט כללא דריב"ש בידך גמל"ת חידוש הוא. הבו דלא לוסיף. ואפי' בדינא דבמאי עסיקיתו שרצה הריב"ש לתת לו דין מסל"ת ודבריו נכוחים למבין. עכ"ז לא בטח בכחו הרב והעצום. וביטל דעתו מפני דעת הר"ן רבו. ומטעם הנ"ל שאין להוסיף קולא. וק"ו לחידוש בן חידוש ר"ל בקדמה שאלה. שהרי אינו מסל"ת מעתה. ואתה אומר להאמינו מטענת אומדנא והוכחה ורגלים לדבר. להוציאו מחזקתו שהחזיקוהו חז"ל סתמו משקר. שאינך יכול להכניסו בגדר מסל"ת הנאמן. אם לא תהא ההוכחה גמורה ונכוחה לא תוכל לבא בה חשד ואמתלא משום צד. אבל במקום שיש לתלות ולבטל ההוכחה והאומדנא. חזרה חזקה למקומה. שהגוי לעולם בחזקת שקרותו עומד. ואשה בחזקת איסור עומדת. זה ברור מאד לא יעלה על הדעת שימצא חולק ומפקפק בכך. על כן אי אפשר לעמוד על אופיה של סברת המורה יצ"ו כאן. דלא דמיא לשום נדון מכל עדות גוי. הנז' בשום

מקום בספרים אשר ראיתי ומצאתי עד הנה. כי בכאן לא ידע הערל ולא הכיר את האיש ממקומו. ועדיין אנו במבוכה אם הכירו מעולם לזה הנעלם. ומסופקים אנחנו אם בא כלל לאיטליא. איך אפשר לתלות להקל מחמת שלא היה היהודי צריך לעדותו אז בשביל היתר אשה. הלא זה ודאי אינו שום אמתלא. אפי' היה בפנינו מכירו בבירור כנז"ל. כ"ש באופן הלז שאי אפשר להוציאו משום זה מחזקת סתם גוי. גם מי הגיד לו שאין הגוי חשוד לשקר אלא דווקא להכשיל לישראל באיסור ערוה. וכי אינו עשוי לשנות ולהעלים האמת מישראל. בסבת שנאה המוטבעת בו. ומן הסתם עינו רעה ורוחו זרה לבן ברית. להגיד לו דבר אמת על פי בקשתו. אפי' בדבר שאין בו תועלת ידוע. כ"ש בדבר שיודע שיועילהו וימשך ממנו איזה טובה בהודיעו האמת היכן פלוני שרוי. שיוכל להשיגו ולהפיק זממו עמו. הלא בלי ספק יטעה אותו בכל ענין שיוכל. כדי להוציאו בפחי נפש. לשוב לביתו ריקן. על כן הוא אומר שמת מזמן רב האיש אשר הוא מבקש. ולא ישיגנו למען יחזור לאחור ולא יוסף עוד לבקשו. וימנע מבוא בדמ"ים. או חושש שלא ימצאנו ויחזירנו למדינתו ולאמונתו אם יתראה עמו פנים בפנים. ויגלה אליו בלב תמים. לכן הוא מייאש את לבו שלא ימצאנו עוד. כדי שישוב לדרכו ויחזור לביתו ולא ירדוף אחריו עוד. ונמלט מידו. והיהודי לא ישיג רצונו ומבוקשו. וממילא לא ניצל ממכשול בעדות אשה הנולד מזה. והרי זה דבר קרוב מאד ופשוט. ומאחר שקדמה שאלת הנער להגדת הגוי. הא ודאי לא מסל"ת שמיה לגמרי. ומה מאד תמהתי מה הלשון אומרת שזה ברור. מה ראה המורה לומר כן. חס ליה למר. מלומר על מר מתוק למתוק מר. ואילמלא אדם אחר היה אומרה הייתי אומר בלול איתמר:

מה שאמרתי שהקל לסמוך ע"ד המתירין בלא שם אביו. באמת כן הדברים מעידים על עצמן שהיא קולא גדולא נגד כת חזקה ועצומה מחכמי ישראל היושבים ראשונה במלכות ההוראה. והסכים על ידיהם הרב המובהק ומומחה לרבים המאסף לכל המחנות הגאון מהרח"ש בקונטרס עגונות. החליט הדבר דלא סגי בלא הני תלתא שמו ושם אביו ושם עירו. ועוד הוסיף לומר שיש לחוש לדברי הנ"י דקאי בשטת הרמב"ן ודעמיה. דסברי בכולי האי לא סגי. היכא דהוחזקו ב' יוסף בן שמעון. אע"ג דלא שכיחי שיירתא ומצרכי בדיקה. ובעיר גדולה ודאי הוחזקו טובא דמתרמי שמא כשמא ביה ובאבוה. ומה גם בשמו בלחוד. דפשיטא כמה יוסף ואפרים שכיחי בשוקא. ואע"ג דלא הוחזקו. כהוחזקו דמיין. כדאמרינן בחבו בר נאני. ויש שמחמירין בה אפי' בבדיקה. וחפוש לא מהני לזמן מרובה. דאיכא למימר אינש אחרינא דשמיה כשמיה נמי נפק מהתם. ונשכח זכרו מרוב ימים. ומילתא דלא רמיא עלייהו דאינשי היא לאדכורי אי

לא נפק אפרים אחרינא מה"ב כל ההוא זימנא. וגם אם לא סיים שם העיר. חייש הגאון מהרח"ש לשטת הרמב"ן וסיעתו. דפסקו כר"ז דחייש לתרי שוירי. ועכ"פ בבציר מתרי מגו תלת הנז' לא סגי. ר"ל בשמו ושם אביו או שם העיר. עד דאיכא נמי סימנים נאמנים כמ"ש מהרח"ש. וכל זה בלא הוחזקו. כ"ש בהוחזקו. ובלא שכיחי שיירתא. כ"ש היכא דשכיחן. וכל זה בהוחזקה הליכת הנעלם (שאנו מבקשין להתיר אשתו או זקוקתו) או הנמצא הוחזק שהלך לאותו מקום שהועד שמת שם. ויש שמצריך לידע ג"כ שהגיע ובא לשם. אז אין חוששין ליוסף בן שמעון השני שבא ג"כ שם. בדלא הוחזק שהלך משם לשם בדלא שכיחי שיירתא. לא באופן אחר. ולכ"ע לא דמי לעובדא דיצחק ר"ג ולא לשני יוסף בן שמעון בעיר א'. דהתם רגלים לדבר ושור שחוט לפניך. שהרי ידענו שיצא מכאן לילך לאספמיא. שאפי' לא ידעו עדים שהגיע לשם. אומרים כאן נמצא וכאן היה. ותו דאיכא נמי סימנין טובא. וכ"ש בב' יוסף בן שמעון בעיר א' דאיתנהו בבדיקה. משא"כ בהלך לו למדינת הים. ולא ידענו לאיזו מדינה הלך ופנה. כענין הלז. אפי' הועד עדות גמור שמת במקום רחוק מי ששמו כשם הנאבד שהלך מכאן. פשיטא שאין משיאין על פי עדות כזו. ובחזקת א"א עומדת. דכיון דפריש ואזיל לעלמא ולא ידעינן להיכא אזל. ודאי דאזלינן בתר רובא דעלמא. אע"ג דליתיה קמן. כדקיי"ל בכל דוכתא דאזלינן בתר רובא דשכיח. כ"ש במידי דאיסורא דאפי' בתר מיעוטא דלא שכיח אזלי רבנן. כ"ש בשמא גרידא דלאו כלום הוא. פוק חזי כמה יוסף ואפרים איכא בשוקא. כ"ש בכולא עלמא. דטובא איתנהו בהך שמא. ותלינן ליה ברובא דעלמא דשכיחי אינשי בכל דוכתא. דמיקרו אפרים. דודאי הוחזקו רבים בזה השם. וכה"ג לא צריך לשכיחי שיירתא וכ"ש בדשכיחן נמי. דבאיטליא ודאי שכיחי שיירתא טפי מבעלמא (עיין בכל זה בק"ע דמהרח"ש (ד"ל ול"א ביחוד) ותמצא הכל מבואר היטב) ומ"ש המורה מפורש בהרבה ש"ות דסגי בלי הזכרת ש"א. והראה איזה מקומות. אמינא ליה רבותא למחשב גברי. עיין בקונטרס הנפלא הנ"ל ותראה אגודה גדולה של חכמים וסופרים קדמונים ואחרונים אחזו שער סגרו ואין פותח מהר להקל. וכזה ראוי למורי הוראות לעמוד בפרצות לגדור ואבני מכשול לסקל. ולא להשען על המקל. המגיד לכל לב יודע מרת נפשו אם לע"קל.
בי"ת הבד"אי כ"ריך ותנא לברא מנא מנא תקל:

ומ"ש דבמומר יצא מכלל איסור דאורייתא. כבר אמורה מפי זקן יחיד מומחה בהוראה מהרי"ט ז"ל דליתא. וכבר זכרנו שגם דעת בעלי הש"ע כך היא. ועוד אדרבא י"ל דגרע טפי במומר. דמשו"ה אפי' ע"א גמור לא מהני ביה אפי' למאן דמקל גם ביבמה. במומר י"ל דמודה דלא מהימן ע"א אף הכשר להעיד. וכדבעינן למימר לקמן בס"ד. וכ"ש במי

שאינו מוחלט למומר גמור כמו שהצענו. שלא נתברר כל עיקר אם עבד ע"א בפועל ובמתכוין להכעיס. וגם אפשר שחזר בתשובה לע"ע באחת המדינות הרחוקות במקום בטוח שלא יעבירוהו על דת ולא יתפשוהו בשביל שעזב ע"א וחזר לאמונת ישראל. על כן נתרחק ופירש למקום שאין מכירין אותו. למען לא יוודע לאיש זר ולא יתגלה ענינו. ולכן לא נודעו עקבותיו ונעלם ענינו ומעמדו כעת. ואיך אפשר א"כ להקל כלל מטעם זה. שאין מי שעלה על דעתו מעולם כך. כי אם דווקא בידוע בבירור גמור שעומד במרדו וכופר בעיקר במזיד בלי פקפוק. מה שלא נמצא כאן:

ואף לכשתימצי לומר דדווקא הוחזקו שנים בשם זה שנאבדו בעינן. ואי לא לא צריך בדיקה. ונאמר נא דדי בהוחזק בשם פלוני ע"פ עצמו. הני מילי בישראל דעלמא. אבל מומר ודאי אינו נאמן על עצמו לומר שכך היה שמו ביהדות. ולתמיהתי הנ"ל דבעינן עד דאמר הני בי תלתא. ר"ל שמו ושם אביו ושם עירו. כבר הייתי רוצה לתרץ דעת המורה יצ"ו דשאני הכא כיון דקאמר מומר. הדר הוה ליה כי כינוי. דמהני נמי כמו שם אביו לדעת כמה גדולים בעלי תשובה. וכן הדעת נותן. אע"ג דמעובדא דיצחק ר"ג לא משמע הכי לכאורה. אם לא שנדחוק ונאמר מעשה שהיה כך היה. וכבר היינו מפויסים בכך אם לא עמדה בפנינו זו החששה. דאי הכי איברא אדרבה גרועי גרעה לסהדותיה. דבמומר חשו לו ז"ל ולא מהימן כלל להחזיק לעצמו שם פ'. דשכיח דמכוין לקלקלה. וכ"כ מהרמ"ל בתשו' (סי' קי"ח) וכ"ש הכא דלא הוחזק במומר כ"א ע"פ עצמו. דילמא גוי הוא דאסיק בשמא דיהדות כדי להרויח ממון בין הנכרים ע"י המצאה זו. להחזיק עצמו ביהודי העובר לדתם. שרגילין להרבות לו מתנותיהם. מי ראה מי ידע אותו שהגיד עליו הגוי שמת בהסגר: אם היה יהודי מעולם. גם הערל המגיד לא יוכל לדעת זאת ולא ביאר שהכירו היותו יהודי בתחלה. רק מפי המת הוא חי:

ודקאמינא לחוש לתרי המבורג. שפיר קאמינא. לאו ק"ו הוא. אם לתרי שוירי חיישינן. אע"ג דלא הוחזקו. איך לא נחוש לשתי המבורג. שהרי הוחזקו בעולם. ואף אם נקרא הא' הומבורג או האמבורג. בחילוף נקודה א' אינו משתנה השם על ידי זה שינוי נרגש. ולא ניכר כל כך (וחזי מאי דקמן שהסופר המעתיק תשובת המורה י"ץ. לא קפיד בלישנא. וכאן נמצא כתוב הומברג במקום המבורג. כמו שתראה לעיל בגוף התשובה. שלא נשתנה הכתב כל עיקר) ומאחר שהן דומין במבטא. וביחוד במדינות מיושבות מעם לועז. בודאי אין מקפידין על לשונם בקריאת שמות המקומות הרחוקות מהם. אם הוא בדקדוק כראוי. ואינם מבחינים ההבדל אם קורין בפת"ח או בקמ"ץ או בחול"ם או קבוץ. כי בקל מתחלף הניקוד בלשון אחרת. מאחר שהשם דומה בכל אותיותיו.

כה"ג אף מאן דלא חייש לתרי שוירי מסתמא. הכא חייש. וכ"ש למ"ד דחיישינן לתרי שוירי אע"ג דלא הוחזקו. דניחוש ודאי לתרי המבורג אפי' תימא דלא הוחזקו. ואי משום דהמבורג עיר גדולה היא ומפורסמת ולא שכיחי תרי בעלמא. כדס"ד דמהרח"ש לענין נהרדעא. הא לאו מילתא במ"כ. ואיברא איפכא הוא. תדע ירושלם ורומי וקונסטנדינה ואלעכסאנדריע אנטוכיא יוכיחו כי לכולם מצינו דוגמתן. ירושלים הרי בפירוש אמרו חז"ל בעירכין תרי ירושלם הוו. רומי ישנה עיר אחד בא"י ששמה כך כמ"ש בכפ"ו. מלבד מה שנז' במפת העולם. אלכסאנדריע יש יותר מעשרה בעולם. וכן אנטיוכיא יש הרבה יותר מעשרה הנקראים בשם זה. וכן קונסטאנטינה יש יותר מא' כנראה למביט ברושמי הגיאוגרפיא. (ומכאן השגה ג"כ על מה שכתב הרב הנ"ל ז"ל בתשו' לענין שם מתא קונסטאנטינה) וכן תמצא רוב העיירות הגדולות המפורסמות ומופלגות בשם. לכולן יש להן אחיות לפחות בשמותן. אם לא באיכותן בארכן ורחבן ומהותן. כמו לונדון העיר הגדולה לאלהי' יש כנגדה עיר א' במדינת שונין במלכות שווידן. הנקראת גם כן לונדון. פרנקבורט דמיין מטרופולין בארץ אשכנז. יש לה שותפת בשם על נהר אודר וכהנה רבות מאד דוק ותשכח. לפיכך נהפוך הוא ממה שחשב הרב ז"ל. אבל באמת העיירות הגדולות דבר פלא הוא כשימצאון יחידאין בשמן. כי ע"פ הרוב נתקנאו בהם אחרים להקרא ג"כ בשמן. לייקר ולפאר שם מקומם בשם הנודע לתהלה ולתפארת. משא"כ במקומות הקטנים פחותי הערך. אינו דבר מצוי לגמרי שיקראו שנים בשם א'. כגון שוירי. כי לא לכבוד וגדולה יחשב. לכן רקבובית תעלה בשמותן ולא מסקי בשמייהו. אלא בדרך זרות:

ועוד יתר על כל האמור הא ודאי לא דמי כלל לעובדי דתלמודא במי שהזכיר שם עירו שהיה דר בה (מלבד מה שכתוב לעיל שצריך ג"כ שיוחזק בדרך ההיא ע"פ עדים שבא מעיר מושבו ודירתו ושהגיע לעיר ההיא שמת בה) לפחות צריך שיאמר הוא שדר שם ובא עכשיו לכאן. משא"כ בזה. שאפי' לפי דברי הערל לא הגיד שהיה דר בהמבורג זה האיש אפרים. שלא אמר הגוי אלא שאפרים מהמבורג מומר מת בקלוסטר. ואין זו הוכחה שנולד או דר בהמבורג. ולא אפי' שבא משם. דאפי' אי מהתם קאתי. דילמא מעלמא אתא. ואורחא הוה ליה ואיקלע להמבורג. ואזיל מהתם לאיטליא. והרי לא הוחזק זה שהלך מה"ב ובא לאיטליא. לא ע"פ עדים. ולא ע"פ עצמו. ולא אפי' שהלך בדרך ההיא בלבד. לא נודע ולא נתברר בשום אופן. אם כן אפי' אתה מאמינו לערל בדברים הללו כמסל"ת. ולא תחוש להמבורג אחרת כלל. אני אומר שכך נקרא בשם ליווי אפרים המבורג. על שם אבותיו שהיו דרים בה (כמו שידעתי בשם אנשים חשובים

באמשטרדם נקובים בשמותם הנאה להם ראובן ויעקב אחים המבורגר וידועים ונקראים כך בפי כל אדם. עם היות לא ראוה מימיהם ולא עמדה רגליהם בשערי ה"ב מעולם. רק על שם אבי אבי אביהם דור רביעי ישובו הנה. ושלשה דורות שיצאו ממנו. לא ידעו לא ראו המקום. אעפ"כ לא נעתק השם מן המשפחה ונשאר זכרון לבני בניהם לדור אחרון) או לפי שצמח ונתגדל בה"ב שנולד בה. ונתיישב אח"כ בעיר אחרת. שלא נעקר שם לידתו ממנו. או מולדת אבותיו היא. והוא לא נולד בה ולא מצפה לראותה. וזה דבר המצוי לרוב שהרבה בני אדם דרים כאן אתנו פה. ונקראין על שם מקומן הראשון שיצאו משם הם בקטנותן. או אבותיהן באו משם לכאן. והבנים בניהם לפעמים לא ראו אותו מקום מעולם. ועדיין לא זז שמו מהיותו נקרא עליהן בכ"מ שהם מאותו גזע. כגון שיש פה משפחות ידועות שכל אנשיה נקראין בשם ליווי ויחס עיר כמו פ' קליף פ' שטט הגין פ' רינטל וכדומה רבים מאד עם שלא ראו ולא הכירו אותן המקומות מעולם. נטפלו להם שמות אותן המקומות והוחזקו בהם ע"י אבותיהן שבא גזעם משם ונתיישבו כאן. וירשו הבנים הכינויים ויחוסם למקומותם מאבותם. והוא דבר ידוע הנהוג מאד ושכיח בכל המדינות. וכן נמצא בכתוב רבים כמו זה דואג האדומי צלק העמוני אוביל הישמעלי יזיז ההגרי וזולתם. שהיו ישראלים ונקראים על שם המדינה מארץ העמים שהיו דרים בה מלפנים בימים קדמונים הם או אבותיהם וזקניהם למשפחותיהם. וכך אני אומר אפרים זה שהיה קורא עצמו על שם המבורג. לא זהו שאנו מבקשין. אלא אחר הוא שנקרא כן. מחמת אבותיו שהיו דרים בה. והוא לא ראה אותה מימיו. או שבילדותו נעתק משם ונתיישב באיטליא או במדינה אחרת בשנים קדמוניות. ואעפ"כ לא נעתק שם כינויו ממנו. והוא שהמיר ומת שם. ומי מוכיח שזהו הנדרש. וכן מצאתי להרב בצ"צ בעובדא דחיים בון. ופשוט הוא דאפי' חיפוש אינו מוציאנו מידי ספק זה. שאפי' נבדקה המבורג. ונמצא שלא יצא משם אפרים אחר אף ממאה שנה והלאה. עדיין הספק במקומו עומד: **קולא** דעד א' ביבם. ודאי קולא גדולה וידועה היא. שאין א' מהגדולים שבטח בכחו לדחות דעת הרא"ש ולסמוך על היתר זה בלבד. וכן בדין. אי משום דסלקא סוגיא הכי. ואי משום דבל"ה אפי' את"ל דאיפשיטא בעיא דלא משקרא מחמת דסניא ליה. דאיכא למימר נמי דמרחמא ליה. נמי איכא לספוקי. שאם אמרו ע"א נאמן באשת איש דחמיר לה טובא. הבו דלא לוסיף להאמינו ביבמה לעלמא דקיל. וכי היכי דאיהי לא מהימנא. משום דטעמא דאקילו בעיגונא. דדייקא ומינסבא מתוך חומר שהחמרת בה בסופה. לא שייך ביבמה. (אע"פ שכל י"ג דרכים בה. מ"מ אין בניה ממזרים אלא לדברי יחיד) משו"ה נמי מסתברא דאוקמוה אדאורייתא דע"א לא מהימן. ואם לחשך אדם לומר. א"כ

אדקמיבעיא לתלמודא בעד א' אי טעמא משום דסניא ליה. תיבעי אפי' דזימנין רחמא ליה. וקמ"ל רבותא לדידן האידנא. דאף למשנה אחרונה דמצות חליצה קודמת. דתו לא שייך טעמא דסניא. אפ"ה מיבעיא אי מהימן משום דקיל לה ולא דייקא. אף אתה אמור לו אין הכי נמי דלא הוה צריך תלמודא לטעמא דסניא. אלא אליבא דר"ע דס"ל יש ממזר מחייבי לאוין. דלדידיה לא קיל לה. משו"ה איצטריך לאשכוחי טעמא דשייך אפי' לר"ע. דאכתי לא מהימן מטעמא דלזימנין סניא ליה (דהוא ודאי ספק שקול וחמור. וכדמסקינן גבי מזכה גט במקום יבם דחולצת מה"ט) וכדשנינן למתני' דאין האשה נאמנת לומר מת יבמי. אבל לפום מאי דקיי"ל דאין ממזר מחייבי לאוין. פשיטא דלא צריכינן למדחק ולמיהדר אטעמא דסניא ליה. דבלא"ה לא מהימנא. מטעמא דקיל לה איסור לאו ולא דייקא. משו"ה לא אקילו בה רבנן לאשתרויי בעד א'. לעקור דבר מן התורה. שאין דבר שבערוה פחות משנים. כך אני אומר לקיים דעת הרא"ש שהיא מסכמת עם פשטה של הסוגיא. והעיד נ"י שכ"ה הסכמת רוב הפוסקים. ולא שבאתי אני להכריע בין ההרים. ח"ו ידעתי ביני לבין עצמי ידעתי. שאינני כדאי להגיד דעתי. ואין הכרעתי מכרעת. לעקור או לטעת. אלא שהאמת עד לעצמו. וכל הגדולים לא עשוהו אלא סניף במקום שראוי להקל מטעם אחר. משא"כ בנדון כזה שיש בו כמה קולות בלא"ה. ואצ"ל בעד א' מפי הגוי. שהיא עוד קולא אחרת נגד הריב"ש ז"ל וסיעתו. שאפי' בעגונה דעלמא לא התירוהו. ואף כי בגוי משיב לשאלה. דפשיטא טובא הבו דלא לוסיף עלה תו קולא אחריתא:

ועוד יש כאן קולא נוספת שנשמטה זכרונה מאתנו בראשונה אגב ריהטא. דהא בעד א' בקטטה. אפי' באשת איש פסקו כל הפוסקים לחומרא. וכ"ש ביבם כה"ג ליכא דשרי בקטטה. אף לדידן דקיימא לן מח"ק. דאפי' בע"א שלא בקטטה. מיבעיא מיהא. ומידי ספק לא יצאנו לדברי הכל. ק"ו במקום קטטה נמי. ומומר דין קטטה יש לו בלי ספק וגרע מנה. וכן כתוב בהג"ה ומוסכם. מעתה עאכ"ו דלא סגי בע"א כהאי גוונא. וזה ודאי ק"ו שאין עליו תשובה. וכולהו טטמי דאיתמרו במאי דאקילו רבנן בעיגונא. פשיטא דלא שייכי בגווה. דהא ודאי סניא ליה לכ"ע. ולא דייקא כלל. ולא חמיר לה נמי. אי משום דאיסור לאו הוא. ואי משום דהוה נמי מומר. דזיל וקיל לה טובא. נמצא תקנתה קלקלתה. ולא חיישא כלל לחומר שהחמרת עליה בסופה. ומילתא דעבידא לאיגלויי נמי ליתא הכא. מאחר שנטמע בין הגוים (וזה שלא כדברי ב"ש דקסבר דמהני קולא דמומר. לאצטרופי לקולא דע"א ביבם. דלא ליחוש לה לגמרי. והא ודאי הויא תיובתא דאזיל בתר איפכא. אדרבה אפי' לכשתימצי לומר ע"א ביבמה דעלמא מהימן. מ"מ גבי

מומר לא. כדאמרן. והמורה יצ"ו נמשך אחר ב"ש ולא חש לקימחיה במ"כ) עאכ"ו בזה שנעלם מעינינו זה י"ב שנים והלך למרחקים. על כן אבד שמו וענינו ונאסף זכרו מבין היהודים. פשיטא דאזל ליה חזקה דדייקא ומינסבא אפי' באשת איש דעלמא. ואצ"ל ביבם דבלא"ה סניא ליה וקיל לה טובא. דלא דייקא כלל וסמכא על קול ענות חלושה. והויא נמי מילתא דלא עבידא לאיגלויי כי האי גוונא. בשגם טעמא דמילתא דעבידא לאיגלויי לא מהני אלא בע"א ישראל. להימוניה כבי תרי. משום דלא משקר כה"ג אפי' לשום הנאה ותועלת. משא"כ בגוי דחשיד לשקורי אפי' בלא סיבה. רק מחמת אשר פיהם דיבר שוא. ולכן חזקתו משקר ואין לו נאמנות כלל. אלא במסל"ת בלי כוונה. דלא אדידיה סמכינן. אלא דקושטא דמילתא הוא כה"ג. על כן אינו מועיל לו מילתא דעבידא לגלויי. דאפ"ה חציף לשקורי בה. גוי עז פנים ולא נמסר סימן הבושה למי שלא עמדו אבותיו על הר סיני. על כן לא יבוש ולא יכלם אף אם יודע שיתבדה לא יאחז בסבך הכזב ולא תחשב לו חרפה. ולא חיישׁ אי מיגליא מילתא לבסוף ולא אכפת ליה בכיסופא. וכיון דאיהו לא מהימן. לא עדיף מניה הך דאתי מחמתיה. ואפי' היה ישראל כשר ונאמן. כדאמרינן בעלמא מי איכא מידי דאילו נכרי אמר לא מהימן. ואילו אמר ישראל משמיה מהימן פרק חזקת (דף ל"ו):

והאחרון הכביד. כמשא כבד מחול ימים יכבד. כבד פה וכבד לשון עלגים. תמהר לדבר ז"כות. וללמוד חובה לאדם שלא בפניו. שאפי' לא הוכרז. מ"מ כמה הרחיקו להתרחק מן הכיעור. ותו דכה"ג לא בעי הכרזה וק"ל. לא יהא אלא סנו שומעניה. או יצא עליו קול וחשד בעלמא שרגיל להתייחד עם העריות. שפסול לעדות אשה. כדאי' בסל"ד. עם שכשר לעדות ממון כדאי'. ואף בדיני ממונות אשכחן סוג כשרים. ואפ"ה לכתחלה מכוער הדבר לקבל עדותן. כ"ש לדבר שבערוה. דאפי' את"ל בדיעבד כשר. אין ראוי לכתחלה לעשותו עד. והא ודאי דמיא ממש למ"ש בכתבי מהרא"י (סי' רכ"ד) הובא ביתה יוסף. וכ"כ כה"ג כמה גדולים בעלי תשובה אחרונים ז"ל. וק"ו בזה שהיה פסול גמור דבר תורה כמפורסם. דלא מתכשר אלא בתשובה מעלייתא והדבר ידוע שלא עשה מאומה לא מנה ולא מקצתה. אפי' לשאר דברים. ואצ"ל לעדות אשה. ועוד שעדותו סתורה מעצמה וכלה מאליה. כאלה נובלת עליה. שהרי כל יסודו בנה על פי אמו זקנתו. שהגידה מבנה פלוני איך הוא כעת חי באיטליא. וכתב לה שיש לו ממון רב. ושחושק לראות א' מבני משפחתו לתת לו ממון הרבה. ע"פ הדברים האלה נסע הוא לשם כרודף אחריו להשיגו. והלך בדרך רחוקה כזו ובהוצאה רבה. מכלל שנתברר לו שעודנו חי בימים ההם. ובעת ההיא ששם הנער לדרך פעמיו לאיטליא לבקשו (דמספיקא לא עקר

נפשיה. מאן ציית למילי דכדי וכדיבי. ועקר סיכיה ומשכניה ורהיט. לאורחא רחיקא וזוודא קלילא. אי לאו דברי ליה וקים ליה בגווה דמילתא דקושטא היא) והרי אנו יודעים וכל העם אשר בשער עדים פה היום כולנו חיים ת"ל. וזוכרים היטב שנסיעת הנער מכאן לאיטליא לא עברו עליה שש שנים. מאותו זמן עד עכשיו. ואם אתה מאמינה לזו בהליכת בנה לאיטליא שלא הוחזק ללכת בדרך ההיא ולא נודע לזולתה. כי אם על פיה (ובאת לסמוך עליה בזו. נגד מה שאמרו שאין חמש נשים ולא גוי שאינו מסל"ת נאמן. לא לאסור ולא להתיר) א"כ איך אפשר להאמין להערל המגיד שכבר עברו יותר מי"ב שנים שמת הנעלם. ולסתור הדברים שאמרה האם היודעת את בנה ומכרת בו וענינו וטיבו. ואיה מקום מצבו באמת. והגיע לה מכתב ממנו כנזכר בתשו' המורה יצ"ו. ועל פיה עשה נכדה מעשה רב. ואף בלא"ה אפי' גוי מסל"ת. בהכחשה ודאי לאו כלום הוא. ואפי' הוכחש משאר פסולי עדות דכוותיה. כ"ש אשה דאין פסולה מחמת עצמה. וכ"ש באומדנות המוכיחות ורגלים לדבר שכך הוא האמת. שהשיגה ממנו כ"י בהודעה כדברים האלה. שאמר הנער משמה. ועל פיהם שלחתהו לשם. ואם רצונך להאמין הערל יותר מאיזה טעם שיהא. ועם היותו בלתי מסל"ת. א"כ על כרחך שקר דיברה האשה. ומניין לנו לדעת שיצא כלל לאיטליא. והארץ רחבת ידים לפניו. ואפרים טובא שכיחי בשוקא. ומהמבורג דקאמר לאו מילתא מכמה טעמי. חדא דלהמבורג נמי איכא למיחש לתרתי. ותו דאיכא למימר אפרים אחרינא נמי נפק מה"ב מזמן רב. או דילמא אפרים אחרינא עבר דרך ה"ב ואתא לאיטליא. או דילמא אפרים מה"ב שנולד שם ולא המצפה לראותה. ובילדותו עקר משם. או על שם אביו ואבות אבותיו שהיו מה"ב הלכו לגור במקומות אחרים. והמנהג שנקראים על שם מקומם הראשון שיצא משם גזעם ושרשם וכנ"ל. ולא דמי לגמרי לב' יוסף ב"ש בעיר א'. ולא לעובדא דיצחק ר"ג. ורב ענן ב"ח וחבו בר נאני. כאמור. דהתם באתרייהו הוו קביעי וידיעי. משא"כ כאן אין הוכחה כלל שיצא מכאן ובא לו לאיטליא הרחוקה מה"ב הרבה. ואמאי לא ניזיל בתר רובא דעלמא דפריש ואזיל לגבייהו. ולא ידעינן להיכא. והך אפרים אחרינא הוא מרובא דעלמא דשכיחי טובא בהאי שמא וכנ"ל. והא אפי' למיעוטא דמיעוטא דלא שכיח לגמרי חשו בגוף עדות שבערוה החמורה. ואשה זו בחזקת איסור עומדת עד שיוודע לך במה הותרה:

ובדבר מ"ש המורה יצ"ו נגד ספק עשה תשובה איכא ספק מת. הא ודאי קשיא כחומץ לשנים וכעשן לעינים. דספק מת אין כאן לד"ה. שכל הדברים בחזקתן. כמ"ש בס"ד בתשו' הראשונה וא"צ פנים. דאפי' לקולא אמרינן הכי בכל דוכתא. וכדתנן נמי בבתרא דיבמות בהדיא. (עם היות שבחי' כתבתי דיש לחלק בין בריא וזקן ומסוכן ע"ש. היינו

במופלג בזקנה דווקא ולחומרא בלחוד) ואיכא למימר דעבד תשובה דהוא ודאי ספק מעליא דשכיח. להכי דל ספק מת מהכא. דאפי' בהשכים ומצאו מת. מת למפרע לא אמרינן כדתנן. וא"ת ספק עשה תשובה נמי לא מיקרי ספק. דהעמידנו על חזקתו. (וכך היה יותר נוח לו לומר) לא דמי דחזקה קמייתא. מסייעא. וחזקה דגופא עדיפא כדאיתא בהמדיר. ותו זיל בתר רובא דממירים דחוזרים בתשובה. וכולם מלאים חרטות. ובורחים כשמוצאים מקום לנוס. ורובא דרובא סופם מוכיח על תחלתם. שכל עיקר אינם עושים אלא לפנים. להשביע יצרא בטעמא דאיסורא. ולמלא תאותם. ולא אבד סברם לא בטל סיכויים ותוחלתם להטיב אחריתם. ואלמלא היה מתחלה ידוע במומר גמור ומוחלט. וגם היה הדין פסוק מוסכם מכל הפוסקים שאין המומר זוקק. אזי שמא היה עולה ע"הד לומר שעדיין בחזקת מומר הוא עומד. אע"פ שאינו בפנינו. משא"כ בכה"ג אין זה מעלה ומוריד בנ"ד. ולא נכנס בגדר ספק. ועוד שידים מוכיחות יש שרוצה לשוב וכנז"ל. ומעשה בא לידי בא' שנטמע בין הגוים (היידין) כ"ה שנה באושטאינדיא ושב ממדינת הים. וחזר לצורו אחר שנזדקן גם שיבה זרקה בו. וכבר נתיאש מלישא אישה להעמיד תולדות. ואני בתוך סדר קבלת תשובה שהטלתי עליו. כפיתיו לישא אשה לקיים פ"ו. וכן עשה והצליח והוליד ת"ל בן תוך שנתו. זכרה לי אלהי לטובה. ברם לקושטא דמילתא אינה חזקה אפי' ידענו וראינו שעודנו לא ישוב. ועובד ע"ז אף באותה שעה. מידי ספק לא יצא. שמא לבו לשמים. וכענין שאמרו הרי את מקודשת ע"מ שהוא צדיק. אפי' הוא רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בלבו. הרי שאפי' לא נראה ששב בנגלה במעשה חוששין להרהור תשובה בלב. וכן הדבר אפי' עדיין עע"ז. שמא אנוס הוא ולבו לשמים. דכה"ג לאו מומר הוא. כמ"ש בתשו'(ס"ג) כ"ש במי שמעשיו סתומין ולא ידענו מה היה לו. שאין זו חזקה:

עדותו של הנער ודאי אינה כלום מהרבה צדדים. אם מצד מהות גוף המעיד גוף כחוש שאינו ראוי לסמוך עליו כלל אף בדבר קל כמפורסם ונודע לכל באי שער העיר הזאת. וכענין דמהרא"י ממש. ואע"פ שבאותו נדון הוה פסיקא ליה טובא למהרא"י דאיתתא שריא. כמו שבפה מלא אמר הרב ז"ל שהכל יודעין שמת הנאבד. והוה קים ליה שפיר בגווה דמילתא דקושטא הוא מאי דקמסהיד ההוא סהדא. אפ"ה משום דלאו בר סמכא הוה. משך ידיו ממנו. ולא משך ידו את לוצצים שהיה מכת הפריצים. ואפי' שהיה יודע שימצא חכמים זולתו שיתירו האשה. לא רצה לתת ידו ואצבעו עמהם ליטול חלק במצוה. וכיוצא בו אף רק על נער משולח ונעזב. לא רצה הרב בצ"צ לסמוך עד שיבדק היטב אם אולי בא בשכרו שוכר כסיל יהי לה כמו אכזב. וכך נאה וראוי לנושא בעול

ההוראה. וכך נהגו אנשי השם מעולם. שלא להקל ראש לסמוך על קלי עולם באיסור דאורייתא. ואם מצד הערל גופא סריקא שאינו מסל"ת כלל. גם לא ידע ולא הכיר את הנעלם אפרים זה מעירו ומקומו. לדעת אם זהו הנדרש. אף לא ביאר את מיתתו. גם לא ראה ולא ידע איש את קבורתו. ואם מצד איכות גופה של עדות היא גופה קשיא. שהעד עם הגוי שמעיד בשמו מכחישין זא"ז כנ"ל. ואם מפני שהדברים מוכיחים וניכרים שהיא עדות מוכחשת וסתורה מאליה. שלפי דברי היהודי מפראגא הבקי בהן ובשמותיהן. לא נודע לו מזה. רק ידע שא' היה לפלטה. ושמא הוא הפליט. כללו של דבר על עדות עד זה נאמר הרוצה לשקר ירחיק עדיו. הסומך עליו עתיד ליתן דין וחשבון כי לא ימצא בב"המ רגליו וידיו:

ומה שאמרתי והוספתי וחידשתי מדעתי חומרא אחרת מחמת שהמעיד הוא בן א' מחמש נשים. עם היות שבאמת לא הוצרכנו לה. כי מלבד זה יש ד"י (קולות קטנות עם גדולות במספר י"ד לפחות עולות) והותר להחמיר מעיקרא דדינא: אלא לעשותו סעד וסניף לאמת. ומשל לצייד השולה דגים כו'. ולאו לקושטא קאמינא. לקבעה הלכה בעובדא אחרינא. (אלא שבכאן מצאה לה הקפידא מקום לנוח ונחה) עד שיסכימו עליה בעלי הוראה דנחתי לעומקא דדינא. מיהת כי היכי דלא ליתו דרי בתראי וליחכו עלוואי. דאמינא מילתא חדתא כי האי מדעתאי. אימא בה מילתא יהא רעווא דתתקבל אע"ג דמתאמרא משמאי. כגון אנא דלאו בעל השם אנא כדקים לי בגוואי. ואיברא דצריך חקירה מ"ש בש"ג בשם הר"י ז"ל בפשיטות כל כך דזכרים שכנגדן של ה' נשים. כשרים להעיד לה. אם לא ביבם להכניסה לו אינו מעיד. אבל לעלמא מעיד. מנא ליה הא. אי מדתנן ואין האיש נאמן לומר מת אחי שאייבם. ודייק מנה הא לעלמא נאמן להתירה. הא לאו דיוקא הוא. דאיכא למימר לעלמא נמי לא מהימן. ולייבם דווקא אצטריכא ליה. סד"א כיון דאיסור אשת אח בכרת. חמירא ליה. והא קאמר בעינא דאיעבד מצוה. ליהמניה. קמ"ל דאפ"ה לא. וכ"ש לעלמא דלא מהימן למישרי לה. משום דקיל ליה איסורא דלאו. לא עדיף מיבמתה דחשידא לשקורי מספיקא. אע"ג דלא רגיש לה צערא. כ"ש איהו דרגיש ליה. כיון דסניא ליה. דמשו"ה עד א' אינו נאמן לגביה. וכן במזכה לה גט במקום יבם. אינה מתייבמת מה"ט. משום ספק דזכות הוא לה. וכיון דאיהי סניא לדידיה. ה"נ סני איהו לדידה. דכמים הפנים לפנים כתיב. וכן אני אומר בחמות כי היכי דסניא חמות לכלה. משום דאכלה לגירסנא. ומשום דמגלה לברה וממלא מילי עילוה. האי טעמא איתיה נמי בחמיה. דהא קאכלה לגירסניה ודאי. וקמרגלה נמי קטטה בהדיה כדאי' פ' כיצד משתתפין נבח בך גורייתא פוק. ש"מ דשכיח דמינציא בהדיה (ובלח"ש

הקשיתי קושיא חמורה ורמינא מתנייתי אהדדי. וזקיפנא להו בס"ד). שוב ראיתי בתשו' להגאון מהרי"ט זצ"ל (סל"א) שהביא ג"כ ראיה זו ודחאה. ואינו מוכרח כל כך מ"ש ז"ל יע"ש:

גם הלום ראיתי לא"מ הגאון זצ"ל בתשו' (סצ"ה) דמייתי ראיה לאידך גיסא דאדרבה חמיה מירחם רחים לה לכלתיה. מהא דאמרינן בפ"מש (דקמ"ג) בשולח חפצים ממד"ה הראוי לבנות לבנות. ואי אית ליה כלתא לדידה שדר. ותמיהא לי דהא עלה קאמרינן והוא דלית ליה בנתא דלא נסיבן. אבל כי אית ליה לא שבק להו ושדר לה. הא בהדיא דרחים לבנתיה דלא נסיבן טפי מכלתיה. אי הכי נימא אנן דשייך בודאי טעמא דאכלה לגירסניה. דלא ניחא ליה דתיכול כלתיה במקום בנתיה דלא נסיבן. ומיסנא סני לה מה"ט כדסניא חמות לכלה מה"ט:

גם צריך חקירת חכם בההיא דשולח חפצים ממד"ה. אם אין הדברים אמורים באיש ולא באשה. מי נימא דסתמא לבנות משדרא בכל גוונא. או דילמא הוא הדין לאשה השולחת לביתה. אי אית לה כלתא לדידה שדרא. והכי מסתברא טפי דלא דיברו חכמים אלא בהווה ובמידי דשכיח. ואטו כי רוכלא ליחשוב וליזול. אלא נקטו בכל דוכתא דוגמא באיש. וה"ה לאשה דחד דינא הוא מסתמא. עד דמפרשי לן בהדיא. וניחזי אנן אטו חמות מי לא מרחמא לברה טפי מבנתא דידה. וגם שנאת החמות לכלתה. אע"ג דהויא מילתא דשכיחא טובא. מ"מ נראה שעיקרו אינו מצוי אלא בדרות יחד. דמרגלן קטטה אי משום אכילת גירסנא. ואי משום מילי. מתוך שרגילה בה. קצה מפניה. נפשה בחלה בה. יוצאת ונתקלת נכנסת ונתקלת בה (על כן יאמרו המושלים אם ירעו זאב וטלה כאחד. תדור כלה עם חמותה) אך מה שיצדק מחובר לא יצדק נפרד. רצוני (בהשאלה זו) כי אמנם באינן דרות ושוכנות יחד. אינו דבר מחויב בהחלט. והרי הנביא צווח. והתנא קרא אחריו מלא. על דור אחרון כי בת קמה באמה. כלה בחמותה. מכלל שהוא דבר היוצא מהמנהג הטבעי והנאות בבני אדם. כמו בת קמה באמה דסמיכא לה. והראוי לעולם שיתנהגו באהבה. אלא על כרחך כמ"ש שיש לחלק בין כשדרים יחדו בבית. אזי הקטטה מצויה ביניהם ושונאות זו את זו. משא"כ בנפרדות. קרוב הדבר שיאהבו זא"ז לפי הטבע. ולכן בשולחים חפצים אין חילוק בין איש לאשה לענ"ד בענין זה. כי מ"מ לבן חבה יתרה נודעת שקולה ומכרעת בכל אופן מוטבעת. דאומדן דעתא הוא בין באיש בין באשה דדעתם קרובה לבנם וחבתם לו עצומה ביתר שאת אהבה עזה. ונע"רות לא ישטפוה רבות בנות לא יעשו חיל להקטין איפת אהבת הבן ממקומה לא תמיש ואינה זזה. ובעדות אשה חשו חז"ל למיעוטא דמיעוטא דלא שכיח. וכ"ש במאי דשכיח דמינציין בהדי הדדי

וסנו להדדי (כדאשכחן בעובדא דמשחא דאפרסמון פב"מ) דפסילי לעדות זו. משו"ה אע"ג דזימנין מרחמי אהדדי חמות וכלה. (וכמ"ש שילהי פ' חלון מעשה בכלתו של ר"א שעירבה עליה חמותה משלה) וכגון שדרים נפרדים. אפ"ה לא פלוג רבנן וגזור בכולהו. ולעולם אימא לך דהוא הדין לחמיה דפסיל ג"כ להעיד לה מה"ט. דלזימנין מרגלא קטטה בהדיה כדלעיל. משו"ה חשו לה אפי' תיהוי מיעוטא. ואמאי לא. הא אשכחן חומרי טובא דאחמירו בה רבנן בגופה של עדות. וחששו לחששות רחוקות זרות ונפלאות מאד. כמבואר בגברא חרוכא ובמגוייד וצלוב ובמשאל"ס ודכוותייהו טובא. וכמ"ש בפ' יש בכור כי אקול בסופה בתחלתה לא אקול. משום חומרא דערוה. וכן בחמש נשים שפסולות לעדות זו. הא ודאי מיעוטא דמיעוטא הוא דתיהוי להו שנאה גדולה כולי האי דניחוש דמקלקלן לה. ולא זו בלבד אלא דחשדו להו אף לקלקל עצמן וגם מספק רחוק בלבד. שחוששת שמא תהיה צרתה באיזה זמן. לפיכך מקלקלת עצמה ואותה. ומיקיימא בנפשה תמות נפשה עם פלשתים. ופשיטא דאין זה דבר מצוי כלל וכלל. אף כי בשארית ישראל. אעפ"כ חששו לכל ספק רחוק שבעולם. כל שאפשר לציירו שיזדמן פעם במקרה. לגודל חומר דבר שבערוה. ולא אמרו בעגונא הקלו. אלא היכא דקים לן דקושטא דמילתא הכי הוא ודאי. דלא איברו סהדי אלא לשיקרא. הילכך לא הקפידו על עדים כשרים של תורה. במקום שברור לנו שמעידים האמת. דאנן סהדי ולא עלייהו סמכינן. וגלויי מילתא בעלמא היא. אבל כל היכא דאיכא למיחש. חיישי טובא. א"כ מ"ט לא נחוש לעדות חמיה. דשכיח דסניא ליה. וה"נ איהו לדידה מיסנא סני לה כדאמרן. אפי' היה מיעוט דמיעוט בדרך אפשרי רחוק. בדין היה לחוש לספק לחומרא. ואפי' לא נאמר ראוי היה ליאמר:

ואי קשיא אי הכי מאי שנא דתנן נשים דפסולות להעידה. ולא תני זכרים דכוותייהו. תריץ הכי דבאנשים לא משכחת חמש כבנשים. ותני תנא חמש. והוא הדין לזכרים במאי דדמי להו. והא ה' נשים נמי לאו דווקא כדאיתא בגמרא. וכיוצא בזו כתב מהרח"ש לענין בת חמות הבאה לאחר מכאן כו'. שי"ל שהן בכלל הה' נשים. והיא המדה בזכרים במקום שמצאה החששה מקום. משמע ממילא. אטו תנא ליזול וליחשוב כי רוכלא. ובאמת לא ידעתי מה טעם לחלק בין בת חמותה לבן חמותה וכן בשארא. אע"ג דלגבי חמיה איכא למימר דלא סני לה כולי האי כחמותה. אע"ג דמינציא נמי בהדיה. דשאני אשה דקשה לפייסה. וכמ"ש רז"ל לפי שנבראה מן העצם. משא"כ האיש שנוח לרצות. ואינו נוטר איבה כמוה. אף שהיא שונאה אותו ביותר. שמא כמים הפנים לפנים וגו'. לא שייך אלא בשוים בטבעם כגון איש לאיש. ואשה לאשה ביחוד דדעתה קלה. אבל איש לאשה לא.

מ"מ בבני הנשים שאינן מעידות לה מטעמא דאכילת גרסנא. לא ידענא לפלוגי כלל. ואפי' טעמא דכיון דאיכא דסניא. נמי שייך בבן כמו בבת. אלא מאי אית לך למימר ודאי בת הוא הדין לבן. ולא נקטה מתני' בת אלא משום דהכי מיתני ליה לתנא שפיר מנינא דחמש נשים. משא"כ בזכרים דבצרי להו (מלבד שתולין הקלקלה במקולקלין ביותר):

אבל בן החמות נ"ל פשוט דמיפסיל. דאפי' בדיני ממונות לא מתכשר. כל דאיכא חשד הנאה וקירוב דעת. או ההפך. דהו"ל נוגע בדבר. ק"ו לדבר שבערוה. ואף בבן הבת יש להקפיד ולהחמיר מטעמים שנזכרו בגמרא. דכולהו שייכי נמי בגויה:

ואי תיקשי לך אי הכי שית הויין. לא ליקשי. דהשתא דחזינן דהיכא דאיכא אימא דסניא מילתא היא. מכללא נשמע דבן ובת נמי פסילי. וכי תימא עד אימת נפסלינהו וניזיל. אמינא לך בני בנים הרי הן כבנים:

כללו של דבר כבר אמרו חז"ל התרחק מהכיעור ומהדומה לו. ובכיוצא בו הזהירו חז"ל אף בדיני ממונות גם בדבר שלא חשו לו מעולם. אף כי בזה שאל נא בן מי זה העלם. ריקה כמה מכוער הוא מלדה מבטן ומהריון הולך אחר רוב בנים שדומין לאחי האם: בנים לא אמון בם. ואומרים לאומן שגדלו ויולדו כמה לא נאה כלי זה שעשיתם. ראו גדולים שגדלתם. עם שעכשיו פושט טלפיו. הרי הקול יוצא כי שכור הוא מהאשה הנעצ"בת שהלבישה אותו בגד חדש ומשחה ידו בשמן המשיכה ופועל חמס בכפיו. וזה קול וסברו עמו תולין את הקלקלה במקולקל. גם רגלים לדבר שהנער מבודה ואלפוה שיקרא. שהרי מעת שובו מאיטליא לכאן זמן רב חמק עבר. ולא נשמע ממנו דבר. בענין המומר דודו ומהעדרו הטובה ממציאותו לקרוביו ויולדתו. ובלי ספק היה גורם שמחה גדולה להם. אשר לתתו להם בשורה. באבוד רשעים רנה עליהם לתת לו חגורה. וכסף עשרה. כמו שסופם מוכיח. שכן דחקו השעה ותקעו עצמן לדבר הלכה זו יותר מדאי. שהשכימו לפתחו של המורה והרבו עליו רעים וכפוהו בהפצרות גדולות וזוזי דאנסוהו. שיעשה רצונם וימצא פתח תקוה להאשה באופן זה. ויחלטוה ממנו מיתת המומר לצמיתות. עד שפתוהו ויכלו לו אנשי שלומו. לא הניחו לו עד שנעתר להם ורפאם לפי דעתם. שמעתה נעקר שם המומר מן המשפחה. ולא יזכר עוד בקהל ה' עד עולם. להזכירו לגנאי ביחוסם. (אף כי באמת טעו מאד האנשים האלה. לו חכמו ישכילו יבינו לאחריתם הלא טוב להם לקיים מציאותו במצב טוב במקום שב"ת עומדים. או לפחות מוטב לבחור הרע במיעוטו לחשוב אולי הוא מום עובר שקרוב הוא לדרך הישר לשוב אל ה'. ולא להכרית מארץ זכרו ולהשרישו מארץ חיים סלה. לכתוב עליו מרורות מיתת עולם. והלא טוב לכלב החי לקנות לב שלא תאבד תקותו ולא בטל סיכויו כל ימי היותו להטיב אחריתו. ולא

להחליטו לאבדון נצחי מבלי משים ומאין יודע. ולגרום נזק לעצמם להיות להם חרפת עולם לא תשכח. גם דמו הנה נדרש מאתם (תמה אני מה יענו לו אם אולי ישוב אל משפחתו ויוכיחם על פניהם תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי. למען ימחה שמו מישראל. הסכלתם עשה והכשלתם רבים בתורה שחתם ברית. לשפוך דם אחיכם כנחל כרית. לשלול ממנו תקוה ואחרית. ולא לעזוב לו שם ושארית) ומאחר שלא נודעה ולא נתפרסמה מיתתו מפי המעיד עד עתה שהוצרכנו לעדותו. כענין הלז. כה"ג אפי' ע"א כשר ונאמן דעלמא. לא מהימן בדבר שאינו בידו אף להחמיר כדאי' בגטין (ד' נ"ד) וכ"ש דין מרומה כזה שאף בד"מ צריך דרישה וחקירה. וכן עדות כזו שיש לחוש לערמה. גם בהתרת עגונה לא סגי בלא חקירה ודרישה. ולקבל שכר על הפרישה. ומפורסם ג"כ בעיר הזאת איך דיין א' מן המנויין בהתרה הודה ולא בוש שלא רצה להסכים בהיתר ולא אבה לבוא על החתום. וקרקיש ליה בזוזי עד דכרכיש רישא בחמימי. דשיתין תיכלי מטי לכככא דקל חבריה שמע דאכל כו'. על זה ידוו כל הדווים כי דברי תורה מעות קונות. יאמרו כסף מכניס כסף מוציא דינר אוסר דינר מתיר. אי לזאת נמס כל לב ויתר ממקומו מתהפך כחומר חותם תעודה תתיר. צאו וראו מפעלות אלהי' אשר שם שמות ושאוף להעלות אותן האנשים על שפת לשון. כי חזר וניעור הנער לסורו ככלב שב על קיאו מקץ שנתים הי"ל כשירת הזונה אשר עמה ברח ורכב סוס ביש"ק ותפש לו אומנותו לבקש למודו אותו שבט להיות נמנה את פושעים מבטן קורא לו. ונגלה עונו שתשובתו קשת רמיה. ללכוד בני משפחתו להוציא מהם ממון בצדיה. כאשר עשה והצליח מעשה ש"ט שהציל עיניהם בכמות רב. חבל על אדם רשום גיסו שלקה על ידו בסך מסויים שהאמינו והלך לדרכו המדברה למרות עליון בציה. להשביע נפשו בעברה לאתהני בהאי עלמא ונפשו לא חיה. איך שיהיה עלה בידינו מספר קולות מלא הי"ד החזקה שהתירה וקרבה רחוקים בזרוע נטויה. הנשמע כדבר הזה בכל הש"ות הנראה כמוהו או הנהיה:

ונחזור לפורטם אחת לאחת למצוא חשבון. (א) הפקעת זיקת מומר הודאי. (ב) שאינו אלא ספק מומר מעיקרו.(ג) שמא עשה תשובה. (ד) בעדות שאינו מסל"ת כל עיקר. (ה) שהוא עד מפי עד גוי. (ו) שלא אמר קברתיו. (ז) שלא הזכיר שם אביו. (ח) שגם שם עירו אינו מועיל. כיון שלא הוחזק בדרך ההיא. ועוד כמאן דליתיה דמי מכמה טעמי. (ט) אפי' תימצי לומר שיספיק באדם אחר להחזיק שם לעצמו. זה אינו נאמן על שמו. מאחר שהוא מומר. (י) ע"א ביבמה וק"ו בזה. (יא) ע"א בקטטה וביבם. (יב) מטבע העדות גופה ותוארה שמעצמה היא סתורה. ומזוייפת מתוכה. לפי דברי העד שפיו הכשילו. (יג)

שהיא מבוטלת מחמת דברי היהודי בר רפאל. (יד) (זוהי שכחת האומר. שלא הוזקקנו לה מתחלה מפני שהוא בבל תשוב תשובה נצחת. היאך החי יכול להכחיש החי ולכפור בשעת הדין אוי לנו מיום הדין איך יוכל לעמוד בתוכחת) מצד עיבור צורת השאלה שהונחה בילדה (כמדומה שנתכוין המורה למ"ש במ"ב להקל במקום ילדה) ויקם בה כחשה בפניה יענה כפיס מעץ ואבן מקיר תזעק תחיל בחבליה. היהפוך כושי עורה וקורין לה אימא זקנה שאינה ראוי לילד עוד. כנודע לכל באי שער עירנו. וכבר היה לה בן שמת. והוא כבן עשרים. זה לפני עשרה שנים. ומה לנו לטפל בדברים בטלים לחלוק במציאות. נייתי וניחזי ספר כתובתה. ונשיילינהו לבני מתא. ולכל העם מקצה. אכן נודע שהמכשלה הזאת תחת יד המורה גלוי לכל שנתפש נאחז בעקב פח יקוש ואבן נגף אבן חן טמנו לו שולח ברשת ברגליו ונלכד במצודה החזקה כי גדול כחה לעוור פקחים. כאילו עיניהם בדבק טחים. ונראה לעין השמש מהמעשה אשר לא יעשה להרים יד בתורה שלא כדת בעון בצעו נאחז בסבך כולו בחכה העלה. כי מה שחשב להפוך הקערה על פיה לשנות הידוע. הפך ומחה למען ימצא סניף ימצה דם הקולא. ונהפוך הוא והשיגה אותו חומרא אחרת לפי האמת שיעשה דרכו ויבוקש הדבר וימצא כי איננה בת בנים עוד. ומעתה לא שייך לומר בה מתוך חומר כו' בסופה. מאחר שאינה יראה מקלקול הבנים. וכן כתוב על ספר הישר תשו' מהר"מ ז"ל (סי' תתקע"ב) בפירוש. א"כ כשל עוזר ונפל עזור. אין דן דינה למזור. (לשוא הרבה לה צרי קו"ל ע"ד) רפואת תעלה אין לה. ויש די והותר. על כן על תוספת קולא אחרת בסגולה. שהנער בן א' מה' נשים נוכל לוותר. כי בל"ז א"ל להמורה כרעים לנתר. להשיב אל יבשת ההתר. לא יוכל לחתר. בהא סליקנא ובהא נחיתנא. קטיר קחזינא. ואי לא אשכחה סהדותא אחרינא. אסורה מדינא. ואין לנו אלא כפסקו של מהרי"ט. עאכ"ו בנדון זה כאן שנוספו עליה קולי קולות צבורים חמרים חמרים. אמאן סמכא. הך עדות חספא. תחלתה וסופה. מוכיח על זיופה. משו"ה אפי' נשאת תצא דינ"ה. בת לוא"ה חייתא דקיטרא לא סבירת ולא קבילת וחוששני מחטאת אם אשים ידי למופי. כי במקום שיש ח"ה כו'. וכבר היתה מותרה ועומד קודם מעשה ולא השגיח ועשה כרצונו בכחו שאינו יפה. לכן מוטל על כל אשר נגע ה' בלבו הירא וחרד על דברו. שיחגור מתניו אזור קנאת ה' צבאות ותורתו המושפלת בסבת מחריבי עולם כאלה המוכרים אותה בעשרה גרה. יהי למלא בטנם להעלות גרה. סבי דאזלי אתיגרא. קדרו באגרא ופגרא. נגר ובר נגרא. דלא בקיאי לשמה כהנהו דאתו מרקם וחגרא. יקנא ה' לארצו ולשמו ולא תפוג תורה. ורוחו ממרום עלינו יערה. תושלב"ע הנותן ליעף כח לסיים האגרת הזאת הנקראת בשם **חייתא דקיטרא**

על שם האשה דין גרמ"א **חיה** הוא שמה נפשה לא חיה. הזקוקה בכבלי היבם קשורה. ושמה קטור"ה. אשר היתה לאיש שלא כדת וכתורה. היא והיולדה ומחזיקה ליעול בהו קוטרא. עד דמפקי זיקא לברא. כי היכי דתיהוו להו כפרה. אי לא הדרי בהו חזרה גמורה. להוציאה בגט פטורא. בתשובה מעליא ובחרטה דמעיקרא. ושבו עד ה' ורפאם.

סימן לג

בע"ה י"א אייר ת"פ טית לפ"ק

נחל נובע מקור חכמה תורה חתומה נתנה לו במתנה מחזיר העטרה ליושנה אחי יפת הגדול מה יופיו ומה טובו הן כל אדם חזו בו טבא דאיהו בביתיה טבא דאיהו בלוייתיה ה"ה אהו' נאמני אלופי לראש הרב המובהק נר ישראל המופלא ומופלג זרע קדש אב"ד ר"מ ור"מ עה"ח פה"י כמהר"ר יעקב נר"ו חדות מעוזו ושלומו ושלום תורתו. ושלום הרבנית כבודה בת מלכים ביתו זו אם הבנים היקרים ונחמדים אורם תהי בוקעת ועולה וכמו השחר עלה בשובה ונחת דשן ורענן ששים ושמחים ומלאים ברכת ה' נס"ו הנה לשלום אין קץ בקידה הראויה למעלת אדוני ומשפט אהבתינו אהבה קדמונית:

הן קדם קדמתא בבחינה קלה שראיתי במכתב אדוני דברי תורה פקחתי עיני על מ"ש אדוני שיחיה על שר וגדול בישראל הבקי ומושלם הגאון האמתי בתי"ט ז"ל כו'. עוד חזות קשה הגיד לי רו' מעלת אדוני שיחיה שכבר שמעתיו ע"י מכתביו של בעל ברכת אלי' בח"י טבת וז' שבט משנתינו שכתב אלי את כל הקורות אותו עם כל לומדי הזמן כו' דכשקראו דברי נגד המדפיס סידור התפילה בק"ק זולצבאך חרה להם ויש מהם שאמרו לו שהספר שלו היה ראוי לשריפת אש. ומכ"ש שהיה אסור להכניסו בבית ישראל לפי שדברי היו נגד כל רבותינו בעלי התוספ' ז"ל ונגד סדר עולם ושאר גאונים ושלא על המדפיס הם תלונותי כי זה הוא מפורש בתוספת דמנחות בשם ס"ע ושכן הוא במרדכי ובהרא"ש בפע"פ וכן הוא בעשרה מאמרות והב"ח בא"ח סי' רצ"ב הביא שאר פוסקים ראשונים שכולם מסכימים שמשה מת בע"ש כו':

ושקר ענו בי במה שאמרו שדברי הם נגד כל רבותי' בעלי התוספת ז"ל אני אומר דאדרבה איפכא מסתברא. ופוק חזי מ"ש הרא"ש ז"ל בשם הראש וראשון לכל דבר שבקדושה אב לחכמים ר"ב התוספת ז"ל ה"ה ר"ת ז"ל אשר כעס על ר"מ שהנהיג לאכול בין מנחה למעריב בשבת כו'. מטעם שכתב רב ש"ש שתקנו לומר צ"ה על שמת מרע"ה באותה שעה. וגם נהגו שלא לקבוע מדרש בין שתי תפלות משום חכם שמת בתי מדרשות בטלים (ומכ"ש שאין לקבוע סעודה) ומנהג אבותינו תורה היא עי"ש דעל שלש אלה יסד כעסו באורייתא דהוה קא מרתחא ליה לר"ת. א"כ הרי הרא"ש לנו הוא ולא לצרינו.

וגופא בתר רישא גריר. והואיל ונמשכו הדברים אגיד למעכ"ת ביאור דברי ר"ב התוספת ז"ל במנחות ז"ל ד"ה מכאן ואילך עי"ש דאינם לעזר ולהועיל ללומדי תורה שלא לשמה. ולנו המים מימי התורה ולהבין דבריהם על נכון אפרש שיחתי מהמזומן לפני והוא ספר צאן הקדשים שנדפס פה מהגאון בעל תורת חיים כו' ומכללם ראיתי דכתב על דבור זה ז"ל ולר"ש לא בעי למימר דהפסוק נאמר על העתיד כו'. ודבריהם אינם מובנים לי. דמהיכא מוכח דר"י לא בעי למימר דנאמר על העתיד כו' עי"ש. ועל דברי בעל ס' צאן הקדשים כתבתי דאצלי מטיבותיה דמר דבריהם מובנים לכל מבין עם תלמיד דברים כפשוטן שהוא הדרך הישר שיברור לו האדם הירא את דבר ה' ורוצה ללמוד וללמד תורה לשמה ולא לקנטר ולפרק באצבעות כי דברי רבותינו הראשונים גם האחרונים כמו ר"ב התוספת ז"ל אצלינו הם כדברי תורה וחמירי דברי סופרים כי דברי קבלה מדברי תורה ילפינן. וכשם שאמרו אין מקרא יוצא מידי פשוטו. כך דבריהם מתחלה צריך להעמיד אותן על פי הפשט האמיתי כו' אך לא מחמת קושיא או סברא מבחוץ נהרוס כל עקר משמעות הפשט כו'. והנה כי כן בלומדי דבר זה המובן בכוונתו היא זאת שבאו לתת טעם מספיק ע"מ שנוהגין לומר צידוק הדין בשבת במנחה. ולכן הביאו מ"ש רב ש"ש גאון. ובאמת על יסוד זה מצאו בו ריעותא דקשה דהא כתיב בן ק"ך שנה אנכי היום ודרשינן היום מלאו ימי ושנותי. א"כ מכח זה היסוד ש"ר ש"ש היה נופל. לכך כתבו דאם בשבת מת מוכרח לומר דאם כן כתב היום מערב שבת. וגם על זה יש לתמוה דכתב על העתיד. ודוחק זה לדעת ר"י צריכין לעמוד בו אמנם ולרבי שמעון לא בעי למימר (ר"ל אין צריך לדחוק ולומר) דהפסוק נאמר על העתיד דמה קשיא לן מהא דכתיב לקוח את סה"ת הזה אין זו קושיא דהואיל וכבר נכתב בדמע מידו של משה ויהושע היה עתיד להשלימו ע"י העברת הקולמוס בדיו העומד. א"כ טעמו ונימוקו של רב ש"ש על מה שנוהגין לומר צידוק הדין במקומו עומד לר"י על צד הדוחק שביום ששי עש"ק כתב על שם העתיד למחרתו והוא שבת ז' באדר. ולר' שמעון בו ביום ש"ק כתב בדמע ונקרא שלם על שם מה שעתיד יהושע להשלימו. והואיל דאשתני אשתני. הרי עד כאן בנו יסוד וטעם מספיק למה שנהגו לומר צידוק הדין בשבת והשתדלו לתקנו בין לדעת ר"י בין לדר"ש. ואח"כ לא רצו להעלים עין ממה דמשמע בסדר עולם. ולפיכך כתבו ומיהו קשה דמי שבקי בשיחתן קלה של ת"ח הצריכה תלמוד ידע ודאי גדר תיבת ומיהו. דר"ל האמת כך הוא כמו שכתבנו. אמנם מי שירצה יכול להקשות מכח משמעות הנשמע בסדר עולם. והיא תמיה עומדת עד שיעמוד משה רבינו מהר העברים הר נבו הוא וכל בני דורו דור דעה ויגידו לנו אמתות היום השעה והרגע שעלה משה למרום. אך אמנם

לא מחמת קושיית משמעות זה יהרס בנין יסוד טעמו של רב ש"ש גאון דדבריו דברי קבלה הם ומנהגן של ישראל תורה היא:

ובלקט הפרורים כתבתי עמ"ש הגאון בעל ט"ז ז"ל להמשיך דעת רב ש"ש גאון המובא בתוספת והמרדכי והטור ז"ל לדעת משמעות הסדר עולם שאין לנו להטפל בו ולהתבונן באמתת החשבון הזה הנולד ממנו כי כבר אמרו דאין למדין על העת שהיו מקדשין ע"פ הראי' לעת שנקבע על פי העיבור. וזה פשוט. א"כ מה לו לבט"ז ולנו לשינויי דחיקי כו'. באפ"מ מכ"ת המשכה זו לא די שהיא נגד פשט דבריו של רש"ש אלא שהיא ג"כ סותרת דברי כמה מהמדרשי' שגם הם מסכימים לקיים שבמנחה בשבת בעת רצון היתה פטירתו כמ"ש בזוהר הקדוש והליכתו של משה למשכן בית אולפנא בשבעה באדר היה. והכי תנא אותו שבת של דיוזגי היתה. ופרש"י ז"ל תחלת היום של משה וסופו ליהושע. אלמא שבת היה. ולא ערב שבת. ונפל האמת באמת כדי שלא לבטלם מהכנת שבת כו' א"כ אין השכל והקבלה מסכימים שהיה זה בע"ש כו' ע"כ הגיעו הדברים שכתבתי לבעל הס' הנזכר. והעלמתי ממנו האי דקמן לפי דדברים כאלו אין מוסרין אותן אלא לצנועים ולחכם המבין מדעתו כמעלת אדוני כמותו ירבה בישראל. ואען ואומר דעם היות דאין ספק דסדר עולם היא ברייתא קדמונית. כ"ש דאמרו בפרק יוצא דופן דסדר עולם סתמיה רבי יוסי. ורבים מדבריה הובאו בגמרא ובפ"ק דע"ז לענין שנות בית שני אשר הובאו שם דברי ר' יוסי בשם ברייתא פרש"י ז"ל הכי תנא בסדר עולם. אמנם החכם עיניו בראשו ראה שבמקצת מקומות איזה חכם אחרון דלא עדיף מנביא שלח בה יד אחר חתימתה כמו שצווחו עלה קמאי דקמאי ומעשים בכל יום גם בספרים אחרים תקראנה כאלה שאיזה תלמיד שלא מדעת רבו כמ"ש הכוזרי תולה עצמו באילן גדול. וכותב דעתו כמו שהוא ישר בעיניו בגליון הספר ואח"כ המעתיק ובעל הדפוס מכניס אותו בעצם הספר לטוהר. והנה באמת אשאל מאת אדוני ויורני משמעות זה דהשמיעו בו כל ישרי לב מסדר עולם דביום הששי היה שבעה באדר אינו אלא ממה שעיני רום מעלתו תחזינה משרים בפ' עשירי שכתוב שם ז"ל מן המן שלקטו בשבעה באדר היו אוכלין עד י"ו בניסן שנא' וגו'. וזולת זה אין אני מוצא סמך אחר בפרק זה שהוא עיקרו של דבר. א"כ למה לן לאפושי פלוגתא. ומאן לימא לן דלא נתחלף למעתיק בין וי"ו לזיי"ן. ובאמת מתחילתו היה כתוב מן המן שלקטו בוי"ו באדר והוא יום הששי. דהא בשבת לא היה יורד. ובשבת זה שלאחריו נסתלקו שלשתן ולא חזרו כמו בשאר שבתות שאע"פ שהיה נפסק ולא היה יורד ביום א' היה חוזר. א"כ המעתיק ראה בוי"ו ונדמה לו כאלו הוא בז' מכח מש"ל בז' באדר מת משה וכתבו מלא שלקטו בשבעה כו' וכל

כי האי מילתא כדי שלא להצטרך לומר דבמיתתו של משה יש מדרשים חלוקים וכו' ולא אוכל להאמין גם על בעל המאמרות ז"ל שיכחיש דברי הזוהר וכו' רק שקרה לו עד"ש וכתב הכוזרי וכו' לא נחוש על פרטים יבלבלום אצלנו עד כאן למלאו' רצון אדוני פניתי כו' עם היותי טרוד שיש בדעתי ליסע לארץ מולדתי היא עיר הקודש. והאמת לא אכחיש מאדוני כי על רינון זה שרננו אחרי על דבר צידוק הדין. הצדקתי עלי את הדין וברכתי את ה' דיהיב לי מטרופוסי בהאי עלמא דהנה זכרתי את מעשי ובשעה שהייתי כותב דבר זה היתה שעת חירום מעסק אותו שטן שקם למשחית בק"ק פראג יע"א בעסק הגהת הדפוס מהש"ס והתפלות בהגהות שונות ומשונות כנודע ודאי לאדוני מלבד שאר שמועותיו שנשמעו ונתבררו בכח ב"ד יפה שבק"ק פ"פ דמיין ליסא ומנהיים. והיצה"ט היה מייעץ אותי לטובתי לקדש ש"ש ברבים ולשפוך חמתי על אותו מדפיס ועל המחזיק בו כו' ואין ספק אצלי כי מחמת זה נפל הטעות אצל המעתיק כדי שיבואו אלו המעררין לקנטר על דברי. שלא כדרך אוהבי האמת ואוהבי התורה כמו שעשה אדוני שיחיה דשאל את פי ואני משיב לו. ואם טעיתי ואין בדברי ממש יורני ואני אחריש כי תורה היא וללמוד אנו צריכין. ובכן חוזרני על ענין ראשון דזכות אבותיו וזכות עצמו הנחוהו בדרך אמת. ולמקום יפה ברח והיה ראשיתו מצער ואחריתו ודאי ישגה מאוד וסוף הכבוד לבוא שיהיה יכול ללמוד וללמד תורה בנחת כו'. הי"ת בוחן הלבבות הוא היודע כי גדולה אהבה שתקועה בלבי מכל צדי צדדים המקיפים את אדוני. כי היא המחייבת אותי להיות פורץ את גדר המוסר לדבר אליו כדברים האלה. אקווה לעת כזאת כל בני ביתו הנאהבים והנעימים הי' הגיעו לשלום ולשמחה ושנים היו לנו יוצאי חלציו בפרט כי חזותם מוכיח ימלאו מקום אבותיו בכל מכל כל ועיני אדוני רואות וכלות אליהם גם שלשים גם רביעים יולדו על ברכיו כתאותו וחפצי בו נאם אהו' לנצח מוכן לשרתו משה זעירא דירושלם תוב"ב חאגיז נר"ו:

ע"כ הועתק אות באות מלה ממכתב כ"י ה"ה הנ"ל רק שנשמט איזה אריכות לשון ושפת יתר שאינו צריך. והוצג במקומו כו' לקצר במקום שאמרו שלא להאריך בדברים מרובים דומים למשא ולמבין אבן מעמסה.

וזה אשר השיבותי לו בעזה"י.

תשובה

משה משה לא פסק טעמא. טעם לשבחא וקרנא דתור"ה ביה קבירא דמיא כמאן דמנחא בכסתיה בחפיסה ובדלוסקמא. כל רז לא אנס ליה גבר בכולא. ה"ה אדו' ידיד ה' הרב המופלא. הדיין המצויין גבור מזויין. החכם השלם והכולל. לפי שכלו יהולל. מוליך

יועצים שולל: חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבונים ואיתנים יהולל. נ"י ע"ה פה"ח והחסין שלשלת יוחסין. מוכתר בנימוסין. כמהר"ר משה חאגיז נר"ו ואורו לא יכבה. הדרו ירבה. עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן. כי מלחמת ה' אדוני נלחם בכל לבבו נכון ומזומן. על כן יטע נטע נעמן. עוד יראה בנים כנטיעים מגודלים על ברכיו ועבודת הקודש עליהם אוחזי מעשי אבותיהם וממלאי מקומן. ואל ישים האדון אל לבו. אם אין בידו משלוות הרשעים ויסורין תחלתו דיו לעבד להיות כרבו. סוף הכבוד לבוא. מאד יסגא אחריתו עיניו יחזו ציון בשובו. עוד ינוב בשיבה טובה זקן ושבע ימים נעימים על הרי בשמים:

הנה נא הואלתי לדבר אל אדוני. ואנכי עפר ואפר. לא ידעתי ספר. על כן זחלתי ואירא כי עירום אנכי ואחבא אל הכלים. אף כי מלתי מלים. היה בדעתי שלא לענות עוד על ר"ב לא ידעתי אחקרהו כי לב מלכי רבנן אין חקר. אף כי אנכי אעננו. זה היה קצת סבת איחור תשובתי עד הנה. עם כי באמת מלבד זאת כמה מונעים ומבטלים בטלים הרבה כנגדי תלי תלים. ולא נפלאת ולא רחוקה היא מעיני אדוני וחכמתו הגדולה לדון אותי לכף זכות כמחוייב לירא שלם כמוהו י"ב. בשערו כמה מן הטרדות המקיפות לאיש אשר אלה לו כמוני היום רך ומשוח מלחמה מלחמת מצוה וחובה לפקח בעניני הרבים. ועסקי צבור המוטלים עלי כי רבים המה ביחוד במקום כזה כנודע למעלת אדוני בלי ספק. וברוך ה' שכבר עלה בידינו לתקן כמה דברים גדולים היו נכשלים בהם עד עתה. השי"ת ברוב רחמיו וחסדיו יהיה עמנו ללמדנו להועיל בכל דרכינו ולזכות עצמי ורבים אשר עמי כלבבנו. גם צרכי הבית מרובים כי מארץ רחוקה באנו אני ובני ביתי יגעים ועייפים מכל הקורות והתלאות המוצאות בדרך זה שבתי הבית מעט מעט נרגיל עצמנו במנהגי המדינה בפרנסה ושאר ענינים נצרכים. לפי ההכרח והילדים רכים. עלי היו כולנה. לפום גמלא שיחנא. עד אשר בעזרתו ית' ירחיב לנו ופרינו בארץ כו'. ועוד לפי שלא ראיתי צורך גדול בדבר אחר שהנושא בעצמו. איננו בגדר דין מהדינים שיצא ממנו דבר המותר והאסור הראוי ובלתי ראוי כ"א מעשה שהיה ומאי דהוי הוי. גם הלום ראיתי בעיני. אדוני אף בהיותו בארץ לא לו גולה ונודד ממקומו. עמד בו טעמו. כארי שכב בכל חומו. (כמשל הקדמוני הידוע). יקום יתנשא על אויביו יתגבר לא ישוב מפני כל. נפשו גחלים תלהט ופיו חוצב להבות אש בבאים להלחם נגדו שפך כאש חמתו. וחזיתי לדעתיה דמר דלא ניחא ליה לשוויי נפשיה הדרנא. אורייתא קא מרתחא ליה ועביד דינא לנפשיה. אמרתי אני אל לבי. טוב שבת מנגד להתחמם כנגד אורן של חכמים ואזהר שלא אכווה בגחלתו. ומה אועיל כי אפגע בו ואיננו צריך למטלעתי להכרעתי והסכמתי. אף כי עקב רוח אחרת אתי. הן כל אלה חוברו להיות בשב ואל תעשה אחת היא על כן

אמרתי טובה שתיקתי. שוב הרהרתי בלבי שמא ח"ו יעלה האדון על לבו מחשבת פיגול. שהשלכתי דבריו הנעימים אחרי גווי חלילה לי. לכן על כרחי אי אפשר ליפטר מלהודיע לכבוד האדון האמת אשר עמדי בדבר זה. יהי מה תורה היא ואינם דברים בטלים ח"ו. הטוב כי אחקור את אבי יב"חן או"הב לנצח על תשובות באנשי און. ולא אומר מצאתי און לי ואשמח כי כביר מצאה ידי. כי מה אדע ולא עמו הוא. אלא שמתוך החקירה. תצא דינה ומשפטה של אמת לאורה. ואם אהבת האמת תכריחני לנטות מדעתו הרחבה. הלא אדוני חכם כמלאך האלקים ביראתו הקודמת על דבר אמת שכולנו חייבים בכבודה. בלבד שיכוין אדם דעתו לשמים ומני העני ומניה תסתיים שמעתא. גמרא אגמור לא תהא זמורתא. וגם למען דעת כבוד האדון תכלית כוונתי והתנצלותי שלא יחשב לי עון כאלו באתי לקפחו ולנצחו ח"ו. אכן באמת הגמור לא נתכוונתי אלא להנאתו וטובתו בהיותי חס על כבודו. חששתי פן יבולע למעכ"ת מאלו הקנאים שפגיעתם רעה ולא יבואו העוללים לא ראו אור התורה ויתעללו בו לומר משה בדאי הוא. כי זה דרכם כסל למו האנשים הללו מבקרי מומין. אף שלא ידעו בין שמאל לימין אינם נכווין בחמי חמין. ובידיהם חותים גחלים על ראשם וגורפין פחמין. ישמחו בתקלת החכמים להגדיל שמם. ולא ידעו ערכם לא יכירו מקומם. בבית המדרש שאין להם בו חלק אלוה ממעל וחפצו בעולמו בד"א של הלכה. יעשו להם שם ע"י הבאיש ריח הגדולים להשיב אשמם בראשם. ולא יביטו אל טובם מתקם ודבשם. לו חכמו ישכילו שאף אם החכם יטעה לפעמים כי תקפה עליו משנתו הלא השגיאה רשת פרושה אין נמלט ממנה מכל המון החכמים אשר עיני בשר להם. אין הבדל ביניהם כ"א ברב או במעט ואשרי מי ששגיונותיו מועטים כדבר איש האלקים הרמב"ם ז"ל בהקדמתו. ובטעות אחת ושתים לא ירד החכם ממעלתו. וחלילה להתכבד בקלון אשר חכמים יגידו ולא כחדו. לא בושו והודו. וזימנין טובא אשכחן דאוקי רבא אמורא עלה ודרש דברים שאמרתי בפניכם טעות הן בידי. וע"ז דרשו רז"ל והמכשלה הזאת תחת ידך אין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בהם. והיא אמנם מתנאי החכם האמיתי וגדריו שיודה על האמת. ובזה יקנה לו האדם השלם שם טוב ויתברר שהוא חכם באמת וזהו כבודו. אע"פ שהוא גנאי לשוטים. ומה נעשה ואין דורנו דומה יפה. ידעתי כי לעזה מדינה על מעכ"ת אחר שנתפרסם הדבר (ע"י זולתי כי אני כשהרגשתי שמתי ידי למופי. ואמרתי בלבי הלואי לא יוודע לאדם בלתי) גם הגיע לאזני תרעומתם הגדולה. והייתי מצטער מאד כי נתן מקום לרבים קמים עליו לרדות. וכשבאו אלי בדברים האלה דחיתי אותם בקנה וגערתי תחת בהם. באמור מה לכם עם החכם לו יהא כדבריכם. ואם היתה כשגגה שיוצא מלפני השליט. לא טוב

הוא מאבותיו ואבותינו ורז"ל שלא בושו לומר שטעות נזדקר בפניהם לפעמים כידוע. כ"ש שדבר ה' בפיו אמת ע"פ מאמר הזוהר המקובל בישראל. והחכם לש"ש נתכוון להזהיר את העם בל ילכו אחרי שרירות לבם ומחשבתם הרעה או הטובה איש הישר בעיניו יבנה במה לעצמו. כדרכו ומנהגו הטוב לעמוד בפרצות. הן אלה קצות דרכי לדחותם באמת הבנין בנין זקנים. ולהציל את מעכ"ת מיד משיגיו המסטינים. וה' ידיינני לזכות שדנתיו לזכות. מ"מ הרע לי מאד על שיצאה זאת מלפניו. לתת ידו ואצבעו בין שני אריות השמחים ללא דבר. מה לתבן את הבר. והיה בלבי כאש בוערת כי יראתי פן יפורסם הדבר ולא תהיה זאת לפוקה לאדוני. על כן מתחלה חשתי ולא התמהמתי להודיע לאדוני. כי לא ידעתי קדמוני ברכי דרבנן דמשלהי מנייהו א"י פר"כי בפריכה ודאי. חשבתי אולי יוכל הועיל לתקן הדבר. זאת היתה הסבה החזקה אשר עוררתני לכתוב את זה להאדון למען לא נהיה לבוז. ביודעי וזוכרי ימים מקדם האהבה עזה וחבה יתרה הנודעת להאדון מעכ"ת מאת הגאון החסיד אבא מארי ז"ל. מלבד החוב המוטל לחוש לכבודו של חכם כי"ב והיה זה לאות ברית חדשה. לעורר האהבה בינינו ולדורון הגשה. לא קול ענות מלחמה וקול ענות חלושה. ולא מרוע לב הגדתי היום חזות קשה. אך למען הציל את האדון מיד רודפיו להשיב חורפיו דבר לעזרתו אחלץ מפלט אחישה. והמופת ע"ז שלא פרטתי בכתבי רק את זאת ולא הקפדתי על טענות אחרות שרמזתי לו עם היותם נוגעים בהוראה. ומלתא דתליא בסברא הנחתי לפיאה. כי לא באתי להתגדר בדעתי החלושה. מעתה נא ומטו ובקשה. מניה דמר ידיינני לטובה ויחשבה לי צדקה ולאהבה רבה. אשר אדברה נא שלום בו אבקשה טוב לו למען לא יהא לו זה למוקש. מאיש שוגה ומפתי ומתעקש. בי אדוני ידבר נא עבדו דבר ויכנס באזניו בי אני העון טרם אענה אני שוגג. ולבי כדונג מתמוגג. מה לו למעכ"ת לעורר מדנים. בדבר שנחלקו בו הקדמונים. אף כי במתים חפשי גם אהבתם גם קנאתם כבר אבדה ומדוע ילעג לרש יכלים עשרת מונים:

מ"ש בתשובת הגאונים על ענין צדקתך שאומרים במנח' דשבת מתנגד לברייתא דס"ע ולדעת רוב חכמי ישראל מכלל

מה נאמר לאדוני ומה נצטדק מה נועיל אם נשמע ונקבל ונודה להנחת מעכ"ת והפצרתו להכריע לדעת ר"ת ז"ל. לו יהי כדבריו הלא במחלוקת שנויה: שרי לי מארי אטו מאן דאמר כרבינו משלם וסיעתו משתקינן ליה ושרי לבזויה. כ"ש שא"א להכחיש האמת באשר הוא עד לעצמו. ועין בעין נראה שהתוספות והרא"ש ז"ל עומדים בשטת רבינו משלם ז"ל שנחלק על ר"ת ורב שש"ג ז"ל בדבר זה והוכיח סותרו. ותשובתו של ר"ת

לא נזכרה ונשארה מע"ל. אפשר מדשתיק אודויי אודי ליה. מכל מקום ודאי דהרא"ש ותוספות בהא סליקו ונחיתו וקמו להו בשטתיה דר"מ (כמו שאבאר עוד להלן בעז"ה) ההולך ע"ד שטתו של בס"ע. א"כ הרי תנא דס"ע וגמרא דידן מסייעא. והכי נמי מוכח מתלמודא דבני מערבא כמ"ש להלן בס"ד. וכמה מאמרים מהמדרשים ועל ידיהם החזיקו אדיריהם רבינו משלם ורבני התוספת והרא"ש ובנו הרב בעל הטורים. ושאר גדולים ראשונים עמהם. וגם הרמב"ם מכללא נשמע דלית ליה הא דר"ת כאשר נוכיח בעזה"י ורבינו יהודה המובא בגליון תוספת שברד"ק ז"ל ואחריהם כל ישרי לב להקת נביאים גאונים אחרונים הב"ח וחתנו בט"ז. ואחרון חביב האלהי מהרמ"ע מפאנו ז"ל בעל המאמרות המתווך השלום. כולם פה אחד מתנבאים בסגנון אחד להחזיק במעוז דעת ר"מ ז"ל שפשוטו של ענין הכריחם. מי יבוא אחריהם. אטו כל הני קטלי קני באגמא נינהו. לא כן אבי. ובמחילה הראויה ממעכ"ת שכתב שהתוספות והרא"ש הסכימו עם ר"ת. אני לא כן אדמה ולא כך יחשוב לבבי. ולפי שתורה היא וללמוד אני צריך. אי אפשר מבלי שאאריך. אעבור בכל רצונו על כל פרטי דבריו. ואשדד עמקים אחריו. ולא כמשיב רק כדן לפני רבותיו בקרקע. וכ"ש אחר שרבינו גזר עלי לחוות דעתי. לעשות רצונו חפצתי. אענה אף אני חלקי כי אין מדרש בלא חדוש: ואדברה נגד מלכי רבנן ולא בושתי. ואם שגיתי אתי תלין משוגתי. אודה ולא אבוש לחזור בי אולי טעיתי. כי האמת אהבתי. ומניה דמר ומני עני הדעת תסתיים שמעתא. ממילא רווחא ולא סגי דלא שבחה פורתא. יהא רעווא דנשכח מרגניתא. ואימא מילתא דתתקבל בה שעתא:

קושיא גדולה על דר"ת המחזיק בענין הנז'

והנה אשר נתלה מעכ"ת באילן גדול ר"ת ז"ל אשר כעס מטעם זה על ר"מ ז"ל ולא הניחו לעשות סעודה ג' אחר המנחה. בזה אני אומר אע"פ שבאמת אין מהצורך להשיב ע"ז לפי שר"מ ז"ל כבר פייס אותו הכעס. ואין ספק אצלי שגם ר"ת ז"ל קיבל תשובתו וראה וניפייס הוא. מכל מקום להוציא חלק אי אפשר. ועם שאינני כדאי. אמינא דקשיא לי טובא מילתיה דר"ת ז"ל במאי דנ"מ לענין דינא דסעודה שלישית. דאיך אפשר לומר שזמנה קודם המנחה הוא. בר מטעמייהו דפוסקים החולקים. דס"ל איסורא נמי איכא לאכול קודם תפלת המנחה. תו מותיבנא תיובתא כלפי סנאיה דר"ת ז"ל מהא דאיתא בפרק השולח (דל"ח ע"ב) שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתה בע"ש ואחת בשבת ושתיהן נעקרו. דעל כרחין אותה שקבעה בשבת. קודם מנחה היתה קובעת ונענשה על זה. וא"א לומר בענין אחר. דאל"ה במאי מוקמת לה. אי בשחרית ודאי לא אפשר. דהא קיי"ל אסור להתענות עד חצות. ובשבת כ"ע ס"ל דבעינן לכם. ולכן אין

קובעין מדרש אלא אחר סעודת שחרית כדרך שנתבאר בא"ח סי' ר"ץ. והכי מוכח להדיא גם מפרש"י בפרק השולח וק"ל. ואי לאחר מנחה מיירי התם. פשיטא דתיקשי לר"ת דאמר מה"ט בתי מדרשות בטלין באותה שעה. והא אמרינן דנעקרה אותה משפחה משום שבטלה המדרש מפני הסעודה. ותו מי נימא מסייעא ליה לר"ת מהתם. עכ"פ לענין דינא דסעודה שלישית ניגמר מינה דלא שפיר דמי אחר המנחה. וזה לא עלה על דעת אדם לסייע דעתו של ר"ת משם. הא אין לנו לומר אלא כמו שאמרתי. דאמדרש שלאחר סעודת שחרית נתכוונו רז"ל שם. שלכן נעקרה אותה משפחה שקבעה סעודתה בשבת באותה שעה. וקשיא לר"ת דס"ל לקבוע סעודה שלישית קודם תפלת המנחה. והא לא אפשר כיון דהוא זמן בית המדרש שאין קובעין אותו אלא אחר חצות. דחציו לכם נמי בעינן. וזמן המדרש ודאי נמשך עד תפלת המנחה שלא נתנו חז"ל דבריהם לשיעורין רצוניים. משום הכי לא מסתפינא למימר דנראין הדברים שחזר בו ר"ת וקיבלה מניה דרבינו משלם. והניחו על מנהגו. דאתי שפיר אליבא דדינא:

ביאו' דע' הטור א"ח סרמ"ט באיסור קביעו' סעודה בע"ש

ובהאי דכתיבנא בפירושא דההיא דהשולח. אתיא שפיר דעת הטור בסי' רמ"ט בהשיגו על הרמב"ם ז"ל שאינו אוסר קביעות סעודה בע"ש אלא מן המנחה ולמעלה דהיינו מט' שעות. והרב בה"ט כתב ע"ז דנראה קודם המנחה נמי אין לקבוע מההיא דהשולח כנזכר. ונתקשו בו מפרשיו ז"ל יע"ש. ולענ"ד דעתו פשוטה וברורה מאד. ולא ידעתי מדוע הוסיפו על לשונו כאלו אמר שכל היום אין לקבוע סעודה. ועל כן נדחקו מאד בדבריו. ואני לא מצאתי ולא ראיתי מהיכן למדו בדבריו כן. ואם מפני שלא נתן שיעור לדבר. לא מפני כך נתפוס במרובה לומר שרצונו וכוונתו לכל היום כולו. שאם כן כך היה אומר נראה שכל היום אסור. והוא ז"ל לא אמר אלא שקודם ג"כ בכלל האיסור. וסתמו כפירושו דהיינו בזמן הידוע ומוגבל לפני המנחה. שאין קרוב ממנו בסמוך לו. והוא מחצות ואילך. וגם ממקומו נלמד מן הראיה שהביא מאותה שאמרו בהשולח כמ"ש. והן הן הדברים שאמרנו לפי שראה הטור ז"ל שאי אפשר לפרש באותה שקבעה בשבת אלא קודם ט' שעות זמן מנחה קטנה. מיד אחר חצות היום כמו שהוכחנו וביארנו למעלה. ומסתמא סעודה דע"ש ג"כ דומיא דשבת. שמשפחה שקבעה בע"ש. כמו כן מחצות היום ואילך היה. ושפיר איכא למשמע מנה דקודם מנחה נמי איכא איסורא. דדון מנה ומנה ואוקי להא דע"ש נמי מחצות היום ולהלן הוא דאסור. והרי זה כפתור ופרח בדעת הטור: ומיושב מה שהקשה רש"י ז"ל בגמרא שם למי שמפרש בע"ש ממש. דהא איכא איסורא בלא"ה משום כדי ליכנס לשבת כשהוא תאוה (והתם משמע דנענשו אותן משפחות

מחמת בית המדרש שבטלו וכמו שפירש"י ושאר מפרשים) ועל כן נדחק לפרשו על ליל שבת. ולשטת הטור ניחא דאתי כפשטה בע"ש ממש. והתם אחר חצות היום מיד מיירי. ואפי' קודם ט' שעות. ודומיא דסיפא דשל שבת על כרחך בהכי מיירי. ולא שעלה על דעת הטור לאסור כל היום כמו שכתבו המפרשים ז"ל:

והשג' על הט"ז

הגם הלום ראיתי לבט"ז ז"ל שהבין כך שהטור סבר דע"ש משמע כל היום. והוכיח הרב בט"ז זה ממה שאין קובעין מדרש במנחה. אלא ודאי בשחרית כו'. במ"כ אחז בכנף אותה סברא של ר"ת הנודדת ובודדת ויש עליה עוררין רבים. וגם הטור לא ס"ל כוותיה. והיאך יוכיח ממנה. ואמנם זה שאמר ז"ל שכל היום אסור מסתמא ושהיו דורשין בשחרית.נתעלמה ממנו הלכה שאין הדרשה אלא לאחר סעודת שחרית. וכמו שכתב הטור בהדיא. בסי' ר"ץ. ופירש כן אותה דהשולח דלעיל. על כרחך ממילא נפל יסודו באיסור קביעות סעודה בערב שבת כל היום. והאמת הברור בדעת הטור אשר כתבנוהו בעזה"י. ותו לא מידי:

ביאור הבנת דיבו' תו' במנחות ד"ל ע"א להוציא מדעתו של הרמ"ח שעיקם אותו להוציא הלשון מגונה במ"כ

מעתה נבוא לביאור דברי התוספת במנחות (ד"ל ע"א) ונראה איזה הדרך ישכון אור משפט נבחרה לנו נדעה בינינו מה טוב. ומה נעמו דברי מר בתוכחת מגולה ללומדי תורה שלא לשמה שיזהרו בדבריהם שלא להפוך דברי אלקים חיים. שלעולם אין דברי רבותינו הראשונים והאחרונים ז"ל יוצאים מידי פשוטן. כשם שאמרו הם ז"ל במקרא שאינו יוצא מידי פשוטו. כמה נאים הדברים וראוין למי שאמרן שפתים ישק שהיא ודאי דרך ישרה שיבור לו האדם הנלבב וצריך להזהר בכלל גדול זה מאד. ובאמת האהוב אצלינו אני נשבע. שכך הוא מרגלא בפומאי. ועל זו הדרך גדלנו מנעורינו ת"ל. מבטן אמי אנחנה. בתומתי החזקתי ולא ארפנה. ואקוה לאלהי אמת שאל יצל מפי דבר אמת. ולכן ברשות אדוני אצא ידי חובת האמת כמוטל עלי על פי הבנתי הקלושה. ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות. ושמא רכות הן ולא בריאות. על ענוות אדוני וצדקתו אסמוך. בדבריו לבי יתמוך. כי יראה ערום הדעת וכיסהו כלילה. יורני בדרך הנכוחה אם אשגה חלילה. ואחרי שאלת המחילה. אומר מה שכתב אדוני ולנו המים מימה של תורה להבין דברי התוספות. אף אם אמת זה האיש משה גדול ידענו מה היה לו שיוכל להפוך ולמתק מי מרה. ולהאיר הלילה לשום חשיכה כאורה. אהה אדוני מה נעשה ולא זו היא דרכה של תורה. ובטחתי בצדקתו וחסידתו שאל יקפיד עלי כי כל מגמתי להוציא האמת לאורה.

ואין מחניפין בה. השתא נחזי אנן מ"ש מעכ"ת בביאור דבריהם ואחזור ואשנה אותם לראות אם אבין ואובין ואדון לפניו. ז"ל מעכ"ת ועל זה יש לתמוה דכתיב על העתיד ודוחק זה לר"י צריכין לעמוד בו. אמנם לר"ש לא בעי למימר (ר"ל אין צריך לדחוק ולומר) דהפסוק נאמר על העתיד דמה ק"ל הא דכתיב לקוח סה"ת הזה. אין זה קושיא דהואיל וכבר נכתב בדמע מידו של משה ויהושע עתיד להשלימו על ידי העברת הקולמוס בדיו העומד. אם כן טעמו ונימוקו של ר"ש שלום גאון ע"מ שנוהגין לומר צידוק הדין במקומו עומד. לר"י על צד הדוחק שביום ששי כתב ע"ש העתיד למחרתו והוא ז' באדר. ולר"ש בו ביום ש"ק כתב בדמע. ונקרא שלם ע"ש שעתיד יהושע להשלימו והואיל ואשתני אשתני. הרי עד כאן בנו יסוד וטעם מספיק למה שנהגו לומר צידוק הדין בשבת בין לדעת ר"י בין לדעת ר"ש עכ"ל דמר. הבין מכ"ת בלשון התוס' כשאמרו ולר"ש לא בעי למימר וכו' שהוא בניחותא. ר"ל דלר"ש ניחא ולא צריך למימר שהכתוב נאמר ע"ש העתיד כו'. וחי ראשי אין הלשון ולא הענין סובל הבנה זו בדברי התוספות. ואם זה רצו מה הוצרכו לסיים ולהאריך במה שהוא הפך כוונתם באומרם שמא ע"ש שעתיד יהושע להשלימו נקרא שלם. מה להם בכל זה ומי בקש זאת מידם. ודאי דלר"ש לק"מ שהרי סובר שנכתב בדמע ובזה היה שלם גם באותו יום ש"ק. ובהווה דבר הכתוב לא על העתיד. ומה צורך להשלמת יהושע שאם כן ע"ש העתיד נאמר הכתוב לקוח ס"ת. והוא היפך כוונת התוספ' ע"פ דרכו דמר בהבנת דבריהם. ובאמת דרכו נסתרה שיהו הדברים סותרים את עצמם יעיין מר עוד הפעם ויראה שא"א להשמע כלל. וחלילה לפרש כן דעת התוספת ולשונם המזוקק שיהא הלשון סותר הכוונה מכל וכל. ואין זה מנהג הדיוטים שבמחברים. כ"ש שאין להבין כן לשון בעלי התוספת כל מאורי אור בשמים. ח"ו שיסבלהו לשונם מלבד עקומים אחרים וגמגומים שיפלו בלשונם ואין להאריך בזה. בטחתי בחכם שלם יראכמעכ"ת שיודה לדברינו לכשייטיב העיון. כי תנאי היו דברינו שלא לצאת מהפשט המוכרח. אפילו שיפלו איזה קושיות לכאורה. כ"ש אם הדרך רחבה בטוחה ונכוחה בלי דוחק כלל לשנצטרך להוציא הלשון מפשוטו. כאשר בעזה"י נבאר היטב שדבריהם כולם נכוחים למבין וישרים. כולם ברורים בלי שום פקפוק:

ומתקן ע"מ לקלקל מה תיקן

וקודם אני אומר מה מאד נפלאתי בראותי שמעכ"ת בהרגישו בלשון התוספ' הארוך וסותר הקודם. שיכל את ידיו בחכמה לתקן את זה. ברצותו להעמיס בלשון התוספות כשסיימו דבריהם בחיזוק דעת רש"ש (ע"פ הבנת מעכ"ת) דלר"ש ניחא ולא תקשה הלא עדיין אינו שלם מאחר שלא נכתב כ"א בדמע שאיננו דבר המתקיים ולא הוי כתב מכל

מקום נקרא שלם לפי שעתיד יהושע להשלימו בדיו העומד. לא אוכל לירד בזה לסוף דעת מעכ"ת. וטרם נדקדק בעיקר הדין אם יתכן אם לא. אשאל נא מאת אדוני רק קושית לא ימנע. מה נפשך אם כתב שבדמע הוי כתב. מה צריך יהושע להשלים עוד. ואיך אם כן כתב בשבת. ואם אינו כתב א"כ על כרחנו צ"ל שנכתב הפסוק לקוח את סה"ת ע"ש העתיד. שהרי עדיין איננו שלם כל זמן שלא העביר יהושע הקולמוס בדיו העומד כי הלא כמוהו כאין. וחזרה התמיהה למקומה אפשר סה"ת חסר כו': ומה מעלה ומוריד מה שכתב בשבת בדמע. לא כן אבי לא זה הדרך הישר חלילה להפוך קערת כסף האמת על פיה דארכבה מר אתרי ריכשי. ואחז החבל בתרי ראשי. לעשות את שאינו ישנו. וכדמות שני הפכים בנושא אחד הוא לפ"ד מר. כנותן אפשרות לנמנע שיאמר שהוא דבר שלם וחסר גם יחד. אבי יבחן פרושו אם לא נכחד:

ואולם ברור מאד שאם כדעת מעכ"ת. שכתב בדמע הרצון בדמע הנוזל אז מעינו טבל הקולמוס ובו כתב. ואם לא היה באותו דמע מגוון השחור. אלא מיא בעלמא הוי. פשיטא דלאו כתב הוא. ואפילו היה בו איזה צבע מגוונים אחרים. הלא כל הגוונים וצבעונים פסולים לס"ת חוץ מהדיו. כ"ש אם לא היה אותו דמע רק בגוון מים פשוטים כדעת מעכ"ת שזה אינו כתב לגמרי וגרע טפי. מס"ת חסר. דאע"ג דחסר. כשר מיהא הוי. ולמ"ד תורה מגילה ניתנה. כותבין אפי' לכתחלה וקורין בו בציבור. משא"כ בכתב בצבעונין ושלא בדיו. דפסול גמור הוא. ודאי מיגרע גרע. דחסר ופסול נמי הוה. והיכי מיקיים קרא דלקוח את סה"ת אליבא דר"ש. ואדרבה כ"ש דאיכא לאתמוהי טובא אם על חסרונו הקפיד על פסולו לא כ"ש. ולא יצא בזה מכלל חסר. הלא זה דבר שאין לו שחר:

ומלבד כל הנ"ל עוד יש לתמוה תמיהה קיימת באמת בהבנת מכ"ת ופירושו בלשון תוס' הנזכר. שיש לאומר שיאמר פירנסת שמונה פסוקים אליבא דר"ש דלא צריך לומר על העתיד. לפי שבשבת נכתבו בדמע. ואני קורא בהם לקוח את סה"ת הואיל ונשלם קצת בדמע והוי ליה שלם קטיעא. הואיל ונכתב בדמעה. ואינו חסר אלא קימעא. ונוותר על כל האמור ונאמר נא שנקרא שלם ע"י כך והיא כתיבה תמה. אע"פ שעדיין צריך להשלימה. צא נא עתה ופרנס לי הכתוב דבן מאה ועשרים אני היום מלאו ימי ושנותי. אימתי כתבו אם בע"ש. ומת בשבת. זהו מה שרצינו. ומבואר דעל כרחך לפ"ז ר"ש גם כן ס"ל דנכתב על העתיד. אם כך היה מעשה שבשבת מת. ונפלה לארץ חומת הבנת מעכ"ת. שא"כ מה לנו ולצער הגדול הזה לסבול כל אותם הזריות. הלא גם הח' פסוקים יוכל לכתוב מע"ש. ומה אני מקיים לקוח את סה"ת על שם העתיד. כמו שאתה מוכרח לומר כן בל"ז. ואם יאמר שהיום בן מאה וגו'. כתב ג"כ בשבת ובדמע. הרי הוסיף זרות

על זרות. נשתקע הדבר ולא נאמר. וגם לפי זה אף אותו פסוק. או משם והלאה (דהא ודאי מסתברא דס"ת שכתב משה נכתב כסדרו) כל זה נשתנה דינו ויחיד יקראנו. דכיון דאשתני בדמע. אשתני בקריאה. ומדוע לא שמענו זה אלא בח"פ בלבד. הא ודאי דברים בטלים הם במ"כ. ותו פסוק וימת שם משה מאי עבד ביה ר"ש דלא ס"ל דקרא נאמר על העתיד. והיאך א"כ כתב וימת כשהוא עדיין בחיים (וזה הדקדוק יקשה באמת לכ"ע. אלא ע"כ אנו צריכין לדברי בעל המאמרות ז"ל שנביא לקמן בעזה"י) א"כ מה נעשה לפירושו של מעכ"ת בתוספות. וחזרנו על כל הצדדים ולא עלה בידינו כהוגן. לא יכולנו להסביר לו פנים יפות. ורצינו לעשות רצונו ולהגין עליו כצפרים עפות. אבל לא נוכל לחיות האבנים מערמות העפר והמה צרופו"ת. במבחן אם בטלו הטוחנות. או יכתשום במכתשת השכל בתוך הריפות:

ואמנם לענין הדמע מפירש"י ז"ל נראה שהוא היה מקרה הכותב בלבד. לא מקרה הכתיבה. שהיא אמנם היתה כתיבה הגונה וראויה כדין ס"ת בדיו. כדרך שהיתה כתובה מקודם. אלא שהכותב כתב בדמע מרוב צערו. ובהא לחוד הוא דאשתני. אלא שלהרב האלהי מהרמ"ע ז"ל שמענו את זו יושב ודורש כמפי הגבורה. שטבל הקולמוס באותו דמע ובו כתבן לח"פ הללו. ואף הוא היה אומר שאותו דמע משחור שבעין היה מגוון הדיו כהלכת כתיבת ס"ת כשרה: נמצינו למדין מדברי שניהם דכתיבה מעלייא הואי. ולא היתה צריכה להעברת קולמוס דיהושע שלא חסרה כלום. וא"כ אי אפשר בשבת ודבריהם ברורים ומאירים. אם הפשט כדעת הרב המפרש. או דרך הדרש כדעת הרב הדורש כולם דברי אלהים חיים וקיימים כל דברי חכמים ולית בה ספיקא כלל דודאי כתיבה גמורה היתה עד גמירא וכולה בע"ש. ואפילו היה מקום לדעת מעכ"ת. שאותו דמע לא היה דבר עומד ומתקיים. מכל מקום יקשה עוד לדבריו דהא ודאי פטור אבל אסור הוא. ואיך הותר לו לכתוב בו בשבת. וח"ו לומר מדעתנו שהש"י אמר לו לחלל שבת בדבר אסור. בלי שום הכרח. והשי"ת יכול להתיר לו גם כתיבה גמורה. זה פשוט מאד והוא לבדו יספיק בסתירה:

דיוקים בלשון תוספת הנז'

וכדי לבוא לביאור לשון התוספות הנ"ל עם שלענ"ד אינו מהצורך לבארו לפשיטותו. אודיע למעכ"ת ס' צאן הקדשים לא ראיתיו עד הנה. ואנכי לא ידעתי מה הוקשה לו בדברי התוספת שכוונתם רצויה מאד פשוטה וברורה והכי קאמרי דלר"ש חזינן דלא בעי למימר דהפסוק נאמר על העתיד. מדקשיא ליה לר"ש מהא דכתיב לקוח את סה"ת. ואם איתא דאית ליה הך סברא דפסוק נאמר על העתיד. גם הפסוק לקוח וגו' לא קשיא

כלל. דאע"פ שהיה חסר עדיין שמנה פסוקים כשנכתב אותו פסוק. שמא על העתיד נאמר שעתיד יהושע להשלימו. ואכתי מנ"ל דמשה כותב בדמע. הרי שדברי התוספות פשוטים נראים פנים בפנים. ולא אדע מה הגיע לבעל ספר הנזכר שאמר שדבריהם אינם מובנים. דודאי שפיר מוכח. אולי משמע ליה לבעל הס' הנז' דר"ש מלת הזה קדייק. דאע"ג דאיכא למימר לעולם קרא נאמר על העתיד. אפ"ה לא מצי למיכתב שיקח סה"ת הזה דמשמע כזה ראה שהיה מונח לפניו. ואם אז היה הספר חסר לפניו איך יצווה להניח ס"ת חסר בצד הארון. ודילמא ר"ש נמי אית ליה דבעלמא אמרינן נאמר קרא על העתיד. כמו שצריך לומר בפי' דבן מאה ועשרים אנכי היום. אבל הכא שאני דמ"מ משו"ה לא הוי ליה לקרא למימר הזה כמראה באצבע על סה"ת חסר שבידו ומיחזי כשיקרא. ואולי מסתברא ליה לצ"ק דמהכא נפקא ליה לר"ש. ולא ניחא ליה בפרש"י ז"ל דמדקרא לו סה"ת קדייק. שמא זה הוא שהוקשה לו לבעל ס' הנ"ל. ואין בזה כלום דאורחיה דקרא דמשתעי הכי כמו לא ימוש סה"ת הזה מפיך. ולא קפיד קרא דוקא על אותו שמונח לפניו. אלא כדי להפריש ולהבדיל בינו ובין ספרי תורות אחרות שאינן קדושות קאמר הכי. והכא נמי ה"פ הס"ת הקדוש הזה. ולא על כמותו ושלימותו בא להורות במלת הזה. אלא על איכותו ומהותו (אי נמי מיבעי ליה להא דאיתא בירו' שצריך לתפוס הספר בידו. שאין לומר הזה אלא למי שתופס החפץ בידו. כמ"ש בב"י א"ח ס"ס קל"ט)ואי איתא דנאמר קרא על העתיד שפיר אית לן לפרושי להא דלקוח סה"ת נמי על העתיד. אלא ודאי לר"ש לית ליה דקרא נאמר על העתיד וכל זה פשוט מאד:

וישובה על נכון

איברא דאי איכא למידק בדברי התוספות הכי הוא דאיכא למידק. דילמא בקושטא בהאי נמי הוא דפליגי ר"י ור"ש. דלר"ש לא אמרינן דעל העתיד נאמר. מיהת ר"י דפליג עליה. הא משמע לכאורה דס"ל ודאי דנאמר על העתיד. ור"י ור"ש הלכה כר"ש. ותו דסוגיא דפ"ק דכתובות (ד"י ע"ב) אזדא כמ"ד נכתב קרא ע"ש העתיד. ונימא דאתיא כר"י. וא"כ אדמותבי לר"ש שלום גאון מר"ש. נסייעיה מר"י. וע"כ צ"ל בהך סברא פליגי אי אמרינן על העתיד נאמר קרא או לא. ואל"ה במאי פליגי:

ונ"ל דהתוספות לישנא דר"ש קדייקי מדקאמר אפשר ס"ת חסר והוא אומר לקוח את סה"ת ואי בהך סברא הוא דפליגי. דר"י ס"ל ע"ש סופו נקרא ס"ת שרואין אותו כאילו הוא שלם. מאחר שעתיד להשתלם. דכל העומד ליקצר כקצור וכגמור דמי. א"ה הו"ל לר"ש למימר אפשר ע"ש סופו נקרא ס"ת שלם. אלא לאו היינו טעמייהו. דהכא כ"ע מודו דלא שייך למימר על העתיד. דלא דמי להההיא דכתובות. דהתם שמא בעלמא הוא ושייך

בכל הזמנים. לראשונים כמו לאחרונים. עם שיהיו לאחרונה. להכי אמרינן דנכתב על העתיד. אבל הכא למימר דהכתוב נאמר על העתיד במידי דתלי במעשה. ובזמן בלתי זמן. כי אין לומר היום רק על היום שעומד בו. וכן סה"ת שלם לא נקרא עד שיוגמר בפועל. ודאי מסתברא דלא שייך לומר כן. ושפיר טפי לומר שלא יחלוק ר"י בזו. אלא מדר"ש נשמע לר"י. דמדחזינן אליבא דר"ש פשיטא ליה כולי האי דלא נאמר על העתיד. מדלא מהדר לנפשיה. ור"י נמי שתיק ליה משתק. ולא אהדר ליה אין נאמר קרא על העתיד כדאמרינן גבי אשור ואלמנה. אלא על כרחך משום דלא דמי כלל. וממילא מוכח דר' יהודה נמי לא פליג בהא דהכא ליכא למימר הכי:

פלוגתא דר"י ור"ש בח"פ שבתור' מי כתבן תליא בפלוגתא דאמוראי

וכי תימא א"ה במאי קמיפלגי. נלע"ד דפליגי הנך תנאי בפלוגתא דאמוראי ר"י ור"ל בהניזקין אי תורה מגלה ניתנה או חתומה נתנה. ר"י כר"י ס"ל דמגלה נתנה. משו"ה לא קפדינן אחסרון שמונה פסוקים ושפיר קרינן ביה סה"ת שלם. כיון שאין החסרון פוסלו. ולכתחלה נכתבת כל פרשה ופרשה לעצמה (וגם אלו הח"פ הם ענין בפני עצמו) וכל אחת נקראת סה"ת. ור"ש כר"ל דאמר חתומה נתנה. ובעינן דוקא כולה. משו"ה נקט אפשר סה"ת חסר והוא אומר לקוח את סה"ת. לפי שאין נקרא ס"ת אלא כשכתובה כולה. שחתומה נתנה. וכולי עלמא על שם העתיד לית להו. למיקרי סה"ת לחסר. אלא דמר סבר האידנא נמי שלם מיקרי. אף באינו עתיד להשתלם. משום דלא צריך למכתב כולה. וכל פרשה ופרשה וענין וענין נקרא ספר. ומר סבר אפילו חסר רק פסוק א' חסרה מיקריא. דחתומה בעינן. ולעולם כולהו ס"ל דכאן לא שייך למימר על העתיד. ולא נקטי התוספות לר"ש אלא משום דמניה מוכח בהדיא דליכא למימר הכי. שהיא סברא פשוטה כנ"ל. ובודאי אף ר"י מודה לו וכדפרישית. עכ"פ הדבר פשוט וברור שהתוספות באו לזה כדי להקשות על דברי רש"ש גאון. דדרשת בן מאה ועשרים אנכי היום סותר אותו. דליכא למימר על העתיד. דמהכא שמעינן דליכא סברא כלל לומר דהפסוק על העתיד נאמר. (ומה שכתוב וימת שם ג"כ לא נאמר על העתיד וכנ"ל) וסלקא להו הא דרש"ש בקושיא. כך הוא האמת הברור באין ספק שזו היתה כוונת התוס'. שכל מגמתם לסתור דברי האומר שמת בשבת:

אשגרת לישן הו' בתו' דאטעייה לרמ"ח

ומה שדקדק מעכ"ת מתיבת ומיהו. במ"כ סמך על משענת קנה רצוץ ואין זה חוצץ בפני ההבנה האמיתית המוכרחת והנה יראה מעכ"ת בש"ס המוגה ע"פ גדולי הדור כמו שהיא לפני הנוסחא בתוספות היא כך ועוד קשה. ומסכמת לפירושנו המוכרע ממקומו.

ונוסחת ומיהו טעות דמוכח. מאחר שכל דבריהם מכוונים וברורים לא נניח יסוד על זה. כ"ש שהנוסחא שלפנינו בדוקה וחזקה מתוקנת יוצאת מתחת ידי חברים. וגם הנוסחא הקודמת אף היא לא תברא (עם שאין מהצורך לכוונו במקום שהענין מעיד על אמיתתו) דכך נמצא לפעמים שמשתמשים בלשון כזה. במקום שאין הקושיא הראשונה מוכחת כל כך. ואולי הגורס כן סבור שאינו הכרח חזק. דאפשר אליבא דר"י אמרינן באמת דנאמר על העתיד ולא תיקשי מר"ש מידי כדכתבינן לעיל מעיקרא. לכן גרס בלשונם ומיהו. דר"ל אפילו תאמר שהקושיא ראשונה אינה כ"כ חזקה להוכיח מה שרצו. שיש מקום להשיב כנ"ל. ומיהו מס"ע ודאי משמע להדיא דליתא להא דר"ש שלום דאותו שבת היה ז' באדר. והיא ודאי ראיה מופתית ועל כן נהרס בנין יסודו של רש"ש. כי אם לדין יש תשובה. שאי אפשר לקבלה שתסתור הקבלה הכוללת והמחוייבת. מפני שנמצאת בבירור בדברי קדמונינו ז"ל שכל הפורש מהם כפורש מן החיים. ומדברי סדר עולם תסתיים:

אין דרכו של גדול לפרר פירורים שמות' לאבדן ומצוה לבערן

ופירורים ממילא בטלי. מ"ש מעכ"ת על בט"ז הנמשך אחר דעת בס"ע שאין להטפל ולהתבונן באמתת חשבון זה הנולד ממנו. שכבר אמרו שאין למדין על העת שהיו מקדשין ע"פ הראיה לעת שנקבע ע"פ העיבור. (גם כאן לקח מצידו של ר"ע הנזכר להלן כי הוא הצד ציד בפיו ופותה שפתיו במחברתו חלק משמן חכה. להדיח האנשים החלושים יגורם בחרמו כלה העלה בחכה. הכי קרא שם ספרו מעור עינים כי בחושך התהלך לאחוז את העינים) ולזה האריך לשון על בט"ז. תם אנכי לא אדע מה היה לו למעכ"ת לכתוב דברים הללו. אבי ראה גם ראה האם בט"ז לבדו נמשך אחר חשבון זה. הלא רבים אשר אתנו כל חכמי ישראל אחרונים וקדמונים אחזו שער זה אשר פתח בס"ע. וקיימו וקיבלו החשבון הנולד ממנו. אדוני ורבוני בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי לידע מה יושיענו זה. ואף אם נניח ונעשה רצונו שלא היה נוהג אז הקביעות שלנו. מה יועיל זה. אולי יאמר מר דאדר דההיא שתא עברוה. אע"ג דקיי"ל אדר הסמוך לניסן לעולם חסר (דמשמע קצת דכללא הוא אפילו לזמן הראיה וק"ל ע"ש בתו' ואתיא כבן עזאי פ"ט דבכורות מ"ה) א"כ יצא מעכ"ת לדון בדבר חדש לחלוק על כל גדולי עולם הראשונים ז"ל ויונח א"כ שלא היה ז' באדר ע"ש. עכ"ז הלא עדיין לא הרויח מאומה והעלה חרס בידו. כי הלא א"כ יחול למפרע ז' באדר בחמישי בשבת. וכ"ש שהוסיף מעכ"ת והרחיקו יותר ליום מיתת משה מן השבת קודש. עד שלא יהא אפשר לו לקרבו אליו כלל. שהרי אם חל שלשים של אדר בשבת. יצא ר"ח אדר בששי נמצא שביעי שלו

בחמישי. ולא אחשוב שיאמר מעכ"ת שבזמן הראיה עשו חדש מן כ"ח ימים. (כי אז יגדל כח תשובתו לא עתה) חלילה לומר כן. גם כל היסוד של שבעה באדר יום מיתתו של מרע"ה נסתר. אם לא נתבונן בחשבונו של ס"ע וק"ל שהוא מוכרח שהיה אז אדר חסר כהלכתו. וזה פשוט ויבואר עוד בעזה"י. ומהיכן נודע לנו מז' באדר ששב כאלו הוא חושיי לרוב פרסומו. אם לא מחשבונו של בס"ע הקובע אדר חסר: (על כן דברי ר' עזריה אדומי לעו הבל וריק יעזורו כשל עוזר ונפל עזור כקס"ת רמיה נסוג אחור נזור):

דברי המדרשים והאגדו' בענין זה שקולי' הם ויש לכל צד פני ההראות

מש"ע מעכ"ת מאמרם ז"ל שבת של דיוזגי היתה וכפירש"י ז"ל. (גם זאת תשובה גנובה. היא וכל הפירורים הללו אשר לקטם מהארץ וצרפם בכנפי הציד הלז נמצאו. עיין בספרו(פ"מ דקל"א) תמצאם בדמותם כצלמם יתהלך יצבור ולא ידע מי אוספם). לזה אני אומר ודאי לכאורה מהתם מוכח קצת דבשבת היה מעשה. וכבר כתב זה מהרש"א ז"ל בח"א. ובאמת לכאורה יש לעשות עוד איזה סמוכות וסניפים יפים מאותה סוגיא דאזלא לה כמ"ד בשבת היה מעשה. גם אנכי הוספתי נופך לדקדק כן ממה שדרשו ז"ל שם היום מלאו ימי ושנותי דכפל הלשון יורה על שגם באותו יום בשבוע שנולד מת. והיינו משום דבשבת נולד. ומאן דאתייליד בשבתא בשבתא ימות כדאיתא ס"פ מש"ה. (ועמ"ש בס"ד בחלק הדרושים לפ' וילך). ואם כן נצטרך לומר שמדרשים חלוקים הן. מ"מ דברי ס"ע מפורשים יותר ומוסכמים. וגם יפה אמר הגאון מהרש"א ז"ל בלשון זה דקצת משמע ולא לגמרי בהחלט. דפשיטא לא מוכח כולי האי דהלשון מפוקפק מאד. וי"ל שאין הכרח לפירש"י ז"ל דאתחלת יום אחד וסופו קאי. אלא שמא לשון שבוע הוא ר"ל שאותו שבוע של דיוזגי היה. וזה מוכרח לא לבד מס"ע וככל האמור. אלא גם ממדרש שהביאו התוספ' שבאותו יום כתב י"ג ס"ת. ושם נאמר ג"כ מיד נתן ארכי ליהושע והשכים משה לפתחו. ואין לעשות מחלוקת בחנם בין תלמודא דידן ומד"ר. אחר ששניהם שוין בענין זה שניתנה רשות ליהושע באותו יום. ובע"מ הוסיף לקח להוכיח מהמדרש דהשכמה בבוקר היא. ועל כן עשה פשרה ישרה והיא העולה יפה מכל צד ויתבאר עוד לפנינו בעז"ה. רק כדי שלא להפסיק בדברי מעכ"ת וליתן רוח בין הדבקים אעבור על כל פרטי לשונו במה שניתן להשבון. אחת לאחת למצוא חשבון:

הקץ לכל הדברים העולים על הרוח

ומש"ע בדרך סברא וויכוח ניצוחי. שנפל האמת כדי שלא לבטל מהכנת שבת כו'. לא יבצר לומר מדרך סברא שיותר יתכן דעת האומר שמת בע"ש. כמו שארז"ל מת בע"ש

סימן יפה לו. ומלבד זה יש להמתיק הענין. אלא שאין צורך בהיות האמת מוכרח ומבואר. והוא לבדו נשאר:

גנובי גנבא ל"ל להריק נפש רע"פ ולמלא קדים בטנו ונמצא ישל' שבעתים

ועל דברי מעכ"ת האחרונים שמסר אלי בלחישה. אשתומם כשעה חדא ומטיבותיה דמר אמינא לקבל שכר על הפרישה. התחיל מר בשבח ס"ע. ותמה מה צורך למקום אחר. חזי מר מאי דקמן שכל דבריו שבכאן היו ובנ"ד נמצאו. כולם הובאו בגמרא דידן פ"ק דקידושין (דל"ח). ע"כ לא אדע מדוע טרח לבקשו שלא במקומו. ומאי קמ"ל דסתמיה ר"י אי משום דר"י נימוקו עמו כדאיתא גיטין (דס"ז ע"א). מידי איריא הא אכתי איכא למימר דאע"ג דר"י תנא דס"ע הוא. אפ"ה לא סבר ליה כוותיה כדמוכח בהדיא מהיא דפרק יוצא דופן דאייתי מר. וכן בפרק אר"ע מותבינן לר"י מס"ע. ומוקמינן לברייתא דס"ע דלא כוותיה אלא כרבנן. א"כ זה השבח אין שבחו ניכר כל כך דאולי הוא דלא כהילכתא. ובמכ"ת האדון שנמשך אחר לשון רכה של ר"ע מאדומים המרבה דברים ללא הועיל כי זכורני זה שנים רבות שעברו שקראתי ספרו. ונשתמש בזה הלשון. שקילא טיבותיה ושדיא אחיזרי. לא מדובשו ולא מעוקצו. כי ארסו שוקע והיה בעיני כמתעתע ותשליכהו עצתו לשאול בכלדיים ואת פי ה' לא שאל וישאל בעצו. ועל כן אני אומר חלילה לי לשמוע מה שהביא מעכ"ת עוד מדברי האדומי הלז שבמקצת מקומות איזה חכם אחרון שלח בה יד כו'. וגם בספרים אחרים תקראנה כאלה עכ"ל. (במ"ע עיין בספרו א"ב פ"מ דקל"א ע"א תמצאנו מלה במלה). והנה עם שבאמת מעשים אשר לא יעשו בישראל כאלו כבר ידענו בגדולה מזו והמה בכתובים שבדברי נבואה הקדושה שלטו ידי מעתיקים. אנשים בוערים חרשי משחית פוחזים ריקים. כידוע. וכנראה ג"כ אצלנו בספר יהושע סי' ך"א יעויין ברד"ק. מ"מ שיקרא לא קאי ולא תעשנה ידיהם תושיה. ארורים עושי מלאכת ה' רמיה. וברוך ה' אשר לא השבית גואל לישראל. ה"ה חכמי דור דור העומדים על תיקון הספרים שלא יטמע בינינו דבר שאינו. ובאמת ברייתא דס"ע סתמה נקייה וטהורה. אמרת אלוה צרופה מצות ה' ברה. ולא ראיתי מי שחשדה והוציא עליה ש"ר כי אם הר"ע הנ"ל אשר העיז פנים. בכל עוז הקשה רוחו ואמץ לבבו לחלוק על הקדמונים:

מה יתן ומה יוסיף לשון רמיה מדברת גדולות על צדיק עתק לא תקום אתו למשפט קנאי'

וחזי מר מאי סלקא ביה דשקליה למטרפסיה ע"י הגאון המפורסם יחיד בדורו זקן זקנו של חותני זקן הנודע ביהודא ובישראל גדול שמו כמהור"ר ליווא בר בצלאל ז"ל בספרו באר הגולה בחתימת באר הששי. שם ידבר עמו משפטים עם מוציא דבה הר"ע הנ"ז אשר

הרע לעשות בהוציאו לעז על מסורת התנאים וחולק על הקבלה וחלילה למר להתפתות בלשונו החלק העולה שעירה דברי נרגן מפריד אלוף והוא כנחש ישך וכצפעוני יפריש. מי יתן החרש יחריש. אמנם כל זה איננו צריך לנו רק להזהיר את עצמנו. לבלתי נשכח שלא לשמוע לעצתו של יצה"ר להטיל מום בקדשי שמים. ויש ליזהר עוד שלא ליפול ברשתו. כי לענייננו אין אומר ואין דברים. כי מי האומר שיאמר להגיה ולמחוק הספרים הקדושים הברורים באין צורך ודוחק כלל:

הגה סיגים ברוחו הקשה ולא יצא לצורף כלי הא מנא דלא שוי חיבוליא

ואיברא הא דכתב מר אשאל ויורני משמעות זה דהשמיעו כל ישרי לב מס"ע דיום הששי היה ז' באדר אינו אלא ממ"ש פרק עשירי שכתוב שם מן המן שלקטו בז' באדר היו אוכלין עד י"ו בניסן וכו' וזולת זה אין אני מוצא סמך אחר ולכן שלא לאפושי פלוגתא כתב מר מאן לימא לן דלא נתחלף למעתיק בין וי"ו לזי"ן. ובאמת מתחלתו היה כתוב מן המן שלקטו בוי"ו באדר והוא ביום הששי עכ"ל. מה מאד תמהתי על דברי מר אלו שאמר שלא מצא סמך זולת זה. ודבר זה באמת אנכי לא שמעתי עד כה ולא ראיתי מי שהוכיח מזה. ואמנה היא גם היא הוכחה נכונה וברורה והגונה למע"כת ראויה אליו. אף על פי שהיא לחובתו. סוף סוף היא לטובתו. הן הדברים שנאמרו למשה בצנעא. הן הן גבורתו וגדולת חכמתו. מתוך שאמיתי הוא לא תהא המכשלה הזאת תחת ידו. והנה טובה ראייתו ונוספה על נחלת האמת המעיד על עצמו בעצם תומו. שלשון זה א"א לפרשו כ"א על ימות החול שבשבת לא לקטו. ואפילו להגהת מעכ"ת לא יתכן מ"ש שפסק המן בז' בו ובשבת לא שייך לומר שפסק. אחר שלא ירד בו. אבי ראה גם ראה כמה מהדוחק יש בהגהתו. ואשר לא שת לבו גם לזאת נ"ל טעמו מפני שהנו' שהובאה בגמרא שלנו אינה כך. ולא נמצא בה שלקטו בז' באדר. אלא שעדיין יש לדקדק ממ"ש שפסק בו כנ"ל והרי זה ג"כ ידים מוכיחות. שזה היה מעשה בימי המעשה כאשר אמרנו דאל"כ לא שייך לומר שפסק. ובזה י"ל דכיון דודאי לא מת מרע"ה בבוקר כמו שמוכיחים כל המדרשים בזה הענין שבסוף היום היה מעשה שלא רצה השמש לשקוע. וזולת זה. א"כ אפילו היה בחול א"א לומר שפסק המן באותו יום המיתה לירד בו. שהרי בבוקר ירד המן. וחם השמש בד' שעות ונמס. ובודאי קודם מיתתו לא נפסק המן. א"כ על כרחנו צריכים אנו לומר שבודאי גם בז' באדר ירד המן. ומה שאמרו שפסק בו המן. ר"ל שמיתתו סילקה ירידתו שמשם ואילך לא ירד. לפ"ז אפשר לומר שבשבת מת. ומ"ש שפסק בו שבקיה דדחיק ומוקי נפשיה כנ"ל. לכן לא רצו להוכיח מזה כיון שאינו מוכרח כל כך. ובכאן

עשינו עצמנו כמלמדים זכות על פרושו דמר אם לא היה מתנגד לזה כל מ"ש לעיל. אבל חלילה להגיה מלבנו שלא לצורך כדי לחלוק על האמת ועל כל הגדולים כאמור:

אבן חן יעור עיני פקחים טחו מראות

ואולם לא זהו המשמעות ששמענו. כי חזק הוא ממנו. מופת חותך ראיה שאין עליה תשובה. והוא זה ממה שכתוב שם בס"ע בפרק שאחריו שבכ"ח בניסן נלכדה יריחו ביום השבת. צא וחשוב למפרע נמצא ר"ח אדר ג"כ בשבת. וזה פשוט וברור מאד שאין דרך בעולם לנטות ממנו. ולא ראינו חולק על זה. וכבר נתבאר זה בדברי הקדמונים בתוס' ורא"ש ובב"ח ובתו' המוכנס תוך פירוש הרד"ק ביהושע (סי' ג') מסכים והולך מטעם זה. שלא מת מרע"ה בשבת. גם הוא לנו לישועה בשם גדול קדמון רבינו יהודה ז"ל. ואשוב אתפלא מאד איך העלים מכ"ת עיניו מדברים הללו והם עומדים בפניו בתוס' הנ"ל כחומת ברזל. ואם לא יסמוך מעכ"ת על ס"ע מניין יצא לו מיתתו של מרע"ה בז' באדר (שגם היא מפוקפקת מהוכחת הכתובים כמ"ש התוס' בקידושין) אם לא ע"פ עדותו של ר"י בס"ע שעליו סמכו בגמרא דידן וכל המדרשים בזה. אם כן מאי חזית דסמכת עליה בהא סמוך נמי בהא. וכ"ש הוא דהא עדיפא דמיתניא בהדיא בשמיה דר"י ור"י נימוקו עמו. ועדיף מסתמא דס"ע דאשכחן דאתי דלא כהילכתא כדכתבינן לעיל:

מהשכיל לבותם

ועוד יסכים אל האמת מ"ש חז"ל שלכן החרים יהושע את ירחו לפי שנלכדה בשבת ומעשה ש"ק גם מזה הטעם נסקל עכן שלא כך היה ראוי לידון בסקילה. אם לא מחמת שחילל שבת בלכידת יריחו כארז"ל. והכי איתא נמי בירו' ספ"ק דשבת דיריחו נלכדה בשבת והביאו בב"י סי' רמ"ט. הרי דברים הללו מוסכמים מכל החכמים. וחס ליה למעכ"ת להרהר אפילו בלבו לחלוק ע"ז לא תהא כזאת בישראל ולא יאונה לצדיק כל און. ואחרי שכ"ח בניסן בשבת בלי ספק ז' באדר בערב שבת שקביעות חודש אדר היה חסר גם אז כדרכו. וכן פירש"י ז"ל בקידושין שהיא היא הראיה על מיתת מרע"ה בז' באדר. שאלמלא היה מלא נמצא ל"ג יום למפרע יבוא יום מיתת מרע"ה בשמיני באדר. וכ"ש שגנאי לומר שהוקבע ר"ח בפחות מכ"ט ימים שיבוא א"כ בששי בו וממנו ולמעלה. והוא אך למותר לבאר סתירת זה. אך מפני שנעשה דמיון חזק אצל מעכ"ת. ואין אדם רואה חובה לעצמו. הוכרחתי לכל זה. ואשים נפשי בכפי. ולא שמתי ידי למופי. אולי ישמע אדוני ויראה בעיני שכלו שא"א לדחות בנין חזק בקנה. ואשרי הדור שגדולים נשמעים לקטנים. במטותא מניה דמר משכוני נפשיה למה ליה. ונא אל יטריח עצמו עוד לחזר אחר סנגוריא בלתי ראויה אליו. עם היות אדוני מבני ציון היקרים ואוירא

דא"י מחכים בכפלים לתושיה. לא כהללו בבליים שאינם בקיאים בהטיה. הלא תהיה תפארתו ליתן כבוד לאמת כי הדברים מוכיחין ומוכרחין מאד ע"פ פשטן. עם הסכמת כל החכמים ראשונים ואחרונים. פה אחד קיימו וקיבלו שזה היה מעשה בע"ש. ודברי הזוהר נפלאו ממנו ודרכו נסתרה ע"פ סתרי תורה:

כמה נאים דברי' היוצאי' מפי זקן חדש דפ"ח חן

ברם זכור אותו האיש לטוב החכם האלקי מהרמ"ע ז"ל בע"מ יבוא שלום ינוח על משכבו. כי חכמת אלהים בקרבו. לעשות משפט שיש בו צדקה הוי אומר זו פשרה לשום שלום בין ת"ח המרבים אותו. כל דבריו יקרים מפז נבחרים מתקו מאד לחכי והכרעתו מכרעת. לא לעקור כ"א לטעת. כמסמרות דברי בעלי תוס' בהשוואת המאמרים הנראים כסותרים. הוא ז"ל אמר ויהי להעלותם בקנה אחד. וכך אמר שכל דברי חכמים קיימים. שבע"ש מת כפשוטו בהסתלק ממנו צלם תחתון. אלא שצלם העליון לא פשט עד שעת המנחה בעת רצון. שאז היה גמר סילוקו בגין למנדע דלא בדינא אסתלק ש"מ ראוי היה למות בע"ש לגמרי. ובאמת בע"ש כתב כל סה"ת גם הח"פ ובכותבו וימת היה מתמותת בשעת הכתיבה מסר נפשו ונקרא מת בהסרת הצלם כנ"ל. (גם הלום ראיתי אחרי רואי דהא לאו דידיה לחוד היא אבל כבר קדמוהו רבנן קמאי דקמאי שכן כתב גם הגאון הקדמון המקובל בעל הרוקח הובאו דבריו בתשובת מהרי"ל סי' רל"א) והאריך בזה פרק י"ג מח"ב של מאמר חקור הדין. וכמה נאים הדברים למי שרואה אותן במקומן בנימוקן וטעמן. גם בפי"ג מח"ג הוסיף שנית ידו ודרש ע"ז הטמנת חמין מע"ש יע"ש. ולזה גדלה תמיהתי במ"ש מעכ"ת בחתימת דבריו שלא יוכל להאמין גם על בעל המאמרות ז"ל. שיכחיש דברי הזוהר כו' רק שקרה לו ע"ד כו' עכ"ל. חי האהבה דא עקא ורעה רבה. לא ניחא למרי רזין דלימא מר הכי. הלא הוא הרמ"ע ז"ל איש חמודות. המולך בחכמת האמת ובכל תושיה לו עשר ידות. ומי בכל בית הזוהר כמוהו נאמן וסר למשמעתו. אלא שאין לו בו אלא לפי מקומו ושעתו. ולפי שבאמת פשוטי המדרשים הגלויים לנו מראים שבע"ש היה מעשה. לא חשש בתחלת הדרוש להטות דעתו לזה. וכתב ז"ל. אנא דאמרי כר"י דב"ר וכו' נעשה כאומר שאם אפי' באמת יחלוק הזוהר. אין אומר ואין דברים לזוז מפשטי המאמרים הנגלים והברורים. כדרך שאנו נמשכים אחריהם בחלק הדינים. וכפי הכלל שמסרו לנו פוסקי הלכות כנודע. ככה ננהוג בכאלה. אך היה לאיש גבור חיל ידיו רב לו למשקל ולמטרי בשמעתא ולאסוקה אליבא דהילכתא. סוף דבר העלה פנינים בשיווי המאמרים. והיו בידו לאחדים. רוכבים צמדים:

גם לשון הזוה' יש להסב אליו ואחז צדיק דרכו

וגם אמנם בעיני יפלא מה החרדה אשר חרדו ממאמר הזוהר ולא נראה אלי ממנו סתירה מבוארת כל כך שהרי לא הזכיר כלל לשון מיתה שא"כ היה לו לומר מית כו' לשון המורגל בזוהר כמו באידרא רבה בתלת דמיתו תמן. או לשון דמך ואתנגיד ואתכניש שהם לשונות הנוהגים בארמי ליאמר על המיתה הטבעית. אבל לשון סילוק סתם לא משמע כלל על הגוויעה. א"כ אף לפי פשוטו בלי שיהא לנו עסק בנסתרות. נוכל להבין מאמר הזוהר הנ"ל באופן שלא יסתור כל האמור בברייתא דילן ובמדרשים שבאמת מת בע"ש. ובשבת נגנז וזהו הסילוק. ר"ל גניזתו שקברו בגיא. וקרוב לזה מצאתי לבב"ח ז"ל. ולע"ד זה נכון ביותר משום דאמרינן מת בע"ש סי' יפה לו. ויש להסביר זה עוד אלא שאין להאריך יותר ודעת לנבון נקל:

אלא שהרמ"ע ז"ל אולי מיאן בזה משום דצריך תיכף למיתה קבורה. ובאמת אי משום הא לא איריא דלא מת המחוקק ולא נקבר ככל האדם. והלא טוב זה משנאמר שיום המר שלו היה ביום שבת קודש. דאע"ג דמת לרצונו בנשיקה. אע"פכ היום ההוא יום צרה וצוקה. בין לתלמיד שהרבה להתחנן והפציר על הדבר. בין לכל ישראל עומדים צפופים זועפים ובוכים לאובדים. אך גם מזה נשמר הרמ"ע ז"ל וכבר תיקנו במתק לשונו לומר שבהסרת צלם תחתון כבר ידעו ישראל ומאז התחילו לבכות לו ולספדו:

וטהר ידים יוסיף אומץ צוף דבש אמרי נועם

ויש לי להטעים ג"כ פשרת הרמ"ע ז"ל בטעם לשבח. שיש לידע באמת שיטתו של הרמ"ע ז"ל בהסרת הצלם מוכרחת מאד בפטירתו של מרע"ה שהיה ודאי קרוי מת ונפטר מהעולם משהפשיטו. אע"פי שלא גמר סילוקו עדיין. דבר זה מחויב בלי ספק ע"פ דרכו של הזוהר פ' וילך דאיתא התם דאמר הקב"ה למשה חמית מן יומך שמשא פלח לסיהרא וסיהרא לא נהיר בעוד שמשא קיימא. הרי בהדיא מוכח מניה דלא היה מקום לזה שאמרו רז"ל במ"א שמרע"ה שימש ליהושע כתלמיד. כי בעוד שהוא קיים ממשלת השמש הוא. והרי א"א להיות לירח שום שליטה. ע"כ לומר שלא קיבל יהושע שום שלטנות ורבנות בהיות מרע"ה בחיים חייתו. אלא דבר ה' בפי הרמ"ע ז"ל אמת ברור מוכרח בלי ספק. ואע"פ שאין הכרח שהיה זה בע"ש. מ"מ מה המונע מעתה לומר כן שלא להרבות במחלוקת:

ועל שפתיו יוסיף לקח טוב

ועוד בלי ספק שזהו שאמרו במדרש שלא רצה היום לשקוע ומשה בעולם שדברים אלו עולים בקנה אחד עם דברי הזוהר לענ"ד. דמשו"ה לא רצה השמש לשקוע משום שהוא

לממשלת היום של משה דאיהו שימשא. וכל זמן שהוא בעולם. דין הוא שלא ישקע השמש ויזרח וזה נכון מאוד וכפתור ופרח. ועל כן שקע מיד עם מיתתו של מרע"ה שהיא התחילה על כרחנו מאותה שעה שנעשה יהושע רב לו כדברי הזוהר הנ"ל אע"פ שלא היה עדיין גמר סילוקו. כ"ש לפמ"ש במדרש השכים משה לפתחו של יהושע. שצ"ל שכבר מת מבערב שבת. וכדעת הרמ"ע ז"ל. שהדברים עוזרים זה את זה. ומאירים כספירים. ואין להאריך יותר בזה. עכ"פ הרמ"ע ז"ל ח"ו לא בילבל עלינו פרט זה ולא כיוצא בו. ולא אוכל לדעת מדוע לא יאמין מעכ"ת. לייתי מר ספר וליחזי. והוא מצוי ביד הכל. יראה שנשנו דברים אלו פעמיים במועצות ודעת. ואף אנו נקבל דבריו בסבר פנים יפות. שכל דבריו צדקו יחדיו אין בהם נפתל ועקש. ולא מוץ ותבן וקש. רק סולת נקייה ומנופה בי"ג נפות. אחר הכתישה במכתש אשר בלחי החמור דאורייתא בתוך הריפות:

תמיהא רבת' עמ"ש בתשו' הרמ"ע בענין מערכת ד' תנאים שנחלקו בדבר אחד

ותוקף גדולת חכמתו נודעת בס' המאמרות שהם ודאי אמרות טהורות עם כי מ"מ לא מלאך היה אף שחכם עדיף מנביא. כבר הוא אפשרי השגיאה ככל המון החכמים ז"ל די מדרהון עם בשרא כאשר הקדמתי שאין זה מפחיתות החכם אך לנמנע יחשב בחק הב"ו לזכור כל הפרטים אשר לא יכילם ספר. אף כי לבות בני האדם קצרה ידם מהקיף בכולן. וכ"ש לאדם כרמ"ע ז"ל שיש לו הקפה גדולה בכל מיני עיונים שונים. ובחכמות רמות וספרים צבורים צבורים המונים המונים (כאשר יצטרך הלימוד בדורותינו אלה בעונותינו אשר העמיסו כל זה עלינו. עד שא"א לאדם מבלעדי ספרים רבים הממעיט אסף עשרה חמרים: למלא מהם מחסורו כולי האי ואולי אם יחרוש בבקרי"ם) וכבר ראיתי אני את המראה הזה עם חולשת ראותי. איך נעלם דבר מעיני העדה. אוצר בלום לתורה ולתעודה. הרמ"ע ז"ל בספר המאמרות פכ"ז מח"ב במאמר ח"ה האריך להוכיח שה"ר הוא יום הדין עם שאין נראה כן מהזוהר שהביא הוא ז"ל. והרבה והפציר להסכימו אל המקובל בישראל. ולא היה צריך לאריכות ההוא כי הדבר מפורש בזוהר בשני מקומות אלא שנעלם ממנו ז"ל. גם בספר תשובותיו זה ימים רבים שראיתים ובקוראי בהם ואמצא שנים שלשה גרגרים המה נפלאו ממני. ושלא להאריך יותר כעת לא ארשום אותם כאן. כ"א אחת בלבד דלא תלי בסברא רק בגירסא וגמרא ששאלוהו במקום שנזכרו במשנה ג' תנאים בהדדי מ"מ לא נשנו בשם חכמים. והשיב שהוא מעולם לא שנה אלא שנים שנים הן שנחלקו (עיין בסי' פ"ה שאלה ד') ויראה מעכ"ת שדבר זה אינו ונסתר מכמה מקומות בש"ס כמו בשיטת ברירה במשנת הלוקח יין מבין הכותים המוזכרת בגיטין (דכ"ה) ובמקומות רבים בש"ס ויעוין נדה (ד"ט) ואיברא אע"ג דאיהו ז"ל לא חזי

מזליה חזי דזימנא חדא אשכחן לה בהדיא בתלמודא דעולא קאי כוותיה דזוזי זוזי קתני כדאי' בפב"מ (דל"ז) ויחידאה הוא. ובז' מקומות משמע בפשיטות דהאחד חלוק עם השלשה ושביק מר סוגיין דעלמא ואזיל בתר איפכא. ולא דכיר מר לגמרי לא סייעתא ולא פירכא. לא מנה ולא מקצתה. ועיין כתובות (דע"אא) תמצא כמו כן ב' האופנים דוגמתה. והשאר אניח לע"ע בשגם הספר איננו אתי וכלל גדול בידינו אין משוא פנים בתורה ולא בשמים היא. אלא מונחת בקרן זוית לכל מבין עם תלמיד שאומר דבר הלכה אין מזניחין אותו (ע"כ ערב לבי לכתוב לפעמים בעיוני על גדולים חקרי לב דאשתמיט להו לזימנין. אף שטובה צפרנן מכרסי וחלילה לי לעשות בנפשי שקר. ה' יודע כי לא רמו עיני ולא גבה לבי ומה אדע ולא ידעו. אך אהבת האמת פרצה גדר המוסר שכבר קבלנו מזקננו ואבותינו ורז"ל. שכך היא דרכה של תורה. והרב בעל חות יאיר ז"ל הרחיב הדבור בזה. וכאשר כל הספרים מלאים מפה לפה. וכדבר הרא"ש ז"ל בתשובה תורה היא ואין מחניפין בה וע"כ לא מנעתי עטי מהעלות על ספר אשר אתי. וכדרך אותה ההשגה שכתבתי על בתי"ט בשקלים אשר כתבתי למר בתחלה. ומר מוקי להגאון בתי"ט אחזקתיה. דלא יתכן שנשמט ממנו דבר זה. ואי דייקינן כהאי לא תנינן ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות. וגם אינו דבר מבואר ומחויב כל כך. אלא שנכון הדבר ליישב בכך דעת הרע"ב ז"ל. ואין ספק בעולם שאם לא שנעלם מהרב בתי"ט לא היה מניחו בקושיא ונוח לו לזוכרו. והם דברים ברורים ופשוטים ראוים ליכתב. והלואי יהו כל שמועותי ברורין כזו. ולא זו בלבד אבל באמת לא בלשון גוזמא אומר לאדוני שיש לי כמה טענות ותשובות חבילות בחיבורו של הגאון בתי"ט. עם כי רב גדול בישראל הי' ז"ל וחזק הוא ממני וידעתי בעצמי שאינני כדאי לתפוס עליו ולהשיגו. ולא יועיל לי התנצלות הנ"ז אשר למחברי' ז"ל. מ"מ לזימנין באפרקסותא דעניא תשתכח מרגניתא. ועוד צריך אני להודיע צערי לרבינו כי יש לי מעות ואין לי שולחני להרצותן. אולי יכשר בעיניו להעתיק אל ענין אחר ויעמידני על האמת כאשר חפצתי) וכבוד הרמ"ע ז"ל עכ"ז במקומו עומד כן נראה לי ולא הורע כחו ח"ו. אבל דילידא אמיה כהרמ"ע תליד בריכו מעיא דהכי אפיקו. וחדיי דהכי אניקו. כנראה מפלאות תמים דעים בספר המאמרות מיופי ציוריו וערבות הרכבותיו. ולמה ידבר אדוני כדברים האלה על פה קדוש יאמר דבר בשטת רבותיו. זהו שיעור מה שראיתי לכתוב בענין זה כפי תואר הנושא. ולפי משא הטרדות הנועדות עלי. ולא כתבתיו אלא פסקי פסקי כי הפסיקוני עוברי דרכים עוד זה מדבר וזה בא השליח מחברון אשר היה אתנו בשבוע שעברה. והרבה טרחתי בשביל עסק מצוה שבידו כל ימי היותו פה עמנו ממש לא נחתי ולא שקטתי ולא מזיגנא רישי אבי סדיא עד דמהפיכנא

בזכותא דרבנן דחברון לחושבי לדבר מצוה גדול. מה גם בראותי עדות מעכ"ת השתדלתי מאד לגבות כל האפשר. אף אשר היה כבר אחר היאוש. וממון שאין לו בעלים כי כבר מתו כמעט כל האנשים אשר חתמו בימים ההם בפנקסו של החכם מהר"א קונקי נר"ו. ובאמת הרבה לפנים משורת הדין עשינו עד שפייסנו בדברים וסיבבנו בכמה אופנים עד שעלה בידינו בעז"ה שפרעו הבנים בעד חתימת אביהם מה שלא היו חייבים כלל וכלל מכמה טעמים. והדין פשוט ואין מפרשין לחכם כמותו י"ב. אף שזה החכם השליח כמדומה לי לאו בר הרגשה הוא כל כך זכרה לי אלהי לטובה אשר עשיתי בזה. ות"ל גבה כאן על ידינו כשלש מאות וחמשים שוק. והשי"ת ישים חלקנו עם מצדיקי הרבים. זה וזה גורם שאחרתי עד כה. ועתה הנני משתטח על אפי מלא קומתי. נגד כסא כבודו דמעכ"ת ותפל נא תחנתי. יעביר נא אדוני את חטאתי ושגגתי. אם אולי במרוצת הלשון אנוס הייתי ע"פ הדבור וברוב דברי נכשלתי. לא להקל בכבודו ח"ו נתכוונתי. כי אני בתומי הלכתי וכאשר את לבבי דברתי. מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי. בשגגת הקולמוס עמוס התלאות לו שקול ישקל מעשי והותי. בלי ספק ידיינני לכף זכות. ומכיר אני את רבוני. ביודעי אדוני. אוהב האמת ולא לפניו חנף יבא. כאשר מעשיו מוכיחים בספריו. אשר לא נשא פני שרים. בתורה ללחום לחם שערים. ובגלל זה נקשרה נפשי בו מנעורי. ויהיו דברי אלה לו למנוחה. ולששון ושמחה. וכאשר יביאו בני ישראל את המנחה. בכלי טהור ולב נכון ולי"בונה זכה בהלכה. כדי לעמוד על האמת בלי שום נטיה אין פרץ ואין צווחה. ולפני אל לא אגרע שיחה ואשפוך את נפשי בתפלה לעני יגדיל יאדיר יתדיר שלות מעוזו סלע ישכון ויתלונן שלו ושאנן בהשקט ובבטחה. כאשר את נפשו החסידה והטהורה ברה וצחה. נדיבה ונוחה. ונפשי עלי תשתוחח ומול כבודו שחה צ"ו רוחה. הטרוד מאד יעקב בן לא"א מארי הגאון החסיד המפורסם כמהור"ר צבי אשכנזי זצללה"ה:

כתב הודאה שכתב לי החכם הרמ"ח על תשובתי הנ"ז שעל גבי הכתב

ליד אלופי לראש גאון ישראל והדרו הרב הגדול הבקי וחריף וממלא מקום אבותיו הקדושים המפורסמים אשר בארץ המה. אב"ד ר"מ נר ישראל וקדשו כמהור"ר יעקב אשכנזי נר"ו בן ה"ה הגאון החסיד המפורסם מוהר"ר צבי זצוק"ל. בעז"הי

תא חזי מה בין תקיפי דאי' לענותנין שבארצו' הללו

אקרא לשלום רב לאחי"עזר ואחי ר"ם דלעי כולי יומא ולא לאי ועל שפתיו יוסיף לקח מאן יהיב לן נגרי דפרזלא ונשמעיה ה"ה אדוני אהו' נאמני הרב הגדול אור ישראל גאון יעקב אשר אהבתי סלה זרע קדש אב"ד ור"מ נ"י עה"ח פה"י כמהור"ר יעקב אשכנזי נר"ו

אתה ה' תשמרהו תנצרהו כאישון בת עין הוא ובניו וכל יושבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן ברוב עוז ושלום מעתה ועד עולם אנס"ו:

הנה לשלום אין קץ כמשפט אהבתי את אדוני כו'. כתב מעלת אדוני מי"א העבר קבלתי ונאמנים פצעי אוהב קריתי שניתי ושלשתי ולא היה לו למעלת אדוני להתארך כל כך בהתנצלות כו'. כי ידעתיו רב חילו לאוריתא ידיו רב לו כמוהו ירבה בישראל. אשרי שזה ילד אשרי שזה גדל כו'. ובזה אצא לשלום ואקוד ואשתחוה לאדוני נאו' אהובו לנצח מוכן לשרתו ולברך בשמו הוא משה זעירא דירושלים תוב"ב חאגיז נר"ו: ט"ו תמו"ז דהאי שתא תפ"טל:

סימן לד

ג' סיון תפ"טל לאמשטרדם

שאלה על ענין נוסחי הרחמן שמוסיפין בבה"מ בסעודת ברית אם יש קפידא לאומרן ופירוש לשון שבנוסחאות הנ"ז נתקשה לשואל:

ובתשובה בעז"ה יתבארו באגב כמה פרטי דינים בהלכות מילה:

תשובה

נוסח אלקים צוית שמוסיפין האשכנזים בסעודת ברית י"ל מלאומרן

אד"ש אודיע שהיו לי לנחת דבריו הנעימים אשר הגיעוני אתמול לעת ערב את נשף חשכ"י שם לי לאורה. אורה זו תורה וזו שכרה. אגרא דשמעתא סברא ותשואות חן חן למכ"ת. במה שהמציא לי מציאות גדולות ויקרות הערך מאד בשאלתו ההגונה שמתוכה באנו לשאול ולדרוש גם בענינא דהלכות י"ט של עצרת. ולהוציא מדעת האומרין שהוא מוצאי שבת בראשית ולמדנוהו ממנחת העומר איך היתה נקצרת. ומגלגלין זכות ע"י זכאי כמותו י"ב שעל ידו זכיתי בדברים יקרים הראוים לעלות על שולחן מלכי רבנן ובפומבי גדול של חכמים שלמים המבינים דבר לאשורו. ולומדי תורה לשמה. וכמה הילכתא גברוותא איכא למשמע מנייהו ומעשה חדודין בתורת אמת כאשר אציג לפניו בעז"ה. אך בקצרה כי הזמן קצר והפאשט הולך מיד ודי לחכימא ברמיזא. ואשיב על ראשון ראשון. אשר שאל מכ"ת היכן רמוז לומר אותן נוסחי הרחמן בבה"מ של סעודת ברית מילה. גם אנכי לא ידעתי. ומנהג הוא שנהגו לא ידעתי הפסד באמירתן. אמנם אשר נהגו בני אשכנז להוסיף נוסח אלהים צוית. בו מצאה הקפדה מקום כאשר מצאה בפיוטי היוצרות המפסיקין הברכות שלא כדין ע"פ כמה גדולי עולם היתה שומה. וכבר הלכה זו עמומה. ואין כאן מקומה. וא"א לשנות מנהג צבור באלה:

פירוש נוסח מפיוט הנ"ל

ואולם בכוונת הפיוט מחבר הנוסח ההוא נראין הדברים שצ"ל בחסרך ברי"ש. ופירושו שהקב"ה כשהזהיר לא"א ע"ה על המילה. והיה מסופק על איזה ערלה נצטווה לפי שיש כמה איברים באדם הערלה אמורה בהם כמוזכר במדרש. ודן אברהם בעצמו אם ימול מן האוזן ודכוותיה הרי הוא בעל מום. והקב"ה אמר לו והיה תמים מכאן נמצא למד על ערלת בשר שעמה הוא בעל מום. ובמולו וחסרו אותה ממנו נעשה תמים. זהו שיסד הפייטן (בחסרך מאבריך) לשון רבים כלומר אע"פי שרבים המה האברים שיפול בהן לשון ערלה. לא תטעה בהן. כי בחסרך אותם האברים מודיעים הדמים וסר הספק שאין זה תמים. ולכן רשם התהלך לפני והיה תמים. ולא בעל מום. זה נראה פשוט:

עיון בנוסח אחר מהנ"ל דנ"מ הילכת' רבתא לדינא דמיל' בלילה בזמנה ושלא בזמנה

ומאחר שאינני בקי בפיוטי האשכנזים כי לא הורגלתי בהם. לקחתי ספר הבה"מ וקראתי בו שנים ושלשה דלתות. ומצאתי דברים קשים להולמם לענ"ד וחמורים מאד לכאורה. ראיתי לשית לב עליהם. לפי שמחברו גדול בישראל היה מחשובי הקדמונים. רבינו אפרים הידוע בעל מחלוקתו של ר"ת ז"ל ומוזכר כמה פעמים בתוס'. ובודאי לא דבר רק דיבר. החכם דעדיף מנביא ומצוה להטריח עצמו על כיוצא בזה. וביחוד בפרט א' שראיתי בו ואשתומם כשעה חדא מה היה כוונתו. והוא נוגע לענין דינא. וכרג"ע נראה לי בעז"ה דבר הגון מאד בכוונתו. ושמעתא ממילא רווחא. בקרנ"א דתורה ושבחא. ותיתי לי על דמהפיכנא בזכותא. אשכחנא מרגניתא. יראה מעכ"ת חרוז התמוה מאד לפי פשוטו. וזה תוארו ימול ביום ולא בלילה אפי' ספק ישנה. לפום ריהטא הוא כאיגרתא דלא מיקריא נלעג לשון אין בינה. ועם שאין ספק אצלי שמלת ישנה בנקודתה זאת כאשר היא בדפוס (הבענשין) הוא טעות מוחלט. וצ"ל לדעת ישנה היו"ד בסגו"ל ושי"ן בשו"א. והסופר טעה כי חטפתו שינה. אבל באמת הוא מלשון יש. ור"ל לפי דרכו מוסב לשונו לשלפניו שימול ביום ולא בלילה. והדר קאמר ואפילו בספק מילה בזמנה ישנה להלכה זו של ביום ולא בלילה. וכמו שנפסק בש"ע דהכי קיי"ל כל הנימולין. אפילו רק מחמת ספק אינן נימולין אלא ביום. ואף שבזה כבר דבריו מובנים מעט. לא נתפייסתי בזה. כי לא נתקררה דעתי במה שתפס לו מלת ספק שהוא לשון מסופק למה נתכוון וכמו שאבאר. ולמה לא אחז לשון מבואר וכולל שהוא אפי' שלא בזמנה ישנה. הכי הול"ל. דהוו להו כל הנימולין בכלל זה. ולזה לא נחתי ולא שקטתי עד שמצאתי שאהבה נפשי דברים ברורים והגונים מאד. ושמחבר פיוט זה יצא לדון בדבר החדש ולא ס"ל כפסק הש"ע דכל הנימולין אינם נימולין אלא ביום. ופשיטא דלית ליה סברת הרב בהגהת ש"ע

ריש ה"ל מילה דפסק שצריך להטיף ממנו דם ברית אם מל בלילה. ואע"פי שהסכים על ידו גדול באחרונים הרב בש"ך. נלע"ד שאין דבריו מוכרחים. ואדרבה לנו בעז"ה דברים מכריעים ההפך:

יבואר' מ"ש הש"ך על הרמ"א והרא"ש בענין זה. גם קושיא עצומ' בפסקי הר"מ דסתרן אהדדי

וכדי לבוא לענין צריך אני להציע כל דברי הש"ך ז"ל בזה. ואגב נלמד ג"כ ישוב דעת מהרמ"א ז"ל במה שפסק במל תוך שמנה שא"צ להטפה. וע"ז קרא אחריו מלא הרב האחרון הנ"ל. וכתב שא"א לומר כן כדמוכח להדיא במנחות ס"פ ר' ישמעאל וכו'. ואי ס"ד נקצר שלא כמצותו כשר אמאי דחי שבת כו'. גם מ"ש הרא"ש קשה עלייהו הך ש"ס דהתם מוכח דלא יצא דאם איתא דכשר אמאי דחי מילה שבת למהליה מע"ש. עד כאן קושית הש"ך על הרמ"א מגמ' דמנחות. וכן מסיק עוד בלשונו אבל באמת נימול בלילה לא יצא אפילו דיעבד דמדדחי שבת אלמא אפי' דיעבד פסול. זוהי עיקר קושיתו הנראת קשה כברזל ונחושה. וטרם נבוא לישובה נעתיק ג"כ מה שהקשה עוד בענין זה מגמרא הנ"ל על הרמב"ם שפסק בקצירת העומר שדוחה שבת. ובנקצר ביום כשר. שהוא תמוה בעיני כל הגדולים האחרונים שנראה הפך הסוגיא הנ"ל וכאשר האריך בזה. בס' בה"ז. וכן א"מ הגאון ז"ל בתשובותיו כתב בזה הנראה אליו על מה סמך לו הרמב"ם בפסקו הנ"ל לפי דעתו ואני הצעיר אף שלא הגעתי לכלל בינה אענה אף אני חלקי ואדברה נגד מלכי רבנן. ולא אבוש לומר שלענ"ד פסקו של הרמב"ם מוכרח אף לפי סוגיית שיטתנו. אחר שנוכיח פירושה האמיתי למסקנת ההלכה כאשר הבינה הרמב"ם ז"ל. ותיתי לי דכי שכיבנא נפק לאפאי דמתריצנא שמעתתיה אליבא דהילכתא וסוגיית גמרא דידן:

דקדוקים רבי' ועצומי'

ולהבין אותה סוגיא דס"פ ר"י הנ"ל. אחר העיון יש לדקדק בה הרבה לפי מה שתפסו במושלם הגאונים המשיגים על הרמב"ם ז"ל בזה. דמשמע להו דההוא שקלא וטריא דשקלינן וטרינן אמילתיה דר' יוחנן דקאמר ראב"ש בשטת ר"ע רבו אמרה. אליבא דהילכתא איתמר. וקשיא לן טובא עלה. חדא דלמאי איצטריך ר' יוחנן להא דראב"ש בשטת רבו אמרה. והא ליכא למימר דאתי למיפסק הילכתא כוותיה דראב"ש. דהא קיי"ל הלכה כר' מחברו. ואע"ג דלגבי רבו אפשר דלא קיי"ל כוותיה. אפ"ה לא ניחא דהא בכל דוכתא דאמרינן כה"ג ר' פלוני בשטת פלוני רבו אמרה כדאיתא בדוכתי טובא. לית הילכתא כוותיה. (משום דכולהו מרוקא חדא תפיאו) דקבעי לאשמועינן דיחידאה היא ולא ק"ל כוותיה. וכלל ידוע הוא. והכי מסתברא הכא נמי. ולאו ק"ו הוא אם ברבים

הבאין מחמת יחיד. אין הלכה כשטה. עא"כו בתלמיד ורבו. דבלא"ה אין מונין להם אלא אחד:

ותו איכא למידק בהאי דקאמר בשטת ר"ע רבו אמרה וסבר כר' ישמעאל קצירת העומר מצוה. דיש לתמוה הרבה מאי הא דאמר בשטת רבו אמרה. והא בקצירת העומר לא ס"ל כוותיה. וכדכתבו נמי התו' שכן נראה לפי פשוטו ודאי:

והערות הראויות בסוגיא דספ"רי דמנחות

וגם יפלא הדבר דאצטריך לאוקמי לראב"ש כר"י בקצירה מצוה. הלא כ"ש הוא אי נימא רשות. דלא הוי דחיא שבת. ושפיר מצי למימר בפשיטות ולהוכיח מדדחי שבת ע"כ ס"ל נקצר בלילה פסול. ואע"ג דבקושטא כי אמרינן דנקצר שלא כמצותו פסול. על כרחך קצירה מצוה היא ולא רשות. מ"מ לא צריך לזה מעיקרא כדבעי תלמודא לאוכוחי אי ס"ד נקצר שלא כמצותו כשר. דהא פשיטא אליבא דמ"ד רשות יש להוכיח זה שלא ידחה שבת. ולסוף באמת ממילא נשמע במסקנא מדפסיל שלא כמצותו דע"כ מצוה היא. ואם רצה להאריך בלשון הי"ל להזכירו בסוף וק"ל:

עוד קשה מה שהרגישו גם בתוס' דלפום ריהטא נראה דאין מקום להוכחה הנ"ל מדדחי שבת. דאי ס"ד נקצר שלא כמצותו כשר אמאי דחי שבת. דמהיכי מייתי לה דלא לידחי שבת מה דאפשר מאתמול. ממכשירין. והא לא דמי. מכשירין אין מצותן בשבת. משא"כ קצירה. אע"ג דכשרה בדיעבד מאתמול. ושמא ר"ע עצמו מודה בה דקצירה דוחה שבת. כיון דאיכא קפידא דמצוה לכתחילה. ומ"ש התו' בזה אינו מוכרח:

תהיינ' מורו' דרך האמת הברור בהבנתה

ועוד נראה לדקדק דאיכפל תלמודא לאשמועינן דר"א ב"ש בשטת ר"ע. משום דרבו הוי קם ליה בשטתיה. והכי מוכח נמי ממאי דאקשי עלה תלמודא אטו רבי לאו תלמידיה דר"ע הוי. משמע בהדיא כדקאמינא לעיל דלא כהבנת המפרשים ז"ל דלפסוק הלכה כמותו בא ר"י. אלא אדרבא קאתי לאשמועינן דלית הילכתא כוותיה משום דיחידאה הוא בדבר זה. שאף ראב"ש לא אמרה אלא בשטתו. ופירוש זה נראה מוכרח מאד מדהוצרך לאתויי ראיה דר' נמי תלמידיה דר"ע הוי. וכי בכל מקום התלמידים בשטת רבותיהם הם עומדים. והלא הרב ותלמידו נעשים אויבים זה לזה בשערי התורה. כדרך שאירע לר"ע עם ר"א רבו בהך ענינא דמכשירין ורבי נחלק עם אביו רשב"ג ורבותיו כמה פעמים וכל התלמוד מלא מאלה. (עיין בתו' דנדה דף י"ד ע"ב ד"ה בזקנותו) והאיך יפול דבר ואיה מקום להקשות דר' צריך שיסבור ג"כ כרבו:

וגם מאי נ"מ אי ר' סבר נמי כוותיה או לא. אם נתכוין ר"י לפסוק הלכה כר"ע אליבא דר"א ב"ש. הלא יספיק בתלמיד א' שסובר כמותו. אלא ודאי באמת הברור משמע דר"י בא לומר שמחלוקתו של ראב"ש אליבא דר"ע היא (וכמו שאבאר עוד בסמוך אי"ה) ברם חכמים פליגי עליה. ואפשר דתלמידיה נמי לא ס"ל כוותיה. ובזה אתי שפיר ותנוח בדעת הרמב"ם ז"ל דעתנו:

והילוכ' הישר המוכרח בעצמו שלא כהבנת המפרשים

אלא שצריך אני עוד הצעה קטנה. בביאור מחלוקתן של ר"ע ור' ישמעאל בקרא דחריש וקציר תשבות דמר מוקי ליה בקציר של שביעית. ולמר למעוטי קציר העומר אתא קרא. דנ"ל ר"ע נמי לא פליג אר' ישמעאל בהא דקאמר קצירת העומר מצוה. דלא אישתמיט תנא בשום דוכתא דלימא קצירת העומר רשות. ונימא ר"ע היא. ועוד לימא תנן כל הני משניות שלימות וברורות שקצירה מצוה היא. דלא כר' עקיבא. שלא מצינו בה מחלוקת אלא אם דוחה את השבת אם לא. הא מצוה איכא אליבא דכ"ע. דלא אשכחן בהדיא מאן דפליג. ולית לן לאפושי פלוגתא. וסתם משנה ר"מ אליבא דר"ע כידוע. משו"ה ניחא לי למשכוני נפשאי אהא דודאי ר"ע נמי הכי ס"ל דמצוה הויא. ומאי דפליג ר"ע בפירושא דהך קרא אר"י דאמר יצא קציר העומר. לאו משום דלית ליה מצוה. אלא היינו טעמיה משום דס"ל לר"ע בעלמא אפילו במידי דמצוה נמי ליכא למימר הכי דלידחי שבת מאי דאפשר מאתמול. וכשר בדיעבד שלא כמצותו. וכסברת התוס' הנ"ל. וכיון דאיכא לאוקמי קרא בקציר של שביעית. שפיר טפי לאוקמיה בהכי. ורבי ישמעאל ס"ל קרא כי אתא למשרי קציר העומר הוא דאתא. מאחר דמצוה לכתחילה בזמנו. אע"ג דכשר בדיעבד. ובהך סברא פליגי ר"י ור"ע. מר מסתבר ליה דמצוה דזמנה לכתחילה היום. וכי עבד לה מאתמול כשרה. דוחה שבת. וקרא להכי הוא דאתא. ומר לית ליה הך סברא. ומוקים לקרא בגוונא אחרינא. ולעולם כ"ע ס"ל קצירה מצוה (עיין מכות ד"ח ע"ב ודוק) א"כ להכי מייתי תלמודא מילתיה דרבי ישמעאל דקצירת העומר מצוה. משום דרבי ישמעאל מפרש בהדיא שהיא מצוה. ור"ע מכללא שמעינן ליה. משו"ה נקט תלמודא כרבי ישמעאל דממילא נשמע גם אליבא דר"ע דלית ליה דחיית שבת אפילו במידי דמצוה. ולא בא להוציא את ר"ע וכדכתיבנא. דלא פליג ר"ע בהא דמצוה היא קצירת העומר. ולא פליג אלא משום דס"ל מצוה נמי לא דחיא שבת היכא דאפשר מע"ש. אפילו בדיעבד:

המשך פשט סוגיא הנז' עפ"ד ונתפשטו כל הקמטי' והבן

ואחרי הודיע אלהים ית' אותנו את כל זאת הכל טוב ומתוקן. וקאי ר"א ב"ש לגמרי

בשטת רבו ר"ע. ואצטריך ליה להאריך בלישנא דס"ל קצירה מצוה דדייקינן לעיל. והשתא ניחא דצריך לבאר דשיטת ר"ע היא דאפילו גבי מצוה ס"ל דאינה דוחה שבת אם אינה פסולה שלא כמצותה. דלא תימא שאני מכשירין וכדלעיל. וקמ"ל רבי יוחנן דשטה היא זו ולאו דהילכתא היא. וקס"ד דהמקשן דהוצרך ר"י לזה אע"ג דבלא"ה הלכה כרבי מחברו. מ"מ משום דאולי אין הלכה כמותו במקום רבו. משו"ה כי היכי דלא נימא דלית הילכתא כוותיה דפליג ארביה. קבעי רבי יוחנן לאשמועינן דאפ"ה הלכה כרבי. משום דראב"ש בשטה קאי עם רבו ולא קיי"ל כשטה כידוע. אי נמי ראב"ש לא פליג ארבי. ואיהו בשיטת רבו אמרה וליה לא ס"ל. הכין סא"ד דתלמודא בדרבי יוחנן. ואהא מקשי מהיכא ילפת דקאי ראב"ש בשיטתיה דר"ע משום דרבו הוי. א"כ רבי נמי תלמידיה הוי. ומסתברא דאי מילתא דראב"ש בשיטת רבו אזלא. הכי נמי מילתיה דרבי הכא בשיטת רבו אזלא. ולא דידיה היא:

וחזר הדין אמת בענין קציר' העומר ופסקי הר"מ ז"ל מכוונים מאד אין להרה' אחריו

והך מילתא דר' יוחנן קיימא במסקנא. ר"ל דר' וחברו אליבא דר"ע רבם נחלקו. היכי הוה סבירא ליה. כיון דלדידיה מצוה גופה נמי לא דחיא שבת. כל שכשרה שלא כמצוה. ותרווייהו אליבא דר"ע ולדידהו לא סבירא להו. דלהא אתי ר' יוחנן. למימרא דעכ"פ חכמים חלוקין עליו על ר"ע בזה. אף דבמכשירין קיי"ל כוותיה. משא"כ במצוה קיי"ל דדחיא שבת. וס"ל לכ"ע (אפי' תלמידי ר"ע גופייהו) דרחמנא שרייה. ומיעטה קרא. ואנן לית לן כי הך פלוגתא דראב"ש ור'. דלא קיי"ל כחד מנייהו. וקושטא דפסקא דדינא והילכתא כרבים וחכמים החולקין. שאפשר גם ר' וראב"ש מכללם ע"פ פירושנו הנ"ל. וככל אותן משניות המפורשות דדוחה שבת. ונקצר ביום כשר. וגם דוחה את השבת אתי כפשטיה ר"ל קצירתו. ולא צריכינן לדחוקי ולפרושי אהקרבה. דלא אתינן להכי אלא למאי דבעי תלמודא לאוקמי למתני' כרבי אליבא דר"ע. קדחיק נפשיה דאיכא לפרושי אפי' תימא כרבי ומאי דוחה הקרבתו. וכל זה אינו אלא לרווחא דמילתא משום יגדיל תורה. איברא לקושטא מתני' דהכא דמיתנייא גבי הילכתא פסיקתא וקיי"ל הכין. לא אתיא כיחידאה. אלא כרבים החולקים על ר"ע. וס"ל דמצוה דחיא שבת. אע"ג דאפשר מאתמול וכשר דיעבד. וכנ"ל דהוא מה דקבעי רבי יוחנן לאשמועינן ודוק היטב. כי נראה נכון מאד בקיום פסקו על הרמב"ם שלא יקשה עליו מן הסוגיא הנ"ל. משה אמת ותורתו אמת. ואם היא לפום ריהטא נעלמת:

ובזה מצאנו עזר ותרופה גם לקושיא הראשונה של בש"ך הנ"ל במה שהשיג על הרמ"א בנימול תוך ח' שאין צריך להטיף ממנו דם ברית. דהשתא לק"מ מה שהקשה מן אותה סוגיא ודוק. ומבואר למבין מדעתו:

וממילא גם הרמ"א יצא זכאי בדינו לענין מילה הנז' שלא חלה עליו קושית הש"ך מיהו לית הילכתא כוותיה ואולם מלבד זה בעל הגה נקי מצד זה הש"ך לא דק במ"כ וברור מאד

ובר מן דין לק"מ אפילו אליבא דרבי וראב"ש ובשטת רבם ר"ע. דהא דבעי לאוכוחי אי ס"ד דכשרה שלא כמצותו אמאי דחי שבת. היינו משום דאיכא לאוקמי ריבויא דתקריב אמילי אחריני דקחשיב תלמודא. משא"כ הכא גבי מילה. ביום השמיני מאי עבדת ביה. הא על כרחך רחמנא אמר דלידחי שבת. אע"ג דכשרה בדיעבד שלא בזמנה. ותוך זמנה. דאל"ה וביום למאי אתא. דלמיעוטא דלא בלילה לא אצטריך. דמבן שמונת ימים נפקא ודוק. וברוך ה' שהנחני ה' בדרך אמת להשיב על השגת בש"ך הראשונה. ולהעמיד דעת הרב"י והרמ"א ז"ל על מכונה ותיקונה:

(**אלא** שבלח"ש פ"ו דפסחים מ"ה השבתי על דעה זו יע"ש. מיהו התם לא קאמינא אלא לענין נימול תוך שמונה לחוד. דודאי לא הויא מילה כלל וכמ"ש גם בהג"ה גופיה סרס"ד וכן עיקר. איברא במל בלילה לאחר שמונה. מסתברא דכשר בדיעבד כדכתבינן הכא. ולא כרמ"א דאזל בתר איפכא במ"כ כלפי לייא וסותר גם דברי עצמו. ומיחוורתא כדאמרן):

והשתא ניחזי במה שהעלה עוד הרב בש"ך ז"ל לענין דינא דנימול בלילה אפילו שלא בזמנו לא יצא כדעת ההג"ה וצריך להטיף ממנו דם ברית. אם דברים אלו מסכימים להלכה מכל וכל. ואומר דמלבד מה שכבר כתבנו לעיל שמתוכו מתבאר שאין סיוע מאותה סוגיא לפסול בדיעבד. בר מכל דין אמינא דתליא בפלוגתא דאמוראי ותנאי:

ביאור דיבור תוס'

וקודם אבאר דבור תו' א' בקידושין (דף ל"א) איתתא מנא לן דלא מיחייבא אותו ולא אותה. והקשו בתוס' דהא לא צריך קרא דמצות עשה"ג היא. ומתרצים דלא אצטריך אלא למילה שלא בזמנה. ואליבא דמ"ד דכשרה בין ביום בין בלילה כדאי' ביבמות (דע"ב) גם שם הקשו התוס' קושיא זו בשם ר"א ותירצו כה"ג. ונכון לדקדק איך אפשר שתירוצם הוא שלא אליבא דהילכתא. דהא לפמ"ש הפוסקים אנן לא קיי"ל כראב"ש אלא כרבי דס"ל כל הנימולין אפילו שלא בזמנן אין נימולין אלא ביום. לכן אני אומר אליבא דתוספות באמת צ"ל דהכי הלכתא כראב"ש ורבי יוחנן דס"ל כותיה. כדנימא בסמוך בעז"ה:

בדרך ישר ומחודד

וצריך להקדים מה שנחלקו רב ור"י בע"ז (דכו"א) מהיכא נפקא לן דעכו"ם פסול למול. ואמרינן התם מאי בינייהו אשה איכא בינייהו לרב אשה פסולה ולר"י אשה כשרה. ושם נתחבטו הפוסקים ג"כ כמאן נפסוק אי כרב באסורי או כר"י. דרב ור"י הלכה כר"י. ואנן קיי"ל כר"י. ונראה שמוכרח לומר כן. ע"פ סתמיות סוגית הגמרא. דקדושין הנ"ל. דעל כרחך כרב לא אתי. דאי כרב הא אפילו דיעבד פסולה ומהמל ימול נפקא. למאי אצטריך תלמודא למיעוטא דלא אותה. אלא ע"כ סתמא דתלמודא כר' יוחנן ס"ל. דאשה כמאן דמהילא דמיא וכשרה למול. וקמ"ל קרא דאפ"ה לא מיחייבא ולא מיפקדא. נתבאר א"כ מ"ט פסקינן כר"י דהכי קים ליה לתלמודא. וכי קשיא לן אההוא מיעוטא דאותו קושית התו'. ומוכרחים אנו לתרץ דאליבא דראב"ש אצטריך קרא. ממילא שמעת מנה דמילתיה דראב"ש נמי דהלכתא היא. דאתי כר"י וכנ"ל:

חד חד נחית לעומקא דדינא

וגם עוד מטעם אחר הלכה כמותו לפי שגם שם ביבמות ס"ל לר' יוחנן בהדיא כוותיה דראב"ש דלא דריש וביום. כדאיתא התם גבי נותר. אע"ג דאשתיק כדאהדר ליה ר' אלעזר. משום וי"ו ה"א הוא דאישתיק. ולא משום וי"ו דוביום. ותו דביום מיבעי ליה לר"י למי שיש לו ב' ערלות דנימול בזמנו. והוא הדין לכל שאר הספקות שלא היו ראויין לימול בשמנה כגר שנתגייר דהאידנא זמנה הוא. דכי מרבי דומיא דמילה בזמנה דכוותה מרבי. משא"כ בקטן שעבר זמנו דהויא מילה ודאית שלא בזמנה. כיון דלראב"ש נימול בלילה דלא מייתי ליה מריבויא משום דאידחי מעיקר זמנו. איכא למימר דלא הדר ביה ר"י. ולא הויא שתיקתו הודאה לפסול בלילה:

נמצינו למדין שהתוס' הקשו קושייתם ותרצוה אליבא דאמת. וסבירא להו דהכי הלכתא דשלא בזמנה כשרה בלילה כראב"ש. וכר' יוחנן דסבר ליה כוותיה. ואנן כרבי יוחנן קיימא לן. כנזכר:

דמילה שלא בזמנה כשרה בלילה שלא כדעת הר"ב בהג"ה דש"ע

הרי נתבאר שאין הסכמת הרבנים הנ"ל עולה ע"פ מה שפסקו בעלי הש"ע ז"ל עצמן דאשה כשרה למול. דלא אתי אלא כר"י. ואי איכא למימר דמילת ספקות אינה כשרה אלא ביום. דווקא בספק גמור דמילה דחזי בזמנה. כמו מי שיש לו ב' ערלות טומטום ואנדרוגינוס וכל דכוותייהו. בהני איכא למימר דהדר ביה ר"י ומרבי להו מוביום. אבל במילה ודאית שנדחית מזמנה. ודאי דכשירה אפילו בלילה כדהוכחנו בבירור. דעל

כרחך הלכה כראב"ש. כיון דצ"ל כן אליבא דר"י. הרי אלו דברים מחוורים כשמלה ומסכימים להלכה:

ומסייעא להדין פיטנא דגברא רבא הוא ודווקנא

והיינו דקאמר הפייטן אחר שהזכיר ואשה מלה ולא גוי משום דנפקא לן מהמל ימול. אמר עוד ימול ביום ולא בלילה ואפילו ספק ישנה. ר"ל ספקות כהזכורים למעלה שיש ספק בערלתן. ישנה ג"כ לדין זה דביום ולא בלילה. דאפשר לאתוייהו מוביום. ודילמא ר' יוחנן מודה בהו לר"א. וכדפרישנא ובירינא יאות. ובדווקא נקט ספק. דכה"ג לחוד הוא דבעי יום. לאפוקי מילה שלא בזמנה ודאית שנדחית. שכשרה בלילה כמו ביום כדפרישית. ושטה נכונה היא מאד. כמדומני בלי ספק כיון לה מחבר הפיוט. ופקח עיניך וראה סייעתא דשמיא שהקושיא הנ"ל שהקשו התו' דלא צריך לאותו ולא אותה. בשם ר' אפרים הקשוה. והוא הוא אותו גאון שיסד פיוט זה ואזיל לטעמיה. וברוך ה' אשר הנחני בדרך אמת והוא יראני מתורתו נפלאות ואל יצל מפי דבר אמת עד מאד למען רחמיו וחסדיו:

הנה נא כתבתי זאת בהחפזי מאד שאי אפשר לשער. כאשר יוכל מעכ"ת לצייר. ע"כ ידינני לזכות אם באולי שגיתי לפי רוב הנחיצה. ויתענג בו מכ"ת לעיין במתון ובעיון בי"ט הב"על. לפי דעתי ודאי יהנה מזה. ואחר הי"ט אי"ה יחזירהו אלי כי אין לי העתקה. באשר לא היה בגדר האפשרות בעולם. ואלמלא שלכבודו נתאמצתי וזרזתי עצמי לכתוב ביתר עז. לא הייתי יכול לכתוב זה השיעור לפי רוב הטרדה ואהבתו דחקה את הבשר וחיזקה ידים רפות. וה' יגן עליהם כצפרים עפות. כנפשותם הברות והצרופות. וכנפש נמוכה ועשתנותי הכפופות. הטרוד יעקב בן הגאון כמהור"ר צבי זצ"ל. כותב בחפזון רב ובנחיצה נמרצה:

סימן לה

ביאור כוונת הפייטן הנ"ל

אמר הכותב אחרי שובי על דברי הנ"ל ושמתי בנוסח פיוט הנ"ל פעם שנית עיוני. לא אוכל להכחיד תחת לשוני. כי עתה ראיתי שיש לפרש עוד פירוש אחר בלשון הפייט הנ"ל. וירצה לומר אפילו ספק ישנה. אפילו ספק יש לילה או לא. דהיינו בין השמשות. לא ימול אז. ואשלפניו קאי דנסיב ימול ביום ולא בלילה. הדר קאמר ואפילו ספק ישנה לילה כבר או לא. אין למול אלא ביום ודאי דווקא. דהכי תנן ואין מלין עד שתנץ החמה לצאת מידי ספק לילה. אולי לזה נתכוין מחבר הפיוט. ואין לי הכרע בדבריו כי לשונו היולי ומגומגם מאד. ולפ"ז אין לי סיוע ממנו. מ"מ נראין דברי ברורים וישרים בעז"הי.

ומתוך כך נפל לי ספק בדבר זה. דאע"ג דודאי בספק יום דתחלת שמיני. אין מלין. ממשנה שלמה הנ"ל. מ"מ בסוף היום מי נימא דממתינין לו עד למחר. אע"ג דהוי שלא בזמנה. דילמא ודאי יום עדיף. או ספק דזמנה עדיף. ומהא ליכא למשמע מדלא אשכחן קטן נימול לתשעה בכה"ג. אלא בנולד בין השמשות. אע"ג דהא אית לאשכוחי נמי. אפי' בנולד ביום ודאי. ונשתהו במילתו עד שחל עת הספק. דנימול לתשיעי. דאי משו"ה לא מוכח מידי. דנקט ברישא בה"ש משום סיפא. וסיפא נמי פשיטא דמשכחינן לה בלאו הך ספיקא. ואפילו טובא. וכגון שהיה חולה דמונין לו מיום הבראתו. ומכל הני לא איירי במתני'. אלא בספיקא דאתי ממילא:

בעיא כי אקלע דאשתהו בקטן דלא מהלוה עד דערבא שמשא דשמיני אי עדיף לממהליה האידנא בספק יום או למחר ביום גמור דווקא ומיפשיטא ליה משהינן ליה. אבל בבה"ש דשלא בזמנה לא עבדינן ודין יט"ב של גליות

וליכא למיפשט מהא דקיי"ל בברכת הלבנה דממתין עד למ"ש כדי לקיימה באופן יותר משובח. ולא חיישינן לשיהוי דמצוה. דלמיתה לזמן מועט לא חיישינן כמו שהעלו התו' ביבמות. וא"כ הכא נמי אע"ג דזריזין מקדימין למצות. מאחר דיכול לקיימה למחר באופן היותר טוב דהיינו ביום. נתרח. מ"מ לא דמי דהתם לא ידעינן דחייל חיובא כלל עד למ"ש. דלא מיתפרש בתלמודין בהדיא דמצותה בחול. וסתמא דמ"ש עדיף. דמשמע דאין מברכין עליו אלא במ"ש. ואין ספק מוציא מידי ודאי. ואפילו אם תמצי לומר דמיד נראה לברך עליו גם בחול. (וזה דעתי באמת דהיינו מיד שיש לו אור מורגש היטב כמ"ש במקומו). מ"מ לא מצינו קפידא ביום מיוחד. (אלא דזריזין מקדימין למצות). משא"כ בנ"ד דאיכא עשה דתורה למול בשמיני. ושמא בה"ש יום הוא. ומקיים המצוה כמאמרה. מיבעיא:

ותו אפילו לא היה מצוה מיוחדת ליום זה. אלא כנדון ברכת הירח. מ"מ לא דמי. דהכא איכא ספיקא דיום. והא עביד המצוה מן המובחר. משא"כ שם דאם מקדים לברך. בודאי אינו עושה מצוה מן המובחר (למאן דס"ל הכי). ודילמא בכה"ג מודה בת"ה דאין להחמיץ המצוה ולא משהינן לה כלל. מאי אמרת דילמא לילה הוא ואין מלין בלילה. הא ליתא דהא כבר הוכחתי לעיל דבדיעבד כשרה בלילה שלא בזמנה. והא נמי כדיעבד דמיא. כיון דמספקא עבדינן. דילמא עדיין אפשר לקיומי מצוה בשעתה. ועוד כי ממתינין לה עד למחר מה הוי. הא שלא בזמנה הוי. ולא כשר אלא בדיעבד. למה נפסיד בחנם אפשרות קיום המצוה כתקנה. ולזה דעתי נוטה דחביבה מצוה בשעתא כדאמרינן גבי אמורים ופדרים. וגם משום דזריזין מקדימין. מיהא מודינא בבה"ש דשלא בזמנה. דאין

מלין. דכה"ג ודאי יום עדיף ודוק נ"ל יעבץ נר"ו. ועיין במהדורא בספרי לח"ש פי"ט דשבת שם כתבתי לענין י"ט של דבריהם כשהוא ספק שמיני ספק ט'. מלין בו לד"ה שלא כפשיטות הש"ע:

סימן לו

מבאר היטב שאין מקום לקושית העולם בד"ת הנ"ל ונ"מ לדינא רבא בעונש המבטל מצו' מילה

והואיל ואתא לידן אידכרנא מילתא דמקשים העולם בדבור תוס' הנ"ל במ"ש שצריך הלימוד אותו ולא אותה משום מילה שלא בזמנה. דכשרה בלילה. ושמעתי בילדותי רבנים גדולים מתמיהים ע"ז דאכתי לא ניחא ומ"מ מצוה שה"ג היא כיון דשלא בזמנה לא דחיא שבת. ואצלי פשוט מאד ששיבוש גדול הוא ומי שהקשה זאת על התוס' לא חש לקמחיה. כי לא ידע ולא בחן גדר המ"ע שה"ג. שלא נקראת מצוה שהזמן גרמא. אלא כל שזמן ידוע. גורם חיוב המצוה. ובזמן זולתו אין חיוב במצוה ההיא כלל באותה שעה. שכך נצטווינו עליה לעשותה בזמן בלתי זמן. כהנהו דחשיב בגמרא סוכה לולב שופר ציצית. שאין שום דבר מונע לעשותן בכל הזמנים. אלא מחמת המצוה בעצמה. שאין לה מקום אלא בזמן מיוחד. ונמשך האיסור ממילא לבלתי זמן משום בל תוסיף. כגון הישן בשמיני בסוכה לשם מצוה. וכן תפלין הן מעשה"ג לפי שאינן נוהגים בשבתות וי"ט דאימעטו מפני שהם עצמן אות. דמאחר שהתורה מיעטתם לזמנים הללו שלא תנהוג בהם מצוה זו. על כן הזמן הוא הגורם למצוה. אבל מצוה שיש לה שייכות בכל הזמנים בלי הפסק. אלא שפעמים איסור אחר התלוי בזמן עומד כנגדה שלא לדחותו מפניה: כגון שלא לחלל שבת על מילה שלא בזמנה. לא מפני זה נקראת מצוה שהזמן גרמא. שאין ימות החול גורמין המצוה. ולא היה לה הפסק בשבת. אלא לפי שלא ניתנה שבת לדחות אצלה. ואיסורא הוא דרביע עלה ההיא שעתא. והיינו משום שהיא שלא בזמנה. דהאידנא כל יומא ויומא זמנה הוא. ולא הי"ל להמתין עד השבת לחללו. ולולי זה היתה דוחה שבת. ופשוט שלא נפטר מהמצוה בשבת. ויש עליו עונש שיהוי המצוה כשאיחר אותה בכוונה. וחייב על כל יום ויום בין חול בין שבת. וגדול שלא מל שעומד בכל יום בכרת (אם אינו אנוס) כמ"ש הרמב"ם ז"ל. גם ביום השבת אינו נפטר. וקאי עלה בכרת. שלא הי"ל לשהות עד יום שבת. וכי אניס נמי. משו"ה פטריה רחמנא. ותו לא דחי שבת כיון דלא מצי לקיומה בזמנה. אבל אין זה נקרא הזמן גרמא. הא למה זה דומה לחולה שאין מלין אותו עד שיבריא. האם בשביל כך יקרא זמן גרמא. ופשוט וברור למבין. וראיה ג"כ מהא דתנן הסמיכות אינן נוהגות בנשים ומייתינן לה מקרא. ותיפוק ליה דקרבנות יחיד שאין קבוע להן זמן אין דוחין שבת. והוה ליה מע"ש

הז"ג. ואמאי אצטריך למילף מבני ישראל ולא בנות ישראל סומכות. וכן יש להוכיח עוד ממה שהקשו התו' פ"ט דמנחות דלמאי צריך קרא למעוטי נשים מסמיכה. תיפוק ליה דהו"ל מעשהז"ג משום דאין סמיכה אלא ביום. ולא קשיא להו דאינה נוהגת בשבת (ועמ"ש בס"ד בחיבורי מו"ק בטא"ח סי"ד ובמשנה פ"ט דמנחות) וכמו כן יש להביא ראיה מאותה ששנינו שהשחיטה כשרה בנשים. אמאי הא לאו בת זביחה היא. כיון שאינה לשחיטה בשבת. והויא לה מצוה שה"ג דאשה פטורה. וכל דלאו בר זביחה. שחיטתו פסולה. דמה"ט שחיטת נכרי פסולה לדעת ר"י כדאיתא ברא"ש. ומי נימא תיקשי עליה הא. והכי נמי בה"ל תפלין דפסלינן בכתבתן אשה. משום דדרשינן וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה. תיפוק לן בלא"ה כיון דאי אפשר לכתוב בשבת. מעתה הו"ל כתיבת תפלין מצוה שהזמן גרמא דנשים פטורות. ותקשי לר"ת בהל' ציצית. דס"ל כללא הוא כל שפטור מן המצוה אינו כשר בעשייתה דוק. ולא הוצרכתי לכל זה אלא להוציא מלבן של טועים ומעקשים הישרה. ועוד לא ידעו ולא יבינו ללמוד הדבר במקומו. כי מבואר הוא שם כמ"ש. שהרי בפירוש אמרו איזו היא מצוה עשה שלא ה"ג מזוזה מעקה אבדה ושילוח הקן. לו חכמו ישכילו. אלה המקשים עצמן שלא לדעת. שלפי דעתם המשובש הם בהפך. ומצות שהזמן גרמא יקראו בשמותם. שהרי כולן אי אפשר לקיימן בשבת. שהמעקה צריכה בנין חזק כבח"מ סתכ"ז. מזוזה הרי אמרו שצריך למסמרה במסמרים ולתקעה עי"ד סרפ"ט. אבדה הרי שמצאה בר"ה כסתם אבדה. היאך יכול לקיים מצות השבה. ושלוח קן פשיטא שאינו יכול לצוד עופות בשבת שלא מן המזומן. והבן שאין להאריך בפשוטות. ולדקדק בפרוטות. נשתקע הדבר ולא יאמר לקטנים ולפעוטות:

סימן לז

שאלתני כדי הילוך כ"ב אמה דווקא הוא דמיקרי הפסק לנטילה. בציר מהכי לא כמ"ש בהגה דש"ע א"ח ריש סי' קס"ו. או אפילו פסיעה א' כמ"ש א"מ הגאון ז"ל בתשובה סימן קכ"ג. שהקשה קושיא חמורה על התו' ד"פ א"נ שמשם יצא דין זה לבהג"ה. אנן כמאן נעביד:

תשובה

מה שהקשו הגאטנים אחרונים על התוס' והג"ה דש"ע א"ח סימן קס"ו

גם הגאון במג"א ז"ל בסי' הנ"ל עמד על קושיא זו וסלקא ליה בתיקו לדחות דברי התו' ופסקא דהג"ה מהלכה מחמת הקושיא הנז' שנלאו כל חכמי לב ליישבה. וכבר כתבתי ע"ז בחידושי מזמן רב. אך אני בעניי אנה אני בא. לעמוד במקום גדולים חקרי לב

כהגאונים ז"ל מי יתנני לע"ל מצע תחתיהם. ואם לא מצאו כל אנשי חיל ידיהם. בודאי כל השומע יצחק לי ויאמר שתיקתי יפה מדיבורי. מכל מקום אני בתומתי החזקתי ולא ארפה כאיש אשר אין מעצר לרוחו. אומר תורה היא וללמוד אני צריך. אולי מצאתי האמת כסומא בארובה. ולא אוכל להעלים ממך כי לבבי לא כן ידמה. שלענ"ד דברי התו' ברורים ונכונים מאד. ושניהם המלכים ז"ל אחרי נשיקת עפרותם לא עמדו על דעתם בזה לפום ריהטא. שגם התו' מודים והכל שוים בזה דלפעמים אפילו פסיעה א' הויא הפסק. ולק"מ מה שהקשו ז"ל על התוס' דאי ס"ד בציר מכ"ב אמה לא הוי הפסק. א"כ מ"ט לא מצי לאשכוחי תיכף לסמיכה שחיטה. אפילו למ"ד ביאה במקצת שמה ביאה. לסמוך לפני הפתח וליעייליה ולשחוט. למ"ד כל העזרה כשרה לשחיטה. אלא ע"כ אפילו פסיעה א' הוי הפסק. זוהי קושיתם והוכחתם לעקור דברי התוס':

לא קשיא מידי ואין הוכחה לסתור מ"ש בענין שיעור תכיפ' דנט"י לברכה בכ"ב אמה

ועדיין דברי התוס' במקומן הן עומדים דהתם ודאי איכא הפסקה אפילו בפסיעה א' אם יסמוך בחוץ ויכניס לפנים וישחוט. כיון דרשויות מפסיקות. דאפילו בעלמא חשיב הפסקה כה"ג. כאותן המקומות שהביא במג"א מבה"מ. וכ"ש בסמיכה דבעינן לפני ה' בעזרה. דכה"ג לא הוי תיכף לסמיכה שחיטה. וגם התו' וההג"ה מודים בכך אפילו לענין נט"י. דחשיב הפסק גם בפסיעה א'. אם שינה מקומו והלך. ואינהו לא קמיירו אלא בשיעור שהייה. דהיינו כדי הילוך. כמבואר מאד בלשונם ברור מללו דשיעור תכיפה היא כדי הילוך כ"ב אמה. שאם שהה כל כך מיקרי הפסק. הא בהדיא דבדלא הלך כלל אילך ואילך עסקינן. אלא בשוהה ועומד במקומו. קמ"ל כמה ישהה ויחשב הפסק. והא ודאי שמעינן שפיר מהתם דכ"ב אמה ודאי הוו הפסק אפילו במקום א' (וס"ל להתו' דלא שנא הליכה לא שנא שהיה כדי הליכה כשיעור הזה. חדא מילתא היא) ולא תידוק מידי דאפילו בציר מהכי הוי הפסק. דבשינה מקומו לא קמיירי. אלא משהייה במקום א'. דבוודאי שהייה גרידא לא חשיבא הפסקה בכל דהו. כדמשמע בדוכתי טובא דוק ותשכח (עיין א"ח ס"ח וק"ד וזולת) ולהר"י התם אפילו הילוך אינו מפסיק. וא"כ למה בסמיכה חשיבא הפסקה בכל שהו. אלא ע"כ דיש כאן ב' מיני תכיפות. ר"ל א' בקירוב המקום שאין רחוק יותר מכ"ב אמה. והב' שצ"ל ברשות א' לאפוקי מבית לבית (אף בסמוכים זה לזה) דלא כנזכר גבי בה"מ. ודכוותה בסמיכה (דאיכא קפידא טפי) דעיקר מצותה לפני ה' בעזרה. אם יסמוך לפני הפתח. חשוב הפסק אפילו בכ"ש. דלא הוי במקום שסומכין שוחטין (דהיינו לישנא יתירא דמתניתין דספ"ט דמנחות ודוק. כמ"ש שם בס"ד) אבל בעזרה דכולה חשיבא מקום א'. אין הפסק אלא בכ"ב אמה כדברי התוס'.

כיון דמוקמינן כריב"י דמרחק צפון וביאה במקצת לא שמה ביאה. והוי מצי לעייל ידיה. אלא משום דשוחט בצד מזבח. לא הוי תיכף לסמיכה. ש"מ דעל כרחך כי מפסקי כ"ב אמה אפילו בחד מקום. הוא דהוי הפסקה. ובבציר לא מצית לאוכוחי מידי דליהוי הפסקה במקום אחד. כדאיירי בה בהג"ה דהיינו שהייה כדי הילוך. דעל כרחו הוא עומד במקום א' והוא הדין להולך כשיעור הזה ברשות אחת וכאמור:

אמנם בתכיפה דברכ' להנא' או למצוה ודאי יש קפידא בכל שהו ומ"מ גם בזה לא מהני' תפיס' במג"א על רמ"א

ואע"ג דלא מוכח נמי דכ"ב דווקא הוא השיעור דילמא אפילו בציר מהכי נמי. ותלמודא קושטא דמילתא נקט. מיהו כיון דלא מצינו למיקם עלה דמילתא ולא פירשו לנו שיעור פחות מזה. אין לנו לתפוס אלא השיעור שמצאנו מפורש. וכיון דתכיפת נט"י לברכה מילתא דרבנן היא. המחמיר עליו ראיה ללמד. משו"ה נקטינן ודאי כדברי התוס' בהא. ואף התוס' לא החליטו שאין תכיפה פחותה מזו. דבוודאי לכתחלה בכל דהו נמי איכא קפידא להסמיך כל מאי דאפשר. אלא שא"א לגדוש בו המדה אחר שאין משם הכרח רק לשיעור הילוך כ"ב אמה בלבד דהא ודאי שמעינן מהתם דתו לא הויא תכיפה כלל. איברא בעלמא ודאי אשכחן קפידא בהפסקה כל דהיא אפילו כדי דיבור נמי לכתחלה לא שפיר דמי כבא"ח בסי' ר"ו לענין סמיכת הברכה להנאה והוא הדין למצוה שצריך לתוכפה מיד. והארכתי בענין זה בחיבורי מו"ק סי' ח'. אמנם בדיעבד ודאי התם נמי לא מעכב. כמ"ש שם במקומו. הילכך מה שהניח במג"א בצ"ע מ"ש רמ"א בי"ד לענין ברכת השחיטה ברחוק ד"א. נמי לאו מילתא היא. כיון דלא אפשר בענין אחר. חשוב כדיעבד ואצ"ל לענין תכיפה דנט"י דקילא טובא. ולא דמי להההיא כלל וכל זה ברור מאד לענ"ד. יעבץ ס"ט:

שוב ראיתי קושיא הנ"ל גם בס' חות יאיר סי' רכ"ז אם אמנם האריך לשון. ולא היה לי עדיין פנאי לעיין בדבריו:

סימן לח

לונדן ך"ו חשון תפ"טל

אד"ש הנה זה ימים שכתב לי אחי שי' שמעכ"ת מיחה בידו מליקח ח"כ על זמן מן ב"י מטעם אגר נטר. אמת הדבר שנוכל לומר טעם זה לגריעותא. רק גם נוכל לומר טעמים הרבה לשבח ראשון הוא שער שבשוק. שנית וכי אני אומר לו שאם יתן לי על זמן קצת יתן לי כך ואם על ב' חדשים יוסיף לי על המקח. אדרבה אפילו אני רוצה על זמן קצר אינו רוצה ליתן לי כלל גם ההוספה שנותן לי אינני מרויח כי אני צריך להוציא כל כך

אם אני צריך למעות כמו ההוספה שנותן לי גם על זמן קצר אין לו רשות ליתן ח"כ וכו' רק אני איני בקי בדינים האלו:

ואגב אשאל דעת מעכ"ת ראובן ושמעון קנו סחורה בשותפות במקום שדרך לקנות על חצי שנה זמן. ואחר שקנו שאל ראובן מה ריוח יש אם נותני' מעות מיד. השיב הסוחר ד' פרצענט נכוי. אז ראובן אמר לשמעון שרוצה להרויח זה וליתן מעות מיד. ושמעון לא רצה רק כמו שקנה על זמן. והלך ראובן ושילם המעות מיד להעכו"ם. עכשיו יש לשאול אם יש בזה משום חשש ריבית כי ראובן בחשבון עם שמעון אינו מנכה לו כלום מן ד' פרצענט הנ"ל:

גם יודיעני מעכ"ת אם יש בשום מקום שאסור לטעום קודם קריאת ההלל וכו'. גם יודיעני מעכ"ת פירוש מהרי"א ז"ל בב"י ה"ל ק"ש שכתב זמן ק"ש של שחרית לפי שעות זמניות וכתב מהרי"א ז"ל על זה שלפי זה יש ליזהר בחורף למהר לקרות כי זמן רביע היום הוא קצר. ואני איני מבין זה כי אדרבה לענ"ד נראה להיפוך כי בחורף כשמאיר היום לז' וחצי עד ד' או ד' וחצי זמן ק"ש הוא לערך עד י' שעות. ובקיץ כשמאיר היום לד' שעות או ג' וחצי עד ח' וחצי. רביעית היום זמן ק"ש אינו כ"א עד ח' שעות לערך אף שיש לדחוק ולפרש שלענין הזמן של היום יש בקיץ ד' שעות זמן ובחורף לא יותר כי אם ב' שעות רק לענין שכיבה וקימה של העולם אין זה פירוש נכון. ע"כ יודיענו מעכ"ת דעתו הישרה. והש"י ימלא משאלות לבו לטובה מהרה אמן. ממנו אהוביו ד"ש וטובתו פ' ופ':

תשובה

שלום לאהובים וידידים קצינים נחמדים. אחים רעים דודים הדבקים ביראת ה' ונצמדים אתם שלום וביתכם שלום וכא"ל שלום וישע רב. רעה אליכם לא תאונה. ומחתה כי לא תקרב:

אד"ש אודיע מקבלת גי"ה ובאמת הי' לי למנוע מדרכי התשובה הפעם ולהיות נחבא אל הכלים. ולא להתהדר לעמוד במקום גדולים. במקום שבעלי תשובה עומדין להשיב לשואלים. כי מה יעשה פרעוש קצוץ כנפים אשר לא כרעים לנתר ולא ידים ורגלים לאסור או להתר. מה להרים גבנונים. ירצדו ירקדו כבני אלים. או מה יענה נפש נענה. ורוח נכאה מי ישאנה ולב אסיר תקוה הומה כחלילים. וכל עשתנותי יצאו מבוהלים. לקורות צרורות פנעוני הנה בטני כאובות מלאתי מלים. מה אדבר ואמר לי. והוא עשה יתברך בעל הסיבות נורא עלילה על בני אדם אשר לו לבד נתכנו עלילות. ועילות העלולים. לו ית' אקוה אראה בצדקתו. יעשה עמי אות לטובה אודה שמו נצח. כי הפליא חסדו לי בעיר מצור. צר ומצוק מצאוני ויוציאני לרויה בחסד אל כל היום בטחתי. ואשר

היה עמדי הרועה אותי מעודי בו שמתי תקותי. ואדע כי לא אבוש כי לא יכלמו כל החוסים בו ידעתי. שויתי ה' לנגדי תמיד יורני דרך זו אלך ואליו נפשי נשאתי. אל ישיבני ריקם מבקשתי. אל יבישני משברי אחת שאלתי. לעשות רצון אלהי חפצתי. בו בטח לבי ונעזרתי. ובעבור חושי בי נבוכים הם עדיין כמעט בטלה דעתי. מ"מ שעה א' מבית מדרשם לא מנעתי ולמלאות מבוקשם פניתי. ואם כי איני כדאי ששלחתם אלי לא להלכה למעשה הוצרכתי. ברם היאך דעת תלמיד קטן כמוני נוטה בחפזי אני אמרתי. האמנתי כי אדבר אני עניתי. לא שאני רשאי להורות כי הייתי כגבר עברו יין המצוקות ולשתוי חמר מלא מסך סכסוך הזמן אוי לי כי נדמיתי. אלא שלהיות דברים אלו פשוטים בעיני. אכתוב הנלע"ד ואתם תבחרו לא אני. ויהיו דברי אלה בקיצור נמרץ בלי אריכות דברים ראיה ועדים. כי דעת לנבון נקל למצוא כל הכתוב דרשו מעל ספר ה' וקראו אחת מהנה לא נעדרה. ולעולם ישנה אדם דרך קצרה. ביחוד כשהמקום גורם (באכסניא בלי כלי אומנות) והשעה שאינה כשרה:

חומר איסור קניית ח"כ מישראל על זמן אינו יוצא מידי דופיו

ואומר אודות הראשונה מקניית ח"כ מב"י בזה אינני מטפל עצמי כלל לע"ע. שכבר כתבתי בדבר זה באריכות בעז"ה. ונתבארו בו פרטים שונים. ומכללם נלמוד שאין בכל מה שזכר מעכ"ת. מה שיועיל כדי להנצל מן האסור. וכל הדרכים הללו אין מוציאין מידי עברה. (ובאמת אני תמה עליך ידידי. כי מוחזקני בך שהיית בקי בחדרי תורה בימי נעוריך. אף כי ת"ל עתה שהיית לאיש איך מצאו מקום במוחך טענות המוניות כאלו השגורות בפי כל העם מקצה המחנה. למדו לשונם העוה נלאו והשיאו אותן עון אשמת לומדי הדור יתום הלז חכמים להרע להקל משא האסורין הלא מצאו מענה. ההולכים אחרי שרירות לבם הזונה. הנוטים אחרי הבצע איש לבצעו פונה. המלוה כלוה המוכר כקונה. אינם חסים על כספם לצרפו בעליל היושר והצדק שיהא עושר שמור ואושר אמיתי קיים ישבעו בנים ויתרם עוד יעבור ע"י מונה. אך רובם אינן חוששין כי אם למלא ממנו כפם המרבה לספר הרי זה משובח והמקצר מגונה. מתוך שהם להוטים אחר בולמוס הריוח והשכר ובהולים על הממון המושל והכסף יענה. מפני גאון רעים הבוטחים על חילם וישימו זהב כסלם עושי קנין ומקנה. שאין דורנו דומה יפה כל איש מצוק על פיו יסע ועל דגלו יחנה. לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם כי עד"ז נכסי ב"ב יורדים לטמיון וחרב התרבית היא שאכלה קציני הזמן ועקרה אילנות גדולות ר"ל נדדו ארזים כאשר ינוד הקנה. הש"ית ישמרנו וישמרך מהם ויזכנו לשמור פקודיו. לעשות רצונו רצון שוכני סנה. ומי שנפשו יקרה בעיניו וחביב עליו ממונו אף אם לא

ידע ספר ירגיש בחולשת הטענה וזיופה. כסף סיגים מצופה. וכי מה כח שער שבשוק יפה. להתיר רבית גמור דאורייתא. והלא השער קצוב לפי הזמן תיפח רוחם של מחשבי קצין מפקיעי שערים יפקדוהו לרגעים ויבחנוהו לבקרים לפיהן יוסיף ויגרע מערכו ירדו לשערים והמה בכתובים ובדפוס ידועים לעין כל ואין מי מן התגרים שיסכל זאת. ואין הדבר מסור לרצון שאין בו טעם. וגם המפסיד בסבת חברו וצריך ללות ברבית. מחמת זה לא הותר לו לקחת הריבית ממי שעיכב מליתן. ואינו רשאי להשתלם ממנו הפסדו זה. אך רבית קצוצה היא בלי ספק מי שמחשב ללוה מה שהוציא בריבית ע"י שהיה דחוק למעות והוצרך ללות כנגד מה שחייב לו אפילו עשה ע"פ הלוה וזה ידוע לכל. ואף אם יאמר המוכר הח"כ שאין לו רשות למשוך על זמן קצר. התינח אם אין הקונה מנכה לו מן הדמים בעד הזמן שהאריך בח"כ. אבל הדבר ידוע שמקפידין מאד ומונין הימים והשעות. על פיהן ישלם המעות. ולא זו בלבד בח"כ הנעשה על משך זמן יותר מהצריך. אלא אפילו הנעשה לשלם מיד בהראותו אינו יוצא מידי איסור אצל הסוחרים הציקנין וקפדנין המדקדקים ורואין אם המוכר נדחק וצריך למעות דמוזיל גבייהו. מחמת הקדמת המעות. והוא הדין איפכא אם הקונה אינו משופה ומשופע לשלם מיד וממתין לו המוכר המעות. נגד זה מעלהו לו בדמים בלי ספק. כמנהג הפשוט שנעשה להם כהיתר מאחר ששנו בחטא והרגל נעשה טבע שני וחוק. על כן נחשב האיסור החמור בעיניהם כשחוק. ולא הביטו אל יוצרם מרחוק. לכן אהו' כנפשי כלך מדרך מסוכנת והזהר מפיתויי היצר המצר עם שידו תקיפה. כי על כן ראיתי לשחר פניך פה בדברים קצרים הללו (שאין כאן מקומם) ולהשיב בשפה רפה. ובמקומו יבואר בעז"ה באורך וברוחב כל אמרת אלוה צרופה) וא"א להעתיק עכשיו כי ארוך הדרוש כמבואר אצלי בעז"ה. ומטיבותייכו אמינא לשווייי נפשאי הדרנא בהא לא קאמינא:

סימן לט

דין ישראל הקונה חובו שעל ישראל חברו

ולשנית אשיב מענית. שהוא פשוט לע"ד שאין איסור בדבר. ורשאי ראובן השותף בקניית הסחורה אשר שילם הדמים מיד לגוי המוכר. להתפרע מחברו חלקו המגיע עליו לשלם בלי ניכוי וגירעון ד' פרצענט שנשתכר ראובן במה שפרע לגוי מיד והקדים לו המעות. דלענין זה אין דינו של גוי פחות מישראל. שאפילו בישראל כה"ג שהמקח נעשה בהיתר. בלי שיפרש אם מעכשיו בפחות ולזמן ביותר. בדבר שאין שומתו ידועה שהמקח בהיתר נגמר באופן זה. יכול שוב המוכר לומר לקונה שיקח ממנו בפחות אם יתרצה לפורעו מיד. או יוכל למכור חובו והקפתו לאחר בפחות כדינו. והישראל לוקח

החובות חוזר על הב"ח וגובה ממנו הכל. כל זה בישראל מישראל: ויפה כחו של גוי שאע"פ שפירש אם מעכשיו בפחות. ואחר כך נתרצה למכור על זמן ביותר. והעלהו הרבה ומכר לו בהקפה. שהרי אעפ"כ נתקיים המקח בודאי. לפי שאין הגוי מוזהר שלא לשוך. והלוקח הישראל מתחייב לו לעולם בכל אופן שגמר המקח בין שניהם. פשוט שיכול הגוי למכור חובו זה לישראל בפחות (בתנאי שאבאר עוד אי"ה) וגם בזה יפה כחו של גוי שאינו צריך לסלק אחריותו. מה שאין כן בישראל שאינו יכול למכור חובו בפחות. אם לא ע"י סילוק:

אימתי הוא מותר

מיהו הכי חזי לן בס"ד דאיכא לפלוגי בין אם זקף הגוי חובו שעל הלוקח ישראל בשטר. ובין היכא דלא נעשה אצלו רק מלוה בע"פ גרידא. דדוקא כי נקיט הגוי שטרא בידיה. הוא דשרי לזבוני לשטרא לראובן חברו של זה הלוקח באמנה ואשראי. ובכה"ג דמכר שטרו שבידו כהלכה בקניית שטרות. הוא דהדר ראובן על שמעון ומפיק מניה לגמרי בלי שום ניכוי. דבמכירת שטרות כדינא דידן ודידהו דיינינן להו:

ומתי יש איסור בדבר

אבל במלוה ע"פ. נלע"ד כיון דאי בעי מצי הך שמעון לאשתמוטי ואמר לא פרענא לך מידי. ולא מטעם ריבית. אלא טעם אחר יש בדבר. דהא אי ליבעי היאך לא מיחייב לשלומי כלל לראובן מה שפרע לגוי בעבורו. מדין הפורע חובו של חברו שלא מדעתו. מאחר שהלה לא נתרצה. (ואי לרצונו ולדעתו דשמעון עבד. גרע טפי דהלוואה הויא ודאי. ואית ביה משום ריבית) לפרוע לגוי אלא לזמנו. וכי קיהיב ליה ראובן מדעתיה לחוד אפילו בסתמא. הניח מעותיו על קרן הצבי. דמצי אמר ליה אידך לאו בעל דברים דידי את. דלית לך מידי גבאי. ולא מתחייבנא לך לגמרי דמאי אוזפת ניהלי. ודפרעת לגוי בחריקאי שקילא טיבותך ושדיא אחיזרי. דילמא הוינא מפייסנא לגוי במילי או עירוקיה מסתייה. (ועוד טעמים אחרים נאמרו בו שא"צ להאריך בהם כאן) איך שיהיה פשוט וידוע שהפורע חובו של חברו שלא מדעתו. הלה פטור לכשירצה (ואע"ג דלחדא דיעה בהגהת ש"ע סקכ"ח בגוי צריך לשלם מה שנתן בעבורו. התם מיירי בעניני מסים וארנוניות אע"פ שאינן קצובים. שבאותן ענינים לא שייך פיוס וקיי"ל במס אדם נתפס על חברו. ותשו' מהרי"ל איירי בכה"ג. אבל בשאר חובות שהיחיד חייב לגוי שאינו אנס ופרע זה בשבילו. היינו מבריח ארי. ולדברי הכל אין לו דמים על החייב כך נ"ל פשוט. ואף בחוב שבשטר. דהא קיי"ל אפילו הי' חוב בשטר פטור הלוה בפורע חובו

של חברו. והוא הדין לב"ח גוי שאינו אלם. דאפילו בשטר דינא הכי אם לא בדרך מכירה כמו שאפרש.)

ואיך גובה ממנו

וכיון דבדינא מצי למיפטר נפשיה ולא צריך לשלומי לגמרי. השתא נמי אע"ג דהא קבעי לשלומי. מצי אמר דילמא הוה מפייסנא לגוי בבציר פורתא. ושמא היה הגוי לוקח ממני כמו שלקח ממך. אע"פי שהמתין לי לזמן. א"כ בודאי ראובן זה שהקדים המעות לגוי. אשר לא טוב עשה בעמיו. ק"ו מהבא בהרשאה. ובמדה כפושה מדד ולא הועילה ערמתו כלום. שבשום ענין אינו יכול לקבל מחברו כ"א כפי מה שנתן לגוי (כשהוא חוב שבע"פ כדקיימינן השתא):

ומאי תקנתיה

אלא שאם בא לשאול אומרים לו הוי פקח ושתוק. ואל תגלה לחברך שפרעת בשבילו מאומה. וכשיגיע תור התשלומין. יקבל הגוי משמעון הלוקח כל הדמים שפסק משלם ויתנם לראובן. ובזה האופן יוכל לעשות אם ראובן בטוח בהגוי (ושמעון לא מצי לאשתעויי דינא בהדיה דגוי וק"ל):

תשלו' ביאור סעיפי דין פורע חובו של חברו מדעתו ושלא מדעתו

אבל מיניה דשמעון גופיה לא מצי מפיק דאפי' אי תימא דפורע חובו של חברו צריך לשלם. ולא כדכתבינן מעיקרא. מיהת לא מיבעי ליה לשלומי. אלא כשיעור זוזי דיהיב לגוי. דההוא טופיינא במאי קני ליה ראובן. ואפי' בגוף הקרן אין לו שום זכייה. וכשירצה הלה משחק בו אי ראובן קציית דינא דישראל. דהני מילי נינהו. ולא מיקנו כלל. ואפילו מטבע בעין בפקדון אינו נקנה בחליפין. כ"ש הלואה דבעל פה במאי אקנייה הגוי הב"ח לראובן. וזה פשוט מאד. (ואף כשת"ל בפורע חובו של חברו חוזר וגובה ממנו לפי שהצילו מן ההפסד ודאי שאינו רשאי ליקח ממנו יותר ממה שנתן בעבורו) והשתא דקעבד שמעון לפנים משורת הדין. לא גרע. דאע"ג דמדעתיה יהיב ליה. דינא הוא דמעכב עליה דלא לשקול טפי ממאי דיהיב איהו לגוי. ועל כן זה שזכרנו למעלה מפורע חובו של חברו. לא נצרכא אלא לרווחא דמילתא ולהתלמד במקום אחר שכך הוא באמת. ולא שאנו צריכים לכך בנ"ד שאפילו לא כך היה ויתחייב שמעון לפרוע מטעם זה. מ"מ לא קנה ראובן המותר כי במה זכה בו אפי' היה בשטר אם לא קנאו. וכ"ש שבאמת יש כאן גם משום פורע חובו של חברו. שלא כדין דקי"ל דפטור וכן הלכה רווחת:

והסרת כל ספק ופקפוק

וכיון שאין החוב שבע"פ חוב גמור אצל הגוי לענין שיוכל למוכרו. דמלוה ע"פ במאי קני

ליה ראובן. ואף ע"ג דהפקעת הלואה דגוי כה"ג אסירא. מ"מ אי הוה ליה זוזי לשמעון למיהב לאלתר הוי שקיל מניה בציר מהכי. אשתכח דמאי דיהיב הך בגיניה הדר הויא לה הלוואה גביה. לא שנא עשה כן שלא מדעתו או מדעתו כדכתיבנא. ומה דשקיל מניה טפי. הוי ליה ריביתא בודאי. ואפי' הבטיחו שמעון לראובן לפרוע לו הכל. משום דהא דטפי ליה שכר הלוואתו הוא. ואפי' מדעת שניהן אסורין. (איברא מגרע גרע דהשתא שלוחו הוי) דאגר נטר ברור הוא. בהלוואה גמורה. על כן אין היתר כי אם על ידי מכירת השטר כהלכתו. דקנייה לשטרא וזכי בההוא טופיינא מדינא:

וא"ל אם כן כי תפיס שטרא נמי. דהא שמעינן לרבותינו האחרונים ז"ל דסמכו לפסוק בלוקח שט"ח שעל ישראל ביד גוי בפחות. שאין גובין בו כלל. לפי שיכול לומר הייתי מפייס לגוי על זמנים רחוקים. ההוא בנתקלקל החוב לגמרי איירי. שאינו שוה כלום שכבר נתייאש ממנו הגוי. כגון אלו הבעלי פלטות והשרידים אשר שרדו אל ערי המבצר ולקחו להם רשות שררה אחרת מקום שאין יד המלוה שולטת שם בדיניהם. או בענין שהעני הלוה ונתייאש ממנו הגוי ולא תבעו (דכל כי האי שטרא חספא בעלמא הוא) שזה הקונה מיד הגוי מזיק בידים הוא. ומשום קנסא נגעו בה. אבל אם הוא בענין שהב"ח לא נשבר ולא ברח אל העבר. שהחוב לא נתקלקל ושוה דמיו. אע"פ שזה נתן בעדו רק דבר מועט. נקנה לו השט"ח שאין אונאה לשטרות. וגובה בו כל הכתוב בו. ובלבד שקנה כדינו במכירה גמורה. ואף כתיבה בקנין כדידן אינו צריך. רק כפי הנהוג בדינא דמלכותא. דבכתיבה (על שמו של הקונה) לחוד קני כל שיעבודיה. לאפוקי אי לא אקני ליה גוף השטר לגמרי. דמצי אמר לאו בע"ד דידך אנא. אבל בקונה כהלכתו. אין ספק שקנאו ישראל ונשתעבד הב"ח להלוקח. כל שלא פקע כחו של הגוי מישראל הלוה ודוק. כל זה נ"ל ברור מאד:

ביאור דין שנים שקנו סחורה ביחד בע"פ או בכתב לענין ערבו' ולנדון שלנו

ולכן אני אומר בנ"ד אם שט"ח היה שקנאו ראובן כדין. גובהו משלם משמעון שחייב על כרחו לפרוע לו כסך חוב הכתוב בו. משא"כ אם חוב ע"פ הוא. אי בעי האי לא משלם ליה מידי. וכי משלם נמי לא לשקול מיניה איהו בע"כ. אלא כמה דיהיב לגוי. טפי לא. ואם מדעת שמעון עשה ראובן שפרע לגוי בעבורו. יש בדבר להקל ולהחמיר. חומרא לתובע שהרי נעשה בזה הלואה גמורה אצלו. וריבית גמור הוא מה שנוטל ממנו יותר ממה שנתן לגוי. ואפילו שמעון רוצה בכך אסור מן הדין. קולא לתובע ויפה כחו של ראובן בזה שעכשיו הקרן שלו בטוח דעל שמעון הדר בודאי. ולא מצי אשתמוטי מניה. ולא זו בלבד אלא אפילו נעשו בפירוש ערבים זה לזה (וכגון שנים שלוו או קנו

ביחד באשראי מישראל. דקיי"ל שהן אחראין זה לזה. ומשתעבדי אף בע"פ אי פירשו בהדיא מעיקרא. דה"ל כערב בשעת מתן מעות אי נמי בשטרא. ואפילו בסתמא נמי ער"ס ע"ז) או היכא דדייני אינהו נמי הכי כדינא דידן דמשתעבדי בהדדי אף בסתמא. נמי פשיטא דתו לא מצי היאך לאשתמוטי כלל. ומיבעי ליה לשלומי לחבריה ודאי. דהא מיחייב לסלוקי היזיקיה. (זהו כדעת הטור. ואמנם לדעת הרמב"ם שהובא בסי' ק"ל אפילו בערבות גמור פטור אם שילם הערב שלא מדעתו. (אם לא נעשו ערבים קבלנים) וצ"ע אם אמר אפילו בערב לגוי) ואפ"ה טפי ממאי דיהיב לא מצי למשקל מניה דידיה בהך גוונא דאמרן דהיינו אם בע"פ נתחייבו. מטעמי דלעיל. מיהא אם נכתב עליהן שטר ביחד. והלך אחד ופרע כל החוב בפחות. וקנה השט"ח לעצמו. כה"ג נמי דינא הוא דהדר ומפיק מחבריה כי כשורא לצלמא. כאילו היה מתחייב בשטר בפ"ע כדלעיל. הכי נמי לא שנא. ואע"ג דדינא דגוי דאזל בתר ערבא. וקרובני לומר דאפילו נעשו ערבים קבלנים זה לזה. לא אשתני דינא בהא דוק ודי בזו למבין מדעתו כך נלע"ד. לפום ריהטא דהכין הוא עיקרא דהך מילתא. והדברים מבוארים למאן דעייל ונפק בספרי המחברים ז"ל. ואם כי היה מקום אתי בעז"ה להאריך בקצת פרטים. אלא שאין דנין משא"א כעת לפי דוחק השעה. ואתם העמידו דבר על בוריו ותבררו המקח. תן לחכם ויחכם עוד הודע לצדיק ויוסיף לקח:

סימן מ

לטעום קוד' קריאת הלל

ואם נמצא בספר לאסור הטעימה קודם ההלל. זו לא שמענו אבל גדולה מזו ידענו שאפילו בתפילה דחמירא לא קיי"ל כריב"ל. ומותר לטעום אפילו הגיע שעת המנחה כדאיפסיקא הילכתא מרבוותא. ואף בתפלת השחר דחמירא טובא. דאית בה נמי משום לתא דלא תאכלו על הדם. משמע דלטעימה לא חיישינן. לא מיבעיא מיא דשרו לכתחלה. אלא אפילו הטעימה נראה דלית בה קפידא כולי האי. כדפסקינן במטעמת דאינה צריכה ברכה כו' ואינו אלא ממדת חסידות ליזהר בה. ודבר ראוי והגון הוא לאדם הבריא: ותו אטו מי גרעא מהא דקיי"ל מותר אפילו לאכול בין תפילה של שחר למוסף. ואע"ג דמשמע קצת שהיו נוהגין גם בזמן חכמי התלמוד להסמיך תפלת מוספין לשל שחרית. כדמוכח מההיא דשכח ולא הזכיר של ר"ח בשחרית אין מחזירין אותו שתפלת המוספין לפניו: יעויין שם בראי"ש. אמנם אינו מוכרח לדעת שאר פוסקים ע"ס קכ"ו:

יש פנים לכאן ולכאן

אלא שיש לי לדון קצת להעדיף מעט כח ההלל יתר על תפלת המוספין לענין זה. ומנא

אמינא לה מההיא דתנן התם הראשון מקרא את ההלל. דמצותו לאקדומיה בתפלת השחר. ושמע מנה דהלל מישך שייך בתפלת שחרית ולא למוסף. ונידון כמוה. דכי היכי דמקמי ת"ה אסור. אי אכילה אי טעימה למ"ד הכי נמי קמי הלל דכי הדדי נינהו ולא סליק ענינא דת"ה עד לבתר הלילא. ועמ"ש בס"ד בלח"ש במשנה זו במהדורא (וכבר נדפס בשמי בתחלת פירוש המשניות להרא"ש) ושוב מצאתי ראיתי עוד קצת סעד לדברי הללו ממ"ש המפרשים בענין שם הפטרה. שנקרא כן לפי שבה מסתלקים מתפלת יוצר: ובס' תיקון ישששכר ביאר עוד שהוראתו היא לפי שעד עתה היו אסורים אפילו בטעימה. עד שיגמרו תפלת יוצר ויסיימו ההפטרה. שאז נפטרין לבתיהם אם ירצו. הרי שדעתם ז"ל לאסור הטעימה אפילו עד אחר גמר קריאת ההפטרה. כ"ש שאינו נכון לפני קריאת ההלל הקודמת לה אלא שכבר אמרתי שגם בתפלת שחרית אין איסור הטעימה ברור. שלדעתי אינו אלא מדת חסידות בלבד:

ומסתברא דבתר תפלת שחרית גרירי' משתי ראיות טובות

מכל מקום כיוצא בה שמענו. שבכל המצות זריזין מקדימין. ואנקוט חדא וחדת היא דלא אידכרא בתלמודין בהדיא. ושמעינן לבש"ע דחייש לה היינו בקריאת שמו"ת שמצוה לגמור קודם אכילה. וגם טעימה במשמע המניעה. דטעמא משום זריזות הוא. ואם אפילו בקריאת שמו"ת איכא למיחש מיהא למצוה. ק"ו להלל מעתה שהוא מצוה גמורה. ולדעת קצת עשה דתורה נמי הוי. וזמנו קבוע ודוק. על כן נכון הדבר ליזהר אפילו מטעימה. היכי דאפשר. ופשוט שכל זה אינו אלא למי שיוכל לעשות כן: אבל מאן דחליש לביה ולא מצי לאמתוני. אפילו חסידות ליכא. וגבי תפלה נמי. ואדרבה הכי עדיף: אי לא מייתבא דעתיה בלא"ה. כי היכא דיהא לבו שלם ודעתו מיושבת עליו בתפלתו וקריאתו. והדברים ברורים. פשוטים ומבוארים ומסורים ללב נכון:

דין פירוש שעות שזכרו חז"ל לענין זמן ק"ש ותפל' מבוא' אצלנו יפה בעז"ה בחבו' לח"ש ובמו"ק עטא"ח דלא כשטת הר"מ ז"ל

ולענין שעות זמניות במ"ש מהרי"א שיש ליזהר בחורף למהר לקרות ק"ש. פשוט שכוונתו ברורה מאד ור"ל שזמנו קצר מן רביע יום הקיץ. וצריך למהר לקרות ולא להמתין ג' או ד' שעות מהשוות אחר שהאיר היום. כדרך שעושה בקיץ וכמ"ש מעכ"ת. וכתב הוא ז"ל כן לאפוקי ממאן דס"ל בשעות שוות משערינן. שלפ"ז יוכל להמתין בחורף ג' שעות כמו בקיץ. והדיבור בזה אך למותר. ואולם מצד השכיבה והקימה שזכר מעכ"ת. היא היא מין הטענה. שטענתי על דעה זו דשעות זמניות בספרי אשר חנני ה' לכתוב קצת ביאורים וחידושים במשניות. וטרם הולדו קראתי שמו לחם שמים. הש"ית בחסדו

יזכני להוציאו לאורה ולבאר כל הש"ס בלי שגיאה. שם במסכת ברכות השיבותי ידי על הדעת ההוא בענין השעות באריכות. והבאתי את השלישית דעת מכרעת ע"פ הזוהר. והיא סברא תלמודית בפירוש השעות. נלאתי להעתיק דברים ככתבן (יע"ש וכמ"ש בס"ד בחיבור מו"ק בהל' ק"ש ופסח) ודי בזה לע"ע שא"א כלל להאריך. כבר רמזתי להם שזה איזה ימים הייתי חש בראשי ואיברי כבידין עלי. קלני מזרועי. אני עני וכואב ישועת אלהים תשגבני. ותושיעני ימין ה' לרפאני. ולהחלימני. לתורתו ולעבודתו ית' לקיימני. ובגלל זה נתרשלו ידי לכתוב כל האגרת לבדי כו'. גם לא יכולתי להעביר עיוני על הדברי' הנ"ל שכתבתי ברהיטא בו ביום שקבלתי כתבם. ואינני סומך על דעתי אולי משגה הוא חלילה. כי שגיאות מי יבין. על כן אמרתי אגלה אזנו. שאי אפשר כעת להטיב העיון כחפצי. ואם יהיה השם עמדי אתיאל ואוכל לשנות פרק זה בעיון. אעבור על דברי בדיוק. יותירכם ה' לטובה. כנפשכם הנדיבה. ונפש אוהבם נדבה. יעב"ץ ס"ט:

סימן מא

געטינגן ט"ו שבט תצ"ז לפ"ק

שלום וישע רב לרב ספרא וטובייא דחכימא. שכלו צח ונקי כמרגניתא דלית ביה טימא. נחל נובע מקור חכמה. ה"ה הרב הגאון הגדול החכם ושלם במדות ומעלות נשלמו סיבותיו ולא חסרו מאומה כסה פני שמים הוד תורתו יפה כלבנה ברה כחמה. סיני ועוקר הרים ומשוה למישור העקוב המופלא ומופלג כש"ת כמהור"ר יעקב יצ"ו נ"י ע"ה פ"ה. **הנה** לא אכלא שפתי מהעריך לפני אמ"ו קורותי. מעת הטעו אותי משלחת מלאכי רעים. וטלטלוני טלטלה גבר בדרך לא יסכון בה והייתי משוט בארץ ומתהלך שולל מגודל העצבון המושג לי. עודני בתוך הגולה וה' שלח למחיה לפני את הקצין ר' אליה מאדינבורג ואסף אותי הביתה אז רפתה רוחי הקשה ממני. ונטיתי אהלי אצל משכנות הרועים ולשמוע שריקות העדרים המהגים במלאכת הגיון. והייתי מאסף לכל החכמות הצריכות שישקיפו עליהם השלמים ואי אפשר זולתם. והאספסוף אשר בקרבי התאוו תאוה לשקוד על דלתי חכמות הרפואה. ואעתק משם ללכת מאופן אל אופן לעומת הרופאים אשר בכאן. והנה הקרה ה' לפני דבר גדול ודבר קשה ממני להתיר ספקו. ולא נשאני לבי לחקות מכתב אל אדוני מ"ו להכביד עליו במילין עם היות מדי עברי דרך גבולו אהי שעשוע בעיניו אולי בצוק העתי' נמוחה ונתכה האהבה מה שקפא ברעיוניו. ועתה גלה את אזני בן הק' ראה כי ניחא לי' למר לשמוע מלתי על כן מצאתי את לבי להציע לפניו שאלתי:

וזה החלי הלא ידעתם כל מי שערב לבו לגשת ולקרב אל מלאכת הרפואה צריך ללמוד חכמת הניתוח. ופעמים בשבת ממיתים את הכלב אם אין מת נכרי מוכן לפניהם. ומראין את הסכיני' המיוחדים לכך לערוך לפניהם הפשט ונתוח כדי להתלמד ועתה יודיעני כדת מה לעשות. ואדין לפניו בקרקע כתלמיד היושב לפני רבו. אודת הסכינין לטלטל לצורך תשמישן לא מבעיא לי דזה תלוי אם מותר לחתוך אבר אבר אם לא וגם את המת אשר יחצון לטלטל נראה לי דשרי לא יהא אלא כלי מבט הנקרא אצטרלאביום דשרי להסיע ממקום למקום. ואי משום מוקצה מחמת מיאוס כבר איפסקה בש"ע כר"ש דשרי ואי משו' בעלי חיים שמתו דאיכא לחד מ"ד במ' ביצה דמודה ר"ש. הלא הובא במגן אברהם סי' ש"ח סעיף ק' נ"ה בשר עכו"ם שנשחטה היום שרי לטלטל דאין הכנה לעכו"ם ע"כ. ונראה לי ראיה מתוספת דביצה דף ז' בדבור המתחיל השתא מוכן לאדם לא הוי מוכן לכלבים וכו' ותימא היכא הוה מוכן לאדם דהא לא מצי שחיט לה בין השמשות דילמא שבת הוא ע"כ. מאי מקשה תו' דלמא איירי בבהמת נכרי דמצי שחיט לה אלא ודאי דאי איירי בדנכרי לא הוה פליג ר' יהודא בסיפ' באמרו אם לא היתה נבילה מע"ש אסורה לפי שאינה מן המוכן דבשל עכום אינה צריך הכנה וק"ל. וגם מת נכרי נראה לי דשרי לטלטל דמה לי נכרי ומה לי כלב ומה שחמיר לן מית דידן שתי תשובו' בדבר חדא דמת ישראל אסור בהנאה משא"כ מת נכרי כמו שחולק בן המחבר תשובת צ"צ על אביו. ויפה כח הבן מכח האב. מדמשבח קודש' בריך הוא בישראל שנותנין שונאיהן לקבור' אחרי שקיימא לן כל האסורין בהנאה צריכין קבורה ולא אמרה תורה שלח לתקלה. ועוד כבר יהיב טעמא לשבח הלבוש כי מת גופא ניחא לי' דלא לחלל שבת עבורו ולא צריך האי טעמא במת נכרי. ובזה הותר הספק מה שמקשה הט"ז גבי מוקצה ק"ל כר"ש להיתרא וגבי מת אסור לזוז בו אבר. ואף לנתוח אבר אבר נמי שרי ומשנה ערוכה היא מחתכין את הנבלה לפני הכלבים. ואין לחלק במקום מצוה שאני. דמחתכין בתלוש אף בדליכא מצוה. מדפריך בגמרא דשבת דף קמ"ו על הא דר' אושיעא מחלק בין דרוסות למפורדות מיתבי רשב"ג אומר מביא אדם את החבית של יין ומתיז את ראשה בסייף ומניחה לפני האורחים ואינו חושש. ומשני הא ר' נחמי' והא רבנן. מאי דוחקא לאוקמי חדא כר' נחמי' וחדא כרבנן לוקמי תרוייהו כרבנן וההיא דרשב"ג במקום מצוה ולהכי נקטי לפני האורחים וגם מאי דפריך בתר הכי תניא חדא מתיר מפקיע וחותך ותניא אידך מתיר אבל לא מפקיע וחותך. ומאי פריך דילמא במקום מצוה שאני. אלא על כרחך חיתוך בתלוש ליכא אף שלא במקום מצוה ור' נחמיה לא פליג כי אם לטלטל הסכין דאין כלי ניטל אלא לצורך תשמישו המיוחד וכבר איפסקא הילכתא

בגמרא כר' אושיעא דמיקל בחיתוך ולא מתקנא ואם יתחמץ לבב אנוש הלא גמרא ערוכה בשבת דף ע"ז האי מאן דסלית סילתא חיוב משום טוחן ואי קפיד אמשחתא חייב משום מחתך הרי שלך לפניך דחיתוך בתלוש נמי איכא ובקפדא תליא מלתא והנה בחכמת הניתוח איכא קפידא דבא לאמן את ידו לבלתי נטות ימין או שמאל פנים ואחור. ואולם אף דא לא תברא דאין זו מן המדה ואמשחתא. דאי לא תימא הכי מאי מקשה בגמרא דעירכין דף ז' מהא דאמר שמואל היושבת על המשבר ומתה מביאין סכין וקורעין את כריסה בשבת להוציא הוולד מתוכה. ופריך פשיטא מאי קא עביד ופי' רש"י ז"ל מחתך בבשר הוא ולאו מידי קא עביד ע"כ. וכי כולא עלמא גמירא כשמואל דבקי בהטי' שלא לחתוך ולדה עמה והוה כמאן דקפיד אמשחתא וחייב משום מחתך. על כרחך צ"ל דאינו חייב משום מחתך כי אם החושש אשיעור קוטן וגודל ומאן דקפיד קפדינן בהדי'. וגם מוכח מתוס' דשבת דף ע"ה בדבור המתחיל המסתת את האבן חייב משום מכה בפטיש. ומקשה ולחשוב נמי מחתך. ומשני באבני גזית עסקינן ואינו צריך אלא לציור. מוכח נמי דלא שייך אמשחתא אלא במקטין דבר ממה שהיה קודם לכן להעמיד על שיעורו דאם לא כן הדרא קושית התוס' לדוכתא דהא בציור נמי איכא קפידא שלא להאריך במקום שראוי לקצר או לקצר במקום שראוי להאריך ודו"ק. מה שהדם יוצא בחתיכת אברים לאחר מיתה ליכא שום צד איסור בזה אי דם מיפקד פקיד שרי ואי חבורה מיחבר אין חבורה לאחר מיתה. אך לפעמים הכלב אחר מיתתו עדין איבריו מפרכסין ועורקיו דופקין נ"ל שאסור לחתוך. דאית' בגמר' דערכין דף ז' ולד דפרכוס לא יהא אלא כזנב הלטאה דמפרכס אף שאין רוח חיים בקרבו והנה ההפך יורה ביורה דעה סימן כ"ז כל זמן שהבהמה מפרכסת אסורה משום אבר מן החי. וצ"ל דספוקי מספקא לן ואזלינן הכא לחומרא ובההיא דערכין לא מפקינן ממונא מספיקא. והנני יושב על המשמר ומצפה להתעדן בתשובתו ולהנות מאור תורתו. ובזה אצא ואחוי קידה לעומתו ואומר האל יפליא למענהו שנים רבות יחייהו ובריא אולם יעמידהו ועל במתי עב ההצלחות יעליהו. כה דברי השוקד על דלתי חכמת הרפואה שם הצעיר בנימן וואלף גינצבורג:

תשובה

בעזה"י ער"ח אדר תצז"ל אלטונא.

אקרא לשלום. לאהו' המשכיל התורני גזרת שפי"ר ויהלום. אוהב החכמות לעשות מהם אוצר בלום. מלמד ידיו לקר"ב איש ולב עמוק ובמלחמת יסודות המורכב להטיל שלום. כהר"ר בנימן וואלף יצ"ו. ה' אתו את הברכה ולא יחסר מכל אושר אמיתי כלום:

נמצאו דבריך ואוכלם. ויהי דברך לי לששון ולשמחת לבבי. בראותי שלא נשענת על המק"ל המגיד חדשות כאשר יחלום החולם. ואלי קראת להצילך מפח מוקש. ברוך ה' אשר שלחך לקראתי. ברוך תהיה לשמים אשר זיכיתני במצוה על זאת תודות אשלם. והנה תשובת שאלתך לא נפלאת ולא רחוקה היא. וכל הצדדים שצידדת להקל סרו מהר וכלין מאליהן ספו תמו כרגע הייתי יכול לומר כלם. אולם מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך אף כי אהבת זרים. ואמרת אחריהם אלך וגו'. (בכונה רמזתי לו שפיל לסיפא דקרא. באשר הוא היה הנטפל לעוברי עברה משלחת מלאכי רעים הידועים. שהונו לרבים ובדו מלבם גזרה קשה לק"ק מינסק בשקר. שנלכדו על ידי למכתב עלייהו תברא. ונתגלה חרפתם בקהל רב בידיעה ברורה. עם שלא יכולתי להוציא חיל בלעו מבטנם. ונמלטו בסבת עד המסייע הלז חוטא נשכר טהר גברא בטהר השכירה. להנאת עצמו דורש דמים וארח לחברה. חבר כהנים חמסנים דמיקרו ועבדי לאחזוקי שיקרייהו משכוה גברי לגברא): ידעתי בני הרבה ילדות עושה הרבה שכני' וחברים רעים עושים וגדול כח השוחד. ולא עצרת כח ללחום את מושל באדם ההמוני. המענה את הכל לסור אל משמעתו ולעבוד עבודתו כי רבה. אבל איני מהרהר אחריך שנתחרטת על אותו עון שנטפלת לעוברי עבירה להחזיק ידי עושי עולה ובודאי עשית תשובה. על כן לא סרה כל עיקר האהבה ביחוד עכשיו כי ראיתיך מודה על האמת חזרה למקומה החבה. כי הילדות והשחרות הבל וסוף סוף זרוק חוטרא לאוירא אעיקרא וקושטא קאי. ואל תתחר עוד במרעים ולא יקנא לבך כי אם ביראת ה' כל היום כאשר קויתי ממך מאז הכרתיך על משמרתי אעמודה ואצפה הן תוחלתי לא נכזבה. לכן עתה באתי על ד"ת אשר שאלתני ואתהלכה ברחבה. עם היות הדבר פשוט מאד לאיסור מכמה טעמים ואופנים שונים. אמרתי להתבשם עמך בהלכה ואשיבך על עקב דבריך בדרך ארוכה וקצרה כאשר יצטרך הדבר לפי תואר הנושא בלבד. ובאופן שאבליע כל לשון כתבך כמעט מלה במלה תוך כתבי. למען תדע ותשכיל ממוצא דבר שהשקפתי על כל מ"ש ולא דחיתי אותך בקש וגבבא. אכן לא אטפל בהעתקת לשונות הגמרא והפוסקים עם ציון מ"מ על כל דבור ודבור כדרך בעלי תשובה. גם לא אאריך במה שאינו צריך רק בשיעור שיספיק למבין. וכדרכי ומנהגי עפ"י הרוב בעזה"י שהמועט מחזיק את המרובה. ולא לטרוח בחנם בדברים נודעים במקומם. ואם באנו לכתוב אין אנו מספיקין. בשגם הילכתא רבתא לשבת בלא"ה. בפרטות דיני המוקצה וסעיפיו הרי הן כהררים התלוין בשערה ורבו מארבה. על כן תנה בני לבך לי וכל דברי הקשיבה:

באור מלאכת אנאטמיע חוששני לה מחיוב ב' חטאות. ולפחות אחת ממנה לא נעדר' מלבד כמה שבותין שנכללין בה

ז"ל שאלתך הלא ידעתם כו' ופעמים בשבת ממיתים את הכלב ומראין את הסכינים המיוחדים לכך לערוך לפניהם הפשט וניתוח כדי להתלמד ועתה יודיעני כדת מה לעשות ע"כ השאל': והנה לפי סגנון לשון זה אם הוא מכוון. תשובתך בצדך ודבר פלא הוא שהוצרכת לשאול דבר כזה. שהרי לפי דבריך יש כאן שני אבות מלאכות המנויין במשנה. הא' הפשט שנשנה בפי' בכלל הט"ל מלאכות והב' ניתוח שהוא בכלל חיתוך השנוי כמו כן. ואע"פ שאינני יודע זה בבירור איך מנהג ניתוח הרופאים מ"מ הרי פיך ענה. ואיני חושב שכתבת כן בלא השגחה ושלא בכוונה. רק על דרך העברה ומליצת הלשון. ביחוד לאיש כמוך העוסק בחכמת הדבור לא יאות לחשוד אותך בכזה. ובאמת כן נראין הדברי' מן הסתם שבאין בודאי לידי הפשט העור ג"כ אם בתחלת הניתוח או בסופו. כדי לעיין יפה בכל הגידין והווירידין והעורקים דופקים ובלתי דופקים עצבים ועצלים קשרים ומיתרים. גם אל זה יביטו לראות נקבי העור וקליפותיהן המכסין אותן כאשר אחשוב. ובוודאי יעיינו כמו כן בחיבורו לבשר ע"י קילופו ואיה מקום השומן והחלב והלחיות שבין עור לבשר לפי חילוף המקומות שבגוף והאיברים. א"כ ודאי יצטרכו לבא למלאכת ההפשט ששיעורו קטן מאוד כדי קמיע. גם שמעתי כשגמרו לנתח מת אדם מחלקין עורו ללומדי הניתוח באשר מחזיקין אותו לסגולה ידועה מכל זה נראה שהאמת כך הוא שאינן נמלטין ממלאכת ההפשט שהוא אב. גם הניתוח אם מקפידין על החיתוך הרי הוא אב מלאכה. ויבואר עוד לפנינו בס"ד באשר נגעת בזה. מעתה לא היה זה צריך אריכות. והתשובה בזה בקצרה שהעושה כן בשבת חייב ב' חטאות או א' לפחות. ואם כבר נכשלת ח"ו כתוב אפנקסך שתביא עכ"פ חטאת שמנה. שמנה ודאי לפייס ג"כ עון המוקצה ועמו כמה איסורין מד"ס שנכללין בענין זה בודאי הגמור. ואילמלא לא היה כאן לגמרי משום לתא דאיסור דאורייתא. כאשר חשבת באמת. ולא עלה על לבך כלל שיהא בו שמץ דבר ממלאכה גמורה. מ"מ היה די ומספיק להתרחק ממנו עד קצה האחרון. ולהחמיר אפילו בספקו. עם שיהא ספק דרבנן בלבד. דשאני שבותין דחמירי וכמה פעמים מצינו שהחמירו בספקן. בפרטות בנדון זה שיש בו כמה שבותין של דבריהם כמ"ש להלן בעזה"י. והוכחתי במ"א שלפעמים חמורים אסורי דרבנן בקיבוצם וחזקים מיינה של תורה. ודוחין איסור תורה מפניהם אף בקום עשה. שלא לעבור על ד"ס כשנקבצו באו ב' או ג' מניעות מדבריהם בענין א'. כי אז נתחזק חבל האיסור אע"פ שאינו אלא מד"ס. ולא במהרה ינתק מפני איסור של תורה א' פשוט. ואין

כאן מקום להאריך בזה. מלבד המפורסם וידוע שהשבות כחו גדול לדחות בשב וא"ת שהעמידו דבריהם אף במקום כרת. ומתנין ב"ד לעקור דבר מ"ה שלא לזלזל בגזרותיהם. ע"כ אל יקלו בעיניך וכאשר בודאי ידעת ג"כ כמה חמורים ד"ס בהפלגת עונש העובר. ויותר מהמה בני הזהר וקבע בהם מסמרות. ועשה משמרת למשמרות:

דמיון כוזב של השואל שלא מדעת

עכשיו הריני נזקק לבטל צדדי ההיתר שעלו על דעתך בענין המוקצה. ובאמת כל דבריך אינן אלא תימה ולא אחד בהם שיש בו ממש סעד להתר וסמך נרצה. כתבת ואדון לפניו אודות הסכינים לטלטל לצורך תשמישן לא מבעיא לי דזה תלוי אם מותר לחתוך אבר אבר אם לא. הנה זה תחלת דבר פיך אינו מכוון כלל. הא דפשיטא לך דטלטול הסכינים לצורך תשמישן תלוי באם מותר לחתוך. שסותר הנמשך מוליד א"כ סותר הקודם בהכרח בצורת הקש כזה. (ר"ל בתנאי מתדבק) שאם אין מותר לחתוך אבר ובטל התנאי ביטלת גם המעשה הנדרש. ואסרת לטלטל ג"כ הסכינים. ואף לצורך תשמישן. והרי בכאן טעות כפולה. להחמיר במקום קולא בדבר ברור ונגלה. כי אף אם יאסר החיתוך ההוא. לא נאסר מחמת זה טלטול הסכינים ואפי' שלא לצורך תשמישן. דכי הוויין נמי מלאכתן לאיסור כמו שהוא האמת. מיהא דבר שמלאכתו לאיסור נמי שרי לטלטלו אפילו רק לצורך גופו ומקומו כדקיי"ל. הא בהדיא דשלא לצורך תשמישן נמי מותרין. ולא אחשוב שמקפידין על סכינים הללו כל כך ונדונם כאיזמל דמילה ותער וסכין דשחיטה דמוקצין מחמת חסרון כיס. וגם אתה לא הגדת לנו. על כן לא היה לך לתלות זה בזה בפשיטות. ואם וודאות שלך כך ספקות עאכ"ו. שלא יטעך עינך ח"ו לסמוך על דעת עצמך להקל באיסורין. והריני מעביר דבריך א' לא' כבני מרון. להשיבך כסדר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון:

מחזה שוא חזה

אמרת עוד וגם את המת אשר יחצון לטלטל נ"ל דשרי לא יהא אלא כלי מבט אצטרולביום דשרי להסיע ממקום למקום ע"כ: וזה שיבוש במ"כ אין דמיונך עולה יפה. והבטת צר מעון לחזות שוא מתוך האצטרולביא. צא מאסטרולוגין שלך כי מה ענין כלי לדבר שאינו כלי כלל. ואף בזו לדעת הרמב"ם אסור ללמוד ולעיין בו בשבת. אבל לטלטל מיהת. פשיטא דתורת כלי עליו. משא"כ בזה:

ומשמן בשר הכלב המת לטלטול רזה

כתבת עוד ואי משום מוקצה מחמת מיאוס כבר איפסקא בש"ע כר"ש דשרי. בהא נמי אשתבשת. אימר דשמעת לה דמוקצה מחמת מיאוס שרי. אלא בכלי מיאוס כגון נר

ישן ועץ של דגים וכיוצא אע"ג דסריין. שרי לטלטולינהו משום דתורת כלי עלייהו. וכן אתה אומר בגרף של רעי מותר בטלטול מטעם זה. ואף שלא לצורך תשמישו ולא לצורך גופו ומקומו. אלא להוציאו מן הבית. ואעפ"כ אסור לעשות גרף של רעי לכתחילה. ומי לא מודה נמי ר"ש במוקצה האסור מחמת גופו כאבנים וצרורות ומת וקליפין וצואה באשפה. וכל מידי דלא חזי ליה ולאו דעתיה עליה. דהני ודאי גריעי מגרוגרות וצימוקים. וזה פשוט מאד דליכא מאן דפליג בכל הני. ואפילו במחובר הנתלש בו ביום אית ליה לר"ש מוקצה. אע"ג דהוה מידי דחזי וקאי לבהמה וחיה ועופות אף בו ביום. אפ"ה הו"ל כדחייה בידים. כמ"ש רש"י וכה"פ בפירוש. ואע"ג דאיכ' למימר דדעתיה עליה ולא אקצייה לגמרי. דהא קיי"ל מעמיד אדם בהמתו על המחובר. כ"ש בדבר שאינו ראוי כלל. וכ"כ בהדיא הרי"ף וש"פ גבי קליפין ועצמות דלר"ש נמי בעינן שיהו ראויין למאכל בהמה. והכי קיי"ל. (וגדולה מזו שמענו אפי' כלים כגון כוס וקער' ועששית לא יזיזם ממקומם אף לר"ש כדאי' בגמר' בהדיא). וכן צואה לא הותרה אלא לפנותה לאשפה מפני כבוד הבריות. והא ודאי לצואה במקומה דמיא. כיון דלכתחלה קעביד שלא לכבוד בריות ולא לאכילה הוא צריך. לפיכך יאסר אף משום מיאוס. וידון אותו חדר כאשפה וכדיר של בהמה (כמו שנחשבת דירתו של נכרי לענין אחר ג"כ) ואסור לישראל לטלטל שם הנבילה ולהזיזה ממקומה וזה ברור:

הוכחת השואל מהתו' למ"ש בירו' דשל גוי א"צ הכן מסייע שאין בו ממש

עוד כתבת ואי משום ב"ח שמתו דאיכא למ"ד דמודה ר"ש. הלא הובא במג"א בשר עכו"ם שנשחטה היום שרי לטלטל דאין הכנה לעכו"ם ע"כ. ונ"ל ראיה כו' מאי מקשה תו' דלמא איירי בבהמת נכרי דמצי שחיט. אלא ודאי דאי בדנכרי לא הוה פליג ר"י כו' דבשל עכו"ם א"צ הכנה עכ"ד. והנה תחלה אשיב להוכחתך מתו' הנ"ל שאין זו ראיה של כלום. ואין זה דיוק לגמרי דילמא בשל נכרי מיירי. דלאו אורחיה דתנא בהכי. וסתמא בכל דוכתא כה"ג בישראל איירי עד שיפרט לך נכרי בפירוש דוק ותשכח. משו"ה לא ניחא להו לתוס' בשינויא דחיקא כי האי. ובלא"ה דעדיפא קמשנו. ולעולם מאן דפליג פליג בהא נמי. ודילמא אפילו מאן דשרי אסר בהא. וכמ"ש באמת בסמוך בעזה"י. בפרט שדבר זה דשל עכו"ם א"צ הכן. אינו ברור כל כך. כי לא נזכר ממנו כלל בתלמודא דידן. וי"ל דלא ס"ל הכי מדלא אשתמיט לאשמועינן כי הא בשום דוכתא. ואדרבה לכאורה איפכא משמע בכמה דוכתי. דהא אסרינן דבר שיש במינו במחובר אף בטלטול וכן במחוסר צידה. כדאי' פא"צ ובפב"מ גבי ליפתא דמחוזא וכן בפמ"ש גבי דיכרי דמברכתא. ועיין גם בב"י סי' ש"ח תדע דלא ברירא כולי האי הך מילתא דהירו'. (וע"ע בסי' תקי"ז ומ"ש שם

בחבורי בס"ד) וגם צריך לחלק בודאי בין מוקצה למוקצה דלא בחדא מחיתא מחיתינהו. ולאו לכל מילי דמוקצה איתמר הך כללא דשל גוי א"צ הכן כדבעינן למימר קמן. מיהא לדוחקא ולספיקא לא מחתו נפשייהו תו' דביצה דלא צריכי ליה התם. והא שפיר מתרצי לה בלא"ה בתרי גווני שפירי. אליבא דהלכתא וקושטא דמילתא. ותו דאנא אמינא לפום ריהטא איברא איפכא מסתברא. דשל גוי לא קאי לישראל. אף לדברי הירו' דאין מוקצה בשל גוי. מיהת כי הוי מחוסר מעשה רבה כי האי מודי. ואימא איפכא אפי' את"ל דבשל ישראל לית ליה לת"ק מוקצה ואף בב"ח שמתו לא. משום דדעתיה עלייהו. דחזו לכלבים מיהת לכשימותו. כמ"ש ז"ל דמשו"ה לא אקצינהו לגמרי. משא"כ בשל גוי דלאו דעתיה דישראל עליה כלל. והוקצה מדעת ישראל אפי' דבר שאינו מוקצה אצל ישראל בשלו. כ"ש בהאי גוונא דאפשר איהו גופיה נמי לא הוי דעתיה עליה מאתמול. והשתא הוא דאימליך. לא חשיבא דעת הגוי ומחשבתו לשווייה מוכן לישראל. גם בדבר שהוקצה בין השמשות ולא חזי לכוס ההיא שעתא. משו"ה דוק לאידך גיסא דאי בשל גוי איירי. לא מבעיא דלר"י אסורה אף בנתנבלה מאליה וק"ו לנשחטה. אלא אפילו לת"ק דלית ליה מוקצה. בשל ישראל דווקא משום דדעתיה עילוה. משא"כ של גוי דלא קאי לישראל ולא חזי ליה כלל. ודאי אקצייה מדעתיה. ובב"ח שמתו כי ה"ג דילמא כ"ע מודו. ולא הוה שרי ת"ק אף במתה מאליה. וכ"ש לנשחטה בריאה. דאיכא תרתי מוקצה מחמת איסורא דרביע עלה. ומחמת דחייה דאסח דעתיה מנה. דודאי אסורה לכ"ע. משו"ה לא ניחא להו באוקמתא כי הא:

והיא גופה צריכה רבה דמוכח טובא דלאקיי"ל הכי מיהת במידי דמחוסר מעשה רבה דשחיט' ודלא כש"ג ובמג"א ותשובות גדולות לדבריהם:

ואמנם לא די שאין זו ראיה. אלא שבאמת צל"ע בדין זה שהעתיקו במג"א מס' ש"ג פרק מפנין. שנראה לענ"ד תמוה מאד. דמאי קמדמי נשחטה למתה מעצמה. דאפי' למ"ד חלוק היה ר"ש אף בב"ח שמתו. היינו טעמא כדאמרן משום דאכתי הוה קצת דעתיה עלייהו. דמסיק אדעתיה דחזו לכלבים לכשימותו. ולא מסח דעתיה ולא אקצינהו ולא דחינהו בידים. מיהת מודה ר"ש במוקצה מחמת איסור מלאכה דאורייתא (אע"ג דלית ליה מוקצה מחמת איסור דרבנן. כגון נר שהדליקו בו. משום דאיסור טלטול בעלמא הוא דהוה רביע עליה בה"ש. ומיקרי גמרו בידי אדם. משא"כ במלאכה כדמוכחי כמה סוגיות בש"ס) דמגו דאתקצאי לבה"ש איתקצאי לכולי יומא. והיינו טעמא דמחובר ומחוסר צידה ודכוותייהו דליכא דפליג דאסירי נמי בטלטול. ולא זו בלבד אלא אפילו נשרו מעצמן ונצודו מאליהן נמי אסורין בטלטול. ואף בשל גוי קיי"ל הכי. ולא עוד אלא בספקן

נמי החמירו ואסרו ספק מוכן כזה. א"כ מהיכא משמע בפשיטות דבשחיטה שרי. דאפי' את"ל ר"ש פליג בכל הני נמי. מיהא אנן ודאי לא קיי"ל כוותיה במוקצה כי הך. וה"נ ת"ק דר"י לא שרי אלא בנתנבלה מאליה ולא בנשחטה. ל"ש נכרי ל"ש של ישראל. דאל"ה לישמעינן רבותא בנשחטה וכחא דהתירא עדיף וק"ל. אלא הא בורכא וליכא דסליק אדעתיה. דמאי שנא מכל הנך דלעיל דאסירי לכ"ע. והך לשתרי. אחר שלא הי"ל היתר בה"ש. ולא היתה ראויה לכוס אלא באיסור מלאכה דאורייתא (ואע"ג דמלאכה שעשה גוי לעצמו ולא בשביל ישראל מותר לישראל ליהנות ממנה בשבת. היינו במידי דלאו בר אכילה הוא ולא שייך ביה מוקצה משא"כ במידי דגזרו ביה מוקצה מחמת איסור מלאכה שבו לא הותר אף בעשה הגוי לצורך עצמו. כי איסור מוקצה שבו להיכן הלך. ואדרבה חמורה מלאכת הגוי לאוסרה לישראל בדבר שבמוקצה כזה כמ"ש ז"ל. וגדולה מזו אמרו בההיא דעשה גוי כבש לירד בו יורד אחריו ישראל. דמ"מ לטלטל הכבש אסור לישראל. אם לא היו העצים מוכנים מבעוד יום. וק"ו למידי דאכילה דאתעבידא ביה מלאכה בידי גוי. דנאסר בטלטול מטעם מוקצה מחמת איסור) וכ"ש למ"ד מודה ר"ש בב"ח שמתו. דהא ודאי דמודה בהא דאתעביד ביה איסורא נמי. ומ"ש עוד וכ"ש בשל גוי דא"צ הכן. אף זה מן התימה כי מלבד שכבר אמרתי שדבר זה חידוש הוא מן הירו'. ואין לו סעד לתומכו משטות תלמודינו. ולא כל כך מוסכם. מ"מ אין לך בו אלא חידושו. שלא נאמרו דברים אלא לענין מוקצה גרידא בעלמא (דאסח דעתיה מניה) דבשל ישראל היה צריך הכנה והזמנה שיהא דעתו עליו מבע"י. בהא הוא דחדית לן הירו' בשל גוי דא"צ הכן ולא בעי זימון. דאינו מקצה מדעתו כלום. מיהו הבו דלא לוסיף עלה למשרי נמי במילתא דלא מהניא ביה הכנה. דודאי היכא דהוי מוקצה משום דרא דאיסורא ומלאכה דאורייתא דרביע עליה בה"ש כי הני דאמרן. מודה הירו' דאין חילוק בין של ישראל לשל גוי. דאטו לית ליה ההיא דבמינו במחובר ומחוסר צידה דקיי"ל דאסורין בטלטול ואפי' לא הביאן לצורך ישראל. ואפי' ספקן אסורין. ואף בנשרו פירותיו של גוי מאליהן וכן בניצוד. אע"ג דלא אתעבידא בהו מלאכה כלל. אסירי משום מוקצה. ואמרו דטעמא דפירות הנושרין. גזרה שמא יעלה ויתלוש. וכן אתה אומר בניצוד. ולא חילקו כלל בין של גוי ובין של ישראל כנז'. וע"ס שכ"ב ושכ"ה ותצ"ח ותקט"ו ותקי"ז ותדע. וכן בדין שהרי אדרבה מצינו שהחמירו במלאכת הגוי איידי דקליש איסוריה גבי ישראל. וחששו ביותר שמא יניחנו לעשות בשבילו כמ"ש הפוסקים ז"ל. משו"ה נמי אפי' גזרה דשמא יעלה ויתלוש. חדא גזרה היא בשל גוי כבשל ישראל. לכן לא יכולתי לכוין אלו הפסקים יחד. והפלא מהרב במג"א גברא דמריה סייעיה. ולא חלי ולא מרגיש

השגה גדולה ושגג' כפולה לבש"ג וסתיר' מניה וביה

ועיינתי בס' ש"ג עצמו ועמדתי משתומם כשעה חדא. שכל מ"ש בזה נ"ל שאינו מכוון כלל. כי יתר על האמור למעלה שאין ענין נשחטה למתה מעצמה ושאין ראיה מהירו'. מצאתי לו ז"ל עוד דברים מתמיהין. דקמדמי לה תו לפירות הנושרין דשרו הואיל וראויים לעורבים. ה"נ הבהמה ראויה לכוס חיה לכלבים. והרי זו טעות כפולה במ"כ דמנ"ל הא. והא קיי"ל איפכא דפירות הנושרין לעולם אסורין בטלטול בו ביום ולא מהני להו הא דראוין לעופות שבחצר. דאכתי קיימא גזרה דשמא יעלה ויתלוש. וכמ"ש התו' בהדיא ריש ביצה. דמשו"ה צריכין לתרי טעמי לאסור נושרין. משום דאית בהו תרי גווני מוקצה. כי היכי דלא ליהני להו כי הוו מוכן לעורבים כגון שעומדין האילנות בחצר ע"ש. וכן הבהמה בחייה אינו מועיל לה מה שעומדת לכלבים מה"ט. ועוד דלא קיימא לכלבים. דאפי' נמלך ושחטה לצורך כלבים. לא מהני. דבעינן מוכן ועומד דווקא כמ"ש התוס'. והאי לאו מוכן ועומד הוא. דסתמא מאי דחזי לאינש לא שדי לכלבים. וכ"ש בששחטה לצורך אדם היום. שלא הוכנה ולא עמדה מעולם לכלבים. שלא יצאה מתורת מוקצה משום דלא הוי חזיא לכוס בה"ש. ועוד דברי בש"ג ז"ל נראין כסותרין זא"ז. עיין פכ"כ שכתב בהפך. עם שנראה שהרגיש בסתירה. ונדחק ולא עלתה בידו ליישבם כהוגן. וכמדומה דאיהו ז"ל גופיה לא אמרה לקושטא דמילתא. דלא ברירא ליה כולי האי. וקמהדר אהתירא ונסיב ראיות לאיסורא. ולא סלקא ליה שפיר. ולאו כיפי תלי לה הרב במג"א ז"ל דמייתי ליה. אבל לענ"ד הדבר ברור דלא מיבעיא היכא דקא עביד גוי מעשה במלאכה דאורייתא כשחיטה. דלא אשתרי לישראל בטלטול. ולא אמרו בירו' של גוי א"צ הכן. אלא במידי דמשתרי בהכנה. כמוקצה דעלמא דלית ביה לתא דאיסור דאורייתא. והכי קיי"ל נמי ביונים קטנים שנקחים מן העכו"ם. בי"ט ולא צריכי הזמנה. אבל במפריחין אסורין אף משל גוי. וכן אסור ליקח מבהמותיו המוקצות. וכן לטלטל פירותיו אפי' הנושרין מאליהן. כ"ש אותן שלקטן בו ביום אפי' לצורך עצמו וגם לטלטלן בביתו אסורין:

קושיא על פסק הש"ע סי' שי"ח

ומכאן קשה בעיני ג"כ פסקו של הש"ע סי' שי"ח בשוחט לחולה דלא שאני ליה בין חולה מבע"י לחלה בו ביום. דקשיא לי טובא מ"ש ממחובר ודכוותיה דאמרן. דכולהו אסורין אפי' נעשה המלאכה מעצמה ולא חלו בה ידים. אסור כיון דלא הוו חזיין בה"ש. ולא הבנתי מ"ש במג"א דגזרינן במחובר שמא יעלה ויתלוש. (והוא לקוח מהב"י) א"ה הכא נמי נגזור שמא ישחוט. ואי משום דתלישה מלאכה קלה היא הנעשית מהרה איכא

למיחש טפי כמ"ש בב"י. מ"מ בצידה מאי איכא למימר. דנפישא בטירחא בודאי. הילכך נראה עיקר כדברי הסוברים דבעינן שהיה חולה מבע"י. ואל"ה לא שרי לבריא אפי' באומצא. מטעם שהיה בה"ש מוקצה. וכמ"ש גדולי הפוסקים דאף ר"ש מודה במוקצה כה"ג דגרע מדחייה בידים. וכ"ש מוקצה מחמת איסור שחיטה דחמיר טפי. דמחובר קיל מניה. דמיהא חזי לבהמה ולעופות בה"ש נמי. שיכולין לרעות ולאכול ממנו. והוא עצמו רשאי להעמידה עליה (ואסור לעמוד בהמתו על המוקצה. אף דגוי) משא"כ בב"ח דלא חזו בה"ש אף לכלבים כדכתיבנא. בודאי גריעי טובא. וכ"ש בשל גוי דגזרו ביה טפי. שלא ירגילנו ישראל אצלו לעשות לו מלאכה בשבילו כנז"ל. דראוי להחמיר במוקצה שלו. כשיש בו משום גזרה דאיסור מלאכה. וכ"ש אם בדקדוק כתב הש"ג נשחטה דשמא כוונתו בזה לומר שנשחט לצורך ישראל חולה. והנותר שאינו צריך לו נשאר לגוי. דכה"ג יותר ראוי לאסרו לבריא אף בטלטול. אפי' למאן דשרי לישראל בכל גוונא. מטעם הנז' דאדרבה מוקצה דגוי חמיר בכה"ג. ואף בנחרה וניבלה לצרכו. מיהא לא חזי לישראל למידי. דלא חזי לכוס באומצא. ולכלבים לא קאי למשדייה. ועוד אפי' נבילה של גוי דקיימא בודאי לכלבים שלו. לא ידעתי מי יתירנו לישראל בטלטול. אם לא לצורך כלבי ישראל שמזונותן עליו. אבל לצורך כלבי נכרי. שאין מזונותן על ישראל. ודאי אסורה בטלטול בכל אופן:

ומסקנא דב"ח שהומת בשבת לצורך לימוד הניתוח ודאי אסור לטלטלו

ומעתה אתה דן לכלב החי שהומת בו ביום. כי טוב הוא מאריה המת מעצמו לענין זה דהא לא קאי אף לכלבים. ותו דלא קבעי ליה לכלבים. דאפילו ניזיל בתר מחשבתיה דגוי. דא"צ הכן בשלו. ה"ט משום דלא מקצה מדעתיה מידי דחזי ליה לאדם או לכלבים. והאי לאו לכלבים קאי האידנא נמי. אלא להתלמד בו מלאכת הניתוח הוא צריך לו. דאפי' לכלבים לא מתבעי. להכי ודאי לא אפקיה מדין מוקצה בהכי. ואע"ג דקשדי מניה לכלבי למיכל. לא מהני השתא. דבעינן מוכן ועומד וליכא:

כתבת עוד וגם מת נכרי נ"ל דשרי לטלטל. מ"ל נכרי מ"ל כלב. גם זה אינו נכון כלל דפשיטא לענין טלטול נכרי גרע מכלב. דמיהת דמי לשאר בהמה וחיה שמתו. שבשרו נאכל לכלבים וראוי להם. משא"כ מת נכרי דלא קאי לכלבים כמ"ש להלן בס"ד. א"כ ודאי טפי אסור בטלטול ממת ישראל דאסור. דמ"נ דמי לאבן ועפר וצואה ואביזרייהו דלא חזיין מידי:

ראיה מתלמוד גדול למ"ש דמ"נ אסור בהנאה כישראל

כ"ע ומה שחמיר לן מת דידן. שתי תשובות בדבר חדא דמת ישראל אסור בהנאה. משא"כ

מ"נ כמ"ש בן המחבר תשו' צ"צ. ויפה כח הבן מדמשבח קב"ה בישראל שנותנין שונאיהן לקבורה. אחר דקיי"ל כל האסורין בהנאה צריכין קבורה. ולא אמרה תורה שלח לתקלה. עד כאן דבריך: גם בזה לא אשיבך ריקם. ולא אסור מדרך כתבך וסידורו. כדי שתבין כל דבר לאישורו. ואמינא אנא הא דפשיטא לך דמ"נ מותר בהנאה כמ"ש בן הצ"צ ז"ל. לא ידענא ליה. כי אין לי אותו ספר. אנא מתניתא ידענא בשגם היא הלכה פסוקה וערוכה בש"ע סי' שמ"ט דמ"נ אסור בהנאה כישראל. והוא ע"פ תשו' הרשב"א. ומי לנו גדול בהוראה ממנו ז"ל: (וכ"מ בספר הוויכוח ליוסף בן גוריון נגד אפיון הרשע שר"י. שאף תכריכי מ"נ אסורין לנו) ועם שלא ראיתי אותה תשובה במקומה. ולא ידעתי מה כחה בזה ומאין יצא לו. נראה כן פשוט וברור מתלמוד ערוך חולין דקכ"ב שגזרו טומאה על עור אדם שעיבדו אע"פ שטהור מן התורה. כדי שלא יעשה אדם עצמות או"א שטיחין. ובוודאי דעורות או"א לא דוקא. אלא אורחא דמילתא נקט תלמודא. משום דשכיחי ליה. ועבידי דמיתו מקמיה. וכ"כ התוס' שם שכל אדם בכלל. ומדתנן סתמא ולא מפליג תנא. ש"מ דאף בעור הנכרי שעיבדו הדין כן. וכך הלכה בודאי דל"ש נכרי ל"ש ישראל. עורו של מת טמא אע"פ שעיבדו. הא על כרחנו צ"ל שאף מ"נ אסור בהנאה. דאל"ה מ"ט גזרו אף בנכרי ולא חילקו. ומדוע לא העמידו בו הדבר על ד"ת. וכן נראה עוד שעיקר הגזרה מפני הנכרים היא (שרגילים היו לזלזל במתיהן באותן הימים והמקומות וכדמוכח ממ"ש בסמוך ג"כ) דישראל ודאי לא חשידי אהכי במתי דידהו. וכ"ש באביו ואמו. ולא היו צריכין לגזור מחמתן. אלא שחשו חז"ל פן יקנה ישראל עורות אדם דגוי וירגילנו לעשות שטיחין מעורות או"א. לכך גזרו עליו טומאה לישראל אע"פ שטהור דבר תורה. כדי שלא יגרום הישראל מכשול לנכרי בדבר זה. שאסור להם ג"כ. ואף הישראל עצמו נמצא נכשל באיסור הנאה ליהנות מעור אדם האסור בהנאה. כך נ"ל בעזה"י דבר ברור:

גם סיוע ממשנ' חמור' בידים שהיא קשת הביאור ומופלגת התמיהא לכאורה

וע"פ הדברים האלה נתגלה לי לענ"ד פירוש הגון במשנה חמורה בבתרא דידים. ששנינו שם אומרים צדוקים קובלים אנו עליכם פרושים שאתם אומרים כתבי הקודש מטמאין הידים כתבי המירם אינן מטמאין. א"ל ריב"ז וכי אין לנו על הפרושים אלא זו בלבד והלא הם אומרים עצמות חמור טהורים עצמות יוחנן כ"ג טמאין. א"ל לפי חבתן היא טומאתן שלא יעשה אדם עצמות או"א תרוודות א"ל אף כתבי קודש לפי חבתן היא טומאתן ספרי מירם שאינן חביבין אינן מטמאין עכ"ל המשנה כהוייתו. העתקתיו לפי שהוא מופלג התמיהות כולו מקשה. מסיפא לרישא. עם שלא ראיתי לאחד מן המפרשים ז"ל שהטריח עצמו בביאורה. והאלקים צריכא רבה ודעת רחבה. כי לכאורה דברי שיחה בטלה הן

שהרי מקרא מלא הוא בתורה כל הנוגע בעצם אדם יטמא. ומה להם להמציא טעם חדש מלבם משום גזרה בעלמא. ויותר קשה על ריב"ז מה לו לתלות דבר זה בפרושים. שכתוב הדר הוא לכל חסידיו ואף ליוחנן. ועוד אם רצה לשחק בהם להפליג מתחלה התלונה על הפרושים. כדי להתל בצדוקים ולהוכיח מדברי עצמן ותשובתן. שהאמת עם הפרושים. יותר נאה הי"ל להזכיר מטומאת עור האדם. וטהרת עור החמור. שטומאתו של עור ודאי לא למדנו אלא מתורתן של פרושים בלבד וגזרתן. ומתוכה יוכיח כמו כן עליהם חרפתם. ועוד שהוא הנאות יותר לענין. לפי שהוצרכו לגזור שלא יעשה עורות או"א שטיחין כמו שגזרו ג"כ כאן באמת בספרי קודש מטעם זה בעצמו כדמסיק בתוספתא. א"כ דא ודא אחת היא. ותהיה תשובתם בצדם מכוונת מד"ס לד"ס. הלא דבר הוא דתלי תניא ר"ל גזרת חכמים. בדלא תניא אלא מפורש בתורה. שעצם אדם טמא. והם השיבוהו שלא כהוגן. וגם רחוק הוא שריב"ז לא בא אלא לענות אותם ע"פ דרכם כסל למו. וע"ק למה לא נתפרש דבר זה במשנה. שגזרת טומאה דכתבי קודש משום שלא יעשה אדם אותן שטיחין לבהמה כמ"ש בתוספתא. שהוא עיקר הטעם שהשיבן ריב"ז לצדוקים כאולתן לפ"ד המפרשים. לא באמת ולא בצדקה. דא עקא. ומ"ט שתיק מניה תנא דידן ונסיב לאידך לישנא דלא צריך ליה. והכי הו"ל למימר אף כ"ק טומאתן. שלא יעשה אותן שטיחין ותו לא מידי. והיה דבר דבור על אפניו לפי המכוון מהויכוח הניצוחי הלז. ע"ק מ"ש המפרשי' שכל זה אינו אמת. כי לא גזרו טומאה על כ"ק אלא משום שהיו מצניעין תרומה אצלם והיו מפסידין אותן. כדאי' בשיטת י"ח דבר. א"כ מה לו לטפל בשפת שקר. ולהציל מפיהם דבר אמת. ועל התוספתא קשה ביותר. שאין מדרכה כי אם לבאר סתימות המשנה שיש בהן נפקותא לדינא דידן. ולא להטפל בתוספת ביאור וויכוח ופלפול של הבל. עוד ראוי לשום לב דנקט יוחנן דווקא:

ופירושה מד"ס מופלא מאד בדרך חדש לא שיערוהו המפרשים דרך הקודש יקרא מיושב דבר דבור על אפנו

לכן עשה אזנך כאפרכסת ושמע את אשר הראוני מן השמים בפי' משנה זו. שכל דבריה האמת והצדק. חלילה לה מדבר שקר כי לא יפול מדבר ה' ארצה. וכך אני אומר על כרחנו צריכין אנו לחלק מיני הטומאות לשני סוגים גדולים. הא' הוא של תורה שאין טעמה נגלה לנו. ולא לנו להגיע עדיו בשכלנו בשום אופן. אלא על פי דרך הסוד הנעלם. והב' של דבריהם שטעמו ידוע בנגלה. משום הרחקה ומשמרת לד"ת. כמו שהם רוב גזרות חז"ל כפי המפורסם. ואמנם אותה הטומאה החמורה של תורה. עם היות סבתה העצמית נעלמת באמת. ואין לנו לבקש טעם לדבר. מכל מקום רואין אנו בודאי שיש

לה התלות וחלות בדבר החביב דווקא. דהיינו ישראל החביבין שנקראו בנים למקום. שהם הם המקבלים טומאה בחייהם. לא כן הנכרי שאינו מקבל טומאה כלל לא ממת ושרץ ושאר אבות הטומאות. וכן אינו נעשה זב ומצורע וב"ק ואין בנכרים נדות וזיבות. שכל זה נוהג בישראל בלבד. וצ"ל לפי חבתן היא טומאתן (ואף במיתתן לרשב"י אינן מטמאין באוהל אלא ישראל. לא הנכרים. כמו כן מטעם זה) וכן הדבר באפר פרה שאין שם טהרה גדולה ממנה. לפי חבתה טומאתה. שמטמאה טומאה חמורה ג"כ. וזה דבר ידוע ומפורסם בתורה. שהכל מודים בכך בלי ספק. שהחבה היתרה והמעלה הגדולה. היא הגורמת לטומאה. עם שאין לזה מבוא בהקש ובשכל אנושי. וא"צ טעם לחוקי התורה וגזרות מלך. וזה פשוט נודע גם לצדוקים. אכן בחלק האחר שהוא סוג הטומאה של דבריהם. שגזרו חכמים כדי לעשות סייג לתורה. כגון בעור אדם וכתבי קודש ודומיהן. דבר ידוע הוא שאין צדוקים מודים בו כלל. ואין דנין בהם לא טומאה חמורה ולא קלה. שהן מעמידין הכל על דין תורה בלבד. ובאו להתווכח עם הפרושים ולהתרעם עליהם שאין מקום לגזרתם. כי מתוכה נולד זרות מבואר הביטול לפי דעתם. שנוהגים זלזול בכ"ק יותר מספרי מינין. ואע"פ שבאמת הוצרכו פרושים לגזור טומאה על כ"ק. מחששה שלא יעשה אדם אותן שטיחין כדמסיק בתוספתא. שהוא ודאי טעם עיקרי ואמיתי. מ"מ הם אינן מסכימים בזה. כי יאמרו שחששה זרה היא. ולא ימצא בל"ז מי שיזלזל כל כך בכ"ק. אם לא שפקר בדת ישראל. ולא תועיל לו גזרתם. על כן לפ"ד לא יצטרכו לגזרת חכמים בטומאה זו. שנראה כממעט בכבוד כ"ק. ולכן לא ראה ריב"ז להוכיחם מגזרת עור האדם שיטמא. עם היות עור חמור טהור. כי לא יודו לו אף בזה וילעיגו גם לזאת. דהיא גופה קשיא מה"ט נמי. איך יש מקום לחוש שיעוז אנוש פניו כל כך לעבד עורות או"א. או של שאר בן אדם כמוהו. לעשותן שטיחין לבהמה. לכן רחוק מכליותיהם גם דבר זה. ולא יקבלו עליהם גזרת סופרים לעולם. לפיכך עשה ריב"ז בחכמה לנצחם עכ"פ בדבר שהם מודים בו בודאי. דהיינו עצמות אדם שמבואר בתורה שהן טמאין. והנה בזה י"ל שני טעמים לסבת הטומאה. הא' מפני חבתן יותר מעצמות הבהמה. וזה בלבד מספיק בדרכי התורה. כדרך הטומאות שזכרנו למעלה. אך לפ"ז לא תתכן הטומאה אלא בישראל לבד. מפני חבתן למקום כנז'. ולא יטמאו א"כ עצמות הנכרי (ביחוד לרשב"י שאפי' מת שלם דנכרי אינו מטמא באוהל מט"ז. ואעפ"כ מודה הוא שאפי' עצמותיו של נכרי ג"כ טמאין במגע ובמשא מ"מ) ודיו לטמא גופו בעצמו ובשרו. כענין טומאת הנבלה. ומדוע יהיו עצמותיו טמאין יותר מעצמות הבהמה. אבל יש עוד טעם אחר דהיינו מחמת גזרת חכמים שלא יעשה אדם עצמות או"א תרוודות.

ועל כרחך טעם זה מוכרח בין שיהא מד"ת או מד"ס. כי מאחר שלא חילקה תורה בעצם אדם בין גוי לישראל. וטימאה הכל בשוה. אע"פ שאין שייך לומר בגוי מפני חבתן היא הטומאה. א"כ בהכרח לומר שגם התורה עצמה עשתה סייג כזה לדבריה. ובדבר זה הצדוקים שוים שאין לחלק בטומאת מת בין ישראל לגוי. לכן על כרחם יצטרכו להודות לפרושים שיש מקום לגזרתם. שלא יבא אדם לבעוט בעצמות או"א. אף שהוא קצת רחוק מן הדעת. ועל כן אין להאשים הפרושים שגזרו כזאת בכ"ק. ותכל תלונותם של צדוקים מעליהם. וזהו שאמר ריב"ז והלא הם אומרים עצמות חמור טהורים. כלומר הניחו הדבר על דין תורה ועצמות יוחנן כ"ג שהוא משלהם כידוע שנעשה צדוקי טמאין. כלומר גזרו עליו טומאה. או הניחוהו כמו כן עד"ת. שיטמא כמו עצם אדם דישראל. ובזה א"ל לפי חבתן היא טומאתן. שהרי אף הוא ככלב וכחמור נחשב בעיני חכמים. ולא גרמה לו חבתו טומאתו בשום אופן. והרי גם אתם מודים בטומאתו. ואף חכמי ישראל סוברים כן שהוא מטמא. וכן הם שוים בכל מת אדם. אפי' של נכרי גמור שמטמא כמו כן. (כי בעיני פרושים. צדוקים ונכרים דבר א' הוא) עם היות לדעת שתי הכתות לא שייך בו לומר לפי חבתו היא טומאתו. ולא זכר ריב"ז את יוחנן (לשבח כפי שחושבים הכל) אלא לגנאי בהיות אף הוא לא טוב מהנכרי בעיני החכמים. ועכ"ז לא הקלו בטומאתו שהכל מודים בזה כמונו כמוהם. וכמו שמטמאין ג"כ במתי נכרים בכלל. שכולן שוין בכך כנז'. ואע"פ שבדבר שאין לו חבה כענין הבהמה אין שום טומאה בעצמותיה. וצ"ל בודאי מטעם הגזרה. עכ"פ במת נכרי לא ימלטו מטעם זה. ויחזרו לדעת חכמים. ועל פי הדברים האלה השיבוהו משני צדדים. וכך אמרו לדידן לעולם אימא לך מפני חבתן היא טומאתן. שיוחנן ודאי חביב אצלם. ולא זו בלבד אלא אפי' מת נכרי נמי מטמא מה"ט. ממצות התורה. לפי חבתו יותר מעצמות החמור עכ"פ. באשר צורת האדם חביבה היא מכל מקום מצורת הבהמה. ואתם מטמאין אותן מטעם שלא יעשה אדם עצמות או"א תרוודות דשייכא בנכרים. אבל אינכם צריכים לכך כי על דעת צדוקים באמת אין מקום לגזרה זו בכל אדם שיהא. ויספיק להם הטעם התוריי הכולל. שהוא אמיתי בכולם. על כן עדיין לא יסכימו בגזרת פרושים הנז'. וקמהדר להו ריב"ז נקוטו מיהת פלגא בידייכו. דהטומאה נמשכת מהחבה היתרה שיש לאדם ביקר על הבהמה. א"כ מדוע תתרעמו על הפרושים שזלזלו בכ"ק לגזור עליהם טומאה יותר מספרי מירם. דאדרבה היא הנותנת וגורמת לטומאה הכללית בתורה. לפיכך אין בזה תימה כל עיקר (דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון) אחר שהודיתם בעצמכם שכן הוא. ולכן בדיוק עזב טעם הגזרה האמיתי. והוא שלא יעשה אותן שטיחין. לפי שהוא דבר זר אצל צדוקים. ועליו צווחו

אליו יתבוננו אליו ישגיחו כאמור. ומובן מתוך תשובתן. ולא יכול ריב"ז להחזירם מדעת זה בשביל כך לא רצה שוב לטפל בו. ולא ביקש רק לבטל תרעומתן מעל הפרושים שנהגו מנהג בזיון בכ"ק. כי בזה עכ"פ יכול יוכל להם מדברי עצמן כנז'. שהכריחם להודות מעתה שאין גנאי לכ"ק על ככה. והספיק לו זה הקיצור לפי כוונת הוויכוח. משא"כ תנא דברייתא דרכו לפרש סתימות המשנה וגילה לנו טעם הפרושים העיקרי בביאור יותר. שהוא מחמת גזרה בודאי שעליה נחלקו צדוקים. כמחלוקתן בכל מקום על גזרת חכמים. אבל הוא טעם אמיתי של פרושים בגזרה זו. שחששו שלא יבואו לנהוג קלות ראש בכ"ק לעשותן שטיחין. עם שהיא חששה רחוקה. מ"מ יקר וגדולה נעשה לכ"ק על ככה לחזק ההרחקה בכל אופן המועיל. שלא יבוא הדבר לידי שכחה ומיעוט זהירות. ובטומאה היו נזהרין מאד. כמ"ש כמה פרצה טהרה בישראל. והיתה חמורה בעיניהם יותר משפיכות דמים כדא' בסדר יומא על כן נכונה גזרת פרושים גם בזו:

השגה על דרך המפרשי' שם

ולא ידעתי מניין להם למפרשים ז"ל שאמרו שאין זה אמת. אלא מפני הפסד כ"ק הוא שגזרו טומאה עליהם. ולענ"ד אין לזה יסוד ושורש כלל. כי שם בשטת י"ח דבר. לא מצינו שגזרו טומאה מטעם זה אלא על ספרי וכתבי קודש עצמן. אבל על ידים הבאין מחמת ספר לא גזרו מט"ז. שאין לו ענין לזה. אלא משום דר' פרנך הוא. שלא יאחוז ס"ת ערום כדאי' התם בהדיא. והיינו הך דהכא. שלא ינהג מנהג בזיון בספרים וכ"ק. שאפי' לאוחזן ערומים אינו נכון. כ"ש שיש לחוש עוד שמן הקל יבואו אל החמור והוא לעשותן אף שטיחין. אם לא יהו מורגלים לנהוג בהם כבוד גדול. וי"ל עוד שהברייתא הוצרכה לטעם יותר גדול וחזק בענין. מפני שמדברת בכל כ"ק שיהיו. שכולן מטמאין הידים מט"ז החמור. ולפי ששאר כ"ק קלין קצת בעיני בני אדם. מצאה החששה מקום יותר שיבואו לעשותן שטיחין. ושם בסוגיא דבספר לחוד עסקינן לא אצטריך ליה למנקט טעמא רבה דגזרת שטיחין. שהוא רחוק קצת אצל הספר לזלזל בו כל כך. ומסתייה בטעמא זוטא דר"פ. דאיתיה מיהא אף בספר. ודי בו לגזור טומאה על הספר מחמתו. מ"מ דבר אחד הוא עם טעם הברייתא בעצם הכוונה. וזה נ"ל ברור בס"ד: וכפתור ופרח הוא בהבנת המשנה. שמענה ודע לך והבן וחכם בבינה:

סירכיה נקט ואתא לאשמועינן דמ"נ אסור בהנאה

נקטינן מהא דלדברי אלו ואלו פרושים וצדוקים עצמות אדם כל דהו טמאין. וטעמא דמטמינן אפי' של נכרי בין שהוא מד"ת. או מד"ס (לכשתימצי לומר אע"ג דלא קיי"ל כרשב"י בקברי גוים שאינן מטמאין באוהל. היינו דווקא קבריהן ממש ר"ל מת שלם.

או רוב בניינו ומניינו של מת שיש בו משום טומאת אוהל. בהא בלחוד הוא דפליגי רבנן עליה ומטמו להו באוהל. משא"כ בעצם גרידא ולענין טומאת מגע ומשא. אימר לכ"ע ליכא בנכרים טומאה מן התורה אלא מד"ס: (אי נמי כי אצטריך טעמא. לעצם כשעורה דהלכה היא. וכי אתאי הילכתא לישראל. אבל לדנכרי לא. אלא טהור לגמרי הוי. ורבנן הוא דגזרו מהך טעמא דלעיל) ואע"פ שבגמרא הסברא הפוכה. דאפי' לרשב"י לא מיעטינהו קרא אלא מטומאת אוהל. ומיהו מודה דמטמו במגע ומשא. איכא למימר דלרבנן נמי מת שלם דווקא הוא דמטמא באוהל כישראל. אבל בטומאת מגע דעצם. דילמא ליכא מ"ד. אלא מדרבנן הוא דגזור עלייהו טומאה) על כרחנו צ"ל בטעם הדבר שגזרו אף בשל נכרי. שלא יבוא להשתמש בהם. מפני שאסורין כמו כן בהנאה:

עוד ראיה אחרונה שהלכ' כמותו

עי"ל כדמות ראיה לדברי מגמרא דחולין (דצ"ב) שלשים מצות קיבלו עליהן בני נח ואין מקיימין אלא שלש. א' שאין שוקלין בשר המת במקולין. ופירש"י מת אדם. הרי משמע ודאי שיש בו משום איסור הנאה. ונענשין כשנהנין ממנו. ועדיין כהוגן עושין במה שאין נוהגין בו מנהג בזיון כל כך. לשוקלו בבית המטבחיים כשאר בשר. ואף שיש שם עוד פ"א ברש"י. ראשון עיקר בלי ספק:

דחיית ראיה העולה במחשבה לסתור מש"ל וא"צל שאין ממש בראיה אחרת שחשב חכם אחד בדורנו להוכיח ממנה נ"ד

ואין להביא ראיה לסתור מהא דאמרינן בפ"ב דסנהדרין במאה ערלות פלשתים דחזו לכלבי ושונרי. דההיא איכא לאוקמה בבשר הפורש מן החי. שאינו אסור בהנאה וכמו כן אינו מטמא. וכההיא דתנן בפ"ב דעוקצין החותך מן האדם. וכ"ש ערלות דלית בהו אפי טומאת אבר מ"ה. אלא עור גרידא הוא. דלא טמא ולא נאסר בהנאה. ואף אבר הפורש מן החי אע"פ שטמא אינו אסור בהנאה. דלא מצינו איסור הנאה זה אלא במת. ואע"ג דכתיב ויך מהם מאתים איש ויכרות את ערלותיהם. שמא לא הרג אותם מתחלה. אלא הכם שוק על ירך והפילם וחתך ערלותיהם קודם שמתו דשרו בהנאה (וכענין שכתוב ויכו את צקלג וכתיב לא המיתו איש. ודכוותה איתא בגמ' דנזיר גבי שמשון דכתיב ביה ויך אלף איש ולא נטמא בהם. ובמ"א כתבתי דאפשר כך היה מעשה דפנחס בזמרי. (שוב מצאתי מפורש כדברי במ"ר). ואין צורך למ"ש הרד"ק בפי' נביאים. עה"פ הוא הכה את איש מצרי גבי בניהו. אע"ג דכהן הוה. עמ"ש בס"ד בהגהות תנ"ך) אי נמי מקרא מסורס הוא כמו וירום תולעים ויבאש אבל א"צ כלל. כי לא נזכר שהמיתם. ואין סתם הכאה שבכתוב מיתה (והכי איתא בריש הנחנקין ש"מ כל היכא דאיכא הכאה סתם לאו מיתה

היא) כי אז דרכו לפרש הכה לפי חרב. או ויכם וימיתם כמצוי לרוב. וכאן אין ענינו אלא כבישה. ר"ל שהוכו במלחמה ונלכדו. באופן שיכול לחתוך ערלותיהם וגם למה ימיתם לגמרי. ומדוע לא נאמר שהשאירם בחיים להיות לו לעבדים. או שמא גיירם. עכ"פ איך שיהיה הדבר ברור שאין מכאן הוכחה וסתירה כלל. בשגם היא אגדה. ואין למדין הלכה מאגדה. ובילדותי ראיתי תשובה א' מהה"ג כמו' דוד אופנהיים ז"ל (זה חמש ועשרים שנה. כששלח איזה דפין לדוגמא מספרו שהיה בדעתו ז"ל להדפיס אז באמשטרדם. ושוב נמלך בו. ועדיין נשאר ממנה רושם קטן בזכרוני) על עסק הנאת עור אדם אם מותר הוא. ואת זו אני זכור כעת ששמח בראיה מפורשת שמצא ז"ל בגמרא דפרק לולב וערבה הני תרי מיני כו' דא"ל ר"א משכיה דההוא גברא משוינן גודא ומלינן ביה מיא. וגם זה הבל במ"כ שאינה אלא שיחת ת"ח וחוכא בעלמא דקא אחיך בההוא מינא (וליצנותא דעע"ז נמי שריא כע"ז גופה) לקיים בו ענה כסיל כאולתו. ותמהני על שהוצרך לטפל בדברי שיחה קלה. כמות שהיא ודאי אינה אלא שחוק והתול להלעיג על המין החכם בעיניו. לפי דרכו כסל למו השיבהו על עקב בשתו. ואוקמיה במילתא בעלמא. ואדאיכפל ואיטפל בחוכא. הוה ליה לאתויי קרא דכתיב הן עם כו' לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה. דבהרוגי ע"א משתעי ולשונו ברור מלל שיאכל טרף אדם ודם החלל ישתה. הרי לפי דרכו ז"ל יותר מפורש כן בכתוב. שאפי' הבשר והדם שלהם הותר לאכילה כבשר צבי ואיל. והלא זה ודאי דבר בטל מעצמו כי מי הוא שיעלה על דעתו ללמוד מדברי משל ומליצה. בין של תורה בין של קבלה. וכן דברי חכמים וחידותם. לענין איסור והיתר ודין מהדינים. כ"ש שלא יתכן ללמדו משם. שאינו לא משל ולא מליצה חידות לו. חלילה להבין דברים כמשמען. להפוך דברי אלהים חיים. חלילה לרז"ל מאלה. שלא נאמרו אותן דברים אלא ללעג ולקלס מרבה להכיל. לפי מדתו וכסילותו של המין זו לעגם. וכדי בזיון וקצף יגיע לו מליצנותו והתפארותו. ונתכוונו רז"ל בדברים כאלה ללמד בני יהודה קסת סופר מהיר. לידע מה להשיב למינים הפוקרים ומתלוצצים במקראות להשתיקם מהר ולעשותם כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח. ולהחיש הקץ לדברי רוח. וכמ"ש במ"א לזה דחיתו בקנה. והיא דרך חכמה לבעלי התבונה. לסגור על איש עקש בל ימצא מענה:

אישור הייא אישור מוסיף לאשר ולקיים פסק הש"ע במ"נ יתד הוא שלא תמוט מחמת הוכח' הנ"ל שנדחה בכמה דרכים. וע"פ יבוא ביאור נכון במקראות מעורבין נראים כסותרים ומעורבבין ולדרכנו מיושבים ונוחים כטל וכרביבים

שוב השאלתי לי ס' צ"צ לראות מה שמץ נשמע לו ושורש דבר נמצא בו לבן המחבר

ההוא ז"ל. להתיר בפשיטות כמו שהעדת לנו משמו. והנה מצאתי ראיתי שראייתו היא מערלות פלשתים. הלא היא כתובה לפני למעלה ותשובתה בצדה. ועד בשחק נאמן שכתבתיה בטרם עיינתי בו. ואיהו ז"ל קדחי בה דברים מבוארים כנ"ל. ומוסכמים מגדולי ההוראה. ושרי ליה מריה. דפשיטא אין זה כדאי לדחות ולעקור פסק הלכה דש"ע הקבוע בלי שום חולק. ואפי' היה תלמיד שאמר דבר הלכה. אין מזחיחין אותו בכך. כ"ש שכבר עשינו לו סמוכות חזקות. ומלבד מ"ש כבר לעיל בס"ד בטוב טעם ודעת דלאו ראיה היא כלל. הנני יוסיף להפליא עליו ז"ל אכתי מאי פשיטותיה. מיהא פליגי בה. דהא שאול סבר דאפי' לכלבי ושונרי לא חזו. ומאי טעמא (מי נימא דהוו פליגי במציאות אם הוא דבר הנאכל לכלבים. דודאי לא גרע למאכל כלב. משאר בשר מת ונבלה. וכלבא בכפניה גללי מיבלע בלע. כ"ש הא) אלא לאו משום דאסירי בהנאה. אי הכי מי ליכא שאול דפשיטא ליה איפכא. ואע"ג די"ל מסתברא הילכתא כוותיה דדוד. דכתיב ביה וה' עמו שבכ"מ הלכה כמותו. לא כן שאול דכתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע. מ"מ איכא למימר נמי מעשה רב. והא שאול בחיר ה' מארי דעובדא הוה. וקעבד בה עובדא ונתנה לאיש אחר. וחלילה לו להכשיל לאחרים בא"א ודאית. ואין אדם חוטא ולא לו. גם ודאי לא היה עושה כן אם לא הסכימו בית דינו עמו. מיהת מיפלג פליגי בה. דלשאול וב"ד הוה פשיטא להו דלא חזיין מידי. ואורי כשמעתיה. ואע"ג דאמרינן קידושי פלטי בעברה היו. איברא אדרבה מהכא משמע לי דמוכח טובא דקידושי ערלות לא הוו קידושין גמורין באמת. ואם פשטה מיכל ידה וקיבלה קידושין מפלטי. היו תופסין בה. אלא לפי דעת דוד בעברה היו. ולכ"ע נמי מידי עברה לא יצא פלטי. אילמלא היה מחזיקה לאשה. לפי שהיא אשת דוד ודאי. העומדת לו מאז שהיו חפצים זה בזו וזו בזה. ובאונס ניתנה לפלטיאל על כרחה. היינו דקרי לה בעברה. ולא מפני שהקידושין דערלות קידושין מוחלטין היו. ועל כרחך אתה אומר כן. דהא מרא דהך שמעתא דבעברה היו. מנו ר' יוסי היא דדריש מקראות מעורבין. ומכדי שמעינן ליה לר"י דאמר מיכל אחר מיתת מרב נשאה. ותקשי עליה בתרתי חדא דאי הכי קשו קראי. דכתיב ויהי בעת תת את מרב וגו' וכתיב בשתים תתחתן בי היום וכתיב ולא מלאו הימים. משמע שבפרק אחד היו שני המעשים שניתנה מרב לעדריאל. מיד אח"ז נתחתן שאול לדוד במיכל לפייסו בה תחת מירב שנתנה לאחר. ודוד לא המתין עד מלאת הימים אשר קצב להביא ערלות הפלשתים. אבל נזדרז והביאם מיד. ואם נשא מירב ראשונה. היאך א"כ נשא מיכל עליה בחייה. שאי אפשר לומר שמתה מירב בתוך כך. שהרי הולידה חמשה בנים לעדריאל ועוד כמה ימי מלכותו של שאול שתי שנים. וזה היה מעשה זמן רב אחר שנה

ראשונה שכבר עברה ממלכותו. ככתוב בן שנה שאול במלכו כשהכין עצמו למלחמת פלשתים הראשונה. מכאן ואילך צא וחשוב כמה היה צריך למלחמה ההיא. ושוב נלחם בעמלק. ואח"כ התחילה מלחמת פלשתים דגלית. שהתיצב ארבעים יום בטרם בוא עת המלחמה עצמה. ואחר שנצחו דוד היו כל אותן מעשים דמירב ומיכל. א"כ לפחות יצאו ב' חדשים גם משנה שניה של שאול. קודם שנתארסה מרב לדוד. וכנסה עדריאל. ונאמר שהולידה לו חמשתן בכרס אחד. אפ"ה לא בצרן ימי עיבורה מז' חדשים. ואפי' תימא דילדה למקוטעין שאינם אלא ה' שלמין ואיזה ימים. מ"מ תצטרך ליותר מחמשה חדשים לפרנס בהם גלותו של דוד. כי בכרמל לבד עשה ימים רבים. כנראה מדברי שלוחי דוד ועבדי נבל עצמם. ואימתי היו ימי בריחתו של דוד מכל המחבואים אשר יתחבא בארץ יהודה. וכל המקומות אשר התהלך שם הוא ואנשיו. וישיבתו בארץ פלשתים שהיו ימים וארבעה חדשים. באופן שאין להמלט כלל מלומר שנישואין ראשונים דמיכל לדוד היו בחיי מירב אחותה. וזה מוכרח מאד בלי ספק בעולם. ואם יתעקש אדם ולא יספיק לו זה. אוסיף לו עוד הכרח חזק ממנו. הרי אמרו רז"ל שמואל מת ז' חדשים לפני שאול. ובו בפרק כבר עברו ימים רבים שברח דוד ופירש ממיכל. ועדיין לא יצאו יותר מחמשה חדשים לשנה השניה. והרבה יותר מחודש עבר בתחלתה. בטרם נשאת מרב לעדריאל ואיך ילדה ה' בנים בשלשה חדשים. או אפי' עם איזה ימים יתרים. שהרי בשום צד לא יגיעו לד' חדשים. הא על כרחנו נתארסה מיכל לדוד בערלות. בעוד מרב אחותה קיימת. והיאך א"כ יתקיימו שני דברים הללו. ביחוד אליבא דר"י גופיה דאיהו תנא דס"ע. והדרא קושיא לדוכתה איך נשא דוד שתי אחיות בחייהן. אלא מאי אית לך למימר אירוסי מיכל באמת בלא"ה לא היו תופסין אז. כל זמן שמרב בחיים. אפי' היה מקדשה בכסף ממש. אלא היו תלויין ועומדין עד לבסוף כשנשאה בימי איש בושת. אחר שכבר מתה מרב בעת ההיא. אז גמרו וחלו. ואע"פ שלא היו מתחלה כהוגן. מ"מ (משום הבטחת ברית וקיום אמנה) היא לא היתה חפצה בפלטי. והיתה מצפה לדוד שישאנה ודוד מצפה לה כאשר מסר נפשו עליה. היינו דקאמר אשר ארסתי לי במאה ערלות פלשתים. ששם עצמו בסכנה בשבילה. וכשמצאו מקום לחול חלו. דהיינו כשכנסה שנית. אז נעורו קידושין ראשונים. אע"פ שלא היו תופסין לשעתן. לא יהא מקדש במלוה דאינה מקודשת. ומ"מ אם כנס ובעל מקודשת. ה"נ להכי אהנו אירוסין דערלות (אע"ג דלאו חד טעמא הוא) וכל אותו זמן לא היתה חפצה באחר. אלא שבהכרח ניתנה לפלטי. היינו דקרי להו בעברה מפני האונס (ועם שיהא איזה דוחק לפ"ז בהתכת המשכת הכתובים. אין מנוס מלומר כן לפי שטתו של ר"י. ולפי פשטיה דקרא מסתבר טפי דקידושי מרב לא היו בעברה. איברא

מטעמא דאכתוב בסמוך נראה שיש סעד גדול לשטת ר"י באמת) ותו דיקא נמי דקושטא הכי הוא. דאל"ה אלא קידושי מיכל מיד הוו תפסי בה. אכתי לא פלטינן מקידושי פלטי ונישואין שלו שהיו לפ"ז ודאי בעברה דא"א גמורה. ואי הכי היכי הדר דוד ונסבה. דהא בניסת אפי' בטעות ובאונס ליכא דשרי בא"א. (אע"פ שי"ל בין אונס לאונס) וקיי"ל לא עבדינן עובדא במה הו"ל למעבד. והיאך נשאה דוד בעברה. אחרי שכבר נאסרה עליו ע"י נישואי פלטי. עם שלא נבעלה. אלא ודאי מוכרחים אנו לומר כמ"ש. שבשום אופן לא היו תופסין קידושי מיכל בערלות. על כן פנויה היתה כשניסת לפלטי. שאפי' היה בא עליה. שוב היתה מותרת לדוד. לפי שעדיין לא היתה מקודשת ממש לדוד. אלא שפלטי לא רצה לבוא עליה באונס. מאחר שלא היתה חפצה בו. ובהכרח הובאה לו לכונסה על כרחו וכרחה. ע"פ גזרת מלך. לכך נעץ חרב בינו לבינה שלא יבוא עליה דרך זנות. ביודעו כי היא לא אשתו והוא לא אישה. וסוף עומדת היא לדוד כרצון שניהם. ובזה כל דברי חכמים קיימים והטלנו שלום בין פשטי המקראות ומדרשיהם. וחזרנו על הראשונות. שלפ"ז אין הכרח בשום צד להוכיח משם היתר הנאת מת נכרי. ולא יהא אלא ספק אין ספק מוציא מיד וודאו של הש"ע. ולא עדיף שמא מברי:

אפשר לומר דאיסור הנא' דמת אינו אלא מד"ס וקרוב הדבר אפי' בישראל מחמת כמה הוכחות ובכן סרה ג"כ קושיא הנ"ל

תו יכילנא למימר דלא תשמע מההיא מידי. אב"א לעולם תרווייהו הוה ס"ל דאיסורי הנאה נינהו. מיהת בהא פליגי. שאול סבר איסורי הנאה דאורייתא הויין. וליתינהו לקידושין לגמרי. ודוד ס"ל דאינן אלא איה"נ של דבריהם ומקודשת מכל מקום. אע"ג דלא חזיין. כיון דמדאורייתא הו"ל קידושי מעליי. וכמ"ש ז"ל באה"נ של דבריהם עא"ע סי' כ"ח. ובאמת שכן נראה בעיני עיקר. שאין איסור זה ד"ת ממש. עם שעשאוהו כשל תורה ודנוהו בג"ש. מצינו לפעמים ג"ש בש"ס שאינה אלא כדמות אסמכתא. ולחזק הענין בלבד. דוק ותשכח. אבל אין לנו לחלק באיסור זה בין מת נכרי לישראל. כמ"ש בס"ד שכן מוכיחין סתמי ההלכות והסוגיות. שלא חילקו ביניהם לענין זה (וכן לענין טומאת מת שוין הן. לפי כל המשניות הסתמיות. חוץ מרשב"י דפליג בברייתא ואטומאת אוהל בלחוד) וגם הוספנו לקח טוב בידים מוכיחות שאיסור זה נוהג במת נכרי כישראל. ככתוב למעלה וברור הוא לענ"ד. אך מ"מ לחלק יצאתי לדון בדבר חדש שאין איסור הנאה זו אלא מד"ס. אע"ג דגמרינן שם שם. אינה ג"ש גמורה. דזימנין גמרינן לה מעגלה ערופה. ולזימנין מע"א כדאי' פנ"ה. לאו משום דאסמכתא גרידא היא. ואשכחן דכוותה כנז'. ותדע עוד דא"ה מילקא נמי לילקי עלה. ותו דהא בדקינן בכוליה ש"ס ולא משכחינן

דנסיב לה תנא דידן בשום דוכתא גבי הילכתא פסיקתא. דכיילינהו לכולהו איסורי הנאה. כגון בשילהי תמורה. לא קחשיב בשר המת בין נקברין ונשרפין. ואע"ג דדבר ידוע הוא שמת טעון קבורה. וכאותה ששנינו באגב שילהי פ' נגמר. ההיא משום כבודו בלחוד. (ובגמרא שקלינן וטרינן אי משום כפרה או משום בזיונא) מיהו לא סגי דלנקטיה נמי התם במנינא דאיסורי אכילה והנאה. דצריכי קבורה או שריפה מפני התקלה. ולא לשתמיט תנא זימנא חדא לאשמועינן ליה נמי. כי קחשיב איה"נ. והכי נמי לא חשיב ליה בבתרא דע"ז גבי איה"נ דאוסרין כל שהן. (ואע"ג דההוא תנא תרתי בעי איסור הנאה ודבר שבמנין. מאן לימא לן שבשר אדם אינו חשוב וראוי לעלות על שולחן מלכים אם לא מפני איסורו אצל הכל. וכפי מה שאומרים קצת בני אדם ששמעו מלודיים ומרוצחים שנתפסו טורפי אדם ואוכלי בשרו. טעמו משובח מאד אם יאמנו דבריהם. גם הרופאים הקדמונים מעידים שבשרו דומה לשל חזיר וזכרו שאחד מכר מבשרו במר דחזיר עד שהוכר בעצמות כמ"ש אבן סינא) וכן בשילהי האיש מקדש ליחשביה בהדי איה"נ דחשבינהו התם. כי רוכלא נקט ואזיל אפי' חולין בעזרה דאיכא מ"ד דרבנן. ומאי שייר דהאי שייר. ואי משום חמץ ופסח ופסולי קדשים. לאו שיורא הוא כדכתבו התוס'. והא לא שייך בבשר המת. ומ"ט שייריה. ולא אשמעינן אם קידש בו האשה שאינה מקודשת. לכן לבי אומר לי שלדברי הכל אינו איה"נ ד"ת גמור. כשאר איה"נ של תורה. אע"פ שהחמירו בו כשל תורה. והוציאוהו מג"ש. כבר אמרתי שכמדומה אינה ג"ש ממש. דהא אין אדם דן ג"ש מעצמו. והכא פריך תלמודא מר מ"ט יליף לה מהא ולא מהתם וק"ל. ואל תבהל להשיב. גם יש לנו דוגמתה כאמור.ודאתאן עלה לעולם אימא לך שאין חילוק בין מת נכרי לישראל בדבר זה. ובקידש בו את האשה הוה ס"ל לדוד. אפי' בשל ישראל מקודשת. כיון דמדאורייתא מיחזי חזי:

תו אנפא אחרינא לשנוי פירכ' הנ"ל וחילוק בין ישראל לנכרי

אי נמי ערלות שאני דעור בעלמא הוא. ואע"ג דבישראל ודאי אסור בהנאה דלא גרע משאר תשמישיו של מת שנאסרין עמו. אבל בגוי אין איסורו אלא מד"ס. ולא החמירו בו כל כך לאסור אף עורו בהנאה. מאחר שלענין טומאה טהור הוא. העמידוהו על דין תורה. ואע"פ שגזרו טומאה על עורו המעובד כדי שלא יבוא לעשותן שטיחין לבהמה. שהוא דבר מגונה מאד. אבל לא ראו לגדוש בו המדה לאסור הנאה כל דהוא אף במיעוט עורו (ובזה מתיישב מה שהקשו התוס' פ' נגמר דמשמע מההיא דהעור והרוטב דעור האדם מותר בהנאה ע"ש. ולדידן ניחא דההיא מתני' סתמא אף בגוי איירי וכדפרישנא לעיל. להכי נקט תלמודא טעמא דשטיחין דחמיר. דמהני בכל עור אדם שהוא ודו"ק)

ואם תרצה אמור דעורו נמי אסור מדרבנן. מ"מ ודאי אין בו חומר כשל תורה. דמת ישראל הוא דאסמכוה אקרא דותמת שם. דלא מהני למיסר בדגוי נמי. אלא בגוי מיהא ודאי אין עיקר איסורו אלא מגזירת חכמים בלבד. ומ"מ י"ל דה"ט דס"ל דחזו לכלבי ושונרי אי דאורייתא אי דרבנן נמי. דלא גזרו אעורו כולי האי. (שוב מצאתי שכתבו התוס' בנדה (דף נה"א) דעור אינו בכלל בשר ליאסר בהנאה והנאני מאד. איברא דידן עדיפא. דזה אינו אלא בשל גוי כדאמרן. דהכי אתי שפיר טפי) אבל בשר המת ממש וכ"ש כל זמן ששלדו קיימת. ודאי דאסור בהנאה. אף דגוי וכדאמרן. הרי השבנו בעז"הי לכל העולה על הדעת להוכיח מאותה אגדה כלום לענין זה. אבל לקושטא דמילתא א"צ לכל הטורח הזה. דבלא"ה לא מוכח מידי מהתם כדכתיבנא לעיל בס"ד. ואין לדחות בכך דברים מוכרחים ומבוארים במקומם מעצמם:

עוד ד"א לחלק בנכרי גופיה ואתי נמי שפיר ולק"מ דין הלנת מ"ג על העץ בא"י.

עי"ל אפשר שהנלכדים במלחמת מצוה מותרין בהנאה לאחר שמתו משום דהרוגי מלכות הן ונכסיהן למלך. וכמו שממונן הפקר כך גופן הפקר. לפי שכבר קנו גופן מחיים לעבדים ולשפחות. וכמו שמפקירין גופן במלחמה ולא ניתנו לקבורה כדומן על פני השדה. וגם כך הותרו בצליבה והלנה על העץ. עם שכמדומני איסור זה שוה בגוי כמו בישראל. כנראה ממה שהוריד יהושע מלכי כנען כבוא השמש. והרוגי מלכות אפי' ישראלים הותרו להלינם לשם שמים. כדרך שעשו למוקעים מפני קידוש השם. וה"ה לכל צורך שעה. וכן הכבושים במלחמה מותר למלכות לעשות בהם נקמה כטוב וכישר בעיניו. ומה שעשה יהושע לפי שמלכים היו נהג בהם מנהג כבוד. וכמו שחלק יהוא כבוד לאיזבל. אע"פ שנתנה מאכל לכלבים. מ"מ צוה לקבור עצמותיה כי בת מלך היא. וכן יהושע אע"פ שצלבם ונתן בשרם לעוף השמים לאכול. כי היה מותר ומצוה לעשות כן באויבי ה' ועמו אשר נפלו בחרב ביום קרב. נהג קצת כבוד בעצמותיהם להיותם מלכים. ומ"מ נראה ממה שצוה להורידם בטרם תבוא עליהם השמש. שיש קפידא בהלנת גוי על העץ כישראל. וא"י נמי לאו דווקא דהא גמרינן מנה לכל המתים שאסור להלינם אף רק בלי קבורה. אם לא לכבודם. ש"מ שהוא איסור השוה בכל אדם ובכל מקום. וחומר בארץ מפני שמטמא אדמת הקודש. אבל יצאו הרוגי מלכות כנז'. שכשם שהממון למלך (ואפי' בגדי הנהרגים וכליהם מותרים בהנאה וכמ"ש והעם ישובו אחריו אך לפשט) כך לא יהא גופו חמור ממנו. כי בעונשן של רשעים אתה מוצא הממון חמור מן הגוף. ככתוב יכין וצדיק ילבש. ואם על ממונו לא חסה תורה ולא חששה שיתקיים אף לזרעו. ק"ו לגופו (וא"ל מרשעי ישראל וק"ל) באשר כרע שם נפל שדוד. שאינו אסור בהנאה

למלך הנוצח במלחמתו. וכמו שרשאי לשלוט בו בגופו להיות לו לעבד עולם בחיים חייתו. כן הוא שליט בגשמו ובנבלתו. וה"ה להפקיר גופו לעוף השמים ולבהמת הארץ. ולכל הנאה לצורך האדם. כאשר יכשר בעיני האדון. משא"כ במתי גוים שמתו בדרך כל הארץ. הרי הן טעונין קבורה. אלא שאין אנו מצווין עליהן לקוברן. אבל מפני ד"ש קוברין מתיהן ודאי. וכן אסורין בהנאה כנ"ל מדרבנן לכ"ה. ומשום סרך טומאה נמי:

ועפ"ז נסתר' ג"כ הראיה שהביא בצ"צ מתוס' דב"ק וביאור דעת דתוס' על נכון

ולפמ"ש נדחית ג"כ הראיה השנית שהביא בן הרב הנ"ל ז"ל מתוס' ב"ק ד"י. דבר מנה דההיא עבד ודאי שאני. דקנין כספו הוא וגופו קנוי לישראל קנין עולם כשורו וחמורו (ואתקש נמי לקרקע.) לכן שוב אין בו איסור הנאה לעולם. שהרי הוא עם הדומה לחמור. משא"כ בגוי שלא נקנה לישראל לעבדות. אינו דומה לבהמה ואית ליה חיים. וכ"ש באומות הללו שהם בעלי דת ודין. ומאמינים בורא עולם ומנהיגו משכיר ומעניש וכמה עיקרים נאותים. אע"פ שאיוו לאלוהות הרבה. הם אינם מצווים על זה כמ"ש רז"ל בן נח אינו מצווה על השיתוף (וכה"א אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים אע"פ שהוצרכו הזקנים לבטל תרעומת) עם שצל"ע בדבר זה כי כמדומה המשתף. דבר אחר הוא. שמניח כבוד האחדות במקומו לגמרי. ומודה בעיקר אחד סבת הכל ממ"ה הקב"ה. אלא שמכניס אמצעיים בהנהגה לצורך העולם השפל. ככוכב ומלאך והרבה זולתן משלוחי ההשגחה האלהית. ומשתפן בעבודה באמור שרצון מלך לחלוק מכבודו לעבדיו משרתיו העומדים לפניו ועבד מלך מלך. זו היתה דעת רוב עובדי ע"ז אשר מעולם כידוע. וכל אלו לא הרבו הרשויות כאשר עושים המשנים והמשלשים. בפיהם שלש התחלות ורשויות נפרדות. עם היותן אומרים שהן האחדות. ובלשונם יכזבו לו ככל העולה על רוחם. הש"ית ישמרנו. י"ל שאינם בגדר משתפים. לפי שהמרבים בעיקרים. הם מינים גרועים ביותר. שהבוחר לו יותר מאחד. אפי' אחד אין לו. כמבואר בעצמו ואין כאן מקומו. (ובעו"ה לפי דעתם המשובש מצאו להם ערים בצורות מיום שנמסרו ס"ת לחיצונים. וכבוד אלקים הסתר דבר) מ"מ דיינו שכל ישראל חושבים אותן לבלתי עובדי ע"ז. וכן ארז"ל גוים שבחו"ל אינן עע"ז אלא מנהג אבותיהם בידיהם. לכן ייקר דמם בעינינו. אפי' היינו מושלים עליהם והיו כבושים תחתנו על אדמתינו. הרי אמרו (אף בעע"ז ודאין) הגוים לא מורידין אותן. ואצ"ל בח"ל שאנו חסים בצלם. שמחויבין אנחנו להגן עליהם כמו כן בכל יכלתנו. ולהצילם מן המות ומכל הפסד והיזק. ואף שמירת ממונם צריך להיות חביב עלינו (ואצ"ל שגזל שלהן אסור כדקיי"ל) וכבר הורונו רז"ל שקוברין מתיהן ומנחמין אביליהן ומפרנסין ענייהן מפני דרכי שלום. וכל זה פשוט. לפיכך גופן אסור

בהנאה לאחר מיתה כשאר בני נח. כי אינם גרועים אם שומרים ז' מצות ואם יעברו עליהן נענשין. וסוף יש להם תקון. אחר שקיבלו עונשן. יש להם מדור וחלק לעו"הב כפי הראוי להם. וכבר אמרו חסידי או"ה יש להן חלק לעו"הב. ולא אמרו פושעי או"ה נידונין לדורי דורות. אלא בפושעים בגופן בעברה. וכדרך האמור בישראל כמו כן. אבל שאר פושעים של אלו ואלו אינן נדחין לעולם. ואית להו תקנתא. ואינן דומין לבהמה שנפשה נאבדת מכל וכל. וכן זרע כנען המקולל שנדמה לבהמה. לכן אין ראיה מדברי התוס' הנ"ל. ואע"ג דנקטו נמי נכרי. י"ל דלאו דווקא. ואי נמי דווקא. הא על כרחך בגופו קנוי לישראל קמיירי התם. דבעי בעל הבור שלומי ליה. וכמ"ש תוס' בפי'. א"כ היינו עבד. ונ"ל דמשו"ה נסבי נמי נכרי. משום דבעבד שטבל לשם עבדות אכתי ספוקי מספקא להו בהא. דילמא אסור בהנאה לאחר מותו. והכי הוא ודאי. דבהדיא אמרינן אחיך קרינן ביה (ב"ק ד' פ"ח) משום דאיתקש נמי לאשה. ולא פסיקא להו מילתא אלא בנכרי הקנוי לישראל לגופו. ולא טבל לשם עבדות. שזהו ודאי עם הדומה לבהמה. והנאתו מותרת ויש לו דמים אף לאחר מותו. כך אני אומר בדעת התוס'. שלא יהיו דבריהם כמיותרים. ונמצינו למדין כמו כן שאין מדבריהם ראיה לנדון זה להתיר במ"נ. ואפי' את"ל דהתוס' התם ס"ל דה"ה לכל מת נכרי דשרי בהנאה. כמו שחשב הרב הנז' ז"ל בפשיטות. אפי"ה אכתי לא מוכח מידי באמת מחמת קושיית התוס' שם. שתירוצם בל"ז אינו מוכרח. ויש שם עוד תירוצים אחרים. לכן אצלי עדיין אינו ברור כל צרכו מ"ש למעלה להקל בעבד. אפי' בנכרי הקנוי לישראל. איני רואה לסמוך על זה להלכה. כי מידי ספק לא יצאנו. וצריך להחמיר בו להורות למעשה. אפי' היה רק מדרבנן. מצינו פעמים הרבה שמחמירין אף בספק של דבריהם. ואצ"ל בשל סופרים. שהיא מדרגה אחרת חמורה הימנה. ודינו בכל מקום כשל תורה. כ"ש דסוגיין דעלמא שהוא איסור של תורה ממש. (ועיין עוד מ"ש בסמוך בס"ד):

אם מת נכרי טעון קבורה אם לא אינו תלוי באיסור הנאתו וביאור היכא אמרינן לא אמרה תורה שלח לתקלה

מש"ע מדמשבח קב"ה בישראל שנותנין שונאיהן לקבורה אחר שקיי"ל כל האסורין בהנאה צריכין קבורה. זה שיבוש במ"כ. דהנהרגים במלחמה ודאי שאני. ולא עדיפי מרשעי ישראל דכתיב בהו לא יאספו ולא יקברו. אף כי באו"ה שהרשיעו שא"ל תקנה הנה אחרית גוים מדבר וגו'. אבל לעולם אימא לך דשאר מ"נ שלא מתו במלחמת ישראל. טעונים קבורה. ואפי' לכשתימצי לומר דא"צ קבורה. מיהת אסור בהנאה. אב"א ד"ת ואב"א מד"ס כדאמרן. אבל באמת אפי' אי בעו קבורה כמו שהוא האמת ועיקר בלי

ספק. מיהא לאו מצוה דרמיא עלן היא. אלא עליהן לקבור מתיהן. אם לא מפני ד"ש או לטהר הארץ. והיה להם לשם ככתוב. היינו דקמשתבח קב"ה בישראל. ולא תפשוט מידי לענין אי"הנ. דלא תליא הא בהא לגמרי. דאע"ג דאיסורי הנאה נינהו. לאו דווקא בעו קבורה. דהאיכא נמי דבשריפה. ונפקא מינה למישרי אפרן. ולכולהו מייחדי קראי או אתאי הילכתא. ולא כל אי"הנ בקבורה ובשריפה מן הסתם. תדע הרי שביעית שאסורה בהנאה. ואינה לא מהנשרפין ולא מהנקברין. ולא יקשה בעיניך לפ"ז היכי מסיק תלמודא מסתברא איברי שעיר מותרין לפי שלא אמרה תורה שלח לתקלה. הא לאו מילתא דודאי אע"ג דמצית לאשכוחי איה"נ דא"צ לא קבורה ולא שריפה. מ"מ באיברי שעיר דלא גלי קרא ולית לן הילכתא. ולא יצאו מכלל נבלה דעלמא. מנלן איסורא דהנאה לגמרי. משו"ה מסתברא דשרו. דאל"ה הוה צריך גילויא לאיסורא. דלא ליתו לידי תקלה ודו"ק. אבל היכא דידעינן איסוריה מקרא או מהילכתא. תו ליכא תקלה ודאי. ועוד כי אמרינן לא אמרה תורה שלח לתקלה. אלא בדברים העומדים לאכילה כצפור ושעיר. דב"ח הנאכלין הם. משא"כ בנבלת פגר האדם שאין התקלה מצויה. שאינו ראוי לאכילת אדם (ובלא"ה מיבדל בדילי אינשי מניה. כדאי' בהדיא בגמרא דחולין דפ"ח) רק לטהר את הארץ יצטרכו לקוברן לעתיד. וכל זה ברור מאד:

מ"ש הלבוש בטעם שאין שבות אצל מת נדחה ואפי' את"ל כן אין ממנו ראיה כלל לנ"ד

ודאתאן עלה דמ"מ פשיטא טובא דמת נכרי הוה מידי דלא חזי לגמרי וגרע ודאי ממת ישראל לענין טלטול בשבת. דמת ישראל חשוב הוא והיה עולה על הדעת לדחות איסור מוקצה בשבילו. וכמו שמצינו שהקילו בו בדלקה ושאר קולות. לכך הוצרך הלבוש להמציא אותו טעם על שאסרו לטלטלו במקום שאינו מהצורך כל כך. ועדיין אין טעמו מוכרח. ואין לו יסוד ועיקר רק סברא בעלמא היא מדעתו ז"ל (ואיברא מצינן לדחויי נמי. לעולם אימא לך דאף במ"נ שייך ההוא טעמא דלבוש. דמאן אמר לך דמ"נ בההוא עלמא לא ניחא ליה שלא לחלל שבת בשבילו. אע"פ שאינו מוזהר עליו בעו"הז. כבר אמרו באגדה כל שאינו משמרו כאן. על כרחו משמרו שם. ואף מתי הנכרים שובתין בניהנם. תדע מקברו של אותו האיש שלא העלה עשן בשבת. ובזה נדחה ג"כ טעמו של לבוש. דלמאי צריך להא. ולא בדידיה דמת תליא. אלא במי שציוה על השבת. שמקפיד על שביתתו גם באותו עולם אפי' למי שלא נזהר ולא נצטוה עליו) אבל באמת במ"נ לא צריך שום טעם. דודאי דמי לאבן וצרור וצואה ודכותייהו דמוקצין מחמת עצמן הן אליבא דכ"ע. ומה צורך לטעם חדש לאסור טלטולו. שהרי אין לך מוקצה גדול ממנו. אחר שאינו ראוי לכלום. דאפי' יהבינן לך מאי דס"ד דהנאתו מותרת וחזי נמי לכלבים.

מיהא לא קאי לכלבים. והא לא קבעי ליה להכי. אלא אדרבה מצנעי ליה לרפואה. ומוכן ועומד בעינן כדלעיל. והאי לא מוכן ולא עומד לא בתחלה ולא בסוף. ומאיזה צד א"כ באת להוציאו מכלל מוקצה מחמת גופו:

מבאר שהנפלים אולי גרועים ממ"נ ואף זו מן התוכחה לדון מהם ק"ו שאף הוא אסור בהנא' כמותם חסידי וכשרי או"ה יש להם חלק לעו"הב ע"פ התלמוד

ותדע ג"כ שא"צ בזה לטעמו של לבוש. דאל"ה בנפלים מאי אית לך למימר. והא נמי לא שייך בהו אותו טעם. והרי זה בא ללמד על איסור הנאה דמת. שכולל גם הנכרי ונפש אדם כל דהו. שאל"כ תתיר אף הנפלים. שהרי נראה בודאי שגרועים הם מהנכרי. דעכ"פ קנה נפש בצלם ודמות שהיה אפשרי התיקון. משא"כ בנפלים שלא באו לכלל זה. ופשיטא דלאו בכלל ישראל נינהו. ואליבא דאמוראי טובא לית להו חלק לעו"הב. כדאמרינן מאימתי קטן זוכה לעו"הב משעה שנולד או משסיפר או שענה אמן או שנימול. לבר מרבינא דס"ל משעה שנזרע. ואתי כהא דשילהי כתובות. דפליג עליה ראב"מ כדאי' התם. וחסידי או כשרי או"ה יש להם חלק בודאי. כדמוכח נמי מסתם מתני' שהוציאו ד' הדיוטות מהכלל. והא בלעם בלא"ה ישראל לא הוי דאצטריך לאשמועינן. ואף סתם נכרי כל שאינו מכלל. פושעי בגופן. כדמוכחא סוגיא (דפ"ק דר"ה) כדלעיל. דמשמע בהדיא דאינך כולהו אית להו תקנתא לעיל. ואם אתה אומר שכשרי הנכרים ג"כ מותרין לאחר מיתתן כבשר צבאות ואיילות השדה. א"כ כל שכן שתתיר בנפלים. וזה לא עלה על דעת אדם מעולם ע"ס שס"ד (וכן טעונין קבורה בודאי (וכמנהג ישראל) שאפי' כותים ועכו"ם קוברין נפליהן. כמו ששנינו במדורות העכו"ם טמאין. ובפ' דם הנדה בית הטומאות של עכו"ם מטמא באוהל מפני שהן קוברין שם את הנפלים. ור"י דאמר לא היו קוברין אלא משליכין וחיה גוררתן משום דדרוש כל שא"ל נחלה א"ל גבול. ש"מ נמי דלאו מילתא היא לדידן. אלא לא שנא יש לו נחלה או א"ל נחלה. יש לו גבול) ובגמרא דפ' נגמר הדין קבר חדש מותר הטיל בו נפל אסור בהנאה. ומסיק דיש לנפלים תפוסת הקבר. וזה בודאי מן התימה הנפלאה על מי שעלה על דעתו להקל במת נכרי. אטו לאו ק"ו הוא: ומש"ע שבזה הותר הספק של הט"ז. לא ידעתי מקום לזה הספק. דמאן הא דלית ליה מוקצה מחמת גופו ומידי דלא חזי כלל כאבנים ועפר וצואה כנז'. ובודאי ליכא דס"ל דפליג בהו ר"ש נמי. כמ"ש כה"פ פה א':

מש"ע ואף לנתח אבר אבר נמי שרי ומשנה ערוכה היא. לא היא מתני' איירי בנתנבלה ומתה מאליה. דלא אתקצאי מחמת איסור כדלעיל. ואפ"ה דווקא לכלבי ישראל שמזונותן עליו מחתכין. הא לא"ה ודאי לא:

השואל טרח טרייה לרישא דחבית הנתזת בסייפא לאו סב"ר ולא שפיל לסיפא לא נחית לתרוצי סוגיא **כתבת** עוד וא"ל במקום מצוה שאני. דמחתכין בתלוש אף דליכא מצוה. ולזה טרחת להביא ראיה. ולפום ריהטך לא עמדת על מרוצת הסוגיא שם כאשר אוכיחך ואערכה לעיניך. למען תדע שכל דבריך בטלים. כי רצית להוכיח מדפריך אר"א דמחלק בין דרוסות למפורדות מברייתא דמביא אדם חבית ומתיז ראשה בסייף ומניחה לפני האורחין ומשני הא ר"נ הא רבנן. מאי דוחקא כו' לוקמי תרוייהו כרבנן. וההיא במקום מצוה. ולהכי נקט לפני האורחין עכ"ד. ותרי תמיהי נינהו דהיכי מצית אמרת לוקי תרוייהו כרבנן. הא ודאי מתני' לא אתיא כרבנן. דא"כ מאי איריא דרוסות. אפי' מפורדות. ולהכי אוקי ר"א מתני' כר"נ משום דקשיתיה גרוגרות. ואם משנתינו משום חיתוך דרשות היא. א"כ קשיא נמי מ"ט דשריא בגרוגרות. הא מ"מ פוסק הוא את התלוש. ולא אשתרי אלא במקום מצוה. ותו ההיא ברייתא מאי איריא דנקטה סייף. אי לאו לאשמועינן דכלי ניטל אף שלא לצורך תשמישו. ואי איתא דהתם קמ"ל פסיקת תלוש דשריא במקום מצוה. דהיינו דנקט לפני האורחין כדס"ד. תינח התזת חבית דשריא דלא סגי בלא"ה. הא מיהא טלטול כלי שלא לצורך תשמישו. למאן דאסר. היכא שמעת לה דשרי במקום מצוה. ומסתברא דלא שני ליה כלל. כיון דמצי לשבר ראשה בקופיץ וקורדום וכדומה מהכלים הראויים לה לתשמיש כזה. והא לדידיה מוקצה הוי. ומוקצה לא אשתרי לדבר מצוה היכא דאפשר בלא"ה. אלא ודאי ההיא רבנן דפליגי עליה דר"נ היא. דקבעי לאשמעינן דלא בעינן לצורך תשמישו. ול"ש לדבר מצוה ל"ש לדבר הרשות מישרי שרו ליה. ולא נסיב תנא דברייתא לפני האורחין. אלא אורחא דמילתא הוא. כיון דפתח בחבית שדרך לפותחה לצורך ב"א הרבה הללו בעלי חביות. ובעסק מצוה לא קמיירי. דזיל הכא איכא למדחי דס"ל לברייתא. אפי' לדבר הרשות שרי לחתוך. וזיל הכא איכא לדחויי דמתניתין דשובר אדם חבית דגרוגרות לעולם אימא לך דלא שריא אלא לצורך מצוה קצת. דאפי' אכילה גרידא ועונג שבת. נמי מצוה גדולה היא. משו"ה הוא דקשרו. להכי שבקיה לתלמודא דדחיק ומוקי להו בפלוגתא. הרי שכל דבריך אינן אלא תימה. ונפלו בלי תקומה. ולא תידוק מידי. דאימא קושטא הכי הוא דלא שרי לחתוך בתלוש לדבר הרשות. ואפי' קלקול בעלמא ושבירה ופסיקה חדא מילתא היא. דכולהו אסירי בתלוש נמי. אם לא במקום מצוה:

ובחדא מחתא לא סלקא ליה שמעתא דגובתא אליבא דהילכתא ופסיקת תלוש בשבת פשיטא דלא שריא בכל גוונא

ובהכי אזדא לה נמי ההוכחה השנית מדרמי תלמודא אהדדי. דתניא חדא מתיר ומפקיע

וחותך ותניא מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך. דעל כרחך אצטריך לאוקמא חדא כר"נ. דאי תרוייהו כרבנן. ובמקום מצוה דווקא הוא דשרו חיתוך. א"כ מ"ט התירו התרת חותלות במקום דבר הרשות. דהא מ"מ פוסק ומקלקל הוא. ולא אשתרי אלא לדבר מצוה. אלא שכל זה שיבוש. ולא היית צריך לכך להתלות בקורי עכביש. כאילו הם ראמות וגביש. שדבר ידוע הוא לתש"בר דשרי לחתוך בתלוש אף לדבר רשות (ר"ל גבי מצוה רבה כהכנסת אורחין דידן. רשות קרינן ליה) מצוה מאן דכר שמה הכא. ודאי לאו דווקא מצוה ממש בעינן. אלא מיהא מידי דמיכל וצורך היום בעינן. דכה"ג ודאי מחתכין בתלוש אף לצורך כל דהו. שהרי רשאי לחתוך ולאכול כל היום כמה דבעי. וכן אף לשאר צורך היום לתענוג. כגון מפשח אלותא לריחא וקוטם אוכלי בהמה לחצוץ בו שיניו. כ"ש לצורך אכילת בהמות דאיכא נמי מצוה וחובה. ואצ"ל לאכילת בני אדם ההכרחית. ר"ל לצורך סעודת היום דחובה. לא מיבעיא למימר דשרי לחתוך בכל גוונא. והיינו נמי דאיפסיקא הילכתא כר"י בחתיכא ולא מיתקנא. דלצורך היום הוא. הכי קאמינא לדידך דקסברת דשרי למחתך גובתא ואפי' בכלי כדי לתקנו ולעשותו כלי ממש. איברא לא נהיר ולא צהיר. דאין א' מהפוסקים שהתיר זה. ולא נתחוור לך דבר זה עמוד עליו במקומו בב"י. אבל עכ"פ שלא לצורך היום. פשיטא דאסור לחתוך את התלוש. דאפי' מיטרח באוכלא לא טרחינן. ואסור לחתוך שחת וירק לפני הבהמה אע"ג דצריך לה קצת. כיון דאפשר בלא"ה. ואע"פ שהן אוכל. ק"ו לדבר שאינו אוכל. ואינו עשוי לשום צורך הנאת אדם. ולא זו בלבד דרך תיקון אסור. כחיתוך אוכלין הנז'. אלא אפי' דרך קלקול והשחתה. לא יהא אלא מקלקל בעלמא דפטור אבל אסור. ככל אינך פטורי דשבת. וכן כל מחתך וקורע ופוסק ומפרק חיבור המדובק בתלוש. כל אלו המקלקלין אסורין גם בתלוש. אלא שאין חייבין עליהן. ואף לצורך מנהג של מצוה כגון למול הנפלים אסור. ואף על פי שאינו אלא מחתך בבשר בעלמא:

מיהא בחיתוך דנ"ד חוששני גם מחטאת מתרי טעמי

ולא עוד שבחיתוך כנדון דידך. חוששני לו מחטאת ודאי. משני צדדים לבד הנז' למעלה בתחלת דברינו. דאפי' את"ל דלא קפיד אמשחתא. לא יהא אלא קורע. מיהא לאו מקלקל הוא אלא מתקן ודאי מיקרי. ועדיף ממקלקל על מנת לתקן. דמיהת תחלתו קלקלה. וזה סתם מעשיו אינן מקולקלין לא בתחלה ולא בסוף. ולא גרע ממתקן אצל יצרו. כ"ש הכא דאית ליה נחת רוח טובא בהכי. ולא קלקל ולא הפסיד מאומה בשום צד. ועוד דדמי למפיס מורסא אם לעשות לה פה חייב. משום דמלאכת הרופאים היא וחשיבא אומנות כעושה כלי וכמכה בפטיש. ה"נ אע"ג דחותך בבשר המת. מה בכך. וכי מה בין זו לחותך

בבשר החי שאינו מרגיש באיזמל כמוהו. ולא מחייבינן ביה כלל משום חובל. אלא מטעם מלאכת מכה בפטיש. כמ"ש ז"ל דאעשיית פה לחוד הוא דמחייב. והוצאת ליחה לכתחלה שריא. א"כ דון מנה דהא דידך נמי מלאכה חשיבא היא טפי מהפסה. והך פה שפיר עביד להכניס ולהוציא. טפי מפה דמורסא שנדחקו בו התוס' ריש שבת. משום דעשוי להוציא ליחה. והא הוצאת ליחה לא חשיבא מידי ופטור עליה. וליחה מיפקד פקיד וממילא נמי נפקא. ואפ"ה מיחייב משום עשיית פה. וכאן צריך הוא ודאי לפה. להכניס ידו ולהוציא איברים פנימיים וכל הטמון באי"ש. משו"ה מסתברא דמלאכה גדולה לא גרועה היא הך הוצאה. ותו דלא סגי נמי דלא קפיד אמשחתא כמ"ש בעצמך:

מגמרא דערכין אין סתירה למש"ל כדס"ד דשואל

ומ"ש לסתור זה מגמ' דערכין דפריך פשיטא מאי קעביד מחתך בבשר בעלמא הוא. לא אמרת כלום דהתם ה"ט משום דחותך כדרכו ואינו חושש להרחיב ולהאריך כל צרכו ויתר מצרכו. מחתך והולך בגוף האשה ובבשרה ואינו מקפיד על היתרון. כי רק לוולד הוא צריך. ואין קפידא במדת הנחתך בשום אופן. ואם משום שנזהר שלא יגע בוולד. משום הכי ודאי לא מיקרי קפיד אמשחתא. דוולד גופא אחרינא הוא וכמאן דמיפרת דמי. אף בזמן עיבורו כיון דסופו לצאת. וכל העומד לחתוך כחתוך דמי. וכחיבורי אוכלין דכמפרתי דמו. ביחוד אחר שנעקר לצאת כדאיירי התם. ואפי' עודו בבטנה דנידון כירך אמו לשאר דברים. מ"מ אינו חיבור לענין זה. שהרי הוא עומד בפני עצמו. (ולכן החותך מעובר שבבהמה מותר באכילה. לפי שאינה גופה. וכן לענין טומאה אם מת בבטן אמו ונגעה בו חיה. מטמא אותה) הא למה זה דומה לחותך פרי בין הפירות או שאר דברים תלושים שאינו מקפיד על החתך ומדתו. ונזהר שלא יגע באחרים שאינן צריכים לו עכשיו ומניחן שלמים. הלזה תקרא מקפיד על המדה. לחייב משום חותך בזה הנאכל או הצריך לו לד"א. כגון קנה של שבלים או של תבן וקש לחצוץ בו שניו. שאין בו משום מתקן כלי. וקוצץ א' מביניהם ומקפיד לחתכו בנחת. שלא יעבור הסכין ויחתוך כולם כאחת. (או שלא יפגע באצבעו או בשולחן ובמפה) הא ודאי לא מיקריא קפידא לענין זה אפי' מחוברין בעוקציהן. (ואפי' במידי דלאו אוכל בהמה הוה שרי כה"ג. אי לאו משום דקפיד אחיתוך גופיה. אבל הכא קפיד אשיעורא דחיתוכא. שלא יאריך ולא יקצר את החתוך. באופן שלא יקלקל ויפסיד כוונת ההתלמדות ההוא. ובלי ספק מתכוין הוא בחתוכו בדקדוק גדול. כדי שיועיל לו לבחון היטב סידור האברים וקישור הגידים וחיבור הווריד‌ים. והילוך הדם ושאר החלטים והלחיות והשמרים. ומקום העצבים והמיתרים. ושאר דברים וחלקים דקים. והרבה פרטים שצריכים עיון גדול איה איפה מקומם. ע"כ

צריך ודאי השגחה פרטית ושמירה יתרה באופן ואיכות החיתוך ההוא. הצריך למתלמד במלאכת הרפואה. ובלי ספק כמה פעמים פוגעים במקומות שיש קפידא גדולה על מדת אורך ורוחב גודל וקוטן החתך. שלא יפסיק ולא יקצר אלא במקום שאמרו. שאי אפשר לי לבאר כל זה שלא ראיתי מימי מלאכה זו. רק מסברא אני אומר. ואם כך הוא הרי זה חייב חטאת בלי ספק:

גם לא ירד לסוף דעת התוס' שבת דף ע"ה

ואנכי לא ידעתי מה הגיעך על ככה שכתבת גם מתוס' דע"ה מוכח דלא שייך קפיד אמשחתא אלא במקטין דבר ממה שהיה קודם דאל"כ הדרא קושית התו' לדוכתה דהא בציור נמי איכא קפידא שלא להאריך במקום שראוי לקצר ע"כ. ומה ראית ששינית לשון התוס' שלא נמצא בלשונם שעושין ציור. אלא שעושין שרטוטים ויפויים ע"י סיתות. ומדוע לא נזהרת לומר בלשון רבותינו. ולכן מכשול אחד גרם לך מכשול אחר. שלא כיוונת הבנת דבריהם. כי לא נתכוונו כלל על צורה. אלא על נקירה שעושין מסתתי אבנים באבן מתוקנת ומרובעת שכבר הושווית מכל צדדיה. וניטלו כל חלקיה העודפים ויתרים העקומים ועיקושים שעל פניה. רק לייפותה עוד מנקרין בה ע"ג כל שטחה. שעושין בה כעין גומות קטנות ושרטוטים מעטים בערבוביא. שתראה יפה ונאה כאילו נקורה בנקרת הפסילים. המסתתין ומקדרין בהרים ובסלעים. שנוקרין הצור בכלי ברזל דק מעט מעט. עד שמשברין ומוציאין ממנו חתיכות אבנים יקרות מחוטבות או עשת מתכות. כך בענין זה הוא תיקון הסתתין וגמר מלאכתן באבן החלקה ומתוקנת כל צרכה. כדי לנאותה יותר. לחזור ולשרטטה ולנקרה כעין שרטוטין ורשמים כל שהן. בלי ערך ויחס ושיווי. שאינן אלא ניקורין ופגימות ושקיעות מעורבים בבליטות דקות על פני כולה באופן שאינו מקלקל ריבועה. רק שלא תהא חלקה מאד. שזהו יפוייה וגמר מלאכתה זה פשוט וידוע. ואין שם זכר לעשיית צורה. וגם אפי' תהא צורה ממש. אינו מעלה ומוריד כלל בענין. כי אף הצר צורה בכלי חייב כמו כן משום מכה בפטיש. ואינו מכלל מלאכת מחתך. ואם בטבלא ובכותל ועל המגלה. חייב המצייר משום כותב. לא משום קפידת מדה:

ביאור כמב שבותחן דשייכי בנ"ד ומכללן ענין לימוד מלאכה ואומנות בשבת

משום חבורה וחבלה ודאי ליכא הכא. וזה א"צ פנים. כי מי לא ידע דלא שייכי בבשר המת. גם לא לדם הוא צריך. דבלא"ה אפשר בדם הקזה. והוא הנאות לו יותר לידיעתו. אם ירצה לבחון מהותו ואיכותו בעודו בחיים חייתו. בדם הנפש. לא בדם שהנפש יצאה ממנו. וכל עיקר לא נאסרה חבלה אלא משום נטילת נשמה. מיהו לא יהא אלא מקלקל

דעלמא. פטור אבל אסור הוא כאמור. וכ"ש דמתקן בודאי נמי הוי. כדי להתלמד ע"י כך. ואומנות גדולה ומלאכה רבה היא. ואפי' לא היה בה אלא אימון יד בלבד. נ"ל דאסור בלי ספק. כי הא דס"ד לחייב במלאכת מכה בפטיש משום דמאמן ידיו. אע"ג דלא קאי במסקנא. מדקשו בה בני רחבה אלא מעתה חזא אומנותא בשבת ה"נ דחייב. היינו דלא לחיובי עלה חטאת כעל מלאכה גמורה. מיהו אסור לאמן ידיו למלאכה. ככל פטורי דשבת. ולא יהא אלא משום דמיחזי כעובדין דחול. שאסרו חז"ל כמה דברים אע"פ שאינם נוגעים בעסק מלאכה כלל. כמו שלא נעלם ממך בודאי. (וכענין רדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה. ולא אפי' שבות. כמ"ש הר"ן ז"ל באורך. ואפ"ה אסורה שלא לצורך שבת). ועוד הרי אסרו אפי' המדידה אם אינה של מצוה. עם שאין לה דמיון במלאכה. ומעשה קל ואומנות מעוטה היא. וגם מזה אינו ניצול המנתח ללמוד מלאכת הרפואה לפי דעתי. כמדומני יצטרך ג"כ למדוד לפעמים המרחקים וגבולי הקשרים. עם יחס האיברים ומצבם במגורם בקרבם. וא"ת מדידה זו ואומנות זה גם הוא של מצוה. דאית ביה משום חיי דברייתא. ומצינו לרז"ל פעמים הקלו לצורך פרנסה בלבד דחשבינן ליה עסק מצוה. כ"ש הא דאית ביה תרתי לטיבותא. שלומד מלאכה שתמציא לו מזונותיו בכבוד וימצא חכמה עושר וכבוד. וחיים ישיגו ע"י אומנות זו המכבדת בעליה בעיניה. וראה חיים עם אשה אשר אהבת זו אומנות חביבה ויקרה כזו. לא תעשה בנפשך שקר להלכד בפיתויי יצ"הר וכשפיו הרבים. ליתן מקום בלבך לדמיונות כאלה המכזבים ומזוייפים. נרפים הם נרפים. כי אע"פ שמצינו כמו כן שהתירו לפסוק על התינוק ללמדו אומנות. פסיקה בלבד התירו. ולא תראה שהתירו ללמוד בשבת אומנות במתכוין לה. חלילה חלילה. לא יעשה כן בישראל:

דין עריכת אורלאזי וטלטולו בשבת

וגדולה מזו טלטול כלי השעות שקורין אורלאזי. אסר בתשוב' מהרי"ל מספק מדידת הזמן ואפי' לצורך הלמוד הקדוש לא רצה להתיר. כיון שאין המדידה עצמה מצוה. לא יתלה לימודו בדבר האסור. ואע"ג דאנן נהגינן להתיר טלטול האורלאזי. היינו משום דבאמת אינו מודד כלום והזמן הוא דבר שאין בו ממש. ואינו משתעבד תחת ידי מדידה מעשית. ולא קעביד מעשה לגמרי. כשעורכו מאתמול והוא הולך מאליו. ואפי' לערכו בשבת לא ידענו בו איסור ברור. שאין זו מדידה כלל. ואינה אלא מעשה סגירת ופתיחת מנעול. שבהנעתו ודחיקתו סובב ומגלגל הברזלים שבפנים שהאחד דוחה לחברו. כמעשה האופן בתוך האופן שבאורלאזי ממש דומה בדומה. מ"מ נשאנו פנים למנהג בזה להחמיר. שנראה בעיני בני אדם כמתקן כלי. אבל לא ראינו לגדוש הסאה לאסור

טלטולו ג"כ. דהא למהרי"ל ז"ל גופיה ספוקי מספקא ליה אי הוי ענין מדידה. ע"כ יפה כח המקלים בזה. וכאשר ראינו בעינינו לגדולי עולם ז"ל. מיהא שמעינן מדברי מהרי"ל ז"ל שאפי' טענת הלמוד אינה מועלת להתיר ספק דשבות הקל. מעתה תדון ק"ו בן ק"ו ללימוד שאינו של תורה. (והוא עצמו אפשר דאסור בשבת כדס"ל לקצת פוסקים) שלא יועיל להתיר שום שבות מחמתו. חלילה להקל בשבילו אף מנהג קל אחת דתו:

גזרת השבותין יש לו עיקר גדול בנביאי' ובכתובים

הבט ימין וראה כמה הרחיקו חז"ל וגזרו גזרה לגזרה שלא לבוא אפי' לידי שבות. וא"צ לפרש לשכמותך דברים כאלה. שכל מס' שבת ועירובין מלאים מהם ורבו מספר. ואפי' במקום מצוה העמידו דבריהם. ואף בשבות דשבות ומצוה כמה דיוטות משתפכין וקולמוסין משתברין. והלכה כדברי האוסרין. וכן בקבלה מצינו כמה חומר החמיר נחמיה להרחיק מכל עסק ומעשה חול. כנראה בס"ס עזרא כמה הפליג להטיל עונש על הרוכלים הנכרים שהיו לנים בסחורתם מחוץ לירושלים. עם היות המקח וממכר עצמו אינו אלא משום שבות ועובדין דחול. שהרי אינו מכלל מלאכות שחייבין עליהם. ואעפ"כ גזר על סוחרי הגוים שלא ילינו אף חוץ לעיר מחשש שלא יכשילו לישראל לקנות מהם מאומה בשבת (וכן בדברי ירמי' ולא תוציאו משא מבתיכם אפי' שלא לר"ה. רק משום מעשה חול לאפושי בטירחא הוא) לפיכך אל יתמה אדם ולא יקלו בעיניו גזרות חז"ל. שכל דבריהם האמת והצדק. מאנשי כנה"ג ומסיני מסורת. לעשות משמרת למשמרת. הפורש מהם כפורש מחייו על אודות הרעה הזאת מאחרת. סופו עוקר גבולי תורה ותחומיה כאשר שכר עברה עברה גוררת. הש"ית ישמרנו מכל מכשול עון וישימנו מאנשי עבודתו ומקימי דגל תורתו לעטרת תפארת:

אזהרה להתרחק ממכשול והלכתא רבתא לשבת

לכן אהו' כבני אם לי אתה ולקולי תשמע. עמוד מנגד ואל תשב אצל העוסקים במלאכת הניתוח ביום ש"ק. כי אפי' בזה יש איסור גמור מחמת עצמו ועיצומו של יום. כאשר הראת לדעת אם עיניך יפות. ולא תבקש מכסה כזב על האמת לחפות. ולא שאני מפריז על המדה לאסור לכל אדם אף ראיה בעלמא. ולעמוד שם אצל המנתחים להביט במלאכתם דרך תענוג וטיול. כדרך ב"א הנהנים לראות דבר חדש. כי בזה ודאי לא די שאיני מחליטו לאיסור. אדרבה לא הייתי מוחה כלל. כי לא כך למדתי מרבותי. ואין דרכי להחמיר להמון העם בדבר שאין איסורו ברור ולא נפיק מניה חורבא. אלא לכ"ע שרי. ולדידך אסור. מאחר שכוונתך ללמוד בזה ההסתכלות והעיון. ולהשיג ע"י כך ידיעת אותה אומנות. דבר זה איסור מוחלט הוא בעיני מטעמים הנ"ל. ועוד שיש בו

משום גזרה שמא יבא הדבר לידי חילול שבת במלאכה גמורה ג"כ. כיוצא בו אמרו לא יאכל הזב עם הזבה כו'. וכן אותה ששנינו לא יצא הלבלר עם חשכה. וכמו שמצינו שגזרו כמה גזרות כדומה לזו. שמא יעלה ויתלוש שמא יתקן כלי שיר כלי שיט ודומיהם רבים. עם היות עשייתן קשה. ורחוקה היא מאדם ההמוני שאינו אומן ובלי כלי אומנות. כ"ש שיש לחוש כאן שהיא מוכנת ומזומנת לפניו. שיבוא ויעשנה מתחלה עד סוף ולא ירגיש. מתוך חשק הלמוד ישכח קדושת שבת לגמרי. או יקל בעיניו. אימר עביד ולאו אדעתיה. וסחור סחור לכרמא לא תקרב. אם בעל נפש אתה ונפשך חביבה בעיניך. ושמת סכין (הנתוח) בלועך. ביום קודש פרוש. ולא תעשה כמעשיהם ולא תדרוש. וזכור נא מ"ש הרמב"ם ז"ל שאסור ללמוד בשבת אפי' בספרי חכמה. כי אם בתורת ה' כל היום. ק"ו להתלמד במלאכה האסורה בו בלי שום ספק בעולם:

הנה יצאתי ידי חובתי לענ"ד. די בא"ר חומר האיסור. ושאין ממש במה שחשבת לתפוס בכחא דהיתירא. דעדיף לך ולהנאת עצמך אתה דורש. תמי"ם תהיה ולא יחשב לך עון. כי בנקיון כפים עשית. באשר אינך רואה חובה לעצמך. וחלילה חלילה לך לילך בעצת היצר המצר. לסוף ישיאך ח"ו לאבד עולמך כרגע. על כן ידידי השמר והזהר אל תגש ואל תגע. וכל ראיותיך ודמיונותיך לא יצילו מפח האיסור ולא תועיל כי תפגע. חרב הניתוח השב אל תערה ביש"ק תשקוט דום לה' והרגע. ואם תשמע לעצתי. ישמעך אלהים ותזכה להשיג מרפא לנפש ולגוף להסיר כל מחלה כל נגע:

דין פירכוס זימנין דחשיב כמת וזימנין חי מבואר היטב באופן מספיק ודי השואל מחית נפשיה לספק כאינו יודע נעשה בדאי ואינו מוציא מידי ודאי

ופה לא תהא שביתת קולמוסי הפעם מזה הענין. כי נסתכלתי בו ולא נתנגב. עודנו נוטף דיו. ולא נתייגע מטורח רב הדרך באורך מענהו לא אמר דיו. שמתי אל לבי ונזכרתי שנשארה לך אצלי עוד תביעה א' הלכה למעשה רב. ספיקא דדינא באיסורא וממונא. במה שבא בסיום דבריך כמעט שעברתי מהם. ברוך המזכיר לפרוע בכת"ב מלא משלם. באופן שלא תפסיד כלום אין כל נעלם. שכתבת אם עדיין איברי הכלב מפרכסין שאסור לחתוך. וקרמית אהדדי פירכוס אפירכוס. ההיא דערכין דחשיב פירכוס כמיתה. וההיא דבי"ד סכ"ז דחשיב כחי. ואמרת דספוקי מספקא להו. בגמר דבריך הללו אתה נתפס. כי הי"ל ללמוד לשונך לומר איני יודע. ולמה תעשה בדאי ותאחז. מפני שלא ידעת משנה שלמה שנויה ומשולשת בג' מקומות. רפ"ט דחולין ופ"ק דטהרות וכן עוד ביותר ביאור פ"ק דאהלות. ואם בינה שמעה זאת שני פרכוסין הן. וכך הוא הענין. אין כאן ספק דשחיטה אינה עושה מיתה עד גמר יציאת הנפש. לפי שאינו אלא מעשה טרפה. כאילו

ניקב הוושט ונפסק הקנה ברובו. רק שממהר יותר למות. וזוהי שאמרו כמו כן בשחט בו רוב שנים ורמז כותבין ונותנין גט לאשתו. לפי שחי הוא עם שסופו למות. וכן הדבר בשאר קרובי מיתה שלא נעשו נבלה. והיינו דאמרינן התם בסדר יומא מעשה שהיו שנים שוים ותקע א' סכין לחברו ועדיין היה מפרפר ולא נטמאת סכין. משא"כ בהותזו ראשיהן. וכן כל אותן שהן נבלה מחיים. כגון דשוייה גיסטרא. מיד נחשבין כמתים. אע"פ שמפרכסין. והיינו כזנב הלטאה שהותז ואין לו חיבור עוד בגוף. שאין זה פירכוס של חיות. והכי נמי חשבינן פירכוס דוולד (אחר שמתה אמו בחרבו של מלאך המות) כמת גמור בלי ספק בעולם. דאיידי דזוטר חיותיה. ודאי מיית מקמי אמיה. אלא שיש חילוק בין נעקר לצאת כמ"ש שם. וכן הדבר בשחוטה כשרה. בוודאי שהיא כחיה לכל דבריה. (אע"פ שעודה מפרכסת). עד שתצא נפשה. מעתה נפשטה בעייתך. והדבר תלוי באיזה אופן שהמיתו את הכלב. אם בשחיטת סימנין בלבד. או בהתזת הראש. (ונפקא מינה לענין אב מלאכה דנטילת נשמה). זה ברור בלי פקפוק. ואין מקום לספק כל עיקר. ברית הן הן הדברים שנאמרו למשה מסיני ודבר ה' יקר:

הנה הארכתי למעניתי בפעם הזאת יותר מדאי. שלא כמנהגי ובלי הסכמת הפנאי. ונאמן עלי הב"ח שי' שהביא לי כתבך היודע ועד כי כבד מאד משא הטרדות הנועדות עלי כעת. מנוחה הדריכוני כתרוני עטרוני כצנה. כסדרן ושלא כסדרן עלי היו כולנה. ואהבתך דחקה את השעה ואת הבשר לכתוב בידי הכהה תורף וטופס. שניות מדברי סופרים. כדי להסיר מהם כל סיג. ולהשיב אותך דבר שלם ומאמרים כוללים. מתמימים דבריהם ומאירים. אקוה שתשים לבך להם ותעיין בהם במתון כאוהב דעת ומבקש בינה. ותדע שלא דחיתי אותך בקנה. וחזרתי על כל הצדדים ולא יכולתי להעמיד דבריך. בקשתי ולא מצאתי מקום חשוב שתנוח דעתך עליו. ואעפ"כ חביבין עלי דבריך ושמחתי בהם עד לאחת. ואם יש מילין השיבני ויהא לי לנחת. רק בבקשה ממך אל תטריחני בחנם להקיפני בתשובות חבילות שאין בהם ממש ובלי יסוד חזק כדרך המתעקשים. המבקשים רק להלאות אנשים. ומתעצמים לעמוד על דעתם בחלומות והבלים ובהשגת גבול האמת לא יבושו כי ידברו. אף אם יהיו זוממים או מוכחשים. בעול זה לא הבאתי צוארי מעודי. אין לי עסק בכך וידי מסולקות מזה. כי אין קץ לדברי רוח. ולמה זה הבל איגע בהתשת כח גברא. ובאיבוד זמן רב פסידא דלא הדרא. אכן מעולם נדרשתי לאשר שאלוני משפטי צדק קרבת אלהים יחפצון. אשיבם כיד ה' הטובה עלי תמיד נמצאתי למשחרי. ואשרי המדבר על אוזן שומעת מוכיח אדם אחרי. ואנכי באתי בדבריך כי בטחתי בך שכוונתך לשמים לעמוד על האמת. לשמור ולעשות ככל דברי התורה

הכתובים ביושר ובאמונה. למען תחכם באחריתך אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה. אז תבין יראת ה' ודעת קדושים תמצא כקן ידך לאסוף נדחי החכמות ולקבץ הידיעות הנפוצות. להלביש אותך מחלצות. והנה מדעת קונך יש בך שהנחת ההרים הרמים והמה חכמים מחוכמים ורב רבנן. והלכת לבקש מנוח עד העזו"ב ועצו"ר מקום חושך לדרוש דבר ה' משפל ואפל מתוך הענן. גם אנכי חלילה לי מחדול. למהר לקראתך כי חובה היא לקטון כגדול. ויותר מהמה בני הזהר יותר ממה שעגל רוצה לינק כו' אשקך מיין הרקח מעט הדבש וחלב אשר תחת לשוני וינקת חלבי וצופי. כי יהיו לך לרצון אמרי פי:

הערת המחבר על ענין לימוד החכמות ודרך לימודם

גם אשר לא שאלת ולא בקשת מידי. אגיד לך את אשר עמדי. כי הנה ערכת לפני ענינך כי שוטטת בארץ אחר החכמה איה ואיזה מקום בינה. וי"ל פירכא אעיקרא דדינא מי התיר לך להניח מקומות שיש בהם ק"ק מישראל. ולהיות גולה שלא למקום תורה. להושיבה עגונה. למנוע שארה ועונה. להכניס צרה במקום הגבירה העדינה. בני מי הרשך לעמוד במדרשיהם וללמוד נימוסיהם. ללכת אחרי ההבל והשגיון. לבלות זמן במלאכת ההגיון. שהיא מלאכה שא"צ לגופה. ולא נשתמשו בה אבותינו ורז"ל כלל. ולפי פשוטו של דבר נראה שכיוונו לזה במ"ש ומנעו בניכם מן ההגיון. ולא תראה לחכם מחכמי האמת שאיבד זמנו בה. (עתש"ו ריב"ש סמ"ה. אך הרמב"ם ז"ל הוא לבדו מצינו שהעמיק עיונו בה הפליא עצה הגדיל תושיה בספרו המורה. לצורך אנשי דורו. והל"ל זה לדורו בלבד תקן. והדורות שבאו אחריו מיד מאנו בספר ההוא ולא אבו הלוך בדרכיו. אף אם גבהו עמקו מחשבותיו ולא נודעו לכל נתיבותיו ומהלכיו. ואין למדין מן התקוע שתקע עצמו להלכה זו כי בכל חכמי ישראל האחרונים אין ערוך אליו. מי כמוהו מורה בדת אל הרבה צבאותיו ערך מחנות. קרא לתבונות יעמדו יחדו לרקחות ולטבחות רבות בנות. ואין כל אדם זוכה לשתי שולחנות. צא ולמד ממ"ש ספ"ד מיסודי התורה שאע"פ שאותן החכמות היו בעיניו ז"ל מסתרי התורה. קרא העיון בהם טיול בפרדס ואמר כלשון זה שאין לטייל בפרדס אלא מי שמילא כריסו בשר ויין. שהוא התלמוד ודיני המצות. לידע האסור והמותר. שהיא הטובה הגדולה שהנחיל הקב"ה לעם סגולתו. וכדבר רה"ג הובא בע"י. ודברים אלו לא יזיזו ולא יליזו מעיניך נצור תושיה ומזימה. וכן כתוב ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה. וסור מרע בינה. ומי שאינו חסר זה הכל קנה. ואותן החכמות החיצוניות צריך שישקיפו עליהן החכמים שבאדום וישמעאל ושאר או"ה. באשר אין להם חכמה זולתה. ואם אמנה לא טוב היות האדם משולל וערום לגמרי מהן. בדורות

הללו היורדות. ובני אדם בקשו חשבונות רבים מערבבים הדעת האמיתי וההטעאות מתחזקות בכל יום להחשיך האור הבהיר לעור עיני השכל הברור. לזאת יועילו מעט למען דעת בני ישראל ללמדם מלחמה להנצל מחרב הלשון. ולא ליתן מקום לאפיקורסים לרדות. אך אם מיעוטן יפה למזג השכל ולבשם הדעת ולהיות מעורב עם הבריות. מ"מ רובן קשה ואיבוד זמן יקר הולך בהבל. ואמנם חכמת הטבע שאני. שהיא ודאי חכמה מותרת ומשובחת נצרכת להביט אל פועל ה' ומעשהו הגדול כי נורא. וביחוד החלק ממנה הנכלל במלאכת הרפואה. באשר היא חיי דברייתא. והתורה העידה על מציאותה וציותה לעשותה. אף אם לפי המדומה אבדה אותה חכמה עכשיו מן העולם. אחר שדימו לעלות על במתי עב ע"י המצאות מחודדות. והתחכמו בענפים ותולדות. ונשתבשו בשרשים בכל עת דעות שונים מתחדשים: על כן חזרו התחלותיה ויסודותיה להיות מסופקות. ותולדותיהן כיוצא בהן מפוקפקות. עכ"ז אפי' לא יעלה ביד החוקר בטבע רק מעט מזער בכמות. הנה הוא רב האיכות ושקול כהרבה בשאר חכמות. בפרטות אם יבורר הדבר בנסיון להועיל להטיב. הנה שכרו מרובה בזה ובבא. לכן מהראוי לטרוח אחריה. וכמו שידענו ביחוד משני גדולי עולם אנשי חמודות. בתורה ובהוראה יסודות. ה"ה רמב"ם ורמב"ן ז"ל אשר יצא להם שם בגוים בחכמתן. והארץ האירה מכבודם ותורתן. מלבד הרבה גדולי דורות זולתן. (ואגב אשאלך והודיעני נא אם יש שם ג"כ מי שבקיא בניתוח היסודות והוצאתן מן המורכבים. והפרדת שלשת עמודי האלקימיאה וידיעת חיבורן והתמזגן בכל הנמצאים השפלים עד הצמחים והעשבים. והמתכות והמחצבים. חפצתי לדעת אם ישנה אותה חכמה עדיין במציאות. ואם נתאמתו אותן דברים בבירור גמור כהשתנות עצמי המתכות. ועוצם שבח רפואת תעלה כללית אשר הפליגו לספר ממנה בעלי אותה הכת והגדילו הפליאות. ואם נמצא ממנה בשום ספר אצלינו. ומקרוב ראיתי נדפס ספר א' בלשון לעז ע"ש קדמון מבני עמנו והוא נחשב אצלם יקר הערך מאד ואומרים שיש להם כמה מחברים מבני ישראל אשר היו גדולים באותה חכמה. וזה פלא גדול אם אמת נכון הדבר איך נשתקע זכרונם לגמרי מאתנו אין יודע עד מה. אפס בח"ה מזכיר גבורת האלקימיאה בראש שער הבטחון משמע שהיה מאמת מציאותה. גם הראב"ע נראה כמניח אמיתתה. בסוף פ' וישלח ופ' כי תשא. ובאחרונים ס' מדבר יהודה. אבל הכוזרי מביאם בב' מקומות ומזכירם לגנאי ומלעיג עליהם. אכן לא ראיתי עדיין ולא שמעתי שיש זכרון לראשונים שחובר באותה ידיעה איזה ספר בל"הק. לכן נכספה כלתה נפשי לדעת ג"כ אם אולי נמצא עדיין ספר כזה למי משלנו. בבתי ספרים הגדולים הקיבוצים הנכבדים הנמצאים במדרשים. ותתענג בדשן נפשי לידע מה

הפקחים שלהם סוברים בדבר זה) ומזקנים כהם ז"ל נתבונן שלא להניח ח"ו הלמוד החמוד הקדוש בשביל זה. אשרי שיאחז בזה וגם מזה אל ינח ידו לעשות כמותן. אך ללכת בדרך רחוקה למדרשיהם. אינו דבר ראוי לדעתי. אף אם אין דינו כלומד מן המגוש. מ"מ אל תקרב אל פתח ביתה ואל תתאו להיות אתם בחדרי משכיתם. ולעמוד בחצריהם ובטירותם. ללמוד מנהגיהם ונימוסיהם. והרבה גזרות גזרו חז"ל ותקנו תקנות שלא ידור אדם עם הגוי שלא ילמד ממעשיו. וברוך אשר בחר בנו והבדילנו מכל העמים לבלתי נלך בחוקותיהם. אף כי לנטות אוהל לשכון ביניהם בקבע אינני רואה נכון. אע"פ שככה עשו כמה וכמה. לא ילפינן ממקלקלתא. מ"מ לאיש כמוך אמרתי אגלה אזנך. כי תשמע לעצתי ותמעט כל האפשרי. ואם יעלה בידי מקצת דייני מעט צרי. ועתה בני הלוך הלכת כי נכספת לדעת לכסף מוצא. שמע דברי חכמים בטבע ולבך תשית לדעתי שמע מוסר וקבל עצה. אל תטוש תורת אמך מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו לשם שמים אז תבין יראת ה' ודעת קדושים תמצא. והזהר מאד באיסורין קלין כחמורין. כי עכשיו אתה צריך שמירה יתירה ומעולה. מאחר שפירשת למקום סכנה. כי קרובה המכשלה חלילה. ותמיד השמר מהחרב אשר ביד יצרך החכם שר הטבחים והמנתחים. דוב אורב הוא ארי במסתרים. ולמוד הוא להרבות בחבילות טענות ותשובות להקל משא האיסורים כאשר הטעך בזה לעשות קבוצת כת"ב ראיות לקולא. כאילו הם אבני חפץ וסגולה. והמה מהבל יחד אין בם מועיל מש"פ ולמעלה. על כן בני אם הצריכך זמנך לפשוט נבלה ולעיין בניתוחה לעבוד עבודה שהיא לך זרה. חזק ואמץ ואל תשליך אחרי גיווך דברי התורה. את ה' אלהיך תירא. אותו תעבוד. בזה תשיג כל חפצך תפארת וכבוד. את חכמים תהיה נמנה ועם שלמים תהא נזבד זבוד. נאם החושק כמוך לכרות ברית עם החכמות. מעודו בהם דבק לאהבה. גרסה נפשי לתאבה. לחקור משכיות לבבם. לחשוף מים חיים מגבם. לרוות צמאוני שובע שמחות נעימות. והם מאסו בי ולא נתנוני לבוא עליהם כדרך כל הארץ ויגרשוני מאתם וידיחוני מהסתפח בנחלתם דחפוני בשתי ידיהם כבזה נפש חדל אישים כלה לועג לי שבע כלימות. עצבוני ויעשוני עשיר בהוצאה מלאכה גרועה עני בהכנסה באותה שעה קטון הכמות. גדול בטרדות מרובה בגד"י זמן עוכר והפשיטוני בגדי השלמות. אני הגבר ראה עני מצפה לישועות ונחמות. אליך נושא אלומות שלומות: יעב"ץ ס"ט:

סימן מב

ברודא

שאלת אם יש חשש איסור לתת דבר המריח במים לנט"י כהנים בי"ט:

אי שפיר עבדין המטילין שפיקא נרדי לתוך המים שנוטלין בהם כהנים ידיה' לכ"כ בי"ט תליא באשלי רברבי ויש פנים מסבירות לכאן ולכאן

תשובה אבא מארי הגאון ז"ל בספרו סי' צ"ב השיג על הט"ז בא"ח סי' תקי"א במ"ש על השופכין שמן מריח לתוך המים בי"ט דאיסורא קעבדי דמולידין ריח במים (וכ"כ במג"א בפשיטות) ואסר הרב בט"ז אפי' נעשה בעי"ט. לפי שמ"מ מולידין ריח בי"ט על ידי הכהנים הנוטלין ידיהן בהן כשעולין לדוכן. ועל זה כתב א"מ רבינו הגאון ז"ל ואני אומר הנח להם לישראל דלא מיבעיא ברחיצת ידים במים המריחים שאין בה שום נדנוד איסור. דהא אמרינן בהמביא מוללו ומריח בו. ופירש"י בין אצבעותיו עד כאן לשונו. (ורא"ייתו זו ישנה ג"כ בפ"ב דביצה (ד' כ"ג) ששם הוא מקור דין אולודי ריחא) ובאמת אף שהיא נראית ראיה אלימתא. מכל מקום יש מקום לב"ד לחלוק ולפקפק בה. דהא דשרי התם משום דאינו מתכוין אלא להוסיף ברית העץ. ואוסופי ריחא שרי ודאי. ומה שמוליד ריח בבשר האדם. הוי דבר שאינו מתכוין. וסבירא לן כמאן דשרי בדבר שא"מ. ומ"ש א"מ הרב ע"ז דסתמא הוי מתכוין. והביא סעד מדברי אגדה ממשל מוכר אפרסמון. הוא קלוש קצת. אע"פ שדבריו נכונים למשכילים. אינה ראיה מכרחת שיודה בזה החולק על כל פני עקשותו. גם י"ל דלא דמי למשל דאפרסמון שלאחר שמדדו לא נשאר ממנו ביד המודד כלום. לכך אף הוא מתכוין להשאיר אצלו ממנו מאומה בידו ליהנות מריחו. ועוד שכל עצמו של אפרסמון לכך עשוי לסוך ולהתבשם בו. משא"כ בעץ הבושם שמחזיקו בידו. אין כוונתו במלילה רק לחזק כחו בריחו. לא לקלוט הריח בידיו ואצבעותיו:

וכן אותה ראיה מבני מלכים שסכין שמן ורד ע"ג מכותיהן. איננה מכרעת לפי סברא זו. כיון דלרפואה מיכווני. וריחא ממילא הוי. ואין לומר דליתסר משום אולודי ריחא. דאפי' למאן דאסר פסיק רישא במלאכה. נמי שרי הכא. ומתכוין להוליד ריח ליכא פשיטא דשרי במקום צערא. אבל לתענוג ובמתכוין כי נ"ד. לעולם אימא לך דאסור:

שני דרכים חלוקים בביאור משנה דב"מ סכין שמן ורד עג"מ בשבת ושניהם מסובלים ומקובלים

ואדרבה לענ"ד משם יש לסייע קצת סברת הרב בט"ז ז"ל. דמדתנן שכן דרכן לסוך בחול. ולא קאמר שכן דרכן לסוך סתמא. או שכן דרכן שלא לרפואה. או שכן דרכן בשמן ורד. דהא אפי' בשבת שריא. והוי אשמועינן הילכתא דאולודי ריחא כי הא בשבת לית לן בה. והוי אשמועינן נמי טעמא דבריר טפי. דשרי משום שאפי' בשבת דרכו בכך. ולמאי נקט בחול דמשמע מיעוטא. אי לאו דאסור לסוך בשבת בלא מכה. משום דהוי מתכוין לאולודי ריחא. וה"ק שכן דרכן לסוך בחול להריח. דאע"ג דבשבת כה"ג בלא מכה אסור.

משום אולודי ריחא בבשר האדם בכוונה דאסור. על גבי מכותיהן שרי. כיון דלריחא לא קבעי ליה. הוי ליה גבי ריחא דשא"מ ושרי. ומשום דרא דרפואה לא אסיר. דלא מוכחא מילתא דלרפואה הוא. לפי שדרכן לסוך בחול להריח. ומוכח א"כ דבשבת אסור לסוך להריח אם לא לרפואה.

אלא שיש להשיב על זה דעל כרחך לאו דיוקא הוא. אלא לישנא קלילא הוא דנקיט הך תנא. דאי איתא דבשבת אסור שלא לרפואה. הא קמוכחא מילתא דלרפואה קעבדי וליתסר. וי"ל קצת ודו"ק היטב:

אכן העקר לענ"ד שסתמה כפירושה להקל ומסייעא לדעת אמ"הג ז"ל

ובאמת אין לדמות גזרות חז"ל זו לזו ואין לך אלא מה שאמרו. כמ"ש אין דנין מד"ס לד"ס. לכן עדיין לא נדחה פירושי במשנתינו. ועל כרחין א"מ הגאון ז"ל גופיה הכי סבר בפירושא דמתני' כדאמינא מעיקרא. דאל"כ מאי דוחקיה למידק מבני מלכים שסכין ע"ג מכותיהן. דאיכא לדחויי כדאמרן. הא הוי מצי לאוכוחי בהדיא מדשרי לסוך שלא ע"ג מכה. ואפי' לכל אדם וק"ל. אלא לאו משום די"ל דילמא לכל אדם שלא במקום מכה אסור. וא"ה מבני מלכים ליכא למשמע. אבל באמת נ"ל שכן הוא העיקר. דעד כאן לא איפליגו אלא במקום מכה. אבל שלא במקום מכה. לדברי הכל מותר אף לשאר כל אדם. וכי הא דתנן לעיל אבל שותה מ"ד וסך שמן עיקרין שלא לרפואה דכללא הוא לענין שמן ורד נמי. וליכא למידק אי הכי אדתני אבל שותה מי דקלים וסך שמן עיקרין כו'. ליתני וסך שמן ורד. ולישמעינן רבותא. אע"ג דאית ביה משום ריחא. קמ"ל דלא חיישינן לרפואה. ולא לאולודי ריחא בבשר האדם. היכא דלא הוי לרפואה. דהא לאו דיוקא הוא. דאכתי לא קמיירי בהכי. ואיידי דאשמעינן ברישא דבכוס עיקרין אסור לרפואה. נסיב בסיפא היתירא דשמן עיקרין שלא לרפואה. והוא כולל לכל השמנים. ואף שמן ורד בכלל. והדר אשמעינן בשמן ורד לרפואה פלוגתא דר"ש ורבנן. ותו דבשמן עיקרין קמ"ל רבותא. אע"ג דמידע ידיע טפי דאורחיה ברפואה. וסתמא לאו לריחא עביד. ואפשר דאית ביה ריחא נמי. והשתא דאתינן להכי ראיה גמורה היא וא"צ לדחוק כלל ודו"ק:

שקלא וטריא בדברי אמ"הג ונ"מ לדינא דצביעה באוכלין בשבת

ומ"ש א"מ הגאון ז"ל עוד ממלאכת הצובע. י"ל דשאני צביעה דהיא אב מלאכה. וממשכן גמרינן. משו"ה בעינן דווקא דומיא דמשכן. שלא היו צריכין לצבוע אוכלין או בשר אדם. אבל אולודי ריחא במשכן לא הואי כלל. ולא איתסרא אלא מדרבנן דדמי למלאכה. כדפרש"י (ומעשיית שמן המשחה ליכא לאגמורה. דלאו מלאכת המשכן היא. ובלא"ה נמי מוכח דליכא למימר הכי ודו"ק) ולא שנא באוכלין או בבשר האדם. כולהו חדא גזרה

דמיחלפי במלאכה חדשה. ועוד קשיא לי דהא ודאי צביעה אסורה אף בבשר האדם כשדרכו בכך. כדאי' בהדיא בסי' ש"ג. וכן צביעה דאוכלין לאו כללא הוא למישרייה לגמרי. אדרבה יש לי להביא ראיה שאפי' חיוב חטאת מצינו בה כשצובע אוכל שדרכו לצובעו. דהא לרב מיהא השוחט חייב שתים. א' משום צובע כיון דניחא ליה דלתווס בית השחיטה דמא. א"כ ה"ה בכל האוכלין היכא דמתכוין לצביעה ודרכו בכך. איסורא איכא מיהת לכ"ע. וצביעת כרכום דשרינן באוכלין. צ"ל דהיינו טעמיה כיון דלטעמא עביד ולא מתכוין לחזותא. כה"ג דווקא חזותא לאו מילתא היא. ואפ"ה לא ברירא כולי האי לענ"ד. כיון דפסיק רישא דניחא ליה הוי. כי טוב מראה עינים אף באוכלין מהלך נפש (ואפשר דלא הוי צבע המתקיים. משו"ה שריא) ומרגלא בפומא דאינשי כל עץ ופרי נחמד למראה טוב למאכל. על כן באמת צל"ע בהיתר הכרכום לכתחלה. ומה שמצינו במשנה שנותנין תבלין לקדרה בשבת. דילמא לא מיירי בצובעין וגם לא בנותני ריח. דתבלין לטעמא לחוד עבידי. וכן אין להביא ראיה להיתר מאותה ששנינו שיוצאת בפלפל שתתן לתוך פיה וכן התירו ללעוס מצטכי לריח הפה. דשאני הני דלעבורי ריח רע קעבדי להו. ולאו לאולודי ריחא קבעו להו:

ומשמן ערב שמעכב לרגיל בו. עם שבאמת ראיה גדולה הוא אלי. מ"מ צל"ע מפני שיוכל ג"כ הדוחה לדחות. דשאני שמן ערב שמעכב הברכה לרגיל בו. והוי דומיא דבני מלכים שסכין למכותיהן. ועדיפא מנה דכיון דעכובי מעכב. ליתיה בגזרת חכמים שלא אסרוהו כל עיקר אלא לתענוג. אבל לא במקום מצוה. אחר שאין עיקרו אלא מדבריהם. ועוד שעשוי להעביר הזוהמא ולא להריח. וכמו לענין מכה דשרי משום דמכתו מוכחת. הוא הדין העברת הזוהמא לצורך ברכת המזון מוכרחת. משא"כ בנטילת ידי הכהנים (ודברי רש"י בשמן ערב צ"ע) וכן הדמיון מדשרינן לתת תבלין לתוך הקדרה (מלבד מש"ל. אלא אפי' כשתמצי לומר תבלין היינו בשמים. עדיין) י"ל שהותר מפני שהתבלין כל עיקרן ליתן טעם בקדרה עשויין ולטעמא הוא דעבידי. וכל עצמן אינן עשויין להוליד בה ריח. הדר הו"ל ריחא דשא"מ: ותו דלצורך אוכל נפש ודאי שרי. דמי עדיף ממלאכה. והרי על כרחנו צ"ל כן בקדרה עצמה. דתיקשי היכא שרי ליתן תבלין לקדרה הא קדרה קולטת ג"כ ריח התבלין. ובכלי חרס לכ"ע שייך בה אולודי ריחא. הלא על כרחנו צ"ל אחת משתי אלה שזכרתי. ומה"ט נמי ליכא לאתויי ראיה מפורשת להתיר מברדא דפ' במ"ט. דהוא תילתא אסא תילתא סיגלי ותילתא אהלא. ושרי ועבדי בה רבנן עובדא כדאיתא התם. די"ל משום דלא מתכוין אלא לעבורי זוהמא. ולהתנאות קעבדי ליה:

מסקנא דמילתא כי נהגו ודאי לא מחינן בהו וכי מחמרי שבקינן להו ולהטיל ריח לכתחלה לתוך המים בי"ט מסתברא להחמיר

מכל מקום נראין דברי הגאון א"מ ז"ל וכל דבריו נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת תורה. וכן דעתי הקלה נוטה. ולא כתבתי ח"ו כמשיב על דבריו. אלא לצאת ידי הרהור הספק. ולהסיר ממנו ז"ל עקשות פה חו"לק יעשה מדחה. לכן העליתי לך ענ"ד על ספר. לומר שכל זה בודאי לא נעלם ממנו ז"ל שהיה לבו פתוח כפתחו של אולם. ולא חשש לדחיות אלו שזכרתי ונער יכתבם. ואעפ"כ לא בא אלא ליישב מנהגן של ישראל במקום שנהגו שיש להם ע"מ שיסמוכו. זכרה לו אלהי לטובה. ומעתה יש להם אילן גדול להתלות בו ואין להם לזוז ממה שנהגו. ודווקא היכי דנהוג. אבל היכא דלא נהוג להתיר לכתחלה מי אמר. ונ"ל פשוט שלא היה ז"ל מתיר לנוהגים איסור. אלא היה מניחן במנהגם. (מיהת בי"ט שלא להטיל ריח במים. מסתברא דמנהגא הוא אי מחמרי בה. לא שרינן להו באנפייהו) שמענה ואתה דע לך ושלו' כנפש אהו' יעב"ץ ס"ט:

סימן מג

ששאלת אם יש איסור לקלקל עובר בבטן אמו שזינתה. בין פנויה בין א"א.

תשובה בס' חות יאיר (אחר סי' ל"א) מצאתי שנשאל הרב בעל הס' על אשת איש הרה לזנונים: ואחר המעשה נתחרטה כו' אם רשאה לגמוע דבר מאבקת רוכל לשלשל זרע המקולל אשר בקרבה. וז"ל הרב בעל התשובה ואחשבה כי תכונת השאלה בא"א דבר בדוי הוא לא היה כו' כאשר בתשובתי על השאלה אין חילוק בין היות המעוברת נשואה וכשירה בנשים. או ממזר מא"א שהרי לא נפלאת היא דדין ממזר לכל דבר כישראל כשר וכו' עכ"ל:

ואני הצעיר אומר לענ"ד חילוק גדול יש בדבר. ויש לדון השואל ההוא לזכות שבדקדוק ובכיוון שאל שאלתו בא"א. אף אם אולי מעשה שהיה לא כך היה. נכון לומר עליו שאלת החכם חצי תשובה. דבפנויה וכ"ש בנשואה מעוברת מבעלה. לא קמיבעיא ליה. דוודאי ולד הוא. כי איך שיהיה אף שאין חייבין עליו. ודאי איסורא איכא מיהת. מכמה טעמים שקצת מהם באו בדברי הרב בתשובתו הנז'. ומגמרא דעירכין שהביא אין ראיה כלל כמו שדחה הוא ז"ל בעצמו. ואני אוסיף לקח בעז"ה בסמוך:

עובר הנוצר באיסור יש לומר שמותר להשחיתו בבטן אמו גם ולד כשר היכא דסייע בעברה שיש בה מיתה ושמא אע"פ שאין לו חלק בחטא דלא עדיף מהיא גופה דאינה בכלל מאבד' עצמה לדעת בענין זה

אמנם נדון השואל בא"א שזינתה שאלה הגונה היא. וקרוב בעיני להתירה אם הייתי

כדאי. כי נ"ל שיש מקום להקל כיון שניאפה זאת ודם בידיה. מעתה בת קטלא היא מדין תורה. אף שאין דמה מסור בידינו להורגה. מכל מקום חייבת מיתה בדין שמים. מאחר שעשתה במזיד ביודעת שחטאה בזדון. ואע"ג דד"מ בטלו דין ד"מ לא בטלו. ומפורש גם בדברי קבלה אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס וגו'. וזה בנין אב לכל חייבי מיתות. דהוא הדין בדכותיה בעריות. ואפי' למ"ד חבר צריך התראה. נ"מ אם התרו בה. ואפי' בזמן הזה שאין דנין דיני נפשות. כיון דמדינא בת קטלא היא. אע"ג דממזר כשיצא לאויר העולם. דינו ככשר שחייבין על הריגתו. מיהת השתא דירך אמו הוא. ואילו היה דינה מסור בידינו. היינו ממיתים אותה ואת פרי בטנה. דדמי ממש להאי דערכין דאין ממתינין לה. ועדיף מינה. דהתם אפי' בוולד כשר מיירי. והכא הוולד נוצר באיסור. שעליו נגמר דינה למיתה. פשיטא דאין חוששין לו. ונהרג על ידי אמו:

על כן היה נ"ל פשוט שאין איסור גם כן בהשחתתו. אע"פ שאימא קיימת. כי נלע"ד ג"כ פשוט שאפי' היא בעצמה אף שלא נגמר דינה להריגה. מחמת שאין דבר זה בידינו עכשיו. אעפ"כ אינה בכלל ואת דמכם לנפשותיכם אדרוש. ואינה נענשת אם המיתה ואיבדה עצמה לדעת. שעל כיוצא בזה אמרו בספרי יכול כשאול. ואדרבא נראה שזכות הוא לה. וכמה מעשיות בש"ס ומדרשות יוכיחו (עיין במ"ר ע"פ וירח את ריח בגדיו) שספרו מבעלי תשובה שדנו דין הריגה בעצמן. וקילסום שזכו לחיי העוה"ב (וגדולה מזו מצינו באשכבתיה דר' בההוא כובס שאיבד עצמו לדעת מחמת צער שלא זכה להיות נטפל לעושי מצוה. ותחשב לו לצדקה וזו קשה ביותר וצ"ע) וכל שכן הולד שבקרבה שדמו מותר ואינו נדרש ממנה. אם קלקלתו בחדרי בטנה. שאע"פ שלא חטא. אפ"ה משמיא לא רחמו עליה. והרי אמרו ממזר לא חיי אפי' שקנה חיות שכבר יצא לאויר העולם. ק"ו לעובר כזה שלא חסה עליו תורה. ותו מאן יימר דולד גמור יהיה. שמא תעשה עוברה סנדל (אע"ג דבעלמא אזלינן בתר רובא דנשים דולד מעליא ילדן.) וכיוצא בו שאינו ולד. והאיכא ספיקי טובא. וא"כ לפ"ז פשיטא דבנ"ד מותר לכתחלה ואפשר מצוה קעבדה. וכנז'. (ולענין מעוברת עצמה ודכוותה כל חייבי מיתה בי"ש אם מותר להצילן מן המיתה. עמ"ש בס"ד במ"א על ענין רוצח שנתפס בדיני או"ה והוצרך להשבע לשקר. ועיין בתשו' הרב בחו"י סי' קמ"ו):

אך לקחת במוחלט הראיה הנ"ל מערכין. כדס"ד דהרב ז"ל דלא שני ליה. לא נהירא כלל מלבד שדחאה הוא ז"ל בעצמו. אין משם ראיה דהתם משום דעובר ירך אמו הוא. ויש לו חלק בחטא. כדאמרינן דכוותה בבהמה שנגחה היא וולדה נגחו. דמה"ט הולד פסול להקרבה. דדייניגן העובר כאלו גם בו נעשה מעשה העבירה. הוא הדין הכא כל

זמן שהוא חשוב כאחד מאיבריה. גם הוא חטא. אע"פ שאין בו שייכות חטא. הרי הוא כירכה שחטא. ונלקה עמה כמו אחד מאיבריה. לכן אפשר הותר להמיתו אפי' לא הי' סופו למות ע"י אמו. אבל להוכיח משם היתר היכא דלא עזר העובר בחטא כנדון דידיה אין לנו. כיון שאמו אינה בת מיתה לדעת הרב. דלא ס"ל הכי (ואזיל לשטתיה ולטעמיה בספרו סקמ"ו.) דילמא כה"ג לא שרי להשחיתו אפי' בסופו למות. כגון שעתידה ליהרג בדיניהם. לכן צריכין אנו לטעם שלנו כנז'. ודו"ק כי קצרתי ונ"ל נכון מאד:

חידוש דין שאיסור הוצאת שז"ל הותר מכללו אצל צורך מצוה

ובמה שהתעסק הרב ז"ל בתשו' הנז' להראות פנים לאיסור. ללמדו מעון הוצאת ש"ז לבטלה. יש לדחות דאיכא למימר דלאו היינו טעמא. אלא משום דמערה לאשפה ומוסיף בכחות הטומאה ומכחיש בפמליא של מעלה. כידוע מטעם חכמי האמת בעלי הקבלה. שעל כרחנו אנו צריכין לדבריהם בענין עון זה. ותדע משלש נשים המשמשות במוך. ויתרה עליהם הזקנה. שבכולן אין איסור לנושאן. אע"פ שמוציא זרעו לבטלה. אלא ודאי לא מיקרי לבטלה כי אם כששחת ארצה ומטעם הנז'. אע"פ שאין הזרע ראוי להווצר ממנו ולד. וא"כ בעובר כיון דלאו ולד הוא. וספק אם יבוא לכלל ולד גמור כנז'. עדיין הספק במקומו עומד. וגם בעובר כשר היה צד להקל לצורך גדול. כל כמה דלא עקר. אפי' אינו משום פקוח נפש אמו. אלא להציל לה מרעתו. שגורם לה כאב גדול וצ"ע. אמנם דעת לנבון נקל שעכ"פ יש איסור לכתחלה בהשחתתו מפשטא דתלמודא אף שאינו חייב על העוברין. וכן להשחית זרע שנקלט במעי אשה אע"פ שעדיין לא נתעברה ממנו. ודאי אסור שלא לצורך. כדמוכח מדלא שרי לשמש במוך. אלא לנ' נשים דווקא. ואיברא לצורך. אף להוציא זרע לבטלה להשחיתו על הארץ שרי. כדאשכחן לענין בדיקת הניקב בגובתא דש"ז דמותבינן ליה אבי פוקרי. ש"מ דאיסור חמור זה הותר מכללו אצל צורך מצוה. כמ"ש במ"א בס"ד ואין להאריך:

לבד ראה זה מצאתי ריש זוהר שמות דמוכח בהדיא שדבר זה אסור הוא לישראל אף לאחר מתן תורה יעוין שם. וא"כ לדברינו ודאי בעלמא (ר"ל בעובר כשר) איסורא איכא להשחית עובר. חוץ מנדון השאלה בא"א שקלקלה הגדתי היום דעתי הקלה שמותר. ואולי קרוב לשכר מצוה דלא כמ"ש הרב בעל תשו' הנ"ל. דלא נחית לפלוגי בין א"א לכשרה. ואע"ג דממזר כישראל כשר לכל הדברים שזכר הרב. מ"מ עובר ממזר אין לנו לדונו כעובר כשר. שהתורה התירתו לעובר העוברת. עם שלא סייע בעברה כנ"ד. שאין מענין דינה של זו להצילו. כיון דירך אמו הוא והרי הוא כמושחת ועומד. ולכן אין מקום לחלק עדיין בין זנתה עם ישראל או עם הגוי. שאע"פ שנכרי הבא על בת ישראל הולד

כשר. מ"מ מאחר שהיא חייבת מיתה כשהיא א"א. אין כח העובר יפה מאמו וכנז'. כך נלע"ד אם שומעין לקטן הבא לחוות דעתו יעב"ץ ס"ט:

סימן מד

מראה דם הנוטה לצבע ברוי"ן בל"א שהוא כעין קליפת הערמונים וכמשקה הקאוי: לא נתבאר בש"ע ובאחרונים אם הוא ממראות דמים טמאים:

מראה דם כגוון ירוק כעין משקה הקאוי בל"א יש להקל בו

ונ"ל להקל בו. דודאי עדיף ממימי בשר צלי. דידוע שיש בו אדמימות וכמ"ש גם הפוסקים. ואפ"ה מטהרי ליה ב"ה וקיי"ל כוותייהו. ואע"ג דאנן מחמרינן ביה. היא גופה חומרא גדולה. דהא שפיר בקיאינן בגוויה. אלא משום דלא ליתי לאחלופי. כיון דאית ביה נטייה לאודם. משא"כ במראה ברוי"ן הנז'. שאין לו נטייה לאדמומית אלא לשחרות. וכבר שנינו משנה שלמה בשחור עצמו דיהה מכן טהור. ולית בה ספקא ולא חומרא מדינא דגמרא. כמו בשאר מראות שנחלקו בהן בדיהה. וכ"ש בירוק ברוי"ן שהרי אינו שחור ולא אפי' דיהה דדיהה שלו. אלא שעמוק שלו נוטה קצת לשחרות הדיהה:

ועוד ק"ו מירוק דמקילינן ביה טובא. ואפי' במראה הזהב. שהרי יש בו ודאי נטייה חזקה אל האודם. וכן כתבו התוס': ויש ממנו שהוא אדום כדם. וכמ"ש רז"ל זהב פרויים שדומה לדם הפרים. וגם הנמצא אצלינו כשהוא יוצא מיד הצורף מבי סילקי. קרוב מאד לגוון אדום ממש. ואפ"ה סמכינן להתירו כשאין לו נטייה לאדום. כ"ש בירוק ברוי"ן שהוא רחוק מאד מן האדום. ואע"פ שיהא עמוק הרבה. אינו אלא כדיהה דשחור. שהוא טהור בלי ספק. ולכן אין להחמיר כלל בברו"ין הנז'. ובכתם פשיטא דלית דחש ליה. כך נלע"ד והש"ית בחסדו יצילנו משגיאות יעב"ץ ס"ט:

סימן מה

עמדין הת"צ

ששאלת אותן מדינות הנוהגות קלות בסתם יינם. אי ש"ד לברוכי עליה ולקדושי ואבדולי:

הוראה דהאי צ"מ בב"ע בענין ברכה על ס"י לקלקולא הס לא להזכיר חלילי לסמוך עליו לקולא וראייתו בטלה ושגיא' גדולה

תשובה אתמהה מה זו שאלה. שכבר שולחן ערוך לפניך (בסי' קצ"ו) שפסק בפשיטות כהרמב"ם ז"ל שאין מברכין על דבר איסור אפי' דרבנן. לא בתחלה ולא בסוף. ומי יבא אחר המלך. וביחוד שפשטי השמועות וסוגיות התלמוד מסייעות לרמב"ם ז"ל. ואחשוב שהביאך עד הלום להכניס ספק בלבך. מ"ש בתשו' נקרא באר עשק שנתעסק בדין זה.

(בסי' ק"ט) וכתב שיש לברך ולקדש עליו. מחמת טעם טפל ואפל לפי שתקנת הברכות לדעתו קדמה לתקנת סתם יינם ע"ש. שהביא ראיה לדבריו מההיא דפ"ק דתענית יחיד שקיבל עליו להתענות ב' וה' של כל השנה אם נדרו קדם לגזרתינו יבטל נדרו את גזרתינו. והוכיח מזה דתקנת הברכות דוחה ומבטלת לתקנת ס"י המאוחרת:

ושרי ליה מאריה שנתן מכשול לרבים אשר לא יחכמו. כי בודאי היודעים ספר לא יטעו מכח דברים בטלים הללו. כי המה מהבל יחד וכלים מאליהם. ומי זה מחשיך עצה במלין בלי דעת ולא חש לקמחיה כלל. ונראה דלא ידע בשותא דרבנן. דידוע לכל בר בי רב דחד יומא שיפה כחן של חז"ל לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה אפי' באיסורי כרת. ולחד מ"ד אפי' בקום עשה כדס"ל לר"ח בהאשה רבה דההוא גריווא הדרא לטיבלה. דחכמים מתנין לעקור דבר מן התורה כדי להעמיד גזרתם. וכ"ש כאן בנ"ד דחיוב הברכות (לפחות ברכות הנהנין) כל עיקרה אינה אלא מדבריהם. שפשוט מאד שיפה כחם לעקרה. וביחוד בשב ואל תעשה דלא לתהני ולא לבריך. שאין שייכות קדימה ואיחור לדבר זה. אפי' היה כדבריו שתקנת הברכות קדמה. מה שאינו מוכרח. שאפי' קדוש היום שסמכוהו על המקרא זכור זכרהו על היין. אינו אלא אסמכתא לדעת הר"מ והתוס'. דדבר תורה סגי בתפילה אי נמי על הפת. גם סתם יינם כמ"ש בפר"א פנחס גזר עליו אע"פ שחזר והותר בא"י לפי שעה כעין דברים אסורים שהותרו בכיבוש הארץ. א"כ איהו ניהו דקדים ודאי. גם אי אפשר ליהנות מכוס בלא ברכה. הילכך אין מקום לומר שיקדש עליו וישתה בלא ברכת היין שלפניו. דהא עיקר קידוש הוא בפ"ה דמיקרי קידושא רבא. חס ושלום דליעבד תרתי. ר"ל מצוה הבאה בעברה כפולה. שישתה ס"י גם לא יברך על הנאתו. ופשיטא דבין כך וכך עון חמור בידו שאם מברך אינו אלא מנאץ. ואם אינו מברך כ"ש שריחו נודף שגוזל ג"כ אביו ואמו ונעשה חבר לאיש משחית. הילכך אין תקנה לדבר זה. אלא אין לך אלא כפסק עמודי ההוראה שאין מברכין עליו לא בתחלה ולא בסוף. אם לא מפני האונס. כמ"ש בחיבורי באורך בס"ד יע"ש. וקידוש והבדלה למאן דלית ליה יין כשר. אפשר בפת ובתפלה ודיו היכא דלא אפשר:

עוד הוכחות נכוחות גדולות ונאמנות לסתור דעת הנ"ל

והנה בי"ט שני של גליות העמידו חכמים דבריהם בביטול עשה חמור מאד. דהיינו הנחת תפילין שהמבטל הוא בכלל פושעי ישראל בגופן. ואעפ"כ דחוהו מפני גזרתם הקלה. דהא בקיאינן בקביעא דירחא. ועם היות מצות תפילין בלי ספק קודמת בזמן ובמעלה. שהיא מן התורה:

ומה שהביא ממגילת תענית כנז'. כמדומה דלא ידע בצורתא דשמעתא. ואדרבה משם הי"ל להוכיח סתירת דעתו המשובשת בכאן במ"כ. שמאחר שהוצרכו להתנות עליה שהנדר הקודם יבטל את גזרתם. מכלל שאם לא התנו כך בפירוש. בסתם היה הנדר בטל בכל אופן מחמת גזרתם. ואע"פ שהנדר מן התורה. כ"ש במידי דרבנן שהם אמרו והם אמרו. ואפי' היה הנדר הקודם מבטל לגזרתם המאוחרת גם בסתם. לא הי"ל לו להביא ראיה משם כלל. דשאני התם שהנדר קודם באמת. והוא דבר של תורה. וחז"ל באו לעוקרו בקום עשה. שיש ג' הבדלים שתשב"ר מבחין בהם. שאינו דומה כלל לנ"ד וכמוכרח מהנז':

ועוד ראיה לסתור דעתו של זה החכם נ"ע. מהא דבעי רבא נ"ח וקידוש היום ה"מ עדיף. והדר פשטיה נ"ח עדיף משום פ"נ. ואי איתא מאי קמיבעיא ליה הא ודאי קידוש קדם בזמן לנ"ח. וכ"ש דקשיא אמסקנא היכי אתי נ"ח דמאוחר ודחי לקידוש היום דמוקדם. ומנ"ל דמהני טעם פ"נ כה"ג למידחי לתדיר ומוקדם נמי. אלא ע"כ הא לאו מילתא:

שקלא וטריא בענין זה

ואלמלא היינו צריכין לדון אם המצוה הקודמת מבטלת להמאוחרת. יש להוכיח מהא דאי' פ"ק דחולין (דף י"ז) דמקשינן לר"ע דאמר כשהיו במדבר הותר להם בשר נחירה. מדתנן הנוחר כו' פטור מלכסות. הא קמן דס"ד דמקשן מדקדים היתר נחירה ומצות כיסוי למצות שחיטה. לא תפקיע הנחירה את הכיסוי אפי' עכשיו. ופרקינן כיון דאיתסר איתסר. ש"מ בהדיא דלא סברא היא למידחי הא מקמי הא. דא"ה דכוותה בדאורייתא נמי נימא הכי. אע"ג דהשתא איתסרא נחירה כיון דכיסוי קדים בזמן לשחיטה. לא פקע מפני מצות השחיטה. אלא ודאי דאין זו סברא באמת. דלעולם כיון דאיתסר איתסר אמרינן. דאתי בתרא ועקר לקמא לגמרי דאורייתא בדאורייתא. ודרבנן בדרבנן. אפי' בקום עשה:

ופסק הלכה כדקיי"ל קיימא שרירא דאין מברכין על ס"י אפי' במקום מצוה אם לא מפני האונס לרפואה בדוקה היכא דלא סגי בלא"ה

(**והא** דאמרינן בריש השוחט נחירתו זוהי שחיטתו ליבעי כסוי. לאו משום דלא אלימי רבנן לאפקועיה אלא משום דבכדי ודאי לא עקרו דבר מן התורה. אע"ג דאיכא למימר דהו"ל למיגזר ביה משום הרואה שלא יאמר שזוהי שחיטתו ויבוא לאכלו. דבלא"ה נמי משני שפיר. א"נ כי אמרינן מספיקא טרח וכסי. לא חיישינן דליפוק מנה חורבא. דאפי' באיסור כרת לא חיישינן כדמסיק תלמודא בשמעתא דכוי כצואה פ"ק דביצה.

כ"ש בדרבנן ודו"ק.) וכ"ש בשב ואל תעשה שגזרת חכמים עוקרת אפי' דבר מן התורה אליבא דכ"ע:

ולכן פשוט ביותר שטעה מאד החכם בעל תשו' הנז' בזה. רחמנא ניצלן מהאי דעתא. אלא העיקר שאין מקדשין ולא מבדילין עליו. וק"ו לברכת הנאה גרידא שלא לברך עליו כלל. שאין זה מברך אלא מנאץ אף לדברי הראב"ד ז"ל. שלא נחלק להצריך ברכה על הנאת החיך. אלא באוכל ושותה דבר איסור בשוגג ובאונס. וכמ"ש בט"ז ז"ל וברור הוא. ובעל תשו' הנ"ל טעה גם בזו. ואין ספק בדבר שלד"ה אסור אפי' לברך עליו. וברור מאד יעב"ץ ס"ט:

סימן מו

התפ"ה לפ"ק

על דבר הגר שבא מארץ איטליא. נסתפקתי אם מותר בישראלית:

גר רומי ואיטלקי אי שרי בישראלית עד ג' דורות

כי צ"ע אולי יש לחוש בזמן הזה שלא לקבל גרים מרומיים ומארצות שסביבות רומי שידוע שנתיישבו מאדומיים. ועל כן אנו קוראין אותן מלכות אדום. לפי שבאים מזרע אדום וגזעם ושרשם מבני עשו. כנודע וזה מוסכם גם באומות. וכן היא מפורסמת בשם אדום בדברי חז"ל. וע"ס משמיע ישועה. ומצא הספק מקום לחול שלא יבוא להם בקהל ה' אלא דור שלישי. על פי מ"ש אני בס"ד במשנה דסוף ידים. שזו היתה מחלוקת ר"ג ור"י דמאן דאסר דייק מדכתיב עמוני ומואבי ביוד היחס ולא כתיב עמון ומואב. לומר שכל הנקרא בשמם נאסר. שידוע שאין אומה ולשון שלא נתערבו בה מאומות אחרות. ואעפ"כ נקראין כולן בשם האומה שנטמעו ביניהם. והכתוב אסרן לכל הדרים בארץ עמון ומואב אליבא דר"ג. ואף ר"י דשרי היינו מטעמא דמפרש קרא להדיא על אשר לא קדמו. מכלל שלא אסר אלא הבאין מאותן כפויי טובה (ועמ"ש בעז"ה בדרוש שדרשתי ופירשתי במאמר ת"ע רשות או חובה) משא"כ באדומי שלא נתנה תורה טעם לאיסורו. אלא להיתרו אחר ג' דורות. ועוד אף דמפרש קרא כי אחיך הוא. הרי הם מוחזקים בבני עשו. כדאמרינן או בטולך או בטולא דבר עשו והיינו רומיים. וכן בדוכתי טובא משמע הכי בדרז"ל. וגם הם עצמם מודים באחוה:

ותו בר מן כל דין אפי' לא היו קרויים אדום. ניחוש להו למיעוטא בדוכתייהו היכי דקביעי. והני נמי חשיבי קביעי התם. ואפי' ר"י אפשר דמודה. אפי' בעמון ומואב במקומן. היכי דהוו קביעי. כמו שהוכחתי שם. בראיה ברורה מספ"ק דיבמות. דאפי' לא אזלינן בתר שמא חיישינן להו:

מסתברא להחמיר מדין תורה ודעת נוטה
ואי משום שגם הרומיים הללו (אף שהיו ידועים בשמותם למשפחותם על בית אבותם לבני אדום בזמן חכמי המשנה) בדורותינו כבר עברו עליהם גלגולים ובלבולים מאומות שונות ומלחמות רבות ועצומות. משו"ה לא בטיל להו קביעותם לענ"ד. ותדע מדפסיק הרא"ש ז"ל גבי מצרי שאסורו נוהג גם בזמננו. עם שגם עליהם עבר כוס המלחמות מגוים רבים ועצומים הרבה פעמים. ולא עוד שנעקרה מלכותם ושמם לגמרי. שהרי ארץ מצרים לישמעאלים תחשב היום. והגרים בה ישמעאלים יקראו בשמם. ואעפ"כ באסורם הם עומדים לדעת הרא"ש והעומדים בשטתו. לפי שלא מצינו להם גלות שלמה שתבטל קביעותם לגמרי. כמו בלבול וחורבן דסנחריב ונ"נ שהגלו גלות שלמה. מה שלא נמצא כמוהם במלכים שאחריהם הנלחמים באויביהם. שאם היו מתגברים עליהם ומנצחים אותם. לא היו מגרשים התושבים מארץ מגורתם להגלותם. אף אם העבירום על דתם. ולכן שוב לא בטלה חזקת קביעותם. ואדומים דרומי נמי דכוותייהו ודו"ק:
על כן נ"ל שראוי לצאת ידי ספק של תורה. ולמנוע מהשיאו ישראלית. אלא יחזר אחר גיורת. הלא כה דברי הטרוד יעב"ץ ס"ט בחפזי כות"ב מבלי עיון:

סימן מז

שלו' לאהו' מורי ידיד ה' וידיד נפשי כש"ת כמוהרר יעקב ש"ן לו דומי' תהלה:
כעת אין בידי להאריך כפי כבוד רום מעלתו ע"כ במטותא מניה דמר לימא לן מהני מילי מעליותא דאמור אמ"ו הגאון זצ"ל במה שאמרו ז"ל הנותן מטתו בין צפון לדרום וכו' ופירשו בו הפוסקים ז"ל כידוע. והמקובלים אמרו בהיפך. ודכירנא לפי אומד דעתי כשהי' אמ"ו זצ"ל דר על הגראפט אצל זויזע הספרדי נגד בית יתומי העכו"ם. הי' לו מיטה כפירוש המקובלים בחדר הקטן (איבר דיא זייטה קאמיר) והלא הוא בעצמו זצ"ל כתב בספרו תשובה (ל"ו) כל היכא דאיכא פלוגתא בין הפוסקים והמקובלי'. על הפוסקי' יש לסמוך כי אין לנו עסק בנסתרות וכו'. ע"כ יאיר לנו מעכ"ת נתיב. כי בוודאי שמע ממנו זצ"ל שום דבר על זה. ואם יש למכ"ת טעם נכון מדעתו. אל ימנע טוב ממנו. וכי יבא דברו וכבדנוהו ושלו' שלו' למעכ"ת עד עולם והי' מנוחתו אמן. ממנו דורשי שלומו טובתו פ' פ':

תשובה

ב"ה אמשטרדם יום ג' ז"ך אדר פת"ח תקוה לפ"ק

שלו' לאהו' האלופים הקצינים האחים. לשמים ולבריות נוחים. אלקים ואנשים משמחים. ה"ה אבן הראשה. ראשון לכל דבר שבקדושה. הגדול מאחיו האח נפשינו כמהר"י. ואולם אחיו הקטן יגדל גם הוא ויעלה במעלות הסולם. אי"א כה"פ:

אותותם אותות עליונות מובאות לי. האירו עיני. ואור פני. לא יפילון גם כי אשב בחושך כאיש נודד במקומו. ולבו בל עמו. קודר הלכתי בלי חמה אכן כירח בעת ההקבלה בשפל רומו. כו'. והזכרתני צערי. וחטאת נעורי. אשר למלמדי לא הטיתי אזני ולא שמעתי לקול מורי. על זאת אשא בשיני בשרי. שלא זכיתי לשמש כראוי את אבא מארי. בעוד שדי עמדי. ועתה בטלים הרבה כנגדי. דשוינן מסנקן כגדי. וזה שבתי פה הבית מעט חבוק ידים. עיף ויגע ורפה ידים. מחולשא דאורחא רחיקא בטלטולא דגברא דנפיש בטרחא. והמהלכה היתה דים. קראתי לרעיוני ואינם לא נודע מקומם אים. ובעיתו מני מילתא דבעיא טעמא וזכרוני הוכה בעים. רוחי הנכאה ונלאה עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים. מ"מ תוקף אהבתם עוררתני לדחוק את השעה ולהשיב אמרים כפי קט שכלי בנחץ גדול שלא להשיב פניהם ריקם. ונזדרזתי שלא לעבור בבל תאחר ותשובתי תשוב אל חיקם:

אשר שאל יהודה גבר באחיו בנותן מטתו בין צפון לדרום. כמעיד לפי תומו וסיפר אחר מטתו של ת"ח יחיד בדורו א"מ רבינו ז"ל שעשה מעשה כדברי הזוהר. ולא כפירוש הפוסקים ז"ל. ועמד כפניך כחומת ברזל מ"ש הוא ז"ל:

כשהפוסקים עם המקובלים מחולקים ודעתם ע"פ התלמוד מכריחים ודאי שוב אין משגיחים לקבוע הלכה ע"פ ס"ת

בתשו' ל"ו בספרו דהיכא דאיכא פלוגתא בין הפוסקים והמקובלים. על הפוסקים יש לסמוך כו'. וביקשת לידע אם שמעתי מפיו הקדוש דבר בזה. הנה על מה שלא שמעתי. מוכרחני לומר לא שמעתי. איברא אני תמה לרוחב לבבו כלב הארי. במה נסבכת. ולשאול דבר כזה לא הוצרכת. דאטו מי לא שני לך בין היכא דאיכא פלוגתא בין הפוסקים להיכא דליכא פלוגתא. שגדר המחלוקת הוא שחולקים יחד איש פני רעהו. ר"ל שראה האחד דברי חברו וחלק עליו. שעדיין מחלוקת במקומה עומדת. אפי' שראו אותן הפוסקים דברי הזוהר והמקובלים. לא חזרו בהן אלא מורין מתוך משנתן. על פי ההכרח אשר מצאו וראו בדין ההוא מדרך שיטות התלמוד שהוא מסורת לישראל. שעמודי ההוראה נכונים עליו. וכן יפה לנו ולא נטוש תורת אבות. ואין לחוש בהיות דברי המקובלים בהיפך. מטעם שאין לנו עסק בנסתרות להכריע ע"פ הסוד בדין מהדינים. שהרי אין ספק שאלו ואלו דא"ח. כולם נתנו מרועה א'. ולכל א' יש פנים בתורה בנגלה

ובנסתר. ולא בשמים היא. שאפי' בבת קול אין משגיחין לקבוע פסק הלכה. על כן אין לנו לילך כי אם דווקא אחר דעת המרובין. שהיא המוסכמת בתלמוד. או מתבארת על פי דרכיו ומהלכיו וסוגיותיו. והדעת הנמצא בהיפך במקובלים. אע"פ שמראה פנים לדבריו בסתרי תורה. לא חיישינן ליה למיעבד עובדא כוותיה. דכיחידאה דייניגן ליה כאילו נשנה בברייתא דלא מיתניא בי ר"ח ור"א. וכמו שהוא אצלינו גם בדברים שחלוק התלמוד הירו' משלנו. וכמו שתאמר שהדבר האמור בזוהר שלא כתלמוד שלנו. הוא מדברי רשב"י שהחבור הקדוש ההוא מיוחס אחריו. והעולה משיטת התלמוד הוא על פי דעת חבריו החלוקים עליו. וגם להם טעמים עליונים על פי הקבלה הקדושה. אלא שאין בתלמוד מקום ביאורם. ובשביל זה אין חוששין בכל מקום שהזוהר חלוק להדיא על תלמוד שלנו. והוא פשוט ומבואר:

אמנם במקום שדברי המקובלים מסובלים בתלמוד פשיטא שאין להרחיקם אדרבה מצוה לקרבם ולאהבם

אמנם דווקא באופן זה כשאין לנו לנטות ממשעול המחלוקת. ואין אנו יכולין להשוות בין התלמוד והמקובלים שעל כרחנו אנו צריכים אז להחזיק במחלוקת כזו שהיא לשם שמים שסופה להתקיים: ובענין כזה אין ספק שגם בעל הזוהר עצמו דרב גובריה. לא עשה מעשה כדבריו. כמבואר במקומות הרבה מהתלמוד. ואין צורך להאריך בזה. וידוע שאין ענין הספר הקדוש ההוא רק לבאר דעתו ע"פ הסוד. ולא לקבוע הלכה במקום שחולקין עליו חבריו. משא"כ במקום שדברי התלמוד סתומים וחתומים וסובלים פירושים שונים. והמפרשים נדחקו אל קיר הבנתם לפרשו ע"פ סברתם ולא ידעו מהזוהר כלום. וזכינו שראינו הזוהר מפרש פירוש אחר בדברי הגמרא. ולא כחולק אלא כמפרש לשון הגמרא הסתום. למה יגרע חלקו. ומה חסרון בחקו. מכל המון המפרשים. הלבעבור שדבריו דברי קבלה. נדחם בשתי ידים. דל קבלה מהכא. מכדי שקולים הן. ולמה לא נשמע לראשונים ולפירוש הקדמון. אפי' לא היה ראיה לזה יותר מזה. הלא יש לנו לעשות בכזה כדברי הזוהר. אחר שאינו חולק. וכדמשמע ג"כ מלשון תשו' א"מ הגאון הנ"ל. והרדב"ז. וס' יוחסין. (ואחרון חביב הרב"י בא"ח סכ"ה לענין סח מברך שתים יע"ש ביחוד כי ממנו סיוע ברור למ"ש) שמדברי כולם נלמוד שאין להתריס נגד הזוהר ולעשות מעשה שלא כדעתו. אלא דווקא במקומות שברור לנו שהתלמוד חולק (וראוי והגון להשתדל בכל מאמצי כחנו להשוותם אם אפשר. כמצווה עלינו בכל מקום להטיל שלום. בפרטות בין ת"ח המרבים שלום) אבל במקומות שאין הדבר ברור לפנינו שחולק. ואילו היו הפוסקים מחולקים אם חולק או אינו חולק. יכריעו דברי המקובלים כדברי

האומר שאינו חולק. וכ"ש וכן בדין כשמפרש בו פירוש אחר שלא כדעת המפרשים. שאחר שלשון הגמרא סובל פירושו. יותר יש לנו לקבלו מדעת המפרשים. זהו דבר שאין לספק בו לדעתי. ועוד שאותן מפרשים עצמן אלמלא ראו הזוהר אולי לא פירשו לנו כך. ולא עוד שאצלי אין ספק שהיו חוזרים מפרושם:

במ"ש רז"ל בשכר הנותן מטתו בין צפ"לד דברי המפרשים אינן מוכרחי' ויותר נכון פירוש הזוהר לפי משמעות הלשון

ואתה יודע שדין זה מפוקפק הרבה ביד הפוסקים עצמן. שבודאי ראית מ"ש האחרונים ודקדקו מלשונו של רש"י ז"ל עצמו שראה הדוחק שיש בפירושו. וגם יפה השיב בט"ז. אע"פ שבמג"א יש לו ג"כ דברי טעם בסתירת טענותיו של בט"ז בזה. אינם מספיקים לענ"ד ולא אאריך בזה. ולי עוד בר מן דין תמוה. הרבה מימים רבים. במה שחשבו הפוסקים לדמות דבר זה לדין הנפנה הנזכר בפ' הרואה. ולא הוזכר לשם כלל מדבר זה. והוא מקומו הראוי לו. לא בפ"ק שאין זה מקומו כלל. אלא איידי דמסיק לכולהו מילי דאבא בנימן. ואיך יתכן שלא יזכר ולא יפקד בעיקר מקומו. הא חדא. ותו קשיא לי על דעת המפרשים שאין הלשון בין צפון לדרום סובל פרושם כל עיקר. ובנפנה לא אמרו כלשון הזה בין צפון לדרום. לפי שאז אדרבא למזרח ולמערב במשמע. אלא כך אמרו. הנפנה יפנה צפון ודרום. שמשמעותו לצפון ולדרום. דהיינו שתהא פנייתו לצפון או לדרום. וכן היה צ"ל כאן על מטתו שתהא נתונה צפון ודרום. והוי נמי לישנא קלילא שאז היה פירושו כדעת המפרשים שפניה דהיינו ראשה ומרגלותיה פונים לצפון ולדרום. אבל מאמר בין צפון לדרום איפכא משמע. שרוחב המטה בין צפון לדרום. וראשה ומרגלותיה נתונים למזרח ומערב כדברי הזוהר. והדבר ידוע למביני הלשון ובקיאי הדבור. כי לא יפול מאמר הבינות על האורך שפניו מוסבות אל הרוחות. כ"א על הרוחב שנראה כעובר בנתיים:

לכן עלינו לקבלו בסבר פנים יפות

מכל הלין נראה שיש רווח הרבה לקבל פירוש הזוהר בכאן בסבר פנים יפות. ולא מפני שדבריו דברי קבלה נקבלם. ונישא להם פנים בתורה. שכבר הוזהרנו מעלות על רוחנו כאלה. שהיא מחשבת פגול שהכשילה לבני אדם קלי הדעת רחמנא לישזבן כנודע. ולא ניתן רשות להשתמש בכתרה של תורה הלזה בדורנו. שאפילו הראוין לאיצטלא זו והגונה שתהיה הולמתן. לא עשו מעשה על פיו. עם כי גדול כחן ועדיפי מנביאי כרשב"י וחבריו. שעם כל מעשה תקפו וגבורתו לא מלאו לבו לעבור על דברי חבריו. כמו כל שאר החולקים לש"ש. כמוהו כמוהם. שלעולם היחידים נכנעין למרובין בענין המעשה.

ואע"פ שהיו עומדין בשמועתן כעקביא ב"מ ור"א הגדול. ולא נענשו כי אם על שהחזיקו במחלוקתן. וח"ו לומר שהיו עושין מעשה כדבריהם. שא"כ היו נעשין זקן ממרא על פי ב"ד חלילה (עיין בפ' הנחנקין ד' פ"ח) וידוע הכל למבין מדוכתי טובא. ובפרטות נזכר כדבר הזה אצל רשב"י גופיה. כנודע מההוא עובדא דספיחי שביעית שבירו' ובמ"ר פ' ויבא יעקב שלם. ולא זו שלא עשה מעשה כדעתו אלא שענש למי שעשה כמותו ועבר על דברי חביריו החולקים עמו. שלעולם הלכה כרבים. ומפני כך נחזיק תמיד בדיעה התלמודית שהיא מפי המרובין. ומה שאני אומר בדעת רבותי שסמכו בנ"ד על הזוהר. הוא להיותו בלתי חולק. ואינו בזה אלא מפרש ובטלה מחלוקת מעתה אחר שזכינו לפירושו. וכן ראינו שם רבים וגדולים מהאחרונים שהביאוהו להלכה. וחששו לו בנ"ד. וזה היה אפי' לא היה אלא שקול פירושו כפירוש הפוסקים. בלי שום נטייה והכרח לשום דעת א' מהן מן התלמוד. וגם שהיו המפרשים עומדין בשמועתן. וכ"ש שדבריו יותר נוחים ומקובלים וסובלין לשון התלמוד על פי פשוטו ומשמעותו. והמפרשים האחרונים אשר ידעו ממנו מודים לו:

ונקוט כללא. שהכלל ההוא שלא לילך אחר הזוהר כשחולק. במקומו עומד ולא הורע כחו. ואין לך בו אלא מקומו ושעתו. דהיינו כשראו הפוסקים דבריו ולא חששו לו. וחלקו עליו מחמת ראיות תלמודיות הכרחיות. וגדולה מזו ידענו בהנחת תפילין דח"ה שהכריח הרא"ש עמוד בהוראה. משיטות התלמוד אשר אלצוהו להורות להניחן בח"ה. וכן היו נוהגין בכל מדינות ספרד על פי דעתו. וכשנתגלה ספר הזוהר. הניחו מנהגם וחזרו לדעת הזוהר. וכן היה מנהגו של א"מ הגאון ז"ל כמו שאולי ידעת. עם שהדברים בתלמוד מטין כדברי הרא"ש ז"ל. מ"מ אחר שדקדקו ועיינו היטב מצאו שאין ראיותיו של הרא"ש מופתיות. ולא מכריחות עכ"פ. גם בשיטת התלמוד. כמו שביאר היטב ענין זה הרב המקובל הרמ"ע ז"ל בתשובתו. חלקו כבוד לזוהר. ועזבו מנהגם הקדום והסכימה דעתם שלא להניחם. בביטול מצוה גדולה וחמורה כזו. והעיקר כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בה לש"ש. ובין שאמרו להניחן או שלא להניחן לש"ש נתכוונו. אך אין הדבר מסור אלא ללב ב"ד חשוב בחכמה וביראה קודמת על דבר אמת:

אכן גם דרך הפוסקים קדוש יאמר לה עם הכונה הראויה דרחמנ' לבא בעי ואפשר בכונה לחוד סגי אבל יותר נכון להסכים המעשה בפועל עם המחשבה כי בשניהם יתקיימו כל דרכי התורה והמצוה וזה כל האדם וביאור הענין ע"ד הסוד

וככה אני הצעיר אומר אע"פ שאינני כדאי. שגם בנ"ד מ"מ הרוצה לעשות כדברי הפוסקים עושה ואין לתפוס אותו. ולא חיסר מצות חכמים. הנה שכרו אתו. בלבד שיכוין

לבו לשמים. והיך שיהיה הנה הוא מדת חסידות. ואם אבא בנימין היה מצטער על הדבר. אנן יתמי דיתמי מה נענה בתריה. הלואי שנוכל ליזהר בגופי איסורי תורה. ודבר זה לא מצינו לו שייכות בדין מהדינים כפי דרכו של הזוהר. ואינו כי אם לעורר אדם על כוונה קדושה. במדה המיוחסת לרוח מערב. שעל כן צריך להיות ראשו למערב (ואפי' בישן יחידי) שבהכנסו למטה ישתחוה לבוראו. ויכוף ראשו אליו כי אליו תכרע כל ברך. דוגמת צבא השמים המשתחוים לבוראם בכל יום לעת ערב:

ואפי' אינו יודע לכוין הרוחות יכווין לבו לכך. כדרך שאמרו בתפלה. וכדעת בע"מ בענין נפילת אפים במקום שאין ס"ת. אע"ג דאמור רבנן בתראי שאין נפילת אפים אלא במקום ס"ת. ביאר המקובל הנ"ל ז"ל. שהכוונה במדה ההיא הקרויה ס"ת. במקומה עומדת. והא מילתא אמינא לה מדעתאי כד הוינא טליא וכדו שאילנא לסבייא ואשתכח כוותי. כי רק על דרך רמז הדברים אמורים. ובכוונה טובה יוצא ידי חובת מדת חסידות זו. עיין בראשית חכמה פ' ט"ז משער הקדושה (ובתר"י סביב האלפסי ואיננו תחת ידי לע"ע לעיין בו ובס' המוסר לר"י בן כלץ) ובס' שבילי אמונה סוף שער י"ב מהנתיב שלישי. ודברי כלם אחת. מרוקא חדא תפיאו. שסובר ג"כ שהוא דרך רמז למדה. עם שדרכו רחוקה מדרכי ולא מחשבותיו מחשבותי. ועוד שהוא ממשל משלים לגמרי. דוק בלשונו ותראה. מה שלא עלה על לבי. שלדעתי אינו יוצא מפשוטו. דהאי מאן דבעי לקיים מילי דחסידות צריך שהמעשה יסכים בפועל עם הכוונה אם איפשר. רק בשאי אפשר תספיק הכוונה ותעלה לו. ואמנם לענין הרמז אענה אף אני חלקי מה שחנני קוני בהבנת כוונת דבר זה. כי כמו זר נחשב שכר של בנים זכרים אצל המעשה של נתינת מטה בין צפ"לד. עוד אני מדקדק מאי טעמא פתח בצפון שהוא שמאל נגד הראוי והנאות בכל מקום לפתוח בימין בכל פנות ומענות. ככתוב פתח דבריך יאיר והאור בא מן הדרום. ומצפון תפתח הרעה. א"כ הל"ל בין דרום לצפון (איברא בגמרא פ"ק דיומא מסקינן דבחושבנא לית לן בה. ובקושטא הכי אשכחן נמי בתמיד ובמדות דלא קפיד תנא זימנין פתח בדרום וזימנין בצפון. וקרא נמי כתיב צפון וימין אתה בראתם. כמ"ש במ"א. ועמ"ש גם בתשו' לקמן סי' קח"ו. מ"מ היכא דאפשר לאשכוחי טעמא נימא) אי משום דקרא כתיב וצפונך תמלא בטנם. היא גופה קשיא. ותו מאי שנא דנסיב צפון לחוד משמע דבדידיה תליא. ובס"ד נ"ל בו דבר הגון ופשוט כי ידוע שהצפון רומז לאשה. שהשמאל בחינת נקבה והימין בחינת הזכר. שהוא במדת החסד והיא מדת הדין (בסוד בעל גבורות) וכבר נודע מ"ש רז"ל חכמי האמת אשה מזרעת תחלה יולדת זכר שהכל הולך החיתום תתהפך כחומר חותם. היינו דקרמזי הכי נמי בלשון נקייה הנותן מטתו ר"ל משמש מטתו בין

צפון לדרום הכוונה שממתין עד שיתעורר הצפון תחלה ע"ד שמאלו תחת לראשי והדר וימינו תחבקני. וכן כתוב עורי צפון ובואי תימן וגו' והבן. לכן בדין הוא שיטול שכרו שכר פרי הבטן שנתמלא מצפון תחלה. דוגמת מיין תתאין נוקבין. לקבל על ידי התעוררות תחתון מיין דכורין מלעילא. לבשם הדינין ולכלול מדת יום בלילה. והרי זה נכון מאד. ומכאן יראה למשכיל היאך כל דברי חז"ל באגדות מתוקים מדבש ומוטעמים יחדו יהיו תמים נקשרים זה בזה ומורים ורומזים זה על זה אכן עם זה צריך להורות על הכוונה בפועל ממש כפי הוראת הלשון. ולהמשיך הכוונה על המעשה יכונו יחד. כי זה בלא זה לא יתכנו כמו גוף ונשמה שמהם נעשה האדם אחד:

והנלע"ד בזה כתבתי מבלי עיון בספרים. ואפי' ספר הב"י אין תחת ידי פה לעיין בו. מצורף למה שהזמן בלתי מסכים. ואל יחסדני אם הארכתי בדברים פשוטים. במה שחשבתי היותו צריך לזוכרו ולשום אותו לטוטפת בין עינינו. שלא נתור אחר מחשבות לבנו. ועלינו לקיים כל דברי חכמים. ולא נסור מכל דבריהם הנעימים שכולם מתאימים חיים וקיימים:

אחר זמן רב שכתבתי זה. בא לידי ספר ליקוטי פרדס המיוחס לרש"י. ומצאתי בו שכתב שצריך שיהא ראש המטה ופניו לצד מזרח. הרי א"כ גם רש"י ז"ל עצמו חזר בו מפירושו. וס"ל כפירוש המקובלים. ומ"ש למזרח. היינו משום שכינה במערב. ואזדא לטעמיה במה שפירש בפ' לא יחפור באוריה אויר יה ודו"ק:

והנה מה מאוד שמח לבי. אף רוחי בקרבי. ביודעי ומכירי ברוך אתה וברוך טעמך לא פג וריחך לא נמר. בקל וחומר. וריחך נודף מארץ רחוקה. מתורה בוקה ומבוקה ומבולקה. ומארץ עייפה ביראת ה' נפשך שוקקה. דודאיו נתנו ריח עודנו באבו. תורת אלקיו בלבו. לב טהור נתן לך ה' לדקדק בכל מילי דחסידות. והוא יחזק לבך בעבודתו ותורתו ותמצא עשר ידות כו'. ויזכנו לתקן כל מעשינו ולכונן עבודתנו אליו ית' בלב שלם הוא ית' יברכם בשכר האמור בנותן מטתו בין צפון לדרום. ויגביה כוכב מזלם עד שמי מרום. כנפש הצעיר יעקב בהגאון החסיד כמוהרר"ץ זצ"ול לה"ה:

סימן מח

אמשטרדם ריש סיתוא תפט"ל.

שלו' לידידינו גבר חכם בעוז עמית בתורה ובמצות כהרר"י נר"ו. שנסתפק כת"ר בכתיבת וקריאת מלת תימן מציעאה דוישלח. ומלת האסירים דבית הסוהר. שהספרים סותרים זא"ז בשני תיבות הללו:

מ"ש באו"ת במלת והאסירם

תשובה הדבר פשוט שטעות גמורה היא ביד מקצת מדפיסים בין במלת תימן שצריכה להיות ביו"ד לא בוי"ו. והקריאה והכתיבה שוין בזה ככל רעותיה. במ"א חסר וחדרי תמן דאיוב. הוא לבדו חסר ע"פ מסורת סיג לתורה. ובשנית היא מלת האסירים יש כאן טעות כפולה כמ"ש באור תורה. ועין בעין נראה כן במס"ג במערכת אות היו"ד וק"ל. וצ"ל האסירם יו"ד אחר הס"מך בכתיבה כמו בקריאה. ואין בה שום חילוף קרי וכתיב. ויו"ד בתראה חסר. ובאו"ת מעיד שכך הוא בכ"ה המדוייקים ושכ"כ גם הרמ"ה והמאירי:

ובודאי דהכי מוכח נמי להדיא במס"ג הנ"ל. עם שלכאורה י"ל על זה ממסורה אחריתא במערכת אות הה"א. דמנינן תמניא מילין נסבין ה"א בריש תיבותא ויו"ד במציעו. ואמאי לא חשיב נמי האסירם וליהוו תשעה. דהא מלת האסירם נמי נסבא ה"א ריש תיבה. ויו"ד במציעות. אם איתא דאין כאן קרי וכתיב כנז':

מוכרח גם ע"פ מסרה אחרינא

אמנם התשובה ברורה דלק"מ. דלא חשיב התם אלא כל הני דמלאים יו"ד ולא חסרין. משא"כ האסירם דאע"ג דנסיב יו"ד. חסריה נמי חדא דהיינו יו"ד בתראה כנ"ל. ותו משום דלא מני התם אלא כל דדמיין ביו"ד מלרע קמי אות בתראה. דבהכי שוו כל הני דקחשיב להו התם בההיא מסורה. לאפוקי הך דילן דנסיב יו"ד מלעיל. וזה ברור בכוונת המסורה. והשתא תסייע לן נמי מההיא. דעל כרחין האסירם איננה מלא דמלא. כטעות הב' שטעה המדפיס במלה זו. דא"כ ודאי הו"ל למחשבה בהדי הנך דאמרן ודו"ק:

ושקלא וטריא במסרה דאשכחנא בגווה סתירה לכאורה

ברם אכתי אית לי למידק ממסורה אחריתא. דחשבא ך"ז מילין דכתיבן יו"ד בחי"רק באמצעות תיבותא וכל חד לית דכוותיה. והא לפום מאי דכתבינן דהאסירם מלא יו"ד קמא ובתרא חסר. הא ך"ח הויין. והאסירם נמי לית דכוותיה. דשארא האסורים קרינן וכתבינן. וצריך נגר למפרקה. וכען לא ידענא לה פתר. אפ"ה משום הך דיוקא לא שבקינן מאי דאיתמר בדוכתא אחרינא במסורה בהדיא ובכ"ה. ואפי' היה מחלוקת בדבר. יש לנו לילך אחר הרוב. כדרך שעשו בספרי העזרה שבטלו דברי הא' מפני שנים כנודע. כ"ש היכא דמסייע רובא דרובא וסוגיין דעלמא. כנ"ד שהוא הסכמת כ"ה המדוייקים. ועמה עדות גדולי עולם. וממס"ג עצמה מוכרח כן משנים ושלש מקומות. תו לא איכפת לן בדיוקא דמסרה אחרת. ופשוט ג"כ שלכתחלה יש לתקן הס"ת שאינן כתובים כזה. ואינו נכנס בגדר מ"ש רז"ל בחסרות ויתרות מי בקיאינן לית דין צריך בשש. ואין בזה חשש. כך נלע"ד. וכתבתי מתוך צער ויסורין גדולים וכאב אנוש אשר בו נעניתי עד מאד

זה ימים נהייתי בעונות. הש"ית ברחמיו וחסדיו הגדולים ירחם עלי וישלח לי מהרה רפואה שלימה בתוך שאר חולי עמו ישראל. הודעתי צערי למעכ"ת לעזרני בתפלה כי לרחמים אני צריך. וה' ישמרך מכל רע וימיך יאריך כנפש דש"ת הטרוד יעב"ץ ס"ט:

סימן מט

עמדין התצ"א לפ"ק

בא מעשה לידי באשה שבכרה וילדה זכר. וכבר הפילה קודם זה. ולא שתו אל לבן הנשים שהיו עמה אז כשהפילה. להראות השפיר לחכם לידע אם היה מרוקם אם לאו. ועכשיו אומרות שלא היו יכולות להכיר בטוב אם ולד היה אם לאו. רק לדעתן קרוב הדבר שלא היה ולד. לפי שזוכרות שראו הנפל שהיה דבר לבן עצביי כעין חוטין וגידין דקין מאד ארכו ועביו כאורך וכעובי מחט גדול של נשים. והיה ניכר הראש כערך ראש של מחט הנז'. ושני עינים כשני טיפין. גם שערה א' היתה בראשו. אלא שהיה לו זנב ארוך. שמזה שפטו שהוא בריה כעין שרץ העכבר:

והוריתי שהולד הבא אחריו בכור לכהן לה' סלעים. אמנם לא יברך האב על הפדיון. וסמכתי בזה על תשו' מהרי"ק סי' קמ"ג והובא בהג"ה סי' ש"ה שאם לא ראו בו ריקום איברים. אינו פוטר הבא אחריו. ובתשו' הנ"ז משמע דה"ה לספק ריקום שאינו פוטר. משום דמוקמינן לאשה בחזקת שלא נפטר רחמה. והשפיר בחזקת שלא נתרקם:

תשו' מהרי"ק בספק ריקום דאינו פוטר הבא אחריו צ"ע

אע"ג דלכאורה איכא לתמוהי טובא. היכי מצינן למימר דכה"ג הוי חזקה מעליא. א"כ אותה ששנינו ספק בכורות א' בכור אדם וא' בכור בהמה פטור שהמע"ה. נימא אוקי אשה בחזקת שלא נפטר רחמה. והיא תימא גדולה על מהרי"ק ז"ל. ולא יתכן שנעלם מהגאון דין פשוט זה ומשנה שלמה:

וראיתי לא"מ הגאון ז"ל בספרו (סי' קח) הקשה ג"כ על מהרי"ק מגמ' דנדה (ד' כט) דמוכח דלא אמרינן גבי מפלת אוקי אחזקה. וטמאה מספק. א"כ דון מנה דהוי ספק לגבי בכור נמי. משו"ה פירש דברי מהרי"ק שהיה ידוע שלא היה ולד ולא ריקום. רק לצאת ידי חומרא לומר שמא אין אנו בקיאין. ואע"ג דלדידן לא הוי ריקום דילמא משום דלא בקיאינן שפיר הוא. משו"ה סמך הרב על אותן החזקות. הא לאו הכי ר"ל בספק ריקום. משמע מתשו' א"מ הגאון ז"ל. דהמע"ה מהוכחה הנז'. ובודאי לכאורה דברי מהרי"ק מטין קצת כפירושו והבנתו:

אמנם אין הכרח שיסבור מהרי"ק בספק ריקום שפוטר הבא אחריו. דהא הני חזקות גמורות נינהו קאמר. ואי משום גמ' דנדה הנז'. נ"ל ליישב דודאי לא נעלם כל זה

ממהרי"ק. וגם על הגאון א"מ ז"ל יפלא מדוע הוצרך להקשות עליו מענין טומאת נדה. שאע"פ שהיא טמאה מספק. אין לקחת משם ראיה כל כך. על שיהא ספק גבי בכור. כה"ג דלא הוחזקה עוברה: דדילמא משום חומרא דנדה היא. ואע"פ שאינו ספק גמור החמירו בו. והלא נוכל להקשות ביתר עז דספק בכור דפטור. היכי משכחת אליבא דמהרי"ק. דאזיל בתר חזקה:

וישוב דעתו ז"ל על נכון להצילו מהשגת אמ"הג ז"ל

איברא כי מעיינינן משכחינן טעמא בדברי מהרי"ק לפטור אפי' בספק ריקום. ותמה על עצמך דהא ודאי שפיר קאמר דחזקה גמורה היא. ואמאי לא ניזול בתרה הכא. ואי משום דלגבי ממון המוטל בספק אמרינן העמידנו על חזקתו. דחזקת ממון עדיפא. אי משום הא לא איריא. דהא קיי"ל כר"ג דאזיל בתר חזקה דגופא. אפי' לגבי ממונא. ואע"ג דכי ליכא טענת בריא. לא אזלינן בתרה. וקיי"ל אוקי ממונא בחזקת מריה עדיף. היינו בדליכא אלא חד חזקה דגופא. הוא דמהני חזקת ממון. אבל תרי חזקי. אלימי טפי מחזקת ממונא. כדאי' בהמדיר(ד' ע"ו) ותו זימנין משכחינן דלא מהני חזקת ממונא גרידא והיינו דצריכינן לתרי חזקי גבי ב"ה עם שכיר אחר זמנו בהמקבל (ד' קי"ג) אע"ג דאיכא למימר אוקי ממונא בחזקת מריה. א"כ בלאו תרתי חזקה. נמי ב"ה משתבע. דאוקי חזקה להדי חזקה ואוקי ממונא בחזקת מריה:

ביאור דיני חזקת גופא וממונא

א"כ נחזי אנן דה"ט דמהרי"ק דס"ל אפי' ספק ריקום פוטר. ולא דמי לשאר ספק בכור דלא מספקינן כלל בריקום דמיירי בהוחזקה מעוברת ועוברה ניכר אלא שאין ידוע אם ולד היה אם לאו. כגון שנסתפקנו בצורת אדם. או ספק אם הפילה אם לאו. דכיון דלא מסייע חזקת עובר. (ואיברא בהוחזקה מעוברת אדרבא חזקת עובר מסייע לאידך גיסא לחומרא. כיון שיצא מכלל שפיר ובא לכלל עובר. אוקי אחזקה דולד מעליא הוה) הו"ל ספק בכור ממש. מאי אמרת העמד אשה על חזקתה. אדרבה העמד ממון על חזקתו דעדיף. ומסייע נמי רובא דנשי ולד מעליא ילדן. משא"כ בנפל כזה שעדיין אין לו חזקת ולד. שאנו מסופקים אם נתרקם. דאע"ג דהפילה לאחר מ' לטבילתה. מ"מ אינו אלא ספק. שאין זה ודאי שמתעברת סמוך לטבילתה. ואינו רק חוששת לו מספק. לענין נדה ולידה. משא"כ לענין בכור. אזלינן נמי לחומרא ואוקמינן אחזקה. וכ"ש בדאיכא ריעותא לפנינו. שאנו מסופקים בריקום. דלא אלימא חזקת ממון כנגד שתי חזקות גמורות כנז'. משו"ה כל ספק ריקום גרע טפי. והכי נמי דייק לישנא דמהרי"ק ז"ל דמסיים בה וגם הנפל הזה בחזקת שלא נתרקמו איבריו. וק"ל:

ומשו"ה אזיל הכא והכא לחומרא לחייב בפדיון בלי ברכה

ונ"ד נמי לא נפיק מידי ספק. אע"פ שממה שאומרות הנשים שהיה ראש ניכר ושתי עינים כטיפין. נראה שהיו בו סימני ריקום הנזכרים בגמרא. מ"מ כיון דלא הוי רמיא עלייהו למידק בהכי. והן עצמן אומרות שלא היו יכולות להכירו בטוב. לא משגיחינן בהו. דלא הוה דעתייהו עלה ההיא שעתא. ולא חשבו שיש צורך לידע דבר זה. ומסתמא מספיקא לא נפקא:

ותו דהא אמרי נמי דהוה צורת עכבר. ומאן לימא לן דהוי ליה חצי פרצוף אדם. דהא ודאי לא אפשר למיקם עלה כה"ג. ובהדיא איפסיקא הילכתא בש"ע דאם אין חצי פרצוף דומה לשל אדם אינו פוטר הבא אחריו. והכא דאכתי לא הוי פרצוף ניכר. הו"ל כמי שאינו. ואפי' ספק אינו נקרא. והאיכא ריעותא בפנינו. ודאי אין זה הספק כדאי להוציא מידי ודאי. אפי' להחזיק ממון ברשות בעליו. בכל כי הא ודאי סמכינן אחזקי דמהרי"ק הנ"ל (אע"פ שמהוכחתי הראשונה בלבד היה לבי נוקפי לעשות מעשה שלא כדעת א"מ הגאון ז"ל. אפי' שהיה להחמיר (וחומרא דממון נמי ליכא דנהגו להחזיר הפדיון. וכן נכון לדעתי כמ"ש בס"ד במ"א) לפי שאינני כדאי להרהר אחר דבריו ז"ל שהיה לבו פתוח כפתחו של אולם: ואנכי תולעת ולא איש נבער מדעת דך ונכלם):

ואפי' ברכה היה מהראוי לברך על הפדיון. דהא ספק של תורה הוא. ואע"ג דהך מילתא תליא באשלי רברבי (ועיין בי"ד סי' כ"ח ובמ"ש שם בס"ד ובהל' חנוכה) ועוד תדע שזה דבר אחר. ואינו נחשב בכלל ספק כמו כוי ודכוותה. דהכא סמכינן אחזקה ודאורייתא היא. דמשו"ה מפקינן בה ממונא מיד המוחזק. על כן אינו בגדר ספק. אעפ"כ חששתי לספק ברכה לבטלה חלילה. ושב אל תעשה עדיף. והא ברכות אינן מעכבות:

ומ"מ עדיין צ"ע להתיישב בדבר. ואם יבוא לידי עוד. אולי אראה להורות אפי' בברכה. וקרוב הוא בעיני. ואלהי אמת יצילנו משגיאות ויעשה עמנו לטובה אות הטרוד יעב"ץ ס"ט:

סימן נ

עמדין

שאלת קרני הבופלו אם כשרים לשופר של מצוה. שראית להרב במג"א ז"ל בסימן תקפ"ו שכתב דראם טהור הוא. ומשמע דס"ל דכשר לשופר:

השגה על במג"א ושירי כנה"ג בענין קרני ראם לשופר

תשובה זה ימים כתבתי על זה שלא ירדתי לסוף דעתו. במ"ש שם על מ"ש בהג"ה לפסול שופר מבהמה טמאה. שהראם טהור. (והוא מהתו' שכתבו כן בזבחים ד' קי"ג ע"ב) וזה

לשוני שם אבל לא ידעתי מה הועילה לו טהרתו. דמכל מקום בודאי פסול לשופר ממ"נ. ראם זה היכי דמי. אם במין המצוי אצלנו ר"ל הבופלו. שכן לועזין אותו בטעות (וכמ"ש התוס') הלא מין בהמה הוא באמת. דשור הבר הוא. וקיי"ל כמ"ד שור בר מין בהמה. וכ"כ התו' שם דבופלוש שלנו חלבן אסור. וכן נפסק בי"ד סי' פ' וכ"ט. שהוא שור הבר ששנינו בכלאים. וכיון דמינא דשור הוא אין פסול יותר ממנו. ואין בבהמות כי אם ג' מינין שה ועז ושור. ופשיטא דלאו מינא דשה ועז הוא:

ואם כוונתו ז"ל על ראם האמיתי הבלתי מצוי אצלנו. שהוא המתורגם ורימא. דמין חיה הוא. הא נמי פשיטא דפסיל טפי. חדא מפני שהוא קרן. דכל פסולו של שור מפני שנקרא קרן. לא למדנו אלא ממנו. דכתיב בכור שורו וקרני ראם קרניו. ותו משום שאינו חלול ואין זכרות לקרניו. כדכתבו בהדיא התו' והר"ן. דמשו"ה לא איצטריך תנא לאשמועינן פסולא דקרני ראם. משום דלא חזו כלל מה"ט. אפי' לא היה נקרא קרן. על כן אין מקום כלל לדבר זה כאן ודו"ק:

ותמיה לי טובא דאזיל בתר איפכא. דהרי אם יצוייר עוד מין ראם שהוא טמא. לא בריר פסוליה כולי האי. שהרי הר"ן נסתפק בדבר ולא החליט איסור קרני הטמאה. (ועיין בחיבורי מש"ע בהסרת תמיהת מהר"ם רבקש ז"ל בענין זה) עיין עוד מ"ש שם סתרמ"ח לענין שופר הבא מכלאים. ומה שבעל הג"ה פסק לפוסלן. הוא רק מחומרא דספק דאורייתא. מ"מ אינו ודאי פסול. משא"כ במיני הטהורים שזכרנו איסורן ברור וק"ל:

גם בס' שיירי כנה"ג נפל בטעות בדבר זה במ"כ. שכתב כאן שראם הוא טמא לענין שופר. ונעלם גם ממנו ז"ל מ"ש התו'. והעלה חרס בידו אף הוא ז"ל. דבלא"ה פסול לשופר כדאמרן. יעב"ץ ס"ט:

סימן נא

עוד שאלת על מה סומכין האשכנזים שנושאין כפים בנעילה אפי' בלילה ע"פ מהרי"ל. דהא איתקש נ"כ לשירות דאינו אלא ביום. וכן כתבו האחרונים ז"ל. שיש לבטל המנהג:

מנהג אשכנז שנ"כ בנעילה גם בלילה כשר הדבר וישר מעיקר הדין ודלא כאחרונים ז"ל

תשובה ס' מהרי"ל אין בידי לע"ע. אמנם נראה טעמיה דמהרי"ל משום דאנן קיי"ל כשטת רב דבירו'. דס"ל נעילת שערי שמים והיא בלילה. וכמ"ש גם בט"ז סי' תרכ"ג שמנהגינו כן הוא ע"פ דעת רב שתפלת נעילה אפי' בלילה. והיא סברת הטור. א"כ מדחזינן להירו' דמסייע ליה לר"י דאמר נעילת שער היכל. ממתני' דכהנים נ"כ בנעילה. מוכרחים אנו לומר דע"כ רב לא ס"ל דאתקש נ"כ לשירות לענין זה שאין נ"כ אלא ביום. דהא ודאי רב נמי ידע ממתני' דתענית. ופשיטא דלא פליג עלה. אלא צ"ל בודאי אליבא דרב לא

להכי איתקש. דהרי מצינו בעל מום דכשר נמי בנ"כ. אלא קרא אסמכתא בעלמא. ודוקא למאי דאתמר בתלמודא בהדיא הוא דאיתקש. אבל למידי אחרינא לא. וכ"ש נ"כ דתפלה בגבולין. דלא בעינן דומיא דשירות דווקא. וכמ"ש בה"ל נ"כ בס"ד:

ותו מאן לימא לן דאתקוש לשירות דיום. דילמא לעבודת לילה איתקוש. וכיון דזמנה דנעילה בלילה אליבא דרב דכוותיה קיי"ל. הא על כרחך גם הנ"כ בלילה. ותפלה נמי עבודה היא נגד איברים ופדרים דלילה. משו"ה לית לן בה דכך היא מצות נ"כ כתפלה עצמה. ועל כרחיך לא פליג רב אמתני' דיש נ"כ בנעילה. ואנן כוותיה עבדינן. ולכן דעת מהרי"ל נכונה בעיני:

והכי מסתברא נמי דלאו לכל מילי דשירות איתקוש. מדילפינן מכה תברכו בעמידה. והא למה לי קרא. תיפוק ליה דיושב פסול ומחיל עבודה. אלא ודאי כדאמרן. ותו אמאי לא נקטיה נמי תלמודא בהדיא ולימא כה תברכו ביום. אלא לאו היקישא הוא. אלא אסמכתא ולמאי דאיתמר איתמר. ותו לא מידי יעב"ץ ס"ט:

שוב זיכני הש"ית ובא לידי ס' מהרי"ל ומצאתי אחר החיפוש בריש הל' תפלה דיוה"כ שלו. שם כתוב כלשון הזה ואם ימשך נעילה תוך הלילה מ"מ עולים לדוכן. ופליאה נשגבה בעיני מהר"י סג"ל מאחר דכתיב ביום צותו והדוכן הוא עבודה. ואמר ששוב מצא טעם לדבר. הואיל ועיקר הקרבנות נקרבות ביום יכולים האימורים ליקרב בלילה וכו' ה"נ גבי דוכן ל"ש עכ"ל. הרי שכיוונתי בעז"ה לדעת הגדול ז"ל ולטעמו ממש. וכ"ש אחר שהכרחנוהו והחזקנוהו בתבלין ומלח. יפה עושה הכהן המברך ומתברך. ואומרין לו עלה והצלח:

סימן נב

הדלקת נ"ח קודם להבדלה

ושנסתפק לכם. איך יש לנהוג במ"ש דחנוכה. אם להבדיל תחלה כדעת הט"ז. או להדליק תחלה. אודיע שכפי מה שאני זכור מקטנותי היה אמה"ג ז"ל מלעיג על דעת הסוברים להקדים ההדלקה. ושוב כשהייתי בבית אבי ז"ל בלבוב הראוני ג"כ תשובה שהשיב כך בפשיטות להה"ג מהר"א מבראד (שהיה אח"ז אב"ד באמשטרדם) וגם בעיני כך היה פשוט אצלי מתחלה. אמנם אח"כ נתתי לבי לחקור יותר אחר ראיות הט"ז. והאיר ה' עיני לסתור כל מ"ש הט"ז ז"ל בזה ודחיתי כל ראיותיו בארוכה יעויין בחיבורי מו"ק ותראה דברים נחמדים בעז"ה וכבדה עלי ההעתקה:

סימן נג

ללעווירדן במדינת פריזיא עש"ק י"ט למב"י תצ"ל.

שלו' להו' התורני כמוהרר"י יצ"ו. כהיום קבלתי אגרתו אוגרת ד"ת וש"ח. אמרתי לשואל כהוגן נזקקין להשיב כהלכה אמרים קצרים כאשר יראוני מן השמים:

אף שבדיקת חוט קנבוס קשה וסימן שזכרו ז"ל גרוע

לראשונה אם נאמן חייט נכרי על הקנבוס שנתן לו ישראל לתפור בבגד צמר ולא ניחוש לאחלופי. אע"ג דטריחא לי' מילתא שאין הקנבוס יפה למלאכת התפירה כשל פשתן. ואם יש לסמוך על בהגה"ת ש"ע דמיקל מטעם אומן דלא מרע אומנתו שבקל יכולין לעמוד על הדבר. או לא. אודיע נאמנה דבר זה כבר נתפרסם לרבים שכל אותן סימנים שהזכירו האחרונים ז"ל בקנבוס אינן מובהקין ואין לסמוך עליהן באיסור דאורייתא כנ"ד. כיון דמצי גוי לאשתמוטי ולהעמיד שקרו אזדא לה החזקה. בודאי חיישינן לאיחלופי:

ויסוד היתר להאמין חייט גוי רעוע עכ"ז א"א למחות בכח ולמנוע

וכל זה דווקא בקנבוס דאיכא למיחש לאחלופי. משא"כ בחוטי משי ודאי ליכא למיחש למידי. שהוא ניכר בטוב. וכל אדם יכול להבחין בין חוט משי לפשתן. פשיטא דמוקמינן לאומן אחזקתיה דלא מרע נפשיה. ולתוספת זהירות יוכל בעל הבגד לבדקו בקצה א' מהתפירות כשמביאו החייט ויראה אם לא נזדייף. וכך היה מנהגן של בית אבא. ואין כאן בית מיחוש. וכמדומני כבר נתפשט המנהג בק"ק שלא לתת לחייט גוי בגד צמר לתפור כי אם בחוטי משי. אולם מי יוכל למחות בחזקת היד במי שסומך על דעת בהג"ה שפשטה הוראתו. ויש לו יתד להתלות בו. והמחמיר תע"ב. וכבר אמרו המקילין ז"ל כל בעל נפש יחוש לעצמו. ואי איישר חיליה דמכ"ת ויש בידו לעשות סיג לתורה. שכר הרבה יטול מאת הבורא:

חמץ ששלחו ישראל דורון לחברו ונלקח בבית המכס ועבר עליו הפסח וכבר נתייאש ממנו הלה ונתנו למוכסן מתנה קודם הפסח ולא אבה לקבל אבל החזיקו על מנת להענישו בקנס כעובר על המכס ושוב זכה הישראל שנשתלח לו בדין והוחזר לו אותו חמץ יש מקום מרווח להקל בו להתירו מחמת כמה טעמים מספיקים ונימוקים כראי חזקים

ולשנית אשיב מענית בדבר הספן ערל שהביא לישראל דורון חמץ מאת ישראל חברו קודם הפסח. ונלקח ע"י עיקול המוכסן באמרו שעבר על המכס והיהודי מחל להמוכסן. ונתנו לו במתנה. אך הערל לא רצה במתנה ואמר ליהודי הדורון הוא שלך. ואני מחזיקו רק לפקדון להראותו לשררה. כדי שיתחייב היהודי בקנס הקצוב למעביר המכס. והוכרח היהודי לירד עם המוכס בדא"ה. ונתעכב דבר המשפט עד אחר הפסח אז יצא היהודי הנתבע זכאי בדינו. לפי שנתברר שהמקבל לא ידע מהדורון הנשלח. ונתחייב

המוכס לתת ליהודי הדורון ולשלם הוצאותיו. ושאל השואל אם הותר לו לקבל הדורון וליהנות ממנו. עם שהוא חמץ שעבר עליו הפסח (זו תמצית שאלתו):

נלע"ד אע"פ שהפוסקים פסקו לאסור חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח בכל גוונא אפי' אנוס. מ"מ בנ"ד יש טעמים מספיקים להקל. אם מטעם שהיהודי מחל לו. אע"פ שהמוכס לא חפץ במתנה. הרי הפקירו בעליו. ואע"ג דבישראל כה"ג אם אינו רוצה לקבל המתנה. ברשות בעליה עומדת (כמבואר בסי' רמ"ה) מ"מ בגוי וכנ"ד שהחזיקו בע"כ שאני. דודאי נתייאש ממנו. וכיון דאפקריה ולאו ברשותיה הוה בימי הפסח. לא עבר עליה וליכא למיקנסיה. אע"ג דבמפקיד חמצו אצל גוי. קיי"ל כמאן דמחמיר וסובר שהמפקיד עובר עליו. וכדיליה דמי אע"ג דקביל עליה נפקד אחריות דגנבה ואבדה. היינו משום דלא נתייאש ממנו ולא הפקירו. אבל הכא אנן סהדי דאפקריה ולא הוה קתבע ליה לגמרי. אי לאו דהמוכס אוקמיה בדינא על כרחיה. ואייאושי אייאוש מריה מניה בודאי. דסתם מוכס גזלן הוא (ואע"ג דסתם גזלה לאו יאוש בעלים היא. הכא הא גלי דעתיה דמייאש מניה. דאל"ה לא הוי קיהיב לגוי מתנת חנם. אף כי בדורון השלוח אליו מאהובו. הא ודאי גילוי דעתא היא דבהפקרא ניחא ליה ויאוש גמור הוא) כ"ש בהעברת מכס. ועדיף טפי מהפקר בעלמא:

ותו אפי' תימא דלא הוי יאוש גמור. אפ"ה לא קעבר עליה. דאימר דשמעת דמחייבינן נמי במפקיד אע"פ שאין החמץ בביתו. משום דאכתי לא נפק מרשותו. ושלו הוא לכל דבר ואם הקדישו מוקדש. משא"כ בחמץ שאינו עמו בביתו. ולא ברשותו הוא עומד לשום דבר כנ"ד. שהרי המוכסן מחזיקו בע"כ כחוק הקונטרא באנד. ולא היה יכול הלה להוציאו ממנו לפ"ד. ומ"ש הדורון הוא שלך. פטומי מילי בעלמא נינהו אשר פיהם דבר שוא. ואלמלא היה הדין עמו כפי מחשבתו. אם ירצה אינו מחזירו כלל. והרי הוא שלו נוסף על הקנס. ואם מחזירו מתנה בעלמא הוא דקיהיב ליה לישראל. מיהת השתא ברשותיה דמוכס קאי ההיא שעתא. ודמי לגזל ולא נתייאשו הבעלים ששניהם אינן יכולים להקדישו. וה"ה לענין ב"י וב"י ודו"ק. כ"ש דבודאי יאוש נמי איכא כדאמרן דקושטא הכי הוא. והו"ל יאוש ושינוי רשות ביד מוכס. דקני לד"ה:

וגדולה מזו הורה הר"ש הלוי ז"ל להתיר למפקיר חמצו שעמו ברשותו. לחזור לזכות בו. כמ"ש האחרונים ז"ל משמו. דהיכא דהויא מילתא דלא שכיחא. לא גזרו עלה. כאותו שבא בספינה. והא נמי לא שכיח כלל. ואע"פ שאמרו בשמו שהיה חושש לעשות מעשה כדבריו. אפ"ה נ"ד עדיף טפי. דלא ברשותיה דישראל לגמרי הוה קאי החמץ. וליתא

לחששא דהערמה כלל. וביטולו בלבו ויאושו. הפקר גמור הוא להפקיע ממנו איסור דב"י וב"י:

וגם במפקיד ממש. הרי יש רבים וגדולים המתירין. אם האחריות על הנפקד. והכא בנ"ד ודאי האחריות על המוכסן:

ועוד אני אומר דהכא ליכא משום דרא דפקדון כלל. ואינו קרוי חמצו של ישראל כלל. לפי שהיהודי האחר שבאמשטרדם שולח הדורון. כבר יצא מרשותו לכל דבר. שהרי אין לו בו שוב שום זכייה בעולם. מששלחו ליד אחר. פקע כחו ממנו מכל וכל. כמנהג התגרים ודינא דמלכותא. והרי היא של אותו שנשתלחה לו לגמרי בדיניהם. (מלבד. שכבר נתנו מתנה לחברו. ויצא מידו אף שעדיין לא זכה בו הלה. אע"ג דבהולך יכול לחזור בו. מיהא כל כמה דלא הדר ביה. לאו דיליה הוא) ואעפ"כ בדיננו אותו יהודי שבלעוורדין שנשתלח לו הדורון. עדיין לא זכה בו. שלא הגיע לידו. ולא קנה לו רשותו. ואין שליחות לגוי. אע"פ שניתן ליתבע בדיניהם (ותו מאן יימר דכה"ג ניתן ליתבע. מאחר שלא ניתן ידיעה למי שנשתלח לו ואין בידו כתב ראיה כנהוג. כפי הנראה מלשון השאלה. ואפי' תימא דניתן ליתבע גם בשביל שנכתב על שמו ונעשה אדרעס שלו עליו. מ"מ עדיין מחוסר גבייה וכה"ג לכ"ע אף העומד לגבות לאו כגבוי דמי. ובין כך ובין כך השולח אין לו עוד זכות בדורון כל שלא חזר בו כנז') מ"מ בגילוי דעתא דלא ניחא ליה דליקני ותהוי ליה זכותא בגויה סגיא. דתו לא מיקרי חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח. ומצי סמיך אהפקרו ויאושו. וגם אביטול דאחר הביעור. דאנן סהדי שביטלו בלב שלם. ולא עלה על דעתו לתבוע הדורון. רק הוכרח לירד עמו לדין למען הציל עצמו מעלילת הקנס ותביעת ממון. ומאי דארווח וזכי בדינא ואהדריה ניהליה האידנא. מציאה הוא דאשכח:

וכיון דמילתא דלא שכיחא היא. ומכל הלין טעמי. נראה דהמיקל לא הפסיד באיסורא דרבנן כי הך. ומאלהי אמת נשאל משגיאות ינקנו. ונפלאות מתורתו יראנו. והי' ה' עם כ"ת ועמנו. כ"ע תולעת יעקב בהגאון החסיד כמוהרר"ץ אשכנזי זצ"ל להה"ה ס"ט:

סימן נד

ז"ל השואל תוך אגרתו לעוורדין

באתי לשאול ממנו שאלה מה שנתהווה פה בחג השבועות העבר ומעשה שהיה כך היה הש"ץ כאן הוא כהן ואין לנו כהן אחר והוא רגיל בכל פעם לישא כפיו. אמנם בי"ט הנ"ל היה כאן כהן אחר וכשהגיע הש"ץ לרצה באו הלויים ונטלו ידי הכהן האורח. ואז אמר המנהיג שגם הש"ץ יטול ידיו והיה שם למדן א' ואמר שלא ליטול והש"ץ ציית

להחכם. ועתה בא המנהיג להעליל ולומר שעבר בעשה הואיל שנאמר לו לעלות ולא עלה כמ"ש רמ"א בא"ח. ולכאורה זר בעיני כי מאחר שהלמדן אמר לו שלא לעלות וגופא בתר רישא גריר. כי הש"ץ ציית לחכם בד"ת. בכן בקשתי ממנו שיחוויני דעתו הרמה בזה. ועוד ארים ידי בדבר הקשה ממני ולא אוכל שאת כי מאחר שדוד מלך ישראל קרא לנפשיה חסיד לטהר אשה לבעלה כו'. אמנם דין כזה כאשר אבאר גדול עלי מנשוא לכן אמרתי אלך אל אדוני כו'. יאיר עיני ואמצא מרגוע וזהו טופס השאלה אשה שיש לה ווסת קבוע וכבר חלף ועבר חצי שנה שלא היתה יכולה לטהר עצמה דהיינו באופן כזה על שני עדים אשר דרך בנות ישראל לשמשות בהן לא נמצא כלום וגם בשעת הבדיקה לפני התשמיש ולאחר כן לא מצאה. אמנם לפעמים ביום או בלילה כשהשתינה ובדקה עצמה מצאה מראה דם טמא. ובגין זה חלפו ועברו ימים שלא נזדקקה לבעלה. יתר על זה הרגישה כאב תחת החזה השמאלית לפעמים והלכה אצל רופא גוי מומחה והוא אמר לה שיש לה מכה או מורסא תוך הגוף ולפעמים היא פתוחה ולפעמים היא סתומה וכל עת ועידן שמרגשת כאב המכה אין הדם יוצא ממקורה מאחר שהיא סתומה. אכן כשאינה מרגשת כאב הנ"ל אזי המכה פתוח ונוזל הדם ממנה ע"כ דברי הרופא הנ"ל. וגם האשה בעצמה אומרת שכדבריו כן הוא. ומעתה יורנו מורנו אם יש לתלות בדם מכה אם לא כי כל הדרים כאן אין להם מורה כו' ומשא כזה כבד עלי לכן על תשובתו הרמה אצפה וזריזין מקדימין ומעתה אצא בקידה אפים הק"יע:

תשובה

למדן שמיחה בש"ץ הרגיל שלא יעלה לנ"כ עם כהנים זולתו אף שאמרו לו ליטול ידיו ולעלות כדרכו ביחיד לא טב הורה וזה הש"ץ לא יפה עשה ששמע אליו

כתבו בא אלי בשבוע זו שבאתי לביתי ואני עיף ויגע ואינני מופנה מכל צד. אעפ"כ פניתי מעסקי ונדרשתי לאשר שאלני. ובעז"ה אשיב הנראה בעיני. על דבר הש"ץ שהוא כהן דש בעירו לישא את כפיו כי אין זולתו שם. ואירע שבא לשם כהן אחר. וכשנטלו הלויים ידי הכהן האורח. אז אמר המנהיג שגם הש"ץ יטול ידיו. ולמדן א' מיחה בידו שלא ליטול והש"ץ שמע אליו. ועתה אומר המנהיג שעבר הש"ץ בעשה הואיל שאמרו לו לעלות ולא עלה. וכ"ת אמר בלשון זה נראה זר בעיני מאחר שהלמדן אמר שלא לעלות כו'. כי הש"ץ ציית לחכם בד"ת עכ"ל. ואני אומר אין זה דבר זר כלל. כי אין לשמוע אל כל למדן שיהיה אם אומר על שמאל שהוא ימין. ולא מחכמה אמר כן. האומר שלא יעלה הש"ץ לדוכן. מאחר שכבר נאמר לו מאחר שיעלה. ומעתה הרי הוא עובר בעשה

אם לא יעלה. ומה לו למחות בזה. וכ"ש שהרי אינו דבר מוסכם שלא יעלה ש"ץ. אפי' אם יש שם כהנים אחרים כאשר אבאר בעז"ה:

ואילו קודם מעשה ציווי המנהיג אמרה. שלא היה הדבר בא לידי ביטול עשה. אפשר ששומעין לו. משא"כ לאחר מעשה שחל עליו קיום העשה אין שומעין לו שלא אמר כהלכה. ואלמלא היה שותק ומחריש לחכם יחשב. ואפי' הי' פשוט שאינו רשאי לעלות בלי אמירה. ונאמר לו אפי' מפי מי שאינו חכם שיעלה. אין ספק שחל עליו חובת הברכה. וממקומו הוא מוכרע. שהרי הרמ"א ז"ל תופס בפשיטות דברי הר"מ מרוטנבורק ז"ל הסובר שאינו רשאי לעלות כשיש כהנים אחרים בב"הכ. לפי שלא ראה חולק עליהם. מ"מ כתב שאם אמרו לו שיעלה צריך לעלות דעובר בעשה אם אינו עולה. הא קמן אע"ג דאליביה דרמ"א ז"ל זה האומר לש"ץ שיעלה. לא כיוון יפה להלכה וחזקתו שאינו חכם. ולא יודע הדין. שטעה בדבר משנה לפי סברת הפוסקים לדעת רמ"א. שהם סוברים שלא יעלה ומוחים בידו. אפ"ה פשיטא ליה ז"ל דבאמירה דהך מתחייב לעלות. ונדחין מפניו דברי הפוסקים. שאין להם מקום בזה אלא מתחלה. כל שלא בא לכלל חיוב מן התורה. וכל זה פשוט מאד כמעט לא ניתן ליכתב:

אמנם אפי' לא נאמר לו ביחוד שיעלה אם הוא רגיל ובוטח לישא כפיו ולחזור לתפלתו לא לבד שראשי לעשות כן אלא אפי' חיובא נמי איכא לענ"ד בשקרא שמש הכנסת כהנים דלא כפסק הש"ע ושמא כה"ג כ"ע מודו ואולי אפי' באינו מובטח צריך לעלות בכה"ג ופירוש חדש משובח ומרווח במשנה שלא שיערוהו הפוסקים והמפרשים

אמנם אין מדרש בלא חידוש. על כן אודיע לו מה שחידשתי בעז"ה בענין זה. זה לי כמה שנים מלפנים. והוא דבר הגון מאד לפרש המשנה שלא כדעת הר"מ מרוטנבורק אע"פ ששטתו תפוסה ביד רוב האחרונים ז"ל. אני בעניי כתבתי על זה בחידושי לא"ח ובפירושי למשנה שחנני הש"ית ברחמיו. וכלשון הזה אמרתי שם אלמלא הייתי כדאי אמינא ולא מסתפינא דבמחילה מכבוד הקדוש מהר"מ והנמשכים אחריו בפירוש משנה זו דש"ץ לא ישא כפיו אם אין שם כהן אלא הוא. דאזלי בתר איפכא. ולא נהירא להוסיף על לשון התנא ולומר חסורי מחסרא מסברתינו. מה שלא מצינו בתלמוד. שלדעתו ז"ל משמעו כאלו היה שונה ואפי' אין שם כהן אלא הוא. ולענ"ד אין הכרח לפרש כך. דהאי תנא דווקנא הוא ולא קמץ במלת אפי'. אלא דווקא קתני אם אין שם כהן אלא הוא אינו רשאי לישא את כפיו בלא הבטחה. דכיון דאין שם כהן אחר. נקטינן דאינו קורא כהנים. וכשאין קוראין כהנים אינו עובר אם אינו עולה. כבריש סי' קכ"ח. ולא איכפת לן דמתבטלא נ"כ. כיון דליכא חיובא אלא בקריאה כדמתרגמינן כד יימרון להון.

ומאחר שיש לחוש לביטול תפלה שכבר הותחלה. טפי אית לן למיחש. אבל בשיש שם כהנים אחרים דהשתא מיבעי למיקרינהו לעלות (וכפי' התו' ור"ח שחזן הכנסת הוא הקורא כהנים) אין אומרין לזה עבור בג' עשה. משום חשש בעלמא דילמא מיפסקא תפלה דרבנן. ואית ביה נמי משום פגמא. דכשקוראין כהנים כל הכהנים שבב"הכ בכלל. (ואע"ג דלדעת הב"ח אין הפסולין בכלל. היינו דווקא הפגומים ואינן ראויין לברך. אבל הראוי. אלא שמחמת התפלה אינה עולה. ודאי לא אתיא תפלה דרבנן ומספיקא בעלמא. ודחיא עשה דאורייתא. ועל כרחך צ"ל כן לדעת הרב"י. דס"ל שאפי' אמרו להן לפסולים לנ"כ בפירוש שיעלו. אינן עוברין. ואילו בש"ץ. כ"ע מודו שאם אמרו לו שיעלה צריך לעלות. הרי עכ"ל שאינו מכלל הפסולין לד"ה. ואית ביה משום הני תרי טעמי. חדא דעבר בעשה. ותו איכא נמי לתא דפגמא) משו"ה פשיטא ליה לתנא דצריך לעלות אפי' אין הבטחתו שחוזר לתפלתו. דבכה"ג לא משגחינן בתפלה דרבנן. לחוש לספק ביטולה. ותו אפשר נמי באחר שיעבור תחתיו. (וא"ל הא ע"כ לדברי רמ"א צ"ל דלא דמי קריאת כהנים. לכשאומרין בפי' שיעלה. דאע"ג דכי אמרינן ליה לש"ץ בהדיא שיעלה. עובר אם אינו עולה. מ"מ בקריאה דרך כולל. ע"כ ס"ל דלית לן בה בש"ץ. לפי שחכמים מנעוהו. דאל"ה מאי דעתיה. הא לק"מ. דרמ"א לטעמיה אזיל דס"ל. כדעת הפוסקים דש"ץ עצמו קורא כהנים. לפיכך מן הסתם אינו עובר אפי' יש שם כהנים שצריך לקרותן. שהרי הוא הקורא. ואינו נקרא. לכן א"א שיעבור אם לא ע"י שיאמרו לו בפירוש. ובמג"א כתב משום דקריאת כהנים אחר רצה הוא. אינו עובר. וצ"ע. ודידן עדיפא. מ"מ קשיא דהא מתניתין שפיר מיתרצא כדכתיבנא ומנ"ל וק"ל) אי נמי אפי' תימא בהבטחה מיהא עולה. אפי' איתנהו לכהנים אחריני בהדיה. וחיובי נמי מחייב מטעמא דאמרן. ודיוקא דמתני' הכי הוא. אם אין שם כהן כו' אם הבטחתו שחוזר לתפלתו רשאי. רשות גרידא הוא. ובדידיה תליא כנ"ל. משא"כ כשיש שם כהנים. שלא הוא שנזקקין לקרותן כנ"ל. אז לא לבד שרשאי. אלא שגם חובה היא עליו שיעלה אם הבטחתו. והרי זה כפתור ופרח בכוונת המשנה בדיוק עכ"ל בחידושי הנ"ל. ובעז"ה ראיתי ונתון אל לבי בכמה מקומות כיוצא בזה להעמיד לשון המשנה על מכונו וליישבו כהווייתו ועלתה בידי ת"ל. הוא יתי' יאיר עיני בתורתו ואל יצל מפי דבר אמת עד מאד:

ויצא לנו מהאמור שעכ"פ בהבטחה יש מקום חשוב לסמוך עליו להניח להש"ץ הרגיל שיעלה לכתחלה. וכן עמא דבר. חזי מאן גברא דקמסהיד עלה. הרב במג"א ז"ל. אע"פ שכתב ולא ידעתי למה. בעז"ה נתגלה על ידינו טעם מנהגן של ישראל. שהוא תורה ע"פ עיקר הדין במשנתינו. וגם הלום ראיתי שהביאו בשם רש"ל ז"ל שכך היא דעתו

ג"כ והנאני. אע"ג דלא אמרה מטעמא דילן. וכ"ש בנ"ד שאמרו לו בהדיא שיעלה. מאן הא דלא חש לקמחיה ומיחה. שלד"ה חייב לעלות. והרי לדעת הב"ח אפי' הפסולין. כה"ג חייבין לעלות ועברי בעשה. כ"ש וק"ו לש"ץ זה. שביטל עשה בודאי. וזה אינו צריך לפנים:

אך לא ידעתי מה מקום להעליל עליו בזה. כיון ששגגה היא בידו. ואפי' עבר על עשה במזיד ושב. אינו זז משם עד שמוחלין לו:

סימן נה

ועל אשר הקשה לשאול אודות האשה שאינה יכולה לטהר עצמה לבעלה. לא היה מהראוי להשיב כלל. כי מה לי לטפל בעסק חמור כזה. שאין אחריותו עלי. ואיננה מהסרים למשמעתי. ואפי' אחריות דנפשיה לא ניחא ליה לאינש לקבולי. וגם במקומי לבי ירא וחרד לסמוך על דעתי בחמורות כאלה. שהן ספק איסור כרת. או ביטול פ"ו ח"ו. וכ"ש שאין רוחי גבוהה ודעתי זחה להגיס לבי בהוראה שלא במקומי. אעפ"כ להיות מצוה גדולה להשתדל כדי לטהר אשה לבעלה. נזדקקתי לשאלתו ועיינתי בה ועל כל הצדדים חזרתי. יגעתי ולא מצאתי לה מנוח אשר ייטיב לה לתקנה ולטהרה לזו. כל עוד שתראה ותמצא דם בבדיקה אחר ההשתנה עה"ד הנז' בשאלה:

ולא דמיא כלל לנדון האשה שרואה דם מחמת חולי הארין ווינד שהוזכר בסי' קצ"א בהג"ה. לפי שכל רבותינו ז"ל שוין בדבר שאינה תולה במכה אפי' יש לה ווסת. אם לא בידוע שמכתה מוציאה דם. או הוכחה גדולה ועצומה. ואפ"ה כה"ג דווקא ברואה מחמת תשמיש. הוא שהקלו לתלות באמתלא דמכה עלולה להוציא דם. שיש לתלות ג"כ במיעוך השמש. וכדי שלא לאוסרה על בעלה. ודווקא שלא בשעת ווסתה.

אשה המוצאת דם בבדיקה לאחר ההשתנהנ צריכה לד' תנאים כדי להתירה לבעלה

אבל שלא מחמת תשמיש (ואין שם מכה מבוררת גלויה ונכרת) אע"ג דאית לה ווסת. ורואה בין עונות הווסת בהשתנה ולאחר השתנה. צריכה לארבעה תנאים כדי להתירה. כפי המתברר לי מדרז"ל. שהם האחד שתראה עם השתן ג"כ. דהיינו כשתטיל מים לתוך הספל תמצא בתוכו דם עם מי רגליה. והשני שמי רגליה מצערות אותה מאד בשעה שיוצאות. השלישי וגם יש לה הוכחה שמחמת מכה שבחדרי בטנה. או בכליות ובצדדי המקור הדם שותת. כגון שמוצאה הדם בשינוי דהיינו כעין חול או מוגלא. דכיון שגדול הכאב מאד. ויש לה במה לתלות. דייניון לה כמכה מבוררת שידוע שמוציאה דם בצירוף כל התנאים הללו. והרביעי שעכ"ז זקוקה לבדיקה שהוזכרה בהג"ה הנ"ל המתבארת מתוך תשו' מהרי"ל (ר"ג) ומהר"יו (כ"ה) וש"ד. וזוהי. שלאחר שתבדוק היטב ותקנח

עצמה יפה. תשים מוך באותו מקום בעומק הרחם כל כך שיהא ודאי למעלה ממקום שיוצאים משם מי רגלים. שאותו נקב ידוע שהוא למטה הרבה מן המקור. ואז תשתין לתוך הספל. ואם תמצא בתוכו דם. ותוציא המוך אחר שרחצה תחלה וקנחה אותו מקום מלכלוכי מ"ר ודם. כדי שלא יתלכלך המוך. וכשתמצאנו לבן ונקי כבתחלה. אזי הותרה לבעלה. וזה דווקא שלא בשעת ווסתה. ושוב אינה צריכה בדיקה אחרת:

וא"כ הדבר פשוט וברור מאד בנ"ד שאין כאן מקום להקל כל עיקר. שהרי אין באשה זו אפי' א' מכל צדדי ההיתר הנז'. שלפי לשון השאלה משמע שאינה מוצאת דם בתוך מ"ר. כי אם בבדיקתה אחר ההשתנה. גם לא הוזכר שמצערות אותה מאד ביציאתן. ושיש לה הוכחה גדולה ורגלים לדבר שדם זה מן הצדדים הוא כנז'. כי מה שזכר שיש לה כאב תחת החזה. והרופא הגוי אומר שיש לה מכה או מורסא תוך הגוף לפעמים היא פתוחה ולפעמים סתומה. וכל עת שמרגשת כאב המכה. אין הדם יוצא ממקורה מפני שהיא סתומה. אכן כשאינה מרגשת כאב הנ"ל אזי המכה פתוחה ונוזל הדם ממנה. וגם האשה אומרת כדבריו כן הוא. כל זה אינו לעזר ולהועיל. לפי שאין כל כאב נידון כמכה. צא ולמד מספרו של א"מ הגאון ז"ל כשהשיג על עבודת הגרשוני ובט"ז ז"ל בדברים נכוחים (סי' ע"ג):

לא כל כאב דינו כמכה ואף במכה אין לתלות המקולקלת אם אינה מבוררת וניכרת לאפוקי אומדנא גרידא ודאי לאו מילתא היא ואפי' מכה ידועה ונרגשת במישוש לפעמים איננה להועיל לה ואינה ניתרת

וכללו של דבר אין תולין במכה אם אינה מבוררת באותו מקום. ואי אפשר לעמוד עליה ע"י בדיקה. אם לא ע"י הוכחות גדולות ונאמנות כמו כאב גדול בהטלת מ"ר ומשתנת חול בתוכן. שהדבר ברור שמחמת החולי שבכליות הוא בא. או מוגלא היוצאת עם הדם והאשה אומרת ברי שמצדדין הוא בא ולא מן המקור. אבל כאב כגון זה שהוא למעלה תחת החזה. אפי' נאמין לדברי הרופא שמחמת מכה שבגוף נוזל הדם כשהיא פתוחה. מכל מקום מאחר שמודה שדם זה דרך המקור הוא בא. לכ"ע ודאי דם טמא הוא אפי' לבעלה. דעד כאן לא איפליגו במקור אם מקומו טהור. אלא לגבי דם הבא ממכה שבמקור. שהרי אנו יודעין בבירור שאין דם מקור מעורב בו. שהוא באופן שלא נפתח המקור שממנו נביעת דם הראייה. רק מן המכה שיש לה בכותלי הרחם. שכיון שזה ידוע לנו. הרי זה תולה בו. משא"כ בדם שבא מעליוני הגוף. ועובר דרך ווורידי המקור. שמהם נביעת דם הווסת. ודרך שם פורסת נדה. מה לי אם מכה שבגוף גרמה לה להפתח ולהוציא דם. או אם נפתחים הווורידים מעצמן ומוציאין דם. אחר שהדם הנמצא יוצא

ובא ממקור דמיה. בדרך שבא דם טמא. שאפי' יהא ודאי דם מכה מעורב בו. וגם אפי' ראינו מוגלא עמו. אין ספק בדבר שדם טמא הוא זה. לפי שע"י פתיחת המקור הדם יוצא. וכי היכי דכי אתא דם עם מ"ר משביל המים. דם טהור הוא אפי' הדור מ"ר למקור ואייתו דם. לדידן דקיי"ל כר"י. ה"ה איפכא דם הבא מן המקור לעולם טמא הוא. יבוא מהיכן שיבא ובסבה שתהיה אחת היא (וקיי"ל נמי כרב (דלה"ב) דס"ל מעין אחד הוא התורה טימאתו ותורה טהרתו ואין לך במעין אלא מה שהתירה תורה וק"ל):

דם המקור טמא אליבא דכ"ע אפי' בא ממקום אחר ועובר דרך שם

והגע בעצמך כל אשה שרואה שלא בשעת וסתה לפעמים. או שנתקלקלה וסתה. מדוע לא תתלה בחולי ומכה. שהרי בלי ספק אירע לה איזה מקרה או חולי ברחם ובמקור הגורם שינוי ווסת. ושיוציא מקורה הדם שלא בזמנה ושלא כמנהגו. אלא שאין ספק שדם היוצא מן המקור כדרכו. ר"ל כשאין מקום לתלות במכה וחבורה שבתוכו או שבצדדין. המוציאה דם בודאי בלי תערובת דם וסת ונדה. אין חוששין למכה שבגוף למעלה הימנו. הגורם לו שיוציא דם. מאחר שמוציאו כדרכו ממקור דמיה ומקום נביעתו. וזה ברור כשמש. (ועמש"ל סי"ג דלג"א):

וכ"ש כאן באשה זו שהיא הפך מכל הנשים. שמצינו לרבותינו בעלי הוראות בתשובותיהם שתלו להן דם הנמצא שלא בשעת ווסתה במכה. כשהוא בא בכאב. וזה בא שלא בכאב ותהי להפך. ולא בכל מה שהרופא גוזר ואומר ושופט בשכלו נשמע לו. עיין בתשו' מהר"מל. ובתשו' א"מ הגאון ז"ל כמה הקפיד על בעל עבודת הגרשוני בכיוצא בזו (ובמ"ש בס"ד באג"ב לענין נאמנות הרופא במה שנוגע לדיני תורתינו הקדושה. יע"ש באורך):

גם בתשו' הב"ח לא סמך על מכה מורגשת בעליון הגוף לבדה

ובתשו' הב"ח (סי' פ"ה) נראה להדיא שלא סמך על נדון כיוצא בזה. ולא תלה כלל בבועה שהיתה מרגשת תחת הלב. ואע"פ שהיה שם תרתי לטיבותא (כדמשמע מלשון השאלה) חדא שהיתה הבועה והמורסא נרגשת במישוש במקום מיוחד תחת הלב. באופן שאין בו ספק. ולא מחמת אומדנא בלבד. ועוד שמוכיחה בצידה. שהיה דרכה לצאת ליחה ירוקה ומוגלא כמו שיוצא מן המורסא. ואח"כ מצאה דם כדרך המורסא שסופה דם. אעפ"כ לא הקיל הרב ז"ל מטעמים אלו לגמרי. אם לא מטעמים וצדדים אחרים שהיו שם להקל. כמבואר בקל ודו"ק:

גם אין דברי הרופא הלז מתקבלים אצל השכל. שאם כדבריו שמחמת מכה שבגוף במקום הכואב לה תחת הלב והחזה או שאר הקרבים. הדם נוטף. היה לו לצאת דרך

גדולים או קטנים. וברעי או בשתן מיבעי ליה לאשתכוחי. והרי בכאן האשה והרופא שניהם מודים שבא מן המקור לפי לשון השאלה אם בא בדקדוק. על כן אינני רואה שום צד לקולא. ולא תועיל לאשה זו בדיקת המוך הנ"ל. שהוזכרה בהגהת הש"ע כנ"ל. כל עוד שלא שינתה מדתה:

ולית דין צריך בשש שאסורה להיבעל על דם זה. אם תחזור ותמצאנו על האופן הנז' בשאלה. עד אחרי טהרתה. ומן השמים ירחמו עליה לרפאותה:

מיהו אם בדקה עצמה ג' פעמים אחר ההשתנה ולא מצאה. שוב אינה צריכה עוד לבדוק אחר זה. שכבר נעקרה חזקה קמייתא. וכל לבעלה לא בעיא בדיקה. ואם רגילה לראות כן לפרקים קובעת לה ווסת. אם הוא בעונות שוות או בדילוג. וחוששת לו עד שתעקרנו:

ותמיהני על השואל שחתם לשונו ושאלתו סתם. כשאלת התם. ולא כשאלת החכם שהיא חצי תשובה. שלא נתברר בדבריו אם כל פעם אחר השתנה מוצאת דם בבדיקה. ומלשון השאלה נראה לפעמים מצאה ולפעמים לא. והי"ל לחקור אחר זה היטב. ולפרש ג"כ אם נמצא גם בתוך מ"ר אם לאו. כל זה הי"ל לבאר היטב. ואשוב אתפלא על תחלת דברי פיהו הבלתי מדוקדק. כי מה אלו שני עדים שדרך בנות ישראל לשמש בהן. שלא הוזכרו אלא לטהרות כסוגיין דעלמא. וכן מה ששינה בדבר הבדיקה לפני תשמיש כו' אינו מכוון להלכה. דלדידן קיי"ל לא בעיא בדיקה לא לפני תשמיש ולא לאחר תשמיש. באשה שיש לה ווסת. אדרבה אין לה לבדוק בשעת תשמיש כלל. (א"ל ר"ל לפני דלפני ולא דק בלישניה) מעתה חל עליו חובת ביאור ובירור דברים הללו על בוריין. בטרם ידרוש משפט האשה ודינה. אם יש לה תקנה:

סימן נו

חיזוק דברי הראשונים שאין למחות בכח ביד המקל בנאמנות החייט משני טעמים

ומה שחלם חלום עוד ובא ברוב דברים. על מה שכתבתי בקודם בענין נאמנות החייט גוי בתפירת בגדי הצמר שאין בידינו למחות בחזקת היד כו'. ונראה למעלתך שהדבר מוטל על כל רב ומורה לכנוס בעובי הקורה בעבור זה ולהכריח בחרם שלא לעשות כמעשים האלה אם הראשונים שגו. ע"כ לשון כתבו. לא ידעתי מה החלום הזה אשר חלמת. ובאיזה מראה ראית. וכל עיקר דברי לא הבנת. ולא עמדת על האמת ושורש הדברים. כי באמת ובתמים אין להחמיר על כיוצא בזה אלא ממדת חסידות. כאשר נראה קצת מלשוני בקודם. וכמו שאוסיף כאן ביאור בעז"ה. אחר שראיתי שאין די ברמז ובלישנא קלילא. ועוד טעם אחר בדבר שאין להוכיח ולהכריח על כך ביד חזקה כי אם במענה רך ובסבר פנים יפות. אם נחשוב שיהו דברינו נשמעים. אבל במקום שלא נשער שישמעו

לדברינו בכאלה. אסור להוכיחם מתלמוד ערוך ריש פ"ד דביצה ומובא בא"ח סי' תר"ח. הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין כו'. כשברור לנו שלא ישגיחו. בפרט בכה"ג שמוצאים הדבר מפורש בש"ע להקל. ולשני הענינים רמזתי בקודמת באמרי שאין כחנו יפה כל כך למחות בזרוע במי שיסמוך על זה בחוזק יד. כיון שיש לו יתד לתלות בו וליחנק באילן גדול. ואע"פ שאיסור כלאים מפורש בתורה. אפ"ה לא דמי לבין השמשות דיו"הכ דמחינן בהו. משום דהוי איסור כרת. וגם הוא ספק גמור וקרוב ליכשל באיסור חמור של תורה. משא"כ בנאמנות זה שהוא ספק רחוק. חדא דניחוש לאחלופי. ועוד שהפשתן דמיו יקרין מן הקנבוס. ותו דחייט אומן מובהק ומומחה ידוע בעירו. ודאי אית ליה חזקת אומן דלא מרע נפשיה במידי דאיכא קפידא:

ובראיות גמורות ברורות

והרי אפי' תכלת נקחת מתגר גוי מומחה. ולא חיישינן לקלא אילן אע"פ שדמיה יקרין מאד. והבדיקה קשה לעמוד על הדבר. ולאו ק"ו בן ק"ו הוא מה בדבר שהוא שלו. אין האומן חשוד להחליף למכור הרע הזול ביוקר. אע"פ שבדיקתה רחוקה מאד. ואצל טעימה אין לה בדיקה כלל. שא"א לעמוד עליו כדאי' במנחות. אפ"ה סמכינן אמומחה. עאכ"ו שאין לחשוד האומן בדבר הנמסר בידו שיחליפנו רע בטוב. ר"ל לתת בעדו דבר יקר. אע"פ שיש לו בו קצת תועלת. דלא מרע נפשיה בדבר שיש בו קפידא. כיון שהוא אומן. ומה גם בדבר שאולי אפשר לעמוד עליו בבדיקה. אע"פ שאיננו מבחן גמור מוחלט. וזה ברור מאד. ועיין בי"ד סי' קי"ד שמותר ליקח יין רימונים מתגר גוי אע"פ שדמיו יקרין מן היין. לא חיישינן שיערבנו בו לחזקו ולהטיב טעמו. וכ"ש לנ"ד והוא פשוט וא"צ לפנים שזהו מעיקר הדין ויסודו. שהחייט האומן נאמן אפי' בשלו. כ"ש בדבר הניתן לו שלא יחליפנו. אפי' היה הפשתן בזול מן הקנבוס. משום חזקה דלא מרע נפשיה. וכ"ש שהפשתן ביוקר. אע"פ שנוח לו יותר לתפור בו:

אם לא ממד"ח ובמענה רך

ולכן טעות גדול טעית במה שהחלטת הדבר לאיסור ודאי. ולרדוף ההולכים לתומם עד החרמה. לא זו העיר ולא זוהי הדרך הישרה שיבור לו האדם הנלבב. הרוצה לזכות הרבים בכאלה. אם לא בהמשיך לבות ההמון בנחת ולאט אם ישמעו ישמעו. ולא בכח יגבר עליהם אם יחדלו. כי אז יניא את לב העם למרות עיני כבודו. וליתן מכשול לפניהם. לעשות בזדון. את פני האדון. בחושבם החכם מכביד עולו עליהם שלא לש"ש ח"ו:

וכבוד הקדמונים לעולם במקומו עומד זכר צדיקים יבורך

ואתמה מאד על לשון השואל ששלח רסן מפיו ושלח יד לשונו. באונו שרה את אלקי'

קדושי עליון רבותינו הגאונים הקדמונים ז"ל באמור עליהם ששגו. דא עקא ולא תהא כזאת בישראל. אף ששגיאות מי יבין. מ"מ חלילה לומר בכאן משגה הוא כאלו נתנו ח"ו מכשול לרבים. הלא ידע כי לא ביין שגו ונבלעו. או בשכר תעו מדרך השכל חלילה. ליפול ברשת המוקש להעביר את העם. הס מלהזכיר ועתיד ליתן הדין ע"ז. כי בהמתן של צדיקים אין הק"בה מביא תקלה ע"י. צדיקים עצמן לא כ"ש. הלא הם אבותינו ורבותינו ז"ל אשר מפיהן אנו חיין: הם שהעמידונו על האמת. הם שהנחילונו חיי עד. ואיך יעלה על לבנו שיצאה שגגה כזאת מלפני השליטים ז"ל. אלא שאין ספק בדבר שאין כאן חשש וספק איסור דאורייתא כל עיקר. לכן סמכו על אותה בדיקה שהזכירו ז"ל להתיר לאחרים בזמנן. לפי שראו מעיקר הדין אין להחמיר עליהן אפי' לא יהא סימן מובהק לגמרי. ומ"מ הן החמירו על עצמן ממדת חסידות וזהירות יתרה. כמ"ש בדבריהם. ואף אמנה אותה בדיקה שזכרו לא הוחזקה במוכחשת וכפרנית בודאי. דאפשר לזימנין דהויא סימנא. או אין כל המינין שוין ואולי המקום גורם. הא מיהת חזינן מאן ומאן גברי רברבי דקמסהדי עלה. ומזקנים נתבונן. ואם ראשונים כמלאכים אין אנו אפי' כחמורים שלהן וטובה צפרנן. משו"ה ניחא לן למשכוני נפשין אקמאי מרנן ורבנן. ולא להוציא לעז עליהן ולעשותן כעד זומם. והמפריז על המדה להתריס נגד רבותיו קרינן עליה אל תתחכם יותר למה תשומם. מ"מ הכל לפי מה שהוא אדם ולפי המקום הדבר מסור ללב טהור מחלאת נגעי הזמן. היודע להוכיח לבני אדם מומן. והיה ה' עם השופט ורועה נאמן. לעשות לו בית נאמן. כה יאמר הש"ית לרחמנו ולעזרנו לטוב לנו כל הימים להתברך באלהי אמן:

הערה ואזהרה לשוחטי ובודקי בני מדינת הים פריזיא דאיתרע להו חזקתן וצריכין בדיקה והשגחה יתרה וה"ה לכל יושבי פרזות וכפרים ביחוד כששוחטין לעצמן דרובא לאו מומחין נינהו

והואיל ואתי לידן שמעכ"ת עוררני לתת ידי ואצבעי בדבר הנוגע לתיקון ההמון שמתי אל לבי מכשולות ומהמורות. קשות מאלה וחמורות. בעסק השוחטים הפריצים ועזי פנים המצוין לרוב אצל שחיטה במדינה זו. שאין בודקין מן המז"בח ולמעלה. כי לא אדונים לאלה. איש הישר בעיניו יעשה. באין מוחה ואין משים לנצח. על זה אש עצור בעצמותי ברצח. כי קנוא קנאתי בהוללים. ונזכרתי מעשה שבא לידי בעברי על דעלף זיל בנוסעי מאמשטרדם לביתי ושבתי שם. כי לא יכולנו להגיע לכאן בעש"ק. והבע"ה אדם ישר בעיני מוחזק בכשר כ' יעקב יצ"ו. רצה לשחוט בן עוף לכבודי וטבוח טבח והכן. עודנו העוף בידו כמעט שלא נשחט. לקחתי המאכלת מידו לבודקו: והיה מלא פגימות גדולות. והי' שם שוחט מומחה עמי בחברתי נתתיו לו ומצאו פגום כדברי. עד שהודה

ולא בוש דלאו בר הרגשה הוא כלל. ונתתי שבח והודאה לאל ית' שלא האכילני מבשר נבלה. כמעט קט אלו היינו סומכין על החזקה. ודנתי ק"ו אם באדם כשר כך בהדיוטות לא כ"ש. ביום א' שלחתי אחר ב"ב אחר השוחט לעצמו שיראה לי סכינו. ובקושי אמצי לי נפשיה. כי אמר מי אדון לי. ואע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי. ושוב נמלך בעצמו והביאו לפני. אחר זמן רב ושהות גדול שעסק בתיקון סכינו. שאלנוהו ואמר שבדקו יפה יפה והוא טוב אצלו בלי ספק. וכשבדקנוהו עמדנו מרעידים. וכמה אנשים עדים. שהיו שם באותו מעמד גם נתננוהו להם לבחנו ולנסותו ומצאוהו כמגרה. כי מי יאכל בשר כשר ולא יחוש. כי אם בשרו נחוש. וזה העיז פניו ומצחו נחושה. עודנו מחזיק בטומאתו וערפו הקשה. לומר שהוא טוב ובדוק אצלו. ואינו משגיח בשום אדם שיאמר בהפך. אלמלא ראיתי בעיני לא האמנתי. וזה היה סבת שתיקתי עד הנה. וכשראינו שאין בו תועלת הלכנו לדרכנו. וכבואנו לביתנו הכרזנו עליו בב"הכ שלנו לאסור את שחיטתו כשחיטת כותי. על כן איתרע להו חזקתייהו דשוחטי מדינה זו. ביחוד שהם שוחטים ובודקים לעצמן מבלי משגיח. וכן לא יעשה:

לכן ראיתי חובה היא עלי להזכירם ולהזהירם ולהתרות בהן. אע"פ שאינני כדאי להוכיח. אכן מפני שהתקלה גדולה. והמכשלה הזאת סמוכה ונראת לנו וקרובים אל החי"לול. ואנשים אחים ושכנים אנחנו. ומבני קהלנו העוברים ושבים. אוכלים משחיטתם. בכן הדבר מוטל עלינו להסיר מכשול מדרך עמי. ואל יחשדוני שאני דורש לטובת עצמי. ולכבודי למען ספר שמי. כי אני בתומי. אקרא להם אנשי שלומי. אם יאותו לדברינו אלה אשר איעצם ויהי אלקים עמם. ילכו אצל חכם אשר ייטב בעיניהם. או לב"ד שבאמשטרדם. ימנו עליהם איש ירא ה' וחרד על דברו מומחה ובקי להשגיח על שוחטיהם ובודקים שלהם. בעינא פקיחא בלי משא פנים. ותשובתו הרמתה לחזור עליהם בכל שנה או שתים לכל הפחות. או שילכו לפניו ויעמדו על הנסיון. ולא יפרקו מעליהם עול מלכות שמים. ולא תהיה עדת ה' כצאן ושה תועה. אשר אין להם רועה. והיה אם כה יעשון. לא יקראם אסון. ולפני ה' יהיו לרצון. ואם ח"ו יאמרו נואש לדברינו. מה שלא אקוה. אזי נחלץ חושים לפני ה' למלחמה. למען תורת ה' תמימה. ונכריז על שחיטתם ופתן ושאר הרחקות. ונפרסם אותן בשערי בת רבים בקהלות קדושות גדולות הידועות לנו. עד שיכנעו אל ה' ואל תורתו הקדושה ופקודיו הישרים. לעשות משמרת וסייג לתורה כראוי והגון לזרע ישראל הכשרים. ואזי יהיו אהובים וקרובים אל ה' ואל עמו. ועליהם ועלינו יהי נועמו. כ"ד הדורש טוב לעמו. ודובר שלו' לכל מתהלך בתומו.

המך מערכו ומכיר מקומו. שפל מארץ אדם להבל דמה. אנוש רמה. תולעת יעקב שועל בן ארי החי הגאון החסיד המפורסם כמוהר"ר צבי אשכנזי זצ"ללה"ה ס"ט:
לא ידעתי עי"מ אשלח לו אגרתי עד שיזדמן לפני מי שילך לשם:

סימן נז

אמשטרדם ח"ה דפסח תצ"ל.
למי כל חמדת ישראל כו' כמוהרר"י נר"ו:
הנהו אמרי"ן רכיכן סלקין מתתאי לעילאי גב"ר בגוברין ע"ד המאורע שאירע בימים ההמה אין מלך בישראל כאן איש הישר בעיניו יעשה והמורה הורה כו' וזה יצא ראשונה באשר שנוהגין פה קהלתינו מאז ומקדם ששוחטין הבהמות בבית הקצבים נכרי ולכשימצא כשרה מוליכין הבשר למקולין ישראל. והבני מעיים וכרכשות וראש עם הלשון והרגלים מוליכין לבית השוחט דמתא למכור. ועכשיו ביום אתמול אירע ששחט השוחט דמתא עשרה בהמות גסות כשרים משחיטה ובדיקה כנהוג ישראל. והיו מוליכין תיכף שבעה בהמות דהיינו החלקי כשרים למקולין שלנו למכור. ונשתיירו בבית הקצבים שלשה בהמות ובבית השוחט דמתא היה מוליכין העשרה בני מעיים עם כל השייך לו כנ"ל. ומכרו הטבחי ישראל במקולין מן השבעה בהמות אותו היום קרוב לבהמה אחת. דהיינו שני רביעי חלקי ראשונים. והשוחט דמתא מכר אחד או שנים מהכרכשות וטחולים. והראשים עם הלשונות כולם נשתיירו בבית השוחט. ובאה אשה א' לפני המורה בטחול של בהמה שלקחה היום משוחט דמתא. שהיא א' מן העשרה שנשחטו אותו יום. שבאו היום לביתו. ובתוכו מחט חלודה והוגלד המכה מונח לארכו של הטחול ולצד חלל הגוף. דאף לכל הדעות טריפה. דליכא למימר דרך הכרס אוכלין ומשקין דחקוהו ונכנס בטחול. ומעתה אין פוצה פה ומצפצף על הבהמה שטחול ממנה שהיא טריפה ודאי. ובזה ודאי אין לצדד להיתירא שלא יהי' אשה נאמנת בזה לאחרים. דזה מבואר כמה פעמים בש"ע ובשו"ת ורובם מהמה הביא הפרי חדש בסי' ס"ט. ומעתה מה יעשה במקולין עם הבשר. ובשלשה הבהמות הכשרים שעודם בבית הקצבים נכרי. והשוחט דמתא בבני מעיים והראשים והלשונות והרגלים. והמורה הורה כמו שהורה. ועלי יעבור רוח הבורא. ראיתי שהוא ממש מבואר בהדיא בש"ע סי' ק"י. רק ידוע למר פה קהלתינו קטן כגדול שומעין. לא גליתי דעתי פה ונשבעתי ואקיימה שגם למורה א' לא רציתי לגלות דעתי ודעת המורה. ואף שיש לי בהאי ענינא דבר נאה שחידשתי. משכתי ג"כ ידי ממנו משני טעמים ראשון המשכיל יבין מתוכו לאין הפגימה נוטה. וגם

מפני כבוד המועד אקצר. ואומר בבקשה שיגלה דעתו דעת הרמה בבי דואר הראשון. ומי יודע במה שיש לאל ידי לעשות לו חטיבה מול חטיבה:

ועוד שמתי ידי לפי על מורה הנ"ל שהורה לאיש שמצא בתוך התרנגולת גרגיר מבוקעת מבוך וואטץ. והורה המורה שהוא חמץ גמור ואוסר התערובות כדין חטה שנמצא מבוקעת ואמר שהוא יחיד מומחה בדבר הזה. מי שמע ומי ראה כזאת. תו אקצר מפני כבוד המועד אהו' לנצח אברהם כו':

תשובה

יהא בעזרו מאריה דאברהם תלי תניא בדל"ו תניא כו' אהו' כמוהר"ר אברהם נר"ו:

טרפות נמצא במקולין אחר פרישת רובן של שחוטות למ"א אז נראה בבני מעיים של א' מהן דבר האוסרה ולא נודע מאיזה בהמה הוא

אד"ש אודיע גי"ה הגיעני והנאני. אולם האמת אגיד למעלתו כי לולא פניו אני נושא לבלתי השיבהו ריקם. שלא יאמר שהשלכתי דבריו אחרי גווי ח"ו. לא הייתי נזקק להשיב מאומה כהיום. באשר ביום אתמול לא הייתי בקו הבריאה ל"ע כידוע לאהו' מחותני ה"ק אי"א כ' יונתן הלוי יצ"ו שהביא לי אגרתו אתמול בתשעה שעות בלילה. ואני היום סמכוני באשישות ראשי ואיברי כבדין עלי בעונותי. ובעי מר מני מילתא דבעיא טעמא וצריכא רבה. נוסף לזה מיראי הוראה אני. ואפי' אחריות דנפשי לא ניחא לי. כ"ש לקבולי עלואי אחריות דאחריני שלא במקומי. חלילה לי להגיס לבי בהוראה. ומהו גם במקום שיש אנשים. מכל זה היה לי למנוע לגמרי ושתיקתי יפה מדיבורי. אך למען אהבתו ולעשות בקשתו. ריש מילין אומר בקיצור מופלג מה שנ"ל להלכה בלבד. וידעתי גם ידעתי שלא בא כי אם לבדקני ולתהות על קנקני הריקן. כי אינני כדאי ששלחתם אלי. ברם כך דעת תלמיד כמוני נוטה. לענין שאילתא דשאילנא קדמיכון בטריפות שאירע במקולין ולא נודע עד לאחר פרישת רוב הבהמות הנשחטות בחזקת כשרות למקום אחר. ונמכר מאחת או שתים מהנה. אז נתגלה ביד הלוקח שהיה טרפות בין הכשרות ולא ניכר האיסור. הנה לכאורה דין זה מבואר בסי' ק"י בטור וש"ע. דמה שפי' קודם שנודע האיסור מותר אפי' חה"ל. שאין אומרין קבוע למפרע. ומכאן ולהבא אסור ליקח מן התערובות אפי' חשאר"ל. והיא הלכה קבועה ומוסכמת מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים ז"ל הכל שווין בדבר. וא"צ להטריח עצמנו בהבאת דברי הרשב"א ור"י והרא"ש. כאשר הכל מבואר בטור וב"י ואחרונים. וכ"ע מודו בפסק הש"ע הלזה. אין חולק עליו. א"כ בנ"ד נמי לא תיבעי לן מידי. ומה זו שאלה:

הבדל גדול שבין נ"ד לדין הש"ע סק"י שלא כמ"ש השואל בפשיטות

איברא לכי דייקינן משכחינן דצריכה לפנים. ושאלתן כשאלת הראשונים. דלפום ריהטא אמינא דנ"ד שאני ואין כאן קבוע כל עיקר. דקבוע חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו. והיינו דווקא בדאיכא קבוע ודאי. אבל הכא ליתא לקבוע לגמרי. דאי בשלש בהמות שנשארו בבית הקצבים גוים ליכא קבוע. מאחר שפירשו רובן של בהמות. ולא איתחזק איסור הקבוע כלל. ואפי' בשבעה בהמות שפרשו למקולין. אע"ג דאיכא למימר איסורא ברובא איתיה. מ"מ לית ליה דין קבוע. שכל עצמו חידוש הוא. וכ"ש בקבוע כי האי דלא ניכר האיסור במקום קביעותו. דאפי' ודאי איתיה לקבוע כה"ג קמן. אינו אלא מדרבנן כהסכמת רוב גדולי הפוסקים. והשתא הא לא איתחזק קבוע כלל במקולין. דנימא דהוי כמחצה על מחצה. עכ"פ לא יהא אלא ספק קבוע בדרבנן. והדרינן לכללא דחד בתרי ביבש ביבש בטל. ואפילו בחהר"ל כל שאין האיסור קבוע ודו"ק. שא"א בשום פנים להאריך לסבה הנז'. מ"מ נלע"ד שהם דברים ברורים למשכיל:

מעתה היה מקום להקל בכל התערובת הלז. וגם יש סניפים אחרים להקל בו. ואין דנין משא"א לדחוק את השעה ולפרש שיחתי. כדי שלא לעבור על דעת מעכ"ת להשיבו בפאשט ראשון. אמנם כל זה להלכה אני אומר. אבל לא למעשה חלילה. אם לא שיסכימו מורי הוראה. ומי לנו גדול מהרשב"א ז"ל שלא רצה לסמוך על הוראתו בדין קבוע זה להורות לאחרים. ועדיין אני צריך לעיין בו יפה. כי כתבתי זאת בחפזון נמרץ. ויש לי עוד דברים בגו. גם ידעתי שבס' ד"נ נזכר ג"כ מנדון זה ודבריו צ"ע. וא"א להאריך יותר כעת. ויתענג על רוב שלו' כנפשו ונפש אהו' הטרוד יעב"ץ ס"ט:

בוכוואץ או היידן בל"א וטטרקי בלשון פולין מין אורז הוא ואינו מחמיץ

עמדתי מרעיד על הוראת המורה לאסור תרנגולת שנמצא עליה גרגיר זה (מין) אור"ז ולא ראה אורו"ת מימיו. ומאן הא דלא חש לקמחיה לאבד ממונן של ישראל בידים. ושור המזיק יתקרי. ליזל ולישלים דמי תרנגולתא למריה. דזיל קרי בי רב הוא בתשו' מהר"ם לובלין ז"ל ומובא באחרונים. ויפה אמר אותו מורה חץ שחוט לשונו שהוא יחיד בדבר. ובודאי כן הוא שלא מצינו לו חבר. וכל דאלים גבר:

סימן נח

עוד על ענין הנ"ל עש"ק י"ב למ"בי תצ"ל.

החכם המעולה לש"ט ולתהלה כמהר"א יצ"ו:

קיום ואישור מש"ל דבנ"ד ליתיה לדין קבוע לגמרי

אד"ש הנני מן המודיעים לאהובי הנעים כי בטלתי רצוני מפני רצון מעכ"ת וקיימתי

מצותו שהיא עלי חובה. ולהראות החבה דחקתי את השעה שלא היתה עומדת לי ולא הוכשרה לתשובה. מטעם שהודעתיו בקודם ובעונות אכתי לא פלטי מנה לגמרי עד יחון ה' וירפאני ויחלימני ויחזקני להוסיף אומץ בתורתו הקדושה. ומעכ"ת הקשה לשאול להשיבו דבר בבי דואר ראשון. ולא היה פנאי כי אם כשעה חדא אחר טעימת שחרית. ואעפ"כ נזדרזתי למלאות שאלתו ש"ח ההגונה. ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי בקיצור מופלג כאשר הכילני הזמן אז ולא עוד שאפי' היה פנאי הרבה אני שונא ומואס במאריך טירחא. ואפי' לתלמידים הזהרנו לשנות דרך קצרה כ"ש לגדולים בתורה כמעכ"ת. ודאי פחיתות וגנאי הוא להאריך שלא לצורך ולהרחיב הדבור בדברים הידועים שאין שונין ואין מפרשין לחכם כי"ב. ועל כן סמכתי על רוחב לבבו. וידיעני לזכות על שקצרתי במה שכבר דשו בו רבים וגדולים. והכל גלוי וידוע לפותח וקורא בס' הטור והב"י במקומו. במעט עיון ידע לב חכם שורש הדין ומקורו להעמיד דבר על בוריו. ולכן יגיעת בשר הוא להעתיק בחנם דעות כת של קודמין בדין זה. או לחזק מה שאינו צריך חיזוק לעזור ללא כח. כמסייע שאין בו ממש. כי מי פתי יסור מן הדרך שכבשוה ראשוני הפוסקים ולזוז מהכרעת הש"ע בכאן שהיא בלי ספק דעת כל האחרונים. וקדמונים שוים בזה כמבואר בהשקפה ראשונה וזה א"צ לפנים. ולכן אתמה אם אדע שהמורה הורה לחומרא. דמי איכא הוראה כה"ג לאיסורא. אם לא במכאן ולהבא. אם נשווה בין הנושאים השוואה מוחלטת. אולם לבבי לא כן ידמה בבחינה מועטת. ואשר עלה בדעתי דעת פעוטות ונפה שלי קולטת. לחלק יצאתי ולדון בדבר חדש נצרכתי. שאין כאן בנ"ד דין קבוע כל עיקר. ושיש מקום חשוב להקל ולהתיר כל התערובת המסופק. אף משעה שנודע האיסור ואילך. בין בד"ח בין בזולתו. ודינו על דעתי כדין ביטול יבש ביבש. ואע"פ שלא מלאני לבי לפסוק הדין למיעבד עובדא כשמעתין. חס לי לזרעא דאבא להגיס דעתי בכך מבלי הסכמה מאנשים ידועים בחכמה. וזקנה ודעת שלמה. ואני אנא אני בא מבלי לחם ושלמ"ה. איננה משנתי רק חסרה. מידיעת התומ"ה. לא הגעתי להוראה לא באתי עדיין בימי בינה. לא דעת ולא תבונה. על כן להלכה בלבד אני אומר ולא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה. וגם שלא במקומי. שראינו הלום הרשב"א ז"ל לא רצה להורות לאחרים להקל אם נהגו לאיסורא. אבל מה שאמרתי וחילקתי כנ"ל. הנני כעת עדיין כאשר הייתי מורה ובא מדעת תורה ודעת נוטה. ואע"פ שקיצרתי יותר מדאי. אקוה שהמועט יחזיק את המרובה. הואיל וכך יצא מתחת ידי. עתה לא רציתי להוסיף ולא לגרוע כ"א לאשרה ולקיימה כדחזי. אע"פ שכתבתי במהירות גדול בלי התיישבות הנצרך ועיון בספרים. בטחתי בחסד אל ית' שיצילני משגיאות. עם שאינני אומר לקבל דעתי. ולא טוב אנכי

מאבותי ורבותי ז"ל שקטנם עבה ממתני. שלא נמלטו לפעמים משגיאה. באשר היא רשת פרושה לכל החיים המהלכים תחת השמש. מכאן מודעא רבה שאם יש לו מקום להשיב ישיב ואקבל דבריו בסבר פנים יפות. אולי נטתה ימיני מני הדרך לא אבוש. ולחזור בי לא אתמהמה עד בוש. כי עז"ה גדלנו ת"ל מנעורנו לאהוב את האמת. וזה כל מגמת פנינו בלי שום נטייה ופנייה לשום תועלת מדומה. לבא במרמה. בוויכוח נצוחי חלילה. וכ"ש בדבר הנוגע לדינא ולהוראה. לחפות על השקר. ולעשות סניגרון שאין לו עיקר. ובטוח אני במעכ"ת כמוהו כמוני יאהוב לרדוף הצדק והאמת. ואחר כוונת הלב דברים אמורים. בלבד שיכווין אותו לשמים:

מה שחשב השואל לטריפה ודאית איננו אלא ספק לכ"ה

ואחרי זאת ההצעה אעשה את שלי לפרוע הקפותי. שרמזתי לו בכתבי הקודם שהן עוד אתי סניפים יפים וצדדים להקל בדבר. ולא ביארתי דברי כלל. הן לא קצרה ידי בעז"ה. כי אם מקוצר הזמן ונחיצת השעה. לא תוכל היריעה להכיל הידיעה. להאיר דברי אז. השי"ת יודע אם לא מדאגה מדבר פן ילך הפאשט לדרכו. וחשתי ולא התמהמתי שלא לעבור על דבריו להחמיץ המצוה. וחזי מר דגברא דפרע אנא. וזה יצא ראשונה. מ"ש מעכ"ת דמחמת שנמצאת המחט מונח בטחול לארכה ולצד חלל הגוף. דאף לכל הדעות היא טרפה ודאי עכ"ל. מטיבותיה אמינא דלא מודינא בהא. ולדידי חזי לי שאין כאן טרפה ודאית כל עיקר. דאפי' לדברי האחרונים ז"ל שהוציאו דברי רש"י ז"ל מפשטן. וסברי דניקבה לא איירי במחט דווקא. אינו אלא ספק טרפה. דלא גרע מטרפש שניקב. שאינו אלא ספק טרפה ודו"ק:

ואמנם לפי סתימת לשון השואל עצמו אף ספק אין כאן ויש מקום מרווח להתיר אפי' הבהמה שנמצא בה המחט

ובאמת שלשון השאלה בא מסופק. שלא נזכר בה אם המחט מובלעת בבשר הטחול. או אם עברה חלודת המכה את הטחול. ויצאה לחוץ לתוך החלל. דאי כולה מובלעת בבשר (כמו שיראה באמת מלשון השאלה) ומונחת לאורכו של טחול ואין חלודה מן המחט והלאה שאין כאן ריעותא לפנינו. לומר דנקובי נקיב ואתא. לא ידענא מהיכא פשיטא כולי האי להטריף. כיון שאין נקב וחסרון פוסל בטחול. אלא דווקא נקב מפולש בסומכיה. והא ליכא בנ"ד. שהרי מונח לארכו. ולא מיטרפא בקוץ ומחט שנמצא בחלל. אלא משום דאיכא ריעותא לפנינו. דהא נקב בפנינו לחלל. וחיישינן דילמא ניקב א' מהאיברים הפנימים. ואעפ"כ כשיש הוכחה שבא מבחוץ ולא נגע באברים אחרים מכשרינן. ואפי' אין הוכחה ורגלים לדבר כלל שבא מן החוץ ונמצא בחלל. אפ"ה אליבא

דכ"ע אינו אלא ספק טרפה. ונקובת הטרפש יוכיח כנ"ל. א"כ נימא אנן בטחול היכא דמיבלע מחט בבשר. וליכא ריעותא דנקובי נקיב ואתא. אחזוקי איסורא לא מחזקינן. ואמאי לא נימא אוכלין ומשקין דחקוה דרך סמפונות שהטחול אחוז על ידיהן. עם האצטומכא נקט ואתא. ואפי' ע"י חיכוך בכותלים איכא נמי למיתלי. דכך הוא דרכן של בהמות להתחכך בכתלים. והטחול סמוך לדופן אין מבדיל ביניהם משאר האיברים הפנימיים. לית לן לאחזוקי איסורא. מאחר דליכא הוכחה לזה יותר מזה. באם אין היכר חלודה נראת מבחוץ לצד החלל. ואע"ג דהיא מילתא חדתא וקיימתיה מסברא דנפשאי. אמינא ולא מסתפינא שהיא סברה נכונה:

וכדו שאילנא לסבייא ואשתכח כוותי. שאחר הבדיקה מצאתי ראיתי שכיוונתי לדעת הגדול בב"ח ז"ל. שכ"ה דעתו ז"ל לתלות באוכלין ומשקין דדחקוה למחט:

השואל לא עמד על דעת הב"ח וישוב סברתו שלא תמוט מחמת מש"ט האחרונים

ומעתה נפלאתי על מעכ"ת שכתב דליכא למימר לכל הדעות אוכלין ומשקין דחקוה. שנראה רמז למ"ש בב"ח ז"ל. ולא ידענא מאי אידון ביה דהא בהדיא ס"ל להב"ח דאמרינן הכי כשהמחט לצד הכרס. דהיינו נמי לצד חלל הגוף. כפי משמעות הלשון לצד החלל. שהמובן ממנו בלי ספק במקום חלל בקרבי הבהמה. ואדרבה לצד חלל הגוף קיל טפי. שהוא צד הדק שבטחול שאפי' יצא משם המחט לחוץ. היה כשר אלמלא ידענו שלא נגע במקום אחר מאברים פנימיים. ואחרי שלא הטריף דרך כניסתו כדעת הב"ח. מה לי אם נדחק עד לצד החלל הגוף. כל שלא יצא לחוץ לית לן בה. והב"ח לא בא למעט צד חלל הגוף אלא צד חוץ של הטחול שהוא במקום דיבוקו לדופן ולצלעות. ששם אין חלל כלל. אלא שאם נמצא שם תחוב המחט בלי היכר שבא מן החוץ. מבלי רושם בדופן שכנגדו לתלות שמשם בא ונכנס לטחול. כה"ג ס"ל לב"ח דלא מהניא הגנה לצד הכרס. כיון דאיכא ריעותא בפנינו שנמצא בקרב הבהמה. (וה"ה אם נמצא תחוב לצד חלל בקולשיה ויצא לחוץ. דטריפה מספק לדעת הב"ח דחד דינא הוא וק"ל) דייניגן ליה כמו בנמצא מחט בחלל. דמטרפינן מספק שמא ניקב א' משאר איברים הפנימיים בפגישתו בהם. כיון דליכא למתלי דאתי מבחוץ זוהי דעת הב"ח בלי ספק. אבל במונח בטחול בבשרו לצד חלל הגוף ולא יצא לחוץ. לחוש לנקיבתו במקום אחר. הא ודאי ס"ל להב"ח דתלינן במאי דשכיח יותר. ר"ל דאוכלין ומשקין דחקוה. ודידן עדיפא דבאמת סברת הב"ח רחוקה וזרה במ"ש שהטחול סותם הנקב שבכרס. והוא תמוה מאד מכמה פנים שאין להאריך בהם ודעת לנבון נקל. על כן יפה תפסוהו האחרונים ז"ל על ככה. אבל אני אומרה בלשון אחרת שלא ניקב המחט את הכרס מעולם. אלא דרך סמפון שבטחול

נדחק ונכנס שם. מאחר דליכא ריעותא דנקיבה או חלודה בפנינו. כגון שהבשר שלם בכל סביבות המחט. ואין החלודה כי אם במקום שהמחט מונח. אחזוקי איסורא לא מחזקינן כלל. ובדין שתהא כשרה בין מונחת לאורך הטחול או לרחבו אין חילוק. כל שלא עשה המחט נקב מפולש בסומכיה. ולא יצא לחוץ שנחוש לנקיבתו במ"א ודוק היטב כנ"ל ברור. וגם האחרונים ז"ל יודו בזה. אלא שאינני כדאי לסמוך על דעתי. וח"ו לעשות שקר בנפשי יודעת מאד שלא באתי לכלל זה. וחלילה לאדם לסמוך על זה לבד:

אבל זה ברור מאד שלכל הדיעות אין כאן טרפה. בכל ענין שיהיה בין טמון בבשר בין ניקב בפנינו לחלל. כ"ע מודו דליכא אלא ספק טרפה. יעיין מעכ"ת וימצא שאין ספק בדבר שכ"ה בלי פקפוק בעולם. ואין כאן טרפות ודאי לגמרי אלא ספק בלבד. והדבר ברור ומוכרח ממקומות הרבה. ומי שאינו אומר כן לא ידע בטרפות ולא כלום:

נמצא דין קבוע חלף הלך לו ולא חל בנ"ד כלל חכמה פנים

נמצינו למדין מכל הנז' דמאחר שבכל אופן שנמצאת מחט זו בטחול אינו אלא ספק טרפה אפי' ניקבה לחלל. כ"ש היכא דאיכא ספיקא אם נקבה לחלל. דלית דין ולית דיין שלכל הדיעות והפרושים אינו אלא ספק. מעתה זכינו לדין שלא הוצרכנו כלל לדין ביטול האיסור והקבוע שאין לו ענין כאן בנ"ד. שאפי' לא פירשו כלל ממקום קביעותן. והרי כל הבהמות וחתיכות המסופקות במקומן קביעי וקיימי. אפ"ה משתרו כולהו מטעם ס"ס. שכל א' וא' ספק היא מבהמה שחל עליה הספק. ועדיין ספק כשרה. שהן שתי ספיקות גמורות בלי ספק. אע"פ שאינן מתהפכות לית לן בה. והרי זה בלבד מספיק להתיר כל התערובת. וגם מטעם נשחטה הותרה. שהסכמת רשומי הפוסקים האחרונים וקדמונים אחזו שער. לאוקמי לבהמה אחזקת כשרות. כל ששחיטתה כראוי אפי' נמצא בה ריעותא דמחיים. כל שיש לתלות בהיתר כמו באיסור. דא"כ ספיקא נמי ליכא. דחזקה דאורייתא וכודאי דיינינן להו דוק וכ"ש אם כך היה מעשה שכל המחט היתה טמונה בבשר מבלי היכר מאין באתה. דלענ"ד לא חשיב ריעותא כלל וכנ"ל. דמכל הני טעמי שפיר מצינן למיסמך להתיר אפי' שלא במקום הפסד מרובה. כ"ש בהפסד מרובה כי האי:

עוד כמה סניפים יפים

ותו איכא סניף להקל אע"פ שאינו צריך. מטעם האומרים שאין ע"א נאמן באיסורין אלא בדבר שבידו. מטעם מיגו המתבאר בסי' קכ"ז. ולא משום דאשה אינה נאמנת. דהא לא קמיבעיא לי דאפי' פסולי עדות איכא למימר דנאמנין. מטעם מסל"ת. ועל פי הדרך שנתבאר בסי' ס"ט. איברא בהא איכא לספוקי אם אפי' ע"א כשר נאמן. במקום הכחשה.

או אפי' באומר איני מאמינך ואיני יודע. ואין להאריך בדבר שאין כאן מקומו. הרוצה יעמוד עליו. ויידע שמשם ג"כ סעד גדול להקל בנ"ד. אי לא מהימנא הך איתתא כבי תרי. וזה ברור א"צ לאריכות. (ועיין בס"ס ק"י מ"ש בשם תשו' הרא"ש ותדון ק"ו מעצמך):

להודיע כחא דהיתרא עדיף

עוד יש כאן לצרף להקל. שכל הבהמות שבבית המטבחיים וגם החתיכות שבמקולין לא חשיבי ראויין להתכבד לפי דעת רבים וגדולים. אע"ג דלא קיי"ל כוותייהו. מ"מ עושין אותו סעד ודי בזה. ולכן אם הייתי נשאל ודאי הייתי נמנה להתירו. מכל הני טעמי ומילי מעליי דאמרן. אף שלא הייתי סומך על הטעם הנזכר בכתבי הראשון בלבד. שלא השיבותי אז רק ע"פ הודאת ההנחה. לתפוס הנדון בטריפות מוחלט ולדון את הספק כודאי בדרך שבא בשאלה. מבלי השקיף לצדדין אחרים שהוכרחתי להשמיטם אז. לנחיצת לחיצת הפאשט. גליתי את דעתי עפ"ד בלבד. ואולם אם היה מעשה בא לידי על האופן ההוא באמת לא הייתי נמנע מלהקל בו. ואלהי אמת יורנו דרך האמת. ואל יצל מפי דבר אמת. ויצילנו מכל מכשול ותקלה. קטנה וגדולה. וקרנו ירום הגבה למעלה. כאות נפשו ההוללה. ונפש דלה קל"ה כמות שהיא כואבה ועצובה לעבר ולהווה מסערת גלי הזמן ומקריו הקשים מאד נבהלה. מנמלה שפלה אנכי תולעת יעקב בהגאון כמוהר"ר צבי אשכנזי זצ"ל להה"ה ס"ט בחפזון כותב:

גם אשר רמז לי ממעשה שהיה בווילנא המובא בב"ה. ידעתי גם ידעתי. וכמדומני שכבר פשטה הוראה כדברי הפר"ח שדבריו נראים נכונים בזה. אלא שלא הוצרכנו אליו בנ"ד. אבל אודיע לאהו' שאין לי הספרים הללו לא האש"ר ולא ב"ה ופר"ח. גם בשאלה אינם מצויין כאן בארץ הנגב כו'. עוד א' שאלתי אל ימנע ממני לשלוח לי העתקה משני כתבים הללו גם את הראשון גם את השני. היות הדבר נחוץ לא השארתי בידי העתקה וטופס. כדרכי ומנהגי בכל כתיבה היוצאת מתחת ידי. שיש בה נ"מ לענין דינא. וזה מטעמים הרבה. ואל יחסדני במה שהכברתי מילין והארכתי בדברים. גם קצרתי באמרים. במקום שאמרו להאריך. זה עשיתי לחבה יתרה נודעת לו אצלי להיותי חפץ להשתעשע עמו בד"ת. והודעתיו את אשר עם לבבי באמת ובתמים. כדי שיהא משאי ומתני עמו באמונה. ובעיקר מקור הדין לא הארכתי בהוראת מקום ובהבאת מקור ושורש הדבר כדרך בעלי תשובה. שאין לי לעמוד במקום גדולים. ועוד שאני אוהב הקיצור כל מה דאפשר להסתפק בו. ואין רצוננו לבונן האבנים כדבר איש האלקי' הרב המורה ז"ל. כ"ש אם ידעתי שאדבר על לב חכם מבין דבר מתוך דבר ומביט במקור הענין ושרשו. מבלי

הצטרך לגלות מקומו. כל כי האי אטרוחי בכדי לא מטרחינן. ואשרי המדבר על אוזן שומעת. לב חכמים תבקש דעת לא לעקור כ"א לטעת. וש"ש:

סימן נט

חזר השואל וכתב אלי וז"ל.

ליושב על רו' המעלות כיון שעלה יתעלה למעלה קדוש יאמרו לו נאה לברך ברכת המוגמר ואין גומרין עליו הלל הגדול ה' עמו הלכה כמותו ירבה בישראל עייל קמי אלקפתא ונקט ריחא וטעמא חמרא דנטר מבראשית מים חיים כו'. סיני ועוקר הרים כמוהרר"י יאיר לנצח ועד סלה:

הנהו אמרין רכיכין ונעימים וראוין לאומרן וחביבא עלי כמילתא אלבישי' ע"י הק' אהובו כ' יונתן סג"ל הגיעני ולא פסק חוכא מפומי כולי יומא שקיים בי אשרי הדור שגדולים נשמעים לקטנים שלא איחר תשובתו אפי' רגע א' לי תולעת ולא איש לעלות למעלות אריות ארי' דבי עילאי. רק מטיבותיה דמר ידענא. וענוה יתירה כמארז בלבנון לאטד וכו'. ובנ"ד אשיב בקצרה על ראשון ראשון יצא מפי מעלתו דדין קבוע חידוש הוא. האמת לא אכחד מ"ש הט"ז והוא הסכמת רוב האחרונים ומי יפרכס באתרי כל הני רבותא. אבל משום זה לא איירא כאן בנ"ד דהרי המשמעות הש"ע סעיף ג' נראין דדין קבוע הוא דאורייתא והוא נמי המשמעות הרב בהג"ה סעיף ד'. ומי ירים ראשו נגד שני הורים גדולים. ומ"ש רום מעלתו דהכא ליתא לקבוע לגמרי. באמת לכאורה כן הוא המשמעות בפר"ח. אבל אחר העיון קצת לא אוכל לירד לסוף דעת רו' מעלתו. דהא בנ"ד לא נמצא הטרפות עד שהי' כבר השבעה בהמות במקולין והבני מעיים כולם בבית השוחט דמתא. וזה לדעתי הקלושה ברור ופשוט קבוע מיקרי ודומה לנדון שנמצא הריאה טרפה ולא נודע מאיזה חנויות שהובא הב"ח בסי' ק"י ליישב הטור ע"ש. וגדולה מזו המעשה שהובא בתשו' ד"נ משמונה בהמות שנשחטו במקולין בו ביום ונתחלקו לארבע חניות. ואף שהוא פקפק תחלה להיתירא לא מטעמיה דמר כמבואר שמה. ומעתה לא נקרא נ"ד קבוע למפרע דזה ודאי לא אמרינן דהוא סברא המוחלטת. א"כ קרוב הוא בעיני דנ"ד איכא לדמויי למעשה דווילנא משום דמהשתא השבעה דבמקולין וודאי אסורין. דאיסורא ברובא איתא. ושלשה בבית הקצבים יוכלון להיות מותרין. אם לא בהם הספק דיגלי בהתייהו מבני מעיים דידהו דהמה בבית השוחט דאסורים כולם. ולדברי הט"ז ושאר גאונים שהביא הב"ה שבבהמה א' אינו בדין שיהי' מקצתו מותר ומקצתו אסור. א"כ אף השלשה בבית הנכרי אסורים. דלבסוף הסכים גם החלקת מחוקק לבעל בה"ז ולב"ה. ודברי הפר"ח בקונטרס אחרון יחידאי המה נגד כל הנהו רבותאי וכו'. והנלע"ד

כתבתי לכוין האמת לדעתי ואם שגיתי אתי תלין כ"ד אהו' בנפש חפצה ואהיה לעמוד לשרת כל הימים ומחייה חיים יתן לו חיים ארוכים ומתוקנים ובקשתי מאד שאל ישים אחר הדלת והמזוזה דברי הקלים האלו ובאם שיהיה בקו הבריאה כאשר שאצפה לשמוע ממנו בנפש חפצה יגלה ויבאר דבריו ביותר ויהיה לי לנחת ומי יודע יום הגמול: **ידוע** לאדוני הכתב נתעכב מנחיצות הבי דואר וכהיום קבלתי כתב מרו' מעל' וראיתי בתוך הגן פרי עץ חיים אשרי הוריו ואשרי יולדתו תורת אמת מאתו תצא שפתים ישק. רק בהשקפה ראשונה לפי קט שכלי יש לי להשיב דברים ניחוחים. ראשון יצא מפה קדוש דאף לכל הדעות מחט שנמצא בטחול אינו אלא ספק טרפה אפי' ניקבה לחללו. לא ידעתי מה חילוק יש בין נקיבת הטחול לשאר איברים דנקב טרפה בהו דוודאי מעתה נקיבת הטחול אם לא נשתייר כדינר זהב כנ"ד שהיא טריפה מצד עצמו ואין ראיה ממחט שנמצא בטרפשא או שנמצא בחלל. ומ"ש רו' מעלתו שהבין בדבר שרמזתי לכוונת הב"ח באמת קצרתי במקום שראוי להאריך קצת רק ידעתי דיתיב קמי מלכא וידע כדמחוי לי' במחוג וזה התוכן מכוונתי (במ"כ לא הבין כלל דברי ואפי' דברי עצמו וכ"ש דברי הט"ז והם דברים פשוטים וברורים לכל בר בי רב דחד יומא המעיין היטב בכתבי הראשון ידע שלא עמד כל עיקר על תוכן דעתי ואף שהם מאירים ומחוורים מאד) דאם היה בא מן הכרס היה המחט נמצא לעבוי דטחול דאין זה לדעתי סברא שידחקו האוכלין ומשקין שינקב על צדה אף דאין חילוק בין קופא לצד חלל או לצד פנים דבקטיני קופא נמי מיבזע בזע אבל לצדו אין סברא כלל לנקב ולא עלה ברעיוני כלל לפרש שיטת הב"ח באופן אחר כ"א דצד חלל הגוף הוא מקום חלל בקרב הבהמה ואולי חשידנא מעכ"ת שלא ראיתי אלא הט"ז שהעתיק לשון הב"ח וכתב אבל אם נמצא בקולשי' לצד חוץ דזה הוא בעיני טעות גמור כיראה המעיין דברי הב"ח בעצמם דכתב בהאי לישנא אבל היכא דמשתכחא מחט בטחול לצד חוץ ובאמת לפליאה בעיני מי יפרש כוונת הב"ח על צד הדק דבטחול דשמה אינו דבק לכרס ומונחת עליו ושמה אינו שייך סתימות הכרס כלל אף לב"ח וכמשמעות פשיטו' הש"ע כל מה שדבק לכרס קרוי עב ולא יותר. ואף דט"ז בסי' מ"ח סעיף ב' כתב ואפי' במקום הדק של הטחול כו' כ"ז כתב לפי מה שהעתיק הט"ז דברי הב"ח בסי' מ"ג. ומה שהעלה מעכ"ת דבר חדש לומר שעלה דרך סמפונות שהטחול אחוז על ידיהן עם האצטומכא נקט ואתא. אדבר נגד מלכים שלא ירדתי בתחלת עיון בדבריו לעומק הלכה ואם קבלה היא נקבל ואם לא שיגרי דלישנא נקיט עם האצטומכא משום דבאמת ידוע באדם הטחול מחובר לאצטומכא בקשרים אבל בבהמה היא מונחת על הכרס וההמסס וב"ה מבדילין בין הקיבה לכרס ואין הטחול הקשרות עם הקיבה

ובודאי כוונתו דמר על האי סמפונא רבה דטחול שמבואו מתוך שומן הכרס ומקורו שבא מן הוושט. ואף בזה צלל רום מעלתו במים אדירים והעלה בידו דבר חדש ומסגר עכ"פ בכל זה דיו משום דאיכא למימר הכי או הכי שיקרא ספק טריפה רק דבכל זאת רצה רו' מעלתו להעמיק לאמיתות נ"ד הואיל הבהמה שטחול ממנה נקרא ספק מעתה נקרא התערובות ספק ספקא. אני בענ"ד אומר לפי שטתי דנקרא לא פרשו ממקום קביעתן אין זה נמי מיקרי ס"ס דספק הוא מדאורייתא ולא נוכל לומר עוד כ"א ספק שנתערב דלא מיקרי ס"ס כמשמעות הש"ע ואחרונים וכו' ויגלה דעתו הגדולה והרמה כדי שאוכל לירד לאמיתות ולאסוקי אליבא דהילכתא כי חזיתי דבקי בטריפות כר"י ואם שיברר לי לגדר אחרת אודה ולא בוש ויהיה המכשלה תחת ידי. כתבתי מתוך חבה יתירא כראות כתבי קודש שלו כדי שיראה שאין בי חלילה שום פנייה אלא להשיג האמת כ"ד אהו' אברהם פ':

תשובה

שלו רב לאהו' האלוף התורני הקציו כמהרר"א נר"ו:

גי"ה לנכון הגיעני ובאמת לא היה לי להשיב מאומה כעת. ראשון לא כל השעות שוות לנחץ הכתיבה. כי אינני מופנה מכל צד. וזאת שנית מאחר שראיתי בעיני כאשר דמיתי כן היתה אע"פ שהייתי סבור שכבר הקדמתי רפואת תעלה. לא עלתה בידי כי אהבת הקיפוח והניצוח קלקלה השורה. והיה בעיני לזרא. בראותי תאות מעכ"ת להשיג גבול האמת בלי השקפה ובחינה הראויה למי שמשתדל לחקור אחר האמת והיושר ולחפש אחריה כמטמונים. אע"פ שכן בדין שיהיו דברי נקלים אצלו להיותם יוצאין מקנקן חדש שאפילו חדש אין בו כמוני בק"א בר יומא דלית ביה ממשא ולא ריחא וטעמא. ות"ל אני מכיר מקומי בבה"מ ולא אגיס לבי בהוראה כאשר הודעתי לשעבר ולא אבוש להודות על האמת ולקבלו אפי' מנער קטן שבח לאל ית' שחנני במדה זאת מנעורי. איברא לא קטלי קני אנן. וראוי למשיב ומקשה שישגיח תחלה בדברי זולתו. ויעיין בהם היטב אפי' יצאו מפי קל שבקלים ולא ידחם בקנה בלי הבחנה. וכ"ש במי שמקצר ועולה מפני דוחק השעה. וגם שלא להטריח במה שכבר נודע. ובאמת הפעם אודה שלא יפה הקיצור בדברים כאלה. וכבר נסיתי זה בחכמה עם חד צורבא מרבנן ששימש שנים רבות בישיבת פראג והיה מן הרשומים בתוכה. שהיה רגיל עמי בדבר הלכה. ופעם אחת השיבותיו ג"כ בקיצור נמרץ. והוא היה כמצחק בעיניו. וכשחזרתי לבאר לו הענין כל הצורך. הודה לדברי ונענע לי ראשו. ומה היה לי לעשות לא היה באפשר כלל להאריך העיון והחיפוש בספרים ולבאר הכל באורך כפי הצורך. עכ"ז אקוה בעז"ה שלא יצאה

מכשלה מתחת ידי בזה. ואין ספק אצלי שדברי המועטים מחזיקים את המרובה. אע"פ שכתבתים בנחיצה רבה ונמרצה כדי למלאות שאלתו. ואקוה כשיחזור מעכ"ת עליהם בעיון בעין החמלה ובדיוק. ובתנאי שיעלים עיניו מאין יצאו הדברים. וידמה בעיניו כאילו אדם רשום אמרן. ימצא בהם טעם כעיקר. דלזימנין באפרקסותא דעניא משתכחא מרגניתא. אי נמי כסומא בארובה. על כן אני חושב טרחא יתירה לבאר דברי הראשונים. כי הם מבוארים לדעתי בעז"ה לכל מי שירצה לעיין בהם כראוי בעין יפה. ועוד שאין הטופס בידי לידע אם דקדקתי כל צרכי ולא נכשלתי בלשון בסבת המהירות:

אגב חורפא דהשואל שבישתא כיון דעל על בדין קבוע לא סלקא ליה שמעתא

אמנם להוציאו חלק א"א. שלא יאמר שהשלכתי דבריו אחרי גווי. חלילה לי כי לא כן אנכי עמדי בדברי שכנגדי. מ"מ ברור אצלי שמעכ"ת כתב לפום ריהטא. ואגב חורפא לא שם לבו לעיין כל הצורך. כי הנה מ"ש מעכ"ת תחלה דהרי המשמעות ש"ע בסעיף ג' ובהגהה סעיף ד' דדין קבוע דאורייתא ומי ירום ראשו נגד שני הורים גדולים עכ"ל. ובמכ"ת יש כאן שגגה שעירבב עלינו את השמועות. ואת מי אין כמו אלה. שדין קבוע הוא דאורייתא. והוא פשוט לדרדקי דבי רב. אבל לא כולהו בחדא מחתא מחתינהו. דאיכא נמי קבוע דרבנן וההיא דסעיף ג"ד בקבוע דאורייתא מיירי. ברם נ"ד נתבאר בסע"ה שהוא דרבנן. כפי המוזכר בכתבי הקדום בלשון ברור וצח. אע"פ שהוא קצר. כ"ע כ"ת ז"ל מ"ש רו' מעל' דהכא ליתא לקבוע לגמרי. באמת לכאורה כן המשמעות בפר"ח. הנה ס' פר"ח איתיה בשאלה (משא"כ אש"ר ליתיה לגבאי כלל) ועיינתי בו ולא מצאתי עדיין משמעות זה בדבריו. ואדרבה בנדון הש"ע בסעיף ה' אין פוצה פה. דאע"ג דקבוע דרבנן הוא. אין לנו אלא כהוראת הרשב"א ועמו כל האחרונים ז"ל. לאסור משום קבוע מכאן ולהבא. והיינו בחתיכה הר"ל. ולא נחלק הפר"ח כ"א על הב"ח שהפריז לאסור אף החתיכות שאר"ל מטעם קבוע כדעת הטור. ובהא שפיר קאמר ודאי ואין להאריך:

ולא נחית לעומקא במ"ש אליבא דהילכתא

אבל אני יצאתי לדון בדבר חדש ולא ראיתיו עד הנה מבורר בשום פוסק. דנ"ד שאני מנדון הש"ע. דהתם שפיר מיקרי קבוע מכאן ולהבא. דמיירי שהוחזק הקבוע במקולין קודם שפירש הרוב משם. משא"כ בנ"ד שכבר פירשו רובן קודם שנודע האיסור. ובהנך דפירשו לית דין ולית דיין לפע"ד שהן מותרין. שהרי בהיתר פירשו. ובזה הכל מודים שמה שנמכר ונפרש קודם שנתגלה האיסור הכל מותר. וזה ממש שוה להוראת חכמי ווילנא בחלק המותר. דהיינו מה שפירש. אע"ג דהתם מיעוטא והכא רובא. לית לן בה. כיון דבהיתירא איפרש. וכבר רמזתי זאת בכתבי הראשון כרשום בזכרוני. שאמרתי בהך

לישנא אע"ג דאיכא למימר איסורא ברובא איתיה. ולא מצא קבוע מקום בנ"ד כ"א בבית המטבחיים. דלקיבעא קמא הדר בלי ספק. אם נחליט לנ"ד דין קבוע. וגם בזה אמרתי בחפזי דכחא דהיתירא עדיף. כיון שכל עיקר דין קבוע חידוש הוא שחידשה תורה. ואין לך בו אלא חידושו אפי' בקבוע דאורייתא. כ"ש בקבוע דרבנן כנ"ד. דאין לך בו אלא משעת חידושו ואילך. והא הכא ודאי ליתא לקבוע כלל מאחר שפירשו רובן תלינן בהו איסורא ונתבטל שם. דכיון דפירש בטל חשיבותו. ודינו כשאר יבש ביבש וזה ברור מאד למשכילים. וכי משוו הפוסקים קבוע דרבנן לדאורייתא במכאן ולהבא. היינו בעוד שהרוב במקולין ולא פירש אלא המיעוט. דמחזקינן לאיסורא ברובא והא קביע וקאי. משו"ה לאחר שנודע. אסור ליקח משם חה"ל מדינא ושאר"ל מחומרא. אבל כי נ"ד דלא איתחזק איסורא כלל בבית הקצבים עד שפירש רוב התערובת. היכי ניקו ונחזיק איסורא במיעוטא. ובמידי דרבנן כה"ג. ואע"פ שהדברים ישרים וברורים הם לפע"ד ונכונים בטעמן. ויש עוד לעשות להם סמוכות הרבה. מ"מ הלא אמרתי שלא אסמוך חלילה על סברתי בלבד להקל. אבל מה שפירש בהיתר. א"א להחזיק בו האיסור זה ברור מאד:

מאי דפשיטא ליה לשואל פשיטא מהפך הסברא על פיה

ולכן איני נזקק להשיב עוד עמ"ש כ"ת לא אוכל לירד לסוף דעת מעלתו דבנ"ד לא נמצא הטרפה עד שהיה כבר השבעה בהמות במקולין והבני מעיים כולן בבית השוחט שזה לדעתי הקלושה פשוט וברור מיקרי קבוע ודומה לנדון שהביא הב"ח שנמצא הריאה טרפה ולא נודע באיזה חנות עכ"ל. וכבר יבין מדברי שסברותיו הפוכות אצלי. דלדידי פשיטא ובריא מילתא לאידך גיסא. ואין נדון הטור דומה כלל לנ"ד כאוכלא לדנא. גם לשונו סתור ואין לו הבנה. באומרו דבנ"ד לא נמצא הטריפה עד שהיו ז' בהמות במקולין. דמשו"ה פשיטא ליה דמיקרי קבוע. משמע הא אי איגלי מילתא מקמי דליתו למקולין. לא היה לו דין קבוע כלפי לייא. הלא אז אין ספק בדבר שהיה קבוע. ולא היינו צריכים לטרוח עצמנו בכלום. משו"ה אמינא כי ניים ושכיב כתב מעכ"ת כל זה:

ומעשה לסתור וראיה לחובתו הביא

ומש"ע לדמויי למעשה דווילנא. לא היא שחכמי ווילנא לא אסרו הפורש. כ"א הקבוע במקומו וכנ"ל. ואדרבה ההוא עובדא סייעתא לדידן:

ומ"ש מן הבני מעיים שהובאו לבית השוחט. ודאי אי הוו כולהו קמן. הוה ס"ד קצת דהדור לקבעייהו כסברת הט"ז ומקצת חכמים. כדי לאסור גם הבהמות. אבל לפי מה שבא בשאלה כבר נאכל א' מהן שמכר השוחט מהן. והותרו כולן. ופשיטא דבכה"ג לית

לן למיחש לאותה סברא יחידית שאין לחלק בחתיכות מכבש א' שדברי הפר"ח בלי ספק נכונים ופשטה הוראה כמותו. ולנו עוד גדולה מזו. אי"ה אודיע לו וכעת א"א להאריך:

ונ"ד שאנני מ"דן

גם על דברי הד"ן לא פקחתי עיני עכשיו שהוא מן הנמנע. וכבר רמזתי לו בקודם שדבריו צ"ע. ואי"ה אניף ידי עליהם. מ"מ לא דמי נמי לנ"ד כמבואר במעט עיון. ודי בזה לדברי האגרת הראשונה:

השואל בעי אשתמוטי בפטפוטי ופטומי מילי ונעשה כפרן עפ"ד עצמו

ולאחרונה אישתקיל מילולי מה אשיב על חרפתי שמעכ"ת בעלילה בא אלי ומתהפך לכמה גוונים. רצה להפילני בטעות. כאילו אמרתי חלילה שנקובת הטחול בסומכיה הוא ספק טריפה. ישתקע הדבר ולא יאמר. והלא לא היה עסקנו כי אם במחט המונח לאורכו של טחול. ולא היה הספק רק אם ניקב איברים הפנימים שנקובתן במשהו. ועל זה אמרתי שהוא ספק טרפה בלי פקפוק. ואע"פ שראיתי עכשיו משמעות בדברי מעכ"ת כאילו היה הנדון בנקובה. ח"ו להגיד ולחזור ולהגיד. והנה דבריו בשאלה יוכיחו. שא"כ למה הוצרך לחקור אם נאמר אוכלין ומשקין דחקוה וק"ל.על כן בנ"ד אמינא כל כי האי מילתא לימרו משמאי. דודאי אינו אלא ספק טרפה וגרע מנה. כאשר ביארתי בכתבי הקדום. ואינני חושש לתפיסתו של כ"ת במה שלפום ריהטא אמרתי שהטחול אחוז באצטומכא. ולא באתי להראות בקיאות בניתוח. דיינו שידענו שיש שבילין שיוכל המחט ליכנס דרך שם לטחול. מבלי שינקוב איברים הפנימים. הנטרפין בכך. כאשר הוא בנ"ד:

ובאמת אי הואי התם אכילנא מניה שופרי שופרא. אע"פ שאני ירא מאד להורות במילתא דאסורא. אי לא פשיטא כביעתא בכותחא. מכל הני טעמי תריצי דאשכחנא בס"ד. שפיר דמי למיסמך עלייהו. והשי"ת ברחמיו יצילנו משגיאות ויתענג מעכ"ת על רו' שלום. ויהא רעוא דלתאכיל האי תורא לשלמא. כנפשו הנשאה והרמה. ונפש אדם להבל דמה.

תולעת יעקב בהגאון כמוהרר"ץ אשכנזי זצ"ל לה"ה ס"ט בנחץ מופלג למיעוט פנאי:

במ"ש בהבנת הב"ח לא אוכל להשיב עד אראה בעז"ה. מה שכתבתי אות באות. ואז אי"ה אדע מה לענות. על כן תפל תחנתי אל ישיבני ריקם מבקשתי. לשלוח לידי העתקה משלש אגרותי אלה עי"מ. כדי שנדע שאין הכחשה בינינו:

סימן ס

הדר לרישא לברורי ולפרושי מעשה כי הוה לא בסומכיה אלא בקולשיה נ"מ לאכחושי מ"ש השואל שלא מדעת עביד פרישה ולא ידענא מה אידון ביה דארכבי' אתרי ריכשי

אחר שהחזיר לי השואל הנ"ל אבידתי ושלח העתקת תשובתי הקודמת כדי לידע מה שכתבתי אז בדיוק. וקודם לא רציתי להטפל במ"ש הב"ח. פן מתוך שאין אדם רואה חובה לעצמו. אטה ח"ו מנקודת האמת להכחיש דברי עצמי. אולם עתה נפלאתי ונשתוממתי מאד על השואל. איך לא הבין דברי הברורים כשמש. שכל עסקי היה בתשובתי הראשונה לדקדק מלשון שאלתו שהנדון היה במחט שנמצאת בלועה בבשר הטחול. בלי היכר כלל מאין באה. וכ"ש שלא יצאה לחוץ לצד חלל איברים הפנימים. לחוש לנקובתן מספק. עד שדנתי בו שאפי' ספק טריפה אין כאן וק"ל. א"כ למה זה בלי דעת מלין יכביר ומרבה דברים בלי טעם וריח. ומה יועיל לו הב"ח בזה. וטוב היה לו להכחיש גוף המעשה מעיקרו. ולומר שהי' נקוב נקב מפולש בסומכיה. מה שהוא שקר מוחלט כנראה בגוף שאלתו. שלא נזכר בה כי אם המחט היה מונח לארכו של טחול ולצד חלל הגוף. הרי בפירוש שלא היה נקוב בסומכיה רק לאורכו. וממ"ש לצד חלל הגוף מובן היטב שלא ניקב אפי' משם לחוץ. שכל זה היה לו לבאר. אלא סתמו כפירושו שלא יצא לחוץ. אלא בבשר הטחול היה מובלע באורכו לצד מטה קרוב לחלל הגוף כאשר הבנתי בתשובתי. ומבואר היטב בלשוני. (וכאשר דקדקתי עוד מדבריו ולשונו דליכא למימר אוכלין וכו' דחקוה. דמשמע מלשונו בהדיא דלא ניקב אפי' בקולשיה כ"ש בסומכיה. דאל"כ מאי קאמר וק"ל):

ולא חש לקמחיה דנפיש בטירחיה ולא אהני ליה

וא"כ כל מה שכתב להתנצלות ולשנות עיקר השאלה. הכל טעות גמור. ולא מהניא לי' שטותיה. כי מה שאמר שאם היה בא מן הכרס היה צריך להמצא בעבוי של טחול ר"ל בסומכיה במקום דיבוקו לכרס. זהו שיבוש וכי אין המחט עשוי לעבור משם והלאה לצד החלל. אבל אין תועלת בכל זה כי אפי' דחקוה האוכלין ומשקין ובא מן הכרס. מה בכך. אעפ"כ הוא טריפה. אם ניקב לחוץ לצד חלל. יבוא מהיכן שיבוא. הרי שלא הבין כלל דברי עצמו. כי אם כך היה מעשה לא היה צריך לטפל עצמו אם אוכלין ומשקין דחקוה ובא דרך הכרס או זולת זה. בכל אופן שימצא בחלל טריפה. אבל מ"מ אפי' בא מהחוץ. אינה אלא טרפה מספק חשש נקיבת איברים הפנימים. וכמ"ש הב"ח עצמו. דלא גרע מנקובת הטרפש וק"ל. וזה הטועה כתב שהוא טרפות מצד עצמו. הרי שלא הבין אפי' דברי עצמו. ולא דברי הב"ח. ולא דבריי כלל וכלל:

ולא חייש דסבא מר ניהו רבה בט"ז רישא דדהבא

גם על הט"ז ז"ל הטיח דברים בלעג הרבה. והוא נלעג לשון אין בינה. כי איזה טעות יש בדברי הט"ז במ"ש לצד הדק ובקולשיה הוא ספק טרפה. (וטעה בלשוני שהוא חשב

שרצוני לומר לצד הדק כשר. ולא היא דאם ניקב לחלל. פשיטא דבכל אופן הוי טרפה מספק. רק כך אמרתי אם לא ניקב לחוץ דהיינו לחלל. בהאי גוונא איכא למימר דכשרה. כי מה שמונח לצד חלל. זה לא מעלה ולא מוריד אליבא דכ"ע. כל שלא נקב לחוץ וק"ל) והוא ברור מאד. וכן היא כוונת הב"ח בלי ספק. אף שאין זה לשונו ממש בכיוון. מה בכך הב"ח מודה בכל אופן שימצא המחט בקרב הבהמה ובחללה. שהיא ספק טרפה. כשאינה באה מהכרס לטחול. דהיינו שתחובה בסומכיה בצד הסמוך לכרס. וצד הדק אינו דבוק לכרס. הרי שדברי הט"ז נכוחים למבין ואין בהם נפתל ועקש:

ומה שיש לדקדק בדברי הט"ז הוא. שכתב בסי' מ"ח שאפי' צד הדק שבטחול אינו סותם. שזה נראה לכאורה שלא בדקדוק. שצד הדק בודאי א"א לסתום נקיבת הכרס. מאחר שאינו דבוק בו ומונח עליו. איברא הא נמי ל"ק דצד הדק שבעב ר"ל. שהוא דבוק ג"כ בכרס וק"ל:

דעת הפר"ח ואמרתו צרופה שאינו דבר זר אם נצטרך לחלוק בבהמה א' שעל כרחנו חציה כשר וחציה טרפה וסברא ברורה היא שרירא וקיימא ובדוקה יפה

ומ"ש בתשובתי דלעיל שדעת הפר"ח נכונה. שאין דבר זר לחלק בכבש א'. אף אם חציו כשר וחציו טרפה. ודאי שכך היא המדה על פי דין תורתינו אין משגיחין בזה. שענין ביטול הרוב אין לו מבוא בשכל האנושי. שיחזזר האיסור להיות היתר. או הקבוע שידון כמחצה. אלא שגזרת הכתוב הן. א"כ אין לתמוה אם חציו חלוק מחציו. שהמקום הוא הגורם. ולא הדבר מצד עצמו. אלא מצד מקומו. שכשהוא במקום קביעותו. נתנה לו תורה דין קבוע שהוא כמחצה על מחצה. שלא לילך אחר הרוב כפי השכל. ומה שפירש העמידה תורה על חזקת הרוב. וראיה ברורה וגדולה מזו מ"ש בטהרות המסוכן ברה"י והוציאוהו לר"ה כשהוא ברה"י ספיקו טמא בר"ה ספיקו טהור. הרי לך חידוש יתר גדול מאד שאפי' בגוף א' שוה בענין וערך סכנה א'. חלוק הוא בדינו פעם אחת מאחרת. לפי שינוי המקום הגורם. שגזרת הכתוב הוא שספק רה"י טמא ושל רה"ר טהור. ואין בזה מבוא לשכל ולהקש. ועוד ראיה גדולה מאשה שיצא עליה קול שאין מוציאין אותה מבעלה. ואעפ"כ אם יצאה ממנו במיתה אסורה לינשא לכהן על פי אותו הקול בעצמו. וכן אתה מוצא באומרת לבעלה נטמאתי דשריא ליה. ואסורה לאחר מותו לינשא לכהן. וכן בבתרא דיבמות שהיא מותרה וצרתה אסורה ואוכלת בתרומה ובכמה דוכתי מוכח שאין חוששין לחלוק בכך. ובפ"ק דכתובות לדברי המכשיר בה פוסל בבתה. ודו"ק שכל זה ברור למבין יעב"ץ ס"ט:

סימן סא

בעיא דהלק"ט באוסר ספר על חברו אי שרי לעיין בו ע"י הרהור לא דייקא והפשטן איכפל וקמ"ל פסק הש"ע

בס' הלקט סי' ו' שאלה מי שאסר ספרו על חברו אם מותר ללמוד ע"י הרהור. תשובה קול מראה וריח אין בהם. משום מעילה. אבל איסורא מיהא איכא ע"כ:

ולי נראה שהשאלה היא שלא כהוגן. דמאי אירייא ע"י הרהור. אפי' ע"י דיבור תיבעי לך. דאין ענין לכאן אם הרהור כדיבור דמי או לא. (ועמ"ש בס"ד במ"א על בחו"י בענין כתיבה אי כדבור חשיבא) דמנ"מ כיון דמ"מ אינו נהנה מן הספר כ"א ע"י ראיה. אע"פ שמוציא הדברים בפיו. הדיבור לא אסר על עצמו:

והא דקפשיט לאיסורא. נראה לכאורה כמשנה שאינה צריכה. שהרי מבואר הדבר בי"ד סי' רכ"א והוקבע להלכה פסוקה בש"ע ע"פ תשובת הג"מ. שאם אסר ספרו על חברו. אסור לנאסר בו שכן נהנה ע"ש:

אבל באמת לדידי חזי לי דלאו בכל גוונא מיתסר. דקשיא לי שופר שהנודר ממנו יוצא בתקיעתו. משום דמצות לאו ליהנות ניתנו. ולאו כל דכן הוא. מה התם דבגופו קעביד מעשה שרי. הכא דראיה בעלמא הוא מיבעיא:

איברא צריכא לפנים ולא תפשוט לאיסורא ולכאורה כחא דהתירא עדיף

אע"ג דמסתברא דמצי לאסור ספרו על חברו והנדר חל. אע"פ שמחויב להשאיל ספריו. דהיינו עושה צדקה בכל עת. מ"מ הנדר חל אפי' על ביטול עשה דאורייתא. כ"ש בהא דמד"ק הוא. היינו כדבעינן למימר בס"ד. אבל טובת הנאה אין לו בהן. ואינו רשאי ליטול שכר על שאלתן של ספרים. כמו שאסור לקבל שכר על הלימוד. ואותה ששנינו מצא ספרים לא ילמוד בהן בתחלה. היינו דווקא למוד בעיון גדול. שמשתמש בהם ושוחקן והן כלים. אבל בראיה בעלמא דלא מיקלי קלי להו שרי. מיהא לא אפשר למיסריה עליה באומר יאסר הנאת ספרי עליך. משום דמצות לאו ליהנות ניתנו. ואי בעית אימא נמי משום דמשועבד מן התורה להשאיל ספרו לחברו לראות בו בדרך שאינו מפסידו. ודילמא לא דמי לשאר ביטול עשה שאין לאחרים זכות בהן. משא"כ בזה שיש לאחרים זכות בו. והוי דומיא דבעל שאסר הנאת תשמישו על אשתו דלא חייל כלל. וא"כ בנ"ד אפי' איסורא ליכא. דלא דמי להקדש דאית ביה איסורא משום הנאה דראיה. משא"כ בראיה דמצוה דלא ליהנות ניתנה. שרי אפי' לכתחלה:

ברם הכי הוא דאיכא למבעי כי אסר על נפשיה ספרו של חברו מהו וכה"ג מסתברא לאיסורא בכל גוונא בין ע"י דיבור או ע"י הרהור

ואי איכא למיבעי הך בעיא הכי הוא כגון שאמר קונם ספרו של חברו עלי. דכה"ג נ"ל

ודאי דחייל נדרו. כמו באוסר הנאת תשמיש עליו דאסור. משום דאין מאכילין לאדם דבר האסור לו. או משום דאפשר באחריני. ואי נמי לא אפשר. אפ"ה כה"ג חייל. דנדרים חלין על דבר מצוה. אע"ג דמצות לאו ליהנות ניתנו. יכול לאסור החפץ על עצמו. והוי דבר האסור לו ודאי:

ובהא נמי פשיטא לי דאסור בכל גוונא בין ע"י דיבור בין ע"י הרהור. דכבר אמרנו ששוין הן לענין זה. ובלי ספק אסור אפי' לראות בו כנ"ל ברור:

אי נמי באוסר בין על חברו בין על עצמו הנאת קריאת ספרים בכולל תיבעי וקמיפשטא לחומרא

איברא בנדון דבעל תשו' הנ"ל (ר"ל שחברו מדירו) נמי אכתי מספקא לי מילתא. כי קאסר עליה ספר בסתם. מי נימא דחייל אספרי רשות כגון של חכמות חיצוניות. ואיידי דחל אהני. חייל נמי אדשל מצוה בכולל. ועוד אפי' במפרש ספרי הקודש איכא לספוקי דילמא חל נדרא אספרי מקרא. שהרי מותר לקבל שכר על לימודן. ונאסרין במודר הנאה כמו ששנינו לא ילמדנו מקרא. וה"ה לחידושי סופרים שמותר לקבל עליהן שכר כנפסק בי"ד סי' רמ"ו. ונאסרין א"כ למודר הנאה. ואגב דחל אהני. חייל נמי אאינך. וכל שכן האידנא דנהוג לקבל שכר על כל לימוד שיהא. ונאסר הכל למודר. א"כ ה"ה ליהנות מספריו איך שיהיה נמי אסור בכל גוונא. ונראה דהיינו טעמא דתשו' הג"מ הנ"ל דסתם ופסק לאיסורא. ולא מפליג מידי. והוא הדין לאוסר על עצמו הנאת ספר סתם. שאסור בכל הספרים. נ"ל יעב"ץ ס"ט:

סימן סב

שם שאלה נ"ו אם מותר ללוש ביסקוגוס בחלב. תשובה נראה דלא מיקרי זה כעין תוארו. והוי כשאר פת כיון שעושה תדיר מהם. והגיה עליה בנו המני"ח וז"ל דלא אתי למיסרך עד כאן:

ונשתבש מאד כי לא הבין כוונת אביו המחבר ז"ל. כסבור הוא שאביו הרב אהתירא קמהדר. וטעות הסופר הכשילו. שהיה כתוב לפניו כעין תוארו. וחשב שר"ל בזה שאין זה כעין תוארו של לחם. ולכן הוי כשאר פת ומותר:

ביסקוגוס של ספרדים אסור ללוש בחלב לפ"ד הל"קט ובנו הרמ"ח במ"כ לא הבין לשון אביו

וזה אמנם העדר ידיעה במחילה. שכוונת המחבר פשוטה לאיסור. וט"ס יש כאן וצ"ל דלא מיקרי כעין תורא. דבלש את העסה בחלב אמרינן ואי עבדיה כעין תורא שרי. לפי שהוא משונה וניכר שלא יבוא לאוכלו עם הבשר. משו"ה אי עבדיה כעין תורא שרי. וקאמר דאותן ביסקוגוס לא מיקרי כעין תורא. והוו להו כשאר פת שאסור כשלש אותו בחלב. דלא הוי היכר. אע"פ שהן דקין קצת כיון שעושין מהן תדיר אתי לאיחלופי בשאר

פת. לאוכלן עם הבשר. ועל כן אסורין לגמרי וק"ל. מיהו לדינא הני ביסקוגוס דידהו לא בקיאינן בהו. (כמדומה שהן כעכין יבשין הנחתכין לשנים אחר אפיה ראשונה ומחזירין אותן לתנור ונאפין שנית. הנקראין בלשון לעז בישקויט. ובל"א צוויא באק. על השנות אפייתן. וא"כ באמת נראה שחומרא גדולה היא בלי טעם מוכרח. ע"כ המקל לא הפסיד) ונהוג עלמא היתר בלחמניות דידן דמינכרי טובא. יעב"ץ ס"ט:

סימן סג

שם שאלה ס' מי שבירך שהחיינו על ב' מיני פירות ואח"כ ראה פרי מורכב משניהם אם יחזור ויברך שהחיינו. תשובה אם הוא מורכב מין בשא"מ אפשר שאין לברך עליו. שכל דבר שעשו ב"א נגד רצון הבורא איך יאמר שהחיינו אע"ג דמותרים באכילה עכ"ל: **ואיני** יודע למה ישתנה דין ברכת שהחיינו. מברכת האכילה. שכיון שמותר באכילה שאין אסור כ"א כלאי הכרם. א"כ כשבא לאכלו צריך לברך על הנאתו. שא"א ליהנות מן העה"ז בלי ברכה. וגם שהחיינו היא ברכת ההנאה שנהנה בראייה. ועוד הגוי שנטעו והרכיבו לא עשה נגד רצון הבורא שלא הוזהרו על ההרכבה אלא ישראל. אם לא לדעת יחידית דפד"מ (ולענין אתרוג מורכב למצוה וכן שופר דכלאים עמ"ש בס"ד במקומו בחבורי לטא"ח):

השגה עמ"ש בהלקט שאין לברך ברכת הראיה על פרי מורכב כלאים אלא יש לברך עליו שהחיינו וכן לשאר ברכות הראיה בשאר פסולי הרכבה

ולמה לא נברך עליו. לא יהא אלא הרואה בריות נאות ע"א שמברך עליהן ונותן הודאה ושבח לבוראם. ואע"פ שעמידתן בעולם ודאי היא נגד רצון הבורא. אם לא שנתן ארך אפים לעוברי רצונו. ואפי' על הממזר הנאה נראה שיש לברך. אע"פ שאין הרכבה פסולה יותר ממנו. מדלא איפליגו ביה. ועוד דהא ממזר עדיף מגוי ועדיף אפי' מגר. כ"ש בפרי המורכב שאין קיומו בעולם נגד רצון הבורא כלל. אדרבה אפשר גם הוא מצרכי העולם וישובו. מאחר שנתהוה לרצון הבורא ית'. כי אי אפשר המצא דבר בלתי רצונו. רק שנאסרה עשייתו ע"י האדם. כי הרבה שלוחי ההשגחה. ואמצעיים רבים למקום עושי רצונו. הא למה זה דומה למלך שיש לו פקידים שונים מנויים איש על משמרתו. ופקודתו של זה אינה של זה. הנכנס במשמרו של חברו שלא ברשות. הרי זה נמצא מחייב ראשו למלך. עם היות המעשה ההוא נרצה למלך ע"י הפקיד הנתון מאתו לכל דבר המלך. וכן יש דברים רבים שהן מפאת עצמן צורך גדול. ונאסרה עשייתן מצד חסרון הכנת האדם דוק ותשכח. לכן נ"ל שאין חשש בזה ויש לברך עליו גם ברכת הראיה כברכת האכילה.

ואפי' כבר בירך על מינין פשוטין שהורכב מהן. לדידן דסמכינן אפיסקא דס"ח כמ"ש בס"ד במקומו ובלח"ש פ"ב דפאה. יעב"ץ:

סימן סד

תמיהא רבתא על בהל"קט במ"ש על ענין מ"ש שעושין החזנים בשבת שמהפך הסברות לעקור הלכה קבועה

שם שאלה ס"ג מי שבירך שאומרים החזנים בשבת אם יש לחוש משום שאין להתפלל בו. תשו' אין להתפלל על דבר שהוא צורך היום. אבל דבר שהוא להבא אין בכך כלום. ה"נ אין לאכול סמים של רפואה דווקא כשיש מיחוש. אבל בל"ז מותר עכ"ל.

ותמיהני ע"ז דאזיל בתר איפכא דאיברא הכא איפכא מסתברא דדבר שהוא צורך היום יש להתיר יותר. זכר לדבר מפירין נדרים ונשאלין לנדרים שהן לצורך השבת. אבל מה שאינו לצורך השבת יאסר. וכן נפסק בש"ע סי' רפ"ח בנ"ז:

וראיה גמורה שמה שאינו לצורך השבת אסור בתפלה. מן הירו' שהביא בטור סי' קפ"ח שהיה בדין שלא לומר בשבת. בבה"מ נוסח אבינו מלכנו רענו זונינו פרנסינו. אם לא שמטבע ברכות כך הוא. הרי שאע"פ שהוא נוסח תפלה להבא. דבודאי אינו מבקש על פרנסת היום בשבת שעומד בה. שאם לא טרח בע"ש מהיכן יאכל בשבת. וגם כבר אכל. ועל כרחין אינו אלא לשון בקשה להבא. ואעפ"כ היה מקום לאוסרו. אם לא מטעם שמטבע ברכה כך הוא:

ומה שדימה לסמים של רפואה לא דמי אלא כאוכלא לדנא. דסמים נאסרו משום גזרת שחיקת סממנין. משו"ה בחולה דווקא יש מקום לאוסרן. משא"כ בבריא. שבודאי לא יבא לידי כך. אבל תפלה ובקשה בשבת לא נאסרה משום גזרה דשחיקה. ומה ענין זה לזה:

ופשיטא טובא דלא ש"ד מתרי טעמי

ונ"ל טעם מניעת הבקשה בשבת משום שלא יהא דיבורך של שבת כשל חול ויכולה היא שתרחם. לכן אין לבקש על החולה אם לא תקף עליו חליו. דצורך שעה הוא ופיקוח נפש. וכל שאין בו סכנה יש לו לבטוח בזכות שבת ולא יבקש צרכיו כדרך שעושה בחול. והיינו נמי דאמרינן דהיום הוא ראוי לתפלת י"ח. אלא משום טורח הציבור אין מתפללין בו י"ח רק ז' ברכות. דהיינו משום שנצטוינו לענג השבת. ושלא נאריך בו בבקשתנו כמו בחול. האי הוא טירחא דצבורא. ולא שנא דרך כללי. או פרטי כמו שהוא הנוסח דמי שבירך. הכל אסור. וכ"ש לבריא שאין בו צורך כלל לבו ביום. דפשיטא דאסור וק"ו מתפלת י"ח. וכמ"ש גם מהירושלמי הנ"ל. לכן אותו מנהג שנהגו לברך. טעות הוא

בידי החזנים. והנושאים להם פנים. ואין להם על מה שיסמוכו. רק לטובתן ולהנאתן עושים והתברכו בלבבם למען יתברכו. ולא ילפינן ממקלקלתא. גם יש בו משום פיסוק מעות כמ"ש במקומו בס"ד וע"ש בחיבורי. אלא שאין כחנו יפה למחות מאחר שכבר נהגו משנים קדמוניות. ואשרי שיאחז במעוז הדת ונפץ עלולי המנהגים הגרועים. אל הסלעים:

והתנצלות בעד הקדמונים שקבעו בקשת יקום פורקן ודכוותה בשבת

ומה שתיקנו הראשונים יקום פורקן לכתחלה דווקא בשבת. נראה משום דבימות החול לא היו העם מתקבצים לבה"כ כמו ביש"ק שנאספין כולן. וראו לתקן ברכה כללית לכבוד תורה וללומדיה. שתהא נאמרת מפי כל הציבור כאחד. להחזיק במעוז הדת כפי צורך הדורות באורך הגלות המר. ובצרכי רבים לית לן בה. דמשו"ה דכוותה קבעי רבנן. זכרנו ומי כמוך בר"ה ויה"כ. ואף בג' ראשונות. אבל מי שברך לכל יחיד שירצה. ודאי אינו נכון כלל. ויש בו ג"כ משום טירחא דציבורא טובא. דאפי' תפלת י"ח קצרו משו"ה. ועכשיו נוהגין להאריך במ"ש ולפעמים מתעכבין עד חצות. עלבון המנהיגים הוא. אי איישר חילי אבטליניה. יעב"ץ ס"ט:

סימן סה

מעשה אירע בכפר סמוך לעמדין שמת א' סמוך לשבת והיה לו אחים בכפר ההוא שהיו דרים בו שלשה אחים. וגם בק"ק עמדין היתה לו אחות נשואה. שאלני בעלה אם ינהוג בשבת דברים שבצנעה:

הוראה לקולא להתיר דברים שבצנעה בשבת לאחות אוננת שאינה בעיר שהמת שם

והתרתי לו מטעמים שאזכיר. חדא דכדאי הוא ר"ת לסמוך עליו אפי' שלא בשעת הדחק. וכן בב"ח החזיק בדעת ר"ת לפסוק להתיר אנינות במת שאינו מוטל עליו לקוברו. ואיננו עמו בעיר. והכי נמי הוה מעשה שלא היה המת בעיר שהאוננת שם. וגם אין מוטל עליה לקוברו. כיון שיש לו אחים במקומו שעליהם מוטל. ועדיפא אשה דאפילו עמו בעיר. נראה דלא מוטל עליה לקבור אחיה. אע"ג דמתאבלת עליו. משום דמשתעבדא לבעל. ואצבורא רמי ודאי. כי לית ליה אחי וירתי. ודו"ק. וכ"ש בנ"ד לענין דברים שבצנעה בשבת. נראה ודאי דסמכינן אמאן דפסיק כרשב"ג דחייב בתש"ה. וכדפסק בירו' וכפירוש שהביא רבינו יונה ומובא בב"י. דרשב"ג ות"ק בחובה ורשות קמיפלגי. דת"ק נמי לא מיסר אסיר. ואליבא דרשב"ג חובה נמי הוי:

ואע"ג דאליבא דתלמודא דילן לא קיימא הלכה כרשב"ג בהא. בנ"ד דמסייע עובדא דר"ת ומעשה רב. מסתברא דאזלינן לקולא. וי"ל דאפי' חובה נמי איכא. וכ"ש לטעמא

דאמרן דכיון דאשה משעבדא לבעלה. מסתברא טפי לאקולי. ואע"ג דכתב הרא"ש ז"ל דבאנינות לא קיי"ל כדברי המיקל. מ"מ מדרבנן הוא. והרי הקילו בו חז"ל במת אביו של חתן בשמעתא דבועל בעילת מצוה ופורש. והא נמי ודאי שפיר דמי. דתרי חומרי לא מחמרינן בה. ואפי' תימא חיובא ליכא. איסורא מיהא נמי ליכא. ועל זה סמכתי להתיר נדון הנז' שמצינו בו עונש גדול במבטל את ישראל מפ"ו. כ"ש עונת שבת אף לשאינו ת"ח. והש"ית יצילנו משגיאות. הנלע"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן סו

פ"א אירע פה עמדין בא' שעלה לקרות בתורה והראוהו בפסוק נשא את ראש בני קהת. והוא היה צריך לקרות בנשא דבני גרשון. ובירך ברכת התורה שלפניה. וגם הש"ץ התחיל להקרותו פסוק ראשון. ושוב הרגיש שטעה שאין זה מקומו:

לס"ת שהראוהו לקרות פרשה מוחלפת וברך עליה בטעות שא"צ לחזור ולברך כשחוזר לקריאה הנכונה בכל ענין בין התחיל לקרות בין לא בין בענין סמוך ביין ברחוק

והוריתי שאינו צריך לחזור ולברך. ואע"ג דבש"ע כתב באחרונה י"א לברך. נלע"ד פשוט דלכתחלה לית לן למיעבד עובדא לברוכי. דלא יהא אלא ספק שקול ספק ברכות להקל. דאע"ג דברכת התורה לפניה מן התורה. מ"מ ברכת התורה דציבור אינה אלא מדרבנן. שהרי כבר נפטר בברכה שבירך שחרית:

ובר מהא ודאי הלכה מקופחת היא. דלא קיי"ל כהי"א אלא כדעת הר' גרשום בר שלמה שהביא בא"ח דמעשה רב שיצאה ממנו הוראה בחבורה שא"צ לברך לא שנא התחיל או לא. דלא דמי כלל לתורמסא דסי' ר"ו. וכמ"ש גם האחרונים ז"ל. ואף לבטז"ל שהחזיק בדעה האחרונה. מיהת מודה בשאין צריך לגלול. ובעובדא דידן נמי לא היה צריך לגלול ס"ת כי שניהם סמוכים זה לזה ביריעה א'. וגם לנו עוד דברים בגו לדחות דעה הנז' מהלכה כמ"ש בס"ד בחיבורי ושם גליתי דעתי הנוטה להקל בברכה זו בכל אופן אפי' בענין רחוק יותר מכדי גלילה. והוא המחוור. יע"ש מילתא בטעמא. יעב"ץ ס"ט:

שוב לאחר כמה שנים מצאתי שכבר היה מעשה זה לעולמים. שכן ראיתי עתה. כזה בס' תיקון יששכר. ואע"פ שהורה שלא כדעתי הנ"ל. אני במקומי עומד ומזכה אני במקומי כדרך שהייתי למד:

סימן סז

שאלת אם צריך לטבול כלים הבאים ממדינת הים שנקראים פרצליין ודומין לכלי זכוכית:

תשובה

כלי פרצליין א"צ טבילה ואינן בולעין ולא פולטין

נ"ל שאינן צריכין טבילה כשניקחין מן הנכרי. לפי שידוע שעשייתן מן החול ומן האדמה. וכלי מתכות אמורין בפרשה. ואע"ג דשיעי טפי לית לן בה. דהא כלי זכוכית שיעי טפי מנייהו. ואי לאו משום דכי נשברו יש להן תקנה להתיכן. משו"ה ככלי מתכות שווינהו. ואי לאו הכי לא. והני לית להו הך תקנתא. על כן פשוט בעיני להתירן בלא טבילה. וכן לא שמענו ולא ראינו מעולם מי שהצריכן טבילה:

ואגב הואיל דאתו לידן אימא בהו מילתא אחריתא לקולא. כמדומני שמעתיה מאבא מארי הגאון ז"ל דאע"ג דברייתן מן החול לאו ככלי חרס דמו לאתסורי מבליעת איסור. דאיידי דשיעי לא בלעי דומיא דכלי זכוכית דלא בלעי מה"ט. כדאי' בא"ח הל' פסח. עמ"ש שם בחי' בס"ד. ומן הדין בשטיפה בעלמא סגי להו. אלא דנהוג עלמא להשתמש בחדשים משום חומרא דפסח. לפ"ז יש בכלים הללו דרך ששוין בה לכלי חרס. ודרך ששוין בה לכלי זכוכית. ושניהן להקל. טבילה לא בעו ככ"ח. ואינן נאסרין בדרך תשמישן ככלי זכוכית:

שוב זכיתי ומצאתי לבעל כנה"ג בי"ד סי' ק"ך וקכ"א שכתב בשני הדברים כדברינו בכלי פרפוריש שנראה שהם הנקראים פרצליין בלשוננו:

ריחים של קאוי בעו טבילה

וריחיים של יד שטוחנין בהן הפולין הקלויין שעושין מהן משקה הקאוי. נראה דחייבין בטבילה. דעדיף מרחיים של פלפלין. נ"ל יעב"ץ ס"ט:

סימן סח

ברודא

אם להחיות הגוף הזכר קודם לנקבה להציל נפשו מני שחת עאכ"ו ולית לן למיחש לזרעה מכמה טעמים

נשאלתי מחותני הה"ג כמהר"מ כ"ץ נר"ו הרי שהגוי אלם נושה בא לקחת שני ילדים מישראל ולהעבירם על דת. ויש סיפוק בידינו לפדות א' מהם בסך ממון אשר יושת עליו. מעתה היאך יש לעשות בזה שהא' זכר והא' נקבה. מי קודם. דיש לחוש יותר לנקבה שלא תטמע בין הגוים. כיון שזרעה כשר. ויש לו דין ישראל לכל דבר:

והשבתי שאיני יודע מקום הספק דהא מתניתין היא סוף הוריות האיש קודם לאשה להחיות לפי שקדושתו מרובה. וכ"ש לענין העברה על דת. שהצלתו קודמת. כי המחטיא לאדם גדול מההורגו וגם מאחר שישנו מרובה במצות יותר מאשה. ויוכרח לעבור ביתר

הרבה מאד ממה שהאשה חייבת. על כן ודאי הדין נותן שהזכר קודם גם לפדיון זה להחיות נשמתו:

ואי משום זרעה. לא איכפת לן דבתר דידה אזלינן. ועוד מי יכריחנה שתנשא ותוליד. ותו אפי' אונסין אותה. הא נמי תנן. בזמן ששניהן עומדין לקלקלה. האיש קודם לאשה. הא בהדיא דעל כרחך לא חיישינן כלל להך סברא ודו"ק. ופשוט עוד. שאפי' יכריחוה לינשא לנכרי מאן יימר דתלד. דילמא תפיל או תעשה עוברה סנדל או אצטרויי תצטרי כבנתא דדרי דגלות. (ועמ"ש בס"ד בלח"ש על משנה הנ"ל):

ועוד כי נמי תנשא לגוי ותלד מאי הוי. הבנים בניה הם ישראלים כשרים. והולידה בנים לשמים. ואם לפי שעה אנוסים הם לעבור עד"ת רחמנא פטרינהו. ויש להם תקוה להימלט פעם ע"י אמם או ע"י עצמם ולא בטל סברם ולא אבד סכויים. משא"כ בזכר ישראל המעמיד תולדות לע"א דגרעי בודאי. שהם נכרים גמורים. דאע"ג דלאו בניו נינהו. לא יהא אלא גורם להוליד בן ע"א וגם משחית זרעו. ויש בו הפסד מה שאין בשאר עריות. כמ"ש הר"מ ז"ל הובא בסי' ט"ז. פשיטא מגרע גרע. משו"ה ודאי איפכא מסתברא:

ואע"ג דלהוציא מבית השביה אשה קודמת. היינו בגדול וידוע שלא יעבירוהו על דת. ובשאין לחוש שיטמע הזכר בין הנכרים. כנלע"ד יעב"ץ ס"ט:

סימן סט

לשער כתם בגריס הגס כמ"ש אמ"הג י"ל סמך גדול בתלמוד ובפוסקים

מ"ש א"מ הגאון ז"ל בתשו' ס"ז להקל בגריס של כתמים ולשער בפולין הגסים הנקראין בל"א גרושה בונין:

יש לסייעו (אע"פ שא"צ) ממ"ש מהרי"ן חביב בי"ד סי' מ"ד בכוליא שהקטינה כפול. שהקשה דפול הוא יותר מכענבה. יש ללמוד מדבריו דסתם פול הנז' בש"ס. הוא אותו מין הגס והגדול שבמיני הפולין. שאל"כ האחרים ודאי הן פחותים מכענבה. וזה ידוע לעינינו הרואות. ואף דערבך ערבא צריך. מ"מ נראה שדברי הרי"ן חביב דברי קבלה הם. על כן ודאי יש ממנו סעד וסמך לדבר. שוב זיכני הש"ית ומצאתי ראיה גדולה לדברי רבינו ז"ל מאותה שאמרו בירו' שילהי מעשרות שגריס הקלקי. מרובע הוא בתולדתו ואין לך מרובע מששת ימי בראשית אלא הוא. וכך הוא דמות תבנית בריית הגריס דפול הגס שקורין גרוישה בונין חלק מחציתו דומה למרובע וכמ"ש אמ"ה ז"ל שם בתשו'. (והתימה שלא נסתייע מזה עם היות המקום ההוא דמעשרות הנ"ל לא נעלם מעיני קדושתו והוא עוסק בו שם בענין העדשים. אלא שהניח מקום) מעתה אין ספק בדבר שהן

הן הדברים שנמסרו מסיני מפי הגבורה. וכיון רבינו ז"ל מעצמו ברוחו הקדוש להלכה ערוכה ושמורה יעב"ץ:

סימן ע

ספקות בדין היכר ציר למזוזה וכן בבית העומד בין ב' רחובות והאחד שמלפניו יותר עיקרי מה דין פתחי חדרים שביניהם ויש לנהוג בכל זה לקבוע ב' מזוזות א"ל היכא דהיכר ציר מסייע לצד העיקרי

צל"ע בדין מזוזה דאזלינן בתר היכר ציר. היאך לנהוג בדלתות שלנו שאין להם צירים. וקבועים בחליות ברזל. התקועים זה בזה. היכי מיקרי היכר ציר:

ונראה דאזלינן בתר נקישת הדלת ומנעולים ובריחים. אם הם מבפנים או בחוץ. ר"ל באותו חדר שסוגרין שם הדלת לפנים מן המשקוף ומהמזוזות שהם חוצה לה. אותו החדר הוא עיקר. ועושין המזוזה לימין כניסתו. אי נמי חזינן היאך הברזלים והחליות קבועים במסמרות בדלת באיזה חדר הם ניכרים ונראים והיינו היכר ציר דידהו. ואי אית לה ציר של ברזל שהדלת סובבת עליו ע"י טבעת של ברזל התקוע בה. היינו וודאי היכר ציר. ורואין לאיזה צד פונה. שם הוא העיקר. ובמדינות הללו כמדומני לעולם עושין המנעול והסוגר באותו צד שיש היכר חליות ותלויות של ברזל המעמידים הדלת. ששניהם פונים לרוח אחד. א"כ היינו הך כולהו חדא מילתא לענין זה:

וצ"ל גם בהיכר ציר לחוד לא סגי. אי לא ניזל נמי בתר נקישת הדלת והסגירה כנז'. דאל"כ כשאין היכר ציר בשום א' מהחדרים. כגון שעשה החור שתסוב הדלת עליו שוה עם המחיצה החולקת החדרים לשנים. באופן שאין הציר ניכר בא' יותר מחברו. וכן בתלאה בטבעת ברזל באונקלי וציר הקבוע באמצע מזוזת הפתח המפסקת. אכתי לא ידענא מאי מיקרי היכר ציר. או בכותל עבה והדלת קבועה באמצעיתה. אלא ע"כ דאזלינן בתר נקישת הדלת כנז'. וצ"ע בשאין הגפת הדלת ניכרת שאין לה מסגר ואינה נוקשת במזוזה. אלא יוצאה ונכנסת וחוזרת לכאן ולכאן ועומדת בפתח מעצמה. וכן צ"ע בשאין דלת להפתח המפסקת בין שני חדרים ובתים שוים. ובזה באנו למחלוקתו של הר"מ. עוד צ"ע כשיש באחורי הבית פתח לחצר הפתוח לרחוב. והבית מלפניו פתוח לרחוב אחר ששם עיקר תשמיש הרגל הרגיל. דמשמע מתשו' מהרי"ל דכה"ג לא משגחינן בהיכר ציר. וצריך לקבוע המזוזה בימין כניסה לבית מהחצר. וכ"ש כשיש שם היכר ציר נמי. ואעפ"כ מידי ספק לא יצאנו. מפני שעיקר כניסה ויציאה הוא מהרחוב האחר שלפני הבית ומשם לבית החורף וממנו לבית המבשלים. ומשם לחצר. ובפתח החצר שלפני הרחוב האחר. אין שם תשמיש מרובה לכניסה ויציאה. רק לפרקים ועתים רחוקים. כמו שהוא בביתי. ולכן מתחלה עשיתי בפתח שער ביתי הפונה לחצר. המזוזה בימין יציאה

ולא השגחתי אפי' בהיכר ציר. כי דנתי פתח החצר כסתום למיעוט תשמישו. ושוב נמלכתי וצויתי לעשות מזוזה שניה בימין כניסה מהחצר בפתח שאחרי הבית שהיה היכר ציר מבפנים. וכן משם לבית המבשלים שהיה גם כן היכר צירו מבפנים. והצרכתיו כמו כן ב' מזוזות. מפני הספק הנ"ל. אבל מבית המבשל לבית החורף שהיה היכר הציר כמו כן בבית המבשל. הנחתיו כמו שהיה במזוזה אחת בימין כניסה לבית המבשל. ולא חששתי לביאה דמבית המבשל לבית החורף מדרך החצר. כיון דעיקר כניסה ויציאה מרחוב שלפני הבית לבית החורף וממנו לבית המבשל שדרך שם תשמישו מרובה. ושם הוא היכר צירו. על כן ודאי הוא העיקר לעשות לו מזוזה דרך ימין כניסתו. אע"ג דכה"ג אין הרגיל מבטל את שאינו רגיל. היינו לחיוביה איהו לחוד. אבל לא לבטל את היכר ציר הפתחים העומדים בחדרים שבינו ובין הרחוב האחר העיקרי לבית. ואינו נכנס בגדר ספק דהיכר ציר. ומזוזות אלו קבעתי בלי ברכה וכן יש לנהוג בספק דהיכר ציר דלעיל. יעב"ץ ס"ט:

סימן עא

ששאלת מה אני בלולב שנשברה שדרתו:

השגה עמ"ש במג"א להקל בדין לולב שנשברה שדרתו ותשובות חבילות שיש בהן ממש

אשיבך מלין הגם הלום ראיתי להרב במג"א ז"ל שמקל בדבר. וכתב בפשיטות שאם השדרה עצמה נשברה ותלויה למטה דכשר. משום דדמי לנשברה שדרה בבהמה דכשרה אני איני אומר כן. ובמ"כ הפריז על המדה דמאן לימא לן דלא דמי לנפסק החוט. מאחר שהיא תלויה למטה. ולא מיבעיא בנשברה ממש דהיינו שנקרע ונפסק רוב רחבה. דודאי פסול. אלא אפי' לא נפרק ונפסק כי אם המיעוט. או אפי' עדיין היא שלמה וכולה קיימת. רק שנכפפה כל כך ונכפלה באמצעה. עד שחציו תלוי למטה ומונח על חציו האחר. נמי פסול. כדפסלינן בבהמה אם נמרך המוח כל כך שאינו יכול לעמוד. שאפי' עור החוט והשדרה קיימים טרפה. ודמי לנפסק החוט. אי משום דסופו ליפסק. או משום דאין לך פסיקה גדולה מזו. כדכתב רש"י. משו"ה הויא טרפה התם. אע"ג דחוט ושדרה מעמידין אותו. כ"ש הכא דליכא מידי דמגין עליה. דפשיטא הוי כנפסק. ובודאי שסופו ליפסק כולו:

ותו אפי' לדידיה ז"ל דמדמי לה לשדרה. מי דמי התם צלעות קיימות ומעמידות אותה. משא"כ הכא דהעלין תלויין למטה מחמת השבירה. או אפי' רק בסבת הכפילה והכפיפה שכמוה. ולא מפני שאנו מדמין (באתרוג. והבו דלא לוסיף עלה. ואף היא בעיא דלא

איפשטא) לטרפות. נעשה מעשה להקל בשל תורה ח"ו. ופשיטא דלא הוי הדר. וגרע מיבשה שדרתו. והשבירה כל עצמה באה מן היובש ע"פ הרוב:

לכן נ"ל לפסול בבירור אפי' בשאר הימים. אם לא בשעת הדחק שנוטלין הפסולין. ועוד ראיה לפסול מלולב הכפוף דפסול. ומשמע דלית ליה תקנתא. ודו"ק:

ובתקנתא דלאוגדו שלא יפול למטה שזכר הרב הנז'. נמי לא ניחא לן. דאי לטרפה מדמית לה כנז'. מינה כטרפה דלית לה תקנתא. כדאי' ריש פ' בהמה המקשה. וכל פסול שמחמת עצמו של דבר. אין לו תקנה ואינו חוזר להכשרו. אלא במקום שאמרו. כגון בניקב ונסתם דגיד ודכוותיה:

והוי יודע שגם הלולב שעליו כפופים בראשו. אע"פ שהרא"ש ז"ל היה אוהב לצאת בו. לדעת גדולים אחרים לא די שאינו מן המובחר אלא שאין יוצאין בו. ועיין בתשו' הרדב"ז הבאתיו בח"י לא"ח בס"ד. והנלע"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן עב

נ"ל פשוט שזה שנזכר בי"ד סוף סי' נ"ז שאסור למכור טרפות לגוי אם אינו ניכר וידוע לכל. מחשש שמא יחזור וימכרנו לישראל. זה אינו אלא בטרפה שבסתר כגון דרוסה ונפולה וספיקייהו. דחיישינן אם ימכרנו לישראל שיאכל הטרפה בבלי דעת. ובלי בדיקה:

בהמה או עוף שיש בהם טרפות שבגלוי הנרגש וניכר אע"פ שאינו נראה לעין מיד בעודו חי מותר למכור לגוי אם מודיעו וא"צ לחוש אם יכול לרמות בו יהודי

משא"כ באינך טרפיות שהן בגלוי. אע"ג דלא מינכרי בבהמה בחייה כגון שבורה ודכוותה. דלא מינכרי להדיא בחייה. אלא לאחר שחיטה. כשבירת הרגל והגף אפי' במקום שעושין אותה טרפה. אם נראין וניכרין לאחר שחיטה. אף דאיכא למיחש שימכרנה לישראל שיקנה אותה. ולא יחוש לטרפה מספק. אע"פ שגוררת רגליה. דמן הסתם תולין בשגרונא ובמידי דשכיח. אי נמי דילמא לא ישגיח כלל לבודקה יפה וכן בשבירת הצלעות אי לא מינכרא לחוץ. אפי' אי מינכרא רק לאחר הפשט וניתוח. מותר למוכרה לגוי ולא חיישינן למה שיוכל לרמות הישראל שיקנה אותה בחזקת כשרה. דלהפסד ממון הלוקח לא חששו. להפסיד את המוכר. דמאי חזית דדמ"י דהיאך סומקי טפי. והלוקח הוא דאפסיד אנפשיה דאיבעי ליה למידק. וכה"ג אפשר למיבדק:

ותו כיון דחששא רחוקה היא לא מפסדינן להאי בודאי. ולא חשו חז"ל הך חששה אלא כי היכי דלא ליתי למספי איסורא לישראל. דלהרחיק מן האסור כל טצדקי דאפשר למיעבד עבדינן. דלא ליתו ביה אינשי לידי תקלה. ובהני גווני דאמרן דלא נפיק מנה

חורבא. כיון דלא סגי דלא חזי לה הלוקח קודם שיבוא לאוכלו. ולא אתי בהו לידי תקלה לאכול דבר האסור. ודאי שרי לזבוני לגוי וליכא למיחש למידי ולית דחש לה. ותדע עוד מדלא אסרו למכור דבר שיש בו מום שבסתר. כגון עור של מתה אע"פ שאפשר למוכרו במר דשחוטה ומתעהו. אעפ"כ לא מצינו שאסרוהו. ולא הצריכו אלא להודיעו ללוקח. ולא חילקו בין גוי לישראל כמ"ש בסי' רכ"ח. אבל לא חששו לתקלת האונאה הקרובה לבא. כי כל בעל נפש יחוש לעצמו. ואף בגוי חששה רחוקה היא. לפי שמתיירא מעונש. אף כי הספק רחוק אם יטעה ישראל:

וגם כונת הגהת הש"ע שם כך כוונתו. באם הוא טרפות ידוע לכל אפי' אינו נראה וניכר מיד. אם ניכר לכל אחר שחיטה סגי. וזה א"צ לפנים ופשוט מאד. ולא היה כדאי לכותבו אלא מפני הטועים. שכמדומני ראיתי לקצת מורי הוראה בדורנו שאסרו בכל אופן. ולא חילקו בכך. ולא חשו לקמחייהו. דלהפ"מ חששו חז"ל בכ"מ:

ולי צ"ע עוד אם הרחקה זו שייכא בכל מקום. שהדעת נוטה שלא חששו לכך אם לא בעיר שרובה ישראל. וכעת אין לי הכרעה בזה. וח"ו להקל בדבר. מאחר שלא חלקו כן הפוסקים. הנ"ל כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן עג

ברודא התפ"ג

שאלת יין צימוקים אם יש לו דין מי פירות שאין מחמיצין:

תיותא כלפי סנאיה דאמ"הג ז"ל בדין י"צ אם מחמיצין דלכאורה אשתמיטו ליה כל הני תנאי קמאי ובתראי איברא איכא לתרוצי

תשובה א"מ הגאון ז"ל בספרו סי' ק"מ השיג על הר"ד שהביאו מהרי"ט בתשו' בעניין יין צמוקים שהוא יין גמור לענין מי פירות שאינן מחמיצין. ודחה ראייתו מאותה שאמרו יין צמוקים לא יביא ואם הביא כשר. באומרו שאינה ראיה דיין צימוקים השנוי בברייתא בלוקח צימוקים ועוצרם בקורה והוציא יינם בלי תערובת מים:

ואני מצאתי בריב"ש סי' ט' שהבין ג"כ פירוש יין צימוקים האמור כהר"ד שהביא המבי"ט. וכן נראה שקצת דוחק יש בפירושו של א"מ הגאון ז"ל שאחר שנצטמקו הענבים ויבשו כל צרכן. איך אפשר שיוציאו מהן יין בלי תערובת מים. ושוב עיינתי וראיתי שכל המפרשים והפוסקים שוים בדבר זה. וכולם הסכימו לדעת אחת לפרש יין צימוקים דפ' המוכר פירות ע"י שרייה במים. כמבואר בריי"ף פ' ע"פ משם בה"ג וברמב"ם פ' כ"ט מהל' שבת ובטור א"ח סי' ער"ב ובב"י שם סי' ר"ב וברא"ש פ' המוכר פירות. וכן מצאתי עוד מפורש להרדב"ז ז"ל (סקפ"ד) בפשיטות דכשר לנסכים. עם שנסתפק

שם במי שרייתן קודם שנתחממו ובטרם עבר עליהן זמן מה דההיא שעתא ודאי מיא בעלמא נינהו. ואפ"ה לא החליט ז"ל לשלול מהן דין יין צמוקים. ואשתומם כשעה חדא שא"א לי לצייר שנעלם ח"ו כל זה מעיני קדושתו. ואגב שיטפיה יכתוב כן ואשתמיטו ליה כל הני תנאי. שזה לנמנע יחשב בחק גדולתו:

ואשר אני רואה להתנצלות אמיתי. שאין ראיה מכל המפרשים הנ"ל. דעכ"פ מיירו בעוצרן בקורה כדמשמע לישנא דהרי"ף ז"ל. ואע"ג דכתב שרינן להו במיא. היה ז"ל סבור בו שאינו אלא ללחלחם כדי שיוציאו יינם הנתייבש בהם. אבל כשעוצרין אותן אין נותנין עליהן מים הרבה כשלנו. ובאמת אין זה כל כך רחוק בדעת הרי"ף ויש לסייעו ואין להאריך:

וחילוק בי"צ גופיה וסמך למ"ש סמ"ג דמים שנותנין ביין בעת הבציר בטל וחשיב מי פירות

ונ"ל בדרמא תלתא ואייתי ארבעה ודאי חמרא מעליא הוא. דלא גרע משמרים דבכה"ג חמרא מעליא הוי. ובאמת אף שנראה לכאורה דגרע ממזוג כמ"ש א"מ הגאון ז"ל. מיהא במזוג הא אמרינן דעלויי עלייה לענין ק"ה ובה"מ. ודילמא ה"ה לענין מי פירות שאין מחמיצין. דהא חזינן לבש"ע בסי' תס"ב שסמך להקל בהן במים שנותנין ביין בשעת הבציר אפי' הרבה רק שנתבטל תחלה. שדין יין גמור יש לו לכל דבר וגם לענין מ"פ ודו"ק שם. ואולי אפי' לנסכים כשר יין כזה שנתבטלו בתוכו מים כדלעיל. ודין יין ממש יש לו לכל הלכותיו הן לענין ברכה וקידוש היום ובה"מ ויין נסך. וכן לעניין מקח וממכר כמו ששנינו בשילהי הזהב מקום שנהגו להטיל מים ביין יטילו. ואוקימנא לה בין הגתות. ונ"ל שמשם יצא לו לסמ"ג הא דהכא לענין מ"פ נמי מים שנותנין ביין בשעת הבציר דין יין גמור יש לו. ע"ש במ"ש המגיד. וגם לענין נסכים כך דעתי נוטה. ולפ"ז אפשר ג"כ שאין הכרח לומר שיין צימוקים שלנו גרע ממזוג. דילמא שאני י"צ אע"ג דאית ביה מיא טובא. אפ"ה עדיף מחמרא מזיגא. והנה בי"ד לענין נסך נפסק בסי' קל"ד דיין במים בטל בששה. ובי"צ פסק דיש לו דין יין גמור כמבואר ריש סי' קכ"ג ומקורו מתשו' מהר"לנח. וגם ממנו נלמוד די"צ דין יין גמור יש לו לכל משפטיו ודו"ק יעב"ץ ס"ט:

סימן עד

נארדן ריש קייטא תפטית"ל.

שאלה ממלמד שקבל על בעה"ב שלו. שהוא אבל. ואינו נותן לו שום פעם כוס של ב"המ לברך אף כי גם הוא אבל. ועוד דקיי"ל אורח מברך:

תשובה

מה שנהגו לתת כוס של ב"המ לאבל לא נזכר בפוסקים

כתבך בא אלי ונדרשתי לשאלתך להשיב אמרים קצרים כאשר תשיג יד הפנאי כעת. שעדיין אני כאורח בלי בית תלמוד קבוע וספרי אינם אצלי. ואמנם אשר שאלת שהבע"ב שלך רוצה לברך בה"מ בכל פעם. אני רואה בעז"ה ופשוט מאד שהדין עמו. ושפיר עביד דמצוה היא לחזר אחר כוס של ברכה אפי' לחוטפה אם אפשר כל הקודם זכה וק"ל. וכ"ש אחר שהוא בעה"ב וגם הוא אבל על אביו. ששלו הוא נוטל. וכך יפה לו לקיים מנהג אבותינו ז"ל תורה שהאבל מברך. שיש לך לידע שבאמת אין דבר זה נזכר בשום א' מהפוסקים ראשונים ואחרונים ז"ל שיזכה האבל בכוס של ברכה עכ"פ. ואינו אלא מנהג בעלמא וזכות היא לו לסגל מצות ומע"ט. ועי"ז מתעלה נפש האב בג"ע ולהקל דינו בי"ב חודש. דברא מזכה אבא בכל מצוה שיעשנה כתקנה:

וסמך יפה למנהג אלא שהרחיבו גבולו בטעות

אלא שלכאורה הייתי מתמיה בימי חרפי. ומרגלא בפומי לומר על מנהג זה כאשר יאמר משל הקדמוני אפי' ס"ת שבהיכל צריכה מזל. וכן הדבר במצות ה' (אע"פ שא"א יודעין מתן שכרן איזה קלה ואיזה חמורה) שאחת יש לה יותר מהדרין ומחזירין אחריה יותר מאחרת. כי מדוע יזכה האבל בכוס של ברכה דווקא. א"כ נקדימהו בכל מצוה. ואף לקרות בתורה יהא קודם לכל אדם. ושוב אמרתי בחפזי כי בא המנהג מאותה שארז"ל שאבל מיסב בראש כנודע. וכיון שנעשה שר לסרוחים יש לו דין גדול באותה סעודה שמסב בה. וקיי"ל גדול מברך אפי' אתא לבסוף. ה"נ אע"ג דאינו בוצע אלא מנחם גדול דבהון. מטעם הנז' שם. מ"מ לא הפסיד קדימתו לבה"מ וזה נכון:

והיכא דנהוג נהוג

איברא הכי חזי לן בס"ד דההמון טעו בהא. אינהו סברי דלכל תריסר ירחי שתא איתמר. ולא היא דלא קאי הא אלא אאבל בשבעת ימי אבלו. שהיו נוהגין לסעוד אצלו המנחמין. משא"כ בשאר הימים של י"ב חודש אין לו קדימה לענין זה. אלא שסבת התפשטות המנהג בא ממה שאמרנו כן נלע"ד בלי ספק. ולא מן הדין זכו האבלים לבדם בכוס של ברכה. אלא שנהגו בכך והנח להם לישראל בכל אופן שיעלה בידינו להניחם על המנהג שכבר נתיישן אצלם. לא נקפיד עליהם. ואל ישנה אדם מפני המחלוקת:

ברם אין מקו' למנהג זה אלא בשוין דהיינו בע"ב עם בע"ב או אורח לגבי אורח לאפוקי בע"ב ואורח

ואולם זה אינו אלא כשבני סעודה כולם שקולים. רצוני ששניהם בעלי בית כאחים וכשותפים הדרים בבית א' ואוכלים על שלחן א'. או ששניהם אורחים. אזי כשהאחד אבל ב"מ. יש להקדימו בזה. וזכה בכוס של בה"מ מתורת מנהג כנז'. אבל כשהבע"ה

אחד לבדו. ואחרים הסמוכים על שולחנו אוכלים מפתו ולא משלהם. הוא קודם לכל אדם. ולא עוד אלא שיכול ליתן למי שירצה. שלא אמרו אורח מברך אלא להנאתו ולטובתו של בעה"ב כדי שיברך לבעה"ב. ולכן אם רוצה לוותר על ברכתו רשאי. כדכתב הרא"ש ז"ל ומובא גם בש"ע. שכל האומר אי אפשי בתקנת חכמים כגון זו שומעין לו. ובאמת בזוהר פ' בלק בינוקא משמע קצת דלא כהרא"ש דוק וצ"ע:

לפום ריהטא י"ל ע"ז ולהוכיח מתלמוד ערוך ליפות כח האורח אפי' נגד בע"ב

ולכאורה איכא למידק נמי מגמרא ערוכה דלא כוותיה. מההוא עובדא (חולין דפז"ב) דא"ל כוס של ברכה אתה שותה או מ' זהובים אתה נוטל. דמשמע שנתן לו רבי לברך ואע"פ שהיה צדוקי. על כרחך צ"ל משום דחובה היא שיברך האורח. וזכה בו הצדוקי. ולא יוכל ליטלו ממנו על כרחו. שאל"כ יזכה הוא עצמו בכוס של ברכה בלי שאלה. ומה צורך לקנותו ממנו. ואם רצה ליתן לו מתנה. יתן לו זולת זה מה שירצה. ולא הי"ל לרבי להניח לצדוקי לברך:

אבל רש"י ותו' נשמרו מזה

איברא רש"י ותו' שם כבר נשמרו מזה. דבלא"ה נמי איכא למידק עלה דההיא. דאי כמשמעו שנתן לו כוס של בה"מ לברך. ורצה לקנותו ממנו בעד מ' זהו'. קשה הלא גדול העונה אמן יותר מן המברך. א"כ מה הפסיד השומע מן המברך. אדרבא איהו עדיף. וכמ"ש גם התו' בהחובל דר"ת פטר מה"ט למי שבירך על קה"ת במקום אחר. אלא ודאי צ"ל כפירש"י דלא נתן לו לברך. דפשיטא לא הניח ר' לצדוקי לברך. רק רצה לקנות ממנו שכר ד' אמנים שענה אחר הברכה. לפי שגם אמן דברכה שוה י' זהו':

הצלת פירש"י מקושית התו' חולין דפז"ב

ובזה מיושב ג"כ קושית התו' דהא איכא נמי שכר דברכת בפ"ה. דלרש"י הכי הוה מעשה לאחר שבירך בה"מ מיד עמד הצדוקי ללכת לדרכו ולא המתין על בפ"ה. וכיון שראה רבי כך חשב שמבזה כוס של ברכה. לכן רצה לשלם לו שכרו של עניית האמנים בממון בעו"הז. ואז עדיין לא בירכו בפ"ה. לכך יפה שאל לו אם רוצה למכור שכרו. שהיא מ' זהובי' בעד ד' ברכות שענה אחריהם אמן. כי עכשיו אינו מגיע לו יותר. או אם ירצה להמתין על שתיית הכוס. שמראה בזה דחביב לו ואינו רוצה במעות:

עוד ד"א ליישב פירש"י בעובדא דההוא צדוקי

אי נמי ה"ק ליה או כוס של ברכה אתה שותה. שא"כ יגיע לך באמת יותר מארבעים זהובי' דאפשר יגיע לו ששים זהו'. דהא אם ישתה כשיעור. יצטרך ג"כ לברך אחריו. והרי בידו שש ברכות. ומשום דלא פסיקא ליה כמה הוו. שמא לא ישתה כשיעור. משו"ה לא

נקיט אלא מילתא פסיקתא ואמר לו. דמתון מתון כמה זוזי שוה. שאם תלך עכשיו לדרכך לא תטול כ"א מ' זהו'. ואם תשתה ג"כ מהכוס של ברכה. או תשמע ברכות השתיה. תוכל להרויח עוד יותר. ובזה מדוקדק מאד מה שאמר לו כוס של ברכה אתה שותה. שאין לו הבנה לכאורה ע"פ דרכו של רש"י. ורבים מתקשים בהבנת לשון רש"י הנ"ל. וזה ברור בס"ד בלי ספק:

ופי' התו' ג"כ מבואר היטב

ולהתו' משמע דזה היה מעשה קודם שבירכו בה"מ. שרצה ר' לסלקו מבה"מ לגמרי שלא יהא שם אצל בה"מ. ולא יבוא ליהנות מכוס של ברכה. ולכן הוקשה להם שא"כ היה מגיע לו גם בעד בפ"ה. מאחר שזהו שרצה לקנות ממנו. שלא יהנה כלום מכוס דברכה. שאם היה רוצה היה שותה ממנו. לכן תירצו מה שתירצו דוק היטב. ודאתאן עלה דלכ"ע לא היה אותו צדוקי מברך. ואדרבא משמע קצת כדעת הרא"ש:

והידנא פשיטא דאין כח האורח יפה בכוס של ב"המ

ועוד יש לך לידע דההוא טעמא דאורח מברך. לא שייך גבי דידן. דדוקא בימיהם שהיה א' מברך והאחרים יוצאין בברכתו. שייך האי טעמא. משא"כ האידנא דנהוג עלמא להחזיק עצמן כל ישראל חברים. שמברך כל א' לעצמו ואינן מתכוונין לצאת בברכת המברך על הכוס. א"כ מה מפסיד בעה"ב בכך אם יברך בעצמו. הרי מקיים המצוה החביבה ולא הפסיד ברכה. ועולה מזה שהבעה"ב קודם לכוס של ברכה מכל שאר המסובין אפי' שיהיו אורחים. ואפי' בימיהם כנז'. כ"ש עכשיו שאעפ"כ כל א' מברך לעצמו ובעה"ב ממילא מתברך. שיש לו לבעה"ב עצמו לברך ולזכות במצוה. וכן נאה למדקדקים יראי ה' וחרדים אל דברו. שלא להניח מצוה הבאה לידם לעשותה ע"י אחרים. ולא עוד אלא שכחו של בעה"ב יפה ליתנה לכל מי שירצה. ואינו צריך לחוש לאורח. אפי' האורח אבל ב"מ:

לכן דבר פשוט הוא שראשי בע"הב לזכות עצמו בו וכ"ש כשהוא ג"כ אבל וראוי לו לעשותו

מעתה נבוא לנדון השואל שעלה בדעתך לדון ק"ו. לפי שפשוט אצלך שהדין הוא שאורח מברך עכ"פ על כרחו של בעה"ב. ואמרת כ"ש שאתה אבל המקום ינחמך. שלא הורע כחך. ולדידי חזי לי איפכא שאין לך יפוי כח כלל. וזיל לאידך גיסא ותא אבתראי ולא תיזיל בתר איפכא. דאם אמרו שיכול לוותר על ברכתו וליתן לברך למי שירצה. ק"ו שיקדים הוא עצמו. וכ"ש השתא בזמן הזה. וק"ו בן בנו של ק"ו כשבעה"ב גם הוא אבל הש"י ינחמהו. וטענת אבילות דידך לית לה עדיפותא כלל. כיון דלאו מעיקר דינא הוא.

כאשר כתבתי לעיל. ואין לו מקום כלל בנדון דידך. שהבע"ב רוצה לברך. ובפרט שגם הוא אבל ב"מ:

אכן יש להפוך בזכות מלמד שאוכל אצל ב"ב בשכר למודו שיפה כחו כבע"הב ויש לו לחלוק עמו

ברם להוציאך חלק אי אפשר דלא מזיגנא רישא אבי סדיא עד דמהפיכנא בזכותך. וכבר תוכל להבין דבר מתוך דבר הנ"ל מה שיש ללמוד לזכותך במצוה. ותן לחכם ויחכם עוד. ותדע באמת שהטענה שחשבת לתועלתך. אינה לעזר ולא להועיל. ואדרבא אם לא היית חשוב אורח. אלא כבעה"ב אז טוב לך ויכול תוכל לנצח שכנגדך. לתת מנת חלקך במצוה מאחר ששניכם שקולים כאמור. וזו באמת לא נפלאת ולא רחוקה היא ממני. להוציאך מתורת אורח וקרוב אני להכניסך תחת סוג בע"ב. מכיוון שפסק לך בע"ב מזונות. וזה חלק משכירותך בעבור היותך לומד אצלו. הרי זה כאילו אתה משלם לו המזונות ופורע דמי סעודה. שאע"פ שאתה סמוך על שולחנו. אינך נחשב לאורח על דעתי. אבל אתה אוכל משלך כי המזונות של המלמד שעל בע"ה לתת לו. הוא בא בשכרו (עיין בי"ד סי' שע"ח) וכענין שכתבו האחרונים שאם האורח אוכל משלו א"צ לברך לבעה"ב. אלא שאין לך לפרוץ גדר המנהג. והמשנה ידו על התחתונה. והזהר שלא תטיל קנאה בסעודה. עכ"פ זכינו לדין שכבר יצאת מתורת אורח ודאי. על כן הגון בעיני שלא יזכה הבעה"ב לבדו לברך כפעם בפעם. ויש לו לחלוק עמך מטעם זה שאמרנו שנראה נכון בעיני. ואם אדם ישר הוא בעה"ב שלך אולי יכנסו דברים אלו באזניו. ואם ישמע לעצתי. בזה ימצא חן ושכל טוב בעיני ה' ואדם ליתן לך ג"כ לברך לפרקים כאשר יישר בעיניו. ואין עליך להקפיד אם לא יחלוק עמך בשוה:

וי"ל ע"ז ותשובתו בצדו

מ"מ עדיין צריך אתה לדעת שלא יכולתי להכניסך בכלל בעה"ב. להחליט הדין שתזכה עכ"פ מן הטעם הזה שאתה אוכל בשכרך. שבאמת דבר זה עדיין מפוקפק בידי. ויש לי הרהורי דברים ממ"ש רז"ל בסוגית חרמש כנפשך כנפש בע"ה כך נפשו של פועל מה בע"ה אוכל ופטור מן המעשר כך פועל. הרי בהדיא אע"ג דבאגריה קאכיל על כרחיה דבע"ה. אפ"ה לא חשיב מקח גמור לקבוע למעשר. ולא הוי אלא כנהנה משל בעה"ב. אע"פ שאוכל בשכרו. אלא שבזה יש לומר דלא דמיא אכילה דפועל שהתורה זיכתה לו בכך. ורחמנא הוא דמיעטיה. ותדע שהרי שנינו בפ"ב דמעשרות ע"מ שאוכל בשעת הקציעה ולאחר הקציעה. לאחר הקציעה חייב לפי שאינו אוכל מ"ה. משו"ה ליכא למשמע מהא:

אבל עוד ראיהה אחרת יש לגרוע כח השכיר שמזונותיו אצל בע"הב יתר על שכרו שאין לו זכיה בכוס של ב"המ ע"כ נכון להטיל פשרה ביניהם כאשר ישר בעיני הבע"הב

אבל מ"מ צל"ע עוד מאותה שאמרו הפועלים בזמן שאוכלין יותר על שכרן אין מברכין ברכה רביעית שאינה של תורה כדי שלא לבטל ממלאכתן. ורב אשי עני לאמן בקלא כי היכי דלשמעו פועלים ולקומו. מכאן משמע שלא זכו פועלים בכוס של ברכה. אע"פ שאוכלין ג"כ בשכרן ולא קאכלי משל בעה"ב בכדי. אפ"ה מוכח דלא חשבינן להו כבעה"ב לענין זה. דא"ה לא סגי דלא לימרו כל הארבע ברכות כשמברכין להוציא אחרים. ומדלא מפלגינן מוכח בהדיא דלעולם דינייהו דפועלים הכי הוא. שבעה"ב יכול להקפיד עליהן שלא יתבטלו ממלאכתן ואין להם חלק בכוס של ברכה כלל. ואע"פ שכבר בטלה אותה הלכה מפני המנהג כמוזכר בפוסקים:

מ"מ לפי דרכנו למדנו שאין לפועל כזה דין בעה"ב לענין זה שיזכה בכוס של ברכה כמו הבעה"ב. אחר שמן הדין שבתלמוד לא היה יכול לברך ברכה רביעית. ואצ"ל שאינו אומר כל נוסחי הרחמן בלי דעתו של בעה"ב. ופשיטא שאין לו זכות בכוס של ברכה. זה אינו צריך לפנים. ואתה ידידי ג"כ אוכל יתר על שכרך דין פועל אמת יש לך מחלקך יהא חלקי אם תזהר במלאכתך מלאכת שמים. ובזה תקבל תנחומין וחיים. כנפשך שבעך ונפש עיף יגע ורפה ידים. יעב"ץ ס"ט:

סימן עה

עמדין חצי סיון תפט"ל

הבא לישאל בסומא אם יעלה בתחלה לקרות בתורה ודאי אין מורין לו להקל נגד דעת הש"ע

שאול ישאלו וכן התמו מקצת אנשים מהרואים והשומעים ממני שמחיתי (עם שבאמת לא מחיתי מתחלה להדיא כמ"ש גוף המעשה בטופס המוצנע אצלי. אכן על המחשבה תפסו אותי. ולזה הנני בעצמי מצרפה למעשה. באשר אלמלא היה כחי יפה וודאי שהייתי מוחה ומעכב על ידי הנוהגים כן בלי ספק) בסומא שלא יעלה ויקרא בתורה (ואף כי מעשה שהיה בכהן ובישי"ק היה) המה ראו כן תמהו באמרם האחרונים ז"ל נמנו עליו והתירוהו:

תשובתי עם שאין לתפוס אותי על כן. אחרי שהמאורות הגדולים השנים. אשר היו לנו לעינים. המה בעלי הש"ע והמפה אשר קבעו מסמרות בהוראה זו ביטלו דעת היחיד. אינני צריך להוסיף על דבריהם. כי מי יבוא אחריהם. ושוב אין אחריות שאר האחרונים ז"ל עלינו. באשר לא הביאו שום ראיה מכרחת לדעתם (ורק הן העידו על מנהג ההמון הרע. וויתרו להם בעין יפה) שנזוז מפסק הש"ע שהוא תורה קבועה לכל ישראל.

בשגם בדבר שהוא משנה שלמה. ודעת היחיד כבר ראוה ודחאוה בשתי ידים. מעתה כל הפורש מהם כפורש מן החיים. ואנה אני בא ח"ו לומר חברותא נמי כאילו מנייהו ומני תסתיים. מכל מקום אמרתי לדון בהלכה. אע"פ שהיא משנה שאינה צריכה. לי ולמטלעתי. האם אין בי עזרתי. כמסייע שאין בו ממש. וכיהודא ועוד לקרא. הלא תורה היא וגמרא ניגמור לא זמורתא תהא. וכי דייקינן בה ממילא רווחא שמעתא בס"ד:

ומשנה שלמה היא ברי"ף וטעם נכון מדוע נשמטה מגרסתנו ופירושה ע"כ משמע שאפי' ע"י אחר לא יקרא

ואמינא דהך מילתא מיפשט פשיטא אב"א גמרא. אב"א סברא. גמרא הכי גרסינן בהדיא במשנה פ' הקורא המגלה עומד דסומא אינו קורא בתורה. וכמו שהיא הגירסא ברי"ף. וזה שנשמטה בנוסחי גמרא דילן. משום דמילתא דפשיטא היא דלא קרי. דבודאי משנה יתירה היא ולא נצרכה. ומאן דקתני לה. לא נסבה אלא באיידי דרישא. דתנן קטן קורא בתורה. אשמעינן דסומא לא. משום דגרע מקטן דאתי לכלל חיובא ושייך בקה"ת. משא"כ בסומא. ועוד קטן בתורה חיובי מחייב. ויכול לקרות מתוך הכתב כדינו. יצא הסומא שאינו חייב בה כלל ואינו בדברים שבכתב. אבל אין לומר דהא דתנן אינו קורא בתורה. הוא משום דבימיהם היה העולה הוא עצמו הקורא. משו"ה סומא לא מצי קרי כמ"ש בנ"י כדאי' בב"י. כי אני תמה מאד אם יצאו דברים הללו מפי חכם מובהק. דאטו משנתינו ח"ו כמשנת בן תדל שנינו. שיצטרך התנא להודיענו שסומא לא יקרא לפי שאינו רואה מה שיקרא. פשיטא צריכא למימר דלא יקרא מי שלא יכול לקרות. והאיך יקרא אם אינו רואה שום דבר מה שכתוב לפניו. איכפל תנא לאשמועינן כה"ג. הא ודאי חוכא. ואין להתעקש ולומר דאצטריך לאשמועינן דאם יודע לקרות בע"פ שאינו קורא. הא נמי בורכא. דקורא בתורה תנן ולא בע"פ. ותו מאי איריא סומא. הא אפי' פקח בע"פ לא יקרא. שלא נתקנה הקריאה בציבור אלא מתוך הכתב דווקא. מלבד שאסור ג"כ שלא מן הכתב ואפי' שלא בציבור. משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ. וא"כ מאי אריא נמי בציבור כדאיירי בה הכא במתני'. הלא גם שלא בציבור. אפי' יחיד לעצמו לא יקרא בע"פ. אלא על כרחך כל אלה דברים בטלים. איברא קושטא דמילתא כדאמרן. דקמשמע לן דסומא לא יקרא כלל. ואפי' ע"י שישמע מאחר. המקרא אותו בלחש והוא עונה אחריו. דפקח כה"ג מצי עביד גם לפי מנהג התלמוד. וכמנהג בני רומניא שהובא בב"י. דודאי שפיר דמי וליכא ביה משום שלא יקראו שנים בתורה. שזהו דווקא כשקורין ביחד בהרמת קול אחד. אבל אם האחד מנמיך קולו להקרות להעולה. והעולה קורא

כדרכו בקול רם דבפקח שרי. בסומא אשמעינן דאסיר כה"ג. דלא שייך בה כלל. וכאשר אבאר להלן בעזה"י. זהו הברור במשנתינו:

ומ"מ הוא דבר פשוט ומוסכם וכמשנה שא"צ היא

ופשוט לפ"ז שסומא אסור לקרות בתורה אפי' ע"י שמיעה. ולרוב פשיטותו לא הוצרכנו לגורסו בגמרתנו. דמסתברא אפ"ה הויא משנה שאינה צריכה. דפשיטא דאינו קורא דלא מישך שייך בה. וכן דעת כל הפוסקים ז"ל שאסור לקרות אף אות א' שלא מן הכתב אפי' הפקח. וחששו משום ברכה לבטלה למי שאינו יודע לקרות מתוך הכתב. אם יברך על קריאת הש"ץ. כמבואר בטור וב"י סי' קמ"א. וכל גדולי ההוראה אשר כל בית ישראל נשען עליהן. הם בעלי זאת הדיעה. כמו רבינו סעדיה גאון והרמב"ם והרא"ש והטור. והב"י המחזיק על ידם. והוא ראה וידע גם אותה סברא יחידית הנז' ומחי לה אמוחא. ואחריו החזיק הרב הגדול בד"מ ז"ל שאע"פ שבמהרי"ל כתוב שהיו נוהגין לקרות סומא לתורה. הוא ז"ל כתב כלשון הזה. ולי נראין דברי ב"י. הרי שלא נשא פנים בתורה. אף שמהרי"ל גדול בדורו רב מובהק לבני אשכנז. אעפ"כ לא חלק כבוד למנהג. (ואולי גם מהרי"ל לא ס"ל הכי אלא מנהג הוא שהיו נוהגין כך בימיו. ולא היה יכולת בידו למחות. כמו כמה מנהגים גרועים. שיד ההמון התקיפה על החכמים עשתה זאת. ולא מעיקר הדין. אך ספר מהרי"ל אינו בידי כעת לדעת שורש דעתו):

השגה עמ"ש אחרונים ז"ל להקל מטעם שומע כעונה מדין ק"ו

השתא נחזי אנן מ"ש קצת גדולים מהאחרונים ז"ל להקל בדבר. ונדע שורש דבר נמצא בם. והנה הרואה יראה שכל עיקר סמיכתם על משענת קנה רצוץ במחילה מכבוד תורתם. והרבה יש לתמוה במה שסמכו לחלוק על המשנה וגמרא וכל גדולי עולם ז"ל שדבריהם מבוארים בתכלית הביאור לאיסור. והם ז"ל יצאו לחלק ממה שארז"ל שומע כעונה. לכן דנו שנשתנה הדין לעת כזאת שמנהגנו מקרין את הכל. ודבר זה אינו כדאי כלל. לענ"ד לא הועילו כלום. כי מה יתן או מה יוסיף לסומא אם יהא דינו כעונה. הלא אינו אלא עונה על פה. ועיקר האיסור מחמת דברים שבכתב שאי אתה רשאי לאומרם בע"פ. ועל כן אסר הרמב"ם וכל הפוסקים ז"ל לקרות אפי' אות א' שלא מן הכתב אע"פ שבקי בו וקוראו כתקנו. משום שכך הוא הדין בדברים שבכתב. וכ"ש בציבור ובברכה. שלא נתקנה אלא על קריאה הגונה מתוך הכתב. ולכן אותה שאמרו שומע כעונה. אינו מועיל כ"א לפקח הרואה בס"ת ויכול הוא לקרות מתוכו שמקרין אותו. בזה אנו אומרין אם שומע ושותק. ומכוין לקריאת הש"ץ. שיוצא בזה כאילו קרא בפיו. אע"פ ששתק. משום דקיי"ל שומע כעונה. שבאופן זה הרי הוא כעונה מתוך הס"ת כדינו. לפיכך יוצא

ידי חובה בשמיעה. משא"כ בסומא שאינו רואה כלום מתוך הכתב. למה תועיל לו השמיעה להתירו בדברים שבכתב על פה. ואם אמרו שומע כעונה. לא אמרו כקורא מתוך הכתב. כל זה פשוט מאד. ותמה על עצמך איזה כח יפה שומע. או קורא עצמו. הוי אומר הקורא ומוציא בשפתיו ודאי עדיף. זה דבר שלא יסופק שהשכל מחייבו. וגם מתוך שהשומע הוצרכו ללמדו מהכתובים. הא על כרחך שאינו חשוב כקורא ממש. וכן הוראת כף הדמיון אינה שוה בכל וק"ל. מעתה אם בקורא אסור בע"פ. וכהסכמת כל הפוסקים שאסור לקרות שלא מתוך הכתב אפי' אות א'. שומע שאין כחו גדול כל כך. לא דין הוא שאסור לו לברך ולהוציא הציבור שלא מן הכתב. וזה מבואר מאד:

ע"כ אין דין שומע כעונה אלא בשומע דומיא דעונה דווקא ר"ל בדברים שבכתב עכ"פ צריך לשמוע מתוך הכתב והוי כראוי לבילה

לכן לא שמענו להם ז"ל ששומע דינו כעונה. אלא בדברים המותרין בע"פ. ויוצאין בהן ידי חובה בשמיעה דע"פ לחוד. כגון הלל ומקרא מגילה וברכת המזון ודכוותייהו. משא"כ בתורה שאסור לקרות אות א' שלא מתוך הכתב פשיטא דלא מהני אם שומע הוי כעונה. אלא דווקא כשס"ת לפניו שרואה בו ושומע מן הקורא מתוכו. אז אמרינן דהוי כעונה מתוך הכתב כנ"ל ברור מאד. (וגם היתר זה אינו מוסכם כמ"ש אי"ה):

עוד ראיה נאה ממ"ש תו' וריטב"א בענין הנז' בגמרא כדמתרגם ר"י דע"כ צ"ל לפ"ז שאפי' ביחיד אסור הסומא ללמוד דברים שבכתב ואף ע"י אחר א"ל תקנה זה מוכרח לפי דרכם

ועוד יש להוכיח שלא זו בלבד בציבור דאסור כה"ג מפני כבוד ציבור. ומשום ברכה לבטלה מטעם הנז'. אבל גדולה מזו אפי' ביחיד ובלא ברכה מוכח דאסור לסומא. מדפירשו התו' בכמה דוכתי וכן הריטב"א בפ"ק דמגלה אהא דאיתא בתלמודא זימנין סגיאין כדמתרגם רב יוסף. היינו משום דסגי נהור הוה. ולא היה יכול ללמוד תורה שבכתב. על כן לא היה רשאי ללמוד המקראות אלא תרגומן. ואי איתא כדעת האומרין שע"י שמיעה מאחר הותרו לסומא דברים שבכתב. קשה למה הוצרך ר"י ללמוד תרגום דווקא. הא מצי קרי אף דברים שבכתב ע"י אחר וק"ל. (רצוני ידוע לאשר עינים לו וכונתי פשוטה למי שיש לו לב מבין. דהכי קאמינא דידוע לתינוקות מה הוקשה לתו' לפרש כן. משום דק"ל הא לאו ר"י המציא התרגום (של נביאים) והלא יב"ע הוא. ואי משום דידע ר"י מה שתרגם המתרגם. משו"ה לא שייך לומר כדמתרגם ר"י. ואטו הוא לחוד בקיא בו. הלא כ"ע נמי ידעי ביה. ומאי שנא ר"י דווקא. לכן הוכרחו לפרש דתלי תלמודא תרגומא דקרא בר"י. אע"ג דודאי שאר אמוראי נמי הוו בקיאי בגוויה. מ"מ מפני שר"י לא היה אפשר לו ללמוד מעולם בדברים שבכתב. ולא הוה ידע אלא תרגומא דקראי לכך נקרא

על שמו. לפי שבו היה כל עסקו שבמקרא. ואם איתא דלמד ג"כ מקרא כדכתיב. ע"י שמיעה מאחר. אי הכי מאי בצירותיה במקרא משאר אינשי לייחס התרגום אליו. הא הוה בקיא נמי בדברים שבכתב כפקח. ולא נתיישב א"כ אמאי קאמר כדמתרגם ר"י. ולא קאמר כדמתרגם יב"ע. אלא ודאי דהתו' שכתבו כן סבירא להו דלא למד ר"י מקרא כלל. דלא מישך שייך ביה לגמרי אפי' ע"י אחר. ולפיכך לא ידע המקראות כי אם תרגומן בלבד. דבהכי אתי שפיר דנקרא על שמו. כיון דלא סגי ליה בלא"ה. משא"כ בשאר אינשי דאינו דבר הכרחי אצלם. והטריחני בזה המפטפט כנגדי עור לב ועור בשר דאפי' בשותא דרבנן לא ידע. מה שפשוט וברור לדרדקי דבי רב) (והא דאשכחן בגמרא ריש מגלה דקאמר ר"י אלמלא תרגומא דהאי קרא ביום ההוא כו' יש לומר לאו ר"י נסיב לישנא דקרא. אלא תלמודא ה"ק דכי קאי ר"י בתרגומא דההוא קרא או כי שמע ליה מאחריני ואיהו לא קמיכוין למיקרי. א"נ רישא דקרא לחוד נקט. וכה"ג ליכא איסורא אלא דווקא כי קרי קרא כדכתיב לגמרי. כך צ"ל ומוכרח בודאי לדבריהם ז"ל) ואפי' לפמ"ש התו' בריש ב"ק שזה אינו. לפי שהיה מותר בו משום עת לעשות לה'. מדבריהם נלמוד ג"כ ומוכרח להדיא דאפי' ליחיד איסורא איכא. אלא משום עת לעשות לה' הוא דשרי. שלא למונעו מתורה שבכתב לגמרי. דאם היה לו היתר ע"י אחר. אין צורך לטעם דעת לעשות לה'. דודאי היה יכול לשמוע מאחר. אלא פשיטא דשמיעה מאחר. לא עדיפא מקורא לבדו. ולא שריא לסומא אלא משום עת לעשות לה' שלא יבטל מתורה. ודווקא ללמוד לעצמו שלא ישכח לא זולת. משא"כ בקורא בתורה דלא שייך האי טעמא. דהא שכיחי רבים פקחים. ודאי לא אמרינן הכי. ותו משום חשש ברכה לבטלה. לפי שלא נתקנה אלא לקורא מתוך הכתב:

עוד ראיה מבוארת מתלמוד ערוך ומ"ש בו הפוסקים

שוב זכיתי ומצאתי עוד מבואר להדיא כדברי והיא ראיה מבוררת ביותר. מהא דאמרינן רב ששת מהדר אפיה וגרס. שהקשה הרי"ף היכי עביד הכי והא קיי"ל משנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בדבר הלכה. ונאמרו בזה תירוצים. אבל המחוור והאמיתי הוא מה שהסכימו בו הר"ן בפ' הקורא עומד ותלמידי ר"י פ"ק דברכות והתו' בסוטה. דדוקא לרב ששת שרי דמאור עינים הוה שאסור בדברים שבכתב. הרי בבירור נלמוד מדברי כולן שפטור מלשמוע קריאת התורה. כ"ש שלא יעלה ויברך שברכתו לבטלה בלי ספק. וכאשר אבאר עוד להלן בעזה"י:

התרת ספק בענין דברים שבכתב הנאמרים בע"פ

ואם תשאלני מדוע הותר לכהן סומא לפרוס כפיו לומר ברכת כהנים שהיא מדברים

שבכתב. אשיבך הוספת מים הוסף קמח. ותשובתך עתה תצמח. ותקשי לך הלא גם בפקחים לא מצינו שהצריכום לברך אותה מתוך הכתב. ותדע כי לא מחכמה שאלת על זה מכמה תשובות בדבר. חדא דברכת כהנים מצותה על פה ולא בכתב. כ"א ע"י ש"ץ המקרא דכתיב אמור להם. ותו אטו הא לחוד שרי בע"פ ודאי איכא טובא. כגון ק"ש ושארא דכוותה שהוקבעו לצבור על פה. ושרו משום דמיגרס גריסן כדכתבו הפוסקים. אבל במידי דלא מיגרס גריס. לכ"ע איכא איסורא. שאפי' לפקח אסור אליבא דכ"ע שלא מתוך הכתב אפי' בבקי. כמו שנאמר עוד לקמן בס"ד. וכהסכמת הכל בלי שום חולק. כ"ש לסומא. וק"ו בעולה לקרות בתורה ברבים שהיא תקנת מרע"ה. שלא נתקנה אלא לקורא מתוך הכתב דווקא כמ"ש להלן בס"ד. דאל"ה הויא ברכה לבטלה. וציבור לא יצאו ידי חובת התקנה של הקרואים. שזה ברור מאד:

פסק הש"ע בסומא בב' עיניו שכשר לנ"כ צע"ג ורמי דידיה אדידיה

ועוד בר מכל דין אע"ג דהכי הוא כדאמינא ולא דמי כלל לנ"ד ואינו נוגע לענייננו. מ"מ הואיל ואתא לידן נימא בה מילתא ולא מסתפינא למימר ערבך ערבא צריך. שאע"פ שהרב בש"ע ז"ל סמך בזה על שיקול דעתו בלבד בלי שום ראיה ומניין בעולם. לפסוק שהסומא משתי עיניו כשר לנ"כ וקבעה הלכה בש"ע. אני בעניי עם שאינני כדאי להרהר אחר דעתו ז"ל. לבי נוקפי מאד לסמוך על הוראה זו שלא מצאתי לו חבר ולא ראיתי חידוש גדול כזה. שבגמרא נאמר בפירוש בסומא בא' מעיניו בלבד שכשר לנ"כ. והיכי ניקו אנן ונימא דה"ה לשתי עיניו בלי שום הכרח. מאן ציית להא. והפלא הגדול שמדברי הרב ז"ל עצמו בח"מ סי' ז' יש סתירה מבוארת לדבריו שבכאן. וזה תימא גדולה גם על האחרונים ז"ל שלא הרגישו:

ומתניתין דלא כוותיה ובבר מטעמא דלעיל נמי ליתיה בנ"כ משום דקיי"ל דפטור מכל המצות

ותו הא אשכחנא בנוסח המשנה בס' הרי"ף דה"ג בהדיא במתני' סומא אינו קורא בתורה ואינו נושא כפיו. ומאן לימא לן דמשבשתא היא. הא משכחינן כמה נוסחי עתיקי דייקי בספרי הרי"ף דאשתמיטו מגרסת תלמודא דידן. איברא הכי חזי לן דודאי מתרצתא הוא. דהכי מוכח בגמרא להדיא כנז'. וגם משום דקיי"ל כר"י דסומא פטור מכל המצות (ודווקא בק"ש וברכותיה הוא דפליגי רבנן עליה. מטעמא דאיתא בגמרא הא בעלמא לא) ואף למ"ש התו' בפ' מרובה דמדרבנן מיהא מיחייב. לפי שעשו לו תקנה מדבריהם כדי שלא יהא כגוי. מ"מ לא כל המדות שוות בו ואטו כולהו בחדא מחתא מחיתינהו. דנ"ל נשיאות כפים כיון דאינה אלא מדרבנן בזמן הזה (ודו"ק) תקנתא לתקנתא לא עבדינן. ואפ"ה לא הוי כגוי. ואיך יברך ברכה לבטלה כיון שלא נצטווה. שהרי אף לפקח עשה

דרבנן בעלמא הוא. ואינו עובר אא"כ נקרא. משא"כ בסומא שלא נתחייב כלל מן התורה. במידי דרבנן לא שייך לגמרי. ותו משום לתא דכבוד ציבור. דכל מילי דציבורא לא שייך בהו מאן דלא מיחייב אלא מדרבנן. לאפוקי קטן ודכוותיה. וה"ה לסומא למאן דפטר סומא מכל מצות עשה. ולא עוד אלא אפי' היה חייב מן התורה בכל המצות (כרבנן דר"י ונימא דפליגי בכולהו) נראה שאין הסומא בנ"כ. ואפי' רק בא' מעיניו פסול לענ"ד. משום דאיתקוש ברכה לשירות. ודאמרינן בעל מום כשר לברכה וקרא אסמכתא בעלמא. היינו בגבולין. אבל במקדש היקש גמור הוא על דעתי כמ"ש במקומו בהל' נ"כ. וא"כ בגבולין אע"פ שהכשירו בה סומא בא' מעיניו. הבו דלא לוסיף עלה. להקל בשתי עיניו מניין לנו:

ואפי' מאן דמחייב לסומא במצות אינו אלא מדרבנן וכ"ש בסומא מעיקרו דלכ"ע לאו בר חיובא הוי אלא מדבריהם ופירושא דשמעתא בפ"ב דמגלה סלקא שפיר בהכי

ועוד אפי' למאן דפסק הילכתא כרבנן דפליגי עליה דר"י. דילמא עד כאן לא פליגי אלא בפתוח ונסתמא. כיון דהוי בר חיובא. במילתיה קאי וחייב. אבל בסומא מעיקרו. אפי' רבנן מודו דפטור מכל המצות. והכי משמע מדמהדרי ליה רבנן לר"י במי שלא ראה מאורות מימיו דחייב בברכות דק"ש אלייהו. משום דסברי כר' יוסי דסומא נהנה מן המאורות כדתניא. ותיפוק להו דבלא"ה חיובי מיחייב בכל המצות. כיון דדינו כפקח לכל דבר. מהיכי תיתי ליפטר. ומה צורך ליתן טעם מיוחד לשיתחייב בברכות. ועוד וכי ברכת המאורות ברכת הנהנין היא. שלא יברך אלא מי שנהנה דווקא. א"כ גם היושב בבית אפל היה נפטר ממנה. וכבר דחו התו' הירו' בזה. לפי שאין נראה כן מתלמוד שלנו. אלא ודאי משום דאף רבנן פטרי לסומא מעיקרו מכל המצות דעשה דעלמא. וסברי נמי דלאו בר חיובא הוא מן התורה. רק מדרבנן כדי שלא יהא כנכרי. והכא בהא סברי דמן התורה נמי חיובי מיחייב. כיון דאית ליה הנאה חייביה רחמנא. אי נמי מדרבנן. וס"ל דאפ"ה מצי מפיק לגדול בר חיובא בברכת המאורות. כיון דמישך שייך בה. משום דקמטיא ליה הנאתן דמאורות. והכין הוא פירושא דהך מילתא דאמרינן עלה ור"י בהנאה תליא מילתא. היינו משום דבין לר"י בין לרבנן סומא מעיקרו פטור. ואינו חייב אלא מדרבנן. ובמצות ששייך בהן דווקא הוא דתקינו ליה רבנן דלא ליהוי כגוי. ובאחרינייתא לית לן ביה. וס"ל לר"י סומא מעיקרו בברכת מאורות לא מישך שייך. ולא אחייבוה רבנן. כיון דלית ליה הנאה מינייהו. ורבנן סברי אית ליה הנאה כדתניא. משו"ה חייב בה נמי מדרבנן כמו בכל המצות. דבהא נמי שייך בגווה. אבל אי הוו יהבי ליה דין פקח לכל דבר. לא היה צריך לטעם ההנאה כדאמרן. אלא משום דכ"ע מודו בסומא מעיקרו

דפטור מכל המצות דבר תורה. להכי מוקמינן פלוגתייהו בנ"ד בהך סברא דהנאה. דא הוא ברירו דמילתא לפום עניות דעתין ויאות בס"ד:

לכן נכון להורו' לסומ' כהן שישא כפיו בלי ברכה ואי בעי לאמנועי לגמרי ת"ע ברכה שעושה כהלכה

ומעתה אם יבוא לידי סומא הרוצה לישא כפיו. אני אומר לו עלה ואל תברך. כי אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות. ואם חשכו בעונותי. הלא ה' המאיר ליושבים בחושך ומעיר אוזן לקטני ארץ ליפתח בדורו. ותלמיד שאמר דבר הלכה אין מזניחין אותו. ועוד אין בזה הפסד. כי הברכות אינן מעכבות. ואי משום זילותא יפרוש וימנע עצמו מן המצוה. ליפרוש ויצא מבה"כ עד שלא יקרא החזן כהנים ואין בכך כלום. שלא חל עליו חיוב המצוה עדיין:

מכלל דברינו למדנו איסור נוסף בסומא בקה"ת בצבו' ואפי' בתפל' לא נכון להעמידו לש"ץ

הנה דברנו באגב בדין הסומא בנ"כ והנמשך. אף שאין בו צורך לנדון שלנו כאשר הראת לדעת. רק הואיל ואתי לידן אמינא ביה מלתא אלבישייהו יקירא. וממילא רווח לן עלמא בדין הסומא בקריאה. שיצא לנו מזה איסור נוסף בקה"ת לסומא מעיקרו. דאליבא דכ"ע לאו בר חיובא הוא בכל המצות. וגם בדבר שיש לו שייכות בו. כגון תפלה אע"ג דאיהו חייב בה דרחמי היא. אשכחן דאפ"ה אינו מוציא בה רבים י"ח. דבהדיא הכי איתא סתם משנה שבס' הרי"ף. דגרס נמי שאינו עובר לפני התיבה. ואע"פ ששם בפי' שסביב לרי"ף נדפס בהפך ושבושי משביש לה. הלא זה ידוע וברור שאין אותו לשון מדברי רש"י ז"ל. כי אם מאיזה תלמיד אחרון. ומתוך דברינו הנ"ל כבר יתבאר למשכיל שאין הכרח לכך לשבש הגירסא הקדמונית. אבל מה אעשה שגם הרמב"ם ז"ל פסק שסומא יכול להיות ש"ץ ולירד לפני התיבה. ועדיין צ"ע:

ולא עוד אלא אפי' הסומא רק בא' מעיניו פסול לש"ץ לכתחלה כדברי הזוהר

ועכ"פ נכון לבי בטוח בה' שלא אכשל בדבר הלכה זו אני אומר. שאף אם מן הדין יוכל הסומא להוציא את שאינו בקי בתפלה. מ"מ לא נאמרו דברים הללו אלא כשאין שם בקי זולתו. הא מיהא לירד לפני התיבה שלא מדוחק ודאי לאו שפיר דמי. דאפי' סומא בא' מעיניו אינו נאה לעמוד לשרת לפני מלך הכבוד משום דכל מום רע. צא ולמד ממ"ש בזוהר אמור עה"פ איש מזרעך לדורותם. ועיין בתשו' הרב המובהק בח"וי סי' קע"ו שהקפיד על ק"ק שהורידו סומא בא' מעיניו לפני התיבה בימים נוראים. כי באמת כולי שתא נמי איכא קפידא. ודבר ה' בפיו אמת דלא דמי למ"ש הקב"ה משתמש בכלים שבורים. וכיון הרב ז"ל מדעתו הרחבה לדברים שאמר הרשב"י ז"ל בפ' הנ"ל ע"ש. וק"ו מעתה לעור גמור שאין למנותו לש"ץ כלל וכלל. וכ"ש בדברים שבכתב ובציבור. ואפי'

היה אפשר לומר שישנו בקריאת דברים שבכתב. מתקנת חכמים ז"ל כמו בכל המצות. מ"מ ברור הדבר שא"א לו לקרות בציבור ולברך. שהרי אפי' פקח הקורא בציבור בע"פ אינו מברך עליה מטעם זה. שלא נתקנה הברכה בצבור אלא לקורא מתוך הספר דווקא:

ובר מכל דין ואפי' לכשת"ל דאיתיה בדברים שבכתב וחיובי מיחייב נמי מד"ת אפ"ה לא אריך למברך בצבו' על קריאה שבע"פ אפי' בפקח אית ביה משום לתא דברכה לבטל' ופירו' נכון וישר בסווגי' דסדר יומא אדתנן התם ובעשו' שבחומש הפקודים קורא ע"פ

והיינו דתנן התם בסדר יומא ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ. ומפרשינן בגמרא אי משום שאין גוללין ס"ת בציבור או כדי שלא לגרום ברכה שאינה צריכה. וכבר ביארנו בעזה"י בהגהות הטור בהך ענינא דאין הגלילה גורמת הברכה. דלא שייך הפסק בד"ת להצריך ברכה אחרת מחמת הפסקת שהייה או שיחה. אלא כל דדעתיה עילויה מיפטר בברכה אחת. ואינו גורם ברכה לעצמו אפי' אם יקרא בענין אחר. אלא כך הוא עיקרו של דבר שאם היו גוללין וקוראין בס"ת ובעשור. היה גורם ברכה משום דסליק ליה ענינא. ונחשבת לקריאה אחרת ופנים חדשות באו לכאן. מאחר שכבר נגלל ס"ת לקריאה ראשונה ונפתח מחדש. והא למה זה דומה לקה"ת דמנחה. שאע"פ שקראו במוספין. צריכין לברך עליה. אף לפי מנהג התלמוד שאין מברך רק העולה הראשון ונפטרין כל העולין אחריו. ואע"פ שלד"ת א"צ לברך רק פ"א ביום. שאני קריאה דציבור בס"ת שאינה בלא ברכה. ולכן היה צריך לחזור ולברך על קריאת ובעשור. אלמלא היו גוללין עליה ס"ת. שאז היתה חשובה קריאה בפני עצמה. דבעיא ברכה ודאי. שאין קריאה בס"ת בציבור בלי ברכה. כך הוא שרשן של דברים. עם שלא עמדו על זה מהאחרונים ז"ל. (והרוצה לראות הדברים בביאור יעמוד עליהם במקומן וימצאם מבוארים בהרחבה בעזה"י) ועל כן פשוט שאם היתה הקריאה שבע"פ גם כן חשובה קריאה כתקנה. לא היה אפשר בלי ברכה מכל צד. אחרי שאין הברכה רק מחמת שהקריאה בענין אחר. אע"פ שאין כאן הפסק. אלא לפי שאי אפשר לקריאה בציבור בלי ברכה. א"כ מה מועיל שקוראה ע"פ. אעפ"כ יהא זקוק לברכה. אלא פשוט מאד שאין מקום לברכה זו של ציבור על קריאה דע"פ. שכבר נפטר בבה"ת של שחר ובאהבה רבה. ולא נתקנה ברכה מיוחדת לקריאה בציבור כי אם דווקא מתוך הכתב של ס"ת כשר כהלכתו. וזולת זה הויא ברכה לבטלה. מעתה אי אפשר לסומא שיברך בשום פנים. דודאי גרע מקורא על פה הבקי. באין ספק בעולם:

דריש כללי ופרטי דיני סומא ודברים שבכתב היכא ראשי לאומרן בע"פ וממילא בטלי דברי האומר לחלק בין ע"ה לת"ח

הרי מגמרא והלכה קבועה שנויה ומשולשת קלה וחמורה זכה וברורה. על פי עיקר דין התלמוד והסכמת ראשוני הפוסקים למדנו שאסור לסומא לעלות ולקרות בתורה. וממוצא דבר אתה למד שכן הוא עיקר פרטי דין זה בכללו. שהסומא מעיקרו י"ל שפטור מכל המצות דבר תורה. ואינו חייב בכולן רק מדרבנן. אפי' אי לא קיי"ל כר' יהודה. ופשיטא למ"ד הלכה כר"י. ובנסתמא אחר שנולד. אפי' תימא דהרי הוא כפקח לכל דבריו. מ"מ בדברים שבכתב ודאי אסור. כדאשכחן ברב ששת ורב יוסף דהוי אסירי בדברים שבכתב כדכתבו התו' בכמה דוכתי והריטב"א ופסקי תו' פ' כל הצלמים ותר"י והר"ן ז"ל. ואע"ג דר"ש ור"י מאורי עינים נעשו לאחר שנולדו. כדמשמע בתו' פ"ב דמגלה (די"ט ע"ב) ובהר"ן פ"ק דקידושין (דרי"ז ע"א) איתא בהדיא דר"י פקח ונסתמא היה. ואפ"ה אתסר ליה בדברים שבכתב. וגדר איסור זה של אמירת דברים שבכתב ע"פ. אע"פ שהותר מכללו בדבר הקבוע לרבים בתפלותיהם ורגיל על לשונם. אין לך בו אלא חידושו מה שאסרו והתירו רז"ל במידי דמיגרס דוקא. אבל יש עוד בקריאת התורה בציבור. איסור פרטי מיוחד בו בדבר זה. דבעינן דוקא כולה מתוך הכתב. שאפי' אות אחת אסור לקרות בע"פ. כדאי' במס' סופרים וכדעת הרמב"ם ז"ל ומוסכם מהכל (אם לא מהכרח ודוחק גדול כגון כ"ג ביוה"כ הנז' דלא איפשר. ומשו"ה לא היתה חשובה קריאה כהלכתה. להטעינה ברכה כדכתבינן לעיל) וטעמא כדכתב הר"ן ז"ל משום דאיכא חסרות ויתירות וקריין ולא כתיבן. ואי קרי להו בע"פ בצרי להו אותיות. ובטעם זה יש בו די הוכחה גמורה שאין תקנה לסומא ע"י שמיעה. מאחר שאפי' לפקח אסור בבירור מה"ט. ובלי ספק דפקח הקורא בע"פ עדיף מניה. דהא מיהא הו"ל ראוי לבילה. וכ"כ בהדיא הר"ן בקידושין. נמצא אסור לסומא ללמוד דברים שבכתב ולקרוא לעצמו. כ"ש לקרותן בצבור. שהרי הן אינן יוצאין ידי חובת הקריאה. והברכה על ידו. וברכתו הרי היא לבטלה בודאי. ועברה כפולה ומכופלת בידו. ובכל זה אין חילוק איזה סומא שיהא. בין ע"ה בין ת"ח כדמוכח מרב ששת. ושלא כמו שעלה על דעת קצת. כי אם רב ששת היה פטור מקריאת התורה כדכתבינן לעיל. ק"ו בדורותינו שאין לנו דין ת"ח גמורים:

גם מסברה ישרה סומא העולה לתורה קורא אני עלייו מקרא לא אוכל און ועצרה

ואם מסברא תמה על עצמך איך אפשר שיברך על השמיעה לבדה בלי קריאה מתוך הספר. א"כ יברכו הצבור כולם (שאין לומר שהעולה לקרות מוציאן בברכתו. שהרי לא מצינו שהזהירונו ז"ל שנכוין לצאת בברכה זו. ואין חיוב כלל לשמוע כולה רק מקצתה. כדי לענות אמן אחריה. לא כדרך שאמרו בברכת המגלה ודכוותה שצריך לכוין לצאת ולשמוע כל מלה ומלה מהברכה. ואם הפסיק הפסיד. ויש לו לברך לעצמו. וא"כ בנ"ד

נמי מי שלא שמע או הפסיק בה. על כל פנים היה לו לברך בפני עצמו) שהרי על כולן מוטל חיוב השמיעה שארז"ל משנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בדבר הלכה. שהכל צריכין לכוין לשמוע הקריאה. ומאחר שהן חייבין בה בשמיעתה כמו הקורא והעולה עצמו. ומישך שייכי בדברים שבכתב. אם אתה אומר השמיעה כקריאה. למה לא יברכו עליה. והן חייבין בה בודאי. והסומא פטור ממנה לגמרי. ומדוע יהא זה הסומא מברך. ופקח אפי' עומד בצד ס"ת. רואה ושומע. פטור מלברך. יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא. כלפי לייא:

עוד ראיה חשובה שא"ל תשובה תחשב לו לזכות ולטוב' רק לחובה

ועוד ראיה שאין עליה תשובה מהתוספתא שהביאוה הרי"ף והרא"ש והטור והש"ע בפשיטות בלי שום פקפוק. שבב"הכ שאין שם מי שיודע לקרות אלא אחד יברך ויקרא ויברך ויחזור ויקרא ויברך כמנין העולים. הרי בבירור שא"א לעלות אפי' הפקח שאינו יודע לקרות. אע"ג דודאי עדיף מסומא כדכתב הר"ן דמיהת הוי ראוי לבילה. ולא חששו אפי' שנראה כעין ברכה לבטלה. שהוא איסור חמור. ואם איתא דבשמיעה גרידא יוצאין אפי' אינו יכול לקרות כלל. אטו גרע מסומא. הרי יש שם עשרה שקורין בפניהם. ומדוע לא יעלו הם בזא"ז ויברכו על השמיעה בלבד. לא יהו אלא סומין. הרי על כרחך דבר בטל הוא. ואף הפקח הבלתי יודע לקרות בעצמו. אינו רשאי לעלות לתורה. והעיקר כדעת הסוברים כן בודאי:

ולא זו בלבד שעושה שלא כהלכה אלא שגורם רעה לעצמו דמחזי כחוכא וטלולא חלילה

ותו איכא לתמוהי דמיחזי כי חוכא שיעלה סומא לקרות בתורה. ואם בשמיעה יוצא. יעמוד במקומו ויברך על השמיעה שישמע מהש"ץ. מה לו עם הס"ת. אחר שאינו רואה בקרוב כמו ברחוק. וסברי למיעבד ליה יקרא. ובאמת זילותא היא ואע"ג דבעינן ע"י סרסור. היינו בפקח דמצי קרי. אבל בסומא מתחזי כחוכא ואיטלולא בודאי. וגם הרי כאן סרסור הסגן העומד אצל ש"ץ הקורא. ובאמת אין צורך לכל זה. שהדבר פשוט מאד ומוכרח מכל צד שאין השמיעה שלא מתוך הכתב נחשבת לקריאה. לענין לברך עליה. שאלמלא כן היה חיוב הברכה על כל השומעים. שהרי הן חייבים לשמוע בלי פקפוק. ואטו בחזן תליא מילתא שלא יברך אלא מי שהוא קורא לו שיברך:

עוד ראיה גדולה להחמיר מפלוגתא דתנאי בגלילה

עוד אשוב אתפלא היאך אפשר לעלות ע"הד שיברך בלי ראות. והרי התנאים ר"מ ור"י שנחלקו אם גולל ומברך או מברך וגולל. בפירוש אמרו פותח ורואה ואח"כ מברך. שמע מנה מיהת מצות ראייה בעינן מקמי דמברך. ולא סגי בלא"ה דהמברך צריך שידע

מתחלה ויראה על מה הוא מברך. שמא תאמר שאינו לעכב. מנ"ל ועליך הראיה להוציא דברים ממשמען בלי משען. על כן מכל הלין נראה ברור מאד שאין לזוז מפסק הש"ע בזה. דהוא גברא דאסכים מריה על ידיה. וכדמשמע פשטא דמתני' דמגלה וסוגיות התלמוד והתוספתא. ועמו הגאון רב סעדיה. והרמב"ם והרשב"א והרא"ש וכל גדולי עולם ז"ל המסכימים שאסור לקרות אות א' שלא מן הכתב. וכבר דקדקנו ת"ל בדברי האחרונים ז"ל. ואין בהם מה שיספיק כלל וכלל להחליש ולסתור פסקו של הש"ע ומנה לא נזוע:

מעתה לא נשאר להקל לאכרעים לנתר גם מ"ש הט"ז לחתור אל יבשת ההיתר מאיליו כלה וממילא נפל ונסתר

נשאר לנו לראות אם יש ממש במ"ש בט"ז ז"ל בזה סי' קמ"א. שהיה נראה אצלו ז"ל כאלו המציא המצאה או מצא מציאה ראיה חדשה. ולבבי לא כן ידמה. ואחזה בו חזות קשה. ויש להפליא עליו מאד איך דימה בנפשו שעלתה בידו הוכחה גמורה שלא כדברי הראשונים ז"ל. והשיג על הרא"ש שכתב הטור בשמו שלא יתכן לאדם לברך על קריאת ש"ץ אם אינו יודע לקרות מעצמו. ועל זה כתב הוא ז"ל ותמיה לי הא איתא בירו' דמגלה מעשה בר"מ שקרא כו' ונתנה לאחר ובירך עליה ופריך וכי זה קורא וזה מברך אר"י מכאן שהשומע כקורא עכ"ל. ותשובה זו אין בה ממש ואינה ראיה של כלום. ועליו ז"ל יש לתמוה הרבה איך מלאו לבו להשיג מזה על הרא"ש ז"ל דהוא מארי דכולא תלמודא. ומדוע היה נבוך הרב בט"ז ז"ל להביא ראיה ששומע כקורא מן הירו'. אטו עד השתא לא ידעינן הא. והלא הוא דבר מפורש בכמה מקומות אין מספר בתלמוד שלנו. שהוא מלא מזה שהש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתן בברכות ובתפלה ומגלה. וקיי"ל ת"ח מברך ובור יוצא ובהלל תנן אם אחר מקרא אותו עונה אחריו הללויה. ואמרינן עלה בגמ' לפי ששומע כעונה. ויליף לה מקראי כדאיתא התם. וזה פשוט וידוע ששומע כעונה בכל הדברים הללו. אין בזה חידוש כלל. וחלילה לומר שנעלם זה מהרא"ש ז"ל. והא הרא"ש גופיה כתב כן גבי ברכות דק"ש. כדאי' בטור וב"י סי' נ"ט:

לפ"ד הט"ז בלא"ה יקשה דהרא"ש אדרא"ש ואני אדרוש שטתו ריח לה כהדס שטה רענן כברוש

א"כ על כרחך צ"ל אחת משתים בדעת הרא"ש ז"ל. אם דמודה נמי דבשומע סגי. דבכל דבר שומע כעונה. וכקורא עצמו. והא דכתב שלא יתכן לברך על קריאת ש"ץ. מיירי באינו מכוין לשמוע מהש"ץ כל מלה ומלה מתוך הס"ת. בהא ודאי לא מסתבר דזה יברך וזה יקרא. ובכל המקומות שהוזכר שומע כעונה וכמו כן בירו' הנז'. מיירי ודאי במתכוין לשמוע היטב. והרא"ש דקאמר הכא שצריך לקרות עם החזן לאו דווקא קאמר. ולא תידוק מניה דלא סגי בלא"ה. דאי נמי שמע מגו ס"ת שפיר דמי. ובלבד שיכוין לבו.

אלא משום דחייש הרא"ש דילמא לא כיון לביה שפיר לשמוע בטוב. משו"ה עצה טובה קמ"ל דכשקורא עם הש"ץ אז הוא בטוח שיקרא הכל. ויוצא בלי כוונת שמיעה. וזה ממש דוגמת מ"ש הרא"ש לענין בה"ש כנז':

בשתים יכסה להגן על הרא"ש ולהיות לו למחסה

או כלך לדרך זו והוא האמת בכוונתו. דס"ל להרא"ש ז"ל שאני קריאת התורה דבעינן קריאה ממש דווקא. דאע"ג דבכל הברכות והקריאות שמע ולא ענה יצא. דשומע כעונה ודאי. מ"מ לענין קה"ת לא מהני אפי' מתוך הספר עד שיקרא בפיו ג"כ לפי שהברכה לא נתקנה אלא לקורא מתוך הספר. תדע שהרי כל הציבור שומעין אותה וחייבין בשמיעה. ופטורין מהברכה. לפי שבאמת אין חייבין בברכתה. שכבר נפטרו מברכת התורה. ע"י שבירכו הכל בבוקר. ורק לקורא מן הס"ת נתקנה לקבוע ברכה לעצמו. אבל על השמיעה לא תקנוה. ואין בה מקום לברכה זו. משו"ה לא מהני מה שמקרא החזן לעולה. כי אם למי שיודע לענות אחריו. ולחבר התיבות מתוך הכתב ע"י קריאתו של ש"ץ. הא לאו הכי הויא ברכה לבטלה. אפי' בשומע מתוך הכתב. וא"ל שמברך העולה להוציא את הש"ץ הקורא. שהש"ץ כבר נפטר בברכת הראשון (ולא חלה עליו גזרת הנכנסין והיוצאין) וגם איך יתכן שאינו בקי יוציא את הבקי. וזה ברור בלי פקפוק:

בשתים יתחתן להרבות מוהר ומתן לעשו' עטרה לרא"ש אוצר כלי חמדה ישסה

ומכל מקום בין כך או כך. אי אפשר לומר שיהא נחשב השומע כקורא מתוך הכתב. כי אם כעונה וקורא על פה. אם לא ששומע מתוך הכתב כנז' למעלה בפתח דברינו. אזי י"ל על פי מ"ש בתחלה בדעת הרא"ש דיוצא בשמיעה לחוד. ולדרך הב' שהוא האמת בלי ספק בכוונתו. ס"ל אפ"ה לא יצא עד שיקרא ויבטא בשפתים דווקא. וכבר הסכימו כל בעלי הוראה אל זה הדעת. שיקרא העולה עכ"פ אחר החזן בלחש. והשוו גם דעת הזוהר עם זה. אך אפי' למ"ד שלא יקרא כלל רק ישתוק וישמע. אין ספק בעולם שאי אפשר לו להיות כקורא בס"ת. אם לא ישמע מתוכו. וכמבואר היטב לעיל במה שיש בו די למשכיל:

ולא קיבל עליו חתן דנן אחריות תוספתא דא לא תוסיף תת כחה לחזק דעת הט"ז בהלכה למעשה

מעתה מ"ש בט"ז בנדון הסומא שמצד ההוכחה הנז' מן הירו' והתוספתא נ"ל היתר גמור. במ"כ נדחה ולא נראה מעולם ודבר בטל הוא מאליו מכמה פנים. ופשוט כביעתא בכותחא שאין כאן אפי' דמדומי ראיה. שהרי כמה תשובות בדבר. חדא דהתם בפקח איירי. ולא נזכר סומא כלל וכלל. ושמא המברך שמע מתוך הכתב. ותו לא דמי כלל התם במגלה איירי. דיוצאין בה בשמיעה דעל פה לחוד. ועליה מברכין. שאין חיוב לשמוע

מתוך הכתב. ולא עוד שאפי' הקוראה מותר לקרות תיבות ופסוקים שלא מתוך הכתב. כדתניא השמיט בה הסופר פסוקים וקראן הקורא כמתורגמן בע"פ יצא. דלא קפדינן אהכי כמו בס"ת. ולא בעינן אלא מצות קריאה ופרסומי ניסא גרידא. א"כ מה זה ענין לנ"ד שהכל מודים בקריאת ס"ת. שאסור לקרות אפי' אות א' שלא מן הכתב. והברכה לבטלה באופן זה:

בעיקר הבנת התוס' והירו' לא דק הט"ז במחילה ואטעייה הך תנא ירו' דנקט לישנא קלילא ותלי ליה קורא לד"א

ובר מכל דין אני רואה כאן שגגה גדולה בעיקר הבנת התוספתא והירו' הנז' שהביא בט"ז. המעיין בצדק ישפוט שלא שמענו משם רק במי שהיה חייב לקרותה. וקרא ולא בירך על הקריאה. בזה השמיענו שהאחד קורא. וחבירו מברך לו. ומוציאו ידי חובת ברכה שהי"ל לקורא עצמו לברך. כמו בברכות דבה"מ ותפלה. שש"ץ מוציא השומעים. זהו הענין שלמדנו משם. לומר שגם ידי ברכת הקריאה יוכל חבירו להוציאו בשמיעת הברכה. שהקורא בלא ברכה לפניה או לאחריה. אחר מברך לו כדי להוציאו ידי ברכה. ולא דווקא בשהמברך עצמו צריך לאותה ברכה שנתחייב בה. אלא מיירי נמי אפי' כבר יצא מוציא. דלא אתי לאשמועינן אלא שזה הקורא החייב לברך. חברו מוציאו מחובת הברכה. ואין קפידא אם לא יברך הוא עצמו. כי די לו בשמיעה שישמע הברכה. והוא מה שאמרו בירו' שהשומע כקורא. ר"ל כקורא בפיו ומוציא הברכה בשפתיו. וכדקיי"ל שמע ולא ענה יצא בכל הברכות של חובה. ולישנא דכקורא דנקיט הירו' אטעייה לרב בט"ז ז"ל. מדלא אמר כעונה. ואין בכך כלום שהכל אחד במובן. וביחוד בלשון הירו' שאינו כל כך צח וברור כלשון תלמודנו. עכ"פ זהו האמת בכוונת הירו' בלי פקפוק. דהא דקאמר שהשומע כקורא. עיקר המכוון הוא על הברכה ודו"ק:

ואיהו דידיה עבד בפירוש שומע כקורא שהוא כעונה אל מכוון אחד פונה לענין שמיעת ברכה בלבד ולא יתערב עם שונה הקורא שהוא ד"אלגמרי וצריך לגמרא דידן ולסברא ולא סהדא רבה בגמרא דבני מערבא

ולכן אין ללמוד ממנו כי אם לחזן הקורא בתורה. לענין שלא יתחייב לברך. אע"פ שהוא קורא מתוך הס"ת. והדין נותן שיצטרך לברך על קריאתו. שאין קורא בציבור שאינו טעון ברכה. בזה נאמר שיצא י"ח ברכה. במה ששומע הברכה מן העולה. וכן לענין נשתתק המוזכר בפוסקים שאם יעמוד אחר תחתיו. שיפטר מברכה ראשונה ע"י שכבר שמעה (אלא שזה במחלוקת שנוי) אבל שזה יברך ברכה הצריכה לו על קריאה שיש לו לקרותה ואינו קוראה. ואחר יקראנה בשבילו. מזה לא שמענו שם כלל וכלל זה ברור באין ספק.

ואין צורך להאריך שהוא מבואר במעט עיון. ויתבאר ג"כ מתוך מחלוקתו של ר"א ור"י המוזכר במרדכי:

ואמנם החילוק שבין הנושאים. גדול למראה עיני הלב מבין. כי נדון הירו' הוא להוציא את חברו י"ח ברכה. בזה אין חידוש כל כך דבכל ברכות דחובה הכי קיי"ל. אלא דאשמועינן דלא תימא דווקא בברכות דתפלה דרחמי ודכוותייהו דקידוש היום. אבל ברכת המצות אימר דמו לברכת הנהנין. דלא מצי מפיק. קמ"ל דברכת המצוה נמי דכוותה לענין זה. משא"כ נ"ד הא למה זה דומה לרוצה לעשות מצוה ממצות הגוף כגון ליטול לולב להניח תפלין. שזה אי אפשר לו לעשות שליח לאחר לקיים המצוה. שאין חברו יכול להוציאו י"ח המצוה עצמה כגון שיניח חברו תפילין ויטול לולב בעדו. ואינו יכול לקיים ע"י אחר מצוה שהיא מוטלת עליו ואין לזרים אתו עמו (חלק בחיוב הברכה כמ"ש בס"ד בטוב טעם) וקריאת התורה בציבור היא ג"כ מסוג זה. שעליו מוטל לקיימה בעצמו דווקא. שהרי עליה מברך הברכה לעצמו. מניין לנו שיקרא לו חברו ויוצא המברך ידי קריאה. שלא תהא ברכתו לבטלה. כאילו היתה מצוה ממצות המעשיות. שברכתו לבטלה כה"ג. דלא מוכח מידי מן הירו' הנז'. אם לא שנאמר מדעתנו ומסברת עצמנו להשוות הקריאה עם שהיא עצמה מצוה. לברכה. שכמו שיוצאין י"ח הברכה ע"י שמיעה מאחר מטעם שומע כעונה. ככה נאמר בקריאה דמצוה גופה. שיהא בה ג"כ השומע כעונה. וזה נלמד מתלמודנו. וכענין ששנינו בקריאת הלל. ובסוגיא דגמרא שם:

אבל אין לו ענין במקום דאיכא קפידא אפשט"א דספרא כאגרתא דמיקריא כאמתה של תורה

אכן אין מקום לזה רק בענינים שיוצאין בהן בשמיעה על פה. לא כן בקה"ת שמצותה דווקא מתוך הס"ת. שאפי' אות א' שלא מן הכתב אסור. אי אפשר להעדיף כח השומע יותר מן הקורא וכמבואר בס"ד באר היטב. ולדעת רבים וגדולים אפ"ה לא סגי דלא בעי קרי נמי כדלעיל ומסתברא כוותייהו. וכ"ש בגברא דלא חזי. דהויא ודאי ברכה לבטלה מכמה ראיות חזקות כנז'. חלילה להשען על המ"קל בדבר ולסמוך על משענת קנה רצוץ. ואתה הראת לדעת כי גם הרב בט"ז ז"ל לא עשה פה מאומה. והוכחתו אינה מכרחת לא מינה ולא מקצתה. וזכינו לדין לקיים דברי חכמים גדולים עמודי ההוראה בטענות מספיקות לכל משכיל. ואין לתמוה אם מהאחרונים ז"ל מי ומי שלא העמיקו בדבר. וסמכו על אותה דעה יחידית גדר הדחויה נפלה לא תוסיף לקום. אגב שיטפייהו רהיט להו גמרא דשומע כעונה. ולא דקו בה רבנן. והניחו מקום:

גם ע"פ הנעלם וס"ת כפתחו לנו שערי אורה דבאספקלרי' מאירה לא שלטא ביה עינא דסגייא נהורא

גם בס"ת המבין מדעתו יבין ז"ה וישכיל את זאת. כי שמש ומגן ה' צבאות בצבאו אות.

שם אותותיו אותות ספר תורה אור. עמו מקור חיים באורו נראה אור אספקלריא מאירה. ואין שם אחיזה למי שניטל אורו וחשוב כמת. משא"כ בתורה שבע"פ שהיא ממוצא הש"פה ע"ש דלית לה עיינין אספקלריא שא"מ. והיא לממשלת הירח (דלית לה נהורא מגרמא) המושל ביום ובלילה. ועל כן מצותה בין ביום בין בלילה. אבל תורה שבכתב אין זמנה אלא ביום כנודע מן המדרש בארבעים יום שישב משה בהר. הלא עתה עין בעין נראה בעז"הי שדבר זה כמעט מן המושכלות הראשונות. ופשוט יותר מביעתא בכותחא. ולא יסתפק עוד שום מבין עם תלמיד שהבא לשאול עכ"פ. אין מורין לו אלא כפסק הש"ע בזה. שהיא דעת תורה ודעת נוטה. וגם הרב בעל המפה מסכים הולך בשיטת הרב"י ז"ל ככתוב בד"מ כנז'. ולא הביא בהגהותיו הדעת האחר אלא לכבודו דמהרי"ל. ולחלוק כבוד למנהג במקום שנהגו כן להודיע על מה סמכו. כמו שהוא מדרכו ז"ל בכמה מקומות. אע"ג דאיהו לא ס"ל הכי. וידוע זה לרגיל בדבריו. מכל מקום כל שאפשר לא נעקור מהלכה. מה שהוא מוכרח מהתלמוד. ומוסכם מאבות העולם ראשי הפוסקים ואדיריהם. והמחזיק על ידיהם. בכל מקום לא חיסר קורטוב. ועליו תבוא ברכת טוב. הנלע"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט:

בהא נחתינן וסלקינן לזילותא כי האי לא חיישינן שאין משוא פנים בתורה ובמקום כבוד תורה לא פלגינן לצ"מ יקרא ופוק חזי מאי קמסהידו אאבא מרי מרא דעובד' זצ"ל מי כמוהו מורה

שוב הוגד לי ושמעתי מפי אנשים נאמנים בני סמכא. שידעו נאמנה במעשה כיוצא בזה שאירע באמשטרדם בפני אבא מארי הגאון ז"ל שמיחה בכהן סומא נכבד א' מבני קהלתו שלא יעלה לתורה. אע"פ שהיה מוחזק בכך מכמה שנים. שהיה עולה וקורא בתורה ודש בעירו. אעפ"כ הוא ז"ל צוה והוציאוהו מחזקתו. (וכמקרה ראשונים מקרה אחרונים. ומעשה אבות סימן לבנים. כי כל מה שקרה ליעקב קרה לאמה"ג מלפנים. שככה נתעוררו עליו בעלי מדנים. נפישי אפיקורי דמצערי רבנים) והנאני מאד שכיוונתי לדעתו ז"ל הרחבה מני ים. וכ"ש במעשה שהיה לפנינו באורח נטה ללון לינה א'. ובכהן בקריאת ז' קרואים דשבת דחמירא. שאפי' קטן שהותר בפירוש בגמרא. הכריעו הפוסקים ז"ל שלא יקרא כי אם משלישי ואילך. לא כל שכן שיפה עשינו יכול על מגן. להשיב כהלכה לנשאל כהוגן. והש"ית ברוב רחמיו וחסדיו יצילנו משגיאות. ויעשה עמנו לטובה אות:

סימן עו

לעוורדין

שאלה ירוה מדשן בית וכו' ה"ה וכו' כמוהר"י. הנה יראתי לגשת אל הקדש באשר ששמעתי מהמוביל שהתרעם נגדי וכו' לכן בקשתי שאל ישת עלי אשם וישיבני על כתבי כי כבר ארכו לי הימים ואין לי חזון ממעלתו או אפשר שפגמתי בכבודו מקדם אשר לא אקווה ואם אמת הדבר ששגיתי אני מבקש מטו מניה כי אחרי מי יצא וכו' לכן אני מבקש עוד בעתר עתרות ונשיקות ידים ורגלים בקדה על אפים שבמקום גדולתו יראה ענותנותו וישיבני על כתבי הראשון. ועל השאלה הזאת שאנכי שואל מעמו. וזהו הנה בה"כ שלנו קטון מהכיל וא"א להגדילה רק מצד מזרח ובאותו צד גפן נטוע וצריך לקוץ אם יתגדל הבה"כ ומעתה יורנו מורנו אם יש לצדד להתיר לקוץ עץ מאכל בשביל הרחבת בה"כ. אכן מודעא להוי למעלתו שבה"כ שלנו היא מושכרת מגוי על ט' שנים. והערל התיר לנו לקוץ אילנו. יורנו היאך להורות כי מפיו אני חי כו' ובזה אצא בלחיכת עפר ידיו ורגליו תולעת יעקב:

תשובה זו אינה צריכה לפנים דמילתא דפשיטא היא יותר מביעתא בכותחא דשרי. כי לא נאסר קציצת אילן מאכל רק בדרך השחתה. וכבר אמרו אם היה מעולה בדמים מותר או אם מזיק לאילנות אחרים החשובים ממנו כדאי' בבבא קמא (ד"צא) הרי בפירוש שאיסור זה הותר מכללו אפי' להדיוט. כל שאינו דרך השחתה. וכ"כ נמי הרא"ש בהדיא דה"ה בצריך למקומו מותר. וק"ו מעתה לגבוה ולדבר מצוה:

הרד"ק במלכים (א"ו) קטעי בתרתי

ומכאן כתבתי זה ימים רבים על מפרשי הנביאים במלכים (א"ו) בבנין הבית שעשה שלמה שני כרובים מעצי שמן ודלתות עצי שמן שנדחקו בו הרד"ק והרלב"ג לפי מה דמשמע מת"י שהוא עץ הזית. ואולם לדרז"ל איננו אלא מין ארז שאינו עושה פירות (עיין בר"ה (דכג"א) מ"ש התו' שם) לומר שעשאן מן האילנות הזקנים שלא היו טוענין פירות. או חירם מלך צור שלחם לשלמה:

ואמנם א"צ לכל זה הטורח כמ"ש מתלמוד ערוך וק"ל. ובודאי שנעלמו גם מהם דברי רז"ל בזה כנז'. והטעה לרד"ק מ"ש רז"ל בתמיד שהיו בוררין עצי תאנה למערכה מאותן שאינן עושין פירות. וכסבור היה שמפני שיש איסור השחתה בכך גם במקום מצוה לפיכך אמרו כן. ולא היא אלא משום ישוב א"י נגעו בה. ואינו ענין לאיסור השחתה שבכתוב. אדרבה משם ראיה שלא נמנעו מאילני מאכל משום איסור השחתה. דא"כ מאי איריא משום ישוב א"י. בלא"ה נמי אסור ועובר בלאו. שהרי איסור זה נוהג בכל מקום. ואפי' באילן א' שקוצצין דרך השחתה לוקה עליו כדאי' ברמב"ם. אלא ודאי אע"ג דשרי לדבר מצוה. מ"מ חששו לישוב א"י. שאם אתה אומר שלוקחין עצים למערכה

מכל מקום. גם מעצי מאכל ואילנות טובים עושי פרי. יחריבו א"י. לפי שצריכים לעצים הרבה לבער על המזבח בתמידות. ולא יצאו ויחטבו עצים מן היערים. כי יקחו מאשר ימצאו מן המוכן ומזומן לפניהם ולא יחושו. והיה ודאי נמשך מזה חורבן והפסד גדול בישובה של א"י. אבל לצורך גבוה ומצוה לשעתה כדברים הנזכרים בבנין הבית. ודאי אין חוששין לכך. שלא ימשך מזה הפסד כל כך בישוב א"י. במה שלוקחין לכרובים ודלתות הבית בלבד:

ומשם ראיה נוספת דקציצת עץ מאכל הותר לצורך מצוה

ומשם כעין ראיה לנ"ד דומה בדומה. אע"פ שיש לומר ג"כ שהיה על פי הדיבור. שכל ענין בנין הבית ברה"ק נאמר. מיד ה' עליו השכיל. ואף זה אמת. ובו די השב לשאלת המפרשים הנז'. אפי' היה אסור זולת זה כדבריהם. מ"מ בה"כ שלנו אף הוא מקדש מעט בגלותנו. וצורך גבוה בודאי. וסמך לדבר מיהא איכא. אכן דבר ברור הוא שאין אנו צריכים לכל זה. שאף לכל דבר צורך הותר. ואפי' לדבר הרשות כנז'. וכ"ש שהוא דבר המותר בלי פקפוק כדי להציב גבול אלמנה. ואע"פ שאינו קנוי קנין עולם לחלוטין כנ"ד. וגדולה מזו התיר הרב בט"ז ז"ל לקוץ אילנות כדי לבנות במקומן בית דירה להדיוט כמ"ש בי"ד סי' קט"ז:

ובלא"ה נמי שרי אפי' רק להועיל בדבר הרשו' אמנם מ"ש הט"ז להתיר לקוץ אילנו' לבנות במקומן בתי' צ"ע דלאו כל אפיא שוין ויש סתירה בענין נטיע' ובית דיררה איזה מהן חשוב וצריך חקירה

ואולם לא ביאר היטב דבריו הרב ז"ל. אם הבית היה מעולה בדמיו מן האילנות אז י"ל כן. וסתמא ודאי כך הוא. וכדאמרינן בתי ודיקלי בתי. מ"מ הי"ל ז"ל לפרש. משום דלזימנין לאו הכי הוא. וכדמוכח נמי מהיא דבתי ודיקלי דווקא וכ"מ מבתי וארעא ודו"ק:

ועוד שהרי בח"מ סקע"ה סעכ"ו משמע להדיא דנטיעה חשובה מבתים. וצ"ע ליישב מאי שנא גבי בר מיצרא דאילנות עדיפי. ומ"ש גבי נ"מ דבתי עדיפי. ובאופן זה שאין לו ריוח כל כך בדבר אפי' הוא שוה בשוה. לבי נוקפי להתירו להדיוט. ולשון הרא"ש הכי דייק. דבצריך למקומו משמע דלא סגי ליה בלא"ה. אלא דווקא כשהוא מוכרח לכך. שהמקום צר אצלו ודחיק ליה עלמא. אבל לבנות שלא מדוחק. צריך עכ"פ שיהא ריווח בדבר כנז':

הרב בט"ז אגב שיטפיה לא דק בלישני' בגדר איסור זה

ואף בזה נ"ל שאינו ממדת חסידות. ואפשר עדיין לא ניצל מהסכנה כמ"ש בסמוך בעזה"י. גם יש לדקדק בלשון הט"ז שם שאמר כלשון זה מצינו שחז"ל אסרו לקוץ אילן העושה פירות מפני הסכנה. ותמהני על זה שהרי לא חכמים אסרו קציצת אילן מאכל.

אבל לאו של תורה הוא ולוקין עליו. ולא מפני הסכנה בלבד. ולישנא דגמ' דא"ר דיקלא דטעין קבא אסור למקצייה. אטעייה להרב ז"ל וחשב שאין איסורו אלא מדבריהם. אבל באמת מן התורה עובר עליו בל"ת כמבואר בספרי ורמב"ם וגמ' פ"ג דמכות (דכב""א). ורב שיעורא אתי לאשמועינן:

עם שיש לדחוק וליישבו קצת עפמ"ש בגמר' בענין זה וי"ל דאע"פ שיש הית' במעולה בדמים מ"מ אינה משנת חסידים

איברא דאיכא למידק בהך מילתא דאר"ח לא שכיב שכחת ברי אלא דקץ תאנתא בלא זימנא. היכי מיירי. דהא ודאי שכחת ת"ח הוה. וח"ו לומר שעבר על לאו דאורייתא. וכן משמע נמי מדקאמר לא שכיב אלא משום דקץ. מוכח דודאי חסיד גדול היה. שלא נמצא בו שום עון. כי בחטאו מת בשביל דבר קל נענש. מפני שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה. ועל כרחך לומר שלא עבר אלאו ממש. ונ"ל דודאי הי"ל ריוח בקציצתו. שהיה מעולה בדמיו. או צריך למקומו היה. דמותר לקוצצו בשאר שני שבוע. אפי' לא הגיע זמנו. שלא הוזכר זמן האלנות לקוצן. אלא בשביעית דווקא. משא"כ בשאר השנים. ברווחא לחוד תליא מילתא. אך מכל מקום אינה משנת חסידים. אע"פ שכך מותר מן הדין. ראוי להחמיר על עצמו גם בשאר שני שבוע. שלא לקוצצו קודם זמנו האמור בשביעית. אף שיש לו ריווח בדבר. והכי הוה מעשה דשכחת שלפי שחסיד היה. נענש על זה במדה כנגד מדה שמת קודם זמנו. אע"ג דלכל אדם שרי. ומשמע קצת דאף אינו רואה בו סימן ברכה. כדאי' ר"פ מ"ש. ועל כרחין לאו בקוצץ דרך השחתה קמיירי. דא"ה אטו משום ס"ב הוא ותו לא. אלא לאו כה"ג:

א"נ איכא לפלוגי בין איסורא לסכנתא

אי נמי לכ"ע נמי איכא סכנתא. אע"ג דשרי מדינא כה"ג דלית ביה משום איסור דהשחתה. ודקאמר רבינא אם היה מעולה בדמים מותר. משום ל"ת קאמר. ואפ"ה אית ביה משום סכנתא. דכה"ג מפרשינן בפג"ה הא דתנן בשקלים איברים מותרין בהנאה ואסורין באכילה. וכי הא דתנן פא"ט מותרת משום טרפות ואסורה משום סכנת נפשות. הכי נמי נימא אנן בנ"ד שלא נאמר בו מותר. להוציאו מכלל סכנה. כדמוכח משכחת כנזכר. ואי לאו הכי מאי אתי ר"ח לאשמועינן:

וא"ש נמי מ"ש התו' פ' לא יחפור

ובהכי ניחא לי הא דאיתא פ' לא יחפור דא"ל רבר"ח לר"י אנא לא קייצנא מר אי ניחא ליה ליקוץ. שנתקשו בו התו' דהא כיון דמכחיש בגפנים משמע דשרי. ומ"ש ז"ל דוחק קצת. דאיזה גבול יש א"כ בדבר זה: והא אמרי רבנן דבעי הרחקה כולי האי. ותו קשה לי

למאי אייתי הא דאר"ח דלא שכיב שכחת כו'. תיפוק ליה דאי איכא איסורא. מדאורייתא הוא דאסור כנז'. וכי ליכא סכנתא. מי שרי. אלא שהוא הדבר אשר דברנו דרבר"ח נמי הכי הוה ס"ל. דכה"ג מ"מ איכא חששא כדאמרן. אע"ג דשרי מדינא. ולזה הביא ג"כ ראיה מר"ח דלא אצטריך אלא לאשמועינן סכנתא. דהיינו דחדית ר"ח כנז'. משו"ה לא רצה רבר"ח לקוץ בעצמו. ואף ר"י לא אשכחן דקצייה. אע"ג דהוה סבר דשרי מדינא. ש"מ דעל כרחך מיהא איסורא דרבנן איכא. או סכנתא איתא. אפי' מכחיש לגופנא. שומר נפשו ירחק ממנו. ודרב חסדא דאמר לאריסיה אייתי לי מקורייהו. איכא לאוקמי בדלא טעין קבא. אי נמי דהוי מטא זימנייהו נמי כנ"ל:

משו"ה לדבר הרשות יש למנוע אפי' משום תועלת ועכ"פ אדם חשוב ראוי לעשותו ע"י אחרים

לכן להדיוט לא הייתי מיקל בו. אפי' היה משתכר בכך. משום דחמירא סכנתא. או דילמא אע"ג דשרי לגמרי. אפ"ה אדם חשוב שאני שלא יקוץ בעצמו. וכי הא דתנן התם ואם מתחשב הוא הרי זה לא ירחוץ. וכה"ג אשכחן לר"א דקפיד אר"נ דשתי מיא דאחים קפילא ארמאה. הכא נמי נימא דמשו"ה איענש שכחת. והיינו דרבר"ח דאמר מר אי ניחא ליה ליקוץ. אע"ג דברשותו קעביד. ומאי נ"מ שלוחו של אדם כמותו. מ"מ שני ליה בין עושה בעצמו לעושה ע"י אחרים. בשגם אינו לצרכו:

איברא בשל גוי א"צ לדקדק בכך ואפי' ישראל עושה בשליחותו אין לחוש כ"ש אם נעשה ע"י גוי שאין חשש לישראל לדור בבית הנבנה במקו' האילן הנקצץ ואצ"ל במקום מצוה

ולפ"ז בנ"ד נמי. אע"פ שאין ספק בדבר שבכל אופן מותר כאן כנז'. לרווחא דמילתא יקוצנו גוי ולית דין צריך בשש. וכ"ש אחר שהבית והאילן של גוי הם. נמצא הקוצצו הוא שלוחו של גוי. שבלתי רשותו אינו רשאי לקוצו. וגם הוא לצרכו והנאתו של גוי בעה"ב להרחבת ביתו. דאפי' את"ל דאית ביה משום לתא דאסורא בקציצת אילן בכל גוונא. בשל גוי ודאי שרי. ואפי' ע"י ישראל העושה בשליחותו ובא בשכרו. דפועל אדעתיה דנפשיה קעביד. והגוי אינו מוזהר על כך. וק"ו היכא דישראל לא קעביד מידי. אלא ע"י פועל גוי נעשה. דלית דין ולית דיין דרשאי הישראל לדור באותו בית שנבנה במקומו. דפשיטא דאינו אסור בהנאה. אפי' עשאו ישראל בשלו. ועבר במזיד וקצצו בלי שום תועלת. מי סליק אדעתיה למימר דמקומו נאסר לדור. או להשתמש עליו אפי' לדבר הרשות. וכל זה פשוט וברור מאד. ועל כן לא הוצרכנו לזה שאמרנו למעלה להתירו משום מצוה. אלא להודיע כחא דהיתירא אפי' אי הוה של ישראל. ולקוץ לכתחלה:

ב"הכ השכור מגוי יש בו משום מצוה

וא"ת הא מאי מצוה איכא הלא אין בו קדושה. כיון שאין הבה"כ של ישראל כי שכור

הוא מגוי. וישכרו בית אחר ויצאו מזה אם אינו מכיל אותם. הא לאו מילתא דודאי מצוה איכא. דלאו בכל דוכתא מוגרי להו. וביחוד בעיר שרובה ככולה גוים. דלא שכיחי כולי האי דמוגרי לבי כנישתא. ולאו כל ביתא מתדר להו לבה"כ. ועוד בתוך זמן השכירות א"א להם לצאת א"ל ע"י היזק ממון הניכר. ולהפסד מרובה חששו בכמה מקומות:

וגם תורת קדושה יש עליו כל זמן שכירותו לכל דבר כבוד ב"הכ

וגם צריך אני למודעי שבמשך ימי שכירותו ודאי קדוש הוא לכל דיני בה"כ. ואינו נפקע כל ימי השכירות. א"ל התנו עליו מתחלתו כהלכה. וביארתי דבר זה בס"ד בהגהותי לטא"ח סי' קנ"ד. דלא כמהרי"ח שהובא בב"י שם. והוא דבר ברור אצלי בעזה"י. דב"הכ השכור מגוי. שוה בתוך זמנו. לקנוי קנין הגוף לעולם. לכל דבריו. וצריך להתנות עליו. ואין כאן מקום להאריך בזה. שאינו צריך כל כך לענייננו. דבלא"ה האיכא משום מצות המתפללים. שלא יהו מתבטלים (מתפלת הצבור ששכרה מרובה) כל ימי שכירותו. שהרי אין להם בה"כ אחר. כי אם זה הבלתי מספיק לכלם. שאף את"ל שגוף הבית אינו קדוש לכל תורת בה"כ. מאחר שאינו קנוי קנין עולם. הרי ר"א ששיחרר עבדו כדי להתפלל בעשרה. משום דמצוה דרבים היא דחביבה טובא. ולכן פשוט בעיני שהיה מותר לעשותו אפי' בשל ישראל. וע"י ישראל ואין כאן בית מיחוש כלל. וכ"ש שהרי הוא נעשה בשליחות הגוי בעה"ב. דאע"ג דאין שליחות לגוי מיהת בדנפשיה כי הא. ודאי אית ליה ודו"ק. ואצ"ל אם נעשה גם ע"י פועל גוי. דליכא למיחש למידי. לא איסורא ולא סכנתא. ובכל גוונא שפיר דמי. משום תקנתא דרבים שלא יתבטלו מהתפלל עם הצבור. ואית ביה נמי משום מצוה דכבוד בה"כ. לפאר בית אלהינו להגדילו ולהאדירו שהוא ודאי קדוש לשעתו. עם שהוא שכור לזמן קצוב כנז'. ואפי' שלא הוצרכנו לכך בנ"ד. ראיתי להזכירו באגב. כדי לידע ולהודיע איך לנהוג בו קדושה וכבוד. דלא ליתו לזלזולי ביה. כי לא רבים יחכמו:

עוד ד"א טוב להמלט מאיסור וסכנה בנ"ד

עוד צריך אני למודעי שאם אע"פ שעוקרין הגפן ממקומה. עדיין היא חיה. ויכולין לנטעה במקום אחר. אין כאן בית מיחוש לעולם. דפשיטא אין זו קציצה. ולא נאסרה כלל בשום אופן. שהרי היא כנטועה במקומה. וכדקיי"ל גבי ערלה באילן שנעקר והסלע עמו אם יכול לחיות פטור מערלה. כ"ש הכא בנ"ד כך נראה פשוט:

את זה ראיתי להשיב למעל' על דברי האגרת הזאת השנית במיעוט פנאי. הכתב הקודם הגיעני שלא בעונתו. כי הייתי טרוד מאד שחשבתי אז להעתיק דירתי ולפנות כלי מן המקום הזה. לולי כי מן השמים עכבוני נגד הסכמתי שלא לעבור על דעת רבים אשר

הפצירו בי עד בוש. המה הרהיבוני והחזירוני מדעתי. אקוה ה' ברחמיו חשבה לטובה. וזו היתה נסבה. שלא הצנעתי כתבו ואני עושה הנה והנה. והוא איננו לא ידעתי מקומו אנה. ולפי מה שאני זכור ממנו לא היה בו דבר ראוי לשום לב אליו. כי על אודות האשה האנושה המקולקלת לבעלה. הלא הודעתיו באר היטב בתחלה. שלא מצאתי לה רפואת תעלה. אם לא בדרכים המבוארים בכתבי הראשון שבו ביארתי כל פרטי חלקי השאלה. ודעת לנבון נקל להעמיד דבר על בוריו. בשגם מה לי להזקק לדבר חמור כזה. הבלתי מוטל עלי. כי אינה מהסרים למשמעתי. ואפשר להתקיים ע"י אחרים. תלך האשה לדרוש משפטה מק"ק אמשטרדם. שאתם יושבים בצלם ומפיהם הנכם חיים. הלא הם יורוה. יאסרוה או יתירוה:

סימן עז

מי שנהג איסור תספורת מי"ז בתמוז ואילך ואירעו אבל בט"ב להתיר לו להקל בתער יש פנים להקל ולהחמיר ובאנוס נמי מחמת חום טבעו יש מקום להתיר רק שלא ישחית בתער

וזולת זה מה במי שנהג איסור תספורת מי"ז בתמוז ואילך ואירעו אבל בט"ב להתיר לו להקל בתער. בוודאי לכאורה לא טב הורה. ומצא מקום לטעות ממ"ש בש"ע סי' תקנ"א. כסבור שאפי' פגע בו אבילות אחר שבוע שחל ט"ב בתוכה. נמי דינא הכי. ואע"פ שלא נהג איסור מי"ז בתמוז ואילך. אפ"ה דייניו ליה כתכפוהו אבליו דהכי משמע ליה דאיך שתכפו זה לזה בכל ענין דינא הכי איברא טעותא היא בידיה. דעד כאן לא אמרו להקל אלא כשקדם אבלות לשבוע שחל להיות ט"ב בתוכה. דשאני אבילות ישנה דקילא. אבל אי אתרמי איפכא. פשיטא דאסור לגלח כה"ג בימי אבלו. אפי' להקל בתער לא. דאטו עדיף מאותן שאמרו שמגלחין במועד. שאסורין לגלח לגמרי בימי אבלם. כדאי' בי"ד סי' ש"ץ. ואע"ג דאניסו. כ"ש האי דמדעתיה עבד. דמדינא לא מיתסר. אלא דאכתי איכא למימר כיון דאניס משום מנהגא דידן בני אשכנז דקבילו עלייהו איסור תספורת מי"ז תמוז ואילך. דילמא מיחשב כתכפוהו אבליו דשרי בלא"ה בכל גוונא. וגם כי אנוס הוא עוד מצד אחר כו'. (כנז' בכתבו שעלו על פניו מורסות ושחין פורח אבעבועות) שהיה באמת מקום להקל בו משורת דין האבילות:

אכן מפני שהבקעה פרוצה ביותר וצריך לגודרה. לכן אם היה בא לידי הייתי מחמיר בו למען הציל מאיסור חמור של תורה. מפני שבוודאי הוא מקל בתער השחיר"ה ומשחית אף עד גמירא. ובלא"ה ענין מיקל בתער לא נודע לנו על אמיתתו. אבל מ"מ ידענו שאינו לעבור על דברי תורה חלילה אלא לעשות סייג לתורה. ולא לעקור ה' לאוין בשאט בנפש כמנהג אלו המשחיתים הנפתים. הכרת פניהם ענתה בם שהרימו יד בתורת משה.

בערפם הקשה. ומצחם נחושה. הסירו מסוה הבושה. ותהי עונותם על עצמותם ועל לוח לחיהם חרושה. ע"ז ידוו כל הדווים שנעשה דבר זה אצלם כהתר כאילו לא נזכר מעולם בתורה לנו מורשה. וה' ישלח לנו גואל צדק מחזיק הבדק להקים דגל תורתינו הקדושה. **ויתר** דבריו בהתנצלות וסניגרון דומים למרובים והנם למשא ומרפסן איגרי לחזר על הראשונות בטענות של מה בכך. נלאתי נשוא עול טורח תשובתן. כי אין לי עסק עם המתעקשים המבקשים להלאות אנשים. בדברים חלושים. שאין להם עיקרים ושרשים. ואני רגיל לומר הנראה בעיני לאשר ישאלני. ולא אומר קבלו דעתי אך השומע ישמע והחדל יחדל. ואקבל האמת ממי שאמרו אפי' מקטן שבקטנים אם עשיר ואם דל. אולם להעביר הזמן בניצוח וקיפוח בדרך עקש. אינני מבקש. ובאמת חרה לי ביום ההוא שהטריחני כל כך שלא לצורך. ואלמלא היה בא אלי בדברים נכוחים. לשאול כהוגן. לא הייתי משיבו ריקם. גם לא הייתי חס על הוצאת פ"מ כאשר לא חסתי מקדם וחשתי ולא התמהמתי להשיבו אמרים כפי דלות שכלי. ומעולם לא מנעתי דברי משואלי. כך מנהגי מאז הייתי לאיש נמצאתי לאשר בקשוני. ומשחרי ימצאוננני. לכל חפציהם אמרתי הנני. לא אחרתי לקיים גזרתם מצות שפתם לא אמיש לא עברתי על דברי חברי. לא השלכתים אחרי גווי. לא החזרתים ריקם לאחורי. נבואת דעתי הקלה כמות שהיא לא אכבוש. ואדברה נגד מלכים ולא אבוש. ומכאן מודעא רבא. כל שאלות שיש לו לשאול ישאל להבא. ובעזה"י עלי חובה. להשיב כיד ה' עלי הטובה. ובלבד שיכוין לבו לשמים כמבקש האמת ומחבבה. כי הוא הטוב האמיתי הנכסף אצלנו גרסה נפשי לתאבה. וה' בחסדו יפתח לבנו ויאיר עינינו בתורתו הקדושה הארוכה מני ארץ ומני ים רחבה. הטרוד יעב"ץ ס"ט:

סימן עח

אמתו של דבר מנטובה

הדת ניתנה במדינת איטל"יאה שאין שום יהודי רשאי לדור בעיר אחת אם לא יהיה ברשות המלך. ועוד נימוסים הרבה יש להם שלא יוכל שום יהודי לעשות שום מלאכה. ושלא יוכלו לדון בדיני ישראל. ושלא יוכלו לעשות כמה דברים אחרים אשר לא ראינו להעלותם כאן. והנה מימי קדם קדמתה הסכימו קצת מהיהודים לבקש מאת שר המולך בזמן ההוא בעיר מנטוב"א שיתן להם היישוב ושיתן להם רשות לשמור תורת מרע"ה בפרהסיא ולדון דיני ישראל. ולעשות כל המלאכות שירצו מבלי שיפרעו על זה שום דבר. וכמה דברים אחרים אשר אינם יכולים לעשות היהודים הדרים במקומות אחרים. והשר נעתר לקולם. ונתפשרו עמו לפרוע אלף מנים. אמנם לא רצה להרשות להם כי

אם בעד עשר שנים. ואחרי עברם הרשות נתונה הן לשר לשלחם מארצם הן ליהודים לעקור דירתם מהעיר. לכן מדי עשר שנים חוזרים ומבקשים מן השר שיתרצה לתת להם קיום אחר בעד עשר שנים אחרות וכן עשו ועושים ג"כ תמיד מעשר לעשר שנים. רק שברבות הימים לא נתרצה השר באלף מנים לבדם ורצה ג"כ שיפרעו לו שלשת אלפים זוז בכל חדש. ועכ"ז קהל מנטובא גמרו לדור בעיר ולפרוע הסך ההוא. והנה בין הדברים והתורות אשר נתן השר ליהודים נמצאו שלשה חקים אשר נעלה זכרונם כאן. הראשון שיוכלו הקהל לעשות סדריהם ומנהגיהם ולפקוד אנשים על זה. השני חקק וגזר שלא יוכל שום יהודי לשבת בעיר הזאת יותר משלשה ימים בלי רשות הקהל. השלישי שמי מהקהל שיש לו תביעות וטענות נגד הק"ק יפרע חלקו הנסדר בעול ואח"כ יערער. וביאר שהעול הזה הוא. הן במה שפורעים לשר הן בצדקות הן בשאר הוצאות הקהל. סוף דבר ביאר וגזר שהקהל יגבו מאת החייבים בעול באותו אופן עצמו שהשר גובה מאת החייבים לו:

וסדר הנהגות הקהל באופן זה. מתועדים האנשים אשר פורעים בעול בעד סך ידוע כמבואר בתקנות הקדמוניות. וכל אשר אין להם אותו הסך אינם נקראים בשם פורעים ואין להם שום רשות וכח בתקנות הקהל. והללו נקראו בשם ועד כללי. ואינו בהכרח שימצאו שם כלם. אלא אם לא ירצו כלם לבוא. אם ימצאו באותו מעמד המנין המבואר בתקנות (שעכשיו הוא ל"ו אנשים) הרי כחם ככח כל הקהל. והועד הכללי הזה כל תקנותיהם לעולם היו והם עפ"י רוב הנועדים גומרים ומחליטים על סדר ההערכה. ומבארים כל מין ומין העסקים והנכסים כמה יפרע בעול לפי שלא כל העסקים והנכסים שוים. והללו הם סדרים כלליים ואין הפרש בין איש לאיש אלא בין עסק לעסק. דרך משל מי שיש לו חנות ההלואה יפרע יותר. ומי שיש לו נכסים חוץ להמדינה שלא ראו פני מדינה יפרע פחות. ומי שיש לו קרקעות או בתים בשכירות כמה יעריכום. וכדומה לזה נמצאו הרבה דברים ארוכים. סוף דבר מבארים היאך יתנהג כל א' בעשיית ערכו. ובכללם נמצא שהרשות נתונה לכל אחד לעקור דירתו מן העיר בפרוע העול המוטל עליו עד תום כל עשר שני הקיום וגם חלקו מחובות הקק"י. אחרי כן היו בוררים אנשים שיעריכום סך ממון כל א' וא' מהיחידים כפי הסדר אשר עשו הועד הכללי. ויחליטו כמה יפרע בעול. והללו נקראים מעריכים. והיו בוררים עוד אנשים אחרים מהקהל נקראים דייני ההערכה. שאם יטעון א' שהמעריכים העמיסו עליו יותר מדאי מאשר נסדר מהוועד הכללי. ידונו ביניהם. ועוד בוררים מנהיגי הק"קי. וכחם ככח הועד הכללי בכל המצטרך אל הקהל ונקראים בשם ועד קטן. ויומשכו הסדרים הללו בעד זמן קצוב. ואחר זמן זה

היו חוזרים ומתועדים מחדש וגורעים ומוסיפים ודורשים שאין לך בדברים אלא מקומם ושעתם. ולפעמים כדי להקל הועד כללי המשא מעליהם היו בוררים אנשים מיוחדים נקראים מסדרי ההערכה. והיו נותנים להם כח לעשות הסדרים הנהוגים. וכל האנשים הנ"ל אשר הם הן מועד הכללי. הן מועד קטן. הן מעריכים הן מסדרי ההערכה. צריך שיהיו מאותם שיש להם הסך הרשום הנזכר למעלה הפורעים בעול. ודייני ההערכה צריך שיהיו מהקהל. אבל מאותן שאין להם אותו הסך האמור. וכמ"ש בש"ע ה"ל עדות סי' ל"ז סעיף כ"ב שנהגו בכל הקהילות. כה משפט קהל מנטובה מימי קדם קדמתא. וכה מנהגו כל הימים:

בשנת תס"ז נתועדו יחד הועד הכללי ונמנו וגמרו שלא יהיו עוד מעריכים כלל. אלא כל א' יטיל בקופה אחת מה שחייב לפי נכסיו אשר יעריכום כפי סדר ההערכה. והטילו חרם חמור דומה לחרם הכל בו שכל א' יטיל באמת ובאמונה מה שחייב בעול בכל חדש כפי הסדרים הנ"ל וכן נתמד עד הנה:

הנה אמרנו למעלה שכפי המקום והזמן משתנים הסדרים. עתה נבאר מה היה משפט הנכסים הנמצאים חוץ למדינה שלא ראו פני המדינה משנת שצ"ט עד היום הזה. בשנת שצ"ט חקקו הועד הכללי שהנכסים הללו יפרעו משלם בכל ההוצאות המצטרכות אל השגת הקיום והמשתרג. ובעד ההוצאות אחרות יפרעו בעד מחציתם לבד והתמידו כך עד שנת תמ"ח. ואז פסקו שלא יהיה שום הפרש בין הוצאות הקיום להוצאות אחרות רק שבכל העול כל מאה זוז. יערכו ששים זוז לבד. וכן התמידו עד תום שנת תס"ז שנה ראשונה שנעשית הקופה כנ"ל. ובשנת תס"ח (שנה אחת אחרי שנעשית תקנת הקופה) פסקו שכל ק' זוז יעריכום ויפרעו בעד שלשים זוז. ובשנת תצ"ו פסקו שכל מאה זוז יוערכו ששים וששה זוזים ושני שלישים. וכן נתמד שש שנים בשני סדרי ההערכות משלש לשלש שנים:

ועתה בשנת תצ"ב תוך עשר שני הקיום נתועדו אנשי הועד כללי וחדשו סדרי ההערכה כנהוג ע"פ הרוב והחרימו חרם חמור כנ"ל על העובר עליהם. ועל נכסי חוץ הנ"ל פסקו כמו שהיה בההערכה המוקדמת כנ"ל. קמו ארבעה אנשים ויאמרו שאין כח לקהל לגזור שהחוץ יפרע בעול בעד הסך שהוסדר כנ"ל. ושאם רוח אחרת עמם ירדו לדין עמהם לפני דייני ישראל. אשר לא יהיו מן העיר הזאת. וביני ביני אין החרם חל עליהם כי צייתי דינא אינון. באמרם כי ממה שכתוב בסדרי ההערכות הקדומים שכל מי שיש לו תביעה מהק"קי יפרע ואח"כ יערער. א"כ יוכלו לערער:

והציבור פה אחד ענו ואמרו שכדי לקצץ בנטיעות המחלוקת ולמען יקום הקהל על עמדו. כבר קדמונינו ואבות אבותינו הסכימו שהוועד כללי יחליט ויגזור על סדר ההערכה וכמה יפרע כל מין ומין מהעסקים ובפרט כמה יפרעו הנכסים שמחוץ למדינה הן רב הן מעט כפי המקום וכפי הזמן ואין פוצה פה ומצפצף. ולכן שאינם רוצים כלל לשנות מנהגם הקדמון מכמה מאות שנים ואינם חייבים כלל לרדת לדין עמהם. כי השר נתן היישוב אל הציבור בכללו ולא ליחידים. ולכן אין שום יחיד רשאי למכור לאחר חזקת ישובו אפי' ירצה הוא ללכת לדור בעיר אחרת. ומעתה אין כח ביחידים לעקור מנהגם הטוב הקדמון ולקלקל הציבור. כי כל א' יאמר שרוצה לבחור דיינים שמחוץ לעיר ונפל תיקון הקהל ואין מקים. ובפרט מן הפרט כי לקחו הציבור הקיום מן השר בהסכמת המערערים הללו. ואז לא עררו על המנהג הקדום. שהועד הכללי יעשה כל הסדרים ויגרע ויוסיף כפי אשר יראה בעיניו לתקון הכללות וכנהוג עד עתה. ואם אחרי עברו זמן הקיום לא ירצו לשמור נימוסי הציבור אשר הסכימו בהם קדמונינו. יפרעו חלקם בחובות הצבור וילכו לדור באשר ימצאו. סוף דבר לאו בעל דברים דידהו ניהו. ועל מה שאמרו על התקנה הקדומה שהיחיד יפרע ואח"כ יערער. השיבו הק"קי שדברי הבל המה. יען כי הני מילי אם יחיד מבני הק"קי יהיה לו תביעה מהק"קי הן מה שהוציא בעדם הן בעד שכר טרחו ושכירתו. או שיהיה נושה מהם מכמה דברים אחרים. בזה אמרו שיפרע ואח"כ יערער. אבל כי לא עלה ותעלה מעולם על הדעת ולא יובן מזה שיוכלו יחידי הקהל לערער נגד כח הק"קי בכללו ונגד הסדרים הכלליים הקדמונים אשר נעשו לעולם מרוב מנין ורוב בנין בשביל הק"קי כלו מבלי שום חלוק ביניהם בין יחיד ליחיד אלא בין עסק לעסק ושכל היחידים אשר להם עסק ההוא שוים בדבר:

עוד אמרו להם הק"קי שהערער שיש להם יציגוהו לפניהם. או לפני אנשים מהק"קי שימנו על זה. כאשר מעולם עשו ועושים כל בני הק"קי גם היום בסיבות אחרות אם יש טעם בדבר. אע"פי שכפי דעתם אי אפשר. ראיה ג"כ לדבר שבעלי חניות מפני גזירות מע"ל רוממות הקיסר להם על הגרעון הריווח הציגו טענותיהם גם עתה לפני הוועד הכללי הנ"ל המתקן תקנות הצבור. והם הוסיפו וגרעו להם כפי יד ה' הטובה עליהם. וכמו כן עוסקי בשכירות בגדים הציגו טענותיהם לפני ועד כללי הנ"ל והם ראו שאין בדבריהם טעם מספיק וקיימו התקנה הקדומה על זה בלי שום חידוש וכולם נחו ושקטו ממה שהוסדר מהק"קי וכי היא מילתא דפשיטא:

ואנחנו צעירי הצאן היושבים על כסא ההוראה בעיר הזאת נדרשנו לאשר שאלונו אנשי הק"קי להטיל חרם חמור על התקנות הקהל כנהוג וכמו שעשו הרבנים אשר קדמונו

ה"ה אלופינו ורבותינו כמהר"ר יהודה בריאל וכמהר"ר יוסף ברוך קזיס זצ"ל והמה היו לראשונים בכלל מסדרי המערכה. ומרצונם הטוב אע"פי שהיו רבנים מופלאים היו פורעים בעול בעד הסך הרשום המוזכר למעלה. וראינו חובה לעצמנו לתור ולדרוש אם חייבים הק"קי לרדת לדין עם היחידים ואם חרם הקהילות חל עליהם אע"פי שאומרים דצייתי דינא נינהו. ועיינינו בדבר ומצאנו ראינו שאין הקהל חייב לרדת לדין על תקנותיהם הקדומות מכמה מאות שנים אין זכרון למספרם. וזה כי כתב הכל בו בסי' קי"ז כו' מכל הטעמים הללו גמרנו לפרסם חרם ההערכה כמו שעשו רבותינו אשר קטנם עבה ממתנינו וכמו כן כאשר שאל ממנו רוממות השר אשר בשם אדונינו הקיסר מפרנס ומכלכל העיר הזאת. אם כפי דיני תורתנו הקדושה חייבים הקהל לרדת לדין עם היחידים. והשיבונו שאין חייבים הקהל לרדת לדין כלל עם היחיד על תקנותיהם הקדומות כו'. הרי מבורר מכל הני טעמי שיפה דננו יפה החרמנו יפה הגדנו למלך יר"ה ואין בדברינו נפתל ועקש שבח לשמו יתברך הרי זכינו לדין שהיחידים אינן יכולין לפטור עצמן ממה שקימו קיבלו רוב הציבור וכמעט כלם ולבא עמהם בדינא ודיינא ברם מיבעי לן לאודועי שהיחידים הללו אחר שהתחילו לטעון על סך הפרעון גלו מצפוני לבם שלא על הדבר הזה בלבד היתה תלונתם אלא על תנאי ההסכמה. וזה נוסחה:

מי שיש לו נכסים או שנפלו לו או שיפלו לו בירושה או במתנה במשך ההערכה הזאת מאיזה מין שיהיו במדינה אחרת ומעמידם שם בקביעות אף כי לא ראו פני המדינה זו מעולם אם אינו פורע עליהם מס ועול מדינה באותו מקום ששמה נמצאים הנכסים הנ"ל ישימם בבילא"נצו שלו ככל שאר נכסיו אשר אתו בעיר הזאת חלק כחלק עד שוה פרוטה ויפרע עליהם אחד וחצי לכל מאה מהקרן הנ"ל. אך אם פורע עליהם עול והם תמיד במקום שנמצאים כבר שמה הנכסים הנ"ל. כל עוד שיוטל שמה המס לערך כמו קרוב למנהגינו הן חסר הן יתיר אז לא ישימם בבילא"נצו שלו לפרוע עליהם אלא השני שלישים היינו ששים וששה ושני חלקים מכל מאה מסך אותו הקרן הנמצא ונקבע במדינה אחרת. אבל אם המס הנ"ל במקום ההוא יהיה דבר קל לגבי נכוי השליש הנ"ל יעשה חשבון צדק מכל מה שפורע במדינה אחרת על אלו הנכסים וישים התשלום עד א' וחצי למאה בתיבת הק"קי. והנכוי הזה יובן לגבי פרעון העולות מידי חודש בחדשו ולא לגרוע שום דבר מחלקו בחובות הק"קי כי נכסי כל אחד בכל מקום שהם משועבדים כבר לפרעונם אין נקי. זאת ועוד שכל א' מבני קהלנו שפורע א' וחצי על קרנו העומד במדינה אם יהיו לו נכסים או מעות או סחורות בין בעיסקא בין בשותפות או באיזה צד שיהיה חוצה מארצנו. ואותם הנכסים או מעות או סחורות או חלק מהם נכנסים

ויוצאים במעמדינו בין בשמו בין בשם השותפים או בשם אחרים בעדם במשך השנה גם על כל אלה הנכסים או מעות או סחורות הנכנסים ויוצאים יהיה חייב להטיל בתיבת הק"ק א' וחצי למאה בלי שום נכוי כלל ועקר. ואף בעד החלק הנוגע לחצונים מבני עמנו המשותפים עמו כנ"ל. האמנם מן היום הזה והלאה כל מי שיוציא מנכסיו למדינה אחרת להסתחר ולהרויח ולהעמידם שמה ידיע להוי במודעא רבתי שלא יגרע שום דבר מערכו ויהיה כל קרנו לחם עובר כשאר כל נכסיו בעיר הזאת לא יחסר כל בו לפרוע ממנו גם כי יעמיסוהו ממסים ועול בעיר אחרת וכל מי שבמשך ההערכה הזאת יכניס מחדש מאותן הנכסים שגרע מהם השליש כנ"ל. יחויב להוסיף אותם על ערכו מידי פעם בפעם שיכניסם ולפרוע משלם. וע"פי הדברים האלה כל איש ואיש יישר לכת ולשמור רגלו מלכד כי העוברים ח"ו בזדון גזילות הרבים בבתיהם והדברים המסורים ללבו של אדם נאמר בהם ויראת מאלהיך הבוחן לבות וחופש כל חדרי בטן:

והנה בשלמא אלו היתה ההסכמה כמילתא דתמיהא. אפשר שיהיה מקום לטענתם לומר באתם עלינו בעלילות והעתרתם עלינו תקנות והמצאות חדשות אשר לא נבראו בכל הארצות ובכל הקהילות אולי יהיה מקום שיכניסו דבריהם באזני אדוני הארץ לומר שלא יהיה עושק וגזל משפט וצדק במדינה. אבל בדבר זה מלבד שהוא תקנות קדמונים ז"ל ומנהגן מימי עולם ושנים קדמוניות למפורסמות אין צריך ראיה שרוב מדינות איטליאה וכמעט כולם העמיסו עול כבד יותר ממנו שהרי בנוסח ההערכה של ק"ק רומ"ה ופירא"רה ומדינת פיאומנט"י וירונ"ה פאדוב"ה העמיסו על הנכסים שמחוץ תחת כל השמים לפרוע עליהם משלם. ואנחנו מקילים עליהם יותר משליש שאין גוזרים גזרה אא"כ יכולים לעמוד בה וכמו שנתבאר בהסכמה דלעיל. ובכל זה יש טעם לשבח כיון שהם נכנסים ויוצאים וגם לסלק כמה תחבולות שיהיו נעשים בענין זה וכיון שלא באנו להחמיר עליהם ממנהג שאר הקהילות אלא להקל מעליהם איך יש להם פה להשיב ולהרים ראש ומי ישמע אליהם לדבר הזה. ואיך ימצאו ידיהם ורגליהם בטענות ותואנות להוסיף קולא על קולא כדי לגרוע כחם של תקנות הציבור והסכמתם הס כי לא להזכיר. ולא הוזקקנו לכל זה אלא שנמצאו אנשים שהעידו בערכאות של א"ה נגד הצבור שכפי דיני תורתינו הקדושה חייב הקהל לרדת לדין עם היחידים על תקנותיהם ואין חוששין למנהג והביאו ראיה מפסוק לכו נא ונוכחה יאמר ה' והוסיפו כמה דברים אחרים אשר בושנו להעלותם על ספר ומשיירים אנו כח לעצמנו. בעת וזמן הנאות לגזור נגדם כשם שהדין נותן עם המעיד נגד חבירו בעש"ג ומזה נהיה שלפני שרים ושופטי ארץ חרפו אותנו וגדפונו. באמרם שאין בדברינו כלום ושקר דברנו ולא היה לנו לעשות הדבר הזה

לפי שנמצאו מקרובינו פורעים בעול הקהל שכיון שפרסמנו החרם נוגעים אנו בדבר ולכן הגדנו למלך מה שאינו ושפורעים אנו בעול וכיוצא. ומזה ומזה נהיה חלול השם ה"י הגדול מאד וחלול התורה ומלמדיה בין שרי המלך יר"ה וכדי בזיון וקצף עד שהמלך צוה ששופטי א"ה העומדים על מדין יגידו לו מה ששורת הדין נותנת על דבר זה. ספדי תורה כי חוללה תפארתיך. ושנינו אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם:

לכן אתם חכמי ישראל צדיקים יסודות עולם היושבים על מדין בכל תפוצות ישראל צאו נא בזריזות לעזרת ה' לעזרת ה' בגבורים. הגידו והשמיעו אם דברנו שקר בהוראתנו. חוסו על כבוד שמו יתברך אורו ארור המעידים שקר לפני ערכאות של גוים:

ודעו נאמנה שהאנשים החולקים על הציבור הם שלומי אמוני ישראל ועדיין מחזיקים הם בצדקתם אבל בדבר זה מוטעים הם מפי אנשים המשיבים בדרך אם כן כדי להתרפס ברצי כסף אשר חזו להם משאות שוא ומדוחים. והרי קהלתינו הקדושה היא מן הגדולות שבאיטלי"אה וישיבתינו מלאה חכמים ומשכילים. ואם כן לא היה לשום יהודי לחרחר ריב בין היחיד והציבור ולהבעיר אש המחלוקת בין בני ישראל ולא היה להם להשיב אל היחיד לפחות עד שישאלו מן חכמי העיר איך הדבר נהיה כדי שלא יתנו מקום למחלוקות ומריבות. כי תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. בפרט בהיותינו עם מפוזר ומפורד בין העמים. אבל הכסף יענה את הכל. אשר על כן חובה על עוצם תבונתכם וצדקתכם להציל נפש האנשים השלמים הללו למען לא יכשלו ח"ו ברשת החרם החמור אשר הטלנו הוא חרם תקנות הקהילות אשר אין לו תרופה כלל. מלבד חילול שמו יתברך. המקום ברחמיו הרבים. ירחם עליהם. ועלינו אמן כן יהי רצון:

דוד בכמהר"ר עזריאל פנצי זלה"ה אבי עד שר שלום בכמהר"ר מנחם שמשון באזילה זלה"ה.

עד כאן דברי השאלה ותשובה של הרבנים ה"ה ה"י הנ"ל שבאו בארוכה והתהלכו ברחבה. והוצרכנו לקצרה כדי לחוס על הוצאה מרובה:

תשובה

מרבה בחבילות ראיות ותשובות לזכות בני ק"ק מנטובה בתקנתם להטיל ערך מסים ועולים על נכסי חוץ ושאין ממש בדברי החולקים ומטיל שלום בין כתות הפוסקים

מראות אלקים ראיתי עולים מן האר"ש רחבת ידים. גם כח ידיהם רב להם לאסוקי שמעתא אליבא דהילכתא הלכה פסוקה ועל ספר חקה חוקים צדיקים חקקו הן על כפים. כסה אור נגה עליהם חן הוצק בשפתותיהם. דברים מצודקים ככסף צרופים וכזהב מזוקקים שקולים במאזנים. מאזני משפט לה' הן הן דיינים הן הן עדים האלופים

העומדים על הפקודים החכמים השלמים מרביצי תורה שבק"ק מנטו"בה ה"י טובים השנים. שני צנתרות הזהב מריקים מעליהם זהב פרויים. שני כרובים סוככים על ראשי עם קדוש פורשי כנפים. ככנפי החסידה. נפשם נכספה לעשות משמרת לתורה ולתעודה. אם לא יאמרו כדבר הזה אשר ה"ן לו שחר. מלובן כצמר צחר בצדק כל אמרי פיהם מנוקים מתוקים לנפש מרפא לעצם קילורית לעינים. עינים נתנו לדבריהם שלהלכה הסכימו ויפה דנו. כמשפט החרימו וכדין ענו. והגידו לשר שואל דבר המשפט להציגו בשער על הדין האמת והשלום הושיבוהו על כסא של ג' רגלים. יסודות העולם שעליהם מתקיים. כל דבריהם האמת והצדק לא ימצא בהם בדק מנופים ומשופים מכל סדק הפורש מהם כפורש מן החיים. (לא יחלוק עליהם כי אם איש שוגה ופתי ומתעקש אשר תואנה מבקש ובשפתיו נוקש. להפוך קערת כסף האמת על פיה למען יתנו על פיו פי שנים. חלק בחי"רה אגר דינא ומתנות כה"נה נגזלות וטרף זרוע אף קבה ולחיים. בלחי החמור חמור חמורתיים. לחי ישבע בחרפה הטרפה יביאנה כזא"בי ערב עורבי משאות שוא ומדוחים והם לדמ"ים יארובו ואשר לא יתן וקדשו עליו מלחמה נושכים בפיהם חורקים למו שנים.) כי הדברים פשוטים מאד וברורים כשמש בצהרים. ולא יסתפק שום בר בי רב דחד יומא שכל דברי הרבנים ה"י נכונים כולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת אין בהם נפתל ועקש בר בלי תבן וקש עליהם אין להוסיף ומהן אין לגרוע וכל הפוסקים מלאים מזה והחכמים ה"י לא הניחו מקום להתגדר ולא זוית שלא נשתטחו בה לא שבו כליהם ריקם מצאו מים. חיים הם למוצאיהם להצדיק קהליהם בריבם מטעמים רבים ועצומים. גם אלה לחכמים ידועים ומפורסמים. אם משום מגדר מילתא שרוב רבותינו הגדולים הקדמונים כרגמ"ה ורש"י וראבי"ה. והאחרונים כבת"ה והרמ"א ושאר חכמי אשכנז והרבה מחכמי ספרד כהר"ם אלשיך והרשד"ם וזולתם רבו מספר כולם סוברים שיפה כח הקהל להסיע על קיצתן ואף להפקיע ממון שלא מן הדין. ושאם רובם מסכימים בכך דעת היחיד בטלה. וכ"ש כשנעשית התקנה בחבר עיר. ואף ר"ת וסיעתו דס"ל דלא אלימי לאפקועי ממונא ולתקוני מידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי. יודו במקום שיש מנהג קדום בזה. כמו שהוא בנ"ד. שאז לד"ה אין אחר המנהג כלום. כדמוכח בהדיא מדברי ר"ת עצמו וכן מדברי הרשב"א ז"ל. וכל סיעתן הושוו בכך. וכל בעלי הפסקים הידועים לנו נמנו וגמרו. פה אחד ענו ואמרו. שאין לחלוק על המנהג בעניני המסים. וכלל גדול מסרו לנו שאפי' המנהג גרוע הולכין אחריו. כמ"ש הרא"ש. ואין פוצה פה ומצפצף לערער על מנהגי המקומות בסדרי ערכיהם הכוללים נתינת מסים ועולים. ולא נשמע מעולם שעלה על דעת אדם אפי' יחיד בדורו לכוף את הציבור

לשנות מנהגם הקדום באלה. ולא יראה ולא ימצא בכל ס' שו"ת כיוצא בזו. ולא נודע כלל שנזקק ב"ד לכך. אם לא כשנמלכים מתחלה בעשיית תקנה חדשה לגמרי ויש בה מעמס ליחידים המערערים. בזו נחלקו הפוסקים. וסוגיין דעלמא דאף בזה היחידים משועבדים לרוב הציבור. ונכללים על כרחם בתקנותיהם כנז'. וכ"ש במנהג כזה שפורעים מנכסי חוץ. שהוא מנהג ותיקין. וכמ"ש בת"ה סי' שמ"ג לדעת כמה גדולים. ומטעמים הגונים וראויים. וכן הדעת נוטה מדינא דגמרא. דקיי"ל פרדכת מסייע מתא באצילתיה מתא. ואע"פ שהוא אדם בטל ומעותיו בטלים. ומ"ט יהיו א"כ נכסי חוץ פטורים. ונראה שאין מחלוקת בדבר. ואין ענין לכאן דעת ר"ת ומחלוקתו והרשב"א וסיעתו. כי דברי ר"ת אמורים בקרקעות בלבד. וכן דברי הרשב"א בנכסים המשועבדים לאדוני הארץ במ"א ומעלה מהם טסקא באותו מקום. ושניהם לא דיברו אלא לפוטרן ממס וטסקא השוין לכל נפש. משא"כ מס הנהוג במדינות הללו. שהקהל מתפשרים עם המושל לתת לו סך ידוע בעד כלם. בעבור שיניחם בארצו. ויגן עליהם ויניח להם חוקים ומשפטים ודרכים טובים יחיו בהם בזה ובבא. ועל כן הן גובים מן היחידים לפי ממון ברשיון השר. איש כערכו נגש את הכסף. זהו בכלל אצילתיה מתא בלי ספק. ולא יחלוק אדם בדבר זה. ומעתה פשוט שגובין אף מנכסי חוץ. דלא גרע מפרדכת. כי ודאי עין המושל על בעלי כיסים. שיצא להם שם בעושר ונכסים. בין יהיו תוך המדינה או חוצה לה. אינו חושש ולוקח בשבילם יותר. לכן לא יסופק שהכל מודים בהערכה כזאת שנגבית אף מנכסי חוץ. אע"פ שנותנין מהם במקומן. ושמא אפי' מקרקעי. מיהא במטלטלי דניידי. כזוזי דעביד בהו עיסקא. דאיכא נמי למיחש לרמאי ובעלי תחבולות טובא. ודאי דמחייבי.אליבא דכ"ע במסים הנהוגים אצלנו. שאינן קצובים ולא רמו אקרקף גברי וקרקעי בשוה. ככרגא ועסקא וכנז'. ואפי' מנה קבור וטמון משמע בת"ה דחייב במסים שלנו. והכי מסתבר לדינא במקום שאין מנהג. וכמדומה שכ"ה מנהג כל בני ארצותינו הק"ק האשכנזיות. ובני איטאליא ג"כ מבני בניהם ובתרייהו גרירי. ושמענו היותן נמשכים בדיניהם אחר פסקנים אשכנזים כרמ"א ולבוש. ומימי גדולי האשכנזים כמו מהר"י מינץ ומהרי"ק ומהר"ם פדואה ז"ל הם שותים. הילכך מסתמא הם נוהגים גם בזו כדעת רבותינו ז"ל:

עוד כמה טעמים ונימוקים

ועוד דאלמוה לגזרתייהו ע"י חרם. דודאי לד"ה חל על בני העיר אפי' היתה התקנה שהתקינו נגד הדין. כמ"ש בת"ה ומהרי"ק בתשו' שהשיב לק"ק מנטו"בא לענין חזקת הישוב. דאע"ג דלדעת קצת גדולים אין לדון חזקת ישוב מן הדין. מ"מ מכח החרם דנין לכ"ע. ש"מ דחרם חל על הסכמת הצבור אף שהיא שלא כדין. והוא מוסכם. והרי קיבלו

הצבור עליהם כח וועד כללי להתנהג על פיהם בעניני הרבים הם וזרעם עד עולם. ואפי' ג' מבני העיר הרי הם ככל העיר. ואפי' יחיד שקבלוהו עליהם. ויפה כחם אף להפקיע דברים שיש בהן קדושה להוציאן לחולין. כדאי' בירו' הובא בב"י א"ח סי' קנ"ג. ומשקבלום עליהם אין אחר קבלה כלום. שהרי כחם ככח הצבור כולו כל ימיהם. ואי אפשר ליחידים לטעון עוד נגד מעשיהם. והוי כטוען אחר מעשה ב"ד הגדול. כמ"ש בכמה תשו'. ועיין תשו' רמ"א סי' נ"ב ותשו' א"א הגאון ז"ל ס' ל"ח וקל"א. וזולתן אין מספר. א"כ אפי' תימא שהחרם נשלם לזמן הקצוב וא"צ מנין אחר להתירו. (שאין כאן מקום אריכות) מ"מ בלי פקפוק יכולין לגזור מחדש. דמ"ש סופן מתחלתן. כל שלא הורעה חזקתן. ועומדים על משמרתן ופקודתן. המוטלת עליהם מהצבור כל ימי היותן. והרי כה עשו גזרו אומר גם עתה בחומר חרם. וחלה גזרתם גם בהסכמת חכמי העיר שהמחום עליהם. מי זה האיש אשר ערב אל לבו לגשת. פן ילכד ברשת. ואיך לא ייירא מהכוות בגחלת חרמם אש הוא. לא ינקה כל הנוגע בקצהו:

לאשר ולקיים מנהגיהם בסדרי ערכיהם שהם חוקים ישרים ומשפטים צדיקים

ועוד כדין החזיקו ביד הק"ק מטעם דינא דמלכותא דינא. דמהני לכה"ג נמי. כמ"ש האחרונים ז"ל. ואני אוסיף דאפי' תהוי נמי טעותא. מהני רשותא דמלכותא. כדפסק הריב"ש דרשות המלך מהני למיפטר דיינא אי טעי. כרשותא דר"ג. דלא עדיף מגברא דאתי מחמתיה. וקיי"ל כוותיה. כ"ש דמהני לראשי וטובי הקהל בעניני הקהל ובדיני המסים. שכל יסודם בנוי על דינא דמלכותא. לאלומי למילתייהו אפי' בטעותא. וכ"ש שכבר נתבאר שאין כאן דמדומי טעות במנהג כזה. שנתייסד ע"פ גדולים קדמונים שכל דבריהם תורה. ועל מה זה חרה. לאנשים הללו להוציא עצמן מן הכלל בפעם הזאת. והלא אדרבה מה שהקילו עליהם שלא לפרוע מנכסים אלו משלם. בזה עשו הק"ק עמהם לפנים משורת הדין. ויותר ממנהגן של שאר קהלות איטלי"אה ואשכנז. שאין מחלקים ביניהם כלל לשום דבר. ואם מפני שחדשו בהסכמה שלא להעדיף עוד כח נכסי חוץ שיוציאום מן המקום מעתה. אין בזה תימה כל עיקר. שהרי מכלל האמור מבואר הדבר בפשיטות. שאם ירצו יוכלו להסכים גם על אותן נכסים שלא ראו פני המדינה מעולם. ויוכלו לתקן כן באין מונע אם יראו השעה צריכה לכך. כ"ש ופשיטא שיוכלו לגזור על הנכסים שכבר נשתעבדו. שלא יורשו להפקיע שיעבודן. וזה א"צ לאומרו. אבל צאו וראו גדולה מזו בתשו' אבא מארי הגאון החסיד ז"ל סי' קל"א. איך שבעצתו הסכימו ציבור א' ותיקנו שלא יהא יכולת לשום אדם מבני קהלם להפרד מהם ולפרוק עולם אע"פ שיצא מעירם לא יפטר מלפרוע עמהם נתינות ועולים לכל דבר המצטרך לקהל. ועם שזהו

נגד דין תורה ולא יעלה על דעת אדם שהסכמה כזו מעיקר הדין. אלא מפני שראו צורך השעה לקיום הקהל ולהעמדת הצבור בכללו. הסכימו בכך. שכן כחם יפה כנ"ל. ולא היה אדם שערער בדבר ועדיין אותה תקנה קיימת בקהל ההוא. כמפורסם במקומינו. ולא היתה השאלה כי אם על המשודכים כבר לקהלה אחרת קודם שנעשית התקנה. שאף עליהם נראה שהוחלטה התקנה ההיא ולא יכול אדם להצילם. לפיכך הדבר פשוט יותר מביעתא בכותחא שאין לפקפק כל עיקר במ"ש החכמים ה"ה ה"י. ויפה הורו וגזרו. ומי יבא אחריהם. מי בעל דברים יגש אליהם:

ולשון חק הקיום שלהם גם הוא נדרש יפה לטובת כללות הק"ק לייפות כחם בכל אופן לעשותן מוחזקים

מעתה איני רואה מה ראו החולקים על ככה ומי הכניסם להטפל בעסק ביש. והרי נתבאר לעין כל שאין להם על מה שיסמוכו כל עיקר אך שקר בימינם. חרב מעינם. מקורם הוביש. ומה שנתלו בקורי עכביש. לדרוש לשון חק הקיום שמבאר שכל מי שיש לו טענות ותביעות נגד הק"ק שיפרע חלקו הנסדר ואח"כ יערער. מכלל שיוכל היחיד לערער. גם טענה זאת ערער תתערער. ולא תעמוד מנגד. קוריהם לא יהיו לבגד. כי הלא ידוע שבכל ספק יד הרבים על העליונה. וכ"ש ברשיון שנותן השר לקהל שנדרש לטובת כללות הצבור. ולא לפרטיו. אלא הדבר ידוע שאין הכוונה שיוכל אדם לערער על סדרי הנהגת הקהל הכללית. אחר שנתקבלה מכולן. שזה ודאי דבר בטל. ולא יעלה על לב לעולם. הא לא בא אלא לייפות כח הקהל נגד היחיד. נוסף על מה שהוא מן הדין ומהמנהג. והיינו לענין שאם יערער אדם על ערך המס הפרטי שהעמיסוהו עליו המעריכים ביותר. או בא בטענת פרעון וכיוצא. שמ"מ יפרע תחלה. ולא היה צריך אף לכך. שהרי כבר נודע לכל בלא"ה שהרבים כך הוא דינן. להיות מוחזקים ונתבעים. בכל טענות ותביעות פרטיות שבין יחידים לקהל. אלא מפני שי"א שאין הקהל נקראים מוחזקים אלא לגבי פרעון המסים בלבד. בזה אנו דורשים לשון הדיוט שנתכוין לייפות כחם לעשותן מוחזקים בכל דבר עולי הקהל. שיפרע תחלה כאשר יושת עליו באיזה נתינה שתהיה. ואח"כ יערער לפני דייני עירו אם הכבידו עליו יותר מהראוי. או לענין שאר הפרשות והכחשות שידונו ביניהם. באופן כזה דווקא יוכל לערער אחר שיפרע ערכו. ואעפ"כ אין להם לדון עמו כי אם בפני דייני עירו שקבלום הצבור עליהם. כמו שהיא הלכה רווחת בישראל. שדיני מסים דנים על פי בני העיר וא"צ אפי' סילוק. ומ"ש בתשו' מהר"ם שפסק הדין עם העשיר שלא רצה להתדיין בעירו עם פרנסי העיר וגדוליה. התם ביחיד המדיין עם יחידים מיירי. וגברי אלמי הוו. כגון גדולי העיר ואילי הארץ

שאימתן מוטלת על דייני העיר הכפופים תחתיהם ומדברים מחצייהם. ולא היו דנים על עסקי צבורם. אלא על עסק עצמן וק"ל. אבל ביחידים המדיינים עם הקהל בתביעות הנוגעות לצבור. לא נחלק אדם שדנין אותו בדייני אותה העיר. שכן נהגו בכל מקום. וכ"ש כשאין הדיינים מפורעי המס. ואיזה פתחון פה נשאר עוד למערער כל טענותיו ישא רוח. וכל המלאכה נמבזה ונמס:

תוכחת מגולה מאהבה ליחידי סגולה להתאחד ענפיהם אל גוף אילן הקהלה פרי בל יעשון פחם לגחלי המריבה קודחי אש מאזרי זיקים כי לא יצננו להם גיהנם בהפרידם בין הדבקים בשפתים דולקים ואחרית לאיש שלום דגלו להקים

והתימה ימצאון אנשים עם היותן כאשר שמענו שלומי אמוני ישראל. יפרצו גדר המוסר הדין האמת והשלום העמודים אשר העולם נכון עליהם. ויבואו בעקיפין על הק"ק לסתור בנין הזקנים. וגבול שגבלו ראשונים. להרוס ח"ו מצב וקיום הק"ק. אמנם כפי מה שהבננו יש מעורכי הדיינים. אשר ידם במעל השרים והסגנים. והם יחושו לעצמן מעונש המוליך ומביא בעש"ג ומעיד שקר בפניהם. שאפי' לרבים ובדבר אמת לא הותר. נגד יחיד שאינו מקהלתם. צא ולמד ממ"ש מהרי"ק בשורש א'. כ"ש ליחידים נגד קהלם ונגד רבניהם. שאפי' אומרים על שמאל שהוא ימין. הי"ל להאזין ולהאמין. ואפי' ב"ד בתר ב"ד לא דייקי. והילכתא אין חוששין לב"ד טועין. ולו הונח שהוברר הדבר שטעו ח"ו בדבר משנה וחוזר. ח"ו ליחידים להתריס נגד קהלם למיעבד דינא לנפשייהו. להרים יד בתורת מרע"ה. שתשב"ר יודעין עונש ההולך בעש"ג אפי' על דבר אמת ואע"פ שדיניהם כדיני ישראל. ואף להכריח על ידיהם לעמוד לדין ישראל. הכל אסור ליחיד אם לא נטל רשות תחלה. כמבואר כל זה בש"ע. ובאמת אם כך היה מעשה. מעידין אותם האנשים על עצמן שאינם במקרא ובמשנה ולא בד"א. ולא ראו ספר מימיהם. לדעת מה שהוא איסור מפורסם. שאם לפי דעתם טועים דייניהם. ויוכלו להחזיר הדין. מהו להם ולפלילי זולתנו.ילכו לבקש דבר ה'. הלא ימצאו מחכמי הדור אשר ידעון שדון להוציא לאור משפטם. האמת אתם. הלא הם יורום. ואם לא יאבו הק"ק לשמוע. יתנו להם רשות לבקש זכותם בכל אופן שיוכלו. ואז יאמרו בגוים מה שפסקו עליהם חכמי ישראל. ולא לחלל ש"ש בשאט בנפש נגד הדין והאמת ולבעט בחכמיהם. באמת יפלא בעיני מה זו שתיקה מהחכמים והקהל ה"י. שלא אזרו חיל להפגיע מד"ה באנשים כאלו. מאחר שהרשות נתונה להם מאת המלך לדון בדיני ישראל וכתורה יעשה. ואם קצור קצרה ידם במקומם. יודיעו צערם לרבים וגדולים רבותינו שבאיטלי"אה הקרובים אליהם. וכל ירא וחרד לדבר ה' ילבש בגדי נקם. להשיב גמולם אל חיקם. ודברם אחור לא ישוב ריקם.

ואליהם המשא הזה לגדור פרצותם. לא לרחוקים מארצותם. אף כי אני העני כמוני כאין. ח"ו לענות על ריב לא ידעתי אחקרהו. ולכלל זה לא באתי. רק כי נקרא נקראתי לצאת לעזרת ה' בגבורים. כתינוקות במכתבין שלהם וגולייריו יורדין ומתגרים. ודבר זה אם נפתח בקטנים יסתיים בגדולים ויורו המורים. לכן לא ראיתי להאריך בדברים גלוים וידועים. פשוטים וברורים. אף כי היה מקום לדקדק קצת. רווחא אשבוק לרבנן קשישי מארי דעובדא. ועמהם בדבר המשפט. ובטחנו ביחידי סגלה אשר נגע ה' בלבם: יתחרטו מעיקרן ואחת דתם. להמית תאותם. וחמדת הממון אשר השיאתם. כי אין בזה רווחא להאי ופסידא להאי. דבר שהוא גזרה שוה לכל נפש. כי הצבור גוף אחד הוא. ודומין לעשבי השדה הללו נוצצין והללו נובלין. וכמה פעמים נראה עליונים למטה ותחתונים מבצבצין ועולין. ומה שהוא רווח לזה היום. מחר יהא לאחר. על כן באמת אין אדם מפסיד מתקנה כזו הנעשית לש"ש. לתיקון קיבוץ המדיני המשוה מדותיו. ואי לדידי צייתי. אם בעלי נפש הם המערערים. יכופו יצרם ויכניעו עצמן לקהל ולחכמים ה"י. ויבקשו מחילה וסליחה ברבים להיות נקיים מה' ומישראל. ויקבלו עליהן עונש ממון לצדקה להיות כופר נפשם. וישתעבדו לתקנת הקהל ה"י. בזה ימצאו חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. ולא יקרם אשם. וה' ישפות שלום במחנה קדשם. נאם החותם לאפושי גברא שלא לסרב לגדול הגוזר עלי לבוא על החתום. הוא אדוני החכם המיוחס מיקירי שפירי ירושלם. כמוהר"מ חאגיז נר"ו אשר מצותו עלי חובה. משכני אחריו בחבלי עבותות אהבה. ואחוי קידה קמייהו דרבנן תקיפי דארעא. אני עבד עבדי ה' אוהבם נדבה.

תולעת יעקב בהגאון החסיד קדוש ה' כמוהר"ר צבי אשכנזי זצללה"ה:

טופס האגרת ששלחו לי רבני מנטוב"ה ה"י על קבלת תשובתי הנז'.

גאון יעק"ב צב"י ישרא"ל רכב ישרא"ל ופרשיו. נכפל הבית עליו ועל מורישיו. וביד ה' כל קדושיו. זית רענן יפה פרי תואר שיש לו שם בשדה תפוחין בשמו ובמקומו ובמעשיו אילן שענפיו מרובים ורבו שרשיו. לא יבול עלהו ולא יתום פריו יבכר לחדשיו. ישמח ישראל בעושיו. מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אשרי אנשיו ושוטריו ונוגשיו. זה דור דורשיו. אשרי הדור שזה פרנסו לשובב את נפשיו ואת בניו ואת נשיו. הן לו עת לחרוש חרישיו. ולקצור קצירו ולגדוש את גדישיו. וידריכם בדרך ישרה ולא ילכדון בחבלי שוא. מה יפו דרושיו. מה נעמו דרושיו. ה"ה נ"י ע"ה פ"ה הגאון הגדול והמפורסם כמהור"ר יעקב בן הגאון החסיד המפורסם קדוש ה' כמהור"ר צבי אשכנזי זצוק"ל ה"ה ר"מ ור"מ אב"ד דק"ק עמדין נר"ו יאיר:

אמרות מעכ"ת אמרות טהורות מזהב ומפז רב יקרות. כי כאיש גבורתו אסף בחפניו רוח מבינתו. ובאמירה יהיבה כתיבה נעימה. דן דינו למזור מלתא בטעמא. ובסולם של יעקב עלה במעלות. והנה ה' נצב עליו נורא תהלות. לתת לו כל משאלות. לנצור ארחות משפט ודרך חסידיו ישמור. וילך לו אל הר המור. בזכור ושמור החל וגמור. ויוכיח במישור לאומרים אמו"ר. לכה"ן וח"ריש כה"ן וזמו"ר. ויוצאים במרדעת של חמור. לחרחר ריב בכהן וכרי"ב. ואומרים מה המשא לקהלה עמוסה באבן מעמסה. ויש להם דריסה. בגדיים וטלאים. אך נכאים נכנסים ויוצאים. לשבור בתוך הבאים. במטעמים נקודים וטלואים. אשר הלכו חשכים נראים ואינם רואים. ובין כה וכה תשואות חן חן למעכ"ת על אשר הפליא חסדו לנו בפסק שלו היקר. גדולים מעשי ידיו. וגמלנו כרחמיו וכרוב חסדיו. וכמשפטו וכחוקו. להציל עשוק מיד עושקו. וכמו כן מע' הגבירים והאלופים נותנים רוב חנות אלפי אלפים. וכלנו יחד שאלתינו ובקשתינו מיודע כל תעלומות. יתן ויחזור ויתן למעכ"ת שובע שמחות ורוב שלומות. היום יו' ו' י' לחודש מנחם שנת תצ"ב לפ"ק פה מנטוב"ה ס' אשר לו חקים ומשפטים צדיקים. כה מעתיר זעירא דמן חבריא דוד בכמהר"ר עזריאל פנצי זלה"ה:

הלוחך עפר כפות רגליו אבי עד שר שלום בכמהר"ר מנחם שמשון באזיליא זצ"ל:

סימן עט

שאלה אדם שגנב ממון ונפש מישראל ונאף אשת רעהו ועבד ע"א והוציא שם רע על משפחה כשרה מה דינו. וחכם א' מתירו לבוא בקהל רב לצרפו לכל דבר שבקדושה ולקרותו לס"ת לפי שהועד עליו שעשה וקיים התשובה המסודרת לו מרב א' שבה מבואר שהטיל עליו לבקש מחילה בבה"כ מה' ומישראל. ושיגדל זקנו על זמן מה. וישב במקום שפל בבה"כ. לכן דעת החכם להכשירו ע"פ מ"ש בש"ע בא"ח סקכ"ח סעיף ל"ה ול"ז. והנה אחי הנגזל בא לכאן וצועק חמס כנגד אנשי הק"ק שלא יקראו אותו לתורה ולא יצרפוהו עמהם. להיותו גואל דם אחיו המת בדאבון נפשו אי לו על אשתו ואי לו על הגזל והחמס הנעשה לו. ועדיין לא השיב הגזילה ולא ביקש מחילה למת ולקרובים כראוי. זהו תורף המכוון בקצרה בלי שמירת הלשון. ושאל השואל אחוה דעי אף אני. ועם היות הדברים פשוטים אינם צריכים לי ולמטלעתי. ומיעוט ערכי ידעתי גם ידעתי. מה גם באתרא דמרא תלא זיינא. אית דינא ואית דיינא. יש אלהים מומחים שופטים ושוטרים. עיר מלאה חכמים וסופרים. זקן ויושב בישיבה. ודאי שתיקתי יפה מדיבורי כי מה מני יהלוך ואנה אני בא. לעמוד במקום גדולים חקרי לב במקום שבעלי תשובה עומדים. חלילה לי מרשע חף אנכי מפשע חשוך מזדים. רק להיות שאין מסרבין לגדול

המפציר בי. אשר לרוב ענותנותו אשתרבובי אישתרבוב כסא כבודו ונחית להכא למטה מעשרה. והרגיזני להעלות אותי מעומק שפלותי לנערני מעפר להושיבי עם נדיבי עם אלהי יעקב אשר עליהם המשרה. להיות סניף לאריות לאפושי גברא. וכשומר מצות אדוני מוכרחני לצאת חוץ מגדרי לעשות כרצונו רצוני. ואומר עם קנ"י. קן קולמסא הנראה בעיני. לא כגוזר ומורה. אלא כדן לפני רבותיו הלא הם יורוני. ודבר מה יראוני. אשתה בצמא דבריהם ואשכח ריש. אשמיע לאזני ואני אחריש. מעתה ריש מילין אומר בלי שאטריח עצמי ברשימת מ"מ בדברים נודעים. ולא אאריך במה שאינו צריך. לפי תואר הנושא:

חכם אחד סידר תשובה לעובר חמור מה טיבה ומחכו עלה במדינחא ובמערבא

תשובה קטיר קחזינא הכא. האי דישנא להאי פרדשנא אשתני דינא יש קונה עולמו בשעת א' בכדי גמיעה ומלחך פינכא. מי שמע כזאת מי ראה כאלה קשות לא זורו ולא חובשו ולא רוככה. מי אלה כעב תעופינה וכענן מוחה פשעים עצמו ספו תמו כרגע זדונות נהפכו לזכיות והקללה לברכה. מימי לא ראיתי בספרי המחברים רופאי הנפש תרופה קלה כיוצא בזו כל השומע יצחק ומיחזי כי חוכא. ותמה על עצמך מי שעבר על כל העבירות החמורות אם יש בתשובה הגדולה שבגדולות כדי להעלות ארוכה. להשלים הכפרה זה לא עלה על הדעת מעולם והא ודאי בורכא. אלא אם עשה כל האפשרי בחק האנושי בתיקון המעוות בכל פרטיו וקבל וסבל כל עינוי יסורין קשים ומרים שבעולם די בהם לתלות ומיתה ממרקת כמבואר בשילהי יומא ודבר זה פשוט לתשב"ר. והרוצה לידע תשובתו של זה בביאור. יעמוד עמ"ש הגאון מוהרי"ט ז"ל בשניות סי' ח' מחלק א"ח שסידר לעבריין כיוצא בזה תשובה נצרכת. וביאר בשלמות היאך דינו ובמה תיקונו. ע"ש שהעמיק הרחיב וכלל תשובתו בשלשה דברים של שלשה שלשה שהן תשע. ושב ורפא לו אם כה יעשה ולא יכביד לבו עיניו לא השע. ואולם בנ"ד אפי' עשה כל המעשים הללו. והקריב כל אילי נביות. וגם מת בתשובה גמורה. עדיין לא עלתה לו כפרה בשלימות. מאחר שלא קיים השבת הגזילה. דממונא לית ליה תקנתא עד דמהדר למריה. אם לא מחל לו הנגזל:

תשובה כתקנה ודאי מועלת לכל דבר פשע

ואע"ג דכתב שם מוהרי"ט דתשובה מועלת אפי' לבא על א"א והוליד ממנה ממזר אע"פ ששנינו שהוא מעות שלא יוכל לתקון. דבריו ז"ל נכונים בלי פקפוק שבודאי אם עושה כל טצדקי דאפשר ליה למיעבד. פשיטא שאין לך דבר שעומד בפני התשובה. כמ"ש רז"ל בכמה מקומות באופנים ודרכים שונים. עד שא"צ לטרוח בזכרונם. גם מלכי ישראל

יוכיחו שאע"פי שחטאו והחטיאו מאד לא ננעל הפרגוד בפניהם. ואלמלי באו לשוב נתקבלו. ואפי בירבעם שהוא המקולקל שבכולן שהתחיל בעבירה וכולן ניתלין בו. אמרו רז"ל שתפסו הקב"ה וא"ל חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בג"ע. ואף ג' מלכים וד' הדיוטות אם היו חוזרין בהם. היתה תשובה מועלת להם (אלא דקשה מנשה. מ"מ הא לא קאי במסקנא. דמסיק תלמודא האומר מנשה אין לו חלק לעו"הב. מרפה ידיהם של ב"ת) וזה פשוט אין מן הצורך להאריך בו. ויש עדים רבים על זה במקרא וגמרא. וכן אני אומר גם בגזל שאם אי אפשר לו לשלם שאין לו. והבטיח להשיב לנגזל כשתשיג ידו. ונתחייב בשטר לפרוע. ופייס לחבירו. הרי עשה מה שביכלתו. ואל חנון ורחום הוא יתברך ונחם על הרעה וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח:

בראיות גמורות וביאור גמרא חמורה שילהי סנהדרין

וכן יש להוכיח עוד מאותה שאמרו על מנת שאני צדיק גמור. אע"פ שהיה רשע גמור כל ימיו מקודשת. שמא הרהר תשובה בלבו. ומדפסיק ותני אע"פ שהוא רשע גמור ולא מפליג. משמע אף שגנב וגזל (וכן הדבר סתם רשעים אינן אלא גנבים כדאיתא שילהי סנהדרין. אמנם שכל הלומד דבר זה עומד משתומם מה ראה ר"י לומר מאן רשעים אטו עד השתא לא ידעינן רשעים מאי נינהו. וקשה מזו שלא מצא ידיו לפרש אלא גנבי. ואמאי לא נקט עע"א דבה עסקינן. וכן תמה בס' ב"ש ונדחק מאד ולא עלתה בידו ישוב הגון. אבל לענ"ד א"צ אלא מענינא דקרא מוכח. דפשיטא ע"א גופה לא אצטריך דהכי משמע ולא ידבק וגו' אע"פ שאינו מודה בע"א. אלקיחה גרידא קמזהר. וסיפא דקרא נמי להכי הוא דאתא. דאל"ה מאי למען ישוב וגו' דמשמע הא כל זמן שנדבק בידך מאומה לא ישוב. ולא תחשוב מה בכך. אינו אלא חימוד ממון בעלמא ואם חטא בידו אתו תלין עונו בו ואשמו בראשו. וכל העם נקיים. על כן הודיעך שאינו כן אלא קולר תלוי בצואר כל הקהל. כענין עכן שמעל בחרם וגנב בלבד ועל כל עדת ישראל היה קצף והוא איש אחד לא גוע בעונו. ולא שב חרון אף ה' עד שעשו בו משפט ובערוהו מן העולם אז נסתלק חרון אף. הרי הדבר מפורש במקרא. אבל טעם הדבר שסתם גנבי רשיעי מיקרו. למדנו מפ"ב דמס' שמחות שם מבואר היטב כל הגונב הרי הוא כעע"א ומג"ע (ואתיא כי הא דפ"ב דכתובות (דכז"א) אמתני' דע"י נפשות אסורה לבעלה. וא"ר כגון נשי גנבי וק"ל) וזה ברור שלזה נתכוין ר"י בלי ספק) ועבר כל העבירות שבתורה. מיד שמהרהר בלבו לשוב. הרי דינו כצדיק גמור. ומי לא עסקינן דלית ליה לשלומי. ואפ"ה הוי צדיק משעה שהסכים לעשות תשובה שלמה. וגמר בדעתו לפרוע ולצאת ידי חובתו. ככל אשר תמצא

ידו. דמחשבה טובה הק"בה מצרפה למעשה. ואם אח"כ נאנס ולא עשאה. מעלין עליו כאלו עשאה:

משא"כ בגזל ויש לו מה לשלם פשיטא דלית ליה תקנתא עד דמהדר לנגזל או ליורשיו

מ"מ אין הדברים אמורים אלא בעושה המוטל עליו. והאפשרי בחקו להשלים חוקו בתשובתו לעשותו משלם. והעיקר להוציא גזלה מתחת ידו. ואם אי אפשר להוציאה בפועל אנוס הוא. אבל אם יש לו ואינו רוצה לשלם לנגזל. פשיטא דאין בתשובתו כלום. והרי הוא כטובל ושרץ בידו. שעבירות שבין אדם לחבירו. אינן מתכפרין לו עד שירצה את חבירו במה שבידו לעשותו. אם בממון שנתחייב לו. אם בבקשת מטו ומחילה כדבעי. א"כ זה האיש העובר את כל אלה עשה. וגם תובעין ממנו ממון הגזלה שתחת ידו. אם לא מחל לו הנגזל על זה קודם מיתתו. ודאי שאין לו כפרה עד שישלם ליורשיו כדתנן בהגוזל. ויבקש מחילה מן המת כדינו. בשורה של עשרה בני אדם על קברו דוקא. זולת אם מפני האונס. יעשה כן ע"י שלוחו. ויפייס ליורשי המת ומשפחתו אשר נגע בכבודם ויתרצה להם בכל כחו. כה משפטו בענין העבירות שבינו לחבירו:

לא יאבה כי ירבה שוחד דברים להש"ית כל עוד שלא התרפס ברצי כסף ורהב רעו אם אמנם משקיבל עליו לעזוב דרכו ולתקן המעוות הרי הוא בכלל ב"ת מיד בתנאי שיסכים הנדר עם קיום המעשה בעתו

וכל זמן שמתרשל בכך. צריכא למימר דאין לו כפרה אפי' בתשובה שיעשה על מה שהכעיס בדברים שבינו למקום. כ"ש בהיותו עומד במשובה. ומצואתו לא רוחץ כל עיקר כמו שבא בשאלה. ואינו מקיים נדרו אשר נדר להשי"ת. הוכיח סופו על תחלתו שחרטתו ותשובתו קשת רמיה לצוד את הבריות ואינה כלום. כי אין התשובה תלויה בדבור בלבד. אלא המעשה הוא העיקר. לתקן בראשונה עצם המעוות בכל מה שבידו. ולהשליך הטרף מידו. אח"כ לנקות נפשו מחלאתה ע"י סגופים ויסורים וחבילות של מע"ט. שאם כה יעשה הרי הוא נחשב צדיק גמור למפרע. משעה שנדבו לבו לעזוב דרכו הרשעה וללכת בדרכי יושר. כדמוכח מהא דלעיל. וקי"ל בנושא נשים בעבירה נודר ועובד יורד ומגרש. דההסכמה המוחלטת והקבלה בלב. נחשבת למעשה. כשקיים נדרו אח"כ בעת וזמן אשר יוכשר. משא"כ בהולך בחושך שובב בדרך לבו. לא די שלא נחשב לו נדרו ושאלת מחילתו לכלום. אלא שהוסיף חטא על פשע להכפיל עונו. והרי הוא טמא כשהיה עוד טומאתו בו. ומה זו שאלה. איני יודע מה טיבה. ולא ידעתי מה חשב אותו חכם שאמר שיכולין לקרותו לתורה ולצרפו לכל דבר שבקדושה. כי בעל תשובה יקרא לדעתו ע"פ מ"ש בעלי הש"ע סקכ"ח כנז' בשאלה. שאינני יודע מה ענינו לכאן. שם מדבר מב"ת גמור. משא"כ בנ"ד כמבואר בשאלה. ואם בשביל המחילה שביקש

בב"ה כדברי העד המעיד (אפילו נימא דסגי בעד א' כמו באיסורין דעלמא) הלזה יקרא תשובה להפיק רצון מה' על כל אשר עשה:

העבריין כל זמן שלא נתנדה מותר בק"הת

והיותר פלא על אותו חכם עד שיעשה את שאינו ישנו להתירו בקה"ת. ולהכשירו לבוא בקהל ה' להצטרף לדבר שבקדושה. מחמת היותו ב"ת. הלא טוב שיתירנו ויכשירנו בלא"ה. שהרי כבר הדין פשוט שהעבריין אע"פ שהוא חייב נידוי. כל זמן שלא נתנדה בפירוש הרי הוא נמנה לעשרה ולכל דבר שבקדושה. כמבואר בי"ד סשל"ד וא"ח סנ"ה. וכ"ש שהוא מותר בקה"ת. דקילא מצירוף עשרה לדבר שבקדושה. שהרי אפי' אשה וקטן עולין למנין שבעה. ואין מצטרפין לעשרה. ואפי' המנודה עצמו מותר בדברי תורה . כמבואר בהל' נדוי. אלא שבודאי אינו קורא בתורה בצבור. מ"מ כשעדיין לא נתנדה. לא ידענא היכא רמיזא שלא יקרא בתורה. ולאו ק"ו הוא מצירוף לעשרה כנז':

ולא יתנגד לזה מ"ש בתשו' אמה"ג זצ"ל

ואע"ג דסברא היא. דהא כתיב ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי כמ"ש אבא מארי הגאון ז"ל. בתשובת י"ג מספרו (וכ"כ עוד ביותר ביאור בסי' ל"ח מספרו. וגם זולתו מהאחרונים ז"ל בתשובותיהם כך כתבו. מ"מ לא דמי נמי לענ"ד עיין ותדע) איהו נמי לא אמרה אלא במי שהמיר דתו ועודנו לא ישוב מע"א. משא"כ בנ"ד שחזר קצת למוטב. אלא שלא השלים כפרתו. ולא נזכר בשאלה שנדוהו בפירוש. מאין הרגלים לאוסרו בקה"ת כל שלא נידוהו:

ושמירה מן הסתירה

ולא דמי לנ"כ. דאפי' עבד תשובה איכא לספוקי. משום דהוה ליה פסולו בגופו כשעבד ורצח שהן דברים המעכבים בנ"כ. (אפי' בשוגג למאן דאמר) דכתיב אך לא יעלו כהני הבמות. וכתיב ובפרישכם כפיכם כו'. משא"כ בקה"ת דליכא מאן דסליק אדעתיה שיאסר בה אפי' עבר כל העבירות שבתורה במזיד. ואח"כ חזר למוטב. אלא מיד שחוזר בו. חוזר להכשירו. וכמו שחוזר להיות כשר להעיד תיכף משקבל עליו תשובה כדאי' בח"מ סל"ד. אדרבא זכות הוא לו לסגל מצות להרבות רפואתו. שיש עבירות קשות שאינן מתכפרין בזבח ומנחה אבל מתכפרין בתורה:

וכ"מ מבואר לבכ"הג

ושוב מצאתי לבכה"ג בא"ח סקל"ח שכתב מי שברור שבא על עריות ולא שב. ראוי לקרותו בפ' עריות כדי שיתבייש. הרי בפירוש דמילתא דפשיטא דקרינן לעבריינא לס"ת. ואדרבא היינו תקנתיה. כדאמינא בס"ד מסברא דנפשי. דאי ס"ד משום זילותא

לחוד שרי. אטו משום הכי נעביד איסורא ח"ו. אלא ודאי לא איתסר בקה"ת כל עיקר כנז'. ולמדנו ממנו שאפי' רשע גמור מותר בקה"ת. על כן אין משם ראיה לא להקל ולא להחמיר:

אכן לשוא צרף צורף התשובה רפואת תעלה אין לו להצילו מעונש ב"ד של מעלה ושל מטה

אמנם אין כל זה מועיל לאיש הלזה לקרבו בזרוע. שהרי עכ"פ צריך לנטות עליו קו הדין למגדר מילתא לעשות כתורה וכמשפט. ולא ידעתי מהו המונע משמוע צעקת החמס של הבע"ד גואל דם אחיו. ומדוע לא יחתכו עליו הדין. וינדוהו בפועל. ולכפותו ולנגשו בכל מיני רדיפה. כל זמן שלא יצא י"ח העבריין הלז אם לא יפייס לאשר חטא בדבר שבממון כשיש לו לשלם. לא יהא אלא תביעת ממון בעלמא. הלא נזקקין שם בעירם לתובע בדיני ישראל. וכופין את המחויב בנידויים ושמתות עד שיפרע. כ"ש הכא דאיכא תרתי ממון ודמים והוצאת ש"ר. דאע"ג דקי"ל בריש בדברים פטור מדין המשנה. מ"מ הלכה רווחת בישראל שמנדין המבייש עד שיפייס למבוייש מתקנת הגאונים. ותנן נמי התם אע"פ שנותן לו אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה. ואי בר שמתא הוא אין ב"ד יכול לוותר לו שלא מדעת הנחבל. ואפי' עשה תשובה הוגנת כמ"ש בכ"מ הביאו הר"מ רבקש ז"ל בח"מ סוף סי' כ"ז. ועוד שלא עשה תשובה הגונה ועודהו מחזיק בטומאתו. לא כל שכן דנצינן ולייטינן ועבדינן הרדפה. ואל"כ מה כח ב"ד יפה. ועל מה זה לא יעשו משפט חרוץ בעושה רשעה. למתחו על העמוד לרדותו במקל ורצועה:

אם יש מקום למתר על קו הדין מחשש פן העובר יקדיח תבשילו ברבים היא מילתא דתליא באשלי רברבי ומסתברא כמאן דלא חש לה ודברי בחו"י בזה זרים נראים כסותרים

ואפשר טעם הנמנעים הוא שיש לחוש שיחזור לסורו ויצא לתרבות רעה. וכמ"ש הרב בט"ז ריש סי' של"ד דהיכא דאיכא למיחש חיישינן לחיי עולם ק"ו מחיי שעה. ולא סמכינן אדברי ההג"ה שם. ואי משום הכי הא מחי לה מאה עוכלי בעוכלא הרב בחו"י בתשו' קמ"א. עם שיש לדקדק קצת בדבריו. אלא שאין פנאי. וכנראה באותה תשובה שכתב אגב שטפיה שהנמכר לעקר הוא מומר כופר ביחוד ובבורא עולם. דלפום ריהטיה לא דכיר מר מאי דפירש"י בהא בחומש ובגמרא. גם בסוף התשובה שם בשטה אחרונה סותר דברי עצמו. כי אחר שהשיב הרב על בט"ז לקיים דעת האגודה בהחלט. חזר ואמר כלשון הזה ואין זר לומר שר' אחאי לא יפה עשה דלא עדיף מבן פרחיא. והרי זה עולה כדעת הט"ז אשר כבר דחה בשתי ידים. והרמ"ח גנובי גנב מדברי אלה בב' הלחם שלו תוך אגרתו שכתב להר"י פינטשוב. אחר שחקר ודרש אותי. על כן אי אפשר לעמוד על אופיה של מסקנתו ותכלית דעתו באותה תשובה. עמקו מחשבותיו ז"ל. (ויש להתרעם

עליו ז"ל אותו התרעומת עצמו שנתרעם הרב הנזכר במקום א' מספרו על ה"ר יש"ר שאמר שלא יוודע לאדם באמת דעת המחברים ומה שבלבם מתוך הספרים) מ"מ לי אני בעניי נראין דבריו בכל מה שאמר הרב בחו"י בקיום דעת האגודה. שאם אי אתה אומר כן. לקתה מדת הדין. ח"ו יצא משפט מעוקל. ותפשה המספחת בעזיבת ביעור הרע והשאר המקולקל:

ועוד נ"ל שאף הרב ט"ז לא אמרה להלכה אלא במילי דרבנן. כההיא דמהר"י מינץ. שהיא עיקר ראייתו. כנראה שם מלשונו ז"ל. אלא שבסוף הסימן הנ"ל הוסיף שנית ידו. והביא משם גדולים מהאחרונים ז"ל שמקילין אפי' לעוברי עברות גדולות. במקום שיש לחוש שיוסיפו בני עולה חטא על פשע. והרי דבר זה נועל דלת בפני גודרי פרץ ומסלקי המכשולות. ועכ"ז אין בי כח להציל העובר הלז מיד התובעו טענת דמים. דמעשים בכל יום באותה הק"ק שכופין בכל מיני כפיות על דרא דממונא. ואין חוששין לכלום. ומדוע יורע כחו של זה גואל דם אחיו:

ונראה שבשאר עבירות שבין אדם למקום לב"ד הדבר מסור כפי מה שיראו לפי המקום לצורך שעה משא"כ בטענת דמים

לכן פשוט מאד דהאי גברא בר נידוי ושמתא הוא. כל זמן שלא יפייס לקרובי הנחבל במידי דמפייסי כאשר יושת עליו מב"ד ממוצע. ואעפ"כ מדת חסידות הוא שלא לנעול דלת בפני השבים. והרי כבר אמרו הגזלנין שהחזירו אין מקבלין מידן. וראוי למוחל שלא יהא אכזרי. ולא יעמיד דבריו על דין תורה. שלא לסגור דלת התשובה בפני האיש הלזה. אולי יש תקוה להוציא יקר מזולל. להשיב נפש מישראל מבאר שחת. ולהביאו לחיי העוה"ב. שמא יעשה תשובה גמורה. ותשובת המוחלטין מעכבת את הפורענות. והכל לפי האיש ולפי התכלית הטוב המקווה ממנו. כאשר עיני הב"ד רואות בלבד שיכוין לבו לשמים. והיה ה' עם השופט שלא תצא תקלה מתחת ידו אין פרץ ואין יוצאת ברחובותיו. והשי"ת יורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו. הנלע"ד כתבתי במיעוט פנאי. מה שיספיק למבין יותר מדאי. ולא שאני כדאי. רק שלא לעבור ע"ד חבירי ורבותי. וחתמתי בעמדין יו' ג' כ"ה אייר תצ"ב לפ"ק. הטרוד יעקב בהגאון החסיד המפורסם כמוהר"ר צבי אשכנזי זצללה"ה ס"ט:

סימן פ

יום ג' כ"ה אייר תצ"ב לפ"ק.

על הענין.

אלקי' יענה את שלו' אדוני רוזני גבר חסיד בור סיד ה"ח ה"ש כמוהר"מ חאגיז נר"ו:

יוסיף שנית יד כותבת וימין מקרבת כיש בקיאין בהטייה לזכות ויד פשוטה לקבל שבים בל ישרפו בשבת

אד"ש כמשפט. מודעת זאת שהגיעני כפו"ל שניות מד"ס. כתבו הא' קבלתי בכניסת שבת. והב' בא אלי כיום אתמול. ואנכי היום סמכוני באשישות וטרוד מאד לא אוכל לשנן קן קולמסי כראוי לפ"כ. מ"מ אשיב מפני הכבוד שורות שתים ואותות שתים. והנה אודות הראשונה. פלא בעיני מה יתן או מה יוסיף איש אשר כמוני לרחק או לקרב. מה גם להתהדר במקום גדולים חלילה לי ומה אועיל בדבר שפתים במעט או ברב. ידעתי ומכירני את רבוני. שענותנותו הגדולה גרמה ואהבה עזה קלקלה השורה. לחנכני בחינוך דרבנן. לתהות ייני אם הוא כמיושן בקנקנן. גם אני חפצתי צדקו ומצות שפתיו לא אמיש. ושמתי פני כחלמיש. לכתוב הנלע"ד כמקיים גזרת אדונו. לבלתי שמור פיו ולשונו כרצונו. אף שלא ידעתי אם יועיל והלואי שלא יזיק. אך ההכרח לא יגונה. שלא יחשדני במשליך דבריו אחרי גווי ח"ו. ואשיב דבר כאשר עם לבבי. בראשי פרקים בדף בפ"ע. כאשר יראה מע"ל. ובאמת אף שהנושא פשוט מאד. היה מקום להרחיב הדיבור תלי תלין. רק שלא להטריח בחנם. וגם מפני שאינני יכול לפטור עצמי ממלאכה גדולה שעלי. אמרתי רק ריש מלין. והנה בתשו' ביארתי דעתי הנוטה להחמיר כדעת מעכ"ת. ובודאי כל אשר נגע ה' בלבו ילבש בגדי נקם. להשיב לעושי רשעה כאלה שבעתים אל חיקם. ועל זאת נאוו תהלות לרו' מעכ"ת. מ"מ באשר למדתנו רבינו איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. וכל הפעולות הראויות משקיפות על תכלית טוב. ואדוני לא הודיעני מהו התכלית המבוקש בנדון זה. כי בודאי אם עקר צעקת החמס הוא הגזל וישנו בחזרה. מצוה להזקק לתובע. להציל עשוק לשבר מלתעות עול להשליך משניו טרף אם אפשר בחזרה. ברם כפי מה שאני רואה וניכר מכותלי דבריו אין טענה זו עיקרית. וכבר ביקש מחילה. אע"פ שאינה כתקנה. ומה יועיל אם יעשנה כהנה וכהנה. האם בזה ישיב הגזל והחמס. ומאחר שאין לו מה לשלם. מה מידו יקח. היוקח מפיו תודה. ומה בצע כי ישלם. תשלומי כפל בשפתיו ולבו רחק. ומה ירויח אם יפגיע בו עונש ההרחקה מב"הכ. לבל יפגע בה פגיעת התפלה ברבים וק"הת למנעו ממצות. אולי יהא זה סיבה ח"ו ליכנס דרך פתחים לו. המטמאין ומטמטמין. לפנות לבו מהתשובה לגמרי. אחר אשר החזיק בה במקצת ואם אינה הגונה. שמא מתוך שלא לשמה יבוא לידי לשמה. ולמדונו רז"ל לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. והכל לפי הענין והאיש והמקום המוכנים לקבל הטוב המקווה מהתוכחת והמוסר. כי הש"ית רוצה בתקנת בריותיו. ולא יחפוץ מות המת באולתו. וחשב מחשבות לבלתי ידח

ממנו נדח. ונפלאתי על שאדוני רודפו כל כך בשביל שמגלח פאת זקנו וכדומה לזה. אע"פ שבלי ספק אם היה בנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם: היה מהראוי לנקום נקמת ה' ותורתו הקדושה מהאנשים הפושעים והולכים בעזות פניהם. ותהי עונותם חרושה על לוח לחיהם. מכל מקום מה יעשו גדולי הדור ואין דורן דומה יפה. הלא ידוע לאדוני החכם כחכמת מלאך שזה מעוות שלא יוכל לתקון. בפרט אצל הספרדיים (ההמוניים) נעשה דבר זה כהיתר ומוטב שיהו שוגגין. כי בחזקה לא יפעל מאומה בכזה. אם לא במענה רך לאשר נגע ה' בלבו. ואם יפגיע מדת הדין במגלחי זקן והדומה. יפקו מינן צוורני צוורני. ואם יאמר מפני שאין לאיש הזה גואל מצוה לרדפו ולהדפו ולדחות אבן אחר הנופל. אתמהה מי שיש לו אב יחיה כו' א"כ לקתה מד"ה. וצריכין אנו לדקדק מאד בפלס ומאזני משפט לה'. להשוותם בצדק על כל נשא ושפל. שלא תפוג תורה. להוציא לעז עליה ועל לומדיה שעוסקים בה שלא לשמה. חלילה להטות משפט גבר בעלמא. ולהעלים עין מבעלי זרוע רמה. ולהניח פורצי פרץ ע"פ פרץ. ה' ישמרנו מצווחה ויוצאת ומפרץ. למען נחיה ונזכה ונאושר בארץ. והיה זה שלו' מני הטרוד יעבץ ס"ט:

סימן פא

[בדפוס ראשון נדפסו בטעות שתי תשובות תחת הכותרת 'תשובה פא'. התשובה השנייה מובאת כאן בהמשך]

נארדן התפ"ט לפ"ק

אוי לבריות מעלבונה של תורה חוגרת שק ונושאת קנא"ה על צעקת הדרשות הבאה מי יוכל לספר צרת האגדות הקדושות כל הקורות אותם תלאה ע"ג תלאה

על שבקשת לשום עיני על מה שדרשת במאמר דר"א במ"ק אשר רשמת. הנה אף שאין דעתי נוחה להטפל בזה כי אין משיבין על הדרוש והדרשה תדרש. והיא דרך נכוחה לבחורים לקנות להם שם אף כי לא ידעו במה יכשלו. לו חכמו ישכילו. אם יימינו או ישמאילו. מ"מ אחר שראיתי בקשתך לעמוד על האמת לא אמנע ממך להודיעך קושט אמרי אמת. ולא זו העיר לא זו הדרך להפוך דברי אלקים חיים ח"ו. כאשר בעו"ה פשתה המספחת הזאת ברוב לומדי זמנינו שטו העם ולקטו. מכל הבא בידם בין אמת לשקר לא יבדילו משפט אמת לא שפטו. ואת פועל ה' לא יביטו. ומבקשי האמת רודפי הצדק בטלו כי מעטו. איש לבצעו נטו. ובתורת אמת בעטו. ברגלם וידם לא ימצאו בב"ה והיה להם למשמרת השמרים והפסולת קלטו. והסולת השליכו ופלטו. אדר היקר הפשיטו. אוי לנו מה עלתה בימינו כי נהרס גדר הדרש ונעשה עיר פרוצה מדר"ס לפרוצים רבו המתפרצים אנשים בוערים חרשי משחית השחיתו התעיבו עותו נתיבו יסודותיו ערו

החריבו ידם בד"בור המקודש פשטו. על זאת מלתי מלין בזכרי רבו אנחותי. וארכובותי דא לדא נקשן כל איברי רועדים ועורקי לא ישכבון וסרעפי לא שקטו. לא זאת המנוחה להניח לי מעצבי ומיגוני אש נשקה ביעקב אם דברתי בלשוני אוי לי אם אומר ואצבעותי יחרטו. אוי לי אם לא אומר שלא יאמרו הרמאין במעשה ידיהם אין אנו בקיאין אולי ישמעו ויחדלו נפשם ימלטו. ואורחותם לא יעבטו. ועל העבר יתחרטו. וכפי מסת אפיסת הפנאי ריש מלין אומר ותדע ותשכל ממוצא דבר דבור על אופניו דטבא לאולפנא. ועיניך הלא לאמונה. משרים תחזינה. אם תחפשנה ככסף אז תבין ודעת אלקים תמצא אמת לאמיתו. דבר טוב בעתו:

תחלת דברי פיך לפרש כוונת רש"י בפ' חוקת לעולם היא נקראת על שמך ע"פ מאי דאי' במ"ר בשעה שעלה משה למרום כו'. עד חייך שיצא זה מחלציך. א"כ לעולם נקראת ע"ש. ר"ל דהלכה כר"א שיצא מחלציו אלה דבריך. ואינן אלא תימה לבאר דבר קשה בדבר אחר קשה ממנו וזר ותמוה מאד כפליאה נשגבה לא יכלו לה המון המפרשים. ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם למצוא פתח הבנתה. ומה ענין אותו מדרש התמוה אצל פירש"י הנ"ל שלעולם תהא פרה נקראת ע"ש. ואיך עדיין נקראת ע"ש . משה. והלא לא יחסו את ר"א אחר משה. וגם מה שייכות בזה לומר שתהא פרה לעולם נקראת על שמו של משה לפי שאמר בה ר"א דין א': ועוד הלא כך אמרו שתהא נקראת ע"ש פרה שעשה משה במדבר מה יחוס זה עם זה המדרש. וזא"ז לא קרב. ורחוקים כרחוק מזרח ממערב: **גם** מ"ש דהלכה כר"א לא ידעתי איזה רוח נבואה עבר עליך לידע מלבך פסק הלכה. מה גם שהיא הילכתא למשיחא. דמאן ספין מאן רקיע מאן סליק לרקיע לידע פסק הלכה זו. כי אם הרמב"ם ז"ל חכם עדיף מנביא והברטנורה אחריו שפסקו דלא כר"א. והוא האמת ודאי כיון דרבים פליגי עליה. ותו דר"א שמותי הוא. הרי דבריך בטלין מעיקרן:

ביאור נכון במ"ש רש"י פ' חוקת לעולם תהא נקראת פרה שעשה משה

אמנם בכוונת רש"י במדרש הנ"ל שלעולם תהא פרה נקראת ע"ש פרה שעשה משה. דברים פשוטים הם לדעתי שהדברים מגיעים למה ששנינו במשנה דפרה דמזין מכל חטאת שהיו שם. לא מצאו משבע כו' עושין מאחת וארז"ל במדרש שכל הפרות כלות ושל משה קיימת אותו חלק שניתן בחיל למשמרת. וכן יסד הפייטן ביוצר דפ' פרה א"כ כיון שלעולם קיימת ובכל פרה שעושין צריכין להזות מעפרה. היינו דקאמר שלעולם נקראת ע"ש של משה. ושפיר הוא וזה דבר פשוט ונכון באין ספק:

לא נצרכה אלא לפלפולא אם פרה בשנים פסולה

ובר מהא תיוהי סגיאי חזינא בדבריך. כתבת וקשה לי מאי נפקותא יוצא מפלוגתייהו

דר"א ור"מ בשנים דפרה. ונראה לך דיש נפקותא בק"ו דאי' בגמ' ותהא עגלה פסולה מק"ו וכו'. לפ"ז קשה מנ"ל דב' שערות דווקא דילמא כקושית הש"ח. ואי משום מיעוט אחר מיעוט. הא צריכין אין בה מום למעט עגלה. ואי קשה בה למה לי. הא לר"א הק"ו בלא"ה אינו כו'. וכל זה שיבוש הוא אינו כדאי להשיב עליו לבלות בו זמן. דודאי לא ילפינן מיעוטא לעגלה רק ממלת בה לחוד דאייתר. ושאר הפסוק פשיטא דלגופיה אצטריך. ולא נכתב כולו להוציא את העגלה להכשיר בה המום. אלא מדהוה מצי למיכתב אין מום. דהא ידעינן במאי משתעי קרא. בה למה לי. משו"ה ממעטינן עגלה. זהו האמת הברור. ודברי הש"ח עדיין אפשר לאמרם:

ואם מפני שהוקשה לך א"כ לר"א בה ל"ל. : מחמת שחשבת שלר"א שנים פוסלות בפרה. א"כ בלא"ה הק"ו אינו. לזה אשיבך אף לפי דבריך. פשיטא דלר"א נמי איצטריך ליה בה למעוטא בעגלה. דלא נילף מהיקישא ודו"ק. או אפי' בק"ו שיש לדון עוד באופן אחר מה פרה שאינה טעונה נחל איתן וק"ל וכמוהו הרבה. ומלבד כל זה אפי' אי תימא ר"א בה לא דרש. מ"מ רבנן דרשי בה כדאשכחינן בגמרא טובא כי הא. ומבואר לבקי מעט בדרכי התלמוד וסוגיותיו. ואמנם לכל זה לא הוצרכתי אלא לפי מה שחשבת כמילתא דפשיטא שלר"א שנים פוסלות בפרה:

איברא הא מילתא צריכא רבה. אבל תדע באמת לא כן הוא. כי הר"ש ז"ל פירש דר"א נמי מכשר ביותר מבת שתי שנים ולמעלה. ולא פליג אלא מבת שתים. ולמטה. לאפוקי בת שנה דלא. ועוד כתב דאפי' לכשתימצי לומר דר"א פוסל ביותר משתים. מדרבנן ולכתחלה לא. שמא תפסל בשחרות אבל בדיעבד ודאי כשרה אף לר"א. והכריח כן מחמת ראיה חזקה מאותה ששנינו ר"א אומר פרת חטאת המעוברת כשרה. וקיי"ל בבכורות דאין פרה מתעברת פחותה מבת שלש. והיא ראיה חזקה לכאורה. ולכן פשוט אצל המפרשים ז"ל שגם ר"א מכשיר בפרה זקנה בדיעבד. וכ"ע ס"ל הכי דשנים אין פוסלין בפרה כסתמא דתלמודא. ונראין הדברים שהיא הלכה מוסכמת וליכא מאן דפליג בהא דשנים אינן פוסלות בה אלא לכתחלה:

מראה פנים מסבירות להלכה דלר"א בת ג' פסולה ומ"ש הר"ש אינו מוכרח וקושית התו' ניחא

ואע"פ שבאמת הראיה חזקה הנ"ל מר"א דמעוברת. יכילנא לשנויי דלא תידוק מידי. ובחדא מחיתא מתריצנא למה שהקשו התו' בפ' א"מ דהרי עינינו רואות שפרה יולדת בת שתי שנים. . ותרצו בדוחק שנשתנו הדורות. ואותה ראיה שהביאו לזה מעינוניתא דוורדא. אין ממנה הכרח עיין בתו' פא"ט. אבל אני אומר שא"צ לזה ולעולם לא נשתנו הדורות והטבע לענין זה. אלא משום דמילתא דלא שכיחא היא ואזלינן בתר רובא.

משו"ה קיי"ל בבכורות פרה בת ג' ודאי לכהן. . אע"ג דאיכא דילידן פחותות מבנות ג' לא חיישינן למיעוטא. והאיכא חזקה נמי בהדה דאוקי לבהמה בחזקת שלא ילדה. והא דקשיא מגמ' דע"ז דמקשי פחותה מבת ג' מי ילדה. ה"נ ארובא סמיך ולא דלא ילדה כלל. אלא ה"פ היכי ניקו אנן ונדחוק לקרא ולאוקמי דהפרות ששגרו פלשתים כולן פחותות מבנות ג' היו וילדו כולן כמפורש בכתוב דבניהם כלו בבית. והא מילתא דלא שכיחא היא. אלא מיחוורתא כדשנינן מעיקרא כנ"ל. א"כ השתא דאתינן להכי דר"א אדר"א לא תיקשי מידי. דלעולם ר"א פוסל בת ג'. ופרת חטאות המעוברת בבת שתים מיירי אם אירע (דלא שכיח טובא) שנתעברה בת שתים. דבודאי איכא כה"ג. כמו בדורות הללו שלא נשתנו באמת בענין זה כנ"ל:

אפ"ה נקוט דהר"ש בידך דדיק טפי

מ"מ האמת יורה דרכו שהדין עם הר"ש ז"ל מדלא אשתמיט תלמודא בשום דוכתא לאשמועינן בהדיא דאיכא דס"ל דשנים פוסלות בפרה. אלא קושטא דמילתא בהא פליגי תנאי. עד כמה משהינן לה שמא תשחיר. אבל לכ"ע מדאורייתא כשרה. אפי' הזקנה וכנ"ל. הרי בזה נפלו כל דבריך בלי תקומה וקימה שיש בה הידור. דודאי לר"א נמי איכא ק"ו הנ"ל. ואצטריך קרא למעט עגלה:

ועוד בר מהא אין מקום לדבריך דאדרבה לר"א לא מוקמינן תמימה לאדמומית. אלא להא אצטריך למיכתב תמימה להוציא הטריפה כמו לר"ש. כדכתבו התו' בחולין (די"א) ע"ש ודו"ק. וה"נ לר"א להכי הוא דאתי. ולא לב' שערות שפוסלות בה. ונ"ל להוכיח דמוכרחים לומר כן אליבא דר"א. דהא שמעינן ליה לר"א דס"ל דלא פסלי בה ב' שערות שחורות בפרה. דתנן התם ר"א אומר אפי' חמשים יתלוש. הא למדת דר"א לא יליף מתמימה שב' שערות פוסלות. אלא מיבעי ליה להוציא את הטריפה. משו"ה מכשיר אפי' בחמשים. דמאדומה לא משמע ליה כולה דווקא וכמ"ש בסמוך בעז"הי. אלא יתלוש ס"ל. דכל כמה דמצינן לתקוני מתקנינן מיהא:

נמצאת למד עוד שהדברים מפורשים במשנתינו שלא כדבריך. והדברים הפוכים ממה שחשבת שר"א סובר כך ששתי שערות פוסלות ולר"מ לא פוסלות. ואתה הראת לדעת ששקר בימינך. צא מאצטגנינות שלך דאנן בהדיא איפכא מתנינן. דר"מ ס"ל בפירוש במתניתין דב' שערות פוסלות. ור"א אפי' חמשים מכשיר ויתלוש. ואי איתא דיש כאן מיעוט אחר מיעוט. לר"מ הוא. כדתנן דהכי ס"ל. ולא לר"א. דמלבד דלא ס"ל הכי במשנה. ג"כ מוכרח דמיבעי ליה תמימה לר"א וכנ"ל:

שקיל וטרי בפיסול דשערות שחורות דלא בצרן מתרי

ואמנם ללמוד פסול ב' שערות שחורות ממיעוט אחר מיעוט כדברי הש"ח. הוא ג"כ דבר בטל. דאדומה לא משמע עד שתהא אדומה כולה דוקא. ואי בצרה שערה לא מיקריא אדומה. דהא ודאי ליתא דבכל התורה כולה רובו ככולו. כ"ש שערה א' דלאו כלום היא. ואינה מעכבה מלקרותה אדומה. ולהכי אי הוי כתיב אדומה לחוד הו"א אפי' ברובה סגי. כתב רחמנא תמימה. לומר שצריכה להיות דווקא תמימה באדמימות. דמיתורא דקרא ילפינן דקפיד אכולה. ואכתי שתי שערות מנלן. דילמא אפי' באחת נמי איכא קפידא. על כן ראשי המפרשים לא מצאו מענה בזה למה ב' שערות:

אכן אני אומר דנלמד במה מצינו בנגעים. דמיעוט שער שנים כדכתב רש"י שם. וביארו המפרשים שכך ביאור שם העצם דשער איננו פחות משנים. אי מטעמא דמהר"ם שם. דגלי רחמנא התם דכתיב ושערה בלי מפיק כמ"ש בתי"ט בשמו. מ"מ למדנו משם דשער אינו נקרא פחות משנים. ומדחזינן התם דאם נתהפכה שערה א' ללבן. לא מיקרי הפך לבן. אלא ושערה לא הפך לבן קרינן ביה. . אע"ג דשערה א' . נתהפכה. ש"מ דשערה א' לא כלום היא לפסול במראות נגעים. ומדגלי רחמנא התם ה"ה הכא:

וזה שאמרת דר"א מיתת אהרן לבגדי כהונה אזיל לשטתיה דר"א דפרה. הוא שקר מוחלט בלי ספק. שאין זה ר"א דמתניתין שהוא תנא ושמו ר"א ביו"ד אחר הלמ"ד. שהוא ר"א הגדול בן הורקנוס הידוע. וזה ר"א בלי יו"ד. שיש ג"כ תנא ששמו כן. והוא סתם ר"א דמתני' שהוא בן שמוע הידוע. אבל זה אמורא הוא באין ספק. ושמו ר"א בן פדת והוא סתם ר"א דגמרא. ואף אם לר"ש אין כל אות וראיה על זה ובא עליך בטענת שמא. לדידי ברי הוא מדמייתי ליה תלמודא אדר"א. דחברו היה או תלמיד חבר. אבל אין דרך להביא דברי התנא על מימרת אמורא. דרב אשי דסתמיה לתלמודא. הכי סדרינהו. על כן פשוט הוא מאד שהוא האמורא הנ"ל. יעבץ ס"ט:

[**תשובה פא השנייה**]

שאלתני בני אם מותר לקרות האזכרות בפסוקים המובאים בתלמוד.

שתי ראיות בריאות וטובות שאין למנוע מלקרות האזכרות המוזכרות בתלמוד משם אמה"ג ז"ל

תשובה אע"ג דחזינא למיקרי דרדקי דקפדי בהכי. וסוברין שיש בו חשש דלא תשא את שם ה' לבטלה. בודאי טעות הוא בידיהם. ולא חזינן לרבנן קשישאי דקפדי בהכי. ואיברא איפכא הוא נהירנא כד הוינא טליא. וגריסנא גמרא באנפא אבא מארי הגאון ז"ל. כשהייתי מגיע לפסוקים וקריתי השם בכינוי כמי מה ששמעתי ממלמדי היה גוער בקורין כך. והורנו לקרות השם כקורא בתורה. והביא ראיה לדבר מהא דאיתא פמ"ש

בב"ק דס"ל לחד תנא מציע הוא את הגמרא ובלבד שלא יזכיר האזכרות שבו. הא בהדיא מוכח דדוקא לב"ק הוא דאסור למ"ד. אבל בשאר כל אדם לא. ועל כרחך צריך לקרותן כתקנן. וכ"ש האידנא לדידן דב"ק קורא ושונה כדרכו. ולא קיי"ל כההיא דמחמיר ביה. פשיטא דכל אדם מותרין: ועוד הביא ראיה ממ"ש התו' בע"ז אהא דלעולם ישליש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה כו'. כתבו בשם ר"ת דאנו יוצאין י"ח במה שאנו שונין תלמוד. דאמרינן שנקרא תלמוד בבלי לפי שבלול הוא במקרא ובמשנה. וא"כ מאחר שיוצאין בו ידי חובת קריאת המקרא. הא ודאי לא סגי דלא קרי לפסוקים שבו ככתבן וכהווייתן. כדרך הקורא בתורה. עד כאן דברי הרב דפח"ח:

וכן פשוט מסברא ישרה

ולענ"ד פשוט שאפי' ראיה לא היינו צריכין. כי מ"ט נשנה קריאת הכתובים ממה שהם בתורה. והלא קריאתן מצוה. וכי לחנם ולבטלה קורא אותן בדרך תלמודו. הלא זהו עיקר תלמוד תורה ששקול כנגד כל המצות. כשדורש ומפרש הפסוקים. ואי אפשר מבלי שיקראם. וא"ת שאסור לקרותן ככתבן משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בע"פ. א"ה מאי איריא קריאת השם ית' אפי' כל שאר הפסוק יאסר בע"פ:

אע"ג דלכאורה בכל קרא כדכתיב איכא איסורא מקרי ע"פ עד גמירא מיהא לקושטא מילתא לית דחש לה אדרבה צריך דווקא לקרות הכתובים כהוויתן וכן הדבר במטבע ברכות השנויות לשנותן כהלכתן דלא כבמג"א צ"ע עמ"ש הפוסקים א"ח סקי"ד

ואפשר דסא"ד דלא נאסר לקרות פסוק על פה. אלא כשגומרו. וקרוב הדבר. שהרי אנו רואין שנהגו בכך בתלמוד ופוסקים. שכשצריכין להביא פסוק. אין כותבין כולו וכותבין תיבת וגו'. שנראה מזה שנזהרו שלא לגומרו. מפני זה שאמרנו. ולא שהיה קשה עליהם להאריך. אלא שאני רואה מפ"ק דגיטין (ד"ו) שאפי' איזה תיבות מן הכתוב דינן כפסוק שלם. אולי יש לחלק בין שרטוט לקריאה. אבל מ"מ ודאי עכשיו א"צ לכך. שהרי התירו לכתוב הכל משום עת לעשות. וכן הדבר לקרות פסוקים על פה. ועיין בטור א"ח סי' תרכ"א דאפי' מדברי רס"ג ז"ל סייעתא לנ"ד וק"ל:

ועוד אני אומר שאף אם נזדמנו לו אזכרות במטבע ברכות המובאים בתלמוד. כגון סוף פסחים כן ה' אלהינו יגיענו למועדים כו'. יראה לי שמזכיר השם כדרך שקוראו בתורה. שהרי צריך שילמוד הברכה כתיקונה . שיהא נוסחה רגיל על לשונו כתקנו. שאם יבוא לצאת בו י"ח שלא ישנה במטבע ברכות. ואע"ג דכתב במג"א סי' רט"ו דגדול הלומד הברכות בש"ס אומרן בלא הזכרת השם. אך ראייתו מפי' המשנה לרמב"ם ותו' דפ' הרואה. אינה כל כך ראיה. כי שם הדבר ידוע שכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה

ברכה. לכן קיצר התנא (או הכותב ומעתיק) וסמך על הידוע לכל שכל הברכות מתחילין בשם. אבל במקום שנזכר השם באמצע הנוסח במטבע ארוך שאין הכל יודעין שצריך להזכיר שם השם. ודאי צריך ללומדו כתקנו. כדרך שאמרו בתינוקות אגב מפטרייהו:

וראיה ג"כ מאותה שהביאו הפוסקים ז"ל בסי' קי"ד לצאת מידי ספק אם הזכיר גשם בתחיית המתים. שיש תקנה לדבר אם יאמר הברכה צ' פעמים שחזקה כהרגלו הוא אומר. ועל כרחו צריך שלא ישנה הזכרת השם. שאל"כ נחוש שיבוא להזכירו גם בתפלה בשינוי. מאחר שהורגל בכך וסירכיה נקיט ודאי. אע"כ צריך לאומרו כתקנו כדרך שאומר בתפלה:

ומ"מ זו קשה בעיני שנתיר לומר הברכה צ' פעמים לבטלה מחשש שכחה. דשוכח קרוב להיות פושע. ולא דמי ללומד מתחלתו. וצ"ע. אבל כשגורס מטבע ברכות דרך לימודו במשנה ובתלמוד. ודאי שצריך לשנן אותן עם אזכרותיהן כנ"ל. וזה א"צ ראיה:

עוד ראיה מתלמוד ערוך

אמנם גדולה מזו יש לנו בגמרא דשבועות (דלו"א) שאפי' בלשון שבועת האלה השנוייה שם. צריך לשנותה עכ"פ עם הזכרת השם כדרך שצריכה להיות. כדמוכח מההיא עובדא דרב כהנא קמיה דר"י וקאמר למתני' כדתנן וא"ל כנה ופירש"י הפוך דבריך ואמור יכם יכהו. הרי משמע שכך היה מנהגם לשנות האזכרות בכל מקום. וגם ר"י אע"פ שהיה מורה לו לכנות ולשנות הלשון מנוכח לנסתר. אעפ"כ לא הורהו להזכיר השם בכינוי ולומר יכך השם: שאם היה אומר כך לא היה מצריכו לכנות (וע"ש בפירש"י וק"ל) ואולי אעפ"כ יש קפידא בלשון נוכח. הנלע"ד פשוט מאד כתבתי יעבץ ס"ט:

סימן פב

הת"צ

מעשה בא' שנפסק לו קרן טליתו בשבוע שחל ט"ב בתוכה. ולא היה לו בגד בד"כ אחר לקיים מצות ציצית. מסופקני איך להורות בזה כי גזרת חכמים שלא ללבוש בגד חדש באותה שבת. ואם לא יעשה חדש יתבטל מציצית באותן הימים. שלא היה אפשר לו בתיקון הישן. דהוה מנא דלא שוי חבוליא:

הערום ממצות ציצית שרוצה לעשות לו טלית בד"כ חדש בשבוע שחל ט"ב בתוכה פעמים שמותר ופעמים אסור

ומ"מ נ"ל שאם אין לו טלית אחרת כל עיקר. ולא אפשר בשאלה כדי שיהא עליו ציצית. לפחות בשעה שמתפלל. יש להתיר לו דודאי לא גזרו אכה"ג דמילתא דלא שכיחא היא. ועדיף ממי שאין לו אלא כתונת א' שהקלו לו לצורך הגוף. כ"ש לצורך מלבוש הנשמה.

וכיון שכל הקורא ק"ש ומתפלל בלי ציצית כאלו מעיד עדות שקר. מוטב שיעשה לו בגד חדש לקיים המצוה. אבל אם מצוי לו לעת התפלה. לא יעשה אע"פ שהולך כל היום בלי ציצית. והרי הוא כמנודה לשמים. במזיד דברים אמורים. וזה אנוס ע"פ תקנת חכמים. וטוב שלא יבטל גזרתם. כיון דלא ענשי אעשה וכה"ג ליכא למיחש מידי. ומאחר שאינו חובת גברא מדוע לא תהא תקנת חז"ל במקומה עומדת נ"ל יעב"ץ ס"ט:

סימן פג

שלו' עד בלי ירח. לשושן פורח. אורו לעולם יזרח. ה"ה אהו' מחו' כו' כ"ש כמהור"ר יעקב נר"ו יאיר:

הנה כ' יעקב מקהלתו מביא לכאן קנבס בכל עידן עדני' עם הכשר מניה' דמר ומי יהרהר אחריו בודאי בלי פקפוק הוא חזי מאן מסהיד ביה. אמנם ישיחו יושבי שער שאמרו שכ' יעקב מוסר לגוים בעלי מלאכות טויא פשתן ומחליפין. גם על כ' יעקב אומרים שהוא אינו בשל ומבושל כל צרכו כ"א צלי קדר בכן למען ה' יחקור מר היטב היטב לג"ש בכל מכל שלא יצא ח"ו מכשלה הזאת ועל מעכ"ת קסמכינא שיתן השגחה פרטיות ותמו דברי אוהב מחו' דש"ח ה"ק יחזקאל מבית קאצנעל פוגן בק"ק אהו':

תשובה

התצ"ב לפ"ק

שלו' רב לרב טב ה"ה אדוני מחו' הרב' המופלג הישיש כו' כמהור"ר יחזקאל נר"ו:

המערער על נאמנות הגוי במלאכת הקנבוס

אותותיו הלא ראינו על אודות הקנבוס. ואין אתנו יודע עד מה דעתיה דמר למאי ניחוש לה. דהרי ידוע לכל שהפשתן כפלים ביוקר מהקנבוס. ומי איכא למיחש לאיחלופי כה"ג. אטו בשופטני עסקינן. ואפי' לא היו דמיו יקרין. חזקה על אומנים הללו דלא מרעי נפשייהו. (עמ"ש בס"ד לעיל סנ"ו) ואטו מי גריעי מחייטים הדיוטים דמהימנינן להו ולא חיישינן לאחלופי. כאשר ראינו נוהגין וסומכין על הרב בהג"ה סי' ש"ב להקל בכך. אף שבאמת זו שקשה עלינו להתירו. שראוי ודאי לחוש לדברי המחמירין. שהחששה קרובה כי תועלת החייטים לתפור בפשתן מרובה. ולא מפסדי. ואי נמי מפסדי פורתא. יצא הפסדן בשכרן ברווח זמן רב ויקר בלי ספק. והבדיקה קשה לעמוד על הדבר. ולהבחין בין חוטי פשתן לקנבוס. כי הסימן שנתן הרב בהג"ה כבר נודע לרבים שאינו מובהק כלל. ולכן של בית אבא לא היו נוהגין לתפור אם לא בשל משי. ואמנם בלשונות הפשתן והקנבוס אין לחוש כל כך כי דתיהן שונות ומשונות זו מזו במישוש היד ובריחא ובחזותא ניכרים מיד בבחינה מועטת לכל אדם. כאשר היו למראה עיני. וביחוד הרגילים

במלאכת הטוייה והניפוץ לא יצטרכו . לעיין בהם ויכירום היטב. ויוכלו להבדק על ידיהם:

ואשאל נא מאת אדוני ויורני. אי חייש מר לאיחלופי הא ודאי טפי איכא למיחש בתפירת החייטים כנ"ל. ומה מועיל הקנבוס הכשר אפי' אנו עדי ראיה שהוא כדבעי. אכתי ליחוש מר לחלופי. אי איתא דלא אפשר בבדיקה. ומאי אולמייהו דחייטין שמוסרין להם קנבוס לתפור בו וסמכינן עלייהו. דילמא למר נמי לא ס"ל הכי. ומטו מניה להעמידני על דעתו הרמה בזה ואיך נוהגין בעירו. וביחוד חל עליו חובת ביאור כוונתו בענין מלאכת הקנבוס. מאי קסבר אם אין רשאין למסור לגוי. ובאיזה קנבוס משתמשין שם אם דווקא הנעשה ע"י ישראל בעצמו. או צריך שמירת ישראל עכ"פ דלא סגי בלא"ה כנראה מלשונו. וכל זה ראוי לבאר היטב מילתא בטעמא. דחדת היא לי גזרה חדשה והמחמיר בכיוצא בזה עליו הראיה שאינו אלא מן המתמיהין נדמה:

ועל ישראל המחזיק בעסק זה אבא לפום ברא נכים. קיבל תשובתי ולא פרכים

ואודות האיש ואת שיחו נעה כאהלי קדר דקרייה מר צלי קדר ושוייה חרוכא. הא צווח ככורכא אל תראוני שאני וקדרתי שחרחורת אף אם היא קידרא דשותפי ואחי מדכרי אהדדי וקיד"רא דחיו"תא תלי בה טפלי. מ"מ אין לחוש לקדרה זו. שלא תקדיח תבשילה ברבים להאכילם דבר האסור. קים לן בגווייהו דלא חשידי בהכי אפי' בדבר שיש בו ריוח. ק"ו במקום הפסד. אטו בשופטני עסקינן זבין וזבן תגרא איקרי. והרי הוא ככל ישראל הכשרים. שע"א נאמן באיסורים. ואפי' לעדותינו לא היו צריכין. והוא למותר בעיני. וגדולה חזקה שהוחזק בב"ד של מכ"ת מכמה שנים ולא אתרעא חזקתיה עד השתא. ומ"ש האידנא דקפיד מר ואני לא החזקתיו מעולם. רק הנחתיו בחזקתו הקדומה כל זמן שלא הורע בה. על כן לא אדע מדוע חשש מר עכשיו. ולדעתי קנאים פוגעים בו ומכת פרושים היא ששיחתן של ת"ח צריכה תלמוד שכתב אדוני שישיחו בו יושבי שער. כי ידברו את אויבים בש"ער. או מפקיעי שער דלא ניחא להו ברווחא דאחריני. החושבים להם לבדם ניתנה הארץ. ואל יחשב לי אדוני עון שאני מהפך בחררת זה העני לזכות אשר רדפוהו עד חובה לא מאהבה וחיבה. כי ידעתי גם ידעתי ודרשתי ושאלתי וחקרתי היטב באשר אני פי מלך שמור ואעש כאשר צוויתי להטיב החקירה הן בדבר הקנבוס והן אודות האיש ולא נמצא עולתה בו כפי ידיעתנו. וגם מקדם טרם בא דבר אדוני תיכף בראשית ישיבתי פה כבוא האיש אצלי בראשונה לקחת חתימה מידי. מנעתי ממנו בתחלה עד אשר חקרתי כפי יכלתי. ומה גם עתה במצות אדוני נשאתי ונתתי בדבר עם היודעים ומבינים במלאכת הקנבוס יהודים ולהבדיל ערלים וגם הביאו לנגד עיני פשתן

וקנבוס טוויים מינים שונים. והנה הם נפרדים מאד ושחקו עלי על ששאלתי שיבחינו להפריש ביניהם: על כן אני רואה דברי אלה למותר. רק לעשות רצונו חפצתי וחשתי ולא התמהמתי. אכן עכ"ז בבקשה מאדוני אל ישליך המשא הזה עלי ואפי' אחריות דנפשי לא ניחא לי כ"ש דאחריני. ומאחר שנתעורר מעכ"ת לזה. ודאי טעמו ונימוקו עמו מאיזה צד יש להקפיד ולחוש. על כן נא לא יסמוך עלינו בדבר זה. רק יעשה את שלו לבדוק אחריו בעירו כי הוא דבר הנוגע לקהלתו יותר שלא יכשלו ח"ו באיסור של תורה. ויודיעני נא ספקו וחששתו ביותר ביאור כי ללמוד אני צריך. וחלילה לי להורות בפניו. ולא הגדתי דעתי רק לידע על מה סמכנו עד היום. ואולם כליותי אשתונן מזקנים אתבונן. ואעשה אזני כאפרכסת לשמוע דברי אדוני בטעמן. ולכן לא ארים ידי להעיד עוד על הקנבוס הבא מכאן. עד שאראה להיכן דעתו הרמה נוטה והסכמתו המוחלטת. ובמטותא אל ישליך דברי אלה אחרי גוו. ויתענג על רוב שלו' מאד"ה ומני עבדו דש"ת הטרוד יעקב בהגאון במוהרר"ץ זצ"ל ס"ט. שוב הודה לדברי בכתבו וכרכיש לי רישא:

סימן פד

שלו' לאהו' הדיין פ' נר"ו: אמשטרדם התצ"א לפ"ק

גי"ה כהיו' קבלתי על אודות אותה ריבה שהמליץ מעכ"ת בעבורה לתת לה כל עזבון אמה כדין תורתינו בנכסים מעוטים. כך הוא לשון מעכ"ת בכתבו:

האי דיינא דקבעי לאוקמי לברתא בנכסי דאמא במקום בנים קטעי בתרתי וביאור חילוקי דינים בענין פרנסת הבת

ונפלאתי ע"ז מאד מאין לו לומר כן. כי לפי דין תורתינו נ"ל פשוט שאין לה ליטול כלום. כי מאיזה צד היא באה ליטול הנכסים. אם בתורת מזונות. וכפי הנראה מלשונו של מעכ"ת שהנכסים מוחלטים לה בהיותם מועטים. ולא מצינו חילוק בין מרובים למעוטים. אלא גבי מזונות. משמע דמדין מזונות קאתי עלה. והא ודאי בורכא דמזונות לית לה בנכסי האם במקום בנים. אפי' במרובין כ"ש במועטין. כדתנן בהדיא דאין הבנות נזונות מנכסי האם:

ועוד דהכא אפי' בנכסי אב לא היו לה מזונות. דהא ודאי בוגרת היא מסתמא. מאחר שהיא בת ך"ז שנה כנז' בכתבו ונקטינן בגרה איבדה מזונותיה. וכ"ש במטלטלי דאפילו לא בגרה מיהא לא עדיפא מבנים כלל:

ואי מתורת פרנסה היא באה. באנו למחלוקת מהרי"ל ונ"י. דמהרי"ל פסק בתשו' שאין לה פרנסה מנכסי אמה. ונראין דבריו ואפי' היה מחלוקת שקול. נכסי בחזקת יתמי קיימי. ומי מפקינן מנייהו מספיקא. ותו דהא בוגרת הואי בשעת מיתת האם. וכה"ג

אפי' מדאב לית לה פרנסה מדינא כדפסק הרב בהג"ה. ותו אימר דשמעת מ"ד דנוטלת פרנסה בנכסי האם. בדאיכא כדי לזון הבנים ודו"ק:

ואפי' את"ל דאית לה בכל גוונא. הא מיהת אינה נוטלת אלא עישור נכסי. דאטו כחה יפה בנכסי האם. יותר מבנכסי האב. ע"כ מכל הלין לא ידענא מהיכא פשיטא ליה כולי האי דהנכסים שלה. ולדידי פשוט כביעתא בכותחא דמדינא לית לה מידי במקום בנים. מטעמים הנזכרים שהם ברורים מאד. ואי אפשר להוציא מן היתומים בעל כרחם. ואפי' היו כאן נכסים מרובין. אם לא יתרצו האחין מעצמן דרך רחמנות. וכאן יש יתום א' קטן דלאו בר מחילה הוא. וגם הנכסים אינן מגיעים למזונות היתום אפי' שנה אחת. על כן אני אומר מן השמים ירחמו עליה:

זהו מה שראיתי להשיב למעכ"ת מיד תיכף להגעת כתבו. עם היותי טרוד מאד. כי חשבתיו לדבר מצוה. וקצרתי מאד במקום שהי"ל להאריך בעזה"ית: רק מההכרח הוא כעת למיעוט פנאי גם אינו מהצורך כל כך. מכל מקום אם יש למעכ"ת טעם להשיב יודיעני ואדעה. והיה זה שלום מאד"ה ומני הטרוד יעב"ץ ס"ט:

סימן פה

אלטונא התצ"ד לפ"ק

דין קומיסיאנט שפשע ולא חידש פתקי לאטין כמצווה עליו דחייב בפשיעה ודאי ואימת מיפטר וחיקור כמה דינין המסתעפים

שאלני הדיין מהר"ב נר"ו במעשה הבא לידו שאחד שלח לאטרייא צעטילש לקומיסיאנט שלו באמשטרדם שיחליפם מחדש (לפי שהלאט הי' נחלק לג' פרקים. שקורין קלאסין. ומי שלא עלה פתקו בקלאס ראשון. צריך להוסיף דמים בקלאס שני. ולהחליפו בחדש. וכן בג'. ומי שיעבור הזמן להוצאת הפתקות בקלסין ולא יחדש פתקו. אבד זכותו. ואין הפתקא שלו שוה עוד כלום) והקומיסיאנט שכח או הזיד והעביר המועד ולא החליפם בחדשים. ועל ידי כך נפסדו כל הפתקות ששלח לידו היכי לדיינו דייני להאי דינא:

והשבתי לכאורה פטור. דאינו אלא גרמא בניזקין דהא לא קעבד מעשה בידים. ולא מיקלי קלי להו אפי' בדיבורא. אלא ממילא פסדי. ואפי' פשע מיפטר:

איברא כמן ימא לטיגנא הדרנא בי ופשיטא לי דחייב לשלומי דמי שטרי מעליי (דהיינו מה שהיו שווין לימכר בשוק לפי שומת הבקיאין) דודאי שאני שאר מזיק דלא קיבל שמירת הנזק עליו. משו"ה פטרינן ליה בגרמא. ואפי' משום קנסא לא מחייבינן ליה

במידי דלא שכיח. משא"כ שומר שהזיק. ודאי חייב אפי' בגרמא בעלמא בין שוגג בין מזיד. כיון שקיבל עליו השמירה נתחייב דבר תורה. כל א' מהשומרין כדינו:

ותדע דאפי' ש"ח כה"ג חייב. דהא קיי"ל ש"ח שהי"ל לקדם ברועים ובמקלות בחנם ולא קדם חייב. והא כה"ג אפי' גרמא לא הוי. דלא מידי עבד. וקצת אנוס נמי הוי. אפ"ה חשיב כמזיק בידים (ומה"ט נמי פסקינן בנפקד שהי"ל למכור החמץ קודם זמנו ולא עשה כן שחייב לשלם כדכתב במג"א.) וא"כ אפי' שכח. קרוב למזיד הוי. ואינו נפטר בכך. (וצ"ע במג"א א"ח סי' ק"ח סקי"א) וכל לא ידענא פשיעותא הוא. וכ"ש אם היה נושא שכר. שמשלם דמיהן בכל ענין. אם לא היה אנוס. ובטענת אונס ודאי מיפטר פטר נפשיה בהיסת. כי לית ליה ראיה. ומיהא אונס גמור בעי. (אחר זמן רב מצאתי בש"ות תורת אמת ששון סק"ח. שפסק בפשיטות בכיוצא בזו לחייב הפושע בשליחות בגרמא בעלמא כנ"ד ומטעמא דידי דלעיל):

וא"ל דליפטר משום דממעטינן שטרות משבועת השומרים ומפשיעה. דהא כבר פסק הרב ש"ך כהר"מ ז"ל דחייב על פשיעתן של שטרות וכל דבריו נכונים וישרים ומוכרחים בלי ספק למוצאי דעת. ועם שדברי הר"מ צריכין ישוב הדעת כי בודאי לכאורה נראים כסותרים זא"ז וכמו שנתחבטו בהם גדולי עולם דרמו להו מירמא הלא הם רבי' ירוחם ושאר מפרשים. וקצתם נכנסו בהם לדוחקים עצומים כמו הב"ח וכן המרשים. לד"א נתכוונו בסי' צ"ה וש"א. ודבריהם דחויים. אכן האמת יורה דרכו שלפמ"ש הה"מ לק"מ וכמו שבאר הש"ך באורך ע"פ דרכו והוא פשוט מאד בכוונת הר"מ שכל דבריו אחת הן ואנו יודעין לדורשן לכל חפציהם בלי שום דוחק ותכלית כוונתו בקצור היא זאת כי מ"ש בפ"ב משכירות דאם פשע בהם חייב ר"ל במודה או ע"פ עדים. וכי קאמר בפ"ה מטוען דאפי' פשע בהן פטור מאי פטור פטור משבועה לגמרי. והיינו משום כיון דאינה אלא תקנת חכמים ליתא אלא בטענת ברי. והא ליכא וכמ"ש ההמ והם דברים ברורים. א"ה בכדי חבטו חבטייא ולא אסקו כדמסיק תעלא מבי כרבא:

מו"מ בדין פשיעה דשטרות וישוב לשונות הר"מ והר"א שדבריהם נראים סותרים זא"ז לכאורה

מיהא הך מילתא אכתי צריכא רבה. להראב"ד דפליג מי ניחא. אטו דראב"ד אדראב"ד לא קשיא. מיכדי שמעינן ליה בפ"ב משכירות דלית ליה פשיעה בשטרות ודכוותייהו לא חיובא ולא שבועה דהא מה"ט קאתי עלה. ואילו הכא בפ"ה דטוען מיפשט פשיטא ליה איפכא דחייב אפי' שבועה אפשיעה דשטרות. והא מילתא ודאי תמיהא טובא. איברא לדידן כולא ניחא בס"ד דר"מ אדר"מ ל"ק כדשנינן. ודר"א אדר"א נמי אתי שפיר דכי פליג הר"א התם בהל' שכירות. דשמעיה להר"מ דמחייב אפשיעה דבר תורה דס"ל מזיק

הוי. משו"ה אקשי עליה שפיר דא"ה מייתי ליה נמי לידי ש"ד לטעמיה כדאי'. אע"ג דבקושטא לאו מילתא היא (כמ"ש הש"ך) מיהו מודה נמי הר"א דרבנן אחייבוה שבועה דומיא דאורייתא דהיינו שלא פשע ושאינו ברשותו וחייבוהו אף על טענת שמא. דרבנן כעין דאורייתא תקון משום תיקון העולם כדקאמר. דוק בלישניה בהל' טוען ותשכח דדייק טפי כדפרישנא ולית ביה ספיקא. אבל ר"מ ז"ל ס"ל דלא פלוג בהיסת היינו טעמא דפלוגתייהו ומחלפא שיטתייהו דקם ליה הר"א בשטת הר"מ לענין פשיעה בשטרות. והשתא דאתינן להכי דיקא נמי הא דאפכוה הרא"ש ור"י ונ"י לדהראב"ד וכתבו בשמו דמחייב בפשיעה כדאייתי בש"ך סי' ס"ו ס"ק קכ"ב קרוב לסופו. דקבעי הב"ח לשבושי ולקפחינהו להני תלת סבי בטעותא. ואף הרב ש"ך דסבר למימר דתרי ראב"ד נינהו. הא ודאי לאו מילתא. איברא אע"ג דתלת ראב"ד ידענא חד בעל דורות עולם דקדים טובא. ואידך המקובל שעשה פירש ס' יצירה הידוע. ותליתאה בעל ההשגות סתימתאה הא תנא דידן דפקיע בשמיה וידיע בכולהו תנויי הך פסקנא דילן דלית דכוותיה מלעיל במתיבתא דרבנן תקיפי וחריפי דמחדדי שמעתתיה ומתאמרן בבי מדרשא כולא שעתא. לא אשכחנא אחרינא בר מניה. אלא סתמא מני הראב"ד בר פלוגתיה דהר"מ. דס"ל חיוב שבועה אפשיעה דשטרות ודאי אב"א מתורת גלגול מתוך שצ"ל שאינה ברשותו ד"ת כדעת הש"ך (וצא"ל דמ"ש בפ"ב משכירות הוא לטעמיה דהר"מ קפריך ואה"נ דקושטא הוא ודו"ק) אי נמי כדאמרן דתקנתא דרבנן היא דומיא דאורייתא דבעי אישתבועי דלא פשע ושאינו ברשותו כמו אשאר מטלטלין. וכ"ש דחייב לשלם בפשיעה ע"פ הודאת עצמו מדבריהם מיהא:

מתווך השלום בין הר"מ והר"א דלא כש"ך ומסייעא למ"ש כ"פ

ונמצינו למדין שבטלה מחלוקת הר"א והר"מ בענין זה. דלענין חיובא לא פליגי דלתרוייהו בעי שלומי בפשיעה. כי פליגי לענין שבועה ובהא הר"א מחמיר טפי מהר"מ דלהר"א לא סגי דלא קמשתבע נמי. וזכינו לדין שכן ראוי להורות ודאי אחר שהושוו הר"מ והר"א בדבר זה ועמהם סיעה גדולה מפוסקים ראשונים ואחרונים ז"ל. וכבר השיב הרבש"ך לכל ראיות שהביאו התו' לצד הסותר. מעתה צריכים אנו לקבוע בה מסמרות ומנה לא נזוז ולא נזוע:

תיובתא כלפי סנאיה דהרב"ש בדינא דגרמי מניה וביה ליזיל בה נרגא

ובאגב אזכור כאן מה שהוקשה לי על מסקנת הש"ך בסי' שפ"ו דדינא דגרמי קנסא. נ"מ לאונס. ולמודה במקצת ולענין אם קנסו בנו אחריו. ורמי דידיה אדידיה דהא בסי' ס"ו מסיק דהעיקר כדעת הר"מ דחייבין על פשיעת שטרות ודכוותייהו דבר תורה ולא שני

ליה בין פשיעה לפשיעה. דבכל גוונא דגורם להזיק ממון חברו אף שלא בידים חייב לשלם מדין תורה. והכי הוא בודאי לדעת הר"מ דאפי' בפשיעה דשמירה דגרמא דממילא היא. הו"ל כמזיק בידיו לחיוביה ד"ת דהא עלה קאי דליתיה בכלל מיעוטא. וכדמפרש הרבש"ך אליביה. ואיכא לסיועי נמי להר"מ ממוחל שט"ח. דאע"ג דדיבורא בעלמא הוא ולא קעביד מעשה (ושומר נמי לא הוי) אפ"ה משלם מיפה שבנכסיו כמזיק גמור. ק"ו לפושע בשמירה אחר שנתחייב בה וקבלה עליו. א"כ תמה על עצמך הא בהדיא אמרינן דמאן דלא דאין דינא דגרמי לא מפיק מניה אלא דמי ניירא בעלמא אפי' בשורף ממש. דקעביד בידים ומזיק גמור הוא. וליכא דמחייב ליה בדמי שטרא מעליא אלא מאן דדאין דינא דגרמי. והא איהו דקסבר דינא דגרמי קנסא הוא. ולא מזיק ד"ת. א"ה קשיין הילכתא אהדדי. הא אפי' פושע דלא מזיק בידים ולא מכוין להזיק ואינו אלא גורם דגורם. ר"ל בשפשע בשמירת שטרות דלא קעביד מעשה לגמרי וממילא קאתי להו היזק שאינו ניכר בדבר הגורם לממון ואין גופו ממון. אמרת דחייב כמזיק ממש דבר תורה. ש"מ דדבר הגורם לממון כממון דמי לכל מיליה. המזיק בידים ובמתכוין. דבר הגורם כשטרות לא כל שכן. שחייב מדין תורה ולא משום קנס ולא תחלוק בו בין אונס למזיד. וישבע ש"ד כעל ממון גמור כדס"ל להרמב"ן ובעה"ת בפשיטות. והרב הנ"ל דחי להו בגילא דחיטתא ומניה וביה ליזיל ביה נרגא ותיובתא כלפי סנאיה דמר רב כהנא רבה:

וכבר עלה בדעתי להפוך בזכותו דעדיפא ליה חיובא דשומרין. כי פשעי בשמירה אפי' בגרמא. ממזיק גמור דעלמא בדבר הגורם לממון. אבל אינו אמת בדעתו ז"ל כמו שרמזתי למעלה דוק בדבריו ותשכח. תו איכא למיקהי עליה דפטר בגורם דגורם אף מדרבנן. והא לפמ"ש מוכח בהדיא דאפי' מדאורייתא מיחייב לדעת הר"מ ושטתיה דקלסה ופסק כוותיה. ואין עוד להאריך כאן בזה:

מכל מקום זכינו לדין דפושע בשמירת שטרות חייב כעל דבר שגופו ממון אי מדאורייתא אי מדרבנן. וכדפשיטא להו להר"מ והר"א והרמב"ן ובע"הת (וכ"מ בתשו' מהרי"ל סצ"ד) ועוד הרבה גדולים ואחרון חביב הרב הגדול בש"ך ז"ל. ואצ"ל בנדון כי דידן בשליח ושומר בשכר. דכי פשע מפיק מניה כי כשורא לצלמא. וכ"ש בהני דעדיפי משאר שטרות שאינן שוין להמכר לכל אדם. משא"כ באלו הפתקות שדמיהן קצובים ויש להם שער בשוק וחריפא זבינא. הו"ל כמזיק בידים וגרע מנגנב או אבד בפשיעה. דכה"ג אפי' החולקין על הר"מ יודו בזה דפושע גמור הוי:

ואע"פ שידענו שהפתקות הללו שהיו ראוין לזה (אם היה נותן דמיהן. ונמכרו לאחרים) יצאו ובאו בלא כלום. (לפי שהן ניכרין וידועין בסימני מספרים שלהן) אעפ"כ צריך

לשלם דמיהן כמו שהיו שווין להמכר בשוק. כי יוכל לטעון אנא למזבן להו בעינא. ואפי' תימא דהוא גברא דלא עביד אלא לזבוני לנפשיה. מצי אמר לתא דהך גברא ומזליה גרם. ואילמלי היו שלו. שמא היו עולים בשכר. וצ"ע אם יוכל לשלם לו (אחר שעבר מועד החדוש ועדיין לא היתה משיכת הלאטרייא) באחרים המצויין לקנות. כי הרבה בני אדם אינם מקפידים על הסימן והציפרס דלאו איהו גרים. מ"מ איכא דקפדי. ומסתברא דלאו קפידא. ותו צ"ע אם בתוך כך הוזל שער הפתקות. אם צריך לקבל אחרים בשער הזול. מי מצי אמר ליה הרי שלך לפניך. אע"ג דלא בעיניהו מהדר ליה. מ"מ הא כולהו חדא מילתא נינהו ושיווי אחד ערך אחד לכולן. ונראה דלא צריך לקבלם אלא כמו שהן שוין להמכר בשוק. ומשלים הפחת מה שהיו יקרין מתחלה. דכ"ה משלמין כשעת הגזלה: וכיון דלא אהדרינהו בעינייהו. דמי בעי שלומי. או מידי דשוי שיעור זוזי:

וגם צריך חקירה אם בעל הפתקות הלזה הדר כאן גם הוא קומיסיאנט של אותו שבאמשטרדם בעסק קניית סחורות וחלופים. דאם כן הוה ליה עמו במלאכתו ומיפטר בכל גוונא. אפי' פשע. כך נלע"ד יעבץ ס"ט:

וממ"ש נלמוד גם כן לקומיסיאנט שהתעצל ופשע בעשיית פירטישט או אינדי סמענט. עוד יש ללמוד מכלל דברינו לענין הפושע בשמירת כתובת אשה לא מיבעיא לאחר מיתת בעלה. דהו"ל כשאר שטרות דעלמא אלא אפי' בחיי בעלה אם אין עדים כמה היתה והבעל מכחיש אע"ג דגרעה משאר שטרות דאין עיקרן ממון. מ"מ הו"ל ראיה וגורמים לממון בודאי. משא"כ בכתובה אימר לא חזיא לגבייה לעולם. אפ"ה מיבעי לשלומי דמי כתובה כמו שהיתה שוה להמכר. כאותה ששנינו גבי עדים זוממין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה כו' וכזה ישלם הפושע בכתובה והפסידה בין בידיו בין ע"י גנבה ואבדה. בדליכא סהדי למיהדר עובדא:

סימן פו

דין שומר אבדה ונפקד שלא שמרו כראוי

מתוך מ"ש בדין הקודם צל"ע במוצא אבדה שחייב לטפל בה ולבקרה שלא תפסד אפי' למ"ד ש"ח הוי. וכן בנפקד אם הניחו ולא ביקרו ולא ניערו כסות וכלים כדינם ואכלם עש. שיראה לפ"ז שחייבים לשלם אפי' בסבת שכחה. דשוכח פושע הוא עד שיביא ראיה הנפקד שאנוס היה או ישבע על כך ויפטר. משא"כ במשיב אבידה דבדיבורא לחוד מהימן. וצריך בדיקה בספרי המחברים אם יהיה ה' עמדי ויחזיק בידי לחזור על תלמודי יעב"ץ ס"ט:

סימן פז

לונדון שבט התצ"ה לפ"ק

ראיתי דבריך טובים ונכוחים. ערבים כעולות מחים. באלה חפצתי ואשיב על ראשון ראשון כפי מיעוט דעתי. אשר תמוה בעיניך שבסנהדרין (די"א) משמע שר"ג דיבנה נהג נשיאותו בפני הבית. והלא אמרו בפ"ק דשבת הלל שמעון גמליאל ושמעון שהוא הנהרג אביו של ר"ג דיבנה נהגו נשיאותן עד החורבן ונשיאות ריב"ז משך עד איזה שנים אחר החורבן עכ"ד:

תשובה

בעל כ"ופ במ"כ כתב דברים זרים בענין ר"ג

הנה כדברים האלה כתבתי כבר במ"א. גם בהמשך דרוש נחמד על מאמר ת"ע רשות או חובה ביארתי שזה פשוט שר"ג הנז' לא נהג נשיאות בפני הבית. אף שבראש ס' דורות עולם יש קיצור בזה שהשמיט שני דורות מהשושילתא דר"ג. גם בהקדמת פי' המשניות להרמב"ם וכן בהקדמת החבור נזדקר טעות זה. והם השמטות המדפיסים וט"ס דמוכח ביחוד בהקדמת חיבור היד דוק ותשכח שהוא מוכרח. ואין בכל זה ספק. ועתה מקרוב ראיתי גם בס' כפתור ופרח הקדמון פ"ה (דטו"א) שנעלם זה ממנו. ולכן נשתבש מאד במ"כ במ"ש שם בענין ר"ג:

אך את זאת עדיין לא ידעתי היכן משמע שם בפשיטות שר"ג זה נהג נשיאותו בפני הבית. דתיקשי לך. ואי משום דאיתא התם שהיה יושב ע"ג מעלה בהר הבית מהא ליכא למשמע מידי. דאע"ג דהבית היה חרב אז ושמם מכבודו. ועצור ועזוב אזלת ידו. גם נשרף ההיכל ביום חרון אף ה' מ"מ לא נהרסו יסודותיו מכל וכל. ויש קבלה ומסורת מאבותינו שכותל מזרחי עודנו עומד היום על מקומו (וכך הוא במדרש עה"פ הנה זה עומד אחר כתלנו מעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי גם בזוהר שמות (דה"ב) יש שם כדברים האלה) וגם הבית שוב נבנה ע"י מלכי האומות השולטים אז. ואיך שיהיה בודאי הר הבית ומעלותיו לא נשתנו כל עיקר. ולא שלטה בהם הריסת האויבים כלל. שאינם אלא מעלות עשויות בשפועו של הר עצמו לצורך עלייה וירידה בזקיפת ההר. ומדוע יהרסם הצר ואויב. האם בחלמיש שלח ידו הפך משורש הרים. מעתה אין לתמוה על המצא ר"ג יושב שם פעם א' והוא היה שרוי במדינה. ונשיא הארץ בעת ההיא ע"פ המלכות: לכן פשוט מאד שאין מכאן הוכחה שזה היה מעשה בזמן שהבית קיים:

ר"ג דיבנה שהלך לירושלם לעיבור שנה מטעם מוכרח

אמנם י"ל מה טיבו של ר"ג כאן. והלא אין מקומו אלא ביבנה כדאמרינן במכילתין (דל"ב)

אחר ר"ג ליבנה. ונ"ל לומר בו דבר נכון משום דיבנה בגליל היתה כדמוכח ביוסיפין לפי הנרשם בזכרוני אם איננו בכז"יב. ובד"ה ב' כ"ו נראה שהיתה מארץ פלשתים. ואמרינן בסוגיין דאין מעברין את השנה אלא ביהודה. דילפינן מלשכנו תדרשו כל דרישות שאתה דורש לא יהו אלא בשכנו של מקום והיינו ירושלים כדפירש"י. ואיכא נמי מ"ד אם עיברוה בגליל אינה מעוברת. מיהת אליבא דר"ע לכתחלה ודאי הכי עבוד כל כמה דאפשר. דהיינו כשעדיין ב"ד הגדול בא"י כמו בימי ר"ג שהיה נשיא ע"פ המלך. והי"ל רשות לעברה שם. לכן הלך אז לירושלם לעיבור השנה כדינה. כך נ"ל דבר הגון בעזה"ית:

סימן פח

ואשר שאלת עוד בסנהדרין (דפד"א) ברש"י הלכת י"א יום. ואם ראתה ג' רצופים הויא זבה לקרבן ולטבילת מים חיים. ואמרת בזה"ל תמוה אם אינו ט"ס היכן מצינו שצריך שום טמא מים חיים כי אם זב. ועוד הלא כל נשי דידן ספק זבות נינהו. ומעולם לא פקפק אדם בהם שלא יטהרו במקוה. ומפורש הוא במקואות פ"ק וברמב"ם עכ"ל:

תשובה

דע אחי שאין כאן ט"ס שכבר היו סבורים כך גאונים קדמונים וכמו שהביא רש"י עצמו בפ' במה אשה (דס"ה) ובנדה. דאבוה דשמואל דעביד לבנתיה ביומי ניסן מקואות. שמרבו הלוי קיבל לפי שספק זבות הן וצריכות מים חיים ע"ש. ודחה דבריו. משום דאיתא בתוספתא דפ"ק דמגלה אין בין זב לזבה אלא שהזבה אינה טעונה מים חיים. ובבכורות הביא פירוש רבו הנז' ולא ערער עליו. א"כ הא דפירש בסנהדרין נמי דרביה הוא. ולא טעותא. דספרא דווקנא כתביה:

ממתני' דפ"ק במקואות ל"מ מידי דזבה א"צ מים חיים

ברם טעות בדבר משנה נמי לא הוי. ואיני יודע מדוע כתבת כמפורש הוא במקואות פ"ק ואין שם אפי' זכר ראיה לדבר (א"ל ר"ל במפרשי המשנה) כי מאותה ששנינו למעלה מהן מים חיים שבהם טבילה לזבים. אין להוכיח כלום דאיכא למימר תנא לישנא קלילא נקט. וזבות בכלל זבים נינהו. תדע דקתני נמי התם והזיה למצורעים. אטו מצורעים ולא מצורעות. הא ודאי ליתא אלא אורחא למינקט גברי. וה"ה נשי בכללא חדא. הכי נמי לזבים דתנן הוה מצינן לפרושי שפיר כה"ג (והכי איתא טובא דכוותה כמו שאמרו זבים ומצורעין משתלחין) ולא מוכח מידי מסתמא דמתני':

ברם מפ"ה דמכילתין ודאי איכא לאתויי סייעתא למ"ד דשוה זבה לזב בהא נמי ורמי דהר"מ אדהר"מ

(**איברא** אי ממתני' אית לן דעדיפא. אדרבא איפכא אשכחן לרבי. דסתם ותני בהדיא זב וזבה בחדא לענין טבילת מים חיים. כדאי' ספ"ה דמקואות. וזה אמנם לפי דרך הר"מ ז"ל

עצמו באותה משנה שקילס הרא"ש את דבריו. אע"פ שהוא ז"ל נדחק לפרש זבה לענין אחר. כמ"ש שם. זהו מפני שכבר הסכים ז"ל לסמוך על התוספתא ואזל לשטתיה. מיהו ודאי המשנה מתפרשת בטוב יותר בענין א' והוא פשוט וברור בלי שום דוחק. ומדוויל ידיה משתלים הר"מ ז"ל בהא. דמשמע מהתם ודאי דההיא תוספתא לאו דסמכא היא או לכ"ה לאו כ"ע ס"ל הכי. אבל מפני שיש להמפרשים ד"א באותה משנה על כן אינה ראיה מכרעת עדיין):

אלא שהמפרשים פה אחד הסכימו לדעת הר"מ ואמרו שאין הזבה בכלל זבין לענין זה. ויצא להם דבר זה בפשיטות מאותה תוספתא הנזכרת. וכן תפסו במושלם כל הפוסקים המפורסמים הנודעים לנו. ומי יבוא אחריהם ויהרהר אחר דבריהם. ודאי כל הפורש מהם למעשה ולהוראה כפורש מן החיים:

אולם עוד אני מדבר לכבוד רבו של רש"י שהיה גדול קדמון. וגם רש"י עצמו משמע בשני מקומות דמעיקרא הכי הוה ס"ל. ולא עוד אלא שגאון א' מהגאונים הקדמונים אחר התלמוד רב פלטוי ז"ל כך היה סובר גם הוא. כמובא בפוסקים ריש הל' מקואות. אף הב"ח בסי' ר"א רצה ליישב דעתם קצת. אלא שאין הדעת נוחה במה שרצה ז"ל לחדש מדעתו גזרה שלא נזכרה בתלמוד ואין לה רמז בשום מקום. אבל אני הדיוט אומר להפוך בזכות הגאונים (מלבד האמור למעלה) לכבוד אדר יקר תפארת תורתם נוחי נפש. אולי ראו שאין הכרח גמור לפסוק כתוספתא הנז' דמשמע קצת דגמרא דילן פליגא עלה מדרבי לא שנאה. ותלמודא נמי לא אשתמיט בשום דוכתא לאשמעינן כי הא מילתא. שמע מינה דלא ס"ל הכי. ולא תהא הוכחה זו קלה בעיניך כי הרבה נשתמשו בה הפוסקים כשיש איזה נטייה עצומה עמה וביחוד מצינו כזאת לעמוד ההוראה הר"מ ז"ל במקומות הרבה מספריו. ובפרטות פי"ב מהל' נדרים הלא תראה שדחה ברייתא ערוכה בספרי ובירושלמי מאין חולק רק מאומדן דעתו הרחבה. ומפני שלא נזכרה אותה דרשה בתלמודנו שאנו סומכין עליו. הרי כי לא ראינו כזה ראיה גדולה היא אפי' בלא סמיכה הכרחית משטת התלמוד. כ"ש אם נוכל להוכיח ממנו ההפך באופן מה. כאשר נאמר בנדון זה בעזה"י. שרשאים אנו לומר כן:

ובקושטא לא ידענא לגמרי מהיכי נפקא ליה לתנא דברייתא שאין כן בזבה. ואי מדכתיב מים חיים בזב לחוד. נילף מינה לזבה דשוו בכמה מילי. ותדע מדאצטריך בשרו למעט מצורע שאינו טעון ביאת מים חיים: הא לאו הכי הוה גמרינן אפי' מצורע מזב במה מצינו ובבנין אב שישוה לו לענין זה:

ותו מדלא ממעטינן בהדיא מבשרו ולא זבה כדאימעיט מצורע. והא מסתברא טפי דכי קאי בזב נמעיט זבה דכוותיה. ואי נמי כי הדדי נינהו הי מינייהו מפקת ונמעוטינהו לתרווייהו. והא לא אשכחן בשום דוכתא דאימעיטא זבה מטבילת מים חיים מקרא:

ותו אדרבה היקישא נמי איכא דמקשינן זב לזבה כדכתיב הדוה בנדתה והזב את זובו לזכר. ולנקבה. כדאיתא פ"ק דב"ק (דכ"דא) דמניה ילפינן דזב מטמא בימים כבראיות. ואי לאו מיעוטא דוזאת. הוה אמינא ניגמר נמי נקבה מזכר לטמויי בראיות. הא על כרחך הקישן הכתוב. והכי נמי נימא אנן דאין היקש למחצה. והרי זה בא ללמד ונמצא למד שאף הזבה טעונה ביאת מים חיים:

עכ"ז ח"ו לפקפק משום זה כדי להחמיר לאחרים ודאי אינו אלא מן המתמיהין אם אמנם אין תפיסה על הרוצה להחמיר על עצמו

ועוד יש לי קצת סעד לאומר שיאמר שבתלמודנו אינו משמע כל כך בפשיטות כברייתא חצונית הנז' (שהתוספתא שבידינו אינה בדוקה כל צרכה. ופעמים הרבה שאין הפוסקים סומכין עליה ודוחין אותה מהלכה) והיינו מהא דאיתא בנדה (דל"ז) דצריך למיכתב מזובו ולא מנגעו. אע"ג דכתיב נמי בזבה מזובה ולא מנגעה. אצטריך קרא בזב משום דחמיר דמטמא בראיות כבימים וכן בכמה דוכתי עבדינן מניה פירכא. ולא עביד צריכותא ופירכא משום דזב שאני דטעון טבילת מים חיים משא"כ בזבה. והרי זה דבר המפורש בו ובכתוב. וראוי יותר לעשות ממנו צד חמור. משמע מהכא דלית ליה לתלמודא ההיא דתוספתא. אלא שוין זב וזבה בכך. משו"ה לא פריך מניה. דקסבר קרא ומתני' לא מפקי לזבה מכלל זב להך מילתא. אלא אשמעינן בזב. והוא הדין לזבה דאיקשו להדדי:

את זה ראיתי בחפזי ללמד זכות על גדולי ישראל שלא לעשותם טועים בדבר שבמקרא כמו שיחויב לפ"ד המפרשים ז"ל. והש"ת ידיעני לזכות. אעפ"כ חלילה להעלות על הדעת להורות (לאחרים) לחומרא בכיוצא בזה שאינו אלא דעת החיצונים ר"ל. מעתה שנמנו ורבו עליה אבות ההוראה שמפיהן אנו חיין. אף אם רשאי להחמיר על עצמו בכך ואין לתפוס אותו ע"ז לענ"ד. ואני חושק וחפץ מאד אם יספיק הש"ית בידי ובחסדו יגמור בעדי. לעשות מקוה מ"ח. כראוי גם מט"א כדי להנצל מכמה דקדוקי הלכות שבדיני מקואות וחששות רבות במקוה נוטפין. והשומר אמת לעולם ידריכני בנתיב האמת. וימלא משאלות לב מעכ"ת לטובה להפיק זממו. ויפרוס עלינו סוכת שלומו ינחהו במעגלי צדק למען שמו. כנפש אוהב דבק מאח שלם עמו. יעבץ ס"ט:

סימן פט

חזר השואל לבאר קושיתו בענין ר"ג הנ"ל והתנצלות המחבר עם תמיהא עליו שלא הקשה באופן יותר חזק ע"כ לא יכול להבין כזאת מלשונו הסתום בראשונה

חזר השואל וכתב לי וז"ל מי אני דל והלך כי אבוא אחרי המלך כו' ואעפ"כ אקיים מצותו ואביעה רוחי כתלמיד הדן לפני רבו אודות דבר הזבה ישר בעיני כו'. אמנם בענין ר"ג עיקר תמיהתי הוא לא מחמת זה בלבד. אלא מפני הלשון אימריא וגוזליא שטעמים אלו אינם שייכים אלא בפני הבית וזה קשה לי אם היה בזמן הבית וביותר על התירוץ בתר דעברוה לר"ג. כי א"א לומר שהיה ראב"ע נשיא בזמן הבית כמ"ש גם מהתו' על המימרא של תריסר אלפי עגלי הוה מעשרא דכל שתא מעדריה דראב"ע ואין מהצורך להאריך למעכ"ת כי הכל פתוח לפניו ולבו כאולם:

והשבתי לו אחר שסתמת דבריך בראשונה. לא עלה על דעתי שתתלה קושיתך בזה. שא"כ הי"ל להקשות באופן יותר חזק. שהרי אותו הלשון נמצא גם בדברי רשב"ג בנו כדאיתא התם לעיל מנה. ואי הכי אדתיקשי לך אר"ג דיבנה דהוא מן קמאי. תיקשי לך על בנו בתראה. דפשיט טפי דלא נהג נשיאות בפני הבית. ואין לדחות ולומר שרשב"ג אמר אותו נוסח בלשון שנהגו בו הנשיאים הראשונים. דאי הכי אר"ג נמי לא קשיא מידי. ועוד שא"כ מנ"ל להוכיח דאיכא בין תקיפי קמאי לענותנאי בתראי. דילמא קמאי דקמיה כרשב"ג נהגו. דבודאי בכולה מילתא עבד כוותייהו. ואיך מוכח דרשב"ג לא הוה ענותן וק"ל. אלא פשיטא משמיה דנפשיה קאמר הך לישנא. והשתא דעדיפא הו"ל לאקשויי דהך לישנא לא שייך כלל בזמנו דרשב"ג האחרון. (ולא הי"ל להיות נבוך בהוכחה ובהבאת ראיה על איחור נשיאותו של ר"ג. דערבך ערבא צריך. משא"כ ברשב"ג בנו. הדבר מבואר בעצמו שאי אפשר היותו נשיא בפני הבית. מאחר שאביו עכ"פ כבר נהג נשיאות אחר החורבן ודאי) משו"ה לא אסיקנא אדעתאי דהיינו דקשיא לך:

ואמנם היא ודאי קושיא חזקה ויכלנא לשנויי שינויא דחיקא

איברא הך מילתא ודאי קשיא טובא. ואף שי"ל בדוחק אין הכי נמי כדאמינא מעיקרא דלא שנא בתראי ל"ש קמאי וקמאי דקמייהו הכי נהוג בלישנא חדא. ולא שינו כלום במטבע זה שטבעו חכמים ראשונים אע"פ ששינה רשב"ג קצת בלשון הנוגע למעלה וכבוד שלפי שנשתמשו הקדמונים בלשון זה. נשאר המנהג בידיהם כבתחילה. (ושמא מפני כבודן של ראשונים) וכאותה שאמרו משנה לא זזה ממקומה. וגם הוא כעין ראיה לדבר שעדיין לא הגיע זמן אביב. שהרי גם הגוזלות והכבשים דקין אבל כל זה איננו שוה לי ולא נראה בעיני:

ותו אית לן תרי שינויי רויחי א' מהנה לא רחוקה וקמייתא עדיפא

אכן יש לי עוד ב' דרכים מתוקנים. האחד דהנך תנאי סברי כר"א וסיעתו דמקריבין אע"פ שאין בית. וכמו שפסק גם הר"מ ז"ל בפ"ה מהל' ב"ה (ויעויין מ"ש דבר נכון לדעתי בשילהי בנין ב"ה שלי) ובימי אלו הנשיאים (שהיו סמוכים לחורבנו של בית וקרובים למלכות ואהובים) אולי היה עדיין המזבח קיים והקריבו קרבנות ציבור (וכדרך שעשו בתחלת בנינו ככתוב בעזרא) כמו בימי הבית או לכ"ה פסחים. אי נמי איכא למימר דהיינו טעמייהו. דסברי מהרה יבנה ב"ה. דכל שעתא זימניה הוא. ובכל יום היו מצפין לגאולה ולישועה קרובה לבוא. לראות ב"ה בנוי ומשוכלל פתע פתאום. וצריך להשגיח שיהו מצויין אותן דברים הראויים לקרבנות ציבור. ובוודאי היה זה מהראוי לאותו זמן. שעדיין היו קידוש החדש מסור לב"ד. וכדאשכחן בגמ' דרפ"ח דבכורות כה"ג. ובדוכתא אחריני דכוותה. כך נ"ל מפני ההכרח אם לא ישובח לא יגונה. אמנם לא נפלאת ולא רחוקה אחת מהנה. ואתה תבחר איזה יכשר. כי ידעתי שכלך ישר. ומ"מ ראשון עיקר בעיני:

חדוש גדול נמצא בס' כפתור ופרח הקדמון וישוב הגון

(**שוב** זכני הש"ית שבא לידי ס' כפתור ופרח ומצאתי ראיתי בפרק ששי (דכב"ב) שכתב ז"ל כי אמר אלי מה"ר ברוך שר"ח דפריש ז"ל אמר לבוא לירושלם והוא בשנת י"ז לאלף הששי ושיקריב קרבנות בזה"ז ואני מטרדתי לא שאלתיו מה נעשה מטומאתנו ואנה הכהן המיוחס. אנכי בדרך כו' נזכרתי הלכה שאין לחוש על הטומאה כו' שקרבנות צבור דוחין את השבת ואת הטומאה עכ"ל. ונראה שר"ל שר"ח ז"ל היה רוצה להקריב תמידין ומוספין. וא"כ תמה על עצמך. שהרי אינן באין אלא משל צבור. ורחוק מאד שהיה ספוק בידו לקבץ שקלים מכל שבטי ישראל פזורי הגולה. ואפשר היה סומך ע"ד ר"י דנימוקו עמו וס"ל מתנדב אדם ולא חייש לשמא לא ימסור לצבור יפה. אע"ג דלא פליג אלא במכשירי קרבן רפ"ד דשקלים. דכוותה אשכחן בכהן שעשתה לו אצטלית לבן עובד בה עבודת יחיד. מיהא עבודת צבור לא. ועוד תמה על עצמך וכי קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד ע"ג כמ"ש פ"ד דתענית. אכן י"ל שקרבן פסח בלבד הוא שרצה להקריב. וכמ"ש מדעתי ת"ל להלן. והוכחתי לקמן שהיו מקריבין אותו חכמי המשנה בדור הסמוך לחורבן. והוא ג"כ דוחה הטומאה. ואמנם חכמי התלמוד עדיין היה להם מי חטאת כדאמרינן חברייא מדכן בגלילא. גם נ"ל שאם ימצא כהן שיש בידו ספר יחוסו מקוים מעשה ב"ד שאבותיו היו מיוחסים עד זמן הבית. דיו. דלא חיישינן לב"ד טועין. ומ"ש ז"ל שנגנז ס' יוחסין ד"א הוא שאותו היה כולל משפחות מיוחסות שבישראל כמו

שהוא בד"ה. אבל אינו מהנמנע המצא כתב יחוס לכהני בית אב א' ומשפחה אחת. עם שעדיין לא בא לידינו):

כמה מעליא הך שמעתא ליתובי דעתא ולתרוצי אחריתא

ובזה יתיישב עוד דבר אחר הנמצא לר"ג ומוסיף במבוכה. כי הלא משנה שלמה שנינו רפ"ז דפסחים מעשה בר"ג שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח על האסכלה. וזה בלי ספק ר"ג דיבנה. שכן ידוע שטבי עבדו היה. והרי בפירוש שהקריב קרבנות בפני הבית. ונראה בודאי שכבר היה גדול בחכמה. שהעידו הלכה זו משמו. ואיך א"כ קדמו ריב"ז ומלך על פניו. בהיות הנשיאות ירושה לו מאבותיו (חלילה לריב"ז מעשות כדבר הזה אף כי הוא בעצמו חילה פני טיטוס בעד השושילתא דר"ג ונתרצה לו.) וכמו שבסוף חזרה העטרה ליושנה. וצ"ל כמ"ש שכבר היו מתמידין בימיו להקריב קרבנות ציבור בזמנן. ולא פסקו אף לאחר חורבן הבית. ולעולם בעת החורבן היה קטן ובלתי ראוי למעלת הנשיאות. עד שמפני ההכרח הוצרך ריב"ז להתמנות נשיא. עד עת בוא דברו של ר"ג לקבל הנשיאות השמורה לו. או אפשר ג"כ שריב"ז לא היה נשיא ממש. כי אין נשיא גמור אלא מבית דוד. ולא מצינו לריב"ז שנתייחס משבטו של יהודה. רק בשיתוף השם ותואר המעלה היה נקרא נשיא. מפני חכמתו וגדולתו (ואולי היה כמו אפטרופוס נשיאותו של ר"ג ועמ"ש בס"ד בהגהותי לש"ע י"ד סרמ"ה) ולעולם לא זזה משלשלת הלל מעת שהגיעה אליו מדרגת הנשיאות. וזה נראה. אך עכ"פ ודאי שר"ג דיבנה לא נהג שום נשיאות בפני הבית. כדמוכח מפ"ק דשבת ואין מנוס ממה שכתבתי:

סימן ק

לכאורה תיובתא כלפי סנאיה דאמה"ג ז"ל בספרו סל"ג ואפשר ליישב קצת

והואיל ואתא לידן אדכרתן מילתא בהא דכתב אבא מארי ז"ל בספרו סי' ל"ג. יע"ש מ"ש על התו' שכתבו דאפוטרופוס הוה מעשר. ומשמע דס"ל לא"מ ז"ל דיתמי לגמרי לאו בני מיעבד מצות מעשר נינהו. ותמיהא לי טובא. דכמדומה אשתמיטתיה הא דאי' בגמרא דרפ"ה דבכורות. אמתני' דחוץ מבכור ומעשר שנמכר באטליז דבמעשר של יתומים אייר ע"ש. הא בהדיא פשיטא ליה לתלמודא דשייכי ביה טובא. ודוחק לדחות ולומר דילמא אייר התם במעשר שנפל להם בירושה והומם וק"ל:

מיהא קושטא משמע דלא פלוג במעשר בהמה

גם י"ל דנראה פשוט דודאי חייב האפוטרופוס לעשר אם רוצה למכור הולדות. כיון שעכ"פ הגורן טובל מדרבנן. והם אמרו שאסור למכור ולשחוט אחר הגורן. ולא חילקו בין יתומים לכל אדם. איך יעלה על הדעת שיפטרו של יתומים. וא"כ בודאי מוכרח

הוא האפוטרופוס לעשר. דאל"ה מפסדי יתמי ודאי כמ"ש שם. וכ"ש בסך רב מאד כמו שהיה הענין בראב"ע. שהרי ברי היזקו ומרובה ודאי משכרו. אם לא היה מעשרם. ולא שוחט ומוכר מהם:

ודקשיא ליה למר אבא ז"ל לימא לאתויי מעשר בהמה. י"ל דניחא ליה לאשמועינן רבותא במידי דרבנן. ותו דלא מיבעי להו כולי האי. דהא נפקי להו בשמיעה מש"ץ וכ"ש למעשר בהמה שהיא מצוה של תורה והכרחית. דלא צריכא למתני בהדיא. ונראה עוד דיתומים שוין בזה לכל אדם. שאפי' קודם הגורן יש לו לאפוטרופוס למנוע מלמכור עד שיעשר. כיון שהיא מצוה שאין בה חסרון כיס כדפירש הרע"ב. ליתמי נמי עבדינן מילתא דניחא להו. דלתעבד מצוה בממונייהו. ודקמיבעיא למר אבא ביתמי דלאו בני מיעבד מצוה נינהו בפרט בסך רב. איכא למימר דמיפשיט במאי דכתיבנא בס"ד בלח"ש פ"ז דשקלים ודו"ק. ושלו' מני יעב"ץ ס"ט:

סימן קא

המבורג

שאל הגביר יצ"ו בימי אבלו אם חובה לשכב על הארץ. לפי שאמר לו א' מהמתחסדים שאין רמז לדבר זה ולא הניחו לעשות כן. כאלו יש בו משום בל תוסיף:

איסור שכיבה ע"ג מטה לאבל ב"מ פשוט מגמרא וסברא לאפוקי מההוא חסידא דתני תנוייה לברא

ואני כשמעי עמדתי מרעיד. כי אין זו משנת חסידים. אלא חיוב גמור כמ"ש האחרונים ז"ל בפשיטות סי' שפ"ז שאסור לאבל לישן אלא על הקרקע כל ז' ימי אבלו. וכן נראה פשוט אע"פ שאינו מבואר כל כך בגמ' מ"מ מכללא שמעינן לה. מדנאסר האבל בזקיפת המטה. וארז"ל שלא מטתו לבד הוא כופה. אלא כל מטות שבבית. ואם אין לו זקופה. במה ישכב אם לא במטה כפויה או ע"ג קרקע. והאידנא דלא נהוג בכפיית המטה כיון דלא אפשר כמ"ש ז"ל. מיהת ודאי שלא באו להקל עליו עוד בדרך השכיבה להתירו לישן ע"ג מטה כבודה. הס כי לא להזכיר נשתקע הדבר ולא יעלה על לב בר דעת. ואם בישיבת עראי. נאסר ע"ג מטה וכסא. כ"ש בשכיבה דרך קבע:

והא דס"ד דתלמודא למימר דוד מילתא יתירתא עבד דשכב ארצה. היינו משום דבכפיית המטה לחוד ודאי סגי. ואם ישן ע"ג קרקע ולא כפה מטתו. נמי לא יצא עד שיקיים כפיית המטה דוקא. ויש לו לשכב על מטה כפויה. דלהרמב"ם דס"ל דצריך לישן דווקא על גבי מטה כפוייה. והיינו כעין ארצה כדאי' בגמ'. מ"מ על מטה כפויה הוי כעין ארצה כדאי' בגמ'. והוא כדפי' הריב"ש בתשו' שמטותיהן לא היו להן נקליטין למעלה וכשכופין אותה נמצאת שטוחה ע"ג קרקע. א"כ היינו ע"ג קרקע. ולהחולקים על הר"מ ז"ל ס"ל

דע"ג קרקע עדיף דקעביד מילתא יתירתא. ושפיר דמי לכ"ע. וכ"ש האידנא דליכא כפיית המטה פשיטא דלא אפשר אלא ע"ג קרקע כנז':

ואפי' באונן דאיכא מ"ד דאינו נוהג בו דיני אבילות לא הותר לו לישן אלא ע"ג קרקע. אע"ג דאין זה מדיני אנינות כ"ש באבל. ועל זה השיבני החסיד שאני טועה בדבר זה. שאין א' מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים שיאמר שאונן אסור בדברים שאבל אסור בהן. דאנינות לחוד ואבילות לחוד. והאסור בזה מותר בזה. והנה נתלה בהרא"ש שכ"כ בשם קצת פוסקים. (מכאן תוכחה למורים מתוך משנתן שאינו סדורה ותלמודן שאינה ערוך על פי הלכה ברורה):

וקטעי לכאורה בלישנא דרמ"ר קסבר דנסיב טעמא לאיסורא ולא היא אלא קמהדר אהיתרא

איברא אנן לא ס"ל הכי אלא כהרמב"ן כדאי' בסי' שמ"א בטור והגהת ש"ע. דאונן אסור בכל עניני אבילות לבר מחליצת מנעל ודכוותיה. וכאשר הראתי לו זה החידוש שלא ידעו עדיין. הוה קבעי לאשתמוטי דאינו אלא משום שלא יתרשל בצרכי המת. והנה אמת הדבר אגב שיטפיה לעיין בש"ע לחתור בקיר ולתור לו מנוח אשר ייטב לו לכאורה לא הבין החסיד הנ"ל מ"ש ר"מ רבקש בגליון שם. דהטעם שלא יהיו עסקי המת נפסדין בכך. קסבר דאאיסורא קמהדר. ר"ל שלא נאסר באלו מחמת האנינות אלא כדי שישים אל לבו עסקי המת ולא יהא טרוד בעסקיו. ונתעצם בזה כדי להעמיד דבריו ונשתבש בהבנתו במ"כ. דאיפכא קבעי למימר ואהתירא דחליצת סנדל ושארא קאי. לפרושי מ"ט התירוהו באלו. ואהא קאמר דבדין הוא שיהא נאסר בכל כאבל. אלא דלא אפשר להחמיר עליו באלה. מטעם הנ"ל. הילכך פשוט בעיני דבר זה לאסור וכן עמא דבר. וכמ"ש האחרונים ז"ל ולא הוצרכו לראיה. כי לרוב פשיטותו כמעט לא ניתן להכתב. ועיין במשנה פ' בתרא דתענית רשב"ג מחייב בכפיית המטה ודו"ק שמשם גם כן ראיה ברורה דכפיית המטה לאסור השכיבה על גבי מטה כמעט תלמוד ערוך הוא ע"ש ברש"י ורע"ב ובפיסקא דגמרא שם ודוק. לכן אני אומר המתיר דבר זה סופו שיתיר איסור תורה. וברור הוא בס"ד כמ"ש נ"ל יעב"ץ ס"ט:

סימן קב

אמרת שבא לידך מעשה בתרנגולת שהטילה ביצה גמורה בחלבון וחלמון וקליפה רכה עליה. והורה לך למדן א' שצריך למלחה:

תשובה

ביצה גמורה נולדה כדרכה בקליפה רכה והורה למדן למלחה שלא כהלכה

דבר פשוט הוא שנשתבש אותו בר בי רב. כי הלא נתבאר בסי' ע"ה דבצים גמורות אינן

צריכין מליחה מדינא. אף הנמצאים במעי שחוטה. אלא דכה"ג נוהגין למלחן כי היכי דלא ליתי לאחלופי בשאינן גמורות דדינן כבשר. משא"כ בנולדת כדרכה אע"פ שעדיין קליפתה החצונה רכה מ"מ גמורה היא ודאי. ולמאי ניחוש לה:

ואם איתא דאיכא למיחש בה משום דם. תיתסר לגמרי משום אמ"ה. מאחר דלא הותרה בשחיטה. והא ודאי דשריא באכילה בכל גוונא כדקיי"ל גיעולי ביצים מותרות. ואפי' בהכה תרנגולת על זנבה והפילה ביצתה מותרת. כל שאינו מעורה בגידין כדקיי"ל בסי' פ"ו. ואע"ג דהפילה קודם זמן לידתה ע"י הכאה אפ"ה לא בעינן קליפה קשה וסגי בקרום רך. כ"ש בנולדה בקרום רך. וכיון דלית בה משום אמ"ה לגמרי. פשיטא דתו לא שייך לאוסרה משום דם כשאר ביצה גמורה הנולדת. שעם יציאתה נגמרה. ומותרת לאכלה. אפי' בחלב:

וגדולה מזו שאפי' בנמצאת במעי שחוטה אם נגמרה רק בחלבון וחלמון. פסקינן דמותרת לאכלה בחלב כדאי' סי' פ"ז. ואף לשטת המחמירים וסוברים דכל זמן שלא נתקשית קליפתה החצונה. דין בשר עליה. היינו דווקא לענין הנמצאת במעי אמה אחר שחיטה. מיהא בהטילה אותה בחייה כדרכה פשיטא דליכא מ"ד דדינה כבשר כמו שהוכחתי. דא"כ נאסרנה לגמרי משום אמ"ה ובשר הפורש מן החי. וכבר זכרתי שכל הפוסקים הושוו להתיר בעלה עליה רק קרום אפי' נפלה ממנה דרך הכאה. הא ע"כ ליכא דסליק אדעתיה לתת לה דין בשר. וזה ברור ביותר והאי צורבא מרבנן לא חש לקמחיה. ושלו' יעב"ץ ס"ט:

סימן קג

אמשמרדם ה' שבט התצ"ג לפ"ק

להחם מאכלי בשר וחלב זא"ז ע"י כלי בתנור של חרס ראוי להחמיר לכתחלה משום הרחקה

ש"ר לאהו' ה"ה כו' ועתה באתי על ד"ת אשר חשקה נפשם לדעת אם יש צד איסור להחם בתנורים הכפולים מאכלי בשר וחלב בזא"ז שיש חוכים להחמיר מטעם שלפעמים יש לכלוך בשולי כלי הראשון או נשפך מעט מרק בתנור (ואע"פ שחום התנור שורפו ומייבשו) נשאר רושם ויש לחוש שמן הרושם יבלע שולי כלי השני. וכתב מעכ"ת וז"ל ולפי קט ידיעתי אין מקום לחומרא זו כלל כו' ואמר שרוצים להביא ראיה מהרש"ל. והשיב מעכ"ת דלא דמי כלל כי רש"ל מיירי מרוטב של אסור בעין וכאן אינו כ"א רושם עכ"ד ידיד נפשי:

ואני רואה אותם טובים ונכוחים. ומאן הא דלא חש לקמחיה. אטו לא שני ליה בין איסור בעין. לאיסור בלוע. כ"ש רושם בעלמא. וכפי מה שהבנתי מכותלי כתבו. אותן

המחמירים אוסרים המאכל ג"כ. וזה בורות גמור. שהרי ידוע לכל בר בי רב דחד יומא שאין כלי אוסר את חברו בלי רוטב. ואין פעפוע לכלים מדופן לדופן. כמבואר בהגהת ש"ע סצ"ב וצ"ג. וכ"כ בהדיא בש"ך בסי' ק"ה סקכ"ב גם בשם רש"ל עצמו. ובפירוש התיר הרב ט"ז בגדולה מזו במעשה שהיה שהושיבו קדרה של בשר על המקום שאפו בתנור פלאדין של גבינה מקודם. ואע"פ שבלע התנור הרבה מאיסור בעין שומן הפלאדין ולא הוסק בנתיים. ודינו ברור בלי שום הרהור כמ"ש זה פעמיים בסי' צ"ב וצ"ז. וכן כתב עוד בא"ח. גם הרב במג"א ז"ל הביא כדברים הנז' בסי' תנ"א בשם גאונים אחרונים שהסכימו להקל אפי' בפסח דמחמרינן טובא. וכן הסכמתו ז"ל להתיר המאכל אפי' יש בתנור חמץ בעין יע"ש:

וכבר כתבתי זה ימים רבים על אודות החצובה שנז' שם שצריכה לבון. ותמהתי על זה. לא אוכל להעתיק מ"ש באריכות. אכן עם מה שיישבתי שם קצת דברי ההג"ה בהכשר החצובה. מפני שיש לחוש שיחממו עליה איזה מאכל קשה כמו פלאדן וקיכלך בלי הפסק כלי יע"ש. לכן אודיע לאהו' שבתנור שבביתי שהוא של חרס. אני נמנע מלהחם בו מאכלי חלב. אחר שכבר נשתמשו בו בחמום מאכלי בשר. ולא מחמת שיש לחוש לבליעת המאכל של חלב מבשר. שזהו טעות מוחלט בודאי. כמ"ש כל הפוסקים ראשונים ואחרונים הושוו בכך. שאין כאן חשש איסור לגמרי. ואפי' הועמד כלי בשר בתוך רוטב של חלב או איפכא ג"כ אין המאכל נאסר אלא הכלי בלבד וגדולה מזו איכא עובדא בש"ד כלל נ"ה. אבל טעם המניעה מזה הוא משום הרחקה הראויה. שלא לבוא לידי מכשול שאם נתיר להחם עם כלי. יבואו וישימו גם מאכלים בלי כלי. וכה"ג ודאי בלע תנור ומבליע. דשל חרס אינו יוצא מידי דופיו. והרחקות כאלו מצינו רבות בטי"ד בסי' הנ"ל ואין להאריך. (ועיין בסי' פ"ז ס"ו בהג"ה) מ"מ ודאי שאינה אלא חומרא והרחקה בעלמא. מיהא בדיעבד לית דין צריך בשש דשרי. ואפי' לכתחלה בשעת הדחק והצורך קצת:

ובתנור ברזל חומרא יתרה היא ובין בזה ובזה אין המאכל נאסר בשום אופן כשהוחם בכלי

איברא בתנורי ברזל דידכו חומרא יתרה היא. כיון שמיד התנור מתלבן ע"י היסק. והוא הכשרו אפי' נשפך עליו דבר לח. כ"ש שאינו אלא ספק. ואעפ"כ אם ירצה אדם להחמיר על עצמו אף בזה. שיחוש שיושיבו שם מאכל בלא כלי. תיכף אחר שנשפך שם דבר האוסרו. וקודם שיתלבן ע"י חום גדול. אין לתופסו על כך. אבל לא לאסור המאכל והכלי למי שעשה כן. שהוא חסיד שוטה ומאבד ממון של ישראל בחנם. והני מילי דיש מקום להרחקה כנז'. היכא דרגילין לחמם בתנור גם מאכלים שיש בהן שומן בלי הפסק כלי

כנז'. אבל אי לא רגילי בהכי לגמרי. אין מקום כלל להרחקה. ותדע שהרי מעשים בכל יום שמבשלין בשר בתנור וכיריים שמבשלין שם חלב וכן להיפך באין מונע. אע"פ שאי אפשר שלא נשפך שם מהתבשיל מאומה. מעולם לא עלה על הדעת לאסור הבשר. וכל אלה דברים פשוטים כמעט לא ניתנו להכתב. ואף לשפות קדרה של היתר בצד קדרה של איסור שרי. אע"ג דאיכא למיחש נמי לניצוצות כדאי' בגמרא פ"ק דע"א בהדיא לא הלכת מימיך לצור כו' ואינו אלא חומרא להזהר לכתחלה עיין סי' קי"ח:

שוב ראיתי לבב"ח בא"ח סי' קע"ג שטעה בדין זה במ"כ והושג מבמג"א ז"ל כמ"ש לעיל בס"ד יע"ש:

סימן קד

ואודות השנית אשר אמרו למעכ"ת שצ"ל נהיה בסגו"ל היו"ד מטעם שכתב ר"ז הענא ורוצים לומר שיהא ממש חירוף וגדוף בקמ"ץ מפני שהוא עבר ולא בינוני. ומפני שיש ששמעו ממני שצ"ל ביו"ד הקמוצה. רצה מעכ"ת לידע טעמי ונמוקי. הנה אהו' כנפשי אני תמיה על מעכ"ת. שידעתי לא רחוק אצלו למצוא דברי הפוסקים ראשונים ואחרונים ז"ל במקומן. ואם יפשפש הלא ימצא שורש דבר באחרונים אע"פ שלא הכריעו. מ"מ מה לו לתלות דבר זה בבוקי סריקי רז"ה. אטו דידיה היא. הלא כך כתב במג"א בשם חכמת מנוח. ברם לית הילכתא כוותיה אלא כגאונים ופוסקים שקדמוהו ה"ה הגבורים בעל כנה"ג ושלטי הגבורים כמ"ש במג"א בשמם. ודעתו ז"ל נוטה ג"כ לדבריהם כאשר אכתוב בס"ד. ומנו זלמן הענא דלא ידענא ליה. אנא מתניתא ידענא:

ישוב הגון לקושית במג"א על הרב"י בא"ח סקס"ז והשגה עמ"ש הרב הנ"ל בשם ח"מ שצ"ל נהיה בסגו"ל בברכה שהנ"ב ואינו אלא בקמ"ץ וכ"ה הסכמת כמה חכמים גדולים ועצומים ונימוקם עמם. מי שיש לו חיך יטעם צוף דבש אמרי נועם

ואעתיק למעכ"ת מ"ש בס"ד זה ימים רבים בחבורי שאני עסוק בו. והוא בטא"ח סקס"ז. וזה לשוני שם דע"א ע"ג בב"י. ופירוש דמפיק ידוע שהוא להבא עכ"ל. במג"א תמה על הרב"י במ"ש דיש חלופי גרסאות דהא בברכות (דנב"ב) מוכח דבעי לברוכי על מה שעבר. וזה יש לי ליישב קצת. דלא מוכח מהתם דבעינן דווקא דלהוי משמע לשעבר לחוד. אלא תרוייהו בעינן דלשתמע לתרי אנפי לשעבר. ולהווה. ועתיד. דהכי ודאי מסתברא דעדיף. והשתא ניחא דה"ט דמברכינן בורא ולא צריך לדחוק. והכא נמי ה"ט דמברכינן המוציא דמשמע תרתי. ואתי שפיר דמאן דגריס דפליגי אי משמע להבא לא משתבש. וכן מאן דגריס דבלשעבר פליגי. מ"מ בין כך או כך לעולם ס"ל לרבנן דהמוציא תרתי משמע. ור"נ דפליג. ס"ל דלא משמע אלא חדא. ורבנן קאמרי ליה דלשעבר נמי

משמע. או דלהבא נמי משמע משו"ה הכין עדיף ודו"ק. ומש"ע הרב הנז' מעירובין (דיט"א) כו' אקצר בהעתקה עד ודע שאע"פ שאמרנו בהמוציא ובורא דעדיפי משום דמשמעותן לתרי אנפי דהיינו לשעבר ולהווה. מ"מ לאו כללא הוא לכל הברכות כי אין לך במטבע ברכות אלא כפי מה שתקנום ותמהתי מאד עמ"ש במג"א בשם ח"מ דצ"ל נהיה בסגו"ל משום דכל הברכות הם בלשון בינוני כמו בורא עכ"ד. ולא חש לקמחיה. אטו כולהו בחדא מחיתא מחיתינהו. האיכא טובא בלשון עבר. כמו אשר ברא ששון. וא"י את האדם בחכמה. וא"י את האדם בצלמו. וגאל ישראל דק"ש. ודכוותייהו טובא. וברכת שהכל נמי משמע דאלשעבר נתקנה. כמ"ש בש"ג ובכ"ה. ובודאי הדין עמהם. מאחר שהיא ברכה כוללת לכל המציאות. ואיך יתכן לומר שהכל מתהווה ונעשה עכשיו בדברו. והלא העולם בכללו כבר עשוי מששת ימי בראשית ואינו מקבל הוייתו להווה (ואף שאנו אומרים המחדש בטובו בכל יום מ"ב. הוא ד"א שהרי אין אנו אומרים העושה או מהווה בכל יום מ"ב וזה ברור). על כן אין ספק שצ"ל נהיה בקמ"ץ. שהוא נפעל עבר. ועוד צ"ל כן שלא יתחלף בעתיד הקל לרבים מ"ב ונהיה טובים וגו'. ואף שהקמו"ץ מורה ג"כ על הנקבה בבינוני הנפעל כמו אבן נראה. אפ"ה הכי עדיף דאשכחן נמי לזכר ה' נראה. וכ"ש לפמ"ש שצ"ל לשון עבר. שהזכר לבדו קמו"ץ הוא. אבל לנקבה תאמר נראתה נבנתה נהיתה. ולזכר כתוב בתורה הנהיה כדבר ושנוי בנביאים מאת אדוני המלך נהיה וחביריו ומשולש בכתובים לא נהיה כדברים. ולא מצינו בשום מקום בכתוב נהיה בקמ"ץ המורה על הנקבה אפי' בבינוני. ואנן קפדינן אלישנא דקרא במטבע ברכות. לכן אין לחוש להבנת נפעל בינוני נקבי. (מאחר שלא נמצא בשום מקום. אף שיתכן מדרך הדקדוק) ועוד שתיבת הכל תסבול גם תואר נקבי. לפי כללו של הראב"ע הנודע. וכ"ש שעולה יפה עד"ה. שידוע שהכל רומז למדה שכוללת כל שנתהווה. והוא שרמזו רז"ל בפ' וה' ברך את אברהם בכל שהיתה לו בת. שהיא מדה נקבית כנודע לי"ח. והוא המכוון מאד בכוונת ברכה זו ודוק היטב. ע"כ אין חשש לגמרי אם תורה לשון זכר או נקבה הכל א' ולשון הגון בברכה זו. משא"כ אם תאמר נהיה בסגו"ל שאינו נמצא לגמרי בכתוב אף לתואר הזכר (רק ע"פ דרך המדקדקים יתכן) והנמצא בכתוב הנה הוא יורה לעתיד הקל מרבים מ"ב כנז'. הרי בבירור הפסדת כוונת הברכה בשבוש מבואר שאינו מענינה. וכ"ש לפמ"ש טעות הוא שיהא לשון ברכה זו מהבינוני. אבל הוא עבר בלי ספק. ואין לזוז ממנו וכמ"ש רבותינו הנ"ל עד כאן לשוני בספרי אשר חנני ה' והוא יתי' יזכני לגומרו כהלכה והעתקתיו אות באות מלה במלה כמו שכתוב אצלי זה מימים רבים שעברו בלי חידוש ושנוי אות א'. רק קצרתי הלשון מעט כנז' מפני נחיצת הפאשט. מעתה יראו

מעכ"ת שאינו משלי. אלא היא דעה ברורה שהסכימו עליה הגאונים הקדמונים זצ"ל. וכן שמעתי מאמ"הג ז"ל כשהייתי תינוק ששחק בלעג הרבה על האומרים בסגול. עם שלא זכיתי אז לשאול את פיו לידע טעמו. מ"מ זכיתי ליישב הדברים על בוריין בעז"הי. מתוך ששמתי לבי על מנהגי אבותינו תורה שבידינו ואיני מסופק שמי שלבו ישר ולב מבין יודה לדברינו. ואל יחוש מעכ"ת ולא ישים אל לבו דבר התול ושחוק דברי הנמהרים ונבהלים להשיב ולפעור פיהם לבלי חוק. דלא ידעי מאי דקאמרי רבנן. תלמידיו של ר"ז הענא שוטים שכמותו עוללים לא ראו אור. ואל ישגיח בדברים בטלים באומרם שהוא חרוף וגדוף. בודאי אינו בר דעת מי שאומר כן. ויש להטעים הדבר הרבה. רק שאי אפשר כעת מפני שאני מתייראַ שתעבור הפאשט. אבל יקהה שיניהם ויאמר להם שהם משתבשים בודאי כנז'. וכדעת הגאונים יש לנו לנהוג בלי ספק. ובכן תתענג בדשן נפשכם כחפץ השש בשלותכם הנכון לעבודתכם הטרוד יעב"ץ בנחץ לא ישוער:

סימן קה

על הענין

שלו' לאהו' ידיד נפשי כהרר"א נר"ו. אד"ש עתה באתי לקיים מאמרי בעז"הי. וכי אחרו פעמי תשובתי. מן השמים עכבוני כאשר הודעתי למעכ"ת לשעבר. כי לא הייתי אז בקו הבריאה כלל. אף שדחקתי עצמי יותר מדאי לכתוב במילי דעלמא. אבל לא יכולתי לעיין בשמעתא. כי היו ראשי ואיברי כבדים עלי באותו פרק. וב"ה אשר עזרני עד כה. והוא ית' יאמצני לעבודתו. והנני ככחי אז כחי עתה בעז"הי. במקומי אני עומד במ"ש ליישב תמיהת המג"א. וחזי מר דגברא דפרע אנא. ולא השלכתי דבריו אחרי גווי. אף כי היה מקום להקפיד על דבריו. כי החליט לי הטעות והשגיאה. בטרם יראה בעיניו כל לשוני ולבבו יבין לדעת סוף כוונתי בלשוני הקצר בתכלית האפשרי. אבל מ"מ דבריו שעשועי נפשי. הש"ית יודע כי נתן שמחה בלבי בראותי תכלית כוונתו הטובה לעמוד על האמת. ולהטפל במו"מ של הלכה אמר עם הספר. עם כל רובי טרדותיו העצומות כידוע לי. לזאת אודה ה' בפי אשר השפיע מטובו לישרים כי"ב. ובתוך רבים אהללנו למעכ"ת. כל היום היא שיחתי לחייב את העשירים הפורקים מעליהם עול תורה לגמרי. ודי בזו שלא יחשדוני במחניף ח"ו. רק באמת מתוך השמחה שיש לי בדבריו לא אוכל לשתוק מכל וכל. ולזה אינני מרגיש בקוצים שבאליה ולא הכאיבה אותי עקיצתם. אף כי שתים עשה עמי. לא זו בלבד שתלה סרחון השגיאה בי. כ"א שגזר דלית דין ולית דיין שהרב"י בעל חלוף הגרסא נשאר מוקשה ועומד מכח הגמרא דערובין. ולבבי לא כן ידמה. ולא על מעכ"ת יש לי מקום ללון. כי ודאי טרדותיו לא הניחוהו לעיין יפה יפה

כל הצורך (ותמה אני אם קרא מכתבי כראוי. כי אז ודאי לא היה כותב מ"ש) אבל על המברך התורני המופלג מ' משה נר"ו דמשה שפיר קאמר. הי"ל מקום לכעוס. וכי כך אני בעיניו שלא ירדתי לסוף דברי במג"א. וזולת זה לא ידעתי מה חידש או הוסיף משה מדעתו בדבר זה לומר כך. מ"מ לא קפדן אני ת"ל. ולא באתי כ"א לברר דברי הראשונים ולהבין מה שמץ שגיאה נשמע בהם. והנה דברי הראשונים מושבים עתה מוצגים לפניו. באופן שידע אם כנים דברי. ואמנם גם תשובת מעכ"ת שהשיב עליהם. אציגנה כאן. באולי כבר יצאו הדברים מלבו. לכן הנני מעתיק דבריו אות באות:

וז"ל מעכ"ת בכתבו גי"ה ק' כו' ומסרנו ליד התורני ר' משה לעיין בו כו' וכל מה שממשמש בו מצא טעם. חוץ מדבר זה לא היה יכול לירד לדעת מר והוא במה דרוצה ליישב התמיה דבמג"א על הרב"י. ואמר דלשרי ליה מר כי התמיהה דבמג"א היא תמיהה קיימת. כי לפי חלופי גרסאות רוצים שיהיה דווקא להבא. ובברכות (דנ"ב) מוכח עכ"פ דלשעבר כ"ע לא פליגי דעדיף. ולפרש"י יפה לאומרו. וא"כ היאך יכולים ליישב הגמרא הנ"ל. וביותר היאך מיישבים הגמרא דערובין (די"ט). דמוכח התם דהמוציא לשעבר משמע ולית דין ולית דיין דקשיא להו גמרא הנ"ל. ולפי קט שכלי לאחר שעיינתי מ' משה שפיר קאמר. ואמרנו בודאי אגב מהירות שנתיירא שיעבור הבי דואר. היה כשגגה עכ"ל הטענה הראשונה כהוייתה:

בירור דברי הראשונים שלא הבינם השואל ולא עמד על תוכן כוונתי ומי שיש לו לב שומע מבין לבו ישית לדעתי

ולשרי לי מר האי תיגרא ברישא. ותרתי עבד לי בהא. חדא דקאמר לפי חלוף הגרסא רוצים שיהא דווקא להבא. ומי הגיד לו זה. הלא כבר ביארתי היטב בדרך קצרה שאין הפירוש כך. אף שעלה כן על הדעת בהשקפה ראשונה. אמנם אחר העיון הישר ודאי א"א לומר כן. כי המוציא הוא ג"כ בינוני בודאי. ותו רבנן בקרא דר"נ מאי עבדי ביה. דכתיב המוציא לך מים. דפשיטא דאפיק נמי משמע. אלא ע"כ בהא לא פליגי. דהמוציא לשעבר ולהווה ודאי משמע. כי פליגי בלהבא. אי משמע נמי להבא. ולכ"ע לשון הכולל כל הזמנים ודאי עדיף. ובאמת לא יקובל אל הדעת הנכון לומר דלרבנן יצטרך לברך דווקא על להבא בלבד. כי בלא"ה פשיטא. דטפי שייך לברך על מה שכבר נעשה. או שנעשה עכשיו. ממה שיש לברך על העתיד בלבד. ביחוד בברכת הודאה ודאי לשון עבר עדיף. וגאל ישראל דק"ש יוכיח. אלא ודאי אף בעלי חלוף הגרסא לא כיוונו אלא למה שאמרנו. וכמעט הוא דבר ברור אצלי עכשיו. אע"פ שבתחלה לא החלטתיו לאמת כל

כך. כמו שיורה לשוני שאמרתי רק ליישב קצת. כדי שלא להניח הדבר בקושיא לגמרי.
הא חדא:

הט אזנך ושמע דברי חכמים קימים מאירים ומתמימים דבר דבור על אפניו במשנה וגמרא בענין ברכת שברא לדרכנו הסלולה וישרה

ותו דקאמר ובברכות (דנ"ב) מוכח עכ"פ דבלשעבר כ"ע לא פליגי דעדיף כו'. לא ידענא מאן פליג ליה. והיכא מוכח זה דבלשעבר לחוד. לכ"ע עדיף. הא ודאי ליתא דהא בורא ודאי בינוני הוא. כמו שהוא פשוט וידוע לתינוקות. לא לבד למדקדקים. וא"ה מ"ט מברכינן בורא. דמשמע ודאי תרתי. ולא מברכינן ברא. דלא משמע אלא לשעבר דווקא. אי איהו ניהו דעדיף. והכי נמי איכא למידק בהמוציא דקיי"ל דעדיף אע"ג דבמוציא כ"ע לא פליגי דלשעבר משמע. לפי גירסא שלנו בסוגיא הנ"ל. ותו דלפום מאי דסא"ד דמהר"ר משה דהתם (דנב"ב) ודאי בעי תלמודא לשעבר לחוד דווקא. א"כ במסקנא דקאמר ר"י. אלא בברא ובורא כ"ע לא פליגי דברא משמע. אדרבה אשכחן בהדיא דתלמודא גופיה ס"ל דבינוני לעתידמשמע. דמה"ט דצלותא גואל ישראל משום דרחמי הוא. יצטרך לומר דשניהם אין פירושם אלא לשעבר. וח"ו שיטעה בעל התלמוד בזה דבר שתשב"ר יודעין דבורא הוא הווה ודאי. ולא לעבר לחוד משמע. אלא פשיטא כדפרישנא. דהא לא סלקא אדעתיה דלא נימא אלא לשעבר. אלא בהא פליגי אי משמע נמי לשעבר. ומשום דבעינן לישנא דמשמעו לכל שלשת חלקי הזמן. הוה ס"ד דתלמודא דמר סבר בורא לא משמע אלא להווה. ומ"ס תרוייהו משמע. ודפירש"י דלשעבר יפה לאומרו. היינו למאן דלא בעי למיכלל משמעות הווה ועתיד. ודאי כך יפה לו. ואידך נמי לא פליג עליה דלשעבר משמעות נכון הוא. מטעם שכתב רש"י. שהאור כבר נברא בו' י"ב. א"כ ודאי צריך לומר לשון. שסובל משמעות העבר. וברא הכי הוא. אלא דלב"ה לא סגי בהכי. אלא בלשון שכולל כל הזמנים. דכייל נמי לשעבר ולהבא משום דבאמת הקב"ה מחדש בכל יום מ"ב. משו"ה בורא עדיף דכייל כולהו. וב"ש נמי הוו מודו בהא דעדיף. אי לאו משום דלדידהו לא משמע להו לשעבר נמי. והשתא אתי שפיר דקיי"ל כב"ה. ומברכינן בורא. ולא ברא דלכאורה לא פליגי ביה. וקשה קושית התו'. וצריך לדחוק משום לישנא דקרא. והוא דוחק לא מעט וק"ל. ולפי פירושי ניחא בס"ד. דמעתה אין כאן דוחק בזה. דפשיטא ב"ש במקום ב"ה אינה משנה. ולב"ה איכא קפידא לברוכי דווקא בורא דכייל טפי. וניחא נמי דשפיר תני תנא בדב"ה בורא דמשמע אף בזו מחלוקת. דלא כדמשמע לכאורה מריהטא דתלמודא במסקנא. דל"פ אלא במאור ומאורי. אלא ודאי דעדיין מחלוקת במקומה עומדת אף בזו. דסברי ב"ה בורא מ"מ עדיף מטעמא

דילן. וכוותייהו איבעי לן למעבד בלא ספיקא. וזהו שרמזתי בדברים קצרים בראשון. שכתבתי דה"ט דמברכינן בורא ולא צריך לדחוק. והיינו נמי טעמא דמברכינן המוציא. ובהדי פלוגתא למה לן. אפ"ה הכי עדיף. ולא מפקינן נפשין לבר מהילכתא. הרי זה ודאי פירוש נאה ומשובח בדרך קצר. ומיישב כמה תמיהות בגמרא. וגם הגרסא המוחלפת. על מקומה תבוא בשלום. אין בה נפתל ועקש כל עיקר. ויונח שיש בה קצת מהדוחק כמו שחשבתי בעצמי תחלה. וגנאי דאית ביה הקדמתי לאומרו. מ"מ הלא טוב זה. משנדחה דברי הגאונים מכל וכל. ורבותא למדחפיה לרביה יאמרו רבן דחפו בשתי ידים. וכך חובתנו וכך יפה לנו ללמד זכות על הקדמונים. והרגיל בדברי המחברים ימצא שהכניסו עצמן ביותר זרות מזה לפעמים. כדי לקיים דברי חכמים הקודמים:

לכן עדיין לא מצאתי מקום התפיסה עלי לחושבני בשוגג ומשגה. ואף שכתבתי דברי הראשונים בחפזון לא ישוער. הלואי שבכל דבר מהירות שיצא מלפני. לא אטעה בו ביותר מזה. הגם כי באמת לא חדשתי אז מאומה בזה הענין. ולא הייתי כ"א מעתיק מה שכתבתי בס"ד זה ימים רבים. ואמנם המהירות גרם שקצרתי קצת. וזה היה סבה שהחליטו מעכ"ת המאמר דלית דין ולית דיין דחלוף הגרסא איתותב מההיא דערובין (דיט"א). ובכאן יש כמו כן מקום תרעומת לא מעט ביחוד על שלוחם הבא מכחם. אשר עסק הטרדות עמו בלתי נלחם. הלא עינים לו לראות בין יבין את אשר לפניו ישוב ונחם. כי מה זה מהרתם למצוא מיצוי הדין. ולחוב אותי שלא בפני. להשיב עלי בטרם יחקרוני אף כי עשיתי להם סימניות. ורשמתי ג"כ התחלת הקושיא הב' הנ"ל באמרי כלשון זה ומש"ע הרב הנז' מעירובין (דיט"א) כו'. אקצר בהעתקה עד ודע כו'. הרי ערכתי לפניהם משפט הקושיא עם גילוי מראה מקומה לידע שעמדתי גם עליה ולא העלמתי עיני ממנה. אלא שלא נתנני הזמן לגמור ההעתקה. ואין עלי אשם. כ"א על הבי דואר. בשגם שלא הוצרכתי לכל זה:

כי אולם לנ"ד כל המו"מ הלז הוא אדרבה לנגדי. ויותר נוח לנו שטתו של במג"א. ופשיטא דהוא תנא דמסייע לן לענין ברכת שהכל. שעליה אנו דנין. ולא נצרכה אלא להעדפה. ולהראות כי לא בחלום נראה לי כן כדמיון המעלה בגולגולת שצפה. אלא שכבר טרחתי להעמיד דברי שכנגדי וחזרתי על כל הצדדין יפה. ואחר חימוץ וחיקור הדין סוף סוף שעלה בידינו סולת שקלטה נפה. דברכת שהכל הגונה וראויה יותר בלשון שמשמעו לשעבר. ולכן לא חששתי ג"כ להעתיק כל לשוני הנ"ל. ועל כן היה להם לפחות לשאול לשמי תחלה לידע ולהודיע מה יש לי לענות על זה בטרם יחתכו גז"ד. ואם לא ישרו דברי. אח"כ יש להם לדחותם בקנה ר"צון:

סיום לשוני המקוצר לעיל בתשובה למש"ע במג"א על הרב"י מגמ' דעירובין ופשוט הוא דלק"מ ומחמת שלא הוצרך בראשונה כי הוא נגד המבוקש ע"כ הונח לפאה בכוונה

אבל באמת אף אם לכאורה הקושיא חזקה היא משם. אעפ"כ אינה כדאי לעקור חילוף הגרסא הנ"ל. ואינני צריך רק להשלים מה שחסרתי בהעתקת לשוני הנ"ל. הא לכם הלשון כולו כמו שהוא בקיצור מופלג בחיבורי שם:

הלא כה דברי כאש מצרף. ומש"ע הרב הנז' מעירובין (דיט"א) הא ודאי משמע דס"ל לתלמודא דלשעבר לחוד משמע. אבל מ"מ מהא לא קשיא אגרסת התו' דהא ממ"נ התם לאו אליבא דכ"ע קאמר דהמוציא דאפיק משמע. דהיכי קאמר בפשיטות אלא מעתה המוציא נמי דמפיק הוא. ומי ליכא ר' נחמיה דס"ל באמת המוציא הכי משמע. א"כ לאידך גירסא נמי דילמא אליבא דר"נ קאמר לה רב כהנא. דהכי הוא פשטיה דקרא וק"ל. ע"כ לשוני אות באות בלי שום שינוי בעולם. הרי בקיצור דברים. כשלה הקושיא ונפלה ונשברה כשבר נבל יוצרים. ואית דין ואית דיין. לקיים דברי הראשונים שמפיהם אנו חיין. ולא לדחותם באמת הבנין:

ואחת שאלתי לעיין בדברי היטב. ואם אחר החקירה הראויה ימצאו מה להשיב ישיבו ואודה על האמת. כי ת"ל שחנני במדה זו מנעורי. ואקבלנו ממי שאמרו. אפי' מקטן שבקטנים וק"ו לגדולים. רק אל יחשדוני שלא עיינתי בדברי המחבר שאני עסוק בו כי לא כן אנכי עמדי. עם איש ריב לנגדי. אחקרהו ואדרשהו היטב בטרם יעלה על לבי להשיב אמרים. אף כי אדבר נגד מלכי רבנן כמו הרב המובהק במג"א ז"ל. ולא אבוש לכתוב דעתי בלי עיון חלילה: הלא לנו לדעת כי האלקים יביא במשפט על כל נעלם. על כן ידעו נאמנה כי לא ישבתי בסוד משחקים בעת כותבי בדבר הלכה. אכן טרחתי להטיב העיון בכל כחי בס"ד. ואנכי חשפתי מע"שיו גליתי מסתריו של הרב במג"א במקומות שרשם הצריכים עיון. הש"ית ברוב חסדיו יעזרני ויזכני להשלים תאותי. ולהוציא לפועל טוב כל אשר ברוח אתי. לזכות עצמי ואחרים שכמותי. וככה אבקש להתנהג עמי במתון ובהשקפה טובה:

יקבלו הרובין קשי"ות תשובתן בצדה תברא איליז מרי דקדוק עניות דתורה

ולסכלים אשר יחשבו להיות מכת המדקדקים. אף כי באמת כמעט אינם אפי' מכת המדברים. רק כעופות מצפצפים ומהגים. וכשכורים חוגגים. לא היה מהראוי לאבד הזמן ולהשיבם על עקב בשתם. גם הכל מבואר בדברי הקודמים בביאור מספיק למבין. ואין לי לבונן האבנים. ותמהתי על מעכ"ת שנטפל להם וחישב דבריהם ראוים להעלותם על ספר בדיו. והטריחני להשיב על דברים בטלים כאלה. אעפ"כ לכבוד מעכ"ת נקל

בעיני טורח זה. ואקיים באותן המפטפטים מש"ה ענה וגו' פן יהיה חכם בעיניו. ותחלה אעתיק ג"כ טופס לשון תשובתם כמ"ש באגרת ידידי וזהו:

ותו מה שאמר מר וז"ל והא איכא טובא בלשון עבר כמו אשר ברא וא"י את האדם ודכוותייהו טובא עכ"ל על זה רצו איזה מבינים הדקדוק לומר שאין דומה לנהיה. כי בריאה ויצירה אינו יכול להיות כ"א לעבר בששת י"ב. אבל נהיה הוא הווייה ויכול להיות כל יום. ואין זה מכחיש שלא היה כבר. רק היה הוה ויהיה. ועוד מה שרוצה מעכ"ת לומר וז"ל ועוד צ"ל כן שלא יתחלף בעתיד הקל לרבים מ"ב כמו ונהיה טובים עכ"ל. על זה אמרו שאין זה חשש כי מצינו הרבה תיבות שאין חילוק בין בינוני לעתיד כמו הבינוני מבנין נפעל נקוד נבנה. ובעתיד מבנין הקל נקוד ג"כ נבנה וכדומה לזה ואין מצורך להאריך ע"כ דבריהם:

ובתר עניא אזיל עניותא נפישי נפוחי כפנא וצחותא ר"ל מהאי דעתא שבישתא

והנה הרואה יראה שאפי דברי עצמן אינם מבינים. ואיך יבינו בדקדוק. כי מ"ש לחלק בין הויה ובריאה ויצירה. אנכי לא ידעתי מאין ומנין להם דבר זה. שאם בריאה ויצירה אינם יכולים להאמר כ"א לעבר בו' י"ב. גם בהוויה א"א לומר כן. כי ההווייה מחדש בבחינת הפעולה. היא יותר דקה וזרה אצל הטבע. מבריאה ויצירה. כי הנה כתוב ויוצר רוח האדם בקרבו ודומיו רבים שהם הווים תחת השמש (אף שיש לי דברים בגו בזה בהגהת התפלה ביחוד ובמ"א לא עת האסף פה) ואם בהם אין כל חדש תחת השמש. כ"ש בהווייה שהוראתה בעצם על פעולה ממציאות חדש יש מאין. ואם רצו לומר שהווייה יכול להיות כל יום בבחינת הנפעל. שיתכן היותו בכל יום. ויורה הלשון על זה באומרם ואין זה מכחיש שלא היה רק היה הוה ויהיה. רחמנא ליצלן מהאי דעתא. כי בזה שבו מחרפים ומגדפים. תחת אשר יחסו זה לאחרים ח"ו. כי הנפעל הנהיה אין מציאותו מחויבת תדיר. ולא יתואר בהיה הוה ויהיה בשום פנים. שזהו תואר הממציא ית' המהווה ההווייה. והחליפו הצורה ביוצרה. וע"ז נאמר ברוב דברים לא יחדל פשע ומביא עליו חטא עצום פושק שפתיו מחתה לו שומר פיו ולשונו שומר נפשו מצרה. על כן יהיו דבריך מעטים לפני האלקים. ולא תאמר כי שגגה היא כי עכ"פ צריך כפרה:

האמנם אלם במתג ורסן עדיים לבלום פיהם הכשילם כקול הסירים כפוסל במומו ותולה קללתו באחרים

ועוד מלבד זה. א"כ נשאל אותם מנ"ל שצ"ל בלשון בינוני. שמא בלשון עבר וכפשטא דגמ' בברכות בב' מקומות הנ"ל לפום ריהטא כדאמרן. והלא כל עיקר ראייתו של האומר נהיה בסגו"ל. יצא לו מדאמרינן בורא לשון בינוני. וכדכתב במג"א בשמו. א"כ ע"כ

בריאה נמי שייכא להווה. ואי יהבינן להו טעותייהו דלא דמו להדדי בריאה והוייה. א"כ כשל עוזר ונפל עזור. כי אין לו על מה שיסמוך. אלא על כרחך כי הדדי נינהו. א"כ מאי חזית דאזלת בתר בורא לחוד. ניזול בתר אינך לישני טובא דלשון עבר נינהו. וכ"ש דהא ריהטא דתלמודא הכין משמע וכדעת במג"א ג"כ. אע"פ שהלצנו בעד הרב"י וסיעתו בעלי הגי' האחרת. מ"מ בנדון ברכת שהכל חלילה לזוז מדברי רבותינו ז"ל שקדמו ומסתברא כוותייהו. כי אם לשון בריאה ויצירה הפרטית לא שייך כ"א בלשון עבר. אף כי בריאה יברא ה' חדשות בקרב הארץ לרצונו ית' בכל עת וזמן. מכ"ש לשון הוייה כללית כמו שהוא ענין ברכה זו. וכמו שהטעמתי בקודם. שאין ספק שראוי להיות בלשון עבר ברור:

ומש"ע על דברי שחששתי לחילוף ההבנה. ואמרו שאין זה חשש כו'. באו עלי משלי על שלי. לא הוסיפו מים ולא קמח לא טעם ולא ריח כי מה חדשו והוסיפו בדמיון נבנה יותר על נהיה. הלא שניהם מנחי למ"ד ה"א במשקל אחד. במאזנים לעלות המה מהבל יחד. ואין נח לזה מזה. כי בשניהם לא נאמר כי טוב. ולא ימצא בהם הנפעל בכתוב. ואינם נמצאים רק במשפט המדקדקים. מ"מ באשר לא נמצא בכתובים על ההבנה הזאת. כ"א בהוראת העתיד. ובמטבע ברכות קפדינן אלישנא דקרא. והכי מוכחא סוגיא דתלמודא. היכא דאיכא למיחש כה"ג חיישינן. אף דבעלמא ליכא קפידא. ואיך לא ידעו ולא יבינו אלה בעלי דקדוק העניים ואביונים טח מראות עיניהם להסיר שפה לנאמנים. שהרי אני בעצמי לא חששתי כאן אף בגדולה מזו. דהיינו חילוף משמעות זכר בנקבה. והיינו משום דאין לחוש לחילוף הבנה. במקום שהדבר ברור ומוכרח:

וכבר כתבתי כן כמה פעמים בהגהותי לסדור תפלה בעז"הי. אפילו הכי לאו בחדא מחיתא מחיתינהו. דלזימנין ודאי חיישינן. ועבדינן עצהי"ט ויש לנו הרבה כיוצא באלה. ואין להאריך עוד בזה. כי הדברים פשוטים וגם מבוארים אצלינו בעז"הי בכמה מהמקומות. ואם אזכה שיתפרסמו דברי אז ידעו כזה וכזה. ולע"ע יספיק זה. ובכן יתענגו על רוב שלו' מאד"ה וממני דש"ת אוהב דבק מאת הטרוד יעב"ץ ס"ט:

סימן קו

ט"ב שחל בה' אין מקום להחמיר בתספורת קודם חצות שלמחרתו ואף בחל בשאר ימים דמנהגא הוא פשיטא דלא ענשינן עלה ממונא ושמתא א"ל משום מיגדר מילתא וצורך שעה טובא

שלו' לאהו' מחו' כהרר"ש כ"ץ יצ"ו שאלתו באה אלי אודות האב"ד שהחרים לאנשים שגלחו שער ראשם וזקנם קודם חצות עש"ק מוצאי ט"ב שחל ה' בשבת שנה זו. וענש אותם קנס ממון לצדקה:

נפלאתי מאד על זה מאין הרגלים לחלק בין תספורת. לכיבוס ורחיצה דבפירוש איתמר באחרונים דבע"ש הכל שרי כמ"ש במג"א אף לדעת רש"ל המחמיר בדבר. וכ"ש שאין מקום לחומרא כלל לפ"ד בעלי הש"ע. ולדברי התו' אפי' בט"ב עצמו מותר לאחר חצות כשחל בה' כמ"ש בב"י סי' תקנ"א בשמם. ואף להרב"י שהשיב עליהם שם. מ"מ מודה דביום שלאחריו מותר מיד. ולא ראינו מי שחלק על זה. וכן עשו פה בלי שום פקפוק. ע"כ יתרון עמל הוא בעיני להאריך בזו. והמחמיר אינו אלא מן המתמיהין בודאי ואין זו צריכה לפנים:

ותרי תמיהי איכא הכא וזרו"ת כפול. דאיכפל האי צורבא מרבנן לשמותי נמי מאן דלא חייב לגמרי ולא עבר אמידי. ומשלח גלימא דאינשי ומפסיד זוזייהו בכדי. דאפי' בחל ט"ב בשאר הימים דמחמרינן בכה"ג שלא להסתפר עד אחר חצות עשירי. אעפ"כ פשוט שאין כאן מקום לענוש ממון ונידוי. למי שעובר ומזלזל במנהג זה הקל שאינו אפי' מדבריהם שהרי כבר בטלו דברי האוסר כל השבוע. מעתה אסור להחמיר מדינא. ואפי' נהגו כך לא שבקינן להו היכא דטעו וסברי דהכי הילכתא. דמנהג בטעות לאו מנהג הוא וזה פשוט וידוע למי שיודע קצת בדרכי ההוראה. אלא שעד חצות עשירי יש קצת טעם להחמיר. לכן באו האחרונים והוסיפוהו לסייג וגדר וחומרא בעלמא שלא מהדין. דכה"ג ודאי כח כל ב"ד בזמנו יפה לתקן ולהוסיף חומר (עמ"ש בס"ד בספרי פ"ה דמ"ש שם) ואי קיבלוהו עלייהו הוי מנהגא ואזלינן בתריה. מ"מ ודאי דלא קנסינן עליה ממון. וק"ו שאין העובר עליו בר נידוי ושמתא. אם לא היכא דמיחזי כאפקרותא. וכי היכי דלא תיפוק מנה חורבא. ומפני צורך שעה הרבה. כי הא דאמרינן רב בקעה מצא וגדר בה גדר:

דינא דעבריינא ומאן דקרי ליה רשיעא לית דינא ולא דיינא

ואפי' באיסורי דרבנן דקיי"ל שמנדין למזלזל בד"ס. כדאי' בסי' של"ד. היינו בעושה בשאט בנפש. אפ"ה ודאי לאו כל אפייא שוין. ואשכחנא מילי דרבנן טובא דלא מנדינן ולא ענשינן עלייהו לגמרי. וכדכתב בהדיא בבד"ה סקנ"ח בשם הגאונים. ובגמרא דכירה ש"מ האי דעבר אדרבנן שרי למקרייה עבריינא. משמע דעונש אחר אין עליו ובפ"ב דיבמות (ד"כ) מוכח דרשע נמי מיקרי. איך שיהיה מנהג זה אינו נוהג אלא מקרוב חדשים באו מכמו ארבעים שנה כמ"ש בט"ז. וק"ו בנ"ד דהא ודאי שפיר עבדי כנ"ל. ומצוה נמי איכא להשכים ולהקדים עצמו לכבוד שבת. אין צורך לומר שטעה המורה בתרתי. והלואי שישגיח ככה על איסור של תורה בגילוח הפיאות כל השנה ומחץ פאתי. ובשורתא טבתא לישראל דלא יעידון מאורייתא בעגלא תיתי. ושלו' מני יעב"ץ ס"ט:

סימן קז

שלו' אהו' ידידי הגביר ה"י אד"ש גי"ה הגיעני והי"ל לנחת. והנאני עד לאחת. אודות שאלותיו ש"ח חצי תשובה. והנה בראשונה דיבר נכונה:

ויפה כיון לענ"ד לערער על מנהג הנשים המברכות שהחיינו על הדלקת נר די"ט. וטענותיו גדולות מחמת שלא נזכר בשום פוסק (רק בקיצור של"ה דודאי לאו בר סמכא הוה) ועוד דלא עדיף מברכת שהחיינו דעשיית סוכה שנזכר בש"ס ואנו סומכים על של קידוש. הא ודאי קשיא טובא. וחיי דמר שמיום עמדי על דעתי היה ג"כ דבר תמוה בעיני ורציתי למחות באשתי. מטעם זה:

זמן שמברכות הנשים על הדלקת הנר די"ט א"ל יסוד ומ"מ א"צ למחות בהן בחזקת היד

ואעפ"כ לא עשיתי מעשה והנחתי לה מנהגה המוחזק בידה. כי באמת חשש ברכה לבטלה (כמו שחשב מעכ"ת) אין כאן לענ"ד. שאלמלא היא רוצה שלא לצאת ידי חובת ברכת הזמן ע"י בעלה. מי ימחה בידה לברך לעצמה ברכה שהיא חייבת בה בלי ספק (דהני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה ובזכירה ובשמחת י"ט. פשיטא דבעו ברוכי זמן נמי) ואף בלא ההדלקה יכולה לברך שהחיינו מיד בכניסת י"ט. דקיי"ל זמן אומרו אפי' בשוק. אלא היכא דאיכא כסא סמכינן ליה עליה. מיהא לאו ברכה לבטלה היא כה"ג נמי. לפי שהיום גורם לברכת הזמן כנז'. ומשום דסמכא ליה אהדלקת הנר. לא גרע בהכי. ושפיר דמי. כיון שהוא בא תחלה ובו ניכר כבוד י"ט ושמחתו:

על כן אמרתי לעצמי הנח להן מנהגן שהוא ירושה להן מאבותיהן ועשו כן בפני גדולי עולם ז"ל. וביחוד הא דידן דברת מרי דעובדא היא. ואי לא דחזיא לבני נשא לא עבדא. (אם אמנם לא נודע לי מה היה דעתו של א"מ הגאון החסיד ז"ל בזה). וטוב בעיני (ללמוד זכות בכך על המנהג) לברך. אם הייתי מוצא לי סעד וסמך בדברי הפוסקים ז"ל:

אבל עדיין לא ראיתי בשום א' מספרי הפסק המפורסמים שיזכירוהו. ולכן קשה בעיני שיעשו להם הנשים מנהג לעצמן בלי יסוד מוסד. ומה"ט מעיקרא לא שבקינן להו למעבד עובדא באתרא דלא נהוג. ויפה דן מעכ"ת דבודאי לא עדיף מזמן דסוכה כנ"ל. ומ"ש לו קצת לומדים דברכת הזמן רשות היא ואפי' אקרא חדתא. הי נינהו מילי דכדי שלא ניתן רשות לאומרן בכל זמן. ואין לך בדברים הללו אלא שעתן ומקומן. ויש לי בעז"הי דברים הגונים בקצת מקומות מספרי על הטור בענין זה. כגון בזמן שנזכר אצל ברכת בדיקה וכדומה. וא"ל להאריך כעת בזה:

ועל השניה שאמר מעכ"ת בענין עשיית המזבח במלבן של ל"ב כו' שבו היו שופכין הסיד. והאבנים והקוניא והזפת. ודעתו היא שהיו נשארים שם אותן המלבנים קבועים

ומחוברים הן מהיסוד ומהסובב כו'. וחלקו עליו לומר שלאחר שנתייבש כל הצורך נטלו משם העצים ולא נשאר כ"א הגולם של האבנים והסיד כו'. והוא השיב שלפ"ד העיקר חסר מן הספר ועוד הסברא הישרה נותן שאם יעקרו העצים משם יפגימו כל המזבח ממש באופן שא"א לתקן. ועוד הלשון של קרן דרומית מזרחית א"ל יסוד לא משמע כדבריהם כי בשלמא אם הדפנות שלמים והמקום חלל ניכר שא"ל יסוד. אבל אם אין שם דופן מאי הוכחה כולי האי על זה. הרואה אומר הבנין אין לו צורך יותר (ובפרט אליבא דמ"ד שלא הי"ל יסוד אלא אמה א' בדרום ואמה א' במזרח) ועוד הלשון של המזבח ל"ב ע"ל ל"ב משמע הרוחב הוא עם עובי המלבן. ולשון הרמב"ם בפירושו ובספרו משמע כדברי עכ"ד מעכ"ת. אני אומר שהדין עם שכנגדו. ואע"פ שלא נתן טעם לדבריו. כנראה מדשתק ליה ולא מחי אמוחא. מכלל שאין לו יסוד להשען עליו. ולא נחלק כ"א מסברא חפשית. בלי ראיה כל עיקר. אבל אני אפרש בעז"הי:

והשבתי ע"ז מתחלה בקוצר מלין לרוב פשיטותו בעיני ולא הארכתי מענית. לכן לא נתפייס בכך. וחזר השואל להחזיק דעתו הנ"ל וזאת תשובתי שנית.

סימן קח

ללונדון ז"ך תמוז תצו"ל.

אחר ד"ש אשיב תחלה על פסק ד"ת שבאגרתו. והנה לא שמתי פנאי שלי עכשיו לחזור ולעיין בדבר ולמגמר בעתיקתא. באשר כבר עיינתי לפע"ד הדק היטב בפעם ראשונה. מיד אחר שהשבתי למעכ"ת בפ"א כשמצאתי פנאי יותר רשמתי הדברים בפנקסי כמנהגי ובו הרחבתי הביאור. עד שכמדומה לא ישאר עוד מקום גמגום וספק בדבר . ואין לי כי אם להעתיק לו עכשיו את הרשום בכתב יושר מלה במלה. בלי שום שינוי תוספת וגרעון כמלא נימא חלילה. וכה היו דברי ועל שאמר מעכ"ת בענין עשיית המזבח במלבן כו' אני אומר שהדין עם שכנגדו ואע"פ שלא נתן טעם לדבריו כנראה כו'. אבל אני אפרש בס"ד ואשיב לטענותיו של מעכ"ת תחלה:

מ"ש שהעיקר חסר מן הספר. אין זה חסרון הניכר כי אחר שהמלבן אינו אלא דפוס מתוקן למדתו ולצורתו של מזבח ודמות תבניתו. כענין מלבן שבו לובנים לבנים לבנין. (כבכתוב החזיקי מלבן נחום) מה צורך לומר שנוטלין הדפוס אח"כ והדבר ידוע שאחר שיצא כלי למעשהו א"צ עוד לדפוס. ומשקבל צורת הדפוס. ודאי שמסירין אותו להראות חזותו ועצמו של כלי. על כן סתמו כפירושו וזה פשוט. משו"ה לאו שמיה חסרון:

תשובות מספיקות לכל מה שעלה ע"ד השואל להכריח השארות המלבן בגופו של מזבח

ומש"ע שהסברא נותנת שאם יעקרו העצים משם יפגימו כל המזבח באופן שא"א לתקן.

לא ידעתי למה. ואינו מוכרח כלל. כי לא יפלא הדבר אצל האומנים למצוא תחבולה להשמר מזה ע"י עץ חלק ומשוח בששר. באופן שנשאר הכותל אחר נטילת הדפוס שוה וישר. כדרך שעושין בוני הכיפות. וחוקקי הכיורים וציורים בסיד וגיפסית שמתקנין אותן ע"י דפוסיהן נאות ויפות. ועל כרחנו לומר כן. דאל"ה תינח בגופו של מזבח מיהו במקום שלא הי"ל יסוד. וכן בחלל שבקרנות. דבפירוש איתמר בגמ' דמחית ליה מידי מתותיה והדר שקיל ליה. ולטעמיך היכי עביד. והא כי שקיל העצים והקיסמין מפגים המזבח. אלא וודאי שאין זה כלום. ועוד אפי' לכשת"ל שעכ"פ המזבח נפגם בכך לפי שעה. עד שיחליקוהו היטב. מה בכך ומדוע לא יהא לו תקנה. התעלה על דעתך שלא בא המזבח לידי פגם לעולם. או משנפגם (כאותה ששנו בברייתא אותו היום נפגם המזבח וסתמוהו בבול של מלח לפ"ש) האם לא היתה לו תקנה עוד. והיו צריכין לסותרו ח"ו. ולעשותו מחדש כל פעם. נשתקע הדבר. אלא דוקא אבן שנפגמה כשיעור. נפסלה ומביאין אחרת תחתיה. אבל אם נפגם בסידו. טחין אותו בסיד ומחליקין פגימתו בכפיס של עץ. כדרך ששנינו ולא היו סדין אותו בכפיס של ברזל. ועוד שיעור פגימת הסיד גדול הוא. שאפי' היה נפגם ע"י נטילת המלבן. ודאי לא היה מפגים רק בסיד. ורחוק הוא שיעשה בו פגימה כשיעור טפח. א"כ אפי' תיקון לא היה צריך. וגם מכאן ראיה וזכר לדבר כשנתנו חז"ל שיעורין חלוקין לפגימתו. לפגימת הסיד לבדו ולפגימת האבן לבדה. ולא זכרו כלל פגימת העץ ושיעורה. עם היותו עלול ביותר להפגם בעצו. אם כך היה מלובש עץ בחוץ. בנקל היה נפגם בסידו וזויותיו וקרנותיו. ע"י פגישה בדבר קשה או רק אש חלושה המצויה שם. ואיך שתקו מזה לגמרי. וזכרו פגימת הסיד והאבנים. שהוא דבר שאינו מצוי ושכיח כלל. לפי דעתך שהעץ חופהו. ואין מקום א"כ לאלו הפגימות כלל. כי אם בדרך רחוקה. ובראשו של מזבח וטהרו דוקא. ורחוק רחוק שיפגם האבן שם:

מש"ע הלשון של דרומית מזרחית לא הי"ל יסוד לא משמע כן. בשלמא אם הדפנות. שלמים והמקום חלל ניכר שא"ל יסוד כו'. תמהתי על שכלו הישר מה ראה לומר כן. מה לנו ולרואים. ולא מפני הרואה נעשה היסוד. ובמ"כ אין לדבריו הללו יסוד כלל. וכ"ש שהוסיף תימה במ"ש ובפרט אליבא דמ"ד שלא היה לו יסוד אלא אמה כו'. שדברים הללו אין להם הבנה כלפי לייא. אדרבה למ"ד בבנין לא הי"ל יסוד. פשיטא שהיה ניכר גם לרואה:

מש"ע הלשון של מזבח ל"ב על ל"ב משמע הרוחב עם עובי המלבן. ח"ו איברא איפכא משמע. ממ"ש שהמלבן אורך נסריו היה ל"ב. הרי על כרחך שעובי המלבן לא יחשב

בכלל רחבו של מזבח וק"ל. וכך מוכיחין דברי המפרשים פה א'. ולא ראיתי משמעות ברמב"ם לסייע סברת מעכ"ת. הנה סתרתי כל טענותיו בעז"הי:

אבל בלי ספק א"א לומר כן לגמרי שעובי המלבן נכנס בחשבון ל"ב של מזבח. וראיה גמורה עוד מאותה ששנינו ומלבנין אותו פעמיים בשנה. ולדברי רבי כל ע"ש מלבנין אותו מפני הדמים. וסדין אותו בכפיס של עץ להחליקו כדאי' פ"ג דמדות. א"כ בהכרח שהיה המזבח בלי לבוש המלבן. שאם לא פשט בגד הדפוס מעליו. היאך יטנפו כותליו מן הדמים. ואיך סדוהו בכפיס כאמור שבודאי לא היו סדין את העץ כי מה צורך לסודו. גם אינו מקבל הסיד. שאין סיד נדבק יפה בעץ ונושר מהר. ע"כ בודאי לא היה ניסד כי אם גולמו של מזבח העשוי מאבנים וסיד (וא"ל שטהרו וגגו של מזבח בלבד היה ניסד. כי לא היה שייך לומר מפני הדמים. ששם אינו עשוי לדמים בתמידות. אלא קרנותיו וכותליו הן הצבועין מדמים.) וסדין אותו להחליקו יפה יפה. וללבנו היטב מן דמי ההזאות ושפיכות שירים שצובעין אותו תמיד. הרי שע"כ היה מגולה בלי חיפוי עץ כל עיקר:

עוד ראיות נכוחות וידים מוכיחות לקיים ולאשר הסרת המלבן

ועוד הנני יוסיף להפליא בין על מעכ"ת בין על החולק עמו ששכחו ולא ידעו שאסור לבנות שום בנין קבוע של עץ אפי' בעזרה. וכ"ש בעצמו של מזבח. שבו פרט לך הכתוב. וייחד לו הלאו דל"ת לך כל עץ וגו'. שאחד הנוטע והבונה במשמע ואע"פ שכבר היה מותר במזבח של משכן. שם היה גזרת מלך לעשותו מעצי שטים. ואהוב היה בעיני המקום מלפנים. אח"כ שנאו במקדש בית עולמים. ועוד שאינו דומה לפי שאותו היה מחופה. וזה בגלוי. אמור מעתה שאי אפשר לחשוב כך ואין להעלותו על הדעת כלל. ואחשוב שלא נשאר עוד שום פקפוק והרהור בעולם שכך הוא האמת הברור. שאחר שנתייבש סילקו משם המלבן:

וכן מוכיח בהדיא לשון רש"י כדאמרן. דאל"ה לא היה צריך להביא קרשים שכל א' ארכו ל"ב. אם איתא דעובי המלבן נכנס במנין הל"ב. דכי הוו קרשי האורך ל"ב. בציר ליה שיעורו דרוחב כפי עוביו של מלבן האוכל בו. והכי נמי איפכא. וגם אילו היה כן. היה נזכר ג"כ שיעור עובי המלבן. כי הכל בכתב מיד ה' השכיל. שלא להוסיף על הבנין כל שהו. ואיך לא נזכר מזה בשום מקום לא במקרא ולא במשנה ובברייתא. ואיך אפשר שישתקו ממדתו מכל וכל:

ועוד שהרי כנס אמה בלבד אצל היסוד. ומסתבר דעובי הקרש של דפוס לבנין גדול וכבד כזה. לא יספיק בפחות מאמה להחזיק כובד המותך בתוכו. וא"כ לא כנס מיסוד של

אבנים וסיד כלום. ולא הוצרך לשפוך שם במלבן הראשון שלמטה. מאותו היתוך של אבנים וסיד וזפת. ולא יהיה יסוד כ"א של עץ בלבד. וכל זה רחוק וזר:

ועוד שאם אתה אומר כן. ממילא נשאר העץ גם בסובב ובקרנות. א"כ חיש מהר היתה האש הגדולה והחזקה של מזבח אוכלתו:

וכן משמע נמי בפירושו של רע"ב. מדקאמר שנעשה ע"י המלבן הראשון מקשה של ל"ב על ל"ב. וכן במלבן של ל'. הרי לשון ברור שהמקשה של הסיד והאבנים המוצקים במלבן. הוא שהיה ארכו ורחבו כחשבון הזה ואין המלבן מצטרף:

ואף בפירוש הר"מ ז"ל עיינתי היטב ולא די שלא מצאתי בו שום משמעות וסיוע לדעת מעכ"ת. אמנם ההפך את שאהבה נפשי מצאתי ראיתי ראיה ברורה שהוא תנא דמסייע לן. שכך לשונו שם שזה המזבח אינו כשל משה נבוב אלא כולו מקשה. ואם כדבריך גם של בית עולמים נבוב לוחות היה. ומה הפרש בין זה לזה. וגם אותו של משה מלא אדמה היה בחללו כדפרש"י. ולדברי ר"נ בגמ' מזבח הנחושת של שילה מלאוהו אבנים. הרי שעכ"פ לעולם היה חללו אטום וסתום. בין באדמה בין באבנים. אי הכי מאי נבוב דקאמר רבינו משה. וגם של שלמה חלול הוא מתחלתו לדעת מעכ"ת. הא על כרחך כוונתו ז"ל רצויה להבדיל בין של משה שהוא נבוב לוחות ובתוכו מוצק אדמה או אבנים. וזה נשתנה שכולו מוצק ומקשה אחת בלי שום חיפוי עץ או נחושת וכל דבר. וזה ברור מאוד בהבנת לשון הר"מ ז"ל בפירושו:

עוד תמה על עצמך הרי לא מצינו בכל התורה כולה שבכתב ושבע"פ. כי אם שני מיני מזבחות. שהן ארבע בפרטי שמותן. והן מזבח אדמה. מזבח אבנים. מזבח הנחושת. מזבח הזהב. שלפעמים נקראים ע"ש המילוי שבפנים. ולפעמים ע"ש הציפוי וחיפוי שמבחוץ. וחזרנו על כל המקומות ולא מצאנו מזבח של עץ. כ"א ביחזקאל (מ"א) המזבח שלש אמות עץ. וכבר נודע מה שאמרו רז"ל והוצרכו להוציאו מפשוטו ע"פ ההכרח הגדול. והקשו פתח במזבח וסיים בשלחן. והיינו דמתרגם יונתן פתורא דלקביל מדבחא לפי דרכו. כי בודאי אין זה מזבח העולה. שהוא מזבח האמיתי ונזכר שם (בסי' מ"ג) ושם נתבאר מעשהו באופן אחר. ואת"ל שגם זהו מזבח גמור כפשטו. ויהיה מזבח הקטורת כפי' רד"ק. אין ראיה ממנו. לפי שאין למדין שעה. מדורות עולם הבא. שלעתיד יתיר הק"בה אסורים כידוע. והיכא דאיתמר איתמר. הבו דלא לוסיף. מיהו באותו מזבח (שבסי' מ"ג) שהוא ודאי מזבח ממש. שממנו למדו חז"ל ואנשי ב"ש לבנותו כנז' במשנה בתלמוד. שם לא נזכר כלום של עץ:

ועוד אני אומר להפיס הדעת שלא יתכן השאר המלבן מחובר למזבח. מאחר שאי אפשר לעשותו אלא ע"י כלי ברזל לנסרו ולהחליקו. א"כ ודאי פסול למזבח. שהרי נגיעת ברזל פוסלת בו. מטעם שאינו בדין שיונף המקצר על המאריך. ואע"פ שמזבח של משה מעצי שטים היה. גזירת הכתוב היתה לשעתה. ואין למדין לדורות מהוראת שעה. ועוד מזבח דמשה שאני דהעץ מבפנים היה. ומחופה בנחושת ובזהב. ואפשר ג"כ שלא היה צריך לתקן את העץ ע"י שום כלי אומנות מברזל. אלא לוקח עצי שטים דרך גדילתן (אולי היו ג"כ שוין ומיושרין דרך גדילתן בנס. כמו שהיה כל עיקר ברייתן על פי נס) ומצפן ומרבע הצפוי בלבד. משא"כ בבנין של ב"ש שהביאו מלבן של נסרים מעשה ידי אומן. בודאי שהיו צריכין על כרחנו להיות חלקים ומשופים היטב בלי פגם. וזה אי אפשר אלא ע"י מעשה חרש ברזל. ואף זו הוכחה. וגדולה היא אלי לפיכך כמדומני שאין ספק בדבר:

עד כאן הגיע מה שכתבתי אז בפרק שנשאלתי על הענין ממעכ"ת למועד אשר לקחתי מיד לדרישתו אשפוט מישרים. לברר הדבר. כפי קט שכלי ומיעוט ידיעתי. על כל הצדדים חזרתי. וזהו מה שהעלתה מצודתי. והעתקתיו והצגתיו לפניו באמת ובתמים. ומתוכו יראה שכבר עמדתי על כל הנזכר באגרתו שקבלתי עתה. ולא עיכב עלינו כלום. אדרבה ממקום שבא מעכ"ת. משם למדנו והעמדנו דברינו בכל תוקף ועוז. עד שאשמע סתירה מוכרחת ותשובה נצחת. וכהיום אין בידי אפי' לפתוח ספר ולעיין. בשגם עיינתי בכתבו היטב ולא מצאתי דבר חדש שנעלם ממני בעת שכתבתי כל הנ"ל. שמתוכו תשובה מוצאת ומספקת לענ"ד להניח דעתו הישרה. ואף גם זאת לשון הגמ' דמחית מידי תותיה ושקיל ליה שהוא קצת נטיה לדעתו. כבר ראיתי אותה. ובאמת הרגשתי בה מתחלה. אבל אין בידינו לדחות בשביל כך דברים המבוארים כנ"ל וכדומה שגם מתוך תמיהת התו' שם. מוכח דהכי סברי בפירושא דהך מילתא אע"פ שלא יכולתי לחזור ולראות בגמ' עכשיו כאמור. ואם יש למעכ"ת דברי טעם להחזיק דעתו עדיין. אל ימנע ממני. כי ת"ל מודה על האמת אני. ושלו' מני יעב"ץ ס"ט:

אחר איזה שנים שכתבתי זה. בא לידי ס' קרית ספר ומצאתי כתב כך בפשיטות ספ"ב דהל' בית הבחירה. שלכך היה המלבן של עץ כדי שלכשינטל משם שיהא מקומו נשאר חלק בלי פגימה כדברי:

שוב נזדמן לידי סש"ג וראיתי בפכ"ו נגע בענין ותמוה בעיני שרצה לחדש דבר במזבח דשלמה שהיה לדעתו מחופה בלוחות של ארז תחת הנחושת. ועל הראשונים אנו מצטערים הלא הם הרד"ק וחבריו רודפי הפשט ולהוטים אחריו לבולעו בקליפתו בלי בישול כל צרכו כי על כן העיזו פניהם בהגלות דעתם כ"פ נגד דעת חז"ל ע"פ הבנתם

המופשטת. כאשר כה עשו גם בזו שלא אבו שמוע קבלת חז"ל בפירוש מזבח הנחשת ואני בעניי החזקתי פירש"י במלכים י"ו בהכרח גמור יע"ש בהגהותי למ"ג בס"ד. אצ"ל שעל החדשים אנו בושים. הס כי לא להזכיר להוסיף חיפוי של עץ שלא נזכר ויש בו איסור נוסף כאמור היכשר היקדש. ולכן יטול מה שחידש:

סימן קט

ר"ח טבת תצ"ו לפ"ק

יעקב איש תם יושב אהלים. בקי כעקיבא בנגעים ואהלים. ה"ה אדוני מחו' הרב הגדול המפורסם כו' חכם ועניו כהלל. אין גומרין עליו הלל. כ"ש מפארים מהור"ר יעקב נר"ו יאיר. ר"ד יגדל אדון עולם:

הנה עברו זמנים טובא. שהגיעני גי"ה מחמת הגילוח. ודבריו נשמעים ע"י אנשי דלטורין להרב דקהלתינו. ומחמת הבושה שטעה. ויתר הקנס מה שקנס כו'. כי נדרש נדרשתי מב"ב א' והוא היה לו איזה סכסוכים עם ב"ב אחד מהנובר ור"ז הנ"ל ביקש ממני ליתן לו עצה הגונה. כי אב"ד דפה הוא עומד על צד ימין של ר"י הנ"ל והשבתי שישלח לאדוני מחו' הרב נר"ו כי הוא דן דין אמת לאמיתו. ונענע לי בראשו. ע"כ באתי בקידה ובהשתחויה שאל ירע בעיני דמר שאטריח אותו הצדיק ואודיע לו גופא דעובדא היכא הוה. רי"כ הנ"ל אמר לר"ז הא לך סוסים הללו ולך ומכור לי בכל אופן המועיל ובאחריות שלי. ובעד טרחתך יהא לך מכל סוס שני זהובים וכן עשה ר"ז ומכר הסוסים. ומאותן סוסים מכר ר"ז הנ"ל ג"כ לשררה אחת מסך י"ד מאות ר"ט ועל אותן י"ד מאות ר"ט נתן השררה הח"כ כנהוג לשלם בתוך י"ב חודש. ויהי כחלף ועבר הזמן הפרעון נסע ר"ז הנ"ל לגבות את חובו. ופרע שררה הנ"ל על הח"כ הנ"ל לערך שבעה מאות ר"ט ונשאר החוב שבעה מאות וששים ושנים ר"ט. והלך ר"ז ונתן מה שגבה לרי"כ. ויהי כי יבא יומו לשלם יתר החוב בא רי"כ לר"ז ואמר לו לך והסע את עצמך לגבות יתר החוב משררה הנ"ל. והשיב ר"ז מאחר שהיה תנאי מפורש בינינו שאתה רוצה ליתן לי מכל סוס וסוס שני זהובים שהסכום עולה קרוב ליתר החוב מה שיש לך לגבות משררה הנ"ל ע"כ תשלם לי מקדם שכר טרחתי שבעה מאות ר"ט ואז אגבה את חובך והשיב רי"כ מעולם לא עלה על דעתי ליתן לך שכר הרבה כזה. וטענו שניהם יחדיו לפני אב"ד דפה ויצא פשר דבר שר"ז הנ"ל צריך לשלם לרי"כ ד' מאות וכ"ה ר"ט. וע"ז נתן ר"ז לרי"כ ח"כ לשלם ד' מאות וכ"ה ר"ט הנ"ל בתוך שנה תמימה. נגד זה כל החוב משררה הנ"ל מן שבעה מאות וששים ושנים ר"ט יהא כולו שייך לר"ז הנ"ל. וכאשר נסע ר"ז הנ"ל לשררה לגבות החוב הנ"ל מן תשס"ב ר"ט לא רצה השררה לשלם אף פרוטה אחת כי הוא אמר שהיה כמה

רמאות בסוסים ועל ראשונים הוא מצטער מה שפרע כבר וכ"ש על האחרונים שיפרע עוד חוב הנ"ל וכן באמת היה סוסים מכוערים והיה בהם כמה רמאות. ושב ר"ז הנ"ל לביתו בפחי נפש והלך לריי"כ הנ"ל שיתן לו שכר טרחתו שהוא עולה קרוב לשבעה מאות ר"ט בכן תן לי הח"כ שלי מן הד' מאות וכ"ה ר"ט והמותרות כי הפשרה היתה באופן ובתנאי באם שאקבל משררה הנ"ל אז אשלם לך ד' מאות וכ"ה ר"ט הנ"ל אבל באם שלא אגבה אז צריך אתה להחזיר חוב שלי וגם המותרות כדי שצריך לשלם שכר טרחתי. כי מכרתי הסוסים באחריות שלך. וריי"כ השיב כבר עשיתי

עמך פשרה ומזלך גרם והלכו שניהם יחדיו לפני אב"ד ונתן האב"ד כתוב וחתם לר"ז הנ"ל שיש לו לטעון טענות הרבה. ואחרי זאת שנתן כתוב וחתם שיש לר"ז טענות הללו חזר בו ושלח לר"ז שישלם לריי"כ הנ"ל את החוב ור"ז הנ"ל השיב שדברי הרב דפה המה סותרים זא"ז כי מתחלה עשה פשרה וכתב בה שאין לו טענה שבעולם ואח"ז כתב שיש לו עוד טענות. על כן מאחר שדברי אב"ד סותרים לכן אבטל פשרה שלי. ואפי' את"ל שהפשרה במקומה עומדת אפי"ה לא רצה לשלם ר"ז לריי"כ כי ר"ז טען שהפשרה היתה באופן הנ"ל באם שיגבה את חובו. ועוד טען ר"ז הנ"ל בפשרה נכתב בזה הלשון עד היום. ומשמעות היום משמע עד היום ההוא אין לו טענה אבל מיום ההוא והלאה יש לו טענות כמו שכתוב בח"מ סי' מ"ג סעי' נ"ז. וכדי להבין דבר על בוריו יקבל אדוני מחו' הרב נר"ו העתק מגוף הפשרה ע"כ השאלה הזאת כי הרבה שאלות יש לי לשאול רק מתיירא אני לכן אשאלה ממנו מענה לשון ולהשיב לי עי"מ על השאלה הזאת אם ר"ז הנ"ל יכול לבטל הפשרה או אפי' הפשרה קיימת אפי"ה צריך ריי"כ להחזיר הח"כ וליתן שכר טרחתו. ויש שכר לפעולתו. מה' תהא שלמה משכורתו.

תשובה

גילוי דעת בפשרה סגי ופשרה שבטלה מקצתה מחמת שבטעות היתה שאירע אונס דלא שכיח לא בטלה כולה ועדיין קיימת היא בחלק שלא חל עליו טענת אונס

גי"ה ק' היו' והנה אע"פ שנזקקין לשואל כענין בד"ת. מ"מ תמהתי על שאלתו שלא כהוגן. שאטפל להשיב בדיני ממונות לצד א' בלבד. מבלי שמוע טענת הבע"ד חברו. פן נהיה לבוז כי יבוא רעהו וחקרו. וכבר אנו מוזהרים על זה מפי סופרים וספרים מכמה טעמים. ונזכר ג"כ בהגהת ש"ע סי"ז. ועוד לא ידעתי מה אועיל בתשובתי. ומה בצע כי אצדיק את הדין עם האיש אשר לו הריב הנשאל מעמדי. והוא ושכנגדו אינם תחת ידי. ועל כרחו שלא בטובתו יצטרך לקבל עליו כאשר יושת מבית דינו ושופטו. הנצב לראש קהלו מעביר צאנו תחת שבטו. ואינני רואה איזה תכלית טוב היוצא מזה. ויש לחוש

שלא יגרום מעכ"ת רעה לעצמו. בהשמע הדבר שנית לאוזן המקבל. פן תצא כאש חמת גבר שתקיף ממנו ויתבזה. על כן איעצך ואל תתגרה במי שהשעה עומדת לו. ואף אני אין דעתי נוחה להכנס בתגר וליתן ידי ואצבעי להחזיק במחלוקת ח"ו. אין זה מדרכי. אכן להוציאך חלק אי אפשר לאהבתו המקלקלת השורה. וגם להיות קצת מצוה להשיא עצה הוגנת לשואל כהוגן שלא יפסיד בחנם ולאשר חמוץ (ועמ"ש בס"ד בספרי לח"ש אמתני' דאל תעש עצמך כעורכי הדיינין. ומתני' דונהנין ממנו עצה ותושיה) וגם מעכ"ת לאו בע"ד הוא ואהימנותיה קסמיכנא שלא יצא דבר שאינו מתוקן מת"י. על כן אמרתי אגלה אזנו בקצרה שהדבר פשוט בעיני. אם אין דברים אחרים בגו. שהדין עם הר"ז לתבוע שכרו משלם. ואצ"ל שלא יפסיד מכיסו. כי מתוך הפשרה עצמה מוכיח שעל דעת כן נתפשרו והושוו באופן זה. שנתחייב ר"ז בסך ההוא על מנת שיגבה כל החוב מהשררה ההיא. ואפי' לא דיברו מזה בפירוש בשעת הפשרה. אונסא דלא שכיח הוא ולא אסקו אדעתייהו. וכיון שעל אחריותו של בעל הסוסים נמכרו לרצונו. כל תנאי שבממון קיים. כל זמן שלא חזר וקיבל עליו הר"ז האחריות מפורש. ואף אחריות דאתי מחמתיה דהמוכר המשלח ואונאת המקח בכלל. דאל"ה ודאי דעליה הדר ומהדר ליה שטרא. ומפיק מניה אגרא כפום תנאיה כי קשו"רא. וכל זה פשוט מאד עד שא"צ לראיה. רק כשאין הכחשה ביניהם בענין האחריות ושכר המתעסק. ואמנם מאחר שכבר באו לכלל פשר אודות שכר ההתעסקות. א"צ לחקור עוד אחר זה. ומ"מ נשאר האחריות על בעל הסוסים מסתמא כנז'. כל זמן שלא פירשו בהדיא כאמור. אבל לחזור בו מן הפשרה. אינני יודע במה כחו יפה לבטלה. ואף שדברי האב"ד סותרין זא"ז. בזה לא נגרע מאומה מכח הפשרה. אם נעשית מרצון טוב בכא"ה. ומדוע יבקש לבטלה. והוא ג"כ קרוב בעיני להפסד. אם יחזרו לטעון מחדש על עסק השכירות. הילכך עצה טובה קמ"ל לאשרה ולקיימה. כמו שהיא בחזקתה ודאי. אחר שגם בעל דינו רוצה בה. וכפי עדותו של האב"ד בעצמו יוכל ר"ז לחזור ולטעון נגד הח"כ שנתן מידו. ובודאי בזה יפה כתב וחתם. ולא ידעתי. איזה כח ב"ד יפה לשנות פסק עצמו כל שלא טעה בבירור. ואיך יוכל לסתור דבריו ולמשוי נפשיה הדרנא בכדי. ותרתי לא עבדי. לכן לא אוכל לעמוד על אופיו בזה וכפי הנראה יספיק זה המועט ויש בו די. ויותר מזה אינו מהצורך גם אין הפנאי מסכים לע"ע עמדי. והי' זה שלו' מני מחו' הטרוד יעב"ץ ס"ט:

סימן קי

גדר איסור צער ב"ח

צל"ע בהא דצער ב"ח דאורייתא. אם הוא כלל עובר לכל אשר נשמת רוח חיים באפיו

גדול וקטן ואפי' שקצים ורמשים (בלבד שלא יהיו ממיתין כי כל המזיקין נהרגין אפי' בשבת) ושלשול קטן שבים במשמע לכאורה. ויראה שאינו באמת אלא בב"ח דבני מלאכה נינהו כענינא דקרא דכתיב בבהמה הנושאת משא. ואפשר שאפי' כלב וחתול בכלל. לפי שגם המה בני תרבות ובעלי מלאכה כמ"ש במ"א לענין להקדים להם האכילה כבהמה (ע"ל סי"ז) אבל הקטנים שאינם ראוים למלאכת אדם. לא מיבעיא זבובים ופרעושים ושאר שקצים ורמשים דמאיסי. וגם יש בהן חשש מכשול ואף קצת סכנה וצער לבני אדם. דלית לן בה. וש"ד למיקטלינהו. והא ר"נ דאמר קטלן להו ואשמען קלא דסנותי. ולא תימא הנהו משום דלית בהו משום נטילת נשמה. דמשו"ה אפי' בשבת שרי. אבל שארא דאית בהו משום נטילת נשמה. דילמא אית בהו נמי משום צב"ח כי לא מזקי ודאי. אלא ודאי כל הני דאמרן. אין להם סמך מן התורה להקפיד על צערן ועל הריגתן. ואצ"ל פרעושים דקמצערו טובא (אע"פ שהאר"י ז"ל ממדת חסידות וע"פ הסוד ודברים בגו משום גלגול נגע בה) ציוה לתלמידיו שלא להרוג אפי' כינה:

והא דאשכחן לר' בפ' הפועלים דחזי לאמתיה דכנשה בני כרכושתא דשדיין וא"ל שבקינהו ורחמיו על כל מעשיו כתיב. מלבד שאינה ראייה להטיל חובה על כל אדם ואפי' ממדת חסידות. דהא רבי גופיה משמע קצת דמקמי הכי לא אקפיד בהכי. ושוב אחז במדת רחמנות יתרה שלכן רחמו עליו משמים להקל יסוריו. תדע שהרי אמרו שם דמעיקרא ע"י מעשה באו כדאי' התם מעובדא דעגל. ותמה על עצמך וכי לא זו מדת כל אדם ואפי' חסיד שבחסידים. מי יחוש ויחוס על בהמה שסופה לשחיטה. שבודאי לכך נוצרה והיא טובתה ותקנתה בלי ספק. ומה טיבה של מדת רחמים בזה. כ"ש שאין שייכות לעונש על האכזריות ההוא. א"כ בכך ימלטו כל ב"ח חייהם מיד השוחט. אלא פשיטא שאני ר' דרב גובריה. ומי עמד בסוד ה' לידע מה טיבו של עגל ההוא ואם אולי איזה נפש מישראל שנתגלגל בו. והיה מבקש תיקונו מרבי. שלא יצטרך למות מותא תנינא בבהמה והמ"י. עוד י"ל שמא בני חולדת הסניים היו שעשוין לנקר הבית ויש לבני אדם צורך בהם. אלא שעדיין היו קטנים שנולדו עכשיו ולא היו ראוין לתשמישן עד שיגדלו. ואעפ"כ מדה של רחמים גדולים היתה שם כנ"ל יעב"ץ ס"ט:

סימן קיא

יש איסור סירוס בדגים או לא:

תשובה

איסור סירוס אם מתפשט בדגי הים

לענ"ד הדבר פשוט שאף הן בכלל. דבכל מקום שנאמר אפי' שור וחמור אף חיה ועוף

בכלל כמו ששנינו שילהי פרק שור שנגח ד"וה. ולאו דווקא חיה ועוף. אלא כל ב"ח במשמע כדמוכח בגמרא דהתם. דאף בדגים איכא חיובא. כ"ש היכא דלא פרט הכתוב שום מין מיוחד. שהכל בכלל. ואי משום דהכא כתיב ובארצכם כל שבארצכם. לא אתי למעוטי מה שבים. אדרבה ריבויא הוא כל שבארצכם. דמשו"ה אסור לסרוסי נמי כלבא. ולא מיבעיא כלב דים שהוא בורח ליבשה ג"כ. אלא כל מינין שבים. הרי הן במשמע כל שבארצכם. דארץ כוללת גם הים בהרבה מקומות. בפרט בענין האיסורין שאין לחלק ביניהן בשום דבר:

ולכאורה הוא תלמוד ערוך שמותר. דאיתא פ' הספינה שסירס הקב"ה ללויתן ובת זוגו וידוע במדרש שהקב"ה מקיים התורה. אבל באמת אין למדין הלכה מאגדה כמו שאמרו ז"ל. ועוד שהרי אמרו שם ג"כ שסירס לבהמות בהררי אלף. אלא ע"כ ליכא למילף מנה. וי"ל ג"כ כיון דבידי שמים הוא מישרי שרי. כדשרינן לסריס בי"ש לבוא בקהל. ה"ה לאיסור סירוס כל בי"ש ליתא לאיסורא. כמ"ש בס"ד בא"גב דשני איסורין הללו שוין להחמיר. וה"ה להקל. והיינו דשרי לסרס התרנגול ע"י שנוטל כרבלתו. דמעצמו מסתרס. ואע"ג דגרמא הוא. הכא שרי משום דמיקרי בי"ש כמו בצמקה הריאה ודו"ק. הנלע"ד יעב"ץ ס"ט:

סימן קיב

מפני שראיתי בספרו דמר תבנית המזבח מצויר. אודיעהו מה שלא הבנתי בלמדי זבחים בחורף הלז למה אמרו ז"ל שעשו כבש קטן ליסוד לשפוך בו שיריים. מה היה חסר אם היה עומד על הרצפה ושופך השיריים על היסוד שגבהו אמה. וכי חמורים הם מעיקר הזריקה של כל הדמים הנתנין למטה מהחוט שהיה עומד על הריצפה וזורק. גם מה זה שאמרו ז"ל בעולת העוף שאם עשאן למטה מרגליו אמה א' כשר מפני שגם זה נחשב למעלה מהחוט כפי החשבון לא הבנתי זה כלל והלא על הסובב הוא עומד וכי ידכה ישוח ולכוף כאגמון ראשו לעשות למטה מרגליו וכי דרך שירות בכך. וא"ת על היסוד היה עומד. זה אינו כי א' שעלה בכבש ופנה לסובב ועוד אפילו אם היה עומד על היסוד אין בני אדם בינונים יכולים להגיע לעשות עבודה באופן הלז בגובה יותר מד' אמות. בציור תבנית המזבח בספרו דמר בסימן ט"ז לא הבנתי לשונו על נכון ז"ל הבדלה קטנה בין כבש למזבח וכך היה בינו לסובב מד' רוחות מהו המכוון של כך היה וכו':

תשובה

האח נפשי הגביר התורני המופלא יקר רוח איש תבונה גבר חכם בעוז של תורה קנה חכמה קנה בינה כהרר"י נר"ו:

כבש קטן דיסוד למה היה

עתה באתי להוסיף שנית ידי לה'. על ד"ת עתה באתי ראשון תחלה נאמר לתלמודו הוא בא ללמד ונמצא למד מן הלמד בקדשים. אשר נתקשה מעכ"ת במ"ש ז"ל שעשו כבש קטן ליסוד לשפיכת שיריים מה היה חסר אם היה עומד על הרצפה כו'. לזאת אשיב הנלע"ד פשוט שהוצרכו לו כדי שלא לעבור על המצוה. ר"ל שלא יתעכב בהליכתו עד תכלית הכבש. ושוב יצטרך להקיף מבחוץ עד שמגיע ליסוד. נמצא שעובר על פני היסוד: שמגמתו אליו לקיים מצותו. והוא מניחו ופונה אליו עורף לא פנים. ומתרחק ממנו והלאה ומשתהה בהילוכו והרי זה מחמיץ המצוה. ועוד מטעם אחר ג"כ נראה בעיני שא"א לעשות כן. מפני שאם אתה אומר שירד למטה ויצא מהכבש כולו. עד שנמצא עומד על הרצפה. ומחזיר פניו לצפון לעשות דרכו נוכח מקום היסוד. א"כ בהכרח היה צריך לפנות לימין. כדרך שפנה בעלייתו לסובב למתן דמים. מטעם פניית ימין. כסדר כל הפונים. ויצטרך לקיים מצות שפיכת שיריים בצד שני של כבש למזרח. ואנן יסוד דרומי מערבי בעינן. דקפגע ביה ברישא בירידתו מן המזבח. והיינו נמי מטעם ימין דמיקרב טפי לגבי ההוא קרן שהוא סמוך לו בעוברו דרך שם. וכדאמרינן ילמד ירידתו מן הכבש ליציאתו מן ההיכל. והרי זה ברור בלי ספק. אבל רצפה ודאי אינה מעכבתו. ופשיטא לי דבאינך שיריים דחטאות פנימיות ונשרפות ששיריהן על יסוד מערבי נעשין. שהוא עומד על הרצפה בודאי. ואי אפשר לומר בענין אחר וק"ל. הא על כרחך אין קפידא מחמת זה כלל:

סימן קיג

ענין מ"ש בע"ע שאם עשאה למטה מרגליו אמה א' כשר

ושהוקשה לו עוד במ"ש בעולת העוף שאם עשאה למטה מרגליו אמה א' כשר כו' והלא על הסובב עומד וכי ידכה ישוח כו' וא"ת על היסוד היה עומד ז"א כי אמרו עלה בכבש ופנה לסובב. ועוד אפי' היה עומד על היסוד אין ב"א בינונים יכולים להגיע לעשות עבודה באופן הלז בגובה יותר מד"א עכ"ד. ובאמת לא ידעתי במה נסתבך מעכ"ת כאן. וכי אמרו שיעשה כן לכתחלה בחיוב. והלא לא אמרו אלא שכשר ויצא בדיעבד. ומיתוקמא בכל גוונא אב"א בשוחה. ואב"א בעומד למטה ביסוד. ומשכחת לה באריכי דשכיחן טובא בב"ש דהוו גביהי טפי מד"א. שהוא קרוב למדת אדם בינוני כשמגביה זרועתיו. על כן לא לזר יחשב בדור ההוא שהיו כענקים בקומתן בערכנו כנודע. ומה זו תימה. כל זה פשוט לענ"ד:

סימן קיד

ביאור מ"ש בציור תבנית המזבח ריש ס' לח"ש שהסובב היה מובדל קצת ממזבח מד' רוחות

ואשר אמרתי בספרי בביאור ציור תבנית המזבח בסי' ט"ז הבדלה קטנה בין כבש למזבח וכך היה בינו לסובב מד' רוחות. ונסתפק לו מהו המכוון של כך היה כו'. גם הלום לא ידעתי מהיכן בא הספק בהבנת כוונת לשוני. כלום חיסרתי או ויתרתי אות א' הגורם כשלון בהבנה. היש בלשוני עולה ומלה לבטלה. הלא כה דברי ברור מלולי שכך היה הבדלה מה בין מזבח לסובב מד' רוחותיו. ומובן מאד לכל מכיר בל"הק. ואינני חושד לידיד נפשי שלא הבין הלשון חלילה. אלא שבא לנסותני בחדות כמנהגו. לבדקני ולתהות על קנקני משתעי בלשון חכמה. ומחוי במחוג כי לחכימא דכוותיה ברמיזא. איברא לדידי לא סגי בהכי דלאו חכימאה ולא חוזאה אנא דיתיב בתווני דלבא. לירד לסוף דברים שבלב נבון תנוח חכמה. מ"מ כמדומני שהבנתי בקריצותיו ורמיזותיו. כי יפלא בעיניו מה ראיתי על ככה לומר כך בפשיטות שהסובב היה מובדל מהמזבח כמלא נימא. שלא אמרו כן אלא בכבשים קטנים. ומנין לי להוסיף ולחדש דבר כזה מלבי. ואם זהו שנתלבט בו מעכ"ת. יידע באמת כי כן הוא. מלבי הוצאתי מלין אלו שלא שערום הראשונים. או לא שמו לבם לדקדק כל כך על כן לא זכרום. אמנם היה אצלי דבר פשוט כל כך עד שלא הוצרכתי לבארו. ולזכור מאין יצא לי דבר זה כי דומה בעיני שהוא פשוט וידוע מעצמו לרואה הגמרא במקומו שם. כשנתנו טעם להבדלת כבשים הללו אם משום דבעינן סביב. או משום דכתיב רבוע. והא תרוייהו איתנהו בסובב כוליה לד' רוחות: דמאי שנא דמיפסיק מצד הכבש. שהרי הכבש היה פורח על יסוד וסובב. ואח"כ מובדל מגופו של מזבח כמלא נימא (בחצי משך רחבו של כבש כמ"ש בקונטרס ב"ה) ואותה הבדלה נוקבת ויורדת למטה עד הרצפה. (מטעם דבעינן אויר קרקע דווקא כמ"ש שם) באופן שהפסיקה את הסובב מן המזבח לרוח דרום. א"כ בהכרח אתה אומר שאין הסובב נחשב מריבועו של מזבח המעכב בו. שצ"ל רבוע ואינו מתקיים אלא בעצמו של מזבח. העשוי למערכה בלבד. ששם הוא מרובע ממש למעלה. וכך היה צריך להיות מרובע מלמטה. אי משום רבוע. דהיינו טעמא דהבדלת כבשים. לפי שפוגמין את ריבועו. וכבשים אלו עם הסובב. דבר אחד הוא וגוף א' הם. שהרי הם משפעין ועולין עד שנעשה הסובב מכללן. ואי משום דבעינן היקף סביב בשוה. זה היה ברור מאד בעיני. ומוכרע מעצמו וממקומו למד. לכן קצרתי באמת יותר מדאי. מ"מ אם ישים לבו לדברי הארוכים בקונטריס בנין ב"ה יבין וישכיל את זאת ויודה לדברי. אם אמנם אמנה היו דברי מסברא והשערה בעלמא. ולא נביא אנכי. אלא שכן הדברים נוטין. ונ"ל דה"ט דמ"ד בע"ע שאינה

נעשית אלא בראשו של מזבח. דלדידיה סובב לאו מגופיה דמזבח קחשיב ליה מה"ט. כיון דלאו בכלל ריבועו הוא. ואינו כשר למערכה אליביה. אע"ג דאיכא דפליג עליה. וס"ל כיון דסובב מעכב בו כגופיה דמי. ותו לא מידי. זהו אשר הביאני לומר מה שאמרתי בחפזי. לא בהחלט גמור. לא אומר כי כביר מצאה ידי. ועליך אהובי איש כלבבי לבור אוכל בכברת שכלך. ואת אשר קלטה מסלתה ומשמנה תטעימני נא אל תמנע ממני חמודי ידידי:

סימן קטו

לונדון עש"ק ר"ח אייר תצ"ל

ריח לו כלבנון וכזית הודו. עבד נרצה לשמים בכל גופו ומאודו כו' הרב המובהק כ"ש כמוהר"ר יעקב נר"ו יאיר וכאל"ש:

גי"ה מן י"ג העבר לנכון על זמנו ק' מה שנתן הכ"ת טעם לשבח על הכבש ליסוד כדי שלא יתעכב כל כך בהליכתו וגם לא יפנה עורף וכו' הנראה מכוונתו שתיכף סמוך למזבח מן הכבש הגדול היה יכול לירד על הכבש הקטן שפונה ליסוד. ואי אפשר לומר כן חדא דעל כרחך מחמת גובה המזבח ונמיכות היסוד היה מוכרחים לשפעו עד שיתרחק הרבה מהלאה למזבח. ועוד שרש"י במקומו זבחים (ס"ב ע"ב) אומר בהדיא דכבש של יסוד היה מתחיל רחוק מן המזבח כמו כבש של סובב ובוודאי לא נעלם זה מן הכ"ת. והטעם השני שנתן הכ"ת לא הבנתי כלל חדא כשיורד מהכבש הגדול כשגמר מתנה של קרן מערבית דרומית במערבו של כבש (או מכבש של סובב) היה יורד ואם רוצה לילך ליסוד דרומית לשפוך בו שיריים באמת לצד ימינו הוא פונה בירידתו מן הכבש ולמה לו לחזור פניו כדברי הכ"ת. ואפילו לדברי הכ"ת שיחזיר פניו כשיורד מן הכבש אי אפשר לומר כאן שיפנה לימין כי לא אמרו ז"ל כל פינות וכו' אלא היכא דאיכא סיבוב אבל כאן אין כי אם הילוך ישר. ועוד דמצוותו בכך דווקא על קרן דרומית מערבית וקרן מזרחית דרומית אין לו יסוד כלל ואנן יסוד בעינן וליכא למטעי כלל שיפנה כאן דרך ימין דמרחק טובא ופסול לדבר זה. ואפילו דברים שמצוותן לסבב משום חששא מועטת אמרו שלא לפנות דרך ימין כמו שאמרו ז"ל על עולת העוף ונסכים. ובנדון הרחקת הסובב מהמזבח בוודאי מר בתווני דליבי יתיב ולמה לא יוקשה לי זה והוא דבר חדש וצריך לתנויי מ' זמנין כי באמת לא מצאתי שאמרו זה אלא בכבש כדי שיהא הבשר בזריקה ובכבשים הקטנים משום סביב וריבוע. ודעתי הנקלה אינה כדאי לחלוק על הכ"ת. אעפ"כ לא אכחד שאין דעתי נוחה בסברה הזאת ולא הבנתיה על בוריה. כי אין זה מוכרח בגמרא כלל. ומה שאמרו ז"ל על זריקת הבשר שיהא אויר קרקע מפסיקו אינה ראיה לסברת

הכ"ת כלל כי אויר הסובב שפיר נקרא אויר קרקע לדבר זה וכל שאינו מן מקום המערכה עצמו ולא כיוונו כלל לדעת וסברת הכ"ת שיהא אויר קרקע רצפת עזרה ממש מפסיק בין הכבש למזבח עד שיצטרכו לנקוב את הסובב בצד הכבש וממנה רצה הכ"ת לדון על כל הסובב דע"כ גוף הסובב מקרקע עזרה יחשב. דאלת"ה א"כ המזבח מקום המערכה בנוי על חלול ולא על אדמה ממש. והטעם שנתנו להבדלת הכבשים הקטנים הוא מנגד למעכ"ת דמשם נראה דהיסוד והסובב הם מגוף המזבח והכבשים אלו אינם גוף א' עם היסוד והסובב ולא נעשו עמו כנראה מעשיית המזבח ואיני כדאי לחלוק על הכ"ת רק אדון לפניו:

תשובה

עש"ק ז' אייר תצז"ל אלטונא

צדיק כתמר יפרח. כבוד ה' עליו יזרח. ורוב שלום עד בלי ירח. לאהובי איש כלבבי ידיד ה' ישכון לבטח כו':

קיום ואישור מ"ש בקודם בענין כבש קטן של יסוד

גי"ה מן ר"ח הנ"ל הגיעני יו' ג' העבר לעת ערב. ועתה פניתי ודחקתי את השעה לצאת ידי חובתי להשיב אמרים אמת כפי עניות דעתי. ראיתי ובינותי כי אין דעתו נוחה במ"ש בקודם לתת טעם לכבש הפונה ליסוד כדי שלא יעבור על המצוה ויחמיצנה. ויפה ראה בכוונתי שסמוך למזבח היה יורד על הכבש הקטן של יסוד. אבל לא נתכוונתי לומר תכף מן הכבש הגדול. כלשון מעכ"ת כפי מה שדן אותי. אלא מכבשו של סובב (שבצד מערבו של כבש גדול) היה יוצא אותו כבש קטן לפי דעתי. ובזאת נאות לנו ליישב תמיהתו ולהשביח הטעם יפה כמ"ש בתחלה. והא מילתא הויא בידן ואישרנוה וקיימנוה כדחזי. ולא תגע בה יד הנרגא דשדי בה איזי. באמרו וא"א לומר כן חדא דע"כ מחמת גובה המזבח ונמיכות היסוד היו מוכרחים לשפעו עד שיתרחק מהלאה למזבח עכ"ד. ומעתה אין זו טענה. כי אין הכוונה על עצמו של המזבח. ולא על כבש גדול. וזה מוכרח מעצמו כי מהיכן בא לו הכהן המחטא בדמים על המזבח ועל הכבש הגדול. והלא בסובב עלה למתן הדמים. ועדיין הוא עומד ג' אמות למטה מטהרו של מזבח. וכי ידלג כאיל וכגדי יזדקר בבת ראש כלפי מעלה כל כך. כדי לירד מהכבש הגדול ליסוד. זהו ודאי דבר בטל. הא אין לך לומר בכוונתי אלא שמהסובב או מכבשו של סובב. יוצא אותו כבש שפונה ליסוד. ולזה אין אנו צריכין רק לי"ב אמות שיפוע או קצת יותר. כדי שיהא נוח להילוך לפי חשבון תל המתלקט י' מתוך ד'. ויספיק לזה משך עשרה או י"א אמות בשטח קרקע הרצפה. לפי חשבון אלכסון מרובע ארוך הידוע (ממ"ש הר"מ ז"ל בכלאים) וכבר יש

כאן ח' אמות משך. לרוחב המזבח הנותר בצדו של כבש גדול במערב. והרי א"כ א"צ להרחיק כ"כ עד תכלית כבש גדול. ולהוציא תחלת כבש קטן הנ"ל משם. מה שהוא תמוה וזר באמת עם היות לשונו של רש"י נוטה כן:

ביאור לשון רש"י בענין הנ"ל

אולם האמת אגיד ולא אכחד ועד בשחק נאמן. כי לפי מה שאני זכור נסתבכתי הרבה בלשון רש"י הלז כשכתבתי דברים הללו בקונדרס בב"ה. והיה קשה עלי להלמו (אע"פ שנמשכתי אחריו בציור המזבח) ומה גם עתה כשחזרתי עליו לעיין בו. עדיין לא נהלם לי. כי מה צורך להתרחק הרבה ולהתחיל בנינו של כבש זה הקטן מתחלת שיפולו של כבש גדול. אחר שאין גובהו של יסוד רק אמה א'. ועוד לשונו קשה להבין במ"ש כדי שיהא נוח לשפע ולירד ליסוד. הלא א"כ עולה לא יורד. והתימה שלא הרגיש מעכ"ת בזה: הא על כרחך צריך לדחוק בפירש"י ולפרשו כמ"ש. ולא נתכוין להרחיקו כ"כ ולהתחיל יציאתו מעיקרו של כבש גדול. אלא קצת רחוק מגופו של מזבח. איזה אמות שתים שלש לכל היותר. בכדי שיספיק לשיעור המצטרך לשיפועו. שיהא נוח לירד ליסוד. ומשיפולו דקאמר. ר"ל שבנינו דבוק בו בתחתיתו של כבש גדול. ונמשך למעלה ומגביה עם הכבש בשוה. ומשם מתחיל שיפועו לירד ליסוד. וזה ברור בעיני ומוכרח ג"כ בדעת רש"י. לכן עדיין במקומי אני עומד. ויפה אמרתי בזה. ואינני רואה הכרח לחזור בי מדעתי. לסתור את אשר בניתי ולבצוע אמ"רתי. ולא עוד אלא שחוזרני בי ממ"ש בקונדרס שבדפוס ובביאור הציור. להניח כבש קטן הלז תחלתו עם התחלת כבש גדול. כפי המדומה מלשון רש"י ז"ל. שהטה את לבבי מדרך הישר. והאמת המחושב כפי מה שאני רואה עכשיו שבאתי ת"ל בימי בינה:

מראה פנים לחזור בו ממ"ש בקונדרס בב"ה בענין כבשו של סובב שהונח כפול כי באמת אינו מוכרח ודי בכבשו של יסוד לבדו לצד מערב

ועוד אני אומר מעתה א"צ להניח כבש בפ"ע לסובב בצד מערב כמו שהסכמתי בספרי: ומהכרח התו' שלא יצטרך לחזור על עקבו. ולכן הנחתיו כפול נגד משמעות לשון הגמרא. והשתא ניחא לי לשווי נפשי הדרנא בהא. ואמינא דלא הוה אלא כבש א' לסובב. בצד מזרח שדרך שם עולה המזה ויורד בצד מערב על כבשו של יסוד לשפיכת שיריים. ולא היה מהצורך כלל לכבש אחר זולתו. לצורך ירידה מהסובב. (צ"ע בתי"ט מ"ג פ"ו דזבחים) ובכן נסתלק ערעורו מעל הטעם הא'. והב' אף הוא כמוהו נקי ופטור מכל טענה. ולא ידעתי מדוע הניחו נעדר הבנה:

ומ"ש ידידי חדא כשיורד מהכבש הגדול (אגב שטפיה כ"כ כי לא ירד אלא מהסובב כנ"ל) כשגמר מתנה של קרן מערבית דרומית כו' באמת לצד ימינו הוא פונה ולמה לו לחזור פניו ע"כ: לא אוכל להשיג איך ואנה פנה. וכי יחוג וינוע כשכור על צדו. ויפנה בהליכתו כלאחר ידו. זה לא הבינותי. כי לא ידעתי לצייר תואר ההליכה. אלא כדרך שבני אדם הולכין ביושר. שמסבבין פניהם לרוח שאליו מגמת פניהם. אל מקום אשר יהיה שם הרוח ללכת. איש לעבר פניו ילכו לא יסבו בלכתם. ומאחר שנתרחק הרבה מן המזבח והלאה לדרום ועכשיו בא להתקרב אליו. הרי בודאי צריך להחזיר הפנים לצפון. וכדרך ששנינו כיוצא בו בתורם את הדשן הגיע לרצפה הפך פניו לצפון. דוגמת זה הוא ממש מה שאמרתי כאן בצד מערבו של כבש. דא ודא אחת היא. אכן כפי הנחתנו עתה שפני כבש קטן פונים ליסוד ממזרח למערב בקירוב מקום המזבח. בזה פנה לימינו כראוי:

פניית ימין חביבה בכ"מ וחובה בין בהילוך ישר בין במסבה

ומש"ע אפי' לדברי הכ"ת שיחזיר פניו כשירד מהכבש א"א לומר כאן שיפנה לימין. כי לא אמרו ז"ל כל פנות כו'. אלא היכא דאיכא סיבוב. אבל כאן אין כי אם הילוך ישר. גם בזה אינני מודה כל עיקר. שאפי' בהדלקת נ"ח ידענו כמה נתחבטו ז"ל באיזה צד יאחז צדיק דרכו לימין. וכן אמרו בטעם כתיבה שלנו הפונה לימין (יעוין בחיבורי פ"ג דסוכה) ואפי' בחושבנא בעלמא קס"ד דצ"ל דרך ימין. כדאי' פ"ק דיומא. ומשנה שלמה שנינו כל העולין למזבח עולין דרך ימין. ופירש"י לסדר מערכה או להפך בצינורא וכדומה. אע"פ שאינן צריכין אלא להילוך ישר. בעל כרחן מאריכין הילוכן. לתת כבוד לימין. (וכמו שחלקו ז"ל כבוד לימין גם בשאר דברים שצריך להגבירה תמיד בכל ענין כמש"ה ימין ה' רוממה) ואף כאן היה מהצורך להכין לו הדרך שתהא לימין. בלי שיצטרך לעזוב הימין ולפנות לשמאל. כי בשביל לקצר הדרך. אינו מועיל כלום שלא יפנה לימין. ועל כרחו היה צריך לסבב ולהאריך הליכתו. מטעם פניית ימין. כדרך שהוצרך לעשות הזורק דם העולה. שמרחיק ממקומו עד שמוצא קרן ראשון. שבצד ימין העולה לכבש להזאה. אע"פ שכאן היה עומד למטה ברצפה וזורק. מוכרח היה לחפש אותו קרן תחלה. כדי שתהא פנייתו לימין ולמזרח (כדגרסינן בכל דוכתא וכפי שיישבוהו התו' ביומא) ומקיף והולך עד שמגיע לרוח צפונית מערבית. שבה היה עומד תחלה (בשחיטת התמיד של שחר עכ"פ) לכן גם כאן לא היה רשאי לילך הילוך ישר הפונה ימה צפונה. שצריך להיות מגמת פניו קדימה:

מש"ע ועוד דמצותו בכך דווקא על קרן מערבית דרומית וקרן מזרחית דרומית א"ל יסוד כו'. לזה אני אומר כי הן אמת שנתתי מכשול בלשוני הקדום. כשאמרתי בקצרה שיצטרך

לקיים שפיכת שיריים בצד ב' של כבש למזרח. ובודאי לא היתה כוונתי על קרן מזרחית דרומית דלא הו"ל יסוד. אלא ר"ל שיוכרח לבקש לו יסוד אחר בצד מזרח של כבש. ויהא א"כ יסוד מזרחי צפוני דפגע ביה ברישא. כשפונה למזרח הכבש ומסבב המזבח דרך שם. אלא לפי שהייתי בהול ונחוץ בכתבי הראשון. קצרתי במובן. אמנם עכשיו אני אומר בלשון אחר שאע"פ שאין כשר אלא יסוד זה דווקא מטעם שיהיה. מ"מ מוכרח היה לפנות לימין ולסבב עד שמוצא יסוד זה במערב. דהכי מוכח בהדיא מהקפת כל העולין וכן של כ"ג בכל יום. דלא סגי דלא מקיף ברגל מטעם זה. וזו ראיה גמורה:

ממקום שבא השואל לסתור מ"ש משם יצא לנו חיזוק דעתנו

ומ"ש ואפי' דברים שמצוותן לסבב משום חששא מועטת אמרו שלא לפנות דרך ימין כמ"ש על ע"ע ונסכים. על זה תמהתי מאד מה ראה לומר כן. וכי זו חששה מועטת היא. שיתקלקלו הדברים הנקרבים ויפסלו לגמרי. גם זה שאמר דברים שמצוותן לסבב. מניין לו שצריך לסבב. כלום צריך הוא אלא להעלותן לאותו קרן הסמוך לו ומה טיבה של מצוה בסיבוב זה. אם לא שהיא מצוה לעצמה. להקיף ולהתחיל בימין לפנות קדמה. תהא ההליכה לאיזה דבר שיהא. והוא א"כ הכשר מצוה גם בכאן. שהי"ל להקיף את המזבח דרך ימין עד שמגיע ליסוד הנרצה. והרי אדרבה מכאן ראיה גדולה מכרחת למ"ש. שבכל אופן יש קפידא בפניית ימין. אע"פ שאינו צריך לילך לשם בלא זאת. אם לא במקום שיש כנגדו טעם גדול המונע. כענין הג' שעולין וחוזרין לעקב. שלא היה אפשר באופן אחר. וכמדומני דברים הללו מספיקים לקיים דברי הראשונים בענין כבשו של יסוד:

סימן קטז

הסרת פקפוקי השואל מעלי במ"ש בענין הבדלת סובב המזבח

ובענין הבדלת הסובב מגופו של מזבח. חזינא דפליג עלואי בתרתי. חדא דלא בעינן הפסקת רצפה. דאויר הסובב שפיר מיקרי קרקע לדבר זה לדעתו. לפי שאינו מן מקום המערכה. ובהא לא צריכנא למהדר אשינויי טובא. דאיברא היא מילתא דתליא באשלי רברבי. דרש"י פירש בהדיא דקרקע רצפה היא דעסקינן בה. וכך משמעות הלשון והענין בודאי. וגם התוס' שאמרו לאו דווקא. כבר מצאנו פשר דבר שמודים במקצת עכ"פ. כמו שכתוב בקונדרס בנין ב"ה באר היטב בס"ד. ומיהא הא פשיטא טפי. דאף להתו' ס"ל דאויר סובב אינו נקרא קרקע לענין זה. עיין בזבחים (דפ"ז ע"ב) ד"ה אויר יש בין כבש (עם שדבריהם צ"ע) א"כ יש לנו הודאת בעל דין. ועל כרחו יכוף מעכ"ת ראשו להודות על האמת. ולבטל דעתו מחמת שאינו מקום מערכה:

ותדע אף לדידיה מי ניחא. למ"ד עושין מערכה ע"ג סובב. הפסקה במאי מיקיימא. הרי שהוא עצמו מקום מערכה. וכיון דאתינן להכי. דמוכרח להיות מודה במקצת הסובב. שמופסק מעצמו של מזבח בצד הכבש. סוף שיודה בכל. ויתן מקום לדברנו בהפסקת סובב כולו. שמובדל כמלא נימא עכ"פ. כדי לקיים מקרא סביב ורבוע:

ועוד זה שכתב מעכ"ת דע"כ גוף הסובב מקרקע עזרה יחשב. דאלת"ה א"כ המזבח מקום המערכה בנוי על חלול ולא על אדמה ממש עכ"ד. והמה נפלאו ממני. כי מה ענין חלול לכאן. וכי בשביל הבדלה כמלא נימא המפסקת בין סובב למזבח עד קרקע רצפה בלבד. יפרח המזבח באויר. ומי חפר האדמה שתחתיו. באמת לא ירדתי לסוף דעתו בזה. ואפי' כך היה אם מצותו בכך. מה בכך. ולטעמך תקשי טפי אשיתין. דמחוללין ויורדין עד התהום: וראייתו מעשיית המזבח. ג"כ לא מצאו חזון רעיוני. ולא ראו עיני. והשגתי חסרה ולא מצאה ידי. ואתה תבחר ותקרב רחוקים בזרועך וימינך כי רציתם עליך השלכתי יהבי בזה לברר דבריך כי נעמו דברי ידידי חמודי:

אהו' ידיד נפשי אקוה ידיעני לזכות על כי אחרו פעמי תשובתי כי לא אוכל לנחץ הכתיבה כל פעם כרצוני כימים מקדם שהייתי מהיר במלאכתי. ועתה בעונותי נתרשלו ידי ורפו כוחותי בפרטות מטעם עונת האורח הבא בזמנו ושלא בזמנו צריך אני להשמר מתנועה גדולה ויתרה. וגם בימים החמים הללו שהיו כאן בשבוע העברה והלזו יצאה חמה מנרתקה. וגם עסקי ביתי וטרדות שונות סבבוני והכריחוני לתחוב הקולמוס לתיקה. וע"כ שלא בטובתי שימשה ההפסקה. גם ברצותי להשאיר לי העתקה. כדי לידע על מה אדני כתבי הטבעו בבואי לשוב ולחזור על הראשונות. ואין לי איש התומך בידי הכהה ואין מתחזק עמדי בכל אלה לולי חסדי ה' המרובים כי לא תמנו. והוא יתי' יחזק ידים רפות ואל יעזוב חסדו מעמנו וישכילנו ויצליחנו בכל דרכנו כי"ר. הדש"ת יעב"ץ ס"ט:

סימן קיז

היאך יש לנהוג בשנה מעוברת בתענית ז' אדר יום מיתת מרע"ה:

סעד הגון לקבוע תענית ז' באדר שני משם אמה"ג ז"ל

תשובה בודאי כבר ידעת וראית מ"ש במג"א סתק"פ. ונראה דלא פסיקא ליה מילתא להתענות בראשון כדעת מהרי"ל ות"ה. ומציונו נראה שדעתו נוטה יותר לקובעו בשני. וכך היתה דעתו של אמ"הג ז"ל שהעיקר להתענות בשני. דומיא דפורים שנוהג בשני. ומסתבר ליה דהא בהא תליא שבו היה הנס כדאמרינן שכיון שנפל הגורל לפני המן באדר שמח והוא לא ידע שבשבעה באדר מת ובשבעה בו נולד שהגינה זכותו של משה. א"כ בדין הוא שתעניתו ופורים שוין להיות נוהגין בחודש א' עכ"ד הרב ז"ל דפח"ח:

מראה פנים מסבירות לשני הדעות שי"ל על מה שיסמוכו

ולי תלמידו הצעיר היה נראה לכאורה דתליא בפלוגתא דאמוראי ספ"ק דסוטה. דאיפליגו ביום שהושלך מרע"ה ליאור ח"א ששה בסיון היה וח"א כ"א בניסן ופריך תלמודא בשלמא למ"ד ששה בסיון היינו דמשכחת לה תלתא ירחי. אלא למ"ד כ"א בניסן כו' ומשנינן אותה שנה מעוברת היתה. א"כ כי לא אתינן לפלוגתא וקים לן כפשטא דמילתא. וכמ"ד ששה בסיון היה. יום לידתו לא היה רחוק מיום מתן תורה כ"א ג' חדשים. וביום שנולד בו מת. לפ"ז ודאי אין לנו להרחיק יום תענית מיתתו יותר מג"ח מיום מ"ת. כיום לידתו ככתוב בתורה שלא היה מופלג אלא ג"ח. ומדוע נוסיף עליו חודש. ברם למ"ד אותה שנה מעוברת היתה. א"כ על כרחנו צריך להרחיק יום לידתו מן ך"א בניסן ג' חדשים מקוטעין לפחות. ואי אפשר אלא בראשון. וכצ"ל ביום מיתתו. לפי שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחודש. ואליבא דהך מ"ד בודאי שנת מיתתו כמו כן מעוברת היתה ונפטר בראשון. ואתיא כמ"ד הכי במכילתא כדאי' בילקוט יהושע. אע"ג דלא א"ש עם סוגיא דתלמודא פ"ק דקדושין. מיהת בין למר ובין למר ודאי לא מת בשני. וסייעתא לדעת בת"ה וסוגיין דעלמא להתענות בראשון. משו"ה מסתברא דהיכי דנהוג שפיר דמי. הנלענ"ד יעב"ץ ס"ט:

סימן קיח

שם הילל היאך יש לכותבו בגט:

תשובה הך מילתא תליא באשלי רברבי. כי בת"ה כתב שיש לכותבו מלא בי"וד אע"ג דבס' שופטים כתוב עבדון בן הלל. המסורת כתב שם לית חסר. משמע שמדינא יש להיות מלא. אמנם הרב"י סקכ"ט בסבד"ה השיגו וכתב ע"ז ואין דבריו נראין לי דאדרבה משם ראיה דה"פ לית הלל כי אם זה שהוא חסר וכה משפטו עכ"ל:

בת"ה והרב"י ז"ל שניהם המלכים לא עמדו על כוונת בעל המסורה במ"כ

אכן אני הגהתי שם כלשון הזה. ובמ"כ אשתמיט מניה דמר דאית הלל אחרינא בר מהא. והוא בישעיה (י"ד) הילל בן שחר. ולזה נתכוין בעל המסרה. כשאמר לית חסר. אבל אית מלא. וכשאין לתיבה חבר במקרא. דרך המסרה לומר עליו לית סתמא ותו לא מידי. והיינו דאטעייה להרב בת"ה. עם שגם מבת"ה ז"ל נעלם מקרא זה. שאילו היה זוכרו. היה עומד על כוונת המסרה. שלא באה המסרה לומר שמהדין צ"ל חסר. רק לזכור שזה לבדו חסר. ואין עוד זולתו חסר. לפי שהשני הנמצא. מלא הוא. ותמה על עצמך מניין לו לבעל המסרה לידע דין השם שאינו נמצא. רק פעם א' או ב"פ והא' חסר והב' מלא. אבל הדבר פשוט בכוונת המסרה כמו שאמרתי שלא בא אלא לעשות סייג לתורה.

שלא יתחלף חסר במלא וכן להפך. ואע"פ שהאחד בחי"רק והאחר בצי"רי. התנועות מתחלפות כמו אין בצי"רי ואין יש ת"י בחי"רק בין בצי"רי שבין לילה בחיר"ק ודומיהם א"כ מהכא ליכא למשמע מידי לא כמר ולא כמר. אמנם אף בלא המסרה מ"מ נראה שדעת הרב"י אמיתית שצ"ל חסר. דהא לא אשכחן שם אדם ונקוד בחי"רק בה"א כי אם זה לבדו. ואידך הילל מלא בצי"רי קרינן. ולא משגחינן ביה. דהרי אין קורין בשם עצם אדם הלל בצי"רי אלא בחי"רק דווקא. מדוע לא נסמוך עליו:

תמיהא רבתא עמ"ש בהגה דש"ע שאם כתבו בגט חסר מלא אינו מזיק וי"ל בדוחק אמנם לכתחלה ודאי נ"ל ע"פ הדקדוק ואצ"ל בשם הלל כשחותם עצמו בלי יו"ד שאין לשנות בגט

וראיתי בהגה דש"ע שם כתוב יש לנהוג לכתבו מלא אע"פ שדינו להיות חסר אינו מזיק ונתנו טעם לדבר כיון שאין שינוי במבטא. והדבר מתמיה לענ"ד כי באמת שינוי גדול הוא במכתב ובמבטא. הקורא הילל בחי"רק מושך יו"ד הלא יחטא. כי יעשה מת"ק ת"ג ומחסר הדגש בהכרח. כידוע שכל נחות מגרש הדגשות. הרי הפסד גדול בקריאה. לכן מוסיף כזה אינו אלא גורע בעיני. ולא הרויח כלום במכתב. כי מדוע נטיל בו אות יתרה שלא נמצאת בכתוב כ"א בשם הילל שבצי"רי. א"כ הו"ל שינוי השם וקרוב להיות הגט בטל. וח"ו להוציא לעז על גטין ראשונים משום זה. שי"ל כיון שנהגו בכך מנהג עוקר הלכה ומאחר שהכל קורין בחירק קטן. אפי' נכתב מלא כשר. שאינו אלא לסימן הניקוד. ואינו מוליד נחות בכתבים ושטרות של הדיוטות. שנוהגים לכתוב אות יתרה להורות על הנקוד. מ"מ לכתחלה נ"ל שיותר טוב בלי פקפוק לכתוב חסר. ואצ"ל שאם חותם עצמו בדקדוק הלל חסר. ודאי אין לנו אלא כחתימתו. וכענין שכתב בת"ה בשם ירחמיאל. ולאו ק"ו הוא. שהרי שם קריאתו סותרת לחתימתו. וכתיבת שמו בכתובה תוכיח. כ"ש בזה שחתימתו מסכמת לקריאתו הדגושה כמו שהיא בפי הכל באמת חלילה לשנותו. הנלע"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן קיט

בא מעשה לידי בתפלין שהיה בשטה עליונה אות למ"ד שראשה מגיע לקצה הגליון בלי היקף קלף. וכן היה ג"כ אות פ"א בשטה תחתונה בסוף הקלף בלי היקף:

שנכון לתקן בתפלין אותיות ארוכות יותר מדאי כדי שלא לפסלן ואין בכך כלום

והכשרתיו ע"י שנטלתי מעט מראש הלמ"ד. וכן הקלשתי מעט ממושב הפ"א שהיה עב. ונשארו אות כראוי. דלמאי ניחוש לה. אי משום דבעינן מוקף גויל. הרי נעשו מוקפי גויל אחר הגרידה מעט. ולא גרע מנגעו האותיות זה בזה. דקיי"ל שמותר להפרידן בכל ענין. בין נדבקו אחר שנגמר צורתן בין קודם שנגמרה צורתן. ולמ"ד כשירין אפי' לא הפרידן.

כל שראויין להפרד. וכ"ש למאן דס"ל דלא בעינן הקפת גויל בקצה הדף. כדמוכח מפשטא דתלמודא בההיא דאיפסיק וי"ו דויהרג בנוקבא. דלא שאני בין נעשה בתחלה לבסוף. ולאו ק"ו הוא דהא התם לא הוה אלא אות קטנה בספק וק"ל. ובלתי מוקפת. ואעפ"כ הכשירה בקריאת התינוק. מכ"ש כשנשארה האות שלמה ובהקפת גויל. ואף למ"ד דהתם מיירי אחר שנכתב בכשרות. מ"מ מודה בכה"ג. וכתבתי בחיבורי בס"ד שגם מהרלנ"ח ז"ל מודה בנשתייר אות שלם אחר הגרידה. ועוד שהיה ניכר שנעשה אח"כ הנלע"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן קכ

ששאלת מנין שאשה חייבת בשלוח מנות כדכתב בהגהה סי' תרצ"ה ואם הוא מוסכם:

מאשר ומקיים דעת הסובר שאשה חייבת במ"מ דלא כפר"ח

תשובה בעל פר"ח כתב עליו דין זה אינו מחוור דאיש כתיב ולא אשה ע"כ. ול"נ שהוא דין אמת וישר. ואטו כל היכא דכתיב איש להוציא את האשה. והכתיב ואסף איש טהור ולא מפקינן מניה אשה. אדרבה מכשרינן באשה. ואיש להוציא את הקטן הוא דאתי. דדכוותה אשכחן טובא דלא ממעטינן מאיש אלא קטן דלאו איש הוא. ותו הא כתיב הכא קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ואשה בכלל. בלי ספק כמו כל היכא דכתיב זרע דזכרים ונקבות במשמע:

ועוד הרי אמרו נשים חייבות במקרא מגלה ואיתקש עשייה לזכירה דכתיב נזכרים ונעשים וכי היכי דגמרה זכירה מעשייה. גמרינן נמי עשייה מזכירה דאין היקש למחצה. ותו זיל בתר טעמא דנשים חייבות במ"מ לפי שאף הן היו באותו נס. א"כ ה"ה לכל המצות הנוהגות בפורים. וא"ת א"ה למה לי קרא דעליהם ועל זרעם כדאמרן תיפוק ליה מטעם שאף הן היו באותו נס והא למ"ל קרא. או איפכא למאי צריך טעמא אי מקרא נפיק. וי"ל דהו"א למיפטרינהו משום דהויא מצות עשה שהזמן גרמא דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ודוק. מיהא פשיטא לן מילתא ובירירא טפי דחייבות אף בשילוח מנות כדברי ההגה שהן דברי קבלה ואל תזוז מהן יעב"ץ ס"ט:

סימן קכא

אמרת בא מעשה לידך תרנגולת חסרת הלב. ושאלתני הלכה למעשה אם יש להורות בפשיטות לקולא כמ"ש א"מ הגאון ז"ל בתשו' סי' ע"ד:

ביאור דעת אמה"ג ז"ל בהוראת עוף נעדר הלב להוציא מדעתו של מורה חסר לב

תשובה הנה באתי להצילך משגיאה כמדומני שלא ירדת לסוף דעתו ז"ל. שאע"פ שנראה לכאורה מדבריו שם. שא"א להיות נברא חסר לב. ואפי' אתו סהדי. אמרינן סהדי שיקרי

נינהו. דאין חוששין למעשה נסים כלל. אעפ"כ ברור אצלי שלא היה סומך על היתר זה לבדו. אם לא היו באותו מעשה שאר צדדי ההיתר שהזכיר שם. ואע"פ שכתב שהן לרווחא דמילתא. כל זה דווקא בסתמא קאמר מר דלא תלינן במעשה נסים. אלא אית לן למיתלי במידי דשכיח. דנפל בלי השגחה. כיון דאפשר ומצוי הוא. ואע"ג דאתו סהדי ומסהדי שלא היה כאן לב. אמרינן סהדי שיקרי נינהו. ומחזקינן להו בדלא הוו דייקי כולי האי. לראות ולהשגיח היטב מתחלת פתיחת בטן התרנגולת לחקור את לבה. דהוי מילתא דלא רמיא עליה דאינש ועביד לה ולאו אדעתיה. דהא אין צריך לבדוק אחר שום טרפות בעוף. כ"ש שאינו עולה עה"ד לעיין אם נעדר הלב בשום אופן. דמיהו מילתא דלא שכיחא כלל היא ואין לחוש לה. ולשום לב לספק רחוק. ולא נולדה להם ידיעה זו אלא אחר הפתיחה. . בכה"ג אע"ג דסברי קושטא קאמרי. אנן לא מהימנינן להו. דאימור לא אסקו אדעתייהו לראות היטב בכדי שידעו בבירור שא"א שיפול הלב בלי ראותם. אבל ודאי אי אתא אפי' חד דמהימן באיסורין. וכיון ודיקדק מתחלת הפתיחה לראות אם יש לב לתרנגולת ובדק ולא מצא. איהו ז"ל נמי לא הוי מכחיש אותו העד. אדרבה הוא ז"ל מוסיף בו חומר. אם היה ואירע חסר לב: בודאי הוא עושהו נבלה מחיים. שכן כתב בפירוש. אלא שהוא דבר זר לדעתו ז"ל ורחוק רחוק משימצא. ולא היה ולא נברא ולא אירע כן מעולם לפ"ד. שלא מצאנו כזאת בספרי המחברים:

ואני הצעיר מצאתי לבכה"ג ז"ל בסוף סי' מ"א כתב בשם גדול אחד לאסור נברא חסר לב. הא על כרחך ס"ל דאפשר הוא. וכן נראה לענ"ד שהראיות על נמנעו אינן מכריחות להפוך לב המפקפק וחושב אפשרותו (ועמ"ש בס"ד באג"ב שהארכתי בענינים כאלו וכיוצא הנראים זרים מ"מ אינן נמנעים ולא יצאו מגדר אפשרים. לכן גם זאת תהיה כאחת מהם. באופן שהמאמין לא יקרא חסר לב) (עם שהפליא עצה הגדיל תושיה לרוב הודיע חכמתו ובקיאותו וחריפותו נפלאים מעשיו בדין והוראה. ביחוד באותה התשובה אם ישים המעיין הנבון אליו לבו. יידע שכל דבריו נכוחים. אין בהם נפתל ועקש. ויפלא על המראה גדול ויערב לו מאד כעולת מחים) ולא עוד אלא שכפי נסיון הרופאים הוכיחו שתחלת בריית הב"ח מן הכבד הוא יעויין ס' שה"ק בדרוש יצירת הולד א"כ מאי דהוי אמאי לא הוי. רצוני מאחר שהעדר הלב לא עיכבה תחלת היצירה מדוע תעדר מציאותו בהפקדו. מ"מ אין ספק בהוראתו זאת כל היכא דאיכא למתלי במידי ולאכחושי סהדי דלא דקו שפיר. באופן שנשאר שום צד לתלות במאי דשכיח. כל טצדקי דאפשר למיעבד עבדינן. להעמידה בחזקת היתר. ובכל דהו תלינן בדאפשר. ולא נחוש לדבר רחוק וזר מאד. דבודאי ליכא מאן דפליג בהא ושרינן לה בלי ספק. איברא בעובדא דידך אי ברירא

לך מילתא דמתחלת פתיחת התרנגולת השגיחו לבדוק אחר הלב. שבודאי לא היה נעלם מן עין הפותחה. וא"א לתלות בנפילה. כה"ג פשיטא דאסורה אף לדבריו ז"ל. וחמורה מן הטריפה כאמור. ואי אתא לידן כעובדא דמרן ז"ל דלא הוה ביה ריעותא לגמרי ואיכא למיתלי במידי בדבר הרגיל הוה אכילנא מניה שופרי שופרי בלי פקפוק. שכבר הורה זקן ומי יבוא אחר המלך את אשר כבר עשוהו להוראה קבועה ומקוימת ע"פ גדולי הדור שהסכימו לדבריו ז"ל. וחלילה להרהר אחריהם הנראה לענ"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן קכב

ששאלת איך יש לנהוג בברכת הנותן לשכוי בינה אם שומע קול התרנגול בעוד לילה:

עיקר זמן ברכת הנותן לשכוי בינה משישלש תרנגול בינוני קריאתו וישוב בגמרא

תשובה העיקר הוא לברך מיד כששומע קול קריאתו. אף אם עדיין לילה גמורה. וא"צ עוד לחזור ולברך כשיאיר היום. כפשטא דתלמודא דכי קרא תרנגולא ליקום וליבריך. ולא מצריך לאמתוני עד דנהר צפרא. וכן קבעתי בחיבורי בס"ד. ועדיפא מנה איתא נמי בהדיא בזוהר ויקהל (דקצב"ב) יע"ש דמייתי עובדא דברכו ברכתא כד קרא גברא בפלגות ליליא (כך משמע לשונו וק"ל). איברא מסוגיית התלמוד לא נראה כן. שהרי שנינו בכל יום תורמין את המזבח מקרות הגבר. וביו"הכ מחצות דמקדמינן טובא משום חולשא דכ"ג. ואמר רב מאי קרא הגבר קרא תרנגולא. וי"ל דתרומת הדשן היתה מקריאת תרנגול בינוני ומשישלש. שהוא קרוב לאור היום. אבל התרנגול לעולם בחצות לילה הוא קורא פעם א'. ועל קריאתו הראשונה מברכין. ולפ"ז ראוי לברך אף בחצות הלילה ממש. אף כי מן אז והלאה:

וא"ת א"כ היאך מברכינן שהוא מבחין בין יום ולילה. י"ל שעל בינת התרנגול אנו מברכין. שמבין בשינוי העתים. ומבחין ג"כ בין יום ולילה. לפי שחוזר וקורא כשיאיר השחר. ועוד לשטת הזוהר ניחא. משום דהחצי האחרון של הלילה. שייך אל היום עפ"ד הקבלה: שהחצי הראשון בלבד הוא נחשב ללילה זמן הדינין. ומחצות ואילך הרחמים מתעוררין ואינו מכלל הלילה (כדמוכח בכמה דוכתי בזוהר. ועיין בפ' בא בפסוק כה אמר ה' כחצות) ודוק:

מכל מקום לענין הברכה הנז'. נלע"ד שלא לברך עד שישלש קריאתו תרנגול בינוני כדאיתא בשילהי פ"ק דיומא לענין אחר. ואתלמודא דידן סמכינן. וכיש אומרים דהתם עבדינן. ונראה שטעמן של י"א גם לפי פשוטו של דבר בדרך הסוד הוא. וכטעם הזוהר: יעב"ץ ס"ט:

סימן קכג

בס' ש"ות נ"ש (סי' י"ב) כתוב שקודם שלשים יום שלפני הפסח. אין צריך לנקר הרחיים שטוחנין למצות ולפרוס סדינין. וככה מצאתי עוד במהרי"ל שא"צ לברור מן החטין הצמוחות שבהן. ונראה שממנו יצא זה לבנ"ש הנז':

מ"ש לבנ"ש שא"צ לנקר ריחים כשטוחנין למצה ל' יום קודם הפסח קולא היא שלא נתגלה טעמה

והדבר תמוה בעיני מאין הרגלים והני שלשים יום מאי עבידתייהו. אי משום דמתבטל קודם הפסח. א"כ אפי' בע"פ קודם חצות נמי. ולא מצאתי שהוזכרו שלשים יום אצל חמץ. אלא לענין חלות חובת ביעורו. אבל לענין דין ביטולו לאכילה. לא שמענו. ואע"ג דהני מילי דאמרן חומרא נינהו ולא מדינא. לדידן דקיי"ל דאינו חוזר וניעור. מ"מ אחר שכן נהגו ואית ביה משום אל תטוש. לפני ל' יום נמי נימא הכי. כיון דטוחנין הקמח לפסח. ותדע שמנהגן של ישראל בדברים הללו כשל תורה עשאוהו. משום חומר דחמץ שבמשהו. שאפי' המרקחת ומיני כבשים ובשר יבש וגבינות שעושין לצורך הפסח. בכל אלו נזהרין לעשותן כהלכת הפסח. כאילו נעשין בי"ט עצמו. אע"פ שעושין אותן מתחלת השנה. ואם לאו אין אנו אוכלין אותן בפסח. אע"ג דליכא למיחש בהו משום חמץ בעין. רק לבליעת משהו פגום. הרי על כרחך לומר אין מתירין המתבטל קודם הפסח אלא בדיעבד. ולא לכתחלה להכשירו לפסח במתכוין. עאכ"ו בחשש תערובת חמץ ממש. ואצ"ל במצה דמצוה דבעיא שימור. דלא שנא תוך שלשים. ל"ש קודם שלשים. כולה חדא מילתא היא:

ובאמת בדגן שצמח ודכוותיה היכא דודאי איכא חמץ בעין. נ"ל ברור שאפי' מתחלת השנה אינו מתבטל. כל שטוחנו לשם פסח. דהו"ל מבטל איסור לכתחלה. מאחר שמתכוין להכינו לי"ט. אע"ג דאכתי היתירא הוא דהשתא מישרי שרי. ולהראב"ד וסיעתו איסורא דאורייתא הוי. מיהו לכ"ע מדרבנן אינו בטל. ואסור בפסח למי שעשאו. ותו דדבר אסור שהוא בעין ואפשר להפרישו. אין לו ביטול ואפי' בשאר איסורין אוסר במשהו. דקיי"ל אפשר לסוחטו אסור. ותו אית ביה נמי משום חוזר וניעור בודאי לכ"ע ודוק:

ומ"ש במהרי"ל בכיוצא בו להקל תמוה דנראה שאסור מדינא

איברא מ"ש בס' מהרי"ל שא"צ לברור החטין קודם פורים. דילמא מירי בסתמא דלא ידעינן. אי אית בהו צמוחות. וס"ל דחששה רחוקה היא. משו"ה לא נהגו להחמיר כולי האי. אפ"ה יש לפקפק גם בזה. דאטו מי גרע קמח דמצוה מכל הנעשה לשם י"ט דפסח. שנזהרין בו מכל חשש ספק רחוק דטעם משהו. ולא מפלגינן. בין קודם שלשים יום לתוך

שלשים סמוך לפסח. אכן היכא דאיכא חשש גמור מחמץ בעין אפי' כל שהוא. ודאי דאסור הוא אפי' מתחלת השנה. כגון חששה דחטים לתותים. דאע"ג דספק הוא כודאי דייניגן ליה. כיון שהוא דבר הרגיל ומצוי מאד. אינו נכנס בגדר ספק כלל. ככבשין שדרכן לתת לתוכן יין ודומיהם. הכי נמי תבואה לתותה. הו"ל מידי דשכיח טובא במדינות הללו כידוע. על כן אין לעשות ממנו ס"ס כמ"ש הבנ"ש הנ"ל. גם כל שאר דבריו נדחין בקל ואין נראין כאשר יראה המעיין במעט הסתכלות דמדמי מילי דלא דמיין במ"כ. דספק נשיכת עכברים מילתא אחריתא היא. וכן מה שהחליט לקמח דין לח בלח ליתא. וכל מ"ש בזה דומה למרובה והם למשא. ומה ענין דשל"מ לכאן. וכבר כתבתי שהדבר ברור שיש כאן משום מבטל איסור לכתחלה היכא דאיכא למיחש לשום חמץ בעין. ואין לו ביטול בכך. ועכ"פ מתורת מנהג אבותינו על כרחנו צריכים אנו להחמיר בזו ביותר:

על כן פשוט ג"כ שצורך וחיוב גמור הוא מן הדין לעשות מחדש כיס שמרקדין בו הקמח לצורך י"ט של פסח. כשרואין משהו חמץ דבק בו של שנה שעברה. שמתלחלח מן האויר ונדבק ונעשה בצק על גביו. שאי אפשר לנקותו. כאשר עתה ראיתי בעיני פה ק"ק עמדין בכיס שהיו רגילין להצניעו מי"ט לי"ט דבר שנה בשנה. שאין לו תקנה. ולא יפה נהגו בזה עד הנה. ולכן לא חששתי להפסד ממון ולטורח גדול עד שעלתה בידי וציויתי לעשותו חדש. (וכדפסק רמ"א בהדיא בסי' תנ"א. וכן ידעתי שהנהיג א"מ הגאון ז"ל במקומו) הנלע"ד ברור ואחר עיון היטב כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן קכד

עמדין

מעשה אירע שמת אדם סומא שהיה מוכה גם בידיו ולא יכול להתעטף בציצית כל ימי חייו. שאלוני אם יש לקוברו בטלית של מצוה כשאר מתים:

מי שלא היה יכול לקיים מצות ציצית בחייו מחמת אונס אם יש לעשות לו טלית במותו מראה פנים לכאן ולכאן ופשר הדבר

והשבתי באמת איני יודע מדוע לא יקברוהו כדרך שקוברין שאר מתים. דהא סומא חייב בציצית דמרבינן מאשר תכסה בה לכסות סומא. ואפי' לא היו חייב בהן בחייו. הי"ל לעשות לו במותו. אטו פקח במותו בר חיובא הוא. הא כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות. אלא צ"ל משום דמצות אינן בטלות לעתיד לבוא כדי שיעמדו בלבוש דמצוה. א"כ לסומא נמי מה"ט מיבעי למיעבד ליה טלית דמצוה. דאע"ג דעומדין במומן. מתרפאין מיד אבל אין צורך. שהרי הוא לענין זה ככל אדם דחייב בהן כנ"ל:

אלא שמ"מ י"ל דלא צריך לקבור בטלית מי שלא התעטף בו בחייו. לפמ"ש התו' במנחות ובברכות דמי שלא נזהר בציצית בחייו אין קוברין אותו בהן. משום דאית ביה משום לועג לרש. כיון דבחייו לא היה מקיים המצוה. איך יקיים במותו ואע"ג דאיכא לפלוגי דהתו' מיירו בבני אדם שאין נזהרין במצות ציצית מחמת קלות ראש. משא"כ בהאי גברא דידיה הוא דהוה כאיב ליה. ואילולי זה ודאי היה מתעטף בו בחייו שאדם כשר היה. מ"מ אפשר דאיכא קצת משום לועג לרש כפי סברת התו' הנ"ל. דאל"כ תמה על עצמך. וכי מי שאכל שום וריחו נודף וכו' וק"ל:

אך אין סברת התו' הנז' מוכרחת כל כך. לכן אמרתי שהעושה לו טלית לא הפסיד. ולזה הדעת נוטה בשהניח ממון לעשות לו משלו. ואמנם לגבות מעות לצרכו. או לעשות מקופת חברה של ג"ח. הנמנע אין לתפוס אותו על כך. הנלע"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן קכה

דבר מתמיה וזרו"ת כפול נמצא בהלק"ט בדין הנחת תפילין

בס' הלק"ט ח"א סי' נ"ג. מי ששכח ולבש תפילין של ראש קודם לשל יד כו'. תשו' שמעתי שנהגו בצפת תו' דכשפגע בשל ראש תחלה. לובשו ומברך עליו. וחוזר ופושטו ואח"כ לובשן כדרכן וייטב מעיני וה"נ אם אירע לו כך יסיר של ראש. וחוזר למצותו עכ"ל:

ותרוייהון לא הניין לי. אם מנהג צפ"תו שהוא נגד הדין הפסוק בש"ע מסברה ישרה. שאין משגיחין בנ"ד באין מעבירין על המצות. דבעינן כל זמן שבין עיניך יהיו שתים. ובכה"ג לאו מצוה היא שלא לעבור עליה וק"ל. ולכן אם פגע בשל ראש תחלה. אעפ"כ יעזבהו ויניח של יד תחלה. שלא לעבור עמ"ש כל זמן שבין עיניך יהיו שתים:

ואם אירע שלבש של ראש תחלה וכנדון שלו. איני רואה טעם לפשיטה זו. ולמה נצריכהו לפושטה. אי משום לקיומי כל זמן שבין עיניך יהיו שתים. יניח גם של יד ויתקיים המקרא. הנלע"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט: שוב אחרי כמה שנים מצאתי כדברי בס' ט"ז א"ח סי' תשפ"ד:

סימן קכו

אם יש לאשה בימי נדותה לשתות מכוס של ברכה:

תשובה דבר זה מבואר בש"ע סקצ"ה דהיכא דמיחד לה כוס אסור בכל גוונא. אבל לאחר ששתו המסובין מותרת לשתות אחריהם מאותו כוס. ובלבד שלא ישלחנו לידה. כך היא הכרעת הראב"ד בשער הפרישה מס' בעלי הנפש:

ראיה נאה שמותר לנדה לשתות מכוס של ברכה

ולכאורה יש לי להביא ראיה לסייע דעת הראב"ד ז"ל. מאגדה דפ' הפועלים דשאלו

המלאכים איה שרה כדי לשגר לה כוס של ברכה. אע"ג דבודאי כבר פירסה נדה עכ"פ קודם גמר הסעודה עד שלא בירכו ברכת המזון שהרי מטעם זה לחם לא הביא כדאיתא התם. הא קמן בהדיא דשרי לה למשתי כסא דברכתא. ועל כרחנו צ"ל כדעת הר"א ז"ל דהיכא דשתו ושתיא איהי אבתרייהו לית לן בה. אלא דאכתי לא ניחא דהא כדי לשגר לה אמרינן. משמע אפי' לשלוח לה ביחוד שרי. ואילו לדברי הר"א לא שרי אלא כי שתיא. ממילא. אבל היכא דמיחד לה אף בכוס של ברכה אסור משום דמייתי לידי הרגל. וע"ש בס' בעה"נ בשם השאלתות דמייתי עובדא אריכא מדביתהו דשמואל:

טעם לשבח למונעה משתיתו

איברא אין למדין מאגדה (עמ"ש בתי"ט פ"ה דברכות ומ"ש בס"ד סרל"ג א"ח) ואולי לא באו המלאכים בשאלתם איה שרה. אלא להודיעו לאברהם אע"ה שיש לו לשגר לה כוס של ברכה לכשתטהר כדי שתתברך בהריונה. ובאמת יש לי ליתן טעם לשבח להמונעים כוס ברכה מהנדה. דהיינו כדאמרינן בטעמא דמילתא דמשגרו במתנה לאנשי ביתו שיתברך פרי בטנה. ומאחר שהיא עתה נדה אינה צריכה לכך. ולאו משום איסורא. אלא היכירא עבדי בכוס של ברכה דווקא. כ"ש דבודאי אית ביה קירוב דעת. ומלאכים נמי לאו לשגר לה עכשיו קבעו. דאי הכי בלא"ה עבדי דלא כהילכתא. דהא אמרינן אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא משל איש. כ"ש דאית ביה תו משום לתא דאיסורא נמי דאפי' לשאול בשלום אשה גרידא אסור ולמ"ד אפי' ע"י בעלה . כ"ש לייחד לה כוס דחמיר טובא כדאייתי הראב"ד התם משמא דגמרא. אלא ודאי אדבתר הכי קמדכרי ליה ורמזי ליה דמהשתא ליזדהר בהכי וכנ"ל:

תמיהא רבתא על בח"א וישוב קושיתו בלי שום ריח דוחק

וראיתי בח"א שם כתב ז"ל יש מי שהקשה וכי לא הי"ל לאברהם לשגר לה כוס של ברכה והאריך בדחוקים לאין צורך. כי גדול במלאכים הוא מברך והוא המשגר כוס של ברכה כדאמרינן האורח הוא מברך והוא המשגר הכוס כמ"ש בפנ"ש בההוא עובדא דעולא כו' א"ל ר"נ לישדר מר כסא ברכתא לילתא כו' וק"ל עכ"ל. ונפלאתי על זאת דהא בצדה תברא דתברא ילתא לדני בזיהרא מדלא חש לה עולא. שמע מנה דליתא לדרב נחמן דהא עולא לא אשגח בה ולא שדר לה. דסבר כי הא דאין פרי בטנה של אשה מתברך אלא כו'. ובאמת לפום מאי דכתיבנא לעיל משו"ה לק"מ מאברהם. דכיון דשמעינן מהתם דהיינו נמי טעמא דמשגרו במתנה לאנשי ביתו כדי שיתברך פרי בטנה. בודאי לא הי"ל לאברהם לחוש לשגר לה כוס של ברכה עד עתה. ביודעו שהיא עקרה. האף אמנם תלד אחרי בלותה. ולא היה מצפה על הנס שיבוא עכ"פ. לכן מתחלה לא היה רגיל להקפיד

לשגר לה כוס של ברכה בזקנתה. דאזיל בתר טעמא. אבל המלאכים שבאו לבשרו. רמזו לו מיד שתלד ע"י זה שהודיעוהו שצריך לשגר לה כוס של ברכה מעתה. והרי זה נכון מאד בס"ד. ולא היתה כוונתם דווקא על הפעם הזאת. כי דבר זה באמת אסור משני טעמים. אי משום דנדה אין ראוי לשגר לה כוס של ברכה אפי' ע"י בעלה. וכ"ש אם היה המלאך מברך בתורת אורח שאינו נכון כלל. אלא על פעם אחר נתכוונו לומר שמהיום והלאה יזהר לשגר לה וכנז"ל. מיהת אנו אין לנו אלא כפסקו של הש"ע שלא ישגרנו לה בתחלה. ולבסוף כי שתיא אבתרייהו ממילא. לית לן בה. וכי לא שתיא כלל משום היכירא. פשיטא דשפיר עבדא. והכין חזי למיעבד ולמיחש להההוא סבא הגאון רב אחא משבחא הנלע"ד יעב"ץ ס"ט:

סימן קכז

אם בני ישראל דרי ח"ל בזמן הבית חייבין לעלות לרגל. ואת"ל דפטירי מראיה אכתי תיבעי אי מיפטרי נמי מק"פ:

עיון במ"ש התו' טעם רי"בב שלא עלה לרגל

תשובה דבר זה לכאורה יש ללמדו מהא דאי' בפ"ק דפסחים בעובדא דההוא ארמאה דסליק ואכיל פסחים בירושלם כו' דשלחו שלם לך ר"י בן בתירה דאת בנציבין ומצודתך פרוסה בירושלם. משמע שלא עלה רי"בב לרגל. וכן כתבו בתו' ואמרו בזה לפי שלא הי"ל קרקע או זקן היה שאינו יכול להלך ברגליו דפטור מפסח כמו מראייה. א"נ נציבין ח"ל היא כדמוכח בספרי עכ"ד ז"ל. ונ"ל המחוור שבתירוצים הללו הוא מה שאמרו שזקן היה. וא"צ ללמוד פטורו מראיה. לפי שממקומו ומענינו הוא נלמד. שהרי אפי' היה בירושלם ואינו יכול להלך מפני קרונות. אינו נדחה לפסח שני שאנוס הוא. וכ"ש זה שלעולם אינו נראה לילך ברגליו. ותלמוד ערוך הוא בירו' גבי פסח דזקן פטור. ויותר היה נ"ל לומר בלשון זה שמא היה כל כך זקן עד שאינו יכול לאכול כזית צלי שאין הפסח נשחט עליו. ושאר דבריהם בב' תירוצים הנז' אחרי בקשת המחילה ונטילת רשות נלע"ד תמוהים. כי מה שאמרו מפני שלא היה לו קרקע נפטר מפסח. הוא דבר קשה מאד ואע"פ שאמרו כן לקמן בפרקין (ד"ח ע"ב) גבי ראיה מנלן למפטריה מפסח דבכרת. וגבי ראיה גופה מאן לימא לן שאינו רשאי. דילמא לא ממעטינן אלא מחיובא. דכי לית ליה קרקע רשות הוא לענין ראיה. ולענין פסח כרת שבו להיכן הלך. ואיך יפטר מחמתו: **ותו** הא דר' אמי יחידאה היא. והרמב"ם לא זכר אותו ולא הביאו בפסח ולא בקרבנות דראייה וחגיגה. כנראה דלא שמיע ליה כלומר לא ס"ל הא דר' אמי. ולקמן בסמוך בס"ד נימא ביה טעמא דהרמב"ם. ומה שנלע"ד ליישב. וכן מה שאמרו עוד שבח"ל היה דר

רי"בב לכן נפטר מפסח. וידמה שהוא קרוב להיות דבר א' עם התירוץ הראשון שרצו לומר בזה כיון שהיה שוכן בח"ל. ממילא מוכרח שלא היתה לו קרקע בארץ שאל"כ לא היה חונה חוצה לה. על כן לא היה חייב לעלות לרגל כנז'. וא"כ הוא הרי תשובה לדבריהם מכל מה שאמרנו למעלה:

חקירה בדין ישראל שכוני ח"ל אם היו חייבין לעלות לרגל בזמן הבית וממקרא מלא שדיבר הכתוב נראה ברור שאינה מצוה התלויה בארץ

ואם נפשך לומר שהוא ענין מוחלט בפ"ע. אם כן תמה על עצמך תימה גדולה איך אפשר לומר כן ומי שמע כזאת שלא נצטוו בפסח אלא דווקא ישראל הדרים בארץ והכתוב צווח לכל עדת ישראל. והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח שהוא בכרת. וכן הרמב"ם ומוני המצות אמרו בסתם. המבטל מצוה זו בלא אונס של טומאה או דרך רחוקה חייב. ואין ריחוק הדרך פוטרו. שצריך הוא לעשות כל מה שאפשר לו כדי להגיע לירושלם ויובן אפי' הוא ברחוק ממנה מאד מאד. אלא שאם נאנס מחמת ריחוק הדרך אחר השתדלותו ועשותו המוטל עליו בכל היכולת. אז פטרו הכתוב מחמת אונסו וזה פשוט. וברור שלא הטיל בו הכתוב תנאי זה אלא מאונס. ומאמרו ית' ובדרך לא היה כולל הקרוב והרחוק שלא שם לדרך פעמיו. וישב בביתו ונתעצל. הרי זה ביטל מצות עשה דפסח וחייב:

ותדע שהרי אמרו איזוהי דרך רחוקה ט"ו מילין מירושלם. א"כ תמה על עצמך וכי אין חובת הפסח כי אם לדרים בתוך ט"ו מילין סמוך לירושלם. ושאר כל ישראל אפי' הדרים בתוך א"י שהיא גדולה ביותר יהיו פטורים הא ודאי א"א לומר כן (ומקרא מלא הוא (אע"פ שאינו צריך שהדבר מוכרח מעצמו בלי ראיה) בד"ה (ב' ל') גבי פסח דחזקיה ויעמידו דבר להעביר קול בכל ישראל מבאר שבע ועד דן לבוא לעשות פסח):

והרחוקים שבא"י בודאי חייבין מהכרח הכתובים עכ"ז צ"ל פשר דבר בדרך ישר שחובה מוטלת על כל הקרובים שלשים יום לירושלם וזה בין דרים בא"י או בח"ל הכל שוה וראיות נכוחות למבין

ומ"מ צ"ל דיש גבול לדבר שבודאי א"א לומר ג"כ שהרחוקים מאוד יתחייבו לעלות לרגל מתחלת השנה לעשות הפסח. דהא ופנית והלכת לאהליך כתיב בג' רגלים. ונלע"ד שכך הוא הענין. ששלשים יום לפני הפסח חל חובת עשייתו על הרחוקים שיעתיקו מבתיהם מיד כשנכנסו ל' יום מזמן שחל חובת ביעור חמץ. שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני. וכל עיקרו לא הזהיר רק על עשיית הפסח. אלא דגמרינן ביעור חמץ מעשיית הפסח שאסור לשוחטו על החמץ אע"ג דבשני חמץ עמו בבית ודוק:

ועוד ראיה לדבר חג השבועות שאינו רחוק מי"ט ראשון של פסח אלא ז' שבועות. ונתנה לו תורה תשלומין שבעה. הרי בין שני הרגלים שמונה שבועות. לפי שהטילה תורה חובה על הרחוקים ששוהין ד' שבועות בהליכה וכן בחזרה וק"ל:

ועוד יש להוכיח כן מהא דאיתא בגמ' דפ"ק דמ"ק אמתני' דלא יעורר אדם על מתו שלשים יום קודם לרגל. דוק ותשכח שזהו הזמן המוגבל לחול חובת העליה לרגל על הרחוקים שיוכלו להגיע לירושלם בשלשים יום או קרוב לזה. והדר רחוק מירושלם יותר משיעור הזה פטור אפי' הוא דר בא"י:

מטיל שלום בין המאמרים הנראים סותרים וזרים בענין אורך ורוחב א"י ויצא דין בני א"י לחייב כולם בעלייה לרגל

(**ובאמת** שכל א"י אינה גדולה לארכה ולרחבה (דירושלם היא בקצה המזרח של עבר הירדן המערבי רחוק יום א' מן הירדן כדתנן במס' מ"ש. ותנא דט"ו יום המרחק הגדול שבא"י נקט) יותר ממהלך ט"ו יום כדאי' במתני' דתענית. וזה בבית ראשון (כדאי' בפ"ב דמציעא) שהיה לה גבול רחב ביותר. ואע"ג דאמרינן בעלמא א"י ד"מ פרסה עד"מ פרסה. (ובס' חס"ל מצאתי שבזמן הזה שנתקפלה א"י היא ק' על ק' חלק חצי שמינית דת' פרסה (ובס' כ"ופ העיד שהיא במ"פ) ונ"ל דהיינו דאי' במדרש גבי מרגלים שקיצר לפניהם הדרך ששבו מקץ מ' יום. ולמה דווקא העמידן על מ' יום לא פחות ולא יתר. ועפ"ז החשבון מכוון לפי שבזמן קפולה עומדת על ק' שהוא מהלך י' ימים. והקיפו לד' רוחות במ' יום. והם שגרמו בכיה לדורות בחורבן הארץ וכיווצה. והרי זה נכון מאד אולי משם יצא לו לבעל חס"ל שאמר כך כמשה מפי הגבורה. ובסע"מ מצאתי דבר תמוה במאמר אם כל חי פ"ו שבקפולה היא א' משמ"ג בהתרחבה. וצ"ע גם בס"ס יחזקאל ובפי' צורת הבית) צ"ל שזה היה הראוי לא"י עם ג' אומות קיני קניזי קדמוני. שעתידין אנו לירש. א"נ כדכתבו התו' בפ"ב דמציעא דההיא דדמ"פ עם מקום יערות קחשיב. אבל ישוב לא היה רק מהלך ט"ו יום מירושלם. ויש לכוין חשבון הט"ו ימים עם השלשים שאמרנו דחדא מילתא היא. דט"ו הם אי שכיחי שיירתא דאזלי ביממא ובליליא. ושלשים כי ליכא שיירתא ולא אזלי אלא ביממא לחוד. א"כ אין החיוב באמת אלא ליושבי א"י. לפי שכל הדרים חוצה לה לא יגיעו לירושלם בשלשים יום כי לא אזלי בליליא. ושיעור השלשים יום הוא לפי שעל הרוב לא ימצאו שיירות לילך כולן כאחד. וצריכין להקדים עצמן משלשים יום שלפני הרגל ודוק. ומעתה לא תקשה עלי ממשנה זו דתענית שנראה קצת שלא היו עולין לרגל כ"א הדרים בא"י וק"ל. ועוד שיבוש הוא להוכיח משם פטור העלייה לרגל ליושבי ח"ל. לפי שבודאי לא ימתינו בשאלת הגשמים בעבור שוכני ח"ל

הבאים מארץ רחוקה וק"ל. א"כ בא"י לא משכחת כלל דליפטר מחמת ריחוק המקום. שכולם נחשבים קרובים וחייבים לעלות בודאי. וכדאייתינן לעיל מקרא להדיא שכתבו איגרות לכל ישראל מדן ועד באר שבע. שהוא המרחק הגדול של א"י שיבואו לעשות הפסח. ובודאי אילו לא היו חייבין. לא היו טורחים כל כך לשלוח הרצים מעיר לעיר שיבואו לדבר הרשות):

עוד ראיות נכונות וישרות למוצאי דעת לשני חלקי הכלל המשובח הנ"ל

והיינו דבן דורתאי שפירש וישב לו בדרום (כדאי' פא"ד) כדי להפטר מפסח וחגיגה. שנתיישב ברחוק מאד מירושלים בכדי שישהה במהלכו יותר משלשים יום (אע"ג דסתם דרום שבתלמוד. מא"י הוא דוק ותשכח וצ''ל שלא היה מן הישוב של א"י) דפטור לעולם ובכל מקום בין א"י בין ח"ל כנז'. וה"ה איפכא דהדר אפי' בח"ל כל שאינו רחוק כשיעור הזה אינו נפטר מפסח. ואין ישיבת ח"ל פוטרתו בלי ספק. שאי אפשר לומר כלל שאין חובת הפסח אלא ליושבי א"י. שהרי חובת הגוף היא. ואינו דבר התלוי בארץ. ונוהג בארץ ובח"ל. רק שאינו נוהג אלא בפני הבית. ואז הוטל החיוב גם בח"ל כנז':

והכי מוכח נמי מהא דפ"ק דסנהדרין שמעברין את השנה מפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ולא הגיעו. ומדמעברינן לשתא בגינייהו. על כרחין חובה היא דרמיא עלייהו. דאי משום רשות בלחוד. לא הוי חזי לעבורי שתא עלייהו וזה פשוט. והתו' פירשו שם דהנך גליות ישראל שבח"ל הם. ומפני כך לא היו יכולין להגיע ע"ש. וקשיא ודאי דידהו אדידהו דהכא. (אולי ת"י אחרים הם):

איברא מדברי המפרש בהל' ק"ה פ"ד נראה קצת שדעתו בגליות ישראל הללו. לא שהיו בח"ל. אלא משום דתנא בבית שני קאי שהיו ישראל משועבדים תחת יד האומות קרי להו גליות ישראל. ואולי הוה ס"ל נמי למפרש הנז' כדעת התו' דהכא. דבח"ל אין חובת עשיית הפסח. שזהו שדחקו לפרש כן:

טעם לשבח שלא פסק הר"מ לדר"א דמי שא"ל קרקע פטור מראיה

אמנם אין צורך. שהרמב"ם לא ירד לחלק בכך ולא שמיע ליה לגמרי הך מילתא. ומשו"ה לא ס"ל נמי לדר' אמי במי שאין לו קרקע. דאף מי שאין לו קרקע אינו נפטר משום זה כדכתבינן לעיל דלא חש לה. והיינו מטעמא דפרישית דכיון שהוכחנו שחובה היא אפי' בח"ל. כ"ש בא"י אפי' אין לו קרקע. ואי אפשר להשוות פסח לראיה לענין זה. וגם בראיה לא משמע ליה לרמב"ם כדר' אמי להלכה. ונ"ל משום דתקשי עליה הא דממעטינן עבדים מראיה כדאי' ריש חגיגה. ותיפוק ליה שאין להם חלק בארץ. ואם קנה אפי' חציו בן חורין. אין לו קנין בארץ להפקיע מבעליו ישראל זהו הנ"ל בדעת הרב ז"ל:

עוד הכרח גדול לדחות ההיא דר"א מהלכה

ברם אם הייתי כדאי היה נ"ל לקיים דברי ר' אמי. ולפרשן שלא כמו שהבינו התו' כאן דר' אמי קרקע בא"י בעי כדלעיל. וקשיא עליה כדאקשינן. אבל יש לי לפרשו בהפך. משום דקשיא לי נמי וכי יש לך אדם בישראל שאין לו חלק בארץ. ואפי' אין לו עתה שמכר אחוזתו או שמכרו אבותיו. הרי חוזרת לו ביובל וגוף הקרקע בחזקת בעלים הראשונים עומד לעולם. ולוקח אינו אלא אוכל פירות עד שעת היובל. והרי אני מקיים בו ולא יחמוד איש את ארצך מאחר שיש לו עיקר קנין בקרקע. ותו קשיא נמי איפכא למאן דאית ליה קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי. וס"ל נמי האחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל. א"כ אי איתא לדר' אמי לא מצאנו ידינו ורגלינו בב"המ. דאינו עולה לרגל אלא חד בר חד עד יהושע בן נון. א"כ תמה על עצמך מי הוא החייב ומי הוא הפטור:

וי"ל ד"א ישר בדר"א שלא כהבנת התו' באופן שהיא הלכה קבועה

ומפני כל זה היה נ"ל שנוכל לפרש להא דר' אמי איפכא ממ"ש התו'. אלא בא"י בזמן שכל יושביה עליה והיובל נוהג. אפי' אין לו קרקע אינו פטור. שהרי אני מקיים בכולן מקרא דלא יחמוד בודאי כדפרישית. אבל דברי ר"א אמורים בישראל שאינן שרויין על אדמתן. דהיינו בגולה שבימי בית שני שלא היה היובל נוהג. ובעינן עכ"פ קרקע בין בא"י בין בח"ל. לקיומי קרא דלא יחמוד. וכשיש לו קרקע אפי' בח"ל. הרי מתקיים בו הכתוב לא יחמוד. (דארצך שפיר משמע אפי' בח"ל. כדאי' דכוותה פמ"ש גבי פירות שיצאו לח"ל. ומאן דפליג עלה ודריש בארצך. יחידאה הוא) דלא קפיד קרא הכא אא"י דווקא. כבביכורים דכתיב ארץ זבת חלב ודבש. אבל מארצך שפיר משמע בכל מקום ואפי' בח"ל. וזה נ"ל כפתור ופרח. ותיובתא כלפי שנאייהו דהתו'. שאם יש מקום לפרושנו כפי מה שעשינו לו סמוכות חזקות. אפי' תימא איתא לדר' אמי. אפ"ה לא מתרצי מידי. דלתירוץ הא' משמע דרי"בב בן א"י הוה. ולא הי"ל קרקע. ולתירוץ הב' משמע דהו"ל קרקע. אלא לפי שבח"ל היה דירתו נפטר. ואדרבה בא"י לא בעינן קרקע (בזמן שהיובל נוהג עכ"פ). ובח"ל כי אית ליה קרקע כל דהו סגי וק"ל. והשתא הא דממעטינן מי שחציו עבד וחציו בן חורין מראיה מפני שיש לו אדון. משכחת ליה נמי אע"ג דאית ליה קרקע בח"ל ודוק. ולפ"ז י"ל שלא נדחו דברי ר' אמי מהלכה גבי ראיה מיהא ועיין היטב. אבל לענין פסח לית דינא ולית דיינא דודאי אליבא דכ"ע לאו בקרקע ולא בח"ל תליא מילתא. אלא כדאמרן:

ומה שלא עלה רי"בב לירושלם לעשות הפסח אם לא היה זקן עדיין. צ"ל מפני שנציבין רחוקה מאד מירושלם הרבה יותר ממהלך שלשים יום. שאפי' היה בא"י פטור בכה"ג.

וכ"ש בנציבין שהיא ח"ל ודאי בארץ אשור. וכ"ה האמת כי רב הדרך ביניהם כמו שיראה ממצב מדינת אשור במפת העולם:

מיהא ודאי נכון לעלות לרגל מכל מקום וגם מח"ל הרחוקים הרבה ומשנה שלמה היא

ואיברא מבבל היו עולין לרגל. כדתנן בהדיא מ"ד פ"ה דנדרים. והך מתני' אשתמיטא להתו' ולהמפרש הנ"ל. ואפילו תימא דסברי רשות היא. מיהא אכתי הדרא קושיא ארי"בב דלא חייש לה. הא ודאי לא מהך טעמא הוא דלא עלה אלא כדאמרן. יהי ה' אלהינו עמנו ויעלנו מהרה בשמחה לארצנו ארץ צבי שצביוני וחפצי בה. נאם החושק ומשתוקק מארץ מרחק באהבתה ישגה ובתורתה יהגה יום ולילה לא תכבה אש תוקד שלהבת יה בית יעקב להבה. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה מצפה לעלות ציון ברנה לראות בטובה. יעב"ץ ס"ט:

סימן קכח

נשאלתי במי ששמע שמת אביו שהיה יותר מבן מאה. ולא ידע אם הוא בתוך שלשים לשמועה אם לא:

מי ששמע שמת אביו בן מאה ולא נודע אם הוא תוך ל' פטור מלתאבל. צל"ע בחזקת חי אי ודאי הוי וכן במת לפנינו צריך חקירת חכם כה"ג

והורתי שאינו חייב לנהוג אבילות. כמ"ש בט"ז סי' שצ"ז והסכים עמו א"מ הגאון זצ"ל בתשו' סי' ג'. ואע"פ שצל"ע בדבריהם ז"ל. שלפי מה שהחליטו במת לפנינו שהוא בחזקת מת למפרע מיום שלא ראוהו חי. יצא מזה דין חדש בשליח שמסר גט לאשה. ואח"כ נשמע שמת הבעל ולא נודע אם מיתה קדמה לגט. שנאמר א"כ שאינה מגורשת. ולא לבד ספק אלא ודאי אינה מגורשת לדבריהם ז"ל. דכודאי דיינינן ליה. אע"ג דבספ"ז דגטין משמע דאינו אלא ספק וכ"פ בש"ע סקמ"ד. (וצ"ע קצת שלא נזכר ספק זה כ"א במצוה לכתוב לאחר יב"ח. ולא אשמועינן בהדיא גבי סתם שליחות פ"ג דגיטין. ובאמת בשמעתא דבוגרת בפנינו משמע דכה"ג ודאי הוי לרב דקיי"ל כוותיה וק"ל. ואפי' לא שמעו בו שמת. משמע דלא הו"ל חזקת חי למפרע ודאי. לפמ"ש התו' במציעא (דל"ט) גבי סבתא דאשתבאי דוק). וכן יש עוד נפקותא במי שמת והי"ל בן במדינת הים. ואח"כ נודע שמת. ואין ידוע אם מת קודם אביו או אחריו. דאע"ג דקיי"ל בא"ע סי' קנ"ז דבסתם הרי הוא בחזקת חי. עכשיו שהוא מת לפנינו נימא דבחיי אביו מת וצ"ע. מ"מ לענין אבילות ודאי מסתבר בדבריהם. ואף ביותר מבן מאה אע"ג דאיפלג. כך נ"ל יעב"ץ ס"ט:

סימן קכט

בהמבורג

שלו' רב לאוהבי תורתיך כו'. ה"ה מ"ו הגאון הגדול כמהור"ר יעקב נר"ו יאיר:
שאל שוא"ל לאר"י. במסכת יומא (דף ס"ט) בפיסקא וקורא כו' עד ע"א בפיסקא ומברך כו'. ואמרתי דע"כ קושית וניתי אחרינא כו' פירושו שיביאו ב' ס"ת אחת תהא גלולה על פ' א"מ. ובזו יגללו לפ' אמור בלי ט"צ. והשני' תהא גלולה על פ' פנחס. וזה הוא פי' רש"י ד"ה ונייתי וכו'. דליכא לפרש דפריך שיביאו ג' ס"ת. אחת על א"מ. וב' על אמור. וג' על פנחס. ואע"ג דיכול לגלול בלי ט"צ מפ' א"מ לפ' אמור ובתרי יהא סגי. מידי דהוה ר"ח טבת שחל להיות בשבת. דמביאין ג' ס"ת אע"פ דיכול לגלול פ' ג' בס"ת א' בשעת דיקראו בס"ת ב' וא"צ אלא ב' ס"ת. וע"כ צ"ל דהכי עדיפא. א"כ ה"נ. דזה אינו דאני אומר רש"י חזי בלישנא דגמ'. חד גברא בתרי ספרא. ולא אמר בתלתא ספרי. ש"מ דלא הקשה אלא שיביאו ב' ס"ת. וא"ל דפריך שיביאו ב' ס"ת א' גלולה על א"מ. וב' על אמור ובשעת דיקראו פ' אמור בס"ת ב' יגללו פ' פנחס בס"ת א'. חדא דהשתא דמביא ב' ס"ת מוטב שיגלול מפ' א"מ לפ' אמור משיגלול לפנחס דרחוקה טפי. ועוד דא"כ לא משני מידי משום פגמא. דהיינו כשיביאו ס"ת ב' יאמרו דס"ת א' חסר פרשה ב'. דהשתא חזי דהדר יקראו בה כנ"ל. ועוד אם כנ"ל פריך לפרוך מיד על המתני' דקורא א"מ ואמור ובחד ס"ת ע"י גלילה. יביאו ב' ס"ת. אע"ג דליכא ט"צ בגלילה זו. דהכי עדיפא כדמוכח מר"ח טבת וכנ"ל. אע"כ צ"ל דהמקשה ס"ל היכי דיש לגלול בלי ט"צ מוטב שיגלול משיביא ס"ת אחרת בשבילו. והא דר"ח טבת שחל להיות בשבת ניחא. והא דאין מביאין ב' הוא מטעם דהגוללים פ' ג' בס"ת א'. אינם שומעים פ' ב' דצריכי לשמוע. וא"כ מוכרח רש"י לפרש כנ"ל:
רק לפי הצעה זו קושית העולם במ"ע דמקשים למה פריך מר"ח טבת לפריך מכל ר"ח שחל להיות בשבת דמביאין ב' ס"ת ולא חיישינן לפגמא. ותירצו מב' ס"ת ל"מל. די"ל לעולם חיישינן לפגמא. והא דל"ח גבי ב' דהתם יאמרו דהביאו משו"ה ב' ס"ת כדי שלא יהא ט"צ אם יגללו. משא"כ מג' ס"ת פריך שפיר. דהתם בוודאי לא יאמרו דעושין כן כדי שלא יהא ט"צ דא"כ בתרי סגי וכנ"ל. ע"כ קושית העולם ותירוצם. ובלא מ"ש אמרתי דהעולם דתירצו כן חולקים על רש"י הנ"ל. וס"ל דקושית וניתי כו' פירושו שיביאו ג' וכנ"ל. ולשיטת רש"י הנ"ל ס"ל באמת דקושיתם במ"ע. רק הם תירצו כן לשיטתם ה"נל. אבל לפמ"ש והוכחתי דאין לפרש אלא כרש"י הנז' דיביאו ב'. קושייתם במ"ע לפרוך מב' ס"ת ואת"ל כתירוצם דהתם ל"ל לפגמא. מכ"ש דפריך שפיר דה"נ חשש פגמא ליכא וקושית וניתי כו' במ"ע. ודוק. אבל מהא שכתבתי לעיל דזה דיגללו בס"ת א' בשעת קריאת הב'. ליתא כנ"ל. ליכא לסתור תירוצם הנ"ל די"ל דאע"פ אליבא דאמת ליתא

כנ"ל. אעפ"כ המון עם יטעו וילמדו כן וק"ל. ואין לתרץ קושייתם אע"פ דמוציא הכא ב'. אעפ"כ למ"ל מב' דעלמא. דהתם יאמרו משו"ה מביאים ב' ס"ת שלא היו רוצים לגלול. אבל הכא ראו דגללו מפ' א"מ לפ' אמור ואינם מדקדקים על טרחת גלילה בציבור. בוודאי יאמרו דס"ת א' חסירה פ' ג' דאל"כ יגללוה נמי בה. ולא ילמדו כלל חילוק בין גלילה שהיא בכדי שיפסיק או לא. דז"א דא"כ מר"ח טבת נמי לא פריך מידי. דבג' נמי יאמרו שלא היו רוצים לגלול ודוק. גם ילמדני רבינו מתני' עם ברטנורא שדברתי ממנה בהיותי עמו במחיצתו מחיצת הקודש. קדוש יאמרו לו. לו אני אייחל. תלמידו דכאיף ליה פב"ב. והיה אם יבוא דבר קדשו אלי אענדם ואעשם עטרה לראשי:

תשובה

באלטונא כ' מרחשון תצה"ל

הרימותי בחור מעם. שואל ומשיב דברי טעם. המשכיל התורני כה"פ יצ"ו:

פלפולא בעלמא בגמרא דיומא ד"ע ולא נצרכה אלא לחדודי דקב"ה בה חדי

ראיתי דבריך בפשט גמרא דיומא (ד"ע) טובים ונכוחים. מ"מ אין בהם כדי לדחות תירוץ קושית העולם ולהראות חיבתך אצלי אציג טענותיך אחת לאחת ותדע שכולם אינם מוכרחים. ריש מלין אומר מ"ש דליכא לפרש דפריך שיביאו ג' ס"ת כו' מידי דהוה ר"ח טבת שח"ל בשבת כו' וע"כ צ"ל דהכי עדיפא. דזה אינו דא"א רש"י חזי בלישנא דגמרא חד גברא בתרי ספרי ולא אמר בתלתא. ע"כ דבריך. ואין מזה שום הוכחה. די"ל הגמ' נקטה הרבותא דאפילו בתרי ספרי איכא פגמא ואין צ"ל בתלת. גם תחילת דבריך אינו מדוקדק. באמרך מידי דהוי ארח"ט דצ"ל דהכי עדיפא. ולכל זה לא הוצרכת כי אין דמיון זה עולה יפה. וכי מה ענין ג' ס"ת שמוציאין בשבת רח"ט. דהתם איכא ט"צ אם היו גוללין. משא"כ כאן ששתי הפרשיות סמוכות. למה יוציאו ג' אם מספיקים שתים. שהרי בגלילה א' ליתא ט"צ הכא. לכן ודאי שלא עלה זה על דעת אדם. ואף המתחילים לעיין גפ"ת לא יטעו בזה. דודאי אין קושית הגמ' רק שיוציאו ב'. ולא היית צריך לסניגור שנעשה קטיגור. וכנראה שלא עמדת על התירוץ ולא סיימוה קמך. ומתוך דברי יתבאר בעז"הי.

ומש"ע וא"ל דפריך שיביאו ב' ס"ת כו' ובשעת דיקראו באמור יגללו פ' פנחס בס"ת א'. חדא דמוטב שיגלול מפ' א"מ לפ' אמור משיגלול לפנחס דרחוקה טפי. ועוד דא"כ לא משני מידי משום פגמא דהשתא חזי דהדר יקראו בה. ועוד א"כ לפרוך מיד על המתני' כו' דיביאו ב' ס"ת. אע"ג דליכא ט"צ בגלילה כו' אע"כ צ"ל היכא די"ל בלי ט"צ מוטב שיגלול כו'. והא דרח"ט ניחא והא דאין מביאין ב' הוא מטעם דהגוללים פ"ג בס"ת א'. אינם

שומעים פ"ב דצריכים לשמוע עכ"ד. ואין בכל זה תשובה מספקת שאני אומר לעולם הפירוש כך הוא דמקשה שיביאו ב' ס"ת ובשנייה יגללו לחומש הפקודים. ודקשיא מוטב שיגללו לפ' קרובה הא לאו מילתא היא ומתורץ בירך קושיא אחרת. דבלא"ה צריך ליישב לפ"ז אמאי לא פריך מיד אמתני' יביאו ב' ס"ת. גם מה שדקדקת דא"כ לא משני מידי. לכאורה שפיר קאמרת. איברא לכי מעיינת לק"מ וכולא ניחא. דמעיקרא לא בעי למיפרך נייתי אחרינא לצורך פ"ב. דכיון דלית ביה משום ט"צ דהיינו בכדי שיפסיק המתורגמן וכי קריאה חדא חשיבא. למה לן לאפוקי ס"ת בחנם. דהא לא דמי כלל לרח"ט ודכוותה. שמוציאין ב' וג' ס"ת. משום דלא סגי בלא"ה. דקיי"ל אין גוללין בציבור יותר מכשיעור הנזכר וכאמור. ומהיכא תיתי להקשות בלי שום הכרח. ברם השתא דקשיא לן הא דקורא ע"פ ולא מתוך הס"ת. דהא קיי"ל דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בע"פ. ואמרת משום דאין גוללין. פריך שפיר האיכא תקנתא אחריתא דנייתי ס"ת אחרינא גלולה על פ' אמור. אע"פ שאין בזו משום ט"צ. כדי שנרוויח בזה שיוכל לקרות פ"ג מתוך הכתב ג"כ. בס"ת ראשונה שיגללוה בעוד שיקרא בשנייה. דכה"ג דילמא שפיר דמי ולית לן בה. לא משום ט"צ. שהרי אין צריכין להמתין. וגם הגוללים שמא אפשר להם לשמוע כמו כן. או דילמא לא חיישינן להא. כיון דלא אפשר לא קפדינן אי לא שמעי כולהו. משו"ה פריך השתא דווקא נייתי אחרינא גלולה לפ"ב. אע"ג דלא צריך משום אותה פרשה עצמה. אלא משום פ"ג שיוכל לקרותה מתוך ס"ת ראשונה כנ"ל. ולא רצה להקשות נייתי אחרינא גלולה לפ"ג. כי אז היה פשוט גם להמקשן דאיכא למיחש לפגמא. מאחר שלא יחזור ויקרא בראשונה. משא"כ כשהשנית גלולה לפ"ג. וצריך לגלול הראשונה לפ"ב. הוי ס"ד דל"ח כה"ג לפגמא כדסליק אדעתך דכיון דיראו שיחזור ויקרא בה. תו ליתא לפגם. זו היתה דעת המקשן. וחידש לו התרצן אפ"ה איכא פגמא. והיינו משום דבאמת איכא למיחש משום הנכנסין והיוצאין שלא ידעו שקראו בזו ב"פ. כדגזרינן דכוותה טובא ודוק שבזה מיושב הכל היטב ונסתלקו כל טענותיך לגמרי. דקושית העולם ודאי היא מתרי אתרי הוה ליה למיפרך כנ"ל:

תירוץ נכון לק"ע

וכיון שנתקעקעה ההצעה ופירשנו קושית הגמרא דפריך ונייתי אחרינא דקאי אפרשה ב'. דס"ד דבהכי איכא רווחא למיקרי אף פ"ג בס"ת קמא. דקסבר כה"ג ליכא פגמא ולא חשש ביטול שמיעה כנ"ל. עד דמסיק תלמודא. דאפ"ה הוי פגמא. אע"ג דבאמת משום שמיעת הגוללים לא איכפת לן. השתא דאתית להכי אתי שפיר דלא מצי למיפרך עלה מר"ח ושבת דעלמא ומב' ס"ת. דהתירוץ גלוי די"ל לעולם חיישינן לפגמא. והא

דל"ח גבי תרי. דהתם אמרי וודאי משום ט"צ אייתו ב' ס"ת כדי שלא יגללו. משא"כ כאן דליתא לט"צ אפילו יגללו פ"ב. שהרי היא סמוכה בכדי שלא יפסיק המתורגמן. ויקשה להמון למה הוצרכו מיד לס"ת אחרת. אם לא שהראשונה פגומה. וזה ודאי לא יעלה על דעתם שלכך הביאוה כדי שיוכלו לחזור ולגלול הא' ודוק. משו"ה לא פריך מידי מתרי דעלמא. אבל מתלתא פריך שפיר. דהא התם נמי לא יאמרו משום ט"צ הביאו ג'. דא"כ בב' סגי אלא ע"כ אע"ג דליכא למיתלי בט"צ. לא חיישינן לפגמא. ובכן התירוץ עולה בטוב והבינהו כי ישר הוא מצד הסברא:

ונ"מ לדינא ומסייעא למ"ש במג"א בשם ריי"ל

ויצא לנו מזה נפקותא אליבא דדינא דלפ"ז כשצריכין לקרות ג' פרשיות נפרדות. ואין להם כי אם ב' ס"ת. יכולין לגלול האחת. בעוד שקוראים בשנית. ולית ביה משום כבוד וט"צ. כיון דהוכחנו דתלמודא לא קפיד אהכי לפירוש הנ"ל. וזה שלא כדבריך שכתבת מדעתך בהפך כאילו הדין כך פשוט. אבל כבר הביא במג"א בשם ריי"ל שכתב בפשיטות דמותר לעשות כן. ולא איכפת ליה בגלילה שבתוך הקריאה וכנ"ל:

איברא לדידן מסתברא דליתא וקושטא דמילתא בפי' גמרא הנ"ל אליבא דהילכתא ומוטב שידחה כבוד ציבור בכה"ג ולא לגלול בשעת ק"הת

אמנם לא אכחיד תחת לשוני שלא נראו לי דברים הללו להלכה. כמ"ש בעז"הי בחיבורי ויותר נ"ל שאין לגלול כלל בצבור אם הוא בכדי שיפסיק המתורגמן. אע"פ שאין הציבור צריך להמתין. מ"מ לא שפיר דמי משום ביטול שמיעת הגוללים וטרדתם. ויפה כיוונת בזה לענ"ד. דאי איתא לא הוה שתיק מנה תלמודא. וגם בפי' הגמ' הנ"ל אע"פ שיישבתי ק"ע כנז'. אינו אלא לחדודי. והאמת הוא דקושית הגמרא היא נייתי ס"ת לפ' ג' וכן פירש"י בהדיא. וטעמו ונימוקו עמו דאין לפרש הקושיא אפ"ב כדי לגלול הא' כנז'. בר מטעמא דאמרן מוכח נמי הכי. מההיא דרח"ט שחל בשבת דמפקי תלת. ולא תסגי לן בתרי. ש"מ דלא ש"ד למגלל בעוד שקורין. ולדברי ריי"ל הנ"ל צריך לדחוק בו ולפרש הא דר"י נפחא דקאמר מוציאין ג'. פירושו אם רצו. וקמ"ל דלית ביה משום פגמא. אבל חיובא ליכא. דאי בעו אין הכי נמי דסגי בתרי ואין זה נראה אמת. אך אין התשובה של ריי"ל בידי לידע טעמו ושורש דבר נמצא בו. אעפ"כ למעשה כך נ"ל שלא לגלול בעוד שקורין. ואם יש צורך. מוטב שימחלו הצבור כבודם. וימתינו על הגלילה. כדפסקינן האידנא מחלו טורח ציבור בכה"ג. אף שגם בזה יש מקום פקפוק. כבר תקנתיו יפה בחיבורי בס"ד. ופוק חזי מה עמא דבר:

ק"ע הנז' מתורצת עוד בב' אופנים ישרים

ובאופן אחר נ"ל לתרץ קושית העולם בדרך אמיתי ישר וקיים לע"ד. אף שבאמת הקושיא מעיקרא ליתא. דודאי מתרי דעלמא ליכא למיפרך דלא אשכחן בשום דוכתא בתלמודא דבשבת ר"ח קורין בב' ס"ת. אלא דמכללא דרי"נ שמעינן לה. וזו היא מדה בכל הש"ס דניחא לפרוכי ממשנה ובריייתא או מימרא. ממאי דפריך מסברא חצונה. אע"ג דפשיטא טובא. כ"ש בהא דלא ידעינן אלא מכללא דאידך דרי"נ כנ"ל וזה פשוט ידוע למתחיל. וארי"נ נמי ל"ק מ"ט שביק ר"ח וי"ט. דהא פשיטא דנקט רבותא לאשמועינן דאפילו בתלתא ל"ח לפגמא. וה"ה לתרי וכל דכן הוא. א"כ לא היינו צריכים להטריח עצמנו כלל לפרק קושיא זו. שהיא פרוקה ועומדת. מ"מ להפיס דעת התלמידים אני אומר דמתרי לק"מ. דהוי ידע לחלק ביניהם. דבעלמא מאחר שהקורא בשנייה הוא המפטיר. וכבר נסתלקה קריאת חובת היום והופסקה בקדיש כ"ע ידעי דקריאה אחרת היא ול"ח לפגמא. לאפוקי הכא ביה"כ דכל הג' פרשיות קריאה אחת הן חשובות. ואין הפסק והיכר ביניהם בשום דבר. כה"ג וודאי יש מקום לחוש לפגמה של ס"ת הראשונה. משא"כ מג' ס"ת הקושיא חזקה. כיון דהקורא בס"ת הב' הוא נחשב מכלל העולים לחובת היום. ועדיין לא נשלם מנין הקרואים מבלעדו. ולפי דין המשנה עדיין לא בירך ב"הת לאחריה. כי הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה. ולא הפסיק בקדיש הו"א דנחשב כמו כן הכל כקריאה אחת. ואם איתא דחיישינן לפגמא. כה"ג נמי ליחוש. וחדית ליה התרצן דשאני חד גברא. מתלתא וה"ה לתרי. ובזה סרה התמיהה באופן נאות:

סימן קל

ישוב הגון לקושי הנראה בפירוש הר"מ מי"א פ"ג דסוכה

ואשר בקשת להעמידך על מה שפירש הברטנורא במשנת לוקח לולב וכו' נגד סוגית ש"ס שעליה כנראה משם. כבר הגהתי בגליון ספרי דאיברא הך פירושא דרביה הרמב"ם הוא. ונ"ל דס"ל כפי' רש"י בב"ק בהא דגרסינן וסתם עצים להסקה תנאי. וס"ל דכל האי שקלא וטריא דגמ' דהכא לאו קושטא דמילתא אלא משום יגדיל תורה. כדאי' טובא ובמסקנא לא קאי. דכי אתינן למימר וסתם עצים להסקה תנאי היא. תו לא צריכין למימר דלולב נהגא ביה שביעית. אלא האמת דעצים בעלמא הוא. כדבעי תלמודא למימר מקמי הכי. ואע"ג דדחיק ומהדר לשנויי דלולב כיון דהנאתו וביעורו שוין נוהג דין שביעית בו. היינו מעיקרא כי סברוה דכ"ע ס"ל בכל מידי דהנאתו וביעורו שוה נוהג דין שביעית. אבל למאי דמסיק ליתא להך כללא. דקשיא לן עצים דמשחן. ושנינן סתם עצים להסקה. דאע"ג דלזימנין הו"ל הנאתן וביעורן שוה. אפ"ה לא נהגא בהו שביעית. ואפילו בעצים

דמשחן לא. כדס"ל לחכמים דפליגי אר' יוסי. וכפי' רש"י הנ"ל בשם רבותיו. א"כ לא עדיף לולב מעצים דמשחן. דאע"ג דלזימנין עשוי לכבד הבית ומיקרי הנאתו וביעורו שוה. אפ"ה לא נפיק מכלל סתם עצים. ויהבינן ליה דין קנים ועצים שלקטן לחובה ודוק. והשתא לא צריכינן למדחק דלולב יש לו דין פירות האילן. אלא אתיא מתני' כרבנן. משו"ה רשאי ליתן לו דמי לולב. לפי שאינו אלא עצים בעלמא. דלא שייך ביה קדושת שביעית:

והכי נמי מסתברא טפי. ולא תימא שינויא דחיקא משנינא לך. אלא הכרחיות גדולות יש ג"כ לפירוש זה. מדסתם תנא במסכת שביעית ולא קמ"ל בשום זימנא דאף בלולבי תמרים נהגא קדושת שביעית. כדפסיק ותני התם פ"ז בלולבי זרדים והאלה והבטנה והאטדין. דכולהו בני אכילה נינהו. וכן מוכיחות כמה משניות שם. אלא שאין לי להאריך. גם כאן ממקומו הדבר מוכרע דאם איתא נילף מנה מיהת ללולב של שביעית שאין מוסרין דמיו לע"ה ודוק. ויספיק זה כפי דוחק השעה ומיעוט הפנאי. כבר הארכתי יותר מדאי. עם היות עוד לאלוה מלין. אכן באמת לולא פניך אני נושא. לא הייתי משיב כעת. שאני טרוד מאד ועסקי הבית מוטלים עלי. ועול ד"א על צוארי. כי אין מלאכתי נעשית ע"י אחרים. ותורתי מתי נעשית. אין נכון לבטל קביעות בשביל דברים הללו. אך להיות חבה יתרה נודעת לך מאתי. פניתי היום מכל עסקי להשיבך מיד לקיים הבטחתי. ובתנאי גמור להחזיר לי העתקה תוך איזה ימים. כי אין לי מעתיק. ועלי כבד הדבר. ואתה שלו' כנפש יעב"ץ ס"ט:

סימן קלא

אמרו רז"ל אפי' כי הא מילתא נשאל אינש מרביה יודיעני מעכ"ת דעתו הרמה בפירושא דהדא מתני' ר"ה (כ"א ע"ב) מעשה ועברו יותר ממ' זוג מתי היה מעשה זה בשבת או בחול ועל תשובתו אצפה:

תשובה

אלהי' יענה את שלו' ידיד נפשי כו':

אוי ליו' ד' י' אייר תצח"ל אלטונא

ידים מוכיחות ונכוחות לפרש ההיא מתני' דפ"ק דר"ה שעברו מ' זוג ועכבן ר"ע מעשה כי הוה בשבת הוה

גי"ה מכ"ח ניסן הגיעני כיו' אתמול כו'. אף כי באמת ראשי וידי כבדים עלי כעת בסבת מיחוש מגיד הזהוב המתעולל בי לפרקים ל"ע. אך אהבתו דחקה את הבשר והשעה. להשיב אמרים קצרים כאשר תשיג ידי הכהה היום. ואי"ה בפ"א אאריך יותר אי ניחא

קמיה. ותחלת דינו של אדם עד"ת לכן מוכרחני להשיבו דבר על ההיא דמספקא להו פירושא דמתני' דמעשה שעברו מ' זוג. מתי היה זה בשבת או בחול ע"כ תואר השאלה. ובאמת לא ידענא מאי קמיבעיא מאי נ"מ בין האי להאי. ואיברא מסתברא ודאי דבשבת הוה מעשה דה"ט דעכבן ר"ע או שזפר שלא יחללו שבת לחנם. מאחר שאינם צריכים להם. אף שיוכל הדוחה להתעקש ולומר לעולם מעשה כי הוה בחול הוה. וטעמא דעכבן דלא לאטרוחי ב"ד בכדי. וא"צ לומר דבשבת לא ילכו. ואפשר דלד"ה לא יחללו שבת יותר משנים. אבל זה ודאי אינו. דפשיטא מאן דס"ל אפי' נראה בעליל מחללין עליו השבת. אית ליה דאפי' טובא מחללין ושפיר דמי ור"ג בשיטתיה קאי. וגדולה מזו אפי' באידך מתני' דאב ובנו שראו א"ה ילכו. פירשוה בשבת. וילכו מספק שמא יצטרף אחד מהן עם אחר. אע"ג דודאי אין מצטרפין זה עם זה. וקאתי ספק רחוק ומוציא מידי ודאי כ"ש בהנך דאזלי זוג זוג כשרים. דודאי וודאי נינהו. מי נדחה מפני מי. וכן מוכח באידך פרקין גבי בית יזק. דבעינן למימר לישנא דצערא הוא. בראשונה שלא היו זזין משם כל היום. ש"מ דבשבת איירי נמי. דהיו מתכנסין לשם עדים רבים. ועוד הוא דבר הנלמד מענינו דבהכי עסקינן השתא. ואפלוגתא דר"י ות"ק דבבא דלעיל קאי. דמייתי תנא סייעתא לת"ק. דר"ע הוא דהוה קאי בשטת ר"י. ומיחה בו ר"ג. ובהא מסתייע פסקא דהילכתא. דפסק הר"מ ז"ל דלא כר"י. אע"ג דקיי"ל ר"י נימוקו עמו. מיהא בהא דעבד ר"ג מעשה דלא כוותיה סמכינן אמעשה רב:

סימן קלב

לונדון יו' ג' ך"ג אייר תצח"ל

שלו' וברכה וישע רב לאהו' אדוני מורי ידידי ופארי הרב המובהק כמוהר"ר יעקב נר"ו יאיר וכאל"ש:

גי"ה מן יו' הנ"ל עש"ק העבר לנכון ק' והנה מפני שאצטרך להאריך מעט אשיבו על דברי חול תחלה ואח"כ על ד"ת כמשל דמרגליות שנפלה לבין החול כו':

ומה דשאילנא קמי דמר פרושא דמתני' ר"ה בעובדא דר"ע לא רציתי להאריך ולומר הלכה לפני מעכ"ת. רק רצוני היה לשמוע ממנו ועכשיו מכריחני אדוני לדון לפניו ע"כ אעתיק מה שכתבתי בזה לפ' כו' כי שאלתי את פיו כדי לחדדו וזה החילי אות באות. הודיעני היאך אתם אומרים פירושא דהא מתני' ר"ה (ך"א ע"ב) בין שנראה בעליל וכו' מעשה ועברו וכו' ועיכבן ר"ע וכו' כי יש חלוקי דעות ביני ובין הילדים אשר כגילי האומרים כי מעשה דר"ע היה ג"כ בשבת וחלקו ר"ע ור"ג כמחלוקת ת"ק ור"י. ואני אומר שזה אי אפשר להיות בדרך סוגית התלמוד שיביא התלמוד מחלוקת ת"ק ור"י

ובתריה אותו מחלוקת עצמו בדין זה ממש מן ר"ע ור"ג הקודמים בזמן ומעלה. ועוד שהיה לר"ע ור"ג לתפוס אותו הלשון עצמו שתפסו ת"ק ור"י. ועוד שהיה המשנה ראוי לומר בחדא בבא ר"ג וחכמים אומרים מחללין ר"ע ור"י אומרים אין מחללין: ועוד דבסדר משניות לרמב"ם וברטנורא חולקים אותה לב' משניות ופוסקים הלכה כת"ק. אם היה חדא מחלוקת היה להם לעשות חד משנה ולומר ואין הלכה כר"ע ור"י. ע"כ אני אומר כי מעשה דר"ע אין לו שייכות עם הקודם. כי עובדא דר"ע בחול הוה. ומה שעיכבן הוא כי נראה לו שלא היה לב"ד צורך בהם. וכן משמע מפירוש הרמב"ם וברטנורא לפי הבנתי. ועוד מוכח ממה שהביא התוי"ט אגב גררא ירושלמי שאומר שאם היה זוג א' לא היה מעכבן. ואם לפי דעתו אם נראה בעליל אין מחללין. מה לי זוג א' ומה לי מ' זוגות. ועוד מוכח מברייתא דהאי משנה תניא א"ר יודא ח"ו שר"ע עיכבן וכו' אי אמרת בשלמא בחול היה ור"ע עיכבן על דבר קל. היינו ח"ו שיכשל ר"ע לעכבן על לא דבר של ממש. אבל אי אמרת משום איסור שבת עיכבן. מאי ח"ו הוא זה אם תנא מורה הלכה כשמעתיה ומכ"ש ר"ע דרב גובריה וגם ר"י קאי כוותיה. תבא עליו ברכה שעיכבן. אטו כל דלא אמר כת"ק וכר"ג ח"ו יאמר לו. ועוד שפיל לסיפא דהאי ברייתא ושלח ר"ג והורידוהו מגדולתו. אי אמרת בשלמא בחול היה ועל דבר קל וסברא גרועה עיכבן. היינו דראוי לעונש חמור כזה. אבל אי אמרת דבשבת היה אטו משום דלא עבד כסברת ר"ג יענשו בעונש כזה. והלא יש לו סמוכין עמודי עולם סברת ר"ע ור"י שאוסרין לחלל שבת אם נראה בעליל. וסבר לעשות מצוה גדולה לעכב את הרבים מלחלל השבת. זו תורה וזו שכרה להורידו מגדולתו. וזהו תשובתו אלי:

גי"ה קבלתי ביו' העבר וראיתי ע"ג הכתב בקשתו ממני שלא אקרא הכתב עד אשר אחוה דעי ועשיתי כאשר צווני וכשעיינתי ובאתי לדברי ר' יודא בברייתא דאמר ח"ו אמרתי מזה מוכח דע"כ היה בחול כמש"ל. וגם מהירושלמי מוכח כן דאם היה בשבת מה לי וכו' ואפי' זוג א' לא היה מניח לחלל שבת. וגם מדברי ר"ג ששלח אם אתה מעכב הרבים משמע דאם היה זוג א' שפיר עביד דעכבן דלא יבואו לידי מכשול לע"ל דאינו פירסום כ"כ. ואי אמרת דעכבן משום איסור שבת. ממ"נ אי שרי לחלל שבת. אפי' זוג א' לא יעכב אפי' בלא טעמא דפירסום. ואי אסור לחלל שבת. מ"ט יעשו איסור דאורייתא משום סברא דמכשילן. דלר"ע תחומין דאורייתא. וא"ת דר"ג שלח לפי סברתו דתחומין דרבנן. א"כ הדרא קושיא קמייתא לדוכתא מאי ח"ו דר' יודא. ר"ע עביד כסברתיה דתחומין דאורייתא. ולא הניח להם לעשות איסור דאורייתא משום סברא דמכשילן. ועוד מצאתי און לי במנחות (ס"ד ע"א) דילמא ע"כ כו' אבל הכא דנמצאת אתה מכשילן כרבנן ס"ל.

ופי' רש"י דזימנין דלא יראה בעליל ויאמר כשם שראינו כך ראו ב"ד ולא נחלל שבת. ואי אמרת דפלוגתא דר"ע ור"ג בשבת למה ליה לש"ס למימר דילמא כרבנן ס"ל. לימא דסבר כר"ג דאמר בפירוש דאין מחללין משום סברא דמכשילן אלא וודאי דפלוגתייהו בחול ואין שייך לומר כר"ג ס"ל דזה לא מיירי בשבת דאפשר דבשבת מודה ר"ג דאסור. וכשפתחתי כתבו וראיתי שכוונתי לדעתו הנאני מאוד. ושאלתי לרב. ואמרו שהיה בשבת שאל"כ מ"ט עיכבן ר"ע מה לו ולצרה הזאת שיעכבן בחול . וכי לטרחייהו היה חושש וכי לא ידע ר"ע סברא דמכשילן. ולא ערבה לי טעמם ולשון הגמרא יותר משמע דבחול היה. ובאמת סתירתו שכתב שא"כ היה להם לתפוס אותו הלשון עצמו דת"ק ור"י ועוד שאין זה סוגית התלמוד שיביא מחלוקת ואחריו אותו מחלוקת עצמו מהקודמים בזמן ומעלה. ועוד שהיה להם לומר פלוגתייהו בחדא בבא. כל זה אינו סתירה כי דבר זה מצינו כמה פעמים בסוגית התלמוד שמביא פלוגתא דתנאי ואח"כ מביא מעשה מהקודמים שהיו חלוקים בדין זה. ובמס' ביצה פ"ג משנה ה' בהמה שמתה וכו'. לפי דבריו היה לו לבעל המשנה לומר דברי ר"ט ומעשה. ומה שהרמב"ם וברטנורא חולקים אותו לב' משניות. גם זה אינו ראיה כי אינו מביא המעשה לאשמעינן פלוגתא בדין זה. אדרבה מביא ראיה לסיוע לר' יוסי שר"ע עכבן מפני שלא היה צורך לב"ד בהם מחמת שנראה בעליל ולא היה רוצה שיחללו השבת בחנם. ור"ג ג"כ לא אמר רק אם אתה מעכב את הרבים וכו' שיהו סבורים שאף בחול אינם צריכים לילך ואף אם לא נראה בעליל. אבל גם הוא מודה דלכתחילה אין מחללין את השבת אם נראה בעליל. ובמס' שבועות פ' ראשון הכל משנה א' והרמב"ם וברטנורא חולקים אותה לכמה משניות. ומפי' הרמב"ם שכתב מפני שלא היה לב"ד צורך בהם אינו ראיה כי אפשר לומר שהיה בשבת ומשום הכי עיכבן ללא צורך אבל אם היה בחול לא עיכבן. אע"פ שלא היה לב"ד צורך בהם. ע'כ: וזהו תשובתי לו שניה:

גי"ה מן ך"ה ניסן ק' מה שהסכמת לפרושי ניחא לי ותמהתי שלא מצאת לנו עוזרים יותר. מה ששמחת על לא דבר על מציאתך במנחות הוה לך לדלויי מרגניתא ודלית לך חספא כי מאי אולמא דר"ג מדרבנן. אדרבא מדרבנן עדיפא ליה לאתויי ואע"פ שר"ג אומר אותו הלשון עצמו. אבל אני אומר שראיה גדולה יש להביא משם אי אמרת דר"ע ור"ג בשבת מיירי מדוע לא אמר רב אשי ר' ישמעאל ור"ע ור' יוסי אמרו דבר א' כדרך הש"ס בכל מקום מאי האי דלא כייל ר"ע בהדייהו. אלא ודאי ר"ע לא שייך להאי כללא כי הוא בחול מיירי ואין לר"ע ור"ג שייכות במחלוקת ת"ק ור"י כלל. ומה שדחה מהור"ר משה רבך ראיותי כי ניים ושכיב אמר לדחיות הנ"ל במ"כ כי מה שהקשה מה לו ולצרה

הזאת לעכבן וכי לטרחייהו היה חושש אינה קושיא כי בוודאי לא לטרחייהו דעדים היה חושש רק לטרחייהו דבי דינא חשש דלא לאטרוחינהו בכדי וזה מוכח מהירושלמי שאמר שאם היה זוג א' לא היו מעכבן כי לא היה טרחא כולי האי. ומה שהקשה וכי לא ידע ר"ע סברא דמכשילן לע"ל אני אומר אם באנו להקשות כזה לא מצאנו ידינו ורגלינו בכל הש"ס ובאותו ענין וכי לא ידע ר' יהושע דרשה דג' פעמים אתם עד שהוצרך ר"ע תלמידו להזכירו ובפסחים א"ר יהושע שמעתי שתמורת הפסח קריבה וכו' ואין לי לפרש והוצרך בן עזאי לפרש ומחלוקת ר"ע עם רבו ר"א הגדול במכשירי פסח ומילה ואלף דברים כיוצא בו ואפי' תימא דלא ידע ר"ע כאן סברא דמכשילן לע"ע משום הא לאו גברא רבה הוא ועוד כאן אפי' אפשר לומר דשפיר ידע ר"ע לסברא הנ"ל רק סבר שאין כאן חשש מכשול מפני שהוא ג"כ יחיד מומחה וכב"ד חשוב הבודק אותם ודי להם בכבוד כזה ואין כאן יציאה בפחי הנפש ור"ג סבר שעכ"ז יש כאן חשש מכשול שלא יצאו בפח נפשי מפני שלא נבדקו במקום הוועד מקום שעיקר הב"ד יושב. ומה שדחה דברי ואמר שאדרבה זה סוגית הש"ס להביא פלוגתא דתנאי ואח"כ להביא מעשה מהקודמים שהיו חלוקים בדין זה ומביא ראיה מביצה פ' ג' משנה ה' בהמה שמתה וכו' לא הבנתי דבריו כלל בזה והוא דמיון כי אוכלא לדנא וכמעט שאני אומר דאחוכי מחייכת בי. כי מה ענין זה לכאן כי שם לית פלוגתא דתנאי או אמוראי קדמאי או בתראי ואי אפשר לי להלום דבריו שאמר שהיה לבעל המשנה לומר דברי ר"ט ומעשה והלא ר"ט לא ידע הדין ונכנס לב"ה לשאול ואיך יאמרו משמו מה שלא אמר ומה שדחה ראיותי במה שהרמב"ם וברטנורא חולקים אותו לב' משניות וז"ל גם זה אינו ראיה כי אינו מביא המעשה לאשמעינן פלוגתייהו בדין זה אדרבה מביא ראיה לסיוע לר"י שר"ע עיכבן מפני שלא היה לב"ד צורך בהם מחמת שנראה בעליל ולא היה רוצה שיחללו שבת בחינם ור"ג ג"כ לא אמר רק אם אתה מעכב את הרבים וכו' שיהיו סבורים שאף בחול אינם צריכין לילך ואף אם לא נראה בעליל אבל גם הוא מודה דלכתחילה אין מחללין את השבת אם נראה בעליל עכ"ל דברים אלו של תימא הם וא"א לי להבינם חדא אדמייתי סייעתא מר"ע תברא הוא מר"ג וכנראה מהגמרא הודה ר"ע לר"ג וכן פוסקים הרמב"ם והברטנורא ז"ל וא"כ הוא מעשה לסתור ועוד מהיכא תיתי יטעו העדים בזה מפני שלא הניחם לחלל השבת בזמן שנראה בעליל משום זה לא יבואו להעיד בחול בזמן שלא יראה בעליל ועוד וכי בלכתחילה או דעבד פליגי הכא ומה הוא קורא לכתחלה ומה הוא קורא דעבד ועוד אם גם ר"ג מודה שלכתחילה אין מחללין למה כעס כ"כ על שזפר עד שהורידו מגדולתו דברים כאלו בטלים מעצמן ומה שאמר שבמסכת שבועות פ' ראשון

הכל משנה א' בסידור הגמרא ובסידור משניות נחלק לכמה משניות תמה אני עליו למה שכח פ' ראשון דמסכת סנהדרין שהיא ג"כ משנה א' בסידור הגמרא ונחלק לכמה משניות בסידור המשנה וכי נעלמה זה ממני רק אין זה ראיה לכאן כי שם אין למשנה א' שייכות עם חבירתה וכאן הכל ענין א' ודין א' היה להם לערבם ולפסוק כת"ק וכר"ג ומה שאמר שמפי' הרמב"ם אין ראיה אני אומר שראיה ברורה ונכונה יש להביא משם למי שרוצה לעיין בדבריו כי זה לשונו מפני זה עשה כן לפי שראה כי עדותם לא היה בו תועלת מי בקש טעם יותר ממה שמפורש בהמשנה עצמה שנראה בעליל ואין צריכין לשום עדים אלא וודאי בחול היה ומפני שלא היה בדבריהם ממש חשש לטרחא דבי דינא ומשום זה חלק אותו לב' משניות מפני שאין לא' שייכות עם חברו ופסק במשנה ראשונה ואין הלכה כר"י ובמשנה השניה פסק כר"ג ולפי דבריו של רבך שמחלוקת ר"ע ור"ג ג"כ בשבת מיירי הלא זה כמו משנה שאינה צריכה ונראה כגמרא זמור זמורתא תהא הלכה הלכה למה לי פשיטא אם אין הלכה כר' יוסי שהלכה כר"ג ובירושלמי ראיתי ג"כ שחולק ב' משניות הנ"ל לב' הלכות ש"מ דסבירי להו כמה דכתבינן ודי בזה בקשתי מכ"ת להודיעני דעתו הרמה אם כנים דברי בזה אם לא ועליו אניח דעתי ושלו' וברכה ורפואה שלימה יהיה לו עד עולם מאד"ה אמן ממני ד"ש הטוב:

תשובה

ט"ו סיון תצח"ל אלטונא.

האח נפשינו יקירנו מחמד עינינו התורני המופלא בכתם טהור לא יסולה כמהר"ר פ' נר"ו שלום וישע רב ממזרח וממערב:

חיזוק וקיום דברי האגרת הראשונה בפי' מתני' דר"ה הנ"ל

גי"ה מן כ"ג אייר בא אלי ביו' ש"ק העבר. לא ידעתי איך ואצל מי נתעכב כל כך. ועם היותי טרוד מאד בעת הזאת בטירדא דמצות מילה שעסקנו בה היום ומחר כהיום מלבד אשר אתי בבית. מ"מ אנכי פניתי הבית וסרתי לחדר. למלאות מבוקשו להשיבו דבר מחוור בעז"הי יצא משפטו לאור לא נעדר. והנה כבר מלתי אמורה בהשקפה ראשונה שהדברים פשוטים ומוכרעים ממקומן. דסתמם כפירושם בשבת הדברים אמורים. שאם אי אתה אומר כן מה ענין שמטה אצל הר סיני. וראוי א"כ להיות מקומו באידך פרקין בתר ההיא דשאר כל הזוגות שואלין אותן ראשי דברים. וזה לבדו מספיק לאומדנא דמוכח טובא. דבשבת הוה מעשה כאשר כתבתי למבראשונה בקצרה. כי לא ראיתי להאריך בכך. בשגם אין בו נפקותא כלל לא לדינא ולא לסברא. דהא ודאי איתא להא ואיתא להא. דפשיטא ת"ק דר"י נמי אית ליה בשבת טעמא דמכשילן לע"ל דמהני.

וכדקאמר תלמודא בהדיא במנחות ריש פר"י. (והתימה ממעכ"ת אחר שראה והביט אל המ"מ דמנחות ומצא בפירוש בסוגיא דהתם דה"ט דמאן דס"ל אפי' נראה בעליל מחללין. איך נשאר לו עוד מקום פקפוק והרהור אח"ז לעמוד על דבריו. דא"כ מאי פסקא ומנ"ל לתלמודא בפשיטות כולי האי דאיכא הכא טעמא דמכשילן לע"ל. דמילתא פסיקתא הוא דמהני ודאי למידחי שבת. והא פשטא דמילתא מקרא נפק שריותא ולא מסברא. אלא ע"כ הוא דבר הלמד מענינו מדנסיב תנא למילתיה דר"ג עלה דהך פלוגתא. ש"מ דחד טעמא הוא ודאי) אפי' לכשתימצי לומר דר"ג בחול הוא דקאמר. והוא הדין נמי איפכא דמאן דלא חייש לטעמא דמכשילן כר"ע. אפי' בחול מעכב הוא את הרבים שאינן צריכים. וחושש לטירחא דבי דינא בכדי. כמ"ש בקודם בקיצור לפי שאין נאה להתעצם ולהתרחב בוויכוח זה. מאחר שאין לנו תועלת נרגש מזה והלשון סתום. ולפי משמעו סובל שני הדרכים. על כן תמהתי על ההתעצמות בזה. אמנם לפי ענינו ומקומו אין לך לומר אלא בשבת היה מעשה. ממקומו הוא למד כאשר אמרתי כי יגיד עליו רעו. ומענינו דפשיטא מסתבר טפי דאין כאן בית מיחוש. אלא משום לתא דשבת דחמיר. אבל בחול אינו נראה שיחוש ר"ע לטירחא דב"ד. דמאי איכפת ליה בה. אלה דברים פשוטים מוכרחים בעצמן ומספיקים בטעמן. אכן מאחר שראיתי שנשתרש אצל מעכ"ת ההפך וכסבור שכבר יצא י"ח לעשות מוסכם מוחלט לפרש המשנה בחול כדעתו. והראה לכאורה פנים מסבירות לדרכו. לכן אשתעשע עמו להרחיב בביאור חלקי הסותר כדי שיצאו הדברים מלובנים כשמלה חדשה בעז"ה גמרא נגמור לא זמורתא תהא ואענה אף אני חלקי. ולא אוציאנו מת"י נקי. אף אם אין כמוני יכול להוציא את הרבים כבקי. ידעתי כי אז אצדק ויודה כיהודה כי ישלים חוקי:

אין מוקדם ומאוחר בתורת המשנה בסידור דברי תלמיד לפני דברי רבו ומבורר ע"פ עדים רבים. הסרת פקפוקי ודקדוקי השואל]. ביאור ענין זכרון שמות התנאים בעלי השמועה הנז' במשנה פעם מרובים פעם מועטים וברוב שמות המקבלים הקדומים נשמטים

והנני מעביר דבריו לפני אחת לאחת. למצוא חשבון צדק הן שלי שלו לפניו להנפה בנפת שכלו לבור אוכל אשר זורה במזרה וברחת. תחלת דברי פי חכם נשמעים בנחת. באומרו שזה אי אפשר להיות בדרך סוגיית התלמוד שיביא מחלוקת ת"ק ור"י ובתריה אותו מחלוקת עצמו בדין זה ממש מן ר"ע ור"ג הקודמים בזמן ובמעלה ועוד שהיה לר"ע ור"ג לתפוס אותו הלשון עצמו שתפסו ת"ק ור"י ועוד שהיה ראוי לומר בחדא בבא ר"ג וחכ"א מחללין ר"ע ור"י אומרים אין מחללין ע"כ דבריך. ואינן אלא אחת. אבל באמת אחר המחילה אין כאן הוכחה של כלום. ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע.

ותחלה אני אומר שאצלי הדבר פשוט כשם שאין סדר למשנה בהלכותיה ובבותיה. כך אין מוקדם ומאוחר בסידור דברי התנאים אפי' במחלוקת אחת ודין א' בעצמו. וזה דבר רגיל מאד במשניות ובריייתות רבו מספר. מ"מ אתפוס קצתם לדוגמא עיין גמרא דברכות אמתני' דמאימתי קורין את שמע בשחרית דמייתי במתניתא ר"מ לפני ר"ע רבו. ובפא"ע שנינו הבדלה בחונן הדעת ר"ע ואחריו ר"א רבו. שילהי יבמות נשנו ר"ע ור"ג ור"א ור"י זא"ז. שילהי נדרים ר"מ לפני ר"ע פ"ק דעדיות פעמים הרבה נזכר שמאי אחר בית שמאי תלמידיו. ע"ז (דמה"א) ריה"ג קודם ר"ע ע"ש בתו'. וכן עוד נדה ספ"ה רי"הג לפני ר"ע. ב"מ (דד"ב ודז"א) וכן בכל מקום רבי קודם אביו. סוף אהלות כיצד מטהרין בה"פ ר' ואחריו ר"ש. כלים פי"ז רמוני בדן ר"מ ואחריו ריב"ן ור"ע. יעויין עוד ספ"ב דמקואות פ"ד דשקלים. וכהנה רבות מאד ואין זה אחד אחוז מן החמשים רק מה שקלטתן התיב"ה אשר באו מאליהן במרוצה. על כן אין בזה דבר חדש כלל שיביא התנא דברי המאוחרים לפני דברי הקודמים בזמן ובמעלה במחלוקת אחת באותו דין ממש: וכ"ש באופן כזה שבהכרח צריך לאחר ענין המעשה לטעם שיבוא לפנינו בסמוך בס"ד. ועוד מט"א לק"מ כמ"ש בעז"הי כתר לי זער. באופן שאלו הג' דקדוקים יבואו על נכון היטב מיושבים. כל א' וא' בשלשה דרכים מתוקנים וטובים. ואמנם זה שדקדק מעכ"ת שהיה לר"ע ור"ג לתפוס אותו הלשון עצמו. אין בו ממש במ"כ. משום דר"ע ור"ג לא אמרו כן בפירוש אלא מכללא נשמע דהכי ס"ל כנראה ממעשה הלז. ולא ראו איש את אחיו אז לחלוק זה על זה. ולא נחלקו זה עם זה בבה"מ כדרך שנחלקו ר"י ות"ק כשנאמרו דברים בבית הועד כדי לקבוע הלכה. התחשוב אחי שכל דברי התנאים שנאמרו סתם או שנשנו במחלוקת. יחידים הם שאמרו כן. והלא רוב דבריהם אינן אלא מפי הקבלה איש מפי איש אע"פ שלא נזכרו ברוב המקומות. אלא מי שזכה לבוא לבה"מ בקיבוץ החכמים. נשנו דבריו בשמו. עם שרבו למעלה ראש העומדים בשטתו רבים וגדולים וחברים הסוברים כמוהו או קיבלו כך (וא"ת תינח בחברים שלא זכו להאמר הדבר על שמם. מאחר שמנעו עצמן מבה"מ הפסידו. כענין שאמרו פ"ג דביצה לעולם אל ימנע אדם עצמו מבה"מ. ובפע"פ רברבנותיה דמר גרמה ליה דלא מתאמרא שמעתא משמיה. אלא האבות והזקנים הקדומים שמהם באה השמועה ע"פ הרוב כדברינו. אם כך הוא מדוע לא נקראה על שמם. והלא במקומות מצינו שהוזכר שמם על שמועתם כההיא דפ"ב דפאה וזולתם. מכלל שבשאר המקומות שנזכרו שמועות הסתמיות שומע אני שאינן אלא דברי היחיד ההוא שבשמו בלבד נאמרו. אין הדבר כן. אבל תדע כשם שאמרו ראה רבי דברי היחיד ושנה אותן בלשון רבים כדי לקבוע הלכה כמותו שלכך נשנו דבריו

בסתם. כך כשלא נראו בעיניו דברי המרובין. ובטלו דעת כת אחת המנגדת אף שהן רבים עתה או שקולים. מאחר שבטלו דבריהם במיעוטן במנין או בבנין. חזרו הדברים ליחידים ראשי הכת ההוא להקרא על שמם כאילו הם בלבד אמרום. לומר שדברי יחיד הם. כטעם שנז' רפ"ק דעדויות בזכרון דברי היחיד לבטלה זה פשוט בעיני. ומה שהזכירו במקומות מועטים שמות איזה דורות מבעלי הקבלה שמהם נשתלשלה. כגון אותה דנחום הלבלר בזורע שדהו ב' מינין דפ"ב דפאה. וזולת מעט מזער שנזכר דוגמת זה. כענין שאמרו ספ"ק דיבמות על מדוכה זו ישב חגי הנביא וכן מצינו בעדיות כיוצא בזו זהו מפני המחלוקת לבטל כל ספק ולסלק כל עורר וטוען במקום שראו צורך בדבר. ואעפ"כ השמיטו דורות אמצעיים. כדאמרינן בפ"ד דנדרים ש"מ כל מילתא דמתאמרא בבי תלתא מציעאי לא אמרינן. אבל כשלא מצאו צורך בכך. לא ראו לטרוח בזכר שמות כל מקבלי השמועה ההיא. שיביא לידי להג הרבה מאד ויגיעה לאין קץ. ללא תכלית. על כן הספיק ברוב המקומות שם האומר אותה שמועה בב"המ כאשר נקבצו באו שמה לברר ההלכות המקובלות. זולתי במקומות מעטים מתי מספר מטעם שאמרנו ואין לי בכל זה ספק בעז"הי) ופעמים רבות מביאים ראיה ממעשה שהיה. ולכן בכל מקום ששנו מעשה שהיה. נשנה בסוף אחר שהציע התנא ההנחה המוסכמת או המחלוקת בדין ההוא. אע"פ שהי"ל להקדימו כפי זמנו וגם למעלת בעלי הדבר ההוא. אעפ"כ הניחוהו לאחרונה. וזה מטעם האמור. שלא נאמרו דבריו של בעל המעשה בב"המ אלא עכשיו. והתנא מביאו רק לסייע דעת המחזיק בשטת בעל המעשה ההוא. לומר שיש לו עמוד חזק להשען עליו. או לפי שהמעשה רב כחו. שאין למדין אלא מהלכה למעשה וקי"ל מעשה רב. וזהו דרך רבי הנהוג במשנתינו כאשר החל באר במשנה ראשונה באיחור ענין המעשה דבניו של ר"ג. וכן בפ"ב מעשה בר"ג שקרא לילה ראשון שנשא. וזאת אני זוכר רק ליסוד מוסד שהמעשה ראוי להתאחר בכל אופן:

עדות המעשים המובאים בדיני המשנה לעולם מאוחרת לדברי התנאים בהלכה ההיא אגב חביבותו וחשיבותו

אבל כדי לברר הדבר בענין קדימת המאוחר אפרט עוד מקצתן לחיזוק הענין. עיין פאה פ"ב מעשה שזרע ר"ש איש המצפה. שילהי פ"ד דתרומות. פרק בתרא דמ"ש מי שהיו פירותיו רחוקים ממנו. פכ"ב דשבת אר"י מעשה בא לפני ריב"ז. וכן עוד מעשה כיוצא בזה ששנה ר"י לעצמו לקיים דבריו פ"ד דעירובין. עוד בבתרא דעירובין. רפ"ג דביצה פ"א דר"ה זה שאנו עסוקין בו. פ"ב דסוכה מעשה בר"י בן החורנית. ע"ש פ"ג מעשה דבני ירושלים שהיו אוגדין את לולביהם בגימוניות. פ"ג דתענית מעשה שירדו זקנים וגזרו

תענית. וכן עוד שם בסוף הפרק. פי"ב דיבמות מעשה בא' שחלץ בינו לבינה. ובבתרא דיבמות. ושם עוד שילהי מכילתא. ספ"א דכתובות. פ"ב דקדושין מעשה דה' נשים. פ"ו דגיטין מעשה בבריא. ושם פ"ב מעשה בצידון. ספ"ה דנדרים מעשה דבית חורון. שם פ"ו מעשה ואסר ר"ט. שם פ"ט מעשה והתירו ר"מ. ע"ש סוף הפרק מעשה דר"י. פ"ג דנזיר מעשה בהילני. שם ספ"ו מעשה במרים התרמודית. פ"ח דב"ק מעשה בא' שפרע ראש האשה. פ"ט דב"ב מעשה באמן של בני רוכל. פ"ה דעדויות מעשה בכרכמית שפחה. וכל מסכת עדיות נעשית מקבלת המעשים שאירעו בבתי דינים הקודמים שמימיהן הן שותים ושמותן לא הזכירו. פ"ה דע"ז מעשה בבן זונין. פ"ד דבכורות. עוד פ"ה עוד פ"ו. ספ"יז דאהלות. פ"ח דנדה. הנה הבאתי מן הבא בידי אגב ריהטא. והמחפש ימצא יותר. וכולם לאחרונה יסעו. לטעם שאמרנו שהיא הראיה לקודם שנקבעו דבריו במשנה. ומסתייע מהמעשה. דאמרינן מעשה רב. ופעמים המעשה המובא דברי יחיד היא ואין הכל מודים בו. אם לא נודע ונתפרסם אצלם. כענין כמה מהנ"ל. ופעמים מחולקים בענין המעשה עצמו זה אומר בכה וזה אומר בכה כאותה ששנינו שילהי עירובין. ופ"ב דסוכה לא כך היה מעשה בר"י בן החורנית וכן בתענית רי"א לא שאכלו אלא שנראו ודוגמתם. ופעמים שגם לשעבר בשעה שקרה המעשה נחלקו לב' דעות. כמו זו שאנו עומדין בה. אלא שאינה קרויה מחלוקת לפי שאין סופה להתקיים. מאחר שעל כרחך עמדו דברי ר"ג והודה לו אף ר"ע בודאי הרי מעתה בטלה אותה מחלוקת ולתכלית זה הביאו התנא לבטל דבריו של ר"י לומר שסברת יחיד היא. וכבר נמנו עליה וביטלוה. כללו של דבר כך הוא המנהג בכל מקום להתאחר ענין עדות המעשה. שהוא דבר בפ"ע שאינו מפורסם לכל. ולא נאמרו דברים בהקהל ובביאור גמור. שנדייק שהי"ל לומר בזה הלשון עצמו ששנו אח"כ כשסידרו המשניות. וכ"ש שאין מקום לדייק זה כאן. שאותה מחלוקת לא עמדה. אלא חזר בו ר"ע אצל ר"ג בלי ספק. ולא הוצרך לו התנא אלא לסייעו לת"ק:

ולכן גם הדיוק הג' שהי"ל לכלול בחדא ר"ג וחכ"א מחללין ר"ע ור"י אין מחללין. חלף הלך לו מתלת טעמי. חדא דאינהו לא בפירוש ובהדיא אמור. ועוד שהמעשה במחלוקת שנוי. ותו אפי' תימא ר"ע הוה. מיהת ודאי הדר ביה ר"ע לגבי ר"ג:

מ"ש מעכ"ת מפי' הר"מ ורע"ב שחולקים לב' בבות וב' פסקים. לכאורה שפיר קאמר איברא מהא נמי לא תשמע מנה. דודאי אצטריכו למפסק הילכתא בתרוייהו. משום דאיכא למימר חדא מאידך לא אתיא. כדבעינן למימר בס"ד:

מראה פנים מסבירות לקיים דעת השואל בפי' משנה הנ"ל. ומ"מ עלובה עסה שנחתומה מעיד שהיא מעושה ואינה נלעטת בלעיסה

מ"ש ע"כ אני אומר דמעשה דר"ע אין לו שייכות עם הקודם. ומה דעיכבן הוא כי נ"ל שלא היה לב"ד צורך בהם. כבר אמרתי אני שאין זה נראה כלל מכמה צדדים ואין להאריך עוד כאן. ובאמת תמה אני על שכלו הישר אנה פנה ידידי בפעם הזאת לבור לו דרך עקלתון. ולבנות יסוד על שורש פחות מעובי מחט של מיתון. אף אם מצא לו סימנים לפ"ד. הי"ל לטרוח ולהטותן אל הדרך הקרוב דרך המלך הישר הולך. ידעתי כי כל תוכל ולא יבצר ממך מזימה. ומדוע יקשה עצמו לדעת אחרת כיום הזה. וכבר עלה על דעתי לסייע פירושו במשנתינו דבחול הוה מעשה. ולא משום דשלא לצורך גרידא עיכבן ר"ע. אלא מטעם אחר עצום הוא שעשה כן. וחשבה לטובה ותועלת גדול בתיקון קידוש החודש. וידוקדק עם זה מה שיקשה למעיין המשכיל זה שהאריך התנא בסיפור המעשה שהיה. להודיענו המקום שעכבן ר"ע בלוד. כולי האי למה ליה מה לנו צורך לדעת מקום המעשה איה איפה הוא. ומהראוי הוא באמת לבקש דרך וטעם שלא יוציא התנא דבריו לבטלה כלשון בני אדם. ואפי' לשון הדיוט יש לדרוש שלא יהא נראה כשפת יתר. וכרגע נ"ל ענין יפה מאד אע"פ שאינו אמיתי על דעתי. מ"מ ישמע חכם ויוסיף לקח. וזהו אשר אמרתי בחפזי עם הצעה הנודעת מתוך ספרי הנדפס בס"ד. שהבאתי שם פ"ב דר"ה מ"ש הר"מ ז"ל בחיבורו שאם העדים אשר ראו את החודש רחוקים מב"ד יתר על מהלך לילה ויום מב"ד. לא ילכו להעיד עליו לפי שאין תועלת בעדותן שכבר נתעבר החודש. וכבר הוקשה לנו מדידיה אדידיה. שבספ"ג כתב שאם אחר שנתעבר אם באו עדים וכיונו עדותן מקבלין אותן ומחזירין את הדבר. ושמנו שלום בעז"הי בין ב' המאמרים האלה שלא תחול בהם הסתירה יע"ש. והנה ר"ג כבר היה סבור שמקבלין עדותן אף אחר לילה ויום עם שכבר נתעבר החודש. כדמוכח ממעשה דראוהו בזמנו ובליל עיבורו לא נראה וקיבלן. דמשמע בתר הכי. כמו שרמזתי ג"כ בספרי שם. והשתא הכא נמי אזיל לטעמיה ולשטתיה. ועדיין צריך אני להצעה קטנה מהנודע שלוד היא במערב ירושלם מהלך יום א' כמו ששנינו פ"ה דמ"ש ויבנה (כדומה) במזרחה בארץ הגליל וכנראה אינה קרובה לירושלם כשיעור הזה ויש לזה קצת הוכחה ביוסיפון כמדומני וכן בהל' ק"ה להרמב"ם פ"ה עם שאינו הכרח כל כך. ואם כן הוא הדבר מכוון ובהא קמיפלגי הני תנאי ר"ע קסבר מאחר שעכשיו עומדים בלוד ולא יגיעו למקום ב"ד עד אחר זמן עיבורו. מעתה ודאי אין צורך בהם. וע"כ צריך לעכב על ידם שלא ילכו. מאחר שכבר יצא שם החודש מעובר. והא כדינא הוא. ואפי' ר"ג נמי הכי ס"ל. אלא דשאני ליה בין לכתחלה ובין דיעבד. וכיון שכבר החזיקו בדרך ועברו ממקומם עד לוד. הרי הן כאלו כבר הגיעו למקום ב"ד ואסור להחזירם כדי שלא להוציאם בפחי נפש. וכדרך שעשה לאותן הנ"ל שקיבלן כשבאו

לב"ד אף אחר זמן עיבור החודש. והמחזיק בדרך כאילו השלימו כדקיי"ל לענין עירוב וזולת. וכ"ש הכא דנפישי להו מ' זוג ואוושא מילתא אם יצאו בפ"נ. לכן שלח לו אם מעכב אתה את הרבים ודאי נמצאת מכשילן לע"ל. ואינה דומה למעכב יחידים שעדיין לא החזיקו בדרך. והרי זה דבר נאה עזר כנגדו חגור חריף על ירכו הוד והדר לדרכו. אלא שמ"מ אינו כדאי לעמוד נגד ההכרחיות העצומות הנז' המוכיחות בשתי ידים שבשבת היה הדבר. וריחוק יבנה עדיין היא אומדנא בידינו (ואפי' היה מבורר אצלנו שכ"ה ודאי. (כי אמנם מש"ל שיבנה במזרחה של ירושלם. עם היותו נגד המציאות באמת. אכן היא ודאי במערבה כלוד אלא שזו נוטה לצפון וזו לדרום ואינם רחוקים זה מזה רק שתי שעות לפ"ד בכפ"ופ. גם הלא היא בארץ פלשתים כמש"ל בס"ד (ספ"ז) הנודעת בקצה מערב א"י. על כן לפום ריהטא כתבתי מש"ל בזה. אבל עכ"ז אינו מזיק למבוקשנו משום כך. לפי שאין הכרח לומר דווקא כלשון שאמרנו. מחמת שחשבנו לדבר פשוט היות קידוש החודש ביבנה דווקא מקום הועד אז בימי ר"ג. אולם אפשר שהיה אז בירושלם כדרך שהלך לעבר השנה בירושלם כמש"ל בסי' הנז'. עם שאינו מהחיוב לצורך ק"ה. ולפ"ז עדיין יכולנו לעמוד בדרכנו הלז. שבחרנו לטובת ולהנאת השואל. מאחר שעכ"פ מלוד לירושלם הוא מהלך יום). מ"מ נוח לומר שאפי' בשבת יסבור שילכו אף בהיותם מרחק רב מאחר שכבר החזיקו בדרך. כי היכי דלא תיפוק מנה חורבא להבא. דטעם מכשול העתיד לבא גדול הוא. ועוד שהוא סובר שעדות מועלת אף אחר זמנו כמש"ל. ויותר קל לסבול זה. מלדחוק בענין המשמעות והסידור ונושא הפרק. אשר הוא חוט המשולש ולא במהרה ינתק לראיה כל דהו. והמון דקדוקים לא יזיזוהו היכר זיז משהו.) ודיוק המקום אף שראוי הוא לשום לב אליו. מ"מ אינו דבר עיקרי ולא הכרחי. וגם י"ל שנזכר מפני מחלוקתו של ר' יהודה בברייתא דקאמר ח"ו שר"ע עיכבן אלא אחר היה ומקום אחר הוא וגדר שמו. לכך בא רבי להודיעך שמו ושם מקומו. להוציא מדעתו:

סתירת סברת השואל ושבירת הוכחתו מן הירו' וענין דחיית שבת אצל עדות חודש מבוארת. ואתיין שפיר פיסקי דהר"מ דדייקי טובא]. עוד ד"א בירו' הנ"ל שהוא מסייע שאין בו ממש להכריח פי' השואל **ועתה** אלכה ואשובה לדרכי לסלק ממנו כל מכשול ולסקל המסלה. ולסתור הדיו"ק שבנה עליו מעכ"ת ושפך סוללה. מ"ש להוכיח מן הירו' שאומר שאם היה זוג א' לא היה מעכבן ואם לפי דעתו כשנראה בעליל אין מחללין מה לי זוג א' ומה לי מ' זוגות. מהא נמי לא מוכח מידי. אטו לא שני לך בין חילול הצריך לחילול שאינו צריך. ואם אמרו לחלל לצורך ר"ל זוג א' אפי' שנראה בעליל. לטעם שמא במקום ב"ד לא ראו ולא השגיחו לראותו או איזה סיבה אחרת תוכל להיות שמנעה ראייתם ויצטרכו לזה.

משא"כ במ' זוגות דודאי לאו לצורך נינהו ומה תועלת שיחללו כל אלה השבת בחנם. ואי לאו טעמא דמכשילן. בודאי דלא ניתן לחללו שלא לצורך כלל. דאע"ג דאמרינן דדחי שבת. דחויה היא שבת ולא הותרה. דומיא דטומאה דקיי"ל דחויה ולא הותרה דכמה דמצינן לאהדורי אטהורין מהדרינן. ולא עבדי בטומאה היכי דאפשר (וכן פסק הר"מ ז"ל גם לענין שבת שדחויה היא אצל חולה ולא הותרה. אע"פ שהוא פיקוח נפשות דחמיר טובא) הכי נמי לענין דחיית שבת דילפינן ממועד דהכתוב קבע מועד א' לכולן. דדווקא היכא דלא אפשר מידחי (ור"ל אפי' היכא דאיכא למיחש לספק רחוק. מ"מ כי מתרמי דצריכינן ליה מיהת לא אפשר בלא"ה ולא סגי דלא דחי. ולאפוקי היכא דודאי לא צרכינן להו האידנא דמיתחיל שבת בכדי. שלא לצורך היום כלל. ולא הותר אם לא מטעם גזרה שכן כח חכמים יפה והדבר מסור להם כמ"ש להלן בס"ד) והיכא דאפשר בזוג א'. נמי תו לא מחללינן. כיון דסגי בזוג א'. והשתא אתי שפיר דאיצטריך הר"מ למיפסק כר"ג. אע"ג דכבר פסק דלא כר' יוסי. דאכתי סד"א לא שרי לחלל אלא זוג א'. ולאפוקי מר"י דס"ל אפי' זוג א' לא שרי מאחר דנראה בעליל. דלדידיה חששה רחוקה היא ולא חייש לה לגמרי. ופסק דלא כוותיה אלא דמספק נמי מחללין. אפ"ה הוה אמינא טפי לא יחללו. דהו"ל ודאי שלא לצורך. והא איהו דפסק דחויה ולא הותרה. להכי אצטריכא ליה לאשמועינן נמי הלכה כר"ג. דאפי' בודאי שלא לצורך מחללין מטעמא דנמצאת מכשילן לע"ל. דודאי מילתא הוא כדבעינן למימר בס"ד. משו"ה שאני הך חילול שבת דבודאי מותר הוא אף שלא לצורך השעה משום חששה דלאחר זמן. והרי זה כפתור ופרח. ותו יכילנא לשנויי דה"פ אם היה זוג א' היינו שלא היה נראה בעליל. שאם לא נראה אלא לא' הרי ודאי לא נראה בעליל. שאילמלי נראה בעליל. היו רבים הרואים ורצים ובאים לזכות במצוה. מהו דתימא ר"ע דעת שלישית קאמר דאפי' לא נראה בעליל נמי לא מחללין כלל. דלית ליה דרשה דמועד. ודילמא ס"ד דאזדא לשיטתיה במכשירין דאפשר מבע"י דלא דחו. ה"נ קס"ד דאפשר לראותו מבע"י ומכשירין הוא ולא קדחי לגמרי. קמ"ל דאם היה זוג א' שאז לא נראה בעליל. ודאי לא היה מעכבו. דכר' יוסי ס"ל ולא פליג אלא בנראה בעליל וכעובדא דמ' זוג. דהשתא הכי ודאי נראה בעליל הוה. משו"ה הוא דעכבן:

בירור שגגת השואל במ"כ בזדון הוראת היחיד להחמיר נגד הב"ד אשר חשבה לטובה ואינה אלא רעה חולה ואשמה רבה. ואית בה לתא דחיוב מיתה אי בידי אדם או בי"ש ושמתא. ואף בשוגג מיהו מיחזי כאפקרותא ולא ינקה בב"ד של מטה מראיות ברורות

מש"ע ועוד מוכח מהברייתא דהאי משנה תניא אר"י ח"ו שר"ע עיכבן כו' א"א בשלמא

בחול. היה ור"ע עיכבן על דבר קל היינו ח"ו שיכשל ר"ע לעכבן על לא דבר של ממש אא"א משום איסור שבת עיכבן מאי ח"ו הוא זה אם תנא מורה הלכה כשמעתיה ומכ"ש ר"ע דרב גובריה וגם ר"י קאי כוותיה תבוא עליו ברכה שעיכבן אטו כל דלא אמר כת"ק וכר"ג ח"ו יאמר לו עד כאן. מלשונו זה נראה דאפי' נודע לר"ע מסברת ר"ג שמתנגדת לדעתו אעפ"כ יפה עשה. ואצ"ל שאם מדעתו בלבד עיכבן דפשיטא דלא שייך לומר עליו ח"ו. ולזה אני אומר נפל חברין ברברבתא חלילה חולין הוא לך לומר כדבר הזה ופלא בעיני איך שכחת לפי שעה פרשה שלמה בתורה ענין זקן ממרא. ומי האיש אשר יעשה בזדון להורות ולהמרות ע"פ ב"ד הגדול ובית הועד כר"ג ביבנה. ואפי' היה א' מן המנויין בסנהדרין. היה דינו ליהרג. כ"ש ר"ע שעם כל תקפו וגבורתו אינו אלא תלמיד לגבי ר"ג ושלא במקום ב"ד הי'. ואיך יעלה עה"ד שיסרב ויתנגד למעשה ב"ד שבמקום הועד בין להקל בין להחמיר. מוצל אותו צדיק מזה להביא עליו ברכה בקול גדול כמו שחשב ידידי הש"י. וכי תעלה ע"ד שהיחידים שנחלקו עם הרבים הורו הלכה למעשה כדבריהם ח"ו. ואפי' בב"ש דנפישי וחריפי טובא שקיל וטרי תלמודא אם עשו כדבריהם. וכדסברי נמי אמוראי ספ"ק דיבמות לא עשו. ק"ו ליחיד. ואם מצינו שעשה היחיד כסברתו. היינו במקומו וביחיד נגד יחיד. ואפ"ה זימנין דמתמה עלה תלמודא וקאמר כמה רב גובריה דעביד כשמעתיה. אבל שלא במקומו. ודאי לא. וכ"ש כנגד הרבים. ואפי' הרב הנחלק עם תלמידו החבר לא הותר לו לעשות מעשה כדברי עצמו. כדאשכחן ברב דלא אורי כשמעתיה באתריה דשמואל ור"א כי מיקלע לאתריה דריב"ל מטלטל שרגא (וכמבואר אצלי בהרחבה במ"א ע"ל ס"ה) אמנם אחר שנמנו וגמרו להסכים על הדין ברבים. אפי' היחיד התלמיד כופה את הרב לעשות מעשה אף להקל. וכדאי' בירו' כשהתירו את השמן דא"ל שמואל לרב אכול ואי לא כתיבנא עלך זקן ממרא. וכן אמרו העושה כדברי ב"ש חייב מיתה כענין דר"ט ריש ברכות (ולא תימא משום דב"ש במקום ב"ה אינה משנה. אדרבה דב"ש עדיפא מפלוגתא דיחידאי בעלמא. כדתניא בהדיא הרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה. מיהת קודם ב"ק שפיר דמי. ואפ"ה בתר ב"ק חייב מיתה גם המחמיר כדבריהם) דבין להקל בין להחמיר אינו רשאי. והיינו דאמרינן מפני מה לא הרגו את עקביא מפני שלא עשה מעשה כדבריו. ואע"פ שהוא מחמיר. ראוי היה לידון כזקן ממרא. ועקימת שפתיו הוה מעשה אם היה מורה להחמיר בדם הירוק. (כדאי' בהנחנקין דפ"ח) והוא שסמכוהו על הכתוב בין דם לדם. דשמעת מנה בהדיא לא שנא לקולא לא שנא לחומרא נעשה זקן ממרא. והיינו נמי דשמואל בשמן ור"א דטלטל שרגא באתריה דריב"ל. דכיון דתלמידיה הוה ובאתריה לא הותר לו לחלוק עליו לחוש לחומרא

אפי' בשב ואל תעשה. הרי ברור לפניך שאינו ראוי לברכה מי שחולק עם הרבים ושרי ליה מאריה. ואפי' תימא דאכתי לא קידע מסברת ר"ג. משו"ה הוה שרי ליה לעכובינהו. הא נמי ליתא דאיסור מורה הלכה בפני רבו להיכן הלך. דר"ג ודאי רביה דר"ע הוא. ועוד שהוא נשיא. דכ"ע תלמידיה נינהו. ואע"ג דלאפרושי מאיסורא אין חולקין כבוד לרב. הני מילי במילתא דפסיקא דהוי חילול שבת כי ההוא דקטר חמרא בציניתא בשבתא ורמי ביה רבינא קלא. ואפ"ה חייש לנפשיה דילמא מיחזי כאפקרותא. אבל במידי דרבנן כי הא דאע"ג דר"ע איהו דס"ל תחומין דאורייתא. מיהא רבים פליגי עליה. ומה גם בענין קידוש החודש דפשיטא ניתנה שבת לדחות בשבילו אפי' באיסור סקילה כמ"ש בס"ד בסמוך. וכמו שעשו בפשיטות מ' זוג הללו. דאי לאו דשמיע להו לא הוי עבדי הכי. דק"ה הוא מילתא דשכיחא טובא. ואפי' במידי דלא שכיח (לפעמים רק א' בשתי שמטות) אמרינן הנח להם לישראל אם אינן נביאים בני נביאים הם כ"ש בדבר חמור כתיקון המועד. שחשו לו יותר מאיסורי כרת (שכן מילה נדחית מפני הספק. וק"ה אף ספקו דוחה) שהי"ל להניחן ולא להפרישן מחמת חומרא בעלמא דשלא לצורך עד שידע מתחלה שהסכימו ב"ד הגדול על כך. וקיי"ל בדרבנן עבדינן עובדא והדר שיילינן. הא על כרחך בודאי דינו לפחות כמורה הלכה בפני רבו על שתקע עצמו לדבר הלכה זו בטרם ישאל הדבר לב"ד ולנשיא. ואצ"ל אם במתכוין לחלוק ע"ד ר"ג עשה כן. ח"ו להחליט זה על ר"ע. ותנא דידן נמי פשיטא דלא סבר דר"ע נחלק בזו אחר שידע שחלוקין עליו חבריו. וזו א"צ לומר דודאי ח"ו שר"ע יעכבם בחזקת היד בסומכו ע"ד עצמו נגד הרבים וגדולים ממנו. ומטעם זה לא היה ר"י צריך לומר ח"ו שר"ע עיכבן. אלא דתנא דמתני' קסבר מעיקרא לא הוה ידע דס"ל לב"ד טעמא דמכשילן דלידחי נמי שלא לצורך היום. משו"ה עיכבן. ומיחה בו ר"ג וקיבל דבריו. ואעפ"כ אמר ר"י ח"ו שר"ע לא ידע טעם זה ויגרום מכשול קודם שישלח לו ר"ג ועוד דמיחזי כאפקרותא נמי מטעמי דאמרן. אלא אינש אחרינא הוה. והיינו דקאמר שהורידוהו מגדולתו. שאם ר"ע היה המעכב בהמראה. דינו היה ליהרג. אך זה שעשה שלא מדעת תורה. כי לא מחכמה יתירא דאית ביה שאל על זאת אלא מתוך גדולתו ושררתו שהיה ראש המקום ההוא (דהיינו דאיכפל לאשמועינן) על כן אפי' עשה בזדון. אינו בדין זקן ממרא. שאפי' תלמיד שהורה לעשות פטור שנמצא חומרו קולו. וכ"ש זה שאינו ת"ח. והיה עונשו להורידו מגדולתו. במה שחטא בלבד. ונסתלקה תמיהתך זו תורה וזו שכרה להורידו מגדולתו דסבר לעשות מצוה גדולה. דאדרבה איפכא הוא שלפי שלא היה ת"ח נמצאת תקנתו קלקלתו. שאם היה ת"ח לא זו תורה ושכרה. דבר מיתה נמי הוה אי עביד במזיד. ואפי' לא הורה הלכה למעשה.

מיהא בר שמתא הוא כת"ק דעדיות בעובדא דעקביא וכר"א דשמותי הוא אע"פ שלא עשו מעשה. כ"ש היכא דעבד מעשה. דאפי' בשוגג י"ל בר שמתא הוי דשגגת תלמוד עולה זדון. וכ"ש בתלמיד גדול כר"ע. (וי"ל קצת ראיה מההיא דאורי רב שילא באגמא דסמקי וא"ל רב לשמואל תא ונשמתיה. ובסוף נמי לא אהני ליה טעותא אלא משום דלא הו"ל למידק כולי האי דאע"ג דקוו וקיימי מיא מיקרי מש"אלס משום גלי. וכה"ג עביד אינש דטעי. וכן מצינו עוד גדולה מזו שאפי' לשוגגים גמורים שנתכוונו למצוה שמתינהו על דעברו אדרבנן גרידא כדאשכחן בהנהו קבוראי דקבור מיתא בי"ט א' אע"ג דסבור מצוה קעבדי) עאכ"ו שכבר הוכחנו שלכל הפחות אינו נמלט מענין מורה הלכה בפני רבו (בכמו זה אע"פ שהיה רחוק ממקום ב"ד וק"ל) והכרח לומר ח"ו. לכן כל דבריך ידידי אינן אלא תימה:

והפלא הגדול שנתעלמה ממך משנה שלמה. הלא היא גם היא בר"ה פ"ב שמצאנו ראינו שנחלקו על ר"ג. רד"בה ורי"בח חבריו בגדולה מזו. ואעפ"כ עמדו דברי ר"ג והכריחו לר"י לחלל יו"הכ שחל בחשבונו ור"ע הוא שהכריעו לקיים דבריו אע"פ שר' יהושע הוא בר פלוגתיה בכל דוכתא ושכנגדו חלק עליו. ורד"בה הסכים עמו. וכנראה שמחלוקת שקול היה בתחלה. ואולי מרובין וגדולים היו המחמירין שם וחולקין עליו. ואעפ"כ להיותו נשיא (והוא עיקר גדול בתיקון המועדות שעיבור השנה תלוי בו לגמרי כדתנן בבחירתא ע"מ שירצה ר"ג) וגם דברי קבלתו נשמעו ונתקיימו אצל המרובין. לכן לא יכול ר"י לעמוד נגדו אפי' רק להחמיר על עצמו. ור"ע הוא שלימדו ורד"בה הסכים על ידו. והביא לו מקרא דזקן ממרא. שאפי' שהיה אצלם נחשב לטעות מוחלט בעסק תיקון המועדות. בדבר נמנע לדעתם. מ"מ נכנע ר"י למצותו וסר למשמעתו אפי' אומר על שמאל שהוא ימין. כ"ש שאי אפשר ליאמר על ר"ע שיעשה כסברתו לחוש לחומרא נגד ב"ד הגדול ונשיא. ובדבר חמור הנוגע בתיקון המועדות שהחמירו בו מאד והתירו לחלל שבת בשבילו אף על ספק רחוק. הא אין לך לומר אלא כמ"ש דתנא דידן נמי פשיטא ליה דלא עיכבן כמחזיק במחלוקת. שא"כ לא היה ר"ג נושא פנים לתורה. ולא זו שכרה לשלוח אליו דברים רכים. כי בדברים לא יוסר העובר וממרא ע"פ ב"ד. ור' יהודה דברייתא ס"ל אף שוגג פושע הוא כה"ג כנ"ל. וכ"ש בת"ח שא"ל התנצלות דחסרון ידיעה. והרי שגגתו עולה זדון . וק"ו באדם גדול כר"ע שהיה ראוי לעונש נמרץ עם שכוונתו היתה להיות שומר שבת מחלל. שאם ישתו הבאים נמצא ש"ש מתחלל. וראוי היה להתנדות עכ"פ למען ישמעו ויראו ויכירו העם וידעו שלא ימנעו להבא. אלא שזפר היה הנדון. בהסרת עטרת שררתו וקיבל ענשו למען ידעון שדון. ומוצל אותו צדיק מעון להרות ולהמרות

את פי האדון. הנה יצאתי ידי חובתי בזה הענין במה שיש בו די לענ"ד והשגתי ידי. ותו לא מידי:

תשלום הביאור במשנה הנ"ל עם הירו' שעליה מפורש יפה

ולתשובת הרו"בה קס"ת דקבעי ליה מר לחדודי. הריני מטפס ועולה בקצרה לכבוד זה דודו ידידי. מ"ש וגם מדברי ר"ג ששלח אם מעכב אתה את הרבים משמע דאם היה זוג א' שפיר עבד דעכבן כו'. וע"ז נפלאתי מאד לא על דרדק דעדק דלא דק. משום דאכתי לא קש והיה זה ההתהפכות בעיניו ענין חריפות מופת והיקש. אבל על מעכ"ת גדלה תמיהתי דאודויי קמודי. ורבותיו ששתקו לו אפשר דאלפוה שיקרא ואנקטוה ניגרי ברייתא דתנו תנויי לברא כסרמיסין דאזלי בתר איפכא. אילמלא אמרה בני קולפי טבי הוה בלע ומנגדינא ליה נגודי. שמהפך הדברים ממשמען בהבנתו זאת דמשום דרבים הוו קפיד עליה ר"ג. ואי זוג יחיד הוה. לר"ג נמי שפיר עביד דעכבן. כלפי לייא יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא. וזה לא עלה ע"ד אדם מעולם. גם הלא הירו' עומד בפניו כחומה. שאפי' ר"ע לא היה מעכב זוג א' ואצ"ל ר"ג. ואיך נתבלבל כל כך להפך הקערה על פיה ולומר שאף לר"ג אין חשש אלא בזוגות הרבים ולא בזוג. נמצא שהדברים מהופכים מקצה אל הקצה. זה ודאי מוקצה מן הדעת אף למתחילי לימוד הגמרא. ואיך יסבול מוחו זה. אם לא שלימדו לשונו דבר שקר העוה נלאו. ועל זה יש למעכ"ת לגעור בו הרבה ומה זו שתיקה. דשבשתא כיון דעל על. ואם מפני שהוקשה לו לישנא דמעכב את הרבים לישנא יתירא. כסבור הוא דלטעמיה דר"ג הוא דנקיט ליה תנא. מחמת זה לא היה לומר שיבוש כזה. כיון דקושטא דמילתא קאמר. דהכי הוה מעשה. אבל טעמא דמכשול לע"ל. ודאי איתיה בין ברבים בין ביחיד. ומה ענין פרסום בכאן. וכי במקום חשש מכשול להבא. לא יחושו אלא בשיש פרסום. אמרתי שגם זה הבל ולא הבל של תשב"ר (ועם שלמעלה גם אנו הסברנו פנים קצת לחלק בכך בענין אחר אינו דומה כלל וכלל וק"ל. וגם זה לא חשבנוהו לאמת ולא אמרנוהו אלא לכבודו של מעכ"ת. אף להסברה ההיא לא היינו צריכים. רק להמתיק הדבר להראותו יפה. ככסף סיגים מצופה. מ"מ דבר אחר הוא לגמרי) אבל באמת לא דיוקא הוא לגמרי. ואימא הכי דלטעמיה דר"ע נסיב ליה הך לישנא ר"ג. וה"ק ליה אם מפני שרבים הם וא"צ לכולם שהרי נראה בעליל. לכך אתה מעכבן שלא יתחלל שבת שלא לצורך. מ"מ טעות הוא בידך לפי שנמצאת מכשילן לע"ל. ואצ"ל ביחיד דלא צריך לטעמא דמכשילן. דבלא"ה הרי אנו צריכין לו. מאחר שלא נמצא אלא הוא. שאם היה נראה בעליל הן רבים עתה שהיו באים להעיד כמש"ל והוא פשוט. וכה"ג אף ר"ע מודה וכמ"ש בירו'. ואפי' את"ל דאפשר שיראה בעליל ולא

ירצה ללכת אלא א' כה"ג נמי ס"ל לר"ע דזוג א' הולך מספק כמש"ל ומשו"ה סתמא קאמר ירושלמי דזוג א' לא היה מעכב. כיון שעכ"פ אינו ודאי שלא יצטרכו לו. משא"כ ברבים לפנינו ההולכים. דודאי מתחלל שלא לצורך. כה"ג דווקא חייש ר"ע מעיקרא. ומהכא קדייק לה הירו'. מדאצטריך ר"ג להך טעמא דנמצאת מכשילן לע"ל. ולמה ליה כולי האי. תיפוק ליה משום דהכתוב קבע לו מועד לומר שדוחה שבת. וכיון דאשתרי אישתרי. ל"ש יחיד ל"ש רבים. אלא ה"ט משום דממועד אכתי לא ידעינן אלא דשבת דחויה היא. הותרה מנלן. ור"ע משו"ה עיכבן. דס"ל שלא הותרה שלא לצורך. ובזה הדין עמו והסכים להלכה הפסוקה. דדחויה היא שבת וכן הטומאה בצבור. משו"ה אי הוה שדר ליה מטעמא דדחי שבת. לא הוה סגי בהכי. דר"ע נמי מודה דדחי שבת. ואם זוג יחיד היה לא היה מעכבו באמת. ולא עיכבן אלא מפני שרבים עתה שחללו שבת בחנם. דלא אתי ממועד. להכי אצטריך לשדורי ליה טעמא דשייך ברבים. אע"ג דלא שייכא ילפותא דמועד. ומדאיכפל ונסיב להך טעמא. שמעינן מנה דאם היה זוג א' לא היה מעכבו זה ברור:

בירור ענין חשש מכשול הע"ל כמה כחו גדול ביחוד בענין קביעות המועדות לדחות אף איסור תורה אם יראה בעיני זקני העדה שיצא בנין מתוך סתירה. ואף ר"ע והעומדים בשטתו יודו בכך וטעם מחלוקתן **ודקשיא** ליה לרביא ממ"נ כו' (לפי דרכו. וכ"ש שהיה קשה אצלו ביתר שאת. אם היה מפרש ע"ד האמת כמ"ש) וא"א דעכבן משום איסור שבת כו' ואי אסור לחלל שבת מ"ט יעשו איסור דאורייתא משום סברא דמכשילן דלר"ע תחומין דאורייתא. וא"ל דר"ג שלח לפי סברתו דתחומין דרבנן א"כ הדרא קושיא מאי ח"ו דר"ע עביד כסברתיה. אמינא אגברו חמרא אדרדק ונכנס שתוי יין הבחרות לב"המ. ע"כ יצא הסוד הזה שאל"כ מניין לו זה בפשיטות שאין לעשות איסור דאורייתא משום סברא דמכשילן. והדבר להפך מבואר בכ"מ דלא זו בלבד באיסור תחומין. דמיהת לכ"ע לית בהו חיוב מיתה אלא אפי' באיסור סקילה ניתנה שבת לדחות משום חשש מכשול. וכדקיי"ל נמי בכולן חוזרין בכלי זיינם אע"פ שאינם צריכים להם עכשיו אלא משום ספק הע"ל. וא"ל ס"נ שאני. דתיקון המועדות נמי דבר גדול. והלא הוא דוחה שבת בכל אופן. ואף מפני הספק ניתן לחללו בכל דבר. לפי שהדבר מסור לחכמים לעשות גדר וסייג לתורה. וכל מדות חכמים כן שהתירו כמה דברים סופן משום תחלתן. ולא תימא דרבנן בדרבנן היא. אלא דאורייתא וניתנה שבת לדחות בשבילה. ע"פ התורה אשר יורו וגזרו החכמים כפי מה שיראה בעיניהם שהוא חיזוק והעמדה לד"ת. כגון זה יפה כח ב"ד בכל מקום. ומתנין לעקור דבר מן התורה אף בקום עשה משום מגדר מילתא כדאי' בהאשה רבה (דצ"א) ואיכא

מ"ד דאפי' ההוא גריווא הדרא לטיבלא. וכ"ש במילתא דשייכי בהו טפי. וכענין שאמרו בכיוצא בזו כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש. ואהא סמכינן ושרינן א"א דאורייתא לעלמא בכמה דוכתי. וכן הוא ענין המועדות תלוי לגמרי בדעת ב"ד. ודבר גדול אמרה תורה אשר תקראו אתם אפי' שוגגין מזידין מוטעים מה שעשו עשוי ומאחר שהקפידה תורה שיתקדש בזמנו וידחה שבת מפניו. והרי מסרה הדבר לחכמים ונתנה להם רשות לעיין במונעים. ולסלק הסבות המבטלות העדת העדים בזמנן. לכן בכחם היפה התירו לחללו על כך אף בשביל ספק רחוק. כללו של דבר הרי הוא כחול לענין זה. ואף המחמיר כשטת ר"ע ור"י. לא מדין תורה הוא אומר. דפשיטא כיון דהותר הותר. וכמ"ש בכמה מקומות גבי איסורי כרת טובא. אלא דס"ל מדרבנן יש להחמיר שלא יחללו שלא לצורך. משום חומרא דשבת דלא ליתו לאקולי ביה (וכענין שגדרו גדר ועשו סייג לשל תורה בכל מקום) אלא שזה נדחה בעלילה קטנה. מטעם שחשו חז"ל יותר למכשול דלע"ל. לכן העמידוהו על ד"ת. שהיום הותר מכללו לדבר הזה. אלה דברים ברורים אצלי בעז"הי וא"א להאריך בהם כפי דוחק השעה וקיצור היריעה. אבל המעיין הנבון ימצא בהם טעם כעיקר וייטיב אזנו לשמיעה:

האמת עד לעצמו ונתגלה טעמו של הר"מ בפסקו ונימוקו עמו

ונ"ל שע"ז סמך הר"מ ז"ל לפסוק הדין שכל מי שראה החודש והוא בתוך מהלך לילה ויום מצוה עליו שילך ויחלל שבת כדי להעיד. ועם היות פשוט שהדין עמו לפסוק כת"ק וכר"ג דמשנתינו. ודלא כר"ע ור"י. מ"מ איכא למידק דילמא ר"ג נמי לא קאמר אלא דיעבד. שכבר עברו והלכו אין לעכבם כלל. לכתחלה מי אמר. ולת"ק דר"י נמי לא שמעת אלא דמחללין אף שלא לצורך ומטעם דמכשול הנ"ל ואפי' תימא לכתחלה משמע. אכתי י"ל רשות הוא וקמ"ל דאין בו משום חילול שבת בכל גוונא. מיהו מצוה לא קאמר בהדיא. אלא ה"ט. משום דפסיקא ליה היכא דרחמנא שרייה. מצוה נמי איכא. כי הא דפסקינן נמי בעלמא לה יטמא מצוה ודכוותיה. דכל היכא דמ"ה שרי. מצוה היא וכן אמרו מטמאין אותו בע"כ. הוא הדין הכא פשטא דקרא למצוה קבע לו מועד לדחות שבת מפניו. אלא דאמור רבנן דחויה ולא הותרה משום חומרא וגזרה. והיינו היכא דליכא טעמא. אבל כי איכא למיחש דנפיק מנה חורבא. ממילא בטלה לה החומרא. דאתיא לידי קולא בהך מילתא וחזר הדבר לדין תורה. וזה בעז"הי אמת ויציב ונכון הדבר:

ממילא שמעתא רווחא הוכחה נוספת לקיים ולאשר הנחה דלעיל

מיהא ליכא לספוקי בהא דחמיר ענין ק"ה טפי מכמה איסורי כרת (שהן נדחין אפי' מפני שבות הקל) שהעמידו בהם חכמים דבריהם וגזרותיהם כנודע. (וכאן ק"ה דוחה

איסור כרת אף בקום עשה) וכן הדבר כאן. ותדע שהרי אי אפשר להכחיש דטעמא דת"ק דר"י משום גזרה דמכשילן הוא. כדאמרינן במנחות בהדיא. הא קמן דטעמא דמכשילן מילתא וסברא אלימתא. לדחויי נמי איסור דאורייתא ואף איסורי שבת החמורים דאית בהו חיוב סקילה ומיתה. שהרי כשאמרו מחללין השבת לעדות החודש. בכל אופן אמרו והתירו. ולא חילקו בדבר שאם נצטרכו לחללו באיסור סקילה. נמי שרי. וכדתנן אם היתה דרך רחוקה לוקחין בידם מזונות שעל מהלך לילה ויום. אע"פ שכל ד"א יש בהן איסור סקילה. וא"ל שמטלטלן בפחות פחות מד"א. כי זה ודאי א"א במהלך לילה ויום. ועוד אין הדבר סובל שהות. ונמצא מתעכב. (וכן יש להוכיח עוד עם שאינו מהצורך. מההיא סוגיא דמנחות דדחי תלמודא דילמא ע"כ לא קאמר ר"י אלא משום דניתנה שבת לדחות. ואי איתא דאיכא לפלוגי בהכי. דעדיפא הול"ל. ע"כ לא קאמר אלא באבות מלאכות. אבל בתחומין כת"ק ס"ל) אלא דבר ברור אמרו מחללין שבת בכל ענין שיהא כפי המצטרך. ולא בתחומין בלבד. ואף בתחומין מאן אמר ליה דסבר ר"ג דרבנן נינהו. ואיברא איפכא איכא למשמע מריש פ' מי שהוציאוהו וק"ל. ואין להאריך עוד. הא אינן אלא דברים בטלים. ומדוע שתק לו מעכ"ת ונשא פניו בכל אלה. ומרבותיו אין ראיה דילמא חזו ליה זכותא אבב חנותא. או אגמרוה טענתא לקפוחי בטעותא. משא"כ מעכ"ת שאין לפניו משוא פנים בתורה. וכוונתו להעמידו על האמת והיושר איך ויתר על זה להסמך על קנה רצוץ כמחזיק בפלך. וידעתי כי שכלו אבן בוחן ישר הולך דרך המלך:

מן הגמרא דמנחות אין לו סיוע להשואל להכריח פירושו במשנתינו

ועל אודות המציאה שראה במנחות אע"פ שמראה מקום הוא לו. מ"מ בהסח הדעת בא לידו. וראוי ג"כ לתוכחת מגולה מה הציון הלז אשר הוא רואה. ואע"פ שכבר השיבו מעכ"ת והפילו מידו ולא הניחו לשמוח בה ויפה אמר. אלא שצריך להסביר לו יותר דמ"ש מעכ"ת מאי אולמא דר"ג. אינו מספיק. דודאי אלים טפי. כיון דהוא מרא דשמעתא. דבהדיא אמרה וקדים טובא. ותו דמעשה רב. אבל יש לו ללוחצו בלשון אחר. דהיכי מצי למימר דסבר כר"ג. כיון דמעיקרא קאמר תלמודא ר"י ור"י אמרו ד"א. תו לא שייך למימר דילמא סבר כר"ג. דלאו בר זוגיה דר"י הוא. ולאו אורחא וסוגיא הכי. ועל כרחין נסיב ליה תלמודא לת"ק דהוא בר פלוגתיה דר"י. ושפיר קאמר איזי בהא דלאידך גיסא הו"ל למידק. דמעיקרא לימא תלמודא ר"י ור"ע אמרו ד"א. וכה"ג הוי דיוקא. אבל לא קושיא ולא תיובתא ולאלתר מיפרקא. דאיברא מאי מרגניתא דאית לה תימהא מתרי טעמי. חדא דר"ע מכללא איתמר. ואפשר להשיאו לדעת אחרת. וניחא ליה למינקט מאי דבפירוש איתמר בבי מדרשא וכנז"ל. ועוד מטעם אחר חזק ממנו אין לומר כן. דהא

פליג ר' יהודה בברייתא. ומייתי ליה תלמודא לקושטא דמילתא. דלאו ר"ע הוה אלא שזפר שאין לו חלק בב"המ. והיכא לימא הכי כיון דמשבשינן למתני'. ואפי' תימא מיפלג פליגי בה. מיהא בהדי פלוגתא למה ליה. ובפלוגתא לא קמיירי כדאמרינן בכל דוכתא. א"כ למר נמי לא מהני הך סימא. דאמאי שמחת אהך שיטתא. חספא בעלמא הוא דדלי דוולא ולא חזינא למרגניתא תותה. ועל יתר דברי התלמיד אין להשיב כי מעשה ילדות הם והשתא דקשישנא לדרדקי. גם במ"ש משם רבותיו אין לטפל כי הם דברי שיחה ותפל בלי מלח וכמ"ש מעכ"ת די השב לו.

ואע"ג דבדיחנא ביה במילי דטליא. בדיחותא דמצוה היא דטבא עבדינן ליה. דטבא לקילטא וטבא לאולפנא. ברם לא פסק חוכא מפומאי כולי יומא מחדי חדינא. ושמח לבי בבן הידיד יצ"ו. וכפי רכות שניו אין מן התימה שנטה מדרך האמת כי אין אדם עומד עד"ת אא"כ נכשל בהם. ונקוה להשי"ת יאריך ימיו לתורתו ולעבודתו לפי רוב השנים תרבה מקנת ידיעתו וחכמתו. ויהא תלמיד מחכים את רבותיו. אכן על דברי ורבי כמה קשים וזרים כן תמהתי והמה נפלאו בעיני דלא אסתייעא להו למימרא אף א' מפני הדחיות הנגלות לבר בי רב דחד יומא זוהי ודאי מהפלאת הפלא ופלא בעו"ה. על כן לא מצאו חידתו של מעכ"ת בהוכחתו מפי' הר"מ. ובודאי שפיר קאמר ספיר גזרתו טהורה אמרתו. הלכה הלכה למי לי. שפתים ישק אלא דהך קושיא והך פירוקא לתקנתא ולית בה ספיקא. בריך דסייען. וכתב יעב"ץ ס"ט:

סימן קלג

שאלת שכח להפריש חלת ח"ל מלחם חמץ שאפו מע"ש. כלום יש תקנה לאכלו בשבת ערב הפסח:

תשובה הרב במג"א בהל' י"ט סתק"ו כתב אין תקנה לאותו לחם. לפי שאין יכול לתקנו ולהפריש חלתו בשבת משום דטביל מאתמול. ומה שמשייר צריך לבער ונמצא אוכל טבלים למפרע ע"ש. גם אין לומר שיתננו כולו לגוי במתנה. דהא משעת גלגול כבר נתחייב בחלה. ושוב אין קנין הגוי פוטר. כדתנן הקדישה עסתה משגלגלה חייבת:

הבאר היטב לא חש לקמחיה בדין שכח ליטול חלה בשבת ע"פ

וראיתי בש"ע הנדפס עם קצור הנקרא באר היטב בסי' תמ"ד כתוב שנ"ל בענין זה יתן המשוייר לכהן קטן. וזה א' מהחידושים שמצאתי בס' הלז שחידש מחברו בלי טעם וריח ראיה. וזו מדה טובה שבו שלא הפסיד הנייר והדיו בחנם. אבל לא חש לקמחיה מה ענין שמטה אצל הר סיני. שלא נאמר דבר זה אלא לענין לאפות בי"ט החלה. משא"כ בנ"ד מה תועיל הנתינה לכהן קטן. אי לאו חלה היא. לפי שאינו יכול לקרות לה שם.

כ"ש להפרישה דלא אפשר לדעת הרב הנ"ל דקבלה מניה. והכי הוא ודאי בחלת א"י אפי' בדמאי אסור. דדוקא בספק חשכה התירו ספ"ק דשבת. וכההיא דתנן המזמין חברו אומר מע"ש כו' הא בשבת לא. וכיון דלאו חלה היא דקיהיב ליה. נמצא אוכל טבלים למפרע ומה תיקן. ואי משום דשייר מידי. אי איתא דסגי בהכי. יריצנה לבהמתו או לתרנגולתו של כהן גדול. ל"ל לאהדורי בתר כהן קטן. מה לי אם כהן אוכלה. או לא. ואם כיון לומר שא"צ לקרות לה שם. מאחר שנותנה לכהן. ממילא קידשה מעצמה. אי בחלת א"י קמיירי טעות גדול הוא דהא ודאי לא סגי לה בלי קריאת שם. זה פשוט ומוכרח מכמה מקומות. (ועוד דא"כ אין לך הפרשה גדולה מזו ואסורה בודאי) ואל"כ לא היה צריך לקרות שם בחבר האוכל אצל ע"ה. ותנוקות וכלכלת שבת הוו תיובתיה. ונמצינו זכאין בהרמת פירות הטבולין מע"ש. וכל זה שקר. ואי סתמא בחלת ח"ל קאי. איברא לדעת רש"י השיור נמי הוי הפרשה. ואסור נמי כהפרשה עצמה כמ"ש הטור ז"ל בשמו. וכמ"ש מדעתי בס"ד. ואם איתא דשרי הדרא קושיא לדוכתה מאי איריא דיהבה לכהן לאכילה. אי בשל ח"ל עסקינן. אטו כל יומא מוכלינן חלה לכהן. מ"ש האידנא. ומ"ט נעביד הכי בשבת. דלסתם מתני' אליבא דב"ש אפי' בהורמו היום אסור להוליכה לכהן בי"ט. (ואיכא דמחמיר אפי' בביתו של ישראל) ואע"ג דלית דחש לדב"ש. מ"מ כה"ג דאית לה תיקון אחר. ותו דאיפליגו אמוראי בה ולדעת רש"י ואליבא דפסק הרי"ף והרמב"ם אסור לעשות כן. ואת"ל דלא חיישינן בכה"ג לחומרא דרש"י. הני מילי במשייר יותר משיעור חלה. מיהו במשייר כדי חלה בלבד. ודאי חיישינן היכא דאפשר. וא"ל אלא כפסק הש"ע. והא הכא נמי אפשר לפחות לתקן שלא לתת לכהן. דמיחזי כמתקן בי"ט. ועדיפא אית לן למעבד להאכילה לבהמה ולעוף דכהן כל דהו (בין גדול בין קטן) שמזונותן עליו. והרי יש לו בה היתר הנאה:

ומ"ש הרב במג"א בדין הנ"ל אינו מחוור במ"כ והעיקר שאין מקום להחמיר בה כלל אלא יכול לשייר כמו שירצה ואם יש כהן טהור אוכלה הוא או בהמתו אבל א"צ לחזר אחריו שאפי' הזר מבטלה ברוב ואוכלה כה"ג

אמנם לענ"ד בשאין לו לחם אחר. משורת הדין רשאי לתקנו דרחמנא שרייה. דאפי' בטבל גמור דרשינן למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים לרבות שבתות וי"ט. שלא יבטל מעונג שבת וי"ט בשביל תיקון הטבל כדאיתא בהאשה רבה (דצ"ג ע"ש) אע"ג דמוקמינן לקרא בד"א. היינו בדאית ליה נהמא למיכל בלא"ה ובטבל ודאי. וכן הוא בהדיא בירו' שהביאו התו' בסוכה (דכ"ג) ואע"פ שהתו' שם העמידוהו בספק חשכה. אינו מוכרח כל כך. שי"ל אפי' בשבת עצמו נמי שרי להפריש על מה שרוצה לאכול

בו ביום. ושמא לא אסרו לתקן הטבל. אלא לתקן הכרי כולו שלא לצורך השבת. ופירי דטיבלן האידנא שרי לתקוני לגמרי. אף שלא לצורך היום. כך אני אומר לשטת הירו'. ויש ליישב הדבר ג"כ על פי סוגית תלמודנו בכמה מקומות. אלא שאין אחריות דבר זה עלינו. ולא הוצרכנו לו כלל בנ"ד דמיהת כי לית ליה מידי למיכל. בהדיא אמרינן שאפי' עישר במזיד מותר לאכלו בשבת. וכל זה בודאי טבל. ברם בטבל דידן. בחלת ח"ל דקילא טובא וגריעא מחלת דמאי גמור. דאפי' כהן טמא מבטלה ברוב ואוכלה בימי טומאתו. ולקצת גדולים חזיא אפי' לזר כה"ג. שאינו אלא כדי שלא תשתכח תורת חלה. פשיטא דשריא לכתחלה נמי בנ"ד כי לית ליה למיכל מידי אחרינא אלא האי. וי"ל שא"צ הפרשה ולא קריאת שם ולא בעיא אפי' קביעות מקום. אלא משייר מה שירצה ודיו. דבמילי דרבנן כה"ג לכ"ע יש ברירה. ובשעת הדחק ודאי סגי בהכי משום היכירא שלא תשתכח תורת חלה. ומה דמשייר עביד ביה מה דבעי. אי בעי אכיל לה כהן קטן או גדול שטבל. ואי בעי רמי לה לכלבו ולתרנגולתו דכהן. ואי ליכא כהן נ"ל דכה"ג סמכינן ודאי אמאן דשרי לבטלה ברוב. וקאכיל לה זר נמי ולית לן בה. ובמ"כ הרב במג"א שהפריז על המדה לאסור בכל גוונא ומשמע אע"ג דאתי לבטל עונג שבת. וגדש הסאה במנהגא דרבנן בעלמא כחלה דח"ל דקילא לה בלא"ה דכה"ג אפשר לא אסרי אף בחלה של תורה כדלעיל. ומ"ש הר"ב ז"ל שא"ל כיון שא"א לאכול ממנו בלי הפרשה מותר להפריש בשבת. ומדמי לחלת א"י. במ"כ לא דמי כלל. דחלת א"י תיקון גמור הוי. ותו התם בי"ט קאי דמצי לאפויי נהמא אחרינא. אבל בשבת דאי אפשר. לעולם א"ל דשרי. וכן בי"ט בדלא אפשר. דילמא אה"נ דשרי כה"ג אף בחלה דא"י כדאמרן. וכ"ש בדח"ל. ותו בר מכל דין הא איכא רבוותא טובא והתו' מכללן דפסקי הילכתא כרב לגבי אבוה דשמואל דמפריש חלה בי"ט אף מעסה שגלגלה מעי"ט. וכזה בודאי היה מהראוי להורות לעולם. דבדרבנן אזלינן בכל דוכתא לקולא. אף כי לפסוק כרב עדיף טפי כמבואר בפוסקים. ואצ"ל בחלת ח"ל. ועוד דלהרמב"ן אף בחלה דא"י ס"ל לרב הכי. עכ"פ היכא דלא אפשר בלא"ה. מי ס"ד לאחמורי כולי האי. משו"ה מיחוורתא כדאמרן. ואפי' להפרישה בהדיא שרי מדינא כה"ג אף בחלה דא"י (עם שעדיין אינני מורה הלמ"ע בזו) אבל בדח"ל לית דין ודיין דאין חשש כל עיקר. ועצהי"ט עבדינן לשייר מעט בלי הפרשה בידים ובפה ובלי ברכה. וסגי בהכי משום היכירא בשעת הדחק וכנ"ל. ודוגמת זה הנ"ל מצינו בהזהב הכל מודים בהקדש בשבת שחילל ואין חומש מעכב. משום דכתיב וקראת לשבת עונג. ואע"פ שאינה ראיה גמורה. זכר לדבר מיהא איכא וק"ל. ובפ"ב דביצה (דט"ב) מוקמינן למתני' דהמעשר בשבת במזיד לא יאכל בדאית ליה פירי אחריני. הא כי לית ליה שרי

למיכל אף במזיד. ואע"ג דאפ"ה לכתחלה לא שרי. היינו משום דהתם מיירי במעשר גמור של תורה. ואולי אה"נ אף לכתחלה שרי (ועמ"ש בלח"ש פ"ב דתרומות בס"ד) דהכין משמע לי מההוא עובדא דר' ינאי וכנ"ל. עם שאינני מחליט זה. ולכל זה לא הוצרכנו כאן בחלה זו הקלה שאינה אלא לזכר בעלמא. לית דחש לה. פשיטא דבשעת הדחק דלית ליה מידי למיכל דמשיירה והיינו הפרשתה. ואוכלה הכהן או כלבו. ואף הזר אחר ביטול ברוב בדליכא כהן. כך נ"ל ברור בס"ד יעב"ץ ס"ט:

סימן קלד

טעות כפולה בס' קשל"ה בדין החלה

ואגב אודיעך לשמרך מטעות עצומה בענין זה מצאתי לא' מן המלקטים שרובן של בעלי בתים במדינה זו מתנהגים אחריו בלי פקפוק. ולא יחושו לשאול לחכם בדבר הנזכר בו. הוא ס' קיצור של"ה בהל' פסח בדין החלה כתב שאם נשכח מליקח חלה מעיסה א' ואינו יודע איזו היא וכו' יטול חלה מא' על הכל בלא ברכה עד כאן. ונכשל בטעיות. גדולות. כי ברור הוא לכל בר בי רב דחד יומא. שאין יכול להפריש מא' על הכל בנתערבה א' שלא ניטלה חלתה באחרות המתוקנות. דילמא אתי לאפרושי מן הפטור על החיוב. ועל כן אין תקנה אלא שיטול מכל א' וא'. אם לא בשיש לו פרנסה ממקום אחר. שאז יוכל להפריש מעסה החייבת על כולן. וכל זה בברכה בלי ספק. שהרי יש כאן חלה ודאית. והרי זו טעות כפולה. ועוד בו שיבושים באותה ההג"ה. מכאן תוכחה ואזהרה למורה מתוך ספרי ליקוטים כאלה. שמחבריהם לא הגיעו להוראה (והיודע מה שהיה בלבם יבין הסבה הקרובה שלא יסכימו להלכה אפי' בדברים פשוטים. פתיים אהבו פתי. עיין בחתימת הקדמת בעל הס' הנ"ל. ומפני שדנתיו בשוגג לפי שזיכה להמון עם בדברי תוכחותיו. ובקרבו ישים ארבו ושם בסתר. ולא הכשיל בו את הרבים אף אני אחפה עליו ואכסהו ולא אפרסמהו) ולא ידעו במה יכשלו בחשכה יתהלכו. והדולים מים מתוקים מבארות הפוסקים בכל אשר יפנו ישכילו ובברכת טוב יתברכו. ואם יעזרני צורי אעבור על דבריהם ואבדוק אחריהם להסיר מכשול מדרך עמנו. והיה ה' עמנו ועמך. וירבה שלומך. כנפש הטרוד יעב"ץ ס"ט:

סימן קלה

קושיא עצומה בבתרא דיומא בשם אמה"ג ז"ל

הואיל ואתא לידן דימוע וביטול איסור בשבת נימא בה מילתא חדתא. בבתרא דיומא (דפ"גא) גמ' טבל ותרומה בדאפשר בחולין כ"ע לא ל"פ דמתקנינן. כי פליגי היכא דלא סגי ליה. מר סבר טבל חמור ומ"ס תרומה חמורה. כד הוינא טליא שמענא לאבא מארי

הגאון ז"ל שהקשה קושיא חמורה בסוגיא זו. דכיון דפשיטא לן כל כמה דמצינן לתקוני מתקנינן. ולא מוספינן ליה איסורא בידים כל היכא דאפשר. ולא חיישינן לאיסורא דרבנן. דמשו"ה מתקנינן הטבל בדאפשר. ר"ל דספיק בחולין המתוקנין. אע"ג דאין מפרישין תרומה ומעשר בי"ט. וא"ה כי נמי לא ספיק. אמאי פליגי. ומ"ט לא ניתקניה לטבל דבמיתה. ונוציא ממנו תרומתו ומעשרותיו. והדר ניבטלינהו ברובא דחולין. דאע"ג דאין תרומה בטלה בפחות מק"א. היינו מדרבנן כדכתב הר"ש. דקרא דאת מקדשו ממנו. הוא אסמכתא בעלמא. ודאורייתא ברובא מיבטלא. ופקע איסורייהו דטבל ותרומה בודאי. ואי משום אין מבטלין איסור לכתחלה. הא נמי לא אסיר אלא מדרבנן. ואמאי לא עבדינן ליה כי האי מילתא דשויא לתרוייהו איסורי. דהאיכא טצדקי למיפקעינהו. דלא ליכול איסורא דאורייתא לגמרי לא טבל ולא תרומה. ובאמת קושיא אלימתא היא. הקשיתיה בשמו לכמה מופלגים בתורה ולית נגר דיפרקינה:

ואע"ג דבאמת איכא מ"ד דמן התורה אין מבטלין איסור. כדאי' בי"ד סי' צ"ט בשם הראב"ד ז"ל. א"כ אליביה לק"מ. דאין אומרין לאדם חטוא כדי שיזכה חברך. כיון דתרוייהו איסורי דאורייתא. אע"ג דחד חמור. מ"מ תיקשי אליבא דכה"פ דפליגי אדראב"ד. ומי נימא מסייע ליה מהכא. ותו מסתבר נמי דאפי' למ"ד מן התורה אסור לבטל איסור. כה"ג שרי. וכי דיעבד דמי. דלגביה דהיאך דבשבילו מתבטל הא אשתרי:

אמנם עדיין י"ל קצת דאליבא דר"י איתמר. דסבירא ליה מין במינו אפילו באלף לא בטיל מן התורה וצ"ע:

תירוץ נכון ויצא ממנו דין מחודש לענין ביטול איסורין נ"מ נמי לחלה שחזרה לעסה שלה דאינה בטלה ובמ"א כתבתי דין חלת ח"ל בענין זה

עי"ל תרומה שחזרה למקומה שאני. דלית לה ביטול. עיין בדמאי פ"ד מ"א בתרומת מעשר שחזרה למקומה. דאיתא עלה בירו' מה בין למקומה לשלא במקומה. ומשני דלמקומה נעשה טבל גמור ואינו עושה דימוע כלל. אע"ג דשלא במקומה מדמעת. ש"מ דכי הדרא תרומה למקומה. הדרא לטיבלא ואינה עושה דימוע. ומשמע דהוא מן התורה. דבהדיא איתא התם דמתרת את השירים באכילה. ותו דאי מדרבנן אמאי הקלו בנפלה וחזרה למקומה בלי טעם בעולם. דאי משום דמאי הקלו. הלא שלא במקומה אוסרת. אלא ודאי מן התורה הדרא לטיבלה (ואפשר דמקרא דאת מקדשו נפקא ליה. וס"ל דילפותא גמורה היא) ומ"מ שיעורא דמאה מדרבנן בשנפלה שלא למקומה. אבל למקומה. אפי' בודאי ג"כ חוזרת וטובלת ודוק וצל"ע:

עוד ישוב הגון לקושיא הנ"ל ולמדנו דבר חדש בדחיית איסור תורה מפני איסורין של דבריהם **עי"ל** אפי' לא משכחינן בה שום איסורא דאורייתא. אפ"ה אתי שפיר דלא דחינן לאיסורי דרבנן טובא. מקמי חד דאורייתא דהאיכא משום תיקון טבל והפרשת תרומה ומעשר. וביטול איסורין דאסור אפי' בחול. ועוד איסור נוסף דמבטל בי"ט ושבת. דאסור נמי משום מתקן. כבי"ד סי' צ"ט. ועבמג"א א"ח סוף סי' שכ"ג. ומצינו לפעמים שחכמים העמידו דבריהם אף במקום כרת. וכ"ש כאן שאין אפי' שום איסור לאו. אצ"ל כרת דלא שייך הכא. דמשום פקוח נפש הכל שרי. והיתירא הוא לגביה. ואולי אף בדאפשר בחולין. לא בעינן לתקוני ליה. אלא משום חולה עצמו כדי שתהא דעתו מיושבת עליו. ולא יהא לבו נוקפו לאכול איסור גמור (דאל"ה מ"ט לכ"ע שרי להיאך למעבד איסורא זוטא. דלא ליעבד אידך איסורא רבה. והא תלי בפלוגתא דרבי ורשב"ג ודוק) דהיינו בכלל פקוח נפש. משא"כ בכה"ג דעבדי ליה איסורי טובא. ואכתי איסורא רביע עליה מדרבנן. ודאי לא ניחא ליה בהכי טפי. עכ"פ ודאי אינו דומה איסור אחד דרבנן. לג' איסורי דבריהם. דלכ"ע לא שרי למעבד ליה. וכולי האי למה. הא אשתרי ליה למיכל מידי דאיסורא משום פ"נ. וכהיתירא דמי לגביה. וכיון דכל הני איסורי דרבנן קיימי באפיה. הדר הו"ל כדלא אפשר ודוק. נ"ל יעב"ץ ס"ט:

סימן קלו

בעיא מצורע בז"הז מהו שיטהר בצפרים ובתגלחות להתירו בת"שה

צל"ע אם אירע בזה"ז שאנו בגלות בעו"ה. מצורע שבו סימני טומאה והיה שם כהן בקי במראות נגעים והחליטו לטומאה. אם יש לו להטהר בשני צפרים ובתגלחת ראשונה ושניה גם עתה. ותעלה לו להתירו באשתו. שהרי היא מצוה הנוהגת בכל זמן ואינה תלויה בארץ. שאע"פ שאינו יכול להביא קרבנותיו. הרי יכול שיטהר מטומאת צרעתו (וטהרתו תלויה בתגלחתו) כי אין בצפרים משום שחוטי חוץ. ונראה שיוכל לעשותה בכל מקום. וכן ראיתי שוב בפי' להר"מ בחבורו שכתב שנוהג בין בפני הבית בין שלא בפני הבית בין בא"י בין בח"ל. אמנם י"ל שאין זה אמור אלא כשיש מי חטאת בא"י. כמו שהיה עדיין בימי חכמי התלמוד כמ"ש חברייא מדכן בגלילא. וכן מ"ש שנוהג בח"ל היינו קודם שגזרו טומאה על ארץ העמים דווקא. אבל לאחר שבטלו מ"ח וגזרו טומאה על ארץ העמים מה צורך בטהרה זו:

חובה ודאי לא מספקא לן וכ"ש תגלחת ראשונה לחוד לא מיבעיא לגמרי דלא צריך

שבתי וראה להר"מח נר"ו בס' אלה המצות קטן נתקשה מדוע לא יקיים המצורע המצוה של תגלחת עכשיו. ועם שהאמת כדבריו שם שאין לנו בקי ידוע במראות נגעים.

מ"מ נ"ל שאין צורך לזה. דחובה לא קמיבעיא לי. שלא הטילה תורה חיוב מצוה זו אלא כדי ליטהר ולבוא אל המחנה ולביתו. ודין שילוח טמאים בלא"ה אינו נוהג אצלנו בז"הז אפי' בא"י כמ"ש התו' ריש ברכות. ואצ"ל בח"ל שעכשיו אינו מועיל לו כלום לטהרתו. שהרי מ"מ נשאר טמא בטומאת ארץ העמים. משו"ה לכתחלה ודאי לא קמיבעיא דלא צריך ליטהר עכ"פ. וכ"ש טהרה דתגלחת ראשונה וצפרים. ודאי פשיטא לי דלא קעביד האידנא לכתחלה. שאינן מועילים לו בכלום. אדרבה מוסיפין לו צער ומכאוב שמחמתן נאסר בתשמיש המטה לד"ה ומנודה מביתו. עד שיגלח שנית:

כי קמיבעיא דאי בעי ועבד ב' תגלחות מי מהני ליה האידנא בכהן חזקה ובלי קרבן

מיהו כי קמיבעיא לי אי איקלע דעביד טהרה ראשונה ונאסר בתשמיש. מי מהניא ליה טהרה דתגלחת שניה. וסלקא ליה למישרייה בתש"ה כדאמרן. או למ"ד מוחלט נמי אסור בתשמיש. ושוב נזקק לטהרה. מיבעיא נמי בתגלחת ראשונה אם יזקק בתחלה לתגלחת כדי להתירו בתשמיש אחר כל המעשים. וספיקא דידי משום דבעינן דווקא כהן לטהרו כמו לטמאו (וכהני דידן לא מהנו אלא בדרבנן ולחומרא) ופדיון בכורות ודאי שאני דלא סגי בלא"ה ואע"ג דמסתברא כל היכא דאיטמי ליה ע"י כהן. איהו אסר ליה ואיהו שרי. מ"מ כבר כתבתי במ"א דבסימני טומאה מובהקין אפשר דלא בעינן כהן. אלא ממילא טמא הוא (עיין מ"ש אההיא דנמצא מפסיד את אחותינו) משו"ה ספוקי מספקא לי אי מצי כהן חזקה לטהוריה מידי טומאה ודאית. גם משום דלא אפשר לו להשלים הכפרה בקרבן האידנא. איכא לספוקי דילמא הא בלא הא לא מהני ליה ולפ"ז אפי' היתה מצוה הכרחית בכ"מ ובכל זמן כמו שחשב הרמ"ח. ואף כאן היה כהן בקי או בסימני טומאה מוחלטים בכל גוונא אכתי תיבעי:

בתוס' משמע קצת דטהרת מצורע אינו נוהג אלא בגבולין ועם זה מתבאר יפה גמרא ריש ברכות וצ"ע מנ"ל להר"מ בפשיטות כ"כ דנוהג בח"ל אע"פ שהיא חובת הגוף וכ"ש עכשיו שבטלה טהרה בארץ העמים לגמרי ושילוח טמאים גם בא"י אינו נוהג בז"הז

גם במ"ש שנוהג בח"ל צ"ע. ובתוספתא משמע לכאורה דאינו נוהג אלא בגבולין. ואם נאמר באמת שיש חילוק בזה בין א"י לח"ל. נוכל לפרש עפ"ז הא דשנינן ריש ברכות הא לן הא להו שנדחקו בו המפרשים. והשתא הכי פירושו הא לן לבני בבל שאין למצורע שום טהרה לעולם. ודאי הם יסורין של אהבה. מאחר שאי אפשר לו ליטהר מהנגעים בתשובה והקרבה והא להו לבני א"י הוו מזבח כפרה שיתכפרו לו עונותיו בהן. שאם יזכה ישתנו לטהרה. ויוכל ליטהר מהן. ועל כן באו בסבת חטאים. והשתא ניחא נמי דלא תיקשי אההיא סוגיא דהתם. דמשמע לכאורה שהנגעים אינן באין על חטא. והא

בעלמא אמרינן דהן עונש חטאים ותוכחות על עון. כדאי' בערכין ובדוכתי טובא. ולדידן אתי שפיר דודאי בא"י לעולם באין בסבת חטא ועון שקדם. והיינו נמי מזבח כפרה לכשיטהר מהן וק"ל (יעמ"ש בחלק הדרושים בענין זה בס"ד):

סימן קלז

לשון רש"י חמור מאד במנחות דפח"ב מיושב קצת עוד ד"א נראה ונדחה

שוב אחר זמן רב נשאלתי מגביר אחד אהובי איש כלבבי שהיה רגיל עמי בדבר הלכה. לפרש לו לשון רש"י במנחות (דפ"ח ע"ב) אההיא דקשיא ליה לרבי רביעית למה נתקדשה אי מצורע חוץ הוא. פרש"י והלא כל מעשיו בשער נקנור ולא בעזרה. ותמה הגביר יצ"ו על זה. זה לשונו בכתבו והוקשה לי וכי היכן מצינו שטהרת המצורע בשתי צפרים הוא בשער נקנור אדרבה הלא אסור ליכנס ליפנים מחומת ערי ישראל קודם טהרת הצפרים ע"כ (וקושיא זו מצאתי ג"כ בס' משנה למלך) ובאמת הקשה לשאול כי בודאי יוכל לעשותה בכ"מ כאמור. חוץ מע"ח שמשלחין מתוכן המצורעין כמ"ש פ"ק דכלים. ואיך א"כ יעמוד בשער נקנור. ולא מצאתי מענה דבר ברור להתנצל בעד רש"י ז"ל כי אם בדוחק דלא דווקא קאמר בשער נקנור. אלא סירכיה דלישנא דתנא פ"ק דסוטה נקט דתנן התם לשער המזרח שעל פתח שער נקנור ששם מטהרין את המצורעים. וזהו לפי שעיקר גמר טהרתו ודאי אינה אלא בש"נ. כדאי' שילהי מס' נגעים. ואורחיה נמי דקאתי לירושלם שלא להשהות טהרתו עוד. ומעיקרא קאי בשער מזרחי שהוא מכוון נגד ש"נ כנזכר. ולזה נתכוין שאמר כל מעשיו היו בש"נ. וכבר עלה בדעתי לפום ריהטא לומר דרש"י ס"ל דירושלם אינה כבתי ע"ח לענין זה. כמו שאינה מטמאה בנגעים ואין הבית חלוט בה. ומשו"ה משני רב יוסף בשילהי עירכין דתרי ירושלים הוו. נמצא שירושלם שבה בה"מ בנוי. אין לה דין ע"ח. אבל א"א לומר כן לענין שילוח מצורעין. דהא בהדיא אמרינן פא"ד מ"מ לא נתקדשו שערי ירושלם מפני שמצורעין מגינין תחתיהן. אלא מיחוורתא כדאמרן דשיגרא דלישנא דמתני' דסוטה הוא דקנסיב. ודאתאן עלה דהא ודאי דטהרת צפרים איתה בכל מקום בא"י מיהא. הנלע"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן קלח

וזהו מה שכתבתי בגמרא הנ"ל בימי חרפי

זבחים פט"י (דק"ב) מרים מי הסגירה א"ת אהרון קרוב היה. בתו' בספרי אמר אהרן נמצאת מפסיד לאחותינו שאינו יכול לא לטהרה ולא לטמאה. והקשו ע"ז תימא כ"ש שהיא טהורה:

איבעיא אי בעינן כהן לנגע מוחלט או לא

צל"ע טובא בהאי ענינא היך הוא דבר זה שהטומאה והטהרה בידי כהן. כמו ששנינו ריש פ"ג דנגעים הכל כשרין לראות את הנגעים וכו' אומרים לו אמור טהור ואומר טהור. דלא ידענא היכי מיירי. אי אפי' בסימני טומאה מובהקין. או דילמא דווקא במסופקים לשואל. אז תלוי בכהן להורות על פיו דווקא. וכל זמן שלא אמר טמא. לא מטמינן ליה מעיקרא. אע"ג דכי חזא ליה כהן איטמי ליה. באותן סימני טומאה שהיה בו קודם שנזקק לו. אפ"ה אינו מטמא למפרע רצוני משעה שנראו בו. לפי שלא היו ודאין לטומאה. אבל בסימנין מובהקין לטומאה. מכי חזי להו אפי' ישראל. מיטמא מאותה שעה ואילך:

מסייע להך סברא בתרא ממתני' פ"ד דנגעים

ומסתייעא הך סברא מהא דתנינן פ"ד מ"ז התולש סימני טומאה. ולטהרה עד שלא בא אצל כהן טהור. ואי ס"ד דגם בסימן טומאה מובהק אינו טמא כי אם ע"פ כהן דווקא. מאי איריא תולש. אפי' לא תלשן עד שלא בא אצל כהן טהור הוא. דאין לומר דאצטריך לגופיה לאשמועינן דטהור אע"ג דתלשן. ולא קנסינן ליה כדקנסינן לאחר החלטו. דפשיטא דליכא למיקנסיה ולטמוייה. אי אמרת שהטומאה והטהרה בידי כהן דווקא. ואפי' בשלשה סימנים. אינו טמא אלא ע"פ כהן דווקא. וכל כמה דלא חזי ליה כהן ודאי דלא מצי לטמויי. דהא בעינן דווקא שיתן עיניו במקום הנגע. כ"ש בדליתיה לנגע כלל. דלא מצי כהן לטמוייה עד שלא בא לידו. ועד כאן לא שנו בקצצה לבהרת מתכוין טמא משום קנס. אלא בבהרת שבאת לידכהן ונזקק לטומאה. דאע"ג דמדאורייתא אפ"ה האידנא טהור הוי. קנסינן ליה. אבל לא בא ליד כהן. שוב אין טומאתו ביד כהן. ולא שייך למקנסיה. אלא כי אמרינן דמעיקרא נמי טמא מכל מקום. על פי עצמו בצרעת ידועה. ומאי קמ"ל:

וליכא למימר נמי דאצטריכא ליה משום סיפא דאחר החלטו. דהיא גופא לא נצרכה. דהא תנינן זימנא אחריתא. קצצה מתכוין טמא עד שתפרח בכולו. אם הכי כולה כדי נסבה:

והכי מוכח נמי מדברי הר"מ ז"ל וביאור לשונו פ"ט מהל' ט"צ

והכי נמי מוכח מהא דכתב הרמב"ם ז"ל פ"ט מהל' טומאת צרעת. שכהן שטיהר את הטמא או שטימא את הטהור לא עשה ולא כלום. דבשלמא טימא את הטהור ניחא. אלא טיהר את הטמא. מאי לא עשה ולא כלום. הא אפי' לא טיהר. טהור הוא כל כמה דלא טימאו. ואי משום דסד"א אם טיהר כהן א'. שוב אין כהן אחר יכול לטמאו. קמ"ל דלא עשה ולא כלום לטהרו עולמית. אלא כהן אחר מטמאו מכאן ולהבא. ולעולם למפרע

טהור היה. כיון שלא טימאו שום כהן. הא ודאי לאו מילתא. מאי קמ"ל בהכי. לא יהא. אלא טהור ממש היה. אטו אם נטהר פ"א. שוב לא יטמאנו הכהן אם נראה בו עוד נגע טמא. והכא נמי עד השתא טהור הוי. ופשיטא דאתא כהן אחר ומטמי ליה בסימני טומאה. ותו מאן לימא לן דמעיקרא טמא הוה כדהשתא. דילמא נשתנה אח"כ. ופנים חדשות באו לכאן. דאי הוה כהן קמא קמן. איהו נמי הוי מטמי ליה השתא. פשיטא דמצי בתרא לטמויי ליה כה"ג. ואי בדאיתיה לקמן השתא נמי. והאידנא נמי מטהר. אטו בשופטני עסקינן דאצטריך לאשמועינן דלא ניזיל בתריה. וכי לחנם נכתבו משפטי הנגעים והצרעת. שצריך שיהא הכהן בקי בהן לטמא ולטהר ע"פ דין התורה. ומי לא ידע דלא עשה ולא כלום. שאין הטומאה והטהרה תלוייה בכהן לפסוק שלא כדין תורה: **ואם** נפשך לומר דטיהר את הטמא מיירי דווקא בשטיהר (שלא כדין) את הנטמא כבר ע"י כהן. א"כ טימא את הטהור דכוותיה. דווקא טהור ע"י כהן הוא דלא מצי מטמא. וטהור אחר מצי מטמא בתמיהא. אלא ודאי לא שנא. וסיפא דומיא דרישא. ואין דרכו של הרמב"ם ז"ל לסתום ודוק:

אלא לאו כה"ג אצטריך לאשמועינן בצרעת גמורה. ונודע אח"כ שטעה כהן וטיהרה. דקמ"ל דלא עשה ולא כלום אפי' לטהרו למפרע. דלא נימא שהטומאה תלויה בכהן כמו בצרעת מסופקת. דאע"ג דלא טיהרה כהן. דלא מטיא לידו ההיא שעתא ואע"ג דלא אשתני מדהשתא. אפ"ה מעיקרא הוי טהור ולא אמרינן איגלאי מילתא דטמא הוא למפרע. כ"ש היכא דראה כהן וטיהרה. דאינו טמא. אלא אזלינן בתר בתרא. ומכאן ולהבא הוא דמטמא טפי לא. משו"ה קאמר לא עשה כלום לגמרי משמע. דאפי' למפרע נטמא כל הנוגע בו. ואצ"ל להבא שאין משגיחין בכהן בכה"ג. שלמדנו שאין אנו צריכים לכהן אלא להורות במסופק. כי אז הטהרה תלויה בכהן. אבל בברור לנו שהנגע טמא. אין הדבר תלוי בו:

הערה נגדיית הראויה והצלה מצויה

ולא תקשה עלי מאותה ששנינו ספ"ח יש מראה נגעו לכהן ומפסיד. כיצד מי שהיה מוחלט והלכו להן סימני טומאה לא הספיק להראות לכהן עד שפרחה בכולו. טהור. שאילו הראה לכהן היה טמא. ש"מ דאע"ג דברור אצלנו שבודאי היה מטהרו הכהן. אלמלא הראה לו. והדר הו"ל פורח מן הטהור שטמא בודאי. ואמאי מטהרינן ליה מפני שלא הראה לכהן. אע"כ אפי' טומאה ברורה אינה תלויה אלא בכהן. משו"ה לא ק"מ דאמינא לך טהרה לא קמבעיא לי דאינה אלא בידי כהן. כי קמבעיא לי טומאה ודאית. ותו דילמא התם משום דקמיירי במוחלט שכבר בא לידי כהן שאז אינו יוצא

מידי טומאתו אלא כמו כן ע"פ כהן (ועיין פ"ק דחולין (ד"י ע"ב) היכי דאתחזק שאני ודוק). אבל כל שלא בא לידי כהן. לעולם אימא לך בטומאה ודאית מיטמא ומיטהר שלא ע"פ כהן:

עוד שמירה מסתירה

ולא תותיב עלואי מהא דתנינן גבי טומאת בתים אע"פ שהוא ת"ח ויודע שהוא נגע ודאי אל יגזור ויאמר נגע נראה לי אלא כנגע. דמשמע מהא דאפי' בנגע ודאי אינו מיטמא קודם שיבוא הכהן. דשמא שניא היא טומאת נגעי בתים דחידוש הוא שחידשה תורה כדאי' פ"ק דמ"ק. (אע"פ שלא כתבתי כן בספרי לח"ש ספ"ק דמגלה. עדיין הדבר צריך הכרע) וצ"ע שם בגמרא. (דז"ב) ובתי"ט מן הירו' שעל אותה משנה משמע ג"כ קצת כדברי ודוק:

ואיפשיטא בעיין דספיקא דאורייתא הוי ולחומרא

ודאתאן עלה הא דתניא בספרי נמצאת מפסיד לאחותינו אם יש מקום לדברינו. אתי שפיר דנמצא מפסידה בסימני טומאה מובהקין. ואע"פ שילכו להן. אינה טהורה אלא ע"פ כהן בבהרת גמורה (כמעשה שהיה מצורעת כשלג שנטמאת מאליה) אע"פ שאפשר אינו מביא קרבן לכשנרפא. דלא גרע ממה שפסק הרמב"ם ז"ל בספק בהרת קדם. דמטמינן ליה מספק ודוק כנלע"ד. ובזה נבין היטב מ"ש שמפסידה לפי שאינה יכול לטמאה. דלטהרה ניחא כדאמרן דממילא מיטמיא. וטהרה אין לה אלא ע"פ כהן. מיהו אכתי לטמאה מי ניחא. דהא אמינא דטמאה מעצמה. ובלא"ה נמי לא ידעינן מאי קאמרי רבנן בהא. ומאי פסידא איכא דאינו יכול לטמאה. וקשיין אהדדי רישא וסיפא. אלא האמת יורה דרכו דהכי הוא עיקרא דמילתא ודאי בבהרת עזה מיד טמאה כדין מצורע מוסגר. אפי' לא באה לידי כהן ולא הסגירה. אבל אינה טעונה פריעה ופרימה ותגלחת וצפרים. שאינם נוהגים אלא במוחלט ע"י כהן בסימני טומאה. ושוב אינה יוצאה מידי טומאה אלא ע"י הסגר כהן וראייתו שתתמעט מד' מראות. שאפי' שהלכה לה כולה עדיין אינה טהורה. והקב"ה רצה שתצטרע מרים ותוחלט לטומאה כי היכי דליהוי לה מזבח כפרה. ע"כ בדין היה שיחליטנה כהן תחלה ותנהוג כל דין מצורע מוחלט כדי להשלים כפרתה שעל כן באה לה הצרה הזאת. דלא הוי סגי לה בלא"ה. נמצא ודאי שתקנתה קלקלתה וטומאתה בתחלה היא רפואתה וצרי למחלתה. לכן יפה אמרו שנמצא מפסידה שאי אפשר לטהרה בלי כהן מאחר שכבר נטמאת ודאי. ועדיין אינה מטמאה טומאה גמורה כמוחלט. שמבלעדה אין לה תקנה כפי הראוי והכוונה. כדי לסלוח לעונה. והרי זה מבואר מאד:

ביאור הגון מאד בגמרא וספרי הנ"ל החמורים ביותר

ונ"מ נמי ממאי דכתיבנא שאם כך הוא האמת כמ"ש. שבצרעת גמורה וברורה א"צ כהן. ומעצמו הוא טמא כנז'. לפ"ז אם אירע כך בזמן בגלותינו. צריך שינהוג בדין הצרעת. שהוא חובת הגוף ונוהג בכל מקום ובכל זמן. ואע"פ שלא דיברו בו מוני המצות. משום שאין בקיאין בכך. אולם בבהרת עזה כשלג. מסתברא דאיכא בקיאין. ואע"ג דלא ממטי לידי כהן. הרי הוא טמא. נ"מ לחומרא לאסרו בת"שה וכמ"ד דאף המוסגר נאסר בו. אבל לא להקל. לטהרו עכשיו ולהתירו באשתו. כי מידי ספק של תורה לא יצא כמש"ל (סקל"ו) כך נ"ל. יעב"ץ ס"ט:

סימן קלט

אם יש לסמוך ממ"ש בשכנה"ג לענין ספירת העומר שאם מנה בר"ת ד"מ ל"ג לעומר. יצא:

תשובה

הסופר ס"ע בר"ת לא יצא דלא כבשכ"הג והמונה ע"י קריאת אותיות במילוין מכוונות למספר אינו משובח וספקא הוי

הטעם שכתב הרב ז"ל מדורשי רשומות. במ"כ אינו מכריח כלל לקבוע הלכה כמותו וכן הראיה מירו' פ"ק דשקלים שדרשו זה יתנו רמז לי"ב מנין. היא ראיה של כלום. כי כיוצא בזו נמצאים לרוב בתלמוד זה י"ב לוגין. ולמדו סתם נזירות ל' יום מיהיה והרבה כמוהם שהן גופי הלכות נלמדות בגימטריא שהיא אחת מל"ב מדות של ראב"י שהתורה נדרשת בהן. אבל כל זה לא יספיק להוכיח שכך הוא דרך המנין אפי' בין בני אדם. והמציאות יורה יגיד ההפך. כי לא נראה ולא נשמע בדיבור שנהגו כך למנות בשום מקום ובשום זמן אף בעסקים הזמניים. כי אם בכתיבה הדיוטית וספרא בצירא במקום שאין קפידא. אצ"ל שאין זה נהוג במקרא ובמניני התורה:

ואמנם המנהג בבני אדם להשתמש לפעמים במנין ע"י הזכרת שמות אותיות מורות. המספר דרך קריאתם במלואותם כגון שיאמרו אל"ף במקום אחד. יו"ד אל"ף בעד אחד עשר. ודוגמת זה מצינו כמו כן במשנה פ"ג דשקלים. ובזה באמת ראוי להסתפק. מכל מקום. ואין לי עדיין הכרע לשום צד להלכה. ונצריך העושה כן לחזור ולמנות בלי ברכה: **אבל** עדיין לא מצאנו ראינו שישתמשו גם בר"ת האותיות המספריות ע"ד הנ"ל. ובזו ודאי על המוציא להביא ראיה להכריח דעתו שיוצאין במנין כזה דבר תורה. וכל זמן שלא ראינו ראיה מספקת. נשאר הדבר בחזקת שאינו מן המנין. ופשוט לענ"ד שאינו נכנס בגדר ספק. וצריך לחזור ולברך. עם היות שאינני כדאי לחלוק על הרב הגדול הנ"ל

ז"ל. ממאי דכתיבנא נ"מ תו לענין חשבון מנין הזאות דיו"הכ כשיאמר א' וא' א' וב' בר"ת אם יצא י"ח באופן זה:

מי שאינו מכיר ל"הק וספר בו י"ל שיצא דלא כבמ"א

עוד יש לי לעוררך בענין זה מ"ש במג"א שאם ספר בל"הק ואינו מבינו לא יצא. אינו מוסכם לענ"ד כמ"ש בחיבורי בס"ד והוכחתי מדברי התו' שיוצא אף בלשון שאינו שומע. יעב"ץ ס"ט:

סימן קמ

שנים קנו סחורה בשותפות והתנה האחד אימתי שירצה להסתלק. מחויב חברו לתת לו דמי חלקו. ואח"כ הוקרה הסחורה. אם הלה צריך לשלם לו דמים כפי מה ששוה עכשיו בשער שבשוק. או אין לו אלא דמים שנתן והניח בשעה שנשתתפו:

תשובה

חברים שנשתתפו בקניית סחורה והתנו שאם ירצה האחד להסתלק יתנו לו דמי חלקו אם צריך לתת לו כל הדמים המגיעים לחלקו כפי שיוויה או אין לו רק דמים שנתן לכאורה י"ל דלא גרע מאילו לא התנו ומראה פנים מסבירות שלגרוע כחו בא התנאי דלא כבט"ז ולמחבר נראה דאזיל בתר איפכא ונ"מ דאי תפיס

כעין דבר זה מצאתי בט"ז ח"מ סי' קע"ו וז"ל היה נראה שא"צ ליתן לו כפי ששוה עכשיו כו' אבל באמת אין דמיון לשם כלל. וצריך ליתן כל דמים המגיעים על חלקו לעת הזאת כאשר הוכחתי בביאורי בא"ח סי' קנ"ד עכ"ל הרב. אולם אני הצעיר השיבותי על דבריו ז"ל בחיבורי סי' הנ"ל זה לשוני שם בב"י מצאתי כתוב כו' דממ"נ הספר נשאר לנשארים כו' ואי משום דמי אייתי ראיה ושקול עכ"ל. היה נ"ל שאין דין זה אלא בס"ת. ומשום שאינו עשוי לימכר. אבל בשותפים שהתנו ביניהם שאם ירצה אחד מהם להפרד מהשותפות. שיסלקוהו בדמים אע"פ שהם רוצים להמתין עד שיתייקר השער. מחוייבים ליתן לו מעות גם בעד הריוח שיש בסחורה. דאטו מה שהשביחה הסחורה בידיהם. אינו לאמצע. ולא דמי להההיא דיתומים. דהתם ארעא בחזקת חד מנייהו קיימא. משו"ה הו"ל התובע המע"ה. איברא דאיכא למימר הכא נמי. להכי אתנו דליקום בחזקת הנשארים. וליהוי היאך המע"ה. דאל"ה למה להו לאתנויי. בלא"ה נמי צריכים לחלוק בדבר שיש בו חלוקה. ואין לומר שמא לייפות כחו התנו. דהיינו דינא דיתמי ולוקח. דכיון דמסתלק ליה מהסחורה. הו"ל המע"ה. ותדע דהא בס"ת נמי שייך דינא דגוד או אגוד. כדאי' בח"מ סי' קע"ג. ואמאי לא פליג בשבחא. אלא לאו משום תנאה סלוקי סליק נפשיה. ולא מצי מפיק מספיקא. ולזה הדעת נוטה. שוב ראיתי בט"ז שסובר דדווקא בס"ת איתא להך

דינא. משום דבלא תנאי לא היו צריכים ליתן לזה כלום. ולא ידעתי למה החליט שאין לו כלום אפי' בקרן. ואי משום דס"ל כמ"ד אסור למכור ס"ת. א"כ מאי מהני התנאי. הא הו"ל מתנה על מ"ש בתורה. אלא ודאי משו"ה לא איריא. אלא פשיטא ליה דאית להיאך זכיה בגויה אפי' בלא תנאי. דבקרן לית דינא ולית דיינא דנוטל חלקו גם בלי תנאי. ואפי' בשבח נמי שקיל. וליכא לאסתפוקי אי לשקול נמי בשבחא. אלא משום דאתני בסתם ואסתלק ליה כנז':

גם במ"ש הרב הנ"ל שאילו רוצה היה מוכר חלקו דבריו נראים תמוהים ומסתבר למחבר דהשתא דאתני אם מכר חלקו לאחר אינו מכור שלא מדעת השותפים רק בדמים נוטל חלקו והולך לו

ואף לפי סברת הרב ז"ל. לא הבינותי ההכרח למה שפסק מחמת זה בשותפים שקנו בית. ביחד. והתנו ביניהם שאם ירצה א' להסתלק. שיתנו לו דמי חלקו. ואח"כ הוקר ורוצה להסתלק וליטול דמי חלקו. שצריכים ליתן לו כפי מה ששוה עתה. דכאן חייבים הנשארים מן הדין ליתן לו כפי שיוויה עכשיו כו'. דלא בא תנאי זה אלא לייפות כחו. דלא יצטרך להמתין עד זמן שירצו הם. דאילו רצה זה היה מוכר חלקו לאחר עד כאן דבריו. ולא ירדתי לסוף דעתו ז"ל בזה. כי מה בכך שהיו חייבים מן הדין ליתן לו כפי שיוייה עכשיו. מנ"ל משום זה שלא בא התנאי אלא לייפות כחו. אדרבה היא הנותנת. מאחר דבלא"ה מן הדין חייבים ליתן לו חלקו. למאי אצטריכו לאתנויי. אם לא לגרע כחו. לומר שיוכרח להסתלק בדמי חלקו בקרן בלבד. ואדרבה י"ל דמגרע גרע מס"ת. דהתם איכא לאסתפוקי בתנאי אם בא לגרע או לייפות. דמשו"ה מספק בלבד. ידו על התחתונה. אבל כאן יש מקום לומר דודאי לא בא אלא לגרע כחו ודוק. ונפקא מנה דאי תפיס. דבס"ת אפשר דמהניא תפיסה. והכא אפי' תפיס. מפקינן מניה:

ולא הבנתי מ"ש דהתנאי בא לייפות כחו שלא יצטרך להמתין עד זמן שירצו הם. דמ"ט יצטרך להמתין. אי בר חלוקה הוא. הא כופין לחלוק כל זמן שירצה א' מהם. ואי לאו בר חלוקה הוה. איתא לדינא דגוד או אגוד. ובלא תנאי נמי היו צריכים ליתן לו דמי שוויה על כרחם. ולמאי נ"מ אתנו בהדי הדדי. אם ליפוי כחו נתכוונו. הא מוכחא מילתא דלגרועי כחו אתו:

ומאי דקאמר תו דאילו רצה זה היה מוכר חלקו לאחר ושקיל דמי. לא ידענא מאי הוי. תינח אי לא אתני. אבל השתא דאתני והפסיד השבח. כלום יכול למכור אלא זכות שבידו. וכבר נסתלק מהקרקע. ולא יכול למכור כלום. שאפי' מוכרה בשיוויה. ורוצה להפסיד השבח שמגיע על חלקו ולוותרו לשותפים. נ"ל פשוט שאינה מכורה:

מצדד קצת לזכות הרב בדינו הנ"ל עכ"ז מידי ספק לא יצא ואצ"ל בנדון דידיה דמספקא מילתא טפי ודינא הוא דאזלינן לקולא לנתבע

ואפשר דה"ק. תנאי זה יש בו יפוי כח. שלא יצטרך להמתין עד שיתרצו למכרו ולהרויח בו. ואפשר שאם יחלק. לא ישביחו החלקים כל א' בפני עצמו. ולכך התנו לייפות כחו בזה. ונגד זה אין לו רשות למכור חלקו לאחר כמו שהיה יכול לעשות בלי תנאי ודוק. מ"מ מידי ספק לא יצאנו. ושמא לא נתכוונו אלא לטובת השותפים הנשארים. או לטובת שניהם שלא יפסידו אף מן הקרן הם או הוא בסבת החלוקה. כי יש סחורה שברכה מצויה ברובה דוקא. ואין יחס לערך החלקים עם ערך הכל. ביחוד בנדון הרב דקפידא דבית שלם. טובא הוא. ושוה יותר הרבה מכפלים בהיותו שלם. מאילו נחלק לחלקים. וכן הדבר אם היתה הסחורה א"ט ומרגליות שאדם רוצה לזווגן. פשיטא שאינו דומה שיווי החלק. לשיווי כולה כלל וכלל. לפיכך הוצרכו לתנאי הלז. ואצ"ל דחיישינן לדעות בדירה וכן בסחורה. דבני חבורה ודאי מקפידין שלא להשתתף ולהתחבר עם כל אדם שיהיה. דילמא משו"ה הוא דאתנו. עכ"פ הרי הוא ודאי כבר נסתלק מגוף הקרקע. הדר הוה ליה איהו המע"ה. על כן עדיין צל"ע בפסק זה. ודעתי נוטה שאין לו זכייה בריוח. אם לא התנו גם עליו בפירוש. אע"פ שאינני כדאי לחלוק על הרב ז"ל. גם אמ"הג ז"ל בהגהותיו עליו שתק ומחל לו ע"ז. אולי מקום הניחו. הנלע"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן קמא

בקשתי יאיר עינינו מורינו נר"ו מבין פתיים בענין קריאת חי העולמים בברכה. כי העם פוסחים על שתי הסעיפים התהלכו בחשכה. הללו קורין ח"י בציר"י ונתלין באילן גדול הגאון בתי"ט ז"ל. והללו אומרין הנכון בפת"ח כדברי אור חדש. ויש ששמעו לקול האות האחרון ממעכ"ת. ושכך קבלה בידו מאביו הגאון החסיד זצ"ל גם הואיל באר על הלוחות בספר לוח ארש שלו בהגהות התפלה מה ראה על ככה. יפנה נא אל תפלת הערער ואל תחנתו היום להוציאנו מן המבוכה. בשכר זאת אל חי מחיה יתן לו חיים ארוכים מתוקנים מאת ה' ישא ברכה:

תשובה

מ"ש התי"ט בחי הפתוח שאינו סמוך בשום פעם משגה הוא במ"כ

אור חדש עדיין לא האיר אל עבר פני. לא ידעתי מה שמץ דבר נשמע בו. אכן דבר זה הוא מקובל ביד חכמי ישראל בהסכמה. ובפי אמ"הג אב השלום עליו היתה שומה. אם אמנם קטן הייתי ולא נודע לי טעמו ז"ל. אולם אחר שעברתי על דברי הרב תי"ט בינותי בדברים וראיתי שאין דבריו ז"ל מוכרחים כלל. ושלא להוציאך חלק אעתיק לך

מ"ש בעז"הי בחבורי שילהי תמיד. והילך מ"ש שם בלשון הזה מנוחה לחיי העולמים. עיין בתי"ט ולא ירדתי לסוף דעתו ז"ל בכל מ"ש בזה. במ"כ כל דבריו אינן אלא תימה לענ"ד. ונראים כסותרים זא"ז שהוא ז"ל סובר בפשט הכתוב בחי העולם דדניאל שהוא סמוך משם חיים לשון רבים. שהיה ראוי ליכתב בחיי העולם. הכוונה לש"י שהוא חיים של העולמים. והוליד מזה לבטל דעת האומר חי העולמים. אחר שחי בפת"ח איננו סמוך ויהיה ענינו העולם שהוא חי. ואין העולם חי אלו דבריו ז"ל. והם פליאה נשגבה בעיני מה ראה על ככה לומר כן. מאחר שהוא ז"ל תופס לעיקר בחי העולם שהוא ש"ד של חיות נגזר מן חיים ונשתנה בסמיכות. איה מצא א"כ בשם התואר או פועל בינוני שישתנה בסמיכות בזאת הגזרה. ואין זה שינוי השם (הרבים) גורם לקרוא גזרות התוארים והפועלים והבודדים או שמות נפרדים בשינוי בהסמכם. והוא פשוט מאד וידוע. והנה במשקל זה כל חבריו כמו יד עב וכן בכל המשקלות רבים מאד שלא ישתנה בהם היחיד הסמוך יד אהרן בעב הענן דם הפר קו המדה וזולתן הרבה בנחים ובכפולים ולא אחד בהם ששב צרו"י בהסמכו. אף שישתנה בקיבוץ כמו ידי משה דמי אחיך דגי הים. על כן ברור מאד שאין שום אות ומופת מהשתנות השמות בקיבוצם. לשיטתנו ביחיד. ופשוט הוא שכך תוכל לומר חי העולמים בפת"ח. ויהיה ענינו האל החי של העולמים. וכן חי העולם הוא סמוך לעולם בין שיהא בציר"י או בפת"ח. אין הפרש. אלא שבציר"י הוא שם בריבוי רצוני כמו חיים. ואשר בפת"ח הוא תואר היחיד ענינו החי של העולם:

ויובן מ"ש בגמרא ריש פסחים

ועם שמצאנו חי ה' שאינו סמוך. אין זה ראיה שלא יבוא סמוך לעולם בשום מקום. שלפעמים יבוא המתואר על התואר. ולפעמים הוא דבוק לדבר אחר. והיינו הא דאמרינן בגמרא דריש פסחים דמעיקרא ס"ד דאור בוקר הוא שם התואר עם המתואר. האור הוא בוקר. ומשנינן דה"פ אור של בוקר שהוא ש"ד סמוך. והרבה במקרא כיוצא בהם. פעם יבוא התואר עם שם העצם המתואר בו. ופעם יסמך לדבר אחר שייוחס אליו. וכן חי ה' ענינו חי שהוא ה'. וכשהוא אומר חי העולם. ענינו חי של העולם בדמות סמוך. בין יהיה חי שם או תואר וכנז'. א"כ לפ"ז אין לו סיוע מהרמב"ם ז"ל אף לפי הבנתו בדבריו. שסבור בחי שהוא שם דבר. כשנסמך לא' מהנבראים הוא בציר"י. מהטעם שהזכיר שהם וחייהם שני דברים. אבל מלת חי כשהיא תואר כבר תהיה נסמכת באופן שאמרנו דהיינו חי העולם או העולמים. שענינו החי האמיתי שבעולמים שהוא האל ה' ית'. רק חי פרעה לא היה אפשר ליאמר בפת"ח וק"ל:

גם מה שחשב להביא סיוע מדברי הר"מ במדע הוא עזר כנגדו ואין לו הבנה

ועוד תימה גדולה שמדברי הרמב"ם ז"ל יש ראיה ברורה לסתור דעת הרבתי"ט. שהרי לדעתו של הר"מ (שהיא פשוטה ומאומתת למבינים בלי ספק) חיי הנבראים והמלאכים בכללם. נפרדים הם מהם. שהם וחייהם אינם דבר אחד. שעל כן מטעם זה באו בציר"י בכל מקום להורות על פירודם שאינם חיים אמיתיים בהחלט. ולפי דברי בתי"ט היתה שבועת המלאך בחיי העולם. ומבואר מדברי הר"מ ז"ל הנז' שחיי העולם והעולמים הם כחיי המלאכים ושאר הנבראים שהם וחייהם שנים. וכן הוא פשוט. ואין א"כ חיותם דבר אמיתי בחיוב. והיאך נשבע בו המלאך. הלא נודע את אשר פירשו רש"י ז"ל פ' מקץ שלכן נשבע יוסף בחי פרעה. לפי שכיון לשקר ודו"ק:

ומ"ש הרבתי"ט שהמכוון בחי העולמים שהוא הבורא. זהו מאמר סותר את עצמו על פי פירושו בכתוב הנז' בדרך שיסכים לדעת הרמב"ם הנז'. שהרי דעתו בחיי פרעה וכן של המלאכים והעולמות כל שהוא נברא. חייו מקריים ואינם עצם א' בהם. שחייהם נשואים עליהם דרך מקרה. למה שאינם מחוייבי המציאות. ולכן הם צרו"יים לפי שאינם דבר מחויב ואמיתי בעצם. ואיך יאמר שהוא הש"ית וי"ת מזה עילוי רב. ואע"פ שהש"ית הוא סבת חיי כל הנמצאים. כענין ואתה מחיה את כולם להיותו ית' סבה רחוקה לכל. כמ"ש סבת הסבות ית' וית"ש לעד. אין זה המכוון בחיי העולם. שאם בבחינה זו אף הוא ית' חיי פרעה ודוק:

התי"ט והרש"א לא עמדו ע"ד הר"מ ז"ל ולא ירדו לסוף דעת בעה"ע

אלא ודאי אין פירוש הכתוב כמ"ש הרבתי"ט. גם לא דרך הרמב"ם ז"ל דרכו. וכרחוק מזרח ממערב רחקו מחשבות הר"מ ממחשבותיו. ואף הר"ש ארקוולטי לא עמד על דעת הר"מ בזה ולא ירד לסוף דעת בעל העקדה. כי מה שהשיב עליו הרש"א אין תשובתו ממין הטענה מה שטענו לא הודה. ומה שהודה לו לא טענו. שהרי טענת בעה"ע ז"ל היא שלא ימצא בל"הק בגזרת חיים שם נפרד. והרש"א השיבו ממי הים (שמלבד שאין זו תשובה כי אין לדמות הגזרות זו לזו בזה הענין. כי מה שימצא בא' לא יחויב המצאו באחרת) שהוא ג"כ בלתי נפרד. והוא שם הרבים ממש כמו מים בתשלומו. כאשר תאמר מן שמים שמי השמים. וכן חי פרעה שם הרבים הוא. והראוי חיי כמו חיי שרה. ואין זה שם נפרד. אלא לשון רבים. רק שהוקל בסמיכות:

ביאור כוונת בה"ע על הנכונה וטענתו על הר"מ טענה

אכן ברורה דעתו של בה"ע והמה לא ידעו דרכיו. על כן רחקו מעליו. וגם הוא ז"ל ידע. שיצדק לומר חי בסמיכות. ולא על חי שבציר"י. נתקשה בה"ע לדעת הר"מ. אלא על חי

הפתוח. לפי שהוא ז"ל הבין בדעת הר"מ שחי בפת"ח הוא שם נפרד מן חיים שם הריבוי. ולא אותו שבציר"י. עד"ז בנה המופת להשיב עליו. שאם כדברי הר"מ שלכן הוא אומר חי פרעה בציר"י. לפי שחיי הבעלי חיים עם עצמן שני דברים הם. נמשך מזה שסבור הר"מ בפי' הכתוב חי פרעה שהוא שם המקרה. כאילו כתוב חיי פרעה. ויחוייב ג"כ מזה המאמר שחי ה' הפתוח יהא ג"כ שם דבר של חיות. לא לשון בינוני או תואר. שנראה ודאי שאופן לשון זה של שבועה בכל מקום שנאמר. דרך אחד לו ושימושו והוראתו שוה בכל המקומות שכתוב כלשון זה. רצוני שאם המכוון בחי פרעה שהיתה השבועה בחייו של פרעה. כמו כן לשון הכתוב חי ה' כך יתפרש. הרצון בו שהיא שבועה בחי של ה' כלומר חיותו שהיא עצמותו. ונולד לנו מזה שחי בפת"ח על כרחך הוא שם נפרד מקיבוץ חיים שם הרבים. שזה היחיד ממנו שבא בפת"ח לדעת הר"מ. לפי שהש"ית הוא וחייו אחד. על כן נאמר בו ית' השם דבר של חיות בלשון יחיד. ועל זה יפה השיב בה"ע שלא ימצא בל"הק שם נפרד. ר"ל לשון יחיד מן חיים שהוא שם בלשון רבים מקובצים. ולא נמצא ממנו הנפרד האחד במקרא. כמו שלא נמצא בגזרות מים ושמים לשון יחיד הנפרד מהם. וכשנפלה מהם המ"ם בסמיכות ונאמר מי הים שמי השמים. עדיין הם עומדין בהוראתן הראשונה שהם שמות בדרך הריבוי. אלא שהוקלו בסמיכות. וזה ברור בלי ספק בעולם שזוהי כוונת בה"ע והם דברים נכונים:

ופירוש הכתוב בחי העולם בד"א נכון

ולא נעלם מבה"ע שיתכן לומר חי בציר"י על משקל מי. אך זה איננו נפרד. אלא שם הרבים כשהיה. אבל דעתו של בה"ע היא כשבאו בכתוב בלשון שבועה בין בציר"י או בפת"ח אינן שמות דברים. כי אם פועלים בינונים או תוארים. ויפורש חי פרעה כמו שחי פרעה בזמן. לא שבחייו נשבע. וחי ה' ג"כ פירושו כמו שהש"ית חי וקים לעולם. ולא נשבע בחייו של הש"ית. ונמצא חי בציר"י ג"כ שהוא בינוני כמו וחי אחיך עמך פעל עבר. והעבר והבינוני שוים בבעלי הכפל. וכן חי בפת"ח לפעמים ישמש במקום בינוני כמו וחי עמך. או תואר הילוד החי. וזוהי דעתי בחי העולם שבדניאל שלא נשתנה מפני הסמיכות ואיננו ש"ד בלשון רבים סמוך. כי אם בינוני או תואר (שהוא החי הנמצא ואין בעולם עוד חי אמיתי זולתו) כחי בפת"ח. ויתחלפו כמו גיא בציר"י וגי בפת"ח הבאים זה תחת זה:

וא"כ כך י"ל חי העולם בפת"ח כמו בצירי. אדרבה הפתוח הוא לשון יותר מבורר שהכוונה בו ודאי על הש"ית. משא"כ חי בציר"י שכבר ישמש שימוש ש"ד בלשון רבים. ואז אין הכוונה על הש"ית בהחלט. כי בסתם לא יתואר הש"ית בשהוא חיי הנבראים

המקריים. וכמ"ש לעיל שהיא דעה אמיתית אצל החכמים כולם. ופשיטא לדעת הרמב"ם שהוא טעות. שחי בציר"י לעולם מורה על חיות מקרי בלבד. המובן אצל כל החיים המהלכים תחת השמש ונבראו עמו. ועוד כדברי המזרחי אינו כ"א הוראת מקום. (עם שדבריו צ"ע):

ראיה חדשה מכתוב אחר שבדניאל והיא ראיה מכרחת ותשובה נצחת

ותמה על עצמך עד שהיה נבוך הרבתי"ט להביא לו סמך ראיה מן המקרא. מדוע לקח כתוב זה המסופק מאד. והנה יש לנו כתוב הדר ברור ביותר וגם הוא נמצא בדניאל ד'. ולחי עלמא שבחת והדרת שהוא פתוח. וזו היא ודאי ראיה שאין עליה תשובה. וכלום נשאר עוד פתחון פה אחרי זאת. ובודאי אילו זכו המפקפקים ומסופקים לזכור מקרא זה. לא היו מגמגמים עוד בדבר:

ואין להתעקש מלקבלו לפי שהוא לשון תרגום. שזה שטות למסרב. שהרי ראינו ששוה כאן הארמי ללשון עברי ולא נשתנה כל עיקר. והלא בלי ספק יותר נכון וברור ללמוד ממנו. מאחר ששם הוא ג"כ נסמך לענין שבח וקילוס. שלא יתכן בשום אופן בלתי להש"ית לבדו. כמו שהוא הענין גם במטבע ברכות. משא"כ בלשון שבועת המלאך כנז'. ואין להרהר עוד מעתה. שגם הרבתי"ט ודאי היה חוזר בו אילמלא ראה זה:

עוד ד"א בקישור מלות אל חי והצמדם והדבקם גם יחד אל מלת העולמים ובאופן זה לא ימצא רק בפת"ח בלבד ועדים רבים מפי הקבלה שהוא פתוח ואין סוגר ולא יתהלל ח"גר ופ"סח על סעיפים נרפים

ועוד אני תמה מי הביא כל הבלבול הזה. ומי הגיד להם כי אל האמור כאן מופסק משם חי שעמו. ומדוע לא נאמר שהם סמוכים דבקים יחדו למלת העולמים. ר"ל אל חי של העולמים. והלא באו מדובקים יחד כמה פעמים. ובכל מקום שנמצא אל חי פתוח הוא: **גם** כך העידו בשם הגאון האלהי מהר"ל מפראג ז"ל רבו של בתי"ט. ודברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין. וכ"ש שיש לנו להאמין לקול האות האחרון השמועה שחזר בו בתי"ט (והדר ביה בתר דקבלה מרביה) וכפי מה שהעידו שני עדים והם בעדותן זאת אינן נוגעין. וכך משמע לי בהדיא במדרש הנעלם פ' חיי שרה (ד' אמשטרדם דק"ל ע"א בסופו) וכן בזוהר תולדות (דקל"הב) ועוד בזוהר ויצא (דקס"דא) וריש פ' מקץ (דקצ"גב) ובפ' ויגש (דר"זב) וכן עוד שם בסיום סדרא (דרי"אב בראשו) ובזוהר תרומה (ח"ב דקל"חא) ובהקדמת הזוהר (ד"ו) וכן מצאתי ג"כ בספר החייט עיין במערכת המדות שכתב בשם שערי צדק וכן מפרשי הספר המערכת (דע"זא) כתבו בפשיטות שצ"ל בפת"ח. וכן מפורש עוד בריש שער שני מס' שערי אורה ע"ש. תהלה לאל חיי שהאיר עיני והזמין לי

עדים נאמנים לדברי ונמצאו דברי חכמים הקדומים חיים וקיימים ע"כ לשוני שם. ועוד הארכתי בס' לו"א והוספתי נופך על תשובות באנשי און וכח גבורת מלאכת הדקדוק מהרש"ס ובש"ת יעויין משם. הנה ערכתי משפט שני חלקי הסותר והצגתי לפניך כל הכתוב (אצלי) לחיי"ם. זה שנים רבות בימי חרפי הלא פר"ש לרעב לחמי לחם שמים. אם בעל נפש אתה בין תבין את אשר לפניך כה ל"חי. ואתה שלום וכא"ל שלום כנפש הטרוד יעב"ץ ס"ט:

סימן קמב

אורח עבר בק"ק פ' והחזיק בעל האכסניא בנכסיו. מפני שלא ציוה לפני מותו מה יעשו בנכסיו. ואת שמו ושם עירו ומקומו לא הגיד. ואת יורשיו לא זכר. ולא השגיח הב"ד לכוף אותו שיניח הנכסים בב"ד עד בוא אשר לו משפט הירושה. ועתה כי בא הלום יורש ידוע. לא מצא לגבות מאומה וקשה להוציא גזל הנאכל. הולך ובכה וצועק חמס על הב"ד שלא שמו לב להשיב אבידתו ולא לבלע ולהשחית את נחלתו:

תשובה

תשובה למ"ש הר"מל בפשיטות להכריח הנפקד להוציא מת"י ממון שא"ל תובעים ולא יורשים ידועים למסרו ליד הב"ד

נדון כזה כבר היה לעולמים ונמצא בתשו' הר"מ לובלין (סי' י"ב) ופסק הרב ז"ל בפשיטות. שחייב הנפקד או הלוה מאיש נכרי שנתארח ומת. ולא נודע מי הוא. ולא הוכרה משפחתו ויורשיו. להוציא הפקדון והמלוה מתחת ידו. ולמסרו ביד ב"ד. ויש לי הרהורי דברים על זה. ממ"ש בח"מ סקמ"ו במי שהחזיק בשדה שאינה שלו מפני שלא אמר לו אדם דבר. שאין מוציאין אותו מידו. אע"פ שאין לו טענה וראיה. עד שיבוא המערער. וצ"ל על כרחך שמא הוא ראוי ליורשו לבעל השדה אשר מת ואיננו. ולא נודעו לו יורשים. שאע"פ שאין לך אדם מישראל שאין לו יורשים. מכל מקום כל זמן שלא נודעו מי הם. מוקמינן לנכסי בחזקת מי שהם בידו. שהוא ראוי ליכנס בספק כמו כל ישראל. והרי החזיק. הוא הדין התם בנדון הנ"ל נמי נימא הכי. דהא לא באיסורא אתו לידיה:

ואין נראה לומר דההיא מיירי בהחזיק בשל הפקר. דהא לאו הכי קטעין. אלא שלא אמר לי אדם דבר. מכלל דלאו של הפקר היא. ותו דהא אפי' קאי מערער וצווח. לא משגחינן ביה עד דמייתי ראיה ברורה. ולא חיישינן לאפוקי מניה. וא"ל דשאני קרקע דברשותא דמרא קיימא כל היכא דאיתיה. תינח ארעא. פירי מאי איכא למימר הא שמיט ואכיל להו. ותו ארעא נמי שמא תכסיף בידו:

עוד ראיה גדולה נגד הרב הנ"ל

ועוד ראיה מההיא ארבא דהוו מינצו עלה בי תרי. דלא תפסינן לה. אע"ג דאמר היאך מייתינא סהדי. ואיכא לברורי ולמיקם עלה דמילתא. אפ"ה לא מזדקקינן לה. ולאו ק"ו הוא. וא"ל התם משום דהאי דתפיס טעין ברי. אפ"ה לא דמי דהא אידך נמי ברי קטעין. וכל חד הוי ליה מוציא לגבי חבריה. משא"כ היכא דליכא טוען לגמרי וממון שאין לו תובעים הוא. אינו צריך המוחזק לטענת ברי. שחזקתו בריאה והמע"ה. ומאן מרמי ליה מידיה בטענת שמא. אע"ג דביני וביני אכיל לניכסי. משמיא מיהב יהבי ליה ומהפקרא קזכי. ומ"ש הרמ"ל הנשמע כזאת שימות אדם מישראל כו' שהב"ד יניחו הנכסים הפקר כו' ועשינו כמה עובדי כיוצא באלו עכ"ל. אין זה דומה לנדון שאם מעשים אשר לא יעשו כאלה בכל יום ודאי נזכרים ונעשים בכל עיר ומדינה בר מינן. דווקא בהוחזק ישראל מיוחס ונודע הוא ומשפחתו בישראל. משא"כ באינו ניכר כנ"ל. וגם יש מי שהחזיק בנכסיו ומחיים באו לידו בהיתר ומדעת המת. ולא ידענו אם יש תובע כלל בעולם. ויוכל להיות שזהו ג"כ היורש הגמור. מאיזה צד נבוא עליו להפסידו:

עוד טענות עצומות לסתור הדין שגזר ז"ל

ושמא באמת גר היה. לכן לא נודעו לו יורשים. גם הוא לא הודיע. ומחמת אימת מלכות העלים ענינו. אי נמי שתוקי הוה. שהוא עצמו לא הכיר משפחתו. והיה בוש לגלות חרפתו. על כן לא ציוה לפני מותו. ודינו כגר שנכסיו הפקר. וכה"ג מי גרע מרבא דבעי לאחזוקי בניכסי איסור גיורא. אפי' להפקיע זכות רב מרי בנו. כ"ש באותו נדון דאפשר הו"ל מיגו ג"כ. דאי בעי אמר מתנה נינהו גביה. אע"ג דלא קטעין. משו"ה לא דמי לגמרי לנדון מהרמ"פ. דאייתי הרמ"ל ובהג"ה סרפ"ה. אטו מי לא שני ליה בין היכא דאיכא יורש ידוע בשום מקום. ובין היכא דליכא. אימר דשמעת לה בספק וודאי. בספק וספק מי שמעת לה:

קשה לעמוד על סוף דעתו ז"ל באותו נדון

ובזה נדחו כל דברי הגאון מהרמ"ל. שם באותה תשובה. עם שאינני כדאי להשיג על האי טינרא תקיפא. שיננא וחריפא. מ"מ באמת תמהתי מראות מה שנתעצם מאד לדחות כל דברי המורה באותו ענין. שדבריו נראים ביותר לענ"ד כחו יפה. ויש בהם טעם לשבח כסולת שצפה ע"ג נפה. וכל היסוד שבנה עליו הרמ"ל לבנות עליו חיל ודיק כהר כפה. מחמת שאי אפשר שלא יהיו לו יורשים. אין לעמוד עליו ולירד לסוף דעתו. כי מאחר שיורשיו. נעלמים. א"כ שמא באמת אותו הנפקד או הלוה הוא היה יורשו האמיתי. עם שהוא עצמו איננו יודע מזה. ואינו בא בטענה זו. מ"מ בהכרח צריך לבקש לו יורשים

רחוקים נסתרים בלתי ניכרים ולא ידועים ומפורסמים. ועוד רגלים לדבר וידים מוכיחות איכא. מדשתק כולי האי. דאימור ראוי ליורשו. א"נ מתנה קיהבינהו ניהליה. והוי נמי כיוצא לדעת. שהרי לא נטרפה לו השעה ולא מת פתאום. והי"ל לסדר ענינו ולצוות על עזבונו ויורשיו. על כן אבדה מדעת היא. ואפטרופא לדיקנני לא מוקמינן:

ונולד ספק אחר שצריך תלמוד

ותו אפי' אמר בהדיא ישראל מיוחס הוא. מאן יימר דמהימן. והא לתו' ר"פ משמע דלא פסיקא להו כולי האי. ולהר"מה א"ע ס"ב מיפשט פשיטא ליה. דליוחסין מיהא בעי בדיקה: א"כ תמה על עצמך בבת ישראל מי התירו. שמא עבד היה כ"ש אחר שסופו מוכיח ששתק מיחוסו ומיורשיו. וקרוב הדבר שתוקי ופסול הוה. ועל פי הדברים האלה דברי המורה ההוא הדעת היפה סובלתן. דמיחזי כמילתא דפשיטא טובא שדין המחזיק בנכסים כיורש גמור. לשלוט בהם כאות נפשו ולית דימחא בידיה. ולאו כ"ש הוא מממון המוטל בספק דהאי אמר של אבהתי כו'. דכל דאלים גבר. וכי אחזיק האי דאלים ואחזיק. אין מוציאין מידו עד שיביא האחר ראיה ברורה שהוא קרוב יותר. אע"פ ששניהם באים בטענת ודאי. אצ"ל היכא דליכא תובע לגמרי. דאפי' טענת ספק לא קיימא באפיה. לאורועי לחזקה דהיאך. דאחזיק כדין וכדת. שאין להפסידו זכותו על כרחו. ולא יורע כחו. עד שיבואו עדים ויוכיחו. ואם בתוך כך יאכל הלה וחדי. מדידיה קאכיל משמיא מרחמי ליה. משולחן גבוה קזכי. ואי אית ליה משלם ואי לית ליה ואפסיד היאך אדהכי והכי. מזליה דההוא גברא קגרים דשקלי גלימיה מדינא ליזמר וליזל ומ"ט קבכי. יתפלל למי שהעושר ונכסים שלו ימלא חסרונו ממ"א וליבעי בעו מגברא דאית ליה דהבא פריכא ונסכי. תרמינך שעתך אשבע תקטכי. ותתקבל צלותא בהני בי תלתא שני וחיי אריכי בני סמיכי ומזוני רויחי ובריכי ויומי בדיחי ונייחי וצריכי. כי היכי דלא נעדי מאורייתא אשכי ובושכי. בעותא דזעירא קטינא חריך שק"י לאי ומשלהי בירכי. יעב"ץ ס"ט:

סימן קמג

שבע בעיי

א **שאלת** אם יש לברך על מצות תפלין הוי"ו בחול"ם וכבש"י לשון רבים. או בפת"ח כבל"ח ומג"א:

תשובה הדעת האחרון נראה בעיני ברור. ודברי בש"י מגומגמים אצלי. וביארתי דבר זה בהגהות סידור התפילה בעז"הי וכן קבעתי בחיבורי. ונלאיתי להעתיק דברים ככתבן:

סימן קמד

ב **עוד** שאלת בתפלת ר"ה שכתוב בש"ע סי' תקצ"א המדקדק לומר ועקדת יצחק לזרע יעקב תזכור אינו אלא טועה. ובמהרי"ל הנוסחא לזרע יעקב. על מי יש לסמוך:

תשובה דבר זה ביארתי ג"כ בחיבורי. ובלשון זה אמרתי שם ודאי גדול כח הנוסח הישן המוחזק בידינו (שהוא לזרעו) והוא היסוד שנשען עליו הריב"ש כנראה בגוף תשובתו (ועיין בלו"א שלי שם אספתי באמרי"ם וקבצתי נדחי הנוסחאות הישנות הנעזבות כי טובות הנה ונאמנות) אמנם יש לשית לב למ"ש במג"א כאן על הוכחתו של הריב"ש. דמאי מייתי ראיה מזרע אברהם דאין עשו בכלל. והרי הנודר מזרע יצחק אסור בעשו עכ"ד. והיא קושיא אלימתא לכאורה:

במג"א במ"כ לא עמד על כוונת לשון הברכה בזכרונות דר"ה ומיושב מ"ש על הריב"ש ולק"מ

אמנם לענ"ד נראה שלא ירד הרב מ"א ז"ל לסוף דעת הריב"ש ז"ל. דמאן אמר ליה הא דכוונת הברכה היא לזרעו של יצחק. וליתא לפום מאי דחזי לן. אלא כינוי דלזרעו מוסב על אברהם דלעיל. דבפתיחת הברכה אמרינן וזכור לנו העקדה שעקד א"א את יצחק בנו וכבש רחמיו וגו'. וכי מסיימינן לבסוף ועקדת יצחק לזרעו תזכור. אזרעיה דאברהם קאי. וכן ראוי לזכור זכות עקדתו של יצחק לזרע אברהם. אחר שכל עיקר הנסיון אינו מגיע אלא לאברהם בעצם וראשונה. ככתוב וה' נסה את אברהם. וכבר נתעוררו המפרשים לתת בו טוב טעם. מדוע לא נתייחס ליצחק (עיין בזוהר על הפסוק הלז) וכן בנוסח זה אנו מזכירים בביאור נסיונו של אאע"ה בעקדה שכבש בה רחמיו. ולא הוזכר בה יצחק כלל. הרי בבירור שגם בחתימת הברכה. על אאע"ה הוא המכוון בלזרעו כאמור. ונעוץ סוף הלשון בתחלתו. ואין בזה ספק. משו"ה שפיר קאמר הריב"ש. ונמצינו למדין ששתי הנוסחאות לדבר אחד נתכוונו. ואף אם האחד מבאר יותר. מ"מ טורח זה למה. במקום שהקצור יפה מבואר כל צרכו. בודאי הוא משובח ואין לזוז ממנו. ביחוד שעמו הסכמת המקובל:

ואיכא למידק אדריב"ש מט"א מ"מ הנוסח לא יתנסח

איברא אעיקרא דדינא פירכא. ותמיהא לי מנא להו הך מילתא לגמרי דאין רשאין לכלול זרע עשו בתפלה זו דתקשי להו כלל. והא דכוותה אמרינן בה הכי נמי ואת נח באהבה זכרת כו' ע"כ זכרונו בא לפניך להרבות זרעו כו'. ומי איכא מ"ד דבני נח לאו או"ה נינהו. וגם זרע עשו בכלל. והא גריעא טפי. דהא ודאי כל האומות במשמע. ואפי' אותן שאינן מזרע האבות. ולא עוד אלא שישראל אינן במשמע. כדתנן בהדיא אמר קונם לב"נח מותר בישראל. ואפי' הכי ליכא קפידא בלישנא. כיון דלא מפקינן לישראל מכללא בהדיא.

כ"ש דליכא למיחש. אי משתמע נמי זרע עשו בכללא דזרע יצחק. אדרבה הכי עדיף ודאי. דבלא"ה הא מצלינן עלייהו כל יומא (כמ"ש בהגהות התפלה בברכת המינים עמ"ש שם בס"ד באורך) עאכ"ו ביום הזכרון הקדוש. שאפי' בעד הגוים הזרים וע"א הנכרים אצלנו ואין להם יחס עמנו. אנו מתפללים. צ"ל כן בבני עשו הלא אחינו הם. על כן לענ"ד דקדוק זה שלא לצורך הוא. והנוסח הקצר טוב ויפה ועולה על כל פנים. עליו אין להוסיף ממנו אין לגרוע המוסיף גורע. המקצר מוסר פורע:

ספק בדין נודר מזרע יצחק

ולענין דינא דנדרים הנודר מזרע יצחק אם נאסר בבני עשו צל"ע. כי לא ידענו מנ"ל להרב הנ"ל כל כך בפשיטות דאסור. ואי מדשתק מניה רבי במתני'. איכא למימר הכי. וזיל הכי איכא למידחי ולא משמע מידי. והא בירו' דמייתי איהו ז"ל משמע איפכא. אלא שבעונותי א"ל ס' הירו' ולא זכיתי לראותו במקומו. ופשטא דקרא ודאי משמע דלא כוותיה. אלא כדקאמר מג"א מעיקרא דייק. ודיחויא דידיה לא שמיע לי. לכן אין לי הכרעה בזו כעת וצ"ע:

סימן קמה

ג **ומה** ששאלת בענין אמירת כל נדרי אם י"ל דאינדרנא ונפשאי לשון יחיד כמ"ש הלבוש. וגם הט"ז השוה עמו במלת אינדרנא. אע"ג דפליג במלות נפשאי נדראי כו'. כמאן נעביד:

תשובה

נוסח כל נדרי שלנו מורכב אתרי ריכשי ועלתה בו תמור"ה זרה ותיקונו הנכון

כבר כתבתי בחיבורי שכל מה שטרחו אלו הרבנים ושאר האחרונים ז"ל לפרש נוסח כל נדרי ע"ד ר"ת הכל טעות ושיבוש בלשון במ"כ. ולא אחד בהם שידע והכיר לשון ארמי על בוריו. כי האמת הברור שהנוסח הקדמון הוראתו על הנדרים שעברו. דינדרנא כו' הוא ודאי עבר. אבל אין ספק בעולם שע"פ דעת ר"ת צריכין אנו על כרחנו לשנות הנוסח הישן לגמרי וצ"ל דננדר או דנדר נו"ן חרוקה. והדל"ת בדג"ש מקום החסרה. וכן כולם דנשתבע ודניסר על נפשתנא. הכל בנו"ן האית"ן דרך אחד הוא. ללשון תרגום עם ל"הק בזה בבירור. ולכן לא יפה אנחנו עושים פה היום לאחוז החבל בשני ראשיו ולזכות שטרא לבי תרי. להחזיק בנוסח הישן במקצתו ולעזוב מקצתו ולשנותו ולהפכו להבא. שזה אי אפשר כלל ואינו סובל השינוי והתמורה. ואין מקום לקיימו עפ"ד ר"ת. אם לא נחדשהו מעיקרו ונהפכהו כולו מעבר לעתיד. אבל נראין דברי הקדמונים ז"ל שנתקן על העבר. ואין לי בכך ספק בעולם. מ"מ לחוש לדר"ת הואיל ויצא מפי אותו צדיק. אני נוהג לומר בשתי הלשונות ולכפול הנוסח דנדרנא ודנידר דאשתבענא ודנשתבע דאסרנא

ודניסר כו' מיום כפורים שעבר כו' ומי"כ זה עד כו' לצאת ידי הכל. עם שבלא"ה אנו מתירין נדרים שעברו ומתנין על שלהבא בכנופיא בייי"ת. מ"מ מנהג שהוקבע הוקבע:

סימן קמו

ד **שאלת** עוד היאך אני נוהג לומר בברכת המילה צוה להציל ידידות שארנו. הצד"י פתוחה כדעת בש"ך. או בחיר"ק כמנהג העולם:

מקיים ומאשר מנהג האומרים בברכת הברית צוה בנקוד חיר"ק הצד"י לשון עבר דלא כבש"ך

תשובה הנה לפניך מ"ש ע"ז מימים קדמונים בהגהותי לטי"ד. וז"ל שם סרס"ה הרבש"ך כתב שנ"ל שנוסח זה הוא תפלה ובקשה על העתיד. וצוה צ"ל נקוד בפת"ח ובציר"י הוי"ו דלא כמ"ש בכל הנוסחאות בחיר"ק הצדי"ק וקמ"ץ הוי"ו וכן נוהגין כל המוהלים לאומרו שלפ"ז הוא לשון עבר. ואינו מתיישב ע"כ בשכר זאת. גם לא שייך לשון צואה אלא לשון הבטחה. אלא ודאי כמ"ש וכ"מ באגודה כו' ואין לתמוה מ"ש צוה להציל לשון נוכח ע"כ דבריו. ולענ"ד אינן מוכרחים כלל ואינן ידים מוכיחות להטעות כל המוהלים וכל הנוסחאות. ולא הבנתי ראיותיו לגמרי כי למה לא יתיישב ע"כ בשכר זאת בעבר כמו בעתיד. שכמו שיפורש בלשון בקשה. ענינו המכוון בשכר שנחתם אות ברית בבשרנו דהיינו שקיימנו מצותו לחתום אות ברית בשר. בשכר זה יצוה להציל כו'. ככה יתפרש בטוב בכוונת העבר. רצינו לומר בשכר זאת. שעשינו וקבלנו גזרתו אשר אמר לחתום בריתו בבשרינו. לכן כבר צוה ופקד להציל ידידות שארנו. אדרבה הלשון מיושב יותר על זאת הכוונה. כי מאחר שתלינו פועל חתימת אות ברית בהקב"ה. באומרנו אשר חתם כו'. היתכן אח"ז לומר בשכר זה יצילנו. כי לא שייך בקשת השכר כי אם בבחינת פעולתינו החפשית. אבל על האופן הנ"ל יובן היטב כי הוא ית' עשה זאת בחסדו עמנו לראות שכר טוב בעמלינו. ועל כן בשכר זאת כבר צוה להצילנו. כי מידו הכל שרצה לזכותינו בקבלת חותמו שנקבל עליה שכר ומנה. בצותו לשלוחיו לשמרנו ולתת לנו פרס שאינו אלא מתנה. כי מצאנו חן בעיניו בזכות אבותינו שקבלו אלהותו בראשונה מראש אמ"נה:

והגה עליו ז"ל ממקרא מלא ומ"ד הכי או הכי לא משתבש

ומש"ע גם לא שייך לשון צואה אלא לשון הבטחה. גם זה לא ידעתי מדוע לא. ואם שייך לשון צואה לעתיד. מפני מה לא ישויך אף לעבר. והנה נעלם מהרב ז"ל מקרא מלא בנחום וצוה עליך ה'. הרי צוה לשון עבר משמש כמו כן בעד ההבטחה לעשות ולקיים דברו. כי הוא אמר ויהי הוא צוה למלאכיו משרתיו עושי רצונו לאמת מאמרו ויעודיו.

ומאז ומקדם כך היה חפץ פשוט לפניו ית'. פיו הוא צוה ורוחו פקד עליו ארצה. ולא נתחדש לו רצון בזה:

לכן אינני רואה הכרח לשנות הנוסחאות והמורגל בפי כל המוהלים כפי עדותו של הרב ז"ל. והבא להוציא מידם. עליו הראיה. ביחוד שיקשה לפי דרכו ז"ל חילוף הלשון מנוכח ונסתר. עם שימצא כמוהו במטבע ברכות. מכל מקום אין לנו להמציאו מדעתנו. ועוד שתחלת הברכה וסופה שוין בנסתר. והלא טוב אם נקיים הנוסח הקדום הנז' באופן שיסכים גם אמצעיתו ללשון הנסתר ואין זר אתו. אולם בנוסח הרמב"ם ז"ל ובה"ג משמע קצת כדברי הרב ז"ל. גם אנחנו כבר הורגלנו לאומרו בלשון בקשה. אלא שאין לתפוס מי שנוהג כלמודו הנ"ל. כי גם הוא דרך ישר לדעתי. ואינו נמלט מהיותו כולל ענין בקשת רחמים גם על האופן הראשון. שכמוהו הוא ענין הזכרת גשמים. שאמרו חז"ל הזכרה ריצוי שאלה היא. וזה נכון יותר מלהמשיך ענין בקשה תוך מטבע ברכה של מצוה והודאה ודוק. ולולי שאני נושא פנים לרגילות שלי כבר שיניתיו והחלפתיו בקדום. כי באמת הוא הברור בעיני. ואפשר עוד אסכים ע"ז לחזור ולקרבו וחדש מפני ישן אוציא אי"ה:

סימן קמז

אי שתיקה כהודאת מחילה דמיא

ה **וששאלת** עוד מי שעבר ולקח ריבית קצוצה שיוצאה בדיינין. והלה אינו תובעו אם פטור בכך בדיני שמים:

לענין ר"ק תליא במ"ש הט"ז דבאינו תובע אין ב"ח גובה ממנו ש"מ דפטור מיהא בד"א

תשובה מדקמיבעיא לך בשותק מכלל דשמיע לך במוחל בהדיא פשיטא דמהניא מחילה כמ"ש בש"ע. ולא מספקא לך אלא בשתיקה גרידא. ומינה מה מחילה מיהא לכ"ע לא מהניא אלא לאחר שכבר נתן הרבית. ה"ה וק"ו לשתיקה דבשעת מתן מעות לאו כלום היא. כי תיבעי לך בשתיקה דלאחר מתן מעות אי מהניא הכא. ונראה לכאורה שדבר זה תלוי במ"ש הט"ז סי' קס"א ז"ל נראה דווקא אם תבעו הוא דיוצאה בדיינין. ומזה פסק באחד שטען שאין לו לשלם ולא נמצא לו ממון רק מה שלקח אחר ממנו ריבית קצוצה. והנושה בא לקחת זה הריבית בשביל הלוה. שאין הדין עמו. כיון שאין כאן תביעה מן הלוה אין שום כפייה מהב"ד על המקבל להחזירו עכ"ד. מזה נראה קצת שאינו חייב בדיני שמים כלום אם הלה שותק. דשמעת מנה דבדידיה תליא כשאר תביעת ממון. דכי שתק מחל ליה:

וכ"נ ברור דלא כבכה"ג שהשיג עליו בחנם אדרבה נראה שאינו יכול לחזור ולתבעו משמחל לו בלבו **ואולם** ראיתי הלום לבכנה"ג דשדי בה נרגא וז"ל אין דעתי נוחה בזה דהא קיי"ל פריעת ב"ח מצוה ולמה לא נכוף ללוה שיקיים המצוה וישאל הריבית ויפרע ולא יהיה לוה רשע כו' עכ"ל. אכן לדעתי הקלה דינו של הרב ט"ז אמת עכ"פ במחל לו כבר. דהא קיי"ל מחילה מועלת מיהא אחר שכבר נתן הריבית. ואפי' לא פירש מחילתו. רק מעשיו מוכיחין שכבר מחל לו פ"א. מחילה א"צ קנין. ושוב אינו יכול לחזור בו אף לכשירצה. כל שכן באינו רוצה כל עיקר כנדון דידיה. שלא היה רצונו לתובעו. והרי הוא עומד במחילתו שאין לכופו לחזור ולתבוע שלא כדין מה שכבר נתן. אדרבה נ"ל שאם חוזר ונוטל מזה שלא ברצונו מה שכבר נתן לו ומחל עליו פ"א לגמרי. הרי זה קרוב בעיני להקרא גזלן. והלא אפי' המקבל אחריות מתנתו. צריך להעמידה בידו. ואם לא עשה כן הרי הוא בכלל לוה רשע ולא ישלם כדאי' בפ' חזקת ובח"מ סל"ז. כ"ש כשכבר זכה זה במעות ומטלטלין מוחזקים. כל מה שיוציא מידו בחזקה גזל הוא. ואצל בעל חוב לא נעשה רשע. אם אין לו מה לשלם ולקיים המ"ע. אנוס הוא ורחמנא פטריה. ובזה נדחו כל דברי הרב בכנה"ג בענין זה. ודברי הרב ט"ז עיקר לענ"ד:

מיהו כל כמה דלא מחל בלב שלם וי"ל אמתלא לשתיקתו מצי מפיק מניה ודאי ובמקום ב"ח שוב אין בידו למחול וכשטוען שכבר מחל לו מקודם אע"ג דמיהמן כה"ג צריך מיתון וחימוץ הדין

מיהא מודינא דבשעת נתינת הריבית. יכול ב"ח למחות ויתבע הוא עצמו הר"ק מן המקבל. שהרי מוציאין ממנו מדר"נ. ושוב לא יוכל הנותן למחול. וגם בלי מחאה אם אחר שנתחייב זה לראובן נתן ר"ק לשמעון. או שעדיין לא מחל לו על הריבית שכבר נתן אפי' קודם שנתחייב לזה. נ"ל שאין מחילתו מחילה אח"כ. מה"ט דלאו כל כמיניה כיון דמשועבד ליה מדאורייתא. כדקיי"ל בנושה מחברו וחברו בחברו. שאין הלה נאמן בטענת מחילה ופרעון. ומשום דריבית הוא לא גרע ודאי. ברם היכא דקדמה נתינת ריבית לחובו של זה. צ"ע קצת אי מהימן כי אמר דמחיל ליה מקמי הכי. היכא דליכא עדים וראיה או הוכחה גמורה. דשתיקה בעלמא זמן מועט. אינה ראיה. דילמא גברא אלמא הוא. וסבר למחר מוקמינא ליה בדינא. או אמתלא אחרת הי"ל בהמתנת תביעתו ודינים חלוקים שונים יש במשך זמן למחילה. יש שזמנה מועט מאד. ויש שזמנה ארוך הרבה כמ"ש במ"א:

ולמדנו עוד לענין ב"ח דמלוה אם גובה מר"ק שלקח במקו' שאין תובעו דמגבינן מני' בסתמא וכי קאתי אידך ותבע או דהמקבל בעי לאהדורי מנפשיה מצי עביד אלא מיהא היאך לא מפיק ומפקיע מיד ב"ח אלא בשבועה

ונראה דבסתם נאמן אפי' בדאיכא עדים על נתינת הריבית. מ"מ אית ליה מגו דאי בעי מחיל ליה בהדיא. השתא נמי כי אמר דמחל לו בלבו קמי הכי מהימן. מיהו היכא דאיכא למיחש לקנוניא לפי ראות עיני הדיין. נ"ל דאית ליה עליה חרם סתם. (ומכלל דברים אלו באנו ללמד ג"כ לענין ב"ח של זה המלוה שלקח הריבית. אם גובה מהר"ק. מאחר ששתק הנותן ולא תבע. ונראה דסתמא מחילה הויא וגבי מניה כל כמה דלא תבע. וכי הדר קתבע שיילינן ליה אמאי שתק עד האידנא. וכי יהיב אמתלא מעליא שפיר. ואי לאו משבעינן ליה דלא מחל מעיקרא. והוא הדין כי אמר המקבל בעינא למעבד תשובה ולהחזיר הריבית. ודאי מצי לאפקועי מידי שיעבוד ב"ח. מיהא לא שקיל היאך אלא בשבועה. דהו"ל מוציא מן המשועבדים) וכל הא דאמרן לא נ"מ אלא לד"א. אבל לענין לצאת ידי שמים לא מילתא היא. דבכל גוונא צריך להחזיר ודאי. דלא גרע מגזלתיך הלויתני ואיני יודע אם החזרתי לך זה פשוט:

סימן קמח

ו **ואשר** עוד שאלת אם מותר לעשיר לקבל מעות מת"ח. ולהאכילו פירותיהם דבר קצוב ה' או ו' למאה כמו שנהוג במדינות הללו. וידוע שהעשיר אינו צריך למעות הללו. ואין כוונתו רק לטובת הת"ח שאינו יודע לעסוק במעותיו להרויח בהם. וזה נהנה והלה אינו חסר מהו:

בענין איסור רבית אין חלוק בין עני לעשיר כל שיש ריוח והנאה למלוה

תשובה דבר ברור הוא שלא חילקה תורה ולא מצינו שחילקו חכמים באיסור ריבית בין עני לעשיר. וכמפורש בהגה דש"ע ר"ס ק"ס אע"ג דלכאורה קרא דייק בעני. לא דיבר הכתוב אלא בהווה. שאין דרך סתם עשיר ללוות. וגם עשיר הנצרך למעות. עני הוא באותה שעה (ולית הילכתא כמאן דדריש טעמא דקרא אפי' בעלמא. כ"ש הכא דלא אשכחן מאן דפליג) ותורה עשתה סייג לדבריה. שלא לתת מקום לבעלי ערמה ותחבולה. וזה פשוט מאד וידוע לכל בר בי רב דחד יומא. אע"פ שההמוניים טועים בכך ומעשים בכל יום שחושבים כשיודעים שזה הלוה מרויח עם המעות בודאי. שוב אינן חוששים לכלום ונוטלין שכר מעותיהם בלי שום פקפוק. בהלואה גמורה. ונסלח להשוגגים. אבל לת"ח ודאי אין להעלות עה"ד להתיר דבר זה ח"ו לא תהא כזאת בישראל למספי איסורא לגברא רבה. אע"ג דסברי מצוה קעבדי. הקולר תלוי בת"ח הנהנה שהי"ל ללמוד ולפרוש מן האיסור החמור. ביותר בדבר שבממון שנוהגים בו קלות ראש ונעשה כהיתר. ובקעה פרוצה צריך לגודרה. ואמנם טענה זו שאין העשיר צריך למעותיו של ת"ח זה. טענה היתה. אם אינו עוסק בהם לצרכו לגמרי. אבל מאחר שידוע שזה העשיר

נושא ונותן במעות הללו גם להנאת עצמו דורש דמי''ם. שאם יותירו פירותיהם. ממה שקצב לבעל המעות. הרי הוא נוטלם לעצמו. ובההיא הנאה אשתעבד ליה. ומשו"ה קמו ליה באחריותו. ואל"ה לא הוה מקבל אחריותן עליו. וכיון דאית ליה הנאה מנייהו דאי מתרמי ליה זבינא זבין בהו. הו"ל הלואה גביה. מדקביל עליה אחריות:

ברם היכא דכל האחריות על בעל המעות או שכל הנאה שלו אפי' האחריות על המקבל ודאי שרי דכל כה"ג לאו הלואה היא

משו"ה ליכא למישרי כלל מה"ט. אם לא היכא דאחריות המעות על הנותן לגמרי תו לא צריך. אי נמי אפי' היכא דאחריות על המקבל. ובדלא עסיק בהו לצרכו כלל. ואינו מרויח בהם מאומה. כה"ג ודאי שרי. דכיון דלית ליה הנאה. לא הויא הלואה. אלא שליח בעלמא. ומתנה בעלמא היא שהרי שנינו מתנה ש"ח להיות כשואל. וכזה הורו חכמי לוניל כמ"ש הר"ן בתשו' סע"ב:

ונתעלם מהרב המובהק בחו"י דבר זה עם היותו הלכה פסוקה קבועה בש"ע

ודבר זה נעלם מהרב בחו"י בתשו' סקפ"ט. שנסתבך הרב שם במעשה שהקדים הוא ז"ל מעות לעשיר על חבית יין בימי הבציר. על מנת שיסתפק ממנו לצרכו כל השנה. ולא יחסר המזג בשפיכה. ולא יחשב לו כל טרחו וטיפולו (ואחריות כמדומה שנשכח ממנו. או אחריות ט"ס והשמטת הקולמוס) וחזר ונצטער מאד שמא נכשל באיסור. ביחוד דחזא בה תיוהא ונפק מנה חורבא בא' שעשה כיוצא בו שהקדים דמי ב' חביות לחברו בחנם ע"מ שיעשה לו לצרכו ג"כ חבית א' שיקח ממנו אחת לאחת. ע"ש שהאריך מאד:

ולענ"ד דברים פשוטים אני רואה שאין דמיון לזה עם זה. כי אותו ב"ב שהקדים מעות בטלות ע"מ להרוויח במעות של החבית שיעשה לצרכו ולא יקח ממנו ריוח הראוי. זהו ודאי אגר נטר. שעל מנת כן הלוהו דמי שני חביות חנם. כדי שישתכר בדמי השלישית. שבה מפסיד הלה טרחו ויציאתו ופחתו מכיסו. הרי זה בלי ספק רבית גמור של תורה:

וכנראה אשתמיט ליה גם תלמוד ערוך שלא זכר ולא פקד אותו כלל והוא הנדון

איברא מאי דעביד ההוא גברא קורת רוח לת"ח לעשות לו חבית יין במעותיו בלבד לצרכו להנאתו ולטובתו. ומקבל עליו אחריותו ורוצה ג"כ להפסיד ולשלם מביתו. מה שיחסר לו בשפיכה ומדידה ומה שמאבד הזמן ומתנגב ומתחסר מעצמו ככל הדברים הלחים שנחסרים בזמן מועט. את הכל קיבל עליו מרצונו הטוב. ואין לו תועלת והנאה וריוח בעולם רק כוונתו על שכר רוחני ליהנות ת"ח מנכסיו. ודאי הרי זה משובח. והרוצה ליהנות כזו יבוא ויהנה. כל כי האי ריביתא ניכול. שדבר ברור הוא וגם נפסק בש"ע סי'' קע"ז וכיוצא בזו בהגה דש"ע ס"ס קס"ו. ועמ"ש שם בס"ד דהיכא דלית למקבל

הנאה כלל. אע"ג דהנותן אינו מפסיד כלום ומרוויח ג"כ פשיטא דשרי. ולית דחש לה לדראב"ד ז"ל. וגדולה מזו אמרו אפי' כל האחריות על המקבל שרי כה"ג. כ"ש בנדון הרב ז"ל דהא מיהא קביל עליה זולא. דכה"ג לכ"ע שרי. ותלמוד ערוך הוא (דס"ד ע"ש בתו' דוק) וגם נשנה (בדע"ג) בכיוצא בזו דומה לנדון הרב. ובחנם אצטער מר. והתימה שנתעלמה הלכה מהרב ז"ל שהיה אוצר בלום לתורה:

לפום ריהטיה אייתי לכאורה ראיה לחובתיה ודיחויא דיליה לא דיחויא ולכל האי לא היה צריך דודאי לא דמי לגמרי

ולכאורה מדמי נמי מילי דלא דמיין כלל. אגב שיטפיה ז"ל רהיט ליה גמרא דטרשא דר"פ. דמייתי מנה נמי ראיה מעיקרא דאין חילוק בין עשיר לעני לענין ריבית. מדא"ל מאי חזית דאזלת בתר דידך. ובמ"כ אזיל בתר איפכא וראיה לסתור היא לפום מאי דסא"ד. דהא מידי הוא טעמא אלא משום מאי חזית כו' וניזיל בתר דידהו. מכלל דכי ליכא ה"ט. כמו נדון הרב ז"ל דלא שייך לומר זיל בתר דידהו. דהא בעשיר איירי דזוזי לא צריך. א"ה נימא דכה"ג ניזיל בתר דידיה. דש"מ דמילתא היא וסברא אלימתא. ודקארי לה מאי קארי לבסוף דקהדר ביה וקדחי מה"ט דל"ד לטרשא דר"פ דהלוה מפסיד ודוק עכ"ל. ולא ידענא מאי דוקיא. אדרבה לפום ריהטא ולטעמיה איפכא מסתברא. דמשום דהכא לוה לא קפיד דלא צריכי ליה זוזי. משו"ה לשתרי כדאמרן. אבל לוה הכא נמי ודאי מפסיד טובא כדלעיל. ולית בה ספיקא. להכי לא ידענא מאי קאמר לגמרי ומאי פסקא. אבל הדבר ברור דלא דמי כי אוכלא לדנא דבטרשא ר"פ מרוויח מחמת המתנת מעותיו. ואינהו מפסדי בהכי. משום רווחא דתיפוק להו מהך טרשא. דקבלי מניה באשראי. דאי הוה להו זוזי ודאי הוו מרויחי בה טפי. משום הכי כי אזלינן בתר דידהו. אגר נטר הוי. ברם הכא בנ"ד דהמקבל אין לו ריוח בדבר וכל הנאה של נותן היא. דבין כי אזיל מר בתר דידיה. בין כי אזיל בתר נפשיה. ליכא אגר זוזי לגמרי. ואינה אלא מתנה. ושכר מצוה הוא דשקיל בדדמי הא מזיגא דחמרא לפום רבנן כמנסך נסוכי. משמיא מיהב יהבי ליה אגרא ופגרא טוביה לדזכי. והוה דר"י פת"קי דאורייתא דמהדרא ליה בלגי וצעי ומקשטא ליה תרי תכי. ומליא ליה דינרי ארנקי. מחלקו יהא חלקי:

סימן קמט

שיש להדליק נ"ח תוך פנס ועשישית מראיה גמורה

ז **ושנסתפקת** אם מותר להדליק נ"ח בפנס שי"ל דפנות של זכוכית. גם ע"ז כבר. עמדתי בחיבורי. וכתבתי שנ"ל פשוט שמותר. אדרבה מסתברא דהכי עדיף טפי. וקרוב אני לומר כמעט חובה היא לתקן כלי כזה לנ"ח. כדי שיהא שמור מהרוח. דהא קיי"ל אם

העמידה במקום רוח וכבתה זקוק לה כמ"ש ז"ל. ולזאת תמהתי מנעורי שהרי בימי חכמי התלמוד היו מניחין אותו על פתח החצר מבחוץ כמצותו. והרי הוא מגולה לאויר השמים במקום שהרוח שולט. ואי אפשר שידלוק כשיעור מצותו. אם לא בדרך אפשרי רחוק. והיאך יצאו בזה אם לא שהעמידו שומר רוח לא יגר"ע מצדיק עינו להשגיח עליו אם יכבה לחזור ולהדליקו. וזה ג"כ קשה מאד על כל אדם. על כן אני אומר שהדליקו בפנסין מוקפין מחיצות זכות ואספקלריא המאירה דרך דופנותיה. דשפיר מיקרי נאותין לאורו כה"ג. וכמ"ש לענין הבדלה עס"ס צר"ח:

שמירה מן הסתירה לכאורה

ואין להוכיח מס"פ הכונס דפוטר ר"י בנ"ח. ואם איתא אמאי ליפטר. הי"ל להדליק בפנס. דהא אמינא אדרבה כך הוא עיקר מצותו. מההיא ליכא למשמע דאדמותבת לי מר"י מי נימא תיהוי מסייעא לדידי. מרבנן דמחייבי בכל גוונא. וצ"ל באמת משו"ה לעולם חייב בב"ה. שהי"ל להניח נרו בפנס ועששית. ביחוד לנ"ח לא מהני לפטוריה מה"ט. דחיובא הוא והכי איבעי ליה למעבד. איברא בלא"ה נמי ליכא הוכחה מהתם. דאטו אם הניח בעששית סתומה. משו"ה לא עבידא לאדלוקי בפשתנו של גמל. ע"י דחיפתו בדרך הליכתו הוא משבר הפנס ובפרט כשהוא של זכוכית. וע"י כך האור נאחז בפשתן:

עוד הוכחה ברורה שיצאין בו י"ח וטוב ויפה הדבר למאן דאפשר ליה

והכי משמע לי נמי מהא דעששית שהיתה דולקת מע"ש כו'. וסתם עששית היא לנטירנא בלע"ז כפירש"י. וכדמוכח מההיא דערוה בעששית וק"ל. לכן טוב ויפה הדבר בעיני. אלא לפי שלא ראיתי לרבנן קשישי דעבדי הכי. אינני גוזר ואומר שיהא חיוב בהחלט: **אבל** אין לומר דעל כרחך לא הוה סבירא להו כוותי. דאין זה ראיה כיון שאנו מדליקין בפנים ויכול לדלוק בטוב אם נזהרין מלהתקרב אליו ולעבור דרך עליו במהירות ומרוצה לגרום כיבוי. וגם טורח רב יש בדבר והוצאה מרובה להמציא כלי חדש כזה. לכן לא חשו לטרוח אחריו כל כך. אמנם אם נוכל לו בקלות. יראה שנכון לעשות כן אפי' בבית כמה פעמים שגורמין לו כיבוי ומהיות טוב כו' ואי"ה ואוכל להמציאו בטוב. אראה לעשותו כך בלי נדר וזהו הנלע"ד בשאלותיך. הש"ית ימלא משאלות לבנו לעשות רצונו. כחפץ הטרוד יעב"ץ ס"ט:

סימן קנ

ברודא התפ"ג

לשון רש"י כתובות (דס"ט) שנתקשו בו הכל מבואר יפה

מאי דבדיק לן מר בהא דפרק מציאת האשה (דס"ט ע"א) גמ' והשתא דאמרת ב"ח הויא

ב"ח דאבא או דאחי. למנ"מ וכו' ת"ש דרבינא אגבה לברתא דר"א ממר בריה דר"א בינונית בלא שבועה. מבריה דרב סמא בריה דר"א זיבורית בשבועה. פירש"י רב אשי מת ומת רב סמא בנו בחייו. שהכל תמהים על זה (וכמדומני שמעתי ג"כ שנמצאה קושיא זו בתשו' גדול מכת של קודמין. והודה דלא ידע לה פתר) מה הכריח רש"י לזה. לומר שר"ס מת בחיי אביו. דילמא בתר אבוה מית ונפלי נכסי קמי יתמי. משו"ה לא נפרעה מיתמי ר"ס אלא מן הזיבורית בשבועה:

ולמדנו ארבע הלכות גדולות חדא וחדת היא דפרנסה לבת גדולה אינה נגבית מיתומים אלא בשבוע' שלא גבתה ושלא מחלה ושלא ידעה אם ציוה האב שלא תתפרנס מנכסיו ואחין גדולי' נמי כי אמרי תשתבע בעיא אשתבועי וכי טעני אינהו פרענו מהימני בשבועה ומיתמי האחין שמתו אחר אביהם אינה גובה אפי' בשבועה ונראין הדברים נכונים ומוכרחים מאד באמת אלא שצ"ע להלכה מחמת סתימת הפוסקים מכל זה ונמצינו למדין עוד דאף מלקוחות אינה גובה אלא בשבוע'

נראה לענ"ד דלק"מ ופשוט אצלי מאד שמוכרח לפרש כן. לפי מה דמסקינן לעיל דפרנסה אינה כתנאי כתובה. ואינה אלא ב"ח דאחין כדאמרינן הכא. מצי למיטען פרעתיה. כיון שאינו אלא חוב שבע"פ. ולא הוי כטוען אחר מעשה ב"ד (והכי משמע פ' אלמנה נזונת גבי מזונות דאי לאו דנכסי בחזקתה. הוה אמרינן עליה להביא ראיה. והכא בנ"ד נכסי בחזקת יתמי קיימי. דמשו"ה אמרינן ב"ח דאחי הויא ודוק) וה"ה דמר בריה דר"א דקיים הוה. נמי הוי מצי למיפטר נפשיה בשבועה כי הוה טעין פרעתי לה פרנסתה. אלא משום דלא קטעין איהו גופיה וקמודי. ולא קתבע מנה שבועה דלא אתפסה אבוה צררי. דכי אמר תשתבע ודאי בעיא אשתבועי. אע"ג דס"ל ב"ח דאחי הויא. אבל יתמי דר"ס. אי אמרת דר"ס מת אחר אביו. אנן טענינן להו דילמא סלוקי סלקה ר"ס אבוהון לאחתיה בזוזי מחלק פרנסתה שהוטל עליו. ואין בזה משום אין אדם עשוי לפרוע תוך זמנו. דלא קביע ליה זימנא. ותו דחיישינן לאתפוסי צררי בגו זימנא. אע"ג דלא עביד איניש דפרע גו זימניה. וכיון שאינו אלא חוב שבע"פ ולא קביע ליה זימנא. איכא למיחש דילמא פרעה ר"ס לאחותו מקמי דמית. אי נמי אבוה צררי אתפסה דניחא ליה בהרווחא דידה (משו"ה נ"ל דאפי' מאחין קטנים לא שקלא אלא בשבועה) והכי טענינן להו נמי איפכא שמא ציווה האב שלא תתפרנס מנכסיו ששומעין לו. כיון דלא מתנאי כתובה הוא. ולא חייל חיובא איתמי. אע"ג דמר בר"א לא טעין מידי. מ"מ ב"ד טוענין ליתומים בכל אופן שיוכלו להפקיע החוב. ושפיר דמי כיון דלא נקיטא שטרא. אף למ"ד הטוען אחר מב"ד אינו כלום דכמאן דנקיט שטרא דמי. היינו בכתובה וכל דדמי לה. משא"כ פרנסה דלאו כתנאי כתובה הוא. ואינה אלא ב"ח שבע"פ דאחין. וכנ"ל. וא"כ כיון דאילו

הוה ר"ס אבוהון דיתמי קיים. הוה מצי טעין פרעתי או טענה אחריתא כדלעיל. השתא נמי דליתיה. אנן טענינן ליתמי ולא מפקינן מידי מנייהו. שאפי' בשבועה אין מוציאין מן היתומים בחוב שבע"פ (כדאי' בח"מ סק"ח) וקיי"ל אין נזקקין לנכסי יתומים אא"כ ריבית אוכלת בהם עיין פ' שום היתומים ובהנזקין. ועל כן הוצרך רש"י ז"ל לפרש דמת ר"ס בחייו של ר"א. דליכא למימר דילמא פרעה. וליכא אלא חששא דהתפסת צררי דאב מחיים. להכי בשבועה מיהת נקטה ודוק. וברור מאד לדעתי:

והתימה שהטור והב"י ז"ל סי' קי"ג לא חלקו בדבר בין אם מת בן בחיי אב או אחר מיתתו וסתמו דבריהם. משמע דס"ל דלעולם בת הבאה לגבות מהיתומים פרנסתה. נוטלת בשבועה. ולא שתו לב לפירש"י הנ"ל שדבריו מוכיחים ומוכרחים כדפרישנא בעז"הי. וצריך לפלוגי בינייהו ודאי כדאמרן:

ומותבינן אשמעתין האחין ששיעבדו אמאי מוציאין לפרנסה. הרי מלוה ע"פ אינו גובה ממשועבדים כמו מיתומים. וי"ל דלא דמי ממש לשאר מלוה דע"פ. דטעמא דלא טריף לקוחות. משום דלית ליה קלא דליזדהור לקוחות. משא"כ פרנסה דלא גביא אלא ממקרקעי. ומידע ידעי בה משעת מיתת האב שהקרקע משועבד לפרנסת הבת. והוי להו לאזדהורי. שלא יקנו מן האחין עד שיביאו ראיה. והיינו הא דאמרינן בשילהי פי"נ דילמא שאני פרנסה דאית לה קלא. והכי אמרינן נמי בהנזקין דמשו"ה טרפא ממשעבדי. וכל זה מיירי בשאחין ששיעבדו מן הנכסים הראויין לפרנסת הבת מודים בדבר שעדיין לא גבתה. משא"כ בשיש הכחשה ביניהם. י"ל שנשבעין ונפטרין. כמש"ל והוא פשוט בעיני. ומכל מקום (אפי' במודה) נראה שאין מוציאין ממשועבדים לפרנסה בלא שבועה. דלא עדיפא מכתובה. אע"ג דהאח החייב מודה. חיישינן לקנוניא ודוק כנלע"ד יעב"ץ ס"ט:

סימן קנא

אשר ביקש ממני מעכ"ת לידע מה שיישבתי בלשון הגה"ה דש"ע י"ד ספ"ו בענין אפרוח שנולד מביצת טרפה ונבלה מותר שכתב בהג"ה וי"א דלא נהיגין ולכתחלה יזהר עכ"ל:

תשובה

לשון הגה"ה דש"ע י"ד ספ"ו דחוי מכל האחרונים חוזר ונראה

הך מילתא אמינא לה כי הוינא טליא וקלסוה חבירי ורבותי. ואעתיק לו מ"ש בס"ד שם בימי חרפי וז"ל. האחרונים ז"ל דחו להג"ה זו בשתי ידים. ובעט"ז השמיטה והסכים על ידו הרב המובהק בש"ך ז"ל וכתב מה לנו להחמיר בדבר שנמצא מפורש בש"ס להתיר. גם הרב בהג"ה עצמו הודה על עלבונה ולא בוש. כמ"ש בש"ך משמו שאין טעם לדבר. ועלובה עסה שנחתומה מעיד עליה. עכ"ז אני אומר לקרבה ולפרשה בדרך שתסכים

להלכה ע"פ דין התלמוד. ומחזיקנא טיבותא לרישא דדהבא בט"ז ז"ל דדלי לן כספ"א. נכספה וחשקה נפשי לשום לב אליה אולי יש מקום לקיימה. אחר שגם הוא ז"ל חתר אל הקיר. להקר קצת רתיחת השגת האחרונים ז"ל. והפשירה מעט לתת ידים לישבה. אלא שלא עלתה לו ז"ל כהוגן כניכר מכותלי דבריו. כי מאין הרגלים לבדות מלבנו ולחדש גזרות אחר חתימת התלמוד. אם לא חשו חז"ל והתירו בפירוש. לא דייך במה שאסרה תורה ובאו חכמים העומדים על המשמר והוסיפו חומר במקום שראו לגדור ולהתרחק מן האיסור. אין לך אלא מה שאמרו וגזרו הם (וכבר אמרו בירו' ששמואל כפה לרב שרצה להחמיר על עצמו בשמן ש"ג. ואמר ליה אכול. ואי לא כתיבנא עליך זקן ממרא) ולזה רמז הרב בצ"ע לתרץ. ותדע שהרי הטבל ומ"ש גידוליהן מותרין בדבר שזרעו כלה. ולמה לא גזרו בהן משום ה"ט דלא ליתי לידי תקלה. וגדולה מזו שנינו בערלה אין נוטעין אגוז של ערלה. ואמרינן עלה דאם נטע והבריך מותר לר"י דקיי"ל כוותיה. ואע"ג דערלה מאיסורי הנאה היא. אפ"ה לא גזרינן בגידוליה ומותרין:

ומ"ש הט"ז אינו נראה

ודמיון התרומה שדימה בט"ז במ"כ אינו עולה יפה. דהא אית בה נמי טעמא אחרינא דמעלה עשו בה כדמסיק פכ"ש. ולא משום הך גזרה דשהייה בלחוד. וגם משום הפסד תרומה מכהן נגעו בה. על כן אני אומר בר מההיא דחידוש הוא ולא נילף מנה:

דא תהא למיקם בפירוש הגה"ה הנ"ל שלכתחלה יזהר שלא להושיב תרנגולת על ביצת טרפה לגדל אפרוחים

איברא לדידי חזי לי דדברי הגה"ה נכונים אע"פ שדחאוה האחרונים ז"ל. ואדרבה פשיטא לן שהם דברים נכוחים מאד ומוכרחים. ולא מטעמא דבט"ז ז"ל משום חששה רחוקה אשר לא שיערוה אבותינו ורבותינו ז"ל. דמשו"ה לא ניחא ליה ולדידן לק"מ בס"ד. אנן לענ"ד הש"ך והט"ז לא כיוונו יפה במ"כ בפירוש הגה"ה וכוונת האו"ה אשר ממנו לוקחה (שלדעתי אינו חולק עמ"ש בש"ע. דאפשר מרא דההיא שמעתא איהו נמי מודה בהא. ואינו אלא תוספת) שרוצה לומר אע"פ שמותר האפרוח בדיעבד. אבל לכתחלה יזהר שלא להושיב תרנגולת על ביצת טרפה. ועד"ז לק"מ מהגמרא דתמורה. דהא דמסקינן להיתירא. היינו דווקא דיעבד. אבל מ"מ אין לעשות כן לכתחלה:

ולדידי איסורא נמי איכא ושמא אפי' בדיעבד אסורה באכילה למי שנעשה בשבילו

וחילי דידי לאסור לכתחלה ממתני' דערלה דאין נוטעין אגוז וכו' דאייתינן לעיל. וקיי"ל דהכי הילכתא. והרי יש לדון ק"ו. מה התם דזו"ג. אפ"ה אסור לכתחלה. כ"ש כשאין שם גורם אחר כ"א האיסור לבדו כמו בביצה ודוק. ולא זו באיסורי הנאה דקיי"ל בכל דוכתא

זוז"ג אסור מיהת לכתחלה כמו בע"ז ועלה. אלא גם בשאר איסורין דקילי. דהרי בטבל שנינו ג"כ גידוליו מותרין. ואעפ"כ לכתחלה אסור לזרוע את הטבל (ועיין סי' ס' בהג"ה ובש"ך דוק) א"כ הך מותר דביצה נמי דכוותיה. דלכתחלה עכ"פ אסור לעשות כן לגרום להיות נוצר אפרוח מן הביצה כדי לאוכלו ולאו כל דכן הוא דהכא איסורא לחוד קגרים (ואולי אפי' האפרוח אסור למי שהושיב התרנגולת על הביצה האסורה. כדין המבטל איסור שאע"פ שאם ביטלו מבוטל בכל אופן שיהיה. אעפ"כ נאסר למבטל עצמו. ה"ה הכא לא שנא. כיון דלכתחלה אסור. הו"ל בכלל מבטל איסורין. וגמרא דתמורה לא נחית אלא להיתר האפרוח מצד עצמו וק"ל.) כנלע"ד נכון מאד. ולא אחשוב יסופק בו כלל. שלכך נתכוין באו"ה שממנו יצא לבהג"ה חידוש זה. ומשמים האירו עיני בדבר זה שלא יהא לבטלה. ולא כמו שחשבו האחרונים ז"ל. כי לאכול האפרוח ודאי לית דחש לה ולית דין ודיין דמותר לכתחלה למי שלא נעשה בשבילו. ופשיטא לדעת רש"י בתמורה דאפי' ללישנא קמא התם לא בעי למימר דאסור אלא לגבוה. אבל להדיוט שרי לכ"ע. ואפי' להתו' שם י"ל דהכא מודו וק"ל. מ"מ איך שיהא במסקנא שרי לד"ה אף לגבוה. ולאו ק"ו הוא מולד דפליגי ביה וקיי"ל כרבנן (כדאיפסיקא הילכתא בסע"ט ולא הגיה שם הרב כלום להחמיר בו לכתחלה) באפרוח דכ"ע מודו דשרי. לא כל שכן שמותר אפי' לכתחלה. אלא ע"כ פירוש הג"ה זו כדאמרן. והריני כמוסיף על דבריה שלא די באזהרה קלה (כלשון הג"ה) אבל אסור ממש הוא לכתחלה. כמ"ש משום דדמי למבטל איסור. וכאגוז של ערלה וטבל שאסור לגרום להם היתר ע"י נטיעה וזריעה. עם שגם הם מתבטלין בקרקע. זה ברור יעבץ ס"ט:

סימן קנב

סופר שהשמיט יו"ד בשם אלהינו מה דינו ותיקונו:

יו"ד אלהינו ושבשאר הנטיות שהשמיטה הסופר אין לתלותה אע"פ שבודאי אינה שרשית כב"מב ולא כבט"ז מ"מ עיקרית היא בלי ספק לענין קדושת השם ושני הרבנים הגדולים הנ"ל נסתבכו מאד בדבר פשוט הנוגע לידיעת דקדוק ל"הק בלשון אחרת ידברו בלעגי שפה רפה במ"כ נפלו במכשול ר"ל מהאי לישנא בישא דגידופא. ותוכחה מגולה מאהבה ללומדי תורה שיקפידו על לשונם כדי שתתקיים תורתם בידם כל אמרת אולה צרופה

תשובה דבר זה במחלוקת שנוי בין הרבנים האחרונים ז"ל. עיין בט"ז סרע"ו שהביא תשו' מ"ב שהסכים לתלות היו"ד משום שהיו"ד אינה שרשית אלא במשקל קדושינו יוצרינו. וכל אלהי היו"ד לסמיכות כו'. והט"ז השיב עליו שלפ"ד המוחק יו"ד של אלהי אינו לוקה מאחר שלדברי המ"ב יו"ד אלהי נטפל. ול"נ כלל מ"ש דהיו"ד היא לסמיכות ז"א

כו' דמ"ש במלת קדושינו ודאי גם שם (לא כצ"ל) באה היו"ד להסמיך מלת קדוש לנ"ו שהרי מצינו כן בלא יו"ד כספנו כו' וכן במ"ש אלהי השמים כו' אלא ברור שהיו"ד אינו עושה דביקות אלא מורה על רבים כו' וכיון שהיו"ד מורה על רוב שררה היא שרשית ועיקרית עכ"ד. והאריך עוד באריכות לשון כבד מאד. וכוונתו רצויה בכל זה שבודאי זה דבר ברור שאין לספק בו שהיו"ד אלהי בציר"י היא מורה על הריבוי כמו בשם אלהים ממש אין שום חילוק. אלא ששם אלהים מופרד עומד. ואלהי סמוך לשלפניו והוקל בחסרון המ"ם. אם אמנם לשונו מגומגם מאד ומעורבב כי בלעגי שפה ידבר שלא כמנהג בעלי הדקדוק. אף אם צדק בזה שהיו"ד בעצם אינה אלא לסמיכות מ"מ במקרה הניקוד ר"ל הציר"י ודאי מורה על הסמיכות. הנחות משלים חסרון המ"ם. אבל ודאי עכ"ז לא הפסידה היו"ד עקריותה כנזכר. גם מה הרכבה זו שעושה במלות קדושינו וכספנו. כי האחד נסמך בכינוי הרבים והאחר בכינוי היחיד. ופשיטא שיש בשתיהן ענין הסמיכות הן שתבוא המלה ביו"ד או בזולתו. ויבוא הכינוי בשתי הדרכים ר"ל בין בשם הרבים כמו בנמשל קדושים בין ביחיד דהיינו קדוש. על כן לא היה לו להביא ראיה ממלת כספנו. כי שם היא מורה על כסף לשון יחיד. ואין זה הנדון. ואם היה כתוב כספינו ביו"ד אז היה לשון רבים. ומה זו ראיה על העדר יו"ד הרבים (ואמנם עדים אחרים נאמנים מצויים מאד במקרא על חסרון יו"ד הריבוי בכינוי. ואין כאן מקומם) אולי חשב הרב ז"ל שגם מלת כספנו היא לשון רבים חסר. ומשגה הוא שיצא מלפני השליט כי מלת במשקלו תוכיח. וכל זה למה והוא עזר כנגדו לאמת ולחזק דעת הרב במ"ב בענין יו"ד זו שאינה שרשית כמו שהוא האמת (אבל אינו מועיל כלל אל הדרוש) וכל זה פשוט ליודעים מעט בל"הק (והפלא מב' רבנים גדולים כאילו. עם היותם בלתי ערומים מדקדוק הלשון. נטפלו בדברים כאילו שאין להם שחר. ומשום דלא דייקי לישני במ"כ נכשלו עוד בדמיון במלת יוצרנו שאינה במציאות. והוא גידוף ר"ל. ה' יכפר בעד. מכאן תוכחה ללומדי תורה עוזבי המקרא שא"ל ידיעה והכרה בדקדוק הלשון על בוריו. כי לא ידעו במה יכשלו. ואם בארזים נפלה שלהבת יה מה יעשו עזו"בי קיר חרש"ת יהגו אך נכאים המצפצפים ומהגים ועוסקים בתורה שלא לשמה שאין דורנו דומה יפה ואינן עושים אלא לפנים. ע"כ לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו. ואת פועל ה' לא יביטו בביטוי ל"הק תכונתו ומוצאו כי נורא הוא גדול ורם. מבלעדו לא ירים איש את ידו ואת רגלו לקרבה אל מלאכת הקודש לעשות אותה ולצאת בה י"ח כראוי וד"ב הערה בקצרה) וכל האי שקלא וטריא למאי מהני. ומאי נ"מ בין תהיה היו"ד לסמיכות או לא. כי אף שבודאי אינה שרשית. הרי מכלל יו"ד הריבוי שבשם אלהים לא יצאה. ומאחר שהכל

מודים ביו"ד שבאלהים שאינה נטפלת אלא ודאי היא נחשבת מעיקר השם ולא נסתפק בכך אדם מעולם. עם היות ודאי אין היו"ד בו שרשית לפי הדקדוק. כי שורש המלה הוא אלה. ועכ"ז אין הפרש בינה ובין שאר אותיות שרשיות שבשם. לכן בלי ספק עיקרית נקראת בין בתשלומו בין בחסרון המ"ם והסמכו. זה פשוט מאד. ותמיהא רבתא אהאי גברא רבה מר קשישא במ"ב. עם שכבר הראה שהי"ל ידיעה בחכמת הדקדוק (כנראה קצת כאן וכנודע מתוך מ"ש בשמו בענין קריאת טעמי הדברות. אבל אין ספרו בידי) מ"מ ברור הוא שכל הטורח הלז שלא לצורך. ביו"ד זו הצווחת קול קורא בגרון. שאיננה פורחת באויר כמקרה טפל ויסוד הנופל והדבור בזה יתרון:

קדושת אותיות השם ב"ה ודאי לא בקריאה ולא בצחות ולא בשרשיות הדקדוק תליא כלל כט"ז ותימה שנסתבך בהוכחה

עוד כתב בט"ז ז"ל ושוב מביא מהר"ב שם ראיה וז"ל ובירו' נמי קחשיב ליה בין שמות הנטפלים כו' לא ידענא מה ראיה דהתם אלה"י בפת"ח קאמר שזה ודאי אינו עצם אלא כאומר אלוה שלי ואח"כ המדבר על רבים שנכללו עמו כו' אבל בציר"י ודאי לשון רבים כו' והרב מהר"ב כתב שם שהיו"ד פשיטא שנמחקת לת"ק כיון שאינה נקראת והיא נחה. וחס ליה להרב לומר כן דקדושת השם לא בקריאה תליא כמו ה"א אחרונה של אהיה ויו"ד של אלהיכם כו' אלא פשוט שאינה נמחקת עכ"ל. ובהא ודאי שפיר קאמר דאף אות הנחה היא מעיקר השם. ולא היה צריך גם בזו להוכיח דעתו מה"א אהיה ויו"ד אלהיכם שהיא עדיין בספק והוא הדרוש. הלא מוכיחה בצדה בשם אלהים. שגם בו היו"ד נחה. ומי איכא דסליק אדעתיה שהיא נטפלת. ואם מפני שעומדת באמצע השם. א"ה מאי מעליותא דמ"ם שגם היא אות נוספת ואינה שרשית כלל רק סימן הרבים כמו היו"ד ששניהם יחדו מורים תמיד שם הריבוי במוכרת. ומי עדיפא מיו"ד דקדמה ואפ"ה מיקריא נטפלת לדעת המ"ב. מפני שאינה שרשית אע"פ שאינה נופלת בשום מקום. ק"ו למ"ם אלהים שהרי נופלת ונחסרת בכינוי ובסמיכות שהיא עצמה תידון כנטפלת. והא בהדיא קאמר תלמודא שהוא שם שאינו נמחק. אלא ודאי לאו מילתא היא ולא בקריאה ובשורש המדקדקים תליא קדושת השם לענין שלא למחוק ופשוט מאד. ובחנם היה נבוך הרבט"ז לבקש עד המסייע מרחוק. כי קרוב הוא אליו בפיו ובשפתיו לספר אל חוק:

ולכן אף אלהי הפתוח יו"ד שלו קדוש כעיקר השם ממש מק"ו דלא כט"ז והירו' שהביא ז"ל הוא קשה הביאור ומ"ש בו הרבה הנ"ל לא מן השם הוא זה

אמנם אשר חשב הרבט"ז בביאור הירו' המובא בתוך דברי מהר"ב. צל"ע. שלפ"ד הט"ז

יו"ד אלהי בפת"ח נמחקת אליבא דת"ק מיהא. ונשמע מנה לענין תלייה לכ"ע. ח"ו לומר כן ולא עמד טעמו בו. כי אחר שתפס היו"ד אלהי בציר"י לעיקרית. מפני היותה מורה על ענין הריבוי שבשם אלהים. ק"ו מעתה ליו"ד אלהי הפתוחה לכינוי המדבר בעדו. שתחשב עיקרית. שהרי היא עומדת במקום שתי יודי"ן. שהיה מהראוי להיות אלהיי האחרונה בחיר"ק סימן המדבר כמו בכינוי יחיד. ונשמטה יו"ד אחת לקושי פגישת שני יודין. והיתה הנשארת פתוחה. לזאת הסבה להוליד נח נגלה. העומד במקום יוד כפולה. ומורה הריבוי כמו אלהים ממש א"כ במה הורע כחה. האם בשביל שהיא משמשת שימוש שתי אותיות תגרע ולא יהא כח נח נראה ככח נח נסתר. זה דבר שאינו נכנס בשכל. ומ"ש הרב שהוא כאומר אלוה שלי. נ"ל דלא דק בהא. כי אלוה הוא לשון יחיד ואין בו ענין הרבוי. משא"כ באלהי הפתוח. לכן פירושו לא יתכן כלל כי לא ימצא בל"הק אלוה שם קדוש בכינוי לגמרי. אם אמנם ימצא בארמי. אלא שהוא בחיר"ק אלהי שלח מלאכה. שהוא כינוי שם אלה יחיד. משא"כ אלהי הפתוח הוא כאומר אלהים שלי בכינוי שם הריבוי. שהוא עומד בכח יו"ד זו בבירור. על כן לשון ירו' זה איני יודע לפרשו. איך הוא מנטפלות כמ"ש בט"ז בשם תשו' מ"ב. (ובעונותי לא זכיתי לראות הירו' הלז במקומו. גם ס' מ"ב איננו נמצא בידי לראותו מתוכו ולירד לסוף כוונתו) כי זה דבר שאין לו שחר שיכוין אל כינויי שם אלוה. שאין יו"ד טפלה שלו במציאות בל"הק. ותו דומיא דאלהינו ואלהיכם קאמר. וכבר הסכים הט"ז וכיון אל האמת בזה היו"ד אלהינו אלהיכם היא מעיקר שם אלהים. א"כ יו"ד אלהי נמי דכוותה. ומחמת זה ג"כ א"א לומר שנתכוין אל יו"ד אלהי שבתרגום. כי לא שייכי ביה כינויי אלהינו אלהיכם כה"ג. איך שיהא פשוט לענ"ד ששם אלהי בשתי הנקודות. שוה בביאורו והוראתו וקדושתו. אחת היא בלי הפרש לענין זה. ופשיטא שלעולם יו"ד זו לד"ה אינה נמחקת בין צרויה בין פתוחה. ומאן דאסר לתלותה אחת זו ואחת זו אסורה:

דעת המחבר נוטה להסכים עם הט"ז בכינוי נו שבשם אלהנו שמוט היו"ד שנתקדש עם היות מ"ש הרב הנ"ל אינו מספיק ומשפט שם אלוה ע"פ מנהג ל"הק

כתב עוד הט"ז ז"ל הדרך השני שזכר שם לגרוד נ"ו מטעם שכאן אין אומרים שכבר קדשו השם כיון שלא נכתב כהלכתו. זה ג"כ לא יתכן דודאי גם כאן קדשו השם של אלה דהא אלה פשיטא ששם בפ"ע הוא ולמה לא יקדש ג"כ הנטפל לו ואע"פ שנעשה דילוג היו"ד מ"מ קדושת השם שנכתב לא אזלא והאריך בזה בהוכחה שאינה מוכרחת וק"ל. אבל מ"מ סברא טובה היא בעצמה מאחר שאלוה שם קדוש הוא. מדוע לא יקדש הראוי לו. אך זה צריך ראיה מנ"ל ששם אלה קדוש. כי כפי מה שאני זכור כל אלוה

מלא במ"ב. וצריך עיון ובדיקה במסרה אם הם קודש. (ומדומה אני שלכן הם חסרים לביזיון. כדרך שחסר מטעם זה לאלהו דחבקוק הבלתי קדוש) ומן הסתם אין בו הבנה של קדושה בל"הק (משא"כ בארמי ודאי הוא שם קדוש אלה שמיא. ונקרא אלה האל"ף סגו"ל והלמ"ד קמ"ץ) ועוד שאפי' שהוא שם קדוש לעצמו. מ"מ לא יקדש את הנטפל דהיינו נו או כם. ואפי' היה כתוב אלוה מלא. כיון דלא שייכי ביה. כי לא יפול בו הכינוי בשום אופן (כמו שלא יכונה שם אל) כ"א דווקא בשם אלהים המרובה אלהיו אלהינו אלהיכם לא זולת. ורק פ"א נמצא לאלהו והוא אינו קודש. לכן אין לשאול ממנו הכינוי בקדושה. וכ"ש שאר נטיות הכינוי שאין ללמדם ממנו. א"כ תמה על עצמך אחר שכבר הוכרח הט"ז להודות בנטפל אשר אין לו משמעות ולא שייכות להשם. דלא אמרינן ביה שכבר קדשו השם. כדמוכח מההיא דהיה צריך לכתוב השם וכתב יהודה. א"כ הא נמי להתם דמיא. כיון דהך כינוי לא שייך בגויה. לא משמע מידי ולא איתפיס בקדושת השם. ומה יענה בזה הרב ז"ל. א"ל יחזור ויבחר במה שברח ממנו. ר"ל שאין קפידא על חסרונה של היו"ד מחמת היותה בלתי שרשית. ר"ל שכבר יסבול שם אלה כינוי נו ויקרא בחיבור אלהנו בציר"י כאילו כתוב ביו"ד מפני שדרך לחסר לפעמים היו"ד הבלתי שרשית (והוא ז"ל כבר הרחיק זה והחליט היותה שרשית בל תמוט) וזו דעתי בזה שאע"פ שאינה נעדרת שום פעם מהמכתב. ועל כן קראתיה עיקרית. מ"מ באמת אינה נקראת שרשית. ולכן לא יעכב חסרונה מלקרות השם בכינוי. ומשום זה פשטה קדושה בנטפל ודאי: וגדולה מזו מצאתי להרמ"ע סי' ל"ו (דלד"ב) שאפי' אות כפולה נוספת באמצע השם י"ל שנתקדש וצ"ע

ומסכים להתיר בנ"ד הקדירה וא"צ גניזה וכ"ש שאין לגרוד ולמחוק כדעת הרמ"ל בתשו'

מעתה לא נשאר כ"א דרך הברירה ששם לפנינו הרב ז"ל בשלישית ובאחרונה. דהיינו אם לסלק היריעה שהוא הדרך המובחר לדעתו ז"ל. או לקדר האזכרה שלא נכתבה כהוגן. וזה הדרך האחרון משובח הוא בעיני מכל הדרכים שאינם בחזקת תקנה. ואמנם קדירת השם ע"מ לתקן ולכתוב במקומו שם קדוש נ"ל פשוט שאין בו חשש וסכנה. כמ"ש כבר במ"א. אחר שכתבתי זאת בא לידי ס' תשו' הרמ"ל ומצאתי בסי' קי"ב שנטה למ"ש בס"ד למעלה בתחלה. דלא שייך לטפל נ"ו לאלה. ומשום כך החליט להתיר למחוק נו. ומחמיר בקדירה. והמעיין היודע להכריע לו משפט הבחירה. הנלע"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן קנג

מ"ש הרב בש"ך בפירוש הג"ה דש"ע י"ד סרע"ה בענין קדירת אזכרה היא דרך רחוקה דחוקה וצרה במ"כ לא דק לכאורה

ולענין קדירת השם שנסתבכו האחרונים ז"ל. מחמת תשו' הרא"ש והר"י בנו שהביא הב"י סימן ער"ה. זה שנים רבות (עש"י ח"ב סי') תמהתי מאד עמ"ש הרבש"ך ז"ל שם על לשון הג"ה שאין לחתוך השם ולעשות נקבים. כלשון תשובת הרא"ש הנ"ל. שהוא ז"ל הוציא הלשון ממשמעותו לפרשו משום כבוד קדושת השם אסור לקדור. ולא כמו שנראה מפשוטו דאאיסור לעשות נקבים ביריעה לחוד הוא דקפיד (וכמ"ש גם בעט"ז) וכתב דא"א לומר כן דא"כ מאי איריא כשפוגע בשם אפי' תיבות אחרות הי"ל לאסור מטעם שגנאי לעשות נקבים ביריעה כו'. ומתוך כך נכנס בדוחק עצום לפרש לשון הג"ה דלעיל שכתב שלא לעשות נקבים. לאפוקי אם היה השם כתוב על מטלית שאז מותר להסיר המטלית דדווקא כו' אסור. אבל המטלית שרי להסיר לצורך תיקון עכ"ד. והמה נפלאו ממני ורחוקים מכליותי. כי מניין לו זה החילוק. ואני אומר שחיבור המטלית כגוף היריעה חבור גמור הוא. ונחשב המטלית כיריעה עצמה וחלק ממנה ממש. שאל"כ לא היה מותר לכתוב על המטלית שעתיד לינטל משם. אלא ודאי דיבוק מוחלט הוא. שכן בכל מקום המחובר לדבר הרי הוא כמוהו. ואם איתא דאיכא קפידא בקדירת השם מה לי חותכו מיריעה או ממטלית. או מסיר המטלית הכל דבר אחד. ואף גם זאת מי הגיד לו שיוכל להסיר בקלות המטלית בלי שיצטרך לחתוך. ובודאי אינו כן כי הסופרים האומרים לדבק טוב יחזקוהו כבמסמרים לא ימוט ולא יסור לעולם. אם לא בסכין והיינו קדירה. לכן אינני רואה ממש בחילוק זה שהוא חפץ פשוט בלי טעם. ואמנם ההכרח שהביאו להרב ז"ל לסבול כל הדוחק והלחץ הלז מחמת שא"א לומר כן דא"ה מאי איריא שחותך השם אפי' בתיבות אחרות נמי. במחילת כבודו הרב הוא כשגגה שיוצא מלפני השליט דלא דק לכאורה. והא ודאי לאו מילתא. דבתיבות אחרות. הולך ומוחק וגורד כמו שירצה. ומה לו לחתוך נקבים. אך כשפוגע בשם דלא אפשר במחיקה. ולא סגי בלא עשיית נקבים. הילכך בהכרח היה צריך לומר כך לתלות עשיית הנקבים בשם דווקא. זה פשוט מאד. א"כ נסתר כל עיקר יסודו בזה:

הקדירה מצד עצמה ודאי אין בה איסור במקום הצריך ע"מ לתקן אדרבה יראה שהיא מצוה והרב הנ"ל לפום ריהטא מייתי ראיה לסתור וביאור לשון ר"י בן הרא"ש דלא כוותיה

ואם אמנם יש קצת נטיה להבנתו בלשון הרא"ש דקאמר וח"ו לקדר האזכרות. וכמ"ש מהר"ל חביב. לפמ"ש הרב בשמו. בהשקפה ראשונה לא ידעתי טעמו. כי אע"פ שחשבו קדירת האזכרות בין הפשעים הרעים שעשו המלכים הרשעים. אין זו ראיה והוכחה. כי הם קדרו האזכרות הקדושות מתוך ס"ת הכשר. וכתבו במקום האזכרה שם אלילים. להכעיס ולהקניט. שהוא ודאי מרד שאין למעלה ממנו. משא"כ בקודר מפני הכרח כדי

לתקן הס"ת כהלכתו ולהניח השם בקדושתו. היה נראה שמצוה היא. כך חובתנו וכך יפה לנו. למען תהיה תורת ה' תמימה בפינו. וכבוד שם שמים במקומו עומד לעולם. כי הקדירה מצד עצמה אין בה איסור. אם אין שם מקום כבוד השם הראוי. כנדון הר"י בן הרא"ש. בזו ודאי אין איסור בעולם אם לא מחמת הנקב הנשאר. ולכן גם בזו לא ירדתי לסוף דעת הרב הנ"ל שהביא עד לחובתו. אע"פ שכתב ודוק. לא הבנתיו. נפקנא דייקנא ולא אשכחנא. ונידוק לאידך גיסא מדנקיט שנשאר נקוב. מכלל דבקדירה לחוד לא הוה איכפת ליה ולא חשיב נעשה בו עברה. אלא דווקא מחמת נקב הנשאר. הא ע"כ דעיקר קפידא אנקב לחוד. דאל"ה למאי נסיב ליה לגמרי. א"כ דיוקא דיליה מהיכא. במ"כ אזיל בתר איפכא. והפך קערת הכוונה על פיה הפך ומחה. ומדברי הר"י הללו נלמוד ודאי דהיכא דלא נשאר מקום הנקב פנוי כנדון שלו. שהיה חסרון שלא יוכל להמנות ולמלאות. משא"כ בקודר אזכרה מפני התיקון וכותב במקומה אחרת. כה"ג שפיר דמי:

וליכא למיקם אדעתיה שפיר מנ"מ מהך שקלא וטריא זיל הכי והכי מאן שריא ומשמע דאזיל נמי בתר איפכא בדעת הרא"ש דס"ל טעמא דקדירה חמירא ובקושטא אנקבים הוא דקפיד בטעמא דאיסורא ולפום הכין איכא לפלוגי בין לדיעבד ולכתחלה וקדירה לקולא

ואכתי פש גבאי למידק מאי דעתיה דהרב הנ"ל בפלפול זה. ומאי נ"מ אי איסורא משום נקבים הנשארים ביריעה. או משום קדירת האזכרה. בין הכי ובין הכי מי שריא. וליכא למימר דלכתחלה ודיעבד איכא בינייהו. דהא ודאי דיעבד לכ"ע בכל גוונא שרי. וליכא דאסר אלא לכתחלה. ותו דמשמע קצת דלהחמיר בא הרב למימרא דקדירה חמירא ליה. ומהדר אאיסורא. ונסיב לה להיתירא. דאיברא קדירה אפי' את"ל דחמירא טפי. מיהא בדיעבד ודאי קילא. דמאי דהוה הוה. ולא גרעא ס"ת בהכי. משא"כ נקבים ביריעה הנשארת בס"ת. ודאי גריעי דמפסדי לס"ת טובא דמיחזי כמנומר. וזוהי דעתי הקלה בכוונת הרא"ש שהחמיר בה לסלק היריעה. דס"ל אפי' עבד לא מהני. משום דמיפסיל נמי ס"ת כוליה אמטולתיה. וכדגלי דעתיה הר"י בנו. דאף בדיעבד מצריך ליה סילוק. מה"ט דהך תיקון לאו כלום הוא ומגרע גרעיה. וקם ליה רא"ש בשטת הר"מ דס"ל יגנז וא"ל תקנה. וכן עיקר לענ"ד:

נמצא העולה בידינו באזכרה יתרה לית דחש לדהר"י ברא"ש אלא ודאי מקדר ומציל היריע' מגניזה וה"ה לשתים ושלש ולכל צורך תיקון השם כדלא סגי בלא"ה דשפיר דמי והארבעה אסור מתרי טעמי ולצורך תיקון הפרשיות העיקר שאין תקנה לאותה יריעה אלא מסלקה אפי' אינו פוגע בשם וכל זה לכתחלה מיהו דיעבד נראה דמהני

איברא הא פשיטא לי דשאני בין היכא דהשם כתוב בקדושה במקומו הראוי. דכה"ג ודאי איכא למיחש לאיסור קדירה נמי. אע"ג דלצורך תיקון הוא. כגון שצריך לו לקדר. כדי

לתקן הפרשיות שנתקלקלו ונפסדו בהנחת הריוח הראוי. כענין שאנו דנין עליו ובענין שאנו עסוקין בו בהג"ה דש"ע הנ"ל. דכיון דהשם כדינו נכתב ונתקדש שם כהלכתו. מי יאמר שמותר לעוקרו ממקום קביעותו לנהוג בו מנהג בו ביזיון דמיהא איכא. כדי לעשות הנחה לשאר הס"ת על מנת לתקן מעוותו. מאן מפיס מי נדחה מפני מי. כ"ש שבזה לא נמלט הס"ת מפיסול. מאחר שהוסיף עליו מכאוב הנימור. דכה"ג ודאי איתא להא ואיתא להא. והיינו נדון הרא"ש. מיהו באזכרה יתרה או שנתחלפה באחרת כמעשה הבא לידי שנכתבה שלא כדינה ואין זו מקומה. כנדון הר"י בן הרא"ש נלע"ד דמצוה לקדרה לגונזה (אע"ג דבודאי נתקדשה לעצמה. ובמעשה הבא לידי החמרתי לקדור איזה תיבות עמה. יע"ש מ"ש בס"ד בתשו' הנ"ל) ולא לפסול יריעה בכדי. כי גם טעם הנימור לא שייך באחת או שתים. על כן לא ידעתי טעמו של הר"י כלל. וכנראה מלשונו דלא פסיקא ליה לגמרי. ומשמע ליה נמי דלא הוה ס"ל לאבוה הכי. והוא העיקר בלי ספק. וכדאיתא בהדיא במ"ס. וכבר הורה זקן הר"מ ז"ל לקדור מפני תקנת השם והיריעה. כמ"ש הב"י בשמו. ומה שנתן הברירה לגנוז היריעה או לקדור האזכרה. נ"ל שלא מסר הדבר לבחירה. אלא הא כדאיתא והא כדאיתא. דהיכא דלא סגי בקדירה. כגון דאיכא טובא. דכה"ג לא מהני ליריעה מידי. דמיחזי כמנומר כדלעיל. אז יגנוז. וכל כמה דמצינן לאצולי ליריעה מגניזה. דהיינו בדלא הויא אלא אזכרה חדא. מחטבו וכדפרישנא בס"ד. וגם הט"ז הסכים לקדר בשם שלא נכתב כהלכתו כמ"ש סי' רע"ו. ולפי דרכנו למדנו הדרך הנכון שיש לנהוג בקדירת האזכרות לצורך זהו. באזכרה יתרה ודאי סמכינן אמ"ס והר"מ וגדולים רבים דפשיטא להו לקדר לכתחלה. ולית דחש לדר"י בן הרא"ש בהא. ואף שישאר הנקב כמות שהוא. ואם אפשר לטלותו במטלית. כל מה דאפשר לתקוני מתקנינן. ואצ"ל אם צריך לקדר לתקן השם לכותבו על המטלית שאין בכך כלום. ואם נזדמנו לו בדף ארבעה שמות שצריכין תיקון. אי אפשר לקדרם. דמיחזי כמנומר. אלא מסלק היריעה. ובשביל תיקון הפרשיות. העיקר כדברי הר"מ שאין לתקנו כלל אפי' לא יפגע בשם. מחמת מיעוט הכתב ושינויו. וסתמא דתלמודא מסייעא ליה. ואצ"ל היכא דפוגע אפי' בשם א'. דהא ודאי אית ביה תרתי לאיסורא. דהיינו קדירה שלא לכבוד השם. וגם הס"ת משתנה לגריעותא. וכ"ש בדאיכא טובא. דמנומר נמי הוי. פשיטא לא אריך לתקן ובעיא גניזה ודאי. מיהו נהי דלכתחלה א"ל תקנה. נלע"ד שאם עבר ותקנו מתוקן. בלבד שלא יהא כמנומר. זהו העולה בידי לפי חולשת עיוני. אני עני. יעב"ץ ס"ט:

סימן קנד

בעיא באותיות הנטפלות לשם בין מלפניו בין מלאחריו אם מותר לכתבן חוץ לשטה ומיפשטא לחומרא לכתחלה ובדיעבד לקולא אבל במקצתו של שם עדיין צ"ע למעשה בין בתלייה בין חוץ לשטה אף בדיעבד

צל"ע אם מותר לכתוב אות המשמשת להשם ב"ה מלפניו חוץ לשטה. אע"ג דקיי"ל שאין לכתוב אפי' אות א' מהשם חוץ לשטה. דילמא היינו דווקא באותיות השם עצמו השרשיות. משא"כ בשמושיות כגון אותיות בוכלם. דהא אפי' למוחקן שרי. ואת"ל דכ"ש דמותרין בחוץ לשטה. עדיין יש לספק באותיות הנטפלות לשם מלאחריו כגון נ"ו מאלהינו כ"ם מאלהיכם דאסור למוחקן שכבר קידשן השם. מי נימא דלענין כתיבה בשטה קילי. או דילמא אדרבה לענין זה אפי' בנטפלות מלפניו יש קפידא. ושמא מלפניו חמור טפי. משום דמזיד הוא וק"ל:

גם צ"ע להלכה איך לנהוג אם כתוב אפי' מקצת השם עצמו חוץ לשטה. דבש"ע משמע דבדעבד לא פסל. וכדמוכח נמי בחבור הרמז"ל. דלא אדכיר ליה לגמרי אפי' לקפידא בעלמא. ולפמ"ש בב"ה בשמו שכתב בתשובה. נראה דפסול לגמרי. וצריך חקירה מנא ליה הא. אטו לאו כל דכן הוא מתלית השם במקצתו. דאע"ג דאידכר בגמרא בהדיא. משמע דאינו מעכב דיעבד (וכ"מ שוב לבב"ח בהדיא) ק"ו למקצתו חוץ לשטה (איברא אר"מ לק"מ מהא. דאזיל לשטתיה וס"ל במקצתו תלוי נמי פסול. אלא מיהא מאותיות הנטפלות מוכח שפיר דנראה דמודי הר"מ וכ"ע דשרו לתלותן. וק"ו לכתיבה דחוץ לשטה) שעדיין אנו מבחוץ ולא ידענו מקור הדבר מאין יצא להם ז"ל. עם שאין להרהר אחרי רבותינו הגדולים ז"ל. כי בודאי לא מלבם בדאוהו. שמא לא נאמר אלא לכתחלה. ואולי מדין התלייה למדוה. (וכן נראה משתיקת כה"פ שלא גילו לנו מוצא הדין) ומנה כתלייה דלא מחמרינן אלא במקצת השם עצמו. משא"כ בנטפלות דליכא דפסל דיעבד כך נ"ל. אמנם במקצת השם אכתי מספקא לי בין בתלייה בין חוץ לשטה אפי' בדיעבד. הדבר צריך תלמוד אם יבוא לידי מעשה. יעב"ץ ס"ט:

סימן קנה

כהנים הרגילים להחזיר הפדיון שפיר עבדי האידנ' אשתני דינא וחיובא נמי הוא לאהדורי ואית לפרוקי בעל מנת להחזיר אף לכתחלה וש"מ חומרא לאידך גיסא כל כמה דאית למהדר בתר כהני אחריני מהדרינן ואריך

ראיתי להזכיר בענין מה שנוהגים הרבה כהנים להחזיר הפדיון שנכון הוא בעיני. וטוב וישר לנהוג כן תמיד. אע"פ שכתבו ז"ל שלא יהא הכהן רגיל בכך. הני מילי בכהנים מיוחסים דידהו. אבל בכהני חזקה בעלמא כי האידנא. אע"ג דלחומרא אזלינן בהו לכל

מילי. ופרקינן בכורים על ידייהו. משום דלא אפשר באחריני. מיהא להקל לא. דהיינו להוציא ממון האב מספק. נראה שאין כחן יפה להפקיע ממון בחזקתן הגרועה. וכמעט שאני אומר דמדינא צריכין להחזיר. ולפחות כל כהן יחוש לעצמו לפרוש מספק גזל שמא אינו כהן. (דל"ד לכתב לכהן שהוא חייב לו ה"ס (ועמ"ש בס"ד בלח"ש פ"ב דחלה) דידע ומחל. וכן נמי במקדש אחותו אפי' למ"ד המעות מתנה. היינו כדקאמר טעמא אדם יודע שאין קדושין תופסין בה וגמר ונתן לשם מתנה. משא"כ בזו דאנן סהדי דלא גמר בלבו אלא לשם חובה. אדרבה הוא מצפה ועומד שיחזירנו לו הכהן במתנה. ואצ"ל במי שאינו רוצה או שאינו יכול לעמוד בפיזור שאינו ע"פ ההכרח ואינו עושה אלא מצד חיוב המוטל עליו) ומשום ה"ט נראה דשפיר אית למעבד עובדא האידנא לפדות בעל מנת להחזיר לכתחלה. גם נ"ל שלצאת ידי כל ספק האפשרי. יש ג"כ על האב לפדות בכורו מכל כהנים שיוכל למצוא דילמא מתרמי ליה כהן מיוחס ודאי (דוגמא וזכר לדבר חליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחין) ומה"ט נמי בן הכהנת ולויה יש לפדותו עכשיו מספק. דמ"ש מכל ספקא דאורייתא. דכל מאי דאפשר לתקוני מתקנינן לצאת ידי ספק בכל טצדקי דאיכא למעבד. אבל בן הכהן נ"ל שאינו נפדה גם בז"הז. שלא יבוא להקל בקדושתו ולהתירו בגרושה ולטמא למת ודוק. יעב"ץ ס"ט:

סימן קנו

לאסור אכילת פולין לבני"ם (הנקחין מהנכרים) אינו מן המוח

אמרת שהמורה הזהיר את העם שלא לאכול פולין לחין הנלקחין מן הנכרים. לפי שהוגד לו שמכבסין אותן בבורית שקורין זייף כדי לצחצחן. תמוה הדבר בעיני דלמאי ניחוש לה דהא לא לריחא ולטעמא עבדי ליה. ולא דמי לקפריסין וקפלוטות ושאר מילי דאידכרו בסקי"ד מחשש זילוף יין. דדבר חריף נינהו. ולטעמא וריחא הוא דעביד. ועוד דהכא לא מיבעיא דלא קמשבחי במידי. אלא דפנומי נמי מיפגמי בהכי. כדקיי"ל דבורית נטל"פ הוא שמערבין בו אפר. ולא קעבדי אלא לחזותא דפולין שיהיו נראין לבנים וצחים. וחזותא כי הא ודאי לאו מילתא. דמידי מששא אית ביה. וביותר גדולה מזו אנו מקילין בסוקר ומלח שמערבין בהם דם הרבה כדי לנקותן ולהעביר חלאתן (כמ"ש בהג"ה סקל"ד) (אכן צריך להודיע כי שמעתי עוררין על הסירופא הנעשה מתערובת זה והוגד לי מאדם אחד שי"ל ידיעה במלאכה ההיא שנשאר בודאי הרבה ממשות מן הדם בתוך הסירופא הנבדל ממנו. ואמר שכמעט רובו ככולו הוא מעצם הדם שמטילין לתוכו. וכמדומני שגם של בית אבא היו פורשין ממנו. אלא שקטן הייתי ולא ידעתי אם אסרו אמה"ג ז"ל לאחרים ג"כ. ועכשיו אוכלין אותו בק"קאה באין משים. עלבון מנהיגי הדור

הוא. כי אין עיני השגחתם רק על בצעם. ואינם חוששין לתקנת העם) ומאחר שידוע לנו שלא נשאר דבר מהאיסור. פשוט הדבר בכל תפוצות ישראל להתירן באכילה ולית דחש. על כן היא בעיני חומרא יתרה בלי טעם לאסור. אף אם היינו יודעים שאמת הדבר בבירור. כ"ש שאינו אלא ספק. ושמא דעת המורה דאפר אנ"ט לפגם שלא כדעת הרב"י. מחמת שהשיב עליו הש"ך בס' צ"ה. ואי משו"ה לא תברא דהא מחו לה אמוחא עיין בתשו' אמה"ג ז"ל ובפר"ח. ודבריהם נכונים:

ותו אפי' למאן דמחמיר בה. ודאי לאו מילתא הוא הכא. דכי נמי עבדי ליה ודאי פורתא בעלמא עבדי. ולא משהו להו בגווה אלא לאעבורי זוהמא. וכל כי כה"ג מי חמיר מסיכה דמשהו עבדי לה. ועוד מי גרע מיי"נ שנפל ע"ג ענבים בצונן שמדיחן והן מותרות. כ"ש הני פולין דשיעי טובא וקשו טפי. דלא בלעי כלל בצונן:

קושיות הש"ך והט"ז על הב"י בדין אפר נט"לפ במ"כ אין בהן ממש ודינו אמת גמור נאדר בכח

והואיל ואתא לידן אמינא דתמיהא לי טובא הך מילתא בין על הרב ש"ך בין על הבאים אחריו שהשיגוהו. דקושית הש"ך מעיקרא ליתא. מ"ש מ"ט לא הגעילו כלי מדין באפר. דהא מאי מהני. אטו נט"לפ לכתחלה מי שרי. והא קיי"ל דלא שרי אלא דיעבד. והקדרה אסורה לבשל בה לכתחלה. והרב"י נמי לא קאמר דאפר נט"לפ אלא להתיר המאכל בדיעבד. אבל להכשיר הכלים בכך לכתחלה מי אמר:

גם על הרבט"ז קשיא לי בהך מילתא דכתב שצ"ע מחמת אותה שהביא רמ"א בספ"ו משם מהרי"ל דאסור לעשות לויג מאפר הכירה שבלע בב"ח. אע"ג דאיפגים ליה מהאפר. ומהכי נמי לק"מ. דבב"ח ודאי שאני. דהוא מהנקברים דאפי' אפרן אסור. אע"פ שאין כאן לא ממש ולא טעם וריח כל עיקר. כ"ש שלא הלך איסורו ע"י שקיבל טעם פגום מדבר אחר. אחר שכבר נאסר. ואע"ג דנט"לפ בבב"ח נמי שרי. היינו בנפגם קודם שנאסר. אבל משנאסר ודאי א"ל תקנה בפגם כלל. כדמוכח מהנ"ל והו"ל כחרכו לאחר זמנו. (ודינו של הרב"י נ"ל שהוציאו מדין הכשר כלי יין שבסי' קל"ח):

והאבן אשר ירה המורה עת כנוס אבנים אם אבן הוא נימוח

והוגד לי וראיתי שנמצא בס' חדש שרצה ליישב קושית הש"ך על הב"י דהיאך לא הכשירו כלי מדין ע"י אפר. ונלאיתי נשוא להעתיק דברים ככתבן כי מרים הם וקשים כגידין. ולא ידע מאי קאמר. דיהא איזה אפר שיהא מ"מ אפר אנ"ט. אפי' תימא דאפר ע"ז אסור. מ"מ טעמו ודאי אינו אוסר. וזה שיבוש עצום בלי ספק. דדווקא בהנאה הוא דאסור אף שלא כדרך הנאתו. אבל אין הנאה בטעם אפר. דאין בו טעם וריח ועפרא בעלמא הוא. ומלבד זה טעה ג"כ שלא ידע דלכ"ע אפר דע"ז של נכרי ודאי מותר הוא.

ואין אסור אלא בשל ישראל. או דנכרי ששרפה ישראל. מאי דלא שייך בכלי מדין. וגנאי להאריך בתשובת דברים בטלים הללו. שאינן אלא דברי הדיוטות. רק מפני שזה החכם בעיניו מבהיל דעת הפתאים והפעוטות. ומחפה דברים אשר לא כן על רבים וגדולים ראשי המטות. שלא ידע אפי' בשיחתן הקלה וחושב אותן לטועין בפשוטות. והוא לא ידע ואשם לענות על רב לנטות. לכן הוצרכתי להודיע ולהזהיר מבעלי כנסיות שאין סופן להתקיים המזלזלים בסחורתן כשער של לקוטות. דלא משיך תרעייהו אפי' כדו"ר מאי"ס הזה שפוסקין משנתן על צער שבשוק אוכלין ושבעין בשר ודם לוקחין מן הנטיעות ומן הנוטות. ואינן יודעין בצערן של ת"ח שדי להם בקב חרו"בין עלמא בחרוב"א אשכחתינהו לבני בי רב דס"ל בשל עולם הן שמין ערוגה בחורב"א שנו. וד"ת מעות קונות אפי' באי''סור ובפרוטות. רחמנא ניצלן מהנהו דחפו גונדא אינהו וכל אביזרייהו תרבא משכא ואלייתא הני רבנן דאסרי לן יונה ושרו לן עורבא דרוסות ושמוטות. להשמין לב יצא מחלב עינימו בעמל אנוש אינימו עושים כחגים כל ימיהם הם בניהם ונשיהם ככלות מתקשטות. ועיניהם צרה בעניים להניח להם אפי' תבשיל גריסין של פול חלוקת ועקת נפש ולשמוט כר מתחתם בחדר המטות. לגנוב דעת הבריות כאילו הם נטורי קרתא ידיהם פשוטות ורגליהם קלוטות. הש"ית ישים חלקנו בכינוסן של מישבי עולם המשימים עצמן כשור לעול וחמור לסבול משוי במוטות. המתאבק בעפר רגלי הבונים כנסיות ואוצרות במקום שאין הידים שולטות. יעב"ץ ס"ט:

סימן קנז

כתוב בס' כריתות סי' קצ"ט מחלק לשון למודים שמקשה העולם גבי סנהדרין ודיינין דאזלינן בתר רובא אע"פ שהן קבועים. וניחא ליה דסנהדרין ודיינין נודע באותה שעה מי מחייב ומי מזכה ודמי לט' חנויות כולן מוכרות בשר נבלה ואחת שחוטה וכי אסור ליקח מחנות של שחוטה ודאי מותר עכ"ל. וכבר ראיתי קושיא זו בתשו' מהרי"ק (שורש קע"ב) וכתבתי עליו הנלע"ד זה זמן רב ושמח לבי כי עתה ראיתי בעיני ת"ל שכיוונתי לדעת הגדול בס' כריתות וביארתיו בטוב:

וויכוח במ"ש מהרי"ק לתרץ קושיא קדומה איך הולכין אחר הרוב גבי סנהדרין ודיינין עם היותן קבועים. והקושיא מתיישבת בב' אופנים נכונים

ואעתיק הנה מ"ש בס"ד בילדותי על מהרי"ק ז"ל שתירץ הקושיא הנז' באופן אחר. וז"ל הלא זה טעות גדול דאפי' האנשים קבועים. משו"ה הדיבור היוצא מפיהם אינו קבוע עכ"ל. וצ"ע בזה למה לא יהא הדיבור חשוב קבוע. כיון שידענו ממי הוא יוצא וניכר הוא האומרו. איך יקבל הביטול ולא אמרו בפורש הלך אחר הרוב. אלא כשאינו ניכר וידוע.

אמנם גם הקושיא אין לי לב להבין כלל. כי איזה דמיון יש כאן לקבוע שבש"ס. שאינו אלא ספק. כשלקח בשר מהחניות. ואינו יודע אם מכשרה או מטרפה לקח. דדייניין לקבוע כמחצה. ומידי ספק לא יצא. אבל דעת היחיד בין הרבים אינה מסופקת כלל. שהרי אנו יודעים ומכירים באותה הדעת. ועל כן אינה מתבטלת מכח הרבים באופן ביטול הרוב שבאיסורין. וא"כ דעדיפא מינה איכא לאקשויי. דהך עדיפא מקבוע. שמכל מקום אינו אלא ספק. וכאן ודאי ואיך יתבטל. אלא על כרחך צריך שתאמר א' משתים. אם שאי אפשר לילך כאן אחר רוב דעות. אלא מטעם שהתורה גזרה שדעת היחיד במקום הרבים כאלו איננה. ולא בתורת ביטול כדרך ביטול האיסורין. שכבר אמרנו שאי אפשר לה להתבטל. שהביטול עושה הדבר לעצם אחר. ואת שישנו אינו כאילו נתהפך מהותו (עמ"ש בס"ד בלח"ש ריש שקלים) ולכן התירו הפוסקים בביטול יבש ביבש לאכול כל התערובת. ואין צריך להשליך ממנו כשיעור האיסור שבו. שהאיסור חוזר ונעשה היתר מחמת הביטול. אחר שאין האיסור ניכר עוד. וזה אינו שייך בדעת היחיד. שאינה מקבלת ביטול זה. כאילו תאמר שהתורה עשתה שכל הסנהדרין הסכימו לדעת אחת. כי איך אפשר זה שתקבל דעת היחיד החילוף בעצמה כל זמן שהיא ניכרת. אבל אמרה תורה שאין אנו צריכין לדעת כולן. אלא דעת רובן תספיק. ולא נחוש לדעה יחידית אע"פ שידועה היא לנו. אין לנו לילך אלא אחר דעת המרובין. ומה ענין קבוע לכאן. שאין איסורו כי אם מחמת ספק. וכשמצא הספק מקום לחול. אנו חוששין לו כל זמן שאין הרוב כנגדו. והקבוע אין הרוב כנגדו. אחר שעשאוהו כמחצה על מחצה. משא"כ ברוב דעות. אין כאן ספק מעתה שאין אנו צריכין לדעת היחיד ולהסכמתו. ואע"פ שאינה בטלה. כי לא הוצרכנו לבטלה. ומ"מ ילפינן מנה שפיר דאזלינן בתר רובא בכל דוכתא. אטו לאו ק"ו הוא אם אפי' במקום ודאי. המיעוט נחשב כאילו אינו. במקום שאינו אלא ספק. לא כ"ש דכל דפריש מרובא פריש. ולא אזלינן בתר מיעוטא ולא חיישינן ליה. אלא היכא דקביע. דבדוכתיה ודאי חשיב. דכל חד באפי נפשיה קאי. ודינו כד"ח שאינו בתורת ביטול. ולדעתי דברים ברורים הם:

או לכשתימצי לומר שמצא הספק מקום אצל היחיד המורה ההוראה. אחר שראה ושמע כל הדיעות כאותה ששנינו הגדול שבדייניין אומר אתה זכאי אתה חייב. ע"פ הסכמת הרוב. ונדון מאמר הגדול החותך הדין. בערך המקבל ההוראה והדין על פיו. כאילו יש אצלו תערובת דעות. ונחוש שמא ראה לפסוק כדעת היחיד. ואחר שהוא קבוע חוששין לו. שזה בודאי אין לו מקום להאמר כלל וכלל. וכי ברשיעי עסקינן. או אפי' תאמר שעכ"פ נחוש לו מטעם קבוע. הרי הדייניין לפנינו ויכולין לברר דעתם אם לא יאמר

כהסכמת המרובין. ועוד דהיינו ודאי פירש. כיון דבהכי עסקינן ביחיד שצירף דעות הרבים ומורה על פיהם. דודאי אזלינן בתר רובא. דכל דפריש מרובא פריש. ואולי לזה נתכוין הגאון מהרי"ק ז"ל בתירוצו. שיש להסב אותו קצת לדרך זה. אמנם לדעתי הקלה אין צורך כנ"ל וק"ל:

שוב ראיתי ביד ב"ד הרבני מוהר"ר אפרים ז"ל מליסא קצת העתקות מכתבי אבא מארי הגאון ז"ל. ומצאתי קושיא זו דמטי בה משמא דהרדב"ז ז"ל וזכר שתירץ כהך גוונא דכתב מהרי"ק. והוא ז"ל דחה ג"כ תירוץ זה ותירץ קרוב למ"ש לעיל בד"א:

ונ"מ תו לדינא דניהגי האידנא למיזל בתר רובא דפוסקים ומחברים דליתא קמן ולא חיישינן למיעוטא אע"ג דקביעי וידעי

ועוד אני אומר שעכ"פ מוכרחים אנו לומר כמו שכתבתי לעיל. דלית לן בה אפי' אי נימא דחשיב קבוע. דאלת"ה האיך מצאנו ידינו ורגלינו בבית המדרש. במה שפוסקי הלכות סמכו לילך אחר רוב דעות הפוסקים כמבואר לרוב בספריהם. ואע"פ שהכתוב על ספר ודאי חשוב קבוע. אפי' תימא דהדיבור חשוב פירש. הלא אין ספק שהנכתב וכ"ש הנדפס בספר הוי קבוע גמור. ואי אפשר לבטלו ברוב. אלא ודאי שאין צורך לבטל דעת היחיד וכדאמרן. אלא שיש להרהר במוסכם זה שנהגו בו הפוסקים האחרונים לילך אחר רוב הדיעות. כי מי קבצם כעמיר גורנה. ומי העלה מספרם אם לא נפקד מהם איש וכי מי ראה כל ספרי הפוסקים שחוברו יחדיו ומי מנה. או איה שוקל וסופר לידע רוב מנין או רוב בנין. איזה יותר מכריע בענין. זוהי שקשה עלינו. מ"מ ברוב המקומות כשסמכו רבותינו ז"ל לילך אחר הרוב. יש להם ראיות חזקות. ורובא דליתא קמן חשיב נמי רובא. והנך דלא ידעינן בהו כמאן דליתינהו נינהו. לכן אין לנו להתחכם עליהם ז"ל:

וא"ש נמי דלא ליקשי לן תו בהך ענינא

ובמ"ש מיושב ג"כ מה שנתקשיתי עוד בענין הלז. איך אפשר לבטל דעת היחיד ברוב מנין. והרי אמרו דבר שבמנין אפי' באלף לא בטיל. ואי משום דמדאורייתא מיהא בטיל. הא תינח למאן דס"ל. איברא לאו ד"ה היא. ועוד שלענ"ד העיקר כמ"ד מן התורה אינו בטיל. כמ"ש בשכבר במקום אחר. דמהאי קרא גופיה נפקא לן נמי לדבר שבמנין שאינו בטל. אלא לאו מה"ט דאמרן דאע"ג דילפינן מניה לענין ביטול איסורין. דרובא עדיף וד"ח נמי אלים. מיהא לאו חדא מילתא היא. ולא דמו לגמרי. דביטול מידי אחרינא הוא. אע"ג דמטעם רוב אתינן עליה וכדפרישית. (ועמ"ש בס"ד בלח"ש במ"ב פ"ב דכלאים ופ"ק דסוכה ובחיבורי י"ד (סרצ"ט). ובלבוש בסי' תרל"ב נדחק בחנם. ושוב ראיתי שם לבט"ז. שכתב ג"כ כדברי) הנלע"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן קנח

דברי התו' סוף מעילה קשים וסותרים זא"ז לכאורה גם בפר"ח הניחם בתימה

ואציגה לפניך מה שהשבתי בימי חרפי לחד צורבא מרבנן שהקשה לי קושיא חמורה לפי דעתו. במ"ש התו' שילהי מס' מעילה. ר"ע מחייב על ספק אשם מעילות בפרוטה של הקדש שנפלה בכיס. הקשו התו' וליבטיל ברובא וכ"ת דהוי דשי"למ דיש לו היתר ע"י פדיון. הא ליתא דדשי"למ אינו אלא מדרבנן. וקשה היאך מייתי חולין לעזרה כיון דמדאורייתא בטלה הפרוטה של הקדש ולא מעל. ותירצו דילמא פרוטה חשיבא ולא בטלה. והתמיהא קיימת לכאורה שהרי מוסכם בסי' ק"א בי"ד דדבר חשוב דלא מיבטל ברובא נמי ליתיה אלא מדרבנן והדרא קושיא לדוכתה:

מראה פנים מסבירות להלכה שאיסור ד"ח מן התורה ותנאי ואמוראי פליגי בהך סברא וסרה הסתירה

וכה היו דברי. הן אמת שרוב הפוסקים הסכימו כן. מ"מ לדעתי אינו ד"ה ותנאי שקלת מעלמא. כי לפום ריהטא אומר אני אע"ג דאסקינן הילכתא בסי' הנ"ל דד"ח ג"כ מדרבנן. מ"מ ר"ע דאליביה הקשו התו' קושיתם י"ל דס"ל דאסורו מן התורה. ואומר אני תנאי ואמוראי פליגי בה. תנאי ר"מ ור"ע כדבעינן למימר לקמן בס"ד. אמוראי ר"י ור"ל בזבחים ובהערל ופ"ק דביצה אי את כל שדרכו לימנות שנינו או את שדרכו לימנות. דבלי ספק בסברא פליגי. ואומר אני דחילייהו נמי מהכא דמאן דאמר את שדרכו סבר דאינו אלא מדרבנן. ולהכי מסתייה לאחמורי באת שדרכו לימנות לעולם. ומ"ד כל שדרכו לימנות סבר לה מדאורייתא נאסר דבר חשוב. ומשו"ה מחמרינן בה טפי. והיינו נמי טעמיה דר"י דס"ל ד"ח אפי' בדרבנן לא בטיל:

ואם תשאל מאין הרגלים לומר שהוא מן התורה. אשיבך שלפי דעתי הקלה פשוט להראות פנים לדבר זה. וממקום שלמדנו בכל מקום ביטול הרוב. דהיינו מן הכתוב אחרי רבים להטות. משם נלמוד ג"כ לדבר חשוב שאינו בטל מחמת הרוב. ומרישיה דקרא דלא תענה על ריב לנטות אחרי רבים. דדרשינן מניה בפ' אד"מ בדיני נפשות מתחילין מן הצד דקרי ביה לא תענה על רב. ופשטיה דקרא על כרחך בהכי מיירי. דזימנין לא אזלינן בתר רובא. כגון בדיני נפשות שלא יאמר הרב דעתו בתחלה. והרוב יחלוקו עליו. והורה לנו שאע"פ שבכ"מ דעת היחיד בטלה. נתנה התורה חשיבות לפעמים לדעת הגדול שאינה מקבלת הביטול:

כי תו' הנ"ל תירצו יפה אליבא דר"ש דווקא אף אם באמת לדידהו לא ס"ל

ואף אם יאמר אומר שלכאורה נראה ממשמעות ההלכה שם שזה לכתחלה אבל בדיעבד אם יאמר הגדול דעתו בתחלה. אינה מתקיימת כ"א בהסכמת הרוב. מ"מ דיינו שהזהירה

תורה שלא לחלוק על דעת הגדול והחשוב. שלא תבוטל ברוב. ואם עברו על זה היינו פלוגתייהו דאביי ורבא בתמורה. דכל מידי דאמר רחמנא לא תעביד א"א כי עביד מהני או לא. עכ"פ מכאן למדנו בנין אב לכל המקומות שלא אמרה תורה לבטל ברוב בדבר חשוב. ונ"ל שהיא ראיה מפורשת מן התורה. אע"פ שהיא מחודשת וכמדומה לא קדמני אדם בו. אולי מהשמים הניחו לי מקום. ולפ"ז היינו נמי דאיפליגו ר"ע ורבנן במס' ערלה בקידוש דר"ע מוסיף אף ככרות של ב"ה. דס"ל שהוא מן התורה ואזיל לחומרא. א"כ ש"מ דר"ע ס"ל דד"ח איסורו מ"ה ואזיל לטעמי' בספק מעילה. דמשו"ה לא בטיל פרוטה של הקדש ותירוץ הב' אמיתי. והשתא אתי שפיר דל"ק על התו' דידהו אדידהו. דהא איברא שמעינן להו איפכא בהזהב (דנ"ג) ובכמה דוכתי:

אמנם מ"ש הרב פר"ח להוכיח מדברי הר"מ והר"ש שאינו אלא מדרבנן אינו מוכרח כלל וי"ל ההפך גם קצת השגה למ"ש בכ"מ פט"ו מהל' מ"א

שוב אחרי החפוש מצאתי כמו כן להרב פר"ח שנתקשה בזה. ולכן דחה מ"ש התו' כאן בב' ידים. ולדידי ניחא ולק"מ. דאינו מוכרח מזה שיסברו התו' דדבר חשוב אסורו מדברי תורה. אלא מיהא אליבא דר"ע מיתרצא שפיר מתני' בהכי. ואנן לא קיי"ל כוותיה:

אלא דאכתי קשיא לי דהא הר"מ פסק כוותיה דר"ע ויש מהפוסקים שפסקו גם כר"מ כל שדרכו למנות. א"כ באמת פסק הלכה נמי מסייע. שאל"כ תמה על עצמך שפסקו כר"ע וכר"י. והיכן מצינו כיוצא בה להחמיר במחלוקת של דבריהם: ועוד משנה מפורשת מסייעא לן ההיא דתנן פ"ט דבכורות קפץ מן המנויין לתוכן כולן פטורין. שהניחוה התו' בתימה פ"ק דמציעא (דו"ב) ולדידן אתיא שפיר ולק"מ. והיא ודאי ראיה שאין עליה תשובה. דחשיבות דבר שבמנין שאינו בטל. דבר תורה הוי ואלים טובא. דאפי' לקולא אזלינן בתריה:

ברם הא דמקהי קהיוותא הרב פר"ח ואייתי טובא מרבוותא דסברי איסור ד"ח מדרבנן. וכייל נמי להר"מ והר"ש בהדייהו. רבותא למחשב גברי רברבי. בקושטא אמינא גברי חזינא תיובתא לא חזינא לא מדברי הר"מ בהל' מ"א ולא ממ"ש הר"ש במס' ביכורים. מדברי הר"מ ודאי לא משמע מידי. דאע"ג דקרי לאיסורין הללו מדבריהם. לא ס"ל דרבנן. וכן מ"ש בריש פט"ו שטעמו ולא ממשו אסור מד"ס. וכתב עליו הכ"מ דקם ליה בשיטת רש"י. ולא היא. אלא בשטת ר"ת אמרה. דהכי שמעינן להר"מ בכל מאי דהוי הל"מ דברי סופרים קרי ליה כדחזינן בקידושי כסף ודכוותיה. וכבר ביאר הוא עצמו ז"ל בתשו' ובס' המצות ומפרשיו מבואר יפה. שעכ"ז לא נשתנה דינו משל תורה כי באמת שוין הן לדעתו ז"ל. א"כ ה"ה לשיעורין הללו ולענין דבר שבמנין וכיוצא דלא בטילי. ד"ס הן.

וכד"ת דמו. וה"נ מהר"ש לא תידוק מידי. דאיהו בשיעורי מאה ומאתים מיירי. משא"כ בד"ח לא שמעינן ליה לגמרי. וכן יש לפקפק עוד במ"ש עוד משם פוסקים אחרים:

איברא מההיא דהניזקין (דנ"ד ע"ב) דאקשינן לר"י גבי נתפצעו האגוזים דקניס שוגג והא הכא דמדאורייתא חד בתרי בטיל ורבנן הוא דגזור. ש"מ דאגוזי פרך בטלין מן התורה. ואע"ג דקיי"ל לר' יהודה בקמא דביצה דמחמיר בדבר שבמנין טפי מכ"ע. וכן פירש"י בהדיא התם דמדאורייתא אין חילוק בין חשוב לשאינו חשוב דהכל בטל מקרא דאחרי רבים להטות. לכאורה קשיא לדידי. אפ"ה לא ניחא לשוויי נפשאי הדרנא ואף היא לא תברא. דנ"ל אע"פ שאיני כדאי שפירושו של רש"י אינו מוכרח. דאפי' לדידי שפיר קמקשי דהא מדאורייתא חד בתרי בטל לכשנתפצעו האגוזים. דאזיל ליה חשיבותייהו. ור' יהודה בהכי מיירי. ואקשינן שפיר דלא הו"ל למיקנס בשוגג במידי דמדרבנן בטיל. אבל כל שלא נתפצעו לעולם מדאורייתא אסורין לר' יהודה. דע"כ ס"ל איסור ד"ח מן התורה כמו שהוכחנו שיש טעם הגון בדבר. אם אמנם במחלוקת שנויה כנ"ל. גם איכא דס"ל אין ביטול לבריה. (ועמ"ש בס"ד ג"כ סמך יפה לדבר זה מן התורה בלח"ש פ"י דתרומות ועמ"ש בס"ד עוד במשנה זו בחיבורי שם במעילה) ולכשאפנה אשנה פרק זה בעיון לעשות סמוכות לדבר זה. כי ישר הוא בעיני. וה' יורנו דרך האמת. הצעיר לימים קטן התלמידים עבד לחכמים. יעב"ץ ס"ט:

סימן קנט

מ"ש בהג"ה דש"ע לאסור לכהנים לצאת דרך ש"ה משום סוף טומאה אינו בגדר נמנע ולא קשה הציור אף אם כדין נדחה לפני המכוון ממנו

צ"ע במ"ש אמה"ג ז"ל בספרו סי' ק"ג להשיג על בת"ה האוסר לכהנים לצאת דרך שער העיר כשיש מת משום דסוף טומאה לצאת. ומחי לה אמוחא משום דכיון שיש הפסק בין אוהל המת להשער אין בית מיחוש. ולענ"ד יש להעמידה בשזיזין וגזוטראות יוצאות מהבתים לתוך הרחובות הנמשכות עד שערי העיר. נמצא ודאי שהטומאה באה על ידיהם לשער. מטעם סוף טומאה לצאת. אפי' עדיין כל הפתחים נעולות. ובה"ג נראה דאיסור גמור הוא. דמאי שנא עיר מחצר המוקפת גזוזטראות כדאי' בסי' שע"א. ואפי' מספק יש לפרוש מה"ט. ולא ידעתי מ"ט היקל שם בהג"ה. וצ"ע בסת"ה. וקרוב לענין זה מצאתי בט"ז בשם רש"ל. ודברים פשוטים הם. יעמ"ש ג"כ בחי' לח"ש שילהי מס' שבת. יעב"ץ ס"ט:

סימן קס

ביאור לשון ס"ח סרפ"ג ונ"מ לדינא דקנה לס"ת אינו צריך כלל לחזר אחריו

נשאלתי לבאר כוונת בעל ס' החסידים סי' רפ"ג. ובמה נחלק אותו סופר עם חברו. ואולם כוונתו מבוארת אלא שבפירוש הנדפס מחדש סביב לס"ח יש שם שיבושים. וטעיות הרבה טעה אותו המפרש. שמ"ש מפני הטומאה שיש. בעצם משא"כ בפשוטי כלי עץ. זה אינו שהרי כלי עץ וכלי עצם שוין שפשוטיהן טהורין. ואי מדרבנן בשניהם מצינו טומאה מדבריהם. ומש"ע שבעוף שייך טומאת נבלות. הוא טעות גדול שאפי' טומאת אוכלין אין בעצם כזה כל שאינו רך ומוציא דם. ואפי' בבהמה. ובעוף גם בעצם הרך אין בו טומאה. שהרי שנינו בחמשי אין בו טומאה חוץ מכנף העוז. וטומאת נבלות פשיטא דלא שייכא בעצמות העוף. אבל טעמו של החסיד הסופר שכתב המזוזה בקנה לא משום הטומאה. אלא דהוי ס"ל שאין כשר לס"ת ומזוזה אלא קנה. כדאמרינן במס' תענית מה טעם זכה קנה לכתוב בו ס"ת. וכדאי' בי"ד(סרע"א) לקצת פוסקים דס"ל הכי (ועיין גם בא"ע בהל' גיטין סקכ"ה) ולזה השיבו חברו תשובה נצחת דע"כ קנה אינו מעכב במלאכת שמים כמזוזה וס"ת. מן הכתוב דאיוב. ולא הוזכר אלא לומר שהוכשר. נ"ל יעב"ץ ס"ט:

סימן קסא

אדוני שאל מה דעתי בענין הפסיקה שעושין לחזנים בשבת בשביל אמירת מי שבירך אם נכון הדבר משום ממצוא חפצך:

תשובה

יש פוסקין צדקה ברבים ונותנין ויורדין מנכסיהן שמפסידים ממונם בעברה כפולה בחילול שבת ומושב ליצים ומו"מ בדברי במג"א ז"ל בענין מ"ש בשבת

על זה כתבתי בחיבורי מ"וק א"ח סש"ו והילך לשוני. עיין בד"מ ובאחרונים מ"ש לענין הנוהגים לידור לחזנים העושין מי שבירך. וכל מה שנדחקו לקיים המנהג באמת אינו מספיק לענ"ד. דכשנודר לחזן. לצורך הדיוט הוא. ואפי' הוא עני (ולפסוק צדקה פשיטא דשרי) מ"מ כה"ג אסור. שהרי שכרו הוא נוטל בעד מה שמנגן. ומלאכה הוא עושה לו (עקימת פה כה"ג ודאי הוה מעשה גדול) בעד המעות שפוסקין עליו (ואיכא ודאי איסור מוסיף לגבי חזן נמי משום שכר שבת. דלא שרי אלא ע"י הבלעה) לא יהא אלא דיבור בעלמא. אטו מי שרי לקצוץ בשבת שכר אמירה הצריכה לו. כ"ש בדבור זה שלפעמים בסעודות החזן טורח הרבה להרים בכח קולו ויחרץ לשונו להרבות שיר ולהיטיב נגן למען יש"כר. דפשיטא דמחויב לתת לו שכרו משלם. אפי' לא פסק תחלה. כיון שכבר

נהגו לקבל שכר גדול בשביל כך (אם לא במקום שנהגו לפסוק עם החזן שיעשה לו מ"ש כל השנה בדבר קצוב. דשרי ע"י הבלעה). ואפילו לא עשה עמו כלום. חייב לשלם. דאסור לחזור בו כשנדר מתנה לעני:

לכן לא הבנתי מ"ש במג"א ז"ל ומ"מ צ"ע שאם החזן עשיר לא לצדקה תחשב. ונדחק. ואי משו"ה לא איריא. אדרבה היינו דאהני ליה להיתירא בעשיר. כיון דמדינא רשאי לחזור בו. מן המתנה שנדר לעשיר כדקיי"ל. א"כ אינו מתחייב בדיבורו. להכי לישתרי. אדרבה בעני ודאי קשיא כנז'. ובתר עניא אזלא עניותא. איברא לפום מאי דכתיבנא בעשיר נמי לא ניחא. דהא ודאי בעי למיתב ליה שכר טורחו כמו שפסק. ואפי' לא פסק עמו. צריך לשלם לפי המנהג. והא קשקיל אגר שבתא. לפיכך אני בעניי איני מוצא שום יסוד להיתר דבר זה. ומי שכחו יפה יבטל מנהג גרוע הלז (דבלא"ה נמי יצא שכרם בהפסדם וקרוב בעיני דהו"ל מושב ליצים. הללו בעלי כדים לשחוק עושים לחם משתה שמנים שמרים הפורטים על פי הנב"ל זמיר עריצים והיא אחת הסיבות החזקות לאריכות גלותנו החל הזה אחר שכלו כל הקצים. כי איך תקובל תפלתנו שיבנה בה"מ ב"ב ע"י צירים וחבלים כאלה המוקצים. שעל ידיהם נדמה בית מקדש מעט למערת פריצים. כמה קהלות נחרבו בסבתם כמעט כסדום היו כאבני גיר מנופצים. אוי לנו עד מתי יהא עון זה טמון בידינו. לשלוח לפנינו אנשים מליצים. להטיל קטיגוריא בין ישראל לאביהם שבשמים יעברו חלוצים. זורקים כלפי מעלה בליסטראות וחצים. מקול מחצצים. וניגונים מתועבים ומשוקצים. יהמו ככלב לשונם חורצים. וראש מוחצים. בידיהם רומזים ועיניהם קורצים. וברגליהם מקפצים. לדברי נבלה בפיהם חרוצים. ולהמון נוגשים אצים. לתת על פיהם פי שנים אותם לוחצים. אנשים עורים נצים. למי מדינים למי שיח למאחרים על היין בחנויות המשתאות וקוביאות רובצים. כל המדות שנאמרו בגר"ע בגרוע הלז הוא בוס"ר נקבצים. שנואים למקום כקוצים נראים מברכים ואינם אלא מנאצים. ע"כ ישעו ואין מושיע ישגו הצאן אל ההרים נפוצים. מזרה ישראל כרועה עדרו עוד יקבץ עליו לנקבצים. לשוב לבנות רחוב וחומות ירושלם אשר הם פרוצים. נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים כמגדל דוד בנוי לתלפיות תאות כל חפצים. אז ימלא שחוק פינו אז ישמח ישראל אל גיל אז יושר השיר בארץ יהודה כמלאכי מרום מקדישים ומעריצים). ושכר הרבה יטול מן השמים:

גם המתחסדים להניח משכון על נדרם אינן מנוקים בצדק

וראיתי לאיזה מרבני דורנו מתחסדים להניח משכון ביד החזנים כשנודרין להם לעשות מ"ש בשבת. ולא ידעתי מה ראו על ככה. כי אדרבה ע"י משכון מיגרע גרע. דלא שרי

משכון כי אם לדבר מצוה. ולא להתחייב ע"י כך. אלא רק כדי שתסמוך דעת הב"ח בלבד. אבל להתחייב מתחלה ע"י משכון שלא לצורך מצוה. מי איכא למימר דשרי. והא ודאי מ"ש לאו חפצי שמים הוא. אדרבה בשבת אית ביה נמי משום לתא דודבר דבר. כמ"ש בס"ד בתשו' על מ"ש בהלק"ט (ע"ל סס"ד). וגם מטעם זה יש לאוסרו לגמרי. ושמא טעמן של אלו הוותיקין. לפי שאינן רוצין לידור כלל. שלא להכשל בעון נדרים שאפי' המקיים נקרא חוטא. וא"כ יפה לנהוג כן בחול כשפוסקין דבר קצוב. ואין בידיהם מעות לשלם מיד. מה שאין כן בשבת לא שפיר דמי מטעמא דאמרן:

סימן קסב

קריאת הגאזעטין בשבת אינו איסור ברור ולסוחרים ראוי להחמיר ולהתרחק מקריאתן

ולענין לקרות בקורנטין הנדפסים בכרכים ועיירות גדולות מדי שבוע בשבוע במדינה זו. להודיע בקרב הארץ חדשות וקורות מתרגשות מעניני מלחמה ושאר מאורעות זולתיות ההווים בעולם יום יום. נ"ל פשוט שאינם בכלל איסור שטרי הדיוטות. מידי דהוי אאגרת השלוח ואינו יודע מה כתוב בו שמותר לקרותו. הכי נמי הני פתקי חידושים שנוגעים על פי הרוב לכלל או לפרט. וביחוד בזמן שיש מלחמה ושעת חירום בעולם. שלפעמים יש צורך גדול לידע איזה צד גבר. ויש לחוש אפי' מחמת עסקי נפשות. ואצ"ל שמסתמא יש בית מיחוש להפסד ממון ח"ו בקירוב או בריחוק מקום. ואפי' במקום שברור הדבר שאין מגיע לשם דבר ההזק כלל בשום אופן. מ"מ פשיטא דעדיפי קריאת דפים הללו מסיפורי מלחמות שהתיר בת"ה לבני אדם שמתענגין בכך. כל שכן הכא דאיכא תרתי עונג וצורך קרוב. וצער למונע בפרט הרגיל לקרותן. שנפשו שוקקה וכוספת לדעת המתחדש בהם. על כן היה נראה בעיני היתר גמור לכ"ע. שאף בש"ע לא אסר סיפורי מלחמות. אלא אותן שעברו ולקרותן בקבע מתוך ספרים המחוברים:

אמנם עדיין חוכך אני להחמיר מטעם אחר. דהיינו מפני שבסופן רגילים להודיע ג"כ הסחורות וקרקעות וכלים הנמכרים. ושאר עניני מו"מ ועסקי תגרים. שזה ודאי אסור לקרותו בשבת. ואפי' לעיין בהם להרהר בלבד. נ"ל דאסור. אע"ג דהרהור בעסקיו מותר. היינו במחשבה גרידא. אבל לא מתוך הכתב ודוק. ועוד בעסקיו דווקא מה שצריך להם. ולא להוסיף עליהם. וא"ת יזהר מלעיין בדברים הללו הנזכרים. ונתירנו בשאר. י"ל סחור סחור לכרמא לא תקרב. בפרטות לסוחרים שכל הבטתם בהם הוא בשביל כך. נכון לאסור לגמרי. ושלום מעכ"ת יגדל. ויונקתו לא תחדל. כנפש עני ודל. יעב"ץ ס"ט:

סימן קסג

ר"ח אייר התצג"ל

צפרא טבא למר ניהו רבא דעמיה ה"ה כו' כמהור"ר יחזקאל נר"ו:

בעל כנסת חדשה חזה חזות קשה בישוב קושית במג"א א"ח ס"א בענין אשם נזירות וקריאת הפרשה **הנה** בעסקנו עכשיו בטא"ח סי' א' שהתחלנו ללמוד עם התלמיד מכ"ז ראינו מ"ש אדוני בספרו שכתב לתרץ קושיות במג"א על הגאונים מהרי"א ודעמיה בענין אשם שבא בנדבה דנזירות. שהרי אשם נזיר אינו אלא כשנטמא וח"ו לצדיקים לטמא את עצמם. ועל זה השיב מעכ"ת דלק"מ דאנחנו כולנו טמאי מתים כו' לפ"ז חייב באשם. ואם אמנם חייב ג"כ בחטאת כו' אך חטאת עוף אינו מכפר כו' א"כ מה יועיל. משא"כ אשם נזיר שוה לשאר אשמות ומכפר על ספק חטאות שפיר יכול לנדר בנזיר עכ"ל:

ועמדתי משתומם על המראה כשעה חדא. הלא משנה שלמה שנינו הנודר בבה"ק אינו מביא קרבן טומאה. דכי כתיב קרבן טומאה בנזיר טהור שנטמא הוא דכתיב. ואנן טמאי מתים אנן. ולא מייתינן ק"ט אף לכשיבנה ב"המ ב"ב. הא חדא:

וזאת שנית אפי' לכשתמצי לומר דבר אתויי קרבן הוי. מיהא לא עדיף מנזיר טהור שנטמא. שאין לו קרבן בטומאה. וכמבואר בנזיר פ"ג ופ"ו וברמב"ם דאינו מביא קרבן עד שיזה ויטהר וימנה בטהרה. וזה לא שייך אצלינו. שאין לנו אפר פרה. א"כ מה מועיל אפי' אם באמת נדר בנזיר. אין מציאות לקרבן אשם זה בימינו. שתחשב לו קריאת הפ' כהקרבה. (ומשאר קרבנות לא קשיא כמ"ש בחיבורי בס"ד יעויין משם):

ועוד בה שלישיה תמיהא רבתא בדברי מר. דלא דכיר לגמרי הא דכתב הראב"ד שאסור להזיר עכשיו. בכל מקום. ואף הר"מ נ"ל דלא פליג דלכתחלה ודאי אסיר. כדמשמע לשונו פ"ו וק"ל. אע"פ שהכ"מ כתב שלא ידע מה איסור יש בדבר. יעמ"ש בחבורי בס"ד:

נשתקע הדבר ולא נאמר כל מאי דאמר איתליה פירכא אגב חרפא שבישתא כיון דעל על ואזיל בתר איפכא

ועד ארבעה לו אשיבנו. הא דכתב מר דאשם נזיר שוה לשאר אשמות ומכפר על ספק חטא אחר. פליאה נשגבה בעיני דהא לא דמי לאשם תלוי. דהוא איל בשתי סלעים. ואשם נזיר אינו אלא כבש בן שנתו ככתוב. (כמדומה שבעל החינוך נתן לו מקום לטעות וק"ל) תורה תורה אימרי בדיכרי איחלפו ליה. (ועיין בקידושין דנ"ה) ומשם ג"כ תשובה לדברי האומר שבא בנדבה. וכן מבואר עוד במ"א והארכתי בחיבורי הנ"ל יע"ש) ואיך יעלה לו זה תחת זה. ולא עלה על דעת אדם מעולם לומר כן. זהו מה שנתקשינו בדברי הרב יצ"ו. ומעידני עלי שמים וארץ שזה כמה שנים שעמדתי על דברי הטור ומפרשיו הנ"ל. ויישבתי בעז"ה הרבה דברים שהעירו האחרונים ז"ל בענין זה. נלאיתי להעתיקן הנה. גם קושית במג"א ז"ל נתיישבה אצלי לע"ד. ואחר המו"מ בדבריהם ז"ל כתבתי

כלשון הזה. ואכתי אי קשיא לי הא קשיא. אשם הבא ע"י טומאה. היכי משכחת ליה לדידן. דהשתא כולנו טמאי מתים אנן וליכא קרבן טומאה לגמרי. ותו דאסור לידור בטומאה (וכ"כ הראב"ד בפ"ב מהל' נזירות כו' א"כ. פשיטא דאסור לכתחלה ודוק) ועוד שגם הנודר בטומאה אין לו קרבן עד שיזה ויטהר (כדאיתא בנזיר וברמב"ם) והא לא אפשר האידנא. דבעו"ה אין לנו אפר פרה ולא טהרה. והא ודאי לא שייך חיוב קרבן נזיר אצלנו. ולמאי נסיב לה הטור ע"פ שטתם של הגאונים הנ"ל ז"ל. לא ידענא לה פתר. ומי שדעתו רחבה. וימצא פשר דבר שכר הרבה יטול. ואחזיק לו טובה. ע"כ לשוני בספרי. ומי כהחכם יודע פשר כמעלת אדוני. בקשתי יאיר עיני. ויעמידני על האמת אם כוונתי יפה. כי ללמוד אני צריך:

סימן קסד

לשון רש"י פ"ק דשבת (דט"א) מבואר יפה וא"צ כלל למה שנדחקו המפרשים ז"ל והשגה גדולה על מהרש"א דאגב ריהטיה לא דק ונתחלפו לו ד"ט בד"א ואי אפשר להתנצל בעדו בשום אופן

זאת ועוד אחרת מוכרח אני להודיע צערי להאדון יוציאני מן המבוכה מה שנתקשיתי זה ימים רבים בדברי מהרש"א ז"ל בשמעתא דיומא שאדוני נר"ו עוסק בה כהיום. עם שבאמת לא זכיתי לירד בה לעומקה של הלכה לעת כזאת. מכמה סבות שהחזירוני לאחור ולא נתנוני לעיין בה כחפצי. בשגם סדרי למודי. מבקשים תפקידי. ולא יכולתי לדחוק השעה הצריכה לכך. מ"מ הואיל ואתא לידן אדכרתן מילתא דאמינא בה. וכתבתי על מ"ש מהרש"א ז"ל על רש"י בד"ה פתח פתוח לפנים ז"ל דלפום מאי דקיימין דאית באסקופה רוחב ד' שהוא שיעור מבוי אין לעובי חומה זו דין לחי עכ"ל. ומשו"ה ס"ל דצריך לחי אחר להתיר המבוי אף לפנים מן עובי החומה:

ונראה שזה כשגגה שיוצא מלפני השליט ז"ל. דד"א בד"ט נתחלפו לו. דשיעור מבוי בד"א הוא. כדאי' פ"ק דערובין (ד"י ע"א) בשמעתא דלחי המושך עם דופנו של מבוי. והכא תוך הפתח דבעי לחי אחר להתירו. אפי' בפחות מד"ט הוא חשוב כרמלית ורשות בפ"ע להצריכו לחי אחר להתירו. כדמוכח בשמעתין הכא ובעירובין. ועיין בתו' וק"ל. ופשיטא דלא סא"ד השתא דהאסקופה רחבה ד"א. דלא אסקופה היא. ולא אייר כלל אלא באסקופה רחבה ד"ט או פחות וזה פשוט מאד. א"כ השתא נמי כדקיימינן דאית בה רוחב ד"ט. אכתי לא הויא עובי חומתה. שיעור מבוי לגמרי. ובודאי דאית ליה לעובי החומה דין לחי לפטור את המבוי לטלטל בתוכו עד חודה הפנימי של חומה. ואפי' עד משך ד"א בציר פורתא נידון משום לחי. כדאי' בשמעתא הנז'. ולא בעינן לחי לפנים מן האסקופה בזולת עובי החומה. זה ברור מאד. ואפי' לר"י דאית ליה שיעור מבוי ד"ט.

מודה בלחי עד דאיכא ד"א. וכ"ש לאביי דהילכתא כוותיה וכ"פ כה"פ דשיעור מבוי ד"א. ור"י גופיה הכי ס"ל (בדף י' ע"א):

ונתגלה טעם משובח מה שפסקו הלכה כאביי במקום ר"י רבו לענין שיעור מבוי בד"א

וכבר נתעוררו התו' בזה (דה"א) והאמת יורה דרכו שע"כ צ"ל דהדר ביה ר"י. ומשו"ה הוא דפליג עליה אביי. וניחא נמי הא דפסקו הפוסקים כוותיה. דאע"ג דנקטינן הילכתא כבתראי מאביי ורבא ואילך. מ"מ היא גופא חידושא הוא. ומנ"ל לפסוק הלכה כתלמיד במקום הרב נמי היכא שמעינן כוותה וצ"ע. אלא לאו משום דקשיא דר"י אדר"י. אית לן למימר דר"י אתעקר ליה גמריה ואביי אדכריה. כדאשכחן טובא דכוותה. עלה קסמיך אביי דפליג עליה. ובר מכל דין. ליכא למימר הכי דסליק אדעתיה דמהרש"א דמתורת מבוי אליבא דמ"ד דשיעורו משכו בד"ט קאתי עלה. דהא איברא מרא דהך שמעתא אביי הוא ניהו דהוי בה הכי כדאיתא בהדיא עירובין (דט"א) ואיהו ד"א ס"ל. הא אין לך לומר אלא דבשטת האומר שעור מבוי בד"א אליבא דקושטא נסיב לה מהרש"א למילתיה. והא ודאי ליתיה. דהכא בד"ט עסקינן כנ"ל ואגב שיטפיה רהיט ליה גמריה למהרש"א ז"ל ולא דק בהא:

נמצא לפ"ז אין מקום כלל למ"ש מהרש"א כאן על פירש"י. וא"צ לדחוק לגמרי כמש"ע מהרש"א מיהו מ"ש כאן כו' לאו דווקא כו'. שכוונתו מבוארת היטב. ודקפריש ולחיו לפנים מן האסקופה. היינו ברוחב האסקופה שהיא לפנים בין שתי חתיכות חומה או פצימין של מבוי והן הן לחייו. וזהו שאמר בסמוך שהלחי סתמיה נגד האסקופה. לפי שהאסקופה עומדת תוך פתח השער והלחי בצדה זקוף עליה. ודקאמר רש"י הכא לפנים מן האסקופה. לאפוקי לחוץ ודוק. ובחנם נדחקו בו המפרשים לדעתי:

וזה גרם לו במ"כ שלא עמד על כוונת רש"י והתו' ונלחץ בדבריהם לחנם שכוונתם רצויה וברורה מאד

ובזה נתיישב נמי ממילא מ"ש עוד מהרש"א על תו' שלא היו צריכין לדחוק במ"ש כלחוץ לענין שאסור לטלטל מבפנים לעובי החומה דרך נקב. אלא בפשיטות ה"מ לפרש כלחוץ לענין טלטול ד"א. עכ"ד הגאון מהרש"א. סירכיה נקט ואתא. והיינו דפשיטא ליה טפי לפרושי הכי. משום דס"ד דאיירי השתא בדאית ביה ד"א בעובי החומה. אבל באמת ליתא כמ"ש. אלא הכא בד"ט ומעט יותר או פחות עסקינן. כאשר הוא בסתם עובי חומה. וכן רוחב סתם פתחים כדפרש"י בערובין (ד"ה). ובפרטות של בית כדקיימינן השתא לפי פי' התו'. בודאי אינו ד"א בעוביו ורוחבו. לכן א"א לפרש לענין טלטול ד"א. ופשיטא להו לתו' טפי לאוקמי בטלטול דרך נקב. דהויא מילתא דפסיקא ודאי. וכל זה פשוט:

נ"מ תו לדינא דלחי בחומה הנכנסת על פני רוחב המבוי מזה ומזה אפי' אם יש בעובי חומה ד"א ויותר נידונת משום לחי להתיר עכ"פ את המבוי בנראה מבפנים אע"פ ששוה מבחוץ ותוך הפתח בלא"ה צריך לחי אחר להתירו אבל אינו בטל מתורת לחי לעצמו של מבוי עד שתהא בולטת ד"א לתוך רוחבו של מבוי ולמעשה צל"ע בזה עוד

אבל עוד גדולה מזו אני אומר. דהכא לא שייך כלל הך מילתא. רצוני דאפי' כי איכא שיעור מבוי ד"א במשך עובי החומה שבשני צדדי המבוי. אפ"ה לא בטלי להו מתורת לחיין. ומתירין בודאי את המבוי לטלטל מהן ולפנים בלי שום לחי אחר. דהא הכא בחומות בנויין משני צדדי המבוי על פני דופנו של מבוי איירי. כדכתב רש"י בהדיא לקמן. ואין לך לחי גדול מעובי החומה שמכאן ומכאן. שבהם המבוי ניתר. הרי זה מבואר דבשתי חומות כנז' איירי. שהוא צורת פתח בלי משקוף כזה דע"כ צ"ל כן דמיירי בנכנסין גיפופי חומה מזה ומזה לתוך רוחב המבוי. בענין שהם נראין מבפנים אע"פ שהם שוין מבחוץ. דאל"ה היכי ס"ד דלשתרי הך מבוי. אפי' בפחות מד"ט משך תוך הפתח. דמבוי גופיה במאי אשתרי. דהנך חומות לא מהנו ביה. כששוין הן עם דופנותיה. דדופן מבוי אריכתא הוא. אע"כ דמיירי בנראה מבפנים כנ"ל. דנדונין שפיר משום לחיין. (וכן הבינו גם התו' בלי ספק. ואין בין רש"י ותו' כלום לענין האי דינא אלא אי קורה מתרת בבית הוא דאיכא בינייהו וק"ל) וא"ה כי הוי נמי ד"א במשך עובי החומה. מ"ט לא מהנו לאשתרויי מבוי בזולת לחי אחר. שהנכנס מהחומות הן הן לחייו. דהא ודאי משום דריבה בסתימתו באורך. לא גרע. דאע"ג דגבי לחי המושך עם דפנו של מבוי. גרע אם האריכו. ואפי' הוקבע לשם לחי. משום דאינו סותם המבוי. כמ"ש התו' בעירובין (דה"ב) אבל כה"ג דמהני בסתימה. ודאי מהני. ואינו בטל מתורת לחי עד שיהא בולט ד"א לרוחבו. זה פשוט מאד לענ"ד. דהא הוי ליה כמבוי או חצר קטן. שנכנס לגדול. שהגדול א"צ לשום תיקון. שניתר בנראה מבפנים. אע"פ שהקטן צריך. מפני ששוה הוא. א"כ ה"ה הכא אפי' אי הוה ביה נמי ד"א כדס"ד דמהרש"א דהו"ל שיעור מבוי שלם. אפ"ה איהו ניהו לחוד הוא דצריך לחי אחר להתירו. דהיינו תוך הפתח גרידא. אבל מבוי גדול ניתר על ידו. שאינו צריך לשום לחי אחר כדאמרן. אלא ודאי כוונת רש"י פשוטה כמ"ש בס"ד. ונלאיתי להעתיק מה שהארכתי עוד בענין. וא"צ למה שנדחקו בו המפרשים. עד כאן הוא מה שכתבתי בזה מימים שעברו:

ועכשיו כי באתי הלום אין הלום אלא מלכי רבנן. אמרתי יש לי רב לדרוש את דבר ה'. בכן במטו מניה דמר יעניני דבור שלם ובאר היטב אם נכונים דברי. ואם ח"ו שגיתי אחזור בי ולא אבוש. ולא אתמהמה עד בוש. ואגב באם רצון האדון לכתוב יושר דברי

אמת מהני מילי מעליותא שנתחדשו בבית מדרשו לאמתה של תורה. אענדם לי עטרה. ובמטותא אל יאשימני שלא אוכל ללכת בעצמי לקבל פני הרב נר"ו לשמוע מפיו דברי חדודים. דטריחא לי מילתא טובא ולא יכילנא דכחיש חילאי מיסורין שאינן של אהבה ל"ע אקוה בחסדו ידינני לזכות ויראני אות לטובה מידו הרחבה. והיה כי יבואו דבריו דמר אלי כתוב. אדע כי מצאתי חן בעיניו. ואבקר לפרקים בהיכלו לספקות שיתחדשו לי. ובכן אפטר מלפניו. בקידה הראויה מתלמיד לרב ועבד לאדוניו. הדש"ת יעב"ץ ס"ט:

תשובתו נשארה מעל לא ידענא מאי אידון ביה אי שתיקה כאודיתא ואסתגר בקמייתא. כי באמת כאן ביותר העיד על עצמו שלא קרא ולא שנה ולא פירשו לו רבותיו או לא שימש כל צרכו. וילמד סתום מן המפורש. שיפה אמר בהקדמתו אודות חיבורו נזרקה האמת בפיו. לא ע"ד ענוה. ומעתה כל בעל נפש בין יבין את אשר לפניו אי בר סמכא הוא

סימן קסה

המגדל יתום בביתו. גם יש לו בנים. ונדר מבנים סתם. אם היתום בכלל:

המגדל יתום או בנו של אדם אחר וקוראו בנו והלה קורא לו אבי שנדרו זה מזה בשם בן ואב בסתם או שנתנו מתנה זה לזה בלי זכרון שם העצם ספיקא הוי ואזלינן לחומרא דהיינו בנדרים נאסרים זא"ז ובממון חומרא לתובע

תשובה מדקמיבעיא לך בשיש לו בנים. משמע דבדלית ליה פשיטא לך דנאסר. ומילתא דפשיטא לך אכתי מספקא לי. דאע"ג דלענין שכר מצוה אמרו המגדל יתום כאילו ילדו. מ"מ לענין דינא דנדרים לא שמעינן. ולכאורה לא עדיף מבני בנים דחשובין כבנים. בכמה מקומות במקרא. ואפ"ה לענין נדרים (וכן במתנה) אינן בכלל. דבנדרים הלך אחר לשון ב"א. ולשון תורה לחוד. אפ"ה מספיקא לא נפקא דאיברא איכא למימר דעדיף אם מגדלו לש"ש. שהרי הוא ודאי כאילו ילדו. ולא ביתום בלבד. אלא אפי' יש לו אב ואם. ומתגדל אצל אחר לשם מצוה. אם הלה אין לו בנים ומגדלו לזה להיות לו לבן ליורשו וזה קוראו אב והוא קורא לו בני. גם בזה אני מסופק. וקרובני לומר שנאסרים זה בזה כשנדר זה מאביו והוא מבנו. שזה נחשב אצלו כאילו ילדו ממש. והרי זה דרך לשון ב"א ג"כ. ולא עוד אלא שלפעמים הולכים אחר לשון תורה. אפי' כשאינו כל כך לשון ב"א כההוא עובדא דפמ"ש (דקמג"ב) רק מפני קצת ספק. אמרו יבוא לשון הכתוב ויכריע (ועיין בריב"ש (סר"ז) ומ"ש בס"ד בהגהותי ח"מ סרמ"ז) כ"ש היכא דלשון ב"א מסייע ללשון תורה:

ברם ביש לו בנים למגדל נראה פשוט שאפי' בנדרי' אין המתגדל נאסר ואפשר דה"ה איפכא דאם יש אב למתגדל אין המגדל נאסר בסתם ולא פשיטא כולי האי אמנם במתנה כה"ג פשיטא טפי דאין

המתגדל בכלל בנים ואפי' במקום בת אין לו כלום כך נ"ל וכן בכל אופן אין המגדל במשמע אב טבעי לענין ממון

מיהו ביש לו בנים לזה המגדל בן חברו. נ"ל שלבניו ממש נתכוין וראיה מהא דקיי"ל בח"מ (סרמ"ז) כהרמ"ה במאן דאמר נכסי לבני ואית ליה בר ברא וברתא. לבר בריה קאמר. ומפסדינן לברתא. אע"ג דקיי"ל כמ"ד לא קרו אינשי לבר ברא במקום בן. ואפ"ה במקום בת אמרינן דלדידיה איכוין. ואם להקל כך דהיינו להפסיד זכותה של בת. ק"ו להחמיר בסתם נדרים דאיסורא דאורייתא הוא. ואם בבני בנים עם הבת כך. עאכ"ו בבנים עם בן איש אחר שהולכין להקל אף בנדרים. דכה"ג סתמו כפירושו ודאי בנים ממש דווקא עד שיפרש. ואצ"ל בממון כה"ג דאזלינן לקולא לנתבע:

אכן ביש לו אב. אע"פ שהמגדל מחשיבו לבנו ונאסר בו. גם זה מידי ספק לא יצא. כי מ"מ כשנדר הבן. י"ל שלאביו האמיתי נתכוין. כי א"א לו להיות בר מאה בפי. עם היות שי"ל שאם זה מגדלו לתורה ולמצוה והוא רבו. אפשר דחשוב יותר לאב גמור מוחלט. ממי שהולידו שזה הביאו לחיי העו"הז ואב לגופו בלבד הוא. וזה הביאו לחיי הע"הב ואביו לנפשו ונשמתו. שכן אלישע קורא לאליהו אבי. ומלך ישראל לאלישע. וכיון שהדבר שקול כי ליכא הוכחה מדעת הנודר והנותן. אזלינן הכא והכא לחומרא:

וחורגו שאינו מגדלו פשיטא דלאו בכלל בן הוא. וכלב שמא נתגדל אצל קנז. ואפ"ה הקניזי גרידא איקרי. בן לא איקרי:

חורגו שאינו גדל אצלו ודאי אינו בכלל בן לשום דבר פלפול בתשו' מיימוני בענין זה

שוב זיכני הש"ית ומצאתי כדברי בתשו' הגהות מיימון ס' משפטים (סמ"ח) לענין מתנה שאם כתב לבן אשתו מתנה בלשון ותנו לבננו. לישנא מעליא הוא דאית ליה קריין טובא וא"כ פשיטא ה"ה לענין נדר. אלא דמסייע גמור לא הוי. דילמא התם שאני משום דאשתו נמי כתבה בהדיה הוא דמוכחא מילתא. גם שם לא נתבאר אם הי"ל בנים אמיתיים. דאילו כה"ג אפי' בכתבה איהי נמי. אכתי איכא לספוקי דמאי חזית דאזיל מר בתר דידיה. ולא בתר דידה. דהא דכוותה אשכחן נמי במגדלת. כדאמרינן והלא מירב ילדה ומיכל גידלה כו'. אלא דבהא איכא למימר מ"מ אומדנא דמוכח הוא דמדכתבה בהדיה. מכלל דמנכסי דידה קיהבה ליה. ואפ"ה כתב ליה איהו נמי. נ"מ דילמא מייתא איהי מקמיה. מיהא ודאי לא שבקה לבנה דידה. ויהבה לבנין דידיה. ובכולי האי לא מייתבא דעתאי בהך תשובה דאימא נמי איפכא דילמא חייש דמיית איהו מקמה ושקלה לכולהו נכסי בכתובה. אהכי אצטריך למיכתבה לדידה נמי. וזיל בתר דידיה דלא שבק לבניה ממש. דדמא דידהו סומק טפי. משו"ה לא קאימנא שפיר אההיא. ומסתברא מסתמא לא

הו"ל בנין לדידיה. ולא קמיבעיא מילתא אלא אי איכא למיחש לזיופא ושיקרא. ופשטה דקושטא הכי הוא. ואפשר דאדכיר ליה בשמיה נמי. והכי מוכח קצת ממאי דעסיק התם תו בדקרי נמי לחמותו אמו. דליכא למיחש למידי מדאסיק לה בשמא. וקמ"ל דלא הו"ל מזוייף מתוכו בהכי. כיון דאורחיה דקרא דמשתעי הכי. הא לא"ה ודאי לא סא"ד לפרושי לשטרא דאימא אחמות. ה"נ דכוותה. בדפריש שם עצמי של חורגו קמיירי. א"כ מהכי ליכא למשמע מידי לע"ד בנודר ונותן סתם הן במקום בנים או שלא במקום בנים הנלע"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן קסו

אמרתם שנפל פלפול בין הלומדים בא' שנפטר לעולמו והלבישוהו בטלית חדש. שקצתם הקפידו על זה. באמרם מדוע לא לקחו הטלית שלבש אותו בחייו למצות ציצית. ואין ראוי להלבישו בחדש. שלא נעשה לשם מצוה. ומהם אמרו כיון שכבר נעשה עודנו בחיים. אע"פ שלא נתעטף בו. הרי הוא כאילו כבר נשתמשה בה מצוה. ולדברי כולם צריך דווקא טלית של מצוה. ולא כשעושין מחדש לשם תכריכין שאין בו מצוה לגמרי:

לומדי הזמן שחשבו שאין להלביש המת כ"א בטלית של מצוה דווקא קטעו בתרתי

דעו שנתעלמה גמרא ערוכה מכולם וטעו בתרתי. דהא בהדיא אמרינן בהתכלת אההיא דשמואל דכ"ק חייבין. ומודה בזקן שעשאה לכבודו שפטורין. הא בהדיא דטלית שעושה הזקן לתכריכין אין בהם משום מצוה. ואעפ"כ ראויין לו לתכריכין וכבודו בכך:

ושמעת מנה תו דהא נמי ליתא. דאע"ג דעשאם בחייו לד"ה פטורין. ואפי' לדברי האומר כ"ק חייבין. אע"ג דהכא שאני. דבהזמנה נמי איכא חיובא מריבויא דקרא ה"מ דעבידי לאיכסויי בהו לחיים. משא"כ הזמנה כה"ג. ודאי לאו מילתא. (וגדולה מזו אמרו שאפי' לובשן לפעמים בחייו פטורין כמ"ש בש"ע סי' י"ט) ולא שייך בהו מצוה. ואפ"ה לא עבדינן להו אלא משום לועג לרש בלבד. ולא משום מצוה. אדרבה הרי כבר אמרו לפוסלן כמ"ש הפוסקים. ותו מוכח נמי בפירוש ממ"ש ההיא שעתא ודאי רמינן להו. דמשמע להדיא שבאותה שעה עושין להם מחדש. הנלע"ד כתבתי יעבץ ס"ט:

סימן קסז

בחור א' הלך ביום ש"ק (לבערש) מקום קיבוץ הסוחרים. לבקש ב"ח גוי. מדאגת הפסד ממונו. והשיגו ולחץ אותו להעמיד לו ערב ובטחון על חובו. ורצו הקהל לקונסו משום מיגדר מילתא. לפי שגרם ח"ה בין הסוחרים הערלים באמרם היהודים אינם שומרים שבת כראוי. וביקשו לכופם ג"כ לדברים אחרים אשר לא יעשו בישראל ביש"ק. מאחר שפרצו הגדר. ובפי הבחור מענה שאין עליו אשמה כל מאומה. באשר לא עשה שום

מלאכה קלה או גדולה. ולא עבר אפי' על שבות דרבנן בעלמא. בזה שחס על הפסד ממונו. וניתן ליתבע להציל את שלו. בפרטות שהיה בו חשש הפסד מרובה. ומה מקום להעניש אותו משום זה. ילמדנו רבנו אם נקה הבחור מעון. ואגב יורנו ג"כ אם יש איזה שמץ איסור בהליכה על (הבערש) ביש"ק בלי שום עסק ודיבור של חול. רק לטיול או לשמוע חדשות וקורות המתרגשות. כי לפ"ד אין רמז ורמיזה להחמיר בכך. ואף משום מנהג שכבר נמנעו מלילך לשם. אין הכרח להחליט איסורו. כי י"ל משום ביטול העסקים ומו"מ ביש"ק. אינם הולכים לשם. כי רוב ההולכים לשם לצורך עסקיהם הולכים. ומחמת זה אין לאסור ההליכה למטיילים בלבד:

לאסור הליכה על (בערש) מקום קיבוץ סוחרים לעסקי מו"מ יש לו עיקר בתלמוד

תשובה על אחרון ראשון. אודות ההליכה על (הבערש) לטיול בעלמא. היכא דנהוג נהוג ושפיר עבדי ויש להם על מה שיסמוכו. כי תלמוד ערוך הוא בידינו. פמ"ש (דנא"א) יושבין על ספסלי עכו"ם בשבת. ואין יושבין על ספסליהם בעכו כו'. הרי לפניך דבר זה מבואר בגמרא. שהוא מנהג טוב וישר. וטעמא דמיחזי כמקח וממכר. כדמפרשינן התם. והיינו הך ממש. דס"נ הן הן אצטבאות העשויות לישיבת הסוחרים במקום קיבוצם. שמדברים שם מענין מו"מ וסחורות דוגמת (בערש) שבמדינות הללו. דבר אחד הוא. והטעם אחד למנוע ההליכה והישיבה שם אפי' יושב ובטל. מ"מ אסור משום מראית העין. איידי דמיחזי כמו"מ. ואע"ג דבאתרא דלא נהוג. לא מחינן בהו. מיהא היכא דנהוג יאות עבדין. והו"ל דברים המותרין ואחרים נהגו בהן איסור. שאין אתה רשאי להתירן בפניהן. ומאן דעבר אמנהגא שרי למקרייה עבריינא. דקעבר אל"ת דד"ק אל תטוש תורת אמך. אבל לקנוס בממון על זה איני רואה. אם לא שהשעה צריכה לכך משום מגדר מילתא. ודאי שכן כח ב"ד יפה:

ומי שהלך לחפש ב"ח מדאגת בריחה והכריחו בערכאות להעמיד לו ערב יש מקום להפך בזכותו דשפיר עביד ואי איתשיל לכתחלה נמי מורינן להיתרא

אמנם כל זה בהליכה בטלה גרידא. איברא בנ"ד שהלך לשם להצלת ממונו. יש פנים לכאן ולכאן. כי אמנם אמת הדבר שאין כאן משום שמץ מלאכה ולא אפי' ריח שבות של דבריהם. אף כי להצלת ממון שחששו לו הרבה והתירו קצת שבותין בגללו. כמ"ש בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד ומותר לגרום כיבוי וכמה קולות אחרות ומכסים פירות מפני הדלף. וכן אמרו בשאר דברים המאבדים. וכן התירו לת"ח להערים ליכנס בספינה כדי לסייר פירי:

ואי משום דאין דנין בשבת. בישראל שמענו. באו"ה לא שמענו. אדרבה הם אסורים לשבות. ומידי הוא טעמא אלא שמא יכתוב. והא לא שייך בערכאות שלהם. חדא דאינן מוזהרין כדאמרן. ותו מאן לימא דכתבי כל כי האי מילתא. ואפי' כתבי. לדעתייהו עבדי. מאי אמרת כיון דלהנאת ישראל עבדי. הו"ל עושה מלאכה בשביל ישראל בשבת. כמדליק הנר לצורך ישראל וכל דכוותיה. דאסירי אפי' בלא אמירה. דמיחזי כשלוחו ונהנה ממלאכת שבת. הא ודאי לאו מילתא. דבמקום הפ"מ כה"ג שרי ודאי אף למימר בהדיא כדלעיל. כ"ש דגוי כי קעביד אדעתיה דנפשיה קעביד להרבות לו שכר סופר. והישראל אינו רוצה בכך כלל. ובמקום מצוה והפ"מ מצינו להדיא בקונה בית בא"י שכותבין עליו אונו אפי' בשבת:

וגדולה מזו התיר בב"ח והעיד שכ"ה מנהג וועד קדוש דר"א. להחרים הב"ח בשבת ע"פ שמש הקורא בב"הכ מתוך הכתב:

תשובה למ"ש במג"א סי' של"ט ותרי"ג

ובמג"א הביא (בסי' של"ט) בשם תשו' הרי"ל דאסר ללכת בספינה אצל גוי החולה כדי להבטיח חובו. משום דלא ברי היזיקא משמע בהדיא דבברי ודאי שרי. אפי' לאעבורי בספינה. דאיכא שבות דרבנן. ואע"פ שבמג"א השיג עליו. דאפי' לדבר מצוה אסור לעבור בספינה מההיא דסי' תרי"ג. לא ידענא מאי תיובתא. דהתם נמי מי לא איכא בעה"ט דמקל. ומ"ט ניזיל לחומרא במילי דרבנן. כ"ש בהפ"מ דחמיר טפי מלהקביל פני רבו. דחשו ליה טובא. ומ"ש בסי' תרי"ג בשם הב"ח הוא דוחק. גם מש"ע המג"א שם לתמוה על הטור דהא אפי' לשמור פירות מותר לעבור במים ומוכח בגמרא דאסור בספינה. כמדומה שנתכוין למ"ש הב"י (סי' של"ט) אההוא עובדא דצורבא מרבנן דעבר במברא וסייר פירי ואמר למינם קמיכווינא. דלא שרי אלא לת"ח וע"י הערמה דווקא. ואי משום הא לק"מ דדווקא לסיירא בעלמא דאפי' ספק הפ"מ לא הוי. אסיר אלא ע"י הערמה ולת"ח לחוד. משא"כ בהפ"מ. ודאי לית דין צריך בשש דאפי' לאינש דעלמא ובלא הערמה נמי מישרי שרי כדמוכח מכל הנ"ל. ואדרבה ההוא עובדא מסייע נמי דמדשרי לצורבא מרבנן הערמה משום סיורא גרידא. פשיטא דבמקום הפסד מרובה מותר לכל אדם אף לכתחילה והוא ברור לדעתי (עם שלא ראיתי מ"ש הרי"ל שאין ספרו בידי):

איברא בנ"ד אם יראה בעיני ב"ד יפה שראוי לקנסו מפני צורך שעה למגדר מילת' רשאין הן מאחר שגרם לעז על היהודים בין הערלים ולא נמלך תחלה לעשות ע"פ חכם

ואי משום שגרם שיוציאו הערלים ש"ר על היהודים שאינם שומרים שבת כראוי ויתעללו בם להעבירם ג"כ בענינים הנוגעים לחילול שבת. כגון שיכריחום כמו כן לעמוד לדין

לפניהם בשבת וזולת מה שיש לחוש בכמה דברים כיוצא בזה שימצאו מקום להתגולל ולהתעולל. לכאורה היה נ"ל שאין לחוש בזה מדאמר איסור גיורא כי הוינן בארמיותן אמינא יהודאי לא מינטרי שבתא. מ"מ הכל לפי הענין והמקום. אי איתא דנפק מנה חורבא. בר קנסא הוא על פי ראות עיני פרנסי הדור המנהיגין צבורם לש"ש. ביחוד מאחר שעשה שלא על פי הוראת חכם. והי"ל לשאול תחלה:

להבטיח ספינה בשבת אפי' ע"י ערל ומפני סכנת ממון סך עצום ורב מ"מ אסור בלי ספק

שוב נזכרתי שנשאלתי מאת אהובי מאמשטרדם שקרה להם מקרה בלתי טהור בספינה שנתעכבה יותר מכשיעור וכמעט שנתייאשו ממנה שנאבדה בים והי"ל סך עצום ממון רב שקוע בתוכה. ועדיין היה זמן להבטיח עסקי הספינה בו ביום השמועה בש"ק. ונמנעו מזה. ויש שלעגו עליהם ואמרו שהוא חסידות של שטות. ובקשו לידע דעתי. וכבר יצא מלבי מה היה דעתי אז ומה שהשבתי ביחוד לענין עיקר הדין. רק את זאת ידעתי ששבחתי מעשיהם מאד. והבאתי להם מעשה דחסיד שנמנע אפי' מלגדור בחול מחמת מחשבה דשבת. אע"ג דהרהור מותר. והמלעיגים יחושו לעצמם תרתי הוא דעבדי מסתיינהו דלא גמירי אלא דמגמרי. וקרו לאינשי חסידי וגברי חמרי. יהא חלקי עם הנזהרים. ואמנם זו אינה מדת חסידות בלבד. אלא איסור גמור הוא בעיני. ואע"פ שהיה לצורך סך ממון גדול. לא ידעתי לו היתר כלל. כי דבר זה אע"פ שאינו אלא אמירה גרידא. ואפי' לא יצטרך לכתיבה לגמרי. עכ"פ מכלל מ"ומ ומקח מי הוציאו. ומאחר שהחיוב והשעבוד בע"פ הוא קנין גמור ומתקיים בדבור. הרי המקח והקנין איסורו מפורש בקבלה. ולא מצינו שהותר לצורך הצלת ממון. אף אם הותר מכללו אצל ש"מ מפני הסכנה בלבד. אבל לא להנאת ממון. דהיינו הך ומ"ומ גופיה איקרי. אע"ג דלא דמי מניעת ריוח להיזק. מ"מ מו"מ לתועלת ממון לא אשתרי לגמרי. כ"ש שאינו אלא מספק וברור הדבר שאסור אף בברי. הנלע"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן קסח

עיון רב ורחב ידים בענין בי"ט של גליות לבני א"י ויושבי ירושלם הן הגרים והתושבים הבאים לשם הן היוצאים לח"ל ויורדים מצרים

צל"ע בענין י"ט שני של גליות. שכל הפוסקים סתמו דבריהם בזה. ולענ"ד אין כל המקומות שבח"ל ושבא"י שוין בכך. כי הכל תלוי במקום שהיו מגיעין לשם השלוחין בין בא"י בין בח"ל. שבני אותן מקומות לא יעשו שני ימים. והוא הדין איפכא כל הדרים במקומות שלא הגיעו שלוחי ב"ד בימים ההם (שקדשו ע"פ הראיה) אף אותן בני א"י הרחוקים מירושלם יותר ממהלך עשרה ימים. יעשו ב' ימים טובים. מאחר שלא הגיעו

לשם שלוחי תשרי. אע"פ שיוכלו להגיע שלוחי ניסן. כדאיתא פ"ק דר"ה מכריז ר"י היכא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי ליעבדו תרי יומי כו'. ולא אשכחן בשום דוכתא דמפלגי רבנן בין א"י וח"ל בהך מילתא:

הא פשיטא לי דהיכא דלא הוו מטו שלוחין אף בא"י צריכי למיעבד בי"ט ושמירה משבירה וביאור נכון בגמרא ותו' ריש ביצה ועפ"ז נתחזק ג"כ דעת הרי"ף שהיא ודאי עיקר במנהג א"י וירושלים בבי"ט דר"ה ואין מקום למה שהשיגו עליו ודוק

איברא הא דאיתא פ' מ"ש אר"י כגון אנן דבקיאינן בקיבועא דירחא בישוב לא עבדינן במדבר עבדינן. אף היא לא תברא. דהא פיר"ת דמיירי דר"ס הוה מהיכא דמטו שלוחי תשרי. הא לא"ה ודאי לא שנא א"י לא שנא ח"ל. בעו למעבד תרי יומי. וה"נ משמע מפלוגתא דרב ורב אסי בנולדה בזה אם מותרת בזה. דלא פלגינן מידי בין א"י וח"ל. אלא היכא דמטו שלוחין כדאיתא התם. והא דמסקינן בי"ט של ר"ה הא לן והא להו. משמע דאפי' בי"ט של ר"ה לא נהוג בא"י מתקנת ריב"ז ואילך. משום הא לא איריא דהא פירש רש"י ותו' דמיירי בזמן שקדשו עדיין ע"פ הראיה. הוא דלפעמים עשו יום א' ולפעמים ב' ימים אפי' מתקנה ואילך. דהא מודה ריב"ז בבאו עדים מן המנחה ולמעלה כדמסיק תלמודא. וכמו שפירשו התו' יפה אליבא דרש"י. דר"ל השתא נמי דקיימינן דמתקנה ואילך ביצה מותרת לבני א"י. מיהא ודאי ידע בעל הסוגיא ואסיק אדעתיה נמי דמודה ריב"ז כנ"ל. אלא דמ"מ סבר דין ב' קדושות יש להן מאחר שעושין רק מפני הספק. וכשנסתלק הספק חזרו לעשות יום א'. וכל זה בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראייה. אבל משבטל קידוש הראיה. חזר דין הספק למקומו. ועשו בכל א"י ב' ימים. אך רק מתורת ספק. משו"ה סא"ד ב' קדושות הן. וע"כ צ"ל כן. דאל"ה מאי מותרת שייך לומר ביום חול. אלא פשיטא דמיירי כשעשו בא"י ב' י"ט מן התקנה ואילך זה פשוט שלכך הוצרכו התו' להאריך וק"ל. ואף היא לא קיימא במסקנא. אלא לעולם קדושה א' וביצה אסורה אף לבני א"י. מיהת בין הכי או הכי מוכח בהדיא איפכא. דבר"ה עשו ודאי ב' י"ט אף מן התקנה ואילך כשבאו עדים מן המנחה ולמעלה. ואצ"ל משבטלה סנהדרין וקידוש הראיה. שלעולם הן נוהגין. ב' ימים כמונו וכשטת הרי"ף. וכמנהגם עוד היום:

והשתא דאתית להכי מסתייעא סברא דילן דלעיל מההיא נמי

ולפי שטה זו נראה פשוט שהוא הדין לשאר י"ט של גליות. שנוהג בא"י עכ"פ כל היכא דלא הוו מטו שלוחין. דאטו עדיפי השתא. מההיא שעתא. דנפקי שלוחין. דאע"ג דחברך חברך אית ליה. לא הוה מהני להנהו אתרי דלא סגו שלוחין להתם. כ"ש האידנא דבטלי להו לגמרי דלא לישנו ממנהגא. וכיון דבר"ה אפי' בירושלם עצמה צריכין לנהוג ב' ימים.

אע"פ שברוב פעמים לא היו נוהגים שם אלא יום א'. משמצא הספק מקום. עושים לעולם ב' ימים (אם מדין ב' קדושות ואם מדין קדושה אחת) מחמת מנהג אבות. עם שלא היה מתמיד. אלא פעם נוהג ופעם פוסק. עאכ"ו (בשאר י"ט) במקום שלא פסק המנהג בשום פעם ונמשך לעולם. שלא יורע כחו עכשיו:

וכן מתבאר בחבור הי"ד להר"מ ז"ל שכל עיקר עשיית י"ט א' תלוי במקום שהיו מגיעין שלוחין לשם בלבד לא בא"י כלל

ובדקתי בס' הי"ד להר"מ ז"ל וזכיתי ומצאתי מבואר כדברי בפירוש. שכך כתב בפ"ה מהל' ק"ה. ז"ל אין עשיית י"ט אחד תלוי בקריבת המקום כיצד אם יהיה מקום בינו ובין ירושלם מהלך חמשה ימים או פחות שבודאי אפשר שיגיעו לשם שלוחין אין אומרין שאנשי מקום זה עושין י"ט א' שמי יאמר לנו שהיו השלוחין יוצאין למקום זה שמא לא היו שלוחין יוצאין למקום זה מפני שלא היו שם ישראל ואחר שחזרו לקבוע על החשבון ישבו שם ישראלים שהן חייבים לעשות שני ימים כו'. נמצא עיקר דבר זה כך הוא כל מקום שיש בינו ובין ירושלם מהלך יתר על עשרה ימים גמורים עושים שני ימים לעולם כמנהגם מקודם כו'. וכל מקום שבינו לבין ירושלים עשרה ימים או פחות כו' רואים אם אותו המקום מא"י שהיו בה ישראל בשעת הראיה כגון אושא כו' עושין יום א' בלבד ואם אותו המקום מסוריא או מח"ל עושין כמנהג אבותיהן עכ"ד. מכאן נראה בעליל שהכל תלוי במקום הידוע בהגעת השלוחין אין הפרש בין א"י לח"ל בכך. שהרי אפי' בקרוב לירושלם מהלך ה' ימים או פחות תלה הדבר בשלוחין דווקא. ולא התנה שיהא מח"ל. וכן נראה מהדוגמא שעשה מיהודה וגליל. עם היות שניהן א"י. כיון שהיה שם מונע דהיינו שעת חירום בימי חכמי המשנה ולא יכלו השלוחין עבור. הרי הגליל נידון כח"ל לענין זה אף בהיותו קרוב מאד. וכן מן הסתם כל הקרוב תוך מהלך חמשה ימים לירושלם. א"י הוא. הא למדת שאין הפרש בין א"י לח"ל בדבר זה:

וביאור לשונו פ"ה מהל' ק"ה להשמר ממכשול בהבנתו בהיותו באמת קשה ודחוק קצת לכאורה ולמדנו ממנו עוד בענין מקום מסופק שבא"י ובזה י"ל ב' דרכים א' להקל וא' להחמיר והאחרון נראה עיקר בכוונת הר"מ ז"ל וכן הלכה

ואל יטעך מ"ש לפני זה (בהלכה ו') ובני א"י בז"הז עושין יום א' כמנהגן שמעולם לא עשו ב' י"ט. כי אין כוונתו רק על רוב א"י לפי שהשלוחין מגיעין לשם ברוב המקומות. והיינו כמנהגן דקאמר. מכלל שבמקומות המעטים שנהגו בב' ימים מפני שהיו עלולי הגעת השלוחין. נהגו ג"כ כמנהג הקדום. אלא שהלך אחר הרוב. וכן עשה למטה (בהלכה י"א) כשאמר וכל מקום שבינו לירושלם עשרה ימים או פחות רואים אם המקום מא"י כו'

שהיו בה ישראל עושין יום אחד בלבד. הרי שהטיל תנאי מפורש גם בא"י במקומות הקרובים. צריכים שיהיו כמו כן נודעים בישוב ישראל ומפורסמים בהגעת הודעת השלוחין. אבל במה שהם א"י לא סגי. ואע"ג דאיכא למידק ליפלוג בדידה היינו בא"י גופה. וכדסיים בח"ל באומרו ואם אותו המקום ח"ל כו' עושין כמנהג אבותיהן. ואי הכי מאי איכא בין א"י וח"ל ליערבינהו וליתנינהו. אלא משום דסמיך אדלעיל דסתם וכתב שהכל תלוי במקום ששלוחין מגיעין בזמן ב"ד. והדר מפרש ונסיב א"י דאזיל בתר רובא. מ"מ פרט לך המקומות הידועין בשם וכל כיוצא בהן כמו שהוא הענין ברוב א"י עד שיוודע לך שאינו מן הרוב. ובסוריא ובח"ל שאין שם רוב ידוע. חלקן לב' חלקים נערכים בשוה. וכך יורה גם לשונו (בהלכה י"ב) כשאמר ז"ל או ששכנו בו ישראל עתה. ר"ל בא"י ולא נודע ששכנו בו קודם זה שאע"פ שהוא א"י ודאי לכל דבר. מ"מ אינו נחשב א"י לענין זה. כך נ"ל לפרש לשונו מפני ההכרח. עם שאינו נמלט מדוחק אין מנוס מלהבינו עד"ז. ושבקיה דאיהו דחיק ומוקי נפשיה. אכן תמהתי שלא ראיתי עדיין לאחד ממפרשיו שבידי שנגע בו. ולא אחד בהם שהטריח עצמו בביאור פרק זה. מכל מקום למדנו ממנו בבירור שאף בא"י יש מקום למנהג זה. לפחות במקום חדש שלא היה ידוע בישוב ישראל בזמן ב"ד. ואולי אפי' המקומות המסופקות שבא"י. הולכין אחר רוב העולם. ולא אחר רוב א"י. מה נ"ל עיקר בכוונתו ז"ל דוק ותשכח:

איברא הא מספקא לי דילמא מדינא כל בני א"י נמי חזו למנהגא דבי"ט בכולהו מועדות דהכי ודאי משמ' סתמא דתלמודא

ואי לאו דמסתפינא הוה אמינא דכל בני א"י צריכין לנהוג כל בי"ט של גליות. דמ"ש אינהו מדידן האידנא זיל בתר טעמא דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם כו' ואתו לאיקלקולי. והא ודאי שייך גבייהו כדשייך גבן חדא מילתא היא. דמשום הך חששא חזרה כל א"י לענין י"ט להיות נדונת כגולה. כל זמן שהיא ביד האומות. לפי פשט הענין בהשקפה ראשונה:

פלפול וביאור הגון בשני אופנים בסוגיא ריש ביצה הנ"ל וא"ש נמי אליבא דהילכתא והבינהו

וליכא למידק אי הכי מ"ט פליג רב אדר"א בב' י"ט ש"ג. ומי נימא נמי דלא פליגן. אלא הא לן ר"ל מאן דאמר אסורה דקדושה אחת הן. לדידן בח"ל קאמר. והא להו מ"ד מותרת דב"ק הן לדידהו בא"י. דהיינו במקום ששלוחין היו מגיעין. הא ודאי לא תיקשי לך כלל. דאנא אמינא קושטא דמילתא אין הכי נמי הוא ודאי. רב ור"א כי פליגי בדין בני א"י הוא דפליגן. והכי נמי תרוייהו מבני א"י הוו. ובזמנן היו מקדשין ע"פ הראיה. וכי פליג רב וס"ל בבי"שג ב"ק הן אליבא דבא"י קאמר. ובמקום שלא הגיעו שלוחין איירי. דאינהו

ודאי בעו למיעבד תרי יומי ההיא שעתא נמי. וקמיפלגי בסברא אי הוה חק קבוע. או אינו אלא מפני הספק. וס"ל לרב דאינהו לא הוו עבדי אלא מספיקא. תדע דהא היכא דמטו שלוחין לא עבדי אלא חד יומא. והיינו בזמנו. ואפ"ה פליג עליה ר"א וסבר דמ"מ ק"א הן. כיון דלא מטו שלוחין להתם אף בא"י. אבל בח"ל הרחוקה מאד שלעולם לא הלכו שלוחין לשם. לעולם אימא לך מודה רב לר"א דק"א היא אפי' בימים ההם שקדשו ע"פ הראיה. ואצ"ל עתה שבטלה הראיה. (וכ"ת א"ה לא א"ש לפום מאי דקיי"ל. אין ה"נ דקשיא. ואין אחריות זה עלינו. א"נ אב"א איפכא דהאידנא אשתני דינא דבני ח"ל. דאע"ג דבזמן קידוש הראיה הוה להו דין ק"א. מפני שלא היו יכולין שלוחין להגיע אליהם. והיה גדול כח הספק כודאי. מאחר שהיה קבוע לעולם. משא"כ עכשיו שבטלה הראיה. וכל העולם בקיאין הן בקביעות. וכל העושין ב' ימים מטעם א' הן עושין. מחמת מנהג אבות בלבד. לא מטעם ספק לגמרי. הרי כולנו שוין במנהג זה. תורה אחת היא לרחוקים כקרובים. ונתחדשה הלכה מעתה להיות ביצה מותרת לכל העולם בשוה. לפי מה שראו לקבוע הלכה כדברי המקל בשל דבריהם. ובכן הכל עולה יפה בעז"הי) והכי מוכחא כולה סוגיא דשקלא וטריא אי ק"א או ב"ק. לבני א"י הדברים אמורים בעצם וראשונה. ומכללא נשמע לבני ח"ל. דוק ברישא דשמעתא בפלוגתא דרב ור"א. ובמסקנא דרבא לענין בי"ט דר"ה. כולה בא"י גופה עסקינן. והיכא דלא אזלו שלוחין. ומעיקרא דס"ד לפלוגי הא לן הא להו לענין ר"ה. נמי בא"י קאי בכולה מילתא. ודקאמר הא לן אף כל א"י במשמע. לבר ממקום הוועד. דכולה לגביה מיקרי לן. ושוו לבני ח"ל בהך ענינא דלא ידעי אימת קדשו ב"ד החודש בר"ה. וה"ה איפכא לענין שאר י"ט גם בבל חשיבא מהיכא דמטו שלוחין כמו כללות א"י דוק היטב. והרי לפ"ז נסתייעו דברינו בסיוע שיש בו ממש:

ביאור בגמ' דפמ"ש בענין זה והוא דבר ברור ומוכרח

ובאמת לא ידעתי שום סמך ורמז בתלמוד לחלוק בין בני א"י וח"ל לענין זה. וכמדומה שנמשך הענין מההיא דר"ס הנ"ל דפמ"ש. דמשמע לכאורה דלא עשו ב' י"ט ש"ג בא"י היכא דמטו שלוחין מיהא. וכנ"ל לפיר"ת על זה סמכו דורות שלפנינו שהנהיגו י"ט א' בא"י. ברם אלמלא הייתי כדאי. הייתי אומר שאין ממנה שום הוכחה קטנה או גדולה. כי בימי ר"ס עדיין היו מקדשין ע"פ הראיה בלי ספק. כי אף בימי רבא היו מקדשין ע"פ הראיה ושולחין שלוחין כדמוכח פ"ק דר"ה. ובהכי קמיירי ר"ס כי קאתי ממקום ב"ד או ממקום שהגיעו לשם השלוחין באמת בפועל ממש בימיו. והוא פירש מהם למקום שהוא מן הצד שלא הלכו לשם. וחייבין לנהוג עכ"פ ב' ימים בכל מקום שהן

כדלעיל. (ואע"פ שהיה יכול להעיד להם. לא רצה מאחר שלא היו רגילין לבוא שם שלוחין וכטעמא דמכריז ר''י) התם הוא דאיקלע ר"ס ועביד במדבר ולא בישוב מפני שינוי המחלוקת בלבד. דאיהו ודאי הוה בקיא בקיבועא דירחא כמשמעו. וניחא טפי הא דקאמר דבקיאינן בקיבועא דירחא. דאי בגולה דהאידנא מיירי. הא ודאי אנן נמי בכולה גולה בקיאינן כוותיה. ומאי עדיפותיה. וכמו שהרגישו התו' ולכך הוצרכו לפרשה במקום שהגיעו שלוחין. דמשמע דאמנהג אבות גרידא סמך. ר"ל שאנשי מקומו הם בני אותן האבות שהיו בקיאין ע"י שלוחין שהיו מגיעין לשם בעת ההיא. ועדיין הדוחק במקומו. אבל למאי דפרישית אתי שפיר טובא. דבימי ר"ס ודאי איהו ניהו דווקא הוה בקי. (ואפשר שגם דעת התו' כך היא וכך משמעות לשונם אע"פ שהוא קצר) משא"כ אותו ישוב שהלך לשם לא הוו בקיאי לגמרי. והיו מוכרחים לנהוג ב' י"ט מפני הספק. היינו דקאמר בישוב לא עבידנא מפני שינוי המחלוקת בלחוד. הא אי הוה האידנא. איהו נמי חיובי מיחייב כוותייהו בין במדבר בין בישוב. ואף בא"י עצמה בכל מקום שהוא. כך היה נ"ל דבר ברור. וגם הכרח לומר כך משום מאי דבעינן למימר קמן בס"ד. דאל"ה מאי איריא משום שינוי מחלוקת. מדינא נותנין עליו חומרי מקום שבא לשם לכל דבר. מחמת המקום שגורם. ואין זה דומה. לשאר חומרות חפשיות רצוניות. ולדרכנו הכל מתוקן בעז"הי בלי שום דוחק:

המנהג אינו עד ראיה גמור בדבר זה

ומן המנהג אין ראיה. כמו שכתב הגאון ר"ח לענין בי"ט של ר"ה בא"י הובא לשונו במלחמות ה'. ז"ל ואשר אמרו בעבור בני א"י בדורות שלפנינו אינה טענה לפי שגלינו גלות שלמה ובעונותינו לא נשאר בא"י בימים ההם אלא מעטים ואינן בני תורה בנדנוד אחר נדנוד וטלטול אחר טלטול. כך אני אומר בכל הי"ט שאפשר טעות היה ביד הדורות הקודמים. שהיו נבוכים בארץ. ולא הוקבע המנהג תחלתו ע"פ חכמים. ואף שסיים והוחלף להם בשאר י"ט. היא גופא קשיא כדאמרן. דהא ודאי חד טעמא הוא. והפלא מהרמב"ן ז"ל שלא שת לבו לדבר זה עם שכל עיקר סמיכתו בהצלת דעת הרי"ף כמדומה היא על אותה דשלחו מתם. א"כ ודאי ליכא לפלוגי בינייהו כלל. והא בהדיא איתמר אבי"ט של גליות. אלא שיד המנהג תקיפה. ושמא לא היה כח ב"ד יפה. לעוקרו משהזקין ונשרש נקרש ונקפא. חזר קשה התכה באופן שאפילו רצו לרפאו לא נרפא:

מ"מ חלילה לנו לערער על מנהג בני א"י הקדום בענין עשיית י"ט א' לתושבים ויחיד הבא לשם מח"ל ודאי אינו ראשי אף להחמיר לעצמו אם אין דעתו לחזור אבל אם עלו עשרה מבני ח"ל ונתיישבו שם י"ל שרשאין להחזיק מנהגן בשני י"ט ש"ג ואולי מדינא חייבין ועכ"פ במקו' שאין קבועים שם ישראל

מקודם הנוהגים רק יום א' ואצ"ל במקום שלא נודע ודאי שהיה פטור שום פעם מיט"ב שראוי ונכון הדבר לעשותו אפי' הוא קרוב לירושלם

והנה יודע אני בעצמי שכל דברי לא יועילו בזה. ח"ו להרהר אחר מנהג א"י הלז. מאחר שהוא קבוע נמשך ובא דור אחר דור. ועברו כמה דורות שהיו בהם גדולי ישראל חכמו עצמו מאד. ולא פסקו מהם ישיבות מלאות חכמים וסופרים עיני הגולה. ולא עלה ע"ד אחד מהם להרהר אחר דבר זה. אפשר באו חסידי אשכנז הגבורים אשר מעולם ששכנו לכבוד בתוכה. וחכמי ספרד העצומים והרבים שנתיישבו בארץ הקדושה אחר שנתגרשו מספרד. ולא ביטלוהו. ויונח ששגגה היתה. ראוי לומר שגגת מנהיגים כזאת היא רצון הבורא (דוגמת מ"ש שילהי מכות ג"ד הסכימו ב"ד שלמטה והסכימו ב"ד שלמעלה) ע"כ ח"ו לעשות שקר בנפשי לצייר אפי' איזה ספק לחומרא. דפשיטא כיון דנהוג נהוג נהרא נהרא ופשטיה (על מנהג כזה ודאי נאמר מנהג עוקר הלכה. וכענין שמצינו ג"כ בהלכה שעוקרת מקרא פ"ב דסוטה) לא יהא אלא ספק דרבנן אזלינן לקולא. וביחיד נמי פשיטא דבתר רובא גרירי אם אין דעתו לחזור. אבל נולד לי ספק בענין בני ח"ל שעלו לא"י ונעשו קהל ועדה לעצמן מחדש. כי נ"ל אם יזדמן כזה (כי באותן שנתיישבו שם בדורות שמלפנים אין ראיה. דנקוטאי דאתו מעלמא הוו ונתלקטו אחת לאחת. לכן נמשכו אחר התושבים. או לא היתה ידם תקיפה. או באמת לא שתו לבם לדבר. מ"מ לכשיתעשתו וירצו לנהוג מנהג מקום שבאו משם אני אומר) שיכולין ורשאין להחמיר ולנהוג שם ב' ימים טובים כחומרי המקום שבאו משם. ואין בזה משום שינוי המחלוקת. כל היכא דאיקבעו להו צבור בפ"ע. דלא שייך משום ולא תתגודדו. ומנהג בטעות ודאי לא הוי אפי' בירושלם עצמה. כ"ש בשאר א"י כדאמרן. דכי נהוג ודאי הוי מנהגא וליכא דימחי בידייהו. ואפי' מתורת מנהג אבות בלבד היה מהראוי שלא לעזוב מנהגם הקדום ממקום שבאו משם. ועוד שהטעם עדיין במקומו עומד. ולא נשתנה הדין כל עיקר מחמת מקום החדש. על מה זה יניחוהו. אדרבה חיובי מיחייבי מדינא לכתחלה כנ"ל. ואצ"ל אם נתיישבו בני ח"ל במקום שבא"י אשר עדיין לא היה מיושב מישראל בזמן הזה. ואינו מן המקומות הנודעות המפורסמות שהגיעו שלוחין לשם. יראה פשוט שמחוייבין לנהוג ב' ימים:

ותדע שהרי לפי כל דברי בעלי תשובות אחרונים ז"ל עדיין מנהג פשוט בא"י שאף אורחים יחידים הבאים לשם נוהגים בפרהסיא ב' ימים. ועד כאן לא נסתפקו אלא בבחור שלא נשא. אבל בנשואים לא קמיבעיא ופשיטא להו דעושין שם י"ט ב'. ואם איתא. אע"ג דדעתם לחזור וצריכין לנהוג כחומרי מקום שבאו לשם. מ"מ בפרהסיא מי שרי. ותו דלא

דמי לשאר חומרי מקומות. אי איתא דא"י היא הגורמת פיטור בי"ט ש"ג. כיון דלא שייך התם לגמרי. אלא ודאי מישך שייך לכ"ע. והשתא דאתינן להכי כי מיכנפו בי עשרה ומיתדר להו התם והו"ל צבורא בפ"ע. ודאי עדיפי בהכי אע"ג דאין דעתם לחזור. דהני אלימי טפי למקבע מנהגא לנפשייהו. ולא גרירי בתר רובא דציבורא קמאי. כאורחים דאזלי ואתו באקראי. דאיכא למימר מיכף כייפי להו. ובע"כ מימשכי אבתרייהו. משא"כ בצבור קבוע לעצמו. שהוא דבר מוסכם מכמה בעלי ש''ות פה א' שכל קהל נדון בפ"ע בעניני מנהגים כחם יפה. ואין פוצה פה:

ובח"ל הוה פשיטא לי דלא מצו בני א"י לשנות מנהג המקום אפי' נעשו צבור לעצמן. שהרי המקום הוא הגורם ודאי וכמו שזכרתי למעלה. לפיכך תמהתי מראות מ"ש במג"א בשם הרמ"ט ז"ל בני א"י שבאו לח"ל ועשו מלאכה אין מנדין אותן. ומתפללין י"ח במקומן עכ"ד:

ובאורחים שדעתם לחזור לא מיבעיא דחייבין כחומרי מקומם אלא שאם יחיד הוא מ"מ לא יתראה בפניהם במנהגו ואם צבור הם עושים כמשפטם הראשון בפרהסיא ובזה הסכימו חכמי א"י האחרונים אבל בח"ל אין חלוק בין יחיד לצבור בין דעתן לחזור או לא בכל ענין חייבין לנהוג בי"ט בישוב אפי' בצינעא בזה הכל שוין מתורת מנהג לפחות ולדעתינו מדין גמור אלא שיש מי שאמר שאין מנדין אותן אם עברו ודבריו צ"ע עוד תוספת ביאור בגמ' הנ"ל

וצ"ע במאי קמיירי דהא אפי' בדעתו לחזור. בישוב ודאי נאסר במלאכה בכל גוונא אף בצנעא כמ"ש התו' וכה"פ. כ"ש אי מיירי בפרהסיא. והכי משמע ודאי מדקבעו לנדויי להו. וא"ה מ"ט לא. והא ר"וש דאמרי תרוייהו מנדין על י"ט ש"ג. ומאן דעבר אדרבנן בעלמא שרי למקרייה עבריינא (ורשע נמי מיקרי עמש"ל סק"ו בס"ד) ואצ"ל אם באין דעתן לחזור מיד איירי. ומתעכבין בח"ל זמן רב לצורך עצמן להנאתן ולטובתן. שאינן יכולין להפקיע עצמן מחומרי המקום שבאו לשם. ואפשר דאיירי בעשרה ויותר שנעשין צבור לעצמן. וגם זה אינו נ"ל. כי לענ"ד יראה שאינן יכולין לשנות מנהג זה בח"ל. אפי' צבור מבני א"י שבאו לח"ל. על כרחן נתחייבו בעשיית בי"ט. לפי שהמקום גורם. ואפי' בא"י עצמה מיחזי חזו כנ"ל. עאכ"ו בח"ל שפשט איסורו בכל הגולה. שאין כח ביד שום קהל ועדה לבטלו. ולא מיבעיא יחידים שבע"כ נגררים אחר רוב הצבור שבאו לשם. וכל זה אני אומר אינו מפני שינוי המחלוקת בלבד. אלא מחמת המקום בא החומרא ממילא. וחלה על כל הבאים לשם. ומטעם זה אני אומר שאף בבאין שם דרך ארעי לשעה ודעתן לחזור מיד. אף הם חייבין כמונו בכל דין תורת י"ט שני אף בצינעא. ולא אמרו בישוב לא עבידנא מפני שינוי. אלא כגון ר"ס דהוה ידע בקביעות החודש באמת איך קדשוהו ב"ד

בימיו כאמור. משו"ה לא חל עליו חומר המקום שבא לשם אלא מחמת שינוי מחלוקת. כי אלמלא היו מגיעין השלוחין לשם בזמנו ומודיעין אותן. לא היו עושין גם הם אלא יום א'. כדמוכח בסוגיא דפ"ק דביצה הנ"ל דכי מטו שלוחין לא הוו נהיגין אלא יום א' בלבד. שבאותו דור עדיין לא פשטה גזרת ר"י דמכריז היכא דמטו שלוחי ניסן כו'. ומדמכריז נמי ש"מ דעדיין לא הוקבעה אותה תקנה בימים ההם. וכן היה הדבר בימי ר"ס. דמשו"ה לא חלה עליו התקנה מחמת המקום. לפיכך לא נאסר אלא מפני השינוי בלבד. אבל עכשיו שכבר פשט האיסור בכל הגולה. ועשאוהו כמעט כשל תורה. ואינן מחלקין בין מקום למקום. שכל המקומות בח"ל נחשבין עכשיו כמקום שלא הגיעו שם שלוחין מעולם. איך אפשר לומר שיפטר האורח הבא לשם מחמת שדעתו לחזור. שאינו נזכר אלא לענין חומרא התלויה בבחירה. משא"כ חומרא כזאת שסבתה המקום. הגע בעצמך שירדו כל בני א"י לח"ל (ח"ו) וקבעו דירתן אפי' במקום שאין שם ישוב ישראל. שהרי אין שם מנהג בני המקום שיקשרם בחומרא זו. התעלה על דעת שום אדם שיוכלו לבטל י"ט בש"ג ולנהוג כקולי המקום שיצאו משם. הלא ודאי נשתקע הדבר ולא נאמר (אי לזאת תמהתי מאד כשמצאתי אחר החיפוש. להרדב"ז (בסי' ע"ג) דמיבעיא ליה מעיקרא בבן א"י דנפק ממדבר ואתא לישוב מצרים ואכתי ליכא ישראל התם. אי מישתרי במלאכה. ופשטה מסברא דכל שאין דעתו לחזור הוקבע כבני מצרים. וכנראה אשתמיט ליה הא דפשיטא ליה להר"מ בהל' ק"ה דלעיל. דהא תלמוד ערוך הוא בפיו ז"ל שאפי' בעיר שנתחדשה במדבר א"י (ואף בא"י עצמה כמ"ש בו לעיל) עושין ב' ימים. צורך לומר בח"ל גמור ובמחוז שבו שרויים ישראל העושים בי"ט. זו ודאי אינה צריכה לפנים. אמנם גם מ"ש ז"ל בחלוקה האחרת ר"ל באם דעתו לחזור שמותר מפני שלא הגיע לישוב ישראל. אינו מוכרח מהטעם שזכרנו. עיין עוד בסוף אותה תשובה כמדומה שיש שם קצת חזרה דוק) הילכך אף ביחיד או יחידים שבאו במקרה ודעתן לחזור. נמי לאו כל כמינייהו לשנויי ולבטולי הך חומרא דרמיא עלייהו האידנא בהאי אתרא. דמאי שנא אינהו מדידן בהא. אדרבה ק"ו הוא אם צבור גמור אינן יכולין על זה. עאכ"ו ליחידים שע"כ נמשכין אחר הרוב ואחר הקבוע במקומו. ולא מפני המחלוקת בלבד. אלא מדין גמור. כך היה נראה לי אם יסכימו רבותי. אע"פ שלא הבינו כך רוב גדולי עולם עד הנה. בההיא מימרא דר"ס. עכ"פ בזה אין אומר ואין דברים דכל מילי דפרהסיא אסור לבני א"י. אף לאותן שדעתן לחזור:

מנהג של חומרא שסבתו המקום לעולם חל על האורח בין דעתו לחזור בין לא ותמיהא על הרדב"ז שנעלמו ממנו דברי הר"מ ז"ל

ולפיכך נוראות נפלאתי ממ"ש איש דברים ה"ה הרמ"ח נר"ו בלקט שלו הל' שבת. (דלג"ד) במעשה שהיה בפלורענציא שנשאל מה דינו של בן א"י שנמצא עם בן ח"ל בליל מוצאי שבת שביעי ש"פ שבן א"י צריך להבדיל והבן ח"ל צריך לקדש ולא היה לפניהם אלא כוס א' כו'. והשיב חוץ לכבודו בפטומי מילי בעלמא שיזכה בן א"י בכוס זה להבדיל עליו. ובן ח"ל יקדש על הפת. ולפ"ד החלושה במ"כ לא טב הורה גבר. וכל עיקר שהניח ליסוד שהבן א"י צריך להבדיל. מניין לו זה. אבל פשוט בעיני שלא כן הדבר כי מלבד שלד"ה נאסר בדבר פרהסיא. וא"כ זה שגזל לאביו שבשמים מן הקידוש של בן הח"ל במקומו. שהוא חובה ודאי. הרי ודאי אינו אלא מנאץ בברכת הבדלה. ועוקר תקנת חז"ל בפרהסיא. דלכ"ע בר נידוי הוי. אבל בר מכל דין (אפי' יהבינן ליה טעותא. דצ"ל דהוה מדמי לה לתפלה דס"ל לאחרונים ז"ל דצינעא הוי ומצי צלי י"ח משום דגברא חזי אפי' בשבת וי"ט. ובני אדם אינן מרגישין בו. משו"ה ודאי לאו פרהסיא שמיה. ול"ד להא כאוכלא לדנא) תמה על עצמך מאחר שאסור במלאכה בכל אופן. א"כ מה לו להבדיל עכשיו. אפי' בתפלה שיבוש הוא. ועברה היא בידו. כלום מבדיל אלא משום מלאכה. והלא עדיין הוא פורש ממלאכה. וימתין עד זמן הבדלה האמיתי כאן. וכל ג"י זמנה ואינו עובר. אף כי להבדיל פ"ב על הכוס. הוא בעיני כאוכל שום וריחו נודף. וחוזר לאכלו להוסיף על חטאתו פשע עברה כפולה כעבות העגלה. הרי ברכות לבטלה. ואף כי לגזול את שאינו שלו. ונ"ל דבר נידוי הוי המבדיל בפרהסיא. כ"ש שלא יזכה ע"מ לחטוא. לבטל חברו ממצוה הראויה לו. לא ע"ז אמרו חטוף ובריך. אלא מבר"כתא חביטו ליה חבטא דטבא לאולפנא חביט חביט ולא ברוך. ושרי ליה מריה להרמ"ח המכביר מילין ברוח כביר ואינו כובר קמחו כפי הצריך. וערות מלכא קדישא יומא טבא לגו למיחזי לנא לא אריך:

בעל לקט הקמח לא חש לקמחיה ולא אבדיל בין תפלה להבדלה ואף כי לקטוף כוס בפומבי ובאלמות הברכה תחשב לקללה ושונה בדבר שלא מצינו לו חבר ובדה חילוק בענין קריאת התורה שלא היה ולא נברא

כיוצא בו מצאתי לו בהלק"ט (סוף ס"ד) בחדא מילתא סריך. שהפריז על המדה במ"כ להטיח דברים בלעג ולהג הרבה על שקראוהו לעלות לתורה בליוורנו בי"ט ששי"ג והקפיד מאד ע"ז יעיין הקורא בצדק ויראה יעמוד משתאה משתומם. על מסקנתו שלא יברך הבן א"י אם אל על יקראוהו יחד לא ירומם. והחזן יברך במקומו ע"ש שחילק עוד בדבר בדוי שלא מצינו לו חבר. וכמה רב גובריה להראות גדולה ברבים בדברים אשר א"ל שחר. כי כבר מוסכם דבפרהסיא לית דין ולית דיין שמחוייב הבא"י בכל

מידי דמתקרי פרהסיא. וכ"ש בנדון ק"הת שאין כאן ספק בעולם ולא שום חשש ברכה לבטלה כלל (ואף לרבותיו לא ציית. והם שכיוונו יפה כפי עדותו. וכמו שהסכימו גדולי האחרונים ז"ל גם לענין קריאה דתענית. ומ"ש הרמ"ח בשם הרג"א. אטו כיפי תלי בה. עמ"ש בס"ד בחיבורי מו"ק (סקל"ה) ויעויין עוד במהדורת לח"ש רפ"ק דמגילה) ואי איתא דגברא לאו בר חיובא הוא. מה לי יום (אגו"ד) מיום (ב"ה) הא מיהא בהך קריאה דיומא לאו בר חיובא הוי. ותיהוי נמי ברכה לבטלה. אלא ליתא לגמרי. וקעבר אדרבנן וטעי בתרתי. דמדינא חיובי מיחייב בכל מילי דפרהסיא. ותו משום שינוי מנהגא ולא תתגודדו ביחוד ביחיד הבא לגור. ואצ"ל כמעשה שהיה שכבר עמד בח"ל כמה שנים ברחוק מא"י כמה מאות פרסאות. וראה מה קרה לו שנתגלגל וירד בעומק ח"ל עוד ונתרחק עד קצה ישוב הצפוני בקרוב. ונשתהא כארבעים שנה עד שחזר למקום גידולו. בזכותו וזכות אבותיו יצא בשלום. וכי כל השנים הרבות ההם יהיה דינו כמי שדעתו לחזור. א"כ כולנו דעתנו לשוב לארצנו אל אחוזת אבותינו המוחזקת ומורשה לנו. הא אין זה אלא דעת זר אחור נזור:

מסייע לן הא דכתב אמה"ג בתשו' דמפלי"ג נמי במנהג שהמקום גורם לו אין שייך לומר בו שנותנין אפי' חומרי מקום שיצא משם וכ"ש דשפיר קאמינא דפשיטא טובא לאידך גיסא דבכל כה"ג ליכא לאשכוחי היתירא לקולי מקום שיצא משם אף בצינעא ואפי' שדעתו לחזור איברא בענין אורחי א"י הבאים מח"ל ס"ל איפכ' מדעת חכמי א"י דילמא לא הוה שמיע לי' למר אבא ואי שמיע הדר ביה ומשום דלפו' ריהטא חומרא היא דאתיא לידי קולא משו"ה לחומרא לא דק

אחר כותבי כל זאת חפשתי עוד באמתחות ספרי שו"ת ומצאתי לאמה"ג ז"ל (סקס"ו) שכתב בדין הלז. ושמחתי לראות שכיוונתי לדעתו הרחבה. דבמקום הגורם הקולא אין שייך לומר שחייבין בני המקום שיצאו משם ממקום שנוהג חומרא לנהוג חומרתם. שכך הוא האמת בעצמו שאינו צריך לראיה ולא יסופק בזה שום בר דעת. שהיא סברא טובה מחוייבת ומכרעת. אלא דצ"ע הא דפשיטא ליה למר אבא דבני א"י אין יכולין להחמיר. מאי פסקא הא ודאי משכחינן לה לחומרא בא"י נמי כדאמרן. איברא הא ל"ק דנקט סתמא בני א"י דסתמא כפירושו. בבני א"י הקרובים לירושלם והידועים בהשגת השלוחין קמיירי ודאי. וכענין שהוצרכנו לפרש לשונו של הר"מ ז"ל. אלא דאכתי לא ידענא מ"ט לא שייך טעמא דילמא אתי לאיקלקולי בא"י כבח"ל. דלפום מאי דאמרן י"ל דשייך ושייך (ודשלחו מתם לא לאפוקי לבני א"י גופייהו אלא משום דלעולם בני בבל מיכף כייפי לבני א"י וצייתי להו בדין והוראה. וכההוא דאמר מייתינא איגרתא ממערבא ודכוותה טובא) וכדמשמע נמי מהרמב"ן ז"ל במלחמות דחייש להאי טעמא

אפי' בירושלם גופה. ולפ"ז לא שנא א"י מח"ל לענין האי חומרא. והדר דינא דאף בעולים לשם דרך ארעי חייבין להחמיר מדינא כחומרי מקומם. כדפשיטא להו לחכמי א"י גופייהו. כדאי' בהלק"ט סי' ד'. ועד כאן לא קמיבעיא להו אלא בבחור שלא נשא שמא יקבע שם דירתו ולא מיקרי דעתו לחזור אפי' בסתם. אבל בנשואים דודאי דעתייהו למהדר לקבעייהו קמא. לא אסתפקא להו ז"ל דחייבין לנהוג ב' ימים. ולדידי ק"ו הוא כי עקרו דירתן לגמרי ונתיישבו בא"י עדה וצבור שחפצין להחזיק במנהג אבותיהן כדלעיל:

אמנם חלילה לי לחלוק על דעת אמה"ג ז"ל אפי' שאני מחמיר. כ"ש שלדעתו ז"ל הך חומרא קולא הוא. אלא שכך דעתי הקלה נוטה. ביחוד שיש לנו הסכמת חכמי הדורות ורבני א"י וגדוליה עצמם הודו בכך שגם שם יש מקום לחומרא. מכלל דקים להו דכולה א"י מיחזא חזיא להאי מנהגא כסברא דילן. אלא דכיון דנהוג נהוג. מיהא כי אתו להתם בני ח"ל ודעתן לחזור. פשיטא להו דחייבין בחומרא דידהו. וממילא מוכח דכי איקבעו. ואיתדר להו התם. נמי בדידהו ובדעתייהו תליא למקבע מנהגא ולא מחינן בידייהו:

ומכל מקום מדברי רבינו למדנו בבירור שסברתנו טובה ובריאה. שעכ"פ בח"ל ששם בודאי המקום גורם החומרא. לא שייך כלל לנהוג הקולא של המקום שבא משם האורח שדעתו לחזור. אפי' בצינעא ובשום אופן. אלא בע"כ חלה עליו חומרת המקום הגורם. מדין גמור ומוחלט. ובכי האי גוונא אפי' אתו כל בני א"י לח"ל בין בקבע בין בארעי. אין כחן יפה לעקור מנהג המקום שגורם לחומרא. ובלי ספק נתחייבו בכל תורת החומרא מחמת המקום שאינו סובל חילוף המנהג. אטו לאו ק"ו הוא אם יתד היא שלא תמוט שאין שייכות לחומרא במקום הגורם לקולא. עאכ"ו שאין מקום לקולא במקום שגורם להחמיר בהכרח. ועוד דהכא איכא תרתי שינוי מנהג החמור. ולא תתגודדו. ולפי סברתו ודאי צ"ל שהיה מפרש ההיא דר"ס כפירושנו דלעיל. שעפ"ז אין לחלק כלל בין צינעא לפרהסיא בכאן. ובין דעתו לחזור או לא. ולפ"ז יתחייב ג"כ בע"ת כמונו. אבל מיהת בפרהסיא ליכא דפליג דלא שרי אפי' לאחמורי בשום גוונא אפי' בדעתו לחזור מיד בלי ספק. ולדעת הרדב"ז (בסע"ג וסרנ"ח) אף בצינעא ודעתו לחזור בר נדוי והכאה נמי הוי וכך העיקר. ואצ"ל בהולך לדרך רחוקה ע"ד להתעכב כמה שנים. מאן הא דלא חש לקמחיה להקל ראש במנהג זה שנמסר למשה מסיני. חס ליה לר' משה חאגיז למעקר תקנתא דמשה רבינו להכריע רבים באורחותיו לרדותן בתוך ביתם ולהוציאן מחזקתם. לא תהא כזאת בישראל שמנהג אבותיהן כזה ודאי תורה שלמה היא. וחמורה מיינה של תורה. אך לא שקר נחלו אבותינו ליסדו בעקירת עשה חמורה של תורה. היא מצות תפלין שהמבטלה בשאט בנפש הוא בכלל פושעי ישראל בגופן דלית להו תקנתא. וכן

עוד דחו מפניה מילה שלא בזמנה. עם היותה עשה שיש בה כרת. שלדעת הרא"ש עכ"פ שוה ביט"שג. לבשר"ה. עם שאין זו דעתנו עמש"ל בסל"ה. ולא לשוא הרבו ברכותיה ותפלותיה כי"ט של תורה. ולא חשו לברכה לבטלה דאית בה משום ל"ת את שם כו' לשוא ח"ו. יכול על מגן הרבו פצעים חנם להכות או לנדות העובר בשמתא דחמירא. חלילה לחשוב מנהג כזה כשאר מנהגים קלים רצוניים הבאין בחפץ ובחירה. ומקבלים הסתירה ועקירה. ע"פ סבה וע"י חכם בחרטה דמעיקרא. למאן דס"ל הכי דמהניא כה"ג התרה. משא"כ בזה המנהג שאפי' אם יבוא אליהו ויאמר לבטלו אין שומעין לו עד שיבוא עמו גואל צדק ויבנה בית הבחירה בימינו במהרה:

חומר גדול הנהיגו רז"ל בי"ט שש"ג ועקרו בשבילו מ"ע חמור וגם ל"ת התירו ול"ת כי היכי דלא ליתו לזלזולי ביה ועשאוהו כשל תורה חוץ מבשני דברי' ועונש העובר חמור משל תורה ואינו מקבל הביטול עד שיבוא מורה צדק ויבנה בית הבחירה

עודני מדבר בענין הלז נזדמנה לי תשובת מהרי"ט צהלון ז"ל וראיתי (בסי' קל"ט) דבר מתמיה לענ"ד וזר מאד בעיני. דאיכפל האי תנא מערבאה לאשמועינן ספיקא באכסנאי בן א"י דאיקלע לח"ל אם מותר לאפות ולבשל בשבילו. ושקיל וטרי טובא בכדי במ"כ. אי שמים לא אחים אנחנו. אטו הני בני א"י לאו ישראל נינהו גבן כגוים ח"ו שוינהו דקארי מאי קארי. ודקסא"ד למיתי עלה מטעמא דדמי האי יומא כי חול לגביה דבר א"י ואשתכח דטרח האי בר ישראל דח"ל בי"ט לחול. איה השכל המכיל דבר כזה לצייר מחמתו רושם ספק בעלמא. ממ"נ אי בתר ב"י דח"ל קאזיל מר. בי"ט לי"ט קטרח לצורך ישראל. ואי בתר בני א"י קאזיל מר בחול קעביד ומאי קמיבעיא. והא לא דמיא אלא לחולה ולתפוס בבית האסורין שאינן יכולין לשמור י"ט ופטורין הן משביתתו לגמרי. וכי סא"ד דההוא יומא לאו ישראל הוא. ונימא דלא שרי אלא לדידיה דלגביה חול הוא. ולא יעשה ישראל מלאכה בשבילו. הא ודאי לאו מילתא. ה"נ אי איתא דבר א"י נאסר לנהוג שביתת י"ט ב' בח"ל. איסורא הוא דרביע עליה. אטו משו"ה האי יומא חול הוא גבן בגיניה. וה"נ נימא בעוסקין בקבורת מת בי"ט או בחש בעינו בי"ט דלדידהו כחול שוינהו. אטו משו"ה חול הוה נמי לגבן בגינייהו. נ"מ דלא שרי לן למטרח בדידהו לבשולי ולמעבד להו צרכייהו. (והו"ל י"ט וחול כחדא לדידן היכא אשכחן דכוותה דפלגי רבנן ביומא גופיה בחדא שעתא בין ישראל לחבריה. ולא דמיא לפלוגתא דרשב"א ור"ן דמייתי בב"י (סי' רס"ג) דההיא איפכא היא ומילתא אחריתא לגמרי. ועמ"ש שם בס"ד. וכ"ש שאין ענין לכאן דין אותן הנוהגין בי"כ). נשתקע הדבר ולא נאמר. והרי זה כמו שני הפכים בנושא אחד בערך מקבל אחד בעינו. על כן אי אפשר לשמוע דבר זה לעשות

ממנו ספק כל עיקר. משנה שאינה צריכה היא ודאי. ואפי' היה אפשר לצייר קצת ספק. נפשטה מהא דמאכילין את העניים והאכסניא דמאי. הרי שאפי' איסור גמור התירו לאכסנאי. והלכו בו אחר הרוב. כ"ש שיש לנו לילך אחר רוב העולם ובמקום הנוהג הי"ט ב' שנמצא שם האכסנאי ולא נבדה מלבנו איסור שאין לו ציור. ולא עלה ע"ד אדם מעולם להכניסו בגדר ספק. וכ"ש שלכל זה המו"מ אין מקום לגמרי אליבא דאמת. שהרי הבן ח"ל בודאי חייב בכל תורת י"ט בפרהסיא מיהת לכ"ע. וכדמסיק הרב הנ"ל גופיה. וזה פשוט מאד ולא מטעמיה בלחוד משום שינוי המחלוקת נאסר במלאכה בפניהם בלבד. אלא שבע"כ חלה עליו חומרת המקום כזה אף בדעתו לחזור. וכמש"ל בס"ד. א"כ הרי הוא כמוהם וחשוב כאחד מהם. ואף לפ"ד ז"ל מאי דוחקיה מטעמא דשינוי מחלוקת. אי מיירי בגברא ערטילאי. כסתם אכסנאי. או שאינו בקי במלאכת הבישול. האם ישב בתענית בי"ט של בני המקום. יאכל הלה וחדי קידרא חמימא. וליכול בר בי רב קרירא ברעב ובצמא. הא ודאי תימה שרירא וקיימא:

הא דבעי מהר"ר י"ט (צהלון סקל"ט) למימר י"ש שני לגבי חי כחול שויוה ולא שיחיה בו אלא יסגף עצמו ברעב מי ס"ד ותמיהא טובא. ובתרייתא עדיפא אחריתא דאמר האי גברא רבא ממערבא סהדא רבה מסייע לדידן בקמייתא

עודהו הספר ש"ות מהריט"ץ בין עיני. ואראה לו ז"ל תשובה אחרת בענין שאנו עסוקין בו נהנתי ממנה מאד הלא היא בסימן (רי"ו) שנשאל הרב על אודות העיר עגלון שבעבר הירדן מה דינה לענין בי"ט ש"ג. והנה ראיתי שתי ראיות כי כן דברתי ויפה דברתי בכל מה שכתבתי למעלה בראש דברינו אלה. בענין י"ט ש"ג שאינו קשור בח"ל דווקא. ואף גם זאת מצאנו ראינו מתוכה אנשים חכמים שחשבו כמו כן מחשבה רחבה התפוסה ביד רוב העם. שהלכו אחר שיתוף השם בלבד. בשמעם שבני א"י המיושבים בה במקומות המפורסמות עתה כירושלם צפת חברון עושים רק י"ט א' של תורה. כסבורים שכך הדין בכל מקום שנקרא א"י אפי' כשהיתה גדולה ארוכה ורחבה ד"מ פרסה עד"מ פרסה. כולה פטורה מעשיית י"ט שש"ג עוד היום. כי נשתרש אצלם דמיון כוזב כאילו קדושת המקום הוא הגורם. ועתה ידעתי כי אין זה דבר חדש שכבר היה מלפנינו בדור שכולו מלא חכמה כליל יופי. גם מאז נמצאו חכמים שלא שמשו כל צרכם שהלכו בזאת הסברא. עד שהוצרך הרב הנ"ל להוציאו מדעתם ובירר הדבר ג"כ ע"פ לשון הר"מ פ"ה מהק"ה הנ"ל. שממנו למד כמונו שענין עשיית בי"ט לאו בח"ל תליא מילתא. וברוך הש"ית אשר הראני כזאת. אז ידעתי כי ה' לי לא דבר רק הוא ממני. וכיוונתי לאמת ת"ל מצאתי לי רב גדול אחז צדיק דרכו שמרתי ולא אט בהבנת לשון הר"מ עם שלא השגיח לבארו.

(אע"פ שהטריח עצמו בהעתקת הלשון הארוך כולו.) אולי לפשיטותו. אף הוא ז"ל הודה בפירוש שאפי' בארץ צפ"תו עיר מושבו הגדולה בשם שישבו בה הגדולים אנשי השם אשר מעולם. היה מהדין לעשות בי"ט מאחר שאינה מאותן הידועות בזמן ב"ד כאושא ושפרעם. אלא שסמכו ז"ל על חזקת מנהגם שנמשך דור אחר דור (אע"פ שהיא חזקה גרועה כמש"ל) מכלל שהיתה להם ידיעה ברורה בדורות הקודמים שהגיעו לשם. אלה דבריו ז"ל. הרי בפירוש שאפי' הסמוכות לירושלם כצפת שאינה רחוקה (שהרי היא בארץ יהודה ככתוב) אינן נמלטות מליכנס בעול מנהג זה דח"ל. אף רק מחמת ספק דהגעת שלוחין לשם בזמן ב"ד. וק"ו לודאי ר"ל במקום שידוע שלא הגיעו לשם. שאין שם א"י מצילו עם כל קורבתו לירושלם. מעתה לא נשאר ספק ופקפוק שהאמת אתנו בזה:

כללים העולים ממו"מ הלז לעולים לא"י יחיד או רבים לאורחים ולאזרחים הבאים להשתקע

והכלל העולה מזה לדעתנו זהו. כל מקום שנודע שמו בזמן ב"ד בהגעת שלוחין לשם. אם נהגו התושבים לעשות יום א'. בודאי הם נשארים על מנהגם הקדום. באין מוחה (אע"פ שהיה מקום להרהר אחר כל תושבי א"י שנכללים בבני גולה בענין זה עודם משועבדים בעול מלכות כמונו. שעדיין לא נסתלקה חששת הגזרה מאתנו כמוהם כמונו. מ"מ אחר שכבר נהגו ע"פ גדולי עולם דור דור וחכמיו. חלילה לנו לעשות ספק מזה לחוש פן יצא דבר שגגה ובלתי מתוקן כראוי מתחת ידם. כי רגלי חסידיו ישמור. ובזה אין אומר ואין דברים. אכן הבאים להתיישב שם מבני ח"ל והם עדה שלמה. בזה הורשינו עצמנו לומר שיש מקום להשאר במנהג אבותיהם שנתחייבו בו במקומם ושלא במקומם. ואין בזה משום ולא תתגודדו ב"ב ב"ד. אבל יחידים העולים דרך ארעי ודעתם לחזור. כבר הושוו חכמי הדורות והורו להניח להם מנהגם וכן הוא מדין גמור. וכיון שבאנו לכלל זה מעתה הוסר מעלינו טורח מו"מ של אחרונים בענין בחור שלא נשא עדיין ולא הוקבע להיות מבני א"י. אם חשבינן ליה כוותייהו. דילמא מתרמי ליה איתתא ומיתדר ליה. דהא ודאי לחומרא מיבעי לן למיזל כל כמה דדעתו לחזור. אחר שהוכחנו שכל א"י ראויה היא למנהג זה. ועוד שהולכין אחר רוב העולם דקביעי ודניידי. ומי שמע כזאת לילך אחר מחשבה בטרם הולדה. כדי להפקיע איסור המוטל על שכמו של האורח ואינו רשאי לפרוק עולו. אם לא בדבר ברור. ואצ"ל במקום שלא היו דרים עדיין ישראלים לעת כזאת. עם שהיו שם בתחלה בזמן ב"ד. שמעתה הרשות נתונה לבאים לגור שם מחדש לקבוע בה מנהג ח"ל ולית דימחא בידייהו. ובמקום המסופק ביציאת שלוחין לשם. עם היותו ודאי א"י מוחלט. לית דין ולית דיין דחייבים ג"כ לעשות בי"ט. שכבר הורה זקן ומי יבוא אחר המלך הר"מ ז"ל:

וכן ליורדים משם לח"ל בין בארעי בין לקבוע

ובענין היורדים מא"י לח"ל דבר ברור הוא שכל האורחים שוים בזה עם האזרחים שחייבים. לנהוג בישוב כל חומרי המקום בפרהסיא. ואין חילוק כלל בין דעתו לחזור לאין דעתו לחזור (ומלאכה בכל גוונא מיקרי פרהסיא) ולענין צינעא הוא דמחלקים קצת פוסקים בין דעתו לחזור. דאיהו דמצי עביד בצינעא. ועכ"ז העיקר שצ"ל דעתו לחזור מיד. אבל ההולך להתגורר שם ימים רבים ומתרחק משם והלאה כהנהו דנחתין מתם ואזלי בשליחות מצוה לצורך עניי א"י. אע"ג דדעתייהו ודאי למיהדר. משפרשו לדרך רחוקה מהלך חדש ימים או להתעכב שם ימים או עשור. ואצ"ל שנים. פשיטא דלא מיקרו דעתן לחזור לענין זה. אלא ע"כ חייבין בחומרת בני ח"ל גם בצינעא ולכל דבר מנהג המקום. ומאן דעבר מחינן ליה בסילוא דלא מבע דמא לא שנא יחיד או רבים. בזה הכל שוין שממילא חלה עליהם חומרת מנהג המקום שגורם. ואי אפשר להפקיעו בשום ענין מן הבאים להשתקע. אף אם ח"ו כל בני א"י ישובו הנה. אין כחם יפה בזה להקל אפי' בצינעא אם אין דעתם לחזור מיד. וכ"ש לכל מידי דפרהסיא דבכל גוונא מיחייבי כדאמרן ולית בה ספיקא. וכל זה אליבא דכ"ע. איברא לעניותין הוה מסתברא דאף אותן שדעתן לחזור מיד. גם הם אינן נפטרין מחומרת מנהג זה לפי דרכנו בפירוש ההיא דר"ס. ולפ"ז ודאי זקוקין הם לעירוב תבשילין בכל אופן. ואצ"ל שאין צריך ליזהר עוד להכין להם מאכל ולבשל בשבילם. ופנוי המתארח בכאן לעשות דרכו למצוא מחיה ופרנסה או זווג. ודאי חשוב אין דעתו לחזור. אפי' שבדעתו לחזור לקץ ימים או שנים אחר השגת מבוקשו. שאפי' נשוי כזה אינו בכלל כמש"ל. (כי לא לאדם דרכו. צא ולמד מיעקב אע"ה שלא ירד להשתקע) ועוד שלדעתינו אין נפקותא בכל זה:

ואולם מכיר אני מיעוט ערכי עלי ומתיירא אני להכניס ראשי בין הרים גדולים פן ירוצו גולגלתי. אך הכל לפי הסכמת חכמי האמת רבותי מורי התורה ויודעיה וחלילה לי לילך בגדולות ונפלאות להתהדר לעמוד במקום גדולים חקרי לב להשמיע חדשות בקרב הארץ הקדושה. מגודל לבב חס לזרעא דאבא מלדבר גבוהה מרוח יתירא או שמץ יוהרא. אין קול ענות גבורה או חלושה. חלילה לי מה' הלא הוא יחקר זאת יודע תעלומות לב נשבר ונדכה ועד בשחק נאמן סלה כי אחת דברתי מאהבת ה' אלהי אמת ותורתו הקדושה תורת אמת האהובה על כל אהבת חבת חמדת תבל הבל הנעשה על הארץ דבר שאין בו ממש. ואין יתרון תחת השמש. אחת שאלתי מאת ה' שבתי בבית ה' לחזות בנועם ה' ואת נוהו נוה שאנן ירושלים הבנויה בנויה ותפארתה משוש לבנו מחמד נפשנו מלך ביופיו תחזינה עינינו חזה ציון קרית מועדינו. כבוד ה' הדר אלהינו. ונוגה זרחו יראה

עלינו. והלכו גוים ומלכים לאורנו. המה יראו וקמו שרים וישתחוו לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים שבוי ואסור באזיקים בארץ מרחקים. כוהה ונוהה. הומה וכומה. גונח ומתאנח. משתאה ומשתומם. על הר ציון ששמם. מחושק כוסף עת יוסף ה' לקנות שאר עמו נדחי ישראל שארית יוסף נפוצות יהודה יקבץ. אדדם אל בית אלהים בקול רנה ותודה המון חוגג חג לה' שם יזבח זבחי צדק שם ירעה בצהרים שם ירבץ. על מצפה עומד חומד מתאוה יום ליום יחוה באור ה' נלכה ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב. המכונה יעב"ץ:

סימן קסט

זו ששאל מעכ"ת גדר הבנין לענין דינא דשיור אמה על אמה מבלי סיוד:

אף הבונה רק חדר א' צריך לשייר אמה בלי סיד ובית שי"ל חדרים הרבה דיו באמה א' שכנגד הפתח הראשון

נראה דבית לאו דווקא. אלא ה"ה חדר א' במשמע. וא' הבונה בית העצים בית האוצרות. כדקיי"ל לענין מזוזה. ולענין שחוזר עליה מעורכי המלחמה. ולמקבל עליו לבנות בית. דבכל מקום חדר א' כל שהו נקרא בית. רק שיהא ראוי לדירת כבוד:

מיהו מ"מ באמה על אמה פ"א סגי לכל חדרי הבית. אע"פ שי"ל חדרים רבים לא שנא ולא פלוג. וה"נ קיי"ל בעלמא (כדאיתא בהדיא כה"ג לענין מחזיק בנכסי הגר):

בחומרא דטרכסיד יש מקום להקל מיהא בחדר נוסף טפל לבית ואולי אף לבנות בית שלם כך האידנא שרי ואפשר שע"ז סמכו כשנהגו להקל

אעפ"כ כשזכיתי לבנות מחדש ולהוסיף באחורי ביתי חדר א' נאה לשם מצות סוכה. שעשיתיו בכותלי אבנים וסיד. חששתי להחמיר קצת להניח בו היכר מעט. דהיינו שהנחתי כנגד הפתח מקום קטן איזה טפחים אורך ורוחב מרובע. בלי סיוד לבן כדרך שנעשה לכותלים מלמעלה. ע"ג הסיד שטחין אותן בו. והוא מעורב עם חול ועפר ושחור במראהו:

ועל כן לא הקפדתי בו לחומרא דטרכסיד (דבלא"ה כיון דמידי דרבנן הוא. היה ראוי לפסוק כדברי המיקל. אלא משום דרבים פליגי עליה דר"י בהא קיי"ל כותייהו) מיהת כה"ג ודאי שפיר דמי. ולא עוד אלא אף בבונה כל הבית מחדש. נ"ל דאפשר לסמוך להקל בכך. דעד כאן לא קאסרי רבנן. אלא במניח הכותל כך. שכך עשו בימיהם. אבל אם סד עליו בסיד לבן על גביו. סגי ליה במניח מקום הנ"ל פנוי מבלי סיוד. לפי שמקומו ניכר היטב. שמשחיר כנגדו ואיכא היכירא טובא. כמדומה שכבר פשט המנהג להקל בכך.

ובחדר הנ"ל שהחמרתי בו כנ"ל. הקלתי בו עוד שלא להקפיד על מדת אמה. כיון דחומרא היא בעלמא. בכל דהו סגי. והרי אמרו בשולחן אפי' דבר מועט דיו. הנלע"ד יעב"ץ ס"ט:

סימן קע

להדפיס מטבע דמות פרצוף אדם לדידן אסור מתרי טעמי חדא דאורייתא ואידך דרבנן

מעשה אירע בימינו כשנתקבל הרב ה"ה מהור"ר אלעזר ז"ל מבראד לאב"ד דק"ק אמשטרדם. עמד איש אחד שם שהוציא מוניטון שלו בעולם דהיינו שהדפיס מטבע כסף בדמות צורתו. והביאוהו למראה עיני. וכשהצצתי בו נרתעתי ותמהתי מאד אם נעשה מדעת הרב הנ"ל וברצונו שהיה נודע בשם חסיד בדורו. כי נסתכלתי בו והיה תבנית ראש עד החזה עם פרצוף פנים שלם בולט. וזה לדעתי איסור גמור מוחלט. בין העושה לעצמו בין שאחרים עשו לו. כ"ש הכא דישראל הוה העושה כאשר הוגד לי. ויש בזה איסור כפול האחד ל"ת של תורה לא תעשון אתי. וגם משום חשדא דאסיר אפי' באחרים עשו לו כמסקנא דגמרא (פ"ב דר"ה ופ"ג דעבודה זרה). וטעמא דרבים לא שייך הכא. דמטבע מיבדר בעלמא ומצנעי ליה:

וזה לד"ה אף לדעת הרא"ש צ"ל כן ופירו' משובח מאד בכוונתו ועפ"ז נתבאר גם לשון המכילתא יפה

איברא דהרא"ש כתב שראש בלא גוף אין איסור לא בעושה ולא במוצא. אבל כבר עמדתי על זה מימים רבים ונתעוררתי בו. כי מלבד שחלוקין עליו גדולי ישראל ה"ה הסמ"ג והרמב"ן והרשב"א והר"ן ומהר"ם רבו. וא"כ פשיטא. דמיבעי לן למיזל לחומרא בדאורייתא. אף כי בשמץ ע"ז. על כרחי הוצרכתי לפרש כוונתו על ראש שלם אטום בלי צורת פנים ניכרת. כה"ג ודאי לא סגי בלא גוף. אבל ראש וגוף בהדדי בחיתוך איברים בדמות אדם שלם. אע"פ שאין הצורה ניכרת בתבנית הפרצוף אלא כגולם. אעפ"כ נראה כגוף אדם בקומה זקופה ונבדל משאר בריות בצלם. וזה לענ"ד פירוש המכילתא שהביאו ז"ל יכול לא יעשה אטומה. דומיא דגוף אטום ופניו טוחות דהמפלת. וגלופה היינו מפותח שניכר היטב צורת הפנים חקוקה כראוי יתארהו בשרד כתבנית איש מושלם כדרך כל המטבעות או רובן. ודוק שזה ודאי פירוש משובח ביותר:

עם שלכאורה אינו מובן כך אין לנטות ימין ושמאל ממה שפירשנו בדעתו ז"ל

ויצא לנו דין מחודש שתבנית אדם שלם בגוף וראש אפי' אינו ניכר בתמונת הפנים שוה לצורת פנים גרידא ותרוייהו לאיסורא

אכן פרצוף פנים דאדם גרידא פשיטא דאסירא. תדע שהרי כל סמיכתו של הרא"ש עמ"ש. התו' משם ה"ג. א"ה תיקשי להתו' מדידהו אדידהו. שהרי בכמה מקומות מצינו

להם שכתבו בפשיטות איפכא. האחד פכ"ג דשבת בדיוקני שאסור להסתכל בה. אם עשויה לשם ע"א והא דבנן של קדושים איירי בסתמא דלא הוי לשם ע"א. ש"מ בהדיא דבדיוקני העשוי לע"א אף בפרצוף פנים לחוד. כמו שהן צורות שעל המטבעות. שאינן אלא דמות דיוקן אדם בלי גויה. אפי' לאסתכולי בה איכא איסורא (ואפי' לא נעבדה עדיין כמ"ש הרא"ש גופיה שם) ואי איתא דיש חילוק בצורת אדם בולטת. בין צורת אדם שלם ובין פרצוף פנים. מנ"ל לפלוגי בין עשויה לע"א או לנוי בעלמא. דילמא לעולם אימא לך אפי' לנוי אסור. וההיא דבנן של קדושים מיירי בראש בלי גוף. דכה"ג חסידות הוא ולא איסורא. ובצורת כל הגוף כדרך הדיוקנאות שעל הכותל והטבלא איסורא נמי איכא בכל גוונא. או אימא איפכא דילמא אפי' בעשויה לע"א אין איסור בחצי צורה. אלא מדת חסידות היא בלחוד. וצורה שלמה כדיוקני לעולם אסירא לכל אדם אפי' אינה עשויה לשם ע"א. משום אל תפנו. אלא ודאי פשיטא להו דאפי' דיוקני דומיא דצורתא דזוזא דהיינו בצורת פנים בלא גוף. אפ"ה גם ההסתכלות בלבד אסור כשאינה עשויה לנוי בעלמא וגם אפי' אינו בולטת. א"ה במוצא מ"ט שרי דילמא לע"א נעשית. וה"נ מסתברא דאטו מי גרע מתבנית יד ורגל שכיוצא בהן נעבד בעומדין על בסיסן. וצורת חצי גוף אדם ראש ופנים עד החזה. עומדין ג"כ על בסיס שלהן:

מחמת הכרחיות עצומות וביחוד אליבא דתו' בכמה מקומות אין מנוס מלומר כן ומלת פרצוף אין לו ביאור אחר כ"א על צורת הפנים לבדה בהוכחות נאמנות גם מטבע דין מכובדין יש לו

ואפילו תימא דמטבעות דין כלים להם. מיהא מכובדין הן. אם אמנם דלג"א שהביאו התו' שעל המטבעות מבוזין הן. באמת זו קשה ביותר לסמוך על גירסא יחידית להקל. והא חזינן דלא"ה הוא ובודאי מכובדין נינהו. וא"כ בעושה נמי מי שרי. והרי הקפידה תורה על פרצוף ד' פנים בהדי הדדי וגוף וגויה א' להם. א"כ פרצוף פנים לחודיה נמי אסיר. וכדמשמע נמי מחומרי מתנייתא דר"ש דנסיב צורות בשאר בריות. ופרצופות בדאדם. ש"מ בהדיא דשאני אדם דבפרצוף לחוד איכא קפידא. וכ"ה בלי ספק משמעות המלה בכ"מ וכדמוכח נמי מדו פרצופין נבראו:

ותו מותיבנא תיובתא כלפי סנאיה דהרא"ש. דהא דכוותה אשכחן גבי עדות אשה שאין מעידין אלא על פרצוף פנים. ואין קפידא בשאר הגוף. ואי הכי מנ"ל לפרש האי פרצוף להקל בשל תורה. באמת תמיהא מילתא טובא. וילמד סתום מן המפורש שבכל מקום שאמרו פרצוף הכוונה על הפנים בלבד דכוותה אשכחן נמי גבי נפל:

ותדע עוד מדאצטריכו תו' ב"ק (דפ"ח) לאוקמי ההיא דזקן וזקנה במטבע של אאע"ה בכתיבה דאותיות לחוד ולא בצורה. ואי איתא דפרצוף לחוד שרי. מאי דוחקייהו. אע"כ

הכי הוא כדאמרן. ומהתם מוכח נמי דלא שני להו בין שוקע לבולט. (עם שבדרך דרוש יישבתי זה בד"א יעמ"ש בקונ' י"פ):

ביאור דתו' פ"ג דע"ז

ועוד תדע מתו' ע"ז גופייהו. דהא בהדיא משמע דאע"ג דלדידהו ע"י אחרים שרי בחותם שאינו שלם. מ"מ בעושה ודאי אסור. אלא דס"ל חשדא לא שייך אלא בשלם. דומיא דבעינן בולט לענין חשדא. ובעושה לא מפלגינן מידי לא בין בולט לשוקע ולא בין שלם לפרצוף בלבד דוק ותשכח. וכ"כ בהדיא בד"ה לא תעשון. ואצ"ל לתו' דר"ה דמחמרי טפי וס"ל דצריך ליזהר שלא לחתום אפי' ע"י אחרים. ואע"ג דאינו שלם. וכמו שהוא ודאי סתם חותם וכן המטבע לא נראה ברובא דרובא כי אם פרצוף פנים בלבד. א"כ מאן דאסר פשיטא דאסר בכה"ג. וגם אליבא דתו' דע"ז נמי בע"כ צ"ל דמאי דשרו במטבע. היינו דווקא לקיים לחוד סברי דליכא איסורא אלא חסידות. אבל לעשות מודו ודאי דאיכא איסורא בכל גוונא כמו שהוכחנו ואין בו ספק. וכמו שפירשו הם עצמן בדבור הנ"ל. א"כ הרא"ש דאמר כמאן. הא ודאי דטבא עבדינן ליה לאוקמה למילתיה בראש אטום כדפרישית:

וצריך לידע שלהרשב"א אין חילוק בין מכובדין למבוזין בצורת אדם. והסכימו לדבריו. א"כ אפי' לפי גירסת התו' דמטבע בכלל מבוזין. ליכא נפקותא בזה. מכל הלין אני אומר בטח שהרב הנ"ל לא ידע ולא הסכים בעשייתו. כי לא יאונה לצדיק כל און. וחזי מאי סלקא ביה לפי מה ששמעתי השררה ציוה בגזרה חרוצה. לגונזן ולא יראו החוצה:

מעשה בחסיד אמה"ג ז"ל לסתור ולהוציא מיד מעשה הנ"ל מלאכת מחשבת שאסרה תורה

ברם זכור הוא לטוב החסיד האמיתי אבא מרי רבינו הגדול המקום יהא בעזרו לעד יעמוד זכרו. ולא ידעך נרו. זה חזיתי ואספרה מעשה שהיה כשנקרא מק"ק ספרדים שבלונדון לבוא אליהם ולהראות בכבודו וביקר תפארת גדולתו לזכותם במצוה לעשות לו יקר וגדולה מתוך חבה יתירה נודעת כי גדול שמו אצלם ונכספה כלתה נפשם לראותו. ליהנות מזיו זוהר תמונתו. לחדות בשמחה את פניו לטעום צוף דבש אמרי נועם ולקבל פני שכינה להאציל עליהם מברכתו. ועשו לו כבוד גדול לא נשמע דוגמתו. והלכו לקראתו והביאוהו באנית מלכות בשמחה ובששון בהוד והדר. גדול וקטן שם הוא איש לא נעדר. ישלם להם ה' כפעלם. וישיב להם גמולם הטוב עוד כל ימי עולם. והנה מרוב עוצם תשוקתם חשקו להשאיר בידם ציור צלם דמות תבניתו. וחילו פניו בדבר זה על כל אהבה וכבוד יתן להם שאלתם. להניח אצלם דמות דיוקנו מצויר ומשוח בששר. ולא אבה שמוע וישם לאל מלתם. אף אם בציור של צבע רוב הפוסקים ככולם

סבורים שאין בו חשש איסור. מה גם בחצי צורה דהיינו פרצוף בלבד לית דחש כה"ג. אעפ"כ לא יכלו לו אנשי שלומו. לפתותו ולהעבירו על דעתו דעת עליון מרוב חסידותו וקדושתו ופרישותו. אכן המבקשים לא נסוגו אחור. בכל זאת ידם נטויה ולא שקטו ולא נחו עד שהשיגו מבוקשם בדרך תחבולה גדולה ע"י אומן בקי נפלא שפעל ועשה כל ציור פרצוף פניו הנורא ונאור בחריצות וזריזות עצום שלא בפניו. ואור פניו לא נפל ולא חסר מאומה מהשווי כמעט רק נשמת רוח חיים. והוא נחשב יקר הערך מאד למכיריו ויודעיו מלפנים. ונעשו ממנו טופסים והעתקות וגם המה נמכרים ביוקר תכתב זאת זכרון לדור אחרון:

תוכחה לבני אדם קלי דעת הנוהגי' קלות ראש בשבחים המיוחדים למקום ב"ה להשתמש בהם להדיוט לא יעשה כן בישראל והערה מגמ' וישובה

עוד אני מדבר בענין הלז הנוגע בכבודו של מקום. להסיר המכשלה מבני עמינו. המקילים ראש בשבחי המקום וקילוסו. אוי לעינים שכך ראו לאחד ממהדורי מילי ממולייתא. לתא דידיה גרים כקול הסירים ברוב דברים להעמיד בפתחי שערים לכבוד הרב כמהר"א הנ"ל לשון שבח וקילוס הקדיש דלית דכוותיה מלעיל מכל ברכתא. ועיין בס"ח סי' תתקל"ו. איברא לכאורה י"ל מהא דפ"ק זבחים (דלא"א) אך במעט עיון נראה דלק"מ דשאני קרא דויקץ כישן. שאינו לשון שבח וקלוס. גם אינו נופל בעצם וראשונה בהשי"ת חלילה לו ממקרה השינה והיקיצה. אם לא שדברו הכתובים בלשון ב"א לשבר את האוזן בלבד נשתמשו בדרך השאלה. משא"כ בלשון כבוד ותהלה וברכה האמורה בהש"ית בתחלה. חלילה להשתמש בו להדיוט לא תהא כזאת בישראל. אף כי בקדיש הקדוש דעלמא עליה קאי. ודאי לא אריך ולא יאי. הכי חזי לי גברא דנפיש בטירחא משלהי ולאי. יעב"ץ ס"ט:

סימן קעא

הלכה למעשה שהווה בילד א' שנולד ונמצא הגיד שלו שנסדק מנקב העטרה שיוצא השתן עד סוף הגיד שבתוך הגוף והרי כל גופו של גיד נסדק לשני בתרים והשתן יוצא מתוך סדק א' שבעיקר הגיד הדבק בגוף באופן שאין השתן יוצא כלל דרך הגיד ובעטרה שהיא נסדקת לשנים מדובק בה הערלה אך אמנם חציה של עטרה משני צדדיה היא מגולת. ועם היות שראיתי שנים שלשה פעמים אופן האנדרגינוס לא ראי זה כראי אותם. שראיתי מחמת דאותם הגיד היה שלם כשאר כל אדם וראוי לביאה אבל בתינוק זה דמוסכם אצלי ואצל כל רואי שמש דאינו יכול לבוא כלל בכלל אנשים. קרוב אני להחליט הדבר דאין לברך על מילתו לא המוהל ולא האב. וכמ"ש א"א ז"ל בח"ב דלדברי

הכל בטעם המילה הוא כדי לתקן האבר ולמעט הנאתו. והרי הכא בטלה ומבוטלת הנאתו. כי אי אפשר לבוא לידי קישוי ולא ביאה בקצת. ובכן צריך שאלת פי גאון הדור האב"ד נר"ו שילך ויראה עם סיעת שאר רבנים המסתופפים בצל קהלתו. שהם יסכימו בדבר כי לא קל הוא והרי זה דבר חדש ממש שלא נשמע ולא נראה כמוהו ודי בגילוי דעתי זה והגאון יבחר ולא אני נאם משה זעירא דירושלם:

וז"ל האב"ד אם המהולין מסכימים למהלו ודאי צריך ברכה אף אם הטעם ניתן מסיני אנו אין לנו אלא מה שעינינו רואות וכי בשביל טעמיה דקרא נדרש שלא לברך כי אין הלכה כר"ש דדריש טעמא דקרא רק המקובלין דורשין ונותנין טעם ע"כ לדעתי לברך ברכות מילה ואף אנדרוגינוס צריכין לברך כ"ד אהו' ה"ק יחזקאל קאצנאילפוגן ומי שאין לו ביצים אינו מולד אעפ"כ מוהלין ומברכין וגם פן יתרפא שידבקו החתיכות ויהיה ראוי להוולד:

שמעו זאת הזקנים ההיתה כזאת בימיכם ואם בימי אבותיכם

הנשמע כדבר הזה או הנראה בריה משונה נקבה בצורת אבר זכר קצת דהיינו שבאותו מקום סמוך לנקב השתן הנמצא בשטח הגוף שם נברא לו דלדול בשר כאורך אצבע נראה מבחוץ כמין אבר אבל אין בו שום שביל חלול ומעבר אך חרוץ בעליונו לארכו והיה שם מסלול ודרך לקבל נוטפים הנשפכים על גביו ציוה המורה למול ובברכה בפני רבים בלי שום נתינת טעם להוראתו

גם אנכי הצעיר נקרא נקראתי לראות הילד ההוא ולעיין לחוות דעתי. וראיתיו שהגיד בתולדתו היה שסוע לארכו מגבו. וחרוצי מיחרץ פחות מחצי עוביו. ולמטה היה שלם (והרמ"ח לא דק בלישניה במ"ש שכל גופו של גיד נסדק לב' בתרים. אבל ר"ל בכל משך ארכו נסדק מלמעלה בענין שנראה כשתי דפנות והחריץ העמוק ביניהם) באופן שהיה עשוי כמרזב וצנור למימי השתן המקלחין מגופו דרך נקב קטן במקום נקבות. ויוצאין מן הגוף כמו באשה. והתלתול בשר הארוך המתדמה לגיד ונראה בראשו כמין עטרה מגולה בגבהה וכאילו הערלה נקלפת מעל גבה ונשארה דבוקה ודחוקה למטה בראש אותו חתיכת בשר הנראה כראש הגויה. אמנם הוא שם גוף אטום בלי נקב. דומה לזכרות בצורה חצונה. אלא שהוא שוסע שסע מלמעלה. ומתחתיו עגול סביב בשלימות דומה למזחילה. ולח תמיד ממי רגלים המטפטפים בו תדיר כאמור:

והנה למראה עיני שפטתי שנקבה גמורה היא לכל דבר. ואינה בגדר אנדרוגינוס שי"ל זכרות ונקבות. וכאן לא היה לו זכרות לגמרי. אחר שהוא אבר סתום ובשר אטום. וגם טומטום איננו. לפי שהטומטום אינו ניכר בין זכר לנקבה. וזה ניכר שאין לו זכרות רק נקבות בלבד. כי אותו בשר ארוך הנדמה לגיד במקצת צורתו. אי אפשר לקרותו זכרות.

שאינו אלא סרח העודף מבשר הצומח מהגוף ונעשה כמין דלדול. שמצוי גם במקומות אחרים שבגוף. ולא מחמת שיש לו תואר חיצוני בדמיון מה לגיד הזכר. יחשב לזכרות. עם היותו בלתי חלול כיון שהוא לבטלה לגמרי. ונעדר מפעולת אותו כלי ההולדה. שאין בו לא מעבר לזרע. ואף לא ליציאת שאר מותרי הגוף. לכן הרי הוא כמו שאינו. וכל יתר כנטול דמי. ועוד שהוא שסוע וקרוע מגבו. אבל זכרות האנדרוגינוס לא לריק ולבטלה נמצא בו. כי הוא כלי נברא בו לצורך תשמישו כמו בזכר. רק שנתלוה אליו כלי הנקבות ג"כ. על כן שניהם לא לשוא נמצאו בו. ונידון כזכר ונקבה. והטומטום שאינו ניכר. נידון כספק עד שיקרע ותתברר אמתתו. אבל זה לא ידעתי במה יצא מתורת נקבה דעלמא. שנקבותו מוכחת עליו. ולכלל זכרות אי אפשר להביאו כנ"ל. לפיכך היה פשוט בעיני שאינו בר מילה כלל. דלא שייך בגויה דמחתך בבשר בעלמא הוא:

וכ"ש שאת"ל שטעון מילה מספק. מכל מקום אין מקום לברך עליו. כפסוק בש"ע גם בטומטום ואנדרוגינוס. והא פשיטא לא עדיף מנייהו. וכראותי כן תמהתי על פשיטות פסקו של המורה בהפך. כי מה כחו יפה לעקור הלכה קבועה ומוסכמת. מכל חכמי ישראל ראשונים ואחרונים ה"ה רב האי גאון הרי"ף הרמב"ם הרמב"ן הרא"ש הרשב"א והר"ן. עם היות הראב"ד חלוק על זה. (ועמ"ש בס"ד בהגהותי לטי"ד סכ"ח) לא השגיחו עליו בעלי הש"ע ותקעו בו מסמרות. ומכל הגדולים שבאו אחריהם. לא נמצא מי שערער בדבר עד היום. איך יתכן לומר כן בפשיטות להפך הקערה על פיה כאילו לא נמצא אפי' חולק עליו. וכל זה בלי טעם וריח כל עיקר וראיה של כלום. רק שכך חלם חלום. אין זה אלא דעת חיצוני להתנגד להוראה תקועה וקבועה מיוסדת על אדני פז. ומקשה עצמו לדעת אחרת ולא נודע דרכו שמא שכח או שמא לא למד. או כתב כדניים ושכב בטרם עמד. אם אמנם יפה אמר עם הספר שאין להשגיח בדורשי טעמי מקראות לעצמן. ח"ו לבנות ע"ז יסוד בהוראה. (ולפ"ד אפי' בתינוק שלם בכל תנאיו אלא שאין מ"ר עושין כיפה לדברי י"א לאו בר מילה הוא) זה דבר בטל מאליו. ומשה לא שפיר קאמר. דמהתם גמר. אלא מיהא ודאי מיגרע גרע מטומטום ואנדרוגינוס כדאמרן. והא פשיטא דלא רבייה קרא. דהמול כל זכר אמר רחמנא. והאי לית ביה זכר וזכרון דזכר כלל. ותרופה אין למכתו. דהא לאיי היא בריה בידי שמים. ואפי' יצויר שימצא רופא אומן שירפא הסדק ויעשה שהדפנות יחדו ידובקו והיו לבשר אחד. האם בריאה יברא להם מעברים וצינורות ושבילים לזרע ולמים:

שמירה מנפילה בבור השיבוש ואזהרה לב"א שלא יכשלו בכמה תקלות גדולות היוצאות מהוראה זו המקולקלת בחיתוך בפירסום בקריאת שם זכר ובמלבוש

ואיברא דאין מקום לטעות מחמת אותה שאמרו גבי בכור מטיל מים במקום נקבות ספק הוא (בכורות פ"ו ש"ע סימן שט"ו) דלא דמי. התם בטומטום עסקינן וחיישינן שמא נהפכה זכרותו לנקבותו. שלא נראה וניכר לא הזכרות ולא הנקבות. אבל כאן הזכרות שאנו מספקים בו אין לחוש שנתהפך. כי בשר בעלמא הוא. (ובודאי לא נכפל גיד הזכרות לפנים אלא להפך הוא אפשר שאבר הנקבות יצא לחוץ. ולפיכך נדמה לאבר הזכר. כי לפמ"ש הכוזרי במאמר ד' בביאורו לס' יצירה במ"ש זכר באמש ונקבה באשם. שהתבאר בניתוח שאיברי הנקבה כאיברי הזכר אלא שהם מהופכים לפנים. וכמדומני שכך ראיתי גם בס' בן סינא. ולפ"ז יכול להיות שלא שינה הטבע מדתו בכאן ולא חידש בריאה זרה רק בזאת בלבד שהוציא ופלט בית התורף לחוץ והפכיה כי כיתונא. באופן שנגלית צורתו הפנימית שהיא כעין של זכר מהופך לכן נראית בו זאת התמונה הזכרית המשונה. ושפופרת היא שנחלקה לשתים ונשאר חלק א' בפנים למעלה. וחלק ב' שלמטה יצא פגום. על כן הוא חרוץ מגבו כחצי קנה חלול. והעטרה הנקבית יצאה עמו דבוקה בראש גויה המדומה החלק המגורש ממקומו. איך שיהיה אחר שבשר טפל הלז אינו נבוב ולא נקוב בכדי טהרתו כמוציא מים כלא חשוב ולא יחשב לאצבע. ואין כאן אלא נקבה ודאית. וסרח העודף ממשגה הטבע). ונקבות שלו במקומו הראוי עומד. מאין להכניסו בכלל ספק. ואי נמי ספיקא הוי. הא ודאי קיי"ל דאין מברכין על הספיקות. ולית בה ספיקא. והברכה ודאי לבטלה. ואפ"ה עבד המורה עובדא וציוה למולו בפומבי בברכה. ולדעתי ברור הדבר שטעה בהלכה. עליה לבניכם ספרו כי מורה צוה למול נקבה בב"ה (באנפי בי עשרה. לפרסומי מילתא. וטעות אחת גורמת לכמה טעיות כי ע"פ הוראה זו קראו לו שם זכר הלבישוהו בגדי זכר והרי הוא עובר בכל יום אלאו דאורייתא דלא יהיה כלי גבר על אשה. ועוד יותר קשה. שיבואו לטהרו באודם. ונמצא מכשיל לעצמו ולאחרים באיסור כרת ח"ו. ויבוא להתייחד עם האנשים. (וא"ל שזו חששה רחוקה. לפי שכבר ידעו הכל שיצא עליו קול שם זכר. גם בגדיו הן עדיו ולא נחשדו ישראל על הזכר. אמרתי שזה הבל כי הוא בעצמו יודע שאיננו זכר ויבוא להתאוות לזכר לבקש תפקידו. והוא לא ידע מאומה מאיסורין הללו ולא הודיעוהו ולא למדוהו ליזהר מהן. ויחשוב שהוא בריה בפ"ע שאין לו שייכות בדברים הללו. מאחר שהוציאוהו מכלל אשה ונקבה. ועד זכר ואיש לא בא. במחשבתו ולא עלה על לבו. כי ההעדר כרוך בעקבו. עוד הוא עלול למכשלות ותקלות גדולות. כי יכשירוהו לעדות להוציא ממון על פיו. או יקום לשבועה. וכן אתה אומר שזוקק ליבום. ולא זו בלבד שיוכל לעגן א"א בחנם אחר שיגדיל ולא יעלה על לב שיש בו איזה ספק (מאחר שנהגו עמו כל מנהג זכר שלם) אלא שיש לחוש עוד

שיפטור יבמה במקום אחין ח"ו. לכן בהכרח צריך להודיעו ולפרסמו בשמו (הלא הוא יוסף בר קלמן מבני ק"ק אלטונא וטוב הי"ל לקראו לא יוסף) כדי להסיר מכשול מדרך הרבים. כי כל ישראל ז"בז ערבים. ומצדיקי הרבים יזהירו כזוהר הרקיע וככוכבים יהיו כטל וירבו שנים טובים כרביבים): ותו נפק מנה חורבא לכי גדיל אתי לנסובי איתתא. מכיון דחזו ליה מיכסי ואזיל גלימא. ופריס סודרא ארישיה כדכורא. והא ודאי נישא ולא נושא שדינו לכל דרכיו כנקבה גמורה) ואין אתנו. יודע על מה עשה ככה. ה' יאיר עינינו באור תורתו לכו ונלכה. המתחנן בנפש נמוכה. יעב"ץ ס"ט:

סימן קעב

אמשטרדם יו' ג' ח"י חשון תצד"ל

ויעקב איש תם יושב אוהלים באהלו של תורה זו תורה וזו שכרה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ויזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ה"ה אדונינו מ"ו הרב הגאון הגדול נ"י ע"ה פ"ה כמהור"ר יעקב נר"ו יאיר כאור הבהיר:

קושיא עמ"ש אמה"ג ברש"י פסחים דפ"ח

הנה מרתע כולי' גופינו ממתנייתא ומפילפולא דמ"ו פילפלא חריפתא חריף ובקי ויראנו לגשת ולהרים ראשינו לדבר בפני המלך מאן מלכי רבנן אבל מאחר שאנו עוסקים לע"ע במסכת פסחים דף פ"ח ע"ב ברש"י בד"ה שממעט באכילתו כתב מהר"ם מלובלין בחידושיו נ"ל שטעות נפל בספרים וצ"ל כדמפרש לקמן בשמעתין משום מתנות דהא האי טעמא דממעט באכילתו לא שייך הכא דהעבד סבור שרבו יודע מה שאמר לו לשחוט לשם פסח עכ"ל. וכתב הגאון אביו זצ"ל בסימן קנ"א וז"ל נשאלתי לפרש לשון רש"י בפסחים וכו' ונראה לי ברור וכו' עד ולפי דברי הרמב"ן. ונזרקה מפי חבורה קושיא על זה מהאי דאמרינן לקמן באותה הסוגיא ונייתי מותר הפסח ונתני ולפירושו מאי מקשה ונייתי מותר ונתני דלמא באמת הוה מותר הפסח וקא ממעט באכילת יום זבחו. ואי אפשר להמלט מקושיא זו אלא כשנאמר שהפסח שני נאכל אף ביום או מותר הפסח אינו נאכל אלא בלילה. ושניהם אינם אמתיות כי פסח שני אינו נאכל אלא בלילה כדמוכח לקמן במתני' אין בין פסח ראשון לפסח שני וכו'. וגם מותר הפסח נאכל ביום ובלילה כדמוכח לקמן דף צ"ח ע"א ת"ר המפריש פסחו ומת עד קסבר אין נדרים ונדבות קריבין בי"ט. ואי אמרת דמותר הפסח אינו נאכל אלא בלילה. אפי' למ"ד נדרים ונדבות קריבין. מותר הפסח אינו קרב. דהוה ליה מכין מי"ט לחול. דהא אינו נאכל אלא בלילה. אלא לאו ש"מ דנאכל אף ביום. ממילא לפ"ז הקושיא במקומה עומדת. אבל מי יערב לבו לגשת להשיב על דברי הגאון אביו זצ"ל. כי אין משיבין ארי אחרי מותו. אך להבין דבריו

אנו צריכין ע"כ בקשתינו ממעכ"ת שאם הגיע לאמתיות כוונת אביו זצ"ל או כוונת רש"י זצ"ל יודיענו בחסדו הגדול ואנחנו בצמא נשתה את דבריו הצעירים שבתלמידיו פ"פ:

תשובה

ישוב נכון לקיים דבריו ז"ל

גי"ה הגיעני ויקבלו הרו"בין קש"יות את תשובתן. הנה לכאורה הקושיא חזקה. אך על מה זה מהרתם למצוא. כי במעט עיון תוכלו לידע תשובתכם בצדה. כי בודאי מותר פסח דינו כפסח לכל מילי דאינו נאכל אלא בלילה כפסח (וכך הוא בתוספות ורש"י) ולא יטעה אתכם הלשון דנאכל ליום ולילה. שהרי כיוצא בו אמרו כאן בגופו של פסח שהוא נאכל ליום ולילה. ואין פירושו כי אם עד סוף יום ולילה לומר שאינו נעשה נותר קודם זה. אמנם בהתחלת זמן אכילה לא קמיירי. דתרוייהו ר"ל בין פסח ובין שלמים הבאים ממותרו שוין. שאינן נאכלין קודם הלילה כמפורש זה פשוט. ואעפ"כ לא יקשה לכם ההיא דאמרינן יביאנו שלמים לי"ו לט"ו לא משום דאין נדרים ונדבות קריבים בי"ט. דודאי למ"ד קריבים בי"ט. משרי שרי ולית בה משום מכין מי"ט לחול. אע"ג דאין הבשר נאכל לבעלים אלא בלילה כי פסח. מ"מ האיכא שחיטה וזריקה דאית בהו צורך גבוה. ואימורין דמתקטרי ביום ואין משהין אותן עד הלילה (עמ"ש בריש ספרי לח"ש בס"ד) שלא להחמיץ מצותן. ולמאן דשרי נדרים ונדבות. כל הני שרו. משום דכתיב לה' כל דלה'. ולכם למעוטי לנכרי ולכלבים. אבל צורך גבוה פשיטא דשרי טפי מק"ו. ולא איכפת לן אי לא מיתאכיל בשר האידנא אלא למוצאי י"ט. דלמ"ד נדרים ונדבות קריבין. אפי' עולות שכולן כליל. כ"ש אי איכא נמי בשר לאכילה. אע"ג דאינו נאכל עכשיו. מ"מ אי אפשר לקרבן בלי שחיטה וזריקה והקטרה. אבל אכילה לא מעכבא זה ברור והבינוהו. הנלע"ד יעב"ץ ס"ט:

חזרו ושאלו בענין

אמסטרדם יום ג' ג' כסליו תצ"ד לפ"ק

ארי שבחבורה חכמתו בלי לספרה שבחו בלי למללה לו העוז והתפארה ה"ה אדונינו מ"ו האלוף המרומם והמתנשא הגאון הגדול המפורסם נ"י ע"ה פ"ה כמהור"ר יעקב יצ"ו נרו יאיר:

פקפוקי המקשנים בתרוצנו

הנה ששנו כמוצא שלל רב כאשר הגיענו כתבו כו' ומאחר שהרשנו להביא אליו כל דבר הקשה גם אנחנו על משמרתנו נעמוד ונשוב לראשונות הנה על מה שכתב אדונינו מ"ו דמותר הפסח אינו נאכל אלא בלילה וכ"ה בתוספות ורש"י ואל יטעה אתכם. הלשון

דנאכל ליום ולילה וכו' עכ"ל. ידענו דלשנא דנאכל ליום ולילה פירושו כמו שכתב. אך יש לנו לדון על דבריו שכתב דמותר הפסח אינו נאכל אלא בלילה. וכי לא לשתמיט שום תנא או שום א' מהפוסקים מלהשמיענו חידוש גדול כזה דמותר הפסח לא יהא נאכל אלא בלילה כפסח. דהא בשאר דברים מצינו דאין דינו שוה לפסח בסמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק אלא כשלמים. ועוד הלא במסכת זבחים דף ל"ו ע"א איצטרך קרא דעל תודת זבח שלמיו דמותר הפסח נאכל ליום ולילה ואי מפסח ילפינן ל"ל קרא. ודוחק לומר דאי לאו קרא דעל תודה לא הוי ילפינן מפסח אלא הוי אמרינן דיהא נאכל לשני ימים ולילה כמו שלמים. וכדמרבינן מאם כשב לענין סמיכה ותנופה דשוה לשלמים לכן איצטריך קרא דנילף דיהא נאכל ליום ולילה ולעולם דינו כפסח דאינו נאכל אלא בלילה. דדוחק הוא כיון דילפינן מתודה לכולה מילתא ילפינן. וגם מה שכתב למ"ד נדרים ונדבות קריבין בי"ט אפי' עולה קרבה בי"ט הלא במסכת ביצה דף י"ט ע"א משמע בגמרא דאפי' לר"ש בר' אליעזר אליבא דב"ש וב"ה דסבר נדרים ונדבות קריבין בי"ט צריך להיות בו קצת צורך הדיוט הא עולה שכולה כליל לא קרבה וכן משמע בתוספות דף כ' ע"ב בד"ה במאי קמיפלגי דמר סבר וכו' וא"כ הדרא קושיא לדוכתה אי מותר הפסח אינו נאכל אלא בלילה מה צריך לשנויי למ"ד אין קריבין הא אפי' למ"ד קריבין. מותר הפסח אינו קרב. ואין ראיה מהני תנאי דסברי לכם ולא לנכרי ולא לכלבים דלצורך גבוה מותר כדמוכח מתוספות בביצה דף כ' ע"ב בד"ה לכם ולא לנכרים דמצו סברי אפילו נדרים ונדבות אין קריבין בי"ט ולהבין דבריו אנו צריכים ע"כ בקשתנו שיבאר לנו כוונת דבריו ואל יהיה כתבנו המגומגם ולשוננו הנלעג עליו למשא. ואף אם שאלנו שלא כהוגן מ"מ ישיבנו כהוגן ומעתה נקצר והאל הטוב אותו כבבת ינצור ממנו הצעירים שבתלמידיו פ"פ:

וזאת שנית תשובתי כהלכה

תשובת הרו"בין קשי"ות עורף ולא פנים מסבירות בהלכה דנדרים ונדבות קרבין בי"ט שלא עמדו עליה

על אחרון ראשון הא דקשיא לכו אמאי דכתיבנא מעיקרא דלמ"ד נדרים ונדבות קרבין. אף עולה קרבה מההיא דרשב"א כו'. לא צהריתו דבין ההיא סוגיא (די"ט) בין מ"ש תו' (ד"כ) אליבא דמ"ד נדרים ונדבות אין קריבין איתמר. ואנא כי קאמינא אליבא דמ"ד קרבין וכמדת אבא שאול דלא דריש לכם ולא לגבוה. וכרשב"ג דקאי כוותיה שילהי אין עוברין. הוא דאמרי. ואפי' את"ל דאין כך דעת התו'. שפרת מילתא למימרא לתרוצי סוגיא וליתובי דעתא. אבל אסוקי שמעתא אליבא דהילכתא. ס"ד היא דמסתייעא לן. תדעו שאפי' להתו' ואף למ"ד דנדרים ונדבות אין קרבין לד"ה ממיעוטא דלכם וקסבר

דמימעיט אפי' לגבוה. היינו דווקא בדלית ביה צורך לגמרי. משא"כ בצורך קצת. ואצ"ל צורך גבוה עם צורך הדיוט. עיין ביצה (דיב"א) דאף למאן דלית ליה הואיל. אפי' לב"ש דווקא אעולת נדבה לוקה. אבל לא אשלמי נדבה. אבל לב"ה ליכא אלא עשה. והיינו לפום מאי דס"ד דההוא תנא דלית להו הואיל. משא"כ למסקנא דאית להו הואיל. אפי' לכתחלה נמי. ואע"ג דבעו צורך קצת. היינו מדרבנן. דמן התורה ודאי שרי בכל גוונא. והאיכא ודאי צורך טובא צורך גבוה האידנא נמי שלא יהא שולחנו ריקן. וצורך קצת שאמרו אע"פ שאינו לצורך היום. אצורך י"ט ממש ליכא קפידא. רק שלא יהא לבטלה לגמרי. וזוהי שטת הרי"ף והר"מ ורש"י וכל גדולי עמודי ההוראה. וכן היא מסקנת התו':

גם לא הבינו דברי הראשונים בענין מותר הפסח שקצרתי לחכימא ברמיזה

אכן זו שהקשתם לדעת ולדון על שכתבתי דמותר הפסח אינו נאכל אלא בלילה היאך לא לשתמיט כו' מלהשמיענו חידוש גדול כזה. אשתמיט לכו דברי התו' פא"ד (דעא"ב). שרמזתי לכם בתחילה. ותבינו שכך היא דעת רש"י בודאי. וכמש"ל בס"ד:

נותן טעם לשבח מדוע השמיט הר"מ ז"ל הא דמותר הפסח אינו נאכל אלא בלילה וממילא נתיישב גם פירש"י בטוב טעם

והוו יודעין שבאמת הר"מ ז"ל לא פסקה להההיא דמותר הפסח אינו נאכל אלא בלילה. ועמדתי ע"ז במהדורת ספרי בשקלים. מאי טעמיה דדחי כמה סוגיות שלמות בלי שום חולק. והכי איתא בתוספתא ובגמרא דזבחים ובת"כ. וישבתי דעתו ז"ל. משום דקשיאן ליה שמעתתי ורמי להו מירמא. דהא בפ"ק דזבחים ופ"ג דמנחות ובפסחים בב' מקומות מייתי תלמודא ברייתא דמותר הפסח דין שלמים יש לו לכל דבר. ושתיק לגמרי משינוי דין אכילתו מכלל דההיא לא ס"ל הכי וקשיין אהדדי. ותו קשה דאיברא התם בפכ"ה מייתינן ליה מקרא ובשר תודת שלמיו. ואילו הכא בפסחים והתם בפ"ק דזבחים (ד"ט) מייתינן למותר הפסח מתלתא קראי כדמצריך להו בגמרא התם. ונראה דמשו"ה דחיק רש"י לפרושי ההוא מותר אחגיגת י"ד. והיינו נמי שטת הר"מ בפירושא דההיא דכל הפסולין ובסוגיא דידן דקאמר דנאכל ליום ולילה. אליבא דבן תימא איתמר. ולית הילכתא כוותיה. וזה כפתור ופרח בדעת הר"מ ז"ל. והתימה ממפרשיו שלא שתו לבם לדבר. ותיתי לי דכי שכיבנא נפק לאפאי דמתריצנא למילתיה אליבא דהילכתא. אמנם התו' בזבחים ובפסחים דחו פירש"י. אך בתו' ר"ה הודו לו עם שרצו לדחוק ביותר:

אמנם לדעתנו א"צ לדחותה מהלכה ואין סתירה כלל בין הברייתות והסוגיות אלא איתא להא ולהא וכולן אמתיות ונמצינו למדין ישוב שני לקושיא הנ"ל שאין בה ממשותלסתור מ"ש אמה"ג

ברם לעניותין חזי דלא צריך לאוקמה להההיא כיחידאה ולעקרה מהלכה. אלא איתא

להא ואיתא להא. ותחלה צריכין אתם למודעי. דמותר הפסח בגווני טובא הוא ולא כולהו בחדא מחיתא מחיתינהו. ואיברא בין פסח שאבד ונתכפר באחר בין הפריש מעות וניתותרו בין שמתו בעליו. וכן תמורת הפסח. כל הני מיקרו מותר הפסח. ולזימנין קרי להו תנא שלמים הבאין מחמת פסח. וכולהו דין שלמים גמורים ממש להם לכל דבר כפשיטות הגמרא הנ"ל וסתמא דברייתא בדוכתי סגיאי. ועוד מתחלקים ומשתנים לשלשה זמנים. דהיינו עברה זמנו ולא שנתו שנתו ולא זמנו זמנו ושנתו כדעביד תלמודא צריכותא. ובהכי איירי בכל הנהו סוגיי דלעיל. אבל ההיא דכל הפסולין שניא מכולהו. והיינו דקרי לה שלמי פסח. דכוותה ההיא דר"ה לענין בל"ת. והני לא דמו לדלעיל דאיחזו ואידחו. אבל הכא במאי עסקינן במעות שניתותרו ואליבא דמ"ד אין דיחוי בדמים. אי נמי בפסח שנמצא אחר שחיטה וכן תמורתו וכן המפריש ומת קודם שחיטה דחזי לפסח שני דלא אידחי. וכל היכא דקרב לפסח גופיה. ודאי דין פסח ממש יש לו לענין אכילת יום ולילה. דאיהו דמתרבי מתודת שלמיו. ולא אתי מהנהו תלתא קראי דצריכי למותר הבא מדחויין. אע"ג דודאי האי מותר דחזי לפסח. כי לא אקרביה לפסח. שלמים הוי לכל דבר. מיהת כי אקרביה בין לפסח שני. בין לפסח ראשון. נאכל הוא ליום ולילה כפסח גמור. זה לענ"ד דבר ברור מאד שאין לספק בו תן לחכם ויחכם עוד להעמיד דבר על בוריו ותמצאו מרגלית שאין לה ערך לדמים. ומן השמים זכו לי להעמיד כל דברי חכמים חיים וקיימים. וכל הברייתות והסוגיות והכתובים איש על מקומו יבוא בשלום יצדקו יחדיו יהיו תמים:

והשתא דאתית להכי לק"מ מההיא דפמ"ש דמיירי בדחוי. משא"כ האי סוגיא דידן דאיירי במותר הבא מפסח שאינו דחוי. דאיבעי מייתי ליה לפסח שני באייר. ואב"א מאי פסח שני. פסח אחר ואכתי בראשון קאי. ואפשר ליה לאתוייה כל כמה דלא עבר זמנו. היינו דקרי ליה שני. בין הכי או הכי לא אידחי. וכיון דקרב נמי לחובת ק"פ. הו"ל פסח ודאי לענין אכילתו. ושמא אפילו כשקרב שלמים. מותר כי האי דין פסח לאכילה יש לו מריבויא דקרא. משא"כ ההוא דהמפריש ומת. כיון דאידחי ליה מזמנו. תו לא חזי לפסח כלל ונאכל כשלמים לב' ימים. והשתא דמביאו בי"ט. אי איתא דנדרים ונדבות קריבין בי"ט. פשיטא דהוה מצי לאקרוביה בט"ו נמי. ותו לא צריכינן למשכוני נפשין אמ"ד לה' כל דלה'. דהא איכא צורך הדיוט. דא תהא למיקם ותו לא מידי. הנלע"ד יעב"ץ ס"ט:

תמו ונשלמו סימני הספר כמספר יעב"ץ בסדר והיה עק"ב תשמעון סימנא מילתא אקוה שיהיו דברי נשמעין מקובלין ורצויים ישמחו בי חברי ואשמח בהם. ברוך ה' אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי ונתן שאלתי להוציא לפועל אמת מאשר חנני להשיב שואלי

דבר בתורתו הקדושה אל יצל מפי דבר אמת עד מאד כי לדברו יחלתי ולמצותיו יאבתי ויזכני לעשות ספרים הרבה להגדיל תורה ולהאדירה לזכות את הרבים כאשר עם לבבי בה' אלהי תהלתי שמתי תקותי יצרף למעשה מחשבתי אחת שאלתי מאת ה' שבתי בבית ה' לאורך ימים. כן יה"רצ מלפני בעל הרחמים. יהי שמו מבורך לעולמים:

מפתח

א אחות נשואה שפזרה ממון רב להציל אחיה מעברה חמורה. אם חייבים אחיה היתומים לסייעה:

תשובת אמה"ג זצ"ל:

ב תשובת מהר"מ גלוגא:

ג תשובת המחבר בה מבואר לפטור היתומים מטעם פורע של חברו שלא מדעתו כמ"ש אמה"ג ותשובות להשגת מהר"מ הנ"ל:

מבאר שהי"ל להמשיג לטעון עוד טענות שיש בהן ממש בענין זה ובירור פרטי דין הנ"ל: מראה פנים לחייב הקטנים בפדיון הצלת אחיהם: ביאור דעת אמה"ג ז"ל והסרת השגת המשיג: ביאור חילוף הדמיון שבין גאולת קרובים לנדון הלז: הכרח נוסף דבגאולת קרובים דאורייתא אין לחלוק בין פ"א לפעמים הרבה:

מ"כ המשיג אזיל בתר אומדנא דלא מוכח ומ"ש להחזיק סברת אמה"ג אינו מוכרח. לדעת המחבר ליתא לגמרי. אלא איפכא הוא. ומשום דלא הוה אלא הגזמה בעלמא הוא דפטרינהו אמה"ג ז"ל ליתמי. הא בדעבד האח מעשה. מיחייבי לשלומי: תפיסה על מ"כ המשיג דלא דק בפירושא דמתני' האומר אלך ואעבוד. וביאור מוכרח באותה סוגיא. גם נתעלמה מן המשיג הלכה שנויה ומשולשת בענין מומר המוחלט:

ראית המשיג מפ' השולח אינה ראיה: ראיה גמורה וברורה דהגזמה לאו מילתא היא גם בכחן הלז והיכא דעבד מעשה בפועל ודאי גרע. ומפקינן אפי' מיתמי. ואצ"ל בדתפסה דמהני:

לכאורה איכא לתמוהי במ"ש אמה"ג ומ"כ המשיג לא הספיק פסקו להחמיץ דין בושת משפחה בקטן. איברא שפיר קאמ' אמ"ר ומיישב דבריו בב' דרכים:

דברי מ"כ המשיג רחוקים מצדקת הבנת הסוגיות דפ' החובל ודהניזקין דסתרי אהדדי. הואיל מסברא לא אמרינן:

מגמרא נמי מוכח דליתא. ולא הועיל כלום ליישב פסקי הר"מ ז"ל בענין הנ"ל: ברם לפ"ד המחבר פסקיו מדוייקים היטב. עוד ד"א ישר מאד וחריף ליישב דעת הר"מ:

מ"כ המשיג מוקשה מד"ע. הא דדייק המשיג ליתני ופודה לאו דיוקא הוא. ואמ"ר לאו

הכי קדייק אלא מדלא תני ופודין. אע"ג דהא נמי לאו דיוקא כולי האי: לפ"ד המחבר איכא לתרוצי סוגיא דקידושין (די"ח) באנפא שפירא דביה נייחי כל פירכי דמקהי עלה אמה"ג ז"ל:

וש"מ דאף העשיר יכול למכור בתו. מיהו היכא דחב לאחריני בפגם בתו דינא הוא דאתו ב"מ ומעכבי. אלא דלא מצו לאפסודיה ממונא היכא דלית ליה לאב לכ"ע. ובדאית ליה. מידי ספיקא דדינא לא נפקא. ופנים לכאן ולכאן. ואת"ל דלא גרע אב משאר ב"מ דכייפינן להו. אכתי תיבעי אי כולא פסידא דידיה הוי. או סיועי מסייע בהדייהו. עוד צ"ע בשלא מיחו אם שוב אינן יכולין למחות: קושיא דתלמודא א"ה ע"ע נמי מ"ט לא קם ליה בדרבה מניה וביה:

תו מטעמא אחרינא לא שייך לאקשויי אלא אליבא דאביי: לשון אמה"ג שנתקשה להמשיג מבואר היטב. ודברי מ"כ המשיג בסוגיא הנ"ל תמוהים. ואינם מספיקים כלל בהבנת דברי התו':

אמנם דברי התו' נראה להמחבר ליישבם על נכון בלי שום דוחק. וכולה ניחא לפ"ד. מ"ש המשיג בטל מאיליו. ואף לפ"ד לא הועיל מאומה:

לפ"ד המחבר שגג מ"כ המשיג בפשט הענין שאין ע"ע נגאל לקרובים וא"ל פירוש אחר אלא כמ"ש אמה"ג בפשיטות שהוא דבר מוכרח מכל צד. וביותר אליבא דרמב"ם שלשונו אינו סובל ד"א. וגם מ"ש הכ"מ מובן עד"ז באופן שהוא כנגד המשיג:

ושגה גם בפשט הגמרא קידושין (דכ"א) וכ"מ בשטת מהריב"ר: מ"כ טרח בכדי. ומ"ש בענין כפיית ב"מ משום פגמם אינו עולה כלל. אע"פ שסימנין מצא לו ממי שרצה להתלות באילן גדול:

דברי אמה"ג מבוארים כל צרכם ובטלה תרעומת המשיג. ק"ו דידיה מיפריך: ראיה נכונה שאף עשיר שמכר בתו א"א לנו לכופו על פדיונה מיד. עם שי"ל כן לאחר זמן: בהכרח יש חילוק דעות בין הר"מ והתו' שקשה לזווגם ודלא כהמשיג:

מ"כ המשיג דחה שטת התו' בסוגיא הנ"ל והמחבר לא זז מחבבה וקבלה בסבר פנים יפות. דברי המשיג מעורבבי' ודברי אמ"ר מיושבים. הערה הראויה בסוגיא וישוב לסתירה הנ"ל הנראית בגמ' הנ"ל:

הא דאקשי המשיג לשטת אמ"ר למאי קתני שנים וסימנים. לאו קושיא היא כלל. ומוכרח לומר כן בשטת התו'. עוד ד"א נכון לתרץ קושיא הנ"ל. ומ"ש אמ"ר שריר וקים. מ"כ המשיג מקשה עצמו לדעת אמ"ר בחנם: בסכינא חריפא פסקיה לדינא דפדיון הבת למיפטר האב בכל גוונא. אע"ג דאיתעשר האידנא. ולא נהירא דמדמי מילי כאוכלא

לדנא:

הא דקסבר המשיג דבכל גוונא כופין האב לפדות בתו אף קודם שנדחית מיעידה. תמיהא טובא. ואיברא ודאי לאו הכי הוא ובאגב מבואר עוד ישוב נכון למש"ל: אף לשטת תלמודנו א"ל שתועיל מחילת הבת שלא כדעת המשיג. וכ"ש שא"א לאומרו לפ"ד המכילתא. אך דבר ברור הוא שהיא וגם ב"מ אינם יכולים למחול על בשתה משגילה האדון דעתו שאינו חפץ בה. אלא גזרה מוחלטת היא שאמרה תורה והפדה אף שלא לרצונה ובנין המשיג נסתר ונופל מאליו:

הס מלהזכיר מדת רחמנות במ"ש תורה במשפט הבנות. רש"י ז"ל לית ליה ההיא דרשא דמכילתא. קמ"ל טעמיה דאמה"ג שנעלם מהמשיג. וכנגד ד' פנים דיברה תורת שטתו כך בהכרח:

ושקיל נמי בשבחא דממילא רווחא שמעתא אליבא דהילכתא. אגב חורפא דהמשיג שבישתא כיון דעל על. ואוליד שטה חדתא ולא אהני ליה בריהטא דסוגיא ולא סלקא ליה שמעתא. ומהניא שיטתא לסבא אמה"ג ז"ל לחדודי:

מיהא לאוקמי אגירסא דידן סייעתא דשמיא הוא למיגמר בנוסחא עתיקא דלא קשה מדחדתא דדחיק לה עלמי דקושטא: משביח שאון גלי הקושיו' שהעיר אמה"ג על הגירסא הישנה דליכפינהו לב"מ. קמ"ל טעמא והילכתא דב"מ נגע נמי ביקרא דשכבי: חילוק בענין. פגם הנזכר ביורש אשתו ודאי ד"א הוא. ביאור בתו' כתובות (דפד"א) ברם דבריהם בענין זה נראים תמוהים ופלפלא אריכא דמעלי לכולא גופא דההיא שמעתא דסלקא לה שפיר טפי אליבא דרש"י. וממילא ניחא דלק"מ מההיא:

אגרא דכולא דוחקא בנוסח ליכפיניה המחודש. וקצת רווחא פורתא. מיהו חייש לאיקרורי דעתא בסוגיא ואגרא דשמעתא (לפ"ד התו') סברא ברורה ומוכרחת מראיה גמורה:

נ"מ לדינא דכל היכא דאיכא דררא דממונא לית דמשגח בזילותא דב"מ לאפסודי למאן דלא חייש לפגמיה. וסלקא סוגיין שפיר בהכי

מיהו פסקא דדינא בנדון דא"מר כדקאי קאי. אין כל פגם משפחה שוה. וביאור רחב בלשון הגמ' פ' החובל. פלפולא חריפא בעובדא דינוקא דאקטע ידיה.רמי הג"א אחרינא אדלעיל. ומפרק:

ישוב דעת התו' על נכון פ' מי שמת. ותירוץ לקושיית חו"י. והערה במ"ש אמה"ג ז"ל בתשו' הנדפסת בספרו (סמ"ח) ונתיישב ג"כ דלא תיקשי לאמה"ג מדידיה אדידיה:

פקפוקי המשיג כלין מאליהן. הוכחה דמצווה מדרבנן לא נקרא מצווה ועושה. במ"כ

לא נזהר משגגת תלמוד. הצלת אמה"ג מערעור המשיג. ראיה שאין לחייב יתומים אף בצדקה קצוצה. מיהו בצדקה הקצוצה לקרובי עניים מאבי היתומים בחייו. י"ל דמודה אמ"ר ז"ל דחל החיוב על העזבון וגובין מיתומים. ולפ"ד המחבר תליא בשודא דדייני:

סמך יפה לדעת הב"ח ואמה"ג דמעשר כספים אינו מן התורה. והשגה על הטור והרמ"א שלדבריהם מותר לנסות בה להש"ית. מכריח דאיכא תרי גווני צדקה חדא אית לה קצבה והיא מדבריהם. ואידך לית לה קצבה והיא של תורה. ומוטלת גם על כל אדם מישראל לפי השגת ידו (ועיין עוד בהשמטה)

ועוד בה מין שלישי. שאינו נידון בהשג יד. אלא צריך לחלק מה שבידו עם העני כי יעטוף ברעבון. במקום פקוח נפש לקיים וחי אחיך עמך. אף אם ישאר בידים רקניות ויצטרך לחזור על הפתחים: הוכחות גדולות ונאמנות לחלוקות הנ"ל. לזימנין ודאי מפקינן מיתמי לצורך עניי עולם. כלל גדול בדין הצדקה:

ד פלפול ארוך ועיון עמוק בדברי הרב"י (א"ח סי' תרע"ז) טעמו של הרא"ש באיסור התשמיש בנ"ח צע"ג. מבש"ג נעלמו דברי הרא"ש. ותמה על הטור בחנם:

ישוב דעת הרא"ש על נכון דלא תיקשי מניה וביה. שטת האוסרים נ"ח בהנאה כדבר שיש בגופו קדושה עם היותה מתמהת מאד בהשקפה ראשונה. מ"מ אין מנוס ממנה. ונוסח הנרות הללו דאיתא במ"ס מסייע שיש בו ממש:

התנצלות דעת הרב"י. אבל אינו עולה יפה לשטת הר"ן ביחוד. ביאור לשון הר"ן שהביא הב"י כמסכים לדעתו ז"ל. ואינו נראה כן אחר העיון. נמצינו למדין שדברי מהרי"א במותר השמן נראים ואינן נדחים מהלכה. אמנם צע"ג בדין הלז של מותר השמן שהחמירו בה הגאונים ביותר. ואין לו שורש מבואר בתלמודנו. איברא לכאורה ודאי מוכח איפכא:

מה שי"ל בזה לפום ריהטא. אינו מספיק: אף מה שהיה עולה עה"ד לבאר כוונת הטור באופן אחר נדחה:

יש דיחוי בטע"מים בלתי מספיקים להמתיק לשון הטור. וחוזר ונראה בעליל כזה ראה וקדש לקשר לשון בהע"ש חכו ממתקים וכולו מחמדים ערבים דברי דודים הגאונים הרמ"א והרמ"מ איש על מקומו יבוא בשלום:

ה שאלה אם מותר לבן ותלמיד לחלוק על אביו ורבו. בהבאת ראיות והוכחות לסתור דבריו בפסק דין והלכה:

הגהת ש"ע י"ד סרמ"ב צ"ע וביאור רחב. מפלפל בהבנת לשונו. מ"ש הרבש"ך ע"ז אינו מספיק לפ"ד המחבר:

משיב דברים נכוחים למ"ש הרב הנ"ל ע"ד מהרא"י בת"ה. הערה בדרכי ההוראה המוטלת על שכם מי שאינו שמח בעול זה. וויכוח במש"ע בש"ך וחקירה בענין:

דיוק נוסף בלשון הגה הנ"ל. הצלת דברי הגהה את מקורה ברוך. הערה מתלמוד ערוך. אע"פ שהתלמיד מוזהר שלא לקפוץ ולהורות בפני רבו. מ"מ אם רואה שרבו טועה בדין והוראה. אינו רשאי לשתוק בין להחמיר בין להקל. בכל גוונא מיקרי לאפרושי מאיסורא: שמירה מסתירת המונח. אכן מצוה שלא יקניט את רבו אפי' בפלפולא בעלמא. ולא יטריח עליו בשאלות זרות. שלא יחזיק במחלוקת להתריס נגדו בהוראה. אלא במילי דרבנן לשתוק אע"ג דחזי לרביה דעביד עובדא דלא כהילכתא לפי דעתו של תלמיד. ובתר הכי לותיב עליה. ובדאורייתא לימא לאלתר. מיהא בין הכי או הכי מסתייה בגילוי דעתא בלחוד. טפי לא מהני ליה שיטתיה לאורויי באתריה דרביה. אלא כל ראיות שיש לו יביא ולא יעלימם מרבו. ואם לא נתקבלו אצל הרב. כלא חשיבי:

אף אם ת"ל דבפלפול שרי לסתור דברי רבו בכל מה דאפשר כדי לברר האמת. מ"מ לענין מעשה יד התלמיד לא תהיה בו לענות על רב לנטות מדעתו והכרעתו. לא להקל ולא להחמיר. וכל המון ראיותיו לא יועילו. בד"א בתלמיד גמור. אבל בתלמיד חבר שנתחכם וקרוב במדרגה לרבו. מצי סמיך אראיה להורות שלא כדעת רבו. ולחומרא מיהא אף במקום רבו אחר מותו. או אפי' בחייו שלא במקומו. מיצוי כללים העולים בנדון. לחלוק ולווכח עם הרב בפלפול. רשית הוא. ובדבר הוראה ופס"ד חייב התלמיד להשיב מה שנ"ל לסתור הדין. ואסור לו להורות עד שיומחה לרבים. וע"כ צריך לבאר כן כוונת ההגה:

לפי דרכנו למדנו איך יובן מ"ש בשמואל עם עלי דהו"ל דין מורה הלכה בפני רבו. שהוא דבר תמוה לפום ריהטא. שמירה מסתירה. נמצינו למדין שתלמיד חבר ורב שוין לחברים ממש. לענין שאין אחד רשאי להויות שלא כדעת חברו החולק עליו במקומו. א"ל בדרכים מבוארים. וכל השאלות המזדמנות באותו מקום שבו דר האחר. הרי הן כאילו חלה עליהן הוראתו. אע"פ שעדין לא באו לפניו. והלכו לשאול לרב האורח ונזדמן ובא שם לפי שעה. לא יורה ויעשה מעשה כדעת עצמו. ואצ"ל בדאתחילו ביה גמר באתריה. אע"ג דאכתי תלמידיה דאידך הוי:

צייתינהו להנך כללי דכייל בקבא רבא וקבא זוטא מיגנדר ואזיל לשאול ולהשיב ומפני הכבוד ומורא רבו כמורא שמים. ביאור דין הטועה בהוראה שאף על השוגג נדון כמזיד. והצלת השגת ראב"ד:

עצה טובה קמ"ל. והיינו דתנן עשה לך רב והסתלק מן הספק.

ו שאלה איך יש לנהוג במעשר כספים. אם רשאי לנכות ההוצאה מן הריוח במו"מ. הצלת דברי הה"ג מהרד"א מתפיסת הרב בח"וי ז"ל. להמחבר נראה דהנך זוזי דעיסקא לא דמו אפי' לדבר שזרעו כילה. אלא גריעי מנייהו:

משורת הדין היה צריך לעשרם מחדש כל פעם שמוציאם ומחליפם בסחורה אחרת. וביחוד המוכר באשראי. שיעשר המעות הבאות לפי כולן. אלמלא היה חיוב מעשר כספים דבר תורה. אמנם אינו אפילו מדבריהם. אבל ישראל קדושים הן החמירו על עצמן לנהוג מעשר כספים בכל מקום וביחוד במעות נדוניא. ומתבאר איך ומה כח האבות יפה בו. וחילוק בין התחייבו עצמם במעות מעושרים (ובזה מרויחים הזוג שאינם נקבעים בחובה ע"י כך לנהוג מעשר כספים לעולם. אם לא נהגו בו. משא"כ ע"י עצמו מתחייב בודאי בכל גוונא) ובין המכניסין סתם כך וכך סכום מעות. שי"ל באופן זה אין זכות לאבות במעשר. אם לא מדעת הזוג דמצוה דידהו היא. ואצ"ל במעות הזוג שלא בא להם מהאבות. שאין להאבות רשות לעשר בלי רשותם ושליחותם דווקא. עוד צריך עיון ומיבעיא בנדוניא גופה. באשה שמכנסת לבעלה מעות שאין רשות אבות שולטת בו. אם מחויב הבעל לעשר מעות נצ"ב ונ"מ שלה:

והדר פשטיה לקולא. דליכא לחיוביה באפוקי ממונא במ"ע בקנין מפוקפק כזה. ומסתייה דעביד בהו מידי דמצוה. (וביאור נאה בגמרא פ' הדר) והמחמיר עליו תב"ט. וש"מ אחריתא לחומרא. היכא דמיתא איתתא וירת לה בעלה. מיחייב לעשורי נכסי דעיילא ליה. אע"ג דכבר נתעשרו בחייה. ונ"מ נמי לענין ברכה דבעו ברוכי הטוב והמטיב. ואפשר דאפי' כתובה דאורייתא בעיא עשורי לפי שומא: (עיין בהשמטה) תמיהא רבתא על בח"וי דמדמי שותף לנושא ונותן באמונה. וביאור בגמרא. ראיה מתלמוד ערוך שלא יפסיד השותף שכר עמלו שטרח בסחורת השותפות כפועל יותר מהראוי וחוץ מהנהוג. שלא כדעת הרב הנ"ל:

נושא ונותן באמונה בענין הלז. ומזכה השותף כנ"ל בכל אופן. ואצ"ל במתנה שנוטל שכרו משלם לד"ה. מפלפל בענין מ"ש הרב הנ"ל על הר"ן בנדרים שאינו ברור. ולא הועיל ליישבו לפ"ד המחבר: ולהמחבר ניחא.

ז שאלה עיר העומדת על ההר וא"ל חומה. אם יש לה דין רה"י לשבת מחמת זקיפת ההר שנידון כמחיצה. צ"ע ליישב דברי מהריי"ק על ענין עיר מוקפת מחיצה בידי שמים. וישוב הגון מוכרח:

ראיה נאה דמחיצה שלישית בידי שמים מהניא ודאי. דברי הרב במג"א בענין זה תמוהים לפ"ד המחבר. דין החריץ שבי"ש ושבי"א מבואר יפה יפה וביאור ד"ת חמור ר"פ עושין

פסין:
מלמד ב' דרכי' במחיצות שבי"ש (וה"ה לבידי"א כי ליתינהו ד' מחיצות) תמיהא עמ"ש אמה"ג בשם הרשב"א. אם יש לחוש בנהרות וחריצין לקרישת המים והשגה על האחרונים ז"ל:
ח שאלה כשנמצאו בעדר ג' דרוסות. אם כל העדר נאסר. תשובה למ"ש בט"ז י"ד סנ"ז. וראיה נכונה לאסור כל העדר. וביאור הענין שדינו כספק דרוסה:
ט שאלה אם יש בפאה נכרית משום פריעת ראש באשה. השגה למ"ש הריב"ב בגליון גמ' דנזיר. פאה נכרית באשה למעלה במקום שער בגלוי ודאי אסור. וביאור במשנה דשבת וגמרא הנ"ל.
י שאלה אם מותר לחשוב בבה"כ במשפטי משקלי השמות והפעלים ושאר הלכות דקדוק ל"הק. מסתברא דאסור להרהר בדקדוק ל"הק בב"הכ. לדידן דלא בקיאינן ביה. אלא ע"י בקיאות במקראות:
ולעיין בספרי חכמות חצוניות נראה שמותר בב"הכ. אפילו הם כתובים בל"הק. ונכון הדבר לעשותו ביחוד לת"ח:
יא גף העוף שהיה פגום בעור ובשר ועצם ע"י הידוק חבל הקשור בו. התיר האבר כולו. כה"ג בק"פ מיבעיא אי מתקריא שבירה. אע"ג דהתם פוגם העצם בכלל שובר הוא. וצ"ע מדוע השמיט הר"מ שיעור פגימתו. ראיה נכונה למ"ש הר"מ ז"ל שאין מנקרין הפסח שלא כדעת הר"א ז"ל. ונראה דמודה נמי בחטיטה .בסדן דאסורה בק"פ:
יב חומרת הב"ח להמתין מלהורות בכתמי נשים עד שיתיבשו. לית דחש לה אפי' בראייה גמורה. פלפול בדברי הט"ז דלפום ריהטא אייתי ראיה לחובתו וישוב הגון לזה. גם ביאור נכון בגמרא שילהי פ' היד. לימא מסייע לסברת הב"ח. ולא היא. אימא תיהוי תיובתא כלפי סנאיה דרשב"א בדרוסה ותסייעיה להטור סנ"ד. עיון בגמרא הנ"ל מ"ט לא ניחוש לחומרא בספק דשכיח להשתנות מראה דם אחר שיבש. ולפ"ז י"ל שבבלוע בעד שבדקה בו. באמת יש קצת להחמיר לכתחלה לראותו בעודו לח. וישוב דעת הרשב"א בדרוסה:
והיכא דמייתו למורה כתם יבש. בדיעבד ודאי אין לו לחוש כה"ג לחומרא בדרבנן. ואצ"ל לקולא שאם ראהו לח במראה טמא. אין לו להמתין עד שיתייבשו ויחזור למראה טהור. עם שלכאורה יש מקום לטעות מעובדא דר'. וכי אתרמי דהדר למראה טמא אחר שיבש. מסתברא,שפיר דמי לאחמורי. ואע"ג דכבר אורי בה להיתירא. ולזילותא לא חיישינן:

יג בס' חינוך ב"י נמצאת תשובה מודפסת ע"ש גאון א' מדור שלפנינו מלאה קמשונים מטעיות שנים {שונים} בהלכות נדה. גם בס' שא"מ נלכד בטעות להתיר איסור כרת ח"ו. מוצאת דם כל שהוא בבדיקה אע"פ שלא הרגישה. הרי היא כנדה ודאית של תורה לכל דבריה. ולא חילקו בה חכמים אלא לענין קרבן בלבד. עוד נכשל בעל תשובה הנ"ל בשגיאה עצומה ברואה דם. לבטלו ברוב מראה אחר שעמו. ולילך אחר עיקר הליחה הנמצאת בבדיקה לטהרה אם אינו דם צלול. ר"ל מהאי דעתא. ועוד בה שלישיה לדון כל אשה מינקת כבעלת מכה טריה ולחדש ספק אשר לא נשמע ולא נהיה (ועיין בהשמטה) ע"ז גדלה התמיהה ותוכחת מגולה מאהבה. לתופשי התורה שבדור מסכימי קיום הדפסת ספרים חדשים עם ישנים בלי בדיקה לאור העיון וחקירה ודרישה יפה והרקדה ע"ג נפה:

יד האב שקדש את בתו קטנה. בכל אופן מה שעשה עשוי. עיון בהג"א פ' אע"פ. וחילוק נכון ומוכרח שאין כל הקטנות שוות לענין זה להזהר לכתחלה. שמירה מעולה מסתירה. ספק בענין קטנה שלא הביאה שערות. אם נשארת ברשות אביה כל זמן שלא הביאה ש"ש:

טו מ"ש הרב בט"ז ליישב דעת הגאון בדין הטיל מים ב"פ וברך ב"פ רצופים. אינו מספיק כלל. וכמעט שהיא ראיה לסתור. וקצת ישוב לדבריו ז"ל:

הנראה למחבר לישב דעת הגאון הנז' באופן נאה. ומתוקן ומקובל מאד ע"פ שטת הגאונים גופייהו דאזדו לטעמייהו. אבל באמת לדידן ליתא אליבא דהילכתא. וקיי"ל כהכרעת האחרונים ז"ל ולא מטעמייהו:

ונ"מ לדינא אם הוצרך להטיל מים ב"פ קודם שבירך על האחד. לדברי הרבנים הנ"ל מברך תחלה על הראשונה. ולדברינו בזו ג"כ אין לו לברך אלא פ"א אחר שיטיל שנית. ונראין דברינו:

טז לכאורה יי"ל קושיא חמורה בפסחים (דצ"ה). ומה שי"ל בזה לפום ריהטא. אינו נראה. אמנם נתיישב היטב עפמ"ש התו'. עי"ל בגמ' הנז'. ומיושב כמו כן עפ"ד התו' בטוב טעם. ונתבססו דברי אמ"ה ז"ל:

יז חתול וכלב דין בהמה יי"ל לענין צב"ח. וחשיבי נמי בני מלאכה. ויש ראיות שמצוה על מי שהן שלו לפרנסן. מ"מ כמדומה שאין כל כך קפידא להקדים להם המזונות אם לא מתורת חסידות. אבל בהמה דקה ודאי היא בכלל. אסור לגדל כלב יותר מאחד כדי לשמור הבית. ואף הכופרי יי"ל שלא הותר אלא הקשור בשלשלת. ואפי' מאן דשרי בכופרי בלי שלשלת. מיהא טפי מחד לא. ולשחוק בהן פשיטא דאית ביה איסור מוסיף

אחד אנשים ואי נשים. ביחיד אותן המשתעשעים ומגעגעים בכלבים חלקים. מעשה עכו"ם הוא. חידוש גדול בדין הנ"ל נמצא בגמרא. ונעלם מהרבט"ז:

יח דברי אמה"ג ז"ל בתשו' (סק"ו) נכונים מאד. והרמ"ח עינו הטעתו דלא חזי ליה נרגא דבר נגרא. גם מה שחתר ח"א לסתור הוכחת אמ"ר. לא הועיל כלום. אף דברי התו' מסייעים לו ז"ל. ועדיין יש לעיין בדין זה שנ"ל להוכיח מתלמוד ערוך אפי' במצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים. יפה כח החמורה לדחות הקלה שבאה לפניה תחלה. אמנם י"ל ולדחות ראייתנו הנ"ל.

יט בענין אמירת ויהי נועם במ"ש שלפני י"ט שחל בשבת. חלוקים בעלי המנהגים. ונ"ל להכריע שאם הוא י"ט של פסח. אין לאומרו במ"ש שלפניו. ובשאר י"ט וי"כ בכלל. יש לאומרו. מיהא היכא דנהוג נהוג:

ך מ"ש האחרונים ז"ל לעשות כתפי הד"כ רחבים. הלכה מקופחת היא. ואשתמיטייהו תלמוד ערוך ומ"ש התו':

כא ש"ץ שכבר התפלל ובא להוציא את הצבור. נ"ל הכרעה נכונה. בחול יסדיר תפלתו תחלה בלחש. אבל לא בשבת. ובכל זה אין חילוק בין מוציא רבים או יחידים. ואפי' יחיד גרידא למ"ד. עמ"ש בחבורי מו"ק טא"ח (סס"ט):

כב ישוב הגון לקושיא חמורה שהקשו על הש"ך ביד (סקמ"ה) מוכרח בטעמו. ולמדנו דבתפיסת י"א אין לחלק בין של יחיד לשל רבים.

ביאור נכון בגמ' דע"ז (דנ"ט) והרווחנו שאף הנעבד בתלוש. אינו אוסר את המחובר של רבים. עוד ד"א יפה אף נעים ליישב דברי הרב הנ"ל. ונתקיים בידנו שא"ל בתלושים בין של רבים לשל יחיד:

כג בירור מ"ש בראשונה שדברי הט"ז בהשגה על הפרישה אינם מחוורים. ודברי הרב הפרישה יפה מתפרשים בב' דרכים. וממוצא דבר נלמוד למים הנעבדים במחובר דיחיד. שנאסרין בסתם. עד שיוודע שלא חפרן העובדן. וכה"ג בידוע דנחפרו לשם אליל. אפי' של רבים אסורין:

כד פלא גדול דלתלתא תנאי אשתמיט להו תלמוד ערוך. ולתרי מגו תלתא אף מקרא מלא. ובירור ענין נחל איתן ופתרונו:

כה דין בן ה' בדקה שוה לבן ט' בגסה לענין בן פקועה בהפריס ע"ג קרקע. דברי התו' בתמורה צ"ע. גם לשון הר"מ בחבורו נראה בו כעין סתירה וצריך תלמוד. הגהה נמצאת בהל' תמורה להר"מ מיוחסת להרי"א ז"ל. ח"ו לתלות בוקי סריקי בהגאון. זיל קרי בי רב:

כו פלפול ארוך בתשו' אמה"ג ז"ל בכוונת החליצה להי דמיא. ביאור ענין חלוקי הכוונות במצוה. היכא דנהנה מהן או לא נהנה. ובקנינים היכא דאיכא דעת אחרת מקנה והיכא דליתא. ביאור דין כוונת לשמו דגט וחליצה בגוי או מומר שאינן שווין בכך. והבנת לשון דבור תו' סתום בענין זה. ותיובתא כלפי סנאיה דאמ"ה ז"ל:

חליצת מומר ודכוותיה בר דעתא קלישתא דמסברו ליה וסבר. ואינו שפוי כל כך לכוין דעתו כראוי. מיבעיא אי מהניא. ופשטינן לה דלא מיבעיא בסתמא גרידא דמהני. אלא אף באנוס דאנן סהדי דלא גמר בלבו. אפ"ה באומר רוצה אני סגי. ואין חוששין למה שבלבו. השלמת הביאור בענין כוונת החליצה. ונ"מ למומר וחצי שוטה דלא צילא דעתיה . דבמחשבה הניכרת מתוך מעשיהם סגי להו:

כז וש"מ אחריתא דחליצת אוננין נמי מהניא דיעבד. אע"ג דלא מצי לכווני שפיר. פלפול במ"ש אמ"ה ז"ל בדין חליצת האוננין. ואם צריך לחוש לכתחלה למנוע ממנה אפי' במקום עיגון. מיהא היכא דעברו וחלצו אוננין. וליכא למיהדר עובדא. ודאי תו לא צריך. כהסכמת אמ"ה ז"ל. קושיא חמורה על שטת מהרי"ט ז"ל במניעת חליצת אונן. ישוב נכון לדבריו ז"ל. ותיובתא למ"ש הרשב"א בתשו':

עכ"ז יש לקיים מ"ש הרמב"ן והרשב"א לענין הבדלה דט"ב במ"ש. עוד ד"א בביאור דעת מהרי"ט ז"ל. הערה אחרת וסתירה מבוארת לדעת הנז'. והכרח לחלק בין היכא דאפשר להיכא דלא אפשר:

כח דחיות ראיות החולקים על הגאונים הסוברים דמומר אינו זוקק ליבום. וראיות גדולות לחזק דעת המתירים. ושמירה מעולה מסתירה:

לפום ריהטא י"ל הוכחה גמורה דאף מומר לע"ז הרי הוא כישראל לענין קדושין. ביטול ראיה הנז'. וקיום דעת הראשונים במומר לע"ז שנסתלק מהאחוה. תמיהא עמ"ש בהג"מר לחלק בין היה מומר בשעת נישואי אחיו או אח"כ. מראה פנים לדעת המקילין. אפי' את"ל שדינו כישראל. לפ"ז צריך לחלק בין מומר שקידש ובין מומר יבם. כללים העולים ממ"ש לענין זיקת מומר דבעל ודיבם. יעויין בגוף הספר:

כט תשובת המורה מרי דאתרא נר"ו. במומר שהוגד עליו שמת:

ל תשובת המחבר נר"ו:

בירור דבריו הראשונים בתשו' דלעיל (סכ"ח) בענין זיקת מומר לעשותו סעד לצדדי ההיתר. מיהא לאו בחדא מחיתא מחיתינהו. וחילוף הנושא הלז מזולתו. מ"ש המורה נר"ו קשה להולמו. ודברי הגאונים ז"ל ברורים. ומוכרחים אנו לחלק בין אחוה לאחוה: טעמו של המורה בהפקעת זיקה דמומר. אינו משביח שאון דעת המתירין כלל ואין לו

שומעין. שלא אמר כהלכה. ומומר וזרעו אחריו הרי הן בכל תורת נחלה. ביאור לשון הטור דלא כוותיה. מ"ש המורה בפי' תו' דב"ק נעדר הבנה. ביאור סוגיית כותים דפ"ק דחולין ולענין מה עשאום כג"ג. מפורש יפה והמורה הפליג לדעת אחרת:

תשובות חבילות שיש בהן ממש להפקיע חבל הקולות הגדולות אשר כאן נמצאו בנדון הלז נוסף על הנזכר:

תמיהות קיימות בדברי המורה נר"ו. ותיוהות גדולות נפלאות בעדות הנער ובער:

לב הערת המחבר על עסק הנ"ל שלא לקבוע הלכה מקופחת. למצוא חשבון התר אגודות מוטה אחת לאתת. שאין להם על מה שיסמוכו ואת כל ונוכחת. ולהוציא מדעת החושבים שאין אחר מעשה כלום כי בודאי הוראה של טעות היא וחוזר הדין בתשובה נצחת. ואם לא ישמעו בשלח יעבורו ומהדרא להו גיהנם כבשר הקלחת. ולשומעים יונעם יושעו בשובה ונחת:

הגאון מהרי"ט הסכים שלא לטפל בהכרעה אם מומר זוקק אם לא. והחליט שהוא ספק שקול של תורה להחמיר. ופסק שאפי' נשאת תצא. וכהסכמת בעלי הש"ע. שאף בנשאת אין מי שמקל אלא בדאניסא דלא ידעה שי"ל יבם. וי"א דאפי"ה לא סגי לה בלא חליצה. והי"נ פשיטא ליה למהרי"ט שלא היקל מהריב"ר אלא בחלצה לבסוף. לאפוקי דלא נימא שאסורה לו לעולם. מאחר שעברה ונשאת באיסור. ולכ"ע ל"ד לנשאת במשאל"ם דלא תצא. אע"פ שמנדין החכם שמתירה. משום דאינו אלא ספיקא דרבנן. ולפי"ד מהרי"ט ה"נ דינא הוא דתצא אפי' אתי יבם לבסוף וחלץ לה. משום קנסא. הא קולא חרא בדאורייתא. ואפי' לכשת"ל שיצאה ב"ק ואמרה הלכה כדברי המתירין זיקת מומר. עדיין אין משגיחין בב"ק בנדון הלז. שספק אם הי"ל דין מומר גמור. ואם מומר מוחלט עשאוהו כודאי. כ"ש בספק מומר. ואת"ל שהיה מומר באותו זמן שיצא. עדיין י"ל שחזר בתשובה. וכל המקילין לא אמרו אלא במומר בפנינו בכל תנאיו. המבוארים במש"ל (ס"ג) אבל לא להחשיבו כמת ועבר ובטל מן העולם בלי ידיעה ברורה. כדי להקל בערוה החמורה. לא תהא כזאת בישראל. ע"כ לא לעזר ולא להועיל תהיה דעת כת המתירין. אפי' לפי מה שהסברנו לה פנים בתחלה. להלכה אבל לא למעשה חלילה. ואידך הא דקיהיב להערלשהגיד הנער משמו. דין מסל"ת. ליתא לגמרי וא"ל הוכחה לא מנה ולא מקצתה:

לעולם כשמתחיל היהודי לשאול את הערל על אודות יהודי האבוד. שוב אין למשיב דין מסל"ת. ולא חילקו ז"ל בשואל לאיזה צורך היתה השאלה. אם לא בדברים הניכרים הרבה. כהנהו עובדי דמהראי ומ"ב דמוכחי טובא. וסמכי עלה קצת בשעת הדחק.

ואפ"ה פליגי עלייהו נמי סגיאי מרבוותא דלא ס"ל הכי. וכך נראה להמחבר שהיא קולא גדולה מראיות והוכחות. ונקיט כללא כי היכא דלא מפלגינן במסל"ת באיזו סבה הניעתו להגיד ולספר המעשה שהיה. כמו כן להפך בשאל ישראל את הערל תחלה. לא נתנו דבריהן לשעורין. ואין חילוק לאיזה טעם וצורך היתה השאלה. אלא לעולם הגוי המשיב לשואל. יצא מכלל מסל"ת. ודילמא ה"ט דע"ג דקבעי לאותוביה למ"ב. ותו הו"ל למיטען ט"א. הר"ן ודאי פליג אמ"ב.

דברי המ"ב בענין זה צריכין גדר שלא להניח מכשול ברשות הרבים פן ח"ו יבואו לגשת. לסמוך על אומדנא שאינה מפורשת. ואזהרה מלפול ברשת. אכן בנדון הלז אין אומר ואין דברים הניכרים ואין יתרון לבעל הלשון. חומר גדול החמירו חכמים הנאמנים שירדו לסוף דעת אדם המשותף במין:

אף לפי מי שמיקל צריך לחלק חילוק מחויב בין שאלה כללית לפרטית. גמל"ת חידוש הוא הבו דלא לוסיף. ק"ו לחידוש בין חידוש. דהיינו בקדמה שאלה. שאי אתה רשאי להוציאו מחזקת פה דובר תרמית בפרט נגד בן ברית. כת חזקה ועצומה מגדולי ישראל היושבים ראשונה במלכות ההוראה הסכימו דלא סגי בלא הני תלתא שמהתא. היינו שמו וש"א וש"ע. ויש מחמירין וסברי בכ"ה לא סגי בדהוחזקו ביב"ש. אע"ג 'דלא שכיחי שיירתא. ומצרכי בדיקה. ובעיר גדולה ודאי הוחזקו טובא בשמא כשמא. ואף דלא הוחזקו. כהוחזקו דמיין. ויש שמחמירין בה אפי' בבדיקה. וחפוש לא מהני לזמן מרובה. וגם אם לא סיים שם העיר להכירה בסימניה ומצריה במדינה ומחוז ידוע. חיישי רבוותא לתרי שוירי:

מיהא בבציר מתרי מגו תלתא לא סגי. וכל זה בלא הוחזקו. וכ"ש בהוחזקו. ובדלא שכיחן שיירתא. כ"ש בדשכיחן. ולא אמרן אלא בהוחזקה הליכת הנעלם או הנמצא (שמבקשין להתיר אשתו) הוחזק שהלך בדרך ההיא מגמת פניו קדמת המקום ההוא שהועד עליו שמת שם. ויש שמצריך לידע גם שהגיע ובא לשם. אז אין חוששין ליב"ש אחר שלא הוחזק לילך משם לשם. ובדלא שכיחן שיירתא דווקא. מה שחשב המורה דמומר יצא מכלל ספיקא דאורייתא. ליתא ואדרבה גרע טפי. דמשו"ה אפי' עד א' גמור וכשר לא מהני ביה. אף למאן דמיקל ביבמה דעלמא. במומר מודה דלא מהימן. ואצ"ל במי שאינו מוחלט למומר בבירור:

אף את"ל כמ"ד בעינן דווקא הוחזקו שנים שוים בשם זה. ואל"ה לא צריך בדיקה. ונניח ג"כ שנאמן להחזיק שם לעצמו. בד"א בישראל כשר. אבל מומר אינו נאמן על עצמו לומר איך הוא שם יהדותו. ואם לא שעמדה זאת החששה בפנינו. היינו רוצים לתרץ

דעת המורה שהקשינו עליו לעיל. אלא דמה"ט לאו שינויא הוא: לחוש לב' המבורג. ק"ו הוא מתרי שוירי:

השגה על מהרח"ש ז"ל בענין שם מתא קוסטנטינה: יתר על כל האמור ל"ד לגמרי הך עובדא לעובדי דאידכרו בתלמודא (בר ממש"ל דצריך שיוחזק בדרך ההיא ע"פ עדים שבא מעיר מושבו ושהגיע לעיר שמת בה) לפחות צריך שיאמר הוא שהיה דר שם. משא"כ בנדון הלז שלא זכר הערל אלא פ' מהמבורג ואין זו הוכחה שנולד או ישב בהמבורג ולא אפילו שבא משם. ולכן אף אם נדין אותו כמסל"ת. ולא נחוש להמבורג אחרת: עכ"ז הגדה זו אין בה ממש ואינה מועלת כלום. כי עדיין י"ל שלא ראה המבורג מעולם ולא מצפה לראותה. עם שהאמת אתו שנקרא כך. אין זה חידוש. ונמצא דוגמתו לרוב שירשו שם ליווי המקומות ע"י אביהם או זקניהם שבאו משם ונטפלו להם שמות מקומות. עד שחזר לשם יחס משפחה:

פסק הרא"ש להחמיר בע"א ביבמה. דלא מישתריא לעלמא. אתקיים ע"פ רוב גדולי הפוסקים בהסכמה. ואתאשר כדחזי לפום סוגיא דשמעתא קמ"ל הילכהא וטעמא. ועם שקצת מורים עשאוהו סניף במקום שראוי להקל מט"א. לא אמרו לעשותו סעד לקולות גדולות כמה וכמה. כמו בנדון הלז בע"א מפי גוי ואף בשאלה שקדמה. תו איכא קולא אחריתא דסגי בה למהדר עובדא ולפתוח בחרטה. משום דהוי"ל ע"א בקטמה. דלד"ה דמי כמאן דליתיה. ואצ"ל במומר דגרע טובא נמצא תקנתה קלקלתה. ודלא כבעל ב"ש וסבר דמהניא קולא דמומר לאצטרופי לקולא דע"א ביבם. במ"כ אזיל בתר איפכא והא ודאי תיובתא. אדרבה אפי' כשתימצי לומר ע"א ביבם דעלמא מהימן. לגבי מומר לא סליק אדעתא. עוד הו"ל להתרחק מהכיעור ריקה כמה מכוער אותו הנער מפורסם וידוע בעיר הזאת שהוא פסול דאורייתא חשוד לכל התורה. ניחא ליה בהפקרא. ואינו בחזרה: גם עדותו כעורה. מזוייפת מתוכה ומעצמה סתורה ושבורה. וידים מוכיחות שהמגיד מבודה ואלפוה שיקרא. מ"ש המורה נגד ספק עשה תשובה איכא ספק מת. הא ודאי אית ביה תיוהא וקהיא כחלא מתמהא. שאפי' היה הדבר שקול. מה הועיל הלא ספק של תורה הוא. אבל האמת שאפי' ריח ספק מת אין כאן. דאוקי אחזקה דאורייתא. וספק עבד תשובה. ספק מעליא הוא ודאי: עדות הנער המגיד משלשה פנים קלקל. אם מחמת גוף המעיד גוף כחוש וקל. ואם מצד הערל גופא סריקא שאינו מסל"ת כלל. ומצד גופה של עדות היא גופא קשיא וכחו"שה דלא אזיל ומפטם לשומע"ניה בפטומי מילי ממולייתא. דסתרו אהדדי מה פום סכור ממללא מלה בסלע ובדותא:

מ"ש בש"ג בפשיטות דזכרים שכנגד ה' נשים כשרים להעיד ביבמה למשרייה לעלמא.

צע"ג וי"ל ההפך: תמיהא במ"ש אמה"ג ז"ל בתשו' (סצ"ה): צריך חקירת חכם לענין דררא דממונא בההיא דהשולח חפצים לביתו הראוי לבנות לבנות. אם הדברים אמורים גם באשה השולחת. דאי אית לה כלתא לדידה משדרא. והכי מסתברא דלא שנא: שנאת חמות לכלה. אע"ג דהויא מילתא דשכיחא. מ"מ כראה שאינה מצויה אלא בדרות יחד. אבל אינו דבר מחויב בעצם. אדרבה הוא ענין בלתי טבעי. ולא נולד אלא מקלקול הטבע. ואינו דבר זר שתאהבנה זא"ז ביחוד בששוכנות נפרדות. ולכן בשולחים חפצים אין לחלק בין איש לאשה:

אלא שבדבר שבערוה חשו חז"ל לספק רחוק כ"ש למידי דשכיח כמו חמות לכלה. וה"ה לחמיה. דפסיל לה מה"ט. אפי' אי לא שכיח דסני לה כולי האי. פורתא מיהא שכיח. משו"ה נמי לא פלוג בהו לחומרא:

שמירה מסתירת המונח: העולה מזה דבן החמות פשיטא דפסול. ואף בבן הבת יש להקפיד ולהחמיר. וה"ה לחמיה: כללו של דבר יש לדיין להתרחק מן הכיעור. ואין לדבר זה שיעור. שכבר הזהירו חז"ל ע"ז מאד אף בדיני ממונות. ק"ו לערוה החמורה. שהרשות נתונה לו להחמיר לפי מה שעיניו רואות. אף בדבר שאינו מפורש כל כך ואין בזה כל חדש שהדבר מסור. לכל חכם ירא שלם לעשות גדר לדבר האסור:

מספר הקולות שבנדון הלז עד מיצוי חשבון. מלא הי"ד החזקה שהתירה וקרבה רחוקים בזרוע נטויה מלבד אחת נוספת להכרע קולבון. עיין בהשמטה מה ראה המחבר על ככה לפרסם החנפים מפני ח"ה שגרמו העמיקו שחתו לסתיר עצה ועשו במחשך מעשיהם חללו תורה צועקת לתבוע העלבון:

לג תשובה מהחכם המפורסם מהר"מ חגיז ז"ל. על ענין צדקתך שאומרים במנחה בשבת:

תשובת המחבר:

מ"ש בתשובת הגאונים על ענין הנ"ל. מתנגד לברייתא דס"ע ולדעת רוב חכמי ישראל בכלל. קושיא גדולה על דר"ת המחזיק בענין הנ"ל:

ביאור דעת הטור א"ח (סרמ"ט) באיסור קביעות סעודה בע"ש: והשגה על בט"ז: ביאור הבנת דתו' במנחות (ד"ל): להוציא מדעתו של הרמ"ח שעיקם אותו להוציא הלשון מגונה במ"כ:

וחשב לתקן על מנת לקלקל. מה תיקן:

דיוקים בלשון תו' הנ"ל. וישובם על נכון:

פלוגתא דר"י ור"ל בח"פ שבתורה מי כתבן. תליא בפלוגתא דאמוראי: אשגרת לישן הוא בתו' דאטעייה להרמ"ח: אין דרכו של גדול לפרר פירורין שמותר לאבדן ומצוה לבערן:

דברי המדרשים והאגדות בענין זה שקולים הם. ויש לכל צד פני ההראות: הקץ לכל הדברים העולים על הרוח: גנובי גנבי ל"ל להריק נפש רע"פ (ר"ת ר' עזריה פיררא) ולמלא קדים בטנו. ונמצא ישלם שבעתים. מה יתן ומה יוסיף לו לשון רמיה (הנז') מדברת גדולות על צדיק עתק. לא תקום אתו למשפט קנאים:

הגה סיגים ברוחו הקשה ולא יצא לצורף כלי. הא מנא דלא שוי חיבוליא. אבן חן שוחד דברים יעור עיני פקחים טחו מראות. מהשכיל לבותם:

כמה נאים דברים היוצאים מפי זקן חדש בע"מ דפ"ח חן: גם לשון הזוהר יש להסב אליו אחז צדיק דרכו. וטהר ידים יוסיף אומץ צוף דבש אמרי נועם: ועל שפתיו יוסיף לקח טוב:

תמיהא רבתא עמ"ש בתשו' הרמ"ע. בענין מערכת ד' תנאים שנחלקו בדבר א':

כתב הודאה שכתב הרמ"ה על תשובה הנ"ל:

לד נוסח אלקי' צוית שמוסיפין האשכנזים בב"המ על סעודת ברית. יש למנוע מלאומרן: פירוש נוסח קשה בפיוט הנ"ל: עיון בנוסח אחר מהנ"ל. דנ"מ הילכתא רבתא לדינא דמילה בלילה בזמנה ושלא בזמנה: יבואר מ"ש השי"ך על הרמ"א והרא"ש בענין זה. גם קושיא עצומה בפסקי הר"מ דנראין כתרתי דסתרי. בדין קצירת העומר שדומה {שדוחה} השבת. ונקצר ביום כשר. דמזכה שטרא לבי תרי:

דקדוקים רבים ועצומים והערות הראויות בסוגיא דשילהי פר"י דמנחות. תהיינה מורות דרך האמת בהבנתה. והילוכה הישר המוכרח בעצמו שלא כהבנת המפרשים:

המשך פשט סוגיא הנ"ל עפ"ד המחבר. ונתפשטו כל הקמטים והבן. וחזר הדין אמת בענין קצירת העומר. ופסקי הר"מ ז"ל מכוונים מאד. אין להרהר אחריו. וממילא גם הרמ"א יצא זכאי בדינו לענין מילה הנ"ל. שלא חלה עליו קושית הש"ך. מיהו לית הילכתא כוותיה בנימול תוך שמונה. ואיברא בנימול אחר שמונה בלילה כשר בדיעבד. ובמ"כ הרמ"א אזיל בתר איפכא. אולם מלבד האמור בעל הגהה נקי מטענת הרבש"ך ז"ל מכל צד. והש"ך לא דק במ"כ. וברור מאד:

ביאור דתו' קדושין (דל"א) בדרך ישר ומחודד. חד חד נחית לעומקא דדינא. דמילה שלא בזמנה כשרה בלילה. שלא כדעת הרבנים הנ"ל. ומסייע להדין פייטנא גברא רבא ודווקנא:

לה ביאור כוונת הפייטן הנ"ל בדרך אחר:

בעיא כי איקלע דאשתהו בקטן דלא מהלוה עד דערבא שמשא דשמיני. אי עדיף

למימהליה האידנא בספק יום. או למחר ביום גמור דווקא. ומיפשיטא דלא משהינן ליה. אבל בבן השמשות דשלא בזמנה. לא עבדינן. ורק יט"ב של גליות. דלא כש"ע:

לו מבואר היטב שאין מקום לק"ע בדתו' הנ"ל. נ"מ לדינא רבה בעונש מבטל מצות מילה:

לז מה שהקשו הגאונים אחרונים על התו' סוטה והגה דש"ע א"ח סקס"ט. לק"מ ואין הוכחה לסתור מ"ש ז"ל בענין שיעור תכיפה דנט"י סמוך לברכה בכ"ב אמה (סימן בך יברך ישראל):

אמנם בתכיפה דברכה להנאה או למצוה. ודאי יש קפידא בכל שהו. ומ"מ גם בזו לא מהניא תפיסת במג"א על רמ"א.

לח שאלה א בענין ח"כ הניקח מישראל על זמן: ב שנים קנו סחורה בשותפות על זמן. אח"ז שאל ראובן מה ריוח יש אם נותנים מעות מיד. השיב הסוחר ב"פ ניכוי. אז אמר לשמעון שרוצה להרויח זה וליתן מעות מיד. ושמעון לא רצה. רק כמו שקנה לזמן. והלך ראובן ושילם המעות מיד. שאל השואל אם יש בזה חשש ריבית: ג אם יש בשום ספר שאסור לטעום קודם הלל: ד פירוש לשון מהרי"א בענין ק"ש שש"ח לפי חשבון שעות זמניות:

תשובה לראשונה בקצרה ואזהרה בדרך מליצה נמרצה. כוללת בישול טענות המוניות. שאין בהם ממש. להקל ראש ח"ו באיסור חמור הנ"ל. אין ספק בו שהוא ריבית קצוצה:

חומר קניית ח"כ מישראל על זמן אינו יוצא מידי דפיו. הנזהר מה טובו ומה יפיו:

לט תשובת השניה. בו מבואר דין ישראל הקונה מגוי חובו שעל ישראל חברו. אימתי מותר ומתי יש איסור בדבר. ואיך גובה ממנו:

ומאי תקנתיה. תשלום ביאור סעיפי דין פורע חובו של חבירו מדעתו ושלא מדעתו. והסרת כל ספק ופקפוק. ביאור דין שנים שקנו סחורה ביחד בע"פ או בכתב לענין ערבות ולנדון שלנו:

מ תשובת השלישית. בו מבואר לטעום קודם קריאת הלל. יש פנים לכאן ולכאן. ומסתברא דבתר תפלת שחרית גרירא. משתי ראיות טובות. דין פירוש שעות שזכרו חז"ל לענין זמן ק"ש ותפלה ובכ"מ. מבואר אצלנו יפה בעזי"הי בחבור לח"ש ובמו"ק עטא"ח במקומות הרבה. דלא כשטת הר"מ ז"ל:

מא שאלה מרופא יהודי אם יש למצוא היתר ללמוד מלאכת הניתוח בשבת:

ביאור מלאכת אנטמיע חוששני לה מחיוב ב' חטאות. ולפחות אחת מהנה לא נעדרה. מלבד כמה שבותין הנכללין בה. דמיון כוזב של השואל שלא מדעת. מחזה שוא חזה.

ומשמן בשר הכלב המת לטלטל ירזה:

הוכחת השואל ממתו' למ"ש בירו' של גוי א"צ הכן. הוא מסייע שאין בו ממש. והיא גופא צריכא רבה. משום דמוכח טובא דלא קיי"ל הכי. מיהת במידי דמחוסר מעשה רבה דשחיטה. ודלא כבש"ג ומג"א. ותשובות גדולות לדבריהם:

השגה גדולה ושגגה כפולה לבש"ג וסתירה מניה וביה. קושיא על פסק הש"ע א"ח סשי"ח:

ומסקנא ב"ח שהומת בשבת לצורך לימוד הניתוח. ודאי אסור לטלטלו. ראיה מתלמוד גדול דמ"נ אסור בהנאה כישראל. גם סיוע ממשנה חמורה במסי' ידים שהוא קשת הביאור ומופלגת התמיהא לכאורה:

ופירושה מד"ס מופלא מאד. בדרך חדש לא שיערוהו המפרשים. דרך הקודש יקרא. מיושב דבר דבור על אפניו:

השגה על דרך המפרשים במשנה הנ"ל. סירכיה נקט ואתא לאשמועינן דמת נכרי אסור בהנאה. עוד ראיה אחרונה שהלכה כמותו:

דחיית ראיה העולה במחשבה לסתור מש"ל. ואצ"ל שאין ממש בראיה אחרת שחשב ח"א בדורנו. להוכיח ממנה כ"ז. אישור הייא אשור מוסיף. לאשר ולקיים פסק הש"ע במ"נ. יתד היא שלא תמוט מחמת הוכחת בצ"צ. שנדחת בכמה דרכים:

ועל פיהם יבוא ביאור נכון במקראות מעורבין. נראין כסותרין ומעורבבין:

אפשר לומר דאיסור הנאה דמת אינו אלא מד"ס. וקרוב הדבר אפי' בישראל. מחמת כמה הוכחות. ובכן סרה ג"כ קושיא הנ"ל. תו אנפא אחרינא לשנויי פירכא הנ"ל וחילוק בין ישראל לנכרי. עוד ד"א לחלק בנכרי גופיה ואתי שפיר נמי דלק"מ. דין הלנת צלוב נכרי על העץ באי"י:

עפ"ז נסתרה ג"כ הראיה שהביא בצ"צ מתו' דב"ק. וביאור דעת תו' הנ"ל על נכון.

אם מת נכרי טעון קבורה אם לא. אינו תלוי באיסור הנאתו. וביאור היכא אמרינן לא אמרה תורה שלח לתקלה: מ"ש הלבוש בטעם שאין שבות אצל מת. נדחה. ואפי' את"ל כן. אין ממנו ראיה כלל לנ"ד. מבאר שהנפלים אולי גרועים ממ"נ. ואף זו מן התוכחה לדון מהם ק"ו. שאף הוא אסור בהנאה כמותם. חסידי וכשרי או"ה. יש להם חלק לעוה"ב לפי התלמוד:

השואל טרח טרייה לרישא דחבית הנתזת בסייפא. לאו סב"רא ולא שפיל לסיפא. לא נחית לתרוצי סוגיא. ובחדא מחתא לא סלקא ליה שמעתא דגובתא אליבא דהילכתא. ופסיקת תלוש בשבת פשיטא דלא שריא בכל גוונא:

מיהו בחיתוך דנ"ד חוששני גם מחטאת. מתרי טעמי. מגמרא דערכין אין סתירה למש"ל כדס"ד דשואל. גם לא ירד לסוף דעת תו' שבת (דע"ה):

ביאור כמה שבותין דשייכי בנ"ד. מכללן ענין לימוד מלאכה ואומנות בשבת. דין עריכת אורלאזי וטלטולו בשבת. גזרת השבותין י"ל עיקר גדול בנביאים ובכתובים. אזהרה להתרחק ממכשול והילכתא רבתא לשבת:

דין פרכוס זימנין דחשיב כמת וזימניין חי. מבואר היטב באופן מספיק ודי. השואל דמחית נפשיה לספק נעשה בדאי. ואינו מוציא מידי ודאי:

הערת המחבר על ענין למוד החכמות. וזכרון האלקימיאה באתה ספריס ממחברים ישראלים:

מב אי שפיר עבדין הנהו דשפכי מי שפיקנארדי לתוך המים שנוטלין בהם הכהנים ידיהם בי"ט. תליא באשלי רברבי ופנים מסבירות לכאן ולכאן:

שני דרכים חלוקים בביאור משנה דב"מ סכין שמן עג"מ בשבת. ושניהם מסובלים ומקובלים אכן העיקר לענ"ד שסתמה כפירושה להקל. ומסייעא לדעת אמה"ג ז"ל. שקלא וטריא בדברי אמה"ג. ונ"מ נמי לדינא דצביעה באוכלין בשבת:

מסקנא דמילתא כי נהגו ודאי לא מחינן בהו. וכי מחמרי שבקינן להו. ולהטיל ריח לכתהלה לתוך המים בי"ט מסתברא לאחמורי:

מג עובר הנוצר באיסור. י"ל שמותר להשחיתו בבטן אמו. גם ולד כשר היכא דסייע בעבירה שיש בה מיתה. ושמא אע"פ שא"ל חלק בחטא. דלא עדיף מהיא גופה. דאינה בכלל מאבדת עצמה לדעת בכה"ג:

חידוש דין באיסור הוצאת ש"ז לבטלה. שהותר מכללו אצל צורך מצוה.

מד מראה דם כגוון ירוק ברו"ין. שהוא כעין משקה הקאו"ו וכקליפת הערמונים. יש להקל בו אף במוצאת בבדיקה:

מה הוראה דהאי צ"מ בעל תשוי באר עשק בענין ברכה על ס"י לקלקולא. הס כי לא להזכיר חלילה לסמוך עליו לקולא. וראייתו בטלה ושגיאה גדולה. עוד הוכחות נכוחות גדולות ונאמנות לסתור דעת הנ"ל:

שקלא וטריא בענין זה. ופסק הלכה כדקי"ל קיימא שרירא. דאין מברכין על סת"י אפי' במקום מצוה. אם לא מפני האונס לרפואה בדוקה. היכא דלא סגי בלא"ה.

מו גר רומיי ואיטלקי. אי שרי בישראלית לפני ג' דורות מסתברא להחמיר מדין תורה ודעת נוטה:

מז שאל השואל כמספר אחר מטתו של ת"ח מופת הדור אמה"ג. שהיתה נתונה בין צפ"לד כדעת הזוהר. ודלא כפוסקים. שנראה מעשה לסתור מ"ש בספרו. כשהפוסקים עם המקובלים מחולקים ודעתם ע"פ התלמוד מכריחים. ודאי אין משגיחים לקבוע הלכה ע"פ ס"ת.

אמנם במקום שדברי המקובלים מסובלים בתלמוד. פשיטא שאין לדחותם בב' ידים. אדרבה מצוה לקרבם ולאהבם. במ"ש רז"ל הנותן מטתו בין צפ"לד דברי המפרשים אינן מוכרחים. ויותר נכון פירושו של הזוהר לפי משמעות הלשון. לכן עלינו לקבלו בסבר פנים יפות:

אכן גם דרך הפוסקים קדוש יאמר לו. עם הכוונה הראויה. דרחמנא לבא בעי. ואפשר בכוונה לחוד סגי. אבל יותר נכון להסכים המעשה בפועל עם המחשבה. כי בשניהם יתקיימו כל דרכי התורה והמצוה ויעמדו על עמדם. וזה כל האדם. וביאור הענין ע"ד הסוד:

מח מ"ש באו"ת במלת והאסירם. מוכרח ע"פ מסרה אחריתא. ושקלא וטריא במסרה דאשכחנא בגווה סתירה לכאורה:

מט אשה ביכרה וילדה זכר. וכבר הפילה קודם לכן. ולא שתו לבן הנשים להראות השפיר לחכם לידע אם היה מרוקם. ועכשיו אומרות שלא היו יכולות להכיר אם היה ולד. רק קרוב הדבר לדעתן שלא היה ולד. לפי שזוכרות שראו הנפל שהיה דבר לבן עצביי כעין חוטין וגידין דקין מאד. ארכו ועביו כאורך וכעובי מחט גדול של נשים. והיה ניכר הראש כערך ראש של מחט הנז'. וב' עינים כשתי טיפין. גם שערה א' היתה בראשו. אלא שהי"ל זנב. שמזה שפטו שהיה בריה כעין שרץ העכבר. תשובת מהרי"ק בספק ריקום דאינו פוטר הבא אחריו. צ"ע. וישוב דעתו ז"ל על נכון. כאוד מוצל מאש השגת אמה"ג ז"ל. ביאור דיני חזקת וממונא:

אזיל הכא והכא לחומרא. לחייב בפדיון בלי ברכה. (וכה"ג ודאי יאות עבד הכהן המחזיר הפדיון. דבלא"ה ש"ד ע"ל סקנ"ה):

נ קרני בופי"לו אם כשרים לשופר. השגה על במג"א ושכנה"ג בענין קרני ראם לשופר:

נא מנהג בני אשכנז שנ"כ בנעילה אף בלילה. כשר הדבר וישר. מעיקר הדין דלא כאחרונים ז"ל:

נב הדלקת נ"ח קודם להבדלה. מבואר בטעמו ונימוקו עמו. בספר מו"ק במקומו.

נג אף שבדיקת חוטי הקנבוס קשה. והסימן שזכרו ז"ל גרוע כידוע.

ויסוד ההיתר להאמין חייט גוי רעוע. עכ"ז אי אפשר למחות בכח ולמנוע: חמץ ששלחו

יהודי דורון לחברו. ונלקח בבית המכס. ועבר עליו הפסח. וכבר נתייאש הלה ממנו. ונתנו למוכס מתנה קודם הפסח. ולא אבה לקבלו. אבל החזיק בו ע"מ להענישו בקנס. כעובר על המכס. ושוב זכה ישראל שנשתלח לו בדין. והוחזר לו אותו חמץ. יש מקום מרווח להקל בו להתירו. מכמה טעמים מספיקים ונימוקים כראי חזקים:

נד למדן שמיחה בש"ץ הרגיל שלא יעלה לנ"כ עם כהנים זולתו. אף שאמרו לו ליטול ידיו ולעלות כדרכו ומנהגו ביחיד. לא טוב הורה. וזה הש"ץ לא יפה עשה ששמע אליו: אבל אפי' לא נאמר לו בפירוש שיעלה. אם הוא רגיל ובוטח לישא כפיו ולחזור לתפלתו. לא לבד שרשאי לעשות כן. אלא חיובא נמי איכא. בשקרא שמש הכנסת כהנים. דלא כפסק הש"ע. ושמא כה"ג כ"ע מודו. ואולי אפי' באינו מובטח. צריך לעלות בכה"ג. ופירוש חדש משובח ומרווח במשנה שלא שיערוהו הפוסקים והמפרשים:

נה אשה המוצאת דם בבדיקה לאחר השתנה. צריכה לד' תנאים. כדי להתירה לבעלה לא כל כאב דינו כמכה. ואף במכה אין לתלות המקולקלת. אם אינה מבוררת וניכרת. לאפוקי אומדנא גרידא. ודאי לאו מילתא היא. ואפי' מכה ידועה ונרגשת במישוש. לפעמים איננה להועיל לה ואינה ניתרת:

דם המקור טמא אליבא דכ"פ. אפי בא ממ"א. ועובר דרך שם. גם בתשו' הב"ח לא סמך על מכה מורגשת בעליון הגוף לבד:

נו חיזוק דברי הראשונים. שאין למחות בכח ביד המקל בנאמנות החייט משני טעמים. ובראיות גמורות. אם לא במענה רך. כבוד הקדמונים לעולם במקומו עומד זכר צדיקים יבורך:

הערה והתראה לשוחטי ובודקי בני מד"ה דאיתרע להו חזקתייהו. וצריכין בדיקה והשגחה יתירה. וה"ה לכל יושבי פרזות וכפרים. בפרט כששוחטין לעצמן דרובא לאו מומחין נינהו:

נז טרפות נמצא במקולין אחר פרישת רובן של השחוטות למ"א. אז נראה בבני מעיים של א' מהן דבר האוסרה. ולא נודע מאיזה בהמה הוא. הבדל גדול שבין נ"ד. לדין הש"ע סק"י. דלא כמ"ש השואל בפשיטות:

גרגיר בוכוו"אץ או היידי"ץ בל"א וטטר"קי בלשון פולוניא. אינו מחמיץ:

נח קיום ואישור מש"ל דבנ"ד ליתא לדין קבוע לגמרי. מה שחשב השואל לטרפה ודאית. אינו אלא ספק לד"ה.

ואמנם לפי סתימת לשון השואל עצמו. אפי' ספק טרפה אין כאן. ויש מקום מרווח להתיר אף הבהמה שנמצא בה המחט בלוע בטחול. השואל לא עמד על דעת הב"ח.

וישוב סברתו שלא תמוט. מחמת מ"ש האחרונים ז"ל.
נמצא לפ"ז דין קבוע חלף הלך לו בנ"ד לגמרי מכמה פנים. עוד כמה סניפים יפים להודיע כחא דהתירא דעדיף.
נט חזר ושאל לתרץ דבריו ולדקדק במ"ש המחבר:
תשובת המחבר. אגב חורפא דהשואל שבישתא כיון דעל על. בדין קבוע לא סלקא ליה שמעתא ולא נחית לעומקא דדינא אליבא דהילכתא.
מאי דפשיטא ליה להשואל פשיטא מהפך הסברא על פיה: מעשה לסתור וראיה לחובתו הביא. ונד"ד שאני מד"דן. השואל בעי אשתמוטי בפטפוטי ופטומי מילין ונעשה כפרן ע"פ עצמו.
ס המחבר הדר לרישא לברורי ולפרושי מעשה כי הוה לא בנקב בסומכיה אלאבקולשיה. נ"מ לאכחושי. מ"ש השואל שלא מדעת עביד פרישה. ולא ידענא מאי אידון ביה דארכבה אתרי ריכשי. ולא חש לקמחיה. דנפיש בטרחיה . ולא אהני ליה. לא חייש ליקרא דסבא מר ניהו רבה. בט"ז רישא דדהבא. דעת הפר"ח ואמרתו צרופה. שאינו דבר זר אם נצטרך לחלק בבהמה אי שעל כרחנו חציה כשר וחציה טרפה. סברה ברורה היא שרירא וקיימא ובדוקה יפה.
סא בעיא דהלק"ט באוסר ספר על חברו אי שרי לעיין בו ע"י הרהור. לא דייקא. והפשטן איכפל וקמ"ל פסקו של הש"ע. איברא צריכא לפנים ולא תפשוט לאיסורא. לכאורה כחא דהיתרא עדיף. ברם הכי הוא דאיכא למבעי. כי אסר על נפשיה ספרו של חברו מהו. וכה"ג מסתברא לאיסורא בכל גוונא בין ע"י דבור או הרהור: אי נמי באוסר בין על חברו בין על עצמו הנאת ספרים בכולל תיבעי. ומיפשטא לחומרא.
סב ביסקוגוס של ספרדים אסור ללוש בחלב לפ"ד הלק"ט. ובנו הרמ"ח במ"כ לא הבין לשון אביו בעל הספר.
סג השגה עמ"ש בהלק"ט שאין לברך ברכת הראיה על פרי מורכב כלאים. אלא יש לברך עליו ברכת הזמן. וכן לשאר ברכות ראייה בשאר פסולי הרכבה.
סד תמיהא רבתא על בהלק"ט. במ"ש על ענין מי שבירך שעושין החזנים בשבת. שמהפך הסברות לעקור הלכה קבועה.
ופשיטא טפי דלא ש"ד מתרי טעמי. התנצלות בעד הקדמונים שקבעו בקשת יקום פורקן ודכוותה בשבת:
סה הוראה לקולא להתיר בשבת דברים שבצינעה. לאחות אוננת שאיננה בעיר שהמת שם.

סו הלמ"ע כהוראת רגב"ש באי"ח (סק"מ) בענין העולה לס"ת.שהראוהו לקרות פרשה מוחלפת לברך עליה בטעות. שא"צ לחזור ולברך בכל ענין בין התחיל לקרות בין לא בין בענין סמוך בין ברחוק.

סז כלי פרצליין א"צ טבילה. ואינן בולעין ולא פולטין: רחים של קאווע בעו טבילה:

סח אם להחיותו גוף הזכר קודם לנקבה. להציל נפשו מני שחת על אחת כו"כ ולית לן למיחש לזרעה מכמה טעמים.

סט לשער כתם בגריס הגס כמ"ש אמה"ג. י"ל סמך גדול בתלמוד ובפוסקים.

ע ספקות בדין היכר ציר למזוזה. וכן בבית העומד בין ב' רחובות. האחד שלפניו יותר עיקרי. מה דין פתחי חדרים שביניהם. ויש לנהוג בכל זה לקבוע ב' מזוזות בב' צדי הפתח. א"ל היכא דהיכר ציר מסייע לצד העיקרי.

עא השגה עמ"ש במ"א להקל בדין לולב שנשברה שדרתו. ותשובות חבילות שיש בהן ממש לדחות דבריו בזה.

עב בהמה או עוף שיש בהן טרפות שבגלוי הנרגש וניכר לאחר שחיטה. אע"פ שאינו נראה לעין בעודו חי. מותר למכור לגוי. אם מודיעו וא"צ לחוש אם יוכל לרמות בו יהודי.

עג תיובתא כלפי סנאיה דאמה"ג בדין י"צ אם מחמץ. דלכאורה אשתמיטו ליה כל הני תנאי קמאי ובתראי. איברא איכא לתרוצי. חילוק בי"צ גופיה וסמך למ"ש סמ"ג. מעט מים שנותנין ביין בבציר דבטיל.

עד מה שנהגו לתת כוס של ברכה לאבל לא נזכר בפוסקים סמך יפה למנהג אלא שהרחיבו גבולו בטעות. היכא דנהוג נהוג ברם אין מקום למנהג זה אלא בשווין. דהיינו בע"הב עם בע"הב. או אורח לגבי אורח לאפוקי בע"הב ואורח. לפום ריהטא י"ל ע"ז. ולהוכיח מתלמוד ערוך לייפות כח האורח נגד בע"הב (וכ"ן מזוהר) אבל רש"י ותו' נשמרו מזה.

הצלת פירש"י מקושית התו' חולין (דפז"ב) עוד ד"א יפה ליישב פירש"י בעובדא דההוא צדוקי. ופי' תו' ג"כ מבואר היטב. האידנא פשיטא אין כח האורח יפה בכוס של ב"הם. לכן דבר פשוט הוא שרשאי בע"הב לזכות לעצמו בו. וכ"ש כשהוא ג"כ אבל. וראוי לו לעשותו. אכן יש להפוך בזכות מלמד שאוכל בשכר למוד. ושיפה כחו ככח בע"הב. וי"ל לחלק עמו. י"ל ע"ז ותשובתו בצדו.

אבל עוד ראיה אחרת יש לגרוע כח השכיר. שמזונותיו אצל בע"הב יתר על שכרו. שא"ל זכייה בכוס של ב"הם. לפיכך נכון להטיל פשרה ביניהם כאשר ישר בעיני בע"ה.

עה הבא לישאל בסומא אם יעלה בתחלה לקרות בתורה. ודאי אין מורין לו להקל נגד דעת הש"ע. ומשנה שלמה היא בריי"ף. וטעם נכון מדוע נשמטה מגרסתינו. ופירושה ע"כ משמע אף ע"י אחר לא יקרא.

ומ"מ הוא דבר פשוט ומוסכם. וכמשנה שא"צ היא. השגה עמ"ש האחרונים להקל. מטעם שומע כעונה. על כרחך אין דין שומע כעונה אמור. אלא בשומע דומיא דעונה דווקא ר"ל בדברים שבכתב עכ"פ צריך לשמוע מתוך הכתב. והוי נמי ראוי לבילה.

עוד ראיה נאה ממ"ש תו' וריטב"א בענין הנז' בגמרא בכ"מ כדמתרגם ר"י. דע"כ צ"ל לפ"ד שאפי' ביחיד אסור הסומא ללמוד דברים שבכתב. ואף ע"י אחר א"ל תקנה. זה מוכרח לפי דרכם ז"ל. עוד ראיה מבוארת מתלמוד ערוך ומ"ש הפוסקים. התרת ספק בענין דברים שבכתב הנאמרים בע"פ. פסק הש"ע בסומא משתי עיניו שכשר לנ"כ צע"ג. ורמי דידיה אדידיה. מתניתין ושמעתין דלא כוותיה. ובר מטעמא דלעיל נמי ליתיה בנ"כ. משום דקיי"ל סומא פטור מכל המצות.

ואפי' למאן דמחייב לסומא במצות. אינו אלא מדרבנן וכ"ש בסומא מעיקרו דלכ"ע לא בר חיובא הוי אלא מדרבנן. ופירושא דשמעתא פ"ב דמגלה סלקא שפיר בהכי. לכן נכון להורות בסומא כהן שישא כפיו בלי ברכה. ואי בעי לאימנועי לגמרי ת"ע ברכה שעושה כהלכה. מכלל הדברים למדנו איסור נוסף בסומא בק"הת בצבור. ואפי' בתפלה לא נכון להורידו לפני התיבה. ולא עוד אלא אפי' הסומא בא' מעיניו פסול לש"ץ לכתחלה כדברי הזוהר.

בר מכל דין ואפי' את"ל דאיתיה בדברים שבכתב וחיובי מיחייב נמי מד"ת. אפ"ה לא אריך לברך בצבור על קריאה דע"פ. אפי' בפקח אית ביה משום לתא דברכה לבטלה. ופירוש נכון וישר בסוגיא דסדר יומא. אדתנן התם ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ. דריש כללי ופרטי דיני סומא ודברים שבכתב. היכא רשאי לאמרן בע"פ. וממילא בטלו דברי האומר שיש סילוק בין ע"ה לת"ח בענין זה. גם מסברא ישרה סומא העולה לתורה קורא אני עליו מקרא לא אוכל און ועצרה.

עוד ראיה חשובה. שאין עליה תשובה. שלא תחשב לסומא העולה לזכות ולטובה. כי אם לחובה. ולא זו בלבד שעושה שלא כהלכה. אלא גורם רעה לעצמו ומכשיל הרבים דמיחזי כטלולא וחוכא. עוד ראיה גדולה להחמיר. מפלוגתא דתנאי בגלילה. מעתה לא נשאר להקל לא כרעים לנתר. גם מ"ש בט"ז לחתור אל יבשת ההתר. מאליו כלה וממילא נפל ונסתר. לפ"ד הט"ז בלא"ה יקשה דרא"ש אדרא"ש. אולם אני אדרוש שטתו ריח לה כהדס שטה רענן כברוש.

בשתים יכסה להגן על הרא"ש להיות לו למחסה: בשתים יתחתן להרבות מוהר ומתן. לעשות עטרה לרא"ש אוצר כלי חמדה ישסה. ולא קיבל עליו חתן דנן אחריות תוספתא דא לא תוסיף תת כחה לחזק דעת הט"ז בהלכה למעשה. בעיקר הבנת התו' והירו' לא דק הט"ז במחילה ואטעייה הך תנא ירו' דנקט לישנא קלילא ותלי ליה קורא לד"א. ואיהו דידיה עביד בפירוש שומע כקורא שהוא כעונה. אל מכוון אחד פונה. לענין שמיעת ברכה בלבד לא יתערב עם שונה. הקורא שהוא ד"א לגמר. וצריך לגמרא דידן ולסברא. ולא סהדא רבה בגמרא דבני מערבא:

אבל אין לו ענין היכא דאיכא קפידא אפשטא דספרא כאיגרתא דמיקריא כאמתה של תורה. גם ע"פ הנעלם וס"ת נפתחו לנו שערי אורה. דבאספקלריא המאירה לא שלטא בה עינא דסגיא נהורא: בהא סלקינן ונחתינן. לזילותא כי האי לא חיישינן. שאין משא פנים בתורה ובמקום כבוד תורה לא פלגינן לצ"מ יקרא. ופוק חזי מאי דאסהידו אאמ"הג ז"ל ומי כמוהו מורה:

עו הרד"ק במלכים (א"ו) קטעי בתרתי: משם ראיה נוספת דקציצת עץ מאכל הותר לצורך מצוה. ובלא"ה נמי שרי אפי' רק להועיל בדבר הרשות. אמנם מ"ש הט"ז להתיר לקוץ אילנות לבנות בתים במקומן. צ"ע דלאו כל אפיא שוין. ויש סתירה בענין נטיעה ובית דירה. איזה מהן חשוב וצריך חקירה. הרבט"ז אגב שיטפיה לא דק בלישניה בגדר איסור זה. עם שיש לדחוק ולישבו קצת עפמ"ש בגמרא בענין זה. וי"ל אע"פ שיש היתר במעולה בדמים. מ"מ אינה משנת חסידים:

א"כ איכא לפלוגי בין איסורא לסכנתא. וא"ש נמי מ"ש התו' פי' לא יחפור: משו"ה לדבר הרשות יש למנוע אפי לשום תועלת. עכ"פ אדם חשוב ראוי לו לעשותו ע"י אחרים: איברא בשל גוי א"צ לדקדק בכך. ואפי' ישראל עושה בשליחותו אין לחוש. כ"ש אם נעשה ע"י גוי. שאין חשש לישראל לדור בבית הנבנה במקום האילן הנקצץ. ואצ"ל במקום מצוה: ב"הכ השכור מגוי יש בו משום מצוה. וגם תורת קדושה יש עליו כל זמן שכירותו לכל דבר כבוד ב"הכ:

עוד ד"א טוב להמלט מאיסור וסכנה בנ"ד:

עז מי שנהג איסור תספורת מי"ז בתמוז ואילן ואירעו אבל בט"ב. להתיר לו להקל בתער. יש פנים להקל ולהחמיר. ובאונס קצת נמי. יש מקום להתיר. רק שלא ישחית בתער:

עח שאלה מק"ק מנטובה על עסק פריעת עולי הקהל מנכסי חוץ. ותשובת הרבנים הגאונים שבעיר הנ"ל ה"י:

תשובת המחבר ה"י: מרבה בחבילות ראיות ותשובות לזכות הק"ק בתקנתן להטיל

ערך מסים ועולים על נכסי חוץ. ושאין ממש בדברי החולקים. ומשים שלום בין כתות הפוסקים:

עוד כמה פעמים ונימוקים. לאשר ולקיים מנהגיהם בסדר ערכיהם שהם חוקים ישרים ומשפטים צדיקים:

לשון חק הקיום נדרש יפה לטובת כללות הק"ק לייפות כחם בכל אופן לעשותן מוחזקים: תוכחת מגולה מאהבה ליחידי סגולה להתאחד ענפיהם אל גוף אילן הקהלה פרי בל יעשון פחם לגחלי המרבה חלילה. קודחי אש מאזרי זיקים כי לא יצננו להם גיהנם בהפרדם בין הדבקים. ואחרת לאיש שלום:

אגרת ששלחו רבני ק"ק מנטובה יצ"ו למחבר ה"י על קבלת תשובתו :

עט ח"א סידר תשובה לעבריין מה טיבה ומחכו עלה במדינחא ובמערבא: תשובה כתקנה ודאי מועלת לכל דבר פשע: ביאור גמרא חמורה שילהי סנהדרין.

משא"כ בגזל וי"ל לשלם פשיטא דלית להו תקנתא עד דמהדר לנגזל או ליורשיו: לא יאבה כי ירבה שוחד דברים להש"ית כל עוד שלא התרפס ברצי כסף ורהב רע. אם אמנם משקבל עליו לעזוב דרכו ולתקן המעוות הרי הוא ב"ת מיד. בתנאי שיסכים הנדר עם קיום המעשה בעתו: העבריין כל זמן שלא נתנדה מותר בק"הת. ולא יתנגד לזה מ"ש אמ"הג. אכן לשוא צרף צורף התשובה רפואת תעלה א"ל. להצילו מעונש ב"ד של מטה ושל מעלה. אם יש מקום לוותר על קו הדין מחשש פן העובר יקדיח תבשילו ברבים. הדא מילתא תליא באשלי רברבי. ומסתברא כמאן דלא חש לה. דברי בחו"י בזה נראים כסותרים וזרים. המחבר מכריע שבשאר עבירות שבין אדם למקום. הדבר מסור לב"ד כפי מה שיראו לצורך שעה. משא"כ בטענת דמים.

פ המחבר יוסיף שנית יד כותבת וימין מקרבת. כיש בקיאין בהטיה לזכות ויד פשוטה לקבל שבים בל ישרפו בשבת:

פא אוי לבריות מעלבונה של תורה חוגרת שק ונושאת קנא"ה. של צעקת הדרשות הבאה. מי יוכל לספר צרת האגדות הקדושות כל הקורות אותן תלא"ה ע"ג תלאה.

ביאור ננון במ"ש רש"י ר"פ חוקת לעולם תהא נקראת פרה שעשה משה: לא נצרכה אלא לפלפולא אם פרה בשנים פסולה: מראה פנים מסבירות להלכה דלר"א בת ג' פסולה. ומ"ש הר"ש אינו מוכרח. וקושית התו' ניחא.

אפ"ה נקוט דהר"ש בידך דדייק טפי: שקיל ושרי בפיסול דשערות שחורות דלא בצרן מתרי.

שתי ראיות בריאות ושונות שאין למנוע מלקרות. האזכרות המוזכרות בתלמוד. משם

אמ"הג ז"ל. וכן בשוש מסברא ישרה. אע"ג דלכאורה י"ל בכל קרא כדכתיב.
פא השני איכא איסורא למיקרי ע"פ עד גמירא. מיהא לקושטא דמילתא לית דחש לה. אדרבה צריך דווקא לקרות הכתובים כהווייתן וכן הדבר במטבע ברכות השנויות בתלמוד לשנותן כהלכתן. דלא כבמג"א: צ"ע עמ"ש הפוסקים א"ח סק"ד. עוד ראיה להנ"ל מתלמוד ערוך.
פב הערום ממצות ציצית שרוצה לעשות לו טלית בד"כ חדש בשבוע שחל ט"ב בתוכה. פעמים מותר ופעמים אסור.
פג המערער על נאמנות הגוי במלאכת הקנבוס ועל ישראל המחזיק בעסק זה אבא לפום ברא נכים.
קיבל תשובתי ולא פרכים.
פד האי דיינא דקבעי לאוקמי לברתא בנכסי דאימא במקום בנים. קטעי בתרתי. וביאור חלוקי דינים בענין פרנסת הבת.
פה דין קומיסיאנט שפשע ולא חידש פתקי לאטין שנשתלחו לידו. דחייב בפשיעה ודאי. ואימת מיפטר. וחיקור כמה דינין המסתעפים. מ"ום בדין פשיעה דשטרות. וישוב לשונות הר"מ והר"א שדבריהם כסותריס זא"ז.
מתווך השלום בין הר"מ והר"א דלא כש"ך ומסייעא למ"ש כמה פוסקים. תיובתא כלפי סנאיה דהרבש"ך בדינא דגרמי. מניה וביה ליזיל ביה נרגא איך משלם פושע בפתקות הנ"ל.
דין פושע בשמירת כתובה ואבדה בעודה תחת בעלה וקומיסיאנט שנתעצל בעשיית פרטישט וכל דכוותה.
פו דין שומר אבידה ונפקד. שלא שמרו כראוי.
פז בעל כפ"וף במ"כ כתב דברים זרים בענין יחוס ר"ג: ר"ג דיבנה שהלך לירושלם לעבור שנה מטעם מוכרח הוצרך לכך.
פח ממתני' דפ"ק דמקואות לא מוכח מידי דזבה א"צ טבילת מים חיים: ברם מפ"ה ודאי איכא סייעתא למ"ד דשוה זבה לזב בהא נמי ורמי דר"מ אדר"מ: עוד הוכחות נכוחות לדחות התוספתא שהביא הר"מ ז"ל בזה.
עכ"ז ח"ו לפקפק בהוראתו להחמיר לאחרים. ודאי אינו אלא מן המתמיהין. אם אמנם אין תפיסה על הרוצה להחמיר על עצמו.
פט חזר השואל לבאר קושייתו בענין ר"ג הנ"ל. והתנצלות המחבר עם תמיהא עליו שלא הקשה א"כ באופן יותר חזק. לכן לא יכול להבין כזאת מלשונו הסתום בראשונה. ואולם

היא קושיא חזקה ויכילנא לשנויי שינויא דחיקא.
תו אית לן תרי שינויי רויחי וקמייתא עדיפא: חדוש גדול נמצא בס' כפ"וף הקדמון. וישוב הגון. כמה מעליא הך שמעתא ליתובי דעתא. ולתרוצי אחריתא.
ק לכאורה איכא תיובתא כלפי סנאיה דאמ"הג ז"ל. בספרו (סל"ג) ואפשר ליישב קצת: מיהא קושטא משמע דלא פלוג במעשר בהמה.
קא איסור שכיבה ע"ג מטה לאבל ב"מ. פשוט מגמרא וסברא. לאפוקי מההוא חסידא דשרא. וקטעי לכאורה בלישנא דר"מר קסבר דנסיב טעמא לאיסורא ולא היא קמהדר אהתירא.
קב ביצה גמורה נולדה כדרכה בקליפה רכה. הורה למדן למלחה שלא כהלכה.
קג להחם מאכלי בשר וחלב זה אחר זה ע"י כלי בתנור של חרס. ראוי להחמיר לכתחלה משום הרחקה.
ובתנורי ברזל כפולים. חומרא יתירא היא. ובין בזה ובזה אין המאכל נאסר בשום אופן כשהוחם בכלי.
קד ישוב הגון לקושית במג"א על הרב"י א"ח (סקס"ד) והשגה עמ"ש הרב הנ"ל בשם ח"מ שצ"ל נהיה בסגו"ל בברכת שהנ"ב. ואינו אלא בקמ"ץ. וכ"ה הסכמת חכמים גדולים ונימוקם עמם.
מי שיש לו חיך יטעם צוף דבש אמרי נועם:
קה בירור דברי הראשונים שלא הבינם השואל. ולא עמד על תוכן כוונתי. ומי שי"ל לב שומע מבין לבו ישית לדעתי. הט אזנך ושמע ד"ח קימים מאירים ותמימים במשנה וגמרא בענין ברכת שברא לדרכנו הסלולה וישרה.
סיום לשוני המקוצר למעלה בתשובה למש"ע. במג"א על הרב"י מגמ' דערובין ופשוט דלק"מ. ומחמת שלא הוצרכנו לו בראשונה. כי הוא נגד המבוקש. על כן הונח לפאה בכוונה: יקבלו הרו"בין קשי"ות תשובתן בצדה תברא. אילין מרי דקדוק עניות דתורה:
בתר עניא אזלא עניותא נפישי נפוחי כפנא וצחותא. ר"ל מהאי דעתא שבישתא.
האמנם אלם פיהם הכשילם כקול הסירים כפוסל במומו ותולה קללתו באחרים.
קו ט"ב שחל בה' בשבת אין מקום להחמיר בתספורת קודם חצות של מחרתו. ואף בחל בשאר ימים דמנהגא הוי. פשיטא דלא ענשינן עלה ממונא ושמתא. א"ל משום מיגדר מילתא. דינא דעבריינא. ומאן דקרי ליה רשיעא. לית דינא ולית דיינא.
קז זמן שמברכות הנשים על הדלקת הנרות. די"ט א"ל יסוד. מ"מ א"צ למחות בהן בחזקת היד.

קח תשובות מספיקות לכל מה שעלה ע"ד השואל להכריח השארות המלבן במזבח. עוד ראיות נכוחות וידים מוכיחות לקיים. ולאשר הסרת המלבן אחר גמר מלאכתו.
קט גילוי דעת בפשרה סגי. ופשרה שבטלה מקצתה מחמת שבטעות היתה שאירע אונס דלא שכיח. לא בטלה כולה כי עדיין קיימת היא בחלק שלא חלה עליו טעות אונס.
קי גדר איסור צער ב"ח.
קיא איסור סירוס אם מתפשט בדגי הים.
קיב כבש קטן דיסוד למה היה.
קיג מנין מ"ש בעולת העוף שאם עשאה למטה אמה א' כשר.
קיד ביאור מ"ש בציור תבנית המזבח ריש ס' לח"ש שהסובב היה מובדל ממזבח בד' רוחות.
קטו קיום ואישור מ"ש בקודם בענין כבש קטן של יסוד מזבח: ביאור לשון רש"י. בענין זה: מראה פנים לחזור בו ממ"ש בקונ' בב"ה בענין כבשו של סובב הכפול.
פניית ימין חביבה. בכ"מ וחובה. בין בהלוך ישר בין בסביבה. ממקום שבא השואל לסתור מ"ש. משם יצא לנו חיזוק דעתנו.
קטז הסרת פקפוקי השואל מעלי כמ"ש בענין הבדלת סוב מהמזבח.
קיז סעד הגון לקבוע תענית ז' באדר שני משם אמה"ג ז"ל: מראה פנים מסבירות לבי הדעות שי"ל ע"מ שיסמוכו.
קיח שם הילל אם יש לכתבו מלא. בגט: בת"ה והרב"י שניהם המלכים לא עמדו על כוונת המסרה במ"כ: תמיהא רבתא עמ"ש בהגה דש"ע. שאם כתב בגט החסר מלא אינו מזיק. וי"ל בדוחק. אמנם לכתחלה ודאי צ"ל לפי דקדוק המקרא. ואצ"ל בשם הלל כשחותם עצמו בלי יו"ד. שאין לשנותו בגטו.
קיט נכון לתקן בתפלין אותיות ארוכות כדי שלא להביאן לבית הפסול. ואין בכך בית מיחוש.
קך מאשר ומקיים דעת הסובר שאשה חייבת במשלוח מנות דלא כפר"ח.
קכא ביאור דעת אמה"ג ז"ל בהוראת עוף הנמצא נעדר לב. דווקא היכא דאיכא למיתלי בהעדר ידיעה ברורה. לאפוקי מדעת מורה חסר לב דלא שני ליה.
קכב עיקר זמן ברכת הנותן לש"ב. משישלש תרנגול בינוני קריאתו. וישוב בגמרא.
קכג מ"ש בנ"ש שא"צ לנקר ריחיים כשטוחנין קמח למצה ל' יום קודם הפסח. היא קולא שלא נתגלה טעמה. ומ"ש מהרי"ל בכיוצא בזו להקל. תמוה. שנראה דאסור מדינא.
קכד מי שלא היה יכול לקיים מצות ציצית בחייו מחמת אונס. אם יש לעשות לו טלית מצוייצת במותו. מראה פנים לכאן ולכאן. ופשר דבר.

קכה דבר מתמיה וזרות כפול נמצא בהלק"ט בדין הנחת תפלין.
קכו ראיה נאה שמותר לנדה לשתות מכוס של ברכה לאחר ששתו המסובין: טעם לשבח למנעה משתייתו: תמיהא רבתא על בח"א. וישוב קושיתו בלי שום ריח דוחק.
קכז אם בני ישראל דרי ח"ל בזמן הבית. היו חייבין לעלות לרגל: עיון במ"ש התו' בטעמו של ריב"ב שלא עלה לרגל.
חקירה בדין הנ"ל. וממקרא מלא דיבר הכתוב. נראה ברור שאינה מצוה התלויה בארץ. הרחוקים שבא"י. בודאי חייבין מהכרח הכתובים. עכ"ז צריך למצוא פשר דבר בדרך ישר שהחובה מוטלת על כל השוכנים קרוב לירושלם מהלך שלשים יום. וזה בין בארץ בין בח"ל הכל אחד בראיות נכוחות. מטיל שלום בין המאמרים הנראים כסותרים וזרים בענין אורך ורוחב א"י: ויצא דין בני א"י לחייב כולם בעלייה לרגל איש אל יפקד מהם. עוד ראיות נכונות וישרות למוצאי דעת לשני חלקי כלל משובח הנ"ל: טעם לשבח שלא פסק הר"מ להההיא דר"א דמי שא"ל קרקע פטור מראיה: עוד הכרח גדול לדחותה מהלכה: וי"ל ד"א ישר וטוב באותה מימרא דר"א הנ"ל שלא כהבנת התו'. באופן שהיא הלכה קבועה.
מיהא ודאי נכון הדבר לעלות לרגל מכל מקום שהוא וגם מח"ל הרחוקה הרבה. ומשנה שלמה היא.
קכח מי ששמע שמת אביו בן מאה. ולא נודע אם הוא תוך שלשים לשמועה. פטור מלהתאבל: צל"ע בחזקת חי. אי דיינין ליה ודאי לענין גטין וקדושין. וכן במת לפנינו צריך חקירת חכם כה"ג.
קכט פלפולא בעלמא בגמ' דיומא (ד"ע) ולא נצרכה אלא לחדודי. דקב"ה בה חדי.
תירוץ נכון לק"ע בגמ' הנ"ל: ונ"מ לדינא ומסייע למ"ש במג"א בשם הרי"ל: איברא לדידן מסתברא דליתא. וקושטא דמילתא בפי' סוגיא הנ"ל אליבא דהילכתא. ומוטב שידחה כבוד צבור בכה"ג ולא לגלול ס"ת. ק"ע מתורצת עוד בב"א ישרים.
קל ישוב הגון לקושי הנראה בפירוש הר"מ במשנה י"א פ"ג דסוכה.
קלא ידים מוכיחות לפרש המשנה פ"ק דר"ה. שעברו מ' זוג ועכבן ר"ע. מעשה כי הוה בשבת הוה.
חזר השואל וכתב באורך ורוחב להעמיד דעתו בפירושה. והוא דרך חול.
תשובת המחבר בחיזוק וקיום דברי האגרת הראשונה בפירושא דמתני' הנ"ל: אין מוקדם ומאוחר בתורת המשנה בסדור דברי תלמיד לפני רבו מבורר ע"פ עדים רבים.
הסרת פקפוקי ודקדוקי השואל: ביאור ענין זכרון שמות תנאים בעלי שמועה נזכרים

במשנה פעם מרובין פעם מועטים. וע"פ הרוב שמות המקבלים הקדומים נשמטים: עדות המעשים המובאים בדיני המשנה: לעולם שנויה מאוחרת לדברי התנאים המחולקים בהלכה ההיא: אגב חביבותו וחשיבותו דמעשה רב.

מראה פנים מסבירות לקיים דעת השואל בפירוש משנה הנ"ל: מ"מ עלובה עסה שנחתומה מעידה שהוא מעושה. ואינה נלעטת בלעיסה.

סתירת סברת השואל ושבירת הוכחתו מהירו'. וענין דחיית שבת אצל עדות החודש מבוארת. וא"ש פסקי הר"מ: עוד ד"א בירו' באופן שאינו לעזר ולהועיל לפי' השואל. בירור שגגת השואל במ"כ בזדון הוראת היחיד להחמיר נגד הב"ד הגדול אשר חשבה לטובה ואינה אלא רעה חולה ואשמה רבה. ואית בה לתא דחיוב מיתה בי"א או בי"ש ושמתא. אף בשוגג מיהו מיחזי כי אפקרותא. ולא ינקה בב"ד של מטה. מראיות ברורות. תשלום הביאור במשנה הנ"ל עם הירו' שעליה מפורש יפה. בירור ענין חשש מכשול הע"ל כמה כחו גדול ביחוד בענין קביעות המועדות לדחות אף איסור תורה. אם יראה בעיני הזקנים שיצא בנין מתוך הסתירה.

ואף ר"ע והעומדים בשטתו יודו בכך. וטעם מחלוקתן. האמת עד לעצמו ונתגלה טעמו של הר"מ ז"ל בפסקו ונימוקו עמו: שמעתא ממילא רווחא. הוכחה נוספת לקיים ולאשר הנחה דלעיל. מן הגמרא דמנחות א"ל סיוע להשואל להכריח פירושו במשנתינו.

קלג שכחו להפריש חלת ח"ל מלחם חמץ שאפו. אם יש תקנה לאכלו בשבת ע"פ. הב"הט לא חש לקמחיה בענין זה. ומ"ש במג"א בדין הלז אינו מחוור. והעיקר שאין מקום להחמיר בה לגמרי. אלא משייר כמו שירצה. ואם יש כהן טהור אוכלה הוא או בהמתו. וא"צ לחזר אחריו שאפי' הזר יכול לאכלה ע"י ביטול ברוב.

קלד טעות כפולה בס' קשל"ה בדין הפרשת חלה.

קלה קושיא עצומה בבתרא דיומא משם אמה"ג ז"ל: תירוץ המחבר יצ"ו ויצא ממנו דין מחודש לענין ביטול איסורן: נ"מ תו לחלה שחזרה למקומה: ובחי' לי"ד כתבתי דין חלת ח"ל לענין זה: עוד ישוב הגון לקושיא הנ"ל ולמדנו דבר חדש בדחיית איסור תורה מפני איסורין של דבריהם:

קלו בעיא מצורע בזה"ז מהו שיטהר בצפרים ותגלחות להתירו בתש"ה. חובה לא מספקא לן וכ"ש תגלחת ראשונה לחוד לא מיבעיא לגמרי דלא צריך. כי קמיבעיא דאי בעי ועבד ב' תגלחות מי מהני ליה האידנא בכהן חזקה ובלי קרבן. בתוספתא משמע קצת דטהרת מצורע אינה נוהגת אלא בגבולין. עם זה מתבאר יפה גמרא ריש ברכות.

וצ"ע מנ"ל להר"מ בפשיטות כל כך שנוהגת בח"ל. אע"פ שהיא חובת הגוף. וכ"ש עכשיו שבטלה טהרה בארץ העמים לגמרי. ושלוח טמאים גם בא"י אינו נוהג בזה"ז.

קלז לשון רש"י חמור מאד במנחות (דפח"ב) מיושב קצת. עוד ד"א נראה ונדחה:

קלח איבעיא אי בעינן כהן לנגע מוחלט בטומאה. או לא: מסייע להך סברא בתרא ממתני' פ"ד דנגעים. והכי מוכח נמי מלשון הר"מ וביאורו. והערה נגדיית הראויה והצלה מצויה.

עוד שמירה מסתירה ואיפשיטא בעיין דספיקא דאורייתא היא ולחומרא: ביאור הגון מאד. בגמ' זבחים (דק"ב) וספרי החמורים ביותר.

קלט הסופר ספירת עומר ברי"ת לא יצא דלא כבשנה"ג. והמונה ע"י קריאת אותיות במילואן מכוונות למספר אינו משובח. וספיקא הוי:

מי שאינו מכיר להי"ק וספר בו. י"ל שיצא דלא כבמ"א:

קמ חברים שנשתתפו בקניית סחורה והתנו שאם ירצה האחד להסתלק יתנו לו דמי חלקו אם צריך לתת לו כל הדמים המגיעים לחלקו כפי שיווייה. או אין לו רק דמים שנתן. לכאורה י"ל דלא גרע מאילו לא התנו. ומראה פנים מסבירות שלגרוע כחה בא התנאי דלא כבט"ז: ולמחבר נראה דאזיל בתר איפכא. נ"מ דאי תפיס. גם במ"ש הרב הנ"ל שאילו רוצה היה מוכר חלקו. דבריו נראין תמוהים. ומסתבר למחבר דהשתא דאתני אם מכר חלקו לאחר. אינו מכור שלא מדעת השותפים. רק בדמים נוטל חלקו והולך לו.

מצדד קצת לזכות הרב הנ"ל בדינו. עכ"ז מידי ספק לא יצא. ואצ"ל בנדון דידיה. ודינא הוא דאזלינן לקולא לנתבע.

קמא מ"ש התי"ט בחי הפתוח שאינו סמוך בשום פעם. משגה הוא: ויובן מ"ש בגמרא ריש פסחים:

גם מה שחשב להביא סיוע מדברי הר"מ במדע הוא עזר כנגדו ואין לו הבנה. התי"ט והרש"א לא עמדו ע"ד הר"מ ז"ל ולא ירדו לסוף דעת בה"ע:

ביאור כוונת בה"ע על הנכונה. וטענתו על הר"מ טענה. פירוש הכתוב בחי העולם בד"א נכון. ראיה חדשה מכתוב אחר שבדניאל והיא ראיה מוכרחת ותשובה נצחת: עוד ד"א בקישור מלות אל חי והדבקם יחד אל מלת העולמים. ובאופן שלא ימצא רק בפת"ח ועדים רבים מפי הקבלה וס' הזוהר שהוא פת"וח ואין סוגר. ולא יתהלל חגר. ופוסח על סעיפים נרפים.

קמב תשובה למ״ש הרמ״ל בפשיטות להכריח הנפקד להוציא מת״י ממון שא״ל תובעים ולא יורשים ידועים למסרו ליד ב״ד.
עוד ראיה גדולה נגד דעת הרב הנ״ל. וטענות עצומות לסתור הפ״סד שגזר ז״ל. קשה לעמוד על סוף דעתו ז״ל באותו נדון.
קמג שבע בעיי א איך יש לברך על מצות תפלין אם בפת״ח הוי״ו או בחול״ם: למחבר יצ״ו נראה דעת הראשון ברור.
קמד ב במג״א במ״כ לא עמד על כוונת לשון הברכה בזכרונות דר״ה. ומיושב מ״ש על הריב״ש דלק״מ: ואיכא למידק אדריב״ש מט״א. מ״מ הנוסח לא יתנסח: ספק בדין נודר מזרע יצחק.
קמה ג נוסח כל נדרי שבידינו היום מורכב אתרי ריכשי. ועלתה בו תמו"רה זרה ותיקונו הנכון. דלא כאחרונים ז״ל:
קמו ד מאשר ומקיים מנהג האומרים בברכת הברית צוה בניקוד חיר"ק הצד״י לשון עבר דלא כבש״ך. והשגה עליו ז״ל ממקרא מלא. ומ״ד הכי או הכי לא אשתבש.
קמז ה אי שתיקה כהודאה וכמחילה דמיא לענין נתינת ר"ק. תליא במ"ש הט״ז דבאינו תובעו. אין ב״ח גובה ממנו. ש״מ דפטור מיהא בדיני אדם וכ״נ ברור דלא כבהכה״ג: אדרבה נראה שאינו יכול לחזור ולתובעו משמחל בלבו. מיהו כל כמה דלא מחל בלב שלם ויש אמתלא לשתיקתו. מצי מפיק מניה ודאי. ובמקום ב״ח שוב אין בידו למחול. כשטוען שכבר מחל לו. אע״ג דמהימן כה״ג צריך מיתון וחימוץ הדין. ולמדנו עוד לענין ב״ח דמלוה אם גובה מר״ק שלקח. במקום שאין תובע. דמגבינן בסתמא. וכי קאתי אידך ותבע. או המקבל בעי לאהדורי מנפשיה. מצי עביד. אלא מיהא היאך לא מפיק ומפקיע מיד ב״ח אלא בשבועה.
קמח ו בענין ריבית אין חילוק בין עני לעשיר. כל שיש ריוח והנאה למלוה. ברם היכא דכל האחריות על בעל המעות. או שכל הנאה שלו. אפי׳ אחריות על המקבל. ודאי שרי: ונתעלם מהרב המובהק בחוי״י ז״ל דבר זה עם היותו הלכה פסוקה וקבוע בש״ע ב׳ פעמים. כנראה אשתמיט ליה נמי תלמוד ערוך בב׳ מקומות שלא זכר ולא פקד אותו כלל והוא הנדון: לפום רהטא אייתי לכאורה ראיה לחובתו. ודיחויא דדיה. לאו דיחויא. ולכל האי לא הוה צריך דודאי ל״ד לגמרי.
קמט ז שיש להדליק נ״ח תוך פנס ועששית מראיה גמורה: שמירה מסתירה לכאורה. עוד הוכחה ברורה שיוצאין בו י״ח וטוב הדבר וישר למאן דאפשר.

קנ לשון רש"י כתובות (דס"ט) שנתקשו בו רבים. מבואר יפה. ולמדנו בו ד' הלכות גדולות חדא וחדת היא דפרנסה לבת גדולה אינה נגבית מיתומים קטנים אלא בשבועה שלא גבתה ולא מחלה ושלא ידעה אם ציוה האב שלא תתפרנס מנכסיו.

ואחין גדולים נמי כי אמרי תשתבע בעיא אשתבועי. וכי טעני אינהו פרעינו מיהמני בשבועה. ומיתמי האחין שמתו אחר אביהן. אינה גובה אפי' בשבועה. ונראין הדברים נכונים ומוכרחים מאד. אלא שצ"ע מחמת סתימת ושתיקת הפוסקים מכל זה. ונמצינו למדין עוד דאף מלקוחות אינה גובה אלא בשבועה:

קנא לשון הגה דש"ע י"ד (ספ"ז) דחוי אצל כל האחרונים ז"ל. ולמחבר יצ"ו חוזר ונראה. מ"ש הט"ז בה אינו נראה: דא תהא למיקם בפי' הגהה הנ"ל שלכתחלה יזהר שלא להושיב תרנגולת על ביצה טרפה לגדל אפרוחים. ולדידי איסורא נמי איכא ושמא אף בדיעבד אסורה באכילה למי שנעשה בשבילו:

קנב אות היוד שבאלהינו ושבשאר נטיות שם אלהים שהשמיטה הסופר אין לתלותה. אע"פ שבודאי איכה שרשית כמ"ב. ודלא כבט"ז. מ"מ עיקרית היא בלי ספק לענין קדושת השם. ושני הרבנים הגדולים הנ"ל נסתבכו מאד בדבר פשוט הנוגע לידיעת דקדוק לה"ק. בלשון אחרת ידברו ובלעגי שפה רפה. במ"כ נפלו במכשול ר"ל מהאי לישנא בישא דגידופא.

ותוכחה מגולה מאהבה ללומדי תורה שיקפידו על לשונם כדי שתתקיים תורתן בידם כל אמרת אלוה צרופה: קדושת אותיות השם ב"ה ודאי לא בקריאה. ולא בנחות ולא בשרשיות כללי הדקדוק תליא כט"ז. ותימה שנסתבך בהוכחה: ולכן אף אלהי הפתוח יו"ד שלו קדוש כעיקר השם ממש מק"ו דלא כט"ז. והירו' שהביא ז"ל הוא קשה הביאור. ומ"ש בו הרב הנ"ל לא מן השם הוא.

דעת המחבר נוטה להסכים עם הט"ז בכינוי נ"ו שבשם אלהנו שמוט היו"ד שנתקדש. עם היות מ"ש הרב הנ"ל אינו מספיק. ומתבאר משפט שם אלוה ע"פ מנהג לה"ק: ומסכים להתיר בנ"ד הקדירה. וא"צ גניזה . וכ"ש שאין למחוק ולגרוד כדעת הרמ"ל בתשו':

קנג מ"ש הש"ך בפירוש הגה דש"מ י"ד (סרע"ה) נפק קדירת אזכרה. דרך רחוקה היא דחוקה וצרה. במ"כ לא דק לכאורה. הקדירה מצד עצמה ודאי אין בה איסור במקום הצריך ע"מ לתקן.

אדרבה יראה שהיא מצוה. והיב הנ"ל לפום ריהטיה מייתי ראיה לסתור. וביאור לשון הר"י בן הרא"ש דלא כוותיה: וליכא למיקם אדעתיה שפיר מנ"מ מהך שקלא וטריא.

זיל הכי או הכי מאן שריא. ומשמע נמי דאזיל בתר איפכא בדעת הרא"ש דס"ל טעמא דקדירה חמירא. ובקושטא אנקבים ביריעה הוא דקפיד בטעמא דאיסורא. ולפום הכין איכא לפלוגי בין דיעבד ולכתחלה. וקדירה לקולא: נמצא העולה בידינו באזכרה יתירה לית דחש לדר"י בראי"ש. אלא ודאי מקדר ומציל הירעה מגניזה. וה"ה לשתים שלש. ולכל צורך תיקון השם. בדלא סגי בלא"ה. דשפיר דמי. ובארבעה אסור מתרי טעמי. ולצורך תיקון הפרשיות העיקר שאין תקנה לאותה יריעה אלא מסלקה אפי' אינו פוגע בשם. וכל זה לכתחלה. מיהו דיעבד נראה דמהני:

קנד בעיא באותיות הנטפלות לשם בין מלפניו בין מלאחריו אם מותר לכתבן חוץ לשטה. ומיפשטא לחומרא לכתחלה. ובדיעבד לקולא. אבל במקצתו של שם עדיין צ"ע למעשה. בין בתלייה. בין בחוץ לשטה אף בדיעבד.

קנה כהנים הרגילים להחזיר פדיון הבכור. שפיר עבדי. האידנא אשתני דינא. וחיובא נמי הוא לאהדורי ואית לפרוקי בעל מנת להחזיר. אף לכתחלה. וש"מ חומרא לאידך גיסא כל כמה דמצינן למהדר בתר כהני אחריני מהדרינן ואריך.

קנו לאסור פולין לבני"ם (הנקחין מהנכרים) אינו מן המוח: קושיות הט"ז והש"ך על הב"י בדין אפר נטל"פ במ"כ אין בהם ממש. ודינו אמת נאדר בכח: והאבן אשר ירה המורה עת כנוס אבני השדה. אם אבן הוא נמוח.

קנז וויכוח במ"ש מהריי"ק לתרץ קושיא קדומה איך הולכין אחר הרוב גבי סנהדרין ודיינין עם היותן קבועים. ואקושיא מתיישבת בבי אופנים נכונים. ונ"מ תו לדינא דנהיגי האידנא למיזל בתר רובא דפוסקים ומחברים דליתא קמן. ולא חיישינן למיעוטא אע"ג דקביעי וידיעי. וא"ש נמי דלא ליקשי תו בהך ענינא.

קנח דברי התוי' סוף מעילה קשים וסותרים זא"ז לכאורה. גם בפר"ח הניחם בתימה: מראה פנים מסבירות להלכה שאיסור ד"ח מן התורה. ותנאי ואמוראי פליגי בהך סברא וסרה הסתירה. כי התוי' הנ"ל תירצו יפה אליבא דר"ע דווקא אף אם באמת לדידהו לא ס"ל: אמנם מ"ש הפר"ח להוכיח מדברי הר"מ והר"ש שאינו אלא מדרבנן. אין זה מוכרח כלל. וי"ל ההפך. גם קצת השגה למ"ש בכ"מ פט"ו מהל' מ"א.

קנט מ"ש בהגה דש"מ לאסור לכהנים. לצאת דרך שע"ה משום סוף טומאה. אינו בגדד נמנע. ולא קשה הציור. אף אם כדין נדחה לפי המכוון ממנו.

קס ביאור לשון ס"ח (סרפ"ג) ונ"מ לדנא דקנה לס"ת א"צ כלל לחזר אחייו.

קסא יש פוסקין צדקה ברבים ונותנין. ויורדין מנכסיהן שמפסידין ממונם בעברה כפולה בחלול שבת ומושב ליצים. ומ"ומ בדברי במגי"א ז"ל בענין אמירת מ"ש בשבת.
גם המתחסדים להניח משכון על נדרם. אינן מנוקים בצדק.
קסב קריאת הגאזעשין בשבת. אינו איסור ברור. ולסוחרים ראוי להתרחק מקריאתן:
קסג בעל כנסת חדשה. חזה חזות קשה. בישוב קושית במג"א א"ח (ס"א) בענין אשם נזירות וקריאת הפרשה ויה"ר. נשתקע הדבר ולא נאמר כל מאי דאמר אית ליה פירכא.
אגב חרפא שבישתא כיון דעל על. ואזיל בתר איפכא.
קסד לשון רש"י פ"ק דשבת (דט"א) מבואר יפה וא"צ למה שנדחקו המפרשים ז"ל. והשגה גדולה על מהרש"א דאגב שיטפיה לא דק. ונתחלפו לו ד"ט בד"א. ואי אפשר להתנצל בעדו בשום אופן. ונתגלה טעם משובח מה שפסקו הלכה כאביי במקום ר"י רבו לענין שיעור מבוי בד"א.
וזה גרם לו במ"כ שלא עמד על כוונת רש"י ותו' ונלחץ בדבדהם לחנם שכוונתם רצויה וברורה מאד. נ"מ תו לדינא דלחי בחומה הנכנסת על פני רוחב המבוי מזה ומזה. אפי' אם יש בעובי החומה ד"א ויותר נדונת משום לחי להתיר עכ"פ את המבוי בנראה מבפנים. אע"פ ששוה מבחוץ. ותוך הפתח בלא"ה צריך לחי אחר להתירו. אבל אינו בטל מתורת לחי לעצמו של מבוי עד שתהא בולטת ד"א לתוך רחבו של מבוי. ולמעשה צל"ע בזה.
קסה המגדל יתום או בנו של אדם אחר וקוראו בנו. והלה קורא לו אבי. שנדרו זה מזה בשם בן ואב סתם או שנתנו זה לזה בלי זכרון שם העצם. ספיקא הוי. ואזלינן ביה לחומרא. דהיינו בנדרים נאסרים זע"ז ובממון חומרא לתובע. ברם ביש לו בנים למגדל. נראה פשוט שאפי' בנדרים אין המתגדל נאסר. ואפשר דה"ה איפכא דאם יש אב למתגדל אין המגדל נאסר בסתם. ולא פשיטא כולי האי. אמנם במתנה כה"ג פשיטא טפי דאין המתגדל בכלל בנים. ואף במקום בת אין לו כלום. כך נ"ל. וכן בכל אופן אין המגדל במשמע אב טבעי לענין ממון בסתם. אם לא היכא דמונח טובא. חורגו שאינו גדל אצלו ודאי אינו בכלל בן לשום דבר. ופלפול בתשו' מיימוני בענין זה.
קסו לומדי הזמן שחשבו שאין להלביש המת. כי אם בטלית של מצוה דווקא. קטעו בתרתי.
קסז בחור שהלך על הבערש בישי"ק לבקש ב"ח גוי. מיראת בריחה. ולחצו על ההבטחה אם יש עליו עונש בפרט שגרם לעז על ב"י וצווחה: איסור הליכה של בערש בישי"ק אפי' לבטלה יש לו עיקר בתלמוד. וההולך לחפש ב"ח והכריחו בערכאות להעמיד ערב. יש

מקום להפך בזכותו. ואי איתשיל לכתחלה נמי מורינן להיתירא. תשובה למ"ש במג"א. איברא בנ"ד אם יראה בעיני ב"ד יפה שראוי לקנסו לצורך שעה ומיגדר מילתא. רשאין הן מאחר שגרם לעז על היהודים בין הערלים. ולא נמלך תחלה לעשות ע"פ ב"ד: להבטיח ספינה בשבת אפי' ע"י ערל. ומפני סכנת ממון סך עצום רב. מ"מ אסור בלי ספק.

קסח עיון רב ורחב ידים בענין ב' י"ט של גליות לבני א"י ויושבי ירושלם. הן הגרים והן התושבים והבאים להתיישב שם או היורדים לח"ל לגור בארץ מצרים. הא פשיטא לי דהיכא דלא מטו שלוחין אף באי"י צריכין למעבד בי"ט. ושמירה משבירה: ביאור נכון בגמ' תו' ריש ביצה. ועפי"ז נתחזק ג"כ דעת הרי"ף ז"ל.

שהוא ודאי עיקר במנהג א"י וירושלם בבי"ט דר"ה. ואין מקום למה שהשיגו עליו ודוק: והשתא דאתית להכי מסתייעא סברא דילן דלעיל מההיא נמי: וכן מתבאר בחבור הי"ד להר"מ ז"ל שכל עיקר עשיית י"ט א' תלוי במקום שהיו מגיעין שלוחין לשם בלבד לא באי"י כלל: וביאור לשונו פ"ה מהל' ק"ה להשמר ממכשול בהבנהו בהיותו באמת קשה ודחוק קצת לכאורה. ולמדנו ממנו עוד בענין מקום מסופק שבא"י. ובזה י"ל ב' דרכים א' להקל וא' להחמיר. והאחרון נראה עיקר בכוונת הר"מ ז"ל וכן הלכה. איברא הא מיספקא לי דילמא מדינא כל בני א"י מיחזי חזו למנינא דבי"ט בכולהו מועדות. דהכי ודאי משמע סתמא דתלמודא.

פלפול וביאור הגון בשני אופנים בסוגיא ריש ביצה הנ"ל וא"ש נמי אליבא דהילכתא והבינהו. ביאור בגמרא דפמ"ש והוא דבר ברור מוכרח. המנהג אינו עד ראיה בדבר זה. מ"מ חלילה לנו לערער על מנהג בני א"י הקדום היכא דנהוג למעבד י"ט א' לתושבים המוחזקים במנהגם ע"פ חכמים. גם יחיד הבא לשם מח"ל ודאי אינו רשאי אף להחמיר לעצמו אם אין דעתו לחזור. אבל אם עלו עשרה מח"ל ונתיישבו שם. י"ל שרשאין להחזיק מנהגן בשני י"ט ש"ג. ואולי מדינא חייבין. ועכ"פ במקום שאין קבועים שם ישראל הנוהגים רק יום א'. ואצ"ל במקום שלא נודע ודאי שהיה פטור שום פעם מי"ט ב'. שראוי ונכון הדבר לעשותו אפי' הוא קרוב לירושלם ובאורחים שדעתן לחזור לא מיבעיא דחייבין כחומרי מקומם. אלא שאם יחיד הוא מ"מ לא יתראה בפניהם במנהגו. ואם צבור הם עושין כמשפטם הראשון בפרהסיא.

ובזה הסכימו חכמי א"י האחרונים חדשים גם ישנים. אבל בח"ל אין חילוק בין יחיד לצבור בין דעת לחזור או לא. בכל ענין חייבין לנהוג בי"ט בישוב אפי'בצינעא. בזה הכל שוין מתורת מנהג לפחות. ולדעתנו מדין גמור. אלא שיש מי שאמר שאין מנדין אותו אם עברו ודבריו צ"ע. עוד תוספת ביאור בגמרא הנ"ל. מנהג של חומרא שסבתו המקום

לעולם חל על האורח בין דעתו לחזור בין לא. ותמיהא על הרדב"ז שנעלמו ממנו דבריהם ז"ל. ובעל לק"הקמ לא חש לקמחיה ולא אבדיל בין תפלה להבדלה אף כי לחטוף כוס בפומבי באלמות הברכה תחשב לקללה:

ושונה בדבר שלא מצאנו לו חבר ובדה מלבו חילוק בענין קריאת התורה שלא היה ולא נברא. ומסייע לן הא דכתב אמה"ג בתשו' דמפליג נמי במנהג שהמקום גורם לו אין שייך לו מר בו שנותנין עליו אפי' חומרי מקום שיצא משם. וכ"ש דשפיר קאמינא דפשיטא טפי לאידך גיסא דבכל כה"ג ליכא לאשכוחי היתירא לקולי מקום שיצא משם אף בצינעא. ואפי' שדעתו לחזור. איברא בענין אורחי א"י הבאים מח"ל ס"ל איפכא מדעת חכמי א"י. דילמא לא הוה שמיע ליה. ואי שמיע הוה הדר ביה. ומשום דלפום ריהטא חומרא היא דאתיא לקולא משו"ה לחומרא לא דק: חומר גדול הנהיגו חז"ל ביט"בשג. ועקרו בשבילו מ"ע חמור גם ל"ת התירו כי היכי דלא ליתו לזלזולי ביה ועשאוהו כמעט כשל תורה. ועונש העובר חמור משל תורה. ואינו מקבל ביטול עד שיבוא מורה צדק דבנה בית הבחירה: הא דבעי מהריט"צ למימר יט"ב לגבי חי כחול שוינהו ולא שיחיה אלא יסגף עצמו ברעב מי ס"ד ותמיהא טובא. ובתרייתא עדיפא אחריתא דאמר האי גברא רבה ממערבא מסייע לדידן בקמייתא: כללים העולים ממ"ום הלז לעולים לא"י יחיד או רבים לאורחים ולאזרחים והבאים להשתקע:

וכן ליורדים משם לח"ל בין דרך ארעי בין לקבוע:

קסט אף הכונה רק חדר א' חדש. צריך לשייר אמה בלי סיוד. ובית שיש לו חדרים רבים. דיו באמה א' כנגד פתחו הראשון:

בחומרא דטרכסיד יש מקום להקל מיהא בחדר נוסף טפל לבית. ואולי אף לבנות בית שלם כך. האידנא שרי. ואפשר שע"ז סמכו כשנהגו להקל:

קע להדפיס מטבע מתכת. בדמות פרצוף אדם. לישראל אסור מב' טעמים א' איסור של תורה וא' של דבריהם: וזה לד"ה אף לדעת הרא"ש דמקל צ"ל כן. ופירוש משובח מאד בכיוון סברתו. עפ"ז נתבאר גם לשון מכילתא יפה. עם שלכאורה אין לשון הרא"ש מובן כך אין לנטות ימין ושמאל ממה שפירשנו בדעתו ז"ל. ויצא לנו דין מחודש שתבנית אדם שלם בגוף וראש אפי' אינו ניכר בתמונת הפנים. שוה לצורת פנים גרידא ותרוייהו לאיסורא:

מחמת ראיה הכרחיות עצומות וביחוד אליבא דתו' בכמה מקומות אין מנוס מלומר כן. ומלת פרצוף א"ל ביאור אחר כי אם על צורת הפנים לבדה בהוכחות נאמנות. גם מטבע דין מכובדין יש לו. ביאור דתו' פ"ג דע"ז: מעשה לסתור ולהוציא מיד מעשה מלאכת

מחשבת הנ"ל שאסרה תורה: תוכחה לב"א קלי דעת הנוהגים קלות בשבחי המקום ית' להשתמש בהם להדיוט לא יעשה כן בישראל. והערה בגמ' וישובה:

קעא הנשמע כדבר הזה או הנראה בריה משונה נקבה בצורת אבר זכר נדמה. דהיינו שבאותו מקום התורף סמוך לנקב השתן הנמצא בשטח הגוף שם נברא לו דלדול בשר כאורך אצבע איש נראה מבחוץ כמין אבר אבל אין בו שום שביל חלול ומעבר למותרות. אך חרוץ בעליונו לארכו והיה שם מסלול וסילון לקבל נוטפים הנשפכים ע"ג. ציוה המורה למולו בברכה בפני רבים בלי נ"ט להוראתו:

שמירה מנפילה בבור השיבוש. ואזהרה לכ"א שלא יכשלו בו בכמה תקלות גדולות היוצאות מהוראה זו המקולקלת בחתוך בשר שבפרהסיא. ובקריאת שם זכר ובמלבוש: לישא אשה לא יבוש. ויכשיל ח"ו לעצמו ולאחרים באיסורי כרת וערוה יתיר ויחבוש. ולהוציא ממון שלא כדין ולהשביע שלא כדת עדותו לא יכבוש. לכן צריך הכרזה והודעה לרבים ולא להוחיל עד בוש:

קעב קושיא עמ"ש אמה"ג ז"ל בספרו (סקנ"א) בהבנת פירש"י פסחים (דפח"ב): ישוב נכון לקיים דבריו ז"ל:

חזרו ושאלו המקשנים לפקפק בתירוצנו הנ"ל: תשובת הרו"בין קשי"ות עורף. ולו פנים מסבירות בהלכה דנדרים קרבין בי"ט שלא עמדו עליה:

גם לא הבינו דברינו הראשונים בענין מותר פסח שקצרנו לחכימא ברמיזה. נ"ט לשבח מדוע השמיט הר"מ ז"ל בחבורו הא דמותר הפסח אינו נאכל אלא בלילה. וממילא נתישב גם פירש"י בזבחים ופסחים בטוב טעם: אמנם לדעתנו א"צ לדחותה מהלכה ואין סתירה כלל בין הברייתות והסוגיות. שכולן אמיתיות. ונמצינו למדין ישוב שני לקושיא הנ"ל שאין בה ממשות לסתור מ"ש אמה"ג ז"ל. בריך רחמנא. דסייען וליהוי בסעדנא:

הערה והתראה לשוחטי ובודקי בני מד"ה דאיתרע להו חזקתייהו. וצריכין בדיקה והשגחה יתירה. וה"ה לכל יושבי פרזות וכפרים. בפרט כששוחטין לעצמן דרובא לאו מומחין נינהו:

נז טרפות נמצא במקולין אחר פרישת רובן של השחוטות למ"א. אז נראה בבני מעיים של א' מהן דבר האוסרה. ולא נודע מאיזה בהמה הוא. הבדל גדול שבין נ"ד. לדין הש"ע סק"י. דלא כמ"ש השואל בפשיטות:

גרגיר בוכוו"אץ או היידי"ץ בל"א וטטר"קי בלשון פולוניא. אינו מחמיץ:

נח קיום ואישור מש"ל דבנ"ד ליתא לדין קבוע לגמרי. מה שחשב השואל לטרפה ודאית. אינו אלא ספק לד"ה.

ואמנם לפי סתימת לשון השואל עצמו. אפי' ספק טרפה אין כאן. ויש מקום מרווח להתיר אף הבהמה שנמצא בה המחט בלוע בטחול. השואל לא עמד על דעת הב"ח. וישוב סברתו שלא תמוט. מחמת מ"ש האחרונים ז"ל.

נמצא לפ"ז דין קבוע חלף הלך לו בנ"ד לגמרי מכמה פנים. עוד כמה סניפים יפים להודיע כחא דהתירא דעדיף.

נט חזר ושאל לתרץ דבריו ולדקדק במ"ש המחבר:

תשובת המחבר. אגב חורפא דהשואל שבישתא כיון דעל על. בדין קבוע לא סלקא ליה שמעתא ולא נחית לעומקא דדינא אליבא דהילכתא.

מאי דפשיטא ליה להשואל פשיטא מהפך הסברא על פיה: מעשה לסתור וראיה לחובתו הביא. ונד"ד שאני מד"דן. השואל בעי אשתמוטי בפטפוטי ופטומי מילין ונעשה כפרן ע"פ עצמו.

ס המחבר הדר לרישא לברורי ולפרושי מעשה כי הוה לא בנקב בסומכיה אלאבקולשיה. נ"מ לאכחושי. מ"ש השואל שלא מדעת עביד פרישה. ולא ידענא מאי אידון ביה דארכבה אתרי ריכשי. ולא חש לקמחיה. דנפיש בטרחיה . ולא אהני ליה. לא חייש ליקרא דסבא מר ניהו רבה. בט"ז רישא דדהבא. דעת הפר"ח ואמרתו צרופה. שאינו דבר זר אם נצטרך לחלק בבהמה אי שעל כרחנו חציה כשר וחציה טרפה. סברה ברורה היא שרירא וקיימא ובדוקה יפה.

סא בעיא דהלק"ט באוסר ספר על חברו אי שרי לעיין בו ע"י הרהור. לא דייקא. והפשטן איכפל וקמ"ל פסקו של הש"ע. איברא צריכא לפנים ולא תפשוט לאיסורא. לכאורה כחא דהיתרא עדיף. ברם הכי הוא דאיכא למבעי. כי אסר על נפשיה ספרו של חברו מהו. וכה"ג מסתברא לאיסורא בכל גוונא בין ע"י דבור או הרהור: אי נמי באוסר בין על חברו בין על עצמו הנאת ספרים בכולל תיבעי. ומיפשטא לחומרא.

סב ביסקוגוס של ספרדים אסור ללוש בחלב לפ"ד הלק"ט. ובנו הרמ"ח במ"כ לא הבין לשון אביו בעל הספר.

סג השגה עמ"ש בהלק"ט שאין לברך ברכת הראיה על פרי מורכב כלאים. אלא יש לברך עליו ברכת הזמן. וכן לשאר ברכות ראייה בשאר פסולי הרכבה.

סד תמיהא רבתא על בהלק"ט. במ"ש על ענין מי שבירך שעושין החזנים בשבת. שמהפך הסברות לעקור הלכה קבועה.

ופשיטא טפי דלא ש"ד מתרי טעמי. התנצלות בעד הקדמונים שקבעו בקשת יקום פורקן ודכוותה בשבת:

סה הוראה לקולא להתיר בשבת דברים שבצינעה. לאחות אוננת שאיננה בעיר שהמת שם.

סו הלמ"ע כהוראת רגב"ש באו"ח (סק"מ) בענין העולה לס"ת.שהראוהו לקרות פרשה מוחלפת לברך עליה בטעות. שא"צ לחזור ולברך בכל ענין בין התחיל לקרות בין לא בין בענין סמוך בין ברחוק.

סז כלי פרצליין א"צ טבילה. ואינן בולעין ולא פולטין: רחים של קאווע בעו טבילה:

סח אם להחיותו גוף הזכר קודם לנקבה. להציל נפשו מני שחת על אחת כו"כ ולית לן למיחש לזרעה מכמה טעמים.

סט לשער כתם בגריס הגס כמ"ש אמה"ג. י"ל סמך גדול בתלמוד ובפוסקים.

ע ספקות בדין היכר ציר למזוזה. וכן בבית העומד בין ב' רחובות. האחד שלפניו יותר עיקרי. מה דין פתחי חדרים שביניהם. ויש לנהוג בכל זה לקבוע ב' מזוזות בב' צדי הפתח. א"ל היכא דהיכר ציר מסייע לצד העיקרי.

עא השגה עמ"ש במ"א להקל בדין לולב שנשברה שדרתו. ותשובות חבילות שיש בהן ממש לדחות דבריו בזה.

עב בהמה או עוף שיש בהן טרפות שבגלוי הנרגש וניכר לאחר שחיטה. אע"פ שאינו נראה לעין בעודו חי. מותר למכור לגוי. אם מודיעו וא"צ לחוש אם יוכל לרמות בו יהודי.

עג תיובתא כלפי סנאיה דאמה"ג בדין י"צ אם מחמץ. דלכאורה אשתמיטו ליה כל הני תנאי קמאי ובתראי. איברא איכא לתרוצי. חילוק בי"צ גופיה וסמך למ"ש סמ"ג. מעט מים שנותנין ביין בבציר דבטיל.

עד מה שנהגו לתת כוס של ברכה לאבל לא נזכר בפוסקים סמך יפה למנהג אלא שהרחיבו גבולו בטעות. היכא דנהוג נהוג ברם אין מקום למנהג זה אלא בשווין. דהיינו בע"הב עם בע"הב. או אורח לגבי אורח לאפוקי בע"הב ואורח. לפום ריהטא י"ל ע"ז. ולהוכיח מתלמוד ערוך לייפות כח האורח נגד בע"הב (וכ"ן מזוהר) אבל רש"י ותו' נשמרו מזה.

הצלת פירש"י מקושית התו' חולין (דפז"ב) עוד ד"א יפה ליישב פירש"י בעובדא דההוא צדוקי. ופי' תו' ג"כ מבואר היטב. האידנא פשיטא אין כח האורח יפה בכוס של ב"הם. לכן דבר פשוט הוא שרשאי בע"הב לזכות לעצמו בו. וכ"ש כשהוא ג"כ אבל. וראוי לו לעשותו. אכן יש להפוך בזכות מלמד שאוכל בשכר למוד. ושיפה כחו ככח בע"הב. וי"ל לחלק עמו. י"ל ע"ז ותשובתו בצדו.

אבל עוד ראיה אחרת יש לגרוע כח השכיר. שמזונותיו אצל בע"הב יתר על שכרו. שא"ל זכייה בכוס של ב"המ. לפיכך נכון להטיל פשרה ביניהם כאשר ישר בעיני בע"ה.
עה הבא לישאל בסומא אם יעלה בתחלה לקרות בתורה. ודאי אין מורין לו להקל נגד דעת הש"ע. ומשנה שלמה היא בריי"ף. וטעם נכון מדוע נשמטה מגרסתינו. ופירושה ע"כ משמע אף ע"י אחר לא יקרא.
ומ"מ הוא דבר פשוט ומוסכם. וכמשנה שא"צ היא. השגה עמ"ש האחרונים להקל. מטעם שומע כעונה. על כרחך אין דין שומע כעונה אמור. אלא בשומע דומיא דעונה דווקא ר"ל בדברים שבכתב עכ"פ צריך לשמוע מתוך הכתב. והוי נמי ראוי לבילה.
עוד ראיה נאה ממ"ש תו' וריטב"א בענין הנז' בגמרא בכ"מ כדמתרגם ר"י. דע"כ צ"ל לפ"ד שאפי' ביחיד אסור הסומא ללמוד דברים שבכתב. ואף ע"י אחר א"ל תקנה. זה מוכרח לפי דרכם ז"ל. עוד ראיה מבוארת מתלמוד ערוך ומ"ש הפוסקים. התרת ספק בענין דברים שבכתב הנאמרים בע"פ. פסק הש"ע בסומא משתי עיניו שכשר לנ"כ צע"ג. ורמי דידיה אדידיה. מתניתין ושמעתין דלא כוותיה. ובר מטעמא דלעיל נמי ליתיה בנ"כ. משום דקיי"ל סומא פטור מכל המצות.
ואפי' למאן דמחייב לסומא במצות. אינו אלא מדרבנן וכ"ש בסומא מעיקרו דלכ"ע לא בר חיובא הוי אלא מדרבנן. ופירושא דשמעתא פ"ב דמגלה סלקא שפיר בהכי. לכן נכון להורות בסומא כהן שישא כפיו בלי ברכה. ואי בעי לאימנועי לגמרי ת"ע ברכה שעושה כהלכה. מכלל הדברים למדנו איסור נוסף בסומא בק"הת בצבור. ואפי' בתפלה לא נכון להורידו לפני התיבה. ולא עוד אלא אפי' הסומא בא' מעיניו פסול לש"ץ לכתחלה כדברי הזוהר.
בר מכל דין ואפי' את"ל דאיתיה בדברים שבכתב וחיובי מיחייב נמי מד"ת. אפ"ה לא אריך לברך בצבור על קריאה דע"פ. אפי' בפקח אית ביה משום לתא דברכה לבטלה. ופירוש נכון וישר בסוגיא דסדר יומא. אדתנן התם ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ. דריש כללי ופרטי דיני סומא ודברים שבכתב. היכא רשאי לאמרן בע"פ. וממילא בטלו דברי האומר שיש סילוק בין ע"ה לת"ח בענין זה. גם מסברא ישרה סומא העולה לתורה קורא אני עליו מקרא לא אוכל און ועצרה.
עוד ראיה חשובה. שאין עליה תשובה. שלא תחשב לסומא העולה לזכות ולטובה. כי אם לחובה. ולא זו בלבד שעושה שלא כהלכה. אלא גורם רעה לעצמו ומכשיל הרבים דמיחזי כטלולא וחוכא. עוד ראיה גדולה להחמיר. מפלוגתא דתנאי בגלילה. מעתה לא נשאר להקל לא כרעים לנתר. גם מ"ש בט"ז לחתור אל יבשת ההתר. מאליו כלה וממילא

נפל ונסתר. לפ"ד הט"ז בלא"ה יקשה דרא"ש אדרא"ש. אולם אני אדרוש שטתו ריח לה כהדס שטה רענן כברוש.

בשתים יכסה להגן על הרא"ש להיות לו למחסה: בשתים יתחתן להרבות מוהר ומתן. לעשות עטרה לרא"ש אוצר כלי חמדה ישסה. ולא קיבל עליו חתן דנן אחריות תוספתא דא לא תוסיף תת כחה לחזק דעת הט"ז בהלכה למעשה. בעיקר הבנת התו' והירו' לא דק הט"ז במחילה ואטעייה הך תנא ירו' דנקט לישנא קלילא ותלי ליה קורא לד"א. ואיהו דידיה עביד בפירוש שומע כקורא שהוא כעונה. אל מכוון אחד פונה. לענין שמיעת ברכה בלבד לא יתערב עם שונה. הקורא שהוא ד"א לגמר. וצריך לגמרא דידן ולסברא. ולא סהדא רבה בגמרא דבני מערבא:

אבל אין לו ענין היכא דאיכא קפידא אפשטא דספרא כאיגרתא דמיקריא כאמתה של תורה. גם ע"פ הנעלם וס"ת נפתחו לנו שערי אורה. דבאספקלריא המאירה לא שלטא בה עינא דסגיא נהורא: בהא סלקינן ונחתינן. לזילותא כי האי לא חיישינן. שאין משא פנים בתורה ובמקום כבוד תורה לא פלגינן לצ"מ יקרא. ופוק חזי מאי דאסהידו אאמ"הג ז"ל ומי כמוהו מורה:

עו הרד"ק במלכים (א"ו) קטעי בתרתי: משם ראיה נוספת דקציצת עץ מאכל הותר לצורך מצוה. ובלא"ה נמי שרי אפי' רק להועיל בדבר הרשות. אמנם מ"ש הט"ז להתיר לקוץ אילנות לבנות בתים במקומן. צ"ע דלאו כל אפיא שוין. ויש סתירה בענין נטיעה ובית דירה. איזה מהן חשוב וצריך חקירה. הרבט"ז אגב שיטפיה לא דק בלישניה בגדר איסור זה. עם שיש לדחוק ולישבו קצת עפמ"ש בגמרא בענין זה. וי"ל אע"פ שיש היתר במעולה בדמים. מ"מ אינה משנת חסידים:

א"כ איכא לפלוגי בין איסורא לסכנתא. וא"ש נמי מ"ש התו' פי' לא יחפור: משו"ה לדבר הרשות יש למנוע אפי לשום תועלת. עכ"פ אדם חשוב ראוי לו לעשותו ע"י אחרים: איברא בשל גוי א"צ לדקדק בכך. ואפי' ישראל עושה בשליחותו אין לחוש. כ"ש אם נעשה ע"י גוי. שאין חשש לישראל לדור בבית הנבנה במקום האילן הנקצץ. ואצ"ל במקום מצוה: ב"הכ השכור מגוי יש בו משום מצוה. וגם תורת קדושה יש עליו כל זמן שכירותו לכל דבר כבוד ב"הכ:

עוד ד"א טוב להמלט מאיסור וסכנה בנ"ד:

עז מי שנהג איסור תספורת מי"ז בתמוז ואילן ואירעו אבל בט"ב. להתיר לו להקל בתער. יש פנים להקל ולהחמיר. ובאונס קצת נמי. יש מקום להתיר. רק שלא ישחית בתער:

עח שאלה מק"ק מנטובה על עסק פריעת עולי הקהל מנכסי חוץ. ותשובת הרבנים הגאונים שבעיר הנ"ל ה"י:

תשובת המחבר ה"י: מרבה בחבילות ראיות ותשובות לזכות הק"ק בתקנתן להטיל ערך מסים ועולים על נכסי חוץ. ושאין ממש בדברי החולקים. ומשים שלום בין כתות הפוסקים:

עוד כמה פעמים ונימוקים. לאשר ולקיים מנהגיהם בסדר ערכיהם שהם חוקים ישרים ומשפטים צדיקים:

לשון חק הקיום נדרש יפה לטובת כללות הק"ק לייפות כחם בכל אופן לעשותן מוחזקים: תוכחת מגולה מאהבה ליחידי סגולה להתאחד ענפיהם אל גוף אילן הקהלה פרי בל יעשון פחם לגחלי המרבה חלילה. קודחי אש מאזרי זיקים כי לא יצננו להם גיהנם בהפרדם בין הדבקים. ואחרת לאיש שלום:

אגרת ששלחו רבני ק"ק מנטובה יצ"ו למחבר ה"י על קבלת תשובתו :

עט ח"א סידר תשובה לעבריין מה טיבה ומחכו עלה במדינחא ובמערבא: תשובה כתקנה ודאי מועלת לכל דבר פשע: ביאור גמרא חמורה שילהי סנהדרין.

משא"כ בגזל וי"ל לשלם פשיטא דלית להו תקנתא עד דמהדר לנגזל או ליורשיו: לא יאבה כי ירבה שוחד דברים להש"ית כל עוד שלא התרפס ברצי כסף ורהב רע. אם אמנם משקבל עליו לעזוב דרכו ולתקן המעוות הרי הוא ב"ת מיד. בתנאי שיסכים הנדר עם קיום המעשה בעתו: העבריין כל זמן שלא נתנדה מותר בק"הת. ולא יתנגד לזה מ"ש אמ"הג. אכן לשוא צרף צורף התשובה רפואת תעלה א"ל. להצילו מעונש ב"ד של מטה ושל מעלה. אם יש מקום לוותר על קו הדין מחשש פן העובר יקדיח תבשילו ברבים. הדא מילתא תליא באשלי רברבי. ומסתברא כמאן דלא חש לה. דברי בחו"י בזה נראים כסותרים וזרים. המחבר מכריע שבשאר עבירות שבין אדם למקום. הדבר מסור לב"ד כפי מה שיראו לצורך שעה. משא"כ בטענת דמים.

פ המחבר יוסיף שנית יד כותבת וימין מקרבת. כיש בקיאין בהטיה לזכות ויד פשוטה לקבל שבים בל ישרפו בשבת:

פא אוי לבריות מעלבונה של תורה חוגרת שק ונושאת קנא"ה. של צעקת הדרשות הבאה. מי יוכל לספר צרת האגדות הקדושות כל הקורות אותן תלא"ה ע"ג תלאה.

ביאור נגון במ"ש רש"י ר"פ חוקת לעולם תהא נקראת פרה שעשה משה: לא נצרכה אלא לפלפולא אם פרה בשנים פסולה: מראה פנים מסבירות להלכה דלר"א בת ג' פסולה. ומ"ש הר"ש אינו מוכרח. וקושית התו' ניחא.

אפ"ה נקוט דהר"ש בידך דדייק טפי: שקיל ושרי בפיסול דשערות שחורות דלא בצרן מתרי.
שתי ראיות בריאות ושונות שאין למנוע מלקרות. האזכרות המוזכרות בתלמוד. משם אמ"הג ז"ל. וכן בשוש מסברא ישרה. אע"ג דלכאורה י"ל בכל קרא כדכתיב.
פא איכא איסורא למיקרי ע"פ עד גמירא. מיהא לקושטא דמילתא לית דחש לה. אדרבה צריך דווקא לקרות הכתובים כהווייתן וכן הדבר במטבע ברכות השנויות בתלמוד לשנותן כהלכתן. דלא כבמג"א: צ"ע עמ"ש הפוסקים א"ח סק"ד. עוד ראיה להנ"ל מתלמוד ערוך.
פב הערום ממצות ציצית שרוצה לעשות לו טלית בד"כ חדש בשבוע שחל ט"ב בתוכה. פעמים מותר ופעמים אסור.
פג המערער על נאמנות הגוי במלאכת הקנבוס ועל ישראל המחזיק בעסק זה אבא לפום ברא נכים.
קיבל תשובתי ולא פרכים.
פד האי דיינא דקבעי לאוקמי לברתא בנכסי דאימא במקום בנים. קטעי בתרתי. וביאור חלוקי דינים בענין פרנסת הבת.
פה דין קומיסיאנט שפשע ולא חידש פתקי לאטין שנשתלחו לידו. דחייב בפשיעה ודאי. ואימת מיפטר. וחיקור כמה דינין המסתעפים. מ"ום בדין פשיעה דשטרות. וישוב לשונות הר"מ והר"א שדבריהם כסותריס זא"ז.
מתווך השלום בין הר"מ והר"א דלא כש"ך ומסייעא למ"ש כמה פוסקים. תיובתא כלפי סנאיה דהרבש"ך בדינא דגרמי. מניה וביה ליזיל ביה נרגא איך משלם פושע בפתקות הנ"ל.
דין פושע בשמירת כתובה ואבדה בעודה תחת בעלה וקומיסיאנט שנתעצל בעשיית פרטישט וכל דכוותה.
פו דין שומר אבידה ונפקד. שלא שמרו כראוי.
פז בעל כפ"ופ במ"כ כתב דברים זרים בענין יחוס ר"ג: ר"ג דיבנה שהלך לירושלם לעבור שנה מטעם מוכרח הוצרך לכך.
פח ממתני' דפ"ק דמקואות לא מוכח מידי דזבה א"צ טבילת מים חיים: ברם מפ"ה ודאי איכא סייעתא למ"ד דשוה זבה לזב בהא נמי ורמי דר"מ אדר"מ: עוד הוכחות נכוחות לדחות התוספתא שהביא הר"מ ז"ל בזה.

עכ"ז ח"ו לפקפק בהוראתו להחמיר לאחרים. ודאי אינו אלא מן המתמיהין. אם אמנם אין תפיסה על הרוצה להחמיר על עצמו.

פט חזר השואל לבאר קושייתו בענין ר"ג הנ"ל. והתנצלות המחבר עם תמיהא עליו שלא הקשה א"כ באופן יותר חזק. לכן לא יכול להבין כזאת מלשונו הסתום בראשונה. ואולם היא קושיא חזקה ויכילנא לשנויי שינויא דחיקא.

תו אית לן תרי שינויי רויחי וקמייתא עדיפא: חדוש גדול נמצא בס' כפ"וף הקדמון. וישוב הגון. כמה מעליא הך שמעתא ליתובי דעתא. ולתרוצי אחריתא.

ק לכאורה איכא תיובתא כלפי סנאיה דאמ"הג ז"ל. בספרו (סל"ג) ואפשר ליישב קצת: מיהא קושטא משמע דלא פלוג במעשר בהמה.

קא איסור שכיבה ע"ג מטה לאבל ב"מ. פשוט מגמרא וסברא. לאפוקי מההוא חסידא דשרא. וקטעי לכאורה בלישנא דר"מר קסבר דנסיב טעמא לאיסורא ולא היא קמהדר אהתירא.

קב ביצה גמורה נולדה כדרכה בקליפה רכה. הורה למדן למלחה שלא כהלכה.

קג להחם מאכלי בשר וחלב זה אחר זה ע"י כלי בתנור של חרס. ראוי להחמיר לכתחלה משום הרחקה.

ובתנורי ברזל כפולים. חומרא יתירא היא. ובין בזה ובזה אין המאכל נאסר בשום אופן כשהוחם בכלי.

קד ישוב הגון לקושית במג"א על הרב"י א"ח(סקס"ד) והשגה עמ"ש הרבהנ"ל בשם ח"מ שצ"ל נהיה בסגו"ל בברכת שהנ"ב. ואינו אלא בקמ"ץ. וכ"ה הסכמת חכמים גדולים ונימוקם עמם.

מי שיש לו חיך יטעם צוף דבש אמרי נועם:

קה בירור דברי הראשונים שלא הבינם השואל. ולא עמד על תוכן כוונתי. ומי שי"ל לב שומע מבין לבו ישית לדעתי. הט אזנך ושמע ד"ח קימים מאירים ותמימים במשנה וגמרא בענין ברכת שברא לדרכנו הסלולה וישרה.

סיום לשוני המקוצר למעלה בתשובה למש"ע. במג"א על הרב"י מגמי דערובין ופשוט דלק"מ. ומחמת שלא הוצרכנו לו בראשונה. כי הוא נגד המבוקש. על כן הונח לפאה בכוונה: יקבלו הרו"בין קשי"ות תשובתן בצדה תברא. אילין מרי דקדוק עניות דתורה: בתר עניא אזלא עניותא נפישי נפוחי כפנא וצחותא. ר"ל מהאי דעתא שבישתא. האמנם אלם פיהם הכשילם כקול הסירים כפוסל במומו ותולה קללתו באחרים.

קו ט"ב שחל בה' בשבת אין מקום להחמיר בתספורת קודם חצות של מחרתו. ואף בחל בשאר ימים דמנהגא הוי. פשיטא דלא ענשינן עלה ממונא ושמתא. א"ל משום מיגדר מילתא. דינא דעבריינא. ומאן דקרי ליה רשיעא. לית דינא ולית דיינא.

קז זמן שמברכות הנשים על הדלקת הנרות. די"ט א"ל יסוד. מ"מ א"צ למחות בהן בחזקת היד.

קח תשובות מספיקות לכל מה שעלה ע"ד השואל להכריח השארות המלבן במזבח. עוד ראיות נכוחות וידים מוכיחות לקיים. ולאשר הסרת המלבן אחר גמר מלאכתו.

קט גילוי דעת בפשרה סגי. ופשרה שבטלה מקצתה מחמת שבטעות היתה שאירע אונס דלא שכיח. לא בטלה כולה כי עדיין קיימת היא בחלק שלא חלה עליו טעות אונס.

קי גדר איסור צער ב"ח.

קיא איסור סירוס אם מתפשט בדגי הים.

קיב כבש קטן דיסוד למה היה.

קיג מנין מ"ש בעולת העוף שאם עשאה למטה אמה א' כשר.

קיד ביאור מ"ש בציור תבנית המזבח ריש ס' לח"ש שהסובב היה מובדל ממזבח בד' רוחות.

קטו קיום ואישור מ"ש בקודם בענין כבש קטן של יסוד מזבח: ביאור לשון רש"י. בענין זה: מראה פנים לחזור בו ממ"ש בקונ' בב"ה בענין כבשו של סובב הכפול.

פניית ימין חביבה. בכ"מ וחובה. בין בהלוך ישר בין בסביבה. ממקום שבא השואל לסתור מ"ש. משם יצא לנו חיזוק דעתנו.

קטז הסרת פקפוקי השואל מעלי כמ"ש בענין הבדלת סוב מהמזבח.

קיז סעד הגון לקבוע תענית ז' באדר שני משם אמה"ג ז"ל: מראה פנים מסבירות לבי הדעותשי"ל ע"מ שיסמוכו.

קיח שם הילל אם יש לכתבו מלא. בגט: בת"ה והרב"י שניהם המלכים לא עמדו על כוונת המסרה במ"כ: תמיהא רבתא עמ"ש בהגה דש"ע. שאם כתב בגט החסר מלא אינו מזיק. וי"ל בדוחק. אמנם לכתחלה ודאי צ"ל לפי דקדוק המקרא. ואצ"ל בשם הלל כשחותם עצמו בלי יו"ד. שאין לשנותו בגטו.

קיט נכון לתקן בתפלין אותיות ארוכות כדי שלא להביאן לבית הפסול. ואין בכך בית מיחוש.

קך מאשר ומקיים דעת הסובר שאשה חייבת במשלוח מנות דלא כפר"ח.

קכא ביאור דעת אמה"ג ז"ל בהוראת עוף הנמצא נעדר לב. דווקא היכא דאיכא למיתלי בהעדר ידיעה ברורה. לאפוקי מדעת מורה חסר לב דלא שני ליה.

קכב עיקר זמן ברכת הנותן לש"ב. משישלש תרנגול בינוני קריאתו. וישוב בגמרא.
קכג מ"ש בנ"ש שא"צ לנקר ריחיים כשטוחנין קמח למצה ל' יום קודם הפסח. היא קולא שלא נתגלה טעמה. ומ"ש מהרי"ל בכיוצא בזו להקל. תמוה. שנראה דאסור מדינא.
קכד מי שלא היה יכול לקיים מצות ציצית בחייו מחמת אונס. אם יש לעשות לו טלית מצוייצת במותו. מראה פנים לכאן ולכאן. ופשר דבר.
קכה דבר מתמיה וזרות כפול נמצא בהלק"ט בדין הנחת תפלין.
קכו ראיה נאה שמותר לנדה לשתות מכוס של ברכה לאחר ששתו המסובין: טעם לשבח למנעה משתייתו: תמיהא רבתא על בח"א. וישוב קושיתו בלי שום ריח דוחק.
קכז אם בני ישראל דרי ח"ל בזמן הבית. היו חייבין לעלות לרגל: עיון במ"ש התו' בטעמו של ריב"ב שלא עלה לרגל.
חקירה בדין הנ"ל. וממקרא מלא דיבר הכתוב. נראה ברור שאינה מצוה התלויה בארץ. הרחוקים שבא"י. בודאי חייבין מהכרח הכתובים. עכ"ז צריך למצוא פשר דבר בדרך ישר שהחובה מוטלת על כל השוכנים קרוב לירושלם מהלך שלשים יום. וזה בין בארץ בין בח"ל הכל אחד בראיות נכוחות. מטיל שלום בין המאמרים הנראים כסותרים וזרים בענין אורך ורוחב א"י: ויצא דין בני א"י לחייב כולם בעלייה לרגל איש אל יפקד מהם. עוד ראיות נכונות וישרות למוצאי דעת לשני חלקי כלל משובח הנ"ל: טעם לשבח שלא פסק הר"מ להההיא דר"א דמי שא"ל קרקע פטור מראיה: עוד הכרח גדול לדחותה מהלכה: וי"ל ד"א ישר וטוב באותה מימרא דר"א הנ"ל שלא כהבנת התו'. באופן שהיא הלכה קבועה.
מיהא ודאי נכון הדבר לעלות לרגל מכל מקום שהוא וגם מח"ל הרחוקה הרבה. ומשנה שלמה היא.
קכח מי ששמע שמת אביו בן מאה. ולא נודע אם הוא תוך שלשים לשמועה. פטור מלהתאבל: צל"ע בחזקת חי. אי דיינין ליה ודאי לענין גטין וקדושין. וכן במת לפנינו צריך חקירת חכם כה"ג.
קכט פלפולא בעלמא בגמ' דיומא (ד"ע) ולא נצרכה אלא לחדודי. דקב"ה בה חדי.
תירוץ נכון לק"ע בגמ' הנ"ל: ונ"מ לדינא ומסייע למ"ש במג"א בשם הרי"ל: איברא לדידן מסתברא דליתא. וקושטא דמילתא בפי' סוגיא הנ"ל אליבא דהילכתא. ומוטב שידחה כבוד צבור בכה"ג ולא לגלול ס"ת. ק"ע מתורצת עוד בב"א ישרים.
קל ישוב הגון לקושי הנראה בפירוש הר"מ במשנה י"א פ"ג דסוכה.

קלא ידים מוכיחות לפרש המשנה פ"ק דר"ה. שעברו מ' זוג ועכבן ר"ע. מעשה כי הוה בשבת הוה.
חזר השואל וכתב באורך ורוחב להעמיד דעתו בפירושה. והוא דרך חול.
תשובת המחבר בחיזוק וקיום דברי האגרת הראשונה בפירושא דמתני' הנ"ל: אין מוקדם ומאוחר בתורת המשנה בסדור דברי תלמיד לפני רבו מבורר ע"פ עדים רבים.
הסרת פקפוקי ודקדוקי השואל: ביאור ענין זכרון שמות תנאים בעלי שמועה נזכרים במשנה פעם מרובין פעם מועטים. וע"פ הרוב שמות המקבלים הקדומים נשמטים: עדות המעשים המובאים בדיני המשנה: לעולם שנויה מאוחרת לדברי התנאים המחולקים בהלכה ההיא: אגב חביבותו וחשיבותו דמעשה רב.
מראה פנים מסבירות לקיים דעת השואל בפירוש משנה הנ"ל: מ"מ עלובה עסה שנחתומה מעידה שהוא מעושה. ואינה נלעטת בלעיסה.
סתירת סברת השואל ושבירת הוכחתו מהירו'. וענין דחיית שבת אצל עדות החודש מבוארת. וא"ש פסקי הר"מ: עוד ד"א בירו' באופן שאינו לעזר ולהועיל לפי' השואל.
בירור שגגת השואל במ"כ בזדון הוראת היחיד להחמיר נגד הב"ד הגדול אשר חשבה לטובה ואינה אלא רעה חולה ואשמה רבה. ואית בה לתא דחיוב מיתה בידי"א או ביי"ש ושמתא. אף בשוגג מיהו מיחזי כי אפקרותא. ולא ינקה בב"ד של מטה. מראיות ברורות.
תשלום הביאור במשנה הנ"ל עם הירו' שעליה מפורש יפה. בירור ענין חשש מכשול הע"ל כמה כחו גדול ביחוד בענין קביעות המועדות לדחות אף איסור תורה. אם יראה בעיני הזקנים שיצא בנין מתוך הסתירה.
ואף ר"ע והעומדים בשטתו יודו בכך. וטעם מחלוקתן. האמת עד לעצמו ונתגלה טעמו של הר"מ ז"ל בפסקו ונימוקו עמו: שמעתא ממילא רווחא. הוכחה נוספת לקיים ולאשר הנחה דלעיל. מן הגמרא דמנחות א"ל סיוע להשואל להכריח פירושו במשנתינו.
קלג שכחו להפריש חלת ח"ל מלחם חמץ שאפו. אם יש תקנה לאכלו בשבת ע"פ. הב"הט לא חש לקמחיה בענין זה. ומ"ש במג"א בדין הלז אינו מחוור. והעיקר שאין מקום להחמיר בה לגמרי. אלא משייר כמו שירצה. ואם יש כהן טהור אוכלה הוא או בהמתו. וא"צ לחזר אחריו שאפי' הזר יכול לאכלה ע"י ביטול ברוב.
קלד טעות כפולה בס' קשל"ה בדין הפרשתחלה.
קלה קושיא עצומה בבתרא דיומא משם אמה"ג ז"ל: תירוץ המחבר יצ"ו ויצא ממנו דין מחודש לענין ביטול איסורן: נ"מ תו לחלה שחזרה למקומה: ובחי' לי"ד כתבתי דין חלת

ח"ל לענין זה: עוד ישוב הגון לקושיא הנ"ל ולמדנו דבר חדש בדחיית איסור תורה מפני איסורין של דבריהם:

קלו בעיא מצורע בזה"ז מהו שיטהר בצפרים ותגלחות להתירו בתש"ה. חובה לא מספקא לן וכ"ש תגלחת ראשונה לחוד לא מיבעיא לגמרי דלא צריך. כי קמיבעיא דאי בעי ועבד ב' תגלחות מי מהני ליה האידנא בכהן חזקה ובלי קרבן. בתוספתא משמע קצת דטהרת מצורע אינה נוהגת אלא בגבולין. עם זה מתבאר יפה גמרא ריש ברכות. וצ"ע מנ"ל להרי"מ בפשיטות כל כך שנוהגת בח"ל. אע"פ שהיא חובת הגוף. וכ"ש עכשיו שבטלה טהרה בארץ העמים לגמרי. ושלוח טמאים גם באי"י אינו נוהג בזה"ז.

קלז לשון רש"י חמור מאד במנחות (דפח"ב) מיושב קצת. עוד ד"א נראה ונדחה:

קלח איבעיא אי בעינן כהן לנגע מוחלט בטומאה. או לא: מסייע להך סברא בתרא ממתני' פ"ד דנגעים. והכי מוכח נמי מלשון הרי"מ וביאורו. והערה נגדיית הראויה והצלה מצויה.

עוד שמירה מסתירה ואיפשיטא בעיין דספיקא דאורייתא היא ולחומרא: ביאור הגון מאד. בגמ' זבחים (דק"ב) וספרי החמורים ביותר.

קלט הסופר ספירת עומר ברי"ת לא יצא דלא כבשנה"ג. והמונה ע"י קריאת אותיות במילואן מכוונות למספר אינו משובח. וספיקא הוי:

מי שאינו מכיר להי"ק וספר בו. י"ל שיצא דלא כבמ"א:

קמ חברים שנשתתפו בקניית סחורה והתנו שאם ירצה האחד להסתלק יתנו לו דמי חלקו אם צריך לתת לו כל הדמים המגיעים לחלקו כפי שיוויה. או אין לו רק דמים שנתן. לכאורה י"ל דלא גרע מאילו לא התנו. ומראה פנים מסבירות שלגרוע כחה בא התנאי דלא כבט"ז: ולמחבר נראה דאזיל בתר איפכא. נ"מ דאי תפיס. גם במ"ש הרב הנ"ל שאילו רוצה היה מוכר חלקו. דבריו נראין תמוהים. ומסתבר למחבר דהשתא דאתני אם מכר חלקו לאחר. אינו מכור שלא מדעת השותפים. רק בדמים נוטל חלקו והולך לו.

מצדד קצת לזכות הרב הנ"ל בדינו. עכ"ז מידי ספק לא יצא. ואצ"ל בנדון דידיה. ודינא הוא דאזלינן לקולא לנתבע.

קמא מ"ש התי"ט בחי הפתוח שאינו סמוך בשום פעם. משגה הוא: ויובן מ"ש בגמרא ריש פסחים:

גם מה שחשב להביא סיוע מדברי הרי"מ במדע הוא עזר כנגדו ואין לו הבנה. התי"ט והרש"א לא עמדו ע"ד הרי"מ ז"ל ולא ירדו לסוף דעת בה"ע:ביאור כוונת בה"ע על

הנכונה. וטענתו על הר"מ טענה. פירוש הכתוב בחי העולם בד"א נכון. ראיה חדשה מכתוב אחר שבדניאל והיא ראיה מוכרחת ותשובה נצחת: עוד ד"א בקישור מלות אל חי והדבקם יחד אל מלת העולמים. ובאופן שלא ימצא רק בפת"ח ועדים רבים מפי הקבלה וס' הזוהר שהוא פת"וח ואין סוגר. ולא יתהלל חגר. ופוסח על סעיפים נרפים.
קמב תשובה למ"ש הרמ"ל בפשיטות להכריח הנפקד להוציא מת"י ממון שא"ל תובעים ולא יורשים ידועים למסרו ליד ב"ד.
עוד ראיה גדולה נגד דעת הרב הנ"ל. וטענות עצומות לסתור הפ"סד שגזר ז"ל. קשה לעמוד על סוף דעתו ז"ל באותו נדון.
קמג שבע בעיי א איך יש לברך עלמצות תפלין אם בפת"ח הוי"ו או בחול"ם: למחבר יצ"ו נראה דעת הראשון ברור.
קמד ב במג"א במ"כ לא עמד על כוונת לשון הברכה בזכרונות דר"ה. ומיושב מ"ש על הריב"ש דלק"מ: ואיכא למידק אדריב"ש מט"א. מ"מ הנוסח לא יתנסח: ספק בדין נודר מזרע יצחק.
קמה ג נוסח כל נדרי שבידינו היום מורכב אתרי ריכשי. ועלתה בו תמו"רה זרה ותיקונו הנכון. דלא כאחרונים ז"ל:
קמו ד מאשר ומקיים מנהג האומרים בברכת הברית צוה בניקוד חיר"ק הצד"י לשון עבר דלא כבש"ך. והשגה עליו ז"ל ממקרא מלא. ומ"ד הכי או הכי לא אשתבש.
קמז ה אי שתיקה כהודאה וכמחילה דמיא לענין נתינת ר"ק. תליא במ"ש הט"ז דבאינו תובעו. אין ב"ח גובה ממנו. ש"מ דפטור מיהא בדיני אדם וכ"נ ברור דלא כבהכה"ג: אדרבה נראה שאינו יכול לחזור ולתובעו משמחל בלבו. מיהו כל כמה דלא מחל בלב שלם ויש אמתלא לשתיקתו. מצי מפיק מניה ודאי. ובמקום ב"ח שוב אין בידו למחול. כשטוען שכבר מחל לו. אע"ג דמהימן כה"ג צריך מיתון וחימוץ הדין. ולמדנו עוד לענין ב"ח דמלוה אם גובה מר"ק שלקח. במקום שאין תובע. דמגבינן בסתמא. וכי קאתי אידך ותבע. או המקבל בעי לאהדורי מנפשיה. מצי עביד. אלא מיהא היאך לא מפיק ומפקיע מיד ב"ח אלא בשבועה.
קמח ו בענין ריבית אין חילוק בין עני לעשיר. כל שיש ריוח והנאה למלוה. ברם היכא דכל האחריות על בעל המעות. או שכל הנאה שלו. אפי' אחריות על המקבל. ודאי שרי: ונתעלם מהרב המובהק בחוי"י ז"ל דבר זה עם היותו הלכה פסוקה וקבוע בש"ע ב' פעמים. כנראה אשתמיט ליה נמי תלמוד ערוך בב' מקומות שלא זכר ולא פקד אותו

כלל והוא הנדון: לפום רהטא אייתי לכאורה ראיה לחובתו. ודיחויא דדיה. לאו דיחויא. ולכל האי לא הוה צריך דודאי ל"ד לגמרי.

קמט ז שיש להדליק נ"ח תוך פנס ועששית מראיה גמורה: שמירה מסתירה לכאורה. עוד הוכחה ברורה שיוצאין בו י"ח וטוב הדבר וישר למאן דאפשר.

קנ לשון רש"י כתובות (דס"ט) שנתקשו בו רבים. מבואר יפה. ולמדנו בו ד' הלכות גדולות חדא וחדת היא דפרנסה לבת גדולה אינה נגבית מיתומים קטנים אלא בשבועה שלא גבתה ולא מחלה ושלא ידעה אם ציוה האב שלא תתפרנס מנכסיו.

ואחין גדולים נמי כי אמרי תשתבע בעיא אשתבועי. וכי טעני אינהו פרענו מיהמני בשבועה. ומיתמי האחין שמתו אחר אביהן. אינה גובה אפי' בשבועה. ונראין הדברים נכונים ומוכרחים מאד. אלא שצ"ע מחמת סתימת ושתיקת הפוסקים מכל זה. ונמצינו למדין עוד דאף מלקוחות אינה גובה אלא בשבועה:

קנא לשון הגה דש"ע י"ד (ספ"ז) דחוי אצל כל האחרונים ז"ל. ולמחבר יצ"ו חוזר ונראה. מ"ש הט"ז בה אינו נראה: דא תהא למיקם בפי' הגהה הנ"ל שלכתחלה יזהר שלא להושיב תרנגולת על ביצה טרפה לגדל אפרוחים. ולדידי איסורא נמי איכא ושמא אף בדיעבד אסורה באכילה למי שנעשה בשבילו:

קנב אות היוד שבאלהינו ושבשאר נטיות שם אלהים שהשמיטה הסופר אין לתלותה. אע"פ שבודאי איכה שרשית כמ"ב. ודלא כבט"ז. מ"מ עיקרית היא בלי ספק לענין קדושת השם. ושני הרבנים הגדולים הנ"ל נסתבכו מאד בדבר פשוט הנוגע לידיעת דקדוק לה"ק. בלשון אחרת ידברו ובלעגי שפה רפה. במ"כ נפלו במכשול ר"ל מהאי לישנא בישא דגידופא.

ותוכחה מגולה מאהבה ללומדי תורה שיקפידו על לשונם כדי שתתקיים תורתן בידם כל אמרת אלוה צרופה: קדושת אותיות השם ב"ה ודאי לא בקריאה. ולא בנחות ולא בשרשיות כללי הדקדוק תליא כט"ז. ותימה שנסתבך בהוכחה: ולכן אף אלהי הפתוח יו"ד שלו קדוש כעיקר השם ממש מק"ו דלא כט"ז. והירו' שהביא ז"ל הוא קשה הביאור. ומ"ש בו הרב הנ"ל לא מן השם הוא.

דעת המחבר נוטה להסכים עם הט"ז בכינוי נ"ו שבשם אלהנו שמוט היו"ד שנתקדש. עם היות מ"ש הרב הנ"ל אינו מספיק. ומתבאר משפט שם אלוה ע"פ מנהג לה"ק: ומסכים להתיר בנ"ד הקדירה. וא"צ גניזה . וכ"ש שאין למחוק ולגרוד כדעת הרמ"ל בתשו':

קנג מ״ש הש״ך בפירוש הגה דש״מ י״ד (סרע"ה) נפק קדירת אזכרה. דרך רחוקה היא דחוקה וצרה. במ״כ לא דק לכאורה. הקדירה מצד עצמה ודאי אין בה איסור במקום הצריך ע״מ לתקן.

אדרבה יראה שהיא מצוה. והיב הנ״ל לפום ריהטיה מייתי ראיה לסתור. וביאור לשון הר״י בן הרא״ש דלא כוותיה: וליכא למיקם אדעתיה שפיר מנ״מ מהך שקלא וטריא. זיל הכי או הכי מאן שריא. ומשמע נמי דאזיל בתר איפכא בדעת הרא״ש דס״ל טעמא דקדירה חמירא. ובקושטא אנקבים ביריעה הוא דקפיד בטעמא דאיסורא. ולפום הכין איכא לפלוגי בין דיעבד ולכתחלה. וקדירה לקולא: נמצא העולה בידינו באזכרה יתירה לית דחש לדר״י בראי״ש. אלא ודאי מקדר ומציל הירעה מגניזה. וה״ה לשתים שלש. ולכל צורך תיקון השם. בדלא סגי בלא״ה. דשפיר דמי. ובארבעה אסור מתרי טעמי. ולצורך תיקון הפרשיות העיקר שאין תקנה לאותה יריעה אלא מסלקה אפי׳ אינו פוגע בשם. וכל זה לכתחלה. מיהו דיעבד נראה דמהני:

קנד בעיא באותיות הנטפלות לשם בין מלפניו בין מלאחריו אם מותר לכתבן חוץ לשטה. ומיפשטא לחומרא לכתחלה. ובדיעבד לקולא. אבל במקצתו של שם עדיין צ״ע למעשה. בין בתלייה. בין בחוץ לשטה אף בדיעבד.

קנה כהנים הרגילים להחזיר פדיון הבכור. שפיר עבדי. האידנא אשתני דינא. וחיובא נמי הוא לאהדורי ואית לפרוקי בעל מנת להחזיר. אף לכתחלה. וש״מ חומרא לאידך גיסא כל כמה דמצינן למהדר בתר כהני אחריני מהדרינן ואריך.

קנו לאסור פולין לבנ״ים (הנקחין מהנכרים) אינו מן המוח: קושיות הט״ז והש״ך על הב״י בדין אפר נטל״פ במ״כ אין בהם ממש. ודינו אמת נאדר בכח: והאבן אשר ירה המורה עת כנוס אבני השדה. אם אבן הוא נמוח.

קנז וויכוח במ״ש מהריי״ק לתרץ קושיא קדומה איך הולכין אחר הרוב גבי סנהדרין ודיינין עם היותן קבועים. ואקושיא מתיישבת בב׳ אופנים נכונים. ונ״מ תו לדינא דנהיגי האידנא למיזל בתר רובא דפוסקים ומחברים דליתא קמן. ולא חיישינן למיעוטא אע״ג דקביעי וידיעי. וא״ש נמי דלא ליקשי תו בהך ענינא.

קנח דברי התו׳ סוף מעילה קשים וסותרים זא"ז לכאורה. גם בפר"ח הניחם בתימה: מראה פנים מסבירות להלכה שאיסור ד״ח מן התורה. ותנאי ואמוראי פליגי בהך סברא וסרה הסתירה. כי התו׳ הנ״ל תירצו יפה אליבא דר״ע דווקא אף אם באמת לדידהו לא ס״ל: אמנם מ״ש הפר״ח להוכיח מדברי הר״מ והר״ש שאינו אלא מדרבנן. אין זה מוכרח כלל. וי״ל ההפך. גם קצת השגה למ״ש בכ״מ פט״ו מהל׳ מ״א.

קנט מ"ש בהגה דש"מ לאסור לכהנים. לצאת דרך שע"ה משום סוף טומאה. אינו בגדד נמנע. ולא קשה הציור. אף אם כדין נדחה לפי המכוון ממנו.
קס ביאור לשון ס"ח (סרפ"ג) ונ"מ לדנא דקנה לס"ת א"צ כלל לחזר אחייו.
קסא יש פוסקין צדקה ברבים ונותנין. ויורדין מנכסיהן שמפסידין ממונם בעברה כפולה בחלול שבת ומושב ליצים. ומ"ום בדברי במג"א ז"ל בענין אמירת מ"ש בשבת.
גם המתחסדים להניח משכון על נדרם. אינן מנוקים בצדק.
קסב קריאת הגאזעשין בשבת. אינו איסור ברור. ולסוחרים ראוי להתרחק מקריאתן:
קסג בעל כנסת חדשה. חזה חזות קשה. בישוב קושית במג"א א"ח (ס"א) בענין אשם נזירות וקריאת הפרשה ויה"ר. נשתקע הדבר ולא נאמר כל מאי דאמר אית ליה פירכא. אגב חרפא שבישתא כיון דעל על. ואזיל בתר איפכא.
קסד לשון רש"י פ"ק דשבת (דט"א) מבואר יפה וא"צ למה שנדחקו המפרשים ז"ל. והשגה גדולה על מהרש"א דאגב שיטפיה לא דק. ונתחלפו לו ד"ט בד"א. ואי אפשר להתנצל בעדו בשום אופן. ונתגלה טעם משובח מה שפסקו הלכה כאביי במקום ר"י רבו לענין שיעור מבוי בד"א.
וזה גרם לו במ"כ שלא עמד על כוונת רש"י ותו' ונלחץ בדבדהם לחנם שכוונתם רצויה וברורה מאד. נ"מ תו לדינא דלחי בחומה הנכנסת על פני רוחב המבוי מזה ומזה. אפי' אם יש בעובי החומה ד"א ויותר נדונת משום לחי להתיר עכ"פ את המבוי בנראה מבפנים. אע"פ ששוה מבחוץ. ותוך הפתח בלא"ה צריך לחי אחר להתירו. אבל אינו בטל מתורת לחי לעצמו של מבוי עד שתהא בולטת ד"א לתוך רחבו של מבוי. ולמעשה צל"ע בזה.
קסה המגדל יתום או בנו של אדם אחר וקוראו בנו. והלה קורא לו אבי. שנדרו זה מזה בשם בן ואב סתם או שנתנו זה לזה בלי זכרון שם העצם. ספיקא הוי. ואזלינן ביה לחומרא. דהיינו בנדרים נאסרים זע"ז ובממון חומרא לתובע. ברם ביש לו בנים למגדל. נראה פשוט שאפי' בנדרים אין המתגדל נאסר. ואפשר דה"ה איפכא דאם יש אב למתגדל אין המגדל נאסר בסתם. ולא פשיטא כולי האי. אמנם במתנה כה"ג פשיטא טפי דאין המתגדל בכלל בנים. ואף במקום בת אין לו כלום. כך נ"ל. וכן בכל אופן אין המגדל במשמע אב טבעי לענין ממון בסתם. אם לא היכא דמונח טובא. חורגו שאינו גדל אצלו ודאי אינו בכלל בן לשום דבר. ופלפול בתשו' מיימוני בענין זה.
קסו לומדי הזמן שחשבו שאין להלביש המת. כי אם בטלית של מצוה דווקא. קטעו בתרתי.

קסז בחור שהלך על הבערש בישי"ק לבקש ב"ח גוי. מיראת בריחה. ולחצו על ההבטחה אם יש עליו עונש בפרט שגרם לעז על ב"י וצווחה: איסור הליכה של בערש בישי"ק אפי' לבטלה יש לו עיקר בתלמוד. וההולך לחפש ב"ח והכריחו בערכאות להעמיד ערב. יש מקום להפך בזכותו. ואי איתשיל לכתחלה נמי מורינן להיתירא. תשובה למ"ש במג"א. איברא בנ"ד אם יראה בעיני ב"ד יפה שראוי לקנסו לצורך שעה ומיגדר מילתא. רשאין הן מאחר שגרם לעז על היהודים בין הערלים. ולא נמלך תחלה לעשות ע"פ ב"ד: להבטיח ספינה בשבת אפי' ע"י ערל. ומפני סכנת ממון סך עצום רב. מ"מ אסור בלי ספק.

קסח עיון רב ורחב ידים בענין ב' י"ט של גליות לבני א"י ויושבי ירושלם. הן הגרים והן התושבים והבאים להתיישב שם או היורדים לח"ל לגור בארץ מצרים. הא פשיטא לי דהיכא דלא מטו שלוחין אף באי"י צריכין למעבד בי"ט. ושמירה משבירה: ביאור נכון בגמ' תו' ריש ביצה. ועפי"ז נתחזק ג"כ דעת הרי"ף ז"ל.

שהוא ודאי עיקר במנהג א"י וירושלם בבי"ט דר"ה. ואין מקום למה שהשיגו עליו ודוק: והשתא דאתית להכי מסתייעא סברא דילן דלעיל מההיא נמי: וכן מתבאר בחבור הי"ד להר"מ ז"ל שכל עיקר עשיית י"ט א' תלוי במקום שהיו מגיעין שלוחין לשם בלבד לא באי"י כלל: וביאור לשונו פ"ה מהל' ק"ה להשמר ממכשול בהבנהו בהיותו באמת קשה ודחוק קצת לכאורה. ולמדנו ממנו עוד בענין מקום מסופק שבאי"י. ובזה י"ל ב' דרכים א' להקל וא' להחמיר. והאחרון נראה עיקר בכוונת הר"מ ז"ל וכן הלכה. איברא הא מיספקא לי דילמא מדינא כל בני א"י מיחזי חזו למנינא דבי"ט בכולהו מועדות. דהכי ודאי משמע סתמא דתלמודא.

פלפול וביאור הגון בשני אופנים בסוגיא ריש ביצה הנ"ל וא"ש נמי אליבא דהילכתא והבינהו. ביאור בגמרא דפמ"ש והוא דבר ברור מוכרח. המנהג אינו עד ראיה בדבר זה. מ"מ חלילה לנו לערער על מנהג בני א"י הקדום היכא דנהוג למעבד י"ט א' לתושבים המוחזקים במנהגם ע"פ חכמים. גם יחיד הבא לשם מח"ל ודאי אינו רשאי אף להחמיר לעצמו אם אין דעתו לחזור. אבל אם עלו עשרה מח"ל ונתיישבו שם. י"ל שרשאין להחזיק מנהגן בשני י"ט ש"ג. ואולי מדינא חייבין. ועכ"פ במקום שאין קבועים שם ישראל הנוהגים רק יום א'. ואצ"ל במקום שלא נודע ודאי שהיה פטור שום פעם מי"ט ב'. שראוי ונכון הדבר לעשותו אפי' הוא קרוב לירושלם ובאורחים שדעתן לחזור לא מיבעיא דחייבין כחומרי מקומם. אלא שאם יחיד הוא מ"מ לא יתראה בפניהם במנהגו. ואם צבור הם עושין כמשפטם הראשון בפרהסיא.

ובזה הסכימו חכמי א"י האחרונים חדשים גם ישנים. אבל בח"ל אין חילוק בין יחיד לצבור בין דעת לחזור או לא. בכל ענין חייבין לנהוג בי"ט בישוב אפי'בצינעא. בזה הכל שוין מתורת מנהג לפחות. ולדעתנו מדין גמור. אלא שיש מי שאמר שאין מנדין אותו אם עברו ודבריו צ"ע. עוד תוספת ביאור בגמרא הנ"ל. מנהג של חומרא שסבתו המקום לעולם חל על האורח בין דעתו לחזור בין לא. ותמיהא על הרדב"ז שנעלמו ממנו דבריהם ז"ל. ובעל לק"הקמ לא חש לקמחיה ולא אבדיל בין תפלה להבדלה אף כי לחטוף כוס בפומבי באלמות הברכה תחשב לקללה:

ושונה בדבר שלא מצאנו לו חבר ובדה מלבו חילוק בענין קריאת התורה שלא היה ולא נברא. ומסייע לן הא דכתב אמה"ג בתשו' דמפליג נמי במנהג שהמקום גורם לו אין שייך לו מר בו שנותנין עליו אפי' חומרי מקום שיצא משם. וכ"ש דשפיר קאמינא דפשיטא טפי לאידך גיסא דבכל כה"ג ליכא לאשכוחי היתירא לקולי מקום שיצא משם אף בצינעא. ואפי' שדעתו לחזור. איברא בענין אורחי א"י הבאים מח"ל ס"ל איפכא מדעת חכמי א"י. דילמא לא הוה שמיע ליה. ואי שמיע הוה הדר ביה. ומשום דלפום ריהטא חומרא היא דאתיא לקולא משו"ה לחומרא לא דק: חומר גדול הנהיגו חז"ל ביט"בשג. ועקרו בשבילו מ"ע חמור גם ל"ת התירו כי היכי דלא ליתו לזלזולי ביה ועשאוהו כמעט כשל תורה. ועונש העובר חמור משל תורה. ואינו מקבל ביטול עד שיבוא מורה צדק דבנה בית הבחירה: הא דבעי מהריט"צ למימר יט"ב לגבי חי כחול שוינהו ולא שיחיה אלא יסגף עצמו ברעב מי ס"ד ותמיהא טובא. ובתרייתא עדיפא אחריתא דאמר האי גברא רבה ממערבא מסייע לדידן בקמייתא: כללים העולים ממ"ומ הלז לעולים לא"י יחיד או רבים לאורחים ולאזרחים והבאים להשתקע:

וכן ליורדים משם לח"ל בין דרך ארעי בין לקבוע:

קסט אף הכונה רק חדר א' חדש. צריך לשייר אמה בלי סיוד. ובית שיש לו חדרים רבים. דיו באמה א' כנגד פתחו הראשון:

בחומרא דטרכסיד יש מקום להקל מיהא בחדר נוסף טפל לבית. ואולי אף לבנות בית שלם כך. האידנא שרי. ואפשר שע"ז סמכו כשנהגו להקל:

קע להדפיס מטבע מתכת. בדמות פרצוף אדם. לישראל אסור מב' טעמים א' איסור של תורה וא' של דבריהם: וזה לד"ה אף לדעת הרא"ש דמקל צ"ל כן. ופירוש משובח מאד בכיוון סברתו. עפ"ז נתבאר גם לשון מכילתא יפה. עם שלכאורה אין לשון הרא"ש מובן כך אין לנטות ימין ושמאל ממה שפירשנו בדעתו ז"ל. ויצא לנו דין מחודש שתבנית

אדם שלם בגוף וראש אפי׳ אינו ניכר בתמונת הפנים. שוה לצורת פנים גרידא ותרוייהו לאיסורא:

מחמת ראיה הכרחיות עצומות וביחוד אליבא דתו' בכמה מקומות אין מנוס מלומר כן. ומלת פרצוף א״ל ביאור אחר כי אם על צורת הפנים לבדה בהוכחות נאמנות. גם מטבע דין מכובדין יש לו. ביאור דתו' פ״ג דע״ז: מעשה לסתור ולהוציא מיד מעשה מלאכת מחשבת הנ״ל שאסרה תורה: תוכחה לב״א קלי דעת הנוהגים קלות בשבחי המקום ית' להשתמש בהם להדיוט לא יעשה כן בישראל. והערה בגמ׳ וישובה:

קעא הנשמע כדבר הזה או הנראה בריה משונה נקבה בצורת אבר זכר נדמה. דהיינו שבאותו מקום התורף סמוך לנקב השתן הנמצא בשטח הגוף שם נברא לו דלדול בשר כאורך אצבע איש נראה מבחוץ כמין אבר אבל אין בו שום שביל חלול ומעבר למותרות. אך חרוץ בעליונו לארכו והיה שם מסלול וסילון לקבל נוטפים הנשפכים ע״ג. ציוה המורה למולו בברכה בפני רבים בלי נ״ט להוראתו:

שמירה מנפילה בבור השיבוש. ואזהרה לכ״א שלא יכשלו בו בכמה תקלות גדולות היוצאות מהוראה זו המקולקלת בחתוך בשר שבפרהסיא. ובקריאת שם זכר ובמלבוש: לישא אשה לא יבוש. ויכשיל ח״ו לעצמו ולאחרים באיסורי כרת וערוה יתיר ויחבוש. ולהוציא ממון שלא כדין ולהשביע שלא כדת עדותו לא יכבוש. לכן צריך הכרזה והודעה לרבים ולא להוחיל עד בוש:

קעב קושיא עמ״ש אמה״ג ז״ל בספרו (סקנ״א) בהבנת פירש״י פסחים (דפח"ב): ישוב נכון לקיים דבריו ז״ל:

חזרו ושאלו המקשנים לפקפק בתירוצנו הנ״ל: תשובת הרו״בין קשי״ות עורף. ולו פנים מסבירות בהלכה דנדרים קרבין בי״ט שלא עמדו עליה:

גם לא הבינו דברינו הראשונים בענין מותר פסח שקצרנו לחכימא ברמיזה. נ״ט לשבח מדוע השמיט הר״מ ז״ל בחבורו הא דמותר הפסח אינו נאכל אלא בלילה. וממילא נתישב גם פירש״י בזבחים ופסחים בטוב טעם: אמנם לדעתנו א״צ לדחותה מהלכה ואין סתירה כלל בין הברייתות והסוגיות. שכולן אמיתיות. ונמצינו למדין ישוב שני לקושיא הנ״ל שאין בה ממשות לסתור מ״ש אמה״ג ז״ל. בריך רחמנא. דסייען וליהוי בסעדנא:

חלק ב

סימן א

שעל הכתב

ליד הרב המפורסם בפרסומי מילתא מעליותא מעלות עשו לו בקודש המאור והגאון הגדול ע"ה פ"ה נ"י מהר"ר יעקב נר"ו יאיר נקרא אב"ד ק"ק עמדין יע"א:

ער"ח שבט ת"ק יוד לפ"ק פה המבורג

ויבא ליעקב שלום לחדר תורתו. הוד והדר תהלתו. רב האי גאון תפארת עוזו. ה"ה אהובי אדוני מחו' הרב המאור הגדול. שגדלהו בשם מפורש. ושום שכל הקודש קדשים כולה כליל ועולה לה' במעלות רמות ועצומות. ע"ה פ"ה נ"י מהור"ר יעקב נרו יאיר לנצח.

הנה באתי בשורת אלה כמרדכי בל לשון זהורת כראוי לכמותו. אך נדרשתי לאשר שאלוני כמצוה ועושה מן פרנסים ומנהיגים קצינים ש"ן עדת ישורון קהל המבורג. להיות מן השואלים באריות המה הגדולים וחכמי הדור שבית ישראל נשען עליהם בנדון הבא לדעת הלכה למעשה עת כשעה הזאת שבחרו וקבעו הקהל הלז. שלשה דיינים קבועים לדון בד"מ בין איש לרעהו. ואנא הח"מ חד להני תלתא. ונזדמן כעת ששני דיינים אחרים התחתנו עצמם להיות בן דיין אחד מקושר בתנאים לקחת בת דיין אחר. ועתה נולד הספק במה שכתב בח"מ בלשון רמ"א סימן ל"ג ס"ו על מ"ש בש"ע אבי החתן ואבי הכלה מעידין זה לזה. כתב רמ"א בהג"א וי"א אע"ג דלעדות כשרין אסורין לדון דה"ל כאוהב ושונא אפילו הוא דיין קבוע. יוכל לומר אינו מקובל לי עכ"ל. ולפי המובן מפשט לשון רמ"א כשם שאסורין זה לזה. כך אסורין לישב יחד בדין אחד. ולכן הוצרך בעל הסמ"ע לכתוב. ויש מפרשים ומחלקים מפי השמועה. מ"ש מור"ם כאן אסורין לדון היינו דווקא לדון זה את זה. אבל הם רשאין להצטרף יחד עם שלישי לדון אחרים. אפילו הם אוהבים גמורים ודווקא בשני דיינים ששונאים זה את זה. קאמרי דאסורין לדון יחד לאחד. כמ"ש הטור והמחבר בסימן ז'. ולא בשני אוהבים דמשום אהבה שביניהן. אדרבה יודה אחד לחבירו על האמת ויהא נשמעים זה לזה עכ"ל הסמ"ע. ולפי פירוש השמעתי מותרים המחותנים לישב יחד ולפי פשט לשון רמ"א אסורין. ומבקשים ודורשים בדרישת חכמים לדעת הנהגתם לכתחילה איך הדעת הוראה ברורה נוטה בהנהגת אמת וצדק שלא לנטות מקו היושר לעשות הטוב והישר. ומטותא מכבוד גדולתו והדרתו שימחול להשיב אלי שורת שתים דעתו המנושא לכל ראש בית יעקב וישראל הסומכים על הוראותיו. לקיים אמרותיו הטהורת ומאירת בראיית עינים עין כל איליו ישברו בהסברת פנים בהלכה למעשה. כ"ד ד"ש תורתו. הק' מרדכי הענא דיינא הנבחר לשליש תמיד לשני מחותנים. פה ק"ק המבורג.

והנה אנא ברי' קלה בים התלמוד שמתי עין עיוני בהאי דינא. ומצאתי בזה שיש לבדוק אחר דברי הסמ"ע לכאורה מוכח מגמרא די"ל היפך דבריו ששמע והוא מה דקשה לי

שם במקור האי דינא נובע מן גמרא דסנהדרין דף כ"ט לרבנן דשונא ואוהב כשר לעדות מה בא קרא לא אויב לו ולא מבקש רעתו חד לדיין וחד לשני ת"ח שונאים לא ישבו יחד בדין. ולמד הסמ"ע הואיל שאמרו שני ת"ח שונאים ולא אוהבים דכשרים להיות יחד במושב ב"ד אחד: ולא כן ידמה לבבי דקשה לי בטעמא דמילתא של שני שונאים גילה לנו הרמב"ם בפכ"ג מהלכות סנהדרין דעת כל אחד לסתור דעת חבירו. ויצא המשפט מעוקל. והוא הדין והטעם באוהבים דעת כל אחד לקיים דעת חבירו. א"כ בכל דין בטל היחיד השליש במיעוטו והא דנקט הגמרא שני שונאים טעמא רבה איכא בהא דקשה לי נמי למה לא מקשה ר' יודא דאיצטריך קרא לאוהב ושונא מנין לו דשני שונאים אינן יושבים בדין כאחד. אלא נ"ל ברור לפי דקיי"ל אוהב ושונא כשר לעדות. ופסול לדיינא כמבואר בסימן ז' בח"מ ועדות קרובים פסולין. וכתב הטור בסימן ל"ג לא משום חזקת אוהבים שהרי פסולים אפילו לחוב. לפי' האוהב ושונא כשר לעדות. ודיינים קרובים פסולים. וה"ה אוהבים ושונאים פסולים כקרובים דיינים יש לומר הטעם משום אהבה. וא"כ לפי דנלמד בירושלמי מנלן. שלא יהא דיינים קרובים זה לזה. אמרה תורה הרוג על פי דיינים והרוג ע"פ עדים. מה עדים אינן קרובים זה לזה. וה"ה דיינים אינן קרובים זה לזה. וכן הוא בתוספתא צריך שלא יהא דיינים (צ"ל עדים) קרובים זה לזה. אף דיינים שאין קרובים זה לזה עכ"ל. ומובא בנ"י בפרקין לפ"ז מבואר כיון דיש לנו על קרובים דיינים שאין דנין מהיקישא דעדים לא צריכין קרא על דיינים אוהבים כשם שקרובים דיינים אסורין. כך אוהבים אסורים. כי בקרובי דיינים הטעם משום אהבה אינו מסכים עם השליש. שאינו אוהב כמותו. ולכך קאמר הגמרא קרא חד לדיינים השונאים. אבל דיינים אוהבים נלמד מהיקשא דעדים. וא"כ מתורץ הדק היטב לר' יודא. דאוהב ושונא פסול לעדות. א"כ היקישא דעדים לדיינים באוהבים ושונאים נלמד דפסולים כמו עדים לר"י. לפ"ז בין לר"י בין לרבנן מפסלי דיינים אוהבים לישב עם שלש כמו שונאים. והסמ"ע כתב דבריו ע"פ מ"ש בדרישה. דלא מצינו בשום מקום שיהא הדין פסול כשדיינים שונאים או אוהבים זה את זה עכ"ל. ולפי מ"ש מצינו מקרא ומגמרא ומסברא וכל דנלמד מקרא משמע אפילו בדעבד פסול. כדמוכח נמי מלשון הרמב"ם פי"ג מ"ה עדות כתב האוהב ושונא כשר לעדות אע"פ שפסול לדיינים ומפרש שם בכה"ג דפסול אפילו בדעבד הואיל אוהב ושונא נלמד מקרא וה"ה לשני ת"ח אוהבים או שונאים מדינא דקרובים אתינא עלה וקרובים נלמד לד"ה מקרא וצריך הכרעה למעשה לפחות על לכתחלה.

וכענין זה מצאתי קושי הבנה בב"י בסימן ס"ק ט'. כתב בדעבד אם דנו לשונא גמור דינהם דין בשם הרמב"ם. ובסי' ט' כתב הב"י אבל מדברי הרמב"ם בפכ"ג מה' סנהדרין נראה דמדינא נמי מיפסלי ודבריו סותרים. וגם על הב"ח קשה כזה. אך אין רצוני להאריך. אך ללמוד הלכה למעשה לדעת תורה להיכן נוטה. וקרנו יגדל ה' למעלה ולא למטה להשיב בקרב ימים. ולא לדחות הדבר. אך כל המוקדם לברכה ברב ברכות ע"ע אס"ו.

ואם מצאתי חן וחנינא להשיב לי מענה שאלתי לשלוח לידי ממש הטענה לי לשמי ולא לאחרים. וגם יודיעני אם השלש מחויב להרחיק עצמו מלישב במושב אחד או לא ועלי לשרתו כהנה. וגם הברכה משוכן מעונה.

עכד"ה ולא נשתנה הכתב והלשון כל עקר. אשר ידע את האיש ואת שיחו נעה לא יפלא על המראה.

יום ג' ו' שבט בית דין טוב טוב לפ"ק:

שלום וישע רב. לאהו' מחותני. האלוף התורני. דיין מצוייני. זית שופכני. כמו' מרדכי יצ"ו.

גי"ה הגיעני בש"ח. אודות שני הדיינים שהתחתנו זה עם זה. ונתקשרו שבן דיין אחד יקח את בת דיין חברו לאשה. ונסתפקתם בלשון רמ"א (סל"ג) שכתב גבי אבי חתן ואבי כלה. אע"ג דלעדות כשרים. אסורין לדון. דהו"ל כאוהב ושונא. אפילו הוא דיין קבוע בעיר. יכול לומר אינו מקובל לי עכ"ל. דלפי המובן מפשט הלשון. כשם שאסורין לדון זה לזה. כך אסורין לישב בדין יחד. ולכך הוצרך בעל סמ"ע לכתוב. וי"מ ומחלקים מפי השמועה. מ"ש מור"ם כאן אסורין לדון. היינו דווקא לדון זה את זה. אבל הם רשאין להצטרף יחד עם שלישי לדון אחרים. אפילו הם אוהבים גמורים ודווקא גבי דיינים ששונאים זא"ז קאמרי דאסורין לדון יחד כו'. ולא בשני אוהבים. דמשום אהבה שביניהם אדרבה יודה אחד לחבירו על האמת. ויהיו נשמעין זה לזה עכ"ל בסמ"ע. ומבקשים פו"מ הק"ק ודורשים לדעת הנהגתם לכתחלה. שלא לנטות מקו היושר. ומעכ"ת ג"כ דורש כבוד עצמו. אם מחויב להרחיק עצמו. מלישב במושב ב"ד עם המחותנים בקשר. ע"כ השאלה. וחזיתיה לדעתיה דנטה קו לחומרא והתוה תו לאפרושי מאיסורא החזיק בפלך ידיו שלח בכושר:

תשובה

מלמד זכות על השואל הלא מדעת

הנה עם היות הדבר פשוט כביעתא בכותחא. שלפי הענין עתה. אין כאן מקום לשאלה. שאפילו אם תמצא לומר להחמיר נגד הסמ"ע וסיעתו בזה. מכל מקום במחותנים בעלמא

ע"י קישור תנאים בלבד. פשיטא שאין מקום להחמיר כלל. וכדבעינן למימר במסקנא בס"ד. אלא שמעכ"ת כחכם הרואה את הנולד (צריך ללמוד זכות על מכ"ת דלא קטעי בהא עם שאין משמע לשון שאלתו כך שואל מדעת נוטה. לכשישאו זא"ז. אם אבותיהם כשרים להצטרף לב"ד אחד. ואף גם זאת ודאי כדאי הסמ"ע ודעמיה לסמוך עלייהו כה"ג. ותו דאפילו בשני שונאים הסכימו הפוסקים שדיניהם דין. ולא אסרום אלא לכתחלה. כמ"ש בנ"י בפשיטות. ולא מצינו אדם שערער בדבר. ואם כך במפורש. נלמוד הסתום ממנו. ר"ל בשני אוהבים. דלא אתפרש להדיא. שאין לגדוש המדה. ולאסור אף בדיעבד וכדומה דבק"ק ה"ב הויא להו שעת הדחק. וכדיעבד דמי. לפ"ז ודאי כחא דהתירא עדיף.

לכאורה איכא לסיוע לסמ"ע

אע"פ להוציא חלק אי אפשר. ואין מדרש בלא חדוש. ואודיע כי אף אם לכאורה שמועתו של הסמ"ע מכוונת ומוכרחת מדמר בר"א. דאמר פסילנא לצ"מ לדינא. משום דחביב עלי כגופאי. ואין אדם רואה חובה לעצמו (וזו ודאי אהבה עזה. לא תדמה אליה אהבת חתון) השתא אי ס"ד ליתא לדסמ"ע בהא. אי הכי לפסלו שני ת"ח גמורים כמר בר"א. לישב בדין כאחד. להצטרף לב"ד יחד עם שלישי הבלתי ת"ח. וזה לפום ריהטא דבר בטל. דהא קיי"ל שלשה הדיוטות דנין את האדם בעל כרחו. וטעמא משום דלא אפשר דליכא בהו חד דגמיר. וכל שכן דכי איכא טפי דגמירי. עדיף. א"כ מוכח בהדיא דשני ת"ח יכולים להצטרף לשלישי הדיוט. וליכא למיחש למידי. ואין להשיב מלשון הר"מ. שצריכין כל היושבים בב"ד להיות ת"ח. כמ"ש הטור משמו ס"ג. דאטו מי ליח ליה דשלשה הדיוטות דנין. והא פסקה הר"מ בפ"ב מהל' סנהדרין. וכהסכמת כל הפוסקים פה אחד. הא לא קאמר אלא לכתחלה בדאפשר. מיהו בדלא אפשר. כגון דליתינהו אלא תרי ת"ח בההוא אתרא וחד הדיוט. ודאי דמצטרף בהדייהו. וכן בערכאות שבסוריא. נ"ל שאם קצת ת"ח מצוים שם. מותרין לישב עמהם בדין. **אע"ג** דאיכא למידק מההיא דלא ישב תלמיד בור לפני רבו איפכא (עמ"ש בס"ד במקומו) ואטו לאו ק"ו הוא. אם בתלמיד שנשמע לרבו עכ"פ. חיישינן. בהדיוטות שאינן תלמידים לא כל שכן. אי הכי קשיין אהדדי. **אפ"ה** חזי לי טפי. דתלמיד מגרע גרע. והכא במאי עסקינן ברב הדן יחידי. דאיכא למיחש דילמא קפחיה תלמיד בטעותא. משא"כ בב"ד של שלשה. ליכא למיחש לטעות דהדיוטות. ביחוד כשהם שני ת"ח ואחד הדיוט מצטרף עמהם. לא חיישינן שיטעה ההדיוט את שני הת"ח (ועדיין צ"ע להלכה. ויש לנו עוד דברים בגו. כמ"ש להלן בס"ד. ושמא תלמיד בור גרוע מסתם הדיוט) אלא מאי אית לך למימר. שניא היא אהבת הדיין לבעל דין. שמקלקלת שורת הדין ודאי. משא"כ בשני דיינים אוהבים שאינה מתקלקלת

שורת הדין בכך. מאחר שאין אהבתם נוגעת להאחד מבעלי דינין בפרטות. הילכך לא איכפת לן באהבתם היתרה זה לזה. כי מחמת זה לא יתנגדו לאמת. אדרבה הסברא נותנת שיסכימו דעתם כאחת. לכוין אל מרכז האמת בלי פניה ונטיה. מתוך אהבתם הפרטית. מכיון שאין דעתם ומחשבתם לנצח אחד את חברו. כמו בשונאים זה את זה. וכחלוקו של הסמ"ע.

איברא בקושטא לא קאי ופלפלא אריכא בענינא

איברא לכי מעיינת בה. תשכח דאיכא קפידא לכתחלה מיהא (ולא שמיע לי. כלומר לא ס"ל החילוק ששמע הסמ"ע) דהכי משמע פשטא דסוגיא דתלמודא. דהא ודאי מודו רבנן דאוהב פסול לדון. כמו שונא (וכדפסקו כה"פ) וגלי רחמנא בשונא. וה"ה לאוהב. דסברא הוא. שונא מ"ט. משום דמרחקא דעתיה. אוהב נמי מקרבא דעתיה. כדקאמר תלמודא בהדיא. והיא סברא אלימתא אליבא דכ"ע. דאל"ה מנא להו לרבנן דאוהב נמי פסול. וכדקיי"ל בלי פקפוק. ולא עלה על דעת שום אדם מעולם לעשות פלוגתא חדשה בין ר"י ורבנן בדיין נמי. אלא פשיטא ע"כ לא פליגי אלא לענין עדות בלבד. אבל לענין פסול דיין. שוין לגמרי. דרבנן נמי סבירא להו אוהב ושונא שוין לפסול דיינות. כדפסילי לר"י. ור"י נמי אית ליה דשני שונאים פסולים לישב כאחד. אלא דר"י לא צריך קרא יתירא להא. וכיון דילפינן פסולה דשונא לדון. ה"ה לשני דיינים שונאים. חדא מילתא היא ומיתפיס בשנאה. שם שנאה חד הוא. ואתיא ליה ממילא. ורבנן מצרכי לה מעוטא באפי נפשה. כיון דס"ד לפלוגי בינייהו. כדמפליג בסמ"ע מפי השמועה. אי נמי אע"ג דלא צריך טרח וכתב לה קרא. דאפילו מידי דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא. כדאיתא טובא. מיהו לענין פסולא דדיינים. לא פליגי כלל. ואפושי פלוגתא לא מפשינן. זה פשוט מאד בסוגיא.

והשתא דאתינן להכי. לעולם אימא לך פסולא דאוהב דומיא דשונא. ושני אוהבים ג"כ אסורים לישב בדין יחד כמו שני שונאים. דחדא סברא היא. מאי שנא שונאים דמרחקא דעתייהו. אוהבים נמי מיקרבא דעתייהו. כדאמרינן גבי דיינים ובעלי דינים האוהבים זה לזה. וכבר הונח ליתד תקוע במקום נאמן. דהך סברא אתיא ככ"ע. וכיון דמקרא נפקי לן פסולא דשני שונאים בדין. ה"ה לאוהבים דכוותייהו. ולא קשיא לגמרי מ"ט לא נקטי רבנן שני אוהבים נמי. דא"כ תיקשי בלא"ה אוהב מנלן. אלא ע"כ מדגלי קרא בשונא. ה"ה לאוהב דפסול מה"ט גופיה מסברא. דידיעת ההפכים אחת. א"כ נימא הכי נמי בילפותא דשני שונאים דיינים פסולים לדון. ה"ה לאוהבים דמיפסלי נמי ממילא. מדגלי קרא בשונאים דכה"ג נמי הויא קפידא. ש"מ ממילא לאוהבים. וזה ברור מאד.

ואי קשיא. הא דדייקינן מעיקרא. א"כ לפסלו תרי צ"מ דחביבי להדדי כגופייהו. תריץ הכי. אין הכי נמי. ודקאמינא לעיל דתרי רבנן מצטרפין לשלישי הדיוט. היינו דווקא בשעת הדחק. ובדאי אפשר בבי תלתא רבנן. ואין שעת הדחק ראיה. ואין דנין משאי אפשר. דהיינו באתרא דלא סגי בלא"ה. וכענין ערכאות שבסוריא. ואפ"ה אכתי רפיא בידי. דילמא בקושטא אסור לת"ח להצטרף עם הדיוט בב"ד. אף במקום שאין אנשים חכמים מצוים. מוטב שידונו ב"ד של שלשה הדיוטות. משיצטרף ת"ח עמהם. חדא משום דקעבר על ד"ת מדבר שקר תרחק. דכי לא גמירי וסבירי. מסתברא דלא גריעי מתלמיד בור באמת. ותו דאפילו מקבלי אינהו מניה. ואיהו מובטח דלא לטעו ליה. איתיה בכלל קללה דשבר ה' מטה רשעים. דאמרינן אלו ת"ח שמלמדים הילכות צבור לדייני בור. ועוד אית ביה משום ההיא דנקיי דעת שבירושלים שלא היו יושבין בדין. אא"כ יודעין מי יושב עמהן:

משו"ה כל היכא דאפשר. אמינא ולא מסתפינא. דהכי עדיף לסלוקי צ"מ נפשיה כה"ג מדינא. ר"ל היכא דלא אפשר בב"ד שכולם ת"ח. ואפשר בכולם הדיוטות. דמצי ת"ח לאשתמוטי ולאסתלוקי בלי קטרוג. שפיר עבד. וידונו הדיוטות לבדם. ויהא קולר תלוי בצוארם. ולא ישב ת"ח עמהם לדין. ואפילו הם שנים ת"ח. לא יצטרפו עמהם (ואיברא תרי מנייהו רבנן גריעי. כדנימא בס"ד) או ידון ת"ח ביחיד. אי צייתי ליה (ולא באנו למחלוקת רבי ורשב"ג. ופסק הר"מ בעלמא כרבי. דניחא ליה לחבר למעבד איסורא זוטא. ולא לעביד ע"ה איסורא רבא (אע"ג דצ"ע הך פיסקא) כי הכא. דעוות הדין. הוא קלקול עולם מלא. שעומד על עמוד הדין.

ובאור במה חלוקים בענין הלז בין דן יחיד או שנים שדנו ובין הם שלשה ובין הדינים ברצון בע"ד או בכפייה

הא לאו מילתא היא. דכיון דשלשה הדיוטות. במקום יחיד מומחה קיימי בדין תורה. ועדיפי מניה. שוב לא ניתן כבוד ת"ח ואיסור צרופו עם הדיוטות להדחות. וכה"ג יודה רבי. דלא ניחא לחבר למעבד אפילו אסורא קלילא. אע"ג דעבד ע"ה אסורא רבה. ועוד שהוא שלא מהכרח. כי היה להם להסתלק מן הדין. ויניחו לחכם כבודו. לדון יחידי) ודאי אי הוו בי תרי רבנן לחודייהו. פשיטא דכשרים לדון אפילו לכתחלה ובכפיה. אי מומחים נינהו. ואפילו לאו מומחין נינהו. מיהת למ"ד שנים שדנו דיניהם דין. כיון דלא נחתו לדעות. כה"ג נמי כשרים דיעבד. ואפילו למי שאינו ת"ח. מיהו בב"ד של שלשה. ובי תרי מנייהו רבנן. ואידך לאו צ"מ. דאיהו לא חביב עלייהו כגופייהו. וכמים הפנים לפנים. פשיטא דאיהו לא רחים להו. בפרט אם הוא ע"ה. ששונא גמור הוא לת"ח

(כדאיתא שילהי פא"מ) הדר הוו להו כשונאים זה לזה דפסילי. וגריעי מתרי שונאים דעלמא. דלית להו שנאה עם השלישי. משא"כ בשנים שהם שונאים לשלישי. ואוהבים זה לזה. דהוו להו רובא. ויחיד בטיל לגבייהו. ולא דמי לבי תרי רבנן לחודייהו. דלא צריך רובא.

ואב"א אפילו כולהו תלתא צ"מ. ורחימי חד לחבריה כנפשיה. אפ"ה אימור לא מתכשרי כולי האי. דכחד גופא חשיבי. וכיון דנחיתו להו בעלי דינין לדעות. צריך ב"ד נוטה. והנך דכולהו חביבי להדדי כגופייהו. כחדא חשיבי. ואפילו טובא נינהו. ואע"ג דסברא רחוקה היא קצת. שיפסלו שלשה ת"ח האוהבים זה לזה. מיהו מסתיין לאקולי בבי תלתא דשוו להדדי. ברם בבי תלתא דלא שוו במדרגת האהבה. אין לנו להקל כל כך. מאחר שלמדנו פסול שני שונאים דיינים מהכתוב. והוכחנו שכן הדבר בשני אוהבים ג"כ. ואולי גם בב"ד של שנים. אף למ"ד דיניהם דין. דילמא כה"ג מודה דלאו דיניהם דין. אם יש לדיינים אהבה יתרה. ודנו שלש מדעת בע"ד (ולפד"ז אפי' מומחין נינהו נמי לא) ואפילו לכשתמצי לומר דאין סברא כלל לפסול שני ת"ח אוהבים זה לזה. לישב בדין כאחד. משום דחביבי להדדי (ואין להוכיח כן משום דכל ישראל מצווין לאהוב כל אחד לחברו כנפשו. זה אינו כלום. דבודאי אינו דומה אהבה כללית לאהבה פרטית. דהא מה"ט אוהב גמור כשושבינו ודדמי ליה פסיל. דבאהבה יתירה. איכא למיחש טפי. ולא שנא אהבת דיינים לבע"ד. ל"ש דיינים להדדי. משום דאין כאן ב"ד השוה לכל. לפי שהן שוין תמיד נוטים לצד אחד. ואינן מנוקים בצדק לחזור יפה על כל הצדדים) היינו משום דאהבתם זה לזה. היא מצד אהבת התורה. לא חשידי לעבור עד"ת. להטות הדין מחמת אהבה פשוטה בלי שום תועלת והנאה לחברו (זכר לדבר ודוגמא קצת מאותה שאמרו לענין חמץ. הוא עצמו מחזר עליו לשרפו מיכל קאכיל מניה. וכן התירו הפוסקים לקרות ב"מ לאור הנר בשבת. ולא חיישי שמא יטה. מה"ט. ה"נ נימא אנן דמתוך אהבת התורה. לא חשידי לעבור על ד"ת. להטות משפט גבר. מחמת אהבה זו עצמה. שאינה משקפת על תועלת זמני והנאה עוברת. כי אהבה זו אינה תלויה בדבר בטל. רשפיה רשפי אש דת למו. ואיך יהיו נושאים פנים בתורה זה לזה. **ודחייש** מר בר"א. דבר אחר הוא. כי אז האהבה נוגעת בדבר שבממון של חברו. החביב עליו ביותר (ושמא אעפ"כ לא פסל עצמו אלא לדון יחידי. ולעולם איצטרופי מצטרף. טיט הנרוק יוכיח. ודכוותה מלאהו בקרובים. אע"ג דל"ד כ"ה. ודוק) משא"כ כשאין השגחת האוהב על הנאת ממון חברו. רק על דעתו בתורה. וזה מבואר מעצמו) מ"מ האהבה הבאה מצד חתון. דהויא דומיא דקורבה (והסכימה דעת האחרונים בזה לדעת הקדמונים. ודעת היחיד המקל

בכך. ודאי בטל במעוטו) לעולם אימא. דאהבת שנים בב"ד של שלשה פוסלת. מכיון דקיי"ל שפסולים לדון זא"ז. א"כ ה"ה לישב יחדו בדין. בדלא קבלום עלייהו בע"ד. מסתברא דלא ש"ד. והכי ודאי משמע דעת הרב בהגה"ה. לפי שאין דרכו לסתום. אלא לפרש. ואין נראין דברי תלמיד (בסמ"ע בזה. דרבו לא שנאה. איהו מנליה. וכ"ש בב"ד של שנים מעתה. דלא שרי להו לדון אדם בע"כ כה"ג. אע"ג דחומרא היא לענין אהבה לדידן כדלעיל. מ"מ הויא קולא לענין שנים שדנו. וק"ל.

ולפום הכין. אית לן למימר דחמיר פסולא דשני אוהבים. לדון עם שלישי בלתי אוהב. טפי מפסולא דשני שונאים עם שלישי בלתי שונא (אע"ג דהך אתמר בהדיא. ואידך מכללא שמעינן ליה. לית לן בה. וכדמפרשא דמיא. כדלעיל) דלפום ריהטא צריך לפרושי ההיא דשני שונאים לא מיירי אלא בב"ד של שנים בלבד (ובכפיה איירי. ואליבא דמ"ד דיניהם דין. קמ"ל. אפ"ה כה"ג אסור. ואב"א אפי' בבע"ד רוצים. אסורין משום עינוי הדין) או בב"ד שקול. אבל בב"ד של שלשה או יותר. כל שהוא ב"ד נוטה. למאי ניחוש לה. וכי נמי יהבי דעתייהו לסתור אחד דברי חברו. מה בכך). יבוא השלישי ויכריע ביניהם. והוא אינו שונא ולא אוהב לאחד יותר מלחברו. ועל כרחו צריך שיחוה דעתו ויסבור כדברי אחד מהם. א"כ מה איכפת לן בשנאת השנים זה לזה. ואע"פ שיסתרו זה לזה. השלישי יבנה דעת האמיתי של מי משניהם. ויוציא לאור משפט צדק ודין לאמתו. הכל תלוי בהכרעתו. והרי כיוצא בה אמרו מתוך שזה בורר לו אחד כו'. וכנודע מפירש"י שם רפז"ב.

באור בכוונת הרא"ש דפו"ב

ואף למ"ש שם הרא"ש בפירוש לשון רש"י ההוא. עכ"פ ודאי מצוה על כל אחד מהנבררים לחפש אחר זכותו של הבורר אותו. שמתוך כך יצא הדין מלובן וזריז לאמתו. א"כ גם בשונאים ליכא למיחש למידי. אדרבה כך יפה להם. כדי להוציא הדין אמת לאמתו. מתוך החפוש בכל חלקי הסותר. יתגלו כל הזכיות של הצדדים להדיינים. ולא יתעלם מהם דבר. עד"ש קנאת סופרים תרבה חכמה. אף כאן גם קנאתם גם שנאתם של שני הדיינים כבר אבדה. בבוא המכריע שהלכה כמותו. מחמת הרוב שעמו. וגם היא לטובה לעזר ולהועיל אל הצדיק בדינו. אף אם הדיינים לא תקנו לעצמן. שכל דיין מצווה להרחיק עצמו מדבר שקר. והם נתכוונו להרחיק האמת ולקרב השקר. מ"מ לא יזיק לשלישי. **גם** הרא"ש לא אסר זה. אלא לדיין עצמו המחזר אחר השקר. לומר שאינו עושה כדין וכשורה. אם מחפש אחר טענה בלתי הוגנת. להטעות את חברו בתרמית. אבל מיהת לא מיפסיל משו"ה (כפי המדומה בדעת הרא"ש בהשקפה ראשונה. מדשתק

מנה. וכ"נ מדעת רמ"א. מדמכשר שונא בזבל"א הא נמי לא גרעא) שהרי עכ"פ השלישי שאינו נוגע לשום אחד מהם. הוא יעיין בדברי אלו החולקים. בע"כ יגיד שבחו של הדעת הנראה אמיתי. ויטה אל היותר צודק משניהם. ויכוין אל נקודת האמת. שהוא עד לעצמו. אלא מאי אית לך למימר. הב"ע בב"ד שקול דווקא הדברים אמורים. אולם בשני אוהבים. לעולם דעת השלישי בטל במיעוטו. ולקתה מדה"ד בכל ענין. משום דרובא גבייהו איתיה. ואף היחיד נמשך אחריהם מסתמא. אחרי רבים להטות. אלא דלא צריכי ליה.

חלוק גדול בין פסול אוהבים בדיינים לפסול דשונאים

נמצא חומר באוהבים מבשונאים בדבר זה. כי לא טובים השנים האוהבים מאד לענין מושב ב"ד כלל. לפי הסברא הגוברת. אלא שיש לדחות ולומר. שלעולם יש לחוש אף בשונאים. גם בב"ד נוטה. שמא האחד בעל תחבולות וחריף יותר לרמות ולהטעות את השלישי. שהרי מצינו גדולה מזו. שחשו חז"ל שלא יושיב הדיין תלמיד בור לפניו כדעיל. מדאגה מדבר שלא יכשילנו ויקפחנו בטעות. והלא דברים ק"ו שיש לחוש יותר. לדיין חרוץ המתעצם בדין. עובר ומתעבר על ריב לא לו. ומתראה כמתחסד עם הבע"ד. שדורש טובתו ותועלתו הראויה לו בצדק. שלא יקפח את השלישי בשקר ובמרמה.

איך שיהא. עלה בידינו. עכ"פ לכתחלה יש לחוש לדבר. באוהבים כמו בשונאים. ששניהם שוים. לא לטובה ולרצון יהיה בדבר המשפט. מיהא בדעבד ובשעת הדחק לא קאמינא. חלילה להרהר אחד גדולי האחרונים ז"ל. אשר החליטו הדבר להתר. שגם הב"ח (בסי' ז') כתב כך למילתא דפשיטא. ודאי כדאי למסמך עלייהו בשעת הדחק. ולא מפני שאנו מדמין. נעשה מעשה להחמיר במילי דרבנן (כהסכמת הפוסקים. דאפילו בשונאים דיינים להדדי. לא הוי אלא אסמכתא. ודיניהם דין בדיעבד כמש"ל. ודיים לאוהבים הבאים מן הדין ההוא. להיות כנדון) ולמהדר עובדא נמי. בדבר שלא ערער אדם עד עתה. **ותו** דהאיכא מהרי"ק דמכשר לגמרי באבי חתן ואבי כלה לדין. כמו לעדות. כמ"ש בב"י בשמו. ואע"ג דלא קיי"ל כוותיה בלדון את הבע"ד המחותנים עם דיינים. ובהא נמי לכתחלה דווקא הוא דמחמרינן. אכן בדיעבד נמי שפיר דמי למסמך עליה. דומיא דאמרינן בדאייתרא אינהו אכלי. אנן מסתם נמי לא סתים. אלא שלא הוזקקנו לכל זה לעת כזאת. שאינו מכלל השאלה. ממילא איפשיטא בעיין. דכי קבלום רבים עליהם להני שני דיינים מחותנים. ליכא דחש. לא מיבעיא דכי עבדי עובדא. וקבלום השתא בתר דאיתחתנו להו. אלא אפילו נתקבלו קודם החתון. ועכשיו באין לשאול. אם יקיימו אותן מכאן ואילך. נראה דהוי כדעבד. לפי שאין להוציא אדם מחזקתו (וכיון שעלה לא ירד) אלא בראיה ברורה. ודבר זה (שחדשו אחרונים) רפוי הוא בידינו. ובשל

דבריהם בלא"ה הולכין אחר המקל. ומעתה גם השלישי אינו מחויב לסלק עצמו אפילו ממדת חסידות. מאחר שאין בע"ד מערערים. וסברי וקבלי להו. ואפילו לפסול גמור מהניא קבלה כה"ג. **ותו** דאפילו את"ל דלא מתכשרי לחודייהו. אצטרופי מצטרפי כה"ג. כמש"ל. ואע"ג דהכא רובא פסול.

חלוק בנ"ד בין לכתחלה ודיעבד

ברם כי אתא בע"ד ומערער. ואמר פלוני ופלוני אינן מקובלים לי. מטעם שדעתם אחת ושוה לנגדי. אז נכון הדבר שיסתלק אחד מן המחותנים לפנים משורת הדין והדיינים יחושו לעצמן. להסיר מהם עקשות פה ולזות שפתים. ואם לא יתרצו להפרד. אזי ודאי דבר ראוי הוא לשלישי לחשוך עצמו מן הדין ההוא. ולית ביה משום יוהרא ורוח יתירא. בפרטות אם אדם חשוב הוא ובעל נפש הוא. יפרוש וכך יפה לו. שצריך להתרחק כמטחוי קשת מהכיעור ומהדומה לו. אף בדבר המותר. כמו שצוו חז"ל בהרבה מקומות. מיהת הכא השתא לא צריכנא להא כלל. כדכתיבנא מעיקרא.

וכגון דא צריך לאודועי. אף על גב דסברא מעליא הוא אף בלא ראיה. שכל זמן שלא עשו נשואין. ודאי לא פסילי מחותנים המקושרים לגמרי. ואפילו לדון את זה כשרים. לא משוינא לה כהילכתא בלא טעמא ראיה ומנין. כי תלמוד ערוך הוא בפי הפוסקים. לענין פסולא דעדות דארוס לארוסתו. דקנין וכתיבה לאו מידי הוא. ולאו ק"ו הוא. ומה התם דאידכר פסולא בתלמודא להדיא. כך. עאכ"ו בהך דלא אדכר בתלמודא לאסורא כלל. אלא להיתירא גבי עדות. ואע"ג דדין חמור טפי. מ"מ הבו דלא לוסיף. אמאי דחדשו פוסקים מדעתא דנפשייהו. ואין לך בו אלא חידושו. והא פשיטא. דלא מיקרו בלשון חז"ל חתן וכלה אלא אחר נשואין. וזה פשוט מאד. כל שכן אחר שכמה גדולים סוברים. דאפילו אוהב ושונא גמור דיניהם דין. והב"ח אף הוא הביא ראיה נכונה מן התלמוד.

ישוב לקושית תו' ושפ"י

ובהכי מתריצנא נמי לאוקמתא דגמרא. אמתני' דיש כשר להעיד ופסול לדון לאתויי סומא. שנתקשו בה התו' והר"מ שם. אמאי לא מוקי לה באוהב ושונא. והשתא לפי דעה זו לק"מ. וק"ל. (עלח"ש).

וכיון שזכינו לדין. אין מהצורך להתרחב עוד. ולדקדק במ"ש מעכ"ת להוכיח שלא כדסמ"ע דטרחא שלא לצורך היא. וכבר יתראה מהכתוב למעלה. דמעיקרא לק"מ לא ארבנן ולא אר"י. ושמועתו של הסמ"ע אין לה ראיה ודאי. רק מסברא בעלמא חילק המחלק כן. ופשיטא דסוגיא לא משמע לן כוותיה. כמש"ל.

השואל מקשה עצמו שלא מדעת

ומה שהטריח מעכ"ת עצמו. וחשב ליישב הא דלא נקטי רבנן למוד לשני דיינים האוהבים זא"ז. ובחדא מחיתא חתר לתרץ ג"כ. מנ"ל לר"י איסורא דשני דיינים שונאים. ע"פ הירושלמי. דמקיש דיינים לעדים. **במ"כ** בכדי טרח. ותלי תניא דמפרש טעמיה. היינו אהבה. בדתניא דלא מפרש טעמא דהיינו קורבה. ואי איתא דחד טעמא הוא גבי דיינים. ר"ל קורבה דדיינים נמי משום אהבה הוא דאתינן עלה. א"כ למאי צריך היקישא לגמרי בלא"ה ידעינן דקורבה פוסלת בדיינין משום לתא דאהבה. ומדצריך היקישא. ש"מ דלאו משום אהבה נגעו בה. ותו אין היקש לחצאין. ונגמר מעדות לרבנן דמכשרי. דהוא הדין לדין. דאוהב כשר אפילו לדון את חברו. וכ"ש לשני אוהבים דיינים שיהיו כשרים. כיון שכל עיקר פסול אהבה אין לו מקרא מן התורה. וכך היא המדה בדון מנה ומנה. וקשיא נמי אליבא דר"י. מנליה בדיינים בין שני שונאים בין שני אוהבים דמפסלו. ואי מעדות קגמר. א"כ מנה. מה עדים ששניהם אוהבים זה לזה או שונאים זה לזה. כשרים ודאי אליבא דכ"ע. הכי נמי דיינים. או אימא איפכא. הרי זה בא ללמד ונמצא למד. מה דין. שלא באוהבים ושונאים. אף עדות. שלא באוהבים ושונאים. וכי הא דאמרינן מקיש ריבים לנגעים. ונגעים לריבים. ותקשי לרבנן בתרתי. ולר"י בחדא. דלפסלו נמי עדים האוהבים או השונאים זה לזה. הרי שכל יגיעתו לריק בזה. ותירוצו אינו עולה יפה. ולא מהני מידי לא אליבא דרבנן ולא אליבא דר"י. הא אין לך לומר אלא דטעם איסור קרובים בדיינים. אחד הוא עם טעם איסור קורבה דעדים. מגזרת הכתוב. ושאני טעם אהבה ושנאה. דמסברא אתינן עלה בדיינים לאיסורא. וכן נמי בעדים להיתירא אליבא דרבנן. דלא נחשדו ישראל על כך. וכולא ניחא בס"ד כדאמרן.

גם בזה לא מחכמה שאל

ומה שנתקשה בהבנת דברי ב"י. דמ"ש בסימן ז' בדיעבד אם דנו אוהב ושונא דיניהם דין לדעת הרמב"ם. נראין כסותרין למ"ש בסימן ט'. דמדברי הרמב"ם נראה דמדינא מיפסלי. לא ידענא מאי קשיא ליה. דהא דברי ב"י מבוארים היטב. דלכתחלה הוא דמפסלי קאמר בסימן ט'. ולאפוקי מדעת תו'. דס"ל שאינה אלא חומרא בעלמא ומדת חסידות בלבד. ולא משורת הדין כלל. ולרמב"ם מדינא מיפסלי ודאי. והיינו לכתחלה דווקא. וכמו שביאר הרב"י בס"ז ברור מלולו. דאוהב ושונא גמור נמי לא מפסלו להרמב"ם אלא לכתחלה בלבד. ואין כאן ריח קושיא כל עיקר (איברא דלא סלקא שפיר בדעת הר"מ. לפמ"ש בפירוש המשנה. אם לא נאמר שחזר בו בחבור. וכמ"ש בלח"ש בס"ד). ואין לתמוה מלשון פסול. דמשמע נמי לכתחלה לחוד. דאית לן דכוותה בשלשה גטין פסולין.

ואם נשאת הולד כשר. וזולת. וביחוד בלשון הרמב"ם בהל' גטין. כל פסול אינו אלא לכתחלה. וה"נ בנדון דידן ודאי. שכן נראה בדעת הר"מ בחיבורו בשני המקומות. ר"ל בפי"ג מהלכות עדות. דנקט לשון פסול דיינות. ואפ"ה אינו אלא לכתחלה (ולא ידעתי מה הי"ל למעכ"ת שכתב דמפרש שם דאפילו בדעבד פסול. הואיל ואוהב ושונא נלמד מקרא. וליתא. ולא משמע ולא מוכח מידי. ומאן דמפרש ליה הכי. משתבש בלי ספק) וכן בפכ"ג מסנהדרין. דנקט לשון אסור. ולכתחלה משמע ודאי. כהבנת הב"י. ותו לא מידי. וכבר נזכר למעלה שכמה גדולים סוברים כך. שאפילו אוהב ושונא גמור דיניהם דין בדעבד. כ"ש לשני דיינים שונאים. דאין פוצה פה לאסור בדעבד. ואצ"ל לשני אוהבים (ויפה כתב הסמ"ע) עאכ"ו למחותנים. וכמבואר לעיל באורך.

ולענין שאילתא דשאילנא קדמיכון. בהא נחתינן ובהא סלקינן. לזילותא דבי דינא חיישינן. ודטבא להו עבדינן. דבדעבד ודאי לית דחש לה. ולכתחלה כי קפדי בעלי דינין. הויא קפידא. שלא להושיב בב"ד כאחד אבי הכלה ואבי חתן דנן. ואע"ג דכדעבד חשבינן לה כדכתבינן. נפקא מנה לבעל נפש ונקי הדעת. שיחוש לעצמו להתרחק מן הכיעור ולהרחיק ממנו לזות שפתים ואלפנים משורת הדין נמי מיפקדינן. וכולא לא נצרכה אלא לקלא (ורינון) דלבתר נישואין הוא דקפדינן. אבל מקמי הכי לא מיבעיא דכי נהגו לא מחינן. אלא אורויי נמי מורינן. ובזה ישקוט שאנן. ובטח כזית רענן. וזהו הנראה לעניות דעתי. **ששו"ן** הוא גי' **דעת יעקב**. חתמתי שמי כך דרך רמז. דלא לאחזוקי טיבותא לנפשי. הקטן דזוטר בשיעורא דרבנן. ונפיש בטרחא וטרדה דמצוה ודרשות דתנן ודלא תנן. אפ"ה מצוה הבאה לידי אמרתי לא אחמיצנה. ושהויי מצוה לא משהינן.

וזה אשר כתב לי השואל אחר קבלת תשובתי הנ"ל.

שופרא דיעקב זיו ליה כבר בתי' וגלי רזיא. ודמי עלי כאריא ומאיר כאספקלריא. אהובי רב חביבי מחו' הרב האי גאון מפורסם ע"ה פ"ה חנ"י מהור"ר יעקב. נר"ו לא יכבה. מחול ימים ירבה.

גיה"ק הצהירים ומאירים מגלה עפה ויפה ארוכה ערוכה ושמורה. שמור בלבי להשתעשע בהם. וכל יקר ראתה עיני. פלפלא בחכמא ע"פ הגמרא וסברא. ומקדמת דנא ידענא שכל חכמה ומדע כולם כאחד בדעת חדרי' ימלאו והוא זורה ובורר ומעקד ומלבן כל עקוד ונקוד אך ורק דלית כתב"א דלא רמי בי תגרא באיזה מקומן של שבחי"ן הלב בוחן בחינה זו עיוני בעלמא דקשוט שמקשטין בהלכות לפי טרדת ובגידת הזמן הבוגד ולא בא גד איננו אוכל לערוך מערכה מול מערכה אך בשנים ושלשה גרגרים בראש האמו"ר באתי בזה להשיב על תשובתו הרמתה כתובה פנים ואחור ומראה פנים לכל

צד כו'. (לא הצגתי מה שהרבה בחבילה תשובות שאין בהן ממש. להעמיד דבריו. כדי שלא תהא שלהבת עולה מאליה. להראות כל שבושיו ודבריו היגעים. למען לא יאמרו עלי שכיוונתי להנקם ממנו. על מה שעשה לי אחר זאת שלא כהוגן. שנטפל לעוברי דרך ונעשה חבר למוסרות. תחת הטבתי לו בכספי ממש מכרני. צלולה היתה החבית ועכרני. ביד עש"ג מסרני. וביד שונאי נפשי לירד עמי לחיי עם כל הנפש לבית יעקב כנודע הסגירני. לולי ה' שהיה לי אזי חיים בלעוני. וכבר אבדה גם שנאתו גם קנאתו. קב"ה תבע ביקרי ושלם לעושי הרעה כרעתו. שטבע המעולה שבבניו. כמו שהיתה רעה אחריתם של עושי הרשעה. אשר ארבו לנפשי לספותה. דין רישיה פציע היה מוכן לצליבה. ודין רגליה תבירא. היקום אשר ברגלו אבד. וירד בעניותא דקשי ממותא. ודין ידיה קטיעא. מוכתבת למלכות. והשאר נעשו חפשים מתורה ומצות. הרע כלה את עצמו. ספו תמו מן בלהות. עם האבן נגף. לא נודע מקומם איה. לכן מה לי עוד לעצבי"ם להתחר במרעים. ולא זכרתי זאת. רק להיות חסדי ה' נגד עיני תמיד. לדעת כי לא יבושו קוויו ולא יכלמו לנצח ה' יודע כי צר לי על פתאים עברו נענשו. אכן דואג אני לעזי פנים קשי לב דלא ניחא לי דלענשו כחבריהם חברי גנבים. ולא יכוו עוד בגחלת לוחשת. הוצרכתי להעיד בטפשים זדים ארורים. בל יפלו ברשת זו טמנו להם בל ילקו כמוהם. אמרתי אולי יקחו מוסר. לא יבטחו על כספם נמאס קרא ה' להם. עושר ריב ומהומה בו עשה יעשה לו כנפים כנפי רוח. עברה בו ואיננו ויהיה להם לשחין פורח. וישאר כסיל מכאן ומכאן קרח. לכן פתי יערים. ערום רעה רעה נסתר. ושומע לעצה חכם להשיב מעול ידו בעוד אור יום. בטרם יחשיך והיה להם לזרא. ודי בזו הערה: למי שנפשו בעיניו יקרה).

ולא אכניס כעת יותר עם הדרת כבודו שידעתי בלא"ה מעלת יקר תפארת גדולתו חצי גבור בעל לשון שנונים וטובייגא דחכימא ורבנן. וה' יאריך ימיו כנחל ארנון עד ביאת ינון. אס"ו.

ועתה מהראוי להחזיר השמועה לסיני ועוקר הרים כו'. ועל מה שהשיג עלי בישובי בגמרא. איננו מחשבתי לקפחנו בפלפלא חריפא בעלמא כעת אך שלום רב לאוהבי תורה מאדון הבורא. כ"ד מחו' הק' מרדכי הענא.

גם מנדע להוי שתשובת מר נראה לפ"ו פרנס החודש דקהלתינו כהר"ר ליב בן כה"ר שמשון ז"ל. וגם למהור"ר ישראל בן ר"י כפי רצונו וחפצו. והואיל שהשליח הגיד לי שאין לו העתק ממנו יהי' לו אשר לו ובהיכלו אמר כבוד כולו. כבוד חכמים ירבה האל ברב שלומים וחיים ארוכים ומבורכים. כשמש לו זורחים ק"ק אה"ו.

סימן ב

יום ב' ע"ס תקכב"ל ק"ח

פרי עץ הדר ענף עץ אבו"ת היינו תולדות תולדותיהם כיוצא בהם. אהו' מחו' ידיד ה' וידיד נפשי הרב הגאון הגדול המפורסם בתורה וביראת ה' היא אוצרו. אשרי יולדתו והורו. נ"י ע"ה פ"ה כבוד שם תפארתו כמהור"ר יעקב נר"ו יאר לעדי עד.

דורשין תחילות שפעת שלום הטהור ובמטותי מני' דמר שאל יהא לכבודו הרמה למשא לעיין בשאלה קטנה שאני מבקש. יען פה בחור אחד קידש בתולה א' בקדושין בשני עדים בפקדון שהיה בידה היינו שהקדים ושלח לה דבר א' לשם קדושין ואח"ז בא בלילה הוא ושני עדיו עמו. ואמר לה הרי את מקודשת לי והיא אמרה הן והשיבה ג"כ שהפקדון חפץ ששלח לה עדיין בידה. ואף שיש לפקפק על הקדושין. אבל מ"מ מידי ספק קדושין לא יצאנו. וביני לביני כשראה אבי הבחור הנ"ל ואבי הבתולה הנ"ל התפשרו א"ע לקרב הענין שישאו זא"ז. והרחיבו זמן לנשואין א' שנה. ושאלו אם מותרת לילך פרוע ראש והתרתי להם ע"פ פסק ב"ש וח"מ אה"ע סימן כ"א שכתב ש"ע שם לאסור לילך פרוע ראש בין נשואה בין פנויה ובארו פי' פנויה היינו אלמנה או גרושה אבל לא בתולה וטעמם שלא יסתור הש"ע דברי עצמו שפסק בא"ח סימן ע"ה. וכן מתרץ שם המ"א עיין שם. וכן הובא בשאלות תשובות שבות יעקב ע"ש. וכן בתשובות פנים מאירות מקיל אף באנוסה ומפותה. וראי' שלהם ממתני' דכתובות. זכורני שהיתה יוצאה בהינומא וראשה פרועה. והעיקר האיסור הוא מסוטה ופרע את ראש האשה כו'. גם הורתי להם איסור יחוד כמו ששנינו כלה בלא ברכה אסורה כנדה. והנה הבתולה הנ"ל יש לה ווסת. ולכן שאלו את פי איך יתנהגו בענין הרחקה שמבואר בי"ד בטור ובש"ע הלכות נדה סי' קצ"ה שמחויב הבעל להרחיק א"ע וראיה מהגמרא דשבת דף י"ג שאמרה האשה בעלי שקרא הרבה כו'. והשיב אליהו ב"ה שהרגו שכבר נאמר ואשה בנדתה לא תקרב. ומזה דקדקו ואסרו כל הקריבות. וכאן הואיל והיא רק ארוסה מקודשת בלי חופה וברכת אירוסין. והנה המעיין בטור אה"ע סי' נ"ה וש"ע שם סק"ב המארס את אשתו וברך ברכת חתנים ולא נתייחד עמה עדיין ארוסה היא כו'. ובש"ע סק"ה ארוסה שמתה אם היה הארוס כהן אינו מטמא לה מפרש ב"ש וח"מ שם אע"ג דהוי קנין כספו מן התורה מ"מ לענין טומאה כי אם לשארו וארוסה לאו שארה היא. א"כ ה"נ נימא בשלמא כשהיא נשואה והבעל מותר לייחד א"ע עם אשתו נדה הואיל וכבר בעל. חיישינן שלא יבוא לידי איסור גזרו הכל בדרך אסמכתא וסמכוהו אקרא ואשה בנדתה לא תקרב לאסור כל קריבות שבעולם כמבואר בי"ד סימן קצ"ה. אבל כאן בארוסה שנתקדשה שאסור להתייחד כי

אם בשני עדים אפשר שכ"ע מודים בזה. בארוסה להתירה ולא לאסור נגיעה. הגם המעיין בדברי רבינו הרמב"ם פ' כ"א ה' א"ב כל הבא על ערוה מן העריות דרך אברים או חבוק ונשוק ונהנה בקירוב בשר הרי זה לוקה מן התורה. אבל כבר השיב עליו הרמב"ן הובא במ"מ ואמר שהדרשא של ספרא אינו אלא אסמכתא. גם בספרא עצמו עיינתי בפ' אחרי. ומפרש הקרבן אהרן. ומחלק מקרא הנ"ל לא תקרב היינו שלא ישכב עמה בקירוב בשר. א"כ משמע להדיא שארי דברים שאסרו הוא רק איסור מדרבנן אפי' בנשואה. א"כ בארוסה למה נחמיר לאסור שלא יגע בה שלא הוי רק קנין כספו. וכן הוא במ"מ בהדיא שם שמפסיק וז"ל כבר אמרו ביוצאה וראשה פרוע שהוא אסור מן התורה. שדבר זה אין לה שום דביקות לענין של מעלה. והאיר ה' את עיני. שבא להורות שני אסורים הנ"ל היינו נגיעה בעריות. ודין ראשה פרוע המה שוין. א"כ כיון שהתירו במקודשת בש"ת שבות יעקב בארוסה בתולה וכפי ראיה הנ"ל. ולפ"ד הרמב"ם כמו שמבינים לפי פשוטה כל בחור שיעשה רקודים על חתונה או חיבוק או שארי דברי היתול יהא חייב מלקות מן התורה. או אם יהיה איש נוגע באשה פנויה או בתולה נדה יהא חייב מלקות מן התורה. אלא שזהו הכל רק בדרך שאסרו בנדה רק בבעל ואשתו שהיא נדה שמותר להתייחד. אבל באשה פנויה נדה או בתולה שיחוד אסור בל"ה אינו חייב מלקות מן התורה על נגיעה. א"כ ה"ה בארוסה שיחוד אסור וצריך שני עדים והיא רק קנין כספו ואינו מטמא לה ודאי מותר להושיט לה כוס או ש"ד האסורים באשה לבעלה. גם וכי ס"ד שזה גם בקנין כספו אסור א"כ הקונה אמה והטבילה שהיא חייבת במצות שאשה חייבת וכי ס"ד שצריך האדון שקנה אותה לאמה ויהיה נדה לשמור א"ע בכל האסורים המבוארים בש"ע י"ד ובטור סי' קצ"ה. אבל הואיל ולא מצאתי היתר בפי' אמרתי נא מכבודו לחוות לי דעתו הרמה ובעצתו ינחני במעגלי צדק. והנני לשרת בקודש. כ"ד הדש"ת ומבקש אהבתו לנצח. הק' צבי הירש הלוי החונה פה ק"ק קאפנהאגין יע"א הכותב בחפזון. ולכל המסתופפים בצלו שלום. ונא להשיבני ע"י פאשט מוקדם.

ממה שהשבתי על השאלה הנ"ל לא השארתי בידי העתק שלם. רק רשימה קצרה קטנה. ואציגנה הנה. כמו שהיא ערומה. מבלי פתיחה וחתימה.

תשובה

מ"ש האחרוננים בסתירת משניות לק"מ

מ"ש האחרונים פה אחד בענין הסתירה מרפ"ב דכתובות לפ"ז. שנסתבכו בה מאד. לענ"ד בכדי טרחו וטרייהו לרישייהו על לא דבר. כי אין כאן סתירה לגמרי. ודר"מ ג"כ כמשמעם ודאי. שכל פנויה אסורה בפ"ר ד"ת. כמ"ש בלח"ש. דבר ברור בס"ד. ואין ספק

אצלי כמו כן. שהארוסה יוצאה פרועת ראש. ואי אפשר להיות בענין אחר. שהרי בזמן חכמי התלמוד היו מארסין זמן רב קודם נשואין כמפורסם בכל הש"ס. וכאותה ששנינו נותנין לבתולה כו'. א"כ אותה ששנינו אם יש עדים שיצאה בהינומא ור"פ. ודאי סתמו כפירושו בארוסה קמיירי. וגם על כרחך אתה אומר כן. שאם לא כן. מי יעיד על כל הארוסות שלהן שיצאו בהנומא ור"פ. ונמצאת מפסיד לבתולות ארוסות כתובתן. ולא היה לכולם אלא מנה. והוא כדבר שאין לו שחר. **מ"ש** מנגיעה דערוה באנו למחלוקתן של ראשונים ואחרונים. ויעויין בשל"ה (שער האותיות דצז"א) לענין נגיעת א"א.

הערות הראויות בגמרא בנדון קריבה דערוה

ולענין שמוש שפחות נעלם. ממנו הא דא"ש. אין משתמשין באשה כלל. ועיין א"ע סכ"א דעה דחויה בזה. ואין להאריך עם שיש לי בכל זה דברים בגו במו"ק. הן במ"ש בגמרא דפליגא דעולא דנשיק לאחוותיה. אדידיה כו'. לכאורה מקרא מלא מסייעו.למאי דעבד מעשה רב. שככה מצינו לאלישע הנביא שנשק לאמו. ובודאי גדול היה באותה שעה. שהלך לשמש את אליהו. אלא שי"ל נשיקה של פרישות שניא. כמ"ש במ"ר אצל יעקב אע"ה עה"פ וישק יעקב לרחל. שאינה דומה לשל תפלות. עם שאין למדין מדורות ראשונים קודם שניתנה תורה. אבל צריכין אנו לחלק בין אמו לאחותו. שבנשיקת אמו רגיל הוא. אין בה משום הרגל עברה כמו באחותו. וכמו שחלוק בהן בדין יחוד. ובגמרא דשילהי קידושין בעובדא דברתיה דר"ח דאותבוה בכנפה דחמוהי. וא"ל לא סבר מר דמקדשא. איכא לתמוהי טובא במ"ש רש"י. כאילו יש הפרש באיסור קריבה. בין א"א לשאר עריות. אבל בחי"ג תקנתי הענין יפה ואכמ"ל.

שבי"ע לא חש לקמחיה

וארשום בכאן מה שכתבתי בגליון ספר שבות יעקב דף מ' ע"ב שאלה ק"ג. מה שכתב ואי לאו דמסתפינא מפרש"י וכו'. קלתה שפיר דמי פירוש מדאורייתא שאסור לבנות ישראל לילך פרועת ראש בשוק היינו ששערותיה סתורת אבל קלתה פי' מלשון קליעת שער שפיר דמי עכ"ל. ע"ש. **פירוש** משובש הוא דוק ותשכח. גם מ"ש לקמן דאפילו אנוסה יש לכסות ראשה. ובראייתו מילקוט פ' נשא דף ר"ז בשם ספרי. וז"ל דבר אחר לימד על בנות ישראל שיהיו מכסות ראשן. ואעפי' שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ותקח תמר אפר על ראשה וכתונת פסים אשר עליה. ע"כ והתם אנוסה הוי. הרי להדיא דאפילו אנוסה יש לכסות ראשה. עכ"ל. **לא** ידענא מאי קאמר. וראיה לסתור היא. הא התם אחר שנאנסה קרעה הכסוי שעליה ופרעה ראשה. ואדרבה לפני המעשה לא סתרה שערה אפילו שהיתה פנויה. וכדר"מ (ומפני הקלקלה נהגה מנהג בזיון בעצמה להודיע

צערה על חלולה ופגמה) ומש"ע שם. וכן בתולה שנתקדשה ועדיין לא נשאת מותרת להלוך פרועת ראש בודאי. כיון שכתובתה מאתים וכו' ע"ש. **בודאי** כן הוא בהכרח עצום ממנו כמ"ש בתשובתי בס"ד. ודעדיפא הוה ליה למימר. ע"כ מ"ש על בשבו"ע. **ומ"ש** מכ"ת בפשיטות בארוסה שאסור להתייחד עמה כ"א בשני עדים.

לא ידעתי מניין לו זה. וכי אם רוצה להכניסה לביתו ולבוא עליה לשם נשואין. מי ימחה בידו. ואפילו בבית אביה לא אסרו אלא קודם שבע ברכות. איסור דרבנן בעלמא הוא. שלא ינהוג בה מנהג הפקר. ול"א אלא אסורה כנדה. ומנה. לא תהא חמורה כנדה דרבנן. מנדה ממש דאורייתא. דשריא ביחוד. ואע"פ שאינה מותרת אלא כשבעל. מ"מ אף בשלא בעל. אלא שעדיין לא ברך ז"ב מי האומר שיצטרך שני עדים. **ועוד** מהנעשה לארוסה שביהודה (וכמדומה סוגיא דפ"ק דכתובות אטעייה) ודי בזו כעת שאני טרוד מאד.

סימן ג

בעז"הי יום ב' סיון תקרב"ל פ"ה:

סיני ועוקר הרים. ה' ישמרהו לנצח דור דורים. וכסאו קרנו ה' יגביה וירים. אהו' מחותני עמוד הימיני הרב הגאון הגדול המפורסם ערוגת הבושם. נ"י פ"ה כבוד שם תפארתו. מהור"ר יעקב יעבץ נר"ו יאיר ויזרח. עד דאין ומורח. צדיק כתמר יפרח.

ריא"ק יען עלתה ספיקא לפני בנדון אפוטרופוס שמינוהו אבי יתומים. והיה בעת ההיא עתיר נכסין. והיה עושה מו"מ לאלפים ורבבות. והיה לו קרושפעדענטין בכל מדינות. ואחר מותו ראו בעזבונו ונמצא חסר. ואם יסלקו לבע"ח אשר עשו עמו מו"מ שנים הרבה לפי ערך שיגיע לכל מאה ומאה אפשר שאין להם היזק כי הרויחו במו"מ גם שנטלו דישקונטיס כדרך התגרים ומחליפין נשך על תיבת דישקונטי. וצועקים שיקחו היתומים מה שהיה אפוטרופוס עליהם גם כן כערך הב"ח ויכלה זוזי דיתמי. אמרתי להודיע לכבודו הרמה מה שנראה בדעתי להציל זוזי דיתמי ואין מחליט אני דעתי רק בהסכמת כבודו הרמה. כי עדיין לא יצאתי חובת העיון. והנה בגמרא מבואר מ"ס ב"מ פ' א"נ לענין ריבית דרבנן הקילו ביתמי. והנה מבואר ברמב"ם הובא בטור ח"מ סימן ר"ץ וז"ל והרמב"ם כתב דבמינוהו ב"ד חייב אפילו בגניבה ואבידה ובמינוהו אבי יתומים פטור אף בפשיעה ומסיים וכמו שכתבתי כן עיקר היינו שבפשיעה חייב ובגניבה ואבידה פטור. ועיין ברמב"ם פ' א' מהלכות נחלות ומביא הרב המגיד מ' נחלקו המפרשים בדין פשיעת אפוטרפוס שהרמב"ן כ' שאפוטרופוס שמינהו אבי יתומים שפשע פטור. אפילו באו עדים דאי מחייבת ליה אתי לאמנועי. אבל אפטרופוס ע"פ ב"ד הרי הוא

כנושא שכר וחייב בגניבה ואבידה. והנה בדין פשיעה תלי' בפלוגתא אבל בדין גניבה ואבידה באפטרופוס שמינהו אביו פטור מלשלם דהוי כדין מקבל פקדון. לשמור בחנם. והדין בפקדון אם מצא הפקדון בעין אינו בע"ח יכול לתפסו וצריך להחזיר בשלימות ליד המפקיד. והנה נמצא בעזבון מעות סחורות כסף וזהב למה יוגרע כחם נגד בע"ח שיפסידו מערכם מדמי הקרן. אדרבא הבע"ח וודאי הלוה חייב באחריות גניבה ואבידה ומחויב לשלם והוי המעות ביד המלוה כאלו הוא שלו והשתא נחסר מה"ת שיטול מהמעות יתומים אשר הוי כמו פקדון. וישולם לבע"ח. ועיין כבודו בב"י ס"י כל הנ"ל לקטתי באמרי"ם ועדיין לא ירדתי לעומקא מחמת טרדות אחרות המוטל עלי עול צבור. אבל כבודו ידעתי שלבו פתוח כפתחו של אולם וש"ת מסודרים לפניו נא לחוות לי דעתו הרמה ולהורות מקום המוציא מקור דין הנ"ל ולסמן היטב בסי' הש"ת לדעת מקורה ואגילה ואשמחה בו ובתורתו. דברי מחו' אוהבו נאמנו הדש"ת לנצח ומבקש אהבתו הטרוד על התורה ועבודת ה' זו עבודת הלוים. הק' צבי הירש הלוי החונה פה ק"ק קאפנהאגין יע"א. ונא להשיבני ע"י בי דואר ולתשובתו הרמה אחכה. ולכל המסתופפים בצילו שלום.

כמקרה התשובה הקודמת כן מקרה הנמשכת. שיצאה בנאומה וראשה פרוע. מבלי סופר מעתיק דברים כהוייתן. על כן הנני התנצלותי מודיע. ההכרח לא יגונה. אם נשמטו גם מזו דברים בגו. לא במרד ולא במעל.

תשובה

ו' סיון תקכ"ב לפ"ק אלטונא.

שלומות אלומות כו':

יתומים של ממנה אפוטרופוס בנכסי האפטרופוס שמת. גריעי מבע"ח ודאי

גי"ה הגיעני ביום ד'. ועם היותי טרוד הרבה כי הקיפוני הלכות כתנורו של עכנאי באגרות ממרחק. מלבד אשר אתי בלמודי תמידין כסדרן. וביחוד בס' מו"ק. שאני עסוק כעת בהדפסתו (אחר שהיה מונח מן הצד זה יותר משלשים שנה. ומגמר בעתיקתא כו') כמו שיראה פה רק עלה של נסיון לדוגמא. והפועל אינו עצל. נוגש אותי אץ לגמור מלאכתו דבר יום ביומו. כי הוא לחמו. מ"מ נפניתי לעיין בש"ח אודות אפטרופוס שמינהו אבי יתומים ומת גם הוא. ונמצא שאין עזבונו מספיק לצאת ידי חובותיו. והנה יתומיו רוצים לסלק יתמי הממנה אותו לאפטרופוס כפי ערך המגיע לכל יתר הבע"ח (כאשר הבינותי מכותלי מכתבו הנוטים. ולשונו הצר וקצר מהשתרע ומהתפשט עליו המובן מיד) וחזיתיה לדעתיה דמר. דמשוי זוזי דממנה כפקדון. ומייפה כחם טפי

מבע"ח. **ומטיבותיה** אמינא דגריעי מינייהו טובא. דהא כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא. דרמב"ן ודעמיה פטרי ליה אפילו מפשיעה (כמו שלא נעלם ממע"ל) אי הכי מי מצינן לאפוקי מיד המוחזק. ואפילו מניה דידיה אי הוה בחיים. מאן ספין מאן רקיע להכריע. כ"ש מיתמי.

ברם לשון השאלה קצר וסתום קצת. ומסתמא מנהו אבי יתומים על מנת שיעסוק בעזבונו כמו בשלו (אם לא פרש בהדיא) א"כ לא עדיפי זוזי דיתמי מדידיה (וכדאשכחן נמי בגמרא. דאורי רבינא לרבינא זוטא) ובודאי לא דמי לפקדון דהדר בעיניה. וגרע נמי משאר בע"ח. שהלוה חייב אפילו באונסין. ודינו כשואל. ואפטרופוס כי האי. עדיף אפי' מש"ח. דלכ"ע חייב בפשיעה. ואיהו מפטר פטיר בכל גוונא. הילכך טפי מבע"ח ודאי לא שקלי. כולי האי ואולי אם יטענו בע"ח. אנן זוזי אית לן גבייהו דיתמי האפטרופוס. ויתמי דממנה אותו לאפטרופוס לית להו גבייהו מידי. דאבוהון הוא דאפסיד אנפשיה. שדי זוזיה בכדי. **אע"ג** דבאמת לא נ"ל. לפטור האפוטרופוס גם במזיק בידים. כדס"ל לקצת פוסקים. (דלא שאני להו לגמרי). מיהו כה"ג. שהלוה האפטרופוס המעות לטובת היתומים. כדרך שהיה נוהג בשלו. לא הוי מזיק בידיו. אע"פ שמדברי מהרי"ק (בשורש ך"ג) משמע לכאורה דחשיב ליה מזיק. אך לא בהחלט. **עכ"פ** מספיקא מי איכא למימר דמפקינן אפילו מניה. כ"ש מנייהו דיתמי נמי.

אברא כי איתנהו לזוזי דמפקיד שמנהו אפוטרופוס. או סחורות ומטלטלי בעינייהו. ואפילו מאי דאתי מחמתייהו (ובזו ג"כ לשון השאלה מסופק. לא מצינא למיקם עלה) כה"ג ודאי הלכה רווחת בישראל. שאין לבע"ח בהם כלום. כמוזכר בכמה מקומות בח"מ סק"ח ס"ד (עיין סצ"ו וצ"ז ברמ"ר וזולת הרבה) גם בהלואה ונדוניא והקפה. את זה ראיתי להשיב בהחפזי בשעה שאין הלבלר יוצא בקולמוסו. לא עברתי ממצותו. והנני מוכן לטובתו. נאמן אהבתו. הטרוד יעב"ץ ס"ט.

וזאת מה שכתב אלי שנית הרב השואל הנ"ל. אחר שקבל תשובתי הנ"ל בנדון זה.

וזאת מה שכתב אלי שנית הרב השואל הנ"ל. אחר שקבל תשובתי הנ"ל בנדון זה:

סימן ד

יום ג' ח"י סיון תקכ"ב לפ"ק ק"ה

כתם אופיר והון יקר. נותן טעם לשבח כעיקר. הרים בהלכה עוקר. אהו' מחותני. עמוד הימיני. הרב הגאון הגדול מופת הדור הוא לכל חסידיו נ"י פ"ה כבוד שם תפארתו מוהר"ר יעקב נר"ו יאיר לעדי עד. א"ס יא"ק.

יען פסקא דא לא בריר לי. ובעי הלנת דין מתון מתון. לכן אחרתי מלהשיב לכבודו הרמה. כי בטוח אני בחסדו שידין אותי לכף זכות. ואמרתי להודיע שמעשה שהיה כך היה. אחר שנפטר אפוטרופוס. מצאו בעזבונו בעו"ה שלא הוריש לבניו מאומה. גם בלתי אפשר לשלם לבע"ח וליתומים מה שהיה אפוטרופוס. ואפשר שלא יגיע עד פלגא. והכל עדיין מונח בתו' שלישית. והספיקא היא אם יחלקו העזבון הנ"ל שוה בשוה יתומים ובע"ח הנ"ל. והפחת יחשב לכל מאה בשוה. או שיש עודף לאחד על חבירו. והנה מצינו בפ' איזהו נשך דף ע' דזוזי דיתמי מותר להלותם קרוב לשכר ורחוק מהפסד. וזה לכל אדם אסור. ואפוטרופוס הנ"ל נתן כתב על כל מה שקיבל לידו וקיום וקבל בכל חומרות אפוטרופס. והנה אם דעת הרמב"ם לפטור אפוטרופוס מפשיעה. לית הילכתא כוותיה. ואם בגניבה ואבידה פטור לכ"ע כמבואר בטור ח"מ סי' ר"ץ וכן הוקבע בש"ע. והנה עינינו רואין דבהלואה חייב בגניבה ואבידה. ואפוטרופוס פטור מגניבה ואבידה. וע"כ צ"ל משום דהוי שומר פקדון. וכן המעיין בש"ת רמ"א סי' ך"ז יראה שמדמה דין אפוטרופוס לפקדון. וא"ת סוף סוף הורע כח אפוטרופוס יתומים מבע"ח שפטור מגניבה ואבידה. ופשיעה לדעת הרמב"ם. אבל בזה מצינו יפה כח יתומים שדינם כאלו נמסרו ליד אפוטרופוס בתו' פקדון ואין בע"ח יכול לגבות מפקדון. ואין לומר שכל זה הוא דווקא אם הפקדון הוא בעין מטלטלין או חפץ. או שבררו שזה בא מחמת פקדון. אבל אם אין בידם לברר די שיחלקו בשוה. איברא מבואר בש"ע ח"מ סי' ק"י ס"ק ז' קטנים שהודה אביהם בכ"י על המטלטלין שבידו מעסק פלוני כו' ע"ש. כתב בסמ"ע קטנים שהודה מורישם כבר נתבאר דכל עסק ופקדון ברשותייהו דמרי קאי כו'. א"כ עכשיו כיון שסך שבידו לא בא בידו בתורת הלואה א"כ ברשות מרייהו קאי. ועכשיו העזבון מה שנשאר כאלו ברשות יתומים קאי היינו כערך שקבל לידו. ומי שבא לגבות בא להוציא מרשותם. ועל כל מנה ומנה יכולין לומר זהו זוזי דיתמי. ואין לומר הלא הבע"ח יכולין לומר שלך נאבד או נגנב. או שמא פשע לדעת הרמב"ם. והלך הכל לטמיון. זה ליתא לומר שמא פשע. מחזיקי אינשי ברשיעי שיפשע בזוזי דיתמי לא מחזקינן וגם הרמב"ם מודה בזה. רק הוא חלוק אם ידעינן בוודאי שפשע. גם לומר שמא נגנבו או נאבדו. הלא לא שמענו קול גניבה ואבידה בעיר. א"כ מה"ת יוגרע כחם. רק שהיה לו היזק במשא ומתן. ומה"ת להפקיע כח יתומים לפ"ד הסמ"ע הנ"ל דאמרינן שעומד ברשות יתומים. לכן אין בידי להכריע ובפרט שהממון הנ"ל שום א' מהם אין מוחזק בו לומר קים לי כהאי. ואי לא מסתפינא מעון גזל כי לא נחתם ג"ד כ"א על הגזל הייתי אומר שככה יתנהגו היינו לחשוב הפחת כמה יגיע על היתומים. וחצי פחת ישולם מהבע"ח

כסומכוס ממון המוטל בספק חולקין. אבל חלילה לי לעשות מעשה עד שיסכים עמי כבודו הרמה. כ"ד רב קטינא הדש"ת בלב ונפש תמים כל הימי' הנפטר מחברו באהבה רבה ואהבת עולם לנצח הטרוד על התורה ועבודת ה' המצפה לתשובתו ומוכן לשרתו בקודש לו ולזרעו זרע קודש כל הימים. הק' צבי הירש הלוי החונה פה ק"ק קאפנהאגין יע"א. ולכל המסתופפים בצילו שלום:

תשובה

ש"ר לאהו' כו':

גי"ה מן ח"י הנ"ל ק' בכניסת ש"ק. והנה ראיתי שטרח רום מעלתו לכפול הדברים הנזכרים כבר בכתבו הראשון. ולא היה מהצורך רק לבאר. אם נמצא בעזבון האפוטרופוס דבר מסוים משל הממנה אותו לאפוטרופוס. אשר נקרא שמו עליו בבירור. כי לכך בלבד הייתי צריך. לסלק כל ספק בענין שאלתו. וכבר גליתי דעתי בזה. שאם ימצא דבר בעין. מטלטלין וחפצים או שטרות שנכתבו על שם הנפטר או ע"ש יתומיו. שנמסרו ליד האפטרופוס. אזי ודאי אין לשאר בע"ח חלק בזה כלל. **אך** אם אי אפשר לברר שיהא בעזבון הנ"ל שום עסק מיוחד ליורשים. של אותו שמנהו אפוטרופוס. פשיטא לי טובא. לא מיבעיא דלא עדיפי הנהו יתמי מבע"ח. אלא ודאי גריעי מנייהו.

בטוב דעת השואל בדמיונו הכוזב]. מ"ש בתשו' רמ"א ל"ד לגמרי לנ"ד

ומה שנשתרש בדמיונו. לתת לעזבון הנ"ל דין פקדון. שיהא כולו בחזקת יתמי המפקיד. במ"כ אין טעם ברצון. ותשו' רמ"א נתן לו מקור לטעות. **איברא** ל"ד כאוכלא לדנא. דהתם סתמו כפירושו. שהיה הממון הנמסר ביד האפטרופוס בעין. ואכל ממנו וכלה קצתו. ובאו היורשים לגבות ממנו (או מחברו) ולא על מנת לחוב לאחרים. הרי כאן שלש בחינות. המבדילות אותו ענין מנ"ד. **ורמ"א** לא נחית להכי. אלא לפי שטת השואלים והנחתם. השיב. שהם עשאוהו כשומר פקדון ששלח בו יד. ולמגבי מניה דידיה. ולא אירי במקום שחב לאחרים. כי הכא. **ודפשיטא** ליה למר. דלית הלכתא כמאן דפטר לאפוטרופוס שמנהו אבי יתומים מפשיעה. יעיין רק בשו"ת ששון (סנ"ב) וכה"ג טובא. וימצא דמצי למימר קים לי כמאן דס"ל הכי. **והיינו** דאפילו האפטרופוס עצמו מצי למפטר נפשיה בטענה זו. כ"ש הכא דנכסי בחזקת יתמי האפוטרופוס. דאנן טענינן ליתמי דידיה למפטרינהו. נמצא יתמי האיש שמנהו לאפוטרופוס. מסתלקין לגמרי. **אך** מה שחדש מע"ל בזה להביא מסק"י. לזה נתכוונתי בראשונה. וזהו מה שרציתי לידע. אם יש בירור כזה. ועל זה רמזתי בכתבי הקודם ביחוד בלשון וכל מאי דאתי מחמתייהו וק"ל. **אע"פ** שיש לי מקום עיון בזה בספרי. אכמ"ל. כי לקצר אני צריך. מפני כמה

טעמים וכמש"ל בשכבר. ומאחר שמע"ל מציע לפנינו. שאין כאן דבר מבורר. לא ידעתי מה יועילו לו דברי סמ"ע בכאן. וכל מה שהוסיף בו טעם ותבלין. חכי לא יבין הוות במלין ע"ג מלין. והא חזינן ודאי. דפשע האי אפוטרופוס ולא נהג בזוזי דיתמי כדאמור רבנן. למבדק גברא דאית ליה דהבא פריכא. ולא כרצון הפוסקים. **וכבר** הראיתי מקום לתשו' מהרי"ק. דדן כה"ג לפשיעה. ממילא מסתיינהו להנך יתמי למהוי כבע"ח (כי ליכא מערער) וכמש"ל בקודם. זוהי דעתי דעת תורה ודעת נוטה. ואם שגיתי אתי תלין. ועל מע"ל בדבר המשפט להוציאו לאורה לא עלי המשא לא אתן מקום ללין. יותר מזה אין הזמן מסכים עמדי להרחיב פה (עם שהיה מקום להאריך כהנה וכהנה) בשפת יתר. ודל"נ. כד"ש וטובתו כ"ה הטרוד יעבץ ס"ט. בנחץ מופלג:

סימן ה

אל יחר אף אדוני מ' שפל כמוני. בדעת עני והזמן ירדפוני. ולמטרה הצבני ובחציו ירוני. ובדת קוני שמתי הגיוני. ותשובת המון מאס רעיוני. ואל ההרים אשא עיני לרוות צמאוני. ואחר חפוש לא מצאתי כאדוני. אשר בחשכי יאירני. ודרך האמת יורני. ונא תיקר נפשי בעיני אדמ"ו להשיבני תשובה שלימה ונכונה ואם שגיתי יאשרני. תורה היא וללמוד אני צריך.

כתב בספר תורת השלמים אהא דת"ה באשה שהרגישה שנפתח מקורה כו'. דכיון דת"ה מדמה דין זה לוסתות דאורייתא. א "כ במעוברת ומניקה יש להקל כמו למ"ד וסתות דאורייתא דמקיל במעוברת עיין בגמרא ד"נ ע"א. וראיתי בספר לחם בית לחם יהודא סוף הספר השיג עליו. ולעד"נ כל דבריו שם אין בהם ממש לאחר עמדתי על ברור דברי הת"ה כאשר אכתוב אי"ה. והקו' שהקשה מדברי הרב אין עולה יפה כיון דשם טמאה אף דלא ראתה כלל והיא מסולקת דמים בעת ההיא ודאי דאין חלוק בין מעוברת לשאר נשים. וגזירת חכמים היא. ולענ"ד ברור כדעת הת"ה. ותחלה אודיע למ"ו מה שנראתה תמוה בדברי הד"מ סי' קפ"ח שהקשה את"ה והניח בצ"ע יע"ש. ולא הבנתי דעתו שהקשה מב' קושית הגמרא דהיינו מהאשה שהיא עושה צרכיה ומעד שהיה נתון תחת הכר ובאמת לא הביא הת"ה ראייה כלל מהנך קושי' דמשם אין שום ראייה דהא מיירי דודאי הדם מגופה קאתי רק דיש ספק אם היה הרגשה מ' הדם או מחמת דבר אחר כמו שתי' הגמרא לכך טמאה מספק דדילמא ההרגשה מ' הדם היה והיא נדה דאורייתא ואין זה ענין כלל לנדון דת"ה. אבל ראיי' הת"ה מקושי' הגמ' ממתני' נמצא על שלו כו'. דאי נאמר דאף דהרגישה יכול להיות שלא יצא ממנה דם א"כ לא מקשה הגמ' מידי מלאחר זמן דהאיך יחייב קרבן דילמא הדם לאו ע"י הרגשה. א"ו דהרגשה דאורייתא

דכיון דהרגישה שנפתח מקורה ודאי יצא דם ממנה. ופריך הגמ' שפיר כיון דהרגישה ודאי יצא דם ממנה ואנן חזינן השתא דאדום הוא טמאה מדאורייתא וקרבן נמי לייתי. ושפיר כתב הת"ה כיון דע"כ מוכח דמדאורייתא אמרינן כשהרגישה יצא ממנה דם א"כ הוי כמ"ד וסתות דאורייתא דאמרינן אורחבזמנה בא ונפל לארץ כמו שפירש"י די"ו ריש ע"א א"כ גם כאן אמרינן נפל לארץ או נימוק וטמאה מספק דדילמא היה ממראות הטמאות ובזה דברי הת"ה ברורין. וא"כ כיון דת"ה מכח ספק קאתי דבאמת יוכל להיות אף דהרגישה שיצא ממנה דם דילמא ממראות הכשרות היה דאתי נמי ממקור יש לן להקל במעוברת ומניקות דמסולקים דמים והיינו דמים הידועים הטמאים (וכעי' מ"ש התוס' ד"ה ה"א) ואף שהרגישה אמרינן דממראות הטהורות היה כאשר באמת שכיח דאף מעוברת ומניקות ימצאו בהרות בהרות לבנות ודמי ממש להגיע שעת וסתה ולא בדקה בימי עבורה דטהורה אף למ"ד וסתות דאורייתא. ועוד נלענ"ד דודאי נשים דעלמא דמוחזקת בדמים אז כשהרגישה מבחנת בעצמה אי היה הרגשת דמים ובודקת ואם לא מצאה טמאה מספק כיון דודאי יצא דם ולא ידעינן אי ממראות הטרפות כו'. משא"כ מעוברת דמסולקת הדמים אין דעתה כלל להבחין בהרגשה אם הוא הרגשת מ"י רגלים או דמים יעיי' בתוס' וגמ' ד"ג ובתוס' דכ"ז ע"ב ד"ה אימור כו'. וסברא ישרה היא לענ"ד. ואגב אודיעו דבר תימה בחפשי בתשובות החדשים מקרוב באו. שב יעקב ח"א סימן ל"ו בשם הגאון מהו' גבריאל זצ"ל שכ' אמנם דעת הרמב"ם לא אבין דפ' פ"א מ"ה מו"מ גבי יוצא דופן ודם דרך דופן כו'. ומשמע שמטמא טומאת ז' כו'. וגבי מקור שהזיע כו' יע"ש. ותמה אנכי אם יצאו דברים אלו מתחת קולמוס הגאון זצ"ל וכי תעלה על הדעת שדם נדה יטמא טומאת ז' נשתקע הדבר רק הנדה עצמה טמאה טומאת ז' כמצות הכתוב וראייה שומרת יום טמאה רק יום אחד. וכיון דהרמב"ם כ' והאשה טהורה ודאי שאינה מטמא ז' רק כדין נוגע בדם נדה דהיינו טומאת ערב וכ"נ להדי' מדברי רש"י דמ"א ע"ב ד"ה רבנן. וד"ה מטמא וד"ה לטומאת ערב יע"ש ודי"ו ע"א ד"ה מקומו קמא ודנ"ב ע"א ד"ה אשה טהורה כו'. וגבי מקור שהזיע כ' הרמב"ם טומאת ערב נקט לשון הגמ'. ומה שהקשה מהר"י באותה תשובה על ת"ה שכ' גם בעיני יפלא ומדוויל ידי' משתלי' כו'. לפמ"ש בדברי ת"ה לק"מ דבאמת אף בהרגשה לחוד טמאה מספק. אבל בשעת וסתה טמאה ודאי וק"ל. והנני הנני לשרת אמ"ו בכל אשר יצוה הק' יוחנן באמ"ו הרב המובהק מ' יעקב זללה"ה מגלונא.

תשובה

אי"נ הנך תרי בעיי דשדר לן מעלתך מפשטו בספר שאילת יעבץ ח"א (סי"ג וקכ"ח) בקוצר דברים נכללו בהם הרבה ממ"ש המחברים. עם תשובות לדבריהם. והנה למ"ש בענין דינא דהרגשה דחדית לן בת"ה. הדברים פשוטים וברורים שאין לו על מה לסמוך. וכבר כתיבא ומנחא אצלי מאז. והנה רציתי להתבשם עמך בהלכה. אלא שבכל יום ויום סבבוני כמה סבות בטלים הרבה כנגדי מסנקן כגדי בסריכא. לעכובא ככה. ומתחדשים מונעים לבקרים ולרגעים. מיום הגיעוני דבריך ידידי. בו בפרק בא אורח שלי בזמנו ושלא בזמנו כנחל שוטף מ"ר נוטף. וסלוק דמי"ם תרתי משמע. עם תוקף הקור המתמיד ומאבד זמן וממון חוטף. מצורף לזה אין לי לעת כזאת מקום ד"א של הלכה. וכלי אומנותי אינם אתי. וקשה עלי לחפשם ולטלטלם מחדר לחדר משא בכתף. נוסף על זה הפסיקוני עוברי דרכים גם אגרות מארץ מרחק המבקשים תפקידם. והיום קצר והמלאכה ההכרחית מרובה. הן כל אלה חוברו לדחות שאינו תדיר מפני תדיר. ובלתי נחוץ מפני הנחוץ חוץ למנהגי שלא לעכב שואלי דבר אפילו רגע אחד בעזה"י. אכן עתה שתשש כח הקור קצת ופניתי מעט. חשבתי דרכי שלא להחמיץ המצוה יותר. שלא אהא חשוב כמונע בר ח"ו. לכן עכשיו אשיב אמרים אמת. אך בקוצר מלין. כמסת אפיסת הפנאי. וישמע חכם ויוסף לקח. ודע אהו' תחלה. כי גם מאז בימי חרפי מקדמוני. רשום אצלי בכתב אמת לדחות דעת בת"ה הנ"ל בשתי מלות. בטרם ראותי בד"מ. כי אמנם אנכי כללתי תשובתי עליו בחדא מחיתא. כי מה ענין מוצאת לבלתי מוצאת. ובאופן זה ממילא נדחו כל דבריך ידידי. ולכשתעמיק בדבר תראה שכל מה שכתבת בזה טרחת בכדי.

בטול דעת בת"ה בהרגשת פתיחת המקור בלי ראיה

אבל ודאי צריכא רבה. והנה כבר פתחתי לך פתח להבין דבר מתוך דבר. דאי איתא דהרגשה דאורייתא. ואפילו לא ראתה ולא מצאה כלום. וכדמשמע לכ"ת מקושית הגמרא. ממתני' דנמצא על שלה לאחר זמן כו'. א"ה אדרבה דוק מנה לאידך גיסא. מדפריך מנמצא על שלה. תיפוק ליה אפילו נמצא אחר אחר. ודעדיפא. והכי הוו למפרך. אלא דארגישה. מאי אריא נמצא על שלה אחר זמן כו'. אפילו לא נמצא לגמרי. נמי טמאה היא. וודאי ולא ספק. אלא ודאי הא לא סא"ד כלל. והנה ברור הדבר דליתה לדת"ה. ונפלו כל דבריך אהו' בלי תקומה. כשל עוזר כו'.

ופלפלא אריכא דמעלי לכולא גופא סוגיא דשמעתא ר"פ הרואה כתם

איברא טובא איכא למידק בהך סוגיא דר"פ הרואה כתם. ואעורר רק קצת וממילא משתכחא מרגניתא תותה. דלכאורה קשיא טובא. השתא דדחי תלמודא דילמא הרגשת

שמש. תקשי ליה רישא דאתיום. ורישא דרישא דתנן נמצא על שלו חייבין בקרבן. ואמאי. נימא נמי דילמא הרגשת שמש הואי. וקחזיא בלי הרגשה. וכיון דעכ"פ מידי ספיקא לא נפקא. דילמא מייתי חולין לעזרה. אבל מתוך ענן הקושי הגדול הזה. נראה אור האמת מופיע. כי כלל גדול הוא בתורה בכ"מ הולכין אחר הרוב והמצוי. בין להקל בין להחמיר. וכמ"ש בטריפות ובטהרות. וכיון דאתינן להכי. כולה ניחא בס"ד. דמשו"ה מרישא לא מצי למידק מידי. דספק זה עשאוהו כודאי. כדאר"י. וכי דייק מסיפא. משום דפסיקא ליה דלא מטמיא בהרגשה. אלא במוצאת. ומהדר אפרכי לאוכוחי דמוצאת ורואה בלא הרגשה נמי מטמיא. וקדייק מסיפא דאתיום דחייבין בקרבן. דס"ד בלי הרגשה איירי. וטמאין ודאי. היינו משום דמצאה על עד שלה דתלינן במידי דשכיח. דמגופה אתא ומן המקור (אע"ג דאינו ודאי גמור. כמ"ש בלח"ש במקומו ועשי"ע סי"ג) ודחי דארגישה. ואימא הרגשת שמש. אפ"ה אריש לק"מ. דכיון דמיירי בהרגישה (לפום מסקנא) והרגשת שמש מילתא דלא שכיחא. משא"כ הרגשת דם. מידי דשכיחא היא. ומוכיחה בצדה ורגלים לדבר. משו"ה משוינן לה כודאי גמור לכל מילי. אבל סיפא דסיפא דאחר זמן. כיון דאיכא למתלי במאכולת. ואימר מעלמא אתא. מכלל ספק לא יצאה. אפילו הרגישה. אוקי ספיקא דהרגשת שמש. להדי ספיקא דמאכולת ודדמי לה. והוי כמעוטא דשכיח. ואתרע רובא וחזקה. דחזקת דמים שבעד. מאשה קאתו. ואע"ג דכתמי עד הבדוק. כראיות הן לכל דבר. היינו בבודקת ומוצאה דם מיד סמוך לבדיקה דווקא. דליכא למתלי במידי. ודוק היטב. **עוד** תמה על עצמך. הא דמדמי בת"ה הרגשה גרידא. כלמ"ד וסתות דאורייתא. דאפי' בדקה ומצאה טהורה. טמאה. היכי סלקא ליה שמעתא. א"ה קשיין מיליה דשמואל אהדדי. מכדי הכא ס"ל אשה טהורה עד שתרגיש. ואילו התם גבי וסתות ס"ל טמאה. אפילו בדקה ומצאה טהורה. והא ודאי בדלא ארגישה איירי. דאי בארגישה. מאי אריא משום דחזקה אורח בזמנו בא. האמרת אפילו שלא בשעת וסתה. כל אימת דמרגשת טמאה. אף שלא מצאה כלום. והא ודאי בלא הרגשה הוא דפליגי התם. ואמר שמואל טמאה. ואמאי. נהי דאורח בזמנו בא. מיהא בלא הרגשה אתא. ומן התורה טהורה היא לדידיה. והיכי מטמא לה התם מדאורייתא. הא ודאי מילתא דתמיהא טובא. ותיובתא כלפי שנאיה דבת"ה. **ברם** לדידן אתי שפיר ולק"מ דשמואל אדשמואל. דכי קאמר הרגשה דאורייתא לקולא. אע"ג דראתה. והיינו שלא בשעת וסתה. דאפילו ראתה. כיון דודאי לא הרגישה לא ראיה היא. דהאידנא הוא דראתה. וברי לה שלא הרגישה. אלא מיהא בעבר וסתה. ולאו אדעתה. ואחר זמן בדקה ולא מצאה. קסבר שמואל אורח בזמנו. דאוקי לה אחזקיה. ורובא נמי בהרגשה

חזיין. משו"ה הו"ל טמאה דאורייתא. ואע"ג דלא הרגישה כמדומה לה. כה"ג לית לן בה בהרגשה. דסתמא הו"ל כודאי. אימור הרגישה ולאו אדעתה. א"נ סברה הרגשת מ"ר הוא. וטעמא משום דחזקת אורח ודאי הוא. ואפילו את"ל ספק אם הרגישה. אין ספק מוציא. מידי ודאי. דאינה יכולה לומר ברי לי שלא הרגשתי. כיון דלא רמיא אנפשה ההיא שעתא דוסת וק"ל. איברא אפי' ספק הרגשה כודאי חשיבא וכדאמרן (וכמו שצ"ל אליבא דשמואל במוצאת הכתם. דטמאה אליבא דכ"ע מדרבנן מיהא. ואמאי. כיון דלא הרגישה. מ"ט מטמינן לה כלל. כיון דמה"ת טהורה גמורה. אפילו אי ודאי חזאי. הא על כרחך משום דאיכא למימר דילמא ארגישה ולאו אדעתה. אע"ג דאיכא למימר מעלמא קאתי. ואיכא ספיקי טובא. ביחוד באשה שיש לה וסת. ומצאה שלא בשעת וסתה. דקרוב לומר שאינה ממנה. או בלא הרגשה חזאי. דמשו"ה אקילו בה רבנן טפי. מיהא כיון דיש לומר נמי שמא הרגישה ושכחה. או כסבורה מ"ר צערוה. אע"פ שהוא ספק רחוק. גזרו בה רבנן. שכן כח חכמים יפה. לעשות גדר. כל היכא דשייך כעין דאורייתא. ה"ט דכתם) בשעת וסתה. דאיכא חזקה דאורייתא. וכדמוקמינן כל דם ראיה ומציאה בעד דאתיום. בחזקת טמאה דאורייתא. אע"ג דאיכא נמי דם אדום דמגופה אתא. וטהור הוא (כדאמרינן בשמעתא דג"ד עשו כודאי) ה"נ הכא לענין אורח בזמנו. מיהת שלא בשעת וסתה. ליכא דאמר דטמאה בהרגשה גרידתא יבשתא. ולית בה ספיקא.

מסייע שאין בו ממש לת"ה.

ואם אולי יעלה עה"ד לסמוך דת"ה (ולהפוך בזכותו אע"ג דאיהו לא חזי) משום דפסקינן א"א לפתיחת הקבר בלי דם. **איברא** אדרבה מהא נמי תהוי תיובתיה. ולא אתאן לפלוגתא. דהא אפילו למ"ד הכי. היינו במקום ולד. או בחתיכה גדולה או קטנה. משא"כ בלא ולד ולא שום הוכחה. ליכא למ"ד. כ"ש דהא רבנן סברי אפשר לפתיחת הקבר בלי דם. ואיתא בכמה דוכתי. ואין להאריך בזה כאן. עאכ"ו בהרגשת מקור בעלמא דלית דחש לה. דודאי לא דמי מרגשת שנפתח מקורה. לפתיחת קברה.

מעתה נפשטה בעייתך. ולא תיזיל בתר איפכא דלא מיבעיא במסולקת דמים. דלא חיישינן לה. אלא אפילו במוחזקת דמים. המחמיר הפסיד בודאי. ואצ"ל הבו דלא לוסיף חומרת ת"הד במסולקת. ולא צריכנא לגמרי לשקלא וטריא דבית לחם יהודא עם תורת השלמים. והיינו משום שהיא חומרא בלי שום יסוד. ואין לה על מה להשען. לדחות מפניה מצוה גדולה. דהו"ל חומרא דאתיא לידי קולא. שנענש יהושע ב"ן על שבטל ישראל מפ"ו לילה אחת. ולא די מה שאסרה תורה. ומה שהוסיפו חז"ל משמרת וגזרה. מניין לבדות חומרות חדשות שלא שערום אבותינו ורז"ל. וכמו שכבר דחה הרב"י לדת"ה

הלזו (ונלוה עמו בד"מ) אע"ג דבש"ע נושא לה פנים קצת. אין זו מן המדה בתורה. ובש"ך הבטיח ולא עשה כלום בכאן. **איך** שיהא. בהא נחתי וסלקי. דלית דין צריך בשש. המיקל נשכר. ואין כאן חשש. אולם אם היה מקום לדת"ה דהרגשה יבשה נמי דאורייתא. אז ודאי הוו נראין לי יותר דברי בית לחם יהודא. מדברי תה"ש. ולא הוי כחא דהתירא עדיף בדאורייתא שלפ"ד ת"ה כראיה ממש קחשיב לה. ומ"ש מסולקת משאינה מסולקת. וכל דבריך בזה אהו' אינן אלא תימה. דוק ותשכח ולא תחזר אחר סנגוריא בפטומי מילי בעלמא. אקוה שתודה על האמת.

אמנם במ"ש על מהר"ג. יפה כוונת. והוא לשון משובש בלי ספק. והדבר פשוט מאד. והייתי חפץ צדקו להההוא גברא רבה ולא יכולתי להלמו. ולעיולי פילא בקופא דמחטא לא ניחא לי. זהו הנלע"ד מתוך עומק הטרדא ומבלי חפוש בספרים. שמענה ודע לך. יעבץ ס"ט. הייתי חושק לשום עיוני על אותה תשו'. אך אין הזמן מסכים עמדי. כי ארוכה היא. וצריך פנאי הרבה. לכן הנחתיה כעת שאי אפשר.

סימן ו

שוב כתב אלי השואל בזה"ל.

הנה נא הואלתי לדבר אל אדוני מ"ו נא אל יחר אפו ואדברה אך הפעם. הנה כבוד מ"ו כ' פעמים רבות שלדעתו דעת תה"ד היכא דארגישה אף דודאי לא יצא ממנה דבר טמאה דאורייתא. וע"ז הרבה מ"ו להפלא פלאי פלאים בנה דיק ושפך סוללה להרוס דברי תה"ד. והנה אבי אבי רכב ישראל וכי יחשוד כך לאורן של ישראל בעל תה"ד לטעות בזה ולומר דכיון דמרגישה אף דודאי לא יצא ממנה דבר דתהי' טמאה דאורייתא מלבד דכל הסוגיא מתנגד וכמ"ש מ"ו בקושי' דנמצא על שלה גם בכל קושי' הגמרא שם קשה דה"ל להקשות אי דארגישה למה לי דם כלל כו'. גם מן הכתוב היה קשה ביותר כיון דלשמואל אינה טמאה עד דארגישה ולדתה"ד כיון דארגישה אף בלא דם טמאה. א"כ למה תלה התורה טומאה בדם כלל והרגשה רמזה ברמז בבשרה וכבר נלמד למודי' אחרים כידוע. הי' להתורה לאסור הרגשה. אכן האמת הברור דדעת תה"ד דהרגשה סברא דאורייתא היא היינו דאמרינן כיון דארגישה ודאי יצא דבר ממנה. וזה מוכח שפיר מקושי' הגמ' כמ"ש במכתבי הראשון אין מהצורך לכפול. וא"כ ודאי אם בדקה תיכף ומצאה ממראות טהורי' דטהורה. דהרגשה מדם טהור היה דאתי נמי ממקור כדמוכח בגמרא בכמה מקומות וכמ"ש תה"ד להדי'. אבל אם בדקה ולא מצאה כלום. בהא קאמר תה"ד דטמאה מספק משום דסברא דאורייתא דודאי יצא ממנה דם ונפל לארץ ואולי ממראות הטמאות היה וטמאה מספק. ולפ"ז אין מקום לקושי' מ"ו אדרבא דוק לאידך גיסא כו'. אפילו לא

נמצא לגמרי נמי טמאה היא ודאי לא ספק כו'. וגם קושי' ב' דאין זה נדון כלל למ"ש שמואל גבי וסתות דהתם אף דבדקה ומצאה טהורה דהיינו שהרגישה ובדקה ומצאה ממראות טהורות דאז אינה טמאה מכח ההרגשה. אעפי"כ טמאה מחזקה ארח בזמנו בא והי' ג"כ דם טמא ונאבד. ובער אנכי ולא אדע דעת מ"ו אוהב לטעון ושונא לפרוק ותירוצו של מ"ו עולה ג"כ לתה"ד דבוסתות אמרינן מסתמא ארגשה.

ומ"ש מ"ו וכמו שכבר דחה הב"י לדתה"ד הלזו. יגעתי ולא מצאתי. ואם כוונתו למ"ש הב"י בסימן זה ונ"ל שחומרות יתירות הן כו'. לענ "ד זה לא קאי כלל אדין דהרגשה שהובא בכאן בדברי תה"ד דרך אגב וראי' ברורה בסי' ק"צ מביא הב"י דברי תה"ד בדין דהרגשה ולא כ' עליו מידי. וידעתי את רבוני אוהב האמת ומקרבו ומקבלו ממי שאמרו ע"כ שמתי פני כחלמיש ומסברת אמת לא אמוש כי דברי תה"ד מורין באצבע שאין כונתו לומר דבההרגשה לחוד טמאה דאורייתא אף דודאי לא יצא ממנה שום דם. רק דסברת תה"ד דמן התורה אמרינן כיון דארגישה יצא ממנה ודאי שום דם או ממראות טהורות או ממראות טמאות ובנאבד טמאה מספק. ומ"ש מ"ו ליישב קושייתו על הגמ' דמשני אימר הרגשת שמש הם דברי אלהים חיים ואין צריכין חזוק מדל רפה ידי' כמוני בדעת עני. אך להודיעו כי ת"ל עמדתי על קושי' זו אעתיק לו מה שחסרתי במכתבי הראשון איזה תיבות. אחר שכתבתי שפיר הקשה הגמ' קרבן נמי לייתי נשמט ממכתבי ששלחתי למ"ו ומשני הגמ' כיון דמצאה הדם לאחר זמן אין הוכחה כל כך לומר דהרגשה דדם הוי ודוק. עכ"ל. וכוונתי דדלמא הרגשת שמש הוי ודם בלא הרגשה בא. משא"כ אם באותו יום מצאה הדם אמרינן ודאי אותה הרגשה מ' דם היה כיון דמצאה הדם תיכף לאחר הרגשה והתורה כך אמרה דאשה שתראה דם טמאה ולשמואל צריכה הרגשה ותיכף כשתרגיש צריכה שתושיט ידה למטה לבדוק וכשמצאה דם טמאה דודאי הדם ע"י אותה הרגשה בא ובנמצא על שלו דאיירי נמי בארגישה ודם ודאי בא בשעת תשמיש בשעת הרגשה ודאי אותה הרגשה מ' הדם הי' אבל לאחר זמן מי יאמר דהדם ע"י אותה הרגשה בא. ואמ"ו תלה כיפי ולוית חן דבריו דברי אלהים חיים. נחזור לדידן דלפענ"ד התה"ד רק מספק מטמא. א"כ במעוברת ומניקות ודאי דיש להקל דמסולקת דמים טמאים. הכ"ד אפרוח שלא נתפתחו עיניו מוכן לשרתו. כהק' יוחנן באמ"ו הרב המובהק ה"ה מ"ו יעקב זלה"ה מגלונא: אם יסכים מ"ו לאלה הסברות אז ימצא כמה מהאריכות בתשו' שב יעקב למותר.

תשובה

יקבל הרוב"ה קשיות עורף תשובתו. סבור הייתי שתהא נכוה בפושרין. ועתה ראיתי שאינך נכוה אפילו בחמין. ומקשה עצמו לדעת לומר על שמאל ימין. ועד כמה פעמים אני מזהירך שתעיין יפה תחלה. ולא תטריחני במילי דכדי במ"כ. ובאמת היה לי להקפיד על כ"ת הרבה בפעם הזאת. וכי כך אני בעיניך שלא אשית לבי למה שמפורש בגוף תשו' תה"ד באמרו דודאי יצא דם ונתקנח. וכן מלאת נייר שלך הראשון בסברא זו באר היטב (ובודאי שאין לחשוד בכך אפי' לתנוק קטן) ואיך תאמר אלי כדברים האלה. והרבית אמריך עתה כאילו חשדתי לגדול כמוהו ז"ל. בדבר שאין תשב"ר טועין בו. א"כ שמא נדמה בעיניך שכתבתי דברי הראשונים לא כדניים וכתב בלבד. אלא כשקוע בשינה. ושים לבך אם דבר כזה לא היה מקניט אפילו לענותנים הקדמונים שאין דוגמתן בזמנים הללו. אך חלילה לי לכעוס על הילדות שהיתה בך. היא שגרמה לך שלא השגחת יפה. לא בלשון הת"ה. ולא בלשוני. שבודאי צריך להתיישב בו. כמו בדברי הראשונים. כי דרכי ת"ל דרך רז"ל לשנות דרך קצרה. ולשוני כחץ יורה אר"ש אל מרכז המכוון אשים לי למטרא.

והנה לשון ת"ה ברור לפניך. שעסוק באשה שמרגישה ובדקה ולא מצאה כלום. שיש לטמאה כו'. וזה יצא לו מסוגית ר"פ הרואה כתם כו'. אלמא דסברא הרגשה דאורייתא כו'. וכיון דסברא דאורייתא. הוי כלמ"ד וסתות דאורייתא. דאפילו בדקה ומצאה טהורה טמאה עכ"ל.

בירור דברי תשובה דאשונה ולא נצרכה אלא להעדפה להסיר ממנה עקשות פה

הרי זה כל בנינו לטמא בהרגשה גרידא דבר תורה. לעשותה כאילו ראתה. אע"פ שבאמת לא מצאה ולא ראתה כלום. אפ"ה כודאי ראתה חשיבא ליה. משום דאי אפשר לפ"ד וסברתו. להרגשה בלי דם (והוי דומיא דא"א לפתיחת הקבר בלי דם. כמ"ש בקודם. אלא שנתקנח. **וכן** יש לסייעו עוד. מההיא דבעל ולא מצא דם. וכן מתנא דבועל בעילת מצוה ופורש וק"ל. וכן מדינא דתבעוה לינשא כו'. כך היא ודאי דעתו וסברתו של בת"ה. מחמת הבנתו בסוגיא הנ"ל) וכיון דלא אפשר הוא בענין אחר. ספק דם טהור אינו נחשב בכלל ספק כלל בזה. כדלא חיישינן ליה בלידה יבשתא. מטעמא דא"א לפתיחת הקבר בלא דם. ואע"ג דאיתנהו נמי דמים טהורין. אינן באין בכלל ספק לגמרי. וטמאה לידה דאורייתא. הכי נמי לדת"ה בהרגשה גרידא. חדא מילתא היא. זוהי שטתו בלי ספק. וכן מורה באצבע ימין ההוכחה ממ"ד וסתות דאורייתא. שאפילו לא מצאה כלום. טמאה ד"ת. שהם בערך אחד וגזרה שוה אצלו ז"ל. וכל זה נכלל בדברי הראשונים בקצרה כסומך על המבין. לא כמי שרוצה לבונן האבן. וזה הבנין נהרס בודאי. במ"ש בקודם למי שישים

לב אליהם. ועתה ראה את מי הגדת מלין. ואת מי אין כמו אלה בהבנת כוונת לשון בת"ה. שאינו אלא גנאי לת"ח לבארו. צא ובשר לנערים ועוללים לא ראו אור. **וידעתי** כי עינך הטעך בדיוק של הבל. באמרך אבל ראיית הת"ה מקו' הגמ' ממתני' על שלו (כך לשונך מוטעה) דאי נאמר דאף דהרגישה יכול להיות שלא יצא ממנה דם א"כ לא מקשי הגמ' מידי מלאחר זמן דהאיך יתחייב קרבן דלמא הדם לא היה הרגשה. א"ו דהרגשה דאורייתא. דכיון דהרגישה שנפתח מקורה ודאי יצא דם. ופריך הגמרא שפיר וכו'. **וכל** זה שבוש אין כדאי לאמרו. ולבנות על יסוד נופל וטיח טפל. כי אני אומר אדרבה. משום דפשיטא ליה לתלמודא דהרגשה גרידא לאו מילתא היא. לא פריך מנה אלא אנמצא אעד קסמיך. עלה קאי ופריך אי איתא דהרגישה קרבן נמי לייתי אפילו לאחר זמן. מאחר דרגלים לדבר. הא לא"ה. ליכא דסליק אדעתיה דליחוש אפילו מספיקא. כ"ש דליכא למימר דתיבעי נמי קרבן וכמובן היטב גם ממ"ש בקודם. אע"פ שקצרתי כראוי. הרי צללת במים אדירים והעלית חרס בידך. **ומכאן** תדע ג"כ. מ"ט אמרתי שם שכל דבריך אינן אלא תימה. וקצרתי במובן מאליו. כי אמרתי תן לחכם ויחכם. והנה גם הלום מבואר דלא חיישת לקמחך בתחלה. סובין ומורסן מעורבין. שכתבת וז"ל. ושפיר כתב הת"ה כיון דע"כ מוכח דמדאורייתא אמרינן כשהרגישה יצא ממנה דם. א"כ הוה כמ"ד וסתות דאורייתא כו'. א"כ גם כאן אמרינן נפל לארץ וטמאה מספק דדילמא היה ממראות הטמאים. ובזה דברי בת"ה ברורין. **אלה** דבריך היגעים להג הרבה ויגיעת בשר להשיב על כל דברי רוח. כי איך לא הרגשת שדבריך הללו לא די שסותרין דת"ה. אלא שסותרין את עצמן. פתחת בדאורייתא. דודאי טמאה. וסיימת בספק וחשש בעלמא. ואיך יערב אל לבך לגשת בשפת יתר. לומר שבזה דת"ה ברורים. באיזה מדה שבתורה ראית כן. הא אין כאן אלא חושך וערבוביא. **ואני** רואה התנצלותך. אבל איני רוצה לטפל בדברים בטלים וטלאי על גבי טלאי. שאינו אלא גנאי. **וכן** מ"ש אליבא דמ"ד וסתות דאורייתא. חדשות קשות השמעתנו. וראית במראות בלתי מצוחצחות. כדי להעמיד דבריך הבטלים וכלים מאליהם. שאין להאריך בהם. **אבל** בת"ה אינו מחזיק לך טובה בסיוע כזה שאין בו ממש. ברם לשטתו ז"ל דהרגשה כודאי משוי לה. א"צ לדברים טפלין בלי מלח ותבלין. אלא אזיל בתר רוב דמים שבאשה. דודאי טמאין נינהו. ורובא דאורייתא. וכענין מ"ד וסתות דאורייתא. אע"ג דלא חזאי כל עיקר. רק חזקת האורח גורם לעשות את שאינו ישנו. לאשוויי וסת ראיה גמורה מדם טמא. ודאי. לא ספק. ה"נ לדידיה בהרגשה יבשה למראית עינים. אנו תולין שראתה ודאי. כיון שא"א בלא דם. וכיון שכן אוקי נמי אחזקת דם טמא הוא שנתקנח. וטמאה ודאי דאורייתא. כמו בוסת ממש. דאהני חזקה להא

ולהא. דכותה בהרגשה לדת"ה. דמהניא לתרוייהו. ר"ל לראיה. ולמראה דם טמא. זוהי שטתו ודעתו של בת"ה. ונכונה היתה. אם היתה הוכחתו מסוגיא הנ"ל מוכרחת. **אבל** משבררנו בעזה"י שלא זו בלבד שאין לו ממנה שום ראיה. אבל היא מקעקעת בנין סברתו לגמרי. כמ"ש בקודם בשכבר. מה גם עתה מלא דבר. שאין לי להאריך עוד ולבלות זמן בדברים פשוטים. ברורים למודה על האמת. ולמתעקש כל עורות אילי נביות לא יספיקו. ואני רואה כ"ת קשה לך להודות על האמת. ומחזר אחר טענות ותואנות. לדחות בנין חזק בגילא דחיטתא. לזה נלאיתי כלכל. ואם הייתי בא להשיב על כל הסברות הכרסיות שבאו בדבריך הראשונים. וגם עתה שנית. לא היו מספיקים כמה ניירות. ואין קץ לדברי רוח. וצריך אני לחוש על ביטול יקר הנמצאות ופסידא דלא הדרא. לכן לא אוכל להאריך עוד.

וכבר הארכתי למעניתי יותר מדאי. לפי מה שנ"ל. ובחלה נפשי להזכיר דבר ממ"ש עתה ליישב קושיתי מדשמואל אדשמואל. שנתבאר היטב במ"ש מלפנים. שכל דברי נכוחים למבין דבר לאשורו. תפוחי זהב במשכיות כסף. ואתה הרבית מלין לא יועילו. והפכת צורתא דשמעתא דוסתות על פניה. ולא טרחת לירד לסוף דעתי. לפיכך ברוב דברים לא יחדל פשע להגדיל התמיהא עלי בחנם. ולא שמיע לך דחזקה דאורייתא. ולא שני לך בין חזקה. להיכא דליכא חזקה כל עיקר אלא סברא שדופה וריקה. ודי בזו אם תחפשנה ככסף אז תדע כי ישרים הם דרכי למוצאי דעת. חכם וחקור בהם ותמצא עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע. ומנה לא תזוע. **ומש"ע** על שכתבתי שכבר דחה הב"י לדת"ה הללו. כך הוא האמת ואם יגעת ולא מצאת. תחלה בבטול תורה לשעתה. כי הלא לשונו ברור מללו חומרות הללו צ"ר. הא בפירוש גלי דעתיה דלא ניחא ליה בכולהו חומרי דמר בת"ה דכייל באותה תשובה לית דחש להו (וכבר רמזתי לך בקודם. שחזר והביאו בסימן ק"ץ. לפי שפרט זה נוגע שם. וסמך עמ"ש כבר. ולא תתפאר עלי גם בזה) וכן אני מורה ובא להקל הלמ"ע. אפילו במוחזקת דמים. אם הרגישה (בלא עת נדתה) פתיחת מקורה. ובדקה ולא מצאה דם. שטהורה היא. אצ"ל במסולקת דמים. דלא צריכה רבה. מעתה אבקש שלא להטריחני עוד בפטומי מילי. שלא יאמרו הרב כמה קפדן כו'. רק אם יש איזה דבר סתום בדבריי. לא אחוש לחזור ולבאר. ולברר קאמינא אפילו כמה פעמים. ואם נעלם ממני דבר. הודיעני ואדעה ואודה על האמת. זו מדתי ת"ל מבטן אמי אנחנה. תתן אמת ליעקב. ואם לאו. הראני הפעם. שקנית לך לב מבין מודה על האמת. היא המדה המשובחת שבשבע מדות שמנו חכמים. ויספיק זה כפי השעה הדחוקה. ותראה כי לא השלכתי דבריך אחרי גווי אפילו שעה קלה. כי מיד נזדקקתי

לך להשיב אמרים אמת בידי הכהה. ואחרי הקריאה בעיון תחזירהו אלי. ואם תרצה תעתיקהו להשאר העתק בידך. ותקבל בזה גם כתבי הראשון. וזה תוכל להחזיק לעצמך. וממנו תראה כי הסתום שם. מפורש כאן אפס קצהו. כי להשיב על כל דבריך. נלאיתי הכיל. כמ"ש. גם כבר הודעתי שמתחלה הייתי חפץ לעיין גם בתשו' שב יעקב כולה. אכן לא עלתה בידי מכמה בטלים שכנגדי. שויתינן מסנקן כגדי. וא"א לי לבלות זמן הרבה בדבר בלתי הכרחי ולא נחוץ. בשגם הוא מאריך טרחא מאד. ואין המקום והזמן גורם. נאם יעבץ ס"ט.

וזה אשר כתב אלי השואל הנ"ל באחרונה:

מה אומר ומה אדבר וחמתו עלי גבר. לאמר מה לתבן את הבר ויראתי עוד לדבר דבר פן אכוה ח"ו בגחלתו. אבל אבטח בענותנותו צדקתו ישרו ותמימותו. ואקוד ואשתחוה מול פני הדרת קדשו בתשואת חן חן לו. על כי האיר עיני באמתת סברתו ובאור דבריו. יען במכתבו הראשון דבריו סתומי' וחתומים. וכל ענינו רק להשיג ולפלפל בדעת תה"ד. וזכרוני לא עלה על לבו הטהור אם לא ברמזים. ועדיין לא הגעתי להבין ברמיזת חכם עדיף מנביא כמי"ב. ועתה אמרותיו כדבש לפי. טעמתי ונהנתי מזיו תורתו וזכות סברתו. ומי אנכי פרעוש כמוני להרים ראש לדבר נגד מלך כמוהו. אתו החכמה והמדע. ודבריו דברי אלהים חיים. אך למען הקל מעלי רב התרעומת מ"ו עלי. ושלא יחזקוני כע"ה. אבא בקצרה וחלילה חלילה לעלות על לב אמ"ו שאני כעומד על דעתי. כי שותא דמר לא ידענא ואיך אחלוק ח"ו על סברתו. רק הנני כמתנצל ואען ואומר שאין אשמתי כ"כ במה שכתבתי דעת תה"ד שאינה מטמאה בהרגשה בלא מצאה מדאורייתא. דכיון דתה"ד עצמו כתב שאם מצאה לאחר ההרגשה מראה לבן וירוק דטהורה. א"כ מי הוא הנביא יגיד לנו דע"י אותה הרגשה בא דם טמא כיון דאשה זו בעת שמרגשת אינה בחזקת דמים טמאים (משא"כ בכמה מקומות שהביא מ"ו כולן בחזקת טמאה היא דכך ידוע לרז"ל דא"א בלא דם טמא) ולכך דייק תה"ד דהרגשה סברא דאורייתא ולא כ' דבהרגשה טמאה דאורייתא רק כיון דסברא דאורייתא הוא דבהרגשה יצא שום דם ממנה. א"כ בלא מצאה טמאה מספק. ובזה לא הבנתי תרעומת אמ"ו עלי לאמר כי דברי סותרים זה את זה. וכן מ"ש מ"ו וז"ל וכן מ"ש אליבא דמ"ד וסתות דאורייתא חדשות קשות כו'. איני יודע לכוין כוונת מ"ו כי במכתבי לא נזכר שום סברא חדשה אליבא דמ"ד וסתות דאורייתא.

ומ"ש אמ"ו בדחיות הב"י לדברי תה"ד במ"ש הב"י חומרת הללו כו'. ידוע למ"ו כי היה קשה עלי לומר כן מטעם שכתבתי כבר. ואמרתי אולי דעת וכוונה אחרת למ"ו בדברים הללו. ועתה כי ראיתי דעת מ"ו אין אחר דבריו כלום. ומי הוא ירום ראש לדקדק בדברי

הגדולי' כמוהו. ונא אל ישים אשם עלי לאמר כמה סרבן חלילה. כי הנני בטל במעוט הבנתי נגד דעתו הרחבה. אך דברי מועטי' אלה יספיקו לבל אהיה ח"ו כע"ה אולי ישימני מ"ו כמתעתע. שאין ראוי להשיב על דברי. והרבה ספקות עוד עמדי בעניני' אחרים אשר אותה נפשי לשאוב מבארו מים חיים כמו בענין זה.

סימן ז

ראיתי לכבוד אמ"ו הגאון נר"ו בתשובותיו סי' ט'. בדין גלוי פיאה נכר"י לאשה. והעלה לאיסור והשיג על הגאון בעל עין משפט. ובער אנכי ולא אדע. מדוע לא העלה זכרון ראשון וגם אחרון שהביאו ה"ה הרמ"א בד"מ בא"ח סימן ס"ק ו'. שהביאו דעת הש"ג. יעיי"ש שהאריך הש"ג. ואף כי עמוס עלי עול התלמידים לא יתנוני השב רוחי לעיין כראוי בש"ג ובראייותיו. מ"מ לענ"ד פשטא דסוגייה הכי ריהטא. דהא ברישא דמתני' קתני יוצאה אשה בחוטי שער. והיינו ברה"ר כנראה להדי' שם. וקאמר בגמרא וצריכא דאי אשמעינן דידה משום דלא מאיס ופי' רש"י והרמב"ם וכל המפרשים וליכא למימר דמשלפי ליה משום דמחכי עליה וממטי לה בידי'. הרי שדרכם היה לשאת השער נכרי' קלועות בהן שערותי' במקום דשכיחי רבי' ובגלוי. ע"כ דלית ביה איסורא ומטעם הש"ג. וגם בפאה נכרית אין שייך לאסור דמ"ש הא מהא. רק דגבי שבת שייך לאסור בפאה נכרית משום דלמא אתוי לאחוי דלא מיהדק כ"כ כמו חוטי שער. דחוטי שער מקלעת בהן שערותי'. ופאה נכרית היא כשאין לה שער לקלעת בהן. וכמ"ש הרע"ב מברטנורא לכך פאה נכרית דוקא בחצר שרי. כדי שלא תתגנה על בעלה. כיון שאין לה שער וכל הנשים אית להן שער. וכיון דזכינו לדין נכוני' דברי הגאון בעל ע"מ ז"ל. כיון שהתירו לה פאה נכרי' ע"כ דלית בהו משום ערוה. דאי הוי בהו משום ערוה. ודאי לא שייך למימר אפשר בפאה נכר"י. וכל עיקר הגמרא כאן ושם אינה אלא ביוצאת חוץ שלא תתגנה על בעלה. להיות מובדלת משאר נשים שיוצאת בשער שלהן קלועת בשער חבירתה. ור"מ ס"ל דיכול להפר ויוצאת בשערה מקולעת בשער חבירתה. ובזה מתורץ תמיהת אמ"ו על הגאון מהר"י בועז כי ידוע שגדול היה ותפלתי מאמ"ו ימי הילדות ימליצוני. ואם שגיתי יורני ואשתה בצמא דברי קדשו. כי לענ"ד היתר ברור מדברי רש"ג והד"מ וכדמוכח בגמרא.

תשובה

אהו' ידידי מ"ש לא העלה זכרון ראשון כו'. זכרון אחד עולה לכאן ולכאן. ובד"מ שהביאו לא כיפי תלי ליה. אף גם זאת. במקום שהיה ראוי לו להביאו. לא הביאו. ובש"ע לא קבעו להלכה כלל. לא בא"ח ולא בא"ע שהוא מקומו. ומה לי להאריך שפת יתר. נגד מ"ש

לעולם ישנה אדם דרך קצרה. והוא נגד טבעי ג"כ. **אכן** האמת אגיד כי בשעה שכתבתי דברי הללו שבספרי שי"ע (ס"ט) לא הי"ל עדיין שום ספר רשום. וכ"ש ספר האלפסי שלא השגתי בעת ההיא. בימי חרפי. ואפילו כרך גמרא שעסקתי בו. שאול היה בידי על שעה. על כן בהכרח לא יכולתי לעיין בש"ג בעת ההיא. ואלמלא הייתי מעיין בש"ג בעת כותבי הנ"ל. אזי ודאי הייתי מוצא יותר לכתוב נגדו. כי אמנם אחר שזיכני הי"ת ברוב חסדיו לקנות ספר הנ"ל. ראיתי אחרי רואי שחשב להסתייע ג"כ. ממ"ש בשבת שיוצאה אשה בפ"נ לחצר. גם מסוגיות אחרות. והנה הכל הבל ורעות רוח.

וכל מה שהרבה בחבילות ראיות. אין בהם ממש. והם עזר כנגדו. ולא אאריך בכך. כי הדברים מבוארים למעיין. מה גם שמצאתי ראיתי (אחר שזכיתי עוד לסגל ספרים) שקדמני בזה גדול הדור. הובאו דבריו בסב"ש. אכן דברייי אלה שכתבתי בילדותי. מספיקים ומאירים למסתכל בהם בעין יפה. וברורים כשמש נגדי בלי שום גמגום ופקפוק בעולם.

בירור מ"ש בשי"ע בדין התר פ"נ לאשה

ומ"ש ידידי יצ"ו מחוטי שער. נתלה בקורי עכביש ונשתבש. כי מי נסתפק בזו. דיוצאה. לר"ה משמע ודאי. אבל מה זה ענין לפאה נכרית. חוטי שער ד"א הוא. שקשורין בשערה ויוצאין תלוין החוץ מבעד לצמתה. וע"פ רע"ב כה"ג מודינא דשרי. כמ"ש בספרי בס"ד באר היטב. משא"כ בפ"נ. שבמקום שערה ממש עומדת. ונאסרה בה בר"ה. ונתיישב לשון המשנה עפ"ד בטוב טעם ודעת. והוא כפתור ופרח בלי ספק. **ובש"ג** נסתבך בזה מאד. לא זכה בדינו הלזה. ולא יזכה בו לעולם. וידידי עשה לו טלאי ע"ג טלאי. מה שלא עלה על דעתו. **ומש"ע** וכל עיקר הגמרא כאן ושם אינה אלא ביוצאת חוץ כו'. **באמת** גנאי הוא לת"ח לצאת בו לשוקא דנהר"דעה. ויצא חוץ לתחום הפשט. ואין להאריך בדברים בטלים הללו. כי כלים מאליהם. וכבר אמרו רז"ל עד מ"ש לא קאים אינש כו'. **מ"מ** כל שאלות שיש לך לשאול. שאל בני. רק תדע שצריך להעמיק בדברי. כבדברי אחד הראשונים. כי מנהגי להניח מקום למעיין בדברי להתגדר בו. להבין דבר מתוך דבר ע"ד תן לחכם ויחכם עוד. ואע"ג דהך דינקותי היא. זה לי יותר מארבעים שנה. מקום נהירן שמעתתא טובא. ויש בהן טעם זקנים. כ"ש בהא מילתא דבר מזלא אנא ומתאמרא משמיה דגברא רבה כוותי. אמנם הוא ז"ל גדש סאה. ולא שייר בהתר דבר זה כלום. ודידי עדיפא כמ"ש פשר דבר. ובמקומי אני עומד. יעב"ץ.

סימן ח

זה כתב אלי השואל שנית על הענין.

ענותנותיה דרבי קא חזינא. ותיקר נפשי בעיני אמ"ו להשיבני. ושכרו כפול משמים. אשר לא מנע הטוב בהיות לאל ידו להורות הדרך בו נלך. אבל מה אעשה. ועדיין לא זכיתי לעמוד על דעתו הגדולה. שכתב אבל מה זה ענין לפ"נ חוטי שער כו'. חלילה לי לטעות בדבר שתשב"ר יודעין דיש חילוק בין פ"נ ולחוטי שער. ומבואר הוא במתני' וגם במכתבי הראשון כתבתי החילוק שביניהן לענ"ד. דחוטי שער היינו שמקלעת על שערותי' ממש ומכסות בהן שערותי' ויוצאת כן לחוץ ופ"נ היינו באין לה רבוי שער נושאת פ"נ לנוי ואסור ברה"ר בשבת משום גזירה. אבל בחול תרווייהו מותרין דאין בהן ערוה דמ"ש הנהו שיער מהנהו שיער וכן מורין להדי' דברי רש"י ורע"ב ורמב"ם דחוטי שער מקלעות בהן ומכסות שערותי' ויש נשים מקלעין בחוטין. ולא ידעתי מקום לחלק מדוע יהא אסור במקום שער. ושלא במקום שער מותר כדעת הגאון מ"ו נר"ו. דהא הטעם דאסור משום דערוה הוא. ואי שייך גם בשער חבירתה ערוה. מ"ש אם הוא על שערותי' או לא. ומ"ש הגאון אמ"ו. דרמ"א לא קבע כן להלכה. הלא גם בא"ח סי' ע"ה הביא הד"מ הש"ג וקבע כן בש"ע סעי' ב'. והסכים הגאון במג"א וחולק על הב"ש. וגם שדעת הסמ"ג בשם הירושלמי דגם בחצר אסור פ"נ א"כ ע"כ דעת הש"ג אמת לפי דבריו. ומה לנו לחלוק את השוין בדבר שאין אנו צריכין ועיני מטייפין לדעת חכמה ומוסר מפה קדוש של אמ"ו הגאון נר"ו. מה דעתו בזה.

וביותר נראה שבעל עין משפט. ס"ל כדעת הסמ"ג בשם הירושלמי. שגם בחצר אסור פ"נ (ואינו חולק אסוגי' דידן כמ"ש הבית שמואל סימן קט"ו סע"ט וגם בסיכ"א) ואעפ"כ קאמר הגמ' אפשר בפ"נ ושפיר הוכיח מכאן דשרי בכל מקום. ומיושב נמי תמיהת אמ"ו. דלר"מ שפיר יוכל להפר ויוצאת בשער שלה קלועת ומכוסה בשער חבירתה. לדעת אמ"ו טעה בעל עין משפט בדבר פשוט. וידוע כי רב גוברי'. וקצרתי כי מה אדע אשר לא ידע כבוד הוד אמ"ו. אשר מפיו אנו חיין.

תשובה

מה מאד תמהתי. שעדיין לא הבנת החילוק העצמי והאמיתי. שבין פ"נ לחוטי שער. אלה אינן אלא כשאר תכשיטין שבחוץ. מה לי חוטי שער (שאינן משלה) מה לי חוטי צמר ופשתן. והוא מ"ש רע"ב אפילו קשרה אותן על פדחתה. וכ"מ מתשו' רשב"א דמייתי ב"י בא"ח סע"ה. דאין חוששין אפי' לשער שחוץ לצמתה. משא"כ פ"נ. שבמקום שערה עומדת. הרי היא כשערה ממש. כדמוכח מגמרא דכתובות בהדיא. כמ"ש בספרי. וכ"מ מכמה סוגיות שהביא בש"ג. והם עזר כנגדו. כמ"ש בב"ש למדי. **והיינו** נמי דלא תנן ברישא נמי. דלא תצא בפ"נ לר"ה בהדי כבול. ומאי שנא בסיפא דתרוייהו תנינהי בהדדי.

דיוצאה בהן לחצר. **ומ"ש** ידידי. ולא ידעתי לחלק מדוע יהא אסור במקום שער כו'. דהא הטעם דאסור משום ערוה. ואי שייך גם בשער חברתה מ"ש אם הוא על שערותיה.
א"ה פשיטא תקשי לך קלתה. וכבר הכל מבואר היטב בספרי שי"ע. בדברים קצרים מבוארים למשכיל. ומה אועיל בהכפל. **ומ"ש** שהד"מ קבע כן בש"ע א"ח סע"ה. **לא** היא. כמ"ש בס"ד בחבורי מו"ק יע"ש. והמ"א חולק ע"ד הגדול שהביא בב"ש. בשפת יתר ודבר שפתים. ואינו אלא מראה מקום הוא לו. והוציא דבריו לבטלה. בדבר זה מקומו מונח. שבקיה לחסידותיה בהא. רבותא למדחפיה לגברא רבה. דלא מידחי בגילא דחיטתא. אף כי מקלו יגיד לו. בלי טעם וריח ראיה ורושם סברא. **וידעתי** בני כי המג"א היה בעוכריך בדבר הזה. שארג לך בית עכביש מחוטי שער. ואינן נאין למי שאמרן ומגדלין צע"ר. **לכן** מתחלה לא ראיתי להתעכב בכך. ותו דטרידנא טובא ומה גם עתה. **ומ"ש** ליישב דש"ג עפ"ד הירושלמי. כבר נשתרש השבוש במוחו. על כן לא שם לבו להבין דברי. ולא ידע מ"ק. ואינו שוה לו כלום. ואפילו יהבינן טעותיה. אין אחריות הירו' עלינו. אף אם בב"ש ניחא ליה למשכוני נפשיה עליה. **ועוד** כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר וסופו להקל. אינו דין. ואף לפד"ז לא יגהה ממנו מזור. כי אני אומר אין קפידא דבעל במגולחת אלא משום לתא דידיה. שלא תתנוול עליו. בהיותה עמו בבית תענוגיה. אבל במ"א ואף בחצר. לא אכפת ליה אם תראה קרחת לחברותיה. הלכך אינה צריכה לפ"נ משום הכי. הרי הדבר ברור. כי רפואת תעלה אין לדעת בש"ג מצד זה.
ואם רב גובריה. כי תלוי עליו כל שלטי הגבורים. מ"מ אל יתהלל הגבור בגבורה של תורה. שאינו עומד עליהם אלא א"כ נכשל בהם. כאשר אירע כ"פ לגדולים ממנו. וגם לו ביחוד. לא אחת היא ולא חדוש כלל. עמ"ש עליו בס"ד בכיוצא בזו בשי"ע (סמ"א) שנוטל מה שחדש. על כן אין זו הוכחה של כלום אטו מהרי"פ ובב"ש קטלי קני נינהו. איברא רב גובריהו ונפיש חילייהו. כ"ש שהם מחמירים. ומזלי דידי (תעלא בלא עדנא) נמי גרים. שנעשית. סניף לאריות. ותקעתי יתד במקום נאמן. דא תהא למיקם. ולא כמאן דיליף ריקם. **ומעתה** ידידי אל תטריחני עוד. ולא תקיפני בתשובות חבילות שאין בהם ממש. בשגם רעיוני טרודים בעיונים שונים המונים המונים. גם אתה אינך רשאי ליבטל כל כך. להסיח דעתך מן תלמידיך. רק אם יש לך פ"פ איזה דבר ממש בטענה שיש עמה חזקה. מהשמטה והעלמה כל מאומה. תודיעני כל אשר תמצא ידך. שכר הרבה תטול. גם אני אודך. אך לאבד הזמן בדברים ריקנים ועקשות. אין לי פנאי כי הזמן יקר. וכבר הארכתי בענין יותר מדאי. יעבץ ס"ט:

סימן ט

דין רוצח בזדון אם מותר להשבע לשקר להמלט נפשו ממות בדין הערכאות

אירע מקרה בלתי טהור בק"ק פ' בשנים שנתקוטטו עד הכאה ונטל א' סכין ותקעו בלב חברו והמיתו. ועל זה נתפש בדיני או"ה ובסוף יצא פטור ע"פ המלכות בתנאי שישבע שבועה חמורה שלא היה הוא הרוצח אלא איש אחר היה שהמיתו לזה וברח לו. והורה לו המורה לעשות כן להציל עצמו מן המיתה ע"י שבועת שקר. ונתלה בהגהת ש"ע סימן רל"ב בי"ד.

ואמרתי שטעות הוא בידו. דלא דמי כלל התם בעלילה מיירי. ותו דאפילו תימא דאיירי נמי בבא על הגויה באמת. מ"מ הרי אינו חייב מיתה אלא ע"י קנאין בשעת מעשה. ואחר שפירש הרי ההורגו נהרג עליו. על כן ודאי מצוה להציל עצמו. כיון דלאו בר קטלא הוא. משא"כ בהורג נפש מישראל במזיד (כמו שהיה הענין בנדון הלז בלי ספק) וגם היה בעדים. רק שלא בהתראה. הלא ודאי חייב מיתה הוא. ואע"פ שאין דינו מסור בידינו. הרי אמרו שדין ד' מיתות לא בטלו. וכדמוכח מההוא עובדא דשמעון בן שטח דהכישו נחש. דאף במי שאינו חייב מיתה ע"פ ב"ד. אף אם היה נדון בב"ד. מ"מ נקה לא יקנה מהעונש. א"כ גברא קטילא הוא. ואיך נחוש להצלתו. ונתיר להוסיף חטא חמור על פשעו. להציל עצמו ע"י שבועת שקר.

ואע"ג דכתבו התו' דבתשובה יכול להיות שמוחלין לו. אינו מוכרח כל כך מחמת שהקשו. שהרי אנו רואין רשעים גמורים שמתו על מטתן. דאי משום הא לא מוכח מידי. דאיכא למימר אדרבה רשעים גדולים שאנו. כי היכי דלא תהוי להו כפרה במיתת ב"ד. או בדין ד' מיתות שבמקומם. אוכלין העוה"ז כדי להאבידם. וככתוב וכתרגומו של אונקלוס בפסוק ומשלם. אבל דין ד"מ שלא בטל. הוא במי שלא הקשה לבו למות ברשעו. רק להפך שנתחרט והרהר תשובה בלבו. לכן נפרעין ממנו בדין שלמטה. כדי לנקותו לעוה"ב משקבל ענשו. לפ"ז אין הוכחה כדברי תו'.

אמנם ודאי מצינו שתשובה וזכיות מגינין מן המיתה. כדאיתא בשלהי יומא. ואמרינן נמי פ' הדר. תלמיד הי"ל לר"א שנתחייב שריפה למקום. אמרו הניחו לו אדם גדול שימש. שהועילה לו אפילו זכות רבו לבטל ממנו דין מיתת ב"ד. מ"מ אומר אני. פשיטא דעון דשפיכות דמים אין לו כפרה ומחילה בשום זכות ותשובה. ככתוב כי אם בדם שופכו. ואפילו בקלה מזו אמרו אין מעלין. ובהשולח לא שבקי דאפרקינך. הרי שנינו מי שהרג נפש שלא בעדים. דהיינו שלא בהתראה. מכניסין אותו לכיפה כו'. ואח"כ מאכילין אותו שעורים עד שכרסו מתבקעת. הרי שאין לו דמים. ואיך נצילנו מן המיתה ע"י עברה

גדולה מן החמורות שבתורה. ועיין גדולה מזו שכתבתי בכרך זה תשובה על בחי"ו. **ולדעתי** אסור להצילו מהמות בשום אופן אפילו בדרך היתר. וגמרא ערוכה היא בנדה דף ס"א ע"ש פירש "י. אע"פ שלדעת התו' אינה מוכרח. מ"מ לא נחלקו בזה שאסור להציל ההורג נפש מישראל. והרי ק"ו בן ק"ו. דהתם קלא בעלמא הוא דנפק עלייהו בלבד. ומן הספק היה אסור להצילם אף באופן המותר. וכן שלמה המע"ה צוח אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו. ושבקיה לקרא דמוקי נפשיה בכה"ג. דאל"ה צריכא למימר. **ובפרק** זה בורר איתא אי ודאי קטל נפשא לכהיוה לעינה. אע"ג דשורייקי דעינא בלבא תליין. ומאחר שאין לנו לדון דיני נפשות. הרי אין דמו מסור בידינו. ומסתמא בר חמא עבד תשובה. ומה להם לחוב בדמו ליכנס בסכנת נפש. אלא ודאי כדאמרן. **לכן**"ל ברור דלא טב הורה. ואולם אם היה המעשה שהנהרג התחיל במריבה והכאה. והיה כי יחם לבבו של המוכה. עמד והכהו נפש. שמא יש לומר דלאו בר כיפה הוא. ואין לו דין מיתה כלל. דרודף הוא. אפילו לא הכהו אלא באגרוף. יש בעלי זרוע שאגרופן ממית. ואע"פ שלפי דעתו כדין הלקהו מחמת חוצפא שעשה סמוך לבה"כ ביום שמחת תורה. וגם שהיה יכול להציל עצמו באחד מאבריו. ואע"פ שהמיתו ליואב בדין זה. שאני יואב דחבר א"צ התראה. ושלמה תואנה היה מבקש להמיתו מדין המלכות.

אבל לפי מה שהוגד לי. כך היה מעשה זה המרצח איש אורח עמד בפאליש והדליק שפופרת של טובאק בפתח בית הכנסת נגד הצבור. לשאוף עשנו בשעה שעסוקין בתפלה ובדברי קדושה. וקנא האדם הכשר ההוא על הדבר הזה. שחשבו בוזה בית ה' (וגרע ודאי מההוא דלא הוה מהדר אפיה מבי כנישתא. אך זה האורח החצוף אהדר אפיה לב"כ. וכדו בר קאים קמי מריה. פשיטא דבר קטלא היא גבי אליהו) לכן בראות האיש הירא ה' מאד את הדבר הרע הזה. הרים ידו על השפופרת והשליכה מפי השואף עשן הטובק. שנראה כעומד בחנות שותי שכר. זולת לא עשה לו דבר. ועד"ז נתמלא הרוצח חימה. קם עליו והכהו נפש. על זה ידוו כל הדוים. צדיק מט לפני רשע. כי אני הכרתי לאיש ההוא אפרים ע"ה. שהיה משכים לבית הכנסת שלי. ושוהה אחר השלמת התפלה וכבר יצא כל איש לדרכו. האיש הטוב והישר הלזה נתעכב עוד שעה באמירת תהלים ותחנות. ובעת ההיא (כמדומה שנת תצ"ו או תצ"ז) מחו הקהל בבע"ב שלהם שלא ילכו למנין אחר. כי אם דווקא לבהכ"נ הגדולה באלטונא. והתאונן על זה מאד. כי ידע כל אשר נעשה בבהכ"נ הגדולה. משיחה בטלה. והיה לבו דואג בקרבו שלא יוכל לכוין היטב בתפלה ומה היה יכול לעשות. על כרחו היה צריך לקיים גזרת הכרוז. הלך

לשם בפעם ההיא. וארעה התקלה הזאת הגדולה. והמנוח אפרים ינוח על משכבו שלום ותהיה לו זאת מזכרת לשם ולתהלה.

ובענין זה הורה המורה עוד לילך להעיד בעש"ג ולהשבע בשקר. כדי לבער מסור. ואיני מודה לו אף בזו.

סימן י

שאלת אשה בעלת כתם שחל עת טבילתה סמוך לוסתה. אם חייב הבעל לקיים מצות עונתה של ליל הטבילה. משום דמוזהר לפרוש ממנה סמוך לוסתה. ואמרת שראית בספר חדש כני"ח דמורי בה להיתרא. ובקשת לידע אם כדאי לסמוך עליו:

תשובה

דין אשה שארע ליל טבילה מכתם סמוך לוסת

הזקקתני לומר דבר שלא שמעתי מפי רבותי סופרים ומפי ספריהם. ואם לפום ריהטא נראה להקל בשל דבריהם (ביחוד במצוה גדולה כזו שנענש יב"ן על שבטלה מישראל לילה אחת). **ועם** שלדברי תו' הא דאורייתא היא מוהזרתם כו'. מ"מ ודאי אינה אלא אסמכתא לדברי סופרים. והיינו דווקא שלא בשעת טבילה. אבל עונת טבילתה. חיוב דאורייתא היא הפקידה. כדילפינן מקרא דחייב לפקוד אשתו בשעה שמשתוקקת אליו. ואפילו שלא בזמן עונה קבועה. ולא פורש לדרך או בא מן הדרך. כדאמרינן פא"ד (עב"ב) ופשטא דההיא סוגיא מוכח ודאי. דחיוב פקידה אינה אלא תשמיש. וכמה נדחקו שם התו' להוציא ממשמעה (והוכחתם בק"ל) ולכאורה יש עוד ראיה מתלמוד ערוך וע"ל. ותמה על עצמך למ"ד וסתות דרבנן (וכדקיי"ל) איך אפשר לומר דסמוך לוסתה חמיר טפי. ואתסר מדאורייתא. ואין לך שעה שאשה משתוקקת לבעלה יותר מליל טבילה. א"כ פשיטא דחיא להרחק' דרבנן.

אעפ"כ לא מפני שאנו מדמין. נעשה מעשה. דיש לומר כה"ג לא תטבול האידנא. ותתרח עד אחר עבור זמן וסתה הסמוך. ומה בכך אם תמתין עוד עונה. וגם לפי מ"ש להלן לא מוכח מידי. וכולא ניחא בס"ד.

והנה לעשות רצונך חפצתי ועיינתי בספר חדש שזכרת. ועמדתי משתאה משתומם על המראה: ולהיותי חושש לאבוד זמן יקר הנמצאות. לא אוכל להרחיב הדבור להשיב על כל פרטי דבריו. אשר נפשי בחלה בהם. רק ריש מלין אומר. אשר נתעסק בפלפול של הבל במ"ש בגמרא בדין אסור לשמש בשני רעבון כו'. הנה בא כמתגדר דפשיטא א"ל שיוסף או אחיו משום צערא דאו"ה נצטערו כו'. **גנובי** גנבא למה לו. סברא זו של הר"ן היא. כמ"ש בב"י א"ח סימן תקע"ד. ועמ"ש שם במו"ק דברים נכוחים בעה"י. ובשאר

דבריו של בה"ס בענין זה אין לטפל. כי הם הבלים עצומים שגנאי לת"ח מלדבר בם. ואיסורא נמי איכא בדברים בטלים. ואינם אלא דברי שחוק והתול.

שכני"ח אשתבש ולא חש לקמחה

אמנם מש"ע מגמרא ספ"ג דנדה. והעיד שהגרסא בכל הש"ס וסמוך לטבילה כו' **שקר** ענה. גם הראה בעליל שלא הבין דברי מהרש"א. ויתר דברי תוהו שלו. הבל וריק יעזורו. ואף ד"ע לא ידע. לכן הך הכפתור. ופרח באויר השטות ששמח בו. **אברא** מעשה ישי. היה כעין עובדא דר"ח בר אשי בפ"י יוחסין.

מסקנא לדינ'

ברם הך גמרא דס"פ המפלת. אף אם לפום ריהטא מסייעא לן. לא היא. דצריך להבין אם אין אשה מתעברת אלא סמוך לוסתה ממש. איך אפשר לומר שיש בו צד עון כל דהו. מי לחשך לומר כך. הלא א"כ כל הנוצרים. בעברה נוצרו. וכי תזהיר תורה דבר לבטלה ושאי אפשר בענין אחר. וגם שכל דרכיה דרכי נועם. ופשיטא דקשיא טובא לשטת ר"ת וסיעתו. דס"ל פרישה סמוך לוסתה דאורייתא. **אלא** עשה אזנך כאפרכסת ושמע אלי. פירוש הגמרא פשוט בדרך התר. והוא שנזקקה לבעלה סמוך לעונת הוסת מלפניו או מלאחריו. כגון שדרך האורח לבוא בתחלת היום. ושמשה בלילה שלפניו. או זמנו בסוף היום. ושמש עמה בלילה הסמוך. הרי בזה כל דברי חכמים קיימים ודוק כי טוב וישר. והטלנו שלום בינה ובין שטת הפוסקים להחמיר. אע"פ ששניהם בלשון אחד נאמרו. סמוכים לעד לעולם. הא כדאיתא בסמוך לוסתה ממש. תוך העונה. והא כדאיתא סמוך לעונה. וזאת לא בחן המפטפט. ודרשן לא דרש סמוכים כמשפט. ונלאיתי נשוא מש"ע מלין ע"ג מלין. לא שרירין ולא חלין. ולענין דינא נראה למסקנא. שאם חל ליל טבילתה. בתוך עונת הוסת אם היא רוצה תטבול לצאת גם י"ח האומר טבילה בזמנה מצוה. אבל תמתין עכ"פ עד שתעבור העונה. אז תשמש את ביתה. או לא תטבול אלא אחר הוסת. כיון דאיכא מ"ד וסתות דאורייתא. ואית דסברי. פרישה בסמוך נמי דאורייתא. הילכך אפילו יוצא לדרך כה"ג. לא תטבול ולא תשמש עד אחר עונת הוסת. אלא ימתין אם אפשר לו. או ילך לדרכו. **ואם** חל ליל טבילה סמוך לוסת (שקבעה לה ביום) בין מלפניה בין מלאחריה אז אינה חוששת אלא היום בלבד. וטובלת ומשמשת בלילה שלפניו או של אחריו. כך הלכה רווחת כפשיטות הש"ע וכהסכמת ט"ז. ואין לחוש לחומרת הא"ז שהסכים עליה הש"ך. ובמ"כ נתבלבל שם בענין שעות זמניות. כמ"ש עליו בחבורי בס"ד. יעבץ ס"ט.

סימן יא

זה שלח אלי התו' החריף והבקי המדקדק המפורסם הרב כמו' אליהו ווילנר ע"ה ז"ל תוך אגרתו.

להגאון מוהר"ר יעקב נר"ו אב"ד דק"ק עמדין:

עיני אדמ"ו תחזינה מ"ש כו'. לעשות רצון צדיק חפצתי ביום מחר אי"ה אבוא לבית אמ"ו נר"ו כו'. בין כך אחת שאלתי. יעיין מר במ"ש הרא"ש על הא דבעי רב החליד במיעוט סימנים כו'. ופירש ר"ת החליד היינו במיעוט קמא כו'. וכן שהה במיעוט סימנים מפרש ר"ת במיעוט קמא דוושט ומיבעי' ליה דאע"ג דמיטרפא בנקיבת הוושט דילמא לא פסלה שהיה אלא במידי דמינבלה ביה כו' יע"ש. ודבריו א"א להולמן שהרי בנקיבת משהו דוושט נמי הוי נבילה ומשנה שלימה היא דף ל"ב אר"י כל שנפסלה בשחיטת נבילה והוד' לו ר"ע יע"ש. על תשובתו הרמתה אצפה שיגיד לי בע"פ ביום מחר אי"ה.

תשובה

פירוק תמיהא עצומה בתו' ורא"ש

לא ידענא מאי קשיא ליה. ודברי הרא"ש אינם אלא דברי תו' ממש. איברא לק"מ. ואין לי אלא להעתיק לו מה שכתבתי בעזה"י בחי' ע"ס הרא"ש על הלשון הנ"ל. **ז"ל** וכן שהה במעוט סימנים מפרש ר"ת במעוט קמא דושט. ומב"ל אע"ג דמטרפא בנקיבת ושט דילמא לא פסלה שהיה אלא במידי דמנבלא ביה ע"כ. וזה לשוני. **ואע"ג** דאוקימנא למתני' דאלו טרפות קודם חזרה. ההיא משום פסוקת גרגרת אתינן לה. אבל נקובת ושט עולם אימא לך אינה אלא טרפה. אף לאחר חזרה. דהא מתני' דפסול בשחיטה. לא איירי בנקובה. אלא בשחיטה. שאינה פחותה מרוב סימן. כה"ג דווקא הויא נבלה. משא"כ נקובה. לד"ה אינה אלא טרפה. ואליבא דאמת נמי. כ"ש שאינה אלא בעיא בדרך את"ל. ודוק בתו' (דלב"א) ד"ה ורמינהי. לא נקטי אלא פסוקה. ודלגי על נקובה דמיתניא ברישא. ורש"י דנסיב לנקובה. לא בדווקא. אלא אורחיה למנקט תחלת הלשון דרך קצרה. וסומך על המבין. זה ברור בס"ד. וע"ע במו"ק (ס"ק) בס"ד. גם בשי"ע (ססמ"א. דעג"א). **ובמ"ש** ניחא נמי מ"ש אמ"ה ז"ל בספר תשובותיו (סע"ז סד"ע) וז"ל וא"ת מהא דפריך בהשוחט כו'. ומאי קושיא כו' שכבר כתבו התו' כו'. **ולא** היה צריך לכך. די"ל נקובת ושט באמת אינה אלא טרפה לד"ה. וכה"ד התו' (אע"פ שאין כך דעת הר"מ) ולדידהו אפשר דמהניא שחיטה כמש"ל. מיהא מספיקא לא נפקא. ולא הויא אלא ספק נבלה. ודי בזה הקצור למבין מדעתו. ישמע חכם ויוסף לקח. נאם יעבץ ס"ט.

אחר קבלת תשובתי: שמר עת בואו אלי לביתי. וקלס את דברי שהארתי עיניו: והגיד לי כי נשלחה לידו שאלה זו מכמו' עקיבא איגר ע"ה. שהיה אח"כ אב"ד בפ"ב.

סימן יב

שאל התו' ר' בערוש נכד הש"ך ממני. לפרש לו כוונת זקנו הרבש"ך בי"ד סימן קפ"ז (סקי"ד) וז"ל ובזה יש ליישב מה שהניחו תו' (דסו"א) בתימה כו'. שדבריו סתומים וחתומים. וחתרו חכמים למצוא פתח הנעול ולא מצאו פתרון כחולמים.

תשובה

ביאור לשון הש"ך בי"ד סקפ"ז סתום וחתום מאד נבעו מצפוניו

בס"ד אגלה הסתום להבין חידתו אבוא עם נעלמים. **וזהו** דווקא לשטת התו' נשאר התימה. משום דקיימי בשטת ר"ת בדבור קודם זה. דס"ל בבעל ראשון פשיטא דמהניא בדיקה. ולא פריך תלמודא ותבדוק כו'. אלא משום דס"ד. כי היכי דלבעל ראשון צריכה בדיקה מיהא בביאה רביעית. אחר שהוחזקה בביאות אסורות. הו"א דתהני חזקה דאיסורא לגבי אינשי דעלמא נמי. ולא תנשא כלל עד שתבדוק. ומשני לפי שאין כל האצבעות שוות. משו"ה לא מהניא חזקה דראשון גבי שני. **ואהכי** מקשו תו' שפיר. מאי איריא דהדר פריך ותבדוק לשלישי. תיפוק ליה אפי' לשני. בביאה שניה תצטרך בדיקה. לפום מאי דלא אסיק אדעתיה סברא דכחות. וסברא דאצבעות לא מהניא מידי לביאה שניה. הילכך ודאי היא קיימת. **משא"כ** לשטת רש"י. דצריך לפרש הסוגיא. דס"ל לבעל ראשון לא מהניא בדיקה כלל. אחר שהוחזקה ונאסרה. תו לא אתאי בדיקה ומכשרה. דאיכא למימר אצבע של ראשון אלים ממכחול. והכי פריך תלמודא מעיקרא תבדוק אף לראשון ברביעית. ומשני לפי שאין כל האצבעות שוות. וצריך לומר דלמכחול נמי קרי אצבע. ויש לחוש דילמא אצבע דראשון אלים טפי ממכחול. אע"פ שלא תמצא כלום על מכחול. אינו מועיל להתיר לראשון. שהוחזק אצבע שלו לעורר המקור להוציא דם (דלחומרא נמי אמרינן לא כל האצבעות כו') לפיכך אין לה תקנה אלא שתנשא לאחר. דבין לחומרא בין לקולא אמרינן לא כל כו'. ולא מחזקינן ריעותא מבעל לבעל. שאם זה הוחזק. כל האנשים לא הוחזקו בכך. הילכך מותרת להנשא לשני בלי בדיקה.

והשתא דאתינן להכי ניחא. דלא מצי למפרך אביאה שניה לשני תבדוק. משום דסד"א דתהני חזקה דראשון לגבי שני נמי. כיון דאיגלאי מילתא דאצבע דידיה שוה לראשון. דאי איתא. אפי' בדיקה נמי לא מהניא ביה לשטת רש"י. דאחר שנאסרה לא אתאי בדיקה ומשרייה. א"כ לא שייך למפרך ותבדוק. אלא מאי איכא למימר על כרחך בעינן שלש פעמים לאצבע שני נמי. אע"ג דלא תבדוק. כיון דעכ"פ הוחזקה עכשיו באצבעות. אע"פ

שלא הוחזקו אלא שתי האצבעות. ואע"ג דבאמת כבר ידע שאין חזקה פחותה מג"פ לכל אצבע. הני מילי מקמי דאיחזקא לה באצבעות. כדי שלא לאסרה על השני. אמרינן הכי. דלא תבדוק אפילו בשניה. שמא תמצא ותאסר עליו (ודילמא מכחול אלים) אבל בשלישי. שכבר יש רגלים לדבר. והוחזקה באצבעות לפחות. מהו דתימא ניחוש לה. לפום מאי דלא ידע משינויא דכחות. ומשנינן. דלא הויא חזקה כלל. עד שתוחזק בג"פ לכל אצבע. ודוק. יעבץ.

וכאשר שמע רב"ע דברי הנ"ל. הודה ואמר שיפה כיוונתי האמת בדעת הרב זקנו: כי יש בידו ספרו על הטור י"ד. שבו ביאר דבריו (המובאים בקצרה בספר ש"ך שעל הש"ע) כדברי ממש: והוא רצה לחקור אותי: אם ירדתי לסוף דעתו של הגדול זצ"ל: ונמצאתי לאשר דרשוני: אמרתי הנני לאשר בקשוני:

סימן יג

והואיל ואתא לידן דינא דרואה מחמת תשמיש. נימא ביה מילתא. מה דתמיהא לי טובא בדברי הש"ע. ואציג מ"ש בחבורי (סקפ"ז) בב"י דקמט"ד ז"ל שם. כתבו הגמי' בשם הר"מ מי שראתה דם בשעת תשמיש ה""ז מותרת לשמש כשתטהר פ"ב. מיהו מיחש חיישא חדא זימנא אחר ראייתה: כגון אם ראתה פעם או פעמיים בליל ב' של טבילתה. כשתגיע טבילה אחרת תפרוש מבעלה ליל ב' של טבילתה. וא"צ לפרוש ליל ב' של טבילה שלישית. דכל מדי דלא קבעה וסת לא חיישא אלא חדא זימנא. ע"כ: **וע"פ** הדברים האלה קבע בש"ע (סעיף י') כלשון הזה. הרואה דם מחמת תשמיש מותרת לשמש פ"ב לכשתטהר מיהו חיישא חדא זימנא אחר ראייתה. כגון אם ראתה פ"א או פעמיים בליל של טבילתה. כשתגיע טבילה אחרת צריכה לפרוש ליל של טבילתה. וא"צ לפרוש ליל של טבילה שלישית כו' ע"כ. **מה** מאד תמהתי מראות מה שכתוב כאן. שהוא נגד המפורש בר"ס זה. ובר"מ פ"ד מה"ל מא"ב. שממנו לוקח התחלת הלשון. ושם מבואר שמשמשת ג"פ רצופים.

לשון הש"ע בדין רואה מחמת תשמיש קשה כתרורמוס. ושגגה היא שיצאה מיד השליט הוא המשביר ובאור לשון הגמ"יי על נכון. והוא פלא

אכן סוף הלשון שבכאן מיהו כו'. הוא מהגהות מיימון. פליאה נשגבה לא אוכל לה. כי אין כך לשונו של בהגמי"י. אלא כך הוא שם. בליל שני של טבילתה. וכמו שהעתיקו גם בב"י. ועל כרחנו אין לשון הש"ע מכוון בכאן. כי מה הלשון אומרת בליל של טבילתה. בליל טבילתה הוה ליה למימר. או בליל ראשון של טבילתה. משא"כ בליל של טבילתה. אינו לשון חכמים כלל.

ונראה שהיה הלשון של הגמי"י קשה בעיני הרב"י. דלכאורה מאי אריא שני דווקא. לכן חשבו לט"ס והשמיט מלשונו בש"ע תיבת שני (הנמצאת בלשונו של הגמי"י זה שלש פעמים רצופים במתכוין ודאי. לא מקרה הוא). **איברא** לדידי חזי לי לישניה דהגמי"י דייק טובא. אי אפשר להיות בענין אחר. ועשה אזניך כאפרכסת ושמע דברי אלהים חיים. דהא ודאי ברואה מחמת תשמיש גרידא. ליכא למימר דחיישא חדא זמנא. דבהדיא אמרינן משמשת פעם ראשונה שניה ושלישית. סתמא רצופין נינהו. וטעמא מאי משום דראייה דמחמת תשמיש. ודאי לא הויא אלא כוסת הגוף. שאינה חוששת לו כלל בפעם אחת ושתים. כמש"ל סקפ"ד בהגהה (ס"ב) וגדולה מזו שמענו לבש"ע (סי"ב) שגם לוסת הגוף עם הימים אינה חוששת. אם אין ידוע שקפצה. וגם בג"פ אינו נקבע. לחוש לו אלא שעור המשכת הוסת בלבד. כמש"ל סקפ"ט (בש"ע סכ"ד) וכיון שכן. הוא הדין לוסת של דישת השמש. שאינה חוששת לו כלל עד אחר ג"פ רצופים. כמו בפיהוק וקפיצה. מאחר שמעצמה אינה רואה. אלא ע"י דחיקה ודישת שמש. מה לי דישה. מה לי קפיצה. כל שאינו וסת לימים. אלא כל פעם אחר תשמיש דווקא רואה. הוי ליה ממש ככל וסת הגוף. וכי קאמר בהג"מיי דמיחש חיישא אחר פעם א' או פעמיים. היינו דווקא כי קבעה לה וסת בתשמיש עם ימים שוים. כגון שראתה מיד אחר ששמשה בשני לטבילתה. שאנו רואים שלא ראתה בתשמיש ראשון של ליל טבילה. ובשני לו ראתה. הרי מוכיחה בצדה. שהוא וסת התלוי גם בימים שוים סמוכים לטבילה. דחוששת לו פעם אחד. קודם שיקבע ג"פ. וכן נעקר בפ"א זה דבר ברור מאד. והוא כעין מ"ש עוד בשם תשו' רשב"א. והם הם דברי ר"מ של הגמי"י. דא ודא אחת היא: והתימה מן האחרונים שלא הרגישו. ולא חלו בה ידים. הנלע"ד כתבתי יעב"ץ:

סימן יד

נשאלתי לחוות דעי. אף אני אם יש לסמוך ע"מ שהביא בהג"ה אה"ע סימן קנ"ז. להתנות בת"כ שאם תפול לפני יבם מומר תהא מקודשת:

תשובה

אמנה ידעתי שאין לסמוך על דעתי אפי' להחמיר. כ"ש שאין לי לעמוד במקום גדולים. שכבר מבואר הדבר בספרי האחרונים ז"ל. ומה מני יהלוך. להוסיף או לגרוע.

חיזוק דעת הסוברים שאין להתנות בנשואין שלא תזקק ליבום דלא כהגה דש"ע

מ"מ אמרתי אני עם לבי הדעת נוטה להחמיר כדברי הרב"י ז"ל מכמה טעמים. דממ"כ לא שפיר דמי. אי מתבטלי קידושין למפרע. הא ספינן ליה איסורא דקדשה (ופלגש שאסורה להדיוט לדעת הר"מ) ובעילות זנות. ואי קידושין גמורין הן. והתנאי בטל. משום דא"א

להתנות בכה"ג. מצי מיתי להתיר יבמה לשוק (עשי"ע ח"א סכ"ח) ואפילו הוי תנאה. הא קיימא לן קידש על תנאי וכנס סתם. הוו קידושין ודאין. א"כ צ"ל דמתנה בשעת בעילה וכן בכל בעילה ובעילה. וזה דבר שא"א לסמוך עליו בחומר איסור כזה.

ועוד נ"ל ראיה מפורשת. דאף מפני הדחק אין להטיל שום תנאי בנישואין. ואפילו התנה תנאו בטל (כ"ש כה"ג בתולה תנאו לעקור דבר מן התורה) מהא דתנן בהאשה רבה בהלכה אשתו למד"ה ואמרו לו שמתה ונשא אחותה ואח"כ באה אשתו. שמותרת לחזור לו. דמוקמינן לה באשתו מן הנשואין. דאע"ג דמן האירוסין אסורה לחזור לו. משום דאמרי תנאי הוי ליה בקידושי ראשונה וקידושי שניה תפסי. אפ"ה בנשואין שריא. דמי איכא למימר תנאי הוי ליה בנישואין. הא בהדיא דליכא למימר כלל תנאה הויא בנשואין. ואם איתא הא משכחת לה בכה"ג תנאי בנישואין. ואמאי קפסיק ותני בנישואין לעולם מותרת. ואהא סמכינן להקל. והכי איפסיקא הילכתא. ש"מ דאי אפשר כלל להתנות על נישואין. הנלע"ד מבלי עיון כתבתי יעבץ ס"ט.

סימן טו

שאלתני הואיל ואתא לידן דין פילגש. שנזכר בתשובתי דלעיל. לברר לך אם הוא איסור מוחלט. כדעת הר"מ. ובקשת לדעת גם באור הפילגש. איך ומהו:

תשובה

אשיבך מלין על אחרון ראשון. **גרסינן** בפכ"ג דן. מאי נשים ומאי פלגשים. אר"י א"ר נשים בכתובה ובקידושין. פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין ואיתא תו התם דגזרו על יחוד דפנויה. כתבתי שם בחי"ג דפילגש ודאי אינה בכלל איסור זה. כי מלבד שמצינו בכתוב גם אחר מעשה דתמר. מלכים ובני אדם גדולים שלקחו להם פילגשים. ובגמרא דפ"ק דיומא אשכחן אמוראי דמכרזי מאן הויא ליומא. ומסיק תלמודא יחודי הוו מייחדי להו.

באור דין הפילגש על נכון וחלוק בענין]. במ"ש בתשו' לרמב"ן אינו מספיק ויל"ד בו ובאור דעתו]. ישוב דעת הרמב"ם בדין קדשה ומטיל שלום בינו ובין ראב"ד אך בענין הפילגש ודאי חלוקין הן

ואע"ג דפילגש דין פנויה יש לה. מאחר שהיא בלי קידושין. מ"מ אסורה לאדם אחר. כל זמן שהיא מיוחדת לזה. משום איסור קדשה שהוא מן התורה. וגם משום הבחנה בין זרע לזרע. דמשו"ה אפילו שלחה הראשון מביתו. צריכה להמתין ג"ח עד שתנשא לאחר או שתתייחד לזולתו הילכך ודאי לא גזרו על יחוד פנויה. אלא כשאינה מיוחדת לאיש. שלא תהיינה בנות ישראל הפקר כקדשות. וכמעשה אמנון ותמר. משא"כ הלוקח לו פילגש. מיוחדת היא לו. **וצריך** לומר שאין בפילגש לא משום הפוחת לבתולה כו'.

שאינה אלא בעילת זנות. משום דכיון דנושאה לאשה. על דעת חכמים היא נשואה לו. והם שהפקיעו ועשו אותן בעילות בעילות זנות אם אינו עושה כתקנתן. ע"י קידושין דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש גם אין בפילגש משו' כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה דמשו"ה תקנו ג"כ בברכות אירוסין ואסר לנו את הארוסות נמי מה"ט. וכל זה לא שייך אלא בלוקח אשה גמורה שזוכה בה בארבעה דברים. וכן היא זוכה בו בדברים עשרה. לפיכך צריך לכנסה כתקנת חכמים בחו"ק. משא"כ בפילגש (שאינה אלא פלג אשה. הנוטריקון שלה) לא גזרו בה גזרות הללו מאחר שאינה אצלו בכתובה וקידושין רק מיוחדת אליו לזמן קצוב ובשכר ידוע. כפי התנאי שביניהם כך נ"ל. אבל דינה כפנויה לכל דבר. אבל לאחרים אסורה בלאו. וכל זה במכניסה לביתו עמו במקומו. **אמנם** בנושא או מייחד שלא במקומו. אמרינן פ"ק דיומא רב כדמקלע לדרשיש מכריז מאי הויא ליומא כו'. ופרכינן עלה ומסקינן אב"א יחודי הוו מיוחדי להו כו'. וכתבתי שם בחי"ג מכאן ג"כ ראיה דפילגש שריא אף להדיוט. דהא פשיטא לא הוו כתבי לה כתובה משום חד יומא. אלא בתורת פילגש לקחוה. דאין לה כתובה. ואין בה משום דאסור להשהות. אשתו בלא כתובה. דמידי הוא טעמא אלא כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. והיינו דווקא בנשאת לשם אשה גמורה בכתובה. ומאחר שעל מנת כן נשאת לו. אסור לשנותה שלא מדעתה. משא"כ בפלגש שעל דעת כן נשאת. סברה וקבלה. כ"ש כה"ג דמכרזי רבנן ליומא. דלמיפק למחר קיימא. דלית בה משום ל"ת על רעך וגו'. **עי"ל** באלמנה דווקא הוא דשרי כה"ג (אי איתא דהוו נסבי לה בכו"ק) כיון דכתובתה אינה אלא מדרבנן אליבא דכ"ע. ואע"ג דתקנו לה כתובה. מ"מ כה"ג דלאפוקה קיימא. ודאי לא תקנו אפילו בקדושין. וכ"ש אי בלא קדושין יחדוה להם כפילגש. דפשיטא לא חלה גזרת חכמים דכתובה. על פילגש ושמא פילגש של קדמונים ג"כ בתולה לא לקחו (אך בפלגש דגבעה לא משמע הכי קצת) וכן נראה מהכתוב במגלת אסתר. דמשנבעלה נעשית מכלל פילגשים. **איברא** הר"מ כתב בחבורו. שלא הותרה הפילגש אלא למלך. לא להדיוט. ולא נודע מניין לו חדוש דין זה. שנראה מתנגד למה שמפורש במקרא. ולא מצינו לו סמך בתלמוד ולא חבר בפוסקים. וכמדומה לי שסמך לו ז"ל על מ"ש בשינויא קמא רבנן קלא אית להו. ומאן מלכי רבנן. הא לאינשי דעלמא. דהיינו הדיוטות דל"ל קלא. לא שריא. וכן המוזכרים במקרא נושאי פילגשים אנשים גדולים הוו. דקלא אית להו. ומסקינן יחודי הוו מייחדי כו'. אבל לא באו עליה. אפילו רבנן נמי לא. **ואי** מהא ליכא הוכחה. דהא הכא לא איירי אלא בדמקלעו לאתרא דלא אתרייהו. ומשום ההיא דראב"י דומלאה הארץ זמה נגעו בה. מאי דלא שייך במייחד לו פילגש במקומו. דידיע קלא אית לה בכל

גוונא בודאי. ולא שייכא גזרה דשמא ישא אח את אחותו ואב את בתו. **והנה** בחפשי באמתחות ספרי. מצאתי בתשובות להרמב"ן (סרפ"ד) שהשיג על הר"מ בזה. והשיב לשואליו עד"ז. ז"ל לא ידעתי במה יסתפקו בה דודאי מותרת היא. כיון שיחדה לעצמו. שלא נאסרה אשה בזנות אלא ממדרשו של ראב"י כו'. ועז"נ ומלאה הארץ זמה. אבל כשנכנסה בביתו והיא מיוחדת וידועה לו בניה נקראים על שמו. ומותרת שהרי דוד נשא אותה. ולא הוזכר בכתוב ולא בגמרא הפרש בין מלך להדיוט ומצינו גדולי ישראל נושאין אותן. וא"ת שהשופט כמלך כו' והוא ידוע. נתתה דבריך לשיעורין להתירה לבעלי השם. **והנה** אע"פ שהוא תנא דמסייע לו. וכיוונתי לדעתו הרחבה במש"ל. אלא שלא הונח לנו במ"ש שהרי דוד נשא אותה. כי מדוד המע"ה ומשופטי ישראל אין ראיה. כי הם קדמו לגזרה דיחוד פנויה. שלא נתחדשה אלא לאחר מעשה תמר. ונסיב לפילגשים מקמי הכי. וכיון שהותרה הותרה. ואינה בכלל הגזרה. (דאפילו באיסור תורה אמרינן הכי. כבעיא דאיברי נחירה שהכניסו לארץ ישראל (חולין יז"א) והתם דאיסורא דאורייתא הוא. סלקא בתיקו. אפ"ה לא אפשיטא לחומרא. אבל בגזרה חדשה של דבריהם. ודאי לא חלה על שלפניה. אלא הואיל והותרה הותרה. דוק ותשכח טובא). אלא היה לו להביא ראיה מבן בנו רחבעם. אבל גם בזאת עדיין לא נסתלק כל הרהור ספק. שיש למפקפק שיאמר (מלבד דעת הסובר שלמלך מותרת לעולם) מאן לימא לן דשפיר עבדי. וכבר אמרו בכיוצא בו אפילו על דוד המע"ה. אין למדין מן התקוע. כמ"ש בירו' על רכיבת הפרדה. איברא הו"ל לסיועי מאמוראי כנז"ל. **ומ"ש** נתת דבריך לשיעורין להתירה לבעלי השם. פליאה נשגבה היא. אוצר בלום לתורה כרמב"ן. יעלם ממנו מ"ש בגמרא. רבנן קלא אית להו. הא בהדיא דנתנו דבריהם לשיעורין בדבר זה. מ"מ שמחתי לראות דבר מזלא אנא בהך. דמתאמרא משמא דגברא רבה כוותי. עש"ב שהחליט הדבר להתר גמור. וכתב עוד שמא תאמר מה"ת מותרת. ומדבריהם הוא דגזור. באיזה מקום הוזכרה גזרה זו בתלמוד איזה ב"ד נמנו. ובאיזה זמן נשנית משנה זו עכ"ד. **וצריך** לידע מש"ע שם. ז"ל הא אילו רצה שתהיה לו פילגש שלא תהא קנויה לו. ולא אסורה על אחרים. הרשות בידו. **לא** יטעה אדם בכוונתו. כאילו ירצה לומר שהיא מותרת לכל אדם. עודנה פילגשו. חס לייחס דעה כזו לרב ז"ל. כי בודאי אסורה לכל אדם. כל זמן שהיא מיוחדת לו. ואם מפקרת עצמה. הרי זו קדשה ודאי. אלא כוונתו רצויה באמרו שלא תהא אסורה על אחרים. לומר כשמוציאה מביתו. שאינה צריכה גט פטורין. כמקודשת שיוצאה בגט. ואם לא נתגרשה כדת. עדיין אשת איש היא כמו שהיתה. אע"פ ששלחה מביתו. אבל זו משהפקיעה מן היחוד שלו. פקע איסורה. ויכולה להיות לאיש אחר לפלגש או לאשה.

בדבור בלבד. ובמעשה השלוחין מביתו. ומאסו משכבה עוד. חזרה להיות פנויה גמורה אחר שלשה חדשים **והנה** בכל מ"ש שם ת"ל כיוונתי לדעתו הרחבה. אלא שעדיין לא יצאנו י"ח הרמב"ם. ומ"ש הרמב"ן שם שגם דברי הרמב"ם אינם לאסור פלגש להדיוט ושגם בה"ל מלכים. לא הזכיר כלל שהוא התר מיוחד למלך. זהו דבר תמוה. שהרי בפירוש התירה למלך ואסרה להדיוט. אולי היה לו ז"ל נוסחא אחרת בחבורו של הר"מ. **אולם** דין זה שחדש משה מדעתו. באמת נראה כדברי נביאות. כי אם כדבריו היכן מצינו כיוצא בה. שהותר איסור לאו למלך (מלבד שלא נתפרש איסור זה אדרבה פרסם הכתוב התרו) אבל ההפך מצינו חומר במלך מבהדיוט בפרט זה מן התורה. שהמלך מוזהר בלא ירבה לו נשים. משא"כ בהדיוט. שנושא כמה נשים שירצה (בדאפשר ליה בספוקייהו. ולת"ח עצה טובה אסבוהו. דלא לנסיב טפי מארבע) בלי מונע (וכן שאר אזהרות דלא ירבה. ליתינהו אלא במלך לחוד) **אכן** בהגהותי לחבור הר"מ פ"א מה"ל אישות המלצתי בעדו ויישבתי דעתו על נכון. וזה לשון הר"מ. לפיכך הבא על אשה לשם זנות בלא קידושין. לוקה. לפי שבעל קדשה. ובהשגות כתב עליו אין קדשה אלא המופקרת לכל אדם כו'. **וכתבתי** על זה. לפי הנראה אלי. אין מחלוקת בין הר"מ והר"א בדבר זה. כי גם הר"מ סובר כך. שאין קדשה אלא מופקרת: ועיין ספ"ב דה"ל נערה בתולה. אבל לפמ"ש הה"מ בשם ההשגות. יש בהן תוספת דברים. שהקשה עליו אם כדבריו. מפותה איך משלם עליה ממון. **וזו** אמנם אינה קושיא. לפי מ"ש דקדשה אינה אלא במזומנת למשכב כל אדם. וכמו שבאר היטב ספ"ב דנערה. שזה שחייבה תורה לאונס ומפתה ממון ולא מלקות. כשארע הדבר מקרה שלא מדעת אביה. ולא הכינה עצמה לכך שדבר זה אינו מצוי. אבל אם הניח בתו הבתולה מוכנת לכל מי שיבוא עליה. גורם שתמלא הארץ זמה כו'. והמכין בתו לכך הרי היא קדשה. ולוקין הבועל והנבעלת. הרי שפתיו ברור מללו כדברי הר"א. וכבר נשמר הר"מ מטענה הנ"ל. כי המפותה אינה מזומנת ולא מפקרת. שהרי הוצרך לפתותה או לענותה. אלא שהר"א ז"ל לא ירד לסוף דר"מ. ואשתמיטיה מ"ש בה"ל נערה. הילכך הר"א בכאן אינו אלא פרושי קמפרש דעת הר"מ באמת. ולדינא ליכא בינייהו בענין קדשה. **אבל** לענין הפילגש. לכאורה טובא איכא בינייהו. דהא הר"מ אסרה לגמרי להדיוט. ולהר"א ודאי משרי שריא לכל אדם. המיוחדת לאיש אחד. וצריכין אנו על כרחנו לומר. שיש הפרש ביניהם בבאור שם פילגש. שלדעת הר"מ סתמא אינה יכולה להיות מיוחדת לאיש הדיוטי. אלא כיון שהיא אצלו בלי כו"ק. הרי היא כמופקרת. אע"פ שמייחדה לו. כלא מיוחדת היא חשובה. דכי היכי דאפקרה נפשה לגבי דידיה. אפקרה נפשה גבי אחריני נמי. ויש לו סמך קצת

לתלות בו ס"פ אלמנה. דוק. גם דרש מקרא שכתוב באמה העבריה לאמה. שהמכוון התכליתי הוא לתשמיש. כמו שפרשה תורה. בסוף הענין אשר לא יעדה וגו'. ולכן אינה נמכרת אלא למי שיש לו בה קידושין. ואם לבנו יעדנה. מכלל שהוא עיקר המבוקש במכירת הבת. והיעוד באופן זה דוקא הוא שהותר ולא התירה מכירה למשכב דודים. אפילו לאיש אחד. כמו שבאר דעתו ז"ל ברפ"ד מה"ל מלכים. שעל זו סמך בדין זה. שאין שם התר להדיוט אלא בקדושי יעוד. מאחר שלא גלתה תורה מכירה לתשמיש איש מיוחד. וקדריש נמי הר"מ טעמא דקרא. דהיינו משום דגורם ומלאה הארץ זמה. כדגלי דעתיה בפ"ב דנערה כנ"ל. ומטעמא דפרישית. דבהדיוט אין אפוטרופוס לפילגש. ולכן אסורה להדיוט לעולם משום קדשה. אבל למלך מותרת. משום שהיא נשמרת אצלו ודאי. שאין אחר רשאי לבוא עליה. ומתחייב בנפשו (מלבד שהיא שמורה גם ע"י סריסים. כנראה מן המקראות. בדבר המלך עם הפילגשים. אלא) שגם אסורה היא פילגשו של מלך על כל אדם. לא לבד בחייו ואפילו שלחה לנפשה. אלא אף אחר מותו. אין לה התר. לפי שאין משתמשין בשרביטו. ואינה מותרת לאחר מיתה אלא למלך חברו. **זוהי** כוונת ר"מ ודעתו הטובה והישרה בענין זה. שלא עמדו בסודו גדולים חקרי לב תיתי לי דכי שכיבנא. נפק לאפאי. דמתריצנא לשמעתיה שפיר. והשתא דאתינן להכי משופטי ישראל נמי לא תקשי עליה. שכמלך הם חשובין. ורבנן נמי מלכי נינהו כמש"ל. וכלי שנשתמש בו קודש. אסור להשתמש בו חול. וכן מצינו דוגמא במסכת שמחות (פ"ג בני חכמים כבני מלכים. זוהי דעת רמב"ם מנטיית שכלו וסברתו

בירור דעת ראב"ד ובכ"מ לא עשה פה מאומה]. גם מ"ש רדב"ז בתשו' בענין זה אינו מחוור

אולם ראב"ד לא כן ידמה. אלא כיון שהותרה פילגש סתם. לכל אדם הותרה. מאחר שלא מצאנו גלוי בתורה לאיסור זה. אלא סתמו כפירושו התר מוחלט לכל. ויפה היא משתמרת גם בהדיוט אם מייחדה לו בביתו. וכענין שפירש הר"א בהשגה וטרח לבאר לנו שם פילגש שעומדת לפרקים למשגל. ומשמשת גם את הבית. **וממכירת** הבת ליעוד אין ראיה. שאע"פ שלא התירה התורה לאב המכירה הגמורה. אלא כדי שתבוא לכלל יעוד להיות לאדון או לבנו לאשה. מ"מ אינה חובה מוחלטת. שהרי יוצאה בדרכים אחרים ג"כ. וגם אמה העברייה אפשר שמכירתה כמו כן היא מיד למשגל עם עבדות המלאכות. והיא באמת פילגש ממש בתחלה (כמדת הר"א) ואם תמצא חן בעיניו יקחנה לאשה או לבנו (שאע"פ שהיתה פילגש אביו מותר בה לקחתה לאשה. רק לדר"י אסורה לבנו. לפי שהפילגש אין בה כו"ק. ואחרי צאתה מאדוניה. הרי היא פנויה כשהיתה. וראויה גם לקרוביו) ולא אסרה תורה כלל גם לאב למכרה למשכב איש מיוחד: כ"ש

היא עצמה. שתוכל להיות נשכרת לאדם אחד על זמן לפילגש. ואין לנו לבדות איסור מדעתנו. **אחר** זה עיינתי בכ"מ. ורצה להתנצל בעד הר"מ דפלגשי הקדמונים היו אמה עבריה אחר יעוד. **במ"כ** הרב לפום חורפא שבשתא כי אחר יעוד אינה פילגש. אלא היא ככל הנשים א"א גמורה היא כמש"ה. אבל באמת כ"ה דעתי באמה שהיא פלגש ודאית קודם יעוד וכנ"ל וסייעתא לראב"ד. **שוב** ראיתי בתשובות הרדב"ז (ראשונות סרכ"ה) שנשאל ע"ד הפילגש. ומצאתי לו ז"ל ג"כ כדברי בדעת ר"מ. לחלק בין בא עליה דרך מקרה. או מייחדה לו. אבל רחוקה דרכי מדרכו ז"ל. במ"ש שגם בבועל דרך מקרה. אע"פ שאינה מופקרת קדשה היא. זה לא עלה ע"ד. **גם** מה שבדה מלבו גזרה חדשה. בטעם הדבר שאסר הר"מ הפילגש להדיוט. שגזרו חכמים מחמת שבושה לטבול להדיוט. ולא למלך ולנשיא. איני נסכם עמו. ומי ישמע לו לדבר הזה. שאין בו טעם וריח לחילוק זה. ולא ראיה ומנין.

ומש"ע שם להתנצל בעד הר"מ. ואמר שקרוב הוא לומר שבכלל גזרת יחוד דפנויה היא. כבר כתבנו מזה למעלה בראשית דברינו אלה ודחינוה כראוי. ואם לכאורה כך היה עולה עה"ד. איברא לכי מעיינינן בה ליתא לגמרי. ומחינן לה אמוחא בכמה עוכלי. כי יחוד דפנויה דעלמא. ודאי היא גדר וסייג לתורה. מתרי טעמי. משום דלא לגע באסור. אי משום איסור נדה דחמיר. וכיון שאינה מיוחדת לו. ודאי לא טבלה בשעה שמתייחד עמה באקראי. ותופס בה פתאום כאש בנעורת. שאין פנאי לטבול. ואב"א משום לתא דקדשה גזרו בה. שאע"פ שבפ"א בדרך מקרה אינה נעשית קדשה. כ"ש ע"י פיתוי בלבד בלתי הכנה. כמש"ל. חשו חז"ל מתוך שזה בא עליה עכשיו. בשעה אחרת נשמעת לאחר. שכבר טעמה טעמא דאיסורא. ולחם סתרים ינעם. סופה נעשית זונה גמורה. והבא עליה חייב משום ביאת קדשה של תורה. משא"כ בפילגש שהיא מיוחדת לאיש. ומשומרת לו. לא נאסר בה היחוד מעולם. כמו שלא נאסר עם האשה המוחלטת. אין חלוק בין זו לזו. מאחר ששתיהן מותרות לו. ואין בזו משום בושה יותר מזו לפי דין תורה הפשוט. (ושמא דייק הרב מ"ש באותה שעה גזרו על היחוד ועל הפנויה. תרתי. וקמפרש יחוד בא"א. ועל הפנויה ד"א הוא. ר"ל ועל ביאת הפנויה גזרו ג"כ באותה שעה. ומשמע ליה דפילגש בכלל פנויה. ואע"ג דהות שריא עד ההיא שעתא. מאותו מעשה ואילך אסרוה להדיוט. אבל באמת פילגש אינה בכלל פנויה לגמרי. וקרובה להיות חשובה אשה כמש"ל כ"פ. וביאת הפנויה אמנם נאסרה בב"ד של שם. כדאיתא פאמ"ע. אלא הא דגזרו על היחוד ועל הפנויה. תרי מילי דיחוד נינהו. היינו יחוד דא"א. ויחוד דפנויה. כדמפרש רש"י. והיינו דדחקיה) ואין לנו לחדש גזרה דבושה לטבול. א"כ ח"ו אתה מוציא לעז על צדיקים

ראשונים. לא זו בלבד על הכתובים במקרא הנקובים בשמות. שנשאו פילגשים (וגם בעל פילגש דגבעה מכללם. דאע"ג דודאי הדיוט הוה. לא אפי' מגדולי ישראל המפורסמים. אפ"ה אדם קל נמי לא הוה. מדאפליגו ברקיעא על ענין זנות פילגשו. וקנאו כל ישראל על הנעשה עמה. לא לבד מחמת מעשה הרציחה. אלא העקר היה על ענין הזמה. שעל ידיה מתה העניה. וכאשר נתכוין בעלה להגדיל האשמה באמרו כפל לשון. כי עשו זמה ונבלה בישראל. רמז בזמה תחלה על הנאוף עמה. ונבלה שעשאוה גם קדשה ע"י רבוי הבועלים שע"י כך מתה.

ומכאן נלמוד ג"כ. שהפילגש אסורה לאחר כל זמן שהיא עם המיוחד לה וע"על. עכ"פ נראה ברור שמנהג פשוט היה בישראל. לקחת אדם פילגש. ההדיוט כמלך. ולא עוד אלא שלהדיוט אין קצבה נושא רבות כחפצו. ולמלך לא הותרו נשים ופלגשים אלא י"ח בלבד) עותה גזרה מבודה זו. אלא גם על חכמי התלמוד הגדולים. דהוו מייחדי להו ליומא. בודאי בלי כו"ק. כדאמרן ולית בה ספיקא.

וחדש חומרא דנפיק מנה חורבא טובא

ומ"ש עוד שם. וז"ל והוי יודע שאפילו הרמב"ן המתיר. אם היה בזמנינו זה שהם פרוצים בשפחות ובביאות האסורות. היה גם הוא אוסרה. תדע שכתב באותה תשובה. ואתה רבנו כו' במקומך תזהירם מן הפילגש שאם ידעו ההתר. יזנו ויפרוצו ויבואו עליהן בנדותן ע"כ. **וזה** התוספת שהעתיק רדב"ז בשם תשובת רמב"ן. לאסור הפילגש משום גדר וסייג. אשר לא שמענו עד כה. ונראה דאזיל בתר אפכא. אדרבה מהך טעמא לשרי להו מר. כי היכי דלא ליתו לידי איסורא רבה וכרת דאורייתא. דאינו דומה מי שיש לו פת בסלו. אז לא יהו להוטים כל כך אחר האסורות. והא דכוותה אשכחן דשרו רבנן אפילו איסורי דרבנן (אע"ג דחמורים ד"ס) כי היכי דלא לגעו באיסורי דאורייתא ולא עוד אלא זמנין אמרו. דניחא ליה אפילו לחבר למעבד איסורא זוטא: משום דלא לעבד אחרינא איסורא רבה. וגם בענין כזה מצאנו כך ממשנה שלמה שבידינו מי שחציו עבד כו'. כופין א"ר ועושהו ב"ח. אע"ג דקעבר בעשה עלח"ש שם. עוד שם בגמרא (לח"ב) מעשה באשה וחציה שפחה כו'. כפו רבה ועשה אותה ב"ח. משום דמנהג הפקר נהגו בה כו'. **ולא** דמי למ"ש רב בקעה מצא וגדר בה. היינו במידי דטעותא. ובאתרא דשמעי לגזרה דרבנן ופרשי מאיסורא. משא"כ היכא דלא שמעינן. ופרצי אפי' בדאורייתא. בכה"ג אמרינן מוטב יהו שוגגין כו'. כ"ש במילתא דהתרא. ואית בה תקנתא. דע"י כך שבקי איסורא. שאפילו היה עולה עה"ד שיש בה איזה מיחוש איסור כדר"מ. היה ראוי להתירו עכשיו מפני התקלה הגדולה שיש במניעת הפילגש. א"כ הדבר הפוך. החומרא וההתר. הוא

סייג לתורה. וכמו שלמדה תורה עצמה שעשתה סייג לדבריה. והתירה יפ"ת. משום מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות כו'. כן הדבר בזה. לפי מה שהעיד הרב הנ"ל שפרוצים בעריות. וכן הוא בודאי גם בזמננו ובכל המקומות. מחמת שנעלו דלת ההתר בפניהם. שאילו היתה פילגש מפורסמת להתר בודאי לא היו נכשלים בחמורות. לפיכך היה נראה בעיני שיש לדרוש ברבים מותר אדם בפלגש (כדדרש רבא במחוזא גר מותר בכהנת אע"פ שלא היה שום תיקון בכך. כ"ש בזה שיש בו משום תקנת הדור. אפי' היה בה ציור מאיזה סרך איסור (קרי בה עברה לשמה. כ"ש שאינו באמת) כדי להצילן מעבירות חמורות בכל יום. ובודאי היו מסתלקות מכשולות גדולות ע"י כך. ולא יתגרו בא"א ובנדה וקדשה ובבנות אל נכר. ולא לידי ש"ז לבטלה ומדוע נפריז על המדה בלי סבה. להניח התקלות המצויות ונמשכות מחומרא. שאין לה על מה לסמוך. וכי לא די מה שאסרה תורה ולא על זו אמרו הלעיטהו לרשע וימות אלא עביד ליה מילתא דליחי בה ולא לדחות אחר הנופל

מד"ג פילגש בקידושין גרסא משובשת נזדמנה לו והצלת פירש"י מהשגת רמב"ן

ומש"ע מן הרשב"א שהתיר הפילגש ע"י קידושין. ודאי גרסא מוטעות היא לאומרים. פילגש בקידושין. שאין לה קיום כלל. גם הרמב"ם וראב"ד ורמב"ן ורש"י ותו' דגטין. כל המפרשים שוין בכך. רק הרמב"ן בפירוש התורה עה"פ ולבני הפילגשים. חשד לרש"י בחנם. והשיגו בזה על לא דבר. כי הלא כך הוא לשון רש"י שם. נשים בכתובה. פילגשים בלא כתובה. כסבור הרמב"ן מדנסיב כתובה גרידא. מכלל דקידושין אית בהו. וליתא. אלא קידושין לא אצטריכא ליה. כיון דקודם מתן תורה משתעי קרא התם. ובהדיא אמרינן (גבי אברהם) בעולת בעל יש להם נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם. כ"ש קידושין דלא שייכי בהו לגמרי (אע"ג דאמרינן קיים א"א כה"ת. כאינו מצווה ועושה. מ"מ לאו קידושין נינהו. כדמוכח מהתם. וק"ל. וזה ברור בדעת רש"י. דלא נקיט אלא מאי דצריך בעינא. **ומ"ש** רדב"ז עוד. גם מדברי הראב"ד נראה שהפילגש אסורה. מדקאמר אבל המתיחדת כו'. אין בה לא מלקות ולא איסור לאו. והיא הפילגש הכתובת. משמע הא איסורא איכא. **לא** משמע מידי. אדרבה מדסיים בה והיא הפילגש הכתובה. מוכח בהדיא דלא אפשר להיות בה שום נדנוד איסור. אחר שלקחוה גדולי ישראל. ולהכי אכפל וטרח בהך סיומא. לא בכדי אטפל. כנודע מהר"א ז"ל. שאינו מוציא מפי קולמוסו דבר לבטלה. אלא הוא סיוע למה שהקדים כאומר והראיה פילגש. וק"ל.

מ"ש הה"מ להתנצל בעד הר"מ דבריו תמוהים]. הוכחת רדב"ז אינה לעזר לו וטעה בתרתי

ומ"ש מדבדי ה"ה. באמת דבריו תמוהים הם משני צדדים. האחד שחושב בעילות

הפילגש זנות. מי האומר כן. ונפל ברברבתא להוציא לעז על צדיקים קדמונים. והנה מכיר בן מנשה. הגדול שבבניו הוא היה מפילגשו הארמיה. והשני שאמר שלא היו סומכין על חזקה באיסור דרבנן דכולהו אינשי לא זהירי בה. **שרי** ליה מריה. אחזוקי לאינשי ברשיעי לא מחזקינן. מי שאינו חושש לד"ס. מין ואפיקורוס הוא. הנואפים אינן חוששין גם לא לאיסורי תורה. אנן בנושא אשה ע"ד חכמים כדת משה וישראל עסקינן. בהכי ודאי אוקמינן אחזקה דאינו עושה בעילתו זנות. לא זנות של תורה ולא של חכמים. **והה"מ** במ"כ לא עמד בכאן על דעת הר"מ כמש"ל. וייחס לו ג"כ דברים שלא אמרם מעולם. כאילו היה גורס פילגשים בקידושין כו'. ולא ראה דבריו בה"ל מלכים. גם ראב"ד בהשגות גרסתו היתה בלא קדושין. וזה גם שלא כמ"ש רדב"ז. שתולה גרסא המוטעת בראב"ד. **אבל** מה שהקשה רדב"ז שם למד"ג פלגשים קדושים כו'. איך יעץ אחיתופל וישראל שיבוא אבשלום על פלגשי אביו כו'. והסכימו כו'. **תמה** אני על תמיהתו. מי שהתיר להרוג מלך. משיח אלהי יעקב. בשגם הוא אביו. יחוש לבעילת פילגשי אביו. אפילו יהיו בקידושין. מה גם שחשבוהו כמת. אחר שהוחלט אצלם לבן מות. ונגמר דינו להריגה. העומד ליהרג. כהרוג דמי (בעיני אלה המוכשלים בעצת אחיתופל. שהוא מאותם שא"ל חלק. אמרו אלהים עזבו רדפוהו ותפשוהו כי אין מציל. דמים אין לו לפ"ד) לכן מצד זה אין הוכחה לגרסא כלל. וא"צ לדחוק בישוב תמיהתו:

אבל מש"ע שם. לפי גרסא האמתית דפלגשים בלא קידושין. דמשו"ה היו מותרות לאבשלום כו': והראיה שפילגש מלך מותרת למלך אחר. מאבישג. **תמיה** טובא איכא הכא. דאע"ג דזה אמת שמותרת למלך אחר. דווקא לאחר מותו. או לאחר שהוציאה מביתו. אבל לא בעודה פילגשו. שלא יהא כח מלך פחות בזה משל הדיוט. דפילגשו אסורה ודאי ד"ת לאחר. כל זמן שהיא אצלו וכמש"ל. א"כ רפא שבר על נקלה. ועוד תמה על עצמך. אם היו מותרות לאבשלום גם בהיותן עוד פלגשי אביו א"כ מה זו היתה עצת אחיתופל. באמרו ושמע ישראל כי נבאשת את אביך. ומה החרדה הזאת שתעלה באשו של אבשלום. אם מותרות הנה לו (ומה שכתוב ואיש ואביו ילכו אל הנערה למען חלל את ש"ק. כבר פירשו רש"י אל הנערה המאורשה. ונימוק עמו) אלא ודאי אסורות היו לאיש אחר. ואפילו לא היו של אביו. ואף רק של הדיוט. אסורות הן לשוק בלאו. כמש"ל. אלא מפני שבמעשה זה הראה שחושב לאביו כמת ועבר ובטל מן העולם. כמוהו כאין איש מיוחד להנה. ולכן לא ייראו פן יחזור ויכנע לאביו וישיב גמול המורדים שהשיאו לבגוד באביו בראשם. **ותו** מאי ראיה מייתי מאבישג. והיא לא פילגש היתה. כי המלך לא ידעה. והא אמרה ליה ננסבן. וא"ל אסירת לי. לכן לא היה דינה אלא כשרביטו של

מלך. ושנה בשבוש זה שם: שכתב עוד קשה לאותה גרסא. איך שאל אדוניה את אבישג וה"ה א"א. ושלש בדבר באמרו אבל באמת פלגש היתה. מי זה אמר ותהי. **עוד** כתב שם. ולמד"ג קידושין כו' אסורה היתה לאדוניה. **גם** זו מן הטעות. כי א"כ. גם לשלמה היתה אסורה. והלא בפירוש אמרו ומותרת לשלמה. ואיך נעלמו ממנו דברי הגמרא עם היותם בין עיניו. **ואין** לסייע הגורס פלגש בקדושין. מדכתיב ואליהן לא בא ותהיינה צרורות. ואי איתא דבלא קידושין מ"ט פירש מהן. ועשאן אלמנות חיות בחנם.

גם מ"ש תו' בפלגש דגבעה אינו מוכרח כלל. אבל הדבר ברור כע"פ בס"ד

שכבר אמרו בירו' שני תירוצים על זה. והביאן הרד"ק. ומשם מוכרח ג"כ כדברי הגרסא האמתית. שאין בה קידושין. וק"ל. **ובכן** אין הכרח למ"ש תו' בפ"ק דגטין גבי פילגש בגבעה. שהקשו דילמא זנות ממש הואי. ותרצו מדרצה להחזירה. ואפילו פילגשים לא היה דרכם להחזיר אחר זנותם. כדכתיב ותהיינה צרורות. **איברא** אי מהא לאו מילתא היא. לפום מאי דאמרו בירו'. אי משום חומרא בעלמא עשה דוד זאת. וגדר כנגד יצ"ר. אי נמי משום איסורא. ודווקא למלך נאסרה פילגשו שזנתה תחתיו באונס. והיינו משום דאין משתמשין בשרביטו. וכיון שכן. אין מזה ראיה כלל להדיוט. ותדע על כרחך כך הוא דאל"ה. מהיכא תיתי למיסרינהו אטו מי חמירי מא"א שנאנסה. דמותרת לבעלה ישראל. ק"ו לפילגשים דבלא קידושין נינהו. כדברי תו' עצמן. אלא ודאי טעמא אחרינא הוה התם במעשה דאבשלום. וכנ"ל. ולכאורה איכא לסיועי למד"ג פילגשים בקידושין. מהא דאמרינן פב"ב. מוצל אותו צדיק מעון. אפשר עתיד זרעו כו'. לומר ארור שוכב עם א"א. עמ"ש שם בחי"ג בס"ד. ועמש"ש להלן סוף די"ד. **אך** האמת הוא דזנות בפילגש נמי אסור כו'. הילכך אי איתא דזנות ממש ברצון הוה בפילגש דגבעה. הא ודאי אתעביד בה איסורא. ולהדיוט נמי מתסראמשום קדשה. כדפרישנא לעיל טובא. **ואמנם** זה שנדחק רדב"ז להוכיח התר פלגש מלך למלך חברו. לא היה צריך לכך ללמדו מדבר שאינו ענין לו. אבל מקרא מלא הוא בידינו. ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך בחיקך. ואם נשיו של מלך אדוניו מותרות לו. פילגשיו לא כל שכן .

רדב"ז נדחק בחנם

והנה רדב"ז בסיום תשובתו הלזו. העלה בידו כלל שאין מותרת לשום אדם בזה"ז. אלא ע"י חופה וקידושין וכתובה. זהו הנראה לדעתו ז"ל שדן ביחידי דין זה.

דעת רדב"ז בזה יחידית רצונית גם הרא"ש לא להועיל לו ולא יגהה ממנו מזור

אמנם ודאי לא נאסר על פי הסכמת חכמי דורו בכלל. דאי איתא לא הוה משתמיט מלאודועי מאן נינהו רבנן דפקיע שמייהו. דאסכימו על ידיה. לבטל דעת גדולים קדמונים

בחכמה ובמנין. כראב"ד ורמב"ן (ורשב"א מכללם. עכ"פ בהתרת פילגש. אע"פ שחלוק הוא בענינה. כפי עדותו של רדב"ז) שכולם הסכימו על התרה בפשיטות. ועם שראו דברי רמב"ם ז"ל. לא חשו לו כלל. מאחר שלא נודע טעמו ונימוקו. שעמו בדבר זה. שמתנגד למקרא לגמרי (ואף למה שהסברנו לו פנים. אינו אלא משום חששה) גם כל פוסקי הלכות בכלל שתקו מאיסור זה. ושתיקתם כהודאה והוראה להתרא. ואף לפ"ד האוסרים אינה אלא גזרה חדשה מבודה מלבם שאין לו עיקר ויסוד. לכן נ"ל שאין להשגיח בהסכמת רדב"ז החפשית. **וכנראה** שכל עקר סמיכתו על תשובת הרא"ש שהביא בידו על נדון פנויה המשמשת בבית ראובן ויצא עליה קלא דל"פ שמתייחד עמה. שהשיב הרב למ"ב ב"מ דיכולין למחות אלא ב"ד כופין. כי ידוע שבושה לטבול כו'. וכתב רדב"ז על זה. ואם הפילגש מותרת אמאי כופין להוציא. ה"ה משמשת בביתו ומיוחדת לו כו'. **במ"כ** דברים של מה בכך הם. דברי הרא"ש ודאי טובים ונכוחים בזה. מאחר שלא היתה מיוחדת לו לתשמיש לגמרי. כי רק לשרת את הבית נשכרת. והוא מזנה עמה. פשיטא אין זו פילגש אלא מופקרת. ואסורה עליו משום קדשה ודאי. דכי היכי דאפקרא נפשה לגביה כו'. והיא זמה כפולה ומכופלת כעבות העגלה. דאין שם פלגש עליה גם לא הבחנה בין זרע לזרע. ומשום ומלאה הארץ זמה. כדאיתא. ואית בה נמי משום פ"מ בלי ספק. ועוד איסור כרת דנדה. שהיא ודאי בושה לטבול. כה"ג דאינה לקוחה לפילגש. והוא אינה מייחדה לו ואינו חפץ בה. אלא להשביע יצרו בה באיסור. כמים גנובים וגו': צריך לומר שכופין על כך. משא"כ בפילגש הלקוחה מתחלה לכך. שאין לה בושה לטבול. כמו האשה. כיון שבהתר היא עמו. **והוכחת** רדב"ז מלשון ראב"ד. לא ידעתי מה היא. האם עלה ע"ד אדם. שכל משרתת השכורה לצרכי. הבית בלבד. תהא עליה תורת פילגש. אם אינו שוכרה בפירוש גם לתשמיש. ומייחד לה חדר בביתו. שתהא שמורה לו ולא תפקיר עצמה לאחרים. ככל אשר בארנו היטב למעלה. **אתמהא** על אדם גדול כרדב"ז. מתעסק בדברים בטלים כאלה. שעושה ממשרתת סתמא. פילגש מי שמע כזאת. אבל הפילגש הודאית המיוחדת. קלא אית לה. וליכא למיחש בה מזנות כמו באשה. והרי גדולה מזו מצינו בהשולח באותו מעשה הנ"ל. דאמרינן אפשר דמייחד לעבדיה ומנטר לה. ואף שאין עבדים מקפידין על הזנות כמצות כנען אביהם. כ"ש לבן חרין כשר. הלוקח פלגש הדין תורה שמשגיח עליה. והיא גם היא אומרת אחי הוא. ואינה בוגדת בו כל זמן ששומר לה תנאיה. גם היא בריתה נאמנת לו. ולכן בניה דמיוחסים ג"כ אחריו. כמ"ש רבים והנם בכתובים. וכן אין לחוש לה לאיסור נדה. שאינה בושה לטבול. וגם אין פגם לב"מ. מאחר שהתר גמור הוא. לכן אין כאן שום רמז לאסור

הפילגש מדעת הרא"ש. ולא גלה דעתו להיכן נוטה. אם לדר"מ או לדעת החולקים עליו. ויכולים לצרפו יותר לכת המתירים. מדשתיק מנה לגמרי.

גם ריב"ש לא עשה מאומה בזה

אחר שכתבתי כל הנ"ל וחשבתי יצאתי ידי חובת בזה הענין. לקבוע הלכה והוראה להתרא דפילגש. נזדמנה לידי תשובת הריב"ש. והנה לנגדי כמראה גבר חכם בעוז. מאמץ כח החומרא. לאסרה גם הוא בחוזק יד. ומוכרח אני לעיין גם בדבריו ז"ל קודם שנעמוד על פרק נגמר הדין. אף אם כמדומני אחר העיון. היא היתה למראה עיני רדב"ז. ושמה לו למטרה בתשובתו הנ"ל להחזיק החומרא. לראות מה שורש. נמצא בו. להוסיף. או לגרוע דבר מכל האמור בענין. ואעבור עליהם ראשון ראשון. תחלה נאמר (סימן שצ"ה) (ואבליע דברי תשובתי עליו תוך לשונו בקוצר מלין) בהביאו מה שהשיב הר"ח שהחזיק במעוז ההיתר בכל כחו. וטען נגד לשון השאלה שיסדה ריב"ש. וכתב בה שהוא דבר עברה (ר"ל להחזיק פלגש) והמשיב כתב כלשון הזה. חלילה לא תהא כזאת בישראל שהרי דוד נשא כמה פילגשים והן בלא כו"ק. וכבר גזרו על הפנויה כו'. **ויען** הריב"ש על זה. הנה החרדת את כל החרדה הזאת כאילו הם פשוטים ומוסכמים. והנה רש"י כתב כו'. פלגשים בלא כתובה (כבר השבנו למעלה על טענה זו שהיא של רמב"ן) כו'. גם הרמב"ם כן דעתו כו' (בר מהא דיחידאה היא. ואין מונין לו אפילו אחד. מאחר שלא נודע טעמו מאין הרגלים ומנין. ושכנגדו חלוק עליו. ונימקו עמו. ורבים וגדולים עמו.) והראב"ד שהשיג כו'. אבל מ"מ באסור ב"ד של דוד היא (לא כן אבי ורבי בחכמה. הר"א לא גלה בה שום איסור רק התר בלבד. ואת"ל שהסכים להחמיר בביאת פנויה מיהא בכל גוונא. היינו משום סייג לקדשה. אבל לאסור הפילגש. לא בא במחשבתו כלל. אדרבה תקע בה מסמרות ההתר. כי מסיים שם שהיא הפילגש הכתובה במקרא ואע"פ שהוא ז"ל כתב שהיא הפילגש. ודוד הי"ל פילגשים. הנה מבואר בכתובים שלקחם קודם שגזרו על היחוד כו' (בהא מודינא דאגב שטפא אתיא ליה לרחב"ש ושגגה היא בודאי. כי לא מצינו שנשא דור פילגשים לאחר שגזרו כו'. אלא אחרי בואו מחברון. וכיוונתי בזה לדעת ריב"ש. כמו שכתובה לפני באר היטב. שפה אחת ודברים אחדים עם מ"ש ריב"ש.) ואע"פ שמעשה אבשלום היה אח"ז ושם כתוב ואליהן לא בא כו'. משמע דעד השתא בא כו'. אפשר לומר שלא גזרו כו' (בהא נמי בר מזלא אנא. ומילתא דפשיטא היא) ולז"א שהיתה אבישג אסורה להתייחד אם לא שהתירוה כמ"ש דקשין גירושין שהרי התירו לו לייחד ולא לגרש. אע"פ שהיה יחוד תמידי. ואין נראה להתיר יותר ביאה תמידית כל שהיא מתייחדת לאיש מיוחד כמו אבישג. ולכן אף אם נאמר שהפילגש היא

בלא קידושין. הנה נאסרת בגזרת ב"ד של דוד. והרי פנויה היא זו כו' (הן לא צדקה ממנו ראיתו זאת לאסור פילגש. כי הוא עושה מערכה על הדרוש. שכל עקר הוכחתו בנויה על יסוד נופל. ואין לה תקומה אלא עם הודאת ההנחה שפילגש בכלל גזרת יחוד דפנויה. ואנו אומרים שאין הדבר כן. אלא דווקא על פנויה האסורה. גזרו יחוד מטעמים שזכרנו. משא"כ בפילגש שאינה פנויה מוחלטת. אלא פלג אשה. וכן היא מיוחדת ומשתמשת לביאת היתר. לאיש שייחדה אליו. ואינה פנויה אלא לענין שא"צ גט. והבא עליה אינו חייב מיתה. אבל עובר בלאו דקדשה. שע"י בעילת זנות נעשית קדשה. וגורם שתמלא הארץ זמה. ככל הנ"ל).

גם נעלם ממנו מקרא מלא]. הסרת פקפוקי הריב"ש עדות יסוד]. באור ענין פילגש יפה הטיבם]. כמה תשובות לטענות חבילות שהקיפה ריב"ש כעכנאי. ואין בהן ממש ותוספת באור הולך ואור בדין הפילגש

משע" ולכן לא נמצא פילגש בכתוב מדוד ואילך רק בשלמה כו' (נעלם ממנו שגם רחבעם נכדו נשא פילגשים ששים (אע"פ שהיה נזהר שלא לעבור בלאו דלי"ל נשים ונשא רק י"ח נשים כדין תורה) **כ"ע** לדחוק מאד בפירוש הגרסא האמתית כדי לקיים דמיון כוזב בחזקת היד ואין שומעין להוציאה מפשטה וכמה שהבינוה כל הראשונים ואחרונים. והתעצם לומר כדבד ידוע. שלא בקדושין נאסר לד"ה בגזרת ב"ד (דבר שלא נודע ולא יוודע לעולם. שא"כ בפירוש היו אומרים שאסרו גם הפילגש. הא לא גזרו אלא למנוע ביאה האסורה. לא המותרת לצדיקי עולם חלילה) ובודאי לשון אלמנות חיות יוכיח שבקידושין היו (מי לחשו לרב לומר כך. אבל זה נמשך לפי סברתו שהפילגש היא פנויה גמורה. ואין הדבר כן אלא חצי אשה היא. ויתכן לה שם אלמנה חיה. בהיותה גלמודה מבועלה. וצרורה אסורה גם לאחר. כמו שהיה הענין בפילגשי דוד) **ומ"ש** וכל מעשה דפלגש בגבעה מוכיח (כבר הסברנו הענין יפה. ואין לכפול הדברים) **משע"** לסתור מ"ש בתו' שהיתה אסורה מפני יחוד פילגשות. והאריך בדברים בעלמא. לומר שא"כ צריכה גט כו'. וא"ת בפ"ר בשוק מותרת. ה"א נוהג בה מנהג הפקר. ועוד יודיעונו האוסרים מי גזר אלא בקידושין כו' (כל זה נגרר אחר שטתו שלא שיער תנאי היחוד בפילגש. ושכל זמן שהיא מיוחדת. אסורה לכל אדם מתורת קדשה. ומלאה הארץ זמה. כדרא"בי. לכן הפילגש מותרת לאדוניה. שאין בה זאת האזהרה והנמשך ממנו למלא הארץ זמה. הנה התורה גזרה ואסרה. וכיון שהפילגש. מותרת ע"י יחוד מן התורה. ממילא כשבטל היחוד. חזרה להיות פנויה כבתחלה. דומיא דאשה דמתקדשת בשטר ויוצאה בשטר. כן הפלגש כהוייתה של זו ביחוד. כן יציאתה בהסרת השמור והפקעת והיחוד היחוד.

ופקע הפילגשות בתום זמנו המותנה ביניהם. או שהתרצו בכך. או שזנתה תחתיו. או שבוגד בה ואינו שומר לה ברית התנאי שביניהם. הרי יוצאה ממנו בכך. אתי דבור ומבטל דבור. וא"צ לפ"ר בשוק. כי זה אמנם אסור לבנות ישראל אף לפנויות. כמ"ש הר"מ. אלא רק בהסרת קשר שמירת היחוד בלבד. הותרו כבני הפילגשות. ואין כאן מנהג הפקר. דאתקש הויה ליציאה גם בפלגש. והוצאה מביתו קלא אית ליה (כמו היחוד) ולא הפקר הוא זה). **כ"ע** וניחא מ"ש על ותזנה עליו פילגשו. שאם היה זנות ברצון לא היה מחזירה כו'. כמ"ש הרמב"ן (דבר תמוה הוא מאד על אדם גדול כמוהו יסתייע מרמב"ן. בהיותו מורה ובא להתר. אבל מ"ש הרמב"ן. וכן התו' כבר נתיישב היטב בדברינו. כי מחמת שנעשה בה איסור. נמאסה עליו עכ"פ אליבא דכ"ע. **אבל** אני אומר עוד שנעשית קדשה מעתה (בפרט לדעת הרמב"ם) לכן נאסרה עליו דבר תורה. אם היה הזנות ברצון. והמקיימה מקיים קדשה. ועובר בכל בעילה בלאו. וכמו שהטעמתי עוד איסור זה. ע"ל שכבר הארכנו בזה בדברים ברורים) ולפ"ד שמותרת רק שלא לקיים מצות אישות. א"כ עבר דוד מ"ע כו' (אין אני מודה לר"ח בזו. חלילה לומר כך. אלא אישות דבר אחד. ופילגשות דבר אחר הוא ושניהם של תורה) אלא שהרוצה לישא אשה גמורה. כדי לזכות בכמה דברים על ידיה. והיא גם היא רוצה לזכות בו בדברים הרבה. וגם שיאסר הוא בקרובותיה והיא בקרוביו. ושיתחייב מיתה הבא עליה. הצריכתו תורה קדושין דווקא. והרוצים בפילגשות הטובה בעיניהם יותר. אם מפני שהאיש כבר יש לו אשה. רק צריך למשמשת הבית וגם אותו. לפרקים שאין אשתו מצויה לו. כגון לעת נדתה וזובה ולדתה. או בדרך. כדי להנצל מעברה. ושלא להעמיס עליו משא כבד של התחייבות לאשה. ואף היא רוצה בכך. כדי שאם לא יתנהג עמה כשורה. שתלך מאתו מיד בלי חומר כתיבת גט ונתינתו כהוגן. אלא שתהא נפטרת ממנו בדבור הקל. גם למען לא תאסר על קרוביו. אחר שיצאה ממנו בשתי דרכים (וכן הוא שלא יאסר בקרובותיה. לכן שניהם חפצים בכך יותר. על כן הניחה תורה גם מצות פילגשות לישראל בודאי. שלוקחה בדבור. ומוציאה בדבור. כך אנו למדים ממנהג הפשוט שגלתה תורה. מכלל שמותרת גמורה היא. אלא שאינה מצוה מחויבת (גם לקיחת אשה אינו חובה גמורה. כמש"ל. אלא למצוה מן המובחר) אלא רשות היא ודאי למאן דצריך לה. הקילה עליו לקחת אשה בלא קידושין. אבל מ"מ ביחוד דווקא. שלא ינהוג עמה מנהג הפקר. להניח לבוא עליה גם אחרים. על זה הזהירה התורה בל"ת קדשה ושלא תמלא הארץ זמה. כשלא יהיו הבנים הנולדים מבנות ישראל נודעים למשפחותם לבית אבותם. מכלל כשאין בה משום חשש זה (כי הפילגש בניה נודעים ומתייחסים אחר אביהם כבני אשה) הותרה גם היא לישראל כמו

לב"ן. ומפני שאינה מצוה הכרחית. אלא רצונית. לא נכתב בה מ"ע. ודינה ידוע וקל. מני שים אדם עלי ארץ. ולא נצטוה שיקח פילגש דווקא. כלקיחת אשה שהיא מ"ע מוחלטת. עכ"פ כשתזדמן. כענין חיוב ציצית לבגד בד"כ. והוצרכה תורה לבאר משפט האשה שיצאה מכלל פילגש. ונתחדשה הלכה זו אחר שנתנה תורה. והודיעה המנהג עמה בתנאי המיוחד לאיש ישראלי. כאשר תשיג ידו זווג הגון ע"פ התורה. לנו הניחה התר הפילגשות על המנהג הבא אלינו מאבות ומצדיקים קדמונים. שהודיעה אותם במקרא לרוב. **ובזה** נסתלקה גם טענה זו של ריב"ש. שלפ"ד המייחד לו פילגש מבטל מ"ע. ואפי' נושא מאה נשים צריך דווקא לקיים מ"ע של קידושין בכולן. עש"ב שהרחיב פה בזה על המשיב שהוא אמנם שגרם לו זה. בהנחה בלתי אמתית. שהנושא פילגש מבטל מ"ע. טעות הוא בידו. ואף לפי מה שדמהו ללובש טלית בלי ציצית. הא לא דמיא אלא ללובש כמה בגדים שאינם בעלי ד"כ. דפטר מלעשות בהם ציצית. ואינו מבטל מ"ע דציצית בכך. אפילו למ"ד ציצית חובת גברא. אינו חייב אלא בבגד אחד של ציצית בלבד. ה"נ דכוותה וגריע מנה. דלא צוותה תורה בחיוב הכרחי אלא על מצות פ"ו בדרך התר. שהיא מצוה מחויבת עכ"פ. ותוכל להתקיים גם ע"י פילגש. אבל נשיאת אשה של תורה. אינה חובת גברא. אלא כך אמרה. כי יקח איש אשה. ע"ד כי תפגע כי תראה. והדומים. אז יצטרך לקידושין. ולעשות לה כמשפט הבנות. (לא כאמה. שהיא פילגש) כמו שבארה בפרשת מכירת הבת. ולא מצאתי רמז חיוב מן התורה לקחת אשה בקידושין דווקא. אלא שאם יחפוץ להיות לו אשה לקוחה קנין גמור. אז יתנהג כך. כפי התורה המיוחד לאשה. ומקיים בה מ"ע. כדרך שמקיים מ"ע דציצית ומברך עליה כשלובשה. אפי' למ"ד חובת מנא (או למ"ד חובת גברא. ולובש כמה בגדים בד"כ. שמקיים מ"ע בכולם. כן הרוצה לשאת כמה נשים בקידושים. מקיים בכולן מ"ע דאשה) ודומיא דשאר מצות שאינן הכרחיות. אלא לכשיזדמנו. יש מצוה בקיומן. כן הדבר הזה של נשיאת אשה. **ומש"ע** מדר"א פנוי הבא על הפנויה עשאה זונה. טענה זו עם הקודמות לקוחה מהה"מ שנתעסק באלה. כדי לקיים דר"מ בחזקת היד. ואע"פ שא"צ להשיב עליהם. דברים עלובים מעידים על עצמם. דמהדר אשינויי דחיקי ואיחידאה. **ואפ"ה** לק"מ. דאף ר"א לא אמרה. אלא בבא על הפנויה כבא אל אשה זונה. כמעשה דאמנון דווקא. לא במייחד לו פילגש. ודקאמר שלא לשם אישות. לא דווקא. דפלגשות נמי בכלל אישות (כדאשכחן בקראי דגבעה. דקרי לה נמי אישה דפילגש ויש לו עוד עדים בתנ"ך. כתוב בתורה. ויקח אשה ושמה קטורה. ובד"ה כתוב קטורה פילגש אברהם. וכן בתורה נקראו בניה בני הפילגשים. וכן שכתוב בנביא. ושכב את נשיך. ולא היו אלא פילגשים. (והיינו משום

דעכ"פ חצי אשה היא. הפילגש לא פנויה לגמרי. אלא יצאה מכלל פנויה. ולכלל אשה גמורה לא באה בהחלט. אעפ"כ יתכן לה שם אשה בהשאלה. שבכלל מאתים מנה (אבל אשה אינה בכלל פילגש. שהכל אינו בכלל חלק) היינו דקאמר שלא לשם אישות. לאפוקי נמי יחוד דלא. **דיקא** נמי. מדנסיב פנוי הבא על הפנויה. קשיא. פנוי למה ליה. לישנא יתירא הוא לפום ריהטא (ולפי הבנת הה"מ וריב"ש בפרטות) דהא ודאי אפילו אינו פנוי. נמי דינא הכי. למאי אצטריכא להך לישנא אריכא. אי לאו למילף דדווקא שהוא פנוי אצלה. דומיא דידה שהיא פנויה מוחלטת שאינה מיוחדתו הוא דקאמר ר"א למלתה לא באופן אחר. כי אז הוא אינו פנוי. כמו שהיא איננה פנויה שמו נקרא עליה. יותר מרביתא דפלניא. וזכינו שר"א מסייע לן. הילכך כה"ג פשיטא לאו זונה היא אליבא דכ"ע. וליכא דסלק אדעתיה. שרא ליה מריה לריב"ש דחשיב לה זונה ומופקרת. לא תהא כזאת בישראל.

גם קטיגור נעשה סניגור והוא פלא

וממילא בחדא מחיתא אזדא לה נמי ההיא סייעתא דאייתי ריב"ש תו מפרק אלמנה (אע"ג דחדינא בה טובא. ולא פסיק חוכא מפומאי. כדחזינא דכוונית לדעתיה דגברא רבה בהא נמי. שמשם למדתי זכות על דעת הר"מ בענין הפילגש. אבל לא ע"ד שאמר ריב"ש ודוק) ז"ל. והיינו דביבמות פרק אלמנה לכ"ג קרי אונס ומפתה אסורא ליה ולעלמא. ובא על ארוסתו (כצ"ל) התרא כו'. ואע"ג דלדידיה נמי (צ"ל) איכא קצת איסורא כו'. מ"מ לגבי איסור פנויה קרי לה התרא. **במ"כ** בכדי קטרח מר. דמי איכא מ"ד שביאת הפנויה דרך זנות האונס ומפתה (בלי יחוד) תהא מותרת. ח"ו להעלות עה"ד כזאת. פשיטא שהוא איסור גמור (אי מדאורייתא. אבל בלאו ודאי ליכא למימר כמ"ש הר"א בהשגות (דומיא דחצי שעור ודכוותה טובא) אי מדרבנן) הוא לד"ה. אף אם לא עשאה זונה. אבל פילגש ד"א הוא לא אנוסה ולא מפותה. אלא כשרה היא ככל הנשים והפילגשים שהתירה תורה. חלילה חלילה להוציא דבה על צדיקי ישראל הראשונים הלא נתבונן מזקנינו. שאין אנו אפילו כחמוריהם וטובה צפרנם מכרסנו.

בטול כל מה שחזר וטען ריב"ש בתשו' שניה להחזיק דבריו הראשונים בטלי דכדי

מעתה נתבאר שצלל גם הרב הלז במים אדירים. והעלה חרס בידו. ונראה מלשונו שכתב בסיומא ז"ל. והעולה מזה שאם המיוחדת כו' אסורה כו'. הרי שלא ערב אל לבו להחליט איסורא. וכן בדין שלא לחלוק ולחתר על אבות עולם ראשונים. ואחרונים אחזו שער ההתר. והנה כאשר חשבתי שכבר הגענו לפרק נגמר הדין. ויצאנו גם י"ח הריב"ש בזה שוב ראיתי שעמד על הפרק שנית (בסימן שצ"ח מספרו) להכרית פליטיו של קולמוס

המשיב. ולעשות סניגרון לדבריו הראשונים. ועלובה אשה שנחתומה מעיד עליה. שחזר בו והודה שטעה בה מתחלה. במה שחשב שהפילגש בקידושין לדעת הר"מ. עכשיו שב והכיר שגגתו. **מ"ש** שם מפירוש נאה בארבע מאות ילדים (שהר"ח המשיב טעה בה ודאי) תיתי לי דזכינא בה בחי"ג פ"ב דסנהדרין. **ולענין** מ"ש מתמר. עדיין צריכין למודעי מ"ש ג"כ שם ובקדושין בס"ד. ואין להאריך עוד כאן. **ומ"ש** שם מתורת שמואל הנביא למד הר"מ. הם דברים שאין בהם טעם. ומה שסלק קושית המשיב אדמקשי תלמודא יחוד דאורייתא הוא כו'. יפה כתב בזה. וכבר קרב אל המרכז לומר דעל יחוד פנויה גזרו. משום דביאתה באונס אסורה דבר תורה. הכי הוא ודאי. כמש"ל באורך. אבל בל"ת אי אפשר לומר כנז"ל. **מ"ש** מההיא דרבנן יחודי הוו מייחדי. לא אטפל כאן שכבר הארכתי הרבה. ועחי"ג בס"ד. **ומש"ע** כדי לקיים שטתו בידו. שלא לחייב בב"ן. על פילגשו של חברו.

תשובות חבילות לדברי ריב"ש שיש בהן ממש

מה מאד תמהתי. שנתאמץ להחזיק סברתו במלי דכדי. פשיטא דבב"ן אשה ופילגש שוין באיסור על חברו. כלום קידושין יש לב"ן (ומה שמצינו להם נשים ופילגשים. כמו בנחור. אין חילוק אלא שזו בכתובה. וזו בלי כתובה. כפירש"י בפילגשים דאברהם. אבל קידושין לא שייכי בהו כלל (כמש"ל) בדעת רש"י. ולענין איסור דבעולת בעל. אין כתובה עושה כלום. אפילו בישראל. אלא או קידושין לחיוב מיתה. או יחוד. למלקות בישראל. ולמיתה בב"ן. גם בלא כתובה) ושבוש אחד מושך אחר עמו. שהפליג מאד בדמיון הכוזב. לפרש אותה שאמרו ב"ן שייחד שפחה לעבדו. היינו כשבא העבד עליה לשם אישות. **תורה** תורה. פה קדוש יאמר דבר זה. וכי אישות לעבדים ושפחות מניין. א"כ יונח אישות גם לחמור. ואין להאריך עוד בשבושיו חוץ לכבודו. **ומ"ש** ולדבריך במיוחדת שהיא א"א גמורה (ר"ל לענין איסור לאו וכנ"ל) מותרת לכהן אפילו לר"א. וזה חדש. **אין** כל חדש בזה. כך הוא ודאי. ויותר מזה אני אומר. שאפילו לכ"ג היא ראויה. אם בתולה היא. ומדוע לא הלא אינו מוזהר אלא שאם יקח אשה. יקח בתולה. והפילגש הבתולה המיוחדת לו. הרי היא בכלל אשה. כנז"ל. ואף אם את"ל שהוא מצווה לקחת דווקא אשה גמורה בתולה. דיו באחת. מ"מ מנין לנו שנאסר בפילגש בתולה (לענין שתי נשים לכ"ג. עחי"ג ביומא) מיהא לכהן הדיוט. מהי תיתי למיסריה בפילגש. שאפילו זונה וקדשה מופקרת מותרת לו. אם אינה מחייבי לאוין השוין בכל. אצ"ל במיוחדת כשרה. ודאי הוא שוה בה לישראל. שלוקח פילגש ואינו חושש. **ומש"ע** מההיא דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. כבר הושב למעלה. וה"מ הוא דקפחיה בטעותא. מידי

משאא אית בה. מי לא שני ליה למר בין היכא דנחית לקדושין. וגם האשה יודעת כן. שעל דעת כן נתקדשה ונשאת לו. ואינה מתרצה לו אלא לשם בעילות דאישות. כל כי ה"ג. פשיטא הוו להו בעילות זנות. כי לא בעל לשם קידושין. ומה זו ראיה לבעילות יחוד ברצון שניהם. שהתירתן תורה בלי פקפוק.

ומה שהכריע על דעת רביה דרבה דרביה. הרמב"ן ז"ל. לסתור דעתו. רבותא למדחפיה לרביה. ומאביי ורבא הלכתא כבתראי. ומאחר שהרמב"ן ראה דברי הרמב"ם. וחלק עליהם בדברי טעם חזקים כראי מוצק. וגם שכנגדו חלוק עליו הוא הראב"ד. דגלי דעתיה שפיר כדאמרן.

ומ"ש ריב"ש שנראה מדבריו שהוא מן האוסרין בורכא היא. כנז"ל. **וכל** מ"ש האוסרין המאוחרים מרוקא חדא תפיאו. לישא פנים לזקן הר"מ. ואינה מן המדה. כי אין משא פנים בתורה ולא כיפי תלו לה לדעת ר"מ בכך. וכל דבריהם אינם לעזר ולא להועיל. כאשר ראינו בבירור שהם סתורים מעצמם וכלים מאליהם. איברא כחא דהתרא עדיף בלי ספק. **ובמה** שהאריך עוד שם. לנצח את שכנגדו בדברים. אין צורך לבאר עוד ההפך. כי ראיתי שהכל כבר נכלל בדברינו למעלה. ומכאן נראה כמה שליט כח הדמיון. גם באדם גדול. שקשה להפרישו מעליו. אף בהרגישו שבושיו. שתשובתו בצדו בכל מה שטרח בזה.

עוד שלש חקירות בענין להסיר כל פקפוק מההתר

והנה גם הלום ראינו שנצטרף הרב הגדול רחב"ש אל כת גדולים שקדמוהו המתירים הפילגש. ולא חשב דברי ריב"ש האוסר למאומה. כראוי לו. שלא להתפתות בדברים שאין בהם ממש. ולדחות בקנה רצוץ דברים ברורים כנים וישרים. יוצאים מפי זקנים מפורסמים בהוראה. דלא מדחו בגילא דחיטתא. **אף** הוא ריב"ש העיד שכך פשט המנהג בספרד לישא פילגש בפרהסיא. ואין א' מגדולי הדורות שכיהה בם. מעתה היה ראוי לקבוע בו הלכה. ולתקוע מסמרות במקום נאמן להורות בו התר גמור מיד ולדורות. וגם אין כל חדש בכאן. קמחא טחינא טחנית. להתיר את המותר. ואפי' נביא אינו רשאי לחדש דבר מעתה. להוסיף לאו על לאוין שבתורה. אם לא בדבר שהוא הרחקה וגדר וסייג לתורה. וגם הלום ראינו שאף חכמים שהורשו לחדש גזרות וחומרות. שכן נצטוו לעשות משמרת למשמרות. אך בזאת לא ראינו ולא הגידו לנו אבותינו ולא הודיעונו רבותינו שעלה על דעתם. לחדש איסור זה של פילגש. אבל ההפך ידענו. כנ"ל. **אלא** שעדיין צריכין אנו לשלש חקירות. בטרם נחליט ההתר. להסיר כל ספק שאפשר להטיל בענין ולפקפק. האחד. אע"פ שלא נאסר במנין (אדרבה ההתר היה פשוט לכל) צריך

לדעת אם חל חרם רגמ"ה (באתרא דגרירי בתריה האידנא נמי) על הנשוי אשה. שלא יקח גם פילגש עליה. השני. שמא יש בדבר משום אותה שאמרו. דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור. שאי אתה רשאי להתירם בפניהם. השלישי. אולי יש מקום להחמיר. כדשדר שמואל לבני בשכר. לאסור להם דברים המותרים. מפני שאינם בני תורה. ואמרינן נמי בדכוותה רב בקעה מצא וגדר בה. **והנה** לראשונה הנוגע לגזרת רגמ"ה. מלבד שלא נתפשטה גזרתו בכל הארצות. ולא נתקבלה בכל ישראל. דבארצות המערב והמזרח לא חלה כלל. רק במדינת אשכנז לבדה. וזה מפני חמת המציק ודת הערלים. שאינן מתירין לאדם לקחת יותר משתי נשים. שהוא אצלם לעון א"א יחשב (ונתקיים בנו בעו"ה ויתערבו בגוים וגו' לכן מהראוי היה לבטלו) הלא אמרו שלא גזר עלא עד סוף אלף החמישי. אבל בר מן דין. הבו דלא לוסיף. ואין לך בתקנה חדשה אלא המפורש בה. דהיינו שלא לקחת אשה על אשתו. הגם הלום שאמרו שלא גזר על הארוסה (ואע"פ שבדין תורה ארוסה בכלל אשה שהרי קרויה אשת המת לענין יבום. אלא שהולכין בתקנה אחר לשון ב"א) וכן ביבמה. וגם בפילגש יש בה לפעמים משום מצוה. לקיים מצות פ"ו. אם אינו מוצא אשה שתנשא לו. או שיש לו. ואינה בת בנים ואינו יכול לגרשה. אם מפני הקשר אמיץ שביניהם. או מחמת שכתובתה מרובה. יותר ממה שיש לו. ולשניה. משום דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור שאי אתה רשאי להתירה בפניהם. לא אמרו אלא בכותאי ודדמי להו דמשרכי מילתא. אי נמי שנהגו איסור בדבר שידוע להתר. אלא שקבלו עליהם חומרא. לסייג וגדר לתורה. והני תרתי ליתינהו בנדון הפילגש האידנא לדידן. דכבר נתבאר לעיל דפילגש לא נאסרה כלל במנין. ולא נודע שקבלוה לאיסור. אדרבה רבו המתירין. והיחיד שנמשך אחר דעת הר"מ. בטלו דבריו. מחמת שאין להם על מה להשען. **ומה** שנמנעו במדינות הללו מפילגש מעצמם ומאליהם נמנעו. בחשבם שיש בו איסור. ומנהג בטעות אינו מנהג. ומתירין אותו בפניהם אם נהגו מחמת שהיו סבורים שהוא אסור. ובאמת הוא מותר. ולסייג לא קבלוהו מעולם (אע"פ שנטה לדעה זו מאן דמחמיר בה. אעפ"כ לא נתקבלה בהסכמה כלל) רק מחסרון ידיעה בלבד עשו כן. או שהמורה לאסור אף הוא טעה. ואמנם האיסור אין בו משום סייג. כמש"ל. אדרבה ההפך הוא סייג לתורה. אי משום להרחיק מן העברה ההפקר והזנות. ולמעט בזמה דנשג"ז להוצאת שז"ל. מן הבלתי נשואים. וגם הנשואים בעת שאין נשותיהם מצויות להם. ואם כדי לסייע בקיום מ"ע הגדולה דפ"ו שנמנעת פעמים הרבה אף מן הנשואים. בסבת התקשרם באשה אחת בלבד. לכן אין אומה ראויה להרבות בנשים אלא האומה הקדושה. לפיכך התירה התורה אותן לאיש הישראלי. מפני שאסרה

לו הזנות והנאוף. וגם אשתו אסורה לו בימים רבים של נדה וזבה ולידה. למען יוכל עמוד בהן. לפיכך לא לחנם התירתן תורה. וגם כדי להרבות זרע ישראל. ובדין שיאסרו האומות עליהן יותר מאחת. שבלא"ה הם רבים. וא"צ אלא לישוב המדינה. ומהראוי היה למנוע מלאסור ליהודי שתי נשים. משום איסור דבחוקותיהם לא תלכו. רק משום שהוא בשב ואל תעשה. וגם מחמת הסכנה. ליהודים השוכנים בין הערלים. כשנושאים שתי נשים. הוצרך רגמ"ה לגזור איסור זה שלא מן הדין. **ולכן** אינו נראה מ"ש הר"ן בתשובה. שגזרת רגמ"ה אקרקף דגברי רמי. לומר שאפילו יצא האשכנזי למדינה שאין נוהגים תקנה זו דרגמ"ה. חל עליו איסור זה. ולפי האמת אינו כן. כי לא בא לידי תקנה זו אלא מפני סכנת הערלים. משא"כ במקום שאין האומות מקפידין. ודאי לא גזר. להוסיף על ד"ת מה שאין בו סייג ולא גדר לתורה. אלא ההפך ובטול מצוה ומעוט זרע הקדוש חלילה. אלא ע"כ לא בא לידי מדה זו. אלא מפני האונס וצורך שעה. והמקום גורם (אע"פ שקצת אמרו בו ט"א. כ"ה העקר. ולדברי הכל לא תקן משום סרך איסור. גם הסכימו הפוסקים פה אחד שבמקום מצוה לא גזר) משא"כ במקום שאין בו חשש סכנת האומות. זה פשוט ומוכרח בעצמו. והשלישית. לאסור דבר המותר לאותם שאינם בני תורה כבני בשכר ובני גבלא ודכוותייהו שאנו הנהו דלא הוו שכיחי רבנן גבייהו. משא"כ האידנא אע"ג דלא אכשור דרי.

מ"מ בני תורה הם במקומות הללו. שנתפשט בהן התלמוד וספרי הוראה. וכל דבריהם עושים על פיהם. אין כאן בית מיחוש בלי ספק. וכענין שכתבתי בכיוצא בה במו"ק א"ח סתנ"ג. וכן לא חשש הרב ע"ז לחומרא דנשים הממתינות מלטבול עד אחר מ' לזכר. או פ' לנקבה. אע"פ שכתבו בו כמה טעמים להחזיק מנהגן. לא חש לבטלו משום דאינו מנהג קבוע. וקלסיה אבא מרי הגאון ז"ל בספרו (ס"ח) וידענו שבטלו כאן במקומו הלז. וצוה שלא תמתין היולדת. וכן נוהגים על פיו. משום שראו ז"ל שהיא חומרא דמתיא לידי קולא. וכן הרבה ממנהגי אשכנזים. הלואי שלא היו ולא נבראו בארץ הלזו. דנפקי מנייהו חורבא. ותקלות גדולות ועצומות בגופי איסורי תורה החמורים.

ונתבאר היטב שגם שלש אלה לא יעשה לה המונע פלגש וחזר הדין לסיני. שלא להוסיף על ד"ת

לכן לדעתי הוא דבר מצוה רבה לפרסם ההתר. ביחוד בדורנו זה שהכנעני אז בארץ. שאהב את הזמה. ובפרטות אחר שנתערבו בישראל המופקרים כת ש"ץ שר"י שר הנאופים. הרוצים שיכלו הנשמות עם הגופות. למען הביא משיח לפי טומאו. עם שפחות חרופות. מלבד שאר כתות דבהפקרא ניחא להו. דטבא עבדינן להו. כי היכי דלשבקו איסורא וליכלו התרא. לא לגעו באיסורי דאורייתא כרת ומיתת ב"ד. ואע"פ

שמובטח אני שלא תקלה מתחת ידי. כמזכה את הרבים שאין חטא בא על ידו. ות"ל זכו רבים על ידי בכמה גופי תורה ושמירות וסייגות לתורה ע"י חיבוריי. שכל מגמתי בהם לזכות את ישראל ולשפות שלום ביניהם לאביהם שבשמים. וביחוד מסרתי נפשי והפקרתי חיי וממוני. בשביל טובתם ותקנתם ותועלתם האמתית בזה ובבא. וזולת זה כבר אבדה האמונה מפיהם. לולי ה' שהיה לנו. והציגני למשול עמים. ולשום רסן על לחייהם. והסכים על ידינו לתת כבוד לשמו. וחשף את זרוע קדשו לעיני העמים. למען לא תאבד תורה מישראל חלילה. מ"מ איני רוצה שיסמוך אדם ע"י בזה כי אם ע"פ הסכמת גדולי הדור. ואם ייטבו דברי אלה בעיניהם. היי חלקי עמהם. הריני נמנה ונלוה אליהם לדבר מצוה וסניף לאריות כי קטן יעקב ודל. מכונה יעבץ.

(ובצאתה ממנו צ"ל שלא תהא לאחר עד מלאות לה צ' יום)

עוד אני מעיד במי שרוצה לסמוך על הוראתי זאת. עכ"פ לא יעשה כזאת עד שימלך ברב ומורה צדק לעדתו. שיסדר לו ההתר ע"פ יחוד גמור בטוח ממכשול. דהיינו לייחד לה חדר בביתו ולהזהירה מיחוד כל שאר אדם. ושבאם תמצא שעברה ולא נזהרה. ישלחנה מיד מביתו. וכן יצוונה שתטבול בזמנה. ויודיענה שאין בזה בושה כלל. ולבאר לה ג"כ שהבנים שתלד ממנו. כשרים כשאר מיוחסים שבישראל. כשתשמור בריתה ותהא נאמנת לאיש הזה. משא"כ אם תזנה עליו. אזי בניה בני זנונים. וחייבים עליה משום קדשה על כל ביאה וביאה. בין איש זה. בין אחרים. ובאופן זה אם ישמעו ויעשו ככל האמור. אזי אין אחריות מכשול עון כל שהו בדבר זה. ולמצוה יחשב להרים המכשלות את הרשעים. וגם ת"ח צריכים לכך ביותר. שכל הגדול מחברו יצרו גדול. וראוי להיות לו פת בסלו ולקיים זרע אם אינו זוכה לו מאשתו שנפלו בגורלו. והכל הולך אחר כוונת הלב. בלבד שיכוין אדם דעתו לשמים. רחמנא לבא בעי. רגלי חסידיו ישמור. ושמר רגליהם מלכד. ואל תהי צדיק הרבה. למען לא תרשע הרבה. כמו שהוכיח הנסיון גם בבני אדם גם בבני איש. ודי בזה. וכבר הארכתי יותר מדי למבין ומשכיל על דבר. שהוא משום עת לעשות וגו'.

סימן טז

ברודא תעו"ל.

באור לשון ש"ך בי"ד ספ"ג

שאלת לבאר לך לשון הש"ך בש"ע. י"ד פ"ג ס"ק ל'. והא לך ביאורו אחר שהביא לשון הרא"ש ודעת ה"ר משה דמחלק בין שלם בולע דמיירי ביה. הכא ובין לועס בשיניו. דגבי טומאה. דמשו"ה התם חשיב כמעוכל. ומשמע מזה דלדעת הרא"ש בתירוצא קמא.

דליכא לדמויי איסור לטומאה. לית ליה הך סברא דה"ר משה. לחלק בין בלעו שלם ובין לועס. ובאיסורא בין בולע שלם בין לועס לא חשיב כמעוכל. **ונולדה** לו קושיא בזה. דהא הטור בשיטת הרא"ש אבוהי קאי (כדרכו בכל מקום זולת בדברים מעטים) כדמייתי בתר הכי. וכמו שאפרש והא חזינן הכא מלשון הטור. דנחית לחלק בין שלם ללועס. כמו שהובא שם. דמשמע מדבריו דס"ל כדה"ר משה. להתיר בלועס. לכך הוצרך לתיקנו. ופירש הש"ך דברי הטור. דהכא דמשמע דמפליג בין שלם ללועס. היינו בתר שעת מציאתו אזלינן. בין שלם בין לעוס. דלא תידוק מלשון הטור דנקיט דלא חשיב כמעוכל כיון שהוא שלם. לא תשמע מנה. אע"ג דהשתא במעי הדג הוא נאכל ומעוכל לחתיכות. ולא נשאר שלם. מ"מ כיון שבלעו שלם. לא חשיב מעוכל. כנז"ל בדברי ה"ר משה. דלרבינו הטור לא איכפת ליה בין היתה בליעתו אותו שלם או מגוידו ומחותך. רק שימצא עכשיו לפניו בפתיחת הדג במעיו חתוך. אע"פ שנבלע שלם. ואדרבה זה מוכיח עליו שנתעכל. שהרי שלם נבלע. דוק בדבריו ותשכח הכי.

השתא מייתי סייעתא לפירושו בדברי הטור. ודלא ס"ל כדעת ה"ר משה הנ"ל. מדכתב הטור בעצמו בא"ח. גבי חטה. שלאחר דעת הי"א. הביא דעת הרא"ש בתירוצא קמא. דלית ליה הא דה"ר משה. זוהי דעת הש"ך **אבל** הב"י לא יצא לחלוק עלינו את השוין. ואחר שהביא דברי ה"ר משה. אמר וזהו שכתב רבינו וכו'. משוי להו לחד גברא בהך סברא. לפי שהבין דרצון הטור למעט לועס בבליעה מתחלה. ולא כהבנת הש"ך בו כנ"ל.

על זה כתב הש"ך דלדבריו (ר"ל לדברי ב"י) צריך ליישב מה שביארנו. שהוקשה בדברי הטור לפ"ז. ועתה רוצה להפך בזכותו דהרב ב"י שראה לפרש כן דברי הטור ולהיותם אחדים עם דברי ה"ר משה. באמרו דודאי בין לתירוץ ראשון. ובין לתירוץ שני דהרא"ש: היכא דלעסו בשיניו חשיב כמעוכל וכו'. וזה מבואר מאד. דמעיקרא מקמי דנחתינן לפלוגי בין בולע שלם ללועס. דהיא סברת ה"ר משה. לא מפלגינן בהכי מתניתין דטהרות בבלעו שלם. ואפ"ה הוי עיכול. אלא דליכא למיגמר מנה להכא דקאי באיסורין. אבל בלועס. אף דעת הרא"ש דליהוי עיכול. ולענין דינא לא פליגי. ובזה אין אנו צריכין לדחוק כדעת הש"ך. מ"מ הוא תופס פירושו עיקר. ולעשות נ"מ בין שני התרוצין. כך נ"ל בדעת הש"ך. יעבץ ס"ט:

סימן יז

יום ג' ך"ו כסליו תקכ"ב לפ"ק בערן בורג:

שלמא יסגא לחדא. להה"ה אהו' אדמ"ו ומחו' אשר תמיד תהלתו בפי. הרב המובהק הגאון הגדול החסיד המפורסם נ"י עה"י פ"ה כבוד מוהר"ר יעקב נר"ו וכאל"ש.

י"א רד על דברי קדשו הכתובים אלי למד"ב. השבתי בבואי הנה זה משך ג' שבועות. ששלחתי הכתב לחמי שי'. לא ידעתי אם הגיע לידו או לא. ומפני זאת הדאגה. אשנה את דברי עוד הפעם. בראשית דברי קדשו כתוב לאמר. שאין רצון אדמ"ו הה"ג נר"ו במנחתי. ולשלוח לי אחד מחבוריו החביבים על כלם כאחד. בחרתי בשאילת יעב"ץ. וחלק ב' מספר בית מדות. אבל עדיין לא קבלתים. ודואג אני אולי בא כתבי לידי זרים. וגם שמתי נפשי בשאלתי לבקש מאדמ"ו הה"ג נר"ו לבאר לי. מה שנמצא כמה פעמים בספר בית מדות תיבת גנז"ך. אשר לא ידעתי ולא הבנתי כוונתו. ועתה נתוסף עלי דבר קשה בחבור התפלה. בס"ע של יום השבת. שכתב אדמ"ו הה"ג נר"ו בדף שנ"ח כהאי לשון. ואציין חדושים בסימנים על הס"ע וכו'. ו' בשבת לא הותר להבעיר האש בבית המוקד. ונראה פשוט שהיו מבעירין ע"י נכרי וכו'. ואני בעניי ראיתי לפי פשוט משמעות המשנה שבית המוקד הוא לפנים מן החיל. ובמקום שאין נכרים רשאים לבא שם. ואף שפתחו האחת פתוח לחיל. מ"מ לפי הסדר ממזרח למערב היא לפני' ממנו. וכמשנת עשר קדושות במ"ס כלים אין הגוי רשאי לכנוס לשם. ואם מצאתי חן בעיני אדמ"ו הה"ג נר"ו יאיר עיני בתורתו. ויפרש מה שתמוה בעיני לכאורה. כי בודאי מקוצר השגתי הוא. **גם** היום קבלתי אגרת שלומים מאחי ר' ליפמן נר"ו מדנציג. ושם נאמר דברי חבה יתירה. מה שכתב אדמ"ו נר"ו עלינו. ותשואות חן חן לו. עכ"פ באם שישלח אדמ"ו הה"ג נר"ו חבורים הנזכרים. ימחול על כבודו כי רב הוא ויודיעני האם קבל כתבי ע"י חותני שי'. כי שם הרחבתי קצת הדבור כראוי. והאידנא הטרדות סבבוני מכל צד. לכן אצא באמירת שלום. כ"ד תלמידו ומחו' הנכנע השותה בצמא את דבריו דורש שלומו וטובתו כל הימים בלב תמים. הק' יעקב הכהן.

תשובה

ו' טבת תקכ"ד לפ"ק באלטונא:

שלום רב לאי"נ מחו' תלמידי הותיק התורני כמו' יעקב נר"ו.

פירוקא לקושיא בבית תפלתי בס"ע דשבת

גי"ה מן ך"ו העבר ק' ברגע זו. ונפלאתי איך נשתהא האגרת כל כך בדרך מב"ב להכא. ועתה נתיישבה לי תמיהתי: מדוע בושש רכב תשובת אגרתי לבוא. אשר השבתי לך על אגרתך הראשונה שקבלתי זה שתי שבועות. ושם באתי בארוכה בכתב כפול. שכבר היה מהראוי לפי קירוב המקום להשיג ממך תשובה. שאני עומד ומצפה עליה מאד. ועכשיו לא אוכל לכפול הדברים הנאמרים שמה באריכות. אקוה שכבר הגיעך אל נכון לעת כזאת. רק מפני דבר שנתחדש בכתבך הלזה. שקבלתי עתה. והנה ודאי שאלתך

זאת ש"ח היא. ולא נפלאת ולא רחוקה היא ממני. אך תחלה. אשמיעך דבר כולל. הנוגע לענין חבור עמודי שמים (וכיוצא בו בנין המגדל) שנעשו בנחיצה עצומה ובלי שום הקדמת הכנה וסדור והעתק. וברור ורקוד בנפת העיון בי"ג נפה. כדרך ומנהג כל מחברי ספרים כראוי ומחויב ודאי. היכא דאפשר: אכן זאת המלאכה פתאום היה הדבר. ויד ה' היתה עלי חזקה להביא שכמי בעול מלכות שמים. ולעשות מלאכתו שרבים צריכים. והפועל עומד עלי ודוחק. כי לחמו הוא. לכן לא יכלתי להתמהמה ולהחמיץ המצוה. ולא חששתי אם לא יהיו הדברים מבוארים כל צרכם מה שא"א בפעם ראשונה. בפרטות במלאכה כזאת הכוללת בכל דף. מכל מיני ידיעות דינים והלכות ופירושים וביאורים. בנגלה ובנסתר ובדקדוק ובכמה חכמות. וכל זה במלות קצרות. ולא יאומן. כי יסופר מן המהירות והחפזון של המלאכה הקדושה הזאת. ותאמין לי שכתבתי רובא דרובא על חתיכות נייר שהושלכו אח"כ לחדר הדפוס שלי. שאפילו אם ארצה לחפש אחריהם בקושי אוכל למצוא אותן. ובודאי אם לא היתה השגחה פרטית וס"ד נפלא. לא היתה באה לגמר. ובפרטות כי סרבים וסלונים אותי כנודע מאז. ואמרתי אם יזכני הי"ת ברוב רחמיו אעשה לה מהדורא. ות"ל חסדי ה' אזכיר כי גם בזאת נתן לי בקשתי. וכבר מזמן רב. מונחת בקרן זוית המהדורא שעשיתי לחבורי זה (ולחברו הנ"ל עם יתר חבורי) לכן אינני צריך רק להעתיק לך מ"ש במהדורא שלו מאז. וזה לשוני שם דשכח"א שך"ה נכרי (אע"פ שאין הנכרים נכנסין לחיל כמ"ש בפ"ק דכלים. היינו משום מעלה דרבנן בעלמא. אבל מן התורה אפי' מת מותר להכנס למחנה לוים. כדאר"י ויקח משה א"ע יוסף עמו במחיצתו. ומשו"ה מצורע שחל שמיני שלו בע"פ וראה קרי וטבל: א"ח יכנס. אע"פ שאין ט"י אחר נכנס. הכא נמי נימא אנן במקום צערא. מה גם צורך העבודה. כה"ג ודאי לא גזרו. דכוותה מתרץ ר"ת בכהן הטובל לקריו שהותר לו לישב בבית המוקד להתחמם כנגד המדורה. משום ה"ט כ"ש בהא דלא סגי בלא"ה. ולר"י לא כל החיל נאסר אלא השערים הראויה לכניסה בלבד. אבל כל כי ה"ג לא אתסר. ותו דחציו של בית המוקד היה בנוי בחול. וראשי פספסין היו מבדילין בין קודש לחול. כדתנן פ"ק דמדות. ושמא בחציו של חול. היו מבעירין המדורות ועמש"ל בבית ישראל (דשפא"א) שאמרתי גדולה מזו להחמיר בה אף מדעתי. שאפילו להר הבית לא היו מניחין הגוים להכנס. אבל כל זה כשהוא שלא לצורך הכהנים לעבודתם. כמ"ש בס"ד. וברור הוא בלי ספק בעולם. גם אין כוונתי דווקא להבעיר ע"י נכרים גמורים. אלא ע"י נכרי שקבל עליו ז' מצות. וגר תושב אינו בכלל אותה מעלה דרבנן. שעשו בגוים. אף בחיל. ובודאי שכל יום השבת בחורף. לא יכלו הכהנים בו ביום להיות בלי אש. ומדורה שהיו עושין מבערב. דיה כל הלילה.

ובלי ספק לא הספיקה להתקיים כל יום המחרת. עכ"ל במהדורא. הרי שלי שלך לפניך באר היטב. ולא הבינותי מ"ש באגרתך. ואף שפתחו האחד פתוח לחול. מ"מ לפי הסדר ממזרח למערב הוא לפנים ממנו ע"כ. **שלא** היית צריך לכך. ואינו מועיל כלום. כי גם בחול נאסרו הנכרים. כמ"ש בפ"ק דכלים. וגם החיל היה מקיף לעזרה מ"ד רוחות. א"כ כל לשונך בזה הוא שפת יתר. אינו מעלה ומוריד כלום בענין. **אכן** במ"ש הכל מתוקן בטוב טעם בריוח בעזה"י. ולא חדשתי בו דבר כעת: רק העתקתי מ"ש לפני מאז אות באות. וגם זה ע"פ הנס. שאין היום גורם. ובקשתי אם אינו לטורח. להחזיר לי האגרת הזאת או העתק מכוון ממנה. כדי להיות בידי לאות. בפרט ההצעה הנ"ל על אודות מהירות עשיית חבורי להיות לי לאמתלא. והתנצלות וכסות עינים למעיינים בהם.

סימן יח

אודות מה שנתקשה לך בספרי לח"ש שהייתי מסייע שיש בו ממש לדעת הרמב"ם ז"ל שאין מנקרין את הפסח. ממתניתין העצמות והגידין כו'. וכתבת ע"ד בזה"ל וק"ל. דהא אוקימתא דגמ' שם בגיד הנשה וספוקי מספקא הי מנייהו. וא"כ א"א לשרפו עד דלהוי נותר: וממילא ליכא הוכחה ודאירי דווקא בג"ה וק"ל. עכ"ד.

שינויא רויחא למ"ש בספרי לח"ש ליישב דר"מ במ"ש שאין מנקרין הפסח

הנה ידידי תלמידי אגב ריהטך לא סלקא לך מסקנא סוגיא. דשינויא דר"ח אליבא דר"י. ופשיטא ליה לר"י דשל ימין. ובנתערבו איירי מתני'. ואפשר שלתערובת זה קרית ספוקי מספקא. ואחלף לך בלשון המקשן. אבל באמת חילי דידי מהכא. מדאוקי לה תלמודא בג"ה וכר"י. ותקשי לך אמאי שהייה לג"ה עד י"ט אחר אכילה. שנתערב אז. הו"ל לחלצו מיד בשעת הפשטו ותקונו מעי"ט. ולשדייה באופן שלא יתערב. וגם חברו החיצון. וגם שומנו של גיד את הכל ינקרו קודם י"ט. כדס"ל לראב"ד. דהא לא חזו לאכילה. כדמסיק תלמודא בהנהו תלתא שינויי.

ואי איתא לדראב"ד. דהא קאסרי ליה לפסח כולו כשנצלו עמו. ולא סגי דלא בעו ניקור מעיקרא. אכתי קשיא דאסורא נשדייה. ואידך אסורי דמדבריהם נשרפינהו מיד. ולא שייכא כלל שרפתם בי"ו. **ומתני'** מילתא פסיקא נקטה הגידין כו'. כאילו הוא דבר מוכרח ולא סגי בלא"ה. והא אדרבה: אי אפשר לבא לידי כך להשהותן עד י"ו. שהרי אי אפשר להניחם בק"פ לדעת הראב"ד. ומאי פסקא. וכל זה רמוז בלשוני הקצר שבחבורי לח"ש. דה"מ בגמרא ודוק. כדרכי בלשוני המחכים למעמיק בו. ישמע חכם ויוסף לקח ולא להטריח המעיין בכדי. א"כ הלא הך אוקמתא דג"ה היא הנותנת כן. **ואיברא** כמדומני שחשבת שזה דבר מוחלט. שא"א לשרוף הגידין והחוטין המנוקרין עד דלהוו נותר.

ולא היא. הא תנן בהדיא ז"ה כל שפסולו בגופו ישרף מיד. ואפי' בדם ובבעלים. ס"ל לריב"ב ג"כ ישרף מיד לפי שא"ל אוכלין. וכל זה בפסולו מחמת ד"א. אבל בפסול שלא הי"ל שעת הכושר ליכא דסליק אדעתיה לשהויי לאתויי לידי נותר. זה פשוט בסוגיא דתלמודא וברור מאד ועשי"ע ח"א (סי"א). א"כ קמה אלומת הכרחיות ראייתי לדר"מ גם נצבה. הפוך בה ותשכח מרגניתא טבא. יעב"ץ.

ואודות תיבת גנזך. כבר הודעתיך שהוא לשון הכתוב בד"ה (אכ"ח) שהוא ענין אוצר. ושיחת ת"ח צריכה למוד. כי כן שם כזה נאה לחדרי עליה ההיא. שעוסקת ביראת ה' היא אוצרו של הקב"ה. ואין חדוש שלא בא לידך מקרא הנ"ל. אטו מאן דלא ידע הא כו'.

סימן יט

יום ד' ך"ח אייר תקך"ד לפ"ק ברלין:

למי יחפוץ המלך מלכו של עולם. להטות אליו כנהר שלומו. ולמי יופיע אלדי ישראל ברכת חיים וחסד ורחמים ממרומו. הלא לאיש קדוש אלדי פאר הזמן והודו. מוצק האמת ויסודו. אשר הורם ואשר הוקם לנס לקהל עדתו. על ישראל הדרתו. הגאון המפורסם הרב המובהק פ"ה נ"י ע"ה כק"ש מהור"ר יעקב יצ"ו.

את קול שפעת תפארתו שמעתי מתהלך בגן ה' בארץ החיים ואור תורתו כאש אוכלת בראש מרום הרים שואף זורח מתוך ספריו. וכל מבקשי ה' לאור ברק חצציו ילכו עוד זה מאיר וזה בא הולך ואור עד נכון היום. עד כי האירה הארץ מכבודם וכשמש ירח עמד זבולם שם שם לו חק ומשפט צדק ברוב אונים בעמקות הלכה ואמיץ כח בבקיאות נפלא הפלא ופלא. ועם זה היה לו האמת לקו והצדק למשקולת לישר מסילה לאלדינו. בדרך בדרך ילך ודרכו הויות הקדמונים וסוגיותיהם היו לו לעינים על פיהם יסע ועל פיהם יחנה. מסתת בהרים ומיישר הדורים לשאוב הסברות ממקורם. ורוח אלדים חזק מבינתו יצא ויגע בארבע פינות. הש"ע והפוסקים ובוקע חלוני את שקדמוהו לא ישא פנים לנטות מן האמת משום פנה ונטיה. הוא יענה את שמי התלמוד ומפרשיו ומשם בארה באר כרוהו הקדמונים בפסקיהם וחבוריהם. משם חפר אוכל לנפשו משם ארה מורו עם דבשו. משם מלא כפיו נופת צופים. אין דקדוקים ודוחקים הנתלים בשערה נחשבים בעיניו למאומה ופלפולים נמהרים מוטעים אשר ברחובות יתנו קולם לא יכונו לנגד עיניו. אשר בעו"ה הן המה היו בעוכרינו להסיתינו מהר מדרך למוד הקדמונים בעשות הטפל עקר והעקר אפילו טפל לא עשוהו. הן המה היו עלה לשבוש השכל ויסודי ההטעא. כי כל מגמתם המושכל הראשון הלא בין רגע היה ובין רגע אבד. וכבר העיר אותנו מאור עינינו רש"י ז"ל. כאשר עלה עשן באפו כי חרה לו על פירוש משובש

ומקולקל. תלה התקלה באדם חריף ומפולפל (בחולין דפ"א ע"א ד"ה התראת ספק) (ויש לו עדים רבים בש"ע. אלא שאין נאה להאריך בכאלה) ואני מאז התבוננתי בספריו הקדושים. היתה תשוקתי לקדם פניו באיזה הערות גדולות בפינות הפוסקים. אך הייתי חוכך בדבר בחשבי אולי פגעו בי הקנאי"ם ומחמת קדחת שנאתם העלו משאת עשן השמימ"ה. כמנהג אנשי תרמית ואולי יהיה עשנם מסך מבדיל ביני ובין כבוד רוממותו והודו. האף אמנה ידעתי כי לאיש אשר כל חמודות אליו. כמוהו לא יתן הסב לבו אחורנית משום אנשי דיבה ולא יפנה אל רהבים ושטי כזב. עכ"ז אפשר הדבר. ומי לנו גדול מדוד מלך ישראל. ועכ"ז הכניס בלבו דברי ציבא העבד. עד כי כעת שהתבוננתי מכבוד התורני הרבני מהור"ר מאיר ה"ה חתנו של פאר מכ"ת כי רוח חכמת האדון רוממות כבודו נצחה עמוד העשן העולה ממערכת האנשים הרקים המבקשים אחר מומי בני הזמן. לכן אמרתי הנה באתי במגלת ספר בקונטרס מועתק מספרי אבן השואל אשר אתי בכתובים מיוסד בדרך שאלה ותשובה. וזה הקונטרס הוא מענין דין כאן נמצא וכאן היה כאשר יראה כבוד רוממותו מגודל הספיקות אשר עלו נשתרגו על זה הפסק לפי עניות דעתי הקלושה. ע"כ שלחתי אל כבוד הדרתו ענין קצר מדין ערלה באשר הוא הלכה למעשה ויוריני רום מכת"ר וכבוד הודו את דעתו הרמה. ואם האמת כאשר דמיתי. או אם עכ"פ יש מקום להקל. והיה זה שלום וחיים ארוכים לרום הודו וכסא כבודו. מנאי כד"ש ומבקש טובתו והצלחתו. הק' ישראל בע"מ נצח ישראל בבית המדרש של הגבירים המפורסמים נר"ו הר"ר פייטל והר"ר דניאל פה ברלין.

נשאלתי פה ברלין בעזה"י:

יש להסתפק בדין מבריך ומרכיב אם נוהג בו ערלה בחוץ לארץ או לא.

תשובה

והנה לכאורה דין זה מפורש בטור ובש"ע י"ד סימן רצ"ד שהטור כתב שם ז"ל. אחר שכתב דערלה נוהג במבריך ומרכיב אעפ"י שמנהג עובדי האדמה להבריך בכל שנה התיר רבינו יצחק לשתות יין מגפני הגוים משום דספק ערלה מותר. וכתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל הרי מצא היתר לגפני הגוים. אבל גנים שישראל עובדים אותן ומבריכים אותן בכל שנה לא מצא היתר. ואני רואה שפשט ההיתר בכל הארצות ואין משגיח ותרתי אני בלבי למצוא שום צד היתר להוציא רבים ממכשול והאריך בדבר. והיוצא מדבריו שאין מבריך ומרכיב חייב בערלה אלא בא"י אבל לא בחו"ל עכ"ל הטור. ובש"ע סי' הנ"ז סימן י"ז כתב בזה"ל אעפ"י שמנהג עובדי אדמה להבריך גפנים בכל שנה מותר לשתות יין דספק ערלה מותר אפילו בכרמים שישראל עובדים אותם ומבריכים אותם

בכל שנה מותר משום דאין מו"מ חייב בערלה. אלא בא"י אבל לא בח"ל עכ"ל. ונסבין חבריא למימר דכך הלכה ואין מו"מ נוהג בח"ל כלל. והש"ע קבעו להלכה לד"ה כנראה מסתימת דבריו. ומה שכתב בסעיף הקודם לו אחד הנוטע ואחד מו"מ חייב בערלה היינו בא"י. וכן הטור שכתב דמו"מ חייב בערלה היינו בא"י דוקא.

איברא עם הדיוק קשיא לן טובא דאי לד"ה אין ערלה במו"מ אפילו בודאו. למאי הלכתא כתבו הטור והש"ע בבבא הקודמת היתר שתית יין משום דספק ערלה מותר. והיא דעת ר"י שזכר הטור דמאי אריא ספק אפילו ודאי נמי מותר. דע"כ בח"ל מיירי כמבואר בדברי הטור והש"ע. ועוד דאי בא"י הרי ספק ערלה אסור בא"י וכנזכר שם סעיף כ"ו. ומאחר שלפי הנראה מלשון הש"ע שכתב משום דמו"מ אינו חייב בערלה אלא בא"י דמלתא דפסיקא היא. ואין חולק בזה. והרי ע"כ הר"י חולק בזה שלא התיר בח"ל רק ספק ואחר שהש"ע עצמו זכרו למה דחאו תיכף בשתי ידים אח"כ וגזר בפשיטות שאין ערלה נוהג במו"מ בח"ל. **זאת** לא זאת. הרי מאין באנו להתיר מו"מ בח"ל הרי לא למדוהו הרא"ש בה"ל ערלה רק ממה דקיי"ל בערלה הלכה כדברי המיקל בח"ל. שהרי כתב שם ז"ל. אחר שזכר כפי הנ"ז בטור ותרתי בלבי אם אוכל למצוא צד היתר ומצאתי און לי בגמרא דסוטה (דמ"ג) וכו'. והיוצא מדבריו שלפי של אקומתיה דר' יוחנן ס"ל לר' אליעזר בר' יעקב דאין מו"מ חוזר מעורכי המלחמה דאשר נטע כרם דכתב משמע כמשמעו ודוקא נטיעה ולא מו"מ וה"ה ונטעתם דגבי ערלה דוקא נטיעה חייב בערלה לא מו"מ וכתב שם ז"ל. ואע"ג דלית הלכה כראב"י לענין חוזרים ממערכי מלחמה אלא כסתמא דמתניתין מ"מ לענין ערלה עבדינן כוותיה כי פסק ר"י דאין נטע רבעי נוהג בח"ל כמאן דתני כרם רבעי (בריש כיצד מברכין) דקימ"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל. וא"כ לענין ערלה נמי בח"ל נאמר ונטעתם ואין מבריך ומרכיב עכ"ל. וכתב הב"י שכך כתב ג"כ הרמב"ן כמו שכתב הרשב"א בתשובה בשם הרמב"ן וכתב ולפי דבריו ז"ל יהיה הדבר מותר אפילו במכירו אחר שנפסק מהאב עכ"ל הב"י בשם הרשב"א.

ואמנם כן מאחר שכל עיקר ההיתר של מו"מ בח"ל נשען על סברא זו דכל המיקל וכו'. הדבר תימא הרי בש"ע שם סעיף ז' פסק בסתם דנטע רבעי נוהג בח"ל והיא דעת רבינו יונה בשם ר"י בברכות דלא אמרינן כל המיקל בארץ וכו'. רק בצלף וכ"כ בב"י ולכך נטע רבעי נוהג אפילו בח"ל ומאחר שסובר לעיקר דעה זו דרבעי נוהג בח"ל שקבעה בסתם בראשונה. ואח"כ הביא דעת הרמב"ם שאין רבעי נוהג בח"ל כלל ולדיעה ג' כתב דנוהג בכרם ולא בשאר אילנות והיינו כדעת הסוברים כל המיקל בארץ וכו'. וא"כ למה הדר פשיטא ליה במרכיב ומבריך דאינו נוהג בח"ל כאלו היא הלכה רווחת. והתימא

מהרב בעל כה"ג שכתב על דברי הב"י שלא נתיישב לו טעם זה דכל המיקל בא"י בלשון הרא"ש שכתב שאין מו"מ נוהג בערלה אלא בא"י ולא בח"ל ולא ביאר טעם המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל עכ"ד והוא ז"ל הסיב דברי הרא"ש אל טעמים אחרים כאלו הרב ב"י המציא טעם זה אליבא דהרא"ש והרי הרא"ש עצמו כתב כן להדיא בהלכות ערלה ובספ"ק דקידושין. מיהו הא ודאי קשי' נהי דהרא"ש הכי ס"ל גם גבי רבעי ופסק דאין רבעי נוהג רק בכרם מטעם דכל המיקל וכו'. ואמטו להכי פסק דמו"מ אינו נוהג בח"ל. אבל מאחר שרבים חולקים עליו שהרי הרמב"ם סתם דבריו בפ"י מה' מעשר שני וכתב דמו"מ חייב בערלה ולא חילק בין א"י לחוץ לארץ ורק ברבעי כתב בפ"י מה' מאכלות אסורות בלשון יראה לי שאינו נוהג כלל בח"ל אפילו בכרם והיינו משום דיליף לה ממעשר שני וכמ"ש הכ"מ שם והרא"ש בספ"ק דקידושין כתב בשם התוספת דמה שאנו שותין יין ולא חיישינן למבריך משום דספק ערלה מותר. וע"כ ס" דמבריך ומרכיב נוהג בח"ל דאל"כ אפילו ודאי נמי מותר וכן משמע מתוס' דקידושין (דל"ו) ע"ב ד"ה כל מצוה דס"ל דמו"מ נוהג בח"ל. וכן ברמזים שכתב הטור אותם בזה"ל ערלה נוהג אף בשל נכרים אעפ"י שרגילין עתה להרכיב הגפנים בכל שנה וקיימ"ל דמרכיב אסור משום ערלה אפ"ה מותר לשתות היין שהוא ספק ערלה וספיקה מותר בח"ל הרי דס"ל דמבריך ומרכיב נוהג בח""ל בודאו ואין סברא לומר שחזר בו הטור בספרו.

ותו הרי רש"י כתב בריש פ' כיצד מברכין דהטעם דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל הוא משום דערלה בח"ל הוא מדברי סופרים ולהכי אקילו בח"ל ונהי דאמוראי דהתם י"ל דס"ל דערלה בח"ל מדרבנן מיהו למאי דקיימ"ל הלכה למ"מ אין שייך לומר כל המיקל בארץ וכו'. ואיך שיהיה קשה על הש"ע האיך פסיק למילתיה דאין מו"מ נוהג בח"ל נגד כל הנך רבוותא ולא זכר דעות החולקים שהם הרמב"ם והתוספת ורש"י ורבינו יונה ולא עוד שהב"י עצמו הביא בש"ע דנטע רבעי נוהג בח"ל והיינו דלא ס"ל לדיעה זו דכל המיקל ובענין מו"מ שאינו נוהג בח"ל לא הביא שום חולק. ולולי דמסתפינא אני אומר שזה שכתב הש"ע משום דמבריך אינו נוהג בח"ל לא בא לומר דאינו נוהג בח"ל בשום ענין. אבל ר"ל דלענין היתר שתית יין מכרם שהבריכו בו באותה שנה בהא סמכינן אדעת האומרים דאין מבריך ומרכיב נוהג בח"ל משום דמדאורייתא מין במינו בטל ברובא ואין אסור רק מדרבנן. ובהא דלד"ה סמכינן אדברי המקיל וכמ"ש רש"י דלמ"ד ערלה בח"ל מדברי סופרים קיימ"ל כדברי המיקל בח"ל ונהי דלדידן ס"ל ערלה בח"ל הלכה למ"מ. מ"מ לאחר שנתערב הוי דרבנן ואיסורא דאין מבטלין איסור לכתחלה נמי אינו רק מדרבנן מיהו להנות ממבריך ומרכיב גופיה י"ל דס"ל לש"ע דאסור בח"ל כמו בא"י

וכמ"ש בסעיף י"ו אחד הנוטע וכו'. ולא חילק בין א"י לח"ל וגרע טפי מנטע רבעי חדא משום דלאינך אוקמתי' בסוטה (שם) לא פליג ראב"י במו"מ ורק לאוקומתיה דר"י י"ל דפליג נמי גבי ערלה. ועוד דקיימ"ל דביחיד נגד רבים לא אמרינן כל המיקל וכו' (וע' בח"י פני יהושיע ר"פ כיצד מברכין) ואע"ג דהאי ראיה לאו דוקא כ"כ מיהו ראי' קמייתא אין לדחות העולה מזה דנוהג בח"ל והנלע"ד כתבתי אני הצעיר הק' ישראל בע"מ נ"י.

תשובה

ד' סיון תקכ"ד לפ"ק.

יהי ה' עמו. ויענה את שלומו. ישגיח עליו ממרומו. וינחהו במע"צ למען שמו. אהובנו האלוף התורני הרבני המופלג חריף ובקי קנה חכמה קנה בינה. ואין קצה לתכונה. כמו' ישראל יצ"ו:

גי"ה מן ך"ח העבר האיר אל עבר פני אתמול לעת ערב היה אור. ואני היום סמכוני באשישות מחמת שינוי האויר עת קור שלא בזמנו. ומחר עי"ט. ואי לאו ההוא יומא כו'. מלבד טרדות שונות המקיפות אותי מארבע רוחות. לא יתנוני השב רוחי ומי שת חכמה בטוחות. להשיב אמרים אמת לשולחי לחזות נכוחות. עכ"ז דחקתי השעה שלא לטמון ידי בצלחת. לא נלאה להשיב מפני הכבוד את כל ונוכחת. להוציאו חלק אי אפשר. ואם לא אוכל להרחיב לשון ולברר דבורי הדורי ליישר. עמו המדע למצוא התנצלותי ולנקותי משגיאות המהירות כיודע פשר. אפס בקצרה ריש מלין אומר. ע"ד שאלת חכם (הלכה ומעשה. נזקקין למעשה) חצי תשובה. בענין מבריך ומרכיב אם נוהג ערלה בח"ל. והביא מע"ל דברי הטור באורך. מ"ש בשם אביו שאין מו"מ חייב בערלה אלא בא"י דוקא. ועליו לשון הש"ע כיוצא בו. ומנה נשמע דמש"ל אחד הנוטע ואחד המו"מ חייב בערלה. היינו בא"י דוקא. וכתב דק"ל טובא אי לד"ה אין ערלה במו"מ אפילו בודאי. למאי הילכתא כתבו טור וש"ע בבבא הקודמת התר שתית יין משום ספק ערלה כו'. אפילו וודאי מותר. והאריך לשון בידוע. להוכיח דבח"ל קאי.

דיוקים דהשואל בש"ע בכדי קטרח

לזה אני אומר אי דייקינן כי האי לא תנינן. דאורחיה דש"ע הוא למנקט ברישא מילתא דפסיקא ופשיטא טפי. והדר אשמעינן חידושא ורבותא. ומה זה דיוק של כלום. אפילו רבי במתני' תני לא זו אף זו זמנין טובא כנודע לכל. והאי דינא דמו"מ אינו נוהג ערלה בח"ל. חדית לן הרא"ש (והקרובים אליו בזמן) ולא בפירוש איתמר בשום דוכתא. אלא מכללא דייק לה. ומ"מ אין הוכחה גמורה שר"י יחלוק על זה. מדלא נסיב ליה טעמא דאינו נוהג במו"מ. הא לאו דיוקא הוא לגמרי. דלא אסיק אדעתיה כרמי ישראל. דלא

מיירי בהו. וסגי ליה בטעמא דפסיקא ודעדיפא נקיט. ושמא לא היו מצוים כרמי ישראל ועובדי אדמה ישראלים במקומו של ר"י. לא ראה להאריך במה שאינו מהצורך. לכן אין להכריח מזה שאין זו דעת ר"י. ואפי' היה כן. דילמא אי הוה שמיע ליה טעמא דרא"ש. הוה הדר ביה. איך שיהא. לבש"ע נתקבלה דעת הרא"ש והטור. דקם בשטתיה דאבוהי. ודרכו להביא מתחלה דעה המפורסמת. ואחריה המחודשת שנתקבלה לאחרונים. אע"פ שלא שערוה הראשונים. עכ"פ לא גלו דעתם להפך. ודי בזו לראשונה.

אחרי זאת העתיק לשון רא"ש עם הב"י. מאין למדו התר של מו"מ בח"ל שנשען על מ"ש כל המקל בארץ כו'. וכתב שהדבר תימא אחר שפסק בסתם כו'. ומאחר שסובר לעיקר דעה זו כו'. ולדע' ג' כו'. והיינו כדעת כל המקל בארץ כו'. למה הדר. פשיטא ליה במו"מ כו'.

הנה הטריחנו מכ"ת בדיוקים הנתלים בשערה. כי הדבר פשוט מתחלה הביא בש"ע הדעה היותר מוסכמת (ע"פ הקודמים בזמן ובמעלה. דהיינו הגאונים ועמהם סיעה של גדולי האחרונים) ואחריה קמ"ל דעה לקולא. אע"פ שאינה מוסכמת כל כך (להודיע שהסומך עליה. יש לו אילן גדול להתלות בו. ותו משום דקבעי לאתויי דעה ג' לפשרה) ולבסוף מביא דעת שלישית המכרעת. שהוא ודאי עיקר. והלכה כדברי המכריע בלי ספק. הרי שכך דרכו של הש"ע ומסייע למש"ל. הכל עולה בקנה בינה אחד. נמצא התימא באויר פורחת. כי בודאי סמך הרב"י ע"ד הסוברים דכל המקל כו' (שכדאי לסמוך עליהם אפילו שלא בשעת הדחק) שהיא הלכה רווחת. וכל דברי הש"ע בזה אחת. בנוים על יסוד אחד העשוי לנחת.

אמנם מה שתמה על בכה"ג. צדק בכך. אגב שטפיה אתיא ליה לבכ"ג. ולפום ריהטיה לא דק וקטרח בכדי ודאי. **אך** מה שחזר מעכ"ת לתמוה על פש"ע במו"מ נגד סתימת הר"מ ותו'. כבר נתיישב בדברינו. ואין לכפול הדברים שלא לצורך. גם אין חדוש אם בטור הביא כל הדעות מה שהשמיט ברמזים. שדרכו לקצר שם. ואינו חושש בהם רק לדעה המוחלטת. ולא לטפל בחלוקי דעות. שהיא מלאכתו בספר הטור בעצם. **ומה** ששב עוד לעורר מדנים על פסקו של ש"ע במו"מ. נגד כמה רבוותא כו'. **כבר** הושב. ופסקו של הש"ע מיוסד ודאי על הכלל המוחלט. דכל המקל בא"י כו'. שסמך עליו באמת וביושר כדלעיל. **ומה** שחשב דלמאי דקיי"ל הל"מ. אין שייך לומר כל המיקל כו'. **הא** ליתא. דכיון דספק ערלה בח"ל מותר. א"כ מאן דמקל בא"י. לא גרע מספק. זה ברור.

כמה תיוהי במ"ש השואל

ומאי דמסיק. ולולי דמסתפינא א"א שזה שכתב הש"ע דמבריך אינו נוהג בח"ל כו'. ר"ל

דלענין התר שתית יין מכרם שהבריכו בו באותו שנה. ובהא סמכינן אדעת דאין מו"מ נוהג בח"ל. משום דמדאורייתא מין במינו בטיל ברוב כו'. ונהי דערלה בח"ל הל"מ. מ"מ אחר שנתערב הוי דרבנן. ואיסור דאין מבטלין לכתחלה כו' עכ"ד. **וכמה** תמיהי איכא הכא. חדא. דלענין יין מכרם שהבריכו בו. משמע דביין הידוע שנעשה מענבי כרם של תערובת מעוט מוברכין. ברוב שאינן מוברכין. קמיירי (דאי באינו ידוע. שנעשה מכלל מוברכין ודאי. היינו ספק ערלה דמותר) א"ה מאי מהני רובא. אי איתא דל"א כדברי המקל כו'. כדעת מכ"ת. ולא משוי ליה ספק. כיון דהל"מ הוא. וס"ל דכה"ג הולכין בה להחמיר כשל תורה. הא תנן התם נטיעה ש"ע שנתערבה בנטיעות כו'. אם לקט יעלה באחד ומאתים. ה"נ לא שנא. לא בטיל בבציר ממאתים. לפ"ד דכד"ת ממש חשיב ליה אלא על כרחך אע"ג דקושטא הכי הוא בעלמא. דהל"מ כד"ת דמי וספקו להחמיר. איברא הל"מ זו שניא היא. דכך היא הלכה. ספקה מותר. וכדמסיק ר"א אליבא דר"י. **ומה** שהחליט מכ"ת איסור אין מבטלין לכתחלה נמי דרבנן. נמי ליתא לד"ה כנודע (ויעוין גם בקו"נ סייג לתורה ששלחתי על יד חתני הרבני יצ"ו).

ומש"ע ומיהו ליהנות ממו"מ גופיה י"ל דס"ל לש"ע דאסור בח"ל ע"כ. **לא** אוכל לצייר איך יסבול לשון הש"ע משמעות זה. שהוא בלי ספק יורה כחץ כוונתו. כמובן לכל מדבר בלשון עמו ודעת שפתיו ברור מללו. דמו"מ אינו חייב בערלה אלא בא"י לא בח"ל. ואין לו משמע מוציא מיד משמע. אלא משמע ממילא כדעת הרא"ש. ותו לא מידי. **מעתה** לא ידעתי על מה שיסמוך. לחלוק בלי ראיה מכרחת. על הלכה קבועה. שגם האחרונים לא ערערו עליה ולא הרהר אדם אחריו.

ואי משום דלאוקמתי אחריתי לא ס"ל לראב"י פרט למו"מ. מה בכך. הרי ברייתא הכי סברה. ופליגא בחזרה מערכי מלחמה. וה"ה לערלה. והלכה בח"ל כדברי המקל עכ"פ.

סמך הגון למ"ש הרא"ש והוא כפתור ופרח

ואם אמנם לכאורה יש לתמוה על הרא"ש וסיעתו. שסמכו להקל מסברא גרידא. דלא בפירוש אתמר אלא מכללא. וכיון דחידוש הוא אין לך בו אלא חדושו. הבו דלא לוסיף. היכי ניקו אנן ונימא מנפשין. דכי היכי דפליג ראב"י בההיא פליג נמי בהא. ונסמוך נמי איחידאה לקולא.

אבל באמת יש הכרח ג"כ לומר דהא בהא תליא. מדמפרש קרא דחוזר משום דלא חללו. למימרא כל היכא דלא בעי חלול. לא הדר. ומדמעטיה קרא למו"מ מחזרה. ש"מ לאו בר חלול הוא. ומדליתיה בחילול. ליתיה בערלה. דכל שחייב בערלה. חייב ברבעי (ול"ד לחיוב ערלה בח"ל. אליבא דר"מ דפטר ליה מרבעי. דהמקום גורם ודומיא דמ"ש. וערלה

בח"ל אינה ד"ת. משא"כ במו"מ למאן דפטריה מערלה. ודאי ה"ה לרבעי. דבא"י ודאי הני תרי מילי שוו להדדי. ולא משכחינן חד בלא חבריה. זה פשוט. ומק"ו. אם החייב בערלה. פטור מרבעי. הפטור מערלה. לא כ"ש דפטור מרבעי. וכן כתב הר"מ בפירוש) אמטו להכי חשיב כדמפרש בהדיא. ויש להסתייע עוד דההיא סוגיא מפשט פשיטא לה הך מילתא כדאמינא. אלא שאי אפשר להאריך יותר כעת. כדי שלא להשיב פני מכ"ת ריקם בפאשט ראשון.

ס"ד כחא דהתרא עדיף ועוד סניפים יפרס למה שאחזו ראשונים שער להקל ואין להרהר אחריהם

נחזור לראשונות שעכ"פ מידי ספק לא יצאנו בדין זה. וכיון שכן. הדרן לכללין דספקה מותר. גם יש לצרף דעת שמואל דס"ל הלכת מדינה גרידא היא. ודחריפי דפומבדיתא דאמרי אין ערלה בח"ל. וקיימי להו בשטת שלשלת תנאים משום ראה"ג. דכולהו לא קטלי קני באגמא נינהו. ונהי דחיישינן ללטותא דר"י. ועבדינן כוותיה (חלילה להקל בה) אין לנו אלא כמו שאמר ודאה אסור. ספקא מותר. וכל גווני ספקא בכלל. ומחלוקת חכמים לא גרע מספק דעלמא. כ"ש שכבר הניחו לנו הכלל דכל המיקל כו' בארץ כו'. דהיינו נמי מטעם ספק נגעו ביה. לכן הנח להם לישראל כו'. ובמקום שהלכה רופפת כו'. וכ"ש אי איכא תו ספק בהברכה והרכבה גופה. שמא לא נפסקה מאביה לית דין צריך בשש להחמיר. אף כי יש עוד סעד להקל מצד שכתב בבד"ה. שהענבים בשני ערלה קלושים דקים. **ואע"פ** שזו קשה בעינינו. דהא קיי"ל הפנין אסורין בערלה ומנה ובה גופה איכא למשדי בה נרגא. דא"כ למה נאסרו ענבי ערלה ופירותיה. הא ודאי על כרחין רחמנא אסרינהו. (ותו האיכא זקנה שחוזרת להיות כבריכה. ובריכה שנפסקה. שמונין לה משעה שנפסקה. שמא אותן אין פירותיהן דקין וקלושין). להכי חס לאקולי בה. אלא מיהא לספק ערלה דח"ל דקליש. נעשה סניף להתר. ואין דעתנו נוחה להכביד בחומרות שלא שערום חכמי דורות שלפנינו (המחמיר יחמיר לעצמו. ולא לפסוק ולהורות לרבים) הלואי ועמדנו בראשונות. **מכל** מקום לא לריק יגע מכ"ת הנה שכרו אתו. טוביה למאן דזכי והוו דרופתקי דאורייתא. ושמחתי לראות שמדקדק להעמיד ד"ת על בוריין. ויותר מהמה הזהר בד"ס להחמיר באיסורן. א"כ קרוב הוא לנו האיש ולא לצרינו. ועמוד העשן בחופה למה ואם אולי בימים שעברו טעה בעגל. מצינו גדולים שטעו. חזרו והודו אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם. להם לבדם נתנה הארץ היא כבודם ותהלתם. ואני בה' אצפה יחזק במעוזו יעשה שלום לי שלום יעשה למכ"ת כי ילוה אלינו לבנות חרבות עולם שמם מוסדות דור ודור לקומם. ולגדור פרצות כרם חמד. בעו"ה שועלים מחבלים הלכו בו. מה טוב כי יהא לאיש חיל יאזור אזור האמונה בחלציו: להחלץ חושים לעמוד

בפרץ להפר מחשבותם. והרשעה בעשן תכלה לא תקום מזמתם. כה מעתיר העצב נבזה בעיניו נמאס לב נמס על אודות אחינו ב"י בדור הלז ואת כל קורותם. ועיניו נשואות למרום להחיש קימת נפילתם. יעב"ץ ס"ט.

סימן כ

חזר השואל וכתב אלי לעשות סניגרון לדבריו:

יום ו' עש"ק י"ז סיון תקכד"ל ברלין:

אל אלדי השמים. ישפות לו שנות חיים. וירים קרן הודו. להאיר הארץ מכבודו. ה"ה הרב הגאון המפורסם אשר נזר משחת אלדים על ראשו. נרו ישראל וקדושו. פ"ה ע"ה כמהורר יעקב יצ"ו. אותיותיו המזהירות כעצם השמים הגיעוני בשבוע זה. ושם ראיתי חביון עוזו ראה ויתר הדעות עמד וימודד הסברות הליכות עולם לו. ואל האדון החסד ותשואת חן אשר כל טרדותיו לא עממוהו מלהראות דרך בישע ה'. ולהיות כי זה כבודו לאחוז בכנפות האמת וצדקות אהב ואם יתן איש את כל הון ביתו בוז יבוז לו באהבת היושר. ע"כ הוספתי ידי שנית להשתעשע בדברי קדשו. פתח דבריו האירו כלפי מ"ש למאי הלכתא כתבו הטור היתר שתיית יין מטעם ספק ה"ה אף ודאי נמי מותר. דהש"ע נקט בדרך לא זו אף זו ונקט תחלה מלתא דפסיקא שאפילו רבי במתניתן תני הכי. אנחנו בעניותינו לא מצאנו כיוצא בזה בש"ע בשום מקום אם לא כשכותב רבותא בשם י"א וכבר הסכימו גדולי האחרונים שבדברי הפוסקים לא אמרינן לא זו אף זו הביאו בעל כנסת הגדולה בכללי הפוסקים סימן פ"ח ורק בזו ואצ"ל זו נסתפקו שם ומדברי רבי אין ראיה כי טעמו כתבו הכריתות ושאר הקדמונים דהוא משום דהתנא שמע לשון ראשון וכתבו ושוב שמע מפי תנא אחר חידוש גדול יותר ונראה בעיניו וכתבו ואעפ"י שהלשון הראשון אינו צריך לא רצה לסלקו ממשנתו ע"כ. זכרו ג"כ בעל הליכות עולם בשער ג' פרק ב' ובודאי המון כל הסוגיות גלויות לפניו ואין צורך להאריך בזה.

ומ"ש עוד דאין הוכחה שר"י יחלוק בזה וסגי ליה בטעמא דפסיקא ועדיפא. לא הבנתי מה עדיפא שייך בזה. וכי לא עדיף שמתיר אפילו ודאו ואפילו רואה שנבצרו מנטיעות ערלה ומה בכך שלא היו כרמי ישראל מצויין בזמן ר"י כיון דבשל נכרים נמי אפילו ודאי ערלה מותר. דהיינו אפילו יודע שנלקטו הענבים מן המובחר והמורכב וטעם זה עדיף. ומ"ש עוד ואפילו היה כן דלמא אי הוה שמיע ליה טעם הרא"ש הדר ביה עכ"ד. לא כן אבי הרי זה הר"י שהביא הטור והוא שזכרו הרא"ש בה"ק הל' ערלה סי' י"ח והוא רבינו יצחק הזקן וכבר כתב הר"ר יונה בריש פרק כיצד מברכין בשם ר"י הזקן דהאי כל המקל וכו' לא נאמר רק בצלף זכרו הרב ב"י בסימן רצ"ד. ובאמת מ"ש עוד הב"י וז"ל והר"ר

יונה עצמו הביא ראיה לדבריו מסוף פ"ק דקידושין גבי כלאים לא אמר כל המקל בארץ וכו'. וכ"ה בדברי רבינו יונה שלא אמרינן כל המיקל רק במעשר וערלה ר"ל צלף והביא מהא דספ"ק דקדושין דל"ט מהאי גברא דזרע חיטי ושערי ביני גופני וכו'. והדבר תימה הרי תלמוד ערוך בשבת (דקל"ט) דאף בכלאים אמרינן כל המיקל דפריך ולשלח להו כר' טרפון וכו' וקימ"ל כל המיקל בארץ. ואיך שיהיה עכ"פ אף שדעת ר"י דאין הכלל אמור רק בצלף (אי נמי) [אם כן] קשה ורק ע"י תירוץ התו' בשב' ניחא הך דספ"ק דקדושין שכתבו דלא שייך למימר הכי אלא במין של איסור דהמתירו חושבו מין היתר בארץ הלכה כמותו בח"ל. אבל בדבר שאינו תלוי רק בזריעה חטה ושעורה וכו' לא אמר ע"כ עכ"ז לא הרוחנו כלום שהרי לפ"ז מו"מ גם כן אינו מדבר בהיתר המין ולא קימ"ל בזה כל המיקל וכו'. ועכ"פ לא הר"י ולא התו' סוברין היתר מו"מ מטעם כל המיקל וכו'. ומאחר שהש"ע פסק להקל במו"מ מצד כל המיקל בארץ וכו' למה לו להסתפח בסברת ר"י שהיא כנגדו. ואם אמנם לא חשבתי זה לקושיא כ"כ רק מ"ש אח"ז מפסק הש"ע בנטע רבעי ודאי שיש ליתן לב עליו.

ומ"ש כבוד תורתו שזה דיוק הנתלה בשערה. תמהתי פה קדוש יאמר זה וכי אנה מצאנו שהש"ע יסבור כדעת הטפילה שזכר בשם י"א ומה הכרעה שייך בכאן מאחר שהדיעה הראשונה כתבה בסתם ואח"ז ויש מי שאומר ואח"ז וי"א ומאין שמענו שיהיה העקר כדעה שלישית וכבר כתב הש"ך בסימן רמ"ב בדיני הוראה סימן ה' שלעולם העקר כסתימת הש"ע וי"א טפל. וממה דקמן הדבר מוכרע שהרי פשטה ההוראה שבין נטע רבעי ובין כרם רבעי צריך פדיה בח"ל. ואם אמנם הש"ך כתב שאין מברכין עליו בח"ל הרי שאף על כרם רבעי כתב שאין מברכין אעפ"י שאף לדעת רו"מ כבודו הדין שפודין אותו בח"ל ולמה חששנו לפדיית רבעי ולא נחוש על אכילת גוף פרי ערלה שלקטו מן המורכב. ובודאי שאין טעם לומר שמאחר שפודין בפרוטה לא חששו להפסד מועט וכי נתנו הדברים לשעורין שגם בפרי של מורכב לפעמים אין רק ש"פ ואם עכ"פ נאמר כן מה נעשה בדין נטוע לרבים שכתב הטור (יו"ד) ס"ס רצ"ד ז"ל הנוטע בתוך שלו לצורך רבים חייב. וכתב הרמב"ם בד"א בא"י אבל בח"ל פטור וא"א הרא"ש ז"ל לא חילק בזה עכ"ל. הנה מבואר דעתו שגם בח"ל חייב וכן קבע בש"ע סתם הנוטע בתוך שלו לצורך רבים חייב ובמשמעות הדברים דאחת לי א"י וח"ל. ולמה הרי בזה פליגי ת"ק ור' יהודה בפ"ק דערלה דר"י פוטר וכתב הרא"ש בה' ערלה דפליגי בקרא דונטעתם אי משמע רבים. ומדוע לא פסקו הרא"ש והטור והש"ע גם בזה להתיר בח"ל. והרי סמכו להתיר מו"מ על מה שאמר ר' יוחנן דר"א בן יעקב ס"ל דאין מו"מ בכלל נטיעה ולהכי אין חוזרין עליו

ממערכי מלחמה אע"פ שקימ"ל דלא כראב"י בהא ורק כסתם מתניתן דסוטה ור' יוחנן גופיה ס"ל הלכה כסתם משנה עכ"ז בערלה פסקינן כותיה מצד כל המיקל בארץ. וא"כ למה לא נפסוק ג"כ כר"י לגבי ת"ק דודאי סתם מתניתן עדיף טפי מסתמא שהמחלוקת בצדו דאינו אלא כרבי' לגבי יחיד וכמ"ש התו' ביבמות (דמ"ב ע"ב) ד"ה סתם וכך המידה גלויה ומאחר שמעולם לא שמענו להתיר נטוע לרבים בח"ל למה התירו מו"מ.

ומ"ש עוד כלפי מ"ש דלא אמרינן כל המיקל בארץ גבי ערלה רק למה דנימא דערלה בח"ל מדרבנן וכנראה מבואר מדברי הגמרא דברכות וכמ"ש בפני יהושע וכן משמע מגמרא דשבת שזכרתי דאף על פי שזה נזכר בערלה בברכות מקשי מני' הש"ס לכלאים משמע דחדא טעמא לתרוייהו דמטעם שהם (דף קל"ט) ועגה כבודו הרמה דכיון דספק ערלה מותר א"כ מאן דמיקל לא גרע מספק וזה ברור. אנחנו בעניותינו לא נוכל לקרב זה כלל שהרי הלכה כדברי המיקל נאמר אפילו ביחיד לגבי רבים וכנ"ז בשבת ואפילו נגד סתם משנה דעדיף טפי מרבים אמר הרא"ש דקימ"ל כראב"י אף על גב דלענין חזרה קימ"ל כרבנן וכמ"ש הרא"ש שם בעצמו וכסתם משנה וא"כ בא"י מו"מ דין תורה גמור יש לו והמקדש במו"מ בערלה שבו הוי מקדש באיסורי הנאה דאורייתא דאפילו ספק קידושין אין כאן כדין שאר איסורי הנאה דאורייתא וכנ"ז בש"ע ח"מ סימן כ"ח. והלכה למ"מ דין תורה גמור יש לו שהרי הלכות י"א שבין נידה לנידה אינו רק המ"מ וכמה כריתות וחטאות תלויות באלו הלכות וזקן ממרא נהרג עליו בהמראתו וכן כל דיני הל"מ וכמה שהאריך בזה הרמב"ן בהשגותיו למנין המצות שרש ב' ובעל מגילת אסתר הלי"ץ בעד הרמב"ם וכ"כ שאר האחרונים שאף לדעתו דין תורה גמור הוא. ומאחר דסתם משנה דלא כראב"י ודאי לית הלכתא כותיה אפילו לדעת הסוברים דמשנת ראב"י קב ונקי אפילו לגבי רבים (הרא"ש בה"ק ה' טומאה) בסתם משנה לא שמענו דסתמא דרבי' תמיד כך הלכה אם אין סתם אחר סותר וכמ"ש ג"כ הרא"ש כאן ובעלמא אמרינן טעה בדבר משנה חוזר ומפקינן מיד המוחזק ואפילו ביחיד נגד רבים דין תורה כרבי' דאחרי רבים להטות כתב וא"כ מה ספק יש בזה הרי הוא ודאי גמור בא"י ולמה נתירנו בח"ל.

וגם על הרא"ש והש"ע גופיה קשה לי דמאחר שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש כולהו ס"ל דערלה בח"ל הלכה למ"מ איך נדין כדברי המיקל נגד רבים ומכ"ש נגד סתם משנה ומה טעם יש בזה ואי תימה שהם חובת קרקע א"כ גם חדש נתי' בח"ל והכל מודים דאסור בח"ל ד"ת ופשיטא [שאין] להתירו מטעם ספק. ועוד הרי לדעת הרמב"ם מו"מ נוהג בח"ל כנראה מסתימת דבריו וכן לדעת רש"י דכתב מבואר שלא נאמר כל המיקל רק למה דנימא ערלה לח"ל ד"ס והתו' גם הם כתבו שלא נאמר זה רק במין כולו וגם נראה

שסוברין כרש"י דמטעם שהוא ד"ס הקילו ור"י הזקן ורבינו יונה דס"ל דלא נאמר זה הכלל רק בצלף הרי רוב מנין ורוב בנין אוסרים מו"מ בח"ל וכשהוא ודאי הוא דין תורה גמור כמו שאר ודאי ערלה בח"ל. ואע"ג דאלו רבים האוסרין אינם אוסרין מטעם אחד הרי כתב בהגה"ה ש"ע בח"מ סימן כ"ה דמאחר שמסכימים לענין הדין מקרו רבים. ואף על פי שהש"ך פקפק בזה היינו לחומרא ולא לקולא ומה לי להאריך הלא לפני כבודו נגלו המון דרכי הדינים ותעלומות מקורי הש"ס ואינו חסר רק שיפן רוממותו אל זה בחסדו במתון בלתי מהירות.

ומ"ש רוממותו עוד כלפי מ"ש לולי דמסתפינא וכו' דודאי ידעתי כי אין זה מרווח בלשון הש"ע רק אולי מפני שהיה כעין שעת הדחק מאחר שרבים נוהגים בו היתר אנו סומכים על דעת ר"א ב"י וכמו שאמרו בחדש שסמכו כל המתירין בח"ל על רבינו ברוך והט"ז כתב שסומכין אמ"ד דמתיר בח"ל ולזה חשבתי עוד שבענין שתיית היין אין כאן איסור דאורייתא. ומה שהשיב רוממותו דמה מהני רובא דהלא מאתים בעינן. חזיתא לדעת כבוד תורתו. שחושב דשיעורי דמוע דאורייתא הם וכבודו לא הודיעני מנ"ל הא למוחלט הרי התו' בהערל (דע"ג) ד"ה מה שאין כן הביאו ראיות ברורות דערלה וכלאים בטלים ברוב וכל הנך דרשות דמייתי בספרי לענין תרומה וביכורים וערלה אסמכתות הם וכ"כ הר"ש בפ"ק דחלה משנה ד' וכ"כ הרמב"ם בספי"ד מה' תרומות ובפט"ו מה' מ"א משנה י"ג וא"כ ודאי לבצור לכתחלה מכרם שיש בו מיעט של ערלה מן המורכבים או חציים ודאי דאסור שהרי הערלה נכרת ואמנם אם בצרום ונתערבו הרי נתבטלו ומדאורייתא מותרין דמין במינו ברובא בטיל אפילו בערלה וכנ"ל ומכ"ש בח"ל דאפילו ספק מותר. וכן בדין אין מבטלין איסור לכתחלה דכתבתי שהוא מדרבנן וכתב רוממותו ז"ל דליתא כנודע. אני בעניי לא ידעתי זה למוחלט שהרי אעפ"י שרש"י והראב"ד סוברים כן הלא התו' והרשב"א והר"ן חולקים עליהם וסוברים שהוא דרבנן וכ"נ שהוא דעת הש"ך וכ"ד הרב מנחם עזריה וכ"ד הפר"ח. וקונטרס סיג לתורה של רוממותו לא היה לי פנאי לבקר אחר ראיותיו כי תכף לקחו ממני ומעתה אין כאן שום תמיהות הן מצד דמדאורייתא ערלה בטיל ברובא והן מצד אין מבטלין איסור לכתחלה ועל כיוצא בזה אמרו משום דס"ל כר"מ מאן דתני כר' יהוד' וכו'. ובאמת שאיני מפרש כן דברי הש"ע רק בדרך השערה בעלמא.

ומ"ש ע"י רוממותו דיש הכרח גדול לתלות החזרה בחיוב החלול. ודאי דהכי הוא. ואף אני אומר כן אבל מה נעשה שהרי בחזרה פסק הרא"ש עצמו דלא כראב"י וחוזר ממלחמה וא"כ הדר דינא דה"ה דחייב בערלה ואעפ"י שהמרדכי פוסק לגמרי כראב"י

הלא הרמב"ם והרא"ש קיימו בחדא שיטה והכי קימ"ל ופשיטא דמעולם לא נשמע לפסוק נגד סתם דרבנן וכנ"ל.

גם מ"ש לצרף דעת הסוברים דבח"ל מדרבנן. איך יתכן זה מאחר דקימ"ל כר' יוחנן וכבר נפסקה ההלכה מפי הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור והש"ע עמודי ההוראה אשר מפיהם אנו חיים וקבלנו עלינו ועל זרעינו והם אמרו שהוא הלמ"מ בח"ל מה יושיענו צרוף אמוראין דלא קימ"ל כותייהו. והרי אף בסוטה איכא רב חסדא ור"נ ב"י דמוקי דלא כראב"י ופליגו אר' יוחנן ועכ"ז סמכו על ר' יוחנן להתיר ואיך לא נסמוך עליו לאסור. ובאמת אין כאן בנדון שלנו שום ספק עוד בעקר הרכבה וגם ההיתר מצד ענבים קלושים אינו ששאלתינו אינה בענבים רק בפירות הנק' פערזך גדולים והם נאכלים בעין ומאחר שהם בעינם הנה לולי הסברא דכל המיקל ומשענת פסק הרא"ש אסורין דבר תורה ועל זה קדמתי פני רו' מעכ"ת שיצא לישע דתנו לעיין בהא מלתא מאחר שיש כאן ספק איסור דאורייתא ואם אמנם כבר התיר הש"ע כפי מה שמורה פשט דבריו ואם יש לסמוך על זה א"כ נסמוך ג"כ שלא לפדות נטע רבעי כלל וכן להתיר נטוע לרבים בח"ל ואם אין מדוע נתיר מו"מ ובודאי רום מעלתו בכחו הגדול אשר נהירין ליה שבילי הפוסקים ודורך בים התלמוד ואוסף בחפניו כל גלילי הדעת יבין הדבר לאשורו כ"ד א"נ השמח בשלומו וטובתו ומצפה לשרתו בנפש חפיצה הק' ישראל בע"מ נ"י בבית המדרש של ה"ק המפורסמים ר' פייטל ור' דניאל.

ומ"ש רוממותו ואם באולי בימים שעברו וכו'. חלילה לי מעשות כדבר הזה להטות אחר. רק מעולם חשבתי בלבי הלא קטונתי מאוד ובלעדי יעשה אלדים את אשר חפץ ומה לי העני לתקוע אצבע בין הציר והדלת. הלא הדלת חשוב זמן זמנים וזה העני אצבע קטועה במעט רגע ובעז"ה עתה כי הרחיב לי ה' מעט והוציאוני מתחת סבלות הדלות ואנכי נפשי אויתיו בלילה אף רוחי בקרבי אשחר שלום מעכ"ת במה נקדם פניו ומאז ראיתי ספרו ברכות שמים נזדעזעתי מרוב בקיאותו הנפלא דבקה נפשי אליו אף אח"ז בראותי יתר ספריו אמרתי ב"ה אשר לא השבית לנו גואל ומודע הנותן נפשו על אמתות התורה אשר נתמעטו מאוד מאוד בזמנינו זה וד"ל.

בקשתי מרו' מעכ"ת להשיבני על אגרת זאת ואם דעתו נוטה לאסור כפי מ"ש.

תשובה

א"ך טוב לישראל סיון תקכ"ד לפ"ק אלטונא:

שלום שלום לאהובנו הנערב חגור חרב חכמה טובה מכלי קרב האלוף המרומם הרבני המופלא חריף ובקי כמו' ישראל יצ"ו.

גי"ה שניות מד"ס מן טו"ב הנ"ל הגיעוני בשבוע זה י"ט הלז. וראיתיו ידיו רב לו לעשות סניגוריא לדבריו הראשונים. בדין מו"מ אם חייב בערלה. ועם רובי טרדותי לא השלכתי דבריו אחרי גווי חלילה. ופניתי לראות מה שורש דבר נמצא בם. והנה אמת נכון שחזרתי על כל צדי צדדים. לא מצאתי שום הכרח מחודש. לחזור בי מחמתו. ממ"ש כבר בראשונה. ורוב מ"ש כאן. נכלל במ"ש תחלה. מ"מ לא אשיב פני כבודו ריקם. אעבור בכל ציונו היום הסר משם כל זה נקו"ד ותלו"י בספק. אפס בקצרה כי הזמן יקר. ריש מלין אומר ואין מפרשין לחכם אשר לו חיך בריא יבין הוית טעם כעיקר.

מ"ש מכ"ת מכללי הפוסקים חדשים מקרוב דל"א זו אף זו בש"ע. במטותא מניה משכוני נפשיה אכללים כאלה למה ליה. אנו לא נעמיס עלינו משא כזה. אשר לא שערוהו אבותינו. לא לנו לבנות בנין חזק על יסוד אוירי כזה. אין לדיין בהוראה אלא מה שעיניו רואות. ואין משגיחין בכף מאזני כללים מחודשים. בלתי צריכים כל עיקר. די לנו בחקירת כללים תלמודיים. המיוסדים על אדני פז הראיות ועדיהם המה. ואעפ"כ אין למדים מן הכללות. שאין אחד מהם שלא בהם חוץ. ולא תצייתינהו להני כללים. רצוניים הסכמיים מבחירה חפשית. ראיות צודקות והוכחות מכריחות יתנו עדיהם. על כן לא ראיתי לאבד הזמן באלה. אף כי כללים כאלה לא יעילו ולא יצילו בנדון הלזה כמ"ש בס"ד.

ועל מ"ש בתחלה. דאין הוכחה שר"י יחלוק. דסגי ליה בטעמא דפסיקא ליה ועדיפא. השיב מכ"ת לא הבנתי מה עדיפא שייך בזה. וכי לא עדיף שיתיר אפילו ודאי כו'. במ"כ פשיטא לא נתן עיניו ולבו להבין לשוני המבואר בעצמו. שלא נתכוונתי לעדיפות ורבותא בדין. אלא להפך. לשכך תלונתו הלז והוכחתו המדומה מדר"י. אהא קאמינא ר"י מילתא דצריכא ליה נקיט. וסגי ליה בטעמא דפסיקא ועדיפא (אמאי לא דייק לשניה דיעקב. יעקב פסי"ק טעמ"א) ואטעמא בלחוד הוא דאמינא דעדיפא לספיקא דמיירי מניה. ולא אצטריך ליה שינויא אחרינא חדתא במילתא דעסיק ביה (הלא כה דברי כאש מצרף לבעל בחינה. בלי תת סיבה למשגה בהבנה) וזו סוגיא ידועה בתלמוד ושגורה גם בפי התו' ובפי הכל. כל יומא בבי מדרשא. היכא דאיכא תרי אנפי שינויי. אמרינן דעדיפא קמשני (אפילו היכא דהוה מצי לאשמועינן רבותא וחידושא. נסיב מאי דפשיטא ופסיקא טפי) כלומר שיש בתירוץ ההוא כח יותר.

ומש"ע על מ"ש ואפילו היה כן. דילמא אי הוה שמיע ליה הוה הדר ביה. וענה בתחלה כ"ת לא כן אבי כו'. שכבר כתב תר"י בשם ר"י הזקן. דהאי כל המקל כו'. לא נאמר אלא בצלף כו'. ובאמת מ"ש עוד תר"י ראיה לדבריו מספ"ק דקידושין גבי כלאים לא אמר

כל המקל כו'. והדבר תימה. הרי תלמוד ערוך דאף בכלאים אמרינן כל המקל כו'. לזה אני אומר תחלה כמסייעו. שבשביל תמיהתו א"צ לזוז מדברי תר"י. דהא בלא"ה יל"ד. לשלח להו כדר' יאשיה. וצ"ל כתרוץ התו' השני דלא ס"ל כרי"א. ואב"א אפילו כשינויא קמא דתו'. שלא שאלו כשותא בכרמא מהו. אלא אם עשה הזריעה כדין איסור כלאים ג' מינים במפולת יד. וכשותא חד מנייהו. נמי ניחא. דכיון דאיכא ספק גמור בגוף המין אם הוא ירק. דספקו מותר בח"ל (אפילו ליתא לדרי"א. כ"ש אי איתא) וגם יש צירוף קולא אחרת דר' יאשיה. היינו דאמרינן כל המיקל כו'. גבי כלאים נמי. ולעולם בעלמא היכא דליכא אלא חד קולא. לא אמרינן כל המיקל כו'. אפילו גבי כלאים דקילי (ודאי מערלה. לפום מסקנא דהויא הל"מ. וכלאים אינן אלא ד"ס) כדמוכח מההוא דזרע חטי ושערי ביני גופני דשרי. אלא היכא דאתמר האי כללא. איתמר. דהיינו בצלף. ולא בשאר דוכתא. הבו דלא לוסיף. ולפום הכי נמי לא נילף מניה קולא לנטע רבעי. זוהי דעת תר"י. להחזיק בדחיית ר"י. לדעת הגאון דמיקל בנ"ר. ואי משום הא לא תברא. אך מטעם אחר איכא למשדי בה נרגא. כדבעינן למימר קמן בס"ד.

אלא הואיל ואתא לידן האי דינא דכשותא. נימא ביה מילתא. שאין בית המדרש בלי חדוש. והוא אמנם אחד מחידושי גמרא והגהות ש"ס שלי. שלכאורה לר"ט כשות אילן הוא (ותיתי כירו' דאייתינא במו"ק (סר"ג) דאטד מין אילן הוא. וכן בגמרא דידן פ' בכ"מ. האטדין וההגין מין אילן. ואינן כלאים בכרם. ול"ת לך מתני' דפ"ה. דלד"ה קוצים מין ירק. כמ"ש במשנה לחם) ותמיהא מילתא טובא. שאע"פ שגדל על ההגא כפירש"י. ובלשון גמרא אהזמתא קרבי. ואי הכי דהזמי והגי אילני נינהו. תהא ערלה נוהגת בכשות. וזה לא שמענו בשום מקום. גם אי אפשר לומר כן. שהרי אין שרשיו מתקיימין. וצריך לזרעו בכל שנה. ותו מ"ט דרבנן דפליגי ואמרי דהוי כלאים בכרם. ועוד הא לא פליגי בפבכ"מ בכשות. אלא אי ברכתו בפה"א או שהכל. מיהא לכ"ע לא מברכין עליו בפה"ע. לכן היה נ"ל. דר"ט וחכמים. בפלוגתא דר"ז וינוקא דב"ר קמפלגי. ר"ט כר"ז. סבר מאוירא קרבי. ככמהים ופטריות. לפיכך אינו כלאים. שאין אני קורא בו הזרע דקרא. ותבואת הכרם. ורבנן ס"ל כינוקא. דמארעא קרבי. דמשו"ה ברכתו בפה"א. ומדלענין ברכה פרי הוי. וגדולי קרקע הוא. ה"ה לכלאים דין ירק יש לו. אלא דאכתי לא ניחא מכמה טעמי. חדא. דאי איתא דפרי האטד הוא. מי איכא מ"ד אטד לאו אילן הוא. הלא שני התלמודים שוים בכך. ותו קשיא. דהא כשות דידן (שלועזין האפפי"ן בל"א) ודאי זרע גמור הוא. לא שורש בארץ גזעו. ואינו מתקיים בארץ. אלא צריך לזרעו שנה שנה. כתבואה וקטניות וירקות. וכללא הוא בידן מגאונים קדמונים. דכל דכלו גווזיה

בסתוא ולא הדר פארי משרשיו. לאו פה"ע הוא. אלא פה"א. כדאיתא בא"ח סרי"ג. והיינו נמי דקי"ל כשות בפה"א כדמסיק תלמודא (וזו אחת מן ההשמטות. שלא זכרו טור וש"ע מה דינו בברכה) ואין לומר דכשות לאו היינו (האפפי"ן) שמטילין לשכר. אלא מן אחר הוא. שאינו נזרע בכל שנה. אלא שרשיו מתקיימין כאילן. כי מה יושיענו זה. הא ליכא דאמר שמברכין עליו בפה"ע. אלא על כרחינו צריכין אנו לומר דהזמתא לאו היינו הזמי והגי ממש. אלא מינים מינים יש בהם (וכ"מ בפש"ש דקט"א. שכל מיני כשות שרו כו') ההגין הגדולים הקשים. מין אילן (וכ"מ בפרק הספינה דאיכא רברבי שנדונין כאילנות. אלא דלא חשיבי) ויש בשרשי ירקות ופה"א הנדמים להם. בדמיון קוצים. אבל קטנות הנה. רכות וקלושות. ולכן נקראת אותה של כשות. הזמתא בלשון נקבה. שתשש כחה. שאין כח עיקרה יפה להתקיים. ומין זרע ודאי הוי. ואתיא פלוגתא דתנאי דר"ט וחכמים בכשות גבי כלאים. כפלותא דאמוראי לענין ברכה.

א"נ הכא במאי קמפלגי. אי יהבינן לכשות דין זרעוני גנה הנאכלים. דאע"ג דלית בהו משום כלאי כרם ד"ת. מ"מ רבנן גזרו עלייהו ואסרינהו. והאי כשותא נמי לפול המצרי דמי. שמתמר ועולה כמוהו. גם מידי דמיכל הוא. דהא קבעי עליה ברכה. אלא מיהת ודאי לא חזי למיכליה בעיניה. כי אם ע"י תקון. כמו שמעיד עליו חוש הטעם. כי מר הוא (ושמא הא דידן היינו טרוזא דלרפואה דאיכא התם בפש"ש). הדר הו"ל כקנבוס דפליגי ביה נמי ר"ט ורבנן במתני'. ומה"ט גופיה. ואזדו לטעמייהו הכא נמי בכשות.

אחר שזכינו לכל זה. חזרנו לדברי תר"י שהוקשה הדבר בעיני כ"ת. כאילו נעלם ממנו תלמוד ערוך. ועתה הרחיב ה' לנו הדרך ליישבו. מלבד האמור למעלה. כי ע"פ הדברים האלה הרווחנו עוד. שלד"ה כשות זה אף על פי שנחלקו בו חכמים על ר"ט. מוכרחים אנו לומר. שלד"ה אינו אלא כלאים דרבנן. שהרי שנינו כל מין זרעים אינן כלאים בכרם. וכשות בלי ספק ממיני הזרעים הוא כנזכר. ובודאי לא חלקו במציאות. אלא אי מקרי זרע הנאכל. דגזרו בזה רבנן וכנ"ל. מיהת דכ"ע לאו היינו כלאי כרם דאורייתא. וכיון דפלוגתא בדרבנן היא. פשיטא טפי מצלף. דאזלינן ביה נמי בתר המקל אפילו בא"י. כדקי"ל בכל דוכתא בספק בדרבנן להקל. עאכ"ו בכלאים דח"ל. שכל עצמן אינן אלא ד"ס. כ"ש אי מצטרפא נמי קולא דר' יאשיה. ולעולם בעלמא אימא כדתר"י. דאפי' בכלאים ל"א כל המיקל.

אבל באמת עדיין לא הועלנו בכך לרפא שבר על נקלה. כי בפירוש אמרו לא אסרה תורה אלא קנבוס ולוף הא שארא כולא לית בהו איסורא דאורייתא. אלא מדרבנן גרידא. מלבד קולא דרי"א. שנוספה עליה. א"ה הו"ל למימר נמי כל המקל כו'. גבי ההוא דהוה זרע

ביני גופני. כמו גבי כשות. ומאי צריך למתלי בדרי"א. דלא תנן לה במתני'. ולאו ק"ו הוא נמי מצלף. שהוא עז שבאילנות. ולד"ה חייב בערלה ד"ת בא"י. והלכו בו להקל לענין ערלה בח"ל. אלא שבזה יש להשיב. אין דנין ק"ו מהלכה. גם מכשות ליכא למידק מידי מה"ט. דהתנן נמי ואין דנין ד"ס מד"ס. והיינו חיליה דר"י נמי. דדחי ראיית הגאון לנ"ר מצלף. משום דהיכא דאתמר אתמר. ה"נ אמרי לך תר"י. גבי כלאים גופיה. היכא דאתמר כל המקל אתמר. הבו דלא לוסיף. וא"כ. יכולנו לעמוד בדתר"י מצד זה. ועשינו עצמנו כמלמדי זכות על תר"י. ומהניא לשטתיה דמכ"ת. דקאי כוותיה. ושפרת מילתיה באנפיה.

ברם כי מעיינינן בה. מסייע שאין בו ממש הוא. וקשיא לן הך מילתא דתר"י בהא כחומץ לשנים. דכנראה כוונתו על אותה ששנינו ספ"א דכלאים. ר"י אומר אינו כלאים עד שיהו שתי חטים ושעורה כו'. וקדייק מנה אי איתא דכל המקל בארץ כו'. כללא הוא לכל מילי דחובת קרקע שבח"ל. א"כ כ"ש דנימא הכי גבי כלאים דח"ל. דקילי ודאי מערלה דח"ל. שהיא הל"מ למאי דאסיקנא. ואינהו מד"ס. דאיסורא קליש ודאי. ומ"ט ל"א התם נמי כל המקל כו'. בלא דר' יאשיה. אמאי תליא בדלא תנן. הא מצי למתלי בדתנן בהדיא. הכי הוא דיוקא דתר"י. ואכתי לא חזינן מאי דיוקא. דהא בההיא מתני' לא אירי תנא דידן בכלאי כרם. אלא בכלאי זרעים. א"ה דיוקיה מהיכא. אי מעובדא קמא. מההוא דשדי בזרני. הא לא אדכר התם תרי. בזרני טובא משמע ודאי. אלא פשיטא מאידך עובדא קדייק (וכן הזכירו תר"י בפירוש) דההוא דזרע חטי שערי ביני גופני כו'. ההיא ליתא במתני'. ולא שמעינן בהדיא פלוגתא בשום דוכתא. ואי לאו דר' יאשיה. היכי לימא דשפיר עבד. משום דהלכה כדברי המקל בארץ. דשמעינן לר"י דפליג בכלאי זרעים. דאפילו את"ל הלכתא כוותיה בא"י נמי. ליכא למשמע מנה מדי. וכי דנין חמור מקל להקל עליו. אין זו מן המדה בתורה כנודע. הילכך אי לאו דרי"א. מנלן לאקולי בכלאי כרם אפילו בח"ל. לכן לא נתחוורה לי הוכחת תר"י בזה. לסתור מחמתו הכלל המוחלט ביד רבים מגדולי הראשונים. היושבים ראשונה במלכות ההוראה. וקדמונים גאונים אחזו שער זה. ולא ערער אדם עליו מעולם חוץ מר"י הזקן.

ואף מניה לא תותבן. אע"ג דאמר שיש לדחות דל"א אלא גבי צלף. הא לא חשו לה כל הפוסקים בכלל. גם הבאים אחריו וראו דבריו. אטו אדיחויא ליקו ולסמוך. ולא בציר מספקא הוי. לפום הכי ודאי שפיר סמכי כל הנהו רבוותא קמאי ובתראי. אהך כללא דכל המקל כו'. ואפילו התו' דבכל דוכתא ממשכי בתר דברי ר"י הזקן. שהוא הנקרא סתם ר"י בעל התו' כידוע. ומדבריו נתייסדו כל התו' בכלל. עם שמחבריהם שונים.

כולם תלמידיו ותלמידי תלמידיו היו. ששתו מימי בארו. לא ישנו אחר דברו. אך הפעם סרו מאחריו. לא שתו לב אפילו לזכור הדברים שאמרו תר"י בשמו. רק לקחו במושלם דעת הגאון ר"א משבחא. בלי הרהור שום גמגום ופקפוק בדבר. ומדסמכי עליה בדין נ"ר. ש"מ דס"ל כלל מוחלט ומוסכם הוא בכל מקום. ובכל ענין שנפל בו מחלוקת. בדיני חובת קרקע בח"ל. ואכתי אית לן למימר. דילמא ריה"ז גופיה בתר הכי הדר ביה. כדאשכחן טובא כה"ג בתלמודא. כמ"ש בר"פ הזהב רבי שנה בילדותו כך. ובזקנותו חזר בו. ובפא"צ לאורתא אמ"ר הכי. ובצפרא הדר ביה. ובהשולח הדר אוקי רבא אמורא עליה ודרש דברים שאמרתי בפניכם טעות הם בידי. ודכוותה בכמה דוכתי. והוא דבר ידוע. ומצוי לראשונים כמו לאחרונים. מקרה אחד הוא להם. בהשתנות הדעות ברוב ימים יודיעו חכמה.

ומי יגיד לנו ג"כ שאין מו"מ. בכלל מין של איסור. שהמתירו חושבו להיתר. ולפי תרוץ תו' דשבת. שלא באו להוציא מן הכלל. אלא דבר התלוי בזריעת שני מינין או שלשה כאחת. שאין ענין הספק נוגע בעצם גוף הצומח אלא במקרה חבור המינין יחד. בלי שום שינוי בעצמותם. משא"כ במבריך ומרכיב שנוגע בשינוי עצם האילן נושא הפרי. הא ודאי הוי טפי דומיא דמין של איסור שחושבו להיתר. שזה וזה שוין בהשתנות העצמים. לא במקרה טפל. בלתי נוגע להשתנות עצם מהות הדבר. כמדומני יודה בו מכ"ת על כרחו (שבודאי יש לו ידיעה והכרה בהגיון. החוקר בהבדל נושאים. שלא יעלו בערבוביא כדשאים) ויחזור בו ממ"ש שבזה לא הרווחנו כלום. אדרבה דתו' דשבת סיועא לדידן. ומ"ש על הש"ע שפסק להקל במו"מ מצד כל המקל כו'. ל"ל להסתפח בסברת ר"י שהיא כנגדו. אומר אני אין קץ לדבר. לדידי ניחא כמש"ל בראשונה. ולדידיה מה תהוי עלה. רבותא למדחפיה לרביה. יאמרו רבם דחפו.

ומש"ע אך מ"ש אח"ז מפסק הש"ע בנ"ר ודאי יש לשום לב עליו. כבר שמתי עיני ולבי עליו. מש"ע אנה מצאנו שהש"ע יסבור כדעת הטפל דזכר בשם י"א. וחזר להעמיס עלינו משא כללי ש"ע. באמת היו עלי לטורח נלאיתי נשוא. לבלות זמן בחקירת כללי הש"ע אין לנו כמש"ל. אף כי אינם לעזר ולא להועיל. יהא איך שיהא דעתו של בש"ע נוטה יותר אם לסתם שלו או לי"א. מ"מ ודאי רצה להודיענו בזה. שלא ראה כחו יפה. לדחות הדעה האחרונה מכל וכל. אלא אדרבה נתכוין בלי ספק לומר. הרוצה לסמוך להקל יבוא ויסמוך. שהרי יש לו אילן גדול להתלות בו ושכדאי לסמוך עליו. ושעכ"פ אין לתפוס הסומך עליו. שאם לא לתכלית זה נתכוין. למאי נ"מ טרח בכדי (אחר שכל עצמו של חבור ש"ע. לא בא אלא לפנות הדרך וליישר המסלה לפסק הלכה. להוציאנו מן

המבוכה) דלא דמי להההיא דתנן בבחירתא. למה נזכרו דברי היחיד בין המרובין לבטלה כו'. וק"ל. וזהו דרכו של רבי במשנה. בהבאת דברי יחיד ונקרא בשם. על מנת לבטלו. לא כן דרך הש"ע לגמרי. דלא אכפל לאשמועינן מאי דלא צריך ליה לפסק הלכה כלל. ואם מביא פעמים דברי היחיד ולא נראו בעיניו. דוחה אותם בפירוש (שהפוסקים לא באו לסתום אלא לפרש) משא"כ כשמביא דעה סתמית תחלה. ואחריה דעת י"א. ושתיק ליה. ודאי להכי אייתיה. למימרא דההיא דנסיב ברישא (עם שדעת רבים או גדולים נוטה אחריה. מ"מ שכנגדם חלוק או חולקים עליהם. ועדיין הדבר שקול) לא מוסכמת בהחלט. מעתה בין שתהא דעה ראשונה עיקר לבעל ש"ע. וגם דעתו נוטה אחריה. או יהא אחרון חביב אצלו. הכל אחד אצלנו ושוה בזה. מיהא איהו גופיה עכ"פ לא מפשט פשיטא ליה בודאי. ומידי ספקא לא נפקא. והדרן לכללין דכל המקל בארץ כו'.

ומש"ע וממה דקמן שבין כ"ר ובין נ"ר צריך פדיה בח"ל כו'. שאף לדר"כ הדין שפודין אותו בח"ל. ולמה חששנו לרבעי ולא נחוש על אכילת גוף פרי המורכב ע"כ. תחלה אני אומר. דלא דמי כלל ספק נדון דידן. לספקא דנ"ר. דהא בהדיא מפרש קרא כל עץ מאכל. וכתיב בתריה ובשנה הרביעית וגו'. א"כ מניין לנו להוציא שאר אילני מאכל מרבעי. מי כתיב כרם או גפן באורייתא גבי רבעי. לכן נראה דבא"י לית ביה ספקא. כי על כן לא מצינו בו מחלוקת מפורש במשנה ובברייתא. רק בגמרא מצינו חלוק לשון בגרסא בענין זה. וזה אינו מחייב להחליט שיסבור אדם לפטור כל אילן מאכל מרבעי. חוץ מן הגפן. יעוין ספרי לחם שמים (מ"ו פ"ז דפאה) שהכרעתי להשוות לשון התנא בכל מקום ששנה. בין כרם בין נטע בדין רבעי. הכל עולה בקנה אחד. ומה ששנה לפעמים כרם. לא למעוטי שאר אילני מאכל קאתי. כמדומה הוא דבר נכון (אף על פי שצ"ל סוגיא דרפכ"מ. וי"ל בדוחק) ובמשנה לחם עשיתי לו עוד סמוכות. מלשון חכמים גם ממקרא מפורש. הרי הבדל גדול בין הנושאים. המחייב לחוש לזה יותר מזה. כל עץ מאכל מבואר בכתוב. הברכת אילן אינו מפורשת. ולדברי ראב"י איננה בכלל נטיעה דקרא. ואמנם לא חששנו מצד הדין רק בכ"ר. אך בנ"ר מי לחשו שחשש לו אדם ממדת הדין (לא כן אהובי. כי ודאי שורת הדין אינה חוששת לו. מטעם מלכי הוראה כל גדולי עולם אנשי השם. שהסכימו דאינו נוהג בח"ל. מטעם כל המיקל כו'. שהחזיק בו הגאון הקדמון. וקיימוהו ואשרוהו תו' ורא"ש והרז"ה ורמב"ן ור"ן וכל הבאים אחריהם בכלל) רק על ההוספה לקדש עצמנו במותר. ולהחמיר בדבר שאין בו כי אם הפסד פרוטה. להפסד מועט לא חששו. משא"כ להפסד מרובה חששו חז"ל בכל מקום. זה פשוט וידוע. ולא

כמ"ש כ"ת בודאי אין טעם לומר כו'. לא חששו להפמ"ו. וכי נתנו דבריהם לשיעורין. שגם בפרי של מורכב לפעמים אין רק ש"פ ע"כ.

באמת תמה אני על פקח כמותו. יטפל בדברים כאלה הנאים לבעלי חילק ובילק דלא חשו לקמחייהו. הכי נעלם ממנו שחומרת הפדיון. מאחר שלעולם אין בה הפסד יותר מש"פ. ראוי הוא להחמיר בו לפנים משורת הדין. משום מהיות טוב. וישראל קדושים הם החמירו על עצמן. בכזה וכיוצא בו למחמיר שומעין. משא"כ במו"מ. שאם אתה אוסרו בפרי שאין בו רק ש"פ. צריך אתה להשוות בו המדה. ולאסור גם כל הכרם. שיש בו הפסד גדול ועצום. ולא ידענא מ"ק וכי נתנו דבריהם לשעורין. כלפי לייא. לדמכ"ת מוכרח שיתן הדברים לשעורין. לחלק במו"מ בין הפמ"ו להפמ"ר. לדברינו לא נתנו. ולא פלוג. במו"מ לעולם אין לנו להחמיר לאחרים עכ"פ. אפילו בפחות מש"פ. משום דמחזי כחוכא וטלולא. לאסור אכילה מועטת. ולהתיר אכילה גסה והנאה מרובה. על כן דברי כ"ת חסרי הבנה. מדויל ידיה משתלים. הלא דבר מבואר בעצמו שאין שומעין למחמיר. במקום שיש גדולי עולם מקילים. אף כי בהפסד מרובה. שאף צדיקים גמורים אינן יכולין לעמוד בו. ואפילו בכרמי גוים מ"מ הוא דבר שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בו. ולא נעלם ממנו שכמה פעמים מצינו שהקלו לצבור בדברים הצריכין להם. ואי אפשר להם מבלעדם. לכן ודאי אין נכון להורות בו איסור מוחלט. נגד שורת הדין הגמור המוסכם.

אכן מי שירצה להחמיר על עצמו גם בזו. מי ימחה בידו. בין בהפסד מועט בין במרובה. ודאי רשאי אדם לנהוג זו החומרא. ולית בה משום יוהרא. אמנם אפילו בנ"ר. מאן דלא חש לה מי מצינן מחינן בידיה. וכי אין כדאי הרמב"ם (ומשמא דגמרא ירו' אמרה) לסמוך עליו אפילו שלא בשעת הדחק. אף כי בכהאי מילתא דאפילו בסוריא פטר גם מכ"ר. עאכ"ו בח"ל ובנ"ר. זו אינה צריכה לפנים. שהיא חומרא יתרה בח"ל אפילו בכ"ר. אף כי בפדיון נ"ר. ולא ידעתי פשיטות הוראה בכך. אלא שכיון שהפסד שאינו ניכר הוא. נהגו להחמיר בו ממדה יתרה. כראוי לעם קדוש. אבל להורות כן בחזקת היד לעני. דחייש אף לפרוטה. אין לנו. וכ"ש בספק ערלה. שאין כחנו יפה לאסור בכח. אפילו בהפסד מועט. אצ"ל במרובה. זהו דבר ברור שאין לגמגם בו.

ומש"ע מה נעשה בדין נטוע לרבים כו'. בזה אני מודה דקשיין דרא"ש אהדדי. אם אמנם לא ננעלו שערי תרוצים אף בזו. דנראה לרא"ש. יחיד לגבי רבים כמאן דליתיה. ולא שבקינן ת"ק ועבדינן כיחידאה. אף בח"ל דהו"ל יחיד נגד רבים. ומו"מ שאני. דלא אשכחן סתם מתניתין דלא כראב"י בערלה. ומשו"ה בההיא קיי"ל כוותיה. ולא תנן בהדיא במתני' אחד המבריך כו'. גבי ערלה (ברייתא הוא בפ"ק דר"ה) רבי לא שנאה.

וראב"י משנתו קב ונקי. אע"ג דתנן נמי התם. הבריכה שנה אחר שנה ונפסקה מונה משעה שנפסקה. ממילא משמע דנהגא ערלה במבריך. היינו משום דקבעי לאשמועינן נמי באגב. מאימתי מונין להברכה. למאן דאית ליה הברכה כנטיעה. קמ"ל דמ"מ צריך לפלוגי בה בין נפסקה ללא נפסקה דלא ליתו למטעי ולמיחש בה כנטיעה בכל גוונא. להכי אצטריכא ליה אליבא דמ"ד אחד המבריך. דאפ"ה לא פסיקא מילתא. וכיון דלא מתניא גבי הלכתא פסיקתא ולא בפירוש אתמר אלא מכללא. לא סמכינן עלה. דתנא ברא הוא דתני לה. ותסברה הא מתרצתא היא. הא אייתי לה נמי תלמודא ירושלמאה (פ"ק דערלה) ואמר עלה לית כאן מרכיב. הא ודאי לאו מתקנתא היא אליבא דכ"ע. ולאו תרוצי מתרצת לה. אימא נמי לית כאן מבריך (שהרי אחים ורעים הם בכ"מ) ולא אתניא נמי אלא אליבא דמאן דמשווי הברכה והרכבה לנטיעה. נסיב לה נמי איידי דקבעי לאשמועין דינא דשלשים יום לפני ר"ה. דשוו כ"ע בהא. ובהכי ניחא לן למשכוני נפשין אדרא"ש. דלא תרמי דידיה אדידיה. אפילו אי ליהוי שינויא דחיקא. וכמדומה אם ימצוץ בה. ימצא טעם כעקר.

איברא בקושטא. לא צריכנא לעיולי פילא בקופא דמחטא. וכי נמי קשיין דרא"ש אהדדי. ולא משכחינן פירוקא מ"ט לא השוה מדותיו. הא ודאי אידך דמו"מ עדיפא. דאורי בה הלמ"ע ומעשה רב. ובנטוע לרבים נמי כיחידאה עבדינן. ונקטינן בהא כר"מ. דלטעמיה אזיל בכל המקל בארץ כו'. וכשטת כה"פ אנשי השם אשר מעולם. שנמנו וגמרו על הכלל הלז להחזיק בו בכל עוז. ולא השגיחו בדחיית ריה"ז ותר"י דשדי בה נרגא מאומדנא גרידא. וכיון דקמאי ובתראי (אף על גב דשמיע להו דר"י) לא חשו לה. אנן נמי לא נחוש. וזמנין טובא אמרינן סבר כוותיה בחדא ופליג עלה בחדא.

ומש"ע לחזק דבריו הראשונים דל"א כל המקל כו'. רק לפמ"ש דערלה בח"ל דרבנן וכנראה מהגמ' דברכות (וציין כ"ת לעיין ספ"י דלא ידענא ליה. וליתיה גבאי) וכ"מ מגמרא דשבת (אני לא ראיתי לזה שום משמעות. ולשון רש"י. שאינו של תורה. והיינו משום דספקה מותר) נגעו בקולא זו. ואני עניתי על זה. כיון דספק ערלה מותר. א"כ מאן דמקל לא גרע מספק. והתריס מכ"ת נגד זה משום דפשיטא ליה דהמקדש במו"מ דערלה. אפי' ספק קידושין אין כאן (מי לחשך לומר כן לערוך מערכה על הדרוש) חלילה. אלא כיון דספק ערלה הוא דהוי. אפי' בא"י הויא לה ספק מקודשת ובעיא גט. אצ"ל בח"ל. שאם קדש בערלה דמו"מ. דחוששין לקדושיו בלי ספק. וכי פשטה ידה וקבלה אח"כ קדושין גמורים מאחר. לדעת כ"ת לא בעיא גיטא מראשון. ונפל ברברבתא. שקרוב הדבר להרבות ממזרים בישראל ח"ו. כי בעיני הדבר פשוט בהפך. לא מבעיא דכה"ג ספק

קידושין ממש הוו. אלא קדושי ראשון עדיפי. מ"מ לא עבדינן בה עובדא. אלא אזלינן הכא. והכא לחומרא. גטא ודאי בעיא. אי מראשון אי משני והבא עליה אחר קדושי ראשון באשם תלוי קאי (למאן דלא בעי חתיכה משתי חתיכות) וכן הבא עליה אחר קדושי שני. אפילו גרשה ראשון אחר שקדשה שני. דוק ותשכח. ובניה מזה ומזה ספק ממזרים. כל זה פשוט ברור לענ"ד. מכאן נמצינו למדים. שמחומרא זו של מכ"ת. נפק מנה חורבא טובא. וכאותה שאמרו בירו' במ"א. לא ביש לי דאת אסר את המותר. אלא שסופך להתיר את האסור. וק"ו לדבר שבערוה והל"מ דין תורה גמור יש לו כו'.

וערך לפנינו דר"מ ומחלוקתו בענין זה. במ"כ מאריך טרחא במלאכה שא"צ לגופה של הלכה. את מי אין כמו אלה. תשב"ר יודעין דבר זה שלא בלבד הלכות קרבנות חטאות כו'. סמוכות על הל"מ. אלא גם מיתות ב"ד. כי שעורין חציצין ומחיצין הל"מ. ועל פיהם סוקלין כו'. ופשיטא שהולכין בספקן להחמיר. ומה הזקיקו לבקש עצות מרחוק (טרח טרייה לרישיה בסמג"א) וקרוב אליו הדבר. חזי מר מאי דקמן בסוגיא דקדושין. בשמעתא דערלה הלכה. כי אמרה ר"א משמיה דר"י דהל"מ היא. ואקשי ר"ז ממתני' דבח"ל יורד ולוקט. ואשתומם כשעא חדא. כלומר דאי איתא היכי מקלינן בספקה. לכן א"צ לכל הטורח הזה. דודאי דבר פשוט וידוע הוא. דדייניגן הל"מ כשל תורה. להחמיר בספקה בכל דוכתא. לבר מהך. דשני ליה ר"א לר"ז. אימא כך הלכה ודאה אסור ספקה מותר. והשתא הכי פשיטא נפל אזדא לה כל מ"ש כ"ת בזה. אע"פ שחזר לפקפק ולהטיל פגם בספק זה. שומע אין לו. אחר שנמנו עליו גדולי ישראל ועשאוהו כודאי היתר. מי יבוא אחריהם.

מצורף לזה עם שאינו מהצורך כלל. רק לרווחא דמילתא. מ"ש תו' בהערל לר"ל האידנא כלאי כרם וערלה בא"י נמי דרבנן נינהו. אע"ג דלא מיחוורא לי. וקהינא עלה בחי"ג ואכמ"ל.

ומש"ע וגם על הרא"ש והש"ע גופיה ק"ל מאחר שרי"ף ורמב"ם ס"ל דערלה בח"ל הל"מ איך נדין כדברי המקל נגד רבים כו'. הני מלי מרפסן אגרי. שאפילו צווח כל היום הל"מ. לית דמשגח. אחר שיצאה הלכה זו לדון בדבר חדש. להקל בספקה (כמדומה לא שת לבו כלל לעיין היטב בסוגיא שעסוק בה. דכולהו תנאי ואמוראי ל"ל הל"מ בערלה דח"ל. בר מריו"ח ואיהו וסתם משנה בלי חולק לא חשו לספקה כלל. דהיתר גמור הוא אליבא דכ"ע) וכבר השבנו על כל פקפוקיו בספק זה. הכל היום יחרוש וגו'. ואין כפילת הדברים מוסיפים כח וחזוק בענין. לא כחלומות שהולכין אחר הפה ועל השנות החלום. לא ימהר

למצוא מיצוי דין לעשותו פסק הלכה. ומה יוסיף ומה יתן לו הרמב"ם בזה וגם הוא סמך על הכלל דכל המקל. כמש"ל.

ומה שהוסיף עוד גמגום באמרו. ומה טעם יש בזה ואם משום שהיא חובת קרקע. א"כ גם חדש נתיר בח"ל. והכל מודים דאסור בח"ל ד"ת עכ"ד. ואינן אלא תימה. אדרבה ערלה חדוש הוא. שיצאה מן הכלל. שכל מצוה התלויה בארץ כו'. אע"ג דכתיב בה ביאה לארץ. לכן אינה אלא הלכה להחמיר. ונחלקו בה הרבה. והחליטו כולם ספקה להתר. אף לדברי המחמיר בה. ומה ענין חדש לערלה. היכן כתוב בו ביאה וישיבה (ממושבותיכם אפילו למ"ד אחר ירושה וישיבה. הא לא כתיב אלא גבי קרבן לחם) ולחם וקלי וכרמל ל"ת עד עצם היום. לא תלה אותו הכתוב בארץ כלל. אלא בעצם היום הזה ולפיכך גם קודם ירושה וישיבה היה נוהג. כדבר הכתוב (אע"ג דאיכא דיחויא בגמרא למ"ד) ועכ"ז גם חדש אינו נוהג בח"ל לד"ה. אלא אתיא כר"א כמ"ש הירו' בפשיטות. ולגמרא דידן איבעיא. אבל בדין הוא להחמיר בספקו יותר מבערלה. כמו שבארנו. זה ברור.

מש"ע להתנצל עמ"ש כ"ת בתחלה בדש"ע דמטעם בטול ברוב קאתי עלה. והשבתי אני על זה אי הכי (ר"ל אם כדברי כ"ת. דדין ערלה של תורה. ממש יש למו"מ גם בח"ל) מאי מהני רובא. בבציר ממאתים לא סגי ליה. ענה מכ"ת חזיתי לדעתיה דחושב שעורי דמוע דאורייתא. ועל זה הרבה בדברים ידועים. וחשדני במה שלא עלה ע"ד מעולם (אף אם בספר לח"ש פ"י דתרומות הבאתי ג"כ אסמכתא לשיעורי בטול איסורין) כך אני בעיניו. שיעלם ממני דבר. שתשב"ר יודעים אותו. תם אני. לא אדע מה הביאו לידי כך. אנכי לא באתי לידי מדה זו. אלא לפי שטתו ודעתו שנחקק במוחו דמיון כוזב. להשוות דין הל"מ זה לדין תורה ממש. כמו שכפל שנה ושלש בדבר זה. פעמים הרבה. ואינו זז מפיו. א"ה מניה וביה ליזיל ביה נרגא. דהא ערלה של תורה. ודאי לא בטלה ברובא. וכי מפני ששעור מאתים של סופרים. נקל בו בלי טעם. ומי ישמע לו לדבר הזה. לעקור ולבטל שעורי חכמים. לבטולי ערלה ברוב. אם לא שעל כרחו יודה. שערלה דח"ל אינה ד"ת ממש. ביחוד במו"מ. והוא מה שרצינו. ובהכרח יחזור בו. ויבטל רצונו החפשי. מפני רצון הפוסקים. ויחשבה בטלה מעיקרה. וכעין השגה זו תפס עלי עוד. ז"ל וכן בדין אין מבטלין איסור לכתחלה כו'. וכתב ר"מ דליתא כנודע.

כמדומה לי שאינו מעיין כלל בלשוני רק בהבטה בעלמא. וכי היכן ראה זה בלשוני. הלא כך אמרתי מה שהחליט שאין מבטלין איסור דרבנן. נמי ליתא לד"ה. וכך הוא האמת שאינו בהחלט אליבא דכ"ע. תנאי שקלת מעלמא. מי ליכא ראב"ד דס"ל שהוא דאורייתא. ולמה אייגע עצמי בהבאת דברים נודעים. הנה כמדומני כבר יצאתי ידי

חובתי. לחזור על הראשונות. ולעיין במתון. כאשר בקש ממני כ"ת. אע"פ שאין הזמן גורם. וכמעט לא היה לי פנאי אפילו לפתוח ספר במוכרח לענין. כ"ש לחפש ולשוטט בחבורים שונים בחפוש מחפוש. מה שאינו מדרכי. וכמעט נמנע הדבר בחקי. כי הסבות המתייצבות עלי היו כולנה לא יתנוני השב רוחי. לא ירפוני לבלוע רוקי. ומ"ש בזה. הרוב הוא ממה שחקוק בזכרוני. ולא יכולתי להאריך בדברים ידועים. להביא ראיות וציוני מ"מ על כל דבור ודבור אפילו רק מהתלמוד בלבד. עם באור המצטרף. אינו דבר אפשרי מצדי. ואם ככה הייתי עושה. אז ודאי היה קונטרס תשובתי זאת מתרחב והולך כמה ניירות. והזהירנו חז"ל לשנות דרך קצרה.

כללו של דבר. אני מכיר ערכי. ולא מצאתי כח. יפה לחלוק על הסכמת הש"ע אפילו להחמיר. עם שבכמה מקומות מחבורי לא הדרתי פני גדול ממני אלף מעלות. במקום שראיות מכריחות צווחות ונוצחות. אז ודאי אין משא פנים בתורה, ושמעתי מאמ"ה ז"ל בשם גדול הוא ב"ס חלקת מחוקק ז"ל. שאין אדם רשאי להורות. עד שיהא בכחו לעקור ולמחוק סעיף מן הש"ע. וימצא בספרינו ת"ל כזה כמה דברים שנפל בהם המשגה והשבוש בספר הש"ע. בלי שום ספק. אפי' בספר הקטן מגדל עז שלי הראיתי כאלה. מלבד אשר בכתובים אתי. והאחרונים הראו הדרך. שלא לישא פני הש"ע במקום הכרח עצום. ונודע מאמר הר"מ ז"ל שבענין ההוראה. אין אפי' כח הנביאים חזק יותר מן החכם. אלא הולכין אחר רוב מנין. או אחר כח הראיות לפי מראה עיני החכם. וכך היה מנהג חכמי הדורות אשר מעולם. אין משגיחין בכף מאזני הכרעת חבור קדמון או אחרון. במקום תשובות נצחות. אך ח"ו להקל בפסק הש"ע בדבר שאין בו הכרע ומכריח עצום ממנו. לא כמ"ש כ"ת. אחר שהעלה לשמים שיאו של ש"ע. לבלתי סור ממנו ימין ושמאל. בקש לעקור המוסכם בו. מבלי הכרח גמור. לא כן אנכי עמדי בין להקל בין להחמיר לא אטה ימין ושמאל. אם לא על צד ההכרח הגוזר. ומופת תורני החותך ועוזר. בגבורה של תורה אוזר. לא זולת כענין נ"ד. אע"פ שהמחמיר תבוא עליו ברכה. וגם כבר בא מעשה לידי. לפני איזה שנים שגדלו בגני פירות פערזך מארעלין וכדומה של ערלה. מנעתי עצמי וביתי מהם. חיי דמר עבידנא בהו עובדא. לאבדם ולהפסידם במעוך ודריסת רגלים. אך לא לקבוע הלכה לאחרים בכח. כאלו עלתה בידי בכח מתוך עיון הלכה. כאמור פעם ושתים. ומי איכא הוראה לאיסורא כה"ג. כך דעתי נוטה. וכבר שויתינן הך שמעתא כגדי מסנקן. וכ"ת יבחר לא אני קנקן ריקן. ושלומו יגדל כחפצו וחפצי בו אני הדל בדעת המוטרד בטרדות הנועדות עלי לא מאשרן ולא מפנקן תולעת יעב"ץ ס"ט.

סימן כא

אור ליום ו' ך"ו אב תקכ"ד לפ"ק ברלין:

שלמא רבה חינא וחסדא. לכבוד הרב הגאון המפורסם פ"ה נ"י ע"ה אור ישראל וקדושו כמהור"ר יעקב יצ"ו.

גי"ה הגיעתני ביום א' העבר וכו'. ובנדון התשובה בתחלה נסוגתי אחור מלהשיב כי התבוננתי כי היה לטורח על מעלת תורתו ואורייתא מרתחא ליה במילי דחדודי כאילו ח"ו כונתי להתוכח ולהפיל אמת ארצה או אולי עלה לפני מטתו שאון קמים המקטינים אודותי. ומגדילים חסרונותי. והשם יודע ועד כי כל מגמותי לשאוב מי האמת ממקור חכמתו ואני עסוק תמיד בכמו אלה ענינים. ואל מי מקדושים אפנה בדור יתום כזה לולי כבוד רוממותו אשר תורתו אומנותו ועוסק בלימוד לשמה כן אנכי עמדי השם יודע ועד כי זאת כל מגמתי והאמת אהוב מכל יקר שבעולם ובעבורו לא אהדר פני גדול לו יה' אלף פעמים כמוני כאשר כתב רום כ"ת. ונהנתי מאוד ואני באתי בדבריו ויואל נא ויאיר פני עיונו אלי אם יש עם כבודו פנאי והשקט מטרדות. ואני נכון להתרפק באהבתו תמיד ולהתעלס בשלומו. מנאי דש"ת הק' ישראל בע"מ נ"י בבית המדרש של הגבירים המפורסמים פה ברלין:

תשובה

ג' אלול תקכד"ל:

גי"ה ק' אתמול כו'. זולת אודות מגלה עפה ששלח לי עמדתי משתומם על המראה. כי ראיתי שנתפעל מאד מדברי. וחשדני במה שאין בי. האלקים לא מנה ולא מקצתה. חלילה חס לזרעא דאבא מלעסוק במעשה חדודים. ומדוע אריב עם אדם חנם. אשר לא גמלני רעה. אבל ידוע שזה טבעי להגיד לאדם ישרי. ואל אדם לא אכנה. ואם כגובה ארזים גבהו. כי לא ידעתי אכנה. אף לגדולים אלף פעמים ממני. לא אשא פנים בתורה. כאשר מעשיי בחבורי יוכיחו. על שגיאה. אני אומר יש כאן שגיאה. על העלמה. העלמה. על שבוש. שבוש. על שפת יתר. יתר. על דבר נכון וישר. אומר כפתור ופרח. אפילו יצא מפי קטן שבקטנים. ועל הפכו אומר. אל ירד בני עמו. סוף דבר כך הוא מנהגי מעודי. לא חשבתי שיקפיד אדם חכם ונבון על כזה וביוצא בו. הנאמר בתום וביושר לבב. ואם שגיתי אתי תלין משוגתי. ואקבל האמת ממי שאמרו. ה' יודע ועד כי בצדק כל אמרי פי. חלילה לי להתגדר בד"ת. כ"ש שלא לעסוק בה ע"מ לקנטר מנהג. כזה הוא הרחק כמטחוי קשת רמיה מאיש כמוני. כאשר כל יודעי חזו לי. אף אם שונאי חנם הוציאו עלי דבה רעה כזו. באמרם שאני חולק גם על הקדמונים. וחשבו בזה לגהות ממנו מזור. לאשר

אין דן דינו למזור. ואינני מכחישם. אבל קורא אני אליהם. שלשה אמרו אמת. ואבדו מן העולם. לכן אינני חושש מהם ומהמהם. אכן מחויב אני להוציאמדעתו שלא יכשל בחשד חנם. אדרבה התפארתי בכתביו. והיו בידי לכסות עינים נגד המקטרגים עליו. ולקהות שניהם באמור אליהם ראו זקן רגיל. ועסוק בעיון ת"ת ומדקדק במצות. כזאת וכזאת היו דברי למלעיזים עליו. מה שהיה צר לי לשמוע. כי זונות מפרכסות זא"א. עם שדבריו המכופלים. ושונה בדבר אחד פעמים הרבה. להעמיד דעתו בכח. באמת היו עלי לטורח. כי לא נסיתי באלה. ואני רגיל לשנות דרך קצרה. ישמע חכם ויוסף לקח. ואין קץ לכל הדברים העולים על הרוח. על כן אקוה לא תהא זאת לו לפוקה. כי אני לשלום. ויהא רעוא דלתכיל האי חזרה לעלמא. והנני מוכן לטובתו בכל עת ועונה. יעב"ץ.

עתה אשים פני פנאי שלי (כאשר תשיג ידי) לתת מבוקשו גם הפעם. לעיין באשר הציג לפני בשלישית עכשיו הקיפנו. תשובות חבילות חבילות. באמת נלאיתי הכיל עול העתקתן. להשיב על כל קוץ וקוץ תלי תלין. הלהוכח יחשוב מלין. ולמה זה הבל איגע. ואם נייגע עצמנו בכאלה. יעבור הזמן לשוא ולריק ניגע. לשוא צרף צרוף ורעי הדמיון המושרש לא נתקו וראוי לחמול מהטריד עוד מי ששמהו דמיונו כאריה למפגע. ובזה האופן לא יבוא המעיין עד תכונתו דבר אחד לא ישלים ולקצהו לא יגע. אף כי אצל איש כמוני הזמן יקר מאד והטרדות המתקוממות לא אוכל לכלותם כרגע. וקביעות העתים גם המה מבקשים תפקידם צועקים אלי לאמר עונתם לא יגרע. ורז"ל זרקו מרה במטריח יותר מדאי גערו במדבר שפת יתר. והוציאוהו בלשונות מרים. כמו תרדא קבסתן טרודא הוא דין. לית דין צבי למילף. לעכר מוחך. (גם לפעמים מביישים במעשה רב בפועל ממש. כגון שקל קלא פתק ביה) וכדומה לזה הרבה (עיין בליקוטי) נחשב בעיניהם כמשתגע. אבל חלילה לי מאלה קשות. מכירני ערכי המך לא באתי עליו בשתי תשובותי הראשונות. כי אם בדברים המתיישבים על הלב הנשמעים לחכמים בנחת. כאשר עיני כל תחזינה מישרים. לא הלאיתיו בדבור ולא הוגעתיו במלה. יענה בי. אך שאון גלי הנצוח אשביח והמיית ים הוכוח אנכי רוגע. אמנם צריך לחוס על אבוד נמצא יקר פסידא דלא הדר וכליון כחות ופזור ממון. עם כל זה בפחי נפש לא אוציאנו. ריקם לא אשיבנו. אפס בקצרה ריש מלין אומר. ואקוה הפעם יודה על האמת ולא יתעקש עוד. ואם בכל זאת עודנו לא ישוב ממקומו לא ימיש. להתעצם בטענות ותואנות ישים פניו כחלמיש. הריני פטור ממנו. אין עוד אחריותו עלינו. ואבליע דבריו המכופלים והמשולשים האלה. תוך לשוני. לא אשנה פרק זה כפול. כמו שעשיתי באגרות הראשונות. שקבעתים הנה בדפוס בשלמותם. אח"כ עברתי עליהם. להשיב על כל פרט ופרט במאריך טרחא

והוצאה יתרה. ולא חששתי להפ"מ. להציג הדברים כהוייתן. למען הראות שלא נפקד ממכתבו כל מאומה (וכה עשיתי גם במכתב תשובתי. להציגן כהוייתן השלוח אליו אפילו עם דלוג הסופר) ועל קטרו תסובינה גלגלי תשובותי. דבר דבור על אפניו: אך עתה הלאני. ואסתפק במועט המחזיק את המרובה. אתפוס רק ראשי פרקים מלשון הכתב השלישי הלז. עם תיבת כו' בצדו. שכבר הכל נשמע מכלל הראשונות (המוצגות הנה בדפוס) ובודאי השאיר כ"ת גם טופס כתבו זה כולו בידו מתוכו יראה שהכל כלול כאן בלשון קצר. אף אם הוא האריך מאד בשפת יתר כמנהגו. **הנה** תחלה נאמר באגרתו הלזו בזה"ל **פתח** דבריו האירו לקיים דהש"ע כתב דרך זו ואצ"ל זו כו'. והרחיב כ"ת עלי בפיו. חזר לחזק דבריו הראשונים בענין כללי הש"ע. **במ"כ** נתבלבל להביא ראיה מבעלי כללים מחודשים ה"ע וכריתות. אשר לא ידעו את יוסף. ולא הכירו ש"ע ודרכיו.

כ"ע ומש"ע לא נתן עיניו ולבו להבין לשוני כו'. סוגיא ידועה כו'. והשיב כ"ת וז"ל הפליג רוממותו כו'. העתיר עלי דבריו עד שאמר לזאת יחשוב גדול כמוהו כו'. ואיך אצא לדבר לפני כבודו אשר כל דרכי דבור גלויות לפניו כו'. הלא אם נחפש בנרות לא נמצא כיוצא בזו בש"ס וספרי הסוגיות שיתרץ הש"ס טעם פרטי ויעזוב הכללי העודף כו'.

התחיל בכאן לדבר כמו הגיוני. באין מבין ענין אמתלא שלו. ברבוי דברים אשר לא יועילו לענין. חוץ לדרך בעלי חכמת הדבור. בשגם עינים לו מש"ל בתשובתי השנייה. שסוגיא זו הנמצאת בתלמוד שגורה מאד בפי התו'. דוק ותשכח טובא. דמתרצי דקמשני תלמודא שינויא רויחא. במקום שהיה יכול לתרץ באופן אחר. ולהשמיענו חדוש ורבותא. ודבר ידוע הוא מאד. גם בקריאת שמות כללי ופרטי כמו הגיוני. נראה כאילו הוחלפו לו. ונתבלבלו אצלו. כי ידוע הוא לבעלי הגיון. שהדבר הפשוט ומוסכם מכל צד. הוא נחשב כללי ועודף בכחו (שמו אצל בעלי תלמוד מוכיח עליו. כי על כן דעדיפא קרו ליה) והחידוש הבלתי מפורסם. ולא כולל הדעות כראשון. ההוא יקרא פרטי בערכו. בערך קדימת יסודות ראשונות לשניות. מחמת כוללותם. כן הוא זה.

כ"ע ובמ"ש לתרץ דתר"י ע"פ תרוץ תו' שלא שאלו כשותא אלא אם עשה כדין הזריעה כו'. כלפי לאיי אדרבה אם עשו כדין כלאים. אין כאן רק ספק אחד דכל המיקל. ואולי הסופר טעה בהעתיקו וכך צ"ל אם עשה שלא כדין כו'. **לזה** אני אומר יישר ויפה הרגיש. בודאי יש כאן דילוג. וכך צ"ל אחר תיבת ניחא. ותלמודא כי מקשי לשלח להו כר"ט. אימא הכי קמקשי. מ"ט שלח להו כשותא בכרמא עירובא סתמא. בכל גונא משמע. אמאי לא שביק להו צד התר בכשותא מיהא. כדרי"א. עד דאיכא ג' מיני בהדדי (אע"ג

דבעלמא לא ס"ל כרי"א) והא קיי"ל כדברי המקל בח"ל. בתרי קולי מיהת. ואיהו לא שייר בקולא ולא מדי. וק"ל שזה התקון מוכרח. ונשמט מן הסופר אגב שטפיה.

איברא ודאי. לא לקושטא דמילתא אמינא לה. אלא להשקיט התלונה מעל תר"י. עשיתי עצמי כמיישב הקושיא בשלש דרכים שונים. ולעשות נ"ר לכ"ת. להחזיק דרכו לכאורה. עשיתי עצמי כמלמד זכות ומסייע. וברם במסקנא דחיתי כל זה והדרנא בי כמסייע שאין בו ממש ולא היה לו להנדס בכך.

כ"ע ומה שהאריך רום כבודו בנדון הכשות אי הוי פרי האטד או הוא זה שלועזין האפפי"ן. וחזיתא לדעתיה דלא מין ירק הוא. ולא רש"י כתב להדיא מהו אי הוי מין ירק וכלאים בכרם. ותמיה לי וכי איכא מ"ד דכשות פרי הוא כו'. **הנה** מתחלה שקר ענה בי. כאילו החלטתי דלא מין ירק הוא. הלא ההפך מבואר בתשובתי אלא ספיקא הוי. וכלשון רש"י ג"כ. מי העור ועינים יש. שלא יראה זה. ולבבו לא יבין לשוני הברור. ובסוף נכשל בלשונו. כמי שאינו יודע ד"ע. באמרו כמתמיה מי איכא מ"ד כשות פרי. וראוי שישתומם על עצמו. איך א"כ אפשר להיות ברכתו בפה"א. אי לאו פרי הוא והא רב הוא דאמר מברכין עליו בפה"א. וכן ינוקא דב"ר משמיה דרביה. ובהכי סלקא שמעתא התם דהאי גמר פירא הוא. באמת לא ידעתי מה היה לו כשכתב דבריו הללו על פי אותה סוגיא (אחר שמראה מקום הייתי לו) והאריך לשון באמרו עוד. הלא בעירובין מבואר דכשות אינו רק כמו פיטרא הגדל על גוף העץ. ופירש"י שם שהכשות גדל בהזמי. ואין לו שורש בקרקע והוא כמו פיטרא אפומא דחצבא דרפש"ש (שהראיתיו לו ג"כ) דאמר התם דהעוקרו חייב משום עוקר דבר מגדולו. כמו דלדל עובר שבמעי אמו (ולא משום תולש) ופירשו שם שהכשות גדל מריח הקרקע כו' (ואם קוצצין ההזמי מת) והנה שם בגמרא מבואר שהכשות אינו פרי רק צמח היוצא על העץ שמהזמי כמו הפיטרא העולה על שפת הדלי. ולכך אין בו משום תולש. רק משום עוקר דבר מגדולו. וכ"כ רמב"ם בפ"ח מה"ש. ובודאי דהוי מין ירק דאינו פרי כלל כו'. ואילו היה מין פרי אטד או האפפי"ן. פשיטא דהוי חייב משום תולש. ואפי' כמהין ופטריות הגדלים מן הקרקע חייב משו' תולש דע"כ ל"א רק פיטרא. ובפא"ט נמי אמרו ככשותא כביעתא כמוריקא טרפה. ופירש"י ג"כ כשותא הומלון. הרי שהוא ירוק כביצה ועכ"פ הסוגיא דש"ס מוכחת דאינו פרי כלל. רק צמח יוצא על העץ והוא מין ירק בלי ספק. והוא אינו נמצא במדינותינו. ואמטו להכי לא זכרו הטור והש"ע לענין ברכה. עכ"ד היגעים. והטריחני להעתיקם כהוייתם. להראותו שלא נשתנה כתב הנשתוון כל עקר. ויראה שכפל שנה ושלש בחטאו (נכשל בעיונו מרוב חשקו להשיג גבולי. ולתפשני על שלא יכולתי להסכים עמו. לחלוק על

הקדמונים. היא היתה לו. שנפל ברשת זו טמן לו) לומר שהוא דבר מבואר שהכשות אינו פרי כו'. וההפך מבואר לעין השמש. ומה ענין כמהין ופטריות דודאי מאוירא קרבו בכל גוונא:

ובכל מקום שהם גדלים. בין אחצבא בין אארעא (הילכך בכדי טרח בהא נמי) ולפיכך ברכתן לעולם אינה אלא שהכל. משא"כ בכשות. שברכתו בורא פרי האדמה. ולא נעלם ממני מה שהטעה אותו. הוא מה שראה בפרש"י בפש"ש. על דתלש כשותא דחייב משום עוקר דבר מגדולו כדאמרינן בעלמא מאוירא קרבי. ולא חלי ולא מרגיש. דאגב שטפיה אתיא ליה לרש"י: דלא קבעי התם אלא לפרושי. הא דאצטריך לאשמעינן כי הא. דתולש כשות חייב. דהא ודאי פירא נמי הוי. אלא משום דבעלמא (היינו בפכ"מ) ס"ד דמאוירא קרבי וזה מחמת שמתמר ועולה כמש"ל. וההזמי שממנו יונק קצר הוא. נראה הכשות כגדל באויר. אבל באמת יונק הוא מן הקרקע ע"י אביו. עץ ההזמי שבו גדל. וכדחזינן דכי קטלינן להזמתא מייתא כשותא. ומה זה ענין לכמהין ופטריות. שאין יניקתם (בשום מקום שגדלין בו) אלא מן האויר. וליכא מ"ד שיברכו עליהן בפה"א. והכשות נזרע כדמוכח בהדיא בגמרא דחולין דאייתינן לעיל. ופטריות אינו נזרעין. לכן רחוקים הם מזה בענין יניקתם (ולא דק רש"י במאי דלא הוה צריך ליה) אע"פ ששוים הם במה שיש להם דין עוקר דבר מגדולו. גם מאי נ"מ אם חייב משום תולש. או משום עוקר דבר מגדולו. הלא הכל אחד. עוקר דבר מגדולו אינו חייב אלא משום תולש. והיינו הך. ולמה ליה כולי האי דטרח במילי דלא מהנו ליה מידי. מה יתן או מה יוסיף כל המו"מ הבטל הזה בענין שאנו בו. עד שהפריז על המדה בשפת יתר לומר דסוגיא דש"ש מוכחת כן. **אבל** ידים מוכיחות הן שלא עיין בסוגיא דשמעתא. ולא קאי אמסקנא דהתם והכא. אלא כדניים ושכיב. וכך היא הוכחתו מן הכשותא דפא"ט. שכתב הרי שהוא ירוק כביצה. במ"כ שפט כסומא על הגוונים. הלא פירש"י בהדיא על ככשותא כביעתא כו'. כולן מין ירוק. אלא שמשונה זה מזה. וזה מוכרח. שלא מנו חכמים את אלו כמו פטמים ד"א ב"פ. אטו כי רוכלא ליזיל ולחשוב כל הני דשוו להדדי לפי הבנתו. הא חוכא ודאי. אלא או קתני. כי מראות ירוק רבים הם. ירוק ככרתי (גרי"ן בל"א) ירוק כחלמון ביצה (גע"ל חלוש) ירוק כווריקא (געל חזק) ככוחלא (בלוי"א) והן צבעים שונים. נקראים ירוקים בסוג. וככה הכשות דומה ודאי קרוב לגוון ירוק בלויא. כמראה פריו. וכנראה שגם בזה מצא מקום לטעות בש"ך. ול"ד כולי האי. אך לא עלה על דעתו שמראה כשות זהו כביעתא. זה שבוש עצום. וכל זה העקשות למה. ומה יושיענו זה להוכיח ממנו. שאינו אלא צמח שאינו נמצא במדינות הללו. ושמפני כך לא זכרוהו הטור וש"ע לענין

ברכה. ועדיין יקשה עליהם מה חטא להם שהשמיטוהו. ולא העלוהו על שפתם בדיני הברכה. מאי בצירותיה מחזיז ושחת. דלא ידענא להו לגמרי. ולא שכיחי גבן כלל. וכן בני אסא ואחריני דמדכרי להו. וכשות נודע מאז בתלמוד. ויהא מה שיהא מצוי הוא ודאי בא"י ובמדינות המזרחיות. שהן מקומות אשר גר שם בש"ע. בדין היה שלא יעדר זכרו. אם לא שכחה היתה לפניו. אבל אין ספק שהכשות הידוע בתלמוד הוא מצוי בכ"מ והוא השגור בפינו לתרגמו בלעז אשכנזי האפפי"ן כדמוכח בהדיא בפא"מ שהיו מטילין אותו לשכר כמו שעושין במדינות הללו שמשתמשין בו בעשיית משקה שכר שעורים כמוהם. וכן זכרו שם מרורא דכשותא כמו שאנו מרגישין בטעם מרירותו (וכדאמינא לעיל בתשובתי) אף בתוך משקה השכר והוא שמועיל לו לחזקו ולקיימו ולהיטיב טעמו. הרי בודאי הוא הכשות המצוי גם אצלנו. ודי בכך לבלתי מתעקש. ואודיע עוד כי חקרתי אצל איש צרפתי. איך נקראים האפפי"ן בלשון צרפת (שהוא לשון לעז דרש"י) ואמר לי שמו אומלון. ממש כמ"ש רש"י על כשות בכל מקום שנזכר שמו בתלמוד. הנה ברור שהוא כן:

וכיון שנפל בנינו הטפל. מעתה כלה כענן הנמשך ממנו. ואשר חשב להוליד מן הקודם ואמר בזה"ל ומאחר דהוי מין ירק (איך ובמה נתגלה לו זה) ודאי דהוי כלאים דאורייתא לכ"ע דל"א קנבוס ולוף רק בזרעים לא בירק כו'. **אנא** אף בעניותי לא אכלי ירקא. וכל ירק מוריק. והאכלו קודם ד"ש (עד שלא סעד ונתיישבה דעתו) אסור לספר הימנו. וכל מיני כשות שרו אף בשבת. אע"ג דרפואה הוא. ומאין הרגלים לומר שאינו ממין הזרעים. וכבר הוגיענו בדבריו יותר מדאי.

במש"ע עלי כאילו הסיבותי מ"ש על תר"י מחמת מ"ש ב"ס מ"מ. **העבודה** אין לי סמ"מ ולא ידעתי מ"ש בענין זה. לכן לא אטריח עצמי בכך. וכן לא אטפל עצמי עוד. במה שחזר לחמם תבשיל שעברה צורתו. בדקדוקיו בלשונות תו' ורא"ש ורמזים בדין זה. שכבר ערך אותם זה שלש פעמים. ובחלה נפשי בהם. לא חדש כ"ת אלא כפל דברים בעלמא. **ובמה** שכתבתי מי יגיד לנו שאין מו"מ בכלל המין של איסור כו'. כבר קרב להטות שכמו לסבול עול מדת חכם מודה על האמת.

שוב חזר להביא מ"ש בתחלה בענין מנהג הש"ע שהדעה הראשונה היא עיקרית. ואני מאנתי להחליט את זאת. כתב בזה"ל ובנדון אם דעת סתמית שבש"ע עקרית. ורוממותו דוחה סוגיא זו. כבר מלתי אמורה וכל המחברים הכי ס"ל. **אני** לא בדקתי אחר המחברים ההם ובאמת אינני משגיח יהא מי שיהא האומר כן. לא צייתנא ליה. לרווחא דמילתא אייתי ליה ראיה לסתור. מדברי הרב"י עצמו בא"ח (סקס"ח) בדין עסה שסופה סופגנין.

כתב וז"ל והרא"ש כתב דר"ת ודר"ש. ולא הכריע אלא מדהביא דר"ש באחרונה משמע כוותיה ס"ל. וכ"ד רבינו בטי"ד כמסקנת הרא"ש כדעת הר"ש. וכהנה רבות עמו בב"י. הרי שדרך זו היא דרך נוחה ורצויה. לא לבד לפוסקים קדמונים (וגם ביד קדמוני קדמונים כמו רי"ף וריצ"ג הוא כלל תפוס מן הגאונים. בכל תרי לישני דגמרא. ואיכא דאמרי. לפסוק הלכה כלישנא בתרא. כמ"ש הרא"ש בשמם בר"ה ובקמא. אע"פ שלדברי ריב"א איכא דאמרי טפל הוא ללישנא קמא. ולדר"ת הולכין בו אחר המקל בד"ס. כמש תו' בע"א) כי גם הב"י בעל ש"ע בחר בה. הוא עושה וכוננה. והיא עד"ש בגמרא ומשנה לא זזה ממקומה (שבועות דד"א) מעקרא סבר ר' לאו שאין בו מעשה לוקין עליו וסתמה. והדר סבר אין לוקין כו'. ע"פ רש"י דמסיים בה והמשכיל יבין שהאחרונה עיקר. א"כ מה לנו להתחכם יותר. אחר שאנו רואים שהיא דרך כבושה למחבר זה עצמו. אבוב לחרי זמר. וכהנה רבות עמו בספרי הארבע טורים. וכל זה אני אומר לשופרא דמילתא ולהתלמד במ"א. שלא להתפתות בכללים מבודים כאלה. לא שאנו צריכים לכך. שכבר אמרתי אע"פ שדעה ראשונה תהא עקרית לבש"ע. אכן לא אכפת לן בה לפסק דדינא. כמו שכבר נאמר ונשנה פעמיים. ויש בו די למבין מדעתו. דעכ"פ מידי ספקא לא נפקא. ועכ"ז לא עזב כ"ת מלחזור ולפקפק. על מ"ש אני והדרין לכללין כו'. ענה ואמר איני מבין כלל. דמאחר שהש"ע נסתפק אם יבוא ויסמוך. ולא רצה להחליט. אנו מנין לנו לסמוך ע"ז. **כמדומני** לשון תשובתי הקודמת יש בו די והותר. להורות בבירור על המכוון כמטרה לחץ ברור. דהש"ע רצה רק להודיע הספק שיש בדין זה. ומה אוסיף עוד. אם אין כ"ת רוצה להבין. ומה דבר קשה הבנה יש כאן אף למתחיל. כ"ש לזקן ורגיל. אולי הוקשה לו להכניס פלוגתא דרבוותא בגדר ספק. צא ולמד מדת"ה (הביאם הב"י בא"ח סק"ס) דפשיטא ליה דהוי ספק גמור ודכוותה טובא.

מש"ע לתפוס עלי במ"ש בענין כ"ר ונ"ר שלא נמצא מחלוקת מפורש כו'. וכתב כ"ת תמיה לי הלא רפ"מ מייתי ברייתא דר"א. נאמר כאן והאריך גם בזו.

והתמיהא תשוב אל חיקו. מאחר שאני הבאתיה. ההיא דרפכ"מ. א"כ למה זה בעלילה בא אלי משלי. הלא כה אמרתי שבספר לח"ש ובמהדורא כתבתי להשוות לשון התנא בכ"מ שהכל עולה בקנה בינה אחד. ועשיתי לו שמירה מסתירה. ואע"פ שהוא דבר נאה וישר יע"ש. מ"מ לא הוניתי עצמי ולא נמנעתי ג"כ מלהודיע שאינו נמלט מדוחק בסוגיא דפכ"מ. גנאי ביה קדמתי לאמרו והוא כתוב בצדו. חשבתי לחכימא ברמיזא. א"כ עד מתי מכביד עליו לחפש בחורים וסדקים אחר סופי תאונים הלאת ופקפוקים ריקים. דבטלי ממילא ומעצמם נמקים.

כ"ע ומ"ש מי לחשו דנ"ר מצד הדין רק מצד הוספה כו'. תמיה לי א"כ למה נחלקו אמוראי ופוסקים אם נוהג בח"ל. והרי מזמן החורבן פדיונו בפרוטה כו'. ואם המתירים לא חששו לקדש עצמם והלכה כדברי המקל הב"י מנין לו להוסיף קדושה. **תמיה** אני אם לא היה הלל הזקן כועס על דברים כאלה. שאינם אלא לקנטר. וכנראה אינו רוצה רק לייגע אותי. כדי שאשתוק ואשים יד לפה (ותהא שתיקה כהודאה. בעיני המעין התם. לא יחשוב דלא חש להשיב) וכמו שבאמת כבר נואשתי מלהשיב על כל דבריו. שאין קץ להם. ומי יעצור כח להשיב על כל העולה על הרוח. אלא שלשתוק מכל וכל א"א ג"כ. פן יתפאר עלי שלא מצאתי מענה. אבל הוא דומה בזה. כאילו לא ראה מאורות התלמוד מימיו. וכי בשביל קלות הפדיון. לא יודיעונו שורש דבר של נ"ר. אם נוהג אם לא. אם כך הוא חושב. חלק רב מהתלמוד היה אפשר להיות בלתו. וסדר קדשים לא לתני. וטהרות לגמרי לא היה צריך רבי לשנותם. לנו. ואף רובו של סדר זרעים אינו צריך לנו עתה. אף כי בח"ל. וכן הרבה הלכות ומחלוקות גדולות וסוגיות עמוקות שאינם צריכים לנו היו לבטלה. ומסתלקים מן התלמוד חלילה. וה' חפץ להגדיל תורה. כידוע לדרדקי דבי רב. **ומה** שחשב שהב"י הטיל חומרא של פדיון זה אף בח"ל. אף זו מן הטעות. ולא עלתה על דעתו. כי מ"ש בתחלה והאידנא כו'. פודין אותו כו'. האי תנא בא"י קאי. אהכי סתמא תני מעקרא. והדר אייתי דינא דח"ל. ונסיב ברישא דעת רמב"ם. דבח"ל אינו נוהג רבעי ומותר בלי פדיון. שהיא עיקרית לדידיה. ולא זכר בה אפילו חומרת ההתקדש אף במותר אע"פ שהוא דבר מועט. אלא פסיק ותני מותר בלי פדיון. ואף למאי דסבר דעה ראשונה דלעיל עקרית ה"נ הא מיהא ודאי אינה אלא תוספת קדושה. כיון דרמב"ם מתיר לגמרי. והגאונים שהחמירו בו ל"א אלא בכ"ר. וכמו שהכריע בהגה. אי הכי. מסתייה לאחמורי בכ"ר. בנ"ר מי שמעה לה. מאין הרגלים להחמיר בכך. נגד כל גדולי עולם להגדיש המדה. ומנין לו לומר בפשיטות כל כך שפשטה הוראה בזה. ואף את"ל מהיות טוב גם בכאן. תינח למאן דאפשר ליה. **מעתה** יטול מה שחדש.

כ"ע ועוד הרי ידוע שהפסד מרובה וכבוד שוי"ט שוים. ואף התירו משום כבוד שבת הכי נאמר שמי שי"ל נ"ר בח"ל. וצריך להם בשבת ואינו יכול לפדותם. שאוכל אותם בלא פדיון. **הרי** הוא עושה מערכה על הדרוש. אדרבה כך נאמר לו בודאי. מאחר שהחלטנו שאינו אלא חומרא בעלמא. והלא גדולה מזו. אפי' איסורין התירו משום כבוד שבת. כמו שנתפרסמה ראיה זו על ידי בשכבר בשי"ע (סימן קל"ג) ויע"ש כמה ראיות כיוצא בה. אצ"ל שנתיר בו מה שמותר מן הדין אצל גדולי הפסוקים. אבל שלא מדוחק. כבר אמרתי אפשר שראוי להחמיר בו כמו כן. לפדות בש"פ. משום מהיות טוב. דאף במילי

דרבנן אמרינן הכי. דכוותה אע"ג דתנן התם כל ספק בטהרת ידים טהור. כתב הראב"ד. דכי שכיחי ליה מיא. אמרינן ליה קום ורחוץ. איברא הא קילא טפי מכמה אנפי.

כ"ע ועוד הרי גוף החילוק שחלקו הפוסקים בין הפמ"ר למועט מה"ק דפסחים כו'. ומעולם לא נשמע שקבלו דין הפמ"ו רק עד פרוטה (מי אמר כן דווקא) רק לפי מה שהוא עשיר או עני ודין פרוטה מאין לנו. וא"כ הלא בכ"מ הנדון כך כמו בנצוק כו'. וכן בשבירת עצם במקום שאם נחתך טרפה אוסרין בתרנגולת קטנה ומתירין בגדולה וכדומה לזה. והרי מתירין אכילה מרובה ואוסרין המועטת. ואילו מחזי זה כחוכא וטלולא. לא פסק חוכא מפומא דאנשי במעשים בכל יום. וא"כ אלו היה היתר יין מו"מ מצד שהיא הפמ"ר. א"כ בהפמ"ו למה נתיר. ומי שמע מעולם שמפני שנמצא לפעמים הפמ"ר השוו המדה להתיר אף במועט. ומאחר שהתיר הש"ע מו"מ וכי לשיעורין נתן דבריו. הרי התיר בכל אופנים ושפתי ברור מללו. וכי נתנו דברי הש"ע לשיעורין. כי לא עלתה ע"ד שנאמר משום ל"פ התירו בכל אופנים וכ"ה וכו'. ועכ"ז אני קורא עליהם נאמנים פצעי אוהב. והאמת אהוב כו'. עכ"ד בלי שום שינוי. רק השמטתי דברים מיותרים. **והנני** רואה אותו כשמח לע"ט ושש בגוונים שלו והנחתי לו לשמוח עדי רגע. לשחוק אמרתי מהולל. ולשמחה מה זו עושה. כי שב לדרכו לתפוס משלי על שלי הלא כה דברי שלהפמ"ו חששו א"כ לא נעלם כל זה ממני בטעם שאמרתי דבר זה. ואם לא גברא רבא אנא לא תחוכו עלי. כי אמנם לא תוהו דברתי ולא שקר מלי. רק כ"ת בעקיפין בא גם בזאת. או לא טרח להבין ולעמוד על דעתי. הלא כך נתגלגלו הדברים. כ"ת רצה לאסור מו"מ גם בח"ל לגמרי. ואנכי דרכתי בדרך אמת של הקודמים שמידי ספק לא יצאנו והלכה כדברי המקל עכ"פ. וכ"ת התעצם בדמיונו והוסיף עתה לתמוה למה חשש הב"י לפדות נ"ר. ולא בערלה של מו"מ. שלא החמיר בו כלל אפילו בפרי שאינו אלא ש"פ. ולזה עניתי שאין הנושאים דומים ובדין הוא להחמיר בפדיון. ובכ"ר דוקא (ואף זה אינו מוכרח כמש"ל) אבל בנ"ר ובח"ל. ליכא דסליק אדעתיה חומרא כי האי. אפי' בודאי נ"ר. כ"ש בספקו. דהיינו מו"מ. שהונח בספק. מעתה יעברו דבריו עוד לפני כבני מרון. להשיב על ראשון ראשון. ועל אחרון אחרון. ואם יעיין היטב. יראה בודאי כי משגה הוא. מה שחשב למוחלט שפשטה הוראה להצריך פדיון לרבעי דח"ל. אף כי בנטע. ומכ"ש בספקו. שכל זה שלא כהלכה. והתולדה שהמשיך מהנחתו הכוזבת. להחמיר לאסור בלי פדיון. אפי' בשוי"ט שא"א לפדותו (וכן עני שאין לו פרוטה) הוא כמו כן שבוש מוחלט ומה שמטריד עצמו לחשוב עלי שאינני מחמיר בכך. רק בש"פ דווקא. לא כן הוא (והטריח עצמו בסתירת זה לשוא) אלא אפילו היה יותר. אולי היינו ג"כ

מחמירים (למאן דאפשר לקיים מהיות טוב) רק משום דבפרוטה עסקינן בפדיון. נקטינן ליה. וה"ה ליותר. וזה דווקא במקום ובאדם שראוי להחמיר להתקדש במותר. דהיינו בעשיר ובא"י. או בכרם ובח"ל. משא"כ בנדון שלו בנטע דח"ל וגם במו"מ. אף החסיד שבחסידים לא ראיתי שיצטרך להעמיס על עצמו חומרא זו אפי' בפדיון דפרוטה. ואצ"ל שאין מקום להחמיר בשעה ובאדם שאי אפשר לקיים הפדיון. (ועמ"ש במנחת פתים פ"ג דתרומות). שהמחמיר בזה. אינו אלא מן המתמיהין ובלא"ה בחושך הולך למעבד כחומרי דמר ודמר. בספק שאמרו בו חכמים להקל ולא להחמיר. הרי זה בעיני כממרה ע"פ ב"ד. מעתה יסתכל היעמדו דבריו הלא כלו בעשן כלו מ"ש וכי נתנו דבריהם לשיעורין. **אלא** ודאי כיון שהותר נ"ר בח"ל. הותר בכל אופן. ובכה"ג הוא דדמי לחוכא. לחלק בין הפרקים הללו. בלי טעם. מאחר שהוא איסור מוחלט לשטתו של כ"ת **ומה** שחשב למצוא לי עילה כשתפסתי לשון דלא פלוג. כאילו רציתי לומר. דמשו"ה הקילו והתירו בכל אופנים. ובזה הרבה אמריו. ולא הבין ולא ירד לסוף דעתי. כי לא השיבותי בלשון זה כי אם לפי דרכו המשובשת. כסבור שעכ"פ מחויבים להחמיר בהפמ"ו. אם לא במרובה. והוקשה לו איך נתנו דבריהם לשיעורין (ואם כן רצה שיחמירו בו גם בהפסד מרובה מה שמותר אצל הפוסקים בהחלט) ועפ"ד זה עניתי לו שאין הדבר כן. אלא ודאי לא חילקו בכך. לא נתנו דבריהם כאן לשיעורין חלוקין. להחמיר במועט ולא במרובה. אלא השוו מדותיהם. להתירו לגמרי בלי שיעור. היינו דקאמינא ולא פלוג. כלומר שלא עשו חילוק דמיוני שלו. ולא נשתמשתי בלשון זה לומר. דמשום ל"פ השוו המדה להקל. ח"ו מה שלא יעלה ע"ד תלמיד קטן. ואין לו ציור כלל. יעיין היטב בלשוני וימצא כדברי. שאינו אלא לשון מושאל בכאן. להוציא מדעתו הוצרכתי לכאן. וגרמתי לו חלוף הבנה. וכבר נודע מ"ש בסמ"נ שהשמות המושאלות והלשונות המשותפות הן הנה היו נסבה לחלופי הבנות. ולפירושים שונים. ולדעות מתחלפות. אבל אשר יסתכל בעין יפה. אשר יראה בעין שכלו. יגיד שכל דברי נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת. אין בהם נפתל ועקש. וסר מהר ענן תלונתו מעלי. כי מעוט השגחתו בלשוני המדויק היא שגרם לו עוות הבנה. ושמח כתגרי לוד באונאה עם שכבר הייתי יכול להביא ראיה. שלפעמים גם להקל אמרו לא פלוג. אבל חלילה לי לעקם הישרה מכאן יקנה לב להודות על האמת כמו שהוא מתנאי החכם. לא להתעקש ולהפך דברים ברורים כשמש. ואור יום לאמש. ולעשות מאין יש. לחפות על שבושיו בשקר לא יתבייש. ולא דקדקתי אחריו במה שנכשל בלשונו הנ"ל וק"ל. כי אמרתי אולי משגה היא. ולא ראיתי לטפל עוד בתשובות לתאונותיו הנותרות. כי הם ממין הטענה. דלעיל. אך תואנה הוא מבקש. גם רצה לפסול

עוד מטבע מכתבי בט"ס על חנם. רק מפני בהלתו להשיב. היא שעמדה לו בענין. ואם באתי להאריך עוד על כל דמיונותיו יכלה הזמן והם לא יכלו. גם ראיתי כי אחרית פיהו טוב מראשיתו. שסיים עכ"ז נאמנים פצעי אוהב. מכלל דמזליה חזי. לא הרביתי פצעיו חנם. על כן הפעם אתן קנצי למלין:

סימן כב

אלטונא ת"ק לפ"ק:

שאלני הבחור ר' יאקב קליף. לתת לו עצה כדת מה לעשות בענין עזבון אביו שהניח כל אשר לו ביד אשתו. אמו של ר"י. ועתה היא רוצה לצוות קודם מותה. לתת הכל אל בנה הבחור הלז בלי שיור אחר מיתה. ודואג הוא מאחיו הנשואים שלא יבואו אחר מותה. לבטל צואתה. ודבר בפיו שכבר נמלך באב"ד הזקן. וב"ד הזקנים. להודיעו באיזה אופן יעשה שיתקיים דבר הצואה. ושיבוא עזבון אבותיו לידו בשופי בלי שום מונע ומקטרג. ולא יכול להגיה מהם מזור. באמרם אליו כי לא ידעו דרך בטוחה בזה (וטעמם לא הגיד) לכן חילה פני להמצא לו בכך. וחשבתי חובה היא עלי. כמו ששנו חכמים ונהנין ממנו עצה ותושיה. אף אם לא היה לי הנאה ממנו אפילו מש"פ ולמעלה. אמנם היה לי תביעה על אביו מסך רב שמונה מאות ר"ט בנקו מחמת ח"כ שמצאתי עליו בין שטרות טובים של אמה"ג זצ"ל. ולא הייתי צריך רק שבועת שלא פקדני אבא. אלא שהוא טען ואמר אלי פרוע הוא ולא הגשתיו אל המשפט. לא כאשר יעצוני רבים מק"א. ועדיין השט"ח מונח בידי (כשטרא דלא ידיעא ולא גריעא. לא כשטרא ריעא) אעפ"כ הייתי נמצא לבנו הבחור הזה. להשיאו עצה לטובתו ולהנאתו. בלי שום הנאה ותועלת לעצמי כלל. גם הייתי אוהבו מפני שהיה רגיל לשאול ממני ד"ת. והיה חפץ ללמוד בעת ההיא. לכן האהבה קלקלה את השורה. שלא הייתי מתון בדין. וחשתי על תקנתו מהרה. בתומי נתתי לו מיד עצה זו. שישתדל עם אמו שתכתוב לו שטר הודאה בעדים. שכל מה שבידה לעת כזאת. הן מעות כסף וזהב ומטלטלים ח"כ ואשראי. וכל דמתקרי נכסי. הכל הוא של בנה הבחור הלז. וסמכתי בזה על הוראתו של אבא מרי הגאון זצ"ל בספרו (סט"ז) שהיה חקוק בזכרוני כהוראה פשוטה בלי פקפוק. ולא הרהרתיו אחריו בעת היא בימי חרפי. הדבר יצא מפי ויחלטה ממני הבחור וימהר לעשותו מיד. לקחת מאמו שטר הודאה כנ"ל. מקוים בעדים. עודה בריאה. עשה והצליח. אחר שמתה אמו. נכנס הוא תחתיה. נטל את כל העזבון תחת ידו בשטר הודאה שהכין לו. והחזיק בכל עזבונה כבשלו. מבלי תת לאחד מן האחים דבר קטן או גדול. ולא עכב אחד עליו. כי הודו גם האב"ד ובית דינו הזקנים. שאין אחר שטר כזה כלום. על כן זכה בו בהשקט ובטח בלי

מערער. גדל והעשיר. בשמים עדי ובמרומים סהדי כי בצע כסף לא לקחתי בשביל זאת העצה הטובה לו. וכדומה שהייתי לעינים לבני ג"ק בחנם (אלמלא קבל השואל עצה כזו מדייני דמתא. בודאי היו מקבלים ממנו מאה דינרי זהב לפחות בשכרם. כי הניח אביו אחריו ברכה הון רב) כי לא נסיתי באלה. לא שאלתי ממנו מאומה ולא בקשתי. אף הוא לא עלה על דעתו להנות אותי בכלום. אפי' לפייס אותי מתביעתי הנ"ל ולקחת השט"ח. שבידי על אביו כי ידע דרך עמדי שאין זו מדתי. אולם כשנכנסתי בימי בינה יותר אחרי שובי לחקור ולעיין בדין נחמתי. על שאמרתי בחפזי. ונראה לי שטעיתי. מאן יהיב לן מעפריה דמר אבא ומלינן עיינין. ברם כמדומה אני שלא כוונו שמועתנו. יע"ש בספרו וז"ל. הנכון בעיני שיודה המקנה שסך פ'. הוא של פ' הזוכה כו'. והיינו אודיתא דאיסור גיורא בפמ"ש דבבריא קניא ובש"מ אם עמד אינו חוזר. וכת"ו בפ' חזקת דאף דידעינן בודאי שהיה איסור משקר קנה. עכ"ד קדושת אמ"ה ז"ל.

ולענ"ד אין זו דעת תו'. כמ"ש במקומו ואציגנו הנה. ז"ל בחי"ג בתרא (דקמ"ט) בתו' ד"ה שכיב פר"ש כו'. ונראה לפרש כך. ש"מ שהודה מהו. מי שהודה שיש לפלוני מנה בידו. אע"פ שאנו מוחזקין שאין לו. מי אמרינן דקנה במתנת ש"מ. ואם עמד חוזר. א"ד קנה לגמרי. אם עמד אינו חוזר. ופשיט מההוא מעשה דאיסור דקני לגמרי כמתנת ברי ע"י הודאתו. דאי במתנת ש"מ. היאך קנה. האמרינן כל דאיתיה בירושה כו'. א"כ במתנת בריא הוא. ואם עמד אינו חוזר. עכ"ד.

לכאורה משמע דס"ל לתו'. דקניא אודיתא. בין מבריא בין מש"מ. ואפילו במאי דליתיה גביה. וליתא. דלא נתכוין ר"י אלא לפרש. דהודאת ש"מ קניא ממש. כמתנת בריא בקנין. לא כמתנת ש"מ. למאי נפקא מנה. דאי עמד. אינו חוזר. אבל בריא שהודה. פשיטא לא מהני מידי. דמי איכא מ"ד מתנת בריא לא בעיא קנין. אלא דווקא בש"מ דדבריו ככת"ומ מדמו. אלמוה להודאה נמי. כקנין ממש בבריא. לאפוקי אי הויא כמתנת ש"מ בעלמא. לא מבעיא כי עמד. דחוזר אלא אפילו לא עמד. לא הוה קנה רב מרי. כיון דגר ליתיה בירושה. ודוק. ומנה. דבישראל. אף דבש"מ קניא. בבריא מיהא לא קניא לגמרי. שוב מצאתי כן גם בהג"א בפירוש. ומטי בה משם א"ז. בפשיטות. דדווקא בש"מ הוא דקניא הודאה אבל לא בבריא. **ובד"ה** ואי אג"ק לית ליה. כת"ו וז"ל. וה"נ דהוה יכול איסור להודות שי"ל קרקע כדפ"ל. **באמת** דת' הללו דחוים וסתורים הם מכמה מקומות בתלמוד. דמשמע בהדיא דאי אפשר לשקר בכך. כמ"ש תו' עצמן בהזהב. ולעיל פ' חזקת. אע"פ שנדחקו מאד ליישבם לפ"ד ר"ת. אין דרכו מוכרחת להוציא השמועות מפשטן. ומה שכתבו שם. מדמהני ליה שיקרא לאיסור באודיתא. לפי מש"ל בדעת ר"י

בס"ד ליתא. דלא שקורי משקר לגמרי. באודיתא דקניא ממש. מתורת מתנת ש"מ. דלא בעיא קנין. ולא אג"ק ובאודיתא קושטא קאמר. דבההיא שעתא קני להו. והוו זוזי דיליה (ונראה שלזה כוונו תו' לעיל במוכ"מ מתוך פר"ח (כצ"ל) ודוק) משא"כ באומר דבר שאינו ליכא למימר הכי. זה ברור מאד. איברא השתא דאתית להכי ניחא. דמסיימי תו'. אלא שפיר קאמר דלקנינהו באודיתא. שהודה שהמעות עצמן של רב מרי ע"כ. **ולא** תטעה לומר. השתא משמע דס"ל לתו' דאודיתא עדיפא מהקנאה. ומהניא אף בבריא (דלא יצטרך קנין) א"כ תמה על עצמך. אמאי אכפל ר"פ (לקמן קנע"ב) לאקנויי לר"ש אגב אסיפא דביתיה: לקנייה באודיתא גרידא.

ותו דהא בהדיא איתא לעיל (ריש דקמ"ח) אראר"ן ש"מ שאמר תנו הלואתי לפלוני. הלואתו לפלוני. אע"ג דליתא בבריא. ואצטריכו אמוראי לדחוקי בטעמא דמילתא. ואמאי לא שנו ברווחא. הואיל ואיתיה באודיתא. אלא ודאי בבריא ליכא דסליק אדעתיה דלהניא אודיתא בהלואה ואשראי. אלא היינו נמי דקאמרי תו' הכא. אלא שפיר קאמר. דלקנינהו באודיתא כו'. לטעמייהו דלעיל אזלי. דאודיתא מהניא בלי קנין בש"מ. ואסוקי מילתא דפר"י דלעיל הוא. ונראין הדברים כמש"ל בלי פקפוק. וכמ"פ גם בא"ז דבבריא לא קניא אודיתא. ואיסור ש"מ היה. ובש"מ דווקא מהניא אודיתא. ואף למי שאינו בר ירושה. וכפי שפירשתי גם דעת ר"י בתו' לעיל. כך הוא ודאי. עכ"ל בחי"ג.

ומעתה מ"ש אמ"ה ז"ל. אודיתא דבבריא קניא. נראה שעקר סמיכתו היה על פירוש ר"י בתו' הלז. ולא היא. כמו שהכרחנו בבירור. דבבריא ליכא למימר דקניא. ובהא א"ש מש"ה תו' בהזהב ד"ה ולקנינהו. ולקני בהודאה כו'. מדקנינהו ר"מ ולדידי לק"מ. מ"מ דתו' אלו מסייעי לאמ"ה זצ"ל. ואע"פ שאין משיבין את הארי לאחר מותו. מיהא מגמר לא גמרינן מניה. כדאיתא פי" (דקלע"ב) **ונבוא** אל הנדון. כי אף אם בזה אין להרהר. שבכל מה שמצא הבחור בעין זכה. שקנהו מיד עודנה אמו בחיים. משעה שבא שטר הודאה לידו. דאי בעי יהבתיה ניהליה. או איהו שקליה (ואף שיש מקום להנדס גם בזה דילמא הוי כקני את וחמור. י"ל. ברה שאני. דדעת אדם קרובה אצל בנו (עמ"ש בזה במקומו בס"ד) אלא דבכל נכסיו אמרינן אפילו לגבי בריה. לא שביק אינש נפשיה. ואכמ"ל בכך. רק להתלמד) אבל בפקדון ואשראי שביד אחרים ודאי לא זכה בהן הבחור. בין לפר"י הנ"ל. ובין לפירוש די"מ שכתבו שם תו'. דהיינו שהודה שיש לו פקדון ביד אחרים והקנה לזה כו'. והכל הולך אחר החיתום דמסיימי בה נמי בזה"ל מיהו אי קני בש"מ. לא הוה שמעינן דקני בבריא. הרי ברור לפניך שאף לפי פירוש זה לא הועיל לקנות פקדון והלואה שהיה לה ביד אחרים. הילכך צ"ע היכי לדיינו דייני להאי דינא.

אע"פ שהוא גזל הנאכל. וכבר מת ג"כ. והו"ל יאוש ושינוי רשות. עם שיש להתלות באילן גדול. ולומר קים לי כוותיה. וקשה להוציא מיד המוחזק. מה גם במקום שאין תובע בטיל דינא (אע"ג דמחילה בטעות היא) דלא אפשר למהדר עובדא. מ"מ לא נמנעתי להעלותו על ספר. להעיר רוח יושבי על מדין. להיות מתונים בדין הלז. והמכשלה הזאת ת"י. שאין אדם עומד עד"ת. אא"כ נכשל בהם. ולא יבוא עוד מכשול על ידי. כי האמת אהובה אצלי. כמדומני לא פסילנא לדינא. אפילו למאן דחביב עלי יותר מגופאי. כי אין משא פנים בתורה. עוד צ"ע ולידע איך ומה היתה האשה ההיא מוחזקת בנכסי בעלה. אם הקנה אותם לה במתנה מוחלטת מחיים. או לא עשאה אלא אפוטרופא על נכסיו כל ימי חייה. ואם כך היה. גם כן לא היה מועיל הודאה שלה כלום. בסך ממון ובנכסים הידועים לבעלה. ביחוד אם עשו שטר משמוש מתחלה. כשנמסרו ובאו לידה נכסי בעלה אחר מותו. באופן זה ודאי הודאה שלה לאו כלום היא. לכן מוטל על דייני דמתא לחקור בכל כיוצא בו. אם בא לידם בל יקרם אשם. וברוך שפטרני מענשם.

עודני עסוק בסוגיא הנ"ל. אזכיר הנה גם מש"ע בחי"ג על מ"ש תו' בד"ה כל דאיתיה בירושה איתיה במש"מ ז"ל. נ"ל דאם היו לגר בנים. איתה במש"מ. אע"ג דהמקבל גר וליתיה בירושה. דעל הנותן הוא דאיכא קפידא לא על המקבל כו'. כוונתם רצויה לומר. שאם יש לגר בנים שהורתם ולידתם בקדושה. ויש לו בן שלא בקדושה. שנתגייר. איתה במש"מ. אע"ג דבאופן זה שניהם אינם בירושה שהוא ואביו גר. ואינם יורשים ולא מורישים זא"א. אפ"ה כה"ג איתיה במש"מ. והיינו טעמא. ע"י הואיל קאתו עליה. דמאחר שיש לו בנים בעלי ירושה. א"כ הנותן בר ירושה הוא. גבי בנים דידיה. תו לא אכפת לן במקבל. אע"ג דלא בר ירושה הוא (לפי זה. צריך לפרש הך לישנא דתלמודא דליתיה בירושה לא דק בתיבת ירושה. אלא הוא כמו מורשה. ור"ל כל דליתיה במורשה) ולזה הביאו ראיה מההיא דשלהי פרק נושאין. דהתם נמי אין המקבל בר ירושה. אפ"ה איתיה במתנת ש"מ. לפום מאי דפריש ר"י שם בתו'.

אבל יש לי להשיב. שאין הנדון דומה לראיה. התם לאו בריה הוא לגמרי. ולא שייך ביה כלל. אלא שאמו של הגר היא אשת הנותן. כה"ג ודאי. ליכא למימר כל דליתיה בירושה כו'. כי מה ענין בן אשתו עמו. נכרי הוא. וגר כי האי פשיטא דכאיש אחר מישראל הוא. כגר כאזרח. מהי תיתי למימר הואיל וליתיה בירושה כו'. א"כ לא יוכל ש"מ לתת מאומה. לאדם אחד מישראל שאינו יורשו הא לאו מילתא היא. ולא צריכא למימר כלל.

איברא טעמא מאי אמור רבנן כל דליתיה בירושה ליתיה במתנה. הא ודאי לא שויוה נמי כהלכתא בלא טעמא. אלא מסתברא. היינו משום שעשו חיזוק לדבריהם. וסייג

לתורה. משום דקיי"ל אין גר יורש את אביו ד"ת. וגבי יורש קיי"ל לשון מתנה ולשון ירושה שוים. משו"ה שויוה למתנת ש"מ כירושה. כיון דרוב מש"מ. ליורשיו היא. ואי הוה שייך בנו גר נמי במתנת ש"מ. נפיק מנה חורבא. דאתו למימר דבר ירותא הוא נמי. וקבעי למירת אף במקום בנים. ולאפקועי ירושה דאורייתא. משו"ה הוכרחו לומר דכל דאיתיה בירושה כו'. ולא פלוג גבי ש"מ בין מתנה לירושה כי היכי דלא ליתי למירתיה בנו שהורתו שלא בקדושה. אבל גר אחר דלא בריה כלל ודאי איתיה במש"מ. בין נותן גר. בין מקבל גר. לא אכפת כלל מה דליתיה בירושה. כדלא אכפת באינש אחרינא דלא שייך בירושתו. זה פשוט וברור. **הילכך** לא שמיע לי כלומר לא ס"ל. מה שהולידו תו' מראיה הנ"ל. דכי אית ליה לגר בנים. איתיה במש"מ. משמע דאפילו לבנו שלא בקדושה איתיה כה"ג. ע"י הואיל. **וליתא** אלא אדרבה משום כה"ג. דווקא אמרו כל דאיתיה כו'. ואלמוה לגזרתייהו. ואפילו דהיכא דלית ליה בנים אחרים אלא זה. לא פלוג. ועוד משום דמ"מ אתו למפקע ירושה דאורייתא משאר יורשים. דאתי לחלופי בבן גמור (דוגמא יתרה. אין מורידין קרוב לנכסי קטן ולא אפילו קרוב מחמת קרוב) כך נ"ל ברור להלכה דלא כתו'.

ובדברי הרא"ש ראיתי שהביא מ"ש רי"ף בשם רה"ג. דהא דא"ר משמ"מ כירושה כו'. ביורש בלחוד הוא דקאמר כו'. והשיב עליו. דר"מ מאחר שאינו ראוי לירשו. מה לי הוא מה לי אחר כו'. **במ"כ** דחי לדברי הגאון בכדי. כי לא ירד לעמקן של דברים. דודאי חילוק גדול יש בין ר"מ לאחר כדפרישית. ולית בה ספקא. אלא שצריך לפרש דברי הגאון במאי דקאמר יורש בלחוד. לא יורש ממש קאמר. אלא ר"ל בנראה כיורש. כלומר כענין ר"מ שהיה בנו של איסור שלא בקדושה. **ובכן** דברי הגאון דברי נביאות למעליותא הם ודאי. דלא כרא"ש דלא שאני ליה. ומשמע דס"ל גר ליתיה לגמרי במש"מ. ולא עיין בה. ודוק. וכנראה דרא"ש נמי מפרש דליתיה בירושה. כלומר במורשה. כמש"ל בכוונת התו'. אלא איהו לא נחית לפלוגי כלל אפילו כדסא"ד דתו'. מיהו לא דקו בה מרנן. שגגה היא שיצאה מלפני השליטים ולישנא דרבנן דתלמודא דייק טובא. דוק ותשכח. ומקום הניחו לי. יתברך החונן לאדם דעת.

עודני מדבר בסוגיא זו. לא אוכל להמלט מהזכיר ג"כ מה שנתקשה לי בה. אע"פ שאינו נוגע לדין. רק לאסבורי לישנא דתלמודא דגרסינן הכא. ר"מ בריה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה הוה (והיא גרסת כלל הספרים וקדמוני הפוסקים) ופיר"ש. דאיסור בא על בת שמואל ונתעברה ממנו בגיות אח"כ נתגייר. ונולד ר"מ. והו"ל הורתו שלא בקדושה ולדתו בקדושה. **ולא** הבינותי זה. הלא מ"מ בנה של בת ישראל היה. וולד כשר

הוא. מאי שייך לקרותו הורתו שלא בקדושה. ואע"פ שאמו נשבית. הרי היא בקדושתה. ואפילו המירה. מ"מ ישראלית היא. ובנה ישראל הוא. גם מחמת איסור שנתגייר לא הוי מקרי נמי לדתו בקדושה. דלא זרעיה הוא. דרחמנא אפקריה לזרעיה. שאינו מתייחס אחריו. ומה היא קדושה שנתחדשה לו בלדתו. ע"י איסור שנתגייר. והוא אינו אביו. הילכך לא שייך לשון זה אלא בבן גיורת. כמו בפ' נושאין ושאר דוכתי. לכן היה נראה בעיני שאינו לשון גמרא. אלא גליון מתלמידי תרביצאי. ומחמת שכבר קבלוהו הראשונים בס"י והניחוהו. גם אנכי לא אתחכם יותר. והנחתיו על חזקתו. וצריך לדחוק בפירושו. שאין כוונתו אלא לומר שהיה נראה כאילו נולד לאיסור בקדושה. כלומר אחר שנתגייר. ונדמה לבני אדם כבנו הנולד לו בקדושתו (אחר שנשא אמו ביהדות. וגדל אצלם כבן גמור) אחר שהורה גבר שלא בקדושתו. ואינו בנו ע"פ דין תורה. דמשו"ה ליתיה במתנת ש"מ של אביו הלז. וכדפרישנא: ולשון מושאל בעלמא הוא. זהו הנראה לע"ד יעב"ץ.

סימן כג

שאלת איך לנהוג הלכה למעשה כשארעה מילה בט"ב שנדחה ליום ראשון. ואם מותרין לאכול בו גם הסנדק והמוהל. וגם לענין תספורת של בני ברית על מילה. שחלה מר"ח עד אחר ט"ב. בקשת להודיעך דעתי.

תשובה

הנה כבר ראית מה שקבעתי להלכה בשער הדלק שאסורין להסתפר בשביל מילה אפילו אבי הבן. אצ"ל מוהל וסנדקוס שאין רשאין כלל. והוא פשוט שאין אחד מהפוסקים שעלה על דעתו להקל בכך. לעקור דינא דמתניתין. רק ללבוש בגדי שבת הקלו. לא זולת (תר"ו של התועב שר"י. שהתיר לאבי הבן ומוהל וסנדקוס להסתפר. על שבת של שבוע שחל ט"ב בתוכה. מפני סעודת ברית שחלה בעט"ב אח"ש. והניח גם לזמן שמונה מינים לאכול בשר ושתות יין לשכרה. ולהאריך עד שהגיע זמן סעודה המפסקת. ודאי הותרה הרצועה אצלו. והיה שמח לאד) ולענין בעל ברית שאינו משלים. כבר מחו לה אמוחא. והעידו האחרונים שבטל המנהג אפי' בד"צ. ולהוציאך חלק א"א ואעתיק מה שכתבתי בזה במו"ק. והוא מהשמטות שנשמטו מחבורי הלז מן הדפוס. וז"ל בסי' תקנ"ט (דרסד"ב) בב"י. אפשר שגם המוהל כו'.

דין תספורת לב"ב מר"ח אב עד ט"ב וברור דין ט"ב שנדחה לענין בעל ברית ושי"ט שלו הוא ובאור לשון מג"א וכוונתו בדין זה. שנתבלבלו בו המורים מתוך משנת מש"ע ואחרונים נבוכים הם בארם.

ודאי דקדוק קל הוא זה. דיש לומר בעלי ברית דעלמא נקט. אך לשון תשב"ץ ודאי

דייק טפי מחד. והיינו הסנדקוס. כדמפרש בהג"א. מיהא תמיהא להקל בו כל כך. דמעקרא היא גופה קשיא למסמך עלה דההיא דראב"צ לקולא גבי מילה. דלא דמי י"ט דקרבן עצים. שהוא שנוי במשנה. ונסמך על הכתוב מפורש (בנחמיה ולקורבן העצים) משא"כ ביום המילה. שאינו מפורש בשום מקום. לא בתורה שבכתב ולא שבע"פ. שיהא נקרא י"ט (ובגמרא פ"ק דכתובות דחי תלמודא מאי דהוה סליק אדעתיה דמ"ד לברוכי שהשמחה במעונו) רק באגדה מצינו דרך רמז בעלמא סמך לסעודה שעשה א"א ביום ה"ג מ"ל. זולת לא נמצא שום רמז. ועדיין י"ט מנין. שידחה ט"ב מפניו. ואפילו כשנדחה (והא אר"י אלמלא הייתי שם. קבעתיו בעשירי כו'. שהוא עקר יום המר) ואע"פ שסמכו חז"ל לדחותו מפני י"ט ברור שבדברי קבלה. למה נקל גם ביום שאינו קרוי י"ט בשום מקום. ולא נזכר כלל בדברי רז"ל (בפירוש אפילו רק שיש לעשות בו סעודה כנ"ל) שיהא לו כח לדחות תענית החמור מאד. ואם רבי יעבץ לגרמיה הוא דעבד. מיהא הבו דלא לוסיף. ואם כן. כל הנטפל לדבר מצוה בו ביום. לא ישלים התענית הקבוע ע"פ חז"ל. שאפי' עוברות ומניקות משלימות אותו. **לכן** אני אומר חלילה לסמוך על המקל בכך. והנה בש"ע לא סמך הרב"י על אפשר זה. ולא קבע להתיר בו. אלא לבעל ברית אחד. סתמו כפירושו. הוא אבי הבן לבדו. אף במג"א אם בתחלה גדש המדה. והגיה שם כל שלשת האנשים העוסקים בברית בכלל בעלי ברית. וקרא עליו שם ב"י. שרא ליה מריה. תלי בוקי סריקי בב"י. כי הלא מבואר הדבר שהניחו בב"י בספק. וכן עקר. דמידי ספק לא יצא. אע"פ שהעתיק דברי תשב"ץ. דמשמע הכי (בסנדקוס לחוד) לא אזיל בתריה לאקולי כוותיה. בש"ע שקבעו להלכה פסוקה. לא נזכר בלשונו רק בעל ברית אחד בכל הסעיף הלז. דייק טובא למנקט לשון יחיד. דלא ליתו למטעי. וכי מה מנעו מלתפוס לשון רבים. מאחר שנעשה ספק אצלו. אלמלא הדר פשיטא ליה ומסתברא ליה להקל. בסנדק ומוהל נמי לעשותם כולם בעלי ברית. ודאי היה אוחז לשון רבים באר היטב. אלא ודאי זה לא עלה על דעתו ז"ל להתירו הלכה למעשה. ולא ערב אל לבו להקל אלא באבי הבן בלבד. כי לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה. **איברא** מג"א נמי לא להלכה אמרה. אלא לפום שטפיה אתיא ליה בלשון ב"י. ותבריה לגזיזה. בסיומא דמילתא. אף הוא העיד שהמנהג עכשיו להשלים אפילו באחד משאר ארבע צומות שנדחו. ר"ל בודאי שאין בעלי ברית דוחין אותן (דלהשלים מי שאינו בעלי ברית. צריכא למימר. גם לא היה כאן מקומו. זה פשוט בדעת מג"א למסקנא. לא הוצרכתי אלא מפני הטועים בכוונתו). **ומש"ע** מג"א והיכא שמלו אחר חצות. אסור להקל אף בד"צ אם לא נדחו. בכאן ניכר שט"ס נזדקר בלשון זה. דמי סליק אדעתיה להוסיף קולא בד"צ שלא נדחו. ואפילו מלו

קודם חצות. מי איכא דאמרו. מהי תיתי. אלא ע"כ ט"ס יש בכאן. וכך צ"ל אסור להקל אפילו בד"צ שנדחו. זה ע"פ שורת הדין. עאכ"ו בט"ב שנדחה. אם מלו אחר חצות. שאין רשאי להקל מחמת דינו דר' יעבץ. אבל המנהג כבר עקר דין זה לגמרי. שלעולם משלים אפילו אבי הבן בכל גוונא ובכל ד"צ שנדחו. זוהי תכלית כוונתו של במג"א שנסתבכו בו רבים. וכ"ש למאי דמסיק. אחר שנתפשט המנהג שעושין סעודת הברית בלילה. דודאי אין להקל כלל. ומאן דעבר עלה. שרי למקרייה עבריינא. ופורץ גדר ישכנו נח"ש חיויא דרבנן. מה גם עתה שראוי לנו לגדור גדר כפול על בית ישראל. אחר שבאו בו פריצי ש"ץ שר"י. וחללוהו עשו ט"ב יום אידם (מהר יבוא עת פקודתם) ומה בכך אם אלה הבריאים לא ינהגו עידונין בעצמן בת"צ. וכי איזה תקלה תצא מזה. אבל לרואים יש לנו לחוש. שילמדו מהם להקל ראש בת"צ. ויחשבו כיון שנדחה נדחה. ואשתרי לגמרי. וכבר נתפשט המנהג שלא להשגיח בהך דר' יעבץ לגמרי. לגרמיה הוא דעבד. ואין עוד בזמננו מי שמקל ראש בכך. ואפילו בדצו"מ שנדחו. בטלו רבותינו דין זה (שחידש רי"ע. ולא מצינו לו חבר) כעדותו של במג"א (והללו בעלי כדים ריקים ופוחזים זוללים וסובאים. נתלים במ"ש מג"א תחלה. הנך שטיין לא שפילו לסיפא דלישינה. מרה תהא אחריתם). וכן קבעתיו בשער הנ"ל למנהג פשוט. זה לי עשרים וחמש שנים. ולא היה אדם שערער בדבר. ואפילו האב"ד הזקן ורא"ה הדיין הזקן ומורה בקה"ב לא פרכסו. ועתה בשנת תקכ"ח לפ"ק. עמדו קלי הדעת לפרוץ גדר ע"פ המקל להם שמגיד להם: בי דינא רבה לתפרע מהנהו דחפו גונדא. (בשנת תקכט"ל ארע עוד כזה. שנים עשו ברית מילה בט"ב שנדחה ליום ראשון. וגלחו פאותיהם האבות והמוהלים והסנדקים כולם. ונתחברו שתי החבורות יחד) אכלו ושתו והתהוללו במסבה אחת כל בעלי הסעודות המה ונשותיהם (מקושטות כעל י"ט באו. והשתקשקון ברחובות קריה עליזה ה"ב) יחדיו. בעצם היום המר (דלר"י היה ראוי לקבעו בעשירי) מיד אחר חצות היום. אכלו ושבעו שתו לשכרה (בהך גיסא אבלא. ובהך גיסא הלולא) לא פחדו ולא רהו. הנשמע כזה בשום קהלה. והיה ח"ה בפני הערלים. כסבורים יהיו עמהם לאחדים. שמחים ליום אד היהודים. כל זאת באתנו בסבת הני תעלי בני תעלי. נתקיימה בעו"ה ותעלולים ימשלו בם. שועלים קטנים מחבלים כרם חמד. עוד אחרת ארעה באותו שבוע שחל ט"ב. שילדה אשה זכר. ופרצו בעלי ברית גדר איסור תספורת על שבת חזון (עם שהיה הברית אחר שבת) ומתה האשה ההיא מיד אחר יום הברית. נהפכה שמחה לאבל. והיתה בחורה ילדה רכה בשנים. ואשתו ראשונה של אבי הבן הנמול. שנשא לפני שנה. וה"ז כאילו נחרב הבית בימיו. למען לא יסיחו דעתם מאבלות ישנה. כה דברי יעבץ:

סימן כד

יום א' בטו"ב שבט תקכ"ה לפ"ק ק"ק עמדין:

שלומים אלומים כחול ירבה ימים יעקב איש תמים מפענח נעלמים בטוב יבלה ימיו ושנותיו בנעימים. ה"ה אהו' אה"נ ידידי חביבי כנפשי ולבבי הרב המאור הגאון הגדול חריף ובקי כל דבר סתום מברר ומלבן כצמר נקי נ"י פ"ה השלם המושלם במעלות ובמידות לו עשר ידות כ"ש המהולל המפורסם מהור"ר יעקב שי' נרו ויזרח כחום עלי אור צח וכאל"ש וי"ר יא"ק.

פעמים רבות הכינותי להודיע לו מהני מילי אשר נתחדש ולשאול ממנו לברר לי ספיקות רבות אשר נסתפקתי בדינים וחזרתי לאחורי כי ידעתי מיעוט ערכי חוח כמוני איך אעיז פני נגד ארז כמותו לאמר נתראה פנים אמנם כעת ההכרח השיאני מהמעשים אשר קראני כי בורים וע"ה גדולים עמדו לנגדי להתיר בפומבי את אשר אסרתי ואמרתי אלכה אל הגדולים ואדברה אותם ואציעה נא דברי לפני רום הוד פאר מעלתו את המעשה אשר נעשה בקצור.

בקיץ העבר יצאה טריפה מתחת יד שוחט א' אשר לא היה יכול לתרץ דבריו בשום אופן ובלתי אפשרי היה להעבירו מאומנתו מכמה טעמים אמנם נמצא פה נער א' אשר למד ה' שו"ב וגזרתי ואמרתי שהנער הזה ילך תמיד עם השוחט הנ"ל אף שהנער לא שחט עדיין ולא נטל קבלה ועדיין אין לו קבלה בכתב שרשאי לשחוט כי באמת אינו אומן לשחוט עופות אעפ"כ אמרתי שישגיח על השוחט הנ"ל והוכרז בבה"כ בהסכמת פ"ו הקהל יצ"ו שכל מה שישחוט שוחט א' לבדו הבהמה ההיא היא טריפה אלא שצריך להיות בדיקת הסכין ובדיקת הריאה ע"פ שניהם דוקא ונהגו כך עד חג הסוכות שנחלה ל"ע השוחט הנ"ל שלחו אלי פ"ו הקהל יצ"ו להרשות את הנער לשחוט לבדו שלחתי להשוחט הנ"ל להגיד אם הנער הוא אומן לשחוט בהמה ואם הוא בקי בבדיקת הריאה ויכולין לסמוך על שחיטתו ואמר הן ועפי"ז הרשתי את הנער לשחוט לבדו מחמת שהיה שעת הדחק גדול ובפי' אמרתי כשיחזור השוחט הנ"ל לבריאותו אזי יוחזר הדבר לאיסור. שכל מה שישחוט שוחט א' הוא טריפה. **והנה** אירע ע"י כמה מכשולים יצאה מתחת יד הקצבים אף שקצבי ישראל המה. קלים הם כדרכם של הטבחים שותפים כו'. איני יודע אם בעת אשר רום מעלתו ישב על כסא הוראה פה אם הקצבים היה קלים וחצופים כמו עתה. וזה מקרוב קודם ר"ה קצב א' אכלו הוא וב"ב ראש כבש טריפה במר דכשירה ומאחר שהשוחטים עררוני מקדם ואמרו שהקצבים חשודים בעיניהם להטעות אותם באיזה ענין שיהיה וגם סיפרו לי כמה אנשים מכשולים שיצאה מהקבצים שמכרו בשר

טריפה במר דכשרה ופעמים נודע אחר המכירה קודם האכילה ופעמים לא נודע עד אחר האכילה ואמרתי להשוחטים לתקן שיניחו סימן כשר ע"י פיתקא לתלותו על כל דופן הבהמה ובראש ובריאה וענו השוחטים כן וכשהלכו הקצבים להפ"ח בעת ההיא הק' התו' פ"ו ה"מ ר' יונתן דריאלס שי' בקובלנא והשיב להם שדברים הללו אין לו שייכות לדבר בם כי אם שייך לרב אב"ד כך אמר ר"י דריאלס שי' להשוחטים ובזה נתחזקתי מאד ואח"ז נתפתה רי"ד הנ"ל לעצת חתנו הסכל שהיה ידו עם הקצבים והלשינו עלי לפני השררה וכתבו עלי מרורות לא ידעתי ספורות וכל השומע תצילנה אזניו מרוב הבזיונות אשר כתבו בכתב שקורין סופליקא ונמשך הדבר לעשות הסימן עד ש"ק ט' מרחשון כי מקדם כשהלכו הקצבים בקובלנא לפני השררה צוה הוא להשוחטים לקיים כאשר אמרתי שלא להכשיר שום בהמה בלי הנחת הסימן כי מה איכפת ליה בזה בלבד שיהיה בשר מרובה לעירונים ואני כאשר ראיתי שיד ריש בריוני ר' יוזיל לוי עם סיעתו איזה מיושבי הקהל יצ"ו עם הקצבים אמרתי לשוחטים שיתנו לי ת"כ שלא להכשיר בלי הנחת הסימן וכן עשו בתכ"ס נתן לי הנער ובער השוחט אנשיל ת"כ בפני המנהיג הק' ר' פייס נורדין והב"ח המו"פ כ"ה זלמן וועצליר שי' ברצונו הטוב ונפשו החפצה ואמר בפי' שאין מי שיוכל להכריחו לעבור על הת"כ וחלילה לו לעבור בשום אופן והשוחט הישיש שהיה קצת חולה והלכתי לבקרו ג"כ נתן לי ת"כ על דברי הנ"ל ברצונו הטוב כנ"ל בפני א' שהיה שם עמי. ובש"ק ט"ו מרחשון בא זה הנער השוחט ואמר שהפ"ח ר' הירש פוזנר שלח אליו שמש הקהל שילך לשחוט ויכשיר הבהמה בלי הנחת הסימן בצוי השררה בקנס ה' ר"ט ואמרתי לו שילך להשר שקורין פריסדענד ולבקש מאתו שלא לעבור על ת"כ שלו כי הלא גם להשררה נשבע בבית העצה מקרוב שלא לשחוט בלי מכס וכמו שאינו יכול לעבור על השבועה די כמו כן אינו יוכל לעבור על הת"כ זה והוא לא רצה לילך ולא שמע אלי ואחר שאמרתי לו כ"פ שילך אולי יפויס השררה כי מה איכפת להו לנכרים בסימן ואמרתי לו בפי' שכל מה שישחוט ויכשיר בלי הנחת הסימן הבהמה ההוא טריפה היא ושמעו דברים אלו שאמרתי אנשי ביתי ושארי אנשים ומחמת שדרכי היה מן העת שהתחיל הנער לשחוט לבדו לבדוק הסכין בכל עת קודם שהלך לשחוט כי באותו העת השחיטה מרובה ובאותו מש"ק אמרתי להשוחט הנער מה לי לבדוק הסכין כי כל מה שישחוט הוא טריפה והוא לא שמע אלי והלך ושחט והכשיר בלי הנחת הסימן ועבר על הת"כ ולמחרתו שלחו הקהל אלי מדוע שלחתי להשוחט שלא יבא אלי עם שאלה מריאה או שאר שאלה מבהמה ואמרתי להשמש בפני עדה

קדושה כי בלא"ה הכל טריפה מה ששוחט מאחר שעבר על ת"כ ובכיון אמרתי לפני עשרה ויותר כדי לפרסומי מלתא.

והנה ביום ג' שלאחר מש"ק הנ"ל שמעתי שהשוחט אשר יצאה טריפה מתחת ידו הולך לשחוט ג"כ לבדו והייתי תמה תמיהות רבות ומאחר שפ"ו הפ"ח ר' הירש פוזנר הוא חרש כמשמעו שלחתי לקרא לבנו ר' משה שי' ואמרתי לו מה זאת מלבד שאסור הכל מחמת שעברו על הת"כ הלא יותר מזה מפורש בברור שכל מה שישחוט השוחט א' לבדו הוא טריפה וכן שלחתי להקצין כ' ר"י דרילס שי' ואמרתי לו בפני כ' זלמן ובנו ר' יוזפא נורדין בי' שכל מה ששחטו השוחטים הוא אסור ובפרטות מה ששחטו כ"א לבדו אחר שהבריא השוחט החולה והראיתי לו הכרוז ולא הועילו דברי כלום והייתי מפרסם הדבר שהבשר הוא אסור ולא שמעו לקולי זולת בבית הק' התו' פ' ר' הירש וועצליר שי' וגיסו הק' ר' ליזר דאקטור שי' המה שמעו לקולי ולא זו שלא אכלו מבשר אשר אסרתי אלא אף זו שכתבו לבן אחותו דרום הוד פ' מעלתו ה"ה הרב מוהר"ש שי' אב"ד דק"ק אמשט' וגיסו הרב אב"ד דק"ק האג. והנני שולח לידו העתק (שכח ולא שלח) מתשובה מהאב"ד מאמשט' ועד הנה הייתי בשב וא"ת ולא כתבתי לשום מקום ואפילו להאב"ד מאמשט' לא כתבתי כל הדברים וטעם הראיות אשר לי שאסרתי זולת כתבתי לו בקיצור כי אמרתי מאחר שאיזה אנשים נכנסו דברי הגאב"ד הנ"ל באזניהם ורובם הם קשי עורף והתירא ניחא להו ומה לי לעשות אני עשיתי מה שמוטל עלי והשומע ישמע כו'. והנה נודע שבור הגדול ר' איצק לוי אשר לא ראה מאורות מימיו ואינו מכיר בצורתא דשמעתתא ממנו יצאה הורע"ה זאת ולא זו שהחציף פניו לדבר עלי סרה בחדר הקהל לפני אסיפה גדולה שלא בפני לומר שלא יפה הוריתי ושלחו אלי הקהל לומר שע"ה ר"א לוי הנ"ל רוצה לברר דבריו בפני הקהל שהבשר מותר באכילה ואמרתי לתשובה שאין זה כבוד הרב ובפרט אם ר"א הוא ע"ה גדול כזה שאינו יודע הדין חכם שאסר כו'. אעפ"כ ישלח לי דבריו בכתב ואראה אם דבריו נכונים אעפ"י שלא הוא הטעות בדבר משנה אפ"ה אפשר אחזיר בי. אמנם ידעתי שאינו יודע בין ימין לשמאל אפילו בסוגית התלמוד ופשיטא בסוגית הפוסקים ור"א בור הנ"ל יש לו בבית בור א' נקרא ליפמן אוסיג ממדינות מערין תלמיד אותו האיש אבד מאלטונא והמ"ב. וכתב ע"י לאיש א' לפראג נקרא ר' לוי פאנטא והשיג מר' לוי הנ"ל איזה כתב וקרא ר"א בור הנ"ל הכתב לפני אנשים בפונדק נכרי בית שותי שכר וגם קרא הכתב ברחובות והשמיע קול שהשיג כתב מפראג שלא יפה הוריתי ואמרתי להראות לי הכתב וגם אמרתי להפ"ח ר"ה פוזנר באסיפת הקהל ישלחו אלי להראות הכתב מה כתוב בה ולא רצה לשלוח כלל ואח"ז שלח השר פריסדענר בקנס

להק' ר"י דרילס לשלוח לר"א ליקח ממנו הכתב לראות בו ונתן ר"א הנ"ל הכתב לר"ה פוזנר הנ"ל והעתיקו לכתב ולשון גלחת וזה איזה ימים הלך ר"א בור הנ"ל עם הכתב בלשון גלחת לבית העצה לפני כל השררות ועוד היום איני יודע מה כתוב בה. הנשמע או נראה כזאת בישראל. והכרח לי כעת לברר דברי בפני גאוני ארץ ובפרטות הכרח לכתוב להאב"ד מפראג וכך יעצו אותי אנשי נאמני והק' ר"י דרילס ג"כ יעץ אותי כנ"ל ומי יוכל לספר מגודל החוצפא של ר"א הנ"ל. ואחיו ר' יוזיל לוי שעמד על המגדול וצוה לשמש להכריז בקנס יו"ד ר"ט חצי לשררה שאינו רשאי שום אדם לומר על הבשר שהוא טריפה וצעקתי ככרוכיא והפסיק השמש להכריז ולא גמרו עכ"פ לא נשמע מעשה כזאת שע"ה ובורים יהיה להם חוצפא גדולה כל כך זה המעשה בקיצור. ועתה אדון לפניו לברר דברי הטעם אשר אסרתי הבשר. מה ששחטו כ"א לבדו מילתא דפשיטא הוא שכן הוכרז בבה"כ בפי' שכל מה שישחוט א' לבדו הוא טריפה אם לא אחר שאני בעצמי יהיה המתיר לשחוט לאחד לבדו ומה שהתרתי להנער לשחוט לבד בעת שהיה השוחט הזקן חולה לא בשביל זה הותר לעולם ומכ"ש שבפי' אמרתי בשעת ההתרה כשיבריא השוחט שיוחזר הדבר לאיסורו וא"צ לזה ראיה אמנם להוציא מלבם של הסכלים האחים ר"א ור' יוזיל הנ"ל וסיעתם ע"ה דידהו חפשתי ומצאתי מפורש כנו"ת מהרי"ט חי"ד סימן מ"ח נדון כיוצא בזה וכתב שם וז"ל והטענה ה"ד שמאחר שהותר מקצת בימים טובים מרשות החכם הרי הותר כולו אף זה הבל ורעות רוח שאין אומרים נדר שהותר מקצת הותר כולו אלא בהתרת חכם כו' עכ"ל. הרי ממש נ"ד ואפילו התם בנדון דמהרי"ט לא אמר החכם לשוחט בשעת התרה בי"ט שיוחזר הדבר לאיסורו אחר י"ט ומכ"ש בנ"ד שבפי' אמרתי שיוחזר הדבר לאיסורו ופשיטא דפשיטא מה ששחט השוחט הזקן לבדו אחר שהבריא שהרי לדידיה לא התרתי כלל ובשביל שהתרתי להנער לא הותר הזקן ואף זה א"צ ראי' ואעפ"כ להוציא מדעת הסכלים הנ"ל שסמכו עצמם על סברות בדויות כזה חפשתי ומצאתי בשו"ת דברי ריבות סימן רצ"ח שהביא דברי ריב"ש וז"ל וכ"ת והלא כיון שנדרו לשני סופרים יחד והותרו לר' אברהם הותרו גם לר' חיים כו' דנדר שהותר מקצתו כו' הא ליתא דהתם הוא בנדר שהותר ע"י חכם כו' עכ"ל. הרי ג"כ ממש נ"ד וק"ו בנו שק"ו שאותו שוחט הזקן הוא שנמצא טריפה אחריו אף שלא העבירו מאומנתו הרי העמידו ע"י א' אתו לראות אחריו נמצא זה פשוט דמה ששחטו כ"א לבדו שבהמות ההם אסורים. אלא נ"ל דאפילו אותם הבהמות ששחטו שניהם ביחד קודם שהתרתי להם הת"כ גם הבהמות ההם אסורים.

ואחר שעברו על ת"כ נקראו חשודים לאותו דבר וטעמא דידי דדמיא להא דהרא"ש וריי"ו שהביא מש"ע י"ד סימן א' סי"א אם הטילו הקהל חרם שלא ישחוט אלא טבח ידוע ושחט אחר י"א שהיא אסורה וכתבו הט"ז והש"ך הטעם משום דהוה כמו חשוד לאותו דבר ונראה דכ"ש הוא בנ"ד דנשבעו בעצמם ובודאי חמור שבועות אדם בעצמו מחרם הקהל דקיל בעיני אינשי וכן כתב בשו"ת רשב"ש סי' רי"ב וז"ל. מלך או שלטון כו' שמגזם בקהל להחרים כו' אותו חרם אינו כלום כו' אבל שבועה שמשביע כו' אסור לשבע לו ונראה שהחלוק שחלק בין שבועה לחרם לפי שהשבועה נשבע מפי עצמו כו' עכ"ל. וכה"ג כתב הרמ"א סי' רל"ב סי"ד אבל לא כתב שם הטעם שכתב הרשב"ש. וא"כ אם בחרם הקהל מי שעבר ושחט הוה חשוד לאותו דבר מכ"ש כשעבר על ת"כ שנתן השוחט בעצמו דהוה חשוד לאותו דבר ומשמעות הש"ע דאפילו בדיעבד אסור וכ"כ בשו"ת מהר"מ לובלין סי' כ"א וז"ל שם דף י"ט ע"ד ואף שכתב הרא"ש בתשובה כו' צבור שהטילו חרם שלא ישחוט אדם כו' ועבר על החרם כו' הרי שאסור אפילו בדיעבד עכ"ל. הרי כתב בהדיא שאסור אפילו בדיעבד ואף דכתב בפ"ח שם סי' א' ס"ק ל"ח דבהפסד מרובה יש להתיר והוא חולק וסבר דמשום קנסא בעלמא כתב הרא"ש כן הרי בשו"ת גנת ורדים חי"ד כלל א' סימן ב' כתב ראיות ברורות דמדינא אוסר הרא"ש וריי"ו ואסור אפילו בדיעבד א"כ מה"ת נסמוך על הפ"ח שהוא יחיד נגד הני רברוותא אשר מימיהם אנו שותים דאוסרים אפילו בדיעבד ובפרטות דהפ"ח כתב לחלוק על הרא"ש וריי"ו ועוד נ"ל דבב"ד אפי' הפ"ח מודה דאסור דהרי כתב בתשו' מגיד מראשית בשם הב"י א"ח סי' תקי"ז דבדבר הרגיל לא שייך דיעבד. וכ"מ בד"מ י"ד סי' ע"ו וז"ל כתב ע"י מהרי"ק שורש ל"ט דאין לחלק בין דיעבד לכתחלה אלא בדבר הבא באקראי אבל אם נתיר דבר ואח"כ חוזר ונעשה לכתחלה פשיטא שיש לאסור עכ"ל הד"מ ובמהרי"ק שם סיים בפי' שאוסרים לו אפילו בדיעבד. וא"כ בנ"ד שלכתחילה הם שוחטים ועוברים על הת"כ פשיטא דאסור אפילו לדעת הפ"ח

שוב האיר ה' את עיני ומצאתי כדין כיוצא בזה ממש בס' בני יעקב חבור על הלכות מבעל העיטור ובסוף הספר כמה שו"ת וכתב שם בשאלה ו' ב"א שעבר על ת"כ שנתן שלא לשחוט יחידי ויש שם פלפול כמה דפין ובסוף התשובה אתא עלה מהאי דהרא"ש ור"מ שנקרא חשוד וכתב שם די לנו שיפסל השחיטה ששחט לבדו כו'' אבל אם שח"כ חזר לתנאו הראשון וישחוט בהשתתפות אחר למה יפסל כו' ומעתה ליכא' האי טעמא דחשוד לאותו דכיון דחוזר ושוחט בהשתתפות אחר תו ליכא האי טעמא שהרי ישראל אחר עע"ג עכ"ל. וא"כ בנ"ד דתרווייהו חשודים על שעברו על ת"כ א"כ מה מועיל

ששניהם שוחטים. ואע"ג דסיים שם בס' בני יעקב דמפני שעבר על שבועתו לא יפסל שחיטתו. הוא הולך בשיטת הפ"ח דדינו של הרא"ש אינו אסור אלא משום קנס. אבל כבר הבאתי דעת הט"ז והש"ך דאסור משום שהוא חשוד ולהש"ך מ"ש הרא"ש דראוי לקונסו קאי אהיכא דלא הטילו חרם רק תקנה בעלמא הוא דאסור משום קנס אבל היכא דהטילו חרם אסור מדינא וכמו שכתב בגנת ורדים. א"כ בנ"ד נמי אסור אפי' בדיעבד ומ"ש אא"ז הגאון רמ"א ז"ל בהג"ה סי"א דאם נתבטלה התקנה כו'' נ"ל דזה קאי ג"כ אהיכא דתקנו בלא הטלת חרם דהרי שם בפסקי מהרא"י איירי ג"כ שתקנו בלא הטלת חרם ומה שהביא שם דברי הרא"ש תחלת דבריו דצבור שתקנו בחרם נ"ל דהא דכתב שם דמשום מיגדר מילתא כו' קאי אסוף דברי הרא"ש היכא דתקנו בלא הטלת חרם וכמ"ש הש"ך. מכל הנ"ל לא נשאר שום סברא לצדד להקל אלא מה שאומר שאנוס הוא שהפ"ח שלח לו בציוי השררה בקנס ה' ר"ט גם זו טענת הבל הוא ואין בו ממש מכמה טעמים חדא דהרי מ"ש רמ"א סי' רל"ב סי"ב בהג"ה וכן אם צוה השר שלא לקיים שבועתו ונדרו אפילו לא הוי הקנס רק ממון מקרי אונס. הרי סיים שם אם בנקל יכולים להשתדל לא מקרי אונס. ולכאורה יש לי קצת מקום עיון בזה דלעיל סי' רכ"ח סמ"ז כתב דיש להשתדל בכל מאמצי כח לבטל הציווי וכאן כתב אם בנקל משמע דלא צריכין להשתדל בכל מאמצי כח ואין לי פנאי לעת הזאת לעיין בו הטיב. עכ"פ אפילו לפ"ד רמ"א בכאן סי' רל"ב דאם בנקל יכולים להשתדל לא מקרי אונס ובנ"ד נמי היה לו להשוחט לילך להשררה אולי בנקל היה יכול להשתדל לבטל הציווי ובפרטות שהיה לו טענה גדולה שהרי נשבע גם להשררה וכמו שאמר יוסף הצדיק לפרעה איתשיל נמי אשבועתך כו' ואולי היה מפויס השררה והוא לא עשה לילך לפני השררה שהוא דבר קל אלא הלך לשחוט אחר אותם אזהרות שהזהרתי אותו נראה לעין כל דבלא אונס עבר על הת"כ בשאט נפש וא"כ חשוד הוא. ועוד דהרי לא בא להשוחט הציווי מהשררה ע"י השוטר כנהוג פה אלא הפ"ח שלח אליו השמש בציווי השררה בקנס ה' ר"ט ומה היה לו להאמין לדברים הללו. וגם לא היה צריך לקיים דברי השררה עד יום ב' שלאחריו שבא הפסק מהשררה. ועוד אפשר לומר דמ"ש הרמ"א דציווי השר מקרי אונס. היינו שר ומושל אבל פה השררה אין להם ממשלה רבה כי יכולים לבא בקובלנא עליהם למקום הסמוך לכאן שיש שם שררה שמושל על השררה פה וזה מצוי מאד שלא לקיים דברי השררה פה ולקבול עליהם בפני השררה שמושל עליהם. ובר מכל דין ומן דין הרי פה שכיח הרבה וממש כל המשפטים הם בערכותיהם וכבר היה יודע השוחט שהקצבים ילכו לפני השררה א"כ היה לו להשוחט להתנות בשעה שתקע כפו ומדלא התנה הכל בכלל

הת"כ והרי מפורש הוא בפוסקים דאונס דשכיח אליבא דכ"ע לא הוי אונס מדלא התנה. והנה יש לי עוד טעמים וראיות דלא הוי בזה אונס ואין הזמן מסכים כעת להאריך. היוצא מכל דברי שהבהמות שהיו נשחטים ע"י אותם השוחטים והבשר עדיין ביד ב"ב אסור לאוכלם וגם הכלים שנתבשל בהם בשר משחיטה הנ"ל צריכים הגעלה. והנה כה' איצק לוי ואחיו כה' יוזלי הנ"ל הם' חוטאים ומחטיאים את הרבים והנה ידוע לכל העולם שרום הוד פאר מעלתו הוא קנא בן קנא לקנא קנאת ה'' צבאות בקשתי שעל משמרתו יעמוד לקנא קנאת ה'' ותורתו כי מי יכול לספר גודל חלול ה'' בזה שהערלים ברחובות משחקים בזה וגודל חרפות והעיר אשר לי. כי גם זה מקרוב אחר שהשיג ר"א הנ"ל הכתב מפראג והשוחט הנער רצה לשחוט לבדו בלי השתתפות עם שוחט האחר ונקרא נקראתי לבית העצה לפני כל השררות בשבוע העברה ודיבר הנער עלי מלשינות גדולות בפני והיה בידו ניירות דינים משו"ב והניח לשררה ואמר שישלחו זה לפני כמה רבנים אם אינו יודע הדינים ומדוע לא ישחוט לבדו והיה עמי שמה הק' פ"ו ר"י דריאלס והק' המנהיג ר' זלמן כהן והק' המנהיג ר' פייס נורדין שהיה עומדים ע"צ ימיני ואני איני מכיר לשונם והיה הקציניס הנ"ל משתוממים ומשנים פניהם מרוב הבזיונות אשר דבר עלי השוחט הנער ואני עשיתי עמו טובות גדולות ורבות כמפורסם ושני קצבים היה עמו עם הנער. אמת הדבר בעת אשר דיבר הנער לשלוח אותו לשאר רבנים לנסותו אמר ר' יונתן שי' הנ"ל להשררות שזה אינו מועיל כי אפילו ק' רבנים יאמרו שראוי לשחוט כיון שהרב דקהלתינו אמר שאינו רשאי אזי אינו מועיל התרה משאר הרבנים. ונפסק מהשררה ליקח שוחטים אחרים וזה רציתי מקדם.

עוד גם אמר הנער לפני השררות שבא מפראג שהוא כשר לשחוט. אהו' ידידי הגאון שי' הנשמע כזאת בישראל זה הכל הוא אפס קצהו מהמעשים אשר נעשו לי על הקצבים והשוחטים הנ"ל. ובקשתי להשיבני תשובה נכונה וידעתי נאמנה אף אפשר שיהיה בידו להשיב על איזה סברות שכתבתי אמנם מה שלפ"ד נראה פשוט שבעיקר הדין יסכים עמי לאסור הבשר וימחול לכתוב אלי הכל מפורש גם מאחר שישב כמה שנים על כסא הוראה פה הרי צריכים אנשי פה לקבל מוראו על עצמם לזה בקשתי ימחול ע"כ הרמה א"פ ולכתוב לפ"ו הקהל פה ולמחול לשלוח לי העתק וליסרם בתוכחת מוסר ובדברים קשים כגידים ולכתוב מה דינם של האחים הנ"ל אשר חרפו אותי. גם אם ניכר לו מי הוא זה ר' לוי פראג ימחול להודיעני כי עשה מעשה רשעו ופשע להכניס עצמו בתגר שאינו שלו ולפי ששמעתי מאותם שקראו הכתב שלו מפראג מבואר שם בהדיא שידע מזה שאני אסרתי הבשר ואף אם אפשר שהא"ו אחר ישראל כ"ה איצק הנ"ל כתב לו

המעשה בענין אחר מ"מ מה היה לו לר' לוי הנ"ל להכניס עצמו בזה והיה לו להשים על לבו וכי מכאן עד פראג לא נמצא לומדים ורבנים גאונים שהיה יכול איצק הנ"ל לכתוב אליהם ולדעתי אין זה כ"א מצא מין את מינו איש פרא ג"ס רוח כמוהו. גם אם מכיר הוא את הבור ליפמן הנ"ל. ואשים קנצי למילין רק חדוה וגילין תלי תלין כאות נפשו ונפש אהו' הד"ש הנ"ל וטובתו בלב ונפש חפצה כ"ד הק' אברהם הלוי מחעלמא חונה פה ק"ק עמדין יע"א.

עוד דעתי שיוכל לגזור עליהם בנדוי ושמתא שלא לאכול הבשר אשר אסרתי. גם אם יסכים עמי במה שכתבתי להוכיח שהבשר אסור כמ"ש הר"מ לובלין וגו"ר דאף בדיעבד אסור וגם הט"ז וש"ך כתבו דחשוד נקרא אם לפי טעם זה אסור אפילו לבני עיר אחרת לזה בקשתי שימחול א"פ לדבר שמה עם הקצינים פ"ו שי' להכריז בבה"כ שכל הבשר יבש או לשונות יבשים או טבחות הבאות מכאן לשם בלי כתב הכשר ממני שאסור הוא ולדעתי בודאי יצייתו לעת הזאת לדברי רום הוד פאר מעלתו. **אמנם** ידעתי כי דעתו דעת חכמה רחבה מדעתי ויעשה לפי שכלו הזך מה שראוי לעשות בזה בקנאתו קנאת ה' ותורתו וש"ת.

תשובה

בראש חודש שמרבין בו שמחה תקכה"ל: אלטונא. **אלהי** אברהם יהא בעזרו. מגן אברהם יהי מגן בעדו. ויהי כזית הודו. ה"ה א"נ הרב המאה"ג נ"י כמוהר"ר אברהם נר"ו.

אמרתו צרופה מגלה עפה. הגיעתני בשבוע זה. ואנכי יגע מקורות הזמן נפשי עיפה. ומקרירות העת ידי כהה ורפה. בפתחי האגרת עמדתי מרעיד ובקרא שנים שלש דלתות נקרע לבבי מתוגה נפשי דלפה. איכה נהייתה הרעה הזאת בקרב מחנכם קדוש היתה בזה קדשה. איכא הית לזונה קריה נאמנה. תגל ערותה תראה חרפתה בזרוע חשופה. ירהבו הנער בזקן נערים פני זקני תורה ילבינו יסגא חוצפא. לזאת מלאתי יגון ואנחה ערבה כל שמחה פסכתר עליה כפה. האמת אגיד כי היה לי למנוע עצמי מלטפל בכך. אחר שכבר שואלים הלכו בו. הלואי אותי עזב ולא עשאני אפילו כגרמיזא הדין. שמא כאפיקומן הנאכל על השבע לשם אכילה גסה או כביצה מוזרת תאכלנה נפש היפה. לאפושי גברא רווחא שבק לדקשיש ולא חייש לכיסופא. אכן להיות גדולה מצות הבאת שלום. אף כי למען אוהבי ורעי אדברה שלום. למען קהל ה' אשר אהבתי מימי חרפי. אנכי תכנתי עמודיה יריתי אבן פנתה. גם המה היתה אהבתם לי כאהבת אשה מקושטת לת"ח ככלה תעדה כליה על כל כבוד חופה. ועתה קול חרדה שמענו לקול צללו שפתי קול חמס וריב בעיר. ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כל"ה מזנה מתוך

חופתה מוסר שמה וגדופה. בגדה ברעה מלמדה להועיל מדריכה בדרך זו תלך לטוב לה דמהני כי תירייקא לכולא גופא.

המחבר מתרעם על השואל שעשה שלא כהוגן מתחלה לפי ד"ע. ומסכים עמו במה שעשה אח"כ סייג לדבר אם כן הוא הצעת המעשה כדבריו

והנה אהו' כנפשי בריש כל מראי"ן אנא ת"ם. תמה אנכי תרי תמיהי מדכר דכירי אינשי מתוך חומר שהחמיר עליה בסופה. הקל בתחלתה. להכשיר טבח שיצאה טרפה מת"י לפטרו בלא כלום. נמצא חוטא נשכר. הן יוסיף על חטאתו פשע. והנער אשר עדיין לא הוחזק לפ"ד. וכפוף תחת השוחט הקודם. יוסיף עוד עבור לו. **וזאת** שנית שאח"כ העמיד את הנער לשחוט בהמות לבדו קודם שהומחה. ופיו ענה בו שאינו אומן אפילו לשחוט עופות. איך פתאום לפתע נעשה אומן לשחיטת בהמות רבות כאחת (כנ"ז בכתבו. שבמ"ש השחיטה מרובה. וצריך זהירות והשגחה יתרה) וסמך לו ע"ד שוחט שהורע חזקתו. וכבר אבד נאמנותו. בלי העמיד הנער על הנסיון תחלה לשחוט בפניו ובמעמדו של מעכ"ת. ואינו מספיק מה שבדק סכין ונתן לו. למנותו בזה שוחט קבוע וטבחא דמתא. מנהגן של ישראל תורה שלא להרשות על השחיטה בקבע. בלי בחינה וידיעה בתחלה. כמ"ש גם בש"ע שצ"ל דווקא לשחוט בפני חכם לדעת אם יודע ורגיל וזריז לשחוט שלא יתעלף ואני מוסיף להזהר לתת עין פקוחה והשגחה עליו שלא יהא נמהר בבדיקת סכין וסימנים אחר שחיטה. ביחוד במקום ובשעה שמביאין הרבה בהמות לשחוט בבת אחת. אף כי הנער נער חסר לב מסתמא. כמו שהוכיח סופו. לא יתכן בעיני למסור בידו נפשות רבות להאכילם בשר לשובע. באין משגיח פרטי. לשום עינו עליו. בזה אין טענת שעת הדחק של העם המתאוים לאכול בשר מועלת לדעתי. מוטב לא יאכלו בשר תמותות שחוטות חודש ימים. פן יהא לזרא ח"ו. **אולי** דין גרמא. שהביא עליו אחרי כן הצרה הזאת. לפי שנשא פנים בתורה מתחלה. במ"כ.

ואמנם לבוא לנדון ש"ח. לא היה צריך להתארך כל כך. ואכפל כולי האי בהבאת דברי כמה שו"ת שהיא טרחא בכדי לענין זה. ואם באנו לדקדק אחריהם ולעיין בדבריהם ולדמויי מילתא למלתא. יש דברים בגו. ועוד לאלוה מלין תלי תלין. ויארך הענין מאד. ויתעכב הדבר בלי תועלת הנדרש. להשיג התכלית הנכסף. לכן ריש מלין אומר בקוצר האפשרי. כי לענ"ד הדבר פשוט כביעתא בכותחא. והנני מסכים הולך עם מעלתו לאסור בשר הבהמות הנשחטות ע"י אחד מן השוחטים השנים האלה לבד. בלי רשות פרטי מאת מעלתו. ואף גם זאת. אפילו ילכו גם שניהם יחדו. בלתי אם נועדו ממעכ"ת לדבר השחיטה. לא יותר הבשר לאכילה. אם לא יתנהגו בדרך שסדר להם מעלתו. והטיל

עליהם לשום סימן. ולהניח פתקות בבשר הכשר. שלא יוחלף עוד בטרפות כאשר ארע בשכבר. וטעמו ונימוקו עמו לעשות סייג לתורה. ולמגדר מלתא. כדאמרינן רב בקעה מצא וגדר בה. ומאחר שהנסיון הוכיח חרפתם של שוחטים וקצבים שם. דאתרעא להו חזקתייהו. פשיטא יפה עשה. כך היא חובתו. לשמור משמרת לסלק המכשולות:

מעתה לא אטריח עצמי בפיסול השוחטים מחמת עברם על הת"כ (שבודאי הפריז על המדה לעשות ת"כ זה כשבעוה ממש. דליתא מכמה טעמים שאכמ"ל) ואם ציווי השר מקרי אונס או לא (וכתוב אצלי במ"א) כל הדברים יגעים. בלתי צריכים לנ"ד. כי מ"מ הבשר אסור. דשויא עלייהו חתיכה דאיסורא. לא יהא אלא דברים המותרים ואחרים נוהגים בהם איסור (אע"פ שהן התר גמור) שאין אדם רשאי להתירם בפניהם. אפילו לעצמו. אע"פ שאינו מאנשי מקומם. כההיא דרב ב"ח דאכל דאייתרא. ובפני בני בבל כסייה. ואף שאינו אלא משום סרך מכשול. וכאן המכשלה הזאת תחת ידי השוחטים והקצבים בבירור. לפ"ד מעכ"ת. אם כך הוא. מאן ספין מאן רקיע. למשרי מאי דאסר מר באתריה בר אוריין דחיל חטאין דשמיה פקיע. בכה"ג נ"ל פשוט דאסור אף למקומות אחרים. ומה יועיל בזה ציווי השררה. כלום יכולים לכוף לאדם שיאכל דבר שאינו רשאי לפי דתו. גם ההוא לוי מפראג לא ידענא מנו. אם הוא גברא אריכא ומטלע. צריכא ליה ולמטלעתיה. ומי המשוגע שיסמוך על בני בלי שם ואיש מוסר פורע. אולי קל הוא ע"פ המים הרעים כאחד הצביי"ם לבע"ל כורע.

ובזה המועט אסתפק כעת שלא להחמיץ המצוה. אקוה שיחזיק את המרובה. כדי להטיל שלום ביניכם. ובדבר הנוגע במה שבינו. לבין האנשים שפגעו בכבודו. בזה אינני מטפל להשיב למעלתו לבדו. כיון שהוא נוגע בדבר. אין נכון לפסוק הדין ע"פ דברי בעל דין אחד. בטרם יבוא רעהו וחקרו. אף אם חכם יכול לנדות לכבודו. ולמעבד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה. מ"מ אין ראוי לנשאל להזקק לכך. בטרם ישמע טענת בע"ד שכנגדו. חלילה לו לעבור על"ת ש"ש. וכמו שאנו מוזהרים מפי סופרים וספרים. שלא לתת פ"פ לבע"ד לחלוק. וכבר אמר החכם צדיק הראשון בריבו וגו'. ומזקנים אתבונן. אכן אם ישאלוני אנשי קהלתו משפטי צדק לא אמנע חפצם עדיהם אתבונן. ואשיבם דבר כיד ה' הטובה עלי. כאשר יורני המלמד לאדם דעת ואליו במו פי אתחנן. יחזק במעוזו שלום יעשה לו להניח לו מעצבו ומרגזו ובתבונה יתכונן. ברצות ה' דרכי איש. גם אוהביו ישלים אתו סלע ישכון ויתלונן. ובכן ישקוט שאנן כזית רענן. כחפץ דורש שלומו דלא צילא דעתיה כיום המעונן. הטרוד יעקב ישראל מכונה יעב"ץ ס"ט. לא נקרא מעולם יעקב עמדין (כאשר עשה מכ"ת אדרעס ע"ג האגרת. כמו שהרגיל התועב שר"י בפי

הבריות) ידוע שאינני מבני עמדין. לא נולד בה ולא מצפה לראותה. אך מבקש טובתה ותועלתה. כמאז ומקדם בהיותי רובץ תחת משאה. ככה גם עתה אני שוקד על תקנת.

וזאת לאנשי ק"ק עמדין:

ועתה אתם קפו"מ קהל ה' אשר בעמדין. אשר עיני ולבי עליהם לטוב להם כל הימים. העומדים על הפקודים. כולם אהובים וידידים. אליכם המצוה הזאת לעשות המוטל עליכם. לעמוד' לימין רבכם. השוקד על תקנתכם. פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמנו וטוב לכם. חזקו ואמצו להיות שלום בשעריכם. ומה מאד תמהתי נעויתי משמוע שבני המנוח כ' יונתן לוי הקטן ע"ה במעל הזה. והכרתי אביהם ע"ה שהיה דחיל ומוקיר רבנן (הוא נתן לי מכיסו דבר שנה בשנה מאה שוק. למען אתעכב בעמדין נגד המוסכם אצלי מאז. הוא עשאני אפוטרופוס על נכסיו) בקצור מימי לא ראיתי אדם פשוט כמוהו ירא את ה' מאד. ואוהב ת"ח. אדם אחד מאלף מצאתי. וכדומה הק' התו' פו"מ (כעת) ד"ה פוזנר. היה חביב לי עד לאחת. שמש אותי בכתיבה והעתק ד"ת בחנם ועושה לי כל ק"ר ונחת. אלה אני זוכר עדיין בפרטות. ובכלל כל הקהל מגדולם עד קטנם היו אוהבים אותי כנפשם. אחרי דברי לא ישנו ועלימו תטוף מלתי. כולם קיימו וקבלו גזרתי (גם אחר כמה שנים שקבעתי דירתי פה היו מצפים לי שאשוב אליהם לשכון כבוד בתוכם. וביחוד הקפ"ו ר"י דרילס. שהשתדל מאד ע"י קומיסיאנט שלו כאן. לדבר על לבי ולהוסיף לי מוהר ומתן. למען אתרצה לחזור לקבל משאם עלי. באשר נפרדתי מהם נגד רצונם. רק מפני אויר פריזלנד. שהיה מתנגד לבריאותי ובריאות ב"ב בכלל).

על כן אקוה יכנסו דברי אלה באזניכם. ותשמעו לקולי. גם עתה. כאשר הייתם סרים למשמעתי. בלתי נטות ימין ושמאל אז כל הימים שהייתי אצלכם. כאשר ידעתם שהתהלכתי ביושר לב באמת ובתמים לפניכם. אף כי עתה זקנתי ושבתי. ואם כד הוינא זוטרא לגברי כו'. ת"ל גם היום אפילו רחוקים ועד ד"א דפולין שמעו לקולי בעסק הידוע. גם פה לא עשיתי מאומה רע חלילה. אכן המוטל עלי לעשות רצון קוני הנני אמרתי. והנה עתה קבלו רב ואב"ד רק ע"פ עצתי. מה גם אתם בטחתי אהבתכם הישנה אינה מעלה חלודה. לכן אנשי לבב' שמעו אלי ותחי נפשכם. שקדו ושמרו וקראו את הקריאה זאת באזני העם תזהירום לרדוף שלום. ובאנשי הזדון מחרחרי ריב ומדון תחת גערתכם. ויהי ה' עמכם ישפות שלום לכם. משרתכם הנאמן עבדכם. יעב"ץ.

ידיע ליהוי למעלתו שהכתב נתעכב עד היום ה' אדר. מאין יודע אדרעס שזכר בכתבו. ועתה נזדמן לידי היקר ר' פייס נורדין שי' הנזכר באגרתו לשבח. הוא באר לי הנהגת מעלתו עם הנער השוחט בתחלה. שהלך עמו לבית הקצבים. וראה מעשה השחיטה

בעיניו א"כ נסתלקה טענתי מעל מעכ"ת בזה. מה שקצר בו מעלתו. אך נגד זה סניגורו הלז (עם שהבנתי היותו נאמן באהבתו) הואיל באר ג"כ איזה פרטים באופן אחר ממה שבא במכתבו. ולפיהן יראה לי שהפריז על המדה. בכן אהו' החכם עיניו בראשו. יבקש שלום וירדפהו. בשתי ידיו יקרבהו. דלא לימרו מחנפי רבנן אהדדי. ולא לצווח עליה בבי מדרשא. ויהא רעוא דליכול האי תורא לשלמא נפישא.

סימן כה

אור ליום ג' י"ב אדר תקכה"ל. ק"ק עמדין

באשמורת הבקר. ישמרהו עין כל סוקר לה"ה אהו' אה"נ ידידי חביבי כנפשי ולבבי הרב המאור הגאון הגדול החריף ובקי המופלא והמופלג כל דבר סתום מברר ומלבן כשלג נ"י ע"ה פ"ה מוכתר בנימוסין שלשלת היחוסין חכם הכולל הנ"ל המהולל המפורסם מוהר"ר יעקב נר"ו יאיר ויזרח כחם עלי אור צח וכאל"ש וי"ר יא"ק.

גי"ה מן ר"ח הנ"ל האירו אל מול עבר פני בליל ש"ק העבר. וקראתי לשבת ענג. והנה כבר ערכתי והכנתי אגרת א' באריכות להשיב לאדוני רום פאר המעלות שי' ולספר לו כל המאורעות אשר אירעו. אחר כתבתי הראשון אליו ומאחר שראיתי שלא אוכל לגמרו קודם הליכות הב"ד מהכא להתם אמרתי להשיבו קצת דברים בעוד שיש שמה בהמ"ב הק' המנהיג ר' פייס נורדין מפה כי ר"פ הוד מעלתו כתב שר"פ הנ"ל שינה איזה פרטי דברים ממה שכתבתי אני נפלאתי הפלא ופלא כי מלבד שהוא נוגע בדבר ולכבוד עצמו הוא אומר ועושה תאותו לאכול הבשר שאסרתי ולא להכשיר הכלים. אף אם אמר שכבר אין לו מהבשר ההוא מה שידוע שיש לו עוד בביתו בשר יבש וטבחות ממולאים ולא עשה כאשר עשו הקצינים מועטים שהכשירו הכלים. ובלא"ה האיך יכול החי להכחיש את החי אם יגזור ה' בחיים בבואו לכאן. איך ישא פנים נגדי לומר שח"ו כתבתי שום דבר שקר אשר לא הורגלתי מנעוריו ואפילו בניי הקטנים אני מרגיל אותם ומלמדם שלא להוציא שום דבר שקר מפיהם. וגם אותם אנשים אשר קראו כת"י רום הוד פאר מעלתו תמהו מאד על ר"פ הנ"ל. וקודם ששלחתי אגרתי ליד רום הוד פאר מעלתו הראיתי הכתב לאיזה אנשים מה שלא היה צורך לזה. ואם ימחול אדוני רום פאר מעלתו להניח להעתיק כתבי הראשון ע"י א' מהסרים למשמעתו ולשלחו לידי אזי מוכן אני להראות כתבי לעיני הכל וידעו כל מי שמבקש האמת שלא כתבתי שום דבר קל ודיבור אות א' ממש של שקר ח"ו.

בכתבי מן יוד העבר מבואר הטיב להתנצל עצמי על מ"ש רום ה"פ מעלתו שעשיתיו כהדין גרמיזא ח"ו אין בזה שום רמז או רמיזה. **התנצלות** על שהכשרתי הנער השוחט

והשוחט שיצאה טריפה מתח"י אכתוב אי"ה באריכות בכתבי אשר הכינותי לכתוב. ומה שעשה ר' פייס סנגורין לדברי שהלכתי עם הנער ידעתי בעצמי שאין זה התנצלות כי לא הלכתי עמו רק פ"א ולא היה ביכולתי לילך עמו יותר באשר שהקצבים היה אורבים לנפשי ובדוחק גדול שנמלטתי לביתי בלילה ההוא וכ"ז ידוע לר"פ הנ"ל וא"כ בפ"א אינו מומחה ובאמת כ"פ הצדקתי עלי הדין. וכאשר כתב רום הוד פאר מעלתו.

אהו' אדוני ידידי ידעתי שמנעוריו מוסר נפשו שלא לבטל אפילו אות א' או איזה ניומסי רז"ל. לזה בקשתי שיוכיח את ר' פייס הנ"ל ע"פ ולגזור עליו בשמתא שלא לאכול הבשר האסור ולהכשיר הכלים ובודאי כשיראו שהוא עושה כן ע"פ ציווי אדוני רום ה"פ מעלתו יענו גם אחרים כמוהו ויהיה זכות הרבים תלוי בו ברום הוד מעלתו ואל יחוש ר"פ הוד מ"ל לדברי ר' יוזיל ואחיו ע"ה הגדול איצק לוי וסיעתם ע"ה וקצבים. ובזה אקצר וכל טוב מאתו לא יבצר מאת ה' ומנאי אהו'. וה"נ הד"ש וטובתו בלב ונפש חפצה כ"ד הק' אברהם הלוי מחעלמא חונה פה ק"ק עמדין יע"א.

אותו הקצב שממנו יצאה מכשלה מכר ריאה טריפה במר דכשרה והוא היה ראש המדברים בעש"ק ר"ח העבר בבית העצה נגד מנהיגי הקהל להכשיר את הנער לשחוט לבדו זה בליל א' אכל ושתה. וביום ב' העבר הלך לעולמו ושבק חיים למר רבה ולנו ולכ"י. הקצב ההוא היה נקרא הירץ פלאריז.

שוב כתב אלי האגרת הזאת שנית:

בס"ד י"א ניסן תקכה"ל פה עמדין.

שלום למר רב ולתורתו פאר הדור והדרתו. חריף כשמאי וכהלל ענוותנותו. ה"ה אהו' אה"נ ידידי חביבי כנפשי ולבבי הרב המאור הגאון הגדול תפארת ישראל ראש גולת אריאל המופלא ומופלג כל דבר סתום מברר ומלבן כשלג נ"י ע"ה פ"ה השלם והמושלם במעלות ומדות ובתורה ובחסידות לו עשר ידות מחוי במחוג ומבין חידות חכם הכולל המהולל המפורסם מוהר"ר יעקב שי' נ"י ויזרח לעד וקרסולו לא ימעד וכאל"ש וי"ר יא"ק.

כבר כתבתי בחדש העבר והודעתיו שקבלתי תשובתו הרמתה ושם נאמר התנצלותי על אשר חשב רום הוד פאר מעלתו שח"ו עשיתיו כהאי גרמיזא כו' וכאז כן עתה אני מתנצל עצמי שלא כן הוא אדוני ואדרבה הוא לי לראש עטרת ואותו מצאתי ראיתי מיום דעתי אותו ומיום שמעתי שמעו הטוב שלא לפניו חנף יבוא וכל מעשיו הוא בתמימות לשם שמים. וכאשר שכעת בתשובתו הרמה נוסף לי לדעת חכמתו ויראתו. והנה בכתבי שם נאמר שבדעתי היה להרחיב הדבור אליו ובאמת כן היה וכבר הכינותי בעת ההיא אגרת א' באריכות לספר מהמעשים אשר נעשים עמדי בעסק השוחטים. ובעסק הבשר אשר

לא נשמע כזאת בישראל. וחזרתי ונחמתי ממחשבתי שלא להטריחו הרבה. אהו' ידידי אדוני שי' בקשתי מיד ימחול להודיעני אותן פרטי דברים ששינה ר' פייס נורדין. כי בזה נתן להם לרדות לומר שכתבתי ח"ו דברים שקרים. וע"י כן חזר בו רום הוד פאר מעלתו מדבריו הראשונים שכתב לאסור. ובאמת מ"ש רום הוד פמע"ל בסוף דבריו הנחמדים אחר שר' פייס שינה איזה פרטים הפרזתי על המדה. איני מבין דבריו הנחמדים במה הפרזתי על המדה. ואני לא דברתי עם ר' פייס הנ"ל. ולא שאלתי ממנו הדברים אשר נדברים בינו ובין רום הוד פאר מעלתו שי'. כי הוא מפורסם לשקרן פה. לזה בקשתי א"פ ימחול ע"כ הרמה להודיעני שורש הדברים.

הנה זה בשבת העברה קבלתי תשובה מהרב אב"ד שי' מפראג. וגם כתב לפ"ו הקהל יצ"ו ואף שהסכים עמדי לכתוב להקהל לאסור הבשר וגם גזר על השוחטים שלא ישחטו בלי התרה ממני. אעפ"כ יש לי להתווכח עמו ויכוח גדול כי מה היה לו לתלות ההתרת הבשר והתרת השוחטים בי או בהרב אב"ד שי' מאמש' אף שכתב שלדעתו אמשטרדם הוא ב"ד הסמוך לפה ק"ק. אמנם מי נתן לו לב לדעת כך. ומה היה לו לשפת יתר ודברים הרבה ללא צורך. והנה אקוה לקבל ממנו עוד תשובה על כתבי אשר כתבתי אליו אחר שקבלתי תשובה מרום הוד פאר מעלתו שי' ומפני הטרדא אקצר במליצות ואת חג המצות יחוג ברוב שמחה ודיצות. כאות נפשו נפש אהו' אה"נ הד"ש וטובתו בלב ונפש חפצה. כ"ד הק' אברהם הלוי מחעלמא חונה פה ק"ק עמדין.

תשובה

ך"ח ניסן תקכה"ל: אלטונא

שלמא נפישא לגברא פרישא. רחימא דנפשא. הרב המה"ג נ"י כמו' אברהם סג"ל נר"ו. **גי"ה** מן י"א הנ"ל הובא לידי כיום אתמול נ"י. ונבהלתי מאד. בהכירי מבין ריסי כתבו. שעדיין מחלוקת במקומה עומדת. לא שקעה אש המריבה בקהלתו. והעיר מלאה מוטה. חרב הקטטה. עד עתה לא שקטה. כסבור הייתי אחר דשקיל למטרפסיה ההוא טבחא דאתפקר ביה. תשוב החרב לנדנה. וישב ים השלום לאיתנו כבראשונה. בלי שאצטרך לטרוח עוד בכך. לאבד הזמן בחנם. ועתה אהו' כנפשי אשר הקשה לשאול לגלות לו המכוסה. כל מה שאמר אלי רפ"נ שי' ביחוד. יותר ממה שצריך למעכ"ת. כלך מדרך זו. וכי דילטור אני. ובאמת כפי שהבנתי. לבו ישר נכון עמו. נאמן באהבתו. ולטובתו ולהנאתו נתכוין. ניכרים דברי אמת שפיו ולבו שוים לטובה. ולהחזיר לו השלום חפץ ודיבר מאהבה. הילכך אסתגר בקמייתא אשתקיל מלולי. לא זו בלבד. אף זו. כי מיד אחרי נסעו מזה הגיעני מכתב מהתו' ר"א לוי. המתנגד של מעכ"ת. והאריך עלי מענית.

להודיעני המאורע בשרשו ונותן עינים לדבריו מראה פנים לכל תבנית (מדבריו ניכר שאינו בור ע"ה חלילה. כי מצאתי קצת טעם בדבריו. בודאי בזכות אביו שהיה מוקיר ודחיל מרבנן) ומתפאר כי אתו עמו רוב בנין ומנין הקהלה. עכ"ז שמתי לאל מלתו. ולא עניתיו מאומה. והוצאתיו בפ"נ. כי מה לי להכניס א"ע בתגר שאינו שלי. ואטרוחי בכדי למה לי. וכבר הלכו בו נמושות (סבי דאזלי אתגר"א למשפחת הקרחי. אתא ליה גברא דבגילא דחיטתא מדחי) שאין לי עסק עמהם לא מהם ולא מהמהם. שאינו לפ"כ. ואפשר רא"ל הוא למדן כמוהם. לכן לא יתפלא מעכ"ת משטותו של הקורח הלזה. קורח מכאן וקורח מכאן. והוא בתו"ך ומרמה חושב כחו יפה לבקש גדולה לעצמו. גם במקומות הרחוקים (לא די לו שנתאנו בו אנשי מקומו. פרנס לפי דורו) לסדר ולצוות מה יעשו בלתי נקרא. ברמות רוחא יתירא דנקטיה לא חייש ליוהרא. אטו בשופטני עסקינן (והרוצה לעמוד על אופיו ולידע מה טיבו. ימצא די באר. בפתח עינים. ונוסף עליו מה שעשה מעשה קורח. עתה מחדש. אכמ"ל) אלמלא היו כותבים לי פו"מ הקהל. והיו עורכים לפני דברי שני הצדדים. והיו מתרצים לקבל הכרעתי. בטרם התגלע הריב. אזי הייתי גוער בים המחלוקת וייבש מקורו וכל נהרות איתן המתקוטטים מיד הייתי מחריב. אך עתה הלאני נתרשלו ידי. האי תגרא דדמי לבדקא דמיא. ולא עלי דידי רמיא. מה מני יהלוך ומה אועיל כי אפגע. והנה בעיניו עמד הנגע. לכן זאת בקשתי ממעכ"ת יניחני מעסק זה. כי לא אשיב עוד בזה גדולה או קטנה. במקום הכחשה עצומה כזו לא קאמינא (להלן אציג הצעת רא"ל בספור המעשה שהיה בנדון שלו) אם לא ברצון שתי הכתות שלא לסור מאמרי פי אם כה יעשון. אם באמת דעת דרכי יחפצון. כדי להטיל שלום ביניהם דבריהם אלי יריצון. אזי אומר הנני הנני אל גוי קדוש קורא בשמי לרדוף שלום למען ידידי יחלצון. זולת לא ידעתי דבר מאומה. ויהי ה' עמו להשלים אויביו אתו. לא לנצח תאכל חרב המלחמה. החכם עיניו בראשו שלא להיות אויבינו פלילים בל יאמרו ידינו רמה. כה מעתיר נפש אדם להבל דמה. הטרוד מאד יעקב ישראל מכונה יעב"ץ.

הנה נא אציגה הנה (אחרי שאינו מזיק לו עוד מאומה) דברי השאלה כאשר הציע אותה לפני רא"ל הנ"ל. וז"ל תוך אגרתו הארוכה כו'.

המחבר לא מנע בור לבבו מן השואל ליעצו להנאתו ולטובתו שלא לגדוש המדה בחומרות נוספות שכל המוסיף אינו אלא גורע ויעזוב הקפדנות שלום ישפוט

עתה באתי להפיל תחינתי ולברר בקשתי. אף שכבר על כבודו דמר רבינו חסתי. ולא רציתי לטרוח אותו במלתי האמורה. ומי אנכי שאבוא עד הלום. ועתה נא ונא מרנא

ורבנא. אל יחר באף אדוני טירחתי דלצורך שעה היא. שמאחורי הפרגוד שמעתי שהגיעה תשובת אדמ"ו להמ"ץ מוה' אברהם חעלם דכאן. ובודאי שאדמ"ו נר"ו דן כראות עיניו הטהור. לכך אמרתי מענוותנותו דמר רבי ארחיב פה מילולי. ומי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה לברר כל זאת לאדוני. ומבארו מים חיים להשקיני. ואי לא מסתפינא מחבראי אמינא מלתא לדרשוני. זאת היא ידוע לאדמ"ו נר"ו בעת שאדמ"ו היה חומה עלינו בעת ההיא א"א ה' יונתן זצ"ל היה מנהיג על קהלתינו. ואיך היה בטוב ובשתיקה משפחתינו. לכן מיקרא דשכבי אמרתי פי להרחיבני. ועתה בא עלינו בחזקה כידוע לכל המ"ץ הנ"ל. ולעשות כשתי תורות בקהלתינו. אף ששמעתי שהוא דן נדון דידן כטבח יוצא טריפות מת"י. אך כל זה אינו. כה"ג אתרחיש לי. פעם אחד בעת שהמ"ץ עבר מכאן לק"ק אמשטרדם. בא אלי טבח אחד לשאול שאלתו וז"ל. שאמר לעבדו הבא עלי ראש מן השה הכשר. והביא לו ראש מן שה שלא היה לו עוד בדיקה. ועד עכשיו בחזקת כשרות היתה לבדוק אחר חצות: ולאחר בישול ואכילה נזכר על דא. והכשרתי לו כל הכלים. כמ"ש רמ"א בי"ד סימן ל"ט סעיף ב' בגדים וטלאים. ואין להאריך בזה שאינו עיקר. כי זה סידורי בעת שאיננו פה. לעמוד אני במקומו. ואמרתי לא מוגינא אבי סדיא עד דהמפכינא בזכותא דישראל ולהוציאם מחזקת פסלות שכל ישראל בחזקת כשרות כו': עכ"ל הצריך לענין. ואע"פ שהוצאתיו בפ"נ ולא עניתיו דבר. כדי שלא לתת כ"פ לחלוק עליו במקומו. אכן מאחר שנעתק משם. אשיב כאן אמרים אמת. ולא אכחיד תחת לשוני. מה שיש לו להזכירו עוד בזה להנאתו ולטובתו. מפני קושט סלה **ואם** כך הוא בודאי הפריז מע"ל על המדה (אף אם לא באר היטב אם נבדק השה אח"כ. ואם נמצא כשר או טריפה. או נאבדה הריאה או נשכח מלבדוק עוד מ"מ מכתלי דבריו. ניכר שלא היתה טרפה בזה) לא בלבד מחמת מה שכבר רמזתי לו באגרת תשובתי הראשונה. כי דן ת"כ בנדון זה כשבועה גמורה. ולא היא כמבואר במקומו. ואכמ"ל. ועוד שהיה ג"כ כעין אונס. שלא היה יכול לסרב לגדול בפרטות שהוא רב מורה צדק לעדתו. ועוד שהטיב עמו מאד. כאשר פי מעלתו ענה בו על כן לא יכול להשיב פניו. מעשות רצונו על כרחו שלא בטובתו. וכי הא דאמר מ"י עלויא דידי היינו עשויא (כתובות דנג"א וע"ס פי"ב) ודמיא נמי להההוא דסרל"ב י"ד ש"ע סע"יז בהגה ובסרכ"ח ס"ס בהג"ה ונאמן לומר שהיה אנוס אצ"ל אם מעשה שהיה כפי הצעת ר"א שכנראה סיפר דברים כהוייתן. ולא חשיד לשקורי במילתא דעבידא לאגלויי. אף כי בפני. ח"ו לא חציף כולא האי. וא"כ יותר מדאי הקפיד מע"ל ודאי. לדון גם ז"ה מהעד"ר בדיקה קודם להויה טריפה גמורה ממש. מה גם בהיות הטבח הוא השואל ועדיין לא בא מכשול כלל לידו. לפ"ד רוב הפוסקים ככולם.

פה אחד כרש"י. שאינו נדון כטריפה מחמת חסרון בדיקה. אף כי בדקה. ושגיאה היתה שהודה בה הטבח מעצמו. ובא לשאול מאליו. הרי לא אבד חזקת כשרותו לגמרי. ועל מה דתא מהחצפא. גם על כלל הקצבים יצא להעמידם בחזקת פסלות. שהחרף הנוגע עד הנפש. בוא וראה מ"ש הרא"ש הביאה הב"י סק"י בי"ד. (דפ"ב סע"ד) וידון משם כמה דבר קשה להוציא אדם מישראל מחזקת כשרותו. ועיין בסי' קי"ט תשו' הרשב"א. אף בענין טבח שיצאה טרפה ודאית מת"י שלא להחמיר בתשובתו. אלא במזיד ומוחזק. משא"כ היכא דאיכא למתלי בטעות. כ"ש שאינו נפסל ע"פ עצמו. אצ"ל שאין ראוי לקצוף על כל הקצבים. להוציאן מחזקת כשרותן. ולגזור גזירה עליהן שאינן יכולים לעמוד בה.

ומעתה בודאי אין כאן מקום להפקיר ממון של ישראל בהפסד מרובה מאד. לאסור כל הבשר ששחטו השוחטים האנוסים מתחלה ע"ס. אם ראשונה מה שהבטיחו למכ"ת בת"כ (ולבם בל עמם) שלא לשחוט בלי רשותו והתרתו. ואם אח"כ אנוסים היו ע"פ השררה. וגם ע"פ פו"מ הקהל. שראו הדוחק וצורך שעה בכך. והמה האוסרים מתחלה (שהסכימו עמו בתחלה. מכלל שהיה צריך להסכמתם) ויכולים לומר מוטעים היו. והפה שאסר. הוא שהתיר. ומוצלים הם מעון זה. ויש לברר כל זה מכמה צדדים. אלא שאינו מהצורך בכאן לאורך. ואצ"ל מהכלים שאסר להם בחנם. שלא היה שום טרפות ידוע בעולם. ואפילו היה מקום לספק. הלא סתם כלים אינם בני יומן. גם לא יהא חמור מתערובת דמאי דלא גזרו. ואיך לא חש לכל זה. והתורה חסה על ממונם של ישראל. מה גם בהפסד מרובה ועצום כל כך. וגם ידוע כמה הקלו חכמים שלא לשנות מפני המחלוקת. כל אלה פליאה נשגבה לא אוכל לה מה ראה לגדוש המדה כל כך. והרבה יש לעורר בכל הנ"ל. והמה בכתובים אצלי במ"א. אך זה הקצור מספיק לכל משכיל. לכן זאת עצתי לכל שומע לי. להתרחק מן חומרות נוספות וגזרות חדשות. שאין רוב צבור יכולים לעמוד בהן. ודיינו בגזרות חז"ל וסייגות שלהם. אם לא במקום ובשעה הצריכה לעשות משמרת למשמרת. במקום שבקעה פרוצה לפנינו וצריכה לגדרת. כמש"ל בתשובתי הראשונה. משא"כ בלי סבה מכרחת. שיוצאים מהן חורבות גדולות ותקלות. שהפסדם מרובה משכרם. וגורם להצית אש המריבה מתלקחת. לכן צריך לגעור בזעף מדת הקפדנות (שהיא היתה לו לפוקה כמ"ש רפ"נ. המכסה אני מאברהם לטובתו שלא תהא לו עוד למכשול ח"ו) בשוא גלי הקנטור ישביחם בלי שובב משובה נצחת. אז ידבר וינהיג את הצבור בטוב ויהיו דבריו נשמעים בנחת. ושלום על כל הולך בתומו משובב נתיבות לשבת כנפש בוטחת. שמש צדקתו זורחת. יעבץ.

סימן כו

שנת תק"ח.

הורו דייני ק"ק אלטונא. בכהן שמת בנו. עמו בבית. ושוב באותה שעה מת אחר בשכונה שלו. והצריכוהו שיצא מביתו. ויניח מתו. שמצווה עליו מן התורה לטמא לו.

הוראת טעות לכהן שיפרוש ממתו בשביל מת אחר בשכונתו

הרי זו בורות כפולה ומכופלת. שהרי גמרא ערוכה היא ופסקוה כל הפוסקים. שכל זמן שלא פירש ממתו. לא בלבד שאינו צריך לפרוש. ולא רשאי לבטל מן המצוה (שהרי מטמאין אותו בע"כ) אלא שרשאי לקבל אפילו מתים אחרים ולקברם. בשעה שמטמא למתו. ועד כאן לא פליגי תנאי ופסקני. אלא אם מותר להטמא באותו יום למתים אחרים. מאחר שמחולל ועומד דסבר ר"ט (ולג"א ר"ע) שמת טמא גם בקברות אחרות בו ביום. אפילו שלא לצורך קבורת מתו. וכן סברו וקבלו להתר. אגודה גדולה של חכמים וסופרים. ומהם ר"ת והראב"ד וכת עצומה שהביא בשכנה"ג שהיו סוברים כך. ברם בשעה שהכהן עוסק במתו. ובאה עליו טומאת מת אחר. מי האומר שחייב לפרוש. אין זה אלא בור גמור. ועוד לו חכמו השכילו. דטומאה שבבית הסמוך. אינה אלא דרבנן (אפי' בפתוח. לדעת הש"ך. אע"פ שאינו עיקר. כ"ש) בעוד שהוא סתום. דסוף טומאה לצאת פשיטא שאינה אלא דרבנן. וכמו שקבעתי בחיבורי החדש מגדל עז בעז"ה. ואחד מן השוטים הללו נתלה במ"ש רש"י רפ"ג דברכות. בטומאת קרובים דלא מיעקר בידים חשיב. הנה תלה באילן גדול ע"י קורי עכביש. דהא כבר מחו לה תו' אמוחא. ואפילו את"ל כרש"י דשו"ת מיקרי. אטו רש"י פליג אגמרא ערוכה דפג"מ. מיהא מחולל מקרי ההיא שעתא ודאי. הוי אומר לעץ הקיצה. דברי יעב"ץ.

סימן כז

שנת תק"ט לפ"ק: אלטונא.

ס"ת שנמצא בהשם רגל שמאלי של הה"א דבוקה לגגה. והפרידה הסופר. עתה שאלוני מה דין הס"ת. כי לפ"ד הרמ"ע בתשו' (סל"ו) אין לו תקנה אלא גניזה.

דין תקון ה"א שבשם שרגלה נוגע בגג האות עד שנדמה לחי"ת

אמנם לענ"ד דבריו נפלאים הם בעיני ורחוקים מכליותי. שחדש לנו בכאן תרי מילי דתמיהי. ולא נמצא לו חבר בזה הדבר. האחד. במה שהחליט דקדושת השם במקומה עומדת אפילו בחק תוכות. וראיתו מההיא דהיה כתוב על ידות הכלים יגוד. לא הבנתי. **חדא**. מאן לימא לן דלא מיירי בכתיבה מעליא. **ועוד** אפילו את"ל דקדוש השם בכל גוונא. התם דווקא הוא דליכא קפידא. משום דכתוב על הכלי. דלא בעינן כתיבה

מעלייתא. משא"כ בס"ת דחקיקה פוסלת. נמצא שלא נתקדש השם כל עיקר. וזאת שנית. שחדש ולחלק יצא בגרידה זו. לגרוד רגל הה"א מלמטה למעלה. ולא יפריד מקום הדבוק בתחלה אלא בסוף. מה שלא נשמע לזולתו. והרי הוא נעשה בזו כסותר דבריו הראשונים לגמרי. דאי איתא דליכא קפידא בכתיבה גמורה. לענין קדושת השם. שתופסת מכל מקום. לענין איסור מחיקה. א"כ אפילו בנגע הרגל לגגו. נמי נימא הכי. דאע"ג דנפסלה האות. מ"מ איסור מחיקה במקומה עומד. **ואין** לומר דכל כמה דלא גרד הדבק שלמעלה. חי"ת הוא ולא ה"א ולפיכך מותר לגרדו מסופו של רגל לתחלתו. שלא נתקדש השם. **הא** ליתא. דכאן דמתכשר ע"י גרידת הדבק לענין איסור מחיקה. הוא הדין אפילו לא גרד נמי. דכל העומד לפרד כפרוד דמי. כדמכשרינן בנגיעת אותיות כשארע בשבת. אפילו לקרות בו. והכא נמי כיון דאית ליה תקון. תאסר המחיקה עכ"פ.

ותו דהא ודאי תליית כרעא דה"א. מילתא דתניא באש"ר היא. ורבו גדולי עולם המכשירין אותה בכל אופן. גם הרשב"ץ חלוק היה בדבר זה. על שכנגדו הריב"ש. וכך היא דעתי במו"ק. שאין ראיה כלל. מההיא דספרי דווקני. כמ"ש שם בס"ד. וכן מהרי"ט הורה בה להקל.

ועם שלדעתי. מ"מ צריך שלא תהא דבוקה. אלא כחוט השערה דקה מן הדקה. משא"כ בנוגעת ממש. מ"מ חזיתיה לדעתיה דרשב"ץ. שאפילו בנוגע ממש. יש מקום להכשיר. שכך היא דעת כמה גדולים קדמונים. שכל האותיות צריכין להיות גוף אחד. ומסתברא לי כוותייהו. **וניחא** נמי טובא לשטתי בפירוש תלו כרעא. דהיינו דווקא נגיעה קצת. דמיקריא תלייה. כמי שתולה דבר ביתד התקוע. שנסמך עליו ממש. וא"ש טפי. ודוק. **ואיך** שיהא. עכ"פ מידי ספיקא לא נפקא. ובין הכי או הכי חומרא הויא. לענין מחיקת השם. ולענין גניזת ס"ת הכשר. בפרט שלא נמצא כך אלא פ"א. וכבר נגרד הדבקות. דלב"ה מותר לכתחלה. על כן נכון בעיני. שלא להביא הס"ת לבית הפסול בחנם. אלא כך הוא דעתי. שיעביר הסופר הקולמוס על רגל השמאל הלז. ויוסיף עליו מעט במשך ארכו לשם קדושת השם. נמצא שיש לו רגל שחדש. וכשר אף לשטת הרמ"ע. שהרי הכשר הרגל בכל שהו. ואפילו קצתו הראשון נתקדש לפ"ד רי"ה. ואף לדעת חכמים דפליגי. וס"ל אינו מן המובחר: יודו הכא דפנים חדשות באו כאן. ע"י התוספת. הנלע"ד כתבתי יעב"ץ.

סימן כח

שוב שלח אלי שאלה הנ"ל ככתב התו' יושב בה"מ וז"ל פה כמוה' עוזר:

להה"ג נ"י המופלא המושלם החריף והבקי אב"ד ור"מ כש"ת כמהור"ר יעקב נר"ו.

שאלה בא לידינו בבה"מ. שנמצא בס"ת ה' של שם הי' נוגעת ממש בגגה עד שנראת כח'. הנה לא היה נעלם מאתנו מ"ש בש"ע י"ד בס"ס רע"ו בהגה"ת רמ"א שמותר למחוק הרגל ולתקנה אך הספק היה כיצד יתקנה. אי דוקא מלמטה למעלה. או אפילו בהיפך. ועלה על רעיוני שאינו נכון להתחיל מלמעלה. דמיד שמגרר הדבק. נשאר צורת ה' כהלכתה. והוי כמוחק את השם כשיגרור את הרגל הנשאר. אף דעדיין אינו כשר בכך. אם מגרר הדבק לבד. דהוי חק תוכות אפ"ה משום מחיקת השם אסור לפי כמה פוסקים. כמ"ש בתשובות חות יאיר. ואף בר מן דין יש כמה פוסקים שמכשירים בכך. ואין בזה חק תוכו'. כמ"ש בתשו' חינוך בית יהודא בשם מהור"ר לוי בצלאל מפראג ע"ש. כן היה עולה על דעתי. אח"כ מצאתי בתשובת מנחם עזרי' כדבריי. שיגרור דווקא מלמטה למעלה. אך לכי דייקת כיון דבש"ע כתב סתם מותר למחוק. יש לחלק דבשלמא אם נגרר הדבק לבד וכוונתו להניח כך. שבזה יתוקן השם. אחר כוונת הלב הן הן הדברים. וא"כ כוונתו הי' שיקודש בכך. א"כ אסור לגרר השאר לפי הפוסקים הנ"ל. אבל אם לא היה כוונתו שיתוקן בכך עד לאחר שיכתוב מחדש הרגל פנימי כפי הדין. א"כ מותר לגרור השאר. זכר לדבר ציצין שאין מעכבין כ"ז שאינו מסלק ידו מותר לחתך בשבת. לכך כתב בש"ע סתם. כנ"ל בפירוש הש"ע.

אך בשאלה שלפנינו אירע שא' היה רוצה לתקן וקילקל שהיה גורר הדבק לבד. וקסבר היה שכשר בכך ונשלם תיקונו. ע"כ נפל ספק כיצד יעשה. ובר מן דין דלא גרע ממ"ש עוד ההג"ה הנ"ל. אם נוגע רק הרגל מעט. יש לספק בדבר. וזה נמי פסול. ואפ"ה יש ספק כיון שנראת כה'. אף דיש לפקפק בראיה זו כמ"ש הט"ז. אך לפע"ד יש ראיה מעולה דעכ"פ פסול הוא. עיין בתשובת חינוך בית יהודא הנ"ל. **הנה** לפי מ"ש בתשובות חינוך בית יהודא הנ"ל שאם אינו מקלקל צורת ה' לגמרי לא הוי אלא כמכחיש את השם ואין בזה איסור דאורייתא. היה נ"ל לתקן כך. שיגרר עוד הרגל השאר עד שנשתייר יוד קטנה שעדיין נשאר צורת ה'. ואח"כ יחדש אותו הרגל שגרר ויכתוב מחדש שלא יהיה חק תוכו'. ואח"כ אותו יוד קטנה ימחוק ג"כ ויכתבו מחדש. וא"כ לא הוי חק תוכות. כיון שפנים חדשות באו לכאן. כמאמר רז"ל בנפסקו אזניו וכו'. ומחיקת השם נמי ליכא. ודעתי נוחה בזה יותר מלגנוז היריעה. כי זה ג"כ בזיון הוא. ועוד התורה חסה על ממון של ישראל. ויש שהיה רוצין לומר שיעבור בקולמוס. וזה אינו כדאיתא בפוסקים. וגם במ"א בסימן ל"ב כתב בשם תשובה שאינו מועיל בכך ודוק הק' עוזר היושב בק"ק הנ"ל.

תשובה

אודות ס"ת שנמצא בה ה' של שם נוגעת ממש בגגה עד שנראית כח'. וגרר אחד את הדבק. ונסתפק מעכ"ת מה יעשה בו. וקסבר שיגרד עוד הרגל עד שישייר יוד קטנה. אח"כ יחדש הרגל שגרד ויכתוב מחדש אח"כ ימחוק אותו יו"ד קטנה ויכתבנו מחדש. **לדעתי** תיקון זה אין בו ממש. דמאחר דחושש לדעת הרמ"ע. א"כ לא פליט מאיסור מחיקת השם בכה"ג. ומתבאר ממילא למעיין בתשו' הרמ"ע. מההוא טעמא ממש דמחי אמוחא דסופרים. שחידשו תיקון כעין זה. וק"ל. וכ"ה האמת לדעתי. שיש בו איסור מחיקה בלי ספק. אבל לא מטעמיה דהרמ"ע. דאיברא בחדושא דרמ"ע דחדית לן בין גרידה דמלמטה למעלה. ובין מלמעלה למטה. לא ניחא לן כלל. ככתוב אצלי בס"ד. גם לא מצינו לו חבר בדבר זה. ואף מה שהיה סבור ז"ל שהשם מקודש אפי' בחק תוכות. ל"מ כוותיה. גם בחו"י לא החמיר אלא בשם שכתוב בלי קדושת פה. דס"ל שנתקדש מאליו. ואף בזה יש לנו דברים בגו. הלא הוא כתוב עמדי זה לי יותר מעשרים שנה דקדקתי הרבה באותה תשובה והוכחתי שאין זה מן השם. אולם לענין נ"ד. כבר מלתי אמורה להשואל בע"פ. שהדרך המחוור בעיני בלי שום פקפוק. שאין צריך רק להוסיף במשך אורך הרגל מחדש. עד הנשאר מרגל ראשון שלא נמחק והנשאר יעביר עליו קולמוס ג"כ. וזה לרווחא דמילתא. כדי לצאת ידי הכל. ולא ידענא מאי דעתיה דמכ"ת. דסבר דקיי"ל שאין התר בה"ק. הא ודאי הש"ע פסק הכי סרע"ו סז"ב דוק (אע"ג דאיכא דלא ס"ל הכי עמו"ק סל"ג) וזה ברור לענ"ד להנצל מכל חשש מכשול וכמו שכבר כתבתי בפנקסי. טעם הדבר בביאור היטב בס"ד מיד כשנשאלתי. וכעת אין לי להאריך יותר. בשגם לא יספיקו כמה גווילין לבאר כל מ"ש בזה הענין בפוסקים המדברים בענין זה. ועל זה יוכל לסמוך הלמ"ע. ואין כאן בית מיחוש. יעב"ץ ס"ט.

סימן כט

אלטונא תק"ח לפ"ק.

זהו מה שהשבתי להתו' רא"ל דיין דק"א

אודות לקסין יבשים שאומרין שמושחין אותן בשומן חזיר (ועכשיו אמר אחד שראה שטח אותו ערל המוכרו בחנות. בשומן) דפשיטא להרמ"א בתשובותיו (ססנ"ד) להיתירא.

לכאורה איכא לתמוהי מאי פשיטותיה. ולפום ריהטא איכא לאתויי ראיה עצומה מתלמוד ערוך ומשנה שלמה לאיסורא. דהא היינו טעמא דגבינה של גוים שאסרוה. ולדברי ראב"א מפני שמחליקין פניה בשומן של חזיר. ומסתברא דהך טעמא עדיף.

מכל שאר טעמי דאתמרו בה. אע"ג דהשמיטו הר"מ. וכתב הה"מ בטעמו. משום דק"ל יבטל במיעוטו.

דין לאקסין יבשים שאחד אומר שראה את המוכר שסך אותו בשומן

איברא הא ל"ק לגמרי לענ"ד. דכיון דהגבינה נעשית במליחה שאינה נאכלת מחמת מלחה בתחלה. כל זמן שהיא לחה. נחשבת כרותח. ובעיא ששים אליבא דכ"ע. אף למאן דס"ל במליח כרותח דצלי. דסגי ליה בקליפה. מודה במליח דבעי ליה לארחא. דלא סגי ליה בלא ששים. וה"נ הכא עבדי לה כעין מליח לארחא. ואפילו תהוי כמליח גרידא. מיהא איכא למיחש דילמא משתלי ולא שקיל מנה כדי קליפה. להכי אסרוה מדינא. כ"ש אי איתא דבעינן ששים. דזימנין דזוטרא וליכא ששים נגד קליפתה. **ותו** מאן לימא לן דבחד זימנא עבדי ליה. דילמא טובא עבדי הכי. שמחליקין פניה פעם אחר פעם עד שקולטת ובולעת הרבה. באופן שאין ששים נגד הטיחה שעל פניה אף בגדולה. הרי ברור שיש טעם כעיקר לאיסור זה אליבא דר"א. יותר משאר טעמים שנאמרו בה. אי הכי בדג לאקס נמי ניזול לחומרא. דהיינו הך. **אפ"ה** נ"ל כחא דהתירא עדיף. דשאני האי דג מלוח. שנראה שאין מושחין אותו אלא אחר שנתייבש (ופורתא עבדי ליה) ואז אינו בולע מדבר לח שאצלו. כדאי' בסצ"א בהג"ה ס"ה. מה גם בטמא תפל. משא"כ בגבינה. שמחליקין פניה בעודה לחה. וכה"ג בולע טהור מליח מדבר צלול (אע"פ שהוא תפל) אפילו בנגיעה בעלמא. כ"ש בטיחה. **אלא** שעדיין יש מקום להחמיר בדג מלוח לאקס הנ"ל. דנהי דלא בלע. מיהא קליפה ליבעי מה"ט גופיה. דהשתא לא מצטרף כולו לבטל האיסור הטוח על פניו. והרי הוא עומד בפ"ע ואפשר להפרישו. אמנם כאן לא הוחזק האיסור. אלא חששה בעלמא. ואחזוקי איסורא לא מחזקינן. ולא דמי לכבשין שדרכן לתת יין. דהתם דרך כלל הוא כך. והו"ל ודאי. **ברם** באין ידוע שודאי מערבין. ואיכא ודאי חד דלא מערב. קיי"ל מחבואה אחת מצלת. וה"נ אין הדבר ברור שטחין אותו בשומן. אלא מיעוטא דמיעוטא. ובכחוש ויבש לגמרי (עמ"ש בתשו' על אודות קפע קלוי) ולא סגי דליכא חד דלא עביד. איהו מציל על כולן. ומותר ליקח כל זמן שלא נודע בבירור שעושין כך. **וכשנודע** שיש בודאי קצתם מערבין. וידועין הן. והשאר לא נודע אם מערבין. נ"ל שא"צ לפרוש מהמסופקין. אם אין דרך כולן בכך. ומותר לקנות אפילו בבתיהם. מיהו אם נודע בודאי שקצתם ואפילו הוא אחד שמערב ודאי. אפילו אם כל השאר אין מערבין ודאי. ואין מכירין מי הוא שאינו מערב. אסור לקנות ממקום קביעותם. לכתחלה. ובדיעבד צריך ליטול ממנו כדי קליפה. אבל מן הפורש. מותר

לקנות. אם הרוב ודאי אין מערבין. אע"פ שקצתן ודאי מערבין. ובעל נפש יחוש לדבר. ויטול ממנו כדי קליפה לעולם. זהו הנ"ל יעב"ץ.

סימן ל

התקח"ל.

דין בכור במלוה שרוצה לתת מכיסו המעות קודם גבייה

הוגד לי שפסקו דייני אלטונא שרשאי בכור לתת דמי שטרות ולעשותן מוחזק. אחר מות אביו. כדי שיטול בהם פי שנים. **ולא** ידעתי מאין הרגלים. א"כ בכל ראוי נאמר כך. והרי שהיו מורישי אביו עשירים מופלגים. יביא משלו ויניח בעד הראוי לבוא מהם לירושת אביו. כדי לטול בהם חלק בכורה. וכן יעשה בכל מלוה בטוחה. ובטל דין ראוי מעתה. ולא שמענו ולא ראינו כך מעולם. **גם** ממתני' דכתובת בענין דכרין תהוי תיובתייהו. דאם אמרו יתומים אנחנו מעלין על נכסי אבינו יותר דינר. כדי שיטלו כתובת אמן. אין שומעין להם. ש"מ דאין בידם להפקיע ירושת אחיהם בהמצאה כזו. ה"נ הכא דכוותה. כל הבא להפקיע ירושה מאחיו כגון זו אין שומעין לו. **ואין** להשיב. התם עבוד רבנן תקנתא. כי היכי דלא תעקר נחלה דאורייתא. **הא** הכא נמי נחלה דאורייתא היא דמיפקעא בהכי. דכתיב בכל אשר ימצא לו. ולא במה שאינו נמצא לו בעת מיתתו. פרט לממציא לו ירושת פי שנים. הנראה לי. יעב"ץ.

סימן לא

עוד בנדון מלוה שביד רבים

עוד הגידו לי. שפסקו במי שהניח מלוה ביד הצבור. שנתחייבו לו באיזה אופן. שבכור יטול בה פי שנים. דהו"ל כמונח בבנקו. שהוא ארגז כללי של בני העיר. בלשון זה אמרו לי. ואנכי לא ידעתי מניין לחלק במלוה. בין דיחיד לדרבים. **איברא** מלוה דרבים גריעא לדעתי. אע"ג דאין צבור עני. מ"מ קידרא דבי שותפי לא קרירא ולא חמימא. ומצו מדחי ליה הכא והכא. ומי יוכל לדין עם שתקיף ממנו. **וגם** בבנקו גופה. דפשיטא להו. לדידי מספקא לי אי הוה מוחזק. ולכאורה איפכא מסתברא. דאע"ג דנחשב בטוח מאד. מ"מ אינה נגבית אלא בראית הפנקסים הנאמנים ומכוונים. ואם אירע בהם טעות. אינו גובה מעותיו. גם אם ירצו בעלי העיר לקחת מן הממון לצורך העיר. או בשעת תגר מלחמה. מי ימחה בידיהם. ולשתעי דינא בהדייהו. הילכך נ"ל דגרע אפילו משאר מלוה ליחיד בעלמא. דניתנה ליתבע בכל אופן. אפילו שוגג אפילו מוטעה ובכפייה ונגישה. ואפ"ה אינה אלא ראוי. ק"ו לזו.

וגדולה מזו אני אומר אפילו בפקדון. לא מיבעיא היכא דכפריה דלא יטול פ"ש. אלא אפי' היכא דלא כפריה. ולא מיבעיא במפקיד מעותיו אצל שולחני. שמשתמש בהם והם עליו באחריות דאבדה. דפשיטא טובא. דאינו נוטל בהם חלק בכורה. דמלוה גמורה היא. אלא במפקיד אצל בע"ה. דאסור להשתמש בהן. מ"מ כיון דקיימי באחריותו לענין פשיעה. ואי נמי בעי. מצי שלח בהו יד (אע"ג דאיסורא הוא) ואי בעי. מצי למכפריה. אפילו הפקיד אצלו בעדים. שהרי אין צריך להחזיר לו בעדים. משו"ה ראוי מיקרי. כך נ"ל פשוט. **כללא** דמילתא. כל היכא דקיימי זוזי ברשות אחרת ואין למפקיד ראיה בעדים. שלא החזירם הנפקד. ושישנם בעין בידו. וגם שלא השתמש בהם מעולם להתחייב באחריותם. שהרי נעשו מלוה ביד הנפקד. לא יקח בהם בכור פי שנים. אלא דווקא בפקדון דאיכא עדים דאיתיה בעין. ושלא שלח בו הנפקד יד. כה"ג לא שנא זוזי או מטלטלי. יירש בה פי שנים. זהו הנראה לי. יעב"ץ.

סימן לב

דין טלית שיש בה אימרא מחוטי פשתן

נשאלתי אשה תפרה אימרא בבגד של ד"כ מקאטון. בחוטי פשתן. אם מותר להטיל בו חוטי ציצית דצמר. **והתרתי** מאותה שהתירו הפוסקים גדולה מזו. בעורות התפורים בפשתן לתפור תחת מלבוש צמר. **גם** שלא במקום מצוה. ואע"פ שהחוט קנבוס נכרך על חוטי פשתן. ומתחבר לבגד הצמר. עאכ"ו בזו. יעב"ץ.

סימן לג

ששאלת אם נפסק חוט מהארבעה חוטין דציציות. למטה במקום שתלויים בנקב הכנף. באופן שנעשו ע"י כך שני חצאי חוטין. ושלשה חוטין נשארו שלמים. מה דינם.

תשובה

דין חוט ציצית שנפס' במקו' תלייתו בכנף

דין זה לא נתבאר בדבר המחברים שידעתי. אבל זכרתיו בהשמטות שבסמו"ק. הנה לכאורה אינו נפסל בכך. דהא לא נתמעט אורך הענף ע"י כך. ולפ"ז אפילו יפסקו שלשה חוטין יוכשרו ג"כ הציצית. ע"י אחד הנשאר קיים שלם. שיהו כולם מחוברים בו ע"י הקשרים. כי בודאי ע"י שנתרבה מנין החוטין. אינו נפסל. דהא אין להם שעור למעלה. ולמר מיהא עד שמונה פשוטין שהן ששה עשר כפולים שפיר דמי. ומאחר שארכו של ענף נשאר בכולן כדינו. מאי אכפת לן תו. אם הם ארבעה שלמים או חמשה וששה או שבעה ויותר. ואינם בכלל גרדומים. שהרי כל הגדיל והענף קיים כהלכתו. כך היה נראה לפום ריהטא. **איברא** לכי מעיינינן בה. ודאי מפסל פסילי הציציות כה"ג. כיון דאר"פ

הלכתא ד' בתוך ג' כו'. אי הכי לא סגי דלא תלי להו בבגד תוך שלשה. וכדאמרינן תו התם ראב"א רמי ד' ומעייל להו בגלימא כו'. הא בהדיא דצריכין להיות תלוים בבגד דוקא. וכמשמעות הכתוב על כנפי בגדיהם ג"כ (דהכא פשיטא אי אפשר לפרש על בסמוך כבעלמא וק"ל) והנך דנפסקו למטה במקום תלייתן. הרי מופסקין הן מן הבגד. ואין תלוין בבגד רק אותן שלא נפסקו. נמצא אותן שמתחברים לבגד ע"י קשירה וגדילה ביחד (אע"פ שהן כמוהו לענין טומאה וטהרה. כחדא חשיבי. ולא כמופרדים) אין המופסקין תלוי בבגד כלל. הילכך אפילו באחד שנפסק. נפסלו. דלא כהלכה הן. שאין כאן בבגד אלא חוט או שנים ושלשה. ואנן ארבעה לפחות בעינן. והיוצא בהן לר"ה בשבת חייב חטאת לדברי הכל. בכל אופן. משום אותן החוטין הפסוקים. דמשוי הוי. וכשנפסקו שלשה. פסול גמור דאורייתא הוי. המברך עליה. ברכה לבטלה היא בידו. ונשאר ערום מן המצוה בלי ספק. יעב"ץ.

סימן לד

אלטונא התק"ל:

דין פדיון הבן שח"ל שלו בי"ט

הורה המורה הזקן שבעיר הזאת. בבכור שחל יום שלשים שלו בי"ט אחרון. לפדותו בחול המועד ע"ט. **לדעתי** טעה' בתרתי. דהא ודאי איכא ספק דאורייתא. אם הוא פדוי בכך. אפי' המעות קיימין. עיין במג"א סי' של"ח: וברכות הורי פלג ג"ד. **ותו** דבח"ה נמי לא שפיר דמי כולי האי. לכן בדין הוא לאחר ולא להקדים כי העמידו חכמים דבריהם במקום עשה דתורה.

סימן לה

דין אבל אחר ג"י

עוד הורה לאבל העני. לצאת לחוץ אחר ג"י אבלו. לעסוק בסחורה ומו"מ בפרהסיא. **ול"י** מנין לו זה. שהרי לא התירו לו אפילו אין לו מה לאכול רק בצינעא בתוך ביתו. ובפרהסיא לא שמענו. ואע"ג דבמקום פקוח נפש ודאי שרי. מ"מ כל שלא הגיע למדה זו. נראה שצריך לצום ולהתענות כל מה שיוכל. ולא ידחה עשה דדבריהם בפומבי. וכ"ש בנדון המורה הנ"ל. שלא בא לכלל זה לגמרי. **שוב** אירע ב"מ והורה עוד כזאת. אפילו שהיו מזונותיו מצויין לו. **עוד** פ"ג הורה כן. להתיר לעשות מלאכה מפורסמת בבית האבל. דהיינו דימנט שלייפן. המשמיע קול ריחיים נשמע למרחוק. לכן פשוט שאפילו ע"י פועל נכרי אסור.

סימן לו

קריאת ה"ג שלא בזמנו

עוד עשה מעשה. כמתחסד עם קונו. אחר שהיו גשמים נעצרין איזה שבועות. ולמקצת הימים שקראו בציבור מזמורי תהלים משך זמן מה. ירדו גשמים. ציוה המורה לקרות הלל הגדול בצבור בשחרית. בכרס רעבה ונפש דאבה. עם היות שלא התענו כלל. ולא נענו ביום תעניתם. ולא ביום קריאתם. הרי כאן שלש טעיות נגד משנה שלמה ודין פשוט בש"ע. להראות גדולה ברבים. שנותן לבו לדברים שלא שערום אבותינו ורז"ל הנשמע כאלה. והלואי שהיה עומד בפרצות. לגדור גדר במקום הראוי. ולא יגרום על עצמו הצווחה בשווקים ורחובות וחוצות. מלבד תקלות גדולות שבאו על ידו שאכמ"ל בה. ועיין חייתא דקטרא וזולת.

סימן לז

תתצז"ל אלטונא

סרסור תבע שכר סרסרות אחר ג"ש ובתוך זמן זה לוה מהנתבע ופרעו

אחד תבע סרסרות. אחר שלש שנים שעברו מזמן שסרסר לפי דבריו אצל אדם אחד מוחזק בעירו לכשר ואמוד. וכל אותן הימים שתק ולא ביקש ממנו כלום. אדרבה תוך זמן הנ"ל לוה אותו איש התובע מאותו אדם ופרעו. ועכשיו עקב רוח אחרת אתו לשעתו. מחמת שנאה ורוח רעה מבעתו. חזר לסורו לבקש את שאינו שלו בחזקה. שמלבד כל זה. יש עדים שנסתלק מאותו סרסרות מכל צד. אכן עתה מתהפך בתחבולותיו לעשוק שכירות ביתו של ראובן. והורה המורה דדינא קאמר ומצי למטען אע"ג דשתק עד האידנא. **ונראה** לא טב הורה. אם מדשתק כולא האי ודאי לית ליה גביה מדי. א"נ אחולי קמחיל. וכמה מדות יש במחילה. באונאה. יש דין מחילה מיד. ויש עד שיראה. ויש עד ערבי שבתות. בחזקת קרקעות. יש דלאלתר הויא מחילה. ויש שלש שנים בפרנסת הבת במיתזנא תליא. כתובת אשה. בהזכרה עד כ"ה שנים. איילונית שהכיר בה בשתיקה סגי. במומי אשה שראה וניפייס וכן במומי עבד וקרקע. ואחים גדולים גבי קטנים ידעי וקמחלי. וכל היכא דידע ושתק מחל איכא טובא. וכ"ש בנדון הלז שהיה הלה איש אמודי ועמו במדינה. ועוד שלוה ממנו ופרעו. והוא דין מפורש בספ"ה ס"ג. שאם לוה הימנו. אומר לו. אילו חייב הייתי לך. היה לך להפרע חובך. הרי שאפילו שטר מתבטל בטענה זו. ק"ו לטענה שבע"פ. יעב"ץ:

סימן לח

מלמד שפשע בתלמיד והוציאו ב"ב מביתו

והוא מקרי דרדקי דפשע בינוקא. ולימדו דרכי בטלה. אפילו הוציאו הבעה"ב בכח ויד חזקה. ואפילו הוי אנש דעלמא. שפיר עבד. דמקרי דרדקי מותרה ועומד הוא. ופסידא דלא הדר הוא גביה דינוקא. ובמקום פסידא. עביד אנש דינא לנפשיה. ורשאי אף להכותו ולהוציאו. אפילו תוך זמן שכירותו. עיין סי' תכ"א וכ"ש בצורבא דרבנן כי הך עובדא. במידי דפסיקא ליה. וא"צ על זה עדים והתראה. זה פשוט מאד. ואצ"ל כשיצא מעצמו כענין שאמרת. שאין לו מקום לתבוע עוד שכירות להבא. ואיהו דאפסיד אנפשיה. יעבץ.

סימן לט

אשה שי"ל בנים שהיה קצת רנון עלי' בהיותה גלמודה מבעלה והלכה לב"ד ואמרה שנטמאת אח"כ חזרה וכפרה ויש לה אמתלא

אשה נשואה ולה כמה בנים. היתה מאכסנת לאורח. והיו מרננין אחריה. והלכה בעצמה לב"ד ואמרה שקלקלה עמו. **הכריז** האב"ד ברבים ונידה אותה. והחזיק הקול בעלמא ע"פ דיבורה בלבד. ולמשנה אחרונה שהלכה כמותה. אינה נאמנת ואף למ"ד ביש רגלים לדבר נאמנת מיהא מודה היכא דהדרה בה ונתנה אמתלא לדבריה דמהימנא ושריא. וההיא אתתא נמי קצווחא ובכיא קמן. דלא הוה לבה עלה. ומרוב דחקה ועוני שמעביר את האדם על דעתו. אמרה כך מתחלה בכזב להנקם מבעלה. וכדו תהית והשתא קושטא קאמרה. והדעת נותן להאמינה באחרונה. שיש אומדנא שהיתה רוצה להפקיע עצמה מבעלה. מחמת שפרש ממנה למד"ה זמן רב. והניחה באלמנות חיות הלך בדרך מרחוק. לפיכך נקעה נפשה ממנו. ובחרה במות (לסבול בושה השקולה כש"ד) מחיים גרועים כאלה. לפיכך אמרה תחלה והודת במה שלא עשתה. ולעולם א"א משים עצמו רשע. ושתים רעות עשה לה המורה בזו. שדן דיני נפשות בלי דרישה וחקירה. וגרם שהוציאה בעלה בגט. ולא חייש נמי להוצאת לעז על בניה שהיו לה מבעלה (מלבד פגם משפחה) ובכה"ג מודו כ"ע דאינה נאמנת לומר טמאה אני. בכל גונא. אצ"ל באמתלא כי האי. דברננה לא מפקינן אשה מבעלה. וחיישינן נמי ללעז הבנים הכשרים. והרי אמרו מלקין על לא טובה השמועה. אעפ"כ בא"א אין לוקין. אמנם בבוא אביה אלי וקבל על מה שעשה לה האב"ד. אז השתדלתי בעדה עד שכפו אותו הקהל לחזור ולהוציא כרוז אחר. ולפרסם שבטעות נעשה הכרוז הראשון. יעב"ץ.

סימן מ

ד' מראות נגעי הוראו' משובשות שהורה זקן

נשאל המורה על א' שרצה לילך מאלטונא לוואנזיבעק דרך ה"ב ביש"ק לצורך פקוח נפש להציל ב"י בתפיסה מסכנת מות. לפ"ד מה"ב לוואנזיבעק יותר מתחום שבת. ולא הניח עירוב מבע"י. לכן שאל לו אם מותר לו ללכת חוץ לתחום. ואמרו משמו שהשיב. שצריך לאכול מאומה בה"ב תחלה קודם שילך משם ואילך. ואע"פ שאמר האיש שא"א לו לטעום מאומה כל כך בהשכמה. ציוה לו עכ"פ מוכרח לטעום איזה דבר לצאת ידי כל הדעות. ואלמלא שהעידו כן כמה אנשים נאמנים. ויודעי ספר לא יאומן כי יסופר. האיש השואל הוא רש"פ.

סימן מא

ד' מראות נגעי הוראו' משובשות שהורה זקן

סח לי ר"א החזן שלי. ששאל למורה איך יתנהג כשנעשה אונן מאשתו שמתה בי"ט ראשון בש"ע. ולא נקברה עד יום ב'. והורה לו שאינו רשאי לאכול עד אחר קבורה. בכן הוצרך להתענות בי"ט לילה ויום.

סימן מב

ד' מראות נגעי הוראו' משובשות שהורה זקן

העיד לי הסופר רל"פ. שהורה לו המורה. שנקב בגויל במקום פנוי. אינו פוסל. אפי' הוא גדול כמה. אינו מפסיק בין הכתב.

סימן מג

ד' מראות נגעי הוראו' משובשות שהורה זקן

הגיד לי רט"ו וז"ל. איך שנתבע מא' שבישראותו ממיתת אחיו ר"מ ע"ה בש"ק. וטען שר"פ הבטיחו אז לעשות לו בגד חדש. והטילו הב"ד עליו שבועה. והוצרך להתפשר לתת לתובע אדום זהב. שמעו שומעים. אם ערכאות שבסוריא היו דנין כך שהרי למוד ערוך הוא בפי הר"מ ז"ל. שאין משביעין על טענת נדר (הוא ע"פ משנה דפרק שבועת העדות. שאין חייבין אלא על תביעת ממון כפקדון. ש"מ דלאו ממון הוא. ואין נשבעין עליו) ונפסק בפשיטות בטוש"ע ספ"ז סכ"ה. אם אמנם בש"ך כתב שם יראה שאם נדר לעני משביעין. כיון דאסור לחזור בו. והוא ע"פ תשו' מהר"מ. **הנה** מלבד שבאמת הלכה מקופחת היא כמ"ש במו"ק. והא ודאי לאו ממון הוא. כמש"ל מסתם משנה. ותו דאיתה בשאלה. כדקיי"ל בי"ד סרכ"ח. ודילמא מהר"מ הוה ס"ל דליתה בשאלה. מיהא לדידן לית דין ולית דיין. דאינו ממון להשביע עליו. ומדקיי"ל נמי כסרנ"ב. דאם נשבע ונדר

לתת לפלוני כך וכך אין היורשים חייבין לשלם. נמי תהוי תיובתיה. הא ודאי לא קיי"ל הכי. ועוד יש להקיפו תשובות שיש בהן ממש. ואכמ"ל. אבל אפילו למאי דסבר בש"ך. מ"מ בנדון הלז טעות הוא בידם מכמה צדדים. דהא בתלמודין בהדיא אתמר דמותר לחזור במתנה. אם לא במועטת. דסמכא דעתיה. משא"כ במרובה. דלא סמכא דעתיה. לא קני לגמרי. ולא מפלגינן בין עשיר לעני. וכן לא חילקו בטוש"ע. אלא בין מתנה מרובה למועטת (ומן הירו' שהביאו אין הוכחה כלל לחייבו שבועה עליה. אלא ממד"ח הוא דעבד ר"ח הכי) וכאן הוא מתנה מרובה. והדברים מוכיחים שלא נתכוין אלא להשטות בו. ואפילו נתכוין. יכול לחזור בו. מאחר דלא סמכה דעתו במתנה מרובה כזו. לא קני מידי. פטומי מלי בעלמא נינהו. וגם מאיזה טעם וסבה יתנדב לו למבשר בדבר גדול כזה. ואם הגיע הפאשט ובא אגרת מאמשטרדם. הלא יוודע ליורשי הנפטר מיד. מה הוא צריך לבשורתו של זה. שאינו דומה למבשר שמועה טובה מארץ מרחק. שאפשר שלא יוודע לזה המתבשר מהר כל כך. בזולת המבשר. ועוד שהנפטר העביר הירושה מיורשיו. ועזב הכל לאשתו. ואיך יהא נמהר כל כך לתת מתנה גדולה כזו למבשר על לא דבר (אפשר תעלה יותר ממה שיקבל מעזבון אחיו) ובר מן כל דין. הלא בשבת היה מעשה. ואסור לתת מתנה בשבת ודווקא בש"מ התירו. לא בבריא. לכן בודאי לא נתכוין הלה למתנה ממש. אלא דרך שחוק והשטאה אמר מה שלא גמר בלבו כלל. ותו אפילו יהבינן להו כל טעותייהו. הא אין עני אלא מי שאין לו מאתים זוז. או חמשים שנושא ונותן בהם. א"כ מאן יימר דהכי הוא. לחייב לזה להוציא ממנו ממון בכח בלי טעם וריח. הילכך פשיטא דהך פסקא דדינא. עולבנא דדייני הוא בורכא ובדותא. עספ"ז הכ"ה ואכמ"ל. והכי דנו בגיותא טובא.

סימן מד

אלמנ' נתעברה ואמר' מפלוני הוא והוא מכחישה

אותה אלמנה שילדה. ואמרה מפלוני נתעברה. והוא מכחישה. **צריך** לחוש לדבריה. להזהר בולד. שאסור בקרובות פלוני. כמבואר אצלי במ"א בס"ד. וכן לענין יו"ח. ח"ו שלא יארע שיפטר בלא ז"ק אחר. כי אז אשתו זקוקה מספק בלבד. ולאו בת יבום היא. כמבואר בסקנ"ו. **אך** צ"ע אם יפטר בלי בנים מאשתו. היאך דינה לענין קדושין ונשואין לזר. קודם חו"י. אפילו במזיד. שיש בזה שני ספקות אע"פ שאינן מתהפכין. כ"ש שהאשה יכולה לומר שיודעת ברי שהולד ממנו. אע"פ שכנראה שא"א לה לידע זה בודאי גמור: מ"מ אינו נמנע ע"פ עד או עדים. שראו שפלוני בא עליה. ולעולם בכ"מ תולים במידי דשכיח ומצוי. ואחרים לא היו מצוים לה כמוהו שראוהו כ"פ מתייחד

עמה. ועוד שהזונה מסייעה. והאשה הזקוקה מאמינה לדבריה. וכה"ג דאין לבה נוקפה. אפי' באיסור א"א אין מוציאין אותה מבעלה מפני הספק. **ופשוט** שאינו חייב במזונות הולד כלל. עמ"ש בס"ד סע"א. ואינו יורשו. **עוד** צ"ע אם אחר זמן יחזור פלוני ויודה שהוא בנו. אם נאמן לפטור אשתו מחוי"ב. וכן אם נאסר אז הולד בקרובות פלוני דבר תורה. וכן אם נאסר פלוני בקרובות הולד ודאי. דלא לתפסו קדושין לגמרי בהני ובהני. או שמא צריכות גט מספק. כל זה צ"ע למעשה שלא יבוא.

אבל פשיטא דנאסר מיהא פלוני בקרובות. אף בהודאה דלאחר הכחשה. דשוי אנפשיה חתיכה דאיסורא. **וכן** נאמן להורישו ממונו בכל אופן. **אכן** לירשו אני מסופק. אם נאמן להפקיע ירושה מיורשי הולד. בהודאה שקדמה לה הכחשה. אע"פ שעכשיו שניהם מודים. וגם אפילו בהודאה דמעיקרא איכא לספוקי במופקרת. דילמא אפקרה נפשה נמי גבי אחריני. ואיהו לא מצי למטען ודאי בנו הוא. א"כ במאי מיפקעא נחלה דאורייתא מהראוי לה ודאי. אע"ג דבודאי לחומרא דיינינן ליה כבריה. ובכל זה עיין במ"ש במקום אחר באורך יעב"ץ.

סימן מה

המבורג התצ"ג לפ"ק: לרי"ק

לשון השאלות הנמשכות נאבד. ושתים מהנה יובנו מתוך התשובה.

מפני הטרדה לא אוכל להאריך. אף כי אני היום סמכוני באשישות. וידי רפות ותשושות. אבל דברים פשוטים הם. ולא ידעתי מה הוקשה לך במג"א שדבריו פשוטים וברורים. אין מהצורך לפרש יותר. אף שהוספתי בו נופך בחבורי בס"ד. גם השגתי עליו במקצת מה שכתב שם ז"ל. נלאיתי להעתיק דברים ככתבן. אם תרצה. תראנו לכשתבוא אצלי אי"ה.

באור דשו' חמור ריש תענית

ומ"ש התו' תענית (ד"ד) ד"ה הא לן והא להו. כי המתחיל להזכיר יתחיל לשאול. **אף** שלכאורה דבריהם סתומים. מ"מ פשוט שכוונתם רצויה ליישב היאך אפשר לומר דר"י ס"ל תרתי. הלכה כר"י. והלכה כר"ג. ואתרוייהו קאי שמשהתחיל להזכיר מזכיר לשאול כו'. דהא אליבא דר"י היכי משכחת לה. דבי"ט ליכא שאלה (ומ"ש רש"י בחול הוא דוחק) לכן נראה להתו'. דר"י ס"ל שהמתחיל להזכיר. דהיינו ש"ץ (או מתורגמן כדבעי רב יוסף למימר לעיל. גבי שאלה דהפסקה. והתם הוא דאידחי ליה. משום דאין סברא. שיהא מתורגמן שואל. דבר שאינו צריך לצבור. משא"כ הכא. דודאי צורך צבור הוא. אין הכי נמי דשואל מתורגמן. מאחר שכבר התחיל להזכיר וק"ל) הוא יתחיל לשאול

ג"כ. אע"פ שאין הצבור שואלין. ואתי שפיר כפשטיה. דכללא הוא דכייל ר' יוחנן אליבא דכ"ע. ר"ל בין לר"י בין לר"ג. וק"ל.

סימן מו

מפרק הרי הקושיא בי"ד סל"ד ודלא כש"ך

ודקשיא לך בהגהת הש"ע סל"ד בי"ד. **כבר** ביאר הרב בט"ז שאין לתרץ קושית מהרמ"א בכך ע"ש. **אמנם** דברי הש"ך בענין זה. תמוהים הם בעיני. מ"ש דבנקבים שיש בהם חסרון לא שייך צירוף. אלא כשהן עומדים באורך כו'. דודאי לא גרע מנקבים שאין בהם חסרון. ולא נ"מ מידי. ביש בהם חסרון עכ"ל. **דמאי** פשיטותיה דלא גרע. מאחר דביש בהם חסרון. גם השלם מצטרף. משא"כ באין בהם חסרון. וכמ"ש הוא ז"ל עצמו סק"ו. דאע"ג דבתרי בועי דסמיכי דיינינן. הבשר שביניהם כניקב (וכן בכל מקום שהבשר רע נדון כניקב. לא דמי לדהכא. וק"ל) אין מדמין בטרפות. ופשיטא דחדוש הוא הכא. דמצרפינן השלם לנקבים. ואיכא נפקותא רבתא. בין נקבים שיש בהם חסרון. לאין בהם חסרון. ואפילו אי מיירו תרוייהו בהיקף. **וכמדומה** דאגב ריהטיה כתב דברים הללו. ואליבא דהפוסקים. דלא מחלקים בין נקבים שיש בהם לאין בהם חסרון (אלא בשיעורא בלחוד הוא דאיכא בינייהו) דאיכא מ"ד לעולם מצרפינן השלם שבשניהם. ולמ"ד לעולם לא מצטרף. לדידהו קאמר. ודוק. עם היות שאינם עולים עם דברי עצמו כנ"ל. ובלא זה ג"כ דבריו ז"ל. אינן נראין. במ"ש דאיסר הוא יותר מרוב חלל הקנה. עיין בנק"ה מ"ש בנו דשדי ביה נרגא. **ולענ"ד** אפשר ליישב הסתירה שהקשה מהרמ"א באופן אחר. דהכא בסעיף א' ברוחב פי חלל הקנה עסקינן. תדע מהרשב"א (שהוא המקור שממנו יצאה הוראה זו. עיין לשונו גם בש"ך) שחידש דין זה. מסברא דנפשיה. דמדין קנה עוף שניקב כנפה. קאתי עלה. והתם משום הקדירה על פי קנה. וזה ידוע לחוש שפיו של קנה הוא צר יותר מחלל שבאמצעו. ואי הכי לק"מ הכל ניחא בס"ד. לעולם איסר הוא פחות מרוב היקף חלל הקנה באמצעו (כדאיירי בסעיף ג') דשם הוא שעור החלל רחב. ויותר הוא מרוב רוחב פי הקנה הצר. ואפי' בבהמה. ואם כך הוא. לחנם טרחו כל הגדולים ז"ל. בישוב סתירה הנ"ל. שא"צ לדחוק כלל. ואם שגיתי אתי תלין. ולאפס פנאי אתן קנצי למלין. וברכות לראש ידידי תלי תלין. יעב"ץ.

סימן מז

א"ח אסור לקבל מתנה מבעל חובו

נ"ל אדם חשוב אסור לקבל מתנה. ממי שהלוהו (בעודו בעל חובו) כיון דקיי"ל באשה כה"ג מקודשת. ש"מ דין ממון יש בו. דהוי ליה כמתן מעות. כ"ש לענין רבית. דלא בעינן

מעות. שאפילו רבית דברים אסור. ומה נקרא אדם חשוב לענין זה. כתבתי במקומו בה"ל קדושין. דהיינו כל שאינו מקבל מתנה משום אדם בזולת זה. אם נזהר במעות צ"ל במעות ואם אינו מקבל כל דבר אפילו מנות של מיני מאכל ומשקה. צריך הוא להזהר גם כאן בכל. זה הנראה לי. יעב"ץ.

סימן מח

שאלת הנטען על הפנויה שנתעברה. אם מותר לישאנה. ולא חיישינן ללעז. ובנה אם פגום הוא לכהונה.

תשובה

דין הנטען על פנויה שעיברה ודין בנה ובן הנדה

עמ"ש בס"ד בלח"ש ספ"ב דיבמות. ובמו"ק אה"ע סקע"ז. ומצאתי פשר דבר הכרעה ישרה (קרוב למ"ש שם בהג"ה דש"ע) דבספק. והלה מכחיש שממנו נתעברה. אסור לו לקחתה לאשה. אף לאחר ך"ד חודש. ובמודה. מותר ודאי (והארכתי בזה בתשוה על עסקי ריבה). **ובן** הפנויה. אע"ג דלאו מיוחס הוי. אם אין אביו ידוע. דהו"ל שתוקי (ואם נבדקה אמו ואמרה לכשר נבעלתי. כי איכא רוב כשרים אצלה. אינו פגום לכהונה. אע"ג דלכתחלה בעינן תרי רובי) ברם בידוע מי הוא אביו וכשר הוא. על שם אביו יקרא לכל דבר. כמיוחס שבישראל. כדמוכח בהדיא. מההיא דשלהי נושאין. עשרה כהנים עומדים פירש אחד ובעל שמשתיקין אותו מדין כהונה (וחומרא דרבנן בעלמא היא. אבל כהן הוי דבר תורה. וכל מצות כהונה עליו במה שאסור לכהן ונ"כ) משום שאינו מיוחס אחר אביו. ש"מ מיהא. בחד דבעל. (דידעינן ביה אבוהי מנו) אף בלא קידושין. אין משתיקין אותו אפילו מדין כהונה לגמרי. אלא כהן גמור הוא לכל מילי. לעבודה ולחשיבות מעלה וקדימה נמי. אין צריך לומר שהוא חשוב בנו לכל דבר. ככל כשר שבישראל. עיין בתשוה הנ"ל ובתשובת הפילגש ואפילו בן הנדה אינו פגום לכהונה. כהסכמת הפוסקים. אלא שהרמב"ם כתב שהוא פגום. ונדחקו בו לפרש כוונתו. ולענ"ד הוא כפשוטו ומשמעותו. שהוא פגום ודאי לכתחלה (לכן יראה לי. שאינו הגון למנותו שליח צבור ודיין ופרנס בעירו מקום שמכירין בו) עיין לח"ש במשנה הנ"ל ובריכה עליונה. יעב"ץ.

סימן מט

דין אשה שנאנסה בשינה

ראיתי בס' חדש ח"ב מחבור שו"ת של מחו' הג"מ מאיר א"ש ז"ל. דשקיל וטרי אם אונס שינה הוי אונס. באשה שנאנסה ונתעברה. משום דא"א שלא הרגישה מחמת היות הזרע יורה כחץ. מאחר שנתעברה מהביאה. **הנה** שכחו השואל והנשאל מקרא מלא בתורה

מעשה דלוט. שלא ידע בשכבה. והרי דברים ק"ו. אם האיש המוציא זרעו בתשמיש בשינה. יכול שלא ידע ולא ירגיש בבעילה. כ"ש האשה. שבודאי אין הרגשת יריית הזרע נרגשת לאשה. כמו לאיש עצמו. הא ודאי. אע"ג דאמרו איהי קים לה ביורה כחץ. איהו לא קים ליה. מ"מ היורה כחץ כענין לוט. שהרי הוליד ודאי מרגיש יותר. אלא מאי א"ל למימר. אע"פ שבודאי מרגיש ביציאת הזרע. נדמה לו שהוא חלום. כדרך שמוציא זרע בחלומו. ה"ה לאשה שאין חיוב שתדע ותבין בשינה. שבא עליה איש. עם היותה מרגשת יריית הזרע. סבורה שבחלום בא עליה איש. כ"ש שאין הכרח שתרגיש האשה יריית זרע בשנתה. כדרך שמרגשת בהקיץ (ועיין ספר האגרת דפוס שני (דיט"א) בהגה שניה מעשה שהיה בארמאית) וכבר אמרו שאין אונס בעריות אלא בישן. לכן נ"ל פשוט דאתתא שריא יעב"ץ.

סימן נ

גט שכתוב בו ציבית פסול ודאי

עוד ראיתי בספר הנ"ל. בענין גט שנכתב בו ציביתי במקום צביתי. והיקל בו בפשיטות. מפני שדימה אותו לאיגרת. ואינתי. שהיו"ד בהם אינה פוסלת. לפי שהיא במקום נקודת חיר"ק. והענין אינו משתנה בכך. **ולענ"ד** משגה הוא. ודאי היו"ד מזקת במלת צביתי. לפי שאין מקום ליו"ד אחר הצד"י. ולא לנקודת חיר"ק תחתיה. שהיא צריכה להיות נקודה בשוא (כמ"ש בדניאל ז' 19 צבית ליציבא. והשו"א אינו תנועה כלל. על כן בלי ספק. שאין מקום ליו"ד זו. והענין משתנה בהכרח לענין ציב. הנ"ז בפ"ט דחולין. וגרע מאיגרת. וכמעט שאני אומר שהוא גט בטל. גם ביו"ד שבסוף תיבת צביתי. יש לפקפק מה"ט. אלא שאינו פוגם. יעב"ץ.

סימן נא

ביטצא מדינת מעקיל בורג ך"ז טבת תקכ"ה לפ"ק.

ויעקב איש תם צד תמותו במקומו עומדת שכל צח וצלול כחיורא זוגיתא אגב חורפיה מחליא ליה לשבח כפלפלא וכמלחא דגללניתא כמיא דיומסית וכחמרא דפורגיתא. ה"ה כבוד אהו' אמ"ו הרב המאה"ג הגאון הגדול המפורסם לשבח שבחא דאתי ליה מעלמ"א ושבחא דממילא חריף ובקי בכל חדרי תורה ליה גליין רזיא נ"י ע"ה פ"ה כש"ת מוהר"ר יעקב נרו יאיר לנצח.

יראתי לגשת אל הקודש ולבוא הלום ואין הלום אלא מלכות מאן מלכי רבנן. ולהטריח את הצדיק כמותו ירבה בישראל בכתב ידי השפל כתיבה שאינה תמה ואני לא נקראתי לבוא אל המלך בשם שמי לא נודע בשער בת רבים שער של הלכה כי בער אנכי ולא

איש ולכלל בינה עדיין לא באתי לבוא בגדולות ובנפלאות במופלא ממך בל תדרוש ובפרט באתרא דמארי ביתא תלי ביה זיינא גלל כן הייתי עד הנה נחבא אל הכלים. וכעת העיר ה' את רוחי שהמקום ב"ה הניח לו מכל אויביו מסביב וכאומר אלי מה לך נרדם קום קרא אל אלקים ואין אלקים אלא דיין. לזאת תמכתי יתידותי על כל מקום שאתה מוצא גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו. כי אין לי אל מי מקדושים לפנות. רק לכבוד אמ"ו. ושאלה אחת יש לי לשאול ממ"ו והענין הוא שיהודי אחד מכאן חייב לערל אחד על שט"ח הנקרא בל"א חילוף כתב סך חמשים ר"ט. והערל הנ"ל תבע להיהודי הנ"ל בדיניהם לשלם לו חוב הנ"ל וטען היהודי הנ"ל שאינו חייב לו כלום ומעולם לא לוה ממנו והח"כ הוא מזויף ונקראו ג' יהודים מכאן לבוא ולהעיד בערכאות על חתימת ידו של היהודי הלוה הנ"ל אם הוא חייב או לאו ובאופן שצריכים תחלה לישבע להגיד האמת כל הדברים שישאלו אותם בעלי המשפט וכבר נשלח לכל אחד מהעדים הנ"ל פתקא דהזמנותא מהדוכס יר"ה שבמשך ג' שבועות יעמדו לפני בעלי המשפט דכאן וישבעו ובאמת יודעים העדים הנ"ל שהיהודי הנ"ל הוא חייב להערל הנ"ל סך הנ"ל וגם מכירים בטוב טעם ודעת שהחתימה שלו מה שעל הח"כ הנ"ל היא ח"י ממש. והוכחתי אותם על פניהם שאסור להעיד בערכאות נגד שום אדם מישראל. גם הזהרתי אותם שכל מה שיגרמו ליהודי הנ"ל בעדותן ויוציאו ממנו ממון ע"פ עדותן שלא כדין שיהיו מוכרחים לשלם לו בד"י וחוץ מזה שאפילו נידוי חייבים כמבואר בי"ד סימן של"ד סעיף מ"ג והשיבו לי שאין מוציאין ממנו ממון בעדותן שלא כדין רק אדרבא כדין וכדת כי הדין עם הערל וכנזכר לעיל. ועוד אחרת השיבו לי ואמרו מי יעשה בשביל היהודי הנ"ל חילול השם כזה לישבע לשקר. כי השבועה שלהם הוא כעין של תורה כי בדיניהם אין משביעין לאדם בשום כינוי ולא בשום דבר אחר רק בשם המיוחד ב"ה לבדו ולא בזולתו ומה לי לישבע שבועה כזו בדינינו או בדיניהם בפרט שהחוב הוא דבר מועט והלוה הנ"ל יש לו לשלם כי הוא גברא דאמיד ועתיר נכסין. גם אמרו שבקשו מהיהודי הנ"ל שיתפשר א"ע עם בעל חובו והם יסייעו בדבר שיבוא לידי גמר בלי שום ריעותא שבעולם וע"ז הבטיחו לו והוא מסרב בדבר ומעתה איהו דאפסיד אנפשיה. אמרתי להם שישבעו ויבטלו השבועה בלבם כדאיתא בי"ד סימן רל"ב והשיבו לי שגם בערכאות יודעים מזה שהיהודי הנשבע נגד ערל הוא מבטל השבועה ונשבע לשקר. לכן נוהגים שהיהודי הנשבע צריך להניח ידו על עשרת הדברות. וגם אומרים לו בפירוש על דעת המקום ב"ה אנו משביעין אותך ובלי שום ביטול. והעיקר מה שהשיבו לי שאפילו אם היה שום הוה אמינא לישבע לשקר בשבילו הם יריאים לנפשם שלא יהא כתב ידו של

היהודי הנ"ל יוצא ממקום אחר. באשר שכ"י מפורסם בכאן ומונחים הרבה מכתביו אצל אנשי פרא"פעסאהריס דכאן הן ח"כ מה שחייב להם עליהם והן אגרת שלומים מה שכותב להם מידי יום ביומו. ואם ישבעו העדים לשקר בשבילו איכא למיחש שמא יביאו שאר כתביו בערכאות ומתוך זה יתברר להם האמת שהחתימה שלו מה שעל הח"כ הנ"ל היא ח"י ממש ואז יפסלו העדים בדיניהם לעדות ולשבועה וחוץ משאר קנסות שיפסקו עליהם. גם יתהווה עי"ז חלול השם וחמירא סכנתא מאיסורא להעיד בערכאות נגד ישראל עכ"ל של העדים הנ"ל. והנה לפום ריהטא אמרתי שדין זה מבואר בח"מ סימן ך"ח סעיף ג' שאם עכו"ם תובע לישראל ויש ישראל ידע עדות לעכו"ם נגד הישראל ואין עד אלא הוא. והעכו"ם תובעו שיעיד לו במקום שדייני העכו"ם לחייב ממון ע"פ עד אחד אסור להעיד לו ואם העיד משמתין אותו וכתב שם הסמ"ע הכלל בזה כל היכא שאינו גורם בעדותו שיתחייב הישראל בדין העכו"ם טפי מאלו היה מעיד עליו בדיני ישראל הרי זה מותר להעיד לו הן עד אחד או שנים. ואם מתחייב ע"י עדותו טפי אזי אסור עכ"ל. ובנ"ד אילו היו מעידים עליו בדין זה בדיני ישראל אזי לא היה נפטר היהודי הנ"ל בטענתו הנ"ל כי כל האומר לא לויתי כאומר לויתי ולא פרעתי כמבואר בח"מ סימן ס"ט סעיף ב' ובש"ך שם ובפרט היכא דאיכא עדים המעידים על ח"י ומצורף לזה שנשבעים על דבריהם ואין אדם חוטא ולא לו. והיה מוכרח היהודי הנ"ל לשלם חוב הנ"ל ובדיניהם ג"כ אין מחייבין אותו יותר רק לשלם. ולפי דעת רמ"א בח"מ סימן ך"ח סעיף ג' שם אין העדים חייבין לשלם להיהודי הנ"ל בד"י כלום מה שחייבו אותו בדיניהם כי יכולין לומר אמת העדנו וגם שמתא לא משמתינן להו כמו שמחלק הסמ"ע שם שאם יכול לברר ששקר העיד מנדין אותו עד שישלם וכשאינו יכול לברר אזי מנדין אותו לחוד. וכאן היהודי הנ"ל בעצמו מודה שמעידין האמת ופשיטא שאין צריכין לשלם וגם אין משמתין אותם וכמבואר סעיף הנ"ל בהג"ה ועוד שמתחלה יחד הערל הנ"ל להעדים הנ"ל להיות עדים בדבר ואיכא ח"ה אם לא יעידו לו כמבואר בסעיף הנ"ל. ובפרט לפי מה שכתב שם הש"ך בשם מהרש"ל שאפילו לא יחדו אותם רק שמרגישים שהישראל יודע בדבר ויש לחוש לביטול הקיומים של היהודים מעיד לכתחלה. וכאן בעלי המשפט עם המלוה יודעים שהישראלים יודעים בטוב מהדבר זה. ופשיטא דאיכא חילול השם טובא אם לא יעידו לו. ואם יעידו לשקר איכא למיחש לסכנת העדים וכנ"ל. וביותר לצאת ידי השבועה שלהם איני יודע מה יעשו. ובפרט לפי מה שמבואר בי"ד סימן רל"ט סעיף א' בהג"ה ביהודי שגנב לעכו"ם וחייבוהו לישבע במעמד שאר היהודים ויודעים שישבע לשקר יכופוהו שיתפשר א"ע עם העכו"ם ולא ישבע לשקר אפילו היה אנוס על

השבועה הואיל ויש חילול השם בשבועתו. ופי' שם הש"ך שאפילו יש אונס מיתה אם לא ישבע ידונו אותו בדיניהם במיתה:. מ"מ כיון דיש לו ויוכל להתפשר יעשה פשרה. ולא ישבע לשקר. ובנ"ד איכא ח"ה אם לא יעידו וגם סכנה לעדים אם ישבעו לשקר וגם יוכל להתפשר כי הלוה הוא גברא דאית ליה. ע"כ לדעתי הקלושה לית בזה אפילו שום נדנוד עבירה אם יעידו האמת מכל הלין טעמי שכתבתי. רק מאחר שכבר הורה הזקן הוא הבית חדש ז"ל כתב שברוב הקהלות נהגו שלא להעיד כ"א ישאלו תחלה לב"ד וע"פ יעשו. ומה גם שאין תלמיד קטן ופשוט שכמוני מכריע להורות הלכה למעשה. לכן יורינו רבינו דינא דהאי גברא במאי. ונא מאוד מכבוד אמ"ו נר"ו למחול על כ"ת א"פ ולהשיבני על הדבר הזה ע"י בי דואר מוקדם כי הרבה יש לחוש בענין זה והזמן קצר. **ואף** שאין שואלין באורים ותומים שני דברים כאחד אעפ"כ הואיל וחביבין עלי דברי קדשו ורוצה אני לשתות בצמא את דבריו. אשאל עוד שאלה אחת קטנה ממ"ו מה שנשאלתי מאשה יולדת אחת. אם רשאה לטבול אחר שבעה שבועות לנקבה כי מנהג שטות היה ביניהם מקדם שלא היו טובלים עד אחר ז' שבועות ושלשה ימים לנקבה. והשבתי לה שאם אין ביניהם המנהג להמתין מ' לזכר ופ' לנקבה. אזי מותרת לטבול מיד אחר ז' שבועות. ואינה צריכה להמתין ג' ימים אחר ז' שבועות. כי במקום שאין מנהג אין להחמיר כלל רק מיד שלא ראתה דם אחר ז' לזכר וי"ד לנקבה וספרה ז' נקיים מותרת לבעלה. כמבואר בי"ד סימן קצ"ד סעיף א' בהג"ה ואף שהב"ח כתב לקיים המנהג ולהמתין עד אחר מ' לזכר ופ' לנקבה ומי שעובר ומקיל תוך זמן הנ"ל הוא בכלל פורץ גדר. הלא הט"ז שם מביא בשם הרבה גדולים ה"ה הרמב"ם בפרק י"א מהלכות א"ב והמ"מ והמרדכי וב"י ומהרי"ק שדעתן מסכימים להקל. ופוק חזי מה עמא דבר עד השתא. וטבלה האשה הנ"ל אחר ז' שבועות הנ"ל. ולאחר שעברו כמה לילות אחר הטבילה. באתה האשה הנ"ל לפני ואמרה שטעתה במנין יום אחד ולא ספרה רק ששה נקיים. אמרתי לה שצריכה להמתין ששה עונות שלימות ולמנות יום אחד נקי ולחזור ולטבול כמבואר בי"ד סימן קצ"ו סעיף י"ב ובש"ך שם ס"ק ך"ג וזה דבר פשוט. אמנם שתי תשובות בדבר חדא שהטעם הוא משום שמא תפלוט בג' ימים שאחר התשמיש או שמא תפלוט גם ביום א' שאחר התשמיש ולא יהיו ז' נקיים רצופים וממילא לא הוי סתירה דלאחר ז'. והאשה הנ"ל אמרה שלא פלטה כלום. שנית אמרה האשה הנ"ל אף שטעתה במנין יום אחד. אעפ"כ לא בא בעלה עליה עד אחר כלות הז' נקיים רצופים כי בעלה היה בדרך באותו הפעם שטבלה האשה הנ"ל ולא בא לביתו עד אחר מעת לעת לטבילתה. ובאותו הפעם כבר היו כלים הז' נקיים. ונמצא בא עליה בהיתר. דהיינו

אחר שעברו ז' נקיים. אמנם מאחר שהיא עשתה שלא כדין על שטעתה וטבלה מיד אחר ששה נקיים. לכן יורינו רבינו מה דינו של האשה הנ"ל כי תורה היא וללמוד אני צריך. ומה מאד בקשתי שטוחה אפים ארצה מול הדרת כבוד אמ"ו נר"ו להשיבני על כל הנ"ל ע"י בי דואר מוקדם ומחמת גרסא דביני עמודי אקצר. שנותיו לא יבצר. מהאל חסד נוצר. כ"ד היוצא בקידה ובהשתחווי' אפים ארצה אסקופה הנדרסת תחת רגלי ת"ח ורגליו רגל ישרה ואפר כירה מוכן הוא לשרתו בכל אשר יצוה עלי חסדו. הק' יהושע במהור"ר אהרן ליפשיץ ז"ל ה"ה מאפטא ולע"ע פה ביטצא במדינת מעקל בורג.

על תשובת אמ"ו נר"ו אצפה עי"מ. ומה מאד בקשתי שטוחה מאמ"ו למחול על כ"ת ולכתוב לי אדרעס שלו.

תשובה. יום ג' ה' שבט תקכ"ה לפ"ק. אלטונא

שלמא נפישא. לרחימא דנפשא. ה"ה התורני המופלא כמו' יהושע יצ"ו.

כתב נבחר לשון צדיק יהגה חכמה. שאלת חכם מן ז"ך העבר הגיעני משלשום עש"ק. ואני אז סמכוני באשישות כיום שמתה בו אמא קיימת בג"ע. ולא אכלנא בשרא דתורה דקבירא ביה בהך אגר"א רמא. אגרה בקציר כמו נטע שעשועים יום יום. תשלח קציריה עד האזוב אשר יוצא בקי"ר חרש"ת. ונמנע ממני ארשת. מצורף אל מה שהיום קצר והמלאכה מרובה. להקביל פני שבת מלכתא. לא נתנני לעיין במגלה עפה ויפה. גם מתמול לא איש דברים אנכי. שאין היום גורם. אדלי יומא אדלי קציר"ו. וספר כתב על שכמי אשאנו אנטלנו ואנשאנו. עטרות לי אענדנו. ואבוא היום אל העיו"ן באגרת ברה כחמה כתיבה נעימה. קראתיה ותהי בפי כדבש למתוק. שתים הנה קוראותי"ו. ואשיב על ראשון ראשון.

אודות שלשה אנשים יהודים שהוזמנו להעיד בערכאות על כתב חילוף שיש לערל על ישראל. והישראל כופר חתימת ידו. והאנשים ההמה מכירים החתימה שלו. ויודעים שהישראל ההוא חייב לערל הסך שבח"כ. גם ייחד אותם לעדים. ואיכא ח"ה וסכנתא אם לא יעידו. כמבואר בכת"ב צרוף בעליל לאר"ש. של אהו' שי'. ונסתפק קצת אם רשאים להעיד להפסיד להיהודי בעדותם עם היותו מודה להם בדבר. או לשקר באמונתם. להשבע לשקר שאינם יודעים ולא מכירים ח"י האיש ההוא.

והנה כבר עמד מעכ"ת על שרשי הדין והדברים במקומן. וראה שאין כאן בית מיחוש. מכמה צדדים המבוארים מאליהם. לכל רואה ומביט רק הבטה בעלמא בש"ע ובאחרונים. בלי הצרכות לאריכות כל כך. ולמה זה תשאל לשמי. בדבר פשוט יותר מביעתא בכותחא.

מצדד צדדים להחמיר בענין העדת עדי ישראל בעש"ג לחוב ליהודי

אם אמנם טענת העדים. להקל לעצמן ללכת להעיד נגד היהודי. אולי לא היה מספקת כל כך. אם לא היה חייב מודה (כמו שבא באגרת השאלה) אע"ג דידעי דחתימת ידיה היא. גם לוה ממנו ודאי. דילמא פרעיה. ואשתלי ושבק ליה גביה דנכרי. או אימור נפל מניה ואשכחיה ערל ויהביה ניהליה. ובעא למגבי ביה זמנא אחריתא. והא בדינא דידן לא מפקינן מניה בכה"ג. דבכתיבת יד לא אמרינן שטרך בידי מאי בעי. אלא משום דקמודה לעדים. וכופר לערל הנושה בו. והערל ייחד אותם אנשים לעדים. ובהדיא אמרינן אבל תרי לא. כ"ש בי תלתא דמפרסמא מילתא. כדאיתא. ואפ"ה אכתי הוה מצינן למימר להו לסהדי. מה לכם ולצרה. מי לא מציתו לאשתמוטי ולמימר אשתליין (דוגמא גבי עזו"מ) והא דשרי תלמודא בתרי. לקמן נימא בה מלתא בס"ד. מיהו כיון דמשבעי להו הערכאות לסהדי שבועה חמורה של תורה. פשיטא טובא דאין אומרין לאדם חטוא ועבור על חמורה שבחמורות. שהעולם נזדעזע עליה. כדי שיהא חוטא נשכר. מי התיר לו לכפור בב"ח אפילו הוא נכרי. הרי אמרה תורה וחשב עם קונהו (אפילו בזמן שידינו תקיפה עליהן. מה גם עתה) וכה"ג דתבעיה ואוקמיה בדינא. לאו הפקעת הלואה היא. בהא ודאי איתנהו לכולהו איסורי. דגזל ועושק וח"ה דחמיר וש"ש וסכנתא לדידיה ולאחרינא. מהיכא תיסק אדעתין לעזור לרשע (ודאי רשע הוא העושה את אלה. כפי שבא בשאלה. אפילו היה עני. שארית ישראל לא יעשו עולה וגו'. כ"ש דהוא גברא דאמיד. כה"ג ח"ו לבוא עליו בעקיפין. אפילו לסייעו להכריחו על הפשרה אינו נכון בעיני. וחוששני להם מחטאת מסייע ידי עוברי עברה. כי לא נצולו הוא ומסייעיו מח"ה. אם אין לו טענה ואמתלא טובה נגד הערל) להחזיק ידי חוטא ואשם. אף כי להוסיף בשבילו פשע למשוך עון בחבלי השוא. וכל זה למען ירויח הלה יאכל וחדי. ואחר ימלא פיהו חצץ. כסף נמאס קראו לו. לא יעשר ולא יקום חילו. יותר ממה שירויח יפסיד. בא זה ואבד את זה. והרי זה מכניס גם את עצמו בסכנה מצויה. ואין להאריך בכך: בקיצור לא זו ולא כיוצא בו שמענו. **ומה** שעלה על דעת מעכ"ת בתחלה. שישבעו לשקר שאינם מכירים ולא יודעים ח"י האיש ואת שיחו בכתב החילוף. ויבטלו בלבם. חלילה חס למימר הכי: ההוא באונס אתמר. ואפ"ה להוציא מפיו בפירוש דבר הסותר מה שבלבו מי שרי. והכא לא מינס אניסי להציל עצמן ממיתה בשבועת שקר. ולא אפשר נמי אלא בהכחשת פה. לדברים שבלב. בברור גמור. מי זה אמר ותהי. מה גם לסייע עוברי עבירה בשאט בנפש. עון עצום וכבד מנשוא לא יוכלו נקיון. מי לחשך לומר כן. וגדולה מזו לא רציתי להתיר להשבע לשקר. אפילו להציל עצמו ממיתה שהיה חייב בה (ע"ל ס"ט) **ואוסיף** עוד נופך משלי

להקל משא העדות הלזו מעל העדים. ואומר אני דלא דמיא כלל הך סהדותא. להההוא דינא דגמרא ודפוסקים. התם מיירי דידע סהדותא לנכרי. לחיוביה לישראל להדיא (מאי דאינו חייב) בההיא סהדותא. דכמאן דעביד בידים דמי. הכא שאני. הני סהדי לאו אמנה שבשטר קמסהדי. אלא אח"י בלחוד. דאכתי מצי פטר נפשיה בגווני טובא. בפירעון ונפילה ובחתימה אמגילתא. או בטענת אונס והכרח וכפייה. ובאמתלא שחייב לו כנגדו. ואפילו כפר בח"י. דילמא מצי למתרץ דבוריה. דאשתלי ולאו אדעתיה. וכיון דחספא הוא ולא שוי מידי: אכתי לא ברי הזיקא בסהדותייהו דהנך. ויש לי עוד דברים בגו. כי אין מדרש בלי חדוש. ולהוציא חלק אי אפשר. דלא אהא כתנא דמסייע בכדי.

חידוש גדול שהפוסקים חדשו דין ע"פ גרסא שאינה נמצאת בגמרא

על כן אעתיק לו ואציגה הנה. מה שנתחדש לי בזה בחיבורי בס"ד. בח"מ סכ"ט. על לשון טוש"ע ס"ג. שכתוב שם בזה"ל. אם נכרי תובע לישראל. ויש ישראל יודע עדות לנכרי נגד הישראל. ואין עד אלא הוא והנכרי תובע לו שיעיד לו וכו'. כתבתי על זה. והילך לשוני. **נוראות** נפלאתי על זאת. מה ראו על ככה טוש"ע וש"פ. שהפכו לשון הגמרא על פיו. הא איפכא גרסינן. והכי איתא התם. האי ב"י דידע סהדותא לנכרי ולא תבעו מניה. ואזיל ומסהיד. משמע להדיא דכי תבעו מניה דייני נכרים. לא סגי דלא אזיל ומסהיד בעל כרחו. כה"ג שרי ומפטר לגמרי. משום דאניס הוא. ולא מצי לאשתמוטי מנייהו. דאי אמרי כפתו. כפתין. הרגו. הורגין (דכוותה באספקא דכספא דראב"י) כה"ג ודאי לא חשיב מציל עצמו בממון חבירו. כיון דידע דקושטא הכי הוא. דחייב הישראל לנכרי. ומחמת אונס הוא עושה להעיד עליו. אינו בדין שיפסיד העד על ידי כך. או שיכניס את עצמו בסכנה בשביל חבירו החייב. **ואף** אם לקמן בסוגיא לכאורה לא משמע הכי. בבעיא דאדם חשוב. כיון דלא מצי משמיט. ואי בדלא תבעו מניה. אמאי לא מצי לאשתמוטי. ושמא מפני כך השמיטו הפוסקים לשון הנזכר. המבואר בגמרא מבלי פקפוק וגמגום. אין מי שיערער עליו עד היום. עם כל זה חשבוה לגרסא משובשת. לא שמו אליה לב. כך מחשבתם ניכרת. אע"ג דלא גלו דעתייהו בפירוש. להגיה ולהסיר הנוסחא מן הספרים. כדליתא דמיא בעינייהו.

קמ"ל טעמא דטוש"ע דדחו גרסא דידן והמחבר מקיימה בכל תוקף ועוז

איברא לכי מעיינת בה. משכחת דדייקא טפי הך גרסא דידן. דאי בתבעו מניה מיירי. הא ודאי איפכא מסתברא. אדרבה אינש דלא חשיב בודאי לא מצי משתמיט. ומינס אניס הוא. שאם לא יקבל גזרתם ללכת לבוא ולהעיד. מיד ישלחו בו יד ויהרגוהו. משא"כ באדם חשוב. איכא סברא טפי דמצי משתמיט (כההוא דאמר אנא מנייהו אנא. ולא

מסתפינא מנייהו) שאין פושטין ידיהם כל כך מהר באדם חשוב. ויוכל להשמט מהם באמתלא והתנצלות מה. שלא יוכל לבוא באיזה סבה ומקבלי מניה. וכיון דאפילו באדם כל דהו. פסיקא מלתא דמשמתינן ליה כי אזיל ומסהיד. היכא דמפקי ממונא אפומא דחד. מאי תיבעי לן תו באדם חשוב. דסמכי עליה כבי תרי. ומפקי ממונא אפומיה. בבי דוואר נמי. אטו לא כל דכן הוא. דאסור ואשמתינן ליה. דאפשר מצי משתמיט נמי. שמא ישאו לו פנים. ואמאי קאי בתיקו. הא כה"ג מפשט פשיטא. מק"ו מחד דעלמא.

אלא הכי במאי עסקינן. ביודע עדות לנכרי במילתא דפסיקא להו. כגון שהוא עד ראה או ידע שישראל גנבו וגזלו או חבלו. ובדלא תבעו מניה איירי ודאי כדגרסינן. דאינש דעלמא והדיוט הוא דמצי לאשתמוטי מלמיזל מנפשיה לאסהודי. כמילתא דלא רמיא עליה. מאחר שאין אדם תובעו להעיד. להכי בר שמתא הוא כי מסהיד מנפשיה. אע"ג דמידע ידע דקושטא קמסהיד. מי בקש זאת מידו. מי שמהו שר ושופט. להתעבר על ריב לא לו. ולהפסידו לישראל חברו. בדבר שאינו חייב בדיננו. דינא הוא לשמותיה. ודילמא מיחייב לשלומי נמי. כדבעינן למימר קמן בס"ד.

משא"כ באדם חשוב. שמוטל עליו להציל עשוק מיד עשקו בכל אופן שיוכל. אם בגופו או בהשתדלותו. יהיה העשוק מי שהיה. כענין שאמר איוב. ואשברה מתלעות עול. וכתוב במרע"ה ויקם ויושיען. אע"פ שבנות כומר היו. הילכך אדם חשוב לא מצי משתמיט. מלאסהודי בבי דוואר דקביע במתא. ימלט אינקי מכף מעול וחומץ. מאחר שידוע וניכר הוא לנכרים לאדם חשוב. וידעו שהוא עד בדבר. ראה וידע את כל אשר נעשה במעמדו. ודאי קפדי עליה אי לא אתי ומסהיד אפי' מנפשיה (דעליה דידיה רמי. לקנא ולנקום על העושק והחמס הנעשה בפניו. והיינו חשיבותיה שרודף צדק) ואית ליה סכנתא או איבה. וחששא דהפ"מ לכל הפחות. משו"ה קמיבעיא. ואי לאו דסמכי עליה כבי תרי. ודאי שרי. לא עדיף מאנש דעלמא בבי דוואר.

והשתא דאתינן להכי. בתבעו מניה. לא שנא הדיוט ודייני דמגיסתא. ולא שנא אדם חשוב. שרי בכל גוונא. לית דינא ולית דיינא. ונתקיימה גרסתנו בידינו. באופן טוב וישר. ולהלן נוכיח שגם היא היתה גרסת תו' בלי ספק.

וזכינו לדין בחד דידע סהדותא לנכרי. הכל תלוי באונס. אי קושטא מסהיד. שרי. אבל בי תרי אפילו בדלא אניסי. שרי בדינא דידן. וחד דלא אניס. אע"ג דבהג"ה דש"ע פסק. דפטור מתשלומין ע"פ הגמ"ר. משום דמצי למימר קושטא קאמינא. **לא** ברירא לי כולי האי. דאינהו דייקי מדלא אמר תלמודא גבי חד דמסהיד לנכרי. אלא דמשמתינן ליה גרידא. משמע להו דלא מפקינן מניה ממונא. וטעמא משום דאמר האמת העדתי. אנא

לא ידענא מאי מהניא ליה הך טענה. תינח היכא דחייב מודה. מיהו באינו מודה. הא ודאי לא מהימנינן ליה. ומצי האיך לאכחושיה בשבועה. מאי שנא משאר דינא דגרמי. דמפקינן מניה כי כשורא לצלמא. הכא נמי אפסדיה בדיבוריה מאי דלא חייב. דינא הוא דהדר עליה. ומפיק מניה מאי דאפסדיה.

והא דלא קאמר תלמודא הכא נמי דבעו שלומי. קצור לשון הוא. וסמיך אדלקמיה. יגיד עליו רעו. דמייתי עלה מיד בסמוך. ההיא מאן דזבין ארעא לנכרי כו'. דאמר נמי משמתינן ליה סתמא. וכי מסיק בתר הכי משמתינן ליה עד דקביל עליה כל אונסא. ממילא משמע אכולהו דלעיל קאי. דחד טעמא הוא. אע"ג דאיהו אמר קושטא אסהדנא. לא משגחינן ביה ומחזקינן ליה בשקרא. וכיון דמחייבינן ליה שמתא דקשי ממותא. ודאי משום דחסריה ממונא. לא משום אפקרותא. דאל"ה. מאי שנא חד מתרי דלא שקלי רשותא. אלא לאו על כרחך משום דבי תרי מהימני. וחד לא מהימן לאפטורי נפשיה בהכי. **וכן** יש להוכיח ממ"ש תו' בד"ה ולא אמרן. דדווקא בתרי איתא להך סברא: ופטרי נפשייהו בהך אמתלא. משום דלא משלם על ידם אלא מה שחייב. דוק מנה. בחד לא מהניא ליה הך טענה ולא מידי. ודוק.

פלפול בתו' וישוב על נכון ומסייע שיש בו ממש לגרסתנו

ואיכא למידק אקושית התו'. שהקשו דגם בי תרי מפסידים אותו הרבה. שאם היה רוצה היה יכול לכפור. דמדמו לה להפקעת הלואה דשריא. **ולפום** ריהטא מעיקרא ל"ק מידי. וא"צ לדחוק בשביל קושיא זו. דלא דמיא להפקעת הלואה. דלא ידע בה נכרי. והכא מי לא עסקינן בגוי תובע לישראל. עכ"פ כמו שתפוס בפי הפוסקים בפשיטות. ובדאיכא סהדי יהודים. דכי נמי לא אתו ומסהדי. אמומתא שדו ליה. ומי מצי מכפר כה"ג. ולאכחושי סהדי ואשתבועי לשקרא. **וצריך** לומר התו' סברי הך דינא מיירי בלי תובע לגמרי. דהנכרי לא ידע כלל שישראל זה חייב לו מאומה. רק ישראל לבדו ידע בזה. כגון שראה שאביו של נכרי היה נושה בו בישראל חברו. ואנסיה מלאך המות. ולא פקיד. ולא נקיט שטרא. וליכא דידע בה אלא הך ישראל חבריה. דאסור ליה למיזל ולאסהודי. לגלות הנעלם מנכרי היורש. **והיינו** משום דגרסת התו' היא כגרסתנו ודאי. בדלא תבעו מניה. ומפרשי לה דמיירי בדליכא דידע ביה בר מישראל. ולא בא בדעת הנכרי לתבוע לישראל ב"ח הנושה מאביו. שלא הכיר בהלואה זו מעולם. היינו פרושא דלא תבעו מניה. דאי הוה ידע בה נכרי וקתבע לישראל: אז היה מכיר גם באותו עד ישראל שהלוהו במעמדו. והינו תובעו ג"כ שיבוא ויעיד. והשתא קשיא להו. אי הכי הא כה"ג ליכא הכא אלא הפקעת הלואה. ומ"ט לתרי שרי. הא ודאי מפסדי ליה. וזה נכון

וברור וקים לע"ד. וש"מ דהכי הויא ודאי גרסת התו' בדלא תבעו כדגרסינן. ודווקא לתרי מהני להו טענה דקושטא קמסהדי. ולא לחד כנ"ל. **וא"ת** תרי נמי אמאי לפטרו. לימרו אשתליין. מי לא עבידי אינש לאשתלויי. ושכחה מצויה בכל אדם. **י"ל** דחיישי לאיבה ולפסידא. עכ"ל שם. **מעתה** ישמע חכם ויוסיף לקח. עכ"פ יפה דן ויפה הורה. לית דין צריך בשש. ודי בזו לראשונה.

סימן נב

בדין אשה טוענה בימי ספירתה שטבלה קודם ששלמו ענין ז"נ כמעט נכשלו בחורי' באיסור כרת

ולשניה אני אומר דבדיעבד עלתה לה טבילה (בתנאי כמו שאבאר בעזה"י) ולא מטעם שכתב מעכ"ת. מאחר שלא בא עליה עד אחר שכלו ז' ימי נקיים. נמצא שבא עליה בהתר. כי בזה לא אמר כלום. חס ליה למימר הכי. דכל עוד שלא שלמו ימי ספירתה. לא מהניא לה טבילה. והרי היא כטובל ושרץ בידו. דבעינן ואחר תטהר. אחר אחר לכולן. ואיך יאמר שבא עליה בהתר. והיא עדיין לא טבלה. טבילה דתוך ז' לאו טבילה היא. והטובלת תוך ימי ספירת זיבתה. וממתנת מלשמש את ביתה עד שכלו שבעה נקיים. שניהם (הבועל והנבעלת) באיסור כרת הם עומדים. **אבל** מה שאני מתירה לזו. היינו משום דמסתמא נהגה להוסיף יום אחד. יותר על מה שבלא"ה כבר נהגו ישראל קדושים. להחמיר ולהמתין יום נוסף על שש עונות. קודם שהתחילה למנות שבעה נקיים. כחומרת אבותינו האשכנזים לפחות. הרי שני ימים נוספים לפני השבעה. שהאחד ראוי לפסוק בו בטהרה. והשני מצטרף לתחלת מנינה בדיעבד. ובתנאי שבדקה עצמה גם בהם. לכל הפחות פעם ביום (כדרך סתם נשים שבודקות עצמן תדיר. גם קודם שמתחלת ימי לבונה. משפסקה מלראות) אפילו היא בתוך ששה עונות. ואף בהם ראויה היא לספירת נקיים. שלא הצריכוה להמתין אלא כדי שלא תבוא לידי ספק שמא תפלוט. וכי לא פלטה ולא חזיא. מיד היתה יכולה להתחיל במנין ימי טהרתה. ולהראב"ד לא אמרו ששה עונות אלא לטהרות. לא לבעלה. ואם כך עשתה ובדקה עצמה באותן שני ימים נוספים ומצאה טהורה. אע"פ שלא ספרה אותן בכלל נקיים. עולין לה. והרי בידה יום שפסקה. ויום נוסף המצטרף להחשב ראשון לנקיים. ועלתה לה טבילה כהוגן אחר שבעה נקיים. שכבר כלו קודם טבילה. דכיון ששני ימים הללו שמוסיפות נשים שלנו. אינן אלא חומרא. בדיעבד עולים לה (והספרדים אינן נוהגים רק בתוספת יום אחד. על הששה עונות לכתחלה) באופן זה נ"ל יש מקום להקל בדעבד. **אכן** מפני שנראה ונרגש קלות דעת באשה זאת. וקיי"ל שוכח פושע הוי. לכן אם עדיין לא חזרה לנדתה. נכון להצריכה לחזור ולטבול מכל מקום כדי לעשות לה גדר וסייג. שלא תפשע עוד.

אבל אם לא בדקה ומצאה טהורה לפני ימי ספירתה. הדבר ברור שלא עלתה לה אותה טבילה. שטבלה קודם שמלאו לה שבעה נקיים. וצריכה להמתין שש עונות. ותמנה יום אחד נקי ותטבול. שאין ספירה אלא אחר הפסקה בטהרה. ואין טבילה לזבה אלא אחר ספירת שבעה נקיים: **ולאותו** מנהג שטות. שממתינות מלטבול עד אחר ג"י לאחר שבעה שבועות. ודאי אין לחוש. ואין כדאי לספר הימנו. וכבר שבח גם אמ"ה ז"ל דברי הט"ז בזה. הלא היא בס' תשובותיו (ס"ח) וא"צ פנים. **ובזה** אחשוב יצאתי ידי חובתי בשתי השאלות. כפי מיעוט הפנאי. ונחיצת מהירות מכתבי הלזה. כדי שלא להחמיץ המצוה. ולעשות רצון יראי ה' החרדים על דברו. דחקתי את השעה ופניתי מכל עסקי. להשיבו בבי דואר ראשון אחר קבלת כתבו. ואהבה שאינה תלויה בדבר בטל. דחקה את הבשר לכתוב שיעור זה בידי הכהה. על שעה חדא. ובקשתי אמצא חן בעיניו ולא יהא עליו לטורח. לשלוח לי העתק מיושר מתשובתי זאת. או להחזירה בעינה. כי לא נשאר בידי דוגמתו בכתב מיושר. מחמת הנחיצה. וכדי לידע אם נתכוונו הדברים. ולא יצאה שגיאה מתחת ידי חלילה. מתוך הטרדא והחפזון. ובכן יתענג על רוב שלום כחפצו. וחפצי בו. אנכי העבד לעבדי ה'. הטרוד יעב"ץ ס"ט.

סימן נג

פארחין במעקל בורג מ"ד למב"י תקכ"ה לפ"ק.

מבלעדי אלקים את שלומו יענה. בטוב מענה. בכל עת ועונה. ה"ה כבוד אהו' אמ"ו הרב המאה"ג הגאון האמתי סיני ועוקר הרים דמטמרין ליה גליין חד חד בדרא רבן של כל בני הגולה נ"י ע"ה פ"ה כש"ת מוהר"ר יעקב נר"ו יאיר לעולמים עד ביאת הכהן לאורים ותומים. אב"ד ור"מ דק"ק עמדין והמדינה יע"א.

כתבו הטהור והבהיר מן י"א ניסן העבר קבלתי בשני של פסח העבר לנכון. וכבר היה מהראוי להשיב לכבוד אמ"ו נר"ו בתשובת הגדר שגדר בעדי במגן וצנה ע"י אגרת כתבי הקודש שלו. אשר כל רואה אותם. נמוג לא קם עוד רוח באיש מהאנשים הידועים לאמ"ו להרע לי. אשר על זה הדין היה נותן לתת מיד ברכות הודאה לאמ"ו נר"ו בתשואת חן חן. רק מגדול השבר והיגון ואנחה שאירע לי מצד אחר ע"י הרפתקאות דעדו עלי מהני רשיעי הם אנשי ביטצא ימ"ש ותר"ו אשר נצטוו מהאנשים בני בלי תורה הנ"ל דהיינו מפיהם ולא מפי כתבם. שיראו להוציא ממני בתחבולות התשובות שהגיעני מאמ"ו נר"ו ומש"ב הגאב"ד דק"ק אשכנזים שבאמשטרדם יע"א. וכמו כן מהתשובות שהגיעני משאר גאוני ארץ ויהי היום מיד לאחר פסח הנ"ל נסעתי לשווערין להאב"ד דשם. כדי לראות אם יקים את דברו מה שהבטיח לבנו הק' ר' מיכל מאלטונא. ע"י המליצה של אמ"ו להביאני אל

מקום טובה ורווחה יותר מהראשון. וביני לביני שברו רשעים הנ"ל המסגרת מהתיבה שלי ופתחו אותה כסבורים שימצאו בה התשובה הנ"ל. ואני לקחתי אותם עמי לשווערין כדי להראותן להאב"ד דשם וכמו כן להק' פ"ו כ' נטע דשם. שלא כוונו הדיינים יפה לדינא בשתי השאלות שכתבתי לאמ"ו נר"ו. וגם בשאלת האשה שטבלה קודם זמנה פסקו שאינה צריכה להמתין ו' עונות. ולא מצאו בהתיבה כ"א שאר כתבים. ובתוכם נמצאו התרות מה שהיה לי מכמה גאוני ארץ שנתנו לי הורמנא להורות ולדון באשר שתהו על קנקני כו'. והיטב חרה לרשעים הנ"ל על שלא נתמלא רצונם. ולקחו שאר הכתבים עם ההתרות הנ"ל ושרפו אותם. והיה הדבר קשה לי עד מאד וחרה לי עד מות בבואי לביתי על שהקרני מקרה בלתי טהור כזה מהרשעים הללו. ומחמת גודל הצער הנ"ל משכתי את ידי מלכתוב תשובה לאמ"ו נר"ו. אמנם אח"כ נחמתי ואמרתי בלבי מה לך לצער א"ע למגן. הלא תציע את דבריך בפלפול ובסברא דרך מו"מ של הלכה לפני גאוני ארץ ובקש מהם לתהות על קנקניך. ואם ייטיבו דבריך בעיניהם בודאי יצדיקו את הצדיק דמעקרא ולבישוך אצטלא דמלתא וסודרא דרבנן להורות ולדון כמקדם. ועל עתה באתי לברך ברכת הדיוט כמוני ברכת הודאה הפותחת בברוך. ברוך אמ"ו לאלהי השמים אשר פנה לדברי ברי' שפלה שכמוני להטיב עמי. בלא יודעו ומכיר אותי קאמינא. בודאי משמיא הוא דקא מסייעי לאמ"ו לעמוד לימין אביון וגר בארץ נכריה. להצילני משופטי נפשי שלא כדין וכדת. וכמאמר הכתוב לב מלכים אין חקר מאן מלכי רבנן. וחי ה' אשר פדה נפשי מכל צרה. שאלולי שיד אמ"ו היתה באמצע בדבר זה לעמוד לימין צדקי. אשר ראו כל זה בעין ובחוש. כבר היו מוציאים חרבם מתערה נגדי לרדוף אותי בכל מיני רדיפות. ע"פ הכח שיש להם מהדוכס יר"ה. וגם זכות אבותי הקדושים אשר בארץ המה גאונים מפורסמים עמדה לי וכו'. ומי יתן לי אבר כיונה לעוף בחצרות קדשו לנשק רגליו ולהתאבק בעפרו. והנני הנני מוכן ומזומן בכל עת לשרת לאמ"ו בכל אשר יצוה עלי חסדו ולקבל עלי גזירתו. ולהחזיק לאמ"ו טובה וחנות עבור זה כל ימי חיי. ומה שכתב אמ"ו וכו'. ובין דא לדא אבקש מכבוד אמ"ו נר"ו להשגיח עלי בעינא פקיחא דיליה. באם יודע למ"ו מאיזה מעמד הגון שיהיה לפני עכ"פ על זמן הבעל אי"ה. למחול עכ"ת באלף מחילות ולהזכירני בזכרון טוב כי עוד חזון למועד.

זאת ועוד אחרת אני מבקש מאמ"ו לקבל עוד הפעם שאלה אחת מה שנשאלתי לענין מקוה אחת בחורף העבר. ומה שהוריתי בה ולמחול עכ"ת א"פ לעיין בה. ואם גם בזה יאותו דברי לפני אמ"ו. ילמד אמ"ו סתום מן המפורש שלמדתי ת"ל פוסקים. כי הרבה גדולים שמשתי ת"ל מנעורי ולא משתי מאהל של תורה שלהם. כי כבר כוונתי ת"ל

בג' שאלות לדעת אמ"ו הרחבה והצלולה (הפריז על המדה) ולדעת שאר גאוני ארץ. וזו שאלה הרביעית. ובתלתא זמנא בודאי הוי חזקה אליבא דכ"ע. ואז אבקש והריני מתנפל ומתחנן לפני כבוד אמ"ו לכבדני בסודרא דרבנן ובסמיכה והורמנא להורות איסור והיתר ולדון כמקדם. כי נשארתי ערטילאי מכל כתבי הקודש שהיה לי מכמה גאוני ארץ הם ההתרות הנזמע"ל ובלתי ספק שע"י ההסכמה מאמ"ו נר"ו. יתהווה לי טובה מהק' דשוועריו הנ"ל וכו'.

וענין השאלה הוא כך שהנשים היו להם מקוה מלאה רפש וטיט. ולפעמים היה בה מים הרבה: ולפעמים לא נמצא בה כלום. והמקוה הנ"ל היתה עומדת בחצרו של ערל א' והיה מקבל שכר מהטובלים בה. והמקוה היתה תמיד בלתי מסוגרת. ואני לא ידעתי מזה כלום. ובקשו הנשים מהערל הנ"ל לסתור מקוה הישנה. ולבנות להם מקוה חדשה. גם בקשו ממנו שלא יחפור עמוק. כדי שלא יבואו מים הרבה. ולא יוכלו לחמם את המקוה במים חמין. ונעשה מצותן וכבר טבלו בה זה זמן רב. והמקוה השניה היתה ג"כ בלתי מסוגרת כמו הראשונה. ואני לא ידעתי מזה כלום. ונתפרסם הדבר לפני. והלכתי למדוד אותה אם יש בה אמה על אמה על רום ג'. כדי שלא יכשלו באיסור נדה. ולא מצאתי בה כי אם י"ט סאה בצמצום. ואסרתי להם לטבול בזאת המקוה. ובקשו ממני להתיר להם ע"י המשכה ע"ג קרקע. והשבתי להם שכל זמן שאין בה רוב דהיינו ר"א סאה אינו ניתר בהמשכה כמבואר בי"ד סימן ר"א. שנית שגם המקוה השניה היתה עומדת בחצירו של ערל ובלתי מסוגרת ולמיחש מיהו בעי שמא מעט המים שהיה בה. היו שאובים שמילא הערל בכתף ושפך לתוכה. ואז הוי ספיקא דאורייתא ולחומרא. כיון שלא מצאתי בה אפי' רוב. כמבואר בי"ד סימן הנ"ל סעיף ג' בהג"ה. וכמ"ש הש"ך שם ס"ק נ"ז בשם האגודה. ובפרט שמעט המים שהיה בה היו עכורים וסרוחים. וחיישינן אפילו לחליפין. כי הערל ירא לנפשו שלא יפסיד שכרו. כי כך התנו ביניהם שהערל מחויב להשתדל שיהיה בה מים לרוב בכל עת שתצטרך אשה לטבול בה. ובאם לאו. יפסיד שכרו. ובודאי אין להאמין להעכו"ם ע"ז אפילו במקוה שלם. כמבואר בי"ד סימן הנ"ל סעיף ד' בהג"ה ובט"ז שם סעיף קטן ה' ובש"ך שם ס' קי"ז. ואף שרמ"א שם סעיף מ"ם בהג"ה מביא דעת המתירין דאין שאיבה פוסל במעין. מי יודע אם המים שבה הם מי מעין כיון שהמקוה היתה תמיד פתוחה וכנ"ל וכדאי' בטור סי' ר"א. ופי' מהר"י מטראני דבריו בתשובה. וז"ל ודברי הטור כשהמקוה ביד עכו"ם לגמרי דיש לחוש אם יחסר ימלא בכתף. וגם שיחליף את המים אם יסרחו וימלא את המקוה בתחלה בכתף שהרי כתב הרא"ש דודאי יעשה מה שיוכל כדי שלא יפסיד שכרו עכ"ל. וגם מתשובת הרשב"א נראה דהיכא שהמקוה

ביד עכו"ם חיישינן שמא מילא כל המקוה בתחלה בכתף. שכתב וז"ל ויש שחוששין לאסור שמא יחליף העכו"ם מים אלו במים שאובים שלא יסרחו המים ולא ירצו הנשים לטבול. תשובה אין לחוש לטענת הפוסל בשאוב כולה דנראה דכשר מן התורה וגם אנו בעירנו יש לנו כיוצא בו אלא שהיהודית שוכרת אותה לשנה ובזה נסתלק טענת החושש שמא יחלפוהו העכו"ם כדי שלא יסרחו מימיו והיינו כיון שנשכרת לשנה ליהודית אין לעכו"ם שום הנאה בחליפין מימיו עכ"ל. הרי לפנינו דהרשב"א נמי מיחש חייש לשמא העכו"ם שאב כולה אלא דהתיר משום דס"ל כולה שאוב לאו דאורייתא. וגם בנדון של הרשב"א היה המקוה מושכרת ליהודית. משא"כ אנן קיי"ל כולו שאוב פסול מן התורה כמ"ש הרמ"א סעיף ג' בהג"ה. וגם בנדון דידן שאין המקוה מושכרת ליהודית ואיכא הנאה לעכו"ם בחליפין ודאי לכ"ע פסולה. והשתא דזכינו לדין דחיישינן שמא העכו"ם החליף ומילא כל המקוה בכתף. תו לא שייך לחלק כלל בין מעין למי גשמים. כי זה ידוע ושכיח אם דולה אפילו מן מעין כל המים. לפעמים אין המים חוזרים ונובעים מיד רק אחר יום או יומים ולפעמים אחר חדש ימים. וא"כ חיישינן שמא באותו יום שטבלה אשה בה קודם הטבילה יום אחד או יומים. דלה העכו"ם והוציא כל המים עד בלי השאיר בתוכה כלום והגידין הנובעים היו נפסקים מלהחזיר ולנבוע בעת הטבילה ולא היה שם מעין כלל שיהא השאובים מחוברים לו ונמצא אפילו היו המים שבמקוה מי מעין אפ"ה פסולה ולפ"ז אפילו אם היה נמצא בה בתחלה ר"א סאין אפ"ה אסור להמשיך הים לתוכה ולטבול בה כי חיישינן לכולה שאוב ובכה"ג ודאי דלא מהני המשכה לכל הפוסקים. ותו דדעת המקילין דאין שאיבה פוסל במעין הוא רק בדיעבד ובטורח גדול. ופי' הש"ך שם ס"ק פ"ז הטעם בשם מהרי"ק והעט"ז להיתר משום דיחוי טבילה. ובנ"ד ליכא שום דיחוי כלל. כי יש כאן נהרות לרוב שיכולות לטבול בהן בזמנו. ומכל הטעמים הנ"ל אמרתי להוריק כל המים שבמקוה ולשפוך לחוץ ולפקוק נקבי הנביעה. ואח"כ לנעול את המקוה במסגרת והמפתח יהיה ביד ישראל עד שיבאו מים מעצמן ואח"כ למדוד כמ"ש הש"ך שם ס"ק וי"ו וביני לביני חלילה להם לטבול בזאת המקוה. וכל אשה הטובלת במקוה כזו בספק נדה עומדת. אך אם א"א לפקוק נקבי הנביעה בקל אזי ישאבו אותה אף שעדיין ישאר שם מים מעוטי דמעוטי בזה יש לסמוך על הרמ"א שם סעיף מ' בהגה לסמוך אפוסקים דאין שאיבה פוסל במעין. והנה קם עלי אחד מהמורים ורצה להתיר בפשיטות מטעמו ולא ממשו דאיסור שאובים לרוב הדעות שבפוסקים הם דרבנן ור"ל והוי ספיקא דרבנן ולקולא. ואני לא מצאתי בה רוב והוי ספיקא דאורייתא ולחומרא וכנ"ל. ועיקר טעמו של המתיר טעם שאינו כעיקר הוא שלא להוציא לעז על טבילות

הראשונות. ותמיהני אם נוכל להתיר ספק איסור דאורייתא להבא בשביל הוצאות לעז מעבר. כי לפענ"ד נראה כמ"ש. וכמדומה שרצה לדמות דין דהמקוה לדין הנזכר בי"ד סימן קצ"ח סעיף ד' בהגה יע"ש אמ"ו בט"ז ס"ק ק"א. אמנם לא דמי כי אוכלא לדנא ולא קרב זה אל זה גם הש"ך שם ס"ק ק"ה מצריך טבילה שנית ומסיק דאין להקל רק היכא דלא אפשר מטעם שעברה הלילה ובנ"ד אפשר ואפשר. גלל כן אבקש מכבוד אמ"ו נר"ו עוד הפעם למחול עכ"ת א"פ. ולעיין בדבר זה עם מי הצדק והישר ועלי לקבל גזירתו שלא לנטות מדבריו הקדושים ימין ושמאל. ואם גם בזאת יאותו דברי לפני אמ"ו. במטותא במחילת כבודו הרמה להשיב אלי דבריו הקדושים בתורה שבכתב מה שיעלה מצודתו בזה ואם כוונתי לדעת גדול הדור שכמותו יב"י גם בזה. אזי אבקש והנני משתטח לפני רגלי אמ"ו לשלוח לי התרה והורמנא שיהא מותר לי להורות ולדון כמקדם וכנמע"ל ויהיה לי לכבוד גדול ולגדולה אני מתוקן עי"ז. והשונאים יראו ויבושו ויתהפכו כשולי קדירה ומחמת שבטוח אני בכבוד אמ"ו ובמזגו הטוב שירכין לי ראשו הטהור למלאות שאלתי בדבר זה גלל כן אקצר ודי בזה לחכם חמודות כדניאל. מחזיק אמונת ישראל: חכם עדיף מנביא וחוזה. מחזה שדי יחזה. הכ"ד עבדו ותלמידו מחוי קידה והשתחויה בפישוט ידים ורגלים א"נ לנצח וידיד נפשו הדש"ת הק' יהושע במו' אהרן ליפשיץ ז"ל ה"ה מאפטא ולע"ע פה פארחין במעקיל בורג. הוכפל בקשתי. מאמ"ו למלאות שאלתי עוד הפעם ולפרוש עלי כפו בהתרה. ועלי לשרת לאמ"ו בכל מאמצי כחי והנני עומד ומצפה על תשובת מ"ו עי"מ כעטלף לאורה.

תשובה

אודות ש"ח הלזו. טב הורה. שסמך ע"ד המחמירים לפסול שאיבה במעיין. אע"פ שיש לפקפק בה. כי גם לדעת הסוברים כך. מ"מ גם הם מורים להקל בשעת הדחק ובמקום דיחוי מצוה. **ומ"ש** כ"ת שאין כאן דיחוי שיכולות לטבול בנהרות. נ"ל שלא הרויח בזה כלום. שהרי יותר מצאה הקפידא מקום להחמיר בטבילת נהרות. משום שמא ירבו הנוטפין על הזוחלין. ואז אינן מטהרין אלא באשבורן. וחומרא זו יש לה עיקר יותר בתלמוד (עספ"ח בספרי שי"ע ח"א) מחומרא דחששת שאובין במעיין. מ"מ אני מסכים הולך בזה עם מכ"ת. מחמת שכבר העירנו מהרי"ט ז"ל. שאין כל מי חפירות נדונין כבארות. וחוששני להם ממי תמציות שלא פסקו. שאין להם דין מעין לטהר בכל שהו. ויש לי דברים בגו. אך אין לי להאריך כעת מאפס פנאי. יעב"ץ.

וכגון דא צריכנא לאודועי באתרא דלא ידעין. כי נעתרתי להשואל. גם בזה לתת לו רשות לחצאין והורמנא. יורה ידין כמקדמת דנא. דהיינו שבכל מה שאינו ברור לו כשמש.

ישאל ולא יסמוך על דעתו. כאשר עשה עד הנה. כי ראיתי שיש בו דעת לשאול ובקי בגלילת הספרים. כנראה מאגרותיו הנ"ל. כי על כן הצגתים פה לארכן ולרחבן (אע"פ שלא כיון לדעתי בהחלט אף בראשונה. וביחוד בשניה. כמעט שנכשל בהתר איסור כרת. כנראה מתשובתי אליו. ואעפ"כ הפריז על המדה להתפאר במה שאין בו. ולא ראה חובה לעצמו) כדי לידע אמאי קסמיכנא. וכן עשיתי עמו בטובה להביאו למקום יפה וחשוב וטוב ממה שהי"ל במע"ב בראשונה. בלי שום שכר ההטבה. עם שלא היה כפוי טובה והראה רצונו שחפץ לעטרני בזהובים ולא אביתי לקבל שום שכר ומתנה מדררא דממונא. כמנהג הרבנים המוכסנים שאין להם קצבה הללו שבמדינה. וכן היה נוהג כפי סדרי והטלתי עליו בהתרה דהוראה לדינא. לא עזב מלשאול את פי תדיר בכל דבר הוראה שבאה לפניו כמש"ל בס"ד גם קבלתי עלי עולו במסה ומריבה וגרם לי טרחא גדולה רבה ועצומה מאגרותיו דבר שבוע בשבוע ממש לא הניח לי בשינה. כל ימי היותו בעח"ג. ומאחר שנעתק משם והלאה. מעתה. אין עוד אחריותו עלי ולא ניחא לי לקבולי עלי אחריות דאחרינא.

סימן נד

ב"ה ע"ח גענז טו"ב מנחם תקכ"ה לפ"ק.

לדזיו לי' כבר בתי' שלמא עלי' אתי' שלמא כפול. עד ביאת בר ניפול. ה"ה כבוד אהו' אמ"ו הרב המאה"ג הגאון האמיתי מזה בן מזה חסיד וענינו נ"י ע"ה פ"ה כש"ת מוהר"ר יעקב ישראל נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק עמדין יע"א.

אמנם ידענא בנפשאי דלא עבידנא שפיר במה שלא קדמתי פני אמ"ו באגרת שלומים זה ימים כביר. אמנם אלקים הוא היודע שלא מזדון לבי עשיתי זאת רק מגודל הטרדות שעלי ומהודענא למ"ו שבאתי בשלום לכאן ח"י תמוז העבר. ונחמתי כי עשיתי זאת שעקרתי ממקומי הראשון כי העול שבכאן הוא קשה מאוד להיות שרוב הכשרים שבהם המה שותפי וכו'. כי הכל מצויין אצל שחיטה ובדיקה ומה גם שמתנתן מועטת וחרפתן מרובה ומימי לא נסיתי באלה ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי להיות מהחסידי' שכל מלכים מאן מלכי רבנן שוני"ם עד ג' שעות אחר התפלה בבה"כ ואני תמיד ידי מלוכלכות בדם שפיר ושליא מבהמות. ואבקש מכבוד אמ"ו נר"ו באם יודע לו מאיזה מקום הגון לפני להיות למ"ץ לבד ולא לשוחט ובודק למחול על כ"ת ולהודיעני כי קשה עלי מאד העבדות שלהם וכו'. **וזולת** זה אשאל שאלה אחת קטנה מהכיל מאמ"ו. להיות שהבית הכנסת שבכאן הוא בה"כ קבוע שנבנה מתחלה לכך. ולאחר כמה שנים שנבנה בה"כ הנ"ל בנה איש אחד יהודי בית אחד וסמך הבית הנ"ל לבה"כ הנ"ל. באופן שכותל

המזרחי מבה"כ שהארון הקודש עם הס"ת עומדים היא משמשת לבה"כ ולבית הנ"ל כי לא בנה האיש הנ"ל ביתו בתחלה. כי אם ג' מחיצות. והמחיצה הרביעית מביתו הוא כותל המזרחי מבה"כ הנ"ל המשמשת לבה"כ ולביתו. והנה משתמשין בהחדרים מהבית הנ"ל תשמיש מגונה ובזוי. כי בהחדר מהבית הנ"ל הנקרא שטובין קאמיר בל"א הם שוכבים. והמטות ששוכבין בה המה סמוכים לכותל בה"כ המזרחי הנ"ל. גם שאר החדרים שבבית הנ"ל דהיינו מה שנקרא בל"א קאמיר ושאנקין. שמכניסין בהם קערות וקדירות עם מאכלים הכל הם בנויין בכותל הבה"כ המזרחי הנ"ל לאורך הכותל מבה"כ. והנה בש"ע א"ח סימן קנ"א סעיף י"ב איתא שיש ליזהר מלהשתמש בעלי' שע"ג בה"כ תשמיש קבוע של גנאי כגון לשכב שם. וכ"כ המרדכי בפ"ק דשבת. וכן הוא במהרי"ק בסימן קס"א. ולדעתי ליכא שום חילוק בין כותל בה"כ ובין עלי' שע"ג בה"כ. ואדרבה נראה דכ"ש הוא. ועון פלילי הוא כאשר כתב הט"ז בסימן הנ"ל שנענש הרבה במיתת בנים ר"ל ותלה בזה. גם יש לי הרבה ראיות לדבר לאיסור מש"ע ח"מ. רק מגודל הטרדות שעלי מהנמנע לי להעלותן על הנייר וסמכתי על דעת אמ"ו בקיומא דאסתינא. לכן אבקש מכבוד אמ"ו נר"ו למחול על כ"ת מ"פ להתעסק במצוה כזו שלא להחמיצנה: ולהשיב רבים מעון הנ"ל לחוות לי דעתו הרחבה והצלולה ע"י בי דואר מוקדם. או אם ימצא אמ"ו איזה צד להקל בענין זה ימחול ויודיעני ע"י מכתבו הטהור עי"מ. ומחמת דבטיחנא בי' באמ"ו בגודל צדקתו וענותנותו שישיב כראוי על כל הנ"ל גלל כן אקצר. ואצא בקידה ובהתחווי' אפים ארצה ואומר שלום מאד"ה ומנאי אפר כירה המוכן לשרתו ולהתאבק בעפר רגליו ידיד נפשו וא"נ לנצח הדש"ת הק' יהושע ליפשיץ מאפטא מ"ק לעדת ישורון פה ק"ק נייא שטאט גענץ יצ"ו:

תשובה

ך"ב אב תקכ"ה לפ"ק:

בדין תשמיש כותל שסמך שכן ישראל אל בהכ"נ

שלום לא"נ התורני הרבני כמו' יהושע נר"ו.

גי"ה מן טו"ב הנ"ל הגיעני אתמול כ"י לעת ערב. ונזקקין לשואל כענין. באחד שסמך בנין ביתו לכותל של בית הכנסת המשמשת גם לביתו. וחשש מעכ"ת מחמת תשמישים מגונים. שעושין בבית ובחדריו. ומדמי לה לגגין ועליות דעזרה.

הנה עם שבאמת ערבך ערבא צריך. וכבר החזקתי ת"ל בס' מו"ק דברי האוסר תשמיש של גנאי בעליה דבית הכנסת. בראיה מכרחת. אך שכיבה גרידא. ודאי לא מקריא

תשמיש דגנאי. גם זה מוכרח ממשנה שלימה. כמ"ש בהגהה ספרי הנ"ל בס"ד. וקשה עלי להעתיקו כהיום. שמשא הטרדות כבד עלי מנשוא.

אבל בזה הבית שחלוק רשות לעצמו. ואינו פתוח לבה"כ. פשיטא דלית לן בה. אפילו בתשמישין מגונים גמורים. הגע בעצמך חוץ לבה"כ אף בחצירו (כל שאינו פתוח לו) מי האומר שיאסרו בו כל התשמישין. ופוק חזי מאי עמא דבר בחצר בה"כ. בכל מקומות ישראל. מה שאין צורך להזכיר. ואטו משום דכותל אחת של בהכ"נ דמפסקת. משמשת גם לבית. יאסר כל הבית בתשמיש בזוי. א"כ מצינו מחיצה לאיסור (עיין פרק כל גגות דף צ"ב ב') שאלמלי אין מחיצה מרחיק ד"א. הא ודאי ליתא.

אלא מיהא בכותל עצמו. פשיטא לי דצריך להזהר בו כקדושת בהכ"נ. שלא להשתמש בו כלל תשמיש של חול בגופו. אצ"ל של בזיון. ואסור אף לנתוץ ממנו אבן מצדו החיצוני. כמו מצד פנים. זה פשוט. הלכך הא ודאי לא שפיר דמי. מה שעשה בו בעל הבית ארגז או חלונות העשוים לתשמיש חול.

אכן לא יכולתי לעמוד על אופיו של דבר. איך נהיה כזה. מי נתן לו רשות לסמוך בנין ביתו לכותל בהכ"נ. אף כי לחוק בכותל מקום להניח בו כליו. אם אולי טובי הקהל נתנוהו או מכרוהו לו. נראה דלא מידי עבדי לענין זה. להוציאו לתשמישי חולין. לא הועילו כלום. דכל זמן שהבה"כ עומד בתשמישו. בקדושתו קאי ואינה נפקעת. **שמא** הכותל מתחלתו בשותפות הוא עם ב"ב. א"כ נדון מחצה למחצה. וכונס חלוני תשמישו לתוך שלו. בשלו הוא רשאי. זולת זה ודאי צריך למחות בידו. ולסתום חלונותיו השקועים בכתלו של בה"כ. ולטוחם בסיד. להסיר כל תשמיש חול מכותל של בהכ"נ. ואפילו לתקוע בו מסמר לתלות בו דבר של חול. שאינו שייך לבהכ"נ ולא לצרכו. אסור. ולהיות הדברים פשוטים. לא ראיתי להאריך במה שאינו צריך. כי מספיקים למבין מדעתו. דברי הטרוד יעב"ץ.

סימן נה

וזאת אשר כתב אלי שנית בענין זה: וז"ל אגרתו. ד"ט מנחם תקכה"ל פה ק"ק עח"ג:

שלום לכבוד אהו' אמ"ו הרב המאה"ג מעוז ומגדל הגאון האמיתי סיני ועוקר הרים נ"י ע"ה פ"ה כש"ת מוהר"ר יעקב ישראל נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק עמדין יע"א:

בזו הרגע הגיעני דבריו הקדושים באגרת התשוה. תשואות חן חן לאמ"ו ואשרי לגדול הדור שכמותו ירבה בישראל הנשמע לקטן שכמוני. ומה שכתב אמ"ו שדעתי היה לאסור כל חדרי הבית מלהשתמש בהם הואיל וסמוכים לכותל בה"כ. ימחול נא מ"ו בזה לא כן הוא. ואגב חורפי' וטרדתו לא דק לעיין היטב בכתבי. ודעתי היה רק לאסור מלהשתמש

בכותל בה"כ עצמו מצד החיצונה. וברוך ה' שכוונתי לדעת גדול הדור שכמותו יב"י. אשר דעתו מסכמת עמי לאסור מלהשתמש בכותל בה"כ מצד החיצון (לא הבין) ומה שמתמיה אמ"ו ומקשה במקשה זהב טהור מי נתן רשות לאיש הנ"ל לסמוך ביתו לכותל בה"כ. אף כי לחוק בכותל מקום להניח בו כליו. ודעתו בזה אפילו אם נתנו לו רשות ז' טובי העיר או שמכרוהו לו לאו כל כמינם להפקיע עי"ז מקדושתי'. הלא זה הדבר אשר כתבתי לאמ"ו שהבה"כ נבנה קודם שבנה האיש הנ"ל ביתו. ומעקרא דדינא פרכא מי נתן לו רשות לסמוך ביתו לבה"כ. אמנם מה שחשב מ"ו שהכותל הנ"ל נבנה בתחלה בשותפות והוי ככונס בתוך שלו ואינו נאסר ע"י החלון. בזו הרגע דרשתי וחקרתי אצל הקהל איך מה נעשה הדבר מתחלה ולהגיד לי גופא דעובדא היכי הוה. והשיבו לי שהבה"כ נבנה בתחלה קודם שבנה האיש הנ"ל את ביתו וכנסו הקהל שיעור קרקע לתוך גבולו של האיש הנ"ל ברוחב הכותל המזרחי של הבה"כ. ואח"כ בנה האיש הנ"ל ביתו וסמכו לכותל בה"כ הנ"ל והקהל הם נותנים להאיש הנ"ל מדי שנה בשנה עד הנה סך ג' ר"ט על שכנסו קרקע לתוך שלו עכ"ל. והנה לדעתי הקצרה אם כדבריהם כן הוא פשיטא ופשיטא שאסור לו להאיש הנ"ל לכל הפחות להשתמש בכותל הנ"ל הואיל ומקבל שכרו מדי שנה בשנה תרתי לא עבדינן. ועם כל זה לא להורות הלכה למעשה באתי: רק ללמוד תורה וכתלמיד הנושא ונותן לפני רבו. ואם גם בזה יאותו דברי לפני אמ"ו להודיעני מה שעלתה בזה ברעיוניו אדע כי מצאתי חן בעיניו. וזולת זה אם שגיתי בזה אתי תלינה ולכף זכות אמ"ו יכריענה שחשתי ולא התמהמהתי בענין זה להיות בעט"י אחישנה. ומה שמתמי' אמ"ו על הלחץ שדחקתי וכו'. ובלאו הכי ברוך ה' שהקרה לי מים לרוב לרוות צמאי הוא ניהו אמ"ו נרו המלבן כל הספיקות שלי. ובודאי מוטב לי להיות זנב לאריות וכו'. רק מה שדחקתי נידון החזרת האגרת כו'. ומחמת הכנסת כלה אקצר ואסיים מנאי ידיד נפשו וא"נ לנצח היוצא בקידה ובהשתחוי' כתלמיד לפני רבו המוכן לשרתו בכל מאמצי כחי והדש"ת הק' יהושע ליפשיץ מאפטא מ"ץ פה ק"ק הנ"ל. אבקש מאמ"ו למחול עכ"ת מ"פ ולהשיבני תשובה מספקת על האגרת הזאת ע"י מוכ"ד.

תשובה

עוד בענין הנ"ל ותוס' ביאור דין בהכ"נ השכור

שלום כו'. **גי"ה** מן ך"ט העבר הגיעו אלי היום. ועם כל משא טרדותי פניתי אני להשיבו מיד על שאלת חכם בד"ת כמנהגי בעזה"י. אפס בקצרה כמסת הפנאי. תן לחכם ויחכם עוד. **ע"ד** שנאמר ונשנה מעתה. בענין כותל בה"כ שמקום כותל מזרחי של בהכ"נ זה. שכור הוא מהאיש בעל הבית לקהל. שמעלים לו שכר ג' ר"ט לשנה. **א"כ** לפי הש"ע

(בסימן ק"נ סעיף ד') שפסק כמהרי"א. בשכירות ליכא קדושת בה"כ. **אכן** כבר השגתי עליו בספרי מור וקציעה יע"ש. **ומלבד** זה בנ"ד. עכ"פ הכותל בנוי מקופת הקהל (כפי הנראה) שהקדישו לבנין בהכ"נ. הרי ודאי חלה עליו קדושת בהכ"נ. גם אם נפל הכותל. הרי העצים והאבנים בחזקת בהכ"נ. ואין לאיש הזה זכות בהם. לכן נאסר בשמוש כותל זה. כל זמן שהוא עומד. אם לא היה תנאי ביניהם מתחלה. שעל מנת כן מכר או השכיר להם מקום הקרקע. לבנות עליו כותל בהכ"נ. ושישאר לו זכות להשתמש בו. שא"כ. הכל לפי תנאם. **אבל** אם לא התנו כן בשעת בנין הכותל. שוב אין לו שום זכיה בו. ולא יפה עשה. שסמך בלי רשות מותנה בתחלת המכר (ואם כך הוא. ראוי לשית עליו. לתת לכיס הקדש בהכ"נ דבר שנה בשנה. כפי שנהנה) ואפילו הרשוהו אח"כ אנשי הקהל אחר מעשה המכירה. לסמוך ולהשתמש בכותל. אינו מועיל לדעתי להפקיע קדושתו בחנם. ואין ענין לכאן ההיא דאחזיק לכשורי כו' (דאיכא מ"ד לאלתר הויא חזקה) דקדושה בכדי לא פקעא. ואפילו חזקת שלש. אינו מועלת כאן לפי דעתי. ואפילו את"ל דמפקעא ומהניא לגבי בה"כ נמי. היינו בבה"כ דיחיד עם יחיד. דאיבעי ליה למימחי. מיהת ביחיד עם רבים. קדרה דבי שותפי היא. ולא אדעתייהו למעבד מחאה. אמנם על מכ"ת לחקור ולעמוד על הבירור אם היה תנאי בדבר ויספיק לפי מעוט הפנאי. זהו הנ"ל יעב"ץ.

סימן נו

שוב כתב אלי בענין זה וז"ל: ד"ח אלול תקכ"ה לפ"ק קעח"ג:

מחיה חיי' יכתבהו בספר החיים ה"ה כבוד אהו' אדמ"ו הרב המאה"ג מעוז ומגדול חריף ובקי בכל התורה גאון מפורסם נ"י ע"ה פ"ה כש"ת מוהר"ר יעקב ישראל נר"ו יאיר לעולמים.

אקוה שהגיע ליד אמ"ו אגרת שלי מן ד' אלול העבר. ומה מאד אבקש ממ"ו למחול עכ"ת מ"פ ולהדיעני מה זה ועל מה זה ולמה בושש תשובת האב"ד דשם לבוא אלי כתוב כמדומה טמן ידו בצלחת. והשיב אחור ימינו מלהשיבני על כל האגרותיים שכתבתי לו מחמת שנתחלף מאוהב לאויב. על שאפשר נודע לו משאלת הבה"כ שכתבתי לאדמ"ו. והנה האמת אגיד ולא אכחיש ממ"ו שבתחלה כתבתי השאלה הנ"ל להאב"ד דשם והטעם יובן מאליו למ"ו. ולאחר כמה שבועות. זאת אשר השיב לי ע"ד השאלה אודות בה"כ בט"ז סימן קנ"א פסק דבעליות צריך להתנהג בקדושה משום שהתפלה עולה למעלה לשמים ודבר המאוס יפסיק עכ"ל הט"ז וזה לא שייך במחיצה המפסקת וכ"מ מחצר קטנה שנפרצה לגדולה וכהנה רבות לפיכך בנדון שכתב מעלתו אם אין חלון בכותל אפילו לכתחלה אין להחמיר עכ"ל של הגאון הנ"ל. והשבתי לו שכמדומה רצה

לדמות דין זה לדין הנזכר בא"ח סימן שס"ד סעיף ג' ואין הנדון דומה לראיה כלל וכלל דשם אם אין כותלי קטנה מופלגים ג"ט מכתלי אורך הגדולה הקטנה ניתרת ע"י נראה מבחוץ ושוה מבפנים. והטעם דאמרינן חזינן כאלו ראשי הכניסה של כותלי הקטנה הם סניפין לשתי כתלי אורך הגדולה יע"ש אמ"ו. ובנ"ד הוא להיפך דאם ראשי הכניסה של כתלי חדר הקטנה הם סניפין לאורך הכותל המזרחית של בה"כ כאשר באמת כן הוא. נמצא יפה כחו של הדיוט מכחו של הקדש. כי אילולי כן היה צריך ההדיוט הנ"ל לבנות מחיצה רביעית לחדרו. עכשיו הוא מרויח במה שמשתמש בכותל המזרחית של בה"כ בלי הצטרכות לבנות מחיצה הרביעית מחמת שראשי הכניסה מהחדר שלו הם סניפין ונוגעים בכותל הבה"כ ומה"ת להתיר אפילו אי ליכא חלון ומכ"ש בחלון עכ"ל שכתבתי לו. והנה אחר זאת כתבתי השאלה הנ"ל למ"ו והשיב לי מיד כיד ה' הטובה עליו וכדרכו והתנהגותו בגודל ענוותנותו. אחר זאת כתבתי כמה פעמים להגאון אב"ד הנ"ל מפרטי דברים המתהווים בכאן ונוגעים אליו. ואין קול ואין עונה. ובודאי אחת משתי אלה גורם או בשביל וכו'. או אפשר מצד מאיר פרוסטין ימ"ש שהבאיש ריחי אצלו. והנה מאז עד עתה מבקש אני בין כתבי קודש של מ"ו מה שכתב לי בתורה שבכתב הן מתשובותיו בענין השאלות והן באגרת ששלח לי ומשתעשע אני בהם ומנשק אותם בכל לבי. כי רואה אני מה בין כו'. ואדוני מ"ו חכמתו כמלאך אלקים בודאי. מנאי אפר כירה המשתוקק במהרה לראותו ולנשק כפות ידיו ורגליו וארכובתו מנורה הטהורה והמתאבק בעפרו הננער ידיד נפשו וא"נ לנצח הדש"ת בכל לב הניתק לעשה. הטרוד יהושע ליפשיץ מאפטא מ"ץ פה ק"ק הנ"ל.

תשובה

שגגת תורה בד"ז

בענין שכתב המשיב לו וכ"מ מחצר קטנה שנפרצה לגדולה. כמדומה אני כוונתו למ"ש בא"ח סע"ט. **איברא** ל"ד כאוכלא לדנא. גם טעה שאין שם מחיצה מפסקת. וצריכין למודעי מ"ש אני בס"ד במו"ק ספ"ו על המ"א. אז יבין וישכיל את זאת. שהוא טעות בפשט הגמרא. ואפי' יש חלון פתוח. לא איכפת לן ביה מידי. רק שלא יגיע ריח רע לבה"כ. ובלבד שלא יעשה שם תשמיש מגונה. אף של חול בעלמא. אפי' בחלון סתום אסור. כמ"ש בתשובתי בס"ד. יעב"ץ:

סימן נז

י"ג כסליו תקכ"ו לפ"ק קעח"ג:

שלום לכבוד אהו' אדמ"ו הרב המאה"ג הגאון האמיתי והמפורסם מופת הדור חסידא קדישא וענותן כהלל עליו אין לגמור את ההלל ידיד נפשי וחביבי כבבת עיני ולבבי נ"י ע"ה פ"ה כש"ת מוהר"ר יעקב ישראל נר"ו יאיר לעולמים.

אתן תודה לאדמ"ו שעשיתי כאשר צוני עלי וכו'. מעתה אשאל ממ"ו שאלה אחת קטנה מהכיל נידון עגלים הרכים שאינן בני ח' ימים שאסור לשחוט אותם כמבואר בי"ד סימן ט"ו סעיף ב' וג' ובט"ז ובש"ך שם. והקצבים בכאן נוהגים בהם היתר לשחוט אותם מטעם שנצרכים לקיבה שלהם להעמיד בהם גבינה הנעשה בכאן. והמוכר אינו רוצה להמתין עד ח' ימים. ואם לא יקנוהו יהודים אזי יקנוהו ערלים להבדיל. כדי להעמיד בקיבה שלהם גבינה טרפה שלהם ואז לא יוכלו היהודים לעשות גבינה כשרה כי לא נמצא במדינה זו שום עגל בן ח' ימים. רק מיד שנולד השור בן יומו קרוי שור ומוכרים אותם ליהודים או לערלים להבדיל והנה הקצבים תולין באילן גדול באמרם שכבר נשאלה שאלה זו להגאון מ' יחזקאל ז"ל אב"ד דג' קהלות והתיר בפשיטות לשחוט אותם והבשר למכור לעכו"ם. ולענ"ד נראה לאיסור. ויותר היה נראה בעיני להתיר להם לנחור אותם כמובא בט"ז סימן קי"ו רק משום שצריכים להקיבה שלהם מההכרח להם לשחוט אותן. ולא מלאני לבי להורות הלכה למעשה לפני רבי בזה הענין. גם מסופק אני אם יהיו נשחטים בברכה או בלא ברכה. הואיל ואינן עומדין ליהנות מהם כלל. לכן אבקש מאדמ"ו למחול על כבוד תורתו מאה פעמים ולהודיעני ע"י פ"מ איך להתנהג בזה. להיתר או לאיסור. גם אבקש ממ"ו להודיעני נידון של קדיש של פרקים ושל ברכי נפשי. הנחשבים בכנסת ישראל לתפלה קדישים. ובמ"א סימן קל"ש משמע דנחשבים לתהלים קדישים. לכן יורנו רבינו מה הוי עלה. ואם לא היה אמ"ו טרוד כ"כ הייתי מבקש ממנו במח"כ אלף פעמים לכתוב לי כל פרטי דיני קדיש בכלל ובפרט להיות שמנהגים פרטים בזה. ועוד אחת אשאל ממ"ו ואותה אבקש כשיכתוב לי אמ"ו אגרת אל יעשה אותה פראנקה כי יש לי צער גדול מזה בהימנותי. ומחמת אישון לילה אקצר. שנותיו לא יבצר. מהאל חסד נוצר. כ"ד עבדו ותלמידו היוצא בקידה אפים ארצה והאומר שלום מאד"ה. הק' יהושע ליפשיץ מאפטא מ"ץ פ"ק הנ"ל: על תשובת אמ"ו אצפה אי"ם.

תשובה

בדין שחיטת עגלים תוך ח"י

שלום כו'. **לענין** שחיטת עגלים תוך ח' ימים. נ"ל דלית דין צריך בשש מכמי טעמי. חדא דאין כאן רק חששת ספק רחוק. כמ"ש אצלי בס"ד במו"ק. **ועוד** אפילו היה כאן ודאי איסור. יש מקום מרווח להקל. עיין מגדל שלי דשע"ז. ולענין היתר נחירה ע"ש דף

שנ"ט ע"ב. והטוב הוא לשחוט אותם עם כשרות ודאות. ואם לאו. ישחטם בלי ברכה. ולא ידעתי טעם מעלתו שנראה לו לאיסור. מי איכא הוראה לאיסורא. אכן לדעתי בנקל יוכל מעלתו לפייס את הקצבים שימתינו מלשחטם עד עבור עליהם שמונת ימים. ואם הדבר קשה להוציאו אל הפועל. יתנהג כאמור. ביחוד כשהפריס ע"ג קרקע. ולא חזי ביה ריעותא. אין כאן בית מיחוש ואפילו לאכילה הוו חזו בכה"ג. אלא דמחמרינן בהו לפנים משורת הדין כמ"ש בחיבורי הנ"ל. וחלילה להקל בכך. **לכן** אם עכ"פ מוכרח לשחטם תוך זמן לבדם. לא יברך על השחיטה. שלא יבואו להתיר הבשר באכילה. או ינחור. בתנאי המבואר במגדל שלי במקום הנ"ל. ודבז"ל. **בענין** דין קדיש פרקים וכיוצא בו. אינני מטפל. בעיני כולם שוים לטובה ולקדושה. מימי לא הטרחתי עצמי בדינים כאלו. כדי שלא לבטל בשביל כך מגופי תורה. והמלאכה מרובה לעוסקים בה לשמה. בדיני דינים והלכות גדולות. הנעלמים עדיין מהטיילים. אשר קראו בשמותם עלי אדמות בחקירות כאלה. יהי להם את שלהם. איני מתגדר במלאכתם ויוכל מע"ל אם ירצה להתנהג אחריהם בזה. לא יותר. כי בשאר דבריהם. ודאי אין נכון לסמוך עליהם בלי חקירת חכם תחלה. ודי בזו הערה. למי שנפשו בעיניו יקרה. הטרוד יעב"ץ.

סימן נח

הוראה להתרא בכבד גסה יותר מדאי

אירע בביתי. תרנגולת שהיה לה כבד גדולה וגסה כפלים ויותר מהראוי לה. שלחתיה לשאול את פי המורה הזקן פה הרב ריי"ח ע"ה להורות בה. מתחלה אמר כשר. ושוב אמר לו אחד מהעומדים אצלו. שמא נפוחה היא. אזי חתכה ובדקה מבפנים. ואמר כן הדבר שהיא נפוחה (בל"א גשיוואלין) והטריפה. **ולא** ידעתי מניין לו חידוש זה. לו יהי כדבריו שנפוחה היא. היכן מצא זה שנפיחה פוסלת בכבד (וכן שנוי מראה אינו פוסל בה. אלא בנפלה לאור ודאי. כמ"ש ז"ל) אטו גרע מנטלה או יבשה. ונשתיירו בה כשני זיתים. במקום מרה וחיותא. כ"ש זו שהיתה שלמה כולה כשאר כבד. אלא שגדולה בשעור היתה. ומראה טוב ושוה לשאר כבד. ואפילו אם היה קצת שינוי מבפנים. חסרון שמבפנים. לאו שמיה חסרון. אפי' בריאה. **ואע"ג** דבריאה לה"גה דש"ע לא מכשרינן אלא כדי רביעית. שאני ריאה דנקובתה במשהו. **ותו** דהתם איכא ודאי חסרון. וחסרון גבי ריאה אידכר בתלמודא בהדיא. משו"ה ס"ל דמסתייה לאקולי כדאיתא בגמרא. הבו דלא לוסיף.

ועוד דהא ודאי אותה הגהה תמוהה. דאפילו ריאה שנשפכה כקתון כשרה. בדקיימן סמפונהא. ק"ו לזו שהיתה שלמה מבחוץ ומבפנים. כאשר ראיתי אחר החתוך. אף אם

היה נראה קצת איזה נקודים ממראה ירוק (געל בל"א) כמו שנראה לי בלילה לפום ריהטא. מ"מ היתה כולה בשר. לא מוגלא ולא דם. ולא בשר נרקב ולא מסמוס כלל. לפי מראית עיני. וביחוד במקום שני זיתים הנ"ל.

א"כ מאין הרגלים להטריף. ולאבד ממון ישראל בחנם. אטו מי חמירא מריאה. דאפילו בועא גמורה אינה פוסלת בה. ואפילו טובא כי לא סמיכי. אפילו קיימא כנדי כנדי צמחי צמחי. ומכשרינן אפילו במים עכורין וסרוחין. עאכ"ו בכבד כזו. והרי אפילו בנימוק בשר הכבד והיה לדם: הסכמת כל האחרונים להכשיר. אע"ג דסופו לירקב הכל ודאי. לא אזלינן אלא בתר השתא. כל שכן שאין להוסיף עוד נפיחה. שלא נזכרה בשום מקום בטרפות. כפי זכרוני. כי נפיחה הדרא בריא. וכי להוסיף על הטרפות יש. ואין זה בכלל בשר רע ונרקב או נתמסמס. דדינו בכל מקום כנקוב. משא"כ נפיחה והבשר קיים. אלא שתפח בכמות. זה לא שמענו בשום מקום שיפסול. אפילו במקום שנקב פוסל. ואצ"ל בכבד. ואפילו את"ל שהיתה הנפיחה גם במקום שני הזיתים. ודאי דלא גרעא מהתליעה כה"ג. **כללו** של דבר. הוראה זו תמוהה בעיני. שאין לה על מה לסמוך. והיא עולה בנפיחה. ר"ש ודאי הוה מנפח בה. ואעפ"כ החמרתי לעצמי. וצויתי בני ביתי למכרו לגוי. **אבל** אם הייתי נשאל מאחרים. לא היה בידי לאסור. והיה נ"ל כחא דהתירא עדיף. עם היות לכאורה נראה שמחמת חולי הוא. מ"מ נפש היפה תאכלנה. ואין חולי יותר גרוע מנמוקה ודכוותה כל הני דלעיל. דכולהו מחמת חולי נינהו. ולא מטרפי גם אפשר מחמת בריותא שמינא טובא. לכן הדבר פשוט בעיני להתר גרוע הנלע"ד יעב"ץ.

סימן נט

עוד אמרה כיוצא בה

שוב בא לידי מעשה בתרנגול הגס שמן מאד. שהיה לו כבד מלאה צמחים לבנים קשים מבחוץ ומבפנים. אך בשר הכבד כולו היה אדום כבשר. כטבע מראה שאר כבדים. אלא שהצמחים הנ"ל שהיו כעדשים לבנים מפוזרים בו. על פניו ובתוכו. ובמשוש היד נשמטים ונקלפים העדשים הקשים הללו. ונפרדים ממנו בקלות ולא היה בה שנוי אחר מכבדים דעלמא. והכשרתיו בפשיטות דלא גרע מריאה. דקיימא צמחי צמחי כנדי כנדי. אע"פ שהנקב פוסל בה. ורוב בשר הכבד היה קיים טוב ובריא היה. כשאר כבד בריאה ושמנה. ושערתי שמרוב השמנונית נדחה המותר ונתקשה. לכן היו לבנים ושיעורם כעדשה. ואין ספק שמחמת שמנינותה בא. ואין לאבד ממון ישראל בחנם. יעב"ץ.

סימן ס

ז"ל המורה הזקן ריי"ח שבאה לפניו שאלה הנמשכת:

נשאלתי איש א' ירא אלקי' שרוצה לעשות שותפ' עם בעל מלאכה א' בלתי נימול שקורין פאבריק עושה מלאכה צייצן אך חושש פן יהי' ח"ו בחשש אסור מלאכת שבת.

בדין נותן מלאכה לגוי ועוסק בה בשבת

תשובה הדין פשוט סי' רמ"ה יכול ישראל ליתן מעו' לעכו"ם להתעסק אע"פ שהגוי נושא ונותן בשבת ויחלקו הרווח' מטעם שהגוי נושא ונותן לבד וכו' ואם לחשך לומר דוקא מו"מ שרי. משא"כ מלאכה גמורה אף אתה אמור לו הלא הדין פשוט בסי' רמ"ג בדין אריס גוי ומותר אף שהאריס עושה מלאכה בשבת ואף שחורש וקוצר בשבת מטעם גוי אדעת' דנפשיה עבד וכן רחיי' מותר כדין שדה וק"ו נ"ד שאין שם ישראל עליו רק אנא בפריט' [בפרוט' וכו' ואין איסור כי אם שישראל עושה מלאכה יום א' והגוי יום א' נמצא נהנה במלאכת שבת שהישראל לא יצטרך לעשות מלאכה ביומו מה שהגוי עשה בשבת ועי' סי' רמ"ז במג"א וק"ו שהגוי עושה בביתו ע"כ אין שום פקפק וחשש כלל ואין שום דעה לאסור והיתר גמור וה"ש ב"ה יתן לו מזל וברכה כן ירבה וכן יפרץ כ"ד י"ג אדר שני תקב"ל הק' יחזקאל בית קצנילפוגין עכ"ל וצורתו בדיוק. **דין** הנ"ל שאלני הבע"ד. אחרי מות הרב ריח האב"ד הזקן דאתרא הדין. וכאשר התבוננתי בו. ראיתי דמדמי מילי דלא דמיין להדדי. אי בקמייתא. ההיא דסרמ"ה ודאי שאני. התם מעות או סחורה קיהיב ליה להתעסק בהם כשיזדמן. שאין בה מלאכה אלא שבות בעלמא. גם אין שם הנותן נקרא על העסק ההוא כלל. אף אינו עשוי לעסוק ביום קבוע. אלא לפי ההזדמן. משא"כ בעסק זה שהסחורה של בגדי צמר גפן לבן. של ישראל הם שמוסרם לבעל מלאכה שיצייר בהם ציורים נאים בצבעים וגוונים שונים מעשה ידי אמן. שקורין ציצי"ן. הרי כאן שלשה הבדלים גדולים. מלאכה גמורה (דאית בה לתא דאיסור דאורייתא. כשעושה בשליחות ישראל עמ"ש במו"ק ח"ב בהצעה שלפני סרמ"ג בס"ד) גם המלאכה גדולה. ורבה היא על האדם העוסק בה. להרוויח על ידה ריוח מסוים. מוכרח הוא ודאי להיות שוקד על דלתותיה יום יום. לא ישבות מלהוציא כלי למעשהו. להספיק לתגרים הנצרכים אליה בשופע. לכן אי אפשר לו להתבטל ממנה יום אחד. וע"כ צריך הוא לעסוק גם בשבת. ועוד שקרוב הדבר ששם הישראל הנותנה לאומן ערל. נקרא עליה. מתוך שהמלאכה מרובה. ואוושא מלתא. וגוי מפעי פעי. ובלא"ה נמי קלא אית לה למילתא. לפי שהסחורה עצמה של ישראל היא. והוא מטפל במכירתה בימות החול. הסוחרים קונים אותה מידו. א"כ צריך לחוש לה משום מלאכת פרהסיא דאסירא. אף במטלטלין (כמ"ש בסי' רמ"ד ס"ד וסרנ"ב ס"ג) הא חדא. ותנייתא מסרמ"ג פשיטא דלא שייכא לנ"ד. מה ענין שדה וריחיים דלאריסותא עבידי.

דאמרינן נכרי אדעתא דנפשיה קעביד. להכא דלאו אריסות הוא. ולא דמי לגמרי. עכ"ז מקלו יגיד לו בפשיטות. בלי שום שיור תנאי ובאור היטב. דלא ליפוק מינה חורבא. **אעפ"כ** הוריתי לו גם אני להתר. ע"פ שלשה תנאים שאבאר הנה. האחד שיקצוץ לו שכר בעד מלאכת כל חתיכה שיצייר. השני שלא יעשנה בביתו ורשותו של ישראל. אלא בביתו של גוי שאין שמו של ישראל עליו כלל. ומאחר שאינו מפורסם לכל בפומבי שהוא של ישראל. והאומן עוסק בה בצינעא. לכן נטיתי להתר. השלישי. שלא יצוה לעשותה ביום קודש עכ"פ. כ"ש שלא יעמוד עליו בשוי"ט להשגיח עליו אם הוא זריז. והסכמתי להקל באופנים האמורים. כדי שלא לנעול דלת בפני ב"י להניח מידו עסק שיש בו ריווח מסוים. **אכן** אחר זה הותרה הרצועה לשואל הלז וחתר. להרחיב לו דרך ההיתר. כי קנה לו אחוזת נחלה גדולה סמוך לנהר עלב. והקים לו עסק פאבריק עצום בביתו ורשותו. שעושים בו בעלי מלאכות הרבה באומנות כיבוס בגדי הקאטו"ן ע"פ המים בשאון. וחבוטו וליבונו וצביעתו בגוונים וציורים וגיהוצו וכל ענייני תקונו. בהמיה רבה והמולה גדולה ועצומה. יום יום. בחול ויום קודש לא ישבותו מעבודתו כי רבה היא. ומשלם לפועלים שכר מלאכתם דבר ביומו. וחזר ושאל אותי. ואסרתי לו לעסוק במלאכה בשוי"ט. אך לא השגיח בי אע"פ שנמלך בי. מאחר שלא נמצאתי לו בהתר כבראשונה. ביחוד אחר שהצליח מעשה ש"ט להקים אשרה. בבוא קלון עובד הבע"ל הנה. שהיו התרות האיסורים נקנים בכסף ודינרים. לא פנה אל הוראתי. וגם אחר שנפגר התועב המחטיא את הרבים. חזר לרצותני ולפייסני להסכים על ההתר. ולא יכולתי למצוא שום צד להקל. לכן אסרתי עליו איסור מוחלט. ולא שת לבו גם אל דבר התראתי. באמרי אליו שימנע מזה לחלל שבת בפרהסיא. ומלגרום ח"ה בין הערלים. ועשה בשאט בנפש מלאכתו גם בש"ק כבחול בלי הפרש. ואף הרב רי"צ הורוויץ שהוקם אח"ז לרב ואב"ד פה. הניחו לעסוק במלאכתו בשוי"ט. לא מיחה בידו ולא כיהה בו. והנה פתאום בע"ש נשרף הבית ההוא. שבו נעשית המלאכה עד היסוד. כאשר דאגתי עליו מתחלה'. כי נאמנים עלי דברי חז"ל שאין הדלקה מצויה אלא במקום שחלול שבת מצוי (פכ"כ קיט"ב) וכאשר נפטר גם הרב הלז. היה לבו נוקפו קצת. וחזר ושלח אלי אולי אמצא לו התר. וזה אשר כתב אלי אבי הבע"ד בשבילו וחילה פני להסכים על ההתר.

סימן סא

אני הקטן בא לכלל דעת שאלה גדולה אצלי לשאול לאדוני מו"ר הגאון השי' ב"ה יאריך ימיו לאי"ט. אם אדוני מו"ר נר"ו רוצה וליתן לי דעתו הרמה בדבר השאלה הזאת. אזי אדעה כי מצאתי חן בעיני מו"ר נר"ו ואקח קולמוסו בידי בכתב חלישא. ואתן אותו בעט

סופר כדי לישא וליתן בדבר הזה. וכל אשר תגזור עלי הן לשמאל או לימין אעשה. ואחלה את פני אמו"ר נר"ו שאל יחר עלי על גמגום לשוני כי בער אנכי. ובפרט מרי לשונו. הוא צח מצוחצח. תמו דברי עבדו המצפה להיות אחד ממשרתי המלך. הק"ש פופרט.

תשובה

דין פאבדיק של ישראל ופועלים גוים עושים בה בשבת

באמת צר לי שלא אוכל לתת לו חפצו להתירו (מאחר שיש לו פרנסה בריוח מזה. ולא לימרו עלן חכמים המה להרע כו'. כדקרי ר"ג עליה דרבא (ע"פ כו"א) וילעגו למו. כאומרים אלמלא היה יודע שיש רווח בדבר. לא היה כותבו) אך מה לעשות חזרתי על כל צדדי קולא. ולא מצאתי מנוח אשר ייטב לו. וזה מכמה טעמים ידועים ומפורסמים. א) שהיא מלאכה דאורייתא. ולא שייכא בה אריסותא. ב) של ישראל בביתו וידועה היא לו נקראת על שמו. ג) ובפרסום גדול גלוי לכל. נעשית בשליחותו. ד) ואינה קבולת. אלא בשכירות לדבר יום ביומו צא וראה גדולה מזו בתשובה לרשב"א. שהחמיר אפי' במקום מצוה. באחד ששכר גוי לקצוץ לו ערבה שיקצץ בשבת. ואע"פ שלא שכרו ליום. אע"ג דכה"ג גוי אדעתא דנפשיה קעביד. ושרי מדינא. על כל זה אסר לעשותו בשבת. אף לצורך מצוה עוברת. משום שחשבו למידי דפרהסיא. עאכ"ו בפומבי עצומה כזו. ובשכירות דבר יום ביומו. ולצורך הדיוט. לא כל שכן דאסור גמור הוא. וחמור ממנו מאד. אפילו אם אינו שכיר יום. אלא משלם לב"מ בעד כל חתיכה שגומר. מ"מ אינו מותר. אלא בביתו של הגוי ב"מ. חוץ לרשותו של ישראל בעל העסק. שי"ג עם ה' (וכל אחד מצדדים הללו מספיק לבדו לאסרו. כ"ש שנוסף עליהם) ה) וח"ה עצום בין הנכרים. דחזו דלא מנטרי ישראל שבתא. ואושא מלתא טובא. בפומבי ובעסק עצום מאד. שאפילו היו בו כל צדדי התר שבעולם. ראוי ומחויב לאסרו. דהא ודאי גרע מההיא דתנן שלהי מ"ש. ועד ימיו היה פטיש מכה בירושלם.

אע"ג דאינו אלא ח"ה. דקיל טובא לגבי שוי"ט. וגם במלאכת דבר האבד. דשריא לגמרי. עמד ובטלו. משום דאוושא מילתא ואיכא חילול המועד. ואם בח"ה כך. ואם בדבר האבד כך ואם בדברים הצריכים לרבים כך. ואם בירושלם שכולה ישראל כך. עאכ"ו לש"ק החמורה. דאפי' שבותין דידה חמירי טובא. ובמלאכות דאורייתא טובא. וליחיד. ואינו אלא להרוויח בו. ושרוי בין הגוים דאיכא נמי ח"ה. באמור ה' אלה ומארצו יצאו בשביל חלול שבת. כדברי הנביאים ירמיהו ויחזקאל. ואין ח"ה ואפקרותא גדולה יותר מזו. ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת. להתפתות בדברי פיוס וריצוי להקל ראש בכך. ואבי שבשמים גזר עלי. לגדור גדר על בית ישראל. לא להרחיב הפרצה ח"ו. בבקעה פרוצה

בלא"ה בעו"ה. מבלי משים לנצח. ואם היה בכחי. ודאי הייתי מבטלו בכל עוז. ועתה מברך אני בכל יום ברוך שלא עשני אב"ד לעם הזה. ואין בידי מקל ורצועה. למחות ביד עוברי עברה. והנה זה הולך בשרירות לבו עושה ביד רמה. ברוך שפטרני מענשו. אלא שצריך לדאוג שלא ישרף ביתו עליו שנית. ונהיה מוכרחים לעזרו לחזור ולבנותו. באשר חוק הוא בעיר הזאת. שכל מי שיש לו בית צריך לעזור בבנין בתים הנשרפים איש לפי ערך ביתו (אוי לרשע אוי לשכנו) ועל זה הוא סומך ואינו חושש לכך. הי"ת יסיר מאתנו המכשלות. באופן שלא יוזקו אחרים על ידיהם. ויעזרנו ע"ד כבוד שמו ותהלתו. להקים דברי התורה לשמור בריתו. דברי יעב"ץ.

סימן סב

נשאלתי אפוטרופוס שעשה שטר משמוש בעדים. ואחר זמן סמוך למיתתו. עשה צואה. וכתב רשימה ממה שיש בידו מעזבון יתומים. שנתמנה עליהם לאפטרופוס. ונמצא שמה שצוה וכתב באחרונה. הוא פחות הרבה מסך הכולל. שנמצא בשטר משמוש ממה שקבל. והיתומים עדיין קטנים. וסמכו על שולחן אמם שהיה נותן לה. מה שהיו צריכים בניה לפרנסתם. והיה מביא בחשבון כל מה שהוציא עליהם. ולפי חשבון ההוצאה הנמצאת בפנקסו. נמצא שמגיע ליתומים הרבה יותר.

תשובה

בדין אפטרו' שצוואתו סותרת למה שנמצא בפנקסו

נ"ל דפטורין היורשים. ואין ליתומים שמינוהו עליהם. אלא כפי מה שצוה ורשם באחרונה. לא מיבעיא לש"ע דפטר לאפטרופוס בגנבה ואבדה (ע"ל ס"ג) אלא אפילו למאן דמחייב. מיהא באונסין פטור אליבא דכ"ע. ודילמא נאנסו מידו. מעות היתרים בחשבון הקבלה מההוצאה ואע"פ שהיה לו לעשות חשבון במנהו אבי יתומים. או לישבע במנוהו ב"ד. משו"ה לא מפקינן מיורשין. כדליתא לחד מהנך דתקנתא דרבנן היא. ותו דאפי' הוה איהו קמן. ליתא לשבועה במינוהו ב"ד. כדליכא טוען ודאי כי הכא. **אכן** אם יש הוכחה ואומדנא שטעה המצוה. שלא היה שפוי בדעתו סמוך למיתתו כפי מה שאמרו היודעים בנדון הלז. שמצאו רגלים לדבר. שנמצא גם טעות בחשבונו בסכום הפנקס. כה"ג נ"ל דהולכין אחר החשבון הנמצא בפנקס הקבלה. שהוא נעשה בדיוק ע"פ עדים. ורואין כמה הוציא כפי הרשום בפנקס. ומוציאין המותר. ותולין חשבון רשימת הצואה בשכחה וטעות דמוכח. ואין מחזיקין אותו בשוכח וטועה למפרע: לומר שמא לא נזכר לרשום כל מה שהוציא. ושאבד עד עתה ועדיין צ"ע. יעב"ץ:

סימן סג

אם מותר להשתמש ברטפשיר אורלאזי בשבת

ועל דבר זוג המקשקש לשעות. והוא עשוי באופן שכשדוחקין בו. הוא מקיש כמנין שעות היום. אשר בעת ההיא. ועי"כ יודעים גם באפלה איזו שעה היא ביום ובלילה. **נ"ל** שמותר לדחוק בו בשבת כדי שיקשקש לידע השעה הנצרכת. כמו שמותר לערכו מע"ש. אע"פ שמקשקש בשבת. כמ"ש בס"ד בשי"ע (סמ"א) כי אין בקול זה משום כלי שיר. ולא משום חשש איסור כלל. א"כ גם לעשות בשבת שיקשקש ויודיע מנין השעות אין איסור. אכן מ"מ אע"פ שאנו מדמין לא מלאני לבי להתיר לעשות מעשה. אם לא לדבר מצוה. כגון שהוצרך לידע השעה המיוחדת לתפלה אם עומד בזמנה הראוי שלא יקדים ולא יאחר. וכיוצא בה למצוה עוברת. וכן לצורך דבר נחוץ מאד לעשותו בעונתו המוכשרת. מסתברא דשרי. יעב"ץ.

סימן סד

שאלת מי שאסר על עצמו לשתות יין. אם יוכל לקדש עליו ולברך עליו להוציא אחרים י"ח בקידוש ובזימון:

תשובה

הנודר מיין מה דינו בקידוש והזמון

בשו"ת אמה"ג (ז"ל סקס"ח) בדין הנזיר לזימון: ע"ש שהאריך להוכיח שאין נכון ליתן לו הכוס לזמן ולברך עליו. מאחר שאינו מחויב בדבר. ותמהתי מאד מה צורך לכך. שהרי בלא"ה אי אפש. מתלמוד ערוך פ"ק דע"ז ופ"ב דפסחים. שאיסור דאורייתא הוא שלא להושיט כוס יין לנזיר. **והויא** נמי תיובתא כלפי סנאיה דרמ"א בא"ח סרע"ב. שפסק מי שאינו שותה יין מחמת נדר. יכול לקדש עליו. ואחרים ישתו. הא ודאי ליתא. **ובמג"א** שם השיב עליו ג"כ מטעמו של אמ"ה ז"ל. שאין האחרים יוצאין על ידו. ונעלם גם ממנו ז"ל גמרא ערוכה פסוקה הנ"ל. **והתימה** מאמ"ה ז"ל. שלא זכר גם דברי רמ"א להשיב עליהם. ולא אייתי מניה נמי סייעתא לדידיה דמוכח דהוה ס"ל נמי. שאין נכון לתת הכוס לאחר. דהא ודאי מדסתים. משמע דמקדש עליה כאורחיה. דאל"ה הו"ל לפרושי בהדיא. אלא ודאי לא ס"ל הכי. **וקשיא** עלייהו דהנהו חכמים שהנהיגו כך. וכבר זכרתי מזה במו"ק סי' הנ"ל. יע"ש עוד תשובה לבמג"א. לכן אקצר כאן.

ועוד נ"ל בר מהא לא שפיר דמי. משום דהוא לא יכול לשתות עמהם מיינם (עמו"ק סקצ"ו וכסא שן דרצ"ט) ודומיא דאכילה. בכהן אוכל תרומה וזר חולין. דזר כה"ג לא מצי מפיק לכהן בברכת מזון. ה"ה לשתיה דכותה בברכת שתיה. כי לא מצו שתו בהדדי.

לא מצטרפי. אכילה ושתיה חדא מילתא בענין זה. ובעינן נמי צירוף לברכת שתיה. ואע"פ שאדם מוציא אחרים בברכת היין דחובה. אע"פ שאינו שותה עמהם. היינו ע"י הואיל. וראוי לשתות עמהם מיהת בעי. (לכאורה איכא לאותובי עלואי. מההיא דשלהי פבמ"ע. דקאמר תלמודא ליתביה לינוקא. אתי למסרך. ואי איתא. תיפוק ליה דהא לא מצי המברך למשתי מניה. איברא לאו מלתא היא לאוכוחי מהתם מידי. כמ"ש בחי"ג בס"ד. דבלא"ה תקשי היכי סלקא שמעתא התם. הא אמרת המברך צריך שיטעום. ואע"ג דקיי"ל. כי טעים אחרינא. נמי ש"ד. כדפרש"י שם. משום דאמרינן פורס אדם לבניו כו'. כדי לחנכן במצות. האי מאי. מדי אריא אלא משום מצות חינוך הא לאו בבר חינוך עסקינן דא"כ. היכי ס"ד למיתביה ליה למשתי. אלא מאי אית לך למימר. פשיטא בלא"ה נמי לא אפשר למתביה לינוקא כלל: אי משום דינוקא דחינוך. לא משכחת דמצי שתי מניה. ואי משום דהמוציא אחרים י"ח. חזי מיהת בעינן כדאמרן. ולית בה ספיקא. ותלמודא התם חד מתרי ותלת ספיקי נקט. וקבעי נמי לאשמועין חידושא. דחיישינן לדילמא אתי למסרך. דנ"מ לדוכתא אחריתא אבל כר"ת ודאי לא אתיא. דאיהו ס"ל דל"ח דילמא אתי למסרך. במאי דלא קביע ליה זימנא. והא מלתיה קשיא טובא. וכבר מחו לה אמוחא. ומאי דכתיבנא בס"ד ברירא כיומא דאסתנא). ואע"ג דמצו למשתי בהדיא מים ושכר שאינו של יין לא מהני. כדלא מהני לענין ברכת הזימון. עמ"ש שם בס"ד. הנלע"ד יעב"ץ.

סימן סה

מכתב מתלמידי הותיק על אודות הוט צוקר: אם מותר בפסח. והזכירני דברים שאמרתי לו בע"פ על ענין זה.

שלום וישע רב לה"ה אדמ"ו ומחו' הרב המובהק הגאון האמתי רבן של בני הגולה. בחסידות ופרישות על גבי כולם עולה דבריו כסולת בלולה. נ"י ע"ה פ"ה כבוד מהורר יעקב נר"ו.

דין אכילת צוקר בפסח ותערובתו

גי"ה מך"ה העבר הגיעני על נכון וכו'. ועדיין מחויב אני לשלוח ההעתקה מדברי קדשו. הנה מונח פה מועתק. ומה שיצא מפיו הקדוש אודות הצוקר בימים רבים שעברו. הן הנה הדברים אני הייתי אצל מהרמ"ח ז"ל בפסח. וכיבד אותי עם טע והוט צוקר לשתות. ושאל אותי האם אני מן המחמירין שלא לשתות הוט צוקר. והשבתי חלילה הגם לכבוש המלכה עמו בבית. אם הוא שותה גם אני לא אמנע. והגיד לי שהוא היה כמה פעמים במקום אשר יבשלו שם את הצוקר עם ר' ליב ק"ה אשר היה באותו פעם ג"כ בביתו. וראה

שאין בו חשש חימוץ כלל. ומפני כך הוא מתירו. והשבתי לו שאין בידו להתיר שום דבר מה שאב"ד שלנו אוסר. אך אני שותה על עדותו שעד אחד נאמן באיסורין. עאכ"ו אדם גדול כמותו. וחרה לו היטב. והרצתי הדברים לפני אדמ"ו הה"ג נר"ו. והיה שם אתנו ר' אברהם בן הרב ר' דוד מקידאן. אשר גם הוא היה מונע לשתותו אפילו קישטן צוקר. עד שגער בו אדמ"ו הה"ג נר"ו. וסוף דבריו שמפני חשש רחוק כי האי אין למנוע שמחת י"ט. והביא ראיה מדברי אביו הגאון זצ"ל ע"ד מצה שרויה שהמתחסדים פורשים מהם. והוא ז"ל סתר כל דברי המחמירין. וסוף דבריו עולה כה"ג. ואמר לנו אדמ"ו הה"ג נר"ו. שהוט צוקר הנקח מגוי הדר בשכונתו. הוא כשר יותר מכל מצות שלנו. והלואי שכזית אפיקומן שאכלנו. יהיה כ"כ בהכשר. ע"כ דברי פי חכם חן. ובאמת אין הדעת סובלת כל החומרות המתחדשים בכל יום. ועכשיו באה שערורי' ששמן זית אינו מן המובחר לאכלו בפסח. ומימי לא שמעתי ולא ראיתי שנזהרין בכך. אך לקחו תמיד מחבית מלאה. ובכלי מוכשר לי"ט ותו לא מידי. ואני טרוד מאד עם כלי ביתי לפנותם ולשלחם לק"ק הלברשטט אשר דעתי לנסוע עם כל בני ביתי ה"י בשבוע הבע"ל בעזה"י ושבתי בבית ה' לא"י. ובזה יתענג על רוב שלום וטוב כעתירת נפש אוהבו תלמידו הנכנע ד"ש בכל לב. הק' יעקב הכהן.

אעפ"כ אני נמנע מלאכול בפסח הוט צוקר הנעשה ע"י אומן ערל. משום חומרא דפסח. לא הוצרכתי אלא להוציא מדעת המחמירים גם במקום הפסד ובתערובתו בדיעבד. גם יש מורים שוטים מאבדים ממון ישראל בחנם. אבל בקישטן צוקר מן ההפתק. כבר פשט ההתר ע"פ אמה"ג זצ"ל.

סימן סו

העתק אחר מכתב אדמ"ו נר"ו. על אודות טיבו של ספר יושר לבב חדש מקרוב בא.

בענין סי"ל מה טיבו

ואשר הקשית לשאול מה טיבו של ס' יושר לבב. לא אוכל למנוע ממך להצילך ממכשול ח"ו. כי מחברו הוא בעיני אנדרוגינוסי בדעותיו. כי באמת שלח יד לשונו בגבוה שעל גבוה שומר ישראל. כמעט חר"ו ממש. ר"ל מהאי דעתא שבשתא. ואין לי לפרוע אותן. כי בחלה נפשי בהן. והיו בעיני לזרא להעלותן על שפתי. אף כי אל פני (ועכ"ז כבר הצנתים בסיום ספר המטפחת. לסלק המכשול מרבים אשר לא יבינו) ולא היה לי פנאי לציין המקומות בספרו. ואתה בהול עליו. לכן לא רציתי לעכבו יותר. אך אתה בני שמע בקולי אל תטריד מחשבתך בו. למען ה'. ולא תהא לך זאת לפוקה חלילה. בשגם במקומות ממנו לשונו נלעג לשון אין בינה. והמינין מצאו בו מקום לרדות. כמ"ש

בספר שמוש. אם אמנם יש לו מקום להתנצל בעדו. שלא כיון למינותם בכך. ואף באמת נמצאו בו גם דברים נכוחים ידועים הם מלפנים. ותמצאם מפוזרים לרוב בחבורי ביחוד בהקדמת ס' עמודי שמים. גם בתוך גוף הספר ובמגדול. ובעץ אבות ובתה"ק ובשבירת לה"א: ובפרט בס' שמוש. נגלו תעלומות בעזה"י. בדרושים הללו. שנגע בהם מחבר ס' הנ"ל. הפוך והפוך בהם דכלא בהם בנגלות ובנסתרות הללו: דבר דבור על אפניו בס"ד. כהמה וכהמה דברים רבים תפוחי זהב במשכיות זהב. נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת קדושים. בניי שנו מדות. שהם תרומות מתרומות הקדשים. רק בדרוש הצמצום לא נמצא דבר בחבורי הנדפסים כבר. אבל גם בזה כבר מלאתי ידי לה' להזכירו ולהסבירו כיד ה' הטובה עלי בספר המטפחת. הכתוב אצלי זה שנים. אי"ה יצא לאורה בקרוב תראה אור ותהנה בודאי (ברוך ה' כבר יצא לאור עולם לפקוח עינים) אך מחבר הנ"ל לא שמר פיו ולשונו שלח רסן מפניו. ישתאה העומד על דבריו המשולחים. כמעט אני אומר ברוך המקום כו'. לכן השמר והזהר ואל ירד בני עמו. כי ברוב דבריו לא יחדל פשע. כאיש אשר אין מעצור לרוחו: והראה ג"כ חלומות והבלים הרבה. שאין הדעת נוחה בהם ודב"ל.

עד כאן דברי תשובתי שכתבתי לתלמידי החביב הנ"ל: ששאלני וחקרני על אודותיו של ס' יושר לבב ולא נשארה ממנה העתקה בידי. ושלח לי העתק הנ"ל:

סימן סז

מכתב השאלה נעלם מפני כעת אם ימצא יוצג בסוף הספר אי"ה. מ"מ תובן השאלה מתוך דברי תשובתי הלזו:

ז"ל השואל בשער השיר (הלא בספרתי שערי שמים ועיר) דף דד ע"ב וז"ל סומא אינו חייב בה אלא מדרבנן. ואעפ"כ יכול להוציא אחרים. י"ח עתו' בפד"מ י"ט עכ"ל. ואנא מותבינא תיובתא כלפי סנאי דאמ"ו הגאון נר"ו. חדא מ"ש דסומא אינו חייב בה אלא מדרבנן שהוא נגד מסקנא בפסחים דף קי"ו ע"ב דמסקין דר"ש ור"י פליגא ארב אחא בר יעקב וס"ל דזה כי כתב בעבור מצה ומרור הוא דאתיא וכן סתמו כל הפוסקים ולא מצינא בשום פוסקים כ"א ברבינו ירוחם שכתב וז"ל סומא פטור מלומר הגדה כמו שפטור מכל המצות. ומ"מ חייב בכל מדרבנן ולהוציא הרבים יכול להוציא למ"ד מצה בזמן הזה דרבנן דאתי דרבנן ומוציא דרבנן כך פשוט ב"פ ע"פ וכבר השיגו בב"י ס' סימן תפ"ג וז"ל ויש לתמוה עליו דלא פטרו מכל המצות אלא ר' יהודא ב"פ החובל. ולית הלכתא כוותיה עכ"ל עיין בפר"ח ותו קשה לי לדברי מורי דס"ל דסומא אינו חייב בה אלא מדרבנן ופסק דיכול להוציא אחרים י"ח. ע"כ. לא ידעתי להולמו דאיך אתיא דרבנן

ומפיק לדאורייתא דהא אנן קיי"ל מצה בזמן הזה דאורייתא כרבא ס"פ ע"פ וא"כ אף הגדה דאורייתא וכדמוכח מסוגיא הנ"ל וכ"מ מדברי ר' ירוחם הנ"ל. והא ודאי דהלכתא כרבא נגד רב אחא בר יעקב וכ"מ בכל הפוסקים וכ"מ נמי מדעבדינן כרבנן וכהלל בענין הכריכה כי היכא דלא ליתי מרור דרבנן ומבטל למצה דאורייתא. ומה שהביא מ"ו הה"ג נר"ו ראיה מתוספת דמגילה דף י"ט לא ידעתי שום משמעות וראיה מזה שהתוספת כתבו שם לפי ה"א דסוגיא דפסחים דמשני מעיקרא דס"ל לר"י ור"ש דמצה בזמן הזה דרבנן. ומש"ה מפקי אחרים י"ח וע"ז כתבו תוספת דאע"ג דלגבי ר"י ור"ש הוי תרי רבנן ולעלמא הוי רק חד דרבנן אפ"ה מפקי אחרים י"ח דשאני גדול אבל לדידן דאית לן דמצה בזמן הזה דאורייתא ודאי דאי נימא דסומא אינו חייב אלא מדרבנן לא מצי מפיק אחרים י"ח. והכי רהיטא כולה סוגיא דשמעתן ולדבר זה העירוני כבוד הרב אב"ד דקהילתינו יצ"ו. ועל תשובתו אוחיל ואצפה להעמידנו על האמת. וזולת זה יש לי עוד לרצות לפני אדמ"ו נר"ו וכעת אין ביכולתי להטריח לצדיק כי"ב בתיבות הרבה:

ב"ה פסח קטן יוש"ר לפ"ק. אלטונא

שלום רב לי"נ מחו' הק' התורני המשכיל כהר"ר ליפמן כ"ץ יצ"ו.

קושיא אלימת' לפום ריהטא משמיה דגברא רבה. בספרי העיר האלהית שער השיר נתיב ו' מקיד רושם 4 יופירוקה דכ"מ טובא לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא בדין סומא בהגדה ובשאר מצות ולתרוצי סוגיא שפירא מילתא וטבא פללפלא חריפתא. ונתקיימה שטתי בידי בדין סומא להוציא אחרים י"ח בבא"ה

גי"ה מן ך"ב לס"ע הגיעני היום. ועם היותי טרוד מאד לא אוכל להתעלם מהשיבך דבר דבור על אופניו. ביחוד על ש"ח ששאלת הבא בכתבך אחרון אשיב ראשון. כי אין תחלת דינו של אדם אלא מד"ת. הן אמת רב לי חדוה שראיתיך בכך. שלא השלכת ד"ת אחרי גווך ח"ו. כי אם בתורת ה' חפצך. לזאת הרבית הגדלת השמחה. שמחתי ושימחתי. כי בזאת חפצתי. ומעתה אבוא לקושיא. רק מתחלה צריך אני להצעה קטנה. עם שהיא ידועה לך ביותר. איך חבור ספר עמודי שמים ושער השמים. נעשה בחפזון ומהירות אשר לא ישוער. לא יאומן כי יסופר למי שלא היה אצלי בעת חבורו והדפסתו כאחת. בלי שום סדר והעתק בתחלה. ולפי שהיתה המלאכה רבה מאד בכל מיני דיני מנהגים והלכות וידיעות גלויות ונסתרות. דקדוקי תורה ומקרא. ודקדוקי סופרים ומספרים. שכולם נקבצו באו על כל דף ממנו וקצר המצע. הוצרכתי למעט הכתב ולקצר הלשון מאד מעשהו לבצע. שלא תכבד עלי ועל המעיין. ורדפתי הצמצום והכילות בלשון. עד שלפעמים כללתי במאמר אחד קצר משלש או ארבע תיבות. מה שלא היו מספיקין כל

כך שורות. ואפשר יצטרך באיזה מקומות דף שלם ויותר להיטיב הבאור. של איזה מלות בלבד. וחזי מאי דקמן. כי באמת קצרתי ביותר. וסמכתי על המעמיק בענין שתספיק לו הערה קצרה. ואיש תבונות ידלנה. אף אם ודאי עמוק הוא קצת. אם יבקשנה ככסף ימצאנה. ואומר בקצור האפשרי כפי מסת הפנאי. כי לכאורה שפיר קאמרת קושיא וגברא רבה רבך קחזינא. ולא היית צריך להאריך בהבאת הגמרא דפסחים. שבודאי לא היתה נעלמת ממני בעת כתבי זאת. מה גם עתה. הלא בתו' דמגלה שסיימתי מקומן. שם הובאה. ואיך יעלה עה"ד שאוכל להתעלם ממנה. אבל כוף אזניך לשמוע שכל דברי אלה טובים ונכוחים וישרים למוצאי דעת. ומי לא ידע בכל אלה מ"ש רי"ו ושהרב"י דחאו. גם לא יתכן לחשוד אותי שלא ידעתי מ"ש הפוסקים להלכה דמצה בזמן הזה דאורייתא בסמכם על דברי רבא נגד ראב"י. שבודאי לפום ריהטא יש להם על מה לסמוך בכמה דוכתי. כל זה ידוע לדרדקי דבי רב. ועם כל זה באמת אינו מוכח עדיין. ולא שום אחת מההנחות שבאו בדבריך מוכרעת. **כי** אמנם הנוגע לדעת ריר"ו. אע"ג דהרב"י מחי לה אמוחא. לאו כיפי תלי לה. וגמרא דהחובל ידועה. אעפ"כ מצינו פוסקים שעמדו בשטת ריר"ו ופסקו כר"י. ולא אטריח עכשיו בזה. רבותא למחשב גברי. אבל ע"פ שורת הדין בכללי הש"ס. הדין נותן דהלכה כר"י נגד ר"מ (ולא נעלם מאתי על מה סמכו הדוחים דעת ר"י) וזו היתה דעת ריר"ו בכוונת התו' דמתרצי לדר"י. משום דס"ל הילכתא כוותיה. וכן הבינו אחרים שאכמ"ל. גם בספר שי"ע ח"א (סע"ה דצד"א פרי) נגעתי בכך לחוש לדר"י דסומא פטור מכה"מ להחמיר עכ"פ. כך חובתנו וכך יפה לנו ודאי. אכן מ"מ לא מהני ליה פטורו מידי. דהא מ"מ ודאי חייב בכל מדרבנן מיהא. כמ"ש תו' אליבא דר"י. וכך הסכמת כה"פ. **איברא** בנ"ד דהגדה דלראב"י מיעטיה קרא בהדיא. אפי' אליבא דרבנן דס"ל בעלמא סומא חייב בכה"מ ד"ת. **הכא** פטריה רחמנא משו"ה פסיקא לי דהכא ודאי שאני. וכן היא המדה בכל מקום גם בדברים של תורה. שהרי כאן ס"ס. ספק אם הלכה כר"י (דמידי ספקא לא נפקא כו') ואפילו את"ל דהלכה כרבנן. דילמא בהא מודו דפטור כדאמרן. לכן ודאי הדעת נותנת לסמוך על זה בכאן עכ"פ. ואיך נאמר בפשיטות דלא קיי"ל כר"י. והא חזינן נמי דר"י גופיה מספקא ליה התם בהחובל. ואמר מריש הו"א מ"ד לי הלכה כר"י עבידנא י"ט כו'. ש"מ דמספקא לי'. אע"ג דעבד עובדא בנפשיה הכא באגדתא. וזהי ג"כ שקשה עלינו. **ובאמת** יש לתמוה על הרב"י. אדדחי לריר"ו מההיא דהחובל. ליקשי לי' טפי מהא דפסחים. דמייתי לה ריר"ו ומפשט פשיטא ליה מהתם. והאיפכא איכא למשמע מהתם. דא"ה למאי אצטריך ילפותא דזה. וגם ר"י ור"ש עבדי עובדא דלא כוותיה אפילו בהא. והו"ל להב"י לממחי לה בעוכלא

מאותו מקום שבא. **אבל** באמת עפ"ז יצא ריר"ו זכאי בדינו לגמרי. דא"א לחשדו שהביא ראיה לחובתו ודקארי לה מאי קארי. אלא משום דבלא"ה ס"ל כר"י. כמו שהבין הוא ז"ל וגדולים זולתו. בדעת התו' וכמש"ל. ואע"ג דבעלמא אכתי רפיא. מיהת הכא כיון דמיחד ליה קרא למעוטיה מהגדה אליבא דראב"י. ודאי סמכינן עלה למפטריה לגמרי. זוהי שאמ"ר שפטור מהגדה כמו מכה"מ. ותלי לה בדלא תניא. ר"ל ההיא דע"פ. אלא משום דההיא מסייעא בודאי. וכדאי למסמך על ר"י וראב"י. כ"ש שדעתו בזה להחמיר. אע"ג דלא קיי"ל כראב"י במ"ש מצה בזה"ז דרבנן (וגם בזו לא ברירא כ"ה. אע"ג דתניא כוותיה דרבא. הא הקשו עלה בתו'. דאתיא דלא כר"י דהלכה כמותו נגד ר"ש גם במסקנא דסוגיא (דק"יו) הנ"ל לא מוכח מידי דאיכא למימר איברא עלה קסמכי ר"י ור"ש למעבד עובדא דלא כר"י. אע"ג דבעלמא הוה מספקא ליה. היינו משום דודאי הכא ס"ל כראב"י דמצה דרבנן (אלא דפליגי עליה בחדא וק"ל) **ועפ"ז** נתבררה דעת ריר"ו ז"ל שמשנתו קב ונקי. והמשיגים לא ירדו לסוף דעתו כלל. וקרינא עליה טוביינא דחכימי. ואנא לא חכימאה סדרנא אנא. אלפקטא נקטאי ריחא אתי לי ליד. מדבריו נזדכה ג"כ מ"ש בראש מאמרי הנדרש בהחליטי דסומא בהא ודאי פטור מכל הני טעמי. **אבל** לדידי טפי ס"ל מריר"ו ורבותא אצטריכי לאשמועינן דאפ"ה מוציא אחרים י"ח. והוא מרגניתא דלית לה טימי. ולא כריר"ו אמריתה לשמעתין בהא. אלא אתו' דמגלה קסמכי ודאי. בשני מקומות יבואר מה שאמרתי ברמז דק. ע"י שציינתי תו' דמגלה. ואף את"ל שדברי תו' אינן אמורים אלא לפום ההיא דסוגיא דפסחים. ולדידהו לא ס"ל. אפ"ה שפיר קאמינא. ודוק מיינהו הכי. מדפשיטא להו לתו' אליבא דר"י דשאני סומא. משום שהיה חייב כבר (וזהו בפקח שנסתמא) וכן כתבו עוד לחלק בין קטן לסומא (אפילו מעיקרו) משום שהוא גדול בן דעת. משו"ה איהו מפיק לבר חיובא. ואתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן. וכיון דאתית להכי. דוק מנה תו חד דרגא דכי היכי דחזינן דפשיטא לתו' דבסומא ודאי לא בעינן שוין במדרגה. ה"ה נימא אנן דאתי נמי חד דרבנן ומפיק לדאורייתא. דהיינו סומא באגדה. אע"ג דמפטר ד"ת. מיהא מדרבנן ודאי חייב בכל גוונא כדאמרן. וכיון שכן. שפיר מצי מפיק לבר חיובא דאורייתא. כיון דלא מסקינן ליה אלא חד דרגא. והשתא נמי א"ש דר"י ור"ש לא מפקי נפשייהו בר מהילכתא. וסוגיא דעלמא דנקיטנן מצה דאורייתא. אע"ג דלעיל ניחא לי משכוני נפשאי אליבא דר"י. ולהראות פנים לכל צד. מ"מ מ"ש אני לפי שטתי הוא אמת בריר ושריר וקים דוק ותשכח דברים מאירים כספירים. ולא תימא שינויא דחיקא משנינא לך. **ולא** עוד אלא שכך נמצא בפירוש במרדכי בסומא דאתי חד דרבנן ומפיק דאורייתא. ודי בזו למבין ומשכיל על דבר הלן בעומק הלכה. יאמר טוב

ויישר. ואחת בקשתי ממך. שתחזיר לידי או גוף כתב או העתק מדבר תורה הלז עכ"פ. כי זה דרכי כ"ה להחזיק לי העתקה מכתיבת תשובה בד"ת. ולא היה אפשר לעשותו היום. כי זה כתבתי ע"פ הנס וחבת הקודש מכפרת. ואהבה דוחקת מבשרת. מעתה תכיר בלי ספק העומק שיש בציון הלז. והיה זה שלום מני הטרוד בחפזי כותב. וכשהחזיר לידי העתק מתשובתי הנ"ל. שכתבתי (בחפזון לא ישוער. שלא היה לי פנאי אפילו לחזור ולקרותה. בטרם תצא מת"י) הודה וקלס את דברי. היותו דבר אמת ישר עמוק מחודד וחריף. אליבא דהלכתא. יעב"ץ.

ע"כ אני מזכיר כל שאלות שיש לך שאל בני שאל. ואשיבה כיד ה' הטובה עלי. רק בתנאי כפול שתמלא שאלתי בדבר ההעתקה. כי הי"ת יודע ועד שלא אוכל אפילו לעבור על דברי לקרות מה שכתבתי מגלה עפה הנ"ל. והיום רד מאד כו'. והיום גורם טרדות רבות כו'. בנל"ך. לכן המו מעי על העתקה. לידע אם לא יצא דבר שא"מ מת"י ח"ו. מחמת המהירות הנמרץ:

סימן סח

הילדיסהיים ו' סיון תקכה"ל:

למי חכלילי עינים מיין המשומר. נאה מקיים ונאה דורש כמין חומר. מזה בן מזה. אשר יאמר עליו כי הוא זה. בקי בכולא תלמודא כמאן דמנח בקופסא. ומשכח מרגניתא תותי'. שיתין רהוט רהוטין. ולא מטא לגברא דמשו' פרי' כריך ותני ויצא לו מוניטין. ה"ה הגאון הגדול מעוז ומגדול. מופת הדור ענף עץ אבות פרי הדר. הרב המפורסם. נ"י ע"ה פ"ה כקש"ת מוהר"ר יעקב נר"ו יאיר. יגדיל תורה ויאדיר. ר"ד י"א.

אחדש"ת יהלמני צדיק חסד על עמוסי התלאות האלה אשר אעמיסהו. כי אב לבן יודיע צדקתו. כאשר נתן מהודו עליו ושלח לו חיבוריו (ע"פ בקשתו) הנחמדים ספרי דבי רב המסולאים מני פז. והנה לקחתי מהם כטפה מן הים. ובאיזה מקומות שלא הבנתי דברי קדשו כי לב נבון אין חקר. אמרתי לשאול על ההקם. אצל מרא דאולפנא מורי הרב מע"ק נר"ו. וכל היכא דאיכא לברורי מברירין אף דאוקמינן בחזקת מריה קמא. והמה בכתובים.

1) במה שכתב מורי הרב נר"ו בס' עמודי שמים ח"ב מתפלה שלו. בדיני בדיקות חמץ דף ט"ז ע"ב וז"ל קודם שריפה מבטלין פ"ב וכו'. תמהני כי כל הפוסקים ראשונים ואחרונים פסקו דמבטלין אחר שריפה ומילתא בטעמא כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו.

2) במה שחולק מורי הרב נר"ו בספרו שי"ע על הפר"ח שכתב ב"ה מגילה דנשים פטורות מלשלוח מנות דאיש כתוב ולא אשה. ומורי מע"ק הרב נר"ו חולק עליו. ודכירנא מילתא

(כי הספר שאילת יעבץ לקח א"א בימ' הק' התו' שי' עמו למינשטר מקום תחונתו עכשיו) שנתן טעם לדבריו כי לא אימעיט מן איש רק קטן. אבל אשה לא אימעיט מן איש דהוקשה לכל עונשין שבתורה. והיה קשה לי כי תורה היא וללמוד אני צריך מן ש"ס דפסחים דף צ"א ע"ב דמיעט הגמרא מן איש אשה לגבי פסח שני חטאו ישא האיש וכו' איש אין אשה לא. ואמרתי מסברא דנפשאי דכי ליתא בדוכתא אלא חד איש מסתברא למעט רק קטן ולא אשה דהוקשה לכל עונשין לאיש. אבל בדוכתא דכתיב יותר פעמים איש כמו גבי פסח שני. וגם במשלוח מנות דכתיב שני פעמים ומשלוח מנות איש וכו': אתי חד למעוטי קטן וחד למעט אשה. אמנם לחלק בין האיש ובין איש דדוקא גבי פסח ב' דכתיב האיש אימעוט אשה מינ'. משא"כ שארי דוכתי דכתיבי רק איש לא אימעוט אשה מיני'. זה אינו שוה לי. ומהי תיתי לחלק כזה. ותורה היא וללמוד אני צריך.

3) גם במה שכתב מורי מע"ק הרב נר"ו בדיני תקיעות שופר בס' עמודי שמים הנ"ל דף צ"ד ע"א וז"ל ומי שהחזיק עפ"י הצבור בתקיעות שופר אפילו פעם א' אין מעבירין אותו ממנו אפילו אם יש וכו' עכ"ל. ימחול במחק"ת איה מקום מקורו הנובע דין זה ממנו. אם הוא משו"ת מים עמוקים להראנ"ח ס' ע' שכתב תשוב' א' ארוכה מארץ מדה בנדון כזה בעסק בה"כ. ודומה לנדון זה מאד כדמותו וכצורתו אבל שמה לא כתב להדיא שאפילו לא החזיק כי אם פעם א'. ואף שמשמעותה הוא אפילו פעם א' מכל הדברים הנאמרים שמה. וגם מה שמביא שם בשם מהר"מ מכל הלין נראה שאין לחלק בין שהוא מוחזק בענין כזה פעם א' או יותר. אמנם יש מקום לחלוק למי שרוצה לחלק את השווים. או מי שדעתו נוטה בדרך אחר: ובודאי למורי מע"ק הרב נרו גלוי וידוע ולקחו ממקום אחר אפשר. ויורני וילמדני.

4) **ואגב** זה אשאל את פיו הטהור אשר יהגה תבונות גם בענין א' דומה לזה. א' שמוחזק שנה ומחצה בהדלקת נר תמיד בבה"כ של צבור וקהל. אשר קודם לכן הי' דולק מארנקי של צדקה דצבורא. וזה שנה ומחצה קם א' ונדב לבו לרוחא דהקדש ולמצות נר תמיד לעלות נר תמיד מכיסו והנה הוא מוחזק בו זה שנה ומחצה. אשאל את מורי מע"ק נר"ו אם הוא כנדון הראנ"ח הנז"ל בשו"ת מים עמוקים סימן ע'. או אם יש לחלק מאחר שהיה דולק קודם לכן מארנקי וכיס של צדקה ולב ב"ד מתנה עליהן. לכך חזקתו השני' שעשה המוחזק עכשיו זה שנה ומחצה אינה חזקה לגבה. והקהל יוכל לערער אם נפשם אותה.

5) **גם** במחק"ת יודיעני נא בדבר אשר עמדתי משתומם בו וראיתי חזות קשה באבות דר' נתן פ' ל"ו דחשיב ז' אין להם חלק לעה"ב וחשיב בתוכם דיין לעירו חזן לבלר טבח וכו'. ולא ידעתי פירושו. אם הדברים כפשטן א"כ היכן מצינו ידינו ורגלינו בבה"מ ובבה"כ

וכדומה לזה דברים שהעלו חז"ל בש"ס כמה פעמים חדל לספור לטובה ולזכות לדיין הגון ולטבח ולש"ץ. ובהיות שכל רז לא אניס לי' למורי מע"ק נרו ודלתות התורה חתורות אצלו. יגיה את חשכי להשביע את נפשי השוקקה. כאשר יחלום החולם והקיץ והנה נפשו ריקה. ואני את מצותיו אשמור חקה. כנפשו נפש היפה אשר מכל סיג מנוקה ונפש ידידו המתלהב ברתמי גחלי אהבתו ומי תורתו לוקקה. שומר פקודתו. ביום צוותו. דש"ק תורתו. הק' דוד בן התו' כמו' מיכל שליטא ברעסלויא:

תשובה

י"ד סיון תקכה"ל. אלטונא

ויהי דוד לכל דרכיו משכיל. למען סור משאול מטה ישחק להמון קרי' והיו בעיניו ללעג מרבה להכיל. ה"ה אהוב וידיד רביד הזהב ורדיד. הקצין התורני כמו' דוד יצ"ו.

היום הגיעני מכתבו הבהיר מן יו' הנ"ל לשונו עט סופר מהיר נמצאו דבריך שאלת חכם במקום אשר מזבח ספרי קטון מהכיל. ואוכלם ויהיו בפי כדבש למתוק אכלתי ולרעבים אאכיל. שמחתי ושימחתי בו בזאת חפצתי ואשתעשע בדבריו כי נעמו ולגלות סודי אליו לא אחוש להיות רכיל. ואשיב על ראשון ראשון על סדר אגרתו שלשת חצי תשובותי אורה לשלח לי למטרה אל חיק קשתו דרך ספקותיו בחבורי כגבור משכיל. ושתים הנה קוראותי"ו ושאלותיו לפשט קמטיהן ואט אליו אוכיל. אפס בקוצר נמרץ בסבת הטרדות הנועדות אשר סביב שתו עלי היו כולנה מבית ומחוץ גודשא סאה רבת התלאה חומר בגודש אלפים בת יכיל עכ"ז לא מנעתי עצמי מבית דרושיך. אפי' שעה אחת למען ברק ברקאי להכיל (א) במ"ש בסע"ש בדיני בדיקת חמץ. קודם שרפה מבטלין פ"ב. שאל ידידי וז"ל. תמהני כי כה"פ ראשונים ואחרונים פסקו דמבטלין לאחר שריפה כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו עכ"ל בטענה ראשונה.

מ"ש בספרי נגד הגה דש"ע בדין בעור חמץ שנתקשה בו השואל מבואר יפה

והנה אהו' ידידי תמה על עצמך. איך אפשר שהתעלמת מהסתכל במה שכתבתי שם באותה שורה ובשלפניה. הלא כה אמרתי בפירוש. טעם המנהג עכשיו כדי לקיים מ"ש בחמץ שלו. א"ה דעדיפא הו"ל למרמי דידי אדידי. והיתה התמיהא גדולה ביתר שאת. אבל איך אפשר שיהיו דברי סותרין זא"ז תוך כדי דבור. הלא זה כדבר אשר אין לו שחר. הא ודאי כבר נשמרתי מזה. ולכן עשיתי לו סימניות במראה מקום על חבורי במ"ש שם (עמו"ק) אבל באמת כבר הכנסתי הפרכא בתוך דברי הקצרים ההם. כי אמנם דבר זה שחדש לנו בהג"ה דש"ע ע"פ דרשות מהרי"ו (לא פוסקים ראשונים שערוהו. וקדמונים לא אמרוהו) טעות בדבר משנה הוא בלי ספק. כמו שהבלעתיה שם בנעימה. מספיק

למבין מדעתו (מלבד מ"ש עוד במו"ק בס"ד) ולפ"ז לא תוכל להתעלם מליישב דברי הנ"ל בשני דרכים ישרים. אם שמ"ש ברושם 6 הוא אליבא דעיקרא דדינא דמתני'. דלא חיישא להאי חדושא דבתראי. ואב"א אפילו לפ"ד הגה"ה. דבעינן דוקא לקיומי מצות שריפה בחמץ שלו. מ"מ יתקיימו דברי ואף היא לא תברא. דמידי הוא טעמא להתאחר הביטול. אלא כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו. והרי באמת גם לפמ"ש אני כלשון משנתינו. יתקיים זה וזה בידינו. וכי מי לחשך שעל ידי הביטול השני יבוטל גם החמץ הזה שמביאו בידו לשרפה. הא ודאי ליתא. תרתי למה ליה. ומחזי כחוכא והי נינהו מילי דכדי. אע"ג דאמר נמי דחמיתיה. פשיטא אין כוונתו אלא על החמץ שראהו ושוב נשכח ממנו ולא לקחו לבערו. עליה קאי לישנא דביטול השני. אבל זה החמץ שבידו ומוליכו לבית השריפה. אפי' בטלו אינו מבוטל. שהרי עדיין הוא בידו וחוזר וזוכה בו. א"כ דבר בטל הוא לומר שמתכוין לבטל גם חמץ זה שבא עתה לשרפו. זה פשוט וברור שאין ממש בדיוק מחודש הלז. ועל כרחו של אדם מבין דבר לאשורו יוכרח לתרץ דברי באחד משני פנים הללו לפחות. או גם שניהם יחד. אם אוהב לפרוק ומודה על האמת הוא. ודי בזו למבין בנוגע לראשונה.

2) מ"ש בספר שי"ע (סק"ך) על הפר"ח שכתב דנשים פטורות. משלוח מנות(דלא כש"ע) דאיש כתב ולא אשה. ומ"ה חולק עליו. ודכירנא שנתן טעם לדבריו כי לא אמעיט מאיש אלא קטן. אבל אשה לא דהוקשה לכל עונשין שבתורה. והיה ק"ל כו'. דמיעט הגמרא מן חטאו ישא האיש. איש אין אשה לא. ואמרתי מסברא דנפשאי דכי ליתא אלא חד איש מסתברא למעט רק קטן כו'. אבל בדוכתא דכתיב יותר פעמים איש. חד למעט קטן וחד למעוטי אשה כו'. אמנם לחלק בין האיש ובין איש זה איננו שוה לי עכ"ד.

ישוב השגתי על פר"ח בדין משלוח מנות דאשה

לזאת אשיב תחלה. במ"כ לא נתכוונו דבריך בזה. שאמרת משמי דבר שלא אמרתי מעולם. כאילו מטעם דהוקשה אשה לאיש לכל עונשין באתי לידי כך. לחלוק על הפר"ח. ודבר זה לא נמצא בספרי והוא דבר שא"א להשמע כלל. כי לא הוקשה אשה לאיש אלא לעונשין דל"ת השייכים בה ג"כ. ולא הוקשה למ"ע לגמרי (היכא דלא מייחד לה קרא לרבויה) מה גם במ"ע שהזמן גרמא. **אך** מחמת כמה טעמים אחרים נכונים ונוכחים באתי לידי מדה זו. ופר"ח דחה דברי ההג"ה דש"ע במילי בכדי. דמדחו בגילא דחיטתא. ולא עשיתי טענה זו(דאיש. למדרש ולא קטן) אלא טפלה. לא צריכנא לה אלא לגלויי מילתא בעלמא. דאין ראיית פר"ח כלום. דאימא איש להוציא קטן קאתי. כדאיתא בדוכתי טובא. והכי נמי בההיא סוגיא דפסחים גופה דאייתית לן. איתא להך מיעוטא

נמי דאיש ולא קטן. ואע"ג דלזימנין איתא דדריש נמי איש ולא אשה. היינו היכא דמייתר קרא. מיהו מיעוטא דקטן טפי שכיח ומסתברא. דוק ותשכח. נמצא עכ"פ נסתר יסודו של פר"ח בדבר זה. ואין לו על מה להשען לדחות הגה"ה בקנה רצוץ. **ואמנם** מ"ש אהו' ידידי כ"ת מיתורא דאיש איש תרי זימני. שפיר קאמרת (והיינו הך דאמינא דעת דלא ממעטינן אשה מאיש. אלא היכא דמייתרי קראי) וניחא בפסח שני. אבל במשלוח מנות לא מהני מידי דלגופיה איצטריך נמי קרא אחרינא. מעקרא כתיב ע"כ היהודים הפרזים עושים את יום י"ד וגו'. והדר כתיב לקיים וגו'. להיות עושים את יום י"ד וט"ו וגו'. הא בהדיא ליכא קרא יתירא. ואף במש"ע ידידי כבני. לחלק בין איש להאיש יפה כוונת ובכדי שוית נפשך הדרנא. כי תלמוד ערוך הוא כה"ג גבי אזרח דסוכה. האזרח להוציא את הנשים ותשכח תו דכוותה. הנה הוא שוה לי וישר. הגון וכשר.

וכן במ"ש בדין חזקת דמצוה

3) מה שכתבתי אני בדיני שופר. מי שהחזיק ע"פ הצבור אפי' פעם אחת אין מעבירין ממנו. כתבת איה מקור דין זה כו'. **תשובת** טענה זו לא נפלאת ולא רחוקה ממך אהו' כנפשי. שכל הפוסקים שהביאו דין זה סתמן כפירושן. בפ"א סגיא. והמוציא מידי. עליו הראיה. איברא מתלתא טעמי קאתינא עלה אי משום ד"ש. ואי משום חשדא. ואי משום דמעלין בקודש. וכיון שעלה לא ירד. ויש לכל זה מקור בגמרא שאין להאריך כאן. ודין אחד הוא לכל המינויים (שאינן עשוין על תנאי לזמן) שאין מורידין בלי טענה ואמתלא גדולה. ואבוהון דכולהו גמרא דיומא. כנודע. אף אם באמת שו"ת מים עמוקים אינם תחת ידי ולא ראיתים עד הנה. אבל נראה שבמג"א עליה סמך בזה. שמראה מקום על אב"ח. ואנכי לא ידעתי שורש דבר נמצא בו בענין הלז הוא לא מנה ולא מקצתה.

עוד בנדון כיוצא בו

4) **ולענין** שאלת חזקת הדלקת נר תמיד שזכה בו המתנדב שנה ומחצה ולא מחו בו דבר זה מפורש ימצא בתשו' רדב"ז (סי"א) ונראין דבריו דמהניא בה חזקה כה"ג. אע"פ שדברי בס"ח סי' תשע"א נראים כמתנגדים. לא דמי. התם מעקרא בתורת קנין בדמים נחית לה. כגון זה ודאי המוסיף ומרבה לספר ה"ז משובח. שלא תפסיד הצדקה על ידו. וכמנהג במכירת המצות. ולהכי דל חזקה מהתם. משא"כ במתנדב מתחלה להרוויח לצדקה כנדון רדב"ז וכנדון דידך. דאדעתא דהכי נדר. גם לא היה שם מוחה ומערער. השתא כל כמינייהו לאפסודי' דכוותיה.

באור לשון אבות דר"ן חמור מאד לפום ריהטא

5) **ומה** ששאלת בני שהוקשה לך באדר"ן פ' צ"ו. הא ודאי קשיא כעשן לעינים וכחומץ

לשינים. אכן כבר עמדתי עליה בהגהותי לש"ס. ואין לי כי אם להעתיק לכ"ת מ"ש שם. וז"ל אההיא דשבעה אין להם חלק לעה"ב (פירוש. אם אינן נזהרין במלאכתן ואומנותן ומינויים כראוי להם. וכמו שהוא ע"פ הרוב. וביחוד בעקבות משיחא) אלו הן לבלר(פירוש כותב סת"ם כמ"ש רי"ש לר"מ בני הזהר במלאכתך כו'. שאם תחסר אות אחת לא נמצאת מחריב העולם) וסופר (כותב שטרות וגיטין. שהרבה דברים גדולים תלוים בו. אם מקלקל בהם. נמצא מפסיד ממון שלא כדין. או מרבה ממזרים בישראל) כו'. דיין לעירו (י"ל פירושו כשמתפרנס מהם בדרכים מעוקלים. ודומה לכהן המחזר על הגרנות. איש תרומות יהרסנה. ועוד שאם באו לפניו בני עיר אחרת לדון עם בני עירו מטה הדין לצד בני עירו היינו דיין לעירו. ואינו שזה לעיר אחרת. גם כבר אמרו רז"ל (שבת קל"ט א') אי בטלי דייני כו'. הרי שגם בימיהם כבר הוחזקו סתם דיינים להיותם מקולקלים. וכן אמרו שם עוד. מ"ד שבר ה' מטה רשעים. אלו הדיינין. דכוותה בחלק (ק"ד ב') ה' לא קראו. רב אמר אלו הדיינין כו'. מלבד מ"ש בשלהי סוטה על פסקא משחרב בהמ"ק. ומאי נענה בתרייהו אנן יתמי דיתמי חזי מאי דקמן) וקוסם (כענין מה שכתוב ונביאיה בכסף יקסומו. בעו"ה ענין זה נתעורר בימינו מאד. כנודע ומפורסם בקצוי ארץ וים רחוקים. בייא בייא האי דאחרבינהו לכמה קהלות מישראל. יעוין ס' שמוש) חזן וטבח אלה הם ודאי לאבן נגף ולצור מכשול לבית ישראל. עמו"ק (סנ"ג) על אודות חזני אשכנז ופולין. ועל ענין הרבנים. יע"ש(סרכ"ג) ושם הבאתי ג"כ מאמר חמור וזר נמצא בלשון ר"מ בפי' המשנה בשם רז"ל. שכיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור למטה נעשה רשע למעלה: ועמ"ש שם בהשמטות והם בכתובים. **ואמנם** הדבר פשוט שאין המכוון אלא על הדורות שנתקלקלו. וכענין שכתוב ראשיה בשחד ישפוטו וגו'. וכדרך שאמרו רז"ל ס"פ ע"ע. משרבו בעלי הנאה נתעוותו הדינין כו'. משרבו אחרי בצע לבם הולך. רבו האומרים לרע טוב כו'. משרבו האומרים לרע טוב כו'. הוי הוי בעולם. והכלל העולם נדון אחר רובו. ובהדי הוצא לקי כרבא. **כיוצא** בדבר אתה אומר אותה ששנו חכמים לא ילמד אדם את בנו אומנות חנוני כו'. שאומנותו אומנות לסטים. אע"פ שמצינו תנאים ואמוראים שהיו חנונים. כמו אבא שאול ב"ב ר"י ור"פ סודנא וזולתם. וכן היו בהם מכל בעלי אומניות. והמה היו זכורים לטוב בודאי. מ"מ החליטו רז"ל אותן האומנות למכוערות ומנעו מללמדם לבנים. מחמת קלקול רוב העוסקים בהם ולא חשו למיעוטא. **ואדכרתן** מילתא מה שקרה אותי כמקרה הכסיל בספר עמודי שמים המהולל בפי כל שקנאו בו הטפשים החלפנים עזי פנים שבמקום הזה. מחמת שמצאו בו בהלכות דרך ארץ. שהוספתי לחבר השולחני עם החנוני. וישטמוני בעלי חצים (מרי

פלוגתא דפלוג זוזי בלא דעתא דחברייהו) על לא חמס בכפי. ולא מרמה בפי. רק לטוב להם ולבניהם: וישטמוני תחת רדפי טוב (זולת זה לא היה לי שונא פה) הנהו עכברי רשיעי דשחפ"י אדינרי. ואחרם רגמ"ה קעברי. חלילה להקל בשבילם בכבוד הכשרים העוסקים באומנות חנות ושולחנות. הנה שלי שלך לפניך. לא אחרתי. מלהשיבך דבר מתוך עומק הטרדה. ואצפה לידע אם ישרו דברי בעיניך. ועליך ה' יזרח. מטה הצלחתך האמתית יפרח. כחשק נפש הגר ותושב אנכי לא אזרח. יעקב ישראל מכונה יעבץ ס"ט. חזר השואל על הראשונות:

סימן עב

ההר הטוב קרן בן שמן. צרורו"ת הלכה למשה מסיני שזכה דאורייתא בלבו צרור וטמן. לא קשי' הא למיגמר והא לאגמורי. תרתי לטיבותא דריפתקי דאורייתא ועקר טורי. בן אבי חוזה. ומשנה לא זזה. הדרא ארעא והדרא פירי. כי לו מאורשה קדושה אדוכתא לא שף מדוכתא. ה"ה הרב הגאון הגדול. מעוז ומגדול. הגאון המפורסם ערוגת הבושם מופת הדור. נ"י ע"ה פ"ה כקש"ת מהור"ר יעקב נר"ו יאיר. כאור הבהיר.

כל יקר ראתה עיני כת"ב מזוקק שבעתים כאור החמה נוגה סביבו שפעת יפעת כעין הבדולח וברקת מקוטרת מור ועסיס ומצוף דבש נמתקת. כושל יקימון מיליו ספות הרוה לנפש שוקקת. מתלהב כשלהבת הקשורה בגחלת עוממות על דודה מתפרקת. בלפידי יקודי האהבה רבה חובקת. הייתי אך שמח. ואמרתי אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים להשיבם בהלכה שם שואף זורח. ומה יפה ראיתי בתפארתו רשות נתונה להשיב שוב שנית להגדיל תורה ולהאדירה. לכן ערבתי אל לבי כי כתבי כת"ב סוגים וא"ש לא מטוהרה. אל יהיה למורי הרב נר"ו כמשא כבד וקילקול שורה. לא קול ענות גבורה. ולא דעת שפתי ברה. רק תורה היא וללמוד אני צריך ולדעת פשרה. א) בענין ביטול החמץ מה שכתב מורי הרב נר"ו לחזק בנינו ראשון לחלוק על הדין כל עיקר דשריפת החמץ אין צריך להיות בחמץ שלו (ובזה סתם דברי קדשו וספר מו"ק אינו בידי לעיין בו) ועוד אף אם נאמר דצריך לקיים מצות שריפה בחמץ שלו. מ"מ אף אם מבטל חמצו קודם שריפה בודאי אינו דעתו לבטלו. מאחר שמוליכו לבית השריפה. וה"ה אף אם דעתו לבטלו אינו מבוטל דהא עומד וזוכה בו בידו. ע"כ תוכן דברי קדשו. אחר המחילה רבה וגדולה אציע דברי כפי מה שנראה לי(ואולי גם עי"כ יתיישב תלונתו על עיקר הדין דדרשת מהרי"ו דרצה מורי הר"נ לומר דאין צריך לקיים מצ"ש בחמץ שלו. וטעות בדבר משנה יהיה לא כן עמדי לדעתי הקצרה) ואיכא למידק טובא על דברי מורי הר"נ. ואומר דודאי אם מקיים בהשריפה מ"ע דתשביתו לא צריך להיות בחמץ

שלו. דהא מצות דתשביתו דשריפה אינו אלא לאחר זמן איסורו דילפינן מנותר. ולאחר זמן איסורו הא אין החמץ שלו. ואפ"ה מקיים עשה דתשביתו דוקא כזה. וכמ"ש הרא"ש בפ"ק דפסחים גבי הא דאין מברכין על הביעור משום דעכשיו אין שורפין אותו קודם זמן איסורו אין השריפה לקיים מ"ע דתשביתו דהא ילפינן מנותר דהא לאחר זמן איסורו. ורק השריפה זו היא שלא יעבור בב"י ובי"מ יע"ש בהרא"ש. ולפ"ז ע"כ צריך השריפה להיות בחמץ שלו כדרשת מהרי"ו. דאם החמץ אינו שלו אינו עובר עליו בב"י ובי"מ ואין מצות שריפה חלה כלל ולשוא שר"ף שורף. והנה ודאי דכי תקינו רבנן לשרוף תחלת ששׁ אף שמדאורייתא אינו אלא תחילת שבע הוא משום דלמא אתי למטעי. זולת זה לא היה גוזרין כלל לשרוף תחלת ו'. והשתא דתקינו לשרוף תחלת ו' בודאי צריך להיות בחמץ שלו כמו שפירשתי. ובזה לדעתי אין מקום לתלונת מורי הר"נ על עיקר הדין דמצות שריפה בחמץ שלו. ומה שכתב מורי הר"נ דאף לשיטת דרשת מהרי"ו עצמו. מ"מ בודאי אין דעתו לבטל החמץ שמוליך לבית השריפה. ואף אם מבטלו אינו מבוטל דעומד וזוכה בו. ושפיר אעפ"כ מקיים מצ"ש בחמץ שלו. אחר המחילה רבה אין נראה לי כלל דאם לא יבטל חמץ הזה ששורף. לא מבעי' מכת הפוסקים ה"ה הרמב"ם והסמ"ג ואחריהם נמשך הטור. דאין לבדיקה וביעור עיקר מן התורה כלל בין לחמץ ידוע בין לחמץ שאינו ידוע. נמצא לא מקיים מצות תשביתו כתיקונה מדאורייתא כלל ושביק מצות דאורייתא דתשביתו ועביד מצות דרבנן דשריפה. אלא אף לשטת הר"נ וסיעתו דביטול וביעור שניהם הם מדאורייתא בעשה דתשביתו ואו הא או הא. ג"כ אינו מחוור דגם הכא מודו דזה הביעור אינו מדאורייתא לקיים מצות תשביתו. כמ"כ הרא"ש מאחר שהוא קודם זמן איסורו. ורק הוא שלא לעבור על ב"י ובי"מ ולא לקיים מצות תשביתו. ואת זה מוכח מאחר שאין מברכין על הביעור הזה כמ"ש הרא"ש. לכן יותר טוב ודאי כדרשת מהרי"ו וכהגה"ה ש"ע דיבטל לאחר שריפה נמצא מקיים הכל. מצות תשביתו דביטול. ומצות שריפה. כך נ"ל אחר המחילה רבה. ואם שגיתי. יודיע לי מורי הר"נ. ונדעה.

ב) בנדון דמשלח מנות דאשה ישוב שאלתי לי מחד אשר בא מהנובר והיה לו ספרו שי"ע וראיתי ידיו רב לו להשיג על פר"ח בזה ולקיים הגה"ה דש"ע. לכן עיקר הדברים נ"ל. אמנם תמיה לי מה שרצה מורי הר"נ לתפסני בלישנא קטיעא שלי. כאלו רצוני בטעם החיוב עצמו משום דהוקשה אשה לאיש לכל עונשין. וביותר כאלו ראיתי זאת בספרו. אחר מחק"ת הלא כתבתי רק דאדכרנא מילתא משום דמאיש ממעטינן קטן ולא אשה את זה ראיתי וקריתי בו. ורק הוספתי גודשא מלבר (כי ספר שאילת יעב"ץ לא היה כעת הזאת ת"י) דהסברא מוכחת כן דמיסתבר להוציא את הקטן מלהוציא האשה

משום דאיש ואשה הוקשה לכל עונשין שבתורה. משא"כ קטן: נמצא כח האשה יפה בכל דוכתא מכח הקטן: אבל פשיטא ופשיטא שאין הדעת סובלת לבר בי רב דחד יומא לחייבה האשה כאיש למשלוח מנות משום עונשין דהוקשה בו לאיש. ומאי שייכות דעונשין הכא. אמנם מ"ש מורי הרב נר"ו דהוקשה רק לעונש ל"ת. במחילת ק"ת אינו מדוקדק כ"כ לדעתי. כי מצינו גבי מילה דצריכנא מיעוט אותו ולא אותה משום דאי לאו הכי ה"א דמרבינן לאשה אף שהוא מצות עשה ז"ג משום עונש כרת דאית ביה כשטת ב"ה והוקשה אשה לאיש לכל עונשין וכנ"ל ואת זו פירוש הרב מהר"ש אלגאזי בספרו גופי הלכות סי' שי"ח שהוכיח זה אליבא רש"י ז"ל שמה בקדושין דלית ליה כשטת תו' שמה.

ובענין חזקת המתנדב בנר תמיד עדיין אני מפקפק. דאולי יש לחלק בין נדון דרדב"ז דהיתה החזקה להאיש והאשה מעולמית משנה ראשונה. וקהל לא היה עדיין מוחזקים בו כלל. גם התנה זה בתנאי בתחלת בנינו שע"מ כן בנה אותו. משא"כ הכא דהיה קהל מקודם לכן מוחזקים בו עולמית עד שקם המתנדב הזה. זה שנה ומחצה מי לימא לן אם רוצים הקהל להדליקו מעכשיו כבראשונה שלא יהא רשאין. וגם לא היה שום תנאי ומינוי בהמתנדב זה שנה ומחצה. כי הוא לקח אותו את המצוה זו מעצמו. וגם יש שנודע להם נדבה זו. ויש מן הקהל שלא נודע להם כלל. רק סבורים שעדיין הנר תמיד דולק מן ארנקי של צדקה. אמנם בעסק החזקה נ"ל לקוצר השגתי. דאף שהיה הקהל מוחזקים בו מקודם. לכן אדרבה טפי כח יפה כח המתנדב. ודמי להא דאמרינן בברכות דף כ"א גבי גמר סעודתו וכו'. וגבי טבילה וכו'. דמחלק בין גברא דחזי ואידחי. ובין גברא דלא חזי ואידחי. דגברא דלא חזי ואידחי דדיחוי מעיקרא לא הוי דיחוי וגברא דחזי ואידחי כיון דאידחי אידחי. ה"ה בנ"ד דהקהל היה ראוים בשעת נדבת המתנדב ואידחו וכיון דאידחי אידחו. ועדיין אני נבוך בו מ' שארי הספקות הנ"ל. ומורי הר"נ כל רז לא אניס ליה יגיה חשכי בזה. והנני אצפה לתשובתו הטהורה והזכה. סמים דקה. והנני כתלמיד עבד נרצע נגוש אל דלתי בית מדרשו. ומוכן לשרתו ולשמשו. צפרא ורמשא. מתאבק בעפרות זהב עפר רגלי ת"ח. הק' דוד בן התו' כמו' מיכל שליטא ברעסלויא.

במטותא אבקש מחילה רבה ממורי הר"נ על כתבי הגרוע. בעל מום קלוט ושרוע. כי מלחיצת ונחיצת הפאסט נעשה זאת כסולם רעוע. ובמחיקת וכתמי דיו מנוגע. וענותו תרבני ויאמר לדל שוע. ואם דל הוא פרי עט"י מפריי הגרוע. ירצה לפניו כמי מנוחת על מבוע.

תשובה

ז"ך סיון תקכה"ל אלטונא.

שלום לאי"נ הק' המשכיל התורני הנחמד. בתורת ה' חפצו דבוק בפתיל נצמד. כמו' דוד יצ"ו. **גי"ה** מן ר"ב הנ"ל הגיעני אתמול. וראיתי פקפוקיך במ"ש לך בקודם. ולולא פניך אני נושא. מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך אהבה שאינה תלויה בדבר בטל. לא היה אפשר להשיבך מאומה. ביחוד לעת כזאת. שאני מוקף חבילי טרדי"ן וכמה תשובות עלי להשיב שואלי ממ"א. אכן לשמע אוזן שמעתיך היותך שוקד על התורה לשמה לשמור לעשות ולקיים. ובוחר בדרך החיים. לכן אשיב מפני הכבוד דלומד תורה לשמה. דחביב עלי כגופאי. חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי. ולא אחוש גם הפעם לטרחא יתרה. באשר חשבתי כבר יצאתי י"ח בראשונה. שכתבתי לך בעזה"י דברים ברורים וישרים למוצאי דעת. והם מוכרחים בטעמם ומוכרחים מעצמם. ובמו"ק כל צרכם מבוארים. קמחא טחינא טחנית. מ"מ אהבתך דחקה את הבשר. וחזקה ידים רפות לכתוב שנית בענין זה בידי הכהה. גם למען לא תחשדני במה שאין בי. לחשבני לקפדן או בשמץ יוהרא ח"ו. לכן דחקתי את השעה שלא להוציאך בפ"נ גם בפעם הזאת. ולחזור על הראשונות. אפס בקוצר האפשר כמסת אפיסת הפנאי. ושלא ליגע לריק בכפל דברים ואריכות השנוי אצל כל בעלי מדע. ואינו אהוב אצלי. ריש מלין אומר ישמע חכם ויוסף לקח. תנה בני לבך לי ותשית לדעתי עיניך פקח. הנה חזרת על כל צדדים לקיים דברים הראשונים. ואתפלא מאד על אלה דבריך האחרונים. ז"ל דודאי אם מקיימין בהשריפה מ"ע דתשביתו דלא צריך להיות בחמץ שלו. דהא מצות תשביתו דשריפה אינו אלא לאחר זמן איסורו כו'. ואפ"ה מקיים עשה דתשביתו דוקא בזה. וכמ"ש הרא"ש בפירוש (והעתקת לשון רא"ש בשבוש אגב שטפך) **ובאמת** אני אומר. חייך נגעת עתה במ"ש אני במו"ק בס"ד כי לא לחנם עשיתי לו ציון בספר שערי שמים. שגם זו אחת מן התשובות שיש לי בזה ע"ד ההגה. ושיירתיה לפאה בשע"ש (שהוא חבור פשוט. ערוך לכל בקצור נמרץ) רק הסתפקתי במראה מקום אליו. כדי להשמר מטוען המערער. ולמען ידע הרואה וקורא בספר שע"ש. שד"ת עניים במ"א. ועשירים במקום אחר (כדרך ספר העוסק בבאור. שמדרכו לפרש. ולא לסתום) אך כל דבריך ידידי שטרחת לפשט העקמומית בחדוש הלז. אינן אלא תימה על תימה. וכ"ש שהוספת. כי אמנם לשון הרא"ש שהבאת בידך לסניגור נעשה קטיגור. כנראה מיד למבין הישר הולך. לא נפלאת ולא רחוקה היא ממך. שבוק פלפול שקר וחריפות של הבל. ותא אבתראי. לא תיזיל בתר איפכא. אף אם אמנם גם דברי רא"ש עצמם נשארו אצלי קשים בהגהותי עליו בס"ד. אך לא תגהה ממנו מזור. שהוא בלי ספק לחדוש של ההגה כתולעת לקיקיון. **ומש"ע** ולפ"ז צריכה

השריפה להיות בחמץ שלו. דאם החמץ אינו שלו אינו עובר בב"י וב"י ואין מצות שריפה חלה כלל ולשוא שרף. עכ"ל כמתהדר. וכל הדברים יגעים במ"כ מהופכים בתכלית אין בהם כדי להתגדר. ואיך נמשך זה מהנחה הקודמת. באיזה אופן הולדת לקיים מצות שריפה בחמץ שלו. מתוך דברי הרא"ש שהחליט שאין מציאות למצות שריפה קודם שעת איסורו של חמץ.

השואל חזר טרח בכדי והביא ראיה לחובתו

ומ"ש דאם אין החמץ שלו. אין מצות שריפה חלה כלל לו יהי כדבריך. אוסיפת מיא אוסף קמחא. וכי קבלת עליך אחריות דמצות שריפה גם קודם זמן איסורו. הלא זה מערכה על הדרוש ותדע מן הקושיא. אמור מעתה שאין מקום לשריפה קודם זמן איסורו. וכ"ש שאין טעם בתוספת זה המחודש שכן הרא"ש אומר בפירוש. כל זמן שהוא מותר באכילה לא ישרפנו. גם הוא אמר שאין מצות בעור כלל קודם זמן איסורו. רק מצוה להוציאו מן הבית כדי שלא יעבור עליו. ואיך תאמר אתה שמפני כך יחויב לקיים בו מצות שריפה קודם זמן איסורו. ובחמץ שלו דווקא. מה ראיתי על ככה. ומ"ש דלא חלה כלל ולשוא שרף. **הא** נמי בורכא לא לשוא שרף. לא לריק יגע. שעכ"פ צריך להוציאו מן הבית. וכיון שעכשיו הנהיגו בו שריפה. גם קודם זמן איסורו. מה שאין לו הכרח וסרך מצוה. רק שאין הפסד בכך לעשות בו זכר לדבר ודוגמא בעלמא. ולכן מוציאין אותו מן הבית בזה האופן. לרמז וסמך קלוש למצות שריפה דלאחר זמן איסורו אליבא דר"י (אע"ג דלא קיי"ל כוותיה) א"כ מה לי שהוא חמץ שלו או שאינו שלו. הכל שוה בו לפני זמן איסורו. הלא כל אופני הבעור שוים עתה לד"ה. ואף אינו זקוק לשום בעור כלל ועיקר. כלום הוא צריך אלא להוציאו מן הבית. ואעפ"כ אתה מצריכו לשרפו. כדי לחוש לדקדוק הקל החדש הזה. א"כ גם בשאינו שלו. תתקיים הדוגמא לדבר. ובזמן איסורו ודאי אין חילוק בין חמץ שלו או אינו שלו הנמצא ברשותו. שריפה בעי לדר"י. זה פשוט וגם כל חמצו של אדם אחר זמן איסורו אינו ברשותו. ועשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו. **ומש"ע** השתא דתקנו לשרוף בתחלת שעה ו' בודאי צ"ל בחמץ שלו **דבר** בטל הוא. דבהדיא אמרינן. ונבטליה בשית. ומשנינן כיון דאיסורא רמי עליה לא מצי מבטל ליה. א"כ איך אפשר לומר שיבטל אחר זמן שריפה דתקנו חכמים. וכי לסתור דברי התלמוד אתה אומר חלילה. ובע"כ תחזור ותודה לדברות ראשונות שלי. אבל אני נשמרתי בלשוני בספר שע"ש וכתבתי בדיוק. ועכשיו נוהגין לשרוף בחמישית (לא בשעה ו' דתקינו רבנן) באופן שיתכן הנמשך אחריו שכתבתי מיד בסמוך לו. מבטלין פ"ב קודם שריפה. כי אז יש מקום לבטול שני קודם שריפה. שעדיין הוא ברשותו וכל עצמו של בטול שני חידוש הוא. ודידי ודאי עדיפא.

דכי מאחרינן ליה לבטול שני בתר שריפה. משתלי ולא מבטל (החמץ שראה ברשותו וידע בו ושוב נשכח ממנו ולא בערו. וקעבר עליה) סבר הא עבד ליה כל מאי דאפשר. ולא אסיק אדעתיה לבטולי זמנא אחרינא (שבאופן זה אינו בטוח להנצל ממכשול דב"י וב"י) משא"כ כי אמרינן ליה לבטל קודם שריפה. מדכר דכיר. וכטעמיה דרא"ש בענין בטול שני שחדשוהו הפוסקים. **מעתה** תדע מה הגיעני ומה ראיתי על ככה. להעמיד הדברים על אופיים ואופניהם כהוגן. לצאת ידי כולם ויתקיים הכל בידינו כראוי וכהלכה. **ומש"ע** על מ"ש אני דאף לשטת מהרי"ו מ"מ ודאי אין דעת המבטל על החמץ שהוליכו לבית השריפה. אחר המחילה אנ"ל כלל דאם לא יבטל חמץ זה ששורף ל"מ לדעת הפוס' דאין לבדיקה ובעור עקר מה"ת נמצא לא מקיים מצות תשביתו כתקונה. ושביק מצוה דאורייתא דתשביתו. ועביד מצות דרבנן דשריפה. אלא אף לשטת הר"ן כו'. ג"כ אינו מחוור דגם הוא מודה דזה הבעור אינו מדאורייתא כו'. והארכת לשון בזה. **ולא** היית זקוק לבקש מחילה. דמחילה בטעות אינה מחילה. ומה שאינו נראה לך. אינו נדחה בכך. לא ראינו אינה ראיה. ילדותך גרמה ולימים הבאים אי"ה בהגיעך לימי בינה. תזכה לראיה שלמה. בתוך כך לא אמנע בר לבבי הנאמן לך. ולהראותך דלא חיישת לקמחך בהא. ומי איכא דסליק אדעתיה דשריפה גריעא מבטול. הא ודאי שריפה ובעור כל דהו. לכ"ע עדיפי מביטול. זהו מן המושכלות הראשונות. שבכלל מאתים מנה. ולא אמרו דסגי בבטול אלא להקל עליו. היעלה עה"ד שבעשותו החמור. לא יצא י"ח הקל. וכי איזה כח יפה. אם לבטל החמץ ולהניחו. או להוציאו מן העולם. והלא אף כשמבטלו. עדיין זקוק הוא להוציאו מן הבית עכ"פ. וכששורפו שוב אין עליו שום דבר לעשות עמו עוד. ועבר ובטל החמץ מן העולם. ואיך תקרא זה דאורייתא וזה דרבנן. הא לא נחלקו הפוסקים אלא אי סגי ליה בבטול הקל. גם לחמץ הידוע. או לא סגי דלא מבער ליה. מ"מ מאן הא דאמר דלבעי בטול דווקא ולא ביעור. הרי כל דבריך בטלים ומבולבלים במ"כ. מה זה שאמרת דשביק מצוה דאורייתא ועביד דרבנן. מאי עדיפותיה דבטול משריפה. **ואי** יהבינן לך טעותך. אכתי שריפה בחמץ שלו מנלן הנה כל דברי התנצלותך כלים מאליהם. האריכות אך למותר. ואין לך להתפעל בכך. שכבר אחז"ל אין אדם עומד עד"ת אא"כ נכשל בהם אחכה שתקנה מדת החכם לתת כבוד לאמתו. היא כבודו להודות על האמת. אקוה הפעם יספיקו דברי אלה בענין הזה. ואם אזכה שתראה ח"ב מחבורי בעזה"י. תמצא חדושים רבים לא שערום האחרונים ז"ל ותרוה צמאונך. רק בבקשה ממך אהו' כנפשי. לא תתחזק עוד להעמיד דבריך. כי היא מדת הבחורים זה עם זה. ולא נאה לזקן כמוני לעסוק בכאלה. וצריך לחוס על יקר הנמצאות. ואם תכיר האמת כאשר קויתי

ממך ותתן אמת ליעקב. הרי טוב. ואם לא. עשה הטוב בעיניך. וברר דבריך עם חבריך. או תציעם לפני אביך הנכבד. כי כבד ממני הדבר לטפל בו עוד. ושויתינן כגדי מסנקן בהכפל אמרים. על כן הפעם דברתי לא אוסיף לדבר עמך בזה. לא בי היא לכתוב עוד בזה שלשים ורבעים. בדבר שכבר עשיתי בו המוטל עלי די באר והותר. השומע ישמע והחדל יחדל.

2) **וכן** במ"ש כיוצא בו. הרגשתי בך אהו' התאמצות יותר מדאי לחוס על כל היוצא מפי קולמוסך. עד שהתפעלת ממה שערכתי לפניך דברי עצמך. וחשדתני שכיוונתי לתפסך. ואם ככה אתה עושה וחושב עלי מחשבת פגול. כשמח לע"ע בתקלתך. א"כ מה בקשתך ממני. הן קלותי מה אשיבך. הזאת חשבת למשפט. שתתלה בי בוקי סריקי ואשתוק. אני להצלת עצמי הוצרכתי. ולא נתתי לך מקום לטעות. ולא אפשר בלא"ה. להציג לפניך מה שטענת עלי. ולא הייתי צריך בשביל כך. לחפש (כדי למצוא לי עילה) בספרים שאיני מכירם ולא חושש להם. דייני מה שאמרתי באגב ולפום ריהטא בשטת התו' (עשי"ע סע"ה) שדבריהם גופי תורה. ואינני מחזר אחר גופי הלכות. שלא נשתכחו בימי הבל"י אבלי ויגוני על ח"ה הגדול זה שנים רבות. אף אם קודר שחותי. יש אתי כהנה וכהנה. אפי' בשעת שינה. על כן צריך אני למודעי הנודע ממני ומפורסם בעולם שאינני נושא פנים בתורה. ואל אדם לא אכנה. ותהיה בטוח בי שאין כוונתי לקפח ולנצח בדרך עקש. חלילה לי לחוס על כבודי בתורת אמת שבה כל מגמתי. האמת אהובה אצלי יותר מכל חמדת עולם עובר ואגין עליה בכל כחי ואף לאמת"י אעשה כן. ומי שאין דעתו נוחה בכך. אל יהא לו עסק עמי.

3) **ובענין** השאלה. של המתנדב שמן להדלקת נר תמיד. כמו כן במקומי אני עומד לזכותו במצוה שחטף וזכה בה מן ההפקר. ואיני רואה לחלק בין הנושאים דנ"ד ודרדב"ז (אע"פ שיש לי דברים בגו שאכמ"ל) ועל החלוקים אנו מצטערים. אדרבה נדון רדב"ז משמע קצת שהיתה תחלה גם אותה הדלקה בכלל ההדלקות שנהגו למכרם. ובנ"ד אתה לא הגדת לנו שהיו נוהגין למכרה מקודם. ואם כך היו נוהגין תחלה. והניחו לזה להחזיק על פניהם ולא מיחו. פשיטא דמחלו. אם לא עשה כן באלמות על כרחם של קהל. אבל בלא טענת אונס. מדשתקו טובי העיר עד האידנא. ודאי מחלו. אינהו דאפסידו אנפשייהו. תו לא כל כמינייהו. והם דברים פשוטים ולהם כמה ראיות. שאין צורך להאריך בהם ולא להביא עצות מרחוק. מענין דיחוי. דל"ד להא כאוכלא לדנא. ויתכן לומר ע"ד השאלה והרחבת הלשון אין דיחוי אצל מצות (ודינא דדיחוי מתבאר ג"כ בספרי שי"ע. ואין

כאן מקומו) והנראה לע"ד פשוט וישר לדינא. כתבתי אני נפש נענה. ואתה על במותי ההצלחות תדרוך כאשר את נפשך העדינה: הטרוד יעקב ישראל.

סימן עג

ח' טבת תקכ"ול בדנציג.

למי כל חמדת ישראל חמדה גנוזה. עטרת תפארת אב שבחכמים. הוא אבי חוזה צפנת פענח ומפשר תעלומות סתרי וסודי רז"ה. ה"ה אדמ"ו הה"ג הוא ניהו ראש לכל המורים והורים הר המוריה שממנו יצא הוראה בכל העולם בפילפולא רבא. ועל עומקא ובוריה מרא דארעא ומרא דשמעתתא. שלשלת היוחסין נ"י ע"ה פ"ה אב"ד ור"מ כמהור"ר יעקב ישראל נר"ו יאיר לנצח עד ביאת הגואל א"ס.

הואיל ותחילת דינו ש"א עד"ת אמרתי לשנס חלצי כגבור לרוץ אורח מישור לדרוש ולתור בשלום אדמ"ו הה"ג נר"ו ולשאוב מבאר יעקב מים חיים. כי באלה חפצתי מאלפי זהב וכסף. והנני שואל כתלמיד קטן לפני רבו בקידה ובהשתחוויה באימה וביראה. ואם קטן הוא בעיני אדמ"ו נר"ו. אשר לבו פתוח כפתחו של אולם. בעיני גדול מאד. ובפרטות בטרדת הזמן אשר הקיפוני. ולא הניחו לי לבלעי רוקי א"א לחפש בחיפוש אחר חיפוש. ולעיין בעיונא רבה. לא כן אדמ"ו נר"ו דיתיב כחמרא על דורדיא. וזה תוכן שאלתי ובקשתי להשיבני תשובה שלימה עי"מ"ה. בביאור היטיב ולא לקצר במקום שאמרו להאריך. ועתה אחל בעזה"י לפרש שאלתי. ע"ד מקרה בלתי טהור שקרה לאשה נעצבת. והיא ילדה. ולאחר יציאת הולד יצא עם הולד חתיכה גדולה ועבה וכמה שבועות תלה החתיכה בחוץ. והרופאים היו רוצים לחתוך החתיכה ממנה. ואח"כ באה נכרית מילדת הבקיאה בדבר ואמרה שהיא האם. והכניסה החתיכה הנזכר לתוך גופה. ומאז ועד עתה א"א לה לטהר לבעלה מחמת יציאות דמים מרובים ממנה בכל עת הלוכה וממש אינה יכולה לילך כדרכה מ' נפילות החתיכה לבית החיצון. וצריכה לתת עגולה עם שעוה בתוך גופה שלא תצא החתיכה לחוץ והאשה הנזכרת אמרה שכל דמים שהיא רואה הוא מן החתיכה הנזכרת באשר שיש לה וסת קבוע. ובעת וסתה יש לה צער מרובה וכדרך הנשים. ולא כן באם שתצא הדם מן החתיכה אין לה צער גדול. ושאלנו פי רופא מומחה ישראל והשיב שא"א להיות שבירה לאשה הנ"ל באותו מקום אם לא מהאם עצמה או צואר האם שיוצא חוץ מ' רפיון קשרי האם. ילמדנו אדמ"ו הה"ג נר"ו. האם יש לסמוך בזה אדעת שו"ת פני יהושע סימן ו' שרוצה להתיר בנדון כזה עפ"י דעת ר"ש המוזכר בפוסקים בס"י קפ"ח לפי שאין דרך ראיה בכך. וכן נוטה דעת בעל שב יעקב סי' ל"ז או אם להורות לחומרא כדעת הב"י והרמ"א בהג"ה דמיקל דוקא אם יש לתלות

במכה. משא"כ בנדון דידן. וכ"ד מהר"ש אבוהב בשו"ת ד"ש סימן פ"ו ובסימן ק"ע וכן בספר הב"ח כ' שיש לחוש להחמיר עפ"י שטת התוספות שאין דברי הר"ש מוכרחים. ואין מן הצורך להאריך להציג. שכל דבריהם ערוכים לפניו ונזכרים בזכירה אחת. וגם הרמב"ם בהלכות א"ב פ"ה שפסק כר"י בחתיכה קרוע ודם אגוד בתוכו דטמאה. משמע שלא כדעת מהר"ש וגם לפי' הרמב"ן בחדושיו שנדפס מחדש מפרש פרוקא דאביי בענין אחר שלא כדברי הר"ש מקוצי וגם הר"ן בחדושיו הנדפס אצל ספר בעל הנפש להראב"ד נוטה ג"כ לפירש"י בכן יורינו אדמ"ו הה"ג דעתו הרמה ובאורו נלך. והנני עומד ומצפה לתשובתו הרמה. עפה"מ כו'. וצער גדול שראיתי בגי"ה מחולשת כחו. ה' יחלימנו ויקיימנו ונזכה לעלות לציון בימיו. ולראות פני משיחינו. כ"ד הק' שבתלמידיו ליפמן כ"ץ מהנובר:

ושלום לכל המסתופפים בצלו צל החכמה.

כ"ח ר"ב טבת תקכו"ל. אלטונא

תשובה שלום רב לאי"נ מחו' תלמידי הותיק התורני כמו' ליפמן כ"ץ יצ"ו.

באור חילוק הנדונים הנמצאים בענין בספרי תשובו' וחלוף סבות המאורעים שבדין הלז הנשאל

אגרת מהודרת מן ח' הנ"ל באה אלי בשבוע זו ע"י גיסך יצ"ו. והנני בא להשיב תחלה על ש"ח. באשה שיצא המקור שלה ומאז היה עלולה משפע דם בתמידות. ויש לה וסת קבוע מה דינה לבעלה. והנה באמת היה לי למנוע הפעם מלהשיב על נדון חמור כזה. באשר כבר הודעתיך מעין המאורע שלי. שגם לי נפתח מקור לחטאת ובעו"ה היה מושך דם כמעין בלי הפסק כמה שבועות. והייתי בסכנה עצומה כנודע לכל באי שער העיר הזאת. לולי רחמי שמים המרובים כבר נשכחתי כמת מלב. ובחמלת ה' עלי. החזיר לי בריאותי. אבל עדיין חלוש אני ע"ע לא חזרתי לאיתני. כמדומני אין מוח בקדקדי. מצורף לעת הקור הגובר. ואני יושב בחדר גדול שאינו מקבל חימום הראוי. ומסולק דמים אני. נוסף למה שאני ודאי (כדבריך. ולא כמחשבתך) כחמור (לעול וכשור למשוי) לא כחמרא. ויתיב אדורדייא ג"כ. שמריא טובא שתינא. ולא צילא דעתאי כמאן דלא שתי רביעיתא דחמרא. כשכורת ולא מיין. ולא היה לי לטפל בהוראה. מ"מ אגב חביבותא דידך ודמצוה לטהר אשה לבעלה. ריש מלין אומר. ואם הייתי בא בארוכה לא יספיקו כמה ניירות. וימים ולילות עם נרות. לכן אנקוט נפשי בקצרה. דברי פ"י ראיתי. אמנם שתחלת לשון התשובה ההיא קשה בעיני. אם תשים בני לבך לי בתשובתי (סי' שי"ע סי"ג) אז תבין יראת ה' ודעת קדושים תמצא מבואר בדרך קצרה. הכוללת הרבה דברים עמוקים (ועיין עוד בספרי הלז סנ"ה) רק מ"מ על מסקנת הרב בפ"י באותו נדון. נ"ל כדאי לסמוך עליו

וכחא דהתרא עדיף. ובדברי שב יעקב. יש לי דברים בגו. ולא עצרתי כח לבאר היטב. עד שיחזירני הי"ת בחסדו לאיתני הראשון. אז אדברה וירוח לי בעזה"י. **אך** את זאת אגיד בלשון קצר. שעם היות לפום ריהטא דעת הרב החסיד בד"ש ואמ"ה ז"ל כמעט אחת היא. והושוו בכך להחמיר באם אירע חולי רפיון בקשרי האם. שאין לתלות שממנו הדם המסופק בא. ושפה אחת להם לשני גדולים הללו. אפ"ה לא בחדא מחיתא מחתינהו. אך רחוקים הם בענינם. כי אמ"ה עוסק (בסמ"ו) בהיות האם שלה מיושבת על מקומה. רק שנתחדש בה מיחוש רפיון הטבע. שמוציא דם המקור בלתי מבושל. הא למה זה דומה לדם הטחורים. שאע"פ שברוב פעמים יש לו ג"כ עונה קבועה. לפעמים מתחדש בו מיחוש ורפיון. שיוצא הדם ההוא שלא בעונתו. כן הדבר בדם המקור. לפעמים המקור נחלש במקרה שאירע בו. ממשא כובד הליחות שגברו עליו. והוא סבת צאת דם מקורה חוץ לזמנו. מ"מ ודאי דם טמא הוא. **אבל** בד"ש כל עסקו ברחם שהוחלש כל כך עד שיצא ממקומו החוץ. והוא הגורם ליציאת הדם חוץ לזמנו. והרב החסיד תולה גם דם זה ברפיון האם. שהוא סבה ולצאת דם המקור בלתי מבושל. עכ"ז דם טמא הוא. לפי שבא ממקור דמיה לפ"ד בד"ש. **ועדיין** צריכין אנו למודעי ולחלק בין נדון של זה הרב החסיד. ובין נדון תשו' פ"י ושב יעקב ונדון דידך דכותייהו. שבשלשת אלה יש כאן מכה מבוררת לתלות. כי בלי ספק נתקו קשרי ומותרין האם. על כן באה אליה הצרה הזאת לאשה העצובה. עד גדר שנעקר המקור מעיקרו ויצא כל כך החוצה. עם כאב גדול ודמים רבים השופעים. כל אלה הן עוותיה. והן הן תקוניה. מוכיחה' בצדה. ושור שחוט לפניך. וברור הדבר שאין זה דם הבא מגידי המקור הנפתחים לנדה. אלא הקשרים ומיתרים שנתקו ונפסקו הם המשפיעים הדמים הללו. מחמת פסיקת גידי קשרים. המחברים האם ומחזיקים אותה במקומה בגוף. ובהכביד עליה משא ליחות זרות. נתקה ותמיש ממקומה ויצאה לבית החיצון. בהכרח א"כ נפסקו גידים הקושרים אותה אל מקומה. המיוחד לה. ואין זה דם נדות השופע מהן. אלא כדם היוצא מכל אבר הניזוק בכריתה וחתוך ופסיקת גידים הקבועים בכל הגוף. שמרבים הדמים לצאת בכל מקום שהוא בגוף. משא"כ נדון של בד"ש. עם היותו ג"כ מעין מין חולי זה. אבל לא ממש. כי לא נתברר שם עקירת הרחם ממש. כאשר הואיל באר הוא ז"ל בעצמו בספ"ו. על כן רחוק הוא מאלו המאורעים הנדונים השלשה הנ"ל. שאין מכה גדולה מזו. וכ"ש נדון דידן ביחוד.

ועוד נוסף עליהם בשאלתא דידך. שנשאר הוסת ואורח בזמנו בא. גם זה עד נאמן. לכן לדעתי יש מקום חשוב לסמוך להקל בכאן. לכל הדעות החלוקות. וזה בין לפירש"י ובין

לפיר"ש (שהוא באמת דחוק. וקבל עליו אחריות גדול. עם שלא ראיתי עדיין הספרים החדשים שזכרת) אבל מ"מ חלילה חולין הוא לי לסמוך עלי בלבד בדבר זה. אכן אם יסכימו עמי איזה בעלי הוראה גדולי הדור. אזי הנני נמנה עמהם לדבר מצוה. ואהיה סניף לאריות. לא באופן אחר. ואם יהא ה' עמדי ויחזיק בידי אקוה להרחיב הענין די באר כל צרכו. ואין דנין משא"א לעת כזאת. ושהויי מצוה לא משהינן. ואתה שלום וביתך שלום. כנפש הטרוד יעקב ישראל מכונה יעב"ץ ס"ט. מאד בקשתי אמצא חן בעיניך. להחזיר לידי גוף הכתב הלז. או העתק מיושר ממנו.

והא לך תשובת השואל בענין הנ"ל: תוך אגרתו אלי. ז"ל

אחר קבלת תשובת אדמ"ו בה"ג נר"ו. ראיתי שנתכווין האב"ד דכאן הה"ג כמו' אלחנן נר"ו. לדעת אדמ"ו הה"ג נר"ו ותשובתו ארוכה להיתרא. אלמלא היום הזה עש"ק והזמן קצר להעתיק. שלחתי לאדמ"ו הה"ג נר"ו העתק תשובתו לעיין. כי הוא חפץ ונפשו חשקה להסכמת אדמ"ו הה"ג נר"ו. ושמח שמחה גדולה. שהוא להא מילתא בר מזלא הוא. והוא בקש ממני להיות גוף הכתב מאדמ"ו הה"ג נר"ו בידו להיות לו ג"כ לראיה להוראתו להיתר. שגאון ישראל תפארת יעקב פסק כמותו. וצוה עלי לדרוש בשלום אדמ"ו הה"ג נר"ו. ובקש ג"כ מאתו לעיין עוד בעיון רב בתשוה זו. אף שאמרו לקצר. במקום שאמרו להאריך שאני. והי' שלום מאד"ה ומנאי עבדו הנרצה ותלמידו. הצעיר ליפמן כ"ץ מהנובר:

סימן עד

יום ה' ח' שבט תכז"ל פה ק"ק ברודא:

אהו' ידידי וחביבי הרב המובהק החכם הכולל בכל מדע כמהור"ר יעקב נר"ו.

מחמת נגעת רגעת פגעת הזמן כנודע למכ"ת לא אוכל כעת בעצמי לבא למכ"ת. אז אמרתי לבא במגילת ספר ע"י שורתיים הללו 1) הנה מכ"ת אמר לי שהוא תירץ תירוץ הגון על קושיא שהקשה בעל פרי חדש על תו' בסוף מסכת מעילה שהקשו התו' על ר"ע שאמר מטבע שנפל לכיס וכו'. ולבטל ברובא וליכא למימר משום דהוה דבר שיש לו מתירין הלא דבר שיש לו מתירין דבאלף לא בטיל אינו אלא מדרבנן ותרצו התו' משום דמטבע הוה דבר חשוב דבאלף לא בטיל והקשה פר"ח הלא דבר חשוב דבאלף לא בטיל נמי אינו אלא מדרבנן. ע"כ הקושיא. והנה מאד ערגה נפשי לידע התירוץ מה שתירץ מכ"ת. 2) **והנה** הואיל ואתא לידן אימא בה מלתא באתי לבקש שיחוה מכ"ת ג"כ דעתו בזה. במאי שנתקשה לי במה שכתב הטור י"ד בסי' קכ"ב בשם הרשב"א והביא ב"י נמי בסי' קי"ב כלי שנאסר בבליעת איסור ונתערב באחרים ואינו ניכר בטל ברוב. ואע"פ שאפשר

להגעילו ולהחזירו להכשרו עי"כ אין דנין אותו כדשיל"מ וכו' עכ"ל וכ' ב"י דהרשב"א בת"ה הארוך וכו' דלא אמרו דשיל"מ אלא כשהוא יכול להתירו בלא שום הפסד ממון ממקום אחר ותדע מדגרסינן בפ' הזהב. דף נ"ג ע"א. אמר חזקיה מעשר שני שאין בו שוה פרוטה אומר הוא וחומשו מחולל על מעות הראשונים ואקשינן עלה הבכורים וכו' ואוקמינא דלית ליה דלא פריק וכו'. ואם איתא ילך ויבא ויקח ויפרוק על מעות ויחלל זה על מעות ראשונים אלא שלא אמרו דשל"מ אלא בדבר שיכול להתירו כדרכו בלא הפסד אחר עכ"ל. והנה בריש כל מראי"ן אנא ט"ס להבין ראיה של רשב"א. הלא הש"ס בב"מ בתר הכי פריך. נייתי דמאי ר"ל שיקנה מעם הארץ דמאי ואי איתא כדעת הרשב"א מאי פריך שיקח דמאי הלא בדבר שצריך להוציא ממון מכיסו לא מקרי דשל"מ וק"ל. וליכא למימר דדבר של חצי פרוטה לא מקרי הפסד ממון מכיסו וק"ל. זה אינו כי כל הסוגיא דהכא מיירי במעשר של חצי פרוטה שנתערב והוכחה של רשב"א שילך ויבוא ויקח נמי מיירי כחצי פרוטה וק"ל. **והנה** יש לי שאר ספיקות אך כעת קצרתי. עוד חזון למועד. 3) **גם** באתי לבקש ממנו להודיעני בפירוש של דבר דאמרינן בכמה דוכתין בש"ס הלכה כסתם משנה אם פירושו דוקא דבר מפורש במתניתין. אבל דבר שילפינן מדיוקא דמתניתין אפשר שאינו הלכה כזה. או דאפילו דבר דיוק מסתמא דמתני' נמי מקרי הלכה כסתם משנה כזה. דהנה בזה הדבר היה לי ויכוח עם הרב המובהק מהור"ר ליבש בן מהו' מרדכי מוכיח בק"ק אייזן שטאט. שהקשתי קושיא עצומה כאשר אציע לפני מכ"ת. והיה זה שלום מאדון העולם וממני אהו' לנצח נאם המר ונאנח הק' מרדכי לייפניק מברודא.

תשובה

1) **לראשונה** עיין שאילת יעב"ץ חלק ראשון (סימן קנ"ח):

מה שיש לפקפק בהוכחת בדין ביטול כלי האסור

2) **ולשניה** אומר אני בודאי על אופן הנ"ל שכתב מכ"ת לק"מ. ואין זו צריכה לפנים. דמאי דפריך וניתי דמאי. זה אינו סותר דעת ר"ת. דס"ל כל מקום שיש הפסד ממון לא מיקרי דבר שיל"מ. דהא בדמאי שאין בו ש"פ עסקינן וכפירש"י. וזה ברור דמה שהוא פחות מש"פ. לא הוי הפסד ממון. דלא ממון שמיה. ואין בו דין ממון לב"י. אלא לב"ן. **ומ"ש** דהוכחת הרשב"א שילך ויבוא ויקח נמי מיירי בחצי פרוטה. במ"כ כתב בלי הבנת הלב. דהוכחתו של הרשב"א היא. אם איתא דמיקרי דבר שיש לו מתירין אפי' בהפסד ממון. ליפריך הכי אי איתא לדחזקיה ילך ויקח הרבה דמאי או ודאי. אם אין לו משלו. ויחללנו. ומתוך שאי אפשר לו לצמצם מעותיו ויותיר בימי פדיונו כדלעיל. יוכל לחלל

זה המ"ש של חצי פרוטה שנתערב. על מעות הראשונות וק"ל. דהוי ליה דשיל"מ. אלא ע"כ דבר איסור שצריך להפסיד מעות כדי להתירו. כגון מ"ש זה שאי אפשר למצוא לו התר. אלא א"כ מפסיד בקיחה ובהפרשת מעשר. אינו נקרא דשיל"מ. ולא מחמת שיחללנו שלא בצמצום. לכן מצד זה הוכחת רשב"א נכונה היא ואדרבה משם נתחזקה ההוכחה ביתר עז. דמדפריך תלמודא נייתי דמאי. והיינו חצי פרוטה להתירו ע"י צירוף (כדמוכח משינויא דילמא אתי לאתויי ודאי. ובודאי כה"ג אסור. משום דאורייתא ודרבנן לא מצטרפי. ש"מ דדמאי דאיירי ביה. נמי דכוותיה ע"י צירוף. לא. דגזרינן אטו ודאי) אבל טובא. בין ודאי בין דמאי. כה"ג משרי שרי. דהא מ"ש בר פדייה הוא. וא"כ תקשי ליפריך בפשיטות. ליטרח ולייתי דמאי טובא וליעבד כדחזקיה. אלא ודאי לא קאמר תלמודא דנהוי דשיל"מ בהכי. אלא כשיש לו מתירין ע"י פורתא דמאי דלית ביה ש"פ. שאינו חשוב ממון (אע"ג דצריך פדיה. משום חצי שיעור דאסור מ"ה) אבל טפי לית לן לחיוביה. לאפוקי ממונא עליה למשרייה ולמהוי דשיל"מ. והרי נסתייעה הוכחת הרשב"א ממקום שבאת. דאפילו רק בהפסד פרוטה. לא מקרי דשיל"מ. אלא דוקא פחות מש"פ לא בהפסד פרוטה. דחשיבא ממון בכל מקום. **אמנם** מה שאני חוכך בראיה זו. דהא בשינויא דלא פריק. פשיטא לי דכייל נמי דלית ליה נמי מעשר למפרק. דאטו לא סגי אלא דאית ליה. והכי מוכח נמי מדפריך ונייתי מעשר דאית ליה ונצרפיה. דר"ל שיביא מעשר שוה חצי פרוטה כדפרש"י. ועל כרחך הכי הוא. דאי טובא קאמר. הא כבר אסקיה בפרכא קמא דלא פריק. דסליק נמי אהך פרכא. מי לא עסקינן בגברא דלית ליה מעשר. והכי דייק נמי לישנא דגמרא נייתי דמעשר דאית ליה (כלומר משהו וכל שהו) אלא דתפיס במעוטא. והכי פריך. נהי דלית ליה טובא. מי לא שכיח דאית ליה מיהא מעשר בחצי פרוטה. ונצרפיה. אבל להביא מעשר הרבה לא אסיק אדעתיה השתא. משום דמי לא משכחת דלית ליה. ואי הכי אזדא לה הוכחת רשב"א לגמרי. דלא שייך כלל למפרך ילך ויקח ויביא ויפרוק. דמי לא עסקינן בגברא דזוזי נמי לית ליה. ובמאי יקח. ולא משום דלא מקרי דבר שיל"מ. אם אין ההתר בא אלא ע"י הפסד. אלא ה"ט. משום דלא שכיח כה"ג. ולא אפשר הוא גבי רובא דעלמא. ולעולם משום הוצאה קלה לא חשו. ומקרי דשיל"מ בהכי. **והא** דפרכינן תו בסופא דסוגיא. ונייתי איסר נ"ל דה"פ. לייתי איסר ולפריק ביה דמאי. דאי בשלו. הא לית ליה כדאמרן. דאלת"ה. הוי מצי למפרך לאלתר. לייתי טובא ולפרוק. אלא ניחא לאוקמה בדלית ליה. ואי הכי מאי פסקא דנייתי איסר ויפדה מעשר בריווח. הא אמרת דלית ליה. אלא ע"כ קושיא הכי הוא. לטרח ונייתי דמאי מן השוק. דלא סגי דלא מייתי פחות מכאיסר. ואע"ג דהוא הפסד יותר מפרוטה.

הוי דיינינן ליה כדשיל"מ. כיון דמ"מ דבר מועט הוא (דאפילו שתי איסרות ויותר הוא דבר מצוי. אף לעני. כההיא דתנן כדי שיהא העני יוצא. ולא יהא מביא בארבע איסרות) אם לא מטעמא דגזרינן דילמא אתי לאתויי פרוטות. וכיון דלא חיישי להוצאה קלה כזו. אנן נמי לא ניחוש להוצאה זוטא דכוותה בהגעלה. **ותו** אפי' תימא דפירכת נייתי איסר משלו. הוא דקאמר. דאע"ג דניחא ליה מעיקרא לתפוש במועט דמועט. השתא משמע ליה דאיסר נמי דבר פחות הוא. ולא שכיח דלא ניהוי ליה מעשר מועט מדיליה בכאיסר שיפדנו בו ולעולם מן השוק לא הוי מחייבינן לאתויי כלל וכלל. כיון דמפסיד מכיסו. **מ"מ** אין הוכחתו ברורה דודאי מיד לא הוי מצי לאקשויי בתר דאוקמינן דלא פריק. לא שייך למיפרך לייתי טובא וליפרוק. דהאי תנא שליח וערטילאי וסיים מסאני הוא. דהשתא דמוקמת ליה בדלא פריק הוא. מניין לו דינרין ואיסרין שיקח ויביא מן השוק. דילמא זוזי נמי לית ליה. **הילכך** תלמודא פתח במועט. ומיעוטא דשכיח ליה טפי. היינו חצי פרוטה דמאי. ובתר דדחי ליה. קמהדר אמעשר דפרוטה ומחצה. דפריק בשתי פרוטות. ולבתר הכי בעי למימר דכנגד איסר בציר פרוטה. נמי מידי דשכיח הוי. ומצי לאתויי ולמפרקיה באיסר. מיהת לא איירי תנא דברייתא במידי דלא שכיח לגמרי. וכי אהדרינן דאיסר נמי לא מצי אתויי. משום גזרה. תו ליכא למפרך מידי. השתא דאתינן להכי. דחיישינן באיסר דילמא מייתי פרוטות. אפילו מייתי טובא חיישינן. דמאי שנא איסר מדינר וסלע או יותר. כל מטבע דכסף שלמעלה מפרוטה דנחושת. הכל שוה. ודחזקיה דווקא בשחלל שלא בכוונת חילול של חצי פרוטה. אבל במתכוין לתקן ע"י כך מ"ש זה שאין בו ש"פ. עבדינן כל טצדקי שלא לחללו ולהתירו. כי היכי דלא ליפוק מניה חורבא. וזה פשוט וברור. א"כ למסקנא אין כאן הוכחה דמשום הפסד ממון לא מיקרי דשיל"מ. דהא ליתא. ודלא פרכינן שיקח ויחלל. משום דלא אפשר משום גזרה. ולעולם אימא לך דמיקרי דשיל"מ אי לא מה"ט. אע"פ שיש בו הפסד מה. אף יותר מש"פ. ומינה. דבהגעלה דלא שייך למגזר מידי. נימא דאית לכלי דין דשיל"מ. דלהפסד מועט לא חששו.

עוד תמיהא רבה אדרשב"א ומ"ש ב"ח לא מהני ליה מידי

ואין מדרש בלי חידוש. כי מלבד האמור הייתי תמיה מאד על הוראה זו דרשב"א. שנמשך אחריה בפשיטות הרב בש"ע. וקבעה סתמא. שכלי הבלוע מאיסור בטל ברוב כלים כשרים. משמע דשרי לכתחלה לבשל בכולם דבר היתר איזה שיהא. דמדמי ליה ליבש ביבש מין במינו. **והיא** מילתא דתמיהא טובא. נהי נמי דחשיב כלי כה"ג דשיל"מ כי היכי דלבטיל. מיהת לבשל בו בשאינו מינו דבלוע. דקיהיב טעמא. מי איכא למימר

דשרי. והא טעם כעיקר דאורייתא. וכי נמי בשיל באחד מן המעורבים או בשנים. ואכיל ליה. הו"ל ספק איסור דאורייתא. ואפילו במינו לא לשתרי מה"ט דילמא אתי למעבד ביה במינו. דאתי לידי איסורא דאורייתא. זהו שקשה בעיני ביותר. מאי פסקא דשרי לה לגמרי. **הגם** הלום ראיתי אחרי רואי באחרונים. שהביאו דברי הרא"ה דפליג עליה דרשב"א. וכ"כ בשם תשו' ב"ל דאף הרשב"א לא שרי אלא במין במינו. והנאני **ומ"ש** ש"ך שתפס עליו הב"ח. נ"ל דלא מהניא תפיסתו מידי. במ"ש שבא להחמיר בכלי מבחתיכה. ואין בזה תמיהא לגמרי לשטת הרשב"א (עסק"ט) וב"ח תפס עליו מדברי הרא"ש. ואנן בנ"ז בדהרשב"א קיימינן. ודו"ק.

קושיא חמורה בלשון רש"י ומהרש"א לא הוסיף אלא מבוכה. מ"ש ש"ך בשם רש"ל צ"ע

ובסוגיא זו דמ"ש שאין בו ש"פ נתקשיתי בדברי רש"י. שכתב אהא דחצי פרוטה דמעשר לא תפסה לפרוטה שנייה כו'. ואם באת לומר דחזקיה היכי משכחת שיש עודף ע"י מי נתפס. משכחת לה במחלל מעשר בסלע כו'. שאפילו לא היה המעשר שוה כו'. נתפס כולו. דבריו אלה נפלאו ממני. לא הבנתים כלל. תחלה קשה לי. מהו המכוון באמרו ע"י מי נתפס. וכי לכך אנו צריכין. אדרבה היה נ"ל דכי לא נתפס העודף. טפי עדיף. כי תמה על עצמך. וכי פודין את הקודש בקודש. אלא כך אני אומר בדחזקיה. לפי שאינו מצמצם הפדיון. כוונת המחלל מ"ש היא. שיהא העודף במעשר בלתי נתפס. וישאר חולין. כדי לפדות בו מעשר שאין בו ש"פ. **ולא** נעלם ממני שרש"י הוצרך לכך. כדי להסביר ולהבין הפרכא הסמוכה. דליתי איסר אכן בשביל כך. אין צורך לדחוק בו כלל. דחזקיה משכחינן בלא"ה שפיר. דכי מחלל בכסף ואשתייר ביה כחצי פרוטה עודף. דלא נתפס. בחצי פרוטה דמעשר שכנגדו. ואית ליה מעשר שאין בו ש"פ אומר הוא וחומשו כו'. דהוי ליה דאורייתא ודאורייתא דמצטרפי. ומתפסו בפרוטה עודף והיא פליאה נשגבה בעיני. ואז לא הי"ל ספרו של מהרש"א. ועכשיו שבא לידי עיינתי בו. ולכאורה גם הוא ז"ל הרגיש בכך (עם שלא באר היטב) איברא פרוקא לא חזינא. לא ידענא מאי ניחותא אף על פי שסיים ודוק נפקנא דייקנא. ולא אשכחנא פתרא לחלמא דנא. **אמנם** מש"ע הנהו אשלי רברבי תרי אריוותא דאורייתא צל"ע. כי לא נתחוורו לי דבריהם. **אם** מ"ש בש"ך (בסק"ח צריך להגיה בו דהא אפי' (לא) בא ההתר) בשם מהרש"ל שההיתר אינו בא מכח זמן לא אבין לו הרי דודאי גם כאן בא ההיתר מכח זמן. שהרי אם ישהנו עד שלא יהא בן יומו. מותר מן התורה. אולי לפי שעדיין איסור דרבנן רביע עליה מיקרי דבר שאל"מ. מהך טעמא דמהרש"ל. דאי הוי חשיב דבר שיל"מ. לא היה לו ביטול גם באינו בן יומו. אע"ג דאיסורא דרבנן הוא. דדשיל"מ אפי' בדרבנן לא בטיל. **ומ"ש** בשם

מהרי"ל דלהפסד מועט לא חששו. ומיקרי דבר שיש ל"מ בהכי. כדחשבינן מ"ש דשיל"מ ע"י העלאה.

ומ"ש בשם מהרי"ל אינו מחוור כלל

תמיה לי (אע"ג דהוא נמי תנא דמסייע לן. ראייתו אינה מספקת כלל) שכבר נשמרו התו' מזה. בד"ה וליעייליה. דמשו"ה לא פריך לעיל הכי משום דאיירי ברחוק מירושלם. אבל הכא דפריך משום דס"ד דמיירי שלא יצא אלא פסיעה אחת. דליכא הפסד וטורח כלל לא מרובה ולא מועט ולא שום הוצאה כלל. אבל בהוצאת ממון אפילו מעט. לעולם י"ל דחשוב הפסד. ולא מיקרי בהכי דשיל"מ לפי הוכחתם. אע"ג דמצינו בעלמא להפסד מועט לא חששו. כדפ"ק דפסחים אין דנין ד"ס מד"ס. דילמא היכי דאתמר אתמר. ועוד אינו מוכרח שיאסר לעולם מדרבנן. דפשיטא אית ליה היתר לזמן מרובה ודו"ק.

ומ"ש בשם מ"ב ל"נ

גם מה שכתב בשם מהרי"ל. דהגעלה דבר מועט וכו'. **יש** להשיב על זה. מלבד שכתבנו בשם התו'. דמיירי אפילו לא הוציאו אלא פסיעה אחת. דליכא הוצאה כלל. עי"ל דשאני התם. דלית ליה הוצאה על התערובת כלל. שע"י העלאת המ"ש. מעלה גם המעורב עמו. ואין ההוצאה יתירה מחמת התערובת לגמרי. משא"כ בנ"ד. שיצטרך להכשיר ולהגעיל כל הכלים. ודאי חשיב הוצאה יתרה. בשביל הכלים האחרים. ולא הוי דשיל"מ. ואפילו לא יהא אלא דבר מועט. לא דיינינן ליה כדשיל"מ מאחר שההיתר אינו תלוי בנאסר לבדו. ובכה"ג הוא דקאמר הרשב"א שאם צריך להוציא הוצאות. ר"ל על כל התערובת הנאסר מספק. ודוק. וצ"ע בגוף תשובת מהרי"ל. שאינה נמצאת אצלי כעת.

עוד כתב הרב ש"ך כעין פשרה. ומטי ביה משם תשו' מ"ב שיש להשהות הכלים עד שלא יהיו בני יומן. דאז שרי מן התורה. ועל כרחך לומר. דפליגא אדרשב"א סברא זו. אף שהרבש"ך הבליע אותה בנעימה. ולא הראה עצמו בזה כחולק ומתנגד. באמת אין אהבתו שלמה. ובלי ספק הרשב"א לא יסבור כן. ותמה על עצמך. אי בהכי מיירי. דאתי לאשמועינן דבאינן בני יומן בטלין ברוב לא היה צריך להטריח עצמו כל הטורח הזה. להוליד דין חדש שכלי איסור בטל ברוב ולא הוי דשיל"מ. אחר שאיסורו רק מחמת גזרה דרבנן בעלמא. דמן הדין היה מותר אף לכתחלה לבשל בודאה. ובדעבד אם בישל בה אפילו מדרבנן מותר. וא"כ אפילו תימא דבהגעלה חשיב דבר שיל"מ. הא ודאי כה"ג שריא אף לכתחלה בלא הגעלה. כיון דמחמת גזרה בעלמא היא. ומה צורך לבטול ברוב דאפי' חד בחד פשוט לע"ד דבטל אינו בן יומא. ומותר להשתמש בכל אחד בפ"ע. דהוי ספקא דרבנן ולקולא. דאפילו באיסור גמור דרבנן כה"ג שרי (עיין סימן ק"ט וסי' קי"א

ובסי' קכ"ב. ודוק. כ"ש הכא דאינו אסור גם מדרבנן אלא לכתחלה) והוא דבר ברור. ותיובתא כלפי שנאיה דהרבש"ך ז"ל. שאין ספק ששתי סברות אלו לא תהיינה חוברות. ולא יקבלו השואה. דמאן דשרי מחמת ביטול ברוב. לא בעי דיהוי מע"ל. ומאן דמשהי להו. ודאי דלא מתורת ביטול נגע בה. דגם בלא ביטול ברוב אשתרו להו וכדאמרן והם דברים ברורים וישרים למוצאי דעת. **ואע"ג** דסברא קאמר בש"ך דהוי דשיל"מ מן התורה בלי הוצאות. כיון דאפשר בשהייה מע"ל. כנראה דעתו דאע"ג דרבנן גזרו לאסור קדרה שאינה ב"י להחמיר ולא דליתי לידי קולא. למחשביה דבר שאין ל"מ מחמת גזרה דרבנן וייבטל ברוב. וא"כ תמה על עצמך מאי טעמייהו דהני דס"ל דלא מיקרי דשיל"מ בהכי כמ"ש בבירור. ובודאי שלא נעלם מהם זה.

תשובה נצחת למש"נ מדש"ך

ולע"ד תשובה לדבריו מהך סוגיא ד"פ הזהב. דכיון דגזרו רבנן לחומרא. דלא ליפוק מניה חורבא. אע"ג דאתי לידי קולא. דמיקרי דבר שאל"מ בהכי. ובטיל ברובא. כדאמרינן הכא. במ"ש שאין ש"פ דבטל ברוב. ולא הוי דשיל"מ. אחר גזרה שאין לו פדיון. והיינו טעמא. דהם אמרו והם אמרו. דדשיל"מ מדבריהם הוא. והם הקלו בו במקום שגזרתם עומדת כנגדו. **ואין** להשיב דמ"ש שאין בו ש"פ שאני. שעל כרחו א"א לו להתירו. מחמת גזרה דידהו. משא"כ כאן שהרי יש לו מתירין ויכול להשהותו. ואף גזרת חכמים במקומה עומדת. **דיש** לדחות. מאן לימא לן דבנ"ד ליכא למיחש דליפוק מניה חורבא. דאתי לאשתמושי בה ביומה. **תו** איכא למימר דילמא אי שרית ליה ע"י שהייה אתי לשהויי כלים אסורין לבדן להתירן. ואע"ג דהוי כגזרה לגזרה. הרבה פעמים מצינו דהכל חדא גזרה. וכמו שכתבנו לעיל בסוגיין דהזהב. משא"כ בביטול רוב. לא שייך גזרה. דידוע שהרוב גרם ההיתר. ודוק היטב והיינו נמי טעמיה דרש"ל דאע"ג דאסיק אדעתיה דבעינן בדשיל"מ שיבוא ההיתר מכח זמן. לא הביט אל ההתר הזה. שבא בזמן בודאי. וק"ל.

מ"ש הט"ז בענין זה תמוה מאד

ובדברי הט"ז ראיתי שערורה בענין זה. שכתב וז"ל: ומ"מ נראה שאע"פ שמותר להשתמש בכל הכלים אלו שנתערבו. מ"מ אין להשהותם זמן מרובה אא"כ יכשיר כו'. והאריך לשון בזה. **ואינם** מובנים לי כלל. דמיקל בבני יומן. ומחמיר באינן בני יומן (ואפילו לזמן מרובה) עם שכבר נתבטלו גם ברוב. כלפי לייא. תמה אני אם יצאו דברים הללו מפי הרב ומת"י קולמוסו. אלא מתלמיד טועה. דלא חש לקמחיה. וצ"ע בסנק"ה. אם שתק ומחל לו על זה. **ולענין** דינא. נ"ל להלכה למסקנא. שאין להשהות הכלים לכתחלה. כמש"ל שיש לפקפק בהתר זה הרבה. ופשיטא דאינו בטל ברוב. לעשות

מעשה לבשל בשם התר שלא במינו. בעודם בני יומן. אבל בדיעבד אם עבר ובשל כדאי לסמוך על דעת המקילים. ואם עבר ושיהה אותם. אפילו לא נתערבו אלא חד בחד. נ"ל פשוט דבדיעבד מותר המאכל. גם הכלים הותרו להשתמש בהם. בין במינם בין שלא במינם:

סימן עה

3) **ולשלישית** שנסתפק מכ"ת. אם בכלל דהלכה כסתם משנה. גם מה שנלמד מדיוק במשנה:

תשובה

פלפלא חריפ' בהא דאר"י הלכה כסתם משנה אי איתיה נמי בדאתי מדיוקא ופיר' חדש בגמרא

לפום ריהטא תלמוד ערוך הוא פא"ט (מג"א) דמקשי תלמודא אר"י דגאמר הלכה כזית. והאר"יו הלכה כסתם משנה (פירוש דתנן ברישא א"ט. הכבד שחסרה ולא נשתייר ממנה כלום דוק מנה. הא נשתייר כלום אפילו פחות מכזית) הא קמן בהדיא דחשיב גמרא סתם משנה. אף מאי דלא בפירוש אתמר. אלא מדיוקא אתי. בסתם דיינינן ליה. **איברא** אכתי איכא למידק בה. דמאי קושיא. אטו לא תנן נמי אלו כשרות ומאי אולמה דהך סתמא מהאי. וכ"ש דסתמא דרישא מדיוקא הוא דקאתי ודסיפא אלים טפי דבהדיא קתני ליה. ותו דאיהו לחומרא אי הכי מאי חזית דאזלת בתר רישא לקולא. ולא תקשי לך דר' יוחנן מדידיה אדידיה. ורש"י ותו' נרגשו ג"כ מזה. אבל דבריהם דחוקים ומגומגמים. דהא ודאי מסתברא סתמא דסיפא אלים טובא (ומכ"ת העלים ממני לא הודיע שמץ דבר מהקושיא עצומ' שהוקשה לו דאגתו ישיחנה הלא לאלהים פתרונים) ומ"ש תו' דאלו כשרות חד בבא חשיב ואין סדר. תמוה מאד כלפי לייא עוד קשה לי בשינויא דמסיק גמרא אמוראי נינהו פרש"י לא נהלם לי. מ"ש דאי הוה משכחינן טעמא לא הוה מוקמינן באמוראי. ומשום דליכא לאלומה אצטריך לשנויי דרי"צ לית ליה הך כללא דר' יוחנן: דמלבד מש"ל דאיכא לאלומה. ולא נוקמה באמוראי. קשיא מאי נעביד לאידך אמורא דאית ליה כללא דריו"ח. ומשמע דלרש"י אליביה דההוא אמורא. אה"נ הילכתא כסתמא דרישא (וליתא לדרי"צ) ואמאי אכתי קשה מאי אולמה. ונהי נמי דליכא טעמא אחרינא לאלומה מיהת מחלוקת היא בשל תורה. ומיבעי למיזל לחומרא. דמי גרע מסתם ואח"כ מחלוקת דאין הלכה כסתם (פ' החולץ מב"ב) וכי הא דפסיק ריו"ח התם כר' יוסי. ולא חייש לסתמא דרישא. כדאיתא התם דרמא לך הא לא חש לקמחיה. ואע"ג דכתיבנא בלח"ש רפת"ה. דהיינו משום דהתם רבים פליגי עליה דת"ק. אבל בעלמא היכא דיחיד פליג בסיפא. כיחיד נגד רבים דיינינן ליה עש"ב. דהיינו דווקא ביחיד המפורש במשנה.

הוא דלא חיישינן ליה לדחות מחמתו סתמא דת"ק. אבל סתמא להדי סתמא חזי לן דבתרא עדיף ודאי. דהדר ביה רבי מקמא (ועיין שבועות דד"א בראשו) מכדי האי סתמא כו'. אלא מעיקרא סבר כו' סתמה. והדר סבר כו' וסתמה ומשנה לא זזה מקומה. ומ"ש לשון רש"י וז"ל המשכיל יבין שהאחרונה עיקר שחזר בו מן הראשונה. ועוד להוו נמי שקולים: דיניה כרבים נגד רבים או כיחיד נגד היחיד. והולכין אחר המחמיר בשל תורה. והדרא קושיא לדוכתה. מא"ד לאוקמה דריו"ח באמוראי. תיתי כך"ע. **לכן** נ"ל דה"פ דקושיא ומי אמר רי"ו הכי והארי"ו הלכה כסתם ותנן נמי רישא וא"ט כו'. ודייק הא נשתייר כשרה אע"ג דלא הוי כזית משני צדדין בא עליו כלומר הרי כאן תרי סתמא. וממ"נ איזה סתם חשוב יותר. אי סתמא דרישא. א"כ היכי פסיק הלכה כסתמא דסיפא. אלא ודאי דסיפא עקר. אי משום דמפרש בהדיא. ואי משום דהדר ביה רבי ממאי דסתם ברישא ומשנה לא זזה. כדאמרינן בעלמא. א"כ למאי אצטריך למפסק הלכה. הא ממילא ידעינן דסיפא עקר (וזה הפך ממש ר"י מאורלייאנש בתו') ואהא קמשני תלמודא אמוראי נינהו אליבא דרי"וח. ור"ל פליגי בה אי אמר הלכה כזית. או לא. משום דלא איצטריך דסיפא ודאי הויא סתם משנה. ולענין דינא לא נפקא לן מניה מידי. דכ"ע מודו בהא. אלא דלרי"צ הוא דאצטריך למפסק בה הלכה. דס"ל מאי דשמעינן מדיוקא. כדמפרש דמי. ומחלוקת שקול הוי. זהו הנלע"ד. ומכ"ת את אשר ירצה יבחר לו. דברי יעב"ץ:

סימן עו

עמדין תצ"א לפ"ק.

ס"ת שהיה כתוב בה שם אדנות במקום שם הוי"ה ב"ה.

הורה לקדור שם אדנות שהיה כתוב בס"ת במקום שם הויה שבוש נמצא בתשו' ב"ש

הוריתי לקדור האזכרה ולטלות הנקב במטלית ולכתוב עליו שם הויה. אע"פ שבהגהת ש"ע (ר"ס רע"ה) הביא מתשו' הרא"ש שאין לחתוך השם לעשות נקבים ביריעה. ופירש הש"ך בשם רלב"ח הטעם. משום קדושת השם אסור לקדרו. **אנכי** לא ידעתי מה איסור בקדירה שהיא לצורך תיקון. ואי משום דדמי למחיקה. וראיה שחשבו דבר זה בין החטאים הגדולים של אמון ואחאב. זו אינה ראיה. דהתם לאו משום קדירה בלבד. אלא משום שהיו קודרים האזכרות הקדושות ממקומן וכותבין תחתיהן שם ע"ז (מיהו ודאי הקודרו שלא לצורך. אע"ג דמוחק ממש לא הוי. דמי למוחק וסותר מקום קדושה) אבל לקדור לצורך תיקון. בלי נגיעה באותיות השם. מה לי אם מסלק היריעה כולה וגונזה. או קודר השם לבדו וגונזו. הלא הכל אחד. מאחר שאינו פוגע בו. ואין זה מקומו הראוי. הלא אפילו מחיקה הותרה לצורך תיקון. אדרבה נראה דהכי עדיף. שלא להביא יריעה שלמה

לידי גניזה עם כמה אזכרות שבה. **ועוד** שאין נכון שתהיה כתובה אזכרה זו ביריעה בפסוק שאין מקומה שם. אפילו שגונזה. מ"מ שלא במקומה היא. הא קיי"ל בכתוב על ידות הכלים: יגוד ויגנוז. ואין הכלי כולו טעון גניזה.

ומה שהש"ך רצה להוכיח שכ"ה הפירוש בהרא"ש דמשום קדושת השם נגע בה. דאל"כ אלא משום נקבים מאי איריא אם חותך השם כו'. **הא** לאו מילתא. דבשאר תיבות אינו צריך לבוא לידי חיתוך. דאפשר לגרדם. ואינו עושה נקבים. משא"כ בשם. שמוכרח לעשות נקבים ביריעה. אם לא יסלקנה. זה פשוט. וא"כ י"ל שהשואל והרא"ש ז"ל לד"א נתכוונו. שאין איסור אלא מחמת הנקבים הנשארים. **וצ"ל** דמיירי בשאין לו דבק לטלות. אי נמי אע"ג דתנינן במ"ס דובקין בדבק כו'. בנקב אחד בלבד משא"כ בנקבים רבים דמחזי כמנומר. וההיא דהר"י בן הרא"ש מיירי באזכרה יתרה שקדרוה ונשאר מקומה נקב ומשום חשש פ' קטנה יש כאן וצ"ע בכל זה. וכן הרשב"ץ הורה לקדור כמבואר בב"ה. והרי"ל הורה לקלוף. א"כ מכ"ש שמותר לקדור. ועשי"ע (ח"א סקנ"ב) שהארכתי בענין זה בהוראה אחרת כיוצא בה. וזו ראשונה היא ובאה לידי באחרונה כעת. והנחתיה כשהיתה משנה לא זזה ממקומה

שוב מצאתי ג"כ בתשו' נ"ש (סל"ז) הורה לקדור. והעיד שכן נהגו כל הסופרים. ואע"פ שאותה תשובה צל"ע: דמ"ש שם דבאזכרה יתירה לא קדשה השם. לא מן השם הוא זה. שלא נאמר אלא בנטפל לשם: אבל השם קדוש אפילו היה כתוב על הכלים. ופשיטא דאסור במחיקה ח"ו. יעב"ץ ס"ט:

סימן עז

מי איכא הוראה לאיסורא בגוי בחולב בהמה של ישראל בשבת כמ"ש בתשו' רמ"ע ושגגה היא

כתוב בתשו' מהרמ"ע (סימן קי"ג שאלה רביעית) בהמת ישראל והחלב שלה מחצה לבעליה ומחצה לאריס נכרי. מהו להניח לחלוב בשבת. תשובה החולב מפרק הוא. דהויא מלאכה גמורה בגופה של בהמה. לפיכך אם הפקירה בעליה או התנה עם האריס שיתחייב באחריותה כל שבת ושבת. מותר. ואם לאו. אסור. עכ"ל.

ונפלא ממני מאד פסקו זה. שהוא הפך הפוסקים כולם פה אחד. וכמבואר בש"ע בשני מקומות בה"ל שבת וי"ט. ולא זו בלבד שמותר. אלא עוד גדולה מזו שאפילו הבהמה והחלב של ישראל. מותר לצוות לנכרי לחולבה כאשר נתבאר בדבריהם ז"ל. אלא שיש מחמירין בה לקנות החלב מהגוי. וזה אינו אלא כדי שלא יהא נראה כחולב לצורך ישראל. ולאו היינו טעמיה דמהרמ"ע. דא"כ. אמאי לא אשכח היתר לחולבה אם לא באופן הנ"ל. היה לו לאסור רק החלב בלבד. אבל החליבה אדרבה משמע דשפיר דמי

למעבד לכתחלה ע"י נכרי. ומצוה נמי איכא משום צער ב"ח. אפילו אליבא דהמחמירין בחלבה מטעם הנ"ל. ואע"ג דאמירה לגוי שבות. לית לן בה. משום צב"ח דאורייתא. זהו דעת הפוסקים ז"ל.

וכמדומה שהיה זה כשגגה שיוצא מלפני השליט. מחמת אותה שאמרו בהמצניע (דצה"א) דפשטו לר"ן ב"ג דחולב חייב משום מפרק. וא"כ אף ע"י נכרי נמי אסור מדאורייתא. משום שביתת בהמתו. דקיי"ל דאורייתא. ואיסורי שבת חמירי (אפי' שבותין דילה עיין פ' בתרא דיומא משנה ו') והיינו דדייק בלישניה דהויא מלאכה גמורה בגופה של בהמה. שביאר בזה דעתו ז"ל. שהאיסור הוא משום שעושה מלאכה בגופה של בהמה. ואפשר עוד שהיה סבור ז"ל. דמאן דשרי סבר. שאין זו מלאכה גמורה אלא מפרק כלאחר יד הוי. ובמקום צערא לא גזרו רבנן. ואיהו ז"ל ס"ל דמלאכה גמורה הויא. מדאמרינן חייב משום מפרק. וכן האמת לפי אותה שיטה. וכיון שהיא מלאכה בגופה של בהמה. לא שריא ע"י נכרי. כך נ"ל ברור בכוונת התשובה הנ"ל לדעתי.

והא ודאי דלא דייקא הך שמעתא. אולי איזה תלמיד טועה כתב כן על שמו של הגאון רמ"ע ז"ל. שהרי הטעות נגלה. דמאי איכפת לן אם המלאכה נעשית בגופה של בהמה. כיון שהבהמה אינו עושה שום דבר ולא מסייעת במאומה. רק הגוי לבדו עושה המלאכה. (ואינו אלא מפרק המשא מן הבהמה. למען תנוח בשבת). ולכך סמכו הפוסקים בכללם להתיר הדבר לעולם וכנ"ל. והוא דבר פשוט וברור. ויש הרבה כיוצא בו ואין להאריך.

ותו בר מן כל דין. ההוא דהמצניע אליבא דר"י איתמר. דאית ליה דישה שלא בגידולי קרקע. עיין בתו'. ואנן כר"ש סבירא לן. א"כ קשיא אפילו לשטתיה. והוא דבר תמוה ביותר. שהרי הרמ"ע ז"ל ראה ספר הש"ע. שכבר נתפשט בימיו. ונעלם ממנו מכל וכל. דבר שנאמר בה"ל שבת. ונשנה בה"ל י"ט. דאל"ה. לא הוה משתמיט מלהביאו ולזכרו עכ"פ.

ועוד גדולה מזו שמענו. שאפילו לישראל עצמו הותר לחלוב הבהמה. כדאמרינן חולב אדם עז לקדרה משום דמשקה הבא לאוכל הוא. ואע"ג דבתו' פירשו. דהיינו דווקא בי"ט ולא בשבת. לא ברירא כולי האי. אבל אין לפשוט מכאן. דעל כרחך לפ"ז לא קיימא הך דחולב חייב משום מפרק. דא"ה אכתי לתסר משום מפרק אפי' בחולב לקדרה. דהא תותים וענבים דכוותה נינהו ודוק. יעבץ ס"ט.

עוד בתשו' הנ"ל דבר פלא. שהשיב שאין שני תנאים נזכרים ביחד על שמועה אחת. וזכרתי זה בתשובתי לרמ"ח. עיין שי"ע ססל"ג.

עוד ראיתי בתשו' הגאון הנ"ל (בסי' פ"ד) דבר מתמיה וזר. בענין פריסת שמע ערבית. כמדומה שלא ראה ג"כ מ"ש בש"ע בדבר זה. וגם זה נפלא מאד.

סימן עח

באור לשון ס' חסידים בענין קנה לכתיבת ס"ת

נשאלתי לבאר כוונת בעל ספר החסידים סימן רפ"ג. ובמה נחלק אותו סופר עם חברו. **ואולם** כוונתו מבוארת אלא שבפירוש הנדפס מחדש סביב לס"ח יש שם שיבושים. וטעיות הרבה טעה אותו המפרש. שמ"ש מפני הטומאה שיש בעצם. משא"כ בפשוטי כלי עץ. זה אינו. שהרי כלי עץ וכלי עצם שוין. שפשוטיהן טהורין. ואי מדרבנן. בשניהם מצינו טומאה מדבריהם. **ומש"ע** שבעוף שייך טומאת נבלות. הוא טעות גדול. שאפילו טומאת אוכלין אין בעצם כזה. כל שאינו רך ומוציא דם. ואפילו בבהמה ובעוף. גם בעצם הרך אין בו טומאה. שהרי שנינו בחמישי אין בו טומאה חוץ מכנף העוז. וטומאת נבלות פשיטא דלא שייכא בעצמות העוף. **אבל** טעמו של החסיד הסופר שכתב המזוזה בקנה. לא משום הטומאה. אלא דהוי ס"ל שאין כשר לס"ת ומזוזה אלא קנה. כדאמרינן במס' תענית. מה טעם זכה קנה לכתוב בו ס"ת. וכדאיתא בי"ד לקצת פוסקים דס"ל הכי. ועיין באה"ע בהלכות גיטין. ולזה השיבו חברו תשובה נצחת. דע"כ קנה אינו מעכב במלאכת שמים כמזוזה וס"ת. מן הכתוב דאיוב. ולא הוזכר אלא לומר שהוכשר. נ"ל יעב"ץ ס"ט.

סימן עט

תיוהא במ"ש אמ"ה בספרו סמ"בוענין לאו הניתק דחמץ

בספרו של אמ"ה (סמ"ב עמ"ש בשי"ע ח"א סט"ז) וא"כ א"א כלל לחייבו משום שאינו יכול לשרוף בשבת שהרי יכול הוא לפרר ולזרות לרוח או להטיל לים עכ"ד. **במ"כ** דמר אבא. אגב ריהטיה כתב כך. ודינקותיה היא. לענ"ד אזיל בתר אפכא. בהא דפשיטא ליה בפירור וזורה לרוח שרי אפילו בשבת. ולדידי אברא מפשט פשיטא לי. דהא ודאי איסור גמור הוא. אפילו בי"ט (אדרבה שרפה קילא לדידי. כמ"ש במו"ק בס"ד) והא דפסק הר"מ או פוררו וזורה. אוקימנא לה בלח"ש בשעת הביעור דווקא. אב"א כחכמים. ואת"ל כר"י נמי. ובשעת איסורו משבע ואילך נמי. דמודה בה ר"י דאז מצות השבתתו בכל דבר. ומ"מ אף אפרו וגחלתו אסורין. כמ"ש שם בס"ד דבר הגון מאד. מיהת בין הכי ובין הכי. אפילו בי"ט. בודאי לא אפשר לקיים בו בעור חמץ בשום אופן. לא מבעיא בשאר בעור כדינו. דלא אפשר כלל כדאמרן. וחוששני מאיסורא דאורייתא. אלא אפילו בשרפה ליכא לקיומיה בי"ט. משום איסורא דרבנן דרביע עליה מיהא לכ"ע. ודוק (עשי"ע ח"א סקע"ב) ובחבורי מו"ק הארכתי להשיג על האחרונים. במה שכתבו לבערו בי"ט. יע"ש.

אצ"ל בשבת דליכא לאשכוחי לגמרי. ובס' דבר שמואל טרח בכדי. דנסיב שבת. דאפילו בי"ט גרידא נמי מתוקמא. זה מצאתי כתוב אצלי מימים קדמונים. שוב נזכרתי שכבר נגעתי בזה בספר מו"ק (סתמ"ו. דמה"א בסופו) ושם רציתי להתנצל בעדו ז"ל במ"ש יכול לפרר ולזרות לרוח. ולא עלתה בידי. וצ"ע (בספר שי"ע ח"א סי' הנ"ל בפיסקא המתחלת איברא ש"ג. אלא בבטל. הוא ט"ס. וצ"ל אלא בקיים). יעב"ץ.

סימן פ

פלפלא אריכא דמעלי לכולא גופא דשמעתא רפא"נ בלאו הניתק דגזל ועושק

הואיל ואתא לידן ענינא דלאו הניתק: אציגה הנה מ"ש בחי"ג רפא"נ (דסא"א) תו' ד"ה לעבור עליו בשני לאוין. וא"ת ולוקמה בגזל גופיה בשני לאוין. וי"ל דלא לקי אלאו דגזל דנתק לעשה. אבל כי מוקמינן בכובש ש"ש באם אינו ענין. לקי שפיר. כתב מהרש"א ז"ל הא דקאמר בגמרא ולוקמה ברבית ואונאה כו'. אע"ג דאין לוקין עליהן. אין כאן קשיא לדת"ו כו'. דאין זה מקרי לאו הנתק לעשה כו'. אלא גזל. דמצינו בכמה דוכתי דקרי ליה ניתק. לפי משמעות הכתוב והשיב את הגזלה. ולגופיה אצטריך לגזל גופיה שיהא נתק לעשה. ולא קאי אלאו דלא תגזול. דמוקמינן ליה לכובש ש"ש באם אינו ענין עכ"ל. **רצה** לומר. קרא דוהשיב קאי אגזל גופיה דאתי מבינייא. לנתקו לעשה. ונ"ל דוחק עצום.

אמנם לי נראה דלק"מ. דרבית ואונאה לא מיקרי ניתק לעשה. דהא אפילו ברבית קצוצה פליגי בה אם ניתק להשבון ואונאה. אי בבציר משתות. מחילה היא. וביתר משתות נמי איכא פלוגתא. משו"ה לא פסיקא מילתא (אבל והשיב דגזלה. ודאי מקרי ניתק. דקאי אלא תגזול) וכובש ש"ש אין הכי נמי דמקרי ניתק. **והשתא** ניחא כוונת תו'. מעקרא הקשו לוקי לא תגזול לגופיה דגזל לעבור עליו בשני לאוין. אע"ג דאתי מביניא. ומשנו שפיר. דמאי מהני לגזל. אי איכא נמי לאו דלא תגזול. הא ודאי קאי עליה והשיב הגזלה. שהוא ענין לו. ואכתי ניתק הוא. ולא לקי עליה. והיכא דאיכא לאוקמי למלקות. לא מוקמינן בלאווי יתירי. משא"כ בלא תעשוק ש"ש דאינו ענין לו. אתי שפיר לעבור עליו בשני לאוין. דמהני ליה למלקות. דאלאו דידיה לא לקי. דניתק הוא ודאי. אלא מיהא אלאו דלא תגזול אינו ענין לו. ולא אינתיק: לקי שפיר. זה ברור ודוק.

מהרש"א אשתמיטיה תלמוד ערוך ועפ"ו נתיישבו דתו' היטב

עוד כתב מהרש"א. ז"ל ומיהו מה שהקשינו דהא לאו דלא תעשוק ניתק לעשה כמו לאו דלא תגזול. דכתיב את העושק כו'. **נ"ל** ליישב קושיתו. ולע"ד אשתמיטיתיה הא דאר"ח בהזהב (דמח"א) דמוקי הך קרא דעושק בשבועה. במייחד לו כלי. והתם הוא דאהדריה קרא. ונתקו לעשה. דבעמוד והשב קאי. אבל בקרא דלא תעשוק. שהוא אזהרה למעכב

ש"ש. לא אשכחן דנתקו. וא"כ. אע"ג דמדינא מ"מ חייב לתת לו שכרו. אין זה ניתק לעשה. לכן צדקו דברי תו'. דכיון דאוקמינן ללאו דלא תגזול בכובש ש"ש. לקי שפיר. כיון דאתי באם אינו ענין. כוונתם בזה. כמש"ל דאע"ג דבלא"ה לא הוה לקי. מאחר שעכ"פ מחויב לשלם. ולא בטל העשה. ותו דהוי לאו שאין בו מעשה. מ"מ כיון דלא מצינן לאוקמיה אלא בכוב"ש שכיר. באם אינו ענין. להכי אהני ליה לאו יתירא למלקי. משא"כ בגזל ליכא לאוקמיה ולמלקי עליה בלאו יתירא. כיון דאתי מבינייא. דכה"ג לא חשיב לאו למלקות. שאין עונשין מן הדין. ותו דמ"מ ענין הוא לו. וניתק הוי כמש"ל. הילכך אפילו מוקמת לא תגזול אגופיה. לא לקי. דבמילתיה קאי. ודוק. **ומה** שתרץ הרב רש"א ז"ל. כיון דהעשה בלשון עושק והלאו בלשון גזל. לא מקרי לאו הנתק. לכאורה אין לו הבנה. והוא ז"ל עצמו הרגיש בדחקו. דמאי אכפת לן בלאו דלא תגזול. הא כתיב ביה נמי בגופיה לשון עושק. ולא תעשוק רעך להיכן אזיל.

ויש להליץ בעדו ולומר שכך כוונתו. דמאחר שיש כאן שני לאוין והעשה על כרחין לא קאי אלא אחדא. דהיינו ההוא דמשתעי בלשון עושק. משא"כ לאו דלא תגזול. לא ניתק בכך.

והיינו נמי דאמרינן התם בריש תמורה. כיון דאית ביה תרי לאוי. לא אתי חד עשה ומנתק להו. דהיינו טעמא. משום דהעשה לא נאמר אלא בלשון תמורה. לא בלשון חילוף. כך נ"ל ליישב דברי הרב ז"ל. ובאמת נאה הוא כמין חומר. ואין בו דוחק כלל. אע"פ שמסופקני אם נתכוין רש"א לכך. **ולדידי** פשיטא דאתי שפיר. דלא מוקי לא תגזול לגופיה וכדלעיל וק"ל.

וישוב הגון לשני סוגיות הנראות כסותרות זא"ז

ומאי דכתיבנא דאשתמיטתיה למהרש"א גמרא דהזהב. דהכרח יש לחלק בין המקראות. דההוא דסוף סדר ויקרא בפרשת קרבן אשם גזלות. קרא דוהשיב שפיר מקרי מנתק לעשה לאו דלא תגזול דעליה קאי ודאי. משא"כ והשיב את העושק. לא קאי אלא תעשוק כנז"ל. זה מוכרח עוד מצד אחר. שאי אפשר שלא לומר כך. דהא בהמקבל אמרינן. איזהו גזל ואיזהו עושק. אר"ח כו'. והשתא תקשי ר"ח מדידיה אדידיה. דהא בהזהב איהו דמוקי ליה בייחד לו כלי. ותו מדרבא. דאמר התם זהו גזל זהו עושק. ולמה חלקן הכתוב. לעבור עליו בשני לאוין. ואילו בהזהב רבא גופיה מייתי סייעתא לדר"ל מהאי דר"ח. דמיירי ביחד לו כלי. **אלא** האמת כמו שפירשתי ובארתי היטב בס"ד. דהך קרא דעושק גבי קרבן שבועה. לא קאי אלאו דלא תעשוק. דלא מקרי לאו הנתק. ומשו"ה אמר רבא התם נמי כמו בשמעתין. לעבור עליו בשני לאוין. דלקי שפיר כי הכא. **ומה** שהקשו

שם בתו' תימה כו'. אבל באשם גזלות למה נכתב או בגזל או עושק. כוונו לכך. דבשלמא גבי אזהרת לאו אתי שפיר לטפויי ליה לאו. למלקי עליה כדאמרן. דאזדו לטעמייהו. דכי מוקמינן באם אינו ענין לקי שפיר. אבל באשם גזלות דליכא למלקי עליה דלא כתיב ביה לאו דאע"ג דעושק אתי מגזל לא מקרי לאו למלקות כדפרישית. ומשום העשה לא אצטריך לאהדוריה. כיון דלדידיה אתי מגזל. ואע"ג דמתוקם ביחד לו כלי לעשקו. מגזל שמעינן ליה. כדפרשינן התם בהזהב. דמיירי שנתנו לו וחזר ונטלו הימנו. א"כ היינו גזל. ותרתי גזל למה לי. לכתוב בחד דמייתי קרבן. וליתי אידך ממילא. בשלמא לר"ח לא קשיא דאליביה חלקן הכתוב משום דתרתי מילי נינהו. וקסבר דלא יליף חד מחבריה. להכי אף בקרבן הוצרך הכתוב לחלקן. דוק היטב כי נכון הוא. כל זה כתבתי לפני שנים קדמוניות.

סימן פא

ועתה מקרוב (שנת תקטז"ל) שאלני חתני ה"ה ר"מ יצ"ו. על מ"ש תו' חולין (דפע"א) על הר"ש וורדון. דקסבר בחד עשה דלא מנתק תרי לאוי. אע"ג דלא סמיכי. ולתו' כיון דלא סמיכי. לא אמרינן הכי. ודייקי מלאו דגזלה. דמקרי נתק לעשה. אע"ג דהוו תרי לאוי. לאו דלא תגזול ודלא תעשוק. הקשה חתני. הא נמי סמיכי נינהו.

ע"פ הנ"ל מיושב ג"כ דתו' חטור בחולין

והשבתי עם שהאמת הוא. דתיבת רעך הפסיקן. והוו להו כדלא סמיכי. מ"מ שנינא תו שינויא רויחא טפי. עמוק וישר הוא.

וזהו תו' דתולין דייקי. דלא אמרינן זהו עושק זהו גזל בכוב"ש שכיר גרידא. דהא איכא למידק איך אפשר לומר כן. הא אמרינן בהמקבל (קי"א ב') גזל דאתי לידיה. עושק דלא אתי לידיה. ותו קשיא דא"ה. רמי דר"ח אדר"ח. ורבא אדרבא. דהזהב. ע"ק מדהכא דפא"נ. דמסקינן גזל לא צריך קרא. אלא לכוב"ש שכיר אתי. ומקשי תלמודא בהדיא כתיב ביה. לת"ע שכיר. ומשני נמי לעבור בשני לאוין. ואיכא נמי למידק בה טובא. דהא לא דמי שכר שכיר. דלא אתי לידיה. לגזל דאתי לידיה ותו מאי מקשי מקרא דלא תעשוק שכיר. תקשי בלא"ה נמי. מדכתיבן בהדי הדדי. ותו מאי שני לאוין דקאמר תלמודא. שלשה לאוין הו"ל למימר. אלא האמת יורה דרכו. דלא אמרינן לעבור בשני לאוין אלא. בכוב"ש שכיר דיחד לו כלי וחזר והפקידו אצלו. דהוי ממש דומיא דגזל. ועדיף משום דטרח ביה הא הוא דמוקמינן בשני לאוין. ולא סמיכי נינהו. בזה צדקו דברי תו' דחולין בלי שום דוחק.

איברא תו' דפא"נ לא משמע להו הכי. ויש לקיים תרוצו של הר"ש ורדו"ן: ע"פ מה שהקשו כאן ולוקי בגזל גופיה כו'. ותרצו משום דהו"ל לאו הניתק לעשה כו'. ודברי תו' הללו לכאורה קשים מאד. חדא. מה טעם בזה. כיון דאתי באם אינו ענין לקי שפיר. כלפי לייא. אפכא מסתברא. תו קשיא קושית מהרש"א. עושק נמי ניתק כו'. אבל באמת רש"א לא העמיק בזה. ואשתמיטתיה גמרא דהזהב כדלעיל. דודאי מיירי קרא דלא תעשוק בגזל מעליא. וטפי מגזל גרידא כנז"ל. וזהו מ"ש ר"ש וורדון. אע"פ שנתק לא מקרי נתק. דלא אתי חד עשה כו'. ולעולם אפילו אינן סמוכין לקי. והבינהו כי טוב וישר הוא. הנלע"ד כתבתי. יעב"ץ.

סימן פב

בדין הנוצר ע"י ס' יצירה

בהא דמספקא ליה למר אבא בספרו (סימן צ"ג) בנוצר ע"י ספר יצירה אם מצטרף לעשרה. **קשיא** לי מאי קמבעיא ליה. אטו מי עדיף מחרש שוטה וקטן. דאינן מצטרפין. אע"ג דמבני ישראל הן ודאי. וחשובין כשאר אדם מישראל לכל דבר. חוץ מן המצות. וההורגן חייב. ואית להו דעתא קלישתא מיהא. וכ"ש הקטן דאתי לכלל דעת. ואפ"ה לא מצטרף. האי גברא דלאו בר דעה הוא כלל. צריכא למימר. מיהת בכלל חרש הוא. דהא אשתעי רבי זירא בהדיא. ולא אהדר ליה. הא ודאי גרע מניה. **אלא** שיש לדקדק. לכאורה נראה שהיה שומע דהא שדריה לקמיה דר"ז. אי הכי הוי ליה חרש השומע ואינו מדבר. שדינו כפקח לכל דבר. אבל אין זה נראה אמת. כי אם הי' בו כח השמיעה. היה ראוי גם לכח הדבור בודאי. ולא היה מהנמנע אצלו. אלא מבין ברמיזות וקריצות היה. כמו שמלמדים את הכלב לילך בשליחות. להוליך ולהביא מאומה מאדם אחר. כן שלחו לזה והלך. **וכתוב** בספר חס"ל שאין חיותו אלא כחיות הבהמה. ולכן אין בהריגתו שום עברה. א"כ פשיטא דאינו אלא כבהמה בצורת אדם. וכעיגלא תילתא דמיברי להו לר"ח ולר"א.

אגב אזכיר כאן מה ששמעתי מפה קדוש אמ"ה ז"ל. מה שקרה באותו שנוצר ע"י זקנו הגראב"ש ז"ל. כי אחר שראהו הולך וגדל מאד. נתיירא שלא יחריב העולם. על כן לקח ונתק ממנו השם שהיה דבוק עדיין במצחו. וע"י זה נתבטל ושב לעפרו. אבל הזיקו ועשה בו שריטה בפניו. בעוד שנתעסק בנתיקת השם ממנו בחזקה.

סימן פג

זה אשר השבתי לתלמידי אשר הודיעני מאחד המתחסדים שמצא השמטה בספרי העיר האלהית.

על ענין רע שפרשו הקרוים עתה מקרוב מקובלים לאלה קראתי חובלים כרמנו סמדר להעלות עליו קוץ ודרדר

אודות אשר תמה עלי אדם כשר הולך לתומו. שלא זכרתי מהנהגת ספירת עומר בליל שני דפסח אחר קריאת הגדת. **כלך** מדרך זו. חלילה אל יהא חלקך עם הסומכים ע"ד קבלה מחודשת משובשת. שהיא רשת. לצודד נפש יקרה ח"ו. אל ירד בני עמהם ועם שונים אל תתערב. ודאי אם היה דבר שראוי לחוש לו. הייתי מזכירו. אף אם שגיאות והשמטות מי יבין. אבל זאת וכיוצא בה. אסור להעלות על הדעת וכבר מפורש גם בסדר תפלה שלי באר היטב. שסופרין בכניסת הלילה כמ"ש בטור סי' תפ"ט ובש"ע. והטעם מוכרח דבעינן תמימות ומסתייה דבדיעבד מונין כל הלילה. בתחלה. מי זה אמר ויהי. ומלבד טעם אחר לכל המצות. ומצוה הבאה לידך את"ח. וחביבא מצוה בשעתה. לכן השמר והזהר אל תפן אל און. לנטות כמלא נימא מדרך פוסקי הלכות. לעשות ככל יורוך. והממרה על דבריהם חייב מיתה. וזכור מ"ש לר"ט על שהחמיר להטות בק"ש דערב כדב"ש. וא"ל כדי היית כו'. אבל מה ענין ס' מירם ח"ה. לדברי חכמי המשנה קדושי עליון אבות העולם אך דבר זה יצא מפי איש הרוח העזתי המזוהם ומטונף בצוא"ה רותחת. על האשפה ההיא בנה כעש טירות כזב של ספרו מקור משחת. לא מהם ולא מהמהם ולא בהם נחת. ה' ישמור רגלי חסידיו מלכד בפחת. והיה מקום אתי להאריך בזה. אלא שאין פנאי. וכבר הארכתי מענין זה בסמו"ק על מקומו של דין ס"ע (סתפ"ט) רק ליתר שאת אני מראה לך מקום בספר שי"ע (סמ"ז) שם תמצא די באר דת ההנהגה בדינין עם דברי בעלי קבלה. ואפי' אי אמרה בס"ה או בכאר"י. לא ציתנא לזוז זיז כל שהוא מדרך רז"ל בעלי התלמוד. שמהם קבלנו התורה. הי"ת יזכנו לקיימה ולשמרה להגדילה ולהאדירה. כחפץ הטרוד יעב"ץ ס"ט בנחץ מופלג.

ולפי שקצר תלמידי בתחלה. מענין השואל אשר העיר אותו לשאול את פי. מדוע עזבתי להזכיר מנהג הנ"ל עם ס"ע בספר בית תפלתי. מאחר שנתפשט בין הרוצים להיות נקראים חסידים. ונחשבים למקובלים בעיני ההמון הפתאים. בכן כתבתי לו גם על אודותיו של השואל וחקרתי אחריו פן הוא מכת הצבועים המצוים בזמננו. מוכשלים בהם קציני המדינה הזאת לא לחנם.

וזה אשר השיבני תלמידי הותיק. יום ג' ח"י אייר תקכד"ל. הנובר

שלמא יסגא לחדא לה"ה אהו' אדמ"ו ומחו' הרב המאור הגדול מעוז ומגדול הגאון החסיד המפורסם נ"י ע"פ פ"ה כבוד מהור"ר יעקב נר"ו יאיר.

שני כתבים מיו"ד הנ"ל ועם ה"א קבלתי החבורים ומסרתים לבעליהם. ולא היה לי פנאי עד היום. ולזאת הסבה איחרתי עד הנה מלהשיב לכבודו כי רב הוא. וגם אדמ"ו הה"ג נר"ו יסלח לדבר זה. כי רשות אחרים עלי. והטרדות כבודות עלי עד למאד יום ביומו. ובמה שקצרתי במקום שהיה לי להאריך. הן הנה המונעות אותי להרחיב הדבור לפרקים. והענין הוא כך האיש ההוא ששאל לפי תומו. שאלתיו מאיזה ספר בא לו הדבר. והגיד לי בספר משנת חסידים כו'. והנה האיש הוא תם וישר ומכיר בכבוד אדמ"ו הה"ג נר"ו כו'. וסיפר לי שאדמ"ו הה"ג נר"ו חלק לו כבוד ונתן לו במתנה ס' ס"ע וחיבור התפלה בהיותו אתו במחיצתו. וחלילה להרהר אחריו שהוא מכת הצבועים וק"ו מהעדה הרעה ימ"ש. אך צדיק וישר ונוהג בפרישות ועוסק בתור' ימים ולילות כפי השגתו. וירא להגיד לי שראה כן בספר חמדת הימים. אף כי איננו אתו. כי הוא יודע באותו ספר שהוא אחד מספרי הפוקרים ימ"ש. ויתענג על שלום ורב טוב כ"ע נפש אהובו תלמידו הנכנע הק' יעקב הכהן.

סימן פד

שאלת לפרש לך לשון מד"ר בראשית. עה"פ ויהי מקץ ימים וגו'. ר"א ור"י רא"א בתשרי נברא העולם כו'. עשה הבל קיים מן החג עד החנוכה. ריי"א בניסן נברא העולם כו'. עשה הבל קיים מן הפסח ועד העצרת כו'. הכל מודים שלא עשה הבל בעולם יותר מחמשים יום עכ"ה. **והוא** פלא. שהרי מן החג ועד חנוכה. יש הרבה יותר מחמשים יום. וכ"ש לפי מ"ש רז"ל בפאד"מ שקין והבל נולדו בו ביום שנברא אדם. וכ"ה הוא שם במד"ר לעיל מניה. וידוע שאה"ר נוצר ביום הששי לבריאת עולם. א"ה אף לדר"י האומר בניסן נברא העולם. יש יותר הרבה מחמשים יום עד העצרת. אצ"ל לדר"מ דבתשרי נברא. שנוסף עליהם עוד הרבה יותר מאד. וב"ס מ"כ לא חלי ולא מרגיש (ושמעתי שיפ"ת משבש הגרסא. אבל לא ראיתי יפ"ת ולא ידעתיו).

תשובה

בפירושי למד"ר ישבתיו יפה. בלי שום תיקון הגהה. וכתבתי שיש לכוין החשבון עם אותה שאמרו חז"ל. כל שלא שהה שלשים יום באדם. הרי הוא נפל. לפ"ז אני אומר שלשים משנולד. לא חשבינן ליה. כל עוד שאינו בחזקת בן קיימא. א"כ צא וחשוב תשרי וחשון שלמים. הרי ששים יום. וכ"ה של כסליו. שנאמר עכ"פ מקצת עד בכלל. והיה המעשה ביום ראשון של חנוכה. ומקצת היום ככולו. עלו בידך פ"ה יום. צא מהם חמשה שלא היה הבל בעולם. שהרי בר"ה נברא עולם. וביום הששי נולדו קין והבל. ותלתין דלא קחשיב כדאמרן. נשארו להבל חמשים יום בדיוק. ואף את"ל שהיה חשון חסר. אינו מן

התימה אי לא דק ביום אחד. ונקיט מספר שלם ולא אמר שלא עשה פחות מחמשים. אלא שלא עשה יותר. וזה דבר רגיל בדרז"ל. **וגם** לדברי האומרים בכ"ה באלול נברא העולם. אין בכך כלום. אם אולי יחסרון החמשים חמשה. כל שלא יפקד מספר עשרה מסכום החשבון. ובמ"א כתבתי שפשט הגמרא פ"ג דר"ה סותר למ"ש אותם מפרשים עכ"פ מדרשנו הלז כתלמודא דידן ס"ל. ואיך שיהא פירושנו בו נכון ישר וקיים. דוק בלשונו שלא תפס לשון המורגל ולא אמר שלא חי יותר. אלא לא עשה קיים. וזה מבואר.

סימן פה

עוד בקשתני אם נמצא אתי באור מיושב למאמר זר ומר. במ"ר קהלת עה"פ הבל הבלים. שהוא נראה נלעג לשון אין בינה. ומ"כ הודה ולא בוש לומר ששאל פי סו"ס ואין מגיד. והוסיף לו מכאוב הגהות משונות:

תשובה

באור ישר במאמר נלעג לשון אין בינ' במ"ר דקהלת

גם בזו אעתיק לך מ"ש בשכבר בפירושי להרבות. וזל"ה הבל הבלים תני החזיק עשיר בדבר טוב תחלתו רעב הוא לו. המתיישן בו עשאו למרמס. גם עני גם דל (גובה) חלקו גם עניו גובה ממנו חלקו שמעיז בו עשיר. לזה תאוה ולזה תאוה. שניהם שוים לעבר. הבל הבל עכ"ה. הצגתיו לפניך מתוקן ומיושר בהגהה לקלה כמות שהיא מוכרחת. בלי הגהה דחוקה שאין בה נחת. ועפ"ז כמו נגיד אקרבנו. **והיא** דרך העשיר בתחלתו (כלומר זה שנולד רש. ואח"כ התעשר) להיות דואג על עשירותו שיתמיד. על כן אז בראשונה מחזיק בדבר טוב. לחמול על העניים והאביונים לפרנסם ולכלכלם. ולמלוח הממון שנתן לו ה' (במדת טובו וחסד חנם) בצדקה. למען יתקיים בידו עשרו ויחיל טובו. לכן בהתחלת עשירותו רעב הוא לדבר ה' לרדוף צדקה וחסד. ולהאכיל רעבים כי יזכור הימים שעברו אשר היה גם הוא רעב ללחם. אבל אחר שמתיישן בעושר וכבוד. וכבר הורגל בו זמן רב. שוב אינו חושש שיעזבנו. וסבור מעתה הוא קנין עולם. ובטוח שישאר אצלו ויתקיים בידו. לכן אינו חושש עוד על עשית הטוב שהחזיק בו. אבל עושהו מרמס. ומבזה המעשה הטוב. כדבר שהולך לאבוד כענין שאמרו בב"ר פס"ד עה"פ ויהי כי ארכו לו שם הימים שאריכות ימים מבטלת גם דברים קשים. כך באורך ימי הטובה על העשיר העני בדעת. יצא מלבו המצב שהיה בו מתחלה. אבל העשיר בדעת וצדיק יתן ולא יחשוך. ולא זו בלבד. אלא גם על עני אף כי דל הוא (ההפרש שבין עני ודל. העני. מלשון עניו הוא. נכנס נגש והוא נענה. ודל במדרגה יתרה של עניות. עד כי חולה הוא מחמת עניו. כמו מדוע אתה ככה דל בן המלך. דלות ורעות תואר)

לא די שאינו עושה עמו עוד בטובה. אלא שגובה חלקו ממנו במשא מלך שרים. כמו שעושין אלו העשירים התקיפים. המתהללים בעשרם יעיזו בהוותם. לאכול שאר העם לגזול עורם ולפצוח עצמותם. שישאו אתם במשא בשוה. תחת אשר הם מחויבים לתת לעני די מחסורו וזה הרע נמשך מהעשירות בסופו (אחר שהיה לטוב בתחלתו) כי על ידי העושר מתגברים על הדל חסר הכח. מתוך שחסר היכולת. זש"ה אל תגזל דל כי דל הוא. מה טעם בזה. אלא כן פירושו לא תחשבו להתגבר עלי הדל לגזלו. מחמת כי דל הוא ואין לו עוזרים. (כמו העשיר חברך. שאינך יכול לו. כי אוהבי עשיר רבים. ויעזרוהו) כי ה' יריב ריבו גואלו חזק. ואמר עוד לא זו בלבד. מהדל גובה. כי לפעמים הוא דל גאה ואין הדעת סובלתו. לפיכך יש לו להעשיר כלומר התנצלות. על שאינו מרחם עליו. אבל גם על העניו הנכנע יצא דבר העשיר איש זרוע. וגובה ממנו חלקו בעול. עד שמעיז פניו בו בחוצפא גדולה. ואינו פונה להכנעתו ולתחנוניו. הכל אינו מועיל לנצח את העשיר המיושן. לרכך לבבו לחוס על עני ואביון. לכן זה מתאוה למשול. וזה מתאוה גם הוא שיבוא העת שיהפך מצב שניהם. מי שהוא עשיר היום מחר יעני. ומי שהוא עני היום מחר עשיר. גלגל הוא שחוזר בעולם. עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'. שכבר היו שניהם שוים לשעבר. לכן הכל מחשבות אדם הבל המה.

סימן פו

וששאלת לבאר לך כוונת הרוקח בהקדמת ספרו (דא"כ) וז"ל ותן שכר למרוצת רגליך יו"ד כ"ף למ"ד: המדה הזאת תמיד בלבבך.

תשובה

באור לשון בהקדמת רוקח

נ"ל שרוצה לתת טעם ופנים לסמיכות שלש אותיות הללו **י. כ. ל.** גם מדוע הכ"ף כפולה ועשה סמך וזכר לדבר במילוי היו"ד שעולה ב"פ עשרה במספר. והוא **כ**. ולכן הכ"ף כפולה. כי פעם אחת נרמזה באות יו"ד. להורות על הכפופה. ועוד פעם בפני עצמו. לרמוז על פשוטה. ובזה יש רמז לשתי כפות הרגלים. לומר לך שתשקיף על מרוצת רגליך. שתהא לטוב. ותקבל שכר. לא כאותם שנאמר בהם כי רגליהם לרע ירוצו. רצים לבאר שחת. ודבר זה צריך למוד גדול. לסור מדרך רע ולבחור בטוב. לפיכך נמשכה למ"ד אל הכ"ף הכפולה. להיות לבו תמיד על המדה הזאת. לשום עיניו על דרכיו. ולשום אורחותיו.

סימן פז

בקשתני עוד. אם יש אתי ישוב מתקבל לדברי תו' שלהי תענית (דף דט"א) ד"ה דכתיב כו': כי בדבור זה אשתוללו כל אבירי לב. שאלתי לחכמים ואין מגיד לי. ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם.

תשובה יש ויש לאלוה מילין. מיושבים היטב בלי תת מקום ללין. ואיני צריך רק להעתיק לך מ"ש שם בחי"ג בס"ד עם הגהה קלה כמות שהיא מתוקנת בגמרא שלי (התקון המוכרח אבליע בתוך הלשון) ואתחיל מפרש"י שם. שגם הוא צווח לפרשו. **ז"ל** שם ד"ה והנהו י' היו כו'. **לא** אותן עשרה ימים דאייר קאמר. אלא דרך קצרה נקיט. וקחשיב יו"ד ימים מכלל שלשה שהיו מתחילין מעשרים באייר. ומשבעה ימים דהסגר. שהיו בסוף סיון. הרי כאן עשרה. ושדי בינייהו ך"ט יום דאכילת בשר. שהתחילו ך"ב אייר. אחר שנסעו שלשה ימים. נמצאו ל"ח יום בכללן. שכלו בך"ט בסיון.

באור דתו' חמור שלהי תענית

בתו' ד"ה דכתיב כו'. פירוש חשוב מעשרים של ר"ח (ר"ל חודש) אייר. עד סופו תמצא תשעה ימים כו'. לפ"ז תמצא מעשרים ושנים לחודש השני. דזה אייר (כצ"ל) חודש שלם עד ך"ב דסיון ושלשה ימים שנסעו מהר ה'. הרי ל"ג. דלמנייהו שני ימים (כצ"ל) דבעשרים נעלה הענן. ואייתר להו שני ימים (צריך לנכותם מן הל"ג. ונשארו ך"ג לסיון) פשו ך"ג דל יומא כו'. היה בכלל החודש (צ"ל) שאייר חסר כו'. ע"פ מה שתקנתי והגהתי לשון בתו'. הנה הוא מבואר היטב. ודבריהם מובנים בלי שום גמגום. והאמת עד לעצמו שזה דבר ברור. וכוונת התו' רצויה. והבן מדוע נטו מפירש"י במקצת. ודעת לנבון נקל. **ואגב** אציג לפניך מש"ע שם בתו'.

ד"ה אמר אביי כו'. ואחד דסיון ך"ט דסיון כו'. לא קחשיב. לפי שאין לילה עמו. **וצ"ל** הא דקאמר תלמודא בסמוך ואותו יום עט"ב היה. לא דק אלא ערב עשירי. ועל כרחך לומר כן. דאל"ה קשיא דרי"ו אדרי"ו. היכי קאמר אלמלא הייתי באותו דור קבעתיו בעשירי. אטו מי קבעי למעקר מאי דקבע קב"ה. כדקאמר איהו גופי הכא. אלא ודאי לא דק. דלפום קושטא דמלתא בתשיעי שבו ובעשירי בכו. ולכן ראו לקבעו יום בכיה לדורות. ודקאמר ר"י הכא. אותו היום עט"ב היה. לשטת החכמים שבאותו דור. וקבעו ט"ב ליום בכיה. אליבא דידהו קאמר. וליה לא ס"ל. עמ"ש שם בחי"ג עוד באותה סוגיא. אך יספיק זה למבוקשך.

סימן פח

כוונת לשון שם במ"ש משנכנס אדר

שאלת עוד מה הזקיק רש"י שם בגמ' משנכנס אדר. לפרש ימי נסים היו פורים ופסח. **פשוט** שהוצרך לכך. משום דאי משום פורים גרידא. א"כ לימא נמי ניסן וכסלו. אלא ע"כ משום שהתחילו ימי נסים רצופים ותכופים זה לזה. **וי"ל** עוד שרצה לרמז ג"כ. שבשנה מעוברת אין שמחה נוהגת אלא באדר שני. וה"ט. משום דימי נסים סמוכים הם. וכדאמרינן (פ"ק דמגילה ו"ב) אליבא דרשב"ג דאדר שני עיקר לענין קריאת מגלה. משום דמסמך גאולה לגאולה עדיף. זהו הנלע"ד בשאלותיך יעב"ץ:

סימן פט

אמרת עם הספר שמעתי אמריו כי נעמו ופירושיו מתוקים לחכי. והואיל ואתי ענינא דפסחא לידן. וזכיתי על ידי אמ"ו בכמה דברים עמוקים בה"ל הפסח ובסוגיא דשמעתא בחבוריו הקדושים העצומים לח"ש ומו"ק. במופי אתחנן לו לזכות אותי גם באיזה דברים קלים. באורים נאותים קרובים לפשט. במסכת פסחים. שיהיו שגורים בפי ושמורים בלבבי. לאמרם משמו להזכירו לטוב. כי על י"ט באנו. **לא** אמנע מחפץ לבך להציג איזה דברים פשוטים שנים שלשה גרגרים מן הבא בידי במסכת זו.

ישוב הגון לדקדוק מוכרח בגמ' ריש פסחים

דג"א ראב"י אמר שש עשרה שנאמר כי אמר מקרה הוא בלתי טהור כי לא טהור. פירוש שהיה יכול לומר מקרה טמא. והיה מרויח לקצר שש עשרה אותיות. **יש** לתמוה הא ע"כ הכא נמי לא עקם אלא שמונה אותיות. שהרי אפילו הוא אומר בלשון נקי. לא היה צריך להאריך בלשון כי לא טהור. דאייתר ליה בלא"ה לכאורה. והוא כפל ענין במעט שינוי. ובודאי הוצרך לרמוז וללמוד בו איזה דבר א"כ שמא אפילו שהיה מדבר בלשון מגונה. צריך היה הדבר לאמרו.

ונראה ליישב על פי מה שנראה מפירש"י בפסוק זה ב"ס שמואל. שלפי ששאול אוכל חוליו בטהרה הי:ה אמר שמא ראה דוד קרי היום. ולא טבל לקריו. ולכן לא בא אל שלחן המלך שאילו טבל. לא היה צריך הערב שמש לחולין. לפיכך כפל דבריו. אחר שדבר בלשון נקי. ואמר תחלה בלתי טהור. שעדיין היה במשמע. אע"י שהיה טבול יום. שגם ט"י בלתי טהור הוא ואסור בתרומה. ולא היה בזה די באר התנצלות מדוע לא בא בן ישי אל הלחם דחולין. על כן היה צריך לבאר עוד כוונתו. באמור כי לא טהור. כלומר לא טהור כלל שלא טבל עדיין. ולא הוכשר אפילו לחולין. ומיתורא דקרא שמעינן לה. דמשו"ה כפל מאמרו בקצת שינוי. כאשר יאות ללשון צח. וזהי כוונת רש"י שם זה לשונו

בכתוב כי לא טהור. נתינת טעם למה לא בא. לפי שבמה שאמר בלתי טהור. עדיין לא נתיישב יפה טעמו של דבר. רק ממה שהאריך בלשונו. אתה שומע וכדפרישית. והשתא שפיר קאמר ראב"י. דעקם שש עשרה אותיות. שכיון שאמר בלשון נקי. הוצרך לעקם ולכפול. כדי שתובן כוונתו היטב עד שהותירו שש עשרה אותיות. משא"כ אלמלא היה אומר מקרה טמא הוא. לא היה צריך לפרש יותר. ולא היה מקום לטעות בטבול יום. שהרי שנינו ספ"ג דמסכת ט"י. אין טבול יום טמא. ודוק שהוא נכון מאד.

סימן צ

שם דו"ב. ממאי דבריש ירחא קאי. דילמא בארבעא או בחמשא בירחא. הכל תמהים בזה מאי איריא דנקט ד' או ה' ולא קודם. או מאוחר יותר.

עוד באורים נכונים בגמ' ס"ל דו"ב

ונ"ל ליישב בטוב טעם בשני דרכים. הפן האחד עם מה שיל"ד עוד. היכי ס"ד דלאו בריש ירחא קאי הא כתיב החודש הזה וגו'. ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש. א"כ מהי תיתי לפרושי מאי דלא סליק אדעתא לגמרי. גם התו' הקשו. מהא דילפינן מהחודש הזה. כזה ראה וקדש. ש"מ ודאי בר"ח קאי. ותירץ ר"ת. אע"ג דקב"ה א"ל למשה בריש ירחא דילמא משה ל"א לישראל אלא בד' או בה' כו'. **גם** בזו תמיהא רבתא. היכי ס"ד שיחמיץ משה המצוה החביבה בשעתה. ואם היה רצונו של הקב"ה לאחר האמירה לישראל. לא היה מקדים לאמרה למשה כמה ימים קודם. ולא מצינו כזאת בשום מקום הא עכ"פ טעמא בעי. שישנה משה מדתו בפעם הזאת. ובאיזה סברא קמיפלגי המקשן עם סתמא דתלמודא. **לכן** אני אומר. שבעל הקושיא בא בכח סברא טובה ובהא קמיפלגי. דאיתא בפר"א והובא בפיוט דפרשת החודש. זמן מולדתו חל להקצות ברביעי בחצות כו'. ופירשתי שם דה"ט שנתקשה משה בראיית הלבנה. משום דקודם שש. אין כח בעין לראותו כמ"ש שם. והיינו דאמרינן בפ"ק דר"ה שית שעי מכסי סיהרא וחשב משה למנות החודש מעת המולד. וא"ל הקבה" מערב עד ערב ספור אחד. ועל זה בנה המקשן יסוד קושיתו. מאחר דלפי האמת אין החודש מתחיל אלא בלילה (גם אין מונין שעות לחדשים) א"כ מסתבר סמוך ללילה הראהו עם חשכה (וכן איתא נמי במדרש) וכל הדברות לא היו אלא ביום. כדאיתא פר"ע. א"כ בר"ח א"ל קב"ה למשה. והוא לא יוכל לומר לישראל החודש הזה אלא בלילה בעת שנראית הלבנה. להראות להם כזה. לפ"ז ביומא קמא ליכא למימר. ובשני נמי לא אמר משום דע"ש הוה. כי ר"ח בחמישי היה. ובע"ש אין שעת הכושר לבשר הגאולה. כדאמרינן מובטח להן לישראל שאין אליהו בא בע"ש. ובשבת פשיטא לא. בשגם שאין המצוה לבו ביום א"כ לא בציר

מארבעה על כרחך. ואת"ל שנתעכב עוד יום. לכן תהא אמירתו לישראל בחמישי בו לכל המאוחר. ויותר מזה אין סברא כלל. **אמנם** בעל הסוגיא פשיט ליה מג"ש. דבר"ח היתה אמירתו. והיינו משום דס"ל כפר"א שהראהו הקב"ה למשה בשביעי בחצות. נמצא שהיתה אמירתו לישראל ביום שלאחריו בר"ח דווקא בזמנה

לישנא אחרינא איישב הנ"ל בדרך נכון מאד בס"ד. ותחלה אוסיף לדקדק. מה שתמוה עוד בעיני יותר מזה. כי איך למד רשב"ג שתי שבתות. ממה שמשה עומד בר"ח ומזהיר על הפסח. דכתיב החודש הזה וגו'. דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשור לחודש וגו'. ותמה על עצמך. אפילו אמרה בר"ח. הרי אין כאן אלא עשרה ימים קודם עשיית המצוה. ובע"כ היה צריך לומר להם מצוה זו קודם בעשור. ואין ללמוד אלא מימים שקדמו לו. א"כ איך מוכיח מזה ב' שבתות. אע"פ שאמר להם גם שאר דיני פסח עצמו באגב. ואי איתא הוי ליה לאקדומי ב' שבתות ללקיחה. גם התו' הקשו בכאן דבגמרא דשבת ומנחות מוכח בהדיא דבר"ח הוה וכנ"ל ולכן נדחק בו ר"ת מאד. גם תרוצו של ר"י נראה דוחק לפום ריהטא. דמהיכא תיתי יחמיץ מרע"ה המצוה. ולא יאמרנה לישראל אלא אחר כמה ימים שכבר שמעה מפי הקב"ה. כדעת ר"ת. או איך יעלה על הדעת לחלק הצווי. כדעת ר"י. איזה רמז יש לזה: גם צריך להבין מ"ט נייד תלמודא מהא. דבקושטא ר"ח הוה. אבל נ"ל הכל מתיישב בדרך ישר. ותרוצם של ר"ת ור"י שניהם כאחד טובים. ולכאורה מוכרח בפסוק. רק צריך לתת תבלין ומלח בדבר. כי בודאי לא איחר מרע"ה מלומר המצוה של לקיחת הפסח. הא לא ס"ד כלל. אבל מפני שנכללו באותה פרשה של צווי הקב"ה למשה. שלשה ענינים. ר"ל מצות לקיחת הפסח ועשיתו בכלל. גם מצות אכילת מצות. ואיסור חמץ כל שבעה. ודברים הנוהגים כל ימי פסח.

והנה אנו רואים בפרשה שניה כשאמר לישראל מה שנצטוה בפרשה הקודמת. לא זכר דבר המצות כלל. לא הזהיר כי אם על ק"פ בלבד. משו"ה ודאי הוה סא"ד. אע"ג דבודאי אמר להם בו ביום מצות לקיחת ק"פ ועשייתו. אבל עם שאר מצות די"ט זה. המתין עד ארבעה או חמשה. וזה מחמת הכרח קושיתנו כי במצות התחלת הכנת ק"פ. לא קדמה האמירה אלא עשרה ימים. א"כ דון מנה. שאין צורך להקדים יותר (ודילמא מגרע גרע לאקדומי טפי. דילמא אתו למפשע משום דשכיחא שכחה) כי על כן עזב משה הזכרת מצות די"ט בפרשה הסמוכה. ולא הזהיר בר"ח רק על לקיחת שה הפסח ומעשהו באיידי. ושמא חזר והזהיר על ההקרבה. עם שמירת י"ט. בימים הסמוכים לי"ט יותר. ואם הקדים להזהיר עליהם. מסתמא לא הרחיק ההזכרה מן הי"ט יותר מעשרה או תעשה ימים היינו דפריך תלמודא. ודילמא בארבעא או בחמשא הוה קאי. כלומר אע"פ

שבודאי בר"ח היתה האמירה גם לישראל. אך רק בדבר לקיחת הפסח והשייך אליו בלבד. וזה היה בעשרה או תשעה ימים לפני יום המעשה כאמור. מ"מ חזר והזהיר על עשית הפסח והקרבתו בארבעה או בחמשה. נמצא שהקדים האזהרה וסמכה למעשה בעשרה או תשעה ימים לפניו. אם נלמוד מספר ימי הקדימה מלפני הלקיחה בדיוק. והא חזינן דשבקיה מ"ר לי"ט. ולא כייל ליה בהדדי. ש"מ הכי עדיף. מיהת לאקדומי טפי מתשעה מנלן דנילף מצווי דלקיחה להכי הדר ביה תלמודא. דודאי מהכא ליכא למשמע: למילי די"ט גופיה דמרחקי טובא. ואצטריך לילפותא אחריתא:

סימן צא

באור מוכרח בפסחים דלע"א

בגמרא דפסחים **דלע"א** כי הוו נפקי שבעה יומי דפסחא כו'. **אע"ג** דר"ן בבבל היה דנהוג י"ט שני ש"ג. וכל מה שאסור בראשון. אסור גם בשני חוץ כו'. והאיכא תרי איסורי. חדא. שהיית חמץ ברשותו בשמיני ספק שביעי. דמשקנהו הרי הוא שלו ועוד. איסור קנין בי"ט של דבריהם. **ולא** מסתבר למימר דאשגרת לישן הוא. כיון דמן התורה אינו אסור אלא שבעה. לא דק. **דהא** הוה מצי למנקט לשון קצר. כי הוו נפקי יומי דפסחא. הא ודאי דייק בלישניה. **ונ"ל** ה"פ. כי הוו נפקי ד"י דפסחא א"ל פוקי וזבונו כו'. כלומר. אז הודיע להם ההיתר של חמץ דגוי שעבר עליו הפסח. לא שיקנוהו היום. אלא לומר שמעתה הותר לכם לקנותו בלילה במי"ט וליומא אוחרא. אבל מקמי יומא בתראה לא גלה להם קולא זו. שמא יזלזלו בו ויקנוהו במועד. שאז נעשה החמץ שלהם. אפילו יניחוהו ברשותו של גוי עד שיצא הפסח. נמצאו נכשלים באיסור דאורייתא. משא"כ אחר שיצא י"ט של תורה. וגם היום בודאי לא יקנוהו בלא"ה. משום דיום טוב הוא. הכל יודעים שאין קונים בו אף דברים המותרים. תו לא חש לה למילתא. אע"ג דאכתי איכא למימר ניחוש דילמא מייתי ליה גוי דורון של חמץ בו ביום ודוק והוצרך להודיע כדי שתהא פת מצויה להם לערב. ולא יצטרכו להמתין עד שיעשו עיסה ויאפו לחם אחר שחשכה. **ואי** קשיא. לתסר משום פת של גוים. הא אוקי לה הרב"י (בי"ד סקי"ב) בשאור של גוים. ועם שחמירא בלשון תרגום הוא שאור אבל אינו מוכרח מחמת מ"ש הוא ז"ל שם. ומפירש"י נראה שהוא לחם אפוי. אלא אפילו א"ת שהיה נוהג בו איסור בפת ש"ג כל השנה. שעת הדחק (כי השתא. דליכא חמץ בב"י) שאני. ושמא פת פלטר היה:

סימן צב

הוקשה לי במ"ש הרא"ש פ"ק דפסחים (דקכד"א) בהא דלא קיי"ל כר"ש אלא בלאחר זמנו. ובלפני זמנו קיי"ל כר"י כו'. אבל בההיא דדריש לא יאכל כריה"ג. לא קיי"ל כוותיה

דלא אשכחן קרא דלא לכתוב אלא לסמוכי. ן דהך קרא דמייתר מוקמי ליה לפני זמנו עכ"ד. **ולא** נתחוורו לי. דהא ודאי לגופיה אצטריך (אליבא דריה"ג ור"ש) לפסח מצרים שחמוצו אינו נוהג אלא יום אחד. ומדסמיך ליה לא יאכל. להיום אתם יוצאים שמעי ליה. דאל"ה מנא ידעינן דין חמץ בפסח מצרים. א"ה. לא מייתר קרא. ולחד לישנא בגמרא ר"י נמי מיבעי ליה להכי. ולאידך לישנא ר"י לא דריש סמוכין אלא במש"ת. הא בהדיא אשכחן אפילו לר"י דכתיב קרא לסמוכין. מיהו מאן דדריש הכא סמוכין. דבר הלמד מענינו הוי. דבפסח מצרים ביה משתעי קרא. ולא דמי למאן דדריש סמוכין בעלמא. שבא לדון שכבר חדש מכח הסמיכות. וק"ל.

משו"ה קמהדר תלמודא מעקרא לאוקמה נמי אליבא דר"י (אע"ג דבעלמא לא דריש סמוכין בתורה) ולא היה צריך הרא"ש לחדש סברא מדעתו. דלא שייכא הכא.

איברא אפ"ה אתי שפיר. דחמץ מש"ש ולמעלה אליבא דכ"ע אסור מן התורה דנפקא לן מתשביתו כמ"ש תו'. ואף לר"ש דאמר אינו עובר עליו בלא כלום. היינו בלא תעשה הוא דלא קעבר. ולאפוקי מדר"י. מיהת מודה דקאי עליה בעשה ול"צ לדחוקי כלל. (ולא תקשין לך נמי הא דרבא. דקאי ליה בשטת ר"ש. דדריש קרא בערב תאכלו מצות. לקבוע חובה בזה"ז (כדאיתא שלהי מכלתין) ודלא כר"י דיליף חובה בהא. משבעת ימים תאכל מצות. לא תידוק מניה דס"ל כר"ש. דמבעי ליה למילף מניה משעה שישנו בקום אכול מצוה כו'. דלעולם ס"ל לרבא לפני זמנו נמי אסור. אב"א אף בל"ת. דלא יאכל חמץ כדמשמע לרא"ש. ולא מוקי שבעת ימים תאכל מצות. למשעה שישנו כו'. אדרבה עליו על עשיית הפסח משמע. משעת שחיטתו אסרה תורה אכילת חמץ. ולאפושי ליה לאוי קאתי. אי אפילו ללפני זמנו. למיקם עליה בתרי לאוי. ושבעת ימים תאכל מצות. למיקם נמי בעשה. לאו מכלל עשה עשה. מ"מ לפני זמנו לרבא אסור אי מלא יאכל חמץ. ואי מתשביתו נפקא. ואיסורא דאורייתא הוא עכ"פ. אע"ג דלא לקי עליה. עיין סייג לתורה). ומסייעא נמי למ"ש בקונדרס סייג לתורה שם הרביתי אותותי שיש מניעות רבות בתורה דאתו מכלל עשה הצגתי לפניך מן הבא בידי יעב"ץ.

סימן צד

ישוב הגון למ"ש הדריש' בדין בטול תערובת צמר ופשתן ותשו' למ"ש הט"ז

בי"ד סימן רצ"ט הביא בט"ז מהדרישה. שהקשה על מ"ש הרמב"ם ז"ל. במי שנתערב לו צמר ופשתן שמביא צמר גמלים ומרבה על מין אחד ומבטלו ברוב והוא מהירו'. והקיי"ל אין מבטלין איסור לכתחלה. ובט"ז כתב עליו דלק"מ. דלא אמרו אין מבטלין אלא כשהאיסור אסור מצד עצמו ונתערב עכ"ל. **הנה** בתחלת ההשקפה כך עלה בדעתי.

אבל באמת אחר העיון אין הדברים נראין כלל. דודאי תקשי מבשר בחלב. דהאי לחודיה והאי לחודיה נמי שרי. ואפ"ה לא בטלי אחר שכבר נעשה מהם אסור. וכדאקשי איהו ז"ל לנפשיה. ופירוקא לא חזינא. **דמ"ש** מהיתר שנ"ט באיסור. תירוצו זה אינו בנ"ט. **שאם** ר"ל משום שבנ"ט א"א להפריד התערובת זה מזה. לכן אסור להוסיף ולבטל. משא"כ כאן בכלאים שאפשר להפרידן בלי ביטול דהוספה. **אין** זה כלום. חדא דמאן לימא לן דאפשר להפריד תערובת כלאים שע"י עירוב וטריפה. אדרבה מסתברא ודאי דלא אפשר ואפילו היה כן. מאן פליג ליה בהכי. מאי איכפת לן. הא כל זמן שלא נפרדו. נעשו עצם אחד של איסור ואסור לבטלו. מה לי נ"ט או לא. וזה ברור. **ומתני'** נמי קשיתיה. דהתנן התם בפ"ב דכלאים. כל סאה שיש בו רובע ממין אחר ימעט. ועלה אמרינן בהדיא בירו'. אם לזרע. אפילו חטה אחת אוסרת. הרי בהדיא. דאע"ג דכל חד לחודיה שרי. ואין נאסרין אלא ע"י תערובת. אפ"ה לית ליה ביטול. אפילו במידי דליתיה בנ"ט כי התם. ולאו ק"ו הוא. דהתם קיל טפי. דמתבטל המין אחר אפי' ניכר. ודוק (עלח"ש רפ"ב דכלאים וריש שקלים ובמשנה לחם רפ"ב דכלאים) כ"ש הכא.

עוד עלה על דעתי לחלק. דלא אמרינן אין מבטלין איסור. אלא דווקא היכא דלא אהנו מעשיו כ"א לבטל איסורו של המתבטל. דלא חזי למידי אחרינא. כגון דבר איסור של מאכל ומשקה. דלמידי אחרינא לא קאי. אבל הכא באיסור דכלאים דלאו מאיסורי הנאה הוא. אע"ג דאסור לישראל בלבישה. הרי יכול הוא למכרו לגוים. ואפילו לישראל מיחזא חזי למיזגא עליה. ולעשות ממנו כרים וכסתות שאין בהם משום כלאים. דכיון דלא אהנו מעשו בודאי בביטולו. דבלא"ה נמי חזי למידי אחרינא. לא חשיב כמבטל איסור. דעקרו משום קנס (אף למ"ד שהוא מן התורה. וק"ל).

אבל באמת לק"מ. דהא דשרי הכא. משום דמיירי בצמר גרידא שלא נטוה עדיין. ואינו אסור מן התורה. ואפילו מדרבנן לא מיתסר. דאינו לא שוע ולא טוה ולא נוז. וכי קמערב. בהיתירא קמערב. דאכתי לא איתסר כלל. וזה פשוט וברור. **ועוד** אפילו לכשתמצי לומר דמ"מ אסור מדרבנן הא קיי"ל בדרבנן מבטלין איסור שנפל לתוך היתר. שאין בו כדי לבטלו. כמו בעצים שנשרו בי"ט מן הדקל לתוך התנור. שמרבה עליהם עצים מוכנים. ואפילו למ"ד התם דווקא משום דקלי איסורא. היינו בדבר שיל"מ. והכא דבר שאל"מ הוא. וגם זה נכון וברור. **ועל** תירוצי הראשון יש לדקדק קצת. דמאי איריא נתערב צמר בפשתן דיעבד. אפילו לכתחלה משרי שרי. כיון דבהתירא הוא. ולתירוצי השני אתי שפיר. דגם במידי דאסיר מדרבנן. לא שרי לבטולי לכתחלה. אם לא נתערב כלל. מ"מ אין

ספק שתירוץ הראשון אמיתי בדעת הרמב"ם ז"ל. ואף דקדוק זה הקל הנ"ז. יש ליישבו דמ"מ לא שרי. דילמא משתלי ולא מבטל ליה. דכוותיה אשכחן טובא. ודוק. יעב"ץ:

סימן צה

שאלת נכרי הבא להתגייר. וכן תינוק שחלה והבריא. אם מלין אותם בתוך שלשה ימים לשבת.

דין מילת גר ותינוק שחלה והבריא תוך ג"י לשבת

תשובה הרב בש"ך בי"ד סרס"ו (סקי"ח) הביא מ"ש בד"ה בשם הרשב"ץ אהא דתניא אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים. קודם שבת. שפירש הרז"ה דטעמא שהוא דבר שא"א שלא יבוא לידי חילול שבת. ונראה כמתנה לחלל שבת. דג' ימים קודם שבת מיקרי שבת. דמכאן יש ללמוד דאסור למול הגר ביום ה'. כדי שלא יבוא שלישי למילתו ביום שבת ויצטרך לחלל השבת עליו וכן תינוק שחלה וכו'. ובש"ך כתב עליו ואין דבריו נראין. ע"ש שהאריך לסתור פסק זה מהלכה.

ואם אמנם לע"ד אין הכרח כל כך בדבריו כדי לדחותו. דמ"ש. לדעת הרשב"ץ. נצטרך לומר דמילה שלא בזמנה שחל ב"ה בשבת נדחה עד לאחר השבת. וזה א"א. דא"כ הא דתנן קטן נימול לי"ב נולד ב"ה די"ט של ר"ה. הא משכחת לה אפילו י"ד (כצ"ל בש"ך. וטעות הדפוס יש שם) היכא דחלו ב' ימים טובים של ר"ה בגו"ד. דהוי ליה י"א בה' ואסור למולו בה' וכו'. ונדחה עד יום א'. אלא ודאי דאפילו שלא בזמנה שרי ביום ה'. זוהי הראיה החזקה שסמך עליה לדחות דברי הרשב"ץ הנ"ל. **ובקל** יש לדחותה. שאין מזה הוכחה. דבהא לא קמיירי. ומתני' דלא פחות ולא יותר. אנדחה מפני הספק של בה"ש בלבד קאי. דבי"ט ושבת סמוכין לא משכחת טפי. אבל בחל י"ט באמצע שבוע. איפשר שנדחה עוד יותר. ואין זה מחמת הספק. שדבר אחר גרם לו. **תדע** וכי אין לנו אלא זו בלבד. והלא תמצא מילה שלא בזמנה טובא. בחולה דממתינן לו עד שיבריא ומונין לו שבעה. וכן יש הרבה שנימולין לאחד. וכל זה אינו בכלל דלא פחות ולא יותר שבמשנתינו. דבהכי לא קמיירי. אלא בפחות ויתר שמחמת הספק. וכדפרישנא ולית בה ספקא. ואית לן טובא דכוותה.

לכאורה אני מוצא סעד גדול. לדברי הרשב"ץ ז"ל. מהא דאיתא בנדה (דל"ח) חסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהן אלא ברביעי. וטעמא דידהו שלא יתחלל שבת ע"י שתדלנה נשותיהן בשבת. והרי יש ללמוד מהן ק"ו עצום. שאם שם מפני ספק רחוק. נמנעו ממצות פ"ו. שהיא ג"כ מצוה גדולה. ואשכחן ליהושע דנענש על שביטל פ"ו לילה אחד. כ"ש בנ"ד דכנראה איכא ודאי חילול שבת. ומאי דמייתי בש"כ מהפלגת ספינה

גופה. דשרינן לדבר מצוה. **איפשר** לומר התם ה"ט משום שאינו ברור כל כך. שיבוא לידי חילול. ודוק. לאפוקי הכא. דהחילול ברור. יש לאסור לגרום לכתחלה. ואף דלא קיי"ל כהנהו חסידי. היינו משום דחששא רחוקה היא. וק"ל. אבל בודאי כה"ג חיישינן. **מ"מ** נ"ל פשר דבר. דבגר ודאי חיישינן לה. דאכתי לאו בר חיובא הוא. וסמך לדבר ג"כ מאותה ששנינו ספ"ט דפסחים. בגר שנתגייר ע"פ. בה"א הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר. שדחוהו מעשה דכרת מחמת גזרה. ולא חשו כי דחינן ליה מפסחא. דילמא קהדר ביה ולא מיגייר. אלא ודאי בגר לית לן בה לשהוויי למצוה דגירות. דלא מיחייב ביה. וכי נמי בעי למהדר ביה ליהדר. משא"כ בקטן. דכי משהינן ליה קאי ליה כל יומא בעשה שיש בו כרת. ואאבוהי או אב"ד וכל ישראל רמי חיובא השתא. חביבה מצוה בשעתה. ק"ו מאיברים ופדרים שדוחין את השבת. ואין ממתינין להם עד הערב. אע"ג דלית בהו אלא עשה גרידא. עאכ"ו במצוה דכרת. וחילול השבת עדיין ספק הוא אם יצטרך לכך. ונראה פשוט דמלין אותו בכל יום שיארע. ואין חוששין לדברי רשב"ץ. הנ"ל יעב"ץ.

סימן צו

שאלת מה זה שכתב במג"א (סימן תקס"ב בס"א) אבל קטנים לא מהני. ומה ראה על ככה. שהוא מתנגד למ"ש בגמרא.

בדין בה"ש אימת הוי לילה ודאי ותלתא סבי קפחינהו טעותא בהך מילתא

תשובה אף זו מן ההשמטות שעזבתי בסמו"ק בסבת נחיצת המלאכה. ונשארו בו עוללות כתובים בגליון ספרי. גם זו אחת מהנה. ז"ל שם בב"י. מספקא לא נפיק עד צאת שלשה כוכבים. **והיינו** בינונים. כדאיתא וכ"כ בהגה דש"ע. וכתב במ"א אבל קטנים לא מהני. **וטעות** הוא בידו. שקלטו מבש"ך בי"ד סרס"ב (סק"ט) שכתב שם כך על מ"ש בש"ע ס"ה נולד כשהיו נראים ברקיע כוכבים קטנים מאד. יש לסמוך עליהם לספק כו'. ז"ל ש"ך. דוקא משום שהם קטנים מאד. אין לסמוך עליהם למול בשבת. אבל בבינונים בסעיף שאח"ז י"ל עליהם למול אפי' בשבת עכ"ל. **ואשתביש** דאיברא אפכא הוא ודאי. כדגרסינן בפב"מ (לה"ב) כוכב אחד יום. שנים בה"ש. שלשה לילה. אר"י לא כוכבים גדולים הנראים ביום. ולא קטנים שאינם נראים אלא בלילה. אלא בינונים. **אמנם** הש"ע נתן לו לש"ך מקום לטעות. לפי שראה (בס"ה) שחושב כוכבים קטנים לספק לילה. ובסעיף ו' שאחריו מיד חושב לשני כוכבים בינונים ודאי לילה. על כן חשב דקטנים גריעי מבינונים. וכמו שנראה מדעת הש"ע בודאי. ובמ"כ אגב שטפיה אתיא ליה להרב ב"י. ולבש"ך שסמך עליו. מבלי שיהרהר אחריו ויחקור אחר המקור בגמרא. **וז"ל** במו"ק סימן הנ"ל. עמ"ש הב"י שם בשם המרדכי. על הנולד סמוך לחשכה. והיה נראה יום. אך

היו נראים ברקיע כוכבים קטנים מאד. והורה ר"י לסמוך על הכוכבים לספק כו' (מכאן יצא לו לבש"ע הדין הראשון). **לשון** זה תמוה בעיני. כי מה ענין ספק בכאן. דהא אפילו בשלשה בינונים הוי לילה ודאי אף לשבת. כ"ש לקטנים שאין נראים אלא בלילה. **ועוד** תמה על עצמך. שהרי בסמוך הביא גם מ"ש סמ"ג בשם ר"י שהשיב אם לאלתר כו'. נראו ג' כוכבים בינונים. י"ל עליהם שהוא לילה כו' (ועפ"ז קבע בש"ע מ"ש בס"ו) והיאך נתקיימו שני הדברים בידינו. שנראים כסותרים זא"ז. ושניהם בשם ר"י נאמרו (וקסתרן נמי דברי ר"י גופיה אהדדי) ואם באנו לדחוק ליישב באופן זה. דהמרדכי מיירי בדלא נראו אלא שני כוכבים קטנים (דסתם כוכבים נקט. מיעוט כוכבים שנים) וס"ל כה"ג אכתי ספק הוי. משא"כ בינונים. דודאי לילה הוי. **אף** היא לא תקום. דהא מילתא פסיקא קאמר ר' יוסי. דקטנים אינם נראים אלא בלילה. ומשמע בהדיא דאפילו בחד סגי. מיהו בתרי קטנים. פשיטא לית דין ולית דיין דהוי ודאי לילה. ואי אפשר לומר דבעינן שלשה קטנים דווקא. דאי הכי מאי איכא בין קטנים לבינונים. זה פשוט. וכבוד הני תרי גברי רברבי במקומו מונח. דלא חשו לקמחייהו בהך מילתא. דנקטי תרתי. וחדא מנייהו משבשתא היא בודאי. ברם סמי קמייתא. מקמי בתרייתא. דא תהא למיקם ותו לא מידי. יעב"ץ.

סימן צז

תלת בעי

1) **מי** שהוליד ממזר. קיים פ"ו או לא. 2) **ואם** הממזר חייב בפ"ו. 3) **והבא** על אשה כמתעסק בלי כוונה כגון בשינה. או שהביאתו אשה עליה בשינה. כענין בלוט. מהו לענין קיום מצות פ"ו.

תשובה שלשה שאל ועל ארבעה אשיבנו 1) לראשונה **תדע** כי בא"ע (ס"א) נפסק שקיים פו"ר בממזר. והוא מתשו' הריטב"א ע"פ המשנה דמי שיש לו בן מ"מ בנו לכל דבר כו'. **אמנם** בסה"ח (סת"ק) כתוב בפשיטות שלא קיים פ"ו. אלא שמחמת הטעם שנתן שם. לפי שממזר אינו חי. משמע דהיינו דווקא ממזר דלא ידיע. אבל דידיע הא אמרינן דחי. וא"כ אף הוא מודה שיצא בו י"ח פ"ו. **וצ"ע** בהא דס"ל לר' יוחנן (וקיי"ל כוותיה) בהיו לו בנים ומתו. לא קיים פ"ו אם אפילו מתו אחריו. אמרינן נמי הכי. נ"מ לשכר מצוה דעוה"ב. ומסתברא דלא אמרו אלא בדאכתי אפשר ליה לקיומי פ"ו. הוא דלא נפיק בהכי. מיהו היכא דאניס בתר הכי. מ"מ שכר מצוה בידו. **ולפ"ז** אם חי הממזר אחר מות אביו (דפשיטא אף שאמרו ממזר דלא ידיע לא חיי. אין המכוון רק לומר שלא יחיה ויראה זרע. שלא ירבה פסולין בישראל. וגם על זה קשה מכמה הלכות שנאמרו בדין ממזרים

ומסקנא דמשפחה שנטמעה נטמעה. וכמה מעשים בפרק עשרה יוחסין דוק ודאי קשיין) וכה"ג הא קחיי ואי הכי לדס"ח נמי כה"ג יעלה לו לקיום מצות פ"ו.

דין ממזר בפ"ו וארבעה חילוקי דינים במצות פ"ו

אמנם כל זה איננו שוה לי. וכתבתי במו"ק. דתליא בפלוגתא אם מצות צריכות כוונה. ולדעת רוב הפוסקים הלכה כמ"ד צריכות כוונה. והא מיהת ליכא כוונה. **אלא** שעדיין יש מקום לומר דבכוונת בעילה סגי. לאפוקי מתעסק. 2) רצוני לומר דנ"מ. אם נתעברה' ממנו אשה באמבטי. שקבלה ברחמה זרע והולידה (כענין בן סירא) שלא קיים פ"ו בכך. אע"פ שבא על ידו בן קיימא לעולם מאחר שלא עסק אפילו בבעילה. אבל מתעסק בבעילה שלא בכוונה כלל. כגון בשינה או שתקעוהו על האשה בכפיה ועיברה ממנו. לא מצית לאשכוחי. כיון דאין קישוי אלא לדעת. מתעסק בבעילה ליכא וה"נ קיי"ל המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה. **מיהו** בכוונת בעילה כל דהיא. נראה דסגי ויצא י"ח המצוה. דלא בעינן כוונה לצאת. כשטת רוב הפוסקים בדין כל המצות המעשיות. כמ"ש אצלי באורך בעזה"י (עלח"ש רפ"ב דברכות ובמ"א) **אלא** שעדיין צל"ע. משום דהמצוה הבאה בעברה אין יוצאין בה. כדס"ל לגמרא דידן. ובירו' אף היא במחלוקת שנויה דאיכא מ"ד אין מצוה עברה. עמו"ק א"ח (סי' קצ"ו בהרחבה). **ואפשר** לומר דגם לענין מצוה הבאה בעברה אף למי שסובר שאינה חשובה מצוה כלל. דילמא לענין קיום פ"ו חשוב מצוה. דהא מצינו בכיוצא בזה. גדולה עברה לשמה. כמצוה שלא לשמה. וצ"ע. 3) **אבל** הבא על אשה בשינה וילדה ממנו. נראה דלא קיים המצוה. דישן לאו בר דעת הוא לגמרי. לא למצוה ולא לעברה. לא נשכר ולא נענש. וכן מצינו בלוט שלא ידע בשכבה ובקומה: כיוצא בה אמרו אין אונס בעריות אלא בישן (ע"ל ס"נ) **לפ**"ז יכולני לומר בלוט. שאע"פ שבבכירה לא יצא י"ח מצות פ"ו. בצעירה מיהא יצא. אע"ג דחשבינן ליה ופושעים יכשלו בם א"כ מקצת דעת הוי ליה בצעירה. וחשיבא כוונה. ולפום מאי דאמרו גדולה עברה לשמה (אף שהוא לא נתכוין למצוה. תיתי כמ"ד מצות א"צ כוונה לצאת) נמצא בעמון קיים מצות פ"ו. **ודילמא** ה"ט דאקדים קרא עמון למואב בכל מקום. ובאם לבינה כתבתי שני דרכים אחרים ישרים בטעם הכתוב לא יבוא עמוני בעז"ה. יע"ש. 4) **והממזר** פשוט בעיני שחייב בפ"ו. גם ראיה לדבר מתלמוד ערוך בסוטה (דכ"ו) אשת ממזר לממזר שותה. פשיטא מ"ד אפושי פסולין לא ליפוש. וק"ל. הנלע"ד. יעב"ץ.

סימן צח

עיון עצום בגמ' דנדרים בענין שאלה להקדש

בנדרים (דעח"א) יש שאלה להקדש ופירש רא"ש כל הקדוש במוצא שפתיו. וכ"ה

בפיר"ש ביש נוחלין (דק"ך) **ותמיה** לי טובא. א"כ היכי משכחינן כרת ולאו בפיגול נותר וטמא ושאר לאוין שבקדשים ואכילתן. הא אין חייבין ואין לוקין על התראת ספק. וכל הני היכי מתרינן בהו. דהא מידי ספקא לא נפקי. דילמא מיתשיל עלייהו. והוו להו חולין.

ולפירוש הר"א ממיץ שהביא הרא"ש פ' הנודר (דנ"ט) דתרומה ביד כהן לא מצי לאתשולי עלה הכהן אבל המפריש מצי לאתשולי. ש"מ דאפילו מטא ליד כהן מצי לאתשולי. קשיא טפי.

דלהר"ן התם איכא לשנויי. דבקרבנות מכיון דאתו ליד כהן. תו ליתינהו בשאלה. **ולא** תקשי אדהר"ן. משחוטי חוץ דאיתנהו בשאלה. דאיכא למימר בדשחטינהו בעלים דוקא. הוא דאיתנהו בשאלה. **ולהרא"ם** בלא"ה א"ש שחוטי חוץ. אפילו תימא דמכי שחיט כמאן דאתו לידי כהן דמו. אפ"ה איתנהו בשאלה. **ואולי** י"ל דלא שייך למימר דאתי לשיולי עליה אלא בשחוטי חוץ דווקא דמזדקיק ליה חכם. להוציאו מידי איסור כרת. אבל קדשים בפנים לא מזדקיק ליה. **אלא** שאיני יודע טעם בזה. דהכא נמי אמאי לא ליזדקיק ליה. להוציאו מידי איסור כרת שבהן. מאחר שאינן ראוין. **על** כן נ"ל יותר. דאפילו הרא"ם מודה בקדשים שהוקרבו בפנים. שנעשה בהם מעשה גדול שקלטן המזבח לענין איסורין הנ"ל. ותו לא פקעי בשאלה. אע"ג דתרומה אפילו ביד כהן מצי לאתשולי עלה. דלא נעשה בה מעשה ביד כהן. ושחוטי חוץ דמתשיל עלייהו. בשחטינהו בעלים הוא. דאכתי לא נפקי מרשותיה. ודפרש"י שכל הקדשים יש להם שאלה. היינו מקמי דליתו לבי גזא דרחמנא. ולא אתעביד בהו מעשה. ודוק. **ועדיין** צל"ע. דא"כ. בשחוטי חוץ בבעלים. לא משכחת התראות ודאי ואליבא דהרא"ם אפילו באחר. אין כאן התראה. ואין חייבין עליהן. וזה תימא גדולה. **ואי** לאו דמסתפינא אמינא. דליכא שאלה בהקדש אלא מקמי דמטא ליד כהן. ובשחוטי חוץ ג"כ. לא מהני שאלה בתר שחיטה. אלא שאם נשאל על הקדשו. שוב אין חייב עליו משום שחוטי חוץ. ולא גרע משוחט לע"ז. דמעשה אוסר אפילו בבהמת חברו. **וכן** תמהתי עוד. דא"כ אנזירות לא לילקי. דאיתיה בשאלה. וכן בשבועות. בנשבע על הככר ואכלו. דכ"ע מודו דלקי: ואפילו ר"ע דס"ל התראת ספק לאהויא התראה. אפ"ה בכה"ג חיובי מחייב. כדמוכח בשבועות (די"ח ע"ב) ואמאי: הא שבועה איתה נמי בשאלה. ומאי טעמא לא חשיבא התראת ספק. **שוב** זיכני השי"ת ומצאתי מנוח בתו' מכות (דט"ו) ד"ה במאי קמפלגי. שכתבו דמשום שישנו בשאלה. לא מיקרי התראת ספק ע"ש.

בטול מ"ש הט"ז בענין זה

וגם צ"ע בחטאות המתות. אמאי לא תיהני להו שאלה לשטת רש"י הנ"ז. ודוק. וכן תמורה קדושת פה היא: ואיתה בשאלה. ולא לילקי עלה. ואנן תנן אם המיר מומר וסופג את הארבעים. כל זה כתבתי בימי חרפי. בילדותי בהיותי עדיין חסר ספרים. **שוב** זיכני הי"ת לספר אשלי רברבי. הנה נא מצאתי לבט"ז ז"ל בה"ל חלה סימן שכ"ג. נתקשה ג"כ בדברים הללו. והוא ז"ל חשב שהעלה ארוכה למבוכה בריבוי דברים מאד. ואינם נראין כלל לענ"ד. **וכל** דבריו אחת הן. שאין מועיל חרטה מחמת הפסד תערובת ויראת עונש. ומכח זה השיג על ההג"ה שם. שמקורו מהר"ם בר ברוך ושאר גדולי עולם ז"ל. והעיקר כדבריהם כאשר אבאר בעזה"י. שאין בטענות בט"ז ממש. **ותחלה** אני אומר שאריכותו של בט"ז ז"ל כאן. וכללות לשון המגומגם ומפוקפק מאד בלי ראיה הכרחית. סברתו נכללת בקוצר. שאין להתיר מחמת הפסד ויראת עונש. דמיקרי נולד ואין פותחין בו. כך צריך לפרש דעתו באריכות הלזה. וכזה היה נוח לו לומר שאין לפתוח פתח באלה הסבות המתחדשות. לפי שצריכין לומר כשמתירין לו. אילו היית יודע שיארע לך הפסד או שתעבור על נדרך. לא היית נודר. ואין כאן עקירת נדר מעיקרו. שאינו מתחרט אלא משעת הנולד ואילך. **ולא** ידעתי מה זה העירבוב שעשה שם בפתח וחרטה. שהמתחרט מעיקרו. אינו צריך לשום פתח. ועוד אפילו לא נתחרט כי אם ע"י נולד. אם מתחרט מעיקרו אפילו מחמת הנולד. בודאי מקריא חרטה ומתירין לו כדאיתא בסימן רכ"ח א"כ יתחרט מאיזה טעם שיהיה. כשמתחרט מעיקרו. עוקר הנדר בלי ספק. ובזה כל דבריו בטלין. **אבל** באמת נולד נמי לא הוי. ופותחין בו. דלא איכפת לן אם הוא בגוף הנדר. שהרי אמרו עושין פתח מגוף הנדר. ואומרים אילו היית יודע שיעברו על דעתך. לא היית נודר. ומה לי אחר. מה לי הוא עצמו. כיון דחשבינן לה מילתא דשכיחא. שיעבור המודר על דעת הנודר. אפילו בדבר שהפסד גדול למודר בכך. כ"ש גבי הנודר עצמו. דלא הוי כמידי דלא שכיח שלא ישמור נדרו. דהא אמרינן אל תהי רגיל בנדרים שסופך למעול. ומשו"ה חמור כל כך עונש הנודר. ודוק. ובהפסד ע"י תערובת. פשיטא דמיקרי היזיקא דשכיח. ויכול לעשות ממנו פתח לכתחלה. ובזה דברי הגמרא דנדרים מבוארים תכלית הביאור בלי דוחק כלל. אבל שטת בט"ז בסוגיא ההיא: לא נהירא לגמרי. כאשר יבוא לפנינו בעזה"י.

כל דבריו הארוכים דוחים למרובים והנם למשא

ועתה אני חוזר על סדר דבריו. מ"ש ותימה אמתני' דתרומה. אמאי לא תני תקנתא דשאלה. **הא** לק"מ. דהא אמרינן תרומה ביד כהן לא מצי לאתשולי עלה. ואי לשטת

הרא"ם. שהביא הרא"ש בנדרים. מיירי בדליתינהו לבעלים לשיולי עלה. ולהר"ן מיירי בתרומה ביד כהן. אפילו איתנהו לבעלים. ולעולם איכא תקנתא בשאלה. אלא דכיון דלא פסיקא ליה לא קתני לה. ומי לא מודה הרב ט"ז. באם מצא פתח לגוף הנדר. דאיתיה בשאלה. ואמאי תני ירקבו. אלא כיון דלא שכיחא. לא חייש. וקתני ירקבו. אם לא נשאל. **והא** דקאמר תלמודא הא נפלה למאה תעלה. הלא דבר שיש לו מתירין הוא. **לאו** למימרא דבהכי. מיירי מתני' דתרומות. דווקא כשיש לו מתירין. דלא לקושטא מוקים לה תלמודא הכי. אלא משום יגדיל תורה ויאדיר. ולמימר דאי משו"ה לא תקשי. דאפילו תימא דאיירי בכל גווני. גם בשיש לו מתירין. אפ"ה בטיל. כיון דלא מצוה לאתשולי. אבל באמת מתני' דלא אשמעינן תקנתא. היינו טעמא. משום דלא פסיקא. דכי ליתינהו לבעלים. ואיתנהו ביד כהן. לא מצי לאתשולי. **וגם** עיקר קושיתו של בט"ז תלי תניא בדלא תניא. דקשיא ליה מ"ט לא תני התם כי הכא בחלה. דהקשה ארבי דסתמינהו למתניתין. לתני כהרמ"א בהג"ה. ואיפכא הו"ל למימר. הא שמעינן מהתם דליכא מצוה לאתשולי. א"כ מ"ט כתב רמ"א שילך לכתחלה וישאל לחכם. ובזה היה קצת טעם בדבריו. אף דבודאי לק"מ. דאם אמרו בתרומה דאורייתא. דליכא מצוה לאתשולי עלה. בחלת ח"ל מי אמרו. ובכה"ג במקום פסידא. דילמא מצוה נמי איכא לאתשולי. וק"ל.

אבל באמת גם בתרומה דאורייתא. יכול לישאל עליה אף לכתחלה במקום פסידא. והוי פתח ודאי כדכתיבנא לעיל. וכדנימא תו לקמן בס"ד. אלא דכיון דמצוה לא הוי. ואין נשאלין אלא מדוחק. הכא נמי אע"ג דיכול להשאל עליה ודאי. ומיקרי מדוחק. להכי לא חשיב דבר שיל"מ. דלא מיקרי דשיל"מ. מה שלא נוכל לעשות בקל שלא מדוחק. ע"ל (סע"ד) משא"כ הא. דאי אזיל לחכם ושרי ליה. כיון דמדוחק הוא דקעביד. ואילו לא נתערב לא היה יכול להשאל. השתא נמי לא מיקרי דשיל"מ. ולק"מ מסימן ק"ב. וק"ל. אבל לא שהחרטה שנולדה מחמת התערובת. מונעתו מלהתיר לו כדעת בט"ז. זה אינו כלל וכלל. ועוד תדע בעזה"י.

כתב עוד ז"ל. ועוד תמיהה גדולה דאי מהני שאלה מחמת הפסד תערובת. היכן מצינו כרת בשוחט קדשים בחוץ וכו'. דודאי מיראת העונש ישאל לחכם. **וזו** אינה קושיא כל עיקר לפמ"ש כבר. דאב"א. להר"ן בדשחטינהו. ולהרא"ם. בדליתינהו לבעלים. דלא שייכא שאלה. ועוד. מי עשה אותו ערב בדבר זה. ואין אחריות אותו כרת עליו. כדברי ר"ע בזבין ודומיהן. שניתנו לדרוש ולקבל שכר בלבד. **ותו** לא אמר מר ולא מידי. דאמאי לא מצינו. אטו לאו ברשיעי עסקינן. דעברי אכרת ומיתה בידי שמים. ושכיחי אפקורי ועוברי עברה. ואינהו נינהו דקיימי בכרת. ופשיטא דאין עונש לשבים. כל העונשים

שבתורה לבלתי שבים נכתבו. על כן אין הבנה לדברים הללו שאמר ז"ל היכן מצינו דבמחזיק ברשעתו. ודאי מצינו. ועכ"פ כל זמן שלא נשאל. בכרת קאי. וכי אתשיל. פקע איסור כרת. ומי לא אפשר דלא מתשיל. ואפילו אינו רשע. שמא לא הפסיק לישאל.

ומ"ש מדעתו וסברתו. דלא מהני שאלה אלא כשניחם וכו'. כי כל פתח צריך שיהא עיקר הנדר נעקר. כי אם יתקיים ימשך לו ע"פ ההכרח איזה נזק. משא"כ בזה דאפשר לו ליזהר מן התערובת וכו' עכ"ל. **כל** זה מגומגם מאד. וכללא הוא בתמיהא. הלא כל פתחי נדרים אפשריים המה ואינם מחוייבים בהכרח. ומאי שניא תערובת זה. השתא נמי בהכרח נמשך לו נזק. אם יתקיים הנדר. ואי אשעת הנדר קאמר. דלא היה אז הנזק מחויב לבוא בהכרח. לפי שעכשיו הוא שנתחדש. כך הוא הדבר בכל הפתחים שבנדרים. וכשהם רק מילתא דשכיחא פותחין בהם. וק"ל.

ומש"ע מן הר"ן ורשב"ם. **לא** משמע מידי מנייהו. דאינהו סבור ודאי דמהני. ומצי לאתשולי מחמת היזק התערובת. והיינו פתח וחרטה. שעושין לו מזה פתח. אם היית יודע שיארע לך היזק כזה ע"י נדרך. כלום היית נודר. ובחרטה שמתחרט מעיקרו. לית בה ספיקא דמהניא הך תקנתא.

מעתה כל מה שכתב כאן. אין בו טעם כל עיקר. ופירושו בגמרא דנדרים לא נראה כלל. שהניח ליסוד. שאין היתר לתערובת ע"י שאלה. דלא הוי פתח. ועיקר הקושיא לפ"ד. כי היכי דגבי נדר. כיון דיש אפשרות באם יש לו פתח חרטה על עיקר הדבר. מיקרי דשיל"מ. הכי נמי נימא בתרומה ולא תיבטל. ומשני. דלגבי נדר שפיר הוי דשיל"מ. דהרי מצוה לשיולי. משא"כ בתרומה. דבלא התערובת לא קאי לשאלה. ע"כ מהני לו התערובת. כיון שאין לו היתר בלא"ה. לא מיקרי דשיל"מ עכ"ד. **ואי** אפשר לסבול דברים כאלו. במ"כ אזיל בתר איפכא. דאם אין לו היתר ע"י פתח זה שנתערב. כי אם ע"י אפשרות מציאת פתח אחר. א"כ אין ההתר בידו. וגם אינו בא ממילא. דמי יימר דמשכח פתח לנדרו זה. ופשיטא דלא מיקרי דשיל"מ. אלא מידי דתלי בזמן או במעשה. וזה אינו בא בזמן. ואיננו בידו כלל. **ותו** מאי משני תרומה ליכא מצוה לאתשולי. הכי הו"ל למימר. תרומה עברה היא לאתשולי עלה. ואינו רשאי. דאין זה היתר כלל להשאל ע"י פתח התערובת כפ"ד וק"ל.

ושגה במ"כ בבאור הגמ' דנדרים

אלא ודאי הכי פירושא דסוגיא הנ"ל. דמקשי. כיון דאית ליה פתח מצי לאתשולי עלה. משו"ה פריך מ"ש מקונמות דחשבינן לדשיל"מ. אע"ג דהוי ספק. ומשני. קונמות מצוה לאתשולי עלייהו. משו"ה אע"ג דאכתי לא אשכח פתח וחרטה. חשבינן כשיש לו פתח

וחרטה. ולא מפני האפשרות בלבד אלא לודאי חשיב. כיון דמצוה היא. משא"כ בתרומה דליכא מצוה אפי' בנתערבה. כ"ש קודם התערובת דאסורא נמי איכא. דאע"ג דהשתא מצי לאתשולי אתערובת. דיש לו פתח שלא היה יודע שיקרה היזק כזה. וכנ"ל. מ"מ לא הוי דבר שיל"מ. ועדיפי קונמות בסתמא. למחשבינהו כדשיל"מ. טפי מתרומה בחרטה ופתח ודאי. דאפ"ה גריעא לענין זה. דלא חשיב כדשיל"מ. כיון שאסור לישאל עליה. והשתא נמי דע"י תערובת. אע"ג דמותר הוא וחשוב פתח. מ"מ לאו מצוה היא לאתשולי. להכי לא חשיבא ודאי חרטה דידה. כספק חרטה דקונמות. דסתמייהו לחרטה קיימי. מאחר דמצוה היא לאתשולי עלייהו. אבל באמת פתח מעליא הוי. ההפסד שנולד ע"י התערובת. ומתירין על ידו. ואין בכך כלום מה שהתערובת גרם לו להתחרט. דכוותה אשכחן טובא.

ומש"ע ממ"ש ר"ת בנוסח כל נדרי. אין צורך להשיב על זה. שהרי מחלוקתו בצדו. הרא"ש שכנגדו חלוק עליו. ואף ר"ת לא אמר אלא בסתמא. דלא ידעינן מהחרטה. אבל במתחרט לפנינו ע"י דבר שנתחדש לו. מודה ר"ת. והרא"ש ז"ל ג"כ לא הוצרך לחלוק עליו. אלא לומר דסתמא דכה"ג נמי בודאי דמיא. וק"ל. **ומ"ש** הרבט"ז בדעת הרא"ש. דמשום שהעונש רבוץ עליו מיד. **ליתא**. נולד יוכיח. ודוק.

ובכל מ"ש בכדי טרח

ברם מה שהשיג על הרא"ש. וכתב עליו שדבריו תמוהין. שלפ"ז לא תמצא מלקות בנזיר ולא מיתה באוכל תרומה. דהם ילכו לחכם להתיר להם מיראת העונש. **כל** אלה דברי הבאי. כאשר כבר זכרתי. דהא במזיד עסקינן. דמקבל התראה ועובר. א"כ בר מלקות הוא. אם אינו נשאל ועומד במרדו. וכן תרומה שלא הושאל עליה. עכ"פ משכחת להו כל זמן שלא נשאלו עליהן. א"כ מאי קשיא ליה. ואטו ודאי הוא דישאלו עליהן. אפילו אם ירצו. מי יימר דמזדקיק להו חכם. ושמא לא יספיק לו הזמן לישאל עד שימות. וקאי בעונש מיתה אז. אבל אי איתשיל אנזירותיה. אפילו לאחר שנטמא. ודאי דמתיר לו חכם ואין צריך לפתח אחר. והכי איתא בהדיא נדרים (ד"ח) דחטאת נזיר איתא בשאלה. **וא"ל** כדעת בט"ז. דא"כ אפשר הוא. ואינו ודאי בשאלה. וק"ל. שבזה נפל כל מה שכתב.

ולכן ממילא בטל מה שרצה להוכיח כן מדברי התו' בהשולח. דאמאי קרי ליה התראת ספק. הא ודאי ישאל על נזירותו. **וגדלה** תמיהתי עליו ז"ל ועל מהרש"א ז"ל. במה נתחבטו. ולמה החליטו הדבר לודאי. האיכא טצדקי טובא דלא ליתי לידי שאלה. או שלא ירצה להשאל מפני רשעו וכנ"ל וזה פשוט וברור מאד. משו"ה מידי ספקא לא נפקא. **אבל** מ"מ קשיא (כמ"ש בחי"ג). הא עכ"פ התראת ספק הויא. ואמאי לקי. **ועל**

כרחנו אנו צריכין בזה לדברי התו'. דאזלינן בתר רובא ואוקימנא אחזקה. דמשו"ה לא מיקריא התראת ספק. ואלה הם דברים ברורים ומוכרחים באין ספק. ולעולם יכול לישאל אפילו מיראת העונש אם סיפוק בידו. ועלה בידינו שאין הכרח כלל לכל מ"ש בט"ז. ומחמת הפסד תערובת יש פתח להתיר נדר תרומה. וכ"ש בחלת ח"ל דרבנן. פשוט שאין לנטות מדברי רבותינו הפוסקים ז"ל. שמתירין לכתחלה להשאל עליה מפני הפסד. ודילמא מצוה נמי איכא. כדכתבינן דלא דמי לתרומה דאורייתא. ודוק. כל זה כתוב אצלי מימים רבים.

סימן צט

הוראה חדשה בחלה שחזרה לעסה שלה להתירה בתקנה קלה

שוב אחר זמן מה שנתיישבתי פה. בא מעשה לידי בחלה שנתערבה בעסה. ולא היה בה כדי בטול כדעת בהג"ה דאזיל בה לחומרא. ולא רציתי לסמוך על דעתי להורות נגד דעת הט"ז. אע"פ שיש לי עמודים גדולים להשען עליהם. ביחוד שגם הרב בש"ך לא ערער בדבר ושתיקתו הודאה היא ודאי. ועוד בשל דבריהם הלך אחר המקל. אפילו במחלוקת שקול. כ"ש שכבר סתרנו כל דברי בט"ז בדברים ברורים מאד בעזה"י. אעפ"כ לא הנסתי לבי בהוראה זו. ושלחתיה אל המורה הזקן שבמקום הלז. והגיד לי השואל. שמתחלה הורה לו שיעשה עסה אחרת כשיעור חלה. ויצרפנה לזו שנתערבה בה חלתה. ויפריש ממנה על הכל. וכיון שאמר לו השואל. שהוא דבר קשה להעשות בו ביום שהיה בע"ש אחר חצות. ואין שהות להתעכב בזה. אח"כ הורהו להתיר הנדר. כפסק הגהת הש"ע. כמדומה שאילמא היה שעת הדחק לא מלאו לבו להורות כן. אולי מחמת מ"ש הט"ז כנ"ל ונראה דלא ברירא ליה מילתא. **והנה** תמהתי מאד משמוע. שהורה מתחלה לעשות עיסה אחרת לפטור בה את זו. כי מה ענין זה לכאן. דלא שייך אלא בנתערב מתוקן בטבול. שאם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא ממנה מאחת על הכל. אבל הכא דמתוקן הוא ודאי. ואח"כ נעשה מדומע. מי מצית למימר דלפטריה ממקום אחר החייב עדיין. דמאי מהני ליה בהא. אי לאפטורי מחובת חלה. הא איפטר ליה אטו פדיון אית ליה ומפקע לאיסורא דפתיך בגווה. דליחל אהך חלה דקמפריש האידנא. הא ודאי מילי דכדי נינהו. דאין איסור מדומע נפקע אלא ע"י ביטול במאה ואחד. ולא ע"י הפרשת תרומה וחלה אחרת אפי' ממקומה. כ"ש ממקום אחר. **אף** שיש לי למצוא לו קצת עזר בדרך רחוק. אבל אינני חושדו שעלה על דעתו של אותו מורה. כי צריך אני למודעי. שמצינו חילוק בין תרומה שחזרה למקומה. ובין נפלה למקום אחר. כמו ששנינו בפ"ד דדמאי. ואיתא עלה בירו'. דמאן דמפליג בין למקומה לשלא למקומה. ס"ל דבמקומה

מתרת השירים לאכילה. דס"ל כשחוזרת למקומה. אינה מדמעת. אלא הכל חוזר להיות טבל כבתחלה. ומפריש ממנה התרומה או החלה מחדש. וניתרין השירים באכילה ע"י הפרשה זו (עמ"ש בס"ד בחי"ג ל"פ בתרא דיומא ובשי"ע ח"א סימן קל"ה) ולכן באמת אפילו חזרה חלה זו לעיסתה. והיה בה ק"א לבטלה. הייתי חושש להחמיר שלא תעלה בביטול זה. כיון דאיכא מ"ד דבמקומה עושה טבל. וצריכה הפרשה אחרת. ולא מהני בה ביטול. ויכולני לדקדק מלשון ההגה דס"ל נמי הכי. מדדייק בלישניה שנתערבה בעיסה. ולא קאמר בעיסתה. משמע קצת דשני ליה בין עיסה אחרת לעיסתה. **וכיון** דשל דבריהם היא יש מקום להורות שיחזור ויטול חלה ממנה. ויפטרנה מנה ובה כבתחלה. ואין צורך לעיסה אחרת ולא לתקנתא דשאלה (כפיסקא דש"ע שם אף שהוא תורה שלמה בלי שום הרהור) וכיון שכן. מכל מקום טעה אותו המורה. אם אולי חשב כך בדעתו. כי א"כ טורח זה של עשיית עסה אחרת למה. או לחזור אחר חכם להתיר ולהפקיע שם החלה הראשונה. דממילא הא פקעה לה.

אמנם נקי הוא לדעתי מטענה זו. כי בודאי לא עלה על לבו דבר זה. ול"ל לסמוך על זה למעשה. דחלת ח"ל קילא מדמאי בלי ספק. יעב"ץ.

סימן ק

ברודא.

שאלת וילון הפרוס ותלוי. מי הוי מחיצה לדברים הצריכים מחיצה. כגון לרשויות דשבת ולדופני סוכה. ולחוץ בפני ס"ת לת"ה. ולאונן בפני מתו.

תשובה

דין וילון וסדין פרוש לענין מחיצה

במאי דסיימת. אפתח שער זה הסגור לך. דהכי איתא בתשו' רשב"א שהביא הב"י בי"ד (סימן שמ"א) ז"ל ועושה לו מחיצה אפילו סדין כל שתוקע בארץ. שלא יהא ניטל ברוח ווילון מחיצה הוא לכל דבר. זכר לדבר והבדילה הפרוכת לכם עכ"ד. **ותמהתי** עליו מאד במו"ק שם. כי הביא ראיה לסתור. שהרי הפרוכת. אינה מחיצה כלל (וכן המסך לפתח האוהל שהוא וילון) אינה עשויה אלא לצניעותא בעלמא ולהכרא. להבדיל בין העומדים חוצה לה. שלא יביטו בהיכל. ולכן התירו גם לתלות הפרוכת בשבת. דלאו אוהל הוא. ומטעם זה ווילון מותר לנטותו ולפרקו בשבת. כדאיתא בבתרא בעירובין. לפי שאינו מחיצה לשום דבר. לא לענין שבת ולא לענין שחיטת שלמים. דבעינן פתיחת דלתות ההיכל. ומבעיא לן פ"ה דזבחים (נה"ב) ווילון מאי אר"ז הוא עצמו נעשה כפתח פתוח. פירש"י דלצניעות עביד. **וזהו** מפני שאינו קשור למטה. להיות קבוע ועומד. אלא

נע ונד באויר. וכל מחיצה שאינה עומדת ברוח מצויה אינה מחיצה. כדאיתא בהישן. וכמ"ש רשב"א עצמו לענין מחיצת סדין. ובתוך כ"ד סותר ד"ע. דסגי ליה בוילון ומייתי נמי זכר לדבר מפרוכת. שגם היא והמסך לא היו תקועים בארץ. כיריעות המשכן שהיו תקועים בארץ ע"י יתדות. **אבל** ודאי שעושין מחיצות בכל דבר ואף ביריעות וסדינין וא"צ לבקש עצות מרחוק מפרוכת דלא דמיא כלל. ותלמוד ערוך הוא בפינו. בפבמ"ש (דפו"ב) מצאו סדינין פרוסין. והביאו על ידיהן ס"ת מרשות לרשות. וכן לענין טומאה. באהלות פ"ח שנינו. אלו חוצצין יריעה וסדין ומסכת פרוסה. אמנם כל אלו בתקועים וקבועים איירי דלא אזלי ואתו ברוח. **שוב** ראיתי שב"ס חו"י (סקפ"ד) כתב כיוצא בזו **אכן** מ"ש שם. ואפילו מחיצה חזקה תלויה לא התירו אלא במים. **שגגה** היא. כי מה ענין מחיצה תלויה שלא התירו אלא במים לכאן. כסבור היה משום שהיא תלויה באויר. ואינה מגעת לארץ אינה מחיצה לענין שבת. וה"ה לוילון שאינו מגיע בארץ. **ולא** היא התם במחיצה תלויה למעלה מג"ט איירי ומשום דהו"ל מחיצה שהגדיים בוקעים בה. ומבטלי למחיצה: מיהו בפחות מג"ט הויא לה מחיצה ודאי דכל פחות מג"ט. כארעא סמיכתא דמי. וכדתנן המשלשל דפנות (פ"ק דסוכה יו"א) והיינו במחיצה העומדת ברוח מצויה. משא"כ בוילון דנייד אפילו מגיע לארץ. ואף אם סורח על הקרקע הרבה. אינו מחיצה לשום דבר. כל שאינו עומד ברוח מצויה כנ"ל. יעב"ץ.

סימן קא

ישוב הגון לקושיא בתו' פג"ש

שאל אותי ריי"ק מפראג בהא דכתו' פג"ש (דלז"א) תיובתא דרו"ש באורז. אבל אדוחן לא אתותב ואפשר דהלכתא כוותייהו. דבריש פבכ"מ מקשי תלמודא אדרו"ש מהתם. וקאמר מי לא אותיבניה חדא זמנא. דהיינו הך תיובתא דהכא כפירש"י. ואי איתא לדתו'. הא אכתי אצטריך לאותובי נמי אדוחן. דמהתם מוכח דאיהו נמי הוי מזון. ומהכא לא משמע מידי. **והראיתי** לו שכבר כתבתי בחי"ג ישוב נכון. ע"פ מ"ש תו' שם. דאכ"ע לק"מ. אע"ג דלא פליגי אדרו"ש אלא באורז ודוחן. אבל כל מילי מודו כ"ע דלאו מזון נינהו. אפ"ה לא קשיא מהתם. דאיכא למימר כל מיני מזון הווי. אלא דלא קבעי אינשי סעודתא עלייהו. משו"ה לא מברכין עלייהו במ"מ. ולא פריך אלא ארו"ש. דסברי באורז ודוחן. אע"ג דקבעי עלייהו. לא מברך במ"מ. וכיון שכן. הך ברייתא דמפלגא בין אורז לדוחן וסברה אין מברכין במ"מ. אלא באורז. על כרחנו צ"ל הטעם משום דאדוחן נמי לא קבעי סעודה. ודמי לכל שאר מילי דמקרו מזון. א"כ לא מותבינן מידי אדרו"ש מהתם. אלא לענין אורז. ודוק. יעב"ץ.

סימן קב

ברודא.

הקשית לשאול לי. אם יש אתי ישוב נכון על מ"ש בחו"י (ס"ט דיג"א) בשם גדול בדורו האב"ד דפ"פ בימים ההם. וזהו ל"ל לש"ס למימר. דנשים חייבות במקרא מגלה. שאף הם היו באותו נס. תיפוק ליה דהו"ל לאו דלא תסור. וכל ל"ת נשים חייבות.

תשובה

הקושיא ל"ל דנשי' חייבות במ"מ שבוש היא

עיינתי בספר הלז. ועם כי כנים דברי בה"ס במ"ש שם בענין לאו דלא תסור שהוא לאו שבכללות (כיוצא בו תמצא במו"ק א"ח ספ"ט) אבל תמהתי מראות שנדחק שם בשביל כך. כי אמנם הקושיא היא שבוש גמור בעיני. כי אף אם בודאי גם נשים איתנהו בלאו דלא תסור. במידי דשייכי בגויה. יהא דין או מנהג. או תקנת חז"ל. הכל נכלל בלאו דלת"ס בלי ספק (ואם הוא לאו שבכללות ואין לוקין עליו. מה בכך. מיהו ודאי איסורא איכא בכל גוונא) ואחד האיש ואחד האשה שוים בו. וזה כשפרשו חכמים הדבר. והטילוהו חובה על הנשים כאנשים. כה"ג פשיטא נשי נמי רמי חיובא עלייהו. ומוזהרות בלאו דלת"ס. ונענשות (בדינא רבה מיהת) אם איני מקיימות. כי עונש העובר על לאו דלת"ס באשה כבאיש. כמו בשאר לאוין שבתורה. **אכן** בדבר שצוו לעשותו ויש מקום לומר שלא כיוונו בו שיכלול גם את הנשים. ממילא לא חייל עלייהו חיובא דלת"ס. כגון הכא. דסד"א לא עדיף מ"מ משאר מ"ע דאורייתא שהזי"ג. דנשים פטורות. משו"ה אי לא אשמעינן דחייבות במ"מ. מסתמא הוה. אמרינן דפטירי. דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא. להכי ודאי צריך גילוי ורמז לחייבן. ואז קיימי עלה בלת"ס. בלא"ה מהי תיתי לחיובינהו. דליחול עלייהו דין לאו דלת"ס. זה פשוט וברור. יעב"ץ.

סימן קג

לנהרינהו מר לעיינין. במ"ש בספרו מו"ק א"ח (ס"ס תרצ"א) מג"א בעיא מטפחות. ועחי"ג עכ"ל. במטותא מניה דמרנא לאודועי לן מאי דהוי בה. ללמוד אנו צריכין.

קושיא חשודה מג"א מ"ט לא בעיא מטפח'

תשובה הילך מ"ש שם בחי"ג. חלק (דקע"א) כי מטו מגלת אסתר. אמרי הא לא בעיא מטפחות **לא** ידענא מ"ט לא בעיא. דהא לפום מתניתין בפ"ב דידים. וגמרא דפ"ק דמגלה מג"א מטמאה את הידים לד"ה. ועדיפא מקהלת דפליגי בה. ומוכח בשטת י"ח דבר דטומאת כתבי קודש. משום דר' פרנך היא. שלא יאחזום ערומים בלי מטפחת. וכמ"ש תוספות שם דס"ת לאו דוקא אלא כל כ"ק בכלל ס"ת (והכי אשכחן בפרקין דקרי תלמודא

לדברי נבואה וקבלה תורה וכן עוד כ"פ במסכת זו ביחוד ובכ"מ) אי הכי מדטמויי מטמיא. אמאי לא תבעי נמי מטפחת. וצ"ע.

דילמא אה"נ מה"ט מקפיד ר"י עלייהו. למימרא דליתא. אלא בעיא מטפחת. וכן בדין מאחר שקרויה ספר. וצריכה שרטוט ושארא. כאמתה של תורה. **איברא** לא חזינא נמי לר"מ דפסקה בספרו ולא ידענא. אי מדשתיק מנה לגמרי. ש"מ דלא ס"ל. או דילמא אשתמיט מניה. יעב"ץ:

סימן קד

עמדין התצ"א:

שאלני התו' ר"ל מאפטא בגמרא דפסחים (דמג"א) מני י"א ר"י. דתנן רי"א לכל כלי שני הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חמץ וציר. ופירש"י לכל כלי שני הוא נותן. דכ"ש אינו מבשל חוץ מדבר שיש בו חומץ. שדבריו תמוהים. לפי שהם נגד תלמוד ערוך בפרק כירה (דמ"ג) דאבעיא לן. ר"י מרישא קאי ולקולא. או אסיפא ולחומרא. ופשטינן לה מברייתא דבהדיא קאמר ר"י לכל האלפסין וקדרות רותחות הוא נותן חוץ כו'. ש"מ ר"י אירישא קאי. וס"ל אפילו כ"ר אינו מבשל. כי אם ע"י חומץ. ומ"ט נייד רש"י מאוקמתא דתלמודא:

תשובה

ישוב הגון לקושיא חמורה לכאורה בפ"ק פסחים פכ"ש

כבר עמדתי על זה בחי"ג. ונ"ל ברור פירש"י כאן מוכרח. דעל כרחך הכא בכלי שני קמיירי. וס"ל כ"ש נמי מבשל ע"י חומץ. דאלת"ה. אלא בכ"ר איירי. תקשי מ"ט דת"ק די"א. דאמר והרוצה שימלול נותן את החומץ. תיפוק ליה בלא חומץ נמי. אלא ודאי בכ"ש עסקינן. דאע"ג דס"ל לת"ק כ"ש דעלמא אינו מבשל. מ"מ מודה דחומץ מבשל אף בכ"ש. ולא פליג אר"י. אלא במאי דס"ל דחומץ אפילו ע"י תערובת מבשל. דדבר שיש בו חומץ קאמר. אהא פליג ת"ק. אבל חומץ בעיניה. לת"ק נמי מבשל אפי' בכ"ש. ומדת"ק נשמע לר"י. דס"ל חומץ מבשל גם בכ"ש. אפילו ע"י תערובת. **ולפ"ז** הא דמסקינן התם אירישא קאי. ולקולא. ה"פ. דמקל בכ"ר דעלמא דאינו מבשל. לאפוקי מדת"ק. דס"ל כ"ר מבשל. ומחמיר בחומץ. דאליבא דת"ק. חומץ אינו מבשל בכ"ש. אלא בעיניה דווקא. ואליבא דר"י. חומץ מבשל בכ"ש אפילו ע"י תערובת. וישר הוא. יעבץ.

סימן קה

בא מעשה לידי. בטחול שהיתה בו שלפוחית מלאה מים: מונחת בתוכו לאמצע ארכו (והייתי מסופק קצת אם היתה מונחת בסומכיה) והשלפוחית מובלעת בטחול. אלא

שמצד אחד. בשר הטחול מקיף אותה כמעט כעובי אמצעי דאצבע קטן של אדם בינוני. ובצד האחד היה מקיף הטחול בדקות: עד שהיה נראה בעיני כהקף עור של טחול בלבד.

הוראה להתרא בשלפוחית מים בטחול

והכשרתיו וסמכתי בזה על דעת הב"ח (סמ"א) בצרוף דפר"ח. דכה"ג לא בעינן כעובי דינר זהב. גם לא נראה מטבע בעולם אפילו של כסף. שעביו אפילו כחציו או שלישיתו של עובי בשר זה. שהיה מקיף לשלפוחית מצדה האחד כנ"ל. כ"ש של זהב שלא נמצא עב כמוהו. עם שבאו לידינו מטבעות ישנות קדמוניות. אין אחד מהם עב יותר ממטבע ר"ט אשכנזי. **וכיון** שכל עקר דין מים בטחול שיאסור בשום אופן. חידוש הוא. אין לך בו אלא חידושו. גם ראבי"ה שהכשירו. שתק בו. משיור עובי דינר זהב. מצורף לזה שראיתי עור השלפוחית עצמה עבה. ובשר הטחול כולו בריא ושלם גם בהקפו לשלפוחית. באופן שהיה נראה להדיא דלא שייך הכא. לומר סופו לירקב ולינקב. לכן אמרתי הבו דלא לוסיף על הטרפות. והתורה חסה על ממונם של ישראל יעבץ.

סימן קו

ששאלת על אודות בועא שנמצאת באווזא פטומה. בין עור הצואר והושט ונפתחה ונמצאת מלאה נוצות. מה דינו. כי אומרים שהרבה תשובות אחרונים מתירים.

תשובה

הוראה לאיסורא בבועא שנמצאת בחלל העוף מלאה נוצות

אם אמנם אמת הגידו לך שכמה מהאחרונים הלכו אחר שיחה נעה של הר"א אשכנזי שסמך על שכלו המופשט מכל טעם וראיה ברורה. להקל באיסור דאורייתא. וחלק על שכנגדו הזקן המופלג ובקי בהוראה בעל ש"י זצ"ל. בסברא בעלמא. וכן בעל פר"ח נשען על מקלו יגיד לו קבעה בפשיטות להתר. **לא** תשמע ולא תאבה. שרי להו מרייהו להמקילים. לא מבעיא כי אשתכח כה"ג סמוך לושט בפנים מבלי הכר על עור הצואר מבחוץ. וכן אם נמצא כזאת בגוף חלל העוף סמוך לבני מעים. בלי רושם על העור מבחוץ שנוכל לתלות שדחקו הנוצות ונכנסו דרך שם. פשיטא שהיא טרפה ודאית. שאין ספק בעולם שנכנסו הנוצות דרך הושט (כמו שהוא דבר רגיל באווזות פטומות שמורטות נוצותיהן ובולעות אותן. וניקבו ב"מ ונעשו בועא). חלילה לבדות דבר מלבנו ולתלות במידי דלא שכיח לגמרי דאפי' לקולא אזלינן במידי דשכיח ספק כלבא ספק קניא. אימר קניא. כ"ש לחומרא. ולא חש לקמחיה כלל המתיר שבדה דבר רחוק וזר מאד. ולא חש לדבר הקרוב מצוי. לכן אפילו יש היכר מבחוץ גם הוא טריפהמספק לפחות. דילמא ניקב אבר שנקיבתובמשהו כמו בקוץ ומחט שנמצא בחלל בהמה או עוף זה פשוט מאד

לכן לא אאריך בכך **שוב** מצאתי אין לי בתשו' חב"י (סמה"ז) שהסכים לאסור. וכיון להלכה. ע"ש שדבריו נכוחים למבין ומינה לא תזוז והמקל בזה עתיד ליתן הדין הרי הוא כמאכיל נבלות בישראל דברי הצעיר יעבץ.

סימן קז

שאלת בהמה שלא נמצאת בה כוליא. וניכר שהיה לה. אלא שנטלה ע"י חולי עד שכלה ובטלה לה. כגון שראינו שהקרום שלה כווץ. אם אולי יש לסמוך ע"ד פר"ח. שהשיג על היש מי שכתב (בסמ"ד ס"ו בש"ע) להכשיר בבהמת ישראל. במקום הפסד מרובה.

תשובה

עוד אחרת לאסור דלא כפר"ח

חלילה לסמוך על דבריו לעשותן סניף להקל. שכל דבריו בזה בטלים וכלים מאליהם. כי מ"ש ותקשי ליה מריאה שנקבה ודופן סותמתה כו'. דזהו פסול החוזר להכשרו. אלמא מצינו טרפה שיש לה התר. דמקמי דסביך בבשרא הוי טריפה. ולבתר דסביך כשרה. ולעיל נמי גבי טרפש הכבד. שאם ניקב טרפה. ואם נסתם כשרה. אלא מא"ל למימר נהי דע"י מעשה אדם בנטילת אבר שוב א"ל התר כו'. אבל ממילא אה"נ דאית ליה תקנה א"כ ה"נ כו' עכ"ד. **ואין** בהם ממש. ותקשי ליה. ותו ליכא. האיכא סתימת כבד למרה. וסתימת ירכים לחלחולת. ושומן הלב ללב (אליבא דב"י ס"מ) **אבל** במ"כ לא דק בהא לגמרי. דפשיטא ליכא ראיה מכל הני דלעיל. משום דהויא סתימה דמעיקרא. כדכתב רש"י בפא"ט (דמג"א) משא"כ בקרום שעלה מחמת מכה. דלא הוי קרום. כיון דלבתר הכי קאתי. אינו מכשירה. אפילו לא היה סופו ליסתר. **וכי** הוי נמי טעמא משום דסופו ליסתר. מאי הוי. אטו מי עדיף מניה. כי ליכא סתימה כלל כי הכא. ומנין לו זה החילוק שבין בידי אדם לבידי שמים בכה"ג. אי להרמב"ן. אפי' נעשה בי"א חוזר להכשירו כדס"ל גבי נחתך הרגל ואי להרא"ש. אפילו בי"ש אינו חוזר להכשרו. אחר שנכנס בבהמה כח הטרפות. ודאי לא יעזבנה עוד.

וכמה רחוקה הראיה שהביא מטרפש הכבד. דערבך ערבא צריך. דהתם לאו בפירוש אתמר ודוק. ובש"ע שם לא הזכיר להכשיר בו אלא סרכא. דאיכא למימר משום דס"ל כמ"ד יש סרכא בלא נקב. וכמ"ש בש"ע בשני מקומות. שאין סרכא פוסלת אלא בריאה (ומשום דסופה להתפרק ולנקב. אע"ג דמעקרא לית בה נקב) לאפוקי היכא דלא שייך האי טעמא. **ותו** בשלמא התם איכא טעמא רבה לאכשורה אף בסתימה כל דהיא. מאחר שבטרפש אין הנקב פוסל מחמת עצמו. ובכה"ג קרום שעלה מחמת מכה הוי קרום ודאי. דהא קחזינן דהדר בריא. משא"כ בטרפות שמחמת עצמו של איבר. לא אשכחן דמתכשר

בתר דאיטריף. כ"ש היכא דתו ליכא למימר הדר בריא. דוק. הילכך שרי ליה מריה לפר"ח דדחי לדעת מוסכמת. במלי דכדי. איברא איהו נמי לא קסמיך עלה. נאם יעב"ץ.

סימן קח

ס"ת שנמצא כתוב בה אלוף עולה. במקום עלוה בקריאה. אם צריך להוציא אחרת.

בטעות מלה הפוכה שבס"ת ובטעות אחד

תשובה כמדומה שהוזקקת לשאול על כך. משום דאפשר אין הענין משתנה בכך והמשמעות אחד. שכן מצינו (הושע י') על עלוה. שהוא כמו עולה. ע"ד ההפוכים. כמו שמלה שלמה. זעוה זועה. כבש כשב. א"כ גם כאן אף אם כתוב הפוך. הו"ו קודם הלמ"ד מ"מ שם אחד הוא. **אבל** באמת לפי מה שכבר פשטה הוראה בישראל להוציא ס"ת אחרת מפני טעות אות הנמצא בה (חוץ מחוי"ת דלא בקיאינן) פשיטא אין טעות גדול מזה. ובודאי צריך להוציא אחרת. **והגע** בעצמך. אילו כתוב קרי במקום הכתיב. מי לא מפקינן אחריתא וכן כתב בהדיא בט"ז דבטעות כבש כשב צריך להוציא אחרת. והוא פשוט מאד. (ואף הטועה בזרים. שכתבם ישרים. כראוי להם. עד"מ מקנה אביכם. שכתב אביכן. וכדומה בס"פ פינחס. נחלת אביכם וזולת: פשיטא לי שצריך להוציא אחרת. עמו"ק א"ח סקמ"א. ובתשו' אמ"ה ז"ל סנ"ד **עם** שראיתי בתשו' חב"י (ס"ה) כתוב בפשיטות להפך. וז"ל דהדבר תלוי בשינוי הענין דוגמא כבש כשב דלא נשתנה הענין. ודוגמא אל משה אמר עלה. אי כתב עלי ביו"ד. לא מפקינן אחריתא. דגם בזה לא נשתנה הענין. דהא מצינו עלי באר. שהוא לשון עליה. עכ"ל. **והוא** שבוש עצום. שלא הבחין בין לשון זכר ללשון נקבה. ומה מועיל שהוא לשון עליה כמוהו. עלה הוא צווי לזכר. ועלי לנקבה. באר לשון נקבה הוא. כמו שסוף הפסוק מוכיח. ענו לה. וכן חפרתי הבאר הזאת ובכ"מ. א"כ אף לפ"ד הלא הענין משתנה מזכר לנקבה. ואין פסול וטעות מוחלט כפול יותר מזה. וכי יכשיר ג"כ אם ימצא כתוב את במקום אתה. וכן בפעלים עשי במקום עשה אמרי במקום אמור. וכדומה בכל הפעולות. הלא זה כדבר אשר אין לו שחר. וזה פרי המורים שאינם בקיאים בשפת עברית נחשבת אצלם חסף די פחר. העידותי בך אתה לשון ערומים תבחר. דברי יעב"ץ:

סימן קט

שאלני אה"נ הק' התו' המשכיל כה' מרדכי קנאר יצ"ו. בפירושי לי"ג מדות דרי"ש (בספרי ב"א) על מדת מכלל שצריך לפרט. כיצד נאמר קדש לי כל בכור. יכול אף הנקבות בכלל כו' ת"ל זכר. זה כלל שצריך לפרט. **מדוע** נטיתי מפרש"י בגמרא דבכורות (יט"א)

תשובתי לא לחנם עשיתי זאת. וצריך אני להציב לפניו מ"ש בחי"ג בס"ד. ז"ל שם על מ"ש רש"י ד"ה כל בכור אפילו נקבות ת"ל זכר. אשר יולד בקרבך ובצאנך הזכר זהו כלל ופרט השנוי במדה ראשונה כו': שהפרט בא למעט את הכלל כו'. ואין בכלל אלא מה שבפרט כו' יעש"ב.

שאלת חכם בפירושי לי"ג דרי"ש ותשובתה

נוראות נפלאתי ממאור המפרשים. איך יצאה כזאת מתחת ידו. כי מלבד שאין לשון הברייתא דרי"ש סובלו. שהרי כבר פרשה שם למדה ראשונה. בדוגמא ממקרא אחר מן הבהמה כלל כו'. כדמייתי לה רש"י גופיה הכא. ותרתי למה ליה. **עוד** תמה על עצמך אם אפשר לומר כך. דהא הך כלל ופרט המרוחקין הן. ופליגי בהו אי דנין אותן בכלל ופרט. ואפילו למ"ד דנין ה"מ בחד ענינא. אבל בתרי ענינ. לכ"ע אין דנין כדאיתא בגמרא ריש פסחים. והכא הני תרי פסוקי בשתי פרשיות מרוחקות מאד הן. זה בספר ראשון בתורה. וזה במש"ת. ותו דתרי ענינים שונים נמי נינהו. מי איכא מ"ד כה"ג דנין בכלל ופרט אלא ודאי מדת מכלל שצריך לפרט היא. דבה לא שנא מקורבין ל"ש מרוחקין ואף בשני ענינים. דנים כן. אע"ג דאין מוקדם ומאוחר בתורה. מאי נפקא מנה. דאי נמי להוי מאוחר מ"מ צריך הוא לפרט אפילו יקדמנו. וכן במדת פרט שצריך לכלל. לא אכפת לן בין מרוחק למקורב. בין מוקדם בין מאוחר הכל שוה בהן. וק"ל. ור"י בתו' נדחק בחנם ליישב פירש"י בדרך זר. גם במכילתא משמע דלא כוותיה. אמנם פיר"ת דחוי הוא כמו פירש"י בחדא מחיתא כדלעיל. מעתה יידע מה הגיעני ומה ראיתי על ככה. ומחזיקני לו טובה על התעוררותו ומאלהיו ישא ברכה דברי אוהב נאמן. יעב"ץ:

סימן קיא

שילת ליבן ט"ו סיון תקכה"ל.

מדתו של יעקב שלימה בטבעיות מדעיות מושכליות אלהיות ידו בכל רב לו. בחלוקא דרבנן ובכולא תלמודא סיני ועוקר הרים ומפרקן. צורתו חקוקה בכסא הכבוד רבא דעמיה מדברנא דאומתיה כ"ק נ"י פ"ה ע"י המה"ג המפורסם מורנו ורבנו יעקב נר"ו יאיר כאור הבהיר לנצחים לא יכבה שמו. ושיאו יעלה מעלה מעלה לשם ולתהלה. ובימיו יועמד הדת על תלה. ויכוננהו עליון סלה.

אחרי דרישות הודו וכבודו באפיסת התארים. והיא הרויה להתערב לפניו. אשאל קטנה ככף איש היא השאלה אשר אכין לפניו. מעשה היה כך היה. אשה שנכנסה לחופה ונבעלה בט"ו לחודש אב ונתעברה וילדה בך"ה לחודש שבט. ויראה בדעתו שלא ימלט אחד משני הפנים האלה. או שילדה לשבעה ובעל ושנה. או נתעברה מבעילה ראשונה.

או שילדה לתשעה ונתעברה בעודה ארוסה. ולפן האחרון יש קצת רגלים לדבר. להיות כי פסקה וסתה זה חודש ימים קודם הנשואין. איברא בזה לא הורע חזקת הכשרות שלה. כי לא יצא עליה שם רע בילדותה מעולם. וגם בטח בה לב בעלה. ויהללוה שכשירה היא. לדעתו שלא הרתה לזנונים. ושמא בעל ושנה הוא אצלו ג"כ לא מחיק הבריא ולא מכת הנמנע. אך אפשריי לדעתו להיות נתיב לא ידעו עיט. ופעמים ושלש יבעל גבר בעלמה. טרם ידע מעגלי צדק. אם בעל בעילת מצוה כהוגן. וסוף ביאה קונה. והבעל כאשר שאל את פיה תת סבה ללידה. נתנה טעם לדבר להיות יורדת לטהרה בליל שלפני הלידה במים קרים. ונבהלה וחרדה מסלקת. אבל בזה לא נח דעתו. להיות כי יש רגלים לדבר שפסקה וסתה זה חודש ימים קודם הנשואין וגם הילד היולד הוא שמן ובריא בשר לדעתו. ולזה לא פייס דעתו במה שכתב באה"ע סימן ד' סעיף י"ד אשה שנבעלה סוף סיון וילדה תחלת כסליו וכו'. הולד כשר כי שפורא גרים בזה"ע אפשר לומר הואיל ויש רגלים לדבר וסימנא מילתא לא הותר. ולהיות הבעל רוצה לצאת ידי שמים שלא לגרש אשתו ראשונה. וגם להרחיק ממנו לזות שפתים. יבוקש תורה מפי מלאך ה' צבאות כדת מה לעשות. ובזה אצא באמ"ש אסקופה נדרסת. הק' מאיר איגר מפירדא.

תשובה

על השאלה הנ"ל השבתי לשואל בקצרה רק דרך חקירה. שיבאר תחלה ענין הפרטים שרשמתי לו בטרם יצא דינה ומשפטה של ריבה לאורה. ולא השארתי בידי העתק מ"ש לו בראשונה. אך אלה הם הפרטים הנוגעים בשאלה שכתבתי לו שרציתי לעמוד עליהם. כדי לברר על ידיהם כל הדינים המסתעפים ממנה. כי רבים המה כאשר אבאר בעזה"י. וזוהי הרשימה שמצאתי עתה שהזכרתי לשואל בכתב תשובתי הראשון. שיודיעני באר היטב.

לשון השאלה בא סתום וחתום. והמכוון מסופק הוא אצלי בכמה ענינים. ובלתי מדויק כלל. כי לא פורש בה 1) אם האשה הזאת נערה קטנה. או גדולה ובוגרת. 2) אם פנויה. או ארוסה קודם שנכנסה לחופה. 3) איך ידע הבעל שפסק וסתה חודש ימים קודם הנישואין. אם ע"פ עצמה. או קול בעלמא. 4) ואם הוכר עוברה לשליש ימיה. 5) גם היה צריך לבאר אם הרגיש בבעילת מצוה פתח פתוח. אם לא. 6) ואם מצא לה בתולים לנערה אם לא. 7) אם היה הבעל כבר נשוי או בחור היה כשנשאה. 8) ואם הוא כהן או ישראל. **אך** נראה שלא הגיעה לשאול נפשו. אלא כחס על כבודו בלבד. ובאמת יש בה עוד חששות אחרות. אי משום כמה איסורין להדיא. ואי משום תקלה דלעתיד. מלבד באור כמה הלכות בדיני ממונות הנמשכות אחר בירור פרטים הללו. לכן על השואל

מוטל לברר אמתת הענין כהוגן. גם נפלאתי עליו שהניח ודלג על כל ההרים. המפסיקים ובין מקומו הרחוק ממני. ובא עד הנה אל האזוב הנמוך ותולעת יעקב לא איש. כך היה דבר תשובתי בראשונה. בלי שמירת הלשון והמלות.

סימן קיב

ועל זה הגיעני מכתבו שנית וז"ל:

שילה ליבן ט"ו תמוז תקכה"ל:

שלמא רבא לגברא רבא חסידא ופרישא. הרב המאה"ג הגאון הגדול החסיד המפורסם חד בדרא כ"ק פ"ה ע"י נ"י לו לבדו נאה השלילות התארים. כי אין קצה למספרם מדתו של יעקב שלימא בכולא שערים. אקלידי דחכמה בידי יעקב נמסרים. ה"ה רבן של כל בני הגולה כבוד יעקב נר"ו יאיר לעולמי עד ולא יכבה.

תמה אני על איש אלהין קדישין די ליה הכח והגבורה לעלות בתעצומו ורומו שחקים. אלהים בשמים וזה לבדו על הארץ הוריד לחם אבירים דגן הרואני ספרו המפורסם לחם שמים אשר אנה ה' לידי בקראי בעלמא ומעט כפי השגתי אשר טעמתי ממנו ומצאתי מדתו שלימה באשכנז ובפולין ותורגמא. וזה שער השמים שערים המצויינים בהלכה מרווחת בישראל יעקב מה עבידתיה אשר כבר הרביץ תורה בישראל. עוד ידו נטויה לקבץ ולרבץ וחובר חבר ושואל ומשיב. ומבלעדי ספרים אחרים ששמעתי שכבר חיבר אשר לא זכיתי לראותם. ה' יזכני לראות מתורתו הנפלאה. ישוב ויתפלא על השואל כהגון ויתמה מה ראה הרואה לתור דרך האתרים. לדלג על ההרים. לדלות מי בארו באר מים חיים. אולם ענוה מכתיר לצדק. ועדיו בחתימתו ניכר תולעת יעקב. תולע"ת עם הכולל בגמטריא מורינו רב יעבץ עניו כהלל. ובזה תנוח דעתי. ועתה אשיב אל הפרטים אשר דרש וראשון תחלה נאמר אם כנסה בחזקת בתולה. האשה כאשר נכנסה לחופה היתה בת ט"ו שנים וכשנתארסה היתה בת י"ג שנים. ונמצאו בתולים לנערה ביום שלאחריו ואיש פלוני ישראל הוא ובחור והיא אומרת כי פסקה וסתה בשעת הפסיקה ומהכרת עובר לא אוכל תת מענה כי נפישי דעות ומתחלפות ויש אומרת בחג הסוכות. ויש אומרת מקודם ויש אומרת מלאחריו. אך העקר כמות העובר ופסיקת הווסת. והיא הפרטיים אשר יבקש. ואל יאשימני כי לא זכרתי הפרטיים האלה במכתבי הראשון. כי לא ידעתי אם המה יהרסו הבנין ומבלעדם ישתנה הענין. והעקר הבעל רוצה לצאת ידי שמים. וחש למניקת חבירו. ובזה אצא בקידה ובהשתחויה אפיים ארצה. ולתשובתו הרמה אצפה. דברי הק' מאיר איגר מפירדא:

תשובה

ז"ך תמוז תקכה"ל.

ה' ישפות שלום. למאיר ובא ספיר ויהלום. א"נ האלוף הק' התורני כה' מאיר יצ"ו.

גי"ה הגיעוני ברגע זו. וכדי שלא להחמיץ המצוה רבה יותר. ביחוד הבאת שלום בין איש לאשתו. אף כי לראשונה. גם להסיר עקשות פה מבתו של א"א. ולזות שפתים מאיש הדורש את דבר ה'. אומר אני שאם אין לבו נוקפו. ולא חש רק לאיסורא דמינקת חברו. אין כאן בית מיחוש כלל. והרי יש לו עמוד עולם להשען עליו. ה"ה אמ"ה ז"ל בספר תשובותיו (סמ"ד) שהתיר כמו כ"ד. והקל הרבה בגדולה מזו יע"ש. וק"ו לנ"ד שאין זה צריך בשש. שיכול ורשאי האיש לשבת עם אשתו זו מצד זה הנזכר בכתבו אין כאן חשש. אע"פ שיש לי דברים בגו באותה תשובה ובכמה תשובות אחרות בענין. דאיכא למשמע מנייהו כמה הלכתא גברוותא. שנתלים בהם כמה גופי הלכות רבות וחקירות עצומות רבי האיכות וגדולי הכמות עמוקות בתהום התלמוד צפונות וסתומות. כאשר רמזתי באגרתי הראשונה ובעזר המוציא לאור תעלומות. כבר חברתי על הנדון תשובה ארוכה ורחבה מני ים לפשט קמטי הספקות ולהתיר כמה קשרים הנופלים בענין. ומסתעפים מהם הרבה חלוקי דינים. כדי להתלמד בהם גם במ"א הדומה ודומה לדומה. כי לא על חנם בקשתי מתחלה לעמוד על ברור פרטים המבוארים במכתבי הקודם. אכן להיות כבד עלי להעתיק התשובה בעינה הנה. כי נעשה ממנה קונטרס עצום. וצריך לזה זמן מסוים. בתוך כך לא אעכב עוד שמחת רעים אהובים. ולא לגרום ונשי עמי תגרשון וגו' ח"ו. אודיע נאמנה כי כבר הורה זקן שכדאי לסמוך עליו אפילו שלא בשעת הדחק כ"ש בזו שיש יותר צדדים להקל. כמובן מעצמו למעיין משכיל ומבין מדעתו. באופן שאין מהצורך להאריך בדבר. ולמה זו הטרחא. כי הוא פשוט כביעתא בכותחא. ומ"מ אילו הייתי יודע שישנו תחת ממשלת שבט איזה אב"ד בקהל רב. הייתי חושך אמרי עד אדע תחלה מה הרב אב"ד שלו אומר בדבר שלא לענות על רב שורר בביתו ובמקומו מי הוא אשר יחובר. אך כפי הנראה כ"ת שוכן לבדד כהדס במדבר. ושואל מדעת תורה ודעת נוטה לכאן ולכאן מראה פנים לכל צד לקרב או לרחק. ככל אשר יורוהו בל יעבר חק. כגון זה ראיתי חובה עלי. לתת שאלתו ההגונה ולעשות בקשתו שלא לענות דינו ולהודיעו דעתי הקלה כמות שהיא בכתב בלתי נמחק. הרואה לו זכות לומר לדבק טוב ואומר זכה במקחך ויבנה לו ממנה בנין עדי עד כזרע יעקב וישחק. הנדחה מפני השעה ונדחק. תולעת יעקב ישראל מכונה יעבץ.

התשובה הנמשכת היא אשר ערכתי בהרחבה: לדעת מה טיבה של ריבה. בבאור כל חלקי הדינים המסתעפים מנדון כזה: לכשיצטרך הענין ותצא דינה לאורה דינא זוטא ודינא רבה:

תשובה

הנה הוחלתי לדברי השואל שיבאר פרטי המאורע. ועדיין לא עלתה בידי. מ"מ אינני רשאי להפטר ממנו. כי תורה שלמה היא. וצריך להתלמד בו מאד. כי הרבה דינים וספקות באיסורים חמורים וקלים. נופלים בזה הענין. וכמה גופי הלכות תלוים בנדון הלז. לכן לא אוציאנו חלק מתחת ידי. עד יחקרון מלין סעיפי. ולחונן אדם דעת בוחן סרעפי. אליו אשא כפי. יאר עיני בתורתו הקדושה שלא אכשל בדבר הלכה. ואל יצל מפי דבר אמת עד מאד. ואשיבה דבר חורפי. בלי דופי. יכונן מענה לשוני ויהא עם פי. ואציע בתחלה חלקי הדינים הנוגעים בענין. בקטן אחל:

1 הוא מה שנסתפק בו השואל. אם יש בנדון שלו. דין נטען ולזות שפתים.

2 אם יש באשה זאת. משום מינקת חברו.

3 הכשרה היא לכהן.

4 אם הולד כשר לבוא בקהל.

5 ואם בת היא. אם כשרה לכהונה.

6 האם נחשוב ולד זה. בנו של הבעל לכל דבר כודאי. לחייבו על מכתו וקללתו.

7 אם פוטר את אשת אביו מחליצה ויבום בהחלט.

8 אם זוקק את אשת אחיו מאב זה. וכן אחיו לו.

9 אם פוטרין זה לאשתו של זה במקום אחים.

10 אם רשאין ליבם. זה לאשתו של זה.

11 אם זה הבן אסור בקרובות אדם זה בעל אמו. וכן הוא בקרובות הבן.

12 אם יורש את אביו. ואת אחיו מאב זה. ושאר יורשיו. ואם הם יורשין אותו.

13 אם מתאבלין ואוננין זה על זה.

14 כשבן זה הוא פטר רחם. אם אביו חייב בפדיונו.

15 ואם חייב לזונו.

16 ואם בת היא היכול למכרה לאמה.

17 אם בעל זה כהן הוא. היאך דין בן זה לעבודה.

18 ומה דינו לאכול בקדשים ובתרומה: ואם זוכה במתנות כהונה.

19 ולישא כפיו ולקרוא ראשון בתורה.

20 מה דינו בנשים פסולות לכהונה.

21 ואם נשא פסולות. אם מחויב להוציא.
22 אם בת היא וזנתה בזיקת הבעל. מה דינה.
23 אם הבן בכור לאם. והבעל כהן או לוי. אם חייב בפדיון.
24 ואם ממשכנין אותו על שקלו.
25 אם אב כזה יכול להדירו לבן זה בנזיר.
26 כשנותנין לו בכור בהמה. אם מחויב לקבלו. לטפל בגדולו.
27 אם תקף בכורות. אם מוציאין מידו.
28 אם ולד כזה נמול בשבת. ואם מת ולד כזה תוך שלשים. אם נחשב זרע קיימא לשום דבר.
29 אם יש צד להפסידה (לזו הנשאלת) כתובתה או תוספת.
30 והאם יכול לגרשה על כרחה.
31 אם היתה יבמה והלכה ונשאת וילדה ולד כזה (שבא בשאלה) אם נחשבהו ספק בן תשעה לראשון. או בן שבעה לאחרון.
32 ואם האחרון כהן הוא.

הרי אלו ל"ב נתיבות חכמה. המסתעפים בשאלה זו הצריכים עזר אלהי להוציא לאור תעלומה:

והנה בירור כל דינים הללו על יסוד אחד עומד. והוא בשנדע גדר בן קיימא האמיתי והמסופק. לכן בתחלה מוטל עלינו לחקור ענין זה מן המקור. ונאמר דבר ידוע הוא. שכל שיצא הולד חי לאויר העולם אפילו שעה אחת ואפילו רק רגע אחד. הרי הוא כחתן שלם (כדתנן שלהי פי"ד) והיינו בדקים לן ביה שכלו לו חדשיו. כדאוקימנא התם בגמרא. אז נחשב בן קיימא לכל דבר. כדתנן התם ופוטר מן החליצה ומן היבום.

תמיה רבתא על הר"מ וטוש"ע דמצרכי ט"ח שלמי' לפטור יבמה מחויב"ב. פרכה בחבילות ראיו' ברורות מן התלמוד דאפילו בו"ח למקוטעין סגי

ברם הר"מ יצא לדון בדבר חדש לענין זיקת יבמין. מצריך תשעה חדשים גמורים. ושנה דין זה כמפי הגבורה. והלכו בשטתו הטור וכ"פ לא הרהרו אחריו. וכן קבע הרב"י בש"ע להלכה פסוקה. ובא אחריו בעל המפה והוסיף על דבריו. דחדשי עיבור חשבינן לחמה. כל אחד לשלשים יום שלמים. ותמהתי על זה מאד במו"ק. לא ידענא מנא ליה לר"ם הא. והא בכולא תלמודא משמע דבן שבעה בר קיימא הוי לכ"ע. ועדיף מבן תשעה ודאי. **ואי** אההיא דבנות כותים (דלח"א) קסמיך ואזיל לחומרא כשמואל וחסידים הראשונים. דאין אשה יולדת אלא למנין ימי הריון בגי'. אפילו נימא שכבר יצאה ב"ק לפסוק כשמואל. ולא כר' יהודה דמתני'. דס"ל שפורא גריס. **אכתי** תמיהא מילתא טובא אטו חסידים

הראשונים ושמואל לית להו דיולדת לשבעה ולד גמור הוא. והא בהדיא קאמר עלה מ"ז. אפי' למ"ד יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין. יולדת לשבעה יולדת למקוטעין. ומייתי לה מקרא. הא קמן דאליבא דשמואל אמרה. דאע"ג דפליג ביולדת לתשעה. דאינה יולדת למקוטעין. מיהת בדשבעה מודה. דלא מבעיא דבשבעה שלמים הוי ולד גמור. אלא אפילו למקוטעין נמי ליכא דפליג. דדיניה כבן קיימא לכל דבר. הרי על כרחך אתה אומר דשמואל לא אמרה למלתיה אלא ביולדת לתשעה בלבד. ובסתם דרוב נשים קמיירי. בבן שבעה מי קאמר. א"כ מאין הרגלים לחדש דבר מדעתנו נגד דברי התלמוד בכמה מקומות ששפתיו ברור מללו שבן שבעה אפילו למקוטעין ולד שלם הוי לדברי הכל וניקו אנן ונימא דבעינן דווקא תשעה גמורים. מאן ציית ליה. והכי נמי מוכח בהדיא בהחולץ (מב"א) דפריך תלמודא בפשיטות ותמתין חודש ותנשא. דאי לשבעה ילדה האי בר שבעה לבתרא הוא כו'. ומשני א"נ לתמניא ילדה איכא למימר דבתרא הוא. מיהת מודה דכי ילדה לשבעה. תו ליכא לספוקי דילמא לאו בר קיימא הוא ודקמא הוי. ונמצא מוציא אמו לשוק. וכן הא דפריך תו ותמתין שני חדשים ומחצה ותנשא כו'. כולה סוגיא מוכחא. דבר שבעה פשיטא ולד גמור הוא. ומסקנא סלקא דאפילו בשבעה למקוטעין. הוי ליה ודאי בר קיימא. בלי שום הרהור ספק. וכן בפ"ק דר"ה ובכמה מקומות. דבן שבעה ואפילו למקוטעין. כבן תשעה גמורים הוא חשוב בלי חולק.

ועוד שהרי בפירוש אמרו. בן שבעה מחללין עליו השבת. ועושין לו כל צרכיו בחילול שבת החמורה. דאיסור סקילה. וכן אפילו מכשירי מילתו דוחין השבת. והיאך יעלה על הדעת להחמיר בו לענין זיקת יבמה. ומפירש"י שם בכלו לו חדשיו. לסוף תשעה דנקיט. ודאי ליכא לדיוקי מידי. דעל כרחנו צ"ל. דנקיט נמי מילתא דשכיחא. והיינו סתם לדה. אי נמי משום דבבן שבעה. לכ"ע לא בעינן כלו לו חדשיו. דקיי"ל יולדת למקוטעין לד"ה. להכי נסיב בן תשעה. דאיכא מ"ד דבעי שלמים. ומשמע ליה דהיינו נמי כלו לו חדשיו. מיהא בבן שבעה גמורים. ליכא דאמר דלא מיקרי כלו חדשיו. ובאמת נראה. שאפילו נכנס רק יום אחד בשביעי. הוי ליה נמי כלו לו חדשיו. והוא הדין למאן דאית ליה יולדת לתשעה ג"כ יולדת למקוטעים. הוי נמי בכלל כלו לו חדשיו. ורש"י מילתא פסיקא הוא דנקיט.

ואפשר דר"ם וטור וש"ע נמי לא בדווקא נקטי ט"ח. אלא מילתא דשכיחא ברוב נשים נקטו לדוגמא. וה"ה לבן ז"ח. אע"ג דרחוק הוא לומר כך בלשון פוסקים. שלא באו לסתום. **אלא** דאכתי תקשי להו. גמורים מנא להו. והא בבן ז"ח. לכ"ע יולדת למקוטעין וכדבעינן למימר בס"ד. והו"ל לפרש תשעה. **ולא** הבינותי מ"ש הריב"ש דמייתי ליה

הרב"י בסקנ"ו. שכן משמע בהדיא בהחולץ. **לא** ידענא היכא. הא איברא איפכא משמע כדלעיל.

ואמנם גם ביולדת לתשעה. מאן סליק לעילא וידע דהלכתא כשמואל. ולא כר' יהודה דס"ל שיפורא גרים. ומאן חכים כרמב"ן. דפשיטא ליה כמ"ד דיולדת לתשעה יולדת למקוטעין. ואזיל בתרה. אפילו להחמיר בשל דבריהם. ופסק דמתאבלין עליו. אע"ג דקיי"ל הלכה כדברי המקל באבל.

וכן הלכה ביולד' לט"ח יולדת למקוטעין ואף ביום א' לתשיעי די והשגה על רשב"ש

וכן פסק הרשב"ש כמ"ש הרב"י בשמו. והסכים גם הוא בזה להלכה. ולא מטעמיה. שכתב שרבים תמהו על זה. והכניס עצמו בדוחקים עצומים בלי צורך כלל. תנאי שקיל מעלמא. מי ליכא ר"י דמתני'. דסבר שפורא גרים. **גם** מה שתמהו רבים. לא מחכמה. דמאן לימא לן דהאי דאתייליד לשמונה ומחצה. דודאי בר תשעה הוא. דילמא איעברא לה אמיה מקמי הכי. אע"ג דחזיא דמא בתר הכי. מעוברת אינה בחזקת מסולקת דמים עד אחר הכרת העובר. או דילמא האי בר שבעה הוא. ולא נתעברה מיד אחר טבילתה. ואם אולי ארע פעם שלא בעל קודם. ובעל ופירש. וילדה לתשעה מקוטעין ולד שלם בסימניו. זהו דבר בלתי מצוי שיעידו עליו רבים ויתמהו מגבורתו. הלא זה שפת יתר בלי ספק. **על** כן אין להטיל מום שינוי זמנים וחילוף הענינים מחמת זה. **אכן** מ"ש שחדשי הריון הם משלשים יום. בזה ודאי לא הסכים להלכה. דמזכה שטרא לבי תרי. מה נפשך כמאן ס"ל. אי כשמואל לא סגי דלא להוו שלמים. ואי כר' יהודה. שפורא גרים. שלמים מי שמעינן ליה. א"כ מי לחשו לומר כך בפשיטות כעין פשרה. מאן צייית ליה. אלא נקטינן כה"ג ספקא הוי. ובעינן שהה לכתחלה. ובדיעבד אזלינן בתר רוב נשים ולד מעליא ילדן. כי ליכא ריעותא היינו דגמרו סימנין.

כללא דמילתא. דאפילו נולד ביום אחד בחודש תשיעי. נקרא בן תשעה. היכא דנתקדשה לכהן. מותר לקיימה. והיינו בודאי. כגון דבעל ופירש. ובספק אימור בן ח' שמונה הוא. נמי. לכתחלה בעינן שהה אפילו גמרו סימניו. ובדיעבד בסימנין לחוד או בשהה לחוד סגי דאזלינן בתר רובא. אבל לא גמרו. ולא שהה ולא כלו חדשיו ודאי. אע"ג דאיכא לאסתפוקי דילמא כלו. נראה דאפילו בנתקדשה לכהן. בעיא חליצה. ואיתסרא ליה. ובבן שמונה ודאי. כגון דבעל ופירש. וליכא למתלי בביאות קודמות. כי גמרו סימנין או שהה. סגי. ובלא"ה. פשיטא לא סגי לה בלי חליצה. זוהי השטה המחוורת. **וראיתי** דבר תמוה בנ"י פרק הערל. לד"א בשם ריטב"א. דאלים ליה ודאי בן שמונה. מספק בן תשעה. כלפי לייא.

חדשי עיבור ולידה לא לחדשי חמה תלינן כדעת רמב"ם. שלא כיון יפה. אלא בתר ירחי שתא אזלינן **וחדשים** הללו. מיחוורתא דלא בחדשי חמה תליין. גם לא משגחינן בחדשי עיבורה לחוד. אלא בתר ירחי שתא אזלינן. דשיפורא גרים. ולא צריכינן בדיעבד אלא לשבעה חדשי לבנה (אחד מלא ואחד חסר. כפי סדר הקביעות) ואפילו רק יום אחד מראשון ואחד לתשיעי. מספיקין להשלים מנין תשעה ירחי לידה. והוי ליה בר תשעה למקוטעין. והיא שטת תו' ורמב"ן (ועלה קסמיך נמי הרב בהגה דש"ע ס"ד. לענין יוחסין אע"ג דחש לאידך דעה גבי זיקת יבמה אזיל לחומרא. צ"ל ג"כ לכתחלה הוא) והיא הנכונה בודאי מעיקר הדין. אלא דהיכא דאפשר. חולצת לכתחלה. היכא דלא שהה.

ואין צורך לומר בנולד לשבעה מקוטעין (ודאי. כגון בעל ופירש) דסגי נמי כה"ג בחמשה ירחי סיהרא ויום אחד דראשון ואחד משביעי. והוי ליה בר שבעה גמור. הכי הוא ודאי לבעלי דיעה הנ"ל. ועדיף מבר תשעה מקוטעין. דאפליגו ביה בגמרא. משא"כ בבר שבעה מקוטעין. דלא משכחינן ביה פלוגתא לגמרי. כודאי דיינין ליה לכל מילי. ומשמע דאפילו לכתחלה לא מצרכינן ליה אפילו שהייה ולא בעיא חליצה אפילו באשת ישראל. דכה"ג מיקרי כלו לו חדשיו. ומסתברא דשפיר איכא למסמך עלה. בגמרו סימניו מיהא. והכי פשיטא ליה נמי לר"מ מלובלין (ס"פ מתשובותיו) לענין יוחסין עכ"פ (ולענין יבום לא גלי רמ"א דעתיה בהא).

איברא מהרי"ט בשניות (חלק אה"ע סט"ו) צווח עלה ככרוכיא. מחי לה מאה עוכלי והקיפה תשובות חבילות כתרנגולי בית בוקיא. דחה אותה בשתי ידיו ועקרה מהלכה. דחשיב לה בדותא ובורכא. ואם באמת אמרו אין משיבין את הארי אחרי מותו. אף כי מי אני זנב שועלים. מכל מקום אמרתי להיות סניף לאריות רבותינו האשכנזים. שהלכו בדרך זו כמילתא דפסיקא להו. כה"ג ודאי צריך לאודועי. דלא לשווינהו טועים לגברי רברבי כדסלקי אדעתיה דמהרי"ט. וזכות היא ודאי. וזוכין לאדם גדול מהר"י מינץ ז"ל שלא בפניו. וממילא תתקיים שטת תו' בידינו. על אופן היותר מועיל.

ואצ"ל ביולדת לשבעה דסגי בחמשה חדשים ויום אחד בראשון ואחד בשביעי סגי

ואחזה אנכי אשית לבי לדברי מהרי"ט ז"ל ואעבור עליהם אחת לאחת. למצוא חשבון טענותיו ודבר גבורותיו לבטל דברי הקודמים ז"ל בתשובה הנ"ל. תו אייתי מר מהא דאמרינן (נדה לח" א) ש"מ קסבר ר"י שפורא גרים. היינו שופר שתוקעין בו ב"ד בק"ה. ופירש"י דחודש תשיעי גורם לידת הולד. דמכי עייל הוי זמן לידה. וכתו' דאם נתעברה בסוף חודש יולדת בתחלת תשיעי. משמע מדבריהם דבסוף ראשון ותחלת תשיעי ושבעה שלמים סגי. והיינו דס"ל יולדת למקוטעין. ואמרינן התם אפילו למ"ד

יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעין. יולדת לשבעה יולדת למקוטעין. ומשמע מקוטעין דשבעה. הוו דומיא דמקוטעין דתשעה. לר"י דאמר שפורא גרים. ובעי מר לאכשורי בחמשה ירחים שלמים. ותחלתו של ראשון וסופו של תשיעי כו'. **ועל** זה הרעיש מהרי"ט את העולם וכתב ז"ל. ונוראות נפלאתי שמוחזקני במהר"י מינץ שהיה בקי בחדרי תורה. והיכי אשתמיטתיה הא דפא"נ וכ"ת דמעברא כשהיא קטנה וילדה כשהיא נערה כו'. אלמא בציר משיתא לא ילדה כלל עכ"ד הרב.

ולענ"ד יש להשיב על זאת. משום דמילתא דלא שכיחא היא. קאמר תלמודא הכי. ופריך הו"ל למנקט מאי דשכיח. תדע. דהא פריך נמי התם. וקטנה מי מיעברא. ומאי קושיא. והרי דורות ראשונים. לא בלבד עיברו. אלא הולידו גם ילדו וחיו זרע. גדלו והצליחו ועשו פרי. כדאיתא פבסו"מ. אלא ודאי ממילתא דשכיחא קמיירי. **ותו** ערבך ערבא צריך. דלמא הני שית דנערות נמי אינן אלא מקוטעים. מדלא אמר בהו ויום אחד. והא אפילו בבת שלש. דתנן בה בפי"ד בהדיא ויום אחד. איכא מ"ד שלשים יום בשנה חשובים שנה. ולר"מ אפילו בת שתי שנים ויום אחד בלבד. דינה כבת שלש. דיום אחד בשנה קחשיב שנה.

תשובו' למ"ש מהרי"ט על מהר"י מינץ ואגב חורפיה לא עיין בה. ולא עמד על כוונת התו' בנדה **עוד** כתב הרב ז"ל. והא דבעי למימר שפורא גריס בחמשה ירחי סגי. תימה הוא דהא מקרא נקיט לה ויהי לתקופות הימים כו'. הרי כאן ששה חדשים ועוד ימים עליהם. אלמא בציר מהכי לא אפשר. והא דאמרינן אפילו למ"ד יולדת למקוטעין. לאו אמילתיה דר' יהודה קאי. דאמר שפורא גרים. אלא משום דחסידים הראשונים ס"ל דאינה יולדת אלא לט"ח דהיינו רע"א יום. אמרו דוקא יולדת לתשעה הוא דבעו שלמים. אבל יולדת לשבעה. בששה ושני ימים סגי. וע"כ לא אתיא הא כר"י כו'. דאי בקביעות ב"ד ר"ח תליא מילתא. הרי בשתי תקופות יש יותר מששה חדשים של לבנה אלא חדשי חמה בעינן. ששה ושני ימים עכ"ד. **ויש** להשיב. לעולם בבציר משיתא ירחי נמי אפשר. והתם בחנה מעשה שהיה כך היה. ותלמודא לא קבעי למילף מנה אלא דעל כרחך לכ"ע. יולדת לשבעה יולדת למקוטעין. והוא הדין לבציר מששה טובא. נמי קילדה. משום דלחדשי לבנה מנינן. ובחמשה אמצעיים סגי. לא אתי אלא לאפוקי דלא נימא דאינה יולדת למקוטעין. כמ"ד הכי בתשעה. קמ"ל דאשכח קרא דלא בעינן שלמים. מיהו דלבעי קרא כדכתיב דווקא. מי שמעינן מנה. וחדשי חמה מניין. ועמש"ע בסמוך.

כ"ע הרב ז"ל ובהחולץ (מב"א) איתא הכי להדיא גבי ספק בן תשעה לראשון כו'. דאי ילדה לשיתא ופלגא איכא למימר דבתרא הוא דאמר מר זוטרא כו'. הרי ששה חדשים

ושני ימים אלא בבציר לא אפשר. עכ"ד. **וגם** זו אינה תשובה מכרחת. בחדא מחיתא דלעיל אתנחת. ההיא דמר זוטרא לא משום דלא אפשר בבציר מהכי נקיט לה. אלא לראיה בעלמא דיולדת לשבעה מקוטעין ודאי לדברי הכל ודנקיט התם תלמודא לשיתא ופלגא. לאו דוקא. אלא מלתא דשכיחא נקיט ודפסיקא. וכל דלא שלימא לה שיתא. פלגא קרי לה. דוק ותשכח דכוותה.

באור בתו' דר"ה בענין עבורה של חנה

עוד כתב ז"ל. ובפ"ק דר"ה אמרינן אי דקאי בחג כו'. אכתי בשיתא ירחי מי קילדה. תנא אותה שנה מעוברת היתה. סוף סוף כי מדלי מר יומי טומאה בצרי להו. אמ"ז יולדת לשבעה יולדת למקוטעין. ואפ"ה איצטריך דאותה שנה מעוברת. דאל"כ בצרי להם שיתא כו'. והתו' כתבו דאף למסקנא אצטריך לשנה מעוברת כו'. אלמא בציר משיתא לא סגי עכ"ד. **ואף** היא לא תברא. דאיכא למימר שינוי לאו אהדדי אתמרו. דהשתא דאתינן לדמר זוטרא. לא צריך לדחוקי ולמימר דשנה מעוברת אלא ודאי אפשר הוה אפילו לדורות אחרונים. כ"ש לדורות ראשונים. שהיו מולידים אפילו בני שבע. שאין תימה אם היו נשיהם יולדות לששה חדשים. וגם פחות אפשר הוא אף לדידן. אין צ"ל לדידהו. אלא מידי דשכיח אפילו האידנא נקט. ולעולם אימא דבשיתא ובבציר. נמי אפשר בכל זימנא. רק שיהו חמשה שלמים ושנים חסרים. די. ותו מדלא קאמר תלמודא אלא אמ"ז כו'. דייקי דלא קהדר ביה מקמייתא. ואין מזה הכרח. דוק ותשכח דכותה דלא קאמר אלא. ואפ"ה הדר ביה משינויא קמא. רק שהתו' חשבו ליישבו ע"פ המדרשים. ועכ"ז לא עלה בידם. ועל כרחנו צריכין אנו לומר. המדרשים חלוקים הם בענין. **מ"מ** גם לדברי תו' הללו בהכרח לומר. דבתר חדשי לבנה אזלינן. דהא פשיטא להו. דכי הוי מצינן למימר דבחמישי של חג טבלה. הוה אפשר דילדה באחרון של פסח. שהם ששה ירחי לבנה ושני ימים בצמצום. ואינן מגיעין לחדשי חמה. הרי שאין משגיחין בחדשי חמה. ולא כדפשיטא ליה למהרי"ט לעיל. דבעינן חדשי חמה ושני ימים. איברא אפילו לשיתא ירחי לבנה ממש לא צריכינן לפום מסקנא. אלא דעדיפא נקטי. דמשכחת אפילו ששה ושני ימים. לא משום דקפידא איכא במלתא דמחנה אין ראיה לומר דלא אפשר בפחות. אלא מעשה הכי הוה (וכ"כ הריב"ש בסתמ"ו) להכי לא חיישי תו' על חדשי חמה דשתי תקופותיה. דלאו בהו תליא. אלא בחדשי קביעות ב"ד בלחוד.

ובחידושי גמר' יהיבנא בה טעמא דלמא משום דהכי הוי עובדא דלא קלטה הזרע עד יום שני לתשמישה משו"ה לא הוי סגי לה בלא שני ימים יתרים על שתי תקופות. והיכא דאולידא ליום אחד יתר. לעולם נמי חשבינן ליה למקוטעין אליבא דתו'. דאמרינן

בראשון קלטה. והיינו לשופרא דמילתא אי איכא דס"ל נמי בשבעה בעינן ששה ירחי חמה שלמים עכ"פ. אבל לקושטא דמילתא. שתי תקופות לאו הלכתא היא אלא כדאמרן.

וסיוע שיש בו ממש לדרכנו ממקרא וגמ'

ויש לי עוד סיוע רב. דאפי' אותן תקופות עצמן לא שלמות היו. אלא קמייתא מקצת תקופה ורובה הוא דהואי. וקחשיב לה בחדא. דרובא ככולא בכל דוכתא. ושני ימים אחריהן הוו. מנא אמינא לה משום דבר"ה נפקדה. ומשמע דבחג או אחריו נתעברה כשרה דזכירות גמרי מהדדי. כמ"ש בלח"ש פ"ק דמגילה מ"י. ומוכח בקרא דבכל י"ט עלה אלקנה לשילה. ושם לא שימש מטתו. דאכסנאי הוה וכדאמרינן בפאע"פ. א"כ. לא נתעברה עד אחר החג. כששבו אל ביתם הרמתה. לפי זה עכ"פ לא נתעברה אלא או בחג. או אחריו. וכתיב ויעל האיש אלקנה וגו'. וחנה לא עלתה מפני שכבר נולד שמואל שזה היה ודאי מועד פסח. הרגל הראשון אחר לדת שמואל. הא ודאי אינן ששה חדשים. רק חמשה חדשים ואיזה ימים מסוף תשרי. וכן איזה ימים בתחלת ניסן לכל היותר. **אלא** מאי אית לך למימר

עוד ראיה מן התלמוד לסתור דעת מהרי"ט

רוב תקופה ראשונה ותקופה שניה. תקופות קרי להו. ושני ימים עדפו להו בתר תקופת טבת. היינו שתי תקופות ושני ימים. **הא** מיהא זכר לדבר איכא נמי מקרא דכתיב. לסיועי לדינא דיולדת שבעה למקוטעין. בחמשה ירחי לבנה אמצעיים. וקצת ימים לפניהם ולאחריהם סגי לה. אע"פ שיש לדוחה לדחות. גם יוסיף מכאוב דוחק. לומר ג"כ אותה שנה מעוברת היתה. דיינו לומר שאין דעת מהרי"ט מוכרחת. לחשוב תקופות שלמות של חמה. **עוד** אביא ראיה מפורשת מן התלמוד. לסתור עכ"פ דעת מהרי"ט. במ"ש דלא סגי בבציר משיתא ותרי יומי דווקא. אלא כמש"ל בס"ד שני ימים לאו למימרא דלא אפשר בלא"ה. תדע מיהודה וחזקיה בני ר"ח. שהאחד נולד בתחלת שבעה. ואחד לסוף שבעה כדאיתא ס"פ הבע"י. ועל כרחך האי דתחלת שבעה. יום ראשון דשביעי הוא (וכן סוף תשעה כמשמעו דווקא) דבהמפלת אמרינן שנשתהא האחד אחר חברו שלשה חדשים. והני חדשים ודאי שלמים נינהו מדקאמר לתחלת שבעה ולסוף תשעה. וק"ל. ואי אפשר מבלי שנאמר דהנולד לתחלת שבעה. כמשמעותו בכ"מ בתחלתו של חודש שהוא ר"ח. הרי אין כאן אפילו יום אחד בשביעי. אלא מקצתו לכל היותר. ומספיק לעשותו בן שבעה. זו ראיה שאין עליה תשובה. ודבר פלא שנעלמה ממהרי"ט. שהיה אוצר בלום לתורה.

ומש"ע הרב. והא דכתבו תו' (בנדה לח"א) אמילתיה דר' יהודה דאמר שפורא גרים. קשה עלי להלום דבריהם. שהם אמרו דלר"י שפורא דתשעה חודשים גרים. ומשמע שיעברו תשעה שופרות של ר"ח כו'. ואי ס"ד נתעברה בסוף החודש יולדת בתחלת תשיעי. הרי אין כאן תשעה ר"ח אלא שמונה. ומשמע דלא בא לומר דבציר מתשעה סגי. אלא בט"ח היינו טר"ח. ועוד מ"ש דאי בעינן שמונה ראשונים שלמים א"כ כי נתעברה בסוף חודש. שפורא דתשיעי הו"ל עשירי. לא ידענא מאי קאמרי שאין כאן אלא תשעה שופרות. דאילו סופו של ראשון אינו מהמנין. שהרי לא היה בתקיעת שופר של ר"ח. ומשמע דכל העיקר בשופרות תליא. ואין לי שע"ה להתיישב עוד בדבריהם. עכ"ל.

באור דתו' דנדה שלא ירד הרב הנ"ל לסוף דעתם

באמת נראה מחמת איזה טרדה שהיתה לרב ז"ל בעת כתבו זאת לא עמד על כוונת התו'. ותמה אני אם עיין בדבריהם. שהרי תו' הכריחו דדוקא חדשי לבנה גורמים הלידה. לא חדשי הריון וזה בהכרח עצום. דאל"כ. היאך יכולה לידע שקשתה שני ימים בתשיעי. ועפ"ז נמשכו דבריהם דלפ"ז נראה דלר' יהודה אם נתעברה בסוף חודש. יולדת בתחלת תשיעי חודש של לבנה. ולא משגחינן לגמרי בחדשי עיבורה. אלא אמצעיים שלמים. וסופו של ראשון ותחלתו של תשיעי דירחי לבנה. סגי ליולדת לתשעה. דהיינו שפורא גרים. פירוש שופר של קביעות ר"ח. הוא שגורם להחשב מקצת ימי החודש ככולו. בראשית ימי הריונה ובסופן. ומהרי"ט במ"כ מטעי קטעי. איהו סבר דבעינן שתשמע היא תשעה קולות דשופר של טר"ח. ולא היא. אלא ה"פ. שפורא גרים לקביעות החודש כולו. שיהא גם מקצתו נחשב כשלם. לאפוקי דלא נחשוב תשעה ירחי לידה. לפי עת התחלת עבורה שלמים מיום ליום כטעותיה דמהרי"ט. וכקושית התו'. כל עצמן לכך הוצרכו לבטל דעת זה. דוק. ודקאמרי תו' שפורא דתשיעי הוי עשירי. לא אעשירי דשופרות ור"ח קאמרי. אלא דהו"ל עשירי לחדשי עיבור. אי איתא דבעינן שמונה שלמים. דכי אעברא בסוף חודש. לא מלו לה שמונה עד סוף חודש. דהוו להו שבעה חדשי לבנה שלמים. ומקצתו של ראשון ומקצתו של תשיעי. וכי ילדה בתר הכי. משנכנס ר"ח של לבנה. אשתכח דבעשירי לחדשים (שהוקבעו ע"י שופר של ב"ד) קילדה. והרי א"כ. שפורא גרים שתלד בעשירי. לא בתשיעי. זה פשוט ברור ומוכרח בהבנת לשון התו'.

מעתה נסתלקו מעלינו כל ערעורי מהרי"ט. ונתקיימה בידינו דעת מהר"י מינץ. האמורה בשטת תו'. שהסכים על ידה הרמב"ן. ונודע שיש לה על מה לסמוך.

בנ"ז א"צ לכל הנ"ל (רק להתלמד בח"א) אלא שחל עלינו חובת באור עקירה רבה ועצומה ועיון עמוק **אמנם** בנדון הלז שנשאלנו עליו. אין אנו צריכין לכל זה. כי עד כאן לא נחלק מהרי"ט.

אלא בדליכא כי אם חמשה ירחי ושבעה שפורי. ברם הכא שית שלמין ופלגא איכא. בכה"ג נראה דכ"ע מודו. דבין כי אזיל מר בתר שפורי. בין בתר ירחי עיבור ממש מיום ליום. האי בר שבעה הוא. דבט"ו לשבט מלו להו ששה. ונוסף עליהם עשרה ימים. שאפי' את"ל ביולדת לשבעה. נמי חדשי חמה בעינן הרי מכל מקום עודפים עליהם שבעה ימים. דהוו להו מיהת שבעה מקוטעין בלי פקפוק. וביולדת לשבעה ליכא דפליג. דודאי יולדת למקוטעין לדברי הכל. שאף מהרי"ט לא ערער בכך. ומודה דולד גמור הוא לכל דבר. אף כי ליוחסין בלבד. **אלא** שעדיין יש לעיין בזה. דאע"ג דמחזקינן ליה לבר שבעה (ואף למקוטעין) ולד מעליא. הני מילי בדליכא ריעותא. ברם כה"ג דנדון שאלתא דא. דאיכא תרתי לריעותא. חדא. דפסק וסתה (לפי הודאת ההנחה) מקמי נישואין ירח ימים. לכאורה הרי מוכיחה בצדה. וסתמא דמילתא. כבר גדולה היתה. וקבעה לה וסת. בטרם חדל לה אורח לבוא בזמנו. וזאת שנית. שהולד שמן ובריא בשר. שלא כדרך רוב הנולדים לשבעה (וגם למקוטעין) כי רזי בשר כחושים וחלושים המה. הרי רגלים לדבר שנתעברה זו קודם נישואין. ואע"ג דבן שבעה ולד גמור הוא נחשב. היינו דווקא בודאי בר שבעה. אבל בספק בן תשעה לראשון. הא אזלינן ביה לחומרא. אע"ג דספק רחוק הוא. כיון דלא הוכר עוברה בשליש ימיה (דאי הוכר. הא ודאי דקמא הוי) ואתרע ליה רובא דנשים יולדות לתשעה. ונימא נמי כאן נמצא כאן היה. והאי בר שבעה הוא. אפ"ה חיישינן משום דיולדת לשבעה מעוטא הוי. ש"מ כל היכא דאיכא למתלי ברובא. אע"ג דאתרע ליה. מידי ספקא לא נפקא. כ"ש במקום דאיכא ריעותא אלימתא גבי מיעוטא. ולגבי רובא ליתא ריעותא. אימר הוכר עוברה ולא אדעתייהו (ול"ד ליבמה שנשאת בתוך ג"ח. דכבר הויא נשואה. והויא מילתא דרמיא עלייהו. למידע אי הוכר עוברה או לא. דייקי. כי היכי דלא לפגע בערוה. אמרינן מדלא הוכר אתרע ליה רובא. משא"כ בפנויה דלא אסקי אדעתיה לגמרי לחוש לזנות) ולא דייקי אבתריה כלל. והשתא דאגלאי מילתא דאיכא חששה דזנות לפני נישואין. דילמא האי ולד מרובא דבני תשעה הוי. שמא צריך לילך בה ג"כ להחמיר מספק. ולהטיל עליה חומרי פנויה שנתעברה. **ונחוש** לדעת הרמב"ם דמחמיר בפנויה שנתעברה. אפילו במודה. כ"ש בזה שנראה כמכחיש שלא בא עליה לפני החתונה. כפי משמעות לשון השאלה. מדחייש לה קצת דילמא איעברא לה מעיקרא. ורוצה להוציאה בגט. אם אמת הדבר שנתעברה קודם החופה. מכלל שאינו מודה שהוא בא עליה לפני נשואין (לכן אפילו אם שוב יחזור בו ויאמר כן הדבר שבא עליה קודם. וצדקה ממנו היא הרה. עדיין צל"ע אי מהימן. כמש"ל בס"ד) דלכאורה הא גריעא מדבר מכוער. דתצא מבעל. אפילו ע"י עד אחד דמהימן ליה. דילמא הא עדיף.

דאנן סהדי. מאחר שפסק וסתה. נדון אותה כהוכר עוברה. ואיך מעידין עלה אשה שילדה לשבעה חדשים. וכרסה בין שניה לסוף שני חדשים או קודם (אע"פ שהשאלה היא סתומה בזה) עלובה היא. מתוך חופתה. משנודע סלוק דמיה. ואע"ג דהתם איסור א"א. והכא פנויה. מ"מ גם בזו כמה איסורים קלים וחמורים תלוים בה (כמו שהצענו בפתח דברינו הספקות בדינים המסתעפים מנדון הזה והביאונום במספר) גם מה לי איסור חמור. מה לי איסור קל. כל איסורא דאורייתא לחומרא. אף בלי ריעותא והוכחה לאיסור יותר מלהיתר. ולפחות נחוש לו גם לבעל הלז אם הוא כהן. או לפסלה לכהונה לאחר מותו. ואצ"ל לפ"ז דאיכא למיחש במקום יבום. ולענין אכילת תרומה וקדשים ולטמא לולד זה אם בעל זה כהן. ולבניו הכהנים. שלא יטמאו לאחיהם הלז. ולענין יורשין זה את זה אם לא.

ומסקנא לקולא

ברם לכי מעיינינן בה. לא חשיבא ריעותא מחמת שפסק וסתה ירח ימים (אפילו הוא ודאי. כ"ש שעדיין צריך בירור איך נודע שכך הוא באמת בלי מכחיש) לא מיבעיא אם קטנה היתה כשנשאת אע"פ שכבר ראתה ג"כ (גם זה צריך חקירה תחלה) הא קיי"ל כר"א בארבע (נדה ז"ב) אלא אפילו גדולה היא. גם כבר קבעה לה וסת. ושינתה מדתה. האמרינן ריש כתובות דאיכא נשי דמשניין וסתייהו ש"מ מילתא דשכיחא היא. וקיי"ל נמי וסתות דרבנן. וכ"ש אחר שלא פסקה רק ירח ימים. שהיא עונה בינונית. דלא מיקרי כה"ג סילוק דמים. ואין לתלותו בעובר. דהא גם מעוברת אינה מוחזקת במסולקת דמים. אלא משיוכר עוברה כדתנן פ"ק דנדה. שאינו פחות מג"ח. על כן זו שפסקה מלראות עונה אחת. אינה הוכחה ודאית על הריון כלל. אלא שינוי וסת הוא דקגרים. ועוד שכפי הנראה מלשון השאלה דגם בסוף ימי עבורה לא נסתלקו דמיה של זו. ועל כן הוצרכה לטבול במים קרים. והיא שגרמה לה בטרם תחיל ילדה. ואיך א"כ גרם העובר סילוק דמיה בתחלה קודם הכרת העובר. כלפי לייא. וכל זה בהנחת הפסק וסתה לודאי. בלי הכחשה ופקפוק.

וכן יש להוכיח מההיא דהחולץ (מב"א) ולבדוק בהלוכה. ודחיק בשינויא. ולא פריך תו ולבדקה אי פסק וסתה. אלא ע"כ אפילו פסק וסתה. איכא למימר דילמא מ"מ לאו מעוברת היא. עם שיש לדחות. לעולם אימא אי ידעינן ברי דפסק וסתה. אה"נ אמרינן ודאי מעוברת היא. מיהא כי לא פסק. אכתי ספקא הוי. שמא לא נסתלק האורח עד שיוכר עוברה כנ"ל. או דילמא מסתרת ראייתה גם מעלמת הפסקתה. וליכא למיקם עלה דמילתא שפיר. משא"כ בהכרת העובר. שאינה יכולה להסתירו. ונקט תלמודא מילתא

פסיקא. דמוציאה מכל ספק. דמכי הוכר עוברה. הא ודאי איעברא לה. ואי לא הוכר. ס"ד ודאי לא מיעברא.

הדרן למילתין במאי דקמן. דפסק וסתה חודש ימים. פשיטא דליכא למיחש עכ"פ בבעל ישראל. וכן אם היתה ארוסה לו. ופסק וסתה בימי אירוסין. לישראל שריא אליבא דכ"ע. אפילו נימא דמספקא לא נפקא. מיהא ס"ס הוי (משא"כ באשת כהן צל"ע עדיין. כמש"ל בס"ד).

וכחא דהתרא עדיף

אבל משום לעז גרידא. וגם לחששה דמינקת חברו. נראה פשוט שאין לו לחוש כלל. דאפילו את"ל ספיקא הוי. ספק דרבנן לקולא. מכ"ש שאין להחליט להכניסו בכלל ספק לגמרי. מדחזינן דאפילו באיסור נדה דחמיר. לא חיישינן בעבר הוסת ולא מצאה דם. אע"ג דהאיכא למימר אורח בזמנו בא. ודילמא ראתה ולאו אדעתה ונתקנח הדם. אפ"ה לא חיישינן באיסור כרת. אלא תלינן בשינוי וסת המצוי באשה. גם בלי עיבור כ"ש בהני חומרי דרבנן. דהכי נמי נימא הכא. וסת הוא דשנאי והאי בר שבעה הוא. וכמה ולדות בני שבעה בריאים הם (ועיין בב"י סוף טא"ה. חידוש גדול יתר מאד. בשם הרשב"ץ ותשובת רשב"א)

גם האמתלא של הטבילה במים קרים. נראה דשפיר קאמרה. אמתלא מעליא היא. אע"ג דלכאורה איפכא שמעינן במתני' שחרדה מסלקת את הדמים. איברא הא אשכחן נמי דא"ר אותתחלחל המלכה שפרסה נדה. וכדפרכה תלמודא בפרק היה נוטל. ומשנינן בעתותא מרפיא. דכוותה אשכחן נמי בגמרא פרק תנוקת. בההיא דאתיא לקמיה דרבי א"ל לאבדן זיל בעתה. בעתה ונפל מנה חררת דם וכיון שהבהלה והביעות מביאין את הדמים. ממילא העובר נמשך אחריהם. שהוא מתעורר לצאת בסבה קלה כידוע. אף כי בשפע הדמים שמהם חיותו.

ואין כאן בית מיחוש כלל גם לא לפ"מ אם לא שנתברר סילוק דמיה

ואף זה המאורע מסייע לה להצילה משפת לשון. ודבת עם מחמת פסיקת הוסת מדת ימים. שבודאי אין זה מעיד על הריון באשה זו (עכ"פ. אף אם הוא סימן עיבור בשאר נשים) כי א"כ יש להפליא איך שינתה מדתה כל כך. שבתחלת ימי עיבורה נפסק הוסת. חדל להיות אורח כנשים. קודם הכרת העובר. אע"פ שעדיין איננה בחזקת מסולקת דמים. ובסוף ימי עיבורה. אחר שכבר הוחזקה מעוברת ומסולקת דמים בודאי. חזרה לראות. כי על כן ירדה לטהרה. ותהי להפך מן הנשים. שבימי עבורן הודאין (ר"ל אחר הכרת עובר) פוסקות מלראות (דמשו"ה דיה שעתה) הא על כרחין הפסק הוסת הראשון.

עד שקר הוא לעובר. והיה בכזב בלדתה אותו. אלא ודאי שינוי וסת בעלמא הוא שקרה לה אז (אם אמת הדבר) והרי א"כ מצד זה. יש כאן עד המסייעה להעמידה על חזקת כשרותה. ואין מקום לחשד מחמת האורח. ששהא לבוא פעם אחת בחודש (אצ"ל אם קטנה היתה אז כשהתחילה לראות ופסקה) עוד מעט ושינתה מדתה וחזרה לקדמותה (דמשו"ה נמי דיה שעתה) עד שגם בימי עיבורה לא נפסק מקור דמיה. או שמא קול בעלמא היה. שפסק וסתה קודם נישואין. ולא נתברר אמתתו. כה"ג פשיטא דליכא למיחש מידי. מאן דחייש לה. לא חש לקמחיה.

אכן אם הגיעו לדבר הברור. שפסק וסתה בודאי בימי בגרותה. אחר שקבעה לה וסת ג"פ. וטען הבעל שלא ידעה לפני נישואין. ומאיסא עליו. או שפגם הוא לו ולב"מ. ואית ביה משום לתא דנטען. ואי משום דכנסה בחזקת כשרה (כ"ש אם בחזקת בתולה כנס) נ"ל דטענתו טענה. אע"ג דפשיטא לא מצי לאפסודה כתובתה כלל. אפילו אם בחזקת בתולה נשאת. שהרי מעתה אין לו טענת בתולים. אפילו לא שהה אלא שלשים יום ולא טען (אפילו היה בחור כשנשאה. דלא קים ליה בטענת פ"פ. אצ"ל בטענת דמים אף בנשוי) מדשתיק. מחיל. ואיהו דאפסיד אנפשיה.

אבל מ"מ אין מקום להפסידה לא כתובה ולא תוספת דלא כמהרי"ט

ואצ"ל אם כנסה בחזקת בעולה. דלא מצי לאפסודה כתובתה מנה. כדסליקא אדעתא דמהרי"ט בתשובה הנ"ל. דמדמי לה להיא דהעלה לבו טינא. שאסרו לה אפילו לספר עמו אחורי הגדר. משום פ"מ. **שאני** התם דכי מספרת עמו. באותה שעה הוי ביזוי ופ"מ. משא"כ בנדון שלו ושלנו זה. בשעה שנפגמה (לפי הודאת ההנחה) עדיין לא נקרא שמו עליה. ומאן לימא לן דמטי ליה ולב"מ פגמא בהכי. ולא לבניה אשר תלד ממנו. וכ"ש לבני משפחה. דילמא נאנסה. ולית בה נמי משום מאיסותא לגמרי. שהרי בחזקת בעולה כנסה. אף לא משום חשדא ופריצותא. היכא דלא דיימא כלל מעלמא כנדון דמהרי"ט (וכענין שאלתנו הסתומה). **ולכן** גם בזו לא ירדתי לסוף דעתו של מהרי"ט שרצה להחליטה לפרוצה. הא אפילו למאי דקסבר מר. דלא אמרינן כה"ג שפורא גרים. מ"מ הרי לא נזכר בנדון ההוא שיצא עליה שם רע. ולא רננו אחריה אלא שמא בא עליה. קודם נישואין. וכי זה כדאי לשום לה עלילות דברים. כל כמיניה. ודילמא מניה דידיה הוא. ואפילו ביצא קול גמור שזנתה. אפילו בא"א דחמיר איסורא. ברננה לא מפקינן אתתא מבעלה. כ"ש לקלא דמקמי נישואין וקול דברים בעלמא. שאין לו על מה לסמוך. ואמתלא בצדו. דלא מצי למימר מאיסא עלי. ולא נימא ליה זיל אפקה. אף כי לעבור על תקנת רגמ"ה. בלא סבה כלל. מאן ספין מאן רקיע. וכ"ש דליכא לאפקועי ממונא

דכתובת בעולה מנה. דנקיטא שטרא. גם כל מעשה ב"ד כגבוי דמי. היכי ס"ד דהרב. דתפקע בכדי.

ומאי דסא"ד דהרב דאפשר בדין להוציאה בלי תוספת. דאדעתא למשקל ולמפק לא כתב לה. זו קשה מן הראשונה. שאם אינה מפסדת עקר כתובה. דרבנן הוא דאחייבוהו בע"כ. כ"ש תוספת דמדעתיה כתב לה. ורצה לזוק בנכסיו. ומשום חבת ביאה זכיא ביה. ועוד אטו מי לאו ק"ו הוא מבתולה. דאע"ג דהא ודאי יש לו טענת בתולים ומפסידה עקר כתובה. מטעם שהם אמרו והם אמרו. אפ"ה הלכה פסוקה היא שאינה מפסדת תוספת. דמנפשיה כתב לה. צורך לומר כנסה בחזקת בעולה. דהא לית ליה טענה כלל לאפסודה עקר כתובתה (בפנויה. ולישראל מיהא ליכא לאשכוחי הפקעת כתובה כה"ג) עאכ"ו שאינו יכול להפסידה תוספת. שזכתה בו ע"י שעבוד עצמו מרצונו. מפני חבת ביאה ראשונה. ועמו"ק סס"ח.

ובמ"כ דמהרי"ט. מדמי מילי דלא דמיין להדדי. וכי מה ענין אותה שאמרו בנתגרשה מן האירוסין שלא כתב לה אלא ע"מ לכנסה. וכיון דלא טעם בה טעם ביאה. אזיל ליה חיובא. משום דבמתנה אזלינן בתר אומדנא. ושניא היא הך דנדון דידיה. שכבר בא עליה וילדה. פשיטא דזכתה בתוספת. אף משום חיבת ביאה גרידא. ומי מצי מפיק לה. ולמפקע שעבודה אפילו בטענה ודאית מה גם בספק. הא מילתא דתמיהא. כנראה הך תשובה לאו דסמכא. ודינקותיה היא.

מיהא כי דיימא מעלמ' מצי לגרשה בע"כ. והא נמי דלא כמהרי"ט דלא חייש לה לגמרי אע"ג דבכה"ג איכא למיחש בה טובא

מיהא כי דיימא מעלמא. ודאי אית בה משום מאיסותא ופריצותא בדלא ידע בה מעיקרא. שפיר עבד כי מגרשה. אפילו הוא ישראל. והיא פנויה היתה כשנחשדה על הזנות (והוא לא ידע כשנשאה) אע"ג דלא חייש לה מהרי"ט. לא ידענא מאי טעמא לא מצי למטען מקח טעות. מי גרעא מטענת מומין ונדרים. לא מיבעיא בדומה כשהיתה א"א ונתגרשה. דמתחייב בנפשו הנושאה כמ"ש ז"ל עה"פ והלכה והיתה לא"א ומת וגו'. אלא אפילו בדומה פנויה. פשיטא דלא שפיר עביד הלוקחה לאשה. ומומא הוי בלי ספק. כשלא הכיר בה מתחלה.

ואף גם זאת לא ידעתי. מדוע לא חשש הרב באותו נדון לאיסורא דנטען (ביחוד לפי שטתו דחשיב לה יצא עליה ש"ר) והא אפילו כי דיימא מניה בלחוד. אסורא ליה. כדחייש לה הרא"ש אף בפנויה. והחזקתי דעה זו בלח"ש בס"ד (והיינו כי מכחיש. מיהו כי מודה ליכא דאמר).

המפרשים רמו דר"מ אדר"מ ונדחקו בו מאד. ולדידי חזי דלק"מ

ואיברא כי דיימא מעלמא נמי. אף שהיתה פנויה. יש כאן חששות הרבה. ספקי דדינא טובא. כי הנה הר"מ (פ"ג דיבום וחליצה) כתב מי שזנה עם פנויה או עם א"א שנתעברה. ואמרה זה העובר ממנו הוא. ואפילו הוא מודה. אע"פ שהוא בנו לענין ירושה. ה"ז ספק. לענין יבום. שכמו שזנתה עמו. זנתה עם אחרים. ומאין יוודע הדבר שזה בנו ודאי. והרי אין לו חזקה. ולעולם הוא ספק. ולהחמיר דנין בו. ולא מתייבמת. עכ"ל. **והנה** נתקשו בדבריו. ורמו דידיה אדידיה. דבפ"ח מה"ל תרומות כתב וז"ל. מי שאנס ופתה אותה כהן וילדה. אוכלת בשביל בנה. עכ"ד. לכן נדחקו בו מאד במ"ש בה"ל יבום. ויש שדחהו בשתי ידיו. **ואנכי** לא ידעתי מה עול מצאו בו כי רחקו מעליו. לענ"ד לק"מ. ואין כאן סתירה כלל. דגבי תרומה פסק כלישנא קמא דגמרא פרק אלמנה. וכמ"ש גם הה"מ. דהיינו בלא דיימא מעלמא. אלא מניה דידיה לחודיה. וכדדייק לישניה שפיתה ואנס. דידעינן בודאי ונתברר ע"פ עדים אשר כן עשה. והיתה האשה ההיא בחזקת כשרות מאז ועד עתה. לא נחשדה על אחר כלל. דליכא לספוקי מאחר לגמרי. העמד אשה על חזקתה ככל פנויות דעלמא. ואפילו במפותה אמרינן השתא הוא דאתרעאי. בשביל כך לא הוחזקה מופקרת לכל אדם. **ברם** הכא בדין יבום. בדיימא מעלמא איירי. כדמשמע לישניה התם. דנקט שזנה במוחזקת לזונה קדשה קאמר. דייקא נמי דומיא דא"א. בהך ודאי אמרינן. כי היכא דאפקרא נפשה לגביה דהאך. אפקרא נמי נפשה לעלמא בידוע. על כן אבדה חזקתה. והכל קרובים אצלה. מהיכא תיתי למשדייה לולד בר מאה פפי. בתריה דידיה. **משא"כ** התם בה"ל תרומות. באנס ופתה לפנינו את הכשרה (או אפילו לא ראינו ולא ידענו רק ע"פ עצמם. ולא יצא עליה קול מעולם. לגרוע חזקתה ולחשדה גם מאחר) וכדפריש הר"מ גופיה שם. באמרו והוא שלא יצא עליה קול דהוי ליה איהו ודאי. וכ"ע אפילו בספק לית בהו גבה. דאוקי אשה אחזקתה. דידיע לן ודאי דלא יצא עליה ש"ר. ולא הורעה חזקת כשרותה ואינהו תרוייהו קמודו דמניה הוא. וליכא ריעותא כלל לאכחושי להו. פשיטא על כרחין בתר דידיה שדינן ליה. דאפילו ספק אינו מוציא מידי ודאי. כ"ש במקום שאין טעם להכניסו בכלל ספק. ובכן נסתלק משא הקושיא מפסקי הר"מ הללו. והשתא דאתינן להכי. שפיר איכא לאוקמה להההיא דבה"ל תרומות הנ"ל בתרומה דאורייתא. סתמו כפירושו. לא כמו שנדחקו בו להעמידה בתרומה דרבנן דווקא. שא"צ כלל לומר כך.

גם מ"ש אמ"ה ז"ל בישוב דר"מ לא נהלם לי

וראיתי למר אבא ז"ל בספר תשובותיו (סמ"ד) כתב לתרץ דר"מ. דבתרומה דחזקת הולד

לצורך אמו כו'. מהני להחזקת הולד שבמעיה. דמוקמינן ליה בחזקת זה שבא עליה. להאכילה בתרומה לכשיולד. עכ"ל. **בער** אנכי ולא אבין מה טיבה של חזקה זו. מגוף שאין לו חזקה לעצמו. האי ולד מכח אמיה קאתי. מאי אולמיה מינה דידה. **ומש"ע** אבל ביבום שבא לפטור אשתו מכח ולד זה כו'. לא מהני חזקת ולד זה לפטור אשה אחרת. כאותה דהמדיר. רישא מנה לאבא בידך וסיפא מנה לי בידך ע"כ. **לא** אדע מה ענין ההיא סיפא דמוקמינן לה אחזקה דגופא. מאחר שנכנסה לרשות הבעל. והיא תובעתו בשלה. משא"כ ברישא. דהוי ליה מנה לאבא בידך. לא אמרינן העמד הגוף על חזקתו. והא ודאי איכא למשמע מנה אפכא. דלא מהניא חזקה כה"ג מגוף לחברו. הכא נמי דכוותה הו"ל מנה לבני בידך. ואיך יועיל לה הירך. שעדיין אין לו חזקה אף לעצמו. היאך יתן לזולתו. מה שאין לו. ולכשיוולד. גופא אחרינא הוא דהוי. ומגוף לגוף לא אמרינן חזקה. (כדאיתא. וכן לדברי המכשיר בה. פוסל בבתה) אף במקום שיש לאחד מהם חזקה. וכבר היו לאחדים. כ"ש כשאין מציאות חזקה. לא לאחד מהם ולא לשניהם יחד. לפי ההנאה. ומיחוורתא כדשנינן.

דברי הרא"ש בתשובה בדין ולד שאומר עליו מי שנול' ברשותו שבנו הוא לענין ירושה. תמוהים מאד דקבעי לאפקועי ירושה בכדי

עתה נשובה ונחקורה דינו של ולד מפנויה. שמודה הבועל שממנו הוא. אם נחשב בנו ודאי בכך לכל דבר. לענין כמה איסורי תורה הנתלים בזה. ולירשו ג"כ. ולעמוד על בירור הלכה זו צריכין אנו להציע דברי תשו' הרא"ש (כלל פ"ב ס"א) בנדון מעשה שאירע אחד הכניס פנויה לביתו וילדה זכר ברשותו. ועדים מעידים שאמר עליו שהוא בנו. אח"כ מת אותו אדם (ונבליע קצת דברי טענתנו עליו כדי למעט הטרחא. ונציג לשוננו בין שני חצאי עיגול. גם אגיה לשונו של הרא"ש במקום שצריך להגהה ותקון ואסגיר המלות החסרות המוכרחות להוסיף בו בין שני קווי חצי ג"ע) כתב שם הרא"ש וז"ל אמנם צ"ע אם יש לסמוך על דבריו שאמר שהוא בנו. לענין הירושה. ולפטור אלמנתו מחליצה. ומההיא דפי"נ האומר זה בני נאמן לירשו ולפטור אשתו. אין להביא ראיה לנדון זה. דהתם בבא ממד"ה. דנאמן לענין ירושה. במגו דאי בעי יהביה ליה במתנה. ולענין יבום הואיל ובידו לפטרה בגט. אבל בנ"ז אפילו במגו לא מהימן. דאיהו גופיה לא ידע בודאי. דשמא גם אחר בא עליה. אלא דאמר בדדמי. ודמיא להא דפרק האומנין ההוא גברא דאוגיר חמרא לחבריה א"ל לא תיזיל באורחא דנ"פ דאיכא מיא כו'. אזיל באורחא דנ"פ ומית חמרא. א"ל אין באורחא דנ"פ אזלי ומיהו לא הוו מיא כו'. אמר אביי מה לו לשקר במקום עדים לא אמרינן. והלכתא כאביי אלמא (אע"ג) דעדות ליכא שהיו שם מים בשעה

שהלך (זה ודאי מוכרח. דאל"ה. לא הוה אמר רבה מה לו לשקר) אלא שרוב פעמים מצוי שם מים (לא כך אני אומר. אלא יודעים היו בבירור שאותו הדרך מוחזק במים תמיד. ולא משום רוב פעמים בלבד. דאיכא למימר ניחוש למיעוט. ולא נפיק ממונא מחזקת מריה. דאין הולכין בממון אחר הרוב. אלא כיון שכל פעם היה מוחזק אותו דרך במים. אין צריך לידע עוד. איך הוא עכשיו. דמוקמינן ליה אחזקתיה. כיון שלא נודע אפילו פעם אחת שנשתנה מדתו של הדרך ההוא. הרי הוא ודאי גם עתה. כשהיה בכל זמן. דכה"ג דוקא הוא דמקרי אנן סהדי. ואילו היה מיעוט כנגדו. אז לא היה אומר אביי מלל"ש במקום עדים לא אמרינן. דבהדי סהדי שקרי למה לן) הו"ל מגו במקום עדים. הכא נמי אנן סהדי דאיהו לא ידע בודאי שהוא בנו. שהרי לא היתה חבושה עמו בבה"א משעת ביאה עד שילדה. ול"ד לאשת איש דאמרי רוב בעילות אחר הבעל. אבל בביאת זנות. איכא למימר כמו שהוא בא עליה בזנות. גם אחרים באו עליה. ובדדמי אמר שהוא בנו מספק. כי אי אפשר לו לידע בודאי. הילכך אין כאן מגו. דהו"ל מגו במקום עדים עכ"ד (חוץ ממה שהבלעתי בו מדעתי בין שני חצאי לבנה). **והמה** נפלאו ממני כמו שאבאר עוד בעזה"י. מלבד מה שכבר הזכרנו. והצגנו תשובתו בצדו.

תמיהא לי טובא. דמדמי מילי דלא דמיין לגמרי. התם בפרק האומנין. דשינה ועבר על תנאו ודאי מגו במקום עדים הוי כדפרישנא. ועוד. שבא להפסיד לאחרים להפקיע ממונו של זה הודאי בשקר. לא כל הימנו. אך בכאן בנדון של רא"ש. להפסיד לעצמו לענין ירושה. דאי בעי יהביה ניהליה במתנה. המגו במקומו עומד. עכ"פ בדבר שבממון שהוא בחזקתו. ולא זכה בו אחר מעולם. וכי לא כ"ש הוא. אם בבא ממד"ה. שלא היה עדיין לבן זה חזקה. רק על פי דבורו של זה בלבד. נאמן מטעם מגו. כאן שכבר הוחזק לכל. הן מפי אחרים הן מפי עצמו. בהוכחות נאמנות (ע"ס פ"ב דכתובות) ובמעשה רב שעשה לו. ונהג עמו כאב לבן. מצורף אל דבור. פיו מלא לאמור שהוא בנו (ואין אחר מערער ומכחישו) עאכ"ו שנאמן עליו להורישו ממונו. מדין מגו. ומדין תורה. יכיר יכירנו לאחרים.

ואפילו לענין יבום נראה כמהימן כה"ג ובע"כ הרא"ש מדחי מילי דלא דמיין להדדי

וגם אפילו מדין יבום. גדולה חזקה זו שכבר הוחזק לבנו. והרי אמרו סוקלין ושורפין על החזקות. כענין אשה שבאה עם בנה כרוך אחריה כו'. וכי מי ראה או ידע בודאי שילדתו. אעפ"כ אמרו היא אמו ודאית. ומטעם מגו נמי. דאי בעי אמר אשתי היא. שקדשתיה בפ"ע. ועדיף מבא ממד"ה. כי כאן זו ובנה ברשותו ובביתו של הלה עומדים אמרינן נמי כאן נמצא וכאן היה. יליד בית הוא. של בעל הבית שיחדה לו עכ"פ. **וכפי** הנראה.

לפחות היתה מיוחדת אליו לתשמיש ולפלגש. ולא מופקרת היתה. א"כ יכול שיאמר ג"כ הלך אחר רוב בעילות. דאחריני לא שכיחי גבה (ע"ל סט"ו בארוכה).

אבל באמת בזו אין אנו צריכין לכך. היכא צרכינן לה. היכא דודאי זנאי תותי גברא. אפ"ה מכשרינן ולדה. ותולין ברוב בעילות אחר הבעל. מאי דלא אצטריך בנדון דידיה. שלא היה שם מיעוט שיצטרך לבטלו ברוב. שהרי שם לא נודע כלל שום ערעור והכחשה. לתלות אותו הבן באחר. והיא גם היא אמרה אחי הוא ידידי בעלי הוא. וזה בני שילדתי ממנו. הוא אביו. מאין הרגלים להוציאו מחזקתו

ואין ענין לכאן אותה שאמרו. מה לו לשקר במקום עדים לא אמרינן. משום דאנן סהדי דמשקר. כדלעיל. וכדי לפטור עצמו מן הדין. לשלם לזה מי שנתחייב לו. אומר כן. סבר לאשתמוטי. ולא מהניא לרמאי רמאותיה. משא"כ כאן. שאין מכחיש אותו. ואפילו היה מי שמכחישהו ותולה אותו הבן בו. אדרבה נימא אנן סהדי דההוא דמערער. משקר הוא. דמנא ידע. ואפילו בא עליה פעם ופעמים. אכתי ניזיל בתר רוב בעילות. אבל האי דייחדה לו ושכיחא ליה. איהו מהימן ודאי לשווייה בריה. דגבי דידיה ילדה בביתיה וברשותיה. איתתא וברה בחזקתיה קיימי. ואי אפשר לאדם להכחישו אף בלא חזקה ורוב. מי איכא למימר אנן סהדי דמשקר. זה לא יעלה על הדעת שאפשר להאמר (ודמיא ממש להההיא דאמרינן עלה פב"ב דכתובות. הכי השתא התם ודאי איכא מיא. הכא חששא. במקום חששה. אמרינן מה לו לשקר. עאכ"ו לענין ממון. שהרי רצה להורישו נכסיו משהחזיקו לבן) לו יהא אפילו חשש ספק. הרי הוא כודאי לכל דבר. בין לענין ירושה. בין לענין איסור. מטעם מגו. כ"ש דאיכא נמי רובא וחזקה דמסייעי ליה.

ולא עוד אלא אפילו היתה מופקרת קודם שייחדה אליו. בשכבר הימים הבאים הכל נשכח משהכניסה לביתו לפלגש. תו לא חיישינן ללעז הקודם. ונסתלק ממנה כל עיקר. והבן הנולד לה אחר שעמדה בביתו ומלאו לה ימי עבור אצלו. מזמן שייחדה לו. אותו ולד בחזקת בנו הוא ודאי. תדע שאל"כ אתה מוציא לעז על אותו צדיק שופט ישראל. אשר הואיל הכתוב באר היותו נולד מזונה. ואעפ"כ מייחסו אחר אביו. שלקחה לו לפלגש. ועיין תשובתי הנ"ל בדין הפלגש בהרחבה.

והא דאייתי הרא"ש תו ראיה. מההיא דאשה שהחזיקו מלחמה בעולם כו'. דאזלינן בה לחומרא. אע"ג דאית לה מגו. **איכא** לדחוייה. התם משום חומרא דא"א שאני. ותו משום דאשה דעתה קלה. קרוב הדבר מאד דאמרה בדדמי. כדאייתי נמי תלמודא התם כמה עובדי דאמרה חזו גבראי כו'. וכיון דמילתא דשכיחא היא. חשו לה. משא"כ באיש בר דעת גמור. דרכו להתבונן בדרכים מסופקים. ואינו עד ממהר להחליט הדבר לאמת.

בעניינים גדולי הערך רבי הסכנה (דנפקי מנייהו חורבא באיסורא וממונא) בלי חקירה עצומה ובחינה נאמנה. גם איסור יבמה לשוק אינו אלא עשה: וליכא חזקה כלל. לאחזוקי להההוא גברא בשקרא (ושלא יחוש להכשיל בכמה איסורים חמורים ג"כ שנמשכים מזה) מי אמרינן כה"ג. אדרבה חזקה מסייעא ליה דאיש מהימן הוא. לא הוחזק כפרן מסתמא. והאשה מיוחדת לו ובביתו נולד. וקים ליה בגויה דבריה הוא ודאי. ודילמא ידע נמי בברי דכלו לו חדשיו מעת בעילתו. ואפשר גם השגיח וראה הכרת העובר. כמשלש חדשים אחר שקרב אליה.

ומה בכך שלא היו חבושים יחד בבה"א. מהיכא תיתי למתלי במקרה רחוק וזר. ולא במידי דשכיח והווה. כה"ג מיקרי ודאי בכל התורה. ואמרינן אנן סהדי. אפילו באיסור אכילה. וספק דאורייתא. אזלינן בתר דבר הרגיל ותלינן במידי דשכיח. אע"פ שאינו רוב גמור. כההיא דאימור שונרא אימור קניא ושגרונא. ודכוותה טובא. כ"ש ברובא דאיתיה קמן.

כמה השגות עצומות על הרא"ש דמדמי מלי דלא דמיין להדדי

ועוד שאין החזקות דומות. התם חזקה מעליא היא דאמרה בדדמי. סברה בכל הני דאקטול איהו פליט. ויותר ממה שהאיש רוצה לישא. אשה רוצה להנשא. וחשידא טובא דמוריא התרא לנפשה בכל דהו. אע"גדספקא הוא. לא חיישא. ואנן חיישינן. מי איכא רוב הרוגים במלחמה כל זימנא. דנשדייה להך גברא בתר רובא. ואפילו להוי נמי ממעוטא דפליט. מיהו מיעוט דשכיח הוא. ואתתא בדעתא קלישתא. אפילו במיעוט נהרגים. אתיא למימר מית ודאי. משו"ה אחמירו בה. משא"כ הכא (בנדון דרא"ש) מה טיבה של חזקה. להחזיקו במשקר ודאי. היכא דרגלים לדבר דקושטא קאמר. ולא מחית נפשיה לספקא. היכא אשכחן דכוותה לאחזוקי אינשי בשקרי. ולא נהמניה באיסורי לגבי נפשיה. ואפילו בדבר שבידו. גם במקום שאין הכחשה.

ומה שדחה הרא"ש הראיה גמורה. מההיא דאיפסקא הלכתא כר"ג וא"ש. דאשה נאמנת להכשיר עצמה וגם בתה לכהונה. אפילו ברוב פסולין אצלה. שהיא ודאי ראיה חזקה. אעפ"כ דחאה בקנה. להעמידה בחזקת מזנה בלי טעם. ואפילו ר"י לא פליג התם ואמר לא מפיה אנו חיין. אלא משום איסור כהונה שאני. דבעינן תרי רובי. ולית לה עד המסייע. דבשתוקי עסקינן. שאין מכירין את אביו. משא"כ היכא דמסייע לה הבועל. כה"ג ודאי מודה ר"י. דהא לא מפיה גרידא אנו חיין. לא יהא אלא עד אחד בעלמא. דנאמן באיסורין. וכההיא דארוס וארוסתו. ודמיא נמי להא דתנן האומר קדשתי את בתי

ואיני יודע למי. ואמר אחד אני קדשתיה נאמן. אפילו בלא הכרת האב ולא המקודשת. כל שכן היכא דתרוייהו קאמרי הכי. בלי ערעור דאחר.

במ"כ כל מאי דאמר בההיא תשובה אית ליה פרכא

ומ"ש הרא"ש שם דהכא לא שייכי הנהו טעמי. דהכל כשרין לה. ולא הוציאה מחזקת כשרות. **אומר** אני שאין זו תשובה. דאע"ג דאינה מוציאה מחזקת כשרות לכהונה. הרי הוא מוציאה בכך מחזקת כשרותה וצניעותה. ועושה ולדה שתוקי. ואימא העמד הגוף על חזקתו. ולא נבעלה מקודם. וכאידך דר"ג ור"א. באומרת משארסתני נאנסתי. ואוקי אשה וולדה אחזקתייהו. ואי בדהויא דיימא מעלמא הוה עובדא דידיה. אי הכי ממילא פסולה לכהונה. ואבדה מחזקתה. ומאי לא הוציאה מחזקת כשרות דקאמר. כה"ג ודאי לא אמר ר"ג נאמנת. **תו** אייתי מר ראיה. מההיא דארוס וארוסתו. ולא ידענא למאי מייתי ראיה לסתור. שהרי היא ודאי לחובתו. ולא יגהה ממנה מזור להכריח דעתו. דהא בנדון שלו נמי איהו קמודה. ואי משום דבארוסה רוב פסולים לגבה. להכי שדינן ליה לולד טפי בתר דידיה. הא נמי לאו מילתא. דכי דיימא מעלמא. אפילו בארוסה ולדה ממזר. אע"ג דדיימא מניה נמי. ואי לא דיימא מעלמא. בפנויה מ"ט לא נשדייה בתריה דהאי דקמודי. דהוי ליה ודאי. ואין אפילו ספק כנגדו שיוציאנו מידו.

ומש"ע שם. ודבר פשוט אם אשה אומרת בני זה מפלוני. וליתיה קמן. דאין ב"ד יורדין לנכסיו.

דבר זה לא היה צריך לאמרו. פשיטא בלא הודאת אב. אינו בנו לשום דבר. ומה זו ראיה והוכחה לאותו נדון. שהאב מודה ומחזיקו לבנו.

השתא אייתי מר ההיא ד"פ אלמנה למשרייה. והוא פשוט. וכבר נכלל התר זה בכלל דברי דלעיל. והאידנא משמע דמעשה כי הוה בלא דיימא. א"ה דקארי לה מאי קארי. דעד השתא מהדר אאיסורא. ובכדי טרח מר עד הכא.

ברם אליה וקוץ בה קחזינא. דהשתא משמע דמקמי דאתיא לביתיה דר"ש. היתה חשודה. ואזדא לה חזקת כשרות דגופה. אלא דהאידנא נפסק הקול. וכבר כתבתי בזה למעלה בטרם ראיתי הכתוב כאן.

ונראה דינקותיה היא ולא דסמכא

אך הנה תחלה אעתיק עוד יתר לשון תשובת הרא"ש הנ"ל ז"ל שם. ואף אם מקדם היתה חשודה. כבר נפסק הקול. ובפ"ב דיבמות קאמר אם נשתתק הקול יומא ופלגא (לא) הוי קלא ופסיק (כצ"ל) עכ"ד. **ראיה** זו אינני מכיר. התם איירי דפסק הקול של לעז מעיקרו. ונודע למפרע שכל עצמו של קול שקר היה. מדפסק. אגלאי מלתא דלא היה ממש בקול

ההוא. ועבר ובטל לגמרי. משא"כ בזו (לפ"ד שני עדים) שהיתה חשודה מקודם. ואותו חשד לא נתבטל מתחלתו כל עקר. בשביל שאמרו מיום שהכניסה לביתו. תו לא דיימא מעלמא כמעיקרא. הלא מ"מ אותו הקול הקודם לא נתבטל במקומו הוא עומד. והרי אמרו לא ישא אדם דומה. דחשדינן לה שמא תזנה עוד. גם תחת בעלה אחרון. כמו שהיתה רגילה מקודם. ואם כך יש לחוש לחשודה. באיסור א"א החמור. ואע"ג דבעלה משמרה. כ"ש בחשודה לאיסור קל בעודה פנויה. וגם עתה אין שמירתה עליו כל כך. אע"פ שמיוחדת לו מעתה. ואע"ג דלא דיימא מעלמא השתא. לא ראינו אינה ראיה. אין אפטרופוס. להחליט שתשנה דרכה מלרדוף אחרי מאהביה. על כל אשר עגבה עליהם. עכ"פ מאחר שאבדה חזקת כשרותה. במה תחזור לה. **ולא** דמיא למועד ונעשה תם. כשראה בהמה ג"פ ולא נגח. הא לא דמיא אלא למועד שלא ראינו שנגח זמן רב דכל כמה דלא ראינוהו רואה ואינו נוגח. בחזקת מועד הוא כדקאי קאי ה"נ דילמא אתרמי דזנאי האידנא תותיה דר"ש נמי. ולא חזו לה. ואפילו את"ל דמשעה דהכניסה לביתו חזרה לתמותה ודאי. ולא דיימא כלל. להבא הוא דמהני לגבי דידיה. כולי האי ואולי. מיהא למפרע מי איכא למימר דהדרא לחזקה קמייתא. לאכשורה לכהונה נמי. אלא ודאי אכתי היא פסול לכהן כשתאלמן (וולדה נמי אם היתה בת. כל דלא אתיידע ששהתה בביתו של ר"ש תשעה חדשי עבורה קודם שילדה. או לפחות שבעה חדשים. בבציר מהכי לא סגי. דמעלה עשו ביוחסין. ובעינן תרי רובי לכתחלה). **והדרינן** לדינא דפנויה שזנתה ודיימא מעלמא. שולדה זה אינו חשוב בנו של הבועל אפילו הוא מודה. לא מהני אלא לענין ירושה בלחוד. ולשאר דברים שתוקי הוא דהוי. אפי' ליוחסין. הרי הוא כמוה בחזקת מעוברת מנתין וממזר. אם לא תביא ראיה. אבל כשנתעברה ודאי בביתו. לא מיבעיא לי דולדה כשר ישר גמור. ראוי להיות מלך וכ"ג כמש"ל בס"ד. אבל היא מ"מ כבר נפסלה לכהונה ואין לה תקנה.

פקפוק במ"ש עליו אמ"ה ז"ל בדין שחיטת זר בשבת בקרבן צבור

כתב עוד הרא"ש שם ז"ל. והכא ליכא למימר (נראה שחסר איזה דבר מן הספק קודם לשון זה. וכנראה היה כתוב תחלה. שיש להביא עוד ראיה להאמינו שהוא בנו. מאותה ששנינו כהן שבא על בת ישראל. ילדה תאכל. אחריו נמשך זה הלשון והכא כו') טעמא משום דאוקמינן אשה אחזקת כשרות לכך היא וולדה כשרין. דנהי דחזקת כשרות איכא. חזקת כהונה לולד ליכא. ומתניתין (כצ"ל) אמרה ילדה תאכל (לא ידענא מ"ט ליכא חזקת כהונה. מי לא עסקינן בבא על המוחזקת בכשרות. ובעל בפנינו. הרי זה הולד כהן גמור בלי ספק כנ"ל. ועוד ראיה מפורשת לדבר. ס"פ נושאין. דא"ש עשרה כהנים

עומדים ופירש אחד ובעל. הולד שתוקי. מאי שתוקי. אילימא מנכסי אביו. פשיטא הא לא ידעינן אבוהי מנו. אלא משתקין אותו מדין כהונה. דבעינן זרעך מיוחס אחריך. הא בהדיא. דאי הוה ידעינן מנו אבוהי. לא משתקינן ליה מדין כהונה. דהא ודאי הוי ליה מיוחס אחריו) ואם הוא זכר מקריב ושוחט ומבעיר בשבת (אמ"ה ז"ל הגיה עליו בספרו סי' הנ"ל כלשון הזה. האי ושוחט דנקיט הרא"ש. לאו דוקא. דהא שחיטה כשרה בזרים. אלא ר"ל מקטיר ומבעיר. ונראה שר"ל בזה. מאי קמ"ל בהא. וכי נמי זר הוא מי לא מצי שחיט מטעמא דקאמר. ולי בנו הצעיר צ"ע. לא נתקררה דעתי בכך. ועדיין אני אומר בשביל כך אין הכרח לשנות ולמחקו מלשון הרא"ש. דהא הוי לה פייס לשחיטה. א"ה אע"ג דלא צריך לאהדורי בתר כהן (בקרבן יחיד)

כדליתיה הכא. מיהו בשבת דליכא אלא קרבן צבור. ואיתיה לכהן בודאי (דלא סגי בלא כהני בית אב לפחות. המזומנים לעבודת היום) דילמא לא לשחוט זר אע"ג דאיתא ס"פ טרף. שבת הותרה היא בצבור. מ"מ כיון דקפידא איכא במילתא לכתחלה מיהת. כמ"ש בס"ד בלח"ש פ"ד דקדושין ורפ"ב דזבחים. וכיון דשחיטת כהן עדיפא ודאי. לא ישחוט זר היכא דאפשר בכהן. אע"ג דהותרה שבת בצבור אצל כהנים. גבי ישראל לא הותרה. ואפילו בחול. מאן לימא לן דלא מהדרינן בתר כהן בקרבן צבור. כי שמעינן דל"צ לאהדורי בתר כהן. דוקא בקרבן יחיד (כפרו דשמואל) דלית ליה פייס. ולא שכיחי כהנים גביה. משא"כ בקרבן צבור ודאי מהדרינן. מדבעיא פייס. ובשבת דליכא אלא קרבן צבור דקביע ליה זמן. וקיימי כהנים לעבודה. נראה לי דלא נתנה שבת לדחות בה אצל ישראל. איברא בפ"ג דיבמות (ל"ג) בשמעתא דאיסור מוסיף אמרינן בהדיא גבי זר ששמש בשבת. אי בשחיטה. בזר כשרה היינו דלא לחייב עלה חטאת. מיהו לכתחלה מי שמעת דשרי. גם בחול אני אומר שאם קדם ישראל ושחט. או לוקה. או משלם דמי מצוה. כמ"ש לענין ברכה) אלא כו'.

תשובה אחריתא לרא"ש מפסדא לקמייתא בתרייתא עדיפא

כתב עוד ז"ל. ור"מ כתב מי שזנה עם אשה כו'. אע"פ שהוא בנו לענין ירושה כו'. ודבריו תמוהין אי משום מגו הא ברירנא כו'. **כבר** השבתי על זאת למעלה. דשייך כאן מגו. ודאי אלים טובא בדררא דממונא. ומאי אולמייהו דיורשין הודאין. אינהו בחזקה קירתי. ומאי שאנו אינהו מניה דידיה. דאחזקיה אבוהי בממוניה. ודווקא לענין ממונא מהני המגו בלחוד. שאדם יכול לעשות בנכסיו מה שירצה. משא"כ לענין איסורא. אע"ג דמהני נמי מגו בבא ממד"ה. דליכא ריעותא. אבל לא מפיו אנו חיין בזונה. דסתמה דיימא מעלמא (כשאינה מיוחדת לו) דאיכא ריעותא. וספק איסורא לחומרא. ספק ממונא לקולא

לנתבע. ואין בזה המע"ה. אדרבה זה הספק המדומה. מוחזק בנכסים ע"פ אביו. ושאר יורשין באים להוציא מידו. נמצא הוא ודאי. והם ספק. ואין ספק מוציא מידי ודאי. זהו שיעור שראיתי לעורר בדברי תשובה זו של הרא"ש.

גם הלום ראיתי אחרי רואי תשובה אחרת לרא"ש בכלל ל"ב (סי"ש) דפשיטא ליה בגדולה מזו. שאפילו בכהן שבא על הפנויה וילדה בן ואמר שממנו הוא. אכשריה לגמרי ואחשביה לכהן מיוחס.

ונראה דהך אחריתא היא. ואפסדה לקמייתא. מ"מ תמיהא טובא. דבקמייתא במיוחדת לו ובישראל קמהדר לחומרא לענין ממון. ובהך בתרייתא בפנויה שאינה מיוחדת מירי. ולענין כהונה. עושה אותו הבן כהן גמור כשר לעבודה וגם לחלל שבת. כלפי לייא.

תשוב' רשב"א מסייעא לדידי

שוב נזדמן לידי ס' תשובות רשב"א וראיתי (סי' תר"י) נדון כיוצא בו של תשובת הרא"ש הנ"ל. וכדומה הוא הנדון עצמו. והשאלה לפני שניהם הגיעה. שידוע בדור אחד היו רשב"א ורא"ש. והמעשה ממש דבר אחד בלי שינוי. רק במה שהוצע לפני רשב"א. כאלו היה שם כעין חזרה בענין. שמתחלה נסתפק הבעל (ההוא שהכניסה לביתו) אם הולד הוא בנו. ולבסוף הודה והכירו לבנו. ובפרט זה דחזרה. נדקדק בו להלן אי"ה. **אכן** בכל שאר הדברים שמחתי לראות. שכיוונתי לדעת רבן של ישראל רשב"א ז"ל. ככל הכתוב לפני לעיל. **ממוצא** דבר נשמע. שגם הרא"ש במסקנתו שם בתשובה. מודה עכ"פ בפנויה שנתעברה ואמרה מפלוני. והוא מודה לדבריה. ולא דיימא מעלמא. בתר דידיה שדינן ליה לכל מילי. אפילו לענין יבום וחליצה. ואף לדעת הר"ם יש לנו לומר כן. לפי מה שבארנו דעתו ז"ל. שלא יהיו דבריו סותרין זא"ז. והסכמנו להלכה. שדעתו שוה בזה עם שאר הפוסקים בכלל. שהושוו בכך.

ספקי בנ"ד דלא שוו לדרא"ש

אלא שבנדון שנשאל לפנינו צ"ע אם יש לדמותו לנדון הרא"ש. שהוא ודאי קרוב ממש לעובדא דגמרא בארוס וארוסתו דומה בדומה. דלא הוה מספקא להו מילתא לגמרי. משא"כ בנדון שנשאלתי עליו ואני עסוק בו כאן. שאע"פ שרוצה הוא ג"כ להחזיקו כבנו. אם הוא פשוט ע"פ הדין. מ"מ אינו מחליטו לבנו בבירור. והרי מלשון השאלה נראה שעדיין לבו נוקפו. מאחר שהבן נולד כנראה לפני זמנו הראוי. לאחר שבא עליה. והוא בריא ושמן. מה שאינו מצוי בבן שבעה ודמקוטעין. דלא שכיח. ועוד שרגלים לדבר שהיתה מעוברת קודם החתונה. מחמת פיסוק וסתה לפני נישואין חודש ימים. שמצטרף להעיד על זה הולד שנולד כדרכו כרוב ולדות. ורוב נשים שיולדות לתשעה.

אע"פ שהפכנו בזכותה. שלא להחליטה לזונה מפני כך. ולתלות הולד בבעל. זה. וכל זה בדלא דיימא מעלמא. **ואם** אמנם לפי צורת השאלה. הא נמי לא דיימא. אך מ"מ הבעל מסתפק ושואל. מכלל שאינו בטוח מכל וכל. וחושדה קצת בספק ושמא עכ"פ. ואם נאמר שמכלל ספק לא יצאה. אולי נתעברה מקודם נישואין. והוא טוען שבודאי לא בא עליה קודם. אי הכי מי ניקו אנן ונימא ודאי הוא בנו לכל דבר. ומידי ספק הרהור לא יצאנו.

ועם היות לענין מילי דרבנן. כדין נטען ומינקת חברו. נראה פשוט דאין צריך לחוש בנדון הלז. על פי צדדי ההתר שחפשנו לה. שכדאי לסמוך עליהם. ולא יהא אלא ספק גמור. ספק דדבריהם הוא. ולקולא מיבעיא לן למיזל (אע"י שמהרי"ו מחמיר בהא נמי. וכדבעינן למימר בס"ד) מיהו בענין איסורי תורה התלוים בזה. ולענין ירושה להפקיע מיורשים ודאין. נראה דלא בציר מספק הוא דהוי. ולחומרא. וקולא לנתבע.

אמנם עכשיו שבאנו למדה זו. צריכין אנו לבירור פרט אחר קודם שנגמור דינה של ריבה זו ובנה. והוא אם אולי יחזור בו הבעל ויאמר נא. שהוא בא עליה גם קודם הנישואין היה רגיל אצלה. ושידוע לו בודאי שלא נחשדה על זולתו מעולם. ולכן אומר עתה להחזיקו לבנו ודאי. אע"פ שלא היתה חבושה עמו. אי ניזיל אחר רוב בעילות שהיו אצלו ודאי. ואצל אחרים אפילו בכלל ספק ליתא. כיון דלא דיימא מעלמא. ולא אמרינן כה"ג מדאפקרה נפשה לגביה כו'. דאי איתה קלא אית לה.

כהבעל חוזר בו וסותר דבריו הראשונים אם נאמן

מיהא אכתי מספקא מילתא. אי מצי הדר ביה. אחר שהכחיש את זאת מתחלה. והיה מסופק שמא מאחר נתעברה. ונמצאנו באים לספק שנמצא דוגמתו בתשובת אבא מרי ז"ל (סי' הנ"ל) וז"ל השאלה שם. ראובן נשא אשה בכסלו. וילדה בניסן. ואין בין הנישואין ללידה רק ששה חדשים עם חודש העבור (לא הבינותי לשון השואל ההוא. כי משמעותו משך זמן ששה חדשים היה בין נשואין ללדה עכ"פ ולפי הצעת המעשה אין כאן אפילו ששה. אם לא שחשבם למקוטעין. כי מאחר שנשא בכסלו. מכלל שכבר יצא מקצתו של כסלו. וכשאמר שילדה בניסן. הא ודאי עדיין לא יצא ניסן כולו. והרי אינן אלא חמשה ירחים ואיזה ימים יתרים עליהם. **ואם** היה מקום לומר שלשון השואל. באמרו ששה חדשים בדקדוק אמרו. מיום ליום קחשיב. ומ"ש בכסלו בניסן. לא דק. אז באמת היה אפשר לעשותו בן שבעה בלי דוחק. כי ידומה א"כ שמעשה כך היה. חשון היה מלא ונשא ביום ראשון דר"ח וילדה בשלשים לניסן שהוא ר"ח אייר. ושפיר קרי ליה ניסן שהרי הוא נמנה לניסן. באופן זה הרי הם ששה מלאים מיום ליום ויתר עליהם יום אחד

ממ"נ. אם יום שלשים דחשון או דניסן. ויום אחד בחודש חשוב חודש. והאי בר שבעה הוי. אבל אין הלשון סובלו. יהי מה אין אנו אחראין לכך. ולא צריכין לעמוד על כוונת לשון השאלה ההיא. מאי דהוה הוה) ורצו לחפות כו'. והשיב כי ממנו היא מעוברת אך שלא בא עליה קודם החתונה והחזיק בשטותו ורצה לישבע כו'. ואחר איזה ימים חזר ובא ואמר שבא עליה קודם החופה. ע"כ השאלה. **ונבוא** לתשובתו הרמתה של א"מ זצ"ל. וז"ל בפרט הלז. וכיון שאם היה אומר באתי עליה קודם החופה. היה נאמן להחזיקו כבנו. השתא נמי דקאמר ממנו היא הרה ולא בא עליה קודם החופה. שומעין לו במאמר בנו הוא (הרי זה נגד דעת הרא"ש הנ"ל מקצה אל הקצה. דלהרא"ש אפילו אינו מוכחש מתוך דברי עצמו. ולא יש שום הוכחה לסתור מה שאומר שהוא בנו. אעפ"כ צדד בכח שלא להאמינו. משום דלמא אמר בדדמי. עאכ"ו במתבדה ונאחז בסבך ההכחשה מדברי עצמו. ומן המאורע המנגדו. לא כל שכן) ושוב אין אנו צריכין למאמרו לא באתי עליה. והמאמר ההוא לאין יחשב. כאותה ששנינו מעשה שבאו שנים ואמרו ראינוהו שחשב במזרח כו'. קיבלן ר"ג. וכתב הר"מ הטעם. שהראיה שאמרו שראוהו שחרית. אין נזקקין לה. שאין אנו אחראין לראיית שחרית. ה"נ אין אנו אחראין לאם בא עליה קודם החופה או לא. בענין עדותו אם בנו הוא. דבין שבא עליה קודם הנשואין או לא. נאמן הוא לומר בנו הוא עכ"ד. **ולא** זכיתי לירד לסוף דעתו ז"ל. מה ראה לומר כן. תנאי שקיל מעלמא. רב תנא הוא ופליג אפי' בארוסתו. אע"ג דאסירא לעלמא. ואם הוא הוחזק. ארוסתו היא ומותרת לו. כל העולם מי הוחזקו שיבואו על אשת איש. ואם היא החזיקה עצמה לחשודה על איסור קל. לא נעשית חשודה לדבר חמור. אפ"ה חשיב לולדה ממזר. לחד לישנא אפילו דיימא מניה. ולחד לישנא אפילו לא דיימא מעלמא. ולר"מ בפנויה נמי דינא הכי. כי דיימא מעלמא מיהת. וגם הרא"ש מודה לו. והכא (באותו נדון דאתשיל לאמ"ה ז"ל) הא ודאי זנתה קמי נשואין (לפי הנחת השואל. והודאת המשיבין) א"כ לפחות היה צריך להתנות דלא דיימא מעלמא. אבל בדיימא מעלמא. אפילו לא היה מכחיש דברי עצמו וסותר דבריו הראשונים. אלא היה אומר מתחלה עד סוף שבא עליה קודם נישואין. עדיין מידי ספק לא יצאנו. כה"ג פשיטא בין להר"מ בין לרא"ש וש"פ אינו נאמן לומר שהוא בנו לשום דבר. אלא לענין ירושה בלבד אליבא דהר"מ. דעד כאן לא קאמר אלא לענין זכייה בממונו מטעם מגו. לענין איסורין מי אמר.

עיון בדברי אמ"ה בתשובה בענין זה

עוד כתב ז"ל ואל תשיבני שאני התם דלפ"ד הר"מ לא היה אפשר לירח להראות שחרית במזרח כו'. וא"כ ודאי טעות היתה הראיה ההיא. אבל ראיית החודש שהיה אפשר

להיות. מהמנינן להו. שהרי באחד אומר גבוה ג' מרדעות. ואחד אומר חמש. עדותן בטלה. אף שיכול הוא. כיון שהוכחשו עדותן בטלה. ה"נ הוי ליה בראינוהו שחרית. אלא דכיון דאין אנו צריכין לראיית שחרית. אין משגיחין בה. ה"נ דכוותה. כיון שאין אנו צריכין לשתהיה עדותו נכונה שהוא בנו. לאם בא עליה קודם החופה אלא באמירת בנו הוא סגי. אין אנו משגיחין באמירת לא באתי עליה קודם נשואין עכ"ל.

אף זאת לא הבינותי. כי באחד אומר שלש. ואחד אומר חמש. על כרחנו צריכין אנו לבטל דברי שניהם. מאחר שאי אפשר לקיים דברי שניהם. ממילא עדותן בטלה. כי איזה מהם יהא נאמן. משא"כ באומרים ראינוהו שחרית כו'. שנוכל לקיים דבריהם בשטעו בראיית שחרית. אימר כוביתא בעלמא הוא דחזו בצפרא. דכל מאי דמצינן לאשכוחי מידי למתרץ דבורא ולמתלי בטעותא. מהדרינן ותלינן. דלא לאחזוקי אינשי בשקרא כדאיתא דכוותה טובא. שכל מאי דאפשר ליישב ולתרץ שלא תהא סתירה והכחשה עבדינן אפילו בשני עדים המכחישים זא"ז. כמו אחד אומר בשלש. ואחד אומר בארבע. דעבידי אנשי למטעי. מקיימין העדות. כ"ש בעדות כת אחת עצמה. שטורחין ליישב דבריהם ולסלק ממנה הכחשת דברי עצמם. ולתלות ההיא ראיה דלא רמיא עלייהו. בראיית טעות דשכיחא. מאחר שהדבר קרוב ואפשר. ושאני היכא דלא אפשר. כגון שההכחשה מוכרחת. ולא הסכים לאמת בכך. מלבד שבאמת דברי הר"מ בזה אינם תורה. והפריז מאד על המדה. כי לפ"ד התוכנים בזמן הזה. אפשר ואפשר הוא לקיים אותה עדות בשני הדברים. לא כר' דוסא שטעה בכך. והר"מ עמו שחשב אפשרי לנמנע (עיין סא"ח ואג"ב) אבל ר"ג אצטגנינות גדולה היתה בלבו. והשיג האמת שאפשר הדבר.

ולא ידעתי לכל זה ענין בנדון ההוא. שהבעל הכחיש את עצמו עכ"פ. באופן שאי אפשר לקיים רק מאמרו האחד בלבד. אין משם הוכחה להאמינו לזה. במה שהוא רוצה עתה. שמעיד שהוא בנו. אחר שהכחישו מאז. שאמר בפה מלא והחזיק דבריו בכל עוז. שלא בא עליה קודם חתונה. ואנן סהדי דלפי אותן דברים שהגיד בתחלה. אי אפשר שיהא בנו. היאך נאמינהו עכשיו שחזר בו. וסתר דבריו הראשונים להקל על עצמו. מאחר שרואה שאם יעמוד בהם. ישען על ביתו ולא יעמוד. אוי לו על אשתו. שמצאה חן בעיניו. ומבקשים להוציאה מתחת ידו. ואין אדם נאמן לשנות טענתו אלא לחובתו. והו"ל כאומר לא לויתי. שהוחזק כפרן ע"פ עצמו תו. מהימן למימר לויתי ופרעתי.

ולא ירדתי לסוף דעתו של מר אבא. באמרו לפי שאין אנו צריכין לשתהיה עדותו נכונה לשיהא בנו לאם בה עליה קודם החופה כו'. **הא** ניחא אי לא היה כאן ריעותא. ודאי הוה אמרינן הכי משא"כ בזה שהוא מוכחש ע"פ עצמו. באופן שלפי דבריו בתחלה.

אי אפשר ומהנמנע הוא להיותן בנו מהי תיתי שלא נשגיח בדבריו הראשונים. ונבטלם בעבור דבריו האחרונים. כלום אנו זקוקים לעשות שיהא זה בנו עכ"פ. **אמאי** לא נימא כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. ומגו אין כאן. דהוי ליה מגו במקום עדים. דאנן סהדי דאי אפשר לפי דבורו הראשון (ודמי להא דבח"מ סע"ה ס"ה) והשתא קהדר ביה. כדי שלא להפסידו האשה. אשר חשקה נפשו בה. במקום שחב לאחרים. ולהאמינו להקל לעצמו ולהפקיע כמה איסורים. של תורה ושל דבריהם. המסתעפים בזה אם נחזיקהו לבנו. והוא איננו. מנין לנו.

ואם היינו מדמין הנדון לדיני ממונות. אולי היינו יכולים למצוא לו צדדים לקיים דבריו בלי סתירה מוחלטת אבל לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה בכה"ג דאיכא למיחש דנפק מנה חורבא טובא. ואיסורא מממונא לא ילפינן. **כ"ע** מר אבא ז"ל. ובסנהדרין כו'. דפלגינן דיבורא משום דאדם קרוב אצל אשתו. **מי** דמי. התם תרי גופי. אמרינן פלגינן דיבורא. אבל בחד גופא. איכא מ"ד לא אמרינן פלגינן (ב"ב דקל"ב) וחשו לה הר"מ והטור (אה"ע סקנ"ב).

אבל מודה אני בטעם אמתלת הבושה. שהיא ודאי אמתלא מספקת לחזרה. כמש"ל שהחזיק בו גם הרא"ש בכל עוז. ואשכחן דכוותה בתלמודא. אפילו באמוראי בדבר הלכה. כההיא דר"י דפ"ק דמגלה (דיט"א) א"ל אמרת א"ל לא. א"ר האלקים אמרה ומ"ט קהדר ביה כו'. ודכוותה טובא.

אמתלת הבושה מהניא ודאי לחזרה במילי דרבנן. אבל לא לענין איסורי דאורייתא

גם בדיני ממונות יש לנו כמה דוגמאות. כענין שאמרו מ"מ אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע חזקה א"א מעיז כו'. והאי בכוליה בעי דלכפריה כו'. **מיהו** הני מילי דמהנייא טענת בושה באיסורי נמי. במילי דרבנן דווקא. כענין מינקת חברו. אע"ג דאית בה חשש לולד ולתקנתו גזרו ואסרוה. מ"מ חששה רחוקה היא. ובכל דהו מפקעא. וכדאקיל בה מהרי"ל (איברא מהרי"ו מחמיר בה) ובנדון מזנה הרי הקלו ר"ש הזקן וסיעתו רבים וגדולים דס"ל הכי. משו"ה תמיהא לי נמי מ"ש אמ"ה ז"ל באותה תשובה. ז"ל. וביותר בבן הזונה נאמן. **ואנן** איפכא שמעינן מכללא דפוסקים.

ומש"ע א"מ זצ"ל. על מה שבקש למדן לומר דדווקא באשה שאמרה א"א אני כו'. שהם פתחו בקלקלה מהני אמתלא. אבל באותו נדון שע"פ חקירת חכם אמר שלא בא עליה. לא תהני ליה אמתלא. וקדחי ליהה א"מ. באמרו ולאו מילתא היא דא"א הייתי מאן לימא לן דלא ע"פ ב"ד הוא. ע"כ.

לענ"ד דינא קאמר ההוא צ"מ. דהכי קיי"ל בח"מ סע"ט וס"פ. שאע"פ שכל זמן שלא כפר בב"ד. חוזר וטוען. מ"מ בכפר או הודה בפני ב"ד ויצא. שוב אינו נאמן לחזור ולסתור דבריו הראשונים מחיוב לפטור. וקיי"ל ספ"א אין אדם משטה בב"ד. ומוציאין ממון ע"פ דבורו הקודם. ואין משגיחין בחזרתו. כ"ש היכא דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא. **ועל** כרחנו ההיא דאשת איש לא מתוקמא באמרה כן בפני ב"ד. אבל היכא דאמרה דרך הודאה בב"ד. ואפילו רק בפני שנים. אם אמרה הוו עלי עדים ודעו כי א"א אני. פשיטא לי דאסרה נפשה אכ"ע. ותו לא מציא הדרא בה.

ובירור דיני חזרה מטענת חיוב לפטור בנ"ז

ואע"ג דבטעות דמוכח מצי מהדר ולמטען. ובאותו נדון אע"ג דהוה נמי טעמא למתלי בטעותא. דמעקרא חשב וטעה קסבר לאטעויי לב"ד. כדי לחפות על עצמו ולהסתיר קלונו. אבל להכחיש בכך מ"ש בתחלה. ולעקור דבריו הראשונים שהיו לחובתו. לא אשכחן. אפילו היכא דהויא ליה אמתלא מעליא. לא מהניא בתר דנפק מבי דינא ואשתעי מלי אבראי. כדקייל בח"מ (ס"פ) אף בדיני ממונות. כ"ש במילתא דאיסורא כי האי. דנוגע הדבר לו. ופגם לבני משפחה דידה. דאיכא למיחש מדנפק לברא. אגמרוהו טענתא ואלפוהו שיקרא. **וכן** אני אומר בנתן דבריו בכתב. לא מהני תו אמתלא. כ"ש כשמסר דבריו בב"ד לחובתו ונכתב בספר. דאלים טובא. נראה ודאי דתו לא מצי למהדר ביה. למשרי איסורא אפילו במידי דרבנן. ולא משגחינן בשום אמתלא. אלא דווקא כי יהיב טעמא ואמתלא מיד. דילמא מצי למתרץ דבוריה כה"ג נמי. ונימא הפה שאסור הוא שהתיר. כדליכא סהדי. ועדיין צ"ע.

האשה שאמר' בפני ב"ד או שהעידה עלי' עדים שהיא א"א או נכתב בספר שוב לא תועיל אמתל'

ומה שדחה א"מ ז"ל דברי הלמדן ההוא. באמרו עוד וז"ל. ובתו' הביאו בירו' שמואל בעי לאזדקוקי לאתתיה א"ל טמאה אני ולמחר אמרה טהורה כו'. א"ל אף בזו אם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת הרי אפילו ע"י שאלה כו'. ואין מדרך הנשים לשקר לבעליהן כו'. **נלע"ד** שאין מכאן הוכחה. כי ודאי דרך נשים הוא כך. מתוך כעס וקטטה אמרה כן. מתחלה לצעוריה והדר איפייסא לה. כדאשכחן בהדיא דכוותה עובדא (בגמרא פ' תנוקת) בדביתהו דאבא מרי ר"ג דאקוט. ולא רצתה לטבול. ופייסה רנב"י. והביאו הרב"י מעשה (בס' קפ"ה י"ד) שאמרה טמאה ושוב נתחרטה או אמרה תחלה מחמת חולשה. ובסבת כאב שהיה קשה לה התשמיש בעת ההיא. כענין שאמרה בירושלמי באמתלא דאשת שמואל. דאתמול לא הוה בי חילא (ואפ"ה לא עביד שמואל עובדא בנפשיה. כדאיתא בתלמודין כתובות ד"ב) ויכולה שתאמר ג"כ דרך שחוק והתול בבעלה להרבות

תאותו. ולא מלבה ענתה טמאה אני (וכגון זה אינה נאמנת אלא תוך כדי דבור). **ולא** נכריח מזה לאומר בב"ד דרך חקירה. ומתעצם להעמיד דבריו בכל עוז בהכחשה גמורה. שיסבלו שוב חזרה וסתירה. אף לאחר כמה ימים. לזה צריך ראיה גדולה להעדיף כחא דהתרא.

לכן אני שועל בן ארי. אין אני רואה כחי יפה לסמוך על סברא כזו. להקל במעשה כיוצא בו (שעדיין לא בא לידינו. רק להתלמד אני אומר. כדי שלא לגמגם בדבר הלכה. לידע מה להשיב אם נהיה נזקקין להשיב לשואל בדומה) אף שאין משיבין את הארי החי בג"ע. דרב גובריה. מיהו מגמר לא גמרינן מנה (כדאמ"ר פי"נ דק"ל ע"ב) מה גם שהרבה גופי הלכות באיסורי תורה ושל דבריהם תלוים בכך (אך בנ"ד לא צריכין לא להכחשה ולא לחזרה. כמש"ל רק לברר קאמינא). **לכן** אחר כל מ"ש לפלפל בהוראה זו דמר אבא זכרו לברכה לחיי עד. הנני יוסיף להפליא. דלא חייש בה אלא לאיסורא זוטא דמינקת חברו דקיל ודאי. ולא אסיק מרן אדעתיה. כמה איסורי רברבי וחמירי דתליין בההוא עובדא. אי שדינן לולד אבתריה דהך דאתכחיש מעיקרא. ונפקא מנה חורבא טובא. ובודאי צריכא עיונא ודיוקא טפי למעבד בה עובדא.

והשגה על תשו' בצ"צ

וכנראה דבצ"צ (סקי"ד) אשתמיטתיה נמי הא דאמרן. דבכפר בב"ד. לא מהניא אמתלא בתר דנפק ליה מב"ד. שוב אינו יכול לתקן דבריו באיזו אמתל' שתהא. ולא היה צריך שם לכל הלבוט הארוך. שנתלבט בו הרב באותו נדון שבא לפניו. שהכחיש מתחלה בפה מלא. ושוב (אחר שיצא ונחבש בבה"א) נמלך ונודה (אחר שהתרפס ברצי כסף) ואמר צדקה ממני הרה. וחזר הרב אחרי צדדים לדחות האמתלא. **ובמ"כ** בכדי טרח. דהא ודאי דחויה היא מעקרא. **ומאי** דמסיק התם ז"ל. ודאי אי הוה מודה אח"כ בלי פיוס ממון. היה מותר לישאנה. **לדידי** ליתא. אלא בלא"ה נמי בכל גוונא הויא עליה חתיכה דאיסורא. מדנפק ואשתעי מילי אבראי. תו לא מהימן בכל אמתלא שבעולם גם בלי חשד הנאת ממון. דלא גרע ממונא דמפקינן או מפקעינן אפומיה כה"ג. ולא משגחינן ביה. אע"ג דקצווח וקהדר ביה האידנא. לא צייתינן ליה. כ"ש במידי דאיסורא דמיבעי לן למיחש. ולא מהניא אמתלא. משנחקר בב"ד.

תמיהא רבתא על תרי אשלי רברבי דאשתמיט להו תלמוד ערוך

עודני מעיין בזה. תמהני על שני גדולי הדור שנסתבכו בחקירה. אם נאמין למה שאמר תחלה וכפר שלא בא עליה קודם הנישואין. או למה שאמר בסוף. שחזר בו והודה שבא עליה ונתן אמתלא אטו לא שמיע להו תלמוד ערוך פי"נ (דקכז"ב) אמר בני הוא זה. וחזר

ואמר עבדי הוא. אינו נאמן (דהויא לה הכחשה למאי דאמר מעיקרא. וכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד) אמר עבדי. וחזר ואמר בני. נאמן. משום דמתרצינן דיבוריה. דלא אמר מתחלה עבדי אלא משום דמשמשו כעבד (אע"ג דלא חזינן דעביד ליה תשמיש עבד) כיון דאיכא למתלי בהכי. לא דיינינן להגדה בתרייתא סתירה לקמייתא (ואפילו דלא אמר איהו הכי) אם לא היכא דקרי ליה מעיקרא עבדא מצר מאה. דהאי לישנא לא סביל פירושא. הא ודאי עבד ממש קאמר. ותו לא מצי הדר. **אי הכי** לאו ק"ו הוא. מה אם לענין ירושה. אע"ג דאיכא מגו. דאי בעי יהבה ליה (דמשו"ה האומר זה בני נאמן בלי חזקה) אפ"ה לא מקבלינן מניה סתירת דבורו הראשון. במקום שאינו סובל פירוש ואמתלא. לענין איסור לא כל שכן. **והכי** נמי אפכא. מדחזינן התם. דאפילו במקום שחב לאחרים. מתרצינן דיבוריה כל כמה דאפשר. ועבדינן אמתלא לחזרה אף מדנפשין. לענין איסור הקל דמינקת חברו. פשיטא דתסגי ליה אמתלא כל דהו. רק כשאינה הכחשה גמורה ועקירת דבריו הראשונים.

משו"ה לדינא דמינקת ודאי לא מיבעיא לי. דכל מאי דמשכחינן טעמא לחזרתו. מספיק בענין כנדון דצ"צ. ופה תהא שביתת קולמוסי בנדון הלז. שכבר דברנו בו למדי. מה שצריך לענין דינא דהאידנא. ישמע חכם ויוסיף לקח. להעמיד דבר על מכונו עין יפקח. ואתם בניי שנו מדותי שהם תרומות מתרומות אכלו למעדנים ושתו יין הרקח. ואל תמהרו בדבר הוראה הבאה לפניכם והזהרו בקלה כבחמורה. כי הנקלה חשוב חמורה כאשר ראיתם עתה בעיניכם. לכן החמיצו הדין בטרם תגמרוהו. דרשו מעל ספר ה' וקראו. חפשו האמת כמטמונים אז תבינו יראת ה' ודעת קדושים תמצאו. וכתוב אז ראה ויספרה הכינה גם חקרה. אחר שגמרתי לכתוב תשובתי זאת. נזדמנה לידי תשובת מהרמ"ל. ומצאתי בס"פ דנדון הנוגע בנדון הלז. וז"ל (בדמח"ג) ולענין מ"ש לאסרה עליו מטעם שילדה לו"ח כו'. הנה אין זה צריך לפנים. כי מאחר שפסק מהרימי"נ כמ"ד שפורא גרים כו'. ק"ו שי"ל לפסוק שראוי להיות נגמר צורתו בה"ח שלמים כו' עכ"ד. **לזה** אני אומר שצריך לפני ולפנים. מאחר שכבר מחי לה מהרי"ט להההיא דהרי"מ דשיפורא גרים במאה עוכלי. אע"פ שדחקתי ליישב קושיותיו ומשכנתי נפשי על דתו' (שמהרי"ט לא ירד לסוף דעתם באמת) מ"מ בנדון דמהרמ"ל שהולד נגמרה צורתו בכל דבר וגדול כבן תשעה. ומה שמת ביום הלדה. היה שלא כדרך מיתת הנפלים (וכי מי שמע כזאת. שנפל שהוא כמת. יצא דם מפיו. הא ודאי חי היה) הרי שור שחוט לפניך. שהומת בידים. ואפילו חלה ומת. הרי הוא כמו אכלו ארי לדרי"ו. ומה גם באשת כהן. כמה רב גובריה דעבד בה עובדא בפשיטותא כולא האי. **כ"ע** שם (ע"ד) ואע"ג דאמרינן כל

הנשים מתעברות ויולדות. היינו כשהלכה עם בעלה למד"ה כו'. עד מ"מ חזקת כשרות גופה מסייעה. **הא** ודאי ל"צ למימר. פשיטא אין כל נשים פנויות יולדות. דקארי לה מאי קארי. אבל באמת ההיא אתתא. ודאי מקמי נישואין איעברא לה. לדמהרי"ט. ורוב נשי דילדן לתשעה. גם חזקת הולד דבריא הוה. מסייע. ואף מיתת הולד שלא כדרך נפלים. הא ודאי אתרעא לה חזקת כשרותה. וצריכא תרי רובי. **מש"ע** שם דמעלה עשו ביוחסין. היינו לענין תרי רובי. **ר"ל** דליכא ס"ס. ומ"ש שם. כמ"ש בת"ה סרכ"ב. הוא בפסקים וכתבים. דברי אביכם ישראל יעקב מכונה יעב"ץ.

סימן קיג

ב"ה פה ביקעבורג יום א' ך"ג סיון תקכב"ל.

למי אשר לו כל חמדת ישראל. ישמרהו האל: ה"ה הארז אשר בלבנון. אין די באר. ולבער חמורא. חילו לאורייתא. ושופרא לנשיא אלקים. המרומם והמהודר. פרי הדר. נ"י ע"י פ"ה. ושמו מפארים. בפאר תפארת גדולתו. וענוותנותו. חכימא דיהודאי. המופלא. הפלא ופלא. והמופלג. דתנא ופליג. גמר וסבר שמעתא אליבא דהלכתא: אביר הרועים. גבור שבגבורים. כש"ת כמהור"ר יעקב נ"י כא"ה. ר"ד י"א.

מיום עמדי על דעתי. הייתי מתאבק בעפר רגלי חכמים. חכמי מדע. ללמוד ע"מ ללמד. ולשמור ולעשות ולקיים הדת על תלה. לברר וללבן הלכה כתקונה. לתקן את המקולקל. לזכות את הרבים. והנה אתן שבח לבורא עולם. אשר אין דבר ממנו נעלם. אשר עד פה הביאני. להרים המכשלה הזאת. אשר כאן נמצא וכאן היה איש אחד ה"ה כ' אהרן בן הר"ר צבי שוחט וש"ץ פה ק"ק ביקעבורג. ותיוהא קא חזינא הכא. כאשר עיניכם תחזינה משרים. גביות עדות אשר העידועדים כשירים ונאמנים בפני ב"ד צדק. ואמינא לחוות דעתו בין החכמים חכמי מדע ולעיין במלתא דהאי גברא לדונו לצד היתר. ולימא דאזלינן בתר רובא. לסמוך בסרכות הריאה. והראיה מענלה הערופה ופרה אדומה. ושעיר המשתלח. שהרי מצותן שלימין. כדאיתא בפרק קמא דחולין. ואי אפשר לבדוק הסרכות. ואע"פ שאם היה בהם סרכה בוודאי היה אסורין. אלא שהתורה סמכה בזה על הרוב (וכיון שכן אם נאבדה הריאה קודם בדיקה. היאך נוכל לאסור אותו. דכיון שהתורה סמכה בזה על הרוב) וכ"כ בבא זאב ונטל בני המעיים ובניקבה הריאה היכא דמשמשי ידא דטבחי. וכמו שהעידו התוספות. שבא מעשה לפני רש"י זצ"ל. בבהמה שלא בדקו הריאה. ולא היה אפשר לבדקה והתירה. וכמו שכתב הרמב"ן זצ"ל. ופשיטא כיון דהי' רק בעגל. אפשר לומר כדעת ה"א של ש"ך וי"ד סימן ל"ט סעיף ק"ט. אך לפי גביות עדות משמע לדמותו למזיד. כי נראה לעין כל שמכוין לקלקל את המתוקן. ואף

לאותן המכשירין בנאבדה הריאה לא עלה על דעת שום פוסק להכשיר זה להשוחט עצמו. ורבותיו של רש"י זצ"ל. היה מחמירין בדבר הרבה. ובפרטות לגדור מלתא שלא ינהגו קלות בדברי חז"ל. דאל"כ מה הועילו חכמים בתקנתן. דכל אחד ישליך הריאה. וכדעת הב"ח. ומכל אותן הדברים המבוארים בגביות ב"ד נראה בעליל. לתינוק דלא חכים ולא טיפש. שמועד הוא לקלקל בידים להאכיל נבילות לישראל. ובפרט לפי עדות הב"ח כה' מאיר בה' טובי' ז"ל: לא אוכל לדונו לצד היתר. ואף אי נימא דהפגימה עשה השוחט שבדק באותו הפעם החליף בכיון. ולמוקמא בחזקת כשרות. אמנם תשובתו בצידו. החלודה מהיכן באה ובוודאי לא השחיז סכינו זמן רב. וחקרתי היטב שמא יש לו סכין אחר. וחפשתי באמתחתו שאין לו אחר כי אם זאת. מעתה בעינינו ראינו. שכמה פעמים שחט בחליף זה. ולא אוכל למימר השתא הוא דאיתרע. מעתה באתי לשאול בשאילתא דרבנן כבוד אדמ"ו. אשר עיני כל ישראל אליו נשואות. כדת מה לעשות בהני כלים. ובבשר יבש. ופשיטא בכלי חרס דלא מהני בהו הגעלה: או לסמוך אכת מן הראשונים דסבירא להו. הא דהתורה העידה שכ"ח אינו יוצא מידי דופיו לעולם דווקא בקדשים ולא בחולין. וכדעת הט"ז. ויען שהשעה צריכה לכך במאד מאד. וכמה עניים ואביונים אשר לא מצאו טרף לביתם. אמרתי בלבי הפסד מרובה שאני. והתורה חסה על ממון של ישראל כדאי הוא הט"ז ושארי פוסקים המקילין בדבר זה לסמוך עליהם. והוריתי להם להגעיל כולם. ואצפה לשמוע דברי חכמים חכימא דיהודאי גברא דכוותיה. שיתנו עידיהן ויצדקו לי בדבר זה. ומן השמים ידינוהו לטובה. רק בנידון הבשר יבש. לא בעינא לסמוך אדעתי. דעה קלישא. כי בלאו הכי ישנו מעורב קצת בשר יבש משחיטת שארי שוחטים הבקיאים בדבר. ואף דקיימא לן. יבש ביבש אינו מתערב. מ"מ שמא תוך שחיטתו היה ג"כ כשר. ועל כל חד וחד אוכל לומר דלמא זה הוא הכשר. ואין בידי לברר וללבן כתיקונו. כי אין אומן בלא כלי. ולית כאן שומרי תורה. וש"ת ראשונים ואחרונים איננו אתנו. לכן אמרתי יעקב איש תם יודע טעם וסברא: והוא יהיה לי למשען ומשענה ועל פיו אנו חיין. ויביט הקורא. אל אשר יורה המורה. ואי לא נחתינא לכתוב לפי כבודו הרמה והראויה. אל יחר אף אדוני בי: כי כבד פה ולשון אנכי. וענוותנותו וחסידותו דמר: בטוח אני שלבו עלי בל יתמרמר ולכבוד השב"ה. יחגור חרגו על ירכו לתקן הקרתא והמסילה להסיר המכשלה. למען לא תהיה זאת לפוקה בישראל. יכתוב מר דעתו הרמה להיכן נוטה. אם לעקר. לקלקל או לתקן. ובפרטות בדין דבר ביש. אשר פיו הכשילו. באזני שמעתי ועיני לא ראה דבר זר הזה. והודה ולא בוש כמסיח לפי תומו: שמיעך סרכות גדיים וטלאים. וגערתי אותו בנזיפה מי התיר לך. ואליבא דכל הפוסקים

ראשונים ואחרונים עלה במוסכם שלא למעך גדיים וטלאים. ותפח רוחם של שוחטים העושים כן המאכילים טרפות לישראל בידים. ואתה ה' תשלם להם עונשם בכפלים. ומן השמים יברכו להמסייע לעקור אותם בידים. וברכה ינוח על ראשם בכפלים. ומחי' חיים. יתן לכם חיים ארוכים. ושנים מתוקים. ועד ביאת הגואל המושיע. כל טוב מכם לא יהיה מונע. כ"ד המדבר לכבוד השמים ולכבוד התורה ולומדים. הצעיר והטרוד השפל. הק' שמעי' הלוי דיין דק"ק פוזנא מהמבורג ומ"צ לעדתו ויושב באוהל תורה בבית הק' הגביר כה' ליב קאסיל יצ"ו. א ביקעבורג:

מה שנתחדש בנידון הזה לאחר חתימת ידי. באה אלי חתימת ידי ב"ד. כאשר יביט מר מר"א דאורייתא. מעתה אין ספק בידי שהוא מכת אפיקורסים. הפוקרים ומבזים דברי חז"ל כת ש"ץ ימ"ש. ומן הצבועים הוא. ובפרטות בנידון הכתובה אשר היה מסדר קידושין קודם בואי הנה זמן רב. וחפשתי וקריתי אותם פעמים ושלש. ונבהלתי ממראה אשר ראיתי. ולבי עלי יתמרמר בקול מר. כמה יודין וכמה ווין חסירין וקצתם מהם אותיות שלימות. מעתה אני באתי לבקש ולהתחין על אחינו בני ישראל כדת מה לעשות. ולמצוא תשובה למכתם שלא להוציא לעז על בניהם שהם ממזרים. ולדעתי הייתי רוצה לדונם ולכתוב כתובה דאירכסא. כי אנכי לא אוכל לחתום על קנין דמעיקרא קודם ביאתי הנה. ולאו עלי דידי קא סמיכנא. כי מי אנכי. רק על ההרים הרמים. המה הפוסקים ומורים המפורסמים בדורינו אשר מימיהם אנו שותים. המה יעידון ויגידון כדת מה לעשות דבר המשפט ומעשיהו. מלבד שארי דברים המכוערים אשר שמעתי עליו. ועדיין על זה אין לי עדות ברורה. וזה יצא ראשונה. אשה הזקוקה לחליצה. שמת בעלה בעו"ה בקוצר ימים ואחר מיתה לערך שמונה שבועות. סידר קדושין לזקוקה הלז. עם איש אחר. וידע האי גברא בעצמו שזקוקה ליבום היא. וגם סידר גט בינו לבין עצמו. ואלה מוסיף על הראשונים. כותב קמיעות. בונה במה לעצמו. ומשתמש בתגא כתרו של תורה. ולא אדון אנכי בדבר זה. במופלא ממך אל תדרוש. ובמכוסה ממך אל תחקור. בין תבין את אשר לפניך. ומלפניך תצא דבר המשפט. את אשר יגידו השופטים אשר בימיך. דבר משפט ודתו. ומעללי איש ומצעדי גבר. ובזה דברי יתמו: ושנותיכם בל יתמו. כ"ד תלמידיכם המתאבק בעפר רגליכם. הק' שמעי' הלוי מהמבורג הנ"ל:

במטותא מניה דמר. ימהר חיש קל להשיבינו דבר ועל בינתו אשען:

גביות עדות

במותב תלתא הווינא כחדא. ואתא לקדמנא כ' וואלף בן כ' יצ"ו. והגיד בתורת עדות בח"ח בעון אליגו"ע בזה הלשון. איך בין אהיים גקומן פון פעלד. האב גפונדין הענגין

איין קאלב. האב אבר ניט גוואוסט אלס עס גשחטן איז. דען איך האב גמיינט עס איז נאך קיין אכט טאג אלט. זא בין גגאנגן אונד האב עס פארנן אויף גהאקט. אונד דיא ריאה פר קויפט. וויא אויך פון דען הינטר פירטל אן א"נ. דען אנדרן טג צו מיטאג. האט מיר דען ר' אהרן זיין פרויא גברא קויל אונד פלייש. האב איך איר גזאגט העט מיר אייער מן ליבר גבדקנת מיין קאלב פון געשטרן. העט איך מיין אייגן פלייש גקאענט עסין. זא איז זיא אהיים גגאנגין. אונד האט עס איר מן גזאגט. אזוא גלייך איז דער מן ר' אהרן הנ"ל בייא מיר גקומן. אונד האט גזאגט העט איר נאך פון דען פלייש. עסט איר נור דא פון. איך וויל אויך עסין דא פון. זאג איך מיינט איר דס ערנסט. זאגט ער יוא. האב איך גזאגט. איך עס דאך ניכטס דא פון. דען עס איז דאך ניט גבדקנת. וועז איר מיר חאטשי הונדרט טאליר געבן טוהט. עס איך נישט דא פון. דען איך הלט עס דאך פר איין רעכטי טריפה. ווייל עס ניט גבדקנת איז. האט ער גזאגט וויא טייאר גיבט איר מיר דס פלייש. זאג איך אום 5 גראשין דאס פונט. צווייא מאריען גראשין וואלפלר וויא איין אנדרר. ואמר מאכט מיר דס פלייש צו רעכט. אזוא האב איך קיין צייט גיהאט. אונד בין אוועק גגאנגן. אזו איז ר' אהרן אליינט גגאנגן. אונד האט זיך דס פלייש אב גמאכט אונד האט מיר גגעבן פר זעקס פונד דרייסיג מאריען גראשין. אונד האט עס גקאכט אונד גגעסין.

שוב העיד הב"ח כה' מאיר בן הר"ר טובי' ז"ל כנ"ל. ובפירוש אמר לי שהוא איסור גמור. והשיב אין בכך כלום. אדרבה כשר גמור הוא. גם העיד הב"ח הנ"ל בעונש הנ"ל שבימי חורף העבר. היה כאן ירושלמי אחד עם משרתו שוחט מובהק. ולקח מן כ' אהרן שוחט הנ"ל לאחר שחיטה חליף שלו. והיה למטה בחליף פגימה אחת קטנה וחלודה. ואמר ליה בפני. שאסור לשחוט בחלף כזה. והשיב שהוא נזהר. שלא שחט למטה בחליף כל הנ"ל שמעתי בבית ה"ה כה' ליב קאפיל סג"ל יצ"ו. ואשתו תי' שומעת ג"כ כל הדברים האלה ממנו. במעמד שניהם. אהרן שוחט. ומשרת הנ"ל. הייתי עמהם. כשבדק החליף. ושמעתי כנ"ל. כל הנ"ל הוגבה כדת וכדין חז"ל. פה ביקעבורג יום ב' ט"ז סיון תקכב"ל:

לראיה באתי על החתום. נאם הק' שמעי' הלוי מהמבורג דיין דק"ק פוזנא:

ונאום הק' יהודא ליב בן כה' יוסף לוי זצ"ל מקאסיל ומב"ב. אברהם בן כה' מרדכי ענגילענדר פ"ח:

עוד גביות עדות

במותב תלתא הווינא כחדא. ואתא לקדמנא ה"ה כה' אברהם בה' שמעון. ואמר בזה הלשון. וויא התו' כמהו' שמעי' סג"ל האט אין דיא דרשה איין גזעצט פון תפילין וועגן. וער וועלכי האט פון ר' אהרן דער זאל זיא ברענגן. אונד וועגן דיא כתובות וואס פר

גשריבן האט. אזוא וואהר גקומן אלמנה פון ר' מאיר ז"ל. אונד זאגט ר' לעב. מיין זוהן האט אויך פין דען זיין תפילין. דא זיינן זיא. האט ר' שמעי' גזאגט. איך קען דיא תפילין ניע אופן מאכן. וויילן קיין גידין האב. אזוא האט הב"ח כה' מאיר בה' טובי' זיל גזאגט. דא זיין תפילין פון דען מת ע"ה. לאז מן דען קשר פרענדרן. קענסטו זיא נעמן. אונ' לאז דייני אפין מאכן. זוא באלד מהו' שמעי' דיא תפילין אין דיא האנד נעמט. האט ער גזאגט זיא זיינן פסול. עס זיין קינן שערות דראן. איך וויל זיא ניט אפין מאכין. לאז איין אנדרר עפנין. זוא האט זיא איין אנדרר געפנט. אונ' דיא פרשה למהו' שמעי' פאהר גליגט. זאגט ער בעו"ה זיא זיינן פסול. פעהלט דס ווארט הוא. ברענגט אויך איין חומש. אונד זאגט רבותי לעב זעהט איר אלי. דא מיט דער רשע אהרן. זאל ניט קענן לייקנן. אויך זענן זיא ניט מיט שירטוט גשריבן. זוא האט מן איס אויך איין כתובה גבראכט. זאגט ער אוי לנו כי חטאנו דיא איז אויך פסול. זעהט רבותי לעב. איז מיר דאך אסור פון דען ארמן מן עטוואס געלד דער פאהר צו נעמן. איך וויל אייך אום וונשט דאך איין אנדרי כתובה שרייבן. בתנאי וועז איר וולט לטובה איין ברית מילה מאכן: מוזט איר מיר דס מוהל שאפט געבין:

שוב בא לפנינו הב"ח כה' מאיר בן טובי' ז"ל. והעיד עדותו בתורת עדות כנ"ל. גם שאלנו אם באותו פעם שחט ר' אהרן בסמרטוט או מטלית על גבי חלודה ופגימה. ואמר לא ראה שום מטלית או סמרטוט. כל הנ"ל הגידו לפנינו עדים נאמנים בתורת עדות בח"ח בעון אליגו"ע. הוגבה כדת וכדין כתקין חז"ל בפנינו. והודה ולא בוש שזאת מעשי ידיו. גם הביאו לפנינו אנשים רבים יראים ושלימים תפילין שלהם. וראינו שאין בהם שערות. ואעפ"כ לא יכולנו לפתוח אותם. מפני שאין לנו גידין. ולראיה באנו על החתום פה ביקעבורג יום א' בך סיון תקכ"ב לפ"ק. וכ"כ העידו רבים בפנינו בלשון הנ"ל כנ"ל. נאום הק' שמעי' הלוי המבורגר דיין דק"ק פוזנא.

נאום הק' יהודא ליב בן כה' יוסף לוי ז"ל מקאסיל ומב"ב:ונאום הדיין השלישי כעת איננו אתנו והבי דואר נחוץ לדרכו והוגבה בפני ג'. הק' שמעי' הלוי הנ"ל:

תשובה

ב"ה ר"ח תמוז דהאי שתא תקכב"ל אלטונא:

שלום רב לה"ה התורני הדיין כמו' שמעי' נר"ו.

גי"ה עם ש"ח מן ך"ז העבר. הגיעני בעש"ק שעבר בשעה שאין הלבלר יוצא בקולמוסו. ולפי שראיתי שאלתו צורך שעה הוא. שלא להפסיד עניים. מה גם בהפסד מרובה וד"ח בחנם. לכן אמרתי שלא להחמיץ המצוה. ודחקתי את השעה שאינה כשרה לעת כזאת.

יום מהומה. ושערוריה גדולה שיש כאן בעסק מלחמה. שהתעורר פה בימים האלה סמוך ונראה בגבולינו. שהכל טרודים מאד להצניע נכסיהם לטמנם מן העין. עם כי לא נדע מה נעשה ואנה מפניה נברח. ה' ברחמיו יגן עלינו בכלל וישפות שלום לנו. מ"מ לא יכלתי מלט משא בקשתו להשיבו עי"מ. שלא להוציאו בפ"נ. ולא אסתגר בקמייתא. לזאת אשיב אמרי אפס בקצור נמרץ. כמסת אפיסת הפנאי.

והנה שמתי עין השגחתי. על פרטי השאלה ומיצוי ספר הטענות הקובלות על השוחט לפסלו. וחלקתים לשבעה. גם לשמנה. ולשתי מערכות. המערכה האחת. בנוגע לשחיטה בעצם. כוללת שלש הוכחות על פסולו. ראשונה. שהקל בבדיקת עגל הרך. שנייה. הודה שמיעך סרכות גדיים וטלאים שלישית. שנמצאת סכינו פגומה למטה גם חלודה בצדה. ומענה בפיו שנזהר שלא לשחוט במקום הפגימה

והנה ע"פ הדברים האלה כבר דן אותו מע"ל כאילו האכיל טרפות ונבלות לישראל. לאסור גם בשר הבהמות ששחט למפרע. עם הכלים שנתבשל בהם בשר שחיטתו. מאז היותו שמה טבחא דמתא. ומע"ל הורה להגעיל הכ"ח. ועל אודות הבשר יבש הוזקק לשאלה.

סילוק השאלה לשתי מערכו' ויש בה להקל ולהחמיר

תשובה. הדברים מראים קצת קלות השוחט. מ"מ אני אומר אם לא נמצא בו שמץ דבר אחר. רק אלה השלש. לא יצא חנם ממנויו. כי הדבר פשוט בעיני כביעתא בכותחא. שאין בהם כדי לאסור שחיטתו. וכ"ש שלא להפסיד אפילו לעשירים כליהם (כלי חרס שאינן יוצאין מידי דפיים) ואין צריך לסמוך על סברא דחויה. דנפיק מניה חורבא דאתו להגעיל כלי חרס כל זמנא (ולא סמכו הפוסקים על קולא זו. כי אם בדבר שאין עקר לאסורו מן התורה. כמו בישולי גוים ססקי"ג. משא"כ בכאן שאם אנו מורים להם כך. בדבר שנראה להם כאיסור תורה. דמשום לתא דטרפות אתינן עלה. לאצרוכי לכלים הגעלה מסרכי מלתא ודאי. קסברי דכלי חרס בלועים מאיסור תורה. נמי מהניא בהו הגעלה. הילכך כלך מחומרא דמתיא לידי קולא) אין צריך לומר שלא נאסר הבשר ששחט למפרע. דלא ידענא ביה ריעותא. דאפילו אי איתא שהכשיל בטרפה בברי. כבר הלכה פסוקה היא ע"פ גדולי עולם. דאמרינן בגברא נמי השתא הוא דאתרע. ואפילו בהמיר דתו. עאכ"ו בזה שלא נתברר עליו שיצא שום דבר האסור ותקלה מת"י בברור. שהרי בכל שלש אלה פתח פתוח לפניו. להמלט ולהנצל מיד כל עורר וטוען. כמבואר בנקל למבין מדעתו. ואין להאריך שלא לצורך. **ואין** לטפל בכאן במחלוקת רש"י ורבותיו. דטרחא בכדי היא. אין זה דרכי בלהג הרבה. דיינו שיש לו התנצלות. דהיא גופא גזרה וחומרא

להכי לא חייש למעוטא דמעוטא. דגדיים וטלאים נמי. דלא שכיחי בהו סרכא. כסהדותא דבהגה. ולכן סבר נמי דשרי למעך בהם. דלא עדיפי מסרכא דגדולים. אע"פ שהאחרונים ישבו דברי ההגה. דלא לסתרו אהדדי. ובודאי לא שפיר עבד. מיהא מצי לאשתמוטי. דאף דלא ידע הא. לא מפסיל משו"ה. ואי איתא לבשרא קמן וידעינן ליה. ודאי לא אכלינן מניה. ומתרינן ביה דלא לאקולי בה להבא. ולא לעביד במה לעצמו נגד מנהגן של ישראל. **אבל** מיהא למפסלה ולמיסר שחיטתו למפרע נמי לא חזינן. **ואם** יראו הב"ד שהוא קל בד"א. ראוי לקנסו ולהעבירו ג"כ. הכל לפי ראות הב"ד בעניניו. ואומדנות המוכיחות יתנו עדיהן. אבל לא להפסיד בשביל כך הבשר והכלים למפרע. מקמי דאתרע ליה. **אולם** המערכה השנית. מנגדתו יותר. בארבעת פרטים. אם אמנם הראשונה שהרעיש עליה מע"ל. שלא להוציא לעז על הבנים שהם ממזרים. מחמת הכתובות שנמצאו בהן חסרות ויתרות. במ"כ אין בזה שייכות לממזרות. וא"כ לא הנחת בת לא"א יושבת תחת בעלה בכשרות. ולא בנים כשרים חלילה. צא ובדוק בכתובות הנמצאות בקהלות גדולות. זה א"צ לפנים. מ"מ מורה על קלות הדעת קצת. אך השנית מה שסדר קדושין לזקוקה ליבם. זו מחליטתו לעבריין. והרי הוא בכלל המחטיא לזולתו. ופוסלתו לגמרי. ואין לו נאמנות עוד לשום דבר. וגם השלישית. שסדר גט בינו לבין עצמו. צריך לבדוק אחריו מאד. כי בזה ודאי יש חשש ממזרות. כנודע מ"ש רז"ל. מי שאינו יודע בטיב גו"ק אל יהא לו עסק עמהן. וקשין לעולם מדור המבול. לכן צריך דרישה וחקירה היטב אם אמת הדבר. הרביעית כמו כן קשה. שהכשיל לרבים בכתיבת תפילין ותקונם. שהיא מצוה חמורה. ומכשלה רבה כל אלה הטענות מלמדות עליו חובה בודאי. וידים מוכיחות יש שהוא קל כצבי. ונוסף עליהן שכותב קמיעות. האידנא ודאי אתרע להו חזקתייהו דהעוסקים בהם. וסתמן ענין רע הוא מכל צד. לפיכך יש לב"ד לעיין ולבדוק אחריו. אם מקל ראש באיסורין. צריך להעבירו ולאסור שחיטתו מכאן והלאה. ודעת לנבון נקל. יותר מזה לא אוכל להאריך מטעם הנ"ל. מצורף לטרדת הדפסת ספרי. מלבד שאר טרדות. ואם יצטרך הדבר להשאל עוד. שאל בני שאל. אי גמירנא גמירנא. הנני הנני סר למשמעתכם נכון לעבודתכם מזומן למצותכם. הצעיר יעב"ץ ס"ט בחפזי כותב:

ושלום לב"ב שלו הק' הנכבד כה' ליב קאסיל יצ"ו עם הב"ד בכלל:

סימן קיד

יום ג' י"ג תשרי תקכה"ל:

בחג הסכות רב שמחות. ינהלנו על מי מנוחות. ויסיר ממנו אנחות. לה"ה אהו' אדמ"ו ומחו' הרב המובהק גאון ישראל החסיד המפורסם נ"י ע"ה פ"ה כבוד מהור"ר יעקב נר "ו יאיר ככוכבי שחק זורחות אמן.

מעשה ידי אצבעותיו הטהורים האירו אל עבר פני בשבת שובה העבר. וגם פה נשמע בך"ה אלול ביום ש"ק. אבד רשע מן הארץ בלי שום שנוי ממה שסיפר אדמ"ו הה"ג נר"ו. ומה יועילו דברי כזב מתלמידיו. אין אחד בהם שיוכל להצילו מדינה של גיהנם. ולפרוש טליתו עליו. ולא יעלה עשן מקברו. יאבד זכרו לנצח. ולא עלה ע"ד שום אדם להספידו. ואקוה שמעתה ועד עולם שלום על ישראל. הרב אב"ד הפליג בשבח חבורי אדמ"ו הה"ג נר"ו עד שרבים חשקו אל סדור התפלה ודברו אתי להביא אותו אליהם. גם הרב הנ"ל עדיין לא ראה ספר מו"ק. והבטחתי לו להראות את יקר תפארת גדולתו. ונפשי אותה לדעת האם החלק השני מהרה יצא לאורה. ביום צום גדלי' היה הרב אתנו לעשות סדר הפרת נדרים. ואח"כ נתעדנו בבית המדרש. והראה להלומדים מו"ת של אדמ"ו הה"ג נר"ו. סימן קס"ח בענין ב' י"ט ש"ג לבני א"י. הואיל והיינו עוסקים באותו ענין. וקלסוהו מאד. מענין לענין בחפוש בספר הנזכר. מצאו תשובה אחת בענין מטבע שיש עליו צורה. והיה הרב מסופק. אם מותר בחותם צורת אדם שוקעת. ולאחר החתימה בולטת. וכאשר הייתי לבדי הייתי מסתכל בחותמו של אדמ"ו הה"ג נר"ו. ומצאתי תאומים בצורת אדם. ולא אמרתי דבר. אך שמתי לי לזכרון לשאול את פיו הטהור. האם יש התר לדבר זה. כי צריך אני לאותו דבר. שיש לי חותם אחד וחקוקה בו מזל בתולה בצורת אדם שוקעת. ולא עוד שהרב הנ"ל סיפר לנו שיש לו מנורה על חנוכה של כסף ששמש בה הרב המנוח מהר"י כ"ץ זצ"ל אב"ד דק"ק פ"פ ובה צורות רבות דהיינו חצי גוף אדם בולטת. ודעתו היה להסירם. ומפני כבודו של הרב זצ"ל הנזכר הניחם ולא ביערם. ואפשר שלא השגיח ע"ז ולא הביט עליהם כל ימיו והוי כשגגה. ובזה אשים קנצי למילין. ואצא בשים שלום ואהבת עולם כ"ד המעתיר תלמידו הנכנע הק' יעקב הכהן:

תשובהזה מצאתי רשום בכתב ידי בקצור נמרץ: מה שהשבתי על הנ"ל:

בדין צורת פני אדם בולטת לא נכחת היטב שצריך לפחסה עכ"פ ואין לחוש אם בא הכלי מאדם מסוים **אהו**' ידידי תלמידי וכו'. אשיבך בקצרה כי אפס פנאי. רק הנוגע לד"ת לא אוכל להתעלם מהודיעך. כי ראיתי בכתבך שנסתפק הרב אב"ד שלכם. אם מותר בחותם צורת אדם שוקעת בו. **ואנכי** לא ידעתי מה טיבו של ספק זה. וכי נעלם מלמדן כ"ד גמרא ערוכה. וקבוע בש"ע בלי חולק וגמגום להלכה. בטבעת שחותמה שוקע מותר להניחה. אבל לחתום בה ודאי אסור כדתניא התם נמי. א"ה מאי ספיקיה. וכבר עלה בידינו דבר בס"ד

בתשובה שלי הנזכרת באגרתך שי"ע (ח"א סק"ע) דפרצוף פנים לחוד נמי אסור. וזכרתיו גם במו"ק ח"ב (סש"א. כבר בא בדפוס) שאסור לצאת לר"ה בו בשבת. ומה שתמהת על שראית חותמי ומצאת בו צורת אדם תאומים. אין זה מן התימה. כי בודאי לא ניכר בו צורת פני אדם כלל. ולא אפילו שום פנים של ב"ח. ובשביל שנדמה לתאומים. בלי הכרת פניהם (לא ענתה בהם שתאסר) הא ודאי לא סא"ד והא אפילו בסמיות עין אחת סגי.

ומ"ש ממנורה של הרב המנוח מפ"פ. שהיו בה צורות רבות ומפני כבודו הניחם כו'.

תמה אני הכי לא ידע כלום ממ"ש פ"ק דחולין. עה"פ וכתת את נחש הנחושת. אפשר באו אסא ויהושפט ולא בערום כו'. אלא מקום הניחו לו. ש"מ תרתי. חדא דאין בזו מפני כבודן של ראשונים (דילמא שלו הות. כשגגה שיוצא מלפני השליט. כדי שיבוא חזקיה ויתגדר במצוה הבאה לידו. ושמא כן הוא כהתנצלותך בעד מהר"י כ"ץ ע"ה) ותו מוכח נמי. שאפילו את"ל יש בה משום כבוד. אין משגיחין בכך. דבאפרושי מאיסורא אין חולקין כבוד לרב אפילו בחייו ובפניו. אין עצה וגו' ואע"פ שכבוד החיים גדול מכבוד המתים. כי לכלב החי טוב מן האריה מת. ואמרו במדרש פגם הכתוב בכבודו של הצדיק בקברו מפני החי בעתו. ותעלא בעדניה. לכן לא חש חזקיה מ"י ללעז ופגם של ראשונים ואע"פ שמרע"ה (עשאו) ובערו. עאכ"ו שצריך וחייב לבער דבר איסור. ודבר שאינו מתוקן שיצא מת"י של הרב הנ"ל. ולא עוד אלא אדרבה זהו דבר מחויב. גם מפני הכבוד. שלא יהא שמו של הרב ההוא נזכר על הקלקלה. ומאן ספין לעקור תלמוד ערוך. דאמר ליה שמואל לר"י שיננא סמי עיניה. ומעידני על א"מ זצ"ל. שהיה לו ג"כ מנורה כזו: וקיים בה מצוה זו שקלקל הצורה ופחסה בפניה. ואתה שלום נאם יעב"ץ.

סימן קטו

בפניא לאורתא נגהי תליסר ברמשא. שלמא רבה ונפישא. למירא דכיא רחימא דנפשא. א"נ הק' התורני הנכבד כה' מרדכי יצ"ו.

הנה אחר שפירש מעלתו ממני היום שעבר. מתוך דבר הלכה שאינה ברורה לו. כפי שהודיע לי צערו שהיה קשה לו איזה דבר בגמרא דמנחות. נגד משנה דשקלים ולפי שהיה היום רד מאד. מעכ"ת נחוץ לשוב לביתו לה"ב. לא היה לו פנאי לבאר קושיתו. באיזה ענין ומקום בגמרא ומשנה הנ"ל היא והניחה על פעם אחרת שיבוא אלי אי"ה. ואחרי לכתו מאתי אחזה אנכי אשית לבי לדעתו. וכמדומה לי הענין והמקום שנתקשה לו. הוא ברפי"ב דמנחות (דקא"א) בהא דאר"פ אי שמיעא ליה לשמואל. הא דתניא המתפיס תמימים כו'. הוה הדר ביה. ולא היא שמיעא ליה ולא הדר ביה.

ישוב הגון לקושיא עצומה בגמ' וסתירה בין שתי משניות

והנה הוקשה לי בזה לכאורה. הא מתניתין היא פ"ד דשקלים (מ"ח) המקדיש נכסיו והיו בהן דברים ראוים ע"ג המזבח יינות שמנים כו'. רא"א ימכרו לצרכי אותו המין כו'. ולית דפליג עליה. והא משנה ודאי שמיעא ליה. אולי זהו ג"כ מה שנתקשה לו. **ואם** כך הוא. אודיענו מה שכתבתי בחי"ג בישוב דבר זה לענ"ד. דלא תקשי מנה לשמואל. ההיא דשקלים במכירה בעלמא בלי שומא איירי. דיקא נמי דקתני ימכרו. ואשמעינן תנא התם קולא דמכירה. כדי שלא להוציאן מידי מזבח. והכא שמואל אשמעינן חדושא דע"י פדייה. היינו ע"י העמדה והערכה (כמשמעות פדיה דקרא. שהיא כערכך הכהן) נפדין ויוצאין לחולין. דקדושת דמים ודאי פקעה ע"י פדיון דבר תורה. בכל מילי דלא קדושת הגוף נינהו. אלא דבמידי דלא שכיח. אמור רבנן דלא מיפריק. אבל בהני דשכיחי. אוקמוה אדאורייתא. דבפדייה נפקי לחולין. ור"א דשקלים משום תקנת המזבח. אמר בהני נמי מוטב ימכרו בלי קפידא אדמים. ושפיר דמי. כי היכי דלא ליפוק מידי מזבח. מיהת מודה דאי בעי. פריק להו. ומא"ח מא"ח ולא פליגי. **ואיכא** למימר תו. התם למקדיש גופיה מיתניא. והכא כי תנן יש להם פדיון לגזבר הוא דתנן. כי הא דרפ"ה דשקלים. אחיה על הנסכים. הכא נמי דכוותה נסיב לישנא דמנחות ונסכים. ולא קאמר יינות וסלתות. כי ההיא. ודוק. איתא להא ואיתא להא. ישמע חכם ויוסיף לקח ודוגמא לדבר להא דכתיבנא מעיקרא. עלח"ש ריש מסכת מעשר שני. פריקנא תרתי מתניתי דקשיאן אהדדי דכוותה. הכותב באישון לילה ואפלה. בשעה שב"א שוכבים. יעב"ץ ס"ט.

י"ג שבט תקכ"ה לפ"ק באלטונא.

סימן קטז

ב"ה הילדסהיים יום ו' עש"ק ח"י אדר תקכו"ל:

תנא ואדו"ר מפרש. נאה דורש ונאה מקיים קימה שיש בו הידור דרש דרש. הדור בלבושו לבוש מלכות מקודש מקודש. רקח עסיס רמון יין ותירוש המשמח אלהים ואנשים חכמי חרשים כי יראו העם ממנו לדרוש. האירו ברקיו תבל ספרו וזייניה עלויה בתלמי בקעת התלמוד חורש. ה"נ דרופתקי דאורייתא. אבקתא דמרגניתא הא כדאיתא והא כדאיתא. כמה נהירין ליה שמעתתא. ה"ה אהו' מחו' הגאון הגדול החסיד. מופת הדור נ"י ע"ה פ"ה כ"ק שמו משמן טוב מהור"ר יעקב נר"ו יאיר. עד זקנה ועד שיבה דשן ורענן עוד רבות בשנים. עד ישבו בירושלים עוד זקנות וזקנים. אוכי"ר:

אם גיד ברזל ערפי ואם מצחי נחושה הנה שפתי לא אכלא. אף אף שגזר ואמר מורי מע"ק נר"ו. מאותן הימים שנתן מהודו עלי כתב הדרת שפעת יפעת אור תורתו בענין ביטול חמץ. שלא אוסיף תת כחי במתני קסת הסופר בזה. מ"מ פטומי דאורייתא טבין. ואמרתי בענין אחר אדעתא דהכי לא נדר ולא גזר מורי מע"ק הרב נר"ו. ועתה באתי על ד"ת ויתאו דוד ויאמר מי ישקני מים ללקוק מן הים זה גדול ורחב ידים ידיו רב לו להטעימני מבית נכותו אשר שם נהרי נחלי דבש נוטפות מור ואבקת רוכל. לשאול ממנו מענה פיו שמחה לאיש כמוני על איזה דברים שנסתפקו לי כעת היום במך ערכי וראשי ק"ט חד:

סימן קיז

א) באחד שעוקר דירתו מבית זה לבית אחר. וביתו הראשון שהיה דר בו קנה עכשיו ישראל אחר. והקונה זה דר בבית אחר. וגם לא רצה עדיין ומעולם לדור בו. רק אפשר רוצה להשכיר לישראל אחר בית זה. אבל עכשיו עדיין הבית מאין יושב ולא דר בו איש. ואפשר עוד ירח ימים יעבור ולא ידור בו איש. ילמדנו רבינו אם העוקר הדירה הנ"ל מחויב להניח מזוזות בפתחיו שוקדים. כמו דאמרינן ב"פ המקבל והביאו בש"ע סימן רצ"א. או אם יש חילוק בדין זה. דוקא היכי דישראל אחר תיכף אחר עקירות הדירה של ה"א הלך לבית זה לדור בו דמזוזה חובת הדר היא אבל אם הבית עומד ריק מאין יושב עת צאתו חוצה מותר ליטלה בידו:

סימן קיח

ב) בדיני דבר מצרא הביא רמ"א בהגהה סימן קע"ה בח"מ הך חילוקי דעות שהביא מהרא"י בתה"ד אם הלוקח דחיקא ליה שעתא ואין לו בית אחר אין המצרן יכול לטעון בר מצרא. ילמדנו רבנו אם המצרן בא מכח טענות בר שותף דהיינו שני שותפין בבית ושותף ה"א רוצה למכור לאיש אחר שאין לו בית כלל חצי הבית שלו ושותפו מעכב על ידו בטענות בר שותף דעדיף מבר מצרא כמבואר בש"ע אם אמרינן גם בזה דהלוקח שאין לו בית כלל יפה כחו מכח השותף שיש לו חצי הבית כבר. או דילמא דברי מהרא"י ופסקיו שם בתה"ד הוא דוקא באם יש למצרן בית שלם. כי בלא"ה דברי מהרא"י שם בתה"ד קצת בספקא נאמרו כמבואר למעיין שם. כי רבים מהגאונים אחרונים חולקים על הך דינא והבו דלא לוסיף עלה על הך פסק דמהרא"י. ואף שלכאורה הדעת מכרעת שאין מקום לחלק. דהא לעולם הוי הלוקח דחיקא ליה שעתא ואין לו בית כלל. והשותף שהוא המצרן יש לו דירתו שקט ושאנן. ואין מחריד בחצי בית שלו כמאז וקדם. מ"מ מזקנים אתבונן ממש"ל מהראנ"ח מתשובה חלק א' סימן קי"ט. דאם המצרן רוצה שידור

בו אחד מקרוביו. אף שאין ללוקח שום בית שפיר יכול לטעון טענות ב"מ ולא אמרינן בזה כדברי מהרא"י. וכן פסק בשו"ת פרח מטה אהרן סימן נ"ג. דאם יש להמצרן אפילו בית וכמ"ש מהראנ"ח דמחלק בפסק של מהרא"י הנ"ל ג"כ ובע"א ע"ש. א"כ אולי יש לחלק גם כאן באם שיש להמצרן הוא השותף רק חצי הבית אף שיוכל לדור בו בריוח כמאז וקדם. ועכשיו רוצה בחצי הבית השני ללקוח משותפו. אף שאין ללוקח האחר בית כלל. אולי דלזה לאו דברי מהרא"י אמורים. ולי הקטן הדבר צריך תלמוד ואיני כדאי להכריע ורצוני לעמוד על בוריה. נא אהו' מורי מע"ק הרב נר"ו. יגיה חשכי בזה. ויחוה לי דעתו הרחבה מני ים. כי באמת גם בין הך נדון דמהראנ"ח ופר"ח ט"א יש לחלק לנידון דידן. אבל מ"מ הדבר צריך הכרע.

סימן קיט

ג) במ"ש התוס' בתענית דף ט' ע"א ד"ה עשר תעשר וכו'. הכי איתא בספרי וכו'. ע"ש והרב הגה"ג מהר"ד אופנהיים. הובא דבריו בשו"ת חו"י סימן רכ"ד הביאם ולחלק יצא על הב"ח וט"ז. ומש"כ גם מורי מע"ק הרב נר"ו בספרו שי"ע ס"ו משגיח בעינא פקיחא עליו על מהר"ד הנ"ל וחו"י. ואני בעניי נבוך בתוס' האלו כי חיפשתי בחיפוש אחר חיפוש בספרי. ולא מצאתי בספרי מ"ש התוס' משמו. גם הלשון בעצמו מגומגם קצת כמבואר למעיין גם לא ידעתי מה שיאטי' דספרי הזה הכא על מימרי' דר' יוחנן עשר בשביל וכו'. וגלל כן חישבתי למשפט שטעות סופר נפל בתוס' והמעתיקים או המדפיסים שגו ברואה שרטת דקה מן הדקה. שהיה כתוב בתוס' הכי איתא בספרים והשרטת אשר היה בסוף התיבה של בספרים על גב י' לא השגיחו בו ואישתמיט מהם. וא"כ י"ל שפיר דהתוס' מפרשו על הך מימריה דר' יוחנן דאיתא בספרים אין לי (ר"ל שמתעשרים בעישורן מעשר כהוגן) אלא תבואת זרעך שחייבת במעשר מן התורה. הם מתעשרים אם מעשרים. רבות ופרגמטי' מנין דהא אינם חייבים מן התורה מנא לן דאפ"ה מתעשרים אם מעשרים ממנו מעשר. ת"ל את כל וכו'. ור"ל דהך את כל כתיב לאחר תעשר דדרשינן מיניה תעשר לרבות שיתעשר אם יתן מעשר מאת כל אף מהדברים שאינם חייבים במעשר מן התורה (דהא באמת מוכח מכמה פסוקים וכמה דרשות בבבלי ובירושלמי ובספרי דמעשר כספי' אינם מדאורייתא כלל. ומורי הרב מע"ק נר"ו כל רז לא אניס ליה הוא ידע את מקומם אי' והבין את דרכם) וא"כ שפיר אמרו דבריהם דאייתו הך דבספרים על הך מימר' דר' יוחנן דלענין שכר העשירות קאי. ומיושב בזה ג"כ דקדוק הגון מה שאמר בספרים אין לי וכו'. שחייבת במעשר קודם שאמר דבר הלמד שרוצה ללמוד ממנו דאי כפשיטי' ה"ל למימר הך שחייבת במעשר על הלמד שרוצה ללמוד כיוצא בו

לענין חיוב המעשר כמו תבואת זרעך וה"ל לרבות ופרגמטי' וכו'. שחייבת במעשר מנין ת"ל את כל. אלא בודאי לפי הצעתינו שפיר אמרו בספרים אין לי אלא וכו'. שחייבת במעשר לפיכך אמרינן שמתעשר בנתינת מעשר מהם. רבית וכו' מנין שגם בזה אמרינן שמתעשר בנתינת מעשר מזה אף שאין חייבות במעשר ת"ל וכו'. ודעת לנבון נקל. כך נ"ל לפענ"ד. ומורי מע"ק הרב נר"ו יודעני אם שגיתי ולכף זכות ידינני. ואם אמת נכון הדבר יאשרני ויאמר כונתני. והנני תמיד ממרס בדם אהבתו. ופקודתו שמרה רוחי ביום צוותו. שפיל"א דגלימא וסודרא דרבנן ותלמידיהם. יש"ש ק"ע. הק' דוד בן התו' כמהו' מיכל שליט:

אא"ע הק' התו' שי' עתה הוא במינשטר מקום תחונת דגלי עסקיה. מש"כ לא יכולתי לומר למורי מע"ק הרב נר"ו דרישת שלום ממנו: אעפ"כ חזקה כיון תמיד לשמוח אלי גיל וחדות שלומו וש"ע:

תשובה

ב"ה אלטונא ך"ו אדר תקכו"ל:

שלום וישע רב. לידידי הנערב. חגור אזור חכמה טובה מכלי קרב. אהו' מחו' הק' התורני המשכיל כמו' דוד יצ"ו.

נמצאו דבריך מן ח"י הנ"ל ויהיו בפי כדבש למתוק. ופניתי אני מכל עמלי להשיבו דבר כמסת אפיסת הפנאי. וההכרח לא יגונה לתפוס בדרך קצרה. וכאשר בלא"ה הורונו רז"ל. ועת לדבר עת לחשות ולשתוק. והנה ע"ד השאלה הראשונה.

בדין היוצא מבית שדר בו ומניחו בלי דיורין ועתיד הקונה להשכירו לישראל אם העוקר דירתו מחויב להניח בו המזוזה ופשטה לחומרא ואפי' מספק

1) **אומר** אני דבר ברור אפילו יש לאדם כמה בתים לדירה. כולם חייבים במזוזה. אף אם אינו דר בקביעות אלא באחד מהם. ואינו נכנס לשאר אלא פעם בשנה. כדמוכח פ"ק דיומא דאוצרות יין חייבין. ומדלא מפלגינן בהו במסתפק דווקא (כדמפליג תלמודא פ"ק דפסחים לענין בדיקה) ש"מ דכולהו שוין בכך. א"כ זה שהבית הוא שלו. גם עומד להשכירו לישראל. חייב הוא במזוזה מן התורה. דחובת הדר היא. ואית ביה נמי משום סכנתא. אפילו אינו צריך לו כלל. מאחר שעכ"פ עתיד הוא להשכירו לישראל. דאפילו לדר"א משבחא (דמייתי בנ"י סה"ק) כה"ג ודאי מודה דאסיר ולריטב"א בכל גוונא אסיר. כמ"ש נ"י בשמו במקומו בפרק השואל. וחמירא סכנתא. ובגמרא דנחית לסכנתא לחודה. היינו משום דמיירי בשוכר מאחר. שאין הבית שהיה דר בו שלו. וק"ל.

שותף בבית המוחה ביד חברו שלא למכור חלקו לאחר. דינא קאמר ואע"פ שהאחר אין לו בית:
2) **ולשניה**. ע"ד השותף בבית. שמעכב שלא ימכור חברו חלקו לאיש אחר. עם היותו עני אצל בית דירה. **נ"ל** פשוט כביעתא בכותחא דינא קאמר. ומצי מעכב מכמה טעמי. חדא משום דשותף עדיף ממצרן. אפילו אינו אלא שותף עמו בסחורה. כ"ש לשותף בדירה. דטוב שכן כו'. ותו דשותף בית. אית ביה תרתי למעליותא. אי משום דטוב וישר הוא למכור לו. משום רווח ביתא. ר"ל (דרך השאלה והרחבת הלשון) כדי שיוכל להרחיבו. ולא יהא המקום צר לו (וכדפשיטא ליה נמי להרב"י) כשיתרבו בני ביתו. והרי זה נהנה וזה אינו חסר. והוי ליה כמציאה שהכל עניים לגבה. וכדלית בה נמי משום עני המהפך בחררה. ועוד יש בה משום לתא דהזק ראיה של איש נכרי. וכמ"ש רי"ו (הביאו בב"י) דבמקום דשייך היזיקא ל"א. וע"ס שי"ו בטור. שהביא תשו' הרא"ש. שלא יוכל שותף דירה דשכירות להשכיר חלקו לאחר. מטעם שיכול לומר השני אינו נוח לי לדור עמו. והרבה יש להחזיק זאת הסברא. ולרא"ש שכירות ומכירה שוים בדמ"צ. א"כ הוא הדין בבית הקנוי לשנים. שהאחד מעכב על השני מלמכרו לאדם שאינו מרוצה ומקובל לו. **מכל** הלין אפילו כבר מכר השותף חלקו לאינש דעלמא בלי רשות חברו. דינא הוא דאתא ומפיק מניה. ואפילו הוא עני ודחוק לבית. ואפילו ר"ת דלית ליה דד"מ בבתים. בחצי בית יודה בכל גוונא. ואף לגבי עני. דעות שאני. דהאי לאו משום הטוב והישר לחוד הוא. אלא אית ביה משום סלוקי הזקא דחמיר. וכה"ג מוחין ודאי. מלבד שכופין על מדת סדום. **איברא** בנ"ד לא צריכנא לכולי האי. דבדלא מכר עדיין עסיק מכ"ת. וכה"ג פשיטא ליה לתלמודא דשכן קודם אפילו לקרוב. ואע"ג דסתמא עני הוא לגבי דהך ביתא. כ"ש דשכן קרוב לעני דעלמא. אין לך הטוב והישר גדול מזה. אצ"ל דהך מילתא דעני דחיק לביתא. לבטולי דד"מ. ספק שקול הוא בודאי. שיש גדולי עולם קדמונים לכל צד. ומהר"מ גדול הדור אחר התו'. פשיטא ליה דליתא להך דינא. עכ"פ קודם מעשה. לית דין ולית דיין דמוחין ביד המוכר. **גם** לי עוד דברים בגו. באותה ראיה שהביא בעה"מ בשם אביו מההיא דרוניא. אלא שאין בידי להאריך כעת. וזה הקצור שכתבתי גנוב הוא אתי מן הזמן. גנובתי יום גנובתי לילה. לדחות מפניו כל המון טרדותי מבית ומבחוץ המבקשים תפקידם. ואנכי יגע ורפה ידים. חייך אהו' לא היה בידי לעיין אפילו באותן שתי תשובות בדבר. שזכרת ידידי בכתבך הנעים. ואין דנין משא"א. כי המלאכה רבה עלי. הי"ת יוסיף לי כח ואומץ לעשות חיל בתורתו שכל חפצי בה.
3) **ולשלישיה**. במ"ש תו' דתענית ד"ה עשר תעשר כו'. הכי איתא בספרי. והגיה כבודך שצ"ל בספרים. יוכל להיות כן. וס' הספרי אינו ת"י. גם לא אוכל לחפש בספרים. **אכן**

לענין פירושך. לא אוכל להסכים עמך. שכבר הבאתי ראיה ברורה שמעשר כספים (לפי שבודאי אינו מן התורה. כמו שהרביתי בראיות בספר שי"ע (ס"ו) ושם הגהתי בספרי להביא לו עוד סמך מתוספתא דת"י. עה"פ ואשה אחת צעקה א"א. ע"ש) אינו בכלל ההבטחה של תעשר בשביל שתתעשר. כמ"ש בס"ד בשי"ע (סס"ג דיט"ב) וכ"כ עוד במוסך השבת (שמג"א) **אף** הדקדוק שבעיניך הגון. מ"ש אין לי כו'. שחייבת במעשר קודם שאמר דבר הלמד כו'. **במ"כ** אינו כלום. שכך היא המדה בכ"מ בתלמוד ובמדרשות רז"ל. שתופס המלמד שנית קודם הלמד. דוק ותשכח. וזה פשוט.

אמנם נפלאתי עליך ידידי. אחר ששמת לבך אל דתו' הללו. שהם מגומגמים ודאי. איך נעלם מעיני שכלך הישר הולך. שכל דבור תו' הלז כולו מקשה. דקשיא דיוקא דסיפא לדרישיה. דמעקרא בעו לאוכוחי דקאי הילפותא דעשר תעשר אכולהו מיני מעשרות. ולפד"ז לא לבד ע"י מעשר תבואת הזרע מתעשר. כי גם אפילו ע"י מעשר כספים ודכוותה. נמי מובטח בעושר. והדר מייתו ראיה וה"נ איתא בהגדה כו'. עש"ב ראיה ומעשה ולסתור. שאינו רומז בעשר תעשר אלא שלא יפסיד אפילו הזרע. וכמעשה שהיה (וכן יש במדרש עשר בשביל שלא תתחסר) א"כ מנין לנו הבטחת העשירות ע"י נתינת המעשר. כי מן למוד היוצא השדה כו'. לא למדנו אלא להזהר מן ההפסד. שלא יהא נבהל להון. כי חסר יבואנו. ברכה ועשירות לא שמענו. א"כ מאי ניחותא בפירושך (מלבד שהוא נגד האמת כנ"ל) ולישנא דתו' וה"נ איתא בהגדה. כאילו הוא תנא דמסייע. קשה להלמו. מאי וה"נ. והוא כאליה וקוץ בה.

באור נאה בדתו' חמור בתעני' דט"א

לכן בני תנה לבך לי. ואציגה עמך מ"ש בישוב לשון התו' בחידושי גמרא. ז"ל שם. ונ"ל דהוה קשיא ליה לבעל התו' מנלן למדרש יתורא דתעשר בשביל שתתעשר דמפיק קרא ממשמעותיה (להפך השמאל לימין) דילמא אצטריך לרבויי שאר מעשרות. שאינן מזרע הארץ. דמסתבר כי אייתר קרא. לרבויא דכוותיה קאתי (וכדאשכחן טובא בכולא תלמודא ביחוד עב"מ (דל"א)) סוגיא ארוכה. דכל היכא דאיכא למדרש יתורא. בדכוותיה דרשינן ליה. להכי מייתי הך גרסא דאת כל תבואת זרעך כו'. למשמע מנה דאיכא ילפותא אחרינא לאתויי שאר מעשות. ואייתר לן רבויא דתעשר. למילף מניה בשביל שתתעשר. אך על זה עדיין קשה. היכי אפשר למימר הכי. דמרבי יתורא דאת כל. שאר מילי דלאו תבואת הזרע. הא ודאי קרא לאו הכי משמע. מסופיה דמסיים היוצא השדה. דלכאורה אין לו פירוש אחר. אלא מגידולי קרקע משתעי קרא. מדתני ביה ומפרש ליה בהדיא תבואת זרע ברישא והדר היוצא השדה. והיכי ניקו אנן ונעקריה לקרא לגמרי. ונוקמיה

בדברים שאינם זרע ולא מיוצאי השדה. וכדי ליישב גם את זאת. מייתו תו דרשה אחרינא על היוצא השדה. לומר שאינו מוכרח לפרשו כפשוטו. דוק. ובכן נתיישבו דברי תו' כהוגן. ולעולם מעשר כספים וכל דכוותיה אינו מן התורה. אלא אסמכתא בעלמא היא. וכן מביא הילקוט מן הפסיקתא. מכאן רמז לפרגמטוטין כו'. דא תהא למיקם. גם מ"ש תו' בשם ר"ן שם. נזכר בילקוט הלז. אקוה יספיק זה השיעור לנו"ח כי"ב. ישמע חכם ויוסיף לקח. והנה אהו' חביבים עלי דבריך כיין הרקח. אקוה שתודה על האמת כמדת חכם שאין מגמתו אלא לברר המקח. אך לא לטרוח בפלפולים כדרך בחורים בישיבות. שאין כוונתם אלא לקפח. ואני תפלה לנורא עלילה עיניו לטובה עליך יפקח. כחפץ הזקן ולק"ח. יעב"ץ.

סימן קכ

ב"ה בריסק ט"ו שבט תקכו"ל.

ירכיבהו ה' על במתי ההצלחות. עושה שלום יחזיק במעוזו להשיגו שובע שמחות. קרנות צדיק תרוממנה ירוממהו וינשאהו השת חכמה בטוחות. בנוה שלום יתענג ועל מי מנוחות. ה"ה כבוד אדמ"ו הגאון הגדול החסיד המפורסם הנשר הגדול בעל כנפים יפרוש כנפי רוח בינתו לטמון ואל צפון וסתרי נ"י ע"ה פ"ה כש"ת כמהור"ר יעקב נר"ו לע"ד.

הנה מי אנכי עפר ואפר לא חכם ולא סופר לבוא במגלת ספר ולהגות באמרי שפר. מול אשכול הכופר איל העופר הלא אבוש ואחפר. אמנם גודל ענותנותו תרבני ותרשני להעיד ולספר אשר שמעתי דבת רבים נתנו עלי בקולם קול ענות חלושה. קנוא קנאתי לכבוד אדמ"ו ותורתו הקדושה. על דבר פעור פיהם להטיל דופי בסדור תפלה של אדמ"ו לפי דעתם הקלושה. אודות שכתב בפסוקי דזמרה אצל פסוק והוא רחום שא"א אותו בשבת וי"ט. ונאמרה ונישנית בובל"צ. ואומרים שלא נמצא זה בשום פוסק ובספרי מקובלים רק שנתפשט בכל גבול ישראל שלא למנוע מלומר פסוק זה רק קודם ברכו. מחמת שהוא דרך בקשה. אבל דרך שירות וזמירות אין למנוע מלאמרו. וכפי שנדפס פסוק הנ"ל בכל הסדורים חדשים גם ישנים. ולא נשמע שום פוצה פה ומצפצף בדבר. ומאחר שיצא אדמ"ו לידון בדבר החדש עכ"פ היה לו לכתוב נראה לי ע"כ תוכן דבריהם. ואני בער ולא אדע להשיב לשואלי דבר רק זאת ידעתי שבודאי לא ירדו לסוף דעתו ולא במקרה והזדמן יצאו הדברים ממנו. כ"א בעיון דק. ולחסרון ידיעתם רוצים לתלות בו בוקי סריקי. לכן אמרתי עם הספר לגלות אזנו שיודעני נא אמתת הדבר בטעם לשבח ואשיבה חורפיו דבר. להסיר תלונת המתעקשים. והיה כי יבואו דברי קדשו אלי. אזי

יסכר פה דוברי עתק וישימו יד לפה ונא למחול ע"כ הרמה ולמסור דברי תשובתו ליד התו' כה' יוקל מוכ"ז. והוא ישלח לידי ואין להטריח את הצדיק בתיבות הרבה. ואצא בשים שלום כשמש יזהיר וככוכבים בהלם. מפי עליון יבורך ביתו לעולם. כנפש תלמידו אוהבו מוכן לטובתו ולשרתו. הק' יהודא בה' מענדיל ז"ל: ולנות בית יחלק שלום ולכל מרבית ביתו שוי"ר:

תשובה

ב"ה ך"ו אדר תקכו"ל. אלטונא.

שלום לאהו' התו' חכם וסופר כה' יהודא ליב יצ"ו.

בענין מניעת אמירה פסוק והוא רחום בפסד"ז דשוי"ט

ראיתי דבריך הנעימים אל"י כתוב. ע"ד עקשי לב עלי פערו בפיהם. אודות שכתבתי בסדור שלי אצל פסוק והוא רחום בפד"ז שא"ל בשוי"ט. ונתנו עלי בקולם שלא נמצא כן בשום פוסק למנוע מלאמרו. רק קודם ברכו שהוא דרך בקשה. לא כשאומרים אותו דרך שירות וזמירות ונתפשט בכל גבול ישראל. ולא נשמע פוצה פה ומצפצף. עכ"ד הטוענים מבקשי תואנה. ולא דעת למו ולא תבונה. **יישר** כחך אריה. שלא כחדת ממני דבר זה. אף אם אינו דבר שראוי לשום לב אליו להשיב עליו. כי בודאי לא מחכמה שאל השואל את זאת. מי יתן ואדע שלא שגיתי בחבורי יותר מזה. אזי ודאי אשמח ואתן הודיה על חלקי. אמנם דבר זה פשוט הוא מבואר מעצמו. טעמו ונימוקו עמו. כי מה טיבו של פסוק זה בדרך שירה. קינה מבעי לי למקריה. הלא ודאי אינו אלא דרך בקשה ותחנה בכל מקום שהוא (רק במקומו העצמי בספר תלים. כשקוראין אותו הנוהגים לומר תלים תמיד. שם ודאי אסור לדלגו לשנות המזמור ממשמעו חלילה) וכן בפסוקים מלוקטים הללו שאומרים אחר סיום מזמו' הודו לה' קראו לפני תפלת שחרית. דוק ותשכח שכולם אינם אלא ענין בקשת רחמים. ויגיד עליו רעו הסמוך לו. אתה ה' ל"ת רחמיך וגו' וכן כולן. אך בכולן לא מצאה הקפידא מקום לנוח. שהם דרך ריצוי בלבד לעורר רחמים שיתכן בכל זמן. כי אם בזה הכתוב שנתקן לאמרו שלא במקומו (בזמן הראוי) נגד התעוררות הדינין דווקא כידוע וכמשמעו הצווח למנוע אמירתו בשוי"ט. חוץ לזמנו וחוץ למקומו שאסור לתת מקום ופ"פ לעוררם במתכוין. א"כ מי הוא המערער על כך. כי אם אשר רעה מבקש והישרה מעקש בשפתיו נוקש. ואם נתפשט מבלי משים לנצח. כה"ג אשכחן טובא. ולא ילפינן ממקלקלתא. וכי זו בלבד עשיתי הלא כזאת וכזאת אנכי תכנתי עמודיה של בית תפלה בעזה"י מאין מרגיש אפילו בתקלות גדולות. ולא עוד אלא בוא וארא גדולה מזו. שבספרד היו נוהגין לומר והוא רחום וגו'. לפני ברכו דליל שבת כדרכו בחול. כמ"ש

בטור סרס"ז. מי משגחינן בהו. לכן יידע כל איש הישר הולך. אם באמת אני לבדי. הייתי המחדש דבר כזה. אין מזחיחין אותי בדבר שפתים. ומקום הניחו לי מ"ה להרים מכשול מדרך עמינו. בכאן כמו בכמה דברים מסוימים אחרים שנראים חדשים מקרוב באו. יצאו על ידי לפועל אמת ובלי ספק עמדו עליהם הקדמונים. ונשכחו. במשך הזמן שלט בהם יד הקלקול המושל בדורות היורדות פלאים. עד שחנן ה' את עבדו והעיר את רוחי לחזור וליסדם. ולהקימם על עמדם. ודבר מוסכם הוא מכל חכם שצריך לקבל האמת. שהוא עד לעצמו ממי שאמרו. אף מקטן שבקטנים. אפילו אינו כדאי. אולם דבר זה לא חדש הוא כבר היה לעולמים. ראה נא שכבר קדמני בו הגאון החסיד בשל"ה בסדר תפלתו. אף הוא העיד שמצא כך בתשובה. וראה גם ראה במ"א ר"ס רפ"א. כ"כ בשם כנסת הגדולה שי"מ שא"א והו"ר בפסוקי דזמרה רק בי"כ בלבד. מעתה לא עלי בלבד תלונתם של המפקפקים. ובוטחים על שקר לפעור פיהם לבלי חוק. כאילו לא נמצא פוצה פה עד עתה. אכן העלם ידיעת בית רבם הוא. וכך נוהגים הדווקנים אנשי השם מעולם. המדקדקים במעשיהם ומשגיחים על מוצא פיהם. ומניה לא תזוז. יעב"ץ ס"ט.

סימן קכא

ב"ה הילדסהיים יום ו' עש"ק אייר ך"ד למב"י תקכו"ל:

שלמא נפישא לגברא קדישא. חסידא ופרישא. ה"ה הגאון הגדול החסיד המפורסם בדורו. דרופתקי דאורייתא. ותניא כותיה בבחירתא. ה"ה מחו' נ"י ע"ה פ"ה כש"ת מהור"ר יעקב נר"ו יאיר משך נהורי' טפי עד זקנה ועד שיבה ועד בכלל אוכי"ר: יאר"ד: **לקטתי** בשושני הוד ציץ וסנסן בשמי רקחי עסיס ממולח טהור גברא בפניני ובדלתי אמרותיו הערבים עלי וימתקו המים חיים הם למוצאי דעת ותבונה יפיק לרוות צמאוני מדשתי כן גרני שאלותי ששאלתי למע"ק מורי נר"ו. ולפי שכבר הודיע לי מורי הרב נר"ו. כי דרך לו תדיר ומקודש בקוטב הזמן הסובב וההולך קדמת אשו"ר באישו"ר כולל פינת יקרת בתורה וחכמה מלאכתו מלאכת נקיי הדעת. ולרגעים תבחננו בכור המבחן חק ולא יעבור. ויהיה לו למעמסה אם אטריח אותו בטרח"א. ומהפו"ך בצינורא ומזלג הפילפול במו"מ של הלכה. מש"כ אמרתי אחשוך פי משבט סופר הפעם. מצורף לזה כי בדבר העסק בר מצרא בשותף הבית נגד הלוקח דדחיקא לי' שעתא גם דעתי כן הוא. אך אינני כדאי לחתוך הדין טרם אלך אל הר המור גבעת הלבונה מורי מע"ק הרב נר"ו: **ומחמת** עסק המזוזה. אף בעיקר הראיה מן יומא שהביא מורי מע"ק הרב נר"ו קצת יש לפקפק: מ"מ בעיקרו נראין לי דבריו דברי קדשו. כי חמירא סכנתא מאיסורא ופירושא לסכנתא עבדינן.

ומחמת התוס' במסכת תענית בענין מעשר כספים ראיתי כי דעת מורי מע"ק הרב נר"ו דעתו הרחבה אין נייח לו. ואין מסכמת פה עמדי היום. ואני בעניי אמרתי אולי דבר הגון הוא להעמיד דברי קדמונינו הגאונים נוחי נפש ז"ל ה"ה המפורסמים שבאחרונים במעלה ובגדולה הב"ח והט"ז ומהו' יושע מקראקא בתשובותיו פני יהושע להנצלם מתלונת הגאון אב"ד מוהר"ד אופנהיים ז"ל. הובא דבריו בשו"ת חו"י. ומפני שהוא דבר שאינו נוגע לדינא אם מעשר כספים הוא דאורייתא או דרבנן וכדומה. אמרתי שתיקתי יפה היא ולהיות נחבא אל הכלים:

ובזה יצאתי לדון בדבר החדש לשאול פה קדוש. עכשיו נתהווה כי הבית שדרתי בתוכו עדיין לא נקנה להיהודי הקונה. לחלוטין. והיהודי אינו רוצה ולא חפץ לקחת הבית הזה: והא"נ הערל ששכרתי ממנו הבית רוצה להכריח ליהודי שיקיים דיבורו והמקח עפ"י שררה ומשפט. באופן שהיהודי הקונה עדיין לא קנה אותו במוחלט ובמסירת המפתח כדין הקנוין גם בדיניהם: אבל לדעתי יהיה היהודי מוכרח תוך ימים או עשור לקיים מקחו ודיבורו בלתי ידח נדח ממנו. ונא מורי מע"ק נר"ו. עתה יודיעני נא ויורני הדרך אבחור אם אוכל ליקח המזוזות בטח בלי פחד ודאגה ח"ו. מחמת שעכשיו עדיין הבית אינו נקנה במוחלט להיהודי. רק אנכי צריך למסור המפתח ליד הערל ששכרתי ממנו הבית. וגם בלא"ה יש צד היתר ששכרתי הבית מן הערל וכמבואר בש"ע אם השכיר הבית מן הערל שיוכל ליטול המזוזות. רק אעפ"כ אני מפקפק בו. ויפה כתב מורי מע"ק הרב נר"ו חמירא סכנתא רחמנא ליצלן. ומורי מע"ק הרב נר"ו חכם כמלאך אלהים יגיה חשכי. ומתורתו ילמדני ואיבנה ממנו בינה ודעת. והנני ידידו ועבדו ד"ש ק"ת ומוכן לטובתו ביום צוותו. איש סופר מה"ר במהירות מופלג וחזותו מוכיח. הקוטפים עלי שיח. לשון אלם וכת"ב סיגים. קוץ ודרדר יצמיח. כקול הסירים בלתי טעם וריח. כ"ד המצפה לתשועת ה' וחפץ ללמוד תורתו בלב טהור. אולי יחנן אולי ירחם איש בער ונער הק' דוד בן התו' כמהו' מיכל שלי"ט.

הנה בא בשולי נפתולי גבולי כתב זה אסיגנ' א' מסך יהיה למורי הרב מע"ק נר"ו למנה ולמזכרת טובה. ואף כי מנחה חרבה היא ולא בא במדה גדושה ירצה לפניו:

תשובה

ב"ה י"ד אייר תקכו"ל.

ברך ה' חילו ויהי שלום בגבולו. ה"ה אהו' הק' המשכיל התו' כמהו' דוד יצ"ו.

בדין ישראל העוקר דירה בלקיחת מזוזה מן הבית שדר בו וגוי קנה אותו

גי"ה מן ט' הנ"ל הגיעני לנכון אודות הבית ששכר מגוי. ונמכר לישראל. אלא שעדיין לא

נגמר הקנין כהוגן. והקונה רוצה לחזור בו. וכפי הנראה יכריח הגוי ליהודי לקיים המקח. ונסתפק ידידי אם רשאי לקחת המזוזות מן הבית. לפי שעדיין לא נקנה הבית ליהודי במוחלט. וצריך הוא למסור המפתח ליד הערל ששכרו ממנו. **נלע"ד** פשוט כה"ג אין כאן בית מיחוש ויותר מזה אני אומר. שאפילו ודאי יתקיים המכר. וגם יתקיים קנויו מעכשיו ליהודי. מותר וגם חיוב הוא לקחת המזוזות מן הבית. בטרם יחזיר המפתח לנכרי אשר לו הבית. עד שיכנס בו היהודי הקונה (אם לא שהתנה עמו שיניח בו המזוזות. ולא יגע בהם מפני שהם נתונים ליהודי הקונה דהה"ג מסתברא דמרתת גוי. ונזהר לשמור התנאי) לפי שדבר פסוק וסתם נאמר בגמרא. ומנכרי נוטלה ויוצא. לא חייש תלמודא אפילו כי מוגר ליה לישראל. ומשמע לא זו בלבד שבאופן זה רשאי לקחתה. אלא שחובה היא ג"כ. וכהוראת לשון נוטלה. ולא קאמר רשאי לטלה. אלא דחיובא נמי איכא. וטעמא ודאי. משום דילמא אתי למעבד בה מידי דבזיונא. ולא שאני חושש למ"ש בלקוטי מהרי"ל. שאין רשאין למכור מזוזה לגוי. אפילו שבקש אותה לכבוד ולשמירת מבצרו. והחמיר בדבר אפילו להכניס עצמו בסכנה בשביל כך. להשיב פני המושל ריקם ולהוציאו בפ"נ. כי זה כמה כתבתי לתמוה עליו. שהפריז על המדה כל כך. ונעלם ממנו תלמוד ירושלמי ערוך גדולה מזו. שרבי שלח לארטבן מזוזה (אף בלי ששאל אותה ממנו) תמורת דורון מרגלית שקבל ממנו. וארטבן ערל היה. ואם אמנם ודאי יודע היה רבי שינהוג בה כבוד. כמו שנהג כבוד ברבי. אכן הלא גם אותו ההגמון ששאל אותה מיהודי. יפה כחו ממנו. שהרי בקש אותה לשמירת המבצר. ונדר לעשות לו חסד וטובה בשבילה. בודאי יותר מובטח היה שינהוג בה כבוד ותפארת למשמרת בית האוצר. אבל לסתם נכרי ודאי יש לחוש. שלא למסרה בידו וברשותו. כ"ש שעדיין הדבר עומד בספק אם יקבע ישראל בו דירתו.

זולת בקשתי אל יירע בעיניו שאני מחזיר לידו מתנתו. בתשואת חן חן לו והריני כאילו התקבלתי. יודע כל שער עמי כי אין זו מדתי. מחויב אני להשיב לשואל ד"ת מה אני בחנם. ובכן יתענג על רוב שלום. יעב"ץ ס"ט.

סימן קכב

הילדסהיים יום ד' ל"ה למב"י תקכו"ל: זה אשר כתב לי השואל אחר תשובתי הנ"ל: **אילן** העומד בתוך התחום תחומי"ן דאוריית"א רשות היחיד עד הרקיע נהירין ליה שבילי דעה. יראתו קודמת לתורתו. ומתקיימת קימה שיש בה הידור. מקודש ותדיר. לא זז מזיזי וביבי אמות סיפי בית מדרשו: לא פנה אל רהבים ושטי כס"ף. כי אם דבוק בה' ומצותיו כסוף יכסוף. הרב הגאון הגדול החסיד מעוז ומגדול. מופת הדור המפורסם לשבח בכל

סדנא דארעא. נ"י ע"ה פ"ה כש"ת מהור"ר יעקב נר"ו יאיר גם להעם ההולכים חושך ואין נוגה. ויכלכל ה' את שיבתו. וירבה שלותו. ויריק לו ברכתו וטובתו עמ"ש אמן.

שפתים יושק משיב דברים נכוחים. היה עלי אוכלים למעדנים ומרקחים. וכעולת מחים וניחוחים. מן שבוע העבר ממעלת פאר רו"ם מורי הרב נר"ו. וראיתי שהחליט הדבר מחמת המזוזות. ואנכי לא רציתי לעשות הדבר ע"פ עצמי. אף כי בכתבי מה שכתבתי כבר נטיתי לצד זה מחמת ששכרתי הבית מן הנכרי: ומה שכתב מע"ק נר"ו ומנכרי נוטלה יוצא על דרך חיוב הוא. בודאי ישרים דבריו בזה. אך מה שרוצה להשיג על ליקוטי מהרי"ל בענין ליתן מזוזה לנכרי וכתב דנעלם ממנו דברי הירושלמי. הנה כבר הרב התייר הגדול בספר באר שבע בתשובותיו מביא ירושלמי זה שהביא מעלת קדשו הרב נר"ו. ומתוכו יש משמעות ויש ללמוד דאין השגה על מהרי"ל מן ירושלמי זה יע"ש מורי מע"ק נר"ו. ובאמת גם הוא ה"ה בס' באר שבע מפרש הגמרא דמן נכרי נוטלה ויוצא דהוא חיוב. כמו שמפרשה מורי מע"ק הרב נר"ו ולענין דינא. באמת גם ה"ה בס' ב"ש מחליט דאם לחוש לאיבה שרי ליתן להנכרי מזוזה. וכמו שסתם לנו גם מהרמ"א בהג"ה ש"ע סימן רצ"א. עכ"פ מה שהוא לנ"ד הדבר ברור כמ"ש מורי מע"ק נר"ו. גם כמה דברים כיון מורי מע"ק נר"ו לה"ה בס' ב"ש יע"ש.

זולת זה הנני אשטח ידי ורגלי בקידה לפני מורי מע"ק הרב נר"ו. אם ח"ו וחלילה הכרעתי פני הדרתו בדורן האסיגנ' ששלחתי לו ומורי מע"ק נר"ו החזירה לי. שיסלח לעבדו. ונא אל ישית עלי חטאת נעורים. וכבר אמרו ז"ל הרוצה להנות וכו'. אמרתי כבר צרכיו היה מרובים בשבילי בנייר ובדיו ובצק החותמת. סופרו ומעתיקו וכדומה. גם בסניף להנהות ת"ח מנכסי כיד ה' הטובה עלי. ורציתי לעשות מתחלה ע"ד בקטן החל. ואולם הנה אותו ראיתי צדיק לפני בדור הזה ודי. **ומפני** הנחץ ולחץ הפאסט אסיים בטוב כנפשו הטהורה ונפש ידידו אהו' בלו"נ מוכן לשרתו ולשמשו זכות הוא לעבד לשמש את רבו. ואי הוינא התם הויא נקיטנא בשפולי דגלימא ורהיט אבתריה. מר כאתריה. כדשק"ת. הק' דוד בן התו' כמהו' מיכל שלו"ט ברעסלא:

סימן קכג

ב"ה הילדיסהיים יום ג' י"ד טבת תקכו"ל.

החיים והשלום והברכה מאת ה' לאהו' אדוני מחו' ידידי כלבבי וכמאודי ה"ה הרב הגאון הגדול החסיד. מעוז ומגדול. עטרת הדור ועומד בפרץ לגדרו. מופת הדור והדרו. המפורסם כאוצר בלום נרדו נתן ריחו. מושל ברוחו. נ"י ע"ה פ"ה כש"ת מוהר"ר יעקב נר"ו כירח יכון לדור דורים נס"ו. יאר"ד:

האח האח אמרה נפשי שחותי ראיתי אור אנהירנא לעיינין כמו השחר עלה מן האר"ש. ותחי רוחי כי ראיתי שעדיין חביבותי גביה בל ישונה. אולם ידעתי גם ידעתי כי מורי מע"ק נר"ו אינם מן השמים והב כסלה ככסלא לאוגי' דבקה לעפרות זהב נפשם. כאשר ידעתי מאז ומקדם במופת חותך. מה גם לא הזכרתי מזה כלל בכתבי הקודם לחשוד הכשר בזה ח"ו. רק אמרתי אני עם לבי בשביל שלא הנחתי את חובתי הלא מוע"ר היה עם קטנה ככף איש תוך אגרותי: באותו הפעם חשבתי אולי קצת ביזוי מצוה הוא ע"י קינסא אסיגנ' ששלחתי לו. אף דמשום אכחושי מצוה ליכא. והן היום ראיתי מידותיו השלמות הלא לאמונה. ומשים א"ע כמי שאינו. בו התורה מתקיים עדות ה' נאמנה. יהא רעוא דיסגא בשלותא וחיי אריכתא עד עת לחננה. ויחד נאכל מפרי הארץ מדובשה ושמנה. בזמן שנהיה שרוין על אדמתינו קרית חנה ב"ב אוכי"ר:

זולת זה ימחול מורי מע"ק נר"ו. אם יש אתו בהגהות ספרי ש"ס שלו בתוס' מנחות דף ל"ז ע"ב ד"ה מה להלן במקום וכו' שהתוס' מקשי' בדרך וא"ת. והתירץ לא נמצא כאשר הרגיש גם הרב בה"ז שם. ואלו התוס' היה כותבי' בדרך תימה החרשתי. אבל התו' כותבי' לשון וא"ת. ובודאי היה להם תירץ. רק המדפיסים והמעתיקים שגו ברואה. ימחול ויודיעני מה שיופיע מהר פאר"ו והדרו לתרץ קושיא התוס' זו. ורוח מבינתו יחלוף לי. ויהיה לי קורת רוח. והנה דמי מקח הספרים ספר ברכת שמים. ומו"ק ח"א. אשר עדיין היו בהמ"ב אצל קרושפדענץ שלי ואקבלנו שבוע זו אי"ה. כבר נתתי הודעה לאא"מ הק' התו' שי' למינשער מאחר שגם הוא חייב לאדוני מורי מע"ק נר"ו בעד מו"ק ח"ב שישלח למורי מע"ק נר"ו התמורה גם עבורי בכרך אחד וימסרם יפה יפה. כ"ד אהו' ידידו נאמנו עבד לעבדי ה' ואוהב לאוהבי ה'. מוכן לפקודתו לשרתו לטובתו. ביום צותו דש"ק תורתו. הק' דוד בן התו' כמהו' מיכל שלי"ט:

תשובה

ישוב הגון לקושית תו' מנחות

אודות ש"ח אם נמצא אתי בהגהת הש"ס מנחות (לז"ב) ד"ה מה להלן. שהתו' מקשים בדרך וא"ת. והתירוץ לא נמצא. אהו' ידידי על מה שלא שמעתי. אומר אני לא שמעתי. לא ראיתי ולא מצאתי דאתי לידי הגה"ה אמתית בלשון תו' הלז. והרבה קרה כזה. אך הוא חסרון העומד להתמלאות. לבד ראה זה מצאתי בחי"ג שלי. על התו' שם. שהקשו וא"ת אי מה להלן במקום בשר. אף כאן במקום בשר כגון פדחתו. כתבתי בזה"ל. התירוץ נשמט. **ונ"ל** ליישב פדחת לא אפשר. שהרי שם כ"ג משים הציץ. ככתוב והיה על מצח. על מצחו תמיד. דמשמע אף בשעה שמניח תפלין. וכן אמרו שערו היה נראה בין ציץ

למצנפת ששם מניח תפלין. הא ודאי תפלין אפדחת ליכא למימר. זה ברור. ע"כ לשוני שם. הרי שלי שלך לפניך. ואתה תבחר ותקרב את הישר בעיניך. ואתה שלום וביתך ובניך. כנפש יעב"ץ.

סימן קכד

ב"ה י"א סיון תקכג"ל: אלטונא.

שלום רב לאי"נ מחו' תלמידי הותיק הק' התו' כמו' יעקב יצ"ו.

ביום אתמול כ"י ק' מכתב אחיך ידידי יצ"ו. ושורותיך בשולי הכתב יצהירו. והניחו דעתי קצת ממה שנתפעלתי ממכתבך הראשון. כי הבנתי הניח ה' לך מדאגתך. אף כי לא ידעתי מה. מ"מ מכותלי כתבך הלז ניכר שנתיישבה דעתך. ותנוח דעתך שהנחת את דעתי. כי בשלומך שלום בעצמי. **ועתה** אשיב על שאלתך. תחלת דינו של אדם עד"ת. אודות אורז ודברים הבאים ממד"ה תחת קו המשוה. לרוב התולעים השכיחים בהו. בקשת להורותך. **אין** לי בזה אלא דברי רז"ל והלכה הקבועה בש"ע (וקבעתיה בשכבר גם בח"ב. מס' בית מדות בקצור) שפרי שהתליע בתלוש. גם התולע עצמו מותר. כל זמן שלא פירש. ושבמחובר. גם הוא מותר. כל שלא ריחש. וזה המין צריך בדיקה. מיהא בבדיקה סגי ליה ודאי. ואחר יב"ח. אפילו בדיקה לא בעי רק משליך מה שמוצא מן התולעים. וכבר נהגו ישראל קדושים לבדוק הכל. ומחמירים ביותר להשליך אפילו המתולעים שלא נמצא בהם תולעת. רק מחמת שאכלה מהם. וזוהי חומרא יותר מדאי (כמדומה מחמת מיאוס ודבר שנפשו של אדם קצה בו. זורקין אותה כפסולת) והנח להם מנהגם. **מעתה** נבוא לנ"ד באורז. ידוע שאין דרכו להתליע כי אם בתלוש. וכפר"ח בהדיא. ואולם נמצאים בו שני מיני תולעים. ושניהם ישנם בבדיקה. המין האחד. תולעים גדולים לבנים נראים מיד. ואלו משליכן. ואינו מזיק לפרי כלל. ובודאי מותר לאכלו אחר בדיקה. וגם מיא בדקי להו. שהמתולעים עולים וצפים למעלה. ומהני אפילו במותלעים ודאי. כ"ש בספק. מה גם לאחר יב"ח כסתם כל אורז הבא ממד"ה. דתו ליכא למיחש מידי להנך תולעים. והמין השני. הוא הכנימה (שקורין מילבי"ן בל"א) וזה ג"כ ישנו בבדיקה ע"י חמום. וראות עין יפה. ומבדקי נמי בשמשא. או ע"י כלי זכוכית מגדיל מראית הבריות הקטנות. ואם נמצאו בו. בודאי נאסר כלו. ואין תקון לאכלו. אכן כל שנבדק ולא נמצא בו. שוב אין לחוש. ואכילנא מניה שופרי שופרי. והכי חזינא לרבנן קשישאי ומרי דעובדא. והמחמיר יחמיר לעצמו. אבל אין להכביד בחומרא יתרה על הצבור. דייך מה שאסרה תורה וגזרו חז"ל. ואפילו בקישות שהתליעה באביה. דפסקינן כשמואל לאיסורא. לתנא דברייתא שרייא. אך להחמיר עוד על ההמון. אין דעת חכמים נוחה

הימנו. **ותמה** על עצמך. וכי יש איזה פרי ומאכל בעולם (חוץ מפול המצרי לבדו) שלא נמצאו בו תולעים. ותאסור כל המאכלים והפירות והירקות. ולא נתנה תורה למה"ש. ואמ"ר לאמיה בקוקייני דכוורי. אבלע לי ואנא איכול. **גם** מ"ש שבא תחת קו המשוה (עם שאין בזה נפקותא) לדעתי אין שום אורז בא משם. כי אם מטורקייא. ואפילו יבוא מהודו. מה בכך. אדרבה קלקלתו תקנתו. כי עכ"פ ישתהא יב"ח. ולפחות ו"ח. וא"כ אין צריך בדיקה בבואו משם אלינו. אפילו ודאי התליע. ואיך שיהא. בבדיקה בכל גוונא שרי כמש"ל. ומה בכך אם יבוא מהיכן שיבוא. ואעפ"כ אם הנהגת כן לפרישות ומד"ח החזק במוסר אל תרף. רק להורות איסור לאחרים בכיוצא בזו. אינני רואה. ולא כן קבלתי מרבותי.

ואותו זקן שאסר את האורז. לא נודע לי מזה. ואם מפני מילב"ן שהיו בו אסרו. אז בודאי יפה עשה כחובתו. אך באופן אחר לא ידעתי מי שהשגיח בזה. ואכלוהו תמיד פה. בפניו ושלא בפניו בלי פקפוק. רק אחר בדיקה כנ"ל. והלואי שהיה מתקן קלקולי הרבים בגופי תורה. ולא היה מטהר השר"ץ מן התורה. ועדיין לא הטהרנו מעון פעור. ובל"ע בן בעור. ה' יבער רוח הטומאה מן הארץ למען שמו. וירחם על עמו. וד"ב לראשונה.

באמירת תחנו' ובקשו' חדשו' בשוי"ט

ואודות שאלתך השניה. מתחנה ארוכה שאומרים בשעה שמברכין החודש. יפה כוונת להרחיקה. לא לבד מטעמי ונימוקי עמי. כמ"ש בשכבר בספר בית אל. אצל הנהגת הכניסה לבית מבה"כ ליל ש"ק. כי על כן הסירותי אותה תחנה מלפני.ולא הכנסתיה בבית תפלתי. אלא עוד מטעם אחר עצום יותר כנגע נראה לי. איסור נוסף יש בתחנה כזו שזכרת. עם כי לא ראיתיה כעת. גם חפשתי אחריה במ"ח ולא מצאתיה. אכן זכורני שבס' מירם חה"י נמצאת תחנה שיסד נביא השקר העזתי לאמרה ביש"ק שמברכין החודש (זולתה לא ידעתי) ואותה מלאה לה גלוליה. רמ"ז וה"ן מספר תתי"ד לרמוז על שקוץ ש"ץ שר"י צפן בתוכה. כמו שכבר העידותי בעם. והעירותי על זאת מאז. בחתימת ספר תה"ק. אך בעת הזאת לא נמצא ספר קוסמין הלז תחת ידי. אשר ראיתיו לפני כמה שנים ביד אורח עובר עלינו. בהבטה בעלמא. ולא בא עוד לידי.

ואולם על דבר הבקשה דמעמדות של יום ש"ק. שהנחתיה במקומה. כמו שנמצאת משנים קדמוניות. כי אין בה כל כך אריכות לשון בקשה. רק דוגמא מטבע ברכת אה"ר ביוצר. ומודים דרבנן. ומוסף די"ט. וכהנה רבות. והשכיבנו ופרוס. ובה"מ. וכה"ג נוסח בריך שמיה. וכן תחנה שאומרים בשעת הוצאת ס"ת בי"ט. ע"פ האר"י ז"ל היתה שומה. לכן זו הרי היא בחזקתה והלכה פסוקה היא שאם התחיל בברכה דתי"ח דחול בשבת.

גומרה. משום דגברא בר חיובא. אלא דרבנן לא אטרחוהו משום כבוד שבת (כמ"ש דכ"א א') ש"מ. דמשום טרחא גרידא הוא דחשו לה בשבת. וגברא מחזי חזי. וכיון דהאידנא לא חיישי לטרחא. מי ימחה. אף כי עתה ערבה כל שמחה. ונתקיים בנו בעו"ה. והשבתי חגה חדשה ושבתה. הלא יש לנו לצעוק ולהתפלל תמיד. המזכירים את ה' יומם ולילה לא יחשו ואל דמי לכם וגו'. בלבד שלא יאריך יותר מדאי בשוי"ט. ולא יזכיר וידוי חטאים. ולא יעורר בבכי. ואגב אודיעך מנהגי ביתר בקשות של מעמדות דבר יום ביומו. אם אירע י"ט באחד מימי החול. אזי אני אומר רק בקשה שניה. שהיא מעין יצירת היום בלבד. והי"ט ימי הדין הם ג"כ. לכן נבחרה אצלי זו עכ"פ ויספיק זה בנוגע לשאלותיך בד"ת כו'.

וע"ד הספר מ"ח וישי"ל. חייך אהו' עדיין לא מצאתי שעת הכושר לבוא עד תכונתו. כי בפרוס הפסח והספירה. מלבד הטרדות הנועדות עלי כסדרן ושלא כסדרן. הייתי עלול מנזילות. וחש בעיני. ומלאכה גדולה כפולה עלי (מידי דביתא. ומשא ההדפסה להוציא חבורי לאור עולם. גם הוא מגמר בעתיקתא ועלי גם עול ההגהה) כנודע לך. ותורתי מתי נעשית ובני דקביע ליה עידניה. וגם לא ימלט מהשיב תשובה בכתיבה למ"א כאשר אני עושה עתה בזה. לך ולאחיך יצ"ו. על כן לא היה באפשר עד עתה. ואם אינו צריך לך. הניחהו עוד בידי. אולי יעלה בידי למצוא פנאי להגיע עדיו.

עתה אשיב על כתבך הראשון. ותשואת חן בעד העתק ששלחת לי. ותמהתי שלא הודעתני אם עיינת ומצאת די השב לקושיא. שכמדומה נזרקה מפי חבורה. ולא נפלאת ולא רחוקה היא לעיין בה. **וע"ד** שתמה התורני כמהר"א דעסויא. נפלאתי על אדם כמותו. שלא יראה מה שבפניו כי שמתי דברתי אל כל האומה דברתי עמם משפטים. ועל כומריהם מלאתי פי תוכחות. מעתה בין יבין את אשר לפניו. יעב"ץ.

סימן קכה

ב"ה ג' י"ט סיון תקכג"ל. הנובר.

אלף שלומים יקבל האדון השלום. לה"ה אהו' אדמ"ו ומחו' הרב המובהק הגאון הגדול החסיד המפורסם נ"י ע"ה פ"ה כבוד מהור"ר יעקב נר"ו.

דבר שלח ביעקב י"א סיון העבר. שמחתי על הקבלה טובה. כי תמיד אני שרוי בדאגה בשלחי על הפאשט פן ישלטו בו ידי זרים וכו'. ומחבה יתרה אשר חיבב אדמ"ו הה"ג נר"ו אותנו. גליתי אזנו בדבר הזה ולא לזולתי ישמיע הדבר.

ועל דבר השאלות בענין הפרישות ממאכלים אשר נצרכו לבדיקה. מצאתי טוב טעם ודעת בדברי קדשו. כתוב לאמר לאחי ר"ל שי' אי"ה אשלח לו ההעתק. ובאמת דברי

היו פירוש לדברי אחי שי' אשר כתב תחת השמש. ואין לו מובן. אף כי ידעתי כי הסחורות הבאים משפאניע אינם עוברים תחת קו המשוה ממש. כתבתי כדי ליתן הבנה לדבריו. ובאמת דרך הים הנקרא שאפנישא קישט הוא מחומם מאד. ואפשר שעי"כ יגדלו התולעים. וזולת זה לא ידעתי. רק כד הוינא טליא שמעתי הדבר הזה. ואני נהגתי חומרא זו לא לבד בדברים הנזכרים בשו"ת. זולת לכל דבר הצריך בדיקה. כי עפ"י הרוב הבדיקה נעשית ע"י נשים. שאין לסמוך עליהם. וחוש ראות עיני אין כל כך חזק לראות (המילבי"ן) או הכנימה. ואף ע"י הכלי זכוכית מגדיל המוחשים לאו כל עת תחת ידי. וביותר שאני טרוד. ולזאת הסבה הייתי פרוש. וביחוד בימי הקיץ ממיני זרעונים כמו קטניות החדשים וירקות ועשבי השדה ששכיחים בהם תולעים קטנים מאז ירוקים ממש אד"ו לבדקם יפה. אם לא בעיון רב ובהשגחה יתירה. ועם כל זה אין אני אוסרם אפילו לבני ביתי. והנה העתקתי דברי קדשו והנני שולחם לאדמ"ו הה"ג נר"ו. למען יהיו למשמרת אצל גנזי אוצרות ד"ת שתחת ידו ערוכים ושמורים לדור דורים:

ועל דבר התחנה ששתי כעל כל הון שכוונתי לדעתו הגדולה. ובחיי שכמה דברים שמצאתי בחיבורים לאדמ"ו הה"ג נר"ו אני מעצמי נהגתי כך מנעורי. וכתובים על גליון ספרי הפוסקים שלי בימי חרפי. ומיום עמדי על דעתי לא אמרתי התחנה ארוכה בליל ש"ק ביציאת בה"כ. וגם שלום עליכם כפולים ומכופלים. והתחנה בשעת הוצאת ס"ת בי"ט. הייתי ירא מלאומרו. וביחוד שקרא תגר עליהם הרב הגאון מהור"ר יעקב יושע זצ"ל. עד שמצאתי בדברי קדשו כתוב לאמר אותם ומפי האר"י ז"ל. ומיום ההוא והלאה הייתי מתחיל לאומרם. וב"ה אשר הצילני מיד התחנה הטמאה. וכמדומני שכתובה על ספר שם טוב קטן ג"כ. והנה התו' ר' מן נר"ו אמר לי שבפולין נדפסה בזאלקווי תוך ר"ח תפלות שיד כל קטן שולטת בה

הספר ח"ה רצונו הוא כבודו להשאר אצלו עד אשר יעיין בו היטב. ואני לא מצאתי בו דבר תימה זולת ענין ס"ע. וגם ענין הברכה לבנים שהוא מדקדק ומקפיד דוקא ביד אחת. ואדמ"ו הה"ג נר"ו גזר אומר בבית התפלה שלו דוקא בשתי ידים: ונתן טעם לדבריו בנגלה ובנסתר. והתירוץ על הקושיא בענין ק"פ כבר הצעתי דברים לבני החבורה שהיו באותו מעמד. וכלם הודו לדבריו ואומרים ברוך הוא. ותנוח דעתו כאשר הניח דעתי הפעוטה. זולת זה אין אתי דבר כעת. ובפרט שהאיש הנושא זאת נחוץ לדרכו לשלום אקצר ואומר שלום. כ"ע תלמידו השותה בצמא דבריו מחו' הד"ש: הק' יעקב הכהן.

זאת אשר כתב להודיע כי נתיישבה דעתו של התו' ראד"ד ומצא קו"ר בחיבוריי.

ב"ה יום א' ך"א מנחם תקכג"ל: הנובר.

שלום וישע רב לה"ה אהו' אדמ"ו ומחו' הרב המובהק הגאון הגדול החסיד עטרת תפארת ישראל. נ"י ע"ה פ"ה כבוד מהר"ר יעקב נר"ו יאיר ויזרח לעד עד דאין ומורה. צדיק כתמר יפרח.

דברי קדשו מעולפת בכתנות אור כו'. והנה התו' מהו' אהרן דעסוי דברתי אתו אתמול ביום ש"ק. וסיפר לי שהק' ר"נ ד"ד שלח לו הספרים. ומצא בו קורת רוח. ודעתו נוחה כעת. ומתוך הדברים ענין לענין. לשארי החבורים של אדמ"ו הה"ג נר"ו בחלקי הנסתר הנמצא מובלע בין הטמון לחבור התפלה. ולספר מגדול. והפליג מאד בשבח. ואמר לי כהאי לשון. ברוך שחלק מחכמתו ליראיו וגלה להם סודו. כי מצא כמה דברים ערבים בחבורים הנ"ל. אשר לא האמין אם לא ראה. הפלא מהרמזים והצרופים כי הפלא לעשות. ואי"ה עי"מ האפשרי אבא בארוכה. כי לקצר אני צריך כו': ואני הנני כמו כל עת מוכן לשרתו כתלמיד הנכנע ד"ש כל הימים: הק' יעקב הכהן:

סימן קכו

ב"ה כיום ג' ח' ניסן תקכד"ל. הנובר.

שלמא יסגי לחדא. לה"ה אהו' אדמ"ו ומחו' אשר תמיד תהלתו בפי הרב המובהק הגאון הגדול האמתי עטרת תפארת ישראל רבן של בני הגולה. דמתגליין ליה כל מלתא דמטמרן כל רז לא אניס ליה נ"י ע"ה פ"ה כבוד מהור"ר יעקב נר"ו יאיר לנצח אמן.

יום אתמול כי יעבור הגיעוני שני כתבים הבאים כ"א. אחד מיום ג' ר"ח הנ"ל מעולפת בכתנות אור חלוקא דרבנן כו'.

ועוד הערה אחת שחפשתי בספר מ"ח ולא מצאתי בו אפס קצהו מן התפלות והתחנות שנדפסו בסידור תפלה המתייחסת אליו. ויש ביד ר' מנלי הנ"ל. והיא מלאה על כל גדותיה מכל התחנות ממש מס' מירם ח"ה. ואגיד עוד נפלא שאסתייע מלתא כאשר הייתי נוסע מפה בימי החורף העבר לדרעזין. היה אתי על הפאשט עד ברונשוויג איש אחד את שמו לא הגיד לי. אך הוא כעת אב"ד בנייאמטעגין. והיינו מדברים מענין ספר ח"ה הנ"ל ומחברו. וגלה לי בסתר ולחש באזני ששמע בילדותו שהיה מן הנחשדים. אף שבדקו בספרו ולא מצאו מאומה והייתי משתומם. ולא גליתי הדבר לשום אדם אפי' לאדמ"ו הה"ג נר"ו לא הודעתי מדבר הזה. אבל עכשיו שראיתי האזהרה בכתבו הטהור. אמרתי אם ספקות שלו כך וכו'. אגלה אזנו מזה: ואם שגיתי שגליתי מה שמכוסה. ורק מפי השמועה מאיש אשר לא ידעתי את שמו ואת שיחו. עאכ"ו מעשהו. ה' הטוב יכפר בעדי. ולא יהיה זאת לי לפוקה ולמכשול. כי הוא יודע ועד שכוונתי לש"ש. ואגב אשאל מאדמ"ו הה"ג נר"ו. באשר ששמעתי מפיו הקדוש שמתחרט על הסכמת ספר

אחד מחכם מלונדין. שנעשה על פי הפצרת גיסו המנוח הגאב"ד דאמשטרדם זצ"ל. האם באו דברי החרטה כבר בדפוס. כי חפשתי אחריו בהחבורים שבידי ולא מצאתיו. ובש"ק העבר שאלני אחד. למה אני קורא תגר על ספר ח"ה: והלא ספר הזה הוא מלא מדבריו. ורבך הסכים על ידו אתמהה. והשבתי הדברים ששמעתי מאדמ"ו הה"ג נר"ו שהיה מתאנה לו. ומתחרט כל ימיו ע"ז. ואם כבר בא בדפוס יודיעני איה מקום כבודו. **והנה** הואלתי לגבב דברים אדברה אך הפעם. אם יכבדני עם תשובתו קודם החג הבע"ל יודיעני במח"א. האם שותה בפסח מהצוקר שנעשה ע"י ישראל שם הנקרא הוט צוקר. כי האב"ד פה מפקפק על הדבר. מפני אחלופי. ואני ידעתי מה שידעתי וראיתי בימי נעורי הלכה למעשה. אך לא רציתי לגלות הדבר. בלי נטילת רשות. וביחוד שפעם אחד הזהיר אדמ"ו הה"ג נר"ו אותי: למגדר מלתא בדור פרוץ לעשות סייג לד"ת. הגם שרוב העולם שותין אותו פה שלא מדעת הרב שאין דעתו נוחה: ואין בידו למחות. ובאמת איכא טעמא רבא משום עונג י"ט דבטל אפילו לגבי דידי זולתי. כי אסתניס אנא. וחולשת גופי צריך לאותו משקה. ואם אין לי צוקר כנ"ל ממש א"א לשתות. ובפרט טע שהקישטן צוקר מעכיר אותו ומבטל טעמו. ואם אין הדבר בכלל דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור. לא ידעתי למה נאסרהו לבטל עונג י"ט בחשש רחוק כי האי. ומה שאין דעת הרב נוחה בכך. כי הוא בשטת אביו הגאון זצ"ל אזיל שהיה אב"ד בק"ק פ"פ. ואינם שותים שם צוקר כלל אפילו קישטן צוקר. מצד המנהג ואין כח ב"ד יפה לבטלו אפילו כחוט השערה. מה שנהגו הקדמונים. אך קאפע שותים כעת הואיל וידעו שהמנהג בטעות היה. שהרבנים הקודמים וגם בני הקהלה האמינו שהוא מין קטניות. אבל עכשיו שרבים מהם ראו אותו בגנות ופרדסי השרים שהוא אילן גדול. בטלו הדבר ולית דחש לה. ואני הגדתי להרב שבכל המדינות האלו אפילו בק"ק הלברשטט. רבים שתו צוקר (דהיינו קישטן צוקר) בפסח בימים קדמוניות לפני כל הגדולים ובאין מוחה. והוט צוקר הנעשה ע"י ישראל לא היה בנמצא בזמן ההוא. השיבני הבו דלא לוסיף עלה. וביחוד שע"ז צריך לסמוך על כתב הכשר מהתועב הזקן אשמאי. שלא להחזיק ידי עוברי עברה. פן יאמרו שאנחנו נסמוך על הוראתו והכשרו. חלילה לנו. ולולי דמסתפינא הייתי אומר שטוב לנו להתיר כל הוט צוקר מהנכרים. כאשר ראיתי בימי חרפי בבית המני"ח ע"ה באלטנויא. והיה לי ויכוח גדול עמו בפעם ההיא. ונשבע לי שהוא בעצמו הלך כמה פעמים במקום אשר יבשלו שם הצוקר. וראה שאין בו חשש כלל. ואמרתי לו עד אחד נאמן באיסורין. ובפרט שהיה בביתו. דנראה קצת לבזיון. ושתיתי עמו. וכאשר ספרתי הדברים לפני אדמ"ו הה"ג נר"ו. הגיד לי מה שהגיד בחומרא זו. וזכורני הדברים היטב. אף כי מים

רבים הוא. כי תמיד מה ששמעתי מדברי קדשו. היו חרותים על לוח לבי. כמונח בקופסא דמי. ואבקש להאיר עיני ע"ד זה. וא"כ אפשר שדעתו מסכמת להתיר כל הוט צוקר. מלהתיר הצוקר הבא משם עם כתב עדותו. או אפשר שייטב הדבר בעיני אדמ"ו הה"ג נר"ו לבדוק האיש אשר ירקח הצוקר שם. האם ראוי לסמוך עליו ויתן לו כתב המכשירו לעתיד לבוא. הטוב בעיניו יעשה. ובזה אשים קצב למילין אשר הארכתי אך הפעם. ויתענג על כל שלום וטוב. ויחוג את חג המצות. ברוב דיצות כעתירת נפש המשתוקק לתשובתו. דורש שלומו ומבקש אהבתו כל הימים בלב תמים תלמידו המתאבק בעפר רגליו. הק' יעקב הכהן.

תשובה

מה שהשבתי על אגרת הנ"ל. לא נשאר בידי העתק. ועם שכבר נזכרו למעלה איזה דברים שנשנו בכאן. הצגתי גם אגרת הלז מפני איזה דברים שנתחדשו בה. אך אזכיר בקצרה לענין מה שבקש ממני תלמידי השואל. אם באה בדפוס החזרה והמודעא שעשיתי על הסכמתי על ס' מק"מ מחמת אונס גלוי. הלא כבר הוצגה באורך בספר שבירת לוחות האון (דמה"ב) ולענין התר אכילת קישטן צוקר בפסח עמש"ל בספרי הלז לעיל (ס"כ) ולעת כזאת כבר סמכו על הוראת אמ"ה ז"ל להקל. בכמה מקומות עושים ממנו. גם הוט צוקר. ולית דחש בה. ובמ"א כתבתי גם לאחיו מהר"ל כ"ץ יצ"ו. בדבר זה בקצת באור נוסף. אולי אמצאנו ואציגנו כמו כן לתקוע בו מסמרות. להשליך משא החומרות הבלתי נצרכות כהלכות עקורות. ויהי ה' עמנו להקים את כל דברי התורה ההכרחיות לשמור ולעשות להבין ולהורות מיד ולדורות. יעב"ץ.

סימן קכז

ב"ה יום ד' כ"ג תמוז תקיט"ל.

גאון יעקב צבי ישראל רכב ישראל ופרשיו. ה"ה נ"י ע"ה פ"ה הגאון הגדול החסיד המפורסם בדורו כמהור"ר יעקב נר"ו.

שמו הגדול הולך למרחוק כשמן אפרסמון ואני הקטון יושב בדנציג לפי שעה וכהיום לומד אני במסכת ביצה. ומשתומם אני על רש"ל הקדוש זכרונו לברכה. שתופס את רש"י ולפי דעתו ח"ו שרש"י טעה בדבר משנה ולפי דעתי הקלוש' שדברי רש"י המה בדיקדוק. אך לא רציתי לעמוד על דעתי הקלושה. ואמרתי אל מי אפנה לברר הלכה כנתונה מסיני כי אם אל רום הוד כת"ר אשר כל רז ממנו לא נעלם ומכוון שמעתתא אליבא דאמת הלכה כמותו בכל מקום. בקשתי מתלמידו הרבני המופלא ומופלג מוהרר ליפמן אשר הוא מכירי ואוהבי נאמני לשלוח למכ"ת השאלה. ואקצר שאין אני ראוי להטריח את

הצדיק אך תורה היא ומימיו אנו שותים מכמה חבורים שיצא מוניטין בעולם שו"ת ושארי ספרים. ומשם נראה שכוונתו לש"ש. בכן אמרתי אחוה קידה ואשאלה ממנו מענה לשון. ויורני אם הלכתי בדרך אמת שלפי דעתי הקלושה כוונתי לדעת רש"י. אבל איני יודע אם האמת אתי בכן מבוקשתי להודיעני אם כוונתי לדעת הגדולים.

איתא במסכת ערלה פ"ב התורמה וכו'. עולים באחד ומאה וצריך להרים הערלה וכלאי הכרם עולים באחד ומאתים. ואין צריך להרים ובמסכת ביצה דק"צ ג' ע"ב פריך בגמרא וכי תימא ביצה חשובה ולא בטילה הניחא למ"ד כל שדרכו למנות וכו'. דתנן מי שהיה לו חבלי תלתין של כלאי כרם ידלקו נתערבו באחרות ואחרות באחרות כולם ידלקו דברי ר' מאיר וחכמים אומרים יעלו באחד ומאתים פירש רש"י יעלו באחד ומאתים אם נתערב אחד מהם במאתים של היתר יעלה אחד מהם לידלק והשאר מותרין. ומקשה רש"ל וצ"ל יעלה אחד מהם וכו'. כבודו הגדול במקומו מונח אבל לא דק כי משנה שלמה בפ"ב דערלה שאין צריך להרים המדומע אלא בתרומה משום גזל השבט ולא בערלה וכלאי הכרם עכ"ל ולפום ריהטא הוא דבר זר. שרבינו קדוש רש"י יטעה טעות גדול כזה. שיהיה נעלם ממנו משנה שלמה אבל לפי דעתי הקלושה שח"ו לומר שרש"י כו' יהיה נעלם ממנו משנה שלמה כזה דמשנה זו של חבילי תלתין של כלאי כרם היא בפ"ג דערלה וז"ל ר"ש בפרק הנ"ל בריש פרק ביצה פירש בקונטרס אם נתערב אחד מהם במאתים יעלה אחד מהם והשאר מותר ועל סמך פירושו נהגו במין במינו כשמתבטל ברוב נהגו להסיר ממנו כשיעור האיסור והשאר מותר. ואי אפשר לומר כן דבהדיא תנן לעיל בריש פ"ב ערלה וכלאי כרם עולים באחד ומאתים ואין צריך להרים ותרומה דוקא משום גזל השבט עכ"ל לשון ר"ש ולפום ריהטא גם ר"ש מקשי על רש"י כמו שמקשה רש"ל. אבל אחר העיון דעתי דר"ש לא מקשה על רש"י מידי ואין דעתו להקשות על רש"י משום דיש לדקדק היתור לשון ועל סמך פירושו וגו'. ואי אפשר לומר כן ונ"ל הוה ליה לר"ש להקשות בפשיטות על רש"י דבמסכת ביצה פירש רש"י יעלה אחד וידלק ובריש פ"ב משנה שלמה שאין צריך להרים וזה יתור לשון שמביא ר"ש ועל סמך זה נהגו. ואי אפשר לומר כן. אבל לפי עניות דעתי דרש"י פוסק ג"כ כמשנה שח"ו שיהיה נעלם מרש"י משנה שלמה. א"כ לא יכול הר"ש להקשות על רש"י כאשר אבאר בס"ד רק על סמך פירושו נהגו ומקשה על המנהג שאי אפשר לומר כן שהוא נגד המשנה במסכת ביצה מקשה תוספת ואחרות באחרות תימא דא"כ אוסר ספק ספיקא וכו'. ובקיצר התופס של תוספת כל דבר שיש לו חשיבות אינו בטל אלא בתרי רובי אף שכל האיסורין בטלין ברוב אחד ודבר חשיבות החמירו שלא יבטל רק בתרי רובי מחמת חשיבתו החמירו. א"כ על רש"י

לא יכול להקשות הר"ש הא משנה שלמה דכלאי כרם אין צריך להרים. דרש"י סובר נמי כן דערלה וכלאי כרם אין צריך להרים רק חבלי תלתין שהם דברים חשובים יש להחמיר ולהרים כמו שכל האיסורין בטלין ברוב ודבר חשוב החמירו שיהיה תרי רובי כן דבר חשוב של כלאי כרם החמירו שצריך להרים. א"כ לא יכול ר"ש להקשות על רש"י בפשיטות רק שהוא מקשה שעל סמך פירושו טעו וסברו שרש"י סובר שכלאי כרם סתם אף שאינו דבר חשוב צריך להרים ועל סמך זה נהגו במין במינו בשארי אסורים ליקח אחד וזה אינו דמשנה שלמה דאין צריך להרים. נמצא על רש"י לא מקשה ר"ש מידי דאמת אינו קשה דרש"י פירש במסכת ביצה מחמת שהוא דבר חשוב יש להחמיר כמו בתערובת. רק על מנהג הוא מקשה א"כ אין קשה על רש"י שום קושיא. שח"ו יהיה נעלם ממנו משנה שלמה כך הוא לפי עניות דעתי אבל על קט שכלי אין אני רוצה לעמוד בכן מבוקשתי מעכ"ת הרמה כתלמיד לפני רב להודיע דרכו אם ישר הוא בעיניו כ"ד הדש"ת ומתפלל בעד אריכות ימיו. הק' אייזק בהרב מהור"ר מנחם נחום זל"ה חונה בק"ק דרויא ואגפייה במדינת ליטא.

תשובה

באור דעת רש"י שמצריך בביטול איסורין ביבש להשליך אחד

הנה מה שהשבתי על ש"ח הנ"ל לא נשאר ממנו העתיק בידי. כמו שארע לי בהרבה מכתיבותי. מחסרון סופר מעתיק. אכן גם עתה כשנזדמנה שאלה זו לידי. הריני מתפלא עליו כאז. כי צלל במים אדירים כו'. ולא ראה ולא ידע מ"ש כל שלהי ע"ז בפירוש. שאפילו פרוסת חמץ שנתערבה חד בתרי. הואיל ואינו ד"ח בטל ומותר בהנאה ע"י השלכת אחד מהם (והושג גם שם מהרא"ש על ככה) והובא גם בטי"ד (סק"ט) ובה"ל פסח (סתמ"ז) הא בהדיא דרש"י מצריך להשליך אחד אף במאי דבטיל ברוב. אצ"ל במידי דלא בטיל אלא במאתים. מדה אחת היא לרש"י בדין בטול יבש ביבש בכל איסורי הנאה. אע"ג דלא חשיבי. גם לשונו אינו מכוון. במ"ש דרש"י נמי סובר דערלה וכלאי הכרם א"צ להרים. רק חבילי תלתן ד"ח. לפום ריהטיה אתיא ליה. דאי לר"מ. חבילי תלתן. דליקה בעי. ולאו בהרמה איתנהו לגמרי. ואי לרבנן. אין צריך להרים ס"ל. מ"מ כוונתו רצויה אינך דברים חשובים. ואליבא דחכמים קאמר. איברא לאו מילתא היא ודאי. ודב"ל. יעבץ.

סימן קכח

1)**אני** את פי המלך אשמור כאשר יצוה עלי כדת ודין של תורה אשר עבודת הקודש עלי בכתף אשא ואסבול לא אוכל המלט לברר דעת הפוסקים כראוי. וגם בעניי וגלותי אין

דעתי מיושבה לשקול עפ"י סברא. מה שבלא"ה אסור במקום אמ"ו יחיד בדורו. הנה הפצרתי באחד מהקצינים החפץ בטובתי ליקח ממני איזה ר"ט להתעסק בהן לטובתי ע"ד שמח זבולן כו': ולש"ש נתרצה הק' ומגודל יראתי מאיסור רבית חלילה אמרתי שאני מקבל כל האחריות וגם לא קצצתי דבר. רק אם יתן ה' וירוויח יתן לי מה שירצה וא"ל לא יתן כלום וגם כתב הודאה לא רצה ליתן כי סך מועט. והבטחני לכתוב בפנקסו והיה הדבר פשוט בעיני להיתר כביעתא בכותחא. והנה ראיתי להרב בתשו' חות יאיר סימן קפ"ט אוסר יע"ש. (אך צריך לדעת. דבכה"ג לא שריא קציצה) ונלע"ד דהוא מיירי שלא קבל הת"ח אחריות וגם שקצץ ע"ס ידוע ומחזי כריבית משא"כ עובדא דידי ודאי דשרי וכנראה מט"ז סימן קע"ז סי' י"ב וש"ך סי' ך' דאל"כ באיזה אופן שבחו לזבולן ודוחק לומר שישכר נתן סחורות כיון דיושבי אהלים היו ודאי לא חזרו על השווקים לקנות סחורות בזול. ונא יאיר עיני. ועוד יש לי לשאול הלכה למעשה בדידי מה שאיני רוצה עד ירשיני מ"ו לאמר שאל.

סימן קכט

2) **ואגב** אודיעו קושיתי אשר הקשיתי על מהרי"ק בי"ד סימן ר"מ. והראני מ"ו כבר כתוב בילדותו על גליון ש"ע שלו ודחה הקושיא. והנה מצאתי בספר בית הלל על י"ד נתעורר בקושיא זו והוסיף להקשות מרמב"ם ה' ממרים פ"ה ד"ג יע"ש דאין שייך תירוץ של מ"ו ומצוה ליישב.

תשובה

1) **לית** דין צריך בשש. דשרי כה"ג בכל גוונא. בין בקציצה בין שלא בקציצה. רק שלא יהא צד אחד ברבית. לכן צריך קבלת אחריות אפילו יפסד הקרן כולו. ולענין מ"ש בחו"י. יעוין שי"ע ח"א (קמ"ח) ושם מבואר דקבלת אחריות המקבל נמי ש"ד. יע"ש. **הפסוק** שמח זבולן. אין לו ענין בכאן. דילמא עסקא עבד. או שמא נתן לו פרנסה משלו. ובמ"ר איתא שעשה לו סרסות. ודי בזו לראשונה.

2) **ולענין** הקושיא הבלויה הישנה. דבר ה' בפי אמת. דליכא לאותובי מההיא דמכות מידי. כמ"ש במו"ק י"ד. ומ"ש ב"ה מה"ל ממרים. דמקלל אבי אביו שוה למקלל אחר. אין בו ממש לדחות מחמת זה דרמ"א. שזה פשוט מאד מ"ש הר"מ בזה. א"צ לראיה זו כלל. כי הוא דבר מוכרח מעצמו. דבכל התורה לא מצינו שיהא אבי האב בכלל אב. לענין שום עונש. שא "כ. תהיה אשת אבי האב במיתה כאב כו'. ודברי המדרש אינן אמורים אלא לענין הדור בעלמא. כמ"ש בס"ד וא"צ לפנים.

בדין אם אדם חייב בכבוד זקנו ובאור ברמ"א

ולפי שלא נזכר בדברי השואל בפירוש. מה שראה כתוב בחבורי מענין הנ"ל. לכן אציגה הנה דברים כהוייתן מ"ש במו"ק (י"ד ססר"מ) על מ"ש שם בהגה דש"ע די"א אין אדם חייב בכבוד אבי אביו (מהרי"ק) ואינו נ"ל אלא דחייב בכבוד אביו יותר מבכבוד אבי אביו. וראיה ממ"ר. והילך לשוני שם. לכאורה יש להביא ראיה מתלמוד ערוך שלא כדבריו. מגמרא דמכות (י"ב) דמסקינן בן בנו נעשה שליח להכותו. אע"ג דבנו אסור. כדלקמן (סרמ"א ס"ה) איברא לאו מלתא היא. התם באבי אב רשע עסקינן. דמצוה להכותו ולקללו. דאינו עושה מעשה עמך. ולא עמו בתורה ובמצות. וגם זה שהרג אפילו שהוא בשוגג. הרי אין לו דמים. לכן אב שהרג את בנו בלי דעת. שבן הבן נעשה גואל הדם. והורג הוא את זקנו. מצוה קעביד. ברם הכה בכשרי ישראל קעסיק ואתי. דקמ"ל כל הנהו דחייב בכבודם יותר משאר העם. כגון לכבדו בקימה והידור. ולא נצרכה. אלא אע"ג דלא בעלי זקנה נינהו. וגם לא מתורת זקן שקנה חכמה. כגון שלא למד ממנו כלום. או שאינו חכם. מ"מ מחויב לעשות לו קצת כבוד (גם מגמרא דסוטה דמ"ט אין תשובה. כמ"ש כבר בחי"ג).

ואמנם מ"מ ראיתו של רמ"א אין בה ממש. למילף מנה לכל אדם בהחלט. אטו מאברהם ניקו ונגמר. דזקן ויושב בישיבה היה (כדאיתא רפ"ג דר"א) וכל אדם חייב בכבודו בלא"ה. אף כי נכדו. והיינו דהכריח להמדרש (ורש"י עה"ת) לומר כך. כמ"ש רמ"א. כי היכי דלא תקשי אברהם זקן. וכ"ע מיחייבי ביקריה. כ"ש בן הבן. שהוא ואביו חייבין בכבוד הזקן אברהם. שהוא רבם ג"כ. והיה לו ליעקב לתלות הגדולה באברהם לפיכך הוצרכו רז"ל ללמדנו. כי אדרבה היא הנותנת. לפי שבן הבן חייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו. על כן בדין הוא שידחה כבוד זקן אצלם. אע"פ ששנינו כבוד הרב קודם לכבוד האב. היינו כשהבן תלמיד גמור של הרב. משא"כ היכא דאינו תלמידו ממש. כיעקב שלא שמש את אברהם (אלא את שם ועבר) אע"ג דודאי חייב בכבודו. דלא גרע משום שהוא זקנו. מ"מ כבוד אביו חמור כה"ג. מיהו בעלמא ליכא למשמע מנה מדי. לחייב בכבוד זקנו כלל. כשאינו זקן בא בימים. ולא חכם בתורה. שחיובו משום כבוד תורה. ולא משום מצות כיבוד אבות. אלא מיהא מקצת הוכחה איכא. ממה שאמרו מלמד שחייב אדם בכבוד אביו יותר כו'. ש"מ דמצות כבוד נמי שייכא ביה. ונילף בהדרגה דהוא הדין לאבי אביו בעלמא. שאינו חייב בכבודו (אם לא מחמת זקנותו ותורתו) מ"מ חייב בו הידור וכבוד טפי משאר אינשי. אלא שחיוב כבוד אביו יותר עליו. **שוב** ראיתי לרמ"ח בשתי לחם שלו (סמ"ג) שהוליד מסברת כרסו. שבפני אביו כבוד זקנו עדיף וקודם. ושבוש הוא כי

אם אבי האב רב מובהק של נכדו הוא. צריכא למימר. פשיטא. הא מתניתין היא. אלא ודאי באינו רבו מיירי. אלא בזקנו גרידא. כדאיירי הגה דש"ע. אך באופן זה כבוד אב קודם. וחמור בודאי. כמש"ל בס"ד. ומ"ש איש דברים מראב"י. ודאי לאו מילתא היא. שא"כ. יולד לנו דין חדש בד"מ. עמו"ק ח"מ סרמ"ז. ודוק. ואין כדאי לטפל עוד בריבוי דבריו. ומ"ש יספיק למבין מדעתו. יעב"ץ.

סימן קל

ז"ל הקפו"מ רקו"ב התורני רפ"ב. ששאלני בכתב (אחר שהודיעני שיש לו איזה מעות להרצותן אלי. ונומיתי לו שיעלם על ספר בדיו וישלחם לידי. וכן עשה): שלש הנה המנויות פה במספר. תשובותי על השלש האלה. כבר הוצגו זה פעמיים בתוך חבורייי. הלא הנה בהשמטות דסמו"ק א"ח. ובספר משנה לחם. שכבר יצאו לאור הדפוס מימים רבים בעודנו חי התו' רופ"ב ע"ה. אך לאשר עכשיו בעסקי בהדפסת ספרי הלזה. נראה בדפוס כתב המשכיל המנוח ע"ה. ולא נזכר בו דבר מתשובותי הנצחות הללו. הוצרכתי לחזור ולהציגן הלום. לפי שספרי חיבורייי. אחד מאלף המעיינים. רואה אותם. מפני שאין אני מחזר בהם על העיירות. על כן רובם ככולם מונחים בזוית כס"ת. ואיכא דחזא בהא. ולא חזא בהא. פן יהא סבור הרואה בספרו שנצחני בפקפוקיו לכן עשיתי זאת. לא חששתי להוצאה כפולה וטרחא יתרה. שאם המעיין בחבורו. לא ידע משני חיבורייי הנ"ל. אולי יזדמן לפניו השלישי הלז. למען לא תהא האמת נעדרת. ולא תתעלם ממבקשיה ככסף. הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת. כי לא כל העולה על לב איש. יחשב לדבר שיש בו ממש. ומ"ש שקושיא זאת נזכרה גם בספרו של רמ"ש. הנה ידוע בשער ספרי לח"ש. שנדפס בשנת **כלחם השמים** לפ"ק. שהיא תצג"ל. וספרו של רמ"ש נדפס בשנת תצו"ל. שלש שנים אחרי הדפסת ספרי.

1) **באשר** שאין מסרבין לגדול כמותו י"ב. בטלתי מפני רצונו רצוני. ולכתוב לו מה שנראה לענ"ד. בדבר קושיא גדולה ועצומה. שהקשה מר בספרו הקדוש לח"ש. בפרק ב' משנה ג' דביצה. וי"ל אפילו לדברי הר"מ והרא"ש ז"ל. שפירשו שהוא הל"מ דהכי גמירי להו לב"ש דאין משיקין אלא מין עם מינו. מ"מ לק"מ אליביה דב"ש דמאי דמוקי בגמרא דאין לו מים אחרים. היינו אליביה דב"ה. שהוא סובר כלים מלפני שבת. דגזרינן שמא יעביר כו'. כמו שאמרו בגמרא ומ"ט לא גזרו נמי גבי מים. כמו שהקשו בתוספות ד"ה נגזור השקה וצ"ל כתירוצם ז"ל דבהשקות מים אין להוט כ"כ. ולפי זה סיפא דמתניתין דקתני. אבל לא מטבילין הוא מיותר. דאם בכלי לבד גזרינן. כ"ש דגזרינן אם שניהם טמאים אע"כ דקתני סיפא אגב רישא ונקטי בגמרא ואי אית ליה מים יפים הני למה ליה

למעבד להו השקה פי' פשיטא שלא שייך למגזר שמא יעביר כיון שאין צריך להם ואינו להוט ולאו משום אסורא קאמר. דאה"נ אפילו אית ליה מים יפים דמותר להשיקם דלא שייך גזירה כלל בהו ולא שייך נמי למיגזר השקה אטו הטבלה אע"כ דמיירי דלית ליה וה"א דשייך להוט כמ"ש התוספות. אבל לב"ש דס"ל הכל מלפני השבת אפילו אדם ע"כ לא ס"ל הטעם שמא יעביר אלא משום דמחזי כמתקן ולא אמרינן אדם נראה כמקר לדידיה מיירי מתניתין דאית ליה מים יפים ואה"נ דדבר פשוט הוא שמותר להשיק ותני רישא משום סיפא דאיצטרך לאשמעינן אבל לא מטבילין דסד"א דאגב המים מותר להטבילן ולא מחזי כמתקן. ובקשתי להודיעני אם ישרו דברי בעיניו ואם שגיתי אתי תלין. ומה שתירץ מר בספרו הנ"ל דמיירי אליביה דב"ש במי החג שנטמאו תינח אליביה דרבנן דמתניתן איירי בשבת אבל אליביה דרבי דמוקמינן לה לקמן בגמרא דמתניתן איירי בי"ט. ויכול לשאוב מים מן השלוח וא"כ יש לו מים אחרים מקרי וצ"ע. עכ"ל.

תשובה

השואל חדש בכדי ליישב הקושיא בס' לח"ש פ"ב דביצה ונשתבש בפשט הגמ'

1) **תשובתי** בקצרה. מה שחתר מ"כ למצוא גם הוא דרך שכבשוה המשיבים שקדמוהו שרצו לפרש הגמרא אליבא דב"ש דווקא. מרוקא חדא תפיתו. ובחדא מחיתא מחיתו. ולסופא דסוגיא לא נחיתו. כבר ימצא די השב לו בספרי ובתשובת השגה הנ"ל. לכן נלאיתי נשוא לטפל עוד בדברים בטלים מעצמם וכלים מאליהם. ואין שונין ומפרשין לחכם. **ומה** שחשב לחדש דבר מעתה. עפמ"ש תו'. וכתב מ"כ ז"ל ולפ"ז סיפא דמתניתין כו' הוא מיותר כו'. **באמת** הני מילי מרפסן איגרי. ואי דייקינן כי האי לא תנינן. איברא ליתיה לדיוקיה לגמרי. ולא היא אין כאן יתור ולא כ"ש. דסד"א אגב השקה שריא נמי הטבלה. אפילו אליבא דב"ש הוה אמינא בכה"ג לא מיחזי כמתקן. וה"נ לב"ה אצטריך. דלא נימא אגב מימיו לא שייכא גזרה. כיון דלא שרי אלא ע"י השקה. מדכר דכיר. קמ"ל דלא. **ומה** שרצה להמשיך עפ"ד פירוש חדש בסוגיא דגמרא. הני ל"ל למעבד להו השקה. פירוש פשיטא דלא שייך למגזר שמא יעביר כו'. ולא משום אסורא קאמר כו'. אין כדאי להשיב על זה. שמהפך קערת כסף הפשט. ומחה משמעות הסוגיא על פיה כדבר אשר אין לו שחר. ואין הדעת סובלתו שחושב דברי הגמרא חסף די פחר.

ומה שהשיב על תירוצי. דמיירי במי נסוך דחג שנטמאו. ואמר מ"כ תינח אליבא דרבנן כו'. אבל לרבי איירי בי"ט ויכול לשאוב כו'. יש לו מים אחרים מיקרי.

אמרתי שגם זה הבל. כיון דלכתחלה איכא קפידא למלא מן השלוח דווקא. משו"ה ודאי משיקן גם אם ארע בי"ט. **תדע** דאל"ה. תקשי לך בשבת נמי. מאי כולא האי. דשרו

להו השקה. ימלא מן הכיור. כמו בנשפכה ובנתגלתה. הא על כרחך כל כמה דאפשר מהדרינן אמי שילוח (ועמש"ל בתשובה למהרא"א) ואי שרו משו"ה השקה בשבת. בי"ט לא כ"ש. זה פשוט וברור. ורש"י שכ"ש דנקט שבת. לא דווקא. כמ"ש בחי"ג שם בס"ד. **ותו** מי לא עסקינן בדאין שהות לחזור ולהביא מן השילוח. כגון שנטמאו היום. סמוך לשעת הנסוך. באופן שאין פנאי לדבר. ואי אפשר להביא אז מן השילוח שחוץ לעיר. ובעסק גדול היה נעשה (ועוד. הא אליבא דב"ש נמי קיימינן השתא. וב"ש לית להו מתוך. לא שרו הוצאה בי"ט לצורך מצוה. כדתנן בש"א אין מוציאין את הקטן כו'. וגם זה כפתור ופרח) וכיון שהדבר נחוץ. פשיטא שמשיקן בי"ט. כמו בשבת. דמאי שנא הרי נתיישב תירוצי דבר דבור על אפניו בס"ד. ותו לא מידי.

סימן קלא

וזאת שנית. נוגע למ"ש בקונדרס סייג לתורה:

2) **מ"ש** מר בתשובת שאלה שלו (סקנ"ו) וי"ל והואיל ואתא לידן אמינא כו'. דקושית הש"ך מעקרא ליתא. מ"ש מ"ט לא הגעילו כלי מדין באפר. דהא מאי מהני אטו נט"ל לכתחלה מי שרי. והא קיי"ל דלא שרי אלא דיעבד ע"כ. ולא זכיתי להבין דבריו דודאי שנט"ל אסור לכתחלה. והוא מדרבנן. ומדאורייתא שרי לגמרי. וכ"ה בגמרא ע"ז גזרה שאינה בת יומא אטו בת יומא. וכ"ה משמעות כה"פ. ואם נדחוק ונאמר מה שאמרו בגמרא גזרה. היינו מדאורייתא. אע"ג דמצינו בדאורייתא חילוק בין דיעבד ובין לכתחלה. דהיינו למצוה אבל לא לעכב. אבל משום גזרה אסור לכתחלה מדאורייתא. לא מצינו והוא דוחק גדול. מ"מ קושית הש"ך מעיקרא איתא. ואעתיק לשון הרשב"א בב"ר ש"ר וז"ל. וכן אפשר עוד להגעיל כלי שאינו בן יומו ובכלי אסור והוא שלא יהא בן יומו. ואין משגיחין בשעור המים. שהרי כל מה שנפלט בין הוא בין הכלי שמגעילין בתוכו. לפגם הוא. ואע"פ שחוזר ובולע. אין בכך כלום. ונט"ל מותר. וא"ת א"כ מה הועלנו. והלא אף קודם הגעלה מה שבתוך הכלי פגום הוא. ואפ"ה צריך הגעלה. לא היא התם תחלתו מן המשובח היה. ורואין אנו כאילו הוא בשבחו עד שיפלוט. שחשו חכמים אם אתה מתיר לו להשתמש בו לאחר יומו. יבוא להשתמש בו אפילו ביומו. אבל כל מה שבולע מן הפגם מותר עכ"ד. וה"נ היו יכולין להגעיל במים עם אפר. ופולט מה שבלע בשעת שבח. ואף אם חוזר ובולע מאותן מים הוי פגם מעיקרא: ומותר אפילו מדרבנן. עכ"ד אוהב (לטעון ולא לפרוק) אמר אשיג. והצל לא נציל את הש"ך:

תשובה

חשב להשיג גבולי ולהרוס מה שבניתי בשי"ט ח"א סקצ"ו ובקונ' סייג לתורה בפטומי מילי ולא ירד לסוף דעתי

2) **באמת** נראה בעליל כי לא עיין היטב בדבר הקונטרס (רק בהעברה בעלמא ואגב שטפא) כמו שאוכיח לו בבירור גמור. ולא היה מהצורך להשיב באורך. רק לזרזו שיחזור וישים עין עיונו עליו. בודאי ימצא די השב לו. כי אין מפרשין לחכם. רק כדי שלא יחשוב רע לי. כאילו השלכתי דבריו אחר גווי חלילה. כי לא כן אנכי עמדי. והנה לא אכניס עצמי בכאן. אם דברי רשב"א הללו. שטרח והעתיקם. הלכה מוסכמת היא. שחדש לנו דבר להתיר נט"ל. אף לכתחלה. שאין כאן מקומו. רק את זה בלבד אני אומר. אדמותבת לי מרשב"א. תסייע לי מניה. שהרי כך אמרתי אני בקונדרסי. דלא מהני לעשות האיסור פגום. דהוי ליה מבטל איסור לכתחלה מה שבלע בשעת שבחו. ורואין אותו כאילו הוא עדיין בשבחו. וכדברי רשב"א (וזה הדבר הובא בשמו גם בב"י בסצ"ד. באופן שלא היה מהצורך להטריח בהעתק כל כך מסת"ה) ולא דמי להגעלה. דפולט האיסור לגמרי ובטל מכל וכל. משא"כ בעושה ממשובח פגום. ואע"פ שאין בו כדי לבטלו. כמו שבארתי היטב בלשוני. דוק בו ותמצא. דעת שפתי ברור מללו. אדרבה רשב"א תנא דמסייע לי. שאינו מתיר אלא אינו בן יומו. עם אינו בן יומו ששניהם פגומים מעצמם. לא התיר לפגום את המשובח בעת שבחו ע"י דבר אחר הפוגמו. ואינו מבטלו לגמרי. וכן הש"ע לא חידש דינו זה. אלא אם נתן אפשר ביורה מתחלה קודם שבלע איסור משובח על כן אין זה מפסיד עלינו שמועתנו כלל.

עתה אתווכח עמו מאהבה מגולה. על מה דחה בגילא דחיטתא וקרא דוחק גדול מה שהכרחתי אמתתו ע"פ עדים רבים נאמנים. וגם עלה בידינו יפה. באור הסוגיא דשלהי ע"ז. ממקום שבא עלי. משם נתקיים הדבר בידינו בעזה"י בלי פקפוק. ומה זה מהר למצוא עלי תואנה להחליט הדבר לחוב אותי שלא מדעתי. לסיים וה"נ היו יכולים להגעיל במים עם אפר ופולט מה שבלע בשעת שבח כו'. ומותר אף מדרבנן ודוק. כאילו כבר השלים העיון. במ"כ הקדים פה לעין. לא שם לבו להבחין ההפרש העצמי שבין לשון הגעלה. לפוגם את המשובח. כאמור ואית ביה נמי משום מבטל איסור לכתחלה. ול"ד להגעלה וכמבואר בקונדרס סייג לתורה וכשיחזור ויעיין בו. בטוח אני שיודה לדברי. ולא דק מעיקרא לירד לסוף דעתי. אף אם הקונדרס כתב צרוף ת"ל. הלא ידעתי. כי בעל שכל הוא ומשכיל על דבר ימצא טוב דעת בדברי קונטרסי. ומנה לא תזוע. אלא שהמהירות גרמה לו לבלתי השקיף כראוי ולדייק בו כל צרכו. סוף סוף קושטא קאי. ותתן אמת ליעקב.

סימן קלב

בשלישית הציג מה שהוקשה לו בדברי הברטנורה: וחשב להשיב על המג"א. ובזו אבליע דברי תשובתי תוך לשונו המועתק הנה באותיות נבדלות. ישמע חכם ויוסיף לקח:

לא הבין מ"ש רש"י ורע"ב ותו'). לא חש לקמחיה וקדחי לבמג"א בס' של"ד בגילא דחיטתא

3) (**פכ"ב** דשבת מ"א. חבית שנשברה מצילין הימנה מזון ג"ס. וכתב הר"ב ואפי' בכלים הרבה דאילו בכלי אחד אמרינן פכ"ב כמה דבעי מציל. וכ"ה לרש"י. ונראה דכוונתם דאפילו אם אכל כבר ג"ס. מ"מ רשאי להציל בכלי אחד כמה דבעי.) אהו' מי הגיד לו זה. אלא אמור. שלא התיר בסל מלא לת"ק. אלא דווקא קודם אכילה. ולפחות צריך להיות קודם שאכל במנחה. אבל כשאין צריך לו עוד לאכול בו ביום. שום סעודה מג"ס. ודאי ליכא למימר שיציל סל מלא ככרות בשעה שלא הותר לו להציל אפילו מזון סעודה אחת בלבד. הא בהדיא דלא חש לקמחיה במ"כ. ותמה איך אפשר לאמרו ולהעלות על הכתב. מזון סעודה אחת לא יציל. ומאה סעודות יציל. (והכי מוכח לגרסת רש"י שגרס בברייתא נשברה חבית בראש גגו. ובודאי א"א לומר שיציל לכתחלה טבל לצורך מזון ג"ס. אע"ג דבגמרא אמרינן דלא מקרי מבטל כלי מהיכנו כיון שאם עבר ותקנו מתוקן מ"מ אסור באכילה.) לא ראה בתוספות. דמוקמי לה להא דחבית טבל. בדלית ליה פירי אחריני. (עיין פ"ב דתרומות מ"ג.) טרח בכדי. כי לא ראה גמרא דביצה דיז"ב. (וכפי הנראה גם דעת תו' שמותר להציל בכלי אחד אפילו אחר שאכל ג"ס. מדלא מקשי בדס"ג על האי איתביה אביי והצלה שאינה מצויה לא התירו. והתניא נשברה לו חבית של טבל בראש גגו כו'. בפכ"כ דקי"ז ד"ה הא דתניא נשברה כו'. אמאי לא פריך ממתניתין חבית שנשברה. ולא מקשי הכא נמי. אע"כ דמתניתין לק"מ דאי"ל שהתירו לו מפני כבוד השבת להציל כדי ג"ס ואי אמרינן דגבי חבית שנשברה בראש גגו נמי לא התירו אפילו בכלי אחד. אלא היכא שנשאר לו לפחות ס"א מסעודת של שבת. שלא אכל עדיין. מברייתא נמי לק"מ. אע"כ שמותר להציל בכלי אחד. אפילו היכא שאין בו צורך שבת כלל משום הצלה גרידא) דיוקו שבוש. כי המקשן ודאי לא עלה על דעתו שיהא טבל קרוי מוכן אצל שבת. עד שחדשהו לו התרצן ואם היה יודע התירוץ. לא היה מקשה. אלא פשיטא היה סבור. דמשום הפסד ממון התירו אף הצלה שאינה מצויה. כדרך שהתירו הצלה מצויה לביצה. שאסורה באכילה בו ביום. זה פשוט אבל כי אתינן לשינויא דטבל מוכן כו'. בודאי לא שרי להציל אלא ג"ס. זהו מן המושכלות הראשונות. דלא יהא יציבא בארעא כו'. וזאת ישיב אל לבו. אם כדאי לבנות יסוד על דיוק כזה. ועל כיוצא אמרו אי דייקינן כי הא לא תנינן. אף כי לדחות לדברי גדול בהוראה מפני כך. כמו שסיים

מע"ל. ואמר עוד ז"ל. (ולפמ"ש יפלא בעיני על הרב במ"א בסימן של"ד סק"ג. שכתב ומיירי שלא נשברה לגמרי דאל"כ אף בראוי אסור. ונראה שהבין דאף בזה לא התירו. אלא היכא שהוא לצורך שבת מקצת מה שמציל. וכוונתו כיון שאינו ראוי לשבת א"א לומר שיציל ס"א לשבת. וא"כ אף בראוי אסור היכא שאכל כבר ג"ס. ולא כיון יפה כמש"ל). חס ליה למע"ל. לא ניחא למריה במ"א דלימא הכי. אבל באמת כיון יפה. וכדפשיטא לי נמי בחבורי מו"ק שם וכנז"ל. דלא צריכא רבה. ולכן אין מהצורך להעתיק מש"ע לעשות סניגרון לדבריו. שלא יקשה עליו מטעותא דרש"ז. פשיטא דלא נצרכה כלל. ולחנם סיים בו דוק. כשיחזור ויעיין הדק היטב. ימצא האמת ויודה לדברי. כמדת חכם. ובכן יראה חבתו אצלי. שלא השלכתי דבריו אחר גווי חלילה. וכמו שקבעתי שאר דבריו הערבים עלי: ויחדתי להם מקום חשוב בחבורי. לכל אחד במקום הראוי לו. ולא חששתי להוצאה וטרחא. תמו דברי אוהב יעב"ץ.

סימן קלג

ב"ה התע"ז לפ"ק. ברודא.

שלום אהו' האלוף הרבני המופלא כמוהרר מרדכי נר"ו. במאי דבדק לן בהא (סנהדרין דסג"א) דאלמלא וא"ו שבהעלוך כו'. דארשב"י והלא כל המשתף ש"ש וד"א נעקר מן העולם. אלא מלמד שאיוו לאלהות הרבה. ונתקשה אצליכם דסוף סוף הוי ליה שיתוף. **עלה** בדעתי בסקירה ראשונה. דרשב"י בא לומר שלא קבלו האלוהות אלא במחשבה שנתאוו להם. אבל לא בפועל. ולא קשיא מדכתיב אלה אלהיך אשר העלוך. שהכתוב מעלה עליהן כאלו קבלום דבע"ז הקב"ה מצרף מחשבה למעשה כדכתיב למען תפוס וגו' בלבם. אבל שיתוף באמת אינו. וזה היה נכון אלמלא פירש"י בלשון זה וקבלו עליהם. ובאמת לשון זה קשה להולמו. ומה ראה רש"י על ככה.

באור בגמרא אלמלא וי"ו שבהעלוך ולשון רש"י

ונ"ל לפרש כוונת רש"י ז"ל. בדרך זה ורוצה לומר שקיבלו עליהם להש"י על אלוהות שהוא אלהי אלהים. ודכוותה אמרינן במנחות דהגוים קרו ליה אלהא דאלהיא. ודבר זה ידוע ומוסכם. שכל עובדי עבודה זרה הקדמונים. היו מודים בסבה ראשונה שממנו הכל. והוא אלהי האלהים אחרים. שעבדום וקבלום לאמצעיים. ואין כאן שיתוף. ודבר זה למדנו הרמב"ם במקומות רבים מספריו. גם ידוע ומפורסם בספרים אחרים. והוא ישוב הגון לדעתי. ומדוקדק בלשונו של רש"י באמרו וקבלוהו (שמא כצ"ל) עליהם. לתרץ שבזה לא שייך שיתוף. כיון שמודים באל יתברך. שהוא עליהם על אלהיהם.

ואינם מעריכים אותו בשוה עם הע"ז. שיפול בו ענין שיתוף. ודוק (בעת כותבי זה הייתי ערום. חסר ספרים. אחר זמן רב זיכני השי"ת לראות בסע"י. מצאתי קרוב לזה בח"א):

ועוד אופן אחר נ"ל ליישב מה עם הידוע מ"ש במדרש. דהערב רב עשו העגל. והם שאמרו אלה אלהיך לישראל. וקיי"ל דבן נח אינו מצווה על השיתוף (כך כתבתי בילדותי. ואף אם עקב רוח אחרת אתי בזה כמ"ש בהגהותי לסקצ"נ (כב"ב) ועמו"ק א"ח (סרכ"ד) מ"מ אינו מפסיד במ"ש כאן מאז. לכן משנה לא זזה ממקומה) א"כ ה"פ. אחרים למדו סניגוריא על ישראל. במה ששיתפו שם שמים עם הע"ז. והקשה על זה רשב"י. הלא כל המשתף כו'. דהיינו על כרחך בישראל דווקא. כדמוכח להדיא מהא דבן נח אינו מצוה עליו. וא"כ בא לומר דאין ישראל צריכין לסניגור זה. שאם הם היו אומרים כן. מיגרע גרע. דנעקר מהעולם. אבל לפי שהע"ר היו עובדי העגל. א"כ אין בכך כלום אך לפי זה קשה מה ת"ל אשר העלוך. ר"ל כיון דלא בא הכתוב להשמיענו בזה איזה התנצלות בעד ישראל למה נכתב כלל. לזה אומר שאיוו לאלוהות הרבה. פירוש. שאעפי"כ היה צריך להכתב. ללמוד התנצלות בין לע"ר בין לישראל. שעכ"פ נכשלו ג"כ עמהם לפחות במחשבה שעליה נענשו (וכדאמרינן בפש"ש שלכן לא היתה מיתתן שוה. לפי שנחלקו לכתות יש שעבד ממש ויש שנשק. ויש ששמח בלבו והם מישראל וכי הא דאיתא בפר"י (דנג"ב) מדפלחו ישראל לעגלא גלו אדעתייהו דניחא להו בע"ז) ולכן אמר שאיוו לאלוהות הרבה. ודקדק רש"י לפרש. שאף לאלוהות הרבה נתאוו לעבוד וקבלום עליהם בשווה. ולא עבדו העגל לבדו. שאז היה חטאם גדול וכבד מנשוא. אבל כיון שעבדו אלהות הרבה בשותפות עם העגל. אינו חמור כל כך. כמו שעכ"פ אינו חמור המודה במקצת ועובד בשותפות. כדאמרינן באין צדין שתרעומת הקב"ה היה על ישראל שלא עבדוהו אפילו בשותפות. ולא עשאוהו כתורמוס כך העובד אלוהות הרבה. אין לו ע"ז כלל. כיון שאינו מודה באחד מהם שיש לו היכולת לבדו. ושייר מקום נתרוקנה רשותו אצל כל אחד מהן. והרי זה דבר ברור לכל בעל סברא ישרה. שאע"פ שיש בדבר איסור ע"ז. אמנה אינו חמור כל כך כמייחד לו ע"א אחת. **וזוהי** כוונת רש"י ז"ל וקבלום עליהם. ר"ל שגם אותן אלוהות קבלום עליהם לעבדם. ולא משם שמים משתעי. והוכרח לומר כן. כיון שבא להקל עליהן מטעם ריבוי אלוהות. שלא עבדו העגל לבדו וכנ"ל. א"כ מחוייב. שכמו כן קבלו אלוהות הרבה כמו העגל בשוה. שזה בא רשב"י להורות. שבא הכתוב להקל עליהן. בין לעובדי העגל. בין לאותן שהסכימן במחשבה. כיון שעבדוהו בריבוי. לכן נכתב הוי"ו. אבל לא להורות על שיתוף שם שמים עם הע"א. כיון דגבי ישראל עכ"פ

גרע טפי. ואינו מועיל להם. כך נ"ל נכון. וקרוב הדבר לאמת בעיני. והברירה ביד מעכ"ת אשר יבחר יקריב אליו. זהו מה שעלתה במצודתי המקולקלת לפום ריהטא.

קושיא חמורה על תו' במ"ש דלא שייך שתוף אלא במידי דאלהות

ואגב ליעיין מעכ"ת בהני מילי. במ"ש התו' כאן דלא שיך שיתוף אלא במידי דאלהות. שנ"ל סתירה לדבריהם. ממאי דאמרינן בגמרא בפ"ד דסוכה. אמתני' דיופי לך מזבח. כאשר יראה במעט השקפה. ולא עת להאריך. הנלע"ד. יעב"ץ ס"ט.

סימן קלד

בספר הלק"ט למהר"י חאגיז (שאלה ל"ו מח"א) מי שהלביש את חברו כלאים ולא הפשיטו אם לוקה. תשובה אפשר משום דשני קרא ואמר לא יעלה עליך ולא כתיב לא תעלה. לחייבו אפילו שאינו עושה מעשה ולוקה. ע"ש. עכ"ל.

ונראה דהא דקאמר ולא הפשיטו. לא דייק דמשמע אמלביש קאי. מאי נ"מ אי הפשיטו. וצ"ל ולא פשטו. ר"ל ששהה במלבוש הכלאים שהלבישו חברו. א"נ ולא הפשיטו אמלבוש קאי. ולא אמלביש **ולי** הצעיר נראה ששגג בזה במ"כ ואשתמיטתיה מתניתין ד"פ הלוקין היה לבוש בכלאים כו'. אמרו לו אל תלבש א"ת. והוא פושט ולובש חייב על כל אחד ואחד. שמע מינה בהדיא דלא מיחייב אלא אלבישה דקעביד מעשה אינו לוקה אלא אחת אלבישה קמייתא ופשוט הוא. שבכל התורה אין לוקין על לאו שאין בו מעשה. חוץ מנשבע וממיר ומקלל בשם והכא נמי בנ"ד ודאי אינו לוקה. אא"כ עשה מעשה והזמין עצמו לכך וסייע בהלבשה. כגון זו שמא יש מקום לחייבו מלקות. כדרך שאמרו בניקף.

תמיהו' הרבה במ"ש בהלקט בדין המלביש את חברו שעטנז

ובהכי ניחא לי מ"ש הרמב"ם דהמלביש את חברו כלאים. אם היה הלובש מזיד. הלובש חייב. דלכאורה הוה קשיא לי עליה. נמי ממתניתין דאייתינן לעיל. והשתא אתי שפיר. משום דחשיב ליה עושה מעשה. ומעקר ל"ת בידים הוי. וכמדומה גם הרא"ש מודה לו בזו. אע"פ שחלוק עליו בחיוב מלקות דמלביש. כמ"ש בב"י (י"ד סש"ג) (והתימה מחכם זה בהלק"ט שלא נגע בכל זה. וה"ק אלו עקורות הן. כנראה לא ידע כלל ממ"ש הר"מ) אבל על כרחנו צריכין אנו למה שכתבתי. שאי אפשר לחייב מלקות אלא בעושה מעשה. וההיא דהרואה כלאים על חברו דקורעו אפילו בשוק. משום ח"ה נגעו בה. ובדלא ידע שבקינן ליה. ש"מ דלא מעקר בידים חשיב. דא"ה כי חזינן דאכיל דבר איסור דלא ידע ביה מי שבקינן ליה משום כבוד. הא ודאי שהייה בכלאים. לאו עקירה בידים הוא. ואין בו מקום לחיוב מלקות אלא בעושה מעשה ממש. **אלא** שבאנו למחלוקתן של

הרבנים האחרונים בט"ז ובש"ך ז"ל בי"ד (סי' קצ"ח) לענין קציצת צפרנים בשבת ע"י גוי. דמר אסר משום דמדמי לניקף. ומר מניקף לא גמר. וס"ל דלענין שבת וה"ה לשאר איסורין. קיי"ל מסייע אין בו ממש. והמחוור בזה הוא מ"ש א"מ הגאון ז"ל בתשובה פ"ב בספרו. שדעתו הרחבה מכרעת בראיות חזקות. דודאי בכל האיסורין איכא איסורא דרבנן במסייע. וכ"ש כשעושה סיוע גדול (וחכם גדול כמר אבא הגאון החסיד ז"ל. עדיף מנביא. עיין בט"ז בא"ח סי' שכ"ח. שעשה ג"כ סניגרון לדברי עצמו שכתב בי"ד. קרוב למה שהתנצל א"מ הגאון ז"ל בעדו). **והך** דנ"ד נמי לאיסורא בעלמא פשיטא. אפילו בסתמא עושה מעשה מיקרי. דודאי לא סגי דלא קמסייע סיוע שיש בו ממש. כההיא דעמיץ ופתח. וק"ל. וכך היה נוח לו להרב הנ"ל לומר דחייב משום דמיחשב עושה מעשה. ומשו"ה לילקי. ולא משום דהכא שאני דלקי נמי אלאו שאין בו מעשה. אבל באמת הדבר ברור שגם זה אינו מועיל לשוויי ליה בר מלקות. אף אם מסייע גמור הוא. דאף לדברי האוסרין מסייע שיש בו ממש בשאר איסורין. מיהת אין איסורו אלא מדרבנן לכ"ע. ודווקא במקיף וניקף הוא דחייב במסייע. דרבי ליה קרא בהדיא דלילקי אסיוע. הא בעלמא לא. דלהכי אצטריך. וזה ברור. ואין לנו לחדש ולבדות לימודים מלבנו. לחיוב מלקות מ"ה (וכן מש"ע שם דדריש סמוכין לקולא עשוים לא באמת וישר להוציא את זה למלקות פליאה נשגבה בעיני מה ראה על ככה). **ותמה** על עצמך. היאך סברותיו של זה החכם ז"ל הפוכות מדרך התלמוד כאן. דאדרבה אי הוי כתב הכא לא תעלה עליך. הוי מחייבינן מלקות ג"כ במסייע. אע"ג דלית ביה מעשה. דהא ניקף דחייב הכי קיליף. מדכתיב לא תקיפו דמשמעו לא תניח להקיף. ה"נ אי כתיב לא תעלה. הו"א לא תניח להעלות עליך. והשתא דכתיב לא יעלה. משו"ה מיפטר משום דאין בו מעשה. וכ"ש לאידך טעמא דהתם. נפקא מדכתב תקיפו לשון רבים. להביא שנים שעשאוה שחייבין. אבל בעלמא כי הכא דכי כתיב לשון יחיד הוא דכתיב. ודאי דשנים שעשאוה פטורין בכל גוונא. מיהא איכא משום מסייע והכא נמי על כרחך מסייע הוא בכל גוונא בלי ספק. משו"ה סתמא אסור מדבריהם. דשייך בכל מילי דאיסורא. וכדכתיבנא משם א"מ הגאון ז"ל. ודאי גם הוא הנכון בדבר זה. אבל מלקות מי איכא למימר אפילו במסייע. דשנים שעשו פטורין בכל מקום. וקשיא נמי כלפי סנאיה דהר"מ ז"ל. וכ"ש אי משכחת לה נמי דאינו מסייע. ולא עושה מעשה כלל. כהנחת השאלה הנזכרת. מאן הא דלא חש לקמחיה. הא ודאי בורכא. ותימה גדולה על זה החכם ז"ל. כבודו מחול במקום זה דאזיל בתר איפכא. והנלע"ד כהלכה. כתבתי יעב"ץ ס"ט:

סימן קלה

שאלת אם צריך לקום מפני אשת חבר.

תשובה

קמ"ל דינא דאשת חבר לענין קימה והידור. ושיש חילוק בין בחיי בעלה ולאחר מיתה וישוב מ"ש תו' בענין זה ודין הקימה והידור בבוא לדין. החכם או החבר וכן אשתו והשגה על שיכה"ג

דבר זה לכאורה תלמוד ערוך. הוא בידינו בפ"ד דשבועות (לע"ב) דאיתא התם דביתהו דר"ה ה"ל דינא קמיה דר"ן. אמר היכי נעבד ואי איקום מקמה. מסתתמן טענתיה דבע"ד לא איקום מקמה אשת חבר ה"ה כחבר. א"ל לשעמיה צא ואפרח בר אווזא ושדי עלואי ואיקום. **ברם** לחלק יצאתי. בין אם בעלה הת"ח בחיים. או לאחר מיתה. כמ"ש בחי"ג שם. על מ"ש תו' ד"ה אפרח עלי ב"א. אע"ג דבעינן קימה שיש בה הידור ונדחקו בזה ע"ש. כתבתי כלשון הזה. ואפשר לי לומר. לפי מה שפירש"י דהך עובדא הוה משמת ר"ה. ניחא השתא ולק"מ מ"ש תו'. דלפ"ז לא היה חיוב גמור לקום מפניה. אלא מדת חסידות בלבד. דומיא דאיתא בהנושא באשכבתיה דרבי. אשת אב דאורייתא (להזהר בכבודה) הני מילי מחיים. אלא לאחר מיתה צריכא. ושמא לזה נתכוין רש"י בפירושו הנ"ל (עם שיש לדחות ולומר שאינה הוכחה. כי י"ל שהוצרך לכך. דלא תקשי אמאי אתיא איהי. ומה טיבה לבוא לב"ד. ואין אדם רוצה שתתבזה אשתו בב"ד. אבל גם זה אין בו ממש. דמשו"ה לא היה צריך שם לפרש כך. לעולם אימא בחיים היה. ור"ה ודאי לא היה הולך לפני ר"ן לדין. לפי שגדול ממנו היה. ואפילו ר"י הקפיד עליו כשזימנו לדון לפניו. אלא דילמא דינא דדביתהו דר"ה בנכסי מלוג שלה היה הדבר. לפיכך הלכה היא לפניו לדין. עכ"פ אין הכרח לדחות סייעתא דידי מפרש"י). **וכן** יש להוכיח בהכרח. דלא מדינא עבד ר"ן הכי. דאי ס"ד דינא הוא. למאי הוי ליה למיחש. אטו כי הוה אתי ר"ה גופיה לקמיה לדינא. מי לא הוה מצי למיקם מקמיה. והכי איתא בח"מ (סי"ז) שכשבא חכם לדין. עומדים מפניו. ואין חוששין לכלום. אי הכי. באשת חבר נמי נימא הכי. אי איתא דאשת חבר כחבר ממש. הא על כרחין. לא דין גמור הוא. **ואעפ"כ** עדיין לבי מהסס. לפי שי"ל שאין זה מוכרח. דהא אשכחן לרב ענן ר"פ שני דייני. דאיענש אכהאי גוונא. אע"ג דאיהו הוה סבר עשה דכבוד תורה עדיף. ולא חש לסיתומי טענתא. לא אהני ליה. ש"מ דלא שפיר דמי הכי נמי הכא נימא אנן. דלקום מפני ת"ח נמי לא שרי. במקום שיש לחוש שיסתתמו דברי בעל דינו. וכן נראה עוד מאותה שאמרו. שאומרים גם לע"ה שב. וק"ל. **ולפ"ז** לעולם אימא דאשת חבר כחבר ממש. ובין בחייו בין לאחר מותו. כי מ"מ כבוד חכם הוא לכבד את אשתו. וכנ"ל. וכי אתינן להכי נמי אתי שפיר

דלא תקשי קושית התו'. דכיון דבמקום המשפט ובב"ד הוה עובדא. היינו דאסתפקא ליה לר"ן הי מנייהו עדיף. אי כבוד חכם. או כבוד הדין. והוא הדין דבחבר גופיה נמי הוה מספקא ליה. ואפ"ה בסוף ס"ל כבוד חבר נדחה מפני הדין. וקבעי למעבד לה יקרא לפנים משורת הדין. כך נ"ל דבר ברור בעזה"י. דוק.

שוב אחר זמן רב נזדמן לידי ס' שיורי כנה"ג על י"ד. ומצאתי בו (סרמ"ד) הביא בשם רש"י כמו שכתבתי לעיל בס"ד. וז"ל. גרסינן בשבועות דביתהו דר"ה כו'. מכאן יש ללמוד שצריך לקום מפני אשת חבר כמו מפני בעלה. ותמהני על הפוסקים למה לא כתבוהו. דדוחק לומר ממד"ח עבד ע"כ ש"י.

וכתב עליו בה"ס וז"ל. אמר המאסף מ"ש שהוא דוחק הוא האמת. ומוכרח הדבר מגופא דעובדא. דאם חיובא הוא לקום כו'. ומאי קאמר אי איקום מסתתמן טענתיה דבע"ד. ואמאי כיון דחיובא כו'. א"ו דמ"ה פטור כו'. ות"ל שכיוונתי לדעת שני גדולים. והנך רואה שכל מה שכתבו כלול בדברי שכתבתי כבר בילדותי. וגם ראיית ההוכחה הנ"ל לא עמדה אצלי בהחלט. עם שהסכמתי ג"כ להלכה. שדין גמור הוא לקום מפני אשת חבר כחבר. אבל לקום אף מפני החכם עצמו במקום המשפט לפני בע"ד. כבר מלתי אמורה שאינה הלכה ברורה. ומסתברא לי דאזיל ליה כבוד חכם בכה"ג. וטפי אית לן למיחש לסיתום טענות ושלא יצא משפט מעוקל. כמש"ל בעזה"י. ותו דבלא"ה נמי מסתמא אין חיוב לב"ד לקום מפני סתם חכם. דודאי לאו רבו הוא. וכגון ר"ן דקרי לר"ה חברין. א"כ בודאי אפילו הוה ר"ה גופיה אתי קמיה לדינא. לא הוה שרי למיקם קמיה. אע"ג דפליג ליה יקרא ממד"ח. לא משורת הדין הגמור. והיינו נמי דקרו לה אשת חבר. ולא קאמר אשת חכם. אלא אשמעינן דחיובא ליכא אלא מסתייה כי חבר. דעדיפא מי איכא למימר. ומשו"ה סגי לה בהידור בעלמא. ואזדא לה ההוכחה לגמרי. מיהו מודינא באשת חכם. יעב"ץ ס"ט:

סימן קלו

הוראה משובשת לזקן שאינו לפ"כ. שלא יטמ' אב כהן לבתו נשואה

הוגד לי ושמעתי. אל אחד זקן מהרבנים שבזמנינו. שהורה שלא להטמא אב כהן לבתו נשואה. ולעגו עליו. אמרו שמחזיק בשטותו אמונת אותו האיש ר"ל. ואמת אוי לאזנים שכך שומעות ואין מהצורך לבאר שטותו וטעותו. **אכן** יש לתמוה על דלא ידע לאהדורי סברא קצת. שלא לייחס לו אותה דעה זרה. ר"ל. ע"פ הבנתו בכתוב דהבתולה אשר לא היתה לאיש. מוסב למעלה. דאכולהו קרובות דלעיל מנה קאי. והיאך יפרש ולאמו. והיה לו לתרץ דבריו קצת שלא ילכד באותה רשת משובשת. שהיה יכול לומר. דעל כרחך

הבתולה דהכא אינה כמשמעה. שהרי מוכת עץ אע"פ שאינה בתולה. מיטמא לה. וכן הבוגרת אליבא דכ"ע. אע"ג דכלו בתוליה. וממעטינן לה בעלמא שאינה כשרה לכ"ג. ש"מ דבתולה דהכא שאני. ואולי פירושו. שלא נבעלה ע"י נישואין אלא ע"י זנות (אע"פ שזה שלא כהלכה. מ"מ טוב לו לומר כן. להנצל מאותה טענה) וגם אשר לא היתה לאיש יפרש כן. שלא היתה לאיש ע"י קידושין. וכן באמו. או ירצה באמו. שלא היתה לאיש אחר מות אביו. שהיא פנויה ואין לה בעל להטפל בו. וכל אלה שיבושים שלא כפי הדין. וגילוי פנים שלא כהלכה. אלא שכך היה נוח לו מלקבל אונאה והלבנת פנים כזה. רחמנא לישזבן.

ועוד כמה טענות היה לו לטעון. דלק"מ מאמו. דודאי איכא לאשכוחי אמו בתולה. וכגון שעיברה באמבטי. וגמרא ערוכה היא בחגיגה. ששאלו לבן זומא מה היא לכ"ג. והביאו האחרונים ז"ל בה"ל נדה. שלא תרחץ אשה במרחץ שרחץ בה איש נכרי מה"ט. וכנודע ג"כ מסיפורו של בן סירא. גם אפשר בהטייה (כדשמואל דאמר יכולני לבעול כמה בעילות בלי דם. וארע דבר זה בימינו שנתעברה בתולה כמ"ש באג"ב (יט"א דפוס שני) ומכאן תדע ג"כ מה להשיב לאפיקורוס הרוצה להתווכח על אותו הדעת אף לפי הנחת המספר) ובזה היה ניצל מהלעג העצום. אע"פ שטעה בעיקר הדין. אלא שלא ידע להשיב מאומה. ועל זה נאמר. הוי אומר לעץ הקיצה וגו'. כתבתי זאת זכרון. לדור אחרון. ועלינו רוח ממרום יערה ולשוננו ירון. יעב"ץ.

סימן קלז

עמדין.

מעשה בא לידי בשוחט ששחט אווזא ומצא חתיכות טבעת מהגרגרת על הסכין נדבק על פניו. והטריפה השוחט עד שלא שאל את פי. שכבר הורוהו אחרים במעשה כזה להחמיר כדעת בהגה"ה דש"ע (ס"ס כ"ד) ונוסף גם בש"ך להחזיק על ידו להטריף. ואף הרב בט"ז לא בטח בכחו הרב. להקל לגמרי כדעת במ"ב. ולא התיר הוא ז"ל אלא בנמצאת חתוכה תחובה בסכין. ורוכבת עליו לארכה. משא"כ בנפלה לארץ טבעת. וכן בנמצאת דבוקה בפניה ולא תחובה בחודה של סכין. נראה שלא ערב הרב אל לבו להתיר.

הוראה להתרא בנמצאו חתיכות מהגרגרת על סכין השחיטה דבוקות על פני הסכין

אעפ"כ אני אומר. דהך נ"ד לענ"ד מותר לכ"ה. ואטו כולהו בחדא מחתא מחתינהו. דבעל ההגהה והנמשכים אחריו להחמיר בה. לא אמרו אלא במצא טבעת שלמה. דאיכא לספוקי ולמתלי בדחיפה דמקמי שחיטה. אבל כה"ג בנ"ד שחתך הגרגרת והטבעת בקעה באמצעה לרחבה לשנים. וזה נראה וניכר להדיא שהיא כך. לפי שהיתה (כאשר

היה למראה עיני. שהראני השוחט החידוש. דרך סיפור בתר דעבד מתמליך) רצועה דקה שלמה בעיגול. שנחתכה מרוחב הטבעת קרוב לחוליא. הרי בלי ספק גלגול דלאחר שחיטה גרם. שאי אפשר לעקורה שתשחט. וביחוד חתיכה ישרה כזו. דליכא לספוקי בדחיפה דסכין קמי שחיטה. כחששת האחרונים ז"ל. דלאו כל אפייא שווין בהא. ופשוט בעיני שהכל מודים בזה. ושוין בה להתיר. **ואלמלא** נשאלתי הייתי מתירה. וחמסי על השוחט שלא נמלך בי ואיבד ממונן של ישראל בחנם. שכל המחמיר בכזאת אחר הבדיקה שאינה טבעת שלמה ברוחב. כי אם רצועה דקה ממנה. אינו אלא מן המתמיהין. ואפילו בקצת חתיכה מהטבעת ולא בעיגול שלם. אלא בשיפוע התיז. ונפל ממנה רוב או ספק רובה. אע"ג דכה"ג אכתי מידי ספיקא לא נפקא. דבאופן זה כבר אפשר להעקורה שתשחט בשיפוע. ויפול מקצתה. אעפ"כ התיר הרב ז"ל ונראין דבריו. גם בנק"ה נקה ינקה ומחל לו על זאת. עם שהוא ז"ל מן המחמירין. כ"ש דהוי מיקל בנ"ד. וכך לי תחובה בסכין. או דבוקה בפניו. ונפלה לארץ. הכל אחת בכמו זה. דיש הוכחה גמורה שנשחטה הטבעת כולה וזה דבר שאי אפשר אם לא היתה תקועה בגרגרת. וק"ו מדינו של בט"ז ז"ל. **ופשוט** מאד. דלא חיישינן לשמא היתה פסוקת הגרגרת מעיקרא. זה מבואר לדברי כל המחמירין וק"ל. דלא תלינן לגמרי במאי דלא שכיח ואפילו לחומרא ודחיישי כת המחמירין לדחיפת הסכין אע"ג דהא נמי לא שכיחא. שאני דחופה זו דמ"מ שכיח קצת. והרי דחופה בפנינו. שאפילו את"ל לאחר שחיטה נעשה. הא נמי לא שכיחא כולא האי. וכיון דע"כ מידי לא שכיח כל כך הוא. אזלינן לחומרא. איברא לא אחמירו אלא בדאיכא למימר דלא נשחטה כלל כגוונא דידהו. דאיכא למיחש מאחר שעל כרחנו אנו תולין בדחיפה דלא שכיחא משא"כ בנשחטה כראוי בפנינו בנ"ד. והוא דבר שאי אפשר אלא בבלתי עקורה. שעד הכא לא נסתפק בט"ז אלא בחתוך מקצתה. לא בכולה. דודאי שחוטה היא. כך נלע"ד יעב"ץ.

סימן קלח

כתוב בספר חות יאיר (סימן קס"ד) על אשה שהיה לה תרנגולת שרגילה להניח ביצתה בבית שכנתה. והיתה צדה את התרנגולת בשבת וסוגרתה בחדר. שעוברת על שני איסורים אחד דאורייתא צידה. ואחד דרבנן טלטול. ע"כ.

השגה על מ"ש בחו"י בענין צידת תרנגולת בייתית בשב'

ותם אני לא אדע. מה איסור צידה בעופות שברשותו. דאי להב"י (בסי' שי"ו) פטור ומותר הוא ואי להרמ"א פטור אבל אסור. ואליבא דכ"ע חייב דבר תורה לא שמענו. ואפילו במרדו אין אסור אלא מדבריהם. כסתימת לשון בעלי הש"ע שם. דאף הרמ"א לא קאמר

דחייב חטאת. אלא בחיה ועוף שאינן ברשותו. אם מרדו. ומשנה שלמה שנינו בפרק מפנין. תרנגולת שברחה. דוחין אותה עד שתכנס. דלא אסרינן לה אלא בטלטול משום מוקצה. הא משום צידה לית לן בה.

ועל כרחך צ"ל אחת משלש. אב"א דלא שייך מרידה בעופות שברשותו. לענין חיוב חטאת. דלא עבידי לרבויי כלל. וליכא בהו צידה דאורייתא בשום אופן. אי נמי. בריחה דתרנגולת לא מיקריא מרודה. משו"ה מותר אפילו לכתחלה באותן שברשותו. או אפילו תימא שייך בה נמי מרידה. להתחייב עליה משום צידה. אפ"ה בחדר רחב דלא מטי לה בחד שיחיא נמי שרי. א"כ נתבאר. דלכ"ע לא שייך בה איסור צידה. אם לא שמרדה בודאי. והכניסוה וצדוה בחדר צר מאד. דמטו לה בחד שיחיא (ולהרב"י ז"ל. אף בזה איסורא דרבנן גרידא הוא דאיכא. ולא צידה דאורייתא) ובה"ס הנ"ז היה לו לפרש. אי בכה"ג איירי. מלשונו לא משמע הכי. לפי שרגילות הוא בתרנגולת שמנחת ביציה בחצרות הסמוכות. ולערב או לעת האוכל באין לכלובן. ולא עבידי לרבויי. ובכה"ג פשוט דשרי. וכ"ש בסתם חדר שאינו צר כל כך דמטו לה בחד שיחיא. אין כאן איסור דאורייתא כל עיקר ועמו"ק דבר חידוש.

ובענין הטלטול יפה אמר. דלא כרש"ל דמתיר. וכבר מחו לה בעוכלא. עט"ז. והמחמיר בכל ענין שלא לצודה בידים. תע"ב אמנם אם ברחה ולא ידע שמרדה בודאי. וירא שלא תאבד ממנו ויכול לדחותה עד שתכנס לביתו. בלי טלטול בידים. נ"ל שאין להחמיר בה כלל. דהא דוחין לכתחלה תנן. ולמה נפסיד ממון של ישראל בחנם. הנלע"ד כתבתי יעב"ץ.

סימן קלט

אמשטרדם.

שלום לאהו' הנכבד גביר כהרי"א יצ"ו.

בדין כתיבה ע"י גוי בשבת לצורך דבר נחוץ או מחשש הפסד מרובה וכששלחו לעשותו מבע"י

אד"ש גי"ה קבלתי לנכון ושמחתי בבשורת שלומו יסגא לנצח בצל צח. שוב נהניתי בשאלתו ש"ח. ששאל כהוגן אם מותר למסור ליד גוי מע"ש פאקעטכי אבנים טובות. כדי להניחו על הפאשט. שהגוי השליח הלז צריך לכתוב בשבת. ולחתום שמו בשביל ישראל המשלחו. בפנקסו של הבי דואר. וחשב אהו' ידידי. שדבר זה שוה רק למוסר אגרת בלבד. מפני שאינו מצוה לגוי שיכתוב בעבורו. אך הגוי יודע ועושה זה מעצמו. יש למכ"ת לידע. שאין זה מספיק להתיר. לפי שאין מועיל מה שהגוי עושה מעצמו בלי ציווי ישראל. מאחר שבשליחותו הוא הולך. ולא סגי בלא"ה שעל כל פנים צריך

הגוי המוליך לעשות מלאכה בשביל ישראל. וקיי"ל יש שליחות לגוי לחומרא. ולא עוד אלא אפילו לא שלחו ישראל כלל. והגוי עושה מלאכת ישראל מעצמו בלבד. בלי הגיד לו. גם זה אסור לישראל ליהנות מאותה מלאכה. הנעשית בשביל ישראל. ואע"פ שגם הגוי נהנה בכך. ועשאה כמו כן לצורך עצמו. אם רק יש לחוש שירבה בשבילו. ואין זה האיסור תלוי בדבורו של ישראל. כלל וכלל. כמפורש בכמה מקומות ומשניות שלמות. כמו נכרי שהדליק את הנר. אם בשביל ישראל אסור להשתמש בו. אע"פ שלא צוה לו הישראל. אלא שמתוך מעשיו נכרת מחשבתו. שעושה לצרכו של ישראל. כל זה אסור. וכ"ש בנ"ד שעושה לדעת ישראל. וזה פשוט.

אמנם זכורני שכבר נשאלתי דבר זה מגיסו ידידי. הירא את ה' מרבים הגביר התורני כהרר"א יצ"ו ופשיטנא ליה לכאורה איכא לאקולי בה. שעלה בדעתי לדמות דבר זה למ"ש רז"ל הקונה בית בא"י שכותבין עליו אונו אפילו בשבת (כדאיתא בגיטין(ד"ח) וב"ק (ד"פ) ומובא בא"ח (סימן ש"ו) הכי נמי איכא למימר. משום פסידא לא גזרו. כדאשכחן טובא (ופ"א הוריתי להתיר כתיבה ע"י גוי בשבת עצמו מה"ט. משום הפסד מרובה. כמו שזכרתי בקונטרס גדר ישוב א"י. בתחלתו) אלא שבאמת דיני השבותין חמורים. והן כהררים התלויין בשערה. ואין מדמין מזו לזו. וכבר כתבו רבים מהפוסקים ז"ל. לאסור אמירה לגוי במלאכה גמורה. אפילו במקום מצוה. וממה שארז"ל בדלקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד אין ראייה. דהתם משום דודאי איכא פסידא. ומתוך שאדם בהול עליה התירו וזה דווקא בדלקה. משום דכיבוי הויא מלאכה שאינה צריכה לגופה. ועכ"ז דווקא כלשון זה כל המכבה אינו מפסיד התירו. לא זולת. **מ"מ** נראה בנ"ד בע"ש. שרי כה"ג בשעת הדחק. כשיש לחוש להפסד מרובה. ועצהי"ט יש לעשות בזה הדרך לקצוץ שכרו לגוי השליח ולפסוק עמו דמים מע"ש בעד טרחו. ואם עושה בטובת הנאה. תו לא צריך. דאז אמרינן גוי אדעתא דנפשיה קטרח. ובכה"ג ודאי שרי. אע"ג דכשהמלאכה ידועה. שהיא של ישראל. יש להחמיר (משום חשדא. הכא לא ידועה ומפורסמת לישראל אחריני היא. אין יודע ומכיר בה דשל ישראל היא. אלא הגוי השליח) הא במקום שיש לחוש להפסד. אפילו אינו אלא ספק. נלע"ד המיקל לא הפסיד. וכל זה בשאין שהות מבע"י. אבל אם יש שהות עדיין ביום. בכדי שיוכל הגוי המוליך לעשות שליחותו עם חשכה. אע"פ שהוא ממתין ואינו מביאו עד השבת לית דין צריך בשש. דשרי בכל גוונא בנ"ד. את זה ראיתי להשיב למעכ"ת בנחיצה נמרצה. שאין פנאי להאריך כעת. ושלומו יגדל כאות נפשו. ונפש אוהב נאמן. הטרוד יעב"ץ אשכנזי.

סימן קמ

ברודא

שאלת בא לידך בירושה טבעת שהשם חקוק בתוכו. אם מותר להניחו באצבע.

בדין טבעת שחקוקים בה ש"ק להניחה באצבע

תשובה דבר זה נמצא בספר חות יאיר (סנ"ז) שנשאל על ענין טבעת שהיה חקוק עליו השם אם צריך גניזה. וחקר הרב ז"ל. אם מותר לכתוב השם שלא במקומו. כגון בטבעת: במקום שאינו בא לידי בזיון. דמתשובת הרא"ש משמע להקל. וכתב על זה בעל הספר. ואף אם יש מקום לבע"ד לחלוק ולומר דכתיבה הוי כדיבור בדוכתא אחריתא. כמ"ש האבודרהם הכותב ד"ת צריך לברך וכו' עכ"ל. **ולי** נראה ראיה לדבר זה. דלאו כדיבור דמיא. מדבעינן במגלה בכותבה דורשה ומגיהה שיצא אם כיון לבו. דווקא כי מנחה מגלה קמיה וקרי לה פסוקא פסוקא (ומכאן נ"ל ראיה למ"ש בי"ד סי' רכ"א בשם תשובות הגאונים. אהאוסר עצמו לדבר עם חברו. יוכל לכתוב לו בכתב: ונ"ל דאף מי שאמר שאינו מותר לכתוב לו רק על השלחן. אינו אלא משום גזרה והרחקה בעלמא. וק"ל) ואין להביא ראיה מק"ש דפסקינן בדיעבד יצא אם קראה בלבו. שהרי התו' פסקו בשם ר"י כרב חסדא. דהרהור לאו כדיבור דמי. ואפילו להר"י דקיי"ל כוותיה. דוקא בדיעבד וגבי ק"ש משום דכתיב על לבבכם: וה"ה בדברי תורה. דפשטא דקראי בד"ת משתעו. כדאיתא פ' מי שמתו: כך נ"ל בדעת האבדרהם דמצריך לברך לכותב בד"ת. משום דעיון והגיון הלב נמי מצוה. כדכתיב נמי בקרא והגית בו. דהיינו הגיון בלב ולא בפה דווקא. והיינו נמי דמברכינן לעסוק בד"ת שכלול בלשון זה בין העוסק בפה או בלב ובמחשבה והרהור. אבל בעלמא משמע לי דכתיבה כהרהור ולא כדיבור: וכמוכרח מהראיה דמגלה שהבאתי לעיל. דאע"ג דכותבה לא סגי דלא קרי אף אם כיון לבו לצאת. עמו"ק א"ח (סמ"ז) שהארכתי בזה. וסוף העליתי בידי פשר דבר ישר בין דעת אבודרהם ובין דעת האגור יע"ש.

עוד חקר הרב ז"ל שם אי שרי טבעת הנ"ז לאשה להניחה בידה. כיון דטבעת שיש בו חותם אינו תכשיט לה. והעלה דמ"מ אסור לכתחלה: מאחר שאסור בהנאה. **ולי** צ"ע ג"כ במחפה הטבעת בכסוי עור. עד שאין הטבעת נראה כלל. שמעתה אין בו נוי. והדעת נוטה להתיר בזה. וכן ראיתי מעשה לגדול אחד בדורנו. שעשה לעצמו טבעת מזהב חקוק בפנים בשמות הקודש לסגולת שמירה וחן וחפהו בעור. **ואין** לומר דבכה"ג אכתי מיתסר. משום דנהנה משם ע"י תשמיש זה. שמניחו באצבע לשמרו ולהצילו. ומה בכך שאינו עשוי להתנאות בו. מ"מ הנאה יש לו משמות הקודש. שאסור ליהנות מהן. **די"ל**

כדשרינן בד"ת להגן. אע"ג דאין מתרפאין בהם. וכל הנהנה מד"ת נוטל חייו מן העולם. דהוי נמי מועל בהקדש ואפ"ה להגן שאני. הכי נמי בשם. שבטבעת העשוי לכך כנזכר. לכן נראה שאין אסור אלא בהנאת החושים. אבל לסגולת השמירה שרי.

דין אזכרות שלא נתקדשו ושל ס' תורה

ולענין אזכרות שכתבן גוי או ישראל. ולא נתקדשו בפה כדינן. שהביא שם הרב בעל התשובה הנ"ז דעת הרא"ם שבהגהות מיימון. דס"ל שאם כתב אותיות השם ולא נתכוין לקדש שאין בהם קדושה. ופלפל בו אי ס"ל דשרי למחקו נמי. או דילמא לענין הכשר ס"ת קאמר ולהחמיר. **נ"ל** להביא ראיה שהאמת כדעת הרא"ם. שאם לא קדש השם מותר למחקו. מהא דס"ל לרב הונא ריש כל כתבי: דאין מצילין משום דלא ניתנו לקרות. ש"מ דקושטא כל היכא דלא ניתן לקרות. ודכוותיה ס"ת שאזכרותיו אינן כתובין לשמן. דאינו שוה כלום. ולא ראוי לקרות בו. אין מצילין אותו אליבא דר"ה. ואי ס"ד דקדיש. לא הוה פליג ר"ה. להניח לשרוף משום שבות. **וכן** משמע תו התם: מהא דכותבי ברכות כשורפי תורה. לפי שאין מצילין אותן מפני הדלקה ונשרפין עם האזכרות. ובודאי דלא גרע משם שלא נתקדש. ואי ס"ד מדאורייתא קדיש. ואסור בהנאה ובמחיקה. היאך נניח לשרפן. אף דלא קיי"ל כר"ש בבתרא דעירובין. היינו בבזיון לחוד. משא"כ לעבור על לאו דלא תעשון כן לא. אף שיש לחלק: דאע"ג דאמרינן כשורפי תורה: מ"מ כיון דלא עביד בידים: לית לן בה משום לא תעשון. והעמידו דבריהם בשבות דשבת דחמיר: **ובזה** יש ליישב באמת. מה שכתב הרב הנזכר עוד. לתמוה על התו'. דס"ל דמקומו של שם קלט קדושה לכל דבר. אע"פ שניטל ונגרר משם השם. מגמרא דכל כתבי דאמרינן אזל כתב אזלא קדושתיה. שיש להשיב בעד התו'. דלא אמרינן הכי אלא לענין שלא להצילם עוד. וק"ל. אמנם יותר נ"ל. דכי אמרינן אין מצילין. על כרחך ליכא למימר דאית ביה קדושה. **ולענין** תמיהתו על התו'. נ"ל דלק"מ. דדוקא בספר שנמחק. איתא להך סברא דכי אזיל כתב אזלא לה קדושה שבו. מאחר שמתחלה לא נתקדש אלא לכתב: ואינו משמש לדבר אחר כלום. אם לא לכתב שבו. אבל בקורה שכתב בה השם. אע"פ שניטל השם. מקומו קדוש. לפי שהוקצה לתשמישו של שם. דלא גרע משאר תשמישי קדושה דבעו גניזה. והכי נמי כל מושב השם נעשה לו יד ובסיס. לאחזו על ידו. ולא דמי לקלף שנכתב עליו שם: דלא חזי למידי. אבל האי תשמיש הוא. ודמי קצת לגליון. **וממילא** איפשיטא בעיין. דה"ה בחותם זה. שניטל ממנו השם החקוק עליו. דאכתי בקדושתיה קאי. ולא זו תחתית החותם. שכנגד מקום חקיקת השם בלבד. אלא כל הטבעת נעשה לו תשמיש. שכל עיקרה עשוי למושב האבן או החותם שבגופה ולא אפשר בקציצת

מקום השם לבד. דומיא דקורה דקיי"ל יגוד. דהתם מתחלה לא נתכוין לבטל כל הקורה לשם. והוי שלא במקומו. אבל בחותם. אע"ג דלענין טומאה הכל הולך אחר הטבעת. ולא אחר החותם. כדתניא היא של אלמוג. וחותמה של מתכת טהורה. משום דגבי טומאה. אזלינן בתר תשמישו של כלי שהוא הגורם לו טומאה. וטבעת של אלמוג. פשוטי כלי עץ הוא. אבל הקדושה באה מכח החותם. שהוא הגורם. והטבעת טפל לו ובטל אליו. וכיון שמשמש לקדוש: ירדה קדושה לכולו ונאסר. דלא גרע מסודרא דצר ביה תפילין. ושאר תשמישי קדושה כמבואר בפרק ב"ה כנ"ל. ולענין מעשה צל"ע בנ"ד. והמקל לשום אותו באצבעו ע"י חפוי כסוי עור עליו. אין לתפוס אותו שיש לו על מי לסמוך כנ"ל: אלא שצריך אזהרה יתרה לנהוג בו קדושה חמורה. והמחמיר ונותנו בתוך תיק ונושאו בכיסו שבבגדו. עליו תבוא ברכת טוב.

התר שבירת עוגות רשומות באותיות בשוי"ט וכן פתיחת חות' אגרת והשגה על פר"ח

ומ"ש בסוף התשובה הנזכרת. לאסור שבירת העוגות. הרשומים באותיות דהוי דבר המקיים. לא נהירא. והעיקר כדברי בכה"ג שלא אסר המרדכי. אלא באותיות הכתובים על העוגות בסממנין. אבל הנעשים בדפוס אין בהן איסור מחיקה (עמו"ק סש"מ שם הבאתי ראיה ברורה מן התורה) וכן מותר לפתוח אגרת חתומה בשבת וי"ט וכן כתב מהרי"ל. **ואע"פ** שהרב במג"א ז"ל פירש דבריו בסימן תקי"ט. דוקא בשאין צורות או אותיות עליו. ליתא. דאין חותם אלא באותיות וסימן. ופשוט דמותר. דהא קיי"ל חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותך. וכן קבלתי מא"א הגאון ז"ל להתיר. אף שקטן הייתי ולא ידעתי טעמו.

ודבר זה נעלם גם מפר"ח בי"ד סקי"ט. ושרי ליה מריה דהקל במידי דאסורא ושרי. משום דלא לפגע בהתרא לגמרי. **לענין** אזכרות הכתובות או דפוסות בספרי מירם. עיין אוצר הטוב פנה ב' (דעט"א בראשו) ולענין להאכיל התינוק המתחנך בלמוד בחג השבועות עוגה. שכתובים עליה פסוקים ושמות גמגמתי בדבר. בראש ברכת גבעון: דברי יעב"ץ.

סימן קמא

שאלת נצ"ב. מהו שיוכל הבעל לעשותן נכסי מלוג.

תשובה

שאין הבעל יכול להפקיע עצמו משעבוד נצ"ב לעשותן נ"מ: אחר שכב' נשתעבד' ומזכה רמב"ם בתשובתו

לכאורה נראה דמצי למיפטר נפשיה. מאחריותן. וכן כתב הריב"ש בספר ת"ן. שיפה כח הבעל שלא לקבל עליו אחריות נצ"ב. וישארו ברשות האשה כדין נ"מ. והובא בא"ע

סימן ס"ו. **ובאגרת** הרמב"ם (ד"כ) מצאתי שכתב לדיין אלכסנדריא. שדן בחלי של זהב שכתוב על החתן בתורת נצ"ב. ולא רצה החתן ליקח אותו תכשיט מיד חמיו. לפי שאמר קחו כל הנדוניא. שאיני רוצה שאהיה חייב באחריותה. שהדין עם החתן. שכופין אותה שתטול נדוניתה ותחזור הנדוניא נ"מ. ועליה השיב הרמב"ם ז"ל. שתמה ממנו על שפסק כך. שכל אשה שירצה בעלה ליתן לה נדוניתה ולא ישאר עליו אחריותה הדין עמו. ולא הביא שום ראיה לסתור פסקו של הדיין. רק היה פשוט בעיניו שטעה הדיין בדין זה. והתנצל בעדו על שלא ידע הדין יע"ש.

והנה נמצא אתי ספר האגרת הלז. וראיתי כתוב עליו מגדול הדור בגליון בזה"ל. לא מצאתי ראיה מכרעת לזה. ומה בין זה לפורע חובו קודם זמנו. ואי מאותה שאמרו לא יאמר אדם לאשתו הרי כתובתך מונחת על השלחן. ההיא בכתובה דאורייתא. וכדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. עכ"ל. **ואני** בעניי נפלאתי על זאת. שדברי הרמב"ם ז"ל. ודאי נראין פשוטים ומוכרחים. דהא ודאי נצ"ב לפקדון דמו (אע"ג דלהוצאה ניתנו כמלוה. מ"מ לטובת האשה נתנום לבעל. שלא יכלה הקרן. ואינו בדין שיעשה נ"מ. שמשתמש בהן עד שכלה הקרן) דקיי"ל שאינו יכול להחזירו תוך זמנו. עבח"מ סי' רצ"ג. וכ"ש נצ"ב. דנשתעבד בתנאי כתובה ומעשה ב"ד. להתחייב באחריותן. שאינו יכול לעשותן נ"מ. בע"כ דאשה. ומשקבל עליו. ודאי אין שומעין לו. ולאו כל כמיניה דמפקע לשעבודיה. לגרוע כחה. שאם פיחתו. פיחתו לה. וזה פשוט וברור מאד בעיני. שאינו יכול להפטר מאחריות שכבר קיבל עליו. ולא כלתה שמירתו כל הזמן שאשתו יושבת תחתיו. ולכן אי אפשר לו לעשותן נ"מ אם לא ברצונה. **ומהריב"ש** אין ראיה. דמיירי כשעדיין לא קיבל הנצ"ב עליו. דודאי קודם שנתחייב בהן. יפה כחו שלא לקבלן. כי מי יכוף אותו שיקבל נדוניא. להתחייב באחריות. ובזה האופן על כרחה ישארו בידה כדין נ"מ. משא"כ בשכבר נשתעבד. כנדון שדן דיין אלכסנדריא. שכבר היה כתוב חוב עליו. וצדק הרב הגדול רמב"ם ז"ל שתמה עליו והחליט ההפך. הנלע"ד כתבתי יעב"ץ ס"ט.

סימן קמב

ב"ה לונדין יום ג' ך"ד סיון תפב"ל:

יברכהו שוכן מעון. ימלא פיו שיר ורון. להגאון בר אבהן ובר אוריין כמהורר יעקב נר"ו יאיר לעולמים.

הנה מפני שאין אני עוסק כעת במלאכה המרובה כדבעי. לא נתנני הזמן להאריך למכ"ת כראוי לו. ואעייל בלא בר. כי הכריחני לזה. על ששמעתי דבת רבים אומרים לי על מכ"ת ששתה קאפיע בבית גוי בהיותו כאן. ואע"פ שאמרו למכ"ת האשכנזים היושבים שם.

שהוא אסור מפני חשש חלב שנותנין בו. על כל זה לא מנע מכ"ת מלשתות. ואדרבא השיב כבר שמעתי זה החשש. ולית דחש להא ואנחנו התרנוהו. **ואע"פ** שאין דעתי מסכים להאמין כדברים האלו על מכ"ת. כי לדעתי הוא ג"כ אסור. משום דליכא אלא חד ספיקא בדאורייתא ספק שומן ספק חלב. ונותנין בו יותר מששים. ונעשה הכל חתיכא דאיסורא. ובוודאי קומריה דאבוה ז"ל וקומריה אהני. שלא יאונה לצדיק כל און. ובפרט בענין אכילה. כמו שאמרו חז"ל במדרש על יצחק אם לזיווגך כך. והתוספות פירקא קמא דחולין. מ"מ אמרו חז"ל האיך החי יכול להכחיש את החי. ע"כ במטותא להודיעני רעותיה על דנא. ויעמידני על השורש שאר חידושים מועטים. יעזרהו ה' על מכונו מנאי ד"ש הקטן יהודא ליב בן כה' שלמה זלמן נארדין יצ"ו.

תשובה

זה כתבתי בימי חרפי בטלטולי וגלותי: ובלי כלי אומנותי: בהיותי באמשטרדם בשנה הנ"ל: אחרי שובי מארץ האי. שירדתי הימה והייתי שמה כאיש נודד ממקומו יורד להציל חוב מאמ"ה זצ"ל. ולריק יגעתי והצל לא הצלתי:

יהודא עוד רד עם אל ועם קדושים נאמן. מאלהיו לא אלמן. צנצנת המן. נטע נעמן. הידיד הנעים. בחור מעם. כה' יהודא ליב נר"ו לא ידעך.

ע"ד שתיית משקה הקפע בבית פונדק דגוי

באוני שורותיו יצהירו אל עבר פני כנרות המנורה. מזיוום נתמלא חדרי אורה. וחי האהבה שאינה תלויה בדבר בטל. כי צהבו פני מרוב שמחה ורב לי חדוה. בהריחי ריחו כקנה הטוב מארץ מרחק. וכשורש מארץ ציה. ויעל כיונק משדי החכמה והתושיה. וגלוי לפני שמרוב חבתו והיותו חרד לדבר ה'. שם אל לבו אשר לא נתגאל במשתה שמרים. מים זרים. ולאמר לי מדוע ככה עשיתי. בתוכחת מגולה לא זזה מחבבני לדעת מה אשיב על תוכחתי. ודבת עם אשמע מוסר כלימתי. באמור אלי ששתיתי קאפיע בבתי הגוים המזומנים ומוכנים לכך. וגם אחר האזהרה מאנשים רואים בי. שיש בו משום חשש חלב מ"מ לא נמנעתי. והנה עם היות שכמעט כבר יצא מלבי. אף שהיא מילתא דעלי דידי רמיא. שהכנסתי ראשי ורובי בהאי תיגרא ואני בעל הקורה ככשורא עלי דמיא. אימא ליה איזי גופא דעובדא (כפי הנשאר רשום בזכרוני) שבאמת פעם אחד בבואי לבית הנ"ל אגב אורחא לפום ריהטא איכו אישתלאי ולאו אדעתאי. ואמרתי להביא לי כוס קפיע כנהוג בבתים הללו. ולא הרגשתי בדבר ושתיתי. ואפשר היה שם מי שהזכיר אותי. ולא חששתי לדבריו. לחזור בי אחר שכבר התחלתי לשתות. מאחר שנוהגין בו התר בכל המקומות שעברתי בלי פקפוק והרהור ספק. אשוויי נפשאי הדרנא לא קאמינא (בכה"ג

ביחוד שפשוט אצלי היתרו כפי האמת במעט השקפה. אף לפ"ד המערערים שם. אין כלל בית מיחוש לאסרו. אם לא משום גדר. כמו שאברר בסמוך בעזה"י) ואף גם זאת שעכ"ז לא נעשינו בזה כמורה להם היתר. ולהקל בדבר שאחרים נהגו בו איסור. שאי אתה רשאי להתירו בפניהם. ולא לכך היו צריכים. כידוע למכ"ת. שכמעט כולם שותים אותו שם. מבלי משים לנצח. והלואי שלא יכשלו בשתייתם ביותר מזה. ולכן אני תמה מאד על אותם בעלי השמועה. מה להם כי נזעקו וחרדו עלי כל החרדה. והלא הכל שותים אותו שם. ואף המורה שלהם ושאר בעלי תורה. ואין זה דבר חדש אצלם.

ראוי לאדם חשוב להרחי' ממנו ולפרוש להתקדש במותר עם שאין להחמי' בו לאחרים דרך ארעי

והנה קודם כל התנצלות. אני מודה לאמת שלא יפה עשיתי. ועדיין בהיותי שם כך אמרתי תיכף יציאתי מבית הנ"ל. נזכרתי בעצמי והרע לי מאד. כי חזרתי לאחורי ותפשתי דעה אחרת עמי. אחר השקלא וטריא בתוונא דלבאי. ושיותר נוח לי לומר שטעות הוא בידי ושוגג הייתי. ולא להחליט להם ההיתר. כיון שאינם בני תורה. דוודאי לא עדיפי מבני בשכר דפרק תולין. וכדשדר להו נמי ר"ת לבני לותיר גבי מת בי"ט ב'. ודן משום ק"ו. והקפיד עליהם שלא היה להם להחזיק עצמם לבני תורה. כ"ש וק"ו בנו של ק"ו נדון כן אנחנו. באחינו בני לונדריש. ואחר כך נתקע עצמנו לדבר הלכה. באין ספק נכריע לצד האסור. ואע"פ שהם מקילים בלא"ה. אדרבא משום הכי מיבעי לי לאחמורי טפי באנפייהו. וכדאמרינן פ"ק דעירובין. רב בקעה מצא וגדר בה. וכדאהדריה ר"י לרחב"א בהחולץ. צא והכרז על תורמוסן משום בשולי גוים משום שאינן בני תורה. וגבי הני דהוו מפרשי חלה מארוזא. דאר"י ליכלה זר באנפייהו. בפמש"נ. ושאר דוכתי דכוותה. וכך יפה לנו והגון. למאן דיישר חיליה למחות בידיהם. אלא שלא מצאנו עצמנו איפשרי היכולת עליהם. בזה ובכיוצא בו.

למוד זכות על שותי קפה ושאקלעט ואין חוששין משום בשולי גוים. ונ"מ נמי לענין ברכתן ודין ברכת הכוסס אותן קלויין

ותו בר מן דין. אפשר שג"כ היה ראוי לי לעצמי למנוע משתייתו. מהא דבמה טומנין. דאקפיד ר"א על ר"ן. כדשתה מיא דאחים קפילא ארמאי: אע"ג דשפיר עביד מדינא כדאיתא התם דלית ביה משום בישולי עכו"ם. כיון דאינו עולה על ש"מ. ומכאן יקשה ג"כ לכאורה אכולי עלמא. שסמכו לשתות הקאפיע הנעשה ע"י גוי ובביתו. ולא חשו לבישוליהם שפשט איסורו והכל נזהרין בו. והרי קאפיע זה עולה עש"מ כידוע. וגם אינו ראוי לאכלו כמות שהוא חי. אלא למעוטא דבטלה דעתייהו (עיין שבת פרק המצניע (צב"א) ובחבית (קמד"ב) ועירובין כט"ב) אלא שבזה יש ליישב המנהג. שסמכו על מה

שאינו עשוי ללפת בו את הפת או פרפרת. שזה אחד מחלקי תנאי האסור בבישולי גוים. ובחד דליתיה ביה. סגי למשרייה. אפילו חשבינן ליה ודאי אינו נאכל כמות שהוא חי. אבל על שתיית שאקלאטי. תגדל התמיהה ביתר עז. מאין הרגלים להתפשט ההתר. שהוא מתחלתו נעשה ללפת בו את הפת הקלוי מעט. לטבל בו (עד שמצא הספק מקום עוד. מעתה איך לנהוג בברכתם. מי הוא העיקר והטפל. אלא שנ"ל שהולכים בזה אחר דעתו של השותה. על מה הוא עיקר קביעותו) וכ"ש שעולה על שלחן מלכים ושרים בוודאי כידוע. והיתה זו השגה גדולה לשותיו. אבל בהסתכלות מעט. נראה ודאי שאין מקום לאסרו. והנח להם לישראל דשפיר עבדי. מטעם התוספות בהיתר שתיית השכר. משום שנתבטלו החטים והתבואה במים הרבה. וכמו שנשתנית הברכה ובטלה התבואה לגבי מים. ה"ה לענין בישול דגוי (והא דלא סגי להו בשינויא קמא שכתבו ז"ל. דהתרו משום דאינו עולה על שלחן מלכים. דמאי פסקא. ואם הוא משובח מאן לימא לן דאינו עולה. בפרט במדינות שאין יין מצוי כל כך. שכר חמר מדינה איקרי. נראה שמעלין אותו לשלחנם. וא"ת שאינו עשוי ללפת בו כנ"ל הלא ראינו בכל יום הרבה שמרככין בו פתן. ואוכלין עמו כבלפתן) ושרי משום דלית ליה אלא דין מיא בעלמא (וסיוע לזה נ"ל ג"כ. מהא דבכל מערבין. השכר פוסל את המקוה. אע"ג דסתמא תלמודא בשכר תמרים משתעי. ולא משכר הנעשה מתבואה. מ"מ משמע לי דלענין זה חד דינא אית להו. ועיין שם בתו'. דאזדו לטעמייהו) אף שזה דוחק גדול. שהרי לכל הדברים יש לו דין התבואה ממש. משום דטעם כעיקר. צא ולמד מאיסורו בפסח. ולעבור עליו בשתייתו. ולא עוד אלא שאיסורו ג"כ מחמת דממשו מיקרי. ולא בלבד טעמו. ודמיא להמחהו וגמעו. ואפילו ביין שרוף הנעשה ממנו כך הוא דינו. עיין תשובת א"מ הגאון ז"ל בספרו שו"ת (סי' ך') וזה פשוט בכל האסורים כערלה וחדש כו'. ומבואר בפוסקים בהרבה מקומות. ומשו"ה היא גופא קשיא להו (ר"ל על תו' הנ"ל) וכבר משכנו נפשייהו. לפסוק שברכתו שהכל מטעם הנ"ל. ותקעו יתד בהנחתם זו. להתירו גם משום בישול גוים כנ"ל. וכ"ש נדון אנחנו בפולי הקאקלאטי הקודם. דחזיין לכוס חיין. ומעלו טובא לרובא דעלמא לאכלן. ולכוסן כמות שהן חיין. ר"ל קודם בישולן במים (ובהא ממילא רווחא נמי שמעתתא להתרא לצאת מידי איסור ב"ג. דבחד סגי. ואין לבעל דין לחלוק ולפקפק על זה. דלא מיקרו נאכלין כשהם חיין. מאחר שאין ראוים כלל קודם שקולין אותן במחבת על האש. כי אם אחר תיקון הקלייה. דהרי כל עיקר הקפידא בבישולי גוים. אינו אלא לשלא תחשב מלאכת הבישול של עכו"ם. לתיקון הכשר המאכל על ידו. ובכל שהוא שנתקן מקודם שבאו לידו. בכדי שיהא קצת ראוי לאכילה על ידי הדחק.

כמאכל בן דרוסאי. שוב אין בו חשש איסור הבישול. א"כ ה"נ כיון דחזו קצת קודם הבישול ע"י הקלייה כנ"ל. אע"ג דהגוי בעצמו מתקנו ג"כ וקולהו. משום הכי לא מיתסר. דדמי לחטים ועשאם קליות. וכבר התיר הרב"י לעשות כן בקאפיע וכמו שיבוא לפנינו אי"ה. הכי נמי ל"ש. והשתא בבישול במים דאתינן עליה. לא מידי קעביד הגוי. אחר שהוכשר קודם לכן במקצת) דפשיטא דברכת מי בישולן שהכל. כסוגיין דעלמא. ועל כרחך לומר. שבזה נשתנית ברכתן. ממה שמברכין עליהן בעודן חיין. דמעיקרא בורא פרי האדמה. והשתא שהכל. ואי איתא דמי בישולן מיחשבו נשתנו למעליותא. הרי צריך לברך עליהן כברכתן הראויה להם. אם פרי העץ. בפה"ע. ואם פרי האדמה. בורא פרי האדמה אלא ודאי אית לך למימר. דאשתנו לגריעותא. דאע"ג דבוודאי שתיית הקאקלטי טובה ביותר. היינו מחמת שהמים מתובלים. ומתקנים אותו לשתיה. בצוקר עם ראשי בשמים. אבל אם יבושלו פולים הנ"ל במים לחוד. בידוע שהמשקין היוצאים מהם. אינם כמותן יפים לשתיה. ודמיא להנך דבסימן ר"ה. שטובים חיין יותר ממבושלים. שאע"פ שהן טובים מאד עם הבשר והתבלין. אינו מועיל להעלות ברכתן. **וכיון** שכן. הרווחנו עוד וזכינו לדין. שהכוסס הקאקלאטי חי. דהיינו לאחר שהוקלה והוסר מקליפתו. מברך עליו בפה"א אף שגדל על אילן. לאו אדעתא דהכי נטעי ליה. ומעתה יפה נהגו לברך שהכל. על מימיו המבושלין ומשקה המתוקן ממנו. לפי שירד ממדרגתו ומעלתו. שנגמר כבר תיקונו בקליה. וגם ק"ו משכר כנ"ל. אם כן. מכל זה מוכח שנתנו לו דין מיא בעלמא. ומשום הכי לא מיתסר משום בישולי גוים לשתותו בביתו. ואף בבית גוי דרך עראי. אבל דרך קביעות. דינו כשכר (עיין במה שיבוא בסמוך) והקאפיע בכלל הזה עמהם. דין אחד לכולם. וזה ממה שעליו אנו דנין ויבואר עוד משום דאדם חשוב שאני. ובאולי זאת היתה נסבה להרהר אחרי. כשטעו בחשבונם וחשבוני ג"כ לאדם חשוב. לומר כי לי היה נאה לאסור לעצמי אף במותר. ולהתרחק מהדומה לכיעור. ואף אם רחוקה היא מאדם שכמותי. בריה קלה פחות מביצת נמלה. והלואי אהיה חשוב אדם ולא על צד העברה וע"ד ההשאלה. ויהי מה אפשר דין גרמא בנזקין. דבהו כל תנויי דידהו. דהנהו דבעו למיהוי חסידי. ותרתי לי עבדי. באמור ששתיתי מים זרים. מבורות נשברים. וסכנתי בעצמי ולא תקנתי לאחרים.

וראוי לאסור שתייתם בחנות הגוי דרך קבע: בכח ב"ד יפה

והריני -עומד וצווח שאני נצוח. ואין לי אלא להודות על האמת. שיצא בזה דבר שאינו מתוקן מתחת ידי. ואנא דעבידנא לגרמי הוא דעבדי. והתלמידים הבאים לא ישתו. ואשר ראו ממני לא יעשו כמוני. כי נתחרטתי מעיקרא. עקב רוח אחרת עמי כעת. שנכון הדבר

לאסור לגמרי שתייתו בבית גוי. רק על האופן שנתבאר בי"ד סימן קי"ד גבי שכר. עם שהיינו יודעים בבירור גמור. שנעשה בלי שום תערובת ד"א. דהא שיכרא נמי אסרינן. משום שימצא דשימצא. וכן פסק בש"ע לאסור שתייתו בביתם דרך קביעות. אפילו בזמן הזה. וביותר במקום שמקילין בסתם יינם: מטעמו של הרשב"א ז"ל שם. וזה דיננו ממש אף שיש לחלק קצת בין הנושאים. דשכר הוא מידי דמשכר ושמא גרים. ויש לאומר שיאמר. דמשום הכי חששו לו ג"כ. דשייך נמי בגזירת בנותיהם. משא"כ בקאפיע שאדרבא להפיג היין הוא עשוי. ומיצל צייל לחמרא דרויא. מכל מקום יותר נראה דלא פלוג בהו. ובחד מחיתא מחתינהו לאיסורייהו דכולהו משקין. דאפילו בפת ושלקות. גזרי מהאי טעמא. ולא בטלי לגזרתייהו אם לא בשעת הדחק. אע"ג דשכרות ואבזרהא לא מישך שייכא בהו. ואם בזמניהם כך החמירו על עצמם בגזירה לגזירה. משום לך אמרינן נזירא. אנו בדורותינו דפשיטא לא אכשור דרי. על אחת כמה וכמה שיש לנו להרבות בגזרות כאלו לגדור הפרץ. שלא יתלו עיניהם בבנות הארץ על כן מעתה הדבר ברור בעיני. שראוי והגון להחמיר עליהם בכל ביוצא בזה. והוא מדינא דתלמודא כאמור. אבל מה נעשה ואין דורינו דומה יפה ואפילו צווחינן כולא יומא לית דמשגח בן. שלא לעבור הגבול אפילו בגופי איסורי תורה. ואסור לומר דבר שאינו נשמע. ועכ"ז לא נמנעתי מלהזכיר את זה ולהעלותו על ספר השומע (הסר למשמעתנו) ישמע. והחדל יחדל.

אמנם למען לא יצטער מעלתך. שנכשלנו חס ושלום במה שנהנינו משתיה זו. ונפלנו ברברבתא. בספק איסור דאורייתא. כאשר יובן מדבריך. וחתכת עליו הדין בהחלט. אודיעך כי לא כן אנכי עמדי. להסכים בזה מעיקרא דדינא ועומקא. ולא תהיה לי זאת לפוקה. לעזוב האמת עשוקה ואף לאמת"י אעשה כן להשפיעה ולהשביעה כמסת ידי לקיים בה מצות הענקה. למען לא תהא נעדרת ולא אחשב כנוגע בדבר וכמורה לאחר מעשה נדמה. כי הלא האמת עדות לעצמה. בטוב טעמה עוזרת ואינה נעזרת.

ואען ואומר לפי עניות דעתי. שאפילו ספק איסור דרבנן אין כאן. אם לא מטעם האמור. אבל היתר גמור. ותחלה אני מתפלא במה שכתבת. שאין בו אלא ספק אחד שמא שומן (וטעות נזדקרה לפני קולמוסך פה. שהרי גם שומן שלהם בחזקת שומן נבילה הוא. ולא יהא אפילו צד אחד להקל וק"ל. ואפשר שר"ל שמא חמאה) או חלב ע"כ. **והלא** כלל אין אנו יודעין. אם נותנין בו שום דבר רע אם לא. ולא אחשוב ששמע דבר נשמע בו מעדי ראייה. וכן מוכרח ומדבריך מוכרע. שא"כ. אף הם יודעין. אם שומן או חלב: ואין כאן ספק. ואף אם יראה וימצא אחד ממיעוטא דמיעוטא שחשוד על כך. אינו מוציא הרוב מחזקתם. ונבארהו לפנינו עוד. ואנו לא שמענו. אף שידענו מאותם שמפקפקים

וחוששים בדבר. שיהיו עדים ברורים. או מפי אחרים רואים ויודעים. ואחזוקי איסורא לא מחזקינן. ע"פ שמועה שאינה ברורה. בדבר שהיה לו חזקת כשרות מתחלתו. שאין אנו יכולים להוציאו מחזקתו שהיא מן התורה. זולת בעדות ברורה. שהרבה עושין כן. אז נתרועעה החזקה. וחוששין לרוב העושין כך. אבל כל זמן שלא עמדנו על הדבר שאפילו באחד מהן לא נתברר לנו שיעשה כן. ואין זה אלא קול דברים מסופקים אנו שומעים. בלא יודעים אמיתתו (ויש להוכיח ההפך. כמו שיתברר לפנינו בעזה"י) אין כאן בית מיחוש. וא"כ מתחלה צריכים אנו לדון. אם נותנים בו איזהו תערובת כלל. אם לא. שבאולי לא ימצא מי שיערב אל לבו לגשת לערב מחמת יראה. כדלקמן נימא בה טעמא (או מדאגת הפסד מחייתו. כשיודע קלקול משקיו והפסד טעמן) וא"ת שמערבין. שמא שומן או חמאה וא"ת חלב. שמא יש ששים כנגדו ופשיטא לא ס"ד למימר דבעו ששים נגד כל הקאפיע הבלוע שכבר פשטה הוראה בישראל. שאין אומרים בשאר איסורין חנ"נ. כ"ש בספק זה הקל שאין לו עיקר כלל. ולכל זה אני צריך לדבריך. דמשמע שחשבתו כולו חתיכה דאיסורא. דפשיטא לך כמ"ד בכל האיסורין חנ"נ.

איברא אי לדידי. להכי לא צריכנא בנ"ד ובאופן כזה. לפי שאפוני הקאפע שחששנו להם מבליעת האיסור. כבר נטחנו בריחים או דכו ונבללו במי היתר שרבו עליהן כשמבשלין אותן. והאיסור נתפשט ואינו עומד במקום אחד. דבכי הא אפילו המחמירים לומר חנ"נ בכל האיסורים. יודו שלא לדונם כחתיכה דאסורה. להטעינם ששים נגד כולם. אף כי מספק גרידא. זה דבר בטל מבואר. מה שלא יסופק בו. כמו שהוא בנ"ד. שהתערובת המסופק. הוא בהעלם דבר תחלה וסוף. גם אינו נעשה בשבילנו ביחוד. שנחוש לו משום מבטל איסור לכתחלה. לית דין צריך בשש. וחש"ש האסור להב"א ירפה. ויהא להתיר פה. בכחא דהתירא דיפה.

אמנם לאסור משקה קאפע דגוי המוכרו משום גיעולי גוים אין להחליט כלל. ויש מקום מרווח לייפות כחא דהתרא המחמיר יחמיר לעצמו בלבד

א"כ הרי שלי שלך לפניך. ומלבד שאין לחוש להחזיק אסור בקול דברים בלבד. שזה כלל בהוראה כנ"ל. אפילו באנו לכך. הרי שאתה יכול לרבות ספקות וספיקי ספקות. ואף שהספקות אינם מתהפכות. אין בכך כלום. שכך אנו צריכים להתחיל ולדון בזה. כאשר למדנו מתורת הרב ש"ך ז"ל. בקיצור דיני ספק ספיקא שלו ס"ק ט"ז. ודוק (ואיברא דהך מילתא נמי תליא באשלי רברבי. ואשכחנא בתשובות האחרונים ז"ל. דלא צייתי להאי כללא דכייל הרב בש"ך משמיה דמהרמ"ע. ותרווייהו מרוקא חדא תפיאו (דאין מונין להם אלא אחד) ולא בהדיא איתמר בגמרא דילן. ולא מצאנוהו לאחד מהקדמונים. אלא

מכללא דבעל הליכות עולם. וכמה מרבוותא דאותבו עלה וקהו בה קהיותא. וכמדומני שגדול האחרונים מופלג בהוראה הרב מהרי"ט ז"ל בתשובותיו. הוא מהממאנים בכלל זה מטעמים ונימוקים גדולים ראוים אליו. עיין עליו) ולכן נוהגים בו היתר בכל מקומות ישראל שבמדינה זו. כמו שהוא פשוט בק"ק המבורג ואמשטרדם שנתגדלנו בהם. ולא חשש אדם מעולם. אף שישראל קדושים הם ומדקדקין על עצמן במצות. ושומעין לדברי חכמים. וכל מעשיהם על פיהם. אבל לא שמענו שמיחו בידיהם. והגוים לשם ודאי אינם נאמנים יותר מבלונדון.

ואדרבא איברא איפכא מסתברא. כי לנו עוד מקום מרווח להקל בלונדן. מטעם ששמעתי שיצא שם דבר מלכות על העושה כן. להעניש עונש ממון עצום. והשתא דאתית להכי. ודאי מירתת טפי ולא עביד. נמצא יש בלונדון מה שאין במקומות הללו. ובהם מה שאינו שם. ושניהם להקל.

ובר מן דין ומן דין. כפי האומד וגם מפי השמועה. טעם שומן וחלב פוגם בקאפע. ואלמלא אין לנו אלא לסמוך על זה לבד. די. ויש א"כ עוד לצרף. באשר שיש לאלו החנויות חזקת אומן. דלא מרע נפשיה לגבי לוקחים. להטעימן משקה פגום. וכל אלו טענות בריאות וחזקות. סומכין עליהם אפילו בשל תורה. דוק ותשכח טובא דכוותייהו. ואין לי להאריך בהם ולהציב ציונים. שהרבה ידועים הם למקומותם ושגורים בפי כל. **רק** עוד אחת היא באהלי טמונה. וגדולה היא אלי אמנה. אמרתי בחפזי אביאנה. לעשותה סניפין וויי"ן לעמודי ההתר. ולא כויו דכתיבא אאופתא. ומילי דבורכא ובדותא. והיינו מדאיתא בי"ד (סקי"ד) גבי כבשים שדרכן לתת לתוכן יין. ע"ש בהג"ה י"ד (דש"ע סע"י) שאם יש חנות אחת שאינה מערבת. מותר ליקח מכולם. אפילו בבתיהם. אע"ג דקביעי. ומקורו ועיקרו בהאשה שנתארמלה דמחבוא אחת מצלת על כל הכהנות. ודוק כי ברור הוא. ממש דומה לנ"ד לדעתי. כל זמן שלא ידענו היטב שהרוב מערבין. ויש שם בודאי אחת ויותר שאינה מערבת שעכ"פ הכל מודים גם בכאן. שיש מהם שאינם מערבין. ועם היות שהיה מקום אתי להרחיב הדבור בכל זה. ולהעמיק העיון בכל פרט. מוכרחני להסתפק בקצור. לפי צורך השעה ודחקה. שאני נמצא בה כעת. ומבלי ספרים וחבורים. ובחוסר בריאות בעונותי. והנני פה כאורח נוטה ללון מחוץ לאהלי. עד אשר ירחיב ה' את גבולי. בתלמידים הגונים ויאר עלי פנים. ועשה מרעה לבלתי עצבי. וירחיב לבבי. ולכשאפנה אשנה פרק זה. ואחזור עליו בדיוק יותר. אלא שלדעתי הקלושה. במה שכתבתי כאן. די והותר לקיים ההיתר. והאריכות שלא לצורך. הגם הלום ראיתי אחרי רואי להרב בב"י ז"ל (בסי' קי"ג) מזכיר מדין האפונים. שקולין הגוים. ולכאורה

משמע מלשונו שם דבמקום. שיש לחוש אפילו חששא גרידא שמושחין המחבת בחלב. חיישינן. ונימא דה"ה לקאפע.

תשלום באור צדדי ההתר בנ"ד

אבל מה נעשה ולשונו סתום. ואפשר להסב אותו שנדרש לפניו. ר"ל. שאז נמצא מי שפקפק בדבר. כמו שמצאנו ראינו גם אנחנו. ובאמת קיצר הרב בכאן במקום שהיה לו להאריך. ולבאר האיסור או ההיתר מטעמים וראיות. אלא דבקושטא מהא ליכא למשמע מידי מאי דעתיה דהרב ז"ל. דלא להכי נחית. ודיינו שלא החליט האסור. כנראה לכל מעיין בדברים בהשקפה ראשונה. ואף אם אמת הדבר שדעתו ז"ל לאסור נוטה. צ"ע מיהא מ"ט בדבר ומהיכא פשיטא כולי האי. שהרי בירר בס"ד שיש מקום חשוב להקל מכמה צדדים. **ולא** עוד. אפילו שנודה לאיסורו של הרב ז"ל. לא נתמוטטו אדני ההיתר לשתיית מימי הקאפע הלז כנ"ד. שאין זה נדונו של הרב. דאיהו ז"ל לא מנייהו קמיירי. אלא אם לקנות מהגוי אפונים (שקורין ערביסן בל"א) קלוים בעינם. שלימים או טחונים. שנאכלין כמות שהן. בזה הזכיר הרב מחשש הנ"ל. והוא דבר למד מענינו ולשונו. ואין להוסיף עליו. דהא דאתי עלה. למימרא דלא מתסרו מחמת בישולי גוים. אע"פ שקלם הגוי. ומדמי להו לחטים ועשאם קליות. ואי למימיהם. מי משתרי בהכי. דהגע בעצמך שהגוי עשה מהקליות דייסא ותבשיל של מיני קדירה. וכי לא יאסרו משום בישול גוים. והא לא דמיא אלא לשכר. ששותין מטעמים אחרים שנתבארו שם בפנינו. ואותם היה לו ז"ל להביא. אלא בלי ספק האמת כמו שאמרנו. דבהא לא קמיירי (ועוד אפשר לחלק בין אפונים. לקאפע אפילו בעיניה. שאפשר אין החלב פוגם כל כך באפונים) ולנו מבוארים טעמים מספיקים להתיר שתיית מי בשולו. אפילו שהיינו אוסרים לזבוני מניה בעיניה. כדמוכח מכל הנ"ל. וממה שיבוא עוד בסמוך בעזה"י.

ועל הכל ההיתר מבואר נגלה. דהא ידוע לכל בר בי רב דחד יומא. דמן הדין הגמור יש לנו לסמוך אפילו אטעימת קפילא ארמאי. והרי כל השותים אותו יהודאין וארמאין מעידין שאין טועמין בו טעם וריח חלב וכיוצא כל עיקר (עיין בא"ח סימן תמ"ז בב"י. תשובת הרשב"א על מי תותים שמבשלין גוים בכלים מחומצים. כתב דאחזוקי איסורא לא מחזקינן. ותו דהא טעמו להו כולי שתא. ודוק כי דומה ממש לנ"ד. ודידן עדיף מניה) וכולי עלמא לאו ברזילי הגלעדי נינהו. דלא בקיאי בטעמא.

וברור דלא חיישינן משום חתיכה נעשה נבילה בכה"ג. דליבעי ששים נגד הקאפע כולו. עד שיבוטל טעמו במים מכל וכל. שיחויב מזה עוד. שנאסר גם התבשיל שנפל לתוכו

טפה זו מקאפע שלהם. עד שיהא בקדירה ששים כדי לבטלה. נשתקע הדבר ולא נאמר. כאשר כבר בארנוהו יפה.

והדברים מבוארים בי"ד סימן צ"ט. דאפילו לכתחלה מוסיף ומבטל. ואפילו לדעת בהגהה דמחמיר. בכה"ג ודאי שרי לכ"ע. יע"ש. ואין בכזה משום שאין מבטלין איסור לכתחלה. ותדע ותשכל ממוצא דבר שדברי כנים ברורים ומלובנים. דלית דחש לה בכה"ג. אפילו אזלינן הכא והכא לחומרא. הכין מתחזי לן ואריך. מכל הלין טעמי ותו אית להאריך. אלא שאינו כל כך צריך. גם הוא בלתי אפשרי כעת להיות לבי בל עמי. כי גולה אנכי ממקומי. נתפס על דברים בטלים הרבה כנגדי שויתנן מסנקן כגדי. ולא להורות הלכה למעשה נצרכתי לכל זה. שאני יודע ערכי עלי הפחות ומכיר את מקומי. ורואה נגעי עצמי. ומכריז אני שאין לשום אדם לסמוך עלי בהוראה אפילו כביעתא בכותחא. דשמעתתא בעיא צילותא ודעתא נייחא. רק אני מסתפק במטעמים הנ"ל. אשר עשיתי לי להברות מהם נפשי סמוך ונראה לסעודה קטנה כדטעים בר בי רב אפילו הגיע שעת המנחה. ובאגודת ירק קבעתי ארוחה. ויהי דברי לי למנוחה. להניח לי מעצבי שת"ל לא נכשלתי ח"ו לשתות מים המכזבים אפילו פעם אחת בשבוע ובשני בצרות. אבל מימי נאמנו וכשרים לע"ד כמי ביצים ופירות. ואינהו דאשתבוש כהנ"י דסבור מי בצעים. למי פצעים חנם למאחרים על היין ומשתיהם יין ענושים. בבתי הקדשים. **איברא** כל כי האי נבגא דברכתא הוא. וצורבא מרבנן ליגמע אגמועי מניה. וכמאן דקרי אנפשיה מפרי פי איש תשבע נפשו וזה כל פרי. משקי מניה בשופרזי כי האי משופרי שופרי. ועכ"פ הונח לי שלא נכשלתי ח"ו בזה בספק איסור דאורייתא. ויהר"צ שלא נכשל מעתה ועד עולם.

ובוודאי אני בא בפרוזבלי ומחמת טענה. מכח אבא קאתינא. כדברי כ"ת. ובטוח אני בכחו של זקן בטענת בריא אולם. אע"ג דאבא לא מזכי ברא. וישר באדם אין אשר יעשה טוב ולא יחטא בשגגה לאשמת עם הארץ. ונעלם דבר גם מעיני העדה. ואפילו בדורות האמוראים. דהא אתאכלון תאנים בטבלם. והם אמרו אם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים כו'. אנן יתמי דיתמי מה נענה בתריהון. נזכה דניתוב בטולא דכופתא דחמריהון. כ"ש וק"ו מה אנו ומה צדקנו. ונהי כטמא כולנו. וכבגד עדים כל צדקותינו. ועונינו כרוח ישאונו. לולי ה' שהיה לנו וחסדיו לא עזבונו. ונצח ישראל אל יטשנו לנצח. יעזרנו על דבר כבוד שמו ויצילנו מיד אויבנו. דוב אורב הוא יצר סמוך לנו מצדנו. להכשילנו בכל דרכינו. ה' בחסדיו הגדולים ורחמיו המרובים ישמרנו ממנו. כל זה

כתבתי ואני יגע ורפה ידים. וכובד במתנים ופוק ברכים. ותוקף חבתו אלצתני. ואהבה דוחקת את השעה שאינה כשרה אמצתני. לתפוס בקסת הסופר אשר במתני.

ופליאה בעיני על חלומותיו ועל דבריו. איך עלו תואר"י זהב מוסבת ש"ס משבצות שו"א מליצות הכזב חלקו מחמאות על לשונו וחלקת צוואריו. וראיתני כתור האדם המעלה יתארני בשרד תואריו שאינם הגונים לי. ואל הילדים אשר בגילי. גדולות ונפלאות ממני ושכמותי. ולא יבוקש להלום עטרות יהלום לראש רש ועני. אני נבזה חדל אישים. שפל אנשים. לא תאר ולא הדר לו. אין מלה בלשונו וכרמל בצקלונו. ולא פת בסלו. בפרט אחר אשר חצי הזמן בוגד פגעוני וטלטלוני. ומכלי אל כלי הריקוני. וימי נעורי לא השקיטוני על שמרי: אך אמנם השקני זמני. יין חמר מלא מסך ומזוג במים רעים. בנודות מבוקעים. ומחבית טרופה בשמריה ולא מן המשומר. בענביו ומן הכומר. עד נוע הניעני כשכור והייתי כשוכב בלב י"ם ומתכסה במימיו העכורים. באיי העברים. וחוסמת היא את העוברים. פיהם לבלום. ותושיה נדחה ממני כחולם חלום. שם מצאוני עוני. הכוני הלמוני בל ידעתי מה. ולא למדתי חכמה. הן הנה היו בעוכרי ועזר בצרי. הציגוני עירום ועריה. תעור קשתם ערות יסוד ערו. לא השאירו מחיה. ושללו ממני כל מדה חמודה. לתורה ולתעודה. חסדי ה' כי לא תמנו. סלה רחמיו ממני לא יכלה. ותלונותי על עוונותי הטו אלה. וכמו רבו הרבו לפשוע ולנגוע נפשי המה כדוי לחמי. לא רוו מדמי ושתו ולעו. ומבשרי לא נשבעו. וגם פה לא עשיתי מאומה עד אם נפלתי למשכב. ולא הניחוני להתאמץ לעלות במרכב. ולרוץ אורח מישור לביתי כאשר רציתי. יגעתי באנחתי. ועדיין מנוחה לא מצאתי. מיום היותי. ישם בסד רגלי ישמור כל אורחותי. עד ארצה את עוני. ינוס יגוני ויבוא ששוני. ויגיעני לחיים ולשלום למחוז חפצי ורצוני. וב"ה אשר עד הנה עזרני כי נפלתי קמתי. ות"ל עוזר ונותן ליעף כח. כעת אני הולך על משענתי. ולכל בהן חיי רוחי ויחלימני ויחייני. ורפואה שלימה ירפאני. ויחזק כחי לעבודתו הנעימה. ויאמץ לבבי בתורתו התמימה. ואהיה שוקד על דלתות שערי ציון המצויינים בד' אמות של הלכה. והראני אותו ואת נוהו למען שמו כי רחום וחנון הוא.

ואחת שאלתי מכ"ת. אל תמנע ממני דבר בעט"ו עט דודים. ויהי לי מאד לנחת. כי טובים ועריבים עלי דבריך עד לאחת. ואולם לא יכבדני בדברים ותוארים כאלה. אשר הבאתי לנו לצחק בי. כי לא באלה חפצתי. וגאה וגאו"ן ודרך רע שנאתי. ומסאנא דרב מכרעאי לא בעינא. אנא זעירא דחברייא. וקטינא דארעא וקאי אאיגרא. וקרי הלול"א. אגרא דכול"ה דוחקא לית ליה אגרא. ואית לה פגרא. מנקיט ניגרא. דספרא בצירא. דנפיש בטירחא וזוטר בשיעורא. אנכי איש צעיר לימים ואנש גוצא. יעקב הוא הקטן בן

לאב"א אריכא ארך האבר רב הנוצה. הגאון החסיד המפורסם הרב המובהק כמהור"ר צבי אשכנזי זצלל"הה.

סימן קמג

אדרת הצמרת לשלום ולתפארת. פינת יקרת מורי הגאון. בר אוריין ובר אבהן. כמוהר"ר יעקב נר"ו יאיר ויזרח עד ביאת דאין ומורח. צדיק כתמר יפרח.

גי"ה מכ"ת מן י"ב הנ"ל לנכון קבלתי. ראיתי ושש לבי. וב"ה אשר השאיר לנו גואל ומזה בן מזה. יורה וידין כי לו נאה ויאה. וברשותו אדקדק מעט בדברים כפי קוצר הבנתי והזמן. מה שכתב כ"ת שאין ביכולתינו להוציא דבר שיש לו חזקת היתר מחזקתו שהיא דאורייתא. בקול דברים מסופקים שאנחנו שומעים ותמונת מעשה לא ראינו. הנה זה ברור וידוע לכל שמהבהבי אפוני הקאפיע מערבין בהם דברים. כדי להרוויח במשקל מה ששורף האש. אך לא ידענו בודאי אם חמאה או חלב. כי אומרים שחלב אחוריים של חזיר הוא מתוק מאד. והוא הרבה בזול מן החמאה. וגם יש אומרים שמים מערבין בו. וא"כ נתרועעה החזקה שיש לו. גם ברור שמערבין בו יותר מששים. ומה שאמר מכ"ת שלא יערב אל לבו לערב מפני גזרת המלכות: וכי היא גזרת המקום שיתירא שלא בפני עדים. בדבר שאי אפשר לעמוד עליו. ומה שכתב מכ"ת שיש לאלו חנויות חזקת אומן דלא מרע נפשיה: היינו מן הסתם. אבל עכשיו שידענו בוודאי שמערבין: ועוד שהכל מערבין. ועוד שבעלי החניות האלו אינן מהבהבין בעצמן. רק נותנים לאחרים. לא דמו כלל לאומן. ומה שכתב מכ"ת שאם יש חנות אחת שאינה מערבת מותר ליקח מן הכל כדין מחבוא וכו'. לא דמי כלל. חדא שלא ידענו שיש אחד. ועוד מה ענין שבויה לכאן. כי בשבויה הקילו. דהא התם אם יש מחבוא אחת. ומאה אלפים כהנות. ואפשר דלא נחבאה אפילו אחת: ואפ"ה כולן מותרות. ולענין איסור תשעה חנויות מוכרין שחוטה ואחת נבלה. אוסרים אפילו בשר שנמצא: אע"ג דליכא קביעות. אח"כ ראיתי בטור יורה דעה סימן קי"ד. שכתב גם היפוך סברות מכ"ת לענין כבשים. שאע"פ שאין ידוע שהכל נותנין בהן יין. אפ"ה אסורין. אך ראיתי בד"מ שהביא סברת מכ"ת בשם מהר"ש. ולא נראה לו כי אם בסתם יינם שהוא מדרבנן. ואע"פ שדקדקתי בדברי מכ"ת. כולם נכוחים למבין וישרים דברי צדיקים: אם מטעם הוא נ"ט לפגם. והאומרים שאינו. מ"מ מודים בעל כרחם שאינו לשבח: ואם שטעם טעימות קפילא. ואע"פ שאין אנחנו סומכין על קפילא כדברי הגהה. אטעימת בני עמינו וודאי סומכין. ושלום למכ"ת ולתורתו. ימלא ה' שאלתו. וכל השבע מדות יתקיימו בו ובתורתו. ממני ערום מדעת ותבונה. ד"ש ומבקש טובתו. יהודא ליב בן א"א כה' שלמה זלמן נארדין יצ"ו.

תשובה

הידיד הנעים. ואהיה עמו שעשועים. ה"ה בחור בטוב רואי בהלכה נערכה. כליל הוא בהדרו ויראת ה' היא אוצרו. כה' יהודה ליב נורדין יצ"ו.

כתבו מח"י הנ"ל הגיעני לנכון יום אתמול. ובו הראני כי ת"ל ידיו רב לו. כיהוד"ה ועוד לקרא לתלמודו הוא בא. למשקל ומטרח בשמעתא וגמרא. וידע לאהדורי סברא. וכאריה לא ישוב מפני כל. ועוד ידו נטויה להעמיד דבריו במשפט פנים כלכל. והנה ידידי כבר התנצלתי בראשונה שאין השעה והמקום גורם לירד לעומקא דדינא. והטלטול הקשה הגורם הגדול עשה את שלו. שלא נשאר בי טעם וריח. וכמדומה אני שאין בקדקדי מוח. בפרטות באותו פרק שבאה אגרתך בתחלה. קרה לי מקרה בלתי טהור. כי נהייתי ונחליתי בחולי קדחת ר"ל. כאשר רמזתי במכתבי הראשון. וזאת סבת עכובי פה עדנה. וב"ה אשר עזרני עד הנה. שבשבוע זו נחלצתי ממנה. ונעזרתי מעט שת"ל שלפתני חמה. אך עדיין אברי כבדים וחלושים. אקוה לה' ישלח דברו וירפאני רפואה שלימה ועצמותי יחליץ להחלץ חושים לעבודתו ולעסוק בתורתו לשמה. ועם כל חולשתי אז. היתה עלי יד אהבתך הנמרצה כל כך חזקה. שלא אעמידנה על גחלי דבריה רקה. ואקום ואתעודד למלא שאלתו ומבוקשו. ולא מנעתי עצמי מבית דרושו. והייתי כזריז ונזכ"ר למלאכה. במחיר כוסף תשוקתו כראותי מעשה ידיו ונזכרתי הלכה. ויהיו ידי אמונה. את קסתי נתתי בידי הכהה ולא ארפנה. ואשיב אותו דבר בלי איחור כאשר עם לבבי ישר. ועל האמת חמלתי שלא אעזבנה. ואף גם זאת שלא חמצתי הדין כראוי להיות חשבתיה למצוה הבאה לידי שלא אחמיצנה. וכאשר זה החילי להראות עוד חיבתו אצלי. כי נפלאתה אהבתך לי. להודיע ולהוודע שעריבים דבריך עלי. אל"י כתו"ב שניות מדברי סופרים. קריתים ושניתים ולא השלכתים אחרי גווי חלילה כתשובת הרובי"ם ואשר ישיבו"ן הנערים. אמנם טבע האמת מכריח. ויתן עדיו שכבר נכללו כל דבריך עם תשובתם הראויה להם. בדבריי הראשונים בשפה ברורה אכן בקצרה. ולכשתחזור עליהם לעיין בהם היטב ולטייל ארוכות וקצרות. ולא ראשי שורות. האומ"ר מוכי"ח הנדרש. רק הכל הולך אחר החתום. אז ודאי תגזור אומר. כי מלובנים המה כצמר. ומה יסכון גבר הלהוכח מלים. אחשוב בהכפל אמרים. לא המה דרכי הויכוח. ישר הולך כי לא יחפוץ בגבורה ולא בכח. וקול חזק כגביני כרוז וקרא גברא. דלא כל דאלים ומאן דעבי קליה גבר. וגמיר גמרא זמורתא תהא. ליזמר וליזיל אאבוב דלחרי זמרא. אכן לתוקף ידידותו אעבור על ראשי פרקי דבריך שנתנו להשבון. אחת לאחת למצוא חשבון. ואתפוס דרך קצרה. וכך היא דרכה של תורה.

בטול כל פקפוקי השואל בצדדי ההתר הנ"ל ומשפט אמריהם להסירם משקרם
מ"ש הנה דבר זה ברור וידוע שמהבהבי כו' מערבין אך לא ידענו אם חמאה. ויש גם כן אומרים שמים מערבין. ואם כן נתרועעה החזקה וכו'. **אומר** אני הוספת מים (ואם מים מערבין הרי שקעה לה החששה וטבעה במים שיש להם סוף. להתיר ספק אשת בל חזו שמש המערערים כברי"ה שא"ל עינים) כ"ש שצריך שתוסיף קמח. קמחא טחינא ותצא דינא לאורה. ותשובתך מהרה תצמח. כמו שיבוא לפנינו במקומו. ולטענה הראשונה יאמר הרי זה קול ושוברו עמו. שאם הדבר ברור כל כך שידוע לכל. איך לא ידעו במה יכשלו. לו חכמו ישכילו. אם כן האומרים כן אינם עדי ראיה. ואפשר שמעו מעוף הפורח או שהם בהמה המה. שהרי האומרים ההם. מאמרם ועדותם סתורה מעצמה. ואחר שכן הדבר. לא ידעתי עדיין. במה נתרועעו אשיות החזקה אלימתא ויסודותיה. שעליה אנו דנין. הא ודאי בורכא. וכל זה בכלל דברי הראשונים ולא נצרכה. ואני תמה אם עיינת בכתבי הראשון היטב. כי לא מצאתי שום תשובה מכוונת לדברי בכל מה שכתבת. ומבואר נגלה למביט בהשקפה מועטת ויוכח בין שנינו.
מ"ש עוד. גם ברור שמערבין בו יותר מס'. ברירה זו אני אומר שהיא מרבים שביררו להם דרך לעצמן ולא ידעו מה. ומובן מדלעיל. שלא הוברר הדבר מעולם. ואיני רואה לומר ברירה כזו בדרבנן.
מ"ש וכי היא גזרת המקום שיתירא שלא בפני עדים בדבר שאי אפשר לעמוד עליו. **הרבה** תשובות בדבר. ואמינא לטעמך. אם אינו גזרת המקום. אינו ירא לעצמו מסכנה והפסד שיגיעוהו. בהוודע הדבר והתגלע העירו"ב הלא זה נגד הדעת. והרבה לנו כיוצא בה. אלא שאין רצונינו להאריך במה שאינו צריך. ודעת לנבון נקל. ותדע שאפילו בזמן שהאדם הישראלי עובר עברה. אומר שלא יראני אדם. שעליה אמרו. הלואי שיהא מורא שמים כמורא ב"ו. כ"ש בהיזק דשכיח. וק"ל. **ושאמרת** להסביר פנים לדבריך. בשהוא דבר שא"א לעמוד עליו (שתי תשובות בדבר. חדא לדעתי בקלות נבחין. אם הוא מזוייף מתוכו. ועל גבו יתראה בשתו. ויתגלה לכל אדם בשתותו אותו כדלקמן. ועוד אם נניח שכנים דבריך. שהוא דבר שאין לעמוד עליו) זהו מה שרצינו. שאם יעלה על דעתנו שמזייפים ומערבים בו איזה דבר. באין ספק יעשהו במחשכים ובמסתרים. במקום שלא תשורהו עין רואה. ולא בפני אדם שיודע בו. ולא יחוש שיגלהו ויבעה מצפוניו. דחברך חברא אית ליה. בפרט בפני יהודי דלא מהימן ליה טפי. ודאי מימנע ולא עביד. ועדות אחרת אינה מועלת לנו אפי' להחמיר כנודע ופשוט הוא. כי מי פתי יסור ומי זה ערב אל לבו לגשת. ולא ירא שילכד ברשת. א"כ הועלתנו בדבריך. ויפה אמרנו למעלה שעדות

אין כאן על כרחך. ואין עדים אפילו(לחד פירושא) בצד אסתן והיאך ייאסר. הא אין לך לומר אלא שזה דבר בדוי. ולא ידעוהו מעולם בבירור. ואפילו אם אמת היה ובעצמנו ראינוהו באחד שנחשד על זה. אעפ"כ כולם לא נחשדו בכך. ולא אתרע חזקתייהו משו"ה לדעתי. מכל הטעמים דלעיל. ועדיין אני מזכה במקומי. ולא נחלש כח ההיתר. וק"ל. ולסתמא ודאי לית לן למיחש. אע"ג דאפשר הוא שיעשה כן לאיזה ריווח.

ותדע דהא אפילו הרב ב"י. דחייש להו למקום שנוהגין כן. משום איזה תועלת ולהרוויח. כמו שהבאנו בקודם משמו. על כרחנו נמי ידיעה ברורה מוחלטת ברובא קבעי. מדלא חייש אף במקום שאין יודעים. ולמה נתן דבריו לשיעורים. ולא חשש מספק. אחר שיש תועלת בדבר וריווח למזייף. ונודע זה בזמנו. שיש מקומות שנהגו לזייף. אם כן בכל המקומות יאסרו. שמא ערבו בלי ידיעתנו. שבפרהסיא וודאי לא יעשה באיזה מקום שיהיה. והנה כל הגוים חשובים חשודים על האיסורין ואינם נאמנין זה יותר מזה. א"כ למה הטיל תנאי זה בדבריו. ולא החליט האיסור בכל מקום ובכל זמן. דהא לא ראינו אינו ראיה. נחוש שמא יעשה בסתר שלא יראוהו. כיון שידענו בחשש זה. ואפ"ה שרינהו לאפונים הנ"ל אפילו בעינייהו. אע"ג דודאי טפי אית לאחמורי בהו בה"ג. כדפרשינן לעיל. אלא ע"כ סתמא כדפרישנא בהו לעיל. דידיעה קבועה וחלוטה כוללתן בעינן. והשתא רווח לן עלמא טפי. ואדרבה מדברי הרב ז"ל אית לן סיוע רבתא שיש בו ממש. שאם לא כן. לא מצאנו ידינו ורגלינו לכוין דעתו ז"ל ואין להאריך יותר. אלא דשמעת מנה שאינו דבר חדש. וכבר היה' לעולמים. ודורות שלפנינו גם הם שמעו ממנו. ולא חששו מן הסתם. גדולי עולם. כהרב"י ז"ל.

ושכתבת שהוא דבר שאי אפשר לעמוד עליו. אדרבא אמינא תו. דאם איתא דיהיב ביה שומנא. חזינא ליה. כשומן שצף ע"פ המים. ובוודאי שיש לעמוד עליו. ואפשר אפילו באפונים שלימים. יש בחינה לבקיאים. אם קלטו איזה דבר שמן בקלייתן. אלא ודאי אי איתא דעריב. מיא בעלמא הוא דעריב בהו. והכי מסתבר טפי. דזיל בתר טעמא. דמזייף להרוויח במשקל כמ"ש. ודאי מיא עדיפי ליה. שמרוויח בהו דמי השומן. וגם טעמן אינו נרגש. ולא חזותן מוכיח וניכר. כשומן שאיסור"ו מוכיח עליו.

וחביב לו יד ההתר על מכונותיו במיוו' ואישור די צרכו

ומ"ש דחזקת אומן היינו בסתם. משא"כ בנ"ד. **אמרתי** בזה משכוני נפשך למה לך. שרצית לדון משמא. ודאי. מבלי נתינת טעם. וכבר השבתי לזה יותר מדאי. וכל שהוספת שבעלי החנויות אינן מערבין בעצמן. אני למדה זו לא באתי. ולחלק בכך לא יצאתי. שלפי דעתי הכל אחד. וכך לי אם הם בעצמם הקולין. או נתנוהו לאחרים להבהב. כיון

שהקאפע יוצא מתחת ידיהם. מוטל עליהם לחזר אחר הטוב שאינו מזויף. והם הם היודעים ומכירים בו בלי ספק. ולא עוד אלא שאותן המהבהבים. לא אפשר דעבדי הכי אם לא מדעת בעלי החנויות. שאל"כ. גזלה היא בידם. ופשיטא דיראים. אף אם אין להם דין אומנים. וגם יכולני להחזיקם בחזקת אומן. ואפילו אם אינם משפיעים במדה גסה. אם מפורסמים לסוחרים ואומנים. ובעלי חנויות לוקחים מהם תדיר. לא ידענא מ"ט גריעי מנייהו הנך.

מ"ש על ראייתי מדין מחבוא. שעשיתי סניף וסעד להיתר. דלא דמיא כלל. דלא ידענו שיש א' אלו דבריך. **אף** אני אומר שהאמת כך הוא בנ"ד דומה בדומה. שכמו שאין אחד הידוע לנו שאינו מערב. גם כך לא אחד בהם נודע לנו בבירור שמערב. וכבר נזהרתי בכך אפילו לדעתך. ובמעט עיון בכתבי הראשון יראה שלא נעלם זה ממני. אם תדקדק בלשוני.

ובכל עוד שכתבת. ותושיה לרוב הודעת. בטעם שהקלו בשבויה ושאינו ענין לכאן כו'. אבל באיסור ט' חנויות כו' עכ"ד. **הרבה** נפלאתי. כי לא מלבי מילין הוצאתי. בהבאת היתר זה ללמוד הימנו לענין איסור (בסמוך יבואר) והלא עשיתי לה סימניות. וכבודך עמד על הדבר ונודע לך מקומו איה. ועשית עצמך אעפ"כ מתחלה כלא ידע. שאל"כ. לא היית צריך לכל אריכותך. רק לבאר דעתך. שלא אמר האומר כן אלא בסתם יינם דרבנן.

ועתה אשובה ארא"ה היתכנו דבריך הללו. באמרך תחלה. מה ענין שבויה לכאן. בקרוב יעלה ויראה יחוסה וערכה לנ"ד. וש"ל ידעתי גם אני שבשבויה הקלו. אבל מה אעשה ושכלי הקל ודל. גזר עלי לדמותם ולהשוותם יחד. לפי שאף בכזה לא אמרו חכמים להחמיר הדבר אלא להקל.

מ"ש ולענין ט' חנויות כו'. **על** כרחי אמינא. דהך ודאי דלא דמיא לדיננא. אלא כאוכלא לדנא אלא דווקא לטעמך. שיוכרח לומר גם בזה חנ"נ והוקבע האיסור. מה שאינו לגמרי ולא נכנס בספק כלל. כמבואר בראשון. וגם צריך שיאמר. שנודע בבירור גמור שאין לגמגם בו ולהרהר אחריו. שיש הרבה מערבין. או לפחות ראינו לאחד שעירב. ואף שנראה מכתבך שהוא כן. והכנסת עצמך לכל הדוחק הגדול הזה. אינו נכנס באזני. ולא שוה לי עכ"ז להאמין בפשיטות. כי לדעתי תקעת עצמך ביותר. לעשות את שאינו ישנו. ולענין איסור הקביעות לא חששנו בנ"ד. כמו שלא חשש לו בעל הג"ה הנ"ל. מטעמו ונימוקו עמו ותראה שכבר נשמרנו ממנו בלשוניו באמור אע"ג דקביעי וק"ל. הרי נגלה לכל. אל מה היתה כוונתנו ושידענוהו. ות"ל לא נעלם מעינינו. והתמיהה קיימת עליך. שהעברת עיניך מזה. ועוד אפילו היה כאן בודאי איסור קבוע גמור. עדיין מותר הוא

אם אין הרוב דווקא מערבין. שהרי כבר הודית שבעלי חנויות אינן מערבין בעצמן. אלא תגרים ראשונים שמהם קונים אלו החנוונים הם הם שמערבין. מעתה הלך לו דין קבוע. וחזרנו לדין פירש. וקיי"ל בפירש הלך אחר הרוב. אפילו לגבי בשר נבילה דאורייתא. אמנם בלי ספק טעות הוא בידך. שחשבת נ"ד כדין איסור קבוע. לפי שאין שייכות לדין קבוע כאן. כל זמן שלא באו עדי ראיה בלי הרהור.

(**שוב** אחרי כמה שנים. באו לידי תשובות הרב מהרמ"א ז"ל. מצאתי ראיתי את שאהבה נפשי בתשובה אחת שכתב בכיוצא בנ"ד. על שמן זית. שנשתמש מראיה זו ממש. באופן זה שנשתמשתי ממנה אני. ולא פסק חוכא מפומאי כולי יומא)

ושהבאת מהטור שפסק בסקי"ד בכבשים. אע"פ שאין הכל נותנין בהם יין אסורים. **אומר** אני גם בזה. אדרבה ממקום שבאת עזר כנגדך. ומטונך אדמותבת לן מניה. הוה לסיועי לן טפי. דע"כ צריך לומר. דמיירי בנודע לנו תחלה. שהרוב מערבין. מדסיים ואע"פ שאין ידוע שהכל נותנין בו. וזה נראה לכל מבין. כי אריכות לשון זה שלא לצורך למה. ומוסיף ונעשה גורע. דלדידך הוי ליה לאשמועינן רבותא דעדיפא מנה. והיה שונה דרך קצרה. וק"ל. אלא ע"כ הדבר ברור לדעתי שכך אנו צריכין לפרש דבריו כנ"ל. וגם מטעמים רבים ונימוקים אשר אתנו. כך פרשהו ותקבל שכר. ולא אאריך בו בדקדוקים. שהוא פשוט לדעתי. וזולת זה היינו סובלים בו דוחקים עצומים. מה שיראה במעט עיון עם דברינו אלה. ומלבד זה. שם יש לחוש יותר מבנ"ד לפי שיין בכבשים. משביח הוא ודאי. וכאן האיסור שאנו חוששין לו. קרוב לודאי היותו פוגם. א"כ אינם נושאים שוים. וזה אל זה לא קרב. ורחוקים כממזרח למערב.

והכל הולך אחר החיתום וגמר דין הלז בכחא דהתרא דעדיף ופקפוקי השואל סרו מהר

ואשר כתבת. שהד"מ שהביא זאת הסברא. לא נראה לו כ"א בסתם יינם דרבנן. לכך אני משחק. ואומר שישו בני מעי. אע"פ שנהניתם ממשקה זה. שבעזה"י לא נכשלתי. ויפה דנתי. משם ק"ו גדול לכל מרא' עיני השכל. שהרי עכ"פ האיסור שבנ"ד. אפילו אתה חושבו ודאי. אין בו משום לתא דאיסור דאורייתא. שאין כאן לא ממש ולא עיקר. ולא טעם ולא ריח כל עיקר כדפירשנו. וא"כ אין ספק. שאפילו ודאו אינו אסור אלא מדברי סופרים. והגע בעצמך. לא יהא אלא ספק אחד לבד. מוציאו מאיסור מן התורה. שכל ספק דבר תורה מותר הוא. וחכמים אסרוהו. ואינו ענין לחצי שיעור של וודאות. וכ"ה דעת גדולי הפוסקים. שהתורה לא אסרה אלא ודאי. והספקות אין איסורן אלא מד"ח ז"ל. והוא הטעם שמתירין מכח ס"ס (כשנודעו הספקות ביחד. ובנ"ד אליבא דכ"ע) לפי שהספק השני קרינן ליה ספיקא דרבנן לקולא. וק"ל. כ"ש שנתחזק ההיתר בנ"ד

ביתר שאת. מכמה ראיות ונימוקים. וטעמים מספיקים. כראי חזקים. לא יפה עשינו שלקחנו מראיה זו שיבא מכשורא. לעשות סמוכות להיתרא. ועאכ"ו דהא אית לן למיזל לאידך גיסא. ופשיטא שאין ערך ויחוס לנ"ד עם סתם יינם. האסור בהנאה. שחומר גדול החמירו בו וגדשו סאה. ולא דמוהו לשאר ספיקות דרבנן כנודע. אע"פ שסומכין להקל בו בקצת דברים. אינו מטעם גדולי הפוסקים. ועמודי הוראה. ותו לא מידי. ואמרי לה כדי נסבא ולא צריכא אלאלדידי. דלפום השתא. לא קיימא לי שעתא. למיחת לעומקא דדינא אליבא דהלכתא. ואם תהיה כיהודא שהודה. יודוך אחיך ויהודוך חכמים. או כי תראה עוד בלב תמים. שעדיין מצאה הקפידא מקום לנוח בחור כל שהוא וסדק. לכל אשר ימצא שם בדק. שיוכל המשיב לומר לא דק. לא תאגור ולא תכניס דבריך. ואם ימתיקו בפיו אל ימנעם בתוך חכו. יודיעני ותנוח דעתי בזה וינוחו לו ברכות על ראשו ועל ברכו. כי הנני מוכן ולא אוחיל עד בוש. להודות על האמת ולומר טעיתי לא אבוש. כי ידעתי גם ידעתי. שאין שלמות בדעתי. ויד השגתי קצרה. ופתח בינתי צרה. כנקב מחט סידקית לסברא. אף כי הזמן בוגד וגדודי קורותיו רבים קמים עלי סרבים וסלונים אותי. ואל עקרבים תחנותי. מונעי הידיעות. ולשכל נותני מגרעות. עוללות לשגיאות במסילות הדרך האמיתי. ומי יתן לי כיונה אברה. אגביה לעוף בשמי החקירה. אסק שמים אחפור הליכו"ת עולם. אשיש בכח אצא לקראת נשק. להצילה מיד עושק. ולא אשוב מפני קול ארי"ה ולחצי נצחון אשחק. ובן קושיות לא יעשני בורח. אך מה לאיש גולה כגר בארץ וכאורח. נודד ממקומו ולבו בל עמו אל מקומו שואף זורח. נדמה לקטן פורח. ותינוק מבית הספר בורח. ולקה בחזקה שאין אדם טורח. בתעודה ומפסידה מהלכה ואגדה נשאר קרח. ואחר כל התלאה אשר מצאתהו בדרך לשאת את משא עונותיו בהכרח. בזאת התורה בוטח. מריח מים יפריח. וישועתו מאת ה' מהרה תצמיח. אני הוא המצפה רחמי ה' דלו עיני למרום עד אשר לי יניח. לבבי ירום ושמח. ושלומו יגדל עד בלי ירח. וכל אשר יעשה יצליח. כנפש אוהבו הנאמן יעקב בהגאון החסיד המפורסם כמהורר"ץ אשכנזי זצללה"ה ס"ט.

סימן קמד

ב"ה ביטצא ו' אדר תקכה"ל.

אלהים יענה את שלומו יענה בכל עת ועונה. ה"ה כבוד אהו' אמ"ו הרב המאה"ג הגאון החסיד המפורסם כארז הלבנון רבה דעמא ומדברנא דאומתא נ"י ע"ה פ"ה כש"ת מוהר"ר יעקב ישראל נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק עמדין יע"א. קריה הנאמנה יהא רעוא דתרים רישיה אכולהו כרכא והמדינה ויתמיד אתו ועם כל היושבים ראשונה במחנה השכינה החיים

והשלום בכל זמנא ועידנא. עד שיבנה תל שכל פיות אליו פונה ויקובץ פזורינו מכל פינה: **בלתי** ספק שקיבל אמ"ו ביום ד' העבר. תשובה על דבריו הקדושים הנוצצים כעין נחשת קלל. מהשאלה שכתבתי לאמ"ו. ושם נתתי הודאה על חלקי ולקחי הטוב מה שהגיעני תשובה מכבוד אמ"ו נר"ו. ומשאר גאוני ארץ להתיר בשאלה קדמייתא הוא משפט העדות. ולאסור בתניינא הוא שאלת האשה שטבלה קודם שספרה ז"נ: ודעתי היה באותו הפעם שכתבתי לאמ"ו השאלות הראשונות. לכתוב ג"כ שאלה אחת מה שפסקו הב"ד דשווערין להלכה ולמעשה בענין שוחט אחד. רק אמרתי תפסת מרובה לא תפשת: גלל כן משכתי את ידי. ועכשיו שראיתי ענוותנותו דמ"ו שדרכו לפתוח פתח התשובה. אפילו לתלמידים קטנים שכמוני המקשיבים לקולו. בטחתי שישיב לי אמ"ו על שאלתי זאת ג"כ. והענין הוא ששוחט אחד מהיישוב שבמדינה זו שחט ב' אווזות: ואווזא אחת נשמטה מידו קודם השחיטה לפי דבריו. וחזר ותפס אותה ושחטה כהוגן. ואשה אחת שהאווזות היו שלה. היתה בשעת השחיטה. וראתה איך שבאמצע השחיטה נשמטה ראש אווזא אחת מידו. וכבר בצבץ הדם על ידיו. וחזר ותפס אותה וגמר השחיטה. ומיד אחר שחיטת האווזות הנ"ל הלכה אשה הנ"ל וספרה דברים הללו לפני אנשי הישוב שהשוחט הנ"ל שם. והשוחט מכחישה בפניה לאמור שקודם התחלת השחיטה נשמטה מידו. והאשה הנ"ל מחזקת בדבריה לפני השוחט הנ"ל ובפניו ממש ומכחישתו איך שבאמצע השחיטה אירע כל זה. והאווזות הנ"ל נתערבו באופן שאינה יודעת האשה באיזה האווזא נעשה השהיה. והנה לפי דעת המחבר בי"ד סי' א' סע"י י"ד והוא דעת מהרי"ק. דאותה השחיטה אסורה רק לאותו העד מטעם דשויא אנפשיה חתיכה דאסורא. אבל לשאר בני אדם מותרת. ומכאן ולהבא אפילו העד עצמו מותר לאכול משחיטתו. וכמבואר בסע"י הנ"ל ס"ק מ"א בש"ך שם. אבל מהרש"ל וב"ח ובתשו' בן לב פסקו שאותה שחיטה עצמה אסורה לכל אדם. אמנם הש"ך בי"ד סימן קכ"ז ס"ק י"ד מביא ראיות לפסק הש"ע שבסימן א' סק"י י"ד וכדעת מהרי"ק שם. ופסקו הב"ד שהאווזות הנ"ל מותרים אפילו לאותו העד. מטעמם ולא מטעם דאשה פסולה להעיד. ולהשוחט הנ"ל פסלו לגמרי. וזה דלא כמאן. והנה אמת שבח"מ סימן ל"ה סעיף י"ד איתא להדיא דאשה פסולה להעיד: וכן הוא בש"ס דר"ה דף ך"ב ע"א ובש"ס דשבועות דף למ"ד ע"א ומייתי לה מן ועמדו שני האנשים. וכ"פ הרמב"ם וטעמו משום דכתיב ע"פ ב' או ג' עדים יקום דבר בלשון זכר ולא בלשון נקבה. אמנם על זה יש לפקפק ולומר שכל התורה כולה נאמרה בלשון זכר. ומנ"ל דאשה פסולה להעיד בשביל זה וכמו כן מקשה הכ"מ. וכ"כ הרמ"א בי"ד סימן קכ"ז סעיף ג' בהגה דאשה נאמנת בדבר איסור

לומר תקנתיו ואם להקל אמרינן כן ק"ו להחמיר ולאסור כמו בנ"ד. ובפרט בדבר שהוא שלה וכדאיתא שם. ואדם נאמן על שלו אפילו היכא דאתחזק אסורא. ואם נאמן על שלו להקל אפילו היכא דאתחזק אסורא. כ"ש להחמיר ולאסור היכא דאתחזק איסורא. הגם שאין עונשין מן הדין אעפ"כ נראה בעיני להחמיר מטעם דקיי"ל כל ספק בשחיטה אסור: ולא יהא כדברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור ובפרט לפי דברי האשה הנ"ל נעשה שהיה גמורה באווזא הנ"ל. ומהי תיתי להתיר אפילו לאותו העד. ועכ"ז לא להורות הלכה למעשה באתי חלילה. רק ללמוד תורה וכתלמיד הנושא והנותן לפני רבו. וכ"פ הבית הילל בי"ד סימן קכ"ז דאשה נאמנת להעיד יע"ש אמ"ו. ואבקש ממ"ו שיורינו רבינו מה דינו של השוחט הנ"ל מעבר. ואיך להתנהג עמו להבא. וגם לענין התערובות מה דינו. ומה מאד בקשתי שטוחה אפים ארצה מכבוד אמ"ו למחול על כבודו באלף מחילות ולהאיר עיני ע"י מכתבו הטהור תשובה נכונה על כל הנ"ל ע"י בד"מ. ועל הצדיק שכמותו ירבה בישראל אניח ראשי ורובי. שלא לנטות מדברי קדשו ימין ושמאל. וכי יבאו דבריו אלי אענדם עטרה לראשי. ואנכי אעמוד על משמרתו הקודש ולילה כיום יאיר לי לשרתו בכל אשר יצוה עלי חסדו. ומחמת שבטוח אני בטובו וחסדו הגדול. שיקדים עשיה לשמיעה אקצר. והאל חסד נוצר כל טוב ממנו לא יבצר כ"ד תלמידו הכורע בברו"ך והיוצא כעבדא קמי מאריה ודש"ת הק' יהושע במהו' אהרן ליפשיץ זלה"ה מאפטא ולע"ע פה ביטצא מדינת מעקיל בורג.

תשובה

זאת מצאתי רשימה קצרה ממ"ש לשואל על הנ"ל:

טעותא דבי דינא שריא הדרא והדר דינא דאווזא לאיסורא ולא חלק הכתוב בין איש לאש' לאיסורין שבתורה

ההוא בי דינא שריא. קטעו בתרתי וטעמייהו כמילחא סריא. במאי מלחי לה דאורו להתירא למספי איסורא. להההיא איתתא כשרא. פשיטא מילתא כביעתא בכותחא דאיהי ודאי שויא ההיא אווזא אנפשה חתיכה דאיסורא. ואין כאן ענין לעדות כלל. וטעות בדבר משנה הוא. הא בהדיא תנן פ' האומר. היא אומרת קדשתני היא אסורה בקרוביו כו'. דשויתיה אנפשה חתיכה דאיסורא. וס"ד דאפילו איהו לתסר אפומה. כדאיתא התם. וכן בפ"ב דכתובות היא אומרת טמאה אני וחברתה טהורה מהימנא. אפילו במקום עד דמפיך לה. הא קמן דאין חילוק גם בזו (כדקיי"ל בעלמא. לא חלק הכתוב בין אשה לאיש לכל עונשין שבתורה) בין איש לאשה. ובכל מקום שהאמינה תורה פסול עדות. אף האשה כשרה. בין להקל בין להחמיר. אפילו איש מכחישה אינו כלום

ומעמי' לשוח' בחזק' דכשרא ודין התערוב' איכא צד בהוראה להתרא
וקטעו נמי באידך. דפסלו השוחט לגמרי. ועבדי תרתי דסתרי. אם התירו אפילו הנשחט על ידו בפעם הזאת. וזולת זה לא נודע עליו מאומה. שיורע חזקתו בשחיטה. א"כ במה נפסל השוחט. מי שמע כזאת. ואף לפי מה שכתבתי. דלגבי האשה הנשאלת. דיינינן להההיא אווזא כאיסורא ודאי. והיא נאמנת על שלה ודאי לאסרו לכל אדם. דמאחר שלפי דבריה כבר התחיל בשחיטה ויצא הדם. ובצבץ על ידיו. ואח"כ נשמט ראש האווזא. וחזר השוחט ותפסו וגמר השחיטה. פשיטא שהיא שחיטה פסולה. דשהיה גמורה היא. ואפילו תהוי ספק. הא כל ספק בשחיטה. פסולה. ואפילו אמר השוחט ברי לי שחתכתי רק העור ולא נגעתי בושט. לא משגחינן ביה ומטרפינן לה. כך הוא העקר. דמוקמינן ליה דתפס בסימנים כאורחיה ודאי. אלא משום דבנדון הלז השוחט מכחיש את האשה ואומר שקודם התחלת השחיטה נשמט הראש מידו. היא אינה נאמנת לפסלו. דלגביה דשוחט. ודאי לא סגי בלא עדות גמורה. שאפילו עד אחד הכשר להעיד. בהכחשה לא כלום הוא. ואוקי גברא אחזקיה.

וא"ת א"כ תריץ גברא ויתיב. הך אווזא במאי אתסרא. **הא** לא מילתא. דאיהי לגבי דידה מהימנא כדאייתינן לעיל טובא דכוותה. דלא מהניא חזקה שכנגדה. אע"ג דלא אתרע גברא. כ"ש הכא דב"ח בחזקת איסור עומד. עד שיוודע במה נשחט. ולגבי דבר איסור. כל אדם נאמן על שלו. והיא אומרת ברי שיצא דם. הרי זה אצלה ודאי. לדידן דמחמרינן בכל שהייה. אבל לגביה דהך גברא. מי איכא למימר דלפסיל בהכי. אפילו היה האמת כדבריה. וגם יודה השוחט שחתך בעור. אלא שלא נגע בסימנין כלל. הרי אינה יכולה מכחישתו. ואפילו מכחישתו. לא מידי הוא. להוציא אדם מחזקתו כה"ג פשיטא אף ב"ל וסיעתו יודו. דלא מפסיל להבא. אף דבהך אווזא אזלינן לחומרא. משו"ה האווזא ההיא שבאה האשה להשאל עליה אם ידועה וניכרת. אסורה לכל אדם. חוץ מן השוחט. כיון שאומר ברי ששחט כהוגן. ואם נתערבה באחרות. כשעדיין לא נמרטו נוצותיהן. הרי זו בטלה ודאי. גם זה א"צ לפנים. דכה"ג לא מיקרי חה"ל. כ"ש דהא לאו ודאי לא אסור גמור. מחמת עצמו הוא. אלא מספק בלבד. אף דקיי"ל גם בספק טריפה. ד"ח אינו בטל. מ"מ כיון דלכ"ע אינה אסורה. דלשוחט מיהא שריא. כה"ג אף חה"ל מסתברא דבטלה. יעב"ץ.

סימן קמה

מבני הרב המאה"ג כמו' משלם זלמן נר"ו אב"ד בלונדין קה"ב. שמנה ימים לחודש אלול תקכו"ל:

ז"**ל** באגרתו. המכסה אני מאדוני אמ"ה נר"ו. מה שנתחדש ע"י ת"ל יתב"ש. בנדון הסכסוכים ורעש גדול שהיה פה מזמן ארוך: באמרם שהבהמות במדינה זו שכיח בהו סרכות המטריפות. ומעוטא דמעוטא לא ימצאו לפעמים בלתי סרוכות. ויצא מזה מחלוקת ומריבה בין הספרדים. להיות שחכמי הספרדים כטו' הח' הש' ר' יצחק ניטו. והח' רש"ב וכל ירא וחרד לדבר ה' אסרו על עצמם שחיטת השוחטים אשכנזים וספרדים. ולא אכלו אפילו מכליהם זה כמה שנים. וכמה מהם בחרו ברע במעוטו. והתירו הבדיקה במים ע"י נפיחת הריאה. כאשר כבר נדפס על זה ספר קטן מח' אחד ספרדי ר' יעקב קמחי.ואנשי מעשה ובעלי נפש שבהם לא אכלו שום בשר גסה כמה שנים. ויהי כאמרם אלי יום יום גדולי וטובי הספרדים וחכמיהם. אמרתי הנני הנני. וחקרתי אחר הדברים האלה ואחר האמת כמעט שהיו אחד מעשרה בזולת סרכות לשומן. ודבר זה מצוי בהם תדיר סרכות שומן הלב. ושקלנו בכף מאזנים להתיר פה להאומרים תנה לנו בשר ונאכלה. ואין גוזרין על הצבור כו'. כאשר באמת מטעם זה כמה מהם התירו הנפיחה. כי היכי דלא תיפוק מניה חורבא. שאסור להעלות על הכתב מפני כבוד צבור כו'. ובעזרת הבורא ית"ש מצאנו להם תקנה מן התורה. כפי שהורונו גדולי הפוסקים נ"נ בענין הגבהה באצבע באמצע הסרכה כפי שמבואר בפוסקים. ות"ל יתב"ש שמעו לקולי ואסרו הנפיחה כמקדם. וגם מעוך ומשמוש שהם קולות גדולות. והעמדנו על זה שני שוחטים שיבדקו בזה אחר זה. ובשעת הדחק דווקא יעשו כנ"ל. לא בזולת. קצרו של דבר שקלנו בפלס ומאזני השכל ותלי"ת מצאנו היותר טוב. אמרתי אגלה אמ"ה נר"ו. ונתת מהודך עלי. ועתה יבואו דבריך אמ"ו נר"ו אשר בו אתפאר. כי ייטבו דברי בעיני אדוני א"מ נר"ו. ושלום כנפש אדוני ונפש עבדך בנך. הק' ישראל משלם זלמן בהגאון אמתי כמהור"ר יעבץ נר"ו.

תשובה וזה אשר השבתי לו. אך טו"ב לישראל אלול תקכו"ל.

אלהים יחנך בני מחמד עיני הרב המאה"ג כמו' משלם זלמן נר"ו.

כתבך מן ח' הנ"ל. בא אלי בכניסת ש"ק. וראיתי שמצאת פשר דבר בענין חלוק דעות שהיה בעירכם. בנדון סרכות המצויות בבהמות גסות שבמדינתכם. והסכמתם להתיר ע"י הגבהת הסרכא באצבע (היא קולת ר"י הלבן. הנזכרת בש"ע סעי"א).

בדין הבהמות שבארץ האי דשכיחי בה סרכות טובא

אומר אני אל תחושו למנינכם. בודאי יפה עשיתם והנה ידי עמכם. להסכים בהיתר הלז. בתנאי לבדוק הריאה במים פושרים. אם עולה בנפיחה ואינה מבצבצת. כשרה. לא זולת. ולא עמדתי על אופיו של דבר הנזכר בכתבך בזה"ל. ולאסור הנפיחה גם מעוך

ומשמוש. כי מה טיבו של קולא זו. מה טובה ומה יפיה יותר מהמעוך ומשמוש בנחת. ובין הכי בין הכי לא סגי בלא נפיחה כמנהגנו בני אשכנז שבידיהם מסורת התורה מאבותיהם הקדושים. וכדאי לסמוך עליהם אף שלא בשעת הדחק. אבל בלא בדיקה לא שמענו. וגם ע"י מיעוך ומשמוש ההגון בנחת. לא אכפת לן. ושקילנא מניה שופרי שופרי. בלבד שנעשה ע"י שוחט ובודק ירא שמים. המקיל לא הפסיד. כמנהג בני מדינת אשכנז בבהמת ישראל בכל מקום. כבר פשט ההיתר אפילו שלא בשעת הדחק. והנח להם לישראל בני תורה (לאפוקי בני בשכר) אם אינם נביאים. בני נביאים הם ביחוד אחר שהגדת לנו. שאין אותן סרכות מצויות אלא בשומן להלב. וכבר נקבעה הלכה בש"ע בשני מקומות. להתיר בלי שום בדיקה. ופשוט שלדעת זו המוסכמת אין חוששין לה כלל. ובכל אופן מותר לנתקה. ולית דחש לדעת בת"ה. שכבר ראו אותו הב"י ורמ"א ולא חשו לה גם האחרונים לא ערערו עליה ולא גמגמו בה. והרוצה להחמיר לעצמו יחמיר ואף היא נראית בעיני כיוהרא. אבל להחמיר לאחרים לצער את הרבים. ולגזור גזרה חדשה על הצבור שאינם יכולים לעמוד בה. מי זה אמר ותהי ודאי אינו אלא מן המתמיהין. רמות רוחא הוא דנקטיה ולכן בהשקפה ראשונה לא עמדתי על אופן השאלה שבא בדבריך בתחלה שהבהמו' במדינה שם שכיחי בהו סרכות המטריפות (שמשמעות הלשון שהן מטריפות ודאי בהחלט. ואח"כ סיימת בסרכות שומן הלב סתם דלדידן לית דחש להו. אבל רואה אני שקצרת בלשונך. וכוונתך רצויה. על סרכות שבריאה הסרוכות אל שומן הלב. דבהו איכא חד צד חשש לאיסור טריפה. מ"מ אף הוא אינו במוחלט להטריף ודאי) ודי בזו לגלויי מילתא בעלמא. אם אמנם יש לי דברים בגו. מה גם כי בימים שבינתיים אחרי הגיע כתבך אלי. חקרתי אחר הספר קטן הכמות והאיכות שזכרת. בקשתיו ומצאתיו. ועמדתי משתומם כשעה חדא על אותו המפטפט. בפטומי מילי בעלמא רוצה להכריע אחרים באורחותיו. כנראה לי דלא בר סמכא הוא כלל. כמעט לא ידע מאי דקאמרי רבנן. ולא חש לקמחיה. מה שמצא לא מצא אלא סובין. ולא קמחא עקר. ומראה גדולה וג"ר מדבר גדולות. מרבה תשובות חבילות. שאין בהן ממש אלא שאי אפשר לי להאריך כעת בכתיבה. בידי הכהה ורוחי תוהה ומוחי בוהה. וכחי לואה מאד. בבסבת גיד הזהוב המתעולל בי. זה כמה שבועות רצופות בשפע עצום. ואין דנין משאי אפשר. וגם אפילו היה אפשר. הייתי נמנע מזה. כי מה לי להכניס ראשי בתגר שאינו שלי. וכשם שמצוה לומר דבר הנשמע. כך אסור לומר דבר שאינו נשמע ומימי לא נדרשתי ללא שאלוני ואיני נזקק לאדם בשום דבר אלא ע"י שאלה. כמו שעשיתי עתה בזה עמך. שהשיבותיך מענה קצת חצי דבר. כדי שלא להוציאך חלק.

ריש מלין אמרתי. ע"ד תן לחכם ויחכם עוד. מאחר שלא גלית אזני שאתם חפצים לבאר דעתי באריכות היכן הדין נוטה. בענין המחלוקת שנפלה שם ביניכם בנדון זה. שהללו אוסרין והללו מתירין ונעשית תורה כשתי תורות. ותמיהני שלא הודעתני איך הנהגת קהלך עד עתה בדבר זה. ואמנם אם ירצו שני הצדדים החולקים לעמוד על דעתי. אודות פצע הריב שהרחיב לה פי המכה. בה"ס הקטן לא זורה ולא רוככה. בשמן המדע אלא שהוסיף קמ"ח כ"ש שהוסיף מי מריבה. ולא פטר מים ראשית מדון. אבן הטועים לא נמחה. ואם יש את לבבם ישר הכרעתי לדעת: ולהטות אלי באוזן שומעת. לא אמנע בר לבי ואהיה נמצא לאשר יבקשוני בעזה"י. לעקור קנאה ושנאה מביניכם ועת לעשות לקיים ד"ת כמסמרות לטעת. שלא תעשו אגודות אגודות. ולא יהא כל אחד בונה במה לעצמו. אזי לא אמנע מחפץ לבם להקשיב דעת שלישית מכרעת. ואגידה לכם אי"ה את אשר לבבי באמת בלי משא פנים בתורה. שמענה ואתה דע לך. ה' ישפות שלום לכם ויסיר מכם אגודות מוטה. ויהא רעוא דלתאכיל האי תורא (כמתנות כהונה למשחה וגדולה) לשלמא בחרדלא בכפא דנגרא חטא. ובעי לעיולי פילא בקופא דמחטא. ויהא רעוא דתחזי שתא חדתא. כרעות אבוך יעב"ץ.

סימן קמו

אעבור על דברי שו"ת של הרי"ק:

בירור ענין השאלה שלא נאמרה כסדר בקונטרסו של רי"ק באה בלשון מגומגה

בגופא דעובדא כתוב לאמר. שהוכרחו להתיר הנפיחה. **לא** ידעתי מה טיבה של נפיחה זו. אם ר"ל למעך בסרכות לנתקן. ולבדוק אח"כ ע"י נפיחת הריאה. אם יש בה נקב אם לא עלתה בנפיחה. כמנהג שוחטים שלנו האשכנזים. או בפושרין אי מבצבצא. זו ודאי יש לה על מה לסמוך. ולא שקר נחלו אבותינו שנהגו כך. מימי גאונים קדמונים כמבואר בפוסקים. א"כ ודאי יפה עשו בזה. אף אם ק"ק ספרדים נוהגים להחמיר בכך לאסור המעוך. עפ"ד הרשב"א. שעת הדחק שאני. ומוטב להן לישראל לאכול בשר תמותות שחוטות כו'. והנח להם שבני נביאים הם.

אכן אם כוונת מסדר השאלה. להכשיר ע"י נפיחה. הסרכות הפוסלות ומתנתקות בנפיחה. כמנהג בני קנדיא המוזכר במרדכי. הובאו ביתה יוסף. זוהי שקשה בעינינו. כמ"ש בחבורי בס"ד. חלילה לסמוך על אותה קולא. שאין לה על מה להשען. וכבר דחאוה גם הפוסקים בשתי ידים. חס למילף ממקלקלתא. אפילו דחיקא שעתא.

ולפי תואר לשון השאלה. לא ידענא מאי אידון בה. גם בדף שני (עבר א) דקדקתי בלשון השואל. באמרו והיה עושה לפני מיעוך ומשמוש ונענוע ולא היה מועיל כלום

לסלק הסרכות. כי אם ע"י נפיחה. שפתיו ברור מללו כוונתו. שע"י הנפיחה מתנתקות הסרכות. לא יכולתי להבינו באופן אחר. כי אין לו משמעות זולת זה. לכן צריך אני לעמוד על אופיה של שאלה בתחלה. ואימא לי איזי גופא דעובדא בלשון מבואר היטב בלי גמגום. ועוד תמהתי מראות. מה ענין נפיחה בכאן. שכפי הנראה מלשון בני הרב נר"ו בסגנון השאלה הבא עלי בתחלה. אותן סרכות מצויות שם בשומן הלב. א"כ הוא. אין מקום לנפיחה בכאן. דלא שייכא נפיחה ובדיקה דמיא אלא בריאה בלבד. וממ"נ. אי ניחוש למאן דמחמיר בכל סרכות דאיברים שנקיבתן במשהו. נטריף בכל גוונא. ואי כמאן דמכשר וכפשיטותיה דבש"ע. נפיחה ובדיקה נמי לא תבעי.

איברא הא כבר כתיבנא לעיל. לבאר לשון שאלת חכם בני. שכך דעתו. עמש"ל. וכך הבנתי גם ממכתב בני נר"ו אלי שנית בדבר זה (וכן מצאתי אח"כ מבואר בספר קטן הנ"ל (עבר וה) בהצעת השאלה של מהר"י ניטו נר"ו. באמרו שהיו הסרכות מהאונות לשומן) גם הודיעני שישרו דברי הקצרים. שיצאו מתחת ידי בראשונה. בעיני החה השה כמהר"י ניטו נר"ו. ובעיני כל חכם לב. ומצאו הדברים כמים קרים על נפש עייפה. עם שלא היו אלא ראשי פרקים דנקיטנא נפשאי בקצרה אגב שטפא מה שפלטה קולמוס המהירות וקלטה הנפה. אך תורה היא וצריך לצאת בה י"ח כראוי די צרכה בביטול דברי המפטפט המתנגד במגלתו העפה. והשורפה חיה אינו נפש היפה. כי פרכסה וכחלה היא בעינים ככלה שעיניה טרוטות שצריך בדיקה כל גופה. **לכן** אעברה ואראה היתכנו דבריו שחשב להתגדר בהן על חבריו. ומההכרח אשר לא יגונה לעבור גם על תשובת של החכם ניטו נר"ו. המוצנת בתוך ספר קטן הנ"ל (עבר זה) תחלתה אני. וז"ל שם. ששחיטת לוריא אפשר שהיא גם נבלה כו'. חדא שכשאמר שלא היה רוצה שיהיו שם בשעת הנסיון לא הר"מ כו'. כבר נעשה פסול לעדות עכ"ד.

גמגומים במ"ש ה"ה מהרי"ן בענין

ואחר שידעתיו בשם טוב. חכם מופלג ואוהב אמת. ואותו לורייא לא ידעתי את האיש ואת שיחו. אמנה אני לא ידעתי אכנה. האמת אהובה אצלי. לכן אני אומר בטוח שלא יקפיד מהרי"ן. אם אומר בתם ויושר לבי מה שנראה לי (אין כוונתי להשי"ג. אלא שכך המדה בתורה. שאין מחניפין בה) כי הפריז על המדה וגדש הסאה. מתוך שאין אדם רואה חובה לעצמו. כי אינני רואה טעם לפסלו לעדות מחמת זה. אף אם מצאה הקפידא מקום לנוח. מפני שלא חש אותו לוריא להסיר ממנו עקשות פה. ולצרף את הר"ח בחפישת הענין על אמתתו הנדרשת. אך משום זה לא נוכל להחליט דינו כפסול גמור לשחיטה. כ"ש לעשות שחיטתו נבלה מי סא"ד. ואינו מהנמנע למצוא לו זכות ג"כ.

דילמא משתמיט מניה. משום דדמי עליה כי אריא ארבא. וכל אומן שונא בני אומנותו דמקפחי פרנסתו. ומפסדי ליה טובא.ה א"נ כי היכי דלא להוי ליה איבה. דעבדי ליה צרה מחיים. כ"ש אחר ששנים הם השוחטים המתנגדים. ומעולם לא חשו חכמים בשנים לחשדם בכיעור. אף כי שיסכימו גם שניהם להכשיל את הרבים להאכילם טרפות. **מעתה** מש"ע החכם הרי"ן. מ"מ בכאן חשוד גם על החמור שבו. חוץ לכבודו. דברים שאינם הוא אומר. כי עדיין לא ידענו איך ובמה נפסל בכך אפילו בקל. אצ"ל בחמור. לא באותו דבר ולא בכיוצא בו שמענו ממנו. **ושכתב** עוד. הבט וראה דברי רשב"א כו'. **אינם** ענין לכאן. שם הועד עליו ודאי דאתרע חזקתיה. שיצא עליו קול. קלא דל"פ. היינו ידיעה משא"כ כאן שלא יצא קול ולא נודע מאומה. לא ידעינן שום ריעותא בהך גברא. ולא אשכחינן דאסהידו עליה דאיפסיל במידי. אדרבה הא חזינן דמינוהו שוחט ובודק לרבים. וב"ד מי איכא למימר נמי דבהכי חשידי. ואחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן בכדי. וחוששני לו מהקורא לחברו רשע בלי סבה ויוכל להיות ג"כ דברי שניהם אמת. שהרי אינם מחולקים. בבהמה אחת עצמה. אלא בגופים מחולקים ובזמנים מחולפים. ואינם מכחישים זה את זה כלל. א"כ מהיכא תיתי להוציא אדם מחזקתו. מאחר שנראה מהספור שהיה בחזקת כשרות עד היום. לא נשמע עליו דבר. כי על כן הופקד ע"פ ב"ד להאכיל בשר כשר לצבור. **מש"ע** א"כ כ"ש בכאן שיש חשדא גדולה כזו מתרי טעמי. שכבר נשחטו ג"א בהמות ולא נמצאו כ"א מעט בלי סרכות כו'. וכעת בא זה ואומר שיש שלישׁ או יותר בלי סרכא. אית חשש גדול שהוא מסיר הסרכות בידים ע"כ. **גם** זאת לא תקום. ואין ממש בחשש הלז. האם בשביל הרבה בהמות סרוכות. תהיינה כל הבהמות חזקת טרפות. **הס** מלהזכיר. אטו כל אלה הבהמות שנשחטו ונמצאו בהן סרכות רובא נינהו. האיכא אלפים ורבבות חיות וקיימות בריאות וטובות. ואחזוקי ריעותא ברובא ע"י מיעוטא. מי איכא למימר. ואפילו אי תימא דהוה בודאי רובא ממש בההיא שעתא. רובא דליתא קמן הוא. וכי לא אפשר שיחזרו כלל הבהמות של מדינת ענגליטירא להכשרן הראשון ולחזקת רוב בהמות דעלמא. ואף את"ל דחיישינן למיעוטא דשכיח. אימור דאמרינן הכי. במיעוט שלא נודע שיצא מן הכלל. שמן הסתם נגרר אחר הרוב. ושאני הכא דאגלאי מילתא דהנך בהמות. לא מרובא נינהו. ע"פ ע"א הנאמן באיסורין. כ"ש אם שנים הם. ומי יוכל להכחישם. דילמא אתרמו להו כשרות ואיך נחשוד אדם כשר בחנם בטענה בלתי מבוררת. **מש"ע** ובפרט שמעשיו מוכיחים כו'. **אומר** אני אין כאן ידים מוכיחות כנ"ל ומטעמא אחרינא נמי אית להו לאשתמוטי. **וכ"ע** ז"ל ועוד יש ט"א לפסלם כו'. ובכאן בכ"א מהבהמות שאומר חד מהני שוחטים דלית בהו סרכא. אתי

הר"ח וקמכחיש ליה. **זהי** דבר שלא נתבאר בנוסח השאלה. ולא אפשר גם לפי הצעת המעשה. במ"כ גבר עליו כח דמיונו שעושה את שאינו ישנו מה שאינו בהכחשה. ולא חזי ליה זכותא להאי גברא. כאילו ראהו עושה מעשה בידים. אשר לא יעשה כן בישראל.

כמה תשובות לדברי המערער הראשון

ומש"ע מההיא דא"ל שלח ואחוי לך. במ"כ אמרתי שגם זה הבל. מדמי מלי דל"ד. שאפי' היה הענין בבהמה אחת. ע"א בהכחשה לאו כלום הוא. כל זמן שלא נתברר. כמו שם שנמצא ב"מ. והרי שור שחוט לפניך. הכא מאן יימר דמשכח לה הר"ח טרפה. ודילמא לא לתכחיש לגמרי. כ"ש בשתי בהמות. דילמא תרוייהו קושטא קאמרי. **מש"ע** ואף דלא הוה בידן מכל אלה שאמרתי. די לפסלן מכח האומדנא. כידוע זה בכל הש"ס. **לא** ידענא היכא אתמר דנפסיל גברא לעדות ונרד לחייו. ע"פ אומדנא בעלמא. אף כי ע"פ אומדנא קלה קלושה וחלושה. ביחוד שיש כמה אמתלאות להשמט מהחשד.

אמנם מ"ש (בראש עבר ט') ה"ט להם בחתיכת החזה. **זה** לא רחוק מכליותי. ויעשו אח"כ הנפיחה ובדיקה. **והנה** האמת אגיד. כי מה שלמדתי זכות על אותו לוריא (שאינני מכירו מעולם כי אהבתי צדק. ושנאתי להרשיע אדם בלי טענה מכרחת. וכגון זה פתח פיך לאלם) וק"ו מהרואה זכות לעני בדין ממונות. שמצווה שלא לשתוק. כ"ש בזה שהוא בד"ן. **אכן** לא אכחד ג"כ. שעכ"פ מידי הרהור לא יצאנו. גם לא חשיד מהרי"ן שיטה הדין לחובתו של זה. מחמת שנאה ופניה חיצונית ח"ו. ביחוד שאנו רואים שבורח מן הכבוד. וסילק עצמו מן הדיינות ומהוראה בבחירתו. ורוצה להיות קבלוקיים. **לכן** אומר אני אם ימצא עוד איזה מקום לקפידא וחשד על לוריא. דבר ראוי הוא למנעו מן השחיטה. שזכות רבים וחובתם תלוי בה. אף אם אין ראיה ברורה לפסלו לגמרי גם לעדות. **אך** מאחר שכבר גזרו המנהיגים שלא לדבר עוד מעסק זה. נגד מה שיעשו דייניהם מורי הוראותיהם שמינום על ככה. והחזיק מהרי"ן בפלך השתיקה כראוי לו שלא להחזיק במחלוקת. ואין לך אלא שופט שבימיך. ואסור לומר דבר שאינו נשמע. לכן אין מהצורך להאריך ולדקדק עוד בכך. ובודאי עבדו רבנן פייסא לא נצרכתי. אלא להתלמד במ"א בנדון כזה.

חבילות תשובות לדברי הטוען השני אשר משמש ב"ד תחלת דבריו סכלות

מעתה אני חוזר על דברי בס"ק התוקע עצמו לדבר הלכה זו. בפטפוטי דברים לא שרירן ולא חלין. ופטומי מלין ע"ג מלין. ונראה מה יהיו חלומותיו. תחלת דברי פיהו סכלות לומר. וזה הכריחני להשיב לשואלי דבר כל מה ששו"ב האנשים האלו הוא בעיני כבשר חזיר. **הוציא** דבר מגונה מפיו. והועיל להיות החלום הולך אחר הפה (שאסר בחלומו)

הוא שהתיר בנאומו. כמו ששנינו ואלו מותרין כבשר חזיר. ובבלי דעת מלין יכביר. באמרו חדא דחזינן בכל הש"ס. שא"ל דבר גדול כמו האומדנא (אין שבוש גדול מזה. להעלות האומדנא במאזנים על כל יתגדל. אבל ראיה גדולה היא על עכירות שכלו של זה המדבר גדולות בצואר עתק. החל בגדול. ולא הראה אפילו דבר קטן בהויות דאביי ורבא. והסכל ירבה דברים. באמור) ורבותינו הקדושים כו'. המה דנין בין לקולא בין לחומרא כ"ד בין בממונא בין באיסורין ע"פ האומדנא. כדחזינן פא"נ א"ר האי דאוזיף פשיטי מחבריה ואשכח טופיינא כו'. עד אבלע ליה בחשבון כו'. הא קמן שכיון דחזינן איזה דבר שלא כסדר העולם. אז סמכינן לאומדנות רחוקות כו' מתנה הוא דיהב ליה. או מגזל גזליה כו'. ומתירין לזה ממון חברו וחשדינן לאחר לגזלן עכ"ד. **מה** זו ראיה של הבל ורעות רוח. ההיא לקולא היא. כדי שלא להוציא מיד המוחזק. וכיון דמדעתיה יהיב ליה. אית לן למהדר אכל טצדקי דמשכחינן. ואזלינן בתר אומדנא. דאמרינן זוזי היכא דאיתנהו לוקמי. כיון דבהתרא אתו לידיה. ומה טיבו של גזלן בכאן. ולא דעת ולא תבונה ולא ישיב אל לבו. שאין בו שמץ גזלה כל דהיא. ולא חשדינן נמי להיאך לגריעותא. אלא לטיבותא. דבעל תשובה הוא. מלבד שאר צדדי התר (נוסף עמ"ש בגמרא. נאמר אנו ג"כ. שמא באו אותם המעות לידו מגוי צרורים בתורת סך ידוע. והוא לא מנאם (כאשר הוא דבר מצוי אצלנו תמיד) וכמו שקבלם הלה. חזר ושלחם להלז בפרעון חובו. כסבור שהם מנויים בדיוק. ולא ידע באותו מותר. לפיכך לא זכה בו. כמציאה שלא הכיר בה מעולם. שלא קנה לו רשותו. כן זה מציאה באה לידו. וכענין שכתוב. א"א מטמון נתן לכם. עמ"ש שם באם לבינה) ובין כך. או כך. אצל השולח. אבדה מדעת היא ודאי. כדאמרינן בעלמא ועוד דפרע דייק. לפיכך גדול כח אומדנא זו. בדבר שבממון שניתן למחילה להעמיד ממון ואדם על חזקתו ונאמנותו. משא"כ להוציא אדם מחזקתו באומדנא שאין בה ממש. מי שמעת לה. ישתקע הדבר ולא יאמר. ואפילו בדררא דממונא ומתנה דאזלינן בתר אומדנא. מטעמים הנ"ל דלא מפקעינן ממונא ולא מפקינן מיד המוחזק. וגם לא סגי בלא"ה למיזל. בתר דעת הנותן. אפ"ה מי לא שאני לן בין אומדנא דמוכח. לאומדנא גרידא. עיין בתרא (קמא"ב) וכן ידים שאינן מוכיחות לא הויין ידים. אפילו לגבי איסורים חמורים כא"א. ונדרים. זה ברור בכל הש"ס. עאכ"ו שלא לירד לחיי אדם מוחזק בכשרות. עפ"י אומדנא בעלמא לא שרירא ולא קיימא. וגם לגרום ע"י כך תקלה לרבים. לצער את הצבור בדבר שצריך לכל נפש. שאפילו בד"א היחיד הפורש ממנו נקרא חוטא. ואין גוזרין על הצבור כו'

הקמחי הלז לא חש לקמחיה לגמרי סובין ומורסן מעורבין. דברי הה"מ בדין דאשכ' טופיינא דחויים מעיקרם

ומש"ע המפטפט. ואין לחלק בין נ"ד להההיא כו'. דמוקמינן לאיש בחזקת כשר כו'. אבל בנ"ד שאנו באים לפסול האנשים הללו שהיו בחזקת כשרים ושוחטי מתא זה ימים ושנים מה"ת לפסלה מכח אומדנא (עתה קרב אל מרכז האמת. ודקארי לה מאי קארי. אעפ"כ ברח ממנו והיה לאחור ולא לפנים) לזא"א שאף שאפשר לדחות. ז"א אלא לדרמב"ם ודעמיה דלא מחלק בין לוה למלוה. אבל לפ"ג הה"מ. שכתב ג"א יש האי מאן דיזיף פריטי מחבריה. ונ"ל לפג"ז דווקא בלוה מוצא יותר. אבל כשמלוה מוצא יותר י"ל שהלוה נותן יותר משום רבית ואסור עכ"ד. הרי לך לפי שטתיה דאע"ג דאית לן תרתי באומדנא וכו'. דייניגן ליה לרשע כו'. **אומר** אני אין קץ לדברי רוח. מה ענין זה לזה. מדמי מלי דלא דמיין לגמרי. אדרבה אפכא שמעינן מינה. התם המקבל יודע בעצמו שקבל יותר מהראוי לו. ויש מקום לחוש לטעות. ולחייבו בחזרה. משום השבת אבדה. מ"מ אם אינו בכדי שהדעת טועה לא מחייבינן ליה לאהדורי טופיינא למרי זוזי. משום דמוקמינן גברא אחזקת בר דעת דלא קטעי. אדם עשוי למשמש בכיסו. ולעולם יצור וימנה. כדילפינן מקרא. ויצורו וימנו את הכסף. משו"ה אמרינן האי גברא ודאי דייק במנין המעות שנתן לזה. בטרם יוציאם מת"י. אלא בכוונה הוסיף. אי משום דחפץ חסד הוא (מאחר שרואה חברו זה נצרך ללות ממנו. קיהיב ליה מתנה בלא כיסופא) ונדיב לב הוא להנות לחברו שהשעה דוחקתו. או שכוונתו לצאת י"ח הנעלם. גזלה או ספק גזלה. מ"מ ובכל אופן ויתור הוא ומחילה. להכי אמרינן זוזי היכא דקיימו לוקמו. מחמת אומדנא טובה. וליכא דתבעיה וממון שא"ל תובעים הוא. נעשה כמוצא מציאה משמיא קזכו ליה בסימא בסימא. ולכל זה לא הוצרכתיו אלא אם נודה למ"ש ה"ה. אבל מלבד שדברי הה"מ נפלאים ממני. ואין שומעים לממציא דבר חדש מדעתו. להחמיר ולהוציא מיד המוחזק. הלכה מקופחת היא בלי ספק. כמו שכתבתי עליו בהגהותי לחבור הר"מ. פ"ד מה"מ ולוה. הלכה י' ז"ל. המלוה את חברו ומצא הלוה יותר כו'. וז"ל הה"מ. נ"ל שגרסת רבינו דאוזיף כו'. וג"א יש דיזיף כו' ונל"ל לפג"ז כו'. כשהמלוה מוצא. י"ל משום רבית ואסור.

הגהתי עליו בזה"ל. דבריו תמוהים. דכיון דעכ"פ ודאי לא עדיף וחמיר מאבק רבית גמור. דקיי"ל אם נטל. אין מחייבין אותו להחזיר. אף בודאי אב"ר כ"ש בזה שספק רבית מאוחרת היא. דליכא מאן דחש לה. אף בודאה. אלא לכתחלה. לא להוצי' בדין

מה גם מספיקא בעלמא ליכא דסליק אדעתא וכבר חזר בו הה"מ עצמו וראה החולשה שבפירושו. ע"כ מ"ש שם.

וגם האומרה הוא עצמו. כבר שתה עליה כוס של תנחומין. הדר ביה ותבריה לגזיזיה. והמפטפט הלז לא חלי ולא מרגיש. ואינו רואה מה שבפניו ונגד עיניו. ורוצה לקפח רגלי אנשים כשרים בטעות ושבוש מוחלט ומ"ש כל המעיין בצדק יראה דרש"י ס"ל כדעת הה"מ. צ"ל הרואה בסדק או דק או תבלול בעינו. לכן טובו כחדק. שאפילו היה קצת ממש בסברא דחויה זו (היכן מצינו כיוצא לחזר אחר טענה זרה ותואנה בדויה. לחייב אדם ולפסוק לחיותו בלי הכרח עצום) ולהכריע אחרים בארחות עקלקלות ממהדורי מילי ממולייתא. מגבב ומביא דברים אינם מענין כלל.

כל עם שהרבה דברים המפטפט אינם מועלים בענין וכולם לחובתו

וכי מה טיבה של אותה שאמרו במסד"א. לכאן. שם לא הוצרכו אלא להורות מדת חסידות. לכבד לכל אדם. אע"פ שאין מכירו. עם שמסתמא יהא בעיניו כלסטים שלא להאמינו ולאכסנו. שלא אמרו להיות חסיד שוטה לסכן עצמו. והא ב"ס נמי אמרה. לא הכל תביא אל ביתך. שכל בר דעת חס על שלו. ועל עצמו ובשרו. ואינו בוטח במי שאינו יודעו ומכירו. וכן בדברי תורה וחפצי שמים. פשיטא שאין סומכין על כל אדם בכל מקום שיהא (אף שאמרו ע"א נאמן באיסורין) ואמרו (ע"ז לט"ב דמע"א. חולין ס"ג) בכמה דברים שאין נקחין אלא מן המומחה. היכא דאיכא חשדא. וחד מנייהו בשר בסוריא. והאידנא סמכינן ארובא מצוים אצל שחיטה. כל עוד שלא הורע כח חזקתו. ובודאי גם על כל אדם בכל זמן. מוטל בכל הענינים להרחיק עצמו מן הכיעור. ולא להכניס עצמו בספק דבר איסור וקלקול מצוה. **ואותה** תשובה כו.'. דהר"ן. בידינו היא. הלא היא בענין קריאת המגלה בלעז האחשתרנים. ואין לה מקום כאן ללמוד ממנה. להוציא אדם כשר מחזקתו ע"פ אומדנא מדומה. לא זו ולא כיוצא בה שמענו. אף כי גדול כחה של חזקה. שהומחה לוריא ע"פ ב"ד כמה שנים מה גם לכוף את הרבים להחזיק בחומרא יתרה. ולגזור על הצבור גזרה שאין יכולין לעמוד בה. אין זו מן המדה בתורה. שדרכיה דרכי נועם וגו'. אדרבה בכמה מקומות מצינו. שאע"פ שיש מקום לת"ח להחמיר על עצמו. לא הורו להחמיר לאחרים. כאותה ששנינו בג"ד שהיה ר"ג מחמיר. ואמרו לו אע"פ שב"א היו מחמירים על עצמם. היו מקילים לכל ישראל כו'. וכהנה רבות בתלמוד עצמו מספר. אף באיסורי תורה החמורים שיש בהם מיתה וסקילה. כשסמכו אפילו רק על דברי יחיד וגם שברכוהו. א"צ להאריך בכך. שידועים לכל בי רב דחד יומא. וכן עוד היום אפילו בספק איסור כרת כחלב הכרס שתחת הפריסה. דבני ריינוס אוכלים באין

מוחה. ומצינו בפוסקים רבו כמו רבו. שחוזרים על כל צדדי הקולות כל מה דאפשר. ולא להכביד משא החומרות על הרבים. ונדמה בעיני כאלו המפטפט הלז לא ידע ספר. כ"ש בנדון הלז שיש הרבה צדדים להקל. והוא דבר שאי אפשר לצבור בלעדו. כמ"ש ר"י מיום שחרב בהמ"ק דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לאכול בשר לעולם כו'. והך תרדא בחדא מלתא מסרך סריך בסרכא תלויה בספק. ובאומדנא בלתי מבוררת רק בדמיון כוזב. ע"פ ראיה בלויה רחוקה מאדם בעל הוראה סחוב והשלך משערי ציון המצוייני' בהלכ' ברורה. ויש הרבה טענות של אומדנות יותר קרובות מאותה הנכריה שעסק בה. אבל באמת אין אחת מהנה ראיה לנדון הלז. וזה עני מהפך בחררת ראיה אחת שאין בה נחת. שמח בה כמציאה הבאה לידו בהסח הדעת. קסבר דקני לה בראיה בעלמא. ולא חשש לכדי שהדעת טועה. ואינו עוזבה מידו מתגלגל עמה. בשני דפים מלאים בה מתגעגע. ולריק יגע. **ומ"ש** (בעבר י"א) אבל בכאן הדבר גלוי והרוצה לראות. שכל הבהמות מלאות סרכות. **הכל** אין בו מועיל. כמש"ל. ומלבד האמור אף אם אמת היה הדבר שרוב הבהמות שם נמצאים אז בסרכות. עדיין גם המה אינן סרכות ודאות. וקרוב לודאי הוא. שהרוב ממין סרכות הכשרות הנה. ואם מחמירים בהם היכא דאפשר. אין דנין ממנה להיכא דלא אפשר. ושעת הדחק שאני. ואין הבהמות הסרוכות. מחזקות את כל הנמצאות במדינה לאסורות. והרי אנו אוכלין מחלבן גם כל בהמות שבעולם מצויות בהן סרכות. כי על כן מצריכין בדיקה לריאה יותר מלאחר שאר טרפיות כידוע. ואעפ"כ בנאבדה הריאה. סומכין להתיר מטעם זה. ואין חוששין אף לחלבה. ואפי' נטרפה מחמת סרכא. אין מחזיקין אותה לטרפה ודאית. עאכ"ו בסרכא שלא נודעה ולא הכיר בה אדם מעולם. ומתירין החלב והגבינה שנעשו ממנה. וממילא בטלה לה גם הטענה הנמשכת דטרח בה בכדי דמייתי לה מפרה אדומה. דהכא נמי ודאי איכא רובא. ואיתה נמי לחזקה בהדה. דרוב בהמות כשרות הן. וכמ"ש גם הרא"ש בפירוש.

ומ"ש איש דברים. וכ"כ הרא"ש פ"ק דחולין. דל"א סמוך מיעוטא לחזקה אלא להחמיר לא להקל. **השתבש** כי לא הבין דברי הרא"ש. אדרבה אפכא הוא דאיכא לאוכוחי מהתם. דדחיק למימר סמוך מיעוטא לחזקה להחמיר. אבל להקל טובא איכא. והכי כתב שם גם הרא"ש. ולכולא האי לא צריכנא כדלעיל. אלא לפי שבוש דמיונו של זה. המתעסק בדברים מרבים הבל (בעבר י"ב) וא"צ לטפל בטעות חשבונו במיעוט דמיעוט. **הבל** יפצה פיהו. לומר שהוא ערב שאם יפתחו החזה של אלף בהמות לא ימצא גם במאה אחת מהם ט' בלי סרכות כו'. והאריך בשטותו.

מעתה כבר החליט כל הבהמות של האי. לטרפות גמורות מוחלטות לפ"ד החכם בעיניו. והיה לו להכריז גם על החלב והגבינות הנעשות מהנה (ומה לו כי נזעק על הבשר תאוה לבדו) וכנראה גם הוא עם חבריו יחדו לא יבושו ולא יחדלו מאכול אותם ערבו לחכם. ולפי זה דרכו כסל איפכא מסתברא כיון דאזיל בתר רובא. ודן כולם לטרופות ודאות. הרי וכל היוצא מן הטמא טמא. והבשר הנמצא כשר ע"י עדים כשרים. בהמה משנשחטה הותרה. ואיגלאי מילתא דמועטא (דמוחך) מיהא הוי. ומסייע לרובא דעלמא. א"כ מה חטא לו הבשר. ובמה זכו חלב וגבינות. שלא גזר עליהם גזרה כללית לאסור אכילתן כעת מכל וכל. **ממילא** יצאו שני שוחטים הללו זכאים. ומה שנמנעים מלבדוק בחברת בני אומנותם. אין בזה חידוש כנ"ל. אך דבר הגון הוא לחקרם מה ראו על ככה. אבל לא לפסלם מחמת זה. שמא יש להם טעם. שאין ראוי להם לגלותו. שלא לתת סבה למריבה. לפני התגלע הריב נטוש ולא להפר את האהבה. **ותו** בר מכל דין. הא אנן סהדי. שכל הבהמות של אותה מדינה כאז כן עתה. לא לבד. משביחות (ומחמת רוב שומן. נולדו בהן סרכות הללו שנבדקו בשומן הלב. כי מצא מין את מינו) אבל גם יולדות עדיין. והא קיי"ל טרפה אינה יולדת לד"ה. ומי נימא. השתא הוא דאתרעו סמוך לשחיטה נעשו בהן סרכות חזקות. אלא ודאי אין כל סרכותיהן מטריפות. הנה בחנם הרעיש העולם בהבל הבלים. הכל הבל נדף. מבקשי מות השוחטים מומחים הללו. ויורד לחייהם. ולא תסור ממנו אולתו עד שקראם רשעים. נמצא מתחייב בנפשו. ומפקיר חיי עצמו על לא דבר. כי לא בכח יצדק איש ויגבר. ואפילו הוא צווח עליהם כל היום. לא הורעה חזקתן כמלא נימא.

ומה שחזר לחמם תשובת רשב"א שכבר הוזכרה למעלה. דמי האי בר בי רב כדלא טעים תבשילא. ולאו בר סמכא הוא כקפילא. **ומה** שהוסיף להביא ראיה מאשת מדינים וכעס. לתפוס כזב"י המדינית בבלוריתה. לא ידע מה יעשה באחריתה. העיד על עצמו שלא בא לתכליתה. מה טיבה של אשה נסתרת ומתייחדת עם איש מה שאסרה תורה. והרי שור שחוט לפניך. ודבר מכוער עצום מאד. מצטרף להעיד עליה בודאי שהיא בכרה קלה מסרכת דרכיה. ואעפ"כ גדולי ההוראה אמרו שלא תצא אלא מבועל. ואין מוציאין מבעל על כרחו. ואם נשאת לבועל וי"ל בנים ממנו. אף מבועל לא תצא. ואפילו לדעת המחמירין בקול בלבד. או בעדי כיעור בלבד. אין מוציאין כלל. ועכ"פ בענין הסתירה והכיעור. ודאי לא סגי. אלא בדלא אפשר למתלי בטעות. כמ"ש בס"ד בחבורי שם במקומו. א"כ מה זה ענין לכאן. האשה ההיא תשא את עונה מ"מ. עוברת על דת היא בבירור. ועכ"ז לא החליטוה לאסרה על בעלה ובועלה. וק"ו לכאן. שאין כאן קול ברור.

ולא עדי כיעור שראו דבר רע בפועל. שאי אתה רשאי לדון להחמיר על אנשים כשרים. לפסלם בשום אופן.

ומה שהביא עוד מאותה דסופר ס"ת. שנאמן להכשיר ס"ת או לפסלו מכח האומדנא. **הדבר** ברור שהיא ראיה לסתור כל בנינו. הנה לא ידע במה יכשל. שמביא ראיה לחובתו. די בזו לראות דלא בר הרגשה הוא כלל.

ועוד תראה עוורונו של זה המפטפט. שחשב להסתייע מתשובת רשב"א. ולא ראה מ"ש בתשובה (סש"ה) שעם היותו ז"ל מהמחמירין במיעוך סרכות. כתב שאפילו מיעך ודאי. לא נפסל בכך. אלא אחר התראה. ונודע שעבר בבירור. אז מסלקין אותו לדעתו ז"ל. וכאן לא נודע כלל שפשע במאומה. גם הרשב"א לא אסר אלא המיעוך ומשמוש הסרכות העבות והגלגול בין האצבעות. עד שתמוש ותנתק אפילו הסרכא העבה וההחזקה כעבות העגלה. משא"כ סרכות שמתפרקות מיד כשמכניס הבודק ידו בזריזות. ומוציא הריאה ובודקה. ולא נמצא ראשה של סרכא בריאה או בדופן. כבר הורה זקן וקבעה בש"ע הלכה למעשה. להתיר בבהמת ישראל ע"י שוחט ירא שמים. ואין להרהר אחריו. בודאי כדאי לסמוך עליו. אף שלא בשעת הדחק. כ"ש בעת הדוחק והצורך העצום. להספיק בשר לכל ההמון הלז. ויש בהם חלושים ואנושים שאי אפשר להם מבלי בשר. אשרי שיאחז בהתר זה. ולא לגרום תקלות וחורבות שאין להאריך בהם.

כל מאי לחזק הסרכא דאמר אית ליה פרכא

ומה שחתר עוד להשיב אל יבשת האומדנא. מתוספת כתובה דמן האירוסין ודכוותה. והביא בידו מ"ש הרא"ש באומדנות שבדיני ממונות. **לא** יכול הועיל לחזק סברתו הנודדת על כנפי רוח. מי לא ידע בכל אלה שהולכין בד"מ אחר אומדנות מוכיחות הרבה כמש"ל. והיינו דווקא במתנות וזכיות שאין בהן הפקעת ממון מן המוחזק. וכ"ש כשיש בהן גילוי דעת. הרבה כיוצא בהן יש לנו. מה שלא נזכר אף בדברי הרא"ש. וכולן אינם ענין לנדון כמש"ל באר היטב. **גם** מה שמגבב ומביא ממפך שבועת מחשודה אשכנגדה. **אף** היא לא תקום. ולא ידע מאי קאמר. ההוא חשדא. ידיעה ברורה היא. שנודע ונגלה עליה. שכבר עברה פעם על השבועה. בשקר נשבעה. להכי חשדינן לה נמי להבא. שתחזור לסורה. ותשבע לשוא גם הפעם. וזו אין צריך לפנים. הדין פשוט וידוע שהחשוד על השבועה פסול לה. ואין מוסרין לו שבועה להכשילו עוד. וגם להפסיד בה לכשנגדו. ואין באותו מעשה דרבא אומדנא כלל. עם שהיה חידוש בדין ההוא. שהאמינה לבת ר"ח כעדים. והיינו משום דהוה בקי בגווה דמהימנא. בת מרי דעובדא הואי. ואשת חבר כחבר. וההיא איתתא לא אתחזקא בכשרה. משו"ה סמיך אבת ר"ח וחייש לה לפחות.

כדי שלא להפקיע ממון. ע"פ שבועתה של זו. שלא הוחזקה לנאמנת ובר"ח עכ"פ העידה עליה. שחשודה היא על שבועת שקר בפועל ממש. לא ע"פ אומדנא והשערה בעלמא כחשדא דיליה. שקורא חשד מוחלט. מה שעלה בדעתו המשולח שלא מהכרח. שגם הוא עצמו לא ראה ולא ידע שמנתק סרכות ודאי. ולא שמע אפילו מעוף הפורח. וחשד של שיתוף שם הטעהו. לעשות חשד מסברא חפשית כחשד ממש. הידוע ומבורר ע"פ הכשר ונאמן. מה גם להוציא מחזקתו אדם כשר ונבר. ישתקע הדבר.

וזה המפטפט גלי אדעתיה דלא ידע פירוש החשוד על השבועה שזכרו חז"ל בכל מקום. כמדומה הוא שפירושו. שנחשד מעיקרו באומדנא בעלמא. כדאמרי אינשי. ולא היא אלא חשוד הוי ע"פ ידיעה ברורה שעשה עבירה ואיסור בפועל ממש דווקא. ע"י כך נעשה חשוד מכאן ואילך. ואין מאמינין לו באותו דבר האסור. לאכלו על פיו כמו בבכורות שלהי פרק עד כמה (י"ד סקי"ט) ואין מוסרין אותו לשבועה. כמו ששנינו ר"פ כל הנשבעין (ח"מ סצ"ב) זהו שקראוהו חשוד. לומר שמן העבר יוקח ראיה על העתיד שסורו רע. לכן מעתה חושדין אותו שישוב ככלב על קיאו. לעבור עוד על אותו דבר האסור אחר שידענו בבירור שאינו נחשב בעיניו לעבירה. אשר איננו יר"א. ולא מחשב הפסד עבירה לכלום. לפיכך כבר אבד חזקתו. ואינו נאמן על אותו דבר. עד שיתברר ששב מאולתו כראוי לו. ויעמוד על חזקת כשרות. זהו דבר ידוע לתשב"ר. ולא הוצרכתי להאריך בו אלא מפני זה הטועה. דפשיטא ליה כנ"ל. כמו שמוכיח לשונו (בעבר י"ג) הרי דמשום חשדא בעלמא אפקיה לממונא כו'.

וזה שיבוש. דלא אפיק רבא ממונא באומדנא. אלא משום דאמרה ליה בר"ח ידענא כו'. דהיינו ידיעה ממש. והאמינה למוחזקת. כנגד הבלתי מוחזקת. מטעמא דלעיל דאוקי ממונא אחזקיה. וכל מקום שהאמינה תורה פסולי עדות כאשה. הרי היא כשנים. עם שכבר מצאנו ג"כ דאפיק רבא. אפילו מיתמי שלא בעדים. בדברים העושים להשאיל ולהשכיר. ההיא נמי כודאי חשוב. הלכו אחר מנהגו של עולם. ותפשוהו לדבר ידוע. כמו בעדים. ולא אומדנא בעלמא הוי.

וכל ראיות שהביא הם לחובתו המחבר הואיל באר דעת הרא"ש בדינא דשטר ישן

ומה שטרח לחפש בתשובת הרא"ש כלל ס"ח. **עינו** הטעתו. וכבר הוחזק שמביא ראיה לחובתו. אדרבה שם דעת הרא"ש לבטל האומדנות העצומות ההנה. ולהעמיד אפילו שטר (שבא להוציא ממון) על חזקתו. לא לפסלו באומדנא. אם לא שיראה הדיין בעיני חכמתו שהדין מרומה. אז יסלק עצמו מן הדין (ואעפ"כ לא גזר אף לקרוע השטר. אלא נדון הוא כשטרא ריעא כו'. ונ"מ דאי תפס. כך נ"ל בזה לדעת הרא"ש) ומה לו לייגע

עצמו לפרוש לדרך רחוקה. למשש כל כלי תשובות הרא"ש. וזו בידינו הוא קבועה בח"מ סס"א (בש"ע שם סע"ט) וכבר אמרתי למעלה. שאין לקחת ראיה כלל מדיני ממונות. שבודאי דנין בהם ע"פ אומדנא המוכחת. ולא לקיים חזקה בלבד ולהחזיק ממון. אלא גם להוציאו ולהפקיעו מן המוחזק. בסברא והשערה גרידא. כך היה יפה כחן של חז"ל בעלי התלמוד. בר ממאיה דאתמר לעיל ואדכר בפוסקים כעובדא דר"ב. דאמר חבוטו לקברא דאבוכון ומ"ז דחזא להההוא דכפר ידיה בגלימא דחבריה כפתיה ואודי (ב"מ ך"ד) ואביי בוי"ו דרויח ליה עלמא (ב"ב קס"ז) ודכוותייהו טובא אפ"ה כבר מחו לה אמוחא. שמשרבו ב"ד שאינם הגונים הסכימו שאין סומכין על אומדנות גם בדיני ממונות: ואין עושים אלא ע"פ ראיה ברורה. כמו שהוקבע להלכה פסוקה בשני מקומות בח"מ (ססט"ו וסצ"ז) מטעם הר"מ. מכאן אתה דן ק"ו. שלא לפסול אדם כשר מוחזק ע"פ אומדנא רצונית. בלי חקירה ודרישה לעמוד על הבירור שהוא עבריין בלי ספק. הלא זה ד"נ נפש קובע. באין מבין יודע.

ושונה באולתו (בעבר הלז) להודיע סכלותו. בביאור שם חשוד של רז"ל. על כן הביא אדו בידו. מאותה שאמרו בבית חבר ובחצר שמוכרין בה תכלת ה"ה בחזקתן עד שיחשדו. ואמר. וזה ממש דומה לנ"ד כו'. **דברי** בורות הן ואמר לכל סכל הוא. כי לא עלתה כזאת ע"ד אדם תורני מעולם. לאבד חזקה מעליא גמורה. אלא בעדות וראיה ברורה. שאינה סובלת הכחשה אמתלא וסתירה. וכבר שנה ושלש בחטא הבנה זו שנשתרשה במוחו רצועתה אצלו הותרה.

וחוזר להטריח המעיין במילי ממולייתא. דלא עדיפן מקמייתא. ההיא דנדרים לא מאומדנא קאתו עלה אלא מדינא. ומשנה ראשונה ואחרונה ודאי בסברא פליגי. דלמשנה ראשונה שויתיה אנפשה חתיכה דאיסורא. ואחרונה סברה לאפקועי נפשה מבעלה לא כל כמינה. ואוקמא אחזקה דשריא ואתיא הך סברא דאלימא טובא. ומפקא מידי אומדנא. אם בינה שמעה זאת.

וכן יצא עוד חוץ לתחום הנדון לבקש לו מעיר לעזור. מאומדנא דנדר ושבועה ונוזר נזור. **ולא** יגהה ממנו מזור. מי לא ידע דבנדרים ושבועות ודאי הולכין אחר כוונת הלב. ואחר מחשבת הנודר ונשבע. דכתיב נדיב לב. והאדם בשבועה. ולא ניתנה נזירות אלא להפלאה. הנה כשל עוזר אחור נזור

הון ראיותיו של המפטפט מהבל שיש בו חטא יחטם

ומש"ע (בעבר י"ד) לטפל בטיח תפל. כל דמיונותיו ישא רוח יקח הבל בנה על יסוד נופל. וכבר הוחזק שמביא ראיה לחובתו. ככה עשה בזו שהראה מקום לקעקע בנינו וביצתו.

מאותה תשובה דרשב"א (סת"א) שהרי רשב"א בפה מלא אומר. שאפילו היכא דאתחזק איסורא. אתי ס"ס ושרי לה ודאי. כמו שהוא דבר פשוט ומוסכם. כ"ש היכא דלא אתחזק. חזקה אין כאן רוב אין כאן כמש"ל. גם הירו' שמביא שם רשב"א. אין עוזר אותו. פשיטא ידוע לדברי דבי רב. שאין חוששין לדבר שאינו מצוי אפילו להחמיר. ומתירין איסור של תורה. אף רק בספק אחד. כההיא דשגרונא. ואימר כלבא אימר שונרא. דתלינן במידי דשכיח ודכוותה טובא. כ"ש שאין הולכין אחריו להקל. ואפי' בס"ס. ולא היה צריך לחזר אחריו מהירו'. כל התלמוד מלא מזה.

איברא ההיא דירו'ה לא ברירא לן. דהא לתלמודא דידן איפכא שמעינן. דכולהו מחבטן עג"ק. וכ"כ תו'. הא קמן דאותו ירו' דחוי מעקרו (מ"מ בדאתחזק איסורא מיירי מיהת) אבל יש בתלמודנו ראיות רבות בריאות וטובות. שבודאי לא נחוש למאי דלא שכיח. לעשות ממנו ספק. בין להקל בין להחמיר. ואין בכל זה ענין לנדון. הלא יאמר איה הטיח אשר טחת ובכדי טרחת. מי לחשך שיש כאן חזקת איסור כלל. הלא גם תמול גם היום אכלת ותאכל מחלבה וגבינתה. ואינך חושש לכלום. והיינו ודאי אע"ג דבהמה בחייה בחזקת איסור אמ"ה עומדת. בשרה אינו נתר אלא בשחיטה. מ"מ דבר הפורש ממנו בחזקת כשרות גופה דאמו עומד. דאית לה חזקה מעליא. דבריאה ושלמה היא כרובא דעלמא. ולא אשתכח בה ריעותא מחיים. לכן העמדתה על חזקתה. ועתה אחר שנשחטה הותרה גם בבשרה. עד שיוודע לך במה נטרפה. גם שוחטים כשרים הללו. עד עכשיו אכלת משחיטתם. ועל מה אתה פורש היום משחיטתן. גם ערב אל לבך להכריז עליהם שהם פסולים ורשעים. על מה דתא מהחצפא.

ונחזור ונדון דבר מדבר. תשובת רשב"א שצללת אחריה במים אדירים. והעלית חרס בידך ובא בכף הוראתך ונקבה. והלא דברים ק"ו מכל צד. אם אתה דן על הבהמה. אמר נא. מה אם בדאתחזק איסורא. מהני ס"ס להקל. הכא דלא אתחזק איסורא כלל. ואפילו ספק אחד אין כאן בבירור. אדרבה בהמה זו בחזקת התר עומדת. שכבר הוחזקה בכשרה משעה שנולדה. עד שנשחטה בכשרות. ויצאה להיתר מוחלט. מאיזה טעם אתה בא לאסרה. אל תאסרנה מספק אפילו היה. כ"ש שלא אירע בה ספק לא היה ולא נברא. אלא שמהביל זה עושה את שאינו ישנו. בחד מלתא סריך בסרכא דמשכ"א משיך. ומחזיק לכל בהמות הארץ ההיא לטרפות ודאות. שאין מעלה להן ארוכה. והוא שבוש עצום וגורכא. שאף אם נלך אחר הרוב לעשות כולן סרוכות מספק. עדיין יש כאן ס"ס. ספק אינה סרוכה כלל (שמא מן המיעוט היא זו) את"ל סרוכה. שמא אינה מן המטריפות. דמהני אפילו בדאתחזק איסור. ואע"פ שאינו מתהפך. כמה פוסקים בעלי הוראה לא

חשו להפוך דס"ס. (ויכולני לעשותו מתהפך ג"כ וע"ל) כ"ש היכא דלא אתחזק איסור כי הכא. וגדולה מזו הרבה שמענו לרשב"א. בסרכא שנסתפקו בה אם היא בגב או בחיתוך דאע"ג שהרי כאן ספק גמור של תורה לפנינו. התירה הרב. משום דרוב בהמות כשרות. והעמידנה על חזקתה (כמ"ש בב"י בשמו) אע"פ שהסרכות מצויות הרבה בכל מקום. דמש"ה אצרכוה בדיקה לריאה בכל אתרי. משום דאין רוב סרוכות טרפות. עאכ"ו במקום שיש עדים מסייעים. ואומרים שלא נמצא בה סרכא מטרפת. ואי אתה יכול להכחישם. והם מוחזקים מתמול שלשום במומחים כשרים וזכאים. במה גזרת עליהם מיתה לקרותם רשעים מכשילים את הרבים בפתאום עשיתם חטאים. צא צא איש הדמיונים אוחזי עיני הפתאים. כלך למדברותיך פן יפגעו בך קנאים. מי הרשך. מי בקש זאת מידך. אם אינו ישר בעיניך פרוש מן הבשר. ומה לך לדרך אסו"ר כולל לאסור על אחרים אסר. וכשם שאסור להתיר את האסור. כך לאסור את המותר. וסופו להתיר את האסור מדנקטיה רמות רוחא יתירא. מי שמך לאיש סורר ומורה. אף כי לדון ד"ן בלי דרישה וחקירה ע"פ אומדנא בדויה. מי קבלך עליו לגזור גזירה. ולהיות מתעבר על ריב לא לו. ריב לא ידע יחקרהו ולא על בני האי לבד עוותה גזרתך הקשה. כי יצא הדבר להבזות בעלי תורה בעיני ע"ה. שיבואו תלמידים שלא שמשו כל צרכם ויסמכו עליך. אחר שקבעת דבריך בדפוס ושלחת ע"פ החוץ. להראות גדולה בפני כל בעלי הוראה גם במ"א. כי יאמרו כך נמצא בתשובה חקוק בעט ברזל ועופרת. להורות את בני ישראל לשעה ולדורות למשמרת. באין מכלים דבר ולא מוחה ותהי האמת נעדרת. לכן נערתי חצני לגדור גדרת הגינה בפני המתגדרים בהוראה. לטול עטרה שאינה הולמתם. ולעשות מחאה ולמסור מודעא לאורייתא. דלא לגררי עלמא בתריה דהאי גברא לא בר סמכא. אלא כההוא איש כפר נבוריא. דלא ליתו למסמך עליה אף בדררא דממונא ודאיסורא. לאסור את המותר ולהתיר את האסור. לחייב את הזכאי. ולזכות את החייב. ונמצא לקתה מד"הד והשורה מתקלקלת. ואין מהצורך להאריך עוד להשיב על כל הדברים היגעים. שהאריך פה הרחיב לשון רק נשיב עליהם בקצרה.

מש"ע כי מה נאמר שהם עושים מעוך ומשמוש כו'. דמעברינן להו. זה לא נתברר כלל. ולמה ועל מה יעבירום. **ומ"ש** ואם נאמר שהם עושים עכשיו המיעוך ע"פ ב"ד. יל"ת איך עשו הדבר כו'. ולהתיר את האסור כו'. שהרי כל גדולי כו'. על המיעוך והמשמוש כתבו דהעושה כן כאילו מאכיל טרפות לישראל.

והמון הטרחיותיו כלו בעשן הסכלות כלו

הנה עתה יצא דבר הקצף גם על הב"ד. ואם הם התירוהו לצורך שעה ומפני הדחק. כך

כח ב"ד יפה אינך רשאי להרהר אחריהם. ומה לו לזה שלא מינוהו ב"ד להתריס כנגדם. אין לך אלא שופט שבימיך. ואף לו יכולים לכופו ולומר אכול. וא"ל. כתיבנן עלך זקן ממרא. כי מעוך הסרכות לא נאסר במנין. אדרבה ע"פ גאוני בבל היתה שומה להתיר. ואין אחד מגדולי פוסקים קדומים לפני רשב"א הרבה. שערער עליו כל כך. וכל רז"ל הצרפתים והאשכנזים מבעלי תוספות עד הנה התירוהו רק רשב"א לבדו מלבו הוציא מלין. לא מפי הקבלה הוא אומר. אלא כחולק על גאונים קדמונים אחזו שער ההיתר פתחו ואין סוגר. וז"ל במו"ק על מ"ש הטור בסל"ט דבר בשם רשב"א על הממעכין סרכות כאילו מאכילין טרפות. **לא** מפי הקבלה כתב רשב"א כך. אלא מדעתו וסברתו הפשוטה. מדלא חזינן דחלקו חז"ל בין סרכא לסרכא בשלא כסדרן. לכן גדש המדה שאין חילוק בין סרכא עבה וחזקה. לקלושה ודקה. תפס במרובה שאינה תפיסה בכ"מ. כי בודאי לא כולהו בחדא מחיתא מחתינהו. העוברת במשמוש קל בין האצבעות. לא סרכא שמה. דוגמא לדבר גילוי מילתא בעלמא. מום קבוע ומום עובר שזה פסול ועומד. וזה עובר וכשר. ואע"פ שאינה ראיה. זכר לדבר מיהא איכא. אכן עלינו לסור למשמעת הגאונים הקדמונים. עמודי הגולה יסודי ההוראה. שמסרו לנו תורה שבע"פ. והם שקבלוה מחכמי התלמוד. ומאחר שהם חלקו בין סרכא עוברת לשאינה עוברת. מזקנים נתבונן ואין לנו להתחכם עליהם. במה שאסרו ובמה שהתירו (כל שאין ראיה ברורה מן התלמוד לנגדם) אין אדם רשאי להרהר אחריהם. והוא בעיני כטועה בדבר משנה (כמ"ש ראב"ד הובאו דבריו בח"מ סכ"ה) והוא כלל מונח קיים. לא לבד לענין דיין שטעה בד"מ. כי גם באו"ה דרך אחד הוא. ואם הזיק והפסיד לאדם בשר בהמתו בהוראת איסור מסברתו בלבד. חייב לשלם (וכמ"ש ר"מ על עצמו. כשהטריף בנטלה האם מדעתו ומסברתו. אמר הלכה חמורך טרפון) מי זה הוא ערב אל לבו לחלוק עליהם בלי הוכחה גלויה הסותרת דעתם. כי אז אין לדיין אלא מה שעיניו רואות מהכרח גמור. אבל בסברא בעלמא אפילו להחמיר. מאן ספין מאן רקיע. להתריס כנגדם באורחותיו להכריע. קרוב הוא לממרה ע"פ ב"ד כדאשכחן בדכוותה. וכמ"ש לרב כשהתירו את השמן אכול ואי לאו כתיבנא עלך זקן ממרא. ואמר ר"ן נאמו לשבא וליכול כבדא. ה"נ גאונים שהיו סמוכים לתלמוד. לאו קטלי קני נינהו. לא מדחו בגילא דחיטתא. אך יפה כחם כמעט כרבינא ור"א. אולם גזרה חדשה דרשב"א לא נתפשטה ולא קבלוה בכ"מ ואף הוא לא אמרה אלא בסרכות המטריפות ודאי (ותמה על הרשב"א דתבר לגזיזיה. שבסרכא תלויה הנה הוא מקל. עם שיש פנים להחמיר בה. למ"ד אין סרכא בלא נקב. וכדעת כמה פוסקים. וברירין איהו נמי מודה להוראת מר יעקב משא"כ. גזרת רשב"א לא נתפשטה. ואף הוא לא אמרה

אלא בסרכות מטריפות ודאי. משא"כ בסרכות החדשות הללו. שאינן מטריפות בודאי כמש"ל בס"ד. והא תינח בדאפשר. בדלא אפשר מי אמר. שלא לסמוך על רבים וגדולים אף בשעת הדחק. אף הוא ז"ל לא פסל את הבודק שמיקך. ולא אסר בדיעבד. ושעת הדחק כדיעבד הוא. ואצ"ל שהרי אין כאן בירור כלל כנ"ל.

ומ"ש שלא היו עושים נפיחת הריאה אחר הבדיקה. **אם** אחר מיעוך סרכא באצבע. הוא אומר. מודה אני בזה שאם כך הוא. לא יפה המה עושים בכך. וצריך ללמדם שיעשו ככה. ואם לא ישמעו להתראת ב"ד. אז בשלח (מעל פני השחיטה) יעבורו. אכן ברירין העוברים מיד בהושטת הבודק את ידו בזריזות אל הריאה. בזו לא הוזכרה נפיחה כלל. מ"מ מהיות טוב. יפה להם לעשותה י"א יצא את כולם.

נשא המון רוחא וכל אתר לא השתכח להון

מ"ש (בעבר ט"ו) לדחות בגילא דחיטתא. דקיי"ל נשחטה בחזקת התר עומדת וכו' חדא דכתב הרמ"א כו'. דל"א הכי אלא בגדיים וטלאים (הכזבים הטלואים בטלאי ע"ג טלאי. הפריד יעקב איש תם. ובעל קמח השעורים נתלה באילן גדול. ולא נחנק בו. כי הלא רמ"א עצמו אינו מחמיר אלא בסרכות של גדיים וטלאים. לא בסרכות דגסות. כמ"ש בסעי"ג. איברא דנראה כסותר ד"ע למ"ש בסע"ב. ולא הרגיש בו המערער הלז. ברם לא מדי הוא. עמש"ל בתשובה קי"ג דסד"ב) ועוד שכבר הסכימו שזה ל"א אלא כ"ז שלא נולד בה ספק. אבל כשידעינן דאית בה סרכא ספקא לחומרא עכ"ד.

מה ידעת מה פשפשת ומה מצאת. בבהמה זו הבריאה. כלום ראית הסרכא בריאה. כעצמים בבטן המלאה. אלא סרכיה הוא דנקט. ולא תמוש ממנו אולתו התקועה בגולגלתו. לעשות הבלתי ידוע כלל. כנודע ודאי. אחר שקננה אומדנא משובשת במוחו. **ומרבה** דברים מביא חטא. באמרו ועוד השלישי מכריע שהעושה כן. עוקר תקנת חכמים והוי פורץ גדר. **עז"נ** עיר פרוצה כו'. איש אשר אין מעצר לרוחו. יפרץ פרץ ע"פ פרץ לבזות ולחרף הב"ד והשוחטים לשונו יחרץ. מה פשעו ומה חטאו. אם בדקו ולא מצאו. הלא גודרי פרצות (מסלקי המכשלות את הרשעים) להם יקראו

אח"ז נשבע לשוא צרוף צורף בכזב. ופער פיו לבלי חוק. לומר אבל חי נפשי לאל נשבעתי ואקיימה להיות מוכן ומזומן להראות שאחר שיעשו כל הקולות הללו. ומיעוך ומשמוש לא ימצא אפילו מיעוטא דמיעוטא כשרות בלי נפיחה. **לשונו** זה סרוח. וקדור כדור נפוח. שמשמעו כאילו הנפיחה מכשירתן. מי זה אמר ותהי כמש"ל. אבל באמת הנפיחה צריכה עכ"פ במקום ריעותא. ואחר המיעוך בהכרח. להעיד על הריאה. החולה היא אם בריאה. וכיון שכן מדברי זה המפטפט עצמו. הלא נזדכו השוחטים. שערער

עליהם לפסלם בחזקת היד. כי מאחר שהודה שאחר הנפיחה יוכלו להמצא כשרות. א"כ במה הורע כחם. ואיך אבדו אנשים מומחים וכשרים חזקתם.

ראי' אחרונה נוספת מסייעא שיש בה ממש לבטל כל הרהור ספק מהוראה זו שיצאה להתר לשוא צרף המקלל בקיסם מאל נטרפים להשיב אל יבשת ? התר

ועם כל זה לא פסק קול כסיל ברוב דברים. אחרית פיהו הוללות רעה. באמרו זהו מ"ש הלום (אין זו אלא מלכותא בלא תגא. חוצפא כלפי שמיא) שכל מה שהם שוחטים הוא נבלה כו'. וכל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה עתיד לתן את הדין. קורא אני עליו פושק שפתיו מחתה לו. ומוציא דבה הוא כסיל (אם העושה חומרי דמר ודמר. עליו הכתוב אומר כסיל בחושך הולך. עאכ"ו מי שכל החומרות לא הספיקו לו. אלא שעשה את שאינו אפילו בגדר ספק איסור. כאיסור גמור מוחלט ולעורר מדנים) והלך לבה"מ להוציא היין וקלט את השמרים. ובעכבת יין העלה קמחים מקמח שעורים דאכסוהו. וכל ריבוי דברי פטפוטיו אינן אלא דברי תוהו. החל בהבל. לספק חבל בחבל עניים מארש לחבל. להמית נפשות אשר לא תמותנה בהבל פיו שיש בו חטא לאסור נכבדים בכבל. וסיים בשטות. לקרוא ידיעה. מה שלא ראה ולא ידע רק שבוש דעת הוא ותבל. כלום תבלין יש בה גם חמת אדם בה תגבל. לראות דברים כאלה חקוקים בספר כשל כח הסבל. אינו בעיניה אלא כאותו יעקב שהורה דגים טעונים שחיטה (ב"ר פ"ז. ירו' פ"ב דיבמות) גם הוא לאסו"ר יובל. ואם יקנה לב יודה כמוהו ויאמר חבוט חבטך דטבא לאולפנא. ולא אוסיף עוד למיזל בתר אפכא להתלות בקורי עכביש של אומדנא. בהא נחיתנא ובהא סליקנא. כל כי הך בישרא ניכול שקילנא מניה שופרי שופרי ואכילנא (ומאן דלא קאכיל. ודאי אינו ראוי לאכול בשר) מכל הני מילי תריצי וטעמי מעליי דאמרן. ומלבד כל אלה. שאין זה נכנס אף בגדר ספק לחוש לו לגמרי. **נוסף** עליהם טעם לשבח. שאפילו היתה כאן סרכא לפנינו סרוכה לשומן הלב. עדיין אני אומר. שמא דינה כסרכא דאונות כסדרן. או הסמוכה לדופן. דתלינן במכה שבדופן. ועל מה זה תדון כטרפה ודאי. מה שלא נזכר בדחז"ל כלל. מניין לנו להוסיף על דבריהם. ועכ"פ בדיקה תהני לה. וכ"כ הר"מ בפירוש שיש לה בדיקה. אלא שנשא פנים למנהג. ובשעת הדחק מי אמר לא מיבעיא למאן דס"ל יש סירכא בלא נקב (כסברת גדולי ההוראה) עחי"ג על מ"ש תו' (דמז"א) על דעה זו. מריאה הסמוכה לדופן כו'. ומאי בדיקה שייך הא לעולם לא תבצבץ כו'. ומיהו בלא"ה קשה איך היה יודע ע"י שלא תבצבץ שהסרכא מחמת דופן. כי נמי ניקבה הריאה לא תבצבץ שהקרום סותם את הנקב כו' עכ"ד. **כתבתי** על זה. אין מזה הוכחה. כי י"ל לעולם אי איתא דיש נקב תחת הסרכא. והסרכא אינה אלא קרום

שעלה על פני הנקב מבחוץ. מ"מ אינו ממלא כל חלל הנקב מתוכו. רק סותם הוא על גבו של נקב. לכן אם נופחין בה. בודאי יעלה הקרום ויגבה למעלה. ויהא ניכר הנקב. אף שלא יצא הרוח. משא"כ אי אמרינן שאין שם נקב. אז ודאי לא תעלה בנפיחה כלל. לכן מצד אין להוכיח. ולא חשו חז"ל לסרכא אלא כשעומדת במקום שעתידה להתפרק. וסופה לנקב את הריאה. ובמקום רביתה כמו כסדרן דמינח נייחא ולא מנתקא. שריא דילמא הא נמי כסדרן הוי ולא עוד הלא בפירוש אמרו אפי' ריאה שניקבה בודאי ודופן סותמתה. כשרה. ה"נ נימא אפילו יש נקב בריאה תכשר ע"י כך. שהרי שומן הלב טהור. וסותם אפילו יש נקבים בקנה הלב עב"י ס"ס ל"ד ומנין לנו לעשות מסרוכה לשומן הלב טרפה ודאית. מה שלא זכרו חז"ל לגמרי וכי להוסיף על הטרפות יש. ביחוד שנראה דהיינו רביתא. וכסרכא דמאונא לאונא כסדרן דכשרה ואי ניזל בתר סברא דידן. הוה מסתברא לן דעדיפא ממכה בדופן. שמצלת את הריאה מיד הסרכא. וכאן אין ריעותא לא מצד הריאה. ולא מצד השומן כלל (ותדון כסרכא תלויה) והיה נראה שאינו אלא התפשטות הליחות והשומן. עד שנדבק לשומן הלב. כי מצא מין את מינו. מ"מ חלילה להקל בדבר שאבותינו נהגו להחמיר (עם שכבר הקלו בה רבים וגדולים. ובסמודה עיר ואם בישראל בספרד היו חותכין סרכא כזו ובודקין) ודווקא אם נמצאת סרכא ממש. אף שאינו אלא חומרא נוספת אך אם עוברת מיד. פשיטא ליכא דחש לה. אף שלא בשעת הדחק. דרירא בעלמא היא) משא"כ לדון ע"פ אומדנא. להחשיבה ודאי סרכא גמורה מטרפת. מי האומר כן אם לא משתגע. חוק הדת פורע. והאנשים הללו אינם מוחזקים בחשודים כפי הצעת השאלה. גם מסתמא נוטלים שכרן מהטרפות כמו מהכשרות. ועל מה יהיו חוטאים לא להם. להחטיא את הרבים בשאט בנפש. אם לא שלא מצאו כלום. ובדקו כראוי להם. ואם אולי מצאו. רירין בעלמא מצאו.

לכן אני אומר בטח. מי שמגיס לבו בהוראה כזו לאיסור. ומצער את הצבור. ופוגם בכבוד בב"ד. ומוציא לעז על שוחטים. כאילו מאכילים נבילות לישראל בזדון בלי טעם וסבה מכרחת. ומראה גדולה ויוהרא. לקבוע דבריו בדפוס ולשלחם בכל גבול ישראל. כאילו צריכין לו ולמטלעתו. הוא עתיד לתן את הדין. ולא כל הרוצה ליטול את השם יטול בעברת ארש נעתם. דברי איש תם. לא ידע יכנה באברתו יסך על האמת אהובתו עד יצא כנוגה צדקה ולהעידה חותם. עבד כל יודעי דת ודין נאמן אהבתם. יעקב ישראל מכונה יעב"ץ.

והנה אחר שגמרתי תשובתי הנ"ל להשיב על כל דברי פטפוטיו של זה העוסק בדברים שאינם נוגעים לענין. פן יהיה חכם בעיניו. והפכתי בזכות הב"ד והצבור והשוחטים

כחובתי ולהצדיק האמת חפצתי. הנה נא ראיתי בסיום הקונטרס המודפס. הציג הקמחי הלז מה שכתב אליו ת"ח מר"מ דק"ק ספרדים שבלונדון. להרוס חומות ערעוריו בדברים קצרים פשוטים וברורים. ערות יסוד עד צואר עתק. כשמש בצהרים מאירים (באמת אני רואה עתה. שכלול בהם הרבה ממש"ל) ומספיקים די והותר להוכיח עליו חרפתו של זה הפוער פיו לבלי חוק. ולא ידעתי מה השיב על תוכחתו. ואם כתובים בלשון לעז מה בכך. לא יהא אלא שאמרם לו בע"פ. דברי הוראה נאמרים בכל לשון אחר הענין והמכוון הולכין ולא הפסיד כלום בשביל הלשון רק שיהא מובן. וחכמי תלמוד אלו שבבבל היו מדברים ארמית מזרחית. בד"ת ואלו שבא"י היו משתמשים בהם בארמית סורייאנית איש איש כלשונו. בעבור זה לא ירדו הדברים ממעלתם והעבודה הזקן ההוא הסכים להלכה. עכ"ז לא עזב זה דרכו לומר שמאכילים כל היום איסור מן התורה.

והכל הולך אחר החיתום. שקרא למורה שקר מפורסם להכריע הכף לזכותו. אבל לא השגיח בו. ולא פנה אליו. עם שהרבה לו תוארי השוא. מפני ששכח לעטרו בזהובים עם נקודות הכסף יענה את הכל. אז יחרץ. ואין ארי נוהם אלא מתוך קופה של בשר. אפילו של נחירה. צא ולמד מספרו שהביא בידו מה שהורו לו הערלים. להתיר חסרת לב. אם נמצא כדמותו בבהמה למעלה ממקום מושב הלב או בצדדין. אלו הם המלמדים לו להורות את ישראל דת ודין. ולא לחנם הלך זרזיר אצל אורב הדת.

סימן קמז

יום ה' ל"ג בעומר תקכט"ל הלברשטם.

ברוך אשר חלק מחכמתו ליראיו. מעמידי הדת על תלו בכל פרטיו ותנאיו: ה"ה אדמ"ו ומחו' הרב המובהק הגאון הגדול החסיד המפורסם בפלאיו. פרי עץ הדר יפה ענף ישישו בו כל רואיו. וכמוהו יהיו צאצאיו. מרפא לנפש מימיו מים חיים עם בצאותיו וגבאיו. משקה הורים מעליותיו סוד ה' ליראיו. ובריתו להודיעם על יד נביאיו. נ"י ע"ה פ"ה רבן של כל בני הגולה כבוד מהור"ר יעקב נר"ו יאיר לעד כשמש וירח וכל צבאיו. א"ס.

אחרי דרך מבוא השלום והחיים והברכה. אשר נכספה וגם כלתה נפשי לשמוע אל הרנה והתפלה לאל חיי שיאריכו ימיו ושנותיו דשן ורענן בהיכלו כלו אומר כבוד להגדיל התורה ולהאדירה א"ס.

ויהי בימים ההם ימים של צער. כי ארכו ואין חזון. דורש אין לה. והשם יודע גודל הטרדה והיגונות כי רבו בעוונותי עד דאשתקל מלולי. תחת אשר היה לי לשון למודים. עתה נלעג לשון אין בינה. ונכלמתי להרים ידי בקסת הסופר לפני כבוד קדושת אדמ"ו הה"ג נר"ו. ביחוד כו'. פגעה בי מדת הדין מרוב עוונותי. שנלקח ממני מחמד עיני בני

הקטן ילד שעשועים. נקצרו ימי עלומיו קודם ימי הפסח שעברו. ונהפך לאבל חגי. גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם.שלא קבלתי תנחומין מכל המנחמין. לולי תורתך שעשועי. וביחוד כי אלי דבר יגונב ספר מו"ק ח"ש. והגיתי בכל פעליו. ומצאתי בו חדושים נפלאים מתוקים מדבש. אלמלא באתי לעולם לשמוע דבר זה דייני. ונזכרתי בכמה עניינים ששמעתי מפי אדמ"ו הה"ג נר"ו בקצרה. ועתה ראיתי ראיותיו ויסודותיו מיוסדים על אדני פז. ושנים ושלשה גרגרים. אשר טעמתי וטבלתי ביערת הדבש בהלכות פסח וי"ט שהייתי עוסק בו. אשר קצר אדמ"ו הה"ג נר"ו וסמך על המעיין. ומעיינות החכמה נסתמו ממני. ולא ירדתי לסוף כוונתו.

1) **בסימן** ת"ע. בטור הבכורות וכו'. ע"ל סימן תקפ"א. לכן נ"ל שגם הבכור א"צ להשלים עכ"ל. ואנכי לא ידעתי אם דעתו גם בער"ה אין להשלים ועד כמה דעתו שיתענה. אם הפירוש א"צ להשלים עד הלילה. אבל אחר ת"ע וקבלת י"ט אף שעדיין יום. וקדש ויאכל. או שלא יכנס כשהוא מעונה. ויטעום קודם תפלת מנחה. וא"כ גם בע"פ נראה כוונתו קודם התפלה לטעום. כי לאחר ת"ע א"א לקדש מבעוד יום עד שתחשך. ובקשתי לפרש לי כוונתו. כי צריך אני לאותו דבר. כי בודאי אין כוונתו לאכול אחר זמן מנחה גדולה בער"ה כמנהג ההמונים. ומימי תמהתי ע"ז. כי רגיל הייתי לומר כל התעניתים שקבעו הקדמונים כמו ער"ה עפ"י המדרש. וע"פ עפ"י הירושלמי. דרכם להיות יום שלם. עכ"פ עד שעה י"א שהוא קצת השלמה. כמ"ש הב"י סימן רמ"ט בשם המרדכי והובא במג"א סימן תקס"ב סק"ה. וגם דעת אדמ"ו הה"ג נר"ו בסימן הנ"ל מסכמת כך להלכה. וקורא תגר על מנהג ההמון. ואם מצאתי חן בעיניו ויפרש לי הסתום. עדיין נשאר בידי ספק. האם אמצא התרה למנהגי. למטעם מידי קודם י"ט הן בע"פ הן בער"ה. וביחוד כי אפשר לי לאכנושי בי עשרה ולהתפלל מנחה. האם שפיר למעבד הכי. למאן דנהג להשלים עד הלילה. ובפרט בע"פ. כל אשר יגזור עלי אעשה.

2) **סי'** תע"ה. י"מ ארס וכן עיקר דלפ"א הוא תולעת. קשה הו"ל למיחש כולי שתא משום אסורא. ותו דכי נמי מיית מריחא הלא אוכל הוא התולעת מ"מ עכ"ל נראה לכאורה שהוא קושית התו' דף קט"ו ע"ב ד"ה קפא. וזולת זה יש לי לעיין פה. אך כעת אקצר. כדי לברר יפה מה שעלתה במצודתי באותו ענין. ואז אודיע אי"ה.

3) **סימן** תקכ"ז. ז"ל סק"א במג"א. אם קבל שבת אסור להניח ע"ת בהתחלת ההשקפה היה לי לתימא גדולה היאך אפשר להניח ע"ת בע"ש. ולא משכחת ליה בשום ענין. ואמרתי בחפזי ששגרא דלשנא נקט המג"א. ודעתו על עי"ט. כמו שפי' הט"ז והוסיף בשם הראב"ן אפילו לאחר ברכו עד תפלת י"ט. והמג"א חולק וס"ל דברכו הוי קבלה.

עכשיו שראיתי שאדמ"ו הה"ג נר"ו עיניו נתן בו. לפלפל עמו בהלכה ולהכריע. ומשמעות לשונו הטהור דאיירי בע"ש. אני לא אוכל להבין. יפקח עיני בתורתו. ואין להעמידו אלא לדעת מהר"ש מבונבורג שהביא הרב"י ז"ל בשם המרדכי. וליה לא ס"ל. וא"כ אם דעת המג"א להכריע כדעת מהר"ש הנ"ל לא היה לו לקצר רק להאריך בראיות. באשר שהרב"י ז"ל דחה אותו דעה כלל בשתי ידים. ואם הוא מקרבו עליו להביא ראיה. וזולת שדעת מהר"ש מבונבורק היא תמוהה בעיני. וקשה לי מההוא סמיא דהוי עציב. אמאי עציב הא עדיין יש שהות להניח ע"ת לדעת מהר"ש הנ"ל ובדוחק יש ליישב דמר שמואל ס"ל כרב אשי. דהטעם שלא יאמרו אופין מי"ט לחול. ומהר"ש פוסק כרבא. ולדידיה שרי. כאשר מבאר דבריו והובאו בבית יוסף. ועם כל זה אפשר שכוונת מהר"ש שמותר להניח ע"ת בי"ט. היינו קודם אכילה. אבל לאחר אכילה סמוך לערב אסור. עכ"פ דברי המג"א תמוהים המה. ומי יתן ואבינהו.

4) **סימן** תנ"ג. האריך אדמ"ו הה"ג נר"ו ע"ד מיני קטניות לבטל המנהג. ותמיהני על כל גאוני הדור אשר היו לפנינו שלא שמו אל לבם לדבר הזה לבטל מנהג ממש שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בו. ולא עוד שהיו מוסיפין. ואסרו כמה מינים מפני שדומין לקטניות כמו חרדל. וכמון שנקרא קימל וגם עניס. ואפילו השמנים שנעשו מדברים ההם כמו (ריב איל) החמירו. ודכירנא כד הוינא טליא והיה אב"ד ור"מ פה הגאון מוה' צבי הירש זצ"ל שהחמיר מאד אפילו בפול המצרי ירוקים שנכבשו במלח בעודן לחין. והזרע ר"ל פול הלבן עדיין לא נראה בהם. ואסרן לאכלן בפסח. כך שמעתי אז ולא זכיתי לשאלו בעת ההיא. כי הייתי צעיר לימים.

ובהיותי במנהיים רצו לאסור הפרי הארץ שקורין ערד עפפל או קארטופלין. מפני שעושין מהם קמח ואני עמדתי כנגדם. ביודעי שאין הצבור יכולין לעמוד בזולתם. והוא מאכל עניים וראיתי המעשה כמה פעמים שבני הכפרים האכילו אותם לבני ביתם מאין להם לחם ומזון די. ונצחתי אותם ע"י אנשי הקהל שם שצוו על המורה שלא יאסור דבר חדש מה שלא אסרו הרבנים שישבו שם על כסא הוראה כי לא היה בעת ההיא אב"ד שם. כי הר"מ מקלויז הרב מוה' מענדל יאנקוי ז"ל היה שם למורה. ומה טוב אם יסכימו כל חכמי הדור לדעת אחת. ומסופקני אם יבוא הדבר פעם אחת על מכונו בדור הזה שגברה הקנאה. ויראים יותר מן המנהגים כמפני גופי תורה.

5) **כ"א** הרב המאה"ג אב"ד ור"מ פה. ואיננו פה אתנו כי נסע אחר ימי הפורים לפ"ד דאדר לבקר את בנו הרב אב"ד נר"ו דשם. ועדיין לא שב. ונשאל מאתנו הדיינים קודם פסח אחד שעשה קלוי מן קאפע כנהוג באבוב שלו ולא ליבנו מקודם. מה שלדעתי הוי כביעא

בכותחא דשרי. כי למאי ניחוש. אם תאמר שנקלה בתוכו דגן. כי כן מנהג העולם כעת. אפ"ה אין כאן בית מיחוש. וראיה לדברי הבאתי שאפילו בפסח מותר לאכול קליות. כדמשמע גבי עומר וכל שוקי ירושלם מלאין מקליות. והעומר נקלה באבוב כנודע. מה אעשה כי רבו עלי חברי ואסרו. ולדעתי הוא טעות גדול. דהוי קודם פסח. ואף דאנן מחמרינן ואינם אוכלין קליות. עכ"פ א"א לנו לאסור. ואם שגיתי אתי תלין. יודיעני נא את דרכיו גם בדבר הזה.

הק' ר' ישראל ש' מפה השאילני ספר מטפחת ספרים. וקריתי ושניתיו. והיה לי שעשוע יום יום עד שגמרתיו בעזה"י. ושמחתי באמרו לי שאדמ"ו הה"ג נר"ו שאל אליו על מעמדי בהיותו שם. ועדיין חוט של חסד משוך עלי. וגם ראיתי ספר לוח אר"ש. ולא זכיתי לקרות בו. כי טמונה היא בבית גנזיו של ב"א הרב אב"ד נר"ו. והגיד לי ב"א הרב נר"ו שהראה ספר הנ"ל ליחידי סגולה זקנים מופלגים אשר הרגילו א"ע בנוסחאות של רז"ה כמה שנים. ותיכף נתחרטו וחזרו מהם והחזירו עטרה ליושנה. יישר כחו וחילו לאורייתא שזכה וזיכה את הרבים. ומי יתן ואזכה לראות ספר הלז ושאר חיבוריו אשר עדיין לא ראיתים. את אשר ישנו אתנו ואת אשר איננו אתנו. שעדיין לא עלו על מזבח הדפוס. ובזה אשים קנצי למילין קדם פום ממלל רברבן. אשר יאמר כי הוא זה. מחזה שדי יחזה. ואצא בקידה ובכריעה ארצה אפים. בנשיקת ידים. הכותב ברפיון אצבעים. ועיניו לשמים. מצפה ומיחל לתשועה מן השמים. והשם יאריך ימיו ושנותיו בטוב ובנעימות. ויחי עוד לנצח כעתרת נפש אהובו תלמידו הנכנע המתאבק בעפר רגליו. ושותה בצמא את דבריו. דורש שלומו בכל לב. הק' יעקב הכהן מהנובר.

תשובה

י"א סיון תקכט"ל אלטונא:

ישגא שלותך ותרמינך שעתך. אי"נ מחו' תלמידי הותיק התורני המשכיל הדיין כמהור"ר יעקב יצ"ו.

נמצאו דבריך (מל"ג לעומר. בי"ט דעצרת הלז באו לידי) ואוכלם ויהיו בפי כדבש למתוק. כי ראיתי ת"ל עמד טעמך בך. טעם זקנים זקני תורה. וצר לי בצרתך. בעל הנחמות ינחמך ובדבר טוב ישמחך. ואינך צריך להתנצלות רחב כו'. ידעתי כי י"א אתה. ולהראותך שלא זזה האהבה ממקומה בשביל כך כמלא נימא. תקבל מידי ע"י מוכ"ד דורון קטן הכמות ורב האיכות. ה"ה חבור משלשה ספרים ישנים. שהבאתי לדפוס עתה מקרוב. שיש בו צורך לרבים. לחזק ידים רפות יעפי הגלות ואסירי התקוה. ובצוותא חדא הצגתי אצלם ספור מעשה נס נפלא של פאדליע. כי היכי דלא לרכס. אף אם כבר נתפרסם על ידי

ת"ל זה כמה שנים. בחבור ספר שמוש שלי באריכות. וזה אינו אלא נוסח קצר. ורק המחצה ממה שנזכר שם. מ"מ יפה כח זה הספור שהוא ע"פ השמיעה. מאדם שהוא עד ראייה. באותו פרק באותו מקום שאירע הנס. גם הציע הענין מתחלתו כסדר ודברים כהוייתן ובשלמותן. וניכרין דברי אמת. כי על כן לא הגיד יותר ממה שראה בעיניו. וידע בבירור. וממה שארע אחר פנירת הבישוף הצורר. לא ידע ולא הגידו. אולי נסע משם בעת ההיא. ואינו דומה שמיעה מפי שומע. וידיעה מתוך הכתב ואגרת. לראיה והגדת הרואה עצמו. וגם שאין כל אדם זוכה לספר שמוש הגדול יקר הערך. עשיתי זאת לפרסומי ניסא. כדי שיזכה בו כל אדם שירצה בדמים קלים. ויהא לך למנה. ולאות חבה ישנה שאינה מעלה חלודה.

עתה אבוא להשיב על ענין ש"ח. ראשון תחלה נאמר באגרתך וז"ל. בסת"ע בטור הבכורות מתענין כו'. ע"ל סתקפ"א. לכן נ"ל שגם הבכור א"צ להשלים עכ"ל. ואנכי לא ידעתי אם דעתו גם בער"ה א"צ להשלים כו'. אם הפירוש א"צ להשלים עד הלילה. אבל אחר ת"ע וקבלת י"ט כו'. או שלא יכנס מעונה ויטעום קודם תה"מ. וא"כ גם בע"פ נראה כוונתו קודם התפלה לטעום כו'. כי בודאי אין כוונתו לאכול אחר מ"ג בער"ה כו'. כי רגיל הייתי לומר כל התעניתים כמו ער"ה עפ"ה כו'. דרכם להיות יום שלם. ועכ"פ עד שעה י"א כו'. וגם דעת אדמ"ו בסי' הנ"ל מסכמת כך להלכה וקורא תגר כו'.

באור מ"ש במו"ק בדין תעני' דער"ה ודע"פ על נכון. ובאור דעת רש"י בתעניות דלא בעו השלמה

אהו' תלמידי אשיבך על אחרון ראשון. דע כי לא כוונת שמועתך בזה. שאמרת שאני קורא תגר על מנהג ההמון. אגב ריהטך אתיא לך ודאי. שאין תלונתי שם. אלא אהני דמקילי לצלויי מ"ג דכה"ג לא שפיר עבדי דאמרי עננו. דלכ"ה בעי השלמה במקצת. כמ"ש גם במ"א. על זאת אנכי כקורא תגר. ולא ילד מזה שחיוב להשלים בער"ה לא עד מ"ק. גם לא אפילו מ"ג. כמו שבארתי היטב דעתי שם. שהעקר כדעת רש"י בכ"מ שאמרו אין משלימין. אינו תענית לא לענין עננו. ולא לענין השלמה בעלמא. אלא כל שעה שרוצה לאכול אוכל. דלא קמכוין רק לצעורי בעלמא. ובכל דהו דקמצטער במניעת אכילה סגי ליה: אע"פ שלמדתי זכות ע"ד ראבי"ה במה שנטה מדעת רש"י כמ"ש במו"ק שם. והוא דבר נאה ומתקבל להתנצל בעד גדול קדמון. עם שאין הלכה כדבריו. **מעתה** תדע דמאי דאמרת בודאי אין כוונתו כו'. היא כוונתי האמתית. ולא ידענא אמאי מספקא לך. אם דעתי גם בער"ה גם בע"פ שאין להשלים. הלא שפתי ברור מללו בשער הצאן שאין משלימין בער"ה. ובע"פ השויתי המדה עם ער"ה. א"כ דבר אחד הם בודאי. **גם** עד כמה דעתי שיתענה. לא היית צריך לשאול. מאחר שגליתי דעתי במו"ק בסימן תקס"ב.

ובעיר האלהית שער המטרה. שכל תענית שלא קבלו עליו להשלימו אינו תענית לענין עננו. ושעל זה בלבד היתה הקפדתי על המתחסדים לקבוע עננו בתפלה לבטלה. ממילא מוכח דלא אכפת לן אימת קבעי למיכל בין במנחה קטנה או בגדולה. ואפילו קודם תה"מ (לפום מאי דלא חיישינן למקבע סעודה קטנה סמוך למ"ג. ואף סעודה גדולה שריא מדינא. ביחוד האידנא באתרא דאיכא צבורא דצלו בבי כנישתא. וכרוזא קרי בחיל להתפלל מנחה) מצי מיכל כדבעי. ויכיל לצלויי בהדי צבורא. דחביבא טובא צלותא. בשעה שהצבור מתפללין. ובעונתה הרצויה יותר. לכן באמת על אפי ועל חמתי היתה לי. כשמתאספין בתעניות ההם (שאין משלימין אותן) להתפלל מ"ג. עם שאיני נמנע מלהתפלל עמהם. מחמת שאינני מוצא מנין עשרה אח"כ בבית הכנסת שלי. אבל לענין דין תענית. הכל שוה לי בענין האכילה. בין אחר תה"מ. או קודם לה כנ"ל. דלא תליא מילתא דהשלמה בהכי. כמו שתפסתי לעקר. רק שהאומרים עננו. עכ"פ צריכין להמתין עד מ"ק. לקבעו בתפלתם משא"כ באלו המקדימין לאכול. אין קפידא בתפלה. מאחר שאינם רשאים לקבוע עננו בתפלתם. זה דבר ברור בלי פקפוק. רק את זה נראה לי לבאר דעת רש"י באלו שאמרו אין משלימין ואוכל בכל שעה שירצה. היינו דווקא לאחר חצות. מיהת בעו דהוי ליה מקצת תענית. כמ"ש לענין ירדו גשמים קודם חצות כו'. אחר חצות ישלימו ש"מ עד חצות חל כבר מקצת תענית (ובעי השלמה. התם דכבר קבלוהו) ושמיה תענית. וסגי ביה לענין לצעורי דקביל עליה מיהא. ובציר מהכא וודאי ליכא צערא לגמרי. בששית היא זמן סעודה לכל אדם.

ומעתה נפשטה בעייתך. אם תמצא התרה למנהגך כו'. כי מאחר שבטעות נהגת כן. שסבור היית שמן הדין הוא חיוב להשלים. ואינו כן. הילכך לדידי. אפילו להתרה לא היית צריך לפי שמנהג בטעות אינו מנהג. אלא מפני שיש מחמירין. לכן מהיות טוב. נכון הדבר להתירו.

וא"צ בכזה חרטה על מצוה שחשבת לעשות בכך. רק שתתחרט על הקבלה בחיוב. כעין שנוהגין להתיר נדרים בעשרת י"ת. ע"פ גדולי דורות. ובהכי ודאי סגי לך. ביחוד דלפי הנראה לא בריא אתה כל כך. וחליש לבך מגרסא. כסתם קצירי ומריעי. דיותר ממה שמרויחים מפסידים. אם מענים עצמם. יותר ממאי דמצו לצעורי נפשייהו. דליכול כלבא שירותא. ובהא אנחת לן חדא דלא תסתגר בקמייתא.

סימן קמח

2) **ודאתקפת** לן תו. בסתע"ה מ"ש בענין קפא. לא ראיתי להאריך בו במו"ק. מחמת שאינו מענין הספר. אבל בחי"ג כתבתי שדברי תו' צ"ע. ואין לי פנאי עכשיו להעתיק. דוק ותשכח. ישמע חכם ויוסיף לקח.

סימן קמט

לשון המג"א בסתקכ"ז הנרא' מעונה ומדוכא: עלתה לו מרפא וארוכה

3 **ודקשיא** לך בסתקכ"ז. על לשון מג"א באם קבל שבת כו'. **אודיעך** כתוב יושר דברי אמת. שכיוונת בזה לדעתי. במה שכתבתי עליו מאז בילדותי. בימי חרפי בקצור. בגליון המג"א במקום הלז. שהייתי מחליטו לשבוש מוחלט. כשגגה שיוצא מלפני השליט. ונשמט ממני מלהציגו בספר מו"ק כי טרדה גדולה היה לי בחבור זה. מפני שלא כתבתי מתחלה כל החידושים על סדר הטור וב"י. כי רובם כתבתים על גליון ספר הטורים. וקצתם ע"ס המג"א. כי על כן נשמטו בו דברים רבים בגו. אף כי דבר קטן כזה. שסתמתי וכללתי דרך הערה באיזה תיבות בקצור נמרץ. לכן נעלם מעיני. שהיו משוטטות בעת הדפוס הנה והנה לקבץ נפזרים. ואיידי דזוטר ארכס לי. איברא במהדורא אשכחנא ליה. **ברם** הדרנא בי ממאי דכתיבנא עלה תברא. משוינא לה גיסטרא. דטבא ליה עבדי. דלא להוי כחלמא דלא מפשר. ועבידנא ליה סמתרי דהדר חלים. ואיני צריך רק להעתיק מה שמצאתי לו זכות. בעברי שנית על דבריו. הא לך לשוני במהדורא. במג"א (סק"ט) אם קבל שבת כו'. לשונו זה זר ותמוה. לכאורה לא ידע מר מאי קאמר. מה ענין ע"ת מע"ש לי"ט. והיה בעיני לשבוש גמור. אם לא שנתכוין במ"א לומר אם קבל י"ט. דשוה ודאי לק"ש. ואגב שטפא אתיא ליה בשיגרא דלישנא. נקט שבת. וקבעי למימר י"ט. ועדיין צריך לפרשו. דאיירי בי"ט שני. או בי"ט של ר"ה דבי"ט אחר. הרי יכול לערב אף בי"ט עצמו. על ידי תנאי לכ"ע (בר מהרמב"ם וכבר בטלו דבריו בזה) ולדברי הר"ש מבונבורג. גם בי"ט שני רשאי לערב.

שוב מצאתי לו זכות (אף אם אולי לא עלה על דעתו) דבודאי יש מציאות לע"ת בע"ש (אך לא לי"ט שחל אחר שבת. שזה ודאי כדבר אשר אין לו שחר ולא ציור כלל. אלא) היינו אם רצה להקדים להניח ע"ת בע"ש. לצורך י"ט שיחול אחריו לפני שבת. קמיירי מ"א. שהרי יכול ורשאי להניחו כמה ימים לפני י"ט. כמ"ש הרב"י לעיל בשם ראבי"ה וש"פ. שסמכו בזה על הירו'. וגם הרא"ש הוציא דין זה מגמרא דידן נמי. אליבא דר"א בטעם ע"ת. וס"ד שיועיל אף לכל השוה כל זמן שהוא קיים. וכן עיקר (כמש"ל בס"ד במהדורא) הרי שהוא מצויר יפה (והשתא א"ש נמי. דלא תקשי לך מההוא עובדא דסמיא) אבל

רחוק הוא שכיון במ"א לכך כנראה וגם מאחר שהש"ע לא רצה שיסמוך אדם על זה לכתחלה. ומדשתיק מ"א ולא גלי אדעתיה דלא כוותיה. ש"מ אודויי אודי ליה:

סימן קנ

אשרי שיאחזו ונפץ עלולי החומרות החדשות אל הסלע

4) **ואשר** זכרת מחומרי אשכנזים שנזהרים בזה יותר מגופי תורה. **הלא** על זה וכיוצא בו. קמצוחנא עלייהו בבי מדרשא. בכמה מחבורי ביחוד במו"ק סתנ"ג שהיה לנגד עיניך בזה. וכן בעליית ד"א ושאר מקומות לא מנעתי עצמי מלעורר נרדמים השקועים בשנת ההרגל האכזרי קשה הסרה. עד בלתי שמים לא יקיצו. והיא היתה בעוכרם ודאי. לגרום ע"י כך מכשולות בגופי איסורי תורה החמורים. כמ"ש שם בס"ד. וכ"ה בכל דבר. כמ"ש ז"ל האוסר את המותר. סופו להתיר את האסור. באמת עורון עיני לבות תופשי התורה היא. שנתקיים בעו"ה ואבדה חכמת חכמיו. ואמסר עלמא בידא דטפשאי. האידנא דשכיחי טפוחאי גשושאי. מגששים כעורים קיר פלסתר מקימי אשרות. מתנהגים אחר מורה שקר ככסיל בחושך הולך. עושה טפל עיקר. ועיקר טפל. ומה אוסיף עוד לדבר וכבר צווחו בה קמאי דקמאי. ויפה אמר אב"ד גדול בדורנו רב בקהלה מפורסמת לבני קהלתו הפסד גדול הוא. שלא נכתבו עשרת הדברות בפנקס שלכם. ודב"ל.

סימן קנא

5) **מה** שהורית בדבר הקאפע שנקלה באבוב בלתי מוכשר. **כדין** הורית ויפה אמרת. בראיה שהבאת מקליות דגבי עומר. ויש לי להוסיף על דבריך מההיא דרבא מחו ליה קדרא בחסיסי. ופירש"י קמחא דאבישונא. והוא קמח העשוי מקליות. עם שהתו' מאנו בפרש"י. והאדנא לא נהגו באכילת קליות בפסח. מ"מ באבוב שלהם ובדיעבד. בודאי המקל נשכר. והמחמיר נפסד בשמחת י"ט בחנם. **לא** אבין מדוע מטמין אהו' ב"א הרב שלכם ספר לו"א ח"א. הלא הוגד לי ששמח בו. ואם כבר בא חכם לקהלתכם. תדרשהו לשלום בגיני ותודיעהו שזה כמה שלחתי לו דורון ס' אגרת בקורת דפוס שני יפה מאד. והושתו עליו נוספות. והנה הוא שלוח לידו כמדומני לא עשה שליח שליחותו בדרבנן. בכן יחקור אחריו בטרם יאבד ממנו. **בדעתי** אי"ה לשלוח לבה"מ שלכם לח"ש חאב"ג. למען ילמדו מתוכו. בעסקם במשניות. ובכן תתענג על רוב שלום כנפש שבעך. ונפש מעתיר בעדך. הטרוד יעקב ישראל. מכונה יעב"ץ ס"ט.

סימן קנב

גוף השאלה נעלם מן העין כעת:

דין נשוי קראית והבן שהוליד ממנ'

תחלת דינו של אדם על ד"ת. אודות ש"ח בנדון נשוי הקראית בשגגה. הנה כבר כתבתי בחבורי על אה"ע סס"ד שאין הכרע לאסור הקראים לבוא בקהל. מחמת מ"ש בתשובת הגאונים שהביא הרב"י שם. ושוב מצאתי ראיתי בתשובות רדב"ז (סרי"ט) ובתשו' מהרב"צ (ס"ג) שמכשירים אותם לבוא בישראל. וכן מביא שם מעשה רב שנעשה ע"י הנגיד ר"א בנו של הרמב"ם שקבלם בתשובה. וקרבם והכניסם תחת כנפי השכינה. ונ"ל שכדאי לסמוך עליהם. אע"פ שבאמת גרועים הם בעיני יותר מצדוקים. שלפ"ד הגמרא מוכרחים אנו לומר. שעכ"פ נזהרים הם בטבילת נדה דאורייתא. אע"פ שמקילים בספירת זבה. וק"ל. משא"כ קראים הללו. כפי שהוגד לי ושמעתי. אין להם טהרת מי מקוה שהנדה טובלת בהן כלל. רק שופכין על ראשה כד מים.

וכנראה פוטרין ג"כ הנשואות מחוי"ב ככותים. ואולי מתירים גם הבת. דלא אתיא אלא ממדרש חכמים. אלא שתקנתם קלקלתם. כי בעיני הם נחשבים גוים גמורים. וכענין שאמרו ספ"ק דיבמות. לא זזו משם עד שעשאום נכרים גמורים וכו'. כי בנים זרים ילדו. ובודאי אינם חוששין ג"כ לישא נשים נכריות. ולפחות לבעול גויות. ולהוליד מהן זרע מרעים. שולדה כמותה. וצריכין טבילה כגרים. וכשבאים לקבל דת אמת כהוגן. **לכן** נ"ל שאין לדחות האשה הזאת וזה בנה. אשר החיה זרע איש יהודי. מאחר שנראה מדעתה שלבה נכון עם בעלה התלמודי. ונאמנה את אל רוחה. לשמור תורה שבע"פ. לפיכך י"ש יצא את כולם. יטבילוה טבילה הגונה וע"פ ב"ד כדין הגיורת (וגם מדין מומרת בעלת תשובה. צריכה טבילה. ממנהגן של ישראל) ולקבל עליה עול מצות כמשפט חז"ל בגיורת. ודברי חברות ודת יהדות. ולהביאה באלה ובשבועה לשמור פתחי נדותה. וטהרת טבילתה וצניעותה. והכשר כליה ומאכליה ככל משפט דת יהודית ודת משה וישראל הנאמנים לה'. ע"פ התורה אשר יורוה הרבנים התלמודים. מאחר שהורגלה זו מנעוריה במנהגי הקראים המתועבים. החושבים עצמם ישראלים כשרים. צריך להחמיר עליה יותר מגיורת דעלמא. ואשבועה מהימנא. כמ"ש בס"ד בספר שבירת לה"א. בכן תשב תחת בעלה היא ובנה ככל זרע ישראל הכשרים: ודינם כגרים. זוהי דעתי הקלה אם יסכימו עמי חבירי בעלי הוראה. יעב"ץ.

סימן קנג

שאלני אפוטרופוס של עזבון כ' אלי' ווינר ע"ה. באשר כשנמסר לידו העזבון. הגידה לו אלמנת הנפטר ע"ה (שהיתה שולטת בממון בעלה בחייו. וגם בכל ימי חליו של אישה אשר מת בו. היא היתה המוציאה והמביאה. נושאת ונותנת בתוך הבית ככל אות נפשה.

ומחלקת צדקה מממונו לעניים כחפצה. כאשר כה עשתה בלי מוחה) ואמרה שיש בארגז ידוע שבבית (העשוי תיבות תיבות קטנות. מיוחדת לדברים נפרדים) תיבה מיוחדת שהיה נותן בה בעלה מעשר מה שהרויח במו"מ יום יום לצדקה של עניים. ושידוע לה שבזה הניח בעלה הכשר וי"א מעות צדקה מעשר רווחים שלו לחלקם לעניים. וכן לקחה אף היא מתיבה זו (שהיה הכל בידה עד עתה. שנמסר העזבון ליא האפטרופוס מידה לו) כל מה שחלקה לעניים בשבילו. כי כה משפטו ומנהגו כל הימים בחיים חייתו. וככה נהגה היא אחריו. ורצה האפטרופוס לעמוד על דעתי. אם ככה יעשה גם הוא. ויזכו עניים במעות שמוצאם מונחות בתיבה זו. **והוריתי** לו בפשיטות שיזכה בהם בשביל עניים. ולא יחוש ולא ימנע מלחלקם על פי הגדת האשה. כפי מנהג בעלה. ולפי אומדן דעתו אל הקרוב קרוב קודם. שהיא נאמנת על כך. בלי ספק ופקפוק בעולם.

דין אשה אלמנה שעזב בעלה כל אשר לו בידה והניחה שולט' בממונו בחייו אף כי אחרי מותו. והגידה קודם שמסרה העזבון לידי אפוטרופוס שנתמנה ע"פ הקהל. איך שיש בתיבה ידועה שם בבית הנפטר ששם בעלה בה מ"צ של עניים שנאמנת בלי ספק בעולם

ואע"פ שהוא דבר פשוט יותר מביעתא בכותחא. ואפילו לא נכתב בספר. כ"ש שהוא תלמוד ערוך פז"ב (לט"א) הרי שאמר אחד ראיתי אביכם שהטמין מעות כו'. ונפסק בש"ע (ח"מ ס"ס רכ"ה) בלי חולק ומפקפק בעולם. **ואם** משום שכבר יצאה הקופה של צדקה מתחת ידה. הא נמי הויא בידן מגמרא דפז"ב (לא"א) דאע"ג דאתחזק בבי דינא. אכתי קאי מגו. דאי בעי קלתיה אמרינן. דהא אתותב ר"ן. וקבעוה נמי טוש"ע לפסקא דדינא (בסנ"ה בטור וסנ"ו בש"ע) ואפילו למ"ד כלישנא בתרא. מיהו כי אמרה מיד. מודה דמהימנא. והיינו נמי ההיא דסק"ח סע"ח בש"ע. דעה קמייתא היא דעת הראב"ד. דסמיך עלה דההוא עובדא. וכלישנא דאי בעיא קלתיה. דאלימא ודאי. ואף לדעה בתרייתא. ה"מ בשטר שהוחזק בשל שותפות. ועל כרחך צריך לומר כן. דלא תקשי תשובות דרא"ש אהדדי. וכל זה אין לו מקום בנדון זה שאינו דומה כלל. מחמת כמה הבדלים. כנז"ל. והרי זה בלבד. כבר מספיק למבין די והותר. מ"מ לשופרא דמילתא אתן עוד עינים לדברי. לפקוח עיני עטלף. שחושב עצמו חד הראות יותר מתרנגול שהאורה שלו. וממילא רווחא שמעתא. ותלמידים שלא שמשו כל צרכן ילמדו לקח. ולזדהרו מלטותא דתוקע עצמו לדבר הלכה. דמוקמינן ליה בדיינא כו'. ואית ליה רבה כו'. **ואמינא** בר מהא. תו מתלתא קראי שמיע לי. **האחד**. ממ"ש בהגה בי"ד ס"ס רנ"ט. אם אמר לבניו מעות אלו צדקה הם. אם נראה להם כמוסר דבריו כו'. דבריו קיימים כו'. אבל אם אמר להם אחר. אם הם במקום שהיה יכול לטול אלו המעות ולתנם לצדקה. נאמן במגו כו'. והוא מגמרא

הנ"ל (שכבר הוקבע להלכה בש"ע בח"מ בלי שום גמגום כנ"ל) **הרי** מבואר. אע"פ שעתה אינו יכול. לא אבד המגו בדבר זה (ר"ל כשאינו אומר כן לזכות לעצמו) אצ"ל באשה זו. דנאמנת בכה"ג להפסיד לבניה הילדים. ולזכות לעניים. ולעשות נחת רוח לנפש בעלה. אחר שהיו המעות בידה לתתם לעניים. ואפילו היכא דלית ליה מגו (כה"ג דאין מקום לחשדה שאומרת להנאתה. אדרבה מפסדת בזאת לבניה הקטנים. וגילוי מילתא בעלמא היא) עם שבודאי דעתה קרובה לבניה יותר ממ"ש באב. שדעתו קרובה אצל בנו. אף כי לילדים יתומים קטנים שאין להם אב. מי יחמול ומי יחוש להם חוץ ממנה. כי איכא רגלים לדבר. וכגון שייחד להם קופה בפני עצמם. מה שלא היה דרכו לעשות עם שאר מעותיו. ועח"מ סנ"ו. **ויפה** כח עניים. אפילו היה ספק בדבר. מכח דין ספק לקט לקט. עיין פרק הזרוע.

השני מאה"ע (רספ"ו) אין מקבלין פקדון מאשת איש. ואם קבל. יחזור לאשה. ואם אמרה של פ' הם. נאמנת. וזה אפילו בחיי בעלה. והוא אינו מאמינה. אפ"ה איהי מהימנא. במגו דאי בעיא שקלא מניה ויהבה ניהליה. וכל זה אפילו היכא דאיכא למיחש לקנוניא. שרוצה להפקיע ממון בעלה ולחלוק עם הנפקד. אבל באלמנה. במות בעלה ולא הניח יורשים אחרים אלא בניה בלבד. והיא אינה רוצה ולא יכולה לזכות לעצמה. ממעות אלו מאומה. שכבר זכו בהם עניים. ע"פ דבורה זה. שמפסידה בו לבניה. ולא הועילה כלום לנפשה. צריכא למימר. פשיטא דנאמנת לחייב את בניה (מה גם יתומים קטנים. דליכא דמערער) כשאומרת מעות אלו של צדקה הם. דליכא למיחש מידי. ואפילו דהאידנא דלית לה מגו כלל. מהימנא כדלעיל: כ"ש דאיכא אומדנא נאמנה. שהאיש הישר ע"ה. היה נזהר ודאי לייחד מקום למעות צדקה שלו. דלית דין צריך בשש. וזכו בהן עניים בלי ספק בעולם.

השלישי. בח"מ (סנ"ו ס"ז) אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית. ואפטרופוס כו' ומת בעל הבית. ויודעים שהיו לבע"ה נכסים של אחרים. והממון נשאר בידם. ויודעים של מי הם חייבים להחזיר לכל אחד את שלו. ואם לא החזירו. ובאו לב"ד מהימני במגו. שאם היו רוצים. היו מחזירים. משמע אף אחר שכבר יצאו נכסים מתחת ידם. עדיין המגו במקומו עומד. וחייבים להחזיר ממון לבעליו. משום השבת אבדה. עאכ"ו בשל עניים. דאיכא תרתי. השבת אבדה. והשבת כמה נפשות התלויות בה. וגם קורת רוח לנפש הנפטר. ומצוה לקיים דברי המת.

ועתשו' הרא"ש בב"י סי' הנ"ל. מבואר ממש כנדון הלז שאנו עסוקים בו ויותר ממנו. וז"ל. ובנדון זה שהאשה היתה שולטת בכל אשר לו וכל הממון היה תחת ידה אחר

מותו. ויודעת כל עסק של מי הוא. והיתום הוא קטן כו'. חייבת האלמנה להחזיר לכל אחד את שלו. ולמנוע היתום מאיסור גדול. ואם יצא הממון מידה ובא ליד האפטרופוס כו'. יעשו ב"ד ככל אשר תאמר האלמנה. במגו דמיד אחרי מות בעלה. היתה מחזרת לכל אחד שלו.

הנה שלי שלך לפניך. הענין ממש מבואר כדבר פשוט מאד. וחשש הרא"ש מאיסור גדול אם לא יעשו ככה. אף כי בשל עניים. אין מכשול גדול. מק"ו כאמור. אבל גדולה מזו שאנו דנין עליה למדנו משם.המעיין באותה תשובה. את אשר יראה בעין השכל. יגיד. כי מצא בה חידוש גדול. שאע"פ שבאמירתה של האשה ההיא. היתה מפסדת לב"ח מוקדם. דאע"ג דאיכא למיחש דילמא קנוניא קעבדה בהדי ב"ח מאוחר. ואומדנא טובה היא ורגלים לדבר. אפ"ה הימנה הרא"ש במגו. אף לחוב לאחרים עאכ"ו לזכות לעניים. דאין מקום לקנוניא כלל. צריכא למימר דמהימנא כה"ג. וכבר פסקה נמי בש"ע בלי פקפוק וערעור.

הסרת הפקפוק מתשובת הרא"ש שבש"ע ???

אם אמנם אנכי פקפקתי בו קצת בחבורי. וז"ל שם. על מ"ש יעשו ב"ד כל אשר תאמר האלמנה. **אע"ג** דשויתה ראה. לפום ריהטא צ"ע. מהא דלקמן סע"ב. ובסימן קל"ג. דכי שויה ראה. אזיל ליה המגו. אמנם במעט עיון. נראה דלק"מ. ההיא דסע"ב ודסקל"ג ודאי שאני. דאמסר ליה בסהדי. ולגבי דידיה הוא נמי. דקבעי לאחזוקי במדי דלאו דיליה הוא. והשתא דשויה ראה. אבד המגו. משא"כ הכא. דלא חשיב עדים וראה כולא האי. ותו דלגברא אחרינא הוא. דאפילו בחיי בעלה. מהימנא (כדאייתינן לעיל מגמרא ומאה"ע ספ"ו) כ"ש לאחר מיתת בעלה. וליכא דקמכחיש לה. ואית לה נמי דינא דאפטרופא. מאחר שהניח הכל בידה. אע"ג דאנן טענינן ליתמי. ואף דאיכא למיחש לקנוניא. לא חש לה הרא"ש. עאכ"ו בנדון הלז. שאין כאן חשש קנוניא בעולם. וכבר זכו בו עניים. דאנן יד עניים אנן (פד"ק לו"ב) **גם** מהגה דסס"ב. לא תקשי לך. דההיא דרשב"א. כבר עמדו עליה האחרונים ויישבוה. שאין ממנה סתירה למ"ש כאן.

דיינא דאוקי ההוא גזלנא עתיקא וחומצא אומר לעץ הקיצה

שוב ראיתי בש"כ בסנ"ה. נתקשה בתשובה זו דהרא"ש. מחמת הא דאמרינן בכמה מקומות. היכא דאיכא ראה. ליכא מגו דלא אמרינן מגו למפרע. כמו שהתעוררתי אני ת"ל כמש"ל. וקהווי בה טובא. ובאמת אין צריך לדחוק כלל. דשניא ודאי הא דהכא. כדאמרן. והש"ך מסיק דהרא"ש כאן מטעם שלישית האמינה. וגם זה כלול במ"ש ת"ל. דאחר שמת בעלה והניח כל הנכסים בידה. הרי עשאה אפוטרופא ודינה ודאי

כשליש. הילכך מהימנא אפילו בדאיכא למיחש לקנוניא. אצ"ל בדליכא חששה דקנוניא לגמרי. כי הא דנ"ד. וגם הניחה להיות אפטרופא על נכסיו מן הסתם. מאחר שלא מנה אפטרופוס אחר. ועזב כל אשר לו בידה. אלא שמנהג הק"ק למנות אפוטרופוס. כשלא ציוה הנפטר בפירוש. מיהא בדבר שיש לו בידה עתה. בשעה שמוסרת הנכסים לאפטרופוס. דלא הוי נמי מגו דלמפרע. מה גם להפסיד לילדיה. ולזכות לעניים. מי איכא למימר דלא מהימנא. האומר כך. הרי זה בור ולא ראה מאורות דיני ממונות מימיו. ותו דגילוי מילתא בעלמא הוא. דאפילו קטן מהימן כה"ג. היכא דליכא חשדא. וכי הא דתנינן ספ"ב דכתובות. ואנו נאמנין להעיד מה שראו בקטנן כו'. זכורני בפלונית שיצאה בהינומא כו'. ומגבינן לה מאתים אפומיה (ומפקינן נמי מיתמי) אע"ג דאין הולכין בממון אחר הרוב. וגדולה מזו מצינו שלשה נאמנין על הבכור חיה לאלתר כו'. דמפקינן ממונא ה"ס מאב לכהן ומפקינן חלק ירושה מבנים שיולדו אחריו. ומכאן סמכו להכשיר עדות אשה במקום שאין אנשים רגילים. ומאמינים לעדות נשים על בגדי אשה להוציא מן היורשים כמ"ש בהגה סל"ה. ומדוע א"כ יגרע כח עניים בזה. וכל אדם מישראל מוחזק בקיום במצות מעשר כספים. אף כי איש כשר הנפטר הלזה שהיה ידוע ברודף צדקה. ומי יגיד לנו ויעיד על קופת צדקה שלו. כי אם אשתו. ביחוד שהיה כל אשר לו ת"י ורשותה. ואמרה כך תכף לאפוטרופוס בהמסר העזבון לידו. מה גם להאמין האם להפסיד יתומיה ולזכות לעניים. שאין מקום לחשדה כלל. פשיטא לא גרעא מחיה נכרית. והלא זה מן המושכלות הראשונות. שחיוב הוא להאמינה. ואוסיף עוד להראות סכלות דיין בור הלז. עם שאינו מהצורך לגמרי. שכן סומכין על דברי הקטן באיסורין. אף להחמיר (אע"ג דאפילו עד גמור אינו נאמן. במה שאינו בידו כ"א להתיר) היכא דאיכא רגלים לדבר. כדאיתא בי"ד סקכ"ז. עאכ"ו באשה גדולה משכלת. ואין רגלים לדבר יותר מזה. שהרי מעידה בדבר שהיה בידה. ומפסדת ע"י כך לילדיה הקטנים ולעצמה. הסמוכים על שולחנה. ואיכא משום רוח ביתא. וגם צריכין להאמינה כדי להפריש בניה מאיסור חמור. לאכול שוד עניים ח"ו. לא תהא כזאת בישראל. באמת הדבר פשוט יותר מביעתא בכותחא לא נצרכה אלא להוציא מדעת שוטים. דייני בור שמרים קולטים. במי שגדול מהם בועטים. והנה העם חוטים. ללכת אחר עצת עור ופסח פסחים בזזו בז לשלל להוטים. אחרי הבצע נוטים. והנה אחר שהוריתי כנ"ל. סח האפטרופוס ההוראה לדיין חדש. אשר הוקם ע"פ מורה הידוע מחותנו. ואמר לו שטעיתי והפקעתי מעות של יתומים שלא כדין כו'. והוגד לי ושמעתי כי כן קרא אחרי מלא. התרנגול אפרוח שלא נפתחו עיניו. ולא חשש לשאול לשמי תחלה. ולגלות מה שהוקשה לו. אולי אפקח

את עיניו. להודיעו על מה אדני הוראתי הטבעו (שמא דאג שוטה זה שיגיע לו קפוח פרנסה. אם ישתוק ויניח שיסמכו עלי בדין והוראה. לכן מיהר לענות על רב. כאיסתירא בלגינא כיס כיס (ח"כ) קריא. מאה קרי בזוזא מכא) אף אם אני חושך עצמי מן הדין בכל האפשר. ואיני נמצא בכל עת לכל אשר ידרשוני להגיד להם דבר המשפט. אחר שאינו מוטל עלי. ואני מברך בכל יום ברוך שלא עשני אב"ד פה. וברוך שפטרני מענשם. ולא ישיבו לי אשם. ואפילו בהוראה קלה לא גס לבי. ואני דוחה את העם הבאים אלי לדרשני בשאלותיהם. רק לפעמים ע"י הפצרה מהקרובים ונשמעים אלי. לא אוכל לחשוך אמרי להשיב פניהם. להוציאם מעלי בפ"נ מלתת שאלתם. כאשר קרה בזה וכיוצא בו. שארע איזה פעמים שבאו לדון לפני. אך בצע כסף לא לקחתי. בשמים עדי וסהדי בצדי. שאפילו בדבר גדול וריב בין אנשים בסך מסוים מכמה אלפים. כאשר עתה מקרוב חילו פני שני בע"ד מסוימים להזדקק להם לעמוד לפני לדין. בעסק שביניהם מסך שני אלפים ר"ט ויותר. ולעשות ככל היוצא מפי. כאשר אגזור אומר כן יקום דבר. ונמצאתי להם ע"פ בקשתם. ושפטתי להם משפט צדק שלום ואמת. והיו כזכאים כשקבלו עליהם את הדין. איש על מקומו יבוא בשלום. אזלו באורחא וזמרו זמר כפול. שגם לא הצטרכו להוציא עד"ז פסק מעות כנהוג אצל ב"ד שלהם. שהיה עולה לסך רשום. ואנכי לא נהניתי מזה באצבע קטנה. אפילו מש"פ ולמעלה. כך אני עבד לעם הזה נהנין ממני עצה ותושיה ת"ל (כאשר כה עשיתי גם לרי"ק שבעצתי נתעשר (ע"ל סך"ב) ושוב בבוא התועב עזר לרעה והיה שכרי) בלי מחיר כסף. עם שנתקפחה פרנסתי על ידיהם כנודע. ותושיה נדחה ממני. טוב לי ארוחת ירק באהבת אבי שבשמים. וטוב מעט ביראת ה' וגו'. אולי עד"ז נתקנאו בי צעירים אשר מאסתי אבותם וגו' ולא ידעו כי אין מתקנא אלא חכם בחכם. ואני לא חכם בעיני מ"מ היה לו לומר כבר הורה זקן. אף שלא קניתי חכמה. שלחתי אליו פעמיים שלש. שיגלה לי טעמו ונמוקו שעמו. שהחליט לי הטעות. כאילו הוא בדבר משנה וחוזר. ונאלם והוציא שלוחי בפ"נ. עד שהוספתי לשלוח אליו ולהגיד לו שאני מוכן להודות על האמת. ולחזור הדין ולשלם אפילו מכיסי. דלא ניחא לי שיבוא מכשול על ידי חלילה. אם אדע שטעיתי. ואם יקשה ערפו גם בפעם הזאת. אז אדע מה לעשות לו. על שלא ידע להזהר עוד במ"ש רז"ל חכם שאסר כו'. אם לא בדבר ברור שטעה. אז ודאי חוזר הדין. ואם חכמה אין כאן כו'. בכן יחוה דעתו ונדעה אם האמת אתו נראה ונשתעה. אז יתרו פתח. והראה לשלוחי מקום לדבריו. בסק"ח ס"ח הנ"ל בדברי עם שוברו בצדו. זולת זה לא מצא מענה. לא ידע לאהדורי סברא וגמרא כלל מכל הנ"ל המשולש ומרובע. אז שחקתי וידעתי בודאי שזה התרנגול אינו יודע להבחין בין יום ובין

לילה ככל הולך על ארבע. וכי מה שייך אותו נדון שהיה שטר מוחזק לכולם בחזקת שהוא שלהם. ששם אביהם עליו. ועוד שהאחרים השותפים אינם מודים לזה בכך. ותו דאיכא למיחש לקנוניא. הרי כאן שלשה חילוקים עצומים יפריד בינו ובין הנדון הלז שלא הוחזק כלום ואפילו כי אמרה הך אתתא בשעתא שמסרה הנכסים ביד אפטרופוס אלו הם מעותי. מהימנא בכה"ג. דלא מגו למפרע הוי לד"ה. וגם היא דינה כאפטרופסית. ועוד שאין כאן. מי שמכחישה ולא מערער עליה. ובעלה כבר האמינה על כל ממונו וחששה דקנוניא נמי ליתא לגמרי הכא. ובכל זה לא הרגיש הקטן שלא כלו לו חדשיו. ומעיז פניו להורות ולסתור הוראה פשוטה וברורה מאד. וקבעי לו למספי איסורא ליתמי. דאכלי דלא דידהו ליזלו בתר שיבקייהו. אף כי לאכול שוד עניים. מסתייה דלא גמיר. מגמר נמי לאנשי ובועט ברבה דרביה על כרחו. וקאי בלטותא דרבנן בכל יומא. אך מה לעשות. ועונות הדור גרמו שנתקיימו קללת ישעיה ותעלולים ימשלו בם. ולא עדיף מגברא דאתי מחמתיה שסמכו לדון ולהורות. וכבר נאמרו לי הוראות של טעות משמו של הקורא דגר. הסומך עליו עתיד לתן את הדין ברעה יתגר. ודי בזו השומע ישמע. יקנה לב אוהב נפשו ולא יסמוך פקח על עור להאכילו מן המדומע. דברי יעב"ץ.

סימן קנד

שאלתני מה דעתי בקריאת תיבת הליי' תגמלו. שהה"א דהליי' כתובה לבדה בפני עצמה. אם נחשבת תיבה אחת עם ליי'. אם לא. שיש דעות שונות בזה. ורצית לעמוד על דעתי. ואיך אני נוהג.

תשובה

הנה ראיתי באו"ת שהאריך פה. והרחיב לשון על הקדמונים בענין זה. בבלי דעת מלין יכביר לדעתי לא עמד על כוונתם. הנה הביא תחלה מ"ש אב"ע הה"א הזאת תהיה בפת"ח כדרך ההי"ן תמהי"ן. וידוע כי תחת הלמ"ד יהיה שו"א נע. כמשפט כל למ"ד נוסף כמו ליעקב. ואל תשים לבך לקריאה. כי הוצרכנו להניח הלמ"ד שהוא נע. בעבור היות שו"א נע תחת אל"ף אדון עכ"ל.

והקשה באו"ת על זה ה' קושיות. האחד באמרו מה מקום לזה שאמר. הה"א לא יתכן להיות בשו"א ופתח. בשלמא אילו היה הלמ"ד נקוד פתח. כיון שאז היתה הה"א ראויה בשו"א ופתח. כמו הלמתים כו'. היה מקום לומר כיון שזאת הה"א לבדה. לא יכולה לבוא כמשפטה. אבל כיון שהלמ"ד נקוד בשו"א. הנה משפט הה"א בפת"ח כו'. א"כ זאת הה"א לא נפתחה על צד ההכרח כו'. השני ריש לשונו משמע שההא נשתנית בהכרח וסופו משמע שהיא כדרכה. עכ"ד.

והנה כל זה הבל. כי אמנם זוהי דעת אב"ע עצמה. כי מאחר שאין תנועה באות שאחר הה"א. על כן אי אפשר היותו בח"פ. כי יהיו שני שוא"ן סמוכין בראש תיבה. והוא נמנע. והיא הסבה בכ"מ שלמ"ד משמשת. היה הדין לבוא ה"א התימה עליו בפת"ח. מפני ההכרח. זה מבואר. ובכן עלה הקושיות א"ב בהבל. כי דרך הדין הוא מפאת הכרח. ומ"ש אב"ע שיהא פת"ח כה"א התימה. ר"ל בבואה לפני אות משמשת שואית. ובזה בטלה לה גם הקושיא השלישית עם הרביעית. כי הוא לא עמד ע"ד אב"ע. **אכן** אב"ע לא בא מתנבא נקוד השם. אלא מחמת מסורת קריאת השם (שנקרא בשם המלבוש) אמר מה שאמר. אך באו"ת פגם את האב"ע במום שבו. כי הוא רצה לשנות נקודו של שם אדנות.

באו"ת יצא לדון בדבר חדש ענין קריאת השם דהגייי' ואין לו שומעין גם לא עמד עד"ה

ומש"ע ולענין קריאת המלה. רואה אני דעת אב"ע ורד"ק שמלה זו נכתבת שתים ונקראת אחת. שהרי אמרו הלמ"ד נקראת בשו"א נח כו'. ותמיהני מנין להם שיש לקרותה בשו"א נח ולא בנע כמשפטה. ע"כ. **לזה** אני אומר מה צורך עוד לראיה. יותר ממה שראו האל"ף בח"פ. כדין שם הנהגה. א"כ ממ"נ. אם היא חדא מלה. שו"א שלפני האל"ף נח בהכרח. ואם הה"א תיבה בפ"ע. א"כ יש שני שואין בראש מלה. ואחר היות הראשון לא נח ולא נע. איך יבוא אחריו נח. ולכן נלחץ הוא אל דרך זר ועקש. לגזור שהאל"ף בפת"ח לבד. חלילה (אולי יש לו להביא דוגמא ולאחותו דנזיר. וכן ובאחיכם. עמ"ש שם בס"ד) שרי ליה מריה. שהמציא נקוד חדש בשם. כי לא ימצא כזאת. והוא שקר מוחלט. שאין קריאת השם בן ארבע בכל מקום. אלא בנקוד שם אדנות. ונקודו העצמי של הוי"ה לא נודע. כי לא פורש רק לצנועי כהונה היה נמסר. ואחר החורבן נמנעו מלברך בו. כמ"ש ז"ל: ולכן הוא נעלם עתה עד יבוא מורה צדק לנו ויגלהו. ואף המסרה קשיא לבאו"ת.

איברא הא תבריה לגזיזיה. וחזר בו בסוף דבריו. ואין לנו אלא דברי הקדמונים. וכעדותו של או"ת. שכולם הושוו שהלמ"ד בשו"א. ואל"ף השם בח"פ כדינו בכל מקום. וכך הוא מנהגי לקרותה מלה אחת. ומנה לא תזוע. יעב"ץ.

סימן קנה

ברלין עש"ק פה בראשית תקלמד לפ"ק.

אל כבוד אדמ"ו הרב הגאון הגדול החסיד המפורסם. שר החכמה והתורה. מי כמוהו מורה. מחזיק במעוזי הדת האמתי. ומודיע לעם ה' את דרכי ה' בתורה ובחכמה. במוסר וביראת חטא. נ"י ע"ה פ"ה כבוד מהור"ר יעב"ץ נר"ו.

במועד העבר הגיעה לידי אמרתו הצרופה עד מאד. כתבו הנחמד והנעים. והיה לי לשמחה ולתפארת. וגם הספרים היקרים חדשים גם ישנים (ששאל אותם בעד קצין אחד שם לקחתם אצלי במחיר יבוא. ושלחתי עמם בצוותא חדא שנים מספרי לח"ש חלוקים אב"ג. למסרם לבית המדרש הכולל שבברלין. וכן עוד כאלה לפני בה"מ דה"ש כולם במתנת חנם. ע"מ שילמדו ויעיינו בהם. מדי עברם במשניות כסדר לימודם הקבוע לאנשי בה"מ יחדו) לא ישקל כסף מחירם. קבלתי. והנה כאשר צוה אדוני מורי כן אעשה. ולא אפיל דבר מכל אשר דבר. וכבר מסרתי את הספר האחד ליד גבאי דבה"מ הכולל דכאן. והשני אשלח ע"י איש עתי לה' כאשר צוני כו'. והנה בימי החג העבר שקדתי על חבורו ל"ש יום יום. כי תורתו שעשועי. ואם בער אנכי ולא למדתי חכמה. הנה אהבת האמת והאמונה בוערת בעצמותי מאז ידעתי בין ימיני לשמאלי ונפשי קצה בפלפולי וקלקולי רוב החכמים בעיניהם. הצוללים במים אדירים. ואפילו חרש לחתות אש מיקוד לא מעלים. לכן מאסתי לילך בדרכיהם מיום היותי לאיש עד עתה. ואם ירשני אדמ"ו אומר לפניו דבר אחד מספרו ל"ש. אשר לא אוכל לבוא עד תכונתו. ונא אל אהיה בעיני מורי כמתעתע ח"ו וכמשיב על אמריו. כי אחרי דברו לא אשנה. ואין אני כי אם כתלמיד הדן לפני רבו בקרקע ופוער פיו למלקוש. למען תטוף עליו מלת המורה לצדקה. הנה במסכת ביצה במשנה ושוין שמשיקין את המים הקשה אדמ"ו קושיא עצומה ממתני' דמקוואות. דתנן ב"ש אומרים אין מטבילין מים יפים ברעים כו'. ונשתוללו כל אבירי לב. לא מצאו כל אנשי חיל ידיהם להתיר חרצובות הקושיא הזאת. כי החכם אשר בקש להשיב על דבריו לריק יגע. כאשר הראה אדמ"ו בראיות נכוחות. ואולם ילמדנו רבינו. ויודיעני את דרכיו. מנ"ל דמתני' דביצה ביפים ברעים עסקינן. דלמא ביפים ביפים. אלא שאין מי המקוה שלו. והוא משיק מים יפים שלו במים יפים של חבירו. וסתמא דש"ס לא קאמר אלא דלית ליה. דהיינו לדידיה. ולכך מזהיר זהיר בהו. ואתי שפיר ושוין כו'. למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. לב"ש במים יפים של חבירו. ולב"ה אף במים סרוחים שלו. ואפשר שלזה הזכיר בעל תי"ט דברי הרמב"ם. דמסתמא דש"ס לא מוכח מידי. ואם יש את נפש אדוני מורי לעשות עמדי חסד ואמת. יצוה על אחד מהשומעים בקול דברו. להאיר עיני ולהביננני דעתו הרחבה כו'. וה' אלהים יאריך ימיו ושנותיו בקרב ישראל כחול ימים ירבה ימים. עד כי מלאה הארץ דעת את ה' כמים לים מכסים. דברי תלמידו השותה בצמא את דבריו. הק' משה מדעסוא.

תשובה

ב"ה ר"ח מרחשון תקלמד לפ"ק באלטונא.

למשכיל שיר ידידות. גבר חכם בעוז. הק' התו' כהר' משה יצ"ו.

תשובת פקפוק השואל בתצ' הקושיא במשנת ושוין שמשיקין

כתב צרוף בעליל לארש האיר את הלילה הזה. את נשף חשקי שם לי לאורה זו תורה. הגדיל השמחה בראותי חשקו להשתעשע בחבורי ולעסוק בתורה לשמה בשפה ברורה. והנה שם לבו גם הוא להתיר קשר הקושיא שבמשנת ושוין שמשיקין. כאשר שלמים וכן רבים. חתרו להשיב ולא יכולו. לכן אין מהצורך להאריך לשון בזה. שכבר הארכתי למעניתי בחבורי הראשון גם השני. המה ישיבו אמרים מספיקים בענין ולחכימא ברמיזא. כי הנה מ"ש מעלתו מנ"ל דמתניתין דביצה ביפים ברעים עסקינן. לא עלי תלונתו. כי אם על שני ראשי המפרשים רש"י ור"מ. שהם הבינו כך לשון הגמרא. שאינו סובל הבנה אחרת. וכמו שבארתי גם להמשיב ראשונה. וכן יחויב בדרכי ההגיון. ומאחר שהודה מעלתו שלריק יגע המשיב ההוא. הלא א"כ גם דבריו לא יעמדו. ואם נעמיס עלינו עול זה. להוציא לשון התלמוד ממשמעו. אז ודאי אין הדרך צר לדחוק ולהעמידה במקום דחבריה. כי הלא טוב יותר לאוקמה כולה בדידיה. ובמקוה שאין בו אלא כדי הכשרו בצמצום. וכמו שמוכרחים לפרש במשנה דמקואות בודאי. דאל"ה. תקשי נמי התם. יפים ביפים למה לי דמשיק. וכדרך שכבר בארתי להמשיב האחר. הלא הוא בספרתי משנה לחם. בודאי זה יותר נוח מדרכו של מעלתו. אבל במשנה דפי"ט לא זה ולא זה יתכן. אשר חכמים יגידו ולא כחדו. וכנראה לא פנה לעיין כל צרכו בשני ספרי חבוריי אלו. ולא נפלאת ולא רחוקה היא ממנו. ותו לא מידי. ובקשתי באם ימצא עוד שמץ דבר בחבורי. לא יכחיד ממני. כי באלה חפצתי. ת"ל מודה על האמת אני. דברי ד"ש הטרוד יעקב ישראל מכונה יעב"ץ.

סימן קנז

שאלת מאחר שמצאנו ראינו מחלוקת בדין הנשים אם כשרות לשחיטה. בכן ילמדנו רבינו הלכה למעשה. במקום שאין שוחט מצוי. ויש אשה בקיאה. או שעומדים ע"ג. אם מותר להניחה לשחוט לכתחלה.

תשובה

בירור הלכה בדין נשים ועבדים ששוחטין לכתחלה וחילוק בין לכתחלה ולכתחל' שלא שערוהו הקודמין

אעתיק לך מ"ש במו"ק י"ד ס"א. מתוכו יתברר לך דעתי בזה. ז"ל שם. בענין כשרות נשים לשחיטה. תמהתי מאד על כמה פוסקים קדמונים ואחרונים שנסתבכו בדין זה. והדומה לו דין עבדים. דסתמא תנן. והטור כתב עבדים משוחררים. והב"י תמה עליו.

ולכן השמיט מלת משוחררים. ואחרונים החזיקו דעת הטור. מיהא כולהו שוו בהא דמשוחררים לכתחלה כשרים במוחלט. וכל זה הסבוך גרם להם. לפי שהחזיקו מ"ש דנשים ועבדים לכתחלה נמי. במושלם בלי שום תנאי. ואי אפשר לומר כן. כמ"ש בס"ד. **וז"ל** הש"ך. ועבדים. הט"כ משוחררים ונל"ל דעתו דס"ל סתם עבדים יש להם כל המדות הרעות כו'. **כנראה** רמז למ"ש ר"ג אין טבי כשאר כל העבדים כו'. מכלל דאינך לאו כשרים. ובע"פ ששה דברים צוה כנען את בניו. ופ"ק דגטין (יג"א) וזולת וכן אמרו סמפון בעבדים ליכא. שכל אלה המקומות מורים על רעות המדות של עבדים.

אך לא מן השם הוא זה. מה ענין מדות רעות של זמה וגזל. לא מצינו שזנאי וגזלן פסולין לשחוט. ולא באו אלו לכלל. **אמנם** תלמוד ערוך הוא בידינו בשני מקומות. שהעבדים חשודים גם על מאכלים אסורים. האחד בפכ"ש (מעב) מי איכא דשרי כהאי מילתא באתרא דשכיחי עבדי. והשני יתר עליו. הלא הוא ברפמ"ש. איתא בהדיא דחשידי אאבר מן החי. ועל פי שנים עדים יקום דבר. דסתם עבדים ודאי אינם נאמנם על השחיטה. (ועפ"ז נתקיימה בידינו גם דר"ח שכתב המרדכי והביאה בב"י להלן (דג"ב) ונתחזקה מעתה. גם מ"ש מחזיק הבדק שם ע"א נתקיים בידינו. כמ"ש שם עוד במו"ק בתוספת תבלין דלא אכשור דרי ואתרע רובא. יתד היא בל תמוט) הא על כרחך שבקה למתני' דזבחים דדחקא ומוקמא נפשה אי בעבדים מוחזקים בכשרות כטבי והדומה לו. **א"נ** אפי' בסתם עבדים. ודינם כדין מומר אוכל נבלות לתאבון שבודק סכין ונותן לו. ושוחט לכתחלה אפי' בינו לבין עצמו. **וכן** אתה אומר לענין נשים בשחיטה. שאי אפשר להאמינם על כולא ענינא דשחיטה לגמרי. והרי יש ללמוד ק"ו. מבדיקת חמץ דרבנן. אעפ"כ אמרו בירו' שאינן נאמנות לפי שהן עצלניות. וחשו לה הפוסקים. עאכ"ו בדיקת הסכין. שהיא קשה מאד אפילו לאנשים. וטרחא יתרה. ובאסור של תורה בדבר אכילה דנבלה. צריך לומר שאין סומכין עליהן בכך. אלא א"כ מוסרין להן סכין בדוק. אז ודאי שוחטות אף לכתחלה אם הן בקיאות ומוחזקות. זה דבר ברור מאד בס"ד. וסר ענן ההסתבכות. ושמנו שלום בין הדעות החלוקות. דלא פליגי אלא איתא להא ואיתא להא.

וסרה תמיה' הב"י מעל הטור ועל ר"י הלבן

ועדיין צריך לבאר שהב"י הביא מ"ש האגור בשם ר"י הלבן. שהנשים שוחטות לעצמן משמע שאין שוחטות לאחרים. וכתב עליו ודבר תימה הוא. ונדחק לפרש לשון לעצמן לבדן. ומשמעות הלשון אינו כן אף שיש דוגמתו בלשון משנה. אינו רגיל על לשון הפוסקים. אבל נראה שהוא כמשמעו והבנתו הפשוטה שרשאות לשחוט לצורך עצמן בלבד. אבל לא לצורך אחרים. וכ"ש שאין עושין אותה ממונה על השחיטה והבדיקה

לרבים. וכמש"ל שאין מוסרין בידן דבר של טורח. אפילו בשל דבריהם. לפי שדעתן קלה. אבל בדבר שאינו של טורח כל כך ודאי נאמנת. כמו שנאמנת על כל האיסורין. ואפילו באיסורי כרת כדם וחלב. לכן אם למדה אשה הלכות שחיטה. כשרה היא לשחוט תרנגולת או שאר עוף לצרכה בלבד. או אם בדק סכין ונתן לה ועמד ע"ג יכולה לשחוט גם לצורך אחרים. אבל אין ממנין אותה לשחוט לרבים כלל. **בכן** נסתלקה תמיהת הרב"י מעל הכלבו בדעת ר"י הלבן ושב הדבר ישר וכשר. וכן אתה אומר בדין העבדים דאתקוש לנשים. ושוה לאשה ודאי בענין זה. עכ"פ אין כחו יפה ממנה. כל שאינו משוחרר. שאין סומכין על שחיטתו אף שלמד. רק לצורך עצמו. או שנותנין לו סכין בדוק ורואין. ומ"מ אין ממנין אותו שוחט לרבים. וגרוע הוא מהאשה כל עוד שלא נשתחרר כנ"ל. לכן בדיוק כתב הטור משוחררים. וכן נכון בלי ספק. **ואחר** שבאנו לכלל זה. צריכין אנו לידע עוד שאין כל זה אלא בשחיטת חולין. לא בקדשים. ועל כרחנו לומר. דלא מתוקמא ההיא דרפ"ג דזבחים. כפשטה דסוגיא. דאפילו לכתחלה נמי שרו נשים ועבדים אף בשחיטת קדשים בכל גוונא כדסברו כל הפוסקים בכלל ולא היא. שכבר הבאתי כמה ראיות גמורות מן המקרא. שאפילו אנשים מיוחסין שבישראל לא היו מניחין לשחוט זבחים. אלא כהנים ולוים דווקא. עלח"ש פ"ד דקדושין. הלא בלי ספק מוכרחים אנו לחלק גם בין לכתחלה ולכתחלה ולא כל לכתחלה בחדא מחתא מחתינהו. אלא ההוא לכתחלה. הכי מתפרש. בדלא אפשר. והיינו כי אהדרו בתר כהן ולא אשכחו. כעובדא דעלי ושמואל ומשם ג"כ ראיה דאפילו ישראל מיוחס לכתחלה לא. ולא לשויוהו לעלי (שופט ישראל וכ"ג ששמש ברה"ק) בטועה. דלא ידע מתני'. אלא ודאי עלי כדין היה מחזר אחר כהן. אלא שבזה עשה דבר יתר. שהקפיד לחזר אחר כהן כל מאי דאפשר. ומתוך כך שהה והחמיץ המצוה. בזה עשה קצת שלא כדין. ואהכי א"ל שמואל מאי כולי האי לאטרוחי טובא. שחיטה בזר כשרה. דיעבד מיהת. וכיון דלא הוה שכיח כהן התם ההיא שעתא. כדיעבד דמי. ולא צריך לאהדורי טפי. דנפיק מנה חורבא. שהויי מצוה לא משהינן.

והאחרונים נדחקו מאד בכל זה וחילוק מוכרח בין קדשים לחולין

איברא כי קאי כהן קמן. איהו עדיף ודאי לכ"ע (והרי היה פייס גם לשוחט) אז לא ישחוט ישראל במקומו (וכי קשחיט אפילו כהן אחר. תחת זה שזכה בפייס. נ"ל פשוט דהוה מבעי לשלומי עשרה זהובים. ק"ו לישראל) עאכ"ו לעבדים. שאפילו משוחררים כשרים ידועים. ונשים צדקניות ובקיאות. לא הוכשרו אלא בשעת הדחק. שאין כאן כהן בקי בשחיטה מצוי. אז אומרים לה לכתחלה עמדי ושחטי. וכן לעבדים. היינו הוא לכתחלה. דכשרים נמי הני דאמרן. מ"מ באתרא דשכיחי גברי מומחין. לא מבעיא

לשחיטת קדשים. דלא שבקינן להו כנ"ל. אלא לשחיטת חולין לא חזיין כה"ג (ר"ל נשים. ברם משוחררים. ודאי ישראלים גמורים נינהו לכל מילי) אלה דברים ברורים נכוחים ומוכרחים בעזה"י. ובהגהותי לרא"ש הוספתי מלח ותבלין. להחזיק הדבר בכל עוז. ועמש"ע לעיל בתשובה (סקי"ב. דסא"ב בס"ד). **גם** צריך לידע דאיכא קצת קדשים. דאית בהו ודאי קפידא בכהן דווקא ולעיכובא נמי. למ"ד שחיטת פרו ופרה בזר פסולה. ע"כ במו"ק. ואתה שמענה ודע לך להעמיד דבר דבר על בוריו: יעב"ץ.

סימן קנח

שאלת סייף שהרגו בו אדם. אם ראוי לעשות ממנו סכין לשחיטה:

תשובה

דין סיף של הריגה לשחיטה

הנה ראיתי בספר נקרא לחה"פ על ש"ע י"ד (ס"ח) ז"ל שאלה ראובן קנה סייף מתליין שדן בו ד"נ ונתן לתקנו לסכין של שחיטה. אם מותר לשחוט בו. דקיי"ל חרב הרי הוא כחלל. ומטמא לבשר ששוחט בו. י"ל דסכין נטהר ע"י טבילה עכ"ד. **והנה** השאלה הבל. והתשובה דברי בורות. כי מה אכפת לנו בטומאה וטהרה האדנא (אם לא לענין טומאת כהן. בזה באנו למחלוקתו של ר"ת ורח"כ (עלח"ש פ"ז דנזיר) והיינו לענין חרב עצמו. ואין זה שייך לבשר שנטמא ממנו. פשיטא דכהן שרי למיכל מניה. וכל יומא אכלי כהני דידן מבשר שנטמא. אפילו במת עצמו) ואי איתא דאיתא לקפידא דטומאה בהכי. מאי אריא חרב. אפילו כלי שטף נמי טמא טומאת שבעה. ולא סגי ליה בלא הזאת שלישי ושביעי. כדכתיב והזה על האוהל ועל כל הכלים (וערפ"ק דאהלות) ולא מהניא ליה טבילה במיא לחוד. משו"ה השתא. איזה כלי שהוא. שנטמא בטומאת מת. אין לו טהרה עולמית. עד שיהא מקור נפתח לנדה ולחטאת. ובשר שנטמא באוהל המת. או בנוגעים במת. אין לו טהרה כלל. אפילו היו לנו מי חטאת. ויהא אסור באכילה (אפילו לישראל. כמו שסבור זה המשובש. כנראה מסתימתו. כ"ש לכהן) בזמן הזה. ועד כה לא ידע. שהכל אוכלין אותו בכל יום. והיה לו לאסור אכילת בשר עתה לגמרי. על כן גנאי להטפל בדברי התול הללו.

מ"ש בלח"ש שבוש עצום הוא

אבל חושש אני בבשר שנשחט בסכין זו. משום איסור הנאה. שכן בהרוגי ב"ד שנו חכמים. סייף שנהרג בו. נקבר עמו. ביחוד אם דן בו ישראל (מה גם דודאי שלא כדין הרגו) פשיטא דיש לחוש. **ונ"ל** שדינו כדין סכין של משמשי אלילים (דלקמן ס"י. ושם מקומו) דאסור לשחוט בה מסוכנת. הוא הדין בזה. יעב"ץ.

סימן קנט

שאלתני אם יש אתי פירוש מקובל ללשון תוספתא שהעתיק הרב"י בי"ד סקס"א דקכ"ו ספ"ד כי מ"ש הוא ז"ל בפירושה נראה דוחק גדול.

תשובה

באור והגהה בתוספתא בדין המוצא שטר שיש בו רבית על נכון. שהשיאם הב"י לד"א והפליג לדרך זר

אעתיק לך מה שכתבתי עליו שם במו"ק אהא דאיתא בתוספתא המוציא שטר רבית יקרענו. **ה"ג** המוצא בלי יוד. וה"פ המוצא בשוק שטר שיש בו רבית מפורש. יקרענו. אע"ג דבאין בו רבית. לר"מ יחזיר אם אין בו אחריות. ולחכמים אע"ג דבין כך ובין כך לא יחזיר. מיהא לא יקרענו. אלא יהא מונח ביד המוצאו. אולי יתברר בעדים של מי הוא. או שמא יהא חייב מודה. ודילמא נ"מ נמי דאי תפיס. דמידי הוא טעמא. אלא משום דכיון דנפיל אתרע ליה. א"ה דיינין ליה כשטרא ריעא. דלא מגבינן ביה ולא קרעינן ליה. דכי תפיס לא מפקינן מניה. אבל הך שטרא דאית ביה רבית. לכ"ע מקרע נמי קרעינן ליה. וטעמא מאי. משום דעובר (כצ"ל) הוא בקיומו. כלומר הרוצה בקיומו. קעבר עליו משום לא תשימון. ומשום לא תשכן באהליך עולה. לפיכך אם המוצאו אינו קורעו. גורם לעצמו כמו למלוה. מכשול עון. שמא יבוא עוד ליד המלוה. ויעבור ע"י כך בלאו. ויהא עון תלוי גם בראשו של מוצאו. משו"ה דטבא ליה עבדינן וקרעינן ליה. והכא ברבית דאורייתא עסקינן. **וא"ת** הא כיון דמפרש ביה רבית. לא מצי גבי ביה. ומאי עובר איכא. הא לאו מילתא. דחיישינן לב"ד טועים. דסברי מדעתיה הוא דכתב ליה. ואחולי אחיל גביה. לית לן בה. א"ד גברא אלמא הוא. וכמו דאשכח סהדי דכתבי וחתמי ליה אעולה. איכא למיחש נמי לב"ד כה"ג. מחמת אונס. או שיגבה ע"י עש"ג. וב"י במ"כ בכדי קטרח. והפליג לדרך רחוק וזר. **שוב** ראיתי בהג"א פ' המניח דגרס בפר"י. שעובר בקיומו. ואפילו לפמ"ש אובד בקיומו. היינו הך. כי ר"ל שהרי גם בקיומו אובד הוא. והרי הוא כאבוד ממנו ומכל אדם. לפיכך אין בו משום השבת אבדה. אלא המוצאו יקרענו. יעב"ץ.

סימן קס

עוד שאלת אם יוכל אדם לתת סך מעות לחברו. על מנת שיתן לו כך וכך לשנה. כל ימי חייו. הן רב שיהיו ימי שניו. או מעט. ולאחר מות הנותן. לא יצטרך הלה לתת מאומה ליורשי נותן. אלא ישארו המעות למקבל. ואפילו מת נותן מיד. ולא נהנה הנותן מן המעות כלום

תשובה

דין מי שרוצה למסור מעותיו לאפ' ע"מ שיתן לו הלה סך ידוע מדי שנה בשנה כל ימי חייו ואח"כ ישארו לנותן

כעניין זה מצאתי שכתב בס' כנה"ג סק"ס. שסדר למי שרצה לעלות לא"י והיה רוצה להניח קרן שיתפרנס ממנו כל ימי חייו. שיתן המעות לפ' במתנה. והפלוני יתחייב לתת לו כך וכך לשנה כל ימי חייו. אם מעט אם הרבה. ואם ימות הנותן תכף. ישארו הנכסים למקבל. ואם יאריך ימים. חייב המקבל לשלוח לו כל ימי הסך שקצבו ביניהם. ולרווחא דמילתא עשה שיתן המעות במתנה גמורה למקבל בלי שום תנאי. ואח"כ יתחייב המקבל לשלם לו סך כך לשנה. עכ"ד. **וצ"ע** כיון דמעיקרא מתנה הוא דקיהיב ליה למקבל. למאי אצטריך תו לתקוני בתר הכי. שאם ימות ישארו נכסיו למקבל. פשיטא. והא לא הדר איחייב ליה אלא מנפשיה לדידיה ולא לירתיה. ואי נמי קבעי מקבל למהדר נמי נכסי דנותן לירתיה בתר מיתה. מי לא מצי עביד כה"ג נמי כמה דבעי. **דילמא** אה"נ. אלא דמעשה הכי הוה. שלא נתרצה המקבל באופן אחר. והוא הדין נמי. דלא הוה צריך למכתב ליה הכי. שישארו הנכסים למקבל. אחרי מות נותן. רק המחבר האריך את העשוי אע"פ שאינו צריך.

במ"ש ספר הכה"ג יש לפקפק

ועכ"ז דבר קשה הוא בעיני. כי יראה שלא יתכן להשוות את שני בעלי דברים על עסק כזה. אם לא בהנתן ידיעה לכל אחד קודם המעשה. איך ובאופן מה יקוים דבר. כדי שיסכימו עליו. וכיון שתנאי זה היה בדבריהם מתחלה. חוששני לו משום רבית. אף שלא פרשו אותו בשעת המתנה. ואפי' לא הוצרכו לגמרי להתנות תחלה. רק סמכו זה על זה ולבם בטוח: ששניהם יעשו אח"כ כראוי לטובת שניהם. **מ"מ** נ"ל שיש בו משום הערמת רבית. דהיכא דלא יהב ליה מעקרא מתנה גמורה חלוטה. אלא על תנאי זה. נ"ל דהוי רבית כל מה שמקבל יותר מהקרן. אם האריך ימים הנותן. דאדעתא דהכי יהב ליה מעקרא. והוי ליה כי ההיא דאת ונולא אחי (מציעא סז"א) ולא פטומי מילי נינהו (שם סו"א) ודלא כמ"ש הרב המחבר הנ"ל. דלרווחא דמלתא הוא דקעבד הכי. אלא לא סגי בלא"ה. אע"ג דאינו אלא צד אחד ברבית אסור. וע"ל ס"ס קע"ג בב"י בשם ריב"ש. בדין הבטחת ספינה. ובמ"ש שם במו"ק בס"ד. וע"ל סקע"ד. ועמ"ש בשכה"ג ר"ס קס"א. בהגהת הטור אות ה'. בשם תשובה לריב"ש. יעב"ץ.

סימן קסא

תגר אחד היה בידו כלי כסף למכור. והלך אצל סוחר בכלי בדיל. ולקח ממנו איזה כלים במשקל ובמקח הקצוב בדמים כל ליטרא כפי השער הראוי. וזה שם לו כלי כסף שלו כל

לויט בכך וכך ונתרצו במו"מ. ומשך בעל הבדיל את כלי הכסף. ועד שלא קיבל הלה את כלי בדיל. נמצא שנתאנה בעל הבדיל יותר משתות מהו שיכול לחזור בו ולבטל המקח.

תשובה

דין המחליף כלים בכלים דרך מו"מ די"ל אונאה ובטול מקח ובאור דעת הר"מ בדין חילוף כלים שאינו אלא שלא להוציא בדין והיכא דקיימו זוזי

איברא קיי"ל המחליף כלים בכלים אין להם אונאה. אפילו מחט בשריון. שזה רוצה במחט יותר מבשריון. כדאיתא בסימן רכ"ז. ומדלא אשמעינן הכא נמי רבותא דשומא. כדאשמעין בסיפא במחליף פירות בפירות. משמע לכאורה דברישא בכל גוונא אין כאן דין אונאה. **ולא** נהירא. דהא מידי הוא טעמא אלא משום שזה רוצה כו'. משא"כ במקפיד בשיווי דמים. ושמו אותן מתחלה. בודאי חליפין אלו הרי הן כדמים. והיינו נמי דלא מפרש ברישא כה"ג בהדיא איפכא. בין שמו בין לא. משום דסתמו כפירושו. מיירי בחליפין בלי שומא. דזיל בתר טעמא.

ועוד חידוש הוא. ואין לך בו אלא חידושו. הבו דלא לוסיף. וכל זה אפילו בשניהם אינן תגרים. ואין צורך לומר בתגר שקונה למכור. וכ"ש אם הסכימו למכור ולהחליף כלי וכלים. בסך רב ממיני כלים אחרים. כאלו הסוחרים הולכי רכיל נחושת וברזל וכלי בדיל. שמוכרים מהך סך רב במשקל במעות קצובים. הליטרא בכך וכך. שאם מכרו סך מה בחילוף על כלי כסף וזהב. ופסקו הדמים ליטרא בדיל כך. ולויט כסף בכך. שאע"פ שי"ל שמשמשך זה הכלי של כסף. נקנו כלי הבדיל לבעל כלי הכסף. ואפילו לא שקל את כלי הבדיל עדיין. מאחר שדמיו קצובים. סמכא דעתיה. וכבר קנה זה ונתחייב זה בחליפין בכל מקום שהן (ואף בזה יש לדון. משום דמחוסרין ברירה. ובדאורייתא אין ברירה כ"ש להוציא מיד המוחזק. דמחסרי מנין ומשקל ובחירת המינין. אפשר דלא סמכא דעתיה) אפ"ה מחזיר אונאה. ומקח קיים. שחליפין כאלו פשיטא דאית להו תורת דמים. **ונ"ל** שכל עיקר דין זה של הר"מ. אינו אמור אלא שלא להוציא האונאה בדיינין. מיהא מסתברא דיש לו אונאה למוחזק. **ברם** כה"ג דאמרן. אי איישר חילי. הוה אמינא דינא הוא אף להוציא האונאה מיד המוחזק. לא מבעיא במוחזק אלא אפי' להוציא ממון מפיקנא מניה כי כשורא לצלמא כדי אונאה והוא הדין לביטול מקח כך נלע"ד יעב"ץ

סימן קסב

אמרת ששמעת ממני שנמצאו באה"ע בב"י ובש"ע. טעיות קשים בדבר הלכה. שיצאו מיד השליט מידי אביר הוא המשביר. ושכחת ובקשת להזכירך אותן.

תשובה השתים כבר קבעתים בדפוס כיון במגדל שלי. **האחד** בדלטב"א בדין הממאנת שנשמטה מלת אין בלשון הטור. ונמשך הב"י אחריו וקבע לשבשתיה בש"ע. **השני** תמצא שם ברמב"ב בסופו. שנשמטה מהרב"י הלכה וגמרא ערוכה. **השלישי** הלא הוא בש"ע ס"ס קנ"ח. מ"ש שם ויש להם אחים אחרים. ארבע תיבות אלו. שבוש מוחלט הם ונקבעו בכל דפוסי הש"ע. מבלי משים לנצח. ולא חלי ולא מרגיש שום אחד מהאחרונים.ויש עוד כמ"ש בחבורי בס"ד. לכן צריך להזהר עוד. יעב"ץ.

סימן קסג

ברודא התעו"ל.

באור הגון מופלא בלשון הרא"ש מפור בהגוז'

מה שנתקשה מר בלשון הרא"ש בהגוזל קמא. במאי דכתב דלית הילכתא כחוכא דבני מערבא. אע"ג דר' אבא מפרש משנה דעירכין אליבייהו שהוא ודאי דבר מתמיה לכאורה. דהא ר"א א"ר אבהו דלעיל מניה. דמוקים לאתקפתא דב"מ. דלא תקשי דפריך ר' שמואל עלייהו. דא"ה חטין בחטין נמי. קאתי איהו ומשני להו. ועליה קאי ראב"א. ממילא נדחו בני מערבא. ולא שפיר עבדו דמחכו. **נ"ל** פשוט בכוונת הרא"ש. דאיכא למידק תו. אמאי מייתי סייעתא מר' אבא. ולא מר' אבהו. דודאי ס"ל כבני מערבא באין ספק. ואי משום דדחי ליה ר' אבא. אינו מוכרח וסברא רצונית היא. ומשום דיחויא לא שבקינן מאי דפשיטא ליה לר' אבהו. ועוד דהא כולהו אמוראי דבתר הכי אותיבו עליה דר' אבא. ובמסקנא לא קאי. והוכרח לתירוץ אחר. **אלא** כך היא כוונת הרא"ש. דודאי מר' אבהו לחודיה ליכא סייעתא. לבני מערבא דהילכתא כוותייהו. לפי שהוא תופס לעיקר סברת ב"מ. ועושה מערכה על הדרוש ותדע מהקושיא. דאל"כ קשיא מתני' דערכין. ואי אמרת דאע"ג דלא הודיע לבעל המעות. אפ"ה קני בעל המעות. משום דשליחותיה קעביד. לק"מ ממתני' דערכין. ואפילו אי מדמינן לה למתני' לחטין ושעורין. נמי קני. ולא משום דלחטין וחטין דמיא. אבל ר' אבא דבתר הכי דחי לדר' אבהו. דאה"נ אפילו תימה דדמי לחטין וחטין. אפ"ה לא תקשי אדבני מערבא. דאינהו ס"ל בקושטא בחטין וחטין נמי שליח קנה. ולא בעל מעות. מטעמא דידהו דמי הודיעו לבעל המעות. דודאי שייך בתרוייהו שפיר. והתם במתני' דלא קנה הקדש. והאשה קנתה. אע"ג דדמיא לבעל מעות. ומי הודיעה. אי משום הא לא קשיא. דאין דעת המקדיש מתחלה על כך. לא הקדישן מעולם. ולא משום דקנתה האשה מעכשיו. דאילו היה מטעם זה. לא היתה זוכה בו האשה. כטעם דב"מ. דמי הודיעה שתזכה. ומוכרח דעל כרחך ר' אבא ס"ל הכי. מדלא אשכח לפרש המשנה אלא משום דעל זה לא היה כוונת המקדיש. אבל

אלמלא כיון להקדיש. לא היה מועיל לזכות בו האשה. ע"י שנאמר דבעל מתחלה. כשנתן לצבע אדעתא דידה. ושליחותא דאשה קעביד. אע"ג דלא הודיעה דכיון דשינה. ממילא ברשותיה קאי. דומיא דשליח דעלמא. אפילו בחטין וחטין. א"כ בהדיא משמע. דר' אבא קאי בשיטתייהו דב"מ. ומוסיף אמילתיה דר' אבהו. דלעולם בני מערבא אפילו בחטין וחטין פליגי. מהך טעמא דמי הודיעו. שכל זמן שאין כאן הודעה. אינו זוכה בעל המעות בכל גוונא. ואפ"ה מתניתין דעירכין שפיר מתוקמא אליבייהו כדפרשינן. ומדחזינן נמי לבתר דכולהו אמוראי בתראי אתקיפו עליה דר' אבא. הדר ביה. ומפרש טעמא דמתני'. משום דהוה כמפרש שאינו מקדיש את של אשתו. הא לא הכי. בסתם. ר"ל אילו לא אמרינן נעשה כאומר. שאין להקדש בהן. אלא סתמא חשבינן ליה הכל של גזבר. ולא אהנו מעשיו שנתנן לצבע לשמן. אמרינן כיון דלא הודיע הצבע לאשה. לא זכתה. ש"מ דמי הודיעו סברא אלימתא היא. אף למסקנא דשינויא דר' אבא. וכל היכא דליכא הודעה. לא זכה בעל המעות. ותקשי ליה להרא"ש. דפסק דלא כוותיה אפילו בחטין ושעורין. לכך הוצרך לעשות סניגרון לדבריו. דלעולם ר' אבא נמי לא ס"ל כוותייהו. והא דלא שני למתני'. דאע"ג דלא הודיעה לאשה אפ"ה זכתה. היינו משום דליכא למימר הכי. אלא במזכה את שלו לאחר ע"י אחר. אבל ע"י עצמו לעולם אינו זוכה. ודוק. זהו הנ"ל יעב"ץ.

סימן קסד

סתירה עצומה אליבא דחד תנא

ומאי דקבעי מר למידע מאי דאמינא ליה. דרמינא דר' יוסי אדר' יוסי. ולא אשכחנא לה פתר. הא הוא ודאי דקשינא בה טובא בהחולץ (דמו"ב) חזינן דס"ל לרי"ו בפשיטות. דמילת גוי אינה מילה כלל. ובפאמ"ע (דרז"א) שמעינן ליה בהדיא אפכא. ע"ש. אמינא לפול בה סתר פתר. ומאן דמתרגם לי הני תרי אליבא דחד תנא. מחזיקנא ליה טיבותא בפרח וכפתר נקיטנא תרי מתנתא דתורה ויהיבנא ליה דלישקול אגריה לאלתר. יעב"ץ.

סימן קסה

ערב דלאחר ממ"ע אע"פ שהיו בידו ספרי הלוה למשכון חוב של עצמו. מצי למימר משטה אני בך. השגה על בד"מ וש"ך בדין ערב הפוטר את הלוה כשיש לו ממנו מעות בידו

אחד תבע לאחד בב"ד. שנעשה לו ערב בשביל אחר שלוה ממנו. ועכב לפרוע. ונגשו המלוה לפרעו. ובקש מזה שהיו בידו ספרים שלו בפקדון למשכון. ופייסו שישתיק מעליו נגישת ב"ח הנ"ל. שדוחקו ומבזה אותו בדו"ד. והלך זה שבידו הספרים ובקש מב"ח הלז שיניח ללוה הלז. ולא ידחקנו על הפרעון. והוא ערב בעדו בסך כך. ושוב בא

הלוה בדברי ריצויים אל הערב שיחזיר לו הספרים. ועשה כן. ועכשיו תובע הב"ח סך המעות שאמר לו זה להיות ערב בעדו. ופסק המורה שישבע הערב שלא נעשה ערב. ואם לא ישבע. מחויב לשלם הסך ההוא. **נ"ל** לא טב הורה. דהא אינו ערב דשעת מתן מעות. גם לא פטר את הלוה בשביל ערבותו של זה. רק פייסו שלא ינגוש אותו. ועכשיו שמשטה בו (גלי דעתיה. דלא כיון רק לעשות נחת רוח לאוהבו הלוה. שתסור יד המלוה מעליו ולדחותו לפי שעה. סבר לאשתמוטי. דילמא בתוך כך מתרמו ליה זוזי ופרעיה) עדיין הוא עומד בתביעתו. יש לו עליו הכפיה של ב"ד כבראשונה. לא הזיקו ולא הפסידו בכך מאומה. לא היו אלא פטומי מילי בעלמא שימתין לו עוד. **ואם** אמנם בהגה בש"ע (סקכ"ט סע"ג) כתב י"א שאם היו לערב מעות של לוה בידו. נשתעבד בכל אופן. **הא** בד"מ השיג על מהרי"ו בזה. וה"ט דכתבו בהגה שבשם י"א משום דלא ברירא ליה. וא"כ הרי יכול הערב לומר לו קים לי דלא כוותיה מספיקא מי מפקינן מניה. וש"ך מוקי לה דווקא בשהיו אותם המעות עצמם שהלוה לו ביד הערב. ולפי זה אין מקום לחייב את הערב. ומעמד שלשתן לא היה בכאן. **אלא** שיש לי עיון בדעת הד"מ וש"ך הנ"ל. מאי קסברי הא ודאי דינא דמהרי"ו מוכרח מעצמו. דבכל גוונא מחייב ערב הלז. מדרבי נתן. ומאחר שהודה הלה שיש בידו מעות משל לוה. ודאי מבעי ליה לשלומי לב"ח שלו. יהו המעות איך שיהו.

אך בנ"ו פשיטא אין כאן שבועה. דלא כפסק מורה זקן

ברם הכא בנ"ד שהיו הספרים ממושכנים לנפקד. וב"ח קונה משכון. א"כ לא חל שעבודו של חוב אחר עליהם. כל זמן שלא נפרע הלה תחלה. והוא לא סילק שעבוד עצמו מעליהם. רק הניח דעתו של ב"ח זה שלא ירבה בנגישה כל כך. בפטומי מילי אשבח דעתיה. מדי ממשא אית בהו. מילי דכדי נינהו. ומצוה קעביד כ"ש אי איכא נמי הכחשה. מ"מ פשוט דאין כאן מקום לשבועה. כיון דכי קמודה נמי מיפטר זה ברור בעיני. גם עיקול לא נעשה על הספרים על פי ב"ד. לחייבו מתורת תקנה. יעב"ץ.

סימן קסו

הבא על הנכרית. אם הוא פסול לעדות.

הבא על הנכרי' פסול לעדות ודאי והשגה על בד"מ

תשובה בד"מ (ח"מ סל"ד) דהבא על הגויה מיפסל רק מדרבנן. דהא אינו אלא מגזרת ב"ד כו'. **אבל** במו"ק כתבתי עליו שדבריו תמוהים. דגזרת ב"ד של חשמונאי הוא לחייבו משום נשג"ז. להחמיר עליו יתר על של תורה. אבל הל"מ היא. שחייב מיתה וקנאים פוגעים בו (לבר ממאי דכתיב בתורה. ומבואר גודל החומר שבאיסור זה שנענשו בו יותר

מבמעשה העגל. וכמו שהארכתי בזה בלח"ש ס"פ הנשרפין. ולבר ממאי דכתיב בקבלה יכרת ה' לאיש אשר יעשנה. ומשולש בכתובים. הרעש הגדול והעצום אשר עשה עזרא על הדבר הזה. איך מרט שער ראשו וזקנו. כשמעו אותו דבר. מה שלא מצינו דוגמתו. תסמר שערות ראש הקורא אותה פרשה ויתר לבבו ממקומו) וכיון שדמו מותר ובשרו הפקר לקנאים. כאיילים וצבאים. פשיטא דלא גרע מעובר עבירה של תורה שאין בה מיתת ב"ד ולא של קנאים. אע"ג דהך לתאות יצרא דעברה הוא דקעבד. ולא רשע דחמס הוא. ולאחר שפרש תו לא בר קטלא הוא. מ"מ הרי הוא חמור משאר לאוין דתורה. שאין דמו מותר אפילו בשעת מעשה. ואפ"ה פסיל. כ"ש הך דהפקיר דמו למקנא. והל"מ וכן ד"ק כד"ת דמו. לכן בלי ספק שפסול גמור הוא. ועדותו בטלה. הנ"ל יעב"ץ:

סימן קסז

זהו מה שכתבתי והשבתי לפו"מ מאמשטרדם. על אודות שקבלו שמה חזן לק"ק שלהם. שהיה לפנים חזן בק"ק גלונא. ונפטר מאתם. ונשכר לק"ק הנ"ל. וכבר נתיישב שמה. ושוב אחר מעשה רב הנ"ל. עשו ק"ק גלונא מעשה מכוער והחרימוהו. מבלי תבוע אותו תחלה לפני ב"ד שוה לב"צ שיזדקקו לעיין בדינו: ובלי שמוע טענותיו וזכיותיו שיציע אל השופט אשר יהיה בימים ההם להגיש עצומותיהם לפניו. והחזן היה צועק חמס מפניהם: צווח דינא קבעינא וליכא דמשגח. והדברים ארוכים והנה החזן הוכרח לכתת רגליו לבקש לו עזר מבחוץ. אולי ימצא אלהים שופטים בארץ. לנקות עצמו לפניהם ולזכותו בדינו. ובא עד הנה. ונהגו בו ג"כ דין מנודה. והפו"מ דאמשטרדם נפשם מרה להם על הדבר הרע הזה.: ועל ק"ק גלונא דעבדו דינא לנפשייהו בלי ש"ח. וכתבו אלי פעמיים שלש על אודות החזן הנרדף הלזה על לא חמס בכפו. ושומע לא היה לו גם מב"ד שלהם. והודיעני תלונתם באורך (שאין כאן מקומו. לכן אהא כוסה קלון) ובקשוני לעמוד על צד ימינו אם אפשר: ולהודיעם משפט אמת וישר. ומחמת שאגרותם היו בל"א מעורב קצת. מה גם שכבר נזדקן הדין זה שנים רבות. וא"צ לו עכשיו. מה דהוה הוה: לכן לא הצגתי אגרותיהם פה. רק אציגה מה שהשיבותי אותם דבר בתום לבבי. בבחינה מה שיש בו צורך לדורות בנדון כיוצא בו. אע"פ שחשכתי עצמי מן הדין: בעקר הדברים וטו"ת שבין הצדדים.

ב"ה ט"ו טבת תקו"ל: אלטונא.

שלום לאה"נ פו"מ פ' יצ"ו.

מ"ש לאמשע' בענין עסק ביש שנעשה לחזן שלהם מבני ק"ג שהעבירו עליו את הדרך. מנודה לעיר אחת בכח ובאלמות מידי משאש אית בה אף לעיר אחרת אף כי לעירו

גי"ה ק' ביום ד' העבר. ובפתחי עמדתי משתומם שכתבתם עה"פ בשביל עסק ביש דחזן שלכם:. בפרטות שבודאי כבר נודע לכם מאז ומקדם. שאני שונא מוחלט של החזנים שבמדינות הללו. רובם ככולם. וכאשר העליתי זכרונם לרעה ולא לטובה בדיו העומד בחבורים שחנני השי"ת (יעוין בסולם המוצב לפני ב"א ובמו"ק סנ"ח) כי זה ראיתי מכשול הגדול שבבני אומתנו. ביחוד בק"ק אמשטרדם. שהיו יתד תקועה לרעה זו. מה שאין מהצורך להאריך בידוע לכל העולם. על כן היה לי עסק זה כמתעתע בעיני אכן אין למדין מהכללות במקום שנאמר בהן חוץ. כי אחר החקירה והדרישה שמעתי מלמדים זכות על האיש הלז. מהיודעים והמכירים את האיש ואת שיחה נאה זו תפלה. שמתנהג בהן כהוגן. ומעידים עליו שהוא ירא ה' מנעוריו. וצועק חמס על אנשי ק"ק גלונא. מהעול הנעשה לו שהחרימוהו שלא בפניו. ולא שמו לב לכל דברי התנצלותו והצטדקותו. והנה באמת מתחלה אמרתי מה לי ולשיר"ה הזאת. ואף אם הוא שלח אלי בבואו עד הנה לתת שכרי משלם. אם אטפל לעיין בדינו. שמתי לאל מלתו. ושוב שלחו אלי נכבדי הק"ק דפה. לחוות דעתי אם מותר לבוא בקהל ה'. לירד לפני התיבה בבה"כ פה. באשר האב"ד דכאן זקפיה לקועיה כחיווא כנגדו. לנהוג בו דין מנודה עכ"פ. ולא יכולתי להשיב האנשים בפחי נפש ריקם. גם חשבתיו לדבר מצוה לאשר חמוץ. בפרטות שנתברר שהאיש טוב וירא שמים. ומה שעשה מאונס עשה. ואונסו גלוי וידוע ומפורסם. לכן יראתי מעונש הרואה זכות לעני. מורדף מזרוע רבים. אם אשתוק ואשים מחסום לפי. להגיד לאדם ישרו. ולא מזיגנא רישאי אבי סדיא עד דמהפיכנא בזכותיה. ואע"פ שאין לשמוע דברי בע"ד אחד. פן יבוא רעהו וחקרו. אכן אחרי ראותי מעשה ב"ד שבידו. שהתרצה מיד לציית דין. אז אמרתי אחינו אתה. עם שבתחלה אספתי את שלומי מאתו. כי יראתי מהכשל ח"ו בעון חרמות. שאפילו שפחה של בית ר' לא נהגו חכמים קלות ראש בנידויה. אבל מאחר שהאיש הלז אינו מסרב מלקבל הדין כאשר יושת מב"ד השוה. א"כ מיד פקע החרם. וקרעינן לפתיחא. ואין פתחון פה ולא פוצה פה לדחותו בשתי ידים. על לא פשע ולא חמס בכפו. לא יעשה כן בישראל. על כן לא חמצתי המצוה. ושלחתי בשעה זו אצל פו"מ הק"ק להתיר לו להתפלל בבה"כ שלי. אם יסכימו ויאותו לי. ועדיין לא חזר אלי השליח. ואין פנאי להאריך עוד. כי היום רד מאד סמוך לקש"ק. אעפ"כ אתיצבה עמכם למשפט. ואמרתי להתוכח בקצרה ובמרוצה. אודות האיש הלז. מה זאת עשיתם לשלוח האיש הטוב הלז בדרך רחוקה כזו. למסרו ביד מבקשי נפשו. הלואי שתהא ביאה כיציאה. במ"כ הסכלתם עשו. ולא ירדתי לסוף דעתכם ודעת הב"ד שלכם. מי ומה הביאכם לידי מדה זו. וכי מה כח ב"ד גלונא יפה.

לנדות ולהחרים משועבד שלכם. ואפי' לכשת"ל שכדין נידו אותו. הא קיי"ל מנודה לעיר אחרת. אינו מנודה לעירו ודאי אינכם צריכין לנהוג בו דין מנודה ח"ו. והנוהג בו כך בעירכם או בכאן. חוששני לו מעון המנדה שלא כדין. עד יבורר הדבר ע"פ ב"ד ממוצע. ולאו כל כמינייהו דק"ק גלוגא. למעבד דינא לנפשייהו בכה"ג. וכופין אותן לבטל כפייתן בכל מאי דאפשר עד דציית. נקטינן בכופתייהו עד דשבקי לכלימייהו טוט אסר וטוט בעו שרי ולבעו מטו מניה. ואי דינא קבעו. יעמוד עמהן בזבל"א. אבל לא בב"ד שיבחרו להם בני גלוגא לעצמן. חלילה לכם מעשות כדבר הזה. אנה תוליכו חרפתכם. אם ככה אתם עושים. למה לכם כל החרדה מוטב שתניחו אותו חפשי. ותתירו לו לחזור לבני גלוגא תחת ידם ושעבודם כבראשונה. בתחלה מאי קסברי. ודקארי לה מאי קארי. שרי לי מרי. על כן אם על כבודכם שהוא כבוד שמים אתם חסים. לעמוד לימין אביון. זאת העצה היעוצה. תכתבו לו שאל יזוז מכאן. וימתין עד שתועצו עצה נכונה שלמה מבושלת כל צרכה. לעמוד על צד האמת והיושר בכל כחכם. ולדון בפני ב"ד ממוצע במדינה זו. לא תחת ממשלת מי שתקיף ממנו ודב"ל. ות"ל יש אלהים שופטים בארץ. וכתורה יעשה. בין כך האיש הלז פטור ומותר מחרמם. כך נ"ל פשוט וברור. בלי עיון בספרים לגמרי. כי היום קצר. והמלאכה גדולה עלי. בזו הרגע חזר אלי השליח. והגיד לי שלא מצא החזן. ולא הפרנס בביתו. מחמת כן לא עשה שליחותו לע"ע. ומוכרחני להפסיק ולסיים בחפזי. שכבר הכריזו לבה"כ. ותתענגו על רוב שלום מאד"ה ומני הטרוד מאד הכותב בנחיצה ובמרוצה. יעב"ץ ס"ט.

לא היה לי פנאי לחזור ולקרות מה שכתבתי בחפזון גדול. אם אולי שגיתי שגיאות מי יבין. אקוה שלא תלין משוגתי אתי:

סימן קסח

וזאת אשר כתבתי לשם שנית. לאשר דרשוני עוד על הענין הנעשה עמו פה.

ב"ה י"ט טבת תקו"ל. אלטונא

שלום לא"נ פו"מ פ' יצ"ו.

אד"ש הנה באתי במגלת ספר בעש"ק העבר. אודות העלוב הש"ץ שלכם. לכבוד אדוני אבי שבשמים. שגזר עלי שלא לתת מחסום לפי. **אע"פ** שלא אביתי שמוע להפצרת הנ"ל. ליתן לו כתוב וחתום מאומה. עם שהרבה עלי רעים. גם נדר לתת שכרי כחפצי. אבל חלילה לי לעשות שום דבר בהוראת דרכי התורה האמת והיושר. בשביל הנאת ממון. רק למען האמת והשלום. כי מצווים אנחנו לאשר חמוץ ולהצדיק צדיק. בפרטות ביחיד הצועק חמס נגד רבים. דמסתמא גברי אלמי נינהו על פי הרוב. כיון דרבים נינהו סמכי

אדעתייהו. והוא רובא דשכיח. ואנכי ת"ל אין עלי עול ב"ו. רק מורא שמים בלבד עלה על ראשי. ומתיירא אני מעונש אוטם אזנו מזעקת דל ח"ו. לכן כתבתי הנלע"ד לטובת האיש הלז לפי שעה. עד אשר יעיינו בדינו חכמי הדור. אשר יבוררו לב"ד השוה משני צדדים. ויעצתיו שלא לזוז מכאן. עד בוא דבר מעמכם. להורות לו הדרך איך יתנהג להבא. עכ"פ מתון מתון כו'. ואין דבר מתוקן יוצא מתוך המהירות שסופו חרטה. ודואג אני ג"כ פן יגרום ח"ו מחלוקת לגיסי הרב אב"ד שלכם נר"ו. אם יעשה מעשה גדול כזה. וילך וימסר ביד אויביו. ברעות נפשיה לקטלא נפק. חלילה. אמשטרדם לא יראה עוד לדעתי. אם יעלה ביד מתנגדיו להביאו למדינתם. ואח"כ יעשו בו כחפצם. וסוף סוף ק"ק אמשטרדם יהיו נוטרים שנאה לגיסי הרב נר"ו חלילה על כן זאת העצה היעוצה ממני אע"פ שלא נשאלתי מכם. רק מתוך שכתבו לי מכ"ת שאעשה עמו בטובה וחשבתי בודאי אין כוונתם שאעניק לו משלי. כי אינו צריך לכך. ואין כאן טובה רק להעמידו על רגליו. ולעמוד על ימינו. נגד בעלי ריבו ושוטניו. והוא הטוב לו ולכם ולב"ד שלכם. איש על מקומו יבוא בשלום. וסוף קושטא קאי. גם ק"ק גלוגא יתנו מקום לאמת. כשישמעו דברי טעם. כמ"ש בכתבי הקודם באריכות. אע"פ שהיה בחפזון גדול. ומעתה אבקש ממכ"ת להחזיר לי אותו הכתב בעינו: לראות עוד פעם אם כתבתי בדיוק כל הצורך. והיה זה שלום מני דש"ת הטרוד יעב"ץ ס"ט בנחץ נמרץ.

אלמלא ידעתי שטוב הדבר הייתי כותב לגיסי הרב נר"ו אב"ד שלכם. רק מאחר שלא גלה את אזני. גם אנכי אשב לי מנגד. ולא יבין כי פי המדבר. אקוה יבין מדעתו הטוב והראוי. ועצת ה' היא תקום.

עוד אני מדבר שלא יטעו מכ"ת בדעתי. לחשוב שאני מזכה האיש הלז בדינו בעיקר הדבר. חלילה לי מעשות זאת. מבלתי שמוע טענות שני הצדדים. רק מה שנידוהו ק"ק גלוגא. בזה אני אומר. שאין לכם לחוש לנהוג בו דין מנודה בעירכם וכן כאן. שהם ק"ק גדולות מק"ק הנ"ל. ולפי שהוא אינו נחשב עוד מבני עיר הנ"ל. בזה אני מזכה ובמקומי אני עומד. כל זמן שלא אשמע טעם הגון לחזור בי. וביחוד שהוא מוכן לקבל הדין מב"ד ממוצע. אך לא כאשר יושת עליו מק"ק הנ"ל ומב"ד שיבחרו להם. כי אם בזבל"א. או לעמוד בפני רבם א"ג הרב אב"ד שלהם ושלכם. באמת זוהי תמיהא קיימת. שיסרבו לקבלו לדיין בדבר זה. דהא התם והכא קרו ליה רבי. יאמרו רבם דחפו. ברוך ה' שלא עשני אב"ד. כי בודאי הייתי מפגיע בהם מד"ה ומחינא להו בסילוא כו' בכה"ג. כי אין פגם גדול מזה לחשוד לרבם המקובל עליהם ודב"ל. וגם בדבר איסור. ולית ביה אפוקי ממונא. ועוד שהורו בפני רבם. מכוער הדבר. ואין להאריך עוד כאן. כי קצרה היריעה

וצרה השעה. וזאת בקשתי ממכ"ת. באם שאין ברור לו הדבר כשמש. שדברי הם לתועלת ושיהיו נשמעים בנחת. ואז טוב. אם לאו. מוטב שיצניעו כתבי. ודברי לא יראו החוצה. ובין כך או כך אבקש עוד פעם להחזיר לידי שני הכתבים כאחד מכמה טעמים. ועל זה אסמוך. ושלום שנית.

סימן קסט

מת שרוף. אם רשאי כהן שאינו קרובו. ואינו מת מצוה. להטמא לו.

תשובה

בירור דין מת שרוף

תלמוד ערוך הוא בגמרא דנדה (דף"א) מת שרוף ששלדו קיימת. מטמא. וה"ד שלדו קיימת איכא התם תלת גווני. אי ששרפו ע"ג קטבליא פרשו תו' דהיינו עור שלוק שאינו נשרף. שנעשה בדפוס צורת אדם. ושרפו בו אדם. באופן שכל דמות תבניתו וצורתו קיימת. וחתוך איברים ניכרים. או ע"ג אבן שיש בעל מחיצות. א"נ דאיחרך אחרוכי. שהגוף כולו קיים. ונראה דלדינא. הנך תלת לישני כולהו קושטא נינהו. דאפילו בשרוף לאפר. אם צורתו קימת. מטמא ד"ת. ואין צריך לומר דאחרך אחרוכי. משא"כ בנתבלבלה צורתו. ודאי טהור הוא. למאי דקיי"ל כר"ל התם. דקאי בשטת חכמים באפר שרופים (דלא כר"י דסבר ליה כר"א. שאף נתבלבלה צורתו מטמא. ושעור אפרו ברובע כדברי ר"א) וכן פסק הרמב"ם בפ"ג דט"מ בפשיטות כר"ל. ופירש שם שלדו קיים. היינו השדרה והצלעות. **לפ"ז** מת הנשרף במקרה ע"י דלקה. או כגון הקדושים הנשרפים בעש"ג. פשיטא דכהן מטמא לאפרו. שהרי נתבלבלה צורתו. גם רקב אין לו. שאי אפשר מבלי שיתערב עמו ד"א. אם לא באחרך אחרוכי. שניכר היטב ששלדו וממשו קיים. כה"ג אינו מטמא לו. אם יש לו קוברין ישראלים.

קושיא עצומ' חמורה בסתירה בין שתי סוגיא הגמר' בענין זה בחד מסכתא

אמנם לדברי הירו' שהביאו תו' שם. אפילו שלדו קיימת. טהור הוא דבר תורה. ולא אמרו טמא אלא מפני כבודו של מת. לומר שאינו בטל. וכתבו תו' דפליג אתלמודא דידן. א"כ לפ"ד הירו'. היה מותר לכהן לטמא לו. כיון שזהו כבודו להביאו לקבורה. ועד שיחזר אחר ישראל יהא מוטל בבזיון. אבל מכיון שהוא חולק על תלמודנו. נראה דלא קיי"ל כוותיה. וכן נראה מדברי הרמב"ם דלא חש ליה. **אבל** עדיין לא יצאנו ידי חובתנו בענין זה. כי עומד בפני הר גדול של קושיא חמורה ועצומה מאד. דרמינא דר"י אדר"י. ודר"ל אדר"ל. דהכא ר"י מטמא בנתבלבלה צורתו ואין שלדו קיים. ואף אפרו מטמא. ור"ל מטהר בכה"ג. ואילו התם בר"פ דם הנדה (נו"א) איפכא שמעינן להו. דאמרינן עלה דמת

יבש טמא מאי בינייהו דר"י ור"ל דאפריך דלר"י טהור דבעי דומיא דעצם. ולר"ל דמפיק ליה. מלכל טומאתו אפילו אפריך אפרוכי טמא. ובאפריך ודאי. נתבלבלה הצורתו. ואין שלדו קיימת. אפ"ה מטמא. **ונהי** דלר"ל איכא למדחק ולמימר דאיירי אע"ג דמפריך ביד. מיהא אכתי לא איפריך. וכהנך שינויי דהמפלת. דמיירו בשלדו קיימת. אע"פ ששרוף ואין יבש יותר מזה. מיהת לר"י מאי איכא למימר דהא איהו הכא מטמא גם בנתבלבל ונפרך. ואפילו באפרו נמי טמויי מטמא כר"א. ואילו התם. אם אינו יבש כעצם טהור ס"ל ועוד דבהדיא איתא תו התם דבדאקמח והוי עפרא. כ"ע מודו דטהור. וקשיא בין לר"י בין לר"ל. דלר"י הכא בהמפלת. אפילו באפר מטמא. והיינו דאקמח והוי עפרא (דאפר אקרי עפר. כדכתיב מעפר שרפת חטאת. וכתיב את אפר הפרה) דהתם טהור אליבא דכ"ע. וקשיא נמי לר"ל דבשלדו קיימת. מיהא מטמא בכל גוונא דיבש. ואילו התם לא שאני ליה לגמרי. **איברא** אכתי יכילנא לשנויי אליבא דר"ל התם. דאזיל לטעמיה (בדנז"א) גבי שרץ יבש דמטמא נמי בשלדו קיימת. ומותבינן עליה ושני ר"ז אליביה. ל"ק הא בכולן הא במקצתן. פירוש בזמן שכולו שלם דווקא הוא דמטמא שרץ יבש בששלדו קיימת. משא"כ בנחסר מקצתו. לא מהני ליה שלדו קיימת. **אי** הכי ניחא. דאזיל ר"ל לשטתיה במת נמי. הא דמטמא בשלדו קיימת. היינו בכולו קיים דווקא משא"כ בנחסר מקצתו. לא מהני ליה שלדו קיים. ודוק. **אבל** לר"י לא יכולתי להעלות ארוכה למבוכה. שדבריו סותרין זא"ז מן הקצה אל הקצה. שהרי בהמפלת סבר ליה כר"א דאפיה ברובע אפר מטמא. ובדם הנדה משמע דאפי' כולו שלם. אם יבש רק כעפר טהור. מדלא מפליג. וכסתמא דמתני' נמי. עאכ"ו אפר. דודאי יבש טפי מעפר. אף כי ברובע בלבד. הא מילתא דתמיהא טובא. לית נגר ובר נגר דיפרקניה.

חצי ישוב לתמיהא הנ"ל וקצת תמיהא על הר"מ

והשתא דאתינן להכי דמפלגינן בדר"ל בדידה. דהיינו בשלדו קיימת גופה. בין כולו שלם. ובין מקצתו אע"פ ששלדו קיימת. א"ה ליתא לדהר"מ בחבורו. דסגי ליה בשדרה וצלעות כנז"ל. והא אוכחנא דע"כ ליתא. ולא ידענא מנליה הא. דאי למת שאינו שרוף מדמי ליה. תסגי ליה בשדרה לחודה כדמשמע לכאורה דשדרה בלא צלעות נמי דינה כמת שלם. וצלעות נמנו בכלל רוב בנינו ומנינו של מת (עפ"ב דט"מ) ולרש"י ותו' דהמפלת משמע ודאי. דלא מקרי שלדו קיימת. אלא בשכל גופו של מת קיים. וכ"ש לפי מה שהוספנו להוכיח כן. אליבא דר"ל בר"פ דם הנדה. וצ"ע.

והואיל ואתא לידן אציגה נא הנה. מ"ש בחי"ג סנהדרין (דנב"א) דשייך נמי לנ"ד תו' סד"ה ההיא. ואי שרפה ממש הואי. לא נטמאו. **ואע"ג** דאתחילא בהו מיתה מגואי. א"כ

כבר נטמאו בגדיהם. וכלים הנוגעים במת. טמאים טומאת שבעה. כדתנן רפ"ק דאהלות. לפ"ז לכאורה אין צורך לומר דשלדן קיימת היתה. דאפילו תימא אח"כ נשרף גופן ממש. מ"מ כבר נטמאו הבגדים והם מטמאין אדם כנ"ל. **איברא** הא לאו מילתא היא. ההיא אב"א בטומאה בחיבורין שנינו. דיקרב בדיקרב. והכא אי איתא דשלדן נשרף. לא היה שם טומאה כלל. **ותו** דלשטת ר"ת. ל"א חרב ה"ה כחלל. אלא בכלי מתכות. **ועוד** דכל טומאה שאין הכהן מוזהר. ואין הנזיר מגלח עליה. אין ט"מ שחל שביעי שלו בע"פ נדחה מחמתה. וכלים הנוגעים במת אין הנזיר מגלח עליהן. כמ"ש בפ"ד דנזיר באור ופלפול בדתו' סנהדרין נב"א]. תמיהות עצומות בספ"ר בענין זה

וי"ל קושית התו' ברווח. דההיא דהישן דטמאים הללו שחל שביעי שלהם בע"פ (ופליגא אברייתא דעשר עטרות. כמ"ש במקומו בס"ד) ס"ל כברייתא אחריתא דת"כ. דלא נשרף גופן. וכר"א דהכא. דאמר נמי שרפת נשמה וגוף קיים הואי. ומ"ד הכא שרפה ממש הואי. וכברייתא קמייתא דת"כ. איהו ס"ל כברייתא דעשר עטרות. וכר' יצחק דהתם בסוכה. ולא מישאל ואלצפן היו. אלא אחרים הם. שנטמאו למת שלם. וחל שביעי שלהם בע"פ. ולק"מ. **גם** יש לפרש כוונת התו.'ה במ"ש שלדן קיימת היתה. היינו נמי אפילו תימא שרפת כל גופן הואי בסוף. מיהת מעיקרא אתחילא מגואי ולא נשרף הגוף כולו מיד. היינו דאמרי שלדן קיימת היתה בשעת מיתה. נמצא כבר נטמאו בגדיהם טומאת שבעה (כמ"ד חרב כחלל בכל הכלים) לטמא אדם הנושאם שבעה. אע"פ שאח"כ נשרף הגוף כולו. ולא נשארו שלדן קיימת. מיהו לקמן לא משמע הכי. דהא לא נשרפו בגדיהם. אבל א"צ לדחוק כלל. **והנה** מצאתי בספ"ר פ' קורח. עה"פ ואת האש זרה הלאה. שכתב ותימה למה אצטריך ג"ש למילף מיתת נו"א מעדת קרח שהגוף קיים (עיקר קושיא זו לא הבנתי. היכן מצא זאת הילפותא. ובגמרא פליגי בה. אי הואי שרפת נשמה וגוף קיים. או מיתה ממש. ותרוייהו מקרא דכתיב בנו"א גופייהו קילפי. שמא ט"ס או איזה השמטה יש בלשון בעל ספ"ר. ור"ל היאך אפשר לבעל דין לחלוק על זה. ולומר דשריפה ממש הואי. והיא קושית תו' שם בסנהדרין כנ"ל) פשיטא דאל"כ לא נטמאו נושאיהם. הא אפר אינו מטמא אלא מדרבנן. וי"ל דעצם ששמו לוז (כצ"ל. עיין בסיום ב"א ובית דוד) שאינו נשרף. **גם** את זאת לא הבינותי. אי באפר של מת שנתבלבלה צורתו קאמר. האי טהור הוא לגמרי. למאי דלא קיי"ל כר"א באפר שרופים. ואי בשלדו קיים. טמא הוא ודאי לדידן אף מדין תורה. לא צריכינן למדחק בשינויא דלוז. דמדברי אגדה הוא. ואין למדין ממנה הלכה. והכי נמי מתרצי לה תו' בסנהדרין (נב"א) איך נטמאו מישאל ואלצפן. שנדחו מחמתם לפסח שני. וניחא להו דמיירי בשלדן קיימת כמש"ל. משמע

דפשיטא בכה"ג מטמא ד"ת. **אלא** דלירו' דמייתו תו' דנדה אכתי לא ניחא. דכיון דמדרבנן בעלמא הוא דטמא. לא הוה מדחו לפסח שני. ובכה"ג ודאי לא שייך למימר דהעמידו דבריהם במקום כרת. **אך** לדעתי עם שלכאורה נראה הירו' ההוא כחולק על תלמודנו כמ"ש תו' שם. מ"מ אינו מוכרח. דאיכא למימר ל"פ. אלא דהני תרי גווני דשלדן קיימת איכא בינייהו. ההיא דירו' מיירי בששרפו ע"ג קטבליא ודכוותה דנעשה אפר לגמרי. בהא קאמר דאין טומאתו ד"ת. ומודה בשינויא בתרא דגמרא דידן. ר"ל באיחרך אחרוכי. דטמא ד"ת נמי. כיון דכולו קיים. לאו אפר הוא. ומעשה דנו"א נמי כה"ג הוא דהוי. אי כמ"ד גוף קיים שלם ממש לא התחרך.או דילמא אפילו למ"ד מיתה ממש הואי. מיהא לא הוה אלא חרוכי. ושלדן מ"מ קיים ממש היה. **תדע** הא להך מ"ד נמי אמרינן אותם ולא בגדיהם שלא נשרפו. הא ע"כ בהכי מיירי דלא נעשו אפר. דא"כ גם בגדיהם היו נשרפים ודאי. והא ודאי בין תלמודא דידן ובין תלמודא דבני מערבא לא ס"ל הא דמשום עצם לוז הוא דהוו טמאים נושאיהם. דא"כ תקשי לתלמודא דמערבא. הא לעולם מת שרוף יטמא ד"ת. מאחר שאותו עצם אינו נשרף. וכן תקשי לתלמודין. מאי איכא בין שלדו קיימת לאין קיימת. האיכא ההוא עצם דקיים לעולם. מ"מ טמא הוא. **וא"ל** דאין שלדו קיימת. היינו דחסר אותו עצם. דמידי הוא טעמא אלא משום דנתבלבלה צורתו. ובהאי עצם ודאי לא תליא מילתא דצורתו. דהא לא ידעינן ליה. גם הרמב"ם הא מפרש דצורת.ו היינו שדרה וצלעות. דילמא איכא לאוקמה בחסרה סוף שדרה.

מ"ש לחה"פ אין לו פנים ולא צורה

שוב נזדמן לידי סלה"פ ואמצא בו (בסשס"ד) שהביא דברי ספ"ר. וכתב עליהם כלשון הזה. נ"ל לפי התירוץ של פ"ר י"ל דמה"ט אפר השרופים הקדושים צריכין קבורה. בשביל העצם שלא נשרף. גם אין הכהן רשאי לטמא לאותו אפר. משום אותו עצם. אם לא במקום מצוה. דמותר הכהן לטמא להאפר בשביל העצם עכ"ד. **וטעה** כמה טעיות. לא הבין מה שהביא שם דברי הגמרא דנדה. דהרי משם מוכרח שאין טומאה לאפר אליבא דהלכתא. אלא בשלדו קיימת. ואם אין שם קיים אלא אותו עצם לוז. ודאי לא שלדו קיימת מקרי לד"ה. ולא עלה עה"ד להיותו טמא משום העצם הקטן ההוא בלבד (וספ"ר לא חש לקמחיה. וקפחיה בטעותא) מה גם שאין בו הכרת צורה כלל ואנן לא נתבלבלה צורתו בעינן. ואי אליבא דר"י. אפילו נשרף כולו לאפר עם העצם ההוא. מ"מ טמא אפילו ברובע בלבד. כ"ש בכולו. ולדברי הירו' אין טומאה מן התורה כל עיקר. אפילו בשלדו קיימת.

מסקנא דהלכתא לדינא דמת שרוף אידחי כהונה

ולפי מה שחלקתי בשלדו קיים עצמו. דבמקצתו מ"מ טהור. א"כ באפר קדושים. דבודאי אין כולו קיים. ליכא דאמר שיהא כהן אסור לטמא לו. **ואף** ר"א דמטמא ברובע אפר. הא מיהא בעי שלא יתערב בתוכו שום אפר אחר עמו. כמו לדידן בשטת ר"ל. אפילו במת כולו לא סגי אלא בשרוף ע"ג קטבלא ודכוותיה. לאפוקי בנשרף ע"ג מערכת עצים על פני הארץ. שמתערב עמו עפרורית האדמה ואפר הגחלים. כה"ג לכ"ע טהור אף בכולו צבור יחד במקום אחד. הילכך הוראת טעות היא זו אלא בכל אופן הכהן מטמא למת שרוף. אפילו יש לו קוברין זולתו (דלא משכחת ליה שרוף עג"ק ואפודרים אם לא בדרך רחוק שאינו מצוי כלל) אלא היכא דאיחרך אחרוכי. בזה חוכך אני להחמיר שלא במת מצוה. והיינו בכולו קיים חרוך. אבל בנחסר. הא אוכחנא דע"כ יבש טהור לד"ה. ודוק. אע"ג דבמת לח. אפכא הוא. דאפילו הקרוב אינו מטמא אלא לשלם. ולא לחסר. הנ"ל יעב"ץ.

סימן קע

ששאלת כבד של עוף שהיה ירוק ככרתי (גרי"ן בל"א. וירד"י בלעז) ונשלק וחזר למראה כבד מבחוץ. אבל לא מבפנים. מהו.

תשובה

דין כבד שהוריק ונשלק וחזר למראה כבד בחוץ ולא בפנים

זה היה מעשה והכשירוהו. כמ"ש בפר"ח (סנ"ב) וטעמם. כיון דלא נפל לאור בפנינו. וחזר עורו למראית כבד. אגלאי מילתא דמחמת חולי הוריק. ולפיכך בפנים עמד בשנויו. ואילו היה מחמת האור. עקר שליטת האש הוא מבחוץ ע"כ. **והך** טעמא כדי לסמוך עליו. היכא דלא ידענו דנפלה לאור. וכדמשמע מלישנא דפר"ח בההוא עובדא. **ברם** היכא דודאי נפלה לאור. ליכא למסמך עלה דההיא הוראה אימא אדרבה עיקר שליטת האש בפנימיות האיברי' יותר מבחיצוניותם שהוא גס יותר. ואין חום האור שולט בו כל כך מהר. כמו בפנימיותם. שהוא דק רך ורפה ביותר. לפיכך יותר עלול הוא לשינוי מאד. ואינו חוזר למראיתו מהרה. כמו בחיצוניות.

תדע שהרי כשנפלה לאור. ולא נשרפו אפילו כנפיה היותר חיצוניות. אעפ"כ צריכה בדיקה. חוששין שמא נשתנו איברים שבקרבה. אע"פ שלא נגע האור בשטחה החיצון. ולא שלט אפילו בנוצה שלהן. עם שהאור נאחז בהן חיש קל מהרה אף ברחוק בהריחו אש. הא על כרחך לומר. שכל החיצון חיצון יותר. הגס הגס הוא. חזק יתר הרבה. דלא שלט נורא בגשמהון. וריח נור לא עדת בהון אפ"ה אפשר דשלט בקרבים בפנימיים לדקותם יותר. עלולים המה להתפעל מחום האש יותר. ככה נאמר אנחנו באיברים

פנימים עצמם. שתוכיותם עלול להתפעל מחמימות האור. יותר משטחם החיצוני. כך נ"ל פשוט. יעב"ץ.

סימן קעא

עוד שאלת עביט של מ"ר וגרף של רעי. אם צריכין הכשר להשתמש בהן דבר אכילה ושתיה.

דין תשמיש כלי מאוס וחילוק בין בלוע מועט ובין עביט וגרף

תשובה הרב"י (סוף סקכ"א בבד"ה הביא משם א"ח. שכשם שמכשירים כלים מבליעת איסור. כך מכשירים אותם בהגעלה או בלבון מחמת דבר מאוס כמו מ"ר כו' (ונ"ל דנקט הגעלה לכלי מתכות. ולבון לכלי חרס) וכתב הרב"י עליו שמנהג זה אין לו עיקר. אלא משפשפו ודיו. **ונ"ל** שלא אמר הרב"י כך. אלא כשארע באקראי שנתזו מי רגלים. או נפלה צואה. לכלי מאכל ומשקה. בכה"ג הוא דסגי להו בשטיפה ושפשוף. **אבל** כלי המיוחד למ"ר ורעי. שנשתמש בהם בקבע. לא מבעיא לי בכ"ח. שאינן יוצאין מידי דפיין לעולם. אלא אפילו כלי שטף. פשיטא לי דלא מהניא בהו אפילו הגעלה. אין צריך לומר שפשוף. דלאו מידי הוא לענין זה. דטעמא משום רוח רעה ששורה עליהם וכקרנא דאומנא. ולא הזכיר התלמוד בו לא הכשר ולא הגעלה. ולא מסרו לנפש היפה. כמו שאמרו בשליא. וביצים מוזרות. דהנהו מאיסן ולא משקצן. לפיכך נפש היפה דלא מאיסי לה. לא אסירי. משא"כ הנך דשקצי. גריעי משאר אסורי. דחמירא סכנתא. וכמו שלא הותרה צואה ומ"ר לנפש היפה. כך לא הותרה בליעתם. וחמירי מכלים הבלועים מאיסור. אלו שנאסרו מפני ר"ר ששורה עליהן. לית להו תקנתא לא בהגעלה. ולא אפילו בלבון. לפי שבליעתן קשה יותר מבית שאור (ועפ"ט דכלים מ"ה) כי מ"ר מעבירין אף את הכתם מרוב חריפותם. וכן צואת אדם ריחה נודף מאד. כ"ש אם נשתהו זמן רב בכלי. גם בכלי הבלוע כל זמן שלא טהרו מבליעה לא סרה מהן רוח הרעה. אלא בהחזרת כבשונות. או בלבון שניצוצות נתזין מהם. דפנים חדשות באו לכאן. זה ברור בעיני. יעב"ץ.

סימן קעב

שאלתם מי שנשא אשה ואח"כ ארעו אבל. מה דינו באבילות:

תשובה

היכא דכנס תחלה אח"כ ארעו אבל. בין דאו"א בין דשאר קרובי' כה"ג לית דין ולית דיין דבועל ב"מ קודם קבורת המת וגם נוהג ז"י משתה תחל' ואפילו אם ארע בחול. אצ"ל בשבת והט"ז לא כיון יפה בזה ולרמב"ם משמע דאינו נוהג אפילו דברים שבצינעא בכה"ג מיהו אין מחמרינן בהא. ולדרא"ש משמע דמיהת לא בעי שמירה כה"ג. אכן בהמתין ולא בעל עד אחר שנקבר המת אע"ג דנוהג זי"מ

תחלה. מ"מ בעי שמירה כ"נ העקר לדעתי
דבר זה לא הייתם צריכין לשאול. שהרי משנשא חלו עליו ימי המשתה. שדינם כרגל לכל דבר כההיא דתנן (רפ"ב דנגעים) חתן שנראה בו נגע. נותנין לו ז"י המשתה לו ולביתו ולכסותו. וכן ברגל כו'. והיינו דגרסינן פ"ק דכתובות (ה"א) הרי שהיה פתו אפוי כו'. ומת אביו של חתן כו'. מכניסין המת לחדר. ואת החתן וכלה לחופה ובועל ב"מ כו'. ופירש"י דכיון דחלה עליה חתונה הויא לגביה כרגל. ולא אתיא אבלות וחיילא. והיא הוראה קבועה בטוש"ע בלי פקפוק. **ואם** כך היכא דלא הוי שרי מעיקרא למכנס משום אנינות דחיילא ברישא. ולא שרו ליה אלא מדוחק משום פסידא. הדר הוי ליה כרגל. דאינו נוהג דברים של פרהסיא. עאכ"ו היכא דכבר כנס בהתר. צריכא למימר. דלא אתיא אבלות דבתר הכי ועקרא לשמחת שבעת ימי המשתה. אלא דינו כמי שמת לו מת ברגל לגמרי. שאינו נוהג אלא דברים שבצנעא בלבד. זה פשוט יותר מביעתא בכותחא
ולא עוד. אלא שנדון זה קל יותר מאותו דמכניסין המת לחדר. שאע"פ שהתירו לו לבעול. אסרו לו להתייחד עמה כל י"ד יום. ובכנס תחלה. מותר אף להתייחד באותן י"ד יום. כמו שנפסק בסימן שפ"ג. **אבל** אין מדרש בלי חידוש. שראוי לשום עין על הוראת הט"ז ודרישה בענין הקרוב לזה בסשמ"ב (סק"א) כתב ט"ז וז"ל. מעשה ארע בבתולה שנשאת בליל שבת. ועדיין לא נבעלה. וביום השבת מתה אמה של כלה. ונשאלתי כדין מה לעשות. כי קצת לומדים רצו לדמות דין זה לכאן. וא"ל שטעו. דע"כ לא התירו אלא משום פסידא כו'. אבל כאן שכבר נעשית החופה רק לא נבעלה עדיין. אם ידחו הבעילה. אין כאן פסידא כו'. ע"כ אסור לבעול. דת"ה אסור גם קודם קבורה. אך נ"ל לענין אבלות דכלה זאת. שתתחיל מיד ביום א' ואח"כ תבעל כו'.
הנה האריך פה והרחיב לשון להטעות אותן לומדים. דשפיר קאמרי בודאי. ובמ"כ איהו ניהו דקטעי בהא. וכל דבריו דחוים. דומים למרובים והנם למשא. ואין ספק בעולם שבנדון כמו של הט"ז. בועל ב"מ מיד. מק"ו. מההיא דכתובות מכמה צדדים. חדא. מה אם קודם חופה. דאכתי לא חלה חתונה. התירו לאונן לבעול ב"מ. בכנס תחלה. צריכא למימר דשרי. דהא כבר חלו שבעת ימי המשתה. ולא חיילא עלייהו אפילו אבלות (רק לדברים שבצנעא כ"ש לאנינות דקילא ודאי בענין זה ומה שתמהו על זאת כל המחברים ותו' עמהם פ"ק דכתובות. דהא אנינות דאורייתא. ואבלות דרבנן. ואמאי לענין ת"ה קילא אנינות מאבלות. הא מתרצנא לה שפיר בחבורי דלק"מ. ע"ל נימא בה מילתא בס"ד) ואם כך באונן בחול. עאכ"ו בשבת. דאיכא תנא דשרי בת"ה. אף לאונן דעלמא. כ"ש למי שחל עליו חיוב דבעילת מצוה תחלה. והעוסק במצוה פטור מן המצוה (ונ"ל דה"ט דשריא

ב"מ לאונן. משום דמדאורייתא ודאי שרי כל כמה דלא חלה אבלות. ולא אסרוה לאונן. אלא משום שלא יתבטל מצרכי מתו. משא"כ בחתן דרמי עליה חיובא דמצוה אחרת. ואפי' שעדיין אינו חתן שלם שלא כנס. נמי פקע חיובא דאונן. אף רק משום פסידא. ותו משום דקיי"ל כבוד חיים קודם לכבוד מתים ועמש"ל עוד) ואע"ג דנקטינן לחומרא באונן דעלמא. מ"מ באונן דחתן. שרי לכ"ע. וכ"ש היכא דכבר נשא תחלה. דלא אתיא אנינות כה"ג. למפקע ליה מב"מ דרמיא עליה. **ולא** עוד אלא שלדברי פוסקים קדמונים הרמב"ם והריצ"ג. אונן דעלמא נמי אף בחול שרי בת"ה. אע"פ שרמב"ן השיג עליהם. עמו"ק. **אם** אמנם ראית רמב"ם מדוד המע"ה. ודאי אינה ראיה כלל. דמלך שאני דבעינן מלך ביפיו. ולא גרע מכלה שאין מונעין ממנה תכשיטין גם כל ל' יום וכן שנינו אף בי"כ דאורייתא. המלך והכלה ירחצו את פניהם. **מיהא** באונן חתן (דדמי נמי למלך) וגם בשבת פשיטא דשרי בב"מ. וליכא דסליק אדעתיה למדחיה למצוה דכבר חלה. ושהויי מצוה לא משהינן. **ועוד** לא שת לבו הט"ז כי אף שלא במקום פסידא האיכא בה"ג והרי"ף והריצא"ג דכולהו ס"ל לעולם אונן בועל ב"מ. אלא דשלא במקום פסידא. אחר בעילה. נוהג אבלות תחלה. ועם דהרא"ש דחה דעה זו בסברא גרידא. כל הני רבנן קמאי לא מדחו בגילא דחיטתא מיהו בכה"ג דאונן שנשא אצ"ל שעושין אותו סניף בשבת בלא"ה נמי שפיר דמי להתיר וכדאי לסמוך עלייהו אף בדלא נשא. **ומ"ש** ט"ז מאותה שבסימן שפ"ג. לא חלי ולא מרגיש. דאזיל בתר ערבא. וערבך ערבא צריך. דלפום ריהטא הלכה מקופחת היא. כמ"ש במו"ק. דהא אוקמה תלמודא להההיא דר"י דאמר לא שנו אלא שבעל כו'. אונן שפרסה אשתו נדה כו'. כמו שתמהתי על זאת בחיבורי על הרב"י. דמראה מקום הוא לו בגמרא. כמילתא דפשיטא ופסיקא. ולא היא בגמרא ליתה לגמרי.

איברא מתריצנא לה מסברא. ואוקימנא לה בדלא בעל באנינות ותרח עד דחיילא עליה אבלותא. כה"ג הוא דאסור להתייחד עמה כל ימי האבל. ולרמב"ם כה"ג נמי שריא כמש"ל בס"ד. ועיין מש"ע להלן (סקפ"ו) בס"ד.

ברם כדקדמי ימי המשתה כי נ"ד דט"ז. דכבר התחילו. וחיילא נמי חתונה קמי אנינות. ואבילות אכתי לא חלה. אמאי לא נימא ליה קום עשה מצוה דרמיא עלך. דאשתראי אפילו קודם חתונה ואף בחול כך ק"ו בן ק"ו בחתן ובשבת. לכן אין לטפל במ"ש עוד הט"ז. דלא ניחא להו בההיא כו' דמילי דכדי נינהו ואינם נאים למי שאמרם חוץ לכבודו. כי אין מקום כלל לכל מ"ש בכאן. לעשות טלאי ע"ג טלאי שאין לת"ח לצאת בהן שאינו אלא לגנאי דלא שייכי הכא. דאנן אמרינן ליה קום ובעול ב"מ. וכבר נכנסו ימי משתה.

ואיהו אזיל בתר אפכא. ואחר שנתבאר שכל ראיותיו וסברותיו של הט"ז בכאן. לא יועילו ולא יצילו בענין. שלא אמר כהלכה. וכולהו אית להו פרכא.

גם מ"ש בס' דרישה אינו מכוון להלכה וקאזיל בתר אפכא

מעתה מאי דמסיק. שפסק שתתחיל למנות תכף אחר השבת זי"א. **הדבר** ברור כשמש. דהוראה זו לאו דסמכא. אלא בכה"ג פשיטא דתבעל תחלה וינהוג ימי משתה. ואח"כ זי"א. ואפילו אתרמי בחול כה"ג. אצ"ל באמה של כלה (כנ"ד) אלא אפילו ארע אחר שכנס. אבל דשאר קרוב כאחיה ואחותה (או קרוביו של חתן) דליכא פסידא. אפ"ה ודאי דבעיל מיד ב"מ. מאחר שבהיתר כנס. כדאמרן. ולית בה ספקא. **השתא** נחזי מאי דאייתי תו הט"ז בשם דרישה וז"ל. לפמ"ש דמה שמכסין ראש הכלה מקרי חופה. נ"ל לסמוך על זה דאם ארע אבלות לחו"כ אחר שכסו ראש הכלה. דא"צ לפסוק ימי המשתה. אלא קוברין המת מיד ונדחו ימי אבלות עד הנ"ל. והט"ז כתב עליו שדבריו תמוהין חדא במ"ש דהנומא לחופה דהא כרמ"א. דמנהג לקרות חופה דווקא היריעות כו'. **בזה** הדין עם הט"ז בודאי. שאין כיסוי ראש הכלה נקרא חופה. גם דברי הט"ז אינן מכוונים. דלא ביריעות וכלונסאות תליא מילתא דחופה לענין דינא. אע"פ שקורין אותה כך. אלא ביחוד שאחר שבע ברכות דווקא הדבר תלוי. שעל ידו קונה אותה. לא באופן אחר (ועמו"ק א"ח סשל"ט). **עוד** כט"ז ובר מן דין קשה ממ"ש הרא"ש על דרי"ף. וש"מ היכא דליכא פסידא אינו נוהג ימי המשתה ברישא. וכרא"ש דמלשון זה משמע אפילו בדליכא פסידא מכניסין המת לחדר כו'. ובועל וקובר מתו ונוהג ימי אבלות כו'. ואין חילוק בין פסידא לאין פסידא. אלא לענין הנהגת אבלות ברישא כו'. ול"מ כלל דמה תועלת יש במהירות החופה ויבזו המת ויפסיקו אבלות בין חופה כו'. ולא התירו חופה וביאה לאונן אלא באביו ש"ח כו'. וגם איכא פסידא כו'. אלה הם דברי הרא"ש בזה. **וכבר** רמזתי לעיל. דלא כיפי תלי לה רבותא למדחפיה לרביה הרי"ף ובה"ג ורבנן תקיפי קמאי דקמיה. דלא קטלי קני נינהו. ומתריצנא למלתייהו שפיר. דאנא אמינא בה כמה טעמי לשבח. בהא דדחו רבנן לאנינות במקום הכנה דב"מ. חדא. דהא מצות פ"ו ולקיחת אשה. מה גם ראשונה ובתולה. מ"ע דאורייתא היא וכפולה. ואנינות אפילו דיום מיתה. אינו ד"ת אלא לענין אכילת קדשים ומ"ש. הא לשאר מילי דאסירי לאונן. דרבנן היא. **ותו** דאפילו אי הוו תרוייהו דאורייתא. הא לעולם עשה דחיא ל"ת בכ"מ. עאכ"ו דאתיא מ"ע דאורייתא וקמייתא דחשיבא כולא האי. ודחיא לדרבנן. ותו דחומר אנינות אינו אלא ביום מיתה וקבורה. כדאיתא ר"ס שצ"ח. להכי כל כמה דלא נקבר. אין איסור אנינות בזה"ז. אלא גזרת חכמים היא. כדי שלא יתבטל מצרכי קבורת מתו. **ובר** מכל דין. כבר אמרנו ג"כ.

דאית בה משום אין מחמיצין את המצוה. ושהויי מצוה לא משהינן. ובכה"ג נמי אפשר להתקיים שתיהן. משו"ה אמור רבנן. מוטב דלדחי אנינות דרבנן לפי שעה. מאחר שאינו נאסר מחמתו בת"ה בעיקר הדין (וכמה מרבוותא דשרו לה אף שלא במקום מצוה) מקמי דחיילא עליה אבלות. שאוסרתו בת"ה מדינא. ויתקיימו שני הדברים בידו כהלכה. והרי אלו דברים נכונים וישרים בוודאי. כפתור ופרח.

ואחר שזכינו לזה. תתקיים בידינו יפה שטת הגאונים והרי"ף. דגם בלא פסידא. תדחה אנינות דרבנן. במקום מצוה חמורה של תורה. ועוד שאין מעבירין על המצות. גם כבוד החיים קודם לכבוד המתים. א"כ סברת הרא"ש הפוכה. כי אנו אומרים. אדרבה מה תועלת בבזיון החיים. כיון שהכל מוכן ומתוקן לסעודה. וכבוד המת במקומו עומד אחר הבעילה. שנקבר מיד בלי שהיה ודחיה. ולא חשו למה שתפסיק אבלות בין חופה ובין ימי המשתה. כי מה בכך. הואיל וליכא פסידא. וחו"כ נמי ניחא להו. דחביבא מצוה בשעתה. והיא מצוה עוברת. וזמנה עכשיו בשעת הזמנה לדבר והכנה דרבה.

וימי המשתה אינם מעכבים בקיום מצוה זו. הגע בעצמך שאין שם אנשים לעשות להם משתה. או שאין לחתן כדי הוצאה לימי המשתה. או שיש שאר עכובים ומונעים מלעשות ז"י משתה. וכי בשביל כך יתבטל ממצוה חמורה ועצומה כזו. מי זה אמר ותהי. חס והס מלהזכיר ולהעלות כזאת על הדעת. אלא מקיים המצוה החביבה בעונתה. והמקדים הנה שכרו אתו (שאפילו בעברה לשמה כמוה. אז"ל מפני שקדמה צעירה כו'. זכתה וקדמתה ד"ד) וימי המשתה יתקיימו בזמן האפשר להם. אין זה מעכב על זה כלל. אלו דברים ברורים ונכוחים. ללמוד זכות על אבות העולם ששטתם מקוימת ע"פ הדין הישר והאמת. **ונ"ל** אף שאמרו מכניסין חו"כ לחופה. לא נתכוונו לחופה ממש לשמחה אלא קמ"ל דיתכוין לקנותה. דחופה קונה. ונ"מ נמי דאפילו לא מצי בעיל כגון שהיא נדה לא יפסיד דמ"מ מ"ע היא ול"א ובועל. אלא למצוה מ"ה. אך לא לשמוח במזמוטי חתן וכלה. כי שמחה ודאי לא הותרה בכאן אלא עשה דקיחת אשה וב"מ בלבד. שלא לדחות המצוה הבאה לידו. ואין שמחה אלא בחופה כדאיתא בהישן. ושמחה אינה נוהגת אלא בז"י המשתה. אז קטרין ליה גננא] לא בזמן אנינות.

ודאתינן עלה לנדון הדרישה. נראה שגם הוא ז"ל לא סמך על סברתו להתיר בעילת מצוה. כי לא נזכר בדבריו כלל. ואעפ"כ הסכים לעשות ימי משתה תחלה. וזה ודאי אינו מכוון להלכה אזיל נמי בתר אפכא אלא מסתברא בכה"ג. כרי"ף וסיעתו הגדולים הקדמונים. כדאי לסמוך עליהם. להתיר לו ב"מ קודם קבורה. אח"כ קובר ונוהג ימי אבלות תחלה. ואם לא בעל. וקבר תחלה. הרי חלו עליו ימי אבל ודאי לד"ה. ואחר ששלמו ז"י לקבורה.

בועל ב"מ ונוהג ז"י משתה. והיינו נמי דכתב הט"ז בסיום דברי השגתו על הדרישה. וז"ל. וע"כ נראה דבאבלות שלא על או"א ילד"ח עשית החופה כו' ואע"פ שכבר כיסו הכלה וירויחו בזה הקדמת בעילת מצוה ז"י. **משום** דלפ"ד הדרישה צריך להמתין עם ב"מ עד עבור ד"י ימי משתה ואבלות. שבכולן נאסר בדברים שבצנעא. דאל"ה הקדמה זו דז"י. מה טיבה **אבל** פליאה דעת בד"ר בזה. דקשרי ליה י"מ ושמחה. דלית בהו מצוה כולא האי. ואינם אלא דבר טפל לגוף המצוה. וקאסר ליה בעקר המצוה. והוי ליה למשרי נמי ב"מ במכ"ש.

מסקנא לדינא בעובדא דב"ס דרישה

אך בנדון שלו. שלא היה שם כניסה לחופה גמורה. מאן דשרי בב"מ. לא הפסיד. שיש לו על מה לסמוך בודאי. וימי משתה לא ינהוג עד עבור האבל כדאמרן. ואצ"ל בשלא בעל. שכך הוא דינו בלי ספק. ואז בועל ב"מ מיד אחר ז"י אבלות. **אכן** באם ארע שכנס ממש תחלה בחופה. ויחוד במקום הראוי לביאה. אע"פ שלא בא עליה (ויחוד נדה נמי קונה. או בהכניסה. עמו"ק א"ח סשל"ט) אחר קידושין (אע"פ שלא נתייחד עמה) שהרי בזה קנאה קנין גמור. אשתו היא לכל דבר ושוב קרה איזה אבל. אף דלית ביה פסידא דסעודה ודטרחא. כה"ג דבר ברור ופשוט הוא. דבועל ב"מ קודם שיקבר המת. ונוהג תחלה ז"י משתה. לית דין צריך בשש. ואין בזה שום פקפוק וחשש. כן נ"ל הלמ"ע. יעב"ץ.

סימן קעג

דינא דשמוע' קרובה בימי חתונ' וחילוק בין שמועה לשמועה היכא דכנס ומקמי דכנס

שוב נזדמן לידי ספר שיורי כנה"ג על י"ד. ומצאתי ראיתי בסימן שמ"ב. כתב וז"ל. מעשה בא לידינו בחתן תוך חופתו. ולא בעל שבאה לו שמועה קרובה מאביו. ונסתפקנו אם ינהוג ימי המשתה תחלה כו'. דחופה נישואין עושה כו'. והעלינו דינהוג ימי המשתה תחלה. ודקדקנו כן מתוך דברי הרמב"ם כו'. **נ"ל** שהספק הוא מחמת שקדמה קבורת המת לחופה. דאל"ה. צריכא למימר. דנוהג זי"מ תחלה. כדכתיבנא לעיל בסימן הקודם. שזה דבר פשוט מאד. אפילו כשארע יום מיתה דאו"א אחר חופה. ומתו לפניו. **כ"ש** לשמועה. **ואי** הכי לא ידענא מאי מהני אי נמי נימא דחופה נישואין עושה. מאחר שכבר חלו ימי אבל תחלה. ואטו הכונס אחר קבורה. מי לא חייל אבלות עליה ואי משום דכנס בשוגג. מנלן לפלוני בין שוגג למזיד בהכי. **ונראה** דעקר טעמו להקל. הוא משום דאבלות דיום שמועה אינו אלא תרי דרבנן ומסתברא דשרי בדיעבד מיהת. ושמא יש להתיר אפי' לכתחלה להכניס לחופה. אחר שכבר הכין צרכי חופה ושמע שמועה קרובה שלאחר יום קבורה ודוק. ועדיין צ"ע למעשה שלא יבוא. **וזה** בבאה שמועה תוך שבעה. אבל

שמועה קרובה דלאחר שבעה שבאה אחר הכנת חופה. נראה שהמקל לכנוס. לא הפסיד (רק לא יעשה ימי משתה עד אחר שבעה. ואין צריך להמתין כ"ל) ובכנס תחלה כה"ג. דבאה אח"כ שמועה של תוך שלשים. נראה דבועל נמי ב"מ. אם עדיין לא בעל (ביחוד אם עדיין לא קיים פ"ו) אצ"ל שאינו מפסיק זי"מ. שאפילו במתו לפניו כה"ג. לא יפסיק כמש"ל. בסימן הקודם בס"ד. וכנראה לא הגיעו למחבר זה דברי ט"ז. דס"ל אף נישואין הקודמין אין דוחין אבלות שאחריהן (עם שמביאו בכה"ג כ"פ בחבוריו. דילמא לא חש לה) וכבר נתבאר היטב בס"ד שאין שומעין לו לבט"ז בכך. שלא אמר כהלכה. **גם** ראיתי אחרי רואי עוד בספר הנ"ל (בסק"ה) דכתב כמילתא דפשיטא בזה"ל. ויל"ח אם מת אביו של חתן כו'. אחר שכנס לחופה ולא בעל שהדין נותן דנוהג ימי המשתה תחלה כו'. הרי דמפשט פשיטא לוה דלא כט"ז: ואינה צריכא לפנים.

סימן קעד

קמ"ל דינא דמי שהכין צרכי חופה וארעו אבל. דשוה לבתול' ולאלמנה וי"ל דווקא לאלמנ' וגרוש' ולא לבעולה

עודני עסוק בענין ועיני משוטטות בשכה"ג. לראות אם אמצא בו דבר חדש הנוגע לנדון. כרגע נראה לי בו חידוש בדין בר"ס הנ"ל. אחר מי שהכין צרכי חופה דבועל ב"מ ופורש. כתב בצדו דווקא בתולה. אבל נשא אלמנה דלא מחויב לטרוח ג"י בסעודה אינו בועל קודם קבורה. אלא נוהג זי"א. ויכנוס אח"כ רי"ו. **לפום** ריהטא תמהתי מאד מדברים הללו. דאי איתא דבכונס את הבתולה קמיירי בהך ברייתא. למאי צריכי נטירותא יתרתא. בכל ד"י ימים שיהא הוא ישן בין האנשים והיא בין הנשים. כל כך למה. הא קיי"ל בבתולה הנשאת דבועל ב"מ ופורש ושוב מותר לו להתייחד עמה. כעם אשתו נדה. ואדרבה אקילו גביה טפי. כדאיתא בסקצ"ג. ואטו משום דחיילא עליה נמי איסור אבלות. קילא ליה מכונס בתולה דעלמא. הא ודאי חמירא ליה טובא משום איסור כפול. אע"ג דהקלו לו לדחות אבלותו. מ"מ משום לתא דנדה חמירא ליה (דמשו"ה לא אצרכוהו בה שמירה. ואע"ג דאקילו גביה נמי דפורש באבר חי) כ"ש כי איכא תרתי ואיסור מוסיף. אי הכי. אפכא מסתברא. דעל כרחך ליכא לאוקמה להההיא דאונן דמקיים ב"מ. ובעי שמירה אחר פרישה. אלא דווקא באלמנה וגרושה. ואי משום דבבעולה לא צריך למטרח בסעודה לג"י. מאן פלג ליה. כיון דתלמודא לא מפליג מדי. ומאן אמר לן דפסידא דסעודה של יום אחד לא חשיב פסידא. דלא ליחוש לה. וגם חששה דבשר הנפסד ודאי אינה אלא למה שנשחט ליום אחד. שבימיהם לא היו מכינין בשר של שמחה אלא לבו ביום ושלאחריו. שיותר מזה. אינו חשוב. וכבר עברה צורתו. כענין שהוא בבשר של שלמי

שמחה. שאינו אלא לשני ימים ולילה. לא יותר. לכן ודאי הקפידא בזה שוה לסעודת בתולה ודאלמנה.

שוב ראיתי בש"ך שכתב בשם הב"ח בפשיטות כדברי. ולא הרהר אחריו. אמנם הט"ז כתב דלא שנא וראיתי שנרגש מזה שעוררתי על מ"ש בשכה"ג. כמש"ל ויצא לחלק דכאן מיירי בזמן חכמי התלמוד שלא היו פורשין אחר ב"מ בבתולה דעלמא. ואינן אלא דברי תימה. מאן פלג ליה דהא רבותינו נמנו עליה וכן ר"י ור"ל. ומאי אולמה דהך ברייתא. מהך דרבותינו. וכי אינם מבעלי התלמוד. מי ישמע לו לדבר הזה. ולא אשתמיט תלמודא למפלג בהא בין דידן לדידהו. ולא עלה ע"ד אחד מהפוסקים.

שמירה יתרה דאין הגמרא ותו' סתירה

אמנם מדברי תו' בהך סוגיא (כתובות הא) ד"ה בעילת מצוה. לכאורה איכא לסיועי לדעת ט"ז. ותקשי לב"ח. וקשיא נמי לתרוייהו דשתקו ולא מייתי לה כלל. **אברא** לא מילתא היא ודאי. דזיל בתר טעמא דתו'. דמשום דמדבק בה. ועי"כ באין לידי פ"ו קרי לבעילה ראשונה ב"מ. א"כ מ"ש אלמנה מבתולה. תרוייהו לפ"ו קיימן ובתרוייהו ב"מ מיקריא. גם הפסוק כי בועליך עושיך לא דרשוהו דווקא על בתולה. אלא ע"ש הבנים שמולידה ממנו. שנקראים מעשה ידיו של אדם כמש"ך. גם על הכתוב וחבל את מעשה ידיך. ולכן ג"כ נקרא הזכר בנאי כמ"ש עה"פ ובניהם שלשים. לכן לעולם ביאה ראשונה בכל אשה ב"מ היא. **ולא** יקשה לך מה שאמרו נוהג שבעת ימי משתה. דדחיק ומוקי נפשיה בבחור שנשא אלמנה. וכן מטין דברי הר"מ בפי"א דאבל. דסתם וכתב במי שכנס ואח"כ מת אפי' או"א בימי חתנות נוהג תחלה שבעת ימי השמחה. ומשמע דשרי ליה בכל שמחה. וגם בת"ה. מדלא מפליג. כדמפליג בתר הכי במי שהכין כו'. והותר בב"מ כו'. וא"כ תמה על עצמך איך אפשר לו בת"ה אי בכנס בתולה איירי ברישא נמי. הא אסורה לו כנדה. אלא ביחוד מיירי וסיפא דומיא דרישא. א"כ בבחור שנשא אלמנה איירי. כמ"ש עליו בהגהותי שם בס"ד. שוב נזדמנה לידי תשובת הריט"ץ (סע"ג) וראיתי שנשתבש בדין זה. שכתב דלרמב"ם לא מבעיא בעילת מצוה. אלא כל ז'. אם הוא בחור שנשא בתולה. ושבוש גמור הוא. שהרי בתולה האידנא. אין לה אלא בעילה ראשונה. אח"כ דינה כנדה. והיכי תיסק אדעתא למחשדיה לר"מ בהא. מאן הא דלא חש לקמחיה. ואעפ"כ שנה ושילש בחטא הבנה זו. לא חלי ולא מרגיש. ודוק דברי יעבץ.

סימן קעה

לא עת הרבות דברים במר אייליל ואבכה וארים קולי קול שברים. ואשאל את פי קדשו. ועיניו יראו דברי האגרת שקבלתי אתמול. והנה ודאי מחויבני לנהוג אבילות וקריעה

עפ"י עד מפי עד. אך הספק אולי כבר הוא אחר שלשים. והנה בחפזי קרעתי טרם שמתי אל לבי לשאול את פי המלך. ועתה אדע כדת מה לעשות בדין. גלוי וידוע דעת הט"ז להקל. והש"ך בנה"כ חולק. ואביו הגאון וגם דעת הגאון מהא"ב נראה להסכים עם הט"ז. אך החות יאיר סימן ר"א. גם הוא מן אחרון שבאחרונים מסכים לש"ך. והגאון ח"צ לא ראה דבריו. וגם רדב"ז סי' ס"ב ומהרשד"ם סימן ר"א. האריך מאד ולדעתי עמד על הרבה דברים וראייה שהביא הגאון אביו זצ"ל. ואעפ"כ אוסר והסכים מהר"א ששון סימן קס"ז. ויען אביו הגאון זצ"ל. לא הביא אלו הגדולים וגאונים אחרונים. יש לומר אילו ראה אותם אולי הסכים אליהם. ע"כ אליו אני נושא את נפשי ואת מצותיו אשמור.

תשובה

הוראה להקל בדין מי שנודע לו פטירת אביו ע"פ אגרת ולא ידע אם היא קרובה

תשובתי לשאלה הנ"ל. לא מצאתי עתה בין דשאי כתיבותי שאלו לפני בערבוביא כעת. אחר שעברו עליהם זמנים טובא. ובצק העתים נעדרו כמה מהם. אך זה נשאר בזכרוני שלא טרחתי לדקדק בכל אותן תשובות בדבר שזכר השואל. להיות אינו מהצורך לעיקר הדין. מאחר שהלכה כדברי המקל באבל. מכ"ש בשמועה בכתב והיא עצמה מסופקת. רק מראה מקום הייתי לו למ"ש בשי"ע ח"א (סקכ"ח) שכבר הוריתי משנים קדמוניות להקל בגדולה מזו. יע"ש יעב"ץ.

סימן קעו

עוד אחרת כיוצא בה. שהותר לגלח בעי"ט

שוב נשאל מעמדי. באחד שקבל אגרת כתוב בה בזה"ל מהמנוח פ' ממקום רחוק. והיה פ' ההוא אחי האיש ההוא שנכתב אליו. והוא היה מצפה לקבל אגרת מאחיו הלז. והודיעו אדם אחר בכתב כנ"ל. שמשמעו שאחיו כבר נפטר. והכתב הזה הגיע ליד האח החי עמנו פה בעי"ט. ועדיין לא גלח. באופן שאם היה צריך לחוש לספק שמועה קרובה בהכרח היה נכנס לרגל כשהוא מנוול. והוריתיו שאין לו אלא דין שמועה רחוקה. ושיסתפר בו ביום. יעב"ץ.

סימן קעז

אשת כהן מעוברת. מהו שתכנס לאוהל מת.

תשובה

דין אשת כהן מעוברת מהיא לטמא באוהל המת

דין זה כתוב ברוקח אשת כהן מעוברת. מותרת להכנס באוהל המת. דס"ס הוא. ספק נקבה הוא (הביאו הש"ך בסשע"א) **וחפשתי** בשכה"ג לראות מה ידובר בו. ומצאתי

שכתב בס' הנ"ל וז"ל. ראיתי בעיר טיריא ובמקומות הללו. אשת כהן מעוברת שנזהרת שלא להטמא למת. ויראה לי שמנהג בורות הוא. דקודם שיצא לאויר העולם. לא שייך טומאה בעובר. וכן מנהג קושטנדינא שלא להזהר בזה. ושוב ראיתי ברוקח כו'. כנ"ל. ואח"כ ראיתי בכ"י למהרע"י. ויש ליזהר באשת כהן מעוברת שלא להכנס באוהל המת. והביא ראיה מדברי הרוקח. וסיים הרי דלא התיר אלא מטעם ס"ס. משמע דמ"מ שייך בעובר טומאה. וכיון דשייך טומאה ראוי להזהר ע"כ. ודבריו נפלאו ממני שהרוקח מתיר מטעם ס"ס. והוא ז"ל מביא ממנו ראיה לאסור. עכ"ל שכנה"ג. **ואומר** אני יפה דקדק מהרע"י. דע"כ הרוקח נמי ס"ל דשייך טומאה בעובר. שלא כדברי המאסף המחבר. דאל"ה ס"ס למה לי. הא ודאי דשייכא בעובר טומאה (ולא כדברי כה"ג דפשיטא ליה דלא שייך לגמרי טומאה בעובר) א"כ מאן דפירש נמי מס"ס חסידות היא. ולא מנהג בורות הוא.

איברא טעמא מאי. הא לכאורה שפיר קאמר. דהכי קיי"ל ודאי דטהרה בלועה וטומאה בלועה אינן טמאין ולא מטמאין. עיין פב"ה (עא"א) וקשיא נמי ארוקח למאי אכפל ואצטריך למהדר אס"ס. ומהרע"י דאזיל בתר ערבא. לא חש דערבך ערבא צריך. וכיון דחידוש הוא מחידושא לא ילפינן. הבו דלא לוסיף.

הופיע רה"ק בשני דרכים האחד להקל והשני להחמיר

אבל עשה אזניך כאפרכסת ושמע דברי אלהים חיים. קבל דברי חכמים (גברא רבה כרוקח לא בדה דבר מלבו ח"ו) ולבך תשית לדעתי. סוד זה יתגלה לך אם תעיין בחבורי לח"ש ספ"ז דאהלות. תמצא מרגניתא דלית לה טימי. אז תשכיל ואז תדע שאין לך דבר בדברי הקדמונים שאין לו מקום והנה אחרי שהראיתי לך מקום הרי הדבר ברור לפניך מן המשנה שיש חשש טומאה לעובר. בין לטמא בין להטמא והיינו או משהוציא ראשו חוץ לפרוזדור או משיעגיל ראש כפיקה. ולפי מה שהאירו עיני מ"ה והעמדתיך שם על האמת והיושר. שע"כ יש שני דרכים בענין זה. האחד פתיחת הקבר במקשה לילד ולד גמור שכלו לו חדשיו. דחיישינן שמא הוציא ראשו או פדחתו חוץ לפרוזדור. והרי הוא כילוד נמצא טמא ומטמא שאינו עוד בלוע. אמנם בנפלים יש דין אחר שצריך להעגיל ראש כפיקה דווקא. אז מטמא (ולא מקבל טומאה). **מעתה** אחר שזכינו לכל זה. אז תבין דעת קדושים. שיש גם בזה הענין של אשת כהן מעוברת שני חלוקי דינים. האחד. שהיא בתוך ימי עבורה. ועדיין לא שלמו לעובר חדשיו. בכה"ג איירי רוקח. דש"ד למסמך אס"ס. אע"ג דאיכא למיחש דילמא יוציא ולד ראשו. לא חיישינן. דרוב נשים ולד מעליא ילדן. **וא"ת** אכתי קשיא למאי צריך לס"ס. תריץ הכי אימא לגזור. אטו היכא דכלו

לו חדשיו. וכדחייש תלמודא בסוגיא הנ"ל (דעב"א) דהיינו טעמא דחיה טמאה משום גזרה. א"ה חדא גזרה היא להטמא נמי. **והשתא** ניחא דלא דמי. בשלמא לטמא שפיר. דליכא אלא חד ספקא. משא"כ להטמא דתרי ספקי נינהו. לא חשו להו ודוק. **אבל** יש עוד דין שני. רצוני באשת כהן מעוברת שכלו חדשי עבורה. דכל שעתא איכא למיחש לפתיחת הקבר ולהוצאת הראש. ומאז מקבל טומאה ודאי. תו ליכא ס"ס. דל מהכא ספק נפל כדאמרן. ביחוד בעומדת לילד כדרכה. בכה"ג ודאי צריך להזהר. דחששה דספק דאורייתא הוא כה"ג. ותו לא מידי. נמצא יש מקום חשוב למנהג. ראוי א"כ לאשת כהן מעוברת להזהר שלא להכנס באוהל המת ובבה"ק משנכנסה לחודש תשיעי להריונה. שאפילו יום אחד בו. חשוב חודש. ויולדת למקוטעין. שהוא דבר מצוי. וכמה נשים דלא צריכי לחייתא. יולדות פתאום לפתע. דאיכא למיחש. וגדולים מוזהרים על הקטנים. ברית הן הן הדברים שנמסרו למשה מסיני. הכל שריר וקים. יעב"ץ.

סימן קעח

שאלת זה שהביא הרא"ש רפמ"ש בשם הירו'. אין מדקדקין במת בבה"מ. אם יש לסמוך על זה להתיר לכהן טומאת מת בבה"מ. וכן בבה"כ.

תשובה

גם הלום ראיתי בספר שיורי כנה"ג. הביא ג"כ בשם הרא"ש ירו'. תני אין מדקדקין במת בבית המדרש ר"י הוה יתיב ומתני הוה תמן חד מיתא. מאן דנפק לא אמר ליה כלום. מאן דיתיב ל"א ליה כלום ע"כ. וכתב עליו בה"ס ז"ל. אמר המאסף מסופקני אם גם בבית הכנסת יש לו דין בית המדרש. א"ד בהמ"ד דווקא משום למוד תורה. וזכורני שהיינו יושבים בבית הכנסת כו'. ובא אחד והודיע לכהנים שהיה מת בשכונה. ואמר החכם שיש בירו' אין מדקדקין בבה"מ. כנראה שדעתו דין בהכ"נ כדין בה"מ. עכ"ד בס' הנ"ל.

מבאר לשון הירו' יפה דלא כמאן דסבר בו דת"ת דוחה טומאת כהן

הנה לפי מאי דסברי הני אשלי רברבי. הותרה טומאה לכהן בשעת ת"ת. ולא שמענו כזאת. ומדלא אשתמיט תלמודין בשום דוכתא לאשמעינן כה"ג. ודאי לא ס"ל הכי. **איברא** אשכחן בגמרין (עירובין מז"א) דשרי לכהן לצאת לח"ל כדי ללמוד תורה. אע"ג דקמטמא נפשיה בטומאת ארץ העמים דרבנן. הוא דקשרו ליה. לא טומאה דאורייתא (וההיא פליגא אדר"ח שלהי כתובות. ואין ענין לכאן מ"ש אותו היום שמת ר' בטלה כהונה. עחי"ג כתובות קג"ב) **ודקמבעיא** ליה לבשכה"ג בבית הכנסת. אי אית ביה נמי הך דינא. ומסתייע ממעשה רב. **הא** ודאי טעותא לפום גמרא דידן. דאיתא (מגלה דו"ב) בכנישתא דרומאי דהוה מחית ביה מיתא. דמוכח בהדיא דלא שבקי לכהני לצלויי התם.

ולא עוד אלא אע"ג דלא הויא התם אלא טומאה דרבנן (כמ"ש הש"ך דבבית הסמוך לאוהל המת עצמו. אינה אלא טומאה דרבנן. ואין צריך להקיצו לכהן בשביל כך) אפ"ה מנעו כהנים מלהכנס להתפלל בבהכ"נ שלא היה אוהל המת עצמו. אלא היה רק פתוח לבית שהמת היה מונח שם (שלא היה אלא באנדרונא. חדר הפתוח לו) ש"מ מיהת דבבהכ"נ מדקדקין בה ודאי. ונקוט מיהא חדא. דשלא כדין הורה ההוא גברא רבה. שרי ליה מריה. ולבכה"ג דקבלה מניה. **ואין** לחלק בין להכנס לכתחלה. ובין לשהות ולהתעכב באוהל המת. דהא גמירי שהייה (פ"ג דנזיר).

שני דרכים הגונים מאד

ואחרי הודיע ה' אותנו את כל זאת תמהתי על הגדולים דסברו וקבלו בפשיטות דמיירי ההוא ירו' לענין טומאת מת. שאין מדקדקין בה. להתירה לכהן משום ת"ת. ולא ראיתי לזה שום רמז בירו'. דהא ל"א אלא דר"י הוה יתיב ומתני הוה תמן מיתא מאן דיתיב ל"א ליה כלום. והיכן נזכר כאן כהן. ואין המקום צר אצלי לפרשו על ישראל בלבד. והיינו משום דאסור ללמוד תורה במקום שהמת שם (ברכות דד"ב) וי"א אפילו בכל החדר שמונח בו המת (עסשע"א) אהא קאמר מאן מתלמידיו דנפק ולא רצה לעסוק בת"ת בעוד המת שם. לא א"ל כלום. אע"פ שפוסק מת"ת החמור. ומאן דיתיב. מי מתלמידים שנשאר במקומו ולא פסק תלמודו בשביל כך. ג"כ לא מחה בידו. דילמא חוץ לד"א הוה. ולא ס"ל כמ"ד שבכל החדר אסור. והכי איתא נמי בירו' רפמ"ש שברחוק ממטתו של מת היו. שואלין ומשיבין בד"ת. **א"נ** מתריצנא לה תו ע"פ מה שמצאתי הך עובדא דירו' נשנה גם בפמ"ש בלשון הזה. ר"י הוה מתני ועאל מיתא (כו'. כמש"ל בדברי הרא"ש בפמ"ש. ואותו הלשון אמנם הוא בירו' שלהי כלאים) וכיון שכן. שהיה יושב ושונה לתלמידיו בתחלה. ואח"כ הובא מת לשם. כדין עשה מי שלא יצא. ולא הפסיק משנתו בשבילו. כיון שהוא בא בגבולו. וכההיא דתנן פ "ג דע"א. ואהא סמכינן נמי לענין ישיבה בד"א של תפלה. וכל זה נכון ודאי. **ואב"א** תו אפילו בענינא דטומאת כהן נמי יכילנא לשנויי שינויא רויחא. בההיא דהירו' בלישנא אחרינא שפירא. ולא בטומאת אוהל קמיירי. אלא הב"ע בד"א של מת. שאסור להתקרב בהן מגזרה דרבנן. כדאיתא פ"מ מלחמה (מד"א) מת תופס ד"א לטומאה. וידוע שבתי כנסיות שבא"י לא היו מקורות (וכאשר שמעתי כן הנה עוד היום שם ובארצות המזרח) ולפ"ז לא היה שם אוהל המת כלל. רק מפני שהמקום היה צר לפני כהנים תלמידים. שהיו אז עוסקים בתלמודם. מחמת המת. ודחוק לישיבתם בקרוב לו. לכן יצא מי שיצא מהכהנים. נשאר יושב מי מהם שישב במקומו. אף שהיה בתוך ד"א של מת. ולא פנה ללכת החוצה. מאחר שאינה אלא גזרה

דרבנן בעלמא. סבר לא חיילא את"ת דחמיר ודקדים נמי. לכן לא הפסיק ממשנתו בעבור זה. אבל לטמא הכהן בטומאה של תורה בשעת תלמודו. לא סליק אדעתיה דירו' (אע"ג דמיקל אפילו בטומאה דתורה מפני כבוד הרבים. ההיא ודאי פליגא אסוגיא דגמרא דידן רפמ"ש. דלא שרו לה אלא בלאו דלא תסור. כגון בבית הפרס דרבנן) **ובכן** שמנו שלום בין שני התלמודים בנדון הנ"ל. יצאה ב"ק ואמרה רזי לי רזי. דא תהא למיקם אישרנוהי וקיימנוהי כדחזי. יעב"ץ.

סימן קעט

שאלת רב אבל תוך שלשים. או על או"א תוך יב"ח. מהו שיסדר קידושין וכן אם מותר לאבל כזה להיות שושבין. עוד בקשתני להורותך דרך הישר באיזה דברים מסופקים שבמנהגי דינים הללו. שבסימן (שצ"א) י"ד.

תשובה

דין רב ושושבין אבלים בהכנס' כלה

אערכה לפניך איזה פרטים מאלה. דרך קצרה מאשר הם כתובים לפני. וכאשר תשיג יד הפנאי. **ולראשונה** ראיתי לבשכה"ג (סשצ"א) בהגהת ב"י. שהביא דר"ם מינץ בזה"ל. רב ומנהיג בעיר יכול לברך ברכת אירוסין ונשואין תוך ל' לאו"א ויש מונעים תוך ל'. ויש מונעים תוך יב"ח. וכתב עליו בה"ס. והמנהג להכנס לברך אפילו תוך ל' עכ"ד.

וא"כ אתה דן ק"ו לשושבין. שהרי מצוה רבה היא. שהקב"ה נתעסק בה בעצמו ובכבודו בראשונה. משא"כ סידור קידושין מרב. לא מצאתי לו סמך וסרך מצוה. ומהראוי היה שיברך החתן עצמו ברכת אירוסין. וז"ב של נישואין. דמצוה דיליה היא. והמסדר הקידושין אינו אפילו שליח (כמ"ש במו"ק א"ח ס"ס תל"ב בס"ד) רק הרבנים נהגו סלסול בעצמם. ואינם מניחים לאחר לעשות. מפני שקבעו להם הכנסה מהחתונות. ואעפ"כ אחר שכבר נקבע המנהג. נקבע. ויש בו משום כבוד החו"כ וג"ח. לא יהא אלא הכנסת כלה בעלמא. שמצוה גדולה היא מאותם שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז כו' לכן ודאי מנהגא הוי. חזי מאן קמסהיד עלה. **וכל** זה ברב ושושבין. שהם אבלים ואינם קרובים לחו"כ מיהו באב ואם של חתן או של כלה. או אחיהם ואחיותיהם שנעשו אבלים אפילו מאבותיהם. והם צריכין להיות שושבינים לבניהם או לקרוביהם הנ"ל. שמשיאים אותם תוך שלשים לאבלם. וליכא דטריח להם. דבר פשוט בעיני דאפילו לפ"ד המחמיר. מתיר כה"ג. ורמ"מ לא אירי אלא ברב האבל שאינו קרוב לחו"כ.

ובהגה דש"ע (ס"ג) עשה כעין פשרה. שהתיר ג"כ לאבל לברך ולהכניס חו"כ. ובלבד שיהא אחר שלשים. ולא שאני ליה בין אבל על או"א. ובין על שאר קרובים. לעולם תוך

שלשים אסור ולאחר שלשים מותר אף באבל דאו"א. ולא מפליג נמי בין קרוב לחו"כ לרחוק. בחדא מחיתא מחתינהו

ולי נראה כמש"ל. דאפילו תוך שלשים (רק לאחר שבעה מיד) מותר בכל אבל. אמנם זהו דווקא ברב ושושבין קרובים דחו"כ. משא"כ ברחוקים. יש למנוע לכתחלה היכא דאפשר באחריני. מיהת כי לא שכיחי להו כולא האי. המקל לא הפסיד בכל גוונא. כך הוא העקר בזה.

סימן קפ

אם מותר לאבל להכנס לבית המשת' בשבת ובשום סעודה

2 **ואם** אסור להכנס לבית המשתה תוך ל' או תוך יב"ח דאו"א בשבת. כתבתי בחבורי דכל סעודה של שמחה. כמו דחתן וכלה בז"י משתה. ודאי אין חילוק בין שבת לחול. שהרי אין ז"י בלי שבת. וכ"ש בשבת שיש בו שמחה יתרה מבחול. פשיטא דאסור בימי משתה דחו"כ (מ"מ נראה שאם הוא קרוב לחו"כ יש מקום להקל משום דמחזי כפרהסיא. אם נמנע מלעשות ולא גרע מתוך ז' דאינו נוהג דבר של פרהסיא. ואם קראוהו לעלות לתורה מחויב לעלות. ה"נ הרי הוא קרוא אל המשתה מסתמא. כ"ש בתוך ל') אלא מיהא בסעודה שאין בו שמחה כל כך. כמו של שבוע הבן שעושין בליל שבת לזכר הנולד. או אפילו דברית מילה. יש להקל בשבת. אצ"ל לסעוד אצל חברו לעונג שבת בלבד. דשרי לאבל אחר שבעה. **וכן** לסעודה שעושין בשבת כשהיולדת עומדת והולכת לבה"כ. וכל זה אף לדברי חומר המנהג. שזכר בהגה דש"ע (ס"ב) שלא לאכול בשום סעודה כל יב"ח חוץ לביתו. היינו דווקא בחול בלבד. כך נ"ל. **ופשוט** דשאר אבל תוך ל'. שוה בענין זה לאבל דאו"א תוך יב"ח. בין להחמיר. בין להקל.

סימן קפא

דין אבל על אותן שהוסיפו

3 מ"מ פשוט בעיני דבאבל על אחותו נשואה. לית דחש לה בשום סעודה דלית בה שמחה. אפילו בחול וגם חוץ לבית. אצ"ל אם היא של מצוה ג"כ. כמו דמילה ופדיון הבן.

סימן קפב

ודין אבלים לאכול בסעודת קרובים חוץ לבית והפנוי

4 **והא** דכתב בהגה (ס"ג) יש מתירין לאבל (ר"ל תוך ל'. או יב"ח) לאכול בסעודת נשואין או ברית עם המשמשין. וכבר כתב לעיל (בס"ב) להקל אפילו תוך שבעה. **היינו** בתוך ביתו. מיירי התם. והשתא הכא (ס"ג) אייר להתיר לו עם המשמשין. אף שהוא בבית אחד חוץ לביתו. **מ"מ** נ"ל באח ואחות אצל אחיהם ואחיותיהם. שעושין ברית אחר

שבעה יש להקל גם חוץ לבית. וכ"ש לפנוי שאין לו בית קבוע. וכל מקום שהולך שם ביתו. דשרי כה"ג תוך שלשים. אצ"ל תוך יב"ח דאו"א.

סימן קפג

דין סעודת דגים (ומה ענינה) להתיר לאבל

5 **ומש"ע** בהגה הנ"ל. דיש מתירין לאכול בסעודת דגים כו'. **היה** נ"ל פשוט שר"ל אותה שעושין אחר זי"מ משתה (אע"ג דלא משמע הכי) ולא זו היא שקורין אותה של דגים שנהגו בה עכשיו לעשותה אחר בעילת מצוה (י"א שנקראת כך ע"ש שביום ה' נאמרה ברכה לדגים. ולי נראה שיש בו גם רמז לדבר. מ"ש רז"ל שני לדם דג (ע"ז דט"א) אע"פ ששם נזכר לענין דם הקזה. דם בתולים נמי הקזה היא) כך נ"ל לדינא עקר.

סימן קפד

דין סעודה בלילה של מיתת או"א

6 **כ"ע** בסוף הגה זו. י"א דאסור לאכול בסעודה בלילה שביום המחרת מת או"א. **וזהו** עצמו כמ"ש בס"ס ת"ב. דאין לאכול בסעודה בליל יום. שמת בו אב או אם. דהיינו ליל שלפני יום זה (שקורין בל"א יא"צ) שהיום הולך אחר הלילה. אבל ליל שלאחריו. ודאי לא עדיף מלילה דלאחר לקוט עצמות (שבסימן ת"ג) וכדמשמע נמי בהדיא מלשונו הנ"ל דבסימן שצ"א. ושלפניו נמי לא אמרן אלא בסעודת שמחה. דימי משתה דחו"כ. אבל בשאר סעודות דרשות. אצ"ל של מצוה כל דהיא. לית דחש לה. יעב"ץ.

סימן קפה

עד השאלה דלעיל (סקע"ב) חזרו ושאלו אותי ע"ד הקריעה איך יתנהג בה. **והשיבותים** דבר. כי בזה נ"ל פשוט שחייב לקרוע. לפי שאין ז"י משתה כי"ט של תורה. שהרי אינו אסור במלאכה שאינה של אוכל נפש (רק בדבר מלאכת טורח ושיהוי. ודאי נאסר החתן כמו בח"ה. שלא יתבטל משמחת אשתו) וכיון שכן. ודאי לא עדיפי זי"מ מח"ה דאוריתא. דתנן בהדיא שקורעין קרוביו של מת. וכן על שמועה קרובה. מיהו זה האיש ספרדי הוא. אם אין הספרדים נוהגין לקרוע בח"ה על שאר מתים חוץ מאו"א. אזי ינהוג גם חתן בימי משתה כמנהגם בח"ה.

סימן קפו

תמיהות עצומות בלשון רי"ו שהעתיק בנק"ה ולא חלי ולא מרגיש. ישוב נכון ומוכרח למחות כעב הסתירה שבין שני לשונות הרא"ש הנמצאים אבל לא עלתה ארוכ' למבוכה שבדברי ריצ"ג לפ"ד רי"ו

עוד הודיעוני שנמצא בס' נק"ה להש"ך בדין ההוא של אונן בחתונה. סיוע לדעת הט"ז ושלא כדברי בסימן הנ"ל. ובאמת כשכתבתי תשובתי הנ"ל. לא נודע לי כלל מזה שכתוב

בנק"ה. לכן עתה שמתי עיני בו. ולפום ריהטא נראה לי שאותם הדברים שהעתיק בנק"ה משם רי"ו. תמוהים מאד. וז"ל ואם כנס כבר ולא בעל עדיין ומת באותו יום אחר הנשואין שכבר ברכו מת אחד מקרובי החתן לא אביו. י"מ שכתבו שנוהג ימי המשתה אח"כ ימי אבלות. כמי שמת לו מת ברגל. מאחר שברך ברכת נשואין כבר חלו עליו ימי המשתה. ואע"ג דבשמת אביו אמרינן דבועל ב"מ דנראה דלא חל עליו השמחה עד שיבעול. שאני התם דחל האבלות קודם נשואין כו'. ולא אלימא האי שמחה כו'. אבל כאן שכבר נשא כבר חלה עליו שמחה בלא בעילה. ולפיכך אינו בועל עד שיעברו ז"י האבלות כ"כ הר"י גאות. אבל הרא"ש הורה בזה הלמ"ע שינהוג אבלות ולא חלה עליו שמחה עד שיבעול מאחר שאינו אביו של חתן אלא של שאר קרובים עכ"ל רי"ו. העתקתיו כולו כלשונו שבנק"ה כי כולו מקשה ותרי תמיהי נינהו. חדא. דהכא משמע דהריצ"ג ס"ל במת אחד משאר קרובים. אפילו בכנס (אע"ג דאלימא שמחה ודאי כמ"ש הוא ז"ל עצמו) אפ"ה לא יבעול עד שיעברו ד"י ימים. ואילו בפסקי הרא"ש שהובאו דבריו בסמ"ב שמעינן לריצ"ג. גם בשאר אבלות (שלא על אביו) שבועל תחלה. אע"ג דליכא פסידא. וגם לא כנס. דאכתי לא חלה עליה שמחה כלל. שרי ליה ב"מ. עאכ"ו בכנס נמי דשרי ולפ"ד רי"ו קאסר ליה ב"מ בכה"ג. כלפי לייא. **ותו** הא דקמסהיד רי"ו בשם הרא"ש דכי כנס ואח"כ מת לו מת נמי אסור לו לבעול ב"מ. קשיא דאנן לכאורה אפכא שמעינן בפסקיו. דלא פליג אריצ"ג. אלא במת לו מת קרוב קודם שכנס דאכתי לא חלה שמחה. משא"כ בכנס תחלה. שכבר התחילה שמחה משמע דלא שאני. אלא לעולם בכל מת נוהג שמחה תחלה. כדמוכח בהדיא בהא דכתב ויש רוצים ללמוד מכאן דמי שמת לו מת ברגל. כיון שנוהג ימי הרגל תחלה. דמיא להכי כו'. ולא נהירא דלא דמי לקילותא דהכא דאקילו טפי שהרי מת לו ברגל שחלו ימי המשתה. והתירו לו להכניס המת כו'. כדי לדחות אבלות מעליו. אבל מת לו מת ברגל שכבר חל עליו הרגל. ישנה עמו בבית. והיינו ימי משתה דחתן היינו רגל וכיון דליכא קילותא כה"ג. נראה פשיטא לרא"ש נמי דנוהג ימי משתה תחלה. וה"ה דמצי בעיל כיון שבהתר כנס. מיהת קודם קבורת המת. הרי אלו תמיהות עצומות. והפלא מהרב בש"ך הדווקן ועמקן. שלא הרגיש בכל אלה הזריות. **ואם** באנו להשוות בין דברי רא"ש שבפסקיו. ובין מ"ש רי"ו בשמו. נראה שיש לחלק כך. דבכנס ממש. ועשה נשואין גמורין. דהיינו שאחר החופה נתייחד עמה. או שהכניסה לביתו. שהרי באופן זה קנאה להיות כאשתו לכל דבר. כמש"ל בתשובתי הראשונה. בזה ודאי אין אומר ואין דברים. דכל כי האי גוונא שכבר התחילו ימי המשתה. ליכא דסליק אדעתיה שיפסיק בינתיים באמצע ימי המשתה. ויתחיל ימי אבלות. ואח"כ יעשה ימי

משתה. שהרי זה ודאי כאומר גם ברגל. אם ארע כך יפסיק הרגל. וינהוג אבלות לגמרי. הא אין אלה אלא דברי הבל ורעות רוח. מאחר שהתלמוד משוה דין ימי משתה לרגל. אע"פ שזה י"ט של תורה. וזה מד"ס. גם יש לו עיקר בתורה. מלא שבוע זאת. ושנוי בנביאים בשבעת ימי המשתה דשמשון. כי כן יעשו הבחורים. ומשולש בכתובים ביום חתונתו וגו'. דאלים טובא ודאי. **ברם** ההוא עובדא דמייתי רי"ו. מעשה כי הוה באותו יום שברכו ברכתנישואין. מיד מת אחד מקרוביהם בטרם נתייחדו. ובעוד שלא הביאה לביתו. אירע כך. שבזה עדיין לא קנאה קנין גמור. ואין לה אלא דין ארוסה. וכיון דחל אנינות מקמי דאתחילו ימי משתה. שאין חלין כי אם אחר יחוד הקונה אותה. ופסידא ליכא כה"ג משו"ה אורי הרא"ש שידחו ימי משתה מפני אבלות. ונתיישבו דברי רא"ש שלא יהו סותרין זא"ז. **אך** עדיין לא הועלנו בכך להעלות ארוכה למחלת הסתירה שבין דברי הרי"ג המובאים בפסקי הרא"ש. ובין מ"ש רי"ו בשמו. לא ידענא מה אידון בה. **יהי** מה. אין אחריות לשון זה של רי"ו בשם הריצ"ג עלינו. וכבר נודע את אשר פרסם הרב"י פעמים רבות. שדברי סרי"ו אינם ברורים בכמה מקומות. ויהא גם זה כאחד מהם. מ"מ מה שכתבתי בתשובתי הקודמת. בלי ספק אמת דברים מכוונים לתלמיה של הלכה ברורה מוסכמת. ומקוימת על פי הרמב"ם בכנס תחלה. וזה בין בעל בין לא בעל. ובבעל גם להרא"ש נוהג ימי משתה תחלה. ולא בעי אפילו שמירה כה"ג. דלא אקול גביה מדי. ולכתחלה אמרינן ליה בעול ב"מ קמי קבורה מדין ק"ו. ואפילו יהא איזה פוסק חולק. אין ספק שהלכה כדברי המקל והמפקפק בזה ראוי לנזיפה והמתיר כחו יפה

ובכאן אבאר מה שקצרתי במובן למעלה (סקע"ב) בתשובתי הקודמת. עד"ז שנתקשיתי במ"ש הטור בס"ס שפ"ג כמשה מפי הגבורה. דבכנס תחלה מותר להתייחד והוא שבעל. יתר ליה הא. ודכתב הרב"י עלה מימרא בפ"ק דכתובות. תמיהא טובא מאי פסקא. דהא בהדיא מוקי לה תלמודא להההיא דאר"י והוא שבעל. אדתניא וכן שפרסה נדה. אבל באבלות אפילו בעל. אסור להתייחד. והיינו דווקא באותה שאמרו מכניסין מת לחדר. וחו"כ לחופה כו'. דמשום דכה"ג קילא ליה אבלות דאדחיא. משו"ה בעי שמירה ל"ש בעל ל"ש לא בעל. מיהא אם כנס תחלה קודם שארעו אבל. דין זה לא נתבאר בגמרא כלל. אלא כה"ג מסתברא ודאי שדינו כמת לו מת ברגל (וכ"כ בחבור הר"מ בפירוש) וכיון דכה"ג ימי משתה ממילא חיילי. נראה פשוט דלא בעי שמירה כלל. דמידי הוא טעמא דקילא ליה אבלותא. משום דאקילו ליה למדחיה. והכא לא אקיל גביה מידי. וזה בין בעל בין לא. לא שאני ושרי ליה ביחוד. מאחר שבהתר כנס. כך היה נראה לכאורה. והא ודאי קשיא כלפי סנאיה דרב"י.

מיהו לדינא מסתברא כמ"ש הטור. דאע"ג דכי כנס בהתר ובעל נמי. תו לא בעי שמירה בכל אותן ד"י ימים. משום דכה"ג ליכא קולא לגמרי לגביה. ולא תקיף נמי יצריה.
איברא היכא דלא בעיל קמי קבורה. אע"ג דכבר חיילי עליה ימי משתה. מאחר שכנס בהתר וליכא קולא בדחיית אבלות עד לאחר ימי משתה. מ"מ אכתי תקיף יצריה. דלא גרע מפרסה נדה דבעי שמירות. ה"ה למת לו מת בתוך ימי המשתה. כיון שנאסר בדברים שבצנעא. ואיהו אכתי לא בעיל ודאי לא סגי ליה בלי שמירה ומיתריץ שפיר מ"ש רבינו בעה"ט מכללא ומסברא אבל לא מגמרא.
ודאתינן עלה. דכי כנס מקמי דנעשה אונן ובעל (בין באנינות. בין קודם) כה"ג כ"ע מודו דחיילא חתונה ברישא. דשרי אף ביחוד בלי שום שמירה. והכי מוכח נמי דפשיטא ליה לרא"ש כמש"ל מדכתב אההיא דכל אותן ימים הוא ישן כו. יש רוצים ללמוד מכאן דמי שמת לו מת ברגל כיון שנוהג ימי הרגל תחלה. דמיא להכא וקילא ליה כו'. ול"נ דל"ד לקילותא דהכא. שקדם המת לשמחה. הרי מבואר מזה דהיכא דקדמה שמחה. כיון דליתא לקילותא. כה"ג ישנה עמו בבית.
מהרי"ט חשד לרא"ש במה שאין בו וטרח בכדי
ועתה אחרי שנפניתי קצת. חפשתי בספרים לראות אם אמצא לי חבר. ומצאתי לי רב גדול מהרי"ט בחידושי כתובות שהבין דברי הרא"ש כדברי (ויתר על זה הבין בו כאילו דעתו להקל גם אפילו בלא בעל. וזה אמנם אינו נ"ל אע"ג דסתמא הכי משמע מדלא מפליג מדי) **אבל** הוא ז"ל השיב עליו (עם שקיים שטתו) אכן דבריו אינם מחוורים אצלי. וז"ל מהרי"ט ומשמע מדבריו שאם מת כו'. אחר שכנסה ולא בעל (זה לא נשמע ברא"ש) דנוהג ימי המשתה תחלה. אשתו ישנה עמו בבית כאבלות דעלמא דלא הקלו ביה. וק"ל דאמרינן מאי קולא כו'. אלמא עיקר קולא אינה אלא לפי שהמשתה דוחה את האבלות ע"כ. **ואי** מהא לק"מ עליה דרא"ש. דנקט לישנא דרישא דברייתא. וממילא משמע דאדבתריה קאי. וכדמסיים רא"ש גופיה בלישניה דקאמר והתירו לו להכניס כו'. כדי לדחות אבלות הרי לשונו ברור דאהא קסמיך. ר"ל אע"ג דאכתי לא חיילא אבלות אפ"ה בעלמא הא לא שרי לאונן בת"ה והכא קשרו ליה כדי לדחות. היינו ודאי קולא דידיה. **ומש"ע** מהרי"ט וז"ל ובענין אחר י"ל בין זי"מ כו' דאילו ברגל כו'. לא אתי לזלזולי כו'. אבל בחו"כ בזי"מ בדברים שבצנעא היא וכשרואה דהקלו בשאר דברים (ר"ל בדברי פרהסיא) אתי לזלזולי בהאי נמי. שהכל יודעים כלה למה נכנסה לחופה עכ"ד. **מדבריו** הללו מבואר (שעם היותו מסכים עם הרא"ש כשכנס תחלה ובעל. דהא ודאי למת לו ברגל דמיא מכל וכל) דעתו להשיב על מה שסבר בדעת הרא"ש. דאפילו לא בעל מדמי

ליה לרגל. כיון דכנס ברישא. וליכא קולא דליתי לזלזולי ביה. שעל זה תחול תשובתו. לחלוק בין ימי רגל. ובין זי"מ דחו"כ. דלדברים שבצנעא הוו ימי משתה שהכל יודעים כי למה נכנסה לחופה. שזה ודאי לא שייך אלא היכא דלא בעל. וכמו שהתחיל להניח המשמעות בלשון הרא"ש. כאילו אמר שאם מת אביו אחר שכנסה ולא בעל דנוהג ימי משתה תחלה. **ולא** היא. דבדברי הרא"ש. לא נזכר כנס כלל. אלא מכללא משמע ממילא דהיינו הך. רגל וימי משתה ודאי דמיין להדדי. וכדכתיבנא ובירנא טובא בס"ד. מיהו מסתיין למימר הכי בדבעל. הבו דלא לוסיף. למשרי ליה יחוד בדלא בעל נמי. הא ודאי ליתא. וסתימת הרא"ש כפירושו של הטור. דאי איתא. לא הוה פליג עליה דאבוהי. ומדשתק מניה נמי ולא גלי דעתיה אפכא. מפשט פשיטא לי דקאי כוותיה. וכדאמר תלמודא בכמה דוכתי דסתם תלמיד בשטת רביה קאי. והאיכא נמי טעמא רבא במלתא כמ"ש בס"ד. ובמ"כ דהרי"ט שהפריז על המדה. וחשד לרא"ש במה שלא עלה על דעתו. ודחה דבריו בגילא דחיטתא. ותו לא מידי. יעב"ץ.

קצור פסקי הלכות מחודשות בענין הלז. המתבארים בחמשה תשובות בדבר (סקעבגדקפהו) שלא נתבררו בדברי המחברים עד הנה כל צרכן.

קצור כל חילוקי פסקי דינין במי שהכין עצמו לנישואין או שכבר כנס וארעו אבל

1בדינא דגמרא דמי שהכין כו' אע"פ שהתירו לו חופה. אסור בשמחה. 2 והיכא דכנס בנישואין גמורין וגם בעל: אח"כ אירעו אבל. איך שהוא בין דאו"א בין דקרובים: בהא נחתינן ובהא סלקינן דאומרין לו לכתחלה בעול ב"מ: אפילו ארע כה"ג בחול. אצ"ל בשוי"ט. זהו מן המושכלות הראשונות. המחמיר אינו אלא מן המתמיהין. 3 וכי לא בעיל נמי. מ"מ ודאי אינו פוסק שמחתו. אלא נוהג ז"י משתה. אח"כ ז"י אבלות. ובזה ובזה כל ד"י ימים נוהג דברים שבצנעא. אבל מותר בשמחה בפרהסיא. 4 ובשלא נשא: רק קידש. אע"פ שברך ז"ב תחת חופה שעושין מיריעות: וארעו אבל דקרוב. אז בגוונא דליכא פסידא. כה"ג מפלג פליגי בה. והלכה כדברי המקל. דהיינו לבעול ב"מ קודם קבורה. ולנהוג ז"י אבלות תחלה. אח"כ ז"י משתה. וה"ה אם ארע כך. אחר שהכין עצמו להכניס לחופה. ולא הספיק לו לעשות חופה ולברך ז"ב. עד שבא עליו אנינות דקרובים: יש לו ג"כ על מי לסמוך. לבעול ב"מ קודם קבורת המת (כ"ש אם אירע בשוי"ט) ובזה לעולם נוהג אבלות תחלה. ואח"כ ז"י משתה מיד. 5 וכל זה בין בכונס בתולה או אלמנה הכל שוה ואחד בדברים אלו. ונוהג בבחור שנשא אלמנה ג"כ ז"י משתה: ובאלמון לאלמנה ג"י משתה ע"ד הנ"ל: 6 ובשמע בימי חתונה שמועה קרובה אחר שכנס קודם שבעל: אם שמע קודם שנקבר המת. בועל ג"כ ב"מ קודם: ובמקום פסידא. נוהג י"מ תחלה. ובדליכא

פסידא י"א תחלה. 7 ואם אחר שהכין עצמו לחופה קודם שכנס. שמע. ועדיין לא קברו המת. אומרים לו ג"כ שיבעול תחלה: דודאי לא עדיפא שמועה. ממתו לפניו. במקום פסידא. ימי משתה תחלה. ובדליכא. ימי אבלות תחלה ככל הנ"ל. 8 ולענין קריעה על או"א. בכל אופן קורע מיד: ועל השאר. הולך אחר מנהג המקום שנהגו בקריעה בח"ה. 9 וכשנעשה אבל בימי המשתה: וכבר בעל. בין קודם שארע האבל. בין קודם קבורה. לא בעי תו שמירה. אך אם המתין ולא בעל קודם קבורה. צריך שתי שמירות כל אותן ד"י ימים. 10 והכונס את הבתולה ומצא דם: אם ארעו אבל אח"כ. אין צריך שמירות.

סימן קפז

באור ותקון דבור תו' חמור בפסחים עו"א שנתקשו בו המפרשים ולא עלה בידם כהוגן

פסחים דעו"ב. תו' ד"ה סד"ה אסרה. ואפי' פלדונ"ש שיש להרחיק מן הלחם כו' זה הלשון הוגה ע"פ פסקי תו'. **אבל** נ"ל ששבוש הוא. כי אין הלשון סובלו. גם רש"א הרגיש בכך. אכן גם הוא ז"ל גם רש"ל נדחקו לפרש הלשון ואף כו' שיש להרחיק. ואינו מתקבל מ"ש. שאין הלשון ולא הענין סובלים פירושם. **אכן** לענ"ד דבר פשוט הוא. שקרה כאן ט"ס קל. וצ"ל שיש לה ריח. שתי מלות (וטעה המעתיק וכתב להרחיק. כסבור שהיא מלה אחת) ואולי שלש מלות היו כתובות לפניו בתכיפות דחוקות זו לזו. וחשבן למלה אחת. וכך צ"ל. שיש לה ריח חזק (וקרוב הדבר. אגב שטפיה עשה מהן תיבת להרחיק) **וה"פ** לא מבעיא לאפות פשטידא דלית לן בה. כיון דהפשטידא רגילה להיות מכוסה היטב. הויא לה כקדרה מכוסה. דלד"ה ליה בה משום ריחא. וכמו כעין שתי קדרות דשמעתין. דלית בהו משום תערובת טעמים. אלא אפילו פלאדונ"ש שאין להם כסוי מעיסה עליהם (כמו הפשטידא הממולאה בשר ומכוסה היטב בעסה עבה. שטוחה עליה מלמעלה. וגם מלמטה עשוי לה עסה כעין קדרה מסביב. והמלוי בתוכה מונח כמו בקופסא. משא"כ פלאדונש שעושים גוף אחד נלוש בשומן. ועשוי עוגה פשוטה) באופן שאין לה ריח ודאי. העולה ממנה אל הפת. שאין דבר מפסיקו ומונעו (כמו בפשטידא. שהכסוי עומד בפניו ומחזיקו בתוכו. שאינו יכול להתפשט ולצאת החוצה) אפ"ה אין נראה שיהא אסור. לפי שיש אויר מרובה בתנור. ומתפשט הבל הריח. ואין בו כח לגרום נתינת טעם בפת. זה נ"ל ברור בכוונת התו' יעב"ץ.

סימן קפח

שאלת נפל ציר של דגים טמאים כבושים. לתוך קדרה. איך משערין לבטלו.

תשובה כנראה בא לך הספק מחמת אותה ששנינו פ"י דתרומות דג טהור שכבשו עם דג טמא כו'. דלת"ק אינו בטל אלא בתתק"ס. ולר"י בקרוב למאתים. ולרי"ו אחד מי"ו

בו ומספקא לך אנן כמאן נעביד. **איברא** הר"מ פסק התם הלכתא כת"ק ובפוסקים לא נתבאר דין זה. **אך** בי"ד (ספ"ג) נקבע בטור ובש"ע דציר דגים טמאים אינו אסור אלא מדרבנן והוא כמעט הסכמת כל הפוסקים פה אחד. שנטו אחר דברי התו' חולין (צט"ב) וכן סובר הר"ש שם בתרומות. ולפיכך הקלו בס"ס דציר דגים טמאים. מ"מ אף לפ"ז נראה ודאי דלא גרע משאר איסורי דרבנן. דק"ל דבעו נמי ששים. דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון.

מישב לשון המשנ' והגמ' ות"כ והסוגיות בש"ס בענין ציר על נכון דלא כתו' שנדחקו בהם מאד ולא עלו ביד' כהוגן וחדשו דבר להקל בשל תורה בלי טעם ומסיק שמעתא אליבא דהלכתא דציר דגים טמאים אסו' מן התורה ודאי ונ"מ טובא לדינא

אכן לדעתי הלכה מקופחת היא. מה שהחליטו ציר דגים לאיסור דרבנן גרידא. כי מ"ש תו' פג"ה (צט"ב) ד"ה שאני ציר דזיעה בעלמא. פירוש לא אסור אלא מדרבנן. ומיהו ציר שרצים אסור דאורייתא. דתניא הטמאים לאסור צירן כו'. ודרשה גמורה היא כו'. אע"ג דבת"כ דריש נמי גבי דגים שקץ לאסור צירן כו'. אסמכתא בעלמא היא. אח"כ נדחקו ליישב סוגית דפכ"ה לשטתם. ובמסקנא כתבו ז"ל וקצת תימה כיון דצריך קרא בשרץ כו'. ודגים דליכא קרא לא אסיר מדאורייתא. היכי מייתי רבא ראיה מהטמאים כו'. עכ"ד. **ובאמת** דבריהם אינם מובנים לי כלל מתחלה ע"ס. מי מכניס אותנו לצער הדחק והלחץ העצום הזה. לדחות כל פשוטי הסוגיות ממשמעותם. ומניין לנו לעשות מלמוד גמור אסמכתא בלי הכרח לגמרי. ומה ראו על ככה לומר בדגים ליכא קרא. אדרבה בדגים מפרש קרא. שקץ הם לכם ושקץ יהיו לכם. תרי זימני למה לי. הא על כרחך אייתר ליה חד למדרש מניה לאתויי צירן. וכדיליף בת"כ. ומאי אולמא דילפותא דאלה הטמאים לכם בכל השרץ. דמודו ביה דדרשה גמורה היא כשל תורה. **לכן** אינן אלא דברי תימה. לעשות דרשה דת"כ בדגים אסמכתא יותר משל שרצים. אלא ודאי זו וזו שוין. שניהם איסורי דאורייתא. ואין ביניהן כלום (וא"צ למה שחלקו קצת בין ציר ושומן דגים. לציר בשרם ודמם. דמאן פלג להם. ומאי בצירותיהו דדגים. משרצים דליכא לפלוגי בהו) ומה שהכריח לתו' לפרש דאסמכתא היא גבי דגים. משום דאמר תלמודא הכא שאני ציר דזיעה בעלמא הוא. **אין** זה הכרח של כלום. דא"כ מה שנא ציר של שרצים. איהו נמי זיעה בעלמא הוא דהוי וגרוע משל דגים.

גם מה שדקדק הרא"ש במא"מ ממ"ש שם מחלוקת לטבל בצירן כו'. דציר אינו אלא דרבנן. **ליתא** . כמ"ש תו' שם בהדיא אפכא. **ואם** יש מקום לחלק בין ציר לציר. בציר גופיה הוא. בין ציר שאין בו מים. ושיש בו מים. וכמ"ש תו' בשם ר"ת שם בדבור שקודם

לזה. המתחיל והאמר. ובת"כ לעולם אימא נמי. דרשה גמורה היא. כבשל שרצים. ובאין בו מים מיירי. דההוא אסור מן התורה כגופו של טמא. והכא בגמרא דקרי ליה זיעה בעלמא. אב"א היינו בכבוש במים ומלח עם טהור (כשינויא בתרא דתו' לעיל) דההוא ציר. כיון דלא נפק אלא אגב כבישה. משו"ה חשיב ליה זיעה. לא ממש. וכה"ג הוא דבטל במאתים. ואע"ג דמחמיר ביה טפי משאר איסורין דמצריך ביה ר"י מאתים. מ"מ ס"ל ביטול אית ליה אפילו במינו. משום דזיעה הוי. **ואב"א** אפילו את"ל ההיא דכל גרב נמי מיירי בהכי. כשינויא קמא דתו' דלעיל. דבאין בו מים איירי (ומתני' ובריייתא דת"כ חדא היא לענין דינא דאיסורא דאורייתא בציר דגים טמאים) שפיר קמסיק תלמודא דזיעה בעלמא הוא. משו"ה מיקל ביה ר"י טפי. מבמין במינו בעלמא דלית ליה ביטול. והכא אית ליה. אע"ג דציר נמי דאורייתא הוא. מיהת אינו חמור כממש גמור. אפילו אליבא דר"י דמחמיר במין במינו. ואע"ג דציר חמיר נמי טובא ודאי. שהרי אוסרו ר"י עד מאתים. והיכן מצינו כיוצא בה. שאיסור דרבנן יאסור כל כך. והשתא אתו שפיר כולהו סוגיי. ובריייתה ניחא כמשמעותיהו וכפשטיהו ליזלו. ולא מפקינן נפשין בר מהילכתא.

שוב זכיתי ומצאתי בתו' שלהי פא"מ. שכתבו בפשיטות. דציר דגים דאורייתא ושמחתי לראות. שכיוונתי להלכה. ועפ"ז נתקיימו בידי דברי תו' דה"ר ישראל שהביא המרדכי. וחייש להא בת"ה. שהן ודאי כהלכה. **אע"פ** שהרב"י נקל בעיניו לדחותם בקנה. דברי תו' דה"ר ישראל ברורים חיים וקיימים ואינם נדחים. והם הם דברי תו' דפא"מ כמ"ש במו"ק בס"ד. **ולפי** דרכנו למדנו שצריך להחמיר במצא כבוש הטמא והטהור יחדו. הלכה כדברי האוסרים. שהוא ספק דאורייתא. **על** דבר זה נצטערתי הרבה. כי לא נכחד עצמי ממני. ידעתי מך ערכי שאינני מגיע אפי' לקרסולי צעירי הפוסקים. אף אדיריהם כולם הושוו לדעת אחד לומר כדבר פשוט מוחלט. דציר דגים טמאים דרבנן. והולידו מזה דינים להקל. ולדידי חזי לי דתו' דפג"ה קפחו לכמה סבי בטעותא. וברירא מילתא ונהירא שמעתא כיומא דאסתנא. דאין חילוק בין ציר דגים לשל שרצים. הא והא דאורייתא.

וחוזרני לענין שאלתך. איך שיהא. אע"פ שחמור ציר אליבא דכ"ע היינו בכבוש עם טהור. דאיידי דחריף טובא כל חד בדנפשיה קמשער לפום חורפיה דכולא האי יהיב טעמא. ומידי דלטעמא עביד לא בטיל. **ברם** כי נפיל לקדרה. דבטל חורפיה ודאי. בששים סגי ליה. כה"ג לא חמיר ציר דגים מציר דבשר כ"ש בשיש בו מים. זה פשוט. יעב"ץ.

סימן קפט

והואיל ואתא לידן הך ענינא. נימא מילתא נמי. בציר דג טהור. ואציג הנה גם מה שסלקתי תלונת תו' על פירש"י בבכורות (כב"א) דאיתא התם אר"ל משום רי"ן הלוקח

ציר מע"ה משיקו במים. וטהור (מטומאת ע"ה) ממ"נ כו'. ואי רובא ציר. ציר לא בר קבולי טומאה הוא (דזיעה בעלמא הוא) מאי איכא משום מעוטא דמיא (דמקבלי טומאה והשקה לא מהניא בהו הואיל ורובא ציר ובאוכל לא סלקא השקה) הנך בטלו להו ברובא (ולא הוי הציר טמא) ארי"ר ל"ש (דבטלו ברוב) אלא לטפל בהן פתו. אבל לקדרה לא (שהמים שבתוך הציר מוצאין מים שבקדרה. ומצטרפין ורבין על הציר ומטמאין אותו) מצא מין את מינו וניעור. **תו**' וניעור. פירש בקו' שהמים רבין על הציר ומטמאין אותו. ולא דק. דציר לא בר קבולי טומאה הוא כו'.

ישוב הגון למ"ש תו' על רש"י בבכורות (דב"א) בדין ציר

ונראה לי דשפיר דייק רש"י. לא אמרינן דלאו בר קבולי טומאה הוא. אלא קודם שהוכשר. לפי שדינו ודאי כאוכל. אי משום דבא מן האוכל. ואי משום דמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי. והא דקאמר רש"י דזיעה בעלמא הוא. ר"ל מתחלה. לחה היוצאה מן הדגים מעצמן. אינה אלא זיעה (וכמש"ל) ואינה מקבלת טומאה. אך לאחר שנכבשו הדגים במלח ובמים. ונעשה ציר. הרי הוא אוכל בלי ספק. שכל כבוש הרי הוא כמבושל. ואם המים מעוטים. כבר נתבטלו במעוטם. לפי שנעשו אוכל והוו להו כולהו ציר. ודינו כאוכל (דוק בפירש"י הנ"ל ותשכח. דהדר קרי ליה אוכל. ואינו סותר דברי עצמו. אלא מעיקרא זיעה. וכשמתוקן עם מעוט מים. שב הכל אוכל) ועדיין צריך הכשר לקבל טומאה (אע"ג דכל הדגים בחזקת טומאה מן הסתם. ותו משכחת לה בחתיכת אלתית כו'. ומאי דקשה מהך שמעתא אמתני' רפ"ו דמכשירין. עלח"ש שם) הילכך מותר לטבול בו כשהמים מעוט. שלא הכשירוהו עד שבטלו ונעשו אוכל. משא"כ לקדרה שהמים רבים עליו. ונעורה הטומאה. ודאי מטמאין את הציר מעתה. לפי שכבר חזר אוכל עכ"פ. כדפרישנא יאות. ובהא סליק פירש"י כהוגן ודייק טובא. הנלע"ד יעב"ץ.

סימן קצ

תקון לשון רא"ש ב"ק ובאור היטב

ברא"ש פ"ק דב"ק (דקס"ב. בגמרא ט"א) דאמר לקמן (דיע"ב) כו'. **ואי** איתא לדר"ה לימא ליה דאצטריך קרא היכא דאין לו כסף כו'. **לא** הבינותי זה. דהא כי לית ליה כסף כו'. בהא אוקי נמי ר"ה קרא דישיב לכל מלי דהשבה. לפירוש ר"ת. אי הכי אכתי קיימא קושיא. והמת וגו' למה לי. **ונ"ל** ט"ס יש כאן. וכך צ"ל לימא דאצטריך קרא היכא דאית ליה כסף כו'. ר"ל אע"ג דכי אית ליה כסף. דיניה בכסף כו'. מ"מ נבלה דידיה מיהת יהיב ליה. ומשלים לו השאר בכסף כו'. היינו דקמ"ל קרא והמת יהיה לו. ומנלן דפחת נבלה דניזק. ולעולם אימא כי אית ליה כסף כו'. בעי לשלומי כסף כו'. דוקא (אם. המותר מה

שלא שוה הנבלה או. שאינה שוה כלום) והיינו קראי דמיטב וכסף נמי. וישיב לרבות כל דבר. היכא דלית ליה למזיק כסף כו'. ומאי קושיא. אלא ודאי ר"כ ורבא. לא ס"ל דר"ה לגמרי. משום דישיב רבי כל מלי. אפילו כי אית ליה למזיק כסף ומיטב ממש. זה ישר. דוק. יעב"ץ.

סימן קצא

בענין קושיא בב"ק (ד"י) על תו'

בגמרא ב"ק (יע"א) תו' ד"ה שהשור חייב בו פסולי המוקדשין. וא"ת ל"ל שור ולא אדם. ת"ל מוהמת יהיה לו מי שהמת שלו. כדפטרינן שור פס"ה דמת אסור בהנאה. **כתב** אמ"ה זצ"ל בספרו (סקל"ו) ז"ל. מקשים דבהפרה (נב"ב) פריך בגמרא איפוך אנא. ומשני פטר גבי בור. הואיל ופטר בו את הכלים. והשתא אי לא כתב שור. אלא חמור לחוד. הוה מוקמינן חמור למעוטי אדם כו'.

אופן הקושיא אינו מובן לי. שהרי קושית התו' במקומה עומדת. לא לכתוב שור. וממילא ידענא דבור פטר בו כלים. מכח למוד דוהמת יהיה לו. ואדם אין המת שלו. **וליכא** למימר דאי לא כתב שור. הוה אמרינן איפוך. ומוקמינן והמת יהיה לו דבור. למטפלין בנבלה. ודשור. למי שהמת שלו. דהא אכתי מסתברא פטר בבור. שכן פטר בו את הכלים. כדילפינן מחמור ולא כלים. דלפטור בו אדם. לא צריך. דתיפוק ליה מוהמת יהיה לו. דמ"מ חמור לפטורא אתי. משו"ה והמת וגו'. נמי לפטורא מייתינן ליה. וממילא שמעת מניה פטורא באדם. על כרחך מעוטא דחמור לכלים הוא דאתא נמצא יפה הקשו תו'. **ומ"ש** אמ"ה ז"ל. הוא ממש דברי תו'. אבל אינו מספיק ליישב דעת המקשה הלז שעדיין יאמר מה צורך לכך. הלא אפילו את"ל דשפיר קשיא איפוך. לענין מעוטא דאדם נמי. אפ"ה לא תקשי קושית התו' כלל. דהא מבעי לן שור. למילף פטורא דכלים. דלא הוה ידעינן בלא"ה. **אבל** באמת לק"מ לגמרי. ותו' שפיר קאמרי. דעל כרחנו צריכין אנו לתירוצם. ובלא"ה קושיא כדקיימא קיימא. ונראה דינקותיה דמר אבא היא. או יש שם איזה השמטה בלשונו. ואל"ה לא ידענא מה אידון בה

סימן קצב

קושיא חמו' לבאורה בגמ' דב"ק (דד"א)]. מיושבת בדרכים נכוחים ומ"ש רש"א בסוגי' זו אינו מוכרה

שם (דד"א) גמרא. תלה הזב בראיות וזבה בימים. ואימא למעוטי זב מימים כו'. מקיש זכר לנקבה **יש** להקשות מההיא דאיתא בנדה (דל"ז) דאצטריך מזובו ולא מנגעו. דמזבה ליכא למילף לזב. שכן מטמא בראיות כבימים. א"כ למאי צריך היקשא דזכר לנקבה. לאורויי דזה מטמא בימים. תיפוק ליה מהתם. מדאצטריך מזובו ולא מנגעו. ולא ילפינן

מזבה (אע"פ שבאמת אינה קושיא. דאי לא הקשא. הוה אביי נמי מודה. דמזובה לאו להכי הוא דאתי אלא לכדרבא דתני ולא מלדתה. ומדגלי רחמנא הקשא דזב לזבה. משו"ה אצטריך למדרש ולא מנגעה וק"ל. מ"מ להפיס דעת מי שירצה להתעקש אני אומר עוד. דלק"מ) **וי"ל** מאן שמעת ליה דיליף זכר לימים מהקשא. ר"מ. דילמא כרבא ס"ל. דמזובה לאו למעוטי ולא מנגעה קאתי. דלא גמרה מזב. דא"כ לא הוה צריך הקשא. ומדאצטריך הקשא. על כרחך לאו להכי הוא דאתא. אלא למעוטי לדתה. **ואתי** שפיר נמי. דלא תקשי מ"ט דרבא דלא דריש ולא מנגעה. דהא אצטריך. אלא רבא כר"מ ס"ל. ודוק. **ולאביי** דדריש ולא מנגעה. אה"נ דלית ליה ההוא הקשא. וכרבנן דפליגי עליה דר"מ ס"ל. דסברי לאו מהקשא אתרבי זב לימים. ולא ממעוטא דוזאת. אימעיטא נקבה מראיות. אלא מדאצטריך מזובה ולא מנגעה. ולית להו קרא יתירא לזבה. למימרא דלא נילף מנה. ודוק. **ובר** מהא צריך לומר דהקשא למדי אחרינא אצטריך. כדכתב מהרש"א דאל"ה. תקשי אהא דקאמר תלמודא ומה ראית דהא זב לא אצטריך למעט מימים. ונקבה לא צריך לרבות לראיות. דק"ו הוא. ולשתוק מוזאת ומהקשא אלא ע"כ בלא"ה צ"ל הקשא לאו להכי הוא דאתא. **אמנם** לדעתי אינו מוכרח מ"ש מהרש"א. די"ל קושית מה ראית. אליבא דבר פלוגתא דר"מ היא. דמקשי לר"מ. דילמא אפכא הוא. זב אינו מטמא אלא בראיות. וזבה אפילו בראיות. וקראי להכי קאתו. ואי משום דקשיא לך. א"ה לשתוק קרא. וממילא ידעינן מסברא. דריחקה ראיותיה טמאה. כ"ש בקירבה. **הא** לאו מילתא. דאצטריך. כי היכי דלא תימא דזו היא סברא טובה וק"ו גמור. ותילף מנה לענין נגיחות. נמי כ"ש הוא. משו"ה כתב רחמנא מעוטא וריבויא. לאגמורין דבעלמא לא הוי ק"ו. והכא משום דכתיבי קראי. וטעמא דגלי קרא. הא לאו. לא אמרינן ק"ו. דוק היטב. יעבץ.

סימן קצג

באור מ"ש בלשון תו' ברכות לז"א

ברכות (לז"א) תוס' ד"ה נתן. סבור היה שיברך ג"כ. וא"ת הא קיי"ל אין מזמנין. על הפירות. **נ"ל** ה"פ. מדנתן ר"ג רשות לר"ע לברך. ש"מ כוונתו של ר"ג היתה שיוציא בברכתו לאחרים שאכלו עמהם. דאל"ה. מאי רשות שייך בה. אלא לאו ה"ק ליה. שיברך להוציא לכולם. כדרך שנותנין רשות לברך בה"מ בזמון. **אכן** נגד זה יקשה. שא"כ למה לא אמר לו טול ובריך. גם הלא ראה ודאי שלא נטל כוס בידו. לברך עליו כעין המזמן. לפ"ז משמע דס"ל לר"ג. אין מזמנין על הפירות. והדרא קושיא למאי אצטריך ליה רשות. עוד קשה איך עלה בדעתו. שיברך ר"ע ג' ברכות כמו שהוא סובר. מאחר שלא הצריכו כוס. **ומתרצי** דר"ג היה סבור שיברך ג' ברכות בלא כוס. ולא רצה להכניס ראשו במחלוקת.

אם בה"מ צריכה כוס אפילו בשלשה. דפלוגתא היא. אי נמי. דילמא הוה ס"ל כמ"ד א"צ כוס. מ"מ סבר דעל כל שבעת המינין מברכין שלש ברכות שלמות. וכן מזמנין על כולן (חוץ משאר פירות. דאין מזמנין עליהם) שדין אחד הוא לכל ז"מ בכך. וכי ברך ר"ע מעין ג'. לעצמו בלבד ברך ולא יצאו האחרים על ידו. משום דאיהו הוה ס"ל שאין מזמנין על שום פירות. דלא כר"ג. לפיכך הקפיד עליו ר"ג שעשה נגד דעתו. **והדר** קשיא להו לתוס'. מאי דעתיה דר"ג. אי ס"ל שלש ברכות טעונין כוס (ואל"ה תפשוט מדר"ג. דבה"מ אינה טעונה כוס. מדאצרכיה ר"ג זמון בלי כוס. אלא ע"כ מהא ליכא למשמע מנה) א"כ. כשמברכין בה"מ אחרי שתיית הכוס. יצטרכו לזמן עליה ג"כ. שהרי היין הוא משבעת המינין. ויצטרך לברכה שלאחריו כוס לזמן עליו. וכך יתחייבו המזמנין לעולם על אכילה או שתיה אחת. זמון על זמון. וכוס על כוס. א"כ אין לדבר סוף. ואע"פ שלא ישתו השומעים מכוס של ברכה. מיהת לאותו המברך. דלא סגי דלא טעים. היה צריך שיברך פעם אחרת ג"כ על כוס אחר. וכן פעם אחר פעם. וזה דבר בטל בודאי. ואי ס"ל דצריכה כוס אפילו ביחיד. א"כ פשיטא דקשיא אין לדבר סוף. הנלע"ד יעב"ץ.

סימן קצד

ישוב למה שמקשים בברכות מא"ב

שם (מא"ב) גמרא. זה שני לארץ. **מקשים** הוה ליה לערבינהו. ולכתוב ארץ חטה זית שמן. ושעורה דבש וגפן וגו'. למנ"מ כתב ארץ שני. דלפירוש התוס'. חטה קודם לזית ושעורה לדבש. **ונ"ל** דלק"מ. כי יש לדקדק מנ"ל לתו' דארץ קמא חשיב טפי. דלכאורה משמע בגמרא דשוין הן. וצ"ל שהתוס' הכריחו זה. משום דקשיא להו אדרבא מנליה לתלמודא דקמא קמא חשיב. דילמא כולהו כהדדי נינהו. דעל כרחך אחד צריך לכתוב ראשון. ואי אפשר להיות כולם נכתבים בדבור אחד. וצריך לומר. דדייק לה מדאכפל קרא וכתב ארץ יתירא דלא צריך. ולא כיילינהו בחד. ש"מ מדפלגינהו קרא. להורות על חשיבותן קאתי. דכסדר שהן כתובים. ראשון ראשון חשוב. וקודם לברכה. משו"ה ארץ קמא נמי חשיב מארץ בתרא. מאחר דידעינן דלפי חשיבותן סידרן הכתוב (מדגלי קרא וק"ל) א"כ. לא שייך למידק לערבינהו ולכתבינהו. דאי הכי הוה אמינא. דלא קפיד קרא. אלא שוין הן לגמרי. דאי אפשר לכתוב ראשון אלא אחד. אבל מארץ יתירא שמעינן לה דאיכא קפידא ועמו"ק (סרי"א) בהשמטות (ד"צ ע"א) בציון צ"ג. יעב"ץ.

סימן קצה

ע"ד שתבע ר' דוד פאסילבורג ב"כ של ר' מאנש סג"ל מברלין את כ' פייבש רענר שהי' לו בת ר' מאנש הנ"ל ומתה תוך שנה שני' לנשואין בלי ז"ק. בכן יחזור חצי של נדן שהכניס

לו שהוא כמשמעו' התנאי' אחרונים שהכניס לו ת"ר ר"ט אין לוידארש סך שלשה מאות ר"ט אין לוידאר' דהיינו ינכה הוצאו' כסדרן. וגם יחזור כל הבגדי' שהכניס לבתו וגם דרונו' שקורין אין וואר שנתנו קרובי הכלה יחזיר כנהוג גם השאיל לו קופהרט יחזור לו. וכ' פייבש השיב אף שנזכר בתוך ת"א שהכניס לו ת"ר ר"ט לא הכניס לו רק תה ר"ט וב' מאות וויתר לו לכבודו וממ' הי' עושה לו כתובה בסך ת"ר ר"ט. אבל בחזר' לא יכול לתבוע משום ותם לריק רק מה שהכניס וכי יחזור יותר ממה שקיבל. וגם תיכף לאחר חתונה ידוע לכל באי שער עירנו ההפסד שקר' לו כי יאקב רויט וועלש נעשה בורח והוא הי' ערב בעדו ועי"כ יצא ריקם מכל נכסיו שנעשה עוד ב"ח וכלה כל הונו וכל מה שהכניסה לו אשתו וא"כ אין לו להחזיר כלום כי מזלה גרם והפסד פסידא דיד' הוא. וכ"כ מלבושי' שלה הרבה בגדי' שהחזירן לאביה ושלחן מכאן לברלין והרבה שמכר בחיי' בהסכמתה לצורך מזונות עד שלא נשאר ממש כלום מן מלבושי' ובגדי'. וגם שלחה לאבי' במזומני' עשרים הגרי'. גם מסר לב"ד הוצאו' שהי' לו שעולה סך מסוי'. והמורש' הנ"ל חזר וטען והכחיש דברי' רבים וכיחש ענין הוצאו'. גם טען פייבש שלא קיבל שום דורן ומתנה מקרובי אשתו בברלין. מהקופערט אמת ורצונו להחזיר ולאחר ששמענו כל דבריהם באריכו' זו למול זו וברורנו כל הדברי'. יצא מאתנו בתורת פס"ד שמה שטען כ' פייבש מחמת הפסד מחמת יעקב הנ"ל 1 אין בדבריו ממש מכמה טעמי'. ומחייב להחזיר החצי ממה שקבל 2 ובדבר מה שטענו כמה הוא סך שהכניס לו פסקנו הואיל ורגלי' לדבר שהאמת בפי כ' פייבש הנ"ל שמחויב ר' מאניש הנ"ל לעשות שבועה בנק"ח כדין נשבע ונוטל בברלין כמה הכניס לבתו במזומנים. אם לא יברר כ' פיבש דבריו בעדים. ואזי כפי שישבע מחויב כ' פייבש להחזיר לו החצי וקודם שישבע שם מחויב כ' פייבש להשליש המעות המגיע לו. אפס ינוכה מן זה ההוצאו' שהי' לכ' פייבש ועשינו בכח ב"ד שינכה בשביל הוצאות החתונה והליכה וחזר' לברלין וכדומה. 3 הוצאו' סך עשרים ר"ט.

4 מעשר ינוכה עשרי' ר"ט דהיינו כשיכלול כ' פייבש בשבועתו הנזכר למטה שהוציא מעות מעשר לעני' ולא הי' מחזיק לעצמו. מחמת רפואו' על אשתו עד אחר מותה ששה עשר' ר"ט. מחמת צרכי קבורה מצבה שמחויב להעמיד לאשתו כו' ותכריכי' שבעה ר"ט לומדי' ונר תמיד שבעה ר"ט. כל זה ינוכה מן מה שמחויב להחזיר והנשאר מחויב ליתן לאבי' הנ"ל לאחר שבועתו כנ"ל גם צריך ר' מאניש לכלול בתוך שבועתו שלא קיבל מבתו מיום היותה כאן באלטונא שום כסף או שוה כסף ששלחה לו מכאן בלי רצון והסכמת בעלה. ולהחזרה הנ"ל יש לכ' פייבש זמן ב"ד מהיום ובאם יעבור יהי' נגדו

כל כפיו' שבעולם. 5 ובדבר מלבושים פסקנו פייבש. ישבע מה שיש בעין תחת ידו מן מלבושי' ובגדי פשתן של אשתו וזהו מחויב תיכף תוך שני מע"ל החצי מהם למוסרן לב"כ של אבי אשתו ז"ל כנ"ל ועל הנשאר ישבע נר"ו תוך שני מע"ל שמכרן בחיי אשתו לצורך מזונ' והי' בהסכמת ורצון אשתו. ואין לו זמן לשבועה זו יותר ואם לא ישבע מחויב ליתן כפי טענת המורשה הנ"ל. 6 7 גם יכלול שלא קיבל שום מתנו' מקרובי הכלה בברלין כפי טענתו הנ"ל והקופערט יחזור כפי הודאת עצמו של כ' פייבש הנ"ל כל הנ"ל יצא מאתנו בתורת פס"ד ויאושר ויקוי' בכל תוקף פסק ב"ד נעשה יום ד' ך"ב אדר שני תקי"ב לפ"ק. יהונתן חפ"ק אה"ו יע"א אם לא יברר פייבש דבריו בעדי' דב"ח ארבעי' הע"ק עשרי' דב"ח ד"ק יהונתן הנ"ל.

יצחק טבור הק' משה פאלאק.

עד כאן הוא כתב הנשתון בצורתו והוייתו בלי שום שינוי ולא חזי"ת והוא כ"י של הזקן מורה שקר עצמו זה האיש מרעיש הארץ האומר אני ואפסי עוד הועתק בדיוק כל אות ותיבה דבריה ככתבן מהגוף שבידי. יגיד נא הקורא בצדק. אם זה לשון חכם זקן ורגיל יושב על מדין. **פס"ד** הנ"ל. הוצג לידי מהבע"ד. שבקש ממני לעיין בו. אם נעשה עמו כפי שורת הדין האמת והיושר. ע"פ דת והלוך תורתנו הקדושה. ועשיתי לו סימניות ציפרש על פרטים הנכללים בפס"ד דפסקו לחיותיה דהך גברא.

תשובה

שמה ושערורה נהייתה באר"ש הלזו הנשמה. אלמלא לא ראיתי ח"י של ערכאות שבסורי"א שסורן רע. לא האמנתי לדברים אפי' על בוקי סריקי. כי עלה כולו קמשונים. כסו פניו חרולי שיבושום משונים. ויצא הראשון אדמוני כולו כאדרת שער צהוב טמא. שכתוב בפס"ד 1 שמה שטען כ' פייבש מחמת הפסד כו'. אין בדבריו ממש מכמה טעמים. ומחויב להחזיר מה שקבל. פה טמא יאמר כדבר הזה אשר אין לו שחר. **תמה** על עצמך. הלא זה דבר מפורש בש"ע (ססנ"ג) בלי ערעור ופקפוק. וז"ל. ודווקא מה שהוא בעין חוזר. אבל מה שהוציא או נאבד פטור.

והב"ש הואיל באר היטב. וכתב בזה"ל. ואם היה לו הפסד במשא ומתן נראה דמנכה ג"כ. והוא דבר פשוט בלי חולק ומגמגם. וכל זה אפילו בגברא דאית ליה. רק שהפסיד מעות נדוניא במו"מ מנכה. אצ"ל בהך גברא שליח ערטילאי. כידוע בעיר הזאת. שהאיש פייבש הלז יצא נקי מנכסיו. שב"ח שלו הבורח הציגו ערום. ולא שביק ליה מדי. וגם הודה בזה כותב הפס"ד באמרו ידוע לכל באי שער עירנו ההפסד שקרה לו כו'. יצא

ריקם מכל נכסיו כו' וכלה כל הונו. איה לשון ברור מזה לזכות הנטען. ואיך עכ"ז דן אותו לחוב. ולעשות שחוק מדמו תרתי משמע. דם גוף ונפש בש"ח.

וכל האמור הוא אפילו בתקנת החזרה בשנה ראשונה. מה גם בשנית כמש"ל בס"ד. הרי עול אחד עצום. **שניה** תאניה ואניה. שכתוב בו 2 ובדבר מה שטענו כמה הוא סך שהכניס. פסקנו הואיל ורגלים לדבר שהאמת בפי כ' פייבש. שמחוייב רמא"ן לעשות שבועה בנק"ח כדין נשבע ונוטל בברלין כמה הכניס כו'. **אוי** לדייני בור כאלה. מה טיבה של שבועה זו אצל אבי האשה. וכי זה דומה למעשה ב"ד ולשטר כתובה. והלא אינו אלא מנהג להחזיר אפי' בשנה ראשונה. תקנתא לתקנתא לא עבדינן. עאכ"ו בשנה שניה. שאינה תקנה קבועה בכ"מ. ששורת הדין להאמין לבעל ובק"ח סגי ליה. ועוד שרגלים לדבר. כפי ההנחה ממורה שקר כנ"ל. א"ה להימניה לבעל אפילו בלי שבועה. כ"ש אחר שהיטילו שבועה גם על הבעל שלא כדין. יש לו לכלול בה גם אודות הסך שקבל ויפטר. ולא להוסיף עד"ת לחדש שבועה לטול. במה שלא תקנו חכמים. וכל הנשבעים שבתורה נשבעים ולא משלמים. רק אותם שתקנו חכמים וזכרו במשנה. הבו דלא לוסיף. **ועל** שלשים. תשקמו בדמעות שליש. 3 מה שקצבו לנטען עשרים ר"ט ניכוי בעד הוצאותיו ונסיעתו על החתונה. וחזרתו עד הנה. עם מה שהוציא בזמן הנשואין בברלין. מלבד שאר הוצאות בשדכנות ופזור לפ"כ. בפרט בעת ההיא שהיה איש מסוים נראה לכל אשר עיני מדע לו שמגיע לו כפלי כפלים. ונירם אמר אבד חשבון. ועבד מאי דבעי. אכן יאמרו המושלים בואו חשבון תפנה ותקונ"ן עיר סיחון. עיר שהולך אחר שיחה נעה. **ועל** רבעים לשונאי אמת. בגזור דין עוד 4 מעשר ינוכה עשרים ר"ט דהיינו כשיכלול פייבש בשבועה שהוציא מעשר לעניים

מי שמע כזאת. להשביע אדם על ממון שאין לו תובעים. מעשר המגיע לחלקו (כפי הנהוג לחלק מעות מעשר) וכבר זכה בהם לענין טובת הנאה שלו. לחלקם לעניים שירצה. ובודאי כבר קיים המצוה הבא לידו בזמנה. בפרטות שהיה אז עשיר ונדיב. ואחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן. כ"ש בגברא דאמיד. ולו יהא שלא נתנם עדיין. הלא יכול לקיים המצוה עוד בעצמו לכשתשיג ידו. ואין אחריות זה על ב"ד (וגדולה מזו שמענו בסח"מ פ"ז סל"ה בהגה לדין פשוט) או הכי יעלה על הדעת שיתן עכשיו המעשר לחמיו שיאכלנו. אחר שכבר זכו בו עניים. דרמו עליה דהך גברא. וידו כידם שזוכין לאדם שלא בפניו ועשו את שאינו זוכה כזוכה במכירי כהונה. ובמה יזכה חמיו מעתה במעות מעשר הללו. אין אלה אלא דברי בורות. דייני דמגיזתא הכי דייני. וחמישית לפרעו הכוהו אל החומש ע"ד המלבושים. 5 שפסקו להטיל שבועה על פייבש. מה שיש

בעין ת"י ממלבושים. שמחויב תוך שני מע"ל החצי מהן לב"כ כו' ועל הנשאר ישבע כו'. לשקלו לגלימייהו דהנהו קאקי חווירי דמשלחי מאני דאנשי. הלא מלבושי אשה נ"מ הן. ורבים וגדולים קמאי ובתראי דלא חשו להההיא תקנתא דחזרה בנ"מ. א"כ הבעל המוחזק וגם יורש דין תורה. מצי למימר קיים לי כוותייהו. ומאן נינהו ב"ד חצוף דמצו לאפקועי ירושה דאורייתא בכדי. וגם להוציא מיד התופס. וכל זה אפילו בדין תקנת החזרה דשנה ראשונה. עאכ"ו בחזרת החצי דשל שנה שניה. דאיהי גופה כל עצמה מרופה ביד המחברים האשכנזים זוכרי התקנה. דפשיטא לית דחש לה בנ"מ נמי. וכיון שכן. הבעל דתפיס מחזיק במה שבידו. ומאן אלים לאפוקי מניה. כ"ש שאין כאן מקום לשבועה כלל. ושש הנה שנא ה' לשון שקר ועל האמת פסכתר כפה. 6 שפסק שיכלול פייבש בשבועתו שלא קבל שום מתנות כו'. ובהדיא כתב ב"ש בשם רא"ם דמתנות א"צ להחזיר אפילו מה שנתנו אביה ואמה להכלה. ומייתי תו בשם רשד"ם שהמפקפק בזה ראוי לנזיפה. ועוד טעות עצום טעה צר אדומי (איני יודע אם בטעות ושגגה טחו עיניו מראות. או בזדון ופשע עיניו השע) דמי עדיפי מתנות מנצ"ב שקבל אחריותם עליו ונדוניא ונ"מ וכל מה שהכניסה לו. דלד"ה אינו מחזיר אלא מה שהוא בעין. לא מה שכלה ואבד. דלא דיינינן בהו דינא דחזרה. אף בגברא דאית ליה. וגם אפילו בשנה ראשונה כה"ג. שפה אחת היא למתקני התקנה ופה אחד למחברים המזכירים אותה. עאכ"ו למתנות מאיזה מין שיהו. פשיטא דליתינהו בתקנתא דחזרה. והא הכא בדליתינהו עסקינן אליבא דכ"ע. וגברא דלית ליה ולא אפשר בחזרה. מאחר שכבר אבדו וכלו עם כל הונו וכל מה שקבל בנדוניא. וליכא לאשתלומי מניהו. ואיפטר ליה מכולא. א"כ טורח שבועה זו שלא קבל שום מתנות כו' (מה גם מקרובים) למה. מה כח ב"ד חצוף יפה. להפקיע ממון שלא כדת. ולהשביע שבועה לבטלה (אולי חשבה לתקון הידוע לו לעשות נ"ר ליצרו באלה לשמה ולקללה) בכזב סיגים על חרס הנשבר מצופה וכיון שכן בודאי בבלי דעת החזיר הבעל העני הלז. הרבה מהבגדים. והיה ראוי לייעצו שיחזיקם לעצמו. כל כה"ג מצוה היא. משום השבת אבדה. ביחוד שהוא עני כעת. והוא קודם לחמיו. להחזיק בשלו ובמה שבידו. ושזכתה לו תורה באמת וביושר. אלא שהאיש עני הדעת הלזה עם עניותו בשעת דחקו בתום לבבו התנהג. עם חמיו לרחם עליו ביותר. לתת לו מה שאינו שלו. וכמו כן מה שהתרצה להחזיר לו התיבה קופערט. לפנים משורת הדין הוא. מה לעני יודע. ולא כ"ע דינא גמירי. ולמה זה יפשטו שארית עורו מעליו ועצמותיו פצחו. ויתומיו מאשתו ראשונה ירצחו.

וזה אפילו אם היה בשנה ראשונה. כ"ש בשניה לית דחש לה. שהוא עצמו מנהג מפוקפק כל עקרו כנ"ל. מכ"ש בספקו שדנין להקל לנתבע. אף כי להוציא מיורש דאורייתא. והשביעית תשמטנה. לשמטוהו לאמוריה דזקן ממרא. 7 מה שפסק שיכלול בשבועה שלא קבל מתנות מקרובי הכלה. כלה נפיחתך וצא טמא שפתים עוב"א טמיא כדיב וכדיבן מליה. שאפילו לפי שטת שטותו מסתייה דלטעי במתנות שנתנו אביה ואמה של כלה להזוג. משא"כ מה שנתנו קרובי כלה. מי איכא למימר דאית ביה משום ותם לריק. ואיה דיין מדייני דחצצתא שיוציא ממון. ע"פ איזה דעה דחויה אצל הכל. הרי אלה שבע כחטאותיהם (וכל אחת טעות כפולה היא דוק ותשכח. אם הייתי רוצה למצות מדותיו לפלש אחר מדה"ד. יעלו למנין ד"י והותר. רק שבחרתי בקצור ע"ד תן לחכם) אומללה יולדת השבעה. ואין לחשדם שלא ידעו ולא יבינו כל זה. הפשוט לבר בי רב דחד יומא (ולהיותם דברים פשוטים וברורים לכל מבין מספיקים. לא ראיתי להאריך בהם) אלא במתכוין להזיק עשו זאת. גזילת העני בבתיהם. ככלוב גו'. כן בתיהם מלאים מרמה נתפטמו באסור כל ימיהם. ולהפקע כרסייהו דמליין גזלה לפלו תלחי תלחי. האי דינא דייני בגלחי. שקרי ושקרוראי זייפי ומצלו דינא כפן נפיחי. בי דינא סריא במאי מלחי. קאקי חוורי גלימא דאנשי משלחי. לבעלא פעור פלחי. מאן דעבד הא עבד הא ונפל בהא חטא"י דקדחי. רחמנא לשזבן מנייהו מואבזרייה וכה לחי חיי לפום רבנן נפישי. מרחמי ואחי. יעב"ץ.

זאת הנ"ל קחו לכם לדוגמא קלה מאיש הביניים שעשה חציצה במלכות שמים. לידע גם קצת מעוות הדין ולו פנים קלקל במשפט. אשר כה עשה למי שלא היה מהצד שלו: כמו העני וביתו ריקן הזה. עם שלא נשאר בידו מאומה. לא חסה עינו מלדחות אבן אחר הנופל. עאכ"ו שעשה כהנה וכהנה. עול במשפט לבוא בעקיפין ותואנה. על בעלי כיסים כשבאו לידו ממתנגדיו יקומון עדי חמס: אשר לא ידעו ישאלום: לשונו תצמיד מרמה. לחזק ידי מרעים ולבצוע עמהם בעושק בזרוע רמה. ברוך המשפיל גאים ומכניע שאון זדים: העושים עצמם במה. ימין ה' רוממה: בילא"ו:

סימן קצו

יום עש"ק ר"ח אב תקכט"ל הילדסהיים.

בראש חדש. יברכהו ה' בברכה מלא וגודש. עד יובל שי בקדש. ימיו ושנותיו כנשר נעוריו יחודש ואויביו ושונאיו יחודש ה"ה אהו' אה"נ ידידי חביבי הרב המאור הגאון הגדול מעוז ומגדול חריף ובקי. כל דבר סתום מברר ומלבן כצמר נקי. המופלא ומופלג בדורו. פאר הדור והדרו. נ"י ע"ה פ"ה מוכתר בנימוסין. שלשלת היוחסין. החכם השלם

והמושלם כש"ת המפורסם מוהר"ר יעקב נר"ו יאיר ויזרח לעד: וקרסולו לא ימעד. וכאל"ש וי"ר א"ק:

אחרי דרישת החיים והשלום שלום בהיכלו וכבוד אומר כולו נפש חיי ומסגי אמן. **זולת** זאת הנה ארכו לו הימים ואין חזון אם שכך הכינותי עד לד"ש מגלת ספר לא אסתיי' מלתא מרוב הטרדות ויגיעות אשר הקיפוני וסבבוני מהאנשים הקמים עלי. והנה קראני כאשר קרה לאיש אשר נס מפני הארי ופגע בו וכו'. ומסתמא הגיע לאדוני מהמעשים אשר נעשו לי ולא מלאני לבי לטרוח את הצדיק כי"ב עד הנה. להודיע לו ולבקש ממנו אולי יהיה בעזרי נגד הקמים עלי ורודפי חנם. אמנם לעת הזאת ההכרח השיאני וידעתי מאז ומקדם דחביבותא דידי גביה דמר רבה ואל ישים עלי עון אשמה על אשר אני מטריח אותו בכתבי דנה ואחר אחרון אני בא כי הכביד עלי לעת הזאת יותר מכולם וזה הוא שקם למטה: רשע איש אחד מק"ק אליק במדינות וואהלין אשר היה פה כ"פ כעובר אורח כשאר אורחים. אשר מעיר לעיר מסבבים ומבית לבית ולא שמעתי מעולם ממנו שהוא שוחט ובודק. וזה בתחלת חורף העבר בא אלי ליטול קבלה על הלכות שחיטות ובדיקות ומאחר שהקבלה שהיה בידו היה ישן נושן ד' או ה' שנים. והיה הדבר תמוה בעיני על שלא גילה אזני מקדם שהוא שוחט ובודק. אמנם מאחר שהשכיר עצמו לשו"ב במדינת שטיפ"ט היה בדעתי לנסותו ולבדק. רק אמרתי לו מקודם שילך אחר השוחט דמתא לבית הקצבים לבודקו אם הוא בקי בריאה לבודקה. והשיב לי בחוצפא גדולה בזה"ל מאן יימר שהשוחט דמתא הוא יותר מומחה ממנו. ולא אמרתי לו שום דבר. והלך לדרכו וסביר הייתי שהלך לאיזה מקום במדינה אחרת אמנם הוא לא כן עשה והלך לישוב הנ"ל השייך תחת ממשלת רבנות שלי. ושחט ובדק כשאר שוחטים אשר יש להם קבלה מרב שבעיר או במדינה ולא השגיח באזהרות אשר הזהרנו אני והקהל פה אותו ולזה הוכרז בבה"כ בצירוף הקהל ששחיטתו אסורה כאשר עיני רום הוד פאר מעלתו לנוכח יביטו. בנוסח הכרוז המונח והוא לא השגיח בכל אלה ושחט ובדק לערך ששה חדשים אחר זה עד כלות ימי החורף: ומה היה לי לעשות כי אין ידי תקיפא והוכרחתי לשום יד על פי והייתי כמחריש. אף שאני דברתי עם הפ"ו מזה ועשו עצמם כלא יודע. והנה לא זו אלא שאחר כלות ימי החורף הלך לישוב אחר ג"כ השייך למדינה אשר אני יושב בתוכה. והשכיר עצמו להיות שמה חזן ומלמד ואנשי הישוב הנ"ל השכירו אותו באופן ובתנאי שיביא ממני כתב התרה ובא לכאן: אבל לא דיבר עמי מאומה. כי אנכי לא ידעתי שהשכיר עצמו בשטיפ"ט וחזר לישוב הנ"ל. ורימה אותם ואח"ז שנודע לי שהשכיר עצמו בישוב ההוא כתבתי לאנשי ישוב הנ"ל שפסול הוא

להיות שו"ב (אבל הוכרחתי להתיר לו להיות מלמד כדי שלא ילכו התנוקות בטל. כי אף הדין הוא חייב נידוי ושמתא) ובא הפולאק הנ"ל לכאן בהסתת אנשי שחץ דשם. ובא בקובלנא עלי לפני השררה הרעגירונג יר"ה. וכתב עלי מרורות ובזיונות אשר לא יאומן כי יסופר ועשה חילול השם גדול במפורסם בין הנמולים וא"נ ונפסק מהשררה שאחזור בי מכתבי הראשון בקנס עשרה גאלד גילדן. ובתוך ך"ד שעות לפסק הראשון נשלח לי מהשררה יר"ה ע"י כתב א' בקנס עשרים ר"ט. אמנם ח"ו וחס ליה לזרעא דאבא למיעבד הכי כדי שלא יאמר בשביל שררה חזר בו וגם הוא לדעתי חלול השם מאחר שאמרתי וכתבתי בתשובתי להשררה שע"פ דתינו אינו רשאי להיות ש"ץ אזי איני רשאי לחזור בו מאימת השררה או הקנס. ואף שאין ידי משגת הייתי מוכן להשכין מטלטלים או ספרים הנחמדים שלי ליתן את הקנס. אמנם מאחר שהפולאק הנ"ל כתב בתוך כתבו להשררה שאין זה דין תורה רק מלבי אני בודה לפוסלו. אמרתי ליתן לו כתב שבפקודת השררה יניחו אנשי ישוב אותו לירד לפני התיבה עד שאברר ע"י גאונים הרבנים שהדין עמי לפוסלו. אבל לכתוב סתם שאני חוזר מכתבי הראשון ורשאי להיות ש"ץ לא אעשה כן: יעבור עלי מה לעשות התורה פלסתר ח"ו: והנה כתבתי טעמא דידי בקיצור נמרץ שפסול הוא להיות ש"ץ. וכעת נתוסף על מעוז איסור מחמת שהוא מסור מפורסם ומבואר בפרי חדש א"ח סי' נ"ג בשם הכל בו דאפילו רק אמר שילך למסור אחר שהתרה בו שלא יאמר כן מסלקין אותו מלהיות ש"ץ ומכ"ש בנ"ד שהוציא מחשבתו לפועל. וגם מוכרח אני ליתן לו ט"ו ר"ט מחמת הוצאות המשפט שהוציא לפ"ד. ולזה אמרתי אלכה אל הגדולים הורים ומורים ואמרתי להודיע לאדוני רום הוד פאר מעלתו שי'. בקיצור את אשר נעשה כי מי יחוש לכבוד התורה ולומדיה יותר ממנו. וידעתי את לבו הרחבה שירחיב בראיה לפוסלו ולהעמיד הדת על תלה. והכל גלוי לפניו בעת השינה יותר ממה שנגלה עלי בהקיץ. וזאת באתי לזרזו שלא יכתוב הפסול מחמת המסירה וד"ל. ותן לחכם וכו'. רק בקיצור מי ששחט שלא ברשות הרב שבעיר או במדינה ובפרטות שאסרו בפירוש שחיטתו והוא עבר ושחט אסור לו להיות ש"ץ:

אהו' אדוני שי' הנה בחפשי באמתחות הספרים חפשתי בספרו הנחמד והיקר ערך הנקרא **שאילת יעב"ץ** אולי אמצא שם שדיבר מזה הענין ומאחר שהמפתחות אינם מסומנים כסדר הטורים היה קשה עלי לחפש. אמנם מצאתי מרגניתא טבא כי זה אשר הייתי מתקשה מאד זה לערך עשרים שנה: במה שנחלקו רש"י והרמב"ם בפי' הפסוק נחל איתן. הנאמר בעגלה ערופה למה לא הביא ראיה מפסוק הנאמר בעמוס ויגל וכו'. ושמה בודאי הוא נחל מים ראיתי שכוונתי לדעתו הגדולה והנאני מאד. גם הניין לי

מאד מה שכתב דמלת נחל שם משותף הוא וכו'. ועל מה שהיה קשה לי דאם אמרינן דנחל הוא מים איך אמרו בגמרא דמקומו אסור לזרוע ויהיה ניחא לי דמקומו היינו אצל הנחל. וע"כ הוא כן דהרי העריפה אי אפשר להיות בנחל מים ממש אלא סמוך לנחל וראיתי ג"כ שדברי רום הוד פאר מעלתו נוטה לזה. אהו' אדוני שי' בקשתי מאד שטוחה לפניו שימחול ע"כ הרמה למהר בתשובתו הרמה כי נחוץ הוא הדבר. ואי"ה בפ"א אודיע לו כמה ענינים הכמוסים וכעת מפני הטרדא אקצר וכל טוב מאתו לא יבצר מאד"ה. מינאי אהו' ד"ש וטובתו בלב ונפש חפצה כ"ד הק' אברהם הלוי מחעלמא חונה פה ק"ק הילדסהיים ופאן והמדינה יע"א.

הערט צו כל הקהל קודש דא לוזט הגאון אב"ד דקהלתינו יע"א בצירוף אלופי פ"ו מכריז ומודיע ברבים זיין. נוך דעהם איז א' מפולין הנקרא כמר זלמן מק"ק אליק בישוב פריאן זיך אונטר שטאנדין האט צו שחטין מבלי קבלה ורשות מהגאון אב"ד יע"א והמדינה יצ"ו. והמעשה זה הוא אשר לא יעשה ושלא כדת תורתינו הקדושה איזט. וכבר הזהרנו אותו ואת כל אנשי ישוב הנ"ל דש ער ניט שחטין דארף מבלי רשות. ולא נטו אוזן לשמוע: וכפי הנשמע ויל ער נוך שחטין ועומד במורדו זיין. נון איזט מן מודיע דש שחיטה שלו אסור איזט. וכל האוכל ממנו כאוכל נבלה. אונ' וועו ממנו שחטין לוזט במדינת הויך שטיפט הלז איזט דש בשר אסור. וגם הכלים שנתבשל בו הבשר זיין דיא כלים אסור ויוקנס בכל פעם ופעם שישחוט בקנס חמשה ר"ט חצי לאדון דוכס יר"ה וחצי לצדקה. מלבד העונש אשר יושת עליו כדין המסרב כפי דת תורתינו הקדושה: ולהשומע יונעם ויבא ברכת טוב.

הוכרז ב"ב ה"כ יום ב' בשעת מנחה ביומא דשוקא י"ג מרחשון תקכט"ל פה הילדסהיים:

תשובה

אלטונא י"ג אב התכט"ל.

שלום רב וישע יקרב. ממזרח וממערב. לא"נ החביב עלי כטל ביום שרב. ה"ה הרב המופלג המאה"ג נ"י כמהור"ר אברהם סג"ל נר"ו ושמשו לא יערב.

דבריו הנעימים מן ר"ח בצרוף ש"ח. האירו לנגד עיני זה שמונה ימים. ועם היותי טרוד מאד ואינני מופנה מכל צד. מלבד טרדתי בהוצאת חבורי לאור עולם בעזה"י. חשתי ולא התמהמתי להשיבו דבר מיד (אך לא נגמרה ההעתקה עד היום הזה) כאשר תשיג יד הפנאי. בשעה שאין לבלר יוצא בקולמוסו אהבתו דחקה את השעה ואת הבשר. בהיות כחי ואור עיני אין אתי בעונותי. לזאת לא יכולתי לפשפש פנקסים וספרים. לחפש במסתרים. אולי אמצא אנה ואנה בשו"ת חדשים עם ישנים. להרבות בעדים וראיות וסעד

לדברי הקצרים. מה גם שאינו מדרכי ומנהגי מעולם. לא הבאתי צוארי בעול מלאכת החפוש הנמנעת מאתי. כי בלא"ה עול גדול כפול ומשולש עלי. עול תורה ועול מלכות שמים. ועול ד"א שאיני רשאי להפטר מהן אפילו שעה אחת. לכן ההכרח לא יגונה לקצר באמרים ולמעט במה שאינו צריך מאד. רק אשר ישים ה' בפי אותו אדבר. בדרך קצרה. בשפה ברורה. ואקוה שזה המועט. יחזיק את המרובה. ויספיק למבין וסבר. ע"ד תן לחכם ויחכם עוד להבין דבר מתוך דבר. וה' ישפות שלום לו ולנו ולכל ישראל. עם שונים בל יתחבר. רוח הטומאה יעביר מה'. וישמיד האפיקורסות מן העולם. כי בעו"ה גבר.אגב אורחא לבעלי דבבא אשתמע. אוי לדור שכך עלתה בימיו. בשנה זו עבר עלינו עובר אורח עולם אשר דרכו מתי שוא. הוא חתום בעין אחת. בל אשא את שמו על שפתי. אב' לטמאה ישנה. חבר משחית לכופרים בתורה בנסים ובהשגחה. ומלגלגים בד"ח ועושים שחוק ממטבע תפלות של אכנה"ג. והוא כלי ריק ונעור מכל דבר חכמת בינה אצ"ל שאין לו ידיעה לא חלק ונחלה בתורה הקדושה. רק בקי גדול הוא ואומן ביין שרוף ידליקנו. גם בבית זונה נמצאו להתחברו אליו אנשים ריקים ופוחזים כדומה לו דבהפקרא ניחא להו. וכמעט נכשלתי בזה הצבוע. כי בא עלי כפושט טלפיו ומראה עצמו צנוע. עד שלבסוף נחשפו עקיביו נגלית ערותו חלאת טומאתו הסית והדיח ונפלו פתאים ברשתו. כיוצא בו עבר פה עכשיו (בעת גמר ספרי הלז בעזה"י) אחד מליטא בתורת מוכיח ודורש דמים. סיפרו אנשים המכירים אותו. שנחשד על א"א כ"פ בכ"מ. והיה לפני שנה מגיד בעלטה בק"ק זאריק בגליל קראקא. ונמצא כגנב במחתרת. לעדרת צבי ולתבערת והגידו היודעים ממנו חידוש. שלא זו בלבד שרדף אחרי זנות עם נשים ילדות. כי גם א"א זקנה כבת שבעים. רצה לפתות לנאף עמה. כל כך היה שטוף בזמה. אך בודאי היתה כוונתו למען ספות הרוה כו' ולעשות נ"ר ליצרו לקיים תקון ש"ץ שר"י. גם אמרו שנמצא לו אגרת שכתב לאשתו. בה הודיע לה שנפל למטה והיה חליו חזק מאד. ונגלו אליו רשב"י ור"י לוריא. ושינו שמו ברקיע וחיה ועל עסקיו הרעים נרדף ונהדף משם. לא יכלה ארץ פולין לשאת אותו על תועבותיו. ובא עד הנה. ועשו לו כבוד לדרוש וקבץ ממון. ויראי חטא ימאסו. ואנשי הגבול (שגבלו ראשונים על טהרת הקודש) לא יחוננו. נתקיימה בהם קללת ירמיהו הנביא. הכשילם בב"א שאינם מהוגנים. וכן שמעתי ותרגז בטני לקול צללו שפתי. שהנער פרד בן סוס מיוזן. הועד עליו בבית רועאו. איך הגיד שבא לו בקבלה מרבו התועב המפורסם. שבשעת קה"ת צ"ל במ"ז. ובעת קה"ל בהוצאת שז"ל המה תקוני נפשם. כך בפרהסיא ארש"ם מלאה אשם ליום הרגה יקדישם. חוח וקימוש יירשם. על זאת אקונן בקול מר כחולה אספדה ואיללה. על שבר בת עמי השברתי קדרתי. כשלה

בצהרים כאפלה. באו פריצי שתי (כתות אלה) זיתים נכרתים. על נערה מאורשה קהלת יעקב צעקה בעיר ומושיע אין לה. והמוכסנים הרועים את עצמם. את הצאן לא רעו לא השיבו האובדת והנדחת לא רפאו הנחלה. ועמא דארעא אזלא ונדלדלה. על זה ידוו כל הדווים בקול בבא ויללה. ואם ידעתי כי אם תכתוש את האויל במכתש וגו'. לא תסור מעליו אולתו כל עוף למינו ישכון. ואפשר יותר ממה שיפסידו אלה הצבועים. ירויחו בכך. ע"י שאני עושה מה שצוו חז"ל לפרסם החנפים. כאשר קרה לראשון הנ"ל. שע"י שנכתב עליו למ"א שטנה. השיג תועלתו עטרוהו בזהובים ונתנו לו אפים מנה. אינני חושש. רק לתקנת הסרים למשמעתי הנשמעים לעצתי. שלא יכשלו במהמורות צבועים מוזיפים וטוב להם. ואשר בחרו בדרכי הארורים ש"ץ וברחיע שר"י ובתעלוליהם נפש' חפצה הלואי כל נכסייהו יהו למוקר שבתאי הצר פרא אדם. ולא יהנה מהם איש יהודי הנאמן לה' ולא יביא תועבה אל ביתו כי חרם הם סורו סורו מאהליהם ומכל אשר להם ואין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים. יקנא לארצו ויחמול על עמו. יתן כבוד לשמו. ועלינו יהי נועמו. כי"ר אמן. ויזכנו לקיץ המזבח כי הנה הסתו עבר. עת לחננה כי בא מועד פי ה' דבר. כה מעתיר הטרוד יעקב ישראל מכונה יעב"ץ.

וז"ל שאלתו ביחוד. שבקש להציגה לפני התשובה.

שאלה להרב הגאון קדוש יאמר לו החסיד המפורסם מוהר"ר יעקב שי' הנקרא יעב"ץ נר"ו.

ע"ד שוחט א' ששחט מבלי רשות וקבלה מהרב אב"ד שבמדינה. והוכרז בבה"כ בידיעתה הרב אב"ד ובצירוף הקהל ששחיטתו אסורה והכלים שנתבשל בהם הבשר ההוא אסורים. והשוחט לא השגיח בזה. ועשה אומנות השחיטה לערך ששה חדשים אחר הכרוז. והנה מה ששחט אחר הכרוז פשוט כביעתא בכותחא שהבשר והכלים אסורים. וזה מבואר בש"ע י"ד סי' א' סי"א. וכתב שם הש"ך סקל"ח דה"ה בלא חרם אסור. כיון שהקהל פסלו הכל כו' (ככל מ"ש בכיוצא בו בש"ח הלז שהצגתי בספרי זה סכ"ד דכו"א) ועוד דבנ"ד אפילו הפ"ח מודה. דשאני התם במעשה דהרא"ש שהביא בש"ע שפסלו הכל מן הסתם. כדי שלא יקפוץ כל אחד לשחוט. אבל אם בפי' אסרו לאיש אחד. והרי אפי' אם לא אסרו הקהל בפי' שחיטתו. כיון שכבר נהגו בכל תפוצות ישראל. שמי שרוצה להיות שו"ב באיזה מקום. שצריך ליטול קבלה מהרב אב"ד שבעיר או במדינה. ואם לא עשה כן בודאי שחיטתו אסורה. דאל"כ כל אחד יבנה במה לעצמו ובפרט בדורות הללו: שרוב הבאים ממדינת פולניא המצוים אצל שחיטה פה. ועוד דלא שייך לומר כאן דיעבד כדאיתא בשו"ת מגיד מראשית שכב בשם ב"י א"ח סימן תקי"ז.

דבדבר הרגיל לא אמרינן דיעבד דה"ל לכתחלה. וכן מצאתי בד"ה י"ד סי' ע"א בשם מהרי"ק. וא"כ שוחט זה ששחט כמה חדשים אחר שהוכרז ששחיטתו אסורה. לא שייך לומר דהוי בדיעבד. והנה אחר שמבואר שכל מה ששחט אחר הכרוז הוא אסור. א"כ פשוט שאין רשאין למנותו לשליח צבור. דהרי הביא המג"א סי' נ"ב סק"ח בשם משפט צדק. דש"צ שיצא פעמים רבות טריפה מתחת ידו. מסלקין אותו. מש"ץ. ואף שרש"ל בשו"ת סי' ך' וב"פ ג"ה סי' י"ז מקיל שלא לסלקו. נראה לי דשאני התם שהשוחט נשבע שבמכשול בא הדבר לידו. ובשגגה נעשה. המעשה שנתעלף. ואומדנא דמוכח כמבואר שם באריכות. אבל אם במזיד האכיל דברים שאסרו. פשיטא דפשיטא דרשע מיקרי ואסור למנותו להיות ש"ץ. ועוד דהרי כתב בכה"ג סי' נ"ב ד"ה ש"ץ דלמנות ש"ץ מודה רש"ל. אם לא היה ש"ץ מקדם דאין למנותו. ועוד דהתם במעשה דרש"ל עדיין לא אכלו מהבשר שנתעלף. וגם שם נשבע שבשגגה בא הדבר לידו. ורוצה לקבל תשובה. אבל בנ"ד ליתא כל הני. ואדרבה החציף ופקר ושחט בלי רשות וקבלה: ומכ"ש שהכריזו בפני' ששחיטתו אסורה. והרי רשות ביד הקהל לאסור. ואפילו היכא שאסור א' על עצמו בשר כמו בשר חזיר. דמדינא אינו כלום מאחר שאסר על עצמו ותלה בדבר שאינו נדור: מ"מ רשות לרבים לאסור: כמבואר בהגהת רמ"א סוף סי' ר"ה ביד. ואפילו יחיד צריך התרה. כמ"ש הש"ך שם דהאידנא דייניו כ"ע לע"ה בדין זה: ומכ"ש הרב אב"ד בצירוף הקהל יש בידם לאסור אפילו בלי נתינת טעם ואמתלא. ומכ"ש בנ"ד שיש טעם ואמתלא גדולה. על מה שאסרו שחיטתו וא"כ הוא רשע. ואינו רשאי להיות ש"ץ. ולירד לפני התיבה. ויש עוד ראיות וטעמים שאסור לו להיות ש"ץ. אמנם די והותר מה שכתבתי כך פשוט וברור בלי שום פיקפוק. כ"ד הק' אברהם הלוי מחעלמא חונה פה ק"ק הילדסהיים ופאן והמדינה יע"א:

תשובה

ביאור נפקותא דאיכא בדין שצריך להראו' חכם. השגה על הש"ך בדין זה טבא פלפלא חריפא דוק ותשכח מרגריתא. חילוק בין העברינים שמצטרפים לעשרה כ"ז שלא נתנדו ובין זולתם

גרסינן פ"ק דחולין (דיח"א) אר"ה אי טבחא דלא סר סכינא קמי חכם משמתינן כו' ומוקמינן לה בנמצאת סכינו יפה. והנה לדעת הרמב"ם ודעמיה. משום חשש איסור נגעו בה. דילמא בזימנא אחרינא אתי למשחט בסכין פגום. והך שמעתא ודאי דייקא כוותיה. **איברא** לר"י לא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני כבודו של חכם. ושטה זו תפוסה ביד רש"י וסיעתו. ונ"מ אי מצי חכם למחול על כבודו. **ותו** איכא בינייהו לדעתי. היכא דליכא חכם. דלר"י לא צריך לאהדורי בתר חכם ולבקשו במ"א. אלא כיון דקי"ל רוב

מצוין אצל שחיטה מומחין. כה"ג סמכינן ארובא אך לשטת הרמב"ם משמע לי דאסור עד שיוחזק ע"פ חכם פ"א. **והיכא** דלא ידעינן ביה ושחט. וליתיה קמן דלבדקיה. כה"ג אזלינן בתר רובא. ואמרינן ודאי הוחזק ג"כ ע"פ חכם מסתמא מיהא. וכי איתיה קמן ואיכא לברורי. בדקינן ליה ודאי. כהסכמת הגאונים הקדמונים. ונימוקם עמם. כיון דלכ"ע אית ליה קרא לבדיקת סכין ע"י חכם. למר אסמכתא. ולמר ילפותא גמורה היא ודינא הוא. ואפילו בעי חכם. לא מצי מחיל. **ובר"פ** הדר משמע דאפילו טבל ת"ח צריך להראות סכינו לחכם. ואף למאי דמסיק התם ראמה"ג דצ"מ חזי לנפשיה. מודי בדאתחילו ביה. **וראיתי** הרב בש"ך שכתב. דבגמרא בדיעבד משמע כר"י. דל"א מפני כבודו של חכם. **ונ"ל** דאינה הוכחה לגמרי. דהתם לא קאתי עלה אלא לפום ההוא דיחויא לאוקמי לדר"כ אליבא דר"ח. לאכשורי בתרייתא. אבל אליבא דר"ה הא דמצריך ר"כ בדיקותא בין כל חדא וחדא למפסל קמייתא הוא. לא צרכינן לדר"י ול"ק תיבעי נמי בדיקת חכם. **וכיון** דאתינן להכי. לעולם אימא לך. סתמא דתלמודא ס"ל כר"ה. והא מרה דהך שמעתא דטבחא דלא סר סכינא כו'. נמי ר"ה הוא דאמרה. ולית ליה דר"י. אלא בדיקת סכין ע"י חכם חיוב הוא. ומקרא גמיר לה. ודוק היטב. **השתא** לא משמע מידי מההיא סוגיא. אלא כי היכי דקיי"ל כר"ה בשוחט ונמצאת סכין פגומה. ה"ה דס"ל כוותיה בטבח שלא הראה סכינו. דמטרפינן לבשרא בכל גוונא. **והא** דאסיק תלמודא עובדא דאכשיריה ר"א כשמצא סכינו יפה. היינו מכאן ולהבא. אבל הבשר ששחט קודם זה. לעולם באסורו עומד. כך נ"ל. אלא משום דס"ד דמעברינן ליה לגמרי. ולא מפלגינן בהא בין נמצאת סכינו יפה ללא נמצאת יפה. אהא קיימא מסקנא דל"פ. ומ"מ בר שמתא ודאי הוא אליבא דכ"ע. ואפילו לר"י. משום דמיהת מנדין על כבוד הרב. **והנה** הרא"ש הודיענו שעכשיו נהגו למנות שוחטים בקיאים מומחים ע"פ הקהל. ולהם מחלו חכמים כבודם. ובידוע שלא באו להקל. אלא להחמיר שלא לסמוך עתה על רוב מצוין אצל שחיטה. אלא צריכין דווקא המחאה והרשאה ע"פ חכם העיר מתחלה. ואח"כ א"צ עוד להראות סכינו בכל פעם שהולך לשחוט. מאחר שכבר נתן לו החכם רשות ומחל ע"כ (והיינו לפום מאי דקאי ליה רא"ש בשטת רש"י. דפשיטא ליה בטעמא דמלתא כדר"י) ובדורות אחרונים נתפשט המנהג. שכל הבא לעסוק באומנות השחיטה. צריך להיות בידו כתב הרשאה (שקורין קבלה) מרב מובהק מפורסם שעמד לפניו על הבחינה. ונמצא מומחה ובר סמכא גברא מהימנא. **אך** בהגה דש"ע הפריז על המדה במ"ש (בס"א) ולכן נוהגין שכל הבאין לשחוט סומכין עליהם. ואין בודקין אותן כו'. ונפל פיתא בבירא. שרא ליה מרא. שבקיה לחסידותיה להקל במקום ובזמן שראוי להוסיף חומרא. בדבר שהמכשול מצוי.

והתקלה סכנה גדולה מאד לנפש. צא ולמד מ"ש החסיד ב"ס הזכרונות שהאריך מאד להתרעם על המקילים בענין נתינת קבלה לכל החפץ. ימלא ידו. **אבל** באמת ישראל קדושים. כבר נהגו בק"ק המפורסמות להשגיח על השוחטים ובודקים מאד. אפילו נטלו קבלה כבר. צריכין לחזור ולעמוד על הנסיון בעתים ידועים. ביחוד אותם שו"ב בישובים ובכפרים ופשיטא שאין סומכין על כתב קבלה מחכם בלתי נודע ומפורסם. ואין מרשין לשום שו"ב שיהא. אף אם יבוא עם קבלה. להתיר לו השו"ב עד שיעמוד לפני רב העיר או המדינה. לברר המחאתו כהוגן. ואעפ"כ מטילים עליו תנאי שיחזור לזמן קצוב. לבוא לפני רב המקום ההוא לנסותו. לדעת אם לא הורע חזקתו באומנותו במשך הזמן. כך נהגו בכל הקהלות ששמענו שמעם. **א"כ** זכינו לדין שלא נשאר ספק בעולם. בנדון זה שהשוחט הלז שהחציף עליו והחרים לבלתי קחת קבלה מרב המדינה כראוי וכמנהג הפשוט. והלך אחר התראה ושחט בישובים שתחת ממשלת הרב. ששחיטתו אסורה. וכאשר יפה עשו ק"ק הילדיסהיים בהסכמת רבם. להכריז בפומבי להרחיק העם מן המכשול. **ולא** עוד שאני רואה מעשה כזה כבר היה לעולמים בדורות הקדומים. הלא הוא בתשובת הריב"ש (עיין בו מסימן תצ"ז עד סת"ק) אמנם אינו דומה לגמרי. כי אותו שוחט כבר היה מוחזק שם להגון מימים רבים. ועכ"ז למגדר מלתא אסרו שחיטתו גם קנסוהו בממון (שלא משורת הדין: אלא) לעשות סייג לתורה. וזיכה אותם הריב"ש בכל מה שעשו בזה להחמיר עליו ככל הנראה בעיניהם. עאכ"ו אנן יתמי דיתמי בדור הזה. כ"ש דלא אכשור דרי. שצריך לעשות גדר. שלא להאכיל נבלות לישראל. כאשר המכשלה הזאת ת"י פורצי גדרו של עולם בעו"ה ביחוד הבאים מארץ פולין לעת כזאת שידוע ומפורסם מהפרצה הגדולה הנעשית ע"י שדים מארץ ההיא. עתה מקרוב באו כת ש"ץ הארורה כמ"ש בקרוב מכאן באחד שהי"ל כתב קבלה בידו. ונמצא שהוא מאנשי הכת המשוקצת. **מעתה** א"צ לשאול ולחקור אם הוא ראוי להיות ש"ץ. כי מאחר שנפסל משו"ב כדין ולאסור שחיטתו. והוא עומד במרדו להכשיל את הרבים. להאכילם דבר האסור בשאט בנפש. הרי הוא רשע ועבריין. שאפילו להתפלל עמו אסור. כי על כן מתירים ביום הסליחה להתפלל עם העבריינים מכלל שבלא היתר פרטי. כמו שנוהגים בעי"כ. אסור אפילו להתפלל עמם. **ועם** שכבר נקבע בש"ע. שהעבריין כל זמן שלא נתנדה. מצטרף לעשרה. והבאתי בשי"ע ח"א (סע"ט) בע"כ צריך לחלק בין עבריינים דגזרת הקהל במסים. שאינו רוצה לשאת בעול עמהם. זה אינו מנודה אא"כ נדונו בפירוש משא"כ בעבריין מוחזק במדי דאיסורא. ובאפקירותא יתרה לנגד רב ורבים. רשע הוא ודאי אינו נמנה לדבר שבקדושה. אף אם לא נדוהו בפירוש. ומדוע לא ינדוהו.

ומי המוחה מלעשות דין במורדים ברב וקהל. וכיון שעומד להתנדות בכל שעה. הרי הוא כמנודה. כדקיי"ל בכל מקום העומד לגדור כגדור דמי. והעומד לבצור כבצור. ושטר העומד לגבות כו'. כך צ"ל בהכרח. **ואיך** שיהא. לדברי הכל אינו ראוי להיות שליח צבור להוציא רבים י"ח. שהרי אחד מתנאיו הראש וראשון הוא שיהא ביתו ריקן מעבירות. ואין לך כלי אין חפץ בו. לא מחזיק ברכה לישראל. אך מלא עבירות. ממכשיל הרבים ומאכילם בשר הנאסר ברבים. וממרה ע"פ בית דינו. זה דבר פשוט מאד ידוע לכל. באופן שאין תרופה למכתו של זה השוחט עז פנים וקשה עורף. עד שיתירו לו הרב ובית דינו עם פו"מ שהסכימו לפסלו ולאסור שחיטתו. **ולדברי** התוס' עכ"פ צריך להתנדות. ולנהוג נידוי שלשים יום קודם שיתירו לו זהו הנ"ל דבר ברור. וכתבתי וחתמתי באלטונא. י"א אב תקכט"ל. יעב"ץ.

סימן קצז

הנה שאלני רל"ל הפו"מ דקה"ב (בשליחות חבריו פו"מ דג"ק. שימלך עמי להגיד להם דעתי) על אודות שוחט דקה"ב שהקל בשחיטת דקה. שנמצא אחריו ראש כבש. כמעט שעשה בו הגרמה. ואמרתי לו שראוי ודאי לעשות גדר בפני השוחטים. שלא יקילו ראש כל כך. ולקנוס השוחט קל הדעת ההוא. שקרוב להאכיל נבלות לישראל. אחר זה בא אלי פו"מ דק"ס שבה"ב. התוס' ר"ש פלאגי שי'. והציע דבריו בפני. שחומרא זו עושה רעש גדול אצל הנכרים בעלי המקולין בה"ב. לכן ההכרח לא יגונה להעמיד הדבר על דין תורה. בכן נענעתי לו ראשי ואמרתי אליו אם כן הוא (שיש איזה חשש מצד אנשי החירות דלא מקבלי מרות להחמיר. במה שלא נאסר מן הדין) אזי אין כדאי להרגיז עיר ומלואה בשביל כך. אח"ז התוועדו הד"ק אשכנזים וספרדים על עסק זה. והגיד פו"מ רל"ל הנ"ל באסיפה זו. מה שהשיבותיו על דבר שאלה הנ"ל. ששלחוהו לשאול אותי לשמוע מה בפי. ואולם התוס' רש"פ פו"מ הספרדים הגיד להם לאמר שאני הסכמתי עמו. להניח הדבר כמות שהוא ולא לעורר מדנים. עם בע"ד קשים. רק להזהיר השוחטים להבא להרחיקם ממכשול. כאשר הוא האמת. שכך הגדתי לו. אך רל"ל השואל אותי ראשונה ושמע ממני כנ"ל. לא ידע מזה מה שאמרתי לספרדי באחרונה. ומיאן להאמין דשוינא נפשאי הדרנא. וכתב אלי בעודם בוועד הנ"ל. לגמור דין השוחט. לחקרני על מה זה אומר ככה להכחישו. ומה ראיתי על ככה לחזור בי. וחילה פני באגרתו ולהשיבו תיכף בלי איחור. מפני הכבוד ורצון הנאספים היקרים הממתינים ויחלו כמטר לי. ועניתיו דבר מיד ע"י שלוחם של הד"ק. מביא האגרת לעת ערב. וזהו דבר תשובתי.

תשובה

ב"ך יברך ישראל למב"י תקכ"ד לפ"ק. אלטונא.
שלמא רבה וברכתא. בהדי פניא ולאורחא. לאי"נ מחו' האלוף הק' הנכבד והנדיב התורני פו"מ כה' יהודא ליב סג"ל יצ"ו.

ע"ד שוחט שהקל ראש בשחיטה

גי"ה ק' ברגע זו. והנני מוכרח להשיב מפני הכבוד. אף אם לאו עלי דידי רמיא. ואני מברך כל יום ברוך שלא עשני אב"ד. מ"מ להוציאו חלק אי אפשר. להשיב אמרים אמת לשולחי. אשר הקשה לשאול כאלו דברי סותרין זא"ז. חס ליה לזרעא דאבא. כי באמת לא יצא דבר מפי כלל. דשחיטה באלכסון. שלא כדין ואסור. זהו דבר שאי אפשר לשמוע. ודבר מבואר הוא בגמרא ובש"ע (סך"א סע"ד) שחיטה העשויה כקולמוס כשרה. **ומה** שנתלו הרוצים להחמיר. בלשון הש"ע (ס"ך ס"ג) שישחוט באמצע הצואר. הוא שבוש גמור. דלא אתי אלא לאפוקי מן הצדדין. זה מובן לתשב"ר (וע"ל הר"מ בפ"א מהלכות שחיטה) וגם אתמר בהדיא שם (סך"ד סע"ד) דאפילו לכתחלה שוחטין באלכסון א"כ מכל זה פשוט. שמדינא כשרה השחיטה באלכסון. ואין זה צריך חפוש מחפוש. כי דבר ידוע הוא לכל בר בי רב אפילו דחד יומא. ואין צריך לפנים. רק באופן ובתנאי שירחיק השוחט שחיטתו למעלה ד' אצבעות. כדקיי"ל בסימן ך'. **אכן** מפני שראיתי ראש אחד של כבש שהביא השוחט בידו לפני שהיה כמעט נגע בחטי. רק מובדל כחוט השערה. אמרתי בכגון זה ודאי ראוי להחמיר למגדר מילתא. כי המכשול קרוב. ודילמא משתלי ולאו אדעתיה. ובפרטות בבהמת נכרי. ודאי ראוי להחמיר. ולא מצד הדין הגמור. אלא לעשות סייג לתורה. וכדאמרינן רב בקעה מצא כו'. כזה וכזה היו דברי למעכ"ת ולזולתו. ובמ"כ לא דקדק אחרי. כי מדת הדין ד"א. וחומרא בעלמא ד"א. אכן כשמעי מפי אהו' ה"ר שמואל הספרדי. כי חומרא זו נפיק מנה חורבא רבה. הודיתי לו. שאם כדבריו. אין להרעיש העולם בשביל כך. נמצא אין כאן סתירה מניה וביה לגמרי. אלה הם דברי הנאמרים באמת. בלי עיון ובלי חפוש בספרים כלל וכלל. ועמכם החכמה והמדע להעמיד דבר על בוריו. נאם הכותב מתוך טרדות העיון. בדבר אחרים שאינם נוגעים לזה הענין. רק אהבתו קלקלה השורה. להשיבו בלי איחור ובמהרה יעב"ץ ס"ט בחפזי כותב.

סימן קצח

א' דר"ח טבת תקכז"ל בעת"ג יצ"ו.
שלום לכבוד אהו' אמ"ו הרב המאה"ג הגאון המפורסם והאמיתי. נ"י ע"ה פ"ה כש"ת כמהור"ר יעקב ישראל נר"ו יאיר ולא יכבה. ביום ו' העבר נגה לי דאתי לידי כת"י הטהור. אשר נמנע ממני זה זמנים טובא וברכתי ברכת הנהנין. וצר לי מאד כו'. ולא

כמו שהבין מ"ו לפי ששמשתי את הקרחי חשוד אני על מחלוקת כו'. אכן מה אעשה חלילה להיות סרבן בתוכחתו למאן בדבריו: מ"ש אדמ"ו שבאתי בדברי תחרות וקנטור חלילה לי להקל ראשי נגד צדיק ויסוד עולם כמותו י"ב ולחשדני בריב ומצה כו'. אפשר הפרזתי על המדה באיזה דבור כו'. וכדי שלא להוציא הנייר חלק מד"ת. 1 אשאל דבר קטן ממ"ו מה שנתקשיתי בו. והוא שבכאן מנהג אשכנז להם והיו קוראין בשמיני עצרת בס"ת ומתחילין מכל הבכור וכמו שמחלק הב"י בסימן תרס"ח דכשחל בחול מתחילין מכל הבכור. ובשבת עשר תעשר דלא כמ"א בשם מנהגים דלעולם מתחילין עשר אפילו בחול מפני שהוא זמן מעשרות. ובטור סימן הנ"ל מביא תחלה דעה קמייתא וק"א מחלק בין שבת לחול כנ"ל. ואח"כ מביא דעה שניה וז"ל ויש נוהגים להתחיל תמיד עשר אפילו בחול מפני וכו' עכ"ל. וכנראה שדעה הראשונה נראה לו להטור עיקר לפי שמביא דעה שניה בשם ויש נוהגים על דרך סוגיית הפוסקי' כי שמביאין דעה שני בשם ויש מי שאומר. הוא מפני שסברא הראשונה היא נראה להם עיקר. ומעתה קשה לי על מנהג פולין שמתחילין תמיד עשר אפילו בחול. ועבדי דלא כהלכתא. 2 ותו צ"ע במגילה דף ל"א ע"א איתא שם להדיא י"ט האחרון של חג קורין כל הבכור מצות וחוקים ובכור. ופירש"י בזה קורין כל הבכור. אלא שמתחילין עשר תעשר מפני וכו' עכ"ל והוא קצת נגד משמעות הגמרא. דא"ל דמצות וחוקים דקאמר הש"ס היינו נמי עשר תעשר. הכי הו"ל י"ט האחרון קורין מצות וחוקים וכל הבכור אלא ש"מ דכל הבכור דקאמר הש"ס היינו שמתחילין מכל הבכור ולא מעשר תעשר: ותו אי מצות וחוקים קאי על עשר תעשר קשה מאי צורך רש"י לפרש אלא שמתחילין עשר תעשר פשיטא הא אין קורין למפרע: לכן אבקש יורנו רבנו במח"כ א"פ תוכן כוונת רש"י והטור בזה ואדע כי נענע לי והרכין לי ראשו. 3 גם ישאל נא מ"ו לגיסי המקושר מה עשו רשעי עמי נידון השוחט שאסרתיו ע"פ הדין והם רוצים לכוף אותי ע"פ השררה להניח אותו לשחוט גם נידון הנערים שעושין הגבינות בכאן. אשר אסרתי אותם להבא מטעם שכתבתי לגיסי הנ"ל ורוצים בכל להכריחני ע"פ השררה להכשיר אותם אשר לא נשמע ולא נראה כזאת בכל העולם. וכתבתי מזה להגאב"ד אין קשב ממנו. וכמדומני שגם ידו במעל הזה שמתקוטטים עמי כו'. ועכשיו אפשר שגילה מזה להאב"ד גלל כן אינו כו' ואהיה עבד נרצה למ"ו כל ימי. יהושע ליפשיץ מאפטא.

תשובה

1 **על** אחרון ראשון והנה דבר השוחט ונערים עושי הגבינות הנזכרים בכתב מע"ל הלז. דברים נעלמים הם ממני. לא שמעתי עד כה. ואם יש ממש בדבר וטעם כעקר

לרדפם ולהדפם. על זאת נאוו לך תהלות. כי על כן הובאת הנה. לעמוד על משמרת ה' להשגיח על תקנת הרבים. לשמרם ממכשולי האיסורים. והלב יודע אם לעקל בית הבדאי הוא צריך. 2 ושארי דברי מנהגים שבין בני פולין ואשכנז נהרא נהרא ופשטיה נהרא כפשטיה. ליזיל. אין לעורר בשביל כך שום תחרות.

סימן קצט

בשניו מנהג קרית' בס"ת בשמיני דחג ובאור בגמר ופירש"י בזה

ואולם בדבר ש"ח מ"ש בשילהי מגלה. 3 בענין קריאת כה"ב בש"ע באמת גם בעיני יפלא מאז ומקדם (ולא כמ"ש מע"ל על רש"י בלבד) כי הלא לשון הגמרא תמוה הוא כל עיקר. כי לפום פשטא דגרסא היינו סבורים מתחלה. שבעל התלמוד רצה לתת טעם ותבלין להנחתו. שקורין בחג כל הבכור. דהיינו משום שיש בפרשה זו מצות חוקים ובכור. כך הוא וודאי המשמעות לכאורה על כרחנו. כדי להנצל מלישנא יתירא. ועפ"ז יתכן פירש"י בטוב. **אלא** דאכתי הוי קשיא לן. היכן נזכרו חוקים בפרשת עשר. אדרבה בפרשת כל הבכור נזכרו חוקים. ומצות יש בזו כמו בזו. ובדוחק יש לפרש חוקי מעשרות. **ותו** מאי ובכור. מאי עדיפותיה דבכור. ומאי שיאטיה הכא. **אכן** גם בזו מצאנו פשר דבר ישר. כי גם על הבכור קאי בבל תאחר. משעברו עליו שלשה רגלים. כדאיתא רפ"ק דר"ה. לפיכך קורין מענייני ג"כ. ומדאקדים גמרא חוקים ומצות לבכור. ש"מ דאפרשת עשר קאי. היינו דהכריחו לרש"י. אף שהוא קצת דוחק. סדר הענין מורה עליו. **אמנם** שוב בדקתי בספר הרי"ף. ומצאתי בר"ן. שכותב בפירוש שתי גרסאות השם בגמרא. ושיש גורסין שקורין חוקים ומצות ובכור. תו לא מידי. יעב"ץ.

סימן ר

שאלני התו' ר' מן מניישטט לפרש לו לשון רש"י מנחות (מט"ב) ד"ה תמידין ומוספין טובא הוו. ק"ב טלאים בעינן. ולהוו ו' לתמידין וי"ו למוספין. כי לא ידע לכוין החשבון.

תשובה

דבר פשוט הוא. שנים למוסף שבת. וי"ד למוספי יום א' דר"ה. דהיינו עם מוסף ר"ח. (עמו"ק ואם לבינה) כי בודאי לא היו מקריבין מוסף בשני י"ט של ר"ה. שהאחד חול. אע"פ שנוהגין בו ג"כ קודש. עתו' ר"ה (דלע"ב) ומ"ש בחי"ג שם.

מפתח

דיין מחותן א
פריעת ראש דארוסה ב
אפוטרופוס שהפסיד ג

עוד על הענין ד
הרגשת פתיחת המקור ה
על הענין ו
פאה נכרית ז
על הענין ח
רוצח ט
טבילה סמוך לוסת י
החליד ושהה במעוט קמא יא
לשון ש"ך י"ד קפ"ז יב
לשון ש"ע בדין רואה בשעת תשמיש יג
תנאי בנשואין יד
דין פילגש טו
לשון ש"ך ספ"ג טז
הבערת אש בבהמ"ו בשבת יז
נקור ק"פ יח
ערלה במו"מ יט
עוד על הענין ך
על הענין כא
הודאת בריא כב
ט"ב שנדחה כג
בענין שוחט כד
על הענין כה
כהן העסוק במתו ומת אחר בשכונתו כו
רגל ה' דשם נוגע בגגה כז
על הענין כח
לאקס יבש כט
בכור רצה לעשות שט"ח מוחזק ל
מלוה ביד צבור. אם בכור נוטל בהפ"ש לא
אימר בבגד קאטון שתפור בפשתן לציצית לב
חוט ציצית שנפסק מעקרו לג
בכור שחל ל' שלו בי"ט אחרון לד

אבל עני לה
אמירת ההי"ג לו
תביעת סרסרות אחר זמן לז
מלמד שפשע לח
אשה שאמרה לאב"ד נטמאת וחזרה וכפרה לט
היוצא ח"ל. לפ"נ. מ
אונן בי"ט מא
נקב בגויל (עמו"ק א"ח סל"ב דף ד"ב) מב
תביעת מבשר (עיין השמטה). מג
פנויה נתעברה מד
צ"ל באור דתו' ריש תענית מה
בהגה דש"ע י"ד סל"ד מו
דין א"ח לוה במתנה דמלוה מז
הנטען על פנויה שעיברה מח
אנוסה בשינה מט
גט שכתוב ציביתי נון
עדות בעש"ג נא
טבילה קודם ששלמו ימי ספירה נב
מקוה ממעין הפוסק נג
תשמיש בכותל סמוך לב"ה נד
על הענין נה
עוד על הענין נו
שחיטת עגל תוך ח"י נז
כבד גסה ביותר. נח
כבד מלאה צמחים נט
מלאכת ישראל בביתו ע"י גוי בשבת ס
על הענין סא
אפטרופוס שעשה צואה נגד שטר משמוש שביד יתומים סב
דחיקת רעפטיראוהר בשבת סג
דין האסור ביין לקידוש ולזימון ועיין השמטה סד
הוט צוקר בפסח סה

טיב סי״ל סו
סומא בהגדה סז
בטול חמץ בפי״פ סח
המוחזק בתקיעת שופר סט
צי״ל עוד אחרת כיוצא בה ע
באור באדר״ן עא
בענין ג״ד שבשאלות הקודמות עב
האם שיצאה מהרחם והוחזרה ושופעת דם עג
ביטול כלי אסור עד
סתם משנה עה
ס״ת שכתוב שם אדנות במקום שם הויה עו
חליבת בהמות ישראל בשבת עז
לשון ס״ח. עיין השמטה עח
בעור חמץ בפסח עט
באורים רפא״נ בלאו הניתק פ
באור תו׳ דחולין פא
נוצר ע״י סי״י פב
ס״ט דצ״פ פג
לשון ב״ר פד
במי״ר קהלת פה
לשון רוקח פו
דתו׳ סוף תענית פז
לרשי״ שם. פח
לשון גמרא ריש פסחים פט
ע״ש צ
ע״ש צא
לרא״ש צב
עיין השמטה צג
בטול תערובת צו״פ צד
למול גר תוך ג״י לשבת צה
לשון מג״א צו

דין מוליד ממזר לפ"ו צז
שאלה להקדש צח
בטול חלת ח"ל צט
ווילון למחיצה ק
תירוץ קושיא בתו' פג"ש קא
תירוץ לקושיא בחו"י קב
מטפחות למגלה קג
ישוב לקושיא פ"ג דפסחים קד
מים בטחול קה
בועא מלאה נוצות באווזא קו
בהמת חסרת כוליא קז
ס"ת שכתוב בה עולה מקום עלוה קח
בפירושי לי"ג מדות קט
(קי חסר)
היולדת לשבעה מקוטעין ויש קצת הוכחות שנתעברה קודם נישואין קיא
על הענין באורך באור לספקי דינים התלוים בנדון קיב
שוחט החשוד קיג
צורות אדם במנורה קיד
סתירה בין ב' משניות קטו
(קיו חסר)
לטול מזוזה מבית הנמכר קיז
בדינא דב"מ קיח
דבור תענית קיט
לומר פסוק והו"ר בפד"ז בשוי"ט קך
לקחת מזוזה מבית שקנה גוי קכא
(קכב חסר)
ישוב לקושי תו' מנחות קכג
חשש תולע באורז. ואודות בקשות מחודשות קכד
על הענין קכה
על הענין. וקישטן צוקר בפסח קכו
דרש"י בביטול איסורין קכז

בדין דבית קכח
כבוד זקנו קכט
בקושיא דמשיקין א"ה קל
במ"ש בסייג לתורה קלא
במ"ש מ"א סשל"ד קלב
אלמלא ו' שבהעלוך קלג
מלביש כלאים קלד
אשת חבר קלה
כהן מטמא לבתו נשואה קלו
חתיכת קנה על סכין ש"ש קלז
כתיבה ע"י"ג בשבת לצורך דבר נחוץ והפ"מ קלט
טבעת ששם חקוק בתוכו קמ
נצב לעשותן נ"מ קמא
שתית קאפיע של נכרי בביתו קמב
על הענין קמג
אשה ראתה שהשוחט קלקל בשחיטת עוף שלה קמד
על ענין סרכות שיש בודקים מחזיקים לרוב הבהמות טריפות קמה
על הענין וס"ק של ר"י"ק קמו
תענית בכורות קמז
(קמח חסר)
לשון מ"א בע"ת קמט
על החומרות יתרות קנ
קאפע שהוקלה באבוב שלא הוכשר לפשח קנא
דין קראית קנב
א"ל הגידה לאפוטרופס על קופה שנתן בה בעלה מ"צ קנב
ה' דלה' קנד
בקושיא דפ"ב דשוין שמשיקין קנו
דין נשים לשחיטה קנז
סייף של הריגה לשחיטה קנח
באור תוספתא קנט
בדין רבית קם

דין המחליף כלים בכלים באונאה קסא
ג"ד קשים בש"ע קסב
(ועולים למספר התשובות) לשון רא"ש בהגוזל קסג
רמי דר"י אדר"י קסד
ערב דלאחר מ"מ קסה
הבא על הגויה לעדות קסו
קהל נדו לחזן קסז
על הענין קסח
מה שרוף קסט
כבד עוף ירוק ונשלק וחזי למראה הכבד קע
גרף ש"ר לתשמיש מאכל קעא
מי שעשה נישואין ונעשה אונן קעב
דינא דשמועה קרובה בחתונה קעג
דין כונס אלמנה ואירע בענין זה קעד
ידיעה לאבל באגרת מסופקת בשמועה קרובה קעה
עוד אחרת כיוצא בה קעו
אשת כהן מעוברת באוהל המת קעז
באור ירו' אין מדקדקין במת קעח
מסימן קעט עד סימן קפד. מדיני אבלים דשלשים ודיב"ח
דין קריעה לאבל בחתונה קפה
על מ"ש בנק"ה בשם ר"י קפ"ו
קצור פסקי הלכות. חתן אבל שם. באור דתו' פסחים. קפז
ציר דגים טמאים קפח
באור לרש"י בבכורות קפט
לרא"ש פ"ק דב"ק קץ
ישוב קושיא בתו' פ"ק דב"ק קצא
ישוב קושיא בגמרא דב"ק קצב
באור דתו' בברכות קצג
תירוץ קושיא בגמרא פ"ק דברכות קצד
סתירת פסקו של מש"ק קצה
אודות שוחט שסרב לטול רשות מרב קצו

ק"ק שרצו לענוש שוחט שהקל בשחיטה קצז
קה"ת בש"פ קצח
לשון רש"י שלהי מגלה קצט
באור לשון רש"י במנחות דמט"ב ר